Українська музична енциклопедія

Музичному фонду НБУВ

від авторського колективу "УМЕ"

ІМФЕ ім. М.Т. Рильського

10.10.2007

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА, ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
ТА ЕТНОЛОГІЇ ІМ. М. Т. РИЛЬСЬКОГО

Українська музична енциклопедія

КИЇВ
2006

ББК 85. 313 (4 УКР) я
У 45

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Н. Герасимова-Персидська — академік АМУ, доктор мистецтвознавства, професор
І. Ляшенко — академік АМУ, доктор мистецтвознавства, професор
М. Черкашина-Губаренко — член-кореспондент АМУ, доктор мистецтвознавства, професор

Зареєстровано Держкомінформом України. Свідоцтво про реєстрацію:
серія ДК № 1831 від 07.06. 2004 р.

ISBN 966-02-4099-6 (загальний)
ISBN 966-02-4100 (Т. 1)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ 1-ГО ТОМУ:

К. Андріоллі. "Лірник". Деревориm (1890)

ВІД РЕДКОЛЕГІЇ

Демократичні зміни, що відбулись у незалежній Україні, зумовили концепційне переосмислення багатьох аспектів національної культури. Прагнення до ліквідації "білих плям", виявлення й вивчення маловідомих, призабутих або дискримінованих персоналій і явищ привели до значного розширення та уточнення джерельно-інформаційної бази гуманітарних досліджень. Свідченням цього є поява задуманих на поч. 1990-х рр. численних довідників та енциклопедій. У музичній культурі першим академічним енциклопедичним виданням є багатотомна "Українська музична енциклопедія" (УМЕ), що узагальнює сучасне бачення української музичної культури, відображаючи її в синхронному й діахронному вимірах у контексті світових духовних здобутків.

Здійснення цього масштабного проекту стимулювали культурно-історичні реалії та надбання музикознавчої науки. Основою для створення УМЕ стали підсумкові музично-історичні праці, зокрема, академічна багатотомна "Історія української музики", монографічні дослідження, довідкові видання, присвячені різним галузям вітчизняної художньої культури.

Визначення енциклопедії як української зумовлене специфікою її змісту: до видання увійшли матеріали, пов'язані, передусім, з українським музичним процесом.

Енциклопедичні статті містять інформацію про персоналії композиторів, музикознавців, педагогів, виконавців, режисерів, сценографів, балетмейстерів-хореографів та діячів інших сфер музичної культури; народну й професійну музику, її жанри, види, форми, стилі, течії, напрямки, інструментарій; музичне виконавство, мистецькі колективи, театральне й концертне життя, музикознавство та його поняттєвий апарат; творчі й наукові школи; спеціальну освіту; музичні установи й організації, галузеві видавництва, періодику.

До УМЕ залучено матеріали про культурно-мистецькі надбання етносів нашої держави, українців, які проживають у суміжних регіонах на своїй етнічній території, у східній і західній діаспорах, а також персоналії та явища світової музичної культури, пов'язані з Україною.

До видання увійшли нові матеріали, що висвітлюють, крім традиційних академічних галузей музичного мистецтва, питання церковної музики, музичної творчості періодів національно-визвольних змагань, традиційної музичної естради, джазу, сучасної масової молодіжної культури, міжнародних зв'язків українського музичного мистецтва, відомості про народних музик, майстрів з виготовлення музичних інструментів тощо. У статтях, присвячених музичним інструментам, подано відомості про виконавські школи та український репертуар.

Добір персоналій до УМЕ зумовлювався не лише формальними критеріями (наукові й мистецькі звання, нагороди, лауреатство), а й насамперед їхнім творчим внеском в українську музичну культуру. При редагуванні статей авторів, які пішли з життя, редколегія доповнювала тексти новими матеріалами.

Ідея та розробка проекту УМЕ належала академіку НАН України, доктору мистецтвознавства, директору Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАНУ О. Костюку. Ядро авторського колективу склали співробітники відділу музикознавства ІМФЕ — доктори мистецтвознавства М. Гордійчук, М. Загайкевич, Л. Корній, А. Муха, Л. Пархоменко, О. Правдюк, А. Терещенко, кандидати мистецтвознавства І. Білосвєтова, А. Калениченко, Н. Костюк, В. Кузик, О. Кушнірук, О. Литвинова, О. Немкович, О. Олійник, Н. Семененко, І. Сікорська, Г. Степанченко, Б. Сюта, Б. Фільц, О. Шевчук, Ол. Шевчук, Н. Якименко, музикознавці А. Азарова, К. Луганська.

Водночас до співпраці було залучено широке коло авторів і дописувачів із музичних навчальних закладів, різних мистецьких установ і організацій Києва, Львова, Одеси, Донецька, Харкова та інших міст, фахівців із Австралії, Канади, Польщі, Росії, Словаччини, США, Франції, Чехії. Саме професіоналізм і наполегливість цих людей, а також сприяння керівництва Інституту ім. М. Т. Рильського на різних стадіях підготовки УМЕ забезпечили створення й вихід її у світ.

Концепцію видання й реєстр гасел (словник) було обговорено й затверджено на засіданні Вченої ради ІМФЕ, кафедр Національної музичної академії України ім. П. Чайковського, Львівської державної музичної академії ім. М. Лисенка, Одеської державної музичної академії ім. А. Нежданової, Харківського державного університету мистецтв ім. І. Котляревського.

Підготовка проекту здійснювалась у координації з Інститутом біографічних досліджень НАН України, видавництвом "Українська енциклопедія" ім. М. Бажана, Донецькою державною музичною академією ім. С. Прокоф'єва, державними архівами та музеями, пов'язаними з музичною культурою, авторитетними фахівцями, як-от: народні артисти України, академіки АМУ А. Авдієвський, Л. Колодуб, члени-кореспонденти АМУ І. Гамкало, М. Скорик, доктори мистецтвознавства, академіки АМУ Н. Герасимова-Персидська, І. Ляшенко, член-кореспондент АМУ І. Юдкін, академік АМУ Р. Пилипчук, народні артисти України І. Карабиць, М. Степаненко, доктори мистецтвознавства Г. Булат (США), С. Грица, Б. Деменко, А. Іваницький, С. Павлишин, О. Цалай-Якименко, К. Шамаєва, В. Шульгіна, Ю. Ясіновський, професор М. Юрченко, кандидати мистецтвознавства Л. Горенко-Баранівська, В. Дутчак, автори довідкових видань О. Євтушенко, Б. Жеплинський, І. Лисенко та П. Медведик, джерелознавець Р. Лякіна, а також діячі культури зарубіжжя доктор філософії А. Вирста (Франція), І. та Л. Жуки (Канада), М. Коць, Р. Савицький-мол., І. Соневицький (США) та ін.

Енциклопедія розрахована на музикантів-фахівців, науковців, педагогів та студентів гуманітарного профілю, працівників видавництв та мас-медіа, державних службовців, політичних діячів та широкий загал читачів.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ВПОРЯДКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В УМЕ

1. Назви статей, розташовані за українською абеткою, подаються великими літерами напівжирним шрифтом українською мовою або в українській транскрипції. Гаслами переважно є іменники у називному відмінку. Якщо гасло складається із кількох слів, то їх відтворено у традиційній послідовності, в ряді випадків на першому місці стоїть слово, на яке припадає логічний наголос. Якщо назва має іноземне походження, то поряд у круглих дужках наводиться її написання мовою оригіналу.

У круглих дужках після назви гасла можуть мати місце різні уточнення — псевдоніми, варіанти імен і прізвищ, світські імена духовних осіб тощо.

Дати життя, позначені цифрами й відокремлені комами, наводяться одразу після імен. Число, що означає рік, подається без слова "рік" та прийменника у (в). У біографічних статтях про осіб, які жили в період, коли літочислення велося за старим стилем, дати життя по можливості подаються за новим і старим стилями. Якщо наводиться одна дата, то це означає брак інформації щодо стилю літочислення. За відсутності точних даних вказуються більш загальні періоди та ареали проживання (напр., 1-а пол. 18 ст., Галичина). За відсутністю будь-яких даних ставиться знак запитання.

Назви населених пунктів вжито відповідно за старим, що існував у межах історичного періоду, та сучасним адміністративно-територіальним поділом.

У подальшому тексті назву гасла позначено початковою літерою з крапкою (у словосполученнях — літерами).

Прізвища митців у текстах статей подано переважно за алфавітом або за хронологією.

2. Структура всіх статей має дві основні частини — описову і службову ("документальну"), подану петитом. Остання включає нотографію, дискографію, бібліографію тощо.

У статтях про композиторів нотографія (Тв.) подається за жанрами: сценічні (опери, балети, оперети, музичні комедії тощо), вокально-симфонічні (ораторії, кантати, поеми тощо); оркестрові (симфонії, симфонічні поеми, сюїти тощо), камерно-інструментальні (ансамблеві, сольні), камерно-вокальні (цик-

ли, окремі твори) композиції, хори, пісні, музика для дітей, обробки народних пісень, музика до театральних вистав, кінофільмів тощо; редагування, оркестрування творів інших авторів. В кожній жанровій групі витримується хронологічна послідовність.

У статтях про співаків подаються їхні основні оперні й опереткові партії із зазначенням назв творів та прізвищ композиторів.

Бібліографія статей, присвячених явищам української музичної культури, поняттєвому апаратові музикознавства, має одну частину і подається під заголовком: Література (Літ.). Бібліографія статей, присвячених персоналіям, поділяється на дві частини: праці даної особи й праці про дану особу. Ці частини відповідно позначаються як Літературні твори (Літ. тв.) і Література (Літ.). Музикознавчі та інші праці, упорядкування збірників статей та ін. матеріалів (Літ. тв.), як правило, подаються в хронологічному, а в межах року — в алфавітному порядку. Неопубліковані праці зазначаються після опублікованих. У списку опублікованих творів спочатку вказуються повні зібрання, збірки вибраних творів, а далі — інші праці у згаданому порядку.

Література (Літ.) подається в такій послідовності: монографії та монографічні збірки, дослідження і статті у збірниках і журналах, газетні статті, буклети, архівні матеріали. Довідково-енциклопедичні видання до цього розділу бібліографії не включаються (див. — Список основних використаних довідкових джерел). В окремих випадках вказуються маловідомі праці. Джерела подаються кириличним, а потім латинським алфавітами.

Богослужбову термінологію та власні імена церковнослужителів подано церковнослов'янською мовою або в українському перекладі, що практикується у наукових виданнях.

Усі назви (друковані органи, наукові праці тощо) подано мовою оригіналу. У назвах періодичних видань збірників, щорічників тощо використовуються загальновживані абревіатури (наприклад, НТЕ, ЗНТШ; див. — Список основних скорочень).

В описуванні аудіоносіїв подаються прізвище та ініціали композитора, назва твору, по можливості код платівки, аудіокасети або компакт-диску, рік і місце випуску, фірма видання.

Ілюстративні матеріали УМЕ включають нотні приклади, схеми, таблиці, географічні карти, фотографії діячів культури, мистецьких колективів, установ, факсиміле рукописів, малюнки та фото музичних інструментів тощо. Вони розташовані безпосередньо у тексті, на полях та кольорових вклейках.

З метою заощадження місця в УМЕ вживаються скорочення (див. — Список основних скорочень), перший ініціал при прізвищі (за винятком подвійних і потрійних імен). Прикметники і дієприкметники можуть бути скорочені відсіканням суфіксів і закінчень слів.

Для забезпечення взаємозв'язку між тематично близькими гаслами, уникнення повторів, полегшення орієнтації читача в роботі з матеріалами енциклопедії застосовано систему посилань. У текстах статей вперше згадані прізвища й назви, яким у даному виданні присвячено статті, подано курсивом.

Географічні назви наводяться за сучасними правилами картографії, загальні назви — згідно з редакцією чинного "Українського правопису" (К., 2002), біблійні імена — за виданням "Біблія. Книги Святого письма Старого і Нового Заповіту" (переклад І. Огієнка).

Фактологічний матеріал першого тому УМЕ подано станом на серпень 2006 року.

Редколегія УМЕ висловлює подяку науковим колективам, працівникам наукових і мистецьких установ, окремим фахівцям, які взяли участь у підготовці цього видання. Зауваження і побажання просимо надсилати за адресою: Україна 01001, м. Київ, вул. Грушевського, 4, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, відділ музикознавства.

E-mail: etnolog@etnolog.org.ua

FROM THE EDITORS

Democratic changes in independent Ukraine led to re-examination of many aspects of the national culture. An aspiration to eliminate "white spots" and to restudy new and forgotten or discriminated names and conceptions created a serious widening of source materials' research among humanitarians. As an example, we can look at numerous encyclopedias and reference handbooks which were published at the beginning of the 1990th. "Ukrainian Music Encyclopedia" (UME) became the first academic publication, which generalizes contemporary conceptions on Ukrainian music culture, reflects it in synchronic and diachronic measures, and presents Ukrainian music culture and Ukrainian musicology in the context of the world musicology.

This project on a great scale was stimulated by the cultural and historical reality and by the gains of national musicology in the last decades. The foundation for "Ukrainian Music Encyclopedia" created music and historic works (for example, "The History of Ukrainian Music"), reference books, separate monographic works, devoted to different areas of the national culture. "Ukrainian Music Encyclopedia" consists of materials, related, first of all, to Ukrainian music processes.

Encyclopedic articles hold an information about composers, musicologists, music teachers, performers, play producers, activists in various spheres of the music culture (such as folk and professional music, genres, styles, music collectives, musicological terminology, music periodic, etc.). This addition also holds information about artistic heritage of other ethnic groups, living in Ukraine, and about Ukrainians in diasporas, as well as information about individuals from all over the world, whose work was devoted to Ukrainian music culture.

The editors included to this edition new materials, dedicated to church music, Ukrainian pop-music, jazz, youth mass culture, international relations within Ukrainian music art. The names, mentioned in articles, were chosen not only by formal criteria, but also according to their contribution into Ukrainian music culture (sometimes despite the absence of scholarly regalia and rewards). During the preparation of this publication editors fulfilled articles of the authors, who past away.

The idea and the development of this project belongs to the late O. Kostyuk, former director of Rylsky Institute of Art Studies, Folkloristic and Ethnology, academic of Ukrainian Academy of Science. The author's core consisted of the members of the Department of the Musicology — doctors of the Art Studies — M. Hordiychuk, M. Zahaykevych, L. Korniy A. Mukha, L. Parkhomenko, O. Pravdyuk, A. Tereshchenko, and candidates of the Art Studies — I. Bilosvyetova, A. Kalenychenko, N. Kostyuk, V. Kuzyk, O. Kushniruk, O. Lytvynova, O. Nemkovych, O. Oliynyk, N. Semenenko, I. Sikorska, H. Stepanchenko, B. Syuta, B. Filts, O. Shevchuk, Ol. Shevchuk, N. Yakymenko, and Art Studies specialists A. Azarova, K. Luhanska.

At the same time wide range of the specialists from various art institutes and organizations from all over Ukraine and from abroad (including Australian, Canadian, Polish, Russian, Slovak, American and French specialists) were invited to participate in the creation of this edition. High level of the professionalism and high level of the involvement of the leadership of the Rylsky Institute at the different stages of the preparation of this volume helped to complete this edition.

The main concept and *slovnyk* were discussed and approved at the meetings of the Scholarly committee of Rylsky Institute, Chaykovsky National Music Academy, Lysenko Lviv State Music Academy, Nezhdanova Odessa Music Academy and Kotlyarevsky Kharkiv Art University.

The preparation of this project was done in collaboration with The Institute of the Biographic Research of the National Academy of

Science, publishing company "Ukrainian Encyclopedia" named after M. Bazhan, Prokofyev Donetsk State Music Academy, state archives and museums, and with the great support from: national artists, academicians of the Ukrainian Academy of Arts A. Avdiyevskyi and L. Kolodub, from the correspondent members of the Ukrainian Academy of Arts I. Hamkalo and M. Skoryk, from doctors of the Art Studies, Academicians of the Ukrainian academy of Arts N. Herasymova-Persydska, I. Lyashenko, I. Yudkin, national artists of Ukraine I. Karabyts, M. Stepanenko, and doctors of the Art Studies T. Bulat (USA), S. Hrytsa, B. Demenko, A. Ivanytsky, S. Pavlyshyn, O. Tsalai-Yakymenko, K. Shamayeva, V. Shulhina, Yu. Yasinovskyi, professor M. Yurchenko, candidates of the Art Studies L. Horenko-Baranivska, V. Dutchak, the authors of reference edition O. Yevtushenko, B. Zheplynskyi, I. Lysenko, P. Medvedyk, source-book expert R. Lyakina and also with the support from the cultural activists from abroad — doctor of phylosophy A. Wirsta (France) I. Zhuk and L. Zhuk (Canada), M. Kots, P. Savytskyi-jun., I. Sonevytskyi (USA) and others.

This edition is suitable for specialists-musicologists, scholars-humanitariens, mass-media representatives, state employees, political activists, and wide range of readers interested in Ukrainian music culture.

MAIN PRINCIPLES OF THE SYSTEMATIZATION OF THE INFORMATION IN UME

1. The titles of the articles are located in alphabetic order, and they are given in capital bold letters ether in Ukrainian or in Ukrainian transcription. Most often watchwords are nouns in nominative case. If a watchword consists of a few words, they are put in the traditional order and in some cases first is the word with the logical accent. If the title has foreign origins its original spelling is given in parenthesis.

Different acts of making exact (such as pseudonyms, name variations, circular names of the priests) are given in parenthesis after the watchword. The dates of the birth and death are given by numbers following the names and separated from the names by coma. The year is a numerical without the word year and without the use of the preposition "in". In biographical articles about persons who lived at times when chronology was done according to the old calendar the dates are given according to both — new and old styles. In case of absence of the precise information more general periods of time are pointed out (for instance, *first half of the eighteenth century, Halychyna*). The names of the places are given according to the certain historical period or according to contemporary administrative division. In the text, following the watchword, this watchword is given as first letter with the period after it.

2. The structure of most articles has two parts — descriptive and documentary. The last one includes musical notations, bibliography, illustrative materials.

Notography is given according to genres: scenic (opera, ballet, operetta), vocal-symphony (oratorio, cantata, poems), orchestra (symphony, symphonic poems, suits, etc.), chamber-instrumental, chamber-vocal compositions, choirs, children's music, music for theatrical plays, movies, etc. Each gender group has within its structure chronological order.

In articles about singers the main opera and operetta parts are given with pointing out the names of compositions and composers.

The bibliography of the articles dedicated to the phenomenon of the ukrainian music culture, musicological terminology has one part and is given under the title *Literature* (*Lit.*). The bibliography of the articles dedicated to the individuals has two parts: works written by this individual and works about him. Musicological articles are given in chronological order, and within a year in alphabetical order. In the list of published works first come collections, then books, then other works.

Literature is given in such order: collections, books, publications in books and editorial work for collections. In such lists encyclopedic editions are not included. In some cases unknown sources are mentioned. The source books are are given by Cyrillic and then by Latin alphabet.

Worship terminology and the proper names of church attendants are given in church-slavonic or in the Ukrainian translation, that is practising in scientific publications.

All the titles are given in original language. In the titles of the periodic, annual publications common abbreviations are used.

In the description of audi-carriers the name of the composer, title of the work, the code, and the year and place of the emission of the record, cassette, or CD is given. The order in which documentary is placed depends on it importance.

Illustrative materials include samples of the notes, schemes, tables, portraits, pictures and drawings of the musical instruments, etc. Abbreviations and shortenings are used (see the list).

In order to preserve the connection between watchwords related by the topic and in order to make readers work easier, the edition is using the system of citations. In the articles last names and names of the places are given in cursive if the article is devoted to it.

Names of the places are given in accordance with contemporary rules of the cartography, general names are given according to the current edition of the "Ukrainian Orthography" (Kyiv, 2002), biblical names — according to "Bible" in I. Ohienko's translation. Factual materials in UME are given according to the state on August, 2006.

All the use of the materials presented in UME can be quoted only if original is despatched.

The editors of "Ukrainian Music Encyclopedia" express special gratitude to scholarly collectives, members of scholarly and art organizations, individual researchers, who participated in the creation of this publication. Any observations and wishes can be send to: Ukraine, 01001, Kyiv, Hrushevskoho street, 4. Rylsky Institute for Art Studies, Folkloristic and Ethnology, Ukrainian Academy of Science Department of Musicology.

E-mail: etnolog@etnolog.org.ua

Упорядники УМЕ — відділ музикознавства
Інституту мистецтвознавства фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України

Основні абревіатури назв установ, організацій, інституцій, товариств тощо

А

АМУ — Академія мистецтв України
АН — Академія наук
АПМУ — Асоціація пролетарських музик України
АПН — Академія педагогічних наук
АРКУ Асоціація революційних композиторів України
АСМ — Асоціація сучасної музики
АСМУ — Асоціація сучасної музики України
АСПАНФУТ — Асоціація Панфутуристів
АТ — акціонерне товариство
АУА — Ансамбль українських акторів

Б

Бі-Бі-Сі (BBC*) — державна телерадіокомпанія Великої Британії
БК — Будинок культури
БК НСКУ — Будинок композиторів

В

ВІА — вокально-інструментальний ансамбль
ВКП (б) — Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)
ВМІ — Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка у Львові
ВМК НКО (Вищмузком) — Вищий музичний комітет при Народному комісаріаті освіти
ВМСУ — Військово-морські сили України
ВМФ — Військово-Морський Флот
ВУАМЛІН — Всеукраїнська академія марксистсько-ленінських історичних наук
ВУАН — Всеукраїнська академія наук
ВУТЕКОМ — Всеукраїнський театральний комітет
ВУТОРМ — Всеукраїнське товариство революційних музик
ВУЦВК — Всеукраїнський Центральний Виконавчий комітет

Г

ГУЛАГ — Главное управление лагерей (рос.)

Д

ДАККіМ — Державна академія керівних кадрів культури і мистецтва
ДАТОБ — Державний академічний театр опери та балету
ДАУ — Джазова асоціація України
ДВУ — Державне видавництво України
ДДМА — Донецька державна музична академія ім. С. Прокоф'єва
ДІТМ — Державний інститут театрального мистецтва
ДММФ — Дирекція міжнародних музичних фестивалів
ДМТМК — Державний музей театру, музики та кіномистецтва
ДМПІ ім. Гнєсіних — Державний музично-педагогічний інститут ім. Гнєсіних, нині РАМ (Москва)
ДМШ — дитяча музична школа
ДПБ — Державна публічна бібліотека, нині РНБ, м. С.-Петербург
ДЦММК — Державний центральний музей музичної культури ім. М. Глінки (Москва)
ДЦТМБ — Державний центральний театральний музей ім. Р. Бахрушина (Москва)

З

ЗСУ — Збройні сили України

І

ІМФЕ (НАНУ) — Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського Національної академії наук України
ІНО — Інститут народної освіти
ІРМТ — Імператорське російське музичне товариство
ІР НБУВ — Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського

К

КВДМУ — Київське вище державне музичне училище ім. Р. М. Глієра
КВО — Київський військовий округ
КДАМ — Київська дитяча Академія мистецтв
КДК — Київська державна консерваторія ім. П. І. Чайковського
КДМУ — Київське державне музичне училище ім. Р. Глієра
КНУКіМ — Київський національний університет культури і мистецтв
КП(б)У — Комуністична партія (більшовиків) України
КПРС — Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ — Комуністична партія України

Л

ЛДІТМіК — Ленінградський державний інститут театру, музики і кінематографії
ЛДМА — Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка, колишні Львівський ВМІ, Львівська державна консерваторія

М

МАІ — Міжнародна академія інформації при ООН
МАКО — Міжнародна асоціація композиторських організацій
МАЛЕДОТ — Ленінградський академічний Малий театр опери та балету
МВС — Міністерство внутрішніх справ
МЗС — Міністерство закордонних справ
МДУ — Миколаївський державний університет
МіК — Мандоліни і концертіно
МІЦ — Музично-інформаційний центр сучасної музики при Асоціації "Нова музика"
МО — Міністерство оборони
МПІ — музично-педагогічний інститут
Музфонд — музичний фонд

Н

НАНУ — Національна академія наук України
НБУВ — Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського
НДІ — науково-дослідний інститут
НКО — Народний комісаріат освіти
НМАУ — Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського
НПУ — Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова
НСЖУ — Національна спілка журналістів України
НСКУ — Національна спілка композиторів України
НСПУ — Національна спілка письменників України
НСТДУ — Національна спілка театральних діячів України
НСХУ — Національна спілка художників України
НТШ — Наукове товариство ім. Шевченка
НСДНМ — Національна спілка діячів українського мистецтва

О

ОДБ — Одеська державна бібліотека
ОДК — Одеська державна консерваторія ім. А. В. Нежданової
ОДУМ — Організація демократичної української молоді (Канада)
ОЛДП — Общество любителей древней письменности (рос.)
ООН — Організація Об'єднаних Націй
ОУН — Організація українських націоналістів
ОУН (б) — Організація українських націоналістів (бандерівці)
ОУН (м) — Організація українських націоналістів (мельниківці)

П

ПК — Палац культури
ПКМ — Палац культури і мистецтв
ПРОКОЛЛ — Производственный коллектив студентов Московской консерватории

Р

РНК — Рада Народних Комісарів
РАМ — Російська академія музики ім. Гнєсіних, колишня ДМПІ, Москва
РАОГ — Российское акционерное общество "Граммофон"
РАПМ — Революційна асоціація пролетарських музик
РДАДА — Російський державний архів давніх актів (ЦДАДА), м. Москва
РДБ — Російська державна бібліотека (Москва)
РМТ — Російське музичне товариство
РНБ — Російська національна бібліотека ім. М. Є. Салтикова-Щедріна (Санкт-Петербург), кол. ДПБ
РСДРП — Російська соціал-демократична робітнича партія

С

СВУ — Спілка визволення України
СК — Спілка композиторів
СК СРСР — Спілка композиторів Союзу Радянських Соціалістичних республік
СКУ — Спілка композиторів України
ССМШ — спеціальна середня музична школа
СУА — Спілка українських акторів
СУМ — Спілка української молоді
СУПРОМ — Спілка українських професійних музикантів (Західної України, 1934-1939)
СШ — середня школа
CD — компакт-диск

Т

ТБ — телебачення
ТЮГ — театр юного глядача

У

УАН — Українська Академія наук
УАПЦ — Українська автокефальна православна церква
УВАН — Українська вільна академія наук
УВПІ — Український Високий Педагогічний Інститут у Празі
УВУ — Український вільний університет
УГА — Українська Галицька Армія
УГКЦ — Українська греко-католицька церква
УЕЛФ — Українська експериментальна лабораторія фольклору
УМІ — Український музичний інститут (США)
УНС — Українська Національна Спілка
УПА — Українська Повстанська Армія
УПЦ КП — Українська православна церква Київського патріархату
УПЦ МП — Українська православна церква Московського патріархату
УСС — Українські Січові Стрільці
УТ — Українське телебачення
УТОС — Українське товариство сліпих

Х

ХАТОБ — Харківський академічний театр опери і балету
ХДУМ — Харківський державний університет мистецтв ім. І. Котляревського

Ц

ЦДАДА — Центральний державний архів давніх актів (РДАДА), м. Москва
ЦДАЗ — Центральний державний архів звукозапису СРСР (Москва)
ЦДІА, ЦДІАУ — Центральний державний історичний архів (України)
ЦДІА(К) — Центральний державний історичний архів у Києві
ЦДІА(Л) — Центральний державний історичний архів у Львові
ЦДКФФА — Центральний державний архів кінофотофонодокументів України ім. Г. С. Пшеничного
Центрмузінформ — Центр музичної інформації НСКУ
ЦК — Центральний комітет
ЦМШ — Центральна музична школа при Московській державній консерваторії ім. П. І. Чайковського
ЦТ — Центральне телебачення

Ю

ЮНЕСКО (UNESCO, United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) — Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ОСНОВНІ СКОРОЧЕННЯ СЛІВ, СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

Географічні назви

АНДР — Алжирська народно-демократична республіка
АРЄ — Арабська Республіка Єгипет
АР Крим — Автономна Республіка Крим
БРСР — Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
Вінн. — Вінницька (обл.)
Дн. — Дніпропетровськ, Дніпропетровська
Дніпров. — Дніпропетровськ, Дніпропетровська
З. — Запоріжжя
ЗУНР — Західно-українська Народна Республіка
Івано-Фр. — Івано-Франківський
К. — Київ
Л. — Львів
Микол. — Миколаїв
М. — Москва
НДР — Німецька Демократична Республіка (нині Німеччина)
О. — Одеса
ОАЕ — Об'єднані Арабські Емірати
РРФСР — Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
РФ — Російська Федерація
РСР — Радянська Соціалістична Республіка
РСФРР — Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка
С.ПБ. — Санкт-Петербург (для українських видань)
СРСР — Союз Радянських Соціалістичних Республік
США — Сполучені Штати Америки
УНР — Українська Народна Республіка
УРСР — Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСРР — Українська Соціалістична Радянська Республіка
Х. — Харків

Національні, етнічні, регіональні визначення:

австр. — австрійський
австрал. — австралійський
азерб.- азербайджанський
алб. — албанський
амер. — американський
англ. — англійський
араб. — арабський
арґент. — аргентинський
афган. — афганський
башк. — башкирський
бельг. — бельгійський
білор. — білоруський
болг. — болгарський
болів. — болівійський
босн. — боснійський
браз. — бразильський
брит. — британський
венес. — венесуельський
в'єтн. — в'єтнамський
візант. — візантійський
вірм. — вірменський
ґаґауз. — ґаґаузький
голланд. — голландський
грец. — грецький
груз. — грузинський
гуц. — гуцульський
дан. — данський
естон. — естонський
євр. — єврейський
європ. — європейський
зах. — західний
ізр. — ізраїльський
інд. — індійський
ірл. — ірландський
ісп. — іспанський
італ. — італійський
казах. — казахський
канад. — канадський
киргиз. — киргизький
кит. — китайський
колумб. — колумбійський
кубан. — кубанський
кубин. — кубинський
лат. — латинський
латв. — латвійський
лит. — литовський
македон. — македонський
мекс. — мексиканський
молд.-молдовський, молдавський
монг. — монгольський
нідерл. — нідерландський
нім. — німецький
норв. — норвезький
перуан. — перуанський
півд. — південний
півн. — північний
польс. — польський
португ. — португальський
рад. — радянський
ром. — ромський
рос. — російський
рум. — румунський
серб. — сербський
словац. — словацький
словен. — словенський
слов'ян. — слов'янський
схід. — східний
тадж. — таджицький
татар. — татарський
турец. — турецький
туркм. — туркменський
угор. — угорський
узб. — узбецький
укр. — український
фін. — фінський
франц. — французький
хорв. — хорватський
чес. — чеський
чехосл. — чехословацький
чил. — чилійський
чорногор. — чорногорський
чув. — чуваський
швед. — шведський
швейц. — швейцарський
югосл. — югославський
япон. — японський

Назви місяців:

січ. — січень
лют. — лютий
берез. — березень
квіт. — квітень
трав. — травень
черв. — червень
серп. — серпень
верес. — вересень
листоп. — листопад
груд. — грудень
янв. — январь (рос.)
февр. — февраль (рос.)
апр. — апрель (рос.)
авг. — август (рос.)
сент. — сентябрь (рос.)
окт. — октябрь (рос.)
нояб. — ноябрь (рос.)
дек. — декабрь (рос.)

Основні скорочення та абревіатури, прийняті при посиланнях на бібліографічні, довідкові та інші джерела

Веч. — Вечірній, Вечірня (Київ, Одеса, Харків тощо)
ЕУ — Енциклопедія українознавства
ЗНТШ — Записки Наукового товариства ім. Шевченка
Ін — Євангеліє від Іоана (Івана)
ІУМ — Історія української музики
Київ. — Київська, Київський (правда, вісник, старовина тощо)
КіЖ — "Культура і життя"
Лк — Євангеліє від Луки
ЛНВ — "Літературно-науковий вісник"
Мк — Євангеліє від Марка
Мт — Євангеліє від Матфея (Матвія)
Муз. — Музична, Музичний, Музыкальная, Музыкальный (академия, вестник, жизнь, обозрение, Петербург тощо)
Муз. академия — "Музыкальная академия" (рос.)
Муз. жизнь — "Музыкальная жизнь" (рос.)
МЭ — Музыкальная энциклопедия (рос.)
МЭС — Музыкальный энциклопедический словарь (рос.)
НТЕ — "Народна творчість та етнографія"
ПЗТ — Повне зібрання творів
ПіК — "Політика і культура"
Рад. — Радянська (культура, музика, Україна тощо)
РМГ — "Русская музыкальная газета" (рос.)
Сев. — Северная (пчела)
СіЧ — "Слово і час"
СМ — "Советская музыка" (рос.)
Соц. — Соціалістична (культура, Харківщина тощо)
Укр. — Українська (культура, музика тощо)
УЛЕ — Українська літературна енциклопедія
УМГ — "Українська музична газета"
УРЕ — Українська радянська енциклопедія
MAEO — "Musica Antiqua Europae Orientalis"

СПИСОК ОСНОВНИХ ВИКОРИСТАНИХ ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

Аверинцев С. София — Логос : Словарь. — К., 2000.

Айвазян А. Рок. 1955/1991 : Инф.-справочное издание. — С.Пб., 1992.

Академія музичної еліти України. Історія та сучасність. До 90-річчя Національної музичної академії ім. П. І. Чайковського. — К., 2004.

Балет: Энциклопедия / Гл. ред. *Ю. Григорович.* — М., 1981.

Беларуская Савецкая Энцыклопедия. — Мінск, 1971. — Т. 3, 4.

Биографии композиторов IV—XIX веков с портретами / Иностранный и русский отдел под ред. *А. Ильинского*; польский отдел под ред. *Г. Пахульского.* — М., 1904.

Білокопитов О. Композитори Радянської України. — Х., 1934.

Болотин С. Энциклопедический биографический словарь музыкантов-исполнителей на духовых инструментах. Изд. 2-е, доп. и перераб. — М., 1995.

Болховитинов Е. Словарь исторический о бывших в России писателях духовного чина греко-российской церкви. — С.Пб., 1818; І 1827.

Бурбан М. Хорова культура української діаспори. — Дрогобич, 2003.

Бурбан М. Хорове виконавство Львівщини. — Дрогобич, 1999.

Енциклопедія української діаспори. — К.; Нью-Йорк; Чикаго; Мельборн, 1995. — Т. 4.

Вайнкоп Ю., Гусин И. Краткий биографический словарь композиторов. — Ленинград, 1967, [2]1983. — Вып. 1.

Водяний Б., Олексин Г., Ціж М. Короткий словник діячів української музичної культури. — Тернопіль, 1992.

Вони прославили наш край: Довідник. — Луганськ, 1998.

Давидов М. Київська академічна школа народно-інструментального виконавства. — К., 1998.

Енциклопедия на българската музикална култура. — София, 1987.

Енциклопедія сучасної України (ЕСУ), Видання, що продовжується. — Т. 1—5. — К., 2003—2006.

Енциклопедія українознавства: Словникова частина. В 11 т. / Гол. ред. проф. д-р *В. Кубійович.* НТШ. (ост. том — 1995). Перевид. в Україні. — Л., 1993—2003.

Енциклопедія української діаспори. У 7 т. / *В. Маркусь* та ін. — Т. 4 (Австралія — Азія — Африка) / Гол. ред. *В. Маркусь.* — К.; Нью-Йорк; Чикаго; Мельборн, 1995.

Євтушенко О. Легенди химерного краю: Українська рок-антологія. — К., 2001.

Євтушенко О., Зелений Ю. 100 альбомів з України. Вибр. дискографія: Рок, естрада, поп, фольк. — К., 2003.

Жеплинський Б. Коротка історія кобзарства в Україні. — Л., 2000.

Журавлев Д. Композиторы Советской Белоруссии: Краткий биогр. справочник. — Минск, 1966.

Журавлев Д. Союз композиторов БССР: Краткий библиогр. справочник. — Минск, 1978.

Золоті імена України. Видатні діячі України минулих століть: Меморіальний альманах. — К., 2000.

Капельгородська Н., Глущенко Є., Синько О. Український біографічний кінодовідник. — К., 2001.

Києво-Могилянська академія в іменах. XVII—XVIII ст.: Енцикл. видання / Упоряд. *З. Хижняк;* За ред. *В. Брюховецького.* — К., 2001.

Кияни: Біогр. словник / *Л. Андрієнко, В. Гармасар, Ю. Дупленко* та ін. — К., 2004.

Композиторы Молдавской ССР: Краткие очерки жизни и творчества. — Кишинев, 1956; М., 1960.

Композиторы Российской Федерации: Сб. статей / Ред.-сост. *В. Казенин.* — М., 1981. — Вып. 1.

Композиторы Советской Украины: Справочник / Ред. *Л. Архимович.* — К., 1951.

Композитори Радянської України: Матеріали ІМФЕ АН УРСР / Упоряд. *Л. Архімович, А. Касперт, Т. Шеффер* та ін. — К., 1944—1950. — Машиноп.

Корінний М., Шевченко В. Короткий енциклопедичний словник культури. — К., 2003.

Краткий биографический словарь зарубежных композиторов / Сост. *М. Миркин.* — М., 1969.

Круптяева Т., Молокова Н., Ступель А. Словарь иностранных музыкальных терминов. Изд. 2-е, доп. — Ленинград, 1977.

Кто писал о музыке: Библиогр. словарь музыкальных критиков и лиц, писавших о музыке в дореволюционной России и СССР. В 4 т. / Сост. *Г. Бернандт, И. Ямпольский* (Т. 1—3), *Т. Киселева* (Т. 4) — М., 1971—1989.

Лисенко І. Словник співаків України. — К.: Джерелі ситі, 1997.

Лисенко І. Словник музикантів України. — К., 2005.

Лисько З. Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—1961.

Литература по хоровому искуству: Библиогр. указатель. — М., 1975.

Мазепа Л., Мазепа Т. Шлях до музичної академії у Львові. — Л., 2003. — Т. 1.

Мала українська музична енциклопедія / Упор. *О. Залеський.* — Мюнхен, 1971.

Медведик П. Діячі української музичної культури: Матеріали до біо-бібліогр. словника / Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; 1996. — Т. CCXXXII.

Мистецтво України. Енциклопедія. — К., 1995. — Т. 1.

Мистецтво України: Біогр. довідник / Упор. *А. Кудрицький* (ред.), *М. Лабінський.* — К., 1997.

Митці України: Біогр. довідник / Ред. *А. Кудрицький.* Упор. *М. Лабінський, В. Мурза.* — К., 1992.

Михайленко Н., Фан Динь Тан. Справочник гитариста. — К., 1998.

Музична література УРСР. 1917—1965: Бібліогр. довідник — Х., 1966.

Музична Харківщина. — Х., 1992.

Музичний реєстр України 1999—2000: Каталог. — К., 1999. — Вип. 3.

Музичні видання України. 1966—1971: Бібліогр. покажчик. — К., 1977. — Ч. 1.

Музыка: Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. *Г. Келдыш.* — М., 1998.

Музыкальная энциклопедия : В 6 т. / Гл. ред. *Ю. Келдыш.* — М., 1973—1982.

Музыкальный Петербург: Энциклопед. словарь. — С.Пб., 1996. — Т. 1. — Кн. 1.: XVIII век. А—Н (Кн. 1).

Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. *Ю. Келдыш*. — М., 1990.

Муха А. Композитори світу в їх зв'язках з Україною: Довідник. — К., 2000.

Муха А. Композитори України та української діаспори: Довідник. — К., 2004.

Народжені Україною. Меморіальний альманах. У 2 т. / *О. Онопрієнко* (гол. ред.) — К., 2002.

Научные работники СССР (без Москвы и Ленинграда). — Ленинград, 1928.

Нотографічний покажчик видань музичних творів М. В. Лисенка. — Л., 2001.

Одеській державній музичній академії імені А. В. Неждановоі — 90! — О., 2003.

Посвалюк В. Трубачи Киева: Прошлое и настоящее. — К., 2000.

Православная энциклопедия. — Т. 1–8. — М., 2000—2004 (продолжающееся издание).

Преображенский А. Словарь русского церковного пения. — М., 1896.

Пружанский А. Отечественные певцы. 1755—1917: Словарь. В 2 ч. — М., 1991. — Ч. 1.

Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології. — Л., 2001.

Риман Г. Музыкальный словарь / Пер. с 5-го нем. изд. *Б. Юргенсона*, доп. рус. отд. сост. при сотрудничестве *П. Веймарна* и др. Пер. и все доп. под ред. *Ю. Энгеля*. — М.; Лейпциг, 1901—1904. — 19 вып.

Семиязычный словарь музыкальных терминов: русский, немецкий, английский, французский, итальянский, испанский, венгерский. — Будапешт, 1978.

Симоненко В. Лексикон джаза. — К., 1981.

Симоненко В. Енциклопедія джазу. — К., 2004.

Словарь сценических деятелей. — С.Пб., 1907. — Вып. 1.

Словник українських діячів музичного мистецтва / Склали *В. Кривусів, П. Козицький*. —К., 1919. — Машиноп.

Снєгірьов О. Піаністи України. — К., 1997. — Вип. 1; К., 1998. — Вип. 2.

Советские композиторы: Краткий биогр. справочник / Сост. *Г. Бернандт* и *А. Должанский*. — М., 1957.

Советские композиторы и музыковеды: Справочник. В 3 т. — Т. 1 / Сост. *Г. Бернандт* и *И. Ямпольский*. — М., 1978; Т. 2 / Сост. *Л. Григорьев* и *Я. Платек*. — М., 1981; Т. 3 / *Сост. Л. Григорьев, А. Модин, Я. Платек*. — М., 1989.

Современные дирижеры / Сост. *Л. Григорьев, Я. Платек*. — М., 1969.

Современные пианисты. 2-е изд., испр. и доп. / Сост. *Л. Григорьев, Я. Платек*. — М., 1990.

Союз композиторов СССР: Справочник / Сост. *В. Козюра* и др. — М., 1981, 1987.

Спілка композиторів України: Довідник / Упор. *А. Муха*. — К., 1962 (машинописна копія).

Спілка композиторів України: Довідник / Упор. *А. Муха, Н. Сидоренко*. — К., 1968; онովл. варіант / Упор. *В. Полевой, Н. Сидоренко*, спец. ред. *А. Муха*. — К., 1973.

Справочник баяниста / Сост. *А. Басурманов*. — М., 1987.

Столярчук Б. Контрабасисти України: Біогр. словник. — Рівне, 1992.

Столярчук Б. Рівненське музичне училище (1955—2000). — Рівне, 2000.

Столярчук Б. Фольклористи України: Біогр. словник. — Рівне, 1994.

Сторінки історії Львівської державної музичної академії України ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003.

Сучасні композитори України — довідник сучасних композиторів України // Кер. проекту *К. Цепколенко*, ред.-упор. *О. Перепелиця, Ю. Семенов*. — О., 2002. — Вип. 1.

Українська діаспора. — К.; Чикаго, 1992. — Ч. 2.

Українська діаспора в світі: Довідник. — К., 1993.

Українська літературна енциклопедія. У 5 т. — Т. 1—3. — К., 1988, 1990, 1995.

Українська радянська енциклопедія /УРЕ/. У 12 т. 2-е вид. — К., 1974—1985.

Український радянський енциклопедичний словник /УРЕС/. У 3 т. — К., 1966—1968, ²1986, і1987.

Українські композитори: Біо-бібліогр. довідник / Упоряд. *М. Дитиняк*. — Едмонтон, 1986.

Українські композитори Київської школи / Зредагував та упорядкував *М. Гаврилюк*. — Буенос-Айрес, 1907.

Украинская музыка в грамзаписи / Сост. *А. Железный*. — К., 1981.

Харківський інститут мистецтв ім. І. П. Котляревського. — Х., 1992.

Черемшина: [Інтернет-енциклопедія]. Історія української естради: поп, рок, альтернатива // www.kmstudio.com/ua.

Шевченківський словник. У 2 т. — К., 1976—1977.

Шевченко і музика: Нотогр. та бібліогр. матеріали (1861—1961) / Склала *А. Каспе́рт*. — К., 1964.

Энциклопедический музыкальный словарь / Авт. и сост. *Б. Штейпресс, И. Ямпольский*. 2-е изд., испр. и доп. — М., 1966.

Юцевич Ю. Музика: Словник-довідник. — Тернопіль, 2003.

Юцевич Ю. Словник музичних термінів. Вид. 2-е, перероб. й доп. — К., 1977.

Ясіновський Ю. Українські та білоруські нотолінійні ірмоси 16—18 ст.: Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження. — Л., 1996.

Яворський Е. Зоряний шлях Національної філармонії України. Історія. Минуле. Сучасне. — К., 2003.

Allgemeine Enzyklopädie der Musik: Personenteil 2. — Bärenreiter Kassel; Basel; London; New York; Prag; Stuttgart; Weimar, 1999.

Canadian Composers Biographies. — Montreal, 1964.

Česko-slovenský hudební slovník osob a institucí. — Praha, 1963. — 1; 1965. — 2.

Encyclopédie de la musique. — Paris, 1958.

Encyklopedia muzyczna. — Warszawa, 1984 — 2006; t. 1-8; suplementy do t. 1, 2.

Encyklopedia muzyki / Drugie wydanie poprawione i rozszerzone (Pod redakcją *A. Chodkowskiego*). — Warszawa, 2001.

Herzfeld F. Lexikon der Musik. — Berlin West, 1961.

Lloyd N. The Golden Encyclopedia of Musik. — New York, 1968.

Mayers Taschen Lexikon Musik. — Wien; Zürich. —1984. — B. 1.

Reiss J. W. Mala encyklopedia muzyki / Pod red. *S. Śledzińskiego*. — Warszawa, 1960.

Słownik biograficzny teatru polskiego. — Warszawa, 1973.

Słownik muzyków polskich. — Kraków, 1962. — 1, 1963. — 2.

Sonevitskyi I., Palidvor-Sonevytska N. Dictionary of Ukrainian composers. — New York, 1993, computer printed; передрук: L'viv, 1997 (Львів. відд. НСКУ).

А

АБАДЖЯН Гаррій Артушевич (19.11.1939, м. Запоріжжя) — фаготист, виконавець, педагог. З. д. м. України (1993). Канд. мист-ва (1982). Професор (1993). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1968) та аспірантуру при Моск. конс. (1974, кл. проф. Р. Терьохіна). Володіє великим практ. досвідом роботи в оперних і симф. оркестрах. Від 1983 — зав. кафедри орк. і дух. інстр. Харків. ін-ту мистецтв, з 1986 — доцент, з 1993 — професор. Виховав понад 20 лауреатів всеукр. і міжн. конкурсів. Від 1992 — кер. Молодіжного симф. оркестру "Слобожанський", створеного за його ініціативою, що є лауреатом міжн. фестивалів, неодноразово виступав за кордоном (Данія, Німеччина, Іспанія). В репертуарі колективу — твори заруб. і вітчизн. класики, сучас. музика укр. комп., зокр. *Л. Колодуба, В. Губаренка, В. Золотухіна, В. Птушкіна, В. Пацери* та ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Развитие средств художественной выразительности при игре на фаготе в свете современных научных исследований" (К., 1982), наук.-метод. розробки.

Г. Абаджян

АБАЄВ Олександр Володимирович (26.09.1967, м. Львів) — скрипаль, педагог. Лауреат міжн. конц. радіоконкурсу у Празі (1993), І муз. фестивалю Р. та В. Горовиців у Києві (спец. приз лауреата), VII міжн. конкурсу скрипалів П. Лантьє в Парижі (1994) та II Міжн. конкурсу кам. музики в Калтаніcетті (1994, Італія). 1985 закін. Київ. ССМШ (кл. Л. Овчаренко та *О. Панова*), 1987—93 навч. у Київ. конс. (кл. О. Панова), закін. аспірантуру при Київ. конс. (кл. проф. *Б. Которовича*). Від 1997 проживає в Америці. Один із засновників та концертмейстер нью-йоркського "Струнного квартету форте" (Forte String Quartet, створений 1998), до складу якого, крім нього, ввійшли скрипаль з Одеси М. Кучук й болг. митці — альтистка й композитор Р. Петрова та віолончеліст К. Іванов. Квартет успішно гастролював у Великій Британії, Франції, Австрії, Швейцарії, Болгарії, Греції та у США. У репертуарі, крім зах.-європ. музики, — твори укр. композиторів, зокр. *М. Скорика* — Партита № 6 для струн. квартету, його ж "Мелодія". А. виступав як соліст і кам. виконавець-ансамбліст у Вейл Речитал-Голлі та Меркін Концерт-Голлі у Нью-Йорку, Бостонському Сеул-Голлі, Скотсдейл-центрі сучас. мистецтва в Арізоні та ін.

А. брав участь у багатьох муз. фестивалях, поміж яких — Відгеймський фестиваль кам. музики, Аркадія-фестиваль у Майні, Міжн. кам. фестиваль Р. та В. Горовиців у Києві, Орландо-фестиваль у Нідерландах. 2004 виступав як соліст у авт. концертах *Б. Фільц* в Укр. ін-ті Америки в Нью-Йорку та посольстві України у Вашингтоні, де виконав низку її творів для скр. і фп. — "Весняний романс", "Аркан", "Скерцо", "Легенду". Від 2004 А. — професор кл. скрипки Адельфійського ун-ту.

Літ.: *Степовенко Н.* Композитора Богдану Фільц вітали в США // Свобода (Нью-Йорк). — 2005. — 25 лют.; *Скорик М.* Бриллианты Украины // Всеукр. ведомости. — 1996. — 30 мая; *Brytton A.* Concert Notes: Works by Bohdana Filts Performed at Ukrainian Institute of America // The Ukrainian Weekly. — 2005. — 23 jan.

Б. Фільц

О. Абаєв

АБАЗА Аркадій Максимович (Максиміліанович) [1845, за ін. даними — 1848, Суджанський пов., тепер Курськ. обл., РФ — 3(16).01.1915, м. Курськ] — піаніст, композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Навч. у Харків. муз. уч-щі, потім у Петерб. конс. у О. Дрейшока (фп.), *К. Еверарді* (вокал), брав уроки у Г. фон Бюлова (фп.). Засн. і директор муз. школи в Сумах (1877—81) та муз. класів відд. ІРМТ у Курську (1882—1915). Викладав гру на фп., співи, теорію музики. 1889—1908 — муз. рецензент газ. "Курские губернские ведомости".

Тв.: фп. п'єси, романси, в т. ч. "То не ветер ветку клонит", "Утро туманное" (?). Редагував публікації нар. пісень Курськ. губ. Г. Зайцева, А. Горяінової.

Літ. тв.: О музыкальном образовании в точном смысле // Баян. — 1889. — № 10.

Літ.: *Шафер Н.* Незабываемое "утро" // Муз. жизнь. — 1977. — № 23; [*Б. п.*]. [Некролог] // Курская быль. — 1915. — 5 янв.

І. Сікорська

АБАРІНОВА (дівоче пріз. Рейхельт, сцен. псевд. Реджі) Антоніна Іванівна [12(24).07.1842, за ін. даними 1845, м. Владимир, Росія — 16(29).07. 1901, ст. Суходол, тепер Алексинського р-ну Тул. обл., РФ] — співачка (контральто, пізніше мецо-сопрано), артистка опери, оперети й драми. Мала сильний, рівний в усіх регістрах голос широкого діапазону (f — a²), талант комедійної актриси. Співу навч. у Л. Піччіолі та Фачіотті (Петербург), Маццукато, Гальдтероні та Ф. Ламперті (Мілан), удосконалювала майстерність у П. Віардо-Гарсіа (Париж, 1874). На опер. сцені дебютувала в Генуї (1846). Виступала в італ. опер. трупі в Одесі (сезон 1862—63). Пізніше співала в т-рах Москви, Одеси, Тифліса (тепер Тбілісі). На петерб. сцені дебютувала в 1872, була солісткою Маріїн. т-ру (1873—76). Від 1878 виступала виключно у драм. спектаклях. 1-а виконавиця партії Шинкарки ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*).

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Клеретта ("Дочка мадам Анго" Ш. Лекока).

Літ. тв.: Воспоминания // Исторический вестник. — 1901. — № 1. — Т. 8.

Літ.: *Половцов А.* Памяти А. И. Абариновой. — М., 1901; *Н. С.* Антонина Ивановна Абаринова // Ежегодник имп. театров: Сезон 1897—98 гг. — С.Пб., 1899; [*Б. п.*]. *А. И.* Абаринова [Некролог] // РМГ. — 1901. — № 31—32.

І. Сікорська

А. Абарінова

АББАКУМОВ Степан (Стефан) Тимофійович [23.11(05.12).1870, м. Київ — 1919, там само] — диригент, композитор, педагог. Закін. 1890 Київ. муз. уч-ще (кл. фп. *Г. Ходоровського-Мороза* і М. Листовничого, кл. влч. *Ф. Мулерта*); 1898 —

Петерб. конс. (кл. композиції М. Соловйова). Удосконалював дириг. майстерність у А. Нікіша в Лейпцигу (1903). Диригував у Петербурзі виставами укр. драм. гуртка (1897) та концертами любителів виконання орк. творів (1898). Директор муз. класів Томського відд. РМТ (1899–1902). Один із фундаторів заочної муз. освіти. Заснував у Петербурзі "Заочні курси теорії музики" (1904, разом з С. Гілєвим). Диригував літніми симф. концертами у Павловську (1904–05), Ялті (1907) та ін. Співпрацював у муз-спів. тов-ві "Боян" (Тамбов, 1907–10). Від 1913 жив у Києві, виступав як диригент пересувного опер. т-ру (з 1916) та симф. оркестру "Союзу оркестрантів" (1918, з 1919 — ім. М. Лисенка).

Тв.: романси, хори, твори для скр., для симф. орк. (не знайдено).

Літ. тв.: Популярные лекции по теории музыки. Курс II. Гармония. Лекция 1. Построение аккорда (трезвучия), расположение его в голосах и голосоведение. — С.Пб., 1904 тощо.

Літ.: Современные деятели. Степан Тимофеевич Аббакумов // Музыка и пение. — 1906. — № 8; [*Б. п.*] Концерты в Павловске // РМГ. — 1905. — № 37; [*Б. п.*]. С. Т. Аббакумов // Разные известия (Киев). — 1916. — № 40.

В. Кузик

М. Абесинов.

АБЕРАЦІЯ форми музичної (*лат.* aberratio — відхилення) — відхилення від нормативної будови муз. форми. Виявляється іноді лише у зміні розмірів частин форми та їх співвідношень, звукотембрових чи тональних планів тощо. Передбачає наявність усталених у межах певного дискурсу формотворчих моделей, що вважаються нормативними. У ряді мист. напрямів (як-от, *авангардизм*, нова музика тощо) А. приводить до появи індивід.-авт. новотворів (сингулярних форм). У сучас. музиці А. зустрічається у творчості Е. Вареза ("Іонізації"), Я. Ксенакіса ("Метастазис"), В. Лютославського ("Ланцюг–2"), К. Пендерецького ("Різдвяна симфонія"), укр. композиторів *Л. Грабовського* ("Concerto misterioso"), *В. Губи* ("Посвята Сандро Ботічеллі"), *В. Сильвестрова* ("Exegi monumentum", "Вісник 1996") тощо.

Літ.: *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. — С.Пб., 2001.

Б. Сюта

АБЕСИНОВ Микола Миколайович (1.10.1935, м. Одеса) — співак. З. а. УРСР (1968), Н. а. України (1997). Закін. Київ. ін-т театр. мист. у С. Ткаченка (1958). Працював в ансамблях: пісні і танцю Київ. військ. округу (1961–76), Центр. групи військ (1976–81), у київ. військ. оркестрах (1981–93). Від 1993 — гол. реж. Ансамблю пісні і танцю МВС України. У складі колективів гастролював у Великій Британії (1971), Франції (1975), США (1995), Німеччини (1996, 1997). Знявся у к/ф Т. Левчука "І в звуках пам'ять відгукнеться" (1986), С. Омельчука "Козаки йдуть" (1991) тощо.

Літ. тв.: упорядк. зб. віршів та пісень "Ми служимо у внутрішніх військах". — К., 1997.

АБЕТКА МУЗИЧНА (АМ., (*церк.-слов.* азбука, азбука) — муз.-теор. посібник з інформацією про *нотації безлінійні* або *київську*. Назву "азбука" почали вживати до них лише у 18 ст. Перші у правосл. ареалі АМ. мали візант. походження. У схід. слов'ян. книжковій спадщині корпус АМ. найкраще представлений рос. традицією 15–17 ст., де було розроблено декілька їх видів. Найраніші відомі рос. АМ. датуються 15 ст. Зазвичай АМ. обіймала кілька сторінок і входила до складу співочого збірника. Найпростіший вид АМ. обмежувався переліком і назвами *знамен, поспівок* та *фіт*. У 16 ст. в деяких посібниках до переліку додавали тлумачення знамен "како поется" та розподіл "по гласах". В АМ. наводився також переклад складних фітних формул простими графемами ("розвод"), у 2-й пол. 17 ст. — нотолінійний переклад записаних знаменами поспівок і фіт (у т. зв. двознаменниках). У 1690-х монах Тихон Макаріївський склав "Ключ" до читання знаменного письма, де значення окр. графем, поспівок та фіт розшифроване за допомогою 5-лінійної нотації.

Найповнішим та найбільш систематизованим рос. муз.-теор. посібником із *знаменного співу* є "Извещение о согласнейших пометах", складене 1668 групою ченців на чолі з *О. Мезенцем*. Тут уперше подається система поміт — додаткових позначок, що уточнювали ідеограф. систему нот. письма. Співацькі АМ. старого типу продовжували існувати ще у 18 ст. У 18–19 ст. *старообрядці* продовжували включати АМ. до складу безлінійних спів. книг, оскільки незмінно користувалися знаменною нотацією. На поч. 20 ст. АМ. укладав, удосконалював і неодноразово видавав знавець знаменного співу київ. старообрядець *Л. Калашников* (Азбука церковного знаменного пения. — К., 1908, М., 1915; Азбука демественного пения. — К., 1911).

У давній укр. церк. книжності відомі одиничні зразки АМ. — через малу кількість збережених укр. безлінійних рукописів 15–16 ст. Окремим укр. нотолінійним *ірмологіонам* 17–18 ст. властиве включення АМ. іншого виду — з викладом церк. звукоряду в повному обсязі й назвами щаблів, а також вправами, корисними на початковому етапі навчання співові з нот. Наприкінці 18 ст. такий тип А. ("Алфавит ирмологисанія, Азбука начальнаго ученія нотнаго пѣнія") перейшов до рос. друкованих нотолінійних книг.

Тепер вони зберігаються в архівах та книго-

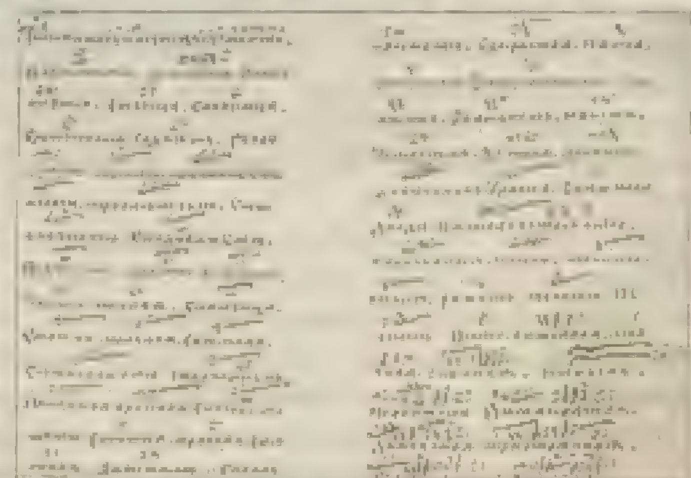

Азбука. Рукопис першої половини XVI ст. ДІМ. Син. зібрання. – № 136, арк. 197 зв. і 198.

збірках, і є важливим джерелом вивчення давньої муз. культури.

Літ.: *Смоленский С.* Азбука знаменного пения старца Александра Мезенца. — Казань, 1888; *Металлов В.* Азбука крюкового пения. — М., 1899; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — М., 1965, ^{2}1971; *Бражников М.* Древнерусская теория музыки. — Ленинград, 1972; Певческие азбуки Древней Руси / Публ., пер., предисл. и коммент. *Д. Шабалина.* — Кемерово, 1991; *Гусейнова З.* Русские музыкальные азбуки XV–XVI веков. — С.Пб., 1999; Київська школа музики XVII ст. — Л., 2002; *Бапалин Н.* Древнерусские азбуковники // Филологические записки. — 1873. — № 3–4; *Богомолова А.* Азбуки путевой нотации // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1988. — Vol. VIII. — 1; *Цалай-Якименко О.* Музикознавство і педагогіка // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Її ж.* Перекладна півча література XVI–XVII ст. в Україні та її музично-віршова форма // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії; *Протопопов В.* Музыка в определении азбуковников // Вечерняя песнь: http://[illegible]

І. Сікорська, Ол. Шевчук

АБІК — тип волинсько-поліської пастушої *труби* з кори молодої верби, липи, вільхи, крушини, клена або бузини з кларнетоподібним пищиком ("абіком", пор. з *білор.* — "вабік", *гуц.* "вабець", *рос.* "манок"). Інструмент, що використовувався для "заманювання" звірів та худоби, сигнальних мелодій. За іншою версією назва інстр. походить від складу "аб", що утворюється внаслідок фонічного ефекту своєрідного "мікшування" звука з наступним різким припиненням фонації в процесі перекривання язичком-тростиною через послаблення струменя повітря вхідного каналу пищика. Функціонує паралельно з пастушими *трубами* й *рогами* мундштукового типу, як дерев'яними, так і з натурального рогу тварин. В ін. регіональних традиціях українців зустрічається під назвами *труба, пастуша труба, ріг,* бекавка тощо.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Ощуркевич О.* Затрубили труби. — Луцьк, 1993; *Хай М.* Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці) // Родовід. — Число 16; Фонди УЕЛФ. — Відеоплівка № 26.

М. Хай

Абік

АБЛАМСЬКИЙ Данило (кін. 1820-х — поч. 1830-х — після 1888) — композитор. Священик у с. Козлове Переяслав. повіту Полтав. губ. У 2-й пол. 1880-х під патронатом митрополита київ. і галиц. Платона (Городецького) започаткував видання "Круг обычного православного церковного пения" — вперше у Києві. З оголошених 8-ми випусків син А. Микола надрукував лише два: "Всенощное бдение, вечерня и утреня и Божественная литургия: св. Иоанна Златоустого, св. Василия Великого и Преждеосвященных даров св. Григория Двоеслова" (К., 1887; М., 1888) і "Октоих святыя православныя церкви, или Воскресные службы 8-ми гласов" (К., 1888). "Круг" будувався на місц. наспівах, що побутували у півд. губерніях, і розглядався як посібник для псаломників, вчителів сільськ. шкіл і вихованців духовно-навч. закладів. Покладений на 3 голоси, він, за М. Лисициним, "був необробленим записом наспівів, що виконуються на крилосі, з грубими мелод. і гарм. помилками". Тому Навч. комітет при Святійшому Синоді не схвалив подані 2 ч. "Круга" як навч. посібник. 1889 вчитель початкових класів Микола А. (син) видав у Києві укладене ним "Руководство к обучению церковному пению по "Кругу обычного православного церковного пения, положенного на ноты... священником Даниилом Абламским", що, втім, також не набуло поширення через непрофесійність автора.

Тв.: "Руководство к обучению церковному пению". Упоряд. — "Нотного обучения южно-русского пения".

Літ.: *Лисицын М.* Обзор духовно-музыкальных сочинений. — С.Пб., 1902.

О. Наумов

АБРАМОВИЧ Олександр Володимирович [9(21).02.1900, м. Одеса — 6.10.1988, м. Кишинів, Молдова] — музикознавець, піаніст, педагог. Закін. 1924 Одес. муз.-драм. ін-т (кл. фн.). Викладав історію музики в муз. технікумі (з 1924), Одес. конс. (1930–41), її доцент (1935), заст. директора (1933–41). Відп. редактор муз. мовлення обл. радіокомітету в Іркутську (1941–49). Від 1949 — зав. кафедри, 1954–57 — заст. директора Кишинів. конс.

Літ. тв.: Молдавская ССР (у співавт. з *Б. Котляровим*). Серия: Музыкальная культура союзных республик. — М., 1957; СК МССР и его роль в развитии молдавской музыкальной культуры // Композиторы Молдавской ССР. — Кишинев, 1956.

АБРАМОВСЬКИЙ Григорій Іванович (17 ст.) — півчий. Навч. у Києво-Могилян. колегії, де здобув і муз. освіту, був солістом її хору. 1652 забраний до Москви, де співав у *Хорі государевих півчих дяків* при дворі царя Федора Олексійовича. 1654 повернувся в Україну.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

АБРАМОВСЬКИЙ (Васильєв) Степан Васильович (бл. 1720, м. Бережна, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 4.12.1761, м. Петербург, Росія) — музикант (скрипаль), півчий. Навч. у Києво-Могилян. акад. Соліст придв. орк. в Петербурзі (1742–52). Камер-музикант при дворі імп. Єлизавети Петрівни (1752–61), співав у *Придв. спів. капелі* (1755). Добре володів лат., турец., татар. мовами.

Літ.: Музыкальный Петербург. — С.Пб, 1996. — Т. 1; *Лякіна Р.* Солов'ї з XVIII ст. // Укр. культура. — 2000. — № 3; ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 1, спр. 1251, Арк. 221; Там само. — Оп. 3, спр. 19009.

Р. Лякіна

АБРАМСЬКИЙ (псевд. Ал. АБР, і La-si bem.) Олександр Савватійович [10(22).01.1898, м. Луцьк, тепер Волин. обл. — 1985] — композитор, фольклорист. Навч. у Г. Катуара. Закін. Моск. конс. (кл. композиції *М. Мясковського*, 1926). Від 1950 брав участь у фольк. експедиціях. Автор ораторій, кантат, трьох симфоній, музики до драм. вистав.

Літ. тв.: Песни русского Севера. — М., 1959; О некоторых особенностях народного музицирования. — М., 1961; Зигзаги [Про творчість А. Казелли, Д. Мійо та ін.] // Современная музыка. — 1924. — № 6; Сергей Прокофьев. Пятая соната для фортепиано. Соч. 38. // Там само. — 1925. — № 10; Песни Сибири // Муз. жизнь. — 1960. — № 21.

АБРЕВІАТУРА (від *лат.* brevis — короткий, дрібний, стислий; abbrevio — скорочую) — знак(и) скороченого запису нотних текстів. Виникла й формувалася одночасно з відп. системами нотної писемності (давньоєгипетська, давньогрецька, невменна, хорова, мензуральна, сучас. тощо). Знаки А. застосовуються у випадках повторення тексту всього твору чи його окр. тактів, фігур, нот, пауз; динамічних, штрихових, темпових нюансів, вик. засобів відтворення, запису мелізмів, арпеджіо, назв муз. інструментів тощо. У сучас. друк. і рукоп. текстах зустрічаються нові форми А., пов'язані із застосуванням нетрадиц. засобів звуковидобування, виконавства й нотної графіки.

Літ.: *Дідка Ф.* Основи нотної графіки. — К., 1977.

Б. Деменко

Ф. Абт

АБРИСОВСЬКИЙ Савин Йосипович (1874, с. Петликівці, тепер Старі Петликівці Бучацького р-ну Терноп. обл. — 1900, м. Косів, тепер Івано-Фр. обл.) — композитор-аматор, художник. Навч. у Краків. академії красних мистецтв (1892—96). Писав переважно мініатюри для фп. і гітари — вальси "Sus Reciprocite", "Vogune la galere" (вид. 1899 у Львові), вальс "З останніх днів" (вид. 1903 у ред. *Д. Січинського*), коломийки для фп. в 4 руки тощо. Деякі з них були опубліковані вид-вом "Станіславівський Боян" (1903).

Літ.: *Якубович Є.* Савин Абрисовський // Діло. — 1904. — 15 січ.; *Медведик П.* Діячі української музичної культури // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії.

І. Сікорська

АБРОСИМІВ (серед. 18 ст.) — музикант, диригент. Кер. хору в капелі *К. Розумовського* як вільнонайманий.

Літ.: *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1925. — № 7—12.

АБТ (Abt) Франц (22.12.1819, м. Айленбург, Німеччина — 31.03.1885, м. Вісбаден, там само) — нім. композитор-пісняр, диригент. Навч. на богослова у Лейпцигу (уч-ще св. Томаса), але перемогло покликання до музики. Від 1841 був диригентом багатьох хор. товариств, хормейстером придв. т-рів Брауншвейга й Цюриха. З успіхом гастролював у Росії (1869) і США (1873). Писав пісні й хор. квартети, дуже популярні, деякі фольклоризувалися. Творчий доробок налічує кілька тисяч пісень. На зламі 19—20 ст. в Україні твори А. були широко представлені в днт. збірках, пісенниках, репертуарі вокалістів і хорів, звучали в домаш. середовищі та концертах.

Л. Пархоменко

АВАНГАРДИЗМ — (*франц.* avant-gardisme від avant-garde — передовий загін) — умовна назва різних *течій* сучас. мистецтва, що характеризуються пошуком нових виражальних засобів і форм естет. ідеалів, відходом від істор. усталених традицій. Термін А. виник у 1920-х і прижився в мистецтві. Особливого поширення набув після 2-ї світ. війни 1939—45 у наук. публікаціях учених СРСР і країн Сх. Європи, де він позбавлений конкретності, трактується по-різному, часто метафорично.

Коло витоків сучас. А. — мист.-естет. теорії поч. 20 ст. (футуризм, брюїтизм, дадаїзм, сюрреалізм тощо). Характерними рисами різних течій муз. А. є відображення протиріч сучас. суспільства, радикальний відхід від загальноприйнятих канонів, пошук нетрадиц. виражальних засобів, форм, *жанрів* для втілення нових творчих та естет. ідей. Іноді експериментування переростає в самоціль, що також є однією з характерних рис А.

Муз. А. значно розширив межі естет. освоєння світу (використання шумових ефектів, математичних методів композиції, електрозвукового синтезу за допомогою комп'ютерної техніки тощо). До різних напрямків сучас. музики А. зараховують *алеаторику*, афористичну музику, *електронну музику*, *інструментальний т-р*, комп'ютерну, конкретну, *графічну*, *стохастичну музику*, *серіалізм*, *сонористику*, тексти для виконання, геппенінг тощо. Найважливішими центрами музики А. стали місця проведення традиц. міжн. семінарів, колоквіумів, фестивалів нової музики — Берлін, Варшава, Донауешінген, Загреб, Київ, Краніхштайн, Париж, Стокгольм та ін.

В укр. музиці 20 ст. вирізняються 2 періоди активного захоплення ідеями А.: 1920-ті — поч. 1930-х та 1960-ті. Характерними особливостями муз. творчості стало поглиблене освоєння нових естет. і творчих ідей, запозичених із зах.-європ. практики, а також використання нових виражальних засобів і технік компонування. А. в укр. музиці 20 ст. відзначався глибоким осмисленням з позицій сучасності й широким використанням надбань нац. муз. фольклору. Міжвоєнний А. в укр. музиці дав світ. худ. культурі ряд непересічних творів таких композиторів, як *Б. Лятошинський*, *Ю. Коффлер*, *С. Туркевич-Лукіянович*, *З. Лисько*, *К. Шипович*.

Представниками повоєнного муз. А. є композитори різних худ. і естет. переконань: Л. Беріо, Б. Мадерна, Л. Ноно (Італія), А. Пуссер (Бельгія), П. Булез, П. Шеффер (Франція), Д. Кейдж (США), Я. Ксенакіс (Греція), К. Пендерецький, Б. Шеффер (Польща), К. Штокгаузен, М. Кагель (Німеччина) та ін.; в укр. музиці зацікавлення ідеями А. виявляли *Л. Грабовський*, *В. Годзяцький*, *В. Загорцев*, *В Рунчак*, *В. Сильвестров*, *К. Цепколенко*, *О. Щетинський*, *Л. Юріна* та ін.

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века / Пер. с чеш. — М., 1976; *Подмшин С.* Зарубежная музыка XX века. Пути развития. Тенденции. — К., 1980; *Мяло К.* Западный музыкальный авангард после Второй мировой войны. — М., 1989; *Костюк О.* Риси сучасного авангардизму // Музика. — 1971. — № 1; *Конен В.* Музыкально-творческие виды XX века // Її ж. Этюды о зарубежной му-

зыке. — М., 1975; *Бажанов Л., Турчин В.* К суждению о авангардизме и неоавангардизме // Сов. искусствоведение—77. — М., 1978. — Вып. 1; *Шип С.* Електронна музика: проблеми і перспективи // Музична критика і сучасність: Зб. статей. — К., 1978. — Вип. 2; *Житомирский Д., Леонтьева О., Савенко С.* Проблема индивидуального стиля в музыке поставангарда // Кризис буржуазной культуры и музыка. Сб. статей. — М., 1983. — Вып. 5; *Зінькевич О.* Ми з шістдесятих // Музика. — 1989. — № 2; *Адорно Т.* Введение в социологию музыки. Двадцять теоретических лекций // *Його ж.* Избранное: Социология музыки. — М.; С.Пб., 1998; *Дубірак Д.* Мистецтво постмодерної епохи // Там само; *Павлишин С.* Особливості новаторства американської музики другої половини XX ст. // Syntagmation. — Л., 2000; *Якубяк Я.* До питання про традиціоналізм і новаторство (на прикладі двох творів) // Музичний твір як творчий процес.: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; *Holthusen H. E.* Avantgardismus und die Zukunft der Modernen Kunst. — München, 1964; *Szwarzman D.* Syndrom awangardy // Przemiany techniki dzwiękowej, stylu i estetyki w polskiej muzyce lat 70. — Kraków, 1985.

Б. Сюта

АВАНЕСОВ Георгій Андрійович (Амбарцумович) (21.06.1922, м. Луганськ — 17.09.1984, м. Ворошиловград, тепер Луганськ) — диригент. З. д. м. УРСР (1973). Закін. Луган. муз. уч-ще (1948), відтоді — його викладач. Від 1945 — організатор і худ. кер. самодіял. орк. нар. інстр. Луган. тепловозобудівного заводу (з 1977 — засл. оркестр УРСР).

АВГУСТИНОВИЧ Георгій Пантелеймонович, протоієрей [1784, с. Темберщина, тепер м. Узин Білоцерківського р-ну Київ. обл. — 16(28).12.1842, м. Київ] — богослов, музикант, педагог. З родини священика. Закін. 1808 (за ін. відом. 1811) Києво-Могилян. академію, 1809—11 — викладач співу в її ірмолойному класі, водночас до 1811 він граматичний та істор. класи. Від 1820-х — протоієрей Києво-Печер. Воскресенської церкви, благочинний Києво-Печер. та київ. старовин. церков.

Літ.: Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. — К., 1910. — Т. 1: 1796—1803. — Отд. 3; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 200 років її існування. — К., 1971.

Л. Проценко, М. Лабінський

АВДЄЄВ Вадим Миколайович (23.12.1933, м. Кіровоград — 23.01.1997, м. Київ) — кам. і конц. співак (тенор). З. а. УРСР (1969). Лауреат І Респ. конкурсу ім. М. Лисенка (1962, 1-а премія). Навч. співу в *О. Петляш-Барілотті.* Закін. Київ. конс. (1963, кл. *Д. Петриненко*). Соліст Ансамблю пісні і танцю КВО (1956—58), *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки* (1958—60), *Київ. філармонії* (1960—85). У репертуарі — оперні арії та кам. твори вітчизн. і заруб. класики, укр. пісні.

Г. Савчук

АВДІЄВСЬКИЙ Анатолій Тимофійович (16.08. 1933, с. Федвар, тепер Підлісне Олександрівського р-ну Кіровогр. обл.) — хор. диригент, композитор-аматор, педагог. Н. а. УРСР (1972). Н. а. СРСР (1983). Академік АПН України (1993), АМУ (1996). Лауреат Держ. премії СРСР (1978), Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1968). Герой України (2003). Закін. Одес. конс. (кл. *К. Пігрова, Д. Загрецького,* 1958). 1958—63 — худ. кер. і гол. дир. Поліського ансамблю пісні і танцю *"Льонок"* (Житомир), 1963—66 — *Черкас. укр. нар. хору,* з 1966 — *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки,* його ген. директор. Поряд з вик. діяльністю багато років веде пед. роботу: 1971—76 — викладач Київ. конс., 1977—80 — ст. викладач Київ. ін-ту культури, з 1980 — зав. кафедри методики муз. виховання, співів та хор. диригування Київ. нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова, з 1986 — професор. Від 2003 — директор Ін-ту мистецтв при ньому. Голова Нац. всеукр. муз. спілки (з 1991). Президент Нац. муз. комітету України Міжнар. муз. ради ЮНЕСКО (з 1995). Популяризатор нац. клас. хор. спадщини. Послідовник *Г. Верьовки, К. Пігрова, Д. Загрецького.* А. — новатор у царині нар. хор. мистецтва. А. формував репертуар хору не лише на автент. зразках *багатоголосся,* а й на хорах композиторів-професіоналів, засн. на перетворенні нар. мелодій, прагнув до виразної акад. манери у хор. співі, зокр. введенням акад. сопрано, що дозволило виконувати акапельні твори сучас. композиторів ("За байраком байрак" *Б. Лятошинського,* "Хустина" *Л. Ревуцького*) та композиторів-класиків ("Щедрик" *М. Леонтовича*). А. збагатив репертуар нар. хору творами великої форми (фольк-опера "Цвіт папороті" *Є. Станковича,* прем'єра — К., 1978; хор. концерт "Гори мої, гори" *В. Зубицького,* прем'єра — К., 1987). Під керуванням А. хор став універсальним колективом з широким вик. діапазоном — від нар. до акад. манери співу. Творчість А. — митця глибокої емоційності й широкого темат. та жанр. діапазону — збагатила сучас. муз. мистецтво, піднесла престиж укр. хор. виконавства.

А. Авдієвський

Тв.: хорові — "Над широким Дніпром" на сл. В. Лагоди, "Цвіти, Україно" на сл. О. Новицького, "Місяць ясносенький" на сл. Лесі Українки; обр. укр. нар. пісень — "Колискова", "Павочка ходить", "Діброво зелена" тощо, пісень народів світу.

Літ. тв.: Америка аплодувала нам стоячи // УМГ. — 1996. — Квіт.—черв.

Літ.: *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Климчук О.* Садівник пісенного саду // Соц. культура. — 1971. — № 2; *Конкин В.* Помахом руки — як дотиком крила // Жовтень. — 1986. — № 8; *Гордійчук М.* Школа народного хорового співу (до 50-річчя Державного народного хору ім. Г. Верьовки) // НТЕ. — 1993. — № 5—6; *Його ж.* Пісень дивних чарівник // *Його ж.* Музика і час. — К., 1984; *Степанченко Г.* Анатолій Авдієвський та Національний хор ім Г. Верьовки // Студії мистецтвознавчі. — 2004. — № 4; *Станішевський Ю.* Песня земли украинской // Правда. — 1978. — 22 трав.; *Головащенко М.* Його стихія — рідна пісня // КіЖ. — 1993. — 14 серп.; *Степанченко Г.* Маестро // КіЖ. — 1998. — 19 квіт.; *Її ж.* Анатолій Авдієвський запрошує // УМГ. — 2000. — Квіт.—черв.; *Її ж.* У пошуках квіту папороті // Там само. — 2003. — № 4; *Корнійчук В.* Хорових справ маестро // УМГ. — 1993. — Лип.—верес.

Г. Степанченко

"АВЕ МАРІЯ" (до 1993 — "Рівненські дзвіночки") — зразковий дит. кам. хор Рівненської ДМШ № 2. Засн. 1968 В. Островським. Від 1976 керівник — з. пр. культ. УРСР М. Гончарова, концертмейстер — Н. Шипунова. Лауреат обл. конкурсів (1970—2003). Переможець всеукр. фестивалів і конкурсів: Респ. конкурсу (1970, золота медаль, 1-а премія, Київ), Всесоюз. фестивалю-конкурсу "Пісня скликає друзів" (1977, Одеса), І Всеукр. конкурсу ім. М. Леонтовича (1988, Київ), конкурсу в Таллінні (1988, бронзова медаль), фестивалю "Весняні дзвіночки", (1999, Ґран-прі, Рівне), Міжн. конкурсу "Артеківські зорі" (2000, 1-а премія). Хор активно гастролював у містах України та за кордоном — у Болгарії (1978, 1980, 1983), Польщі (1992), Німеччині (1997), Чехії (1998), Франції (1999, 2001), переможець регіонального рейтингу "Золота фортуна".

Основу репертуару становлять світ. класика, сучас. укр. муз., обробки нар. пісень.

Літ.: *Крупнікова Н.* "Дзвіночки" ідуть до столиці // Піонерія. — 1985. — № 4; *Дацков А.* Про "Аве Марію" і просто Марію // Волинь. 1995. — 7 лип.; *Його ж.* "Conterini Pelorini" в Рівному // Сім днів. — 1997. — 1 листоп.; *Бете Е.* Звенят "Ровенские звоночки" // Вечерний Таллинн. — 1987. — 2 июля; *Матвїів А.* Створено новий центр // Рівне вечірнє. — 2003. — 13 черв.

Б. Фільц

Г. Авер'янов

В. Авраменко

В. Авраменко

АВЕР'ЯНОВ Георгій Борисович (17.11.1930, ст. Дністер Беляївського р-ну Одес. обл. — 4.06.1991, м. Харків) — віолончеліст, педагог, муз. діяч. З. д. м. УРСР (1981). Професор (1984). Закін. Одес. ССМШ (кл. влч. А. Вайнера, 1950). Одес. конс. (1955), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *Г. Пеккер* і *Г. Васильєва*, 1958). 1953—55 — викладач кл. влч. Одес. ССМШ, 1958—59 — Львів. конс. Від 1959 — педагог кл. влч. і кам. ансамблю Харків. ін-ту мистецтв, доцент (1969), професор (1984), проректор (1968—1975), ректор (1975—91), водночас викладач ССМШ, консультант Харків. і Донец. муз. уч-щ. А. виховав 30 віолончелістів, поміж яких — неодноразові лауреати Конкурсу ім. М. Лисенка В. Мальцев, Н. Клочко, В. Кругляков, С. Россоха та ін.

Провадив активну конц. діяльність як соліст і ансамбліст у Львові, Києві, Харкові. Центр. місце у його програмах посідали циклічні твори: "Варіації на тему рококо" *П. Чайковського*, концерти Р. Шумана, *А. Дворжака*, К. Сен-Санса, А. Хачатуряна, симфонія-концерт *С. Прокоф'єва*, сюїти *Й. С. Баха*, сонати *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, *Й. Брамса*, Б. Бриттена, С. Барбера, *Д. Шостаковича*, тріо *М. Глінки*, П. Чайковського, *С. Рахманінова*, мініатюри *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *В. Сокальського*, *В. Косенка*, *Б. Асоф'єва*, М. Ракова, К. Дебюссі та ін. Як активний популяризатор укр. музики після тривалої перерви поновив конц. виконання Елегії для влч. з орк. В. Сокальського. А. — 1-й виконавець "Думи" *М. Тиц*, Концерту-поеми *В. Губаренка*, Концерту *Д. Клебанова*, Тріо-партити *В. Бібіка* та ін. Йому присвятили свої твори В. Губаренко, В. Бібік, *І. Ковач*, а його пам'яті — І. Ковач ("Лірична музика" для влч. і кам. орк., 1991), В. Бібік (Друга соната для влч. і фп., 1992), *А. Гайденко* (соната для влч. і фп. "Pro memoria", 1994).

Як виконавець А. тяжів до яскравого емоц. романт. стилю, насиченого, трепетного, густого вібрато, експрес. звучання, поєднання натхненного артистизму і глибокої філософічності, ніжного ліризму і мужнього, вольового начала.

Літ.: *Ростропович М.* Рост мастерства // Муз. жизнь. — 1968. — № 8; *Щелкановцева Е.* Кафедра струнных инструментов // Харьковский институт искусств им. И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992; *Її ж.* Деякі риси виконавської та педагогічної системи Г. Б. Авер'янова // Музична і театральна освіта на Україні: історичний та методологічний аспекти: Матеріали наук.-метод. конф., 28—29 груд. 1998. — Х., 1998. *Беленкова І.* Талант народжує талант // КіЖ. — 1970. — 24 верес.; *Черкашина М.* Музикант-педагог // Там само. — 1980. — 4 груд.;

Н. Семененко

АВРАМЕНКО Василь Кирилович [10.(22).03. 1895, с. Стеблів, тепер смт Черкас. обл. — 6.05. 1981, м. Нью-Йорк, США, перепохов. 4.05.1993, Стеблів Корсунь-Шевченківського р-ну Черкас. обл.] — танцюрист, хореограф, актор, кінорежисер, дослідник і знавець укр. танцю. Один з основоположників укр. нар.-сцен. танц. мистецтва. Працював робітником, матросом на військ. кораблях Далекого Сходу. Під час 1-ї світ. війни мобілізований до рос. армії. Повернувся в Україну та прилучився до укр. нац. визвольного руху. Навч. у Муз.-драм. школі ім. М. Лисенка в Києві (з 1918), слухав лекції *В. Верховинця*. Того самого року дебютував у виставі "Катерина" *М. Аркаса* у Т-рі М. Садовського. 1919—20 — актор цього т-ру (Київ, Вінниця, Кам'янець-Подільський). Емігрував з військами УНР. У таборі військ. полонених у Каліші (Польща) організував власну першу хореогр. школу і танц. гуртки (1921). Пізніше засновував школи укр. нар. танців на Волині, в Галичині, Чехії. Поміж його учнів — *В. Чуперчук*. Остаточно оселившись у США (з 1925), засн. школу укр. нар. танцю у Нью-Йорку й танц. колективи у США й Канаді, пізніше у Півн. Америці, Ізраїлі розгорнув активну виконавську діяльність, виступав разом з хором *О. Кошиця*, на всесвіт. виставках у Чикаго (1926), Торонто (1927), на святкуваннях 200-річчя від дня нар. Дж. Вашингтона, гастролював також у Бразилії та Аргентині. До 10-річчя діяльності А. у Метрополітен-опера (1931, Нью-Йорк) відбувся концерт, де взяло участь 500 танцюристів, 100 хористів та оркестр нар. інстр. 1936—37 утримував кіностудію, де поставив к/ф за тв.-операми "Наталка Полтавка", "Запорожець за Дунаєм", "Маруся Богуславка" (за участю хору О. Кошиця). Найвидатніша робота у цій галузі — звук. фільм "Тріумф укр. танцю" (1954), над яким працював 25 років.

Постановник хореогр. картин "Запорожці", "Чумаки", "Січ отамана Сірка", "Великдень на Україні", "Запорозький герць", "Смуток Ізраїлю" тощо. Автор сцен. інтерпретацій нар. танців: "Великодня гаївка", "Козачок подільський", "Гопак колом", "Коломийка" тощо. Їх характерні риси: віртуозність, розвинута драматургія,

елементи театралізації, створення своєрідних балетних спектаклів на нар. основі. До танців було видано ноти: "Музика до українських національних танців Василя Авраменка, аранжування Л. Сорочинського".

А. — автор підручника "Українські національні танці, музика і стрій" (Вінніпег, 1947), де велику увагу приділяє питанням теорії та естетики укр нар. танцю.

У Нью-Йорку створено Фонд А. У Києві 1992 відбулася документ. виставка "З українським танцем по світу", в Стеблеві — міжн. наук.-практ. конф. "Василь Авраменко та укр. культура" (1993).

Поверненню на Батьківщину праху А. та його спадщини сприяв *М. Коць*.

Літ.: *Книш І.* Жива душа народу. — Вінніпег, 1966; *Пігуляк І.* Василь Авраменко: Відродження українського танку. — Ч. 1. — Сиракюз; Нью-Йорк, 1979; *Погребенник Ф.* Корифей українського танцю (Спроба осмислення мистецтва В. Авраменка у науковій літературі) // НТЕ. — 1997. — № 2–3; *Луців В.* Незабутній Василь Авраменко в моїй пам'яті // Альманах УНС. — Джерсі-сіті; Нью-Йорк, 1987; *Коць М.* Василь Авраменко // Музика. — 1993. — № 4; *Бородан Л.* Василь Авраменко — митець і громадянин // СіЧ. — 1993. — № 9; *Верховинець Я.* Захоронений гопак // Київ. — 1996. — № 7–8; *Станішевський Ю.* Лицар, який уславив Україну // КіЖ. — 1993. — 28 серп.; *Волков М.* Повернення Василя Авраменка // Літ. Україна. — 1995. — 6 квіт.; *Його ж.* Пам'яті Василя Авраменка // Там само. — 1995. — 6 груд.; *Пащенко В.* Василь Авраменко повернувся на батьківщину // Уряд. кур'єр. — 1996. — 17 верес.

Г. Степанченко, М. Загайкевич

АВРАМЕНКО Степан Трохимович (19 ст., Харківщина — ?) — кобзар. Учасник І Респ. наради кобзарів та лірників у Києві 1939.

Літ.: *Лавров Ф.* Кобзарі. — К., 1980; *Жеплинський Б.* Рапсоди України // Берегиня. — 1994. — Числа 2–3.

І. Білосїстова

АВСТРАЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ.). Специфіка цих зв'язків визначається передусім граничною віддаленістю країн, відтак — відносно молодим віком укр. спільноти на теренах австрал. континенту. Перші її представники з'явилися там лише наприкінці 19 ст. Як організована громада вона стала відомою наприкінці 1940-х після переселення українців до Австралії із таборів для переміщених осіб у Зах. Німеччині й Австрії, надалі поповнювалася охочими працювати на новому місці. На поч. 21 ст. число українців становило тут бл. 35 тис. осіб. Перші згадки про Україну та її пісенну творчість доходили до Австралії, за відомостями *Г. Нудьги*, складним опосередкованим шляхом — через публікації збірок, що містили поодинокі укр. зразки в англ. перекладах і переробках: "Народні пісні багатьох країн" в упоряд. С. Кервена (Лондон, 1911), кількатомна зб. "Пісні народів світу" в упоряд. Ф. Ботсфорда (Нью-Йорк, 1921), у 2-му томі якої надруковано 20 укр. пісень з нотами (витримала кілька перевидань). У зб. "Співаймо всі" ("Let's Sing") поміж вибраних укр. пісень у перекладах англ. мовою (Едмонтон, Канада, 1947) переважають пісні-романси та пісні літ. походж., як і в зб. з аналогічною назвою, виданою Австрал. Радіо (Сідней, 1978). Одна з найпопулярніших пісень — "Їхав козак за Дунай" — увійшла до шкільного посібника з музики (Сідней, 1984). У посібнику Ешемської муз. школи "Книга пісень" (Сідней, 1979, 1981) вміщено укр. пісні "Ой не ходи, Грицю" та "Плач козака" ("Ой кряче, кряче та ворон чорненький") з англ. текстом К. Сколларда зі стислим поясненням. "Щедрик" та деякі ін. укр. пісні, широко популяризовані різними засобами інформації, увійшли до австрал. муз. побуту.

В активізації процесів розвитку профес. жанрів австрал. музики помітну роль відіграли митці укр. походж. Так, у Сіднеї пройшли останні роки життя *М. Малько* (1950–61), який з 1957 керував міським симф. оркестром. Деякий час Сіднейську оперу очолював *В. Колесник*. Вихованець Київ. ССМШ композитор *А. Мірошник* з 1948 жив у Сіднеї, де очолив Асоціацію балетних шкіл та з 1970 — власну муз. студію, є продюсером платівок із записами укр. музики. Його хореогр. композиція "Причинна" (за *Т. Шевченком*) ставилась у Мельбурні. Композитори А. Мірошник, Л. Гаєвська-Денес, піаністка *К. Скрипченко*, мисткиня О. Тарнавська входять до колегіального Об'єднання митців Австралії. Уродженкою Сіднея є композиторка *Х. Кузьмич* (з 1959 живе у США).

Незважаючи на те, що більшість культ. діячів — вихідців з України — змушені були зазвичай працювати не за фахом, їхній внесок у розвиток і поширення укр. худ. культури, зокр. муз. мистецтва, був різнобічним і досить вагомим. Уже упродовж перших десятиліть виникла низка співочих гуртків, муз. ансамблів, хорів, у т. ч. чол. і міш. Деякі з них виконували тільки богослужбові функції при церквах, решта вдало поєднувала в своїй діяльності світську і церк. лінію. У більшості випадків на чолі них ставали диригенти з муз. освітою (С. Корінь, *Й. Кліш*, В. Матіїш), яку одержали в Україні. Пізніше на муз. арені з'являються диригенти, які здобули вищу муз. освіту в Австралії, зокр. О. Тарнавська — диригент, педагог, композитор, яка закін. університ. конс. Мельбурна і стала там організатором Молодіжного кафедрального хору; *П. Держний* — диригент, бандурист, який навч. диригуванню в Едмонтоні (Канада), кер. хору "Боян",

Молодіжний кафедральний хор (м. Мельбурн)

С. Авраменко та П. Мошин

АВСТРАЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

Афіша вистави "Назар Стодоля" Т. Шевченка (м. Парраматта, 1958)

жін. хору "Суцвіття", Ансамблю ім. В. Івасюка та хору укр. православної парафії.

Ще 1951 з ініціативи П. Лопати в Сіднеї з метою популяризації укр. хор. співу в Австралії та активізації культурного життя укр. громади було засновано укр. співоче тов-во "*Боян*". 1966 При тов-ві існувало вже 2 хори — міш. і чол. Під орудою В. Матіяша хор дістав загальне визнання, випустив 13 платівок.

Поступово, паралельно із стабілізаційними суспільно-культ. процесами, в Австралії в житті українців при громадах, а пізніше при осередках Пласту, СУА, СУМу тощо організуються муз. ансамблі й хори, метою яких стає збереження традицій укр. багатоголосого співу, ознайомлення з укр. муз. культурою, урізноманітнення культ.-мист. життя укр. спільноти. Кожна з великих громад мала свій хор — "*Чайка*" у Мельбурні, "Гомін" в Аделаїді, "Боян" у Сіднеї, "Бандура" у Перті, Громад. хор укр. громади Квінсленду у Брізбені. Нерідко окремі осередки навіть мали по декілька хор. колективів. Поміж них переважали мішані, проте були й однорідні — чол. хор "Чайка", "Гомін" (на початку), жін. — "Ластівка", "Суцвіття", "Веста". 1980-ті ознаменувались появою молодіжних колективів — Укр. народного ансамблю ім. В. Івасюка (Сідней), "Євшан" (Аделаїда).

Від серед. 1950-х у Сіднеї, а згодом і в Мельбурні значного поширення набуло захоплення кобзарським мистецтвом. Активним популяризатором гри на бандурі виступив один із учнів славнозвісного *Г. Хоткевича* — *Г. Бажул* (1964—71 — кер. заснованого ним Ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича). Важливим етапом на шляху поширення бандурного виконавства стала організація 1972 у Сіднеї школи юних бандуристів. Згодом на чолі її став один із випускників школи *В. Мішалов*, який 1979—81 удосконалював свою вик. майстерність у Київ. конс. у кл. *С. Баштана*. Як співак і бандурист мав серію конц. виступів, а також гастролював по Півн. Америці, 1991 і 2002 з *Капелою бандуристів ім. Т. Шевченка* п/к *В. Колесника* в Україні. 1974 в Аделаїді було організовано Ансамбль бандуристів ім. Г. Китастого, керівниками якого були Б. Жолкевич, Л. Ґаврищкевич, А. Ростек та Ю. Поліщко. 1979 мав гастролі у сх. штатах Австралії. Композитор *Г. Китастий* (США) присвятив ансамблю, що носить його ім'я, твір "Вперед до щастя і мети". 1978 школу гри на бандурі було відкрито у Мельбурні (засн. І. Якубович). При ній було організовано Ансамбль бандуристів ім. Лесі Українки. З ініціативи його керівника І. Якубовича гру на бандурі було введено як навч. дисципліну до програм Мельбурнської міськ. консерваторії. Від 1976 виходив (нерегулярно) журнал "Бандурист" (ред. М. Мішалов і його онук В. Мішалов). В. Мішалов написав книгу "Українські кобзарі-бандуристи" (Сідней, 1986).

Спільною рисою муз. діячів Австралії укр. походження є багатогранність їх мист. обдарування, що зумовлювало різноплановість діяльності. Низка талановитих співаків стала відомою завдяки їхній діяльності як солістів у складі різних хор. колективів. Поміж них — *В. Ботте* (баритон) — соліст хору "Чайка", О. Дубовська, яка по класу вокалу закін. Київ. конс. — солістка хору "Гомін", З. Мороз-Котко, яка працювала і в хорі "Боян", і як сольна співачка.

Певною динамікою позначений розвиток як клас., так і нар. танц. мистецтва в колах українців Австралії. З-поміж відомих майстрів — М. Березовська та керівник укр. балет. школи й балет. ансамблю "Дніпро" в Сіднеї Н. Денисенко. Чимало танц. груп, вело активну конц. діяльність: "Верховина" (Мельбурн), репертуар — нар. та обряд. танці різних регіонів України; "Козак Байда" (Мельбурн), засн. В. Василенком 1983 у Мельбурні; "Веселка" — укр. нар. танц. ансамбль (Сідней, 1965); "Гопак" — танц. ансамбль (1992, Мельбурн), що уславився виконанням укр. нар. танців у стилі *П. Вірського*; профес. танц. ансамбль "Кубанські козаки" та ін. Ці колективи мали широку мережу конц. турне по Австралії, США, Канаді, Європі; в Україні виступала "Веселка" (1990).

В Австралії у різні роки гастролювали у складі групи укр. митців *М. Кондратюк*, *Я. Табачник*, артисти оркестру Одес. філармонії валторніст І. Єфремов, кларнетист В. Барило, трубач з Донецька В. Кисниченко. Натомість у Києві виступала австрал. естр. співачка В. Редунг.

А-УМЗ. значно активізувалися з 1990-х після набуття Україною незалежності. Так, австрал. диригент укр. походж. *Т. Кучар* упродовж кількох років був худ. керівником і гол. диригентом *Нац. симф. оркестру України*. В Австралії тимчасово працювали композитор *М. Скорик*, скрипаль *Б. Которович* із піаністкою *Є. Басалаєвою*. На постійне проживання прибули скрипалі О. Которович, С. Кобець, контрабасист В. Філіпочкін, піаністка А. Слєпцова, педагог *В. Макаров* з вихованцями О. Колтаковим, О. Ємцовим, Є. Ухановим, О. Гаврилюком та ін. У Сіднеї працює вихованка Київ. конс. по кл. акордеона *В. Бесфамільнова*, з кол. Югославії концертуюча артистка й педагог Т. Лукич-Маркс. У програмах Міжн. муз. фестивалю "Київ Музик Фест" з'явилися твори австрал. композиторів укр. по-

Танцювальний ансамбль "Гопак" (м. Мельбурн)

ходження — А. Мірошника (його "Українська рапсодія" для фп. з орк., хор. твір "Яблуня біла" на сл. В. Онуфрієнка, "Концертна фантазія" для фп. з орк.), П. Скалцорна ("Крик землі" для симф. орк.), Б. Коса (родича *А. Кос-Анатольського* — "Quasar" для квартету ударних). На Київ. фестивалі "*Музичні прем'єри сезону*" 2002 виконували симф. твір П. Вітні. В Австралії 1999 відбулися 2 авт. концерти *М. Шуха*, де взяв участь Хор хлопчиків з міста Вікторія. Канад. композитор укр. походж. *Ю. Фіало* створив "Австралійську сюїту" для фл. (1963).
Своєрідним опосередкованим проявом інтересу укр. митців до австрал. тематики можна вважати мюзикл *О. Злотника* "Екватор", в основі сюжету якого лежить романт. історія, пов'язана з М. Миклухо-Маклаєм — відомим дослідником укр. походження Австралії і Нової Гвінеї.

Літ.: *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989.

Н. Семененко, А. Муха

АВСТРІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ.). Упродовж століть Австрія і особливо її столиця Відень відігравали роль муз. центру Європи. Важливими чинниками піднесення муз. життя стали "Товариство друзів музики" (Gesellshaft der Musikfreunde, 1812), консерваторія (1817), філармонія (1842). Заслужену славу видатного осередку муз.-театр. мистецтва здобула Віден. держ. опера (1741 — Бургтеатр, з 1776 — Придворний і Національний театр). По всій країні активно працювали числ. хор. тов-ва. З Віднем пов'язана діяльність великих реформаторів оперної та симф. музики 18—19 ст. — Х. В. Глюка та представників віден. клас. школи Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*. В австр. мистецтві сформувалися популярні форми муз.-драм. спектаклів (зінгшпіль, віден. оперета), романсової лірики (*Ф. Шуберт*, Г. Вольф). Блискучого розквіту досягла танц. музика (Й. Ланнер, Й. Штраус). У 2-й пол. 19 ст. творчу лінію віден. симфонізму продовжили *Й. Брамс*, А. Брукнер, Г. Малер, Р. Штраус. Викристалізувалися засади атонального муз. письма — *додекафонна (серійна)* техніка в творчості представників нової віден. школи (А. Шенберг, А. Берг, А. Веберн). Значний внесок у розвиток теор. та істор. муз-ва здійснили австр. вчені А. Амброс, Ґ. Адлер, Е. Горнбостель, Г. Шенкер та ін.
Високий рівень муз. культури Австрії визначив її важливу роль у мист. розвитку багатьох країн. Для України її вплив став особливо відчутним після приєднання Галичини (1772) та Буковини (1774) до Австрійської імперії. Сюди (передусім до Львова й Чернівців) переселяється чимало австр. військових, урядників, міщан. Разом з ними прибували числ. фахові музиканти, переважно педагоги та виконавці-інструменталісти. Яскраву сторінку в життя Львова вписав на поч. 19 ст. піаніст, диригент та композитор Й. Медерич-Галлюс (1752—1835), автор мес, кантат, струн. квартетів. Під його керуванням 1803 тут було виконано ораторію "Пори року" Й. Гайдна. Тісно пов'язана зі Львовом діяльність мол. сина В. А. Моцарта — *Франца Ксавера Моцарта*, який 1826 заснував Тов-во св. Цецилії (Cecilien-Verein) (існувало до 1829). Його метою було культивування хор. мистецтва на теренах Галичини й популяризація музики австр. композиторів. У період найбільшого розквіту тов-во систематично влаштовувало хор. концерти, де інколи брало участь бл. 300 виконавців. Сприяли піднесенню муз. культури організовані у Львові 1811—13 відкриті симф. концерти, а 1824 — абонементні концерти кам. музики, де виконувалися твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Л. Бетховена, Бромберга та ін. Під час тривалого перебування у Львові активну конц. і викладацьку діяльність розгорнув композитор і піаніст Й. Кесслер (1800—72).
1776 у Львові було відкрито "Цісарсько-королівський привілейований т-р", що 1801 отримав статус міського (до 1872 працював з нім., а пізніше — польс. трупами). На сцені т-ру були поставлені опери В. А. Моцарта "Весілля Фігаро" та "Чарівна флейта" (1792), "Дон Жуан" (1794, 1824, 1830). 1853 в "Чарівній флейті" з успіхом виступив укр. співак *П. Борковський* (бас). У репертуарі трупи були також твори Й. Вейгля, В. Міллера, Й. Шенка, А. Сальєрі та ін. композиторів, які працювали в Австрії. Солістами виступали провідні артисти Відня, Лінца, Граца, Інсбрука. Оркестром та хором у різні роки керували досвідчені австр. музиканти Й. Ґаллюс, Ф. Ґебель, Ю. Пфайфер, Й. Ґлеґль, Й. Ширер, Я. Геслі.
1838 було засн. санкціоноване цісарським указом Галицьке музичне товариство, що відповідно до статуту мало сприяти розвитку музики в Галичині.
Муз. життя на землях Зах. України значно активізували конц. організації, створені в Чернівцях: "Співацьке товариство" (Gesangverein), 1859, "Товариство сприяння музичному мистецтву" (Verein für Förderung der Tonkunst), 1862, "Чоловіче співацьке товариство" (Männergesangverein), 1872. Тут працювали педагогами досвідчені австр. музиканти-професіонали — піаніст Грейнер, К. Кеніг, Ф. Пауер та ін.
У Відні також діяли певні муз. осередки, що мали пряме відношення до укр. культури і водночас залишили помітний слід у мист. житті австр. столиці. Одним із них наприкінці 18 — на поч. 19 ст. був дім графа *А. Розумовського*, організатора муз. квартетних вечорів, мецената Л. Бетховена. 1808—16 квартет графа очолював прослав-

Театр опери та балету у Відні

Будинок у Відні по вул. Йозефгассе, де жив С. Людкевич (1906–1908)

лений скрипаль І. Шупланціг (1776– 1830), добре відомий своїми конц. виступами, зокр. в Україні – у Львові (1817–23) та Києві (1819, 1823).

Важливим осередком хор. співу у Відні була відкрита 1784 укр. греко-католицька церква св. Варвари. У репертуарі її хору, що перейшов сюди після закриття каплиці рос. амбасади, очолюваної А. Розумовським 1819, значне місце посідали твори *Д. Бортнянського* та ін. музикантів, представників сх.-візант. обряду.

У Відні дістав освіту і певний час (з 1800) був священиком при церкві св. Варвари майбутній єпископ і засновник перемишльської муз. школи *І. Снігурський*. Це не могло не позначитися на спрямуванні його культ.-просвітн. діяльності. У репертуарі закладеного ним хору при кафедр. соборі у Перемишлі, де дістали початки муз. освіти *М. Вербицький*, *І. Лаврівський* та ін. укр. композитори., крім церк. творів правосл. традиції (Д. Бортнянський, *М. Березовський*, Б. Галуппі), звучала релігійна та світська музика Й. та М. Гайднів, В. А. Моцарта. Входили до нього й поширені на терені Австрійської держави (в т. ч. і в Зах. Україні) зразки хор. музики побут. типу, т. зв. Liedertafel.

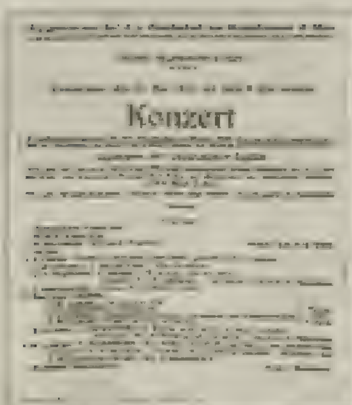

Програма Шевченківського концерту (Відень, 1915)

Програма Шевченківського концерту (Відень, 1917)

Форму Liedertafel – 4-голос. хор. пісень з виразною доступною мелодикою та чіткою структурою – широко використовували у своїй творчості укр. композитори М. Вербицький, І. Лаврівський, *В. Матюк*, *С. Воробкевич* та ін. Проте характерні ознаки цього жанру зазнали в їхніх "квартетах" значної модифікації завдяки опорі на укр. поет. тексти та фольк. інтонації.

У Відні, у Ф. Й. Гайдна (сина відомого композитора) навчався *І. Вітковський*.

Помітний слід у розвитку укр. муз. т-ру залишили австр. зінгшпілі. Худ. переробки популярного романт.-фантаст. зінгшпілю віден. композитора Ф. Кауера "Русалка Дунаю" ("Donauwaibchen", 1798) були покладені в основу ряду "чарівних опер", створених на укр. грунті, – трилогії "Дніпровська русалка" (особливою популярністю користувалася її друга ч. – "Леста, Дніпровська русалка", 1805), "Дністровська русалка" (Л., 1814), "Українка, або Зачарований замок" (1815) та ін. До їх муз. оформлення часто включалися укр. мелодії.

Про поширення музики австр. композиторів на терені України 18 – поч. 19 ст. свідчить каталог *нотної бібліотеки Розумовських*, репертуарний список київ. дух. оркестру. Також пізніше вона постійно звучала в симф. та кам.-інстр. концертах. Опери В. А. Моцарта "Дон Жуан", "Весілля Фігаро", "Чарівна флейта" ставилися на сценах ряду міських т-рів України.

У Києві, Харкові, Одесі упродовж 19 ст. працювали числ. австр. музиканти. Поміж них – піаніст Й. Л. Нестельбергер, скрипаль *Г. Франк* та ін. Значний громад. резонанс мали 1919 київ. гастролі відомого скрипаля Ф. Крейслера, у 1929 – диригента Ф. Штидрі.

У 2-й пол. 19 – на поч. 20 ст. у Відні одержали освіту діячі укр. муз. культури – С. Воробкевич, А. Вахнянин, *Є. Мандичевський*, *Є. Гушалевич*, *О. Носалевич*, *С. Людкевич*, *Р. Придаткевич*, *С. Дністрянська*, *Р. Любинецький*, *Ф. Колесса*, *Б. Кудрик*. 1868 за ініціативою А. Вахнянина тут було засн. студ. тов-во "Січ", при якому існував хор, влаштовувалися муз. вечори.

Значний вклад у розвиток австр. муз. культури вніс Є. Мандичевський як професор Академії музики і драм. мистецтва, хормейстер Віден. співацької академії, дослідник та редактор творів Й. Гайдна, *Й. Брамса*, *Ф. Шуберта*. На австр. оперних сценах виступали *М. Іванов* (1844 у складі італ. оперної трупи), *П. Борковський* (1871), *Ю. Закржевський* (1875), *О. Мишуга* (1875), виконувала вагнерівські партії *С. Крушельницька* (1895), співали *М. Менцинський*, *О. Носалевич*, *О. Руснак* (1901–14). За ангажементом солістами Віден. (1882–83) і Зальцб. (1883–85) опер були *Л. Люценко* та *І. Бутенко*. Упродовж 19 ст. у Відні друкувалися укр. нотні видання (загалом понад 40 назв, зокр. "Рускій соловей" Н. Надя, 1851; Шкільні співаники І. Воробкевича, Ю. Федьковича).

Після розпаду Австро-Угорщини безпосередній зв'язок австр. культури з українською значно послабився. Проте Відень і надалі залишався центром, що притягав укр. муз. сили. Тут у стінах Муз. академії вдосконалювали свою майстерність *Н. Нижанківський*, *О. Бережницька*, *В. Божейко*, *А. Гнатишин*, *Л.* і *Х. Колесси*, *Л. Туркевич*, *Д. Гординська-Каранович*, Б. Кудрик, навч. і виступав як піаніст-виконавець *Т. Микиша*. Концертмейстером Віден. фольксопери працював віолончеліст *Б. Бережницький*. У 1930-х регентом церкви св. Варвари був *П. Маценко*, а згодом упродовж тривалого часу до 1995 – А. Гнатишин. Після його смерті естафету прийняв син Ігор Гнатишин. З Віднем пов'язані навчання і діяльність співаків *Є. Гушалевича*, *І. Маленюк*, *Р. Прокоповича-Орленка*. На поч. 20 ст. з виконанням укр. нар. пісень та творів укр. композиторів концертували *О. Нижанківський*, *З. Дольницький*, О. Руснак був солістом Хемніцької (1926–28) та Ґрацької (1928–30) опер. Після 2-ї світ. війни у Віден. опері працювали В. Богаченко-Максимович (сопрано), *М. Скала-Старицький*, у Ґраці – *В. Матіяш*. У Відні у 1950–70-х гастролювали *Є. Зарицька*, *А. Іванов*, *Ю. Мазурок*. В Австрії здобув освіту і розгорнув свою діяльність гітарист, диригент та педагог *Л. Вітошинський*. Обмін артистами й колективами продовжувався і після здобуття Україною незалежності. Так, у 1990-х до складу солістів Віден. опери увійшли співаки *А. Кочерга*, *В. Лук'янець*, *Л. Шемчук*. На сцені опери у м. Ґрац 2000-х розпочала закордонну кар'єру *Н. Доцько*. 2004 у Відні гастролював *Нац. президентський оркестр* (дир. І. Москалець).

1993 у Харкові було проведено Міжн. муз. фестиваль на тему "Ф. Шуберт і український романтизм". Питання А-УМЗ. стали предметом розгляду ряду проведених в Україні наук. конференцій (І Міжн. австро-укр. діалог-симпозіум, Одеса, 1994; Міжн. укр.-австр.-польська конференція, присв. 100-річчю відкриття Львів. оперного т-ру, Львів, 2000 тощо).

За оповіданнями австр. письменника Л. Захер-Мазоха створено інсталяцію для балету і кам. оркестру "Дон Жуан з Коломиї" *О. Козаренка* (пост.

балетної трупи "Акверіас", кер. О. Лань, 1995). Від 2000-го директором і худ. керівником симф. оркестру "Донбас" Луган. філармонії та професором Луганського пед. ун-ту ім. Т. Шевченка працює австр. композитор і диригент, віце-президент Віденського муз. семінару К. Шмідт (автор Маршу австр.-укр. дружби, симф. поеми "Враження від соляної шахти"). За ініціативою К. Шмідта 2005 було започатковано фестиваль "Соляна симфонія" (Донецьк—Київ).

Літ.: *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Колбін Д.* Львівський Моцарт // Музика. — 1972. — № 4; *Мазепа Л.* Перше музичне товариство у Львові // Музика. — 1977. — № 1; *Його ж.* Моцарти у Львові // Кур'єр ЮНЕСКО. — 1991; *Хохл М.* З історії музичних зв'язків України та Австрії // Харківські асамблеї. Міжнародний музичний фестиваль "Ф. Шуберт і український романтизм". — Х., 1993; *Маркова О.* Австрія—Україна: Спільні долі й традиції // 1-й Міжнародний австро-український діалог-симпозіум. — О., 1994; *Лисько З.* Піонери музичного мистецтва в Галичині. — Л.; Нью-Йорк, 1994; *Семенов Ю.* Одеса—Відень — Зустрічі митців // Музика. — 1994. — № 6; *Гординська-Каранович Д.* Українська музика у Відні. Спогади // Укр. муз. архів. — К., 1995.— Вип. 1; *Токарчук В.* Забуте ім'я // Музика. — 1996. — № 2; *Кузик В.* Дмитро Ревуцький — дослідник та перекладач австро-німецької пісні // Роберт Шуман и перекрестье путей музыки и литературы: Сб. науч. трудов. — Х., 1997; *Кияновська Л.* Вплив австро-німецької культури на формування стилю Станіслава Людкевича // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення: Зб. ст. за матеріалами міжн. симпозіуму. — К., 1998; *Її ж.* Музична діяльність українського товариства "Січ" у Відні // Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX — початку XX сторіччя. — К.; Чернівці, 1999; Українсько-австрійські культурні взаємини другої половини XIX — початку XX століття. — К.; Чернівці, 1999; *Щербаніо В.* Музично-просвітницька діяльність українського диригента і композитора Андрія Гнатишина // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001; *Бурбан М.* Хорова культура української діаспори. — Дрогобич, 2003; *Лисенко І.* Українські співаки на зарубіжних сценах // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Biłaszczyk L.* Życie muzyczne Lwowa w XIX wieku // Przegląd Wschodni. — Warszawa, 1991; *Zinkewitsch O.* Die Rezeption österreichisch-deutscher Musik in Ukrainischen symphonien // Musikgeschichte zwischen Ost- und Westeuropa. — Chemnitz, 1996; *Її ж.* Mozart-Opern auf der Bühne zu Kiew in 19 Jahrhundert // Mozart Rezeption in Mittel-und Osteuropa. — Chemnitz, 1997; *Kujanowska L.* Rezeption von Mozart in der Ukraine // Musikgeschichte in Mittel-und Osteuropa. — Chemnitz, 1997. — Heft 1.

М. Загайкевич; В. Токарчук

"АВТЕНТИЧНЕ ЖИТТЯ" (Київ, 1997—2000) — вок. жіночий поп-дует (Ярослава Мельник, Іванна Барабаш). Лауреат фестивалю "*Червона рута*" (3-я премія, Дніпропетровськ, 1999), учасник фестивалів і концертів у Швеції, Італії, Болгарії, Україні. Вик. манера сполучала стилістику молодіжної альтернативної *поп-музики* й укр. автент. нар. співу (співачки паралельно виступали у складі фольклорист. ансамблю "*Дай Боже*"). Мав записи на ТБ й радіо, компакт-дисках.

Літ.: *Міщенко В.* Голос молодої України // КІЖ. — 1998. — № 24; "Автентичне життя": "Ми доведемо, що будемо гуртом XXI століття" // Веч. Київ. — 1998. — 22 груд.

А. Калениченко

АВТОРСЬКА ПІСНЯ (АП., самодіяльна пісня, бардівська пісня, гітарна пісня) — *жанр* міської мас. муз. культури, де автор музики і віршів (співець) співає власних пісень під гітарний акомпанемент. Поширена в Україні, Росії, Білорусі, Казахстані, Польщі, Німеччині та деяких ін. країнах. Характеризується особливою увагою до слова, відносно нескладною музикою, камерністю та ліричністю вислову (насамперед романсово-шансонного). Муз. стилістика АП. сполучає деякі риси рос. побут. романсу 19 ст. (особливо т. зв. "жорстокого романсу"), циганської, а надто турист. пісні, тюремної "блатної" пісенної лірики, одес. міськ. муз. фольклору та рос. емігрантської лірики (*О. Вертинський*, П. Лещенко), а в Україні — кобзарського мистецтва, укр. пісні-*романсу* та *стрілецької* пісні. Розрізняються власне АП. (музика й сл. співця) та співана поезія (музика співця на сл. іншого автора). Зрідка співаки виконують твори ін. авторів. АП. задовольняє смаки передусім міської молодої інтелігенції, в т. ч. технічної. В умовах тоталітарного суспільства АП. мала неформальний характер, була одним із виявів контркультури, своєрідною реакцією на офіц. культуру, втечею від реальності в "андеграунд". Поширення АП. відбувалося переважно приватним шляхом: недосконалі любительські аудіозаписи багаторазово перезаписувалися. АП. сформувалася наприкінці 1950-х у найбільших містах Росії (Москва, Ленінград) на гребені "хрущовської відлиги". Її започаткували О. Берковський, Ю. Візбор, О. Городницький, Н. Матвеєва, Б. Окуджава. Лібералізована атмосфера "шістдесятництва" живила розвиток АП. Згодом широкої популярності набули інші рос. співці — В. Висоцький, О. Дольський, А. Клячкін, Ю. Кукін, С. Нікітін, О. Розенбаум та ін. Майже одночасно АП. активно поширювалася в Україні, де внаслідок тогочасної нац.-культурної нівеляції побутувала рос. мовою. Яскраві рос.-мовні співці з'явилися тут пізніше, на межі 1960—70-х (Б. Бурда, В. Бінарський, Л. Духовний, В. Каденко, Д. Кімельфельд, А. Лемиш, Ю. Рєпников, В. Семенов, В. Сергеєв). 1983 Укр. ТБ показало цикл передач "Телевізійний клуб", де прозвучало й кілька пісень укр. мовою. Одним із поштовхів для розвитку рос.-мовної АП. в Україні стала реакція на трагічні події під час окупації Афганістану (поява т. зв. "афганської пісні"). З кін. 1950-х рос.-мовна АП. переживала в Україні кризу. Ще наприкінці 1950-х почали створюватися перші клуби самод. пісні (КСП); у Києві — в 1959 (спершу як пісенні секції при турист. клубах, а від серед. 1970-х в Україні як самост. інституції). Їх роль в Україні неоднозначна. Спочатку КСП мали позитивне значення, перебуваючи в опозиції до офіціоз. культури, а згодом, з появою укр.-мовної АП., стали фактором денаціоналізації етносів України (не лише рос. тексти, а й національно

Б. Которович і Б. Півненко біля пам'ятника В. А. Моцарту у Відні

Дует "Автентичне життя"

нівельована муз. мова). Спробою посилення ролі рос.-мовної АП. стала І Всесоюз. нарада КСП у Москві (1987), де досить широко було представлено й Україну. Перші АП. укр. мовою виникли в Києві, десь у серед. 1960-х (*А. Горчинський* — "Троянди на пероні", "Квітка ромена"). На поч. 1970-х укр.-мовна АП. з'явилася у Львові у вигляді співаної поезії (*В. Морозов*), а згодом у Києві вже як власне АП. (І. Жук, *В. Шинкарук*). Вона відрізняється більшою роллю музики в її співвідношенні зі словом, активнішими творчими пошуками, інтересом до фольклору, ширшими функціями (пробудження нац. самосвідомості та інтересу до укр. мови й культури). У Києві перший концерт укр.-мовної АП. відбувся 1985 в Молодіжному т-рі з ініціативи тод. гол. режисера Л. Танюка. 1988 у Львові з'явився т-р АП. "*Не журись!*" (В. Морозов, *А. Панчишин*, *Т. Чубай* та ін.). На хвилі нац. піднесення в Україні 1988—91 укр.-мовна АП. вийшла з "андеграунду" й розквітла на фестивалях "*Червона рута*" й "*Оберіг*" (останній розділився на 2 однойм. фестивалі). Відтоді визначалися такі лінії АП.: поп-бард (*В. Морозов*, Л. Бондар, згодом С. Підкаура, С. Шишкін, гурти "Очеретяний кварк", "Чорні черешні"), рок-бард (гурт "*Рутенія*", пізніше — М. Алімов, гурти "Арахнофобія", "ЗАО"), гротесково-пародійна (І. Сітарський, згодом В. Асауленко, Ганна Лев, гурти "Метелики", "Дід Свистун і казкові хлопці"), імпресіоністська (І. Козаченко), особливо соціально-критична та політ.-сатирична (В. Давидов, *А. Панчишин*, О. Смик, *Тризубий Стас*), нац.-патріотична (*М. Бурмака*, *Е. Драч*, К. Москалець, О. Покальчук, згодом Ю. Коваленко, А. Сенченко, В. Чудик), у т. ч. її неокобзарське відгалуження (*В. Жданкін*, пізніше Ю. Баришовець, І. Виспінський, В. Непом'ящий, Р. Терентьєв). Останнє та її відгалуження здебільшого побудовано на особливостях укр. фольклору, по-сучасному переосмислених або стилізованих. Із часом струмінь *фольклоризму* в АП. не переривався (дует "*Обрій*", гурти "Колесо", "Мак Дук", "Ранок", В. Демченко, М. Жилкіна). Те саме стосується й традиц.-ліричної лінії (*О. Богомолець*, О. Дяк, В. Лозова, С. Мороз, В. Нестерчук, О. Павлишин, З. Слободян, В. Смотритель). З'явилися й нові лінії АП.: дитяча (гурт "Коза-дереза", дует "Батько й син"), джаз-бард (*О. Войтко*, О. Гончарук), панк-бард (О. Кравченко), ґрандж-бард (ранній період гурту "*Мертвий півень*").

Сформувалися регіон. школи укр.-мовної АП: спочатку львівська на чолі з В. Морозовим і А. Панчишиним, згодом житомирська, сформована В. Шинкаруком, що культивує укр. (особливо місцеву, поліську) визначеність музики. Поступово розширювалися віковий, соціальний та нац. склад співців, тематика пісень, географія їх побутування та способи розповсюдження. З-поміж співців з'явилися діти (дует "Батько й син", Р. Бухаленко), священики (о. Р. Барановський). До укр. нац.-патріот. тематики почали звертатися неукраїнці за походженням (Е. Крупник). Укр.-мовні співці з'явилися за межами України (українець Р. Гавран у Польщі, пізніше — Канаді, казах Т. Абільмажинов у Казахстані). Почали випускатися профес. записані магнітоальбоми окр. співців і гуртів, груп співців, фестивалів, компакт-диски.

Із здобуттям Україною незалежності розвиток АП. дещо уповільнився, змінився з інтенсивного на екстенсивний. Разом зі зменшенням питомої ваги соц.-критичної, політ.-сатиричної, нац.-патріотичної і традиц.-ліричної ліній виникли інші, нетрадиційні напрями АП., що розмиває її жанр. межі: розширення складу учасників, урізноманітнення інструментарію, способів гри, театралізація (бард-театр "Вир", І. Коваленко, А. Чернюк), у т. ч. у бік т. зв. актор. пісні. Відбувається поступове переростання укр.-мовної АП. в жанр *акустичної музики*.

Літ.: *Різник О.* Сучасна авторська пісня і тенденції її розвитку в Україні.: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 1992; *Його ж.* Українська авторська пісня. З чого початки? // Живописна Україна. — 1992. — № 1—2; *Його ж.* Українська авторська пісня. Основні етапи розвитку // Укр. культура. — 1993. — № 1, 2; *Його ж.* Про авторську пісню, "витончені" та "грубі" матерії в мистецтві // Посвіт. — 1993. — № 10—12; *Його ж.* Розмаїття — запорука розвитку. Музикознавчі роздуми опісля двох фестивалів авторської пісні // Там само. — 1995. — № 1; *Його ж.* Співана поезія як упущена вигода? // Друг читача. — 1992. — 2 груд.; *Його ж.* Авторська пісня: від популярності до елітарності // Республіка. — 1993. — 17—23 квіт.; *Його ж.* Стати пісенною совістю нації // Нар. газета. — 1993. — Черв. 30; *Його ж.* Мистецтво мобілізуючого сенсу // Укр. слово. — 1995. — 5 листоп.; *Його ж.* Авторская песня в постсоветской Украине: вопросы двуязычия. — Окр. відб.

А. Калениченко

В. Агафонов

АГАФОНОВ Володимир Олексійович (13.09. 1935, м. Ростов Ярослав. обл., РФ) — диригент, педагог, З. а. УРСР (1987). Закін. 1965 Ленінгр. (тепер С.-Петерб.), 1971 — Київ. (кл. *М. Колесси*, *В. Гнєдаша*) конс. 1965—66 — артист оркестру Крим. обл. філармонії (Сімферополь), 1967—72 — кер. сцен. оркестру Київ. т-ру опери та балету, 1972—92 — диригент симф. оркестру Донец. обл. філармонії. Водночас з 1976 — викладач Донец. муз.-пед. ін-ту (Донец. конс., Донец. муз. академії), з 1990 — доцент, з 1998 — професор та зав. кафедри орк. диригування. Гастролював країнами СНД. Має фонд. записи на Укр радіо і ТБ.

І. Гамкало

АГОГІКА (від *грец.* ἄγω — веду, рухаю; в античній теорії муз. ἀγωγή — визначення швидкості руху, темпу) — невеликі виконавські відхилення від єдиного темпу (відповідно й динаміки), спрямовані на підкреслення виразності муз. висловлювання. Існувала ще в давньогрец. муз. теорії. Пов'язана із фразуванням і артикуляцією, близька до поняття вільного темпу (Tempo rubato). На письмі агогічний акцент позначається знаками ˘ або подвійним ˘˘ над нотою. А. — характерна ознака романт. стилю в музиці, зокр. — фп. творів *Ф. Шопена*, важливий компонент нар. виконавства.

Літ.: *Скребков С.* Некоторые данные об агогике авторского исполнения Скрябина // А. Н. Скрябин. К 25-летию со дня смерти. — М., 1940; *Riemann H.*

Musicalische Dynamik und Agogik.— Heidelberg; St.-Petersburg, 1884; *Його ж.* Über Agogik // Präludien und Studien. — Leipzig, 1900. — N 2.

АГРАТІНА Георгій Іванович (5.04.1948, с. Маршинці Новоселицького р-ну Чернів. обл) — виконавець на нар. інстр. (*цимбали, сопілка, окарино* та ін.), педагог. З. а. УРСР (1981). Н. а. УРСР (1990). Лауреат Респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. (1977, 1-а премія). Закін. Чернів. муз. уч-ще (кл. цимбалів М. Щербаня, 1964), Київ. конс. (кл. цимбалів *Д. Попійчука*, 1977), аспірантуру при ній (1980). Від 1970 — соліст оркестру укр. нар. інстр. Муз.-хор. тов-ва України (з 1985 — Держ. оркестр нар. інструментів України). Від 1978 — викладач, з 1992 — доцент кафедри нар. інстр. Київ. конс. А. зробив внесок у створення оригінального репертуару для цимбалів з оркестром і соло (обробки, транскрипції на нар. теми), працює над удосконаленням нар. муз. інструментарію, нових засобів худ. виразності.

Літ.: Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. — К., 2004; *Семенко А.* Перший сольний // КіЖ. — 1980. — 18 груд.

Р. Гусак

АГРЕНЄВ-СЛАВ'ЯНСЬКИЙ (справж. прізв. Агренєв, псевд. — Слав'янський) Дмитро Олександрович [7(19).12.1836 (за ін. даними — 1834), м. Москва — 10 (23).07.1908, м. Рущук, тепер м. Русе, Болгарія; похований у м. Ялті] — оперний і кам. співак (тенор), диригент, збирач нар. пісень. Навч. приватно (Петербург, Москва, Флоренція, Париж). Брав участь в оперних спектаклях і концертах. Виступав у Болгарії, Чехії, Словаччині. 1867 організував у Празі чол. вок. октет — Тов-во слов'янських співаків. 1868 утворив міш. хор "Слов'янська капела". Його виконання відзначалося високою майстерністю, своєрідною театральністю. Хор здійснив низку гастрольних подорожей містами Австро-Угорщини, Великої Британії, Німеччини, Туреччини, Швейцарії тощо. Поряд з ін. слов'ян. піснями виконував укр. твори *М. Березовського, Д. Бортнянського*. В одному з концертів А.-С. у Празі брав участь *М. Лисенко*, який виконав власні обробки нар. пісень. А.-С. був ініціатором заснування "Слов'янського дому" в Києві, що мав стати центром слов'ян. муз. культури (проект не здійснено).

Літ. тв.: Воспоминания // Киевское слово. — 1867. — № 11—13; Русские песни и песни южных и западных славян, собранные Д. А. Славянским. — М., 1879—1989. — Вип. 1—5.

Літ.: *Юркевич М.* Д. А. Славянский в его четвертьвековой художественной и политической деятельности по документальным данным. — М., 1889; *Кузнецов Е.* Из прошлого русской эстрады. — М., 1958; *Локшин Д.* Замечательные русские хоры и их дирижеры. — М., 1963; *Иванов И.* Д. А. Агренев-Славянский // Сцена и музыка (Одеса). — 1903. — № 12; *Пилипчук Р.* Капела Д. О. Агренєва-Слав'янського в Чернівцях // Рад. Буковина. — 1959. — 11 листоп.; *Kuchač F.* Slavianski i slavianska glazba. — Zagreb, 1890.

М. Гордійчук

АДАМЕНКО Лідія Миколаївна (26.01.1928, м. Баку, Азербайджан) — піаністка, композиторка, педагог. Член Міжн. асоціації викладачів-піаністів. Закін. Моск. конс. (1953, кл. фп. О. Гольденвейзера, композиції *Д. Шостаковича* та *Ю. Шапоріна*). Викладала в Саратов. муз. уч-щі (1953—60) та конс. (1960—67). Донец. муз.-пед. ін-ті (1967—69 — ст. викладач, 1969—87 — доцент, з 1987 — професор).

Тв.: Русская песня. Для фортепианного ансамбля в 4 руки. — М., 1991. — Вып. 14; Два танца для фортепиано. — М., 1991.

АДАМОВ Михайло Прокопович [27.10(8.11).1874, с. Лапотково, тепер Щокінського р-ну, Тул. обл., Росія — 27.10.1946, м. Москва, РФ] — трубач і корнетист, педагог. З. а. РСФРР (1934). Герой Праці (1924). Закін. Муз.-драм. уч-ще Моск. філарм. тов-ва, кл. труби А. Марквардта (1896). Працював в оркестрі Великого т-ру в Москві (1889—97, 1903—46) та Маріїнського т-ру в Петербурзі (1898—1902, 1-а труба). Викладач Моск. конс. (1912—32), професор (1918). Пед. діяльність розпочав в Одес. муз. уч-щі (1897—98), був 1-м вітчизн. викладачем з дух. інстр. Поміж учнів — *Л. Могилевський*, згодом — професор Одес. консерваторії.

А. Калениченко

АДАМЦЕВИЧ Євген Олександрович [19.12.1903 (1.01.1904), с. Солониця, тепер Лубенського р-ну Полтав. обл. — 19.11.1972, с. Холмівка Бахчисарайського р-ну, Крим] — кобзар (бандурист). На 2-му році життя осліп. 1915 навч. у школі для сліпих у Києві. Потім жив із сім'єю в Ромнах (Сумщина). Від 1925 — учень кобзаря *М. Олексієнка*. Від 1927 почав самост. діяльність як кобзар. Деякий час виступав в ансамблі з миргородськими кобзарями на Полтавщині, Харківщині, Криворіжжі, товаришував з *Є. Мовчаном*. 1939 — учасник Респ. наради кобзарів та лірників у Києві, 1940 — Всесоюз. наради нар. співців у Москві. У роки 2-ї світ. війни мандрував по Україні, виконуючи патріот. пісні, в т. ч. власний твір — пісню "У неволі". Після закін. війни продовжував активну творчу та конц. діяльність. 1969 виступав з концертами на Львівщині, в Івано-Франківську, Тернополі.

Репертуар А. включав укр. нар. *історичні, козацькі, родинно-побутові*, гуморист. та сатиричні, *рев.* пісні, *балади*, пісню-*думу* "Євшан-зілля", а також багато пісень літ. походження. У цьому плані А. представляє напрямок кобзар. мистецтва, що почав формуватися у 1880—90-х. Він є послідовником *Т. Пархоменка, І. Кучугури-Кучеренка, Г. Хоткевича*, які збагачували свій репертуар творами з друк. джерел. Проте в музиці А. виступав носієм нар. кобзарських традицій співу та гри на бандурі, а свій репертуар засвоїв шляхом усної передачі. Характерною особливістю вик. стилю А. як співака було виділення окр. складів або слів під час співу своєрідним їх наголошенням; діапазон його голосу охоплював дві октави. Особл. місце в репертуарі А. посідали інстр. твори — *вальси*, нар.

Г. Агратіна

Д. Агренєв-Слав'янський

Є. Адамцевич

танці (*польки, козачки,* чардаші, фантазії), поміж них — знаменитий "Запорізький марш", перейнятий 1926 від кобзаря *М. Полотая* у переробці А. Уперше цей твір записав і розшифрував *О. Правдюк.*

А. грав пучками пальців на реконструйованій ним бандурі, що мала 13 басів і 25 приструнків. Бандуру А. тримав "чернігівським" способом, тобто перпендикулярно до корпусу. При виконанні застосовував найрізноманітніші прийоми гри — мордент, форшлаги, гамоподібні пасажі, ламані терції, сексти, октави тощо. Ладовою основою всіх пісень є мелод. і гарм. мінор, зіставлення мінору й паралельного мажору.

Літ.: *Правдюк О.* Роменський кобзар Євген Адамцевич. — К., 1971; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Правдюк О.* Деякі особливості сучасного словесно-музичного фольклору і творчість Є. О. Адамцевича. — Суми, 1988; [*Б. п.*]. Адамцевич // Бандура. — 1986. — № 15–16; *Бобрикова Т.* Про мого батька Євгена Адамцевича // Бандура. — 1997. — № 61–62.

І. Білосіїктова

Г. Адлер

АДЛЕР (Adler) Герман Бертольдович (2.12.1899, м. Яблонець-над-Нісою, тепер Чехія — 2.10. 1990, м. Ріджфілд, США) — нім. диригент, педагог. Вихованець Нім. муз. академії у Празі (1924). Удосконалювався у В. Новака й О. Цемлінського. Від 1927 — диригент оперних т-рів кол. Чехо-Словаччини й Німеччини. Керівник дириг. кл. при Харків. муз.-драм. ін-ті (1932–34). Гол. диригент симф. оркестру в Харкові (Укрфіл), оркестру Укр. радіо в Києві. Виконував твори укр. авторів (зокр. "Українську симфонію" *М. Колачевського*, 1-й вик-ць Другої симфонії *Б. Лятошинського* та Другого фп. концерту *Л. Ревуцького*, 1936). Викладав на вищих дир. курсах у Харкові. Поміж учнів — *Н. Рахлін, В. Тольба, Д. Клебанов* та ін. Від 1939 працював як оперний і симф. диригент за кордоном, з 1942 — у США.

М. Гордійчук

АДМОНІ (Admoni, псевд. Адмоні-Красний) Йоганн Григорович (17.07.1906, м. Дессау, Німеччина — 5.09.1979, Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — композитор. Закін. 1931 Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. композиції *М. Штейнберга*). Працював у жанрі кам.-вок. музики. Написав перші 2 частини вок. поеми "Пісні серця" на сл. *І. Франка* — "Чим пісня жива" та "В шинку" (перекл. М. Рудермана та М. Ісаковського), а також романси на сл. *М. Рильського* "На порозі гість веселий...", "Дощ одшумів. Блакить ясніє", "Крізь дощ прорізалася смуга..." (перекл. М. Комісарової). Автор муз. статей і рецензій, опубл. у періодиці в 1925–35 ("Новая вечерняя газета", Ленінград, журн. "Искусство трудящихся" та ін.).

Літ.: [*Б. п.*]. Авторы рассказывают // СМ. — 1974. — № 6; Адмони-Красный И. Г. (Памяти ушедших) // СМ. — 1980. — № 2.

М. Боровик

Ф. Аєрова

АДОРНО (справж. прізв. Візенґрунд, Wiesengrund-Adorno) Теодор (11.09.1903, м. Франкфурт-на-Майні, Німеччина — 6.08.1969, м. Бріг, Швейцарія) — нім. філософ, соціолог, музикознавець, композитор. Вивчав композицію у Б. Секлеса і А. Берга, фп. — в Е. Юнга та Е. Штойєрмана, студіював історію і теорію музики у Віден. ун-ті. 1928–31 — редактор Віден. муз. ж. "Anbruch", 1931–33 — доцент Франкфурт. ун-ту. 1933–38 жив у Великій Британії, з 1938 — у США. Від 1949 — у Франкфурті-на-Майні, де працював професором ун-ту, був одним з керівників Ін-ту соціолог. досліджень.

А. — один з найвизначніших представників сучас. зах. муз. естетики й соціології. Ряд праць та збірок статей А. присв. аналізу зах.-європ. муз. культури. Висунув оригінальну концепцію розвитку муз. мистецтва. У багатьох наук. і публіцист. творах містяться песимістичні висновки щодо долі європ. муз. культури. Гостро критикував т. зв. офіц. культуру, мас. мистецтво. Справжнє мистецтво, на думку А., є вузькоелітарним, трагічно ізольованим, самодостатнім. У філос. працях виступив спадкоємцем ідей Ф. Ніцше, О. Шпенглера, Х. Ортеги-і-Гассета. А. — автор однієї з найфундаментальніших культурологічних праць 20 ст. "Філософія нової музики" (1949).

А. є автором романсів, кам. творів, п'єс для орк., обробок нар. пісень, інструментовок творів ін. композиторів.

Як філософ музики, культуролог та соціолог новітнього мистецтва А. мав великий вплив на композиторів повоєнного муз. авангарду, в т. ч. на укр. композиторів покоління 1950–70-х.

Літ. тв.: Philosophie der neuen Musik. — Tübingen, 1949, пер. рос. — *Адорно Т.* Философия новой музыки. — М., 2001; Versuch über Wagner. — Frankfurt / M., 1952; Prismen. — Frankfurt/M., 1955; Dissonanzen. — Göttingen, 1956; Klangfiguren-B. — Frankfurt/M., 1959; Mahler. Eine musikalische Physiognomik. — Frankfurt/M., 1960; Einleitung in die Musiksoziologie. — Frankfurt/M., 1962, пер. рос. — *Адорно Т.* Избранное: Социология музыки. — М.; С.Пб., 1998; Його ж. Теорія естетики. — К., 2002 та ін.

Літ.: *Манн Т.* История "Доктора Фаустуса". Роман одного романа. *Його ж.* Собр. соч. В 20 т. — М., 1960.— Т. 9. — Гл. 5; *Давыдов Ю.* Негативная диалектика "негативной диалектики" Т. Адорно // СМ. — 1969. — № 7–8; *Михайлов А.* Музыкальная социология: Адорно и после Адорно // Критика современной буржуазной социологии искусства. — М., 1978; *Кохан Г.* Мистецька практика в контексті теоретичних дискусій // Культурологія та мист-во. Київське муз-во: Зб. статей. — К., 2003. — Вип. 9; *Adorno Th.* Gesammelte Schriften. — Frankfurt/M., 1970. — 77. — Bd. 1–15.

Б. Сюта

АЄРОВА Фріда Ісаківна (22.05.1916, с. Шаповалівка Черніг. губ. — 25.09.1990, м. Київ) — муз. педагог-методист. Канд. мист-ва (1941). Доцент (1943). Професор (1968). Закін. Київ. муз. технікум (1934), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1938), аспірантуру при ній (1941, кер. *Л. Ревуцький*). Викладала муз.-теор. дисципліни у Київ. ССМШ (1936–41), Башкирському пед. уч-щі (м. Давлеканово, 1941–43), Київ. конс. (1943–79). Автор

експериментально обґрунтованих високоефективних наук. методик вироблення внутрішнього слуху, опанування *сольфеджіо,* читання з аркуша, метод. програм з теорії музики та сольфеджіо (1955—58). Кер. дипломних праць студентів-випускників (27), вихователь плеяди музикантів-науковців та виконавців.

Літ. тв.: канд. дис. "Музична мова О. Бородіна" (К.,1941); Практичні поради з методики викладання сольфеджіо (посібник для викладачів муз. училищ). — К., 1959, ²1974; Ладова альтерація (навч. посібник для студентів-заочників музикознавчого ф-ту конс.). — К., 1962; Гармонійне виховання юних музикантів // Музика. — 1972. — № 4; Наш учитель [Б. Лятошинський] // Там само. — 1995. — № 1; Як розвинути почуття ладу // Там само. — 1995. — № 3; Воспоминания об учителе // Л. Ревуцкий. Статьи. Воспоминания. — К., 1989.

Літ.: Академія музичної еліти України. Історія та сучасність. До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. — К., 2004.

Л. Пархоменко

АЕРОФОНИ (від *грец.* ἀήρ — повітря та φωνή — звук) — інструменти, де джерелом звука є коливання повітряного стовпа у каналі трубки. До А. належать інструменти з різними збудниками коливання повітря, не обмеженого корпусом інструмента (напр. *листок* та ін. т. зв. вільні А. та гармоніки), а також власне духові інструменти. За типом вібратора А. поділяються на флейтові (коливання за рахунок розтину повітря гострим краєм стінки трубки), язичкові (повітряний струмінь переривається еластичною пластиною — язичком: одинарним — *кларнети,* подвійним — *гобої*) та мундштукові, чи амбушурні (переривач — напружені губи виконавця) — *труби, роги.* Флейтові, у свою чергу, поділяються на поперечні й повздовжні; останні — на відкриті (відкриті обидва кінці), свисткові (у верхній кінець вставлено сердечник зі щілиною) та багатоцівкові за типом *флейти Пана.*

В укр. інструментарії А. становлять найчисельнішу групу традиц. духових муз. інструментів, що поділяються на такі підгрупи: амбушурні (карпатські *роги,* пастуші роги (гуц.), роги з рогу вола або корови та дерев'яні й металеві роги і *труби* (Карпати, Полісся); давньоукр. сигнальні *лігови, трембіти* та козацькі труби; *флейти:* свисткові (закриті, заднені) безотвірні (*теленки*) та з ігровими (переважно шістьма) отворами (загальноукр. *сопілка;* гуц. *денцівка, ментелев,* дводенцівка, *півтораденцівка, жоломига, близнівка;* бойк. — *пищавка, ґайда;* вол. — *свистілка;* поліс. — дудка-колянка, дудка-викрутка). Безсвисткові *флейти народні* — це відкриті безденцеві інструменти сопілкового типу як з ігровими отворами — "воронками" (гуц. — *фрілка, фуярка, флоєра;* бойк. — *свирілка*), так і без них (карпат. — *теленка,* тилинка, тилинка довга) довжиною 400—800 мм. Свисткові інструменти родини сопілкових властиві майже всім регіонам України; безсвисткові — виключно Гуцульщині, очевидно, як наслідок румун. впливу. Парні свисткові й безсвисткові народні флейти (*джоломига, жоломига,* дводенцівка, близнівка, джурунькалка) в Україні майже цілком зникли. Глобулярні керамічні, рідше дерев'яні флейти (*окарини*) з 3-ма, 4-ма й більше отворами у формі *зозульки* ще й тепер побутують на Гуцульщині, а іграшкові дит. свистульки з 1-м, 2-ма або й 4-ма отворами — на всій укр. етнічній території; з шалмеїв в інстр. традиції українців відомі *Волинка* (*дуда,* дутка, дудки) та дідик. Крім того, у вторинних ансамблях квазіфольклорного типу зустрічаються т. зв. "народні" кларнети *in C* (закарп. — "фловта"), *in Es* та більш характерні для академічної сфери кларнети *in B;* поміж вільних А. — інструментів без початкової фіксованої висоти й абсолютного тонового строю — як своєрідний розважальний інструмент застосовується *луска* (береста, вабець). Матеріал — березова кора (береста), риб'яча луска, листя трав і дерев, а зараз, найчастіше, — поліетиленова плівка. У функційному застосуванні луски в сучас. середовищі спостерігається зростаюча динаміка трансформування питомих прикладних функцій луски-вабця у звукозображальні в сценічних та оркестрових варіантах інструмента.

Дискогр.: Аудіокасета. Народні інструменти Гуцульщини. — К.: УЕЛФ, 1997.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Ощипкевич О.* Затрубили труби. — Луцьк, 1993; *Шосток В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995; *Його ж.* Угорольські сопілкові імпровізації. — Рівне, 1997; *Його ж.* Бойківська сопілкова музика. — Л., 1998; *Яремко Б.* Народні інструменти // Гуцульщина; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2004; *Хай М.* Народні музичні інструменти бойків // НТЕ. — 1988. — № 3; *Його ж.* Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці) // Родовід. — Числ. 16; *Гусак Р.* Керамічний свистунець в Україні // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1.

І. Сікорська, М. Хай

АЗБУКА МУЗИЧНА — див. *Абетка музична.*

АЗВАЖИНСЬКИЙ-ТИШКЕВИЧ Семен Петрович — див. *Тишкевич С. П.*

АЗАРОВА Світлана Анатоліївна (09.01.1976, м. Ізмаїл Одес. обл.) — композиторка, педагог. Член НСКУ, Міжн. організації "Асоціація Нова музика". Закін. муз.-пед. ф-т Одес. пед. ін-ту (1996), Одес. конс. (кл. композиції *К. Цепколенко,* 2000), навч. на майстер-курсах в Чехії (1996, 1997). Викладач Одес. ДМШ № 1.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1999); для струн. орк. — "Танок птахів" (2000); для фл., кл., фп., скр., влч. — "Профіль часу" (2002), для кл., влч., фп. — "Вісь всілякого Карасса..." (2002), для кл. і фп. — Соната-диптих (1999); для фп. — "Хронометр" (2000), для фл. соло — "Продавець скляних ялинок" (2000), для туби соло — "І тромб повільно.." (2001), для 5-и влч. — "Діаграма" (1999), вок. цикл "Покарана любов'ю" (сл. Л. Олійник, 1999); для міш. хору — "The Black Office" (2000).

Літ.: *Десятерик Д.* Десять днів, які приголомшать Дрезден // День. — 2004. — 4 берез.

А. Мухо

С. Азарова

АЗЕРБАЙДЖАНО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ). Азербайджан як сх. країна, належна за мовою до тюрк. групи, переважно мусульм. орієнтації, істотно відрізняється від своїх ближчих кавказьких сусідів, тим більше від слов'ян. країн, традиціями древньої культури, зокр. музичної. Його самобутність не в останню чергу визначається складними нашаруваннями й переплетеннями різнонац. впливів упродовж багатьох століть. Становлення муз. професіоналізму в загальноприйнятому (зах.-європ.) розумінні, з освоєнням акад. форм і оперно-симф. жанрів, тут практично реалізовувалося з 1-ї пол. 20 ст. Вражаючі досягнення в цьому плані, однак, не виключають у наш час намагань щодо їх перегляду й утвердження іншого, канонізованого шляху функціонування нац. мистецтва.

За всіх умов азерб. музика продовжує викликати до себе вел. інтерес — безпосередньо слухацький і наук.-аналітичний. Залишається в силі й об'єктивне взаємотяжіння різнонац. культур, їх прагнення до взаємообміну творчими здобутками. В цьому плані досвід, нагромаджений за століття перебування в межах єдиної держави — Росії, СРСР, є досить плідним.

Помітний внесок у становлення азерб. комп. школи зробив *Р. Глієр*, який на замовлення Наркомосу Азербайджану написав оперу "Шахсенем", де використав азерб. муз. фольклор (прем'єра — 1927, Баку). З азерб. нар. музикою його познайомила 1918 перша азерб. оперна співачка (згодом н. а. СРСР) Ш. Мамедова, яка тоді навч. у Київ. конс. у кл. *О. Шперлінг*. Деякі з почутих тоді пісень Р. Глієр обробив для голосу з фп.

На поч. 1890-х у Баку перед азерб. слухачами виступав *П. Кошиць*. На поч. 20 ст. співала *Н. Куза-Покасовська*, а перед 1-ю світ. війною там гастролювала дочка *П. Кошиця* — *Н. Кошиць*. Згодом на сцені Держ. т-ру опери та балету ім. Ф. Ахундова демонстрували своє мистецтво *В. Войтенко* (1923–24), *Ю. Кипоренко-Доманський* (1926), *М. Бойко* (1925–26), *А. Іванов* і *О. Коробейченко* (1926–28), *Г. Рожок* (1927–30), *К. Воронець-Монтвід*, *М. Микиша* та *О. Шидловський* (1930–31), *В. Гужова* й *І. Кученко* (1932–33), *М. Зубарєв*, після війни — *О. Азрікан* (1950–56).

В. Вронський був постановником у Баку першого азерб. балету "Дівоча башта" А. Бадалбейлі. Наприкінці війни в Азерб. держ. т-рі опери та балету ім. М. Ахундова було поставлено оперу "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (реж. П. Тверецький), що з успіхом ішла кілька сезонів.

Х. Мірза-заде, А. Філіпенко, Т. Кулієв, А. Штогаренко, А. Меліков під час зустрічі в СКУ

Поміж педагогів вирізнявся *М. Чернятівський* (з 1928 — н. а. Азерб. РСР). Він як скрипаль і диригент, сподвижник *М. Старицького*, *М. Сікарда* та ін., з 1874 працював в Україні. Будучи з 1903 диригентом, педагогом, згодом професором Бакин. конс., він активно сприяв розвиткові азерб. муз. культури, водночас популяризував укр. музику, зокр. разом з Л. Кобилянським, головою т-ва "*Просвіта*" в Баку, 1904 влаштував ювілейний концерт з нагоди 35-річчя *М. Лисенка*.

Значний внесок у формування азерб. вок. мистецтва зробила *С. Лисенко* (Гольська), двоюрідна племінниця класика укр. музики, співачка, яка свого часу виступала в Петерб. Маріїн. т-рі, Ла Скала (Мілан) та ін. театрах, а також на укр. сцені. Починаючи з 2-ї пол. 1920-х викладала у Бакин. муз. уч-щі, а з 1935 — у Бакин. конс., де виховала ряд профес. співаків. Її високо цінував фундатор азерб. клас. музики У. Гаджибеков. 1940 співачка одержала звання засл. вчителя Азерб. РСР.

У повоєнні роки А-УМЗ. набули більшої масштабності й значущості. Поряд із класичними на укр. опер. сцені йшли балети К. Караєва "Сім красунь" (Л., 1954; К., 1963) і "Стежкою грому" (Донецьк, 1953; Л., 1964), "Легенда про любов" А. Мелікова (Л., 1963). Незмінним успіхом користувалася життєрадісна комічна опера У. Гаджибекова "Аршин мал алан". Улітку 1970-го Азерб. т-р опери та балету ім. М. Ахундова привіз до Києва балети "Сім красунь" К. Караєва, "Дівоча башта" А. Бадалбейлі, "Легенда про любов" А. Мелікова, "Тіні Кобистану" Ф. Караєва, "Каспійська балада" Т. Батиханова та оперу "Керогли" У. Гаджибекова.

Схвальними відгуками супроводжувались обмінні гастролі (1978) т-рів муз. комедії Баку і Харкова. Зокр. укр. глядачі познайомилися з муз. комедією Р. Гаджієва "Ромео, мій сусід".

На поч. 1960-х на конкурсі пісні, присв. Україні, ІІ премію було присуджено пісні "Привіт Україні" С. Гаджибекова на сл. З. Джабар-заде, яку часто виконував н. а. СРСР П. Бюль-Бюль-огли (Мамедов). У репертуарі н. а. СРСР Р. Бейбутова були укр. пісні "Черемшина" *В. Михайлюка* та "Пісня про рушник" *П. Майбороди*, а у М. Магомаєва — укр нар. пісня "Дивлюсь я на небо".

У конц. залах України влаштовувались авт. концерти й творчі зустрічі з К. Караєвим, А. Гаджиєвим, С. Гаджибековим (1975), неодноразово звучали симф. і кам. твори Т. Кулієва, Ф. Амірова, Ніязі, А. Мелікова, М. Кулієва, молодих Ф. Караєва, А. Алі-заде та ін. Ряд концертів дав у Баку *А. Солов'яненко* (1978). Під час Всесоюз. тижня музики для дітей та юнацтва виступали *Б. Фільц*, *М. Сильванський*, *Е. Акритова* та *М. Бойко* (1984). Частими гостями Бакин. філармонії були Держ. (тепер Національний) симф. і кам. оркестри України, диригенти *Н. Рахлін*, *С. Турчак*, *В. Кожухар*.

Від 1970-х у Києві працює з. а. Азербайджану, кол. соліст Бакин. опери *В. Курбанов* — як режисер, професор НМАУ, зав. кафедри муз. виховання Ун-ту театру й телебачення. Від 1991

з Одесі працює хормейстер О. Жегалов — випускник Академії мистецтв Азербайджану.

Значний резонанс мали Дні Азербайджану в Україні (1978), у проведенні яких узяли участь Симф. орк. п/к Ніязі, Ансамбль нар. танцю, Дит. ансамбль, естр. вок.-інстр. ансамблі, співаки Р. Бейбутов, Л. Іманов, артисти балету. У винятково теплій і дружній атмосфері пройшла Декада укр. літ-ри і мистецтва України в Азербайджані (1979). У складі її учасників були *Держ. симф. оркестр УРСР*, *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки*, капела "*Думка*", *Ансамбль нар. танцю ім. П. Вірського*, *Волинський нар. хор*, ВІА "*Кобза*", "*Світязь*", "*Червона рута*", "Кримські зорі", провідні солісти-співаки *Д. Гнатюк*, *М. Кондратюк*, *А. Мокренко*, *Д. Петриненко*, *С. Ротару*, *Н. Суржина*, *Д. Якубович*, піаніст *М. Сук*, скрипаль *Б. Которович*, а також велика група композиторів. Укр. гості познайомили слухачів із зразками своєї нар. і профес. музики, виконали й кілька творів азерб. колег; так само побудували свої програми господарі. На заключ. концерті Р. Бейбутов заспівав "Пісню про рушник" у супроводі автора — *П. Майбороди* та Азерб. симф. оркестру. Регулярна популяризація мистецтва обох республік здійснювалася засобами радіо, грамзапису, телебачення. Із здобуттям Україною незалежності відновилася традиція Днів культури. Так, 2002 у них брали участь *Нац. оркестр нар. інстр. України*, співаки *М. Стеф'юк* та *Д. Гнатюк*.

Міжнац. зв'язки представлені також творчістю азерб. композиторів на укр. тематику і навпаки. У першому випадку — це "Ескізи" пам'яті Т. Шевченка для симф. орк. А. Маїляна (1939?), "Пісня Мар'яни" на сл. *Т. Шевченка* для голосу з фп. І. Гулієва (1954), пісні "Привіт Україні" С. Гаджибекова на сл. З. Джабар-заде та "За мир" М. Криштула на сл. *М. Рильського*, вок.-симф. поема "Заповіт" В. Адигезалова. У другому — вок.-симф. поема *В. Степурка* на сл. С. Вургуна й М. Рильського (1986), цикли романсів *О. Некрасова* на вірші Н. Хазрі (1972, 1980), "Сім поем" для голосу з фп. *І. Шамо* (1960) на вірші Р. Рзи, вок. балада *Ю. Олесова* на сл. К. Мурзаде, інстр. п'єси *І. Берковича*, *К. Мяскова*, *С. Шварца* та ін.

Новими формами міжнац. спілкування з 1990-х стали організовані в Україні "*Київ Музик Фест*", "*Форум музики молодих*", фестиваль МАКО (Міжн. асоціація комп. організацій), де звучить також азерб. музика.

Вагомою підтримкою справи розвитку азерб. муз-ва були успішні захисти в Києві докт. дисертацій А. Ісазаде (1988), Р. Мамедової (1990), К. Губаналієвої (1994), канд. — Ф. Абукасимова, С. Фархадової, Ш. Шакірзаде, Н. Алієвої, М. Папаєвої. Предметом наук. дослідження укр. музикознавців неодноразово ставали твори азерб. композиторів, зокр. *С. Мірошниченко* вивчала поліфон. твори К. Караєва.

Літ.: Микола Лисенко у спогадах сучасників. — К., 2003. — Т. 1; *Гаджієв Т.* Україна і Азербайджан // Музика. — 1972. — № 3; *Володенко О.* Митці Азербайджану // Там само. — 1978. — № 6; *Шевчко Т.* Свято в Азербайджані // Там само. — 1979. — № 6; *Ржимовська Л.* Гості з Азербайджану // Там само. — 1983. — № 5; *Колодуб Ж.*, *Колодуб О.* З'їзд композиторів Азербайджану // Там само. — 1985. — № 4.

А. Муха

АЗЕРСЬКА (дівоче прізв. — Платоновська) Єлизавета Григорівна [28.02. (11.03).1868, м. Полтава — 13.03.1946, м. Москва, РФ] — співачка (мецо-сопрано), педагог. 1891 закін. Київ. муз. уч-ще (1887—91, кл. Н. Нолле і *К. Еверарді*), 1892—94 удосконалювалась як співачка у проф. А. Броджі (Мілан) і проф. Бертрамі (Париж, 1899). Дебютувала в Київ. опері (1891), там само співала 1894—95. Гастролювала в різних містах Рос. імперії, 1901 — у Києві (разом із *Л. Собіновим*), 1904 — в Одесі й Празі, виступала в кам. концертах, зокр. у Києві (1895, 1897). 1897—18 — солістка Великого т-ру в Москві. Від 1918 викладала в моск. муз. закладах. Володіла сильним голосом вел. діапазону і яскравого тембру, відзначалась актор. темпераментом. Перша вик-ця партій у Москві — Кончаківни ("Князь Ігор" *О. Бородіна*), Любави ("Садко" *М. Римського-Корсакова*), Лаури ("Кам'яний гість" О. Даргомижського) та ін., у Києві — Весни ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), поміж кращих партій (загалом 36) — Рогнеда, Кармен (однойм. опери *О. Сєрова* й Ж. Бізе).

Літ. тв.: Заглядывая в прошлое // Сов. артист. — 1939. — № 24; Поделиться опытом с молодежью // Там само. — 1939. — № 46.

Літ.: *Энгель Ю.* Глазами современника. — М., 1971; Федор Иванович Шаляпин: статьи и высказывания. Приложения. — М., 1979; [*Б. п.*]. Азерская в "Самсоне и Далиле" // РМГ. — 1897. — № 4; [*Б. п*]. Концерт Е. Г. Азерской в Саратове. // Там само. — 1901. — № 15; *Кінзерська Т.* Із сузір'я корифеїв // Музика. — 1994. — № 4—5.

А. Муха

Є. Азерська в ролі Кармен (однойменна опера Ж. Бізе)

АЗЄЄВ Євстафій Степанович (1851, м. Київ — 1922, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ) — церк. композитор, регент, хор. диригент. Від 1861 навч. у *Придв. співч. капелі*, по закінченні курсу викладав у ній спів як старший учитель, згодом — її регент. Деякий час — хормейстер Петерб. рос. опери. Відомий у сфері церк. музики переважно перекладеннями старовинних церк. розспівів, позначених строгістю відтворення духу піснеспівів.

Тв.: "Прийдіте, поклонімося"; "Господи, спаси благочестивыя"; "Святий Боже" (на 4 голоси); Херувимська (3 варіанти, найвідоміший — Софроніївський на 3 голоси); "Тебе поєм" (переклад. з простого обиходного наспіву); "О тебе радується"; Архангельський глас (знаменного розспіву); "Душе моя" (міш. хор); "Что унываеши, душе моя" (ікос тріоді пісної); "Отче наш" (однорідний хор); "Блажені яже ізбрал" (причастен заупокійний); "Чашу спасенія" (причастен середи, перекладення з "Обиходу"); "Слава в вишніх Богу" (стихира різдвяна); "Да ісправится" (грец. розспіву, переклад на 4 однорідні голоси); "Достойно єсть" (для вел. хору) тощо.

Літ.: *Лисицын М.* Обзор духовно-музыкальной литературы. — С.Пб., 1902; *Снежинский А.* Жизнеописание духовных композиторов (рукопис).

М. Юрченко

Є. Азєєв

3[???]

АЗМАТИКИ – див. *Асматико*

АЗОВСЬКА Марія О. (ост. третина 19 – перші десятиліття 20 ст.) – актриса, співачка (сопрано). Працювала у трупах *М. Кропивницького* (1895–97), *Д. Гайдамаки* (1898), О. Науменка (1905), М. Гончаренка (1913).

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Ярина ("Пилип Музика" М. Янчука).

Літ.: Укр. драматичний театр. Нариси історії в 2 т. – Т. 1 (Дожовтневий період). – К., 1967; *Загайкевич М.* Музично-драматичний театр // ІУМ. – К., 1989. – Т. 2.

"АЗОВСЬКА ЧАЙКА" – естр. оркестр (народний самодіяльний з 1966). Лауреат всесоюз. та респ. фестивалів і оглядів нар. творчості. Створений 1956 при Бердян. палаці культури (Запоріз. обл.). Керівники – *В. Зюзін* (1956–62, 1965–70), Р. Дудаєв (1962–65); з 1970 – з. пр. культ. УРСР В. Жуковський. У репертуарі – твори *І. Карабиця*, Ю. Саульського, Г. Гараняна, С. Граппелі, А. Кролла та ін. Брав участь у зйомках кінофільму "На крилах азовської чайки" (1968, Київ. кіностудія ім. О. Довженка). Гастролював у Франції (1978) і Польщі (1988).

В. Чокою

АЗРІКАН Арнольд Григорович [10(23).02.1906, м. Одеса – 19.07.1976, м. Москва, РФ] – оперний і кам. співак (тенор). З. а. УРСР (1940). Лауреат Сталінської премії (1946). Закін. Одес. конс. (1931, кл. *Ю. Рейдер*). Удосконалювався в італ. педагога Бареро (Харків, 1931–33). Виступав на сценах оперних театрів Одеси (1926–31, 1956–59), Харкова (1931–35), Києва (1935–41), Свердловська (тепер Єкатеринбург, 1942–48), Баку (1950), Кишинева (1961–64). 1964–76 викладав у Молд. ін-ті мистецтв. Поміж учнів А. – Л. Чорнобривець. Виступав також у концертах. Записав на грамплатівку укр. нар. пісню "Ой у полі нивка".

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка), Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Радамес, Отелло, Манріко ("Аїда", "Отелло", "Трубадур" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Рауль ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Каварадоссі, Де Гріє ("Тоска", "Манон Леско" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Порско В.* Пристрасний Отелло // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. – К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

І. Лисенко

АКАДЕМІЗМ – мист. течія, що абсолютизує традиції минулого в їх незмінному вигляді і характеризується культом форми та ретроспективністю тематики. Водночас відзначається високим професіоналізмом, у кращих випадках ототожнюється з останнім, у гірших – з традиціоналізмом, епігонством тощо. Виник у 16 ст. в Болоньї (Італія). У вузькому розумінні А. пов'язується лише з образотворчим мистецтвом 16–19 ст., що розвивалося в мист. академіях. Головні засади А. – наслідування клас. (насамперед античних) форм, обов'язкове дотримання певних канонів творчості майстрів минулого (колір, форма, композиція), порядку написання полотна (починаючи з рисунка), звернення тільки до міфологічної, істор. та біблійної тематики. У 19 ст. протистояв реаліст. мистецтву. До представників А. зараховують Ш. Лебрена і Ж. О. Енгра (Франція), А. Канову (Італія), Ф. Бруні й Г. Семирадського (Росія) та ін. У широкому розумінні поняття А. охоплює й музику, зокр. певний стиль кін. 19 – 1-ї трет. 20 ст. Так, рос. музикознавець Л. Раабен до представників акад. комп. творчості зараховує Х. Сіндінга (Норвегія), Ф. Деліуса (Велика Британія), О. Глазунова, *М. Штейнберга*, більшість членів *Бєляєвського гуртка* (Росія) та ін. Існує думка про приналежність до А. творчості *С. Танєєва* (Росія). Тенденції А. простежуються і в укр. музиці, напр. у творчості *Р. Глієра*, *С. Людкевича*, а також чіткіше – у *Ф. Блуменфельда*, *В. Золотарьова*, *В. Малішевського* та *Ф. Якименка*, які працювали тоді в Петербурзі і входили до складу Бєляєвського гуртка. В їхніх композиціях високий рівень техніки, профес. майстерність поєднувалися з дотриманням сталих нормативів класики. Такі самі особливості частково спосте-рігаються й у музиці *Г. Любомирського*, *І. Рачинського*, *В. Рожаліна*, *М. Тутковського*. При тому Г. Любомирський (у Симфонії та Елегії для оркестру) і М. Тутковський (в опері "Буйний вітер" та мініатюрах) дотримувалися традицій *романтизму* 19 ст., а В. Рожалін (у Струн. квартеті) та І. Рачинський (у Симфонії) орієнтувалися на музику кучкистів. Водночас А. іноколи поєднувався з класицист. тенденціями, які дехто називає *неокласицизмом* 1-ї хвилі (напр., симф. сюїта "Елевзінські містерії" І. Рачинського, "*Еклога*" для англ. ріжка Ф. Якименка). Особливістю проявів А. в укр. музиці є ліризм та елегійність образів. Тенденції А. простежуються в ранніх фп. творах *Л. Ревуцького* (прелюдії ор. 4 і ор. 7), інстр. ансамблях *В. Косенка* (Соната для влч., Класичне тріо), де відчутна міцна опора на традиції *С. Рахманінова* й О. Скрябіна, у творах *М. Вілінського*, орієнтованих, зокр., на традиції А. Лядова. У 1930–50-х розвиток А., лояльного до засад *соцреалізму*, значно активізувався в умовах офіц. заперечення ряду ін. напрямків і стилів. У цей і наступний часи він нерідко поєднувався з *фольклоризмом*. Такий сплав бачимо, зокр., у творчості *Г. Майбороди*, *М. Дремлюги*, *В. Кирейка*, *А. Коломійця* та ін., які, в основному, продовжили стильову лінію музики 19 ст. Водночас вимальовуються риси новітнього А., базованого на сталих традиціях певних стилів 20 ст.

А. Калениченко

АКАДЕМІЇ МУЗИЧНІ (АМ.) – назва деяких муз. тов-в, навч. закладів, конц. організацій тощо. АМ. як об'єднання музикантів, філософів

та ін. виникли в Італії у 15—16 ст. Визначну роль відіграла "Аркадська академія" в Римі, до якої входили комп. А. Кореллі, А. Скарлатті та ін. Згодом виділилися спец. муз. академії. Широковідомою є Філармонічна академія в Болоньї, де навч. видатний укр. композитор *М. Березовський* (її почесний академік з 1771). Деякі з таких об'єднань перетворилися на навч. заклади (у Великій Британії, Угорщині та ін.). Нерідко АМ. — це вищі муз.-навч. заклади типу консерваторій на зразок АМ. у Румунії, Німеччині та ін. У 1770-х виник проект організації АМ. в Україні у м. Кременчуці, який, однак, так і не було здійснено. 1995 назву "Національна музична академія України" одержала Київ. держ. конс. ім. П. Чайковського, а також консерваторії Львова — Львівська державна музична академія ім. М. Лисенка, 2000; Донецька — Донецька державна музична академія ім. С. Прокоф'єва, 2002; Одеси — Одеська державна музична академія ім. А. Нежданової, 2003.

Літ.: *Мазепа Т.* Шлях до Музичної академії у Львові. — Л., 2003. — Ч. 1; Одеській державній музичній академії — 90! — О., 2003; *Редицький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003.

М. Загайкевич

АКАДЕМІЧНЕ БРАТСТВО (АБ.) — молодіжне студ. тов-во у Львові. Засн. 1882. Займалося культ.-пропагандистською й освіт. діяльністю. Мало читальню й бібліотеку, систематично влаштовувало т. зв. муз.-декламац. вечори, де читалися лекції, виконувалися поет. і муз. твори укр. авторів. При АБ. існували істор. та історико-літ. гуртки. 1883 з ініціативи *І. Франка* був організований етнографічно-статистичний гурток. На його базі щорічно влаштовувалися молодіжні краєзнавчі мандрівки, поєднані з конц. виступами. Активну діяльність розгорнув хор "Академічного братства" п/к *О. Нижанківського*. Основу його репертуару становили твори *М. Лисенка, П. Ніщинського, М. Вербицького, А. Вахнянина*, О. Нижанківського, обробки нар. пісень. Тісно пов'язане з діяльністю АБ. нотне вид-во "*Бібліотека музикальна*".

Літ.: *Дей О.* Іван Франко. Життя і діяльність. — К., 1981; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960.

М. Загайкевич

АКАДЕМІЧНИЙ — почесне звання, запроваджене у кол. СРСР (1919). Присвоювалося заслуженим колективам і установам, зокр. т-рам, оркестрам, хор. капелам тощо, що ставило їх у ряд привілейованих. В Україні, напр., звання А. було надане Київ. ім. Т. Шевченка (1926) та Одес. (1929), Харків. ім. М. Лисенка (1934), Львів. ім. І. Франка (1939), Донец. ім. С. Прокоф'єва (1977) т-рам опери та балету. Звання А. збережено в незалежній Україні (2001) як свідчення високого професіоналізму колективу. Зокр., воно було присвоєне Чол. хор. капелі ім. Л. Ревуцького (2003), театру музики, пісні і танцю "Зоряни" Кіровогр. обл. філармонії (2003) та ін.

І. Сікорська

А КАПЕЛА (A CAPPELLA) (*італ.* a cappella — як у каплиці) — хор. (ансамблевий) спів без інстр. супроводу, суто вокальна хор. музика. Витоки її сягають часів античності. Набула розвитку в творчості зах.-європ. композиторів доби Відродження — поліфоністів нідерланд. школи (Жоскен Депре, Орландо Лассо) та італ. (Палестріна) шкіл. У мистецтві України підвалини АК. закладені, з одного боку, в нар. гуртовому співі, з іншого — у візант. *культовій музиці*, впровадженій до церк. вжитку в Київ. Русі (див. *Візантійська музика*).

У розвитку вітчизн. хор. акапельної музики розрізняють 4 етапи. Перший — 10—15 ст., в Галичині — до кін. 16 ст. — позначений зосередженістю її у межах культової музики (профес. мистецтво) і нар. гуртового співу (фольклор). Церква культивувала одноголосий спів (див. *Монодія, Знаменний спів, Гімн*). Вик.-пед. база — церк. хори. Другий етап (17 — поч. 19 ст.) характеризується взаємодією світської (придв., міська побут.) та культової музики (як вітчизн., так і зах.-європ.), значним поширенням АК. у міськ побуті (*канти*), появою розгорнених одно- і багаточастин. хор. композицій. Осн. форма виконавства — *партесний спів*. До кращих зразків належать твори *М. Дилецького*. Найвищі досягнення цього етапу пов'язані з жанром *хор. концерту* 18—19 ст. (*М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, П. Турчанінов*). Текстова основа профес. муз. творів обох етапів (за винятком фольклору) — *псалми*. Виконувалися хорами *Києво-Могилян. академії*, братських шкіл, церк. хорами (див. також *Придв. співацька капела, Глухів. співацька школа, Розумовського Кирила придв. капела*). Третій етап у розвитку АК. (серед. 19 ст.— кін. 1920-х) пов'язаний із розвитком нац. духовної і світської конц. хор. творчості, заснованої насамперед на інтонаційності укр. фольклору. Основи співу АК. викладали у *Київ. духовній академії*, консерваторіях, муз. уч-щах ІРМТ, приватних муз. навч. закладах, що забезпечувало виконавство кваліфікованим контингентом диригентів і співаків. У галузі духовної музики увиразнюються нац. засади, вживається укр. мова — в Галичині (з 1860-х — твори *М. Вербицького, І. Лаврівського*) та Наддніпрянщині (поч. 20 ст. — твори *М. Лисенка*, музика для відправ та літургійні композиції *К. Стеценка, М. Леонтовича, Я. Яциневича*, згодом *О. Кошиця*, в перші десятиліття 20 ст. новаційні пошуки *М. Вериківського* і *П. Козицького*). Чимало композиторів цього часу виявили себе визначними хормейстерами (з-поміж них — *М. Лисенко, О. Нижанківський, Я. Калішевський*, О. Кошиць), які сприяли розгортанню потужного хорового руху в Україні (див. — *Мандрівні капели*). Істотно розширилася в композиціях виражальна палітра письма, зокр. поліфонічні засади. Провідними конц. жанрами стали хор. пісня, *мініатюра*, п'єса, поема, що розвинулися у творчості М. Вербицького, І. Лаврівського, *А. Вахнянина*, М. Лисенка, К. Стеценка, О. Нижанківського, *Д. Січинського*. Досяг розквіту жанр обробки нар. пісні, що ґрунтувався не

тільки на засадах хор. п'єси та *поеми* (клас. зразки створили М. Лисенко, М. Леонтович, К. Стеценко, О. Кошиць та ін.), а й багаточастинної акапельної композиції (т. зв. віночки або в'язанки нар. пісень — Quodlibet'и, "Колядки і щедрівки", "Веснянки" М. Лисенка, "Обжинки" *Ф. Колесси*, "Кобза", "Бандура" *Г. Давидовського*, "Веснянки" О. Кошиця). Текстова основа тогочасної акапельної музики — літературна (переважно вірші укр. поетів) і фольклорна. Ці композиції становили осн. частину репертуару хор. тов-в *"Боян"*, Київ. духовної академії, студ. хорів університетів, конс., числ. аматор. колективів (див. О. Кошиць, К. Стеценко, Г. Давидовський, *А. Бакалінський, Й. Вітошинський, П. Демуцький*, Я. Яциневич, *П. Гончаров, Д. Котко, Н. Городовенко*).

У 1930-х на рад. теренах сталася системна криза в галузі хор. культури, що згубно позначилося на акапельній творчості та виконавстві. Зумовлена антиреліг. кампаніями та РАПМівським ідеолог. засудженням акапельності, ототожненої з церковщиною, вона призвела до фронтальної ліквідації хор. капел, підірвала виконавську базу, по суті, перервавши творчий процес в 1930—50-х. Старше покоління укр. митців у 1950-і робило спроби відновити статус акапельної творчості (цикли *Б. Лятошинського*). Відбулося відчутне розширення структурно-жанрового кола й ладоінтонац. ресурсів муз. мови, посилення колорист. засад (хоча загалом тоді переважали традиц. засоби муз. виразності). Поміж найкращих здобутків — ориг. твори та обробки укр. нар. пісень *П. Козицького, М. Вериківського, Л. Ревуцького*, Б. Лятошинського, *С. Людкевича, Г. Верьовки, А. Штогаренка, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, Г. Майбороди, Г. Жуковського, І. Шамо, В. Кирейко* та ін.

Акад. капели (*"Думка", "Трембіта"*), нар. хори поступово поновили клас. акапельну техніку, реалізувавши функцію репрезентантів тогочас. хор. музики (див. Г. Верьовка, *О. Сорока, К. Пігров, П. Муравський, М. Кречко*).

Четвертий етап розвитку акапельної музики (від поч. 1960-х) характеризується розмаїттям творчих індивідуальностей митців, значним розширенням жанр.-стильових меж композицій, якісним піднесенням виконавства. Прояви цього — у відродженні багаточастинних композицій, у т. ч. хор. концерту ("Елегійний концерт" *Ю. Іщенка*, "Гори мої, гори" *В. Зубицького*, "Французькі фрески" *Л. Дичко*, "Дівич-сон" і "Пробудження" *Ю. Алжнева*, "Пам'яті Леонтовича" *В. Степурко*), становленні жанру акапельної кантати ("Чотири пори року" і "Карпатська кантата" Л. Дичко, "Кантата на слова Т. Шевченка" *В. Сильвестрова*, "Вітражі і пейзажі" *Г. Ляшенко*, «Сад божественних пісень» *І. Алексійчук*), хор. симфонії ("Хорова симфонія-диптих" *Є. Станковича*), народженні жанру акапельної хор. опери (задум "Ятранських ігор" І. Шамо, "Золотослов" Л. Дичко). Актуалізується жанровий спектр дух. музики, збагачуючись новітніми технологіями (реквієм "Сім сльозин" *В. Зубицького*, дві "Літургії" Л. Дичко, "Літургія" *В. Камінського* та *О. Козаренка*, "Заупокійна" *М. Скорика*, "Stabat Mater" *Г. Гаврилець*, "Православний хоровий концерт" *І. Щербакова*, цикл "Світлі піснеспіви", "Псалом 50", "Сугревушка" *В. Польової*, "Три молитви Богородиці" *Б. Фільц*, "Київські розспіви", "Шість духовних хорів" *В. Степурко*, "Мадригали" *М. Денисенко* тощо). Прикметним у розвитку новітньої акапельної духовної музики є звернення до середньовічної монодії та ранньобарокових джерел ("Острозький триптих" О. Козаренка, "Богородичні догмати" В. Степурка). Збагачуючи жанрово-інтонац. сферу, звертаючись вибірково до найдавніших фольк. жанрів, часом поєднуючи акапельність з інструментами без точної звуковисотності ("Іспанські фрески" й "Різдвяне дійство" Л. Дичко, "Свет во откровеніє" та "Різдво Іоанна Хрестителя" *О. Щетинського* тощо), автори акапельних творів поч. 1990-х активно використовують засоби новітньої композиторської техніки.

Значно розширилася виконавська база акапельної музики: поряд з нац. акад. капелами ("Думка", *Народний хор ім. Г. Верьовки*, "Трембіта") активний інтерес до цієї літератури виявляють колективи з однорідним складом голосів (напр., *Чоловіча капела ім. Л. Ревуцького*, хори хлопчиків, насамперед *"Дзвіночок"*, дитячі — *"Зірниця"*, *Великий хор радіо* та ін.). Виконавська технологія співу АК. фахово опановувалася студ. хорами вищих навч. муз. закладів, передусім Київ. (*Л. Муравський*) та Одес. (К. Пігров) консерваторій, звідки вийшла плеяда талановитих хормейстерів, які піднесли рівень худ.-технолог. потенціалу хор. виконавства (див. — *А. Авдієвський, В. Іконник, Є. Савчук, М. Кречко, Л. Венедиктов*). Інтенсивно розвинулася мережа кам. хорів, що гідно репрезентували рівень нац. хор. культури на міжн. конкурсах та фестивалях — *Камерний хор ім. Б. Лятошинського, "Київ", "Кредо", "Павана", "Фрески Києва", "Хрещатик"* (Київ); *"Орея"* (Житомир); *"Легенда"* (Дрогобич), *"Воскресіння"* (Рівне), ряд муніципальних хорів (Вінниця, Миколаїв, Чернігів, Одеса) та ін. (див. В. Іконник, *М. Гобдич, Б. Пліш, Л. Байда, О. Бондаренко, Л. Буханська, О. Вацек, І. Циклінський, О. Тарасенко, В. Гадзінський, С. Фоміних, Л. Боднарук, О. Зайцев, Ю. Любович, Г. Горбатенко*).

Помітно стимулювали піднесення культури акапельного співу та творчості композиторів у цій галузі фестивально-конкурсні заходи: конкурси ім. М. Леонтовича, ім. К. Стеценка, ім. Д. Січинського, фестивалі — *"Прем'єри сезону"*, *"Київ Музик Фест"*, *"Золотоверхий Київ"* та ряд нових у Дніпропетровську, Одесі, Рівному, Сімферополі, Івано-Франківську.

Стилізація фольклорних акапельних традицій числ. нар. хорами та ансамблями, відновлення нар.-пісен. практики в міському середовищі (*"Гомін"*, *"Чумаки"*, *"Криниця"* та ін.) та культивування стилю фольк. виконавства науково-артистичними ансамблями, де розрізняються стильові особливості Полісся, Слобожанщини, Лемківщини, Наддніпрянщини, Поділля, Буковини та ін. регіонів (*"Древо"*, *"Божичі"*, *"Володар"*, *"Ладовиці"*, *"Муравський шлях"* та ін.) належать до різноманітних сфер осягнення укр. акапельної хор. культури.

Традиції автент. фольк. співу вивчають і популяризують числ. наук.-етнограф. гурти — "*Древо*", "*Божичі*", "*Слобожани*" та ін.

Літ.: *Яценко Л.* Українське народне багатоголосся. — К., 1962; *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Гуменюк А.* Український народний хор. — К., 1969; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971; *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні в 17—18 ст. — К., 1978; *Пархоменко Л.* Українська хорова п'єса. — К., 1979; *Ященко А.* Хоровая культура: аспекты изучения и развития. — К., 1989; *Кошиць О.* Листи до друга. — К., 1998; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1999; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів. — К., 2002; *Грица С.* Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. — К., 2002; *Єфремов Є.* Дослідження народнопісенного виконавства через моделювання інваріанта пісні // Укр. муз-во. — К., 1985. — Вип. 20; *Луканюк Б.* Активне фольклорне середовище як фактор композиторського стилю (на прикладі творчості М. Леонтовича) // Укр. муз-во. — К., 1987. — Вип. 22.

М. Кречко, Л. Пархоменко

АКАФІСТ (*церк.-слов'ян.* акаѳистъ, несѣдаленъ, *пізньогрец.* — ἀκάθιστος; — гімн, під час звучання якого не сидять) — розгорнений циклічний твір во славу Христа, Пресв. Богородиці чи святих, який за Уставом слухають стоячи, на відміну від кафізм або сідальних. А. — один із найстарших жанрів візант. гімнографії, близький до давнього кондака (див. *Жанри богослужбово-літургічні*). Послідування давнього А. Пресв. Богородиці складається з 25 строф — 12-и пар піснеспівів (кожна з них включає кондак та ікос) та вступної строфи — це проімій (грец. προοίμιον — вступ) або кукулій (грец. κουκούλιον — капюшон, що "прикриває" наступні строфи), відмінний від подальших строф за розлогою мелодикою, але за поет. будовою ближчий до кондака, ніж до ікоса. Кондак в А. — це коротка строфа, де викладено певну тему, що у відповідному ікосі розвивається більш докладно. Поет.-муз. форма А. досить вишукана; кожен кондак завершується приспівом "*алилуйя*", а кукулій та ікоси — приспівом із 12-и рядків, кожен з яких починається зверненням "Радуйся" (*грец.* χαῖρε). Херетизми, хайретизми (застосовувалися у поет. творах з античних часів) утворюють 6 пар, притому в кожній парі рядки є ізосилабічними і співвідносяться дзеркально. Всі слова у парі рядків, розташовані навпроти, римуються — це т. зв. панторифма (у давньорус. перекладах А. ця відповідність втрачалася). Кількість складів у хайретизмах різна (перша пара — 10-складники, друга — 13-складники, третя — 16-складники, четверта — 14-складники, п'ята і шоста — 11-складники). За шістьма парами херетизмів слідує останній, непарний рядок, однаковий для всіх ікосів, що вперше проходить наприкінці кукулія. В А. простежуються й інші прийоми біблійної та візант. поетики (логічна й семантична антитеза, антонімія, синонімія, тропи й ін.). Початкові літери строф А. часто утворюють акростих. Читається А. священнослужителем або читцем з інтонаціями, близькими до інтонацій читання тропарів канона або Євангелія; кондак співається, похвали "Радуйся" співають антифонно лівий і правий хори, а іноді по черзі співаки й церковнослужителі (за твердженням псаломника й дослідника церк. співу 19 ст. *Є. Богданова*).

Першому А., складеному на честь Пресв. Богородиці, вірогідно, у 6—7 ст., приписують чудесне визволення Константинополя від облоги слов'ян та аварів влітку 626-го (автором його більшість учених вважає прп. Романа Солодкоспівого, див. — *Візантійська музика*). На спомин про ці події А. виконують щороку на утрені (див. — *Цикли богослужбові*) в суботу А., тобто, в суботу 5-го тижня Великого Посту. За Єрусалимським уставом цей А. при виконанні поділяють на 4 частини, кожна з яких починається й завершується співом кукулія "Взбранной Воеводѣ" (грец. Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ) — у спів. книгах він називається кондаком, але первісно це візант. кукулій, на який пізніше перейшла назва кондака. В укр. та білорус. ірмолоях 17—18 ст. текст "Взбранной Воеводѣ" зафіксований з *київським*, острозьким чи *болгарським наспівами* (див. — *Наспів церковний*). Деякі вчені вважають А. пізньою назвою старого візант. кондака, що досяг розквіту у 5—6 ст. Д. Кономос називає А. кондаком, а його строфи (крім кукулія) — парними й непарними ікосами; при цьому не враховується головна відмінність А. від старого кондака — херетизми в ікосах. Від 7 ст., коли кондак-поема був витісненний каноном і скорочений до однієї строфи, А. Богородиці зберіг подібну до старого кондака форму й лишився єдиним, передбаченим бо-

Титульна сторінка видання "Редкие акафисты Киево-Печерской лавры" (Київ, 1996)

Е. Акритова

гослужбовим Уставом. Перші його записи збереглися у грец., болг., серб. та давньорус. *книгах богослужбових* 12—13 ст. — Тріодях пісних, Псалтирях із возслідуванням тощо. Інші А. мають пізнє походження й наслідують перший, клас. за формою. А. скл. Ісусові Найсолодшому, Успінню Пресв. Богородиці, св. Миколаю, арх. Михаїлові, св. ап. Андрію, князям Володимирові й Ользі, св. Борису і св. Глібу, преподобним і святим угодникам Печерським та ін. Записані в Акафістниках, сформованих у вигляді окр. збірника не раніше 14 ст. Перше у схід. слов'ян друк. видання здійснив 1525 Франциск Скорина, від 1625 відомі укр. видання.

Публікації: Pitra. Analecta Sacra. — 1876. — Vol. 1; Собрание акафистов и канонов: В 3 т. — М., 1898—1901; *Wellesz E.* The Akathistos Hymn // MMB, Transcripta. — Copenhagen, 1957. — Vol. 9; St. Romani Melodi Cantica genuina / Ed. by *P. Maas* and *C. Trypanis.* — Oxford, 1963; *Filonov Gove A.* The Slavic Akathistos Hymn: Poetic Elements of the Byzantine Text and its Old Slavonic Translation. — München, 1988; Акафисты русским святым. — С.Пб., 1995; Редкие акафисты Киево-Печерской лавры. — К., 1996 та ін.

Літ.: *Никольский К., прот.* Обозрение богослужебных книг Российской Церкви по отношению их к Церковному Уставу. — С.Пб., 1858; Акафист Пресвятой Владычице нашей Богородице / Вступ. заметка и перевод *Филарета (Дроздова)* // Прибавления к Творениям святых отцев в русском переводе. — М., 1855. — Ч. 14; *Ходницкий А.* Западнорусские униатские Апостолы, Евангелия, Псалтыри, ирмологионы, молитвословы и акафистники // Труды Киев. Духовной академии. — 1868. — Т. 4; *Богданов Е.* Пособие к церковному чтению, положенное для вразумительности чтения на ноты. — М., 1891; *Никольский К.* Пособие к изучению Устава Богослужения Православной Церкви. — С.Пб., 1894; *Пономарев С.* Акафисты. Библиографическая заметка // Русские книги. — С.Пб., 1896; *Филарет (Гумилевский), архиеп.* Исторический обзор песнопевцев и песнопения греческой церкви. — С.Пб., 1902; *Попов А.* Православные русские акафисты, изданные с благословения Святейшего Синода... — Казань, 1903; *Петровський А.* Акафист // Православная богословская энциклопедия. — С.Пб., 1904; *Карабинов И.* Постная Триодь. — С.Пб., 1910; *Тарановский К.* Формы общеславянского и церковнославянского стиха в древнерусской литературе XI—13 вв. // American Contributions to the 6th International Congress of Slavists. — Mouton, Paris, 1968. — V. 1; *Момина М.* Постная и Цветная Триоди // Методические рекомендации по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. — М., 1976; *Аверинцев С.* Поэтика ранневизантийской литературы. — М., 1977, [2]1997; *Момина М.* Славянский перевод Ὕμνος ἀκάθιστος // Полата книгописьная. — Nijmegen, 1985; *Козлов М., диак.* Из истории акафиста. — Ч. 1: Византийские и русские досоноидальные акафисты // Журнал Моск. патриархии. — 1992. — № 3; *Аверинцев С.* Акафист. Кондак // Аверинцев С. София — Логос: Словарь. — К., 2000; *Krypiakewicz P. F.* De hymni Acathisti auctore // Byzantinische Zeitschrift, 1909. — 18; *Leclercq H.* Acathistus // Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie / Ed. *F. Cabrol* et *H. Leclercq.* — Paris, 1924. — T. 1; *Wellesz E.* A History of Byzantine Music and Hymnography. — Oxford, 1949, [2]1961; *Huglo M.* L'ancienne version de l'hymne Acathiste // Muséon. — 1951. — 64; *Meersseman G. G.* Der Hymnus Akathistos im Abendland // Spicilegium Friburgense, 1958. — 1—2; *Kujumdzieva S.* The Akathistos once again (A Study Based on Balkan Musical Sources) // Cantus Planus. Sopron, 1995. — Budapest, 1998. — 7 тощо.

Ол. Шевчук

АКОРДИКА (від *франц.* accord, *італ.* accordo — узгодження, акорд) — 1. У науці про гармонію — розділ, присв. вивченню акордів (співзвуч із 3-х чи більше звуків, що віддалені один від одного на терцію чи шляхом октавних переміщень можуть бути розташовані по терціях). А. вивчає будову, розташування, обернення, поєднання акордів, їх функційність та фонізм, уведення неакордових звуків. У музиці 20 ст. А. вивчає також акорди змішаної будови. 2. У муз.-теор. концепціях 20 ст. — розділ, присв. вивченню вертикальних співзвуч будь-якої будови; а також збірна назва побудови гарм. вертикалі у творчості певного композитора, школи, напрямку (напр., А. *Б. Бартока,* А. композиторів "групи шести" тощо).

Літ.: *Ипполитов-Иванов М.* Учение об аккордах, их построение и разрешение. — М., 1897; *Берков В.* Гармония. — М., 1962—66, 1970. — Ч. 1—3; *Дубовський И., Евсеев С., Способин И., Соколов В.* Учебник гармонии. — М., 1937—38. — Ч. 1—2; *Скорик М.* Структура і виражальна природа акордики в музиці XX ст. — К., 1983; *Губанов Я.* До питання систематизації сучасної акордики // Питання методології радянського теоретичного музикознавства. — К., 1982; *Самохвалов В.* До питань вивчення полівиявищ в гармонії (проблеми класифікації акордики) // Українська та світова музична культура: сучасний погляд. — К., 2005. — Вип. 36. — Кн. 1; *Riemann H.* Geschichte der Musiktheorie. — Leipzig, 1898, Berlin, 1920; *Schönberg A.* Harmonielehre. — Leipzig; Wien, 1911, Wien, 1922; *Hindemith P.* Unterweisung im Tonsatz. — Mainz, 1937. — T. 1; *Schönberg A.* Structural functions of harmony. — London; New York, 1954.

Б. Сюта

АКРИТОВА Елла Олексіївна (12.08.1934, с. Ялта Первомайського р-ну Донец. обл.) — кам. співачка (лір.-колоратурне сопрано), педагог. З. а. України (1993). Дипломант Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1963). Лауреат Премії ім. М. Лисенка (1988). Закін. Жданов. (тепер Маріупольський) металург. ін-т (1957), вок. ф-т Київ. конс. (кл. *Н. Захарченко,* 1963). 1963—64 — солістка Київ. держ. філармонії, 1968—71 — капели Укр. телебачення і радіо. Від 1972 — асистент, з 1974 — викладач кл. кам. співу Київ. конс., з 1988 — доцент. Від 1995 живе в Ізраїлі.

Як співачка і педагог А. мала значний вплив на розвиток укр. кам.-вок. мистецтва (1965—95). Її конц. репертуар охоплював твори (понад 1000) композиторів різних епох і *стилів.* Притаманні співачці широта естет. поглядів, висока загальна й муз. культура надали її творчості чіткої концепційної спрямованості — популяризувати маловідому й забуту класику та найкращі твори сучас. укр. комп. Уперше в Україні брала участь у виконанні кантат *Й. С. Баха,* творів Ф. Каччіні, Г. Перселла, Ф. Луцаскі, *Ф. Шуберта,* К. Дебюссі,

М. Равеля, Б. Бриттена, сучас. комп. Росії, Болгарії, Польщі, Чехії, Угорщини та ін., талановито інтерпретувала сучас. музику, проспівала практично весь укр. кам. репертуар для сопрано. Багато композиторів писало музику, розраховану на її виконання, — *Л. Дичко, Ю. Іщенко, І. Карабиць, Л. Колодуб, М. Скорик, М. Жербін, О. Костін, О. Кива, Б. Фільц, М. Сильванський* та ін. А. — постійна учасниця авт. концертів, конц. програм, пленумів, з'їздів, декад мистецтва тощо, гастролювала в різних містах кол. СРСР, Болгарії, Німеччини. Характерні риси її вик. стилю полягають у музикальності, культурі співу, досконалому володінні голосом, особливій чутливості до поет. слова, глибинному психологізмі, гнучкому володінні муз. декламацією, а також у витонченій барвистості звукоутворень. Частина вик. репертуару А. зберігається у фонд. записах Укртелерадіо (понад 150 творів), на 9 платівках всесоюз. фірми грамзапису "*Мелодія*". Поміж учнів А. — *В. Лук'янець, В. Гришко, Л. Давимука, Н. Петренко, І. Семененко, А. Гурін* та ін. А. — упоряд. 4-х збірок вок. творів (К., Муз. Україна).

Дискогр.: *М. Скорик.* Вокальный цикл на стихи Т. Шевченко. "Мелодия" СМ.-03261—2, 1971; *Ж. Колодуб.* Обробки укр. нар. пісень. 33Д-00029805, 1971; *И. С. Бах.* Кантата № 209. С-04419—20, 1973; *В. Задерацкий.* Романсы на стихи советских поэтов. С—12-05309—10, 1974; *И. С. Бах.* Кантата № 202, 84. С—10—15865—6, 1978; *Ф. Шуберт.* 6 песен. *К. Дебюсси.* 8 песен. С—10—17379—80, 1979; *М. Жербін.* Романси. С—10—13343—44, 1980; *М. Степаненко.* Музична казка "Росте в лісі берізка". С 50—20855-009, 1984.

Літ. тв.: Исполнитель и советский репертуар // СМ. — 1981. — № 5; Після конкурсу // Музика. — 1980. — № 3 (у співавторстві з *І. Колодуб*); Професор О. О. Муравйова // Виконавські школи учбових закладів України. — К., 1990; Творчий шлях: педагогічний метод професора Захарченко Н. Й. // Там само.

Літ.: *Стельмащенко О.* Ствердження майстерності // Музика. — 1974. — № 1; *Деревенко Г.* Музыканты-пропагандисты // СМ. — 1974. — № 5; *Шурофа Н.* Вдумливість пошуку // Музика. — 1978. — № 2; *Задерацкий В.* Камерные вечера в Киеве // СМ. — 1980. — № 10; *Майбурова К.* За покликанням — музикант // Музика — 1985. — № 5; *Мокренко А.* Відкриваючи красу // КіЖ — 1988. — 31 січ.; *Колодуб Л.* Від Монтеверді до сучасності // Веч. Київ. — 1988. — 29 квіт.; *Кудрицкая Р.* ... И цветы // Правда Украины. — 1988. — 5 мая; *Derevenko H.* Launching songs is her privilege // News from Ukraine. — 1982. — № 17.

О. [illegible]

АКСАКОВА Надія Сергіївна (1829—1869) — співачка, фольклористка-аматорка. Дочка рос. письменника С. Аксакова. Записала 1851 укр. нар. пісні з голосу *М. Гоголя*.

Літ.: *Дей О.* Українські народні пісні, співані М. В. Гоголем // НТЕ. — 1984. — № 24.

АКСЮТІНА див. *Яроцька Е. І.*

АКУСТИКА МУЗИЧНА (АМ., від *грец.* ἀκουστικός — слуховий) — наука, що вивчає природу муз. звуків і співзвуч, а також муз. системи. Ґрунтується на фізичній акустиці (закони коливання пружних тіл, резонансу тощо) та психофізіології слуху (властивості органу слуху, слухових відчуттів, сприймань і уявлень). АМ. служить основою для розуміння ряду явищ, що вивчає теор. муз-во, і є предметом дослідження теорії музики, *гармонії, інструментування*.

1. АМ. вивчає природу звуків муз. інструментів та людського голосу. Як розділ муз. теорії АМ. зародилася ще у вченнях стародавніх філософів і музикантів. Так, напр., матем. основи муз. систем, інтервалів і строїв були відомі у стародавній Греції (піфагорійська школа), Середній Азії (Ібн Сіна), Китаї (Люй Бувей) та ін. країнах. Розвиток АМ. пов'язаний з іменами Дж. Царліно (Італія), М. Мерсенна, Ж. Ф. Рамо (Франція), Л. Ейлера (Росія), Е. Хладні, Ґ. Ома (Німеччина) та ін. Тривалий час основним об'єктом дослідження АМ. були числові співвідношення між частотами звуків у муз. інтервалах, строях та системах. Інші розділи АМ. виникли значно пізніше у зв'язку з виготовленням муз. інстр., пед. практикою співаків-педагогів і виконавців.

Значний етап у розвитку АМ. пов'язаний з ім'ям нім. вченого — фізика й фізіолога Г. Гельмгольца. У кн. "Вчення про слухові відчуття як фізіологічна основа теорії музики" (1863) він виклав концепцію фізіології звуковисотного слуху, відому під назвою резонансної теорії слуху. Наприкінці 19 — на поч. 20 ст. великий внесок у розвиток психофізіології та акустики здійснили нім. вчені К. Штумпф і В. Келер, розширивши АМ. дослідженнями про механізми відображення (відчуття і сприйняття) різних звукових коливань. Від 20 ст. з'явилися нові дослідження, зумовлені розвитком радіо і техніки звукозапису, стереофонічної і цифрової апаратури, стереозапису на грамплатівки й цифрового на компакт-диски, розвитком електроінструментарію тощо.

В Україні питаннями АМ. займалися *П. Барановський, Є. Юцевич, І. Белза, Л. Бильчинський, Л. Дис, Г. Когут*, у Росії — М. Гарбузов, *О. Оголевець* та ін. Від серед. 1930-х в Україні здійснюються спец. експерименти й наук. дослідження, пов'язані зі з'ясуванням явища дуалізму інтервалів і обґрунтуванням "комографічного" методу вивчення муз. слуху. Їх результати викладені у працях П. Барановського, написаних ним самостійно (1935—41) та у співавт. з Є. Юцевичем (1936, 1937), І. Белзою (1938). Дослідження в галузі АМ. продовжувались у 1950—60-х п/к П. Барановського в лабораторії звукозапису ІМФЕ. В експериментах брали участь *Л. і Б. Архимовичі*, І. Белза, Л. Бильчинський, *М. Гайдай, М. Гордійчук, Б. Лятошинський, Н. Рахлін, Д. Шостакович* та ін. До аналізу залучався різний мелод. матеріал, зокр. зразки укр. муз. фольклору. П. Барановський створив нову галузь науки — інтонометрію (1935); розробив оригін. методику звуковисотного аналізу й нову апаратуру (поліаудіограф), що дозволяє аналізувати живі інтонації в процесі виконання різноманітних ладових звукорядів, проводити дослідження в га-

Н. Аксакова

лузі слуху, виявляти закономірності людського інтонування. У праці "Звуковысотный анализ свободного мелодического строя" П. Барановського та Є. Юцевича як тест-мелодії використано укр. нар. пісні зі збірників *К. Квітки* ("Народні пісні з голосу Лесі Українки". — К., 1917, 1918. — Ч. 1, 2 та "Етнографічний збірник". — К., 1922), де в основі будови мелодій зустрічаються різні, навіть чвертьтонові інтервали. Завдяки інтонометричному аналізу можна встановити реальну звукову систему, де виконується інтонована мелодія. Дослідження фольк. матеріалу дозволило авторам висунути твердження про те, що муз. система, на якій ґрунтується укр. нар. музика, містить у собі не 12, а 22 щаблі. Пріоритетні акустичні винаходи П. Барановського вплинули на подальші наук. розробки рос. вченого М. Гарбузова, у т. ч. на створення його зонної теорії слуху. Згідно з нею сприйняття висоти, сили, тембру, динаміки, ритміки, темпу відбувається в межах певного частотного діапазону, де якість звука не змінюється. До АМ. виявляли інтерес відомі укр. композитори й музикознавці, поміж яких — *Б. Яворський*, *Б. Лятошинський* та ін. Питання АМ. порушували дослідники психології муз. сприймання, відродження якого в Україні у повоєнний час пов'язане передусім з ім'ям *О. Костюка*. У НМАУ існує кафедра комп'ютерних технологій, очолювана *Л. Колодубом* (з 1997).

2. Акустика в архітектурі — окр. галузь науки, щільно пов'язана з АМ. Досліджує поширення звук. хвиль у закритих приміщеннях (концертних, театральних, лекційних залах, соборах і церквах) і ступінь сприйняття їх слухом людини. Виходячи з розмірів приміщень, їх форм та рівня реверберації, теор. розрахунками визначають засоби, якими забезпечується різноманітність сприймання слухачами й глядачами на кожному місці. В античних спорудах акустичного ефекту досягали за допомогою підсилювачів звуку — бронзових посудин, розташованих у спец. камерах під місцями слухачів (глядачів). У храмах Київ. Русі для покращення тембру й підсилення звука використовувалися голосники (Софійський собор у Києві, 1037, Кирилівська церква у Києві, 12 ст.). Цей метод застосовувався в наступні періоди розвитку укр. культури при побудові архітектурних споруд, церков і храмів 17—21 ст., палаців і т-рів, зокр. Нац. опери України в Києві, оперних т-рів у Львові, Одесі та ін. Високим рівнем акустики вирізняється, напр., Колонний зал ім. М. Лисенка Нац. філармонії у Києві.

Літ.: *Барановський П.* Механизація процессов настройки музыкальных инструментов. — Ч. 1: Настройка гармоний. — К., 1935; *Його ж.* Комографічний метод дослідження слуху. — К., 1941; *Його ж.* Основи дуалізму інтервалів. — К., 1947; *Барановський П., Юцевич Е.* Звуковысотный анализ свободного мелодического строя. — К., 1956; *Рагс Ю.* Акустика в системе музыкального искусства. — М., 1998; Когут Г. Микротоновая музыка. — К., 2005; *Барановский П.* Универсальный прибор для исследования слуховой чувствительности (полиаудиограф) // Вопросы психологии. — 1958. — № 1; *Його ж.* Побудування хроматичного звукоряду чистого строю // Доповіді АН УРСР. — К., 1959. — № 3; *Костюк О.* Сприймання музики і художня культура слухача. — К., 1965; *Його ж.* Восприятие мелодии. — К., 1986; *Дыс Л.* Ведущая горизонталь как акустическая модель в целостной системе музыковедческого анализа: Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. — К., 1981; Музыкальная акустика: Сб. статей под ред. *Н. Гарбузова*. — М.; Ленинград, 1948; *Гарбузов Н.* Зонная природа звуковысотного слуха. — М.; Ленинград, 1949; *Його ж.* Зонная природа темпа и ритма. — М., 1950; *Його ж.* Внутризонный интонационный слух и его методы развития. — М.; Ленинград, 1951; *Гошовский В.* Фольклор и кибернетика // СМ. — 1964. — № 11; Лаборатория музыкальной акустики: Сб. статей под ред. *Е. Назайкинского*. — М., 1966; *Назайкинский Е.* О психологии музыкального восприятия. — М., 1972; *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Helmholtz H. L. F.* Lehre von den Tonempfindungen als physiologische Grundlage fuer die Teorie der Musik. — Braunschweig, 1863; *Stumpf C.* Tonpsychologie. — Leipzig, 1883—1890. — Bd. 1—2; *Riemann H.* Das Problem des harmonischen Dualismus. — Leipzig, 1905; *Його ж.* Katechismus der Akustik (Musikwissenschaft). — Leipzig, 1921.

Б. Фільц

АКУСТИЧНА МУЗИКА (АМ.) — жанр масової молодіжної музики. Характеризується відсутністю використання електронних і електричних муз. інструментів та фонограм, відповідного обладнання (крім того, що потрібне для підсилення звука та фонограм). АМ. включає в себе *авторську пісню*, співану поезію (див. — *Авторська пісня*), акустичну рок-музику (див. — *Рок-музика*) і т. п. У жанрі АМ. виступають солісти й гурти. В останньому випадку припускається використання одного електричного інструмента, зазвичай *бас-гітари*, але в жодному разі не *синтезатора*; виступ чи запис *рок-гурту* може відбуватись у супр. симф. оркестру, струн. квартету або традиційного інстр. анс. акад. музики ін. складу. В Україні наприкінці 20 — на поч. 21 ст. відбулось кілька окр. сольних концертів АМ. *рок-гуртів "Брати блюзу"*, *"ВВ"*, *"Океан Ельзи"* та ін.; в Одесі періодично проходив фестиваль АМ. "Білий звук".

А. Калениченко

АКЦЕНТ — 1. (від лат. accentus — наголос) — виділення окр. складу в слові, звука чи акорду в співі, грі за допомогою динамічного підсилення чи агогічного нюансування тривалості їх звучання. Т. зв. метричні А. пов'язані з рівномірним чергуванням сильних (акцентованих) і слабких (неакцентованих) долей такту; при перенесенні А. з сильної долі на слабку утворюються *синкопи*. А. можуть досягатися й іншими засобами, зокр. мелічні А. В ритмоутворенні укр. нар. пісні особлива роль належить метричним і мелічним А., що не завжди узгоджуються зі словесним наголосом, рухливим в укр. мові. А. — важливий фактор виразності муз.-словесного мовлення.

С. Грица

2. Акценти або троли — надрядкові й підрядкові нотні знаки давньоєвр. акцентуації (англ. Biblical accentuology), якими у текстах книг Старого Заповіту регламентувались інтонації їх наспівного читання — кантиляції. Накреслення А. частково перейшли до візант. і споріднених з нею півд.-слов'ян., груз., вірм., давньорус.

видів екфонетичної нотації (див. — *Нотації безлінійні давньоруські*), а через них — до ін. видів безлінійного нотного письма.

Ол. Шевчук

АЛБУЛ Олександр Володимирович (2.01.1955, м. Винники Львів. обл.) — композитор, аранжувальник, поп-співак. Член НСКУ (1999). Закін. Львів. конс. (1984, кл. *Д. Задора*). Від 1984 — концертмейстер Львів. муз.-пед. уч-ща (нині пед. коледж при Львів. ун-ті). Від 1996 — аранжувальник та звукорежисер Івано-Фр. відд. Укр. асоціації творчої інтелігенції "Світ культури". Комп. доробок охоплює різні жанри, зокр. симф., кам.-інстр. та кам.-вок. музики. А. розвиває традиції композиторів-романтиків, використовуючи сучас. засоби виразності. Плідно працює в жанрі естр. пісні. Як поп-співак — фіналіст фестивалю "Червона рута" (Чернівці, 1989).

Тв.: для симф. орк. — 2 симфонії (1984; 1994, 2-га ред. — 1996), "Сюїта" (2000), "Танцювальна сюїта" (1996); для струн. орк. — "Музика для струнних" (1984); для квінтету дерев. дух. — Сюїта (1982); для струн. — Квартет (1998); для фп. — Елегія (1979), Варіації (1981, 1999), Сонатина (1983), Ноктюрн (1987), Соната (1997); для труби і фп. — П'єса (1980); кам.-вокал. — "Молитва" (сл. Ю. Рибчинського, 2002), вок. цикли на сл. З. Пилипчук: "Ти — є" (2003), "Христове Різдво" (2004); вок. цикл для дітей "Котик спав у черевичку" (2001), цикл колядок на сл. сучас. укр. поетів (1997—1998); пісні (понад 50); для вок. тріо або жін. хору: цикл обр. укр. нар. пісень (1996); для жін. хору: обробки лемків. нар. пісень (2002).

О. Немкович

О. Албул

АЛЕАТОРИКА (від *лат.* alea — кістка для гри, жереб, випадковість) — метод оперування матеріалом (рідше — техніка композиції) в музиці 20 ст., заснований на випадковості як одному з гол. формотворчих муз.-виражальних принципів композиції. А. полягає в зумисне неточному окресленні звук. образу композиції в запису (*партитура, клавір*, авт. рекомендації), що передбачає при виконанні муз. твору співдію випадкових чинників, впроваджуваних виконавцем. У сучас. музиці А. визначає певну позицію композитора щодо звук. матеріалу та форми (компонування у т. зв. змінній формі) твору. А. може стосуватися різних елементів музики, як-от: ритміки, архітектоніки, динаміки, а також звуковисотних співвідношень та інструментування. Кожне виконання такого твору пов'язане з певними змінами, викликаними тим, що загальні його риси означені точно, а деталі формуються щораз по-іншому. Тож один запис алеаторичної композиції приводить до багатьох різних звук. образів. У муз. мистецтві елементи А. використовувалися з давніх часів (напр., відсутність визначеної інструментовки твору, в "Мистецтві фуги" *Й. С. Баха*), але у 20 ст. вони набувають системного значення.

Датою виникнення сучас. А. вважають переважно 1957, коли в Дармштадті було вперше виконано Klavierstück XI К. Штокгаузена, а П. Булез виголосив доповідь "Alea" про функції регламентованого випадку в музиці. А. виникла як діалектична реакція на тотальний структуралізм (див. — *Серіалізм*), ставши його безпосереднім і логічним продовженням. Існує 2 гол. різновиди А.: тотальна (переважно в межах *експериментальної музики*) та регламентована. Найбільшого поширення набула регламентована А., яку використовує переважна більшість сучас. композиторів. Найдосконаліші зразки А. знаходимо у творах П. Булеза, Е. Брауна, Х. Вулфа, М. Кагеля, Дж. Кейджа, Д. Лігеті, В. Лютославського, К. Сероцького, М. Фелдмана,
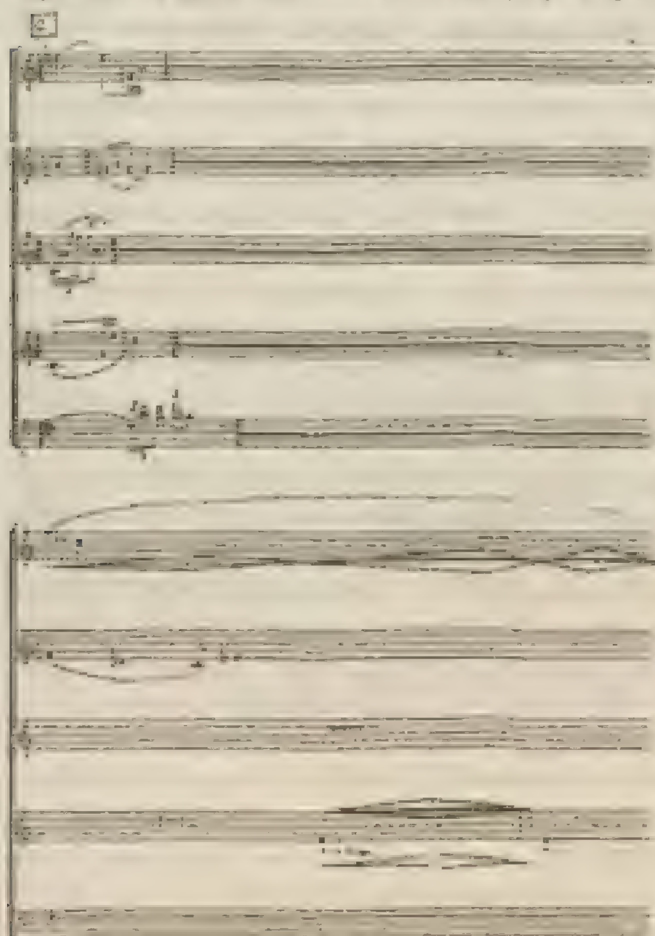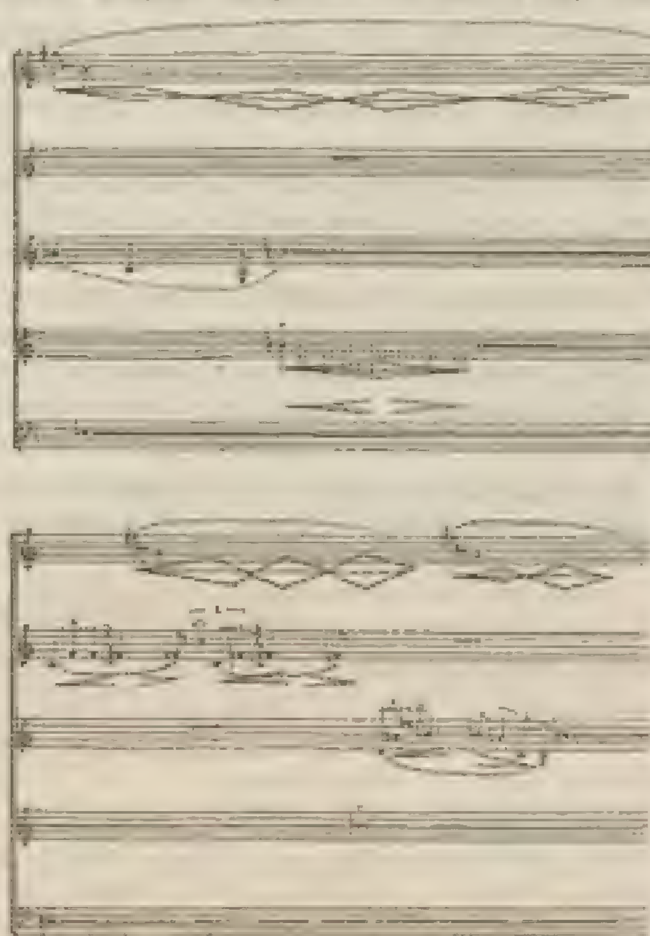
Г. Ляшенко. Техніка (Фрагмент)

К. Штокгаузена. В укр. музиці до А. часто звертаються *Л. Грабовський, В. Губа, В. Зубицький, О. Козаренко, В. Рунчак, В. Сильвестров, Є. Станкович, К. Цепколенко, О. Щетинський, Л. Юріна* та ін.

Літ.: *Очеретовська Н.* Естетична цілісність в музиці та алеаторика // Муз. критика і сучасність. — К., 1984. — Кн. 2; *Павлишин С.* Про деякі тенденції розвитку сучасної зарубіжної музики. — К., 1976; *Шнитке А.* Сериализм и алеаторика — тождество противоположностей // СМ. — 1971. — № 1; *Boulez P.* Alea // Nouvelle revue française. — Paris, 1957. — N 59; *Cage J.* Silence. Lecture and writings. — Middletown, Conn., 1961; *Kohoutek C.* Novodobe skladebne smery v hudbe. — Praha, 1965; рос. переклад — М., 1976; *Stuckenschmidt H.* Twentieth century music. — New York, 1969.

Б. Сюта

Б. Александров

АЛЕГОРИЧНІ ПІСНІ (АП.) — нар. пісні, де відтворення дійсності відбувається засобами алегорії. АП. в цілому належать до жарт.-гумористичних. У них людська поведінка, соціальні стосунки, вади людини передаються усобленими представниками переважно тваринного та рослинного світу ("Війна грибів", "Пташине весілля"). Подібні засоби алегорії також типові для дит. фольклору ("Два ведмеді, два ведмеді горох молотили", "Бігла киця топитися", "Танцювала ріпа з маком", "Ходить гарбуз по городу"). Алегорія як засіб поетики нар. *пісень* допомагає відтворити деякі соціальні явища, що привносить в АП. елемент сатири ("Ой зійшлася звірина з цілої громади").

На муз.-поет. особливості АП. певний вплив мала традиція усно-писемної нар. культури світської та церк. тематики. За стилістикою АП. ближча до міськ. фольклору, ніж до селянського. Деякі АП. відтворюють сцени міщанського побуту. Улюбленою темою тут є побут. родинні сцени, особливо весілля ("Ой у неділю свадьба буде", "Оженився щиглик", "Щиголь тугу має", "Ой задумав шуляк на старість жениться"). З муз. боку АП. належать до гомофонно-гармонічного стилю маж.-мінорної ладової системи переважно з моторною ритмікою серіаційного типу з несподіваними зупинками, що мають гуморист. ефект. Рідше трапляються АП. родинно-побут. тематики, що мають розспіваний тип мелодики ("Перепеличенька поддовіла", "Перепеличка невеличка"), де в образі перепілки змальовується тяжке життя жінки-вдови.

Літ.: "Чи я в лузі не калина була": Українські народні алегоричні пісні / Упоряд. *Т. Колотило* — К., 1991.

Л. Єфремова

АЛЕКСАНДРОВ Борис Олександрович [22.07 (4.08).1905, м. Бологоє Твер. обл., Росія — 17.06.1994, м. Москва, РФ] — композитор, диригент. Син *О. Александрова*. Н. а. СРСР (1958). Герой Соц. Праці (1975). Генерал-майор (1973). Лауреат Сталінської (1950), Ленінської (1978), РРФСР ім. М. Глінки (1985) премій. Золота медаль ім. О. Александрова (1971). Закін. Моск. конс. (кл. композиції *Р. Глієра*, 1929), її викладач, доцент (1933—41). Від 1937 (з перервами), 1946—86 — дир., худ. кер. та гол. диригент Ансамблю пісні і танцю Рад. Армії. Автор творів у різних жанрах, зокр. відомих оперет. Поміж них — "Весілля в Малинівці" (1937, Моск. т-р оперети, в 1968 екранізована) та "Кому посміхаються зорі" за п'єсою О. Корнійчука "В степах України" (1972, Одес. т-р музкомедії), пройняті укр. пісен. інтонаціями. А. належать обробки нар. пісень, у т. ч. укр. ("Ой видно село", "Чуєш, брате мій" тощо).

Літ. тв.: Песня зовет. — М., 1982; Место в общем строю // СМ. — 1978. — № 2; Планы и свершения, новые замыслы // Там само. — 1976. — № 4; Слово к Ленинскому юбилею // Там само. — 1980. — № 4; "Интернационал" в зале Плейель // Муз. жизнь. — 1981. — 11.

Літ.: Борис Александрович Александров: Статьи. Материалы. — М., 1985; *Грошева Е.* Серьезный разговор о веселом жанре: Заметки об оперетте ("Свадьба в Малиновке") // СМ. — 1948. — № 7; *Туликов С.* Авторский вечер Бориса Александрова // Сов. культура. — 1975. — 25 апр.; *Добронравов В.* Гвардии дирижёр // Известия. — 1975. — 3 авг.; *Баранкин Е.* Борис Александров // Мастера музыки и балета. Герои Соц. Труда. — М., 1978; *Хачатурян А.* Гвардии дирижёр (о Б. Александрове) // *Арам Хачатурян.* Статьи и воспоминания. — М., 1980; *Добронравов В.* На авторских концертах Б. Александрова // СМ. — 1986. — № 5; *Аксёнов В.* Борис Александров // Музыка России. — М., 1989. — Вып. 8; [*Б. п.*]. Композитор, дирижёр, Герой Социалистического Труда, народный артист СССР, Лауреат Гос. премий [Некролог] // Культура. — 1994. — 25 июня.

М. Гордійчук

АЛЕКСАНДРОВ Володимир Степанович [20.06. (2.07). 1825, с. Бугаївка, тепер Ізюмського р-ну Харків. обл. — 29.12.1893 (12.01.1894), м. Харків] — письменник, фольклорист. Батько *Л. Александрової*. З родини священика — укр. письменника о. Є. Александрова. Навч. у Харків. колегіумі — предтечі духовної семінарії, де набув певних музич. знань. Закін. мед. ф-т Харків. ун-ту (1853). Працював військ. лікарем у Варшаві, у 1860—70-х — харківським міським лікарем; з 1879 — знову військ. лікарем у Керчі, Полтаві, з 1885 — у Харкові. 1886 пішов у відставку. Уперше виступив з віршем "Думка" ("Не так мене правда...") у журн. "Основа" (1861, № 7). Автор нар.-побут. оперет "За Неманъ іду" (Х., 1872; 2-е вид. — Х., 1873), "Не ходи, Грицю, на вечорниці" (Х., 1873; 2-е доп. вид. — Полтава, 1884; — обидві з ремаркою: "Пісні на фортепіано положила Людмила Ал[ександр]ова"), неопублікованих драм. творів: оперет "Кепська справа" (1881), "Правдиве кохання" (1892), сатир. оперети "Єлена Прекрасна в Трої" та віршованого лібрето "Гетман Зиновий Богдан, освободитель Малороссии" (за поемою Є. Гребінки "Богдан") для опери *П. Щуровського* "Богдан Хмельницкий" — обидві рос. мовою. Уклав зб. "Народний пісенник з найкращих українських пісень, які тепер найчастіше співаються; З нотами особно" (Х., 1887) і "Песни, бывшие наиболее в ходу между студентами Харьковского университета в 1840-х

годах, русские и латинские, последние с русским переводом в стихах, с нотами для пения и аккомпанементом на рояле" (Х., 1891). Автор віршів: "Розбите серце" ("Я бачив, як вітер берізку зломив") — переспів вірша нім. поета Левенштейна, підкладений до мелодії *Ант. Рубінштейна*, та "Співанка" ("Ти несись, мій спів, з мольбою..."), — переспів вірша невідомого нім. поета — обидва опубл. у 1-й кн. альманаху "Складка" (Х., 1887) і стали нар. піснями. На вірш А. "Моя могила" ("Прощай, моя ти люба, мила") музику написав *М. Лисенко* (Складка. — Х., 1896. — Кн. 3).

Літ.: *Січовик Василь* [*Левицький В.*]. Володимир Александров (Огляд життя і літературної діяльності) // Діло. — 1888. — № 193, 194, 196, 197; *В. Н.* [*Науменко Н.*]. Владимир Стецкович Александров // Киев. старина. — 1894. — Кн. 2; *Грабовський*] *П.* Споминки про Володимира Александрова // Зоря. — 1894. — № 23; [*Б. п.*]. Некролог // Життє і слово. — 1894. — Т. 1. — Кн. 2; *Білиловський К.* Коротенькі споминки про В. С. Александрова // Складка: Альманах на спомин В. С. Александрова / Спорудив К. Білиловський. — Х., 1896; *Ерофеїв І.* Матеріали до біографії В. С. Александрова // Червоний шлях. — 1926. — № 9; *Загайкевич М.* Музично-драматичний театр // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2.

М. Загайкевич, Р. Пилипчук

АЛЕКСАНДРОВ Олександр Васильович [1(13).04.1883, с. Плахіно, тепер Захаровського р-ну Рязан. обл., Росія — 8.07.1946, м. Берлін, Німеччина, похований у Москві] — композитор, хор. диригент, педагог. Н. а. СРСР (1937). Доктор мист-ва (1940). Генерал-майор (1943). Лауреат Сталінських премій (1942, 1946). 1900 розпочав навчання у Петерб. конс. (кл. композиції О. Глазунова та А. Лядова). Від 1909 навч. у Моск. конс. (кл. композиції С. Василенка, закін. 1913; кл. вокалу А. Мазетті закін. 1916). Від 1918 — викладач, з 1922 — професор Моск. конс., кл. диригування та муз. теорії. Створив і очолив Червонопрапорний ансамбль пісні і танцю Рад. Армії (1928, тепер — його імені). Більшість творів А. написано для цього Ансамблю. Загальновідомими стали його пісня "Священная война" (1941), "Поема про Україну" (1943) для баса з хором, обр. "Заповіту" *Т. Шевченка* (мелодія *Г. Гладкого*, 1938), укр. нар. пісень "Розпрягайте, хлопці, коней", "Сусідка", "Ой хмелю" тощо, переважно для чол. хору. 1971 запроваджено медаль (1 золоту і 3 срібні) імені А. за найкращі твори на військ.-патріотичну тематику, якої були удостоєні й укр. композитори *Б. Алексеєнко*, *І. Драго*, *П. Майборода*.

Літ. тв.: Как создавалась песня // СМ. — 1936. — № 1; Наш Краснознаменный ансамбль (история возникновения и роста) // Звезда. — 1938. — № 2; Десять лет Краснознаменного ансамбля красноармейской песни и пляски Союза ССР. — М.; Ленинград., 1939 тощо.

Літ.: *Поляновский Г.* Александр Васильевич Александров. — М., 1983; *Гордійчук М.* Пісенними стежками дружби // *Його ж.* Фольклор і фольклористика. — К., 1979; *Новиков А.* А. В. Александров // *Його ж.* Всегда в пути: Статьи. Рецензии. Воспоминания. — М., 1982; *Корев Ю.* Отмечал 100-летие со дня рождения А. В. Александрова // СМ. — 1983. — № 5; *Зак В.* Источник неиссякаемого мужества // Там само. — 1986. — № 5; *Рыцарева М.* Неподвластность сомнению в победе // Там само. — 1987. — № 5; *Пустовалов О.* Музика мужності // Рад. Україна. — 1983. — 13 квіт.

В. Кузик

АЛЕКСАНДРОВ Олександр Олександрович (27.06.1927, м. Ялта, тепер АР Крим — 19.08.2004, м. Москва, РФ) — педагог, піаніст. З. д. м. РФ. Професор (1978). Лауреат Укр. конкурсу-огляду піаністів (Київ, 1947). Вихованець Одес. ССМШ. Закін. Одес. конс. (кл. фп. *М. Рибицької*, 1950), навч. у Київ. конс. (кл. симф. диригування *О. Климова*, 1953). 1952—54 — асистент Держ. симф. оркестру УРСР. 1961—67 і 1971—78 — зав. кафедри спеціального фп. Київ. конс.; 1967—71 — педагог Горьк. (тепер — Нижегород.) конс.; 1978—2004 — зав. кафедри Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних (Москва), проф. Моск. муз. ін-ту ім. А. Шнітке і Тамбов. вищого муз. ін-ту ім. С. Рахманінова. У Київ. конс. провадив семінари, Всеукр. пед. читання, відкриті уроки, виголошував доповіді. Питання муз. *стилю*, драматургії та вик. *інтерпретації* завжди пов'язував з опануванням вищої піаністичної майстерності. Тлумачив піанізм як особливу мову спілкування. Вимагав від учнів досконалого знання тонкощів будови фп. Створив власну піаністичну школу, якій властиві ясність стилю, концентрована воля, багата орк. палітра звучання, технічна довершеність. Поміж учнів — лауреати міжн. і респ. конкурсів — з. а. РФ, докт. мист-ва М. Аркадьєв, доц. *І. Боровик*, проф. *Р. Голубєва*, *В. Гроховський*, *А. Гудько*, з. а. України О. Ліфоренко, О. Мусорін, *В. Новиков*, *О. Полянський*, канд. мист-ва *Т. Рощина*, *С. Скринченко*, *В. Сагайдачний*, О. Стародубровський, Є. Ткач, з. а. України Н. Толпиго-Русина, Л. Шаповалов та ін. Як соліст і ансамбліст А. виступав на сценах Києва, Львова, Одеси, Запоріжжя, Горького має записи на радіо та грамплатівках. Виконавець і ред. Концерту для фп. з орк. *Л. Ревуцького*. Автор музикознавчих праць, конц. обробок для фп. соло та 2-х фп. Г. Ф. Генделя, К. Дебюссі, *С. Рахманінова*. Записав у Фонд Укр. радіо твори *Л. Бетховена*, *С. Прокоф'єва*, *Ф. Шопена*. Здійснив обробки для 1-го та 2-х фп. творів Г. Ф. Генделя, К. Дебюссі, *С. Рахманінова*.

О. О. Александров

Літ. тв.: Музыкальная риторика и некоторые ритмоартикуляционные способности сочинений И. С. Баха // Музыкальная риторика и фортепианное искусство: Сб. трудов ГМПИ им. Гнесиных. — М., 1989. — Вып. 104; Введение // Традиции отечественной фортепианной педагогики: Сб. трудов Рос. академии музыки им. Гнесиных. — М., 1995. — Вып. 132; Вспоминая В. В. Нильсена // Владимир Нильсен — наше дорогое имя. — С.Пб., 2003.

Дискогр.: В. А. Моцарт. Концерт № 23 для фп. з орк. *Ля мажор*; Ф. Э. Бах. Соната № 4 для фп. *Ля мажор*; М.: Мелодия, Стерео 33 С 10 — 09325—6, 1978; Клавирная музыка 18 века. — М.: Мелодия. — Стерео 33 С 10 — 10415—16. — 1978; а також Ж. Ф. Рамо. Перегукування птахів; Д. Скарлатті. Дві сонати: *сі* мінор, *ре* мінор тощо.

Літ.: *Смирнов В.* Реквием XX века. — О., 2003;

Лифоренко О. Слово про педагога // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; *Рощина Т.* Проблеми фортепіанного виконавства у педагогічній діяльності професора О. О. Александрова // Професійна мистецька освіта: діалог традицій та інновацій. — К., 2000; *Її ж.* Минуле і сьогодення київської фортепіанної школи в контексті вітчизняної музичної культури // Київ. муз-во. — К., 2001. — Вип. 6; *Її ж.* Олександр Александров: педагог про стильові аспекти фортепіанного виконавства // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Кн. 7. — Вип. 18; *Її ж.* Олександр Александров про музичний романтизм як явище піаністичної культури // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9; *Її ж.* Кантилена і педалізація як суттєві акценти фортепіанного виконавства у педагогічних принципах Олександра Александрова, видатного діяча Київської школи піанізму // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Кн. 9. — Вип. 26;

О. Олійник, Т. Рощина

АЛЕКСАНДРОВА Людмила Володимирівна (19 — поч. 20 ст.) — піаністка, композиторка, громад. діячка 19 — поч. 20 ст. Навч. у Варшавській конс. (1850-і). Працювала у Харкові в нар. освіті. Останні роки проживала на Донщині. Здійснила фп. аранжування нар.-побут. оперет свого батька *В. Александрова* — "За Немань іду", "Не ходи, Грицю". Авторка романсів "Повій, вітре, на Вкраїну" на сл. С. Руданського, "Дивлюсь я на небо" (обр. В. Заремби) на сл. М. Петренка, вид. у зб. "Народний пісенник найкращих українських пісень" (Х., 1885).

Літ.: *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966; Пісні літературного походження. — К., 1978; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979.

М. Загайкевич

АЛЕКСАНДРОВСЬКА Лариса Помпеївна [2(15).02.1904, м. Мінськ, Білорусь — 23.05.1980, там само] — білор. співачка (сопрано), режисерка, громад. діячка. Н. а. СРСР (1940). Лауреат Сталін. премії (1941). 1930—33 навч. у Держ. студії опери та балету в Мінську в *А. Боначича*. 1933—51 — солістка, 1951—60 — водночас гол. режисер Білор. т-ру опери та балету, де 1951 здійснила постановку опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. Одна з перших білор. профес. співачок. Гастролювала за кордоном.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Кармен (однойменна опера Ж. Бізе) та ін., 1-а виконавиця ряду партій в операх білор. композиторів.

Літ.: *Рузов Г.* Л. П. Александровская. — М.; Ленинград, 1950.

М. Гордійчук

АЛЕКСАНДРОВСЬКИЙ Григорій Володимирович [5(17)1872, с. Стрільники Борзненського повіту, нині Бахмацького р-ну Черніг. обл. — 1936?] — педагог, літературознавець, громад. діяч. Закін. Київ. ун-т (1895). Працював у Києві: з 1906 викладав на Вищих пед. жіночих курсах, потім — у Муз.-драм. школі ім. М. Лисенка, з 1919 — Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка, Київ. ін-ті нар. освіти. Репресований. У часи першої Укр. республіки (1917—19) як журналіст-мистецтвознавець друкував статті про театр. життя у газ. "Рада", "Нова Рада", "Вільна українська школа" та ін., у т. ч. про муз. т-р. Від 1920 — викладач Вищого ІНО, з листоп. 1922 — наук. співробітник ВУАН. Вивчав життя і творчість *М. Гоголя* тощо. Досліджував театр. мистецтво і психологію актора.

З-поміж літ. тв. — праця "Несколько данных из психологии гоголевского творчества" (К., 1902).

В. Кузик

АЛЕКСАНЯН Анатолій Григорович (1.12. 1946, м. Краснодон Луган. обл.) — джаз. піаніст, кер. ансамблю. Розпочав виступи 1962. Грав в естр. ансамблях Сіверськодонецька Луган. обл., Донецька, Ростова-на-Дону, Ворошиловграда (тепер Луганськ, 1962—65, 1968—69). Кер. тріо Київ. об'єднання муз. ансамблів (1974—78, 1986—88). 1979—85 концертував у Вірменії. Від 1987 — кер. ансамблю "Джаз-імпресіоністи", з яким брав участь у фестивалях "Голосієве—88", "І Всесоюз. джаз. фестивалі пам'яті Леоніда Утьосова" (Одеса, 1990). 1994—96 концертував у Москві. Виступав на Париз. міжн. виставці "Musicora" (1997).

Літ.: *Коган О.* "Імпресіоністи" із сюрпризом // Молода гвардія. — 1987. — 16 груд.

В. Симоненко

АЛЕКСЄЄВ Михайло Павлович [24.05 (5.06).1896, м. Київ — 19.09.1981, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — літературознавець. Академік АН СРСР (1958). Почесний докт. Оксфорд., Париз. та ін. закордонних ун-тів. Навч. у приватній гімназії В. Науменка, одночасно відвідував Муз.-драм. школу *М. Лесневич-Носової* в Києві (кл. фп. й композиції, 1908—14). Закін. істор.-філол. ф-т Київ. ун-ту (1918). Як лектор і муз. критик виступав у Саратові (1916) та Києві (1917—19). Викладав історію музики і т-ру в театр. академії (1918), Ун-ті (1919—20). Працював у репертуарному відділі ВУТЕРКОМу (1919). 1921—24 — архівіст Одес. обл. архіву. Перші праці на муз. теми (1917—19) опублікував у Києві — статті, присв. *С. Рахманінову, І. Стравинському, М. Римському-Корсакову*, О. Скрябіну, М. Черепніну, К. Дебюссі та ін. 1916—28 публікував муз. рецензії, статті, бібліогр. покажчики (загалом понад 400 назв). 1930—60 — професор Ленінгр. ун-ту. Один із членів ред. колегії зб. "Муз. наследство".

Тв.: Соната для фп., романси, муз. до драми Р. Тагора "Чітра".

Літ. тв.: И. С. Тургенев и музыка. — К., 1918; Бетховен: Материалы для библиографического указателя русской литературы о нем (співупор. Я. Берман). — О., 1927—28. — Вып. 1—2; Максим Березовский // Посев. — О., 1921; Из музыкальной жизни русской провинции 1-й пол. XIX в. // История русской музыки в исследованиях и материалах. — М., 1924. — Т. 1; Русские встречи и связи Бетховена // Русская книга о Бетховене. — М., 1927; Бет-

ховен в русской литературе // Там само; Первые встречи с Шубертом. Из истории русской музыкальной культуры // Венок Шуберту. — М., 1928; Франц Шуберт. Материалы для библиографического указателя // Там само.

Літ.: *Берков П.* Член-корреспондент АН СССР М. П. Алексеев // Известия АН СССР / ОЛЯ. — 1956. — Т. 15. — Вып. 5; *Алексеев М. П.* Список научных печатных трудов. — Ленинград, 1956; *Финашина Г.* Михаил Павлович Алексеев (Библиография). — М., 1972; Сравнительное изучение литератур: Сб. статей (К 80-летию академика М. П. Алексеева). — Ленинград, 1976; *Кузик В.* Дмитро Ревуцький // *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003.

І. Сікорська

АЛЕКСЄЄВ Олександр Васильович (10.03.1938, с. Бельково Хвойнинського р-ну Новгород. обл., РФ) — диригент. Брат *Ю. Алексєєва*. З. д. м. РРФСР (1978). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1962 — кл. хор. диригування, 1966 — кл. оперно-симф. диригування). 1984–92 — гол. диригент симф. оркестру Харків. філармонії та доцент Ін-ту мист-в, з 1992 — професор С.-Петерб. конс. Виконавець творів укр., рос., зах.-європ. класики та сучас. світ. музики.

АЛЕКСЄЄВ (Крячківський) Федір (19 ст.) — кобзар, лірник із с. Крячкове (Крячківка) Пирятин. повіту на Полтавщині (за ін. джерелами — з Яготина на Київщині). Від нього 1850–51 *С. Судовщиков* записав *думи* "Азовські брати" та "Буря на морі".

Літ.: *Сперанский М.* Южно-русская песня и современные ее носители. — К., 1904; *Грица М.* Виконавці українських дум // Родовід. — 1992. — № 4; *Жеплинський Б.* Рапсоди України // Берегиня. — 1992. — № 2–3.

І. Білосвєтова

АЛЕКСЄЄВ Юрій Васильович (29.04.1936, с. Бельково Хвойнинського р-ну Новгород. обл., РФ) — диригент. З. д. м. УРСР (1984). Брат *О. Алексєєва*. Закін. Свердлов. конс. (тепер Єкатеринб.). Від 1968 — гол. дир. Криворіз. рос. т-ру драми й муз. комедії. Під орудою А. йшли вистави: "Вільний вітер" *І. Дунаєвського* (1969), "Королева чардашу" І. Кальмана (1974), "Холопка" М. Стрельникова (1975), "Моя чарівна леді" Ф. Лоу (1978), "Летюча миша" Й. Штрауса (1980), "Весела вдова" Ф. Легара (1981).

АЛЕКСЄЄВА Світлана Павлівна (21.01.1930, м. Курськ, РФ) — музикознавець, лекторка. Член НСКУ (1981). Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1955), аспірантуру при ній (1964). Від 1955 — лектор-музикознавець Київ. філармонії. У творчому доробку А. — понад 300 лекцій з питань історії укр., рос., зах.-європ. музики, поміж яких цикликонцерти "Історія української квартетної музики", "Всі квартети Шостаковича", "Квартетна музика XX ст.", "Історія та розвиток скрипкової музики", "Струнні квартети Бетховена", дит. лекторії про укр., рос., зах.-європ. музику.

Літ. тв.: Советская песня. — К., 1958; нариси про творчість *А. Філіпенка, К. Мяскова, Ж. Колодуб, М. Сильванського; Л. Дичко* — у серії зб. "Розповіді про музику" (К., 1980–87); Упоряд.: Аркадий Филиппенко. Статьи, воспоминания. — М., 1988; статті в ж. "Музика в школі", газетах, радіо і телепередачі.

О. Олійник

АЛЕКСЄЄВА-ЮНЕВИЧ Марія Павлівна (1848–1922, м. Київ) — співачка (сопрано), педагог. Артистка імп. т-рів, співала у Великому т-рі в Москві. Виступала на сцені Київ. опери (1886–87), де бенефісним спектаклем "Джоконда" А. Понкієллі, проспівавши гол. партію, завершила арт. діяльність. А. мала голос, який давав їй змогу співати й драматичні, й ліричні партії. Вважалася найкращою виконавицею партії Юдифі в одноим. опері *О. Серова*. Викладала спів у Київ. муз. уч-щі (1886–1913), професор Київ. конс. (1913–16). Виховала багато співаків. Поміж учнів — Ш. Аркінь, Е. Арнольді, О. Веккер, А. Ведерникова, Ц. Гребень, *Р. Доброжанський*, К. Іванов, Д. Калініна, М. Магазинер, А. Мостицька, Д. Олешкевич, О. Покасовська, А. Щербаков та ін. Улюбленою її ученицею була *М. Литвиненко-Вольгемут*.

Літ.: *Чечотт В.* Двадцатипятилетие Киевской русской оперы (1867–1892 гг.). — К., 1893; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

АЛЕКСЄЄНКО Борис Васильович (18.08.1929, м. Краснодар, тепер РФ) — композитор. Член НСКУ (1968). Муз. освіту здобув у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) муз. уч-щі (1953), Київ. конс. (кл. композиції *К. Данькевича*, 1958). Навч. також у кл. симф. диригування *М. Канерштейна*. Викладач муз.-теор. дисциплін Терноп. муз. уч-ща (1958–62), Київ. ін-ту театр. мистецтва (1963–66). Муз. редактор Укр. студії хронік.-документ. фільмів (1962–67). Зав. редакції муз.-пед. літ-ри вид-ва "Муз. Україна" (1967–73). Гол. муз. редактор Кіностудії ім. О. Довженка (1973–89).

Тв.: дит. опера "Маша-растеряша" (за казкою Л. Воронкової, пост. 1971, вид. К., 1974); муз. комедії "Солов'ї співають навесні" (1966), "Чиполіно" (1969); муз. до водевілю "Чиє ж це весілля?" (1972); вок.-симф. "Ода Києву" (1982); для симф. орк. — поема "Данко" (1958), "Піонерська симфонієта" (1961), вид. К., 1983; шість новел "Людина" за віршами Е. Межелайтіса (1966, 2-а ред. 1980), увертюра "Юність" (1967, 2-а ред. 1968), симф. хроніка "Ельтиген 1943" (1985) тощо; для оркестру укр. нар. інстр. — "Українські буколіки" (1977); для естр. орк. — цикл "Пісні без слів"; для фп. — Соната-поема (1957, вид. К., 1965); хори без супр., романси, пісні (авт. збірки вид. К., 1976, 79); обр. нар. пісень; музика до 15 драм. вистав, 21 к/ф.

Дискогр.: на грамплатівки записано орк. твір (1963) і чотири пісні у виконанні *М. Ракова* та *В. Соколик* (1971–1974).

Літ.: *Тилик В.* Присвячено Радянській армії // Музика. — 1980. — № 5; [*Б. п.*]. Дарунок Мозамбіку // Там само. — 1983. — № 5; *Зінькевич О.* Нова опера для дітей // КіЖ. — 1975. — 30 берез.; *Хазанович В.* Опера на ... сцені // Там само. — 1979. — 14 січ.

О. Олійник

Ю. Алексєєв

Б. Алексєєнко

АЛЕКСИК Юрій Юрійович (21.08.1941, с. Великі Ком'яти, тепер Виноградівського р-ну Закарпат. обл.) — педагог, балалаєчник. Лауреат Респ. конкурсу (1968; 2-а премія). Почесний артист Асоціації балалайки й домри Америки (1988). Почесий громадянин м. Х'юстон (США, 1988). Закін. Ужгород. муз. уч-ще (1959, кл. *В. Гошовського*) та Київ. конс. (1964, кл. *Є. Блинова, М. Геліса*), з 1963 — її викладач, з 1985 — доцент. Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів С. Ігнатенко, переможці всеукр. конкурсів — І премія: Є. Тростянський, В. Мосяженко, О. Сіра (Мужа), С. Сліпаков, *В. Шаруєв*, з. а. України К. Боровський та ін. Як соліст-ансамбліст гастролював у складі різних колективів кол. СРСР, Франції, Великій Британії, Нідерландах, Сомалі, Румунії та ін. Організував студ. ансамбль нар. інстр. *"Рідні наспіви"*, що став лауреатом Респ. (Запоріжжя, 1978) і VI Всесоюз. конкурсів артистів естради (Ленінград, 1979, 2-а премія).

А. — 1-й вик-ць багатьох творів укр. комп. для *балалайки*. Йому присв. Концерт № 2, Сюїта, конц. п'єси, Ноктюрн, Рондо *К. Мяскова*, Соната *Ю. Іщенка*, Концертино *Г. Жуковського*, Фантазія *В. Польового*, Конц. ноктюрн-поема на тему укр. нар. пісні "Ніч яка місячна" *А. Білошицького*, обробки фронтових пісень *М. Різоля*, Концерт *Т. Шутенко* тощо. У різних зб. пед. репертуару надруковано його перекладення для *балалайки* (19) та редагування нових творів. Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ.

Літ. тв.: Програма з методики викладання гри на балалайці. — К., 1995; К проблеме развития гибкости исполнительского аппарата балалаечника // Методика и теория инструментального и хорового исполнительства. — К., 1980; Академічне мистецтво української балалайки — невід'ємна складова частина першої кафедри народних інструментів // Актуальні напрямки розвитку академічного народно-інструментального мистецтва. — К., 1998.

Літ.: *Шестеренко І.* Юрій Алексик — співець української балалайки // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (Київська академічна школа). — К., 2005; *Яжевич І.* Успіх молодого артиста // КіЖ. — 1970. — 14 лют.; *Герасименко В.* Грають викладачі // Там само. — 1976. — 8 січ.

О. Литвиненко

Ю. Алексик

І. Алексійчук

АЛЕКСІЙЧУК Ірина Борисівна (16.12.1967 м. Свердловськ, тепер Алчевськ Луган. обл.) — композиторка, піаністка. Дружина *Ю. Кота*. Член НСКУ (1998) та Укр. асоціації піаністів-лауреатів міжн. конкурсів. Лауреатка Премії ім. *Л. Ревуцького* (2000). Дипломантка Нац. конкурсу молодих композиторів ім. С. Прокоф'єва (Донецьк, 1993), лауреатка І Міжн. конкурсу виконавців кам. музики "Золота осінь" у категорії "Фортепіанні дуети" (Хмельницький, 1993, 2-а премія), 45-го Міжн. конкурсу ARD у категорії "Фортепіанні дуети" (Мюнхен, 1996, 2-а премія), VI Міжн. конкурсу фп. дуетів Murray Dranoff (Майамі, 1997, 3-а премія), І Всеукр. конкурсу композиторів "Духовні псалми" на найкращий хор. твір на біблійні тексти (К., 2001, 2-а премія). Закін. фп. (1991, кл. *І. Рябова*), композиторський (1993, кл. *Я. Лапінського*) ф-ти НМАУ, асистентуру-стажування за спеціальністю "композиція" (1996). 1993—96 навч. у класі органа НМАУ (кл. *Г. Булибенко*). Від 1994 — викладачка кафедри композиції НМАУ.

Індивідуально-стильовим пошукам А., де домінуючим є неоромантичне спрямування, притаманні поєднання сучас. комп. технік із традиц. культурою, емоційністю, узагальнено-образною програмністю. Темат. та інтонац.-образний зміст творчості визначають широта асоціативних зв'язків, оригінальне перетворення фольк., біблійних, клас. літ. мотивів, тяжіння до великих цикл. форм.

А. широко відома в Україні та за її межами як піаністка-ансамблістка в дуеті з Ю. Котом. Кам.-ансамблеве музикування виявило найкращі риси творчої особистості: глибоку культуру, музикальність, виняткову працездатність. Досконала техніка й широта вик. можливостей забезпечили вільне оперування *стилями* різних епох — від середньовічної музики до постмодерних композицій укр. і заруб. авторів. Вик. манері А. властиві блискуче поєднання *академізму* з розкутістю й артистизмом, тонкий худ. смак, багатство нюансування, вишуканість звучання. Виступала з провідними симф. оркестрами Мюнхена (Німеччина), Майамі (США), Києва, Запоріжжя (Україна). Брала участь у міжн. муз. фестивалях: пам'яті Володимира й Регіни Горовиців, *"Київ Музик Фест"* і "Музичні прем'єри сезону" (Київ), *"Фарботони"* (Канів), "Поліська рапсодія" (Шостка), "Золота осінь" (Біла Церква), "Musiksommer—97" (Дрезден, ФРН), "Октох" (Крагуєвац, Сербія), "Two Pianos Plus" (Майамі, США) та ін. Веде майстер-класи з мистецтва фп гри в Крагуєваці (Сербія). Здійснила числ. фондові записи на ТБ і радіо України, Німеччини, США, Сербії.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1995), 2 симф. поеми "Голгофа" (1990), "Відлуння" (1991), симф. сюїта "Фольк-образи" (1989); вок.-хорові — для вел. міш. хору a cappella: кантата "Сад божественных песней..." на вірші Г. Сковороди (1991), хор. диптих "Давидові псалми" (2001), "Подих часу" на тексти з "Упанішад" (2002), "Усяя земле, поклику́йте Господу!" — псалом № 100 для чол. хору a cappella (2002), "Мій голос до Господа" — псалом № 142 для жін. хору a cappella (2002); інстр. — для 2-х фп.: конц. фантазія "В ніч на Івана Купала" (1997), сюїта "Вій" за мотивами повісті М. Гоголя (1999), муз.-хореогр. композиція "Коломийка № 1 "Ой у лісі — гоп, гоп!" для 2-х фп., 2-х піаністів та їхніх деяких окр. частин (2002), "Коломийка № 2 "Ой у полі — у-ух!" для 2-х фп. (2003), транскрипції; для фп. — 2 сонати, прелюдії, 2 цикли варіацій на власну тему; вок. цикли "Пісні кохання" на вірші стародавніх япон. поетів (1996), "Глина Господня" для сопрано в супр. фп. на вірші О. Степаненко (2002), "Пісні старого трубадура" для баритона в супр. фп. на вірші Й. Дучича (2003).

Літ.: *Люшня М.* Підсумок конкурсу // Корчагінець (Хмельницький). — 1983. — 1 трав.; *Його ж.* Композитору — 15 // Там само. — 1983. — 25 черв.; *Бєлова Е.* Зрілість учениці // Там само. — 1984. — 1 січ.; *Гаюр І.* Її величність музика // Там само. — 1985. — 1 січ.; *Гайдамашко В.* Україна — рідна, та бідна: не має, за що музику замовляти // Кам'янець-Подільський вісник. — 1997. — 27 груд.; *Шаранац А.* Клавирски дијалози // Независна Светлост (Крагујевац). — 1998. — 8 січ.; *Малічен-*

ко М. А ми такі паровані // Веч. Київ. — 1998. — 7 лют.; [*Б. п.*]. Подільський фортепіанний дует // Проскурів (Хмельницький). — 1998. — 11 лют.; *Пивенов С.* Совершенству нет предела // Независимость (Київ). — 1998. — 3 апр.; *Zietsch H.* Der Marabu und seine Uhus // Darmstädter Echo. — 1997. — 13 січ.; *Böhm G.* Hochkarätiges Spiel an zwei Klavieren // Dresdner Neueste Nachrichten. — 1997. — 5 серп.

О. Тарониченко

АЛЕМАНДА (від *франц.* allemande — німецький) — танець, що виник у 16 ст. у Великій Британії, поширився в Зах. Європі у 16—17 ст.; *жанр* інстр. *мініатюри*. Розмір парний, темп помірний, мелод. лінія наспівна. В 2-й пол. 18 ст. назва А. закріпилася за нім. танцем, в розмірі 3/4. В музиці зах.-європ. *бароко* А. — перша частина інстр. *сюїти*. До жанру А. зверталися *М. Лисенко* ("Українська сюїта у формі старовинних танців"), *В. Косенко* ("11 етюдів у формі старовинних танців"), *Е. Юцевич* ("Сюїта в старовинному стилі" для фп.), *І. Шамо* ("Класична сюїта" для фп.), *М. Скорик* (Сюїта для струн. орк.), *Я. Верещагін* ("Маленька класична сюїта" для фп.) та ін.

Літ.: *Друскин М.* Клавирная музыка. — Л., 1960.

Т. Філенко

АЛЕПСЬКИЙ (Алеппський, Халебський) Павло (бл. 1627, м. Алеппо, тепер Халеб, Сирія — 1669) — правосл. церк. діяч, архідиякон, письменник, мандрівник. 1654 і 1656 здійснив разом з батьком, антиохійським патріархом Макарієм, подорож на схід Європою до Москви — через Молдавію (тепер Молдова), Україну. Спогади про цю подорож містять цікавий фактичний істор. матеріал про Україну часів Б. Хмельницького, описують звичаї, культуру, освіту, у т. ч. музичну, "козацького народу". А. високо оцінює красу церк. музики, зокр. у виконанні акапельного хору хлопчиків, які співали по нотах (разом із півчими й священиками під час відправи *літургії* у церквах). А. пише, що "приємні й лагідні наспіви та голоси укр. школярів, які виспівували гімни, радували душу". А. належить одна з перших згадок про використання *органа* у відправах правосл. церкви на терені України (в Луцьку та с. Маньківці на Черкащині), числ. описи муз. інструментів (*барабани*, "польські" *флейти*, *дзвони* тощо), що звучали під час зустрічей з козацькими старшинами. Араб. манускрипти записок А. були видані 1829—31 в англ., 1896—1900 — рос., 1995 — укр. перекладах.

Тв.: Путешествие антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном архидиаконом Павлом Алеппским / Перевод с араб. *Г. Муркоса*. — М., 1896—1900. — Вып. 1—5.

Літ.: *Голосов А.* Церковная жизнь на Руси в половине XVII в. и изображение ее в записках Павла Алеппского. — Житомир, 1916. — Ч. 1; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — 1989. — Т. 1; *Іванов В., Шеффер Т.* Музична освіта // Там само.

Б. Фільц

АЛЕШКО Марія Іванівна [1(13).04.1887, за ін. даними 1882, 1884, м. Харків — 22.12.1952, м. Тбілісі, Грузія] — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. 1905 Київ. муз. уч-ще (кл. *М. Петца*). 1905—07 — солістка "Нової опери" (Петербург), 1907—08, 1909—11, 1914—15 — Харків. рос. опери, 1911—14, 1915—27 — Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери. Гастролювала в Петрограді (тепер С.-Петербург), Кишиневі, Одесі, Вільно (тепер Вільнюс) та ін. містах. Популяризувала твори укр. композиторів — *М. Лисенка*, *П. Сокальського*, *Я. Степового*, *І. Алчевського*, укр. нар. пісні ("Дивлюсь я на небо", "Гандзя", "Ой не ходи, Грицю", "Стоїть гора високая", "Хусточка"). У Тифлісі брала участь у діяльності укр. муз.-драм. гуртка.

Партії: Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ліза, Марія, Жанна д'Арк ("Пікова дама", "Мазепа", "Орлеанська діва" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Аїда, Леонора ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Тоска ("Тоска" Дж. Пуччіні), Селіка, Валентина ("Африканка", "Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві).

Дискогр.: Записи на грамплатівки на фірмі "Зонофон" (Вільно, 1913), на фірмі "Грамофон" (Петербург, 1908). Серед записаних творів — пісня Оксани "Місяцю ясний" ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), дует "Коли розлучаються двоє" М. Лисенка (з М. Чехметьєвою), арії з опер П. Чайковського, Дж. Верді, Дж. Мейєрбера.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Кваливашвили М.* По трудному пути. Воспоминания. — Тбилиси, 1969; *Лисенко І.* Цариця Грузії // Вітчизна. — 1979. — № 12; Новый летний театр // Театр и искусство. — 1906. — № 22, 25; *Його ж.* На грузинській сцені // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

І. Лисенко

М. Алешко

Ю. Алжнєв

АЛЖНЄВ Юрій Борисович (24.08.1949, м. Кіровабад АзРСР, тепер Гянджа, Азербайджан) — композитор, диригент, педагог. З. д. м. України (1995). Лауреат Премії ім. І. Огієнка (1999). Закін. орк. ф-т (кафедра нар. інстр.) Харків. ін-ту культури (кл. баяна *А. Гайденка*, кл. диригування П. Васюри, 1977). Удосконалювався з диригування в кл. *В. Жорданія*. Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. композиції *В. Золотухіна*, 1989). Від 1992 — ст. викладач ін-ту; 1976—92 — концертмейстер Харків. рос. драм. т-ру ім. О. Пушкіна, з 1991 — худ. кер. та гол. диригент т-ру нар. музики України "Обереги". Як композитор працює в різних жанрах, зокр., хоровому. Чільне місце у творчості А. посідає фольклор, в опрацюванні якого він виявляє тонке розуміння його природи, використовує політональні, алеаторичні, серіальні та ін. сучас. засоби. Творчості А. було присвячено хор-фест "*Золотоверхий Київ*" (1998). Хор. творчість А. стала об'єктом наукового дослід-ження у канд. дисертації В. Осипенко.

Тв.: для симф. орк. — увертюра "Молодість Тракторобуду" (1981), поема "Пролог" (1989); для естрад. орк. — "Акварелі" (1976); для ударних, брас-квартету, синтезатора та фп. — симфонієта "Спогади Матінки-Землі" (1987); для інстр. та

фольк.-етногр. анс. — рапсодія "Обереги" (1990), для "Старий бастіон"(1987); для фп. — "Ескізи" (1979), "Російський триптих" (1984), "Дума" (1985); для труби з орк. — Скерцо (1977), для баяна з орк. — Концертна п'єса (1977); конц. п'єси "Дергунець", "Українські в'язанки", "Троїста-Забрідська", "Святкова слобідська" (на укр. теми), "Пакдухти" (на вірм. теми), "Дромореса" (на циган. теми), "Кубана" (на ісп.-кубинські теми), "Пастуші мелодії" (на лит.), рапсодія на теми нар. мелодій греків Приазов'я "Вихід із Криму", увертюра на теми клезмерських, євр. мелодій "Гноїм" з використанням нар. інстр.; для хору без супр. — концерти: на канон. текст: "Слава Тобі, Господи!", "Співайте для Господа..."; на нар. сл.: "Співомовки", "Дівич-сон", "О Лелю!", хори, пісні ("Кобза моя", сл. П. Куліша тощо); музика до театр. вистав.

Літ. тв.: Деякі аспекти взаємодії в системі "музичний фольклор—композитор—виконавець" (нотатки композитора) // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти: Зб. наук. пр. — К., 1999. — Вип. 4; Традиційні музичні інструменти та сучасне оркестрове мислення (версія композитора) // Теоретичні та практичні проблеми культурології: Зб. наук. праць. — Запоріжжя, 1999. — Вип. 2.

Дискогр.: CD і аудіокасета "Щедрівки" з хор. циклу "Співомовки" (вик.: кам. хор "Київ", худ. кер. і диp. *М. Гобдич*, звукореж. *Ю. Вінник*, студія "МІК — "); "Спогади Матінки-Землі" (фонд *Л. Бильчинського*); Конц. п'єси для орк. т-ру "Обереги" (фонд Харків. радіо, звукореж. І. Воронько).

Літ.: [*Б. п.*] Редакционные беседы // Муз. академия. — 1992. — № 2; *Шаповалова Л.* Авторська концепція жанру хорового концерту в творчості Ю. Алжнєва // Актуальні проблеми музичного і театрального мистецтва: Мистецтвознавство, педагогіка та виконавство. — К., 1999; *Осипенко В.* Про стильові особливості хорової музики Ю. Алжнєва // Теоретичні та практичні проблеми культурології: Зб. наук. пр. — Запоріжжя, 1999. — Вип. 2; *Її ж.* Структурно-семантичний інваріант хорового концерту (на матеріалі творчості Ю. Алжнєва). — Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — Х., 2005.

Н. Семененко

АЛЛИЛУЙЯ, АЛИЛУЙЯ, АЛІЛУЯ (церк.-слов'ян. від *грец.* ἀλληλούϊα, від *давньоєвр.* hallelūjāh — "хваліть Бога", Ієгову) — урочисте проголошення або розспівування слова "аллилуйя" на уславлення Бога. Виконання А., характерне для давньоіудейського богослужіння з часів царя Давида (1 Пар. 16, 36), згодом стало типовим і для християнського. А. є різновидом акламації (*лат.* acclamatio, *грец.* ἡ προσφώνησις — виголошення) — короткого приспіву, який народ вимовляв чи проспівував на звернення, молитву чи благословення священнослужителя. У різних піснеспівах А. може бути заспівом, приспівом або рефреном. Завершує псалми, читання й піснеспіви на тексти псалмів — кафізми, полієлей, причасні та ін. (див. — *Жанри богослужбово-літургічні*). У причасних і акафістах А. є приспівом, в *аллилуяріях* — рефреном. Кінцева А. буває за Уставом, окрім одиничної, повторена двічі або тричі ("сугубая", "трегубая"). Рос. старовіри зберегли давню подвійну форму, яку вони відстоювали в непримиренній полеміці з рос. офіційною никоніанською церквою, починаючи з 2-ї пол. 17 ст.

Звучання А. — від апофеозно-звеличувального до покаянно-молитовного — залежить від змісту певної служби з А. — це повечір'я, утреня *літургія* (див. — *Цикли богослужбові*), відправи у Піст, чини хрещення, миропомазання й поховання. У виконанні під час посту та в панахидах А. підкреслює ідею останнього пришестя Христа для Страшного суду та воскресіння небіжчиків. Св. апостол Іоанн (Іван) розкриває зміст А. (Апокаліпсис, 19, 4) як спів херувимів у небі. Це відкривається у херувимських піснях ("Іже херувими", "Вечері Твоєя тайния", "Да молчит всякая плоть", "Нині сили небесния"), де потрійне А. наприкінці кожного піснеспіву і є, власне, самою "трисвятою піснею" херувимів, а весь попередній текст є передмовою до неї.

Надзвичайно урочистою є А. *літургії* за причасним віршем. Її "безмірна" розспіваність та довготривалість пов'язані із супр. причастя — сакрального дійства, кульмінаційного для всього правосл. богослужіння. В укр. церк. монодії 17 ст. А. за причасним відома з київським, печерським, *болгарським, грецьким*, деякими ін. *наспівами*. У пізньому монодійному й *партесному співі* А. повторюється протягом приспіву десятки разів, що порушує давній канон під впливом естетики *бароко*.

У римській літургійній традиції піснеспів А., по-перше, виконує функцію заключного розділу григоріанських співів, — у Великодній період А. завершує кожний антифон. По-друге, А. — частина пропрія *меси*, впровадженої Папою Дамасієм у 4 ст. у Великодню літургію. При Папі Григорії І Великому (590—604) піснеспів А. виконувався впродовж цілого літургійного року, крім днів посту, коли А. заміняли трактом. У літургії лат. обряду А. виконували перед читанням Євангелія. А. належить до піснеспівів мелізматичного стилю, за способом виконання — до *респонсорних* співів літургії. *Троп* до А. отримав назву *секвенції*.

Літ.: *Мансветов И.* Церковный Устав (Типик), его образование и судьба в греческой и русской Церкви. — М., 1885; *Никольский К.* Пособие к изучению Устава богослужения Православной Церкви. — С.Пб., 1894; *Успенский Н.* Образцы древнерусского певческого искусства. — Ленинград, [2]1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской Православной Церкви. В 2 т. — Нью-Йорк, 1978, 1982; *Тонева Е.* За Болгарский роспев. Из Болгарский роспев. — София, 1981; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — 1-ї половини 18 ст. (Нотний додаток). — К., 1993; *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів в нотолінійних ірмологіонах України 17 ст. — К., 1998; *Апель В.* Григорианский хорал: Сб. науч. трудов / МГК. — М., 1998; *Холопов Ю.* Месса // Там само; *Wagner P.* Einführung in die katholischen Kirchenmusik. — Düsseldorf, 1919; *Wellesz E.* Gregory the Great's letter on the Alleluia // Annales musicologiques. — 1954. — N 2; *Apel W.* Gregorian chant. — Bloomington, 1958; *Jammers E.* Das Alleluia in der Gregorianischen Messe // Liturgiewissenschaftliche Quellen und Forschungen. — 1973. — 4; *Wellesz E.* A History of Byzantine Music and Hymnography. — Oxford, 1949, [2]1961; *Antonowycz M.* Ukrainische geistliche Musik. — München, 1990, тощо.

Ол. Шевчук, О. Зосім

АЛЛИЛУАРІЙ – (*церк.-слов'ян.* аллилѹїнаръ, аллилѹарий) у правосл. *літургії* – цикл віршів із псалмів, що виконується із приспівом "*аллилуйя*", підготовляючи до читання Євангелія та підкреслюючи його урочистість (у лат. *месі* – алилуйя). Чергування А. з приспівами утворює своєрідн. рондоподібний цикл: "аллилуйя" співають хором тричі, перед ним читець псалмодує різні за текстом А. Наспіви "аллилуйя" (8) в різні тижні чергують за гласами (див. – *Глас, Осмогласся*), а А. та євангельські тексти змінюють за календарем. Між змістом А. та Євангелія існує зв'язок, тож А. відіграють роль прокимена Євангелію (див. – *Жанри богослужбово-літургічні*). Форма виконання А. також близька до прокимена.

Найдавніший рукопис із А. – груз. переклад Єрусалим. канонаря 7 ст. (К. Кекелідзе), де А. входив до складу Єрусалим. літургії св. ап. Іакова (Якова). А. виконували також в Александрійській літургії св. ап. Марка, коптській, ефіоп., яковит., вірмен. та ін. Про А. в Зах. церкві згадує Блаж. Августин († 430). Єрусалим. практика виконання А. в період від Великодня до П'ятидесятниці була встановлена в рим. обряді ще у 2-й пол. 4 ст. (за згадкою св. Папи Григорія І Великого). У грец. традиції цикл А. входив до півчої книги Псалтикон (усталена в 12 ст.), використовувану в константинопол. храмі св. Софії, згодом до збірників-посібників "Пападики" (збереглися з поч. 14 ст.).

У давньорус. традиції вірші А. передавалися усно. Існує практика їх виконання на наспіви прокименів (всіх *гласів* або 1-го). У правосл. службі подібним до А. є осмогласний цикл (без назви) з віршів св. Письма й приспівів "аллилуйя", що виконується у дні посту та поминання небіжчиків на утрені, замість тропаря-*псалма* "Бог Господь". Циклічні форми із приспівами "аллилуйя", пов'язані із давньоєвр. і ранньохрист. традиціями, зберегли у богослужбах власні місце й роль досьогодні.

Літ.: *Кекелидзе К., прот.* Иерусалимский канонарь VII в. – Тифлис, 1912; *Гарднер И.* Певческое исполнение кафизм в древнерусской богослужебной практике // Православный путь. – Джорданвилль, 1966; *Thodberg C.* Der Byzantinische Alleluiarionzyklus: Studien im kurzen Psalticonstil / MMB. – Kopenhagen, 1966. – 8; *Schkolnik I.* Alleluiaria by Theodore the Studite and the Tradition of Distributed Psalter in Byzantine rite // MAEO. – Bydgoszcz, 1997. – 11 тощо.

Ол. Шевчук

АЛМАШІ Золтан Гаврилович (22.01.1975, м. Львів) – композитор, віолончеліст. Лауреат Премії ім. Л. Ревуцького (2003), Міжн. конкурсів ім. С. Прокоф'єва у Маріуполі (влч. – 1998, 2-а премія, композиція – 2000, 2-а премія). Член НСКУ (2000). Угорець за походженням. Закін. Львів. ВМІ ім. М. Лисенка (1998, кл. влч., 1999, кл. композиції *Ю. Ланюка*). Від 2000 – в асистентурі НМАУ (кл. композиції *Є. Станковича*). Твори А. виконувались на міжн. фестивалях сучас. музики "*Контрасти*" (Львів), "*Форум музики молодих*", "*Прем'єри сезону*" (Київ), "*Два дні і дві ночі*" (Одеса). Багато виступає як віолончеліст-соліст (здійснив кілька світ. прем'єр творів сучас. авторів) та у складі Нац. анс. солістів "*Київська камерата*" (де працює з 2000), ансамблю нової музики "*Рикошет*". Разом з Є. *Громовим* гастролював у Нідерландах. Творча манера А. ґрунтується на профес. володінні сучас. комп. лексикою та спрямованістю до втілення естет. ідеї твору за допомогою муз. образів, виписаних рельєфними інтонац.-гармонічними засобами, з тяжінням до мелод. абрису тем, консонансності.

Тв.: Симфонія (2001), Концерт для влч. з орк. (1999), Concerto grosso № 2 для струн. орк. (2000), Concerto grosso № 3 для гобоя, влч. та кам. орк. (2002); Missa brevis для міш. хору і струн. орк. (2000), "Сходами..." для фл., кл., скр., влч. та фп. (2002), Тріо для скр., влч. та фп. (1999), Діалог для влч. і баяна (1999), "Варіації на тему Баха" для влч. і фп. (1998), Соната для влч. і фп. (2000).

Літ.: [*Б. п.*]. Вручення премії імені Л. М. Ревуцького // КіЖ. – 2003. – 30 квіт.

В. Кузик

З. Алмаші

АЛОЇЗ (Музикант Алоїс) Владислав Францевич (1.07.1860, м. Прага, Чехія – 1918, м. Петроград, тепер Санкт-Петербург, РФ) – віолончеліст, композитор, педагог. Чех за походженням. Закін. конс. у Празі (1879, кл. влч. Ф. Гегенбарта). Викладач Київ. муз. уч-ща (1880–86). Виступав у сольних і кам. концертах, зокр. з *М. Лисенком*. Викладач Муз. ін-ту у Варшаві (1886–91), Одес. муз. уч-ща (1891–97). Від 1897 – соліст Придв. оркестру у Петербурзі, викладач (1905), професор (1909) Петерб. конс. Гастролював як соліст (у 1893 в Одесі виконав "Варіації на тему рококо" *П. Чайковського* з орк. під кер. автора) та ансамбліст (із *О. Шевчиком* – у Києві, з *Л. Ауером* – у Петербурзі).

Тв.: 2 концерти для влч. з симф. орк., Соната для влч. і фп., Фп. тріо, романси, п'єси для скр., влч., фп.

Літ.: *Гінзбург Л.* История виолончельного искусства. – М., 1965.

М. Гордійчук

В. Алоїз

АЛОЇН Віктор Михайлович (24.04.1931, м. Харків) – артист оперети (баритон), кіноактор. З. а. УРСР (1974). Закін. 1954 Держ. ін-т театр. мистецтва ім. А. Луначарського в Москві. 1954–56 – соліст Свердл. (тепер – Єкатеринб.), з 1956 – Одес. т-рів муз. комедії. Знімався в кіно: д'Ансельм ("Ескадра йде на захід", 1968), "Цезар Галь" ("Вільний вітер", 1983, обидва – Одес. кіностудія).

В. Алоїн у ролі Миромського та В. Фрідман у ролі Атуєвої у виставі А. Колкери "Весілля Кречинського"

Ролі: Гришин-Алмазов ("На світанку" О. Сандлера), Яшка-Буксир ("Біла акація" І. Дунаєвського), Распутін ("Біла ніч" Т. Хренникова), Феррі ("Королева чардашу" І. Кальмана) та ін.

З. Айрунін

АЛФЕРАКІ Ахіллес Миколайович [21.06(3.07).1846, м. Харків — 27.12.1919, м. Петроград (тепер — С.-Петербург, РФ)] — композитор, піаніст, художник. За походж. грек. Закін. істор.-філол. ф-т Моск. ун-ту (1868). З фп. і теорії музики приватно навч. у Воланжа, Прокша та ін. Був членом *Беляєвського гуртка*. Брав участь у світських концертах. У творах А. відчутний вплив укр. нар. пісні. Лір. хист А. виявився у числ. *романсах*. Листувався з *П. Чайковським*, якому надсилав твори для перегляду. Присвятив йому оперу "Купальська ніч". В деяких романсах, зокр. "Осіння ніч" на сл. Г. Гейне (1884), використав інтонації укр. нар. пісень.

А. Алфераки

Тв.: опери "Лісовий цар" і "Купальська ніч" (рукописи), 23 зошити пісень для голосу з фп., п'єси для фп., хори, романси (бл. 100).

Літ.: *Чайковський М.* Жизнь П. И. Чайковского. — М.; *Лейпциг*, 1902. — Т. 3; *Гусман Б.* [*Б. н.*]. // СМ. — 1939. — № 10–11.

АЛЧЕВСЬКА Христина (Христя) Олексіївна [4(16).03.1882, м. Харків — 27.10.1931, там само] — поетеса, драматург, оперн. лібретистка, перекладачка, педагог. Сестра *Г.* та *І. Алчевських*. Навч. в Харків. жін. гімназії, на учит. курсах у Парижі. Літ. діяльність почала 1903. Друкувалася в харків. газетах і журналах, була членом Всеукр. т-ва драматургів і композиторів. Авторка драм. поеми "Луїза Мішель" (перероблена на кіносценарій), п'єси "Загибель юнака", лібрето опери "Кочубеївна" (музика *В. Костенка*), спогадів про І. Алчевського. Листувалася з *М. Заньковецькою*. Ім'ям батька А. названо місто Луган. обл. та вулиця у Львові.

Х. та І. Алчевські

Літ. тв.: Твори. — К., 1990; Співак з "душею гетінгенською" // Іван Алчевський. Спогади. Матеріали. Листування. — К, 1980.

Літ.: [*Б. а.*]. Каталог творів членів Українського товариства драматургів, композиторів і сценаристів. — Х., 1929; Додаток до Каталогу членів Українського товариства драматургів, композиторів і сценаристів "Всеукодрам". — Х., 1931; *Гругинська Л.* Про творчість Христі Алчевської радянського часу // Рад. літ-во. — 1987. — № 8; *Дорошенко В.* Христя Алчевська та її поема "Кочубеївна" // Березіль. — 1991. — № 9; *Наумов С.* "Мене не викреслити при всьому бажанні з історії віків" (Христя Алчевська в українському національному русі початку XX ст.) // СіЧ. — 1995. — № 8.

М. Лабінський

Г. Алчевський

АЛЧЕВСЬКИЙ Григорій Олексійович (1866, м. Харків — 1920, м. Москва, РФ) — кам. співак, композитор, педагог. Брат і вчитель *І. Алчевського*, брат *Х. Алчевської*. Закін. матем. ф-т Харків. ун-ту (1887), Моск. конс. (кл. співу). Контрапункт вивчав у *С. Танєєва*, з фп. навч. в О. Зілоті. 1907 — муз. рецензент у Харкові, там виступав у концертах, організував оркестр балалаєчників. З братом брав участь у громад.-культурному житті українців Москви, зокр. в організації і проведенні Шевченківських роковин у муз.-драм. гуртку "*Кобзар*" (1911). А. — композитор пізньоромант. напрямку, тяжів до слов'ян.-укр. інтонаційності.

Автор муз.-пед. праць, обробок укр. (6) і рос. нар. *пісень*, *симфонії* (незакін.), симф. картини за мотивами однойм. циклу билин "Альоша Попович" (1904, 1-е вик. у Харкові п/к *І. Слатіна*), 7-ми романсів на вірші укр поетів, зокр. *Т. Шевченка* ("Чого мені тяжко"), *Лесі Українки* ("Стояла я і слухала весну"), *І. Франка* ("Безмежнеє поле"), *Х. Алчевської* ("Душа се конвалія ніжна"), а також М. Лермонтова, А. Майкова та ін.

І. Алчевський

Літ. тв.: Вокальная техника в ежедневных упражнениях. — М., 1907; Таблицы дыхания для певцов и их применение к развитию основных качеств голоса. — М., 1908.

Літ.: *Івановський П., Милославський К.* Иван Алчевский. — М., 1972; Іван Алчевський. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1980; *Лисенко І.* Композитор, співак, педагог // Веч. Київ. — 1966. — 17 трав.

М. Гордійчук

АЛЧЕВСЬКИЙ Іван Олексійович [15(27).12.1876, м. Харків — 27.04(9.05).1917, м. Баку, Азербайджан, похований у Харкові] — оперний і кам. співак (лір.-драм. тенор), різнобічно обдарований музикант. Брат *Г.* та *Х. Алчевських*. Змалку навч. гри на скр. у Харків. муз. уч-щі, співу у брата Г. Алчевського, з яким від 1893 брав участь у регулярних дом. вечорах-концертах, організованих його батьками, *В.* та І. *Сокальськими*, *І. Слатіним* та ін. Закін. природничий ф-т Харків. ун-ту (1901). Брав уроки сцен. майстерності в О. Панаєвої-Карцової та О. Палечека (1901–02), згодом стажувався у Ж. Решке (Париж, 1902–04) і Ф. Литвин (Брюссель, 1905–06). Виступав як співак в аматор. концертах. 1901–05 — соліст Маріїн. т-ру в Петербурзі (дебютував у партії Індійського гостя в опері "Садко" *М. Римського-Корсакова*). Виконав понад 20 партій, його партнером був *Ф. Стравинський*. Пізніше співав у моск. Опері С. Зиміна (1907–08, 1915–16) і Великому т-рі (1910–12), в париз. "Гранд-Опера" (1912–14), в брюссел. "Де ля Монне" (1905-06), лондон. "Ковент Гарден" (літо 1906), нью-йорк. "Мангеттен Опера Гауз" (1906-07), монакському "Монте-Карло" (1909) та ін. разом з партнерами по сцені Ф. Литвин, *М. Баттістіні*, *Ф. Шаляпіним*. Від 1908 брав участь у "Рос. сезонах" С. Дягілева у Парижі й Лондоні. Гастролював 1910–17 у багатьох т-рах Зах. Європи, Америки та Африки, у Москві, Києві, Одесі, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Харкові, Тифлісі (тепер Тбілісі), Баку. Як кам. співак виконував рос. і укр. пісні, солоспіви *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *Г. Алчевського* та ін. 1910–12 — організатор і перший голова укр.- муз.-драм. товариства "*Кобзар*" у Москві, де виконувалися твори укр. композиторів і відбувалися доповіді А. про сучас. укр. музику. Силами тов-ва 1911 організовано концерт до 50-річчя від дня смерті *Т. Шевченка*, а також на сцені Великого театру в Москві поставлено опери "Наталка Полтавка" *І. Котлярев-*

ського — *М. Лисенка* (1912) і "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1915), де А. виконував гол. теморові партії. 1918 поставив в Одесі "Пікову даму" *П. Чайковського*. Виступав також із симф. оркестрами п/к С. Кусевицького, О. Зілотті, *Ф. Блюменфельда, Е. Купера, Е. Направника*, А. Нікіша. Співав у складі вок. квартету М. Чупринникова. Франц. композиторка Г. Феррарі спеціально для А. створила оперу "Кобзар" (з румун. життя, за ін. відомостями, за тв. *Т. Шевченка*), поставлену 1909 у Монте-Карло. Досконало володів голосом м'якого тембру й широкого діапазону, вок. виразністю. Вик. манері А. були притаманні філігранна техніка й тонка артист. інтуїція. Поєднання вел. актор. здібностей і надзвичайних особливостей голосу — баритонального тембру нижнього регістру з гнучкістю дзвінкого "тенорового" (верхні *ре, мі* 2-ї октави) дозволяло А. виконувати партії найскладніші партії.

Прославився як інтерпретатор провідних вок. партій (55) в операх *О. Даргомижського, Ант. Рубінштейна, П. Чайковського*, В. А. Моцарта, Дж. Верді, Ж. Бізе, Р. Вагнера, Ш. Гуно, К. Сен-Санса, Дж. Мейєрбера, 1-й виконавець партій Джеральда ("Лакме" *Л. Деліба*), Дон Жуана ("Кам'яний гість" О. Даргомижського), Зігфріда ("Загибель богів" Р. Вагнера). Від 1999 у Харкові проходить Міжн. конкурс вокалістів імені А.

Дискогр.: 8 арій у запису на грамплатівки в Петербурзі — "Граммофон" (1903).

Літ.: *Ивановский П., Милославский К.* Иван Алчевский. — М., 1972; Іван Алчевський. Спогади, Матеріали, Листування. — К., 1980; *Глебов И.* Мысли и впечатления // Мелос. Книги о музыке. — С.Пб., 1917. — Кн. 1; *Старк Е.* Петербургская опера и ее мастера, 1890—1910. — М.; Ленинград, 1940; *Яголим Б.* Вдохновенный мастер // СМ. — 1949. — № 10; *Королев С.* Об исполнительских принципах И. А. Алчевского // Вопросы теории и эстетики музыки. — Ленинград, 1973. — Вып. 12; *Лисенко І.* Дивовижний голос // Вітчизна. — 1977. — № 1; *Михайліченко О.* Алчевський Іван Олексійович // *Його ж.* Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина XIX — поч. XX ст.). — К., 2000; *Копкина И.* Собинов, Смирнов и Алчевский // Муз. академия. — 2001. — № 2; *Чушко О.* Феноменальний співак // КіЖ. — 1976. — 26 груд.; *Донців В.* Феноменальний тенор // Там само. — 1981. — 9 квіт.

М. Гордійчук

АЛЬБЕРТІНІ (Albertini) Джоакіно [1751 (за ін. даними 30.11.1748), м. Пезаро, Італія — 1811 (за ін. даними 27.03.1812), м. Рим, там само] — італ. композитор, диригент. Від 1777 працював у Польщі: з 1782 — капельмейстер оркестру князя Радзивілла, а з 1784 — короля Станіслава Августа. 1804 виїхав до Рима. В Україні керував хором і оркестром О. Будлянського в с. Срібному на Чернігівщині (поч. 19 ст.).

Тв.: Опери "Цирцея і Улісс" (Гамбург), "Дон Жуан" (Варшава, 1783), "Віргінія" (Рим, 1808), "Капельмейстер Польщі" (1808) кантати, симфонії тощо.

Літ.: *Hoesik F.* Zapomniany współzawodnik Mozarta // Luźne kartki z przeszłości Syreniego Grodu. — Warszawa, 1920.

І. Сікорська

АЛЬБОВА Ірина Володимирівна (4.05.1958, м. Берлін, НДР, тепер Німеччина) — композиторка, піаністка. Член НСКУ. Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. фп. Т. Шишкіної, 1979), Харків. ін-т мистецтв (кл. композиції *І. Ковача*, 1985). 1985—86 — концертмейстер Харків. ін-ту мистецтв, з 1986 — викладачка ДМШ № 6. Веде курс композиції.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1985); для симф. орк., сопрано, баритона, 2-х солістів балету — Поема (сл. япон. поетів, 1998); Фп. тріо (1993); для фл., гобоя та кл. — "Діалоги" (1994); для гобоя соло — "Діалоги" (1994); для гобоя соло — "Осіння фантазія" (2000); для скр. і фп. — Рондо (1983), Соната (1986—91), "Танцюючі пуанти" (2004); дит. п'єси для влч. і фп. (1998); для фп. — прелюдії і фуги (1989), 7 п'єс для дітей (1990), "Домашній альбом" (1991), 6 п'єс (1997); для голосу і фп. — романси на сл. О. Блока, Л. Лівени (обидва — 1987), Г. Еміна (1996), пісні; музика до драм. вистав.

А. Муха

І. Альбова

АЛЬБРЕХТ Людвіг Карлович [27.05 (8.06).1844, м. Петербург, Росія — після 1899, м. Саратов, там само] — віолончеліст, диригент, композитор, педагог, муз.-громад. діяч. За походж. німець. Закін. Петерб. конс. (кл. влч. К. Давидова, 1865). 1866—67 концертував у Німеччині. 1867—75 — перший віолончеліст Італ. опери в Санкт-Петербурзі. 1875—78 — директор і викладач Київ. муз. уч-ща, директор муз. частини Київ. відд. ІРМТ, кер. його оркестру. За його ініціативою до Київ. уч-ща були запрошені *І. Альтані, Г. Ходоровський-Мороз, О. Шевчик* та ін. Виступав як соліст-віолончеліст та у складі ансамблів. 1878—89 викладав теор. предмети у Моск. конс. 1881—93 — соліст оркестру Великого т-ру в Москві. Від 1893 жив і працював у Саратові. Автор творів для влч., "Школи гри на віолончелі" (1875, 1899). У його репертуарі (під час роботи в Києві) як віолончеліста — Фантазія для влч. з орк. Ж. Серве, Капричіо для влч. В. Ліднера, власні твори; як диригента — обр. укр. нар. пісень для хору без супр. і "Танець запорожців" *О. Серова*, "Малоросійський козачок" *Е. Направника*, "Вальс-фантазія" *М. Глінки*, Друга симфонія *Л. Бетховена*. Виступав з *В. Пухальським*, Г. Ходоровським-Морозом, О. Шевчиком.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М.; Ленинград, 1957. — Кн. 2; Из истории Ленинградской консерватории. — Ленинград, 1964.

О. Олійник

Л. Альбрехт

"АЛЬМАНАХ ЛІВОГО МИСТЕЦТВА. Театр. Музика. Малярство" — журнал, виданий у Львові зах.-укр. мист. об'єднанням (ЗУМО) на кошти авторів, серед яких були *І. Крушельницький* (гол. ред.), *М. Колесса, З. Лісса* та ін. Окрім муз. статей, одним з авторів яких був *З. Лисько*, в журналі вміщено ілюстрації, ноти хор. твору М. Колесси "Новобранці". Після виходу № 1 в груд. 1931 видання було заборонене польс. урядом.

Л. Мазепа

Т. Альошина в ролі Амнеріс (опера "Аїда" Дж. Верді)

АЛЬОШИНА Тамара Григорівна (19.06.1928, м. Харків — 27.12.1997, м. Кишинів, Молдова) — оперна співачка (мецо-сопрано). Н. а. СРСР (1976). Закін. Харків. конс. (1958, кл. Є. Петро-

зої). 1958–78 — солістка Молд. т-ру опери та балету. У концертах виконувала твори *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, О. Бородіна*, Дж. Верді, Ж. Бізе, К. Сен-Санса, нар. пісні. Від 1969 — викладачка, з 1978 — зав. кафедри сольного співу Молд. ін-ту мистецтв у Кишиневі.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Роксанда ("Грозован" Д. Гершфельда), Ольга ("Героїчна балада" О. Стирчі, 1-е вик.), Графиня, Княгиня ("Пікова дама", "Чародійка" П. Чайковського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе).

Г. Конькова

В. Альошина-Костюкова – Розалінда в опереті "Летюча миша" Й. Штрауса

АЛЬОШИНА-КОСТЮКОВА Вікторія Дмитрівна (1.05.1947, с. Шабо Лиманського р-ну Ізмаїл. обл., нині Білгород-Дністровського р-ну Одес. обл.) — артистка оперети (лір. сопрано). Н. а. України (1997). Закін. Держ. ін-т театр. мистецтва (Москва, 1970), Одес. конс. (1978). Працювала в Одес. т-рі муз. комедії (1977–78). Від 1978 — у Київ. т-рі оперети. Актрисі однаково легко вдаються ліричні та характ. ролі. Про творчість А.-К. створено т/ф "Вечір з Вікторією Альошиною в Київ. театрі оперети", "Улюблені мелодії з оперет", "Бенефіс В. Альошиної".

Ролі: Стелла ("Вільний вітер" І. Дунаєвського), Віолетта ("Холопка" М. Стрельникова), Галина ("Кадриль" В. Гроховського за мотивами комедії А. Сафронова "Куховарка"), Нінон, Сільва ("Фіалка Монмартра", "Сільва" І. Кальмана), Софі, Мірабела, Розалінда ("Циганський барон", "Летюча миша" Й. Штрауса), Зоріка, Ганна ("Циганська любов", "Весела вдова" Ф. Легара), Сіріна ("Поргі і Бесс" Дж. Гершвіна).

Т. Лукіна

Альт

АЛЬТ (*нім.* alt, *італ.* alto, від *лат.* altus — високий) — 1. Низький дит. спів. голос з діапазоном *g* (*a*) — *es*² (*e*²), а також партія, що виконується цими голосами в хорі або вок. ансамблі. В нім.-мовних країнах — жіноче *контральто*. 2. У багатоголос. музиці — голос (партія), розташований вище тенора, але нижче *сопрано* (дисканта). 3. Різновид інструмента (італ. viola, франц. alto, нім. Bratsche) скрипкового сімейства, що займає проміжне місце між скр. і влч. та призначений для виконання альтової (або тенорової) партії. За розміром — трохи більший від *скрипки* (довжина корпусу бл. 410 мм; старовинні майстри виготовляли А. завдовжки до 460–470 мм; в 19 ст. були розповсюджені А. меншого розміру — завдовжки 380–390 мм; на противагу захопленню ними Г. Ріттер і пізніше Л. Терціс розробили більші моделі, що все ж не досягли розмірів старовинних А.). Стрій А. — на квінту нижче скрипкового (*c*, *g*, *d*¹, *a*¹); партія нотується в альтовому та скрипковому ключах. Є припущення, що А. — найбільш ранній з інструментів скрипкової групи (з'явився наприкінці 15 — на поч. 16-го ст.; збереглися зразки А. роботи Гаспаро де Сало, А. Аматі, А. Страдиварі, А. Гварнері). Звук А. відрізняється від скрипкового густим, контральтовим відтінком у нижньому регістрі й дещо носовим "гобойним" тембром у верхньому. А. використовується як ансамблевий (входить до складу струн. квартету), оркестровий та сольний інструмент.

Конц. п'єси для А. почали з'являтися вже у 18 ст. (Конц. симфонія для скр. та А. з оркестром В. А. Моцарта, концерти Я. Станіца, братів К. і А. Стаміців, Г. Телемана, *Й. С. Баха*, Й. К. Баха, М. Гайдна, А. Ролли, Д. фон Діттерсдорфа, соната Н. Паганіні, варіації для скр. та А. І. Хандошкіна тощо). Сонату для А. написав *М. Глінка*. У 20 ст. концерти та сонати для А. створили *Б. Барток*, П. Гіндеміт, *Д. Шостакович*, В. Волтон, С. Форсайт, А. Бакс, А. Бліс, Д. Мійо, А. Онеггер, В. Крюков, Б. Зейдман, Р. Бунін, А. Шнітке, Г. Канчелі та ін.; відомі також конц. п'єси для А. і в ін. жанрах. Видатні альтисти: К. Уран (Франція), О. Небал (Чехія), Л. Черни (Чехія), П. Гіндеміт (Німеччина), Л. Тертіс (Англія), У. Прімроуз (США), В. Бакалейников (Росія), В. Борисовський, Ф. Дружинін (кол. СРСР), П. Цуккерман (США), *Ю. Башмет* (Росія; закін. Львів. ССМШ), К. Кашкашян (Німеччина). Іноді на А. грали деякі визначні скрипалі — Н. Паганіні, *Д. Ойстрах*.

На теренах України А., на відміну від традиц. скрипки, з'явився наприкінці 19 ст. Найпоширенішим було використання А. у струн. *квартеті* та кам. *ансамблях*. Спочатку А. викладався у кл. скрипки як суміжний інструмент, пізніше його було виділено в окр. клас. Така специфікація позитивним чином вплинула на розвиток виконавства й популяризацію А. на конц. майданчиках.

Твори для А. в різних жанрах створювали відомі укр. композитори 20 ст. — *Ф. Якименко, Б. Лятошинський* (дві п'єси для А. й фп.), *М. Скорик* ("Речитатив", частина з Концерту для орк.), *Б. Буєвський* (Концерт для А. з орк., 1980), *Є. Станкович* (Концерт для А. й симф. орк. та п'єса для А. й фп. "Гірська легенда"), *Г. Ляшенко* ("Con amore" для А. й симф. орк., мініатюри для А. й фп.), *І. Карабиць* (альтова партія у Септеті), *Ю. Іщенко* (сонати для А. соло та у супр. фп.), *Г. Гаврилець* (Концерт для А. з орк. та Соната для А. й фп.), *Ж. Колодуб* (Концерт для А.) тощо. Відомими є й укр. виконавці на А.: *І. Вакс, А. Венжега*, С. Кулаков, С. Кочерян, *З. Дашак, Є. Лобуренко*, Р. Денисюк, С. Романський, *Д. Гаврилець*, Д. Комонько, Б. Дев'ятов, М. Удовиченко, Е. Купріяненко, *А. Війтович, О. Лагоша*, Г. Вайнштейн та ін. Деякі з них визначились і як талановиті педагоги.

2004 у Києві відбувся Міжн. конкурс альтистів ім. З. Дашака. Учасниками конкурсу стали молоді виконавці у 2-х вікових групах — середня (учні серед. спеціальних закладів), старша (студенти, аспіранти та випускники вузів). Спеціальний конкурсний твір, п'єсу для А. та фп. написав Є. Станкович. Почесним президентом цього конкурсу був *Ю. Башмет*.

4. Назва альтових різновидів флюгельгорнів, саксгорнів, саксофонів, домр.

Літ.: *Струве Б.* Процесс формирования школ и скрипок. — М., 1959; *Понятовський С.* Альт. — М., 1974; Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Криса Ор.* Альтове мистецтво в Україні: виконавство і педагогіка // Наук. вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. — К., 2004. — Вип. 27.

Ор. Криса

АЛЬТАНІ Іполит Карлович [19(27).05.1846, Катеринослав. губ., тепер Дніпроп. обл. — 17.02.1919, м. Москва, РФ] — диригент, хормейстер, педагог. Член Франц. академії красних мистецтв (з 1895). Закін. Петерб. конс. (кл. скр. *Г. Венявського,* композиції — М. Заремби та Ант. Рубінштейна, 1866). 1867—82 — диригент та хормейстер, 1874—82 — гол. диригент і хормейстер приватної рос. опери в Києві (Ф. Бергера, з 1872 — *І. Сєтова*), а також викладач муз. уч-ща Київ. відд. ІРМТ (клас гармонії, контрапункту й історії музики, 1875—76), муз. директор Київ. відд. ІРМТ (1874—78). Гол. диригент Великого т-ру в Москві (1882—1906). Диригував симф. концертами ІРМТ, зокр. вперше у Києві виконав "Реквієм" В. А. Моцарта. Брав участь у концертах *М. Лисенка,* виконував його твори (1870—75 з орк. Київ. рос. опери). Уперше в Києві здійснив постановки опер "Опричник" *П. Чайковського* (автор брав в А. уроки диригування), "Різдвяна ніч" М. Лисенка (1874, 1-е вик.), "Галька" С. Монюшка (1874), "Аїда" Дж. Верді (1877), "Рогнеда" *О. Сєрова* (1879).

Літ.: *Чечотт В.* Двадцатипятилетие Киевской русской оперы (1867—1892). — К., 1893; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; [*Б. п.*]. Ипполит Карлович Альтани (по поводу 25-летия его дирижерской деятельности) // Ежегодник императорских театров. — С.Пб., 1909. — Вып. 6—7; *Соколов Н.* Капельмейстер русской оперы // СМ. — 1971. — № 11; [*Б. п.*]. Альтани И. К. // РМГ. — 1902. — № 41.

О. Олійник

АЛЬТЕНБЕРГ Маріан (16.08.1907, м. Львів — 29.05.1943, м. Варшава, Польща, страчений гітлерівцями) — польс. диригент, піаніст. Закін. Львів. конс. (кл. фп.); диригування навч. у Берліні. Виступав у Львові як соліст і акомпаніатор на радіо, згодом — диригент аматор. робітн. хору. 1939—41 — концертмейстер і диригент Львів. т-ру опери та балету. Був також диригентом симф. концертів у Львів. філармонії.

АЛЬТЕРАЦІЯ (від *лат.* alteratio — змінення) — виникнення варіантних значень осн. компонентів звуковисотної або ритм. структури. У ранніх формах *багатоголосся* А. — утворення штучних ввідних тонів до осн. щаблів звукоряду, позначене дієзами, а за відмови від них — бемолями. У мензуральній нотації А. — подвоєння 2-ї долі рівних за записом тривалостей при перетворенні 2-дольного метру на 3-дольний. У традиц. розумінні А. — підвищення чи пониження щаблів осн. звукоряду без зміни їх назв: на півтон (♯ або ♭) чи на тон (x або ♭♭); скасування А. позначається знаком ♮. А. поширюється на елементи як одноголосся, так і акордики, в обох випадках призводячи до загострення тяжіння нестійких щаблів у стійкі й відповідно до певного зростання емоц. напруженості. Розвиток ладової А. призвів до кризи романт. гармонії Р. Вагнера (Е. Курт). У нетональній гармонії через А. виникла тотальна хроматизація муз. мови, що знайшло відбиття у вільній атональності та додекафонії (в укр. музиці — *Б. Лятошинський, Л. Грабовський, В. Сильвестров, Є. Станкович* та ін.).

Літ.: *Аэрова Ф.* Ладовая альтерация. — К., 1962; *Бершадская Т.* Лекции по гармонии. — Ленинград, 1985; *Тюлин Ю.* Натуральные и альтерационные лады. — М., 1971. *Schönberg A.* Harmonielehre. — Spz. — W., 1911; *Rieman H.* Handbuch der Harmonie- und Modulationslehre. — Lpz., 1913; *Kurth E.* Romantische Harmonik und ihre Krise in Wagners "Tristan". — Bern, 1920.

О. Котляревська

АЛЬШВАНҐ Арнольд Олександрович [19.09.(1.10).1898, м. Київ — 28.07.1960, м. Москва, РФ] — музикознавець, піаніст, композитор. Доктор мист-ва (1944). Закін. Київ. конс. (1920, кл. фп. *Г. Ходоровського* й *Генр. Нейгауза,* 1922 — кл. композиції *Р. Глієра* й *Б. Яворського*). Від 1919 — викладач муз.-істор. дисциплін на муз. курсах, начальник І рад. військ.-муз. школи при Наркомвійськвідділі УСРР. Від 1920 — лектор Вищої військ.-політ. школи Правобережної України, 1923 — професор і декан муз.-наук. ф-ту Київ. конс. Від 1924 — у Москві. Наук. інтереси А. охоплювали широке коло тем і проблем світ. муз. культури — творчості зах.-європ. і рос. композиторів-класиків, питання муз. *стилів* (*імпресіонізм, експресіонізм* тощо), муз. *виконавства,* історії, теорії музики, муз. *естетики.* Діяльність А. — вченого, педагога та лектора — відіграла помітну роль у становленні рад. муз-ва 1920—50-х. У київ. період зосередився переважно на проблемах теор. *музикознавства.* Осн. положення розвідки "Ритм і метр" (Музика. — 1923. — Ч. 3—5) перебувають у річищі теорії ладового ритму *Б. Яворського,* ідеї якої у 1920-х опрацьовувалися багатьма укр. дослідниками — учнями й послідовниками Б. Яворського (*Н. Вольтер, Л. Кулаковський, М. Вериківський* та ін.). А. брав участь у роботі редколегії ж. "*Музика*" (1923—24), читав наук. доповіді на засіданнях муз. комісії Тов-ва ім. М. Леонтовича. В Україні вийшли друком окр. роботи А. про заруб. музику. Після переїзду до Москви неодноразово гастролював в Україні як піаніст (Київ, Харків), а також виступав з лекціями. Ряд розвідок присв. діячам укр. муз. культури — Г. Когану, *П. Козицькому, В. Пухальському* та ін. Поміж муз. творів — симф. поема на укр. нар. теми (1926). Підтримував дружні стосунки з П. Козицьким, який присвятив А. фп. прелюдію (1926), а також з *Л. Курбасом,* В. Модзалевським, Г. Нарбутом, *П. Тичиною* та ін.

А. Альшванг

Літ. тв.: Избр. соч. В 2 т. — М., 1964—65; Людвиг ван Бетховен. 1770—1827. — Х., 1927; Клод Дебюсси. Жизнь и деятельность, мировоззрение и творчество. — М.; Ленинград, 1935; А. Скрябин. 1915—1940. К 25-летию со дня смерти. — М., 1940, 1952, 1963; Бетховен. — М., 1940; Советский симфонизм. — М.; Ленинград, 1946; Йосиф Гайдн. — М.; Ленинград, 1947; П. И. Чайковский. — М., 1959; Произведения К. Дебюсси и М. Равеля. — М., 1963; Музика XIX ст. в соціологічному освітленні // Культура і побут. — 1927. — № 12; В. Пухальський // Рад. музика. — 1933. — № 2—3; О творчестве А. Веприка // СМ. — 1933. — № 4; Творче-

ство Ф. Козицкого // Там само. — 1934. — № 12; Школа фортепианной транскрипции Г. Когана // Там само. — 1938. — № 8; Советские школы пианизма (К. Игумнов, Г. Нейгауз, А. Б. Гольденвейзер, Л. Николаев) // Там само. — 1938. — № 10—12, 1939. — № 3, 7; О философской системе Скрябина // Александр Николаевич Скрябин. — М.; Ленинград, 1940; Памяти В. Пухальского // СМ. — 1948. — № 4; Экспрессионизм в музыке // Там само. — 1959. — № 1 тощо.

Літ.: *Бернандт Г.* А. Альшванг // СМ. — 1941. — № 1; *Кулаковский Л.* Талантливый музыковед // Там само. — 1955. — № 9; *Кулаковский Л.* Арнольд Александрович Альшванг // *Альшванг А.* Избр. соч.: В 2 т. — М., 1964. — Т. 1; *Цуккерман В.* Теория музыки и педагогика в деятельности А. Альшванга // Там само; *Кунин И.* Мыслитель, ученый, художник // Там само.

О. Немкович

О. Аляб'єв

АЛЯБ'ЄВ Олександр Олександрович [4(15).08.1787, м. Тобольськ, Росія — 22.02 (6.03).1851, м. Москва, там само] — рос. композитор. Музики навч. приватно. Військ. службу почав в укр. козачому полку в Білій Церкві. Учасник війни 1812 р. До 1823 був офіцером. У Петербурзі з *О. Шаховським* та Ф. Шольцом написав оперу-водевіль. 1825 заарештований, висланий до Сибіру (в Тобольськ), потім переведений на Кавказ, в Оренбург та ін. Від 1843 жив у Москві. Записував пісні різних народів. Разом із *М. Максимовичем* уклав збірку "Голоса украинских песен, изд. Мих. Максимовичем" (1832; вид.1834), обробив для неї нар. мелодії, крім того, гармонізував ще 12 укр. нар. пісень на вірші М. Максимовича, створив романс "Мрія" (1833). Писав романси на сл. О. Пушкіна, М. Огарьова та ін. рос. поетів. Світ. визнання здобув романс "Соловей" на сл. А. Дельвіга, на тему якого *Й. Витвицький* написав цикл варіацій.

Тв.: опери "Місячна ніч" (1823), "Буря", "Аммалат-Бек" (1847) тощо, балет "Чарівний барабан" (1827), кантати, симфонії і кам.-інстр. твори, хори, романси (150), музика до драм. вистав.

В. Амброс

Літ.: *Штейнпресс Б.* Страницы из жизни Алябьева. — М., 1956; *Доброхотов Б.* Александр Алябьев. Творческий путь. — М., 1966; *Фільц Б.* Обробки українських народних пісень О. О. Аляб'єва // НТЕ. — 1959. — № 4; *Штейнпресс Б.* Голоса украинских песен, изд. Мих. Максимовичем (О первом музыкальном сборнике украинских народных песен) // Очерки и этюды. — М., 1980; *Лебедева А.* Венок Алябьеву // Муз. жизнь. — 1990. — № 4; *Левашова Е.* История "Русского соловья". Опыт фактологического согласования научной и художественной биографии А. Алябьева // Молоді музикознавці України. — К., 2001; *Юргенсон Б.* Могила Алябьева (историческая поправка) // РМГ. — 1901; *Абраборчук С.* "Соловей" вилетів з тюрми // КіЖ. — 1987. — 23 серп.

М. Годійчук

АМБІТУС (*лат.* ambitus — обсяг, об'єм, контур) — термін, застосовуваний для визначення звук. обсягу звукоряду, ладу (напр.: амбітус терції, кварти, квінти і т. ін.). Цей термін вживався укр. фольклористами — *Ф. Колессою, К. Квіткою, В. Гошовським, С. Грицею, А. Іваницьким* та ін.

Літ.: *Колесса Ф.* Наверствування і характеристичні признаки українських народних мелодій // Записки НТШ. — Л., 1916. — Т. CCXXVI—CCXXVII; *Колесса Ф.* Музикознавчі праці. — К., 1970; *Квітка К.* Ангемітонні примітиви і теорія Сокальського // Етнографічний вісник УАН. — К., 1928. — Кн. 64; *Квитка К.* Избр. труды: В 2 т. — М., 1971. — Т. 1.

С. Грица

АМБРОС (Амброз, Ambros) Владімір (18.09.1890, м-ко Простейов, Чехія — 12.05.1956, там само) — чес. композитор і диригент, педагог. 1908—10 навч. в органній школі у Брно в *Л. Яначека* та в конс. у Франкфурті-на-Майні в *І. Кнорра*. 1914—21 — оперний диригент у Лондоні, пізніше — хор. диригент і педагог у Простейові. 1927—38 — директор муз. школи у Братиславі. Автор 4-х опер, ряду симф., кам.-інстр. і вок. творів. Музика А. позначена впливом *імпресіонізму*, значною мірою спирається на словац. фольклорні джерела. У комп. спадщині важливе місце посідає лірико-психологічна драма "Украдене щастя" (1924—25), що є першою оперою, написаною за творами *І. Франка* (вид. клавір "Ukradené štěstí", Prostějov, 1926). Лібрето опрацювала М. Заградникова-Кепхова. Опера поставлена Нар. т-ром у Брно (1925) й Оломоуці (1927). А. листувався з *І. Франком*.

Тв.: для влч. і фп.: "Медитації на українську народну пісню" (Meditace na ukrajinskou lidovou píseň", 1952); для 2-х скр. і фп.: "Думки" (обидві пов'язані з укр. мелосом); для симф. орк.: трилогія "Бескиди" (1928) тощо.

Літ.: *Загайкевич М.* Музичний світ великого Каменяра. — К., 1986; *Її ж.* Украдене щастя // Мистецтво. — 1956. — № 3.

М. Загайкевич

АМЕРИКАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ.) через свою специфіку потребують розгляду у двох площинах: як з погляду внутрішніх відносин муз. культур укр. діаспори в США й місцевої громадськості, так і в аспекті зовнішніх контактів між представниками муз. культур суверенних держав США й України. Укр. діаспора в США, утворена за рахунок кількох хвиль еміграції з України, переважно її зах. областей, за станом на кінець 20 ст. нараховувала бл. 2 млн. осіб.

Перша хвиля зародилася наприкінці 19 ст. (1894), коли зубожілі селяни Галичини, Буковини, Закарпаття дістали можливість податися за океан у пошуках кращої долі. Тяжкі випробування і втрати, які довелося їм пережити далеко від батьківщини, вражаюче відбились у тужливих

Український музичний інститут (м. Нью-Йорк, США)

мелодіях нар. еміґрантських пісень. Муз. мова останніх ще пов'язана з традиціями рідного фольклору, але словесний компонент уже нерідко рясніє новодіалектними утвореннями. До Америки переселялося й чимало осіб євр. національності з Одещини та ін. півд. областей кол. Рос. імперії. Деякі з них були вже відомими (як скрипалі *О. Брайловський*, *Н. Блíндер*, *М. Ельман*, *Н. Мільштейн*, *І. Стерн*, *І. Менухін*). Інші (як композитор Дж. Гершвін), прославилися пізніше, і, будучи народженими в США, так чи інакше перейняли від батьків романт. уявлення про Україну. Поміж еміґрантів — також знана фольклористка *Є.Ліньова*, яка продовжила в Новому світі популяризацію укр. нар. пісні з організованим нею хором.

Друга хвиля масової еміґрації охоплює період після 1-ї світ. війни, включаючи наступні 1920—30-ті. До складу тогочасних еміґрантів, окрім селян, входили вже й мешканці міст і містечок, у т. ч. кол. вояки — січові стрільці, діячі УНР, представники укр. інтеліґенції. Поміж них — композитори *М. Гайворонський*, *Р. Придаткевич* (він же скрипаль), *П. Печеніга-Углицький*, *А. Рудницький*, симф. диригент *М. Малько*, хор. диригент *О. Кошиць*, піаністка *Л. Колесса*, скрипалька Л. Любошиць, віолончелісти *М. Букиник*, *Г. П'ятигорський*, бандурист *В. Емець*, співачки *І. Бурська*, *М. Гребінецька*, *Н. Кошиць*, *М. Сокіл*, хореограф *В. Авраменко*, скульптор О. Архипенко та ін. Еміґрували також піаніст *В. Горовиць*, композитори *С. Покрасс*, *Л. Самінський*, *Д. Тьомкін*, *Й. Шиллінгер* та ін.

Найчисл. третя хвиля укр. еміґрації, в основному політичної, припадає на перше 10-ліття після 2-ї світ. війни. У строкатому колі уродженців як Зах., так і Схід. України було чимало худ. інтеліґенції, зокр. профес. музикантів. Це — композитори (вони ж нерідко й диригенти, виконавці, музикознавці чи педагоги) *Я. Барнич*, *В. Безкоровайний*, *І. Білогруд*, *В. Грудін*, *І. Недільський*, *К. Цикловський*, *М. Недзведський*, *В. Овчаренко*, *І. Соневицький*, *М. Фоменко*, *Е. Форостина*, *В. Шуть*, музикознавці *В. Витвицький*, *О. Залеський*, *З. Лисько*, *А. Ольховський*, *М. Федорів*, диригенти *Л. Туркевич*, *О. Микитюк*, *І. Задорожний*, *Г. Китастий*, *Ю. Оранський*, піаністи й педагоги *Д. Гординська-Каранович*, *В. Кіпа*, *Б. П'юрко*, *Р. Савицький-ст.*, О. Гомельський, С. Гірницька, скрипалі *О. Сімович*, *Є. Цегельський*, *В. Цісик*, співаки *А. Добрянський*, *Л. Рейнарович*, *М. Голинський*, *Т. Юськів*, бандурист *З. Штокалко*, балерина й балетмейстер *Л. Прийма-Богачевська* та ін. Періодично поповнювана укр. громада прагнула зберегти свою нац. ідентичність, культ. й побут. традиції, водночас встановлюючи мист. контакти з місц. громадськістю. Відтак у різні роки засновувалися відповідні організації, об'єднання, інституції, як-от: *Укр. муз. консерваторія*, *Укр. муз. ін-т у Нью-Йорку* (з філіями в ін. містах), *Укр. вільна академія наук*, Укр. академія мистецтв і наук, Асоціація діячів укр. культури, корпорація "Укр. опера", Об'єднання митців-українців в Америці, *Капела бандуристів ім. Т. Шевченка у Детройті* (кер. Г. Китастий, *В. Колесник*, 1984), Укр. хор ім. Т. Шевченка у Клівленді, Хор ім. М. Леонтовича (Нью-Йорк), *Укр. смичковий оркестр*, літ.-мист. клуби в Нью-Йорку та ін. містах. Перший укр. нац. хор у США заснував В. Сименович (м. Шенандоа, штат Пенсильванія). П/к Сименовича та Обушкевича він 30 трав. 1894 уперше на амер. землі виконав гімн "Ще не вмерла Україна". Укр. хори існували також у Нью-Арку, Філадельфії, Пітсбургу, Чикаго, Нью-Йорку, Перт-Амбої. Якісне зрушення в укр. хор. виконавстві відбулося під впливом Укр. нац. хору під проводом *О. Кошиця* після його прибуття до США (1922): хор за своїми худ. якостями вважався одним із найкращих в Америці. Тоді ж хорами й оркестрами керував композитор і диригент П. Печеніга-Углицький. Від 1923 розпочав свою діяльність *М. Гайворонський* як кер. багатьох хорів, у т. ч. Укр. хору ім. М. Леонтовича. Диригент зумів об'єднати укр. хори, що діяли недалеко від Нью-Йорка й виступили на "Святі укр. музики" (їх кер. були Т. Каськів, А. Гела, М. Буката, М. Фатюк, В. Мельничук, С. Грабар, П. Щавинський). Очолене М. Гайворонським "З'єднання укр. хорів" включало 50 хорів, поділених на 6 округів. Активну конц. і культ.-просвітницьку діяльність вели й ведуть нац. хори: "Думка" (1927, Детройт, кер. *І. Атаманець*), "Думка" (1950, Нью-Йорк, кер. О. Микитюк, згодом — Л. Крушельницький, *І. Задорожний*, І. Недільський, І. Соневицький), "*Прометей*" і "Кобзар" (1953, Філадельфія, кер. А. Рудницький), "*Трембіта*" (Нью-Йорк; Детройт), "Дніпро", *Хор ім. М. Лисенка* (Клівленд), "Сурма" (1935, Чикаго, кер. *І. Охримович*, з 1948 — В. Войтиховський, з 1962 — проф. Трухлий, з 1985 — Р. Андрушко), ансамблі: "*Гомін*" (Нью-Джерсі), "*Гомін степів*" (Нью-Йорк), "Гомін України" (Детройт), "Волошки" (Філадельфія), "Кобзар" (Лос-Анджелес), "Дніпро" (Нью-Йорк), "Заграва" (Міннеаполіс), ім. Лесі Українки, "Метелиця" (Чикаго) тощо. У різні роки укр. аматор. хорами керували, крім названих, диригенти й композитори В. Безкоровайний, О. Залеський — у Буффало, *Т. Губицький*, К. Цепенда — в Детройті, Я. Барнич — у Клівленді, *О. Берник* — у Нью-Йорку, *В. Божик* — у Лос-Анджелесі, *З. Злочовський*, *Ю. Оранський* — у Філадельфії, Є. Пасіка — у Рочестері, І. Задорожний — у Чикаго, Філадельфії, Нью-Йорку, Стемфорді, М. Добош — у Нью-Арку (1984), активно працюють *А. Бриттан*, С. Комірний. У Чикаго діють церковно-кафедральний хор (кер. Д. Іванков), хори церкви св. Йосафата

Б. Руденко під час гастролей у США (1970)

Скульптура Д. Бортнянського у соборі св. Іоана (Івана) Богослова (м. Нью-Йорк, США)

Афіша авторського концерту В. Сильвестрова у США (1988)

Композитор Дж. Хофман на київському фестивалі (1998)

(кер. Ю. Позняк), "Славута" (кер. Ю. Яримович), "Прометей" (кер. Р. Андрушко), у Клівленді церк. хором керує випускниця Дрогобицького муз. уч-ща *О. Боднарчук*. Діють також естр. колективи "Червона рута" (Атланта), "Веселі часи" й "Бурлаки", видаються газети й журнали. У 1920-х розгорнув діяльність танц. анс. *В. Авраменка*, було утворено Тов-во відродження укр. нац. танцю. На поч. 1930-х великим досягненням вихованців В. Авраменка став виступ балету на Всесв. виставці в Чикаго та, разом з уславленим хором О. Кошиця, на вшануванні ювілею Дж. Вашингтона; згодом був тріумф на сцені *опери* у Нью-Йорку за участю 500 танцюристів, 100 хористів, оркестру укр. нар. інстр. 1947 вийшла книжка В. Авраменка "Українські національні танці, музика і стрій". Після переїзду з Німеччини (1946) до США було організовано майстерню бандур "полтавського" типу з ініціативи братів *Гончаренків* — членів *Капели ім. Т. Шевченка*. Крім того, утворено Молодіжний анс. бандуристів п/к П. Китастого, з'явилися школи гри на бандурі, нині виходить ж. "*Бандура*". Піаніст Р. Савицький, організатор і упродовж 7 років директор Укр. муз. інституту (1952), разом з Д. Гординською-Каранович, присвятив своє подальше життя в Америці пед. справі.

Остання, четверта, хвиля укр. еміграції, спочатку нелегальна, виникла за часів певного послаблення політ. режиму в СРСР і, зрештою, вільної за умов здобутої в незалежній Україні свободи пересування. Ця хвиля не мала масового й концентрованого вигляду, позначаючися перманентним і персонально вибірковим характером та включаючи в себе значний відсоток наук.-технічної і худ. інтелігенції. До неї додається частка тих, хто прибув до США за контрактом, формально на тимчасове, але фактично на довгострокове проживання. До муз.-творчого процесу в США долучилися відомі укр. музиканти — скрипалі *О. Криса*, *Ю. Мазуркевич*, *А. Штерн*, піаністи *В. Винницький*, *В. Ересько*, *О. Слободяник*, *М. Сук*, віолончелістка *Н. Хома*, учасники *Струн. квартету ім. М. Леонтовича*, оперна співачка *Р. Бабак*, композитор *Л. Грабовський*, музикознавці *Т. Булат*, *О. Лиховид*, *М. Суторихіна*, рок-співачка *Віка*, майстри балету Джон Тарас (Іван Тараненко, учень Дж. Баланчина, худ. кер. "Нью-Йорк сіті балет"), Т. Дворовенко (прима-балерина "Американ балет театр"), її чоловік М. Білоцерковський, Г. Баукін (хореогр. відд. Колумбійського ун-ту). Одні з них у своїй діяльності орієнтуються на широку за своїми уподобаннями поліетнічну аудиторію, інші — на смаки й потреби укр. діаспори, допомагаючи їй своїм досвідом. Особливо плідну роботу в цьому напрямі ведуть митці з материкової України під час своїх подорожей чи відряджень до Америки або приймаючи аматор. колективи зі США в себе. Така практика набула цілеспрямованого регулярного характеру з 1990-х.

Дж. Крамб (США), М. Цур (Ізраїль), О. Красотов (Україна), А. Аксельрод (США) на фестивалі "Київ Музик Фест" (1995)

Акад. музиканти з укр. діаспори, які в різні періоди опинилися в Америці (дехто вже й народився за кордоном), як правило, поєднували конц. і пед. діяльність у Штатах і поза їх межами. Поміж них — піаністки старшого покоління *М. Байлова*, Т. Богданська, І. Вінницька, М. Віханська, Д. Клим, *Д. Логодинська-Залеська*, *О. Назаревич*, *О. Наконечна*, *І. Решитилович*, Т. Скибинська, Р. Темницька, Хр. Чвартацька, молодші Р. Антонович, *Л. Артимів*, Е. Барабаш, К. Гоца, Л. Крупа (виступала зі Струн. квартетом ім. М. Лисенка під час його гастролей у США 1991), М. Лешок, *В. Лисиця*, О. Луцишин, І. Полех; аналогічно — піаністи Й. Яссер (також піаніст і хор. диригент), *С. Барер*, Л. Горницький, *О. Едельман*, Г. Залеський, Я. Зелінський, А. Каплан, О. Кельберін, *А. Корольков-Короліс*, *М. Левицький*, П. Любошиць, *М. Малкін*, *О. Музиченко*, *О. Омельський*, *Л. Орстайн*, *С. Сапрун*, *В. Тарновський*, О. Унінський, *Ш. Черкаський*, *Е. Штоєрман*, молодші — О. Герасимчук, Т. Гриньків, О. Кузнецов, *Ю. Олійник*, *Р. Стецура* та ін. Це і скрипалі — М. Бачинський, Й. Биков, Юл. Василевич, С. Гарднер, П. Гуменюк, П. Дубас, М. Корос (також альтист), І. Косишин, Б. Коутцен, М. Лепкий, *Я. Малкін*, *Б. Марків*, *М. Мегасюк*, *О. Микитюк* (також диригент), *П. Прус*, *Б. Сарамага*, *О. Скибинський*, Й. Снігур, Т. Співаковський, О. Статичук (також диригент), В. Чижик, *А.* та *Б. Заплатинські*, Г. Тараканський, М. Чумаченко, *І. Швець*, скрипальки — Н. Боднар-Гортон, М. Купчинська, *Г. Пелех*, С. Сорока, віолончелісти — *Г. Бемко*, *Й. Малкін*, *Д. Рудницький*, Е. Фейєрман, їхні колеги — *Л. Тимошенко-Полевська*, *З. Полевська*, Г. Колесса, а також арфістки сестри *І.* та *М. Марінель*, флейтист В. Баб'як, фаготист *С. Максим*, мандолініст П. Острушко, бандуристка *О. Герасименко*. Серед співачок — *Л. Волянська*, М. Сурма, естр. співачка *К. Цісик*, співак *Єрко (Ерко)*, англомовні співаки укр. походження *М. Болтон* і *Мелані* (Меланія Савка). З-поміж відомих акад. диригентів вирізнялися М. Соколов (Клівлендський симф. орк., 1918—33) та *Е. Купер* (1944—50).

Перші поодинокі символічні амер.-укр. муз. контакти спостерігаються з серед. 19 ст. Так, 1856—58 у США перебував *П. Сокальський* як особистий секретар і вчитель дітей рос. ген. консула в Нью-Йорку, де композитор усвідомив себе укр. митцем. Коли 1869 у США відбулася серія виступів спів. капели *Д. Агренєва-Слов'янського*, американці вперше дізналися про *Д. Бортнянського* як автора церк. концертів і високо оцінили його музику. Отже, коли на поч.

20 ст. у Нью-Йоркському соборі св. І. Богослова було встановлено 12 скульптур видатних муз.-церк. діячів усіх часів, до них зарахували й *Д. Бортнянського* — "композитора руської церк. музики". У США гастролювали співаки *М. Медведєв* (1898—1900), *В. Астаф'єва* (1907), *Л. Липковська* (1909—10), *Н. Кошиць* (1920), *І. Стешенко* (1921) та ін.

Початкове, віднесне й однобічне, ознайомлення укр. слухача з амер. музикою припадає на 1920—30-ті, коли в т-рах ішли популярні оперети типу "Роз-Марі" Г. Стотгардта й Р. Фрімля, а в мас. муз. побут проникали джаз. мелодії й ритми, засуджувані офіціозною рад. критикою. Незмінно пропагувалось ім'я співака П. Робсона, який з 1934 неодноразово відвідував кол. СРСР, виступав у Києві, Харкові, Одесі (до його репертуару входила, зокр., пісня укр. мовою "Реве та стогне Дніпр широкий"). Ширші зв'язки з амер. музикою, переважно легкожанровою, було легалізовано в роки 2-ї світ. війни, коли демонструвалися фільми США — союзника кол. СРСР за антигітлерівською коаліцією, лунали мелодії з амер. оперет, виконувалися джаз. п'єси. За інерцією, після закінчення війни група представників укр. інтелігенції за участю *І. Паторжинського* і *З. Гайдай* була запрошена до Канади, а звідти до США, де митці виступили в кількох концертах, у т. ч. з П. Робсоном. На урочистому прийомі укр. гостей вітали С. Кусевицький, Л. Стоковський, А. Тосканіні та ін. відомі муз. діячі кол. США, оркестр Нью-Йорк. філармонії п/к *Л. Бернстайна* дав концерт. Проте з 1946, коли вкрай загострились відносини між кол. СРСР і США, культ. контакти між митцями материкової України та США були призупинені.

Відкриті, повноцінні й стабільні А-УМЗ. почали встановлюватися лише у постсталінський період. Відтак 1956 укр. слухачі змогли почути гру скрипаля І. Стерна (учня *Н. Бліндера*) і спів Ж. Пірса (останній виконав провідну партію в опері "Бал-маскарад" Дж. Верді у столичному т-рі). Гостями укр. творчої спілки з кін. 1950-х були композитори Р. Сешнс, Ю. Кей, неодноразово — музикознавець М. Слонімський, а також Ю. Орманді та Л. Стоковський — диригенти, відповідно, Філадельфійського та Нью-Йоркського симф. оркестрів, що тоді у повному складі вперше прибули до Києва. Тоді ж до США, де виконувались його твори, виїжджав *К. Данькевич*. 1958 у Києві побували П. Робсон, Амер. театр балету. У Донбасі дав концерт піаніст Д. Поллак. У наступні роки в Києві гастролювали балет. трупа та Філарм. дух. оркестр із Мічигана, у Львові — соліст Метрополітен-опера Дж. Лондон а також Д. Поллак. 1962 своє мистецтво демонстрував нью-йоркський балет, у Київ. театрі оперети співав Дж. Хаймс; 1963 у Харкові виступав кам. оркестр "Кларіан концерте", у Києві — співачка Ш. Веретт; 1964 — піаніст Ю. Ліст, співак Л. Бібб, виконавець пісень у стилі кантрі гітарист П. Сігер, Амер. балет на льоду "Holyday on ice". Запам'яталися виступи співака М. ді Бонавентури (він побував також у СКУ), піаніста М. Діхтера, кларнетиста Б. Ґудмена, Струн. ансамблю "Pro Art". Сенсаційними стали концерти В. Клайберна й патріарха джазу Д. Еллінгтона, після нього невдовзі — виступи оркестру Т. Джонса й М. Луїса. 1974 до СКУ завітала група провідних муз. діячів США. 1990 у Києві виступала амер. піаністка укр. походження *Д. Теліжин*. 1992 співачка Д. Рубін виконала голов. партію в опері "Травіата" Дж. Верді і дала сольний концерт. Амер. співак укр. походження *П. Плішка* виступив у Київ. оперному т-рі (1989) як виконавець партії Бориса Годунова в однойм. опері *М. Мусоргського*, а до програми сольного концерту включив твори укр. композиторів-класиків. 1990 у Києві відбувся клавірабенд *Р. Рудницького* з творів і транскрипцій його батька. Улітку 1991 і 2002 пройшли виступи Укр. капели бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройта п/к В. Колесника. 2002 у концерті тріо "Contrasto" прозвучали твори *Р. Придаткевича*. У Нац. ун-ті України ім. Т. Шевченка спіль-ними зусиллями артистів США (А. Сполдінг, піаніст Дж. Фергюсон) та України (І. Вежневець, кам. хор муз. уч-ща п/к З. Томсон) було виконано оперу "Порґі і Бесс" Дж. Ґершвіна.

У свою чергу до гастролей у США неодноразо-во запрошувався *Ансамбль нар. танцю ім. П. Вірського* (з ініціативи імпресаріо С. Юрока), також *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського* (1996, 2000), *Капела бандуристів*, капела *"Думка"*, самод. ансамблі танцю "Ятрань" п/к А. Кривохижі та "Юність" п/к *М. Вантуха*, диригент *В. Сіренко*, майстри вокалу *О. Басистюк*, *С. Козак*, *О. Чулюк-Загрой* та ін. Соліст балету В. Малахов виступав у Каліфорнії з трупою "Лос-Анджелес класик балет" (1991). 1977 до США прибула група артистів з Росії, Білорусі, України (за участю *А. Солов'яненка*), що виступала з концертами у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку та ін. містах. 1977—78 А. Солов'яненко співав провідні партії у виставах Метрополітен-опера, там само згодом за контрактом виступав *В. Гришко*, *А. Шкурган* співав у т-рах "Буффало-опера" та "Мічиган-опера". *Сестри Байко* виступили у Карпатсько-русинському центрі у Нью-Йорку. З концертами у США побували також струн. квартет "Гармонії світу" Одес. філармонії, віолончеліст *В. Ларчиков* (брав участь у концертах і фестивалях, читав лекції та проводив майстер-класи в ун-ті в Цинциннаті). Одес. педагог і композитор *Г. Успенський* провів майстер-класи, соліст Київ. філармонії балалаєчник *В. Ілляшевич* виступав у центрі Амер. асоціації балалайки й домри (м. Х'юстон, 1985), здобув звання засл. артиста цієї Асоціації і почес. громадянина Х'юстона. Гастролювали також домристка *Л. Матвійчук*, бальніст *С. Грінченко*, бандуристи *Л. Дедюх* і *Р. Гриньків*. 1989 *В. Зубицького* запросили до участі у з'їзді зазначеної Асоціації. 1985 у США гастролював ансамбль *"Червона рута"* Крим. філармонії за участю *С. Ротару*, він дав низку концертів у залах Нью-Йорка та ін. великих містах, познайомивши аудиторію з пісен. творчістю *В. Івасюка*, *В. Ільїна*, *І. Поклада* та ін. укр. і рос. композиторів, а також з обробками укр. нар. пісень. Співак і флейтист В. Свирид

М. Мітчел (США)

Фаготист Дж. Сакакіні (1998)

гастролював у складі джазової вок. групи "*Мал sound*". Тріо "*Золоті ключі*", композитор *О. Злотник*, *тріо Мареничів*, *Т. Петриненко*, згодом *І. Шинкарук*, *рок-гурт "Кому Вниз"*, *В. Білоножко* та ін. виступили перед укр. спільнотою у кількох містах Нового Світу. 1991 у США гастролював *Квартет ім. М. Лисенка*, виступаючи разом з амер. піаністкою *Лар. Чолівською*. Налагоджувалися й особисті контакти між композиторами й виконавцями обох країн. З кін. 1960-х укр. музикою (переважно авангардного спрямування) серйозно зацікавився *В. Балей*. Після попереднього листування з *В. Сильвестровим* і *Л. Грабовським* він зустрівся (1974) у Києві з молодими композиторами-"шістдесятниками". В. Балей виконав у США ряд творів *Б. Лятошинського*, а також В. Сильвестрова, *В. Годзяцького*, *В. Губи*, *М. Скорика*, *Є. Станковича*, *В. Загорцева*, згодом — *Л. Дичко*, *І. Карабиця*, який ще 1973 виступив в Укр. муз. ін-ті (Нью-Йорк) з доповіддю про сучас. укр. музику. Завдяки В. Балею та *І. Стецюрі* до Лас-Вегаса приїздили з концертами укр. музики *О. Слободяник* та *О. Криса*, пізніше — *М. Сук*, *М. Чайковська* (з Москви), Струн. квартет ім. М. Леонтовича, скрипаль Є. Грабович та піаністка *Ю. Осінчук*. Вони та Л. Грабовський давали відкриті показові уроки в Укр. муз. ін-ті. 1991 відбувся авт. концерт Л. Грабовського з участю інстр. ансамблю "Continuum", відбулися також авт. концерти М. Скорика, Є. Станковича, І. Карабиця, у творчих зустрічах брали участь *І. Кирилина*, *Ю. Ланюк* та ін. *Л. Колодуб* був учасником фестивалю Джульярдської школи (1992). *К. Цепколенко* була стипендіаткою Фонду з програми культ. зв'язків (США, 1996). Зусиллями В. Колесника світло сцени побачили опери *С. Гулака-Артемовського*, *І. Котляревського — М. Лисенка* ("Наталка Полтавка"), *А. Вахнянина*, а симф. твори *А. Штогаренка*, *Г. Майбороди*, *В. Гомоляки*, фп. концерт *Б. Лятошинського* відбулися в Карнегі-голі (Нью-Йорк), "Лірикс-опера" (Чикаго) тощо. Зі своїм хором В. Колесник записав на грамплатівки всі концерти Д. Бортнянського. 1993 у залі Укр. ін-ту пройшла конференція та концерт-ушанування М. Лисенка, організований Укр. вільною академією наук у США, зокр., з ініціативи її президента Марка Антоновича. У конференції взяли участь гості з Києва і Львова та ряду міст США. З доповідями виступили В. Витвицький, Т. Булат, Л. Грабовський, Г. Колесса (правнучка Ф. Колесси), хор. дир. Т. Павловський, *Р. Савицький-мол.*, *В. Сидоренко* та ін. На конф. в Іллінойському ун-ті виступила з доповіддю *А. Терещенко* (1993). Новітню вітчизн. музику популяризують на гастролях у США — худ. колективи з материкової України, зокр. хор "*Київ*" пік *М. Гобдича*, що з успіхом виступав у Карнегі-голі, та солісти — поетеса і скрипалька *С. Майданська* виконала фп. цикл "Екслібриси" *Г. Гаврилець*, співачка *О. Попович* до своїх гастрольних програм включала твори *Б. Фільц*; композиторка особисто побувала у США (2004), де прозвучали її твори у відкритому авт. концерті. 1995 київ. артисти балету показали у м. Сполетто балет "Лісову пісню" *М. Скорульського*, виступили на фестивалі у м. Чарлстоні. 1998 у США побувала з концертами "*Київська камерата*" пік *В. Матюхіна*. У ряді міст США і України звучали симф. та кам. твори І. Карабиця — "Триптих", "Голосіння", "Music from Waterside", по амер. ТБ демонструвалися укр. серіали з музикою *О. Киви*. На замовлення Квартету ім. Мендельсона (США) ряд творів написав Є. Станкович, композиторка Г. Гаврилець творчо співпрацює з диригентом Дж. Стеллуто. 1998 естр. співачка *Ані Лорак* здобула Гран-прі на Всесв. конкурсі молодих виконавців "Big Apple Music" у Нью-Йорку.

Від 1994 встановилися дружні творчі зв'язки між трубачами США й України, коли до Міжн. гільдії трубачів та її аналогічного відділення Єврогільдії підключилася Нац. укр. гільдія трубачів-професіоналів на чолі з її президентом *В. Посвалюком*. З цієї нагоди в Києві побували президент Міжн. гільдії, проф. Флорид. ун-ту докт. Дж. Девіс, віце-президент Гільдії, проф. Кентук. ун-ту В. Ді Мартіно, визначні трубачі Л. Канделярія, Дж. Томпсон, Л. Фрінк та ін. У США, відповідно, побував В. Посвалюк. 1998 у Києві відбулася перша серед країн Схід. Європи Міжн. конф. EVRO-ITG і в її межах — Міжн. конкурс трубачів.

Поновлюється традиція запрошення заруб. музикантів. Так, з 1991 диригентом Одес. симф. орк. став амер. громадянин *Х. Ерл*, до програми перших виступів під його керуванням увійшли, крім зразків музики зах.-європ. класиків, твори амер. авторів — Л. Бернстайна, А. Копленда, М. дель Аїіли. 1993 силами досвідченого амер. композитора та аранжувальника *Р. Макмеріна* було засновано перший в Україні приват. симф. оркестр і хор з числа місц. виконавців. Своїм першоряд. завданням колектив ставить популяризацію найкращих зразків світ. музики, насамперед монумент. кантатно-ораторіальних композицій класиків минулих століть. Колектив записав 8 CD, дав понад 100 концертів у Києві, здійснив кілька гастрольних турне по містах України та за кордоном, зокр. у США в 1996, 1998, 2000 (під час останнього туру група зі 160 чол. виступила у 35 містах Америки). За підтримки колективу М. Махмерін у Флориді заснував корпорацію "Музична Місія Київ", якій допомагають своїми внесками понад 650 амер. родин, а в Києві — через створену 1994 Церкву Св. Трійці ведеться благодійницька діяльність.

Віолончелістка *Н. Хома*, вихованка Львів. ВМІ та Моск. конс. (навч. у М. Ростроповича), лауреатка конкурсів ім. М. Лисенка (Київ), ім. П. Чайковського (Москва) — тепер педагог Мічиган. ун-ту в США, гастролююча концертантка — приїздила 2004 і 2006 у рідне місто на кілька виступів. У Києві (1991) і Львові (1991) відбулася серія фестив. концертів, у яких було виконано твори В. Балея та І. Соневицького. Амер. музика була щедро представлена у концертах "*Київ Музик Фесту*" (1990—2002), а також у програмах фестивалів "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ), "Контрасти" (Львів), "*Два дні і дві*

ночі нової музики" (Одеса); на Міжн. форумах музики молодих тощо. Зокр., на "Київ Му-зик Фестах" прозвучали твори амер. класиків і провідних сучас. композиторів — Ч. Айвза, С. Барбера, А. Колленда, П. Крестона, Е. Вареза, М. Фелдмана, М. Беббіта, Л. Рапполо, Дж. Кейджа, Дж. Флінна, М. Гідеона, Ф. Шварца, Дж. Кракауера, особисто присутніх Дж. Крамба, Дж. Корільяно, Б. Рендса, Дж. Цонтакіса, В. Олбрайта та ін. Включалися й твори представників укр. діаспори у США — І. Соневицького, В. Безкоровайного, І. Білогруда, К. Кухловського, М. Фоменка, *Хр. Кузьмич*. У концертах брали участь як укр. виконавці, так і гості зі США — диригенти В. Балей, М. Литвинський, Д. Ітон, Дж. Стеллуто, П. Полівник, А. Гарабекян, органістка Ж. Фішел, співачки А. Аксельрод, П. Міллер, Н. Х'юз, співаки Т. Пол, С. Салтерс, П. Міллер, піаністи В. Беккер, Дж. Гіллеспі, А. Ґомер, Ст. Кроуфорд, фп. дует *М. Цісик* і Дж. Бейкера, Ю. Осінчук, Е. Статс, скрипалі М. Фостер, М. Мітчелл, *Ю. Харенко, Ю. Мазуркевич*, кларнетист Д. Ґрешем, фаготист Дж. Сакакіні, саксофоністи М. Леонард (він також гастролював в Україні з "*Київ сакс квартетом*" п/к *Ю. Василевича*), Д. Андервуд, Ґ. Смітт, тромбоніст М. Ендерсон, струн. квартети Мендельсона та "Lumina", анс. "Continuum" та "California E. A. R. Unit", поп-гурт "Weekend Wages" та ін. Амер. сторона надавала відчутну матер. й організац. підтримку у проведенні фестивалів. У межах міжн. фестивалів проходили комп. конкурси муз. творів на укр. тематику, засновані й забезпечені укр. меценатами зі США *М.* та *І. Коцями*. Конкурси їхніх імен присв. огляду творчості останнього десятиріччя (1991), пам'яті жертв Голодомору 1932—33 (1992), річниці ядерної катастрофи в Чорнобилі 1986 (1993), узагальненому огляду творчості композиторів-жінок (1995). М. Коць та його друзі сприяли виданню в Україні низки музикозн. праць, а у США друкувалися твори укр. композиторів (фп. п'єси для дітей *М. Степаненка, Б. Фільц, Ж. Колодуб* та ін.).

А-УМЗ. виразно простежуються на прикладах комп. творчості. За наведеними нижче даними *Р. Савицького-мол.*, укр. елементи в музиці амер. класиків з'явилися бл. 120 років тому. Укр. пісня потрапляла в амер. збірники фольклору різних народів (іноді під назвою рос.). Від 1850 вийшло бл. 100 таких антологій (в англ. перекладах), великим тиражем друкувались обробки нар. пісень *М. Леонтовича*. Інтерес до укр. тематики, історії, природи, нар. творчості України виявився в чималій кількості профес. творів різних жанрів. Це, зокр., сюїта для скр. з орк. "Вечори в Україні" (1890), написана під впливом повістей *М. Гоголя* композитором і скрипалем Ч. Лефлером, та його ж симф. поема "Спогади з мого дитинства" (1923). Завдяки враженням від концертів хору О. Кошиця з'явилась "Укр. сюїта" для струн. квартету (1926) К. Портера, де використано кілька нар. мелодій (названі симф. твори виконувалися провідними оркестрами США п/к відомих диригентів). *С. Рахманінов* упродовж останнього, амер. періоду творчості, зробив віртуозну транскрипцію "Гопака" ("На бережку, у ставка") з опери "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського*, згодом додав обробку цієї теми для скр. з фп. Композитор, педагог, музикознавець угор. походження Х. Стівенс запропонував мініатюрні транскрипції 14 укр. нар. пісень (1958, 1960), з них 11 перших номерів в обробці для дух. оркестру А. Шефера вийшли у звукозапису. Було опубліковано "Дві нар. пісні з Малоросії" для лір. сопрано з фп. або орк. *Е. Цимбаліста*. С. Хомер на тексти двох укр. пісень написав солоспів "Козак" (1910). Е. Мак-Дауелла зацікавила нар. пісня "Там на горі явір стоїть" у переробці *С. Монюшка* ("Козак"), і він поклав її в основу чол. хору без супроводу. Диригент і муз. редактор К. Шіндлер надрукував (1917) власну хор. обробку "Тихо, тихо Дунай воду несе" для вел. хору і соло мецо-сопрано. Ґ. Стоун написав обробку пісні "Ой не ходи, Грицю" для міш. або жін. хору без супр. Авторка самод. співаників С. Ламберт склала хор на мелодію "Їхав козак за Дунай", англомовний текст якої не має нічого спільного з оригіналом. Інтонації цієї мелодії використав також Дж. Ґершвін у дуеті "Козацька любовна пісня" (оперета "Пісня полум'я", 1930 вийшла кіноверсія твору). Д. Дауні написав романс "Мені однаково" на сл. *Т. Шевченка* для баса та симф. оркестру. Р. Керол скомпонував обробки для вел. джаз. оркестру нар. і стрілецьких мелодій; вони вміщені на дискугіганті "Україна танцює", випущеному студією звукозапису Укр. т-ру в Америці під проводом В. Змія. Пісняр Дж. Лоуренс переробив для популярного виконання баладу "Ой не ходи, Грицю" (1979) у довільному варіанті англ. тексту під назвою "Так, моя дорога донечко". Цей "Вок. данс." виконували співачка Д. Шор, джазмени Б. Ґудмен та Ґ. Міллер, сестри Ендрю. Л. Бернстайн написав музику до кіноповісті "Тарас Бульба" (1962), інструментовану Фр. Ваксманом. Нью-Йоркське вид-во Ширмера опублікувало (1940) "Різдвяну фантазію на теми коляд України" для міш. хору бє супр., створену диригентом І. Букетовим за пропозицією і під впливом О. Кошиця. М. Березовський написав "Різдвяну увертюру", побудовану на дит. піснях зимового циклу. Завдяки О. Кошицю надзвичайного поширення в Америці набув "Щедрик" М. Леонтовича, особливо після його публікації в англомовному варіанті П. Ольховським під назвою "Коляди дзвонів". З'явилося багато обробок і переробок цієї щедрівки для хору Р. Шоу, Р. Вагнера, А. Фідлера, симф. оркестрів Ю. Орманді, Л. Бернстайна, естр. оркестрів, вокалістів — зірок ТБ тощо. "Щедрик" у записах синтезатора розходився мільйон. тиражами (від 1922 здійснено понад 250 записів), рекламувався усіма засобами мас. реклами. Автор багатьох творів на укр. тематику В. Балей, який до того ж написав музику до к/фільмів "Лебедине озеро. Зона", "Кисневий голод", "Молитва за гетьмана Мазепу", разом із І. Стецюрою та І. Карабицем брав щонайактивнішу участь в організації першого "Київ Музик Фесту".

Амер. тематика знайшла певне відображення й

Виступ П. Міллер у Малому залі НМАУ ім. П. Чайковського (2002)

у творчості укр. композиторів-професіоналів, не рахуючи широкого відгомону в естр. музиці. Так, створені симфонія "Америка" *А. Караманова*, кантата до 100-ліття переселення українців до Америки та вже згадана "Music from Waterside" І. Карабиця, опера "Ланцюг" *О. Канерштейна* за к/ф "Скуті одним ланцюгом" та його ж Симфонія № 6 "Американська" на теми опери, мюзикл "Подорож по Міссісіпі" Ж. і Л. Колодубів за творами М. Твена, прелюдія і фуга для фп. *О. Левковича* пам'яті С. Барбера, концертна сюїта для 2-х фп. "Американський альбом" *В. Золотухіна*, "Концертино для Дейла" *А. Рощенка*, присв. амер. саксофоністу Д. Андервуду, Концерт для труби *О. Злотника*, симф. етюд "Farewell" *О. Красотова*, дві кам. опери *В. Ракочі* за новелами Е. По і Р. Бредбері, опера "Гайавата" *Б. Сичалова* за Г. Лонгфелло, редакція і оркестровка Л. Колодуба опери "Анна Ярославна" А. Рудницького, джаз. варіації для фп. з оркестром *К. Віленського* на теми Д. Еллінгтона та С. Джопліна, "Коротка історія часу" за Ст. Шокінгом для синтезатора та органа *В. Гончаренко*. Поміж вок. тв. — "Чотири поезії Едварда Естліна Камінгса" *Л. Тур'яба*, хор. сюїта *А. Гайденка* на сл. Дж. Ґрабена, "Intrada" для міш. хору *Є. Толмачова* на сл. В. Блейка, "Funny Death" для 8 голосів *Л. Юріної* на сл. А. Гінзбурга, "Місячний блюз" для солістки й хору без супр. на сл. Дж. Ґершвіна та хор "Пам'яті К. Бейсі" для міш. хору й диксиленду Є. Толмачова тощо. Т. Булат і *Т. Філенко* (її син) видали англ. мовою фундаментальну, багатоілюстровану працю "Світ Миколи Лисенка" (2001).

Творчі здобутки амер. композиторів висвітлювались у працях укр. музикознавців *С. Павлишин* (Чарльз Айвз. — К., 1973; Зарубіжна музика XX ст. — К., 1980; Ігор Соневицький. — К., 1995) та *О. Маркової* (Нариси з історії зарубіжної музики. 1950—1970. — О., 1995). Канд. дисертацію "Традиція експерименту в американській музиці XX ст." захистив *А. Карнак* (К., 2000). Зі статтями про укр. музику в амер. пресі виступали *Н. Герасимова-Персидська, С. Грица, О. Дубас, Д. Дувірак, В. Дутчак, О. Кушнірук, О. Мурзіна, І. Сікорська, Б. Фільц, Л. Яросевич* та ін. З творчістю амер. авторів в укр. пресі знайомили *Л. Кияновська, В. Кузик, І. Сікорська, Г. Степанченко, Б. Сюта, Т. Швачко* та ін. Н. Ґерасимова-Персидська запрошувалася до США на читання лекцій з питань старовинної укр. музики. Киянка *Р. Левіна* викладала у Джульярдській муз. школі (поміж учнів — В. Клайберн). Нотне вид-во Ширмера придбало права на оприлюднення у США творів деяких укр. композиторів, у т. ч. *С. Людкевича*.

Літ.: *Витвицький В.* За океаном. — Л., 1996; "Будь здорова, землице": Українські народні пісні про еміграцію / Упоряд. *С. Грица*. — К.; Чикаго, 1992; Українська діаспора у світі: Довідник. — К., 1993; *Нудьга Г.* Українські думи і пісні у світі. — Л., 1997—98; *Кошиць О.* Листи до друга / Упоряд. *Л. Пархоменко*. — К., 1998; Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест" (1990—1999): Матеріали преси, фотодокументи, програми / Упоряд: *М. Колиця, Г. Степанченко*. — К., 1999; *Муха А.* Композитори світу в їх зв'язках з Україною. — К., 2000; *[Б. п.]*. Концерти за океаном // Музика. — 1977. — № 4; *[Б. п.]*. Нью-Йорк аплодує // Там само. — 1978. — № 3; *Болей В.* (запис *М. Колиці*). На порозі світового визнання // Там само. — 1989. — № 2; *[Б. п.]*. "Червона рута" в США // 1989. — № 3; Прем'єра в Лас-Веґасі // Там само. — 1990. — № 1; *Беляков В.* Чим не сенсація? // Там само. — 1990. — № 3; [*Б. п.*]. Хеллоу, Америко // Там само. — 1990. — № 4; *Туркевич В.* Безцінний дарунок // Там само. — 1991. — № 3; *Кашкадамова Н.* Роман Савицький — піаніст і педагог // Там само. — 1991. — № 4; *[Б. п.]*. Америка — Україна: Мости спілкування // Там само. — 1991. — № 5; *[Б. п.]*. Капела імені Т. Шевченка // Там само; *Філенко Т.* Концерт у Нью-Йорку // Там само. — 1992. — № 2; *Яцків О.* Прописаний у Нью-Йорку // Там само; *Павлишин С.* Знайомство зблизька // Там само. — 1992. — № 5; *Філоненко Л.* Хто автор пісні "Гуцулка Ксеня" // Там само. — 1992. — № 6; *Рудницький А.* Співець військової слави // Там само; Побачення через 60 років // Там само. — 1993. — № 2; *Булат Т.* Нью-Йорк святкує ювілей М. Лисенка // Там само. — 1993. — № 4; *Коць М.* Василь Авраменко // Там само; *Мірошниченко С.* Між Нью-Йорком і Санкт-Петербургом // Там само. — 1994. — № 5; *Чепалов О.* "Запорожець" за Гудзоном // Там само. — 1998. — № 5; *Савицький Р.-мол.* Українська пісня та американські композитори // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісн. НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; *Сікорська І.* Українська музика в далекому зарубіжжі // Там само; *Турчинский М.* Профессор Одесской консерватории Наум Блиндер и его роль в развитии американской скрипичной школы // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісн. Одес. держ. консерваторії. — О., 2002. — Вип. 3; *Кушнірук О.* П. Міллер і С. Салтерс були окрасою фестивалю // Свобода (Нью-Йорк). — 2002. — 6 груд.; *Кульова В.* Бродвейська опера на київській сцені // Хрещатик. — 2004. — 28 квіт.

А. Муха

АМПЛІФІКАЦІЯ (*лат.* — розширення) — один із засобів розширення словесно-муз. тексту шляхом повторення окр. слів, уживання додаткових часток, вигуків сполучників "та", "да", "ой" і т. ін., що веде до нерівноскладовості силабічного вірша ("Що з-под дуба, дуба зеленого та вода протікає"). Широко застосовується в нар. індивідуальному і хор. виконавстві.

Літ.: *Квитка К.* Заметка о происхождении русской песни про татарский полон // *Квитка К.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1971. — Т. 1.

С. Грица

АНАЛІЗ МУЗИЧНИЙ (АМ., від *грец.* ἀνάλυσις — розкладання, розчленування) — метод дослідження, що виявляється в описі, мисленному розчленуванні на складові частини та інтерпретації певного муз. явища, виду муз. культури (епохи, народу, країни, міста, середовища тощо), муз. та муз.-наук. творчості (культурної епохи, *напрямку, стилю*, школи, окр. індивіда тощо) і, зокр., муз. твору. АМ. є основн. складником усякого музикознав. дослідження. Він є також неодмінною складовою частиною тих видів муз.-практ. діяльності, що мають пізнавальний характер, передусім сприймання музики. Аналіт. дії переважно поєдну-

ються в АМ. із застосуванням процедури протилеж. спрямування — синтезу елементів об'єкта, що вивчається та аналізується, в єдине ціле. Найчастіше використовується АМ. муз. творів, що полягає в дослідженні та *інтерпретації* їх стилістики, форми, мовних особливостей, тексту та контексту, взаємозв'язків цих складників та їх ролі у втіленні автор. задуму і змісту. Важливе місце в АМ. творів займає вивчення їх спільних властивостей та відношень між творами, групами творів, *жанрами* тощо. Поряд із цілісним аналізом практикується також частковий, що обмежується дослідженням деяких складників певного муз. явища, твору, їх окремих елементів, а часом — принципу чи закономірності муз. мислення, дискурсу викон. інтерпретації, значеннєвого поля тощо.

АМ. багато в чому залежить від суспільного контексту та методологічних настановлень дослідника, а часто й від емоційності та індивід. підходів особи, що здійснює аналіт. діяльність. Найоб'єктивніша інтерпретація змісту можлива у вок., танц. музиці й програмних з авт. коментарем творах. В АМ. інстр. музики на перший план здебільшого виступають муз. структура, елементи формотворення (архітектоніка, *ритм*, метр, *мелодія*, фактура, *інструментовка* і т. ін.) та *драматургії* творів.

Найчастіше використовуються два осн. методи АМ.: зовнішньо-описовий і причинно-порівняльний. В останні десятиліття значного поширення набули також стильові, вик. та текст. різновиди АМ. Зовнішньоопис. АМ. обмежується описом і реєстрацією зовнішніх рис та проявів муз. явища. Найбільшого поширення він набув у деяких видах *критики музичної*. Причинно-порівняльний АМ. досліджує явища в контексті мист. взаємозв'язків, з'ясовує їх генезу, тенденції та закономірності розвитку, місце в мистецтві епохи, естет. навантаження і його узгодження з естет. поглядами істор. періоду, функціон. й сусп. аспекти появи й існування явища тощо. При використанні кожного з методів АМ. залежно від мети можливим є домінування одного з аспектів дослідження — аналізу драматургії, формотворення, темат. розвитку, метру, ритму, *ладу*, *тембру*, динаміки, фактури, мелодики, гармонії, структури тощо. В ост. десятиліття 20 ст. помітне місце в *музикознавстві* почали посідати такі відносно нові різновиди АМ. як вик., інтерпретац., текст., електроакуст., дискурс-аналіз тощо. Іноді гіпертрофія якогось із аспектів АМ. може призвести до вульгаризації та наук. девальвації ряду положень АМ. певного автора (напр., деякі зразки АМ. Г. Конюса, П. Гіндеміта та ін.).

АМ. є основою музикознавчої науки, зокр. теор. муз-ва, його елементи є основоположними в курсах усіх муз.-теор. дисциплін у муз. навч. закладах України, передусім — *аналізу* муз. творів, *композиції*, гармонії та *поліфонії*, інтерпретації, гри на муз. інструментах.

В укр. муз-ві практикування АМ. почало утверджуватися в ост. третині 19 ст. Вагомим внеском у теорію і практику АМ. в кін. 19 — на поч. 20 ст. стали праці укр. учених у царині муз. *фольклористики* (*М. Лисенко*, *П. Сокальський*, *Ф. Колесса*, *К. Квітка*). Згодом проблеми АМ. розроблялися у працях *С. Людкевича*, *Б. Яворського*, *М. Грінченка*, *А. Ольховського*, *М. Тіца*, *З. Лиська*, *М. Гордійчука*, *М. Загайкевич*, *А. Мухи*, *Н. Горюхіної*, *С. Грици*, *Н. Герасимової-Персидської*, *І. Котляревського*, *В. Золочевського*, *І. Юдкіна*, *Я. Якуб'яка*, *В. Москаленка*, *Б. Деменка*, *С. Шипа* та ін.

Літ.: *Сокальський П.* Русская народная музыка, великорусская и малорусская. — Х., 1888; *Колесса Ф.* Ритміка українських народних пісень // Записки НТШ. — Л., 1906—07. — Т. 69, 71—74, 76; *Його ж.* Мелодії українських народних дум, серія 1—2. — Л., 1910—13 ("Матеріали до української етнології". — Т. 13—14); *Асафьев Б.* Прошлое русской музыки. Материалы и исследования. — Петроград, 1920 (ред). — Вып. 1: П. И. Чайковский; *Його ж.* Симфонические этюды. — Петроград, 1922; Русский романс. Опыт интонационного анализа: Сб. статей. / Под ред. *Б. Асафьева.* — М.; Ленинград, 1930; *Асафьев Б.* Русская музыка от начала XIX столетия. — М.; Ленинград, 1930, вид. 2-е: Русская музыка. XIX и начало XX века. — Ленинград, 1979; *Його ж.* Музыкальная форма как процесс. — М., 1930; Музыкальная форма как процесс. — М., 1947. — Кн. 2-я. Интонация; *Його ж.* "Чародейка" Опера П. И. Чайковского. — М., 1947; *Його ж.* Об исследовании русской музыки XVIII века и двух операх Бортнянского // Музыка и музыкальный быт старой России. — Ленинград, 1927; *Його ж.* "Евгений Онегин", лирические сцены П. И. Чайковского // *Його ж.* Избранные труды. — М., 1954. — Т. 2; *Конюс Г.* Критика традиционной теории в области музыкальной формы [...]. — М., 1932; *Його ж.* Метро-тектоническое исследование музыкальной формы [...]. — М., 1933; *Тюлин Ю., Бершадская Т., Пустыльник И., Пэн А., Тер-Мартиросян Т., Шнитке А.* Музыкальная форма. — М., 1965; *Мазель Л., Цуккерман В.* Анализ музыкальных произведений. — М., 1967; *Цуккерман В.* Виды целостного анализа // СМ. — 1967. — № 4; *Мильштейн Я.* "Хорошо темперированный клавир" И. С. Баха и особенности его исполнения. — М., 1967; *Гордійчук М.* Українська радянська симфонічна музика. — К., 1969; *Назайкинский В.* Проблемы комплексного изучения музыкального произведения. — М., 1970; *Гошовский В.* У истоков народной музыки славян. — М., 1971; *Людкевич С.* Форма солосніву у М. Лисенка (Спроба аналізу) // *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. — К., 1973; *Скребков С.* Художественные принципы музыкальных стилей. — М., 1973; *Горюхина Н.* Эволюция сонатной формы. — К., 1973; *Її ж.* Очерки по вопросам музыкального стиля и формы. — К., 1985; *Терещенко А.* Симфонія Євгена Станковича "Я стверджуюсь!" // Укр. муз-во. — К., 1977. — Вип. 12; *Лисенко М.* Характеристика музичних особливостей українських народних дум у виконанні кобзаря Вересая. — К., 1978; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Григорьева Г.* Стилевые проблемы русской советской музыки второй половины XX века. — М., 1989; *Бобровский В.* Функциональные основы музыкальной формы. — М., 1989; *Москаленко В.* Творческий аспект музыкальной интерпретации (К проблеме анализа). — К., 1994; *Акопян Л.* Анализ глубинной структуры музыкального текста. — М., 1995; *Арановский М.* Музыкальный текст. Структура и свойства. — М., 1998; *Зинькевич Е.* Симфонические гиперболы: О музыке Евгения Станковича. — Сумы. 1999. — Вып. 1; *Павлишин С.* Арнольд Шенберг. — М., 2001; *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. — С.Пб., 2001;

Титульна сторінка видання "Аналіз музичних творів" Я. Якубяка

Шип С. Музыкальная речь и язык музыки. — О., 2001; *Сюта Б.* Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини XX століття. — К., 2004; *Якуб'як Я.* Форма інструментальних речитативів М. Скорика // Укр. муз-во. — К., 1989. — Вип. 24; *Бойер К.* Репетитивная музыка // СМ. — 1991. — № 1; *Ланцута О.* Українська неоромантична фортепіанна соната // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії; *Горюхіна Н.* Композиція музичного твору // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7: Музикознавство: з XX у XXI століття; *Москаленко В.* Музичний твір як текст // Київ. муз-во: Текст музичного твору: практика і теорія. — К., 2001. — Вип. 7; *Сюта Б.* Інтертекстуальність та проблеми стилю і форми в українській музиці постмодернізму // Студії музикознавчі. — К., 2003. — Число 2: Театр. Музика. Кіно; *Черкашина-Губаренко М.* Музичний театр Віталія Губаренка. Історичний контекст. Риси драматургії // Віталій Губаренко: Сторінки творчості. — Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Кн. 4. — Вип. 32; *Richter E. Fr. E.* Die Grundzuge der musikalischen Formen und ihre Analyse. — Leipzig, 1852; *Marx A.* Die Musik des 19. Jahrhunderts und ihre Pflege. Methode der Musik. — Leipzig, 1855; *Його ж.* Das Ideal und die Gegenwart. — Jena, 1867; *Schweitzer A.* Johann Sebastian Bach. — Leipzig, 1908; *Marx A.* Ludwig van Beethoven. Leben und Schaffen. — Berlin, 1911. — Bd. 1—2; *Riemann H.* L. van Beethovens sämtliche Klavier-Solosonaten. Ästhetische und formaltechnische Analyse mit historischen Notizen. — Berlin, 1920. — Bd. 1—3; *Kurth E.* Romantische Harmonik und ihre Krise in Wagners "Tristan". — Berlin; Leipzig, 1920; *Leichtentritt H.* Analyse der Chopinschen Klavierwerke. — Berlin, 1921—22. — Bd. 1—2; *Bucken E.* Geist und Form im musikalischen Kunstwerk. — Wildpark; Potsdam, 1920; *Schenker H.* Neue musikalische Theorien und Phantasien. — Wien, 1906, 1910, 1935. — Bd. 1—3; *Tovey D.* Fr. Essays in musical analysis. — Lpz, London, 1935—39. — 1—6; *Hindemith P.* Unterweisung im Tonsatz. — Mainz, 1937—70. — Bd. 1—3; *Adorno T.* Philosophie der neuen Musik. — Frankf./M., 1958; *Goldschmidt H.* Zur Methodologie der musikalischen Analyse // Beiträge zur Musikwissenschaft. — Berlin, 1961. — Bd. 3. — № 4; *Eco U.* Opera aperta. — Milano, 1962; *Motte D. de la.* Musikalische Analyse, Text- und Notenteil. — Kassel; New York, 1968. — Bd. 1—2; *Boculewski K.* Polska twórczość kompozytorska: 1945—1984. — Kraków, 1987.

Б. Сюта

АНАНЬЇН Степан Андрійович (1857—1942) — психолог, педагог. Викладав законодавство в серед. навч. закладах Києва. 1912—25 — професор Київ. ун-ту. Після перевороту 1917 активно включився в перебудову вищої школи. Через хворобу 1925 залишив викладацьку діяльність й оселився в с. Зміїв (нині місто Харків. обл.). Досліджував історію педагогіки, психології (зокр. музичної). Один із засновників муз. психології в Україні, зокр. вивчав проблеми психолог. механізмів виникнення впливу музики на слухачів, форм муз. переживань, експериментально досліджував різні вікові групи дітей в аспекті їхніх муз. здібностей тощо. Підсумком його досліджень стала монографія "Интерес по учению современной психологии и педагогики" (К., 1915), де викладено погляди науковців на зацікавлення як гол. джерело навч.-вихов. процесу. Тяжкі умови життя за нім. окупації спонукали А. до самогубства. Похований у брат. могилі в центрі м. Змієв.

Літ. тв.: Трудове виховання, його минуле й сучасне. — К., 1924; Психологія музичних переживань // Музика. — 1923. — № 8—9; До вивчення музичного боку дітей та дитячої музичної здібності // Там само. — 1924. — № 1—3.

О. Губко

АНГЕМІТОНІКА, АНГЕМІТОНІЧНИЙ ЗВУКОРЯД (від *грец.* ˊαν- — "частка заперечення", ἡμιτόνιον — "півтон") — звукоряд без півтонів. До а. з. належать різні безпівтонові звукоутворення. Вони поширені в укр., рос. нар. піснях та наспівах ін. слов'ян. народів, а також у Шотландії, Китаї, Японії тощо. В основі А. з. лежать трихорди — безпівтонові поспівки в обсязі кварти й квінти. *К. Квітка* вважав, що А. можна поділити на три-, чотири- та п'ятищаблеву. Найпоширенішою з них є остання (див. *Пентатоніка*).

Літ.: *Квітка К.* Ангемітонічні примітиви і теорія Сокальського. — Етнографічний вісник УАН. — К., 1928. — Кн. 6; *Людкевич С.* Ціпотонова система і спроби використання її для нової музичної виразності // *Його ж.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973.

Б. Фільц

Г. А. Андреадіс

АНДРЕАДІС (справж. прізв. Минаїв) Галина-Алісія (22.06.1932, м. Ставрополь, нині РФ — ?) — укр. співачка (мецо-сопрано) у США. Лауреат Держ. конкурсу кам. співаків у Буенос-Айресі (Аргентина, 1960). Закін. 1960 конс. у Буенос-Айресі (кл. А. Цетера). Одночасно студіювала оперний репертуар з диригентом Ф. Калусіо. 1944 разом з батьками емігрувала до Німеччини, пізніше — до Аргентини, 1959 дебютувала тут у столичному т-рі "Колон". До 1963 співала на оперних сценах Аргентини (у містах Ла Плата, Кордова тощо), з 1963 — у США. Виступала на укр. святах і вечорах. У складі Укр. оперного ансамблю співала в Нью-Йорку п/к *Л. Рейнаровича*. У конц. репертуарі — твори укр. (*М. Лисенко, К. Стеценко, Я. Степовий, А. Вахнянин, В. Барвінський, С. Людкевич, Б. Лятошинський, А. Гнатишин* та ін.), рос., зах.-європ. (*П. Чайковський*, К. Сен-Санс, Р. Шуман, *Ф. Шуберт* та ін.) композиторів. Гастролювала в країнах Америки (США, Канада, країни Півд. Америки) й Зах. Європи, 1974 — в Австралії. На 3-х платівках (усі — 1976) записано 11 кам.-вок. творів укр. композиторів, у т. ч. *І. Шамо, О. Білаша, П. Майбороди*, вибрані оперні арії (у супр. симф. орк. Буенос-Айреса), *Держ. гімн України*.

Партії: Графиня Монморансі ("Анна Ярославна" А. Рудницького), Марфа ("Хованщина" М. Мусоргського), Мати ("Мавра" І. Стравинського), Азучена ("Трубадур" Дж. Верді) та ін.

Літ.: Наш театр: Книга діячів українського театрального мистецтва. — Нью-Йорк, 1975. — Т. 1; *Бура Л.* Хвилини з Галиною Андреадіс // Наше життя. — 1964. — № 5; *Целендо К.* Тріумф Галини Андреадіс // Свобода. — 1964. — 20 груд.; *Полтава Л.* Галина Андреадіс — багатогранний талант // Визвольний шлях. — 1975. — № 9; *М. О.* Три нові платівки Галини Андреадіс // Там само. — 1977. — № 3.

І. Лисенко

АНДРЕЄВ (справж. Андреєв-Вергін) Микола Олександрович [1822 (за ін. даними — 1836) — 28.01(9.02).1898, м. Москва, Росія] — співак (драм. тенор), педагог. Співу навч. приватно у Ф. Ронконі, Й. Сетова (Петербург), А. Буцці (Мілан, 1873). 1857 дебютував у Петербурзі. 1863 — на сцені т-ру "Сан-Карло" в Неаполі (1863). До 1867 з вел. успіхом виступав в оперних т-рах Італії, Німеччини, Австрії, Іспанії, Великої Британії, Швеції. Соліст Маріїн. т-ру (Петербург, 1867—71), Великого т-ру (Москва, 1872—77), гастролював у Київ. рос. опері (1872—76), Харкові. Учасник концертів Київ. відд. ІРМТ. 1873—74 викладав у Київ. муз. уч-щі, 1884—87 — в Моск. муз.-драм. уч-щі Моск. філармон. т-ва. Поміж учнів — М. Агулін, Е. Рапопорт.

Володів сильним рівним голосом широкого діапазону. Виконанню А. були притаманні висока вок. культура, драм. наснаженість, уміння відтворити психологічну специфіку муз.-сцен. образу. Співав п/к *Е. Направника.*

Партії: Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Руальд ("Рогнеда" О. Серова), Альфред, Манріко, Радамес ("Травіата", 1-й виконавець на сцені Маріїн. т-ру, "Трубадур", "Аїда" Дж. Верді), Едгар ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Роберт ("Роберт-Диявол" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Кюи Ц.* Избранные статьи. — Ленинград, 1952; *Одоевский В.* Музыкально-литературное наследие. — М., 1956; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Гозенпуд А.* Русский оперный театр XIX века, 1873—1889. — Ленинград, 1973; *Раппопорт М.* Феноменальный тенор // Музыкальный и театральный вестник. — 1857. — № 9; *[Элькан А.]* Ещё русский тенор // Русский мир. — 1860. — 10 дек.; Н. А. Андреев (Некролог) // РМГ. — 1898. — № 3.

О. Кушнірук

АНДРЕЄВ Олег Анатолійович (17.05. 1942, м. Київ) — диригент. Закін. орк. ф-т (кларнет, кл. П. Суханова) та ф-т оперно-симф. диригування (кл. М. Рабиновича) Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1968). Удосконалював дир. майстерність у *Н. Рахліна* (1972—75, Казань). Від 1986 — викладач кл. дир. у Київ. ін-ті культури. 1972—97 працював із симф. оркестрами у філармоніях і т-рах Казані, Грозного, Ярославля, Києва, Запоріжжя, Луганська. Виступає з оркестрами у Москві, С.-Петербурзі, Одесі, Харкові.

Репертуарний список конц. програм А. складають твори клас. і сучас. музики, зокр. всі симфонії *Л. Бетховена, П. Чайковського, Й. Брамса, С. Рахманінова,* симфонії В. А. Моцарта, А. Брукнера, Г. Малера, О. Скрябіна, *І. Стравинського, Д. Шостаковича,* твори укр. клас. (*М. Дилецький, Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель*) і сучас. музики (*М. Скорик, Л. Грабовський, В. Губа, І. Карабиць, В. Губаренко, В. Зубицький, Є. Станкович, В. Сильвестров, М. Шух, Л.* і *Ж. Колодуби, Ю. Іщенко, М. Денисенко, В. Польова* та ін.).

Г. Конькова

АНДРЕЄВ Павло (1739, за ін. даними 1740, с. Баришівка Переяславського полку — ?) — співак. У віці 9—10 років з-поміж інших малолітніх півчих був відібраний до двору імп. Єлизавети Петрівни.

Літ.: *Лякіна Р.* Солов'ї з XVIII ст. // Укр. культура. — 2000. — № 3.

АНДРЕЄВ Павло Захарович [25.02(9.03).1875, с. Осьміно, тепер Лузького р-ну Ленінгр. обл., Росія — 14.09.1950, м. Ленінград (тепер С.-Петербург), РФ] — оперний і кам. співак (бас-баритон), педагог, громад. діяч. Н. а. СРСР (1939). Закін. Петерб. конс. (кл. співу *С. Габеля,* 1893). Дебютував у партії Демона (одноім. опера Ант. Рубінштейна) на сцені Петерб. Нар. дому. Соліст "Ліричної опери" т-ру Неметті (1904—05), "Нової опери" А. Церетелі (1905—06). Виступав на сцені Київ. опери (1907—08), де виконав бл. 30 партій. До цього часу належить його формування як визначного співака й драм. актора. 1909—48 — соліст Маріїн. т-ру в Петербурзі. Брав участь у "Рос. сезонах" С. Дягилєва (Лондон, Париж, 1913—14). Вів інтенсивну конц. діяльність, у т. ч. під час 2-ї світ. війни. У 1919—29 та 1934—50 викладав у Ленінгр. конс., засл. професор Республіки (з 1926).

А. володів сильним голосом красивого тембру і широкого діапазону, мав прекрасну вок. школу, акторська гра відзначалася пластичністю. Оперний репертуар А. включав різнопланові — героїчні, комед., характерні — ролі.

Партії (загалом 64 в 35-и рос. та 29-и зах.-європ. операх): Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь Ігор (одноім. опера О. Бородіна), Амонасро ("Аїда" Дж. Верді). 1-й виконавець на рос. сцені та в Києві партій Варнави ("Джоконда" А. Понкієллі) та Петра І ("Цар і тесля" А. Лортцинга).

Дискогр. (включає загалом понад 70 тв., здійснена, зокр., фірмою "Граммофон", С.Пб., 1900, 1901, 1905—07); "В. И. Ребиков" (1904); РАОГ (1911); архів. зап. в ДЦММК, ЦДАЗ тощо.

Літ.: *Цветоев С.* Павел Захарович Андреев. — Ленинград, 1934; *Лебедев Д.* Павел Захарович Андреев: Очерк жизни и творческой деятельности. — Ленинград, 1971; [*Б. п.*]. Голос и труд // В мире музыки. Календарь. — М., 1974.

І. Сікорська

АНДРЕЄВ Яків (бл. 1729, с. Топалі, Стародубського полку — ?) — співак. 1739 був серед учнів *Глухів. муз. школи,* до якої його влаштував відомий свого часу регент *Ф. Яворський.*

Літ.: *Лякіна Р.* Солов'ї з XVIII ст. // Укр. культура. — 2000. — № 3.

АНДРЕЄВА Олена Федорівна [02.(15).06.1914, м. Петроград (тепер С.-Петербург), Росія] — композиторка, музикознавець, педагог. Член НСКУ (1945). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Ревуцького,* 1945). Від 1944 — викладачка муз.-теор. дисциплін Київ. муз. уч-ща, з 1945 — Київ. ССМШ. Від 1960 — муз. редактор Укр. філії вид-ва "Сов. композитор", з 1963 — редактор, зав. редакції вид-ва "Мистецтво", 1967—89 — редактор, ст. редактор, зав.

М. Андреєв у ролі Радамеса (опера "Аїда" Дж. Верді)

О. Андреєв

П. З. Андреєв у ролі Князя Ігоря (одноіменна опера О. Бородіна)

редакції вид-ва "Муз. Україна". У творчості А., що спирається на нар.-пісен. джерела й традиції вітчизн. класики, панують ліричні та лір.-епічні мотиви.

Тв.: вок.-симф. поема "Колискова" на сл. О. Марунін (1950); для симф. орк. — "Урочиста увертюра" (1945); для струн. — Квартет (1940); для струн. квартету та фл. — Етюд (1936); для скр. і фп. — "Пісня і танець" (1937, 2-га ред. — 1970); для фп. — 2 сюїти, прелюдії, Концертний парафраз на тему з опери "Тарас Бульба" М. Лисенка; для різн. інстр. — п'єси; для сопрано соло та міш. хору без супр. — кантата-поема "Наймичка" на сл. Т. Шевченка (1937); для хору без супр. — "Три шляхи" на сл. Т. Шевченка (1939); кам.-вок. твори — романси, пісні для дітей, обр. нар. пісень.

Літ. тв.: Основи музичної грамоти. — К., 1953, ^{2}1960, ^{3}1972, ^{4}1978, ^{5}1993; Таблиці з нотної грамоти для учнів 1—4 і 5—6 класів музичної школи. — К., 1959, ^{2}1960; Музичний словник. — К., 1960, ^{2}1974; Ударные инструменты: Справочник. — К., 1960; Ударні інструменти сучасного симфонічного оркестру. — К., 1985; Каталог рукописного фонду музичної спадщини Л. Ревуцького. — К., 1994. Поновлення авторського тексту за оригіналами і підготовка до друку партитури опери "Тарас Бульба" М. Лисенка (муз. редакція Л. Ревуцького, інструментальна — Б. Лятошинського). — К., 1989; Ред. опрацювання вид. творів *В. Косенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького* та ін.

Літ.: *Архимович Л.* Вітаємо ювіляра // Музика. — 1984. — № 3; *Шурова Н.* Слово про друга // Спогади, досвід, дослідження: Зб. праць. — К., 2002. — Вип. 3.

А. Муха

О. Андреєва

Л. Андреєва-Дельмас у ролі Кармен (однойменна опера Ж. Бізе)

АНДРЕЄВА-ДЕЛЬМАС (дів. пріз. — Тищинська, сцен. псевд. — Дельмас) Любов Олександрівна (27.09.1884, м. Чернігів — 30.04.1969, м. Ленінград (тепер С.-Петербург), РФ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. З родини службовця Держбанку; мати — З. Дельмас — викладачка музики та іноз. мов, п/к якої А.-Д. здобула початкову муз. освіту. Співу навч. у Петерб. конс. (1898—1905) у кл. М. Ірецької. Під час роботи у Петерб. "Новій опері" (антрепренер А. Церетелі) вдосконалювалась у М. Славіної. 1906—07 співала в театрі Солодовникова (Москва), 1908—09 — у Київ. опері, 1910—11 — Нар. домі (Петербург). Брала участь у "Рос. сезонах" в Монте-Карло (1911—12) і Парижі (1913—14). 1913—19 — солістка т-ру муз. драми, 1919—22 — оперного т-ру (Петроград, тепер С.-Петербург). Партнерами А.-Д. по сцені були *П. Андреєв* (її чоловік), *М. Баттістіні*, Е. Карузо, Т. Руффо, *Л. Собінов, Ф. Шаляпін*. Талант А.-Д. високо цінували О. Глазунов, К. Станіславський; *М. Малько*, Ф. Шаляпін. Від 1923 гастролювала в містах Росії як конц.-кам. співачка. Від 1932 викладала в муз. уч-щі і на робітн. ф-ті при Ленінгр. конс. 1934—51 вела клас сольного співу (з 1938 — доцент цієї конс.). За деякими даними, у різні роки поставила кілька опер.

А.-Д. володіла сильним голосом красивого тембру, актор. темпераментом, пластичністю. Мала яскраву сценічну зовнішність. Вона була 1-ю виконавицею ролі Хіврі в опері "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського* (інструментовка *Ц. Кюї*). Загалом її репертуар нараховував понад 60 різнохарактерних оперних партій. Поміж кращих — Любаша ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*), Марина Мнішек, Марфа ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського). Кармен (однойм. опера Ж. Бізе, співала понад 400 разів).

Зберігся портрет співачки роботи О. Мурашка (С.Пб., приватна колекція). Записала 7 творів на фірмі "Граммофон" (1906, 1914). О. Блок присвятив їй свій поет. цикл "Кармен", тривалий час листувався з нею.

Партії: Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Ольга, Поліна, Графиня, Солоха ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Черевички" П. Чайковського), Ганна, Лель, Весна ("Майська ніч", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Хазяйка корчми ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Азучена, Амнеріс ("Трубадур", "Аїда" Дж. Верді), Паж ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Лаура ("Джоконда" А. Понкіеллі), Даліла ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Женев'єва ("Пеллеас і Мелізанда" К. Дебюссі).

Літ. тв.: Моя ученица // Музыкальные кадры. — 1940. — № 20—21.

Літ.: *Хопрова Т.* Музыка в жизни и творчестве А. Блока. — М., 1974; *Клинко Г.* Л. А. Дельмас-Андреева // Музыка и жизнь. — М.; Ленинград. — 1973. — Вып. 2; *Муха А.* Музично-театральна творчість // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Емельянова В., Стенюкова А.* Любовь Андреева-Дельмас // Лит. Россия. — 1980. — 7 марта.

І. Лисенко

АНДРЕЙКО (15 ст.) — лютнист. Служив солістом Придв. королівської капели в Кракові. Згадується 1415.

Літ.: *Степаненко М.* Клавірне мистецтво XVI — поч. XIX ст. // Музика. — 1983. — № 4.

І. Лисенко

Д. Андрейко

АНДРЕЙКО Дмитро (Андрійович) (30.01.1864, с. Трудовач, нині Львів. обл. — 10.06.1888, м. Львів) — хор. диригент, композитор, скрипаль, цитрист, збирач нар. пісень. 1867 закін. Коломийську гімназію. Навч. у Львів. духовній семінарії, де був диригентом хору. Записував і опрацьовував нар. пісні, частину яких *П. Бажанський* вмістив у зб. "Русько-народні мелодії". Виступав як цитрист і скрипаль. Автор хор. обробок нар. пісень. Брав активну участь у виданні збірника хор. творів "Кобзар" (Львів, 1885).

Тв.: для вок. квартету — зб. "Вінок з народних мелодій". — Л., 1885; для голосу з фп. — "Літа молоденькі" // Кобзар. — Л., 1885; "Звуки України: Українські народні пісні під нотами на один голос і з повним текстом. — Нью-Йорк. 1919.

Літ.: *Левицький І.* Дмитро Андрейко // *Його ж.* Прикарпатська Русь у XIX віці. — Л., 1898; [*Б. п.*]. Некролог // Діло. — 1888. — № 21 (передрук: Батьківщина. — Л., 1888).

П. Медведик

АНДРІЄВСЬКА Ніна Костянтинівна (20.12.1927, м. Київ) — композиторка, музикознавець, радіожурналістка, З. д. м. України (1998). З. журналіст УРСР (1983). Дипломантка Міжн. конкурсу композиторів (Москва, 1972). Член НСКУ (1968) та НСЖУ. Закін. філол. ф-т Київ. пед. ін-ту (1952),

іст.-теор. ф-т Київ. конс. (1954), аспірантуру при ній (1970). 1953–89 працювала редактором (1977–88 — зав. відділу редакції муз. мовлення) Укр. радіо. Муз. твори А. — переважно в галузі вок. музики, мелодично виразні, пройняті світлим ліризмом. Поміж творів — популярна пісня "Якби я вміла вишивать" (сл. Л. Реви).

Тв.: хори ("Три шляхи", сл. Т. Шевченка, "Вітчизно-мати", сл. А. Драгомирецького, дитячі "Пам'ять", сл. власні тощо); кам.-вок. — анс. "Як у лісі розцвітали", сл. Я. Купали, триптих "Київ" тощо; цикл "Моє кохання", в т. ч. "За Десною тихою", сл. О. Новицького тощо; романси; пісні й танці для дітей; обр. укр. нар. пісень (15).

Літ. тв.: Дитячі опери М. В. Лисенка. — К., 1962; статті в зб., енцикл., журн., газ., рецензії, радіобесіди (цикли лекцій).

Літ.: *Кулик Р.* Світ її пісень // Музика. — 1979. — № 1; *Терещенко А.* Про що співали струни // КіЖ. — 1972. — № 22; *Кирейко В.* З щедрих витоків //КіЖ. — 1978. — 21 трав.; *Довженко В.* З пісень Ніни Андрієвської // Там само. — 1985. — 13 жовт.; *Оськіна А.* Її душа в пісні // Київ. вісник. — 1988. — 18 трав.

А. Муха

АНДРІЄВСЬКА Тетяна Михайлівна (21.09.1955, м. Одеса) — укр. піаністка. Сестра *І. Андрієвського.* З. а. України (1993). Лауреатка Всеукр. конкурсу музикантів-виконавців ім. Лисенка (1987, 2-а премія) та Міжн. конкурсу ім. П. Лантьє. Закін. Одес. конс. (1973–78, кл. фп.) та асистентуру-стажування при Київ. конс. (1979–81). Від 1981 — солістка Київ. філармонії. Виступала з сольними концертами та в дуеті зі скрипалем І. Андрієвським.

І. Лисенко

АНДРІЄВСЬКИЙ Василь Порфирович (бл. 1885, Полтавщина — ?) — скрипаль, педагог. Від 1915 жив у Великих Сорочинцях на Полтавщині, де часто давав концерти. Мав вел. репертуар, у т. ч. український. Його мистецтво високо цінували *М. Ерденко,* І. Голдберг, Я. Кубелік, з якими А. мав творчі контакти. Від 1930-х жив у Гадячі, де працював викладачем у місцевій школі.

Літ.: *Гармаш Г.* Василь Андрієвський // Приватний архів *І. Лисенка*

І. Лисенко

АНДРІЄВСЬКИЙ Ігор Михайлович (8.06.1959, Одеса) — скрипаль, диригент, музикознавець. Брат *Т. Андрієвської.* Канд. мист-ва (1991). Лауреат Нац. конкурсу скрипалів ім. М. Лисенка (1988, 3-я премія). Член НСКУ. Навч. у кл. скр. в Одес. ССМШ та Одес. конс. (кл. проф. П. Меламеда, 1982). Проходив факультатив у кл. оперно-симф. диригування проф. *В. Базилевич.* Від 1985 — асистент-стажист кафедри скрипки Київ. конс. (кл. *О. Горохова*). Від 1993 — доцент кафедри скр. НМАУ. 1995–99 навч. як оперно-симф. диригент у НМАУ (кл. *А. Власенко*).
Постійно виступає як соліст-скрипаль з провідн. оркестрами Києва та України. Систематично проводить концерти кам. музики у складі різноманітних кам. ансамблів. Широковідомий в Україні дует скр.-фп. у складі А. й Т. Андрієвської. Постійно виступає у складі струн. квартету *"ARCHI"* (1-а скрипка) в Україні та за її межами. Від 1995 регулярно проводить семінари з питань навч. скрипкової гри у Муз. академії м. Крагуєвац (Сербія). Від 1991 — ініціатор створення, худ. кер. та гол. диригент кам. оркестру "ARCHI", 1994 — творчий кер. кам. оркестру студентів НМАУ. Від 1999 — диригент *Ансамблю клас. музики України ім. Б. Лятошинського при Нац. будинку орган. та кам. музики України.* Під його орудою відбулися визначні прем'єри у репертуарі цього колективу — "Меса-бревіс in F" Й. Гайдна, 9-а симфонія *Л. Бетховена,* "Stabat Mater" Дж. Россіні, "Реквієм" Дж. Верді, "Пісня долі" *Й. Брамса,* "Карміна Бурана" К. Орфа, "Іоанн Дамаскін" *С. Танеєва.* Концерти колективу записані на CD.

Літ. тв.: канд. дис.: "Виконавські засоби музичної виразності як інтонаційна система в сучасній скрипковій музиці" (К., 1991); Творчість Н. Паганіні та деякі проблеми сучасного виконавства // Музична культура Італії та Франції: від бароко до романтизму (проблеми стилю та міжкультурних контактів): Зб. наук. праць / Київ. держ. конс. — К., 1991; Деякі проблеми розвитку української скрипкової школи в контексті еволюції європейської інструментальної музики // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 14. — Кн. 6: Музичне виконавство; Медитативность в современном исполнительстве (на примере исполнительских трактовок И. Менухина) // Исторические и теоретические проблемы музыкального стиля: Тематич. сб. науч. трудов / Киев. гос. конс. — К., 1993; Проблеми фольклористики та сучасна українська скрипкова школа // Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 1: Муз. вик-во; Скрипкове мистецтво на зламі століть // Теор. та练 практ. питання культурології. — Мелітополь, 2002. — Вип. 9: Укр. музикознавство на грані століть; Стиль Ф. Крейслера в контексті еволюції сучасного скрипкового мистецтва // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2005. — Вип. 6.

Літ.: *Сікорська І.* Казка для дорослих // Хрещатик. — 2004. — 14 квіт.; *Чердынцева А.* Не продавайте душу! // Веч. вести. — 2004. — 9–15 окт.

І. Сікорська

Т. Андрієвська

І. Андрієвський

АНДРІЄВСЬКИЙ М. О. (1842–1887) — поет, композитор. Автор духовного канта "Ах, смотри, кто жив", на реліг.-філософ. тематику, що вміщений у Почаївському "Богогласнику" (1790).

Літ.: *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк. — 1998. — Ч. 2.

А. Муха

АНДРІЄВСЬКИЙ Степан Степанович (Степанов Степан) (?, м. Київ — після 1803) — співак. 1742–74 — півчий Петерб. *Придв. спів. капели,* звільнений у чині камер-фур'єра з нагородою у 2 тис. рублів та пенсіоном у 650 руб. Отримав дворянський титул. 1758 відряджений до Києва для набору півчих для Петерб. капели, для якої знайшов, зокр., *І. Середу* та *І. Новамлинського.* 13 хлопців було відправлено ним до Глухів. муз. школи. Згодом жив у Києві.

Літ.: *Харламлович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. — Т. 1.; *Рыцарева М.* Русская музыка XVIII века. — М., 1987; *А. А[ндреевский].* Набор в Киеве певчих для придворной капеллы в 1758 году // Киев. старина. — 1891. — Т. 32. — Март; *Іванов В.*

Нове про Глухівську школу // Музика. — 1986. — № 6; *Широцький К.* Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII віку // Рада (Київ). — 1914. — 18 черв. — № 136; ЦДІАК України. — Ф. 51, оп. 3, спр. 19254, ч. 1, арк. 135–137; Ф. 59, оп.1, спр. 2246, арк. 1–7 зв.

Л. Горенко-Баранівська, М. Юрченко

АНДРІЄВСЬКИЙ Федір Петрович [4(17).11.1854 — 1914, м. Москва, Росія] — співак (бас), педагог. Закін. Петерб. конс. (кл. *К. Еверарді*, 1882). Виступав на оперних сценах Києва, Харкова, Тифліса (тепер Тбілісі), Казані, Саратова. Залишивши сцену, вів пед. діяльність у Моск. конс. Поміж його учнів — О. Матвєєв, М. Сперанський, О. Улуханов та ін.

Партії: Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Варязький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Рамфіс, Спарафучільо ("Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді), Сен-Брі, Дон Дієго ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Кардинал ("Дочка кардинала" Ж. Галеві).

Літ.: [*Б. п.*]. Андриевский Ф. П. [Некролог] // РМГ. — 1914. — № 46.

І. Лисенко

Ф. Андрієвський

АНДРІЄНКО Клим — див. *Чічка-Андрієнко К.*

АНДРІЙ (16 ст.) — співак-бандурист. Служив при дворі польс. воєводи. Виконував укр. нар. думи.

Літ.: *Харламнович К.* Малорусское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

АНДРІЙ (18 ст.) — співак. Служив при дворі тобол. митрополита Іоанна Максимовича, який привіз його з України.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

П. Андрійчук

АНДРІЙ з Бережан (17 ст., м. Бережани, тепер Терноп. обл. — ?) — церк. півчий. У лют. 1652 виїхав до Москви, де співав у хорі *Государевих півчих дяків* при дворі царя Олексія Михайловича.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937 (перевид. — Л., 1995); *Моценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973.

Б. Сюта

В. Андріяненко

АНДРІЙ з Опішні (18 ст., с. Опішня, тепер Полтав. обл.) — співак. Вок. освіту здобув у *Глухів. муз. школі* (1738–41, кер. *Ф. Яворовський*). 1741 відряджений до Петербурга, де тривалий час був солістом Капелії придворних півчих (див. *Придворна співацька капела*).

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

АНДРІЙЧУК Петро Олександрович (17.01.1958, м. Борщів Терноп. обл.) — хор. диригент, баяніст, педагог. З. пр. культ. України (1992). Професор (1999). Член Нац. ліги укр. композиторів (1999), Нац. Всеукр. муз. спілки, Нац. спілки журналістів України. 1977 закін. Терноп. муз. уч-ще, 1982 — Київ. конс. (кл. баяна *М. Різоля*, кл. ансамблю *І. Яшкевича*, кл. диригування *М. Гозулова*). Від 1978 — концертмейстер, з 1992 — худ. керівник і диригент Засл. нар. ансамблю пісні й танцю України "Дарничанка". Від 1989 — викладач Київ. ін-ту культури, з 1996 — доцент. Автор хор. творів, пісень на сл. укр. поетів, обробок укр. нар. пісень. Гастролював з анс. у містах пострад. країн, а також Польщі, Румунії, кол. Югославії, Чехії, Словаччини, Великої Британії, Франції, Австрії, Італії. Автор обробок і аранжувань укр. нар. пісень для нар. хору й різних складів вок. ансамблів, пісень на сл. укр. поетів, статей у пресі.

Літ.: *Погребенник Ф.* Привітання ювіляру // Хата. — 1997. — № 12 (31); *Рудаков М.* Культуру творять одержимі // Урядовий кур'єр. — 1997. — 24 трав.; *Приймак О.* "Дарничанці" — 35 // Хрещатик. — 1998. — 4 квіт.; *Вериховинець Г.* Грані таланту // Профспілки України. — 2002. — № 2.

А. Муха

АНДРІЯНЕНКО Віра Іванівна (21.03.1946, м. Гадрут, Азербайджан) — кам. співачка (лір. сопрано). Н. а. України (1993). Лауреатка Міжн. конкурсу співаків Середньої Азії і Казахстану (Фрунзе, нині Бішкек, 1972), респ. конкурсу кам. виконавців "Золота осінь" (Київ, 1979, 1-а премія). Дипломантка Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Тбілісі, 1975). Закін. 1975 Казах. конс. (Алма-Ата, тепер Алмати, кл. сольного співу Н. Шарипової), 1976 — солістка Луган. філармонії. Від 1992 — викладачка вокалу, з 1995 — доцент муз.-пед. ф-ту Луган. пед. ін-ту. Гастролювала в різних містах України та за кордоном.

Для вик. манери характерні емоц. насиченість і щирість, тонке психолог. нюансування, досконала дикція. У конц. репертуарі співачки твори різних епох, жанрів: сольні партії в 4-й симфонії Г. Малера, "Stabat Mater" Д. Перголезі, Концерті для голосу з оркестром *Р. Глієра*, кам. твори *Л. Колодуба*, *М. Жербіна*, *Ф. Надененка*, *Л. Дичко*, *М. Глінки*, *П. Чайковського*, *М. Римського-Корсакова*, *С. Рахманінова*, *Й. С. Баха*, *Л. Бетховена*, Х. В. Глюка, *Ф. Шуберта*, Дж. Верді, Дж. Пуччіні, К. Дебюссі, М. Равеля, Й. Штрауса та ін.

Партії: Іоланта, Тетяна ("Іоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Травіата (однойм. опера Дж. Верді), Сусанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Спектор В.* Вера Андрияненко // 2000. — 2005. — № 45.

Д. Якубович

АНДРОС (Королюк) Ніна Іванівна (19.05.1935, м. Харків) — хормейстер, музикознавець. Канд. мист-ва (1970). Професор (1985). Закін. Харків. конс. (1957, дир.-хор. відділ, кл. *З. Заграничного*). Викладачка хор. дисциплін у Харків. пед. ін-ті (1957–62), конс. (1962–72), Київ. конс. (1971–91).

Літ. тв.: Канд. дис.: "Особливості музичного втілення поезії Т. Шевченка в хорових творах українських радянських композиторів" (К., 1969); Українська хорова література. — К., 1977, [2]1983; Методика викладання хорових дисциплін. — К., 1981; Українська хорова література. — К., 1981; Хорове диригування. —

К., 1984; Читання хорових партитур. — К., 1984; Українська хорова література (радянський період). — К., 1985. — Ч. 1; К., 1986. — Ч. 2; Полум'яне слово Шевченка в українській музиці. — К., 1985; Кобзарева пісня. Поезія Т. Шевченка і музика. — К., 1994; Корифеї української хорової культури XX ст. — К., 1994; Маленькі історії про українських композиторів XVIII—XX ст. — К., 1998; Упорядкування: Хорові сцени та хори з опер українських композиторів: Хрестоматія. — К., 1993; статті в зб. "Укр. муз-во", Шевченківській енциклопедії, ж.: "Музика", НТЕ, "Всесвіт", "Радуга", "Москва".

Літ.: *Авдієвський А.* Монографія Н. І. Андрос "Фольклорно-інтонаційні принципи музичного втілення поезії Т. Шевченка в хорових творах українських радянських композиторів" // КіЖ. — 1986. — 5 січ.; *Яремчук Д.* Д-р Ніна Королюк у Вінніпегу // Новий шлях (Торонто, Канада). — 1993. — 20 лют.; *Черкашина М., Авдієвський А., Муровський П.* [Три рецензії на роботу Н. Королюк "Полум'яне слово Шевченка в українській музиці"] // Там само. — 1994. — 3 груд.; *[Б. п.].* Роман Виктюк дал добро [Постановка сказки Нины Королюк "Принцесса"] // Телеграф. — 2005. — 3 нояб.

Л. Пархоменко

АНДРОСОВ Віктор Григорович (30.10.1938, м. Краснодон, нині Луган. обл.) — естр. співак (тенор). З. а. УРСР (1973). Закін. Всерос. творчу майстерню естр. мист. (Москва, 1962). 1963—81 — соліст Миколаїв. філармонії. 1972—81 — худ. кер. ВІА "Багряні бригантини" (Миколаїв). У репертуарі — пісні укр. композиторів. Виконавець пісень у кінофільмах (зокр. "Білий птах з чорною ознакою", 1971, Київ. кіностудія ім. О. Довженка).

А. Демчик

АНДРОСЮК Петро Іванович [25.07.1912, м. Харків — 1976 (за ін. даними — 1978)] — композитор, музикознавець, педагог. Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (кл. теорії музики *М. Тіца*, кл. композиції *С. Богатирьова*, 1946). Викладач муз.-теор. дисциплін муз. уч-ща (1946—71), з 1950 — у Харків. конс. Автор творів для різних інстр. з фп. (п'ять п'єс), для голосу з фп. (обробки укр. нар. пісень).

Літ. тв.: Гармония в музыкальных примерах. — К., 1963; Фортепіанна фактура. Гармонічний аналіз: Метод. посібник (1964, рукоп.).

АНДРОСЮК Пилип Гнатович (бл. 1900, с. Станишівка, тепер Житомир. обл. — після 1940, там само) — нар. скрипаль-віртуоз. Мистецтва гри на скрипці навчався самотужки. Виступав у сіл. клубі с. Станишівка, а також на олімпіадах у Житомирі.

Літ.: *Білецш О.* Скрипка // Червоне Полісся (Житомир). — 1940. — 7 листоп.

АНДРУСЕНКО Дмитро Васильович (4.10.1885, с. Решетилівка, тепер смт. Полтав. обл. — 18.07.1965, м. Суми) — кобзар, диригент, педагог, майстер із виготовлення укр. нар. муз. інструментів. Учень *В. Осадька*. Закін. 1921 2-річні дир. курси в Полтаві. 1921—26 викладав спів на пед. курсах у Решетилівці, керував хорами. Організатор капел бандуристів при школах у Решетилівці (1927), Кривому Розі Дніпроп. обл. (1929—31), у селах Веприк Гадяц. р-ну Полтав. обл. (1931—32), Недригайлів, Вільшана (1932—41), Шалигіне (1945—47) на Сумщині. Організував і керував (з 1947) капелою бандуристів при ПК заводу ім. М. Фрунзе в Сумах. Виступав як кобзар-соліст. Майстрував бандури, цимбали та сопілки. Автор ряду обробок укр. нар. пісень та власних творів.

Літ.: *[Б. п.].* Праздник песни в Сумах // СМ. — 1949. — № 7; *Жеплинський Б.* Рапсоди України // Берегиня. — 1993. — № 2, 1994. — № 3.

АНДРУСІВ Наталка (Наталія) Юліанівна (4.03.1910, м. Косів, нині Івано-Фр. обл. — ?) — оперна співачка. Навч. у Коломийськ. філіалі Львів. ВМІ (кл. Р. Рубінгера), Варшав. конс. (кл. З. Белевич). Під час Варшав. повстання 1944 вивезена на примус. роботи до Німеччини. Від 1947 — у США, мешкала в Ріверґеді (Лонг-Айленд, Нью-Йорк). Співала у Філадельф. опері, співпрацювала з *Я. Барничем* у постановці опери *М. Лисенка* "Чорноморці", виступала в опері В. Овчаренка "Лис Микита", на відкритті пам'ятника *Лесі Українці* в м. Клівленд, на концертах і академіях, присв. видат. укр. істор. датам і діячам. Автор конц. програми "З піснею довкола світу за 80 хвилин".

Літ.: *Книш З.* Над Прутом у лузі. — Торонто, 1962; *Геник-Березовський С.* Теніс в Коломиї // Коломия й Коломийщина. — Філадельфія, 1988;

Б. Ясінський

АНДРУШКО Роман (22.06.1928, Львівщина) — диригент, скрипаль, контрабасист, педагог. Бакалавр з фаху "муз. педагогіка". Навч. у Львів. *ВМІ* (кл. скрипки). Під час 2-ї світ. війни й у перші повоєнні роки — в Регензбурзі (Німеччина). Від 1948 — у США (Чикаго). Закін. муз. коледж (Чикаго). Пройшов курс диригування у проф. К. Іракa. Працював контрабасистом симф. оркестрів (Чикаго, Даллас), оркестрі балету (Сан-Франциско). Викладав музику та гру на струн. інструментах, керував молодіж. оркестрами в Чикаго, учасник *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (Детройт). Від 1968 — кер. церк. хору "*Прометей*" парафії св. Володимира й Ольги в Чикаго. 1987 організував міш. хор на честь святкування 1000-річчя Хрещення Руси-України, з яким гастролював в Італії та Канаді. 1985—2001 — диригент чол. хору "*Сурма*".

М. Бурбан

АНЕНАЙКИ (ананейки, ненайки, ненена тощо; церк.-слов'ян. аненаки) — у візант. та схід.-слов'ян. церк. співі 11—17 ст. підтекстовки довгих мелізмат. розспівів складами **а-не-на-ні** тощо. Використовується як худ.-виразовий і техніковик. засіб; у т. ч. для уникнення зяяння, зіяння (*лат.* hiatus) — довгого виспіву однієї голосної чи збігу голосних. Ряд голосних розбивали на окр. склади, додаючи приголосні. Подібні прийоми існували вже в давніх вок. традиціях Півн. Африки та Близького Сходу, у т. ч. синагогальній. У візант. церк. співі А. вживалися з теретізмами (розспіви на складі **те-ре-рі**) та хабувами (**ха, хо, хе-ву-ве-уе** і т. ін.) — різновидами кратим (див. — *Візантійська музика*). У давньорус. спів. традиції (за візант. каноном) А. зустрі-

Н. Андрос

Д. Андрусенко

Н. Андрусів

Ані Лорак

В. Анісімов

чаються у тих піснеспівах, що мали розвинену мелізматичну мелодику — *осмогласних*, кондаках, степеннах, окр. стихирах, приспівах "*Аллилуйя*" (див. — *Жанри богослужбові*) та ін. В укр. і рос. церк. співі 16 — 1-ї пол. 17 ст. А. вживали разом із *хомонією*; вони стали невід'ємною стильовою ознакою урочистих *демественних*, путних та окр. знаменних співів — як обиход., так і святкових. Співаючи з А., виконавці, за грец. традицією, вільно комбінували склади "на-не-ні" з ін.: "та-то-те-гії", а іноді й з окр. грец. словами ("леге", "палін") — у різних піснеспівах по-різному, тож назва А. не зовсім точна. За підтекстовкою схід.-слов'ян. А. походять, можливо, від візант. осмоглас. формул — ανανεανεςε ανεανεςε νεανες, хоча не дублюють їх, оскільки вживаються також і в неосмоглас. обиход. співах 16—17 ст. Розспіви з А. 16 ст., зафіксовані знамен. нотацією (див. *Нотації безлінійні*), не розшифровані, тому їх взаємини із грец. співом не досліджено.

На поч. 17 ст. А. разом з хабувами й хомонією отримали негат. оцінку з боку прихильників ясності церк. співу як застарілі й зайві елементи, що затемнюють і викривлюють зміст тексту. В укр. нотолін. ірмолоях (див. *Книги богослужбові*) кін. 16—17 ст. А. — рідкісне явище, що вживалося у *грец.* і *болг. наспівах*. Упродовж 2-ї пол. 17 ст. під час реформи церк. співу в Росії А. було виключено з вик. практики і з текстів рос. нот. книг, редагування яких здійснювалося почасти й українцями. У церк. співі рос. *старообрядців* А. зустрічаються ще й сьогодні.

Літ.: *Вознесенский И., прот.* Церковное пение Юго-Западной Руси. — М., 1898. — Вып. 1; *Преображенский А.* Культовая музыка в России. — Ленинград, 1924; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 1; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — Ленинград, 1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение Русской Православной Церкви. — Нью-Йорк, 1978. — Т. 1; *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; Послание к патриарху Гермогену (1606—10) // Музыкальная эстетика России XI—XVII вв. / Сост. *А. Рогов.* — М., 1973; *Антонович М.* Значення української партесної музики для російської музичної культури XVII—XVIII ст. // Зб. на пошану Григорія Китастого. — Нью-Йорк, 1980 (передрук: Musica Sacra. — Л., 1997); *Васильченко-Михно Г.* Як співали на Афоні (до питання про походження грецького розспіву) // З історії української музичної культури: Зб. статей. — К., 1991; *Wellesz E.* The History of Byzantine Music and Hymnography. — Oxford, 1949, [2]1961; *Antonowicz M.* Ukrainische geistliche Musik. — München, 1990.

Ол. Шевчук

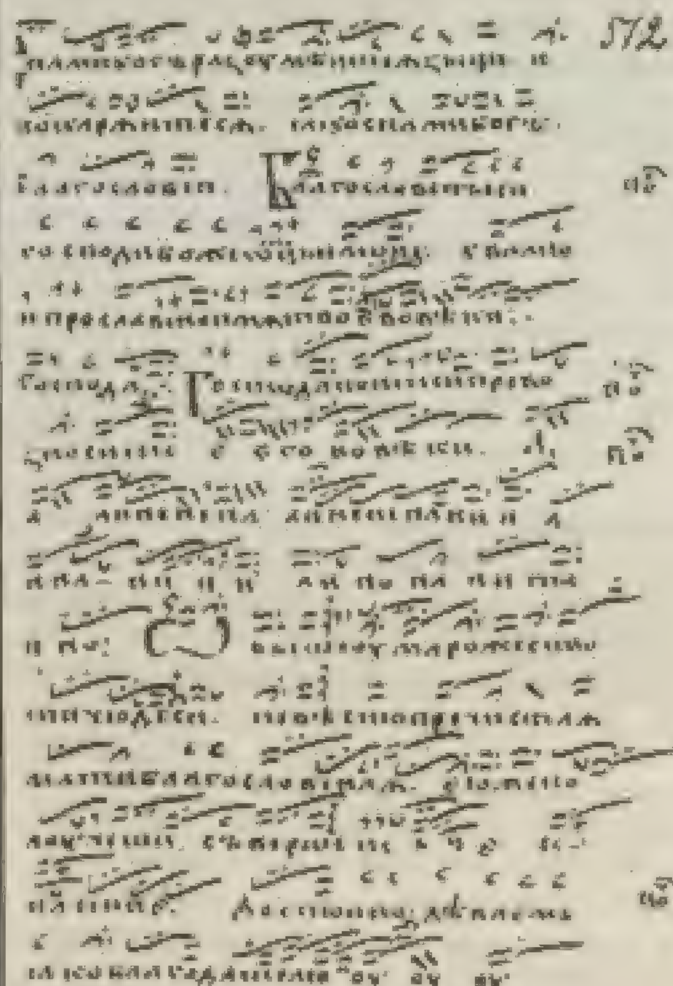

Аненайка у складі монодійного піснеспіву. Ірмологіон 1530–40-х. – ІР НБУВ. – Ф. 160, № 614

АНІ ЛОРАК (справж. — Куєк Кароліна Мирославівна; 27.09.1978, м. Кіцмань Чернів. обл.) — поп-співачка, авторка пісень. З. а. України (1999). Лауреатка конкурсів "Утренняя звезда" (Москва, РФ, 1995—96, Гран-прі), "Big Apple Music—96" (Нью-Йорк, США), фестивалів "Пісенний вернісаж" (Київ, 1994—96, 1997, Гран-Прі Президента України), "Первоцвіт", "Веселад" (обидва — 1994), "*Червона рута*" (Севастополь, 1995, 2-а премія в категорії *поп-музики*). Учасниця фестивалів "Таврійські ігри" (Каховка Херсон. обл., 1995—97), за його опитуванням — найкраща співачка України 2002 ("Золота Жар-птиця"). Працювала у продюсерських центрах "Титан" (кер. Ю. Фальоса, 1992—99), "Арс" (Москва, кер. І. Крутий, 1999—2000), нічному клубі "Спліт" (Київ).

Закін. КНУКіМ (2000). Активно концертує, співає в різних *стилях*, у т. ч. джаз-рок. Добре володіє м'яким приємним голосом. У репертуарі — пісні С. Круценка, Р. Суржі, К. Меладзе, Вл. Лещенка, рок-гурту "*Брати блюзу*", що акомпанував їй. Має відеокліпи, зокр. "Я вернусь". Знімалася в ролі Оксани у телемюзиклі К. Меладзе "Вечера на хуторе близ Диканьки" (Інтер, 2001). Разом з О. Скрипкою озвучила укр. мовою шведський мультфільм "Карлсон, який мешкає на даху" (2006). Має звукозаписуючу компанію "Ані Лорак Компані".

Дискогр.: мультимедійний CD: "Там, де ти є...". — К; запис "Круц Продакшн", RG Music, 2001; CD — "Хочу летать". — К.: Academia Records (запис — Лондон: Holy Music), 1996 (перевид. на аудіокасеті. — К.: НАК, 1996); "Я вернусь". — К.: Союз — Україна, 1998; "Ангел Мрій Моїх". — К.: Росток Рекордс, 1999; "www. anilorak. com". — К.: Росток Рекордс, 2000; "Remix. Мрій про мене". К.: Lavina Music, 2004; "Smile". — К.: Lavina Music, 2005; "Розкажи...". — К.: Lavina Music, 2006.

Літ.: веб-сайт: www.elvisti.kiev.ua/anilorak

А. Калениченко, О. Немкович

АНІСІМОВ (літ. псевд. В. А.) Віктор Миколайович [12(26).10.1886, м. Свеаборг, Фінляндія — 8.04.1939, м. Одеса] — музикознавець. Муз. освіту здобув у конс. Штерна (Берлін, кл. фп. Г. Гальстона). Там само студіював історію музики й муз. акустику, слухав лекції на філос. ф-ті

ун-ту. Від 1913 — викладач муз. літ-ри й муз. акустики Одес. конс. 1926—27 — співробітник газ. "Чорноморська комуна".

Літ. тв.: Зрительная синестезия как фактор физиологического порядка // Рус. офтальмолог. журнал. — 1930. — № 2; Композитор М. М. Вілінський // Рад. музика. — 1938. — № 1; Пушкін в історії російської музики // Там само. — № 2; Лев Добрянський і його скрипки // там само; Молдавський квартет Ю. М. Фоменка // Там само. — № 4; Одеська державна консерваторія (1913—1938) // Там само. — № 5; Открытие Одесской консерватории // РМТ. — 1913. — № 42 тощо.

Літ.: *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

АНІСІМОВИ (Анисимови) Любов і Віктор — естр. співаки (вок.-інстр. дует). Брат і сестра. З. а. УРСР (1988). Лауреати 3-го Респ. конкурсу артистів естради (Чернівці, 1982, 2-а премія), 3-го Всесоюз. конкурсу артистів естради (Ялта, 1983, Ґран-прі), Всесоюз. телеконкурсу "С песней по жизни" (Москва, 1984, 3-я премія). Брали участь у фестивалях молоді і студентів у Москві (1985), пісні у Польщі (1984, 1985); Днях культури України в Грузії (1989), Казахстані (1995), Узбекистані (1997). Віктор Леонідович А. (20.11.1959, м. Ніжин Черніг. обл.) — співак (тенор). Закін. 1981 Київ. уч-ще естр.-цирк. мистецтва. Акомпанує на *гітарі,* фп. Любов Леонідівна А. (за чоловіком — Васильківська) (17.06.1963, м. Ніжин Черніг. обл.) — співачка (сопрано). Закін. 1982 Київ. уч-ще естр.-цирк. мист. Акомпанує на *скр., флейті, окарині.* 1981—85 — артисти Терноп., з 1985 — Вінн. філармоній. У репертуарі — пісні укр. композиторів, зокр. "Біла криниця" *П. Дворського,* "Якщо сонце в небі світить" *В. Ільїна,* "Андріївський узвіз" *О. Злотника* тощо. Гастролювали у Великій Британії (1989), Ізраїлі (1999). Мають записи на Укр. радіо і ТБ, грамплатівці (1986), CD ("Спогади і мрії", "Золота осінь"), аудіокасеті ("Молитва кохання"). Випустили зб. "Співають Анісімови" (К., 1990).

Літ.: Співають Анісімови. — К., 1990; *Білейчук Б.* З піснею до сердець // Україна. — 1984. — № 11; *Кондратович Н.* ...или имена? // Сов. культура. — 1981. — 20 авг.; *Сорока Н.* Такі добрі пісні // Веч. Київ. — 1983. — 19 верес.; *Лепша І.* Діалог ведуть гітара й скрипка // Молодь України. — 1985. — 25 серп.

АННА (Ганка, Янка) Всеволодівна, черниця (ймовірно, 2-й пол. 11 ст., ? — 3.01.1112, м. Київ) — велика княжна, дочка вел. київ. князя Всеволода Ярославовича, онука Ярослава Мудрого й визант. імператора Костянтина Мономаха. Черниця Андріїв. (Янчина) монастиря у Києві. У 1086 заснувала при ньому школу для дівчат, де навчали грамоти, співів та різного рукоділля.

Літ.: *Татищев В.* История российская. — 1963. — Т. 2; Історія Української РСР. У 8 т., 10 кн. — К., 1977. — Т. 1. — Кн. 1; *Шеффер Т.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Фільц

"АННА-МАРІЯ" — поп-гурт (Тернол. філармонія). В. Кулак — муз. кер., бас-гітара; *В. Павлик* — вокал, гітара; Р. Тодорук — клавішні; М. Шамлі — ударні. Лауреат фестивалів "*Червона рута*" (Донецьк, 1993, 3-я премія в конкурсі *поп-музики*), "Марія" (Трускавець Львів. обл., 1993), "Нові зірки старого року" (Київ, 1994). Дипломант фестивалю "Марія—92". Існував 1992—1999. Ініціатор і організатор фестивалю "А.-М. і друзі" (Тернопіль—94). Має магнітоальбоми, записи на Укр. ТБ й радіо. Популярність здобули лір. повільні й танц. шлягери "Солодкі мрії" (диплом конкурсу на найкращу пісню "Червоної рута—93"), "Ти подобаєшся мені" (найкращий лір. шлягер 1993 за підсумками "Нових зірок старого року—94").

Дискогр.: Анна-Марія // Українська колекція. Рок-легенди України. — К., 2003.

А. Коленченко

АННАТО (Сєтова) Пальміра Францівна (? — 16.05.1899, м. Петербург, Росія, похована в Києві) — муз. і театр.-громад. діячка. Дружина *Й. Сєтова.* За походж. італійка. 1877—83 і 1892—93 — зав. постановчої частини Київ. міського т-ру, допомагала чоловікові в його антрепренерській діяльності у *Київ. рос. опері* (1894—96 — її антрепренер), театрі "Берґоньє" тощо. На власні кошти почала спорудження будинку т-ру "*Соловцов*". Брала участь у заснуванні *Київ. літературно-артистичного тов-ва.*

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1968.

М. Рибаков

АННИКОВА (Шевцова) Нінель Михайлівна (24.03.1924, м. Харків) — артистка оперети (лір. сопрано). З. а. УРСР (1960). Солістка Харків. т-ру музкомедії (1944—56), Київ. т-ру оперети (1956—68), Сум. філармонії (1968—73).

Ролі: Яринка ("Весілля в Малинівці" О. Рябова), Тоня ("Біла акація" І. Дунаєвського), Сільва (однойм. оперета І. Кальмана), Чаніта ("Поцілунок Чаніти" Ю. Мілютіна).

Т. Лукіна

АНСАМБЛІ НАУКОВО-ЕТНОГРАФІЧНІ (АНЕ.) — фольклорист. міські гурти п/к фахівців-етномузикологів. Метою АНЕ. є виконання нар. музики в автент. манері, узасаднене на наук. підходах. Учасники АНЕ. поповнюють репертуар виключно у власних фольк. експедиціях до сільської місцевості, здійснюючи аудіозапис і відеозапис нар. співу, гри на інструментах, обрядодій тощо. Необхідними етапами опрацювання нар.-муз. матеріалів є фахові нотні транскрипції аудіозаписів, їх аналіз. Переймання діалект. мовно-муз. і вик. особливостей, принципів звуковідтворення, артикуляції, варіювання здійснюють як за записами, так і в безпосеред. спілкуванні з нар. виконавцями, під час спільного музикування (співу, гри) первин. і вторин. колективів. Через точне відтворення фольк. викон. особливостей АНЕ. називають також "репродуктивними".

Активний рух створення АНЕ. розпочався в серед. 1960-х у Росії (моск. ансамбль під орудою В. Щурова). Нині цей рух охопив усю територію Росії. Значних успіхів у засвоєнні й передавні різних регіон. традицій досяг ансамбль рос.

В. і Л. Анісімови

Н. Анникова

нар. музики п/к Д. Покровського. В Україні течія вторинного автент. співу поширилася з поч. 1980-х, з часу виникнення анс. "*Древо*" (Київ), "*Родовід*" (Львів), "Слобожани" (Харків). Наприкінці 1980-х та в 1990-х в ін. містах України були організовані АНЕ. "*Гілка*", "*Муровський шлях*", "*Ладовиці*", "*Дике поле*" (Кіровоград), "Серпанок" (Суми), у Києві — "Отава", "*Володар*", "*Божичі*", "*Гуртоправці*", "*Кралиця*", "Буття", "Надобриденъ".

У порівнянні з самод. колективами кількість АНЕ. є незначною, оскільки ґрунтується на фаховій підготовці високого рівня її керівників та переважної більшості учасників. Кожний АНЕ. вносить вагомий вклад у популяризацію нар. музики різних регіонів України. Учасники АНЕ. (*Є. Єфремов*, *І. Клименко*, *Г. Коропниченко*, *О. Терещенко*, Т. Сопілка) здійснюють аудіовидання укр. автент. фольклору. Нар.-пісен. матеріал, виконуваний АНЕ., нині часто переходить до ін. вторин. фольклорист. і самод. колективів, які самостійно не здійснюють експедиц. роботи. *А. Іваницький* характеризує наук.-етнографічну інтерпретацію нар. музики як вищу форму *фольклоризму*.

Літ. *Іваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1996; Фольклор и молодежь. От истоков к современностс Рос. фольк. союз / Ред.-сост. *Н. Гилярова*. — М., 2000; *Лобкова Г.* Специфика и содержание работы фольклорного ансамбля Санкт-Петербургской консерватории // Там само; *Покровский Д.* Фольклор и музыкальное восприятие // Восприятие музыки. — М., 1980; *Єфремов Є.*, *Пономаренко В.* Дослідження локальної народнопісенної традиції як основа діяльності вторинного фольклорного ансамблю // Укр. муз-во. — К., 1989. — Вип. 24; Родная старина: Материалы II и III науч.-практ. конференций по проблемам сохранения и развития фольклора. — Калуга, 2001; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції. Навч. посіб. — К., 2002; *Щуров В.* Мы называем это "вторичная жизнь народного искусства" // Нар. творчество. — М., 2001. — № 1. Див. також список літ. при статті Є. *Єфремов*.

Ол. Шевчук

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. О. ВЕРЕСАЯ — чол. колектив, створ. 1955 (ст. Кетеринс, провінція Онтаріо, Канада). Кер. П. Казанівський. Склад: 13 бандуристів і 12 хористів.

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. О. ВЕРЕСАЯ засн. 1979 при школі ім. В. Сарчука (м. Гамільтон, Онтаріо, Канада). Кер. Г. Роєнко. У репертуарі — укр. нар. пісні, інстр. танці.

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ "ГОМІН" засн. у 1950-х (Нью-Джерсі, США) *В. Юркевичем*, старшиною УПА, родом з-під Бродів, збирачем і записувачем пісень. У складі — 8 учасників. У репертуарі — народні істор, побут., жарт., стрілец. та повстан. пісні, пісні УПА. З ініціативи колективу опубл. співаник УПА.

М. Семенюк

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ "ГОМІН СТЕПІВ" створ. при школі кобзар. мист-ва у Нью-Йорку (1982). Кер. *Ю. Китастий*, мист. кер. Л. Опанащук. До складу входять 16 юнаків і дівчат віком від 18 до 20 років. Виступали без диригента. Здійснено запис на платівку (1984). Гастролювали в різних містах США.

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. Г. КИТАСТОГО (Kytasty Bandura Ensemble; Аделаїда, Австралія) засн. 1974 при пласт. станиці. Керівники: Б. Жолкевич, Л. Ґавришкевич, А. Ростек та Ю. Полішко. 1978 перейшов під патронат укр. громади й доповнив свій склад вок. секцією. 1979 виступав у турне разом з ін. муз. колективами Півд. Австралії на сході країни. Композитор *Г. Китастий* присвятив йому композицію "Вперед до щастя і мети" (сл. К. Рошко).

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО засн. 1975 при філіалі ОДУМ (провінція Онтаріо, Канада). Кер. О. Казанівський. Перейменований на анс. "Кобзарі" (1976), кер. О. Метулинська. Співпрацює з чол. хором "*Гомін*" (диригент М. Бубна). Разом поставили оперу *Г. Китастого* "Бій під Конотопом" (1983). А. виступав у містах Канади й США. У репертуарі — укр. нар. пісні, танці, твори *Г. Китастого*, *Г. Хоткевича* та ін.

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТОК ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ засн. при школі українознавства (1972, США), кер. Р. Левицький. Увійшов до системи Об'єднання укр. православ. сестринств під протекторатом Гол. управи (1973, муз. кер. *В. Юркевич*). Після реорганізації (1976) А. очолив Н. Галіон, по смерті останнього — Л. Палинвода. У складі — 7 учасниць. Концертує у містах США й Канади. У репертуарі — зразки укр. муз. фольклору, в т. ч. *колядки*, *щедрівки*.

М. Семенюк

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ (Lesia Ukrainka Bandura Ensemble; Мельбурн, Австралія) створ. 1984 при школі гри на бандурі, засн. 1978 і очолюваною І. Якубовичем. Першими учасниками стали учні Рідної Школи ім. Лесі Українки у Нобл Парку. Брав участь в укр. концертах та ін. заходах, часто виступаючи з Молодечим Катедральним Хором у Мельбурні й хором "Черемош"; фольклорних фестивалях компанії Шелл (щорічно від 1982), а також крайових семінарах бандуристів у Сіднеї (1981, 1985) і Мельбурні (1983, 1984). Завдяки І. Якубовичу гру на *бандурі* утверджено в Мельбурн. міській конс. як спеціальність.

О. Т.

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. Г. ХОТКЕВИЧА (м. Сідней, Австралія) засн. 1964 учнем *Г. Хоткевича Г. Божулом* (керував до 1971) з метою популяризації укр. музики, кобзар. мистецтва, харків. способу гри на бандурі. 12 учасників проживає у Сіднеї, Мельбурні, Аделаїді. Свого часу кер. був *П. Деряжний*. Репертуар охоплює *істор.*, *козацькі*, *лір. пісні*, твори укр. композиторів. Учасник фольк. фест. Австралії,

організатор крайового кобзар. семінару (1985). Записав платівку "Кобза і пісня" (1978).

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТІВ ІМ. Г. ХОТКЕВИЧА (м. Торонто, провінція Онтаріо, Канада) засн. 1966 при ОДУМ, кер. *В. Родак*. Активно концертує у містах Канади й США. Співпрацює з чол. хором "Бурлака" (кер. О. Брездень, пізніше — О. Хміль). У репертуарі — укр. нар. пісні, *колядки, канти*, твори *Г. Хоткевича, Г. Китастого, О. Кошиця, М. Леонтовича*, вок. та інстр. твори сучас. композиторів. За сприяння Ансамблю здійснено видання репертуар. зб. для солістів і ансамблів бандуристів (з 1982).

В. Дутчак

АНСАМБЛЬ БАНДУРИСТОК "ЧЕРВОНА РУТА" (Атланта, шт. Джорджія, США) засн. у верес. 1980, кер. Л. Барабаш-Темпл. У складі — 8 учасниць. Мета колективу — популяризація укр. мистецтва. Виступав на фестивалі Союзу українок (1981), укр. фестивалі у "Рузвельт Комюніті Сентр" (1983), Міжн. фестивалі у Кабб Каунті (1984).

М. Семенюк

АНСАМБЛЬ ДАВНЬОЇ МУЗИКИ (АДМ.) — колектив виконавців укр. і заруб. старовинної музики в автент. манері п/к *К. Чечені*. Сформувався 1991. Склад: К. Чеченя (струн.-щипкові, духові, ударні інстр.), І. Чеченя (струн. інстр.), Я. Шевчук (колісна ліра, дух. інстр., вокал), О. Савченко (дух. інстр.), Н. Боянівська (вокал), В. Радик (вокал). У своїх конц. програмах АДМ. грає на *гуслях* (на 7 та 13-ти струн.), уді (середньовічному та модернізованому), *лютні* (ренесансова та барокова), *гітарі* (копії з інстр. А. Страдиварі, 1680), ребеку, *гудку*, понтійській лірі, *волинці* (дуді), старосвітській *бандурі*, колісній лірі, *кобзі* (копії з інстр. А. Страдиварі, 1680), родині блокфлейт (сопрано, альт, тенор), цинку, крумгорні, дудуку, *дримбах, окаринах* та різноманітних ударних інструментах. У репертуарі — *псальми, канти* та інстр. музика України 16—18 ст., а також музика Зах. Європи епох середньовіччя, Ренесансу та *бароко*. Музиканти провадять серйозну пошукову й наук.-дослідницьку роботу, самі виготовляють муз. інструменти. АДМ. об'їздив з концертами майже всі міста України, постійно виступає з темат. програмами у конц. залах Києва.
Музиканти записали понад 100 творів у фонди Укр. радіо, видали 5 CD серії "Музичні діалоги": Україна — Польща (16—18 ст.); Україна — Франція (12—18 ст.) Україна — Англія (13—18 ст.); Давня музика України в європейському контексті (17 ст.); Калейдоскоп старовинних мелодій (від середньовіччя до бароко). Спільно з *Н. Матвієнко* записано 2 CD: з творів, що звучали на І Всеукр. фест. "Київ. Русь" (2001), та "О, розкошная Венеро" (К 729584 АЖ, 2002, мелодії гетьманської доби). Колектив брав участь у II Міжн. фестивалі "Україна і світ бароко" (Київ, 1994), XVII Міжн. Старосондецьк. фестивалі давньої музики (Польща, 1994), І Міжн. фестивалі старовин. музики (Ужгород, 1995), XVI фестивалі укр. музики в Сопоті (Польща, 2000), І Всеукр. фестивалі "Київ. Русь" (2001), Міжн. фестивалі "Ренесанс гітари" (Білорусь, 2004), Міжн. фестивалі "Stimmen" (Німеччина, 2005). Солісти АДМ. гастролювали у Франції (1996), Великій Британії (1999), США (2000). Про АДМ. знято муз. т/ф на Укр. ТБ: "Музика гетьманської доби", "Стоїть явір", "Мелодії українського бароко".

В. Кузик

АНСАМБЛЬ КЛАСИЧНОЇ МУЗИКИ створ. 1992 на основі Київ. *кам. хору ім. Б. Лятошинського*. Продовжуючи його традиції, ансамбль виконує зах.-європ. музику (Дж. Палестріна, О. Лассо, К. Монтеверді), обробки нар. пісень, хор. концерти *А. Веделя* (15), хори *К. Стеценка, М. Дилецького, С. Дегтярьова, Д. Бортнянського, М. Березовського*. Нині в складі А. 40 співаків і 25 оркестрантів. Репетиції та концерти проходять у *Нац. будинку органної та камерної музики України*. Худ. кер. і гол. дир. — *В. Іконник*, від 2000 — В. Захарченко. У репертуарі: "Реквієм", "Велика меса *до* мінор", "Меса бревіс" В. А. Моцарта, "Висока меса", "Кантата № 4", "Магніфікат" *Й. С. Баха*, "Маріацельська меса", "Сім останніх слів Христа" Й. Гайдна, "Урочиста меса" Дж. Россіні, "Ґлорія", "Мандрівник" А. Вівальді та ін. твори клас. музики, сучас. укр. композиторів, укр. духовна музика, а також оригін. обробки нар. пісень, *щедрівки, колядки*. А. гастролював у багатьох країнах світу, має записи на радіо, ТБ.

Літ.: *Степанченко Г.* Професійні хорові колективи Києва // Київ музичний. — К., 1982; *Гармель О.* 70 музичних кроків Віктора Іконника // УМГ. — 1999. — № 4.

Г. Конькова, Г. Степанченко

АНСАМБЛЬ МІК (мандолін і концертин) виник при Київ. філії *Т-ва ім. М. Леонтовича* (1927), існував до 2-ї пол. 1930-х. Ініціатор створення і кер. — композитор і диригент Київ. опери *М. Радзієвський*. Колективом диригували також А. Наумов, *О. Климов*. Концертмейстер — викладач Київ. муз. проф. школи М. Квальярді. Об'єднував 40 учасників. Складався з *мандолін* (4 типи), *концертин* (вид гармошки), *гітар* та ударних інстр. Солісти орк. — М. Квальярді (мандолініст), О. Баранов та *Є. Столова* (концертиністи), *М. Геліс* (гітарист), Сікачинська (вокал). Основа репертуару — нар. *пісні*, популяр. зразки укр., рос. та зах.-європ. муз. класики, зокр. твори Ф. Куперена, Ж. Б. Люллі, А. Гретрі, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, Ж. Бізе, Дж. Пуччіні (автори перекладень *В. Дембський* і М. Радзієвський). З оркестром співали *З. Гайдай*, *О. Коба* (мецо-сопрано), *Д. Євтушенко* (баритон). Колектив виступав з концертами в Києві, Харкові. Згодом на його основі створено *квартет* мандолін, квартет концертин, тріо в складі гітари, концертин, мандоліни.

Літ.: *Шамаєва К.* Концертная жизнь Киева 1919—1932 годов // Из прошлого советской музыкальной культуры. — М., 1983. — Вып. 3; Музика — масам. — 1928. — № 2—4; Література й мистецтво. — 1929. — № 15.

О. Шевчук

АНСАМБЛЬ МУЗИЧНИЙ (від *фр.* ensemble — разом). 1. Мистецький колектив з виконавців, які виступають разом. Зустрічається А. хореографічний (напр., *Український народний академічний Ансамбль танцю ім. П. Вірського*), *пісні* й *танцю* (переважно військовий, що включає хор, оркестр, хореогр. групу, а подеколи й читців), симф. і хор. (*Ансамбль класичної музики* ім. Б. Лятошинського, оркестр або хор без диригента, напр., "Персимфанс", "*Жінхоранс*"), оперний (здійснює оперні постановки в конц. виконанні із супр. фп. чи орк.), балетний, кам. (від 2-х до 10-ти виконавців, кожен з яких виконує одну, а наприкінці 20 ст. — і кілька партій), у т. ч. струн., духов., фп., та колектив з кільканадцяти скрипалів або віолончелістів (ін. назва — *унісон*), бандуристів, сопілкарів, барабанщиць і т.п. Відповідно до способу виконання А. розподіляється на вок., інстр. та вок.-інстр. Усі вони зустрічаються в акад. (здебільшого кам.), нар. та *мас. муз. культурах*, у т. ч. *у джазі*: вок. А., де вирізняються чол., жін. та міш. види, частина вок.-інстр. — в *опері*, *кантаті*, *ораторії*, нар. гурт. співі, напр., Полтавщини, а також джазі (напр., "*Джаз-експромт*", "*Менсаунд*", "*Пікардійська терція*"), традиц. естраді; інстр. та ін. частина вок.-інстр. — крім акад. музики й джазу, також у муз. фольклорі (*троїсті музики*, гуцул. інстр. капели тощо), поп- (у т. ч. т. зв. ВІА) і *рок-музиці*.
2. Спільне виконання твору кількома виконавцями.
3. Муз. твір для здебільшого акад. вок., інстр. чи вок.-інстр. А. виконавців, переважно кам. складу (2—10) або для більшої кількості виконавців на однакових інстр. — скрипалів, бандуристів, сопілкарів тощо. Залежно від кількості виконавців кам. А. називають *дует* (або дуетіно), *тріо* (або терцет), *квартет*, *квінтет*, *секстет*, *септет*, *октет*, *нонет* та *децимет*. Відповідно до акуст. особливостей кам. А. буває монотембровим (зокр. вок. А., напр., тріо тенорів; дует, тріо, квартет і т. п. фп., *скрипок*, влч., *флейт*, *тромбонів*, *сопілок*, *бандур*, *баянів* або *мандолін*; фп. А. у 4, 6 чи 8 рук; скр. або влч. унісон), темброво однорідним (напр., струн., брас- або дерев'яні дух. тріо, квартет, квінтет, секстет і т. п.) і темброво неоднорідним (напр., твір для голосу і фп.; фп. тріо, квартет, квінтет, секстет тощо; дует для одного і більше струн. або дух. інстр. з фп., для флейти й *арфи* або *гітари* й скрипки і т. ін.; мішаний А. струн. і дух. інстр., можливо, з фп.; численні сучас. нетрад. склади тощо). За типом формування інстр. складу кам. А. для дух. інстр. — це твір для складів однойменного (напр., дует флейт, тріо *валторн* або терцет *труб*, квартет тромбонів), парного (зокр., квартет для 2-х флейт і 2-х *кларнетів* або для 2-х труб і 2-х тромбонів) та клас. (напр., квартет дерев'яних дух. інстр. — флейта, *гобой*, кларнет і *фагот*; брас-квартет — 2 труби, валторна, тромбон). Як і в А. для дерев'яних дух. інстр., у 2-й пол. 18 — на поч. 20 ст. з'явилися й ін. усталені інстр.-анс. склади — дует для 2-х скр., влч. або фп., для флейти й арфи, для фп. у 4 руки, для фп і одного із струн. або дух. інстр.; фп. і струн. тріо, квартет, квінтет, секстет, а також *октет* у складі подвійного струн. квартету тощо. Нерідко кількісна характеристика А. (тріо, квартет, квінтет, секстет тощо) визначала *жанр*. У 20 ст., особливо в 2-й пол., почав переважати А. для нетрадиц. складу з найрізноманітнішими назвами, що було викликано як прагненням композиторів відійти від традицій, так і різким посиленням індивідуалізації творчих задумів. Хоча перший вок. та вок.-інстр. А. з'явилися в укр. акад.

Інструментальний ансамбль 17 ст.

Сучасний інструментальний ансамбль (струнний квартет).

музиці наприкінці 18 ст., інтенсивний розвиток вони одержали лише в 20 ст., і від його ост. третини в рамках т. зв. камернізації кам.-інстр. А. випередив усі ін. жанри. Крім названих у відповід. статтях укр. кам.-інстр. анс., поміж яких найпоширенішими були інстр. квартет, зокр. струн., тріо, особливо фп., квінтет та дует для 2-х фп., композитори писали також твори для А. скрипалів (*І. Карабиць, В. Птушкін, В. Сопелкін, В. Скуратовський, Б. Фільц, К. Цепколенко, Л. Щукайло*), тромбоністів (*В. Повенський*), виконавців на ударних інстр. (*В. Губа, Л. Юріна*), іноді з орк. (*І. Громадський*), бандуристів (*Г. Китастий, І. Марченко, Я. Степовий, О. Яковчук*), домристів (*С. Острова*), сопілкарів (*М. Корчинський, Я. Лапинський*), часом із дзвіночками (*М. Корчинський*) чи А. виконавців на ударних інстр. (*В. Дроб'язгіна*), вок. А. (*О. Білош, П. Бойченко, М. Верикiвський, В. Верховинець, В. Годзяцький, І. Драго, В. Дроб'язгіна, М. Жербін, М. Завалішина, І. Кирилiна, Е. Козак, М. Колессо, Б. Котюк, П. Леонтович, М. Лисенко, Є. Мандичевський, В. Матюк, О. Нижанківський, І. Польський, П. Сениця, П. Товстуха, Є. Турула, Б. Фільц, Г. Фоменко, Я. Цегляр, П. Щуровський, О. Яворик* та ін.).

4. Процес спільного музикування двох і більше музикантів-інструменталістами. Звідси випливає назва навч. дисципліни у спец. муз. навч. закладах, у т. ч. України, — "кам. А.". Ця дисципліна охоплювала тільки кам.-інстр. А., а кам.-вок. входив до навч. предмету "концертмейстерство".

5. А. називається також злагодженість спільного виконання твору кількома чи кільканадцятьма музикантами.

6. Завершений номер з опери, кантати чи ораторії для групи співаків (із супроводом або без нього).

Літ.: *Раабен Л.* Инструментальный ансамбль в русской музыке. — М., 1961; *Його ж.* Мастера советского камерно-инструментального ансамбля. — Ленинград, 1963; *Його ж.* Камерная инструментальная музыка первой половины XX века. Страны Европы и Америки: Исследование. — Ленинград, 1986; *Гайдамович Т.* Инструментальные ансамбли. — М., 1963; *Максимов Е.* Ансамбли и оркестры баянистов. — М., 1966; *Боровик М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; Камерный ансамбль: Педагогика и исполнительство: Сб. ст. / Под ред. *К. Аджемова.* — М., 1979; *Левко О.* Пути обновления жанра камерно-инструментального ансамбля в творчестве русских советских композиторов 60—70-х годов: Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. — М., 1988; *Долидзе Т.* Камерные инструментальные ансамбли и основные принципы ансамблевого исполнительства. — Тбилиси, 1989; *Герего М.* Камерно-инструментальные (с фортепиано) ансамбли Б. Н. Лятошинского: Некоторые вопросы музыкально-исполнительской интерпретации: Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. — К., 1992; *Завьялова О.* Виолончельные сонаты Л. ван Бетховена: Жанр, стиль, ансамблевый принцип мышления. — К., 1999; *Польская И.* Камерный ансамбль: история, теория, эстетика: Монография. — Х., 2001; *Мартынов И.* Камерный инструментальный ансамбль // Очерки советского музыкального творчества. — М.; Ленинград, 1947; *Харитонов Б.* Значення інструментального ансамблю в розвитку музиканта-виконавця // Музика. — 1973. — № 2; *Різоль М.* Ансамбль як засіб формування музичного мислення інструменталіста // Актуальні напрямки відродження та розвитку народно-інструментального мистецтва в Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 24—31 берез. 1995. — К., 1995; *Круль П.* Українські камерні ансамблі духових інструментів початку XX ст. // Виконавське музикознавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47. — Кн. 11; *Paumgartner B.* Das Instrumentalen Ensemble: Gegenwart. — Zurich, 1966.

А. Калениченко

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ (АПіТ.) — естр.-конц. колектив, де поєднано різні види виконавства: вок. (хор, ансамбль, соло), інстр. (симф. орк. або нар. інстр.), хореогр. (сольні танці, анс.). Першим таким колективом в Україні став *Ансамбль танцю України*. У репертуарі — нар. пісні й танці, клас. твори вітчизн. і заруб. комп., а також конц. програми з єдиним сюжетно-композиційним задумом, елементами театралізації. В Україні працюють такі АПіТ.: військові — *Внутрішніх Військ МВС України, Зах. оперативного командування, Збройних сил України, Південного оперативного командування, Прикордонних Військ України; Буковинський, Гуцульський, Шахтарський, "Донбас", вок.-хореогр. жін. ансамбль "Таврія"* та ін. Худ. форми АПіТ. притаманні й муз.-хор. колективам (*Український народний хор ім. Г. Верьовки*).

Літ.: *Рунов Б.* О военно-патриотической музыке. — М., 1979; [*Б. п.*]. Музику на маневри // Музика мас. — 1931. — № 6; *Михайлов Э.* О нашей армии, для нашей армии // Муз. жизнь. — 1982. — № 3; *Лисота В.* Військова основа духової музики: історія та сучасність // Муз. мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА ім. А. В. Нежданової. — О., 2000. — Вип. 1; *Назаров Н.* Военная музыка // Правда. — 1978. — 15 июля.

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ УКРАЇНИ — армійський худ. колектив, засн. у 1932. Лауреат оглядів-конкурсів анс. ВМФ (Москва, 1981, 1-е місце), анс. пісні і танцю Збройних Сил (Москва, 1983, 2-е місце), Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1972). Організатор і 1-й кер. — С. Кузнецов, згодом А. очолювали Б. Боголєпов (1950—75), І. Самофатов (1976—86) та О. Сметанін (з 1986). У складі А. — хор., танц. група, оркестр. У репертуарі — пісні сучас., зокр. укр. композиторів. А. — 1-й виконавець пісні "Заветный камень" Б. Мокроусова тощо. З колективом пов'язана діяльність О. Бикова, С. Борматова, О. Іванова, Є. Кузьмина, О. Мірошниченка, О. Погребного, В. Турченка. У складі А. були Ф. Богдан, В. Слабий, О. Степаненко, Є. Устинов, О. Шерстюк.

О. Олійник

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК МВС УКРАЇНИ — армійський мистецький колектив. Лауреат Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1987). Дипломант міжн. фестивалю "Слов'янський базар" (Вітебськ, Білорусь, 1994). Створ. 1943, існував до 1953. Від 1963 — позаштатний ансамбль внутрішніх військ в Укр. РСР і Молд. РСР. Від 1992 — профес. колектив, що має нинішню назву. Свого часу Ансамбль очо-

лювали І. Мосіонжик, С. Золотарьов, А. Гайдаренко, Є. Савчук, М. Друзенко, Р. Черепаха. На сучас. етапі його очолює полковник М. М'ячин, худ. кер. — з. а. України, підполковник В. Гулько. Колектив складається з чол. хору, оркестру та хореогр. груп. Провідні солісти — з. а. України *М. Абесинов*, А. Гайдаренко, Є. Савчук. У складі також були *Л. Сандуленко*, *О. Чулюк-Заграй*, Н. Бучинська та ін. З Ансамблем пов'язана діяльність Ю. Рибчинського, *В. Бегми*, *І. Борко*, *Г. Верети*. У репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів, у т. ч. *Д. Бортнянського*, *М. Лисенка*, *С. Гулака-Артемовського*, *П. Ніщинського*, *Я. Степового*, *А. Кос-Анатольського*, *І. Шамо*, *О. Білаша*, *І. Карабиця*, *М. Глінки*, *Й. С. Баха*, Ш. Гуно, Л. Керубіні, укр., рос., нім., англ., франц., євр., циган. нар. пісні та хори, а також військ. марші, стройові пісні тощо. Ряд військ.-патріот. пісень написали для нього М. Абесинов, В. Антонов. Колектив гастролював у США (1995), Німеччині (1996, 1998), Іспанії (1997).

О. Олійник

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ЗАХІДНОГО ОПЕРАТИВНОГО КОМАНДУВАННЯ — армійський колектив, створ. у липні 1937 як Ансамбль червоноармійської пісні і танцю Харків. військ. округу (худ. кер. В. Попов). У роки 2-ї світ. війни — Ансамбль Сталінградського фронту. Від 1945 — Ансамбль Прикарпат. військ. округу, спочатку в Чернівцях, з 1946 — у Львові. Худ. керівники — Г. Колосов, Д. Леденьов, В. Халавчук, О. Чепцов, М. Тимошкін. Від 1998 колектив очолює В. Кобилецький. Поміж балетмейстерів — П. Мітін, О. Шатохін, солісти — Б. Гливка, Л. Невинний, П. Шмигельський, М. Співак, С. Устинов, Т. Брисіна, В. Охота та ін. Тут починали свій творчий шлях комп. *К. Мясков*, *В. Пономаренко*, співаки *Є. Беляєв*, *З. Бабій*, *Б. Базиликут*, Л. Пшеничний, *С. Фіцич*, *О. Чепурний*, *Л. Ярошенко*, диригент *Т. Микитко*, ін. відомі діячі укр. культури, зокр. Б. Ступка, М. Кривень, М. Засухін, О. Громиш, С. Заборовський, І. Попов, О. Татарченко, В. Федотов. У репертуарі, зокр., твори укр. композиторів, духовна музика, обр. укр. нар. пісень. Створено тематичні конц. програми: "Україно-мати, ми — твої сини" (1991), "На вірність народу України" (1994), "Україно, мати моя" (1995), "Гей, браття опришки" (2000) тощо. Колектив брав участь у фестивалях "Зорі над Бугом" (Вінниця, 1980), "Північне сяйво" (Томськ, РФ, 1982), "Молоді голоси" (Трускавець, 1990), Всеукр. фестивалі штат. анс. та орк. Збройних Сил України "Червона калина" (1994), Міжн. фестивалях в Угорщині (1958), Швейцарії (1989), Іспанії (1995, 1996), Німеччині (1994, 1997, 1998, 2000, Польщі, Чехії, Франції, Італії, Австрії (2000).

Л. Мазепа

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ — Засл. колектив України (1968). Лауреат Респ. премії ім. М. Островського (1976). Засн. 1939 як Ансамбль Південно-Кавказького військ. округу. Поміж засновників — В. Компанієць, М. Венедиктов, *П. Вірський*, *Є. Шейнін*, 1-й худ. кер. — М. Венедиктов. 1940—41 — А. Київ. особливого військ. округу. Під час 2-ї світ. війни — Ансамбль червоноармійської пісні й танцю Півд.-Зах. фронту. 1941—45 п/к І. Шейніна А. перебував у складі діючої армії, дав понад 3000 концертів, у т. ч. 3 трав. 1945 у Берліні біля рейхстагу. Від 1946 до теперіш. часу колектив базується в Києві. 1944—93 — Ансамбль Червонопрапорного Київ. військ. округу. Від 1993 — нинішня назва. У сучас. складі — чол. хор, танц. група, оркестр, укомплектований струн., дух. та електромуз. інструментами. 1974—94 його худ. кер. був *О. Пустовалов*, потім колектив очолювали *В. Зібров*, В. Халавчук, нині — полковник Д. Антонюк. У колективі починали свій творчий шлях хормейстер *Л. Венедиктов*, співаки — *Є. Беляєв*, *М. Кондратюк*, *К. Огнєвой*, *К. Силантьєв*; інструменталісти — *В. Бродський*, *А. Боженов*, *М. Сук*, *П. Фенюк*. З Ансамблем співпрацювали композитори *А. Штогаренко*, *І. Шамо*, *І. Карабиць* (1968—74 його диригент), *О. Костін*, *І. Поклад*. На рік А. дає понад 150 концертів. Крім відомих творів патріот. змісту, популяризував новостворені пісні. Зокр., А. став першим виконавцем згодом широковідомої "Пісні про Дніпро" (муз. М. Фрадкіна, його тодішнього диригента). Має понад 200 записів у фондах Укр. радіо. Гастролював у Великій Британії (1971), Сомалі (1973), Франції (1975, 1991, 1993), Афганістані (1980—81), Тунісі (1985), Швейцарії (1991—93), Німеччині (1992, 1993, 1994, 1996), Канаді (1992), США (1997) та ін. країнах.

О. Олійник

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ПІВДЕННОГО ОПЕРАТИВНОГО КОМАНДУВАННЯ — армійський худ. профес. колектив. Лауреат 2-го Всеукр. конкурсу хор. колективів ім. М. Леонтовича (1993, 1-а премія), 15-го Міжн. фестивалю нар. танців у м. Самсун (Туреччина, 1995, 2-е місце). Дипломант Всеукр. фестивалю анс. та орк. ЗС України "Червона калина" (1996, дип-

лом 1-го ступеня), конкурсу хор. колективів "Південна Пальміра" (Одеса, 1995). Засн. у трав. 1940 як Ансамбль Одес. військ. округу. Від початку війни став основою аналогічного Ансамбль Центр. групи військ, перебував у складі діючої армії, пройшов шлях від Кавказу до Берліна. Вдруге сформований у квіт. 1944 після відновлення Одес. військ. округу. Нинішня назва — з 1998. Перший худ. кер. — Г. Добрєєв. Згодом колектив очолювали Б. Мілютін, Л. Степанов, *Г. Колосов*, В. Зотін, Р. Вершинін, Г. Бєлов, Д. Волков, О. Мунтян, з 1992 — з. а. Казахстана, підполковник Р. Козак. У репертуарі — пісні укр. композиторів патріотично-виховного спрямування, укр. нар. пісні, духовна хор. музика, твори заруб. класики, різнохарактерні нар., воїцькі танці. Бере участь у заг.-укр. урядових заходах. Гастролював у Болгарії (1958, 1982), Афганістані (1982, 1986, 1988, 1990), Німеччині й Туреччині (1995).

Р. Козак

АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК УКРАЇНИ — мист. колектив ЗС України. Лауреат всесоюз. оглядів-конкурсів прикордон. військ. ансамблів (Москва, РФ, 1976, 1981, 1-е місце). Лауреат Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1978). Створ. 1971. До 1992 — Ансамбль військ Червонопрапорного Зах. Прикордонного округу КДБ при Раді Міністрів СРСР. Організатор — генерал В. Козлов, худ. кер. і гол. диригент — *С. Павлюченко*. Нині нач. Ансамблю — підполковник В. Неграй, худ. кер. — Г. Сивсок. Поміж вихованців ансамблю — *Є. Бєляєв*, *А. Гайденко*, В. Мокренко, *М. Дідик*. 11 артистів Ансамблю мають почесні звання в галузі культури й мист., зокр. з. а. України — А. Доронін, В. Гога, О. Суханов, О. Фіщук, Г. Аббасов, О. Дроб'язко, О. Меркулова, Ю. Талілін, С. Рожелюк, В. Сивсок, М. Холодій та ін. У репертуарі — пісні укр. комп., переважно на військ.-патріот. тему, пісні й танці різних народів (у т. ч. укр.), хор. твори вітчизн. і заруб. класики. Бере участь в урял. концертах, культ. обслуговуванні офіц. делегацій з ін. країн. Гастролював у Польщі (1973, 1997), Північній Кореї (1987), Угорщині (1988), Грузії (1997), Румунії (1998). А. записує свої програми на ТБ і радіо України.

В. Неграй, О. Косинова

АНСАМБЛЬ ТАНЦЮ УРСР (АТ.), нині Держ. засл. (з 1959) акад. (з 1971) ансамбль нар. танцю України (ім. П. Вірського — з 1977). Створ. 1937 в Києві *П. Вірським* і М. Болотовим, реорганізований 1951, коли склад А. було оновлено й поповнено випускниками хореогр. уч-щ і учасниками худ. самодіяльності. Нині склад балету нараховує понад 90 артистів, оркестру — 30. Метою є збирання, збереження, удосконалення, академізація та популяризація укр. нар. танцю. Перший виступ відбувся 1 верес. 1937 на Міжн. театр. фестивалі у Москві. До складу першої трупи увійшли Р. Савицька, Н. Морозова, І. Курилов, О. Сегаль, Б. Таїров, М. Іваненко, М. Коваленко, Я. Дюдін, В. Лихачов, О. Долгих, Л. Калінін, Б. Каменькович та ін. Найвищого мист. рівня А. досяг під кер. н. а. СРСР *П. Вірського* (1955–75). Тоді вперше поряд із втіленням автент. укр. нар. танців представив цілу низку оригінальних сюжетних хореогр. композицій з минулого і сучас. життя укр. народу. Серед них — "Повзунець", "Плескач", "Подоляночка", "Чумацькі радощі", "Вербиченька", "Про що верба плаче", "Шевчики", "Ляльки", "Лісоруби", "На кукурудзяному полі", "Ми з України", "Гопак". З АТ. працювали нар. худ. СРСР *А. Петрицький*, *Ф. Нірод*, нар. худ. УРСР Т. Яблонська, худ. Г. Малсовська. Муз. кер. і гол. диригент — з. д. м. *І. Ващенко* вдало підібрав склад оркестру, досягши ефектного тембрового звучання і неповтор. манери виконання. Він же є автором муз. обробок до багатьох конц. номерів. У різні роки кер. і співпрацівниками АТ. були балетмейстери *В. Вронський*, *Л. Чернишова*, О. Сегаль, *К. Василенко*, О. Гомон, диригенти *З. Кожарський*, *Р. Кофман*, С. Савчук, *В. Редько*, О. Чеберко. Від 1980 колектив очолює н. а. України *М. Вантух*. Серед солістів балету відзначились н. а. УРСР В. Котляр, з. д. м. УРСР О. Долгих, В. Застрожнов, В. Ізотов, О. Князєв, В. Мєщан, Б. Мокров, Г. Чапкіс. АТ. тісно співпрацював з укр. композиторами: *В. Гомолякою*, *Л. Колодубом*, *Я. Лапинським*, *А. Мухою*, *Б. Яровинським*, кілька муз. обробок зробили самі оркестранти — *Г. Завгородній*, Я. Хелемський. Від 1962 при АТ. працює 2-річна навч. хореогр. група й дит. хореогр. школа (1991, кер. В. Вантух). АТ. з успіхом гастролював у понад 60-ти країнах світу, в усіх республіках кол. СРСР. Своїм мистецтвом він значно вплинув на діяльність профес. та аматор. колективів.

Літ.: *Боримська Г.* Державний заслужений ансамбль танцю Української РСР. — К., 1959; *Станішевський Ю.* П. П. Вірський. — К., 1962; Музыкальная жизнь СССР. — М., 1970; *Боримська Г.* Ювілей уславленого ансамблю // Музика. — 1971. — № 6; *[Б. п.]*. Гастролі Державного Ансамблю танцю України // Музика. — 1992. — № 4; *Станішевський Ю.* Три ювілеї ансамблю // Там само. — 2003. — № 5–6; *Й ж.* Самоцвіти українського танцю. — К., 1974; У вихорі танцю. — К., 1977–82. — Вип. 1–6; *Вантух М.* Маршрути дружби і краси // Рад. Україна. — 1986. — 14 груд.; *Жиліно Л.* Мистецька місія взаєморозуміння // Прапор комунізму. — 1987. — 15 лют.

А. Муха

АНСАМБЛЬ УКРАЇНСЬКИХ АКТОРІВ (АУА.) — профес. колектив акторів укр. театрів (переважно Львів. оперного), організований 1945 актором, реж., театр. діячем *В. Блавацьким* на території Німеччини. 1945—48 працював в Австрії та Німеччині, після 2-ї світ. війни — в таборі для переміщ. осіб (Аугсбург — Зомпе — Казерне у Баварії). Основу АУА складали В. Блавацький, Н. Горленко, В. Левицька, М. Степова-Карп'як, Є. Дичківна, Л. Шашаровський, Є. Курило, Б. Заздрій, Р. Тимчук. Від верес. 1945 до верес. 1947 у різних таборах Баварії, де перебували українці, дав 309 вистав, які відвідали 173640 глядачів. Здійснив 16 постановок, поміж яких найцікавішими є "Земля" (за В. Стефаником), "На полі крові" *Лесі Українки*, "Украдене щастя" *І. Франка*. Від осені 1947 АУА працював у таборі в Регенсбурдгу. Серед вистав цього періоду: "Наталка Полтавка" *І. Котляревського*, "Безталанна" І. Карпенка-Карого, "Антігона" Ж. Ануя. Від 1949, зберігши осн. акторів, переїхав до США (Філадельфія), де працював під назвою "Український театр під орудою В. Блавацького". У цей час репертуар трупи поповнився новими постановками: "Дванадцять дочок на виданні" *М. Кропивницького*, "Прийшов інспектор" Дж.-Б. Прістлі, "Невідомий вояк" П. Рейналя. Усього колектив улаштував 52 вистави у великих містах США й Канади. Після смерті В. Блавацького 1953 трупу очолив В. Шашаровський, т-р працював під назвою "Український театр у Філадельфії". Проіснував до листоп. 1957.

К. Гончарук

АНТИМЕТАБОЛА (*грец.* ἀντι — проти та μεταβολή — обертати, змінювати) — фігура симетричної будови, де мають місце ті самі вирази чи звукові формули, що повторюються в оберненому порядку (інверсії). Наприклад, *Да́м лиха захаблукам, / захаблукам лиха да́м*: — ∪ ∪ / ∪ ∪ ∪ ∪ / ∪ ∪ ∪ ∪ / ∪ ∪ —; у ритмічних формулах: напр., ♪♪♩/♩♪♪. У масштабах цілої пісні А. виявляється у пісенній строфі ABBA, що часто зустрічається в танц. піснях, інстр. музиці.

Літ.: *Квітка К.* Ритмічні паралелі в піснях слов'янських народів; Ритмічна форма ABBA в побудуванні строфи // Музика. — 1923. — № 1.

С. Грица

АНТИПОВИЧ Агафон, ієромонах (у чернецтві — Алексій) (1821, ? — ?) — учитель церк. співу. З родини священика. Вихованець Київ. духовної семінарії. Від 1843 — у *Києво-Печерській лаврі*, де став ченцем. 1849 як учитель "маленьких півчих" у складі почту митрополита Київського був на один рік відряджений до Петербурга (Росія).

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Її ж.* З музичного побуту Києво-Печерської лаври // Київ. старовина. — 1992. — № 2; ЦДІАК України. — Ф. 128. — Оп. 1 черниеч. — Спр. 177. — Арк. 11.

К. Шамаєва

АНТИФОН (*церк.-слов'ян.* антіфѡнъ від *грец.* ἀντίφωνος — той, що вторує, звучить у відповідь; *лат.:* antiphone) — почерг. (діалог.) спів соліста й хору або 2-х хорів. 1. Піснеспів, що виконується по черзі двома хорами чи півхорами (іноді солістом і хором), одним у відповідь іншому, рядок за рядком (іноді з поділом на піврядки) або вірш за віршем. А. як жанр визначається почерг. способом виконання — одним із найстарших в історії богослужб. співу. Використовувався у давньогрец. трагедії. На думку проф. О. Олесницького, А.-ний спосіб виконання прийшов з єгипет. реліг. культу до давньоіудейського. Мист. пам'ятки зафіксували спів 2-х хорів у язичницьких малоазійських відправах. У перших століттях нашої ери А. прийшов від синагогальної церкви до христ. У 2 ст. був уведений в Антіохії учнем Іоанна (Івана) Богослова — св. мч. Ігнатієм Богоносцем († 107; за переказами йому було видіння, що ангели так співали славу Богові). Пізніше поширився в сирійській, римській, візант., півд.-слов'ян. та давньорус. церквах. До *літургії* увійшов, імовірно, у 4-му ст. Прп. Феодор Студит († 826) створив систему з 72 алилуйних А. — по 9 у кожному *гласі*. Йому ж, вірогідно, належить створення степенних А., спів яких у складі 18 кафізми був однією з гол. частин утрені за Студийським Уставом.

Православна традиція передбачає виконання А. лівим і правим хорами ("ликами") з обох крилосів, при тому починає завжди правий. Антифонне виконання було й лишається генетично притаманним найстаршим *жанрам богослужб.-літург.* давньосеміт. та візант. походження — *псалмам*, стихирам, степенним. У правосл. богослужбах А. називали за Уставом не всі, а лише певні піснеспіви на тексти псалмів і пророцтв: на вечірні в суботу — три "Слави" 1-ї кафізми з *Псалтиря*, на утрені в неділю — А. степенні (степенних); три у 1—7-му *гласах* та 4 — у 8-му. Для літургії існує три цикли (види) А. на 8 гласів: буденний; святковий (на Преображення, Воздвиження, Різдво Христове, Неділю, Великдень й весь Великодній тиждень, Вознесіння, День св. Трійці) та зображальні — изобразительныя (3) — псалми 102-й 145-й та єванг. Блаженни (по неділях та святк. днях). Циклам стихир, на відміну від псалмів, назву А. не було надано, хоч і вони виконуються антифонно. Мелодика А. — переважно псалмодич. та невматич. видів (див. — *Розспів церковний*), за характером і протяжністю різна залежно від змісту А. Як хор. "діалог" А. забезпечує тембр. варіантність і динаміку у звучанні співу. За відсутності хору в церкві можливий антифон. переспів двома виконавцями. А. містяться у Мінеї, Тріоді, *Ірмологіоні*, Октоїху (див. *Книги богослужбові*).

2. У давніх греків А. — інтервал октави. Відповідно спочатку так називали спів чол. та юнац. голосів в октаву (Псевдо-Арістотель). Згодом зміст назви неодноразово змінювався.

3. Один з основних жанрів *григоріан. співу*. Терміном А. позначають кілька його різновидів: а) У *месі* термін А. первісно означав спосіб виконання піснеспівів, що полягав у почерг. співі двома хорами літург. псалмодії. Пізніше

терміном А. стали позначати одну із складов. частин форми піснеспіву, а саме, рефрен, що чергувався з віршами псалма. Спочатку в такий спосіб виконувався весь псалом, потім кількість псалм. віршів у піснеспівах з А. було скорочено. До піснеспівів, де А. був поєдн. з віршами псалма, належать *інтроїт* (antiphona ad introitum), *офферторій* (antiphona ad offerendum), *комуній* (antiphona ad communionem). б) Псалм. А. в *офіції* — силаб. або невмат. піснеспіви псалмодич. характеру з коротк. текстами, що виконували до і після псалма або чергували з його строфами. Текст А. — рядок зі Св. Письма чи творів Отців Церкви, що ставав ключем до розуміння псалма відповідно до змісту церк. свята. А. виконували всім хором, а вірші псалма — почергово двома його частинами. Незважаючи на вел. кількість (бл. 1000) текстів, налічується всього 47 типових мелодій А., що співали з різними текстами. в) Богородичний А. (ін. назва — заключні А.) — 4 піснеспіви гімніч. характеру, що виконували в офіції після повечір'я (completorium): "Alma Redemptoris mater" (від початку Адвенту до Стрітення), "Ave Regina caelorum" (від Стрітення до Вел. Четверга), "Regina caeli" (від Великодня до П'ятдесятниці), "Salve Regina" (від П'ятидесятниці до поч. Адвенту). Заключний А. первісно виконували з віршами псалма, пізніше в літургічній практиці залишилося виконання лише самих А. г) Процесіон. А. — піснеспіви розповідного характеру з індивідуалізованими мелодіями, що виконували під час уроч. процесій (напр., у Вербну неділю).

Літ. до 1.: *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — Ленинград, 1965, ^{2}1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение Русской Православной Церкви. — Нью-Йорк, 1978. — Т. 1; *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; *Романов Л.* О генезисе и становлении музыкально-эстетических воззрений раннего и византийского христианства // Искусство и религия. — Ленинград, 1979; *Антонович М.* Візантійські елементи в антифонах української церкви // Musica Sacra: Зб. статей. — Л., 1997; *Колядо Е., Никитин С. и др.* Антифон // Православная энциклопедия. — М., 2001. — Т. 2; *Werner E.* The Sacred Bridge. The Interdependence of Liturgy and Music in Synagogue and Church of the First Millennium. — London; New York, 1939; *Wellesz E.* Eastern Elements in Western Chant // Monumenta Musicae Bizantinae. — Subsidia II. — Boston, 1947; *Його ж.* The History of Byzantine Music and Hymnography. — Oxford, 1949; ^{2}1961; *Brockett C. W.* Antiphons, Responsories and Other Chants of the Mosarabic Rite. — Broocklyn, 1968; *Antonowicz M.* Ukrainische geistliche Musik. — Munchen, 1990; *Schkolnik I.* Alleluiaria by Theodore the Studite and the Tradition of Distributed Psalter in Byzantine rite // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1997. — V. 11; та ін.

Літ. до 3: *Апель В.* Григорианский хорал // Григорианский хорал: Сб. науч. тр. / Моск. гос. конс. им. П. И. Чайковского. — М., 1998; *Москва Ю.* Оффиций // Там само; *Gevaert F. A.* La mélopée antique dans le chant de l'Eglise latine. — Gand, 1895; *Gastoue A.* Les origines du chant romain. L'antiphonaire gregorien. — Paris, 1907; *Його ж.* Musique et liturgie: le graduel et l'antiphonaire romains. Histoire et description. — Lyon, 1913; *Wagner P.* Einfurung in die katholischen Kirchenmusik. — Dusseldorf, 1919; *Olmin E.* Die St.-Gallischen Tonarbuchstaben. Ein Beitrag zur Entwicklungsgeschichte des Offiziumsantiphone. — Regensburg, 1934; *Hesbert R. J.* Antiphonale missarum sextuplex. — Bruxelles, 1935; *Jungmann J.* Missarum sollemnia: eine genetische Erkalrung der romischen Messe. — Wien, 1948; *Froger J.* Les chants de la messe aux VIII—IXe siecle. — Tournai, 1950; *Hesbert R.*, ed. Corpus antiphonalium officii. — I // Manuscripti "cursus romanus", Rerum ecclesiasticarum documenta. Fontes. — Romae, 1963. — VII; *Його ж.* ed. Corpus antiphonalium officii. — II // Manuscripti "cursus romanus", Rerum ecclesiasticarum documenta. Fontes. — Romae, 1965. — VIII; *Його ж.* Corpus antiphonalium officii, III: Invitatoria et antiphonae // Manuscripti "cursus romanus", Rerum ecclesiasticarum documenta. Fontes. — Romae, 1968. — IX; *Bryden J., Hughes D.* An Index of Gregorian Chant. — Cambridge (Mass.), 1969.

Ол. Шевчук, О. Зосім

АНТІН з ЯРОСЛАВА (? — 1494) — скриптор укр. походження у м. Львові. Переписував також матеріали, що стосуються муз. культури України того часу.

Літ.: *Morawska K.* Historia muzyki polskiej. — T. I: Średniowiecze. — Warszawa, 1998. — Część 2: 1320—1500.

Б. Сюта

АНТКІВ Богдан Михайлович (14.01.1915, с. Острів, тепер Терноп. обл. — 22.12.1998, Львів) — хор. диригент, актор драм. театру. Батько *З.-Б. Анткова*. З. а. УРСР (1952). Закін. Львів. конс. (кл. диригування *Ю. Луціва*). Співав у Терноп. хор. капелі (1940—41). Керував аматорським хором у рідному с. Острів (1941—44, відзначений 1942 на фестивалі у Львові). Працював у т-рах: Терноп. драм. ім. І. Франка (1944—48), муз.-драм. ім. Т. Шевченка (1948—63). Від 1963 — актор Львів. укр. драм. т-ру ім. М. Заньковецької. Ролі в драм. виставах: Ґонта ("Гайдамаки" за Т. Шевченком), Михайло ("Суєта" І. Карпенка-Карого), Старицький ("Марія Заньковецька" І. Рябокляч), Гайдай ("Загибель ескадри" О. Корнійчука). Автор інсценізацій: "Сестри Річинські" (у співавт. з І. Вільде) та ін.

Літ.: [*Б. п.*] Про інсценізацію трилогії Богдана Лепкого "Мазепа" / Монологи записала *М. Гарбузюк* // Неділя. — 1995. — 17 лют.; *Бойів В., Білоус В., Едер Т. та ін.* Пам'яті великого майстра // Високий замок. — 1998. — 26 груд.; *Саджениця-Шаботура О.* Пам'ять про артиста // Ратуша. — 1999. — 30 січ.

А. Терещенко

АНТКІВ Зіновій-Богдан Богданович (6.04.1942, с. Острів, Терноп. обл.) — хор. диригент. Н. а. України (1991). Син *Б. Антківа*. Племінник *М. Анткова*. Закін. Львів. конс. (кл. *М. Колесси*, 1969). 1969—84 — хормейстер капели "*Думка*". Худ. кер., директор та гол. диригент *Держ. чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького* (з 1984) та кам. чол. ансамблю "*Боян*" (створ. 1989) при ній. Заснував при Капелі хор хлопчиків. Виконавському стилю А. властиве поєднання давніх мистец. традицій із сучас. досягненнями хор. мистецтва. Для звук. палітри керованого ним хору характерні ансамблева

Б. Антків

З.-Б. Антків

врівноваженість, інтонац.-образ. виразність, поєднані з емоц. гнучкістю, тембр. насиченістю, глибоким орган. звучанням, що створюються завдяки майстерному добору чол. голосів. А. — 1-й інтерпретатор кантати "У Києві зорі", "Літургії" *Лесі Дичко*, творів *В. Стеценка*, *О. Яковчука*, *Є. Станковича*, *В. Зубицького*. Одним із перших звернувся до літургій *К. Стеценка*, *О. Кошиця*, *М. Леонтовича*, відроджуючи духовну музику. Записано на подв. CD анс. "Боян" з укр. православ. духовн. музикою та обр. нар. пісень. П/к А. Капела виступала у Бельгії, Іспанії, Ізраїлі, Великій Британії, Греції, Німеччині, Франції, Польщі, взяла участь у 7-ми міжн. хор. фестивалях.

Дискогр.: CD "Зажурились козаченьки ("Ukrainian Cossaks Nostalgia). — К.: Саме так! 1998. — CD01, CD02.

Літ.: *Сікорська І.* Європейські враження українського диригента // Україна. — 2002. — № 3; *Степанченко Г.* Ще одна подія, ще одна радість? // Музика, 1996. — № 2; *Її ж.* Коли англійці аплодують стоячи // КіЖ. — 1997. — 22 жовт.; *Ларіонов П.* Як "Цар Едіп" Київ полонив // Уряд. кур'єр. — 1999. — 13 лют.

Г. Степанченко

АНТКІВ Михайло Михайлович (23.03.1923, с. Острів, нині Терноп. обл. — 31.08.1993, м. Львів) — хор. диригент і педагог. Канд. мист-ва (1957). Брат *Б. Антківа*. Дядько *З.-Б. Антківа*. Закін. Львів. конс. (кл. хор. диригування *М. Колесси*, 1952), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *М. Верьовський*, 1956). Кер. чол. хору "Гомін", автор рецензій і статей. Викладач (від 1963 — доцент) хор. диригування і *сольфеджіо* Львів. конс. (1957—93). Поміж учнів — *А. Кушніренко*, *О. Волинець*, *М. Коцюп* та ін.

Літ. тв.: Канд. дис.: "Кавказ" С. Людкевича (теор. частина).

Літ.: *Мозепа Л.* Шлях до музичної академії у Львові: У 2 т. — Л., 2003. — Т. 2: Від Консерваторії до Академії (1939—2003); Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В.Лисенка. — Л., 2003.

А. Муха

В. Антонов

Д. Антонович

АНТОНЕНКО Микола Іванович (16.03.1953, м. Сімферополь) — диригент, режисер. Н. а. України (1999). Лауреат Держ. премії АР Крим (1994). Закін. 1977 Моск. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних. Від 1979 — гол. диригент Крим. укр. т-ру драми й муз. комедії, з 1991 — худ. кер. Крим. кам. т-ру (Сімферополь). А. — постійний реж.-постановник міжн. фестивалів у Криму. Серед муз. вистав: оперети "Іспанська рапсодія" *В. Ільїна* (1986, прем'єра), "Фонтан кохання" (1982) і ораторія "Меса Херсонесу" (1995, прем'єра) *А. Караманова;* опера "Аптекар" (1984) Й. Гайдна.

Г. Фішко

АНТОНОВ Володимир Сергійович (23.08.1932, м. Воронеж, тепер РФ — 8.10.2006, м. Київ) — флейтист, педагог. Н. а. України (1998). Професор (1991). Лауреат Всеукр. (1-а премія) та Всесоюз. (3-я премія) конкурсів музикантів-виконавців на дух. інстр. (обидва — 1957). Закін. Київ. конс. (1955) та аспірантуру при ній (1967, кл. *А. Проценка*). Від 1948 — в оркестрі Київ. т-ру опери і балету ім. Т. Шевченка, 1995 — його соліст. Виступав у різних містах СРСР і за кордоном у складі оркестрів Київ. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка (з 1948) та Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) симф. п/к Є. Мравінського. Постійно брав участь у концертах *Б. Руденко*, *А. Солов'яненка*, *Є. Мірошниченко*, *Д. Гнатюка*. Перший виконавець Концерту для флейти *І. Шамо* (1977), присвяч. А. Виступає як соліст та у складі ансамблю. Гастролював з орк. Ленінгр. філармонії в країнах Європи, США, Канаді, Японії. Викладач Київ. ССМШ (1960—61), Київ. конс. (з 1968), зав. кафедри духових та ударних інстр. (з 1994). У спец. класі та класі кам. ансамблю підготував понад 20 флейтистів, поміж них — переможці вик. конкурсів М. Омельченко, М. Петлицький, І. Красноперо, Ю. Панків, О. Вишневський та ін. Разом із солістами Київ. опер. т-ру брав участь у записах понад 30 грамплатівок.

Літ. тв.: Воспитательная работа педагога специального класса // Исполнительство на духовых инструментах: История и методика. — К., 1986; Андрій Федорович Проценко, Вільгельм Мар'янович Яблонський // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; І сурми звуки чарівні // КіЖ. — 1989. — 23 квіт.

Літ.: *Михайлов Н.* Моцарт звучит в Киеве // СМ. — 1967. — № 1; *Вишнева А.* Чарівна флейта // Веч. Київ. — 1975. — 8 жовт.; *Сухленко О.* Парторг театру // КіЖ. — 1976. — 10 лип.

О. Литвинова

АНТОНОВИЧ Антоніна Кіндратівна (бл. 1882 — після 1930-х) — співачка (мецо-сопрано). Вок. освіту здобула приватно в Києві у В. Кружиліної та Е. Седльницького. 1912—18 — солістка Київ. опери. Невдовзі емігрувала за кордон. Виступала в "Російській опері" (Лондон, т-р "Лісеум", 1925, 1927, 1931). 1920—30 — солістка "Російської опери" у Франції (антреприза А. Церетелі). У складі цієї трупи гастролювала в Барселоні (1927, 1929), Лондоні (1923) та ін. європ. містах. За *І. Лисенком*, після закриття цього театру співала в "Українській опері".

Партії: Хазяйка корчми, Федір, Мамка ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Власівна ("Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Кліомеда ("Лукреція" Г. Ловцького, перше виконання).

Літ.: *Лисенко І.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004.

АНТОНОВИЧ Дмитро Володимирович (псевд. Войнаровський, Северин, Войнович, Муха, Подорожній, Шельменко) [2(14).11.1877, м. Київ — 12.10.1945, м. Прага, Чехія] — історик образотворчого мистецтва й т-ру (в т. ч. муз.), педагог, політ. і держ. діяч. Син укр. історика В. Антоновича. Навч. у Київ. (1895—97) і Харків. (1897—1900) ун-тах. Керував власною укр. трупою в Чернігові та Харкові (1896—97). Викладав історію мистецтва у Київ. мист. школі (з 1912). Редагував ряд журналів, працював у місячниках "Дзвін", "Сяйво" (1912). Один із засновників "Робітничої газети", де впродовж 1917—19 керував відділом "Театр і музика" та був постійним театр. рецензентом (укр. т-р тра-

диційно включав у себе муз. компонент, виражений більш чи менш повно та яскраво). У фундамент. праці, присв. історії укр. т-ру, переконливо розкрив його специфічність.
А. — один з активних діячів Центр. Ради — був делегований до неї від "співочих тов-в" (1917). Одночасно з урядов. призначенням (міністр морських справ) був обраний членом комісії з нар. освіти, членом театр. комісії Київ. міськ. управи та головою Театр. ради при Мін-ві освіти (згодом — Мін-во культури і мистецтва). З його ініціативи відкрився Нац. зразк. т-р (1917—18), Держ. драм. т-р (1918), Держ. нар. т-р (1918—22), залізничні т-ри (1918—19) у Києві. Після зміни уряду А. призначався міністром у справах мистецтва. Розробив проект заснування Музею етнографії, кабінету та Музейно-етногр. вид-ва (1918), тоді ж був обраний почесним академіком новоствореної Укр. академії мистецтв. Паралельно деякий час викладав історію т-ру у Драм. школі Матковського та Держ. драм. школі. На учит. курсах викладав історію мист., завідував т-ром Троїцького нар. дому. Виступив ініціатором проведення з'їзду діячів укр. мистецтва в Києві.
Від 1919 — в еміграції. Один з організаторів Укр. вільного ун-ту (УВУ) у Відні й Празі, професор історії мистецтва УВУ, голова укр. іст.-філол. тов-ва у Празі (1923—45). Його стараннями виникла студія пластич. мистецтва у Празі, яку він тривалий час очолював, будучи одночасно головою Укр. тов-ва пластичного мистецтва. У Празі написав основні наук. праці. Там відходить від політики й цілком віддається наук., викладацькій та культ.-мист. діяльності.

Літ. тв.: Перша Наталка Полтавка. — Прага; Берлін, 1923; Триста років українського театру. — Прага, 1925; Естетичне виховання Шевченка. — К., 1914 та ін. числ. статті про укр. т-р, біогр. нариси про вид. діячів укр. культури; "Українська культура": Зб. лекцій за ред. *Д. Антоновича*. — К., 1993; Жінка 25 літ диригентом: Платоніда Щуровська-Россиневич // Назустріч (Прага). — 1934. — № 12; Український водевіль з 1817 р. // Там само. — 1935. — № 11; Уривки із спогадів про Лисенка // Укр. музика (Львів). — 1937; Шевченко-маляр. — К., 2004.

Літ.: *Міяковський В.* Дмитро Антонович. — Вінніпег, 1967; *Біднов В.* Дмитро Антонович // ЛНВ. — 1927. — № 11; Дмитро Антонович. Спогади // Нові дні. — 1955. — Число 71; 1956. — Число 72; Автобіографія Дмитра Антоновича // Сучасність (Мюнхен). — 1961. — № 1; *Ульяновська С., Ульяновський В.* Автори "Української культури" // Українська культура: лекції за ред. Дмитра Антоновича. — К., 1993; *Грушевський М.* Спомини // Київ. — 1989. — № 8; *Афонасьєв В.* Осягаючи історичний поступ національного мистецтва: (До 120-річчя від дня народження) // КіЖ. — 1997. — 19 лист.

І. Сікорська

АНТОНОВИЧ Мирослав Іванович (1.03.1917, м. Долина, нині Івано-Фр. обл. — 11.04.2006, м. Утрехт, Нідерланди) — хор. диригент, музикознавець, співак (баритон). Доктор філософії (1951). З. д. м. України (1997). Професор Утрехт. ун-ту, наук. співробітник його Музиколог. ін-ту. Член Міжн. музикознавчої спілки, Спілки музик Нідерландів, НТШ у США. Офіцер лицар. ордену. Муз-во студіював у Львів. ун-ті (кл. проф. *А. Хибіньського*), навч. у Львів. ВМІ (кл. вокалу *О. Бандрівської* та фп. *Н. Нижанківського*), Львів. конс. (1939—41). 1938 відзначений премією на конкурсі молодих співаків у Львові. Під час навчання як хорист працював у хорах Малої духовної семінарії (кер. *Д. Котко*), де інколи виступав як диригент, і тов-ва "*Боян*", а також в анс. "Студіо" (кер. *М. Колесса*); як соліст — в анс. Львів. радіокомітету (1939—41). У роки війни жив у Відні, брав уроки вокалу в Муз. академії (проф. Ґрааруд). Співав в оперних т-рах Лінца й Ліцманштадта (Австрія), виконував провідні партії в операх Р. Вагнера, Дж. Верді та ін. Від 1946 — у таборі для переміщених осіб у Німеччині (Нойє Ульм), де став директором і муз. кер. т-ру "Розвага", диригував театр. оркестром, написав музику до низки спектаклів. Від 1948 — у Нідерландах. Студіював муз-во в Утрехт. ун-ті, пройшов річне (1958) стажування в Гарвард. ун-ті (США) з муз-ва — в О. Гомбоші; прослухав курс сучас. музики у В. Пістона.
Дириг. діяльність розпочав у м. Долина (тепер Івано-Франків. обл., 1931). Після війни очолив хор укр. катол. семінарії в Ґіншенбергу (Німеччина), в 1948—51 — у Кулемборгу (Нідерланди). 1951 в Утрехті заснував і очолив чол. "*Візантійський хор*", що складається з етнічних голландців. У репертуарі хору — зах.-європ. класика та укр. хор. музика всіх часів. Гастролював із хором у багатьох країнах Зах. Європи, США, дав 3 концерти в Києві (1990), має записи на ТБ й радіо цих країн. Записав із хором і випустив на 10 грамплатівках у США та Зах. Європі понад 100 обробок укр. нар. пісень, *колядки*, *щедрівки*, церк. твори, у т. ч. Службу Божу, Панахиду, фрагменти Воскресної утрені тощо. Після смерті А. Сміерса завершив найповніше видання творів Ж. Депре.

Партії: Ренато ("Бал-маскарад" Дж. Верді), Малатеста ("Дон Паскуале" Г. Доніцетті), Себастіано ("Долина" Е. д'Альбера).

Літ. тв.: Кошиць Олександр Антонович, композитор церковної музики і диригент. — Вінніпег, 1973; Канти з українських Ірмологіонів. — Лондон, 1974; Станіслав Людкевич — композитор, музиколог. — Рим, 1980; Musica sacra: Зб. статей з історії української церковної музики. — Л., 1997; Поліфонічна музика в українських церквах у добу козаччини // Наук. зб. на честь Блаженнійшого Патріярха Йосифа в 40-ліття вступлення на галицький Престіл 1.11.1944; Вокальна культура на Україні в XVII—XVIII ст. // Гомін Ук-

М. Антонович і Ю. Ясіновський

М. Антонович

раїни. — Торонто, 1958; Українські співаки на Московщині XVII–XVIII ст. // Memories de la Societe Scientifique Shevtchenko. — Paris, 1961. — Vol. 169; Тропарі Воскресні — З. Лисько // Вісті (Gerald). — Міннеаполіс (США). — 1968. — Груд.; Значення української Партесної музики для російської музичної культури XVII–XVIII ст. // Зб. на пошану Гр. Китастого з нагоди 70-річчя з дня народження. — Нью-Йорк, 1980; Дещо про українську церковну монодію та про назви Знаменний і Київський розспів // Symbolae in honorem Volodymyri Janiw. — München, 1983; Спогади про Адольфа Хибінського та Львівський університет // Musica humana. — Л., 2003. — Число 1; The Chants from Ukrainian Heirmologia. — Bilthaven, 1974; Oosteuropese Kerkmuziek // Encyclopaedie vande Muziek. — Amsterdam, 1956–57. — Bd. 1–2; Fünfstimmige altukrainische Vokalkonzerte aus pan-slawischen Quelle // Beiträge zur Musikgeschichte Osteuropas. — Wiesbaden, 1977 (Hrsg. von *Elmon Arro*); Oekrainsche music // Algemeine Muziekencyclopedie. — Antwerpen, 1961. — Bd. 5; Der Psalm "Super Flumina Babylonis" in der ukrainischen Kirchenpraxis // Kirchenmusikalischen Jb. — 1965; Die byzantinischen Elementein der Antiphonen der Ukrainischen Kirche // Там само. — 1959; Ukraine // Die Musik in Geschichte und Gegenwart (MGG). — Bd. 13 (Allgemeine Enzyklopädie der Musik, hrsg. *F. Blume*). — Kassel, 1966; Ukrainische Hymnen in Lichte der byzantinischen Musiktheorie // Musik der Ostens. (Baärenreiter). — 1969. — N 5; Ukrainian "Partesny" Concertos / Transcriptions of Original Manuscript. — Winnipeg, 1974; Musical Brain-Drain: The Ukrainian Influence on Russian Liturgical Music // Studia Ukrainica–2 (University of Ottawa Press). — 1984 (у співавт. з *І. Р. Макарихом*). Реконструкція, упоряд., ред.: Divine Liturgy in Five Voices by an Unknown Author of the 17-th Century / Transcription and Musical Arrangement by Dr. *M. Antonowych*. — Winnipeg, 1979; Einige Bemerkungen über die Orgel in Osteuropa im 17. Jahrhundert // Visitatio Organorum M. A. Vente Festschrift 1. Buren, 1980; De Specificiteit van de Muziek in de Fredienst van het Oosten // Het Oosten Nabij. Aspecten van de Oost — Christelijke Wereld. — Kampen, 1987; Ukrainische geistliche Musik. — Ein Beitrag zur Kirchenmusik Osteuropas // Wissenschaftlicher Kongress zum Millennium des Christentums in der Ukraine. — München, 1990.

Літ.: *Ясіновський Ю.* До бібліографії музикознавчої спадщини Мирослава Антоновича // ЗНТШ. — Л., 1983. — Т. 226: Праці музикознавчої комісії; *Його ж.* Голландці співають українською // КіЖ. — 1992. — 18 лип.; *Гамкало І.* Тисячолітня традиція української музики // Сучасність. — 1994. — № 4; *Його ж.* Подвижник мистецтва і науки // КіЖ. — 1995. — 1 берез.; *Ясіновський Ю.* Мирослав Антонович // Бойки (Дрогобич). — 1995. — № 1; *Долгий О.* По світу з українською піснею // Музика. — 1996. — № 1; *Ясіновський Ю.* І один у полі воїн // КіЖ. — 1997. — 12 берез.; *Його ж.* Мирослав Антонович — видатний митець сучасності // Укр. світ. — 1999. — Спец. вип.; *Його ж.* Мирославу Антоновичу — 85 // Musica humana. — Л., 2003. — Число 1; *Черкаський Л.* "Візантійський хор" Мирослава Антоновича та його дискографія // Калофонія: Наук. зб. з історії церковної музики та гимнографії. — Л., 2002. — Ч. 1.; До 70-річчя *О. Цалай-Якименко*; *Яремчук А.* Доручення // Укр. культура. — 2003. — № 2; *Авдієвський А., Антків Б.* та ін. Пам'яті Мирослава Антоновича: [Некролог] // КіЖ. — 2006. — 21 черв.

А. Калениченко

АНТОНОВИЧ Руслана (1938, м. Відень, Австрія) — амер. піаністка. Лауреатка міжн. конкурсів піаністів у Женеві (1953; 1954, 1955, 1956) та Відні (1956). Нагороджена Шопенівською (1954) і Моцартівською (1956) медалями. Походить з родини укр. емігрантів. Закінчила Віден. муз. академію (1954, кл. фп. Р. Гавзера). Удосконалювалася у Мюнца і М. Фляйшера у конс. "Peabodi" (Балтимор, США). З успіхом виступала з сольними концертами у Швейцарії, Австрії, Франції, а також як солістка Віден. симф. оркестру. Пізніше переїхала до США, де продовжувала вик. діяльність. Концертами у Відні (1956) відкрила й закрила рік Моцарта.

Літ.: [*Б. п.*]. Успіх Руслани Антонович // Свобода. — 1956. — 7 жовт.; [*Б. п.*]. Успіхи молодої піаністки Р. Антонович // Там само. — 1956. — 23 серп.; *Недзведський М.* Концерт Руслани Антонович // Там само. — 1960. — 30 берез.

І. Лисенко

О. Антоновський у ролі Олоферна (опера "Юдиф" О. Серова)

АНТОНОВСЬКИЙ Олександр Петрович [22.08. (3.09).1863, м. Кишинів, тепер Молдова — 13.03.1939, там само] — оперний і кам. співак (бас-профундо), педагог. Навч. співу в Моск. конс. у Дж. Ґальвані (1882–86). 1886–90 — соліст Великого т-ру в Москві, 1890–92 — Київ., 1892–94 і 1899 — Одес., 1894–99 — Харків. рос. опер, 1900–02 — Маріїн. опери та 1902–10 — "Нової опери" в Петербурзі. Володів могутнім голосом великого діапазону, точністю вок. інтонування; вик. мистецтво відзначалося виразною акторською грою. Вів конц. діяльність, зокр. у Києві (1891), Одесі (1893), Харкові (1900). 1911 брав участь у першому конкурсі співаків в Україні (Харків). Від 1921 — директор Кишинів. конс. Серед учнів — *М. Дідученко*.

Партії (загалом бл. 50): Сусанін, Руслан ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Олоферн ("Юдиф" О. Серова), Варязький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Арабаджиу Р.* Незавершенная мелодия. — Кишинев, 1983.

І. Лисенко

В. Антонюк

АНТОНЮК Валентина Геніївна (23.09.1954, с. Новокатеринівка Старобишівського р-ну Донец. обл) — кам. співачка (сопрано), музикознавець, педагог, поетеса, прозаїк. Матір *В. Антонюка*. З. а. України (1992). Кандидат філол. наук (1995). Доктор культурології (2002). Член НСПУ (1999) та НСТД України (2004). Закін. Київ. муз. уч-ще як піаністка і Київ. конс. (кл. *М. Кондратюка* та *З. Ліхтман*). 1980 — солістка Мордов. філармонії (м. Саранськ, РФ), 1981–93 —Миколаїв. філармонії та "Укрконцерту". 1993–96 — доцент КНУКіМ. Від 1996 —докторантка, з 1997 — доцент, з 2003 — в. о. професора кафедри сольного співу НМАУ. Виконує твори укр. і заруб. композиторів, укр. нар. пісні. Співає сольні концерти з органом. Моновистави: "Євангеліє від Марії", "Зачаровані казкою", "Роксолана", "Маруся Чурай", "Чайка з-над Лиману", "Шевченкіана". Знялась у муз. т/ф "Коли душа співає", "Звучить старовинний романс", "Лікарю, де твої чари",

"Співає Валентина Антонюк". Авторські цикли: "Слово і пісня", "Іду до вас". Моногр. конц. програми з творів сучас. укр. композиторів "Антологія укр. солоспіву". А. є 1-ю виконавицею вок. циклів "Осінній ранок" *В. Кирейко*, "Бентежність" *Л. Колодуба*, "Земле рідна", *Т. Яровоі*, "Теплі пісні" *В. Антонюка*, та його ж Кантати для сопрано та симф. оркестру на вірші Ф. Гарсіа Лорки у пер. М. Лукаша, 11 солоспівів на вірші японських поетів у пер. М. Лукаша, Триптиху для голосу та кам. орк. на вірші В. Стуса. Фонд. записи на Укр. Радіо. Гастролювала за кордоном.

Поміж учнів — лауреати 1-ї премії V-го Міжн. фестивалю "Екологія і Духовність" Лю Жан (КНР), Люпка Рац (Сербія); дипломанти міжн. конкурсу "Мистецтво XXI ст." К. Єрошкіна, Н. Максимчук, В. Туліс, Ся Цзінь, Хань Сяоянь, а також дипломант Всеукр. конкурсу "Нові імена України", лауреат 2-ї премії Міжн. конкурсу "Мистецтво XXI ст." І. Ярема. Розробляє наук. концепцію укр. вок. школи як метафеномена, лінгвокультурну теорію співу та сучас. фахові проблеми вокалістів. На вірші А. написано вок. цикли "Бентежність" Л. Колодуба, "Теплі пісні", В. Антонюка; романс "Дайте крила мені" В. Кирейка, колискова "Щедрихом-ведрихом" Н. Силенко.

Літ. тв.: монографія "Українська вокальна школа: етнокультурологічний аспект" (2001); навч. посібники: "Звукове мовлення в народно-побутовому вжиткові українців" (1996), "Постановка голосу" (2000); серія видань "Культура і традиції українського співу" (1999), статті: "Вечори пісень Модеста Менцинського", "Таємниця Миколи Аркаса", "Співане слово Тараса", "Соломія, гідна легенди про себе", "Виховати зірку", "Іван Жадан — забуте ім'я", "Духовні джерела українського співу", "Ренесанс українського романсу", "Вища школа сольного співу", "Український традиційний спів як феномен культури", "Екологічний зміст української вокальної школи" тощо. Добірки поезій: "Батьківські Лужи", "Чистий четвер" (1996) "Колискова для тебе" (1998); "Рідня" // Березіль. — 2004. — № 3—4; "Людина співуча" // Сучасність. — 2005. — № 1; уривки з рукопису книжки нарисів "Образки з натури".

Літ.: *Губко О.* Феномен Валентини Антонюк // *Антонюк В.* Голос горлиці. — К., 1996; *Мєднікова З.* Народжена для опери // КіЖ. — 1987. — 1 груд.; *Шевчук Л.* "У сни мої приходить Чураївна..." // Молода гвардія. — 1988. — 29 жовт.; *Марченко Г.* "Вона ж була, як голос України..." // Прикарпатська правда. — 1988. — 30 жовт.; *Шевчук Л.* Пісня Марусі Чурай // Вісті з України. — 1988. — № 43; *Когорлицький М.* З голосу Марусі Чурай // КіЖ. — 1989. — 8 січ.; *Назарчук Д.* Пісні Валентини Антонюк // Прикарпатська правда. — 1989. — 2 квіт.; *Кучеровський В.* "Шевченкіана" Валентини Антонюк // Півд. правда. — 1989. — 6 квіт.; *Кузнєцов А.* За мотивами народних легенд // Там само. — 1989. — 22 жовт.; *Його ж.* Театр одного актора // Молодь України. — 1989. — 23 груд.; *Кухаренко О.* Маруся Чурай, Роксолана та інші // Веч. Харків. — 1989. — 26 жовт.; *Ковальова О.* Роксолана живе на сцені // Там само. — 1989. — 14 листоп.; *Кремінь Д.* Співай, Валентино! // Ленінське плем'я. — 1990. — 12 квіт.; *Агеєв Ю.* Біла магія пісні // Південна правда. — 1990. — 19 квіт.; *Морозова В.* Душа народу // Говорить і показує Україна. — 1990. — 26 квіт.; *Кремінь Д.* Український Фенікс з Миколаєва. // Соц. культура. — 1990. — № 8; *Кузнєцов А.* Маруся, Роксолана, Марія // Галичина. — 1990. — 1 верес.; *Рублевська В.* "Роксолана" і Валентина // Говорить і показує Україна. — 1990. — 15 листоп.; *Лисогурська Л.* Її гіркий солодкий хрест // Україна. — 1990. — № 48; *Рокін О.* Валентина Антонюк: "Хай зцілять вас пісня і звичай!" // Наша дитина. — 1991. — № 3; *Кучеренко В., Мислюк А.* За межею знаного нами // Черкаський край. — 1991. — 23 березня; *Асатурян Н.* Енергія слова і пісні // Черкаси. — 1991. — 29 травня; *Кузнєцов А.* Світла печаль // Радянське Прибужжя. — 1992. — 1 верес.; *Кулобухова С.* Концерт-одкровення // Вечірній Миколаїв. — 1992. — 1 жовт.; *Кремінь Д.* Євангеліє від Валентини //Радянське Прибужжя. — 1992. — 28 листоп.; *Рябініна І.* Колискова для чоловіків // Наталі. — 1994. — № 9; *Невінчаний Б.* З роду співучого // Укр. культура. — 1994. — № 4—6; *Люріна Т.* Концерт у костелі // Вісті з України. — 1995. — № 22; *Теодорович Т.* Пісня і слово Валентини Антонюк // Говорить і показує Україна. — 1995. — 4 лип.; *Кирейко В.* Валентина Антонюк. "Постановка голосу" // Освіта. — 2000. — 1 листоп.; *Його ж.* Значна наукова праця // Укр. культура. — 2001. — № 9—10; *Гнидь Б.* Обрії українського вокалу // Урядовий кур'єр. — 2002. — 21 груд.; *Полковенко Т.* Валентина Антонюк. Її голос допомагає слабким і втішає сильних // Говорить і показує Україна. — 2003. — 22 трав.; *Кирейко В.* Вокальна Шевченкіана Валентини Антонюк // КіЖ. — 2004. — 28 квіт.; *Бойченко В.* Миколаївський період співачки і поетеси // Укр. культура. — 2004. — № 8; *Кирейко В.* Голосом ніжного серця // Літ. Україна. — 2004. — 30 груд.; *Давидов М.* Наукові перспективи української вокальної школи // Музикознавчі записки. — 2004. — № 2; *Кирейко В.* Крила пісень // Веч. Київ. — 2004. — 25 листоп.; *Vdovytsky M.* Devotion to Folk Songs // News from Ukraine. — 1989. — № 3; *Jankowska M.* Zabierz moj bol (Spiewaczka i poetka Walentyna Antoniuk) // Tygodnik Sanocki. — 1991. — 7 sierpnia.

І. Сікорська

АНТОНЮК Валерій Юрійович (11.07.1979, с. Деренківець на Черкащині) — композитор. Син *В. Антонюк*. Лауреат Міжн. конкурсу ім. С. Прокоф'єва "Україна—2000". Член НСКУ. Закін. НМАУ (кл. композиції *Г. Ляшенка*, 2003).

Тв.: для симф. орк. — "Звучання присутнє" (2003); Фп. концерт (2001); кам.-інстр. — Струн. квінтет (2000), Три п'єси для струн. квартету, сонати — для англ. ріжка (2002), для альта, флейти та фп. (2000), для гобоя соло (2004); для альта та фп. — Прелюдія, п'ять реінкарнацій та Постлюдія (2000), для квартету гітар — "Святкова сюїта" (1998); для фп. — 7 прелюдій "Стани" (1999), 10 дит. прелюдій (1998); для сопрано з симф. орк. — "Чотири пісні на сл. О. Мандельштама" (2004); для голосу з кам. орк. — Триптих на сл. В. Стуса (2004), вок. цикл "11 солоспівів" на сл. япон. поетів XIV—XVI ст. (2001); для хору — цикл "Сумні пейзажі" на сл. П. Верлена (2004); романси, пісні, обр. нар. пісень.

А. Муха

АНУФРІЄНКО Анатолій Васильович (18.03. 1940, м. Луганськ — 11.10.1998, м. Київ) — диригент. З. д. м. УРСР (1985). Н. а. України (1996). Закін. орк. ф-т Київ. конс. (1962) та ф-т оперно-симф. диригування Львів. конс. (кл. *Ю. Луціва*, 1977). 1961—76 — соліст оркестру Держ. акад. оперного т-ру в Києві, 1976—77 — асистент гол. диригента, 1977—79 — диригент-стажист

Київ. оперного т-ру, з 1979 — худ. кер. і гол. диригент Держ. естр.-симф. оркестру України. 1988—98 — худ. кер. ансамблю пісні і танцю "*Таврія*" (Сімферополь).

Літ. тв.: Резерв — є // КіЖ. — 1982. — 7 берез. (у співавт. з *В. Бесфамільновим*).

В. Апатський

АПАТСЬКИЙ Володимир Миколайович (29.08. 1928, м. Мінськ, Білорусь) — фаготист, педагог, музикознавець. З. а. УРСР (1974). Н. а. України (1996). Доктор мист-ва (1993). Професор (1982). Лауреат Респ. конкурсу (1952, диплом II ступеня), Ленінгр. фестивалю молоді (1957, диплом I ступеня й Велика медаль). Член Академії пед. наук України. Віце-президент Спілки музикантів-духовиків України (очолює Асоціацію виконавців на дерев. дух. інстр.). Член асоціації DOUBLE REED (всесв. профес. об'єднання виконавців на дух. інстр.). Закін. Білор. конс. у Мінську (1953), аспірантуру при Ленінгр. (тепер — С.-Петерб.) конс. (1956). 1951—53 — перший фаготист орк. Великого т-ру БРСР, 1953—54 — симф. орк. Білор. філармонії, 1954—55 — симф. орк. Ленінгр. Малого оперн. т-ру, 1955—57 — симф. орк. Ленінгр. філармонії. Від 1957 — у Києві: 1957—84 — 1-й фаготист орк. Київ. т-ру опери та балету, викладач ДМШ № 3, 1964—74 — ССМШ, з 1967 — конс. Один з найкращих представників Ленінгр. (Васильєвської) вик. фаготової школи. Для його вик. мистецтва характерні академічність, гармонійне поєднання інтелектуального та емоц. начал, володіння мистецтвом інстр. кантилени. Вик. мистецтво А. високо оцінили *Д. Шостакович*, Т. Хренников, *С. Турчак*, *Ф. Глущенко* та ін. Виступає у складі кам. ансамблю та як соліст оркестру. Як соліст-фаготист брав участь у створенні 34-х грамплатівок. Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ. А. — авторитетний дослідник у галузі виконавства на дух. інстр. Розвиває напрямок у дослідженні муз. виконавства, що ґрунтується на даних акустики й фізіології. Під кер. А. було підготовлено і захищено низку канд. і докт. дисертацій. Розробив і читає курси лекцій "Теорія виконавства та методика навчання гри на дух. інстр.", "Дух. інстр. в історії муз. культури України", "Методика гри на дух. інстр.", "Історія виконавства на дух. інстр.", "Основи муз. акустики", "Акустична природа дух. інстр.", "Нетрадиційні засоби виразності в сучас. дух. виконавстві", "Введення у фах". Створив оригінальну фаготову вик. школу, що сьогодні вважається однією з найкращих у світі. Вихованці А. працюють в оркестрах України, Москви, С.-Петербурга, Мінська, Мадрида, Берліна, Карлсруе, Софії, Сеула тощо. Поміж учнів (загалом понад 50 лауреатів міжн., всесоюз. та всеукр. конкурсів) — Ю. Дондаков, А. Клочевський, Н. Костюк, С. Цюбко та ін.

Літ. тв. (загалом бл. 80 наук.-досл. і навч.-метод. праць): Опыт экспериментального исследования амбушюра и дыхания духовика // Методика обучения игре на духовых инструментах. — М., 1976; Духовое вибрато // Вопросы исполнительства и педагогики. — К., 1979; Элементы теории трости духового инструмента // Методика преподавания игры на духовых инструментах. — М., 1980; Акустическая природа фагота // Актуальные вопросы теории и практики исполнительства на духовых инструментах. — М., 1985. — Вып. 60; Методика обучения игре на фаготе. — М., 1988; Амбушюр фаготиста // Теория и практика игры на духовых инструментах. — К., 1989; Артикуляция на фаготе // Там само; Віхи історії духового виконавства України // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 1; Духові інструменти в житті людства // Мистецькі обрії'99: Альманах. — К., 2000; Методика проведения урока в специальном музыкально-исполнительском классе // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2002. — Вип. 3; О виртуозности в духовом музыкально-исполнительском искусстве // Там само; Використання технічних засобів у сучасній вітчизняній методиці навчання на духових інструментах // Мистецтвознавство України. — К., 2003. — Вип. 3; Анатомо-физиологические основы исполнительского аппарата музыканта-духовика // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2004. — Вип. 5; Очерки истории духового музыкально-исполнительского искусства // Там само; Духовое исполнительство средневековья // Там само. — К., 2005. — Вип. 6; Камерный ансамбль и воспитание оркестрового музыканта // Там само тощо.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Бойк Р.* Володимир Апатський — фундатор сучасної київської фаготної школи: виконавець, педагог, науковець (генеза творчого шляху) // Виконавське музикознавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47; *Соболєв Г.* Змагання духовиків і ударників // КіЖ. — 1998. — 10 черв.

О. Литвинова

АПМУ — див. *Асоціація пролетарських музикантів України.*

"АПОЛЛОН" — літ.-мист. журнал з питань образотв., муз. та театр. мистецтва. Виходив у Петербурзі 1909—17 (спочатку щомісяця, з 1911 — по 10 книжок щороку, деякі номери подвоєно, потроєно). Видавці — С. Маковський, М. Ушков та ін. Видавалися додатки до "А." — "Литературный альманах" (1909—10) і "Русская художественная летопись" (1911—12, виходив двічі на місяць). При "А." діяло однойм. вид-во. Журнал був тісно пов'язаний із символізмом, пізніше — з акмеїзмом, однак у журналі виступали представники різних видів мистецтва і худ. течій поч. 20 ст. Тут було надрук. статті, присв. мистецтву України: "Малороссийское барокко" (1911), "Константин Богаевский" (1912) *М. Волошина*, "Собрание Ханенко в Петрограде" (1916) В. Войнова, "А. Ф. Гауш" (1913) А. Ростиславова, "Шевченко и Мистраль" (1911) П. Наумова тощо., різні оглядові матеріали про худ., муз., театр. життя України Є. Кузьміна, *Й. Миклошевського*, Мнішека, *Б. Яновського* з Києва, М. Гершенфельда з Одеси. Поміж ілюстрат. матеріалів — заставки, віньєтки та ілюстрації Г. Нарбута (1910—13).

Літ.: *Корецкая М.* "Аполлон" // Русская литература и журналистика начала XX века. — М., 1984.

В. Шлейов

АПОЛЛОНОВ Іван Іванович [1868, Пензен. губ., Росія — 31.05(13.06).1915, м. Київ] — хор. диригент, педагог, композитор. Закін. 1890 Пензен. духовну семінарію, від 1885 — її регент. 1899—1915 — кер. хору при Михайлівському Золотоверхому монастирі в Києві (помічником А. був семінарист *К. Стеценко*). Від 1905 — за-

сновник, хер. і викладач курсів хор. співу й теорії музики та літніх курсів для вчителів церк.-парафіяльних шкіл при Києво-Михайлівській учител. школі. Сприяв розвитку хор. співу на Київщині. Автор духовних хор. композицій, зб. "Почти полный курс церковного обычного напева Киевской епархии на три голоса" (рукоп.).

Літ.: *Надеждинский М.* И. И. Аполлонов [Некролог] // Киевлянин. — 1915. — 1 июня.

В. Кузик

АПФЕЛЬЦВАЙГ (псевд. — І. А., І. А-г, Ларго, Ів. Широков, Ів. Яблуневий, Садко, Largo) Іоанн Ісайович (18.08.1883, м. Одеса — 29.09.1960, там само) — муз. кореспондент. За освітою лікар. 1910—54 виступав у місцевих газетах (частково в ін. виданнях) з інформацією про важливі події в муз. житті Одеси, зокр. про концерти *Я. Хейфеца* (1915), постановку "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1923), концерти *В. Горовиця, А. Нежданової, Д. Ойстраха* (1924), 24-х учнів *Школи П. Столярського* (1925), *Держ. капели бандуристів* (1926), звіт молодих композиторів Одеси (1927), гастролі хор. капели "*Думка*" (1928) тощо.

А. Мухо

АРАБСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ). Контакти між араб. і укр. муз. культурами, відносно обмежені в минулому й недостатньо розвинуті в наш час, поки що не систематизовані й не досліджені. Однак вони надзвичайно актуальні у практ. і теор. планах, враховуючи важливе місце араб. компонента у сучас. світі. Складність активізації згаданих контактів полягає не лише в територіальній віддаленості країн, специф. особливостях мови, релігії, соціально-економ. укладу та культ.-істор. традицій, а і в несумірності об'єктів зіставлення. Україна — суверенна цілісна держава, натомість араб. регіон поєднує цілу низку держав на Ближньому й Серед. Сході та в Півн. Африці. Це, зокр. — Сирія, Йорданія, Ліван, Палестина, Арабська Республіка Єгипет (АРЄ), країни Магрибу (Алжир, Туніс, Марокко), Мавританія, Ємен (Нар.-демократична республіка Ємен і Єменська Арабська Республіка), Лівія, Ірак, Кувейт, Саудівська Аравія, Судан, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) тощо. Консолідуючим їх чинником є араб. мова в сукупності різних діалектів, спільне араб. письмо, через яке виявляються зв'язки власне араб. народів з Іраком, Афганістаном, Пакистаном, частково з киргизами і уйгурами Китаю, з Індонезією, а через іслам як світову релігію — крім названих, також, з багатьма країнами та ін. народами, включаючи Албанію, Боснію і Герцеговину, Туреччину, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан, Азербайджан, Татарстан, Башкортостан, Дагестан, Аджарію, Чечню, крим. татар тощо. Отже, "арабський світ" з певної, у даному разі може тлумачитись рівнозначно до поняття "країни Ісламу". В них "із злиття різних, але взаємопов'язаних діалектів, виникла спільна муз. мова, що властива культурі Ісламу (Самха ель Холі). Сутністю всіх схід. муз. культур є традиція муз. *імпровізації*, спільним принципом творчого мислення — т. зв. макам у його регіональних різновидах (маком, макам, мугам) та його різних тлумаченнях (напр., маком як мелодія — модель певного символічного значення; сукупність найдосконаліших ладів; образно-емоційний модус ладу; локально-жанр. система профес. музики усної традиції тощо). Араб. нації — спадкоємниці культурних традицій Давн. Єгипту, Ассирії, Месопотамії та ін. країн далекого минулого. У ближчі епохи, з 7 ст., араби безпосередньо стикалися з сусідами — Іспанією, Іраном, Осман. імперією, епізодично проникали на землі Київ. Русі окремі воїни ("сарацини") чи різні мандрівники. Один із них — араб. географ Ібн-Даста, який побував серед слов'ян у 10 ст., описав у своїй кн. "Дорогоцінні скарби" (925) місто Куяб (Київ) і його жителів-слов'ян — на той час язичників, зокр. розповів про обряд сівби, супроводжуваний грою на 8-струнній *лютні, гуслях* та *сопілці* завдовжки в 2 лікті. Його сучасник — багдад. мандрівник Абуль Хасан Ібн-Хусейн (Аль Мадусі) засвідчив, що слов'яни мають багато міст, і церкви зі *дзвонами*, куди вдаряють молотком, подібно до того, як в Аравії християни вдаряють дерев'яною киянкою по дошці. Неодноразові походи на араб. землі хрестоносців із Центр. Європи (з кін. 11 до кін. 13 ст.) зазнали невдач, але зрештою в ряді араб. країн поряд з мусульманськими стійке місце здобули християнські, в т. ч. православні релігійні осередки й храми. Відтак, упродовж багатьох століть, мирні прочани з України, Росії тощо традиційно відвідували святі для всіх християн місця — у Палестині, Йорданії, Сирії, Лівані. Звідти в Україну теж заходили араб. місіонери, купці, дипломати, священики. Один із них — архидиякон Павло *Алеппський* (Павло Халебський) із Сирії — описав подорож свого батька, антиохійського патріарха Макарія по Росії й Україні влітку 1654, де вказав на використання *органа* у відправах правосл. церкви і співу півчих за своїми нотними книжками. Він також зазначив, що козацькі сироти-школярі просили милостиню, співаючи хором церк. *гімни* "приємним наспівом, що чарує душу", й більшість із них були грамотними. Міжкультурні контакти спричинили взаємопроникнення деяких рис аж до утворення специф. проміжних явищ на зразок андалузької (зах.) школи в араб. музиці чи "орієнтальної" забарвленості деяких муз. жанрів. Впливи стародавніх араб. теоретиків позначилися на процесі формування всієї європ. муз.-теор. думки. Поміж різних стильових компонентів, що ввійшли у вітчизн. церк. музику від візант. обрядів (див. — *Візантійська музика*), були запозичення й від араб. нар. культур. Певні паралелі простежуються у формах нар. музикування. Спільними елементами, своєрідно трактованими в різних системах нац. муз. мислення, виступають зб. секунда, характерні мелізми тощо. Наочною є спорідненість принципів конструкції і функціонування деяких муз. інструментів — не лише ударних (як вел. *барабан* чи *тарілки*), а й струнних (араб. уд — укр.

Титульна сторінка автореферату Аві Башира Нор-Альдіна "Уд у сучасній арабській культурі: виконавська та композиторська творчість" (Київ, 2000)

кобза-бандура) чи духових, що інколи видно з назв (зурна — сурна — *сурма*, пандора — *бандура*). Однак такі загально-європ. терміни, як арабеск у балеті чи арабеска в інстр. музиці лише асоціативно пов'язані з особливостями саме араб. мистецтва.

Араб. світ як щедре джерело тем, сюжетів, образів, переважно казкових, екзотичних, символічних, знайшов яскраве відображення у творчості зах.-європ., зокр. франц., а також рос. композиторів 19—20 ст. (Останнім прислужився А. Християнович, який 1861 зібрав і гармонізував чимало алжир. мелодій). При тому поступово посилювалося прагнення перейти від дещо умовного, абстрактно-орієнтального трактування Сходу, типового для попередніх стильових епох, до конкретнішого перевтілення нац.-самобутніх ознак. В укр. профес. музиці також, але дещо пізніше, відбувалась еволюція ставлення до образно-тематичних джерел Сходу. Так, арія Султана в "Запорожці за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* ще вирішена в цілком традиц. європ. дусі (за зразком опери "Викрадення з сералю" В. А. Моцарта). У "Роксолані" *Д. Січинського* вже з'являються окремі характерні деталі у змалюванні турец.-татар. середовища. А в музиці *М. Лисенка* до п'єси "Давня казка" типові "орієнталізми" набувають ролі лейтхарактеристики одного з героїв твору. Упродовж кін. 19 — поч. 21 ст. в укр. музиці вимальовується досить показова галерея творів "східного" — від умовно орієнтального до конкретно араб. спрямування. Це переважно "східні сюїти" для симф. оркестру *Б. Яновського* (1896), *М. Пономаренка* (1931), *Е. Черкаського*, *А. Свєчникова* (1939), *В. Філіпенка* — для естр. оркестру (2002), *І. Щербакова* — для труби і фп. (2000). На поч. 20 ст. з'явилася безліч окремих орк. мініатюр — "Східний марш" *П. Сокальського*, "Східний танець" *С. Тишкевича-Азбажинського* в транскрипції для фп. *Г. Любомирського*, "Пісня до схід Сонця" *С. Людкевича* тощо. Нині з'являються масштабніші композиції — орк. "Каспійська фантазія" *О. Некрасова* (1985), "Орієнтальний концерт" для гобоя з орк. *Ю. Бабенка* (2000), "Східний вітер" для влч. з фп. *М. Денисенко* (2003). Такий самий орієнтальний характер мають хореогр. композиції — балети "Аравійська ніч" (1916) Б. Яновського, "Шехерезада" (1925) *М. Пархоменка*, балетна сюїта "Тисяча і одна ніч" *С. Борткевича*, "східні" танц. сцени в балеті "Маруся Богуславка" (1951) А. Свєчникова. В оперному жанрі превалюють твори біблійної та античної тематики, з певною стилізацією чи навіть прямим використанням інтонацій, знакових для схід. (араб.) світу. Поміж перших таких спроб в укр. музиці — "Суламіф" Б. Яновського за повістю О. Купріна (1908, 2-га ред. 1920) та "Бар-Кохба" С. Людкевича (1926, незаверш.), символічний зміст якої перегукувався з ідеями нац.-визвольної боротьби українців, згодом розкрився в опері "Мойсей" *М. Скорика* (2001, 2-а ред. 2005, лібр. Я. Стельмаха за поемою *І. Франка*, постановки в т-рах Львова й Києва). Історія драм. кохання Антонія і Клеопатри — владних діячів стародавнього елліністичного Єгипту — зацікавила *В. Фемеліді* в його незав. творі (1930-ті) та згодом знайшла втілення в останній опері *Ю. Мейтуса* "Антоній і Клеопатра" (1993, лібр. О. Васильєвої). Значний внесок у розвиток туркмен. музики, спорідненої своїм духом з араб., зробили в 1940—60-х Ю. Мейтус (опери "Абадан", 1942—43, 2-а ред. — 1950; "Лейла і Меджнун", 1945—46; "Махтумкулі", 1962 та "Туркменська симфонія", 1946) і *О. Зноско-Боровський* (балет "Акпамик", 1945; симфонія "Джан-Туркменістан", 1960, 2-а ред. — 1967 та інтермецо для струн. квартету "В Туркменії", 1942), башкир. — *П. Козицький* (опера "За Батьківщину!", 1941; Сюїта для струн. квартету, 1942) узбец. — *О. Чишко* (опера "Махмуд Торабі", 1944), *Л. Ревуцький* (п'єса "З мелодій Узбекистану" для кларнета й фп., 1943—44), 1-й казах. фп. квінтет написав *М. Скорульський* (1943), оперу "Хитрий Наса" за мотивами східних казок — *С. Ратнер* (1944). Природно, що в таких випадках не обходилось без участі і допомоги музикантів і лібретистів східних республік. Сюжет відомої араб. казки про Аладдіна і його чарівну лампу привабив авторів опер М. Пархоменка (1941), *М. Гозенпуда* (1947), мюзиклу *С. Бедусенка* (1988), муз. казки *М. Ластовецького* (2000).

У кам.-вок. жанрі А-УМЗ. виявилися у 2-х солоспівах *М. Лисенка* — "Єрихонська рожа" на сл. Дніпрової Чайки і, особливо, "Східна мелодія" на сл. *Лесі Українки*, музика якого виразно відтворює орієнтальний колорит. У романсі *Б. Лятошинського* "Озимандія" на сл. П. Б. Шеллі в пер. К. Бальмонта (1924) на прикладі забутого в аравійській пустелі пам'ятника колись всевладній особі з великим драматизмом розкрито безсилість марнослав'я перед невмолимим Часом. Різнорідні східні мотиви варіюються в романсах *М. Дремлюги* на сл. О. Хайяма, Ю. Мейтуса на сл. М. Джаліля і М. Каріма, О. Некрасова на сл. Хабі Назрі. Актуальним відгуком на події часу прозвучала пісня *К. Доньковича* "Ти чуєш нас, Ліване, в грізний час!". У *жанрах* музики для кіно — фільм-балет "Фараон" *І. Маціевського* (реж. С. Овчаров), епізод з мультфільму "Царевич і три лікарі" з музикою *А. Мухи*. Поміж лялькових вистав — "Алі-Баба і розбійники" *М. Лаврушка* і "Каліф-Чорногуз" *В. Теличка*.

Араб. музика у своїй основі є мистецтвом імпровізації усної традиції, конкретніше — в його сутності і першоджерелах лежить мистецтво розспіву віршів Корану. При всіх відмінностях мистецтво укр. кобзарів-бандуристів, як і ін. народів, теж зберігається й функціонує в усній традиції, виконавець теж спирається на власну майстерність і пам'ять, кожного разу щось додаючи від себе в межах певних канонів.

У музиці 20 ст., зокр. у творчості композиторів кавказ. і центр.-азійських республік кол. СРСР, нагромаджено позитивний досвід органічного поєднання мистецтва імпровізації з європ. муз. традицією. Актуальні теор. питання, пов'язані з дослідженням різних аспектів араб. музики та споріднених з нею східних нац. муз. культур

свого часу були досліджені в дисертаціях, захищених у Київ. конс. представниками ін. республік. Ці питання висвітлювались переважно на матеріалі азербайджан. музики (А. Іса-заде, Ш. кизи Шакір-заде, Ф. огли Абугасимов, Р. кизи Мамедова, М. Пашаєва, С. кизи Фархадова, Ґ. Ахмедова, С. Ґурбаналієва, Н. Алієва та ін.), а також туркмен. (О. Дадашева, Ю. Плахов), уйгур. (Т. Алібакієва), тадж. (Л. Джуманова) та ін. Безпосередньо ж названі проблеми доводилося вирішувати випускникам Київ. конс в особі араб. музикантів. Поміж них — композитор Набіль бен А. Ж. (кл. *Л. Колодуба*) — автор "Марокканської симфонії" №2 та автори захищених канд. дис.: А. С. Абдулла ("Розвиток мистецтва в Нар.-дем. республіці Ємен після завоювання незалежності", 1988), Ж. Бальшіон ("Актуальні проблеми культури сучасного Лівану", 1992), композитор (учень *Ю. Іщенка*) Хурі Х. М. ("Про дві стильові тенденції в ліванській симфонічній музиці", 1997), Могасем Х. А. ("Музично-поетична система арабо-палестинського фольклору: на прикладі весільного обряду", 1997), Аюб Б. Н.-А. ("Уд у сучасній арабській культурі", 2000). В Одес. конс. також навч. студенти з Алжира, Ємена, Судана тощо.

Укр. музиканти — педагоги й виконавці, працюючи в араб. країнах, певною мірою сприяли розвитку їх муз. мистецтва. Зокр. піаніст *Ом. Нижанківський* викладав у Каїр. конс. (1924—28), композитор і муз. теоретик *М. Недзведський* — у м. Касабланка (Марокко, 1951—58), випускниця Київ. конс., історик музики *Т. Золозова* — в Алжирі (серед. 1970-х); в Сирії працював київ. піаніст *В. Сагайдачний*, там само віолончелісти — харків'янин І. Гайда (Консерваторія м. Алеппо, 1984—87) і одесит (учень М. Ростроповича) проф. П. Купін (Дамаск). Київ. піаністка (учениця *І. Рябова*), Т. Примак працює в Лівані, в оркестрі Каїр. оперного т-ру грають гобоїст 1. Кулиняк, трубачі І. Барановський і В. Єрьоменко, валторніст А. Чирикалов, тромбоніст О. Казиміров, тубіст Ю. Івженко.

Укр. виконавці провадять дедалі ширшу гастрольну діяльність. Свого часу на оперних сценах араб. країн виступали *С. Крушельницька* (1908, Каїр, Александрія — гастрольна подорож до Египту разом із Дж. Пуччіні), *І. Алчевський* (1912), *В. Тисик* (з серед. 1940-х, обидва — в Алжирі); *М. Скало-Старицький* (Алжир, Туніс, Марокко, серед. 1950-х), сольні концерти проводив піаніст *О. Брайловський* (1930-і, Египет). *Л. Липковська* останні роки життя (1950—58) провела в Бейруті (Ліван), де працювала директором конс. У перші повоєнні роки відбулись гастролі до Іраку співачки *З. Гайдай*, в 1950-х — скрипальки *О. Пархоменко* до країн Півн. Африки. *Ансамбль танцю УРСР* п/к *П. Вірського* побував у Марокко, балет і оркестр *Нац. опери України* на гастролях у Лівані показали "Лебедине озеро" *П. Чайковського* та "Ромео і Джульєтту" *С. Прокоф'єва*. В Алжирі гастролював *Струн. квартет ім. М. Лисенка*, в Тунісі — кам. анс. "*Київські солісти*" п/к *Б. Которовича*. В Йорданії виступало Черкас. тріо бандуристок "*Вербена*" у складі Л. Зайчківської, О. Калини і Л. Ларихової, в ОАЕ — тріо бандуристок "Мальви" Одес. обл. філармонії у складі Т. Марковської, Г. Касаткіної та Н. Морозевич; Київ. фольк. т-р "*Берегиня*" і баяніст *С. Грінченко* побували в Єгипті, домристка Н. Петренко — в Іраку. Під час Днів культури України в Єгипті (1996) у різних залах Каїра відбулися творчі зустрічі з композиторкою *Ж. Колодуб* за участі піаністки С. Глух, флейтистки *Б. Стельмашенко*. Укр. нар. ансамбль пісні і танцю "Чорнобривець" відзначився на Всесв. фестивалі нар. пісні і танцю в м. Тізі-Узу (Алжир), на аналогічному фестивалі в Єгипті (1998) дит. хор. ансамбль "Веселад" п/к Л. Гусовської здобув Гран-прі.

Літ: Из африканской лирики. Стихи / Пер. М. Курганцева. — М., 1967; *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989; *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. Українська академічна школа. — К., 2005; *Конен В.* Значение внеевропейских культур для музыки XX в. // Муз. современник. — М., 1973. — Вып. 1; *Самха эль Холи* (АРЕ). Традиция музыкальной импровизации на Востоке и профессиональная музыка // VII Межд. муз. конгресс "Музыкальные культуры народов: традиции и современность". — М., 1973; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // 1УМ. — К., 1989. — Т. 1; *Фільц Б.* Музична культура східних слов'ян // Там само; *Юрчишин М.* "Веселад" засвічує нові зірки // Укр. столиця. — 2006. — № 4.

А. Муха

АРАНЖУВАННЯ (від *франц.* arranger — упорядковувати) — 1. Перекладення (пристосування) муз. твору, написаного для одного інструмента (голосу) або складу інструментів (голосів), для виконання на ін. інструментах або ін. складом інструментів чи голосів (розширеним або зменшеним): напр., А. орк. твору для фп. (клавір); сольного твору для хору або оркестру, міш. хору — для однорідного жін., дит. або чол. хорів (*партитура*); симф. твору — для дух. оркестру тощо. А. називається також полегшений виклад твору для виконання на тому самому інстр. Числ. А. здійснили *С. Людкевич* (для різних складів хорів, зокр. для жін. — Концерту *Д. Бортнянського*), *М. Колесса* (з чол. — на міш. хор), *Б. Фільц* (з міш. — на дит. хор). *Ф. Богданов* переклав для оркестру нар. інстр. "Галицькі пісні" *Л. Ревуцького*. *Г. Таранов* власну Симфонію № 3 для оркестру нар. інстр. переробив для симф. орк.; *В. Губаренко* власну симфонію "Зелені святки" для 2-х фп. *Б. Лятошинський* здійснив А. для симф. оркестру 2-х фп. полонезів *М. Лисенка*. Перекладення для влч. і фп., струн. квартету робив *П. Пшеничка*, для квартету саксофонів — *Ю. Василевич*. *М. Скорик* здійснив А. для струн. оркестру хору *М. Березовського* "Отче наш", для симф. оркестру — скрипкових "Каприсів" Н. Паганіні. Близька до А. практика створення орк. сюїт на матеріалі нар. пісень ("Веснянки" *М. Вериківського*, "Турівські пісні" *Л. Колодуба* тощо). Досить поширеним є А. клас. репертуару для виконання на нар. інстр. — *баяні*, *домрі*, *бандурі*, *цимбалах* тощо. 2. У *поп-музиці* — *гармонізація* та *інструментовка* заданої мелодії. Сучас. естр. пісні звучать в аранжуваннях *О. Мельника*, *В. Бебешка*, *А. Шустя*, М. Павлі-

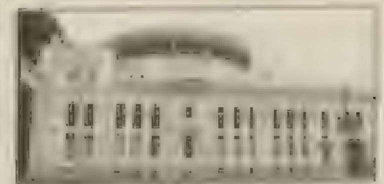

Арабський культурний центр в м. Одесі

ка, *В. Ткача*, К. Осауленка, А. Карпенка та ін. 3. У *джазі* — *імпровізація* на джаз. стандарти та композиції ін. авторів.

Літ.: *Таранов Г.* Курс чтения партитур. — М.; Ленинград, 1939; *Браславский Д.* Аранжировка для эстрадных ансамблей и оркестров. — М., 1974; *Давидов М.* Теоретичні основи перекладення інструментальних творів для баяна. — К., 1977; *Його ж.* Методика переложений инструментальных произведений для баяна. — М., 1982; *Пшеничний Д.* Аранжування на народних інструментах. — К., 1980; *Гаранян Г.* Аранжировка для эстрадных инструментальных и вокально-инструментальных ансамблей. — М., 1983; *Дейнека В.* Перекладення як процес переосмислення засобів оркестрової виразності: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2004. *Петрик-Дмитрук І.* Перекладення в жанровій системі бандурного мистецтва // Karpacki Collage Artystyczny Biuletyn. — Przemyśl, 2005.

Б. Фільц

АРАНОВ (справж. пріз. — Аранович) Шико Беніамінович [10(23).04.1904, м. Аккерман, тепер Білгород-Дністровський Одес. обл. — 28.11.1969, м. Кишинів, тепер Молдова] — молд. композитор, диригент. Н. а. Молд. РСР (1953). Від 1923 навч. у Кишинів. конс. (кл. *валторни* й *композиції* Г. Яценківського), Академії музики і драм. мистецтва в Бухаресті (1930—35, кл. композиції І. Оттеску, *труби* — Текучану). Організатор і кер. оркестру Кишинів. філармонії (1940—45), муз. кер. і диригент орк. Ансамблю нар. танцю "Жок" (1948—56), Молд. держ. естр. оркестру "Букурія" (1956—64), джаз. оркестру Молд. держтелерадіо (1964—66). Працював переважно в галузі естр. і побут. музики, автор естр. репертуару на нар. основі.

Тв.: 2 Українські сюїти (1947, 1949); обробки укр. нар. пісень.

О. Олійник

АРАРАТЯН Ваан Георгійович [8(21).08.1902, м. Тифліс, нині Тбілісі, Грузія — 25.09.1983, м. Москва, РФ] — вірм. композитор. З. д. м. Вірм. РСР (1960). 1938 закін. Одес. конс. (кл. *П. Молчанова*, *М. Вілінського*, *А. Павленка*). Автор низки творів на сл. *Т. Шевченка*.

Тв.: для струн. орк — "Елегія пам'яті Т. Г. Шевченка" (1938); солоспіви на вірші Т. Шевченка: "Заповіт" (1938), "Мені однаково" (1939), "Косар", "Нащо мені чорні брови" (обидва — 1940) тощо.

Літ.: *Ольховський А.* Творчість радянських композиторів України // Рад. музика — 1940. — № 3.

В. Кузик

АРБІТ Семен Михайлович (23.07.1921, м. Білгород-Дністровський, тепер Одес. обл. — 11.08.1986, м. Львів) — оперний диригент, педагог. З. а. УРСР (1972). Дипломант 1 ступеня низки респ. конкурсів. Закін. 1951 дир. ф-т Львів. конс. (кл. *І. Пайна*). 1948—52 — хормейстер (з 1949 — головний), 1953—58 та з 1960 — диригент Львів., 1958—60 — Челябін. т-рів опери і балету. Від 1960 — викладач Львів. конс. 1951—71 — організатор та кер. нар. самод. симф. оркестру Львів. політех. ін-ту (8 золотих медалей на всесоюз. та респ. оглядах). Здійснив бл. 50 постановок, поміж яких: балети "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* (1953), "Орися" *А. Кос-Анатольського* (1964, прем'єра), "Стежкою грому" та "Сім красунь" К. Караєва, "Легенда про любов" А. Мелікова (усі — 1963), "Спартак" А. Хачатуряна (1965), "Три мушкетери" В. Баснера (1966), опери "Відроджений травень" *В. Губаренка* (1975) тощо. А. — автор симф. партитури на музику творів Й. Штрауса ("Великий вальс", балетм. *М. Трегубов*, 1978). Гастролював у Києві, Тбілісі, Баку та ін. містах. Автор оригінальних редакцій балетних вистав "Антоній і Клеопатра" Е. Лазарєва, "Есмеральда" Ц. Пуні тощо. Останньою виставою А. було "Лебедине озеро" *П. Чайковського* (хореог. Г. Ісупова, 1985).

С. Арбіт

Літ.тв.: Двадцять років тому: музичний театр // Музика. — 1986. — № 2.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989; *Ельян М.* Великий вальс // Вільна Україна (Львів). — 1957. — 26 жовт.; *Януковська О.* Три мушкетери у Львові // КіЖ. — 1966. — 10 лип.; *Бідненко Б.* З висоти лебединого льоту // Вільна Україна. — 1969. — 18 лют.; *Чернова І.* Створення світу // Там само. — 1972. — 1 серп.

А. Терещенко

АРГАМАКОВ Костянтин Миколайович (1875 — ?) — піаніст-педагог, композитор, муз.-громад. діяч. 1906 оселився в Києві, тоді ж відкрив приватні "Зразкові класи гри на фп. та курси піаністів-методистів" (існували до 1914). При курсах створив "Педагогічний музей", де було зібрано числ. експонати з історії муз. культури: старовинні та сучас. клавішні інструменти в оригіналі, в малюнках і кресленнях, зразки старовин. нотних рукописів у копіях, видань світської та культової музики (в т. ч. подаровані Києво-Печерською лаврою), посібники гри на фп., бл. 1700 портретів музикантів.

Тв.: для фп. — цикл із 7 п'єс (у т. ч. — "Урочистий марш на взяття Львова", "Елегія на розорення Бельгії", 1915); романси.

Літ.: *Яновский Б.* Театр и музыка // Киев. мысль. — 1908. — 28 сент.

Л. Саприкіна, М. Кузьмін

АРҐЕНТИНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (А-УМЗ.) розпочалися в 2-й пол. 19 ст. Це була 1-а хвиля еміграц. потоку українців до різних країн світу (див.: *Південноамерикансько-українські музичні зв'язки*), зумовлена соц.-економ. та політ. умовами. 1997 укр. спільнота в Арґентині відзначила 100-річчя приїзду перших переселенців з України — переважно з Галичини, Буковини, Волині, Полісся, Закарпаття, частково з Наддніпрянщини. З-поміж останніх був, зокр., співак, педагог, композитор-аматор з Київщини *А. Ліснякевич*. Автор низки власних творів, він поставив в Арґентині ісп. мовою оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, написав і поставив у Буенос-Айресі оперу "Тарас Бульба". В Арґентині зосередилося бл. 200 тис. українців, у столиці — майже 30 тис. Потреба в духовному єднанні, збереженні віри, культури не дозволила українцям асимілюватися з місцевим населенням. Спільне культурне й освітнє життя укр. громади відбилось у діяльності різних організацій. Так, 1924 з'явилися перші тов-ва "*Просвіта*", 1930 засно-

вано Укр. нац. клуб, Доброчинну спілку жінок. 1938 Укр. стрілецька громада об'єдналася з тов-вом "Сокіл" в "Організацію державного відродження України" (згодом — "Відродження"). За часів 2-ї хвилі укр. еміграції до Аргентини (після 2-ї світ. війни) виникли Укр. клуб (1947), Союз українок (1948), Братство Святої Покрови, що об'єднало вірних Укр. Автокефальної Правосл. церкви (1948), Спілка укр. науковців, митців і літераторів (1949), "Пласт" (1949), Укр. інформативно-видавничий ін-т (1949), Спілка укр. молоді (1950), Театр. студія ім. Леся Курбаса (1952), Союз аргент.-укр. студентів (1953) тощо. 1947 відбувся I Конґрес українців в Арґентині, де було створено Укр. центр. репрезентацію, куди згодом увійшли всі тов-ва, крім прорадянських. У 1970-ті створено Тов-во укр.-аргент. високошкільників (ТУВА), діяльність якого була спрямована на активну сусп. та культ.-освіт. роботу. Нова еміграц. хвиля розпочалася в 1-й пол. 1990-х.

З-поміж 35-мільйонного населення Аргентини 0,5 млн. має укр. походження. Українці зберегли мову, традиції, культуру, релігію. Велика роль у цьому належала початк. освіті — перша укр. школа з'явилася тут 1907. Нац. школи діяли також при укр. церквах. Вони давали міцну й систематизовану шкільну освіту, а також навчали церк. співу, нар. пісень. Культ. життя еміграції, зокр., театр. діяльність, активізувалося з приїздом профес. артистів з нової хвилі переселенців. Було здійснено нові постановки "Запорожця за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського за участю хору й оркестру (1958), через рік — "Наталки Полтавки" *І. Котляревського — М. Лисенка*. З ініціативи хореографа Е. Смальціва було створено балет (1961). 1959—62 у столичному т-рі "Колон" співала *Г.-А. Андреадіс*, з 1960-х — *М. Болук*. 1964 завдяки В. Качуракові розпочала свою діяльність перша школа бандуристів при "Просвіті", від якої веде свій родовід Капела бандуристів ім. Т. Шевченка (1970, кер. В. Качурак, у 1990-х — П. Мицко). Українці виступили ініціаторами вивчення слов'ян. музики в Аргентині, в Нац. конс. і т-рі "Колон" у Буенос-Айресі. 1971 у Буенос-Айресі встановлено пам'ятник *Т. Шевченкові*. В арґент. масовій муз. культури помітне місце посідає гітарист укр. походження *Ч. Спасюк*. У повоєнні роки стали можливими міждержавні зв'язки. 1956 у Колонному залі Респ. філармонії в Києві виступала арґент. гітаристка М. Л. Анідо, у виконанні якої прозвучали твори лат.-амер. композиторів Е. Вілли-Лобоса (Бразилія), А. Барріоса (Парагвай), Ю. Агірре (Аргентина) та ін. Укр. глядачам сподобались і стали популярними пісні з аргент. к/ф у вик. Л. Торрес. У I фестивалі "*Червона Рута*" (Чернівці, 1989) брала участь арґент. естр. співачка К. Е. Полотнянка.

Фортепіанне тріо "Буенос-Айрес" на "Київ Музик Фесті" (1995)

Створене у 1990-х Посольство Аргентини в Україні сприяло піднесенню на новий рівень культ.-освіт. контактів між країнами. У різні роки в Арґентині виступали співаки *І. Кушплер, О. Левицький*, балетна пара Н. Семизорова — М. Прядченко та ін., в Україні — інстр. тріо з Буенос-Айреса, піаністи Г. Куферт, М. Естрелья, віолончеліст К. Баравієра, скрипаль Р. Джинтолі ("*Київ Музик Фест*' 94"), Камерата *А. Лисого* (аргентинця укр. походження). Арґент. музика звучала у виконанні київ. піаністки *О. Ліфоренко* та вихованців її класу, гітаристів Х. Кардосо, *В. Шарцева, П. Полухіна* та ін. Популярності набули виступи аргент. співака, лауреата Конкурсу ім. С. Гулака-Артемовського О. Пероні (тенор) — виконавця укр. та аргент. класики, обробок нар. пісень (концертмейстер *Л. Марцевич*). Поміж оригінальних укр. композицій — "Присвята Астору П'яццолі" для баяна і струнних. *В. Зубицького*. Танго А. П'яццоли мають у репертуарі числ. укр. кам. оркестри й солісти.

Етапною в історії арґент. музики стала опера "Тарас Бульба" А. Берутті (1985). За мотивами укр. легенди написав оперу "Іван" Е. Менсілла (1905). Аргент. композитор Я. Фішер народився в Одесі, а навч. у Петерб. конс. у *В. Калафаті*. З кін. 19 ст. в Арґентині виступали співаки-українці. Кілька разів у Буенос-Айресі співала *С. Крушельницька*, зокр. — 1897 (у т-рі "Колон"), 1910 (вийшла на сцену, огорнувшись аргент. прапором). 1924 приїздила *Н. Кошиць*, у серед. 1950-х — *І. Малонюк*. 1920—26 в Аргентині гастролював "Український народний хор" п/к *О. Кошиця*, хореограф *В. Авраменко*. 1933 до Аргентини переїхав укр. скрипаль *Б. Дайош*, тут і помер (1978). 1947—58 у Буенос-Айресі до смерті жив *Т. Микиша*. 1947—59 там само працював дир. оркестру радіо й Укр. хору *О. Стратичук*. П. Голодик від 1949 перебував у Аргентині, де спершу працював актором і режисером "Т-ру емігрантів" (Буенос-Айрес) та в "Укр. студії", згодом — солістом оперних т-рів у Ла Платі (1958 став там лауреатом конкурсу вокалістів) та Буенос-Айресі (т-р Марконі "Авеніда"). 1947 в Буенос-Айресі видано клавір опери "Катерина" *М. Аркаса*. 1993 тут було віднайдено загублені ноти Фп. концерту (1933) *В. Барвінського*.

Зараз існує Український хор Центральної репрезентації Аргентини (кер. А. Копитович).

Літ.: Українці в Аргентині. — К., 1997; *Сікорська І.* Браво, камерата, браво, Маестро! // Україна молода. — 1994. — 5 липня; *Донько О.* "Буэнос-Айрес" из Буэнос-Айреса // Правда Украины. — 1994. — 20 окт.

О. Литвинова, А. Муха

АРДАН Марія Арданівна (кін. 19 — поч. 20 ст.) — співачка. Працювала в опер. студії при Львів. "*Бояні*" (1905—07). Виконавиця сольних партій в опері "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, опереті "Чорноморці" М. Лисенка тощо.

Літ.: *Волошин М.* Ілюстрований музичний календар. — 1904; *Клин В., Мазепа Л.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1990.— Т. 3.

АРЕНС Ельга Еріківна (1900, м. Мелітополь, тепер Запоріз. обл. — 13.05.1966, м. Київ) — естр. співачка. З. а. УРСР (1948). З актор. родини. 1916 працювала в Києві в Нар. т-рі, гастролювала по Україні, в роки громад. війни виступала в т-рі при І Кінній армії, 1921 — у Київ. т-рі мініатюр. 1922—60 — артистка укр. естради, виконавиця естр. пісень рад. композиторів.

Л. Проценко

А. Аренський

АРЕНСЬКИЙ Антон (Антоній) Степанович [30.06 (12.07).1861, м. Новгород, Росія — 12(25).02.1906, побл. Теріокі, нині м. Зеленогорськ Ленінгр. обл., там само] — рос. композитор, диригент, піаніст, педагог. Закін. Петерб. конс. по кл. *М. Римського-Корсакова* (1882). 1882—95 — викладач (з 1889 — професор) Моск. конс. 1895—1901 — директор *Придв. спів. капели* в Петербурзі. Автор варіацій на тему укр. нар. пісні "Журавель" для 2-х фп., підручників з гармонії і муз. форм. Значну популярність здобула його Фантазія на теми І. Рябініна для фп. з оркестром (1889), побудована на мелодії билини київ. кола "Про Вольгу та Микулу". 1900 диригував виконанням власних творів у Харкові, 1902 гастролював з відомим квартетом Мекленбурга-Стрілецького в Києві, Одесі, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ). Автор метод. праць. Поміж учнів — *Р. Глієр.*

Тв.: 3 опери, балет, 2 симфонії, концерти для фп. і для скр. з орк., Фп. квінтет, 2 струн. квартети, 2 фп. тріо, інстр. п'єси, романси, вок. квартети, дуети.

Літ.: *Цыпин Г.* А. С. Аренский. — М., 1966; *Корабельникова Л.* Настоящий большой талант: К 125-летию со дня рожд. А. С. Аренского // Муз. жизнь. — 1986. — № 13; *Плужников К.* Романсы А. Аренского // Забытые страницы русского романса. — Ленинград, 1988; *Лисицын М.* А. Аренский как духовный композитор // РМГ. — 1898.

К. Майбурова

АРІОЗО (італ. arioso — букв. подібно до *арії*) — невеликий за масштабом номер в *опері, кантаті* тощо. Це своєрідна "поширена репліка" в діалозі, що має розімкнену, вільну структуру і входить у наскрізну дію. В операх А. часто узагальнює зміст попереднього речитативу, виявляючи одну з рис образної характеристики героя. Мелодика — виразно-декламаційна, часом напівречитативна. 17—18 ст. в італ. операх, кантатах, пасіонах *Й. С. Баха* А. посідало проміжне місце (за положенням і характером мелодики) між *речитативом* та арією. А. синтезує особливості 2-х *жанрів*: кантиленність арії й мовну (декламаційну) виразність речитативу. В опер. класиці 19 ст. А. — невелика наспівно-декламаційна арія. У 20 ст. значення А. суттєво зросло у зв'язку з посиленням ролі наскрізної дії у творах вок.-симф. жанрів, розвитком *кам. опери, монооперu.* Числ. зразки А. знаходимо в укр. оперних творах. кін. 19—20 ст. — *М. Лисенко* ("Різдвяна ніч", "Ноктюрн"), *К. Стеценко* ("Іфігенія в Тавриді"), *Б. Лятошинського* ("Золотий обруч"), *М. Вериківського* ("Наймичка"), *К. Данькевича* ("Богдан Хмельницький") тощо.

Л. Хідоян

АРІЯ (*італ.* aria, *англ.* і *франц.* — air) — жанр сольної вок. музики з інстр. супроводом. Завершений за будовою епізод (номер) в *опері, ораторії* або *кантаті.* Узагальнює невеликий етап драматургії твору, розкриває емоц. стан героя. Зустрічається в *балеті, сюїті.* А. називається також окремий конц. вок. твір, інстр. п'єса наспівного характеру. У мелодиці найрізноманітніших за змістом арій переважають кантиленні риси, домінує принцип контрасту солюючого голосу (вок. або інстр.) і супроводу. У зах.-європ. музиці термін А. зустрічається з 15 ст. У Франції А. називали звичайну строфічну пісню (16 ст.), інстр. п'єси танц. або пісен. характеру (17 ст.). Формування її усталених видів та різновидів розпочалося в 17 ст. Свій подальший розвиток А. дістала переважно в річищі вок. музики — кам., кантатно-ораторіальної та оперної — в різних нац. культурах. Відповідно до худ. пошуків часу, естетики оперних реформ, особливостей втілення образного змісту, збагачення емоц.-психолог. палітри муз. композицій відбувалися зміни і в будові А. Її форма еволюціонувала від простої куплетної до складної багаточаст. з наскрізним симф. розвитком.

В історії укр. муз. мистецтва перші зразки А., створені за класичними загально.-європ. канонами 2-ї пол. 18 ст., належать *М. Березовському* і *Д. Бортнянському.* Це, напр., 4 арії з опери М. Березовського "Демофонт", де, на думку дослідників, відчутне тяжіння до венеціанської оперної школи. У Д. Бортнянського також спостерігається орієнтація на принципи "умовного" відображення конкретних почуттів і переживань (опери-серіа "Креонт", "Алкід", "Квінт Фабій", лір. драма "Сокіл", комічна опера "Син-суперник"). Подібна типізованість емоц. стану (афекти), що виникає в певних ситуаціях, втілюється в інтон.-мелод. формулах із типовими для цього періоду "прикрасами", розгорненими каденціями. Контрастний матеріал об'єднується в цілісну композицію.

Кантиленна пластика А. в укр. музиці визначається інтонац. джерелами лір. нар. пісні, *солоспіву,* патетикою співучої укр. мови. Подальший розвиток А. в укр. музиці зумовлюється загальним процесом фольклоризації муз.-драм. творчості. У різних авторів А. набуває пісенно-романсового характеру, що ґрунтується на укр. нар. мелосі. А. стає найважливішою характеристикою дійових осіб, узагальнюючи в емоц. плані їхні переживання й водночас підкреслюючи певний етап розвитку сцен. дії. В Україні тоді йшли романт.-фантастичні за змістом, т. зв. "чарівні", опери — "Дунайська русалка" Ф. Кауера та її версії *С. Давидова* і *К. Кавоса,* комічні, як напр., "Збитенник" *Дж. Астаріті, водевіль* "Москаль-чарівник" *І. Котляревського* тощо. Процес фольклоризації позначився на особливостях драматургії, муз. образно-темат. втілення (мовоформування). У більшості творів роль "вихідної арії" взяли на себе такі вок.

жанри, як *пісня* (у т. ч. народна) й *романс*. Найпоширеніший у 2-й пол. 19 ст. тип опери з розмовними діалогами наслідує традиції укр. муз.-драм. т-ру. Оригінальні мелодії А. наближалися до нар.-пісен. джерел; інколи використовувалися інстр.-танц. інтонації. Деякі А. набули популярності як нар. пісні, напр., "Місяцю ясний", "Ой казала мені мати" з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

У творчості *М. Лисенка* спостерігається дальший розвиток А. у бік драматизації. Його опера "Тарас Бульба" дала клас. зразки А., що концентрують у собі суть героя в певних ситуаціях. Життєво-реалістичні персонажі виведено на рівень нац. символів, де соціально-громад. пафос і психолог. аспекти людської долі пов'язані з долею народу. Це арія Тараса "Знайдися ж хто один, що має серце в грудях, а не камінь", де втілено розпач і душевний біль батька, який позбавив життя власного сина-зрадника; арія Остапа "Що ти вчинив" — декламаційно-напружене звернення до брата, де розкривається мужність нар. героїв. Виявлення глибоких материнських почуттів у Речитативі та аріозо, а також Арії Насті узагальнює трагічну долю жінок, приречених на втрату дітей. У ліричному ключі подано "портретні" арії Марильці й Андрія.

У 1920–30-х А. вбирає нову лексику, відображає жанр. розмаїття оперної творчості тогочасних укр. композиторів. Зберігаючи драматургічну функцію образної характеристики, автори прагнуть до лаконічнішого, концентрованішого, експресивно-напруженого вислову, відмовляючись від традиц. тлумачення А. як кантиленної за своєю суттю. Пафос ораторської мови витісняє на той час елегійно-романсову лірику. Інтонац. палітра А. збагачується закличними ходами, засобами мовної експресії, пружною синкопованою ритмікою, інтонаціями *маршу*, пісень рев. доби (*Б. Лятошинський*, *В. Фемеліді*, *Б. Яновський*, *В. Золотарьов*, *С. Жданов*, *Ю. Мейтус*, *В. Рибальченко*, *М. Тіц* та ін.).

У наступні роки А. залишається важливою портретною характеристикою в яскраво визначеному нац. ключі. В епіко-героїчних операх А. асимілює досягнення романт. опери й психолог. драми. Найпопулярнішими стали А. з опер *К. Данькевича*, *Г. Майбороди*, Ю. Мейтуса, *В. Губаренка*.

У кантатно-ораторіальній творчості А. зустрічається як самостійний епізод (частина). Тут спостерігається особлива динамізація мелодичного руху, посилення емоц.-смислової навантаженості кожної фрази.

В інстр. музиці цікаві зразки арії з варіаціями належать Б. Яновському, *Ю. Іщенку* (Партита № 1, ч. 3, 1972). Запозичуючи ідею *Й. Брамса* (Варіації на тему арії Г. Ф. Генделя — Air con Variazioni aus Trois Lecons № 1, № 4) і саму тему, Ю. Іщенко через вок. кантилену реалізує образну антитезу твору й підносить її до загальнотрагічного звучання. Це "пісня душі" про недосяжний ідеал.

Літ.: *Широкова В.* Ария, ее типы и разновидности // Анализ вокальных произведений. — Ленинград, 1988.

О. [illegible]

АРКАДІЙ, ієромонах (18 — поч. 19 ст.) — півчий. Від 1788 — *уставник* Соборної церкви Києво-Печерської лаври. 1802 через "немолоді його літа" переведений до Китаївської пустині в Києві.

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 загальночернецькі, спр. 493, арк. 4, 5.

К. Шамаєва

АРКАДЬЄВ Іван Петрович [7(19).01.1872 — 30.12.1946, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — диригент, композитор. 1893 закін. Петерб. конс. (кл. скрипки *Л. Ауера*, теорії композиції — А. Лядова). Від 1896 — диригент оперного т-ру Кононова, Нар. дому в С.-Петербурзі. 1920–23 — диригент оперної трупи *Л. Сибірякова* в Одесі. Професор і ректор Одес. конс. Від 1923 працював у сфері муз. самодіяльності в Петрограді (тепер С.-Петербург). Автор симф. тв., хорів, романсів, фп. п'єс тощо. Поміж вистав — "Пан Сотник" *Г. Козаченка* (1902, Москва, 1-е вик.).

В. Кузик

АРКАН (*локально-гуцул.* — арґан, орґан, оркан, зах.-поділ. — гаркан) — нар. чол. сюжетний танець героїчного характеру. Окрім усієї території Гуцульщини, поширений на Бойківщині, Покутті, Зах. Поділлі й на дещо ширших теренах Галичини. Сюжет пов'язаний із побутом опришків. В основі А. — характерний танц. крок "аркан", що дав назву танцю (використовуються також кроки "тропачок" і "гайдучок"). Виконують 8 або більше чоловіків, превалює рух по колу. Енергійні танц. елементи — підбивки, притупи, присядки — підкреслюють мужність, силу, непохитну волю. *Темп* і динаміка поступово наростають. Супроводжується одноім. інстр. мелодією у вик. *скрипки* соло або *троїстої музики* та вигуками провідного соліста ("гайдука раз", "два сідай", "ще такий", "гайдук десіт", "батько спит", "батько встав" тощо), що вказують на зміну танц. фігури й допомагають зрозуміти зміст танцю. На орієнтальне походження А., крім великої кількості літ. джерел, указують характерні гемамісотонічні (зб.-секундові) ладотональні особливості (т. зв. гуцул. мінор), інтонац. гострота яких, проте, в інших регіональних варіантах (зах.-подільському, бойківському) є значно пом'якшеною. В основі ритм. форми — типовий укр. танц. шестискладник з подрібненням III та IV долей (♩ ♩ ♪ ♪ ♪ ♪) чи його інверсія (♪ ♪ ♪ ♪ ♩ ♩). Типова структура — заспів з приспівом. Числ. сцен. постановки А. відзначаються, на відміну від гопакових, коломийкових, козачкових, більшим ступенем етногр. ідентичності.

Дискогр.: аудіокасети — "Мелодії східських гір". — К.: Кобза, 1992. — № 19; "Музика родини Тафійчуків". — К.: УЕЛФ, 1997. — № 23; Калеруш. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 20.

Літ.: Інструментальна музика / Упоряд., вст. ст. та прим. *А. Гуменюка*. — К., 1972; *Франко І.* Галицько-руські народні приповідки // Етнограф. зб. — Л., 1901. — Т. 10; *Гнатюк В.* Причинки до пізнання Гуцульщини // ЗНТШ. — Л. — Т. CXXIII–IV; *Harasymczuk R.-W.* Tance huculskie. — Lwów, 1938.

Н. Якименко, М. Хай

"АРКАН" — оркестр нар. інстр. (з 1988 — нар. самод.). Лауреат всесоюз. і респ. фестивалів та оглядів нар. творчості. Створений 1977 при Делятинському БК Надвірнянського р-ну Івано-Фр. обл. Засновник і кер. оркестру — С. Орел. У репертуарі — гуцул. нар. мелодії для *флейти* з орк. в обр. *Г. Агратіни*, "Аркан", "Буковинський марш", "Коломийки", фантазія на гуцул. нар. мелодії для *скр.* з орк. в обр. С. Орла, "Угорський танець № 4" *Й. Брамса*, "Чардаш" В. Монті. Гастролював у Румунії (1988).

В. Олексюк

В. Арканова

АРКАНОВА Валентина Федорівна (5.02.1934, м. Херсон) — оперна й кам. співачка (лір.-колорат. сопрано). Н. а. УРСР (1968). Професор (1986). Закін. Харків. конс., кл. А. Куриленко (1956). Солістка Харків. оперного т-ру (1956—1990). Дебютувала на його сцені в партії Антоніди ["Іван Сусанін" ("Життя за царя") *М. Глінки*]. Від 1971 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв. Володіла "сріблястим" рухливим голосом, віртуозною вок. технікою; виконавське мистецтво позначене досконалою актор. майстерністю. Створила бл. 45 муз.-сцен. образів. Поміж партнерів по опер. сцені — С. Лемешев, В. Норейка, *М. Манойло*, *А. Солов'яненко*, *Є. Червонюк*. Виступала із сольними концертами. Виховала багатьох відомих співаків, з-поміж яких — В. Марчак, В. Стеценко, О. Кацаєв та ін.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марильця, Панночка, ("Тарас Бульба", "Утоплена" М. Лисенка), Людмила ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Іоланта (однойм. опера П. Чайковського), Снігуронька (однойм. опера М. Римського-Корсакова), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло). "Червоний капелюшок" (однойм. опера В. Гокіслі).

Літ.: Харьковский институт искусств. 1917—1992. — Х., 1992; *Станішевський Ю.* Харківська опера — моє життя // Музика. — 1995. — № 5; *Щербакова Н.* Певица // Красное знамя. — 1971. — 21 нояб.; *Щербина Ю.* Народная артистка // Там само. — 1976. — 25 січ.; *Гребенюк В.* Вокальне довголіття // УМГ. — 2004. — Лип.—верес.

М. Аркас

Театръ АКВАРІУМЪ
Н. В. ДЕНИСОВА.
КАТЕРЫНА

Афіша вистави "Катерина"

АРКАС Микола Миколайович [26.12.1852 (7.01.1853), м. Миколаїв — 13(26).03.1909, там само] — композитор, історик, культ.-освіт. і громад. діяч, меценат. Батько *М. Аркаса*, дід М. Аркаса (1898—1980). З родини адмірала. Закін. фіз.-мат. ф-т Новорос. ун-ту (1875, Одеса). Профес. муз. освіти не мав. У студент. роки був актором-аматором в "Одес. новому т-рі" *М. Кропивницького*. 1875—98 служив у морському відомстві на Чорномор. флоті. Почесний мировий суддя Херсон. округу (1886—95). 1899 вийшов у відставку в чині статського радника. Засновник і кер. тов-ва "Просвіта" в Миколаєві (1907—09). Згодом потоваришував з *П. Ніщинським* (під кер. якого навч. музики), М. Кропивницьким, *М. Лисенком*. Поставив оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* та ін. твори укр. авторів. Змалку цікавився нар. творчістю. Записував та гармонізував нар. мелодії (бл. 80). Автор першої укр. опери на шевченків. сюжет "Катерина". 1934 на її матеріалі *М. Вериківський* створив сюїту для симф. орк. 1993 у Миколаєві встановлено пам'ятний знак А. Ім'я А. носить студ. нар. хор Миколаїв. філії КНУКіМ.

Тв.: опера "Катерина" (1891, муз. ред. П. Молчанова, оркестровка Ф. Вомека та Й. Прибіка; вид. 1897, 1990; постав. у т-рі М. Кропивницького, 1899, в оперних т-рах Києва, Донецька, Одеси, укр. муз.-драм. т-рі Миколаєва тощо; ред. та інструментовка для великого орк. *Г. Таранова*); зб. обробок укр. нар. пісень (80 пісень, частина з яких записана М. Аркасом, загублені разом з частиною родинного архіву), 2 романси, вок. дуети ("Не співай нам тепер, бандуристе", "Я боюся тобі розказать про любов" тощо).

Літ. тв.: Історія України—Русі. — С.Пб., 1908; Краків, 1912; Петроград, 1918; Лейпциг, 1921; Буенос-Айрес, 1947; К., 1990, 1991, 1993; О., 1994. Патріотичного й визвольного змісту вірші.

Літ: Микола Аркас. З родинної хроніки / Упоряд. та автор передмови *В. Ульяновський*. — Миколаїв, 1993; *Лисенко М.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; *Кауфман Л.* Микола Аркас. — К., 1958; *Іванов В.* Музичні джерела опери М. Аркаса "Катерина" // Наук. вісник МДУ. — Миколаїв, 1997. — Вип. 1; *Архімович Л.* Оперна шевченкіана // Музика. — 1984. — № 1; *Макаренко О.*, *Петренко О.* М. Лисенко та М. Аркас як однодумці у справі розвитку української національної культури // Микола Лисенко і музичний світ: Тези міжн. наук. конф. — К., 1992; *Ульяновський В.* "Здається, усьому б допоміг...". Маловідомі листи Миколи Аркаса // Архіви України. — 1993. — № 1/3; *Його ж.* Українська справа Миколи Аркаса: В'ячеслав Липинський // *Липинський В.* Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. — К.; Філадельфія, 1994; *Його ж.* Микола Аркас. "Історія України-Русі" і Михайло Грушевський // Історія і історіографія джерелознавства. — К., 1996; *Сарбей В.* З недрукованої спадщини Миколи Аркаса // Київ. старовина. — 1994. — № 1; *Береза І.* Щирий син рідної України // Січ. — 1993. — № 5; *Шаповал А.* Композитор — автор "Історії України" // Київ. вісник. — 1991. — 15 січ.; *Макаренко О.*, *Петренко О.* Будитель національної свідомості // КіЖ. — 1993. — 23 січ.; *Шелелюк В.* Справжній син України // КіЖ. — 2003. — № 8—9; *Горлевська К.* Нове життя "Катерини" // Слово "Просвіти". — 2004. — 27 трав. — 2 черв.; *Лісовенко І.* З історії постановки опери "Катерина" // КіЖ. — 2004. — 9 серп.; *Майборода В.* Микола Аркас // Літ. Україна. — 2004. — 30 груд.

М. Гордійчук

АРКАС Микола Миколайович [21.08.(02.09) 1880 — 13.12.1938, м. Хуст, нині Закарпат. обл.] — актор, режисер, композитор, співак (баритон). Син *М. Аркаса*. Муз. освіту здобув у Миколаєві. Навч. у Морському кадет. корпусі. Дебютував 1910 у т-рі *М. Садовського* в Києві в "Енеїді" *М. Лисенка*, виступав в операх "Галька" *С. Монюшка* та "Катерина" М. Аркаса в т-рі Чернецької (1911—12) та Нар. домі (Одеса, 1912—13). 1914 відкрив власний театр у Катеринодарі (тепер Краснодар). Під час 1-ї світ. війни пішов на військ. службу (1917—19 — полковник армії УНР). 1919—21 виступав у трупі *М. Косса-*

ка в Галичині. Від 1921 — в Чехословаччині: 1922—26 керував театр. гуртком у таборі військовополонених у Йозефові. 14 берез. 1927 дебютував в Ужгород. Руському театрі тов-ва "Просвіта" ("Розумний та дурень" *І. Карпенка-Карого*), де виступав до 1929. 1930 — режисер студ. т-ру "Верховина" у Празі. У 1930-х організував Руський театр ім. М. Садовського, актор і режисер "Нової Сцени" в Ужгороді та Хусті, організатор і лектор театр. школи у Великому Бичкові (тепер Закарпат. обл.).

Ролі: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса, всі — поставлені А.); в оперетах — "Місяць і Зоря" А., "Циганський барон" Й. Штрауса, "Весела вдова" Ф. Легара, тощо.

Тв.: оперета "Місяць і Зоря", музика до вистави "Неофаустіада" М. Чирського.

Літ.: *Шерегій Ю.* Нарис історії українських театрів Закарпатської України до 1945 р. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Пряшів; Л., 1993; *Баглай Й.* Із театром — сорок років. — Ужгород, 1997; *Ґайдабура В.* Театр, захований в архівах. — К., 1998; [Некролог] // Нова свобода (Ужгород). — 1938. — 15 груд.; *Ульяновський В.* Микола Аркас-молодший // Старожитності. — 1993. — № 11—12.

Г. Росул, О. Кушнірук

"АРКАТА" — камерний оркестр Вінн. обл. філармонії, організований 1993. Засновник, худ. кер. і диригент — піаніст, органіст, з. д. м. України Г. Курков. 1-й концерт "А" відбувся 31 трав. 1993 у Вінниці. Згодом у цей день щорічно відбуваються концерти з нових програм за участю молодих виконавців. За роки існування колективу відбулося 700 концертів в Україні, Білорусі, Польщі, на гол. сценах Києва, Одеси, Львова, Рівного, Кіровограда, Житомира. "А." — учасник багатьох міжн., всеукр. та регіон. фестивалів — "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ), "*Контрасти*" (Львів), "Травневі музичні зустрічі (Кіровоград), "Пам'яті С. Ріхтера" (Житомир), "П. Чайковський та фон Мекк" (Вінниця), "Музика в монастирських мурах" (Вінниця), "Могутни Божа" (Могильов, Білорусь, диплом за високу вик. майстерність) тощо. В репертуарі "А." — вітчизн. і заруб. класика, твори *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, Л. Колодуба, Б. Фільц, М. Скорика, Є. Станковича, І. Щербакова, В. Ольшевського, О. Гаркового, О. Костіна, В. Філіпенка, М. Шуха, К. Віленського,* Й. С. Баха, К. Ф. Е. Баха, В. Ф. Баха, А. Вівальді, А. Кореллі, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Г. Ф. Генделя, Е. Гріґа, *А. Дворжака*, К. Сен-Санса, А. П'яццоли, Й. Штрауса, Ф. Пуленка, А. Онеґґера, Ф. Шопена *П. Чайковського, Д. Шостаковича, С. Прокоф'єва*, Р. Щедріна, А. Шнітке, К. Пендерецького, Г. Бацевич, В. Кіляра, Н. Ґурецького, М. Нізюрського, М. Карловича та ін.

З оркестром співпрацювали укр. і заруб. солісти: *В. Буймістер, Є. Мірошниченко, Л. Шутко, Н. Дацько, С. Шотт, О. Рівняк, К. Стеценко, Ю. Яценко, О. Турець, О. Дяченко, О. Дика, Н. Ніколаїшин*, К. Кулька (Варшава), Г. Олькевич (Вроцлав), М. Коляса-Гладінова (Лодзь), А. Шилклопер (Москва—Німеччина) та багато ін. (усього понад 100 виконавців).

Літ.: *Кимак Л.* "Арката": дійсність і сни // Камертон (Вінниця). — 1993. — 16 квіт.; *Кушка Н.* Струни духовності // Там само — 11 черв.; [*Б. п.*]. Vivaldi na koniec // Stafeta. — 1995. — № 10; *Poraj K.* Muzyka w murach klasztornych // Lud Bozy. — 1999. — 17 pazdz.

Б. Фільц

"ARCHI" — кам. струн. оркестр. Створений 1992 при Міжн. культ.-наук. благодійному фонді ім. М. Лисенка. Худ. кер. і диригент *І. Андрієвський*. Учасник міжн. фестивалів у Польщі (1993), Литві (1994), Києві — "*Київ Музик Фест*" (1993—96), "*Муз. прем'єри сезону*", "*Форуму музики молодих*" (1993—95) тощо. Виступав у Росії, Німеччині та ін. Орієнтований на виконання класики та творів сучас. укр. композиторів. 1-й вик. низки творів *І. Алексійчук, Ю. Іщенко, О. Козаренка, К. Цепколенко, М. Денисенко* та ін. При "А." діє однойм. струн. квартет (І. Андрієвський — 1-а скр., Н. Сіваченко — 2-а скр., О. Павлов — альт, Ю. Білоусова — влч.).

М. Аркас-син

АРКІН Сидір (Ісидор) Аркадійович (1.06.1904, м. Кременчук, тепер Полтав. обл. — ?) — симф. диригент, композитор. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. композиції, 1927). Зав. муз. частини укр. т-ру в Ленінграді (тепер С.-Петербург), співорганізатор Держ. укр. т-ру "Жовтень".

Тв.: масові пісні, пісні для дітей; музика до театр. вистав ("Яблуневий полон" І. Дніпровського, "Комуна в степах" М. Куліша тощо).

Літ.: *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика (Львів). — 1939. — № 9—10.

А. Мухо

"АРМАДА" (м. Слов'янськ Донец. обл. — м. Київ) — рок-гурт. А. Малигін (лідер-гітара), В. Таран (гітара), Д. Таранов (бас-гітара, вокал), І. Макаров (ударні). Лауреат фестивалю "*Червона рута*" (Севастополь, 1995, 2-е місце в категорії "рок-музика") і "Джет саунд" (Донецьк, 1994, 2-е місце). Існує з 1987. Концертував по Україні. Має записи на ТБ і радіо. Працює в стилі дум-дез-треш-метал, згодом індастріел-рок. Пробує використовувати елементи укр. фольклору.

Дискогр.: CD "Нежность". — Л.: Воля музика, 2002; "5 + 5". — К.: Boom Records, 2000.

А. Калениченко

О. Арнаутов

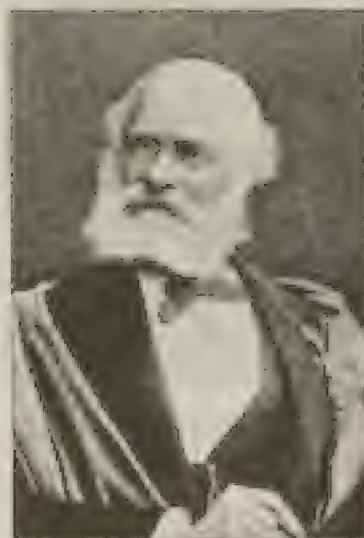

Ю. Арнольд

АРНАУТОВ Олексій Васильович (12.01.1907, м. Могилів-Подільський, тепер Вінн. обл. — 3.09.1937, м. Київ) — композитор, муз.-громад. діяч. Член СКУ (1932). 1929—31 навч. у Харків. ін-ті мистецтв, 1931—33 — аспірант Укр. академії маркс.-ленін. наук. Разом з *О. Білокопитовим* і *М. Колядою* — один з організаторів та керівників *АПМУ* (1929, Харків), її ідеолог. Від 1935 — у Києві: гол. редактор муз. мовлення Укр. радіо, зав. муз. сектору вид-ва "Мистецтво", секретар правління СКУ. Автор ряду музикознавчих праць, зокр. нарисів про М. Коляду, *К. Богуславського*, статей у пресі. Працював у галузі "агітмузики", муз. самодіяльності та просвітництва. Влітку 1937 безпідставно заарештований, разом з О. Білокопитовим звинувачений у "націоналіст. пропаганді на радіо", розстріляний. Реабілітований посмертно.

Тв.: для симф. орк. — "Поема про героїв"; для 2-х фп. — Поема; для фп. — Скерцо, прелюдії; хори, зокр. "Танкова" на сл. М. Скуби; пісні для дітей; клубні оперети "Відкриття професора Вацилова", "Силуети міста".

Літ. тв.: Микола Коляда. — К.; Х., 1936; статті в журналах.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів. — К., 2004; *Муха А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; [*Б. п.*]. Комсомольці-музики // Музика — масам. — 1929. — № 3—4; *Кузик В.* Справа Радіокомітету. Рік — 1937 // Музика. — 1994. — № 3.

В. Кузик

АРНАУТОВА Катерина (19.08.1962, м. Одеса) — піаністка, педагог. Музикою почала займатися з 7-и років у *Л. Гінзбург*. Лауреатка Міжн. конкурсу піаністів у Белграді (Югославія, 1989, 1-а премія, фп. дует). Закін. Моск. конс. (1987, кл. *М. Воскресенського*) та аспірантуру при ній (1989, кер. — Є. Малінін). Від 1989 виступала з концертами в Італії, Бельгії, Японії, Півд. Кореї тощо. Від 1990 — викладач Одес. ССМШ.

"АРНІКА" (м. Львів) — біг-біт-гурт. У різні часи до його складу входили *В. Морозов*, *І. Попович*, *Віка*, Ю. Варум, В. Васильєв, С. Маркін. Часто виступав з *Н. Яремчуком*. Лауреат телеконкурсу "Алло, мы ищем таланты" (ЦТ, 1972). Існував упродовж 1971 — поч. 1980-х (згодом перетворився на рок-гурт "Лабіринт"). Виник шляхом об'єднання гуртів "Еврика" і "Quo vadis". Від 1973 — у Львів. філармонії. Восени 2000 знову зібрався й виступив на концерті з нагоди 10-річчя голодування студентів на Майдані Незалежності в Києві. Співпрацював з композитором О. Екімяном. Найвідоміші твори — обробки укр. нар. пісень "Чорна рілля ізорана", "Чорні очка, як терен" (В. Морозов), пісня "Сонячний дощ" (муз. О. Екімяна), 1-а укр. пісня в стилі диско "В Самборі", джаз-рокова сюїта "Весна".

Дискогр.: грамплатівки — LP "Арніка. Естрадний ансамбль". — К.: Мелодія, С60-05183—4, 1972; міньйони — "Карпати" і "Арніка". "Естрадні ансамблі України". — К.: Мелодія, С62—12086, 1976; "Вокально-інструментальний ансамбль "Арніка" співає пісні О. Екімяна". — К.: Мелодія, С62—08121—22, 1975, тощо.

А. Колениченко

АРНОЛЬД (псевд. — А. Ю. Ґармонін, Меломан) Юрій (Георгій) Карлович [1(13).12.1811, С.Пб., Росія — 8(20).07.1898, селище Каракаш, побл. Сімферополя] — композитор, музикознавець, вок. педагог. За походженням німець. Навч. у Дерптському (Тартуському) ун-ті. До 1863 і з поч. 1890-х жив у Петербурзі, 1863—71 — у Лейпцигу, з 1871 — в Москві. Публікувався в журн. "Русский музыкальный вестник", "Боян" тощо. У музикознавчих працях торкався, зокр., проблем давньорус. церк. музики.

Тв.: опера "Останній день Помпеї"; оперети; вок.-симф. — кантата "Світлана" (на текст В. Жуковського); для симф. орк. — увертюри "Борис Годунов", "Ніч на Івана Купала"; романси.

Літ. тв.: Наука о музыке на основании эстетических и физиологических законов. — М., 1875. — Т. 1; Гармония. — Ч. 1. — Вып. 1; Теория древнерусского и народного пения на основании автентических трактатов и акустического анализа. — М., 1880. — Вып. 1; Ґармонизация древнерусского церковного пения по эллинской и византийской теории и акустическому анализу. — М., 1886; Воспоминания. — С.Пб., 1892—93. — Вып. 1—3; Теория постановки голоса по методу старой итальянской школы и применение теории к практическому обучению красивому образованию певческих звуков. — С.Пб., 1897—98. — Вып. 1—3; С.Пб., 1913. — Вып. 1; Der Einfluss des Zeitgeistes auf die Entwicklung der Tonkunst. — Leipzig, 1867; Über Schulen für musikalische Kunst. — Leipzig, 1867; Die Tonkunst in Russland bis zur Einführung des abendländischen Musik und Notensystems. — Leipzig, 1867; Betrachtungen über die Kunst der Darstellung in Musikdrama. — Leipzig, 1867; Die alten Kirchenmelodien, historisch und akustich entwickit. — Leipzig, 1898.

Літ.: *Игнатьев Е.* Памяти Юрия Карловича Арнольда... // Иллюстрированный сборник Киевского литературно-артистического общества. — К., 1900.

О. Олійник

"ARS NOVA" — ансамбль ударних інструментів. Засн. 1989 в Києві у складі: *Г. Черненко* (кер.), О. Соколов, В. Третяк, Н. Косинська, О. Томчук; працювали також *С. Хмельов* (1989—91), Г. Хлопов (1989—93), В. Поляков (1993—97). Ансамблю притаманне прагнення виявити широкі можливості ударних інструментів — здатність до тонкого нюансування, розкриття нових тембрів, переконливого відтворення мелодичного аспекту муз. твору. У муз. аранжуваннях ансамблю задіяно бл. 80-ти інструментів. Ансамбль виконує маловідомі твори *Л. Дичко*, *Є. Станковича*, *І. Стравинського*, С. Ґубайдуліної, П. Ебена, З. Фінка. Виступав із *Л. Кондрашевською*, І. Нечипорко, В. Зарковим, *Л. Волянською*, а також Мюнхен. чол. хором, київ. хором "Дзвони", давав сольні концерти з органісткою *О. Дмитренко*. Записав аудіоальбом (1991) і два CD — "Drum Dance" і "Classic" (обидва — 2000). Гастролював у багатьох країнах.

Н. Степаненко

АРСЕНКО (справж. прізв. — Попсуйшапка) Арсен Діонісович [2(15).03.1903, с. Нова Водолага, тепер смт Харків. обл. — 30.03.1945, м. Мінськ, Білорусь] — співак (баритон). Н. а. БРСР (1944). 1924—28 навч. у Харків. муз.-драм. ін-ті

(кл. М. Вітте). Дебютував 1925 у концертах. Виступав на сцені Харків. пересувного т-ру опери та балету (1928–30). 1930–34 — соліст Одес., 1934–36 — Дніпроп., 1936–37 — Великого (Москва), 1937–45 — Білор. (Мінськ) т-рів опери та балету. Вок. мистецтво позначене шляхетною простотою, щирістю, чітким фразуванням, бездоганною дикцією. Широку популярність здобув як виконавець укр., рос. та білор. нар. пісень, а також кам. творів, арій з опер вітчизн. і заруб. композиторів. Композитор Л. Лукас написав оперу "Кастусь Калиновський", де гол. партія призначалася для А. (на жаль, йому не судилося її виконати).

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Онєгін, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло) тощо.

Літ.: *Смольский А.* Слова про мастеров сцены. — Минск, 1967; *Модэль М.* Памяти Арсена Арсенко // Народные артисты БССР. — Минск, 1948; *Байкиня Н.* У Дніпропетровській опері // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упоряд. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Мансарова Т.* Він чарував своїм голосом // Там само.

І. Лисенко

АРСЕНЬ Б. — див. *Бакалінський А. Я.*

АРСЕНЬЄВ Нестор Олексійович (18 ст.) — співак гетьмана *К. Розумовського.* Син міського отамана м. Канева. Брат А. співав у князя М. Воронцова.

Літ.: ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 1, спр. 2111.

Р. Лякіна

АРТАМОНОВ Олексій Павлович [4(17).02.1906, м. Новочеркаськ, тепер Ростов. обл., РФ — ?] — композитор, диригент, педагог. З. д. м. РРФСР (1957). Закін. 1927 Ростов. муз. ін-т. Від 1958 — диригент, 1960–68 — худ. кер. Ростов. філармонії.

Тв.: 5 опер (у т. ч. "Загибель ескадри" за О. Корнійчуком, 1936; "Маскарад" за М. Лермонтовим, прем'єра 1957 у Харкові; "Її друзі" за В. Розовим, прем'єра 1964, там само), 5 оперет, 12 симфоній, романси, пісні, музика до драм. вистав тощо.

Літ.: *Цукер А.* Решая героическую тему // Музыка России. — 1980. — Вып. 3.

І. Гамкало

АРТЕМЕНКО Людмила Михайлівна (28.12.1949, м. Ірпінь Київ. обл.) — естр. співачка (контральто). З. а. УРСР (1979). Лауреатка Всесоюз. конкурсу "Молодые голоса", (Москва, 1973, 1-а премія, 1977), "С песней по жизни" (Москва, 1978). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (кл. вокалу, 1979). Від 1974 — солістка ВІА *"Водограй"* при Дніпроп. філармонії. Учасниця фестивалів "Альоша" (Болгарія, 1977), "СРСР в Індії" (1977). Гастролювала в Болгарії (1977), Монголії (1978), Німеччині (1983), Польщі (1985). Має насичений, багатий за тембр. відтінками голос широкого діапазону. У репертуарі — пісні *О. Білаша, П. Дворського, В. Івасюка, І. Карабиця, І. Кирилиної, М. Скорика* та ін.

Дискогр.: грамплатівки LP — "Водограй". — К.: Мелодия, С 60-09399–400, 1978; С фестиваля "С песней по жизни". — К.: Мелодия, С 60-08843–44, С 60-08845–46 (обидві 1978); "Заколдованный круг" (поёт "Водограй"). — К.: Мелодия, С 62–14083–84, 1976; Співає "Водограй". — К.: Мелодия, С 62–14645–6, 1980; Поёт Людмила Артеменко. — К.: Мелодия, С 62–13865, 1985.

Літ.: *Чередниченко В.* Співає "Водограй" // Ранок. — 1981. — № 12; *Його ж.* Солістка "Водограю" // Україна. — 1983. — № 14; *Tokarev Y.* Searching for Songs // News from Ukraine. — 1988. — № 31.

О. Кушнірук

АРТЕМЕНКО Світлана Іванівна (26.04.1954, м. Воронеж, тепер РФ) — музикознавець. Член НСЖУ (2000). Закін. Київ. муз. уч-ще (1975), Київ. конс. (1983, кл. *Л. Хіврич*). 1975–78 — викладачка Ірпін. ДМШ. Від 1983 — коментатор Нац. радіокомпанії України. Веде програми про акад. музику, радіопередачі, зокр. програму "Ліра", рубрику "Хорове мистецтво України"; цикли передач "Золотий камертон" про сучас. укр. хор. мистецтво, "Спадщина і сучасність" — про духовну музику тощо. Автор статей у журн. "Склянка часу" (№ 4–5, м. Канів, 1998–99), газ. "Говорить і показує Україна" тощо.

Г. Степанченко

АРТЕМ НАРУГА (19 ст.) — скрипаль-віртуоз. Учень *К. Ліпінського* у Дрездені (1830-ті). Кріпак *П. Галагана.* 1-й скрипаль його оркестру в с. Дігтярах Прилуцького повіту. Прототип центр. образу гол. героя повісті *Т. Шевченка* "Музикант".

Літ.: *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — Ч. 7–9, 10–12, зш. 3; *Загайкевич М.* Діяльність К. Ліпінського в контексті української культури // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; *Шамаєва К.* Побут дехтярів (серед. XIX ст.) // Музика. — 1983. — № 6.

Б. Сюта

АРТЕМОВСЬКИЙ К. П. (див. *Гулак-Артемовський К. П.*).

АРТЕМОВСЬКИЙ С. С. (див. *Гулак-Артемовський С. С.*).

АРТИМІВ Лідія (9.09.1954, м. Філадельфія, США) — піаністка. Лауреатка міжн. конкурсів піаністів у США: Шопенівського конкурсу фундації ім. Костюшка (1972), Міжн. конкурсу Левентрітта (Нью-Йорк, 1976, 1-а премія), Шопенівського конкурсу молодих піаністів у Буффало (1969, 1-а премія), конкурсу Leeds (Велика Британія, 1978). З родини укр. емігрантів. Гри на фл. навч. з 4-х років у *Ю. Оранського,* згодом — в Укр. муз. ін-ті у Філадельфії та Філадельфійській муз. академії (кл. Г. Грефмана). Удосконалювалася у Ф. Пастор-Берковіц. У 8-річному віці мала сольний концерт (1963). Дебютувала з Балтиморським симф. оркестром. З великим успіхом виступала з симф. оркестрами Філадельфії, Бостона та Буффало, концертувала у США — Нью-Йорку (Метрополітен музей), Вашингтоні (Мистецький центр

Л. Артеменко

ім. Дж. Кеннеді), Філадельфії, Чикаго, Бостоні; Канаді, Німеччині (2 конц. турне), Італії, Фінляндії, Швейцарії, Японії, Півд. Кореї, Австралії. 1972—74 брала участь у муз. фестивалі "Marlboro" у Вермонті. У репертуарі А. — твори *М. Лисенка, В. Барвінського* та ін. Гра А. позначена блискучою технікою, темпераментом і водночас кантиленністю, гармонійною цілісністю. Записала кілька грамплатівок.

Літ.: *Стецура Р.* Виступ піаністки Лідії Артимів // Свобода. — 1973. — 16 листоп.; *Терен-Юськів Т.* На ступенях до вершин // Там само. — 1979. — 10 лют.; *Його ж.* Ще одна нагорода для Л. Артимів // Там само. — 1981. — 24 черв.; *Його ж.* Новий концерт, новий успіх Л. Артимів // Там само. — 1987. — 27 січ.; *Його ж.* Визначний успіх Лідії Артимів у Нью-Йорку // Там само; *Гординська-Каранович Д.* Лідія Артимів виступала з Філадельфійською оркестрою // Там само. — 1985. — 22 січ.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

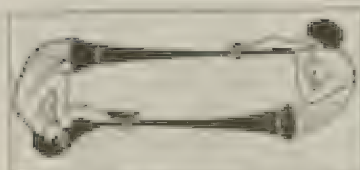

Сецесійна кінцівка до журналу "Артистичний вісник" роботи І. Труша

АРТИМОВИЧ Петро (бл. 1885, Галичина — бл. 1920) — хор. диригент, співак (бас). Навч. в Укр. акад. гімназії у Львові, де співав у хорі *Я. Вітошинського.* Від 1904 працював тут другим дир. учнів. хору; 1906—14 — дир. хору "*Бандурист*", водночас 1912—14 — "*Бояна*". З цими хорами виступав на концертах, присвяч. *Т. Шевченку, І. Франку.* З хором "Бандурист" влаштував темат. концерти: "Твори М. Лисенка", "Концерт з творів К. Стеценка", "Вечір Шуберта". Співпрацював з Г. Крушельницькою, *М. Микишею, О. Парахоняк, С. Стадниковою, Р. Криштальським* та ін. Здійснив числ. гастрол. поїздки по Галичині (1912—13). Під час І світ. війни був мобілізований до армії, де працював диригентом оркестру.

Літ.: *Медведик П.* Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії; *Волошин М.* Концерт у Сокалі // Діло. — 1908. — № 260; [*Б. п.*]. Львівський Боян // Там само. — 1911. — № 270; [*Б. п.*]. З нагоди ювілею Франка // Там само. — 1913. — № 154.

П. Медведик

"АРТИСТ" — рос. журнал з питань т-ру, музики, образотв. мист. Виходив у Москві 1889—95. 1892—93 мав додаток "Дневник артиста" (друкувався влітку). Видавець-редактор — Ф. Куманін, з 1894 — Н. Новиков. Відп. редактор — О. Гіппіус, з 1891 — І. Петров, з 1892 — Є. Корш. Від 1894 "А." виходив із підзаголовком "Журнал изящных искусств и литературы". Друкував наук. та критичні статті, рецензії, огляди мист. життя, худ. твори, мемуари. У журналі висвітлювалися діяльність *М. Заньковецької, М. Садовського,* гастролі укр. труп *М. Старицького,* М. Садовського, *Г. Деркача* в Москві, аналізувалися нові твори укр. драматургів. У розділі "Хроніка" постійна рубрика "Українські трупи" інформувала про виступи укр. драм. колективів на всій території Росії. Розділ "Сучасний огляд" регулярно вміщував кореспонденції з міст України (Київ, Харків, Одеса) про театр. і муз. життя, репертуар і творчий склад провінційних т-рів.

О. Попов

"АРТИСТИЧНИЙ ВІСНИК" ("АВ.") — журнал, присв. музиці, малярству та скульптурі. Засн. *І. Трушем* і *С. Людкевичем* за ініціативою "Союзу співацьких і муз. тов-в". Видавався у Львові впродовж 1905 (вийшло 12 чисел у 10 зошитах). На муз. теми в ньому надрук. статті С. Людкевича "Націоналізм в музиці" (зош. 6—10), "Наші видавництва і музикалії за останні літа (1900—1905)" (зош. 1—5), "Наші шкільні співаники" (зош. 9—10, незакін.), *Ф. Колесси* "Кілька слів про збирання і гармонізацію укр. нар. пісень з доданням листів Миколи Лисенка" (зош. 4—5), *Н.* (*А.*) *Вахнянина* "Два реформатори церковного співу" (зош. 1), *Ол. Бережницького* "Наші музики" (зош. 9—10). З "АВ." співпрацював *І. Франко,* котрий умістив тут одну зі своїх найважливіших естет.-публіцист. праць "Думки профана на музикальні теми" (зош. 5). Журнал мав постійну рубрику — огляд новин муз. життя. Деякі номери мали нотні додатки — обробки нар. пісень і оригінальні твори укр. композиторів (С. Людкевича, *О. Нижанківського*).

Літ.: *Білинська М.* "Артистичний вісник" і музичне життя Західної України на рубежі XIX—XX ст. // Матеріали наук. конференції до 100-річчя від дня народження І. Труша. — Л., 1972; *Коновдрт Т.* Століття заснування часопису "Артистичний вісник" // Musika Humana. — Л., 2005. — Вип. 2.

М. Загайкевич

АРТОБОЛЕВСЬКА (дів. пріз. — Карпека) Анна Данилівна [4(17).10.1905, м. Київ — 12.1988, м. Москва, РФ] — піаністка, педагог. Засл. учитель РРФСР (1966). 1924 закін. Київ. конс. та аспірантуру при ній, кер. *В. Пухальський,* 1930 — Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., кл. М. Юдіної. Вдосконалювала майстерність у Meisterschule у Берліні. У 1930-х — викладачка гри на фп. в ДМШ Ленінграда. Виступала з сольними концертами, а також у концертах свого чоловіка — майстра худ. слова Г. Артоболевського. 1943, після його загибелі, залишила вик. діяльність і присвятила себе вихованню юних музикантів. 1943—53 — викладачка Моск. конс. і Муз. школи ім. Гнєсіних, з 1944 паралельно викладала у ЦМШ при Моск. конс. Створила власну фп. вик. школу. Автор праць з питань дит. муз. виховання й навч.-метод. посібників. Поміж учнів — *Р. Тамаркіна,* О. Насєдкін, О. Любимов, Є. Корольов, С. Слонімський, Л. Тимофеєва, В. Овчинников.

Літ. тв.: Дети и музыка // Малыши и музы. — М., 1972; Первая встреча с музыкой. — М., 1972; Воспоминания о М. В. Юдиной // Мария Вениаминовна Юдина. Статьи. Воспоминания. Материалы. — М., 1978; Ваши дети, вы и музыка // Диалоги о воспитании. — М., 1979.

Літ.: *Рейзина Е.* Одержимость музыкой — это главное // Муз. жизнь. — 1976. — № 1; *Виноградов Г., Красовський Ю.* Методика і натхнення // Музика. — 1978. — № 1; *Корищева Т.* Зачарувати музикою, як казкою // Там само. — 1979. — № 5; *Тарасов Г.* У книжной полки // СМ. — 1991. — № 10; *Найдич Н.* Воспоминания об Анне Даниловне Артоболевской // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2002. — Вип. 3; *Деева Н.* К итогам IV Международного конкурса юных пианистов, посвященного 100-летию А. Д. Ар-

тоболевской // Фортепиано. — 2005. — № 3–4; *Черникова О.* Счастье моей дочери // Там само.

Н. Семененко

АРТ-РОК — *стиль рок-музики* з елементами акад. музики (зокр. симф., середньовічної, барокової тощо), *джазу*. Позначений розгорнутістю композиції, часом театралізацією. А.-Р. інколи називають "барок-", "класик-" "симфо-" чи "інтелектуальним роком", оскільки всі вони майже не відрізняються один від одного. З-поміж найвідоміших у світі гуртів А.-Р. — "King Krimson", "Yes", "Emerson, Lake & Palmer", "Genesis". В Україні у стилі А.-Р. грали гурти "*Імперія страху*" (Миколаїв), "Shadows" тощо.

А. Колениченко

АРТЮХОВ Степан (18 ст.) — співак церк. хору. Мешканець Чернігів. намісництва. Згодом, 1791, співав на крилосі Києво-Печерської лаври.

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 загальні, спр. 913, арк. 2.

К. Шамаєва

АРФА — (*італ.* arpa, *франц.* harpe, *англ.* harp, *нім.* Harfe) — багатострунний щипковий інструмент. Складається з резонансного корпусу та шийки, між якими вертикально натягнуто струни. Зазвичай має колонку, що з'єднує шийку з корпусом. Існують кутові А. у формі трикутника; луколодібні А. — у формі сегменту кола. Сучасна європ. А. складається з резонансного корпусу з декою, колонки, де розташовано важелі механізму перестройки, та дуги, що з'єднує їх із кілками та дисками педального механізму. 44–47 струн (C_1 — g^4) натягуються між кілками та декою. Основний стрій А. діатонічний (*Ces*-dur). Перестройка здійснюється за допомогою 7-и педалей подвійної дії (винахід С. Ерара, 1801) — підвищення струни на півтону чи тон; крайні струни (C_1, d^4, g^4) механіки не мають. На А. грають сидячи, 4-ма пальцями обох рук (без мізинців). Використовується як оркестровий (з 17 ст.), ансамблевий та сольний (з 18 ст.) інструмент.

Свідчення існування давньої А. на території нинішньої України зберігають числ. пам'ятки старовини. Ю. Полідевк (2-е ст. до н. е.) вважав, що скіфи були винахідниками своєрідної 5-струнної арфи-пентахорду. Зображення давніх інструментів, подібних до А., зберігають деякі скіфські предмети побуту. На одній із фресок Софії Київської (11 ст.) збереглося зображення *скомороха* із трикутною А. У 13–15 ст. А. стала необхідним атрибутом побуту в багатьох країнах світу.

Від 1-ї чверті 18 ст. А. стала популярною у поміщицьких маєтках та аристократичних салонах в Україні. Відомо, що арфісти входили також до кріпацьких оркестрів. Популярність А. підтверджується вел. кількістю нот для цього інструмента в *Бібліотеці Розумовських*. До наших днів дійшла А., що належала *Г. Галагану*. У Росії історія А. розпочалася з останньої трет. 18 ст.: приїздили перші іноземні виконавці, які привозили п'яти- й семипедальні арфи, що стали модними у домаш. музикуванні. Невдовзі інтерес до А. виявили композитори: *Д. Бортнянський*, О. Козловський, *С. Давидов*, *О. Верстовський*, *О. Аляб'єв*, *М. Глінка* та майже всі наступники останнього вводили її до своїх творів, проте винятково як оркестровий інструмент. Становлення рос. школи гри на А. пов'язано з відкриттям класів А. у Петерб. (1862) та Моск. (1874) конс. Її засновник і теоретик — О. Слепушкін (учень В. Поссе). Видатною арфісткою у С.-Петербурзі була О. Гулак-Артемовська (дружина *С. Гулака-Артемовського*). Її грою захоплювався *Т. Шевченко*.

Активну конц. діяльність на поч. та в серед. 19 ст. у Львові, Києві, Одесі, Херсоні, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ) провадили заруб. музиканти-арфісти: франц. арфістка Буше (1823), англ. Шульц (1927), нім.-рос. А. Цабель (1869) — автор першого рос. Концерту для арфи з орк. та "Школи для арфи" (Лейпциг, 1900). 1869 у Києві відбувся виступ дуету арфісток А. Виноградської та А. Фаллади. Значний внесок у розвиток культури гри на А. внесли чес. музиканти — мандрівні арфісти: в оркестрі Київ. (1888–89) і Львів. (1896–97) опер грав І. Стрнад, в Україні в кін. 19 — на поч. 20 ст. гастролювали Л. Голубова, В. Оченашкова. У Київ. опері грали Й. Шипанкова та Л. Долешова. У заходах ІРМТ брала участь А. Фаллада-Шквор. У своїх композиціях для А. вона використовувала зразки укр. фольклору. Від 1911 вона викладала у Київ. муз. уч-щі. Поміж учнів — Е. Гільденберг та Г. Гельрот. З утворенням Київ. конс. (1913) вона очолила клас А. Повертаючись на батьківщину 1919, А. Фаллада-Шквор подарувала свій інструмент Київ. оперному т-ру. Після її від'їзду клас А. у Київ. конс.

Зображення скомороха з арфою на одній із фресок Софійського собору (Київ).

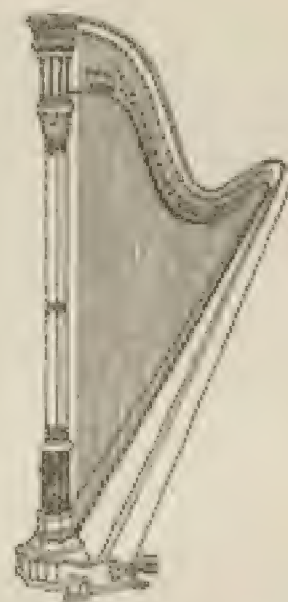

Арфа

упродовж 1919–20 функціонував завдяки зусиллям Н. Ренгартен. Після багаторічної перерви 1932 клас А. відновив роботу п/к Е. Гільденберг, з 1934 його очолив *Г. Гаазе* (викладав до 1955). Тут працювали і його учні – Д. Зеднік (до 1980), *Е. Манзій* (1953–83, всі одночасно – солісти Київ. опери); 1979–89 – *Н. Ізмайлова*, від 1990 клас А. вела *Н. Кметь*.

В Одес. конс. клас А., що вів чех В. Аттл, було відкрито 1913. Поміж його учнів – з. а. РРФСР, проф. Ленінгр. (тепер С.Пб.) конс. О. Синицина, *Г. Гаазе, Л. Вірлан* та ін. Від 1927 клас А. очолила Ж. Кутіль-Перман (паралельно працювала в оркестрі Одес. опери). Поміж її учнів – Н. та *Г. Олійниченко*, Л. Бобкова, Н. Гельман-Пенькова. 2002 клас А. було відроджено. Його веде Н. Радіолло (з 1975 працювала в Одес. ССМШ). 1935 було відкрито клас А. у Харків. ін-ті мистецтв. Упродовж 25 років тут викладала Г. Гельрот. Поміж її учнів – І. Блоха, К. Дяченко. Розвиткові мистецтва гри на А. сприяли гастролі в Україні провідних рос. арфістів – *К. Ерделі* та В. Дулової. 1945 клас А. було відкрито у Львів. конс. (багато років його вела *В. Полтарєва*), пізніше – у Донец. муз.-пед. ін-ті. Першим з-поміж середніх муз.-навч. закладів клас А. було відкрито 1898 у Катериносл. (тепер Дніпроп.) муз. уч-щі; 1956 – у Київ., 1961 – Ворошиловгр. (тепер Луган.), Луцьк., Харків., Львів. тощо. Пізніше гри на А. почали навчати й у ДМШ.

Поміж укр. арфістів активну сольну діяльність провадила О. Вощак. У період роботи у складі Симф. оркестру Укр. радіо вона виступала з сольними концертами та багато творів записала до фонду Укр. радіо. З серед. 1980-х вона – солістка оркестру Маріїн. опери (С.Пб.). Наприкінці 1970-х активну сольну діяльність провадила солістка симф. оркестру Донец. філармонії М. Слонім (відіграла 100 концертів у залах Донецька та області, з 1980-х мешкає в Ізраїлі). Поміж найвідоміших виконавців – Н. Ізмайлова, А. Ізмайлов, Н. Кметь (Київ), В. Полтарєва (Львів), О. Дяченко (Харків), Н. Савицька (Ворошиловград, тепер Луганськ).

1977 було проведено І Респ. конкурс виконавців на арфі (Київ); 1978 – Респ. семінар-практикум педагогів муз. вузів, муз. уч-щ та ДМШ з питань сучас. методики викладання (Київ); 1980 – Всесоюз. конкурс арфістів (Львів).

Брак сольного репертуару у 19 – на поч. 20 ст. музиканти-арфісти нерідко компенсували за рахунок створення власних перекладень для А. (*транскрипції, фантазії*) та пед. репертуару (етюди, п'єси). Цю традицію продовжила К. Ерделі (вправи для початк. навчання, етюди, вел. кількість перекладень, у т. ч. творів *Й. С. Баха*, К. Дебюссі, *П. Чайковського*). Істор. роль у становленні рос. сольного репертуару для А. відіграв Концерт для арфи з орк. *Р. Глієра* (1938), написаний у "співтворчості" з К. Ерделі (1-е вик.). Перший укр. Концерт для арфи з орк. написав *А. Кос-Анатольський* (1954) за ініціативи В. Полтарєвої та за активної участі К. Ерделі (автор каденції). 2-у част. Концерту було 1958 видано як окрему п'єсу, що згодом набула вел. популярності. У Концерті для арфи з кам. орк. *Г. Ляшенка* (1986, написаному для *Н. Ізмайлової*) синтезовано риси укр. фольклору та сучас. стилістики. Н. Ізмайловій присв. і Концерт для арфи й клавесину зі струн. орк. *Ю. Іщенка* (1987). А. Ізмайлов виконував п'єсу "Балеринка" *А. Мухи*.

Упродовж 1980–90-х в Україні з'явилися твори для кам. ансамблю, що включав А.: Струн. квінтет з арфою та Маленька партита для скр. та арфи Ю. Іщенка; Ноктюрн для скр. та арфи *В. Губи*; Еклога для флейти, арфи та кам. орк. *В. Журавицького*; для арфи соло – "Контрапункти", Три прелюдії, Дитячі п'єси Г. Ляшенка; Соната Ю. Іщенка, "Лісові гукання" В. Журавицького (написані для Н. Ізмайлової, нею виконані й записані до фонду Укр. радіо).

Постійною увагою арфістів користуються твори *В. Кікти*: конц. симфонія для арфи з орк. "Фрески святої Софії Київської" (1973, на її музику у США було поставлено балет "Поклоніння тисячоліттю"); "Гімнічна пісня" для тріо у складі флейти, альта та А., "Античні видіння" для кларнета й А.; твори для А. соло – сюїта "З Оссіана" (1968, присв. О. Вощак), "Диптих за скульптурами Бурделя" (1972, присв. К. Ерделі), "Романтичні варіації на тему С. Людкевича", "Сонатина на честь Д. Бортнянського", фантазія "У тлеющего камелька", "Варіації на честь М. Лисенка на українську народну тему", Соната (1980), "Билинні звукоряди" (1982, присв. В. Дуловій).

Літ.: *Пономаренко И.* Арфа в прошлом и настоящем. – М.; Ленинград, 1939; *Эрдели К.* Арфа в моей жизни. – М., 1967; *Извинская Е.* Арфа. – М., 1968; *Дулова В.* Искусство игры на арфе. – М., 1975; *Полтарєва В.* Арфа. – К., 1980; *Бандас Л., Каллюк А.* Арфа. Устройство и ремонт. – М., 1985; *Покровская Н.* Арфа в России (с XVI до середины XIX в.) / Новосиб. гос. консерватория им. М. Глинки. – Новосибирск, 1988; *Її ж.* История исполнительства на арфе. – Новосибирск, 1999; *Шамеева Н.* История становления отечественной музыки для арфы XX века: Автореф. дисс. ... канд. искусствоведения. – М., 1992; *Полтарєва В.* Семінар-практикум // Музика. – 1979. – № 2; *Її ж.* Арфа на Україні // Там само. – 1980. – № 5; *Її ж.* Искусство игры на арфе // Сов. культура. – 1977. – 11 січ.; *Дошак З.* Проба сил: післямова до Всесоюзного конкурсу музикантів-виконавців // КіЖ. – 1980. – 25 трав.; *Tournier M.* La harpe. – Paris, 1959; *Rensch R.* The harp, its history, technique and repertoire. – New York; Wash., 1969; *Zingel H. J.* Lexicon der Harfe. – Laaben, 1977.

І. Сікорська

АРХИПОВ Микола Єгорович (5.03.1929, с. Горохівка, нині Воронез. обл., РФ) – співак (тенор). З. а. УРСР (1974). Навч. у Луган. муз. уч-щі (1947–49). Закін. 1950 муз. уч-ще при Моск. конс. 1954–56 – соліст Луган. філармонії, 1956–85 – артист хор. капели *"Думка"*, 1965–69 – соліст Анс. пісні й танцю Групи рад. військ у НДР, 1985–98 – артист хору Київ. дит. муз. т-ру, від 1998 – Київ. муз. т-ру для дітей та юнацтва.

АРХИПЧУК Сергій Володимирович (18.11.1960, хутір Ганнівка Костопільського р-ну Рівнен. обл.) – режисер муз. т-ру та мас. видовищ.

Лауреат Міжн. конккурсу режисерів естради (Москва, 1990). Стипендіат Міжн. Вагнер. тов-ва (Байройт, 1997). 1984 закін. Держ. ін-т театр. мистецтва в Москві. 1989–92 — гол. реж. Гуцул. естр.-фольк. т-ру-студії "Заграва", від 1993 — реж. Нац. опери України ім. Т. Шевченка, поставив оперу "Купало" *А. Вахнянина* (1993). Один із режисерів фест. "*Червона рута*" в Чернівцях (1989, рок-конкурс), реж. низки конц. програм, вечорів пам'яті *В. Івасюка* (Львів, 1989; Київ, 1998), фест. "Оберіг" (1992–94), "Тарас Бульба" (1992–93), "День Києва–1994", "Золота корона" (1998–99). Поставив у Донец. опер. т-рі "Іоланту" *П. Чайковського* (1985), "Набукко" Дж. Верді (1994), "Нумо, створімо оперу" Б. Бриттена (1986); у Львів. т-рі — "Аїду" Дж. Верді (1995); у Ніжині — мюзикл "Пігмаліон" *О. Козаренка* (1996). Здійснив постановки дит. вистав — "Котигорошко" *Б. Котюка* (Львів, 1984), "Пан Коцький" *М. Лисенка* (Коломия, 1991). Від 2005 — гол. режисер т-ру "Мушля".

Літ. тв.: Речитатив secco оперного режисера // Art Line. — 1997. — № 10–11; Мистецтво — моя професія // Укр. слово. — 2000. — 3–15 берез.

Літ.: Сіромінний колір некарнавальних масок: Розмова *А. Охрімовича* із С. Архипчуком // ПіК. — 2000. — 14–20 квіт.; *Надзбручанський Б.* "Аїда" на львівській сцені // КіЖ. — 1995. — 3 серп.; *Гончарук К.* Бернарда Шоу українізує Ніжин // Там само. — 1996. — 24 серп.

В. Кузик

АРХІВ КІНОФОТОФОНО ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ УКРАЇНИ ім. Г. С. ПШЕНИЧНОГО (ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного). Створ. 1932 як Всеукр. центр. фотокіноархів; з 1943 — Центр. Держ. архів фонофотокінодокументів УРСР; з 1953 — Центр. Держ. архів кінофотофонодокументів УРСР; з 1992 — сучас. назва; 1998 присвоєно ім'я Г. Пшеничного, який очолював ЦДКФФА впродовж 1943–78. Це єдина в Україні спеціалізов. архівна установа, що зберігає документи Нац. архів. фонду на нетрад. носіях інформації (скло, плівка, метал, різні види пластмас). У фондах архіву міститься понад 440 тис. одиниць зберігання кінофотофоновідеодокументів, що відтворюють події сусп.-політ., соціал.-економ. та культ. життя народу України від серед. 19 ст. до сьогодення. Цінним джерелом для вивчення творчості діячів муз. мистецтва є фонодокументи, що представлені 40 тис. назв записів документ. характеру, та муз. творів.

Поміж звукозаписів муз. творів — незначна за обсягом колекція грамплатівок виробництва фірми "Zonophone Record" Ризької фабрики АО "Граммофон" та нім. фірм "Стелла Рекордъ", "Бека Рекордъ", "Фаворитъ Рекордъ" 1900–14 із записами духовного співу церк. хору Київ. Володимирського собору п/к *М. Надеждинського*, протодиякона Харків. кафедрал. собору В. Вербицького, духовного хору п/к О. Архангельського. Зберігаються записи укр. пісень у виконанні артистки укр. трупи А. Фрозенко, хору укр. трупи *Л. Собініна*, укр. хору п/к П. Шереметинського, чол. групи хору укр. трупи *О. Суслова* (Резнікова) та *Д. Гайдамаки* (Вертепова), укр. хору з м. Одеси в супр. орк. ЦДКФФА дисполує граморигіналами на металевих матрицях та грамплатівками виробництва 1934–47 із записами укр. нар. пісень і окремих оперних партій у виконанні *О. Петрусенко, М. Литвиненко-Вольгемут, І. Паторжинського, І. Козловського, М. Гришко, Б. Гмирі, З. Гайдай, М. Частія*, капели "*Думка*", капели бандуристів, *Жінхорансу* під орудою *В. Верховинця*, *Укр. нар. хору п/к Г. Верьовки* тощо.

З-поміж сучас. фонодокументів — значна кількість грамплатівок виробництва фірми "Мелодія" із записами укр. пісень у виконанні *Д. Гнатюка, Ю. Гуляєва, А. Солов'яненка, Б. Руденко, Н. Матвієнко, А. Мокренка, Є. Мірошниченко, С. Ротару, М. Кондратюка, А. Кікотя, В. Зінкевича, Н. Яремчука* та ін. Окремо в цьому ряду вирізняється грамплатівка, випущена цією фірмою у 1973, із записами оперних партій італ. і нім. мовами та укр. нар. пісень у виконанні *С. Крушельницької*. Унікальними для вивчення нар. творчості є записи *рекрутських, стрілецьких, весільних*, бойків., лемків., волин. та ін. пісень у виконанні самодіял. колективів. Переважна більшість фонодокументів архіву представлена записами на магнітній плівці Нац. радіокомпанії України. Як правило, за тематикою вони аналогічні грамзапису.

Зберігаються повні записи опер "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Тарас Бульба" і М. Лисенка, "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*, "Хованщина" *М. Мусоргського* та окремих оперних партій у виконанні *А. Кікотя, О. Чулюка-Заграя, Т. Пономаренко, М. Ворвулєва*, М. Кондратюка, *В. Третяка*, А. Солов'яненка та ін.

Фонди архіву систематично поповнюються новими творами укр. музики, напр., 3-ма грамплатівками, записаними 1953 у Монреалі (Канада) з піснями *Б. Весоловського* у виконанні оркестру й хору І. Романова, солістів А. Дербіша, В. Байрак, В. Моти, М. Вербицької та квартету "*Верховина*" п/к О. Глібовича.

Крім укр. муз. мистецтва, фонодокументи ЦДКФФА представлені записами зах.-європ. муз. класики у виконанні Е. Карузо, *Ф. Шаляпіна, Л. Собінова, М. Баттістіні*, хору і орк. т-ру "Ла скала" (Італія), хору і орк. Королівського оперного т-ру "Ковент-Гарден" (Вел. Британія) і т. ін. виробництва 1901–42 заруб. фірм "Columbia Gramophone Co" (Велика Британія), "Telefunkenplatten", "Polidor" і "Elektrola Gesellschaft" (Німеччина), "Ultraphone" (Чехословаччина), "Muza" (Польща), "The Gramophone Company EMI Records ltd" (Велика Британія). Широко представлені рос. муз. твори у виконанні як укр., так і рос. співаків, євр. пісні й танц. музика у виконанні Засл. єврейс. капели УРСР "*Євоканс*", Держ. анс. євр. нар. музики та пісні, циган. народні пісні у вик. М. Сліченка, хору т-ру "Ромен" тощо.

Зберігаються й кінофотодокументи. До найбільш ранніх фотодокументів належать знімки С. Крушельницької в різних ролях (кін.

19 — поч. 20 ст.), виступу Першого харків. симф. орк. (1911) та галерея портретів і групових знімків вид. композиторів і співаків. Є й кінокадри 1930-х — виступів капели "Думка" на Київ. кінофабриці, першого рад. естр. орк. "Теаджаз" п/к *Л. Утьосова*, *Б. Гмирі* студент. періоду тощо. Ряд кінофільмів, створених на кіностудіях "Укркінохроніка", "Укртелефільм", "Київнаукфільм", присв. Б. Гмирі ("Песня всегда с нами", 1975), *А. Штогаренкові* ("Композитор Андрей Штогаренко", 1982), *О. Білашеві* ("Народилась пісня", 1981), *Г. Майбороді* ("Георгій Майборода", 1983), поету-піснярові Ю. Рибчинському ("Юрій Рибчинський. Біла ворона", 1993), *В. Івасюкові* ("В.Івасюк. Мелодія", 1991), Н. Яремчукові ("Поёт Назарий Яремчук", 1985) та ін.

До послуг відвідувачів ЦДКФФА його довідковий апарат, переглядовий кінозал, звукомонтажні столи, магнітофони і т. ін. На замовлення користувачів виготовляються копії з кінофотофоновідеодокументів.

Літ.: Кінолітопис. 1923—1941. — К., 1969; Державні архіви Української РСР: Короткий довідник. — К., 1972; Кінолітопис. Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941—1945 рр. — К., 1975; Государственные архивы Украинской ССР: Справочник. — К., 1988; Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного: Буклет. Кінолітопис. Черв. 1945—1955. — К., 2002; *Базанова О., Пшеничний Г.* Центральний державний архів кінофотофонодокументів УРСР // Архіви України. — 1975. — № 4; *Базанова О.* ЦДКФФА України: події і люди. // Там само. — 1998. — № 1/6; *Слончак Н.* Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г. С. Пшеничного: скарбниця історії // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 2002. — Ч. 8.

Н. Топішко

АРХІВ-МУЗЕЙ ЛІТЕРАТУРИ І МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ — повна назва: Центр. держ. архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ). Створ. у Києві за постановою РМ УРСР від 4 трав. 1966 з метою комплектування, збереження та наук. використання документів і матеріалів з історії культури укр. народу. У ЦДАМЛМ сконцентровано 1130 охр. фондів, документи з історії укр. літ-ри та мистецтва 18—20 ст., книжки та ін. друк. видання, понад 3 тис. речових експонатів. Поміж них — особисті фонди композиторів *В. Верховинця*, *Г. Верьовки*, *Р. Глієра*, *А. Кос-Анатольського*, *В. Костенка*, *С. Людкевича*, *Б. Лятошинського*, *П. і Г. Майбород*, *Ю. Мейтуса*, *Л. Ревуцького*, *П. Сениці*, *К. Стеценка*, *М. Тутковського*; *І. Шамо*, співаків *З. Гайдай*, *Б. Гмирі*, *І. Паторжинського*, *О. Петрусенко*, *М. Роменського*, *Л. Руденко*, *Л. Собінова* та ін. Функціонує меморіальний кабінет П. Майбороди.

Значну мист. і наук. цінність становить фонд "Матеріали діячів зах.-європ. мистецтва 16—19 ст.", що нараховує понад 5 тис. справ. Після повернення частини колекції (в т. ч. автографів творів *Й. С. Баха*) до Німеччини, в А. залишилися твори слов'ян. авторів. На її базі створюється Центр *М. Березовського*.

Літ.: Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва Української РСР: Путівник. — К., 1988; Государственные архивы СССР: Справочник. — М., 1989. — Ч. 1; *Сендик З.* Унікальний документальний комплекс з історії літератури і мистецтва: історія формування // Студії з архівної справи та документознавства. — К., 1998. — Т. 3.

М. Крячок

Б. Архімович

АРХІМОВИЧ (Архимович) Борис Олександрович (16.03.1939, м. Київ) — піаніст, педагог. Син *Л. Архімович*. Закін. Київ. ССМШ та Моск. конс. (кл. Я. Флієра, 1963), аспірантуру там само (1966). Викладав у Київ. ССМШ (1964) та конс. (1969—74), від 2004 — доцент НМАУ. 1974—88 через штучні ідеолог. звинувачення був позбавлений можливості працювати за фахом і лише 1989 зміг повернутися до роботи в Київ. ССМШ та з 1990 — до конс. на посаду в. о. доцента. Поміж учнів — К. Звєгинцов, В. Лавриненко, А. Васін. Упродовж 1990—2006 виховав 16 лауреатів респ. і міжн. конкурсів юних піаністів (Ю. Акопян, К. Куликова, В. Зубков, Т. Бєлініна та ін.). Проводив майстер-класи у 8 містах України, Польщі (Пороніно, Закопане), семінари для педагогів ДМШ Києва та області. Провів бл. 40 відеолекцій у школах, цикл авт. передач про визначних виконавців на УТ-1. Здійснив запис CD, реставрацію та переведення на цифровий носій повного творчого доробку А. Б. Мікеланджелі, *Генр. Нейгауза*, *Е. Гілельса*, усіх архівних записів *Б. Гмирі* (8 CD), редакцію та реставрацію записів творів *В. Сильвестрова* (разом із композитором), монографічний цикл із 2-х CD "Органи України" (разом з Н. Чесноковою).

Дискогр.: CD "Кароль Шимановський" (вик. *О. Семчук* та *Г. Середенко*), 2001.

Літ.: *Золочевський В.* Виконуються вперше // Веч. Київ. — 1965. — 11 берез.; *Кунероб В.* Браво, маестро // Там само. — 1999. — 1 квіт.; *Бондар О.* Х Всеукр. конкурс молодих піаністів "Нейгаузівські музичні зустрічі" // Голос України. — 2006. — 9 квіт.

А. Муха

Л. Архімович

АРХІМОВИЧ (Архимович) Лідія Борисівна [26.10(8.11).1916, м. Київ — 6.02.1990, там само] — музикознавець. Мати *Б. Архімовича*. Канд. мист-ва (1947). Лауреатка Респ. премії Укр. театр. тов-ва в галузі театр-ва й театр. критики (1979). Від 1937 навч. на істор.-теор. ф-ті Київ. конс., 1944 закін. в евакуації Саратов. конс., кл. В. Фермана, 1947 — аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. *М. Пекеліс*). 1947—69 і 1974—77 — старший наук. співр. відділу муз-ва ІМФЕ, 1969—74 — зав. відділу театрознавства.

Здійснила вагомий внесок у розвиток укр. істор. муз-ва 2-ї пол. 20 ст. Основні праці А. присв. проблемам розвитку вітчизн. оперного — комп. й виконавського — мистецтва, кіномузики, пісенної творчості тощо. Авторка низки монографій, брошур, розділів у колективних працях, статей у вітчизн. і заруб. енциклопедіях, періодиці, ін. розробок. Член редколегій зб. наук. статей.

Літ. тв.: канд. дис. "Опери С. Рахманінова" (К., 1947); монографії й брошури — С. Рахманінов. — К., 1952; О. К. Глазунов. — К., 1953 (у співавт. з

М. Крахмаль-Оралбинською]; М. В. Лисенко. Життя і творчість. — К., 1952, 1963, 1992 (у співавт. з *М. Гордійчуком*); Українська класична опера. — К., 1957; Советские композиторы: Краткий биографический справочник. — М., 1957 (у співавт. з *М. Гордійчуком, А. Каспером* та ін.); Украинская ССР / Музыкальная культура союзных республик. — М., 1957 (у співавт. з *О. Шреєр-Ткаченко, Т. Шеффер, Т. Каришевою*); Музыкальная культура Украины. — М., 1961 (у співавт. з *О. Шреєр-Ткаченко, Т. Шеффер, Т. Каришевою*); Нариси з історії української музики. — К., 1964. — Ч. 1–2 (у співавт. з *Т. Каришевою, О. Шреєр-Ткаченко, Г. Шеффер*); Виталий Кирейко. — М., 1968; Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; Борис Гмиря в оперному репертуарі. — К., 1981; Юлий Мейтус: Очерк жизни и творчества. — М., 1983 (у співавт. з *І. Мамчуром*); Георг Отс (монографія, рукоп.); розділи в кн., статті в зб.: М. В. Лисенко // Співи та музика: Навч. посібник для пед. училищ / За ред. *М. Гордійчука, О. Равдіковой*. — К., 1955; Лисенко і російська музична культура // Російсько-українські мистецькі зв'язки. — К., 1955; Богдан Хмельницкий // Советская музыка: Статьи и материалы. — М., 1956. — Вып. 2; "Молодая гвардия" Ю. Мейтуса // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1956; Творчество Н. Леонтовича // Там само (у співавт. з *М. Гордійчуком*); Музика в кіно // Кіно і сучасність. — К., 1961; Украинская ССР (Музыкальная культура) // История музыки народов СССР. — М., 1972, 1973, 1974. — Т. 3–5; Старинный музыкальный театр Украины // Новые черты в русской литературе и искусстве (17 — начало 18 века). — М., 1976; История украинской музыки. — М., 1981; Російська опера в Києві у третій чверті XIX ст. // Київ музичний. — К., 1982; статті в журналах, зокр. — Николай Витальевич Лысенко (1842–1912) // СМ. — 1951. — № 6; Творчество Н. Леонтовича // Там само. — 1953. — № 1; Б. М. Лятошинський (до 60-річчя з дня народження) // Мистецтво. — 1955. — № 1; "Милана" Г. Майбороды // Муз. жизнь. — 1957. — № 1; До історії української опери // Мистецтво. — 1957. — № 6; Думки про кіномузику // Там само. — 1959. — № 3; Оперна творчість (період Великої Вітчизняної війни) // Музика. — 1975. — № 2; Опера про Ріхарда Зорге // Там само. — 1976. — № 3. Редактор тому "Літературна спадщина" Повного зібрання творів Л. Ревуцького.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX століття як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Муха А.* Згадуючи колегу // Музика. — 1998. — № 1.

А. Муха

АРЦЕМЮК (АРЦЕМ'ЮК) Олександра Володимирівна (16.06.1938, м. Тирасполь, тепер Молдова) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). З. а. УРСР (1978). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів (1968, 1-а премія). Закін. Моск. конс. (1961, кл. Ф. Петрової). Солістка Харків. т-ру опери та балету (1961–93). Для вик. мистецтва А. характерні висока сценічна й вокальна культура. Підготувала цикли програм, присвячені клас. укр. і заруб. романсу.

Партії: Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Графиня, Княгиня ("Пікова дама", "Чародійка" П. Чайковського), Лель, Любаша ("Снігуронька", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Азучена, Маддалена ("Трубадур", "Ріголетто" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе) та ін.

Літ.: *Іванова З.* Невторованими стежками // Веч. Харків. — 1975. — 5 верес.; *Золотовицька І.* Звучить старовинний романс // Там само. — 1985. — 21 берез.

Г. Конькова

АРЦИБАШЕВА (Гревеч) Наталя Олександрівна (кін. 19 — поч. 20 ст.) — оперна й оперeткова співачка (лір.-колор. сопрано). На опер. сцені дебютувала в партії Маргарити ("Фауст" Ш. Гуно, 1902) у Т-рі Солодовникова (Москва). Володіла невеликим за діапазоном голосом приємного тембру, її гра вирізнялася точністю драматург. малюнка. Виступала в Києві (1903, 1907–08), Тифлісі (тепер Тбілісі, 1903–04), Москві (т-р "Акваріум", антреприза Максакова), Іркутську (1907). 1-а вик-ця в Києві партії Манон ("Манон Леско" Дж. Пуччіні). Співала п/к *Б. Яновського*. Запис на грамплатівці "Екстрафон" (К., 1909).

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Ліза, Тетяна ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Н. Арцибашева в ролі Тамари (опера "Демон" Ант. Рубінштейна)

АРЦИМОВИЧ Антон Францович (бл. 1871, Волинь — ?) — співак (лір.-драм. тенор). Співу навч. приватно. Працював у трупах *М. Садовського* і *М. Кропивницького* (1891–93). Виступав в оперних т-рах Києва (1892–96, 1905, 1915), Харкова (1896–97, 1917, 1921–22), Одеси (1902) та в ряді ін. міст Росії. Мав красивий, соковитий голос широкого діапазону, однак критики відзначали відсутність в його грі актор. темпераменту. Партнерами на опер. сцені були Е. Боброва, А. Добровольська, *К. Ковелькова*, С. Павловський, Н. Папаян, *Ф. Шаляпін*. Співав п/к *Е. Купера*, Дж. Пагані, Е. Еспозіто. Найкраща партія — Ленський ("Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*).

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Собінін, Баян, Фінн ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Тріке, Герман ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Синодал ("Демон" А. Рубінштейна), Володимир Дубровський ("Дубровський" Е. Направника), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Андре Шеньє (однойм. опера У. Джордано).

Літ.: [*Б. п.*]. "Андре Шенье" в Тифлисе // Кавказ. — 1897. — 23 дек.; "Фауст" в Эрмитаже // Моск. ведомости. — 1901. — 14 мая.

О. Кушнірук

А. Арцимович в ролі Салтукова (опера "Тушинці")

АСАФ'ЄВ (псевд. — Ігор Глєбов) Борис Володимирович [17(29).07.1884, м. С.-Петербург, Росія — 27.01.1949, м. Москва, РФ] — рос. музикознавець, композитор, муз.-громад. діяч. Академік (1943). Н. а. СРСР (1946). Наук.-публіцист. спадщина А. охоплює найрізноманітніші проблемні напрямки (істор., теор., філософ.-естет., культуролог., соціолог., психолог. тощо), стосується переважно рос. муз. культури 19–20 ст., а також більш ранніх періодів її еволю-

Б. Асаф'єв

ції, заруб. музики, в дослідження яких А. зробив визначний внесок. У працях ученого відображено його енциклопедичну для того часу ерудицію у сферах рос. та зах. європ. муз. культури, суміжних гуманітарних, а також багатьох ін. наук, виявляється комплексність дослідження, явища муз. культури розглядаються в контексті духовного життя суспільства. А. розробив поняття *симфонізму*, де відобразилося притаманне йому процесуально-динамічне розуміння муз. мистецтва. Воно було проявом відповідної методолог. тенденції європ. муз-ва, що свідчила про утвердження в ньому фундаментального для науки 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст. принципу розвитку. Підсумком наук. пошуків дослідника стало створення ним теорії інтонації. В ній інтонація вважається осн. специф. формою "виявлення думки в музиці", а музика тлумачиться як "мистецтво інтонованого смислу".

Поміж муз. творів — 28 балетів, (у т. ч. "Бахчисарайський фонтан", "Полум'я Парижа"), 11 опер, 4 симф., кам.-вок. й інстр. композиції.

Зв'язки А. з укр. муз. культурою, що почались у 1-й третині 20 ст. були різнобічними. Вони виявились у вивченні науковцем явищ, що належали укр. або одночасно укр. і рос. муз. культурам, ознайомленні його з працями укр. музикознавців, публікації його робіт в Україні, написанні ним комп. творів на укр. сюжети та постановках його балетів в оперних т-рах України. Найважливіший аспект названих контактів пов'язаний із процесом розробки укр. музикознавцями проблем інтонац. специфіки музики — впровадженням і розвитком ними окремих ідей, положень теорії інтонації А. Він вивчав еволюцію жанрів хор. *концерту*, *канта*, рос.-укр. муз. контакти, творчість *М. Дилецького*, *Д. Бортнянського*, *М. Березовського*, *А. Веделя*. У роботах А. можна знайти чимало цікавих спостережень щодо укр. муз. культури ("Об исследовании рус. музыки XVIII века и двух операх Бортнянского" // Музыка и муз. быт старой России. — Ленинград, 1927; Русский романс. Опыт интонационного анализа: Сб. статей под ред. Б. Асафьева — М.; Ленинград, 1930 тощо). Розглядаючи взаємодію укр. і зах.-європ., передусім італ. музики, діяльність музикантських *цехів* в Україні, А. посилається на опубл. "Історію укр. музики" *М. Грінченка* ("Русская музыка XIX и начала XX века". — Ленинград, 1979). Рос. дослідникові належать спогади про *І. Алчевського*. В Україні опубліковано статті А.: "В межах і поза межами професіоналізму" (Музика. — 1925. — № 7—10); "Дві течії — дві оцінки" (Там само. — № 11—12); "Криза західно-европейського музикознавства" (Муз.-наукові записки. — X., 1931. — Кн. 1); В. Дранишников (Рад. музика. — 1940. — № 4).

М. Грінченко у своїй "Історії укр. музики" (рукоп.) спирається на думку А. про істор. еволюцію типів інтонування, одночасно з ним розробляє проблему інтонац. середовища епохи, застосовуючи власний термін "муз. ґрунт в своїй інтонац. природі", близький до введених А. понять "інтонаційний фонд", "інтонаційний словник". У подальшому положення теорії інтонації розвивались у працях укр. музикознавців: "Гармоническая интонация" (1988) *Т. Кравцова*, "Эстетический аспект интонационной теории и анализ муз. произведений" (1983), "Интонационные концепции истории музыки" (1991) *О. Маркової*, "Основные типы муз. интонирования в укр. камерно-инструментальной музыке 70—80-х гг." (1987) *Н. Александрової*, "Исполнительские средства муз. выразительности как интонационная система в современной скрипичной музыке" (1990) *І. Андрієвського* тощо.

На укр. тематику А. написав балет "Ніч перед Різдвом" (1938, за *М. Гоголем*). В Україні здійснено постановки балетів А.: "Бахчисарайський фонтан" (Одеса, 1937; Львів, 1945; Київ, 1960), "Полум'я Парижа" (Дніпропетровськ, 1931), "Кавказький бранець" (Київ, 1938).

Літ. тв.: Русская поэзия в русской музыке. — Петроград, 1921; Симфонические этюды. — Петроград, 1922, Ленинград, [2]1970; Книга о Стравинском. — Ленинград, 1929; Музыкальная форма как процесс. — М., 1930; М., 1947. — Кн. 2: Интонация; Ленинград, [2]1963 (Кн. 1—2); Евгений Онегин. Лирические сцены П. И. Чайковского: Опыт интонационного анализа стиля и муз. драматургии. — М.; Ленинград, 1944; Глинка. — М., 1947; Избранные труды. — М., 1952—57. — Т. 1—5; Речевая интонация. — М.; Ленинград, 1963; Избранные статьи о музыкальном образовании. — М.; Ленинград, 1965; Критические статьи и рецензии. — М.; Ленинград, 1967; Теория музыкально-исторического процесса как основа музыкально-исторического знания // Задачи и методы изучения искусств. — Петроград, 1924, тощо.

Літ.: *Богданов-Березовский В.* Б. В. Асафьев. — Ленинград, 1937; *Орлова Е.* Б. В. Асафьев. Путь исследователя и публициста. — Ленинград, 1964; *Її ж.* Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления. — М., 1984; *Ливанова Т.* Б. В. Асафьев и русская глинкиана // М. И. Глинка. — М.; Ленинград, 1950; *Житомирский Д.* Игорь Глебов как публицист // СМ. — 1940. — № 12; *Мазель Л.* О музыкально-теоретической концепции Асафьева // Там само. — 1957. — № 3; *Його ж.* концепция Асафьева и целостний анализ // Там само. — 1987. — № 3; *Кац Б.* Актуальные проблемы (черты научного мышления Б. Асафьева // Там само. — 1974. — № 11; *Кадцын Л.* О трактовке предмета исследования в работах Б. Асафьева 20-х годов // Тбилис. гос. консерватория: Материалы научно-теор. конф. аспирантов вузов и НИИ Мин-ва культуры СССР. — Тбилиси, 1978; *Назайкинский Е.* Слух Асафьева // СМ. — 1983. — № 7; *Шольп О.* Згадуючи вчителя // Музика. — 1984. — № 5; *Козлова М.* "...Чувствую полноту ощущения и рост сознания" // СМ. — 1984. — № 9; *Руднєва О.* У руслі ідей вченого // Музика. — 1984. — № 5; *Земцовский И.* Этномузыковедческая концепция: опыт реконструкции // СМ. — 1984. — № 6; *Арановский М.* Интонация, отношение, процесс // Там само. — 1984. — № 12; *Кон Ю.* Б. Асафьев и проблема взаимоотношения музыки и текста // Проблемы современного музыкознания в свете идей Б. Асафьева: Сб. трудов. — Ленинград, 1987; *Чекан Ю.* О семантике Скерцо Шестой симфонии (заметки к наблюдениям Аса-

фьєва над стилем Чайковского) // Исторические и теоретические проблемы музыкального стиля: Темат. сб. науч. трудов. — К., 1993.

О. Немкович

АСИМІЛЯЦІЯ МУЗИЧНА (АМ.) (від лат. assimilatio) — процес взаємодії різних муз. мов, що полягає у засвоєнні й переосмисленні певних елементів та засобів однієї мови іншою. Для АМ. характерні внутрішньокультурні та міжкультурні взаємодії. Внутрішньокультурні взаємодії базуються на переосмисленні засобів, що викристалізувалися в процесі еволюції музики; міжкультурні, особливо притаманні музиці 20 ст., передбачають, як правило, розшарування матеріалу на "авторський" і "чужий".

Розрізняють діахронічну та синхронічну АМ. У першому випадку взаємодія відбувається як контакт різних етапів еволюції даної культури. Синхронічна АМ. передбачає контакт муз. культур, що існують одночасно, але належать до різних культ. ареалів. АМ. буває синтаксичною (при домінуванні в асимілюванні елементів муз. мови), семантичною (при домінуванні запозичення значеннєвих структур муз. мови) та жанровою.

Літ.: *Березовчук Л.* Ассимиляция элементов музыкального наследия в творчестве композиторов XX века (на примере сочинений Д. Шостаковича и И. Стравинского): Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. — Ленинград, 1979.

Б. Сюта

АСКОЧЕНСЬКИЙ Костянтин Іпатійович (19 ст.) — хор. диригент, композитор. Брат В. Аскоченського. Навч. 1845—47 у Київ. духовній академії, водночас керував її хором. Автор хор. творів (зокр. "Херувимської", рукоп.).

С. Лісецький

АСЛАНОВА Ольга Миколаївна (бл. 1882 — 1949, м. Одеса) — рос. оперна співачка (драм. сопрано) і вок. педагог. Вок. освіту здобула в Моск. конс. Виступала на оперних сценах Пермі (1899), Казані, Саратова (1901—02), Харкова (1904—05, 1906—10), Петербурга ("Нова опера"), Одеси (1908, 1916—18), Мінська (1907, 1910—11), Вільно (тепер Вільнюс, 1907—08), Астрахані (1910), Курська (1912), Катеринодару (тепер Краснодар, 1913). Мала досить сильний голос красивого тембру. Її мистецтво приваблювало детальним відшліфуванням сцен. малюнка кожної партії. У 1930—40-х — викладач Одес. конс. Поміж учнів — *Є. Чавдар*.

Партії: Антоніда ("Життя за царя М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Юдиф (однойм. опера О. Серова), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Кума, Ліза, Татьяна ("Чародійка", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Валентина, Селіка ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Єлизавета ("Тангейзер" Р. Вагнера), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї).

І. Лисенко

АСМАТИКИ, АЗМАТИКИ (від *грец.* ᾆσμα, ᾀσμάτιον — пісня, пісенька) — у візант. і давньорус. церк. співі 12—13 ст. розспівані вірші з окремих псалмів із приспівом "*алилуйя*". Деякі грец. А. мали, за сучас. розшифровками, прості й невибагливі наспіви (О. Странк). В інших мелодика приспівів була збагачена *мелізматикою*, а в текстах зустрічалися вставки (*аненайки* тощо). Такий спів вважають одним із видів сформованого тоді "доброгласного" — калофонного співу (див. — *Візантійська музика*). Пісенність як жанрова ознака грец. А. вказує на мелодизацію наспівів найдавніших жанрів — молитов і *псалмів*, що в попередні періоди здебільшого рецитувались. А. відрізнялися й від сформованих у середині 7 ст. канонів, що складалися з пісень-*од* (давньогрец. — ᾠδή — пісня оповідного чи піднесеного характеру), позначених нескладним інтонуванням текстів, а іноді й псалмодуванням. Створення А. є показовим для вищого етапу візант. монодії. Мелодика А., зафіксованих у давньорус. Благовіщенському кондакарі 12 ст., спирається на широкі внутрішньоскладові розспіви, їх тексти містять грецизми й аненайки.

Візант. назва τοῦ ᾀσματικοῦ визначала нескладний хор. спів у порівнянні з τοῦ ψαλτικοῦ — сольним виконанням співаків-псалтів Константиноп. храму св. Софії. У 12—13 ст. тут використовували асматикони — збірники для хор. виконання, до яких записували співи різних жанрів. А. входили до особливих служб (*церк. слов'ян.* пѣсненное послѣдованіе, *грец.* — ᾀσματικὴ ἀκολουθία) — вечірні та утрені, що виконувалися у храмі св. Софії і, за його прикладом, в ін. соборних храмах, у т. ч. й слов'ян., що відправлялися ще в 15 ст. Ці урочисті служби складалися з різних розспіваних молитов і псалмів та виконувались за участю числ. складу ієреїв, ди-

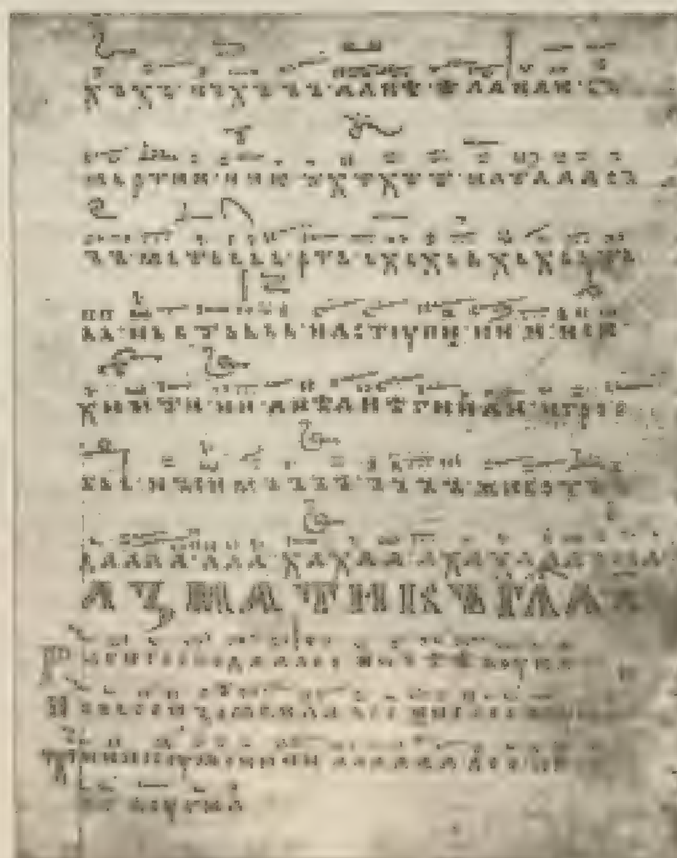

Асматик. Благовіщенський кондакар (12 ст.)

яконів, профес. півчих, а також парафіян. Існує думка, що співи з "пісненного послідування" є прообразом сх.-слов'ян. *демества*. На відміну від соборного богослужіння, у грец. монастир. Студійському Уставі (днв. — *Книги богослужбові*) А. відсутні, хоча принцип поділу на короткі псалмові вірші й приспіви прийшов саме з нього.

Літ.: *Голубинский Е.* История русской церкви. — М., 1881. — Т. 1. — Ч. 2; *Дмитриевский А.* Древнейшие патриаршие типиконы. — К., 1907; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — Ленинград, 1965, [2]1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. — Нью-Йорк, 1978. — Т. 1; *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; *Мансветов И.* О песненном последовании // Творения Св. Отцев. — М., 1880. — Т. 3, 4; *Лозовая И.* Асматик // Православная Энциклопедия. — М., 2001. — Т. 3; *Strunk O.* The Byzantine office at Hagia Sophia // Dumbarton Oaks Paper. — Harvard, 1956. — IX—X; *Його ж.* Gli Asmata nella musica Bisantina // Там само. — 1960. — XIV; *Di Salvo B.* Asmatikon // Bolletino della Badia greca di Grotta-ferrata. — 1962. — XVI; *Levy K.* Die slavische Kondakarien Notation // Kongress Bericht "Anfange der slavischen Music". — Bratislava, 1966; тощо

Ол. Шевчук

АСНИКОВСЬКИЙ Ян (1797, за ін. даними 1798 або 1800, м. Варшава, Польща — 14.01.1849, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва) — польс. співак (баритон), актор. Виступав у трупах О. Ленкавського (1827—28), П. Рекановського, К. Шмітгофа та ін., 1829—31 працював у Львові. Гастролював у Калуші (1927), Львові (1842), Житомирі, Харкові (в обох — 1846). Один із перших в Україні виконавців партії Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

М. Кузьмін

АСОЦІАЦІЯ ГІТАРИСТІВ (АГ.) — структур. підрозділ Нац. всеукр. музич. спілки. Створена в листоп. 2000. Кер. — *К. Чеченя.* Об'єднує артистів-гітаристів, педагогів, майстрів-реставраторів і талановиту молодь. Метою АГ. є координація діяльності гітаристів для забезпечення успіш. розвитку гітар. мистецтва в Україні. Від груд. 2000 регулярно проводить концерти, майстер-класи, творчі вечори відомих укр. і зарубіж. виконавців. Створено бібліотеку нотної і метод. літ-ри та базу даних укр. гітаристів. Проведено I та II Всеукр. фестивалі гітар. мистецтва *В. Петренка* (берез. 2001 та 2003), Міжн. академію гітарного мистецтва (груд. 2002), Фестиваль пам'яті *К. Смоги* (квіт. 2002), I міжн. конкурс-фестиваль гітар. мистецтва "ГітАс" (берез. 2005). Відкрито літню гітар. академію (черв. 2006), що випустила серії CD з найкращими конц. виступами. Щорічно найкращі молоді члени АГ. отримують стипендію від Голови Київ. міськ. держ. адміністрації. АГ. має творчі зв'язки з подібними організаціями за кордоном.

В. Кузик

АСОЦІАЦІЯ ДІЯЧІВ ЕСТРАДНОГО МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ. Засн. 23 берез. 1989 в Києві. Об'єднує виконавців муз., хореогр., розмовного, циркового *жанрів*, а також авторів — поетів, драматургів, композиторів, режисерів естради, художників, звукорежисерів. Голова — поет-пісняр В. Герасимов.

В. Кузик

АСОЦІАЦІЯ НОВА МУЗИКА (АНМ) — міжн. некомерційна громад. організація, засн. в Одесі 1995. 1996 АНМ стала членом Міжн. тов-ва сучас. музики як його укр. секція. Членами АНМ. є відомі автори й виконавці нової музики, музикознавці, що пишуть про неї, з Києва, Львова, Харкова, Одеси. Президент організації — *К. Цепколенко.* Центр. офіс АНМ знаходиться в Одесі.

Гол. мета АНМ — сприяння розвиткові нової музики в Україні. Завданням АНМ є всебічна підтримка композиторів, виконавців, музикознавців, представників суміжних мистецтв, які розвивають новатор. напрямки сучас. музики й синтетичних видів мистецтва. АНМ організовує та проводить різноманітні мист.-культ. заходи (фестивалі, конференції, майстер-класи), здійснює аудіо- та аудіовізуальні записи, випускає CD із записами творів нової музики, мультимедійні диски, публікує нотні, довідкові та електронні видання, збирає і розповсюджує інформацію про сучас. муз. процес. При АНМ. 2000 створено 1-й в Україні Муз.-інформаційний центр сучас. музики (МІЦ).

Від 1995 АНМ. регулярно організовує міжн. конференції, семінари, майстер-класи та інші культурні й культ.-освітні акції, поміж яких найвідоміші — "Теоретичні проблеми сучасної музики та мистецтва" (1995—97), "Відкриті майстер-курси" (1995—99), "Пріма Віста" (1997—99), "Мандрівна академія музики" (1997—2000), "Мистецтво імпровізації в сучасному світі" (1999—2002), "Минуле та майбутнє" (2000— 2001), "Єднання музикою: міжнародний форум директорів фестивалів та керівників організацій нової музики" (2001), "Академія танцю" (1999— 2002). Від 1995 АНМ. щороку організовує в Одесі Міжн. фестиваль сучас. мистецтва "*Два дні й дві ночі нової музики*" — нині один із найвідоміших муз. фестивалів світу.

2001 АНМ. видала довідковий CD "Нова музика України — композитори, твори, виконавці: мультимедійна база даних" (інтернет-версія www.anm.odessa.ua), куди, окрім інформац. блоків про 24-х укр. сучас. композиторів, увійшло 3—5 записів творів кожного з них (усього 12 годин музики). 2002 побачив світ 2-й мультимедійний подвійний альбом "Одвертості таїни" з інформацією про 12 укр. композиторок та їхні твори. Цей альбом містить 24 години муз. матеріалу, а також інформацію про виконавців нової музики (понад 60 музикантів і муз. колективів). Окрім цього, АНМ. до 2003 підготувала та видала 9 CD сучас. музики. Створено також вебсторінку АНМ. www. anm. odessa.ua, що містить 3 головні розділи: АНМ., фестиваль "Два дні й дві ночі нової музики" та МІЦ. Від 2000 АНМ. видає інтернет-часопис "Musica Ukrainica" (www.musica-ukrainica. odessa.ua), 2002 опубл. довідник "Сучасні композитори України". Регу-

лярно видаються також журнали й фестивальні буклети. АНМ. постійно представляє Україну на міжн. фестивалях, симпозіумах та конференціях, у т. ч. з 1997 на щорічному фестивалі "World Music Days", що проводиться ISCM в одній із країн-членів.

Б. Сюта

АСОЦІАЦІЯ ПРОЛЕТАРСЬКИХ МУЗИКАНТІВ (або **МУЗИК**) **УКРАЇНИ** (АПМУ) — творче об'єднання молодих укр. композиторів і музикознавців, що діяло 1929—32 в Харкові (філії — в Києві, Одесі, Дніпропетровську). Створене під впливом Рос. асоціації пролетарських музикантів (РАПМ) і було пов'язане з нею організаційно та ідейно. На поч. діяльності об'єднало частину членів *ВУТОРМу* і *АРКУ*. АПМУ сприяла розвитку худ. самодіяльності, підтримувала і згуртовувала молодих митців із середовища робітників, селян, трудової інтелігенції. Водночас, як і РАПМ, керувалася догматичним, вульг.-соціолог. трактуванням засад марксист.-ленін. ідеології, т. зв. пролетарськими ідейно-теорет. настановами, практикувала командно-адміністр. підхід до творчого процесу. АПМУ було властиве тенденційне, вузькокласове тлумачення здобутків як фольклору (визнання лише тих його зразків, що однозначно відбивають "почуття і думки експлуатованих верств селянства"), так і профес. музики (протиставлення одних класиків муз. культури іншим за ідейною "кваліфікацією" їхньої творчості); безпідставне звинувачення ряду митців, у т. ч. й визначних, в укр. бурж. націоналізмі (зокр. *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *Г. Давидовського* та ін.), що виявляло домінуючий вплив Москви. Вкрай спрощений погляд на зміст і форму муз. твору, орієнтація композиторів насамперед на написання *масової пісні*, ставлення до ін. *жанрів* (муз.-сцен., симф., кам.) як до другорядних — завдавало укр. муз. культурі неабиякої шкоди. Приниження ролі митця, індивідуальності у творч. процесі, зневага до професіоналізму в мистецтві, непримиренне ставлення до будь-яких ін. муз. об'єднань, їх членів (*ВУТОРМ*, *Асоціація сучасної музики*, навіть *АРКУ*) і явищ культури, що не вписувалися в теор. догми лідерів АПМУ (про це свідчить розгорнута асоціацією в пресі та лекційній роботі кампанія боротьби з "націоналізмом", "циганщиною", "фокстротщиною", "церковщиною", "просвітянським світоглядом" у музиці) — все це призвело до пізнішого її засудження.

З-поміж фундаторів і членів АПМУ — *О. Білокопитов* (відп. секретар), *О. Арнаутов*, *Ф. Богданов*, *В. Борисов*, *О. Дашевський*, *В. Довженко* (зав. кабінету мас. муз. роботи), Р. Єськіна, *М. Коляда*, З. Сердюк, О. Чабан, *Т. Шутенко*. АПМУ підтримала перші творчі кроки *Р. Верещагіна*, *П. Гайдамаки*, *А. Лазаренка*, *А. Штогаренка* та ін. укр. композиторів.

АПМУ припинила існування згідно з постановою ЦК ВКП(б) "Про перебудову літературно-художніх організацій" (1932).

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів. Музика Наддніпрянської України першої третини XX століття у соціокультурному контексті епохи — К., 2005; [*Б. п.*]. [Б. н.]. // Література й мистецтво (додаток до Вістей ВУЦВК). — 1929. — 26 жовт.; *Борисов В.* Пролетарський фронт в українській музиці // Мистецька трибуна. — 1930. — № 8—9; [*Б. п.*]. Всесоюзное совещание АПМ (28—30 марта) // Пролетарский музыкант. — 1931. — № 3—4; Статут Асоціації пролетарських музик України // ЦДАВО. — Ф. 166. — Оп. № 9. — Од. зб. 1148.

О. Шевчук

АСОЦІАЦІЯ РЕВОЛЮЦІЙНИХ КОМПОЗИТОРІВ УКРАЇНИ (АРКУ) — муз.-громад. організація, що існувала 1927—31 у Харкові. Засновник і голова — *В. Костенко*. 1927 АРКУ виступила з відозвою, де тенденційно проголошувала курс на втілення революційної, індустріальної тематики, інтернац. принципів муз. мистецтва, а також орієнтацію творчості на міські пролетарські верстви і добір композитор. кадрів за класово-ідеолог. ознаками. Водночас автори декларували необхідність розвитку укр. нац. засад, культивування оперно-симф. і кам.-інстр. музики. За чільний орієнтир для укр. рад. музики лідери АРКУ вважали доробок *М. Вериківського* й *П. Козицького*. Відозва містила несправедливі звинувачення *Муз. тов-ва ім. Леонтовича* у "просвітянському" спрямуванні діяльності, однобічній орієнтації на сел. традиції, обмеженні творчості рамками хор. музики. АРКУ мала намір включити до свого складу всі муз.-громад. організації, що діяли в Україні (ВУТОРМ, АПМУ, Тов-во прихильників музики, Тов-во муз. педагогів тощо).

Естет. засади АРКУ найвиразніше втілені у творах В. Костенка (Симфонія "1917", бл. 1927), *Ю. Мейтуса* (симф. сюїта "Дніпрельстан", 1929), *В. Нахабіна* (симф. поема "Пам'яті В. І. Леніна", 1929, індустріальна поема "Завод", 1931). До складу АРКУ увійшли також молоді випускники Харків. муз.-драм. ін-ту — композитори *Ф. Богданов*, *В. Борисов*, *О. Дашевський*, *М. Коляда*, музикознавці *О. Арнаутов*, *Я. Полфьоров*.

Суперечливий характер програмних настанов АРКУ призвів 1928 до її розколу. 1929 частина її членів увійшла до новоутвореної *Асоціації пролетарських музикантів України* (АПМУ), 1931 — до Організації пролетарських композиторів України (ОПКУ), що 1932 були ліквідовані.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів. Музика Наддніпрянської України першої третини XX століття у соціокультурному контексті епохи. — К., 2005; *Ткаченко Ю.* Революційна музика // Нове мистецтво. — 1927. — № 6; *Костенко В.* Пролетарський фронт в укр. музиці // Література й мистецтво (додаток до Вістей ВУЦВК). — 1929. — 4 листоп.; *Ткаченко Ю.* До проблеми пролетарського музичного фронту // Там само. — 1929. — 17, 25 листоп.; *Козицький П.* Пролетарський фронт у музиці // Мистецька трибуна. — 1930. — № 5; *Борисов В.* Пролетарський фронт в українській музиці // Там само. — № 8—9; [*Б. п.*]. Музику на фронт соціалістичного будівництва. Перша Всеукраїнська музична олімпіада: Бюлетень. — Х., 1931. — Ч. 3.

О. Шевчук

АСОЦІАЦІЯ СУЧАСНОЇ МУЗИКИ УКРАЇНИ (АСМУ) — перше профес. об'єднання компози-

торів і виконавців в Україні. На відміну від АСМ у тод. РСФРР, — не мала власної ідеолог. програми, статуту та друк. органу. Засн. восени 1926 як творча "лабораторія" при київ. майстерні композиторів *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* за ініціативою Тов-ва прихильників музики. Очолив АСМУ *Б. Лятошинський.* 1928 входила до складу *ВУТОРМу*. Стояла на засадах муз.-стильового оновлення укр. музики. Гол. метою вважала вивчення, практ. засвоєння й популяризацію новітніх муз. надбань композиторів тод. СРСР та Зах. Європи. На поч. 1928 київ. АСМУ об'єднувала бл. 40 членів: композиторів, виконавців (вокалістів та інструменталістів), а також членів-відвідувачів, які цікавилися питаннями розвитку сучас. музики. Мала невелику нотну б-ку. Крім щотижневого ознайомлення з творами, практикувалися виступи на конц. естраді, влаштовувалися диспути з питань розвитку нової музики. До 20 лют. 1928 було проведено 20 зборів, де виконано твори укр. (Б. Лятошинський, *В. Грудін, М. Вериківський, Ф. Надененко, Л. Ревуцький*), рос. (*І. Стравинський, С. Прокоф'єв, А. Александров*, С. Фейнберг), зах.-європ. (М. Равель, К. Дебюссі, А. Онеггер, Д. Мійо, Ф. Пуленк, А. Шенберг, А. Казелла, Ю. Гуссенс, С. Скотт, *Б. Барток, К. Шимановський*) композиторів.

На поч. 1927 при Харків. філії Тов-ва ім. Леонтовича виникла аналогічна Асоціація. Акт. участь у її діяльності брав струн. квартет у складі С. Бružаницького, М. Левіна, О. Шора та Й. Гольдфанбейна. У його програмі були твори *Л. Лісовського, Б. Новосадського, К. Богуславського, В. Косенка*, Б. Лятошинського, *В. Золотарьова*, студентів Харків. муз. драм. ін-ту *В. Борисова* та *О. Стеблянка*, п'єси зах.-європ. композиторів. У концертах А. виступали також піаністи, кам. співаки та артисти Харків. опери. Після перейменування Тов-ва ім. М. Леонтовича на ВУТОРМ на II з'їзді (26–28.02.1928) АСМ продовжувала існувати ще 2 роки.

АСМУ, на відміну від моск. та ленінгр. АСМ, не входила до Інтернац. тов-ва сучас. музики, хоча клопотання про дозвіл на вступ до Тов-ва й заснування в ньому секції укр. музики провадилося впродовж 1924–25. Несприятливі сусп.-політ. умови в Україні наприкінці 1920-х негативно вплинули на діяльність АСМУ, і вона перестала існувати.

Літ.: [*Б. п.*]. Хроніка. Звіт Президії Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича за 1926 рік // Музика. — 1927. — № 3; *Юрмас Я.* Музично-громадська робота та її критика // Там само; [*Б. п.*]. Мистецька хроніка. Асоціація сучасної музики при Музичному товаристві ім. М. Леонтовича // Рад. мистецтво. — 1928. — № 5.

О. Шевчук

І. Ассеєв

АССЄЄВ Ігор Михайлович (8.03.1921, м. Ростов-на-Дону, тепер РФ — 12.11.1996, м. Одеса) — композитор, педагог. З. д. м. України (1993). Член НСКУ. Закін. комп. ф-т Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних (кл. Т. Хрєнникова, 1952). Від 1949 — викл. ДМШ у Москві, з 1952 — Одес. конс., ст. викл. (1968), в. о. доцента (1973–91). Одночасно — викладач теор. дисциплін Одес. муз. уч-ща. Відп. секретар (1971–76), з 1976 — заст. голови Одес. орг. СКУ. У творчості тяжів до патріот. тематики; експериментував із тембрами органа, написав вел. кількість п'єс пед. репертуару. За час пед. роботи виховав кілька поколінь композиторів і музикознавців.

Тв.: балет "Ларра", лібр. власне за твором М. Горького (1971); хореогр. поема "Соната-вальс" (1976); вок.-симф. — кантати (1952, 1954); для симф. орк. — симфонія "Присвята", поема "Три пальми" (1941), "Реквієм Невідомому матросу" (1964), сюїта "Фестивальні зустрічі" (1979); Концерти: для фп. з орк — Два концерти (1948, 1957); для влч. з орк. — концерт-буфф (1979); кам.-інстр. ансамблі; твори для органа — "Симфонічні фуги", Варіації на тему пісні про Довбуша (обидва — 1972); п'єси для фп., влч.; хор. цикл на сл. І. Франка (1958), вок. цикл на сл. О. Пархоменка, пісні.

Літ. тв.: Сборник задач по гармонии. — К., 1982; О воспитании молодых композиторов: Очерки об опыте работы в музучилище (1983). Статті в газетах.

Літ.: *Сумароково В.* Заметки о моих учителях и о методике их преподавания // Одесская консерватория: Славные имена, новые страницы. — О., 1998; *Таранец С.* И. М. Ассеев: проекция личности на творчество // Там само; *Котляревський А.* Звучить органна музика // Музика. — 1977. — № 3; *Клин В.* Поліфонічні фортепіанні твори // Там само. — 1980. — № 1; *Розенберг Р.* Звіт у Москві // Там само. — 1982. — № 5; *Ильюшин И.* На юбилейном вечере // СМ. — 1981. — № 10; *Лапіна Н.* Музика мужності // Молодь України. — 1977. — 8 груд.; *Нарбут С.* Широкий світ музики // Рад. Україна. — 1978. — 9 серп.; *Веприк В.* Мелодія над морем // Там само. — 1981. — 21 черв.

І. Сікорська

АСТАРІТА (Astaritta) Дженнаро (1745, м. Неаполь, Італія — 1803) — італ. композитор, диригент. Відомий як автор комічних опер. Вірогідно, був учнем М. Пііччіні. Працював в Італії, керуючи, зокр., капелою в Неаполі, згодом — у Братиславі (1784–89) і Росії (1795–1803), переважно в Петербурзі. В Неаполі 1765 було поставлено його першу оперу "Алжирський корсар" ("Il corsaro algerino"). 1780 опери А. набули популярності, йшли у Відні, Дрездені, Петербурзі; 1789 було поставлено оперу "Вдавана божевільна" (на текст Я. Княжніна). У деяких операх, написаних для рос. сцени (зокр., "Збитенщик", 1786, теж на текст Я. Княжніна), А. вводив мелодії укр. нар. пісень; рукописи клавірів опер "Збитенщик" та "Безлюдний острів" збереглися в *б-ці Розумовських* (тепер у НБУВ), у яких, зокр. в т-рі *О. Розумовського*, 1786–87 працював А. 1784–86 — директор італ. опери в Москві, 1786–89, 1795–1803 — Петербурзі.

Тв.: понад 40 опер-буффа й серіа, більшість із яких втрачена. Поміж опер, що збереглися — "Арміда" (1777), "Театральна критика" (1775), "Герої табору Елізі" (1779) тощо; балети; кантати; дивертисменти; мотети.

Літ.: *Ольховський А.* Збитенщик" Астаріти // Українська музикальна спадщина. — К., 1940; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Mooser R.-A.* Annales de la musique et des musiciens en Russie au XVIII siècle. — Genève, 1951. — V. 2.

І. Сікорська

Рок-гурт "Вій".

Рок-гурт "Брати Гадюкіни"

Рок-гурт "Гайдамаки"

Рок-гурт "Воплі Відоплясова"

Центр сучасного мистецтва "Дах" (м. Київ)

Стефан Медицький. "Святий Юрій" (1659–1669). З іконостасу церкви св. Юра в м. Дрогобичі.
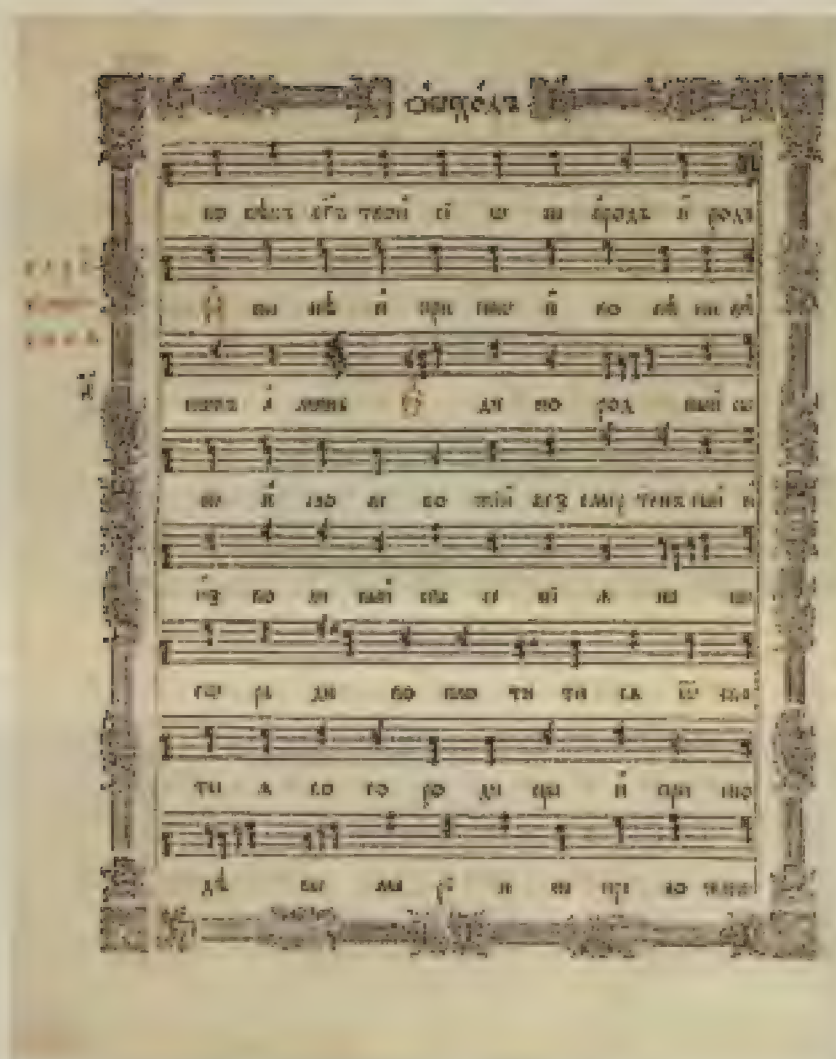
Герасимовський наспів. Синодальний Обиход. – М., 1772, арк. 147 зв.

М. Дилецький. Граматика музикальна. Факсимільне видання. – К., 1970.

АСТАФ'ЄВА Віра Леонідівна (1867, Конотопський пов., нині Сум. обл. — 4.12.1927, м. Київ) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано), педагог. 1882—86 навч. співу в Київ. муз. уч-щі (кл. *К. Брагіна*), 1887—89 — Мілан. конс. (кл. К. Галетті і В. Ванцо). 1886—87, 1892—95, 1910—11 — солістка Київ., 1895—96 — Казан., 1896—97 — Саратов. опер. 1897—98 здійснила гастрольне турне [Вільно (тепер — Вільнюс), Рига, Мінськ тощо]. 1899—1900, 1901—02 — солістка т-ру Солодовникова (Москва), 1900—01 — Тифліс. (тепер — Тбіліс.) опери, 1902—04 — "Нової опери" (Петербург). 1889—90, 1890—92, 1899—91, 1905—08 виступала на оперних сценах Італії (Піза, Кремона, Генуя, Турин, Трієст). Гастролювала в Мілан. т-рі Ла Скала (1892, 1894, 1907, 1908—12), в Америці (1907), Австрії. Виступала в кам. і симф. концертах. Мала сильний, надзвичайної краси голос широкого діапазону, рівний в усіх регістрах, що відзначався м'якістю тембру та гнучкістю. Поміж партнерів А. — В. Брагін, *О. Борисенко, О. Мишуга*. Від 1913 викладала спів у Києві в приватних школах, згодом — професор Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка в Києві.

Партії: Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Наталя, Ліза, Кума, Марія ("Опричник", "Пікова дама", "Чародійка", "Мазепа" П. Чайковського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Юдіф (одноім. опера О. Серова), Аїда, Амелія, Дездемона, Леонора ("Аїда", "Бал-маскарад", "Отелло", "Трубадур" Дж. Верді), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Валентина, Селіка ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Венера ("Тангейзер" Р. Вагнера), Джоконда (одноім. опера А. Понкієллі).

Літ.: *Чечотт В.* Вера Астафьева в "Тангейзере" // Киевлянин. — 1893. — 30 сент.

І. Лисенко, О. Шевчук

АСТРАЯ (справж. — Петрова) Олена Миколаївна; 7.12.1971, м. Київ) — естрадна співачка. З. а. України (1997). Лауреатка фестивалів "Пісенний вернісаж". Закін. КНУКіМ (1993). 1991 у виставі "Містер Сковорода" Я. Верещака та О. Вратарьова (музика *Г. Татарченко*) зіграла роль богині кохання Астраї, звідки й виникло її сцен. ім'я. Працювала в Клоун-мім-театрі. 1993—96 — телеведуча дит. фестивалю "Фантлото Надія". На каналі УТ-1 за участю А. було знято муз. фільм "Страчена любов" (1993, реж. Т. Бурлецька). Працює в жанрі, що сама визначила як "ексцентрична пісня".

Дискогр.: CD "Аура кохання" (1995), "Ромашка" (1997), "Качумай" (1999).

Н. Потушняк

АТАМАНЕЦЬ Іван (1882, за ін. даними — 1886, с. Нижчі Луб'янки, нині Збаразького р-ну Терноп. обл. — 13.12.1985, м. Гемтремак, шт. Мічиган, США) — диригент, режисер, культ. і громад. діяч. 1903 закін. дяко-вчительський ін-т (Станіслав, тепер Івано-Фр.). Від 1913 — у США (м. Детройт), де продовжив муз. навчання. 1921 переїхав до Чикаго, де був дяком-учителем у церкві св. Миколи. 1926 заснував і до 1953 очолював Укр. нац. хор "Думка" у Детройті, з яким концертував у США й Канаді (до 1953), зокр. в концерт. залах і т-рах шт. Мічиган. Очолював укр. школу, хор ім. М. Лисенка. Співпрацював і виступав у радіопрограмах із Детройт. симф. оркестром. Поставив опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Катерина" *М. Аркаса*, п'єсу "Ой, не ходи Грицю..." *М. Старицького*, виставу "Сорочинський ярмарок" за *М. Гоголем* тощо. Організатор дух. оркестру, мандолінової групи, Марійської дружини. Почес. голова Ком-ту Укр. Студій в Іллінойському ун-ті (США). Номінований званням "Українець 1972 року" на фестивалі парафії св. Йосифа.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика: історико-критичний огляд. — Мюнхен, 1963; Журавлина книга. Тернопільська українська західна діаспора: Словник імен. — Тернопіль, 1999. — Ч. 1; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці Музикознавчої комісії.

Б. Мельничук, Х. Мельничук, П. Медведик

АТОНАЛЬНІСТЬ (від *грец.* ˋα — заперечний афікс і тональність) — відсутність тональності. Метод муз. композиції, що ґрунтується на відмові від тональності, ладу. Характерний для творчості композиторів 20 ст. Активне поширення атонального муз. мислення на поч. 20 ст. — заслуга ряду композиторів, поміж яких — Ч. Айвз, О. Скрябін пізнього періоду творчості, представники нововіден. школи А. Шенберґ, А. Берг, А. Веберн.

В Україні засоби атональної музики почали застосовувати *Б. Лятошинський* (Скр. соната, вок. цикл на вірші кит. поетів), *Л. Ревуцький* (Гумореска для фп.), *К. Шиловин* (Прелюдія), *І. Белза* (Соната для фп.), а також ранні *М. Вериківський, М. Скорульський* та ін. А. застосовано в окремих епізодах творів 1920—30-х львів. композиторів — *М. Колесси* (чол. хори на сл. І. Крушельницького: "Віддай своє одіння в магазини", "Новобранці", "Отруєний газ", Фуга, Сюїта для фп.), *Н. Нижанківського* ("Про насмішку над самим собою" з "Маленької сюїти" для фп.) *З. Лиська* (Струн. квартет, фп. п'єси "Дикі кози", "Огірочки"), *С. Лукіянович-Туркевич* (Соната для скр. і фп., солоспіви "Минають дні", "Буває тужу"), *А. Рудницького* тощо. Згодом А. (передусім *додекафонну, серійну* та полісерійну техніки) використовували композитори 1960-х — *В. Годзяцький, Л. Грабовський, В. Сильвестров*, пізніше — *Є. Станкович, М. Ковалінас, В. Рунчак* та ін.

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; *Людкевич С.* Виступ у дискусії на тему: "Нові напрямки в мистецтві. Атоналізм у музиці" // *Його ж.* Дослідження статті, рецензії, виступи (Упоряд. *З. Штундер*). — Л., 2000. — Т. 1; *Стельмащук Р.* Модерністичні тенденції у творчості українських композиторів Львова 20—30-х рр. XX ст.: естетичні та стильові ознаки в контексті епохи: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2003.

Б. Фільц

АУГМЕНТАЦІЯ (авгментація, *лат.* augmen — прирощування, збільшення, подовження) — рит-

В. Астаф'єва

Астрая

Л. Ауер

мічне подовження остан. складоноти в пісенному коліні, строфі. Прийом, широко застосовуваний в укр. нар. пісні, споріднений з ферматами наприкінці мотивів, фраз, періодів. Наприклад.:

Ой не- роз ле- жу чор- но- біль по- хи- ли- вся,

А. часто зустрічається в *обрядових*, зокр. *весільних*, епічних жанрах тощо.

Літ: *Квітка К.* Заметка о происхождении русской народной песни про татарский полон // *Його ж.* Избранные труды : В 2 т. — М., 1971. — Т. 1.

С. Грица

АУДІОГРАФ (**ПОЛІАУДІОГРАФ**) — прилад для всебічного дослідження слухової чутливості (тональної, інтервальної, амплітудної, тембр., ритм., темп., ритмо-вібраційної, віброоптимальної) з автоматичним записом динаміки процесу слухового відчуття й відтворення. Сконструйований 1950 *П. Барановським*. Складається з генераторів звук. частоти, що контролюються вібраційним методом, генераторів інфразвук. частоти й білого шуму, форматнів тембру, електромехан. комутатора для автомат. подачі тест-сигналів, самописця та ін. елементів.

А. дозволяє генерувати муз. тони, інтервали, ритміку, *темп*, биття частот, вібрацію, шум з можливістю тонкого регулювання їх якості. Випробування можна проводити як на тонах синусоїдальних (безтембрових), так і на темброво забарвлених, а також на частотах стабільних, або модулюючих (вібруючих), з подачею сигналів як роздільно, так і синхронно на обидва вуха, разом або роздільно з можливістю сполучати сигнали звукові зі світловими.

Крім нормального методу дослідження (коли еталонний сигнал є стаціонарним), передбачено також метод диференціальний, коли обидва сигнали — еталонний і робочий — варіюють, перебуваючи в оберненій взаємозалежності.

З робочою ручкою-регулятором пов'язаний недоступний для спостереження піддослідного, але контрольований оператором індикатор, а також самописець, що автоматично реєструє на паперовій стрічці динаміку цієї слухової функції у вигляді відповідної кривої — аудіограми, що дає уявлення про тривалість процесу, амплітуду відхилень від номіналу і ступінь наближення до нього, тобто поріг слухової чутливості.

Літ.: *Барановський П.* Інструкція до користування аудіографом // Наук. архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 14, колекція 5.

К. Луганська

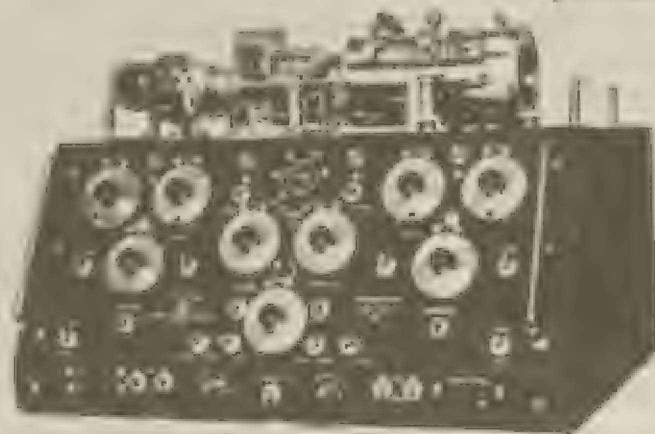

АУДІОДЖИНҐЛ — радіо або конц. (фестивальна) муз. заставка. Це або спец. твір, написаний композитором, або відібраний муз. редактором; відповідний *семпл* чи створений композитором або аранжувальником їх комбінований варіант (останнє від кін. 20 ст. зустрічається частіше). Розмір А. варіюється від 1 звука до мініатюрного твору.

А. Коленіченко

"АУДІО-УКРАЇНА" — укр. держ. студія звукозапису. Засн. у Києві у груд. 1990 на матеріально-технічній базі Київ. філії Всесоюз. фірми грамплатівок "Мелодия". Записувала переважно естр. музику на касети й компакт-диски.

В. Кузик

АУЕР Леопольд (Семенович) (7.06.1845, м. Веспрем, тепер Угорщина — 15.07.1930, м. Лошвіц побл. м. Дрезден, Німеччина) — рос. і амер. скрипаль, педагог, диригент. З родини угор. робітника євр. походження. Від 1853 навч. у Пешті (тепер част. Будапешту) в Р. Коне, 1857—58 — у Відні в Я. Донта і Й. Гельмесбергера, 1861—63 — у Ганновері в Й. Йоахима. 1863—66 — концертмейстер симф. орк. у Дюссельдорфі, 1866—67 — у Гамбургу. 1868—1917 — професор Петерб. конс. (вищий клас скрипкової гри, класи квартету і кам. ансамблю). Запровадив нову постановку правої руки (т. зв. "постановку рос. школи") з високо піднятим ліктем, глибоким охопленням тростини смичка, провідною роллю вказівного пальця. Автор школи гри на скр. ("Graded course of violin playing"). Поміж учнів — вихідці з України, скрипалі Ц. Ганзен, *М. Ельман*, *М. Полякін*, М. і Й. Піастро, скрипалі, педагоги та диригенти, які зробили значний внесок у розвиток муз. мистецтва України — *Д. Ахшарумов*, *Д. Бертьє*, *О. Колаковський*, *Я. Магазінер*, *Е. Млинарський*, *А.* і *П. Ямпольські*, а також *Й. Ахрон*, *Ю. Ейдлін*, *Н. Мільштейн*, Я. Хейфец, *Є. Цимбаліст*. 1868—1906 очолював Струн. квартет Петерб. відділення ІРМТ; 1883—84, 1887—92, 1894—95 — диригент його симф. зібрань; 1872—1908 — соліст оркестру Маріїн. т-ру; 1873—1918 — соліст імп. двору. У грі поєднував віртуозність, граційність техніки з ліричністю, увагою до деталей. Неодноразово концертував у Києві, Одесі, Катеринославі (тепер Дніпропетровськ). 1904—17 — повноважний представник Катериносл. відділення ІРМТ у Гол. дирекції у Петербурзі. Від 1918 жив у США: викладач Ін-ту муз. мистецтва у Нью-Йорку, Ін-ту Кертиса у Філадельфії.

Автор п'єс і транскрипцій для скр. і фп., каденцій скр. концертів В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Й. Брамса*, редакцій багатьох скр. творів, у т.ч. Скр. концерту *П. Чайковського*. А. присвятили твори *А. Аренський*, О. Глазунов (обидва — скр. концерти), *С. Танеєв* ("Концертна сюїта"), П. Чайковський ("Меланхолійна серенада" для скр. з орк., клавір Скр. концерту).

Літ. тв.: My long life in music. — New York, 1923, рос. перекл. — Среди музыкантов. — М., 1927; Violin playing as I teach it. — New York, 1921, 1960, рос. перекл. — Моя школа игры на скрипке. — Ленинград, 1929, 1933; Violin master

works and their interpretation. — Boston, 1925; рос. перекл. — Интерпретация произведений скрипичной классики (разом із кн.: Среди музыкантов. — М., 1965).

Літ.: *Раабен Л.* Леопольд Семенович Ауэр. Жизнь и творчество. — Ленинград, 1962; *Його ж.* Жизнь замечательных скрипачей. — М.; Ленинград, 1967; *Його ж.* История русского и советского скрипичного искусства. — М.; Ленинград, 1978; Воспоминания о Московской консерватории. — М., 1966; Ленинградская консерватория в воспоминаниях. В 2 кн. — Ленинград, 1987—1988; *Ямпольский И.* Ауэр и современное скрипичное искусство // *Його ж.* Избранные исследования и статьи. — М., 1985.

А. Калениченко

"АУТ" — перша муз. газета (м. Київ) укр. мовою (за правописом І. Голоскевича), присв. сучас. укр. і заруб. молодіжній музиці. Обсяг — 16 шпальт. Виходила щодватижні у вид-ві "Сувій" (директор В. Кулішенко). 1994—96 вийшло понад 20 чисел. Гол. редактор — *О. Євтушенко.*

А. Калениченко

АФАНАСЕНКО Іван (18 ст.) — співак, бандурист. Мешканець м-ка Варва Варвинської сотні Прилуцького полку. Був придв. бандуристом князя М. Трубецького. За ревізією 1740 у Варві серед 39 дворів "свободно живущих" А. згадується як бандурист кн. М. Трубецького.

Літ.: *Лазаревский Ал.* Описание старой Малороссии. — К., 1902. — Т. 3.

Л. Горенко-Баранівська

АФАНАСЬЄВ Борис Гнатович (13.01.1920, м. Мстиславль, нині Могильов. обл., Білорусь — 1994, м. Дніпропетровськ) — оперний і симф. диригент. Н. а. РРФСР (1971). Закін. Мінськ. конс. як скрипаль (1947). Від 1937 — концертмейстер, 1950—60 — худ. кер. і гол. диригент симф. оркестру Білор. філармонії, 1960—76 — гол. диригент Перм., 1976—84 — Одес., 1984—94 Дніпроп. т-рів опери та балету.

Як опер. диригентові А. були притаманні масштабність мислення, висока загальна муз. культура, відчуття великої муз.-театр. форми, поглиблений психологізм. У репертуарі А. були всі симфонії *Л. Бетховена, П. Чайковського, С. Прокоф'єва*, Перша й Четверта *Й. Брамса*, від Першої до Дванадцятої *Д. Шостаковича*, Третя й П'ята *Б. Лятошинського*, Перша *А. Штогаренка*, Третя *В. Губаренка*, Третя й Четверта *Є. Станковича*. Постановник опер В. Губаренка ("Повернений травень", "Вій", "Листи кохання"), *О. Білаша* ("Прапороносці"), *М. Глінки, О. Даргомижського*, П. Чайковського (всі опери й три балети), *М. Мусоргського* ("Хованщина", 1980), *М. Римського-Корсакова*, Ант. Рубінштейна, *О. Бородіна, С. Прокоф'єва* ("Семен Котко", 1977), Д. Шостаковича, Р. Щедріна, Д. Кабалевського, А. Петрова ("Петро І", 1979), Дж. Верді, Дж. Пуччіні, Р. Леонкавалло, Р. Вагнера. Першопрочитання творів А. Хачатуряна, Д. Кабалевського, А. Сладавеккіа, Д. Толстого, В. Губаренка. Гастролював в Австрії, Болгарії, Італії, Нідерландах, Румунії, Фінляндії, кол. Югославії. Автор статей, присвячених проблемам опери рад. періоду.

Літ.: *Шпаковская Т.* У музыки в плену // Театральная, летопись длиною в четверть века. — Д., 1999; *Русланова О.* Главный дирижёр // СМ. — 1982. — № 8; *Губаренко В.* Диригент: професія і покликання // Музика. — 1990. — № 1.

О. Олійник

АФАНАСЬЄВА Неліда Василівна (20.06.1946, м. Хабаровськ, РФ) — піаністка. З. а. УРСР (1990). Лауреатка респ. конкурсу піаністів (1964). 1970 закін. фп. ф-т Київ. конс. (кл. *О. Холодної*), відтоді — концертмейстер Київ. філармонії. Від 1992 — викладачка, доцент (з 1994) Нац. пед. ун-ту. В репертуарі А. — твори вітчизн. і заруб. класики, сучас. укр. композиторів. Як концертмейстер гастролювала з відомими укр. співаками по Україні та за кордоном. 1-е вик. в ансамблі з віолончелістом *В. Червовим* творів *А. Штогаренка* (Соната, 1971), *Ю. Іщенка* (Соната, 1971; Рапсодія, 1973); у фп. дуеті з С. Ґлух (від 1960) — творів *Л. Дичко* (Сюїта, 1988), *В. Кирейка* ("Веснянка", 1987) та ін. У складі названого фп. дуету виконувала моногр. програми (*В. Сєчкін, М. Сільванський, Л. Дичко, В. Кирейко, С. Рахманінов, Д. Шостакович*, В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*, Е. Ґріґ, *Й. Брамс, Ф. Шопен* та ін.). Творчості А. та С. Глух присв. фільм "Настрої" (реж. Ю. Суярко, студія "Укртелефільм", 1984). Має фонд. записи на Укр. радіо, грамплатівки.

Літ.: *Соботович О.* На далеких континентах // Музика. — 1986. — № 1; *Сторожіна М.* Фортепіанний дует // КіЖ. — 1983. — 29 трав.; Ukrainian artist // The Press (New Zealand). — 1985. — 16 oct.

Г. Конькова

АФАНАСЬЄВ-ЧУЖБИНСЬКИЙ [справж. прізв. Афанасьєв, псевд. — Лубенець, Невідомий, Пустинник та ін.] Олександр Степанович [28.02 (11.03).1816, с. Ісківці, тепер Лубенського р-ну Полтав. обл. — 6(18).09.1875, м. Петербург, Росія] — письменник, поет-романтик, фольклорист, етнограф, історик, мовознавець, муз. критик. Писав укр. і рос. мовами. З родини дрібного поміщика. Навч. у Ніжин. ліцеї (1828—35). 1836—43 служив у Бєлгородському уланському полку, з 1847 — у канцелярії воронезького губернатора, згодом у Петербурзі — зав. музею Петропавлівської фортеці, інспектор шкіл грамотності. Брав участь в етногр. експедиції морського мін-ва по півдню Росії. 1843 познайомився з *Т. Шевченком* і 1845—46 супроводжував його у подорожі по Лівобережній Україні. Вірш А.-Ч. "Е. П. Г-кі" ("Скажи мені правду, мій любий козаче"), вперше опубл. в альманасі "Ластівка" (1941), з музикою *Р. Пфеніга* став нар. піснею. Опубл. низку статей про муз.-конц. життя Києва й Одеси в газ. "Одес. вестник", "Северная пчела", "Иллюстрация", "Русский мир", "Русский инвалид" тощо. У додатку до 2-го т. "Известий отделения русского языка и словесности императорской АН" (1853) надрук. тексти укр. *дум* "Про Івана Коновченка" й "Про Самійла Кішку" у фольклористичній праці "Дві старовинні малоросійські думи" (1853); "Про трьох братів" і пісні "Бандурист" — у праці "Ще дві старовинні малоросійські думи"; розглянув думи також у опубл. там само нарисі "Лист у редакцію про мало-

Б. Афанасьєв

Н. Афанасьєва

О. Афанасьєв-Чужбинський

російські думи". Дослідив також різні аспекти укр. муз. фольклору в працях "Провінційні нотатки" (обидві 1853), присв. знавцеві й виконавцеві укр. нар. пісень Євмику (1853), і "Побут простого народу в Алешках" (1855). Поезії укр. мовою друкував у альманасі "Молодик", журн. "Основа" тощо. Вірші А.-Ч. "Бандурист", "Славно кобза грає", "Українська дума", поему "Упир" тощо навіяно укр. муз. фольклором. Автор спогадів про Т. Шевченка. Засн. газ. "Петербургский листок" (1864), відп. ред. сатиричного журн. "Искра" (1867) у Петербурзі, ред. неофіційної част. газ. "Воронежские губернские ведомости". Укладач "Словаря малорусского наречия" (опубл. до літери "З", 1855).

Літ. тв.: Собрание сочинений. В 9 т. — С.Пб., 1890—93; Українські поезії. — Л., 1912; Поезії. — К., 1972.

Літ.: Музыкальная библиография русской периодической печати XIX века / Сост. *Т. Ливанова*. — М., 1966. — Вып. 3 (1841—1850); *Гнатюк М.* Олександр Афанасьєв-Чужбинський // *Афанасьєв-Чужбинський О.* Поезії. — К., 1972; Пісні літературного походження. — К., 1978; *Франко І.* Олександр Степанович Афанасьєв-Чужбинський // *Франко І.* Зібр. творів. У 50 т. — К., 1983. — Т. 39.

А. Калениченко

АФОН (*грец.* Ἄθως Ἄθων, назва догрец.). 1. Назва окремого півострова у півд.-схід. частині півострова Халкідіки (Греція), 2. Назва гори на цьому півострові. А. (грец. Ἅγιον Ὄρος — Свята гора) — потужний осередок правосл. віри й культури (з 9 ст., перші монастирі — з 6 ст.). За давньою легендою, Пресв. Богородиця заповідала А. ченцям-чоловікам, відтак доступ жінкам до А. заборонений. У різні часи на А. існувало до 40 монастирів (поміж них — груз. Івер, болг. Зограф, серб. Хіландар), десятки скитів і сотні келій та калив (окремих хиж), заснованих, зокр., півд. і схід. слов'янами. Самоврядування А., надане йому візант. імператорами, збереглося за часів турец. панування й було підтверджене грец. державою 1923. За сучас.-грец. законодавством всі ченці А. — громадяни Грец. республіки.

Паломництво на А. схід. слов'ян розпочалося за часів Київ. Русі. На А. прийняв чернецтво (бл. 1051) Антоній із Любича (прп. Антоній Печерський, бл. 982—1073), засн. староkиїв. чернецтва й Печер. лаври (на А. прп. Антонія іменують Есфигменським, за назвою монастиря, де він перебував). У 2-й пол. 11 ст. вихідці з Київ. Русі заснували на А. монастир Богородиці Ксілургу, а 1169 перейшли до монастиря св. Пантелеймона, відомого як Русик (Ρωσικον, за ін. даними існував на поч. 11 ст.). У 13 ст., внаслідок зменшення кількості ченців із Київ. митрополії, Русик підтримали греки й серби, пізніше монастир занепав і відновився у 2-й пол. 18 ст. як грецький; після 1836 Русик заповнили вихідці з Росії. Наприкінці 19 ст. за часів розквіту (завдяки дотаціям рос. держави) він мав 25 церков, 70 скитів, ризницю, б-ку з 25 тис. книг.

У 14—15 ст. А. відіграв визначну роль у становленні культур країн півд. та схід. Європи. Після завоювання Константинополя турками (1453) афонська "чернецька республіка" зберегла безпосередню підпорядкованість Вселенському Константинопол. Патріархату й залишалася центром паломництва з балкан., слов'ян. та азійських земель. Потреба України у зв'язках із А. особливо зросла наприкінці 16 — у 1-й пол. 17 ст. — часи наступу на православ'я католицизму й уніатства. Значення А. як духовної школи благочестивого чернечого життя підкреслювалося настановами укр. церк. Соборів (напр., Київського, 1621). За Афонським Уставом було організоване життя в укр. монастирях — Крехівському, Уневському, Манявському Скиті. Поміж прочан до А. — відомі суспільні й церк. діячі: Іоан Вишенський (бл. 1550—1626), Ісаак Борискович († 1641), Іов Княгиницький, засновник Манявського скиту (тут склалася тягла традиція *грецького* й *болгарського співу*) та ін. Опис монастирів А. залишив відомий укр. мандрівник В. Григорович-Барський († 1747). 1756 П. Величковським (1722—94) на А. було засн. скит в ім'я св. пророка Іллі, де перебувало багато українців. До 1830 українським (за тодішньою назвою — "малоросійським") був скит Чорний Вир (у складі болг. монастиря Зограф).

Самобутніми, надзвичайно розвиненими є спів. традиції А. Окремі святкові відправи тривають по 20 год. на добу, святкова Всенічна — усю ніч (див. — *Цикли богослужбові*). Своєрідність афон. співу обумовлюється багатством репертуару, розквітом чернечої комп. творчості й виконавства. Здавна тут було прийняте виконання монодійних співів у супроводі *ісону*, типове для музики Візантії і Сходу в цілому. Від 13—14 ст. на А. поширився калофонний — урочистий орнаментований спів (див. — *Візантійська музика*). Ченці з різних країн виконували в монастирях А. співи, належні до їхніх власних нац. традицій.

Школа хірономії: І. Кукузель, І. Гліка, К. Коронїс. Збірник 14 ст. Н. Д. Успенский. Древнерусское певческое искусство. –Ленинград, 1971.

На них позначався місцевий стиль афон. співу (як на болг. і серб.), проте водночас вони зберігали й власну своєрідність. Через укр. паломників до А., які поверталися додому, числ. афон. ченців — відвідувачів України — афон. співочий стиль впливав на поширення в східслов'ян. землях *грецького й болгарського наспівів*, частково вплинув на *київ. наспів* (див. — *Наспів церковний*). Чималий внесок афон. дидаскали зробили у теорію співочого мистецтва "паладики", викладену в муз.-теор. трактатах, розвиток невменних візант. нотацій. Відомо про записи нар. пісень, здійснені афон. ченцями за допомогою невм. У б-ках А. здавна зберігаються десятки тисяч рукописів, у т. ч. муз. (невменних). Декілька десятків муз. рукописів із слов'ян. монастирів А. було передано у 19 — на поч. 20 ст. б-кам С.Пб. (45 із монастиря св. Пантелеймона, 4 із Хіландара, 1 із Зографа); разом із грец. книгами з А. вони склали цінну колекцію пам'яток візант. й поствізант. спадщини 10—18 ст., яку активно засвоювала слов'ян. муз. культура.

Літ.: *Ундольский В.* Краткая историческая записка о монастыре русском св. великомученика Пантелеймона, находящемся на Св. Афонской горе. — М., 1846; Заметки поклонника Святой горы. — К., 1864; *Порфирий (Успенский), арх.* Путешествие в Афонские монастыри и скиты в 1845 г. В 2 т. — К., 1877; *Його ж.* Второе путешествие по Святой горе Афонской архиепископа Порфирия Успенского в годы 1858, 1859 и 1861 и описание скитов Афонских. — М., 1880; *Його ж.* История Афона. В 3 т. — Т. 1—3 (1-а пол.). — К., 1877; Т. 3 (2-а пол.). — С.Пб., 1892; Странствия Василья Григоровича-Барского по Святым местам Востока с 1723 по 1747. В 2 ч. — С.Пб., 1885—1886; *Вознесенский И., прот.* Осмогласные роспевы трех последних веков Православной Русской Церкви. — К., 1891. — Ч. 2: Болгарский роспев; *Дмитриевский А.* Русские на Афоне. — С.Пб., 1895; *Фоменко К.* Особенности богослужения Греческой Церкви. Из записок путешественника в Святую Землю. — К., 1895; *Соколов И.* Афонское монашество в его прошлом и современном состоянии. — С.Пб., 1904; *Добижи А.* Малороссийская обитель на Афоне // Киев. старина. — 1893. — Т. 40; *П.* К истории обителей Паисия Величковского // Там само. — 1894. — Т. 45; *Герцман Е.* Греческие музыкальные рукописи Петербурга: В 2 т. — С.Пб., 1996, 1999; *Соловьев А.* История русского монашества на Афоне // Записки русского научного института в Белграде. — 1932. — Вып. 7; *Васильченко-Михно Г.* Як співали на Афоні (до питання про походження грецького розспіву) // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Річка В.* Дзвони Афону // Всесвіт. — 1996. — № 1; Στάθης Γρ. Τα Χειρόγραφα Βυζαντινής Μουσικής ό Άγιον Όρος ὁ Ἀθῆναι 1975—1976; тощо.

Ол. Шевчук, Є. Чернухін

АХМАТОВА (справж. прізв. — Володько) Олена Демидівна [27.04(9.05).1894, м. Київ — 11.01.1974, м. Львів] — оперна й кам. співачка (мецосопрано), педагог. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (1923, кл. *О. Муравйової* і Г. Гандольфі). 1923—25, 1926—28 — солістка Київ., 1925—26 — Ташкент., 1928—32 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1932—34 — Донец., 1934—35 — Дніпроп. т-рів опери та балету, 1935—40 — Київ. філармонії. У концертах популяризувала твори *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, В. Барвінського, С. Людкевича*, нар. пісні. 1940—61 — викладачка Львів. конс.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ольга, Поліна ("Євгеній Онєгін", "Пікова Дама" П. Чайковського), Сабурова ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Сузукі ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: Людина великої душі // Соломія Крушельницька. Спогади. — К., 1978. — Ч. 1.

АХРОН Йосип (Юзеф) Юлійович (13.05.1886, м. Лодзь, Польща — 23.04.1940, м. Голлівуд, тепер частина м. Лос-Анджелеса, США) — польс. скрипаль, педагог. У дитинстві навч. гри на скрипці в І. Лотто у Варшаві. Закін. Петерб. конс. (1904, кл. скрипки *Л. Ауера*). Брав уроки композиції в А. Лядова. Від 1904 концертував у містах Росії та Німеччини. Його виконання відзначалося блискучою технікою, легкістю і чистотою. 1913—16 — викладач Харків. муз. уч-ща. У Харкові постійно виступав із сольними концертами та в ансамблях. Від 1922 жив у Берліні, з 1925 — у США. Відомий також як автор інстр. творів і метод. матеріалів.

Літ. тв: "Про виконання хроматичних гам на скрипці" (1921).

Літ.: *Каратыгин В.* Концерт из сочинений Ахрона // Жизнь искусства (Петроград). — 1922. — № 2.

І. Лисенко

О. Ахматова

АХШАРУМОВ Дмитро Володимирович [8(20).09.1864, м. Одеса — 3.01.1938, м. Ашхабад, тепер Ашгабад, Туркменістан] — диригент, композитор, педагог, скрипаль. Муз. освіту здобув у Петерб. конс. (1883—85, кл. *Л. Ауера* та *О. Рубця*) й у Відні (1885—86, у Я. Донта й Р. Фукса). Провадив інтенсивну роботу як скрипаль-виконавець, виступаючи в Росії та за кордоном (1886—97). 1897—1919 — у Полтаві: організував аматор. симф. оркестр (1898), з яким виступав по Україні, зокр. у Криму, в різних регіонах Росії, Польщі. У репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Колачевського* (1-е вик. "Української симфонії" в Україні 1—2 берез. 1901 у Кременчуці, потім у Полтаві, через 25 років після прем'єри в Лейпцигу), *В. Сокальського, І. Рачинського, Л. Бетховена*, В. А. Моцарта, Дж. Россіні та ін. 1899 організував Полтав. відділення ІРМТ. 1904 заснував Полтав. муз. уч-ще, вклав власні кошти в його будівництво і став його директором (до 1919). 1920—25 — кер. оркестру у Феодосії, 1926—29 — у Воронежі, 1929—37 — викладач муз. технікуму в Ашхабаді. Був безпідставно репресований і засуджений до розстрілу. 1955 реабілітований посмертно.

Д. Ахшарумов

Тв.: для симф. орк. — Сюїта на українські теми в стилі старовинної музики (бл. 1914), "Жалобна фантазія", "Варіації на теми Леклера", "Українська пісня"; для струн. орк. — "Елегія"; п'єси для скрипки тощо.

Літ.: *Кауфман Л.* Д. В. Ахшарумов. — К., 1971; [*Б. п.*]. *Лисенко М.* Листи / Упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; *Михайлов Н.* Выдающиеся украинские дирижеры // Муз. жизнь. — 1972. — № 7; *Гетьман В.* Архівна знахідка // Музика. — 1994. —

№ 2; *Кузик В.* Листи Д. Ахшарумова до Д. Ревуцького // Укр. муз. архів. — К., 2002. — Вип. 3; [*Б. п.*]. Д. В. Ахшарумов, директор музучилища и дирижер симфонических концертов Полтавского отделения ИРМО // РМГ. — 1914; *Кінько В.* Полтавський маестро З... царської родини // Голос України. — 2003. — 18 листоп.

І. Гамкало, В. Кузик

"АЮ-ДАГЪ" — крим.-татар. фольк. ансамбль. Дипломант Міжн. фестивалю "Золотий Грифон" (1996). Створ. 1995 з метою вивчення й відтворення втрачених зразків нар. музики крим.-татарського та ін. корінних народів Криму. Склад: Ю. Сулейманов (кер., *акордеон*), Е. Ахмедов (*кларнет*), Д. Османов (вокал), Б. Рустем (ударні), Е. Мемметов (клавішні). Конц. діяльність АД провадить у містах Криму; з 1996 гастролює за кордоном. Бере участь у благодійних концертах. У репертуарі — крим.-татар. нар. музика, фольклор країн Балкан. регіону, різні зразки нар. музики Сходу. Виконання містить елементи *імпровізації*. Має фонд. записи на радіо і ТБ АР Крим.

АЯРОВ (справж. пріз. — Пурдик) Анатолій Лаврентійович [24.10(5.11).1896, Вінничина — 2.12.1976, м. Одеса] — оперний співак (тенор). Закін. Київ. конс. Артист. діяльність розпочав у моск. т-рі "Акваріум". 1930—32 — соліст Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1940—65 — Одес. т-рів опери та балету. Мав красивий голос невеликого діапазону.

Партії: Голіцин ("Хованщина" М. Мусоргського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Каварадоссі, Пінкертон ("Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Максименко В.* Анатолий Аяров // Приватний архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

Б

БАБАК Рената (4.02.1939, м. Харків) — оперна і кам. співачка (мецо-сопрано). Навч. у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) (1955—58) та Київ. (1958—61) конс. Солістка Львів. опери (1961—64), Великого т-ру в Москві (1964—71), з яким гастролювала в Польщі, Угорщині, Болгарії, кол. Сх. Німеччині, Італії (1973, Мілан, де попросила притулку). Від 1974 — у Канаді і США.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Марина, Марфа ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Ольга, Любов ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе), Амнеріс, Еболі, Азучена ("Аїда", "Дон Карлос", "Трубадур" Дж. Верді) та ін.

Літ.: *Ігнатенко В.* На сцені Львівської опери. — Л., 1998; *Повстенко Ю.* Рената Бабак // Наші дні. — 1979. — № 1; *Целенда К.* Тріумф Ренати Бабак // Там само. — 1985. — № 6, 7.

Р. Савицький-мол.

БАБЕНКО Юрій Йосипович (9.12.1967, с. Борова Фастівського р-ну Київ. обл.) — композитор. Член НСКУ (1996). Дипломант конкурсу студентів-композиторів "Gradus ad Parnassum" (1995). Закін. Київ. конс., кл. композиції *Ю. Іщенка* (1995). Від 1994 — викладач школи мистецтв с. Борова, з 1999 — викладач музики заг.-осв. школи с. Мотовилівська Слобідка Фастів. р-ну. Учасник фестивалів "*Музичні прем'єри сезону*", "*Міжн. форум музики молодих*", "*Київ Музик Фест*".

Тв.: опера "Вуса" за О. Стороженком (1998); для симф. орк. — симф. варіації на тему укр. нар. пісні "Ой ненечко, голубочко" (1997), Concerto orientale для гобоя і симф. орк. (1998), Концерт для гобоя з орк. (2000); "Автобус, що мчить до моря" для кам. орк. (2000); 3 струн. квартети (1991, 1996, 2001); для 4-х саксофонів — "Стимфалійські птахи" (1994), "Фольк-сюїта" (2002); сонати для кларнета й фп. (1991), для саксофона й фп. (1993), для домри й фп. (1994), для гобоя й фп. (1996), для баяна (2000), для фагота й фп. (2002), для клавесина — сюїта "Кактуси" (2001), для фп. — п'єси; для хору — "Заходять очі" на сл. М. Фішбейна (1996), солоспіви для мецо-сопрано на вірші І. Калинця, романси.

А. Мухa

БАБИНЕЦЬ Надія Даниліана (6.10.1945, с. Глинсько Жовківського р-ну Львів. обл.) — піаністка, педагог. Доцент (1993), професор (2004). 1963 закін. Львів. ССМШ, кл. фп. *С. Дайча* та А. Сербіної, 1968 — Львів. конс., кл. фп. *І. Крих* і *М. Тарнавецької*. 1967—69 — концертмейстер і викладачка Львів. муз. пед. уч.-ща. Від 1969 — викладачка кафедри кам. ансамблю та концертмейстерства Львів. конс. Від 1991 — доцент кафедри концертмейстерства. Виступ. з сольн. темат. концертами *В. Барвінського*, *М. Скорика*, М. Чюрльоніса, *К. Шимановського*, *Й. Брамса*, в ансамблі з інструменталістками О. Ванькович, *А. Стінько*, Т. Шуп'яною, О. Семеновою; співаками С. Степаном, В. Ігнатенком, О. Кровицькою, О. Ленишин, К. Чернет, Л. Дороніною, О. Чібісовим, Н. Козятинською, Т. Вартанян. Від 1982 — незмінний концертмейстер чол. хор. капели "*Сурма*"; з 1999 — "Гомін" (диригент *О. Цигилик*), з якою здійснено фонд. записи на радіо, ТБ. Як концертмейстер 1988 записала грамплатівку "Твори львівських композиторів (з хором "Сурма")". Гастрольні поїздки у США (17 міст), Польщу, Латвію, тодішню Чехословаччину, кол. Югославію, Німеччину та по Україні. Як концертмейстера Б. відзначено дипломами на конкурсах: огляд хорів (м. Донецьк, 1996); фестивалях чол. хорів (м. Мукачеве, 1989); козацької пісні "Хортиця-91" (м. Запоріжжя); ім. Д. Січинського (м. Івано-Франківськ, 1991); ім. М. Леонтовича (м. Львів, 1991). Брала участь у І Міжн. фестивалі хор. музики "Мрія" (м. Львів 1995) та І Міжн. хор. фестивалі "Львів — 98".

Поміж випускників — професор ЛДМА М. Герега, *О. Кушнірук*, *О. Левкович*, дипломанти міжн. конкурсів у номінації "найкращий концертмейстер": *В. Полянський*, Н. Вакула, О. Цінкевич, М. Лущик, С. Шинкаренко.

Літ. тв.: 11 методичних праць, у т. ч.: Вокальні твори В. Барвінського. — К., 1991; Обробки народних пісень В. Барвінського. — Л., 1993; Оперні лібрето (рукоп., у співавт.); навч. посібники; Камерно-вокальні твори композиторів Галичини XIX ст. — Л., 2005); Камерно-вокальні твори композиторів Галичини XX ст. — Л., 2006; Камерно-вокальні твори сучасних композиторів Галичини. — Л., 2006; До питання інтерпретації вокальних творів В. Барвінського // Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури: Зб. статей. — Тернопіль, 2003; статті в газетах рецензії;

Дискогр.: Хорові твори композиторів Львова. Чоловіча хорова капела "Сурма", С. "Мелодия", 1968, Стерео С 30 27541 005. Худ. кер. *О. Цигилик*, солісти *В. Ігнатенко*, *Г. Бачинська*, *Б. Кисіль*, *Ю. Щербай*. Концертмейстер *Н. Бабинець*.

Літ.: *Кузьмович О.* Українська громада Нью Йорку тепло вітала хор "Гомін" // Свобода (Нью-Йорк). — 1990. — 23 листоп.; *Колесса Г.* Дух сучасної України // Там само. —1990. — 7 листоп; *Целенда К.* Львів, Чернівці і Київ об'єдналися у Детройті // Америка (Філадельфія). — 1990. — 15 груд.; *Терен-Юськів Т.* Хор "Гомін" на листопадовому святі в Нью-Йорку // Там само. —1991. — 15 груд.; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка.

Б. Фільц

БАБИЧ Ігор Анатолійович (4.04.1937, с. Красний Колядин Дмитрівського, тепер Талалаївського р-ну Черніг. обл.) — співак (баритон). З. а. УРСР (1974). Закін. Київ. муз. уч-ще (1965) по кл. вокалу В. Безручкіна. Від 1965 — соліст капели "*Думка*". Сольні партії у вок.-симф. творах: "Реквієм", "Коронаційна меса" В. А. Моцарта; Меса *d-moll* Й. Гайдна, "Б'ють пороги" *М. Лисенка*, "Сад божественних пісень" *І. Корабиця*, а також у хор. творах б/супр. *Д. Бортнянського*, *П. Чеснокова*, *М. Леонтовича*, *В. Зубицького* та ін.

Є. Совчук

Р. Бабак у ролі Кармен (опера "Кармен" Ж. Бізе)

Ю. Бабенко

Н. Бабинець

І. Бабич

Р. Бабич

А. Бабій

З. Бабій у ролі Радамеса (опера "Аїда" Дж. Верді)

БАБИЧ Ростислав Олексійович (18.04.1937, м. Рівне) — диригент. З. а. УРСР (1979). Н. а. УРСР (1988). Лауреат Респ. комсомол. премії ім. М. Островського (1986), міжн. конкурсу "Золоті трембіти" (1996, Івано-Фр., Гран-прі). Закін. Львів. (1962, кл. хор. диригування, нар. інстр.) та Київ. (1975, кл. оперно-симф. диригування *В. Кожухаря*) конс. 1962–66 — диригент укр. ансамблю "Балет на льоду" (1965–72), новостворених конц.-естр. оркестру Київ. мюзикхолу (1973–75) та Естрадно-симф. оркестру Укр. ТБ і радіо (1975–91).

З укр. ансамблем "Балет на льоду" гастролював по Україні, містах кол. СРСР, у Сх. Європі, Фінляндії, Греції, Німеччині, Мексиці. Виступав з естр.-симф. оркестрами Центр. ТБ та Всесоюз. Радіо СРСР, ТБ і радіо Ленінграда, ТБ і радіо Естонії (Таллінн), Білорусі (Мінськ), симф. орк. Львова, Харкова, Луганська та ін. Має понад 5000 записів на радіо і ТБ. Брав участь у запису музики до 10-ти худ. та понад 20-ти теле- та наук.-попул. фільмів.

1957–62 — викладач Львів. муз.-пед. уч-ща, 1962–66 — Терноп. муз. уч-ща. Від 1988 — у Київ. конс.: викладач, 1989–94 — зав. кафедри дух. та естр. інстр., 1995–2000 — зав. кафедри естр. музики, з 1995 — професор. Від 2001 — професор кафедри інстр. музики КНУКіМ. Від 2002 — професор кафедри муз-ва Держ. академії керівних кадрів культури і мистецтва.

Тв.: для естр.-симф. орк. — "Карпатські візерунки", "Гумореска", "Елегія"; понад 50 пісень, у т. ч. "Хлопці кучеряві", "Паморозь", "Білі мости", "Люблю тебе", аранжування для естр.-симф. орк.

Літ.: *Дрогомирецький А.* Кредо — пісня // *Його ж.* Висота. — К., 1987; *Гембера Г.* Дискотека "Ранку" // Ранок. — 1978. — № 10; *Сцирко Т.* На ярмарку талантів // Україна. — 1987. — № 37; *Чередниченко Е.* "В золотом фонде радио есть и моя лепта" // Киев. ведомости. — 2000. — 19 лип.

І. Сікорська

БАБІЙ Адам (Андрій) Минович [2.01(19.12).1897, с. Ріпки Київ. губ., тепер Лисянський р-н Черкас. обл. — 11.12.1937, розстріляний, похов. у Биківні (обл. Києва)] — хор. диригент, педагог, муз. критик. Закін. Київ. учител. семінарію (1917) та дир.-хор. відділ Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1927; викладач муз.-теор. дисциплін, 1926–37. Від 1925 — секретар муз. секції Ін-ту укр. наук. мови АН УСРР, брав участь у розробленні укр. муз. термінології — співукладач Словника муз. термінології. Член бюро Об'єднання диригентів при *Муз. тов-ві ім. М. Леонтовича* (1925). Керував самодіял. хор. колективами, зокр. Київ. кондитер. ф-ки ім. К. Маркса. Від 1930 — наук. співр. Кабінету укр. мистецтва ВУАН.

Автор музикознавчих праць довідково-метод. характеру та з питань хор. практики. Організатор муз. олімпіад та оглядів муз.-клуб. роботи в Черв. армії. Виступав з дописами, статтями, рецензіями (зокр. на зб. *Ф. Колесси* "Народні пісні з Галицької Лемківщини" та *В. Ступницького* "Пісні Слобідської України", обидві — рукопис) та бібліогр. розвідками на сторінках ж. "Музика", "Музика масам", "Радянська музика" тощо. Заарешт. 3 листоп. (груд.?) 1937 за звинуваченням в укр. бурж. націоналізмі та створенні низки петлюрів. націоналіст. організацій. 6 груд. засуджений до розстрілу. Реабіліт. 1956.

Літ. тв: Про походження музики // Музика. — 1925. — № 7–8; Нові перспективи мистецтва хорового диригування // Музика масам. — 1928. — № 1–5; Основні елементи музичної грамоти. Довідкова книжка для учнів музпрофшкіл та педтехнікумів. — X.; К., 1930; Музыкальное образование на Украине после Октября // СМ. — 1935. — № 1; Мистецтво хорового співу. Поради керівникові хорового гуртка. — К.; Х., 1937.

Літ.: *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // IУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Муха А.* Музикознавство // Там само.

О. Шевчук

БАБІЙ Анатолій Степанович (3.03.1948, м. Краматорськ Донец. обл.) — джаз. контрабасист. Закін. ДМШ у Краматорську. Дебютував 1969 у септеті "Донбас—67" на фестивалі "Донецьк—100". Грав у Ленінграді (тепер С.-Петербург) в ансамблі "Арсенал" п/к О. Козлова (1976–77), у Москві в естр. оркестрі п/к О. Лундстрема (1979–80). 1978 у складі моск. тріо Л. Чижика брав участь у джаз. фестивалі в Дебрецені (Угорщина). Від 1981 виступає соло і в дуеті зі співачкою Г. Філатовою.

В. Симоненко

БАБІЙ Зиновій Йосипович (27.01.1935, с. Підсадки, тепер Львів. обл. — 27.07.1984, м. Мінськ, Білорусь) — оперний і кам. співак (лірико-драм. тенор). Н. а. БРСР (1964). Закін. Львів. муз. уч-ще, кл. *П. Колбіна* (1954). Упродовж 1957–59 навч. у Київ. конс., кл. *З. Гайдай*, закін. Білор. конс. у Мінську (1981). Соліст Ансамблю пісні і танцю Прикарпат. військ. округу (1954–57), оперних т-рів Києва (1957–60), Львова (1960–63), Мінська (1963–78); Мінськ. філармонії (1978–84). Сильний голос повного діапазону, яскравого тембру, артистизм давали змогу Б. виконувати різнохарактерні партії оперного репертуару. У конц. репертуарі — твори *М. Лисенка, Д. Січинського, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, Г. Майбороди, Б. Фільц*, укр. і білор. нар. пісні та ін. Концертував у Німеччині, Франції, Канаді, Угорщині, Болгарії, Польщі. Мав записи на Львів. радіо. Талант Б. високо цінував *І. Козловський*. Партнери: *Н. Богданова*, Т. Братківська, *Т. Дідик*, П. Криницька, *Н. Шевченко*.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Орест ("Орестея" С. Танєєва), Сергій ("Алеся" Є. Тикоцького), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Герцог, Манріко, Радамес, Отелло ("Ріголетто", "Трубадур", "Аїда", однойм. опера), Рудольф, Пінкертон ("Богема", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Туріддо ("Сільська честь" П. Масканьї).

Дискогр.: 2 платівки оперних арій, записаних на Всесоюз. фірмі "Мелодия".

Літ.: Театральний Львів. Програми вистав. Фото. — Л., 1961–63; *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. —

К., 1989; *Ігнатенко В.* На сцені Львівської опери. — Л., 1998; *Паламарчук О., Пилип'юк В.* Львівська опера. — Л., 2000; *Орфенов А.* Знакомство с певцом // СМ. — 1963. — № 12; *Гургула-Щурат О.* Він примножував славу України. Сторінки спогадів // Дзвін (Львів). — 1995. — № 10; *Медведик П.* Бабій Зиновій // Записки НТШ. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1996; *Довбуш Н.* До рідного краю несли його крила // Голос народу. — 1995. — 4 лют.; *Чорній М.* Пам'яті видатного співака // За вільну Україну (Львів). — 1995. — 7 лют.

Б. Фільц

БАБІЙ (Очеретовська) Неоніла Леонідівна (11.01.1947, м. Кременець Терноп. обл.) — музикознавець-теоретик, педагог. Канд. філос. наук (1976). Доктор мист-ва (1988). Професор (1989). Лауреат Муніципальної творчої премії ім. І. Слатіна (2001). Член НСКУ (1975). 1969 закін. істор-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв, кл. *Т. Кравцова*, 1973 — аспірантуру на кафедрі естетики при Моск. ун-ті ім. М. Ломоносова. Професор кафедри теорії музики (1989). Від 1969 працює в Харків. ін-ті мистецтв: декан (1976—79), проректор з наук. роботи (1979—89), зав. кафедри історії укр. культури (з 1989). Авторка досліджень з проблем муз-ва та естетики, муз. культурології.

Літ. тв: канд. дис. "Про специфіку відображення дійсності в музиці" (1975); докт. дис. "Содержание и форма в музыке" (1987); Об отражении действительности в музыке. К вопросу о содержании и форме в музыке. — Ленинград, 1979; Содержание и форма в музыке. — К., 1984; Ленинград, 1985; Григорій Цицалюк. — К., 1987; Михайло Дмитрович Тіц. — Х., 1995 (у співавт.); Українсько-англійський словник музичних термінів. — Лондон, 1996 (у співавт.); Шуман і деякі проблеми музичної естетики // Роберт Шуман и перекрестье путей музыки и литературы. — Х., 1997; З харківського періоду діяльності Миколи Андрійовича Рославця // Павло Кондратович Луценко і сучасність. — Х., 2001; Тарас Сергійович Кравцов. — Х., 2002; упоряд. наук. зб. "Музична Харківщина". — Х., 1992; Про специфіку мови мистецтва // Вісник ХДУ. Філософія. — Х., 1979; Про визначення поняття "матеріали мистецтва" // Там само. — Х., 1980; статті в періодиці; радіо- і телепередачі.

Л. Шубіна

БАБУНЯК Ярослав Ілларіонович (2.01.1924, с. Вербів, тепер Бережанського р-ну Терноп. обл.) — співак-бандурист (баритон), хор. диригент. З. д. м. України (2001). Лауреат Міжн. конкурсу бандуристів (Уельс, 1953), Премії ім. Б. та Л. Лепких (1999), ім. І. Огієнка (2002). Гри на скрипці й вокалу навч. у Бережанській гімназії, там само керував хором (1941—42), гру на бандурі вивчав у А. Білоблоцького у Львові (1942—43), хор. справу — в О. Осташевського в Ін-ті нар. творчості (худ. кер. *М. Колесса*). 1945—48 — засн. хору "*Бурлака*" з кол. вояків дивізії "Галичина" (Італія). Від 1948 — у Великій Британії, де продовжував заняття зі співу у муз. школі Манчестера. 1949 організував і керує до цього часу чол. хором " Гомін ", з яким гастролював у багатьох країнах Європи та Америки, 1995 — в Україні. Записав 3 платівки укр. музики. Виступав також як співак-бандурист.

Літ. тв.: Мій отаман // Бережанщина у спогадах емігрантів. — Тернопіль, 1993.

Літ.: *Кречко М.* Обійми "Гомонів" // КіЖ. — 1995. — 25 лип.; *Головин Б., Цигилик О., Павлів Я.* Барвистий рушник мистецької долі Я. Бабуняка. Українська пісенно-хорова легенда // Тернопілля —98—99: Щорічник. — Тернопіль, 2000; *Цигилик О.* Пісенні стежки Ярослава Бабуняка // Укр. світ. — 2001. — Спецвип.

І. Гамкало

БАБ'ЮК (Коссак) Любов Олексіївна (23.08.1922, м. Коломия, Івано-Фр. обл.) — піаністка, музикознавець, педагог. Канд. філос. наук (1955). Доцент (1966). Навч. у філії ВМІ в Коломиї, кл. фп. Г. Лагодинської, Львів. конс., кл. фп. *Т. Шуховича* (1945—50), на істор.-теор. ф-ті (1946—51). Концертмейстер Коломийської ДМШ (1944), викладачка муз. літ-ри Львів. муз. уч-ща (1948—51). Навч. в аспірантурі філос. ф-ту Київ. ун-ту (1951—54, спеціалізація — "Естетика"). Упродовж 1954—90 — у Львів. конс.: ст. викл. (1954), доцент (1966), декан фп. ф-ту (1968), зав. кафедри історії музики (1971—90). Опублікувала бл. 30 праць з питань муз. естетики, історії укр. музики, муз. краєзнавства, сучас. муз. процесу, худ. самодіяльності; статті, присв. діяльності *Є. Козака, С. Людкевича, Р. Сімовича, А. Солтиса, Б. Фільц*; метод. розробки, розділи до підручників; рецензії на концерти.

Літ. тв.: Деякі питання національних особливостей музики // Питання історії і теорії музики. — Л., 1960. — Вип. 2; Адам Мечиславович Солтис // Українська радянська музика. — К., 1962; Розвиток самодіяльного музичного мистецтва в західних областях України за роки Радянської влади // Укр. музика. — К., 1972; Музично-педагогічна діяльність С. П. Людкевича // Творчість С. Людкевича. — К., 1979; На авторському концерті (Б. Фільц) // Музика. — 1983. — № 2; Метод. розробка до семінарських занять курсу історії зарубіжної музики (у співавт. з *С. Павлишин*). — Л., 1978, 1984; З історії музичного життя Коломиї // Musica Galiciana. — Л., 1999. — Т. 2; Моє роздумування про Стефанію Павлишин // Syntagmation. — Л., 2000.

Літ.: Любов Коссак-Баб'юк — педагог і музикознавець. До 80-річчя з дня народження. — Л., 2002;

Б. Фільц

БАБ'ЯК Володимир Іванович (20.06.1939, м. Стрий, тепер Львів. обл. — 23.10.2003, м. Дрогобич тієї самої обл.) — піаніст, концертмейстер, аранжувальник, композитор-аматор. Дипломант різних конкурсів і фестивалів (Рига, 1990; "Нові імена України", 1996, Владивосток, 1997 та ін.). 1978 закін. муз.-пед. ф-т Дрогоб. муз. уч-ща, 1991 — муз.-пед. ф-т Дрогоб. ун-ту. В репертуарі Б. — укр. та заруб. класика, обробки нар. музики, джаз. твори. Гастролював у Прибалтиці, Росії, Іспанії, Великій Британії, Словаччині, Франції, Польщі, Угорщині. Співпрацював зі співаками *Б. Базиликутом, І. Кушплером*, К. Сятецьким, М. Шуневичем та ін. Автор оригінальних творів (пісні й романси на сл. І. Франка, Д. Павличка та ін., композицій для сопілки та фп., для скр. і фп., аранжувань, перекладень для хору, ансамблів, джаз. тріо.

В. Грабовський

Н. Бабій (Очеретовська)

Я. Бабуняк

Л. Баб'юк (Коссак)

В. Баб'як

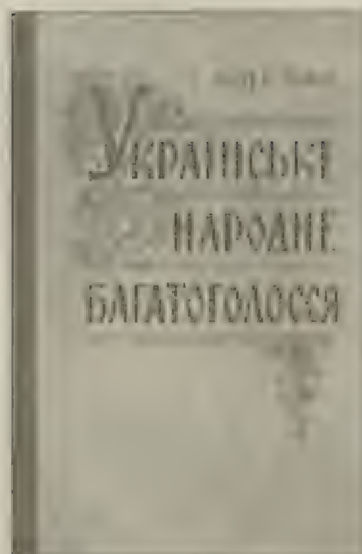

Титульна сторінка видання

БАГАТОГОЛОССЯ. 1. Склад муз. твору, спосіб викладу муз. думки, що полягає в одночас. поєднанні кількох спів. голосів або муз. інструментів. Споріднені Б. терміни — поліфонія, гомофонія. Антипод — одноголосся (*монодія*). 2. Домінуючий тип фактури в музиці європ. та ін. народів. Термін "Б." усталився і застосовується в укр., рос., білор. та груз. фольклористиці з поч. 20-го ст. Для характеристики вок.-хор. жанрів нар. творчості у профес. вок.-хор. та ансамблевій музиці поширені варіанти цього терміна — багатоголосий спів, багатоголосий склад тощо. 3. У фольклорі — спосіб складання й виконання нар. пісень та інстр. музики кількома виконавцями (хором, хор. групою, інстр. *ансамблем*) в умовах усного побутування. Значну роль при тому відіграє *імпровізація*. На відміну від профес. музики, де основним критерієм визначення Б. є кількість одночасно виконуваних партій, у фольклорі таким критерієм є кількість учасників виконання — "спів (гра) багатьма голосами". Б. є неодмінною властивістю укр. нар. гуртового (колективного) та хор. співу. Носії традиції нар. багатоголосого співу становлять творчий організм, що формується протягом багатьох років і навіть десятиліть. Укр. Б. розвинулось від його найдавніших, найпростіших форм (перегуки-діалоги двох гуртів-виконавців у календарно-обряд. піснях) до розвинутого, складного підголоскового співу, поєднаного з ін. формами Б. Укр. нар. Б. — унікальне худ. явище у світ. нар. муз. культурі, що за своїм багатством можна порівняти лише з груз. нар. багатоголоссям. Найбільш розвинуте у протяжних піснях Полтавщини й Черкащини.

У системі укр. муз. фольклору вагоме місце посідає багатоголоса пісня, що є породженням колективної творчості народу. Виникнення й виконання таких пісень становить єдиний творчий процес. Осн. маса багатоголосих пісень, особливо поліфон. складу, має сільське походження, де населення ставало осередком формування й усталення певних худ. традицій. Завдяки цьому створювались і передавались з покоління в покоління шедеври самобутньої за стилем багатоголосої пісенності, й її значення неухильно зростало. Це стосується насамперед календарних і сімейно-обряд. жанрів. Їх еволюція в даному напрямі здійснювалась під впливом ін. жанрів, зокр. протяжної ліричної пісні. Початок становлення Б. дослідники відносять до 15—17 ст. Нині переважає багатоголосий спів.

Відмінності суспільно-естет. функцій різних жанрів нар. творчості, середовище їх побутування, а також специф. риси суспільних умов розвитку муз. фольклору спричинили виникнення різних форм Б. На ранньому етапі його розвитку в усіх сх.-слов'ян. народів важливу роль відігравала *гетерофонія*. У простіших формах вона виникала стихійно. Приклади гетерофонії, а також стрічкового октавного Б. трапляються в укр. *колядках*, *веснянках*, *весільних піснях*, що зберегли свою унісонну природу.

При виконанні обряд. пісень трапляється подвоєння осн. мелодії у верхню октаву за допомогою сольного підголоска, що переважно інтонується фальцетним тембром.

Імпровізац. характер виконання завдячував сприятливим побут. умовам розвитку Б. Стихійні розходження голосів за найпростішого гетерофонного викладу поступово стабілізувалися й закономірно виникали на окремих ділянках пісенної структури.

Гетерофонія розвиненішого типу зустрічається у календарно-обряд. і весільних піснях. Вона досить близько стикається з прийомами підголоск. поліфонії. Унісонний рух епізодично переходить у рух паралельними інтервалами. При тому спостерігається нахил до консонантних співзвуч (частіше терції), з'являються також тризвуки, квінти.

Розгалуження виникають у каденційних фразах і становлять рух рівнобіжними терціями; квінти й октави трапляються епізодично.

Б. згаданих типів у сучас. побуті трапляється порівняно рідко. У процесі розвитку його зразки поступово наближаються до пісень поліфон. складу. Цей тип поширений по всій території України, хоч у зах. обл. виступає у простіших формах. Він органічно пов'язаний з *протяжними піснями*. Їх характерною рисою є широка, розвинена мелодика, багата на внутрішньоскладові розспіви. Особливого значення тут набуває імпровізац. манера виконання, за якої співаки утворюють дедалі нові й нові варіанти, змінюють деталі голосоведення, ритм, мелодичні ходи. Загальна структура при тому не порушується.

В основі побудови пісень поліфон. типу лежить принцип розгалуження мелодії на горизонтальні самост. лінії. Унаслідок цього виникає кілька функціонально нерівноправних пластів — основний голос і підголоски.

Традиційно поліфон. протяжна пісня починається сольним заспівом, що зазвичай виконується середнім або нижнім голосом. Потім мелодію підхоплює хор, розгалужуючись на дві або три самост. лінії. Особливу роль відіграє верхній підголосок-соло (в народі — "горяк", або "верх"), що вільно розгортається на тлі хор. звучання, навіть перекриваючи його. Верхній підголосок виконується грудним тембром, що відповідає стилю протяжних пісень, які інтерпретуються на відкритому повітрі напруженою, часто форсованою манерою звукотворення. У такому разі цезури хору збігаються й можуть з'являтися, розриваючи слова тексту. При тому кожен голос веде свою гнучку, виразну мелодію, вільно імпровізуючи її.

Імпровізац. характер співу протяжних пісень спричинює змінну кількість голосів. У цілому ж переважає дво- і триголосся зі сходженням різних ліній в унісони й октави.

Вільний розвиток голосів у протяжних піснях, варіантні взаємозв'язки підголосків з основною мелодією породжують одну з найяскравіших рис поліфон. пісень: гармонія у них ніби виростає з голосоведення. Типовим засобом нар. поліфонії є рівнобіжний рух голосів, що зумовлює виникнення паралельних квінт, октав, тризвуків. У ролі опорних сполучень виступають ок-

тави, рідше — унісони. У поєднанні вертикальних звукосполучень поліфонічних пісень переважають секундові співвідношення, а також плагальні звороти, особливо кадансові.

Незважаючи на простоту сполучень, гармонія поліфон. пісень має досить широкі виражальні можливості. Звучання урізноманітнюється зміною кількості голосів, чергуванням з унісонними й октавними фрагментами. Широке впровадження паралелізмів значно підсилює виражальну спроможність гармонії.

Протяжним поліфон. пісням властиве щільне розташування голосів, що пояснюється особливостями співвідношення діапазонів голосів у нар. хорі. Своєрідності та гармонічної свіжості поліфон. пісням надають прийоми вільного голосоведення й самобутня ладова будова. Слід підкреслити значну перевагу ладів мінорного нахилу, епічної величі надають звучанню деяких пісень фригійські звороти, зокр. фригійські каданси. Досить поширеним є дорійський лад, звучання високого VI щабля надає мелодиці помітного динамізму.

У протяжних піснях трапляються звороти, пов'язані з VII щаблем гармонічного мінору, що здебільшого функціонує поряд з натуральним.

У багатьох протяжних піснях процес ладотональної змінності відбувається способом хроматизації окремих щаблів. Змінність щаблів, яку лише умовно можна визначити як хроматизацію, має цілком діатонічну природу, бо виникає від зіставлення в одному ладовому комплексі діатонічних, але різних за ладовою структурою зворотів.

Своєрідною є метро-ритмічна будова протяжних пісень. Вільний розвиток муз. думки руйнує ритм. стабільність, сталі метри трапляються рідко. Вони щільно пов'язані з ритмікою вірша, де широко застосовуються вставні слова, повторення фраз, окремих слів і складів, вигуки. Ці фактори руйнують симетрію пісенної строфи, утворюючи вільні структури.

При тому голоси розвиваються ритмічно синхронно, розбіжності виникають лише в моменти внутрішньоскладових розспівів. Отже, осн. рисами поліфон. протяжних пісень є самостійність і мелод. виразність кожного голосу, вільний метро-ритмічний і структурний розвиток, підпорядкування гармонії мелод. розгортанню.

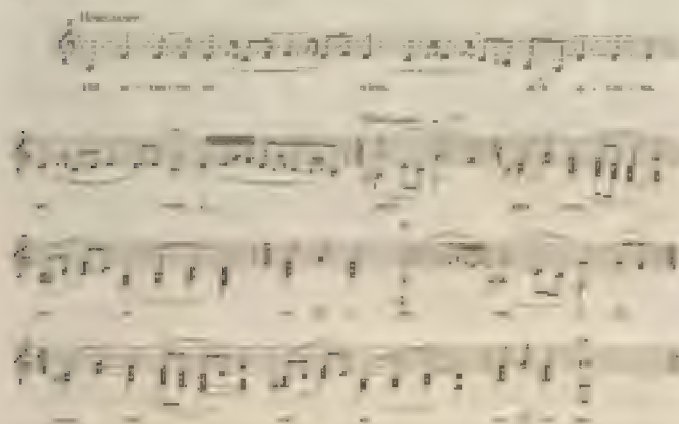

Ой засвіти місяцю (Українське народне багатоголосся: Зб. пісень / Упоряд. З. Василенко, М. Гордійчук та ін. Під заг. ред. М. Гордійчука. – К., 1963

Поряд із поліфон. Б. в укр. фольклорі поширений тип гомофонно-гарм. пісень.

Верхній голос звичайно виконує провідну мелодію, всі інші підпорядковані йому й утворюють гармонічне тло. При тому баси, як правило, інтонують основні тони голов. функцій. Кількість голосів обмежується переважно чотирма, хоча традиції дво- і триголосого виконання переважають над чотириголоссям гомофонно-гарм. складу. Верхні голоси рухаються переважно рівнобіжними терціями й секстами. У ладовому розвитку переважають натуральний мажор і гарм. (зрідка — натур.) мінор. У гарм. структурі переважають автент. звороти, ходи головними тризвуками ладу. Найчастіше трапляються відхилення в паралельну тональність, що в багатьох випадках спричинює усталення паралельно-змінного ладу.

Проміжне місце між Б. поліфон. і гомофон.-гарм. типів посідають 2-голосі пісні завдяки терцевій вторі. Такий стиль співу дуже популярний у фольклорі ін. слов'ян. народів — білорусів, поляків, чехів та ін. Мелодика й ритміка таких пісень значно простіша від поліфон. і дуже зручна для мас. хор. співу.

Укр. нар. Б. розвивалося невід'ємно від профес. музики, про що свідчить спорідненість підголоскового та давньорус. церк. строчного співу. Нар. Б. впливало на формування фактури партес. концерту 17—18 ст. У 19—20 ст. Б. як одне з найважливіших джерел нац. профес. музики було розвинуто у творчості укр. композиторів: *М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, С. Людкевича, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, П. Козицького, А. Штогаренка, М. Колесси, Л. Дичко, М. Скорика, Є. Станковича, В. Степурка, В. Зубицького* та ін. Разом з тим, профес. музика, активно поширювана в побуті, сприяла виникненню нових форм Б. у фольклорі. Так, *партесний* і хор. концерти, *канти* поширювали по всій території України мандрівні дяки, вчителі співів, у т. ч. вихованці Київ. академії та Острозької школи, братських шкіл. Виконання в містах і поміщицьких маєтках хор. та інстр. музики композиторів різних країн Європи зумовило проникнення в укр. нар. Б. акордово-гарм. фактури, елементів імітац. поліфонії.

Записувати й досліджувати укр. нар. Б. почали в 2-й пол. 19 ст. Активну участь у них брали укр. (*О. Рубець*), рос. (*Є. Линьова*), чес. (*Л. Куба*) та ін. фольклористи. Збирання укр. нар. Б. розвинулося з введенням звуко-тех. засобів запису (з 1903 — фонографа, вперше застосованого Є. Линьовою, в наш час — магнітного та цифрового запису). Поміж перших укр. записувачів, які користувалися фонографом на Сх. Україні — *Б. Підгорецький, М. Янчук*, на Зах. Україні — *О. Роздольський, Ф. Колесса, С. Людкевич*. Серед дослідників укр. Б. — *К. Квітка, Д. Ревуцький, Г. Верьовка, Г. Танцюра, О. Стеблянко, М. Гайдай, В. Харків, О. Міньківський, Л. Ященко, А. Гуменюк, З. Василенко, С. Грица, А. Іваницький, О. Мурзіна, Г. Вірановський* та ін.

Літ.: *Гарбузов Н.* Древнерусское народное многоголосие. — М., 1948; *Бершадская Т.* Основные композиционные закономерности многоголосной русской народной песни. — Ленинград, 1961; *Ященко Л.* Українське народне багатоголосся. — К., 1962; Українське народне багатоголосся. — К., 1963; *Молдаван М.* Народний підголосковий спів. — К., 1980; *Матвієнко В.* Про деякі особливості українського народного багатоголосся // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Щуров В.* Особенности многоголосной фактуры песен южной России // Из истории русской и советской музыки. — М., 1971; *Сопілка Т.* Разні форми традиційного багатоголосся на середньо-дніпровському Лівобережжі (на матеріалі весільних пісень Полтавщини): Дипломна робота / НМАУ. — К., 1996; *Ефремов Є., Пономаренко В.* Дослідження локальної народнопісенної традиції як основа діяльності вторинного фольклорного ансамблю // Укр. муз-во. — К., 1989. — Вип. 24; *Можейко З., Праздюк А.* Музыкальный фольклор // Общественный семейный быт и духовная культура населения Полесья. — Минск, 1987; *Мурзина Е.* Многоголосие как динамическое явление народнопесенной культуры Украины // Музыка устной традиции: Материалы международных конференций памяти А. В. Рудневой. — М., 1999; *Ефремов Є.* Про традиційну фактурну будову поліських ліричних пісень // Фольклористичні візії (учні — вчителеві І. В. Мацієвському з нагоди 60-річчя). — Тернопіль, 2001; *Шевчук Е.* Виды многоголосия в украинском народно-песенном и церковно-певческом творчестве 17 в. // Problems of Polyphony in Sacred and Secular Musik. — Tbilisi, 2001.

О. Правдюк, Н. Якименко

В. Багацька у ролі Живоття ("Манон" Ж. Массне)

БАГАЦЬКА Віра Микитівна (9.05.1926, с. Дирдин, тепер Городищенського р-ну Черкас. обл. — 3.03.1995, м. Цюрих, Швейцарія, похов. у Києві) — оперна співачка (сопрано). З. а. УРСР (1974). Закін. Київ. конс., кл. сольного співу *Д. Євтушенка* (1954). 1954—80 — солістка Київ. т-ру опери та балету; 1980—95 — кер. його оперної трупи. Брала участь у європ. фестивалях — у Бухаресті, Мадриді (1979), Вісбадені (1982).

Мала драм. сопрано повного діапазону.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Терпилиха ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Катерина (одноім. опера М. Аркаса), Надія Буслаївна ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Сабурова ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Фраскіта ("Кармен" Ж. Бізе) Манон Леско ("Манон" Ж. Массне).

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

Б. Гнидь

Т. Багінець

БАГІНЕЦЬ Тарас Анатолійович (22.02.1975, м. Харків) — органіст. Закін. Харків. ін-т мистецтв по кл. фл. та органа С. Юшкевича (1998). Від 1994 — соліст Харків. філармонії. 1996—99 — організатор щорічних Бахівських концертів, з 1999 — директор щоріч. Бахівського фестивалю у Харкові. У репертуарі — твори для органа 15—20 ст. Від 1994 постійно гастролює в Україні та за її межами (Німеччина, Швеція, Франція, Чехія, Данія, країни СНД). 2001 здійснив проект "Сторінки історії органа"; упродовж сезону виконав 11 різних програм (Харків).

Дискогр.: CD "Твори Й. С. Баха" (2000).

О. Коваль

БАГРИНОВСЬКИЙ Михайло Михайлович [30.09 (12.10), за ін. даними 29.09(11.10).1885, м. Москва — 13.01.1966, там само] — диригент, педагог, композитор. Закін. 1908 Муз.-драм. уч-ще Моск. філармон. тов-ва (кл. композиції і диригування А. Корещенка та В. Кеса, муз. форми — *Р. Глієра*). 1910—25 з перервами — диригент Моск. приватної Опери С. Зиміна. Від 1919 виступав у Києві з Симф. оркестром ім. М. Лисенка. Разом з *Л. Курбасом*, А. Петрицьким та *П. Гончаровим* відкрив Укр. держ. муз. драму 28. 07. 1919 оперою "Утоплена" М. Лисенка (Київ). 1920—21 у Харкові вів оперний клас у Муз. академії, виступав як диригент. 1928—31 — професор Тбіліської, з 1933 — професор, 1938—44 — зав. кафедри диригування Ін-ту військ. диригентів (Москва). Від 1954 — професор Моск. конс.

Поміж творів — музкомедія "Гра з джокером" (1927, пост. в Харкові 1928).

Літ. тв.: М. І. Донець в театрі С. Зиміна // Михайло Донець. Спогади, листи, матеріали. — К., 1983; Дирижерская техника рук: Учебник. — М., 1947; Сборник упражнений для занятий по дирижированию. — М., 1953.

Літ.: *Станішевський Ю.* Український радянський музичний театр. — К., 1970; *Його ж.* Барви української оперети. — К., 1972.

І. Гамкало

М. Багров

БАГРОВ (справж. прізв. Топор) Михайло Федорович (1864, м. Ананьїв Одес. обл. — після 1923) — антрепренер, актор. Закін. Моск. театр. уч-ще (1883), працював у Малому т-рі в Москві. Актор Київ. т-ру Соловцова (1900—10), згодом, з перервами — антрепренер оперних і драм. труп у Києві та Одесі (1910—23). Зокр., в Києві за участю Б. поставлено опери "Ноктюрн" *М. Лисенка* і "Пан Сотник" *Г. Козаченка*, а також 1923 "Гальку" С. Монюшка та "Сільську честь" П. Масканьї; вперше укр. мовою здійснено постановку опери "Черевички" *П. Чайковського* (1918).

БАДХЕН Маркус Львович (1.03.1881, м. Одеса — 5.11.1939, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — кларнетист, тенор-саксофоніст. Закін. Одес. конс. (1905). Артист оркестру Одес. оперного т-ру і симф. оркестру (1897—1921). Працював в оркестрі Ленінгр. Малого оперного т-ру (1922—23, 1926—29), оркестру Ленінгр. т-ру опери та балету (1923—26), симф. орк. Ленінгр. філармонії (1926—39). Від 1929 грав в теа-джазі п/к *Л. Утьосова*.

В. Симоненко

БАЖАНСЬКА (в заміжжі — Озаркевич, псевд. — Оксана, Олеся Б.) Ольга-Олександра Порфирівна (30.12.1866, м. Львів — 15.07.1906, м. Закопане, тепер Польща, похов. у Львові) — піаністка, фольклористка, муз.-громад. діячка, письменниця, перекладачка. Одна з перших га-

лиц. профес. піаністок (навч. у батька — *П. Бажанського* та М. Гуневича). Закін. учительську семінарію у Львові. Вчителювала у с. Сороки та в м. Городку на Львівщині. Виступала як солістка в концертах "*Львівського Бояна*" (одна з його ініціаторок) та як концертмейстер *С. Крушельницької* (1892, 1894), І. Скалиша, *М. Павликів* та ін. В репертуарі також фп. твори заруб. композиторів. Записані Б. нар. пісні увійшли до зб. "Русько-народні галицькі мелодії" (1905—12) / Упор. *П. Бажанський*.

Літ.: *Людкевич С.* Бібліографія творів Остапа Нижанківського // *Його ж.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 1999. — Т. 1; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Горак Я.* Скромна трудівниця музичного життя Галичини // Митці Львівщини: Календар знаменних і пам'ятних дат на 2006 рік. — Л., 2006; [*Б. п.*]. Концертні виступи // Діло. — 1892. — № 57, 61; 1894. — № 100, 101.

П. Медведик

БАЖАНСЬКИЙ (псевд. — Мужик) Іван Миколайович (26.02.1863, с. Дорошівці, тепер Чернів. обл. — 20.05.1933, с. Вашківці тієї самої обл.) — музикант, хормейстер, педагог, письменник, перший фотохудожник-аматор на Буковині. Закін. Чернів. учител. семінарію (1886). Організатор і керівник хорів у селах Лужани та Вікно (тепер Заставнівського р-ну Чернів. обл.), де вчителював (1887—1911). 1911 переїхав до с. Вашківці, де очолив нар. школу. Автор водевілів "Горілка", "Переконалася" та ін., що ставилися у шкільних драм. гуртках; ряду дидакт. статей. Тв. Б. публікувались у буковин. газетах і журналах.

Літ.: *Романець О.* Іван Бажанський // Жовтень. — 1963. — № 10; *Дуб Р.* Літературно-мистецька енциклопедія Кіцманщини. — Кіцмань, 1991; *Михайловський В.* Над кущиком полину // Буковина. — 1993. — 6 берез.

БАЖАНСЬКИЙ Порфирій Іванович, о. (21, за ін. даними 24.02.1836, с. Белелуя бл. Снятина, тепер Івано-Фр. обл. — 29.12.1920, м. Львів) — священик, музикознавець, композитор, збирач пісень, громад. діяч. Батько *О.-О. Бажанської*. З родини дяка, прибулої до Карпат із Наддніпрянщини. Навч. у гімназіях у Станіславові (тепер Івано-Франківськ), Чернівцях. 1864 закін. Львів. греко-католицьку духовну семінарію, де вивчав філологію та холоквіум. Музики навч. приватно у *М. Вербицького*, *С. Воробкевича*, польс. композитора М. Гуневича. Під час навч. в семінарії був призначений учителем співу у Львів. Ставропігійській бурсі (духовне уч-ще-інтернат) і водночас учителем церк. уставу та ірмолойного співу т. зв. "препарандів" (учні, які отримували поч. освіту і співали в церк. парафіяльному хорі). Працював регентом церк. хору, викладав композицію, контрапункт, інструментування. Найкращим учнем Б. вважався *В. Матюк*. Після висвячення у Львові 1871 Б. служив до 1920 священиком с. Сороки Львівські. Від 1883 — член обрядової комісії Синоду, консисторіальний радник. Відвідав ряд європ. країн, де ознайомився, зокр., з муз. творчістю.

Вів активну громад.-просвітител. роботу, зокр., у "*Просвіті*". 1891 заініціював створення співтов-ва "*Боян*". Упродовж багатьох років записував церк. наспіви в містах і селах Зах. Поділля, Покуття, Галичини, вивчав місцевий спів. репертуар (3-,4-, 7-голосний спів) і характеризував його у своїх роботах. Муз.-естет. погляди Б. сформувалися під впливом стилістики нар. і церк. співу. У своїх працях закликав композиторів звертатись до рідного фольклору, плекати нац.-самобутній стиль (відмінний від зах.-європ. "фігуралізму", зокр. нім. стилю; "чужого" для слов'ян. традицій). Вивчав історію церк. співу за працями рос. та зах.-європ. авторів, готував муз. посібники, виступав з істор.-теор. нарисами. Записав понад 4 тис. укр. нар. мелодій, здійснив фундамент. видання частини власних польових записів пісень (10 випусків), упорядковуючи їх "сотнями". Складав т. зв. нар. опери й оперети, тобто, мелодрами істор. та родинно-побут. змісту (на власні лібр.), що були в 1870—90-х в репертуарі т-ру "Руська бесіда". Писав орк. твори, *солоспіви*, тощо. Рукописи тв. Б. зберігаються у ЛНБ ім. В. Стефаника.

Тв.: оперети-мелодрами — "Параня" (1870), "Олеся" (1883, 2-а ред. 1913), "Марійка — татарська бранка" (1890), "Біла циганка" (на власне лібр., 1905, клавір вид. 1908), "Сибірячка", "Олекса Довбуш" (1907, 2-а ред. 1913), "Весілля під свято Купала" (на власне лібр., 1908), "Болюча трагедія" (1913), "Сирітка", "Сусанна", "Німа", "Глухе село" та ін.; для орх. — Велика коломийка; хори ("До бою" тощо), духовні композиції — Чотири окремих Служби Божих на чотири мішані голоси самих старих церковних мелодій для сіл, міст. — Л., 1907—1911; частини Літургії, хори.

Літ. тв: Історія руського церковного пінія. — Л., 1890; Малоруський музикальний народний тон. — Л., 1890; Русько-народна поетична і музикальна ритміка. — Л., 1899; Малоруська народна мелодика з нотами. — Л., 1892; Бувальщина дяків перед 50 літами // Дяківський глас. — 1897. — № 8—12; 1898. — № 1—4; Церковні музичні хори // Там само. — 1898. — № 7, 8, 10—12; 1899. — № 9; Основа корінного русько-церковного пінія // Там само. — 1900. — № 1—4; Ціха і будова стародавньої музичної гармонії, з нотами // Там само. — 1904. — № 9—12; [Рецензія на "Напівник" *І. Полотнюка*] // Там само. — 1904. — № 5, 6; Русько-народна музикальна опера (вид. 1900); Малоруська народна гармонія, половина нот. — Л., 1900; Нова метода записування русько-народних мелодій. — Л., 1904; Ціха старої гармонії, з нотами. — Перемишль, 1904; Заснування народних мелодій. — Л., 1905; Наука церковного пінія і єї гармонії. — Жовква, 1906; Народна культура взглядно народна музика. — Жовква, 1906; Розвій русько-народної музики на порозі 20 віка. — Жовква, 1906; Порівнання основ народного музикального стилю. — Перемишль, 1907; Стара натуральна музика 16 віка середньої Европи (старі натуральні інструменти 16 в.). — Перемишль, 1907; Русько-народний музикальний стиль. — Перемишль, 1907. — Ч. 1, 1911. — Ч. 2: Русько-народна натуралістична музика (1913); Повна інструментація європейських (і руських) народних інструментів (посібник). — Л., 1914; Школа церковного пінія (рукопис) тощо.

І. Бажанський

П. Бажанський

фольк. зб.: Галицько-буковинські народні мелодії (1890—1906), Русько-народні галицькі мелодії (Перемишль, 1905—12).

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України 2-ї пол. XIX ст. — К., 1969; *Пйкідка О.* Після довгих років забуття (Про життя і творчість українських композиторів). — Л., 2003; *Вахнянин Н.* Наші русько-народні галицькі мелодії, видані сотнями від 1905 р. о. проф. Бажанським (рецензія) // *Бажанський П.* Русько-народні галицькі мельодиї. V сотня. — Перемишль, 1907; *Кушлик Н.* Порфирій Бажанський — сторінки життя і творчості // Вісник Прикарпат. ун-ту: Мистецтвознавство. — Івано-Франківськ, 2003. — Вип. 5.

А. Мухо, О. Шевчук

А. Баженов

БАЖЕНОВ Анатолій Іванович (2.12.1945, м. Дніпропетровськ) — скрипаль, педагог. З. а. УРСР (1973). Н. а. УРСР (1989). Доцент (1990). Професор (1995). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1977), Респ. конкурсу скрипалів (Київ, 1968), дипломант Всесоюз. конкурсу (Ленінград, 1969), міжн. "Празька весна" (1972; Диплом 1 ступеня та спец. премія Муз. фонду "За найкраще виконання творів сучас. чес. композитора"). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1963, кл. *М. Лібермана*), Моск. конс. (1968, кл. Б. Беленького), асистентуру-стажування при Київ. конс. (1971, кл. *О. Криси*). Конц. діяльність розпочав артистом Держ. симф. оркестру УРСР (1968—69), перша скрипка *Квартету ім. М. Лисенка* (з 1970), виступає як соліст та в *ансамблі* з *Н. Магомедбековою* (*фп.*). З *І. Кучером* (влч.) виступав у числ. *тріо* з різними япон. піаністами, у *квінтетах* та ін. *ансамблях*. З однаковим успіхом виконує твори клас. та сучас. репертуару. У складі Квартету гастролював та проводив майстер-класи в США, Канаді, Німеччині, Великій Британії, Фінляндії, Франції, Польщі, Алжирі, Японії, на Кубі та ін. країнах. Концертмейстер і соліст Міжн. оркестру чорноморських країн. Викладач Київ. конс. (з 1983), професор (з 1995). У складі Квартету ім. М. Лисенка має числ. записи у фондах Укрдержтелерадіо, 25 платівок фірми "Мелодія" (твори *В. Барвінського*, *Д. Бортнянського*, *Ю. Іщенка*, *В. Кирейка*, *Д. Клебанова*, *М. Колесси*, *Б. Лятошинського*, *В. Сильвестрова*, *Є. Станковича*, *А. Штогаренка* та ін.), понад 10 CD з "*Київською кameratoю*". Б. — редактор більшості скр. партій концертів та кам.-інстр. ансамблів укр. комп., 1-й вик-ць багатьох скр. творів *М. Скорика*, Є. Станковича, *В. Зубицького* та ін. Брав участь у зйомках хронік.-докум. фільмів "Квартет ім. М. В. Лисенка" (1974, "Укртелефільм", реж. О. Бійма), "Євген Станкович" (1993, реж. В. Скворцов), "Симфонія пасторалей" (2000, реж. О. Бійма). Має понад 2000 хвилин музики фонд. записів Укр. радіо, у т. ч. — Концерти для скр. з орк. *В. Косенка*, М. Скорика, Є. Станковича, *С. Прокоф'єва*, О. Глазунова, 1-й запис Сонати *Б. Лятошинського* (з Н. Магомедбековою), всі квартети *Л. Бетховена* (у складі Квартету ім. М. Лисенка).

Дискогр.: 25 грамплатівок LP за участю Б. (М.: Мелодия), аудіокасета: *Губа В.* Музика до трагедії В. Шекспіра "Макбет" (з Квартетом ім. М. Лисенка), США, 1992; CD — "Violin music of XX-th century". — К.: J.R.C, JRC 00379—2, 2001; *Сильвестров В.* 3 Квартети. — (Нідерланди): Etcetc, 2002; *Шнітке А.* Струн. тріо та Фп. квінтет (з Квартетом ім. М. Лисенка). — (Німеччина): Amatti, 2003; 10 CD з анс. "Київська камерата".

Літ.: *Боровик М.* Квартет ім. М. В. Лисенка. — К., 1980; *Сікорська І.* Українсько-японське тріо — браво! // Веч. Київ. — 2002. — 4 лип.; *Її ж.* Романтична музика у романтичному виконанні // Урядовий кур'єр. — 2003. — 5 лип.; *Її ж.* Романтичне тріо // Хрещатик. — 2003. — 8 лип.

О. Литвинова

Г. Бажул

БАЖУЛ Григорій Іванович (22.01.1906, Полтав. обл. — 1988, м. Сідней, Австралія) — бандурист. Навч. у Харків. муз.-драм. ін-ті в кл. *Г. Хоткевича*, виконавець його сольних і ансамблевих творів, популяризатор харків. способу гри на *бандурі*. На поч. 1930-х репресований, був на засланні в Сибіру, Півн. Кавказі. 1941—42 мешкав у Харкові, виступав як соліст-бандурист, організував анс. бандуристів. 1944 виступав у Зах. Україні разом із *З. Штокалком*, *В. Юркевичем*, *С. Ганушевським*, С. Ластовичем, С. Малюцою, Г. Смирним. 1944—47 в Німеччині — учасник Капели бандуристів ім. Т. Шевченка, організатор ансамблю (братства) кобзарів ім. О. Вересая. Від 1948 постійно проживав в Австралії. Організатор *Ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича* (1964, Сідней), його кер. до 1974. Автор "Школи гри на бандурі", статей про *Г. Хоткевича*, популяризатор його мист. спадщини, статті "Про культуру і мистецтво". Поміж учнів — *В. Мішалов*.

Літ. тв.: З бандурою по світу (спогади) // Бандура. — 1982. — № 2 (6).

В. Дутчак

БАЗАРЧЕНКО Анатолій Максимович (17.04. 1938, м. Одеса. — 1990, там само) — оперний співак (тенор). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів (Київ, 1964). Вок. освіту здобув в Одес. конс. (1963, кл. *Ф. Дубиненка*). 1961—90 — соліст Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Кобзар ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Олекса ("Арсенал" Г. Майбороди), Кноріс ("Загибель ескадри" В. Губаренка), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Шуйський, Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський, Водемон ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Гвідон ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), де Гріє ("Манон" Дж. Пуччіні)

І. Лисенко

БАЗИЛЕВИЧ (2-а пол. 17 ст.) — композитор, диригент. Муз. освіту здобув у Києві (1691 направлений Львів. братством на навч. ймовірно до Києво-Могил. колегії). Згодом керував хор. капелою Львів. братства, з якою 1694 виїздив до Жовкви на похорон митрополита Досифея. Автор партесних творів, зокр. 4-гол. мотетів (1694). Того ж року написав 2 канони на замовлення Львів. братства.

Літ.: *Ісаєвич Я.* Братства і музична культура // Калофонія. Наук. зб. з історії церковної монодії та гимнографії: До 70-ліття О. Цалай-Якименко. — Л., 2002. — Ч. 1; ЦДІАЛ. — Ф. 129, оп. 1, спр. 1181, од. зб. 13, 37.

Ю. Ясиновський

БАЗИЛЕВИЧ Віра Петрівна [17(30).09.1909, м. Ногайськ Примор. краю, тепер РФ — 1.09.1991, м. Одеса] — педагог, кларнетистка, диригентка, органістка. Доцент (1954). 1936 закін. Одес. конс., кл. кларнета *М. Чернятинського* та 1949 кл. диригування; з 1936 — її викладачка теор. дисциплін і техніки диригування. 1941—44 — викладачка Румунської конс. та паралельно артистка Одес. оперного т-ру. 1949 — фундаторка відділу (з 1961 — кафедри) нар. інструментів; з 1964 — зав. кафедри дух., струн. і нар. інструментів. Музикант широкого профілю та ерудиції: органістка оперного т-ру, диригентка симф. орк., викладачка муз.-теор. дисциплін на виконавських ф-тах, авторка перекладень для кларнета з фп., ансамблів дух. інстр. та ін. Від 1985 — на пенсії. Серед учнів Б. — балалаєчник А. Гриценко, баяністи *Д. Островерхов, В. Кос'янов, В. Євдокимов, В. Дикусаров*, кларнетист *К. Мюльберг*; диригенти *М. Гринишин*, Є. Дущенко, Д. Орлова, П. Дроздов, А. Черноіваненко, які відіграли значну роль у розвитку акад. виконавства та муз. педагогіки в Одесі.

Літ. тв.: метод. рекомендації: Методика преподавания дирижирования; Методика преподавания чтения и анализа партитур; Возможные изменения фортепианной структуры при переложении фортепианных пьес для оркестра (усі — рукоп.).

Літ.: *Власов В.* Народное исполнительство — профессиональные традиции // Одесская консерватория: забытые имена, новые страницы. — О., 1994; Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003; *Власов В., Євдокимов В.* Одеса — центр народно-інструментального мистецтва на Півдні України... професорсько-викладацький склад // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа). — К., 2005.

А. Муха

БАЗИЛЕВИЧ Марія Михайлівна (1891 — 26.02. 1952, м. Одеса) — піаністка, педагог. Закін. Одес. муз. уч-ще по кл. Б. Дронсейко-Миронович та Петерб. конс. по кл. В. Кускової (учениці К. Фон-Арка). Від 1920 — викладачка Одес. конс., вела обов'язкове фп., з 1934 — зав. відд. загального фп., з 1939 — аналогічної кафедри. Працювала також у муз. уч-щі й муз. школі *П. Столярського*. В окупованій Одесі — завуч конс., разом з колегами врятувала бібліотеку та інструментарій конс. Пед. та адміністративна діяльність Б. тривала до 1950.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003; Одесская консерватория: забытые имена, новые страницы. — О., 1994; *Смирнов В.* Реквием XX столетия. — О., 2001.

А. Муха

БАЗИЛИКУТ Богдан Омелянович (24.08.1938, с. Гадинківці, тепер Гусятинського р-ну Терноп. обл.) — оперний та конц. співак (тенор), педагог. З. а. України (1979), Н. а. України (1992). Закін. Львів. (згодом переведений до Дрогобича) пед. ін-т (1960). Вок. освіту здобув у Львів. конс. (1966—71, кл. *М. Шелюшко*). Соліст Львів. т-ру опери та балету (1971—79 і 1984—90), Ансамблю пісні й танцю Півд. групи військ в Угорщині (1979—83). Викладач (1960—71 та з 1985), доцент (1988), професор (з 1992) Дрогоб. пед. ін-ту. Поміж учнів — Е. Аудерська, Г. Смолій, О. Харачко, Б. Полюга, В. Загорбенський та ін. У концертах виконував твори укр. (*М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко, Д. Січинський, В. Барвінський, С. Людкевич, Б. Фільц* та ін.), рос. та зах-європ. композиторів, а також пісні народів світу. Гастролював у Росії, Угорщині, Польщі, кол. Югославії, Бельгії, Данії, Нідерландах, Австрії, на Кубі. У фонд Держтелерадіо України записав понад 70 пісень.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Осакі ("Ріхард Зорге" Ю. Мейтуса), Раду ("У неділю рано" В. Кирейка), Монах ("Олеська балада" Б. Янівського), Голіцин ("Хованщина" М. Мусоргського), Водемон ("Іоланта" П. Чайковського), Володимир ("Дубровський" Е. Направника), Курагін, Боньє, Жерар ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Надір ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Герцог, Альфред ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Ернесто ("Дон Паскуале" Г. Доніцетті), Пінкертон ("Чіо-чіо сан" Дж. Пуччіні), Вальтер ("Тангейзер" Р. Ваґнера) та ін.

Дискогр.: LP грамплатівка з 15-ти нар. пісень — "Богдан Базиликут поет песни народов СРСР. — М.: Мелодия, 1979; у т. ч. укр. нар. пісня "Чорні брови, карі очі"; аудіокасети — "З Різдвом Христовим" (1990) та "Стрілецькі пісні *Р. Купчинського*" (1993) — обидві на "Аудіо Україна" в супр. Нац. оркестру нар. інстр. України, романси *Д. Січинського* та колядки в його обробці.

Літ. тв.: Орфоепія в співі. — Л., 2001; Програми з вокального класу для студентів музично-педагогічних факультетів. — К., 2003; Метод. рекомендації для вчителів музики. — Л., 1987; упоряд. репертуар. зб. "Українські пісні та романси з репертуару Богдана Базиликута". — Л., 2003.

Літ.: *Ігнатенко В.* На сцені Львівської опери. — Л., 1996.

Б. Пиц

БАЙ Юрій Миколайович (30.05.1944, м. Запоріжжя) — композитор, педагог. З. д. м. України (1998). Канд. мист-ва (1986). Професор (1999). Закін. Київ. конс. (1970). 1970—85 працював у Запор. пед. ін-ті, від 1985 — зав. кафедри орк. інстр., диригент оркестру Мелітоп. пед. ун-ту (Запор. обл.). Наук.-метод. робота Б. присв. пошуку інновац. технологій удосконалення інстр. виконавства, підготовки музиканта.

Тв.: для орк. нар. інстр. — "Молдавська рапсодія", "Веснянка січова", "Плотогони", "Карпатська пастораль", "Щедрівка", "Марш запорозьких січовиків". Концертіно для фп. з орк., поема "Січ".

Літ. тв.: Класична "кобзарська" Друга рапсодія М. В. Лисенка // Творчі та практичні питання культурології. — К., 1997. — Вип. 1; Віртуозна побіжність інструменталіста (баяніста) в аспекті мікропроцесуальних психомоторних дій // Там само. — Мелітополь, 2003. — Вип. 19.

М. Давидов

В. Базилевич

Б. Базиликут

Ю. Бай

Л. Байда

БАЙДА Людмила Анатоліївна (10.12.1960, м. Київ) — диригентка, хормейстер. Дружина *М. Гобдича*. З. д. м. України (1999). Закін. Київ. муз. уч-ще (1980, дир.-хор. відділ, кл. В. Шалькевича) та Київ. конс. (1985, дир.-хор. ф-т, кл. *Г. Ткаченко*). Керівник жін. студент. хору "*Павана*" Ін-ту мистецтв Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова (з 1985), доцент (з 1993). У репертуарі — укр. старовин. і сучас. духовна музика, обр. нар. пісень, музика заруб. авторів. Часто звертається до творів сучас. укр. композиторів. За участі Б. вперше прозвучали: кантата "Сім сльозин" та хор. цикл "Співаночки" *В. Зубицького*, хор. цикл *І. Щербакова* на вірші Л. Костенко, "Купальська" *Є. Станковича*, Літургія *Л. Дичко*, деякі хори з опери "Ятранські ігри" *І. Шамо*, "Павана" *В. Степурка*. З хором брала участь у Міжн. хор. фестивалі "Академічна Банска-Бистриця" (1989, Словаччина), виступала у кількох фестивалях "*Музичні прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*", "*Золотоверхий Київ*". 1997 хор "Павана" п/к Б. отримав Гран-прі III Всеукр. хор. конкурсу ім. М. Леонтовича. Має фонд. записи на радіо, телебаченні. CD.

Літ.: *Степанченко Г.* "Золотоверхий Київ" в осеннем Киеве // Зеркало недели. — 1997. — 7 нояб.; *Її ж.* Той дивний світ // Веч. Київ. — 1997. — 5 листоп.; *Її ж.* Луч пробуждения // Зеркало недели. — 1998. — 14 нояб.; *Костюк Н.* Ave, "Золотоверхий" // Студії мистецтвознавчі. — Числ. 2. — 2003; *Сікорська І.* У місячних тонах // Хрещатик. — 2006. — 18 квіт.; *Степанченко Г.* Хору "Павана" 20 років. — К., 2006 (буклет).

Г. Степанченко

БАЙДА-СУХОВІЙ Дмитро Михайлович (8.11.1882, с. Нагірне, тепер Полтав. обл. — після 1970) — актор, режисер, бандурист, збирач і популяризатор укр. нар. пісень, один із засновників укр. кіно. Дебютував 1899 в антрепризі О. Суходольського. Працював у муз.-драм. трупах *М. Садовського*, О. Суслова, *Д. Гайдамаки*, Л. Сабініна. Виступав як бандурист (1907—12 — в дуеті з Д. Гамалією). На поч. 20 ст. утримував власну трупу. 1910—16 — працював у кіно. Після 1917 — кер. червоноарм. самодіяльності, аматор. т-рів. Поставив к/ф "Кума Феська" за водевілем *В. Дмитренка* "Кум-мірошник, або Сатана в бочці" (1910 або 1911), "Шельменко-денщик" за *Г. Квіткою-Основ'яненком* (1912).

Літ.: *Журов Г.* З минулого кіно на Україні. — К., 1959; *Шимон А.* У истоков // *Його ж.* Страницы биографии украинского кино. — К., 1974.

Г. Довбищенко

БАЙЄР (Bayer) Ґеорг (Ґжеґож, Жан) (1771, м. Відень, Австрія — ?) — австр. виконавець на флейтраверсі. Освіту здобув у Віден. академії. 1805—20 мешкав на Волині. Приблизно 1805—09 — флейтист оркестру графа *Ю. Іллінського* в Романові. 1809—10 — викладач Кременец. ліцею.

Літ.: *Шамаєва К.* Музика в Кременецькому ліцеї // Українська музична спадщина. — К., 1989.

Б. Сюта

БАЙКО СЕСТРИ — вок. тріо. Склад: Даниїла Яківна (20.08.1929), Марія Яківна (2.03.1931), Ніна Яківна (5.08.1933, всі — с. Яблуниця, Березівського р-ну на Лемківщині, Ряшів., тепер Жешув. воєводства, Польща). З. артистки УРСР (1969). Н. артистки УРСР (1979). Лауреатки Міжн. конкурсу (Москва, 1957), Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1976). 1945 переселені до м. Буська Львів. обл. Закін. Львів. конс., кл. вокалу *О. Бандрівської* та кл. бандури *В. Герасименка* (1958). Від 1958 — солістки Львів. філармонії. Багато гастролювали в Україні та за кордоном: у Польщі, тодішній Чехословаччині, Угорщині, Німеччині, Бельгії, Франції, Люксембургу, Канаді, США (виступали на засіданні ООН). Понад 40 років представляли укр. мистецтво на різних континентах. Тріо визнане досконалим виконавцем укр. нар., зокр. лемківських, пісень. У репертуарі понад 300 творів — нар. пісні в обр. *С. Людкевича* ("В калиновім лісі", "Як ніч мя покриє", "Сідит пташок") та його авт. твори на вірші В. Пачовського ("Українська баркарола" й "Царівна Млака"); композиції *Ф. Колесси* ("Ягілочка", "Ой зацвіли фіялочки"), *Є. Козака* ("Гаєм зелененьким", "Ой верше мій, верше", "Наша Анничка", "Гори наші Карпати", "Не мелем"), *А. Кос-Анатольського* ("Паперушко"), *Д. Задора*, оригінальні твори укр. та світ. класики. Для Б. спеціально писали *О. Білаш*, *В. Верменич*, *Є. Козак*, *М. Колесса*, *А. Кос-Анатольський*, *П. Майборода*, *Б. Фільц*, *І. Шамо*. Д. Б. — викладач Львів. муз.-пед. уч-ща (1971—1999); М. Б. — викладач Львів конс. (1959, доцент — 1977, професор — 1982) (див. окр. статтю); Н. Б. — викладач КНУКіМ (1982, доцент — 1992, професор — 1996), викладач Стрітенської Вищої школи кобзар. мистецтва (з 1991). Мають фонд. записи на Укр. телебаченні і радіо (1956—1988), 5 грамплатівок LP. Про тріо Б. знято 7 к/ф і т/ф — "Сійся, родися, житопшениця" (1969, реж. Р. Олексів); "Співають сестри Байко" (1970), "Пісня П. Майбороди" (1980), "На три голоси" (1984), "Українська баркарола" (1984), "Сестри Байко сьогодні" у 2-х ч. (2001) — всі реж. О. Біймн. Випущено 3 репертуарні зб. "Співають сестри Байко" (1959, 1972, 1976). Співу Б. притаманні злагодженість голосів, щирість, музикальність, високий професіоналізм, чарівна неповторність (а капела та

в супроводі фп., концертмейстери — з. а. України *Я. Матюха, Т. Лагола*).

Літ. тв.: *Байко Д., Байко М., Байко Н.* Його пісні заполонили наші серця // Зб. "Платон Майборода. Слово про композитора" / Упоряд. *В. Кузик, Т. Винниченко.* — К., 1988.

Дискогр.: грамплатівки LP — Співають сестри Байко. — К.: Мелодия, 1960. — 5289—56 Д—6499—6500; 33 Д—6500 (1965); *Білаш О.* Сви, маля (вірші М. Ноель). Вик. сестри Байко. — К.: Мелодия, 1975. — С30—06257—58, 1975; С 30—06257—8; С 30—17382 (1980); 4ВС—01. С 30—17381—2 (1982); подвійний CD "Співають сестри Байко". — Л.: GAL records, 0144, 2000; CD — Твори *Богдани Фільц* "Любимо землю свою". — К.: НРКУ, К:605962 АЩ, 2004 тощо.

Літ.: *Білинська М.* Квіти Прикарпаття // Співають сестри Байко. — К., 1972; *Баранов В.* Омріяний квартет, якого не було // Київ. — 2003. — № 12; *Гриця С.* Співучі самоцвіти // Вісті з України. — 1974. — 4 квіт.; *Головащенко М.* Триєдина пісня // КіЖ. — 1976. — 29 лют.; *Підорйко В.* І пісня їхня у серцях // Вільна Україна. — 1976. — 21 берез.; *Задерацький В.* Осягаючи задум композитора. Роздуми після концерту з творів С. Людкевича // КіЖ. — 1978. — 2 листоп.; *Гоян Я.* Заспіваю трьома голосами // Рад. Україна. — 1977. — 16 черв.; *Його ж.* Московські зустрічі // Рад. Україна. — 1977. — 20 жовт.; *Красовський І.* Сестри Байко — народні артистки України // Наше слово (Польща). — 1979. — 27 трав.; *Туркевич В.* Стелися, барвінку // Вісті з України. — 1979. — 30 лип.; *Його ж.* Немов гранований кришталь // Карпат. Русь (Нью-Йорк, США). — 1979. — 17 авг.; Триумфальный выступ сестер Байко в карпаторусском центре // Карпат. Русь. — 1979. — 31 авг.; *Гулик Т.* и *М.* Сестры Байко — найкрашы представителі лемковской песенной творчости // Карпат. Русь. — 1979. — 5 окт.; *Ковальская В.* Поют сестры Байко // Правда Украины. — 1986. — 24 апр.; *Булко Ю.* Музика єднає серця // Вільна Україна. — 1987. — 18 лют.

Б. Фільц

БАЙКО Марія Яківна (2.03.1931, с. Яблуниця Березівського р-ну на Лемківщині, Ряшів., тепер Жешув. воєводства, Польща) — співачка (сопрано), педагог, бандуристка, солістка вок. тріо *сестер Байко.* З. а. УРСР (1969). Н. а. УРСР (1979). Доцент (1977). Лауреат Міжн. конкурсу (Москва, 1957), Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1976). Професор (1982). Знайомі з дитинства лемківські пісні визначили оригінальний, особливо натхненний стиль виконання, обумовили неповторність творчого обличчя Б.

Сольний репертуар охоплює бл. 500 творів укр. і заруб. класики, старогалиц. композиторів, суч. авторів, числ. обр. нар. пісень *М. Лисенка, Є. Козака, С. Людкевича, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, Д. Задора* та ін. У репертуарі також солоспіви *Д. Січинського, В. Барвінського, О.* та *Н. Нижанківських, Р. Сімовича, Б. Фільц, М. Скорика, І. Соневицького, В. Флиса, Ю. Ланюка* та ін., конц. програми з творів окр. композиторів — М. Колесси, М. Лисенка, С. Людкевича, Б. Фільц, на вірші одного поета — *Лесі Українки, І. Франка, Т. Шевченка,* темат. концерт з творів репресованих композиторів, вечір пам'яті січових стрільців. Б. також виконувала твори зах.-європ. композиторів — *Б. Бартока, А. Дворжака, З. Кодая,* М. Равеля, О. Респігі, *К. Шимановського* та ін. Як солістка концертувала у Франції (1992), Бельгії (1992, 1993), Угорщині (1993, 1994), Польщі (1994), Німеччині (1995). У складі Тріо сестер Байко гастролювала у багатьох країнах Європи, містах Америки й Канади та кол. Союзу. За час пед. роботи в конс. випустила бл. 30 вокалістів, поміж яких — з. а. України й Росії, солісти Великого т-ру (Москва), обл. філармоній, лауреати міжн. конкурсів *М. Зубанич, Л. Клопотовська, Л. Кондрашевська, Н. Петренко,* В. Сліпак, Г. Чорноба та ін. За участю Б. знято т/фільми: "Романси Лесі Українки" (1987); "До 100-річчя С. Людкевича" (1979).

Літ. тв.: Незабутній педагог (О. Бандрівська) // Музика. — 1983. — № 2; Його пісні заполонили наші душі // Зб. Платон Майборода. Слово про композитора / Упоряд. *В. Кузик, Т. Винниченко.* — К., 1988; Сестри Байко не сьогодні-завтра заспівають разом // Високий Замок (Львів). — 1999. — 29 жовт.; Упоряд. зб.: Співають сестри Байко. —К., 1972; Стелися, барвінку. — К., 1975; Народні пісні в обробці С. Людкевича. / Вст. ст. від упоряд. *М. Байко.* — К., 1980; Лемківські народні пісні. Перший віночок (150 пісень). — Л., 1996; Антологія лемківської пісні. — Л., 2005.

Дискогр.: LP грамплатівки — Співає Марія Байко. — 33Д—00012859—60 (1963); 33Д — 29095 (Леся Українка) (1971); С30—20315—002—Д0315 (Пісні Франкового краю) (1987, запис 1983); С30—17736 (Укр. нар. пісні) (1988, запис 1982); С10—29041—003—29041/0 " О не забудь" (старогалицькі романси і пісні) (1990, запис 1989), усі — М.: Мелодия; аудіокасета: Марія Байко. "Співаночки мої". Українські народні та релігійні пісні. — Л.: ТзОВ "Ліда", 3260—95, 2000; CD "Співаночки мої". — Л.: Галрекордс, 2003; CD Твори Богдани Фільц "Любимо землю свою". — К.: НРКУ, К: 605962 АШ, 2004.

Літ.: *Бобюк Л.* Присвячується Д. Січинському // Музика. — 1986. — № 1; *Білинська М.* Чудовий спів і акомпанемент. Концерт М. Байко і Я. Матюхи // Жовтень. — 1987. — № 4; *Її ж.* Чудовий ансамбль [Творчий звіт М. Байко і Т. Лаголи] // Вільна Україна. — 1966. — 20 листоп.; *Її ж.* Звітують педагоги консерваторії [М. Байко та Т. Лагола] // КіЖ. — 1968. — 26 груд.; *Її ж.* Пісні Франкового краю співає Марія Байко. Анотація // Всесоюз. студия грамзаписи "Мелодия". — М., 1983; *Павлишин С.* Марія Байко / Супровід. текст до CD укр. та англ. мовами. — Л., 2003; *Мисько-Пасічник Р.* "Гей, лети, павутиння" // Митці Львівщини. Календар знаменних і пам'ятних дат на 2006 рік. — Л., 2006.

Б. Фільц

М. Байко

БАЙКОВА Варвара Василівна (бл. 1845, за ін. відом. 1950, Полтав. губ. — ?) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано, згодом контральто), авторка романсів. Закін. 1871 Моск. конс. (кл. О. Александрової-Кочетової). У цей період з успіхом виступала у концертах ІРМТ (голос Б. високо цінував *П. Чайковський*). 1870—73 — солістка Київ. рос. опери (дебютувала у партії Вані в оп. "Життя за царя" *М. Глінки*); 1874—75 — антрепризи *Ф. Бергера* (Харків). Мала звучний чистий голос красивого тембру, ак-

В. Байкова в ролі Ратміра (опера "Руслан і Людмила" М. Глінки)

М. Бак

торське обдаровання. У кам. концертах в Москві й Києві виконувала твори *М. Глінки, О. Даргомижського, Й. С. Баха* (сольна партія в Мессі *h*-moll), В. А. Моцарта (в "Реквіємі" з О. Кочетовою, Дж. Гальвані, С. Демидовим). На вірші Б. писав музику *С. Блюменфельд* ("Тайна").

Тв.: 7 романсів, у т. ч. "Ночь благоуханная" на вірші О. Толстого (усі — М., 1880); "На головку твою светлорусую" (сл. власні). — М., 1885; "Море" ("Зыбь ты великая", за Ф. Тютчевим). — М., 1889, "Когда голубыми глазами" (за Г. Гейне). — М., 1889; Колыбельная песенка ("Ночь на землю уж спустилась", сл. і муз. власні). — М., 1892.

Партії: Ваня, Ратмір ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Морозова ("Опричник" П. Чайковського), Ізяслава ("Рогнеда" О. Сєрова), Зібель ("Фауст" Ш. Гуно), Міледі ("Фра-Диаволо" Дж. Обера).

Літ.: *Кузьмін Р.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

М. Кузьмін

БАЙЛОВА Меланія (1896, с. Сівка Войнилівська Калуш. пов., тепер Івано-Фр. обл. — 3.02.1979, м. Нью-Йорк, США) — піаністка, педагог. Закін. ВМІ ім. М. Лисенка у Львові, продовжувала навч. у Відні (1916—22) у *С. Дністрянської*, П. Вайнгартена. 1939—41 — директорка ДМШ у Львові, 1941—44 — там само продовжувала викладати фп. Член СУПРОМу, виступала як акомпаніаторка скрипалів та співаків (Львів, Калуш, Стрий). В еміграції викладала фп. в Зальцбургу (Австрія) та ін. містах. У США вела клас фп. в Укр. муз. ін-ті, була одним із його засновників, президентом (1970—79).

Літ.: Союз українських професійних музик у Львові. Матеріали і документи. — Л., 1997; *Витвицький В.* Михайло Гайворонський. Життя і творчість. — Л., 2001; *Сиваків В.* Композитор Зиновій Лисько: стильові ознаки творчості в контексті епохи // Syntagmation: Зб. наук. статей на пошану С. Павлишин. — Л., 2000.

Р. Савицький-мол.

БАК Богдан (20 ст.) — музикант оркестру укр. т-ру у Львові (1941—44), автор дит. балету "Кіт у чоботях" (1942).

Літ.: *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. — Л., 1996.

БАК Михайло Абрамович [19.12.1902 (1.01.1903), м. Одеса — 7.11.1989, м. Москва, РФ] — скрипаль, диригент, композитор. Навч. в Одес. конс. (1913—23, кл. скр. *Ф. Стулки* й П. Меренблюма), брав уроки диригування у Г. Столярова (1927, Одеса), гармонії і поліфонії в І. Способіна (1934—36, Москва). Від 1922 — скрипаль Укр. пересувного т-ру в Проскурові (тепер Хмельницький), де дебютував як диригент з виставою "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. 1924—25 — диригент і зав. муз. частини Укр. драм. т-ру в Одесі, 1926—30 — Укр. драм. т-ру ім. М. Заньковецької в Запоріжжі (тепер у Львові), 1930—33 — Укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка у Дніпропетровську. Від 1933 працював у Моск. т-рах (Держ. укр. т-р РРФСР, поставив "Наталку Полтавку" М. Лисенка, "Запорожця за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, "Катерину" М. Аркаса; "Ромен", т-р ім. Є. Вахтангова та ін.). Від 1963 перебував на творчій роботі.

Тв.: балет "Три царства" (1938), Укр. сюїта для хору та орк. (1940), п'єси для різних інстр., романси (у т. ч. "Утоптала стежечку", "На вгороді коло броду" на сл. Т. Шевченка, 1939), музика до драм. вистав, обр. укр., молд. пісень для хору тощо.

І. Гамкало

БАКАЄВА Галина Миколаївна (9.04.1945, м. Київ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1982). Закін. Київ. конс. (1969), аспірантуру при ній (кл. *Л. Єфремової*, 1973). Доцент (1990). Розробила й читає у Київ. конс. (нині НМАУ) курс з історії заруб. музики (до *романтизму*).

Літ. тв.: канд. дис. "История в народных музыкальных драмах Мусоргского" (К., 1982); "Хованщина". — К., 1976; У истоков реалистической музыкальной драмы (оратория И. С. Баха "Страсти по Матфею"). — К., 1988; "Страсти по Матфею" И. С. Баха и "Парсифаль" Р. Вагнера: два лика христианства // Музыка Западной Европы, XVII—XIX вв. — Сумы, 1994; Фундатор українського радянського музикознавства (До 100-річчя з дня нар. М. Грінченка) // Музика. — 1987. — № 3.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004.

О. Литвинова

БАКАЛЕЙНИКОВ Микола Романович [1(13).12. 1881, м. Москва, Росія — 6.03.1957, м. Свердловськ, тепер Єкатеринбург, РФ] — рос. флейтист, диригент, композитор, педагог. Професор (1940). Закін. Моск. конс. по кл. флейти (1900, кл. флейти В. Кречмана). Уроки гармонії та контрапункту брав у С. Танєєва. Грав в оркестрі та диригував балетними виставами у Великому т-рі, де 28.11.1915 поставив "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (за участі *І. Алчевського, К. Держинської, П. Цесевича*). Від 1919 — артист оркестру і диригент Київ. опери, симф. оркестру к/театру "Шанцер", 1926 — один з організаторів Київ. "Симфансу". Від 1931 у Свердловську — диригент опери, з 1933 — зав. муз. частини і диригент драм. т-ру, паралельно з 1933 — викладач, 1939—41 — ректор (з 1940 — професор) Уральської конс. Автор музики до 53-х драм. вистав, у т. ч. "Платон Кречет", "Загибель ескадри" (обидві 1935), "Богдан Хмельницький" (1939) О. Корнійчука.

Літ.: *Штейнпресс Б.* Музыкальная культура Свердловска в 1917–1941 годы // Из музыкального прошлого. — М., 1955. — Т. 2.

І. Гамкало

БАКАЛІНСЬКИЙ (Баккалінський, псевд. Арсень Б.) Арсен Якимович [13(25).01.1880, с. Вороньків, тепер Київ. обл. — 04.1921, там само] — поет, фольклорист, муз. етнограф, упоряд. зб. укр. нар. пісень. Виріс у родині дяка. Закін. Київ. духовну семінарію (1900). Під час навчання брав участь як хорист у конц. подорожі по Україні хору *М. Лисенка* (1899). Учителював на Чигиринщині, Переяславщині, в різних уч-щах Києва, у т. ч. Києво-Пріорському (1906–20). Керував учнів. та робітн. хорами, хором Лук'янівського нар. дому. Повсюдно збирав нар. пісні. Його записи опрацьовували для хору *К. Стеценко* (колядки) та *О. Кошиць*. Багато муз.-етногр. матеріалу залишилося ненадрукованим. У своєму "Співанику..." використав обробки укр. нар. пісень М. Лисенка без його дозволу.

Літ. тв.: *Арсень Б.* Украинській спиванынъ. 100 писенъ з нотамы. — Улаштував Б. Арсень. — О., 1904.

Літ.: *Мировець В.* Б. Арсень. Український співаник з нотами (Рецензія) // Киев. старина. Ежемесячный исторический журнал. — 1904. — Т. LXXXV; *Пархоменко Л.* Кантати і поеми для хору // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

Л. Пархоменко

БАКЕЄВА Віра Миколаївна [18.11(1.12).1906, м. С.-Петербург, Росія — 9.01.1997, м. Київ] — органістка. Дружина *А. Котляревського*, мати *І. Котляревського*. Закін. фп. ф-т Ленінгр. конс. (1933), кл. фп. та органа І. Браудо. 1931–84 гастролювала у багатьох містах кол. СРСР та Польщі. У програмах, окрім творів світ. класики, виконувала твори *А. Солтиса*, *Л. Ревуцького*, *В. Косенка*, *В. Кирейка* та ін. Б. працювала в оркестрах багатьох т-рів. Викладала у Ташкент. (1947–50, кл. органа), Львів. (1952–61, з 1957 — доцент кл. органа та кам. ансамблю) та Новосиб. (1961–68, кл. кам. ансамблю, зав. кафедри, доцент) консерваторіях; Донец. муз.-пед. ін-ті (1968–72, кл. органа та кам. ансамблю, в.о. професора), Київ. конс. (1972–74, кл. органа та кам. ансамблю, в.о. професора). У співавт. з *А. Котляревським* здійснила розшифровку цифрованого баса (партія органа) "Реквієму" В. А. Моцарта. Б. належать перекладення для органа арій старовин. італ. композиторів, пісень *Ф. Ліста*, п'єс для скр. та влч. Г. Форе та Б. Дваріонаса. Спогади Б. та фрагменти листів *Д. Шостаковича* до неї використала С. Хентова у музикознавчих працях "Шостакович на Україні" (К., 1986) та "Шостакович и Сибирь" (Новосибірськ, 1990).

Літ. тв.: И. С. Бах. Магнификат: Путеводитель по концертам; Г. Ф. Гендель. "Иуда Маккавей". Оратория: Путеводитель по концертам (обидві — Ленинград, 1939).

Дискогр.: *Д. Шостакович.* Прелюдии и фуги в обработке для органа В. Бакеевой: c-moll, e-moll, fis-moll; *Д. Шостакович.* Шесть прелюдий и фуг. Соч. 87 // Произведения для органа. — М., 1988. — Вып. 3.

О. Котляревська

БАКІС В'ячеслав Якович (20.12.1947, м. Потсдам, Німеччина) — піаніст. З. а. України (1993). Закін. Київ. конс. (1973), кл. *В. Топіліна*, *О. Снєгірьова*. Дипломант Міжн. конкурсу (Мюнхен, 1971). Лауреат І Респ. конкурсу кам. колективів і виконавців (1983). Творчу діяльність розпочав 1973 як концертмейстер Чернів. філармонії, 1974–77 — викладач кафедри кам. ансамблю, 1977–83 — ст. викладач кафедри спец. фп. Донец. муз.-пед. ін-ту, 1983–91 — концертмейстер Донец. обл. філармонії; 1991–93 — доцент кафедри спец. фп. Виступає як концертмейстер, соліст і ансамбліст. Гастролював із А. Коробко, Л. Єрофеєвою та ін. У репертуарі — твори *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Ф. Шопена*, *Ф. Шуберта*, *Ф. Ліста*, *Й. Брамса*, сучас. укр. композиторів *Ю. Іщенка*, *В. Сильвестрова*, *Г. Сасько*. 1989–90 виконав цикл "Всі фп. концерти В. А. Моцарта". Має фонд. записи на Укр. радіо. Від 1993 мешкає в Нью-Йорку (США) — концертмейстер і викладач фп.

І. Гордєєва

БАКЛАН Олексій Федорович (25.05.1961, м. Київ) — диригент. З. д. м. України (2001). З родини солістів Київ. балету з. а. України О. Потапової та з. а. України Ф. Баклана. Закін. Київ. конс. (1987), кл. симф. диригування *С. Турчака*. Дипломант (спец. диплом) І Міжн. конкурсу балету ім. С. Лифаря (Київ, 1994). Від 1987 — диригент Нац. опери України: балетні вистави "Жізель" А. Адана, "Лебедине озеро", "Лускунчик", "Спляча красуня" *П. Чайковського*, "Баядерка", "Дон Кіхот", "Пахіта" Л. Мінкуса, "Шопеніана", "Попелюшка", "Ромео і Джульєтта" *С. Прокоф'єва*, "Спартак" А. Хачатуряна, "Легенда про любов" А. Мелікова, "Чиполліно" К. Хачатуряна, "Білосніжка та семеро гномів" Б. Павловського. Диригент-постановник балетів "Русалонька" *О. Костіна* (1993), "Коппелія" *Л. Деліба* (1997), "Віденський вальс" на музику Й. Штрауса (2001), "Корсар" А. Адана (2002). Одночасно від 1995 — гол. диригент Київ. акад. муз. т-ру для дітей та юнацтва. Диригент-постановник "Реквієму" В. А. Моцарта, IX Симфонії *Л. Бетховена*, "Stabat Mater" Дж. Россіні (усі — 1998), балетів "Петрик і Вовк" на музику С. Прокоф'єва (1999), "Баядерка" Л. Мінкуса, "Жізель" А. Адана (2000), "Лебедине озеро" П. Чайковського (2001), "Ромео і Джульєтта" С. Прокоф'єва (2002), опери "Ріголетто" Дж. Верді (1999), літ.-муз. композиції "Лісова пісня" на музику *М. Скорульського* (2001), сцен. кантати "Карміна Бурана" К. Орфа (2002). Автор муз. композиції нової версії балету "Лілея" *К. Данькевича* (2003, балетм.-пост. Г. Ковтун) та муз. редакції композиції балету "Весілля Фігаро" на музику В. А. Моцарта (2006, пост. В. Яременко). Від 1990 — диригент концертів Київ. хореогр. уч-ща. Поставив ряд балетних вистав на сценах

А. Бакалінський

В. Бакеєва

В. Бакіс

О. Баклан

т-ру "Міжнародний балет Очі" (м. Нагоя, Японія) та Словен. нац. опери (м. Марібор, Словенія). Гастролював у Німеччині, Франції, Іспанії, Словенії, Хорватії, Португалії, Півд. Кореї, Японії, Півд. Америці.

Літ. тв.: Головне, щоб кожен відчував театр як єдиний організм // *Конькова Г.* Театр. Вхід без квитків. — К., 2001. — Кн. 1.

Літ.: *Доля О.* Мрія його життя // Музика. — 1992. — № 5; *Стебляпко І.* Хто в сім'ї диригент // Театрально-концертний Київ. — 1994. — № 3; *Загайкевич М.* Нове життя "Лілеї" // Музика. — 2004. — № 1–2; *Кобець О.* Профіль. Анфас. Характер // Веч. Київ. — 1989. — 4 лют.; [*Б. п.*]. А музика звучала // Наша газета. — 2002. — 8 берез.

І. Цебенко

Г. Бакланов у ролі Мефістофеля (опера "Фауст" Ш. Гуно)

БАКЛАНОВ (справж. прізв. Баккіс Альфонс-Георг) Георгій Андрійович [23.12.1880 (4.01.1881)], м. С.-Петербург, Росія, за ін. відом. м. Рига, Латвія — 6.07.1938, м. Базель, Швейцарія] — співак (баритон). Співу навч. у професора Київ. конс. *М. Петца*, згодом у С.Пб. брав уроки у І. Прянишникова (1901–04), удосконалював майстерність в Італії у диригента т-ру Ла Скала В. Ванцо (1902–04). На оперній сцені вдало дебютував 1904 в Києві партією Амонасро в опері "Аїда" Дж. Верді. Виступав у приватних антрепризах в Житомирі та Кам'янці-Подільському (1904). 1905–09 — соліст Великого т-ру в Москві. 1909 виїхав до США. Співав в операх Бостона, Чикаго, Нью-Йорка, 1910 — у Віден. придв. опері, 1911–14 — соліст Бостон. опери, 1915–30, за ін. відом. 1917–26 — Чиказ. Міськ. опери (США). 1915 гастролював у Київ. опері. Виступав з гастролями у США (1909), Лондоні й Відні (1910), Німеччині (1911), Празі (1912), Парижі (1913) та ін. 1930 переїхав до Німеччини, 1933 — до Базеля (Швейцарія), де й помер. Мав баритон надзвичайної краси й сили, виконував різноманітні партії (від лір.-баритонових до басових).

П. Бакланов

Партії: Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Індекс, Демон ("Нерон", однойм. опера Ант. Рубінштейна), Боярко ("Сказання про невидимий град Кітеж" М. Римського-Корсакова), Барон ("Франческа да Ріміні", "Скупий лицар" С. Рахманінова), Дон Жуан (однойм. опера В. А. Моцарта), Валентин, Мефістофель, Фауст ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе), Вожчотто, Яго ("Отелло" Дж. Верді), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба).

Дискогр.: записав грамплатівки в Москві ("Грамофон", 1907), Нью-Йорку ("Колумбія", 1911), Відні ("Грамофон", 1913), Києві ("Артистотипія", 1913), Берліні ("Вокс", 1924) та ін.

Літ.: *Зарубин В.* Георгий Андреевич Бакланов // Сов. артист. — 1981. — 30 янв.

Л. Горенко-Баранівська

І. Бакшишев

БАКЛАНОВ Павло Олексійович (14.07.1948, м. Дрогобич Львів. обл.) — хормейстер, фольклорист. З. а. України (1999). Закін. Саратов. конс. (1977, кл. Л. Христиансена). 1965–68 викладач ДМШ, 1968–70 — баяніст Ансамблю пісні і танцю Півд.-кавказьк. військ. округу (Ростов-на-Дону). 1978–80 — викладач кафедри теорії музики та відділу з підготовки керівників нар. хорів Саратов. конс. 1980–89 — гол. хормейстер Омського рос. нар. хору, 1989–90 — засл. анс. пісні й танцю "*Донбас*" (Донецьк). 1990–91 — заст. директора обл. наук.-метод. центру нар. творчості (Омськ). 1991–2002— худ. кер. пісенно-танц. анс. "Полтава" Полтав. філармонії. Від 2000 — кер. фольк. анс. "Жива вода". Одночасно з 2002 — кер. фольк.-метод. відділу філолог. ф-ту Полтав. пед. ун-ту. Автор естр. вок. творів, пісень для дітей, муз. обробок та постановок вок.-хореогр. композицій ("Купало", 1992; "Отамане–батьку наш", 1993; "Їхав козак на війноньку", 1995–96; "Коляда", 1998), числ. обробок нар. пісень. Записував фольклор різних регіонів РФ, а також Полтав. і Донец. областей.

Н. Хоменко

БАКС (Bax) Арнольд Едвард Тревор (8.11.1883, м. Лондон, Велика Британія — 3.10.1953, м. Корк, Ірландія) — англ. композитор, піаніст, диригент. Під враженням своїх гастролей по Україні написав п'єси для фп. "Травнева ніч на Україні", "Гопак" (1910).

БАКШИШЕВ (Бакшиш, Бахшиш) Ілляз Темір-Кая (Темурович) (23.03.1913, м. Сімферополь — 24.07.2000 — там само) — крим.-татар. композитор, диригент, педагог. З. д. м. Крим. АРСР (1940). З. а. Узб. РСР (1973). З. учитель Узб. РСР (1983). З. д. м. України (1993). Лауреат держ. премії АР Криму (1995). Член СКУ. Закін. Сімфероп. муз. технікум (1935), екстерном — Наманганське муз. уч-ще (1954). Навч. в Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (1954–57). 1932–40 — редактор муз. відділення Крим. радіокомітету; 1940–41 — організатор і худ. кер. Держ. ансамблю пісні і танцю крим. татар у Сімферополі. Після масової депортації татар з Криму 1946–56 — зав. муз. частини й диригент узбек. і рос. драм. т-рів у м. Фергана (Узбекистан); 1956–72 — худ. кер. ансамблю пісні і танцю крим. татар "Хайтарма" (Ташкент); 1972–89 — учитель, директор муз. школи в Ташкенті; 1989–93 — один з ініціаторів відродження й худ. кер. Крим.-татар. муз.-драм. т-ру в Сімферополі.

Тв.: балет "Дівчина з Місхора"; для симф. орк. — Рапсодія на кримсько-татарські теми, сюїти, увертюри; понад 50 пісень на власні тексти та вірші крим.-татар. поетів; музика до вистав крим.-татар. т-ру "Дівчина з Арзи" Ю. Болата та Ю. Бахшиша, "Бахчисарайський фонтан" О. Пушкіна, "Насреддін Ходжа" А. Ельтона, "Золота колиска" А. Одабаша, комедія "Все добре, що добре закінчується" (автор музики й тексту); "Къырымтатар йырлары" (Кримсько-татарські пісні). — Сімферополь, 1940 (у співавт.); "Багъчаларчечекачкъанда" (Коли цвітуть сади). — Ташкент, 1967; 50 народных песен. — К., 1993; "Къырымтатар халкъ йырлары" (Кримсько-татарські народні пісні). — Сімферополь, 1996.

Літ.: *Абкелямова С.* Музыкагъа берильген омюр. Композитор Ильяс Бахшиш акъкъында (Життя, віддане музиці. Про композитора Ільяса Бахшиша) // Йылдыз (Зірка). — 1983. — № 2; *Бекиров М.* Бизим Ильяс (Наш Ільяс) // Къырым (Крим). — 1993. — 20 берез.

Ю. Кандимов

БАЛА Ірина (Орися) Миколаївна (бл. 1935, м. Віндзор, США) — оперна й конц. співачка (сопрано). Лауреатка амер. конкурсу вокалістів (1959, Детройт, 1-а пр.). З родини укр. емігрантів. Навч. у муз. школах Віндзора ("Ursulin School of Music"), Детройта, Торонто, Лондона та Нью-Йорка ("Juliard School"). 1959—60 удосконалювалася в школі К. Таранової в Нью-Йорку.

Володіє красивим і досить вишколеним голосом, що особливо добре звучить у верхньому регістрі. Артист. діяльність розпочала концертами у Віндзорі (1955) і Лондоні (1956—58). 1959—60 — солістка "New York Opera Theatre", з 1960 — "Santa Fei Opera Co" в Нью-Мексико. З останнім театром гастролювала в Канаді й Зах. Європі. 1966—67 — солістка "Міської опери" в Нью-Йорку, 1967—68 — "Radio Sity Music Hall", де співала п/к *І. Стравинського*. Від 1959 — постійна солістка симф. оркестру у Віндзорі, Цинциннатті, Вашингтоні, Нью-Йорку та ін. 1961 здійснила велике конц. турне по Канаді, 1966 — в Зах. Європі.

Поміж оперних партій — Маргарита, Джульєтта ("Фауст", "Ромео і Джульєтта" Ш. Гуно), Манон, Баттерфляй ("Манон Леско", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні). У концертах виконує твори *М. Лисенка*, *С. Людкевича*, *В. Матюка*, *В. Барвінського*, В. А. Моцарта, Дж. Верді, Ш. Гуно, *Й. Брамса*, Дж. Пуччіні, укр. нар. пісні.

Літ.: *Е. К.* Орися Бала у складі оперної компанії в Нью-Йорку // Свобода (Нью-Йорк). — 1960. — 9 лют.; *І. О.* Орися Бала — зірка на великій сцені у Нью-Йорку // Там само. — 1967. — 27 лип.

І. Лисенко

БАЛАГУЛИ (балагульство, балагульщина, дворацтво, від єврейськ. Balahula — балагула — фіра) — представники шляхет. молоді з середовища польс. поміщиків на Поділлі (1830—50), які репрезентували соц.-культ. явище, назване балагульщиною, балагульством, викликане суспіл. реакцією на поразку поляків у повстанні 1831. Столицею вважався Бердичів. *І. Франко* характеризував Б. як "елементарну, малосвідому, а часто цинічну реакцію против усієї тої фальші шляхетсько-панського життя, що виробилася віками та особливо при кінці XVIII і на початку XIX в. дійшла до найвищого ступеня під впливом французчини". Їхній характерний і звичний спосіб життя пов'язувався з подільськими ярмарками, балагульськими запрягами, кінськими перегонами, гучним полюванням, пияцтвом і зухвалою гульнею тощо. Цей стан поведінки доповнювався спрощеною (зукраїнізованою) манерою одягу (гунька або свитка з грубого сукна), люлькою в зубах та специфічним напівпольським, напівукраїнським мовним жаргоном. Водночас Б. намагалися здобути собі прихильність серед укр. селян, тож демонстрували певний рівень проукраїнських симпатій, що засвідчувало, зокр., створення ними укр. пісень. За зразок для наслідування їх автори брали не справжні нар. пісні, а популярні у дворах псевдокозацькі (радше т. зв. дворацькі) пісні з властивими їм буденністю змісту, невибагливим розумінням естетики слова й музики. До таких зразків належать: "Сльози" ("Кажуть люде, щом щасливий"), "Погулянка" ("Сім день молотила"), "А чиє щастя" ("День по дневі рік проходить"), "Вернигора" ("Нуте, хлопці, виходь з хати"), "До друзів" ("Спам'ятайтесь, друзі милі"), "Чумак" ("Ой я чумак нещасливий"), "Над Ятраньом" ("Там, де Ятрань круто в'ється") тощо. Остання пісня наприкінці 1850-х була популярною в шляхетс. дворах на Полтавщині, в Галичині з'явилася у варіанті "Там на горі крута вежа" у 1860-х. Поміж авторів таких новотворів *Т. Падура*, *А. Шашкевич* та ін. Числ. зразки цих пісень вміщено у зб. *Вацлава з Олеська*, *А. Коціпінського* та ін.

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Франко І.* "Король балагулів" Антін Шашкевич і його українські вірші // *Його ж.* Зібр. тв. У 50 т. — Літ.-крит. праці (1903—1905). — К., 1982. — Т. 35.

О. Шевчук

БАЛАДА (*нім.* ballade, *франц.* ballade, *прованс.* balada, від *пізньолат.* ballo — танцюю). 1. Жанр вок. та інстр. музики, якому типологічно притаманні риси епічної пісенності, елементи танцювальності, вплив літ.-програмних асоціацій. Початково сформувався в добу середньовіччя (кін. 12 ст.) у роман. народів як вок. жанр, що супроводжувався танц. рухами. Завдяки мандруючим музикантам — менестрелям — поширився у країнах Європи. Появу Б. у профес. музиці значною мірою спричинив розквіт літ. балади в епоху *романтизму* (Р. Бернс, В. Скотт, Ф. Шіллер, Й. В. Гете, А. Міцкевич, В. Жуковський, *Т. Шевченко*). До яскравих прикладів вок. різновиду Б. належать "Лісовий цар" ("Вільшаний король") *Ф. Шуберта* на вірші Й. Гете, "Лорелея" *Ф. Ліста* на текст Г. Гейне, "Балада про Фульського короля" з опери "Фауст" Ш. Гуно, Балада Томського з опери "Пікова дама" *П. Чайковського*. На відміну від вок., інстр. Б. (переважно для фп.) — досить розгорнута, вільно побудована п'єса, де поєднуються розповідні і лір.-драм. моменти (*Ф. Шопен*, *Ф. Ліст*, *Й. Брамс*). Окреме місце посідає фп. "Балада" Е. Гріга, де вперше в історії жанру було використано форму варіацій.

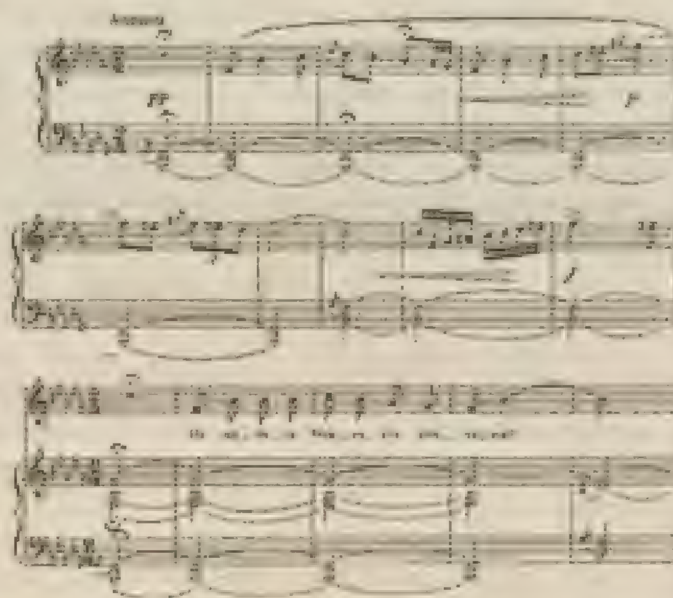

Балада "Ксеня" Ю. Мейтуса для голосу і фп.

Титульна сторінка видання "Балади"

М. Балакірєв

В укр. музиці до жанру Б. зверталися *Т. Безуглий* ("Дві балади на теми козацьких похідних пісень", 1856), *М. Вілінський* (1917–25), *С. Людкевич* (обидві на нар. теми у формі варіац. циклів), *Б. Лятошинський* ("Соната-балада", 1925, "Балада", 1929), *І. Белза, В. Годзяцький* (1960), *О. Красотов* (1962), *О. Носик* (1967), *В. Довженко* ("Козацька балада", 1967), *В. Тилик* ("Канівська балада", 2000) та ін. — всі для фп.; "Балада про Донбас" (сл. М. Карпова, 1956) та "Балада про Чорне море" (сл. Л. Татаренка, 1966) *М. Жербіна*, "Балада про героя" *Д. Задора* (сл. П. Скунца, 1971) — належать до вок.-симф. жанру, "Балада про героїв" *Г. Глазачова* (1983), Балада (1989) *А. Золкіна* — для симф. оркестру. Існують зразки опер-балад: моноопера для баритона "Волзька балада" *Г. Жуковського* (лібр. Л. Ошаніна і В. Багмет, 1967), "Альпійська балада" *В. Губаренка* (лібр. М. Черкашиної за повістю В. Бикова, 1984) та ін. Поміж числ. вок. Б. — "Ксеня" *Ю. Мейтуса* на вірші *А. Малишка* (1961), "Дрогобицький яр" *В. Іванова* на сл. Н. Ланге), "Балада про мальви" *В. Івасюка*, "Балада про солдата" *В. Бистрякова* тощо.

2. Лір.-епічні фольк. твори з розгорненим гостро драматичним та трагічним сюжетом, часто з елементами фантастики. У Б. відтворюються виняткові, незвичні життєві події, фатальні збіги оставин в особистому, сімейному та громад. житті. Нар. мораль і філософія, повір'я та прикмети втілюються нерідко у казково-фантаст., міфічній формі. Особливо характерні для сюжетів Б. побутові та любовні драми. У сх.-слов'ян. та європ. фольклорі Б. — один з найпоширеніших фольк. жанрів. Основна ознака Б. — сюжетність, оповідальність, втілена у пісенній формі. Розгорнута сюжетика Б. концентрує на собі осн. увагу виконавців та слухачів. При тому наспів відходить дещо на другий план. Все це в сукупності з давнім істор. корінням жанру, драм. сюжетикою обумовлює афористичність, інтонац. яскравість, надзвичайну стійкість до варіювання більшості баладних наспівів, канонізацію віршування у поет. строфіці, повторення 2-ї частини строфи, рефреновість тощо. Чимало Б. має спільні або близькі за мелодико-інтонац. змістом наспіви. У цілому в порівнянні з позаобряд. лірикою мелос Б. має давніше генетичне коріння, але пізніший за обряд. наспіви.

У регіонах, де в нар. виконанні переважає сонорність (зокр. на Подніпров'ї), сюжети Б. стискаються або обриваються, перетворюються на лір. пісню. У центр. Україні Б. виконуються

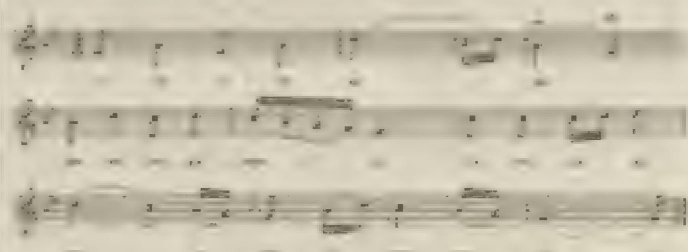
У неділю рано, рано, порранейку (Балади. Родинно-побутові стосунки. – К., 1988. – С. 239)

здебільшого гуртом із гетерофонним типом *багатоголосся*. У зах. обл. зростає роль сольного виконання Б., збільшується їх питома вага у пісенному репертуарі нар. виконавців.

3. Жанр *рок-музики*, що характеризується ліричністю і мелодійністю. В Україні поширився від кін. 1960 — поч. 1970-х. З-поміж найкращих рок-балад — "Бандуристе, орле сизий" (муз. *О. Тищенка*, сл. *Т. Шевченка*, гурт "*Зимовий сад*", 1989), "Чорний ворон" (гурт "Святий сон", 1991), "Очі відьми" (гурт "*Вій*", 1993) та ін.

Літ.: *Панкратова В.* Баллада. — М., 1960, 1963; Народні балади Закарпаття / Запис та впорядкування текстів, вступ. стаття і прим. *П. Лінтура*. — Л., 1966; *Нудьга Г.* Українська балада. — К., 1970; *Фільц Б.* Український радянський романс. — К., 1970.; *Її ж.* Гармонія солоспіву. — К., 1979; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика (1917–1977). — К., 1980; *Дей О.* Українська народна балада. — К., 1986; Балади: кохання та дошлюбні взаємини. — К., 1987; Балади: родинно-побутові стосунки. — К., 1988; *Ванцький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990.

Л. Єфремова, О. Кушнірук

БАЛАКІРЄВ Мілій Олексійович [21.12.1836 (2.01.1837), м. Нижній Новгород, Росія — 16(29).05.1910, м. Петербург, Росія] — рос. композитор, диригент, піаніст, муз.-громад. діяч. Гри на фп. навч. приватно в О. Дюбюка в Москві (1846) і К. Ейзріха в Ниж.-Новгороді (1850–51). Організатор і керівник "Могучої кучки" (1862–72). 1873–94 — кер. *Придв. слів. капели* в Петербурзі. У репертуарі Б. як піаніста були, зокр., твори *А. Гуссаковського*. Поміж вихованців Б. у Придв. капелі — *Ф. Якименко*, який залишив спогади про нього. Був знайомий з *Т. Шевченком* (з 1859), високо цінував його творчість.

Літ.: Милий Алексеевич Балакирев. Исследования и статьи. — Ленинград, 1961; Милий Алексеевич Балакирев. Летопись жизни и творчества. — Ленинград, 1967; *Гордеева Е.* Композиторы "Могучей кучки". — М., 1985; *Івановський В.* Мілій Олексійович Балакірєв // Рад. музика. — 1937. — № 1.

БАЛАЛАЙКА — нар. 3-струн. щипковий інструмент сімейства тамбуровидних. Деякі дослідники вважають, що Б. виникла у побуті скоморохів Київ. Русі, була відрожена й модернізована В. Андреєвим у кін. 19 ст., набула поширення й в Україні. Від 1920-х є складовою оркестрів нар. інстр. (Харків, *В. Комаренко*). Згодом, у повоєн. час, вийшла на естраду як сольний акад. інстр. Б. має дерев. корпус трикутної

форми, складений з окремих сегментів, довгий гриф з дещо відтягнутою назад голівкою; метал. струни (у 18 ст. 2 з них були жильні, у сучас. Б. — нейлонові). На грифі конц. Б. 16–20 метал. ладів. Нар. Б. настроювали переважно за "гітарним" принципом, по тонах мінорного тризвука, конц. Б. — інакше: 2 струни (*мі* 1-ї окт.) звучать в унісон, 3-я (*ля*) — на кварту вище. Осн. прийоми звуковидобування — брязкання пальцями правої руки (без вел. пальця), тремоло, pizzicato, glissando, флажолети тощо. У відповідній групі оркестру рос. нар. інструментів використовуються різновиди Б. (прима, секунда, альт, бас, контрабас).

В Україні Б. пов'язана з діяльністю виконавця і педагога *Є. Блінова*, його учнів — А. Рябініна, *Ю. Алексика*, *В. Іллящевича*, Т. Кокоші (Ануфрієнко), В. Заболотного, Г. Шишкіна, їхніх вихованців та колег — А. Гриценка, Є. Тростянського, В. Мосяженка, О. Сірої, С. Галкіна, В. Відмицького, О. Мурзи, В. Урбановича, В. і Є. Чорнокондратенків, Л. Козачок та ін. До укр. репертуару входять концерти *Т. Шутенко*, *Н. Шульмана*, *К. Мяскова*, *О. Канерштейна*, *Я. Лопатинського*; соната *Ю. Іщенка*, п'єси *В. Полевого*, *С. Зубцова*, *В. Золотухіна*, *А. Мухи* та ін. Виконувався концерт для бандури та балалайки *Г. Таранова*. У 1960–80-х збагачено фонд метод. та пед.-інструкт. літ-ри.

Літ.: *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; *Його ж.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа). — К., 2005.

А. Муха

БАЛАНДЮК Андрій (кін. 19 — 1-а пол. 20 ст.) — галиц. композитор-аматор. Автор стрілецьких пісень ("Гімн коша", "Ой зацвіла черемха" та ін.) часів 1-ї світ. війни.

БАЛАНДЮК Антін (12.01.1893, м. Красне Буського р-ну Львів. обл. — 13.12.1953, м. Івано-Франківськ) — скрипаль, композитор, педагог. Закін. учител. семінарію у Станіславові (тепер Івано-Франківськ, 1911) та Муз.-пед. ін-т у Львові, кл. скр. *Й. Москвичева* (1923). Учитель кл. скрипки та співу у школах Станіславова. 1914–20 — учасник визвольної війни УСС (член "Пресової Кватири" разом з *М. Гайворонським*, *Л. Лепким*, *Р. Купчинським*) і УГА, музикант військ. оркестру п/к М. Гайворонського, учасник струн. квартету (з М. Гайворонським, *Я. Барничем*, Р. Лесиком). Брав участь у концертах для стрільців на вечорах пам'яті *Т. Шевченка*. Був ув'язнений польс. владою у таборі полонених у Тухолі (1920–21), Помор'я (Польща).

Тв.: хорові — кантата "Україна" для міш. хору з фп. на сл. М. Підгірянки (рукоп.), "Білий світ" для міш. хору на сл. М. Підгірянки (1910, рукоп.); "Іграшка" для міш. хору з фп. на сл. В. Пачовського (рукоп.); "Гімн Коша" ("За сімома десь горами", сл. А. Лотоцького, 1917, опубл. у зб. "Червона калина" (Л., 1918); солоспіви — "Ой жалю мій, жалю" для голоса з фп. (1911, рукоп.); "По довгім, важкім отлінню" для голосу з фп. (сл. І. Франка, 1911, рукоп.); "Ідеш ти від мене" для голосу з фп., сл. П. Карманського; "З-під Чорноморської границі" для голосу з фп. (рукоп.); "Ой зацвіла черемшина" для голосу з фп., сл. Р. Купчинського (1917), обр. стрілецьких пісень Р. Купчинського, укр. нар. пісень.

Літ.: *Подуфалий В.* Як з Бережан до Кадри // Стрілецькі пісні Р. Купчинського. — Тернопіль, 1990; *Купчинський Р.* Стрілецька пісня // Стрілецька Голгофа. Спроба антології. — Л., 1992.

П. Медведик

БАЛАНКО Микола Якович (18.04.1956, с. Лука Барська Барського р-ну Вінн. обл.) — трубач, педагог. З. а. України (1997). Лауреат Респ. конкурсу "Нові імена" (1988). Закін. Одес. конс., кл. В. Луба (1980). 1978–82 — соліст Одес. симф. оркестру; з 1983 — симф. оркестру Нац. опери України, з яким гастролював у країнах Європи, Бразилії, Японії. У репертуарі — концерти для труби з орк. Й. Гайдна, І. Гуммеля, М. Вайнберга, *С. Василенко*, В. Щолокова, *Д. Шостаковича*. 1995–96 — учасник брас-квінтету "Україна". Як соліст багато концертує в Україні. Має фонд. записи на радіо й ТБ. Від 1990 — викладач, з 1999 — доцент НМАУ.

І. Гамкало

БАЛАНОВСЬКА (за чол. — Ексузович) Леоніда Миколаївна [26.10(7.11). 1893, м. Шпола Київ. губ., тепер Черкас. обл. — 28.08.1960, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (драм. сопрано), педагог. Початки муз. знань отримала від матері-піаністки в Єлисаветграді (тепер Кіровоград). Співу навч. у Петерб. конс., кл. С. Цехановської (1902–06). 1905 з великим успіхом вик. партію Джоконди на сцені Петерб. "Нової опери" (антреприза І. Церетелі), отримала фото з дарчим написом від Т. Руффо, який виступив її партнером у партії Барнаба. Весною 1906 вперше у Петербурзі виконала партію Кундри ("Парсифаль" Р. Вагнера), того самого року дебютувала в партії Валентини ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера) на сцені Маріїн. т-ру. З успіхом виступала в Києві в антрепризі С. Брикіна (1907–08). Солістка Великого т-ру (1908–09, 1925–26), там само — 1-а вик-ця партій Мілітриси, Ганни ("Казка про царя Салтана", "Майська ніч" *М. Римського-Корсакова*), Брунгільди ("Загибель богів" Р. Вагнера). Партнери: *І. Алчевський*, *П. Андрєєв*, *Г. Бакланов*, *Г. Боссе*, *А. Нежданова*, *Л. Собінов*.

Брала участь в укр. муз.-драм. тов-ві "*Кобзар*" (1910–17, Москва). Співала у Севастоп. оперному т-рі (1919–22), Харків. т-рі опери та балету (1926–28, 1933). Гастролювала у Франції, Великій Британії, Австрії (1911, 1912, 1914) з вагнерівським репертуаром. Виконувала твори *М. Мусоргського* та Р. Вагнера в ансамблі з *Генр. Нейгаузом* та *К. Шимановським* у Єлисаветграді (1918). Разом із *Л. Собіновим* брала участь в організації муз.-навч. закладів Сімферополя й Севастополя (1921–22). Викладачка Мінськ. муз. технікуму (1924), Харків. муз.-драм. ін-ту (1927–33), зав. вок. кафедри Бакин. конс. (1933–35). Викладачка Моск. конс. (1935–55), професор (з 1941), педагог хору Ве-

А. Баландюк

М. Баланко

Л. Балановська в ролі Брунгільди (опера "Валькірія" Р. Вагнера)

ликого т-ру (1944–48). Поміж учениць — А. Соленкова, Н. Добролюбова.

Найкращі партії: Тетяна і Ольга, Поліна, Марія, Оксана ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Мазепа", "Черевички" П. Чайковського), Купава, Февронія ("Снігуронька", "Сказання про невидимий град Кітеж" М. Римського-Корсакова); Кармен, Аїда, Леонора, Мюзетта та ін.

Дискогр.: 6 грамплатівок — арії з опер М. Римського-Корсакова, Дж. Верді, Р. Вагнера. — "Пате". — 1913.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Гозенпуд А.* Русский оперный театр между двух революций. 1905–1917. — Ленинград, 1975; *Боголюбов Н.* Шестьдесят лет в оперном театре. — М., 1976 [передр. у кн.: Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Львів.; Нью-Йорк, 2003]; *Лисенко І.* Видатна співачка // Вітчизна. — 1984. — № 7; *Його ж.* З фантастичного дебюту // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; Автобіографічні записи зберігаються в родинному архіві родичів співачки у Москві.

І. Сікорська

БАЛАНОВСЬКИЙ Леонтій (2-а пол. 17 ст., м. Ніжин, тепер Черніг. обл.) — співак. Був співаком у "комнате" царівни Наталії Олексіївни в Москві до 1702.

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973.

В. Балаховська

БАЛАХОВСЬКА Валерія Валеріївна (8.10.1968, м. Київ) — органістка. Дипломантка (та спец. приз "За краще виконання тв. М. Регера") і Міжн. конкурсу органістів ім. О. Янченка (Волгоград, РФ, 2002). Закін. Київ. ССМШ, кл. фп *С. Зубкової* (1987) та Київ. конс. (1992), кл. фп. *І. Павлової*, органа — *Г. Булибенко.* Від січ. 1992 працює солісткою Будинку органної та кам. музики у Києві. Стажувалась у професорів Е. фон Камеке (Німеччина), Ф. Кліндри (Чехія), Б. Біллетера (Швейцарія), Й. Труммера (Австрія). Крім концертів в Україні, гастролювала в країнах Балтії, Білорусі, Росії, Узбекистані, Польщі, Німеччині, Австрії. Вик. діяльність, окрім сольних виступів, включає ансамблі з вокалістами, інструменталістами, зокр. — з *В. Степовою, І. Борком, Квартетом ім. М. Лисенка, "Київською камератою"*, з хор. *Ансамблем клас. музики ім. Б. Лятошинського, Нац. симф. оркестром України.* У репертуарі — твори різних стилів і епох від *бароко* до сучас. зах.-європ. класики, композицій *М. Колесси, Л. Дичко, В. Гончаренка, Є. Льонка.* Учасниця міжн. органних фестивалів в Україні (Київ), Польщі (Кельце). Має записи у фондах Укр. радіо і ТБ. Записала CD з творів зах.-європ. класики (2000).

Літ.: *Миловицкая В.* Исполнительскому искусству Валерии Балаховской свойственны филигранное мастерство, умение глубоко проникнуть в авторский замысел, эмоциональность и благородство // Компаньон. — 2001. — № 8; *Хитров О.* Відкриття 21-го сезону Національного будинку органної та камерної музики України // Магістраль. — 2001. — 2 верес.; *Храпачова М.* Правильное понимание баховского жизнелюбия // Афиша. — 2003. — 10 сент.

Б. Фільц

Д. Балацький

БАЛАЦЬКИЙ Дмитро Євменович [26.10(8.11). 1902, м. Гайсин, тепер Вінн. обл. — 15.03.1981, м. Полтава] — хор. диригент. Закін. 1929 Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка. Один із засновників і керівників (1923–25) Гайсин. хор. капели "Зірка", 1927 — один з ініціаторів створення "*Хорансу*" (хору без диригента), 1929 — методист самодіяльного хор. мист-ва, кер. об'єднаного хору київ. вузів, вок. анс. Радіокомітету, 1937–38 — худ. кер. Держ. капели бандуристів УРСР. 1938 репресований і висланий до Казахстану. 1947–48 — кер. хор. капели Одес. філармонії, 1948–49 — хормейстер Ансамблю пісні і танцю УРСР у Києві. Від 1949 — кер. хор. капели Полтав. обл. філармонії; 1951–61 — самодіял. хору і вок. ансамблю. Автор музики пісні "Розпрягайте, хлопці, коні" (1918), що стала народною. *М. Рильський* присвятив Б. вірш "Бетховен".

Літ. тв.: З піснею в серці (Спогад про М. Т. Рильського) // Син країни Рад. — К., 1982.

Літ.: *Кауфман Л.* Пісня знаходить автора. — К., 1966.

І. Гамкало

В. Балей

БАЛЕЙ Вірко (Вірослав) Петрович (21.10.1938, м. Радехів Львів. обл.) — композитор, диригент, піаніст, муз. публіцист, продюсер. Лауреат Держ. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1996). Член НСКУ (1997). Від 1949 мешкає у США. Гри на фп. навч. у *Р. Савицького, Р. Левіної*, К.-У. Шнабеля. Брав уроки з композиції у М.-Х. Регера, М. Давидовські, Д. Ерба; диригування — у В. ван дер Берга. Закін. конс. в Лос-Анджелесі, США (1962). Диригент оркестру 52-ї армії США (1963), диригент, композитор та аранжувальник оркестру 84-ї армії США в Німеччині (1963–65), муз. директор і диригент Т-ру танцю в Неваді (1975–77), диригент симф. оркестру ун-ту в Лас-Вегасі (1976–78), муз. директор і диригент кам. оркестру Лас-Вегаса (від 1974), симф. оркестру Невади (від 1980), опери Лас-Вегаса (1983–88). Гостьовий диригент багатьох оркестрів, у т. ч. С.Пб., Моск., Київ., Львів. філармоній, оркестру філармонії Мехіко. Співдиректор та гостьовий диригент "*Київ Музик Фесту*" та анс. солістів "*Київська камерата*".

Комп. творчість Б. характеризується інтонац. опорою на укр. фольклор (*неофольклоризм*) та орієнтацією на *постмодернізм.* Б.-піаніст відомий як інтерпретатор творів В. А. Моцарта, в його репертуарі також музика *Ф. Ліста*, Р. Шумана, П. Булеза, А. Шенберга, Д. Кейджа, твори укр. композиторів.

Б. — автор спец. лекційного курсу рад. (у т. ч. й укр.) авангардної музики, вважається визнаним авторитетом як її знавець, читав лекції в ун-тах Гарварду, Йеля та ін. Б.-диригент і музикознавець відкрив зах. слухачеві творчість *Б. Лятошинського, В. Сильвестрова, І. Карабиця, Є. Станковича, М. Скорика, В. Годзяцького, В. Губи, В. Загорцева* та ін.

Автор музики до укр. худ. фільмів "Лебедине озеро: Зона" (і продюсер), "Легенда про гетьмана Мазепу" (реж. Ю. Іллєнко), продюсер

авторських концертів у США та Канаді багатьох укр. композиторів. Активно популяризує укр. музику за кордоном.

Тв.: опера "Голод" (лібр. Б. Бойчука, 1986, 1995, прем'єра у Лас-Вегасі, 1996); "Woodcut" для струн. орк. (1971), "Дума-монолог" для орк. (1985, присв. *А. Веделеві*), інтерлюдія для гобоя, арфи та трьох струн. орк. (1991), "Яблуко Адама", прелюд для орк. (1991), "Спів Орфея" для гобоя та струн. орк. (1994), Концерт для скр. з орк. № 1 (1987), № 2 (1988), Концерт для фп. з орк. (1990–93), "Dreamtime" для кам. орк. (1993–95), Подвійний концерт для влч. та фп. (1971, 1990); цикл Ноктюрналій для фп. (№ 1–6, 1958–88), 2 Думи для фп. (1959); Партита № 1 для 3-х тромбонів та 3-х фп. (1970, 1976), Партита № 2 для труби та фп. (1992); вок. цикл "Слова VII" для мецо-сопрано та кам. анс. (1979), "2 пісні у старовинному стилі" для сопрано та фп. (1960).

Літ. тв.: Україна і "перша німецька хвиля" // Українська тема в світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; The Kiev Avantgard: "A Retrospective in Midstream" // Numus West. — 1974. — № 6; Die Avantgarde von Kiew. Ein Retrospektive auf Halbem Weg // Melos — Neue Zeitschrift fur Musik [Germany]. —1976. — July–August; Огромный интерес к музыкальной жизни СССР // СМ. — 1989. — № 10; Канн для співаків // КіЖ. — 1991. — 26 січ.; статті в ж. "Сучасність" (зокр., "Орфей розкутий". — 1994. — Ч. 2–3), "Numus West", "Per ornino Art", г. "Ukrainian Weekly", зокр. " Kyiv Music Fest'92" (1992, № 41); 26 статей до "New Grove Dictionary" (1992); 6 ст. до "Biografical Dictionary of Russian / Soviet Composers" (1989).

Дискогр.: "Chamber Music of Virko Baley". — Cambria, 1995. — VI 1, VI 2, VI 3; *Virko Baley*, conductor, "Young Russia" State Symphony Orchestra of Moscow Orchestrial Music of *Boris Lyatoshynsky*, Polish Suite, Ouverture on 4 Ukrainian Themes, Intermezzo, Lyric Poem, Fantastic March (Le Chant du Monde/ Russian Season, 1994); *Вирко Балей*, дирижер. Оркестр Мин-ва культ. СССР; Концерт для скр. № 1 (*Ю. Мазуркевич*, скр.), *Ч. Айвз*. 4-е июля; *В. Артемов*. Концерт для 13 исполнителей; *В. Сильвестров*. Постлюдия (Международная книга, 1993); 20th Century Concert Etudes for Solo Violin, *Eugene Gratovich*, violin. *Baley*.... Figments (Titanic Records, 1991); The music of *Morton Subotnick*, featuring "The Wild Beasts" written for and recorded by Miles Anderson and Virko Baley (Novesud, 1991), 20th Century Ukrainian Violin Music, *Eugene Gratovich*, *Virko Baley* and *Bertram Turetzky* (Orion, 1978) та ін.

Відео: Holocaust Symphony № 3 by *Richard Nones*. *Virko Baley*, conductor. The Kharkiv Festival Orchestra. World Premiere Performance Live from Kiev Opera House, Commentary by *Martin Bookspan*. Kultur 1399 VHS Hi-Fi (1994).

Літ.: *Петров І.* Вірко Балей у Києві // Наука і культура. Україна. — К., 1989. — Вип. 23; *Степанченко Г.* Вірко Балей — піаніст, диригент, композитор // Рада. — 1992. — 9 жовт.; Завоювати українській музиці почесне місце. Інтерв'ю з Вірко Балеєм // КіЖ. — 1992. — 29 серп.; *Кузишин О.* Авторський вечір Вірка Балея // КіЖ. — 1995. — 4 лют.; *Грабовський Л.* Свічка, що горить з обох кінців // КіЖ. — 1995. — 11 жовт.; *Сікорська І.* Явище унікальне // КіЖ. — 1996. — 28 лютого; *Її ж.* Живучи в Лас-Вегасі можна бути невід'ємною часткою української культури // Веч. Київ. — 1996. — 12 берез.; *Її ж.* Наш гість // КіЖ. — 1996. — 26 черв.; *Гармель О.* Вірко Балей: "Я люблю писати музику для специфічних людей" // УМГ. — 1999. — № 4; National Academy of Recording Arts and Sciences. — New-York, 1983; American Association for the Advancement of Slavic Studies. — New-York, 1985.

І. Сікорська

БАЛЕМА Микола Опанасович (1.05.1948, с. Жилинці Ярмолинецького р-ну Хмельн. обл.) — диригент, композитор, педагог. Н. а. УРСР (1988). Закін. Хмельн. муз. уч-ще (1964–67, відділ нар. інстр., кл. І. Коробова), Уральську конс. у Свердловську (тепер Єкатеринбург, 1972, кл. диригування Б. Осипова, кл. композиції Б. Гібаліна). Від 1972 — худ. кер. і гол. диригент ансамблю пісні і танцю "Подолянка" (від 1988 — "Козаки Поділля") Хмельн. обл. філармонії. Виступає як режисер конц. програм. Одночасно з 2000 — професор Хмельн. гуманітарно-пед. ін-ту.

М. Балема

Тв.: нар. опера "Вічний став" (лібр. П. Гірника за мотивами легенд про У. Кармалюка), симф. поема "Поділля", рапсодія "Кохаймося, братове", муз.-хореогр. сюїта "Шевченкіана", інстр.-хор. концерт "Думка-шумка", хор. сюїти "Вінок Поділля", "Від Поділля до Карпат", "Дитяча сюїта", інстр. п'єси для фп., скр., фагота, труби; хори та солоспіви на вірші Т. Шевченка, Лесі Українки, сучас. укр. поетів, зокр. Хмельниччини (Б. Тищук, П. Гірник, Л. Карась, А. Ненцінський, М. Вонсо), числ. сольні, ансамбл., хор., інстр. обробки подільського фольклору та оригінальних творів, пов'язаних з нар. традиціями.

Дискогр.: Ансамбль пісні і танцю "Подолянка". — М.: Мелодия, 1988. — С 90 26695 007.

Б. Фільц

БАЛЕТ (франц. ballet, від лат. ballare — танцювати) — синтет. вид сцен. мистецтва, зміст якого втілюється в муз.-хореогр. образах. Балет. твір (спектакль) виникає на основі об'єднання драматургії (літ. сценарію), музики, хореографії (танц. пластики), образотворчого мистецтва (декорації, костюми). Джерела Б. закладені в нар. обрядах, іграх, хороводах, сюжетних танцях. Перші балет. вистави виникли в добу *Відродження* (14–15 ст.) в Італії та Франції. Реформа балет. т-ру пов'язана з діяльністю балетм. Ж. Новерра (1727–1810), який прагнув до драматизації балет. дії, взаємозв'язку всіх складових частин спектаклю, визнавав провідну роль музики як "програми, що визначає рухи і дії танцівника".

Сцена з балету "Лебедине озеро" П. Чайковського

Особливого розвитку балет. мистецтво досягло в епоху *романтизму* (18–19 ст.). На той час формуються осн. елементи клас. танц. лексики, стабілізується муз.-хореогр. структура балет. твору, виникає поняття дансантності (танцювальності) музики (чітка ритм. організація, квадратна будова фраз, виразна, плавна мелодика). Утвердженню романт. напряму в Б. сприяла творчість композиторів А. Адана ("Жізель", 1841; "Корсар", 1856), *Л. Деліба* ("Струмок", 1866; "Коппелія", 1870; "Сильвія", 1876). Разом з тим окреслилась тенденція до спрощеного розуміння функції балет. музики як чітко ритмізованого, позбавленого образної індивідуалізації супроводу до танцю (твори Р. Дріго, Л. Мінку-

9*

Сцена з балету А. Адана "Жизель"

Г. Лерхе – Індора, М. Мономахова – Дико-Дас (балет "Ференджі" Б. Яновського. Харків, 1930 р.)

Я. Герасимчук – Маруся, М. Апухтін – Софрон у балеті "Маруся Богуславка" А. Свєчнікова (К., 1951)

са, Ч. Пуні та ін.). Якісно новий етап у розвитку клас. Б. ознаменувала творчість *П. Чайковського* ("Лебедине озеро", 1877; "Спляча красуня", 1890; "Лускунчик", 1892). Завдяки його реформі музика стала вирішальним компонентом драматургії Б., наблизила її до симфонічної. Водночас вона відповідала вимогам еволюції класичного танц. мистецтва, що особливо яскраво проявилось у постановках М. Петіпа (1818—1910).

Тенденція симфонізації балет. музики знайшла продовження у творчості О. Глазунова (1865—1936, зокр. у балеті "Раймонда", 1898). На поч. 20 ст. формується новий стиль балет. мистецтва, що знаменує відхід від канонізованих дансантних форм, посилену драматизацію муз.-хореогр. образності, застосування виражальних засобів *імпресіонізму, експресіонізму, неофольклоризму*. Чільне місце у розвитку Б. посідає творчість *І. Стравинського* ("Жар-птиця", 1910; "Петрушка", 1911; "Весна священна", 1913), що перегукувалася з реформами балетмейстера М. Фокіна (1880—1942). Вагомі здобутки й оновлення балет. жанру пов'язані з творчими пошуками композиторів *Б. Бартока*, П. Гіндеміта, В. Егка, А. Онеггера, М. Равеля, М. де Фальї, *С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича*, А. Хачатуряна, балетм. Дж. Баланчіна, К. Голейзовського, Ю. Григоровича, К. Йооса, Ф. Лопухова, Р. Петі, Дж. Робінса, Л. Якобсона та ін.

Укр. Б. виник і розвивався на основі традицій світового, в першу чергу клас. рос. Б. У становленні його самобутніх жанр. і драматург. форм значну роль відіграли нац. худ. традиції, закладені в нар. танц. мистецтві — широко розповсюджених побут. танцях (*гопак, козачок, коломийка, метелиця*), в синкретичних за своєю природою та позначених елементами танц. дієвості старовинних хороводах (*веснянки, гаївки, купальські* ігри), т. зв. ілюстратив. або сюжет. танцях ("*Шевчик*", "Лісоруби", "Бохораші" тощо). Танець і музика, що його супроводжує, виступають важливим компонентом театралізованої обряд. дії в розгорнутій драматургії укр. весілля, у виставах-іграх зимового циклу ("*Коза*", "*Меланка*"). Використання виражальних засобів, властивих балет. мистецтву, зустрічається у виступах *скоморохів, інтермедіях* шкільного т-ру, у *вертепі*.

Поява в Україні клас. Б. пов'язана з кріпацьким т-ром. Балет. трупи утримували *К. Розумовський, Я. Іллінський*, поміщик Д. Ширай та ін. Їх репертуар складали переважно танц. пантоміми на міфологічні сюжети, характерні для раннього клас. Б. ("Амур і Психея", "Венера та Адоніс", "Паоло і Віргінія" тощо). У 1-й пол. 19 ст. балет. спектаклі ставились також вільними театр. трупами, що працювали в Україні (І. Штейна, О. Ленкавського, *Л. Млотковського* та ін.). У 1840—50-х у Києві виступала балетна трупа, очолювана балетм. М. Піоном. Для цього колективу київ. композитор *М. Ясінський* написав балети "Тінь", "Сомнамбула", "Пан Твардовський". У Києві, Харкові, Одесі гастролювали рос. балетні колективи п/к Т. Іванової (1843), К. Богданова (1847) та ін., 1893—1909 у Київ. оперному т-рі працювала балетна трупа п/к балетм. С. Ленчевського та М. Ланге, котра, зокр., здійснила постановку ряду дивертисментів на укр. тематику ("Жнива в Малоросії", "Малоросійський балет").

Зародження елементів нац. балетної творчості пов'язане зі становленням укр. драматургії, появою нар.-побут. *опер, оперет, водевілів*, мелодрам, куди щедро вводились етногр.-танц. сцени ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського*, "Сватання на Гончарівці" *Г. Квітки-Основ'яненко*, "Чорноморський побит" Я. Кухаренка та ін.). Важливий вклад у перетворення танцю народного в артистичний внесла діяльність т-ру корифеїв *М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського, П. Саксаганського*, де до складу труп входили спец. балетні виконавці, а провідні актори (напр., М. Садовський) вільно володіли мистецтвом танцю. Хореогр. номери у п'єсах М. Кропивницького ("Вій", "Невольник", "Пропавша грамота", "Зальоти соцького Мусія"), М. Старицького ("Ой не ходи Грицю", "Циганка Аза"), І. Карпенка-Карого ("Безталанна", "Бондарівна") слугували важливим засобом змалювання нар. побуту та характеристики персонажів. Продовжуючи нар. традиції муз. супроводу до танцю, в них часто виступає *жартівлива пісня* в хор. або сольному виконанні. Розвиткові балет. музики на нар. основі сприяли пов'язані з т-ром корифеїв композитори *М. Васильєв, В. Сокальський* та ін..

Важливу сторінку в утвердження муз.-хореогр. епізодів як складової частини розгорнених сцен. форм вписала творча діяльність *С. Гулака-Артемовського* — "живі картини" "Весільний поїзд в Малоросії" та "Картини степового життя циган" (1851), вок.-хореогр. дивертисмент "Українське весілля" (1852), побудовані на козачкових мотивах танц. сцени з опери "Запорожець за Дунаєм" (1863).

Окремі танц. номери, написані в характері *коломийок*, зустрічаються у творчості зах.-укр. комп. *В. Матюка* ("Наші поселенці"), *С. Воробкевича* ("Бідна Марта"). Вагоме місце посідають танці в перших укр. великих операх *П. Сокальського* ("Майська ніч", 1863; "Облога Дубна", 1878).

Широкі обрії розвитку балет. мистецтва на ґрунті оперних форм відкрила творчість *М. Лисенка*. У ній представлені найрізноманітніші зразки сцен. танцю: жанр.-побутовий, характерний, ілюстративно-зображальний, класичний. Було зроблено подальший важливий крок для утвердження нац. стилю в балетній музиці. Традиційні для укр. т-ру танці жанр.-побут. плану введено М. Лисенком у сценічно-етногр. замальовки ("Різдвяна ніч", 2-а дія "Тараса Бульби"); в модифікованому вигляді їх використано для створення казково-феєричних персонажів ("Утоплена", "Зима і Весна"), підсилення гротескового характеру дійових осіб ("Козачок троянців", "Гопак на Олімпі" в опері "Енеїда"). "Танець грацій" з опери "Енеїда" та хореогр. картина "Танок Рожевих та Золотих снів" з опери "Ноктюрн" репрезентують стиль романтичного Б.

Збагатили розвиток укр. Б. також інші автори муз.-сцен. творів: *А. Вахнянин* ("Купало"), *М. Леонтович* ("На русалчин Великдень"), *К. Стеценко* ("Сватання на Гончарівці"), *Д. Січинський* ("Роксолана"). Практичний вклад у становлення укр. балетного мистецтва вніс *В. Верховинець* своїми постановками 1907—09 на сцені Першого стаціонарного укр. т-ру М. Садовського в Києві ("Вечори української хореографії", танц. картини в операх М. Лисенка, *С. Монюшко*, в нар.-побут. оперетах *К. Стеценко*). Ним узагальнені також теор. основи муз.-хореогр. творчості, заснованої на професіоналізації нар. танцю ("Теорія українського народного танцю", 1919). Подібну теор. і практ. діяльність здійснював у США укр. хореограф і танцюрист *В. Авраменко* ("Українські національні танці, музика і стрій", 1928; 1947).

У 20 ст. світові балет. кадри поповнилися числ. вихідцями з України. Поміж них— видатні артисти й хореографи *С. Лифар*, *В. Ніжинський*, *Б. Ніжинська*, М. Ланге. Умови для створення відповідної виконавської бази нац. Б. виникли тільки після поваленням царської імперії. Зачин був зроблений Держукрмуздрамою (1919), де балетну трупу очолив М. Мордкін, який здійснив постановки балетів "Азіаде" Гютеля, "Мрії" на музику Ф. Шопена, хореогр. номерів в операх "Утоплена" М. Лисенка і "Галька" С. Монюшка.

Проблема вирішилася з відкриттям укр. держ. т-рів опери та балету в Харкові (1925), Києві й Одесі (обидва — 1926). У них сформувалися кваліфіковані артист. колективи, розгорнули активну діяльність балетмейстери М. Соболь, М. Мойсеєв, *П. Вірський*, *М. Болотов*, П. Йоркін, М. Фореггер, *В. Литвиненко*, М. Дисковський, М. Кретов; танцюристи В. Дуленко, Г. Лерхе, К. Васіна, О. Соболь, М. Мономахов та ін. У репертуарі чільне місце посіли твори світ. класики: "Лебедине озеро" П. Чайковського, "Раймонда" О. Глазунова, "Коппелія" Л. Деліба, "Корсар" А. Адана та ін. До програм включалися експериментальні Б. рос. композиторів — "Червоний мак" *Р. Глієра*, "Золота доба" *Д. Шостаковича*, "Футболіст" *В. Оранського*, "Блазень" *С. Прокоф'єва*, "Йосип Прекрасний" *С. Василенко* та ін.

У 2-й пол. 1920-х Б. посідає значне місце у творчих планах укр. композиторів. Розгорнуті балет. партитури створили *М. Вериківський* ("Ягелло", "Весняна казка"), *П. Козицький* ("Шкідники", "Вогні великого міста"), *А. Рудницький* ("Дніпрельстан"). Однак ці твори не були поставлені на сцені.

Сцена з балету "Пан Каньовський" М. Вериківського (К., 1932)

Одним із найважливіших досягнень укр. мистецтва 20 ст. стало виникнення нац. Б. як самостійного муз.-хореогр. жанру. У сезоні 1930/31 з'являються 3 первістки укр. балет. творчості — багатоактні муз.-хореогр. п'єси, що наближалися до нар. героїчної драми: "Карманьйола" *В. Фемеліді* (Одеса, 1930, балетм. М. Мойсеєв), в основу якої покладено тему Франц. революції, "Ференджі" ("Вогонь над Гангом") *Б. Яновського* (Харків, 1930, балетм. П. Кретов), що торкався проблеми нац.-визвол. боротьби індусів, та "Пан Каньовський" ("Бондарівна") М. Вериківського, де героїчна тема розкривалася на укр. істор. матеріалі. Широке використання в музиці і хореографії фольк. елементів, поєднання нар. і клас. танцю визначили роль "Пана Каньовського" як першого зразка Б. на нац. укр. основі. Спираючись на традиц. засади клас. Б., автори перших укр. муз.-хореогр. творів віддали водночас данину пошукам нових драматург. форм і засобів, часто запозичених з інших видів мистецтв (кіно, драм. т-ру, синтет. масового дійства). Соціально-політично загострений балет "Бурі над Заходом" А. Рудницького (лібр. І. Крушельницького, 1931—32) не був поставленим.

У подальшому укр. балет. творчість розвивалася шляхом утвердження балет. драми (хореодрами) як провідного типу. Виникають її різні жанр. різновиди, напр., комедійний Б. "Міщанин з Тоскани" *В. Нахабіна* (Дніпропетровськ, 1936, балетм. *П. Вірський* і М. Болотов).

У 1930-х хореогр. інтерпретації творів укр. композиторів здійснили у Львові представниці камерного танцю модерн Д. Кравців-Ємець (хореогр. картина у візант. стилі "Ікони" на музику "Хоралу" *В. Барвінського*), О. Гердан-Заклинська ("Колискова" й "Метелиця" на музику В. Барвінського, "Дрібушка" на музику *М. Колесси*), О. Федак-Драгомирецька (на музику фп. п'єс для дітей *Н. Нижанківського*, В. Барвінського) та ін.

Еталоною для формування нац. балетного стилю стала "Лілея" *К. Данькевича*, створена за мотивами *Т. Шевченка* і заснована на щедрому використанні оригінальних пісенних фольк. зразків (Київ, 1940, сценарист *В. Чаговець*, балетм. *Г. Березова*). У подальшому репрезентоване нею жанрово-стильове річище, визначене спиранням на нац. тематику та муз.-хореогр. фольклор, утверджують Б. героїко-драмат. типу "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* (Київ, 1951, балетм. *С. Сергеєв*), "Сопілка Довбуша" *Р. Сімовича* (непоставлений), "Хустка Довбуша" *А. Кос-Анатольського* (Львів, 1951, балетм. *М. Трегубов*), "Таврія" В. Нахабіна (Харків, 1959, балетм. М. Трегубов), "Відьма" *В. Кирейко* (за Т. Шевченком, Львів, 1967, балетм. *А. Шекера*), "Свіччине весілля" *Ю. Знатокова* (за одноим. драмою І. Кочерги, Одеса, 1974, балетм. І. Чернишов); комедійні — "Бісо-

М. [illegible] – Куць. "Лісової пісні" М. Скорульського (К., 1946)

Композитор М. Скорульський з А. Васильєвою – першою виконавицею ролі Мавки (К., 1946)

А. Гавриленко – Мавка, В. Ковтун – Лукаш. Сцена з балету "Лісова пісня" М. Скорульського (К., 1969)

Е. Єршова – Марічка, В. Парсегов – Іван в балеті "Тіні забутих предків" В. Кирейка (К., 1965)

Г. Ісупов – Спартак ("Спартак" А. Хачатуряна. Львів, 1987)

ва ніч" *В. Йориша* (Уфа, 1943, балетм. С. Сергєєв), "Сорочинський ярмарок" *В. Гомоляки* (Донецьк, 1955, балетм. М. Трегубов).

Надмірна орієнтація Б. на драм. мистецтво і, як наслідок, збіднення муз.-танц. поетики, зведення драматург. функції музики до ролі ілюстратора сцен. дії та створення зручної основи для танцюв. дивертисментів проявилась у спробах втілення на балетній сцені образів рад. дійсності — "Світлані" *Д. Клебанова* (Москва, 1939, балетм. М. Поспєхін та О. Радунський; Харків, 1947, балетм. П. Йоркін; Львів, 1948, балетм. М. Цейтлін), "Чорному золоті" В. Гомоляки (Донецьк, 1957, балетм. О. Бердовський, у 2-й ред. — Київ, 1960, балетм. П. Вірський), "Пісні про дружбу" *Ю. Щуровського* (Харків, 1961, балетм. І. Ковтунов) тощо.

Значне збагачення муз.-хореогр. виражальних засобів, у т. ч. зачерпнутих з фольк. джерел, пов'язане з виникненням Б. лірико-психологіч. плану, в основу яких покладено твори укр. літ-ри. Серед них чільне місце посідає "Лісова пісня" *М. Скорульського*, створена за однойм. драмою Лесі Українки (Київ, 1946, балетм. С. Сергєєв, у 2-й ред. — Київ, 1958, балетм. *В. Вронський*). Її музика позначена романт. піднесеністю, різноманітним драматург. застосуванням фольк. мотивів. На той самий сюжет написаний Б. "Лісова пісня" *Г. Жуковського* (Москва, 1961, балетм. О. Тарасова та О. Лапаурі). В аналогічному жанр. річищі психолог. драми створено Б. "Тіні забутих предків" *В. Кирейка* за однойм. повістю М. Коцюбинського (Львів, 1960, балетм. Т. Рамонова, у 2-й ред. Київ, 1963, балетм. *Н. Скорульська*), "Сойчине крило" *А. Кос-Анатольського* за однойм. новелою І. Франка (Львів, 1956, балетм. М. Трегубов), "Княгиня Волконська" Ю. Знатокова за мотивами поеми М. Некрасова "Російські жінки" (Київ, 1966, балетм. В. Вронський). Вирізняється симфонізацією муз. партитури, яскравими орк. тембрами та рельєфними характеристиками дійових персонажів "Камінний господар" *В. Губаренка* за однойм. драмою Лесі Українки (Київ, 1969, балетм. *А. Шекера*; в ін. ред. — Харків, 1972, балетм. М. Арнаудова; Дніпропетровськ, 1983, балетм. З. Кавац).

Помітний вклад у традиційний для романт. мистецтва різновид казково-феєричних балетів внесли: "Данко" *В. Нахабіна* (Харків, 1948, балетм. В. Литвиненко), його ж "Весняна казка" (Харків, 1954, балетм. В. Нікітін), "Ростислава" Г. Жуковського (Київ, 1955, балетм. *В. Вронський*). Особливо широке застосування знайшли казкові сюжети (часто проектовані на сучасність) у специфічних за своєю драматургією балетних творах для дітей "Лелеченя" Д. Клебанова (Москва, 1937, балетм. М. Попко, Л. Поспєхін, О. Радунський та ін. постановки), "Кіт у чоботях" В. Гомоляки (Донецьк, 1961, балетм. М. Єфремов, у 2-й ред. — Київ, 1964, балетм. *Р. Клявін*), "Дюймовочка" *Ю. Русинова* (Одеса, 1964, балетм. М. Трегубов), "Королівство кривих дзеркал" *Ю. Рожавської* (Київ, 1965, балетм. Н. Скорульська), "Північна казка" *І. Ковача* (Харків, 1977, балетм. В. Гудименко, В. Попов), "Мальчиш-Кибальчиш" *М. Сильванського* (Харків, 1982, балетм. І. Якимова, у 2-й ред. — Київ, 1984, балетм. В. Федотов), "Снігова королева" *Ж. Колодуб* (Донецьк, 1984, балетм. В. Шумейкін), "Пригоди в Смарагдовому місті" *О. Яковчука* (Київ, 1989, балетм. *Г. Ковтун*) тощо.

О. Сталінський – Олекса Довбуш ("Хустка Довбуша" А. Кос-Анатольського. Львів, 1948)

Еволюція естет. принципів, посилена увага до метафоричності танц. поетики та симфонізації балет. партитур привели до виникнення хореогр. творів узагальнено-символічного змісту — одноактних Б. "Каменярі" *М. Скорика* за однойм. поемою *І. Франка* (балетм. М. Заславський) та "Досвітні вогні" *Л. Дичко* за поезіями Лесі Українки (балетм. А. Шекера, обидва — Л., 1967). Здійснювалися спроби адаптації укр. балетом іншожанрової музики — "Світанкова поема" на основі фп. п'єс *В. Косенко* (Київ, 1973, автор сценарної та муз. композиції *В. Тимофєєв*, оркестрування — *Л. Колодуб*, балетм. *Г. Майоров*), "Балада про матір" на основі симф. сюїти "Партизанські картини" *А. Штогаренка* (балетм. *А. Шекера*), "Чарівний сон" на основі музики М. Лисенка до однойм. драми М. Старицького (Київ, 1983, автор сценарної та муз. композиції В. Тимофєєв, оркестрування Л. Колодуб, балетм. Р. Клявін) та ін.

Балет. творчість укр. композиторів 1970—80-х характеризується значним розширенням діапазону драматург. форм і лексичних засобів. Продовжувалися спроби втілення на балет. сцені образів сучасності та героїко-революц. тематики, переважно на основі модифікованих принципів балет. драми — "Цілина" *О. Рудянського* (Донецьк, 1981, балетм. В. Шкілько), "Сонячний камінь" В. Кирейка (Донецьк, 1983, балетм. В. Шумейкін, В. Бударін), "Комуніст" В. Губаренка (Одеса, 1985, балетм. В. Смирнов-Голованов). З'являються нові жанр.-стильові різновиди. Утвердження в балетному т-рі героїч. епосу знаменує балет "Ольга" *Є. Станковича*, присв. добі Київ. Русі (Київ, 1982) та "Прометей" (Київ, 1986, обидва — балетм. А. Шекера). Лір.-епічний різновид жанру репрезентує його ж балет "Вікінги" (Київ, 1999, балетм. А. Шекера). Узагальненими хореогр. замальовками є "Фрески Софії Київської" та "Володимир Хреститель" *В. Кікти* (Київ, 1995, балетм. В. Пузанов). Оригінальні комедійні жанр. різновиди представляють балети Є. Станковича на сюжети *М. Гоголя* — фольк-балет "Майська ніч" (Київ, 1989, балетм. В. Гаченко) та балет-пастичо

"Різдвяна ніч" (Київ, 1993, балетм. В. Литвинов). Своєрідними драматург. рисами, поєднанням картинності з драматизмом позначений Б. "Натхнення" Л. Дичко, присв. нар. художниці Катерині Білокур (1983, концертна пост. 2006, Київ. філармонія), у стилі модерн перетворено гуцул. мотиви в балетній інсталяції за творами Л. Захер-Мазоха "Дон Жуан з Коломиї" *О. Козаренко* (Львів, 1995, балет "Акверіас", хореограф О. Лань).

Ряд Б. створили укр. композитори за межами України: — *Ф. Якименко* ("Фея снігів", 1914), *А. Мірошник* (хореогр. поема "Причинна" за мотивами Т. Шевченка, Мельбурн, 1964), *І. Соневицький* (дит. балет "Попелюшка", Нью-Йорк, 1967, балетм. *Р. Прийма-Богачевська*), *Л. Мельник* ("Сторінки музики", "Східний ріг", "Голос дерев", пост. трупою К. Кремон у Франції), *С. Лукіянович-Туркевич* ("Лісова пісня" за Лесею Українкою), *П. Печеніга-Угрицький* ("Легінь", лібр. *Д. Чутро*) та ін.

Базою для розгортання укр. балет. мистецтва є хореогр. трупи оперних т-рів у Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську (з 1932), Львові (з 1940), Донецьку (з 1944), Муз. т-ру для дітей та юнацтва (з 1985).

Біля витоків укр. хореогр. творчості стояли балетм. Г. Березова, В. Литвиненко, М. Форегтер. Подальшому її піднесенню сприяли постановки В. Вронського, М. Трегубова, І. Ковтунова, М. Заславського, *Н. Скорульської*, *Г. Майорова*, В. Смирнова-Голованова, *Н. Риженко*, у 1970—90-х — А. Шекери, В. Шкілько, В. Литвинова, З. Кавац, Г. Ковтуна, з 2000 — *В. Яременка* та ін.

Починаючи з 1930-х формується укр. вик. школа класичного Б. (В. Дуленко, А. Яригіна, Т. Демпель, Н. Скорульська, О. Соболь, В. Литвиненко та ін.). У 1940—60-х на сцені виступала ціла плеяда талановитих артистів (А. Васильєва, Л. Герасимчук, Є. Єршова, А. Лагода, Н. Слободян, Р. Прийма-Богачевська (з 1944 за кордоном), М. Апухтін, Б. Степаненко, О. Сталінський, М. Мономахов, Р. Клявін та ін.), що утверджували високий рівень укр. мистецтва та представники наступного покоління (О. Потапова, В. Калиновська, І. Лукашова, Т. Таякіна, С. Коливанова, І. Кириліна, Л. Сморгачова, Р. Хилько, В. Ковтун, Г. Ісупов, Т. Попеску, М. Прядченко) здобули йому світ. визнання. У цьому напрямі успішно продовжує свою діяльність нова зміна танцюристів (Т. Боровик, В. Філіп'єва, Г. Дорош, *В. Писарєв*, М. Петухов, С. Бондур, А. Вдовиченко, В. Малахов, Д. Матвієнко, М. Мотков, М. Чепик та ін.).

Значну роль у здійсненні балетних постановок відіграло худ. оформлення видатних майстрів театр. сценографії — *А. Петрицького*, *А. Волненко*, *Ф. Нірода*, *Є. Лисика*, *Д. Лідера*, Б. Купенка, П. Злочевського, *М. Левитської* та ін.

Літ.: *Князь Шаликов.* Путешествие в Малороссию. — М., 1903; *Верховинець В.* (*Костів*). Теорія українського народного танка. — Полтава, 1920; *Дынник Т.* Крепостной театр. — Ленинград, 1933; *Гріченко М.* Українська народна інструментальна музика // Грінченко М. Вибране. — К., 1959; *Василенко К.* Золоті зерна. — К., 1963; *Гуменюк А.* Народне хореографічне мистецтво України. — К., 1963; *Пастернакова М.* Українська жінка в хореографії. — Вінніпег; Торонто, 1964; *Станішевський Ю.* Український радянський балет. — К., 1963; *Його ж.* Український радянський музичний театр (1917—1967). — К., 1970; *Його ж.* Український радянський балетний театр (1925—1975). — К., 1975; *Його ж.* Національна Опера України. Історія і сучасність. — К., 2002; *Його ж.* Балетний театр України: 225 років історії. — К., 2003; *Загайкевич М.* Українська балетна музика. — К., 1969; *Її ж.* Драматургія балету. — К., 1978; *Її ж.* Нове життя "Лілеї" // Музика. — 2004. — № 1—2; *Harasymczuk R.* Tańce huculskie. — Lwów, 1939.

М. Загайкевич

БАЛІНЬСЬКИЙ (Baliński) Лукаш (1-а пол. 19 ст.) — польс. скрипаль і виконавець на флейтраверсі, педагог. 1810—16 — учитель музики в Кременец. ліцеї.

К. Шамаєва

БАЛОГ Клара Федорівна (17.07.1928, м. Ужгород) — танцівниця, арт. балету, хореограф. Н. а. УРСР (1974). Закін. Ужгород. муз.-пед. уч-ще (1947). Від 1945 — солістка балету, з 1959 — балетм. Закарпат. нар. хору. Автор записів і сцен. варіантів нар. танців різних р-нів Закарпаття: "Яроцька карічка", "Бубнарський", "Раковецький кручений" та ін.

Консультант постановки балету "Тіні забутих предків" *В. Кирейка*, балетм. *Н. Скорульська*, на сцені Київ. т-ру опери та балету (1963).

К. Балог

Літ. тв.: Закарпатські народні танці. — Ужгород, 1998.

Літ.: *Загайкевич М.* Драматургія балету. — К., 1978; *Хланта І.* Пісня над Карпатами. Державний заслужений закарпатський народний хор. — Ужгород, 1994; [*Б. л.*]. Серцем відчути ритм // КіЖ. — 1982. — 28 листоп.

М. Загайкевич

БАЛТАРОВИЧ (справж. прізв. — Стон) Володимир (8.06.1904, м. Золочів, нині Львів. обл. — 11.10.1968, м. Прага, похов. у м. Вейпрти, тепер Чехія) — композитор, співак (тенор), диригент. За фахом — лікар. Від 15 років почав писати музику. Від 1915 навч. у Золочів., згодом Терноп. гімназіях. 1922—25 у Львові паралельно з навч. на мед. ф-ті Укр. таємного ун-ту відвідував драм. школу при ньому (закін. 1925, кер. — М. Вороний і С. Федорцева). 1923—25 навч. у ВМІ, кл. фп. *В. Барвінського*, скр. — *Й. Москвичева*. 1926—30 продовжував навч. у Карловім ун-ті в Празі, на муз. відділенні Пед. ін-ту ім. М. Драгоманова (до 1931) та на вок. відділі Праз. консерваторії. 1931 опановував там курси муз. композиції (в О. Шіна, Л. Кадержабека, *Д. Левитського*, *Ф. Якименка*), дир. та хор. композицію — у *П. Щуровської-Росиневич*. 1936 у Львові організував і очолив жін. вок. квартет "Богема" для пропагування укр. легкої музики (у складі — *М. Собат-Свірська*, *К. Войцехівська*, С. Михайлюківна, О. Купчинська). До репертуару увійшли композиції Б., зокр. "Казка про Діда, Бабу і Курочку рябу", "Сонце низенько", "Жінка, що не любить сплетень", "Я

В. Балтарович

О. Бандрівська

і ти" та багато ін., аранжування ін. композиторів. Одночасно писав музику для чол. вок квартету "Евген" (1933—39) і польс. вок. квартету "Chór Triana" ("Хор Тріана", 1934—39) та виступав у їх складі як соліст. Пісні Б. у 1930-х записувалися на грамоф. платівки фірми "Колумб", транслювалися по радіо і користувалися вел. популярністю у Зах. Україні, а в повоєнний період — в укр. середовищі Канади і США. Крім легких жанрів, Б. писав сцен. музику: перекомпонував оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* ("Пропала"), працював над оперетами, операми та балетами.

Активний муз. діяч, член Президії *СУПРОМу*. 1939—45 — на військ. службі в польс. армії, був у німец. полоні. Від 1945 жив у Празі. Був членом Спілки чехослов. композиторів. Брав активну участь у культ. житті укр. громади у Празі, Карлових Варах. Виступав з радіопрограмами про укр. музику. Причетний до збереження та врятування деяких муз. творів В. Барвінського. Був визначним нумізматом і філателістом. Архів Б. зберігає фольклорист *М. Мушинка*.

Тв.: опери "Леді Гамільтон", лібр. власне (1920, незак.), "Князь Ярослав Осмомисл" (1940, за О. Назаруком, незак.); балет "Кирило Кожум'яка" (1930, незак.), оперети й музкомедії "Жабурини" (у співавт. з *В. Безкоровайним*), "Неофаустіада" ("Мефістіада", лібр. М. Чирського, 1930—31), "Подружжя в двох помешканнях", лібр. Г. Лужницького (1932—34), "Три серця в ¾ такти", лібр. М. Чирського (1930), "Січова пригода" (1939), тощо; сюїта для фп. — "Різдво в Ясині" (1926); Соната для скр. і фп., марші — "Похід медиків" (1937), Марш, присв. Тов-ву Червоного Хреста для дух. орк. (1955); хори і солоспіви на сл. *Т. Шевченка, Б. Лепкого, О. Олеся*, естр. пісні, танц. музика, джаз. композиції.

Літ. тв.: Дефектологія сольного співу (рукоп.); Автобіографічний спомин (рукоп., 1964).

Літ.: Укр. музика. — 1937. — Числ. 2, 22; 1938. — Ч. 4—6; *Медведик П.* Балтарович-Стон Володимир // Записки НТШ. Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Мушинка М.* Маловідомий український композитор В. Стон-Балтарович // Там само. — 1996.

О. Шевчук

БАЛУК Марія (бл. 1935, Аргентина) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). Лауреатка вок. конкурсу в Аргентині (1959, 1-а премія). З родини укр. емігрантів. У Буенос-Айресі навч. приватно в А. Матріолі; згодом — солістка т-ру "Колон". В репертуарі Б. — твори *М. Лисенка, В. Заремби, О. Нижанківського, В. Грудіна, П. Чайковського*, В. А. Моцарта, Р. Шумана, Дж. Верді, Дж. Пуччіні, а також аргентин. комп. А. Хінастери, Ґуставіно та ін.

Поміж оперних партій — Мімі, Баттерфляй ("Богема", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні) та ін. Провадила активну конц. діяльність. Із сольними концертами виступала в Аргентині, США, Канаді.

Літ.: *Грудин В.* Концерт аргентинської співачки Марії Балук // Свобода (Нью-Йорк). — 1962. — 16 трав.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

БАНДРІВСЬКА Одарка Карлівна (17.03.1902, с. Грабів на Лемківщині, тепер Польща — 5.05.1981, м. Львів) — кам. співачка (драм. сопрано), піаністка, педагог. Доцент (1940). Племінниця *С. Крушельницької*. Тітка *М. Скорика*. Закін. ВМІ, кл. фп. М. Криницької (1922), удосконалювала гру на фп. у Відні (кл. проф. Франка) та у Львові у В. Лобунського. Співу навч. у С. Козловської (1924—28, 1930—35) та С. Крушельницької у м. Віареджо, Італія (1928—29). 1930—39 викладала вокал у ВМІ, з 1939 — викладачка; 1940—63 — доцент, декан вок. ф-ту Львів. конс. У 1930-х виступала з сольними концертами як піаністка і кам. співачка у Львові, Варшаві, Відні та багатьох містах Галичини. Активно популяризувала творчість *В. Барвінського, А. Вахнянина, М. Вериківського, П. Козицького, Ф. Колесси, В. Косенка, Б. Кудрика, М. Лисенка, С. Людкевича, Ю. Мейтуса, Н. Нижанківського, Л. Ревуцького, Д. Січинського, Я. Степового*. Виконувала музику різних нац. шкіл, стилів та епох — твори Дж. Перголезі, К. В. Глюка, *Й. С. Баха, Й. Брамса*, Г. Вольфа, Р. Вагнера, Ґ. Малера, К. Дебюссі, О. Респігі, Р. Штрауса, Е. Ґріга, *К. Шимановського*, А. Шенберга, *М. Мусоргського, С. Рахманінова* та ін. Їй акомпанували І. Герасимович-Барановська, *З. Лісса, Г. Левицька, Р. Сімович*, Л. Уманська. Б. створила вок. школу. Поміж її вихованців — солісти віден. та львів. опер, н. а. УРСР, кам. та анс. співаки *М. Антонович*, сестри *Байко, Т. Дідик*, Л. Дороніна, П. Криницька, М. Процев'ят, *В. Чайка* та ін. У 1950-х Б. записала на Львів. радіо пісні й романси М. Лисенка (1950), солоспіви А. Вахнянина, Д. Січинського, *В. Матюка, Я. Лопатинського*, Я. Степового, *С. Людкевича*, В. Косенка (1956), *Й. Брамса* і Г. Вольфа (1959), Ґ. Малера (1960).

Літ. тв.: Слухаючи її концерти... // Славетна співачка. Спогади і статті про Соломію Крушельницьку. — Л., 1956; Спогади про мою улюблену вчительку // Соломія Крушельницька. Спогади. — К., 1978. — Ч. 1; Над Тирренським морем. Соломія Крушельницька як педагог і людина // Просвіта (Львів). — 1994. — Вип. 6; Співак і артист високого класу // Модест Менцинський. — К., 1995; Науково-методичні праці. Статті. Рецензії. — Л., 2002; Концерт у Львові: [О. Руснак]; Співак, Богом вибраний: [М. Голинський]; Спогад про професора Любинецького // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упоряд. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

Літ.: *Барвінський В.* Святочний концерт в честь Шуберта // Діло. — 1928. — № 283; У Відні концерт // Боян. — 1929. — № 2—3; Вечір пісень українських композиторів // Діло. — 1932. — № 50; *Людкевич С.* Вечір новітніх пісень у виконанні О. Бандрівської // Там само. — 1936. — № 230; Вечір *новітньої* української пісні // Укр. музика. — 1937. — № 1; Львівське радіо // Там само. — № 5—6; *Тихобаєва Г.* Високого класу талант // Просвіта. — 1994. — Вип. 6 (131, берез.); *Михальчишин Я.* Одарка Бандрівська // З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Медведик П.* Діячі української музичної культури // Записки НТШ. Праці Музикоз-

начої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Байко М.* Незабутній педагог // Музика. — 1983. — № 2; *Її ж.* Теоретичні основи правильного співу доцента О. Бандрівської: Метод. робота. — Л., 1989;

Б. Фільц

БАНДРОВСЬКА-ТУРСЬКА (Bandrowska-Turska) Єва (20.05.1899, м. Краків, тепер Польща — 25.06.1979, м. Варшава, Польща) — польс. оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано). Співу навч. у *О. Бандровського-Саса* (1911—13) у Кракові, а також у Відні, Мілані. Дебютувала у Варшав. опері 1918, 1918—19 та 1926—28 — солістка оперного т-ру у Львові, 1928—30 у Познані та Варшаві. 1930—60 гастролювала у багатьох країнах світу, у т. ч. у США, СРСР (1934 та повоєнні роки — в Києві, Харкові, Одесі; 1939 у Львові). Від 1946 — професор Краків. конс. Уславилась як виконавиця вок. творів польс. композиторів, зокр. *К. Шимановського.*

Партії: Леонора, Джільда ("Трубадур", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Манон ("Манон Леско" Ж. Массне), Лакме (однойм. опера Л. Деліба).

Літ.: *Поломорчук О., Пилип'юк В.* Львівська опера. — Л., 2000; *О[стрецов] А.* Ева Бандровская // СМ. — 1934. — № 6; *Людкевич С.* З опери "Травіата" // Діло. — 1938. — 21 жовт.

А. Терещенко

БАНДРОВСЬКИЙ-САС (Бандровський, Bandrowski-Sas, псевд. Барський) Олександр (22.04.1860, м. Любачів, тепер Польща — 28. 05. 1913, м. Краків, там само) — польс. оперний співак (драм. тенор), педагог. Навч. у Мілані. Кар'єру розпочав у Львові 1881—89 у Львові, де виконував баритонові партії в оперетах. 1889—1903 співав у Відні, Дрездені, Нью-Йорку (Метрополітен-Опера), Філадельфії, Чикаго. 1909—13 — педагог вокалу у Кракові. Писав оперні лібрето, зокр. до творів *В. Желеньського* та *Л. Ружицького.* Поміж учнів — *Є. Бандровська-Турська.*

Відомий в Європі й Америці виконавець вагнерівського репертуару: Тангейзер, Лоенгрін (однойм. опери), Вальтер ("Нюрнберзькі мейстерзінгери"), Зігмунд ("Валькірія") та ін.

Літ.: *Людкевич С.* Модест Менцінський як оперний співак // Шляхи. —1918. —

Fabry W. Bandrowski A. // Spiewak. — 1937. — № 9—10.

А. Терещенко

БАНДУРА — укр. нар. струн.-щипковий лютневий інструмент крилоподібної форми. Відповідно до однієї з гіпотез Б. з'явилася внаслідок трансформації цитроподібних давньорус. *гусель* як своєрідний перехід цитри в лютню. Спосіб гри — кований, ґліссандоподібний із широким застосуванням паралельних інтервальних та акордових, паралельних та розхідних гамоподібних зворотів по всьому грифу і приструнках, виключаючи, на відміну від кобзи, притискання пальцями струн до грифа. Стрій переважно діатонічний "на сумно" (натуральний мінор) з використанням прийому перестроювання (скордатура) "на весело" (мажор). Репертуар — *думи, істор.* та ін. *пісні.* Б. як більш досконала у порівнянні з давньою *кобзою,* витіснила її в 17—18 ст. Перша згадка про Б. відноситься до 1498 і пов'язана з ім'ям бандуриста *Чурила.* На Б. грали і гетьмани (*К. Розумовський,* І. Мазепа, І. Самойлович) і народні виконавці. За царювання Катерини II виконавці на Б. переслідувались. Розвідкою М. Лисенка про О. Вересая було започатковано наук. дослідження банд. мистецтва.

Б. складається з 2-х частин — напівовальної коробки-резонатора (кузова) та грифа без ладів, що називається ручкою. На верхній деці міститься круглий або фігурний (у формі зірки) резонаторний отвір — т. зв. голосник. Форма кузова поступово змінювалася, була круглою, овальною та грушеподібною. У сучас. Б. гриф розташований асиметрично, що пояснюється збільшенням кількості приструнків. Струни розташовано на грифі, а приструнки — на кузові. Товсті басові струни звичайно звалися бунтами. Струни були кишкові та дротяні (мідні). Кількість їх була різною. На Б. *О. Вересая* було 6 басів і 6 приструнків; на Б. *П. Братиці* було 4 баси і 16 приструнків; *М. Кравченка* — 5 басів і 18 приструнків; *Г. Пархоменка* — 6 басів і 14 приструнків.

Розташування та настройка басів і приструнків не були постійними. Історично склалися різні способи гри на Б.: черніг. — Б. тримається між колінами, ліва рука бере лише бунти, а права, вказівним і середнім пальцями — приструнки; полтав. — інстр. тримається між колінами, трохи розгорнутий назовні, ліва рука бере бунти й іноді переходить на приструнки; харків. — започаткував сучас. спосіб гри, коли ліва рука бере і бунти, і приструнки.

Тембр Б. у серед. і верх. регістрах — сріблястий і гучний, у нижньому — слабший. Завдяки пошукам сучас. укр. майстрів-конструкторів *І. Скляра, В. Герасименка, О. Корнієвського,* К. Німченка, *Р. Гриньківа* та ін. Б. стала досконалим конц. інструментом із спец. перемикачем у різні тональності в процесі гри. Хроматичний звукоряд сучас. Б.: до₁ — соль³. Сучас. виконавці на Б. користуються київ. методом гри, що заснований на засадах черніг. вик. школи: бандурист тримає Б. на колінах трохи нахилено, лівою рукою зачіпляючи бунти, а правою — приструнки. Відомі майстри виготовлення Б. — В. Тузиченко та І. Скляр сконструювали тип сучас. орк. хроматичної Б. (прима, бас, альт, контрабас). Б. конструкції І. Скляра виготовляється на Черніг. фабриці муз. інстр. (серійне виробництво з 1954). У Львові В. Герасименко створив Б. "Львів'янка" (виготов. з 1964 на Львів. фабриці муз. інстр.).

На Б. звук видобувається щипком пучки з нігтем (природним або штучним, що спеціально виготовляється, плектром). Інструмент передбачає такі виконав. прийоми та штрихи: щипок, удар, тремоло, флажолет, стаккато, ґліссандо; гамоподібні ходи (одноголосі, паралельними терціями, секстами, октавами); гра 3- і 4-звучними акордами.

Є. Бандровська-Турська

О. Бандровський-Сас

Бандура старосвітська

Практика гри на Б. розвивалася в межах кобзар. мистецтва й аматорства. Значний внесок у розвиток гри на Б. зробили кобзарі-бандуристи *Ф. Гриценко-Холодний, В. Кабачок, І. Кучугура-Кучеренко, Ф. Кушнерик, Є. Мовчан, В. Перепелюк, М. Полотай*, виконавець, педагог та композитор *Г. Хоткевич*. Виконавство на Б. набуло значного поширення у 2-й пол. 20 ст. Б. почали широко використовувати не тільки для акомпанементу, а й як сольний та ансамблево-оркестровий інструмент (*Є. Адамцевич, С. Баштан, О. Бобир, В. Герасименко, Ок.* та *Ол. Герасименко, Р. Гриньків, Г. Менкуш, А. Омельченко* та ін.). Нині Б. входить до складу оркестрів та ансамблів укр. нар. інструментів. Першу укр. капелу бандуристів було створено в Києві (1918), згодом — у Полтаві (1925). 1935 їх об'єднали в Першу зразкову капелу бандуристів (тепер *Державна заслужена капела бандуристів України*). Значного поширення в наш час набули профес. та самод. ансамблі.

Поміж проф. композиторів-авторів конц. творів для Б. — Г. Хоткевич (героїчна поема "Байда", думи "Буря на Чорному морі", "Невільницький ринок у Кафі"), *А. Коломієць* (Укр. соната для Б. і фп., 1968 та Соната для 2-х Б., 1982), *М. Дремлюга* (Концерт для Б. і симф. орк., Концертна поема-рапсодія, 1981, 3 сонати, 3 сюїти), *К. Мясков* (4 фантазії та Концерт для Б. з орк. нар. інстр.), автори п'єс для Б. соло — *Л. Грабовський, В. Губа, В. Зубицький, В. Кирейко, А. Мухо, В. Польовой, М. Сильванський, Б. Фільц* та ін.

Від 1993 у Києві існує Міжн. конкурс бандуристів ім. Г. Хоткевича. У Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща) постійно проходять фестивалі "Дні бандури". Вид. журн. "Бандура" (США).

Паралельно існує практика народного (автент.) виконавства на Б.

Дискогр.: аудіокасета "Співає бандурист Микола Будник".— К.: УЕЛФ, 1997; CD — *Хай М.* Народний майстер і бандурист // Гей, на Чорному морі... Микола Будник. Народна бандура. —К.: Арт Екзистенція, УЕЛФ, Арт Велес, Ave 008, 2001; Тарас Компаніченко. Старосвітська бандура, ліра. — К.: Арт Екзистенція, УЕЛФ, Арт Велес, Ave 008, 2002.

Літ.: *Чубинський П.* Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край, снаряжённой Императорским Русским Географическим обществом. — Петербург, 1874. — Т. 5; *Сумцов Н.* Культурные переживания // Киев. старина. — 1889. — Т. 29; *Лисенко Н.* О торбане и музыке Видорта // Там само. — 1892. — Т. 36; *Його ж.* Народні музичні інструменти України. — К., 1955; *Його ж.* Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм. — К., 1955; *Ємець В.* Кобза і кобзарі. — Берлін, 1923; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Його ж.* Підручник гри на бандурі. — Х., 1930; *Вертков К., Благодатов К., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1967; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Його ж.* Український музичний фольклор. — Вінниця, 2004; *Нолл В.* Моральний авторитет та суспільна роль сліпих бардів в Україні // Родовід. — 1993. — № 3; *Хай М.* Гуслі, бандура і кобза як інструменти різних фаз еволюції української епічної традиції // Кобзарсько-лірницькі традиції та їх сучасний розвиток. — К., 1994; *Його ж.* Ґенеза і еволюція кобзарського інструментарію у світлі етноінструментознавчої концепції Гната Хоткевича // *Чемерський К.* Повернення традиції. Кобзарська катедра. — Х., 1999; *Товкайло М.* Слово на захист народної (старосвітської) бандури // Українське кобзарство в музичному світі: Традиції і сучасність. — К., 1997; *Дутчак В.* Розвиток сольного виконавства в бандурному мистецтві зарубіжжя // Мистецтвознавчі записки. — К., 2003. — Вип. 3—4.

Н. Якименко, М. Хай

Бандура конструкції І. Скляра, 1900. Чернігівська музична фабрика

"БАНДУРА" ("Bandura Choir", м. Перт, Австралія) — хор. Заснований 1951. Нараховує 24 хористи. Диригенти: О. Менцинський, П. Шигимага, К. Уласевич та М. Менцинська. Брав участь у громад. імпрезах, давав концерти в провінц. містах Коллі (Collie), Олбані (Albany) та Нортгеймі (Northam), виступав перед загальноавстрал. публікою ("Коляди при свічках", фольк. фестиваль компанії Shell). Солісти хору — З. Дощак, М. Гутей та Б. Гавриляк.

"БАНДУРА"("Bandura", м. Перемишль, тепер Пшемишль, Польща) — жін. вок.-інстр. ансамбль — секстет співачок-бандуристок. Лауреат XIV фестивалю укр. культури в Перемишлі (1995). Склад: О. Левчишин-Попович (сопрано, худ. кер.), М. Фіцак (сопрано), Р. Золотник (мецо-сопрано), І. Спольська-Онишко (мецо-сопрано), М. Осечко (альт), О. Смолинчак (альт). Засн. 1978 спочатку як вок. тріо у складі О. Левчишин, М. Фіцак, О. Смолинчак. Уперше виступили 1978 на закл. концерті курсу інструкторів Укр. суспільно-культурного тов-ва у Перемишлі. Деякий час поміж учасниць були: М. Крайна, Т. Піпка, І. П'єхович, О. Туцька, А. Левосюк, Є. Голубовська, О. Масна.

"Б." дала понад 300 сольних концертів у Польщі в укр. та польс. середовищі, а також 35 концертів під час 8 гастрольних подорожей в заруб. країнах (Німеччина, Італія, Бельгія, Україна). "Б." записала ґрамплатівку LP

"Bandura — echa stepów Ukrainy" (Warszawa: POU JAZZ, 1986), а також здійснила багато записів на польс. та ін. радіо і ТБ. Ансамбль брав участь у всіх фестивалях укр. культури у Польщі, організатор фестивалю "Дні бандурової музики" (з 1994, з 1996 носить ім'я Г. Хоткевича). У репертуарі "Б." понад 50 тв. різних жанрів: вок.-інстр. (з бандурами), вок. із супр. фп., вок. акапельні, інстр. для бандури. Поміж них — укр. нар. пісні, укр. і світ. класика, церк. музика, твори укр. сучас. композиторів.

Літ.: *Фільц Б.* Міжнародні симпозіуми культурологів та фестиваль бандуристів у Перемишлі в контексті українського національного відродження // НТЕ. — 1997. — № 5–6; *Її ж.* Другий міжнародний фестиваль бандурного мистецтва у Перемишлі // Бандура (Нью-Йорк). — 1997. — № 61–62; *Попович О.* Перемиській "Бандурі" двадцять років // Укр. альманах. 1998. — Варшава, 1998; *Фільц Б.* Міжнародний фестиваль мистецтва бандури в Перемишлі // УМГ. — 1997. — Січ.–берез.; *Її ж.* Яскрава творча особистість [Ольга Попович — солістка перемиського ансамблю "Бандура", Польща] // Укр. світ. — 1999. — № 17; *Поповська Я.* Хроніка // Наше слово (Варшава, Польща). — 1989. — 2 трав.; *Popowicz O.* Tradycje bandurowe w Polsce // Karpacki collage artystyczny: Biuletyn. — Materiały Sympozjumu Naukowego "Sztuka kobzarska i jej tradycje". — Przemyśl, 2005.

Б. Фільц

"БАНДУРА" ("Bandura", Франція) — вок.-інстр. ансамбль. Засн. 1972 Ю. Дубицьким у Парижі. Склад: С. Кухта, М. Матвіїв, Т. Ерко, Д. Мазурик. Інколи до складу ансамблю входять і французи за походженням. Спочатку виступали з нагоди укр. свят. Згодом М. Матвіїв з П. Когутом організували курси гри на *бандурі* у Страсбургу, де навч. молодь із Франції, Бельгії, Німеччини. Від 1974 концертує, виступає на міжн. фестивалях. У репертуарі переважають укр. нар. пісні в естр. обробках, інстр. твори. Брав участь у фестивалі "*Червона рута*" (1991, Запоріжжя). Записав 2 грамплатівки (1979, 1983).

М. Семенюк

"БАНДУРА" ("Bandura", Нью-Йорк, США) — муз.-літ. журнал. Існує з 1981. Виходить укр. та англ. мовами, щоквартально на приватні пожертви. Видається Школою кобзар. мистецтва (Нью-Йорк, США). Попередник — "Кобзарський листок" (п/к М. Чорного-Досінчука, виходив 1972–80); інформ. бюлетень Школи кобзар. мистецтва. Порушує актуальні проблеми розвитку кобзар. та бандур. мистецтва. Посібник для всіх, хто вивчає гру на бандурі (надрук. кілька курсів гри *Г. Хоткевича, Ю. Китастого, В. Мішалова, Г. Ткаченка*). Друк. статті про історію, традиції і розвиток бандури, цікаві практичні поради, новинки, питання відновлення старовин. традицій старої цехової структури, зафіксованих на сторінках "цехового" журналу. Містить ноти й фотоматеріали. Водночас — своєрідний літопис мист. життя укр. зарубіжжя. До ред. колегії в різні часи входили *О. Герасименко-Олійник* (гол. ред.), М. Чорний-Досінчук (кол. гол. ред.), представники України *Р. Гриньків, В. Дутчак, В. Єсипок, Б. Жеплинський*, О. Козій, Л. Матіяшек, представники США *І. Андреадіс, Т. Булат*, С. Досінчук-Чорна, І. Махлай, *І. Соневицький, Д. Гординська-Каранович, Р. Савицький-мол.*, представники Канади *А. Горняткевич*, М. Дяковський, *В. Мішалов, Ю. Олійник*, В. Родак, представник Бразилії *І. Вовк*, а також Б. Пачовський (оформ.), О. Венгерчук (адміністратор). Безкоштовно надсилається до Півд. Америки, Польщі, кол. Югославії, Венесуели, України.

У "Б" опубл. велику кількість статей митців і науковців з України, зокр. *М. Гордійчука, О. Правдюка, Б. Фільц, Л. Ясосевич, О. Кушнірук, О. Герасименко, В. Дутчак* та ін.

М. Семенюк

"*Бандура*"

"БАНДУРИСТ" — студ. чол. хор. Засн. 1905 при Львів. ун-ті. До нього входили й студенти з ін. вузів. Засновник і 1-й диригент — І. Смолинський. Диригентами "Б." були також *І. Гриневецький, Б. Вахнянин, М. Колесса*, 1931–37 — *О. Плешкевич*. Учасники хору зібрали кошти на побудову пам'ятника на могилі *М. Вербицького* в с. Млини (тепер Польща), і взяли участь у його урочист. відкритті 1934 під час святкування 120-х роковин від дня нар. композитора в Яворові, тепер Львів. обл. З "Б." виступали співаки *М. Голинський, М. Микиша, Г. Крушельницька, О. Любич-Парахоняк*. У роботі хору брали участь *Г. Хоткевич, С. Людкевич, Б. Кудрик Т. Шухевич*, Є. Купчинський та ін. У репертуарі — переважно твори *М. Лисенка, М. Вербицького, С. Воробкевича, К. Стеценка, М. Леонтовича, О. Нижанківського, Й. Кишакевича, Н. Вахнянина, В. Барвінського, С. Людкевича, В. Безкоровайного* та ін., укр. нар. пісні, а також твори зах.-європ. класики. 1936 "Б". взяв участь у концерті з нагоди 75-річчя з дня смерті Т. Шевченка у Львові, де у зведеному хорі з "*Бояном*" та "*Сурмою*" вперше виконав кантату С. Людкевича "Заповіт" п/ к автора.

"Б". виступав у Львові та ін. містах Галичини до 1939.

Літ.: *Людкевич С.* Другий з ряду концерт "Бандуриста" // *Його ж.* Дослідження. Статті. Рецензії. Виступи. У 2 т. — Л., 2000. — Т. 2; *Його ж.* Раут "Кружка українок" і "Бандуриста" // Там само. *Його ж.* Концерт "Бандуриста" // Там само; *Його ж.* Ювілейний концерт "Бандуриста" // Там само.

Б. Фільц

БАНДУРКО Данило (Бандурка, Малий, Рихлієвський; на прізвисько "гайдамацький") (1738, м. Київ — ?) — кобзар. З родини кріпаків Михайлів. Видубиц. монастиря. 1748 навч. гри на бандурі у бандуриста М. Волошина в м. Богуславі. 1749–52 служив бандуристом у Київ. генерал-губернатора Леонтьєва. 1752–54 мешкав з матір'ю в с. Ухівка на лівому березі Дніпра. 1754–60 перебував на Запорозькій Січі, зарахований до Корсунського куреня. 1760 пристав до гайдамаків. 18 лют. 1761 Б. заарештували і вчинили допит на Січі. На вимоги моск. влади відправлений до фортеці св. Єлисавети.

Літ.: *Лавров Ф.* Кобзарі. Нариси з історії кобзарства на Україні. — К., 1980; *Ястребов И.* Гайда-

мацкий бандурист // Киев. старина. — 1886. — № 10; *Хоткевич Г.* Дещо про бандуристів та лірників // Літ.-наук. вісник. — 1903. — Кн. 1.

БАНОКІН Олексій Степанович (7.03.1930, м. Оренбург, РФ) — військ. диригент. З. а. УРСР (1968). Закін. Ін-т військ. диригентів у Москві (1954). 1974—79 — начальник орк. служби Одес. військ. округу. Від 1979 — викладач Одес. конс.

Літ.: Одеській музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

А. Кузьменко

БАНЬКЕВИЧ (Bańkiewicz) Вікентій (Вінцентій) (бл. 1830—1861, м. Житомир) — скрипаль, композитор, диригент, педагог. Поляк за походженням. Після приватного навч. у Вільні (тепер Вільнюс, Литва) та Петербурзі (в О. Львова) активно концертував як скрипаль у Києві, Петербурзі, Вільні, Кенігсбергу, грав у квартеті. В останні роки життя очолював оркестр Житом. т-ру, робив спроби організувати там Муз. т-во. Відкрив муз. школу в с. Зарубинці на Житомирщині й викладав там гру на скр. Автор скр. творів, у т. ч. Фантазії на укр. теми, Рондо, Концертино та ін.

І. Гамкало

Барабан великий і барабан малий

БАРАБАН — ударний муз. інструмент з родини мембранофонів. Становить порожній корпус або раму (резонатор), обтягнутий з одного (одномембранний) чи двох (двомембранний) боків шкірою або пластиковою плівкою. Має невизначену висоту звука. Історично Б. використовували здебільшого як сигнальні інструменти у військ. побуті (напр., разом із *тулумбасами* у Війську Запорозькому), в деяких народів — в реліг. обрядах, пізніше перейшли до складу військ. оркестрів. В акад. музиці використовуються в симф., дух., дит. оркестрах, ансамблях барабанщиків та удар. інструментів, а також — *у мас. муз. культурі* (*джазі, поп-, рок-музиці*). У традиц. укр. нар. інстр. музиці почали застосовуватись приблизно з сер. 19 ст. Різновиди Б. зустрічаються у народів цілого світу, особливо поширені в Африці.

До 20 ст. функції Б. обмежувалися ритмічними й тембровими. З розвитком мас. муз. культури, функції Б. дещо змінюються. Б. — один з провідних інстр. джаз. і рок-музики. Може бути також солюючим інструментом.

У сучас. симф., джаз., військ. оркестрах та рок-ансамблях можна побачити принаймні 2 типи Б. — великий і малий.

Великий Б. буває двостороннім (чи двомембранним) або, рідше, одностороннім (одномембранним), має розмір від 35 до 40 см заввишки при діаметрі 50—60 см. Зазвичай розміщується на підставці (в дух. оркестрах — на ремені на грудях виконавця). Звук видобувається за допомогою дерев. стукалки з круглим м'яким наконечником. Іноді з метою вивільнення рук для гри на ін. інструментах встановлюють великий Б. вертикально, тоді виконавець (барабанщик) акцентує ритм за допомогою педалі, прикріпленої до його правої ноги, і приводить в дію стукалку. Звук вел. Б. за тембром глухий, похмурий або сильний, гучний, моторошний. Може бути змінений за допомогою сурдини, що прикріплюється до його корпуса і має вигляд 2-х подушечок, котрі, притискаючись до мембрани, роблять звук інстр. коротким та сухим.

Малий Б. — невеликий двомембранний інстр. розміром від 13 до 18 см заввишки діаметром 35 см, з металевим корпусом. Уздовж його нижньої мембрани розміщується декілька струн (у конц. 4—6, у джаз. — до 18), що вібрують при ударах і надають інструментові характерного гуркоту (або брязкання). На малому Б. можна грати як зі струнами, так і без струн (за допомогою спец. важелька — перемикача). Як і великий Б., він може мати сурдину. Зазвичай розміщується на підставці. Грають на ньому за допомогою легких дерев'яних паличок з невеликим потовщенням на кінцях. Музикант дух. оркестру під час руху може носити малий Б. на ремені. До симф. оркестрів, у т. ч. в *опері*, був уведений на поч. 19 ст., часто використовувався для характеристики військ. побуту. Техніка гри, як і динамічний діапазон малого Б., досить різноманітні, розвинутіші в джаз., поп- і рок-музиці, де малий Б. є провідним інстр. ритм. секції або ударної установки, на якій грає один виконавець. Окрім барабанів (великого і малого) до ударної установки (на муз. жаргоні її називають теж барабанами) входять також том-томи, чарльстон, бостон, тарілка, хет, часом бонги й конґи тощо, на яких грають паличками, щітками та стукалками. Джаз. і рок-музиканти збагатили техніку гри на малому Б. такими прийомами, як-от: тремоло, удари паличками одночасно по краю ободу і шкірі, паличкою по паличці, багаторазові удари тією самою паличкою, гра однією щіткою і однією паличкою, багато способів гри щітками (напр., удари, обертання або потирання шкіри) і т. ін.

В Україні в 1990-х виникли ансамблі ударних інстр. "Ars Nova" (п/к *Г. Черненко*), "Парад віртуозів" (п/к *О. Бліновa*) та ін.

У нар. музиці барабан (східноукр. — "бухало"; бойк. — "бубен", " бубент"; гуц. — "бубонь") — двомембранний ударний інстр., на якому грають, ударяючи довбешкою (бойк. — "гавкою") по шкіряній мембрані у співвідношенні з ударами метал. прутиком (в зах.-укр. традиціях) або меншою тарілочкою (в півн. та центр.-східних регіонах) по прикріпленій до корпуса інстр. більшій тарілці.

Характерною рисою будови нар. Б. є їх розподіл на: більші (діаметром біля 70—75 см), середні (відповідно, — 55—65 см, притаманні традиціям зах.-укр. регіонів) та менші (діаметром у межах 40—45 см, характерні для решти укр. етнічн. території). Техніка гри на більших та середніх Б. з тарілкою спрощена, позбавлена ускладнених ритм. фігур і мелізматики, тоді як менші дозволяють досягати високої технічної вправності та імпровізац. вільності, що максимально наближує фактуру ритм. супроводу на Б. до технічно розгорнутих і ускладнених імпровізацій на тему *решітки*.

Дискогр.: Каверуш. — Аудіокасета. –К.: УЕЛФ. — 1997. — № 13–28; На добридень. — Аудіокасета. — К.: УЕЛФ. — 1997. — № 11–20.

Літ.: *Рогаль-Левицкий Д.* Современный оркестр. — М., 1956. — Т. 3; *Чулаки М.* Инструменты симфонического оркестра. — М., 1962; *Симоненко В.* Лексикон джаза. — К., 1981; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Хай М.* Народное музыкальное исполнительство Бойковщины: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения — К., 1990.

А. Азарова, М. Хай

БАРАБАНОВ Віктор Григорович (25.01.1951, м. Київ — серед. 1990, Мексика) — скрипаль, альтист. З. а. УРСР (1989). Закін. Київ. конс. (1974). 1974–77 (з перервою) — артист симф. оркестру Укр. радіо, 1977–78 — Держ. симф. орк. УРСР, 1978–79 — Укрконцерту, 1980–89 — Квартету ім. М. Леонтовича Київ. філармонії. Від 1989 працював за контрактом у США, згодом — у Мексиці.

БАРАБАШ Іван (1909, Галичина — ?) — викладач, диригент. Керував дух. оркестрами у США (1923–39). Брав активну участь у житті укр. діаспори. Поміж його творів для орк. — композиції на укр. тематику ("Echoes of Ukraine", "Moad Ukraine"), обробки укр. нар. пісень. Учитель видатного джаз. кларнетиста Бені Гудмена.

Р. Савицький-мол.

БАРАБАШ Марта-Марія Михайлівна (13.12.1917, м. Стрий, тепер Львів. обл. — 7.05.2002, м. Торонто, Канада) — піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. Фп. гри навч. у Стрий. відд. ВМІ у *С. Окуневської* та *Г. Левицької*. Закін. Муз. академію у Відні (1938), навч. у Вищій муз. школі в Берліні (1939–42). Від 1948 — в Канаді, викладала у Муз. ін-ті в Торонто. Від 1968 — муз. референт Асоціації діячів укр. культури. 1970 організувала й очолила щорічний Укр. муз. фестиваль у Торонто, заснувала укр. муз. бібліотеку, архів. Концерти Б. відбувалися в Торонто, Львові. Автор зб.: "Моя Україна", "Колядки і щедрівки", "10 церковних пісень" тощо.

Літ.: *Геник С.* 150 видатних українок. — Івано-Франківськ, 2003.[*Б. п.*]; Молода українська піаністка // Новий час. — 1935. — 4 трав.

І. Гамкало

БАРАБАШОВ В'ячеслав Андрійович (17.03. 1901, м. Старобільськ, тепер Луган. обл. — 9.01.1979, м. Харків) — композитор, музикознавець, педагог. Член СКУ. Закін. Харків. конс., кл. композиції *С. Богатирьова*. 1927–72 — викладач композиції і муз.-теор. дисциплін Харків. конс., доцент (1946), в. о. професора (1955). Поміж його учнів — *І. Ковач*, В. Жубинська, *В. Сапєлкін*. Б. — автор підручника з гармонії, оригінальність якого полягає у трактуванні діатон. гармонії під кутом зору нар.-ладових закономірностей. У муз. творчості постромант. напряму відчутні впливи вітчизн. і світ. класики, нар. пісенності, зокр., успіхом користувалась поема "Адажіо", позначена зосередженістю настрою, органічністю розвитку, задушевністю мелодизму.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1955–58), симф. поема "Мідний вершник" (1937), Святкова увертюра (1952–74), поема "Адажіо" (1963); для струн. орк. — Сюїта (1965); для струн. квартету — Сюїта (1968); для фп. — 6 прелюдій (1925–51), 2 сонати (1928, 1943), "Молодіжна сюїта"(1955), 8 поетичних настроїв, Скерцо, Соната-поема (1917–61), п'єси, хор. тв., романси, пісні, обр. нар. пісень.

Літ. тв.: Практичний курс гармонії. — К., 1967.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. — Х., 1992.

А. Муха

БАРАН Вільгельм Феліксович (1916, м. Вайскірхен, кол. Австро-Угорщина — 7.07.1988, м. Перхтольдсдорф, Австрія) — скрипаль. Дит. роки провів у Коломиї. Початк. муз. освіту здобув у батька. Навч. у духовній семінарії, з 1939 — у Львів. конс., з 1941 — у Віден. конс. Працював у Віден. оперному т-рі (1-а скр.), викладав у Віден. та Львів. консерваторіях. 1943 концертував в Україні.

Я. Полотайчук

БАРАН Олег Тарасович (15.03.1971, м. Червоноград Львів. обл.) — композитор, аранжувальник. Закін. Терноп. пед. ін-т (1992). Аранжувальник, композитор на "Студії Лева" (Л., 1992–2002), в агенції "Муз. біржа" (К., 1996–2002). Учасник багатьох фестивалів попмузики. Співпрацював з *Т. Повалій*, *Каріною Плай*, *О. Пекун*, О. Мочерад, *П. Дворським*, А. Рудницькою, *І. Братущик* і О. Хомою та ін.

Н. Горенко-Баранівська

БАРАН Орест Михайлович — (24.05.1955, м. Львів) — бандурист, диригент. Брат *Т. Барана*. Член Спілки кобзарів України. Закін. Львів. конс., кл. *В. Герасименка* (1979). 1979–95 — соліст, 1995–98 — заст. директора, з 1998 — директор Львів. філармонії. Учасник низки конц. програм в Україні та за кордоном. Від 1998 — директор щорічного міжн. муз. фестивалю "*Віртуози*" (Львів). У сольному доробку — твори укр. композиторів, обробки укр. нар. пісень, темат. програма "Наша дума, наша пісня", укр. думи та істор. пісні 16–17 ст.

М. Кляниковська

БАРАН Тарас Михайлович (5.08.1959, м. Львів) — цимбаліст, педагог, майстер із виготовлення цимбалів, дослідник цимбального мистецтва та муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1990). Канд. мист-ва (2003). Лауреат премії "Інтерліра" (Угорщина, 2000). 1982 закін. Львів. конс. 1982–85 та з 2001 — викладач кафедри нар. інструментів Львів. конс. Від 1982 — диригент та муз. керівник Держ. засл. ансамблю пісні і танцю "Юність" (Львів). Від 1975 активно виступає як цимбаліст-соліст та у складі різних ансамблів. Як соліст-віртуоз неодноразово концертував у більшості країн Європи, Канаді та США. Від 1992 — єдиний від України член Світ. асоціації цимбалістів. 1999 — стипендіат Міжн. Вагнерівського тов-ва (Німеччина), 2001 — організатор Світ. конгресу цимбалістів (Львів). Гра Б. відзначається уважним відтворенням ав-

М.-М. Барабаш

В. Барабашов

О. Т. Баран

О. М. Баран

тор. задуму, глибиною виконавських концепцій та блискучою віртуозністю. Йому належить цілий ряд обробок та транскрипцій творів укр. авторів для цимбалів, а також авт. редакцій. Багато композиторів, зокр. *Д. Задор* і *Б. Котюк*, написали свої твори спеціально для Б. Виступає на цимбалах системи Шунда. Автор ряду статей та книг з історії й теорії цимбальної музики, виконавства та педагогіки, зокр. в Україні, та конструювання цимбал.

Літ. тв.: канд. дис. "Концертні цимбали: історико-теоретичний та методологічно-виконавський підходи" (К., 2003); Світ цимбалів. — Л., 1999; Цимбаліст Тарас Баран. — Л., 2001; До питання становлення української музикознавчої терміносистеми. Особливості цимбальної термінології // Українські термінологічні словники з мистецтвознавства й етнології: Досвід складання, проблеми та перспективи підготовки. — К., 1999; Цимбали на зламі тисячоліть // Етнос. Культура. Нація. — Дрогобич, 2001. — Вип. 2.

Літ.: *Сюта Б.* Світовий конгрес цимбалістів у Львові // НТЕ. — 2002. — № 1—2; *Emes.* Były cymbalistów wielu... // Gazeta codzienna. — 2003. — N 71. — 10 kwietnia; *Janczura D.* Tak jak Jankiel... // Życie Podkarpackie. — 2003. — 12 kwietnia.

Б. Сюта

Т. Баран

БАРАН де (дер) ФЕДЕЛЕР (Baran de Fedeler) (14—15 ст.) — музикант. За походженням українець. Виконавець на фіделі, звідки й походить його прізвисько. 1414 — міськ. інструменталіст у м. Львові.

Літ.: *Morawska K.* Historia muzyki polskiej: Średniowiecze. — Warszawa, 1998. — Część 2: 1320—1500.

Б. Сюта

Л. Баранович

БАРАНОВИЧ Георгій (Юрій) Прокопович, о. [1772, за ін. відом. 1776 с. Смоляжі (тепер с. Смоляж) Ніжинського повіту, нині Черніг. обл — ?] — культурно-громад. діяч, педагог, регент. Нащадок давнього шляхетського роду Барановичів (герба "Сирокомля"). Початк. освіту здобув у Черніг. семінарії (1795); з 20 верес. 1796 продовжив навч. у Київ. академії. Закін. клас богослов'я 1802 [навч. під час ректорства Феофілакта (Федора) Слонецького (1795—1803), свого дядька, останнього з укр. ректорів]. Добре опанував іноземні мови, співи, мав гарний голос. Навч., у класі богослов'я, викладав (з 1799) ірмолойний спів і був регентом студент. хору. Від 1800 офіційно затверджений як вчитель співу, а також франц. мови в нижчому класі. Після від'їзду Ф. Слонецького єпископом у Вологду (1803—08) 16 верес. 1804 вийшов з корпорації Академії, був рукоположений (хіротонований) на священика Києво-Печерської лаври, регент Лаврського хору.

Автор посібників "Ірмологіон по Печерському наспіву" і "Правила для нотного ірмолойного пінія", якими тривалий час користувалися педагоги і студенти академії. Рукописи не збереглися. Учні Б. — *Г. Августинович*, В. Сербжинський.

Літ.: *Титов Ф.* Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. — К., 1912. — Т. 1; *Рогожина Н.* Навчання у Києво-Могилянській академії — традиція українських сімей (на прикладі роду Барановичів у XVIII—XIX ст.) // Наук. записки НАУКМА. — К., 2000. — Т. 18; ДАКО. — Ф. 782, оп. 1, спр. 303, арк. 1—18; 1218.

Л. Горенко-Баранівська

БАРАНОВИЧ Лазар, архієпископ [1620, Білорусь — 3(13).09.1693, похований у Борисоглібському соборі, м. Чернігів] — церк., літ., культурний діяч. Від 1650 — професор і ректор Києво-Могилян. колегії. Любив і пропагував музику, створив при Київ. братському монастирі вел. хор і хор. школу. Від 1657 — архієпископ черніг. і новгород-сіверський. Утримував церк. хор. Автор зб. казань "Меч духовний" (1666), "Труби словес проповідних..." (1674) та віршів "Аполлонова лютня" (польс. мовою, 1671). 1674 заснував у Новгород-Сіверському друкарню, 1679 переніс її до Чернігова. 1-і вид. — "Псалтир" і "Буквар" (1681). Б. — автор кантів і духовних пісень; у Львів. істор. музеї в Ірмологіоні (1700) зберігається його "Херувимська". При своєму дворі мав хор. капелу, керівником якої був диригент і композитор *С. Пекалицький*. Вихованці капели поповнювали моск. хор Государевих півчих дяків.

Літ.: *Сумцов М.* К истории южно-русской литературы XVII в. — Х., 1885. — Вып. 1: Лазарь Баранович; *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. — Т. 1; *Євдокименко В.* Суспільно-політичні погляди... Лазаря Барановича // З історії вітчизняної філософської думки. — К., 1959; Аполлонова лютня... — К., 1982; *Радишевський Р.* Бароковий концептизм поезії Барановича // Укр. літературне бароко. — К., 1987; *Його ж.* Лазар Баранович // Роль Києво-Могилянської академії... — К., 1988; *Антоній, архієпископ чернігівський і ніжинський.* Нариси... — Київ. старовина. — 1992. — № 3; *Макаров А.* Уроки бароко. — Літ. Україна. — 1993. — 25 листоп.

А. Муха

БАРАНОВСЬКИЙ Андрій (18 ст.) — півчий. Закін. Києво-Могил. академію, де співав в акад. хорі. 1735, під час набору співаків в Україні, забраний до С.Пб. Соліст, а пізніше регент *Придв. хору*.

Літ. *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. — Т. 1.

І. Лисенко

БАРАНОВСЬКИЙ (Baranowski) Данте (25.05. 1882, м. Венеція, Італія — 16.06.1925, м. Криниця, тепер Польща) — польс. скрипаль, диригент, муз. критик, антрепренер, актор. Навч. у конс. Львова (кл. скр. М. Вольфсталя) та Відня (1891—1901). Закін. також філос. ф-т Львів. ун-ту. Диригент університет. хору, а також оркестру Політехніки. 1906—13 вів активну муз.-громад. діяльність у Львові як диригент аматор. хорів, муз. критик "Газети львівської" (польс.), організатор і кер. міськ. муз. тов-ва (з 1908) та його оркестру, один з організаторів Союзу селян. т-рів і хорів. 1912—13, 1918 — худ. директор Львів. польс. т-ру, з яким гастролював по Галичині. Від 1913 — актор і антрепренер у т-рах Польщі. Виконавець характерних ролей.

Л. Мазепа, П. Медведик

БАРАНОВСЬКИЙ Полікарп Павлович [3(15).04. 1897, м. Немирів Подільськ. губ., тепер Він. обл. — 27.02.1963, м. Київ] — муз. акустик, музикознавець, інженер-винахідник. Член СКУ. 1925 закін. Київ. рентгенінститут, до 1938 навч. в енергоін-ті. 1914—18 — рентгенотехнік Чорноморського військ. флоту. 1932 — ст. радіотехнік тонолабораторії Київ. кінофабрики, 1932—38 — зав. акуст. лабораторії Київ. муз. комбінату. 1938—1944 — наук. співробітник Ін-ту електрозварювання АН УРСР (під час війни був евакуйований у м. Нижній Тагіл). Одночасно працював на авіаційному і танковому заводах; у Бєжицькому машинобудів. ін-ті. Від 1944 у Києві. 1944—63 — зав. лабораторії звукозапису ІМФЕ АН УРСР, одночасно науковець Ін-ту психології Мін-ва освіти УРСР (1944—49).

Діяльність Б. пов'язана з проблемами розвитку вітчизн. муз. акустики, вдосконалення якості звуку і винаходами відповідної апаратури. Б. належать оригінальні наук.-практ. розробки теор. питань муз. і фізіологічної акустики, експеримент. психології, експертизи слухового апарату, що мають велике значення для профес. відбору, лікування, сурдо- і муз. педагогіки.

Б. створив нові галузі науки: інтонометрію (галузь прецизійних об'єктивних звуковисотних вимірів), аудіографію (автоматизація всебічного дослідження слухової чутливості з автомат. записом процесу слухового сприйняття).

Поміж сконструйованих апаратів Б. — інтонометр (1947), що з великою точністю визначав якість інтонування співу, звучання муз. інструментів; *аудіограф* (поліаудіограф, 1950—57) — портативний прилад для дослідження й реєстрації диференційних порогів слухової чутливості: від інтервальної, інтонац.-тембральної до ритмо-темпової. Дослідний зразок поліаудіографа виготовлено на Київ. радіозаводі (1950), 1957 зареєстровано Комітетом у справах винаходів та відкриттів при Раді Міністрів СРСР (№ 5881 на ім'я Б.). Прилад високо оцінено видатними фахівцями різногалузевих наук.-дослідних та навч. закладів (Держ. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних, лабораторія муз. акустики Моск. конс., Алма-Атин. конс., М. Коломійченко, Київ. ін-т отоларингології, Мін-во охорони здоров'я Латв. РСР, Військ.-мед. академія). Упродовж 1957—59 продовжували надходити заявки (понад 140) на виготовлення поліаудіографа.

Осн. теор. розробка Б. (у співавт. з *Є. Юцевичем*) — виявлення явища інтонац. дуалізму інтервалів (1935—38). Теорія дуалізму інтервалів — узагальнювальна проблема муз. науки і мистецтва. Це — питання інтонації, теорії слуху, вок. методології, настроювання муз. інстр., злагодженості ансамблів. Теорію дуалізму інтервалів всебічно висвітлено в його працях. Б. з'ясовував закономірності ладового тяжіння й ладоутворення; можливості 22-щаблевої темперації (замість 12-щаблевої); вивчав лад. структуру нар. музики.

Аналогічною проблематикою у сфері зонної теорії слуху займався М. Гарбузов, *О. Оголевець* (обидва — Москва, 1948), *Г. Когут* (2000-і). Проте пріоритет у постановці й вирішенні деяких питань належить Б. (що підтверджено офіційними документами, підписаними *І. Бэлзою* та ін. вченими).

Результатам муз.-акуст. досліджень Б. надавали велику увагу музикознавці *М. Грінченко*, І. Белза, *М. Гордійчук*, композитори *Б. Лятошинський*, *Д. Шостакович*, диригент *Н. Рахлін* та ін. Завдяки наук. пошукам Б. залишились раритетні записи голосу і гри на фп. *М. Рильського*. Зберігся унікальний запис фп. супроводу поета під фонограму укр. нар. пісні "Ой чого ти, дубе" (у виконанні соліста Київ. опери *Б. Шафрановського*), записаний методом мікросинхронізації (ІМФЕ. — Ф. 14—10,од. зб. 1592, валок № 264). Б. здійснив звукозаписи від співаків *М. Микиші*, *І. Козловського*, поетів *В. Сосюри*, *М. Рильського*, П. Воронька, поета-перекладача Д. Бобиря, кобзарів *Є. Мовчана*, *П. Носача*, *Є. Адамцевича*, лірника *А. Гребеня*, *В. Перепелюка*.

Б. прилучився до удосконалення муз.-фольклорист. записів, обладнавши "звуковий комбайн" (1952) — перший прилад для фіксування й відтворення муз.-поет. фольклору, записаного в експедиційних умовах. Його зауваження щодо поліпшення якості звукозапису викладені в розробках і статтях (зокр. "Материалы по улучшению параметров магнитофона "Украина", ІМФЕ. — Ф. 14—2,од. зб. 303). Уважне ставлення до фахових порад Б. виявив Д. Шостакович у приватному листуванні (ІМФЕ. — Ф. 14—1, од. зб. 33, арк. 1—26).

П. Барановський

Літ. тв.: Звуковысотный анализ свободного мелодического строя (у співавт. з *Є. Юцевичем*). — К., 1956; Механизация процессов настройки музыкальных инструментов. — К., 1935. — Ч. 1: Настройка гармоний; Комографічні дослідження слуху. — К., 1941; Основы дуализма интервалов (1942, рукоп.); Рефракторність зон акустичної рецепції. — К., 1947; Исследование влияния утомления на дифференциальный порог частоты // Наук. записки Ін-ту психології Мін-ва освіти УРСР. — 1948. — Т. 1; Исследования биологической коми на эластичном звукоряде и в гармонических комплексах // Наук. записки ІМФЕ АН УРСР. — 1948. — Т. 3; Об'єктивні методи дослідження слухової чутливості // НТЕ. — 1958. — № 1; Побудова хроматичного звукоряду чистого строю // Доповіді АН УРСР. — К., 1959. — № 3 (ін. назва — "Інтонометричний аналіз вільного мелодичного строю").

Літ.: *К. Д.* [*К. Днепров*]. Механічні настройщики. — В лабораторії електроакустики // Більшовик. — 1936. — 14 серп.; *Б-кий* [*В. Барновський*]. Механічний настройщик // За техніку. — 1936. — 22 листоп.; *Белза І.* Визначна наукова праця // Рад. мистецтво. — 1947. — 9 квіт.; [*Б. п.*]. В лабораторії звукозапису // Київ. правда. — 1947. — 24 груд.; [*Б. п.*]. Магнітофон "Україна" // Там само. — 1949. — 12 берез.; *Юцевич Є.* Цінний науковий метод // Рад. мистецтво. — 1949. — 3 серп.; *Роевский А.* 30 лет развития психологической науки на Советской Украине // Материалы университетской психологической конференции: Сб. ст. — Л., 1949; *Луганська К.* До питання акустичних досліджень аудіоінформації П. П. Барановського (на документальних матеріалах колекції рукописних фондів ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН Ук-

раїни) // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; Її ж. З епістолярної спадщини Д. Шостаковича. Листи Д. Шостаковича до П. Барановського (1950—62). Вступна стаття. — Музика. — 1986. — № 2.

[illegible]

БАРАТОВА (дівоче прізв. Мирова-Тиська) Марія Вікторівна (9.06.1897, м. Київ — 28.01.1957, м. Москва, РФ) — оперна співачка (лір. сопрано). З. а. РРФСР (1948). Навч. у Київ. муз. школі *М. Тутковського* (1913—16, кл. В. Вібер). 1916—22 — солістка Київ. опери, 1922—24 — Опери С. Зиміна в Москві, 1924—25 — солістка Харків., 1925—26 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1926—27 — Перм., 1927—28 Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1928—29 — Київ. т-рів опери та балету, 1929—50 — Великого т-ру СРСР. Мала голос "металевого" тембру, акторське обдарування. У концертах широко популяризувала твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів. 1921 та 1936 виступала з концертами у Києві.

Партії: Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка, прем'єра), Тетяна, Іоланта ("Євгеній Онєгін", однойм. опера П. Чайковського), Оксана, Марфа, Снігуронька ("Ніч перед Різдвом", "Царева наречена", однойм. опера М. Римського-Корсакова), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Антонія ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Баратова І.* Спогади про мою сестру // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упоряд. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

І. Лисенко

М. Баратова

Є. Барвінська

В. Барвінський

БАРБАГ (Barbag) Северин Евген (4.09.1891, м. Перемишляни, тепер Львів. обл. — 26.09.1944, м. Отвоцьк, побл. Варшави, Польща) — польс. композитор, музикознавець. Доктор музикології (1924). Гри на фп. і композиції навч. у *Г. Мельцера* і *Л. Ружицького* у Львові та у Г. Адлера і Й. Маркса у Відні. Від 1919 — викладач Львів. муз. ін-ту. Закін. Віден. ун-т (1924). 1925—39 — професор муз.-теор. дисциплін та фп. Львів. муз. ін-ту (з 1930 — Львів. конс. ім. К. Шимановського), 1939—41 — Львів. конс. і Львів. ун-ту. Рецензував концерти у Львові. 1942 виїхав до Варшави. Поміж учнів — *А. Кос-Анатольський.*

Тв.: для орк. — "Симфонічні етюди", "Symfonia terrestris", "Vox humana", "Visions grotesques"; кам.-інстр. — "Мелодії", Секстет, "Космос" для скр. і фп., сонати — для скр., для альта, для влч.; для фп. — "Parergon", "Jeunesse et nature", Соната, Три поеми.

Літ. тв.: Твори Сезара Франка (1925), Propedeutyka (1926, втрачено), Studium o pieśniach Chopina (Л., 1927), Systematyka muzykologii (Л., 1928), Harmonia interioralna (1930, втрачено), Propedeutyka historii muzyki jako zagadnienie me-dydaktyczne (Warszawa, 1931); статті — Polska pieśń artystyczna // Muzyka (Warszawa). — 1927. — Nr 7—9; Systematyka muzykologii i zasady rozwoju szkolnictwa muzycznego w Rzeczypospolitej Polskiej // Lwowskie Wiadomości Muzyczne i Literackie. — 1929. — Nr 2; O liryce wokalnej K. Szymanowskiego // Kwartalnik muzyczny (Warszawa). — 1931. — Nr 16.

Літ.: *Терещенко А. А.* Кос-Анатольський. — К., 1986.

Б. Фільц

БАРВІНОК (справж. прізв. Сахно-Грогуленко) Леся Павлівна (24.01.1908, с. Решетилівка, тепер смт Полтав. обл. — 16.06.2002, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — бандуристка. 1925—29 — солістка нар. худ. капели кобзарів "Рух" п/к В. Осядька, з якою гастролювала в Україні, на Кавказі, в Середній Азії; 1930—32 — в окруж. Криворіз. капелі кобзарів п/к В. Андрусенка. 1932 разом із чоловіком Ф. Грогуленком створили й очолили Нікопол. капелу кобзарів. 1935—36 концертували по Азовсько-Чорноморському узбережжю. У репертуарі — укр. нар. пісні, зокр.: "Місяць на небі", "Тополя", "Ой дівчина, шумить гай", "Хмелю" та ін. Згодом Б. навч. гри на бандурі. Поміж учнів — *О. Нирко, Н. Толчій*, Т. Ясинський.

Літ.: *Богуш П.* Перша жінка — бандуристка України // Вісник. — 1998. — № 2.

П. Богуш

"БАРВІНОК" ("Barvinok", м. Торонто, провінція Онтаріо, Канада) — ансамбль бандуристів. Заснований 1976 (кер. — П. Борис). У репертуарі — укр. нар. пісні, танці. Концертує у Канаді й США.

БАРВІНСЬКА (дівоче прізв. Любович) Євгенія Максимівна (20.12.1854, м. Львів — 20.12.1913, там само) — піаністка, хор. диригентка, співачка (сопрано), муз.-громад. діячка. Мати *В. Барвінського.* 1874 закін. Учительський ін-т у Львові. Гри на фп. навч. у Ф. Лоренца в Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща) і в *К. Мікулі* у Львові. Разом з батьком *С. Крушельницької* А. Крушельницьким організувала чол. і жін. хори в Тернополі (1882—86 — їх кер.). Одна з організаторок і диригенток "*Львівського Бояна*" (1891—95). Популяризувала творчість *М. Лисенка, І. Воробкевича, М. Вербицького, М. Кропивницького, В. Матюка, Д. Січинського, Г. Топольницького.* Листувалася з *М. Лисенком*, С. Крушельницькою (її перша вчителька музики).

Літ.: *Барвінський О.* Спомини з мого життя. — Л., 1912; Треті музикально-декламаційні вечорниці в Тернополі // Діло. — 1884. — № 34; *Волошин М.* "Львівський Боян" // Ілюстрований музичний календар. — Л., 1904; [*Б. п.*, б. н., Некролог] // Руслан. — 1913. — № 284; *Павлишин С.* Родина Барвінських в українській культурі // Тернопіль. — 1992. — № 3—4; *Її ж.* Сага роду Барвінських // Вісник НТШ. — 1993—94. — № 6—11.

П. Медведик

БАРВІНСЬКИЙ Василь Олександрович (крипт. — В. Б.) (20.02. 1888, м. Тернопіль — 9.06.1963, м. Львів) — композитор, піаніст, музикознавець, педагог, муз.-громад. діяч. Син Олександра та Євгенії, брат Богдана та Олександра, батько Івана-Севастяна Барвінських. Професор, доктор мист-ва (1940), почесний доктор Укр. ун-ту у Празі (1937). Походить із

старовинного укр. роду, історія якого сягає 14 ст. Особливі заслуги в розвитку укр. культури мають Мартин Б. — ректор Львів. ун-ту (1838—39), Олександр Б. (батько Василя) — визначний політик, вчений, публіцист, педагог, голова НТШ (1893—97), Укр. пед. тов-ва (1891—96), міністр освіти і віросповідань ЗУНР (1918); Володимир Б. — журналіст і письменник, засновник газ. "Діло" (180); Осип Б. — автор істор. драм; Богдан Б. — історик; Олександр та Стефан Б. — лікарі і науковці.

Гри на фп. Б. навч. у Львові — у Муз. школі *К. Мікулі* (1896—1905), Львів. конс. по кл. фп. *В. Курца* (1905—06). Водночас навч. на юрид. ф-ті Львів. ун-ту (1906), на філос. ф-ті Празького ун-ту (з 1907), де слухав лекції відомих чес. музикознавців З. Неєдли та О. Гостинського. Закін. Празьку конс., кл. фп. І. Гольфельда (1911) та кл. композиції *В. Новака* (1914). Працював у Празі (1911—14), з 1914 — у Львові. 1915—39 та 1941—44 — директор і професор ВМІ ім. М. Лисенка (1941—44 злитого з консерваторією польс. муз. тов-ва), 1922—28 — викладач у муз. ін-ті А. Нементовської, 1923—30 — у польс. конс. Викладав фп., гармонію. Поміж учнів — *М. Колесса, З. Лисько, А. Рудницький, Р. Савицький* та ін. Перші автор. концерти: Прага (1913) , Львів (1914). У 1920-ті разом з відомими виконавцями гастролював по Зах. Україні. Виступав як піаніст, диригент, лектор, музикознавець, критик, організатор муз. життя. Член правління т-ва "Боян" (Львів, 1921, 1924—25), Муз. тов-ва ім. М. Лисенка, один з ініціаторів, член правління (1934) та голова Спілки укр. профес. музикантів (1936—39); ініціатор створення й член редколегії журн."Укр. музика" (1937). 1932—39 — у складі творчо-конц. групи "Богема", Виховав кілька поколінь музикантів, фундатор Львів. фп. школи. У 1920-х разом з Г. Крушельницькою, *М. Менцинським, О. Любич-Парахоняк, Р. Любинецьким* (з яким 1923 гастролював у кол. Чехо-Словаччині), віолончелістом *Б. Бережницьким* (1928 виступав з ним у власних автор. концертах у Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську) здійснив гастрольну подорож по Зах. Україні. 1939 Б. — депутат Нар. зборів Зах. України. 1939—41, 1944—48 — дир. і проф. Львів. конс.; 1942—44 — дир. муз. шкіл з укр. мовою навчання. 1939—41 — голова Львів. оргкомітету СКУ, 1944—48— голова Львів. відд. і член правління СКУ. 1940 — депутат Львів. обл. ради депутатів трудящих. Навесні 1940 брав участь у роботі з'їзду композиторів СРСР у Києві. 29 січ. 1948 був безпідставно заарештований і висланий разом з дружиною на 10 років до Мордов. АРСР. У ҐУЛАҐу в 1950-х написав Фп. квінтет і Концерт для влч. і фп., а також хор. обробки пісень різних народів, що виконувались в'язнями таборів.

Після повернення до Львова 1958 намагався відтворити з пам'яті головні свої твори, знищені після арешту. До останнього дня життя працював як педагог з юними піаністами. Реабілітований посмертно (1964).

Писав головно кам. музику, Автор 1-го укр. Фп. секстету. Риси його стилю — ліричність, камерність, поліфонічна підголосковість. Палкий прихильник *фольклоризму*, Б. виробив економний і доцільний почерк, виходячи з нар. пісні. Звідси тип мелодики, діатонічна ладова опора й зумовленість гармонії поліфон. сплетенням мелод. ліній у прозорій фактурі. Чутливість до витонченого колориту є нац. відбитком імпресіонізму (напр., фп. Прелюдії, (1908); хор "Уже сонечко закотилось"). Від укр. нар. пісні йдуть і принципи розвитку; варіаційність та імпровізаційність, тобто метрична й ритм. мінливість у рамках мініатюрних форм, відшліфованість деталей і чіткість структури при безпосередності, спонтанності висловлювання. Б. активно працював у жанрі кам.-інстр. ансамблю в Україні (2 фп. тріо, 1911; Фп. секстет, 1915; 2 струн. квартети, 1912, 1935). Одним із перших в Україні запровадив у фп. музиці риси *імпресіонізму* (8 прелюдій, 1908) і *сонористики* ("Жаб'ячий вальс", 1910). Шість мініатюр на укр. нар. теми (1920) були першими укр. творами, опубл. у Відні. "Universal-Edition" і в Токіо. 20 дит. п'єс на теми укр. народних пісень (зб. "Наше сонечко грає на фортепіані", 1935) стали основою навчання гри на цьому інструменті. 1935 видано також "Збірку українських народних пісень" і "Збірку українських колядок і щедрівок" для фп.

Своєрідність лір. почерку Б. виявилася в сольоспівах із фп. і орк. на сл. *І. Франка, Т. Шевченка*, Б. Лепкого, П. Куліша, О. Кониського та ін., в обробках нар. пісень, зокр. хорових (напр., "Уже сонечко закотилось" для міш. хору).

Чималою є й муз.-публіцист. спадщина Б., перейнята пафосом захисту нац. муз. культури (статті про *Б. Бартока, М. Лисенка, В. Косенка, С. Людкевича* та ін., опубл. у журн. "Боян", "Укр. музика", "Рад. музика", "Мистецтво", в "Укр. загальній енциклопедії", укр., рос. та польс. газетах), У груд. 1994 у Львові проведено муз. конкурс ім. Б., у квіт. 2005 — 1-й Всеукр. конкурс юних піаністів ім. Б. в Дрогобичі.

Тв. (основні): для симф. орк. — Укр. рапсодія (1911), Увертюра-поема (1930, втрачена); Концерт для фп. і симф. орк. *фа* мінор (1917—37, втрачену партитуру віднайдено 1993 в Аргентині); Концерт для влч. і симф. орк. (1950), вок.-симф. етногр. картина "Укр. весілля" для міш. хору і орк. або фп. в 4 руки (1914, супровід втрачений), кантати — "Заповіт" на сл. Т. Шевченка (1917), "Урочиста увертюра" на честь митрополита Андрея Шептицького на сл. В. Маслова (1917), "Наша пісня, наша туга" на сл. С. Черкасенка, "В перші роковини" на сл. П. Карманського (1939); кам.-інстр. ансамблі: 2 фп. тріо (1910, 1911, *мі-бемоль* мінор втрачене), Струн. квартет (1912 — втрачений), Струн. квартет для молоді (1935), Фп. квінтет (1953—63), Варіації для фп. секстету (1915); для фп. — 8 прелюдій (1908), Соната (1910), Пісня, Серенада, Імпровізація (1911), цикл "Любов" (1913—15), Укр. сюїта (1915), Варіації (1917), 6 мініатюр на укр. нар. теми (1920), збірка колядок і щедрівок, 20 дит. п'єс "Наше сонечко грає на фортепіані" (1935) та ін.; для скр. — "Сумна пісня" (1910), Пісня (1912), Соната (1925, втрачена), п'єси на укр. нар. теми (1934); для влч. — Варіації на укр. нар. тему (1918), Соната (1926), Думка (1926), Сюїта на укр. нар. теми (1927), п'єси; вок. — сольоспіви (15) з фп. на сл. Т. Шевченка, Лесі Ук-

В. Барвінський

Титульна сторінка видання "Наше сонечко грає на фортепіані" В. Барвінського

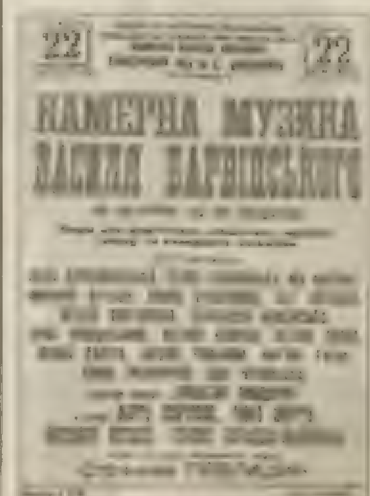

Афіша концерту "Камерна музика Василя Барвінського" до 115-ї річниці від дня народження

раїнки, І. Франка, П. Куліша, Б. Лепкого, Г. Чупринки, М. Рильського та ін.; Ноктюрн, "Сонет" на сл. І. Франка та "Пісня пісень" на сл. В. Маслова-Стокіза — варіант — з орк.; хорові — 10 хорів без супр. та з супр. фп. ("Шевченкова хата", "Колосися, ниво" на сл. Б. Лепкого, "Вітчизні" на сл. М. Рильського та ін.); обр. укр. нар. пісень для голосу з фп., для голосу, скр. і фп. (поміж них — 2 нар. колядки "Що то за предиво", "Ой дивнеє народження"); для хору без супр. ("Уже сонечко закотилось", "Були ми собі в Божому дому" — міш. хор; "Ой як ясненько", "Звзялися враги" — чол. хор); 12 пісень з "Богогласника" для міш. хору (6 втрачено).

Літ. тв.: З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / Упор. *В. Грабовський.* — Дрогобич, 2004; Українська народна пісня і українські композитори. Вступ до брошури з текстами укр. нар. пісень для концерту хору "Глагол". — Прага, 1914; Рецензія на "Пісні Холмщини і Підляшшя" Ф. Колесси. — Л., 1917; Враження з побуту на Україні // Новий Час (Львів). — 1929. — Квітень—травень (44 частини); 60-ліття чеського композитора і педагога Вітезслава Новака // Там само. — 1930. — 19 груд.; В обороні доброго імені української музичної культури (відповідь А. Рудницькому) // Там само. — 1936. — 21 січ.; Бела Барток у Львові // Укр. музика (Львів). — 1937. — № 5—6; Мої спомини про М. Лисенка // Там само. — 1937. — № 9—10; Огляд історії української музики // Історія української культури. — Л., 1937; Українська музика (нова доба) [у співавт. з *Ф. Стешком, С. Людкевичем*] // Укр. загальна енциклопедія. — Л.; Станіславів; Коломия, 1939; Віктор Косенко // Укр. музика. — 1939. — № 1; З історії української музичної культури Західної України // Література і мистецтво. — 1941. — № 2; Митець великого обдаровання (про С. Людкевича) // Мистецтво. — 1958. — № 4.

Дискогр.: грамплатівка LP — *Барвінський В.* Варіації соль мажор — вик. *І. Кушнір* і *В. Коваль* — скрипки, *С. Роменський* — альт, *В. Якименко* — влч., *М. Закреницький* — контрабас, *Б. Шулак* — фп.; Квартет для двох скр., альта і влч. соль мінор — вик. Квартет ім. М. Лисенка. — М.: Мелодия, С10—09837—38, 1977 тощо.

Літ.: *Павлишин С.* Василь Барвінський. — К., 1990; Василь Барвінський і українська музична культура. — Тернопіль, 1998; *Костюк Н.* Музична культура Західної України 20—30-х років XX століття: ідеї поступу та розвиток національних традицій: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К.,1998; Василь Барвінський. Статті і матеріали / Упор. *В. Грабовський.* — Дрогобич, 2000; Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. — Тернопіль, 2003; *Павлишин С.* Василь Олександрович Барвінський // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Її ж.* Был всегда искренен и чист... // СМ. — 1988. — № 8; *Її ж.* Недоспівана пісня // Україна. — 1988. — № 50; *Її ж.* Родина Барвінських в українській культурі // Тернопіль. — 1992. — № 3—4; *Її ж.* Пам'ять роду і народу // Дзвін. — 1993. — № 4—6; *Її ж.* Сага роду Барвінських // Вісник НТШ. — 1993—94. — № 6—11; ІУМ. В 6 т. — К., 1990. — Т. 3; 1992. — Т. 4; 2004. — Т. 5; *Витвицький В.* За океаном. — Л., 1996; *Тихонюк Б.* Концертно-освітня діяльність Василя Барвінського за оцінкою львівської преси 20-х років // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; *Грінченко М.* Музична творчість і музичний фольклор Західної України // Рад. музика. — 1939. — № 6; *Лисько З.* Василь Барвінський // Укр. музика. — 1938. — № 2; *Щепанська М.* В. О. Барвінський // Рад. музика. — 1941; *Мазепа Л.* Трагічна доля митця // Музика. — 1988. — № 5; *Конашевич-Сагайдачний В.* Зустріч // Там само. — 1991. — № 5; *Савицький-мол. Р.* Віднайдено великий твір В. Барвінського // Свобода. — 1993. — 3 верес., передрук.: Музика. — 1993. — № 6; *Киянівська Л.* Шопен і Барвінський // Фридерик Шопен: Зб. ст. / Упор. *Я. Якубяк.* — Л., 2000; *Назар Л.* Витоки та становлення релігійної свідомості митця (на прикладі творчості Василя Барвінського) // Вісник Львів. ун-ту. Серія Мист-во. — Л., 2002. — Вип. 2; *Немирович О.* Фортепіанна творчість Василя Барвінського. — Дрогобич, 2001; Союз українських професійних музик. — Л., 2001; *Грабовський В.* Музикознавчі дослідження та публіцистика Василя Барвінського // Василь Барвінський. З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи / Упор. *В. Грабовський.* — Дрогобич, 2004; На вшанування пам'яті композитора Василя Барвінського [Листи В. Барвінського до С. Грици] // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Чисел. 2; *Савицький-мол. Р.* Міжнародні аспекти творчости В. Барвінського // The Ukrainian Weekly (Нью-Йорк). — 1983. — 24, 31 лип., 7, 14 серп. — № 2; *Булат Т.* Музикознавча грань композитора // Свобода (Нью-Йорк). — 1993. — 15—17 черв.

С. Павлишин

О. Барвінський

Баритон духовий

БАРВІНСЬКИЙ Іван-Севастян Васильович (23.01.1920, м. Львів — 1964, м. Кельн, Німеччина) — віолончеліст. Син *В. Барвінського.* 1-й сольний виступ відбувся у Львові 1938 у супр. струн. оркестру ВМІ п/к *М. Колесси.* Виступав на ювілейних вечорах і концертах, брав участь у муз. програмах Львів. радіо. Працював у Львів. філармонії (1939—41). Під час 2-ї світ. війни виїхав до Німеччини. Удосконалював влч. майстерність у Берліні. У Байройті, Ганновері та Кельні виступав як соліст оркестру радіостанції; разом з *В. Кіпою, Т. Микишею, О. Сімович, З. Полевською* та ін; в Ашафенбурґу — зі співачкою К. Тарановою та піаністом *Р. Савицьким* (1946).

Р. Савицький-мол.

БАРВІНСЬКИЙ Олександр Петрович (24.06. 1955, м. Миколаїв) — диригент. З. д.м. України (2001). Закін. Моск. (1982, кл. диригування К. Птиці) та Київ. (1987, кл. диригування *С. Турчака*) конс. 1982—83 — викладач Миколаїв. муз. уч-ща. Від 1987 — асистент диригента, з 1996 — диригент Нац. академ. театру опери і балету України. Брав участь у фестивалях швейцар. мистецтва (Київ, 1992), опер. мистецтва (Костельон, Іспанія, 2001). Гастролював у Німеччині (2002). У репертуарі — твори укр. (зокр., *М. Лисенка, М. Вериківського*), рос. (поміж них — *М. Мусоргського* та *П. Чайковського*) та зах.-європ. композиторів.

Г. Макаренко

БАРЕР (Barer) Симон (1896, м. Одеса — 2.04.1951, м. Нью-Йорк, США) — піаніст-віртуоз. Від 1908 навч. в Одес., з 1912 — у Петерб. конс. (кл. Г. Єсипової). 1914 перейшов у кл. *Ф. Блюменфельда*, за ним переїхав до Києва, де завершив свою освіту у консерваторії. Навч. в одному класі з *В. Горовицем.* Після закін. ймовірно працював у Київ. конс.

Від 1928 проживав у Ризі, Берліні. 1934 дебютував у Великій Британії, згодом у США, де активно концертував до останніх днів життя.

Літ.: Зильберман Ю., Смилянская Ю. Киевская симфония Владимира Горовица. — К., 2002. — Кн. 1.

О. Кушнірук

БАРИТОН (італ. baritono, від грец. βαρύς — важкий, низький і τόνος — тон). 1. Чол. голос, середній між *басом* і *тенором*. Діапазон Б. — від *ля* вел. октави до *ля*-бемоль 1-ї октави. За характером тембру і силою звучання розрізняють Б. ліричний, лір.-драм. та драм. Звучання лір. Б. — м'яке, наближається до драм. тенора. Драм. Б. (або бас-баритон) — голос більшої сили, густішого тембру, близький до баса. Чистий тип Б. — явище досить рідкісне. Найпоширенішим є лір.-драм. Б., який може виконувати не тільки лір., а й драм. партії. Серед відомих укр. співаків-баритонів — *В. Буймістер, М. Гришко, Д. Гнатюк, М. Зубарєв, А. Іванов, П. Кармалюк, М. Кондратюк, К. Лаптєв, Р. Майборода, М. Манойло, А. Мокренко* та ін.; 2. Мідний дух. інструмент, що використовується переважно в духовому оркестрі.

Літ.: Євтушенко Д., Михайлов-Сидоров М. Питання вокальної педагогіки. Історія, теорія, практика. — К., 1963.

О. ІОВЕН

БАРКАРОЛА (італ. barcaryla, від barca — човен). 1. Пісня човняра, весляра. Найпоширеніша у Венеції. 2. Вок. або інстр. п'єса, наспівна, ліричн. за характером, переважно у розмірі 6/8, з типовим акомпанементом хвилеподібного руху. Відображає в музиці специфічні образи природи — світле та спокійне споглядання водної стихії

Часто в партії лівої руки фп. супроводу звучать широко розкладені тризвуки або їх обернення, в партії правої руки — дрібні фігурації, що передають плескіт води. Такими є Б. для голосу і фп. *Ф. Шуберта, М. Глінки*, для фп. — Ф. Мендельсона, ("Пісні венеціанського гондольєра" з циклу "Пісні без слів"), *Ф. Шопена, П. Чайковського* (з циклу "Пори року"), *М. Колачевського* (Б. ор. 6, № 2), *П. Сокальського* ("Далматська Б.", 1875), *М. Лисенка* (Б. *мі* мінор ор. 15, 1875, Б."Пливе човен води повен", 1902 — існує також варіант для вок. *дуету*), *М. Тутковського* (Б. ор. 20), *Г. Ходоровського-Мороза* (Б. *сі-бемоль* мінор), *С. Людкевича*, який 1917—21 створив Б. і слідом за нею "Пісню без слів" (1922), що стала продовженням праці над першою п'єсою; а також Б. *Р. Верещагіна* (1965). та ін.; для скр. і фп. — *А. Кос-Анатольського*. В укр. музиці відомі Б. для вок. тріо: "Укр. баркарола" С. Людкевича на сл. В. Пачовського, "Надбужанська баркарола" А. Кос-Анатольського на сл. Гриценка, "Весняна баркарола" *Б. Фільц* на сл. М. Петренка; для голосу і фп.: "Пливе човен" М. Лисенка, "Тополина баркарола" *П. Майбороди* на сл. В. Сосюри, "На човні" *Л. Дичко* на сл. Лесі Українки, "Баркарола" на сл. В. Сосюри Б. Фільц; для чол. квартету "Баркарола" А. Кос-Анатольського, його ж "Баркарола" для скр. і фп.

Поміж фольклорних зразків Б. — "На воді човен вихитується" (запис із голосу *Лесі Українки*, обр. для дит. або жін. хору Б. Фільц),"Човен хитається серед води" (обр. для міш. хору *Є. Козака*).

Літ.: Загайкевич М. С. П. Людкевич. — К., 1957; *Її ж.* Богдана Фільц. Творчий портрет. — Тернопіль, 2002; *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика. — К., 1958; *Кузик В.* Платон Майборода. — К., 1978; *Її ж.* Слово про композитора (Платон Майборода) / Упоряд. *В. Кузик* і *Т. Винниченко*. — К., 1988; *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980; *Терещенко А.* А. Кос-Анатольський. — К., 1986; *Брилинська-Блажкевич Г.* Фортепіанна музика Станіслава Людкевича. — Л., 1999.

Б. Фільц

БАРМОТІН Семен Олексійович (1877, м. Петербург, Росія — ?) — композитор, педагог. Навч. у *Петерб. Придв. спів. капелі* в Петерб. у *М. Балакірєва*, в Петерб. конс. (1899—1903), кл. композиції *М. Римського-Корсакова*. 1901—23 — викладач Придв. спів. капели та муз. школи в Херсоні, 1923—25 — Петрогр. (нині С.-Петерб.) конс. Автор ряду *романсів*, фп., скр. та ін. творів. Поміж учнів — *М. Леонтович*, А. Воликівський, *М. Гайдай*. Б. присв. один з нарисів *Ф. Якименко* (1911).

Літ.: Акименко Ф. С. А. Бармотин // РМГ. — 1913. — № 11.

І. Гамкало

БАРНИЧ Ярослав Васильович (30.09.1896, с. Балинці, тепер Снятинського р-ну Івано-Фр. обл. — 1.06.1967, м. Клівленд, шт. Огайо, США) — композитор, диригент, скрипаль, педагог, муз.-громад. діяч. 1906—14 навч. у Коломийській гімназії, де співав у хорі, грав у струн. ансамблі, диригував виставою "Наталка Полтавка" *І. Котляревського*, написав перші твори для фп., скр., кларнету. 1914 — доброволець Легіону УСС, де разом з *М. Гайворонським* організував смичковий квартет. 1924 закін. ВМІ ім М. Лисенка у Львові, кл. хор. диригування, скр. *М. Зуни*, фп. *О. Ясеницької-Волошин*, гармонії і теорії музики *В. Барвінського*. З диригування удосконалювався в Берліні (1926—27) на курсах "Sternsches Conservatorium". 1916—19 та 1922—24 — диригент т-ру "Укр. бесіда" у Львові, 1921 — мандрівної трупи "Укр. театр. дружина" *В. Коссака* (Коломия, Чортків, Збараж) та т-ру Овчарського (Львів). Очолював власну трупу на Волині (1924), працював у т-рі *Й. Стадника*, де вперше поставив оперу "Відьма" (1922) та оперету "Бабський бунт" (1923) *Я. Ярославенка*.

1925—26 — муз. кер. та диригент Укр. т-ру тов-ва "*Просвіта*" (Ужгород). 1927—29 — вчитель музики в Самборі. Організатор Самбір. філії ВМІ ім. Лисенка, диригент хору "*Самбірський Боян*". 1929—41 працював у Станіславові (нині Івано-Франківськ): у філії ВМІ, Держ. ін-ті ім. С. Монюшка, диригував хором "*Боян*", 1932 — викладач церк. музики та співів у ду-

Баритон смичковий

Титульна сторінка баркароли для голосу і фп. М. Лисенка

Я. Барнич

ковній семінарії. У 1930-х написав 4 оперети, успішно поставлених у т-рі І. Тобілевича. 1939 — муз. кер. обл. т-ру ім. І. Франка, диригент симф. оркестру філармонії. 1940 разом з балетм. Я. Чуперчуком організував *Гуцул. ансамбль пісні і танцю*.

1941–44 — диригент Львів. оперного т-ру, де поставив оперу *Б. Кудрика* "Камінний господар". 1944 виїхав з т-ром *В. Блавацького* до Німеччини, 1949 — до США. Працював в Укр. муз. ін-ті (Клівленд, Лорейн, шт. Огайо), диригував Хором ім. Т. Шевченка. 1961 нагороджений титулом "Почесний громадянин Вінніпега" за конц. програму з нагоди відкриття пам'ятника Т. Шевченку. 1966 йому було вручено "Золоту батуту".

Тв.: оперети "Дівча з Маслосоюзу" (1932–33), "Шаріка" (1934), "Пригода в Черчі" (1936), "Гуцулка Ксеня" (1938); пісні-танго "Ох, соловію" (1932), "Чи тямиш?" (1932), "Гуцулка Ксеня" (1932–33); п'єси для фп.: "Під сумну годину", "Oblitus-вальс", "Allegro vivace", "Коломийка", "Згадка-туга", для дітей — "Трембіта", "Коник"; п'єси для скр.: "Забутий вальс" (є варіант для кларнета), "Думи", "Коломийки" тощо; хор. тв. (написані у США) — "Львів" на сл. Т. Курпіта для чол. хору, "Поклін" на сл. Л. Мурович, "Досвіта" на сл. М. Підгірянки для жін. хору; обр. нар. пісень, музика до театр. вистав, у т. ч. "Запорозький скарб" К. Ванченка-Писанецького (1917), "Батурин" Б. Лепкого (1949, Філадельфія) тощо..

Літ. тв.: Вибрані твори / Упор. *Л. Філоненко*. — Дрогобич, 2004; Дещо про підручники до науки співу й музики // Укр. школа. — 1929. — Чисп. 1–4; З автобіографії // Визвольний шлях. — Лондон, 1975. — Кн. 4; З карток старого щоденника // Коломия у спогадах: Над Прутом у лузі / Ред. *З. Книш*. — Торонто, 1962; Шкільний театр у Станіславові // Альманах Станіславської землі / Ред. *Б. Кравців*. — Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975; Як творилась нова українська оперета // Наш театр. Книга діячів українського театрального мистецтва 1915–75. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1975. — Т. 1.

Літ.: *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Нью-Йорк, 1995; *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. — Л., 1996; *Її ж.* Нова барва театру // Укр. театр. — 1996. — № 4; *Філоненко Л.* Ярослав Барнич. — Дрогобич, 1999; *Рудницький А.* Сучасники й музичні спадкоємці Лисенка // Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (Матеріали до біобібліографічного словника) // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Філоненко Л.* Автор "Гуцулки Ксені" — Ярослав Барнич // Родослав. — 1993. — № 1–2; *Волошин М.* Троянда Стамбулу // Громадський голос. — 1923. — № 30; Театральні вистави в Ужгороді // Свобода. — 1925. — № 14, 15, 17, 22; 1926. — № 12, 14, 15, 40; *Кульчицький О.* Нова українська оперета "Дівчина з Маслосоюзу" // Назустріч. — 1935. — № 21; *Його ж.* Оперета "Шаріка" в Театрі ім. І. Тобілевича // Там само. — 1937. — № 9; *Гайський О.* Ярослав Барнич: життя та творчий шлях // Вісті (США). — 1966. — Чисп. 3; *Пушик С.* Про авторів пісень "Червоні маки" і "Гуцулка Ксеня" // Галичина. — 1995. — Чисп. 106–114; *Бебик П.* Ярослав Барнич // КіЖ. — 1996. — 13 черв.; *Кріль З.* Запросіть на "Шаріку" своїх друзів // Неділя плюс. — 1996. — 15 берез.

Л. Філоненко, Б. Фільц

Інструментальний ансамбль доби бароко

БАРОКО (італ. barocco — чудернацький, вишуканий, дивний; за різними версіями термін походить від португал. perola barocca — "перлина неправильної форми"; від лат. baroco — назва одного з видів силогізму у схоластичній логіці; від імені італ. майстра релігійного малярства F. Barocci (1528–1612) — узагальнювальна назва стильових напрямів мистецтва кін. 16 — поч. 18 ст. Тривалий час Б. виступало синонімом "кострубатості", "зухвалості" (Ф. Марпург), пізніше було визнано його художню своєрідність і значущість. Уперше поняття Б. в такому сенсі було вжите в роботах К. Гурлітта (1887–89) і Г. Вельфліна (1915) для характеристики стилю літ-ри, образотворчого мист. і архітектури названої епохи. Від кін. 1910-х воно переноситься на все європ. мистецтво, включаючи музику (К. Закс, 1919, Р. Гаас, 1928). Зміст поняття Б. тлумачать по-різному: як єдиний перехідний стиль усього періоду між *Відродженням* і Просвітництвом, або як такий, що співіснує з рисами інших, попередніх чи новоутворюваних, *стилів* (*класицизм*, маньєризм, рококо, сентименталізм та ін.).

У мистецтві Б. відбито загальну кризу світогляду людини "перехідного періоду" під впливом загострення суперечностей різного роду — економічних, соціальних, політичних, культурологічних, духовних.

Загальні засади естетики Б. викладено у трактатах 17 ст. Б. Грасіана, Е. Тезауро, Дж. Віко — щодо католиц.; Я. Беме, Е. Шефтсбері — протестант.; М. Довгалевського — правосл.; концепції муз. мистецтва — у працях Й. Бурмайстера, М. Преторіуса, Хр. Бернгарда, *М. Дилецького*. Стильова відмінність Б. фіксувалась у визначеннях музики тої епохи як "сучасної" (італ. — stile moderne), "розкішної" (лат. — stylus luxurians), "другої практики" (італ. — seconda pratica) тощо. У музиці Б. через риторичні конвенції відтворювались міфо-поетичні уявлення, утвер-

Гобелен (Волинь, 17 ст.)

джуючи ідею невідповідності суті явищ (essentia) формам їх існування (existentia). Звідси характерними стають творчі архетипи "життя є сон", "світ у масках", тлумачення людини як "інкогніто" — носія персоніфікованих суперечливих афектів (як-то, Душа й Тіло), що ведуть між собою явний діалог. Така антитетичність Б. реалізувалася в суперечностях барокової *муз. риторики.*

Так, з одного боку, провідним творчим принципом Б. став мімесис, наслідування взірця та "змагання" за досконалість його відтворення. Це зумовлювало тавтологічність засобів худ. мови, панування муз.-ритор. фігур, що "позначали" відповідні афекти або зовнішні ілюстративні моменти. Фантазія та винахідливість (inventio), що виявляла авторську індивідуальність і доповнювала наслідування, обмежувалася системою інакомовлень (тропів) та недомовленостей (еліпсисів) з одночасним передбаченням чуттєвого компонента (емблематики). З другого боку, певні самодостатні риторичні вимоги, напр., докладного опису й витлумачення предмета оповіді, надання їй розмаїття, помпезності, деталізації, курйозами та аномаліями переосмислювались як знаряддя демонстрації та засудження мирської суєти й марнолюбства. Це знайшло вираження, зокр., у розквіту мотивів покути (каяття) і скорботи. Разом з тим тенденція відокремлення музики від слова, смак до подробиць сприяли поширенню танц. *жанрів*, зокр. виникненню парних танців, а прагнення до панорамності худ. оповіді стимулювало піднесення інструменталізму до рангу "світової музики" (musica mundana) та його автономізації.

Періодизація Б. співвідноситься з кристалізацією стильових відгалужень, певних жанрів і форм. Це: 1. Бл. 1590—1620 — виникнення *опери*, "репрезентативного стилю", поширення *сольоспівів* (акомпанованої *монодії*), розквіт клавірної та органної творчості (англ. вірджиналісти Я. Свелінк і М. Преторіус, К. Меруло і Дж. Фрескобальді), зародження *партесного концерту* й *канту* в Україні; 2. 1620—50 — виникнення кантиленно-колоратурного стилю (*bel canto*) та "збудженого" стилю (concitato) у К. Монтеверді (венеціанська школа), відкриття 1-го опер. т-ру, формування *арії* da capo, поява *кантати*, реформа *ораторії* введенням партії testo (Дж. Каріссімі, римська школа), перетворення річеркара в фугу (у Дж. Фрескобальді), виникнення сольної скр. *сонати* (Б. Маріні) та тріо-сонати (С. Россі), диференціація церк. кам. сонати (sonata da chiesa, sonata da camera) у моденській скр. школі (М. Уччеліні), у Німеччині — "три великих Ш" (Й. Г. Шейн, С. Шейдт, Г. Шютц); 3. 1650—85 — утвердження помпезного стилю оперно-ораторіальної школи (Ф. Каваллі, М. Честі, А. Страделла) та поширення опери в Європі, утворення старосонатної форми у болонській скр. школі (Дж. Віталі) та 5-частинного циклу sonata da chiesa у венец. скр. школі (Дж. Легренці), діяльність учнів Дж. Фрескобальді у Німеччині (Й. Фробергер, Й. Керль), конкуренція Б. з класицизмом (Ж. Б. Люллі) та рококо (Ж. Шамбоньєр), партесні переробки *знаменного співу* в Україні, діяльність *М. Дилецького*, поширення партесного співу на Московщину; 4. 1685—1715 — усталення типів арій відповідно до актор. амплуа в неаполітан. оперній школі (А. Скарлатті, Ф. Провенцале), утвердження 3-частинного циклу *симфонії* у болонській школі (Дж. Тореллі), формування concerto grosso (А. Кореллі), півн.-нім. інструменталізм (Д. Букстегуде, Й. Пахельбель), програмний інструменталізм (Й. Кунау, Г. Бібер), гамбург. опера (Р. Кейзер), в Україні — "мазепинське" Б., діяльність *Д. Туптало*; 5. 1715—40 — творчість А. Вівальді, *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, виникнення політематичної сонатної форми у венец. клавірній школі (Д. Альберті), кодифікація барокової *поліфонії* у старовіден. школі (Й. Фукс).

Матеріал музики Б. визначається процесом перетворення cantus firmus та *орнаментики* фігур (риторичних та ігрових) у масштабні теми з внутрішньотематичним контрастом, придатністю до мотивної розробки й формуванням політематичних композицій. Розмежовуються функції звуковисотного й ритм. матеріалу, намічені в ізоритмічних *мотетах*; запроваджується рівномірна темперація (замість "середньотонової") внаслідок практики енгармонічного модулювання. Легалізація дисонансів виявляється у появі септакордів та усталенні терцевої будови акордики, що сприяло утвердженню мажоро-мінору. Розвиток *basso continuo* привів до формування нормативної гомофонно-гармон. фактури.

Барокова метро-ритміка характеризується формуванням тактометричної системи, збагаченням засобів варіювання, розвитком ізоритмії у формі секвенцій, усталенням пунктирних і синкопованих структур, комплементарною організацією в поліфонії тощо.

Формотворення Б. визначається становленням концепції завершеного цілісного твору (opus) як відповідника промови на диспуті та, зокр., як результату фіксації імпровізування (див. — *Імпровізація*). Звідси виникла проблема вмотивованості оповіді (особливо в *інструментальній музиці*) стосовно узгодження вимог цілісності з тенденціями відокремлення політематичного матеріалу. Розв'язання цієї проблеми здійснювалось на основі принципу концертуван-

І. Руткович. Зустріч Мелхіседеком Авраама з військом (Фрагмент розпису церкви у с. Волиця-Дерев'янська, 17 ст.)

Сторінка з "Мусикійської граматики" М. Дилецького

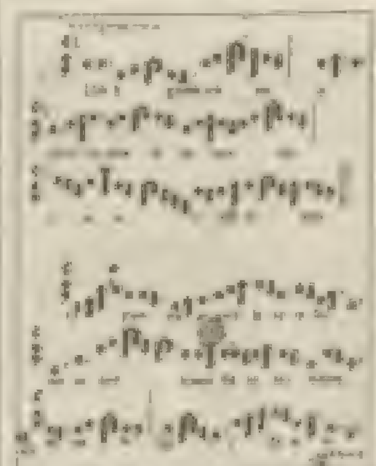
Ноти з колекції бібліотеки Львівського братства

ня як зіставлення контрастів та створення композицій у *змішаних формах* (in mixto generis) з дотриманням вимог їх синтезу.

За цих умов по-новому склалися взаємини гомофонії та поліфонії. На основі поліфон. неперервності виникає форма періоду типу розгортання, окреслена лаконічним зачином і каденсом. За умов пріоритету гомофонії синтез політематичного матеріалу здійснюється шляхом узагальненого трактування імітац. поліфонії та, зокр., стреттоподібного розвитку як засобу створення епізодичних, перехідних розділів композиції. Перетворення річеркара у фугу знаменує перехід від відкритої форми до замкненого опуса.

Серед гомофонних форм Б. на основі рондальних структур утворилися 3-частинна форма da capo, де реприза, на відміну від рондального рефрену, виконує завершальну функцію, та староконцертна форма (т. зв. модуляційне рондо). *Варіаційні форми* розвивалися передусім на основі *basso ostinato* (чакона, пасакалія). Основне місце посіла старосонатна форма, відгалужена від канцони. Розробка в ній виникала як противага експонованому політематичному матеріалу для виявлення його єдності через мотивне вичленування. Новацією Б. стали сюїтні (див. — *Сюїта*) цикли, серед яких непарні тяжіли до концентричної будови, а парні — до контрастного зіставлення суміжних розділів.

На тлі вищеокреслених зах.-європ. ознак Б. вирізняється нац. специфіка укр. Б. Вона визначалася ідеями неостоїцизму (поряд з августиніанською традицією) при відсутності реставраційного (неоготичного) спрямування, зв'язками з *фольклором* та з протестантськими (зокр. пієтистськими) традиціями. У музиці укр. Б. вирізняється розвитком переважно вок. творчості, відсутністю (як і в цілій Сх. Європі) опери. Особливою вагомістю відзначаються взаємини укр. музики Б. з рідним фольклором, свідченням чого є, зокр., в поетиці діалогічність оповіді, деталізація, орнаментика та формульність худ. мови, у формотворенні — "колісцева" форма (відповідник 3-частинної барокової форми), періоди повторної будови з кодою, періоди типу розгортання; у матеріалі — муз.-ритор. фігури (лінеарні звороти), силабічні структури вірша, збіжні з новолат., прийоми ритм. пропорціювання та димінуцій тощо. Загалом музика укр. Б. характеризується поміркованістю стилю, відмовою від екзальтованості та культивування дотепності.

Прикметно, що Б. — це перший стиль, де засвідчується нац. характерність, і саме від Б. укр. специфіка утверджується в європ. контексті. Рукоп. збірки 17—18 ст. центральноєвроп. регіону містять зразки укр. фольклору з позначками "козацький" або "рутенський". Вплив укр. пісенності відбився у доробку Ґ. Альберта — творця нім. барокової арії (через польс. посередництво). В епоху Б. в Україні з'являється 1-е друк. видання *ірмологіону*. Барокові ознаки даються взнаки у літургійному мистецтві (див. — *Літургія, Київ. наспів*). Створюється позалітургійна релігійна пісня, *псальми* (Д. Туптало) аналогічно до подібних процесів у Німеччині. Укр. бароковий солоспів поширюється в Європі ("Ой біда, біда чайці-небозі", "Їхав козак за Дунай" тощо). Відбувається активний процес взаємообміну стилістики Б. та фольклору (через *мандрівних дяків*), кобзарсько-лірницьке (див. — *кобзарі, лірники*) середовище, засвідчене кантами та псальмами. Центр. місце в процесі фольклоризації посіли твори *Г. Сковороди*. З Б. пов'язаний розвиток нар. т-ру — *вертепу*.

Найвагоміші здобутки укр. Б. лежать у сфері партесного концерту (М. Дилецький), канту та солоспіву, демонструючи заг.-європ. тенденції розвитку матеріалу та формотворення.

Хор. музика стала невід'ємним компонентом *шкільної драми*, "пасії" та *інтермедії* (Д. Туптало), готуючи ґрунт для виникнення опери та ораторії. На основі Б. формується й муз.-пед. традиція. Вагомість Б. в Україні підтверджується тривалістю й інтенсивністю розвитку його спадщини (до кін. 18 ст. у *А. Веделя*, у сентименталізмі та *романтизмі*).

Літ.: *Довгалевський М.* Поетика (Сад поетичний). — К., 1974; *Дилецький М.* Граматика музикальна. — К., 1970; Український кант XVII—XVIII ст. / Упоряд., вст. ст., примітки *Люд. Івченко.* — К., 1990; Барокові духовні пісні Лемківщини / Вступ, упоряд. і комент. *О. Гнатюк.* — Л., 2000; *Беме Я.* Аврора или утренняя заря в восхождении. — М., 1914, репринт. изд. М., 1990; *Вико Дж.* Основание новой науки об общей природе наций. — Л., 1940, репринт. изд. — К., 1993; *Грасиан Б.* Остроумие или искусство изощренного ума // Испанская эстетика. Ренессанс. Барокко. Просвещение. — М., 1977; *Шефтсбери Э. Э. К.* Солилоквия или совет автору // *Шефтсбери Э. Э. К.* Эстетические опыты. — М., 1975; *Вейшлог А.* Орнаментика в музыке. — М., 1978; *Берков В.* Хроматическая фантазия Я. Свелинка. Из истории гармонии. — М., 1972; *Брянцева В.* Французская комическая опера XVIII века. — М., 1985; *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні в XVII—XVIII ст. — К., 1978; *Друскін Я.* Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха. — К., 1972; *Захарова О.* Риторика и западноевропейская музыка VII — первой половины XVIII веков. — М., 1983; *Іванов В.* Співацька освіта в Україні X—XVIII ст. — К., 1992; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика VII — першої половини XVIII ст. — К., 1993; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971; *Конен В.* Театр и симфония. — М., 1975; *Ливанова Т.* Западноевропейская музыка XVII—XVIII веков в ряду искусств. — М., 1977; *Литвинов В.* Ідеї раннього просвітництва у філософській думці України. — К., 1984; *Маслюк В.* Латиномовні поетики і риторики XVII — першої половини XVIII ст. та їх роль у розвитку теорії літератури на Україні. — К., 1983; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1995; *Кречмар Г.* История оперы. — Ленинград, 1925; *Мельник Л.* Українське бароко в просценіумі сучасного музичного мистецтва (опера О. Козаренка "Час покаяння") // Вісник Львів. університету. Серія: Мистецтвознавство. — Л., 2002. — Вип. 2; *Наливайко Д.* Искусство: направления, течения, стили. — К., 1981; *Протопопов В.* Очерки из истории инструментальных форм с XVI — начала XIX века. — М., 1979; *Романець В.* Історія психології

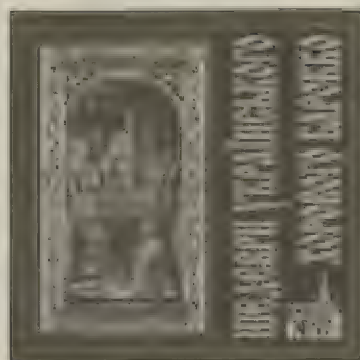

Обкладинка CD "Шедеври українського хорового бароко". Виконує камерний хор "Київ"

Титульна сторінка програмки міжнародного музичного фестивалю "Україна і світ бароко" (Київ, 1994)

XVII ст. — К., 1990; *Роллан Р.* История оперы в Европе до Люлли и Скарлатти // Муз.-истор. наследие. — М., 1986. — Вып. 1; *Його ж.* Опера в XVII веке в Италии, Франции, Германии и Англии // Там само. — М., 1987. — Вып. 2; *Сулима М.* Українське віршування кінця XVI — початку XVII ст. — К., 1985; *Сапонов М.* Искусство импровизации. — М., 1982; *Софронова Л.* Поэтика славянского театра XVII — XVIII вв. — М., 1981; *Ушкалов Л.* Світ українського бароко. — Х., 1994; *Черная Е.* Австрийский музыкальный театр до Моцарта. — М., 1965; *Шерман Н.* Формирование равномерно-темперированного строя. — М., 1964; *Этингер М.* Раннеклассическая гармония. — М., 1979; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні ірмолої XVI—XVIII ст. — Л., 1996; *Bernhard Chr.* Die Kompositionslehre Heinrich Schuetzens in der Fassung seines Schuelers Christoph Bernhard. — Kassel, 1963; *Bononcini G.* Musico prattico. — Bologna, 1673. Reprint: Hildesheim, 1969; *Burmeister J.* Musica poetica. — Rostock, 1606. Faks. — Nachdr.: Kassel etc., 1955; *Fux J. J.* Gradus ad Parnassum, oder Anfuehrung zur regelmaessigen musikalischen Composition. — Leipzig, 1742, Reprint: Hildesheim, 1974; *Kircher A.* Musurgia universalis. — Roma, 1650. Reprint: Hildesheim, 1970; *Mattheson J.* Grosse General-Bass Schule. [2]1731. Nachdr.: Mainz, 1956; *Praetorius M.* Syntagma musicum. — Wittenberg, 1614. — Bd. 1; Wittenberg, 1619 — Bd. 2—3; *Werkmeister A.* Hypomnemata musica. — Quedlinburg etc., 1697. Reprint: Hildesheim, 1970; *Donington R.* A performer's guide to Baroque music. — London, 1973; *Albrecht J.* Podoby a premeny barokovej hudby. — Bratislava, 1982; *Lach R.* Studien zur Entwicklungsgeschichte der ornamentalen Melopoesie. — Leipzig, 1913; *Mrowiec K.* Pasje wielogłosowe w muzyce polskiej XVIII w. — Kraków, 1972; *Łobaczewska S.* Style muzyczne. — Kraków, 1961. — Cz. 2. Styl barokowy. Styl renesansowy; *Milner A.* The musical aesthetics of the baroque. — Hull, 1960; *Neumann F.* Ornamentation in the baroque and post-baroque music. — Princeton, 1978; *Prevost P.* Le prelude non mesure pour clavecin. — Baden-Baden, 1987.

І. Юдкін-Ріпун

БАРОНІ-КАВАЛЬКАБО-КАСТІЛЬЙОНІ (Baroni-Cavalcabo-Castiglioni) Юлія (1805, м. Відень, тепер Австрія — ?) — австр. піаністка й композиторка-аматорка. За походженням італійка. Учениця *Ф. К. В. Моцарта*, з яким 1826 заснувала Муз. тов-во св. Цецилії у Львові. Влаштовувала щотижневі концерти, де брали участь Ф. К. В. Моцарт, А. Каталані та ін. У конц. програмах звучали кантатно-ораторіальні, симф., кам. та ін. твори. Виступала як піаністка-солістка і в ансамблі з *К. Ліпінським*. Авторка понад 40 тв. для фп., зокр. Каприса, Фантазії, Сонати, Рондо в 4 руки, значну частину яких видано у Відні.

Літ.: Rozmaitości Lwowskie. — *Bohdan R.* [*Estreicher K.*]. Ruch Muzyczny. — 1820. — Nr 33, 1831. — Nr 50, 1833. — Nr 2; *Estreicher K.* Raptularzyk podróżny // Там само. — 1857. — Nr 40.

Л. Мазепа

БАРТОК (Bartók) Бела (25.03.1881, м. Надьсентміклош, тепер Синніколаул-Маре, Румунія — 26.09.1945, м. Нью-Йорк, США) — угор. композитор, етномузиколог, піаніст. Лауреат Міжн. премії Миру (1955), премії ім. Л. Кошута (1948). Фундатор сучас. угор. комп. школи, один з класиків світ. муз. 20 ст. Один із засновників і найяскравіших представників стилю *неофольклоризму*. Вважав себе муз. націоналістом. 1889 разом із батьками-вчителями переїхав до м. Виноградів на Закарпатті (за тод. угор. назвою Надьсьольош), де мешкав до 1892. Там 1892 відбувся перший виступ Б. у публічному концерті. 1903 закін. Муз. академію ім. Ф. Ліста у Будапешті (кл. фп. І. Томана, теорії композиції Я. Кьослера). 1906 разом із *З. Кодаєм* уперше відкрив, почав збирати й вивчати старовинний сільський фольклор — насамперед угор., а також румун., словац. та укр. Згодом зібрав бл. 30 тис. нар. зразків, зокр. поблизу Хуста 90 укр. пісень та інстр. мелодій, і зробив понад 80 їх обробок (не опубліковані, зберігаються в родині Б.). Як піаніст систематично виступав у найвизначніших культ. центрах Європи та США, у т. ч. 1929 в Одесі й Харкові (останньому місту присв. інструментовану там 1-у рапсодію), 1936 у Львові (перебування тут Б. описане 1937 *В. Барвінським*). Вивчав укр. мову. Маючи антинацистські погляди, 1940 емігрував до США.

Б. Барток

У комп. творчості поєднував елементи архаїчного сільського муз. фольклору (насамперед угор.) з гостро сучас. стилістикою. Одна з частин "Малої сюїти" для фп. — "Українська пісня". Елементи укр. фольклору зустрічаються також у коломийковому епізоді з Другої рапсодії для скр. з оркестром, в "Українській пісні" (із 44 дуетів для 2-х скр., існує і транскрипція для фп.) і т. п., обр. укр. нар. пісні "Я купив на ярмарку ячменю" під назвою "Чоловікове горе". Використовував укр. нар. мелодії з фольк. збірок *К. Квітки*, *Ф. Колесси*, *О. Роздольського — С. Людкевича*. У творчості Б. переважають інстр. жанри. Б. листувався зі К. Квіткою, *Ф.* і *М. Колессами*, *З. Лиськом*, *Ю. Мейтусом*, контактував із *Д. Задором*, від якого 1939 отримав записи нар. пісень Закарпаття. Рукоп. спадщина Б. зберігається головно в Барток-архіві Ін-ту музикології Угор. АН у Будапешті. Творчість Б. мала вплив на багатьох сучас. укр. композиторів, особливо тих, хто працював у стилі неофольклоризму (*Я. Верещагін*, *В. Губаренко*, *Л. Дичко*, *М. Скорик*, *Є. Станкович* та ін.). В Україні різні аспекти життя і творчості Б. досліджували *Л. Александрова*, *В. Барвінський*, *Т. Гнатів*, Р. Залеська, *Е. Кобулей*, *Г. Конькова*, *О. Роменко*, *К. Цірікус*, *І. Чижик*, Л. Шандор, *Ок. Шевчук* та ін., з-поміж представників укр. зах. діаспори — *В. Витвицький*, *А. Рудницький*, *Р. Савицький-мол.* Укр. музикант угор. походження з Ужгороду Е. Коссей переклала з угор. мови на рос. і видала в Москві кн. Б. "Народная музыка Венгрии и соседних народов". 1999 у Виноградові було відкрито пам'ятник Б.

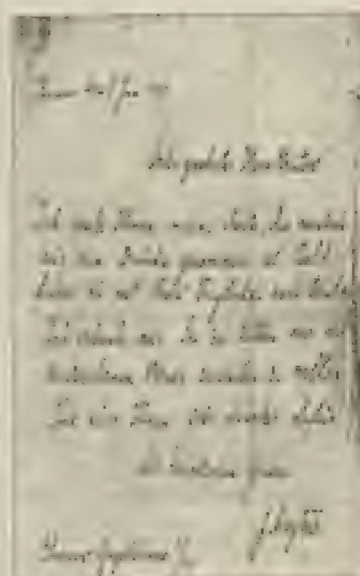

Автограф листа Ю. Мейтуса до Б. Бартока (1929)

Тв.: опера "Замок герцога Синя борода" (одноактова, 1911); балет "Дерев'яний принц" (1914—16), балет-пантоміма "Чудесний мандарин" (1918—19); орк. твори — Танц. сюїта (1923), Музика для струн., ударних та челести (1930), Дивертисмент для струн. орк. (1939) тощо; концерти для різних інстр. з орк. — для фп. (1926, 1930—31, 1945), для

Н. Бартош-Седенко

А. Барцал

скр. (1908, 1938), для альта (1904) тощо; кам.-інстр. ансамблі — 6 струн. квартетів (1908, 1915–17, 1927, 1928, 1934, 1939), Контрасти — для скр., кл. та фп. (1938, на замовлення амер. джаз. музиканта Б. Гудмена), Соната для 2 фп. й ударних (1937, ред. для фп. з орк. 1940) тощо; для скр. і фп. — 2 рапсодії (1928, ред. для скр. з орк.), 3 сонати (1903, 1921, 1922), Соната для скр. соло (1943–44), 44 дуети для 2 скр. (1931); для фп. — Соната (1926), Сонатина (1915), Allegro barbaro (1911), дит. цикли "Дітям" (85 п'єс, 1908–09), "Мікрокосмос" (153 п'єси, 1926–37) тощо; цикли пісень для голосу і фп.; хор. цикли й окр. твори. Зб. "80 укр. нар. пісень" (неопубл.). Останнім твором є обробка укр. нар. пісні "Я купив на ярмарку ячменю", яку назвав "Чоловікове горе".

Літ. тв.: Зачем и как собирать народную музыку. — М., 1959; Народная музыка Венгрии и соседних народов. — М., 1966; *Б. Барток* : Сб. статей. — М., 1977; Избранные письма. — М., 1988; Das ungarische Volkslied. — Berlin, 1925; Die Volksmusik der Magyaren und der benachbarten Völker. — Berlin, 1935; Cântece poporare Românești, din comitatul Bihor (Ungaria). — București, 1913; Erdély Magyarság Népdalok. — Budapest, [1923]; Die Volksmusik der Rumänen von Maramureș. — München, 1923; Népzenénk és a szomszéd népzenéje. — Budapest, 1934; A Magyar népdal. — Budapest, 1924; Die Melodien der rumänischen Colinde (Weinachtslieder). — Wien, 1935; Serbo-Croatian folksongs. — New York, 1951 (у співавт. з *B. Aberh*); Corpus musicae popularis Hungaricae / Hrsg. von *B. Bartók* und *Z. Kodály* für den Druck bearb. von *G. Kerenyi*. — Budapest, 1951–66 тощо.

Літ.: *Мартынов И.* Бела Барток. — М., 1968; *Нестьев И.* Бела Барток. — М., 1969; *Сабольчи Б., Бонис Ф.* Жизнь Белы Бартока. — Будапешт, 1971; *Уйфалуши Й.* Бела Барток. Жизнь и творчество. — Будапешт, 1971; *Рак Я.* Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора. — Ужгород, 1998; *Барвінський В.* Бела Барток у Львові // Укр. музика (Львів). — 1937. — Ч. 5–6; *Шандор Л.* Барток і Україна // Україна. — 1960. — № 6; Письма Белы Бартока Филарету Колессе // СМ. — 1961. — № 1; *Брейер Я.* З чистого джерела // Музика. — 1971. — № 2; *Конькова Г.* Бела Барток на Україні // Музика. — 1972. — № 1; *Александрова Л.* Про структури мови Б. Бартока // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; *Цірікус К.* Зв'язки функціональної системи Б. Бартока з принципами ладоутворення народної пісні // Укр. муз-во. — К., 1975. — Вип. 10; *Чижик Н.* Временная организация процесса мелодического ладообразования в цикле "Микрокосмос" Б. Бартока // Материалы Всесоюзн. конф. аспирантов вузов и НИИ. — Тбилиси, 1978; *Її ж.* Типи звуковисотної організації в музиці Б. Бартока. — Там само. — К., 1980. — Вип. 15; *Рудницький А.* Знайомство з генієм // Про музику і музик / НТШ. — Нью-Йорк, 1980; *Рощенко О.* Теоретичні основи стретно-імітаційної поліфонії Б. Бартока // Укр. муз-во. — К., 1981. — Вип. 16 (передрук рос. мовою у зб.: Теоретические проблемы полифонии. — М., 1981. — Вип. 52); *Шевчук О.* Осмислюючи художні національні традиції // Музика. — 1981. — № 5; *Квітка К.* Фольклористична спадщина Миколи Лисенка // *Квітка К.* Вибрані статті. — К., 1986. — Ч. 2; *Витвицький В.* Бела Барток і українська музика // За океаном. — Л., 1996; *Залеська В.* Спільність мистецьких уподобань // Музика. — 1990. — № 6; *Гнатів Т.* Бела Барток і опера "Замок герцога Синя борода": На перехресті культур // Музика у просторі культури: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 33; *Швець Н.* Риси пізнього стилю Б. Бартока в творах для струнних смичкових інструментів // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка та НМАУ. Серія Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2004. — Вип. 1; Два листи Юлія Мейтуса до Бели Бартока, 1929 р. // Юлій Сергійович Мейтус. Сторінки життя і творчості. Спогади. Статті. Листи. Матеріали (до 100-ліття від дня народження): Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 34; *Витвицький В.* Бела Барток і українська музика // Нові дні (Торонто, Канада). — 1981. — Трав.; *Савицький Р.-мол.* Барток і Україна // Ukrainian Weekly (США). — 1981. — 22, 29 лист.; *Moreaux S.* Bartók. — Paris, [1]1949, [2]1955; *Szabolczi B.* Béla Bartók. Leben und Werk. — Leipzig, 1961; *Stevens H.* The Life and Music of B. Bartók. — New York, 1964.

А. Калениченко

БАРТОШ-СЕДЕНКО (справж. прізв. — Бартош) Ніна Михайлівна [2(14).01.1891, м. Одеса — 18.08.1959, там само] — оперна співачка (драм. сопрано), педагог. Закін. Одес. конс. (1918, кл. *Ю. Рейдер*). 1918–20, 1931–32, 1944–46 — солістка Одес., 1923–24 — Полтав., 1924–29 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1929–30 — Саратов., 1932 — Білорус., 1933 — Горьків. (тепер Нижегород.) т-рів опери та балету, 1934–35 — Сімфероп., 1935–36 Воронез. 1937–39 — Архангел. філармоній. 1940–59 — викл. Одес. конс., із 1946 доцент. Гастролювала із сольними концертами в Україні та Росії. Серед її учнів — *Т. Пономаренко*, Г. Грищенко, А. Іванова та ін. Володіла сильним і красивим голосом широкого діапазону з металевими верхніми нотами. У концертах виконувала твори *П. Чайковського, С. Рахманінова, Ф. Шуберта, Ф. Ліста, М. Римського-Корсакова, М. Мусоргського*.

Партії: Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Марія, Кума, Оксана, Ліза ("Мазепа", "Чародійка", "Черевички", "Пікова дама" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Юдиф, Рогнеда (однойм. опери О. Сєрова), Леонора, Амелія, Аїда ("Трубадур", "Бал-маскарад", "Аїда" Дж. Верді), Норма (однойм. опера В. Белліні), Джоконда (однойм. опера А. Понкієллі), Тоска (однойм. опера Дж. Пуччіні), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Рахиль ("Жидівка" Ф. Галеві), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Джульєтта ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Ізольда, Брунгільда ("Трістан та Ізольда", "Валькірія" Р. Ваґнера).

Літ. тв.: "Постановка дыхания и голоса", "Дыхание и резонаторы как главные факторы звукообразования" (усі — рукоп.)

Літ.: [*Б. п.*]. Н. Бартош-Седенко в "Аиде" // Заря Востока (тепер Тбілісі). — 1924. — 26 окт.

І. Лисенко

БАРТОШЕВСЬКИЙ Тарас Юрійович (20.10.1945, м. Київ) — джаз. піаніст. Закін. Львів. конс. (кл. фп., 1969) й аспірантуру-асистентуру при Київ. конс. (1971). Виступав у дуеті із саксофоністом *Р. Конофоським*, у тріо *В. Колесникова*, учасник кількох львів. естр. анс. та орк. У їх складі виступав на львів. фест. "Кришталевий лев" (1988, 1989).

В. Симоненко

БАРЦАЛ (Barcal) Антон Іванович [25.05(7.06). 1847, м. Ческе-Будейовіце, Півд. Богемія, тепер Чехія — 1927, Німеччина] — оперний і кам. співак, режисер, педагог (чех за походженням). З. а. Імператор. т-рів (1903). Навч. у Віден. приєв. оперній школі (1865 — ?) та місцевій конс. (муз.-декламац. класи Ферхтгот-Товочовського). Дебютував як кам. співак у прилюдному концерті Великого суспільного спів. тов-ва у Відні (4.лип.1867), як оперний співак — на сцені Празького тимчасового т-ру (1867), де виступав в операх *Б. Сметани*, франц., італ. комп. На запрошення хор. дир. *Ю. Голіцина* Б. гастролював у Росії з його хором (1870). Відтоді жив в Україні та Росії. Виступав на сценах Київ. (1870—74, сезон 1875/76, на гастролях 1879), Одес. опер (літні сезони 1873, 1874), петерб. Маріїн. т-ру (жовтень 1874, 1877—78), моск. Великого т-ру (1878—1903, з 1882 одночасно гол. реж.). Перебуваючи в Києві, співав у концертах ІРМТ і авт. вечорах *М. Лисенка*. 1871 у слов'ян. концертах на сцені Дворянського зібрання з вел. майстерністю виконав чес. нар. пісні в нац. вбранні. 1875—76 — викладач Київ. муз. уч-ща, у 1898—1916, 1919—21 — професор Моск. конс. (сольний спів, кер. оперного класу) і Муз.-драм. уч-ща та Моск. філармон. тов-ва. Поміж учнів — *В. Петров*. Б. мав сильний голос приємного "матового" тембру (баритональний тенор). Виконання відзначалось бездоганною вок. технікою (вміле користування фальцетом), виразною мімікою і натхненною актор. грою. Найефектніше виглядав у характерних партіях. З недоліків сучасники називали мелодраматизм виконання. 1-й виконавець партій Вітека ("Даліборе" Б. Сметани; 1868, Прага, п/к автора); на рос. сцені — Річарда ("Бал-маскарад" Дж. Верді); Шуйського ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*, 2-а ред.), Синодала ("Демон" *Ант. Рубінштейна*), Дефоржа ("Дубровський" *Е. Направника*), Радамеса, Герцога ("Аїда", "Ріголетто", рос. мовою), Тангейзера й Вальтера, Міме ("Тангейзер", "Зігфрід" Р. Вагнера). 1892—1903 — режисер Великого т-ру в Москві. Поставив на його сцені 48 опер, зокрема — "Мазепу", "Алеко", "Пікову даму", "Майську ніч", "Кармен", "Лоенгріна", "Отелло", "Фальстафа", "Лакме", "Мефістофеля"; ін. т-рах Росії — "Паяців", "Зігфріда", "Андре Шеньє", "Троянців у Карфагені". 1921 виїхав до Німеччини.

Партії: Фінн, Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Берендей ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Альмавіва ("Севільський цирюльник" Дж. Россіні), Фауст (однойменна опера Ш. Ґуно).

Літ. тв.: Спогади (рукопис) — ЦДАЛІ. — Ф. 2579, оп. 1, од. зб. 350.

Літ.: *Вольц К.* Шестдесят пять лет в театре. — Ленинград, 1928; *Салина Н.* Жизнь и сцена. — М.; Ленинград, 1928; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Гозенпуд А.* Русский оперный театр XIX века. 1873—1889. — Ленинград, 1973; [*Б. п.*]. А. И. Барцал // Театр. — 1913. — № 1229.

О. Кушнірук

БАРЦИЦЬКИЙ (Барсицький, Barcicki) Адам-Йоганн (? — 1843) — піаніст, диригент, композитор-аматор, педагог. За походженням поляк. Один із перших авторів музики (1833) до "Наталки Полтавки" І. Котляревського: три пісні з неї ("Віють вітри", "Дід рудий", "Ой я дівчина полтавка") було опубліковано в альманасі "Утренняя звезда" (Харків, 1833). Музику Б. 1853—57 використав *О. Маркович* при написанні власної музики до цієї вистави. 1820—40-і — викладач музики в Харків. ун-ті. Виступав як піаніст. Організатор благодійних концертів. Автор романсів "В'язонька" на сл. А. Метлинського (Могили), "На небе много звезд прекрасных" на сл. І. Золотарьова (опубл. 1828). З-поміж учнів — *П. Сокальський*.

Літ.: *Миклошевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1967; Історія української дожовтневої музики. — К., 1969; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979; *Її ж.* Камерно-вокальна лірика; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр; *Шиффер Т.* Концертне життя // ІУМ. — 1989. — Т. 1; *Архімович Л., Гордійчук М.* М. Лисенко: Життя і творчість. — К., 1992.

А. Мухо

БАРШЕВСЬКИЙ Гнат (18 ст.) — співак. Родом з Полтавщини. У 1750-х — придворний співак київ. митрополита, в 1760-х — київ. губернатора Ф. Воєйкова.

Літ.: ЦДІАК. — Ф. 59, оп. 1, спр. 5834.

І. Лисенко

БАС (італ. basso — низький, глибокий) — 1. Найнижчий чол. співацький голос з діапазоном від *фа* великої до *фа* першої октави. Розрізняють співучий Б. або центральний (basso cantanto), низький, або глибокий (*італ.* basso profundo), в оперному виконавстві — характерний комічний Б. (basso buffo). Співучий Б. має звучний верхній регістр і яскравий центр діапазону. Низький Б. відзначається могутнім, гнучким звучанням низького регістру й напруженим — верхнього. Найнижчий — Б.-октава з діапазоном *ля* контроктави — *ля* малої октави; особливо виразне його звучання в хорах *a cappella*. Характерному Б. притаманні рухливість, гнучкість. Поміж укр. співаків-басів — *С. Гулак-Артемовський, Й. Петров, О. Носалевич, Б. Гмиря, М. Донець, О. Кривченя, І. Паторжинський, М. Роменський, І. Тоцький, П. Цесевич, М. Частій, В. Грицюк, А. Кочерга, В Пивоваров, М. Шопша*. 2. Найнижча партія багатоголосого твору. 3. Муз. інструменти найнижчого регістру — туба-Б., Б.-кларнет та ін. 4. Б. цифрований (генерал-Б.) — басовий голос з цифрами, що означають співзвуччя у верх. голосах. За цифрованим Б. у 17 — на поч. 18 ст. імпровізували акомпанемент.

О. Іовєо

БАС (козобас) — нар. струнно-смичковий інструмент, зовні схожий на контрабас. Його 4 струни настроюються за квартами (E — A — D — G). У минулому зустрічалися *басолі* й баси на три струни. Популярний гуморист. вид Б. називається *козобас*. У ньому, замість корпуса, ви-

Бас.

Зображення басолі на гуцульських кахлях

О. Басалаєв в ролі Короля Рене "Іоланти" П. Чайковського

Є. Басалаєва

використовується *барабан*, від якого йде довгий гриф, що закінчується голівкою у вигляді козячої голови (на ній може кріпитися металева тарілочка), нерідко прикрашеної різнокольоровими стрічками. На грифі *козобаса* натягнуто одну струну. Такий інструмент часто використовується у складі інстр. анс. на нар. святах.

Літ.: *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Вертков К., Благодатов Г., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Н. Якименко

БАС, БАСОЛЯ — струнно-смичковий інструмент басово-тенорового регістру з родини смичкових, що використовується у нар. традиції, здебільшого у три-, рідше — дво- і ще рідше — чотириструнному варіантах. Корпус завдовжки бл. 85—90 см, а з грифом і голівкою — понад 1 м. При грі виконавець, сидячи на підлозі й тримаючи Б. між колінами, стоячи й у русі — використовує пасок або шнурок, підвішений через шию або плечі. Звук видобувається смичком, іноді щипком; поширений також спосіб гри древком смичка по відкритих струнах (col legno). Діапазон — від *до* великої октави до *мі* другої; звукоряд — хроматичний. Використовується у *троїстій музиці* як басова опора. В окр. регіональних традиціях України (особливо у високогірних зонах Бойківщини) зберігся архаїчний, т. зв. бурдонний спосіб гри на Б., при якому використовуються звучання переважно порожніх струн (див. *Бурдон*). Такий принцип нерідко зберігається і при типологічно схожому способі гри із застосуванням своєрідного "баре" — притискання струн великим та рештою пальців долоні по всій площині грифа. Мелодич. спосіб басування, що зберігся у традиції Зах. Поділля, позначений впливом європ. типу гармонічно-інтонац. мислення. Б., виготовлені нар. майстрами, переважно грубої роботи, деколи зшиті дратвою або дротом; розміри — від дещо збільшених у порівнянні з віолончельними до відповідних і менших (3/4, 2/4 — "басок" і навіть — "підбасок"). Згідно з величиною інструмента використовуються також довші або коротші саморобні смички: 30 см; 35 см; 40 см і т. п. Стрій двострунного Б. модифікується відповідно до характеру музики й традиції басування: a—d, d—G; триструнного: a—d—G; а чотириструнного, як правило, — тризвучний із дублюванням однієї з основних (найчастіше — середньої) струн: a—d—d—G, рідше — a—d—G—G або a—a—d—G. Виконавець на Б. ("басист", "басистий", "басило") найчастіше з-поміж ін. музик приспівує і навіть пританцьовує, що, поряд із згаданим бурдонним способом гри, вказує на архаїчність і залишки первісного синкретизму в цій давній інстр. традиції українців.

Дискогр.: аудіокасети "З-під Карпатського хребта". — К.: УЕЛФ, № 1—9. — 1997; "Мелодії скільських гір". — К.: Кобза, № 9—20 — 1992.

Літ.: *Чубинский П.* Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. — С.Пб., 1874. — Т. 5; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — К., 1930; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — 1989. — Т. 1.

М. Хай, Н. Якименко

БАСАЛАЄВ Олександр Федорович (4.02.1938, с. Бурея, Хабаровського краю, РФ) — оперний і конц.-кам. співак (бас). Батько *Є. Басалаєвої*. З. а. УРСР (1989). Закін. Ростов. муз. пед. ін-т (1971, кл. О. Здановнч). 1972—74 — соліст Новосибір., 1974—75 — Воронез., з 1975 — Дніпроп. т-рів опери та балету. Мав сильний і соковитий бас. Вик. манера позначена музикальністю та вок. інтуїцією. У конц. репертуарі твори рос. та зах.-європ. композиторів, укр. та рос. нар. пісні.

Партії: Кривоніс ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький, Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис Годунов (однойм. опера М. Мусоргського), Кочубей, король Рене ("Мазепа", "Іоланта" П. Чайковського), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Альвізе ("Джоконда" А. Понкієллі), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Монтанеллі ("Овід" А. Спадавеккіа).

Літ.: *Шпаковская Т.* Театральная летопись длиною в четверть века. — Д., 1999; *Басалаєв О.* Автобіографія // Прив. архів *І. Лисенко*.

Т. Шпаковська, І. Лисенко

БАСАЛАЄВА Євгенія Олександрівна (28.06. 1963, м. Алма-Ата, тепер Алмати, Казахстан) — піаністка, клавесиністка, педагог. Дочка *О. Басалаєва*. Н. а. України (1999). Лауреатка багатьох міжн. конкурсів. Закін. Київ. ССМШ (кл. фп. Л. Пархоменко, 1978), Київ. муз. уч-ще (кл. фп. Ю. Голембіовського, 1982), Київ. конс. (кл. фп. *В. Сєчкіна*, 1987) та аспірантуру при ній (кл. кам. анс. *Л. Цвірко*, 1996). 1994—95 — викладачка Сіднейської конс. (Австралія); з 1997 — Київ. конс. Від 1987 виступала із сольними концертами та в дуеті з *Б. Которовичем*. 1996—2000 — солістка анс. "*Київ. солісти*"; з 2000 — худ. кер. київ. кам. анс. "*Контрасти*". Виступала з концертами в Україні, Австралії, Австрії, Вел. Британії, Данії, Іспанії, Італії, Канаді, Польщі, Франції. В репертуарі — твори *В. Губи*, *В. Кирейка*, *В. Косенка*, *Б. Лятошинського*, *Л. Ревуцького*, *В. Сильвестрова*, *М. Скорика*, *Є. Станковича*, *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, К. М. Вебера, К. Дебюссі, П. Гіндеміта, *Д. Шостаковича*, А. Шнітке та ін. Має фонд. записи на УТ і УР. 2002 заснувала культ.-мистецький благодійний фонд "Київ-класик", що забезпечує підтримку діяльності Б.

Дискогр.: аудіокасета "Камерна музика у виконанні Б. Которовича та Є. Басалаєвої" (1994), CD "Ансамбль "Контрасти" (2003).

Літ. тв.: Камерно-інструментальна творчість М. Скорика // Проблеми інтерпретації: Зб. наук.

праць, присв. 60-річчю від дня народження М. Скорика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10.

Літ.: *Волга Л.* Музика, це мова душі // Уряд. кур'єр. — 2001. — 25 січ.; *Кучеренко Л.* Уйти от проблемы в чудесный мир красоты // Сегодня. — 2004. — 31 янв.

І. Лисенко

БАСЕНКО Олександр Антонович (23.07.1938, м. Миколаїв — 22.05.1997, м. Харків) — оперний і кам. співак (баритон). Лаур. Респ. конкурсу кам. виконавців (1983, Київ, 1-а премія). Закін. Харків. політехнічний ін-т і Харків. ін-т мистецтв (кл. вокалу М. Долідзе, 1968). 1968—71 — соліст Свердлов. (тепер Єкатеринб.); 1971—76 — Казах.; з 1976 — Харків. т-рів опери та балету. У конц. репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів, нар. пісні.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Єлецький, Онєгін ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Жермон, Ріголетто, ді Поза, Ренато ("Травіата", "Ріголетто", "Дон Карлос", "Бал маскарад" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Генріх ("Лючія де Ламмермур" Г. Доніцетті), Головний жрець ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Сільвіо, Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ. тв.: *Басенко О.* Автобіографія // Прив. архів *І. Лисенко.*

Літ.: *Гормаш Т.* Спогад про мого партнера // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упоряд. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Лисенко І.* Нереалізований талант // Там само; *Осинцева Л.* Згадуючи Олександра Басенка // Там само; *Федорович С.* Мій улюблений співак // Там само.

О. Чепалов, І. Лисенко

БАСИСТЮК Ольга Іванівна (19.08.1950, с. Поляни Хмельниц. обл.) — кам.-конц. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1976). Н. а. УРСР (1985). Лауреатка Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1987), VII Міжн. конкурсу вокалістів у Ріо-де-Жанейро (Бразилія, 1975, 1-а премія та Ґран-прі — Золота медаль ім. Е. Вілли Лобоса), Міжн. фестивалю вокалістів ім. Каті Попової у Плевені (Болгарія, Золота медаль), міжн. конкурсу грамзаписів у Братиславі (Словаччина, 1978). Виступала на престижних сценах багатьох країн світу. Закін. Львів. конс. (кл. *Л. Жилкіної*, 1974). Вик. діяльність розпочала 1974, солістка Респ. будинку органної і камерної музики (з 1981). Успіх і міжн. визнання дістала за рідкісну красу тембру голосу і вик. майстерність (закордонна преса, видатні митці підкреслювали самобутність таланту, порівнюючи її голос зі скрипкою Страдиварі, мистецтвом *С. Крушельницької*). Її кам. та ораторіально-кантатний репертуар охоплює понад 300 творів, серед яких — сольні монопрограми з творів *Й. С. Баха*, *М. Глінки*, В. А. Моцарта, духовної слов'ян. музики (*А. Ведель, Д. Бортнянський*, П. Чесноков, *Г. Давидовський*), митців різних іст. стилів і комп. шкіл. Часто в програмах виконує перші зразки монодійного стилю, музику 16—18 ст. (арії та мадригали А. Страделли, Дж. Каччіні, Ф. Дуранте), європ. і вітчизн. класику 19—20 ст., твори співвітчизників. *Бельканто* співачки не має репертуарних обмежень, перевагу надає найскладнішим творам світ. класики — фрагментам з опер В. Белліні, Дж. Россіні, Дж. Верді, *М. Римського-Корсакова*, *П. Чайковського* та ін., емоц. різнобарв'ю лір. образів, кантилені — поет. мініатюри Е. Ґріґа, *С. Рахманінова*, *Ф. Шуберта*, ефектній святковій концертності віртуозних партій (як у кантаті № 51 для сопрано і труби Й. С. Баха). Виконанню притаманні винятковa драм. напруженість і відчуття масштабності цілого (партії в "Реквіємах" Дж. Верді, В. А. Моцарта, "Ацисі і Галатеї" Г. Ф. Генделя та ін.), 1-а виконавиця Концерту для голосу й органа *В. Губи*, обробок укр. нар. пісень *М. Скорика*, творів *Л. Дичко*, *Г. Майбороди* та ін. Укр. нар. пісні співає переважно в обробці *М. Лисенка, К. Стеценка, С. Людкевича.* Самобутність співачки — в надзвичайно високій емоційності виконання ("Бахіана № 5" Е. Вілли Лобоса має світове значення) і профес. оригінальних інтерпретаціях найрізноманітніших зразків світ. муз. культури (програма з негритянських спірічуелсів). Має вел. кількість фондових записів на Моск. ТБ і радіо; перша сольна платівка (оперні арії Дж. Верді, В. Белліні, Дж. Россіні, К. Сен-Санса) витримала 7 додаткових тиражів.

Літ.: В оправі правди й чистоти ясної // Наука і культура: Україна. Щорічник. — К., 1986; *Мельник О.* Серце і голос... // Музика. — 1984. — № 2; *Великанова О.* Ольга Басистюк // Муз. жизнь. — 1987. — № 16; *Грицик-Суханівська В.* Багато сказати без слів...// Укр. культура. — 1993. — № 7; Львица, рожденная в год тигра // Art-line. — 1996. — № 1; *Підлужна А.* Магія голосу // Жінка. — 1997. — № 3; *Домбровская Д.* Голос необыкновенной красоты // Львов. правда. — 1975. — 6 июля; *Кудлик Р.* Лауреат Міжнародного // КіЖ. — 1975. — 19 жовт.; *Игнатьева М.* Ольга Басистюк // Сов. культура. — 1976. — № 1; *Головащенко М.* Співає Ольга Басистюк // КіЖ. — 1984. — 22 лип.; *Москаленко В.* Власний стиль // Там само. — 1987. — 8 лют.; *Шаповалова І.* Орден за номером один // Вісті з України. — 1995. — № 33, серп.; *Литвинова О.* Перлини української вокальної музики // УМГ. — 1998. — № 2.

О. Литвинова

БАСОК — 4-а найнижча за висотою (*соль* малої октави) жильна струна *скрипки*. У практиці сольної, рідше орк. гри часто практикується виконання орк. мотивів чи розгорнених мелод. побудов у високих позиціях, у діапазоні 2-х октав на Б. (італ. — sul G), завдяки чому звучання набуває підкресленої експресії і виразності.

А. Муха

БАССА Пилип (27.11.1889, с. Лісневичі, тепер Пустомитів. р-ну Львів. обл. — 23.11.1961, м. Торонто, Канада) — скрипаль, диригент, музикознавець, педагог. Навч. у Львів. учительській семінарії, де вчився гри на скр. і диригуванню, та у Відні (1918). 1915—17 — хормейстер і диригент трупи "Тернопільські театральні вечори", очолював симф. орк., готував конц.-муз. вистави, до яких часто писав музику.

О. Басенко

О. Басистюк

Співпрацював з *М. Бенцалем* і *Л. Курбасом*. 1922–26 — учитель музики, диригент учнів. хору та симф. орк. Терноп. укр. гімназії; навчав співу та гри на скр. в жін. семінарії, у жін. гімназії "Рідної школи", керував хорами у с. Великі Гаї, с. Шляхтянці. Від 1926 у Канаді. У Монреалі при т-вах "Просвіта" та ім. М. Драгоманова організовував хори, орхестр. 1929–33 — викладач музики й сольфеджіо у конс. при Монреальському франц. ун-ті. 1933–42 — учитель музики, диригент хору й орк., постановник театр. вистав у школах. 1943–45 — капельмейстер дух. оркестру канад. армії.

Літ. тв.: Музична терапія (Канада, франц. мовою).

Літ.: *Загорська Р.* Корифей галицьких театрів. — Коломия, 1997; *Медведик П.* Тернопільські театральні вечори // Наук. записки Тернопільського краєзнавчого музею. — Тернопіль, 1993; [*Б. п.*]. Виступ проф. Басса в Канаді // Подільський голос. — 1929. — 26 трав., 21 лип.

І. Гамкало

БАССО КОНТІНУО — див. *Генерал-бас*.

БАССО ОСТІНАТО (*лат.* — basso ostinato) — "упертий", постійний бас. 1.Твір поліфон. складу, де *бас* безперервно повторює одну мелод. або гарм. структуру. 2. Мелодич. малюнок, що постійно повторюється у басовому голосі муз. твору. Вперше зустрічається у мотетах 13 ст. Розквіт — у творах 17–18 *ст.*: у супроводі арій, у старовинних танц. формах пасакалії та чакони. Пасакалії писали Д. Букстегуде, Ф. Куперен, Г. Ф. Гендель, *Й. С. Бах* та ін., чакони — Й. С. Бах (особливо популярна — для скр. соло з Партити *ре* мінор), *Л. Бетховен* (32 варіації для фп.). Як прийом БО. знову відродився в музиці 20 ст. БО. зустрічається в укр. муз.: у пасакаліях для фп. *В. Косенка, М. Колесси*, партитах *М. Скорика*, зокрема "Токаті" та "Речитативах" із Партити № 1 для струн. орк., в обр. укр. нар. пісні для голосу і фп. *Б. Лятошинського* "Козака несуть"; романсах *Ф. Надененка* ("Уста говорять" на сл. Лесі Українки), *А. Штогаренка* ("Партизан Качура" на сл. П. Воронька) тощо.

Літ.: *Цуккерман В.* Анализ музыкальных произведений. Вариационная форма. — М., 1971; *Протопопов В.* Очерки из истории инструментальных форм XVI — нач. XIX вв. — М., 1979; *Тенова Т.* Из истории basso ostinato XVII–XVIII вв. (Монтеверди, Перселл, Бах и др.) // Вопросы муз. формы. — М., 1977. — Вып. 3; *Mattheson J.* Grosse General-Bass Schule. 2-te Aufl. — 1731. — Mainz, 1956; *Proppez L.* Der Basso ostinato als technisches und formbildendes Prinzip. — Berlin, 1926 (Diss.); *Litterscheid R.* Zur Geschichte des Basso ostinato. — Marburg, 1928; *Nowak L.* Grudzüge zu einer Geschichte des Basso ostinato in abendländlichen Musik. — Wien, 1932; *Meinardus W.* Die Technik des Basso ostinato bei H. Purcell. — Köln, 1939 (Diss.); *Gurlitt W.* Zu J. S. Bachs Ostinato-Technik // Musikgeschichte und Gegenwart. Eine Aufsatzfolge. 1 (Beihefte zum Archiv für Musikwissenschaft). — Wiesbaden, 1966; *Berger G.* Ostinato. Chaconne. Passacaglia. — Wolfenbüttel, [1968].

Б. Фільц

БАСЮК Віктор Іванович (7.12.1959, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — джаз. тромбоніст, кер. естр. і джаз. анс., оркестру. Закін. Одес. конс. (кл. тромбона, 1971). Кер. джаз. октету (1991), анс. тромбоністів (1994–96, 1998), біг бенду ДМШ № 10 м. Кривий Ріг. 1983–97 грав у диксиленді п/к *О. Гебеля* (1893–97), 1996 — у джаз. тріо з трубачем С. Паркієвим та вокалістом Ю. Зорею (всі — Кривий Ріг). Виступав з ними на фест. "Джаз-83", "Джаз на Дніпрі", 1987 (обидва — Дніпроп.), "Горизонти джазу" (1987–91, 1993–96, Кривий Ріг), "Метаморфози джазу" (1995, Київ), на кількох фестивалях, із концертами в Україні, Данії, Німеччині, Росії. Від 1990 — викл. відділу естр.-джаз. виконавства Криворіз. муз. уч-ща.

В. Симоненко

Е. Баталова

М. Баттістіні

БАТАЛОВА Ельзара Халітівна (6.03.1979, м. Білогірськ, тепер АР Крим) — естр. співачка. За походж. — кримська татарка. Співає укр. і крим.-татар. мовами. Гран-прі телеконкурсу "Українська перлина" (1989), лаур. конкурсу "Ялта-96", телефестивалю "Море друзів" (1996, 3-тя пр.), міжн. конкурсу "Кримські зорі-97" (1-а пр.), фестивалів "Пісенний вернісаж" (1994, 1997, 1998). Учасник фестивалів "Чорноморські ігри-98", "Таврійські ігри" (1995, 1996, 1998). Навч. у школі мистецтв м. Сейлем (США, 1992), у Київ. коледжі естр. та цирк. мистецтва (1994–97), на ф-ті театр. мистецтва Київ. ін-ту театр. мистецтва (1997–2000). Кримсько-татар. мотиви поєднує зі стилістикою традиц. естради. Найпопулярніші пісні — "Передчуття", "Там-тами" (обидві на сл. Ф. Млинченка), "Шаман" (сл. С. Лазаревського), "Зарема" (сл. Л. Гнатюк, усі — муз. І. Кириліної), "Самота" (сл. і муз. Д. Гольд), "Караванщик" (сл. О. Вратарьова, муз. І. Поклада). Має записи на Укр. радіо і ТБ. На Крим. телестудії знято фільми "Співає Ельзара Баталова" (1990), "Ельзара" (1991).

Дискогр.: CD "Де ти є?" (1999).

Н. Потушняк

БАТІЄВСЬКИЙ Тимофій Семенович (бл 1730 — ?) — співак. 1751–77 — соліст Придв. хору (пізніше *Придв. слів. капели*) в Петербурзі.

Літ.: ЦДІАП. — Ф. 469, оп.14, № 9, арк. 7 зв.— 8.

І. Лисенко

БАТТІСТІНІ (Battistini) Маттіа (27.02.1856, м. Рим — 7.11.1928, м. Контільяно, Італія) — італ. співак (баритон). Закін. Римський ун-т. Від 1878 співав у різних т-рах Італії. У 1895, 1902, 1906, 1912–14 гастролював в Україні — Києві, Харкові, Одесі, Катеринославі (тепер Дніпроп.), Єлисаветграді (тепер Кіровоград). Підтримував дружні стосунки й виступав разом із *С. Крушельницькою* (в опері "Трубадур" Дж. Верді, 1898, т-р "Ла Скала", Мілан; 1898–1902 — у концертах у Варшаві) та *О. Мишугою* ("Травіата" Дж. Верді, 1906, Київ. рос. опера). Спеціально для нього *Й. Прибік* поставив в Одесі 1895 оперу "Марія ді Роган" Г. Доніцетті. З метою залучення найширших верств народу до муз. мист. Б. разом з О. Мишугою 1912 склав план будівництва на хут. Почапцях на Полтавщині (нині у складі м. Миргорода) літнього т-ру й муз. школи-пансіонату для на-

вчання сел. дітей співу (здійсненню цього задуму перешкодила 1-а світ. війна), давав в Одесі та Варшаві концерти за зниженими цінами на квитки. Під час гастролей по Україні виконував партії Руслана ("Руслан і Людмила" *М. Глінки*), Онєгіна, Єлецького ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" *П. Чайковського*), Демона (одноим. опера *Ант. Рубінштейна*), Дон Жуана (одноим. опера В. А. Моцарта), Ріголетто, Жермона, Яго ("Ріголетто", "Травіата", "Отелло" Дж. Верді).

Літ.: Польмеджані Ф. Маттиа Баттистини. Король баритонов. — М.; Ленинград, 1966; Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи. — К., 1971; *Тимохин В.* Маттиа Баттистини // *Тимохин В.* Выдающиеся итальянские певцы. — М., 1962.

В. Максименко

"БАТУРИН" — укр. духовий оркестр (Торонто, Канада). Існує при Торонтському осередку Спілки Укр. Молоді (Канада). Організований 1965. Худ. кер. оркестру та диригент — магістр В. Кардаш.

Б. Сюта

БАТЮК Порфирій Кирилович (11.03.1884, с. Зіньків, тепер місто Полтав. обл. — 19.04.1973, м. Київ) — композитор, муз. фольклорист, педагог. Член СКУ (1932). Муз. освіту здобув у Петербурзі в муз. класах *Придворної співацької капели* (1909—12), у Москві навч. гри на скрипці у П. Вілкомирського, вокалу — у В. Власова. Від 1913 — у Зінькові: 1913—20 — вчитель співу в *гімназії*, 1920—26 — викл. методики на пед. курсах. 1929—33 — викл. Охтирського архітектурного технікуму, 1933—41 — кер. хору Харків. архітектурного технікуму. 1944—46 — ст. наук. співробітник ІМФЕ, Київ. 1946—48 — кер. хору Київ. вищої парт. школи. Член СКУ (1932). Творчість Б. має напіваматорський характер. Фольк. матеріали Б. зберігаються у НАФРФ ІМФЕ (ф. 14).

Тв.: 2 кантати (1967); хори без супр. — "Тихо над річкою" на сл. С. Черкасенка, "Шевченкові" на сл. Л. Волошкіна (1963) та ін.; для дит. хору без супр. — "Заповіт", "Мені тринадцятий минало" на сл. Т. Шевченка; пісні для міш. хору — "У долині є криниця" на сл. П. Амбросій (1961), "На могилі високій" на сл. К. Яцика (1961) та ін.; романси на сл. О. Пушкіна, Т. Шевченка, С. Олійника та ін.; п'єси для фп. на теми укр. нар. мелодій (1937); записи та обр. нар. пісень.

А. Муха

БАТЯРСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР (БФ.) — гумористич.-ліричні пісеньки, анекдоти, оповідки, авторство яких приписують реальним або й вигаданим бувальцям шинків у Львів. передмістях, головно Личаківському. Спершу слово "батяр" мало в побуті й мемуарній літ-рі лише негативне забарвлення і стосувалося люмпен-пролетарів, дрібних злодіїв та ін. представників напівзлочинних середовищ. На поч. 20 ст. гумористи з польс. часопису "Píccikato" й автори стилізацій під вуличні пісеньки створили міфологізований образ батяра. Участь окремих батярів на польс. боці в польс.-укр війні 1918—19 спричинилася до розповсюдження легенди про "геройських батярів і дітей" як гол. творців перемоги польс. війська. Програма "Весела львівська хвиля", що транслювалася всіма польс. радіостанціями 1930, сприяла подальшому поширенню псевдофольклору, героями якого були автори скетчів, "типові львівські батяри" Щепко й Тонько. Найхарактернішою рисою БФ. є його мова — т. зв. "балак", тобто говірка менш освічених поляків міст Галичини, насичена українізмами й україномовними вкрапленнями. БФ. збирав Я. Роллауер. Від кінця 20 ст. БФ. використовується як засіб стилізації у творах окр. львів. письменників-гумористів (Ю. Винничук). Типологічно львів. БФ., як автент., так і літ. походження, має спільні риси з аналогічним явищем на Одес. грунті.

Від кінця 1980 БФ. переосмислювали львів. рок-гурт "*Брати Гадюкіни*", співці *В. Морозов*, *А. Панчишин*, театр "*Не журись!*".

Дискогр.: CD "Тільку ві Львові. Віктор Морозов і "Батяр-бенд Галичина"; Львівські батярські пісні. — Львів: МОСД, — 4, 2002.

Літ.: Jakubowska W. Mit lwowskiego batiara. — Warszawa, 1998.

Д. Крісті[illegible]

П. Батюк

Обкладинки CD "Львівські батяри"

БАХ (Bach) Йоганн Себастьян (21.03.1685, м. Айзенах, тепер Німеччина — 23.07.1750, м. Лейпциг, там само) — нім. композитор, органіст-віртуоз, диригент, педагог, скрипаль, альтист, муз.-громад. діяч. З родини музиканта. Батько композиторів, органістів, клавесиністів Вільгельма Фрідемана, Йоганна Крістіана, Йоганна Крістофа Фрідриха та Карла Філіпа Емануїла Бахів. Двоюрідний племінник музикантів Йоганна Крістофа і Йоганна Міхаеля Бахів, троюрідний брат Йоганна Людвіга Баха. Від 1695 навч. у ст. брата Й. К. Баха, згодом самотужки та у кантора Ордруфського ліцею Е. Герди. 1699, ставши півчим церк. хору, почав писати музику. 1700—03 навч. у школі в Люнебургу, де був також хористом школи при С.-Міхаеліскірхе і скрипалем шкільного оркестру. Від лип. 1703 — органіст Нової церкви й кер. шкільного хору в Арнштадті. Кілька місяців 1707 — органіст Блазіускірхе в Мюльгаузені. Кілька місяців 1703 — скрипаль, альтист та органіст, 1708—17 — органіст і камермузикант придв. капели герцога Ернста у Ваймарі. 1717—23 — придв. капельмейстер князя Леопольда в Кетені. Від 1723 жив у Лейпцигу. Від 1723 — кантор Томаскірхе і викладач латин. мови та співів у школі при ній, з 1729 — придв. заксен-вайзельфельд. капельмейстер, кер. гурт-ка"Collegium Musicum" (до 1740), з 1736 — композитор королів. придв. капели (за сприяння доброго знайомого, згодом замовника"Гольдберг-варіацій", Посла Росії в Саксонії, таємного радника імператора Росії, графа К. Кейзерлінга). Від 1747 — член Тов-ва муз. наук (Міцлерівського тов-ва).

Композитор-поліфоніст — представник *бароко*. Творчість пов'язана з лютеранською традицією. Узагальнив муз. здобутки доби Відродження, нім., італ., англ. та франц. муз. культури, різних *стилів*, шкіл, *жанрів*. Реформував і збагатив числ. *жанри* й форми (головно в кетенський

період). Автор понад 1000 творів — вок.-драм. (переважно в лейпц. період), церк. органних (здебільшого у веймар. період), світських інстр. (у т. ч. перших в історії музики конц. композицій для *клавіру*) тощо. Музика Б. наскрізь пройнята гуманізмом. За муз. мовою та інструментарієм композитор випередив свій час (напр., писав для темперованого клавіру — ще не існуючого тоді фп.). За життя Б. його музику не було посправжньому оцінено. Творчість Б. високо оцінювали В. А. Моцарт і *Л. Бетховен*. Але тільки з 1829, після виконання Ф. Мендельсоном "Страстей за Матвієм (Матфеем)", відбулося справжнє відродження його музики.

Й. С. Бах

Хоча Б. і не бував в Україні, в окремих творах відчутний вплив укр. муз. культури. Тема фуги *сі-бемоль* мінор з 1-го тому "Добре темперованого клавіру" (1722) інтонаційно наближається до нижнього голосу мелодії укр. нар. пісні "Ой на горі, на крутій" (Українські народні пісні. Багатоголосся / Упор. *П. Демуцький*. — К., 1954. — С. 34). Щоправда, тут не можна виключати спорідненість мелосу фольклору українців і нар. пісень німців (зокр. їх найдавнішого, тепер напівзабутого шару) або полабських слов'ян, які жили тоді в Саксонії (їх міг чути Б.). Опосередковані зв'язки Б. з Україною могли існувати через брата, який виїхав до Стокгольма (цій події Б. присвятив "Капричіо на від'їзд улюбленого брата", 1704). Туди, після поразки під Полтавою 1709, разом із військом швед. короля Карла XII, де служив брат Б., відступила частина укр. козаків на чолі з майбутнім гетьманом і творцем першої у світі укр. конституції П. Орликом. Укр. пісні, що вони співали, могли через брата дійти й до Б. Пізніші "українізми" музики Б. могли з'явитися внаслідок його знайомства (деякі дослідники вважають це доконаним фактом) з укр. бандуристом, лютністом та співаком *Т. Білоградським*, який жив у Дрездені. Там працював органістом також В. Ф. Бах (т. зв. "дрезденський Бах") — син Б. 1733—38 Т. Білоградський навч. у доброго знайомого Б., лютніста й композитора Л. С. Вайса, а 1741—46 працював придв. лютністом (бандуристом) на службі у графа Г. фон Брюля — прем'єрміністра короля Саксонії Фрідриха Августа III. Музикант, вірогідно, виконував у концертах у т. ч. укр. нар. пісень і танців, навчив танцювати "по-козацькому" батька нім. композитора й муз. критика Й. Ф. Рейгардта. Не можна виключати, що Б. (можливо, із сином) чув гру і спів Т. Білоградського. Дослідник *М. Степаненко* припускає, що замовлення й написання Б. лютневих *партит* могли також бути пов'язаними з Т. Білоградським.

В Україні відомості про вик. мистецтво Б. могли доходити ще за його життя через укр. студентів у Німеччині, контакти її наук. і просвітницьких центрів з Києво-Могилян. академією, її нім. студентів, німців, що мешкали чи мандрували по Україні. У *бібліотеці Розумовських* зберігалися ноти органних та клавірних композицій Б., у приватній б-ці барона С. Шодуара на Волині — "Добре темперований клавір", а у житом. композитора *А. Яновича* — "Маленькі прелюдії і фуги", 2- і 3-голосі інвенції, переписані рукою останнього фрагменти "Французьких сюїт" і т. ін. Вірогідно твори Б. почали входити до конц. і пед. репертуарів: з 1840-х — в Одесі, Харкові, Полтаві, із серед. 19 ст. — у Києві, Львові, Житомирі та ін. містах. Цьому сприяли в т. ч. австр. і чес. музиканти, які працювали в Україні. Велику увагу виконанню творів Б. приділялося у муз. школі *Густ. Нейгауза* в Єлисаветграді (тепер Кіровоград) наприкінці 19 ст., *муз. школах Ст. Блуменфельда* й *М. Лисенка* в Києві на поч. 20 ст. М. Лисенко, ретельно вивчивши творчість Б. у Лейпц. конс. (з ним там навч. 90 українців, у т. ч. *Т. Ходоровський-Мороз*), під його впливом написав "Сюїту у формі старовин. танців на основі нар. пісень". У 1860-х М. Лисенко став співвиконавцем (разом із М. Клейбель і О. Критською) одного з перших, публічно зіграних у Києві творів Б. — Концерту для 3-х клавірів. Від 1820 у Києві твори Б. міг грати органіст Ф. Зейферт, із серед. 1850-х їх співав у кірсі хор нім. тов-ва співу п/к *Р. Пфеніга*, у 2-й пол. 19 ст. виконували також скрипалі *Г. Венявський*, Й. Йоахім, *О. Шевчик*, 1900 — диригент *О. Виноградський*, 1907 — клавесиністка В. Ландовська; в Одесі в 1890-х — нім. органіст Р. Гельм. У Львові музика Б. стала особливо популярною з поч. 20 ст. Зі створенням в Україні консерваторій твори Б. входили до обов'язкового пед. репертуару, напр., у Києві в кл. *Г. Беклемішева*, *Ф. Блюменфельда*, *Р. Глієра*, *Генр. Нейгауза* та *Б. Яворського*. 1919 у Києві *Симф. орк. ім. М. Лисенка* п/к Р. Глієра й Ф. Блюменфельда спільно з хор. Капелою ім. М. Лисенка п/к *Я. Калішевського* і *М. Леонтовича*, ін. солістами-інструменталістами дав бахів. цикл із 4-х концертів; *П. Кохонський* і Б. Яворський дали благодійні концерти на користь незаможних студентів Київ. конс. (передне слово останнього), на кам. концертах Тов-ва нар. т-ру й мистецтв виконали всі сонати для скрипки і клавіру Б. 1920 Б. Яворський виконував твори Б. спільно з *Л. Брагінським*, Генр. Нейгаузом, *С. Протопоповим*, Р. Шишонковим, співачкою *О. Бутомо-Незвановою*. Композиції Б. входили до сольних програм тогочасних київ. піаністів Г. Беклемішева, Генр. Нейгауза. У 1920-х київ. хори співали кантати Б. в укр. перекладі.

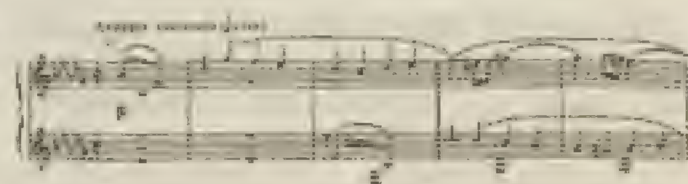

Фуга XXII з 1-го тому "Добре темперованого клавіру" Й. С. Баха

Українська народна пісня "Ой на горі, на крутій"

У конц. циклі *муз.-істор. демонстрацій* 1923–28 Г. Беклемішев (учень Ф. Бузоні — автора редакцій, транскрипцій та обробок музики Б., маніфесту муз. *неокласицизму*) присвятив Б. 2 концерти, а 1925, до 175-річчя від дня його смерті організував 6 окремих бахів. вечорів (2 цикли) для різних інстр. складів: 2 — оригінальні клавірні твори, 2 — транскрипції Ф. Бузоні, *Ф. Ліста*, Т. Санто, К. Сен-Санса, 1 — кам. ансамблі, 1 — ансамблі з орк. Чотирьом концертам передували доповіді Г. Беклемішева — "Значення й характеристика Баха. Що писали й говорили про Баха німецькі музиканти (Ґете, Моцарт, Бетховен, Вебер, Форкель, Шуман, Ваґнер, Ліст, Брамс, Вольфрам, Йоахім, Туїлле, Зауер, Реґер, Пфіцнер, Ріман, Вейтгартнер)", "Доба, сучасна Бахові. Що писали про Баха французькі музиканти (Ґуно, Ґильман, д'Енді, Відаль)", "Життя Баха", "Що писали про Баха Резничек, Синдінг, Сазонов, Боссі, Леонкавалло. Значення робіт Ф. Бузоні з видання фортепіанних творів Баха". Висунувши гасло "Вперед до Баха!", муз. критик *Юрмос* порівнював значення Б. у "тональному мистецтві" із значенням праці "Капітал" К. Маркса в політекономії. 1928–34 київ. співак *М. Филимонов* в рамцях конц. циклу *вок. муз.-істор. демонстрацій* одне відділення присвятив музиці Б.

1935 у Львові відбувся ряд концертів із творів Б. до 250-річчя від дня народження Б. Його композиції Б. постійно звучали і звучать на укр. естраді. Від 1930 вони стали обов'язковими творами на різних муз. конкурсах в Україні та у конц. і пед. репертуарі студентів і учнів вітчизн. навч. муз. закладів. Від 1981 з відкриттям в Україні мережі конц. органних залів стали популярними концерти, що включали органні й хор. твори Б. 2000 за ініціативи органіста О. Коваля у Сумах відбувся "Bach-fest".

Вплив творчості Б. на музику 20–21 ст. особливо помітний у стилі *неокласицизму* (за висловом одного з його основоположників *І. Стравинського* — "бахізми з фальшивізмами") і його відгалуження — течії *необароко*, що з серед. 1960-х активно заявили про себе і в Україні. Укр. композитори "осучаснювали" клас. і барокові жанри (насамперед *партиту*) та форми, зверталися до особливостей відповідної муз. мови (у т. ч. бахівської *поліфонії*), тогочасних інструментів (напр., *клавесина*, *органа*), використовували особливості жанру concerto grosso. На відміну від європ. неокласицизму, його укр. різновид нерідко був позначений укр. нац. визначеністю. З неокласицизмом і необароко пов'язано (хоча й не входить до нього) низку акад. творів укр. композиторів, написаних на анаграму ВАСН. Необахівське відгалуження неокласицизму і необароко знайшло яскраве виявлення у творах *В. Балея*, *В. Бібіка*, *В. Губаренка*, *В. Губи*, *Л. Дичко*, *В. Зубицького*, *Ю. Іщенка*, *І. Карабиця*, *О. Козаренка*, *Л. Колодуба*, *М. Скорика*, *В. Сильвестрова*, *Є. Станковича*, *В. Шумейка*, *М. Шуха*, *І. Щербакова* та ін. (деякі дослідники зараховують до неокласицизму і необароко окремі композиції *М. Колесси*, *Ю. Коффлера*, *Н. Нижанківського*, *С. Лукіянович-Туркевич*, *Г. Таранова*, *В. Фемеліді*).

Кам. хор ім. Б. Лятошинського п/к *В. Іконника* записав у Києві на LP грамплатівку мотети Б. (I. С. Бах. Мотети. — М.: Мелодія, С 10 22919, 003, С 10 22919 008). Редакції цих мотетів, а також партитури Кантати № 150 Б. зробив *М. Берденников*, а вик. редакцію органної хоральної прелюдії № 3 — донец. піаніст *В. Бойков*.

1927–30 видавалися клавірні твори Б. — 2- і 3-голосі інвенції (ред. і комент. Ф. Бузоні, укр. перекл. *Ф. Надененко*), Чакона, прелюдія та фуга (обр. Ф. Бузоні) та Прелюдія і фуга *ля мінор* (транскрипція Ф. Ліста). Київ. вид-во "Музична Україна" випустило "Маленькі п'єси з нотного зошиту Анни Магдаліни Бах для фортепіано" (К., 1961), кн. Я. Друскіна "Про риторичні прийоми в творчості Й. С. Баха" (К., 1972), у Сумах опубл. "Страсті за Іоанном" (Суми, 1999). В Україні вийшло 2 наук. зб. про творчість Б. За ініціативою упоряд. *Н. Герасимової-Персидської* до 300-річчя від дня нар. Б. — "И. С. Бах и современность" (К., 1985). За сприяння голови Нового Бахівського тов-ва М. Петцондта та працівників Бахівського архіву в Лейпцигу — "Й. С. Бах та його епоха в історії світової культури" (Муз. мистецтво. — Донецьк; Лейпциг, 2003. — Вип. 3).

В Україні про Б. писав ще 1818 *Г. Гесс де Кальве* у виданій у Харкові 2-томній "Теорії музики". Але спеціальні наук. дослідження творчості Б. започаткував Б. Яворський. Ще під час навч. у Київ. муз. уч-щі (1917) він написав студ. праці про Б., 1910 — статтю "О переложении органных пьес И. С. Баха", 1917 — нариси "Замітки про теми і муз. обробки Баха" (польс. і франц. мовами). 1911 для педагогів і студентів Київ. муз. уч-ща він прочитав цикл лекцій "Шість сонат Баха для скрипки". 1917–21 проводив "Бахівський семінар", у т. ч. у Київ. нар. конс., а 1918 склав і прочитав там коментарі до програм бахів. концертів. Після переїзду до Москви Б. Яворський написав праці "Происхождение, развитие и отмирание феодально-дворянской сюиты", "Бах — Шопен — Танеев" (обидві — 1933), "И. С. Бах", передмову до вибр. клавірних творів Б. "Сюиты Баха для клавира" (1947 вид. окремою брошурою), відредагував зб. "*И. С. Бах*. Песни и арии для голоса с фортепиано" (М., 1939), створивши партію фп. на підставі цифрованого басу. Згодом творчість Б. досліджували також *Г. Бакаєва*, І. Балашова, *К.* і М. *Берденникови* (К. Берденникова — автор єдиної в Україні канд. дис. і 7-и статей про Б. в наук. зб.), В. Бойков, *Т. Бондаренко*, І. Гамова, Н. Герасимова-Персидська, *Л. Гнатюк*, *Н. Горюхіна*, А. Єфименко, *Г. Завгородня*, *В. Іванченко*, І. Кирчик, І. Комарова, *А.* та *І. Котляревські*, Н. Лаврик, Ю. Лисенко, Г. Лобачова, А. Мізитова, Т. Моргунова, В. Олендарьов, *І. Пясковський*, Л. Рязанцев, Л. Решетняк, *С. Саварі*, С. Серенко, Ж. Скобкова, С. Стасюк, Н. Строчан, *Д. Терентьєв*, І. Тукова, *К. Цирікус*, *К. Шамаєва*, *Ол. Шевчук*

та ін. У Москві харків'янка *О. Щелконовцева* випустила кн. "Сюиты для виолончели соло И. С. Баха" (М., 1997).

На поч. 21 ст. в Україні створено Укр. Бахівське тов-во (Донецьк, 1-й президент — член Нового Бахівського тов-ва М. Шмідт).

Після 2-ї світ. війни в *Архіві літератури й мистецтва* в Києві зберігалися трофейні нотні рукописи творів нім. композиторів, у т. ч. й окремі автографи Б. 2002 Президент України Л. Кучма повернув їх Німеччині, залишивши Україні копії.

Тв.: для солістів, хору та орк. — Страсті (Пассіони) за Лукою, Іваном (Іоанном, 1724), Матвієм (Матфеєм, 1727, за ін. відом. 1729) та Марком (справжність перших оспорюється, партитуру останніх втрачено), Магніфікат (1723), 5 мес (у т. ч. Меса *сі мінор* — Висока, бл. 1747—49, 1-а ред 1733; 4 короткі, бл. 1730-ті), 3 духовні ораторії (в т. ч. "Різдвяна", "Великодня", бл. 1735), кантати (збереглося бл. 200 духовних і понад 20 світських); для орк. — концерти (у т. ч. 6 "Бранденб.", 1711—20), 5 увертюр (сюїт, 1711—30); концерти для різних інстр. з орк. — для 1, 2, 3, 4 клавірів, 2 для скр., для 2-х скр.; сонати для кам.-інстр. ансамблі — 6 для скр. і клавіра, 3 для флейти і клавіра, 3 для влч. і клавіра, тріо-сонати; для органа — 6 концертів (1708—17), фантазії і фуги, токати й фуги, конц. прелюдії і фуги, хорали, варіації, хоральні прелюдії, Пасакалія *до мінор* тощо; для клавіра — 6 англ. сюїт (1720—22), 6 франц. сюїт (722), 6 партит, прелюдії і фуги ("Добре темперований клавір" у 2 т., 1722, 1744), варіації (зокр."Гольдберг-варіації", 1742), Італ. концерт (1734), фантазії, прелюдії, інвенції, токати, 2 нотні зошити Анни Магдаліни Бах, "Клавірна книжечка В. Ф. Баха" тощо; для скрипки соло — 3 сонати, 3 партити; для влч. соло— 6 сюїт; для лютні — 3 партити, "Маленька прелюдія" для лютні; для голосу — духовні і світські пісні, арії, канони; твори без зазначення вик. складу — "Муз. приношення", "Мистецтво фуги"; обр. для клавесина творів А. Вівальді, Б. Марчелло, Г. Ф. Телемана та ін.

Літ.: *Одоевский В.* Себастьян Бах. — С.Пб., 1834; *Розенов Э.* И. С. Бах (и его род). Биографический очерк. — М., 1911; *Кудрик Б.* Українська народна пісня і всесвітня музика. — Л., 1927; *Курт Э.* Основы линеарного контрапункта. — М., 1931; *Швейцер А.* И. С. Бах. — М., 1934, ін. вид. — 1965; *Друскин М., Друскин Я.* Страсти по Матфею. — М., 1941; *Скребков С.* Полифонический анализ. — М., 1941; *Яворский Б.* Сюиты Баха для клавира. — М., 1947; *Ливанова Т.* Музыкальная драматургия Баха и ее исторические связи. В 2 ч. — М.; Ленинград, 1948, 1980; *Її ж.* И. С. Бах и русская музыкальная культура // Известия АН СССР. Серия истории и философии. — М., 1951. — Вып. 5; *Кершнер Л.* Народно-песенные истоки мелодики Баха. — М., 1959; *Хубов Г.* Себастьян Бах. — М., 1963; *Этингер М.* Гармония Баха. — М., 1963; *Ямпольский И.* Сонаты и партиты для скрипки соло И. С. Бха. — М., 1963; *Протопопов В.* История полифонии в ее важнейших явлениях. Западноевропейская классика XVIII—XIX веков. — М., 1965; *Мильштейн Я.* Хорошо темперированный клавир И. С. Баха и особенности его исполнения. — М., 1967; *Друскін Я.* Про риторичні прийоми в музиці Й. С. Баха. — К., 1972; Б. Л. Яворский. В 2 т. — Т. 1: Статьи, воспоминания, переписка / Ред.-сост. *И. Рабинович*, общ. ред. *Д. Шостаковича*. — М., 1972; Документы жизни и деятельности И. С. Баха. — М., 1980; *Протопопов В.* Принципы музыкальной формы И. С. Баха. — М., 1981; *Друскин М.* И. С. Бах. — М., 1982; *Форкель И.* О жизни, искусстве и произведениях И. С. Баха. — М., 1987, 1-е вид. нім. мовою — Leipzig, 1802; *Берриш В.* Музыкальный неоклассицизм: Исторические очерки. — М., 1988; *Щелконовцева Е.* Сюиты для виолончели соло И. С. Баха. — М., 1997; Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; *Берденникова К.* Гомілетичні традиції духовних кантат Йоганна Себастьяна Баха: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2000; *Стельмащук Р.* Модерністичні тенденції у творчості українських композиторів 20-х — 30-х рр. XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2003; *Мельник Л.* Необарокові тенденції в музиці XX ст.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2004; *Юрмас.* Цикл вечорів, присвячених Й. С. Бахові // Музика. — 1925. — № 9/10; *Браудо Е.* К вопросу о логике бахового языка // Временник ГИИИ. — Ленинград, 1928. — Вып. 4: Музыкознание; *Грубер Р.* Бах и Гендель // СМ. — 1935. — № 3; *Тюлин Ю.* Кристаллизация тематизма в творчестве Баха и его предшественников // Там само; *Шамаева К.* Творческое наследие И. С. Баха на Украине в XIX — начале XX века // И. С. Бах и современность. — К., 1985; *Степаненко М.* Творчість Тимофія та Єлизавети Білоградських у світлі українсько-німецьких зв'язків XVIII століття // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сучасного. — К., 1998; *Його ж.* Творчість Тимофія і Єлизавети Білоградських (пошуки і знахідки) // Український музичний архів. — К., 2003. — Вип. 3; *Гнатюк Л.* Творчість Й. С. Баха в музично-педагогічній практиці України 20—30-х років XX століття // Й. С. Бах та його епоха в історії світової музичної культури: Музичне мистецтво. — Донецьк; Лейпциг, 2003. — Вип. 3; *Тукова И.* Инструментальные жанры баховской эпохи в украинской музыке второй половины XX века // Там само; *Черепанин М.* Творчість Й. С. Баха в музичній культурі Галичини // Там само; *Калениченко А.* Музична нео- і постстилістика: спроба систематизації // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1; *Ч. В.* [*Людкевич С.*]. Концерт з творів Баха й Генделя // Діло. — 1935. — 19 лют.; *Pirro A.* J. S. Bach. — Paris, 1901; *Spitta Ph.* J. S. Bach. — Leipzig, 1873—80. — Bd. 1—2, [3]1921; *Його ж.* J. S. Bach. Gekurzte Ausgabe in einem Band. — Leipzig, 1935, [4]Wiesbaden, 1961; *Riemann H.* Katechismus (Spater Handbuch) der Fugen-Komposition. — Leipzig, 1890—94. — Bd. 1—3, [3]1914—16; *Parry Ch., Hubert H.* J. S. Bach. — London, 1909, [2]1948; *Tiersot J.* J. S. Bach. — Paris, 1912, [2]1934; *Terry Ch. S.* Bach. A biografy. — London, 1928, [2]1933; *Besseler H.* J. S. Bach. — Augsburg, 1956; *Moser H.* J. S. Bach. — Berlin, 1935, [2]1950; *Muller-Blattau J.* J. S. Bach. — Leipzig, 1935, [2]Stuttgart, 1950; *Gurlit W.* J. S. Bach. Der Meister und Sein Werk. — Berlin, 1936, [3]Kassel; Basel, 1949; *Casella A.* G. S. Bach. — Torino, 1942; *David H., Mende A.* The Bach Reader. A life of J. S. Bach in letters and documents. — New York, 1945; *Keller H.* J. S. Bach, der Kunstler und sein Werk. — Stuttgart, 1947; *Hindemith P.* Johann Sebastian Bach. Ein verpflichtendes Erbe. — Mainz, 1950; *Paumgartner B.* J. S. Bach, Leben und Werk. — Zurich, 1950; *Smend F.* J. S. Bach in Kothen. — Berlin, 1951; *Його ж.* Bach-Studien. — [*Б. м.*], 1969; *Iwoszkiewicz J.* J. S. Bach. — Warszawa, 1951, [2]Krakow, 1958; J. S. Bach / Pod redakcją *Z. Lissy*. — Warszawa, 1951; *Siegmund-Schulze W.* Die Musik Bachs. — Leipzig, 1953;

Dadelsen G. von. Beiträge zur Chronologie der Werke J. S. Bachs. — Trossingen, 1958; *Frank H.* J. S. Bach. Die Geschichte eines Lebens. — Berlin, 1961; *Marcel L. A.* Bach. — Paris, 1961; *Paccagnella E.* Bach. — Roma, 1962; Bach-Dokumente. — Bd. 1–4. — Kassel; Leipzig, 1963–78; *Buchet E.* J. S. Bach, l'oeuvre et la vie. — Paris, 1963; *Geiringer K.* J. S. Bach. — London, 1967; *Wolff Ch.* Der stile antico in der Musik J. S. Bach. — Wiesbaden, 1968; J. S. Bach / Hrsg. von *W. Blankenburg.* — Darmstadt, 1970; *Marshall R. L.* The compositional process of J. S. Bach. — Princeton, 1972. — Vol. 1–2; Kalendarium zur Lebengeschichte J. S. Bach. — Leipzig, 1979; *Biller C. H.* J. S. Bach. — Leipzig, 1981. — Bd. 1–2; *Schulze H. J.* Studien zur Bach-Überlieferung im 18. Jahrhundert. — Leipzig; Dresden, 1984; *Williams P.* The organ music of J. S. Bach. — Cambrige, 1980–84. — Vol. 1–3; *Schwendowius B., Domling W.* J. S. Bach: Life, time, influence. — New Haven; London, 1984.

А. Калениченко

БАХАРЄВ Віктор Леонідович (4.12.1935, м. Брянка Луган. обл.) — хор. диригент, педагог. З. д. м. України (1992). Канд. пед. наук (1975). Лауреат Премії ім. С. Прокоф'єва (1993). Академік Петровської академії наук і мистецтв (С.Пб., Росія, 1999). 1962 закін. Харків. конс. (кл. А. Мірошникової). Хормейстер хору укр. пісні Харків. філармонії (1962), диригент анс. пісні і танцю "Донбас" (1963–65). Від 1965 — викладач Донец. конс. (1968–76 зав. кафедри хор. диригування, 1976–86 декан ф-ту, 1986–97 ректор, 1990 професор, з 1997 — зав. кафедри хор. диригування, кер. хор. класу). У репертуарі — кантати "Хустина" *Л. Ревуцького*, "Жовтень" *К. Данькевича*, "Різдвяна кантата" *М. Шуха*, "Шевченкові" *К. Стеценка*, хор. концерти *М. Березовського*, *А. Веделя*, твори *М. Леонтовича*, *О. Некрасова*, *О. Скрипника*, *О. Рудянського* та ін. Автор наук. праць, навч. програм, метод. розробок із теорії та історії хор. виконавства.

Літ. тв.: Факультатив хорового пения как одна из форм эстетического воспитания студента. — М., 1975; Психологічна опера у зарубіжній і вітчизняній музичній культурі. — К., 1989 (у співавт.); К вопросу о методике работы с оперным хором. — Донецк, 1994 (у співавт.); До питання музичного виховання у вузах // Україна музична. — К., 1977. — Вип. 4; Донецька філармонія // Музика. — 1973. — № 6; Художнє виховання в хорі // Соц. культура. — 1973. — № 2; Музична грамота в хорі // Там само. — № 7.

Г. Конькова

БАХОЛДІН Костянтин Іванович (22.01.1936, м. Москва, РФ — 21.04.1987, там само) — джаз. тромбоніст, кер. ансамблю. Грав у молодіжному естр. орк. Центр. будинку працівників мистецтв п/к Ю. Саульського (1957), в Ансамблі Г. Гараняна (1960). Тромбоніст естр. оркестру п/к О. Лундстрема (1961–66), Концертмейстер естр. оркестру Всесоюз. радіо п/к В. Людвиковського (1966–73), ансамблю "Мелодія" (з 1974). Автор композиції на укр. тематику "Трембіта", що виконувалася квінтетом Б. на моск. фестивалі "Джаз–66" і удостоєна диплому I ступеня.

В. Симоненко

БАЧИНСЬКА (дів. Лютомська) Теофілія Йосипівна (1837, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва — 17.01.1906, м. Самбір, тепер Львів. обл.) — актриса, співачка, танцюристка. Дружина *О. Бачинського*. Освіту одержала в Одесі, Києві, пізніше — в хореограф. школі у Варшаві. 1853–63 виступала у польс.-рос. і укр.-рос. трупах у Києві, Одесі, Кам'янці-Подільському, Житомирі, згодом — у польс. і нім. т-рах у Львові. 1864–67, 1871–73, 1881 — примадонна "Народного т-ру тов-ва "Руська бесіда" у Львові, з яким гастролювала у Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща), Дрогобичі, Трускавці, Самборі, Станіславові (тепер Івано-Фр.), Коломиї, Стрию, Чернівцях, Бережанах, Тернополі. 1-а виконавиця оперних і опереткових партій і ролей. Поміж партнерів — *А. Вітошинський* і О. Концевич. 1868–92 виступала в укр.-польс. трупі О. Бачинського, з якою гастролювала в Галичині, Кам'янці-Подільському, на Буковині, Лемківщині, у Польщі (зокр., 1888 — у Кракові). Виступала як солістка-вокалістка й хористка на Шевченк. концерті у Перемишлі (1865). Концертувала з піаністом *В. Червінським* у Станіславові й Бережанах, де виступала як співачка й танцюристка. У кам. репертуарі — солоспіви "Чи то звізди дві ясні" *І. Лаврівського*, пісні Олі з "Підгірян" *М. Вербицького*, "Наталки Полтавки" І. Котляревського — А. Янковського.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського з муз. А. Янковського, 1864), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, 1881), Марія ("Дочка полку" Г. Доніцетті, 1864); ролі в оперетах і водевілях — Ольга ("Підгіряни" М. Вербицького), Уляна ("Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка).

Ролі: Галя ("Назар Стодоля" Т. Шевченка), Маруся (за однойм. тв. Г. Квітки-Основ'яненка) тощо.

Літ.: *Чарнецький С.* Золотий вік українського театру. — Л., 1916; *Його ж.* Над колискою українського театру в Галичині // Шляхи. — 1917. — Зош. 11–12; *Ільницький А.* Руський театр // Слово. — 1865. — № 59; *Вахнянин А.* З руського театру // Зоря. — 1881. — № 20; Słownik biograficzny Teatru Polskiego... — Warszawa, 1973.

П. Медведик, Р. Пилипчук

БАЧИНСЬКИЙ Маркіян (1928, м. Львів) — скрипаль, диригент, композитор, педагог. Навч. гри на скр. у Львові, Відні, Зальцбургу (Австрія, кл. Е. Доганьї), Мурей Коледжі (шт. Кентуккі, США, кл. *Р. Придаткевича*); закін. магістратуру з музики в Істменській школі музики (м. Рочестер, США). Виступав у концертах у Львові, Зальцбургу, багатьох містах США. Викладав гру на скр. в амер. школах. Створив і був диригентом орк. у м. Кенгстон (шт. Нью-Йорк, США).

Тв.: для симф. орк. Концерт для фп. з орк. (1953).

І. Лисенко

БАЧИНСЬКИЙ Омелян Васильович (1833, с. Жукотин, нині Львів. обл. — 10.07.1907, м. Самбір, тепер тієї самої обл.) — композитор-аматор, актор, режисер, антрепренер. Чоловік *Т. Бачинської*. Засновник укр. профес. т-ру в Галичині. Сцен. діяльність почав 1852 у Львів.

В. Бахарєв

Т. Бачинська

О. Бачинський

польс. т-рі. 1857—63 — виступав у польс., рос., укр. трупах у Києві, Кам'янці-Подільському, Житомирі та ін. містах. 1864—67 — директор нар. т-ру "Руська бесіда" у Львові, 1868—92 керував власною трупою в Галичині. Її силами поставлено опери й оперети: "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Весела вдова" Й. Штрауса, "Преціоза" А. Вольфа.

Партії та ролі: Макогоненко ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — А. Янковського), Стецько ("Сватання на Гончарівці" Г. Основ'яненка), Антось Ревізорчук ("Верховинці" Ю. Коженьовського) та ін.

Літ.: *Чарнецький С.* Золотий вік українського театру. — Л., 1916; *Його ж.* Над колискою українського театру в Галичині // Шляхи. — 1917. — Зош. 11—12.

Р. Пилипчук

БАША Федір (бл. 1810, с. Тамарівка (тепер немає) побл. Пирятина, нині Полтав. обл.— ?) — кобзар, лірник. Дорослим осліп. Згодом (бл. 1840—50) 2 роки навч. у с. Смотриках на Полтавщині в кобзаря Лантуха, в якого перейняв "Думу про козацьке життя". Виконував також *думи* "Буря на Чорному морі", "Дума про втечу трьох братів з города Азова", "Івась Коновченко", "Сестра і брат", *псальми*, укр. нар. пісні. Мав 15 учнів.

Літ.: Українські народні думи. — Х., 1927. — Т. 1; *Горленко В.* Кобзари и лирники // Киев. старина. — 1884. — № 1, 12.

Б. Жеплинський

М. Башловка

БАШЛОВКА Михайло Федорович (10.11.1924, хутір Макухи, нині с. Полтав. обл. — 30.04.1973, м. Київ) — кобзар. У дитинстві втратив зір. Грати на бандурі почав 1940. 1944—45 мандрував із кобзою по Полтавщині, Харківщині, Київщині. 1945 оселився в Києві, грав в ансамблях кобзарів Київ. тов-ва сліпих. Автор низки пісень, у т. ч. пісні-*думи* "Про Івана Богуна" й пісень "Як полки Богдана" і "Пісні про голод", а також пісень на сл. *Т. Шевченка*, М. Вороного, Б. Грінченка, П. Куліша, *Олександра Олеся*, В. Самійленка та ін.

Б. Жеплинський

Ю. Башмет

БАШМЕТ Юрій Абрамович (1953, м. Ростов-на-Дону, РФ) — альтист, педагог, диригент. Н. а. РРФСР (1989). Лауреат міжн. конкурсів (Будапешт, 1975, 2-а премія; Мюнхен, 1976, Гран-Прі). Держ. премія СРСР (1986). Держ. премія РРФСР (1994, 1996, 2001). Почесний член Лондонської академії музики. Закін. Львів. ССМШ (кл. *Н. Вишневської* та *З. Кобицан*, 1971), Моск. конс. (кл. В. Борисовського, Ф. Дружиніна, 1976). Гастролював у складі симф. орк. Львів. політех. ін-ту містами України та Польщі. Від 1976 активно концертує як соліст, у т. ч. в Україні. Від 1978 — соліст Моск. філармонії. Від 1978 — доцент, з 1996 — професор Моск. конс., де заснував експериментальну кафедру альта. Худ. кер. і дир. кам. оркестру "Солісти Москви" (1986). Учасник фестивалів у Києві та Львові. 1-й виконавець присв. йому ряду концертів для альта з орк., сонат для альта (у т. ч. *Г. Гаврилець*). У вик. стилі Б. органічно поєднуються клас. та романт. засади, внутрішня глибока чуттєвість, інтелект. емоційність.

Літ. тв.: Вокзал мечты. — М., 2003; Блистательный ансамблист (С. Рихтер) // Муз. жизнь. — 1985. — № 5; Год минувший, год будущий // Там само. — 1987. — № 24; "Если бы Ростропович не уехал..." // Там само. — 1990. — № 21; Государственный симфонический оркестр "Новая Россия" // Муз. обозрение. — 2003. — № 12; Музыка — это бесконечность // Культура. — 1993. — 16 янв.; Больше я никогда так не играл // Известия. — 2003. — 23 янв.; "Однажды на банкете в Лондоне с Ростроповичем собутыльником был ... принц Чарлз" // Сегодня. — 2003. — 25 янв.; От ностальгии спасает музыка // Культура. — 2003. — 18—24 дек.

Літ.: *Чернова-Строй И.* Юрий Башмет — грани совершенства. — Л., 2003; *Лаврова Т.* Про концерти молодого альтиста Ю. Башмета // Музика. — 1978. — № 3; *Баронкин Е.* Юрий Башмет (Дебюты) // СМ. — 1979. — № 3; *Його ж.* Магнетизм художественной личности // Там само. — 1989. — № 11; *Никитина Л.* Открывая новые пути // Муз. жизнь. — 1982. — № 11; *Шерихова Г.* В новом амплуа // Там само. — 1986. — № 18; *Юзефович В.* Майский триптих // СМ. — 1987. — № 10; *Цыпин Г.* О музыке и не только о ней // Муз. жизнь. — 1993. — № 4; *Бастабл Дж.* Волшебный альт Юрия Башмета // За рубежом. — 1993. — № 16; *Паламарчук О.* Успіх лауреата // КіЖ. — 1976. — 17 черв.; *Горностаева В.* Башмет—88 // Сов. культура. — 1988. — 1 марта; [*Б. п.*]. Юрий Башмет // Аргументы и факты. — 2005. — Июнь; [*Б. п.*]. Концерт недели // Газета по-киевски. — 2005. — 23 июня.

О. Кушнірук

БАШНИЙ (Bashný, Bašny) Юзеф (Йозеф) (2-а пол. 18 ст., Чехія — 1844, м. Львів) — чес. флейтист, диригент, скрипаль, композитор. Творчу діяльність почав як військ. капельмейстер, деякий час працював у Києві. На поч. 19 ст. переїхав до Львова, де виступав як віртуоз-виконавець на дримбі та флейті, грав на скрипці в оркестрі міськ. т-ру, викладав спів, вів школу органної гри, керував хором і оркестром кафедрального костьолу. 1838—44 — заст. директора *Галицького муз. тов-ва*, активний діяч тов-ва св. Цецилії. Автор статті "Про українську музику з приводу пісень, зібраних Едличкою" (ж. "Ruch muzyczny", Варшава, 1862), театр., салонної та культової музики, у т. ч. опери "Ув'язнення Яна Казимира у Франції" (із лібрето нім. мовою за повістю А. Броніковського), водевілю "Скальмежанки" ("Skalmerzanki", 1829), кантати, Оферторія, Думки для фп., танців тощо.

І. Гамкало

С. Баштан

БАШТАН Сергій Васильович (21.01.1927, с. Нові Бирочки, тепер Великий Хутір Золотоноського р-ну Черкас. обл.) — бандурист-віртуоз, педагог. З. а. УРСР (1967). Лаур. Всесоюз. (1-а премія) і Міжн. (1-а премія) конкурсів у Москві (1957). Закін. Київ. конс. (кл. бандури *В. Кабачка* і *М. Геліса*, 1959). 1954—59 — соліст ансамблю бандуристів Держтелерадіо України, 1959—68 — соліст-бандурист *Українського народного хору ім. Г. Верьовки*. Від 1968 очолює клас *бандури* Київ. конс., доцент (1972), професор (1980).

Один із засновників сучас. акад. школи гри на бандурі. Виховав бл. 70 бандуристів, поміж яких визначні виконавці, з. а. України, лауреати Держ. премії України ім. Т. Шевченка, всеукр. та міжн. конкурсів, педагоги: *П. Чухрай, Л. Федорова, К. Новицький, В. Єсипок, Р. Гриньків, Л. Дедюх*, М. Кардаш, І. Коваль, Л. Ковальчук, *О. Леонова, Л. Мандзюк, Ю. Нежвибатько* та ін., які працюють у муз. уч-щах і вищих навч. закладах, конц. організаціях України. Автор бл. 30 інстр. творів (вел. форм і конц. мініатюр) та 50 обр. укр. нар. пісень для бандури соло та анс. бандуристів. Під впливом та у творчій співдружності з Б. написано ряд композицій для бандури *А. Коломійця, К. Мяскова, М. Дремлюги, М. Сильванського, В. Тилика, В. Зубицького, В. Кирейка* та ін. Б. — автор транскрипцій багатьох творів клас. репертуару для бандури.

Тв.: для бандури — Концертні варіації; роздуми, Експромт, Варіації на укр. нар. тему "Пливе човен", Народний танок, Народний фрагмент, Думка та ін.; обробки укр. нар. пісень.

Літ. тв.: Школа гри на бандурі (з *А. Омельченком*). — К., 1989; Повернути втрачену славу // Музика. — 1979. — № 5; Роман Гриньків // Укр. культура. — 1988. — № 7; Високий художній рівень — традиція кобзарського мистецтва // Україна. — 1990. — № 37; Кафедра народних інструментів НМАУ як осередок кобзарського академізму // Актуальні напрямки розвитку академічного народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; Формування навчального репертуару як фактор гармонійного професійного розвитку майбутнього музиканта // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. "Академічне народно-інструментальне мистецтво України XX—XXI ст.". — К., 2003; Бандуристе, орле сизий...: [В. Кабачок] // Літ. Україна. — 1992. — 23 лип.; Іван Скляр — конструктор бандури // КіЖ. — 1999. — 6 лют.; статті в заруб. пресі, навч. програми класу бандури для муз. уч-щ (1971) і муз. вузів (1978). Упоряд. репертуарних зб. (бл. 40), у т. ч. "Бібліотека бандуриста" (1960), "Взяв би я бандуру" (1968—75), "Репертуар бандуриста"(1976) та ін.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Давидов М.* Фундатор кобзарського академізму // Музика. — 1997. — № 5; [*Б. п.*]. Дві золоті медалі Сергія Баштана // Веч. Київ. — 1957. — 10 верес.; *Головащенко М.* Слава зобов'язує // Рад. культура. — 1960. — 15 верес.; [*Б. п.*]. Мысли после концерта // Правда Украины. — 1966. — 14 июня; [*Б. п.*]. Через ту бандуру // Веч. Київ. — 1983. — 28 верес.

О. Литвинова

БАЯН (італ. — harmonica, франц. — accordeon або неологізм — bayan) — язичковий клавішно-пневматичний удосконалений інструмент сімейства гармонік. Свою вітчизн. назву одержав від імені легендарного давн.-рус. співця *Бояна* (*Баяна*); на Заході відомий як кнопковий акордеон (права клавіатура Б. має кнопки, на відміну від клавіш акордеона). Інструменти типу невеликого портативного органу (до їх класу належить і Б.) існували ще за часів Київ. Русі, про що свідчать фрески Софійського собору в Києві, але згодом, через гоніння з боку правосл. церкви на інстр. музику, були витіснені з офіційного вжитку. Проте перші (із поч. 19 ст.), ще недосконалі, гармоніки європ. типу швидко входили в побут Росії та України. Існує навіть думка про пріоритет рос. гармоніки стосовно усіх різновидів Б., що зберігає осн. конструкт. риси й принципи звуковидобування, властиві гармоніці як такій: наявність 2-х корпусів із правою і лівою клавіатурами, проміжного рухомого міху, стисненням і розтисненням якого забезпечується подача повітря до специф. язичкового механізму звукоутворення. На Б. можна одночасно вести мелод. лінію (голос) і басово-акордовий супровід, гнучко регулювати тривалість, силу й атаку звучання (при незмінному тембрі з характерним "розливом"), використовувати різні способи звуковедення — від легато до стаккато, досягати високого рівня техн. біглості. Вигідними якостями Б. є також портативність інструмента, його багатофункційність і відносна простота в опануванні техніки гри. Це забезпечило утвердження його в побуті як нар. інструмента й водночас швидку еволюцію як акад. інструмента.

Баян

Традиц. Б., прототипи якого (петерб. і моск.) з'явилися на поч. 20 ст., має хромат. звукоряд вел. діапазону — від *сі-бемоль* вел. октави до *до* 4-ї октави. Кнопки правої клавіатури розташовуються послідовно, горизонт. секціями, по сусідніх тонах хромат. гами, утворюючи три осн. вертик. ряди. Доданий до них дублюючий 4-й ряд сприяє підборові зручнішої аплікатури. Ліву клавіатуру складають вертик. ряди: низка *басів* (тонік), даних у кварто-квінт. співвідношенні, та сусідні ряди з готових, незмінних акордів — мажорних, мінорних, домінантсептакордових, у деяких конструкціях ще й зменшених акордів чи тонально зміщених басів. У процесі вдосконалення з'явився готово-виборний (концертний) Б., на якому можна видобувати в лівій клавіатурі кожен тон окремо, таким чином вільно комбінуючи структуру акордів, виконувати твори поліфон. типу з неакордовою структурою тощо. Сучас. конц. моделі Б. мають 5-рядну праву клавіатуру (діапазон від *мі — соль* вел. октави до *соль — сі* 4-ї), 12—17 регістрів зі зручним додатковим механізмом перемикання, комбіновану ліву клавіатуру, що легко перетворюється з готової на виборну й навпаки (діапазон від *мі* контроктави до *мі* 3-ї), іноді теж додаються перемикачі регістрів, призначені для пом'якшення і приглушення звучання. Такий Б. має висококласні акуст. характеристики й найширші виражальні та техн. можливості. Поступаючись органові у величності й масивності звучання, він вигідно вирізняється "керованістю звука, гнучкістю динаміки, безпосередністю виразності" (*М. Чайкін*). Репертуар сучас. академ. Б. становлять оригін. та перекладні твори найрізноманітніших жанрів, стилів, форм, при тому Б. зберігає генет. зв'язок із нар.-побут. інструментом, відповідним репертуаром і прийомами гри. Б. широко використовується як віртуозний сольний конц. інструмент, із супроводом оркестру (нар. чи симф.); в однорідних (*дует, тріо, квартет*) чи мішаних *ансамблях* і *оркестрах*. Продовжуються пошуки в напрямі

створення оркестрів баянів-гармонік, розробляються різновиди орк. баянів — лише з праворучною клавіатурою (Б.-пікколо) або з ножною педальною клавіатурою (Б.-бас, Б.-контрабас). Укр. акад. школа баянного виконавства має міцні традиції, значні завоювання і вел. перспективи. Нині вона посідає одне з провідних місць у світі. 1934 у Київ. муз. уч-щі вперше було відкрито кл. баяна, а 1938 у Київ. конс. — першу в кол. СРСР кафедру нар. інстр. (під час евакуації в 1941—43 працювала у Свердловську, тепер Єкатеринбург), керована *М. Ґелісом*, а від 1976 — *М. Давидовим*. Класи баяна функціонують в усіх вищих муз. навч. закладах України, в уч-щах і ДМШ. Відбуваються баянові конкурси, фестивалі. В активі укр. баяністів — сотні перемог на престижних міжн. конкурсах і фестивалях. Визначний внесок у поповнення репертуару для Б. зробили укр. композитори *А. Білошицький, В. Власов, А. Гайденко, В. Зубицький, К. Мясков, В. Подгорний, М. Різоль, В. Рунчак, І. Шамо, О. Щетинський, І. Яшкевич* та ін.

Літ.: *Бендерский Л.* Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах. — Свердловск, 1992; *Мирек А.* Гармоника. Прошлое и настоящее. — М., 1994; *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; *Чайкин Н.* От редактора // *Басурманов А.* Справочник баяниста. — М., 1997; *Чорноіваненко А.* Образно-драматургічна роль фактури в музиці для баяна другої половини XX століття // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Кн. 4. — Вип. 5.

А. Муха

"БАЯН" — рос. муз.-співацький журнал. Видавався у Тамбові 1907—09 (вийшло 28 номерів). Видавець і редактор — *П. Бігдаш-Бігдашев*; постійні співробітники — О. Ґаврилюк, *М. Гайдай, А. Пащенко, М. Грінченко, К. Стеценко*. Ряд матеріалів, опубл. 1909, присв. укр. музиці, зокр. статті "Українська музика та її представники" М. Грінченка (№ 1), "Музика на українській сцені" К. Стеценка (№ 2,4), "Матеріали з історії народної та церковно-співацької справи на Україні" (№ 6) і "Місто Новгород Великий" (№ 5) М. Гайдая. Поміж надрук. муз. творів — партитура "П'яти російських пісень" для міш. хору А. Пащенка (присв. П. Бігдаш-Бігдашеву, орк. видання — 1908), "Херувимська пісня" М. Компанейського та ін. Припинив існування після від'їзду П. Бігдаш-Бігдашева з Тамбова.

Г. Шоманіна, В. Шеремета

БАЯНОВА (Ґребенюк) Неллі Львівна (15.08. 1927, м. Київ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). З. а. УРСР (1968). Закін. 1955 Київ. конс. (кл. *О. Ропської*). 1955—64 — солістка Одес., 1964—70 — Донец., 1970—72 — Львів. т-рів опери та балету, 1972—75 — Київ., 1976—86 — Одес. філармоній.

Партії: Соломія ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Фрося ("Семен Котко" С. Прокоф'єва), Еболі ("Дон Карлос" Дж. Верді; 1-е виконання партії в оригін. тональності в СРСР, 1962, Одеса).

В. Максименко

В. Бебешко

М. Бевза

БЕБЕШКО Володимир Володимирович (7.09. 1956, м. Стрий Львів. обл.) — звукорежисер, муз. продюсер, аранжувальник. Брат *Левко Дурко*. Чоловік *Віки*. Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (кл. ударних інструм., 1976). Виступав у складі Калінінгр. (1975—77), Івано-Фр. (1978), Горьків. (1980—82, тепер Нижн. Новгород) філармоній. Здійснював аранжування та звукозапис пісень для *Л. Дурко, Віки, Руслани, С. Беліної, Ell Кравчука* та ін. Співпрацює з гуртом "*Скрябін*", естр. співаками *С. Ротару, А. Кудлай, Т. Повалій*, Й. Кобзоном, В. Хурсенком, *Ірчиком зі Львова*, композитором К. Меладзе та ін. Разом із Є. Рибчинським створив продюсерську агенцію "Музична біржа" (1995). Аранжував і записав альбоми: "Найкращі пісні Володимира Івасюка" (1995, вик. С. Ротару), "Найкращі пісні України" (2002, вик. дует Т. Повалій та Й. Кобзон). Аудіокасети — "Мамо, я дурна", "Львівський стьоб", "По цимбалах" (вик. Віка). Як продюсер звукозапису працював над муз. телефільмом "Вечори на хуторі поблизу Диканьки" (реж. С. Горов, 2001).

Літ.: *Цымбал В.* Владимир Бебешко // Веч. вести. — 2006. — Апр.

Л. Гнатенко-[illegible]

БЕБЕШКО Леонтій Володимирович — див. *Левко Дурко*.

БЕВЗА Марія Антонівна (19.07.1910, м. Вінниця — 1986, м. Куйбишев, тепер Самара, РФ) — оперна співачка (сопрано). Вок. освіту здобула у Вінн. муз. технікумі (1928—31, кл. С. Савченко). 1931—35 — солістка Вінн., 1935—38 — Азерб., 1938—47 — Саратов., 1949 — Казах., 1949—50 — Новосиб., 1950—61 — Куйбишев. т-рів опери та балету. Мала сильний і красивий голос широкого діапазону, рівний в усіх регістрах. За свідченням режисера М. Боголюбова, була винятковим явищем в оперному т-рі.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Людмила, Антоніда ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Марфа, Снігуронька, Шемаханська цариця ("Царева наречена", "Снігуронька", "Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Марія, Оксана, Тетяна ("Мазепа", "Черевички", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Аїда, Амелія ("Аїда", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Тоска (однойм. опера Дж. Пуччіні).

Літ.: *Боголюбов Н.* 60 лет в оперном театре. — М., 1965; *Бевза М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

БЕГАЗЮК Віктор (1850, Літинський пов. Чернігів. губ. — ?) — лірник. Сліпий із 5 років. Лірницької науки навч. понад 2 роки в літинського лірника Павла, а згодом — М. Тимчука. Репертуар містив числ. молитви й бл. 80 *псальм*: "Про Миколая", "Лазар", "Сирітка", "Про Йосифа", "Про Страшний суд", гуморист. "Панщина" тощо. 1881 І. Тюменєв від Б. вперше записав лірницькі псальми.

Літ.: Лирницкие песни, записанные И. Ф. Тюменевым с предисл. Н. П. Рогозина // Вестник археологии и истории. — С.Пб., 1885. — Вып. 5.

О. Богданова

БЕГМА Володимир Володимирович (26.02.1938, м. Київ) — режисер. З. д. м. УРСР (1976). Закін. Краснодар. муз. уч-ще (дир.-хор. ф-т), Київ. ін-т театр. мистецтва (реж. ф-т, курс В. Неллі). 1970—76, 1982—94 — реж. Київ. т-ру опери та балету, 1985—86 — гол. реж. Волгоград. т-ру муз. комедії, 1976—81 — Київ. т-ру оперети, з 1994 — Херсон. муз.-драм. т-ру ім. М. Куліша. Вперше здійснив постановки вистав на оперних сценах: це "Мамаї" (1970), "Ніжність" (1972) *В. Губаренко* (Київ), "Жанна д'Арк на вогнищі" А. Онеггера (Алма-Ата), "Це чарівне гидке каченя" *І. Ковача* (1983, Дніпропетровськ), на сценах муз.-драм. т-рів і т-рів оперети "Товариш Любов" (1977), "Місто на світанку" (1978, Київ), "Есмеральда" (1989, навч. т-р) *В. Ільїна*, "Друге весілля в Малинівці" *І. Поклада* (1973), "Три мушкетери" М. Дунаєвського (1977), "З піснею у серці" *О. Білаша* (1977), "Суд іде" *В. Бистрякова* (1978), "Пісні Арлекіна" *М. Скорика* (1979, Київ), "Жінка біля трону" *І. Поклада* (1984, Харків), "Товариші артисти" О. Колкера (1985), "Пісня синіх морів" О. Пустовалова (1986, Волгоград), "Засватана-невінчана" за І. Карпенко-Карим *І. Поклада* (1989, Полтава), "Чмир" за *М. Кропивницьким* (1990), муз. *І. Поклада* (Суми), "Містер Сковорода" *Г. Татарченко* (1994, Київ. євр. т-р "Маэлтов"), "Обережно, злий лев!" *І. Поклада* (1995, Херсон), "Серенада сонячної долини" Г. Міллера (1992, Київ. т-р естради). Поновив оперу "Тарас Бульба" (1971), постановку "Абесалом і Етері" З. Паліашвілі (1972) разом із *Д. Смоличем*, "Сільську честь" (1973, італ. мовою 1987), "Наймичку" (1984), "Ріголетто" (1975), "Лакме" (1976 у Київ. т-рі опери та балету). Здійснив числ. пост. вистав у різних муз.-драм. т-рах, зокр. у Криму, Одесі, а також у Росії — Петрозаводську, Свердловську (тепер — Екатеринбург), Магадані, Томську та ін.

О. Литвинова

БЕДРИЦЬКА Валентина Анатоліївна (1.04.1962, м. Комунарськ Луган. обл.) — композиторка, педагог. Член НСКУ. Закін. Київ. конс. (кл. композиції *М. Скорика*, 1989). Викладач ДМШ у м. Алушта.

Тв.: Симфонієта для кам. орк.; Концерт для флейти з кам. орк.; Сюїта для скр., контрабаса та фл.; Струн. квартет, п'єси для скр, гобоя; романси, пісні.

А. Муха

БЕДУСЕНКО Сергій Валентинович (10.05.1952, м. Черкаси) — композитор, поет, художник. З. д. м. України (1997). Лаур. Премії СТДУ "Київська пектораль" (1996), ряду фестивалів (Київ, "Прем'єри сезону"; Мюнхен, "Фестиваль мистецтв"; Мінськ, "Слов'янські зустрічі"). Член НСКУ (1982). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Колодуба*, 1979). 1979—85 — зав. муз. частини Київ. ТЮГу. Автор перших укр. нац. рок-опер "Енеїда" (за І. Котляревським, лібр. І. Драча, С. Данченка), "Суд", "Ярослав Мудрий" (за І. Кочергою, 2000). Писав твори різних жанрів, зокр. муз.-театр., активно співпрацював із Київ. т-ром ім. І. Франка. Запроваджував елементи *рок-музики* в акад. формах, творив жанр. симбіози. Автор багатьох статей у пресі. Як художник брав участь у виставках у Києві (1996, 2000), Хмельницькому (1997).

Тв.: рок-опери: "Енеїда", лібр. С. Данченка й І. Драча за І. Котляревським (1985), "Суд", лібр. В. Кушпета за Б. Олійником (1988); арт-рок-містерія "Адам і Єва", лібр. власне (1992); балети: "Ну, постривай!", лібр. О. Балабана (1987), рок-балет "Чайка на ім'я Джонатан", лібр. Г. Ковтуна за тв. Р. Баха (1995); мюзикли: "Кохання, джаз і чорт" (1981), "Ковбаска, Боцман та інші" (1983), "Жанна д'Арк" ("Якщо не ти"), лібр. Ю. Рибчинського (1987), "Мірандоліна" (1990), "Крихітка Цахес", п'єса Я. Стельмаха за Е. Т. А. Гофманом (1994), "Ромео і Джульєтта" (2001); рок-ораторія "Дзвони" на сл. П. Неруди (1987); для симф. орк.: 2 симфонії (1979, 1983); для фп.: 2 сонати (1972, 1981), цикли п'єс на сюжети Г. К. Андерсена, рос. фольклору (1980), Сюїта в клас. стилі (1981), Джаз-сюїти № 1, 2 (1997, 2001), Арт-сюїта (2000); для гітари: Соната (1981); для квінтету дерев. духових: Варіації, Скерцо, джаз-, рок-композиції; хори без супроводу; вок. цикли на сл. П. Неруди (1983), Ф. Гарсіа Лорки (1984); романси; естр. пісні; інстр. п'єси; муз. до к/ф і театр. вистав.

Дискогр.: CD — "Енеїда" (2001), "Коли збуваються мрії" (2002).

Літ. тв.: "Музика починається там, де кінчається слово" // Укр. театр. — 2004. — № 4-5 (у співавт. з *І. Мамчуром*); Пам'ять — сильніш безсмертя // КіЖ. — 2005. — 24 черв.; поет. зб. — "Стихографика" (2000), "Голгофа Всесвіту" (2002), "Завтралье" (2003).

Літ.: *Мамчур І.* Сплав слова, драми та музики // Укр. театр. — 1987. — № 3; *Його ж.* Рок-поема подвигу // Музика. — 1989. — № 3; *Вересень А.* Учіться розуміти душу // Музика. — 1990. — № 1; *Лахмон Г.* Еней був парубок моторний // ПіК. — 2002. — № 6; *Підлужна А.* Сергій Бедусенко // Київ сьогодні. — 2005. — № 20; *Жежера В.* Свій чоловік, хоч і класик // Прапор комунізму. — 1987. — 1 січ.; *Його ж.* Бог і диявол за круглим столом // Голос України. — 1996. — 2 берез.; *Клекодкін О.* Рок-апокаліпсис // Молода гвардія. — 1989. — 24 берез.; *Нестюк Е.* Седьмое измерение композитора Сергея Бедусенко // Сегодня. — 1999. — 25 сент.; *Зелінський Ю.* Наша відповідь Вебберу // День. — 2002. — 6 лют.; *Зінченко Н.* Сергій Бедусенко // Хрещатик. — 2005. — 23 серп.; *Підпора В.* Сергій Бедусенко // КіЖ. — 2005. — 24 серп.

А. Муха

БЕЗАНО-ПІРАДОВА Елеонора Володимирівна — див. — ПІРАДОВА Е.

БЕЗЕКИРСЬКИЙ Василь Васильович (14(26).01.1835, м. Москва — 8.11.1919, там само) — педагог, скрипаль, диригент, композитор, музикознавець. Вчився гри на скрипці в Москві в Р. Славика, у Брюсселі у В. Леонара (1858—60), там само брав уроки композиції в Б. Дамке. Соліст оркестру Великого т-ру в Москві (1861—90), професор класу скр. муз.-драм. уч-ща Моск. філарм. тов-ва (1882—1902). Гаст-

В. Бегми

С. Бедусенко

В. Безекирський

ролював як соліст і диригент, у т. ч. у Києві (1868, 1872), Харкові (1857, 1868, 1871–72), Одесі (1856, 1870, 1878). Від 1900 — почесний член Київ. літ.-артистичного тов-ва. Автор скр. концерту і скр. п'єс, транскрипцій тощо. *М. Лисенко* шанобливо відгукувався про Б. як скрипаля та композитора.

Літ. тв.: Из записной книжки артиста Василия Васильевича Безекирского. — С.Пб., 1910; Краткий исторический обзор музыкального скрипичного искусства с XVII по XX вв. — К.; Варшава, 1913; *Лисенко М.* Листи. — К., 1964.

Літ.: [*Б. п.*]. Профессор В. В. Безекирский (К его 60-летнему юбилею) // РМГ. — 1910. — № 12.

О. Різник, О. Шевчук

Н. Безкоровайна

БЕЗКОРОВАЙНА Наталя Степанівна (9.04.1958, м. Сімферополь) — конц.-оперна співачка (сопрано). Дочка С. Лаутара. З. а. України (2002). Закін. Львів. конс. (кл. *Л. Жилкіної*, 1986). 1977–78 — солістка вок.-хореогр. ансамблю "Таврія"; 1986–87 — хор. капели "*Трембіта*" (Львів); від 1987 — Крим. філармонії. Виступала із сольними концертами в Україні, Польщі, Франції та ін. Володіє голосом широкого діапазону, рівним у всіх регістрах. У репертуарі — твори укр. (у т. ч. В. Безкоровайного) та зах.-європ. композиторів, укр. нар. пісні. Має числ. записи на Укр. радіо зі симф. орк. та орк. нар. інструментів Нац. радіокомпанії України. Записала CD (у т. ч. із творами *В. Безкоровайного*).

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ханко ("Ріхард Зорге" Ю. Мейтуса), Снігуронька, Марфа (однойм. опера, "Царева наречена" М. Римського-Корсакова) та ін.

Літ.: *Дейнеко О.* Берегиня пісні // Кримська світлиця (Сімф.). — 1998. — 18 вер.; *Щербина Г.* Кримський соловейко // Веч. Київ. — 1999. — 2 лют.; *Вербицкая Г.* Творческий взлет // Крымские известия. — 1999. — 16 марта; *Безкоровайний Б.* Повернення Василя Безкоровайного // Нація і держава. — 2005. — 22–28 лют.

Е. Юдицький

В. Безкоровайний

БЕЗКОРОВАЙНИЙ Василь Васильович (12.01.1880, м. Тернопіль — 5, за ін. відом. 6.03.1966, м. Буффало, шт. Нью-Йорк, США) — композитор, диригент, педагог, громад. діяч. Закін. Терноп. учител. семінарію, навч. у Львів. політех. ін-ті й на фізико-матем. ф-ті Львів. ун-ту. За фахом — гімназійний учитель. Музики почав навч. у О. Голембіовського та Ю. Нижанківського в Тернополі, де захопився грою на скр. та фп., брав участь у гімназійному струн. оркестрі. Завершив муз. освіту у Львів. конс. у *М. Солтиса* й *С. Невидомського*. 1908–35 працював у гімназіях Львова, Тарнова (тепер Польща, 1910–11), Станіславова (тепер Івано-Фр., 1911–13), Тернополя (1924–29), Золочева (1925–35). Навч. гри на *цитрі* й *контрабасі*. Виступав як хор. диригент і концертмейстер на Шевченк. концертах, а в Тернополі — на вечорах, присв. *М. Лисенку, М. Леонтовичу, І. Франкові, Лесі Українці*, О. Кобилянській. Засновник муз. школи в Станіславові (1913–14). Співпрацював з Драм. т-ром на чолі з М. Крушельницьким (1921), *Є. Кулчинським* та *Я. Ярославенком*. Концертмейстер хорів. Організатор філій Львів. ВМІ ім. М. Лисенка в Тернополі (1928), Золочеві (1931). Автор. концерти Б. відбулися в Тернополі (1929), Золочеві (1934). Диригент хорів "*Боян*" у Станіславові (з 1908), Тернополі (1935–38) та церк. хору у Львові (1938–44). Активний учасник муз. життя, член Муз. тов-ва ім. М. Лисенка. 1944–48 жив в Австрії (м. Ґабльонц). 1949 переїхав до США (Буффало), де викладав у філії Укр. муз. ін-ту, давав уроки гри на скр. і фп., займався муз.-хоровою і комп. діяльністю. Представник правління Хору Укр. конгресового комітету Америки. 1999 у Сімферополі створено наук.-творче тов-во Б.

Комп. творчості Б. близький напрямок *фольклоризму*. Спирався на пізні шари пісенно-танц. міськ. музики, тісно пов'язаної з традиціями й жанрами побут. музикування, зокр. близької до його салонних зразків. Автор понад 350 різножанр. творів (багато видав власним коштом у Львові в 1920–30-х), що виконувалися в Австралії, Канаді, США, до поч. 1940-х і з 2000 в Україні, в т. ч. на "Київ Музик Фесті" (2001, Київ), фест. "Синій птах" (2004, Сімферополь). 2004 в Україні вийшов нотний зб. "Українські думки" для скр. і фп. Б. Записи солоспівів і деяких ін. інстр. творів, перекладених для орк. нар. інстр., зберігаються на Укр. радіо.

Тв.: дит. опера "Казка про Червону Шапочку", лібр. Л. Полтави (1960, пост. Торонто, Гамільтон, Канада, 1965; Ессендон, Австралія; Нью-Йорк, США, 1972); для симф. орк. — "Українська різдвяна увертюра" (1956), "Думка-шумка"; "Українські мелодії" для струн. квартету, Фп. тріо; для скр. і фп. (бл. 30), поміж них — "Для розради" ("Думка і коломийки", 1911), "Спомини з гір" (1911), "Українська рапсодія" (1914), думки, вальси, ноктюрни, п'єси; нар. мелодії для влч. і фп.; для цитри — В'язанка нар. пісень, танці; тв. для фп. (30), у т. ч. 3 сонати (*c-moll, As-dur, D-dur*), фантазія "В гаю зеленім", "Пісня без слів", "Думка", "Мала фуга", зб. легких п'єс у 2-х ч., зб. колядок "При ялинці", зб. обробок укр. нар. пісень тощо; хори: міш. — "Думи мої" (1928), "Полуботко" (обидва — сл. Т. Шевченка) "Піду в садочок", сл. нар., "Золоті зорі", "Пісня кооператорів" (усі — 1920-ті), "Квітчастий луг" (1927), сл. П. Тичини, "Країно див" сл. Олександра Олеся (1929), "Тетьте думи", сл. Лесі Українки, "Дністров'янка", сл. М. Шашкевича, церк. хори, обр. укр. нар. пісень; чол. — "Гей, хто на світі", сл. І. Франка (1898), "Гукайте їх", сл. М. Філянського (1929), "Не хиляйте вниз прапора", сл. Б. Лепкого (1914), "На городі пастернак" (1928), "Садок вишневий" (1929), обидва — сл. Т. Шевченка, "Плотію уснув" (1928), "Народнім лицарям" (1929), обидва — сл. О. Олеся, "О люба Вкраїно" сл. І. Давидовського (1919), "Реве, гуде негодонька", сл. Лесі Українки (1930–35); жін. — "Садок вишневий", сл. Т. Шевченка (1921), "Соловейковий спів", "Лагідні весняні ночі", обидва — сл. Лесі Українки (1930–35), "Під весну", сл. Р. Завадовича (1920-і) тощо; солоспіви — "Садок вишневий", "Думи мої", "Сон", "Калина" ("Чого ти ходиш на могилу"), усі — на сл. Т. Шевченка, "Квітчастий луг", сл. П. Тичини (1927), "Народнім лицарям" (1929), "Чарн ночі", "Затремтіли струни", "Малесенька ластівка", "І

знов страшні чутки", "Де ж ти, листочку", "На склоні гір", "Рожевий квіте", "Снишся мені", всі — на сл. Олександра Олеся (1920-ті), "Треба всюди приятеля мати", сл. С. Руданського (1920-ті) тощо; пісні; вок. дует "Чому ми з тобою не хвилі", сл. О. Олеся (1920-і); мелодекламації "Минають дні", "Тополя", обидва — сл. Т. Шевченка (1930), "Скорботна мати", сл. П. Тичини (1940—50-і); муз. до драм. вистав — "Тополя" Г. Лужницького за Т. Шевченком (пост. 1938), до п'єси М. Куліша "Мина Мазайло" (пост. 1942); оркестрування опери "Наталка Полтавка".

Дискогр.: CD "В. Безкоровайний. "Затремтіли струни". — Сімферополь, 2002.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. Історико-критичний огляд. — Мюнхен, 1963; *Крушельницький М.* Спогади, статті. — К., 1969; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; [*Б. п.*]. Вийшли твори В. Безкоровайного // Муз. вісник. — 1921. — № 1; [*Б. п.*]. Василь Безкоровайний // Боян. — 1929. — № 2—3; [*Б. п.*]. Композиторський вечір В. Безкоровайного // Подільський голос. — 1929. — № 4—5; [*Б. п.*]. Концерт українського наддніпрянського хору під керівництвом П. Свєєвського у Львові // Діло. — 1926. — 19 жовт.; *Гальченко В.* Відвідини композитора // Свобода (Нью-Йорк). — 1960. — № 53; [*Б. п.*]. "Червона шапочка" на сцені в Торонто // Гомін України. — 1965. — 5 черв.; *Мамо* [*Соколик О.*]. "Червона шапочка" в Гамільтоні // Наша мета (США). — 1965. — 10 лип.; *Семенюк О.* Оперета "Червона шапочка" в УМІ в Нью-Йорку // Свобода (Нью-Йорк). — 1972. — 18 лип.; *Лисак О.* Одне жертовне життя // Там само. — 18 серп.; *Федорук О., Фіголь Р.* Ліричною струною надиханий // Вільне життя (Тернопіль). — 1970. — 19 черв.; *Крайнюк А.* Призабутий композитор // Наша культура (Варшава). — 1978. — Квіт.; *Бризгун-Соколик О.* Василь Безкоровайний. Спогади про нього // Свобода. — 1983. — 3 серп.; *Хоменко В.* Диск для вічності // Голос України. — 2003. — 28 лют.; *Кушніренко А.* Душа його — народна пісня // КіЖ. — 2003. — 11 черв.; *Безкоровайний Б.* Повернення Василя Безкоровайного // Нація і держава. — 2005. — 28 лют.; ЛНБ ВР. — Ф. 147.

О. Шевчук

БЕЗУГЛИЙ Іван або Тимофій (19 ст.) — піаніст-віртуоз, композитор. Родом із Поділля. Дитинство та юність минули в Україні, відтак жив і працював у Петербурзі. Відгуки на творчість Б. свідчать про її тісні зв'язки з укр. нар. піснею та нац. світовідчуттям. Перші твори, що з'явилися 1855, були виконані автором у концерті разом із *Троянським*. Витримана в романт. стилі піаністична манера сформувалася під значним впливом С. Тальберга. Поміж фп. творів Б. — "Podolanka-mazurka" (1855, Варшава); Укр. фантазія "L'enfant d'Ukraine"; "Колискова пісня"; дві балади на теми похідних козацьких пісень, одна з яких "Конашевич-Сагайдачний" (усі — 1856); елегія "Барвінок"; скерцо "Русалки"; "Марш на смерть Т. Шевченка" (1861, опублікований 1865 М. Бернардом — один із перших фп. творів пам'яті Т. Шевченка). Деякі з названих творів приписують Тимофію Б. Ймовірно, що Іван і Тимофій Б. — одна особа.

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *Бачний.* Об украинской народной музыке (Два слова о музыкальной обработке и о г. Безуглом) // Основа. — 1862. — № 11, передр.: КіЖ. — 1885. — 4 лют.; *Головащенко М.* Композитор Іван Безуглий // КіЖ. — 1995. — 4 лют.

О. Шевчук

БЕЗУГЛИЙ Олександр Іванович (29.03.1928, с. Кам'янка Сум. обл. — 16.07.1997, м. Київ) — гобоїст, педагог. Доцент (1977). Професор (1993). Лауреат Всесв. фестивалю молоді та студентів (Бухарест, 1953, 2-а премія). Закін. Київ. ССМШ (1943) і конс. (кл. *В. Федорова*, 1954). Вик. діяльність пов'язана з Держ. симф. оркестром УРСР (1954—66), оркестрами оперної студії Київ. конс. (1952—54) та Київ. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка (1966—71). Від 1955 — викладач Київ. конс. Поміж вихованців — лауреати конкурсів В. Бойко, *М. Деснов*, Ю. Захаренко, С. Величко, В. Алейник та ін.

Літ. тв.: Щоденні вправи гобоїста. — К., 1974 (у співавт. з О. Щегловим).

О. Литвинова

О. Безуглий

БЕЗУГЛОВ Микола Миколайович (8.08.1957, с. Дмитрівка Кантського р-ну Фрунз., тепер Бішкек. обл., Киргизія) — композитор. Член НСКУ (від 1989). 1969 з батьками переїхав до України. Закін. Кіровогр. пед. ін-т (1978), Одес. конс. (кл. композиції *О. Красотова*, 1985). Працював в оркестрі Одес. військ. уч-ща (1980—88), зав. муз. частини Одес. т-ру ляльок (1988—91). Звукореж. Одес. держ. ТБ (від 1991). У творчості тяжіє до пісенних і театр. жанрів.

Тв.: поеми "Патріотична" (1984) і "Причетність" для симф. орк. (1988), соната для скр. і фп. (1983), "Українські вечорниці" для анс. скрипалів та фп. на 2 нар. теми (1985); фантазія "Графіка" для симф. орк. (1987); для фп. — Прелюдія (1978), Рондо-варіації (1980), Соната (1981), Варіації (1982), п'єси, етюди; вок. цикли, романси й пісні (Триптих на сл. київ. поетів, 1993); муз. до театр. вистав та кінофільмів; муз. для дітей.

І. Сікорська

М. Безуглов

БЕЗЩАСНИЙ Конон Петрович [3(15).10.1884, ст. Полтавська, Кубань, тепер Краснодар. край, РФ — 1967, м. Слов'янськ-на-Кубані того самого краю] — кобзар, скрипаль. Брат *Н. Безщасного*. Разом із *С. Жарком* у 1909 прилучився до кобзарського мистецтва під впливом полтав. кобзаря *Г. Кожушка*. Від 1916 грав на кобзі *М. Домонтовича*. Виступав у Харкові, Миколаєві, Краснодарі, Новоросійську, на запрошення *Д. Яворницького* 1928 у Дніпроп. істор. музеї. Працював скрипалем у муз. хорі Кубанського козачого війська й артистом Кубанського симф. орк. Один з організаторів мішаної Капели бандуристів при Укр. пед. технікумі ст. Полтавської, з якою гастролював на Кубані до першого арешту 2 трав. 1931. 16 серп. 1931 був заарештований вдруге й засуджений на 5 років як "учасник контрреволюційної організації". Висланий до Казахстану (Джезказганські мідні копальні), де йому було перебито обидві руки. Після війни мешкав у Слов'янську-на-Кубані. 1920—52 постійно кон-

К. Безщасний

цертував. У репертуарі — укр. думи, жарт. пісні, нар. танці (понад 200).

Літ.: *Шаповал І.* Гість з кобзою // *Шаповал І.* В пошуках скарбів. — К., 1983; *Нирко О.* Бандурист Конон Безщасный. Из истории кобзарского искусства на Кубани // Кубань: Проблемы культуры и информатизации. — Краснодар, 1997. — Вып. 9.

М. Семенюк

БЕЗЩАСНИЙ Никон Петрович [1880-ті, ст. Полтавська, Кубань, тепер Краснодар. край, РФ — кін. 1930-х, Біломоро-Балтійський табір, тепер Карелія, РФ] — кобзар, громад. діяч. Брат *К. Безщасного.* Учасник антибільшовицького руху на Кубані. Закін. Першу кубанську кобзарську школу (1913). Учень *В. Ємця.* Концертував від 1913. Під час 1-ї світ. війни провадив акт. конц. діяльність як соліст і учасник малих ансамблів. У репертуарі — укр. пісні і *думи.* Сподвижник М. Рябовола. Концертував 1920 — на поч. 1930-х на Півн. Кавказі, Дону. Заарештований у Дніпроп. за "участь у контрреволюційній організації". Помер у таборі.

О. Нирко, Р. Коваль

Г. Беклемішев

БЕКЛЕМІШЕВ Григорій Миколайович [21.01 (4.02).1881, м. Москва — 5.02.1935, м. Київ] — піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. З. професор УСРР (1926). 1900 закін. Моск. конс. (кл. П. Шлецера й В. Сафонова). Удосконалював профес. майстерність у Ф. Бузоні в Берліні. Працював у муз.-драм. уч-щі Моск. філарм. т-ва. Від 1913 — викладач фп. Київ. конс. (згодом її професор), 1923—34 — професор і зав. кафедри фп. Муз.-драм. ін-ту ім. М. В. Лисенка в Києві. 1919—22 — муз. інструктор 12-ї армії, пізніше політуправління Київ. округу Червоної армії. Активно виступав як піаніст-виконавець, популяризатор клас. та новочас. музики. У вик. мистецтві Б. синтезувалися традиції моск. школи піанізму й школи Ф. Бузоні. Манера його гри позначена монументальністю, динамічністю, віртуозною технікою, тембральним багатством і водночас природністю, внутрішньою організованістю. Виступав як соліст-піаніст з 9-річного віку. Підтримував дружні стосунки з *Р. Глієром, С. Козолуповим,* Е. Петрі, *О. Скрябіним.* 1-й вик. Третьої фп. сонати О. Скрябіна. Концертував у Росії, Німеччині, зокр. давав щорічні сольні концерти в Москві й Берліні. Разом із К. Ігумновим, О. Гольденвейзером, М. Метнером, *Л. Собіновим, Н. Забелою-Врубель* та ін. виступав у концертах "Кружка любителей русской музыки" (т. зв. Керзинського). Найбільшої активності конц. діяльність Б. набула в Україні, сприяючи професіоналізації муз. життя Києва, ставши внеском у справу муз. просвітництва. 1922—35, разом із *Д. Бертьє* (скр.) і *С. Вільконським* (влч.), Б. — учасник т. зв. "професорського тріо", у репертуарі якого були твори *М. Лисенка, В. Барвінського, В. Золотарьова, Б. Лятошинського* та ін. У своїх сольних концертах популяризував укр. музику також в ін. республіках кол. СРСР. 1927—28 ініціював конц. турне вітчизн. піаністів за межами України з метою популяризації укр. фп. музики. 1923—28 провів цикл лекцій-концертів *"Муз.-історичні демонстрації"*, де епізодично брали участь *Г. Коган, Генр. Нейгауз, А. Альшванг* та ін. У цих концертах Б. виконав бл. 2-х тис. творів укр., рос., зах.-європ., амер. композиторів 16—20 ст., зокр. всі сонати *Л. Бетховена,* етюди *Ф. Шопена,* прелюдії і фуги *Й. С. Баха* тощо. У здійсненні цього творчого задуму піаніст передусім спирався на досвід проведення істор. концертів Ф. Мендельсоном і *Ант. Рубінштейном,* однак, на відміну від них, Б. включав до своїх програм не лише фп. п'єси, а й транскрипції симф., оперної, вок. музики. 1933—35 у скороченому вигляді повторив названий цикл. Б. — видатний фп. педагог, який заклав основи однієї з найкращих піаністичних шкіл в Україні. У Київ. конс. у 1940—60-х більшість викладачів спец. фп. були учнями *В. Пухальського* й Б. Поміж учнів Б. — *Є. Сливак, А. Янкелевич, М. Гозенпуд, А. Луфер, Г. Курковський.* Був одним з ініціаторів (поряд із *Б. Яворським, С. Богатирьовим, К. Михайловим,* В. Пухальським) створення Нар. конс. у Києві й Харкові, Робітничої конс. у Києві. Ініціатор відкриття при Київ. конс. муз. школи-десятирічки (пізніше *Київ. ССМШ*) і муз. профес. школи (згодом *Вище муз. уч-ще ім. Р. Глієра*). 1930 разом із *Л. Ревуцьким* та *В. Золотарьовим* підготував серію нот. видань "Український музично-педагогічний репертуар" (охоплював 60 тв.). Завдяки цьому виданню муз. навч. заклади України одержали різноплановий нац. фп. репертуар, систематизований за рівнями складності. Більшість творів вітчизн. композиторів 20 ст. (*Л. Ревуцький, В. Косенко* та ін.) публікувалося вперше. До цього видання було подано твори зах.-укр. митців — *С. Людкевича* й *М. Колесси.* Брав участь у створенні навч. програм, метод. розробок, посібників. Б. — автор п'єс, етюдів, прелюдій для фп., фп. транскрипцій, органних та ін. творів. Опублікував статтю "Психофізичні основи сучасної фортепіанної техніки" (Рад. музика. — 1939. — № 4), де виступив проти т. зв. анатомо-фізіологічного напряму в піанізмі. Названа стаття була однією з небагатьох розвідок, що засвідчили процес формування муз. психології в Україні як наук. дисципліни.

Літ.: *Курковский Г.* В. Пухальский и Г. Н. Беклемишев // Научно-методические записки: Сб. 1956 г. / Киев. конс. им. П. И. Чайковского. — К., 1957; *Його ж.* Педагоги-піаністи Київ. конс. (1913—1933) // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Аністратенко Ж.* Г. М. Беклемішев — педагог // Укр. муз-во. — К.,1973. — Вип. 8; *Хурсіна-Аністратенко Ж.* Незабутнє ім'я // Музика. — 1981. — № 6; *Шамаєва К.* Концертная жизнь Киева 1919—1932 гг. // Из прошлого советской музыкальной культуры. — М., 1982. — Вып. 3; *Лобачова Т. Г.* Беклемішев — редактор // Музика. — 1986. — № 6; *Її ж.* Фортепіанні транскрипції Г. Беклемішева // Там само. — 1988. — № 1; *Її ж.* Музично-історичні демонстрації Г. М. Беклемішева // Укр. муз-во. — 1990. — Вип. 2; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Семененко Н., Шевчук О.* Музична освіта // Там само; Пам'яті Григорія Миколайовича Беклемішева (спогади Л. Ревуцького, В. Івановського і М. Гозенпуда) // Рад. музика. — 1940. — № 1.

О. Німкович

БЕЛЕНКОВА Інна Яківна (1934, м. Харків) — музикознавець, педагог, лектор, критик, журналіст. Кандидат мист-ва (1983). Доцент (1984). Закін. музикознавч. ф-т Харків. конс. (1958, кл. *Б. Любимова*). 1958—63 — муз. ред. Харків. радіо. Від 1963 викладала в Харків. ін-ті мистецтв. Одна з перших у кол. СРСР почала розробляти проблему муз. семіотики (1967), нові аспекти оперної драматургії на основі інтонац. структури оперного діалогу (1970). Підготувала 28 радіоп'єс для дітей "Наш муз. словничок".

Літ. тв.: Границы музыкального знака // Точные методы и музыкальное искусство. — Ростов, 1972; Про деякі можливості розгляду музики як семіотичного об'єкту // Укр. муз-во. — К., 1977. — Вип. 12; Діалог у ліричній опері Чайковського // Там само. — К., 1981. — Вип. 16; Принципы диалога в "Борисе Годунове" Мусоргского и их развитие в советской опере // М. П. Мусоргский и музыка XX века. — М., 1990; Дуэт как специфическая форма диалога // Аспекти історичного музикознавства. — X., 1998; Принципи діалогу в опері // Музика. — 1978. — № 2; Взаємодія музики і суспільства // Там само. — 1982. — № 3; Вступник і екзамен // Там само. — 1984. — № 6; Фольклористична діяльність О. І. Стебіянка // НТЕ. — 1988. — № 5.

Л. Шубіна

БЕЛЗА (Белза-Дорошук) Ігор Федорович [26.01 (8.02).1904, м. Кельце (Польща) — 5.01.1994, м. Москва] — музикознавець, культуролог, композитор, літературознавець. З. д. м. РРФСР (1974). Засл. діяч польс. культури. Доктор мист-ва (1954). Професор (1936). Доктор Honoris Causa Карлового ун-ту в Празі (Чехія, 1967) і Муз. академії ім. Ф. Шопена у Варшаві (Польща, 1986). Почесний член кількох австр., польс., чес. муз., літ. наук. тов-в. Член СК СРСР (1932). Засн. і постійний голова Дантівської комісії АН СРСР (1965), гол. ред. "Пушкінських читань", член Пушкінської комісії. 1915—41 — в Україні. 1925 закін. Київ. муз. технікум (тепер — НМАУ). Перший випускник кл. композиції *Б. Лятошинського*, продовжував і розвивав його творчі ідеї. Упорядкував зб. фп. творів учителя. Написав про нього понад 10 наук. праць, що видані в Україні, Росії, Польщі, Чехії та Словаччині, у т. ч. опубл. в Києві та Москві монографію; переклав рос. мовою лібрето його опери "Золотий обруч". Пам'яті вчителя Б. присвятив симф. "Епітафію" (1968), а його дружині — співачці *М. Царевич-Лятошинській* — фортепіанну "Казку" (1982). 1925—41 викладав у Київ. муз. технікумі *композицію*, інструментування та *поліфонію*, згодом історію музики (1925—36 — викл., 1936—41 — професор); в Укр. ун-ті кінематографії до 1938 читав курс "Теорія і практика звукового кіно". 1930—37 очолював муз. відділ Українфільму (згодом Кіностудія ім. О. Довженка), 1938—41 — муз. сектор вид-ва "Мистецтво", заст. гол. ред. журн. "Рад. музика". Займаючись лекційною муз.-просвітн. роботою, Б. активно виступав в укр. періодиці. Від 1942 — у Москві (Росія), де майже припинив комп. діяльність (під псевдонімом Ярема Вишневецький перекладав тексти своїх вокальних творів з укр. на рос.), віддавши перевагу науковій. Працював гол. ред. Держ. муз. вид-ва (1943—48), професором Моск. конс. (1942—49), де читав курс історії музики; ст. наук. співробітник Ін-ту історії мистецтв (1954—61), де також очолював сектор історії культури європ. країн нар. демократії; Ін-ту слов'янознавства й балканістики АН СРСР (1961—90), також керуючи там групою історії культури слов'ян. народів. Більшість муз. творів, переважно симф., кам.-інстр. та кам.-вок. композиції, написав в Україні. Запроваджуючи числ. новації і деколи цитуючи укр. нар. пісні, Б. звертався до модерної зах.-європ. стилістики, через що 1948 був несправедливо звинувачений у формалізмі. Комп. творчість позначена інтелектуально-експрес. характером, лаконізмом висловлення, ускладненою гармонією. Започаткував в укр. музиці жанри опери для лялькового т-ру, інстр.-анс. сонати-балади та концерту для органа, першим поміж укр. композиторів звернувшись до цього інструмента. Автор музики до першого звук. укр. кіно ("Арсенал" О. Довженка, про якого згодом написав спогади). Вчений-енциклопедист, всесвітньо відомий славіст, Б. опубл. понад 500 музикознавч. і культуролог. праць із питань муз. та літ. славістики, історії та сучасності, укр., рос. та зах.-європ. муз. культури, *романтизму*, дантезнавства й пушкіністики. Автор 3-томних "Історії польської музичної культури" та "Історії чеської музичної культури" (3-й том не опубл.), понад 30 наук. монографій та числ. ґрунтовних статей. Часто виступав на міжн. наук. конгресах, конференціях, симпозіумах тощо. Музикознавча україністика Б. вміщує понад 30 наук. праць. Поміж них — монографія і ряд опубл. у Києві, Брно, Варшаві, Москві, Празі розвідок із питань творчості укр. композиторів передвоєнного й воєнного періодів, музики до кіно, її зв'язків з образотв. мист.; із проблем *акустики*, звукозапису, настроювання інструментів та методики викладання муз.-теор. дисциплін; упорядкував зб. укр. нар. пісень. У 1960—90 консультував укр. музикознавців. 2004 у НМАУ з нагоди 100-річчя Б. відбувся урочистий вечір його пам'яті.

Тв.: опери — "Казка про Івана Голика" (для Київ. ляльк. т-ру), "Легенда про Уленшпігеля"; для симф. орх. — 5 симфоній, Ноктюрн *ор.* 8; Концерт для органа з орк. *ор.* 17, Концерт для фп. з орк. *ор.*18, поема "Анчар" для голосу (баса) з орк. *ор.* 30; Струнний квартет *ор.* 6, 2 сонати-балади для влч. і фп.; для фп. — 5 сонат, "Казка", п'єси; для голосу й фп. — балади на сл. Т. Шевченка *ор.*17 ("Слово о полку Ігоревім", "Ой чого ти почорніло"), М. Терещенка ("На смерть Делакльо-

І. Белза

Б. Лятошинський, І. Белза серед польських композиторів

С. Беліна-Скупевський

за"), М. Ушакова, романси (у т. ч. у співавт. з *Б. Лятошинським* "Дві жінки", 1934, і "Кришталевий замок", 1930); хори; музика до кінофільмів "Фронт" (1931), "Молодість" (1934) тощо.

Літ. тв.: История польской музыкальной культуры. В 3 т. — М., 1954. — Т. 1; 1957. — Т. 2; 1972. — Т. 3; История чешской музыкальной культуры. В 3 т. — М., 1953. — Т. 1; 1973. — Т. 2; Очерки развития чешской музыкальнй культ. классики. — М., 1952; Чешская оперная классика. — М., 1951; Забытые польские музыканты. — М., 1963; Из истории русско-чешских музыкальных связей: Сб. — М., 1955. — Ч. 1; 1956. — Ч. 2; Из истории русско-польских музыкальных связей. — М., 1955; Русские классики и музыкальная культура западного славянства. — М., 1950; О славянской музыке: Избр. работы. — М., 1963; Мечислав Карлович. — М., 1951; Мария Шимановская. — М., 1956; Фридерик Францишек Шопен. — М., 1960; Фридерик Шопен. — М., 1991; Юльюш Зарембский. — М., 1960; Михал Клеофас Огиньский. — М., 1965; Антонин Дворжак. — М., 1949; Витезслав Новак. — М., 1957; Леош Яначек и его "деревенская драма". — М., 1958; Современная английская музыка. — М., 1945; Владимир Александрович Дранишников. — М., 1969; Александр Николаевич Скрябин. — М., 1982; О музыкантах XX века. — М., 1979; Исторические судьбы романтизма и музыка. — М., 1985; Царица звуков. — М., 1988; А. П. Бородин. — М., 1945; В. Я. Шебалин. — М., 1945; С. И. Танеев. — М., 1946; С. В. Рахманинов. — М., 1946; Р. М. Глиэр. — [М.], 1955; Пушкин и Мицкевич в истории музыкальной культуры. — М., 1988; Данте и культура славянских народов // Сов. славяноведение. — 1965. — № 4; Встречи с О. Э. Мандельштамом [Київ, 1929] // Наше наследие. — 1996. — № 38; Z dziejów polsko-rosyjskich kontaktów muzycznych. — [Kraków], 1963, тощо; а також Б. М. Лятошинський. — К., 1947 (рос. перекл. — Б. Н. Лятошинский. — М., 1947); Про творчість Б. М. Лятошинського // Рад. музика. — 1934. — № 10 (рос. перекл. — СМ. — 1935. — № 10); Пушкінські романси Б. М. Лятошинського // Рад. музика. — 1937. — № 5: Нотографія і бібліографія творчості Б. М. Лятошинського // Там само. — 1939. — № 3; "Урочиста кантата" Б. Лятошинського // Там само. — 1939. — № 6; "Гражина" Б. Лятошинского // Сообщения Ин-та истории искусств АН СССР. — М., 1956. — Вып. 9; Б. Н. Лятошинский // Советская музыка: Статьи и материалы. — М., 1946. — Вып. 5; Автор "Арсенала" // Спогади про Олександра Довженка. — К., 1973; Молодые композиторы Киева // СМ. — 1938. — № 10, 11; Нові муз. обробки "Заповіту" // Рад. музика. — 1939. — № 2; Укр. музыка в годы войны // Сов. музыка: Статьи и материалы. — М., 1946; Образотв. мистецтво і музика // Образотв. мистецтво. — 1939. — № 10; Радянська кіномузика (цикл ст.) // Технічний бюлетень Українфільму. — 1930. — № 1, 2; Кіно. — 1930. — № 20, 23–24; 1931. — № 9; 1932. — № 15–16; 1933. — № 3; Рад. кіно. — 1936. — № 5, 8; Рад. музика. — 1934. — № 4; 1937. — № 6–7; 1938. — № 1; Искусство кино. — 1952. — № 9 (перекл. чес. — Hudební rozhledy. — 1952. — № 19); Проблема ортофонічного запису музичних інструментів // Наук.-технічний збірник НІТОКФ. — 1936. — № 2–3; До питання настроювання муз. інструментів // Рад. музика. — 1938. — № 3; Дуалізм інтервалів і викладання сольфеджіо // Там само. — 1938. — № 5 (2 останні — у співавт. з *Л. Барановським*); Украинский перевод "Чистилища" // Известия АН СССР. ОЛЯ. — М., 1969. — Т. 28; Latoszynski // EW (Варшава). — 1959. — Nr. 6; Ukrajinský skladatel Boris Ljatošinskij // Hudební rozhledy. — 1957. — Nr. 19; Slovanské rysy w tvorbe Ljatošinského // Svazky, vztahy, paralely: Opus Musicum. — Brno, 1973; Ukrainian Music and the War // International Literature. — 1945. — № 9; Укр. нар. пісні / Упоряд. *І. Белза*. — [М.], 1946; Б. Лятошинский. Соч. для фп. / Сост. и вступ. ст. *И. Бэлза*. — М.: Музыка, 1972, тощо.

Літ.: *Блажкевич-Чаплін Х.* Ігор Белза. — Л., 1998; *Луфер А.* Ігор Белза // Рад. музика. — 1934. — № 11–12; *Злыднев В., Сидоров А.* И. Ф. Бэлза как историк культуры // Славяне и Запад. — М., 1975; *Плавец Й.* Исследователь и друг чешской и словацкой музыки // Там само; Полная библиография и нотография И. Ф. Бэлзы (до 1975 г.) // Там само; *Олійник Л.* Розмаїття творчих інтересів // Музика. — 1984. — № 1; *Роговский В.* Строитель культуры // Сирены и Московские холмы. — М., 1988; *Ансимов Г.* Он между нами жил... // Культура. — 1994. — 5 февр.; *Бэлза-Гулинская З.* Былое память воскресит // Государственный мемориальный музей им. А. Н. Скрябина: Ученые записки. — М., 1995. — Вып. 2; *Свирида И.* Игорь Федорович Бэлза как историк культуры // Дантовские чтения. 1995. — М., 1996; *Берегова О.* І. Ф. Белза: комунікативна характеристика особистості і творчості // Маловідомі і забуті сторінки музичної історії України: Наук. вісник НМАУ. — К., 2006. — Вип. 55: *Бойко О.* І. Белза. Естафета традицій // КіЖ. — 2004. — 12 трав.; *Wiśniewski G.* Igor Belza. — Poznań, 1996;

А. Калениченко, К. Шамаєва

БЕЛІНА-СКУПЕВСЬКИЙ (Скупевський, Belina-Skupiewski) Стефан Броніславович [23.08. (4.08).1885, м. Київ — 2.09.1962, м. Гданськ, Польща] — оперний і камерний співак (баритон, потім лір.-драм. тенор), піаніст, педагог, муз. діяч. За походженням поляк. Навч. у Київ. реальному уч-щі, згодом в Ін-ті шляхів сполучення (до 1910) і паралельно — у Київ. муз.-драм. школі *М. Лесневич-Носової* (кл. фп). Приватно навч. співу в Монако та Німеччині — у Карлсруе, Берліні у Ж. Штюкгольда, Мюнхені, де під кер. дириг. Ф. Мотля підготував ряд оперних партій. Сцен. майстерність і режисуру студіював у Г. Фукса, 1908 дебютував у м. Сан-Гален (Швейцарія) як баритон. Пізніше виступав у теноровому репертуарі на оперних сценах Мюнхена (1912), Праги (Німецька королівська опера, 1912–14), Барселони (1922), Парижа (Ґранд-опера, 1922), Ліссабона, Буенос-Айреса, Ріо-де-Жанейро, Монтевідео, Мілана (Ла Скала, 1923 на запрошення А. Тосканіні співав Трістана, Хозе, Самозванця). 1914–15 — соліст Київ. опери. 1914–17 — виступав в Одесі, Катеринославі (тепер Дніпроп.), Миколаєві, іноді як акомпаніатор, у січ. 1915 виконував романси *Р. Глієра* в Києві. Від 1920 жив у Польщі. В репертуарі Б.-С. було понад 50 партій, що він співав рос., укр., польс., італ., нім., франц., серб. мовами. Мав голос широкого діапазону, розвинену вок. техніку, досконалу майстерність *бельканто*.

Мав записи на грамплатівках. 1928 залишив оперну сцену, жив у Польщі, присвятив себе пед. діяльності; 1938–39 викладав вокал у Вищій муз. школі ім. Ф. Шопена (Варшава); 1945 — у Лодзінській Вищій муз. школі. Від

1945 очолював Шльонську оперу в Битомі; з 1946–53 — худ. кер. оперного т-ру в Катовіце та декан вок. ф-ту в Катовіцькій Вищій муз. школі; 1953 — худ. кер. Балтійської опери у Гданську та професор вокалу в Сопоті.

Партії: Ленський, Герман, Хозе, Берендей, Йонтек, Каварадоссі, Лоенгрін, Отелло, Володимир Ігоревич, Рудольф, Альфред, Надір та ін. 30 трав. 1927 виконав головну партію на прем'єрі "Царя Едипа" *І. Стравінського* (конц. вик. п/к автора, Париж, т-р Сари Бернар). 1-й виконавець партії Гусара ("Мавра" І. Стравінського, 3.07.1922, Париж).

Літ.: [*Б. н.*]. Stefan Belina-Skupiewski: [Некролог] // Almanach sceny polskiej: 1961–1962. — Warszawa, 1963.

В. Кузик

БЕЛІНСЬКИЙ Олег Володимирович (12.12.1960, м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл.) — композитор. Член СКУ (1987). Закін. Харків. ін-т мистецтв по кл. композиції *Д. Клебанова* (1985). Від 1985 — худ. кер. естр. ансамблю "Харків'янка". Від 1990 — гол. диригент і муз. кер. євр. муз. т-ру "Унзер Вінкл". Худ. кер. харків. фестивалів "Дебют" та "Нова хвиля". 1995 переїхав до ФРН.

Тв.: опера "Спіймайте-но нам лисенят..." на тексти "Пісні пісень" з Біблії (1994); монoопера "Ленінградки" (лібр. на тексти тих, хто пережив блокаду, 1985); мюзикли — "Прощальна симфонія", "Уламки", "Грай, грай музиканте"; для симф. орк. — 2 симфонії (1987, 1992), Поема (1987), концерт "Музика квітня" (1981), Концерт для 8-ми виконавців та магнітоф. плівки, Концерт для флейти з орк. (1994); для струн. орк. — "Пам'яті Д. Клебанова" (1989), Струн. квартет, п'єси для різних інстр.; романси на сл. О. Пушкіна, І. Буніна, Ю. Лкнника; пісні на сл. укр. поетів 19 ст.; музика до драм. вистав.

А. Муха

БЕЛІЧЕНКО Наталія Миколаївна (нар. 25.03.1961, м. Козятин Вінн. обл.) — музикознавець. Канд. мист-ва (1993). 1986 закін. істор.-теор. ф-т і 1993 — аспірантуру при Муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (Москва). Від 1988 — викладачка Слов'янського держ. пед. ін-ту (Донец. обл.), 2000 — в. о. доцента Харків. ін-ту мистецтв (кафедра теорії музики).

Літ. тв.: Музыкальное произведение: поиски смысла. — М., 1990. — Депон. рукоп.; Структурна поетика муз. твору. — Слов'янськ, 1992; Стильовий аналіз муз. твору. — Слов'янськ, 1992; Аналіз тематичної організації (сучасні вітчизняні концепції та загальна типологія). — Слов'янськ, 1992; Попытка воспроизведения литературной семиологии Роллана Барта в жанре музыковедческого дискурса. — М., 1992. — Депон. рукоп.; Текстовий аналіз Четвертого концерту для скрипки з оркестром А. Шнітке: дослідження смислових кодів в процесі розгорнення тексту. — Слов'янськ, 1993; Загальні питання музичної форми: Лекції з курсу аналіза муз. творів для студентів пед. вузів. — Слов'янськ, 1997. — Рукоп.; Структурно-поетична стратегія музичного тексту (на прикладі творів В. Сильвестрова та Е. Станковича). — Слов'янськ, 1999. — Депон. рукоп.; Гармонічне сольфеджіо. Мелодії для гармонізації: Навч. посібник для виконавських фак-тів муз. вузів. — Х., 2001 (рукоп).

Л. Шубіна

БЕЛЬГІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Б-УМЗ.). Бельгія — невелика за масштабами країна, унікальна специфічними особливостями свого істор. шляху, політ. та духовної культури. Здобувши (1830) у процесі тривалої боротьби незалежність від Нідерландів, Іспанії, Австрії, Франції, вона залишилася королівством. У країні, що заселена переважно фламандцями і валлонами, було узаконено 2 держ. мови — фламандську і французьку. З них остання, будучи рівноправною складовою внутрішнього життя, стала водночас плідним засобом зв'язку з великим зовнішнім світом. 1958 Бельгія вступила в економ. союз з Нідерландами й Люксембургом (т. зв. країни Бенілюксу), нині об'єднана з Францією, Іспанією та ін. країнами в Євросоюзі, де виконує провідну роль. Стабільний високий економ. рівень життя в країні забезпечує сприятливі умови для збереження традиційної і розвитку новітньої культури.

Муз. зв'язки народів Бельгії та України поки що не вивчені й не систематизовані. Можна припустити, що в 15–17 ст. укр. духовна музика певною мірою зазнала опосередкованих впливів франко-фламандської та фламандської гілок нідерланд. школи в особі Й. Окегема, Я. Обрехта, Ж. Депре та ін. майстрів поліфон. письма. Так, відомо, що 1591 львівські братчики привітали митрополита Михайла потрійним хором, тобто на 12 голосів. Слухачам 18 ст. були відомі мелодії франц. композиторів бельг. походження А. Е. Ґретрі, Ф. Ж. Ґоссека (його твори входили до репертуару "двірської музики" капели *Розумовських*). Водночас з утворенням незалежної бельг. держави спостерігаються перші нечисленні, але безпосередні контакти з бельг. музикою та її представниками. Прославлений бельг. віолончеліст і композитор *Ф. Серве*-ст. неодноразово приїздив на гастролі до Києва (під час контрактових ярмарків), Полтави, Одеси, Харкова тощо, захоплюючи слухачів своєю майстерністю. В репертуарі Ф. Серве був, зокр., власний твір "Спогад про Київ". У 1840-х *П. Селецький*, учасник аматор. концертів у салонах місцевої аристократії, з-поміж

Обкладинка CD традиційної української музики, виданого у Бельгії

О. Белінський

виконуваних творів грав п'єси для влч. Ф. Серве. На межі 19—20 ст. у конц. житті Києва широко зазвучали твори бельгійця С. Франка. У конц. і пед. практику впевнено входили твори визначних бельг. скрипалів-композиторів Ш. Берїо, А. В'єтана, а славетний Е. Ізаї особисто побував на поч. 20 ст. на гастролях у Львові. У Києві гастролював Брюссел. струн. квартет у складі Ф. Шорга, Ґ. Доше, П. Мірі, Ґайара. У Бельгії успішно виступали відомий скрипаль *Н. Бернацький* (1858), гітарист-віртуоз *М. Соколовський* (1860-ті) та скрипаль *С. Таборовський*, який закінчив Брюссел. конс., а 1924 — піаніст *О. Брайловський*. Від 1903 у Брюсселі у С. Томпсона вдосконалював майстерність скрипаль *П. Кохонський*, у 1920-ті в Е. Ізаї — *Н. Мільштейн*. Польс. скрипаль зі Львова С. Ашкеназі гастролював у Європі, 1950 прийняв бельгійське підданство, 1961—64 — професор Брюссел. конс. 1937 у Брюсселі закінчився життєвий і творчий шлях *М. Сікардо*.

У Бельгії починав спів. кар'єру *І. Алчевський*. 1905—06 він удосконалював знання оперних партій в т-рі "Ла Монне" (Брюссель) і невдовзі виступив у ролях Рауля ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Ромео та Фауста ("Ромео і Джульєтта", однойм. опера Ш. Ґуно) — франц. мовою, Лоенгріна (однойм. опера Р. Ваґнера) — нім. мовою; у партіях Рінальдо та Адмета ("Арміда", "Альцеста" К. В. Ґлюка) співав разом з Ф. Литвин. В опері бельг. композитора П. Жільсона "Принцеса Промінь Сонця" І. Алчевський створив образ принца Тіальдо, його партнеркою була Л. Беслер. Уродженець Миргорода *Й. Рогачевський* — згодом відомий бельг. оперний співак, який здобув освіту в Париз. та Марсел. консерваторіях, — після виступів на сцені Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери співав (1922—24) на франц. оперних сценах, 1924—53 відзначився як перший тенор т-ру "Ла Монне" (Брюссель), 1953—59 — його директор. Як виконавець провідних тенор. партій в операх зах.-європ. композиторів, Й. Рогачевський з успіхом гастролював у т-рах Бельгії, Франції, Австрії, 1936 дав ряд концертів у кол. СРСР (Одеса, Москва).

Обкладинка CD традиційної української музики, виданого у Бельгії

У різні роки в оперних т-рах Бельгії виступали ін. укр. майстри вокалу, які опинилися в еміграції: *Т. Орда* (з 1919), *Н. Кошиць* (серед. 1920-х), *Г. Юренев* (1930-ті), *Є. Винниченко-Мозгова* (кін. 1940-х), *В. Тисяк* (серед. 1940-х), *Є. Зарицька* (серед. 1950-х, 1960-ті — в т-рі "Ла Монне"), *М. Скала-Старицький* (1949—52, з 1953 — соліст т-ру "Ла Монне"), *І. Маланюк*, *М. Мінський* (з 1959), *Т. Шуфлин* (з 1960-х). Син укр. емігрантів Ф. Борислав-Хітченко почат. вок. освіту отримав у Бельгії, на поч. 1950-х провадив конц. діяльність, до еміграції у США був солістом Бельг. нац. радіо (1955—56). На гастролі в Бельгію приїздив також бандурист і співак з Великої Британії *В. Луців*. *Ф. Євсевський*, який з 1936 жив у Парижі і організував там струн. квартет "Сучасні менестрелі", часто гастролював з ним у Бельгії. Композитор *Ю. Фіала* 1945 удосконалювався у Брюссел. королівській конс.; був членом Брюссел. семінару мистецтв, солістом Брюссел. нац. симф. оркестру та Брюссел. оркестру дух. інструментів, 1948 взяв участь у Всесв. фестивалі музики в Брюсселі. З Німеччини на гастролі в Бельгію приїздив піаніст *Л. Мельник*, з Польщі — жін. ВІА "Бандура".

Авторитет виконавців-солістів, переважна більшість яких починала навчання в укр. закладах і продовжувала в Моск. конс., був піднесений завдяки їхнім перемогам на престижних міжн. конкурсах, проведених у Бельгії, в т. ч. — ім. Е. Ізаї (Брюссель) для скрипалів (з 1937) і піаністів (з 1938). На них відзначились: 1937 — скрипалі *Д. Ойстрах* (І премія), *Є. Гілельс* (III), *Б. Гольдштейн* (IV), *М. Фіхтенгольц* (VI), 1938 — піаніст *Е. Гілельс* (І), 1955 — скрипаль *В. Пікайзен* (V). У не менш престижному Міжн. конкурсі ім. бельг. королеви Єлизавети (з 1950) успішно виступили: 1951 — скрипалі *Л. Коган* (І), М. Вайман (II), О. Каверзнєва (V), *О. Горохов* (VII), 1955 — *Ю. Сітковецький* (II) та В. Пікайзен (V), українець з Аргентини *А. Лисий* (І премія, Золота медаль), 1959 — *А. Марков* (II), 1963 — *С. Снітковський* (II). З-поміж піаністів на цьому конкурсі лауреатами ставали: *Є. Могилевський* (1964, IV), *Є. Ржанов* (1964, VII), С. Юшкевич (1975, V), а володар багатьох перемог на конкурсах різних країн світу *В. Самошко* у Бельгії (1999) здобув І премію і Ґран-прі. На міжн. конкурсі у м. Брюґґе (1992) киянин *А. Кутасевич* посів II місце, харків'янка Н. Золотих — III, приз публіки. На міжн. конкурсах баяністів-акордеоністів відзначились *В. Бесфамільнов* (1958, Брюссель, III пр., "Кубок світу" III пр.) та *І. Єргієв* (1955, Анверпен, фестиваль нової музики "Приз Орфея", І пр.), у Валькурі — Ю. Скорко (1998, II пр.). Поміж вокалістів на конкурсах в Бельгії перемагали канад. співачка *С. Федчук* (Лійон, 1948), одесит *М. Огренич* (Верв'є, 1969). Диригент *К. Карабиць* одержав приз "Європейської фундації" під патронатом принца Ґенріха Датського (Брюссель, 1998).

У 1930-х увагу бельг. аудиторії уперше привернули піаністи Е. Гілельс, *Я. Зак*, скрипалі Д. Ойстрах, Л. Коган та ін. Від 1960-х виступали

піаністи з числа укр. діаспори — *О. Драгомирецька* (Франція), *Р. Рудницький* (США). Від 1980—90-х почалися насичені конц. гастролі укр. виконавців. Поміж них: піаністи *К. Арнаутова*, *Н. Афанасьєва* (концертмейстер), *Є. Басалаєва*, *І. Берлізова*, Г. Дем'янчук, О. Іващенко, І. Куперман, *В. Самошко*, скрипалі *К. Стеценко*, *Д. Ткаченко*, віолончелісти *Ю. Лонюк*, *Г. Нужа*, *Н. Хома*, гітарист *В. Петренко*, флейтист *С. Закорський*, баяністи *С. Грінченко*, І. Єргієв, камерний дует "Каданс" (О. та І. Єргієви), бандуристи *Р. Гриньків*, Л. Дедюх, Н. Морозевич, *Ю. Демчук* (бандура, спів), оперні співаки *Б. Базиликут*, *С. Дубровін*, С. Криворучко, *А. Кочерга*, *О. Левицький*, *В. Кузьменко*, *Л. Масленникова*, М. Огренич, *Г. Олійниченко*, *А. Солов'яненко*, *Л. Шевченко* та ін., *М. Байко*, тріо сестер *Байко*, І. Берлізова.

Винятковий суспільний резонанс викликали виступи великих вик. колективів з України. Першими, справді тріумфальними стали гастролі Хору О. Кошиця (1920). Бельгійців вразили невідомі їм багатства укр. фольклору в найдовершенішому виконанні. Концерти Хору відбулись у Брюсселі, Льєжі, Антверпені, і скрізь публіка була в захваті. Відтоді зріс інтерес до України, зокр. часопис "Ла Нервіс" присвятив їй кілька своїх номерів 1928. Великий резонанс мали також виступи *Держ. укр. нар. хору ім. Г. Верьовки* під час Брюссел. міжн. виставки (1958). Концерти Хору пройшли у Палаці мистецтв столиці Бельгії, у залах Льєжа та ін. міст. Хор першим серед мист. колективів світу отрим. високу нагороду — Велику бронзову медаль Брюсселя. Втретє хор побував у Бельгії 1986. Шедеври академ. нар. хореогр. мистецтва продемонстрував *Ансамбль танцю ім. П. Вірського* (Брюссель, 1972). Від 1992 у Бельгії та ін. країнах проходять щорічні гастролі ансамблю "*Боян*" *Чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького*, побували з концертами *Нац. президентський оркестр*, оркестр Одес. опери, ін. виконавські колективи з України. У Бельгії гастролювали диригенти К. Карабиць, *І. Палкін*, в Україні — Р. Цельман, кларнетист і композитор бельг. симф. оркестру Г. Фінберг. На V "Київ Музик Фесті" (1994) прозвучав твір Л. Клезена для квартету саксофоністів і 6-ти ударних, у концертах Міжн. форумів музики молодих — твори К. Леду (1995), Ж.-М. Гійара (2003). У концертах "Київ Музик Фестів" брали участь франц. струн. квартет ім. Е. Ізаї, кларнетист Х. Свімберг, на фестивалі "Два дні і дві ночі нової музики" (Одеса, 1995) І. Єргієв у сольній програмі виконав твори бельг. авторів А. ван Беля, Р. де Смета, А. Нерухайма, Б. Преча.

Наприкінці 1980—90-х помітно пожвавилися зв'язки у галузі нар. традиц. музики, її популяризації, аудіовиданнях, дослідженнях. 1989 на бельг. фест. "Drapeau rouge" виступив київ. гурт "*Древо*" (тоді у складі молодіж. делегації кол. СРСР). 1991 декількома бельг. інституціями (Мін-во фламанд. спільноти, Королівська комісія фольк. мистецтва, Тов-во бельг.-рад. дружби, тов-во "Молодь музична" тощо.) за найактивнішої участі етномузиколога *Ю. Бооне* було організовано муз. фест. 4-х республік, де Україну представляло "Древо". Успішне проведення фест. дало початок новому проекту (за участі Музею муз. інстр. Брюсселя та франц. фірми Silex, 1993) — видано 2 CD укр. нар. музики, особисто записаної на теренах України Ю. Бооне у співпраці з київ. колегами *Є. Єфремовим*, *М. Хаєм*, *Ол. Шевчук* та ін. Видання дисків мало резонанс у бельг. пресі й пожвавило інтерес до укр. музики. Завдяки Ю. Бооне колекцію Музею муз. інструментів Брюсселя (Muziek instrumenten museum), одну з найбагатших у Європі, тоді ж поповнили укр. інструменти (*дуда*, *сопілка* та *флояра* роботи верховинського майстра *М. Тафійчука*), та фотографії ін. інструментів. У серед. 1990-х фольк. виконавці (родина Тафійчуків, ансамбль с. Нова Прага з Кіровоградщини, "Древо", лірник М. Хай) виступили на фольк. фестивалях у різних р-нах Бельгії (Folkfestival van Dranouter, Festival van Vlaanderen). 1994—99 у Міжнац. літній академії Валлонії ("Akademie Internationale d'Ete de Wallonie", Borzee, Neufchateau) викладала укр. нар. спів Ол. Шевчук; 2000 за її участі бельг. художницею-режисером К. Дельвіль було знято док. фільм про фольк. укр. виконавців ("Olena ou les chants d'Ukraine"). У 1990-х бельг. публіка ознайомилась із муз.-театр. виставою "Чари купальської ночі" ("La nuit d'Ivan Coupala") київ. т-ру "Вертеп" (реж. О. Марцинів, композитор *О. Спаринський*). Гастрольні поїздки (1992, 1994) мав ряд колективів фольк.-популярної та рок-музики ("Веселі музики", переможці фест. "*Червона Рута*" "*Брати Гадюкіни*" та ін.). На фест. "Червона Рута" у Донецьку (1993) виступив рок-гурт "Марк Лельонг Блюз Бенд" за участі бельг. дипломата З. Коваля; він був співпродюсером CD (2006) укр. рок-гурту "Брати Гадюкіни" із записом їх концерту в залі "Ботанік" у Брюсселі (1992). З серед. 1990-х в Україні виступав джаз. флейтист, кларнетист і саксофоніст С. Убен.

Укр. композитори звертались у своїй творчості до бельг. літ. першоджерел. Поміж таких зразків — опери "Сестра Беатриса" *Б. Яновського* за М. Метерлінком (1907), "Легенда про Уленшпігеля" І. Белзи (1930-ті). На сл. М. Метерлінка написано також 1-й зб. Мелопоезій (5 романсів) "Ennui" Б. Яновського (1903) та романс *Б. Лятошинського* (1923); на сл. Е. Верхарна — кантата "Венера" *С. Луньова* (1994); *В. Бесєдіна* присвятила поету фп. цикл "Еміль Верхарн" (1984). На поч. 1990-х до Бельгії переїхали композитори *Б. Буєвський* і *В. Єфремов*. Композитор *Є. Костіцин* очолив приватну спільну компанію із захисту CD. У Бельгії надрук. "Зимову казку" для фп. *Б. Сегіна*, в концертах виконувались твори *Л. Дичко*, *С. Зажитька*, *Л. Самодаєвої* та ін.

Станом на 1993 в містах Бельгії проживало 5 тис. українців.

Літ.: *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989; Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест". 1990—1999: Матеріали преси, фотодокументи, матеріали. — К., 1999; Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О.,

2003; *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах: Українська академічна школа. — К., 2005; *Шеффер Т.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само. — К., 1990. — Т. 3; *Бріцев І.* Мистецтво українського "модерн-акордеона" у світовому процесі // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 40; *Лисенко І.* Велетень оперної сцени (Іван Алчевський) // Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Сікорська І.* Квартет Ізаї — перше знайомство з Україною // Україна. Європа. Світ. — 1997. — 7—14 листоп.

А. Мухо. Ол. Шевчук

БЕЛЬКАНТО (*італ.* bel canto — чудовий спів). 1. Термін, що означає специф. вок. техніку, пов'язану з особливостями постановки голосу. Розквіт Б. відбувся у сер. 17 ст. і досяг апогею в сер. 18 ст. Для "класичного" Б. характерні ознаки, зумовлені особливостями голосового апарату співаків-кастратів, зокр. яскраво виражене 2-регістрове виконання. Їхні фізіолог. особливості зумовили встановлення найвищого рівня зміни голосових регістрів у сольному співі (на *c-d* 2-ї октави), що був єдиним для жін. і чол. голосів. Домінування голосів із яскравими, світлими тембрами призвело до панування технології звукоутворення відкритого типу. Висока майстерність співаків дозволяла досягати блискучих ефектів при виконанні діатон. і хромат. пасажів у швидких темпах, різноманітних колоратур. оздоб, відтворювалася у досконалому володінні голосом (філірування, тривалість дихання, емоц. насиченість тощо). Засади Б. викладені у числ. працях, поміж яких — "Opinioni de cantori e moderni o sieno osservazioni sopra il canto figurato" П. Тозі. Техніка співу Б. шліфувалася упродовж тривалого навчання за певною пед. системою виховання співаків. Етапи розвитку Б. асоціюються з діяльністю т. зв. неаполітан. школи (П. Тозі, Ф. Пістоккі, А. Бернаккі, Фарінеллі, Н. Порпора та ін.).

2. Стиль, що панував у європ. оперному т-рі від серед. 17 ст. до поч. 19 ст. і виявляв специфіку муз. мислення. Викристалізувався бл. 1530—40-х. Його становлення пов'язане з діяльністю і постулатами Флорент. камерати. Еволюція стилю відбувалася відповідно до зміни естет. поглядів: від визнання музики рівноправною поет. текстові до практично повного ігнорування змістовності текстів в епоху т. зв. "концерту в костюмах". У розвитку Б. простежується декілька фаз — формування (поч. 17 ст.), розквіт (сер. 17 — сер. 18 ст.), поступовий занепад (кін. 18— сер. 19 ст.). Яскраві представники стилю Б. в оперній та вок. творчості — композитори А. Скарлатті, Дж. Паізієлло, Д. Чімароза. Зі стилем Б. пов'язаний розвиток жанру опери-серіа (К. Ґлюк, В. А. Моцарт, частково Г. Спонтіні, Дж. Россіні); в укр. музиці техніку Б. використовували в своїх операх *М. Березовський* і *Д. Бортнянський*.

В останній з названих фаз еволюція стилю Б. передусім відбувалася під впливом змін у технології сольного співу й знаходила вираження у вдосконаленій класифікації співочих голосів у залежності від новацій в оперній драматургії та появи нових вок. амплуа. Такий процес був ініційований творчістю визначних композиторів 19 ст. — Дж. Россіні, В. Белліні, Г. Доніцетті та Дж. Мейєрбера. Криза клас. Б. була спричинена послабленням впливу співаків-кастратів і змінами в оперній естетиці, стрімким формуванням естетики вок. виконавства, пов'язаної з особливостями мислення доби *романтизму*. Нові відтінки у темброних і динамічних засобах, істотні відмінності в характері образності комп. творчості спонукали до перегляду вик. вимог, насамперед стосовно володіння мистецтвом драм. гри. Видатні співаки-виконавці того часу — Дж. Паста, Дж. Рубіні, А. Нуррі, М. Малібран, Л. Цинті та ін.

Важливим здобутком стилю Б. є диференціювання різниці між *арією, речитативом* та *аріозо*. У порівнянні з монодійними аріями Б. визначило інтенсивний розвиток мотивних контрастів, початок впливу танц. жанрів. Співаки досконало володіли мистецтвом імпровізації, що виявлялося у власних віртуозних каденціях та зміні мелодій початкового розділу в аріях da capo. На основі речитативу secco розвивалося віртуозне parlando. Для найемоц. епізодів було створено нову форму — аріозо, що розвивала традиції флорентійського речитативу. Розмежування арії, аріозо та речитативу сформувало передумови для розквіту колоратурного, лір. та драм. стилів виконання. Зі змінами в оперній естетиці та становленням нових вик. амплуа, в добу романтизму стиль клас. Б. змінив свою колишню роль, набуваючи значення основи сучас. технологій співу. Тоді ж переосмислено й термін Б., що відтоді означає досконале володіння голосом і винятковоу майстерність виконання.

3. За сучас. тлумаченням — стиль вок. виконання, що відзначається легкістю і красою звучання, кантиленністю, граціозністю та віртуозною досконалістю. Представниками новітнього Б. вважають таких видатних співаків: Е. Карузо, Т. Руффо, М. дель Монако, І. Кольбран, А. Патті, Ф. Таманьо, *М. Баттістіні, Ф. Шаляпін, Л. Собінов, А. Нежданова*, пізніше — Б. Джильї, Т. Скіппа, М. Каллас, Р. Тебальді; поміж українців — *М. Іванов, С. Крушельницька, О. Мишуга, І. Алчевський, М. Менцинський, Б. Гмиря, Є. Мірошниченко, Б. Руденко, А. Солов'яненко, К. Огнєвий, В. Гришко, В. Лук'янець* та ін.

Літ.: *Назаренко И.* Искусство пения. — М., 1968; *Лаури-Вольпи Дж.* Вокальные параллели. — Ленинград, 1972; Музична культура Італії та Франції: від барокко до романтизму (проблеми стилю та міжкультурних контактів). — К., 1991; *Стахевич О.* Вокальне мистецтво Західної Європи: творчість, виконавство, педагогіка. — К., 1997; *Бархатова С.* Романтическая музыкальная драма bel canto. // Муз. академия. — 2003. — № 1.

Н. Костюк

БЕЛЬМАС Ксенія Олександрівна (23.01.1890, м. Чернігів — 2.02.1981, м. Дурбан, ПАР, перепохов. 3.09.2000, Київ) — оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Київ. конс. (1920). Дебютувала 1917 в Одесі. 1917—21 — солістка Одес. опери. Від 1921 — у Польщі. Удосконалювала

майстерність в Італії та Франції. 1926 дала 17 концертів у Ґран-Пале (Франція). 1941 співала в опері "Снігуронька" *М. Римського-Корсакова* (м. Йоганнесбург, ПАР). На зароблені кошти було закуплено медикаменти та мед. обладнання для СРСР. Гастролювала у багатьох країнах світу. Працювала як педагог у м. Дурбан.

Літ.: *Kutsch., Riemens L.* Unvergängliche Stimmen. — München, 1962.

О. Дука, І. Лисенко

БЕЛЯКОВ Володимир Михайлович (24.10.1930, м. Вороніж — 1996, м. Київ) — контрабасист, диригент, викладач, муз. публіцист. 1949 закін. Київ. муз. уч-ще, 1954 — Київ. конс. (кл. контрабаса *С. Херсонського*), 1966 — аспірантуру при ній (кл. симф. дириг. *М. Канерштейна*). 1956 розпочав викл. діяльність. До 1981 працював помічником концертмейстера групи контрабасів Держ. симф. орк. України. Удосконалював майстерність як дириг.-симфоніст. 1971 перейшов на постійну роботу до Київ. муз. уч-ща, де за сумісництвом працював ще зі студ. років. Окрім керівництва кл. контрабаса викл. теор. дисципліни, диригував студ. кам. орк. Працював дириг. кам. оркестру Черніг. філармонії. Вик. можливості Б. були різнобічні: віртуозно володіючи тембровою палітрою контрабаса, вміло використовував худ.-техн. особливості інструмента. Поміж учнів — Т. Бутко, Д. Верикіський (онук *М. Верикідського*), М. Задорожний, К. Смаль та ін. У 1980-х — один з найактивніших укр. муз. публіцистів і критиків; публікувався у наук. зб., ж. "Музика", "Муз. жизнь", в газеті "Культура і життя". Спеціалізувався на кам. колективах, баянному виконавстві, висвітлював різні аспекти творчості *В. Губи, В. Мішалова, Н. Рахліна, М. Різоля, А. Філіпенка* та ін. У вид-ві "Муз. Україна" під його ред. вийшло друком 9 зб. "Альбом контрабасиста". Разом із *Я. Лапинським* здійснив ред. і був першим виконавцем його Концерту для контрабаса й кам. оркестру.

Літ. тв.: Произведения Ю. Н. Шишакова в репертуаре баянистов // Баян и баянисты. — М., 1977. — Вып. 3 (у співавт. з *В. Морозовим*); Камерна симфонія // Музика. — 1976. — № 5; Убедительная победа в Клингентале // Муз. жизнь. — 1976. — № 5; "Кубок Урала" // Там само. — 1978. — № 15; Нотатки з конкурсу // Музика. — 1979. — № 1; Музичні подорожі // Там само. — 1979. — № 5; Конкурс "Кубок Урала" // Муз. жизнь. — 1980. — № 20 (у співавт. з *А. Мордуховою*); Митці з Ровенщини // Музика. — 1983. — № 3; Світлий ліризм і філософські роздуми // Там само. — 1984. — № 2; Пам'яті В. Андрєєва // Там само. — 1986. — № 2; На концерті "Гевандхауза" // Там само. — 1990. — № 1; Новий сезон камерного // Там само. — 1990. — № 6; Чи не сенсація // Там само. — 1992. — № 3; Олександр Миколайович Виноградський: Пам'яті відомого київського диригента // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1; статті в газетах.

В. Сумарокова

БЕЛЯКОВА (Бєлякова) Юлія Олександрівна (1.01.1916 м. Лозова, тепер Харків. обл. — 9.02.2001 м. Київ) — музикознавець, театрознавець, співачка, муз. журналістка, муз.-громад. діячка, дружина *Г. Таранченка*, матір *О. Таранченко*. З. пр. культ. України (1967). Член Спілки театр. діячів, Національної Спілки журналістів України. 1932—36 навч. у Харків. муз.-драм. ін-ті на вок. відд. та відд. муз. редакторів радіо, 1961—67 — на театрознавчому ф-ті Київ. ін-ту театр. мистецтва ім. І. Карпенко-Карого. 1936—37 — муз. редактор та співачка Комітету радіомовлення м. Тирасполь (тоді — Молдавської АРР). Від 1937 жила і працювала в Києві. 1937—39 — солістка Держ. театралізованого жін. хор. анс. України ("*Жінхоранс*"). 1939—41 та 1944—50 — муз. редактор муз. мовлення Укр. радіокомітету, де вела програми укр. музики та нар. творчості. За її ініціативою і проведеною нею архівно-пошуковою роботою було вперше виконано за рукописами й записано до Золотого фонду Укр. радіо унікальний цикл "Музична Лисенкіана", твори *К. Стеценка, М. Леонтовича*, започатковано цикли радіопередач, присв. сучас. та давній пісенній творчості народів України, а також видатним укр. солістам і вик. колективам. 1950—58 — директор Центр. будинку нар. творчості, де вела велику орг.-метод. роботу з розвитку різних галузей муз.-хор., виконавського, образотворчого, декоративно-прикладного та ін. галузей мистецтва й худ. самодіяльності. Активний член оргкомітету з підготовки та проведення VI Всесв. фестивалю молоді й студентів у Москві (1957), здійснювала проведення числ. республ. методичних семінарів із різних питань худ. творчості.

В. Беляков

Ю. Белякова

1958 організувала й очолила спец. редакцію з питань культ.-просв. літ. у Держполітвидаві України, а 1958—74 завідувала створеною нею редакцією літ-ри для худ. самодіяльності у Держ. вид-ві образотворчого мист. та муз. літ. (від 1963 — вид-ва "Мистецтво"). На цій посаді вела широкомасштабну роботу з видання нотно-муз., метод. літ., репертуарних збірників із багатьох галузей муз.-театр., літ.-поетичного, вик. мистецтва, худ. самодіяльності. Зокр., причетна до видань зб. "Золоті ключі" *Д. Ревуцького*, "Теорію українського народного танцю" та "Весняночку" *В. Верховинця*, поради збирачам нар. пісень, збірки з репертуару провідних солістів, хор. і танц. колективів України тощо. 1975—87 очолила новостворений Мемор. будинок-музей М. Лисенка в Києві, провадила масштабну джерелознавчу роботу з розробки і створення експозиції музею, комплектування музейних фондів. Діяльність Б. була пов'язана з нац. культуротворчим процесом, розвитком укр. муз. профес. та нар. творчості 1930—80-х. Їй були притаманні енциклопедичні знання та широта поглядів із багатьох питань історії, теорії та практики вітчизн. культури.

Літ. тв.: Рідними стежками. — К., 1968; Меморіальний будинок-музей М. В. Лисенка в Києві. — К., 1983; Гарячі квіти з холодних весен. Катерина Білокур // Україна. — 1990. — № 51—52.

Літ.: *Когорлицький М.* К. Білокур. Я буду художником. — К., 1995.

О. Таранченко

БЕМ Марія Петріана [16(29).04.1908, с. Зульц, нині с. Веселе Березнегуватського р-ну Микол. обл. — 29.12.1978, м. Київ] — співачка (лір.-колор. сопрано). Н. а. УРСР (1946). Закін. Одес. конс. (1930, кл. *Ю. Рейдер*). Працювала в Одес. (1931—41) і Київ. (1942—56) т-рах опери та балету. Мала насичений голос сріблястого тембру, широкого діапазону, що дозволяло співачці виконувати партії як колоратур., так і лір. сопрано.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Панночка ("Утоплена" М. Лисенка), Ксенія ("Яблуневий полон" О. Чишка); Антоніда, Людмила ("Іван Сусанін", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Марфа, Царівна-Лебідь ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова); Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мюзетта ("Богема" Д. Пуччіні).

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Шевченка. — К., 1968; *Кобаль В.* До 80-річчя М. П. Бем // Музика. — 1988. — № 2; *Тростянецький М.* 25 років на оперній сцені // Рад. культура. — 1955. — 30 жовт.

М. Бем

БЕМ (Bem) Францішек (19 ст.) — польс. композитор, органіст, піаніст. Родом із Поділля. Працював у Тульчині (тепер Вінн. обл.). 1841 заснував у Львові школу органістів, що з 1860-х входила до *Галиц. муз. тов-ва.*

Тв.: 2 симфонії; увертюри, музика до балету, полонези.

Л. Мазепа

БЕМКО Григорій (7.02.1916, м. Нью-Йорк, США — ?) — віолончеліст. Закін. Джульярдську муз. школу в Нью-Йорку (кл. влч. Ф. Салмонда та Е. Шустера). Від 1956 виступав із концертами у США (в т. ч. із дружиною-піаністкою і як соліст амер. оркестрів п/к *І. Стравинського* і Л. Стоковського) та Європі (напр. у Відні, Австрія). 1958 відбувся концерт Б. у Таун-голлі (Нью-Йорк). У репертуарі — твори Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, Р. Шумана, *П. Чайковського*, *А. Дворжака* та ін. Засновник Кам. муз. т-ва в Лейк-Сан-Маркос (м. Каліф). Організовував виступи у США укр. музикантів. Мешкав у м. Каліф.

Літ.: *Коронович Д.* Українська музика у Відні // Свобода (США). — 1956. — 2 берез.

І. Лисенко

В. Беневський

БЕНЕВСЬКИЙ Василь Дмитрович (14.08.1864, Саратов. губ., Росія — 28.11.1930, м. Ставрополь, там само) — рос. композитор, регент, педагог-методист, муз. просвітник. Отримав духовну освіту в Камишинському духовному уч-щі й Астрахан. семінарії (1881—87). Самотужки опанувавши муз. композицію, працював учителем і регентом. Від 1890 — на Ставропіллі: у Ставроп. єпархіальному уч-щі, духовній семінарії (1890—98), гімназіях (1898—1906), учит. семінарії та ін-ті (1906—29), муз. технікумі (1923—29). Пед. практика стимулювала метод. пошуки Б. та написання творів для дітей, а праця з аматор. хорами — комп. діяльність. Ідея Б. запровадити у школі рухливі ігри зі співами мала суспільну підтримку: твори, репертуарні зб. ("Школьный друг", "Гудочки") перевидавалися, методика засвоювалася на вчит. курсах; огляди шкільних практикумів у містах Ставропілля, Підмосков'я, Кавказу мали широку пресу. Популярними були й дит. опери Б. для школярів — "Красный цветочек" (1906), "Сказание о граде Леденце" (1913). Від 1899 у Ставрополі Б. працював із Хором любителів (просвітн. концерти клас. музики, авт. програми), готував спільні вистави з гуртком любителів красних мистецтв, творчо взаємодіяв і товаришував із К. Хетагуровим й *О. Кошицем.* У Києві твори Б. були в репертуарі Київ. духовної академії, виконувались об'єднаними хорами п/к *О. Кошиця* на ювілейних концертах 1912—14. Завдяки пед. хистові Б. фаховими музикантами-дириг. стали ставропільці Б. Боголєпов, В. Іванов-Корсунський, *К. Пігров.*

Тв.: опери "Красный цветочек", лібр. К. Лукашевич (1906, вид. 1910, пост. 1911), "Сказание о граде Леденце", лібр. Н. Новача (1913, пост. 1917), "Снежная королева" (1924, незавершена); кантата "1812 год" для орк., міш. хору та фп., сл. нар. (1912); хори до пушкінського ювілею: "Памятник" і "Юбилейная песня", сл. Я. Полонського (1899); балада "Варяг", сл. Я. Репнінського (1904); П'ять жін. хорів з фп. (1891, 2-й вип. — 1899), Сім двоголосих хорів (1904), П'ять чол. хорів a cappella (1912), 15 двоголосих хорів a cappella (1906), зб. дит. рухливих ігор зі співом "Школьный друг" (1-й вип. — 1901, 2-й вип. — 1903), зб. "Рус. нар. хор" (1-й і 2-й вип. — 1906, 3-й вип. — 1911); "Двенадцатый год в народной песне", міш. і дит. хори (1912); "Всенощное бдение" і "Литургия" (обидва рукоп.).

Літ. тв.: Народные песни и народные игры в начальной школе // Московские ведомости. — 1901. — № 202, передрук: Баян. — 1908. — № 9; г. Сев. Кавказ. — 1901. — № 59; 1917. — № 28, 476, 599; РМГ. — 1910. — 24 февр.

Літ.: *Кошиць О.* Спогади. — К., 1995; *Кошиць О.* Листи до друга (1904—1931) / Упоряд. і комент. *Л. Пархоменко.* — К., 1998; *Лисицын М.* Беневский // Музыка и пение. — 1899. — № 6; *Сперанский В.* Опера для школы // Юж. муз. вестник. — 1917. — № 5; Каталог сочинений В. Беневского, 1-й вып. — 1891, 2-й вып. — 1914; *Розинова Е., Никитин К.* Во славу русского флага // Флот. — 1995. — № 180; Летопись жизни и муз. деятельности В. Д. Беневского / Сост. О. Кудрявцева // ГЦММК. — Ф. 400, № 919.

Л. Пархоменко

БЕНЗЕМАН Михайло Адольфович (бл. 1840 — ?) — віолончеліст. За фахом інженер. Муз. освіту здобув приватно. 1863—65 — член-виконавець Київ. відділення ІРМТ. Виступав в аматор. концертах. У 1860-х — соліст струн. квартету В. Гороновича в Києві. Пізніше відійшов від муз. життя.

І. Лисенко

БЕНЦ (справж. Бенціановський) Климентій Якович (30.07.1908, м. Київ — 28.09.1971, м. Ленінград, тепер — С.Пб., РФ) — композитор, диригент. Член СКУ. 1927—29 навч. у Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка. 1928—44 — зав. муз. частини й диригент у т-рах Києва, Львова,

Ташкента, муз. ред. радіо. 1944—46 — кер. Держ. естради Львова, 1946—48 — зав. муз. частини й гол. дириг. Харків. т-ру муз. комедії.

Тв.: оперета "Зірка естради" (1928); муз. комедії: "Хороша дівчина" (1938), "В новорічну ніч" (1940), "Маленька мама" (1944), "Любов актриси" (1947), "Марійчине щастя" (1951), "Перший хлопець" (1956), "Зоряні ночі" (1958), "Щастя моє" (1960); пісні, муз. до драм. вистав.

А. Мухо

БЕНЦАЛЕВА-КАРП'ЯК Олена Олександрівна (27.05.1901, м. Меджибіж, тепер Летичівського р-ну Хмельн. обл. — 11.07.1990, м. Міннеаполіс, США) — оперна й опереткова співачка (сопрано), драм. актриса. Дружина *М. Бенцаля*, згодом В. Карп'яка. 1919 закін. з відзнакою Проскурів. (тепер Хмельниц.) гімназію. Солістка гімназ. і церк. хорів. Навч. на істор.-філол. ф-ті Укр. ун-ту Кам'янця-Подільського. Хористка львів. "Нового театру" (1919—20, разом з вояками УГА весною 1920 з "чотирикутника смерті" була інтернована польс. владою), артистка "Незалежного театру" (виступав у приміщ. ВМІ), галиц. труп І. Когутяка, О. Миткевич, т-ру "Укр. бесіди" (1922—24), трупи *Й. Стадника* (1926—29), т-рів ім. І. Тобілевича (1930—38) та ім. Лесі Українки (1939—41). Виступала в Укр. т-рі в Німеччині п/к *В. Блавацького* (1944—50); у США керувала укр. драм. гуртком молоді (1951—54), де поставила оперу "Катерина" *М. Аркаса* та низку вистав укр. драматургів-класиків.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Кулина ("Чорноморці" М. Лисенка), Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Шаріка, Ксеня (однойм. оперета,"Гуцулка Ксеня" Я. Барнича), партії в опері "Бабський бунт" Я. Ярославенка, Сузукі ("Мадам Батерфляй" Дж. Пуччіні), Діана (оперета "Орфей у пеклі" Ж. Оффенбаха).

Літ. тв.: Із моїх споминів // Наш театр. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто. 1975. — Т. 1.

Літ.: *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Нью-Йорк, 1965; Наш театр. — Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1992. — Т. 2; *Затварська Р.* Корифеї галицьких театрів. — Коломия, 1997; *Кульчик В.* Вернімо світло зірниці // За вільну Україну (Львів). — 1991. — 20 черв.; ЛНБ ВР. — Фонд театр. афіш.

П. Медведик

БЕНЦАЛЬ Микола Гнатович (24.05.1891, с. Курівці, тепер Терноп. обл. — 9.09.1938, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл.) — актор, режисер, театр. діяч. 1907—08 навч. у Львів. школі диригентів хору та гри на скрипці. Працював у Руському нар. т-рі у Львові (1910—24, із перервою), "Тернопільських театр. вечорах" (1915—17; з квітня 1916 — реж.), Новому Львів. т-рі (1919—20), у т-рах *Й. Стадника* (1926—29), ім. І. Тобілевича (1930—38) та ін. укр. трупах. Був багатоплановим актором.

Ролі: Гриць ("Ой не ходи Грицю, та й на вечорниці" М. Старицького), Лукаш ("Лісова пісня" Лесі Українки).

Літ.: *Кривицька Н.* Бенцаль // Кривицька Л. Повість про моє життя. — К., 1965; *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Нью-Йорк, 1995; *Затварська Р.* Корифеї галицьких театрів. — Коломия, 1997; *Рудницький М.* Микола Бенцаль // *Його ж.* В наймах у Мельпомени. — К., 1968; *Медведик П.* Тернопільські театральні вечори // Наук. записки Тернопільського краєзнавчого музею. — Тернопіль, 1993.

П. Медведик

БЕНЧ (Бенч-Шокало) Ольга Григорівна (14.03. 1955, с. Ґутисько Бережанського р-ну Терноп. обл.) — хор. диригентка, педагог, музикознавець, держ. діячка. Кандидат мист-ва (1990). З. д. м. України (1998). Член НСКУ (1999). Закін. Львів. конс. (1981, кл. *Ю. Луціва*). 1981—84 — викл. каф. орк. дириг. Харків. ін-ту культури. Від 1984 в Київ. конс. — асистентка-стажистка кафедри хор. дириг., аспірантка каф. теорії музики, ст. викл. (1988), доцент (1996), професор кафедри хор. диригування (2002). Заст. міністра культури і туризму (2005). Організатор і худ. керівник кам. хору "Український спів" (1992), з яким виступала у Кракові, Любліні, Замості, Холмі (тепер Хелм), Влодаві й укр. селах Польщі (1992), в уряд. концертах на 1-му та 2-му Всесв. форумах українців (1992, 1997), озвучила худ.-док. фільми "Густиня" та "Подорож у втрачене минуле" (про муз.-культ. трад. Сіверщини). 1990—95 — авторка й ведуча циклу програм із питань муз. мист., культурології на Укр. радіо й ТБ, на радіо "Свобода". Співавторка концепції та муз. кер. фестивалю мистецтв укр. зарубіжжя "Український спів у світі" (1999, 2001). Авторка понад 50 наук., метод. і попул. публікацій, що висвітлюють питання теорії, історії та сучас. стан укр. хор. культури.

Літ. тв.: канд. дис. "Хорова культура українців в аспекті виконавського фольклоризму" (К., 1990); Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції: Навч. посіб. — К., 2002; Павло Муравський. Феномен одного життя: Монографія. — К., 2002; Освоение традиционного фольклора в современной хоровой культуре Украины // Актуальные проблемы советской музыкальной культуры. — К., 1987; Фольклор у хоровому виконавстві на Україні у 70-80-ті роки XX сторіччя // Укр. муз-во. — К., 1987. — Вип. 22; К проблеме фольклорного интонирования и академического хорового исполнительства // Вопросы анализа вокальной музыки. — К., 1991; Феномен життя і творчості Павла Муравського // Музикознавство: з XX у XXI століття: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7; Становлення української музичної освіти за кордоном: досвід видатних митців і вчених // Освіта в українському зарубіжжі: досвід становлення і перспективи: М-ли 1-ї Міжн. наук.-практ. конф. — К., 2001; Культурні паралелі: Україна — Індія — Іран // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; Ігор Білозір. Дмитро Котко. Стефан Турчак. Натан Рахлін // Золота книга української еліти. — К., 2001. — Т. 1—2; Музика — це спосіб життя // Не вмирає душа наша. — К., 2002; Відлуння конкурсу // Музика. — 1990. — № 2; Хороспів українців // Укр. Світ. — 1992. — № 1; Максим Березовський і співоча традиція українців // Там само. — 1995. — № 7—12; Реліквії традиційної лемківської культури // Там само. — 1997. — Спецвипуск: Різьбарська традиція лемків //

К. Бенц

О. Бенцалева-Карп'як

М. Бенцаль

О. Бенч

Там само. — 1999. — Спецвипуск; Феномен українського співу // Там само; Трипільські мотиви Юрія Олійника // Там само; Ігор Білозір // Там само. — 2001. — Спецвипуск; Володар духовної краси // Музика. — 2004. — № 3; статті в газетах. Виступи на ТБ і радіо.

Літ.: *Білоцерковець Н.* Ольга Бенч // Укр. культура. — 2006. — № 1-2; *Казоренко О.* Феномен однієї долі // КіЖ. — 2004. — 21 січ.

Л. Кияновська

БЕНШ (Bensch) Альберт Федорович [14(26).07.1867, м. Петербург, тепер С.Пб., РФ — 25.10 (7.11).1915, м. Харків] — піаніст, композитор. Німець за походженням. Гру на фп. та муз.-теор. дисципліни вивчав у В. Главача у *Придв. спів. капелі* у Петербурзі. Закін. 1882 Петерб. конс. (кл. фп. Л. Брассена), 1882—83 удосконалював майстерність у *Ф. Ліста* у Ваймарі. Від 1885 жив у Харкові; багато концертував. 1885—88 — викл. фп. у Харків. муз. уч-щі, з 1888 провадив приватний фп. клас, 1896—1915 очолював спец. фп. школу. Автор орк. творів, салонних п'єс для фп. (у т. ч. "Малоросійська картинка", уперше виконав 1892 у Харкові, вид. 1895), романсів. Як піаніст виступав у Москві (1882), Петербурзі (1885, 1894), Харкові (1885—1914). У репертуарі — зах.-європ. класика. Поміж учнів — *С. Борткевич*.

Літ.: [*Б. п.*]. Альберт Федорович Бенш [Некролог] // РМГ. — 1915. — № 45.

О. Кононова

БЕНЬ Олександр Анатолійович (12.04.1963, м. Луцьк Волин. обл.) — співак (баритон). Лаур. Міжн. конкурсу молодих співаків у Белграді (кол. Югославія, 1988, 3-я премія). Закін. Львів. конс. (1990, кл. вокалу *О. Дарчука*). Брав участь у конкурсі ім. Міріям Хеллін (Фінляндія, 1989). Від 1990 — соліст Львів. оперного т-ру, дебютував партією Онєгіна в однойм. опері *П. Чайковського* (січ. 1991). 1993 відвідував майстер-класи у М. Еліасена, М. Малас, Т. Краузе у вок. школі м. Гент (Бельгія). Від 1996 — соліст оперного т-ру в м. Чеське Будейовіце та Нац. опери у Празі. Має записи у фонд. Укр. радіо (у т. ч. опера "Купало" *А. Вахнянина*), Чес. радіо (лют., берез. 1996, опера Х. В. Глюка "Ті, хто мандрує до Мекки"). За участю Б. на чес. ТБ знято док. фільм "Мистецтво приходить зі Сходу".

Партії: Омар ("Купало" А. Вахнянина), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка); Онєгін, Роберт, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Іоланта", "Пікова дама" П. Чайковського); Папагено ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Вертіго ("Непередбачена зустріч, або Пілігрими з Мекки" К. В. Глюка), Ріголетто, Ді Луна, Ренато, Жермон ("Ріголетто", "Трубадур", "Бал-маскарад", "Травіата" Дж. Верді), Скарпіа, Марсель ("Тоска", "Богема" Дж. Пуччіні), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Петр Бок ("Чортова стіна" Б. Сметани).

Дискогр.: CD — Чайковський П. "Іоланта" (партія Роберта). Варшав. філарм. орк., дириг. *Г. Ротман*; CO 999 456—2; записано 28/29 серп. 1993 (Бельгія), випущено 1996 у Німеччині.

Літ.: *Ladwigova Karla.* Jihočeský Onegin přijel ze Lvova // Telegraf (Прага). — 1996. — 13 квіт.

О. Кушнірук

М. Берденников

БЕРҐГОЛЬЦ (Бергхольц, Bergholz) Фрідрих Вільгельм (1699—1725) — дипломат. Побував з диплома́т. місією в Петербурзі, про що залишив записи в щоденнику, де є чимало відомостей про укр. музикантів.

Літ.: Magazin für die neue Historie und Geographie. — 1785—88. — V. 19—22.

Р. Савицький-мол.

БЕРГЕР Фердинанд Георгійович [? — 8(20).09. 1875, м. Харків] — антрепренер, режисер, співак (бас). У 1850-х організував італ. оперну трупу (її директор і режисер), з якою 1863—65 виступав у Полтаві, Одесі, Києві. Один із засновників Київ. рос. опери, 1867—74 — її антрепренер і соліст. 1874—75 заснував і до кінця життя очолював Харків. рос. оперу. Автор Симфонії, яку виконував Полтав. симф. оркестр п/к *Д. Ахшарумова*.

Партії: Фігаро, Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Дон Паскуале (однойм. опера Г. Доніцетті) та ін.

Літ.: *Кауфман Л.* Д. С. Ахшарумов. — К., 1971; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

М. Кузьмін

БЕРДЕННИКОВ Михайло Андрійович (30.10. 1919, м. Архангельск, РФ — 14.10.1990, м. Київ) — хормейстер, педагог. З. а. УРСР (1951). Доцент (1959). Професор (1977). Навчання поєднував з практ. та пед. діяльністю в різних муз. колективах. Закін. 1941 Казан. муз. уч-ще, де працював викладачем і концертмейстером (1937—41), Свердлов. (тепер Єкатеринб.) конс. (істор.-теор. ф-т, 1944), хормейстер філармонії (1942—44). Закін. Київ. конс. (дир.-хор. ф-т, 1946, кл. *Г. Компанійця*), аспірантуру при ній (симф. диригування, 1950, кл. *Н. Рахліна*). Хормейстер Нац. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка (1944—47, 1969—70); викладач Новосиб. конс. (1964—67), Ростов. муз.-пед. ін-ту (1967—69), Київ. конс. (1950—64, 1969—90). Як спеціаліст у галузі зах.-європ. і вітчизн. хор. мистецтва (клас. поліфонія) підготував числ. виконавські редакції, зокр.: *Палестрина*. Хорові твори (К., 1972); *Й. С. Бах*. Мотети (К., 1974); *Палестрина*. Мадригали (К., 1978), *Д. Бортнянський*. Алкід (партитура, клавір, К., 1985); Італійський мадригал XVI століття (К., 1986); *О. Лассо*. Вибрані мотети (неопубл.). Поміж учнів — *Т. Копилова*, *В. Тищенко* та ін.

Літ. тв.: Про деякі методичні проблеми у класі хорового диригування // Укр. муз-тво. — К., 1972. — Вип. 7; Мадригали Палестрини. Виконавські нотатки // Там само. — К., 1984. — Вип. 19; Мотеты Й. Баха // Й. Бах и современность. — К., 1985; И. Стравинский. Месса "Kyrie" (К проблеме хорового интонирования) // Теория и история музыкального исполнительства. — К., 1989; Диригентська педагогіка // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; Заметки по хоровому интонированию (к вопросу об основах методики репетиционной работы) // Зі спадщини майстрів. — К., 2003. — Кн. 1: Наук. вісник НМАУ. — Вип. 30.

Упорядкування: Хорове інтонування. Хрестоматія з анотаціями (1974), *Палестрина*. Вибрані мадри-

гали (1977); "Німецькі пісні. Орландо Лассо" (1978); Зб. творів *А.* і *Дж. Габріелі* (1979). *Палестріна* "Vergine", сл. Ф. Петрарки (8 мадригалів для хору a cappella) (1986), *Й. С. Бах.* Кантата № 150, парт. (1987).

Літ.: *Берденникова К., Навроцький А.* Берденников Михайло Андрійович // Зі спадщини майстрів. — К., 2003. — Кн. 1; Наук. вісник НМАУ. — Вип. 30.

Г. Степанченко

БЕРДЕННИКОВА Катерина Михайлівна (24.04. 1970, м. Київ — 17.09.2006, там само) — музикознавець, викладач. Дочка *М. Берденникова.* Канд. мист-ва (2000). Доцент (2003). Закін. теор. відд. Київ. муз. уч-ща (1989), істор.-теор. ф-т Київ. конс., кл. *Н. Герасимової-Персидської* (1994), аспірантуру (1997) й докторантуру при ній. Від 1993 — викладачка Київ. муз. уч-ща, з 2000 — викладачка, згодом доцент кафедри історії музики етносів України й муз. критики та кафедри старовин. музики НМАУ. Дослідниця жанрів і форми зах.-європ. музики *бароко,* зокр., *Й. С. Баха* в її зв'язках із творчістю його попередників і сучасників, із проповідн. і муз. (зокр., хоральною) традицією лютеран. церкви; жанрово-стиліст. риси творів укр. і рос. композиторів. Б. була постійною учасницею наук. конференцій в Україні та за кордоном. З 2004—06 — наук. керівник секції хор. виконавства студент. наук.-творчого товариства НМАУ.

Літ.тв. канд. дис. "Гомілетичні традиції духовних кантат Йогана Себастіана Баха" (К., 2000); 15 статей у наук. зб.; у т. ч. — Псалмы в хоровых концертах М. Березовского и Д. Бортнянского // Духовний світ бароко. — К., 1997; Риторика в духовных концертах Дмитрия Бортнянского // Дмитро Бортнянський і світова музична культура. — К., 2003; Бранденбургские концерты И. С. Баха: Число, Слово и Послесловие // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; Небольшой экскурс в мир идей Иоганна Кунау // Старовинна музика — сучасний погляд. — К., 2006; *Берденникова К.,* Берденников Михайло Андрійович // Зі спадщини майстрів. — К., 2003. — Кн. 1: Наук. вісник НМАУ. — Вип. 30 (у співавт. з *А. Навроцьким*) тощо. Статті в журналах і газетах.

Ол. Шевчук

БЕРДИЄВ Микола Володимирович (19.12.1922, м. Ашхабад, нині Ашгабат, Туркменистан — 15.07.1989, м. Київ) — трубач, педагог, композитор-аматор. З. а. УРСР (1969). Доцент (1976). Професор (1983). Лауреат Всесв. фест. молоді та студентів (Берлін, 1951, 2-а премія). Артист оркестрів Військ.-політ. академії (Москва, 1938—40), Київ. танково-техн. уч-ща (1940—46), Укрконцерту (1944—73), Київ. т-ру опери та балету (1944—71, соліст з 1950). Закін. Київ. конс. по кл. труби *В. Яблонського* (1949), її асистент (1949—54), педагог (з 1967), професор (з 1983); 1948—67 викладач Київ. муз. уч-ща (з 1949 зав. відділу дух. інстр.). Від 1976 читав курс методики гри та викладання на мідних дух. інстр. Підготував понад 50 музикантів, у т. ч.—7 лауреатів, 3 дипломанти конкурсів — В. Кафельников, О. Чуприна, В. Олейников, Й. Бобровський, Г. Постой, М. Трофименко, Ю. Мороз, В. Штепа, В. Царук, В. Лубенець, В. Пальчиков, Еннун Абдельхамід (Алжир) та ін. Розробив оригінальний курс лекцій з методики гри та викладання на мідних дух. інструментах. У вид-вах Москви, Києва, Софії опубл. понад 30 навч. посібників, оригінальних творів, репертуарних зб. Автор перекладень для труби композицій *В. Косенко,* Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена,* редакцій партії труби концертів *В. Гомоляки, М. Сильванського, Ю. Щуровського,* аранжувань творів ін. композиторів. Учасник авт. концертів укр. композиторів. Вик. майстерність Б. відзначали М. Голованов, *Н. Рахлін, К. Сімеонов,* Г. Рождественський, *В. Піровов, В. Тольба, Г. Майборода, О. Климов* та ін. Твори Б. виконуються в конц. програмах музикантів Болгарії, Німеччини, Чехії, США.

Тв.: 3 концерти для труби і фп. (вид.: К., 1972, 1977, 1979); Маленька сюїта для 2-х кларнетів (вид.: К., 1968); для труби — Соната, концертні п'єси, етюди для труби (або корнета); романси для голосу з фп.

Літ. тв.: Методичні вказівки до зб. "Твори радянських композиторів для труби і фортепіано". — К., 1968; "Методика гри на трубі та щоденні вправи" (1983); Студентський камерний // Музика. — 1982. — № 1 (у співавт. з *Є. Ржановим*).

Літ.: *Посвалюк В.* Трубачи Киева — прошлое и настоящее. — К., 1988; *Його ж.* Портрет майстра: Професор М. В. Бердиєв — виконавець, композитор, педагог // Всеукр. брас-бюлетень. — 2001. — № 8; *Козак С.* Кавалерійський сурмач // Веч. Київ. — 1987. — 16 трав.

О. Литвинова

БЕРДЯЄВ Валеріан Валерійович (7.03.1885, м. Гродно, тепер Білорусь — 28.11.1956, м. Варшава, Польща) — диригент, педагог. Професор (1945). Гри на скр. навч. у Києві. 1906 закін. Лейпц. конс. (кл. скр. Г. Зітта, композиції М. Регера), диригуванням займався в А. Нікіша. 1906 дебютував як диригент в Лейпцигу і Дрездені. Від 1908 — диригент Маріїн. т-ру, з 1913 — опери Нар. дому в Петербурзі. Від 1916 — оперний, з 1918 — також симф. диригент у Харкові, 1919 — у Києві виступав з оперн. та Симф. оркестром ім. М. Лисенка. 1924—25 — гол. диригент симф. орк. Ленінгр. (тепер С.Пб.) філармонії, 8 жовт. 1926 виставою "Князь Ігор" *О. Бородіна* відкрив в Одесі Держ. укр. оперу. 1927—28 — гол. диригент Київ. т-ру опери та балету (поставив "Ніч перед Різдвом", "Казку про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова*). Викладач Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (поміж учнів — *Н. Рахлін, О. Климов*), диригент симф. концертів (у репертуарі — твори *М. Лисенка, В. Пухальського, М. Вериківського* та ін.). 1921—24 з 1930 — у Польщі: керував опер. т-рами (Варшава, Познань), філарм. орк. (Краків), викладав у вищ. навч. муз. закладах, де виховав плеяду польс. диригентів. Провадив активну гастрольну діяльність. Майстер широкої кантилени, багатої динаміки та оригінальних вик. концепцій.

Літ.: *Wiłkomirski K.* Wspomnienia. — Kraków, 1964.

І. Гамкало

К. Берденникова

М. Бердиєв

В. Бердяєв

"БЕРЕГИНЯ" — фольк. т-р-студія. Лауреат міжн. конкурсів у Йоганнесбурзі (ПАР, 1995) і Пхеньяні (Півн. Корея, 1996) Засн. 1988 у Києві. Худ. кер. М. Буравський. У репертуарі — фольк. програми "Животоки", "Щедрий вечір", "Укр. весілля", "Славні хлопці-запорожці" тощо з використанням традицій вітчизн. клас. драматургії, відтворенням нар. обрядів, молодечих забав. Часто гастролює за кордоном. При "Б." діє дит. анс.-студія "Берегинька" (кер. О. Буравська).

Літ.: *Сікорська І.* "Берегиня" і зберігає, і просвітляє // Київ. вісник. — 1994. — 5 лют.

І. Сікорська

БЕРЕГОВА Олена Миколаївна (25.05.1971, м. Київ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2000). Доцент (2005). Магістр держ. управління (2002). Закін. Київ. муз. уч-ще (1990), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1995), Укр. академію держ. управління при Президенті України (2002). Стажувалась у Карлтонському ун-ті м. Оттави (Канада), Кабінеті Міністрів України, Адміністрації Президента України. Від 1995 — працівник муз. редакції Нац. радіокомпанії України, з 1996 — начальник відділу взаємодії із ЗМІ та зв'язків із громадськістю Мін-ва культури і мистецтв України, де ініціювала запровадження інформац. моніторингу, стратег. комунікац. планування, громад. консультацій; з 2004 — проректор з творч. роботи та міжн. зв'язків НМАУ; з 2005 — докторант ІМФЕ. Досліджує сучас. укр. комп. творчість, зокр., ситуацію *постмодернізму*, нову систему ціннісних орієнтацій, через яку оновлюються напрями комп. пошуків; комунікац. технології культ. політики держави.

О. Берегова

Літ. тв.: канд. дис. "Тенденції постмодернізму в камерних творах укр. композиторів 80—90-х років XX сторіччя" (К., 2000); Постмодернізм у камерних творах українських композиторів 80—90-х років XX сторіччя. — К., 1999; Потяг до вічності // Укр. культура. — 1996. — № 4; Духовні обрії Івана Тараненка // Київ. — 1998. — № 9—10; Культура сучасної доби: проект постмодернізму // Посвіт. — К., 2000. — Вип. 1; Зміна світоглядних архетипів в останніх творах М. Скорика // Мирослав Скорик: Зб. наук. праць: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 10; Проблематика творів сучасних укр. композиторів у контексті ідей постмодернізму // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; Стильова палітра останніх камерно-інструментальних опусів Івана Карабиця // Vivere memento (Пам'ятай про життя). Статті і спогади про Івана Карабиця: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 31; Теоретичні аспекти проблеми культурної комунікації // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 13; Історичні форми комунікації в укр. культурі // Там само. — К., 2004. — Вип. 15; До визначення поняття комунікації: філософсько-культурологічні дискурси // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. — К., 2004. — Вип. 12; Комунікаційні аспекти культурної політики незалежної України // Культура і сучасність: Альманах. — К, 2004. — № 2; Композиторська школа НМАУ ім. П. І. Чайковського в світлі теорії міжкультурної комунікації // Укр. муз-во. — К., 2005. — Вип. 33; Соціокультурна комунікація: проблема комунікативної раціональності // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 16. Радіо- і телепередачі.

Ол. Шевчук

М. Береговський

БЕРЕГОВСЬКИЙ Мойсей Якович [11(23).01. 1892, с. Термахівка Київ. обл. — 12.08.1961, м. Київ] — музикознавець, фольклорист. Канд. мист-ва. (1943). Закін. 1920 Київ. конс. по кл. композиції *Б. Яворського*, кл. влч. *Ф. Мулерта*. 1922—24 навч. у Петрогр. конс., кл. композиції *М. Штейнберга*. 1928—36 — кер. Комісії з вивчення євр. фольклору, ст. наук. співр., зав. Кабінету муз. етнографії фольк. секції Ін-ту євр. пролетарської культури АН УРСР; 1936—41, 1944—49 — зав. фольк. відділу Кабінету євр. культури АН УРСР; одночасно 1937—41, 1944—48 — зав. Кабінету муз. етнографії і звукозапису та викладач Київ. конс. 1941—44 — ст. наук. співробітник, з 1947 — ст. викладач Ін-ту сусп. наук та Ін-ту мови й літератури АН УРСР. Автор праць з питань розвитку євр. фольклору на території України, Білорусі та Польщі. Брав участь в укладанні 5-томної антології євр. муз. фольклору (рукоп., 1938—46, вийшли друком Т. 2. — К., 1937 та частина Т. 5. — К., 2001); у Нац. рукоп. фондах ІМФЕ зберігаються аудіозаписи євр. нар. музики, зроблені Б. у польових експедиціях. 1992 у С.-Петербурзі відбулась І Міжн. наук. конф. з євр. музики усної традиції пам'яті Б.

Літ. тв.: Чужомовні й різномовні народні пісні євреїв України, Білорусії і Польщі // Етногр. вісник. — К., 1930. — Кн. 9; Еврейский музыкальный фольклор. — М., 1934. — Т. 1; Взаємовпливи в єврейському і українському музичному фольклорі // Рад. музика. — 1936. — № 5; Єврейська інструментальна народна музика. — К., 1937 (на івриті); Шолом Алейхем і фольклор // Бюлетень сесії відділення суспільних наук АН УРСР, присвяченої творчості класика єврейської літератури Шолом-Алейхема. — К., 1939; Еврейские народные песни. — М., 1962; Еврейская инструментальная народная музыка. — М., 1987; Измененный дорийский лад в еврейском музыкальном фольклоре. К вопросу о семантических свойствах лада // Проблемы музыкального фольклора народов СССР. — М., 1973; Пурим-шпиле: Еврейские народные музыкально-театральные представления. — К., 2001.

Літ.: *Земцовский И.* Возвращение классики музыкальной фольклористики // Муз. обозрение. — 1992. — № 22; *Його ж.* Энциклопедия еврейского фольклора: К 100-летию со дня рождения Моисея Береговского // Муз. Академия. — 1993. — № 1; *Гольдберг Р.* Лад Ahava Raba в коллекции Моисея Береговского // Там само. — 2003. — № 2.

І. Сергеєва

БЕРЕЖАН Зиновій — див. *Штокалко З. П.*

БЕРЕЖАНСЬКИЙ "БОЯН" — див. *"Боян" Бережанський.*

БЕРЕЖАНСЬКИЙ Петро Іванович (17 ст.) — півчий. Закін. Києво-Могилян. академію, де співав у хор. капелі. 1652 з групою півчих переїхав до Москви. Був півчим та переписувачем царя Олексія Михайловича. 1655 заарештований за спробу втечі з Москви. За ін. даними 1652 повернувся до Києва.

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — Ленинград. 1928. — Т. 1.

П. Маценко, Р. Савицький-мол.

БЕРЕЖНИЦЬКИЙ Богдан-Іван Теофілович (15.08.1887, м. Самбір, тепер Львів. обл. — 30.12.1965, м. Відень, Австрія) — віолончеліст. Муз. освіту здобув у Львів. конс. Галиц. муз. тов-ва та Лейпц. конс. (кл. Ю. Кленгеля, 1913). Паралельно вивчав муз-во у Львів. ун-ті. 1908—17 — соліст оркестрів у Давосі та Бод-Емеро (Німеччина), оркестру О. Недбала (Відень), концертмейстер "Volksopera" (Відень). Від 1918 — артист оркестру Львів. опери, з 1928 — концертмейстер віден. орк. "Volksopera", струн. квартета Готтесмана. Брав участь у святкових конц. імпрезах укр. громади у Відні. Від 1913 виступав із сольними концертами в Австрії, Німеччині та Галичині, найчастіше у Львові (1925, 1927—29). Разом з *В. Барвінським* і *Р. Придаткевичем* здійснив гастролі по Галичині, в 1929 з В. Барвінським виступав у Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську. До репертуару Б. увійшли твори *В. Барвінського* ("Укр. сюїта", "Варіації на укр. нар. пісню" для влч. і фп.), з якими виступав під час конц. турне по Галичині (1924, 1928), по УРСР (Харків, Київ, Дніпропетровськ, Одеса, 1928—29), у складі фп. тріо з В. Барвінським і Р. Придаткевичем — по Галичині (1929). У його репертуарі також були твори *Д. Бортнянського, В. Косенка, Н. Нижанківського, С. Борткевича, А. Гнатишина, С. Людкевича* та ін. "Лір. концерт" для влч. В. Барвінський присвятив Б. 1919—24 — професор ВМІ ім. М. Лисенка у Львові. Пізніше провадив пед. діяльність у Відні, де популяризував укр. музику.

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи : У 2 т. — Л., 1999—2000; *Його ж.* Концерт челіста Бережницького // Діло. — 1924. — № 105; *Барвінський В.* Враження з побуту на Україні // Новий час (Львів). — 1929. — Квіт.—трав.; *Гнатишин А.* // Укр. музика. — 1939. — Число 1; *Тихонюк Б.* Концертно-освітня діяльність Василя Барвінського за оцінкою львівської преси 20-х років // Укр. муз-во. — К., 1990; *Михальчишин Я.* Творча діяльність галицьких скрипалів та віолончелістів // *Його ж.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; [*Б. н.*]. Хроніка й рецензії // Укр. музика. — 1938. — Число 6; *Барик С.* Концерт В. Барвінського та Б. Бережницького у Києві // Пролетарська правда (Київ). — 1928. — 16 жовт.; *Гнатишин А.* Вінок на могилу Б. Бережницького // Укр. слово (Париж). — 1966. — 6 лют.

О. Шевчук

БЕРЕЖНИЦЬКИЙ Орест (кін. 19 — поч. 20 ст.) — співак, муз.-громад. діяч, музикознавець. Член *ЛьвіВ. "Бояна"*. Як співак брав участь у ювіл. концерті, присв. 25-річчю діяльності *І. Франка* (30 жовт. 1898).

Літ. та: Наші музики // Артистичний вісник. — 1905.

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973.

О. Шевчук

БЕРЕЗА Євген Якович (28.01.1942, м. Дніпропетровськ) — співак (лір-драм. тенор). З. а. УРСР (1982). Закін. 1971 Харків. ін-т мистецтв по кл. Ю. Кулика та О. Степанова. 1966—67 — артист *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки*, 1967—70 — диригент *Черкас. нар. хору*. 1970—71 — зав. кабінету муз. естетики Черкас. пед. ін-ту. Від 1971 — соліст *Капели бандуристів України*, з 1989 — Ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу. В репертуарі — твори укр. комп., укр. нар. пісні, романси.

В. Лупанов

БЕРЕЗЕНЕЦЬ Дометій Йосипович — див. *Йохо Д. Й.*

"БЕРЕЗЕНЬ" — біг-бітовий гурт (м. Київ). О. Авагян — гітара, Ю. Безценний — гітара, В. Кушнір — бас-гітара, В. Вітер — вокал, В. Криштафович — фп., О. Ольшанський — ударні інструменти. Існував у 2-й пол. 1960-х — 1-й пол. 1970-х. Виник 1965 у роки "хрущовської відлиги", спершу як тріо (О. Авагян, Ю. Безценний, А. Крайній) під назвою "Марія-Оранта". До складу входили студенти київ. вищ. навч. закладів — Худ. ін-ту, Ун-ту тощо. Першим в укр. *молодіжній мас. муз. культурі* виконував власний репертуар. Ініціатор і лідер "Б." — О. Авагян, автор віршів і значної частини музики (на його вірші писали також В. Криштофович,

М. Ніколаєв та ін.), позначених впливом укр. фольклору, з яким О. Авагян ознайомився під час фольк. експедицій університет. фольк. ансамблю "Веснянка". З-поміж найкращих пісень "Б." — "Либідь", "Луна", "Марія-Оранта", "Невінчане кохання", "Чумацький шлях". Незважаючи на підозріле ставлення влади до гурту "з націоналістичним ухилом", залишились аудіо- і, можливо, відеозаписи виступів "Б.".

О. Євтушенко

БЕРЕЗНИЦЬКИЙ Григорій Семенович [17(29).11.1850, с. Янишівка, нині с. Іванівка Ставищенського р-ну Київ. обл. — ?] — композитор, півчий, педагог. До 1874 співав у хорі митрополитів Філарета й Арсенія у Києві, 1874—79 — у княгині М. Демидової в її маєтку Сан-Донато побл. Флоренції (Італія), 1881—91 — учитель співу Київ. ремісничої школи, згодом зав. її пансіону. Підтримував зв'язки з *П. Демуцьким*. Автор духовної музики та хор. аранжувань.

БЕРЕЗОВА Ганна (Галина) Олексіївна [2(15).06.1909, м. С.-Петербург, Росія — 24.10.1997, м. Київ] — артистка балету, балетмейстер, педагог. З. а. УРСР (1941). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) хореогр. уч-ще (пед. А. Ваганова, 1925), оперно-реж. ф-т Ленінгр. конс. (1937). Солістка (1925—33), асистент, худ. кер. балет. трупи

Є. Береза

Г. Березова

Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-ру опери та балету (1933–37). Худ. кер. і гол. балетм. (1937–41), балетм. (1941–47) *Київ. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка*. Худ. кер. і педагог (1945–66), педагог (з 1972) Київ. хореогр. уч-ща. Викладачка Київ. ін-ту культури (1969–73), балетм.-репетитор Київ. т-ру клас. балету (1981–85). Балетм.-постановник вистав Київ. т-ру опери та балету: "Лілея" *К. Данькевича* (1940, 1-е вик. 1945), "Лебедине озеро" (1937, 1942), "Спляча красуня" (1937), "Лускунчик" (1951) *П. Чайковського*, "Бахчисарайський фонтан", "Кавказький бранець" *Б. Асаф'єва* (обидва 1938).

Літ. тв.: Класичний танець у дитячих хореографічних колективах. — К., 1977; Хореографічна робота з дошкільнятами. — К., 1982–1983. — Ч. 1–2.

М. Березовський

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Володимир Семенович (1882, Львівщина — 1956, м. Згожелець, Польща) — хор. диригент, композитор. Навч. у ВМІ ім. Лисенка у Львові. Диригент хор. тов-в у Львові (*"Бандурист"*, 1908–11, 1920–25), Перемишлі (*"Боян"*, 1911–14), Тернополі (*"Боян"*, 1931–38). Хормейстер Тероп. драм. т-ру та інспектор обл. відділу культури (1940–41). Автор хорів "Якби мені, мамо, намисто" на сл. Т. Шевченка (1923), "Баркарола" на сл. Б. Лепкого (1924), "Ой люлі, смутку" на сл. П. Карманського (1925) тощо; п'єс для фп. ("Привіт Малоросії" (1910), обр. укр. нар. пісень.

Літ.: [*Б. л.*]. Хроніка і рецензії // Укр. музика (Львів). — 1938. — № 2; *Булко Ю.* Музична культура Західної України // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Медведик П.* Діячі української культури // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI.

П. Медведик

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Левко Володимирович [23.09 (5.10).1898, м. Сміла, нині Черкас. обл. — 26.03.1960, м. Москва, РФ] — віолончеліст. З. а. РРФСР (1947). З родини музиканта. Гри на влч. навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. *Ф. Мулерта*), Київ. конс. (кл. *Й. Пресса*, 1920), представників відомої влч. школи К. Давидова. Від 1920 — у Москві: віолончеліст Держ. квартету Муз. відділу Наркомпроса, концертмейстер Персимфансу (1922–32), оркестру Великого т-ру (1923–32), Держ. симф. оркестру СРСР (з 1936). 1-й вик-ць Концерту для влч. з орк. *С. Прокоф'єва* (1938). Як соліст відзначався співучістю, виразністю, ліричністю виконання.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. Русская классическая виолончельная школа (1860–1917). — М., 1965. — Кн. 3.

В. Сумарокова

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Максим Созонтович [16(27).10.1745(?), м. Глухів, тепер Сум. обл. — 22.03 (2.04).1777, м. С.-Петербург, Росія] — композитор, співак (тенор). Один з основоположників укр. комп. школи. Академік Болонської філарм. академії. Автор перших нині відомих укр. творів у різних жанрах: *опер*, інстр. *ансамблів*, циклічних *хор. концертів*.

Перші муз. враження Б. пов'язані з мист. життям Глухова (діяльність *Глухів. співацької школи*, виступи капели *К. Розумовського*, виконання хорів *А. Рачинського*). Навч. у *Києво-Могилян. академії*, де вдосконалювався в мистецтві кантового та *партесного співу*, написав перші твори для хору. 1758 призначений півчим капели вел. князя Петра Федоровича в Оранієнбаумі (тепер м. Ломоносов Ленінгр. обл.). Тут брав уроки співу в італ. співачки Н. Гарані, виступав в Оранієнбаумі у провідних оперних партіях італ. композиторів *Ф. Арайї* ("Олександр в Індії", 1759) і В. Манфредіні ("Семіраміда пізнана", 1760). Від 1762 — співак придв. Італ. капели, де виступав разом з *Є. Білоградською* та *Г. Марцинкевичем*. 1763 Б. одружився з "фігуранткою" (артистка кордебалету) тієї самої Італ. капели Францинією Ібершер. У 1760-х навч. у С.Пб. композиції в італ. комп. Ф. Цопліса і першим зі слов'ян. композиторів почав писати хор. духовні концерти в новому класицистському стилі. 1769 був направлений за кордон для завершення навчання держ. коштом. 1770 брав уроки композиції у видатного теоретика та історика музики падре *Дж. Б. Мартіні* в Болоньї (одночасно з В. А. Моцартом). 1771 витримав іспит у Болон. філармон. академії на звання академіка-композитора (разом з відомим чес. композитором Й. Мислівечеком) і став членом Болон. філармон. тов-ва. 1772 написав Сонату для скр. і чембало (м. Піза), а 1773 — оперу "Демофонт" (лібр. П. Метастазіо, пост. у м. Ліворно) — перші відомі вітчизн. зразки інстр.-ансамблевого та оперного жанрів. На думку окремих дослідників, до цього періоду належать також 2 клавірні сонати, "Літургія" (у 8-ми ч.), деякі причастні вірші та хор. концерти. 1773 Б. повернувся до Петербурга. Придв. кола недоброзичливо поставились до нього, і до кінця життя композитор не мав посади, що відповідала б його освіті й майстерності. Як свідчать документи, в останній період життя Б. майже не одержував платні. Не здійснився й проект призначення Б. директором Катеринослав. (тепер Дніпропетровськ) муз. академії. Доведений до відчаю принизливим становищем і матеріальною скрутою, Б. наклав на себе руки. Його 2-а дружина Надія Матвіївна (дів. прізв. невідоме) пережила чоловіка на кілька місяців (померла 1778 на 27-у році життя й похов. на Волковському кладовищі С.Пб.).

Твори Б. позначені глибоким драматизмом, тонким відчуттям гармонії та ладового колориту, високим рівнем володіння поліфон. технікою. Уміло використовуючи інтенсивний внутрішній гармонічний рух, вільне застосування поліфон. протиставлень, напружене протистояння частин форми, Б. досягає високого рівня образної драматизації.

Вперше у вітчизн. практиці у комп. творчості прозвучали мотиви високого гуманіст. пафосу, протесту проти сваволі, неприйняття зла та утвердження ідеї справедливості. Естетика музики Б., що випливає з класицистичних понять і багато в чому збігається з творчими засадами В. А. Моцарта, водночас провіщає естет. принципи *Л. Бетховена*. Б. можна вважати композитором перехідного періоду від барокових

форм до класицистських естет. принципів: муз. мова та стиліст. прийоми, з одного боку, наближають їх до ранньокласицистичного європ. мистецтва, з другого — орієнтовані на виражальні засоби укр. профес. хор. музики барокового типу. І хоча в його творчості утверджувався новий класичний тип хор. концерту, на ній позначилися суперечливі стиліст. впливи, що не дозволяє однозначно трактувати приналежність Б. до певної стиліст. школи. З іншого боку, творчість Б., вперше в історії слов'ян. музичної культури, має яскраво виражений авторський почерк, що дозволяє вирізняти його особисту творчу манеру.

В історію укр. муз. культури Б. увійшов передусім як автор циклічних (багаточастинних) хор. духовних концертів *a cappella*, де він узагальнив дотихчасові надбання зах.-європ. та вітчизн. хор. музики. Структурні принципи хор. концертів Б. були розвинені *Д. Бортнянським*, *С. Дегтярьовим*, а драматизація його музики вплинула на творчість *А. Веделя* й *С. Давидова*. Найяскравіший з творів Б., де втілилися його світоглядні й естет. принципи, — хор. 4-част. концерт "Не отвержи мене во время старости" (4-голос.).

Значна частина творчої спадщини Б. тривалий час вважалася загубленою. Муз. дослідники Ю. Келдиш, М. Рицарєва, *М. Степаненко*, А. Полехін, *М. Юрченко*, заруб. дослідники Ф. Фетіс (19 ст.), А. Моозер (20 ст.) та ін. віднайшли й реставрували ряд творів композитора. Проте значна частина його надбання й досі відома лише з назв. Існують проблеми з атрибуцією творів. До 1917 хор. твори Б. входили до репертуару провідних колективів (у т. ч. Петерб. *Придв. спів. капели*). Тоді ж було записано на грамплатівки концерт "Не отвержи мене..." та "Вірую" з Літургії. Наприкінці 20 — на поч. 21 ст. твори Б. виконують Рос. акад. хор. капела ім. О. Юрлова (Москва), Держ. акад. хор. капела ім. М. Глінки (С.Пб., див. — *Придв. спів. капела*), акад. капели України "*Думка*", "*Трембіта*"; "*Київ*", "*Відродження*" та багато ін. 1818 вперше було видруковано хор. концерт Б. "Не отвержи мене...". У 19 — на поч. 20 ст. вийшли друком 4 причастні вірші, хор. концерт "Господь воцарися", Літургія (перекладення для чол. складу) та окремо "Вірую". В наш час нотні видання творів Б. поповнилися друком віднайдених хор. творів (6 причастних віршів, концерт "Бог ста в сонмі Богов"), скр. сонати та 4-х арій з опери "Демофонт". Поміж щойно віднайдених та ненадрук. творів 3 клавірні сонати, симфонія *C-dur*, хор. концерти: 4-голос. "Слава во вишніх Богу" (*D-dur*) та 2-хорний "Тобі Бога хвалим"(*G-dur*).

В Україні різні аспекти життя і творчості Б. вивчали *О. Бенч*, *К. Берденникова*, *Є. Болховітінов*, *М. Боровик*, І. Гамова, *Н. Герасимова-Персидська*, *М. Гордійчук*, Г. Гостєва, О. Зелінський, *Т. Золозова*, *Л. Івченко*, Б. Кац, *В. Кузик*, *С. Лісецький*, *О. Лиховид*, О. Москалець, А. Полехін, *І. Пясковський*, М. Степаненко, *Ю. Чекан*, *М. Юрченко* (1-й і поки що єдиний автор канд. дис. про Б.) та ін. З-поміж представників укр. зах. діаспори — *Д. Антонович*, *В. Витвицький* та *П. Маценко*; в Росії — В. Аскоченський, П. Беліков, Ю. Келдиш, Є. Левашов, М. Рицарєва, Л. Федоровська, В. Чернушенко та ін.

Про Б. О. Рибников написав муз. драму "Оперный дом" (2000). На честь 250-річчя Б. 1996 відбувся ювілейний всеукр. муз. фестиваль і наук. конф. "Максим Березовський та музична культура 18 ст."(Київ; Чернігів; Глухів), у Глухові було відкрито пам'ятник Б. і Д. Бортнянському. 2005 пройшла Всеукр. хор. асамблея, відповідно концерти у Києві, Чернігові та Глухові, наук. конф. У Росії віднайдено забуту п'єсу П. Смирнова "Максим Созонтович Березовский". В Україні 2006 розпочато зйомки т/серіалу про Б.

Тв.: опера "Демофонт" (1773); хор. концерти — Бог ста в сонмі Богов (4-голос.), В началех Ти, Господи, землю основал (4-голос. [?]), Внемліте, людіє мої (8-голос.), Всі язици восплещите руками (4-голос.), Вскую мя отринул єси (?-голос.), Господи, силою Твоею (4-голос.), Господь воцарися (4-голос.), Да воскреснет Бог (4-голос. [?]), Доколі, Господи, забудеши мя (4-голос. [?]), Милость і суд воспою (4-голос.), Не імами іния помощи (4-голос.), Не отвержи мене во время старости (на 4 голоси і на 8 голосів), Нині сили небесния (?-голос.), Отригну серце моє (4-голос.), Прийдіте і видите (4-голос.), Слава во вишніх Богу (4-голос.), Суди, Господи, обидящії мя (4-голос.), Тобі Бога хвалим (3 варіанти на 4 голоси [два — *C-dur*, один — *G-dur*]), Услиши сія всі язици (8-голос.), Das Vaterunser (4-голос. [?]); причастні вірші на 4 голоси — Блажені яже ізбрал, В память вічную, Вкусіте і видите, Во всю землю, Всі язици восплещите руками [?], Знаменася на нас, Радуйтеся, праведнії, Творяй ангели своя духи, Хваліте Господа з небес — № 1, Хваліте Господа з небес — № 2, Хваліте Господа з небес — № 3, Чашу спасенія; на 8 голосів — Вкусіте і видите; Літургія (у 8-и ч. на 4 голоси); Херувимська; інстр. твори — Симфонія *C-dur*; Соната для скр. і клавесина (чембало); 3 клавірні сонати. Опубл.: Das Vaterunser fur vier Singstimmen gesetzt von Beresowsky. — Leipzig, [1912]; Чотири причасних в перекладі на чоловічий чотириголосий хор. — Л., 1938; Соната для скрипки и чембало / Публ., расшифр. и ред. *М. Степаненко*. — К., 1983; Арії з опери "Демофонт" / Заг. ред. *В. Белякова*, *М. Юрченко*, вст. ст. *М. Юрченко*. — К., 1988; Хоровые произведения / Сост., ред. и вст. статьи *М. Юрченко*. — К., 1989; Хорові духовні твори // Антологія української духовної музики / Упор. та спец. редакція *М. Юрченко*. — К., 1998; Літургія / Ред. *М. Гобдич*. — К., 2000.

Дискогр.: CD — "Українська духовна музика XVIII сторіччя. *Максим Березовський*". Камерний хор української музики "Відродження". Диригент Мстислав Юрченко CDK — 301009, 1993 (2-е вид.: *Maksym Berezovsky*, Ukrainian Sacred Music. Vol. 1. Vidrodzhennya Chamber Choir. Mstyslav Yurchenko. 2001 CLAUDIO RECORDS LTD U.K. BN10 8PU); "*М. Березовський*. Укр. дух. музика XVIII ст.". Одес. камерн. хор. SONORA, 1996; "*Максим Березовський*. Духовні твори". Камерний хор "Київ". CCK 013 2001 Камерний хор "Київ".

Літ.: *Лебедев Н.* Березовский и Бортнянский как композиторы церк. пения. — С.Пб., 1832; *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академией. — К., 1856. — Ч. 2; *Штелин Я.* Музыка и балет в России XVIII века. — Ленинград, 1935; *Маценко П.* Дмитро Степанович Бортнянський. Максим Со-

М. Березовський

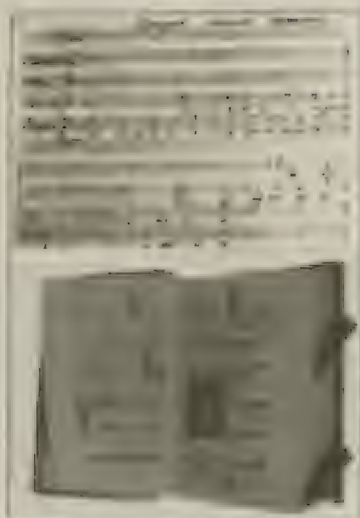

Фрагмент творів Мих. Березовського у Ірмологіоні 1700 р.

О. Березовський

О. Берест

зонтович Березовський. — Вінніпег, 1951; *Витвицький В.* Максим Березовський: Життя і творчість. — Джерсі Сіті, 1974, перевид. — Львів, 1994; *Рыцарева М.* Композитор М. С. Березовский: Жизнь и творчество. — Ленинград, 1983. Матеріали наук. конф. в рамках Всеукраїнського музичного фестивалю, присв. 250-річчю від дня нар. Максима Березовського. — К., 1995 (рукоп.); *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью Йорк, 1998. — Ч. 2; Матеріали наук. конф. в рамках Всеукр. Хор. асамблеї до 260-річчя від дня нар. Максима Березовського. — К., 2005 (рукоп.); *Болховитинов Е.* Новый опыт исторического словаря о российских писателях // Друг просвещения. — 1805. — № 6; *Воротников П.* Березовский и Галуппи // Библиотека для чтения. — 1851. — № 2; *Келдыш Ю.* Неизвестная опера рус. композитора ("Демофонт" М. Березовского) // СМ. — 1966. — № 12; *Боровик М.* Максим Березовський // НТЕ. — 1970. — № 5; *Степаненко М.* Скрипичная соната Максима Березовского // СМ. — 1984. — № 1; *Його ж.* Соната для скрипки і чембало Максима Березовського // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1; *Левашев Е., Полехин А.* М. С. Березовский // История русской музыки. — М., 1985. — Т. 3. — Ч. 2; *Юрченко М.* Загадки однієї біографії // Музика. — 1983. — № 4; *Його ж.* Неизвестный автограф Максима Березовского // Муз. жизнь. — 1988. — № 5; *Його ж.* Итальянские письма о Максиме Березовском // Памятники культуры: Новые открытия. — М., 1991; *Його ж.* Невідомий концерт Максима Березовського // Музика. — 1995. — № 5; *Бенч О.* Максим Березовський і співоча традиція українців // Укр. Світ. — 1993. — № 7—17; *Івченко Л.* Таємниця симфонії сеньора Березольо // Музика. — 1996. — № 1; *Її ж.* Там само. — 2001. — № 4—5; *Москалець О.* Чи був Березольо Березовським? // Веч. Київ. — 1996. — 19 квіт.

М. Юрченко

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Михайло (18 ст., ймовірно, Новгород-Сіверщина, тепер Черніг. обл.) — муз. теоретик і композитор. Автор *партесних концертів*, підручника з партесної композиції, де розвинуто пед. і теор. принципи *М. Дилецького*. У 1-й частині — "Букварі" — викладено основи муз. теорії і сольмізації, у 2-й — "Граматиці" — система композиційних правил.

Літ.: *Цалай-Якименко О.* Музикознавство і педагогіка // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Її ж.* Київська школа музики XVII ст. — К.; Л.; Полтава, 2002.

А. Мухо

БЕРЕЗОВСЬКИЙ Орест Іванович [6.12.1909, с. П'ядики Коломийського пов., тепер Івано-Фр. обл. — 12.11.1996, м. Львів] — віолончеліст, педагог. Закін. філію ВМІ ім. М. Лисенка в Коломиї (1931). Гри на влч. навч. у І. Павлюка; 1931—38 — у ВМІ у Львові, кл. *П. Пшенички*. Працював в оркестрах Львів. опери, філармонії, викладав у муз. школах Львова — ССМШ (поміж учнів *О. Геринович*) та ДМШ. Організатор струн. квартету у Львові (*В. Цісик* — 1-а скрипка, Р. Согор — 2-а скрипка, Б. Задорожний — альт, Б. — влч.). У репертуарі квартету були кам. твори зах.-європ. і укр. композиторів. Виконувались також і фл. квінтети за участю піаністки І. Николишин. Дружба з родиною *В. Барвінського* була однією з причин його заслання 1950 на вічне поселення до Сибіру (Красноярський край). Викладач кл. влч. ДМШ м. Ачинськ. Після реабілітації 1966 повернувся до Львова, де працював до виходу на пенсію в оркестрі Львів. т-ру опери та балету віолончелістом (1969). У родині зберігся портрет Б. роботи Я. Музики.

Літ. тв.: Після років забуття (Спогади про Б. Кудрика) // Музика. — 1990. — № 2; Спогади про В. Барвінського та С. Людкевича (рукоп.).

Літ.: *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. 1941—44. — Л., 1996; *Беляєва М., Якименко Н.* Концертне життя // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5.

Б. Фільц

БЕРЕСТ Олекса (справж. прізв. — Морозов Олександр Юрійович) (14.08.1962, м. Київ) — естр. співак, автор пісень. З. а. України (1999). Лауреат фест. "*Слов'янський базар*" (Вітебськ, 1992), "*Пісенний вернісаж*" (Київ, 1997). Закін. Київ. ін-т культури (1984). Працював у Київ. філармонії (1986—89); 1989—2002 — співак і муз. кер. конц.-творчої організації "Київщина". Від 2002 — викладач естр. співу в Київ. обл. уч-щі культури та мистецтв. Має відеофільми "Зустріч у Львові" (телекомпанія "Міст", 1993), "Олекса Берест" (УТ-1, 1994).

Дискогр.: аудіокасети — "Краса" (1993), "Моєму серцю волі дай" (1994).

Літ.: [*Б. п.*]. А вдома він слухає тишу // Україна молода. — 1999. — 27 квіт.

М. Краснитський

БЕРЗОН Ася Овсіївна (15.06.1917, м. Одеса — 25.09.1985, там само) — композиторка, педагог. Член СКУ (до 1960). Закін. Одес. конс. (1938, кл. *П. Молчанова*). 1938—41 та з 1944 — викладачка теор. дисциплін в Одес. ССМШ.

Тв.: Симфонія (1938), Скерцо (1938), Вірм. сюїта для малого симф. орк. (1943); Чотири осетинські танці для орк. нар. інстр. (1942); три сонати (1947, 1949 — дві), 10 прелюдій, дит. п'єси для фп., романси, п'ять пісень на сл. Т. Шевченка (1946), пісні, обр. вірм. нар. пісень.

А. Мухо

БЕРИНДА Памво (світське ім'я — Павло) [між 1555—60, Самбірщина, ймовірно с. Чайковичі, нині Самбірського р-ну Львів. обл. — 13(23).07. 1632, м. Київ] — письменник, лексикограф, педагог, гравер, друкар, перекладач. Належав до гуртка Балабанів. Працював книгодрукарем у Стрятинській (1597—1605), Крилоській (1606—08) друкарнях. В "Євангелії учительнім" (Крилос, 1606) уперше в Україні запровадив сюжетні ілюстрації. Активний діяч Львів. братства. Працював у друкарні й Братській школі (1613—19). Прийняв постриг у Львів. період життя. Бл. 1616 Б. було запрошено до Києва для участі у підготовці видання "Анфологіона" (автор передмови), а восени 1619 він разом із сином Лукашем і С. Бериндою (ймовірно, братом) назавжди оселився в Києво-Печерській лаврі, де виконував роботу редактора, перекладача, друкаря, гравера, згодом — гол. друкар і завідувач Києво-Печерської друкарні. Можливо, викладав у Київ. братській школі. У 1620-х брав участь у виданні капітальних лаврських друків. Найвизначніша наук. праця Б. — "Лексіконъ славенороскій и именъ тлъкованіе" (Київ, 1627),

де з церк.-слов'ян. мови, перекладено українською або витлумачено бл. 7 тис. слів (зокр. муз. термінів, як-от: кімвал — цимбал для граньа, ліра — скрипица, тимпан — бубен, глас — голос, пhніє — гімн, спhваньє тощо). "Лексикон" відіграв велику роль в унормуванні церк.-слов'ян. і староукр. мов. Він використовувався як посібник для вивчення церк.-слов'ян. мови у школах 17—18 ст., був джерелом багатьох вітчизн. і зарубіжн. словників. 1616 Б. видав у Львові свою книгу "На Рождество... вірші для утіхи православним християнам", куди включив до відомого вже в Україні жанру декламації елементи драм. вистави (супровід декламування діями та співом, певний театр. реквізит). Не випадково його вважають одним із зачинателів *шкільної драми*.

Літ. тв.: [Вірші] // Українська поезія кінця XVI — початку XVII ст. — К., 1968; Лексикон словенороський Памви Беринди / Публікація, вступна стаття *В. Німчука*. — К., 1961; [Факсиміле перевидруку 1627].

Літ.: *Житецкий П.* Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII в. — К., 1889; *Запаско Я.* Мистецтво книги на Україні в XVI—XVII ст. — Л., 1971; *Німчук В.* Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською. — К., 1980; *Степовик Д.* Українська графіка XVII—XVIII століть: Еволюція образної системи. — К., 1982; *Веселовська З.* Український наголос у "Лексиконі" П. Беринди // Записки історично-філологічного відділу ВАН. — К., 1929. — Кн. 21—22; *Коляда Г.* Памво Берында — архетипограф // Книга: Исследования и материалы. — М., 1964. — Сб. 9; *Ощуркевич Л.* Памво Берында и первые иллюстрированные издания на Украине // Народная культура и фольклор в России XVII—XIX вв. — М., 1976; *Колосова В.* Із спостережень над поетичною спадщиною Памва Беринди // Рад. літ-во. — 1978. — № 8; *Правдюк О.* Фольклористика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Yasinovskyj I.* Musical terminology of Greek origin in the 'Lexicon' by Pamvo Berynda // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1994. — Vol. X.

Б. Фільц

БЕРКОВИЧ Ісаак (Ісай) Якович [15(28).12.1902, м. Київ — 5.01.1972, там само] — композитор, піаніст, педагог. Член СКУ. Закін. 1925 Київ. конс. (кл. фп. *В. Пухальського*, кл. композиції *Б. Лятошинського*). Від 1922 викладав фп. у Києві — ДМШ № 6 (до 1930), муз. уч-щі (1925—41, 1944—50), 1928—41 — одночасно у вечірній конс., 1942—43 — у ДМШ № 3 м. Бухари, 1943—44 — у м. Самарканді (Узбекистан). Від 1952 — викладач Київ. конс., доцент (1947), професор (1969). Автор "Школи гри на фортепіано" (1960).

Тв.: Концерти для фп. з орк. (1961, 1963, 1967); Фп. тріо (1928); 2 сонати для фп. (1963); Варіації на нар. теми (1963); 24 прелюдії (1965), Варіації на тему Паганіні (1967); 35 етюдів (1950); ансамблі (2 зошити — 1962, 1966) тощо; Сюїта для орк. нар. інстр. (1964), п'єси для скр., влч., домри; романси, пісні для дітей.

Літ.: *Тимофєєв В.* Український радянський фортепіанний концерт. — К., 1972; *Олійник О.* Українська радянська фортепіанна музика для дітей. — К., 1979.

А. Муха

БЕРКОВСЬКА Марія Борисівна (1880, м. Ромни, тепер Сум. обл. — після 1950, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — піаністка, педагог. Поч. освіту здобула в Ромнах. Закін. Віден. муз. академію (Австрія, 1909), де й розпочала вик. діяльність. Виступала з концертами в Ромнах, Полтаві, Ленінграді та ін. містах. У 1910—20-х — викладачка гри на фп. Полтав. муз. уч-ща, в концертах якого виконувала як сольні, так і анс. партії. Від 1920 жила в Ленінграді, де провадила конц. і пед. діяльність. Поміж її учнів — *С. Шевченко*.

Літ.: *Шевченко С.* З історії піанізму на Полтавщині // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

БЕРЛІЗОВА Ірина Володимирівна (29.03.1963, м. Одеса) — співачка. З. а. України (1997). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1988, 1-а премія), Міжн. конкурсу вокалістів у Празі (1989, 2-а премія). Закін. Одес. конс. (1989) та аспірантуру-стажування (1997) по кл. вокалу Н. Войцехівської. Від 1988 — солістка Одес. т-ру опери та балету. Солістка Т-ру опери та балету м. Констанца (Румунія). Брала участь у Днях культури України в Москві (1997), телепрограмах "Classic-прем'єр", "Зірки української опери", Міжн. фестивалі оперного мистецтва "Золота корона" (Одеса). У серп. 1997 співала в Римі на прийомі у Папи Римського. Гастролювала у Фінляндії, Чехії, Словаччині, Болгарії, Румунії, Франції, Іспанії, Бельгії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Лівані, Польщі. Записала 4 CD.

Партії: Наталка ("Наталка-Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Агнеса ("Орлеанська діва" П. Чайковського), Ксенія ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Віолетта, Джильда, Оскар ("Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Кароліна ("Таємний шлюб" Д. Чімарози), Адіна ("Любовний напій" Г. Доніцетті), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні) та ін.

Літ.: *Гудыма М.* Вечер в солнечных тонах // Веч. Одесса. — 1993. — 21 окт.; *Имас С.* Пора нам в оперу скорей // Там само. — 1995. — 3 янв.; *Науменко Е.* Бог меня хранит // Юг (Одесса). — 1998. — 3 февр.; *Огренич Н.* Голос хрустальный // Там само. — 3 сент.; *Фуки Л.* Столько оперных звёзд сразу // Там само. — 1998. — 30 сент.

О. Кушнірук

БЕРНАНДТ (псевд. Б. Гр., Б. Осипов, Г. Б., Гр. Б., Ф. Ч., Селянський та ін.) Григорій Борисович [8(21).04.1905, м. Вільно, нині Вільнюс, Литва — 23.11.1978, м. Москва, РФ] — рос. музикознавець. Навч. у Моск. (1922—24, 1929—31) та Ленінгр. (тепер С.-Петерб., 1925—29) конс. по кл. скрипки. Закін. істор.-теор. ф-т Моск. конс. (1933). Викладач Свердл. (нині Єкатеринб., 1934—36), Ростов. (1936—38), Моск. ім. Гнєсіних (1938—40) муз. уч-щ. 1948—50 — зав. відділу ж. "Советская музыка". Від 1957 — член редколегії зб. "Музыкальное наследство". Автор біо-бібліогр. першого і донині єдиного 4-томного словника муз. критиків та осіб, які

П. Беринда

І. Беркович

І. Берлізова

писали про музику в Рос. імперії та СРСР (М., 1971, у співавт. з *І. Ямпольським*), де подано відомості про числ. діячів укр. муз. культури та осіб, котрі зробили в неї певний внесок. Автор ряду статей про діячів укр. культури, зокр. "Гулак-Артемовский и его русские связи" (Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1951, у співавт. з *І. Ямпольським*).

Літ.: [*Б. п.*]. Бернандт Г. Б.: Памяти ушедших // СМ. — 1979. — № 4.

І. Сікорська

БЕРНАРД Матвій Іванович [1794, м. Мітава, нині м. Елгава, Латвія — 27.04(9.05).1871, м. Петербург, нині С.-Петербург, РФ] — рос. муз. видавець, композитор, педагог, піаніст. Учень Дж. Фільда. 1816—22 — капельмейстер оркестру в маєтку П. Потоцького в с. Михнівці (нині с. Немовичі Рівн. обл.), де записував укр. нар. пісні. Від 1822 — у Петербурзі, де розпочав діяльність нотовидавця. Його нотовидавн. і нототоргівельна фірма існувала 1829—85 (після смерті її очолив син — М. Бернард). У сер. 19 ст. вид-во Б. і його муз. магазин стали центром нотної торгівлі Росії. Б. уперше випустив деякі романси *М. Глінки, О. Даргомижського*, фп. твори *Ант. Рубінштейна*, романси й пісні *О. Аляб'єва*, О. Гурильова. Для укр. культури вел. цінність мали видані ним зб. "Сто малороссийских народных песен" *А. Єдлічки* (1857, 1861, 1869), аранжованих 1870 Б. для фп.; дві зб. *С. Карпенка* "Жаворонок киевских полей" (1862) і "Васильковский соловей Киевской Украины" (1864), фп. варіації *О. Лизогуба*, ряд романсів і пісень *П. Сокальського*, зб. "30 фортепианных пьес" *В. Золотарьова*. Упор. і 1847 видав "Песни русского народа" (4-й розд. — "Песни малоссийские"), а 1863 перевидав у власній обробці для голосу і фп. Б. — автор опери "Ольга, дочь изгнанника" (на сюжет війни 1812), числ. романсів, фп. п'єс. Широковідомими були його зб. для дітей "Дитя-пианист" і "Дитя-певец".

Н. Бернацький

М. Бернес

Літ.: *Вольман Б.* Издательская фирма М. Бернарда и музыкальный журнал "Нувеллист" // Вольман Б. Русские нотные издания XIX — нач. XX века. — Ленинград, 1970. — Ч. 2; *Олійник Л.* Матвій Бернард в контексті української музичної культури // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення: Зб. статей. — К., 1998.

О. Олійник

БЕРНАЦЬКИЙ (Biernacki) Міхал Мар'ян (24.09.1855, м. Люблін, Польща — 18.05.1936, м. Варшава, Польща) — польс. композитор, хор. диригент, віолончеліст, педагог, муз.-громад. діяч. Автор переважно симф., кам.-інстр. та хор. творів, підручника "Основи музики". Його муз. твори здобували нагороди на конкурсах у Брюсселі, Песаро, Варшаві, Кракові та Львові ("Pieśc zbójecka"). 1880—97 — директор Муз. тов-ва в Станіславові (тепер Івано-Франківськ).

А. Калениченко

БЕРНАЦЬКИЙ (Biernacki) Никодим (1826, м. Тернопіль — 6.05.1892, м. Сянік, тепер Санок, Польща) — скрипаль, композитор, педагог. Навч. у батька О. Бернацького, згодом у капельмейстера Тоніні в с. Чорний острів (тепер смт. Хмельн. обл.), пізніше в Лейпц. конс. у Ф. Давіда, по кл. фп. та композиції. Працював в оркестрах: з 1841 — артист військ. оркестру в Чернівцях, потім — опери в Лейпцигу, згодом концертмейстер Львів. т-ру Скарбека, 1851—55 — Варшав. опери. Після 1863 в результаті репресій проти учасників польс. січн. повстання змушений був переїхати з Познаня до Хирова, де працював учителем музики в місц. єзуїт. пансіоні. Як соліст виступав з концертами у Львові (1847, 1858 — останній раз із *А. Зажицьким*), Києві, Харкові, Житомирі та ін. містах України, у Парижі (1857), Лейпцигу (Ґевандгауз), Варшаві, Кракові, Познані, а також у Швеції, Мексиці та ін. країнах. Б. присвятили вірші польс. поети Ц. Норвід і М. Романовський. Б. — автор скр. *думок, коломийки, тропака*, "Веселих руських", обробок укр., у т. ч. галиц. нар. пісень (загублено).

Тв.: для фп. квартету — 3 фантазії на теми швед. пісень і танців; для скр. і фп. — фантазії на теми з опер "Сновида" ("Lunatyczka"), "Марко Спада" та ін., на теми румун. пісень, "Вінок сільських пісень ("Wieniec pieśni gminnych"), Конц. полонез "Ян III", Конц. мазурка, Краков'як, "Спогад про Петергоф" ("Souvenir de Peterhof"); мотети, кам.-вок. тв. (на сл. В. Вольського), пісні.

А. Калениченко, А. Муха

БЕРНДТ Оттомар Вільгельмович (1.07.1896, м. Рівне — 1943, м. Харків) — композитор, піаніст, педагог. Німець за походженням. Член СКУ. Закін. Харків. конс. по кл. фп. і композиції, був її педагогом, професором. У 1920-х — концертмейстер капели "ДУХ", у 1930-х — муз. редактор муз. вид-ва. Загинув під час примусової евакуації гітлерівцями жителів Харкова.

Тв.: "Чотири пісні ашуга", Скерцо для симф. орх., Концерт для фп. з орк., Сюїта на нар. теми крим. татар, пед. п'єси для фп. (1940—41), Сюїта, лір. п'єси для скр. з фп.; хор. "Псалом залізу", кантата, мас. пісні, дит. пісні, обр. нар. пісень та ін.

А. Муха

БЕРНЕС (справж. прізв. — Нейман) Марк Наумович [8(21).09.1911, м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — 17.08.1969, м. Москва, РФ] — кіноактор, естр. співак. Н. а. РРФСР (1965). Закін. театр. курси в Харкові, працював у Харків. драм. т-рі (1925—28). Зіграв ряд ролей у кіно, зокр. у фільмах, поставл. на Київ. кіностудії ім. О. Довженка: інженер Пєтухов ("Большая жизнь", 1-а й 2-а серії, 1939, 1958; реж. Л. Луков), льотчик Сергій Кожухарьов ("Истребители", 1939), матрос Чмига ("Третий удар", 1948), Косарєв ("Тарас Шевченко", 1951; реж. І. Савченко), корабельний лікар ("Максимка", 1952; реж. В. Браун). Поміж ін. ролей — Умар Магомет ("Далеко от Москвы", 1950, Сталінська премія, 1951). Характеристику багатьох кіногероїв Б. часто доповнювали лір. пісні, які актор, не маючи вок. даних, виконував з особливою щирістю і проникливістю, зокр., пісні "Темная ночь" і "Шаланды полные кефали" з к/ф "Два бойца", 1943 — остання стала одним з муз. символів Одеси, "В далекий край товарищ улетает" з к/ф

"Истребители" тощо. Від 1950 виступав також на естраді, виконуючи т. зв. "акторську пісню" (напр., "Журавли" *Я. Френкеля*).

Літ.: *Рыбаков Л.* Марк Бернес. — М., 1976; Марк Бернес / Сост. *Л. Бернес-Бодрова*. — М., 1981 (рец.: *Эшпай А.* Певец своего времени // Книжное обозрение. — 1981. — 7 авг.); *Щербина Т.* "Всем вам, кого оставил на земле" // Сов. эстрада и цирк. — 1979. — № 8; *Єфименко О.* Марко Бернес // Новини кіноекрану. — 1980. — № 5; *Френкель Я.* Добрый волшебник // Сов. эстрада и цирк. — 1981. — № 10; *Його ж.* В исполнении Бернеса // Сов. экран. — 1982. — № 1; *Деревенко Г., Парфенюк Е.* "Я люблю тебя, жизнь" // Комс. знамя. — 1981. — 20 сент.; *Гердт З.* "Ну что сказать, мой старый друг...": К 70-летию Марка Бернеса // Сов. культура. — 1981. — 2 окт.

Г. Самойленко

БЕРНИК Олександр (21.02.1912 — 1978) — хор. диригент, педагог. 1933 закін. Мангеттенський ун-т (Нью-Йорк). Доктор музикології. 1933—76 — викладач "Ліман коледж" (Гантер), керівник хору укр. церкви св. Юра (Нью-Йорк), духовної семінарії (Стемфорд). 1972—74 — диригент хору "Думка" в Нью-Йорку.

І. Гамкало

БЕРНСТАЙН (Bernstein) Леонард (25.08.1918, м. Лоренс, шт. Массачусетс, США, за ін. відом. в Україні, побл. Києва — 14.10.1990, м. Нью-Йорк, США) — амер. композитор, диригент, піаніст. Навч. у Гарвард. ун-ті (кл. композиції В. Пістона та Е. Гілла, кл. фп. Х. Коутса та Г. Гебхарда), 1939—41 — в Муз. ін-ті Кертіс, Філадельфія у Ф. Рейнера (диригування), Р. Томпсона (інструментування), І. Венгерової (фп.). 1942 — асистент С. Кусевицького у Беркшир. муз. центрі; 1943—49 — диригент Нью-Йорк. філарм. оркестру (після Л. Стоковського); 1958—69 — гол. диригент з цим колективом гастролював у СРСР, у т. ч. — Києві, 1959). Познайомився й зав'язав дружні стосунки з Ю. Тимошенком (Тарапунькою), листувався з ним упродовж кількох років. 1951—56 — викладач ун-ту м. Брандайс, США. Б. автор багатьох муз.-сцен. (мюзикл "Вестсайдська історія", 1957), симф., вок. та інстр. творів, де представлено широку панораму муз. образів та інтонац. сфер, від давньоєвр. мотивів (симф. "Еремія", ораторія "Кадиш") до новітніх джаз. звучань. Поміж числ. зразків кіномузики Б. вирізняється музика до к/ф "Тарас Бульба" (1962), де відчутні сх.-слов'ян., зокр. укр. інтонації. 1954—61 виступав по Амер. ТБ з циклом бесід про музику, що увійшли до кн. "The Joy of Music" (1959) та "The Infinite Variety of Music" (1966), деякі опубл. у кн. "Музыка всем" (М., 1978).

Літ.: *Слободенко О.* Дарований людям сміх. — К., 1979; *Ewen D.* Leonard Bernstein. — New-York, 1960; *Briggs J.* Leonard Bernstein the Man, His Work and His World. New-York, 1961; Mayers Taschen Lexicon Music. — Wien; Zürich, 1984. — B. 1.

В. Кузик

БЕРТОЛЬД (Behrtold) Карл Фрідрих Теодор (28.04.1822, м. Дрезден, Німеччина — 15.02.1885, Німеччина) — піаніст, органіст, диригент, композитор. За походженням німець. Учень Й. Шнейдера, Ю. Отто та Райзігера. 1840—49 жив на Полтавщині, в Ніжині, Харкові, де виступав у концертах, провадив пед. діяльність. 1849—64 — викладач музики в Патріотичному ін-ті, органіст і диригент хорів церкви св. Анни в Німеччині.

І. Лисенко

БЕРТЬЄ (справж. прізв. — Ліфшиць) Давид Соломонович [19. (31).05(07?). 1882, м. Літин, нині смт Вінн. обл. — 16 (за ін. відом. — 19).05.1950, м. Київ] — скрипаль, педагог, диригент. З. д. м. УРСР (1938), Засл. професор УСРР (1932). Закін. Муз. ін-т у Варшаві (1901, кл. скр. *С. Барцевича*) й Петерб. конс. (1904, кл. скр. *Л. Ауера*, кл. композиції М. Соколова). Від 1904 — артист, згодом концертмейстер симф. оркестру Муз.-істор. тов-ва ім. А. Шереметьєва у Петербурзі. Виступав як соліст та ансамбліст, викладав у Петерб. конс. Від 1918 — у Києві: концертмейстер і диригент Держ. симф. оркестру ім. М. Лисенка, з 1925 — кер. симф. оркестру та Оперної студії Київ. муз. технікуму, 1925—28 — організатор і керівник (разом з *М. Радзієвським*) симф. гуртка при *Муз. тов-ві ім. М. Леонтовича*. 1926—30 — один з організаторів *Симфансу*, 1939—41 — диригент симф. оркестру Київ. конс. (виконував тв. *В. Косенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького* та ін.). Кер. Струн. квартету Київ. філармонії. Виступав також у складі фп. "професорського" тріо (разом з *Г. Беклемішевим* і *С. Вільконським*). Викладач Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка: з 1920 — викладач, з 1922 — професор, у 1924—28 — проректор Муз.-драм. ін-ту та муз. технікуму при ін-ті; з 1934 — професор Київ. конс. Один з ініціаторів створення і педагог Київ. ССМШ. Гра Б. відзначалась яскравими кульмінаціями, темброво насиченим звуком, виразним, теплим вібрато, тонким відчуттям стилю. Для Б. — виконавця й педагога — було характерне глибоке розкриття змісту відтворюваної музики. Створив відому київ. школу скрипалів. Поміж учнів — *М. Гозулов, О. Кравчук, І. Кушнір, О. Пархоменко, І. Паїн, Ю. Сітковецький, В. Стеценко, Д. Шейнін, А. Штерн*, та ін. Редактор скр. творів *М. Лисенка, М. Колляди, К. Домінчена* та ін.

Літ.: *Едельштейн Г.* Слово про вчителя // Музика. — 1982. — № 5; *Юсов С.* Видатні викладачі скрипкових класів Київської консерваторії // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; *Спренгіс О.* Скрипкова школа Київської консерваторії. Видатні викладачі скрипкових класів // Академія музичної еліти України. — К., 2004.

І. Гамкало

БЕРХГОЛЬЦ Ф. В. — див. *Бергґольц Ф. В.*

"БЕСКИД" — чол. нар. (з 1983) хор. капела Дрогоб. пед. ін-ту ім. І. Франка. Лауреат респ. конкурсів (1967, 1970 — срібна, 1973 — золота медаль). Створена 1962. Засновник і гол. диригент *С. Стельмащук*, від 1989 — *Р. Сов'як*; хормейстери — Р. Сов'як, Я. Кулешко, Й. Гушоватий, О. Ярко. Солісти — І. Кліш, О. Гуль, Б. Щу-

О. Берник

Л. Бернстайн. Фото з дарчим написом Ю. Тимошенку (Тарапуньці): "Моєму дорогому другові Юрію Т. Пам'ятаю чудові дні й ночі у Києві"

Д. Бертьє

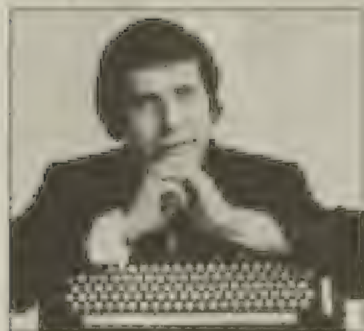

В. Бесфамільнов

рик, К. Сятецький, П. Турянський та ін. Концертмейстери — С. Ліщинська, О. Терлецька. Кількість учасників хору сягала 80–100 осіб. Крім музикантів, у ньому співали люди різних професій — вчителі, лікарі, інженери, робітники, студенти з Дрогобича, Трускавця, Стрия, Борислава. "Б." — активний популяризатор мист. надбань укр. та заруб. музики й пісен. фольклору. В репертуарі — понад 200 творів укр. композиторів і світ. класики: *М. Лисенка, С. Воробкевича, П. Ніщинського, К. Стеценка, Д. Січинського, Н. Нижанківського, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, Є. Козака, В. Гомоляки, Ант. Рубінштейна,* К. М. Вебера, Ш. Гуно, Дж. Верді та ін. "Співанка з Бескиду" С. Стельмащука на сл. М. Шалатк — своєрідна візитка хору. "Б." гастролював по Україні, виступав у Латвії, Словаччині, Польщі. Брав участь у ювілеях М. Лисенка, Д. Січинського, С. Людкевича, *О. Нижанківського,* К. Стеценка, А. Кос-Анатольського, *Б. Фільц, Т. Шевченка,* І. Гончара. За виконання і популяризацію творів нац.-патріот. змісту в часи тоталітаризму зазнавав утисків з боку парт. чиновників. Із проголошенням незалежності репертуар "Б." поповнився раніше забороненими творами.

Літ.: *Шалата М.* Ви чули, як співає "Бескид"? // Літ. Україна. — 1964. — 30 черв.; *Його ж.* Пропагандист народної пісні // НТЕ. — 1967. — № 3; *Хомичевський М.* (*Борис Тен*) Співає "Бескид" // Рад. Житомирщина. — 1966. — № 104; *Чайковський М.* Співає Дрогобич // Життя і слово (Торонто). — 1968. — 21 жовт.; *Шатилова Е.* Поёт "Бескид" // Муз. академия — 1973. — № 23; *Її ж.* Энтузиасты хорового пения // СМ. — 1982. — № 9; *Кузик Д., Герета М.* Джерело успіху // Новини з України. — 1983. — № 4; *Зуєва О.* Співає "Бескид" // Музика. — 1984. — № 4; *Фільц Б.* Народна хорова капела "Бескид" // НТЕ. — 1984. — № 6; *Паночко М.* Ювілей "Бескиду" // Там само. — 1992. — № 3; *Сов'як Р.* Хорова "Бескидіана" Степана Стельмащука // *Стельмащук С.* Твори для чоловічого хору. — Дрогобич, 2005; *Герета М.* Іван Франко у долі хору "Бескид" ("Бескид" іде на Ґорґани) // Дзвони Підгір'я. — 2001. — 14 листоп.; *Бучацький М.* Дрогобицький хор "Бескид" — національно-подвижницький феномен професора Степана Стельмащука // Франкова криниця (Трускавець). — 2005. — 30 верес.

Б. Фільц

БЕСФАМІЛЬНОВ (Безфамільнов) Володимир Володимирович (29.08.1931, м. Саратов, РФ) — баяніст, педагог. З. а. УРСР (1969). Н. а. УРСР (1988). Доцент (1982). Професор (1990). Перший з укр. виконавців-баяністів лауреат міжн. фестивалів і конкурсів: 1-го Всесв. фест. молоді та студентів (Москва, 1957, 1-а премія, золота медаль); "Кубку світу" (Брюссель, 1958 , 3-я премія), Всесв. фест. молоді та студентів (Відень, 1959 , золота медаль). Нагороджений Золотою медаллю і званням Почесного кавалера Академії мистецтв Королівства Камбоджа (1958), Почесною премією Інтернаціональної федерації акордеоністів (2003). Початк. муз. освіту отримав під керуванням батька, потім навч. у муз. уч-щах Саратова (кл. П. Ткачова, 1947–49), Києва (кл. *І. Журомського*); закін. Київ. конс. (кл. *М. Різоля,* 1956), Концертмейстер і викладач Ансамблю пісні й танцю труд. резервів (1950–53) та Міськпромради (1953–56) у Києві, соліст Укр. респ. філармонії (1957–59), Укр. гастрольно-конц. об'єднання (1959–75), Ворошиловгр. (тепер Луган., 1975–79) та Київ. (з 1969) філармоній. Від 1956 гастролював у багатьох країнах світу. Учасник числ. мист. свят, міжн. семінарів (Польща 1977, 1990–91). Б. — один із засновників сучас. вик. школи гри на баяні. За його участі В. Колчин створив моделі *баянів* "Россия" (1963), "Аппассионата" (1971), удосконалив їх (1988). 1-й вик-ць багатьох творів — концертів *К. Мяскова* № 1 (2-а ред.), 2; *Я. Лапинського* № 1, 2; творів *І. Шамо, М. Різоля, М. Сильванського,* подвійного концерту *Й. С. Баха* (партія органа), сонати В. А. Моцарта — Е. Гріга, Конц. рондо *М. Чайкіна,* сонат *Н. Шульмана,* С. Коняєва, Експромта *М. Лисенка,* Пасакалії *В. Косенка,* Прелюдії *Л. Ревуцького,* всіх конц. транскрипцій *І. Яшкевича, В. Подгорного* тощо. Його майстерність надихала сучас. комп. на створення конц. репертуару для баяна. Б. — ініціатор виступів із симфоджазом, інстр. дуету "баян-орган" (разом з *В. Кошубою*). Щорічно давав 60–70 сольних концертів у різних містах кол. СРСР, зробив записи на Всесоюз. й Укр. радіо і ТБ. Вик. культуру Б. вирізняє артистизм, тонке відчуття стилю, філігранна техніка, щирість висловлення. Б. називали "великим майстром мініатюри". Працював з концертмейстерами О. Тверською, *Є. Мітельманом.* Поміж випускників його спец. класу — лауреати міжн. вик. конкурсів *В. Зубицький,* Ф. Геруе (Франція), Т. Лучик, Г. Тирнанич, С. Нешич, С. Маркович, Д. Мадрушан, Й. Джорджевич (кол. Югославія), М. Шумський, А. Мамалига. Проводив числ. творчі зустрічі, майстер-класи на міжн. і всесоюз. конференціях та семінарах. Редактор-упоряд. і співавт. багатьох навч. посібників та зб.: "Альбом баяніста": Конц.-пед. репертуар. — К., 1972, 1974, 1975, 1977, 1981, 1985, 1990; "Играет Владимир Бесфамильнов". — М., 1983; "Хрестоматія педагогічного репертуару". — К., 1988 (у співавт.); "Питання теорії і практики": Навч. посібник. — К., 1989 (у співавт.), тощо. Автор низки статей у журналах та газетах. Мав понад 150 фонд. записів на Укртелерадіо, 16 грамплатівок, 12 CD (див. дискографію у кн.: *А. Мирек.* "Гармоника"). Віце-президент Міжн. фест. баяністів і акордеоністів (К., 2006).

Літ. тв.: Поліпшити концертну діяльність // Музика. — 1974. — № 6; Перемога в Хельсінкі // Там само. — 1975. — № 5; Успех в Клингентале — Муз. жизнь. — 1975. — № 18; Професіоналізм — народному виконавству // Музика. — 1982. — № 5; Випереджаючи час, але вчасно // УМГ. — 2004. — Жовт.–груд.; Резерв є! // КіЖ. — 1982. — 7 берез. (у співавт. з *А. Онуфрієнком*).

Літ.: *Гончаренко В., Гончаренко Н.* Владимир Бесфамильнов. — К., 1984; *Ястребов Ю.* Владимир Бесфамильнов. — Владивосток, 1992; *Мирек А.* Из истории аккордеона и баяна. — М., 1967; *Його ж.* Гармоника. Прошлое и настоящее. — М., 1994; *Басурманов А.* Играет Владимир Бесфамильнов // Муз. жизнь. — 1974. — № 4; *Макаренко А.* Полезная встреча // СМ. — 1976. — № 10; *Осокі-*

на А. Концерт з оплесків і валітаню // КіЖ. — 1988. — 16 лют.; *Левва Н.*. Играй, гармонь // Бульвар. — 2003. — № 47; [*Б. л.*]. Україна. Президент // Урядовий кур'єр. — 2005. — 1 черв.; *Kuхova M.* Majstri klavesnic // Košicky Večer. — 1992. — 17.07; *Bachleda S.* Medzinarodny interpretacny kurz. Akordeonisti — učitela a ziaci // Narodna obroda. — 1992. — 1.08; [*Б. л.*]. Sommerseminar in Marktoberdorf Mitrelbende Tangos brillante Technik // Intermusik. — 1992. — N 10; Beslamilnov gester Danmark // Harmonikacentret. — 1993. — N 4; *Herkild M.* Koncert med Vladimir Beslamilnov // International Music Council — IMC/UNESCO. — 1994. — N 1.

О. Литвинова

БЕТХОВЕН (Бетговен, Бетовен, Beethoven) Людвіг ван (хрещений 17.12.1770, м. Бонн, Німеччина — 26.03.1827, м. Відень, Австрія) — нім. і австр. композитор, піаніст, диригент. Представник *Віден. класицизму*. Мав вел. вплив на розвиток європейської музики, утвердження в ній засад симфонізму, героїки, соц. значущості мистецтва. Величезна творча спадщина Б. охоплює майже всі тогочасні жанри, зокр. симф. (9 симфоній), вок.-симф., кам.-вок. та інстр, тощо. Б. неодноразово звертався у своїй творчості до укр. муз. фольклору, з яким був знайомий за збіркою рос. та укр. нар. пісень, вид. *Я. Прачем* (С.Пб., 1806, 1815). З неї Б. запозичив мелодію укр. нар. пісні в записі *С. Климовського* "Їхав козак за Дунай", її обробку він включив до своєї зб. "24 пісні різних народів" — для голосу і фп. тріо (№ 158) та використав у Варіаціях для флейти (або скр.) і фп., *op.* 107 *a-moll* з циклу "Десять варійованих тем для фп. з супроводом (за бажанням) флейти або скр." (1818). Ін. Варіації (*G-dur*) цього циклу загублено, але відомо, що їх було написано на тему укр. нар. пісні "За городом качки пливуть". Укр. елементи відчутні й у таких творах, як Соната для скр. і фп. № 8 *G-dur op.* 30 (у фіналі — рондо — укр. *козачок*); сонати для фп. № 16 *G-dur op.* 31 (1-а част.) та № 23 *f-moll op.* 57 "Апассіоната" (фінал); струн. квартети № 7 *F-dur* op. 59 (фінал) і op. 130 (присв. *М. Голіцину*); симфонії № 3 (одна з тем 1-ї ч.), № 6 "Пасторальна" (3-я ч.) та № 7 (фінал); Концерт № 4 для фп. з орк.

Б. товаришував з відомим меценатом, українцем, графом *А. Розумовським*, який 1790—1836 мешкав у Відні. Від 1792 він концертував у салоні А. Розумовського, знайомився з його бібліотекою, де зберігалися також вид. укр. нар. пісень, слухав виступи його хор. капели, що складалася переважно з українців. На його замовлення Б. написав 3 струн. квартети op. 59. Музика цих творів сповнена величної емоц. сили, особливої енергії, неповторності втілення творчої ідеї, тобто позначена рисами зрілого періоду творчості комп. Ці квартети присв. А. Розумовському; йому та князеві Ф. Лобковицю присв. також славетну П'яту симфонію. 1808 А. Розумовський організував власний струн. квартет (під кер. скрипаля І. Шупанціґа), що 1-м виконав згадані, а також деякі ін. квартети Б.

В Україні з-поміж відомих виконавців музики Б. були *М. Лисенко* (як піаніст і хор. диригент; написав власну каденцію до Фп. концерту № 4 Б.), *О. Виноградський, І. Слатін*, згодом *Г. Беклемішев, Ф. Блюменфельд, М. Колесса, Н. Рахлін, Квартет ім. М. Лисенка*, в Росії — *С. Ріхтер* та ін. Конц. цикли з усіх скр. сонат Б. виконували *О. Горохов* і С. Сильванський (1984), у США — *О. Криса* й *М. Сук* (1987). У Львові духовні твори Б. публікувалися поряд із композиціями зах.-укр. митців.

Різні аспекти життя і творчості Б. досліджували в Україні *Н. Белявіна, Г. Іванченко*, Л. Касьяненко, *М. Ковалінас*, А. Кошман, Ма Вей (Китай), Л. Решетников, І. Таркова, Т. Шевченко, Т. Юшко, *Б. Яворський* та ін.

Літ.: *Кудрик Б.* Українська народна пісня і всесвітня музика. — Л., 1927; *Киселев Г.* Людвиг ван Бетховен. — К., 1949; *Альшванг А.* Людвиг ван Бетховен. — М., 1970; *Каверіна Л.* Нев'януча молодість Бетховена. — К., 1970; *Дністрянська С.* Основні елементи творчості Бетовена // Діло (Львів). — 1927; *Майчик І.* Лемківські мелодії у симфоніях і сонатах // Жовтень. — 1966. — № 6; *Лакощенко Г.* Бетховен і наша пісня // Музика. — 1970. — № 6; *Залеський О.* Українські мотиви в творах Бетговена // Свобода (США). — 1970. — 8 груд.; *Федорчук І.* Український фольклор у творах західноєвропейських композиторів // Музика. — 1981. — № 5; *Совицький-мол. Р.* Козацька любовна пісня лунає по світу // Ukrainian weekly (США). — 1981. — 11 жовт.; *Сорокер Я.* Відень, вул. Розумовського, 3 // Музика. — 1995. — № 6; *Його ж* (*Soroker Y.*). Ukrainian Musical Elements in Classical Music. — Edmonton;Toronto, 1995; *Івченко Л.* Граф Андрей Разумовский: дипломат, музыкант, меценат // Зеркало недели. — 1996.—№ 38; *Її ж.* Геній і аматор музикант // Музика.—1996.—№ 5; *Її ж.* Музика в житті Андрія Розумовського // Укр. музичний архів. — К., 1999. — Вип. 2; *Березняк В.* Звідки Бетховен про нашого козака дізнався? // Президентський вісник. — 2001. — 20–26 січ.

Т. Гнатів, А. Мухо

БЕШКО Андрій (поч. 19 ст., с. Мена Сосницького пов., тепер райцентр Черніг. обл. — 1855) — кобзар. Навч. у *А. Шута*, перейняв частину його репертуару. П. Куліш у верес. 1853 записав від Б. 5 *дум*: "Богдан Хмельницький та Барабаш", "Втеча трьох братів з города Азова з турецької неволі", "Олексій Попович", "Козак-нетяга Фесько Ґанджа Андибер", "Плач невольників на турецькій каторзі". Поміж учнів — *П. Братиця*.

Літ.: *Сперанский М.* Южнорусская песня и современные её носители. — К., 1904; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980.

Б. Жеплинський

БЕЛІК-ЗОЛОТАРЬОВА Наталія Андріївна (1.12.1957, с. Крисіно Богодухівського р-ну Харків. обл.) — хормейстер, педагог. 1965—76 навч. у Харків. ССМШ на дир.-хор. відділі. 1981 закін. дир.-хор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (кл. проф. А. Мірошникової), 1984 — асистентуру-стажування при Київ. конс. (кл. *Л. Венедиктова*). Від 1986 — у Харків. ін-ті мистецтв: хормейстер Оперн. студії, з 1984 — ст. викладач кафедри хор. диригування, з 1986 — гол. хормей-

Л. ван Бетховен

Н. Белік-Золотарьова

В. Бєлікова

О. Бєлоусов

стер Оперн. студії, з 1994 — доцент. Як хормейстер здійснила постановку бл. 20 оперних вистав, зокр., "Утоплену" *М. Лисенка*. В репертуарі Б. також Магніфікат *Й. С. Баха*, Реквієми Л. Керубіні, Дж. Верді, Te Deum А. Брукнера, Carmina Burana К. Орфа, "Іоанн Дамаскін" С. Танєєва, "Український реквієм" *В. Птушкіна*, хор. мініатюри О. Архангельського, *М. Вербицького*, *К. Стеценка* та ін. Як педагог виховала понад 80 фахівців дир.-хор. та оперного профілів.

Літ. тв.: Деякі питання роботи над оперними сценами в класі хорового диригування // Актуальні питання педагогічної підготовки студентів музичних учбових закладів. — Донецьк, 1993. — Ч. 2; Вопросы драматургии и композиционной структуры оперы В. Губаренко "Гибель эскадры" // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — Х., 1996. — Вип. 4; Про драматургічну роль хорів у операх українських композиторів 60–70-х років // Там само. — Х., 1999. — Вип. 5; Деякі аспекти методологічного аналізу "Служби Божої" Д. Січинського // Там само. — Вип. 4; Художньо-образний світ і взаємодія слова та музики в трьох хорах Д. Січинського на вірші І. Франка // Проблеми сучасної педагогіки, мистецтва і культури. — Х., 2000; Проблеми інтерпретації хорової музики в класі з диригування // Проблеми взаємодії мистецтва педагогіки та теорії і практики освіти: Зб. наук. праць. — Х., 2001. — Вип. 6.; метод. рекомендації, навч. програми.

А. Муха

БЄЛІКОВА Валентина Венедиктівна (30.05.1945, м. Кривий Ріг, Дніпроп. обл.) — музикознавець, педагог, муз-громад. діячка. З. пр. культ. України (1994). Канд. мист-ва (1991). Член НСКУ (1998). Закін. Криворіз. муз. уч-ще (1963, кл. фп. К. Любимової), Київ. конс.(1969, кл. фп. *Н. Маркевич*, кл. диригування М. Хардаєва). Від 1969 — у Криворіз. пед. ін-ті: 1969–75 — викладач, 1975–91 — ст. викладач, з 1991 — доцент. Б. — ініціаторка та організаторка перших фестивалів укр. дит. музики у Кривому Розі, активно популяризує укр. музику. Автор числ. лекцій-концертів, зокр. про творчість *Б. Фільц*.

Літ. тв.: канд. дис. "Музичне виконавство як вид художньо-творчої діяльності" (К., 1991); понад 100 наук.-метод. праць, зокр. навч. посібники: Творча діяльність видатних музикантів України другої половини XX століття. — К., 1995; Хрестоматія з історії української сучасної музики. — Д., 1998); Історія української музики: музично-педагогічна та творча діяльність провідних композиторів Західної України другої половини XIX — першої половини XX століття. — К.; Кривий Ріг. — 1999. — Вип. 1; 2004. — Вип. 2; Оптимізм високого мистецтва". — Кривий Ріг, 2002; ред. та упоряд. числ. наук.-метод. збірок, метод. рекомендацій, буклетів тощо.

О. Кушнірук

БЄЛІКОВА-БАГИНСЬКА (дів. прізв. Багинська) Олена Володимирівна (бл. 1890 — 16.03.1983, США) — піаністка. Навч. у Київ. конс. Під час 1-ї світ. війни переїхала до Владивостока (Росія). У 1920–40-х жила в Румунії, де працювала концертмейстером у т-рі й виступала із сольними концертами. 1950 емігрувала до США, де у Нью-Йорку працювала на ТБ, виступала в концертах рос. колонії. 1981 була паралізована.

Літ.: [*Б. п.*] Елена Беликова-Багинская: [Некролог] // Русская мысль (Париж, Франция). — 1983. — 15 дек.

І. Лисенко

БЄЛІНСЬКИЙ Григорій Онуфрійович (10.05. 1932, с. Вербка Летичівського р-ну Хмельн. обл.) — трубач, педагог. З. пр. культ. України (1990). Закін. Житом. муз. уч-ще (1960, кл. Й. Древецького) та Одес. конс. (1965, кл. труби доц. І. Леонова).
1958–61 та 1968–72 — артист оркестру Житом. обл. муз.-драм. т-ру ім. І. Кочерги, 1960–61 — артист естр. оркестру кінотеатрів м. Житомира, 1961–65 — викладач Житом. культ.-освітн. уч-ща, викладач Кіровогр. муз. уч-ща, з 1965— викладач кл. труби Житом. муз. уч-ща, зав. відділу дух. та ударних інструментів.
Виховав багатьох трубачів та диригентів високої кваліфікації.

Літ. тв.: Методико-виконавський аналіз педагогічного репертуару: Метод. посібник для студентів кл. труби муз. уч-щ. — Житомир, 2000; Сценічне хвилювання та шляхи його подолання // Всеукр. брасс-бюллетень: Профес. муз. журнал. — 2002. — № 9; Викладач з фаху як творець особистості музиканта-виконавця // Там само. — 2004. — № 10; Духовність і духова музика // Новини Олевщини. — 1997. — 4 лют.; Зійдіте, музи, з Гелікону // Орієнтир. — 1998. — 9 лип.

Літ.: Таланти Житомирського краю. — Житомир, 1997; Відомі педагоги Житомирщини. — Житомир, 2003; *Володарський С. Є* такий педагог // Радянська Житомирщина. — 1985 — 10 травня; *Кополь І.* "Учитель музики — учитель життя" // Всеукр. брасс-бюллетень: Профес. муз. журнал. — 2001. — № 8; *Її ж.* Музикант і педагог Григорій Бєлінський: сторінки життя // Житомиру — 1120 (884— 2004): Наук. збірник "Велика Волинь" / Гол. ред. *М. Костриця*. — Житомир, 2004. — Т. 31; *Її ж.* Перемогли на конкурсі // Житомирщина. 2000; *Сич М.* Чи важко грати на трубі // Рад. Житомирщина. — 1991. — 17 квіт.; *Його ж.* "Свята до музики любов..." // Житомирщина. — 1992. — 14 трав.; *Torr E. H.* East Meets West: The Russian Trumpet Tradition the Time of Peter the Great to the October Revolution: The Historical Brass Society. — New-York. — N 4.

І. Кополь

БЄЛОУСОВ Овсій Якович [28.12.1881 (9.01. 1882), м. Москва, нині РФ — 2.12.1945, м. Нью-Йорк, США] — віолончеліст, педагог. Брат *Ол. Бєлоусова*. Лауреат конкурсу віолончелістів (Москва, 1911, 2-а премія). Закін. 1903 Моск. конс. по кл. *А. Глена* (золота медаль). Концертував як соліст і ансамбліст (із В. Сафоновим, О. Боровським). Від 1905 — учасник Нового моск. квартету (Ю. Конюс, Ол. Бєлоусов, М. Ав'єріно, Б.). 1906–08 — викладач Харків. муз. уч-ща. Концертував у дуеті з *О. Горовицем* і в складі струн. квартету з *К. Горським*, *І. Слатіним* (потім *І. Букиником*), К. Бринбоком. Гастролював у Берліні (1908), Москві (1912), Києві (1912, 1914), Петрограді, Одесі (1914). Разом із піаністом В. Сафоновим здійснив конц. турне по Європі: Скандинавія,

Лондон (1914), Москва (1915). Брав участь у 1-й світ. війні. Від 1917 знову виступав у Харкові, 1921 здійснив турне по Росії з О. Боровським. Тільки в Тифлісі (тепер Тбілісі) дав 23 концерти. 1922 виїхав за кордон (з 1926 — у США). 1922—23 концертував по Європі та Америці. Від 1930 викладав у Джульярд. школі (Нью-Йорк), керував влч. класом "Асоціації юних музикантів".

У репертуарі — твори *Ф. Якименка, А. Аренського,* К. Давидова, *М. Римського-Корсакова, Ант. Рубінштейна, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, С. Танєєва, Л. Бетховена,* Е. Гріга, Д. Поппера, К. Сен-Санса. 1-й вик-ць сонат О. Гречанінова, М. Мясковського, *С. Прокоф'єва.* Один з найкращих інтерпретаторів "Варіацій на тему рококо" П. Чайковського, концертів К. Сен-Санса, Р. Шумана. Гра Б. відзначалася поетичністю, артистизмом, м'яким співучим звуком, віртуозністю.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — Кн. 3: Русская классическая виолончельная школа (1860—1917). — М., 1965.

О. Щелконовцева

БЕЛОУСОВ Олександр Якович (1880, м. Москва, нині РФ — 10.02.1960, Франція) — скрипаль, педагог. Брат *О. Белоусова.* Закін., вірогідно, Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. Соліст оркестру С. Кусевицького. Виступав у Ясній Поляні у Л. Толстого. Після 1917 жив у Харкові, де виступав з концертами і працював професором Харків. конс. Потім виїхав до Німеччини, де працював 1-м скрипалем Держ. Симф. оркестру в Данцігу (тепер Гданськ, Польща). Від 1930 жив у Парижі (Франція), де був професором Рос. конс., виступав з концертами, зокр. з донькою-піаністкою.

Літ.: [*Б. п.*]. Александр Белоусов: [Некролог] // Рус. новости (Париж). — 1960. — 4 марта.

І. Лисенко

БЄЛЯВІНА Наталя Дмитрівна (24.02.1953, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — музикознавець. Канд. пед. наук (1999). Член СТДУ (1996). Закін. Київ. конс. (1979) по кл. *Н. Горюхіної,* 1979—80 — інспектор відд. муз. установ Мін-ва культури України. 1980—99 — на керівних посадах в Укрконцерті та Київ. конс. Від 1999 — доцент кафедри теорії і практики культури, з 2002 — професор кафедри мист-ва, декан ф-ту мистецтв Академії кер. кадрів культури і мистецтв.

Літ. тв.: Інструментознавство: Навч. посібник. — К., 2002; Комп'ютерні системи комунікації як фактор формування в учнів логічного мислення в контексті професійної музичної освіти // Питання культурології: Міжвідомч. зб. наук. праць. — К., 1997. — Вип. 15; Деякі методичні проблеми використання комп'ютерних технологій в музичній освіті // Культура і мистецтво в сучасному світі: Наук. зап. КНУКіМ. — К., 1998. — Вип. 1; Комп'ютерна програма. "Первинні музичні жанри. Танець" // Мистецтво та освіта. — К., 1998. — № 3 (у співавт.): Конструктивні засоби побудови та принципи класифікації навчальних комп'ютерних програм гуманітарного напрямку // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виховання: Зб. наук. праць. — К., 1998; Першоджерела струнних та смичкових інструментів: Історична та етнокультурна ретроспектива // Вісник Держ. академії кер. кадрів культури і мистецтв. — К., 2001. — Вип. 1; Зародження громадських форм музикування в умовах абсолютистської Німеччини середини XVIII століття // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. — К., 2003. — Вип. 10; Поширення публічних форм концертування у музичному житті Австрії на рубежі XVIII—XIX століть (на прикладі деяких сторінок життя Л. Бетховена) // Культура і сучасність: Альманах. — К., 2003.

Г. Конькова

Н. Бєлявіна

БЄЛЯВСЬКИЙ Еммануїл Григорович (26.05. 1928, м. Одеса — 2.09.1993, м. Донецьк) — диригент, хормейстер, педагог. Закін. Одес. конс. (1953, кл. хор. диригування *К. Пігрова*). Керівник хору, зав. відд. хор. диригування Луган. (1953—63), Донец. (1963—93) муз. уч-щ. Організатор (1967) і кер. Нар. хор. капели шахти "Кіровська" м. Донецька (лауреат І Всесоюз. фест. самод. худ. творчості, 1967, Вел. золота медаль). Виступав з капелою у Молдові, РФ, Польщі, Німеччині. У репертуарі — твори *Л. Дичко, Є. Станковича, В. Зубицького* та ін.

Літ тв.: Засвоєння сучасної музичної мови в хорі. — К., 1984; Невикористані можливості // Музика. — 1973. — № 4; До сучасної практики хорового диригування // Там само. — 1980. — № 4.

Л. Пархоменко

БЄЛЯВСЬКИЙ Іван Євграфович (1844, с. В'язове нині Щигровського р-ну Курськ. обл., Росія — 04.1915, м. Курськ, там само) — оперний співак (бас-профундо), громад. діяч. Освіту отримав у Петерб. ун-ті. Співу навч. у Петерб. конс., удосконалювався в Італії, де відбувся його дебют на оперній сцені. Пізніше гастролював у Ріо-де-Жанейро (Бразилія). Виступав у Києві (1876—77), Казані (1877—80), Харкові (1880—81), як соліст — у Моск. Великому т-рі (1881—87). 1-й вик. партій: Грабовського ("Тарас Бульба" В. Кашперова), у Харкові — Дикого ("Гроза" В. Кашперова). Ін. партії — Невідомий ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Сусанін, Фарлаф ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Командор ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Дон Базиліо, Вільгельм Телль ("Севільський цирульник", "Вільгельм Телль" Дж. Россіні). Поміж партнерів — *О. Додонов, Д. Усатов, Ф. Шаляпін.* Залишивши сцену, провадив акт. громад. діяльність як голова Щигровської зем. управи Курської губ. (1887—1915).

І. Бєлявський у ролі Марселя (опера "Гугеноти" Дж. Мейєрбера)

Літ.: [*Б. п.*]. И. Е. Белявский: [Некролог] // Театр и искусство. — 1915. — № 18.

І. Лисенко

БЄЛЯЄВ Євген Михайлович (11.09.1926, м. Клинці, тепер Брян. обл., РФ.) — рос. співак (лір. тенор). Н. а. СРСР (1967). Закін. 1968 Моск. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних. Від 1947 — соліст Ансамблю пісні і танцю Прикарп. військ. округу, з 1955 — Ансамблю пісні і танцю Рад. Армії ім. О. Александрова (Москва). У репертуарі — твори рад. композиторів, нар. (у т. ч. укр.) пісні.

Л. Горенко-Баранівська

БЄЛЯЄВА-ТАРАСЕВИЧ Віра Мануйлівна (1877, м. Житомир — 22.06.1939, м. Москва, РФ) — кам. співачка, педагог. Вок. освіту здобула приватно в О. Каміонського (Київ), удосконалювалася в Парижі в Ж. Граньє. Пізніше брала уроки співу у *М. Дейші-Сіоницької.* Виступала з концертами в Києві та ін. містах України. Популяризувала твори укр. і заруб. композиторів, нар. пісні. Від 1917 — педагог Моск. муз. технікуму ім. Гнєсіних. З-поміж її учнів — З. Долуханова, Н. Кукліна, *М. Донець-Тессейр.*

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962.

І. Лисенко

"БЄЛЯЄВСЬКИЙ ГУРТОК" ("БГ.","Бєляєвські п'ятниці") — група петерб. музикантів, яких об'єднав у 1880—90-х муз. меценат і видавець М. Бєляєв. Спадкоємець "Могучої кучки", "БГ.", проте, не висував певної ідейно-худ. програми, зосереджуючи осн. увагу на питаннях підвищення профес. майстерності та вдосконалення комп. техніки, популяризації (публ. виконання та вид.) власних творів і доробку рос. композиторів-класиків, культивуванні здебільшого інстр. і кам.-вок. музики. Діяльність "БГ." тісно пов'язана з вид-вом "М. П. Бєляєв у Лейпцигу", "Рос. симф. концертами", "Рос. квартетними вечорами", організованими М. Бєляєвим. Головою гуртка був *М. Римський-Корсаков,* його членами — *О. Бородін,* О. Глазунов, А. Лядов та ін., виконавці — Г. Дютш, М. Лавров, М. Соколов та ін., муз. критик — В. Стасов. Активну участь у роботі "БГ." брали укр. композитори і виконавці або ті, хто був тісно пов'язаний з муз. культурою України: *А. Алфераки, Ст. і Ф. Блюменфельди, О. Вінклер, В. Золотарьов, В. Калафаті,* М. Кленовський, *І. Крижанівський, В. Малішевський, Ф. Якименко.* Крім петербуржців, до них приєднувалися й деякі москвичі, у т. ч. випускник Моск. конс *Р. Глієр.* Низку їхніх творів уперше виконано на концертах "БГ.": "Танці чарівних дів" А. Алфераки, симф. картина "Міражі" М. Кленовського, Перша симфонія та симф. мініатюри Ст. Блюменфельда. Засновану М. Бєляєвим Премію ім. М. Глінки було двічі присуджено Ст. Блюменфельдові (1909, 1917) та О. Вінклеру (1916, 1917). Тричі грошовою премією було нагороджено В. Малішевського. У "БГ." виконували також твори рос. композиторів на укр. теми: опери "Майська ніч", "Ніч перед Різдвом" *М. Римського-Корсакова,* симф. картину "Ніч на Лисій горі" *М. Мусоргського.*

Літ.: *Римский-Корсаков Н.* Летопись моей музыкальной жизни. — С.Пб., 1909 (перевид. — М., 1955); *Курбанов М.* Воспоминания о беляевском кружке и о "беляевских пятницах": Сб. очерков, статей и воспоминаний. — Париж, 1929; *Золотарев В.* Воспоминания о моих великих учителях, друзьях и товарищах. — М., 1957; *Трайнин В.* М. П. Беляев и его кружок. — Ленинград, 1975; *Глиэр Р.* Встречи с беляевским кружком // СМ. — 1949. — № 8; *Третьякова Л.* Беляевский кружок // Її ж. Страницы истории русской музыки. — М., 1978.

О. Молозьомова

В. Беседіна

БЄСЄДІНА Валерія Вікторівна (29.09.1964, м. Львів) — композиторка, співачка. Лауреатка Всесоюз. конкурсів, фестивалів. Навч. у Львів. ССМШ по кл. фп., у Моск. ЦМШ та конс. (кл. композиції), закін. аспірантуру в Т. Хрєннікова. Член СК РРФСР (1990), СКУ (1992). Як композиторка працює в різних жанрах. Особливе зацікавлення (як композиторки та співачки) — вок. музика. Комп. манері Б. притаманні мелодійність, гармонічна виразність у поєднанні з багатством оркестрування і щирістю висловлювання. Досягнення сучас. техніки композиції вдало поєднуються з нар. пісенністю та елементами джазу. CD з музикою Б. вийшли в Росії, Німеччині, Японії. Твори виконувались також у США, Фінляндії.

Тв.: балети — "Гойя", "Вій", "Суламіф" (за О. Купріним); опера-балет (у стилі рок-музики) "Свята Жанна"; муз. до драм. вистав — "Айседора та Сергій", "Лебединий стан" (за М. Цвєтаєвою); мюзикли — "Вільна клітка", "Віртуальні пригоди", "Вождь червоношкірих" (два останніх для дітей); концерти — для труби з орк. (1992); гобоя з орк.; туби з орк.; альта з орк.; влч. з орк. (1989); сонати — для скр. з фп., влч. соло, 2 для альта й фп., 2 для тромбона й фп.; сюїти — для фп., фл., для труби та органа ("Реалії"); "Карпатський концерт" для гобоя та фп.; пісні-сцени, вок. новели — бл. 150 романсів та солоспівів на сл. Лесі Українки, Г. Ахматової, М. Цвєтаєвої та ін.

Літ.: *Лушков Е.* Алфавит Саломеи // Муз. жизнь. — 1996. — № 12; *Леонидова Е.* Веселая магия // Там само. — 2003. — № 6; *Астахова А.* Фантазии Беседкиной // Там само. — 2004. — № 10; *Павлишин С.* Закохана в музику // Вільна Україна (Львів). — 1987. — 26 серп.

В. Грабовський

БИКОВСЬКИЙ Михайло Йосипович (17 ст.) — півчий. Закін. Києво-Могилян. академію, де співав у хор. капелі. 1652 прибув до Москви з групою київ. співаків на запрошення царя Олексія Михайловича, де був солістом Хору государевих півчих дяків, співав у Андріївському монастирі. Того самого року повернувся до Києва. Переписувач.

Літ.: *Ундольский В.* Замечания для истории церковного пения в России. — М., 1846; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — Ленинград, 1928. — Т. 1.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

БИЛИНА — давньорус. героїчний словесно-муз. епос, що веде свій початок з часів Київ. Русі (10—11 ст.). Розподіляються на героїчні, соціально-побутові та новелістичні, півн. і півд. (давньоукр. традиції). Б. сформувалися на істор. тлі князювання Володимира Великого "Красного сонечка" (як його іменують у Б.). Звідсіль "володимирський" або "київ. цикл (коло)" Б., що належить до героїчного напрямку і вважається найбагатшим. У ньому йдеться про подвиги богатирів Іллі Муромця, Альоші Поповича, про селянського сина Микулу Селяниновича, про мажордома двору Володимира — Добриню Нікітича, галиц. князя Чурила Пленковича, про їхні держ. діяння та родові справи, про Івана Годиновича, Михайла Потоку та Дуная. Тож виник-

нення перших Б. пов'язують не лише з Києвом, а й із Черніговом, Володимиром (на Волині) та Галичем. Півд. традиція, зафіксована серед донських козаків, позначена сольним виконанням, оповідно-величальним характером, лаконічним і водночас деталізованим сюжетом, речитативним наспівом, одновіршевою формою з варіюванням у повторах. Водночас новелістичні Б. відзначаються лаконічним сюжетом, протяжним наспівом пісенного складу, переважно хор. виконанням. Тоді Б. побутували серед рибалок, мисливців, корабельних майстрів. Б. — попередники *дум*, *істор. пісень* та пісень-хронік. З епосом ін. народів Б. поєднує деяка спільність сюжетів, тем (напр., придворні міжусобиці, сватання тощо), міфологізація персонажів, що є універсальною системою світ. епосів, вираженою не тільки в сюжетах, а й у поетиці, музиці. "Новгородський цикл" Б. (Садко — багатий гість, Василій Буслаєв, Саул Левандович та ін.) є продовженням київ. билинного епосу. Він перейшов у рос. землі, де й визначився як рос. нар. епос. І в Україні, і в Росії Б. виконували *скоморохи* (існує легенда про переодягненого скоморохом Добриню Никитича) й каліки перехожі (із селян). У "Книзі голубиній" (про створення світу), що виконувалася каліками-перехожими, переплітаються язичницькі й християн. традиції. Один із цих варіантів зафіксовано *П. Киреєвським*. На час його записування і досліджень він майже виключно зберігся лише в Росії, незважаючи на те, що після указів церк. Собору в Москві (1551) і виданого Іваном IV (Грозним) "Стоглава" творчість скоморохів було заборонено. Назву "билина" запровадив 1839 збирач нар. творчості І. Сахаров на підставі виразу, присутнього в "Слові о полку Ігоревім": "начатися тея пісні по билинам сего времени", тобто про тодішню бувальщину. Б. — масштабні оповіді, що сягають 300 і більше віршів тонічного складу; виконуються *речитативом* (у минулому в супр. *гуслів*) або рецитуються без музики ("сказываются"). У ритмо-поетичній структурі Б. значне місце посідають 5-складові стопи з акцентуацією 3-го складу, 7-складові, т. зв. тактовики:

Как во стольнеем / во городе, во Киеве Да у князя да / у Владимира, А велся продолжалси — то да княженецкий пир А с сильными могучими / богатырьма...

Билинні рецитації розгортаються переважно віршовими колонами або їх зчепленням у 2 і більше віршових рядки. Їх групування визначають логічні цезури вербального тексту. В основі билинних рецитацій лежать 1 або 2 інтонац. формули діатонічного складу, невеликого діапазону, що постійно варіюються. В Україні Б. побутували до поч 17 ст. після чого, як вважає більшість учених, вони були витіснені *думами*. Залишки билинного епосу збереглися в укр. фантастичних казках (про Котигорошка, Іллю Муромця, Тугарина Змія) та нар. піснях. *Ф. Колесса*, зокр., наголошував на спорідненості Б. та укр. *колядок*, на властивих їм риторичній римі, асонансах, алітераціях; щодо змісту — в описах походів, поєдинках лицарів, боях зі зміями, мотивах сватання. У Б. можна простежити й безліч лексичних зв'язків з укр. фольклором, зокр. спільні для Б. і дум епітети (море синє, ясний сокіл, тугий лук, чорні ворони), архаїчні дієслівні форми: виходжали, виношали; складні форми дієслів: "стали оне говорити" (Альоша Попович); "стали молодцы забавлятися" (Василій Буслаєв); ряд топонімів: Київ, Чернігів, Конотоп; гідронімів: Дніпро, Дунай, Красне море тощо. Перші публікації текстів Б. у вид. "Сборник Кирши Данилова" надрук. 1804 (див. також: Российские стихотворения собранные *Киршею Даниловым*. 2-е доп. изд. подготовили *А. Евгеньева* и *Б. Путилов*. — М., 1977). Відомими виконавцями Б. були І. та Т. Рябініни, М. Кривополенова, А. та М. Крюкови.

Б. помітно вплинули на розвиток епічного начала у профес. музиці — творчість *М. Римського-Корсакова* (опера "Садко"), *М. Мусоргського* (опера "Борис Годунов"), *Р. Глієра* ("Епічна поема") та ін. До Б. також зверталися *Б. Лятошинський* (опера "Золотий обруч", Симфонія № 3), *Є. Станкович* (балет "Ольга", музика до к/ф "Легенда про княгиню Ольгу"), *І. Карабиць* (Симфонія № 1 "П'ять пісень про Україну"), *В. Губа* (музика до к/ф "Захар Беркут"), *О. Канерштейн* (балет "Євпраксія") та ін.

Літ.: *Веселовский А.* Южно-русские былины. — С.Пб., 1881; *Миллер О.* Илья Муромец и богатырство киевское: Сравнительно-критические наблюдения над слоевым составом народного русского эпоса. — С.Пб., 1889; *Григорьев А.* Архангельские былины и исторические песни, собранные ...в 1899—1901 гг., с напевами, записанными посредством фонографа — Т. 1.— М., 1904; Т. 2. — Прага, 1939; Т. 3. — С.Пб., 1910; *Астахова А.* Былины Севера. — М.; Ленинград, 1938; *Її ж.* Былины: итоги и проблемы изучения. — М.; Ленинград, 1966; Сборник Кирши Данилова. — М.; Ленинград, 1958; *Плисецкий М.* Взаимосвязи русского и украинского героического эпоса. — М., 1963; *Рыбаков Б.* Древняя Русь: Сказания. Былины. Летописи. — М., 1963; Русский музыкальный эпос / Сост. *Б. Добровольский*, *В. Коргузалов*. — М., 1980; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Її ж.* Украинская песенная эпика. — М., 1990. *Її ж.* Зв'язок української епічної традиції з давньоруською // Слов'янське літ-во і фольклористика. — 1976. — Вип 11.

С. Грица

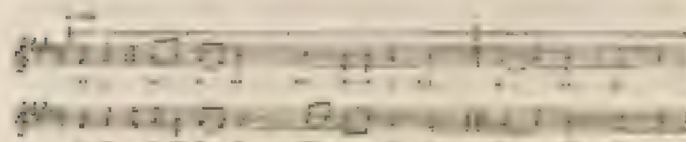

Билина "Добриня та Альоша"
(Былины. Русский музыкальный эпос /
Сост. Б. Добровольский, В. Коргузалов. -
М., 1981. – С. 133)

БИЛИНСЬКИЙ (1-а пол. 19 ст.) — хормейстер. У Богуслав. духовному уч-щі при Свято-Микіль. монастирі організував і очолював хор, що виконував канти та світські пісні, в т. ч. укр.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Нечуй-Левицький І.* Життєпис Івана Левицького // *Його ж.* Зібрання творів. У 10 т. — К., 1968. — Т. 10.

К. Шамаєва

Било покутське, смт Печеніжин (Коломия, Івано-Фр. обл.)

Било Києво-Печерської лаври, відлите 1889 р.

Л. Бильчинський

БИЛІЦКІ (Bylitzki) Франц — автор статті "Musik und Folksmusik" про укр. і польс. музику. В укр. частині йдеться про нар. і церк. музику, додаються нотні приклади.

Літ.: Die oesterreichisch-ungarische Monarchie im Wort und Bild. — Galizien, 1898.

Р. Савицький-мол.

БИЛКОВИЧ Йосип (1-а пол. 18 ст.) — співак. Був відряджений з Києва до Петербурга "для участия в спектакле". На поч. 1733/35 дебютував в оперній виставі цариці Анни Іоаннівни "Комедія про Йосипа". Усі співаки за свій дебют отримали по 20 крб. (*Каплуновський Микита, Левицький Іван, Люстрицький Василь, Соболевський Павло, Шпунт Іван*).

Літ.: *Морозов П.* История русского театра. — С.Пб., 1899; *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. — Т. 1; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1929. — Т. 2; Історія Києва : В 2 т. — К., 1960. — Т. 1.

Л. Горенко-Баранівська

БИЛО (гуц.-покут. — "било", бойк. — "клепанки", поліс. — "дерев'яні молоточки") — ст.-слов'ян. дерев'яний ударний *ідіофон* у формі підвішеної на спеціальній чи спорадично пристосованій для цього рамі або перекладині дошки, по якій ударяють двома спец. дерев'ян. молоточками. До кін. 19 ст. у розкольницьких скитах Поволжя використовувався як *дзвони*.
У правосл. і гр.-катол. великодній традиції українців Б. й понині застосовується у Страсну п'ятницю та суботу як своєрідний "замінник" дзвонів після виносу плащаниці, що символізує сум та бентежний стан християн. душ в очікуванні Воскресіння Христового. Найвиразніше цей давній християн. звичай зберігся на Гуцульщині та Покутті. В ін. традиціях Галичини й Поділля відгомін страсних "клепань" (виконуваних переважно хлопчаками-підлітками) можна спостерігати у дещо редукованому вигляді: сухого клацання дерев'ян. *торохкавок* ("*клепал*") і тріскотіння "*деркачів*".

Дискогр.: CD-rom — Берви. Український традиційний фольклор. — К.: AVE—004—CD EXTRA, Арт-Екзистенція, УЕЛФ, 2001. — Аудіочастина. — № 1.

Літ.: *Вертков К., Благодатов Г., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963; *Кушлик Л.* Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; *Його ж.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000; *Федун І.* Деякі паралелі в традиційній інструментальній музиці Західного Полісся (Україна) і Литви // Фольклористичні візії. — Тернопіль, 2001.

М. Хай

БИЛЬЧИНСЬКИЙ Леонід Антонович (7.01.1924, м. Брест, нині Білорусь) — звукорежисер, оркеструвальник, альтист, педагог. Засновник вітчизн. школи звукорежисерів. З. пр. культ. України (2001). Доцент (1995). Почес. президент Об'єднання виробників фонограм при НСКУ (2002). За звукорежисерські роботи відзначений I й II преміями на міжн. конкурсі фонограм "Концертіно—Прага" (Чехія, 1970-ті). Навч. у Брест. муз уч-щі (1939—41). Під час війни — на примусових роботах у Німеччині (1944—45). Під час служби у Рад. армії (1945—46) оркестрував по пам'яті оперу І. Котляревського—М. Лисенка "Наталка Полтавка", поставлену бійцями-артистами Сум. обл. муз.-драм. т-ру (незважаючи на успіх, виставу було заборонено як "націоналістичну"). 1952 закін. Київ. конс.: орк. (кл. альта *І. Вакса*) та істор.-теор. (кл. *Ф. Аерової* та *М. Дремлюги*, кл. оркестровки *Г. Таранова*), факультети. Працював в оркестрах, ансамблях, викладав скрипку і сольфеджіо у Київ. ДМШ № 2 (1949—54). Водночас (до 1961) — настроювач фл.: одним з перших використав принципи варіаційного настроювання за системою *П. Барановського* та *Є. Юцевича*. 1955 — наук. співр. ІМФЕ. Брав участь у дослідах інтонац. структури нар. мелодій і розробках теорії дуалізму муз. інтервалів, що послугувало експериментальним матеріалом для наук. праць *П. Барановського*. Здійснив ряд власних, неопубл. наук.-теор. розробок. Водночас зробив нот. розшифровки записів фольк. експедицій ІМФЕ, що увійшли до опублік. збірок укр. муз. фольклору, впорядкованих *З. Василенко, М. Гордійчуком, О. Правдюком* та ін. Від 1956 — звукореж. вищої категорії Нац. радіокомпанії України. Здійснив велику кількість записів у Фонди Укр. радіо зразків укр. муз. фольклору, творів класиків укр. та світ. музики — *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, М. Леонтовича, П. Козицького, С. Людкевича, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського*, В. Калиннікова, *С. Прокоф'єва, П. Чайковського* та ін., сучас. укр. композиторів — *М. Колесси, В. Губаренка, В. Кирейка, І. Карабиця* та ін., зразків органної та духовної музики, старовин. табулатур, розшифр. С. Людкевичем, *М. Скориком, М. Степаненком, К. Стеценком* та ін. Здійснив записи значної частини репертуару Засл. симф. орк. Нац. радіокомпанії України п/к *О. Климова, В. Гнєдаша, М. Колесси, Н. Рахліна, К. Симеонова, В. Блінова*. 1-й цифр. записи для CD усіх симфоній *Б. Лятошинського* визнано одними з найкращих у світі. Б. здійснив також записи вик. мистецтва співаків *Б. Гмирі, Д. Гнатюка, І. Козловського*, С. Лемешева, *Г. Циполи, Є. Чавдар*; піаністів *А. Лисенко, Н. Вітте, Є. Ржанова, С. Скринченка*; скрипалів *Д. Ойстраха, Л. Когана* та багатьох ін. Раритетними стали записи всіх, у т. ч. неопублік. творів Н. Паганіні у вик. *О. Горохова*, симфоній і квартетів *Л. Бетховена* й П. Чайковського. Чимало записів Б. використано при вип. грамплатівок Всесоюз. фірми грамзапису "Мелодія". Від 1974 Б. — викладач Київ. конс., кл. *квартету* та *альта*. Поміж вихованців — родинне тріо Супрунюків "*Колекція Розумовського*". Від 1994 викладає звукорежисуру в Київ. нац. ун-ті театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого. Учнями Б. вважають себе відомі укр. звукорежисери М. Дідковський, А. Мокрицький, Т. Скотникова,

В. Щегольський, Т. Вінницька та ін. Б. — автор інструментовок і перекладань клас. творів для різних інстр., зокр. для баяна з кам. і симф. оркестром (композиції *Й. С. Баха*, Е. Гріга, В. А. Моцарта, *О. Скрябіна*). Однією з перших була оркестровка номерів з опери "Наталка Полтавка" (1945–46, з пам'яті, для Сум. обл. муз.-драм. т-ру). Найбільш вдалою з оркестровок Б. вважається перекладання для симф. оркестру фп. "11-ти етюдів у формі старовинних танців" *В. Косенка*.

Літ.тв.: До питання про інтерпретацію творів В. С. Косенка // Віктор Степанович Косенко: погляд з 90-х / Ред.-упоряд. *К. Шамаєва*. — К., 1997; Полікарп Павлович Барановський. Спогади (рукоп.) // Наук. архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 14, колекція 5.

Літ.: *Вахрамєєва Р.* Чаклун звукозапису: Штрихи до портрета // Хрещатик. — 1995. — 17 жовт.

В. Кузик, К. Луганська

БИСТРЯКОВ Володимир Юрійович (13.12.1946, м. Київ) — композитор-пісняр, піаніст. З. а. УРСР (1987). Лауреат Міжн. конкурсу піаністів ім. Б. Сметани (1971, Градець-Кралове, кол.Чехословаччина, Гран-прі), Всесоюз. фестивалів "Пісня року" (1984, 1985). Закін. Київ. конс. (1972) і аспірантуру при ній (кл. фп. *Т. Кравченко*, 1975). Композиції навч. у *Г. Ляшенка*. Соліст Київ. філармонії (1972–92). Худ. кер. шоу-гурту "Альтана" (з 1993). У складі "Союзконцерту" та "Росконцерту" гастролював містами України та за кордоном (Німеччина, Франція, Австрія, США, Ізраїль). У репертуарі — світ. класика, твори *Л. Бетховена*, В. А. Моцарта, *Ф. Ліста*, *Б. Сметани*, К. Дебюссі, *С. Прокоф'єва*, *О. Скрябіна*, *І. Стравінського*, Р. Щедріна та ін. Імпровізатор, автор муз. портретів і програмних мініатюр. Як правило, 2-е відділення концертів Б. складалося з власних імпровізацій. Володіє мистецтвом озвучення німого кіно (таперства). Як композитор працював на к/с України та Москви. В ігровому кінематографі створив музику до понад 100 к/ф, зокр. реж. А. Бенкендорфа ("Хіппініада, або Материк кохання", 1997), О. Бійми ("Казка як казка", 1978; "Поєдинок", "Заручини", "Дияволиця" з т/с "Острів любові", 1996), В. Василенка (Євреї, будьмо!", 1992), М. Засєєва ("Київські зустрічі", 1979; "Дивна відпустка", 1980; "Таємниця відома всім", 1981), А. Іванова ("Розколоте небо", 1979; "Старі листи", 1981), О. Ітигілова ("Звинувачується весілля", 1986), В. Калітоненка ("Хлопчик з ковзанами", 1986), М. Літус ("Зірка шерифа", 1986), А. Матешка ("Ха-би-аси", 1990, "Жінка для всіх", 1991), Б. Нібеєрідзе ("Червоні башмачки", 1986). У мультиплікації як композитор працював з режисерами К. Барановим, О. Барнововою, О. Бубновим, О. Вікен, В. Гончаровим, І. Гурвич, Н. Марченковою, Є. Пружанським, Л. Ткачиковою, Н. Чуриловою. Від 1970-х працює у жанрі рос.-мовної естр. пісні. Пісні Б. — призери міжн. фестивалів у Братиславі (Словаччина), Дрездені (Німеччина), Монте-Карло (Монако). Б. — учасник гуморист. циклової ТБ-програми "Золотий гусак" ("Інтер").

Тв.: мюзикли "Суд іде" (1980), "Півцарства за усмішку" (1983), "Пригоди кота Леопольда", "Матінка Кураж та її діти" (обидва — 1984, пост. Київ. т-р ім. Лесі Українки), "Колесо фортуни" (1995), "Острів скарбів" (2001); інстр. п'єси, вок. цикл "Путь к Пушкину" на сл. В. Гоцуленка, музика до драм., теле- і радіовистав; пісні, у т. ч. "Куда уехал цирк?" (сл. В. Лєвіна), "По ступеням" (сл. Ю. Рибчинського), "Мир без чудес" (сл. А. Дмитрука) тощо.

Дискогр.: аудіокасети — "Пісні В. Бистрякова у виконанні зірок української та російської естради" (1999), "Пісні В. Бистрякова у виконанні М. Караченцева" (2000); CD — "Передчуття кохання" (1995), "Зоряний дощ" (1997).

Літ. тв.: "Не вичерпатись, не зупинитись" // Україна. — 1988. — № 4.

Літ.: *Григорьев Л., Платек Я.* Современные пианисты. — М., 1990; *Фурманова З.* Бистряков, який пише музику // Новини кіноекрану. — 1983. — № 11; *Дорошина Л., Пєткова Т.* "Світ без дива — чорно-білий" // Ранок. — 1987. — № 11; *Редько О.* Довічний діалог // Веч. Київ. — 1985. — 19 жовт.; *Матюшина О.* Ритми життя — ритми пісень // Там само. — 1986. — 13 жовт.; [*Б. п.*]. Зустріч з Бистряковим // Вісті з України. — 1993. — № 14.

О. Литвинова

В. Бистряков

БИХОВСЬКА Галина Михайлівна [12(25).12. 1906, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл. — ?] — оперна й опереткова співачка (сопрано). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка, кл. *О. Шперлінг* (1929), Свердлов. (тепер Єкатеринб.) конс., кл. *Б. Велринського* (1943). 1929–34 — солістка Київ. т-ру опери та балету; 1934–36 — Київ., 1936–39 — Ленінгр. (С.Пб.) філармоній; 1939–41 — Свердлов.; 1945–48 — Одес. т-рів оперет. Від 1950 — на пед. роботі.

Партії: Ядвіга ("Кармелюк" В. Костенка), Тетяна ("Розлом" В. Фемеліді), Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тетяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Домна Сабурова, Купава ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Аїда, Дездемона ("Аїда", "Отелло" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Ортруда ("Лоенґрін" Р. Ваґнера), Турандот, Тоска, Баттерфляй ("Турандот", "Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Биховська Г.* Автобіографія // Прив. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

БИЧ-ЛУБЕНСЬКИЙ (псевд. Пахаревський Леонід, Г. Одинець, Л. Чулий) Костянтин Михайлович (1860, за ін. даними 1880 — 1930-ті) — муз. етнограф, письменник, публіцист, актор, громад. діяч. Фундатор Харків. муз.-драм. тов-ва ім. Г. Квітки-Основ'яненка (1912–16). Мешкав у Харкові, з 1904 — у с. Курулька Ізюмського пов. Харків. губ., з кін. 1920-х — у Москві. 1901–06 — муз. рецензент "Харьковских губернских ведомостей". Лібретист незакін. опери "Кармелюк" і співавт. віршів кантати "Слава Лисенку" *К. Стеценка*. Останній відомий адресат листування *М. Лисенка*. Друкувався на сторінках літ. альманахів "Розвага" (1908), "Терновий вінок" (1908), газ. "Рідний край" (1905–14), "Світло" (1910–14) тощо.

О. Бишевська

Літ. тв.: Малороссийская лира и музыкальный инструмент рыля // РМГ. — 1900. — № 41; Театр и музыка // Харьков. губ. ведомости. — 1900. — № 311; Бандуристы и лирники на Харьковском XII Археологическом съезде // Там само. — 1902. — № 37, 38; Музыкальный вечер XII Археологического съезда // Там само. —№ 217; 35-летний юбилей Н. В. Лысенко // РМГ. — 1904. —№ 5; Музична спадщина М. Лисенка // Літ.-наук. вістник. — 1914. — Кн. 3; Микола Лисенко (останній лист) // Сніп (Львів). — 1912. — 28 жовт.; зб. "Буденні оповідання" (1910), зб. віршів "Пожовкле листя" (1911), п'єси "Нехай нове життя" (1908), "Тоді, як липи цвіли"; повісті, переклади творів А. Франса, К. Гамсуна, Г. Гауптмана, А. Шніцлера, Е. Чирикова та ін.

Літ.: *М. В. Лисенко.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004.

О. Шевчук

БИШЕВСЬКА Олександра Андріївна [24.02 (9.03).1906, м. Київ — 1986, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). З. а. РРФСР (1937). Лауреат І Всесоюз. конкурсу вокалістів (Москва, 1933, 3-я премія). Закін. 1929 Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка, кл. *О. Муравйової.* 1929—34 — солістка Київ. т-ру опери та балету, 1934—48 — Великого т-ру СРСР. Виступала також у концертах, виконувала, зокр., твори *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, К. Стеценка, А. Єдлічки,* а також укр. нар. пісні. 1936 у Москві взяла участь у концерті укр. нар. пісні та романсу. Мала голос надзвичайної сили й краси, широкого діапазону, рівний у всіх регістрах.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського, прем'єра), Ядвіга ("Кармелюк" В. Костенка), Ярославна ("Яблуневий полон" О. Чишка), Тетяна ("Розлом" В. Фемеліді), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мілітриса, Домна Сабурова ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Аїда, Леонора (однойм. опера, "Трубадур" Дж. Верді), Турандот, Тоска (однойм. опери Дж. Пуччіні), Ортруда ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ. тв.: Талановитий, вдумливий, гуманний: [В. Лубенцов] // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упоряд. *І. Лисенко.* — К.; Л.: Нью-Йорк, 2003.

Літ.: *Скоробагатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Колодуб О.* Драматичне сопрано // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.: Нью-Йорк, 2003; *Орфьонов А.* У Великому театрі // Там само; *Глібко-Долинська Г.* І пісня лунала // КіЖ. — 1980. — 8 трав.

І. Лисенко

БИШКОВСЬКИЙ Степан Іванович (2-а пол. 18 ст.) — муз. теоретик, знавець церк. співу й один з активних діячів сх.-слов'ян. друкарства, нотовидавець. Працював наглядачем у Моск. синодальній друкарні. Наполеглива праця Б. (починаючи з 1766) спричинила появу друком у 1772 церк. нотних книжок у Москві. Запровадив у Росії нотодрукування з набірних нот, т. зв. київ. шрифту (див. *Київ. нотація*), спеціально виготовленого в Лейпцигу. У 1760—70-х за участю *Г. Головні* з півчими П. Синьковським і Я. Лавлинським безуспішно намагався схилити моск. церк. ієрархію до видання підручників з *партесного співу* та їх добірок, зокр. Г. Головні, однак було вид. тільки скорочений варіант — "Азбуку начального учения простого нотного пения, содержащуюся в цефаутном ключе". Ініціатор видання зб. 1-голосих *розспівів.* Автор "Нотной с краткими примерами Грамматики" (підручник партес. співу), спрямованої на профес. підготовку регентів, виховання співаків. Б. також уперше пояснив тембр.-ладову виразність альтерацій; запропонував орієнтацію на інтервальні структури октавних звукорядів як на певні моделі (з можливістю їх використання від усіх 12-ти звуків октави); подав вправи інструктивного характеру для початкової постановки голосу та виховання віртуозних голосів.

Літ.: *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики XVII ст. — К.; Л.; Полтава, 2002; *Протоиерей Димитрий Разумовский.* Церковное пение в России. Отделение II // Муз. академия. — 1999. — № 1.

Р. Савицький-мол., О. Цалай-Якименко

БИШОВСЬКИЙ (Бешовський, Бешевський) (2-а пол. 17 ст.) — композитор. Автор перших зразків хор. *партесного концерту,* Служб Божих на 8 і 11 голосів, Канону на 8 голосів тощо. Служба Божа і Канон на Стрітень (обидва — на 8 голосів) згадуються у "Реєстрі описаних кантик" Львів. братства (1697).

Літ.: *Стешко Ф.* З історії української музики // Укр. музика. — 1937. — № 8.

БІАНКІ (Бьянкі, за чоловіком — Фабіан) Валентина Львівна (Валентинівна) [1839, м. Вільно, нині Вільнюс, Литва — 28.02(11.03).1884, с. Кандава, нині Тукумський р-н, Латвія)] — оперна й кам. співачка (драм. сопрано), композиторка-аматорка. Швейцарка за походженням. Навч. у Париз. конс. (кл. співу Д. Бордоньї, Ревіаля; кл. декламації та сцен. майстерності Дюверну а,

В. Біанкі у ролі Юдифі та М. Саріотті у ролі Олоферна (опера "Юдиф" О. Серова)

М. де Кланы). На оперній сцені дебютувала в Парижі (партії Аміни, Адіни), згодом виступала у Франкфурті-на-Майні, Берліні, Шверині (1855—61), Штеттині (нині Щецін). Солістка Петерб. Маріін. т-ру (1862—65), де дебютувала в партії Леонори ("Трубадур"), Великого т-ру (1865—67), Київ. опери (1867—69). У 1870-х гастролювала в Харкові, Одесі та ін. містах. У 1881 співала у виставах Петерб. італ. опери. Мала яскравий, могутній, рівний у всіх регістрах голос широкого діапазону, прекрасну вок. техніку, неабиякий актор. талант. Однак, на думку деяких критиків, створеним нею героїко-драм. образам були притаманні надмірна афектація і мелодраматизм. Оперний репертуар співачки охоплював понад 50 партій. Партнери: *О. Петров*, Ф. Мишуга, П. Булахов, І. Кравцов, П. Радонежський, *І. Сетов*. Співала п/к В. Вілинського, *К. Вільбоа*, К. Лядова, І. Шрамека.

Виступала в концертах ІРМТ. З великим успіхом виконувала твори *М. Глінки* (у 1856 він спеціально для Б. зробив транскрипцію романсу *О. Аляб'єва* "Соловей" для голосу з орк.). Талантом співачки захоплювались Р. Вагнер (виступав з нею у Петербурзі), *Ц. Кюї*.

1-а вик-ця партій Юдифі [(3. 05 (16. 05). 1863 однойм. опера *О. Сєрова*, написана спеціально для Б.], у Києві — Антоніди ("Життя за царя" М. Глінки).

Поміж ін. партій — Одарка ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" *О. Даргомижського*), Валентина ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Церліна ("Фра-дияволо, або Готель у Террачині" Ж. Обера).

Тв.: романси, в т. ч. "Прости, не помни дней паденья" (сл. М. Некрасова), "Нет, нет, ты меня не забудешь".

Літ.: Киевская русская опера в сезон 1869—70 годы: Заметки *В-а*. — К., 1870; [*Б. п.*] Г-жа Фабиан-Бианки // Театр, афиши и антракт (Москва). — 1865. — № 220; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Архімович Л.* З минулого опери // Музика. — 1980. — № 4; *Григорьева А.* В. Л. Бианки // Ежегодник памятных музыкальных дат и событий, 1984. — М., 1983.

О. Кушнірук

БІБЕР-КІРШОН Герміна (бл. 1899, м. Одеса — бл. 1940, там само) — піаністка, педагог. Гри на фп. навч. з 5-и років в одес. педагога Цвета. За порадою *Ант. Рубінштейна* поїхала до Відня, де закін. консерваторію (1908, Бетховенська премія і медаль). Від 1905 концертувала у багатьох країнах Європи. 1908 повернулась, виступала з сольними концертами й у складі кам. ансамблів в Одесі. У репертуарі — твори *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, *Ф. Ліста*, Е. Ґріґа, *С. Танєєва*, О. Гречанінова, *С. Рахманінова*. Гра позначена філігранністю, темпераментом, віртуозністю. Від 1908 — викладачка Одес. муз. уч-ща, з 1913 — конс.

Літ.: Одеській державній музичній академії — 90! — О., 2003.

І. Лисенко

БІБІК (Бібик) Валентин Савич (19.07.1940, м. Харків — 7.07.2003, м. Бат-Ям, Ізраїль) — композитор. З. д. м. УРСР (1990). Лауреат премії Міжнар. конкурсу композиторів ім. *Мар'яна* та Іванни *Коців* (1992). Член СКУ (1968). Закін. 1966 Харків. конс. (кл. композиції *Д. Клебанова*). 1966 — 94 працював на кафедрі композиції та інструментування Харків. ін-ту мистецтв. 1989—94 очолював Харків. комп. організацію, був секретарем СКУ. Від 1994 жив у С.-Петербурзі, де працював у конс., з 1998 — в Ізраїлі. Б. був одним із тих, хто всупереч офіц. засадам експериментував із сучас. комп. техніками, в т. ч. *сонористикою* та регламентованою *алеаторикою*. Одним із перших в Україні звернувся до технік "*магнітофонної музики*" (вок. цикл "Вечірня музика" для тенора, ударних та магнітофонної стрічки, 1981) та чвертьтонової ладовості (кам. "Сумна кантата" на вірші *Т. Шевченка*, 1980). Деякі твори наближаються до *неокласицизму* ("Meditation" для фп., клавесина та кам. орк., 1979; Партита на тему DEsCH для фп. тріо, 1982) і *необароко* (2 фп. цикли — 34 і 24 прелюдії і фуги). В окр. композиціях простежуються риси *неофольклоризму*. Тяжів до монумент. симф. форм, спроможних втілювати масштаб. концепційні задуми, в основі яких — буття людини, сенс і етос її життя. Вирішував ці проблеми на перетині різних жанрів та видів мистецтва, часто звертаючись до кращих зразків світ. поезії (напр., у вок. симфоніях № 6, 10, 11). Поряд з епіко-драм. полотнами в орк. творчості Б. яскраво представлена лірична сфера: симфонії № 4 ("Пам'яті Шостаковича") і № 7, Концерт-симфонія для скр. та альта з орк. Масштабністю позначена й кам. музика Б., де переважає циклічність (напр., 19 фп. сонат, 39 варіацій на тему "Dies irae"для фп., кілька вок. циклів). Звертався до поезії Т. Шевченка (симфонія № 6 "Думи мої, думи...", вок. цикл), О. Вишні, С. Васильченка, І. Драча (хори), М. Волощака, Г. Ґдаля (вок. та хор. цикли), укр. нар. текстів (кантата "Дума про Довбуша", хор. "Триптих"), до творчості рос. поетів Г. Айгі, Г. Ахматової, О. Блока, Й. Бродського, О. Фета, М. Цвєтаєвої, письменників Ю. Бондарєва, М. Булгакова, Д. Григоровича та ін.

В. Бібік

Тв.: опера "Біг" за М. Булгаковим (1971—82); балет "Гуттаперчевий хлопчик" (за Д. Григоровичем, 1987); для орк. — 12 симфоній (1966, 1969, 1970, 1976, 1978, 1980, 1982, 1989, 1992, 1994, 1993, 97), "План і молитва" (1992, премія Міжн. конкурсу композиторів ім. Мар'яна та Іванни Коців); Симфонія для 17 виконавців (1997), 15 інстр. концертів (у т. ч. для фп. — 1968, 1975; "From Light and Quiet" для флейти з симф. орк. (2001), скр. з кам. орк., 1980; альта, 1994; скр. і влч. з кам. орк., 1993; фл. з кам. (два — 1978, 1983) і симф. орк. (2000), валторни (1995), контрабаса з кам. орк. (1993); Концерт-симфонія для кларнета з кам. орк. (1994), "Триптих" для альта з кам. орк. (1978), "Meditation" для фп., клавесина та кам. орк. (1979), "Присвята" для струн. орк., "Музика літа" для кам. орк.; Концерт для кам. орк. (1995), "Музика для того, хто пішов (пам'яті Д. Шостаковича)" (1996), 7 мініатюр для струнних (1975), "Присвята" для струн. орк. та органа (1995).

Титульна сторінка видання "С. Й. Гриця. Бібліографічний покажчик наукових праць"

Титульна сторінка видання "Стефанія Павлишин. Біобібліографічний покажчик"

"Відлуння" для 13-и виконавців (1999); вок.-симф. — "Дівочі пісні" для фольк-голосу і кам. орх. (1995), "Дитячі пісні", ораторія "Прощання" (1988), "Два псаломи Давида" для сопрано, скрипки та фп. (1995), Псалом № 25 для сопрано, флейти, гобоя та 2-х ударників (2000); інстр. ансамблі — 3 струн. квартети (1990, 1996, 1999), Фп. тріо (1972), "Маленький концерт" для фп. тріо (1976), Тріо для флейти, гобоя та валторни; для кларнета, влч. та фп. (1998), "Гармонії тиші" для флейти, скрипки та фп. (1996); для скр. і фп. — 3 сонати (1988, 1995, 1998), "Скорботна музика" (1994), "Гармонії тиші" для фл., скр. і фп. (1996) та ін.; Сонати для альта соло (1978), альта й фп. (2000); Соната для баяна (1985), "Плач" для гобоя соло (1996); для фп. — 10 сонат (1971—93), 34 прелюдії і фуги (1973—78), "Дитяча музика" (1978), "Плач та молитва"(1992), 39 варіацій "Dies irae", п'єси; хори (у т. ч. П'ять хорів за романом Ю. Бондарева "Гарячий сніг"), "Ода братерству" для хору та органа; вок. цикли (в т. ч. "Песни отчего дома" на сл. В. Луговського, 1969), "Два інтермецо" для баса і флейти (1975), романси.

Літ. тв.: Чайковський у моєму житті // Чайковський та Україна. — К., 1991.

Дискогр.: грамплатівки — Триптих для міш. хору a cappella *op.* 8. — М.: Мелодия, С10—15685—86, 1975; Кам. симфонія *op.* 29 "Пам'яті Шостаковича", Сім мініатюр для струн. *op.* 20. — М.: Мелодия, С10—10727—28, 1978; Маленький концерт для фп., скр. та влч. *op.* 20. — М.: Мелодия, С10 —11529 —80, 1978.

Літ.: *Зінькевич Е.* Динамика обновления. — К., 1986; *Боровик І.* Український камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1997; *Очеретовская Н.* Пора становления // СМ. — 1973. — № 4; *Конькова Г.* У камерному жанрі // Музика. —1976. — № 3; *Її ж.* Фольклор і творчість сучасних українських композиторів // НТЕ. — 1978. — № 1; *Лащенко А.* Нові твори В. Бібіка та В. Губаренка // Музика. — 1979. — № 2; *Клин В.* Поліфонічні фортепіанні твори // Там само. — 1980. — № 1; *Задерацький В.* У розвиток жанру // Там само. — 1980. — № 5; *Боровик І.* В. Бібік. Камерно-інструментальна творчість // Зб. наук. праць Київ. держ. консерваторії ім. П. І. Чайковського. — К., 1982; *Мельникова Н.* Для юних // Музика. —1984. — № 5; *Кононова О.* Еволюція авторського почерку // Там само. — 1985. — № 1; *Терещенко А.* Грани гражданственности // СМ. — 1985. — № 4; *Боровик І.* Українські композитори — Д. Шостаковичу // Музика. — 1985. — № 5; *Золотовицкая И.* "Категория историческая..." // СМ. — 1988. — № 5; [*Б. п.*]. Ми — з 60-х // Музика. — 1989. — № 2; [*Б. п.*]. Бибик Валентин. Личность. Нация. Общение: Редакционные беседы // Муз. академия. — 1992. — № 2; *Копица М.* Мы из 60-х // Там само; *Иванова И.*, *Мизитова А.* "Бесконечное таинство искусства" // Там само. — 1993. — № 3; *Їх же.* Традиции романтического вокального цикла в творчестве В. Бибика // Шуберт и шубертианство: Сб. материалов. — Х., 1994; *Лозовая В.* Право на интерпретацию. О музыке виолончельной сонаты № 2 В. Бибика // Проблемы взаимодействия муз. науки и ученого процесса: Сб. материалов. — Х., 1994; *Її ж.* О романтическом мироощущении в Девятой сонате В. Бибика // Феликс Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма: Сб. науч. трудов. — Х., 1995; *Мирошниченко С.* Традиции и эксперимент как основа стилевого и жанрового обновления в полифонических циклах В. Бибика и К. Караева // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1997. — Вып. 2. — Ч. 1; *Чернова Е.* Портрет в звуковом интерьере // Арт-лайн. — 1997. — № 3; *Зінькевич Е.* Лирическая симфония: Вопросы типологии (на материале творчества украинских композиторов) // Київ. муз-во. — К., 1999. — Вип. 1; *Шаповалова Л.* Принципи рефлексійної драматургії (на прикладі концертного жанру творчості В. Бібіка) // Наук. записки Терноп.держ. ун-ту: Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2000. — Вип. 1(4); *Омельченко Т.* Контраст як фактор розвитку і створення музичної цілісності твору (на прикладі Сонати для скрипки і фортепіано В. Бібіка ор. 71) // Художня цілісність як феномен музичної творчості та виконавства: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 48; *Щелинський О.* Валентин Бібік — відомий і невідомий // "Контрасти", V міжн. фест. сучас. музики (зб. програм і анотацій). — Л., 1999.

О. Зінькевич

БІБЛІОГРАФІЯ МУЗИЧНА (БМ.) (*грец.* βιβλιογραφία від βιβλίον — книга і γράφω — пишу) — 1. Наук. дисципліна, що вивчає історію, теорію, методику опису і класифікацію муз. видань і рукописів; 2. Спец. посібники (покажчики, огляди, списки, каталоги), де описано й систематизовано у визначеному порядку праці про музику (книжки, журнали, статті тощо), нотний матеріал — в їх друк. чи рукоп. вигляді. Нотографія (опис змісту нот. видань і рукописів чи складання відповідних покажчиків) вважається складовою частиною БМ. До перших спроб БМ. можна віднести список книжок про музику у праці К. Геснера "Пандекти... у 21-й кн." (*Gesner C.* "Pandectarum sive partitionum universalium libri XIX", 1548—49). Спец. муз.-бібліогр. праці з'являються у 18 ст. в Німеччині. І. Маттезон, Л. Міцлер, Я. Адлунг, Й. Форкель склали перші зразки бібліогр. опису й розробили принципи класифікації матеріалу. Сам термін "БМ. " у 18 ст. ще не використовувався — вживалися назви: "муз. критика", "муз. бібліотека", "муз. літ-ра". Уперше новий термін БМ. використав франц. учений К. Гардетон у праці "Музична бібліографія Франції" ("Bibliographie musicale de la France.., 1822). Згідно з "Новим словником про музику і музикантів" Грова ("The New Grove Dictionary of Music and Musicians"), 1-ю публікацією в галузі нац. муз. бібліографії став виданий у Німеччині 1564 каталог "Messkataloge", що загинув у 17 ст. Окремі видання подібного типу виходили в Німеччині 1775 і 1779. Починаючи з 1829, муз. вид-во Гофмейстера у Лейпцигу випускало "Щомісячні муз.-літ. повідомлення" ("Musikalisch-literarische Monats Berichte"). 1843 продовженням цього видання стала "Німецька музична бібліографія", що і в наш час вважається одним із найвизначніших європ. нац. бібліогр. видань. Завдяки постійній інформації читачів про нім. видання впродовж майже півтора століття утворився величезний обсяг нац. муз. репертуару.

Значним досягненням БМ. була поява в 19 ст. персональних каталогів, зокр. "Хронологічно-тематичний список творів Моцарта", складений визначним нім. ученим і бібліографом Л. Кьохелем (*Kuchel L.* Chronologisch-thematisches Verzeichnis sämtlicher Tonwerke W. A. Mozarts. — Leipzig, 1862).

Універсальний характер має складений у19 ст. нотогр. покажчик "Біо-бібліографічний словник джерел відомостей про музикантів християнського літочислення до середини XIX ст." Р. Айтнера (*Eitner R.* Biographisch-bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts. — Leipzig, 1900—04. — Bd. 1—10.). Крім біо-бібліогр. відомостей, він указує також на місцезнаходження муз. творів у б-ках світу. Відтак укр. дослідникові *М. Степаненку* вдалося знайти й видати 1-й інстр. твір вел. форми, написаний вітчизн. автором, — 6 варіацій *Є. Білоградської* ("Менует Й. Штарцера з 6 варіаціями Єлизавети Білоградської" для клавесину / 6 Variations de Elisabeth Bellagradsky), що, за даними словника Р. Айтнера, зберігається в Deutsche Staatsbibliothek Musik. Сучас. багатотом. нотний покажчик "Міжнародний репертуар музичних джерел" ("Repertoire international des sources musicales" — RISM) містить описи нот. матеріалів (друк. і рукоп.) до 1800. Над складанням цього покажчика працює понад 1000 б-к різних країн світу. Він видається у 3-х серіях: А — Алфавіт. перелік муз. творів, В — Системат. покажчик, С — Покажчик муз. бібліотек.

Старовин. музика дістала відображення у покажчиках Г. М. Брауна "Інструментальна музика, надрукована до 1600". — 1965 (*Brown H. M.* Instrumental Music printed before 1600: A bibliography. — Cambridge; Mass.; 1965), К. Мейєр-Беера "Інкунабули літургійної музики" (*Meyer-Beer K.* Liturgical Musical Incunabul. — London, 1962), В. Г. Фрера "Бібліотека музичної літургії" (*Frere W. H.* Bibliotheca musico-liturgica. — London, 1894. — V. 1—2) з описом середньовічних рукописів, що зберігаються у бібліотеках Вел. Британії та Ірландії. У деяких країнах видаються спец. муз.-бібліогр. журнали: в Австрії — "Австрійська музична бібліографія" ("Цsterreichische Musikbibliographie", з 1949), в Італії — "Музично-бібліографічний бюлетень" ("Bolletino Bibliografico Musicale", з 1931), у США — "Нотатки" ("Notes", з 1934).

ЮНЕСКО видає "Міжнародний каталог музичної літератури" ("Repertoire International de la Litterature Musicale" — RILM), де подається щокварт. Анот. бібліографія поточної літ-ри про музику (книжки й статті), опубл. в різних країнах світу, починаючи з 1967.

БМ. в Україні має давні традиції. Її розвиток ішов тим самим шляхом, що й у Зах. Європі. Короткі бібліогр. нотатки трапляються уже в літ. описах княжої доби, де згадується бібліотека при соборі св. Софії в Києві (1041), бібліотека кн. Володимира Васильковича, "великого книжника і філософа". Збереглися каталоги монастир. бібліотек пізніших часів: Слуц. монастиря (15 ст.), Супрасл. (16 ст.), Львів. Ставропігії (1619), списки нот. рукописів Києво-Могил. академії (17—18 ст.) та ін. У муз. відділі Нац. бібліотеки НАН України ім. В. Вернадського зберігаються рукоп. каталоги муз. творів "*Нотної колекції графа О. Розумовського*" — перший досконалий зразок вітчизн. муз. бібліографії та унікальна пам'ятка світ. нот. бібліографії. Каталоги складено за системат.-алфавіт. принципом. В основі систематики — жанр кам.-інстр. музики, до кожного твору вписано інципіт. Каталоги, складені у 1780-х на терені України.

Серйозною перешкодою на шляху розвитку укр. БМ. у 19 ст. стала заборона укр. мови. Проте окремі видання з бібліогр. списками нової укр. муз. літ-ри все ж таки з'являлися в Україні. Поміж них — літ. альманах "Русалка Дністрова" (1837), "Каталог музыкальных произведений Н. Лысенко" (1896), покажчики *М. Комарова*: "Т. Шевченко в літературі та мистецтві" (1903), "Бібліографічний покажчик музичної і літературної діяльності М. Лисенка" (1904) та ін. З відкриттям нот. вид-в і магазинів в Україні в 2-й пол. 19 ст. розпочалося друкування реклам. каталогів, що були основним джерелом інформації про нот. видання та. укр. митців — *М. Лисенка, М. Завадського, В. Присовського, А. Коципінського, К. Стеценка, Я. Степового* та ін. У Києві виходили каталоги видавн. фірм *Л. Ідзіковського, Г. Індржишка*, Укр. книгарні: "Каталог нот Української книгарні" (К., 1910), "*Г. Індржишек*. Каталог нот" (К., 1913), "Catalogue des ouvrages de musique et des livres publies par la maison Leon Idzikowski" (Kieff-Varsovie, 1915). З'являлися каталоги бібліотек, запроваджені в нот. магазинах з комерц. метою: "Каталог Одесской нотной библиотеки" (О., 1888), "Каталог музыкального отдела Харьковской общественной библиотеки" (Х., 1903) та ін.

Від 1920-х бібліографія набула рис галузі держ. значення. Зокр., дослідник і керівник низки бібліотеч. установ, автор фундамент. бібліогр. посібників, член першого складу *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* Ю. Меженко започаткував розробку основн. принципів створення всеохопної нац. бібліографії — "Українікі". Ці принципи факт. лягли в основу устал. концепції складання репертуару укр. книжки, у т. ч. і баз даних муз. україніки. Відтоді видавалися різні за своїм призначенням муз.-бібліогр. покажчики, анот. списки, каталоги: загальні (про муз. мистецтво, муз. культуру, окремий істор. період), темат. (з історії і теорії музики, муз. жанрів, фольклору, виконавства, муз. педагогіки), персональні (твори одного композитора, репертуар виконавця, про композитора, музикознавця, педагога, фольклориста тощо), поточні та ретроспект., залежно від хронолог. обсягу матеріалу. Деякі заг. бібліогр. покажчики, що висвітлюють певні періоди розвитку укр. культури, мають окремі розділи, присв. муз. мистецтву. Це, напр., покажчик "Українська радянська культура за 40 років, 1917—57" (К., 1957). Муз. мистецтву повністю присв. бібліогр. покажчики "Музична література УРСР 1917—1965" (Х., 1966), "Музичні видання України 1966—71" (К., 1977, 1981), "Радянська музика" *В. Бакалінської* (К., 1978). Після деякої перерви Книжк. палата України відновила випуск свого інформ. бюлетеня "Нові видання України: Видавничий бібліографічний покажчик книг та брошур", де є

Титульна сторінка видання "Нотографічний покажчик видань музичних творів М. Лисенка"

Титульна сторінка видання "Архівна спадщина композитора А. Кос-Анатольського"

Титульна сторінка хору "Гуляли" О. Нижанківського, виданого в "Бібліотеці музикальній" (1885)

Титульна сторінка хору "З окружків" О. Нижанківського, виданого в "Бібліотеці музикальній" (1886)

розділ культури й мистецтва. Стислі відомості про укр. муз. мистецтво та його діячів подані у респ. і всесоюзн. енциклопедіях, довідниках, словниках (як-от багатотом. "Українська радянська енциклопедія"). Розширена інформація про персоналії міститься у відомч. довідниках моск. вид-ва "Советский композитор" (1957), "Советские композиторы и музыковеды" (3 з 4-х томів вийшли 1978, 1981, 1989), 4-томнику "Кто писал о музыке" (1971—89) та ін. Видання подібної літ-ри в Україні стикалося з різними труднощами. Напр., словничок *В. Кривусіва* й *П. Козицького* (1919) залишився в машинопису, так само, як і подальша капітальна довід. праця *М. Грінченка*. 1-й довоєнний скромний довідник "Українські радянські композитори" *О. Білокопитова* (Х., 1934) незабаром було вилучено з обігу; довідничок, вид. до Декади укр. літ-ри й мистецтва у Москві (1951), мав суто парадний характер. Створене в 1960-х потужне респ. вид-во "Музична Україна" запланувало випуск поточних довідників СКУ (упор. *А. Мухо*), але тиражування 1-го (1963) знову ж таки було заборонено; після виходу в світ доопрац. укр.-мовних довідників 1968, 1973 (за участі *Н. Сидоренко, В. Полевого*) та рос.-мовних (1978, 1984) їх видання було припинено.

Спільним недоліком майже всіх муз.-бібліогр. видань рад. періоду в умовах суворої ідеологічної цензури була штучна обмеженість і упередженість стосовно "небажаних" імен, творів, жанрів. Зокр., не дістали відображення духовна музика, творчість репрес. авторів та композиторів діаспори. Ці прогалини якоюсь мірою заповнювали праці, створені за межами України: довідник "Українські композитори" *М. Дитиняк* (Едмонтон: Альбертський ун-т, Канад. ін-т укр. студій, 1986), "Матеріали до бібліографії та історії української музики" *З. Лисько* (Мюнхен, 1947—61), *I. Sonevytsky, N. Palidwor-Sonevytska*. Dictionary of Ukrainian Composers. — New-York, 1993, computer printed; вид. у Львові 1997) та ін. На основі узагальнення наявних відомостей вид-вом "Муз. Україна" *А. Мухою* опубл. 2 довідники: "Композитори світу в їх зв'язках з Україною" (К., 2000) і "Композитори України та української діаспори" (К., 2005).

Певне місце в укр. БМ. посідають персональні покажчики: каталоги, списки та покажчики муз. творів на сл. та за мотивами поезії *Т. Шевченка*, *Лесі Українки*: "Покажчик музичних творів до слів та на твори Тараса Шевченка" *Я. Полфьорова* (1929), "Шевченко і музика. Нотографічні та бібліографічні матеріали (1861—1961). Склала *А. Касперт*. — К., 1964; "Каталог музичних творів українських радянських композиторів на слова і за мотивами поезії Т. Шевченка" (упоряд. *А. Касперт*. — К., 1964), "Список творів українських радянських композиторів на слова і сюжети Лесі Українки" (К., 1970). Низку покажчиків, присв. окремим композиторам і виконавцям: "Олександр Мишуга — співак (1853—1922). Бібліографічний покажчик" *С. Костюка* (Л., 1964), "Композитор Євген Козак. Матеріали до нотографії та бібліографії" (Л., 1974).

В окр. фундамент. теор. працях укр. дослідників подано досить повні темат. бібліогр. списки, зокр.: *Д. Ревуцький*. Укр. думи та пісні історичні. — К., 1918; *М. Грінченко*. Історія української музики. — К., 1922), *Б. Кудрик*. Огляд історії української церковної музики. — Л., 1995; *Л. Корній*. Історія української музики. — К., 1996, 1998, 2001 (Т. 1—3) тощо.

Деякі дослідження повністю присвячені бібліогр. опису рідкісних документів укр. муз. культури: *Герасимова-Персидська Н.* Київська колекція партесних творів кінця XVII—XVIII ст. // Українська музична спадщина. — К., 1989; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні ірмолої XVI—XVII ст. — Л., 1996). У Т. CCXXVI "Записок НТШ: Праці Музикознавчої комісії" (Л., 1993) та Т. CCXXXII (Л., 1996) уміщено матеріали до біо-бібліогр. словника *П. Медведика*; працю *І. Соневицького* про комп. спадщину *Н. Нижанківського*; роботу *Р. Савицького-мол.* про заруб. публікації, присв. *М. Лисенкові*, і т. ін. Праця в такому напрямі активно продовжується. Так, *О. Юзефчик* склала "Бібліографічний покажчик праць С. Грици" (К., 2002).

Значно поглибили досягнення укр. БМ. новітні енциклопед. довідники, бібліогр. покажчики, публікації документів з історії укр. муз. культури, що відкривають забуті імена наших видатних співвітчизників: Митці України (К., 1992); 2-е доп. вид. — Мистецтво України. — К., 1997; Історія інтелігенції УРСР 1917—1990 рр. — К., 1991; Українська музична енциклопедія: Словник. — К., 1993; Енциклопедія українознавства. Перевид. в Україні: В 11 т. — Л., 1993 — 2003; Український музичний архів. — К., 1995, 1999, 2003 (Вип. 1—3); Мистецтво України. — К., 1995; Зарубіжні українці. — К., 1991; Українська опера радянського періоду: З критичної спадщини 20-х рр. — Х., 1993; Словник співаків України (К., 1997) та Словник музикантів України (К., 2005) *І. Лисенка* тощо.

Літ.: *Новикова Е.* Руководство по каталогизации музыкальных произведений. — М., 1937; Единые правила по описанию произведений печати для библиотечных каталогов. — М., 1963. — Ч. 4. Описание нотных изданий; *Туровская А.* Издание музыкальной литературы и нотография в СССР. — Ленинград, 1971; *Зубов Ю., Погорелая Е., Туровская А.* Библиография искусства. — М., 1973; *Шульгіна В.* Музична україніка. — К., 2000; *Її ж.* Історичні аспекти національної музичної бібліографії // Національна бібліографія України: Стан і тенденції розвитку. — К., 1995; *Івченко Лар.* Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII ст. — К., 2004; *Чешихин В.* К вопросу о каталогизации нотных изданий // Музыка. — 1913. — № 118; *Меженко Ю.* Децимальна міжнародна система і питання музикографії // Музика. — 1923. — № 6—7; *Його ж.* Організація та теоретичні передумови українознавчого бібліографічного репертуару // Книголюб (Прага). — 1927. — № 3; Правила каталогизации музыкальных произведений. — М., 1932; *Успенская С.* Классификация нотной литературы по целевому назначению // Сов. библиография. — 1935. — Вып. 1—2; *Її ж.* Библиографическое описание и классификация нотных изданий. — М.,

1949; *Її ж.* Библиографии музыкальной литературы // Сов. библиография. — 1950. — Вып. 1 (30); *Її ж.* Библиографирование музыкальной литературы // Сов. библиография. — 1960. — № 5; *Петровская И.* Справочно-библиографическая работа по вопросам театра и музыки в научно-исследовательских и других учреждениях Ленинграда // Театр и музыка. Документы и материалы. — М.; Ленинград, 1963; Библиотечно-библиографическая классификация. Таблицы для научных библиотек // Искусство. — М., 1964. — Вып. 21. Разд. 9; *Данько Л.* Изучение и публикации источников, 2. Справочная литература // Вопросы теории и эстетики музыки. — Ленинград, 1968. — Вып. 6—7; *Шуголова С.* Развитие теории и практики каталогизации нотных изданий в СССР: Автореф. канд. дисс. — Ленинград, 1970; *Її ж.* Развитие методики описания нотных изданий в России // Труды Ленингр. Гос. ин-та культуры. — Ленинград, 1972. — Т. 24; *Коллышкина Г., Невраев В.* Некоторые особенности модели библиографической записи и системы кодирования нотных изданий // Сов. Библиотековедение. — 1974. — № 2; Bibliographie der Musik // Kongressbericht. — Leipzig, 1925. — Vol. 50; Musikbibliographie // Beethoven-Zentenarfeier. — Wien, 1927. — Vol. 261; *Meyer K.* Ueber Musikbibliographie // Musikwissenschaftliche Beitrage: Festschrift fur J. Wolf... — Berlin, 1929, reprint 1973; *Deutsch O.* Music and Bibliographical Practice // MR, / 1941; IAML International Cataloging Code commission // Code International de catalogage de la musique. — Frankfurt-am-Main, 1957; *Bernstein L.* Data processing and the thematic index // Fontes Artis Musicae. — 1964. — N 3; *Krummel D.* Guide for dating early music: A synopsis // Там само. — 1971. — N 1—2.

В. Шульгіна

"БІБЛІОТЕКА МУЗИКАЛЬНА" ("БМ.") — перше укр. муз. вид-во в Галичині (Львів, 1885—91). Організовано з ініціативи й на кошти учнів. та студ. молоді Львів. акад. гімназії. Засновник, муз. і техн. редактор — *О. Нижанківський*, голова — К. Студинський. До діяльності вид-ва були причетні В. Садовський, *Н. Нижанківський*, А. Крушельницький (брат *С. Крушельницької*), Й. Партицький, а також *І. Бачинський* і *Є. Купчинський* (тоді студенти духовної семінарії). Його гаряче підтримували *І. Франко*, *М. Лисенко*, сприяв роботі *А. Вахнянин*. "БМ." випустила 21 видання (у літографії А. Пришляка). До 1-го вип. "БМ." увійшли лише хор. голоси без партитури, до наступних (1885—86) — твори *А. Вахнянина*, *М. Вербицького*, *С. Воробкевича*, М. Кумановського, *М. Лисенка*, *О. Нижанківського*, *П. Ніщинського*; до 2-го вип. (1887) — Кводлібет № 2 М. Лисенка; до 12—17 вип. (1888—91) — композиції *П. Бажанського*, *Є. Купчинського*, М. Лисенка, Недільського-Цетвінського, О. Нижанківського *Г. Топольницького*. Це були зразки вок.-хор. та інстр. музики (для цитри, фп.). Видавалися також твори М. Вербицького. Видання "БМ." надсилалися освіт. закладам та муз. громадськості Буковини й Галичини. М. Лисенко поряд із творами "БМ." отримував записані її видавцями укр. нар. пісні. При вид-ві існувала нот. бібліотека з рукоп. фондом. До 1891 "БМ." утримувалася на кошти молоді, але економ. труднощі та виїзд за кордон 1889 *О. Нижанківського* змусили передати вид-во 1892 "*Львівському Боянові*" (Підручна бібліотека): під його егідою вийшло 4 вип. "БМ.". Вона заклала основи муз.-вид. справи в Галичині. Її діяльність — важливий етап у зміцненні муз. взаємозв'язків Галичини й Наддніпрянщини.

Літ.: *Колодій Я.* Остап Нижанківський. — Л., 1995; *Франко І.* Симпатичне видавництво музикальне // Зоря. — 1886. — Числ. 1; *Студинський К.* Наставник галицької молоді // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968; *Осадца О.* З історії української нотодрукування // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII.

О. Шевчук

БІБЛІОТЕКА МУЗИЧНА РОЗУМОВСЬКИХ (БМР., в окр. джерелах 1920-х — Розумівських) — визначна пам'ятка історії і муз. культури України 2-ї пол. 18 ст. — 1-ї трет. 19 ст. — доби кріпацтва та водночас поширення ідей зах.-європ. просвітництва й перенесення на нац. ґрунт багатьох форм європ. життя. У цей період осередками розвитку муз., театр. та пластичного мистецтв стали панські маєтки. Власники розкішних садиб утримували т-р, балет, вок. та інстр. капели, а при них — диригентів і композиторів. В атмосфері потягу до вищих муз. здобутків Європи й прагнення до високого рівня світського муз. життя у власних маєтках стараннями родини Розумовських було закладено велику бібліотеку. Її основу становлять друк. і рукоп. твори зах.-європ., укр. та рос. композиторів. Власники й засновники БМР. — *О. Розумовський*, *К. Розумовський*, два сини останнього — *Андрій Розумовський* і *Олексій Розумовський* та його донька Варвара Олексіївна (1778—1864), у шлюбі — Рєпніна. О. Розумовському належала одна з найкращих кріпацьких капел не лише в Україні, а й у Росії доби правління цариці Єлисавети. Існування при маєтку великого хору та *рогового оркестру* вимагало постійного оновлення репертуару, надходження муз. творів. І все ж свідоме й систематичне збирання муз. літ-ри, як свідчать документи, розпочав К. Розумовський. На формування його муз.-естет. смаків вплинув вихователь: як припускають, позашлюбний син митрополита *Ф. Прокоповича* — *Г. Теплов*, придв. муз. атмосфера та необхідність розвитку світського домашнього музикування. Зах.-європ. прагнення Кирила допомагав реалізовувати син Андрій Кирилович (рос. посол у Відні). Муз. освічена людина (скрипаль), він підтримував активні стосунки з сучас. йому композиторами — Й. Гайдном, *Л. Бетховеном*. Заснований ним квартет виконував їхні анс. твори (сам грав партію 2-ї скр.). Л. Бетховен присвятив йому знамениті Російські квартети ор. 59. А. Розумовський ретельно й послідовно збагачував БМР. новинками європ. музики. Після К. Розумовського БМР. перейшла до старшого сина — О. Розумовського. Родичі його дружини, знані на Московщині меломани Шереметєви, підтримували статус нотної б-ки; її дбайливо упорядковували й каталогізували. Його донька Варвара як фахова піаністка продовжувала дбати про поповнення БМР. Існує припущення, що у 1-й чверті 19 ст. вона зберігала нот. зібрання в родинному маєтку — в Яготині. 1919

Титульна сторінка видання "Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами 18 ст."

музейна секція ВУКОПИС'у почала перевозити нотне майно з Яготина й частинами передавати до рукоп. відділу Всенар. б-ки (1922–1927, 1928) та Істор. музею ім. Т. Шевченка, а відтак 1929 і 1935 її було передано в Нотний відділ б-ки, очолюваний *О. Дзбанівським*.

Згідно з каталогами БМР. (з них збереглося 8 книг, одна з яких має назву Catalogue Alphfabetique et thematique de Simphonies Conartantis appartenants a S. E. M. Le Comte Alexias de Rasoumowsky) та системат. каталогом Нотного відділу ЦНБ НАНУ нот. зібрання представляють понад 2 тис. назв творів, більш ніж 500 прізвищ композиторів, а це: 176 симфоній, 123 увертюри й симфонії, 60 сонат, 69 концертів, 16 дивертисментів, 87 тріо, 175 квартетів, 25 квінтетів, 5 секстетів, 212 творів для клавесина, органа, фп., 99 сонат для клавесина або фп., 7 шкіл гри на фп., 48 сонат, 24 концерти та 44 дуети для скр., 125 тв. для дух. інстр., 36 вок.-симф. тв., 58 опер, 104 вок. тв. рос., 119 — зах.-європ. композиторів, 30 період. нот. видань. Це твори родини Бахів, Г. Ф. Генделя, Й. Ґайдна, Л. Боккеріні, А. Кореллі, Ф. Ґоссека, Й. Мислівечека, В. А. Моцарта, К. Вебера, Г. Доніцетті, В. Белліні, Дж. Россіні та ін. Поміж них — значна кількість творів маловід. і невід. композиторів. Частину колекції БМР. становить т. зв. прикладна музика, що виконувалася під час урочистостей та бенкетів у панських маєтках. Це — застільні *віват*и, п'єси, *марші*, дивертисменти, танці, *серенади*. З-поміж них виділяється зб. "Serenata de Federico" — один з найстаріших примірників БМР. Числ. зразки нот. літ-ри становили основу репертуару, виконуваного в маєтку Розумовських кріпаками, профес. музикантами, членами родин та їхнім оточенням.

Не всі ноти, зазначені в каталогах БМР., збереглися. Так, напр., кількість опер за списком сягає 239, позаяк у фондах їх — тільки 58. Переважна більшість зразків *інстр. музики* — твори нім., італ., франц. композиторів доклас. і клас. доби, натомість оперна спадщина — твори італ., франц., та рос. композиторів 2-ї пол. 18 ст. — відомі сучасникам з театр. репертуару Петербурга й Москви. Свого часу всі партитури було переписано від руки, й лише оперні партитури *Дж. Асторіти* залишились у колекції БМР. в оригіналі (*комічна опера* "Збитенник", лібр. Я. Княжніна, 1786, є рукопис іншої опери, але без назви, 1787). Збереглися також два вітчизн. муз.-театр. твори: водевіль "Козак-віршувальник" *О. Шаховського* з фп. супроводом *К. Кавоса* та опера "Леста, або Дніпрова русалка" з музикою *С. Давидова*. Кам.-вок. твори 18 ст. (див. — *Вокальна музика*) репрезентують зб. італ. композиторів: "Камерні дуети" Дж. Мартіні, "Канцони" П. Анфоссі, "XI італ. канцонет у супроводі чембало або арфи чи гітари" В. Мартіна-і-Солера тощо. Широко представлена в БМР. фп. літ-ра. Її репрезентують переважно видання 1-ї третини 19 ст. Поряд з клас. сонатами Й. Ґайдна, В. А. Моцарта, Й. Х. Баха тут зберігаються невеликі п'єси, сонати, анс. музика (для 2-х фп., для фп. в 4 руки), перекладні твори для домашнього музикування (варіації на теми оперн. арій, романсів, нар. пісень). Значне місце належить танц. музиці: її авторами були не лише музиканти-фахівці, а й аматори, які присвячували свої танц. опуси певним особам. У маєтку Розумовських постійно звучала музика для рогового оркестру. У колекції БМР. збереглися дві зб. для рогового анс.: "Роговой музыки разные штучки и песенки", "Попурі з 12 різних російських пісень" та фрагменти увертюри до опери В. Мартіна-і-Солера "Una cosa rara". Поміж раритетів БМР. — старовинні кулизм'яні

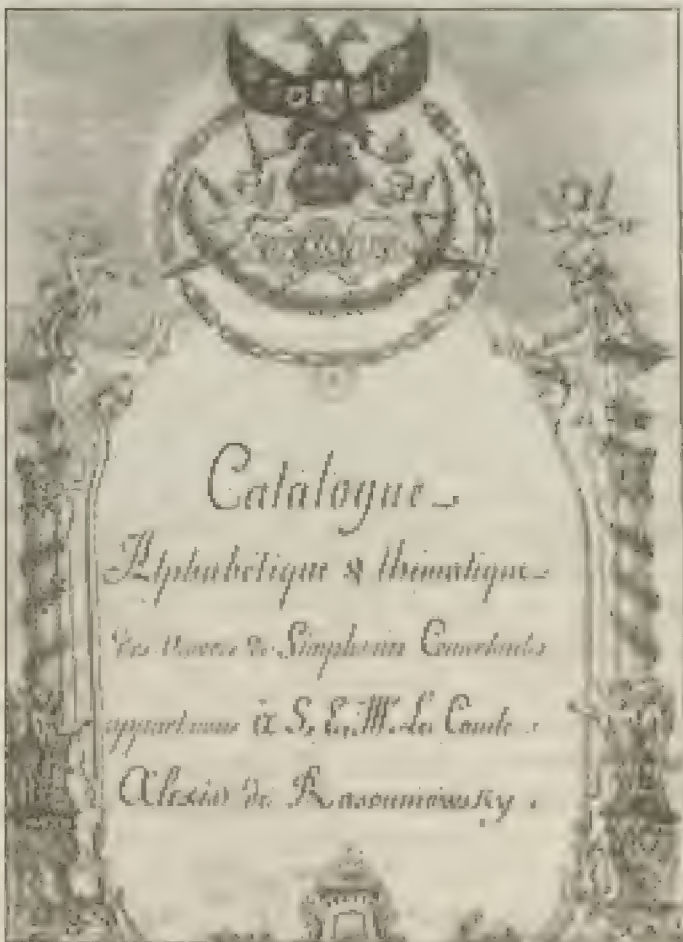

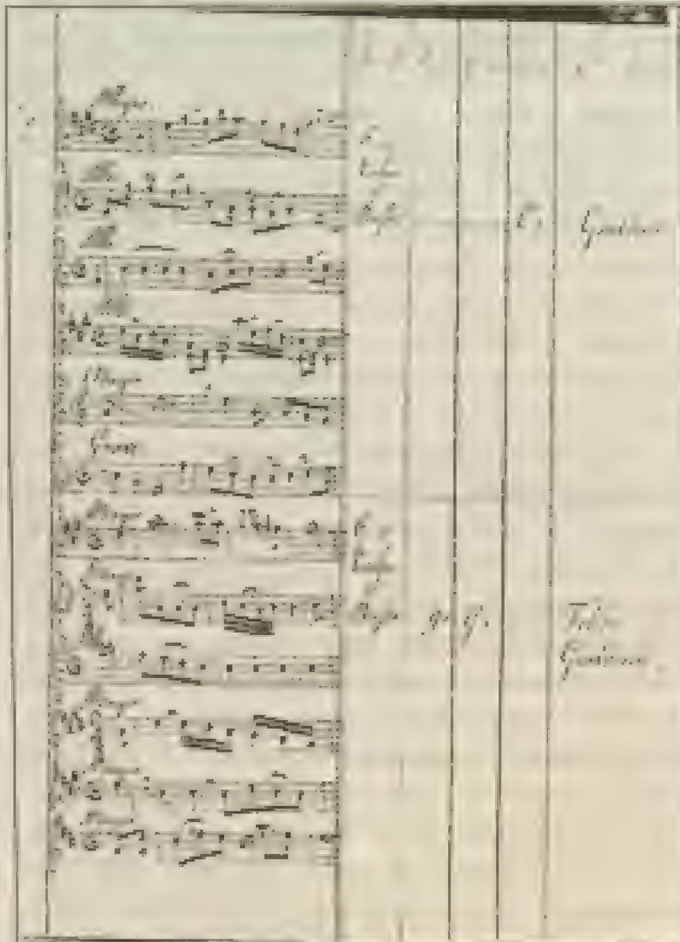

Сторінки алфавітного каталога нот з колекції Розумовських, 18 ст.

нот. рукописи, слов'ян., грец., католиц. стародруки кін. 15 ст. — Міхесали та Градуали, рукоп. підручники нот. грамоти, школи гри на різних муз. інструментах, у т. ч. тодішній репертуар, а також муз. трактати. Цінна пам'ятка укр. муз. культури — "Русская симфонія, составленная из песен Украины". До рідкісних муз. джерел БМР. належать також добірки франц. і рос. журналів для любителів домашнього музикування. Поряд із багатим книжк. надбанням було знайдено муз. інструменти кін. 18 ст. — кларнети, флейти, фаготи тощо. БМР. — не лише визначна муз. пам'ятка своєї доби, а й джерело інформації про музикантів-інтерпретаторів музики кін. 18 — поч. 19 ст.

Літ.: *Михневич В.* Исторические этюды русской жизни: Очерк истории музыки в России в культурно-общественном отношении. — С.Пб. — 1879; *Івченко Л.* Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII ст. — К., 2004; *Ернст Ф.* Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — Ч. 1–3; *Дзбанівський О.* По київських музеях і бібліотеках // Музика. — 1927. — Числ. 3; *Стешко Ф.* З історії української музики XVIII ст. // Укр. музика. — 1938. — Числ. 4; *Шеффер Т., Черпухова К.* Нотозібрання Розумовських з фондів ЦНБ АН УРСР — цінний документ музичної культури України XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6.

О. Шевчук

БІБЛІОТЕКИ МУЗИЧНІ (БМ.) (*грец.* βιβλιοθήκη, від βιβλίον — книга й θήκη — сховище, дослівно — книгосховище) — муз.-осв. і наук.-інформ. установи, що збирають і зберігають друк. муз. літ-ру (ноти й книжки), призначену для індивідуального та сусп. користування. БМ. зберігають також муз. рукописи, конц. програми, іконограф. матеріали, мають фонотеки, архіви мікрофільмів і фотографій, провадять бібліогр. та інформ. роботу, ведуть спец. каталоги й картотеки.

Перші свідчення про наявність рукоп. муз. матеріалів при монастирях, церквах відносяться до 11 ст. (бібліотека Софійського собору, засн. Ярославом Мудрим 1037, та бібліотека Києво-Печер. лаври). У період нац.-культ. відродження 16–17 ст. та духовного спротиву експансії католицизму в культ. центрах України виникли громад. об'єднання — братства: у Львові (1585), Києві (1615), Луцьку (1617) та багатьох ін. містах. Розвиток шкільництва, видавничої справи, впровадження хор. співу в системі шкіл. навчання, а згодом *інстр. музики*, як і необхідність опанування нот. грамоти вимагали укладання нотозбірень. Частиною тодішніх бібліотек стали рукоп. і друк. муз. матеріали, зах.-європ. та вітчизн. підручники, нот. збірники. У бібліотеці Львів. Ставропігійського братства (тепер фонди Львів. наук. бібліотеки ім. В. Стефаника) зберігається один з найдавніших підручників співу "Quaestiones musicae in usum scholae Northusanae, oder wie man die Jugend leichtlich und recht im Singen unterweisen soll" (Віттенберг, 1542) протестантського діяча Й. Шпангенберга, підручник гармонії з бібліотеки старшини Львів. братства К. Мезапети (грек за походженням) "Tabulatura musices" та низка ін. посібників зах.-європ. походження. До муз. надбань цієї бібліотеки належать також крюкові книги та рукописи, нотовані *київ. знаменем* "*Ірмологіони*". Цінною пам'яткою укр. муз. культури є "Rejestr kantyk" (1697), що охоплював 95 томів "*кантичок*" (багатоголос. *концертів*, канонів, служб Божих) і становив основу хор. репертуару учнів Львів. братської школи. Це твори *Лаконека, Чернущина, Гавалевича, С. Бишовського, Шаварівського, С. Пекулицького, Яжевського, М. Дилецького* та ін. На жаль, це — лише незначна дещиця зафіксованих імен, причетних до створення 398 творів Реєстру. Досі зберігається реєстр, де містяться 373 номери *партес.* музики (1627), що належали бібліотеці Луцького братства.

БМ. у сучас. розумінні почали виникати в Україні в 1-й пол. 19 ст. Спочатку муз. фонди були частиною загальних бібліотечних фондів при духовних семінаріях, гімназіях, ун-тах, наук. тов-вах, що призначалися здебільшого для навч. та наук. цілей. Вирізнення власне БМ. із загальних пов'язане із заснуванням і діяльністю мережі муз. уч-щ при *ІРМТ* у Києві (1863), Харкові (1871), Одесі (1884). У Зах. Україні БМ. виникли на межі 19–20 ст. при числ. тов-вах "*Боян*", "*Просвіта*", окремих хорах, при НТШ та бібліотеці "*Народного дому*". Цілеспрямоване колекціонування муз. українікн розпочала *Муз.-драм. школа М. Лисенка* (1903). У період існування УНР вперше було зроблено спробу піднести бібліотечну справу до держ. рівня. 1918 видано закон про заснування Нац. бібліотеки Укр. держави в Києві, 1919 вона стала бібліотекою ВУАН під назвою "Всенародна бібліотека України", з 1934 — Бібліотекою АН УРСР, з 1948 — Державною публічною бібліотекою АН УРСР, з 1965 — ЦНБ АН УРСР, 1989 їй було присвоєне ім'я В. Вернадського. Від 1924 бібліотека купувала й збирала ноти, книжки з питань муз. мистецтва. Паралельно з цією бібліотекою заходами *Тов-ва ім. М. Леонтовича* (1922) засн. Муз.-теор. бібліотеку ім. К. Стеценка. При ній було відкрито безкоштовну читальню для робітників і студентів. Її фондами користувалися числ. філії Тов-ва, тодішні мист. колективи та установи. Наприкінці 1920-х ноти й книжки Бібліотеки ім. К. Стеценка влилися до муз. відділу Всенар. бібліотеки (тодішня назва залу нот. видань ЦНБ). 1929–32 — період організації та інтенсивного комплектування фон

Читальний зал бібліотеки НМАУ ім. П. І. Чайковського

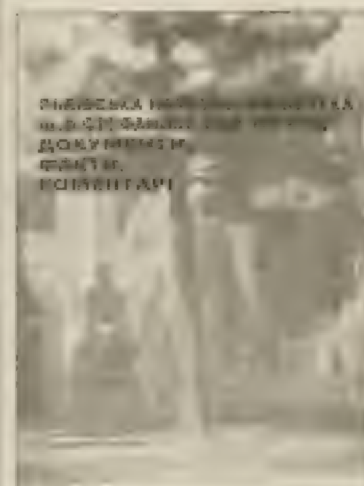

Титульна сторінка видання "Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. Документи, факти, коментарі"

дів муз. відділу, його відкриття для мас. користування. Поміж поважних надходжень — дарчі колекції з приват. зібрань, частина конфіскованих в Україні нот. фондів дореволюц. вид-в з Москви й Петербурга. Окрасою нотних надбань відділу стала муз. колекція Розумовських (див. — *Бібліотека музична Розумовських*). Першим організатором і зав. муз. відділу бібліотеки став *О. Дзбанівський*. Значну роботу проводила дочка *М. Лисенка К. Масленникова*. Сьогодні зал нот. видань ЦНБ НАН України містить найповніше зібрання муз. літ-ри — 200 тис. од., зокр., 180 тис. нот. видань 16–20 ст., цінні колекції, грамплатівки. 20 тис. книжок з історії і теорії муз., оперних лібрето, спец. період. видань становлять частину загального книжк. фонду бібліотеки. В Ін-ті рукописів Нац. бібліотеки ім. В. Вернадського зберігається "Опис бібліотеки академічного хору та регентської кімнати Київської духовної академії", де зберігалися рукописи концертів *А. Веделя*, Алейникова, *С. Давидова*, "малоросійські твори" *К. Лядова*, Ф. Багрецова, Лазаревича, хор. партитури *О. Кошиця, К. Стеценка, Я. Калишевського, В. Петрушевського*, І. Макаревича, О. Грінченка, Нечаєва, Базаринова, В. Захарова, Соколова, *П. Гдешинського* та ін. Поміж друк. нот привертають увагу Приватні колекції проф. В. Привуцького.

У 1920-х існувала т. зв. Центральна бібліотека Укр. нац. хорів в Ужгороді, закладена коштами членів різних хорів. Її репрезентували досить різноманітна музикознавча і мист. літ-ра, значний обсяг музики зах.-європ. походження, але кількісно незначне число зразків укр. і рос. музики. У 1930-х існувала велика нотозбірня церк. творів укр. комп. у Вінніпегу при Укр. православному соборі. Її укомплектував о. Маєвський — настоятель однієї з укр. парафій у Києві. Це були невідомі в рад. Україні дух. твори *М. Леонтовича, П. Козицького, Я. Степового, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Яциневича, О. Кошиця, П. Гончарова, М. Гайдая, А. Рачинського, М. Тележинського* тощо. Цінні муз.-культ. надбання зосереджені у Львів. наук. бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України (засн. 1940) і, зокр., у Кабінеті образотворчих мистецтв, муз. літ-ри і нот (сьогодні Відділ мистецтва — кол. бібліотека Баворовських). Основу фонду Відділу становить велика збірка книжок з мист-ва й музики. Тут зберігаються рукоп. фрагменти опер "Тарас Бульба" та "Енеїда" М. Лисенка, а також перші видання муз. творів укр., рос. та зах.-європ. композиторів. Окремий фонд становить зібрання нот. матеріалів: його основою стали колекції нот з кол. бібліотек НТШ, "Народного дому", колекції *П. Бажанського*, співака *М. Менцинського*, муз. видання зах.-укр. муз. тов-в "Боян" і "*Торбан*". У рукоп. фондах Львів. бібліотеки зберігається велика збірка нотолінійних рукописів 16—18 ст. Найцінніший з них — Львів. *Ірмологіон* кін. 16 — поч. 17 ст., що поряд із Супрасльським збірником 1601 є найдавнішим вітчизн. нотолінійним рукописом. Муз. мистецтво та історію культури України 19 ст. — 1-ї пол. 20 ст. репрезентують документ. матеріали з особистих архівів М. Лисенка, К. Стеценка, *Д. Січинського, С. Людкевича, Я. Ярославенка* тощо.

Значні за обсягом муз. фонди зберігаються в бібліотеках муз. навч. закладів України — муз. академій, уч-щ тощо, а також мист. і наук.-досл. ін-тів. Фонди цих бібліотек укомплектовано довідковими, навч. виданнями, дисертаціями, авторефератами з питань музики. Бібліотека НМАУ ім. П. Чайковського заснована 1913 як бібліотека Київ. конс. 1934 до неї було приєднано фонд Київ. муз.-драм. ін-ту. Її загальний фонд становить майже 410 тис. примірників, з них нот. фонд — понад 220 тис. одиниць. Джерелом його поповнення стали в т. ч. дарчі фонди *К. Михайлова* (1964), *З. Гайдай* (1968), *Г. Верьовки* (1969), *М. Донець-Тессейр* (1970), *О. Степанової* (1969), *В. Топіліна* (1973), *О. Правдюка* (1994), В. Радзивон, *Є. Мірошниченко, М. Черкашиної-Губаренко, Н. Герасимової-Персидської, О. Шреєр-Ткаченко, М. Різоля* та ін. При бібліотеці існує фундамент. каталог нот (з 1990, з 1992 — електронний) і картотека музикознавчої літ-ри та періодики (з 1970).

Бібліотеку *Львів. держ. муз. академії ім. М. Лисенка* засн. 1940 на базі бібліотек *Вищого муз. ін-ту ім. М. Лисенка*, музикознавчої кафедри Львів. ун-ту, Консерваторії ім. К. Шимановського (див. *ЛДМА*) та муз. шкіл. Бібліотечний фонд становить бл. 200 тис. примірників, з них — бл. 110 тис. нот. Окремі нотні видання датовані 1782. До рідкісних вид. належать перші вид. творів *Ф. Шопена*, твори галиц. композиторів, автографи зах.-укр. композиторів 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст., частину з яких передано до Відділу мистецтв Бібліотеки ім. В. Стефаника.

Наук. бібліотека *Одес. муз. академії ім. А. Нежданової* засн. 1913 на базі муз. уч-ща. Її бібліотечний фонд охоплює бл. 150 тис. примірників, з них дві третини нот. У довоєнний період тут містилася одна з найбагатших нотозбірень України, що зазнала великих втрат під час 2-ї світ. війни. Зберігаються прижиттєві видання класиків світ. та укр. музики, зокр. з автографами і дарчими написами *П. Чайковського, Р. Глієра* та ін.

Бібліотеку *Харків. ун-ту мистецтв ім. І. Котляревського* засн. 1871 з ініціативи *І. Слатіна*. Фонд, укомплектований переважно літ-рою з питань музики, мистецтва та т-ру, містить значне зібрання нот. видань. Тут зберігаються рідкісні книжки та нот. видання кін. 19 — поч. 20 ст., а також муз. бібліотека харків. мистецтвознавця *І. Миклашевського* (праці з історії й теорії музики, дореволюц. муз. періодичні видання); окремі видання з колекцій *П. Луценка, Б. Любимова, Л. Сагалова, П. Сокальського, Д. Клебанова*, рукописи фольк. праць *О. Стеблянко*; архів композитора *М. Коляди*. Бібліотеку *Донец. держ. муз. академії ім. С. Прокоф'єва* засн. 1968 на основі бібліотеки Донец. філії Харків. ун-ту мистецтв (1965). Бібліотечний фонд становить понад 100 тис. примірників, у т. ч. майже 65 тис. нот. видань від 1798.

До спец. галузевих бібліотек належить бібліотека *ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України*, фонд якої нараховує бл. 100 тис. примірників. Засн. 1936 як бібліотека Ін-ту укр. фольклору, з 1964 — бібліотека Ін-ту мис-ва, фольклору та етнографії (з 1992 *Ін-т мист-ва, фольклористики та етнології*). Її цінним надбанням є колекція книг з питань історії музики, ноти, фольк. літ-ра *М. Грінченка*. Тут зберігаються також приватні дарчі надходження етномузикологів *О. Правдюка* та Я. Прилипка, музикознавця *М. Гордійчука* та ін.

При загальнодоступних бібліотеках працюють т. зв. відділи мистецтв, зокр. при Центр. міській бібліотеці ім. Лесі Українки; Держ. бібліотеці України для дітей, Держ. бібліотеці для юнацтва, Нац. парламентській бібліотеці України, Київ. обл. муз.-театр. бібліотеці. Фонди з питань культури та мистецтва існують і в ін. 24 обл. бібліотеках, а також у бібліотеках при творчих спілках, зокр. у Центрі муз. інформації НСКУ, колективах, мист. інституціях тощо.

Літ.: Музыкальные библиотеки и музыкальные фонды в библиотеках СССР. — М., 1972; Библиотеки СССР (без РСФСР). — М., 1973; Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника АН УРСР. — К., 1989; Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского 1917—1992. — Х., 1992; Бібліотечна Україна. — К., 1996; Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Івченко Лар.* Реконструкція нотної колекції графа О. К. Розумовського за каталогами XVIII ст. — К., 2004; Короткий звіт діяльности Музичного Товариства ім. Леонтовича // Музика. — 1923. — Числ. 1; *Стешко Ф.* З історії української музики XVIII ст // Укр. музика. — 1937. — Числ. 8; *Ісаєвич Я.* Братства і українська музична культура XVI—XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Дениско Л.* У бібліотеці хору Київської духовної академії // УМГ. — 2001. — Жовт-груд.

О. Шевчук

БІГДАЙ Яким Дмитрович — [03.(15)09.1855, м. Катеринодар, тепер Краснодар, РФ — 17.(30)11.1909, м. Сухумі, Грузія] — фольклорист, композитор-аматор. Закін. Новорос. ун-т (1878) в Одесі. Мировий суддя в Катеринодарі, член Кубанського статист. комітету, 1900 очолив місц. аматор. муз. гурток і створене на його базі відд. ІРМТ. Ініціював організацію Комітетом фольклорист. експедицію на Кубань, здійснену за рекомендацією *М. Лисенка О. Кошицем* (1903—05). Б. — збирач і популяризатор укр. і рос. пісень на Кубані. Видав зб. "Песни кубанских и терских казаков" для хору в супр. фп., надрук. (1896—98) в 14 вип. (318 укр. пісень вміщено в 1, 3, 5, 7 та 9 вип.). Строкатий матеріал Б. друкував поспіль, не відмежовуючи автент. фольклору від популярних пісень. Мелодії опоряджувались досить шаблонним, примітивним супроводом. Власні твори компонував разом з капельмейстером П. Махловським. Листувався з *М. Лисенком*.

Тв.: оперета "Черноморський побит" за однойм. п'єсою Я. Кухаренка (1896), ставилася деякими театр. трупами. Пісні на вірші *Т. Шевченка* ("Тополя", "На вгороді коло броду", "Ой сяду я під хатою", "Ой пішла я у яр за водою", "Тяжко-важко в світі жити" — 1893).

Літ.тв.: упор.: Песни кубанских казаков. — Краснодар, 1992. — Т. 1; 1995. — Т. 2.

Літ.: *Нелидов К.* [Рецензія] А. Бигдай "Песни кубанских казаков" // РМГ. — 1898. — № 9; *Бардадым В.* Собиратель песен // Театральный листок. — Краснодар, 1984; *Його ж.* Аким Дмитриевич Бигдай // Радетели земли кубанской. — Краснодар, 1998; *Захарченко В.* Аким Бигдай и его сборник "Песни кубанских казаков" // *Бигдай А.* Песни кубанских казаков. — Краснодар, 1992. — Т. 1: Песни черноморских казаков; *Слепов А.* К истории создания Екатеринодарского отделения императорского русского музыкального общества // Вторые кубанские литературно-исторические чтения. — Краснодар, 2000.

Л. Пархоменко

БІГДАШ-БОГДАШЕВ (БІГДАШЕВ) Полікарп Микитович [22.02.(06.03.)1877, м. Острог, нині Рівнен. обл. — 5.12.1970, м. Москва, РФ] — хормейстер, педагог, фольклорист, організатор муз. справи. Закін. Житом. учит. семінарію, був вільним слухачем правничого ф-ту Варшав. ун-ту (тепер Польща). Навч. у Тамбов. муз. уч-щі, в Київ. конс. (1918, кл. *Р. Глієра*), закін. хор. відділ Моск. конс. (1926). Від 1892 учителював на Волині, організовував нар. хори (с. Осники, 1896), записував пісні. 1898—1903 — акцизний контролер у Радзивілові, Варшаві, Люблін. губ., виявив себе талановитим керівником спів. колективів. 1903 Б.-Б. переведений акцизним управлінням до Тамбова, здобув високий авторитет як просвітник, засновник першого конц. міського любит. хору, збирач фольк. матеріалів. Упродовж 15 років (до 1918) організовував на Тамбовщині різноманітні нар. і робітн. хори, влаштував з ними бл. 1500 концертів у нар. читальнях. До програм концертів входили й розкладки укр. пісень, твори укр. композиторів. У заснованому (разом з *А. Пащенком*) у Тамбові нар.-співацькому журналі *"Баян"* (1907—09) друкував багато профільних матеріалів і статей укр. авторів (*М. Грінченко, К. Стеценко, П. Демуцький, М. Гайдай*), де висвітлювались проблеми укр. культури. Був запрошений 1918 К. Стеценком до Києва. Працю у системі кооперативних спілок (Дніпросоюз) поєднував з культ.-просвітн. діяльністю. 1918—19 ініціював збирання нот (у т. ч. рукописів) і книжок (1100 назв) для фундамент. нотозбірні, що згодом стала основою фондів муз. відділу ЦНБ (тепер ім. В. Вернадського), брав участь у розробці проспекту вид. журн. "Мусікія"; заснував Хор працівників *Дніпросоюзу* (1919) та Національний хор у Лубнах (1920). Для кооперативного хору домігся оплачування праці співаків і надання їм "норми" (замість грошей — зарплатні продуктами), завдяки чому колектив поповнився фах. співаками. З хором Дніпросоюзу протягом 1919 і 1-ї пол. 1920 дав низку концертів у Києві (у програмах — твори тогочас. укр. композиторів, 1-е вик. сцен 2-ї дії опери *М. Лисенка* "Тарас Бульба"). Брав участь як співак у подорожі по Україні *Першої мандр. капели* Дніпросоюзу (1920). Після ліквідації організац. секції Дніпросоюзу, втративши роботу, виїхав до Тамбова, звідти до Москви. Після закінчення хор. підвідділу Моск. конс. Б.-Б. ке-

Титульна сторінка 3-го випуску "Песни кубанских казаков", зібраних і пранжованих Я. Бігдаєм

П. Бігдаш-Богдашев

Біг-бенд О. Гебеля

Д. Біда

рував хорами різних підприємств та клубів міста. Від серп. 1928 до серед. трав. 1931 — худ. кер. і диригент Держ. укр. хор. капели в Москві. Капела з 60-ти співаків провела 150 концертів, де виконувались десятки обр. пісень М. Лисенка, *М. Леонтовича*, К. Стеценка, *Г. Давидовського*, а також оригінальні композиції *Л. Ревуцького, П. Козицького, М. Вериківського, В. Косенка, В. Борисова*. У програмах кожного з виплеканих ним хорів завжди були укр. нар. пісні, опрацьовані укр. митцями й самим Б.-Б.: "Соловейко", "Ой у полі озерце", "Ревуть, стогнуть гори-хвилі", "Засвистали козаченьки", "Повій, вітре, на Вкраїну" тощо. Його обр. "Ой що ж то за шум учинився?", опубл. у нотному додатку до "Баяна", своєрідно використав *Д. Васильєв-Буглай* з текстом Дем'яна Бєдного ("Как родная меня мать провожала"). Останнім твором, написаним Б.-Б. для хору, була "Здравица украинского народа" на сл. С. Олійника (1954). У записці, складеній для Представництва України, Б.-Б. підсумував власну понад 50-річну хормейст. працю як "пропаганду укр. нар. піснетворчості в Росії".

Літ. тв.: Старинные народные песни Тамбовского края в словесных и нотных записях, печатно опубликованные в период XVIII—XX в. (алфавитный указатель) / Сост. *П. Богдашев*. — М., 1967 (надрук. як Додаток до кн. *Козляков В., Скворцова І.* П. Н. Бигдаш-Богдашев. Жизнь. Творческая деятельность. — Тамбов, 2001.

Дискогр.: грамплатівки — Укр. нар. пісня "Ой дуб дуба", обр. *П. Козицького*. Вик. Укр. хорова капела під диригуванням П. Бігдаша-Богдашева. — М.: Мелодия, 1930, Э 710; Обр. укр. нар. пісні "Ой, сусідко". Вик. укр. хор. капела п/к П. Бігдаш-Бігдашева. — М.: Мелодия, 1930, Э 744; *Богуславський К.* "Юнацький марш". Вик. Укр. хор. капела п/к П. Бігдаш-Бігдашева. — М.: Мелодия, 1930, Э 711 тощо.

Літ.: *Козляков В., Скворцова И.* Поликарп Никитич Бигдаш-Богдашев: Жизнь. Творческая деятельность. — Тамбов, 2001; *Юрмас*. Бігдаш-Бігдашев // Музика — масам. — 1928. — № 6; Полвека служения песне // СМ. — 1946. — № 12; *Ніколаєва О.* П. М. Бігдаш-Бігдашев — хормейстер і педагог // Українська національна ідея: історія і сучасність: Наук. зб. — Житомир, 1997; *Пархоменко Л.* Н. Городовенко в історії "Думки": Версії та факти // Київ. старовина. — 2000. — № 4; *Її ж.* П. Бігдаш-Богдашев в українському хоровому русі 20-х років XX століття // Студії мистецтвознавчі. — 2004. — № 2.

Л. Пархоменко

БІҐ БЕНД П/К О. ҐЕБЕЛЯ (ББҐ., м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — дитячий джаз. оркестр. Переможець міжн. конкурсу юнац. біг бендів (Іматра, Фінляндія, 1990). Заснував 1983 і керував *О. Гебель* на базі організованого ним 1981 дит. джаз. ансамблю ДМШ № 10 м. Кривого Рогу. У ББҐ. грали діти віком від 6-ти до 14-ти років. Учасник кількох десятків джаз. фестивалів не лише в Україні (Київ, 1988, 1995; Дніпропетровськ, 1983; Донецьк, 1985; Кривий Ріг, 1987—91, 1993—96; Одеса, 1993, 1995), а й в Австрії (Ульріхсберг, 1994), Білорусі (Вітебськ, 1986), Болгарії (Варна, 1992), Грузії (Тбілісі, 1986), Німеччині (Кобленц, 1992), Росії (Москва, 1986, 1987; С.-Петербург, 1985; Архангельськ, 1988; Казань, 1987), Румунії (Костинешту, 1991), Фінляндії (Каяна, 1991, Швеції (Гетеборґ, 1994). Виступав у Польщі (1989), Німеччині (1992—96), Австрії, Данії, Швеції (1994), Україні, зокр. на Пленумі Правління СКУ "Світ музики і молодь" (Київ, 1988) та в концерті з нагоди офіційного візиту в Україну Президента США Б. Клінтона (Київ, Маріїн. палац, 1995). Має телезаписи в Україні (УТ—1), Польщі (Варшав. ТБ), Росії (Центр. і Ленінгр. ТБ) та радіозаписи в Грузії, Естонії, Росії (С.-Петербург). За анкетуванням молодіж. газети "Советская молодежь" (Рига, Латвія), ББҐ. посів 4-те місце в рубриці "відкриття 1986 року".

Дискогр.: грамплатівка — Осенние ритмы—89. "В джазе только дети": Детский джаз-оркестр п/у Александра Гебеля (г. Кривой Рог); Похьянен биг бэнд п/у Хаккy Колонена (Финляндия). — М.: Мелодия, С 60 30397—8, 1989 (LP).

Літ.: *Петров А.* Могут ли свинговать восьмилетние? // Клуб и художественная самодеятельность. — 1988. — № 10; *Владимирська Г.* Біг бенд, якому немає рівних // Чорномор. комуна (Одеса). — 1990. — 20 квіт.

В. Симоненко

БІДА Дмитро Михайлович [4.03.1919, с. Ясенів, тепер Бродівського р-ну Львів. обл.— 23.(за ін. відом. — 9).12.1979, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — флейтист, педагог. З. а. РРФСР (1973). Навч. гри на скр. й флейті в різних закладах м. Катовіце (Польща, 1935—39), закін. Львів. конс. (1950, кл. Ф. Прохачова). Соліст орк. Львів. філармонії (1949—57), Київ. держ. т-ру опери та балету (1957—59), Ленінгр. (тепер С.Пб.) філармонії (п/к Є. Мравинського, 1960—79), з яким гастролював у Великій Британії і Франції. Викладач Львів. конс. (1950—57), Ленінгр. муз. уч-ща (1963—79). Виховав плеяду концертуючих флейтистів. Зазнав репресій та переслідувань на політ. ґрунті з боку рад. влади, в т. ч. заборону сольних гастролей та виїзду за межі кол. СРСР. Змушений був виїхати до Росії. Вик. мистецтво Б. високо оцінював *Д. Ойстрах*: називав його видатним солістом симф. оркестру Ленінгр. філармонії та ансамблістом і відзначав поряд з віртуозністю свіжість, чистоту звуку та привабливу, м'яку манеру виконання, а також прозорість і просвітленість звучання флейти Б. у грамзаписах концертів А. Вівальді, А. Онеґґера, Октета *І. Стравинського*. Від 1998 у Львові проводяться конкурси виконавців на дерев. дух. інструментах ім. Б.

Літ.: *Степанченко Г.* Вперше міжнародний // Музика. — 1996. — № 4; *Корляк А.* Видатний син українського народу // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 2; *Ефимова М.* Солист оркестра // Львов. правда. — 1954. — 4 июля; *Левкович І.* Перший міжнародний: Конкурс виконавців на дерев'яних духових інструментах ім. Д. Біди. Львів—96 // КіЖ. — 1996. — 13 берез.; *Степанченко Г.* Конкурс юних духовиків // КіЖ. — 1996. — 17 квіт.; *Її ж.* Ім'я видатного віртуоза житиме в конкурсі молодих // Час. — 1996. — 11—26 квітня.

Б. Сюта

БІЖЕЇЧ Семен Михайлович [1837 — 21.08(2.09). 1900, Псков. губ., Росія] — оперний і кам. співак (баритон), педагог. Закін. юрид. ф-т Петерб. ун-ту. Співу приватно навч. у Петербурзі (у П. Репетто), Мілані (в А. Буцці, Д. Ронконі), де й відбувся його дебют на оперній сцені. Соліст Маріїн. опери в Петербурзі (1863—64, 1867), Великого т-ру в Москві (1863—64, 1872—73 або 1874), Одес. опери (після 1874). 1867—74 — соліст Київ. рос. опери. Член Київ. відд. ІРМТ. 1881 брав участь у концертах *М. Лисенка.* 1881—90 — професор Моск. муз.-драм. уч-ща, де його учнями були *С. Гарденін, О. Золотовицька, М. Іллющенко* та ін. Мав сильний гнучкий високий баритон тенорового забарвлення, актор. хист. 1-й вик-ць партії Жермона у Великому т-рі у Москві. Поміж партнерів — *О. Додонов, Ф. Стравинський.* У кам. репертуарі співака були твори А. Страделли, *М. Глінки, Ц. Кюї* (останній присвятив йому романс "Еолові арфи"). 1881—1900 — викладач Моск. муз.-драм. уч-ща (засл. професор).

Поміж найкращих партій — Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ді Луна ("Трубадур" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; Киевская русская опера в сезон 1869—1870. Заметки В-а. — К., 1870; Русская опера в Киеве в сезон 1871—1872. — К., 1872; [*Б. п.*]. С. М. Бижеич [Некролог] // Рус. ведомости. — 1900. — № 246.

О. Кушнірук

"БІЛА АКАЦІЯ" (див. *Фестивалі музичні*)

БІЛАВА — (14 ст.) — тимпаніст. Родом, вірогідно, з Галичини, згадується в 1394.

Літ.: *Степаненко М.* Клавірне мистецтво XVI — поч. XIX ст. // Музика. — 1983. — № 4.

БІЛАК Юрій Миколайович (5.05.1951, с. Чорногузи Вижницького р-ну Чернів. обл.) — цимбаліст, муз.-громад. діяч. З. д. м. України (1998). Член Асоціації діячів естр. мистецтва України (1989). Закін. Чернів. муз. уч-ще (1969), Київ. пед. ін-т (1974). 1969—70 — цимбаліст Орк. нар. інстр. УТ і радіо. 1973—84 — кер. орк., заст. гол. диригента та диригент Київ. об'єднання муз. ансамблів. 1996 — один з ініціаторів створення Агентства охорони авторських прав виконавців України. Від 1998 — ген. директор приват. підприємства "Лексіс". Засновник фольклорного ансамблю "Веселі музики" (1973).

БІЛАНЮК Дмитро Федорович (25.11.1953, с. Мишин, тепер Коломийського р-ну Івано-Фр. обл.) — скрипаль, кер. фольк. ансамблю, педагог. З. пр. культ. УРСР (1985). Лауреат респ. конкурсу "Троїсті музики" (Київ, 1970), І й ІІ Всесв. фестивалів самод. худ. творчості (Київ, 2-а пол. 1970-х, 1-а премія). Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (1972, кл. скр. Т. Ковалик), Львів. конс. (1980, кл. *Д. Колбіна*). Від 1972 — у Косові Івано-Фр. обл.: викладач, завуч, директор (з 1980) Косів. ДМШ (з 1984 — Косів. школи мистецтв); керівник Косів. нар. самод. оркестру нар. інстр., що багаторазово брав участь у вітчизн. і міжн. мист. акціях (фестивалі у Польщі, Румунії, Росії, телепередачі, дні культури тощо) та був відзначений числ. нагородами. Б. організував дит. фольк. ансамбль Косів. школи мистецтв, що був учасником міжн. і респ. конкурсів та фестивалів: тричі був на фольк. фестивалях у Польщі, триразовий володар Гран-прі на респ. фестивалі дит. фольк. творчості (Хмельницький, 1989, 1991, 1993), дипломант І ступеня Всеукр. огляду нар. творчості (Київ, 1999). Б. —автор інстр. композицій "Верховинські наспіви", "Косівські візерунки", "Фантазії на теми гуцульських мелодій" тощо. 1974 фірма "Мелодія" випустила грамплатівку з нар. мелодіями у його виконанні. У мистецтві Б. академічність органічно поєднується з рисами гуц. нар. музикування. Гра відзначається артистизмом, віртуозністю та довершеністю втілення муз. образів.

Літ.: *Мисюк І.* Творча зрілість юності // Рад. Гуцульщина (Косів). — 1973. — 18 січ.; *Василько В.* Гордість Гуцульщини // Там само. — 1975. — 8 лип.; *Василиця В.* Співуча скрипка Біланюка // Комсомольський прапор (Івано-Франківськ). — 1978. — 17 січ.; *Романюк П.* Відмінниками не народжуються // КіЖ. — 1980. — 5 черв.; *Хороб С.* Що грає оркестр // Прикарпатська правда (Івано-Франківськ). — 1986. — 19 лип.

В. Грабовський

БІЛАШ Люба (Любов Марія) (30.06.1956, м. Вінніпег, Канада) — укр. канадська естр. співачка, авторка пісень. З п'ятого покоління канад. українців. Володарка призів фестивалів "*Червона рута*" (Чернівці, 1989) та "Оберіг" (Луцьк, 1992). За фахом учителька початк. класів. У дитинстві брала уроки як скрипалька, 1989—93 — як вокалістка в швед. педагога А. Бостранд, виступала у складі багатьох хорів та вок. ансамблів, у т. ч. від 1986 — хору "Дніпро", від 1987 — одного з 3-х канад. профес. хорів "Pro Coro Canada" в Едмонтоні. Від 1986 мешкає в Едмонтоні. 1984—87 — худ. кер. вок. квартету "Троянда" у Вінніпегу. Концертувала в Канаді, США, країнах Європи, в т. ч. Україні. Виступала на фестивалях "*Червона Рута*" 1989 і 1991 (Чернівці, 1989; Запоріжжя, 1991), "Тарас Бульба" (Дубно Рівнен. обл., 1992, 1993), "Слов'янський базар" (Вітебськ, 1993, 1994), 1991 мала гастрольне турне по Україні. Випустила кілька аудіокасет із записами укр. нар., естр. та дит. пісень, касету автор. пісень канадців укр. походження ("Люба Білаш") та касету укр. іммігрант. пісень ("Слід по журавлях"). Має записи на укр. радіо багатьох країн світу, в т. ч. України. Вик. манера тяжіє до укр. традиц. естради, визначається стриманістю та шляхетністю.

Дискогр.: 3 аудіокасети "Вінок" (Едмонтон, Канада, Homestead Recording, 1982, 1983, 1984), аудіокасети "Вінок діточих пісень" (Едмонтон, Канада, Goede Creative Studio, [б. р.]), "Люба Білаш" (Едмонтон, Канада, LV —1334, 1985). Люба Білаш: Гімн в честь 1000-ліття Хрещення.

Ю. Білак

Д. Біланюк

Л. Білаш

988–1988. — Luba Ventures, P.R.O. Canada, 1985 WRCI–4360, "Люба Білаш. Слід по журавлях. Українські імміґрантські пісні" (Едмонтон, Канада, LV –7891, 1992).

А. Калениченко

БІЛАШ Олександр Іванович (6.03.1931, селище Градизьк Полтав. обл. — 6.05.2003, м. Київ) — композитор, поет, муз.-громад. діяч. Герой України (2001). З. д. м. УРСР (1968). Н. а. УРСР (1977). Н. а. СРСР (1990). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1975). Лауреат Премії ім. В. Вернадського (2002), Респ. (1966) і Всесоюз. (1968) премій комсомолу. Закін. Київ. конс. (1957, кл. *М. Вілінського*). 1956–61 — викладач Київ. пед. ін-ту. 1976–94 — голова правління Київ. міськ. організації НСКУ. Член НСПУ. Композитор широкого жанр. діапазону, але найбільш плідно працював у пісенному жанрі, талановитий мелодист. Творчість Б. сприяла загальному піднесенню з 1960-х. укр. сучас. пісні. В його піснях переважає лір. начало, опора на романсовість. Найкращі з них позначені задушевністю й емоц. безпосередністю, самобутністю творчої манери в її органічних зв'язках з нац. традиціями, вимогливістю до поет. слова. Чимало з них увійшло в муз. побут українців, здобуло найширшу популярність, стало народними. У творчому доробку Б. також 9 опубл. зб. власних поезій. 2005 започатковано радіофестиваль "Два кольори" й засновано Фонд ім. Б. Прийнято рішення Кабінету Міністрів України видати твори Б. у 5-и т. (2006–08).

О. Білаш

Тв.: опери — "Гайдамаки" за поемою Т. Шевченка, лібр. В. Шевчука (1965), моноопера "Балада війни" на сл. І. Драча (1971), "Прапороносці" за романом О. Гончара, лібр. власне та Б. Олійника (1985), опера-балет "Буратіно" за казкою О. Толстого (1986), моноопера "Сповідь білого тюльпана" за повістю Ч. Айтматова (1999); оперети — "Чиста криниця", лібр. В. Котляра (1976), "Легенда про Київ", лібр. В. Бикова та В. Неборачка (1982); ораторія "Вишневий вітер" за поемою І. Драча "Смерть Шевченка" (1989), кантати "Голод–33" (1993), "Надвечірні дзвони" (1997), обидві на сл. В. Бровченка, "Поклони" на сл. І. Франка (1998); для жін. голосу з орк. — Поема на сл. І. Драча (1999); для симф. орк. — Поема (1958), Скерцо (1959), Балетна сюїта (1960), поема "Світанок над морем" (1995); 2 концерти для фп. з орк. (1982, 1983); вок. цикли — "Світовий сонет", переклад Д. Павличка (1986), "Балади" на сл. І. Драча (1987); хори і вок. анс. — "Любіть Україну" на сл. В. Сосюри, "Сину, вже качки летять" (1967), "Білі лебеді" (1964), обидва на сл. М. Ткача, "Лелеченьки" на сл. Д. Павличка, "Спи, маля" на сл. М. Ноеля; романси — "Ви знаєте, як липа шелестить" на сл. П. Тичини, "Кленовая аллея" на сл. С. Щипачова та ін.; пісні (понад 200) — "Два кольори", "Долиною туман тече", Пісня про Київ" (всі на сл. Д. Павличка), "Ровесники" на сл. О. Підсухи, "Ой висока та гора", "Ясени", "Прилетіла ластівка", "Сніг на зеленому листі", всі на сл. М. Ткача, "Цвітуть осінні тихі небеса" на сл. А. Малишка, "Істина" на сл. Б. Олійника, "Журавка" на сл. В. Юхимовича та багато ін., пісні для дітей; музика до театр. вистав, до к/ф — "Роман і Франческа", "Сон", "Вир" (усі — на к/студії ім. О. Довженка) і т ін.

Літ. тв.: Наша пісня // Музика. — 1971. — № 4; Завжди зі мною і в мені // Наука і культура. Україна. 1978. — К., 1979; Могутній засіб ідейного виховання // Музика. — 1979. — № 1; Пісня і час // Там само. — 1980. — № 3; Жити і творити для народу // Там само. — 1982. — № 1; Величальна місту-герою // Там само. — 1982. — № 2; Музика в театрі і кіно // Там само. — 1984. — № 2; Глубоко волнующий праздник // СМ. — 1985. — № 4; Моя позиція // Музика. — 1989. — № 2; Спогад-роздум // УМГ. — 1993. — Жовт.–груд.; За три кіла борошна? // Самостійна Україна. — 1994. — 3–9 верес.; Воістину народний [*А. Мокренко*] // КіЖ. — 2003. — 22 січ. 9 зб. поезій.

Дискогр.: грамплатівки — хори, ансамблі, пісні (К.: Мелодия, Д 25167–68, 1969), пісні (К.: Мелодия, СМ 03047–48; М.: Мелодия, С 60–10094–96) тощо.

Літ.: *Немирович І.* Олександр Білаш. *Сікорська І.* Дві музи — два крила. — К., 2001 (1-е вид. *І. Немировича*. — К., 1979, рос. мовою — 1986); [*Б. л.*]. На поклик пісні // Музика. — 1970. — № 4; *Ткач М.* Розмова про вічне // Там само. — 1972. — № 2; *Сторчевський Б.* Пісня — любов моя // Вітчизна. — 1979. — № 5; *Гордійчук М.* Пісня душі // Музика. — 1981. — № 3; *Калениченко А.* Лірик-пісняр // Українські композитори — лауреати комсомольських премій. — К., 1982; *Швачко Т.* Поема про Київ // Музика. — 1982. — № 3; *Толошняк Н.* Українська монoопера // Там само. — 1984. — № 2; *Станішевський Ю.* Літературні герої на оперній сцені // Там само. — 1985. — № 5; *Його ж.* Сценічний шлях "Прапороносців" // Там само. — 1986. — № 2; [*Б. л.*]. Ріка його пісень // Укр. культура. — 2001. — № 3; Олександр Іванович Білаш: [Некролог] // Музика. — 2003. — № 3; *Білаш Олеся.* Остання пісня // Там само. — 2004. — № 4–5; бл. 100 ст. у газ., зокр.: *Кузик В.* З пісенної криниці // Київ. правда. — 1975. — 11 лют.; *Майбородa П.* Краса і натхнення // Рад. Україна. — 1975. — 26 лют.; *Мокренко А.* Усміхнені пісні // КіЖ. — 1975. — 2 берез.; *Його ж.* Пристрасний світ пісні // Рад. Україна. — 1981. — 6 берез.; *Булат Т.* Розсипи пісенної душі // КіЖ. — 1976. — 4 трав.; *Її ж.* Повернення до рідного порога // Там само. — 1990. — 6 трав.; *Загайкевич М.* Поетична краса його пісні // КіЖ. — 1981. — 5 берез.; *Бокий И.* Песня отчей земли // Правда Украины. — 1981. — 6 марта; *Павличко Д.* Музичний відгук ностальгії // Голос України. — 1996. — 19 жовт.; *Його ж.* ...І відкривається правда вищого порядку // Літ. Україна. — 2003. — 15 трав.; *Ткач М.* Творець ментальності // КіЖ. — 2001. — 6 жовт.; [*Б. л.*]. А чорне — то журба: [Спогади] // Киев. ведомости. — 2003. — 15 мая.

А. Мухо

О. Білаш, Д. Павличко і квартет "Явір"

БІЛЕНКО Юрій Володимирович (22.11.1941, м. Новомосковськ Дніпропетр. обл.) — джаз. саксофоніст (тенор), скрипаль, аранжувальник, кер. естр. і джаз. ансамблів та оркестрів. 1957 закін. Дніпроп. ДМШ № 3, кл. скрипки. 1959—64 — кер. естр. оркестрів Дніпроп. держ. ун-ту; 1960 — Дніпроп. ПК студентів; 1961—69 — конструкт. бюро "Південне"; 1973—80 — танц. орк. БК залізничників; 1989—91 — джаз. тріо "Акваполіс"; 1995—96 — анс. "Art Sound Trevel" (всі — Дніпропетровськ). 1979 — 81 — соліст джаз. квартету "Кредо" п/к *О. Косько* Дніпроп. філармонії. Виступав у складі ін. естр. оркестрів і джаз. ансамблів, у т. ч. — на багатьох джаз. фестивалях в Україні та Росії, концертував у Данії (1985—87).

В. Симоненко.

БІЛЕНЬКА Надія (бл. 1900 — ?) — піаністка. Закін. ВМІ ім. М. Лисенка у Львові. 1932 там відбувся 1-й сольний концерт. У репертуарі — твори *М. Лисенка* ("Баркарола"), *В. Барвінського* ("Мініатюри на укр. нар. теми"), *Л. Бетховена* та ін. Гра була позначена віртуозністю.

І. Лисенко

БІЛЕЦЬКИЙ-НОСЕНКО Павло Павлович [16(27). 08.1774, м. Прилуки, нині Черніг. обл. — 11.(23).06.1856, там само] — письменник, педагог. З шляхетського козацько-старшинського роду. За родинною традицією готувався до військ. служби. Освіту здобув у С.Пб. шляхетському сухопутному кадет. корпусі (1779—93). У чині поручика служив у Катеринославі (тепер 1798 вийшов у відставку та оселився у власному маєтку у с. Лапинцях біля Прилук. Займався пед. діяльністю. Збирав укр. фольклор. Укладав підручники з логіки, етики, словники, перекладав з іноземних мов,. писав укр. та рос. мовами. Написав 333 байки, 23 казки, 15 балад, бурлеск.-травестійну поему "Горпинида чи вхоплената Прозерпина", істор. роман "Зиновій Богдан Хмельницький". Дійсний член Тов-ва наук при Харків. ун-ті (1817), член С.Пб вільного Тов-ва (1824). Друкувався у Полтав. губ. газеті (1838—41).

Літ. тв.: Приказки. — К., 1871. — Ч. 1—2; Гостинець землякам. Казки сліпого бандуриста. — К., 1872; Поезії. — К., 1973; Словник української мови. — К., 1966; Лингвистические памятники поверий у малороссиян. Их свадебные обряды с народными песнями. (рукоп.).

Літ.: *Дорошкевич О.* 20—40-і роки в українській літературі: П. Білецький-Носенко... — К., 1922; *Гнір М.* М. О. Максимович про словник і граматику української мови Білецького-Носенка // Літ. архів. — Х., 1930. — Кн. 1—2; *Німчук В.* Перший великий словник української мови Павла Білецкого-Носенка // Білецький-Носенко П. Словник української мови (Передмова). — К., 1966; Материалы для биографии П. П. Белецкого-Носенко как украинского литератора и педагога с его факсимиле, составленные одним из его воспитанников, 1861 // Відділ рукоп. ЦНБ НАНУ, № 1294.

І. Сікорська

БІЛЕЦЬКІ — Марія Григорівна (за чол. — Журомська) (31.08.1924, с. Краснопілля Кадіївського, тепер Стахановського р-ну Донец. обл. — 26.08.2006, м.Київ); Раїса Григорівна (за чол. — Різоль) (7.01.1923, там само); — сестри-баяністки. З. артистки УРСР (1973). Гри на баяні спершу навч. у батька. 1939 — учасниці Всесоюз. огляду виконавців на нар. інстр. (Москва): Марія Б. — лауреат (3-я премія); Раїса — дипломант. Того самого року почали навч. у Київ. муз. уч-щі, кл. *М. Геліса*, увійшли до створеного *М. Різолем* квартету баяністів (з 1946 — при Київ. філармонії). Одночасно виступали дуетом. Мали великий репертуар (понад 300 творів, бл. 100 акомпанементів до співу, 40 оригінальних творів для баяна, перекладення *симфоній, рапсодій, увертюр, сонат, фантазій, сюїт, варіацій*, безліч нар. та рад. мас. пісень).

Літ.: *Лисенко М.* Квартет баяністів Київської філармонії. — К., 1973; *Виноградов Г.* Замечательный ансамбль // СМ. — 1950. — № 9.

О. Шевчук

БІЛИЙ Іван Терентійович (18 ст., Україна — ?) — півчий. У 1790-х співав при дворі Петра І, де його звали "верховним півчим". Із перенесенням столиці Росії до С.-Петербурга — соліст *Придв. хору*.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

БІЛИК Ірина Миколаївна (6.04.1970, м. Київ) — естр. співачка, модельєрка. Одна з найпопулярніших укр. поп-співачок 1990-х. З. а. України (1996). Дипломант фестивалю "*Червона рута*" (1989), лауреат міжн. фестивалю "*Пісенний вернісаж.* Нова українська хвиля" (1992); володарка премій "Золота жар-птиця" фестивалю "Таврійські ігри" (1996, 1998), фестивалю "Парад гіт-парадів" (1997, Гран-прі), радіоконкурсу "Нові імена" (1987). Закін. Київ. муз. уч-ще по кл. *Л. Прохорової* (1993). Ініціаторка й співзасновниця продюсерської агенції "Нова". Виступала із сольними концертами у Лондоні (1999), Нью-Йорку (2001), у Києві в програмі зустрічі Президента США Б. Клінтона (1995), провела конц. турне по 25-и містах України (1997). Авторка пісень у жанрі *поп-музики*, у т. ч. на власні вірші. Поміж найпопулярніших пісень — "Так просто", "Я йду на війну", "Ти мій", "А я пливу", "Фарби", "Хочу", "Кувала зозуля", "Годі вже", "Я розкажу", "Нова" та ін. Співає у молодіжній манері. Виконання Б. позначене стильністю, добрим сцен. рухом, артистизмом. Ведуча програми "Лімузин" на радіо "Європа-центр".

Дискогр.: аудіокасета "Кувала зозуля" (1990); CD "Я розкажу" (1994), "Нова" (1995), "Так просто"

Ю. Біленко

П. Білецький-Носенко

І. Білик

(1996), "Фарби" (1997), "Вибачай" (1999), "ОМА" (2000), "Країна" (2001), "Білик", "Дорога" (обидва — 2002), "Білик. Країна" (К.: J.R.C., 2003), "Ангел?", "Bilyk" (обидва — Mama Music Polska, 2003), "Любовь. Яд" (2004).

Н. Потушняк

БІЛИКОВСЬКИЙ Іван Симеонович (8.10.1846, за ін. від. 6.10.1848, с. Бабин, тепер Самбірського р-ну Львів. обл. — 1922, м. Львів) — композитор, диригент, педагог, муз. діяч. Гармонію і контрапункт вивчав у Ф. Едлічки (1872—75). У Самборі закін. гімназію (1870), Станіслав. (тепер Івано-Фр.) учител. семінарію, де навч. музики й диригування. Диригент учнів. хорів Самбір. (1867—70) і Станіслав. (1876—84) гімназій, з 1884 — учитель співів і музики у школах Станіславова, з 1888 — у Львів. учит. семінарії. Належав до членів-засновників і диригентів *"Станіславівського Бояна"*, перший його диригент (1894—98). Член правління *"Львівського Бояна"* (1903—04), з 1903 — Союзу співацьких та музичних товариств. 1918—21 — викладач теорії музики у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові. Написав ряд музикознавчих статей і підручники "Теоретично-практичний співаник" та "Учебник співу для викладачів". Багаторічний організатор і диригент Шевченківських концертів, де виконував твори, у т. ч. на сл. Т. Шевченка. У комп. творчості переважає хор. музика, бл. до *фольклоризму*.

Тв.: світські хори — чол.: "Многая літа" ("Сотвори, Господи, многая літа", 1898), "Річенька" на сл. Я. Головацького, присв. *М. Волошину*, 1899, "Гамалія" (1901); міш.: "Думи мої" (1911), "Ой гляну я, подивлюся", "Ой три шляхи широкії", "Сонце заходить" — всі на сл. Т. Шевченка; духовні хори — міш.: "Яко беззаконіє моє" (1900); із солістами — "Молитва" ("Серце чисто созижді во мні, Боже", 1907), зб. "Великопостні пісні"; обр. для хору з фп. — збірки "Пісні весільні" (Л., б. р.), колядок і щедрівок (1909); для інстр. анс. — Попурі з укр. нар. пісень для струн. квартету (1905), пісня "Ревуха" *Т. Падури* для тріо.

Літ. тв.: Опера та її розвій // Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1904. — Л., 1904; Порфирій Бажанський // Там само; Віктор Матюк // Там само, 1906.

Літ.: *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Зарицький Р.* Іван Біликовський // Ілюстрований музичний календар на рік звичайний 1904. — Л., 1904; *Полек В.* Біликовський Іван // Архіви України. — 1969. — № 6; *Загайкевич М.* Музикознавство і музична критика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // Там само.

П. Медведик

П. Білинник у ролі Лоенгріна (однойменна опера Р. Вагнера)

БІЛИННИК Петро Сергійович [1(14).10.1906, м. Охтирка, тепер Сум. обл. — 14.09.1998, м. Київ] — оперний і кам. співак (лір. тенор). З. а. УРСР (1946). Н. а. УРСР (1951). Н. а. СРСР (1954). Закін. Харків. конс. (1936, кл. проф. Р. Вайн). Дебют як оперного співака відбувся 1935 ще під час навч. на сцені Харків. молодіж. муз. т-ру. Був запрошений до оперної студії Великого т-ру СРСР співаком *В. Петровим*, де педагогами працювали *А. Нежданова*, *К. Держинська*, *Н. Обухова*, *І. Козловський*, В. Петров та ін. 1936—40 — соліст Великого т-ру СРСР, 1940—42 — у Харків., 1942—64 — Київ. т-рах *опери та балету*. Виступав і на конц. естраді. У репертуарі — романси укр. і рос. композиторів, укр. нар. пісні. Гастролював у республіках кол. СРСР, тод. НДР, Польщі, Албанії. Виступав також з Держ. засл. капелою України *"Думка"* та *Засл. капелою бандуристів УРСР*, у дуеті з *Б. Гмирею*.

Голос Б. — особливо м'якого тембру, водночас позначений легкістю, повнотою та насиченістю. Мав неабиякий талант муз.-драм. актора. Риси вик. манери — природна легкість і невимушеність, точність психологічних нюансувань, емоційна щирість, досконала вок. майстерність. Голос співака збережений у грамзапису.

Партії: Андрій ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Петро ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Левко, Еол ("Утоплена", "Енеїда" М. Лисенка), Марко ("Наймичка" М. Вериківського), Тюленін ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Козолуп ("Милана" Г. Майбороди), Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), *Ленський* ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Володимир Дубровський ("Дубровський" Е. Направника), дід Щукар ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Леопольд (Дочка кардинала" Ж. Галеві), Лоенгрін ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Арлекін ("Паяци" Р. Леонкавалло), Єник ("Продана наречена" Б. Сметани), Йонтек ("Галька" С. Монюшка).

Дискогр: грамплатівка LP — *Вимер І.* "Шаллю зорі золотої" (В. Сосюра) — вик. П. Білинник, фп. — Б. Нижня. — М.: Мелодия, 0034897, 1960; тощо.

Літ.: *Стебун І.* Петро Сергійович Білинник. — К., 1959; *Стефанович М.* Петр Сергеевич Белинник. — К., 1960; *Хоменко В.* Ветеран оперной сцены. П. С. Белиннику — 70 лет // Правда Украины. — 1976. — 14 окт.

А. Азарова

М. Білинська

БІЛИНСЬКА Квітослава Костянтинівна (7.10.1961, м. Львів) — піаністка, педагог. Лауреат Всеукр. конкурсу ім. М. Лисенка, Конкурсу ім. Л. Бетховена (м. Градец-Кралове, Чехія, 2-а премія), Конкурсу інтернаціоналістів у тод. Чехословаччині (1987, 2-а премія), Міжн. конкурсу Gitta di Marsola (Італія, 1989, 4-а премія), Міжн. конкурсу в Цинцинатті (США, 1989, 3-я премія), конкурсу "Pilar Bajona" (Іспанія, 1989, 4-а премія). Виступала із сольними концертами в Україні, гастролювала в Іспанії, Італії, Німеччині, Півн. і Півд. Америках, Чехії. Від 1990 — піаністка фп. Тріо ім. Я. Кубелика, з яким записала 3 CD. Від 1992 — солістка Праз. філармонії.

Літ.: *Служинська З.* Рід Білинських. — Л., 1998.

І. Лисенко

БІЛИНСЬКА Марія Леонтіївна (28.11.1912, м. Чернівці — 29.09.1996, м. Львів) — музикознавець, педагог, філолог-германістка. Канд.

мист-ва. (1968). Член СКУ (1970). З родини священика. Початк. освіту здобула в Чернівцях у школі з нім. мовою навчання, 1930 закін. укр. гімназію "Рідна школа" в Коломиї, 1932–37 – навч. на філос. (ін-т музикології, в *А. Хибінського*) та філол. ф-тах Львів. ун-ту. Викладала муз.-теор. дисципліни в Коломий. філії ВМІ ім. М. Лисенка (1937–39) та муз. школі в Коломиї (1939–41, 1944–48), а також нім. мову в гімназії. Від 1948 – викладачка Львів. ССМШ, одночасно – ст. викл., 1954–64 – зав. кафедри іноз. мов, доцент кафедри історії укр. музики Львів. конс. (до 1983). Кер. дипломних робіт 24 музикознавців. Як музикознавець зосереджувалася на творчості львів. композиторів і виконавців, поверненні забутих або насильно вилучених імен митців 20 ст. У творчому доробку Б. виділяються також дослідження, присв. *Й. С. Баху*, В. А. Моцарту, Р. Вагнеру, *Ф. Лісту*, А. Лядову, *Д. Шостаковичу*, Й. В. Гете.

Літ. тв. (понад 100): канд. дис. "І. Воробкевич. Життя і творчість" (1968); І. І. Воробкевич: Нарис про життя і творчість. – К., 1958; Грає Кобзар, виспівує: Шевченко і музика. – К., 1981; Сидір Воробкевич. – К., 1982; Шевченко і музика. – К., 1984; Гете і музика. – К., 1990; Роман Аполлонович Сімович // Українська радянська музика. – 1962. – Вип. 2; І. І. Воробкевич // Історія української дожовтневої музики. – К., 1969; "Артистичний вісник" і музичне життя Західної України на переломі XX ст. // Іван Труш. – Л., 1972; Симфонічна музика С. П. Людкевича // Творчість С. Людкевича. – К., 1979; Львів... // Музика. – 1976. – № 2; Глава літопису // Там само. – 1977. – № 5; 100-річчя Я. Ярославенка // Там само. – 1980. – № 3; З музичної спадщини // Там само. – 1982. – № 1; Вірність камерному жанру // Там само. – 1985. – № 6; На Буковині // Там само. – 1986. – № 5; статті в енциклопедіях, газетах (у т. ч. заруб.), анотації до грамплатівок, рецензії, рукописи підручників, спогадів про *С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, А. Солтиса*.

Літ.: *Фільц Б.* З любов'ю до молоді // Твій друг музика. – К., 1981; *Яросевич Л.* Марія Білинська: Творчий портрет // Записки НТШ. – Л., 1993. – Т. CCXXVI.

Б. Фільц

БІЛОГОРОДСЬКИЙ (Білгородський, Білградський) Григорій (бл. 1710 – після 1768) – співак (бас). Закін. Києво-Могилян. академію. У 1750-х – учасник капели гетьмана *К. Розумовського* в Глухові, з 1752 – соліст його придв. т-ру, з 1753 – соліст *Петерб. придв. співа. капели*. За відгуком сучасника – "видатний бас". За деякими відомостями – один з найкращих співаків Запороз. Січі.

Літ.: *Штелин Я.* Музыка и балет в России XVIII в. – Ленинград, 1935; ЦДАДА. – Ф. 14, оп. 1, № 96, арк. 74.

І. Лисенко, М. Юрченко

БІЛОГРАДСЬКА Єлизавета Йосипівна (за ін. відом. – Тимофіївна) (1739, м. Петербург – після 1764) – співачка, клавесиністка, композиторка. Дочка *Йосипа* або *Тимофія Білоградських*. Співу навч. у свого батька. Камер-співачка при дворі імператриці Єлизавети Петрівни в Петербурзі. Від 1751 виступала у складі Петерб. придв. італ. оперної трупи, зокр. 1755 у Зимовому палаці в операх Ф. Арайї. Мала сильний неповторний голос та відточену вок. техніку. Італ. співаки високо цінували майстерність Б. Її талантом захоплювався О. Сумароков, порівнюючи гру Б. з грою А. Лекуврер. 1-а вик-ця. партій: Прокріс ("Цефал і Прокріс" Ф. Арайї – перша опера, створена на рос. текст О. Сумарокова за Овідієм й виконана рос. артистами), Доброчесність ("Притулок доброчесності" Г. Раупаха). Ін. партії: Евдора ("Невидющий Велизарій, Римський полководець, велика й нещасна людина"), Поліна ("Трубадур і птахоловка"), Альцеста (в одноим. опері Г. Раупаха). Партнери: *М. Березовський*, Ф. Волков, С. Евстаф'єв, *Г. Марцинкевич*, С. Ражевський, І. Татіщев, Ш. Шлаковська. Майстерно володіла грою на клавесині. Автор перших вітчизн. академічних інстр. творів – єдиного відомого зразку укр. муз. *рококо* "Менуета (Й.) Штарцера з 6 варіаціями Єлизавети Білоградської" для клавесину (вид. у зб.: Невідома українська музика / Упор. та ред. *М. Степаненко*. – К., 2002. – Вип. 1) та "клавірних п'єс".

О. Сумароков присвятив Б. вірш "Мадригал".

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. – М.; Ленинград, 1929. – Т. 2; *Штелин Я.* Музыка и балет в России XVIII в. – Ленинград, 1935; *Светлов С.* Русская опера в XVIII столетии // Ежегодник имп. театров: Сезон 1897–1898. Прилож. – С.Пб., 1899. – Кн. 1; *Степаненко М.* Творчість Тимофія та Єлизавети Білоградських у світлі українсько-німецьких музичних зв'язків XVIII ст. // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сучасності: Зб. ст. – К., 1998; *Його ж.* Творчість Тимофія та Єлизавети Білоградських (пошуки і знахідки) // Укр. музичний

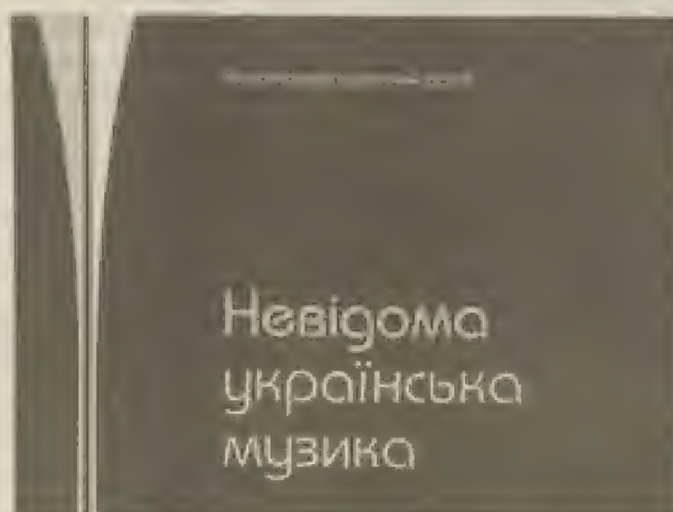

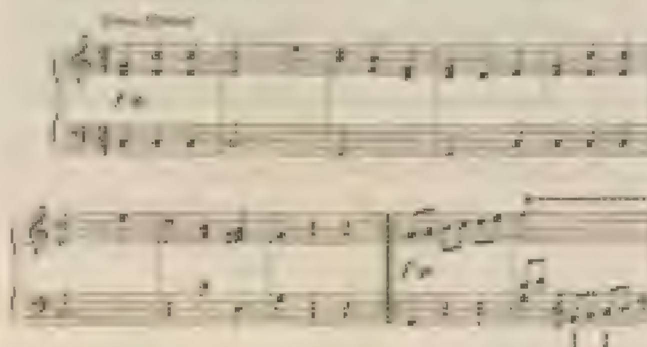

Фрагмент "Варіацій" на тему Й. Штарцера. Є. Білоградської. (Невідома українська музика. – К., 2002)

архів. — К., 2003. — Вип. 3; *Mooser R. A.* Annals de la musique et des musicians en Russie au XVIII siècle. — Geneva., 1948. — T. 1.

О. Кушнірук

БІЛОГРАДСЬКИЙ Йосип (поч. 18 ст., Україна — після 1762) — співак, хор. диригент, композитор. Ймовірно брат *Б. Тимофія* (деякі дослідники вважають *Йосипа* й *Тимофія Білоградських* однією особою). Співав у Придв. хорі в Петербурзі за часів цариці Анни Іоаннівни, а за доби Петра III керував ним. Г. Данилевський згадує його під ім'ям Беллиградського в романах "Мирович" та "Потёмкин на Дунае" як автора "российских песен", що набули популярності за Катерини II.

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России с древнейших времён до конца XVIII в. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 2.

М. Юрченко

Т. Білоградський

І. Білогруд

І. Білозір

БІЛОГРАДСЬКИЙ Тимофій (поч.18 ст., Україна — після 1770) — співак (sopralto), бандурист (лютніст), композитор. Дядько (за ін. відомостями — батько) *Єлизавети* та брат *Йосипа Білоградських* (деякі дослідники вважають *Тимофія* та *Йосипа Білоградських* одною особою). Від 1733 навч. у Дрездені у Л. С. Вайсса та в Берліні. Вдруге перебував у Дрездені 1741—46. 1739 призначений придв. лютністом (бандуристом) у графа Г. фон Брюля — прем'єр-міністра короля Саксонії Августа III — із платнею 500 руб. на рік. Деякі дослідники вважають, що Б. був знайомий з *Й. С. Бахом* і, можливо, причетний до замовлення і написання ним 3-х партит та ін. п'єс для лютні соло. У Дрездені Б. навчив танцювати "по-козацькому" батька нім. композитора й муз. критика Й. Рейгардта. 1767 звільнений з вел. пенсіоном у 1000 руб., проте його ім'я згадується у документах до 1770. Мав рідкісний голос, майстерно виконував найскладніші арії з власним акомпанементом, "співав з великою силою та натхненням за школою дрезден. артистів Annibali, Faustin (Ф. Гессе, видатна співачка, на той час примадонна Дрезден. опери) та ін., з якими познайомився у Дрездені". 1741 склав пісні на вірші О. Сумарокова, що стали популярними в сер.18 ст.

Літ.: *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Штелин Я.* Музыка и балет в России. — Ленинград, 1935; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России с древнейших времён до конца XVIII в. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 2; *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; *Степаненко М.* Творчість Тимофія та Єлизавети Білоградських у світлі українсько-німецьких музичних зв'язків XVIII ст. // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сучасності. — К., 1998; *Його ж.* Творчість Тимофія та Єлизавети Білоградських (пошуки і знахідки) // Український музичний архів. — К., 2003. — Вип. 3.

М. Юрченко

БІЛОГРУД Ігор Михайлович (17.12.1916, м. Ромни, тепер Сум. обл. — 2.03.1992, м. Чикаго, США) — композитор, піаніст, педагог. Навч. у Київ. конс. (1938—41, кл. *Л. Ревуцького*, *В. Грудіна*, *В. Пухальського*, *М. Недзвідського*), в Гейдельбергу та Карлсруе (Німеччина, кл. композиції Г. Нестлера, Ф. Шері). Під час 2-ї світ. війни перебував у таборах для депортованих. Від 1946 виступав як піаніст та акомпаніатор у Німеччині та США. Від 1949 жив у США (Чикаго). Засн. і кер. приватної навч. фп. студії у м. Бервин (1951—85). У комп. творчості продовжував і розвивав традиції Л. Ревуцького.

Тв.: опера "Ольга Київська" (1977—78, лібр. Л. Полтави), дит. опера "Червона шапочка" (лібр. А. Лобачевського); для симф. орк. — 2 балетні сюїти для симф. орк., симф. поема "Степ"; кантати — "Мазепиним шляхом", "Сонце свободи" на сл. Г. Черінь; музика до "Лісової пісні" Лесі Українки; хор. твори (зокр. композиція "Ексельсіор" на сл. І. Франка); бл. 60 солоспівів (переважно на вірші Лесі Українки), кам., зокр. фп. твори.

Літ.: *Недзвецький М.* Композитор Ігор Білогруд — майстер сучасної музики // Альманах Українського Народного Союзу. — Джерсі-Сіті; Нью-Йорк, 1978. — Річник 68; *Його ж.* Ігор Білогруд // Вісті. — 1967. — Берез.

А. Терещенко

БІЛОГУБ (псевд. Вернигір) Ганна Сергіївна (24.08.1900, м. Перемишль, тепер Пшемисьль, Польща — 1978, с. Струсів Теребовлянського р-ну Терноп. обл.) — бандуристка, педагог, муз.-громад. діячка. Одна з перших визнаних бандуристок на Зах. Україні. У 1930—40-х концертувала на Волині й Галичині. Як дружина Д. Білогуба, ад'ютанта С. Петлюри, зазнала переслідувань з боку рад. влади і, переховуючися, змінила прізвище на Вернигір. Працюючи шкільною вчителькою, разом зі своїми учнями-бандуристами (А. Заячківський, Б. та І. Кравчуки, В. Обухівський, В. Пухальський) заснувала *Струсівську капелу бандуристів.*

Б. Жеплинський

БІЛОЗЕРСЬКИЙ Микола Михайлович [1833, хутір Мотронівка, нині у складі с. Оленівки Черніг. обл. — 11(23).06.1896, містечко Борзна, нині місто тієї самої обл.] — фольклорист, етнограф. Брат поетеси Г. Барвінок (О. Білозерської-Куліш) та письменника В. Білозерського. Навч. у Петерб. кадет. корпусі. Редактор "Черниговских губернских ведомостей". Автор наук. праць "Про кобзарів і список кобзарів", "Правила при записуванні народних дум, пісень, казок, переказів і т. п.", "Список кобзарів (бандуристів) і лірників" (обидва надрук. у зб. *А. Метлинського* "Народные южно-русские песни", 1854), що були першими спробами обліку укр. нар. співців-музикантів, систематизації вивчення кобзар. мистецтва.

Літ. тв.: Южно-русские летописи. — 1856. — Т. 1; Народ в його розповідях і пам'ятках усної словесності; Обряди і звичаї жителів північних повітів Чернігівської губернії; Т. Шевченко за спогадами різних осіб (1831—1861 рр.). — 1882 та ін.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980.

БІЛОЗІР Ігор Йосипович (24.03.1955, м. Радехів Львів. обл. — 28.05.2000, м. Львів) — естр. композитор і виконавець. З. а. України (1991).

Закін. хормейстер. відд. Львів. муз.-пед. уч-ща (1974) та Львів. конс., кл. хор. диригування С. Амбарцумяна, О. Сотничук, 1980; кл. композиції *В. Камінського* та *Л. Мазепи*, 1988. Від 1977 очолював ВІА "Ритми Карпат". Орг. і кер. ВІА "*Ватра*" (1979), з 1989 – мист.-муз. центру "Ватра", що з 1990 співпрацював з канад. фірмою "Євшан корпорейшн" (Монреаль, Канада), популяризував укр. музику за кордоном. 1990–93 випущено 6 аудіокасет. Гастролював з ансамблем в Угорщині (1985, 1986), Афганістані (1986, 1988), Німеччині (1996), Канаді й США (1999, 2000). Один із найпопулярніших естр. композиторів України 1980-х. Його творам та аранжуванням притаманне оригінальне відчуття нац. колориту і мелосу. Став жертвою хуліган. нападу. На місці трагедії встановлено пам'ятний знак Б.

Тв.: пісні на сл. Б. Стельмаха ("Пшеничне перевесло", "Мамина світлиця", "Джерело", "Весільний марш" та ін.), П. Запотічного ("Встань, народе мій"), В. Крищенка ("Ласкаво просимо", "Вічний вогонь"), М. Ткача ("Від Бога") та ін.; музика до театр. вистав, до худ. к/ф "Олекса Довбуш" та ін.

Літ.: *Бенч-Шокало О.* Ігор Білозір // Укр. Світ. – 2001. – Спецвипуск; *Її ж.* Ігор Білозір // Золота книжка української еліти : В 6 т. – К., 2001. – Т. 1; *Гокарєв Ю.* Потребуючи пісні // КіЖ. – 1987. – 11 жовт.; *Удовиченко А.* За что убили Игоря Билозира // Киев. ведомости. – 2000. – 8 июня; *Міщенко М.* Білий птах української пісні // Високий замок (Львів). – 2005. – 24 берез.

А. Муха

БІЛОЗІР Оксана Володимирівна (30.05.1957, смт Смига Дубнівського р-ну Рівнен. обл.) – естр. співачка (сопрано), педагог, громад., політ. і культ. діячка, дипломат. З. а. України (1986). Н. а. України (1994). Професор (2002). Нар. депутат України (2002–05, від 2006); 2005 (перші півроку) – міністр культури і туризму України. Лауреатка Всесвіт. фестивалю молоді та студентів (Москва, 1985). 1976 закін. Львів. муз.-пед. уч-ще ім. Ф. Колесси (1976); 1986 – дир.-хор. ф-т Львів. конс. (кл. диригування О. Макушевич, кл. вокалу Є. Бозіва); 1999 – Дипломат. академію України при МЗС України (магістр зовнішньої політики та дипломатії). Від 1977 солістка ВІА "Ритми Карпат", що 1979 увійшов до складу ВІА "*Ватра*", з ним стала лауреатом фестивалю "Молоді голоси" та Всесоюз. огляду творчої молоді. Від 1990 – солістка власного супровідного гурту "Оксана". Від 1995 – у КНУКіМ: доцент, з 1998 – зав. кафедри естр. співу, з 2002 – професор. Від 1990 виступає з влас. програмами. Популяризує укр. традиц. естр. пісню, переважно фольк. спрямування ("Пшеничне перевесло", "Многая літа", "Ласкаво просимо" І. Блозіра, "Вольная воля", "Журавлі", А.Святогорова, "Неповторність" *О. Злотника* тощо), мала програми з нар.-пісенних зразків (колядки, щедрівки, веснянки, весільні пісні, нар. романси), представлених у сучас. аранжуванні. Від 1999 вик. стиль Б. зазнав модифікації в напрямі молодіж. музики. Одна з найпопулярніших естр. співачок в Україні. Виступала із сольними концертами у Греції, Іспанії, Туреччині, Франції, Португалії, країнах Півн. і Півд. Америки. Знялася у муз. відеофільмах Львів. телестудії: "Ватра" запрошує на свято" (1984), "Весілля в Карпатах" (1986), "Співає Оксана Білозір" (1990). Випустила "Фотоальбом" (1998, Нац. телекомпанія України). Має відео-кліпи, записи на радіо і ТБ.

Дискогр.: грамплатівка LP "Ой там у Львові на Високім замку". Співають Віктор Морозов та Оксана Білозір". – К.: "Мелодия", 1988, перевид. на CD 1993 у Канаді; аудіокасети – "Віктор Морозов ("Не журись!") і Оксана Білозір ("Ватра"). – К.: Кобза. КОБ С 011, 1989; "Святкова Оболонь": [Разом із гуртом "Світязь"]. – К.: НАК, 1995; а також "Ватра–1", "Ватра–2", "Многая літа" (1990). CD – "Нові і найкращі пісні...". – К.: НАК, 1995, перевид. 2002; "Україночка", 1993, "Колядки та щедрівки" (1996), "Для тебе". – К.: Караван CD, 1998, перевид. 2002; "Чарівна бойківчанка": [Ремікси], 1999; Оксана Білозір. – К.: НАК, 2002; "Назад в майбутнє". – К.: НАК, 2003; "Горобина ніч" тощо.

Літ.: *Яремчук А.* Оксана Білозір : Шлях на Говерлу // Укр. культура. – 2005. – № 1–2; *Лань О.* Оксана Білозір: "Роблю те, що вмію" // Високий Замок (Львів). – 1994. – 13 січ; *Її ж.* Стамбул, Бомбей, Каїр, Аделаїда сниться Оксані Білозір // Там само. – 17 верес.; *Слободянюк Т.* Оксанина пора // Подільські вісті. – 1994. – 3 берез.; *Теленчі О.* Але нема в житті напівціни, напівлюбові // Голос України. – 1995. – 6 січ.; *Войник Л.* Чарівна Бойківчанка // Веч. Київ. – 1999. – 20 листоп.; *Гусячна Н.* Оксана Білозір: "У піснях я знаходжу події зі своєї долі" // Укр. слово. – 2000. – 11–17 трав.; *Клименко В.* Дипломатична "україночка" // Україна молода. – 2000. – 8 лип.; *Косинська Ю.* Оксана Білозір: "Дядя з грошима знімає кліп" // Столиця. – 2000. – 22 лип.; *Тамин В.* Оксана Білозір: "Без власної культури, духовності народ мертвий" // Свобода. – 2002. – 8 трав.; *Лесик І.* Оксана Білозір дала концерт у Римі // Веч. Київ. – 2002. – 24 трав.; *Богуш І.* Оксана Білозір: "Такого унікального святкування Різдва, як в Україні, немає ніде в світі" // Україна молода. – 2002. – 27 груд.; [*Б. п.*]. Оксана Білозір: "Я вірю в Господнє провидіння..." // Голос України. – 2004. – 6 берез.; *Короткова С.* Поп-зірка, політик, менеджер // Дзеркало тижня. – 2005. – 5–11 лют.; *Лебедєва К.* Оксана Білозір // Веч. Київ. – 2005. – 1 берез.

В. Кузик

О. Білозір

М. Білоконєв

БІЛОКОНЄВ Микола Трохимович (19.03.1937, м. Ворошиловград, тепер Луганськ) – домрист, диригент, педагог. Лауреат Респ. конкурсу (1957). Доцент (1980). Закін. Київ. конс. (кл. *М. Геліса*, 1961), аспірантуру при ній (1963). Згодом викладав курс з історії виконавства на нар. інструментах, вів спецклас диригування (з 1963); худ. кер. і диригент студ. оркестру нар. інстр. (1968–70, 1975–89). Підготував понад 70 домристів та диригентів, поміж яких – лауреати міжн. та укр. конкурсів – *Г. Агратіна*, *В. Булавко*, В. Відмідський, В. Левицький, *Н. Пономарчук*, *Н. Проценко*, В. Федоренко, С. Шайковська, А. Шистко та ін. Виступав із сольними програмами і в складі ансамблів нар. інстр. (виконавець, диригент), популяризуючи вітчизн. мист. Автор числ. редагувань та інструментовок для орк. нар. інстр. Брав участь у концертах 8-го Міжн. фестивалю молоді та студентів (Гельсінкі,

1962), декадах мистецтв у республіках кол. СРСР. Практ. досвід узагальнив у наук.-метод. розробках і пед. репертуарі для ДМШ.

Літ. тв.: Науково-методична розробка і програма по класу чотириструнної домри для музучилищ. — К., 1978; Історія виконавства на народних інструментах: Програма. — К., 1989; Спеціальний клас чотириструнної домри: Програма для консерваторій. — К., 1995; Спеціальний клас чотириструнної домри для музучилищ. — К., 1996 (всі у співавт. з *А. Григоренком*); упор.: Етюди для домри на різні види техніки для ДМШ: 1-й клас — К., 1975; 2-й — 1976; 3-й — 1979; 4-й — 1980; 5-й — 1982 (всі у співавт. з *М. Шелестом*); Домра (репертуарні збірки для ДМШ): 1-й клас — К., 1986; 2-й — 1988; 3-й — 1989; 4-й — 1980 (разом з *М. Шелестом, А. Григоренком*).

Літ.: *Джерельний В.* Композитори — хліборобам // Веч. Київ. — 1967. — 29 листоп.; *Герасименко В.* Грають педагоги // КіЖ. — 1974. — 14 лют.; *Андрезен Е.* Искусство очаровывать зрителя // Молодая гвардия. — 1977. — 16 лют.

О. Литвинова

О. Білокопитов

БІЛОКОПИТОВ Олександр Олександрович (6.03.1906, м. Мелітополь, тепер Запоріз. обл. — 3.09.1937, м. Київ) — музикознавець, муз.-громад. діяч. Чоловік *Т. Шутенко*, батько *К. Шутенко*. Член СКУ (1932). 1929 закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. композиції *С. Богатирьова* та *П. Козицького*, фп. — *П. Луценка*), 1932 — аспірантуру при Всеукр. академії марксистсько-ленінських ідеологічних наук (ВУАМЛІН). 1932–34 — інспектор музики Нар. комісаріату освіти, ред. вид-ва "Мистецтво", в. о. директора Харків. муз.-драм. ін-ту. Від 1934 — у Києві: начальник муз. редакції Всеукр. Радіокомітету, заст. гол. редактора ж. "*Рад. музика*", з поч. 1937-го — відп. секретар СКУ. Один із засновників, ідеологів та керівників *АПМУ* (1929–32, Харків, разом з *О. Арнаутовим* і *М. Колядою*), член *ВУТОРМу* (1928). Виступав з різкою критикою укр. нац. комп. школи та окремих композиторів (з позицій "*Пролеткульту*"), разом з *Л. Носовим* — також проти джазу і "циганщини" в музиці. Від 1935 помітно еволюціонував у напрямі розуміння нац. проблем як провідних для розвитку укр. культури. Автор числ. муз. радіопрограм. Заарештований і розстріляний (разом з *О. Арнаутовим* у справі Укр. Радіокомітету).

Літ. тв.: Проти фокстрота і джаз-банда. — Х., 1931; Проти циганщини в музиці. — Х., 1931; Музикознавство на боротьбу з ворожою музикою. — Х., 1932. — Вип. 2 (три останні кн. — у співавт. з *Л. Носовим*); Композитори Радянської України: Довідник. — Х., 1934; Викрити й розтрощити до кінця націоналізм на музичному фронті УРСР // Рад. музика. — 1934. — № 1; К. Стеценко // Там само. — 1934. — № 2–3; Етап музичної критики на Україні //Там само. — 1934. — № 5–6; На хибному шляху // Там само. — 1935. — № 6; Більше уваги народній пісні // Там само. — 1936. — № 1; М. В. Лисенко // Там само. — 1937. — № 4; нариси про *В. Косенка, М. Литвиненко-Вольгемут* тощо.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів. — К., 2004; *Кузик В.* Справа Радіокомітету. Рік 1937 // Музика. — 1994. — № 3.

В. Кузик

В. і С. Білоножко

БІЛОНОЖКО Віталій Васильович (11.06.1953, с. Слобода Сум. обл.) — естр. співак (баритон). З. а. УРСР (1990). Н. а. України (1995). Лауреат Респ. комс. премії ім. М. Островського (1990). Його оголошено Співаком року 1994 України ("Кришталевий слон"), відзначено премією Президента України "Ніка" (1996). Б. Лауреат пісенних конкурсів: міжн. конкурсу пісні в Китаї (1990), 7-ми фестивалів "Пісенний вернісаж". Закін. Київ. конс. (1985, кл. *К. Огнєвого*). Соліст Т-ру естради (1979–81), Держтелерадіо (з 1981). Гастролював майже в усіх країнах Європи, а також у США, Канаді, Китаї, країнах Африки. Виконавець багатьох сольних концертних програм сучас. укр. естради, покладених в основу 10-х т/ф Укртелефільму та Держтелерадіомовної компанії України. Представник укр. трад. естр. пісні. 1-й вик. багатьох пісень *І. Шамо, О. Білаша, П. Майбороди, М. Скорика, І. Карабиця, О. Злотника*, О. Гавриша, О. Морозова та ін. Виступає також у дуеті з дружиною Білоножко (Мойсеєнко) Світланою Григорівною (1.09.1957, с. Мала Михайлівка Дніпроп. обл.) закін. актор. ф-т Київ. ін-ту театр. мистецтва (1975), реж. ф-т Київ. ін-ту культури (1980). Актриса Київ. т-ру оперети (з 1975), диктор Укр. ТБ (з 1979). Разом з чоловіком заснувала Перший Всеукр. фестиваль родинної творчості "Мотив двох сердець" (1998), з 2000 — "Мелодія для двох сердець". Мають багато записів на Укр. радіо і ТБ. За участі Б. знято муз. фільми: "Історія" (1990), "...А яблука падають" (1998), "Білий острів" (1999). Найпопулярніші пісні: "Мотив для двох сердець" (муз. О. Морозова, сл. А. Матвійчука), "Любове моя" (муз. О. Злотника, сл. А. Демиденка), "Я дивлюся на тебе" (муз. О. Гавриша, сл. Н. Дички), "А яблука падають" (муз. О. Гавриша, сл. С. Пушика).

Дискогр.: 12 аудіокасет, у т. ч. випущені у Канаді і США, CD — "Віват, чоловіки", "Не повертайтесь на круги", "Батькам присвячую", "Давайте разом заспіваєм, браття" — усі . К.: НАК, 2000.

Літ.: *Токарєв Ю.* Поріг зрілості // КіЖ. — 1985. — 14 лип.; *Білейчук Б.* Пісня додає снаги... // Україна. — 1987. — № 22; *Матвійчук А.* Пісня нагадала рідний край // Молодь України. — 1988. — 16 січ.; [*Б. п.*]. І пісня в серці відгукнеться // Веч. Київ. — 1989. — 5 лип.; *Гаптар В.* Його сумна зірка // Там само. — 1990. — 16 берез.; Перший Всеукраїнський фестиваль родинної творчості "Мотив для двох сердець" // Тижневик "Територія А". — 1999. — № 7–8.

О. Литвинова

БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Б-УМЗ.) зумовлені сусіднім геогр. розташуванням, генет. спорідненістю, входженням у період Середньовіччя білорусів та українців до однієї держави — Київ. Русі, а потім до Вел. князівства Литовського, Рос. імперії та СРСР. Це створило передумови для тісних Б-УМЗ., що виявилися в різних галузях муз. культури. Яскраві зв'язки простежують дослідники у фольклорі, зокр., у найдавнішому пласті — обряд. піснях. *К. Квітка* відзначив спільні риси в мелод. будові деяких обряд.

О. Білаш та І. Лученок

білор. та укр. пісень. Білор. учені знаходили вплив укр. колядок на білор. волочебні пісні (П. Шейн). Білор. фольклористи та культ. діячі Г. Ширма, Г. Цитович звернули увагу на побутування в білор. середовищі укр. пісень доби козацько-селянської вольниці. Це, зокр., пісня про сподвижника Б. Хмельницького — Нестора Морозенка "Ти, Морозе, ти, Морозе" та пісня-гімн борця проти унії ігумена Брест. монастиря А. Філіповича; його кант "Даруй покой церкви своей" — найбільш ранній з відомих зразків нот. запису в Білорусі — зафіксовано *київ. нотацією*. Пісня про Устима Кармелюка, балада про Бондарівну та багато ін. співаються білорусами як свої. Укр. пісні поширились у білор. середовищі і в 19 — на поч. 20 ст. Білор. пісні потрапили до зб. укр. пісень О. Гулака-Артемовського (К., 1880–90-ті), 2 обробки *П. Сокальським* білор. пісень — у зб. "Малороссийские и белорусские песни" (С.Пб., 1903). Наприкінці 19 — на поч. 20 ст. у білор. середовищі поширюються новочасні укр. пісні: поміж них — на сл. *Т. Шевченка* (зокр. "Реве та стогне Дніпр широкий") та ін. Їх співали укр. мовою, утім, з характерною місц. вимовою, а революц. пісня "Шалійте, шалійте, скажені кати" (переробка хору норманів з опери "Ярополк" *А. Вахнянина*) звучала укр., польс. і рос. мовами. Згодом хор. пісня "Думи мої, думи" на сл. *Т. Шевченка*, автором мелодії якої вважається уродженець Гродна — *К. Борисюк*, миттєво розійшлася по всій Україні й поза її межами.

Тісні Б-УМЗ. були і в галузі церк. музики. Про це свідчать рукоп. нотолінійні *Ірмолої*, що були основною книгою богослужб. співу в Україні та в Білорусі і найдавніші з них відомі з кін. 16 ст. Між Ірмолоями укр. і білор. походження багато спільного, що вказує на близькість укр. і білор. традиції монодичного церк. співу, що сформувався ще до 16 ст.

Значну роль відіграв укр. муз.-драм. театр 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст. в розвитку білор. нац. театру. Трупа *М. Старицького* регулярно виступала на білор. землі, зокр. у Мінську (1887–88, 1889, 1891). Під впливом драматургії М. Старицького *М. Янчук* (білор. та укр. письменник) написав декілька п'єс і серед них "Пилип-музика" (укр. мовою). Муз. оформлення останньої зробив *М. Лисенко* (була поставлена 1887 у Мінську). Білор. рецензенти особливо схвально писали про муз. оформлення п'єс, що ставила трупа М. Старицького, і високо цінували талант М. Лисенка.

У репертуарі першої білор. театр. трупи І. Буйницького (1907–14) почесне місце посідали п'єси *М. Кропивницького*. За зразком укр. т-рів, в антрактах виконувались конц. *інтермедії*, пісні й танці в супроводі оркестру нар. інстр. У першій білорус. опері "Тарас на Парнасі" М. Аладова (1927), створеній на основі анонім. пісень 18–19 ст. "Тарас на Парнасі" та "Енеїда навиворіт", простежуються явні алюзії з "Енеїдою" М. Лисенка, виявлені в сюжеті, способах використання нар. пісень і танців. Укр. мелодії ("Щедрик", "Реве та стогне" тощо) цитуються в опері "Павел Корчагін" *П. Подковирова* (1939–40). Укр., білор. та рос. мелодії покладено в основу Сюїти для струн. орк. *В. Золотарьова* (тривалий час він працював у Мінськ. конс. й у Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. В. Лисенка), укр. нар. мелодії — у Двох п'єсах для орк. білор. нар. інстр. М. Шнейдермана. До ювілею Т. Шевченка (1939) на сл. поета були створені романси М. Аладова й П. Подковирова, 2 хори та романс С. Полонського — вихованця Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка, цикл хорів О. Туренкова (він же автор романсів і пісень на сл. *М. Рильського* та П. Усенка, музики до п'єси "В степах України"). У роки війни з'явились Фантазія для орк. нар. інстр. на укр. теми Д. Камінського, Фантазія для скр. і фп. М. Аладова, ряд патріот. пісень. У повоєнні роки Д. Лукас написав лір.-елегійний цикл "Мелодії" на сл. *Лесі Українки* (перекл. Е. Огнецвєт); Є. Глєбов — на сл. поетеси (перекл. С. Петровича) кантату "За правду встанемо"; *А. Богатирьов* — Шість романсів і хор на сл. Т. Шевченка та хор "Пам'яті Т. Шевченка" на сл. Я. Купали; І. Лученок — пісню "Пробудження весни" на сл. *П. Тичини*; Ю. Семеняко — хор на сл. Д. Луценка, пісню на сл. М. Нагнибіди. *Е. Ханок* (він певний час жив в Україні, був членом СКУ) написав вок.-симф. поему "Катерина" за однойм. твором Т. Шевченка, пісні на сл. укр. поетів.

У свою чергу укр. композитори виявляли жвавий інтерес до білор. тематики та нар. пісенності. Так, у 1940-х з'явилися Симф. сюїта на білор. теми *В. Грудіна*, Білоруська рапсодія для цимбал з фп. *Л. Саксонського*; у повоєнні ро-

О. Білаш, Г. Ширма та Є. Глєбов

Титульна сторінка видання "Білоруські народні пісні" (Мінськ, 1962)

ки — "Привітальна пісня білоруському народові" (на сл. О. Ющенка) *П. Майбороди*, його ж музика до п'єси Й. Макайонка "Вибачайте, коли ласка" (пост. в Київ. драм. т-рі ім. І. Франка), хор "Білорусії" (на сл. М. Рильського) *Л. Булгакова*, а також Симфонія на укр. і білор. теми *Т. Малюкової*, симф. сюїта "Дружба народів" *П. Полякова*, Рапсодія на білор. теми для орк. укр. нар. інстр. *В. Полевого*, Струн. квартет № 2 *Ю. Знатокова*, обр. для готововиборного баяна "Перепілонька" *В. Подгорного*, Білоруський вальс для ксилофона з фп. *С. Ратнера*, вок. цикли *О. Гнатовської* на сл. Я. Коласа та Я. Купали, романси *Ю. Мейтуса* на сл. П. Бровки, *В. Симонова* на сл. Я. Коласа, пісні *В. Барабашова*, *В. Довженка*, *В. Кирейка*, *В. Сопелкіна*, *Г. Шутенко* та ін. *І. Польський* — автор опери "Герої Бреста" на лібр. А. Бачилла, Симфонієти на укр. і білор. теми, вок.-симф. поеми "Пісня про дружбу" на сл. С. Городецького, Білор. сюїти для орк. нар. інстр. та ін., а також досліджень білор. фольклору. *М. Каландьонок* написав кантату "Дзвони Хатині". *М. Дремлюга*, *М. Колесса*, *А. Муха*, *С. Орфеєв*, *С. Файнтух*, *Б. Фільц* зробили обробки білор. нар. пісень.

Міжнац. виконавські зв'язки яскраво розвивалися передусім на персон. рівні, навіть з урахуванням певної відносності й неоднозначності критеріїв нац. належності митців. Так, н. а. РРФСР білорус *П. Цесевич*, уродженець Мінськ. губ., починав свій творчий шлях і відзначився як співак в Україні. Українці за походженням — *І. Тоцький*, родом з Могильовщини, відомий як соліст Одес. опери, а *О. Шидловський* — теж родом з Білорусі; н. а. СРСР *М. Ворвулєв* — вихованець Мінськ. конс., соліст білор. опери — найширше визнання здобув як провід. соліст Київ. опери. Укр. музику популяризували С. Козакевич, *М. Забейда-Сумицький*. З ін. боку, чимало талановитих співаків-українців (за походженням, мист. освітою чи працею в укр. колективах) зробили гідний внесок у розвиток білор. мистецтва й муз. освіти: *С. Данилюк*, *Н. Ткаченко*, *А. Арсенко*, *З. Бабій*, *Л. Брежник*, з. а. БРСР В. Гончаренко, О. Дольський, *Д. Зубрич*, *Г. Поливанова*, *В. Луб'яний*, *В. Кобржицький*, *П. Журавленко* (1-й вик. партії Міхея в опері "Князь-озеро" В. Золотарьова), *Л. Шемчук*, колишній соліст "Думки" з. а. УРСР І. Картавенко, лауреатка 8-го Всесоюз. конкурсу вокалістів у Ташкенті (1977) Л. Колос (вихованка *Є. Чавдар*), лауреатки міжн. конкурсу вокалістів *К. Старикова*, Т. Кучинська та ін.

Поміж інструменталістів виділяються відомі скрипалі — виконавці й педагоги *В. Гольдфельд* та *О. Пархоменко*, які спершу плідно працювали в Україні, а згодом — у Білорусі. Це стосується й рівнозначного внеску диригентів — *Б. Афанасьєва*, *О. Брона*, *Я. Вощака*, *В. Пірадова*, *Г. Проваторова*, з. д. м. БРСР М. Шнейдермана, *С. Ратнера* та ін.

Практичні творчі взаємозв'язки 2-х культур активізувались із серед. 1920-х. Так, у листоп. 1925 муз. підсекція Ін-ту білор. культури надіслала на прохання хор. капели "*Думка*" 17 нар. пісень, що наступного року дала в Києві концерт білор. пісні. 1928 у Мінську та ін. містах Білорусі з успіхом проходили концерти укр. пісні у вик. *М. Шекун-Коломийченко*, кобзаря Г. Чалого. 1930 там гастролював київ. струн. *Квартет ім. Вільйома*; під враженням від його гри М. Чуркін створив перший білор. інстр.-ансамблевий твір — "Колиханку". 1931 на укр. фабриці "Пам'яті 1905 року" було зроблено грамзаписи білор. нар. пісень і танців у вик. капели Білор. Держ. ансамблю нар. інструментів і солістів *Л. Александровської* та І. Яунзем. 1937 у Білорусі гастролювали співаки *М. Литвиненко-Вольгемут*, *І. Паторжинський*, *О. Петрусенко*, *З. Гайдай*, *М. Гришко* та ін.; гості жваво цікавилися станом білор. опери, розвитком мистецтва. Тоді ж у "обмінних" радіоконцертах транслювався виступ юних музикантів Одес. ССМШ і, у відповідь, — концерт майстрів мистецтв і самодіял. колективів Білорусі.

З перших днів заснування держ. колективів Білорусі — Ансамблю пісні і танцю, невдовзі перетвореного на Академічну хор. капелу (худ. кер. *Г. Ширма*), Народного хору (худ. кер. *Г. Цитович*), Ансамблю танцю (худ. кер. С. Дречин), Симф. оркестру, Оркестру нар. інстр., Хору і конц.-естр. оркестру та Оркестру Білор. радіо, Мінськ. кам. оркестру та ін. — між ними й аналог. укр. колективами встановилася міцна творча дружба. Своє мистецтво вони часто демонстрували під час "обмінних" гастролей, творчих зустрічей, фестивалів, вечорів дружби, днів, тижнів, декад літ-ри і мистецтва. Зокр., значний резонанс мало проведення таких вел. акцій в Україні й Білорусі 1961, 1976, 1995, Днів укр. музики в Гомел. обл. (1977). 1955 у Мінську поставили оперу "Молода гвардія" Ю. Мейтуса. Там само 1993 відбулася прем'єра 2-ї ред. ораторії *Г. Успенського* "Quo vadis, 2000?" за поемою Б. Заморона, виконана франц. мовою Держ. хор. капелою і Держ. симф. оркестром Білорусі.

Творчі зустрічі, як індивідуальні, так і колективні, часто проводились по лінії Спілок композиторів. Першим прикладом було запрошення до виступу А. Богатирьова на наук.-творчій конф., влаштованій оргкомітетом СРКУ (1937), згодом приїзд до Києва М. Аладова й С. Полонського як гостей І з'їзду СРКУ. Згодом в Україні часто бували А. Богатирьов, Є. Тікоцький,

Титульна сторінка видання Ю. Ясиновського "Українські та білоруські нотолінійні ірмолої 16–18 ст." Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження (Л., 1996)

Л. Корній виступає на Міжнародному конгресі білорусистів (Мінськ, 2005); І. Мацієвський (у центрі)

Г. Ширма, І. Лученок, Д. Смольський та ін. білор. композитори, виконувалась їхня музика. Регулярно організовувались т. зв. обмінні поїздки на спілчанські з'їзди, пленуми, засідання творчих комісій, ювілеї, фестивалі. Зокр., у *Міжн. форумі музики молодих* у Києві звучали твори білорусів О. Литвиновського (1994) і Д. Либіна (1995, 1998). Заснований діячами Білорусі, України й Росії Міжн. фестиваль естр. виконавства "Слов'янський базар" уперше було проведено у Вітебську, а згодом, після його розколу, поряд з Вітебськом проходив у Україні та Росії. Зокр., з 1999 в Україні його готував *О. Злотник*.

Висвітлення Б-УМЗ. у галузі фольклору здійснювали *З. Радченко*, М. Янчук, *Ф. Колесса*, *К. Мошинський*, К. Квітка, у повоєнні роки — білоруси Г. Цитович, Г. Ширма, В. Єлатов, українці *М. Гордійчук*, *С. Грица*, *А. Гуменюк*, *С. Єфремов*, *О. Правдюк*, І. Польський; у галузі церк. музики — *Л. Корній*, *Ю. Ясиновський*, *Ол. Шевчук*, *І. Юдкін* та ін.

Укр. науковці, насамперед співробітники *ІМФЕ*, сприяли підготовці наук. кадрів Білорусі. За допомоги та участі укр. сторони було захищено докт. дисертації Г. Глущенка, Г. Кулешової, канд. дисертації Б. Смольського, О. Смагіна, Т. Мдівані, І. Назіної, Р. Сергієнко, В. Чабана.

Літ.: *Журавлев Д.* Композиторы Советской Белоруссии. — Минск, 1966; *Квитка К.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1971. — Т. 1; *Атрыменка П.* Леталіс братэрства. — Мінск, 1973; История белорусской музыки / Под ред. *Г. Глущенко*. — М., 1976; *Ауэрбах Л.* Белорусские композиторы. Е. Глебов, С. Кортес, Д. Смольский, И. Лученок. — М., 1978; Исторические корни дружбы и единения украинского и белорусского народов. — К., 1978; *Правдюк О.* Міжнаціональні зв'язки в музичному фольклорі. — К., 1978; Музичний фольклор Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського / Упоряд., вступ. стаття та прим. *С. Грици*. — К., 1995; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні ірмолої XVI—XVIII ст.: Каталог і дослідження. — Л., 1996; *Його ж.* Джерела вивчення українсько-білорусько-російських музичних зв'язків XVI — сер. XVIII ст. // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Гуменюк А.* Спільні риси виконання російських, українських та білоруських багатоголосних пісень // НТЕ. — 1963. — № 3; *Польский И.* Волочебные песни в Белоруссии и на Украине // Проблемы музыкального фольклора народов СССР. — 1973. — № 3; *Його ж.* Сучасні обряди на Україні та в Білорусії // Музика. — 1977. — № 4; *Гордійчук М.* Пісенними стежками дружби // Фольклор і фольклористика. — К., 1979; *Рубан А.* З історії українсько—білоруських музичних зв'язків у роки соціалістичного будівництва // НТЕ. — 1981. — № 2; *Корній Л.* Православна монодія білоруської та української монастирських традицій XVII ст. (На матеріалі нотолінійних ірмолоїв з Жеровицького та Межигірського монастирів) // Дыяспора. Культурологія. Гісторыя. — Мінск, 2006.

А. Муха, Л. Корній

БІЛОСВЄТОВА Ірина Сергіївна (18.01.1957, м. Дніпропетровськ) — етномузикознавець. Канд. мист-ва (1990). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1976, муз.-теор. відділ) та Київ. конс. (1981, істор.-теор. ф-т). Викладала у Ніжин. пед. ін-ті (1981—84). Закін. аспірантуру при ІМФЕ (1987). 1989 — ст. лаборант; 1990 — мол. наук. співробітник; 1995 — наук. співробітник ІМФЕ. Від 1996 — у Німеччині. Наук. інтереси пов'язані з дослідженням укр. пісенного фольклору.

Літ. тв.: канд. дис. "Календарно-обрядова пісенна культура Чернігівського Полісся (до проблеми регіонального дослідження фольклору" (Тбілісі, 1988); Із спостережень над мелодико-композиційними структурами ранньотрадиційного пісенного фольклору Лівобережного українського Полісся // Укр. муз-во. — К., 1984. — Вип. 24; Особливості жанрового складу пісенного фольклору українського Лівобережного Полісся // НТЕ. — 1988. — № 1; Чернігівське Полісся та деякі актуальні проблеми сучасного українського етномузикознавства // Мистецтво та народна творчість кінця XX століття. — К., 1990; Фольклор Придеснянського краю у записах М. Лисенка // Микола Лисенко та музичний світ: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. до 150-річчя від дня нар. — К., 1992; Говорят участники фестиваля [III Междунар. форума музыки молодых] // Муз. академия. — 1994. — № 5.

О. Кушнірук

БІЛОЦЬКИЙ Анатолій Авксентійович [24.12.1908 (6.01.1909), с. Любарка, тепер Житом. обл. — 17.10.1968, м. Київ) — співак-бандурист, архітектор. Гри на бандурі навч. з юнацтва у *Ф. Дорошка*, *Г. Копана*, *М. Опришка*. Закін. 1933 Київ. веч. конс. (кл. *М. Полотая*) і Київ. буд. ін-т. 1937—38 — керівник анс. бандуристів Управління міліції Києва. Один з перших рад. кобзарів, які виступали перед населенням Зах. України (1939). Під час 2-ї світ. війни брав участь у червоному партизан. русі. Склав "Думу про Ковпака". 1945—48 — артист ансамблю бандуристів Укр. радіо, 1950—55 — кер. ансамблю бандуристів Київ. будинку вчителя, 1954—66 — ансамблю кобзарів Укр. т-ва охорони сліпих. Працював над удосконаленням *ліри*.

Б. Жеплинський

А. Білоцький

БІЛОШИЦЬКИЙ Анатолій Васильович (18.10.1950, м. Коростень, Житом. обл. — 18.10.1994, м. Київ, похований у Коростені) — композитор, баяніст, диригент, педагог. Член НСКУ (1986). Лауреат респ. конкурсів на найкращі твори (1977, 1993). Закін. Житомир. муз. уч-ще як баяніст (1972), Київ. конс. (1978, кл. баяна В. Панькова; 1981, кл. композиції *А. Коломійця*). Від 1978 — викладач Київ. муз. уч-ща, 1981—83 — викладач, 1983—94 — ст. викладач інструментовки та диригування на кафедрі нар. інстр. Київ. конс.

А. Білошицький

Тв.: для симф. орк. — Симфонія № 1 (1981), "З глибини віків" (1983), Симфонія № 2 (1984); Концерт для фл. з орк. (1994, закін. 1995 *Є. Станковичем*); для естр. орк. — п'єси; для анс. нар. інстр. — конц. сюїта "Пори року" (1982); для скр. і орк. нар. інстр. — Легенда (1978); для фп. — п'єси, мініатюри; для виборного баяна — 3 сюїти (1977—90), 3 партити (1985, 1987, 1989), п'єси, етюди; для баяна — "Три характерні віртуозні етюди" (1977); для домри і фп. — конц. триптих "В наслідування іспанському" (1987); для балалайки з фп. — ноктюрн-поема "Місячна ніч" (1987); п'єси, етюди для гітари, домри; обр. нар. пісень і танців; муз. до радіовистав.

Літ.: *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; *Його ж.* Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005.

В. Кузик

БІЛЯВСЬКА Оксана Мефодіївна (4.12.1927, м. Полтава) — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано). Закін. Львів. конс. по кл. вокалу; кілька перших років навч. у *С. Крушельницької* (1953). 1952—55 — солістка Львів.; 1955—71 — Горьків. (тепер — Нижегор.) т-рів опери та балету; 1971—85 — Горьків. філармонії. В концертах виконувала твори *М. Лисенка, К. Стеценка, В. Косенка, А. Кос-Анатольського*, укр. і рос. нар. пісні. Авторка спогаду про С. Крушельницьку.

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Марфа, Шемаханська цариця ("Царева наречена", "Золотий півник" М. Римського-Корсакова), "Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Лейла ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Манон ("Манон Леско" Ж. Массне), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Білявська О.* Автобіографія // Прив. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

О. Бірецька

БІЛЯВСЬКИЙ Андрій (18 ст.) — співак (тенор). Ще в дитинстві привезений до С.-Петербурга, де в 1760-х був солістом *Придв. хору.*

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

БІЛЯВСЬКИЙ Іван Григорович, чернець (у чернецтві — Ієронім) (1775, с. Полівка Черкаського староства Київ. воєводства, тепер Смілянського р-ну Черкас. обл. — ?) — співак церк. хору, коректор. З родини священика. 6.09.1793 вступив до Києво-Могил. академії, 1806 закін. її повний курс. Мав "преизрядные успехи в учебе, честное поведеніе и превосходное знаніе греческаго языка". Оволодів оратор. мистецтвом, грец., лат. та польс. мовами, добре знав математику, історію та географію, риторику й філософію. Від 1806 — у Києво-Печер. лаврі. Спочатку співав на крилосі Успен. собору, з 1825 після прийняття чернечого постригу — коректор Лавр. друкарні.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 чернечі, спр. 112, арк. 117; ф. 1711, оп. 1, спр. 120.

К. Шамаєва

БІЛЯКОВСЬКИЙ Андрій (бл. 1725, Україна — бл. 1791, м. С.-Петербург, Росія) — співак. Вок. освіту здобув у С.-Петербурзі, де 1747—91 був солістом Придв. хору (пізніше — *Придв. спів. капели*).

Літ: ЦДІАК. — Ф. 469, оп. 14, № 9, арк. 6 зв. — 7.

І. Лисенко

БІЛЬСЬКИЙ Станіслав Діонисович (1870, Поділля — ?) — оперний і кам. співак (баритон). Закін. Кишинів. реальне уч-ще, потім Київ. ун-т. Вок. освіту здобув в одній із київ. муз. шкіл та Моск. конс. Від 1895 співав на оперних сценах Ростова-на-Дону, Пермі, виступав у Кам'янці-Подільському. Гастролював майже по всіх великих містах Росії. Виконував провідний баритоновий оперний репертуар, у концертах — укр. нар. пісні, а також твори заруб. композиторів.

І. Лисенко

БІНШТОК Зигфрід (20 ст.) — джаз. піаніст. У 1930—40-х — кер. вок. анс. (джаз-голу) "Ровелерси" (Львів). Емігрував до США.

В. Симоненко

"БІОКОРД" (м. Київ) — рок-гурт. Існував 1989 — кін. 1990-х. Лідер "Б." — М. Биков (гітара, клавішні). Учасник фестивалів "Йолки-палки" (Київ, 1990), "Тарас Бульба" (Дубно). Виступав досить рідко, зосередивши увагу на роботі в студії звукозапису. Грав інстр. музику експеримент.-авангардн. спрямування із залученням стилістики фрі-джазу та сучас. акад. музики. Після розпаду "Б." М. Биков продовжував студ. роботу самотужки.

Дискогр.: CD — "Biocord. High Skies". — К.: Караван CD, 1995.

О. Євтушенко

БІРЕЦЬКА (Озаркевич) Оксана Лонгинівна (12.03.1890, м. Городок Львів. обл. — 21.02.1959, м. Львів, похов. на Личаківському цвинтарі) — піаністка, педагог, громад. діяч. Онука *П. Бажанського.* 1900—05 навч. в Укр. ін-ті для дівчат у Перемишлі, 1906—08 — у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові по кл. фп. Удосконалювала фах. майстерність у Віден. академії в Є. Ляолевича, а також у викладача Львів. конс. Л. Мюнцера. 1920 заснувала Філію Муз. ін-ту ім. М. Лисенка в Городку, до 1939 — директорка й викладачка. Водночас удосконалювала знання на концертових курсах М. Домбровського у Львові. Виступала в концертах як солістка, належала до найкращих піаністок регіону. 1940—46 перебувала на засланні в Казахстані. 1946 за клопотанням директора Львів. конс. *В. Барвінського* повернулась до Львова. Відтоді — викладачка гри на фп. у муз. школах Львова: ССМШ та ДМШ № 1. Авторка творів для фп. (пед. репертуар для учнів молодших класів ДМШ). З-поміж них — вальси, коломийки, танці, засновані на інтонаціях укр. нар. пісень.

Літ.: *Бурачинська Л.* Пам'яті української піаністки // Наше життя. — 1963; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (Матеріали до біо-бібліографічного словника) // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; *Паламарчук О.* Просвіта і просвітяни Городка. — Л., 1998; *Її ж.* Мистецькі тріумфи й тернисті шляхи Оксани Бірецької // Народна думка (Городок). — 2004; *Її ж.* Світло і тінь Оксани Бірецької (1890—1959) // Митці Львівщини. Календар знаменних і пам'ятних дат на 2006 рік. — Л., 2006; Музично-меморіальний музей С. Крушельницької у Львові. — Ф. МД, № 750; ф. СК, № 2137; ЦДІА України у Львові, ф. 348, оп. 1, спр. 1937, арк. 1; спр. 1942; арк. 5; спр. 1944, арк. 50, 60.

Б. Фільц

БІРЮКОВ Юрій Сергійович [14(27).04.1908, м. Москва, Росія — 22.10.1976, там само] — рос. композитор. Закін. 1936 Моск. конс. (кл. ком-

позиції М. Мясковського). Автор опер, балетів, симф., вок. та фл. музики, в т. ч. міш. хорів а cappella на вірші *Т. Шевченка* "Літа орел, літа сизий" (з поеми "Гайдамаки", рос. перекл. О. Твардовського, 1939) і "Туман, туман долиною". У Львові було поставлено балети Б. "Останній бал" (1961) та "Про космонавтів" (1962).

БІТУС Іван Леонтійович (4.05.1917, с. Угодин Пуховичівського р-ну Мінськ. обл., Білорусь — 19.01.2003, м. Київ) — контрабасист, реставратор струн. інструментів, один з найкращих струн.-смичкових майстрів в Україні. Член Асоціації майстрів-художників смичкових інструментів при *Всеукр. муз. спілці* (1991). Навч. в Одес. муз. уч-щі (кл. контрабаса). Учень відомого скрипк. майстра *В. Добрянського*. 1939 і після закін. 2-ї світ. війни навч. у Львів. муз. уч-щі й конс. (кл. контрабаса). Викладач гри на контрабасі муз. уч-ща та артист симф. оркестру Львів. філармонії. 1955 переїхав до Києва. Понад 20 років — артист Естр.-симф. оркестру та оркестру Київ. т-ру оперети. Паралельно займався реставрацією муз. інструментів та виготовленням смичків, здобувши визнання широких кіл музикантів-виконавців кол. Союзу і за кордоном. Підтримував тісні стосунки з *Л. Коганом* і *Б. Которовичем*. Належав до знавців старовин. інстр. До Держ. музею театр. і муз. мистецтва Б. передав 3 цінні *скрипки* (одна з них — роботи *Л. Добрянського*); до Музею нар. архітектури та побуту просто неба у Пирогові — старовинну *кобзу О. Корнієвського*, італ. *гітару* 18 ст. та 2 скрипки засл. майстра СРСР *Т. Підгорного*; до Музею історії Києва — інструменти серед. 19 ст. — *флейту, кларнет*; корнет, *альт*, скрипку та *арфу* 18 ст., виготовлені у Парижі. Поміж учнів — відомий львів. майстер Ю. Куюн, київ. майстри В. Ушков, І. Гонтар.

Літ.: *Шаповал І.* Співуча дека // Веч. Київ. — 1974. — 25 берез.; *Засєда Л.* Реставратор музичних інструментів // Прапор комунізму. — 1983. — 11 серп.; *Кирилов К.* І оживає скрипка... // Веч. Київ. — 1984. — 25 серп; *Білоусов А.* Уроки майстра. Пам'яті Івана Леонтійовича Бітуса // УМГ. — 2003. — Січ.—берез.

О. Шевчук

БЛАВАЦЬКИЙ (справж. Трач) Володимир Іванович [5(15.09.1890, м. Косів тепер Івано-Фр. обл. — 8.01.1953, м. Філадельфія, США] — актор, режисер, громад. і театр. діяч, критик, театрознавець. Дебютував 1919 на сцені Нар. т-ру тов-ва "Руська бесіда" у Львові і продовжував арт. діяльність у цьому ж т-рі тов-ва "Укр. бесіда" п/к *Й. Стадника* та *О. Загарова* (1921—24). Працював у багатьох театрах Галичини. 1921 увійшов до складу "Театру Бесіди" під кер. О. Загарова. 1923 грав у трупі Й. Стадника, 1924 — у трупі Демчишина, де дебютував як режисер. 1926—27 очолював т-ри "Укр. людовий театр" та "Заграва". 1927—28 працював у Харкові на запрошення *Л. Курбаса* (для участі у виставах т-ру "Березіль"), де поставив оперети "Циганське кохання" Ф. Легара, "Троянда Стамбула" й "Меді" Л. Фалля, "Мікадо" А. Саллівена, "Паяцик" Р. Штольца. Там працював до 1928. 1929 — худ. кер. Т-ру ім. І. Тобілевича, з 1931 — разом з М. Бенцалем. 1933—38 Б. очолював Т-р ім. І. Котляревського (1939), працював режисером і актором Т-ру ім. Лесі Українки. Організував і очолив Львів. оперний т-р (1942—44). На його сцені поставив опери: "Ноктюрн" *М. Лисенка*, "Кармен" Ж. Бізе, "Травіата", "Трубадур", "Аїда" Дж. Верді, "Мадам Баттерфляй" і "Тоска" Дж. Пуччіні, "Кавалерія рустікана" П. Масканьї, "Продана наречена" Б. Сметани, "Низина" Е. д'Альбера, оперети "Паганіні" Ф. Легара, "Лилик" ("Летюча миша") Й. Штрауса, "Пташник з Тіролю" К. Целлера. Його режисерська діяльність високо оцінена критиками *В. Барвінським, Р. Савицьким, В. Ревуцьким*, В. Клехом та ін.

У кінці 1944 Б. емігрував на Захід. Від 1945 — організатор і керівник Ансамблів Укр. Акторів (АУА) у Німеччині, Австрії, США, укр. радіостанції у Філадельфії. Як актор зіграв понад 200 ролей, у т. ч. Гамлета В. Шекспіра, Малахія, Мину Мазайла у п'єсах М. Куліша, Перелесника *Лесі Українки*, Мазепи за *Б. Лепким* та ін., героїв оперет Й. Штрауса, Ф. Легара, К. Целлера. Автор числ. театрознав. праць, спогадів про співпрацю з Л. Курбасом та ін. діячами. Поміж статей — "Три роки Львівського оперного театру", "Український театр на еміграції", "Іван Рубчак", "З театру" та тощо.

Ім'я Б. було присвоєно Укр т-ру малих форм у м. Сан-Шайн (Мельбурн, Австралія), що існував 1953—63 (організатори — Д. Арка та П. Канюк).

Літ.: *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Нью-Йорк, 1995; *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. — Л., 1996.

Б. Фільц

В. Блавацький

О. Благовидова

БЛАГОВИДОВА Ольга Миколаївна [29.05 (11.06).1905, м. Петербург, Росія — 23.10.1975, м. Одеса] — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Професор (1951). Н. а. УРСР (1970). Лауреатка 1-го Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1933, 2-а премія), 1-го Всеукр. конкурсу вокалістів на найкраще виконання творів укр. рад. композиторів (Київ, 1937, 1-а премія). 1926 закін. Одес. муз.-драм. ін-т (майстер-клас *Ю. Рейдер*). 1925—28 — солістка Одес. філармонії; 1928—31 — Великого т-ру (Москва), 1931—32 — Тифліс (нині Тбілісі)., 1932—48 — Одес., 1941—44 — Казахського т-рів опери та балету. 1939 записала на грамплатівку укр. нар. пісні. Від 1933 вела майстер-клас в Одес. конс., з 1944 — зав. кафедри сольного співу). Пед. засади Б. мали вел. вплив на сучас. укр. школу співу. Поміж учнів — *Б. Руденко, З. Христич, М. Огренич, Т. Мороз, І. Пономаренко*, А. Бойко, *О. Ворошило*, В. Олейникова, *Л. Шемчук*, Г. Васько, Л. Громико та ін.

Партії: Терпелиха ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Настя ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Ратмір ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Солоха "Черевички" П. Чайковського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Аксинья ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді).

Кармен (однойм. опера Ж. Бізе), Ортруда ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ.: *Кочерга Л.* Ольга Благовидова. — К., 1973; *Лебедева И.* О. Н. Благовидова — педагог. — М., 1984; *Її ж.* Школа майстерності // Музика. — 1972. — № 3; Одеській музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Побзун В., Покровский Н.* Певица и педагог // СМ. — 1965. — № 10; *Химко І.* У класі Благовидової // Музика. — 1971. — № 2.

В. Гузєєва

"БЛАГОВІСТЬ" — хор. ансамбль духовної музики. Існує з 1992, з 1995 — держ. колектив при Київ. гол. міськ. управлінні культури. Лауреат 11-го Міжн. хор. конкурсу в м. Слайго (1998, Ірландія). Переможець 1-го Міжн. хор. фестивалю "Передзвін" (2000, Івано-Франківськ), 7-го Міжн. фестивалю духовної музики "Credo" (2001, Таллінн, Естонія). Учасник міжн. фестивалів: "*Київ Музик Фест*" (1999, 2000), "Східно-європейський союз" (2000, Утрехт, Нідерланди), а також Днів Києва в Кракові (1999). У різні часи поєднував 10—12 профес. співаків з вищою освітою і стажем роботи в хор. колективах. З моменту виникнення "Б." став популяризувати християн. профес. і нар. творчість України та світ. класику. Схвальні відгуки дістали конц. програми в США, Німеччині ("Літургія св. Іоанна Златоустого" *К. Стеценка*, фрагменти Літургії *М. Леонтовича*, колядки, щедрівки, "Маланка"), виступи в церквах 26-ти міст США ("Великопостна" та "Пасхальна" програми) та у Франції. У концертах виконання популяр. зразків зах.-європ. класики поєднувалося з маловідомими зразками нар. співу різних регіонів України. Особлива емоційність їх вик. манери не порушувала, а збагачувала традиц. канони клас. співу. Колектив підготував низку моногр. програм: "В гостях у Баха" (2000), "Горить моє серце" до 130-річчя від дня нар. Лесі Українки (2001), "Д. Бортнянський і його епоха" (2001), "Літні тони", присв. В. Сосюрі (2002), "Богородице Діво, радуйся" (2002). Ініціатива створення "Б." належить співачці М. Іваненко (18.03.1951, с. Мелен, Житом. обл.). Закін. Київ. конс. (кл. *З. Христич*, 1979), працювала солісткою "*Думки*", *Чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького*, викладала вокал у Київ. уч-щі культури, з 1996 живе у Франції.

Дискогр.: 3 CD — "Духовна музика" (1997), "Віночок українських пісень" (1999), "Святий вечір" (1999); аудіокасети — "Духовна музика" (1992), "Українські народні пісні" (1994), "Щедрий вечір" (1996), "Невмируще серце Кобзаря" (1998).

Літ.: *Климовський Я.* Благовість у Філадельфії // Свобода (Нью-Йорк). — 1994. — 29 квіт.; *Колесса Г.* Ансамбль "Благовість" — це чудо срібного багатоголосся // Там само. — 1994. — 5 трав.; *Калиновська О.* Концерт ансамблю "Благовість" // Віра (Об'єднання укр. православних сестринств). — 1994. — Черв.; *Дупляк М.* Концерт "Благовісті" в Олифанті // Народна воля (Креонт). — 1994. — 28 трав.; *Самійленко Л.* Ансамбль солістів "Благовість" // Час (Time). — 1996. — 8 берез.; Chor aus der Ukraine gastiert in Homeburg // Dattelner Morgenpost. — 1994. — Jan. 12; Blahovist' Choral Ensemble begins tour of United States // The Ukrainian Weekly. — 1994. — Apr. 17; Chor aus Kiew bei der Eucharistiefeier // Witten. — 1996. — Jan. 6.

О. Литвинова

БЛАГОСЛАВ Ян (20.01.1523, м. Пшеров, Чехія — 24.02.1571, Моравські-Крумльов, там само) — чес. громад. діяч, послідовник Яна Гуса, учень Мартіна Лютера. Автор ряду праць про мистецтво. В його "Чеській граматиці" (вид. 1857) вміщено найдавніший запис тексту укр. нар. пісні — "Пісні про Штефана-воєводу" ("Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш").

І. Юдкін

БЛАЖКЕВИЧ-БРИЛИНСЬКА Галина Йосипівна див. *Брилинська-Блажкевич Г. Й.*

І. Блажков

БЛАЖКОВ Ігор Іванович (23.09.1936, м. Київ) — диригент, муз.-громад. діяч, Н. а. УРСР (1990). Лаур. Респ. конкурсу диригентів (Київ, 1959). Закін. Київ. конс. (1959; кл. *О. Климова*), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. Є. Мравинського, 1967). 1958—62 — диригент *Держ. симф. орк. України* (див. *Нац. симф. оркестр України*), 1963—68 — Ленінгр. філармонії, 1969—76 — худ. кер. і дириг. *Київ. кам. орк.* 1977—88 — Укрконцерту, 1988—94 — худ. кер. і гол. диригент *Нац. симф. оркестру України*, 1983—88 — худ. кер. і диригент орк. СКУ "*Перпетуум мобіле*". 1964 здійснив пост. балету Б. Тищенка "Дванадцять" (хореографія Л. Якобсона) у Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-рі опери та балету, 1970 — опери *Б. Лятошинського* "Полководець" у Київ. т-рі опери та балету. Диригував у Польщі, Німеччині, Іспанії, Франції, Швейцарії та США. Від 2002 живе в Німеччині. 1-й виконавець в Україні ряду творів укр. композиторів *М. Березовського, Д. Бортнянського, Ф. Якименка, Б. Лятошинського, Д. Клебанова, В. Сильвестрова, Л. Грабовського, Є. Станковича, В. Бібіка, Ю. Іщенка, І. Карабиця, В. Годзяцького* та ін., тв. зах.- європ. майстрів 17—18 ст., синів *Й. С. Баха*, А. Вівальді, Й. Гайдна, Г. Ф. Генделя, Ф. Дуранте, Ф. Куперена, К. Монтеверді, Д. Б. Перголезі, Г. Перселла, Ж. Ф. Рамо, А. Скарлатті, Г. Ф. Телемана, Г. Шютца, тв. заруб. комп. 20 ст. Ч. Айвза, А. Берга, Б. Бріттена, Е. Вареза, А. Веберна, А. Волконського, Е. Денисова, В. Лютославського, Ф. Мартена, *С. Прокоф'єва*, А. Пярта, О. Респігі, А. Русселя, П. Гіндеміта, А. Шенберга, *Д. Шостаковича*. Популяризатор, 1-й вик. багатьох творів у нашій країні та дослідник життя і творчості *І. Стравінського* і *К. Шима-*

новського. Наприкінці 1950-х першим в Україні зацікавився, а згодом і виконував музику зах. авангарду, популяризував її серед молодих укр. композиторів і широких муз. кіл. Від 1990-х активно виконував старовин. і клас. музику. Автор транскрипцій для орк. тв. В. А. Моцарта (Адажіо та Алегро, Фантазія *фа*-мінор), Л. Моцарта ("Музична прогулянка на санях"), Д. Чімарози ("Маестро капели"), А. Скарлатті ("Stabat Mater"), Д. Каріссімі ("Ієфай"), Ж. Б. Люллі (Чакона з опери "Роланд"), Д. Шостаковича (П'ять романсів на слова з журналу "Крокодил"), Ж. Оріка (Вальс "Мулен Руж" та фокстрот "Прощавай, Нью-Йорк").

Літ. тв.: Письма И. Ф. Стравинского // И. Ф. Стравинский. Статьи и материалы. — М., 1973; Elizawietgradzkie lata // Ruch Muzyczny (Варшава). — 1962. — Nr 23; Reportaż z Tymoszówki // Там само. — Nr 19.

Дискогр.: *Губаренко В.* Симф. № 1 — вик. симф. орк. Всесоюзн. радіо, дир. *І. Блажков.* — М.: Мелодия, Д 030393—94, 1971; *Бібік В.* Кам. симф. "Пам'яті Д. Шостаковича", Сім мініатюр для струнних. Вик. кам. орк., дир. *І. Блажков.* — М.: Мелодия, С10—10727—28, 1978; *Грабовський Л.* Симф. фрески по мотивам рисунков Б. Пророкова "Это не должно повториться" (*тв.* 10). Вик. Большой симф. орк. Всесоюз. радио и ТБ, дир. *И. Блажков.* — М.: Мелодия, СМ 03833—34, 1973; *Зноско-Боровський А.* Концертіно для струн. орк. (тв. 46), Концерт для гобоя і струн. орк. (тв. 48), Соната для влч. і струн. орк., Концерт для флейти, струн. орк. і чембало. Вик. Київ. кам. орк., дир. *І. Блажков,* солісти — *М. Деснов* (гобой), *М. Чайковська* (влч.), *О. Кудряшов* (флейта). — М.: Мелодия, с30-05121—22, 1974; тощо.

Літ. тв.: Слово про митця [І. Карабиць] // "Vivere memento": Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 31.

Літ.: *Григорьев Л., Платек Я.* Современные дирижеры. — М., 1969; *Сипорізіна М.* У безперервному русі // Музика. — 1986. — № 4; *Терещенко А.* Чарівна загальність // Голос України. — 1996. — 8 лют.; *Зинькевич Е.* Тридцать лет спустя // Зеркало недели. — 1996. — 3 авг.; *Її ж.* "Когда вслушиваешься в интонацию — ты живёшь" // ArtLine. — 1998. — № 3; *Її ж.* "Последний музыкальный эпохи" (Д. Шостакович) // Муз. академия. — 1977. — № 4.

А. Терещенко

І. Блажков та І. Стравинський

БЛИЗНІВКА (див. Джоломіга)

БЛІМА (Blyma) Франц Ксавер (1770 — кін. 1811 або поч. 1812, за ін. даними 05.1822, м. Київ) — композитор, скрипаль, диригент. Чех за походженням. У 1790-х працював у Москві капельмейстером Петров. т-ру, з 1818 — оркестру с. Хотень (тепер Хмельн. обл.), згодом у Житомирі в капелі графа М. Комбурлея. Пізніше жив і працював у Києві. У популяр. свого часу його опері "Старовинні святки" (1789, пост. 1800, Москва) використано чимало укр. мелодій.

Тв.: 2 симфонії (вид. 1797, 1803), Попурі для скрипки з орк., "Пісня з варіаціями" для скрипки й генерал-баса тощо.

Літ.: *Рабинович А.* Русская опера до Глинки. — М., 1948; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Mooser R.-A.* Annales de la musique en Russe au XVIII siecle. — Geneve, 1951. — T. 3.

БЛІНДЕР Наум Самійлович (Самуїлович) (1889, м. Євпаторія — ?, м. Сан-Франциско, США) — скрипаль, педагог. Представник Одес. скрипкової школи. Навч. в Одес. муз. уч-щі в *А. Фідельмана,* потім у Моск. конс. у *А. Бродського.* Продовжив навч. у Манчестер. королів. муз. коледжі, де директором, викладачем і диригентом був А. Бродський. 1911 повернувся до Одеси, з 1913 — професор Одес. конс. Організував струн. квартет, до складу якого, крім Б., увійшли Ф. Стулха, І. Перман та Брамбілла. 1920 був запрошений К. Ігумновим на посаду професора Моск. конс. Від 1922 виступав із сольн. концертами по містах України, Росії, Кавказу, Середн. Азії, грав з оркестрами Москви, Петрограда (тепер — С.-Петербург), Києва, Одеси та ін., зокр. п/к дириг. О. Клемперера, О. Фріда. За спогадами *Д. Ойстраха,* Б. вражав "широким співаючим розмахом смичка й поетичною одухотвореністю". 1926 Б. дав кілька концертів у Туреччині (Стамбул, Анкара), Палестині, 1927 — в Токіо та 25-ти ін. містах Японії. 1928 Б. через Гонолулу дістався США, де успішно дебютував як соліст у Карнегі-голл, був запрош. до Нац. ін-ту мистецтва (Нью-Йорк), проте відразу переїхав до Сан-Франциско, де був концертмейстером симф. оркестру, постійно працював як педагог. Поміж учнів — *І. Стерн,* який перейняв від нього (1932—37) традиції одес. і моск. шкіл. Ці традиції яскраво виявились і в Д. Ойстраха та його учнів. Учнем Б. був також амер. скрипаль Гл. Вікторов (1963—65) — лауреат Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (Москва, 1970, V премія). Премію ім. Б. встановлено для концертмейстерів Симф. орк. Сан-Франциско.

Літ.: *Турчинский М.* Профессор Одесской консерватории Наум Блиндер и его вклад в развитие американской скрипичной школы // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісн. Одес. конс. — О., 2002. — Вип. 3.

А. Мухо

В. Блінов

Є. Блінов

БЛІНОВ В'ячеслав Костянтинович (25.09.1950, с. Ялтуново Рязан. обл., РФ) — диригент. З. д. м. України (1991). Лаур. 1-го Всерос. конкурсу диригентів (1982). 1975 закін. Горьків. (тепер Нижегород.) конс., 1979 — Моск. конс. (кл. Л. Гінзбурга), 1983 — асистентуру-стажування при Новосиб. конс. (кл. проф. А. Каца). Від 1976 — гол. диригент Симф. оркестру Моск. будинку вчителя. 1979—88 — дириг. Симф. орк. Краснояр. філармонії; 1988—99 — гол. дир. і худ. кер. *Дніпроп. симф. орк.*; 1997—99 — гол. дир. *Дніпроп. т-ру опери та балету*. Від 1999 — гол. дириг. та худ. кер. *Засл. симф. оркестру Держтелерадіо України*. У репертуарі Б. бл. 200 творів композиторів різних епох і *стилів*. Особливо вдаються твори клас. репертуару. Вагоме місце в доробку Б. посідає музика сучас. укр. авторів. 1-й вик-ць багатьох творів *В. Сильвестрова*, *М. Скорика*, *Є. Станковича*, *Б. Буєвського*, *В. Бібіка*, *В. Зубицького*, *Л. Колодуба*, *І. Карабиця*, *В. Рунчака*, *В. Мужчиля* та ін. Учасник різних муз. фест. — "*Музичні прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*", "*Міжнародний форум музики молодих*", "Музичні діалоги", "Вінок Дніпровських муз" та ін. Під його орудою Дніпроп. симф. оркестр брав участь у 13-му фестивалі сучас. музики "Московская осень". З ініціативи Б. у Дніпропетровську прозвучали цикли концертів "Укр. муз. літопис", "Муз. родини України", "Вид. земляки", "Дніпроп. серенади", "Недільна духовна школа", пасх. та різдвяні концерти, "Концерти при свічках", а також цикли концертів для дітей "Грають ваші ровесники", "Юні віртуози", цикли оригінальних концертів "Бенефіс", "Музиканти усміхаються", "Музичний фейєрверк", "Зимова фантазія" та ін. Багато гастролював по країнах Європи та СНД. Від 1992 — шеф-диригент Нац. орк. Македонії; 1992 і 1993 відкривав міжн. фест. "Охрідське літо" (Македонія), 1993 — фест. "Gaude Mater" (Ченстохов, Польща). Зробив багато фонд. записів на радіо і телебаченні України, Росії, Білорусі, Польщі, Македонії; записав 9 грамплатівок та компакт-дисків з тв. В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, Дж. Россіні, Й. Штрауса, Р. Штрауса, А. Лядова, *Є. Станковича*, Х. аль Кауаса (Ліван). Наук. асоціацією Америк. біограф. ін-ту визнаний як видат. діяч останніх років 20 ст.

Літ.: *Максютенко Н.* Но видит Бог, есть музыка над нами // Приватревю. — 1994. — № 36; *Дубовская И.* Стихия музыки — могучая стихия... // Корпорация. — 1995. — № 3; *Кравченко В.* Обращение к сердцу // Камчат. правда. — 1983. — 15 мая; *Ожогіна І.* Вашу візитку, Маестро // Прапор юності. — 1990. — 7 лип.; [*Б. п.*]. Мы ждем интеллигенцию // Рос. муз. газ. — 1991. — № 12; *Чекан Ю.* Конкурс композиторів: День перший // КіЖ. — 1992. — 10 жовт.; *Трунова Л.* Праздник без названия // Восточ. экспресс. — 1997. — 26 марта; *Москетти А.* Музыка одесситов находит интерпретатора // Веч. Одесса. — 1998. — 11 июня; *Кулєєва Н.* Оркестрова яма // Хрещатик. — 2004. — 23 січ.

В. Кузик

БЛІНОВ Євген Григорович (6.10.1925, м. Свердловськ, тепер Єкатеринбург) — балалаєчник-віртуоз; педагог, муз. діяч. Батько *О. Блінова*. З. а. УРСР (1960). Н. а. РРФСР (1984). Лаур. 3-го Всесвіт. фест. демократичної молоді (1953, Бухарест, 1-а премія). Закін. відділ нар. інструментів Київ. конс. (1951, кл. *М. Гелісо*), викладав у ній (1951—64). Соліст Київ. філармонії (1953—64). Від 1964 — викладач Урал. конс., засновник і кер. кафедри нар. інструментів; професор (1971), ректор (1975). Поміж учнів Б. — лауреат укр. респ. конкурсів *Ю. Алексик*, *В. Ілляшевич*, А. Улахли (домрист), лаур. всесоюз. конкурсів *Т. Кокоша-Ануфрієнко*, А. Рябінін, а також В. Заболотний, О. Сатко. Як соліст з успіхом виступав в Україні, Росії та ін. республіках кол. СРСР, у понад 20-ти заруб. країнах. Мистецтву Б. притаманні тонке відчуття стилю, піднесена емоційність і одухотвореність виконання, блискуча віртуозність, соковитий спів. звук. До репертуару Б. входять Подвійний концерт для балалайки й бандури *Г. Таранова*, Концерт (у 3-х ч.) та Болеро *Н. Шульмана*, п'єси *К. Домінчена*, *К. Мяскова*, *М. Різоля*, обр. укр. нар. пісні "Реве та стогне Дніпр широкий" тощо. Б. належить чимало фонд. записів на Укр. радіо та деякі грамзаписи, здійсн. за участі концертмейстера *Г. Ельперіна*, симф. оркестрів п/к *Н. Рахліна*, *К. Сімеонова*, Орк. нар. інструментів Держтелерадіо України. На поч. 1970-х у Свердловську диригував студ. оркестром, з яким виступав *Д. Гнатюк*. Автор зб. етюдів, посібника.

Літ. тв.: О системе условных обозначений в нотной записи для балалайки // Вопросы методики и теории исполнительства на народных инструментах. — Свердловск, 1986.

Літ.: *Бендерский Л.* Страницы истории исполнительства на народных инструментах. — Свердловск, 1983.

А. Мухо

БЛІНОВ Олександр Євгенович (21.04.1952, м. Київ) — виконавець на удар. інструментах. Син *Є. Блінова*. Лаур. Респ. конкурсу виконавців на удар. інструментах (1976, Київ), Респ. конкурсу майстрів естради (1985, Київ). Закін. Київ. ССМШ (1971), Київ. конс. (1976, кл. удар. інструментів *А. Ануфрієнка* та *В. Колокольникова*; 1986, кл. композиції *А. Штогаренка*). Соліст-литаврист Київ. т-ру опери та балету (з 1974), Симф. орк. Нац. філармонії в Києві (з 1996). Одночасно — викладач Київ. ССМШ (1998—2003) та кафедри удар. інструментів Київ. конс. (з 1979), доцент (з 2000). З учнів класу створив і очолив анс. удар. інструментів "*Парад віртуозів*" (1988), для якого пише композиції. 1968 — 1973 — ударник біт-гурту "*Еней*".

Тв.: Симф. кантата "Хатинь" (1975), "Ф'южн-концерт" для литаврів та ударних (1989), "Свінг для моєї дочки" (1990), "Церемоніальна процесія" для 11 флейт і анс. удар. інструментів (1993), Цикл п'єс для литавр і фп., Етюди для малого барабана; аранж. класич. і сучас. творів для ансамблю ударних.

Літ. тв.: К вопросу об эволюции исполнительства на ударных инструментах. Универсальный испол-

йителя // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2005. — Вип. 6; Общие принципы начальной постановки рук исполнителя на ударных инструментах // Там само.

Літ.: *Сенина О.* Импровизированный "пир" // Веч. вести. — 1993. — 27 січ.; *Данилов В.* Віртуози "Параду віртуозів" // Хрещатик. — 1993. — 3 листоп.; *Никонорова Є.* Віртуозам потрібні інструменти // Урядовий кур'єр. — 1995. — 25 лют.; *Муратова* . "Парад виртуозов": мечты и реальность // Зеркало недели. — 1995. — 25 марта; *Некрасова* .Сапожник — без сапог, музыканты — без инструментов // Киев. ведомости. — 1995. — 13 апр.; *Станішевський Ю.* Відродження "Classic-прем'єр" // Уряд. кур'єр. — 1997. — 15 берез.

І. Сікорська

БЛУМ КЕН (2-а пол. 20 ст.) — амер. музикант і майстер з виготовлення муз. інструментів. Виріс і здобув освіту в Лос-Анжелесі. Перші змайстровані ним інструменти — саксофон і *флейта*. Віртуоз гри на *гітарі*. Вів життя мандрівного музиканта (Індія, Туреччина, Канад. Арктика). За знимкою кобзаря змайстрував бандуру п/к *А. Горняткевича*. У Детройті в осередку *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* слухав лекції *Г. Назаренка* (учня *Г. Хоткевича*). Зустрічався з майстрами: *П.* і *О. Гончаренками*, М. Лісківським, Ю. Приймаком. Відтоді почав включати до програм своїх концертів (де грав на *бандурі*) укр. мелодії і з успіхом популяризувати інструмент. Від 1981 працював у майстерні на City Island (Нью-Йорк), мав зв'язки зі Школою кобзар. мистецтва, анс. "*Гомін степів*". Створив дит. бандури (понад 30) для дітей 6—12 років.

М. Семенюк

БЛЮМЕНФЕЛЬД (Блуменфельд, Blumenfeld) Сигізмунд Михайлович (1852, м. Одеса — 12.02.1920, м. Петроград, тепер — С.-Петербург, РФ) — співак, композитор, піаніст, педагог. За походженням спольщений німець. Брат *Ст.* і *Ф. Блюменфельдів*. Дядько *К. Шимановського*. Родич *Генр. Нейгауза*. Навч. у Моск. конс. (кл. співу Дж. Гальвані, кл. фп. Е. Лангера). У серед. 1890-х концертував у Києві як акомпаніатор. Хранитель Музею ім. М. Глінки у Петрогр. конс. (1918—20).

Літ. тв.: Новая (естественная) нотная система Густава Нейгауза // РМГ. — 1910. — № 3.

Літ.: *Шамаєва К.* Концертна діяльність піаністів у Києві в двадцяті роки XX ст. // Науково-методичні записки Київської консерваторії. — К., 1964. — Т. 2. — Вип. 2; *Її ж.* Концертная жизнь Киева 1919—1932 годов // Из прошлого советской музыкальной культуры. — М., 1982. — Вып. 3.

А. Терещенко

БЛЮМЕНФЕЛЬД (Блуменфельд, Blumenfeld) Станіслав Михайлович [1850, с. Верхнячка, за ін. відом. — Верхня Ситнячка, нині смт. Черкас. обл. — 6(18).02.1898, за ін. відом. 8(20).02.1897, м. Київ] — педагог, піаніст, композитор. За походженням спольщений німець. Брат *Сиг.* і *Ф. Блюменфельдів*. Дядько *К. Шимановського*. Родич *Генр. Нейгауза*. Закін. Петерб. конс. (кл. фп. Т. Лешетицького). Від 1885 — викладач фп. Київ. ін-ту шляхетн. панянок. Засновник, директор та кер. хору влас. Муз.-драм. школи у Києві (1893—1902), де викладали *А. Ніколаєв*, *М. Лисенко* (після смерті Б. майже 3 місяці очолював Школу), *Г. Любомирський*. Поміж учнів — *О. Кошиць*, *Г. Внуковський* та ін.

Тв.: романси, п'єси для фп.

Літ.: М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968; *Шамаєва К.* Концертна діяльність піаністів у Києві в двадцяті роки XX ст. // Науково-методичні записки Київської консерваторії. — К., 1964. — Т. 2. — Вип. 2; *Її ж.* Концертная жизнь Киева 1919—1932 годов // Из прошлого советской музыкальной культуры. — М., 1982. — Вып. 3; *Її ж.* Музыкант-просветитель Станислав Блуменфельд // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2000. — Вип. 2.

А. Терещенко

БЛЮМЕНФЕЛЬД (Блуменфельд, Blumenfeld) Фелікс Михайлович [7(19). 04.1863, с. Ковалівка, нині Миколаїв. р-ну Миколаїв. обл. — 21.01. 1931, м. Москва, РФ] — піаніст, диригент, композитор, педагог. За походженням спольщений німець. Брат *Сиг.* і *Ст. Блюменфельдів*. Дядько *К. Шимановського* й *Генр. Нейгауза*. З. д. м. РСФРР (1927). Поч. муз. освіту здобув у чоловіка своєї сестри Марти — *Густ. Нейгауза* в Єлисаветграді (тепер — Кіровоград). Закін. Петерб. конс. (1885, кл. фп. Ф. Штейна, композицію вивчав у *М. Римського-Корсакова*). Відтоді — її викладач (1897—1905, 1911—18 — професор). Акомпанував *Ф. Шаляпінові*. 1895—1911 — диригент Маріїн. т-ру в Петербурзі. Належав до *Бєляєвського гуртка*. Від 1918 — в Україні, з 1919 — у Києві: професор і директор Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1918—20), конс. (1920—22). 1922—31— професор Моск. конс. Виступав як диригент симф. оркестрів ім. М. Лисенка, Київ. оперного т-ру. Зокр., разом з *Р. Глієром* продиригував 4 симф. концерти з творів *Й. С. Баха*. Фп. викон. манера Б. зазнала впливу *Ант. Рубінштейна*. В ній відчутне поєднання лір. і героїч. засад. Викон. стилеві Б. притаманні співучість, барвистість та віртуозність. У Києві виступав і як піаніст: соліст, ансамбліст (у дуетах з Генр. Нейгаузом, *П. Коханським*) та концертмейстер (*О. Бутомо-Незванова*, *Н. Кошиць*). Виконував Сюїту *С. Рахманінова*, власні перекладення "Поеми екстазу" й "Прометея" *О. Скрябіна*. Диригував прем'єру 3-ї симфонії та 2-е виконання "Поеми екстазу" О. Скрябіна, творів Р. Вагнера). Відомий інтерпретатор *Ф. Шопена*, *М. Римського-Корсакова*, *О. Бородіна*, *О. Скрябіна*, *І. Стравинського*. Вважався найкращим у Росії диригентом опер Р. Вагнера. Диригент-постановник прем'єр низки опер *М. Римського-Корсакова*, перший виконавець багатьох фп. творів *А. Аренського*, О. Глазунова, А. Лядова та ін. Репертуар фп. включав твори *М. Лисенка*.

Посів поміт. місце у фп. педагогіці. Основні пед. засади мали вел. вплив на пед. систему Генр. Нейгауза. Поміж учнів — піаністи *Г. Артоболевська*, *С. Барер*, *В. Горовиць*, М. Грінберг, О. Дубянський, диригент і педагог О. Гаук,

Сиг. Блюменфельд

Ф. Блюменфельд

В. Бобик

О. Бобикевич

піаністи й педагоги *Г. Ейдельман*, В. Сімкович, комп. М. Раухвергер і *Г. Торонов*, джаз. піаніст і диригент О. Цфасман, піаніст і музикознавець Л. Баренбойм, *Г. Коган* музикознавець С. Шліфштейн та ін.

Тв.: симфонія "Пам'яті дорогих померлих". Симф. скерцо, Allegro для фп. з орк.; Струн. квартет; фп. сюїти, етюди, транскрипції; романси, п'єси для фп., влч. й фп., вок. цикли, обробки для фп. ("10 українських народних пісень", 1921).

Літ. тв.: Письма к Н. А. Римскому-Корсакову (1907-08) / Публикация и предисловие *Н. Ростопчиной* // СМ. — 1973. — № 8.

Літ.: *Зильберман Ю., Смилянская Ю.* Киевская симфония Владимира Горовица. — К., 2002. — Кн. 1.; *Баренбойм Л.* Фортепианно-педагогические принципы Ф. М. Блуменфельда. — М., 1964; *Його ж.* На уроках Ф. М. Блуменфельда // Вопросы фортепианного исполнительства. — М., 1965. — Вып. 1; К столетию со дня рождения Ф. М. Блуменфельда (статьи Б. Асафьева, Генр. Нейгауза и др.) // СМ. — 1963. — № 4; *Шамаєва К.* Концертна діяльність піаністів у Києві в двадцяті роки XX ст. // Наук.-метод. записки Київ. конс. — К., 1964. — Т. 2. — Вип. 2; *Її ж.* Концертная жизнь Киева 1919—1932 годов // Из прошлого советской музыкальной культуры. — М., 1982. — Вып. 3; *Мозер Р.* Воспоминания о Ф. М. Блуменфельде. (Петербургские воспоминания швейцарского музыканта) // Муз. исполнительство. — М., 1970. — Вып. 6; *Аністратенко Ж., Ростопчина Н.* Ф. Блуменфельд і українська фортепіанна школа // Музика. — 1974. — № 1.

А. Терещенко

БЛЮМЕНФЕЛЬДА СТ. МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНА ШКОЛА — серед. навч. муз.-театр. заклад у Києві (1893—1902). Засн. і директор — *Ст. Блюменфельд*. Б. С. М. -Д. Ш. мала 2 відділи: муз. і драми (відкрито 1894 вперше в практиці муз. шкіл). Муз. відділ мав класи: співу сольного (викл. *А. Ніколаєв*, О. Прохорова-Мауреллі, К. Массіні), опер. (О. Прохорова-Мауреллі) та хор. (Ст. Блюменфельд) співу, фп. (Ст. Блюменфельд, *М. Лисенко*), скр. (*К. П'ятигорович*), влч. (*І. Шебелик*), історії та теорії музики й сольфеджіо (*Г. Любомирський*). На відділі драми викладали дикцію, декламацію та сцен. практику А. Долинов і Є. Неделін. Силами учнів і викладачів Школи влаштовувались концерти, високо оцінені тогочасною пресою. Особливо відзначався хор п/к Ст. Блюменфельда. До його репертуару входив "Реквієм" В. А. Моцарта (вперше виконаний 1897, а наступного року на панахиді по Ст. Блюменфельду). Після смерті Школу Ст. Блюменфельда майже три місяці очолював М. Лисенко, а 1897—1902 — *Р. Булеріан*. Поміж учнів Школи — *Г. Вирковський*, *О. Кощиць* та ін.

Літ.: М. В. Лисенко у спогадах сучасників / Упор. *Р. Пилипчук*. — К., 2003. — Т. 1.

М. Кузьмін

БОБИК Василь Васильович (9.02.1962, с. Ошихліби Кіцманського р-ну Чернів. обл.) — диригент, композитор. З. а. України (1999). Закін. Моск. конс., кл. В. Кочепасова (1990). 1990—96 — кер. військ. оркестру Дрогоб. гарнізону; 1996—97 — кер. оркестру військ. частини (Чернівці); від 1997 — начальник, гол. диригент оркестру Чернів. гарнізону. Брав участь в укр. (Київ, 1999, 2001) та міжн. (Польща, 1997, 98; м. Браїла, Румунія, 2000; Чернівці, 2002) муз. фестивалях. Окрім написання авторських, здійснює також аранжування та інструментування інстр., вок. та хор. творів.

Тв.: марш-пісня "Реактивна артилерія" (1993); "Буковинська механізована", "Майори 90-х" (обидві 1998).

А. [illegible]

БОБИКЕВИЧ (псевд. Тирса Орест) Остап Олексійович [4.09(19.10 або 4.11).1889, с. Слобідка, тепер Стрийського р-ну Львів. обл. — 19.07.1970, м. Мюнхен, Німеччина] — піаніст, композитор-аматор, муз. критик, громад. діяч, за фахом лісовий інженер. Небіж *О. Нижанківського*. Закін. Стрий. гімназію (1908). Навч. музики в Стрию та Львові (кл. фп. проф. Левінського, Б. Рудковського). 1912 закін. "Hochschule für Bodenkultur" (Відень). У 1920-х працював у Львові як держ. урядовець при дирекції лісів. Одночасно акомпанував на концертах Стрий. (диригент О. Нижанківський) і Львів. (диригент М. Волошин) "*Боянів*", на укр. концертах у Відні та Львові. Акомпанував також *Р. Любинецькому*, зі скрипалем *Е. Перфецьким* та співаком *М. Маслюком* гастролював містами Галичини. 1930—40 виступав як піаніст, також як композитор з авт. концертами у Львові та Перемишлі (за участі групи "Богема"). Від 1944 жив у Мюнхені (Німеччина) — доцент, декан, професор Укр. тех. госп. ін-ту. 1964 відбувся авт. концерт Б. у Мюнхені.

Компонувати почав у юному віці, спілкувався з *С. Людкевичем* та *В. Барвінським*. В центрі творчості Б. — вок. музика на вірші укр. поетів, зокр. солоспіви; крім того — вок. музика на вірші польс. поетів А. Асника, Л. Стаффа, К. Тетмайєра та ін. Загалом у доробку композитора понад 100 вок. хор. та фп. композицій. Виразно мелодійна, з опорою на кращі традиції попередників, творчість Б. позначена талантом та любов'ю до України. Рукописи Б. зберігаються в Укр.-канад. архіві та музеї в Едмонтоні; фонограми пісень — у фондах Муз.-мемор. музею С. Крушельницької (Львів).

Тв.: солоспіви — "Думи мої", "Не тополю високую" на сл. Т. Шевченка, "Живи, Україно", "О волецько", "Ллється море" на сл. О. Олеся, "Ой не зникли золотії терни" на сл. Лесі Українки, "Любіть Україну", "На могилі Шевченка" на сл. В. Сосюри, "Тобі, Україно" на сл. О. Луцького, на вірші. І. Франка, Б. Лепкого, М. Філянського, Н. Кибальчич тощо; для фп. — Українська рапсодія, Балада, прелюдії тощо; хори; пісні на власні вірші (вид. окремою зб. "Мої пісні", 1936).

Літ.тв.: Мої спомини. Стрийщина: Істор.-мемуар. збірник. — Нью-Йорк, 1990. — Т. 2.

Літ.: *Вощишин М.* Остап Бобикевич. Публіцистичний нарис (З додатком 25 вокальних творів композитора). — Л., 2003; *Лисько З.* Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—61; *Михайловський М.* Сторінки українського музичного життя // Укр. самостійник. — 1963. — Числ. 11; Автобіографія О. Бобикевича (1965) // Бандура. — 1992. — № 39—40; *Листи*

О. Бобикевича до Й. Гошуляка (1964) // *Гошуляк Й.* Й свого не цурайтесь. Спомини, матеріали, листування. — Л., 1995; *Медведик П.* Остап Бобикевич // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; *Шарко Б.* Композитор Остап Бобикевич // Новий шлях. — 1996. — 13 січ.; *Мольчко У.* Остап Бобикевич — композитор-патріот // Краєзнавчий вісник. — Стрий, 2002.

А. Мухо, В. Грабовський

БОБИНСЬКИЙ Генрик (Генріх Антонович) (1.02, або 18.01.1861, м. Варшава, Польща — 24.04.1914, там само) — польс. піаніст, педагог, композитор. Навч. у Муз. ін-ті у Варшаві, учень Р. Штробля (фп.) і *З. Носковського* (композиція). Концертував і викладав у Кракові. Як піаніст удосконалювався в Т. Лешетицького у Відні, у П. Шостаковського в Москві, вчився у школі Філарм. тов-ва (1887). 1893 переїхав до Одеси, потім до Києва, де концертував і викладав у школі (уч-щі) ІРМТ (1893—1913), після чого повернувся до Варшави. Автор симф. увертюри, двох концертів для фп. з орк. (один з них вик. у Києві, 1900), Варіацій для струн. квартету, 10 п'єс для фп.

Літ.: *Калениченко А., Терещенко А.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1992. — Т. 3; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само.

А. Мухо

БОБИР Андрій Матвійович (13.12.1915, с. Нечипорівка, тепер Яготинського р-ну Київ. обл. — 18.05.1994, м. Київ) — співак-бандурист, диригент, педагог. Н. а. України (1986). Закін. Київ. муз.-театр. технікум (1931). До 2-ї світ. війни навч. у Київ. конс. на дир.-хор. ф-ті, кл. *Г. Верьовки* і *Г. Компанійця*, паралельно працював в Ансамблі бандуристів Укр. радіо. Диплом диригента отримав після війни (1947). Війну пройшов у званні ст. лейтенанта гвард. 212-го авіац. полку (льотчик-винищувач) до Берліна. Після визволення Праги брав участь у концерті рад. солдатів у Концертному залі ім. Б. Сметани, виступав у буд. *Л. Бетховена* (Відень) та Віденському лісі. 1951 закін. аспірантуру Київ. конс. за фахом "симф. диригування". 1946—65 — худ. кер. Ансамблю бандуристів респ. радіо, паралельно — викладач класу бандури в Київ. конс. (1939—41, 1949—79). Після реорганізації Ансамблю бандуристів (1965) — худ. кер. і гол. диригент Оркестру нар. інстр. Держтелерадіо УРСР. 1987 активно сприяв започаткуванню фестивалю "Вересаєве свято" у с. Сокиринцях Черніг. обл. Від 1992 — працівник Держ. музею театр., муз. та кіномистецтва України. Поміж учнів — *А. Омельченко, М. Гвоздь, Ю. Демчук*, М. Нечипоренко, В. Войт, *А. Шутько* та ін. Б. заклав фундамент нової нотної бандурної літ-ри, працював над обробками й аранжуванням укр. нар. пісень і танців для бандуристів-солістів, ансамблів, капел (бл. 500). Уклав кілька збірок укр. нар. пісень. Автор низки статей з проблем розвитку кобзар. і бандур. мистецтва, а також праці "Поради керівникові ансамблю бандуристів" (К., 1953).

Літ.: *Олексієнко З.* Шлях митця // Мистецтво — 1964. — № 1; *Омельченко А.* За традицією народних співців // Музика. — 1974. — № 2; *Сиров'атський А.* Артист-воїн // Музика. — 1984. — № 4; *Чорногуз Я.* З пальців та струн... // Укр. культура. — 1996. — № 2; *Гвоздь М.* Бандурист Андрій Бобир // НТЕ — 1994. — № 5–6; [*Б. л.*] А. Бобир [Некролог] // КіЖ. — 1994. — 21 трав.

О. Ваврик

БОБКОВ Борис Федорович [5(18).02.1903, м. Київ — 18.02.1978, м. Москва, РФ] — оперний співак (тенор). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (1929, кл. *О. Муравйової*). 1928—34 — соліст Київ., 1935 — Ленінгр. т-рів опери та балету, 1935—63 — Великого т-ру СРСР. Мав красивий голос широкого діапазону.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського—М. Лисенка), Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Рудковський ("Кармелюк" В. Костенка), Зиновій ("Яблуневий полон" О. Чишка), Ленський, Герман ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Гвідон, Ликов ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Фауст (одноім. опера Ш. Гуно), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каварадоссі, Пінкертон ("Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Лоенгрін (одноім. оп. Р. Вагнера).

Літ.: *Бобков Б.* Автобіографія // Приватний архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

А. Бобир

БОБОШКО Тамара Михайлівна (23.04.1937, м. Полтава) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Одес. конс., кл. вокалу *О. Благовидової* (1965). 1965—74 — солістка Перм., 1974—91 — Харків. т-рів опери та балету. Мала м'який, насичений обертонами голос, гарну вок. школу. Виразності співу досягала, передусім, за рахунок повноцінного, вільного в усіх регістрах звучання, особливо в контральтовому діапазоні.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Уля Громова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Фенна Степанівна ("Сват мимоволі" В. Губаренка), Ваня ("Життя за царя" М. Глінки), Княгиня, Графиня, Ольга ("Чародійка", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Любаша, Весна ("Царева наречена", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Слава ("Сестри" Д. Кабалевського), Амнеріс, Азучена, Ульрика, Еболі ("Аїда", "Трубадур", "Бал-маскарад", "Дон Карлос" Дж. Верді).

О. Чепалов

Т. Бобошко

БОБРОВ Павло Никифорович (12.07.1903, м. Дружківка, тепер Донец. обл. — 13.05.1966, м. Івано-Франківськ) — опереточний співак (бас), актор. З. а. УРСР (1957). Навч. 1920—22 у студії Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. Працював в Одес. т-рі оперети (1922—38), Донец. ім. Артема (1939—44) та Івано-Фр. (1945—65) укр. муз.-драм. т-рах.

Партії і ролі: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Шпак ("Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка), Тугар Вовк ("Захар Беркут" за І. Франком), Рудих ("Люди в шинелях" І. Рачади), Оргон ("Тартюф" Ж. Мольєра).

П. Медведик

Є. Бобровников

І. Бобул

Ю. Богатиков

БОБРИНЬОВА Раїса Михайлівна (30.04.1930, м. Луганськ) — конц.-кам. співачка (сопрано). З. а. РРФСР (1970). Лауреатка міжн. конкурсу вокалістів "Празька весна" (1960, 2-а премія). Закін. Моск. конс. по кл. вокалу В. Рождественської (1958). 1963 стажувалася у Мілан. т-рі Ла Скала. 1958—85 — солістка Моск. філармонії. У репертуарі твори рос. і заруб. композиторів, старовин. романси, укр. нар. пісні. Брала участь у конц. виконанні творів вел. форми ("Реквієм" Дж. Верді, "Німецький реквієм" *Й. Брамса*, "Дзвони" *С. Рахманінова*, XI Симфонія *Д. Шостоковича*). Записала на грамплатівки укр. нар. пісні.

Літ.: *Тимохин В.* Р. Бобринева // Муз. жизнь. — 1971. — № 18.

І. Лисенко

БОБРОВА-ПФЕЙФЕР Елеонора Генрієтта (Іда, Емілія Федорівна) (1875, м. Харків — ?) — співачка (лір.-колор. сопрано). Закін. 1897 Київ. муз. уч-ще (кл. *К. Еверарді*). 1897 дебютувала у Вільно (тепер Вільнюс). 1897—1909 співала на сценах оперних т-рів Харкова, Києва, Петербурга та ін. міст.

Партії: Антоніда, Людмила ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Снігуронька (однойм. опера М. Римського-Корсакова), Джільда, Віолетта ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді) та ін.

М. Кузьмін

БОБРОВНИКОВ Євген Миколайович (18.11.1918, ст. Єлань-Колєно, тепер Воронез. обл., РФ — 16.10.1988, м. Київ) — сопілкар, конструктор укр. нар. муз. інстр., диригент. З. а. УРСР (1974). Навч. 1937—41 в Артемів. муз. уч-щі, 1945—46 — Київ. робітничій конс. (кл. балалайки *М. Геліса* та влч. — *І. Козлова*). 1944—79 — соліст орк. Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки. Перший профес. сопілкар в Україні. У репертуарі — обр. укр. нар. пісень, клас. творів. Засновник (1953) і викладач класу сопілки у Київ. конс. Від 1937 — організатор, худ. кер., диригент самод. оркестру нар. інстр., ансамблів сопілкарів, фольк.-етногр. ансамблів, зокр. анс. "Дмитрівчанка" в с. Дмитрівка Києво-Святошин. р-ну Київ. обл. (з 1988 — народний, з 1990 — ім. Є. Бобровникова). 1989 у с. Дмитрівці створено музей Б. Як майстер нар. муз. інстр. виготовляв *сопілки*, *свирілі*, *ріжки* тощо, що зберігаються у музеях Києва, Львова, Канади. Брав участь в озвученні багатьох к/ф, у радіопередачах. Поміж учнів — *С. Баштан*, *М. Давидов*, Л. Глущенко, Є. Стасюк та ін. Автор обробок укр. нар. пісень для хору, пісень, творів для сопілки з орк. (у співавт.).

Тв.: Співай, сопілко! (бесіди про методику гри на сопілці) // Піонерія. — 1958. — № 7—12; Грай, музико. — К., 1968.

Літ.: *Нарубіна Е.* Сопілкар // Дніпро. — 1958. — № 8; *Куштенко І.* Мелодії рідного краю // Україна. — 1962. — № 13; *Іванов П.* Сопілка в руках віртуоза // Музика. — 1970. — № 6; *Рябініна В.* Музична родина // Вітчизна. — 1970. — № 12.

М. Головащенко

БОБУЛ Іво (справжн. Іван Васильович) (17.06.1953, с. Порубне, тепер Тереблече Глибоцького р-ну Чернів. обл.) — естр. співак. Н. а. України (1998). Закін. Чернів. муз. уч-ще. 1979—80 — соліст-вокаліст ансамблів "Море" Крим. філармонії, 1980—81 — "Черемош" 1981—87 — "Жива вода" Чернів. філармонії, 1988—89 — соліст Тернол., з 1989 — Чернів. філармоній. Гастролює в Україні та за кордоном. Учасник багатьох фестивалів. У репертуарі — укр., італ, молд., румун. та ін. пісні. Найпопулярніші пісні — "Якщо любиш, кохай", "Зоряна ніч", "Україна", "На Україну повернусь", "Місячне колесо", "Душі криниця", "Одна-єдина", "Я тебе люблю", "Скрипалю".

Дискогр.: аудіокасета "Душі криниця" (1991), аудіокасети й CD "Берег любові" (1993, 2002), триптих "Небеса очей твоїх", "Емігрантка", "Тополина любов". — К.: Artur Records, 2002, "Іво Бобул" (2002, із серії "Золота колекція"), "Ріка життя" (К., 2005).

О. Злотник

БОВКУН Галина (бл. 1955, м. Торонто, Канада) — піаністка. З родини укр. емігрантів. Закін. муз. ф-т Торонт. ун-ту (1974). Удосконалювалась за кордоном. 1974 дебютувала із симф. оркестром II Концертом *С. Рахманінова*. Виступала з концертами в Канаді, США, Франції (як солістка та в дуеті зі скрипалем *С. Стариком*). 1981 відбувся сольний концерт Б. у Торонто. У репертуарі — твори *Ф. Шопена*, М. Равеля, *С. Рахманінова*, *С. Прокоф'єва*. Мистецтву Б. притаманні технічна легкість, поетичність, вдумливість. Від 1980 — викладач Торонт. королів. конс.

Літ.: [*Б. п.*]. Концерт Галини Бовкун // Новий шлях (Вінніпег). — 1981. — 12 верес.

І. Лисенко

БОГАТИКОВ Юрій Йосипович (28.02.1932, м. Єнакієве Донец. обл. — 8.12.2002, м. Сімферополь, АР Крим) — естр. співак (баритон), муз.-громад. діяч. Лауреат Премії Ленін. комсомолу (1983). Н. а. СРСР (1985). Гол. приз на міжн. фестивалі естр. пісні "Дружба" (Берлін, 1968), срібна медаль на фестивалі естр. пісні "Золотий Орфей" (Софія, 1969). Почесна відзнака Президента України (1996). Орден "За заслуги" II ступеня (1999). Голова Асоціації діячів естр. мистецтва України (1989—91). Закін. 1958 Харків. муз. уч-ще, 1984 — Сімфероп. ун-т. Соліст Харків. (1960—64), Луган. (1964—74), Крим. (з 1974) філармоній. Худ. кер. ансамблю "Крим". Худ. кер. міжн. фестивалю "Пісні моря". 1-й вик. багатьох рад. пісень ("Давно не бывал я в Донбассе" М. Богословського, "Давай поговорим" Е. Ханка, "Не остуди свое сердце, сынок" В. Мігулі, "День Победы" Д. Тухманова тощо). Гастролював у 38-ми країнах світу, поміж яких — Куба, Франція, Німеччина, Китай, Угорщина, Польща та ін. Знявся в муз. фільмі "Мені довірена пісня" (реж. Б. Небієрідзе, 1978).

Дискогр.: 5 аудіокасет: "Осіннє золото", "Пісні моря", "Чоловіча розмова", "Сонце в бокалі", "Червоні троянди".

Літ.: Юрій Богатиков: "Пісня — це робота" // Україна. — 1985. — № 51; [*Б. п.*]. Антологія радянської пісні // Веч. Київ. — 1975. — 4 квіт.; *Ко-*

сач Ю. Мені довірено пісню // Молодь України. — 1977. — 21 груд.; *Бровченко П.* У Малій Висці і на Великій сцені // КіЖ. — 1980. — 12 черв.; *Гурова І.* Здрастуй, плем'я молоде! // Веч. Київ. — 1985. — 28 черв.

О. Коваленко

БОГАТИРЬОВ Анатолій Васильович (13.08.1913, м. Вітебськ, Білорусь — 9.09.2003, м. Мінськ, там само) — білор. композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Н. а. БРСР (1968). Лауреат Сталінської премії (1941), Держ. премії БРСР (1969). Закін. 1937 Білор. конс., кл. *В. Золотарьова*, 1941—43 — проректор Уральської (в Єкатеринбурзі) конс., 1948—62 — ректор, професор Білор. конс. (1960). 1938—49 — голова правління СК Білорусі.

Тв.: опери, симф., кам.-інстр.; на укр. тематику — вок.: цикл романсів "Поставлю хату" (1961), "І широкую долину", "Од села до села", "Садок вишневий коло хати"; для міш. хору без супр. — "Сонце заходить" (сл. Т. Шевченка) та "Пам'яті Шевченка" (сл. Я. Купали, всі — 1964).

Літ.: *Журавлёв Д.* Композиторы Советской Белоруссии. — М., 1960; *Дубкова Т.* Анатоль Багатыроў. — Мінск, 1972.

А. Терещенко

БОГАТИРЬОВ Павло Іванович [15(27).07.1849, м. Москва, Росія — 17(30).01.1908, там само] — рос. співак (тенор). Навч. співу приватно (у В. Кашперова). 1874 дебютував на сцені Київ. рос. опери в партії Собініна ("Життя за царя" *М. Глінки*). Виконував провідні партії на оперних сценах Харкова, Тифлісу (Тбілісі), Москви. У Харкові 1880—85 організував з В. Андреєвим-Бурлаком оперно-драм. трупу. Гастролював у Лондоні та Парижі.

Від 1876 активно популяризував нар. пісні (укр., рос., італ. таісп.). За виняткову силу і красу голосу його називали "російським Таманьо". Мав літ. талант (вірші, оповідання та мемуари друкував у моск. періодиці). В останні роки життя співав під власний акомпанемент на гітарі у клубах, ресторанах, на естрадах літніх т-рів.

Партії: Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Руальд ("Рогнеда" В. Серова), Борис ("Гроза" В. Кашперова, 1-е вик. у Харкові), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Радамес, Манріко ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Рауль, Роберт ("Гугеноти", "Роберт-Диявол" Дж. Мейєрбера).

Літ. тв.: "На долгом пути", "Рассказы простого человека", "Автобиография" // Моск. листок. — 1908. — № 41—50; "Записки" // Там само. — 1909. — № 2—5.

Літ.: *Шкафер В.* Сорок лет на сцене русской оперы. Воспоминания. 1890—1930 гг. — Ленинград, 1936; *Кузнецов Е.* Из прошлого русской эстрады. — М., 1958; *Щетинин Б.* Артист-самородок [Памяти П. И. Богатырёва] // Истор. вестник. — 1908. — Т. CXIII.

А. Терещенко

БОГАТИРЬОВ (крипт. С. Б.) Семен Семенович [3(15).02.1890, м. Харків — 31.12.1960, м. Москва, РФ] — музикознавець-теоретик, композитор, педагог. Засновник харків. комп. школи. Професор (1935). Доктор мист-ва (1947). З. д. м. РРФСР (1946). Член СКУ, СК СРСР. Закін. юрид. ф-т Харків. ун-ту (1912), Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1916), кл. композиції Я. Вітола, *В. Калафаті*, *М. Штейнберга*; 1915—17, 1917—19 та з 1922 — її викладач, з 1935 — професор. Викладач (1917—19), професор (1922—41) кл. композиції Харків. конс. З ім'ям Б. пов'язаний плідний період відносної автономії музикознавчих дисциплін в межах єдиного муз.-теор. ф-ту, до якого входили класи композиції, теорії та історії музики. 1919—22 — професор та ректор Кубанської (Катеринодар, тепер Краснодар) конс., зав. муз. частини дит. т-ру. 1925—34 член Вищого муз. комітету, 1925—36 професор муз. студії Півд. залізниці (тепер Харків. ДМШ № 3). Трав.—жовт. 1941 — директор Харків. конс. Автор музикознавчих досліджень про *Й. С. Баха*, *П. Чайковського* та ін. У роки війни (1942) — директор Буд. нар. творчості у Красноярську, 1942—43 викладач об'єднаної Київ. та Урал. (Свердлов., тепер Єкатеринб.) конс. 1943—60 — у Моск. конс., викладач композиції, поліфонії, заст. директора з наук. та навч. роботи (1943—48), зав. кафедри композиції (1944—48), декан теор.-комп. ф-ту (1949—50, 1951—60). Тут було створено його осн. праці в галузі клас. поліфонії, насамперед перша розробка теорії оберненого контрапункту, наук. класифікація його видів, вчення про подвійний канон, що продовжувало дослідження в цьому напрямі *С. Танеєва*. Відновив за ескізами незакін. симфонію Es-dur *П. Чайковського*. Один з перших рос. викладачів Харків. конс., який досконало опанував укр. мову і написав нею курс контрапункту строгого стилю. Поміж учнів Б. — *В. Борабашов*, *В. Борисов*, *Л. Булгаков*, *І. Дунаєвський*, *Д. Клебанов*, *М. Коляда*, *Ю. Мейтус*, *В. Нахабін*, *Ю. Оранський*, *В. Рибальченко*, *М. Тіц*, *В. Тольба*, *М. Фоменко*, *А. Штогаренко* та ін.

Тв.: для орк. — Увертюра, Увертюра-балада, Скерцо-увертюра, Варіації; Сюїта для струн. орк.; 2 струн. квартети; Вальс для кл. і фп.; Ноктюрн для валторни і фп.; Прелюдія і Скерцо для гобоя і фп.; 4 п'єси для фл. і фп.; для фп. — 2 сонати, прелюдії; романси, пісні; редагування творів ін. композиторів.

Літ. тв.: Двойной канон. — М.; Ленинград, 1947; Обратимый контрапункт. — М., 1960; Летопись провинций: Харьков // Музыка. — 1913. — № 149; Новая музыка в Харькове // Совр. музыка. — 1925. — № 11; 1926. — № 13—14; З творчого фронту // Рад. музика. — 1934. — № 4, тощо.

Літ.: С. С. Богатырёв: Исследования. Статьи. Воспоминания / Ред.-сост. *Г. Тюменева* и *Ю. Холопов*. — М., 1972; Харьковский институт искусств имени И. Котляревского. 1917—1992 гг. — Х., 1992; *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Мазель Л.* Облик благородного человека: О С. С. Богатырёве // СМ. — 1966. — № 3; *Холопов Ю.* Семён Семенович Богатырёв // Выдающиеся деятели теоретико-композиторского факультета Московской консерватории. — М., 1966; 1972; *Тюменєва Г.* Семен Семенович Богатирьов // Музична Харківщина. — Х., 1992; *Терещенко А.* Кантати і ораторії // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само; *Гордійчук М.*, *Калениченко А.*, *Клин В.*

А. Богатирьов

С. Богатирьов

Ю. Богачевський

І. Богдан

В. Богданов

М. Богданов

само; *Гордійчук М., Коленченко А., Клин В.* Інструментальні концерти // Там само; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя; *Ємець О.* Володар дум молоді // Музика. — 2001. — № 1–2.

А. Муха

БОГАЧЕВСЬКИЙ Юрій (1939, м. Львів) — укр. та амер. оперний і кам. співак (бас-баритон). 1944 разом з батьками емігрував до Німеччини, потім до США. Навч. у муз.-навч. закладах Нью-Йорка ("Settlement Music School", "Academy of Seven Arts", оперній студії "New York College of Music"); удосконалювався у Римі, Відні, Зальцбургу ("Mozarteum"). Від 1959 виступав майже в усіх великих містах США: "New York City Opera", "Monitor Recording Co", "Metropolitan Opera" (Нью-Йорк) тощо, а також у складі мандрівної "Goldowski Opera Co", з якою об'їздив бл. 50 міст США. Виконував твори *М. Лисенка, В. Барвінського, Н. Нижанківського, В. Грудіна, А. Рудницького, І. Соневицького,* Дж. Верді, Дж. Пуччіні, В. А. Моцарта, Р. Штрауса та амер. композиторів. Гастролював у Канаді й Італії.

Літ. тв.: розвідка "Анна Ярославна" — опера А. Рудницького" (1969).

Літ.: *Оринський Ю.* Концерт Ю. Богачевського у Філадельфії // Свобода (Нью-Йорк). — 1959. — 24 квіт.; *Ничай М.* Юрій Богачевський // Гомін України (Торонто). — 1959. — 21 листоп.; *Соневицький І.* Перед концертом Ю. Богачевського в Нью-Йорку // Там само. — 1964. — 23 квіт.

І. Лисенко

БОГДАН Ігор Іванович (4.06.1954, с. Губисько Тур'янське Бузького р-ну Львів. обл.) — співак. З. а. України (1991). Закін. Київ. ін-т театр. мистецтва, кл. Д. Франька. Працював у вок.-інстр. ансамблях "Калина" Черкас., "Обрій" Сум., "*Ватра*" Львів. філармонії; у "Гурті Кульчицького", гурті "Галичина". Програми: "Козацькому роду нема переводу", "Ще не вмерла Україна", "Родився ВІН", "Славіте ЙОГО", "Єднаймося", "Не забудьте пом'янути", "Блукаюча зоря", "Галицька забава". Один з 1-х вик. низки реліг., стрілец., нар. та пісень УПА. Від 1992 живе в Канаді.

Дискогр.: аудіокасети — "Галицька забава", "Не забудьте пом'янути" (обидві — 1991), "Єднаймося" (1992), "Ой там, у Львові" (1994), "Рідне слово" (1997).

Ю. Молодко

БОГДАНОВ Валерій Олександрович (13.07.1939, м. Павлоград Дніпроп. обл.) — диригент. Канд. мист-ва (1991). З. а. РРФСР (1981). Закін. ф-т військ. диригентів Моск. конс., кл. Б. Гієва (1962). 1962–74 — диригент військ. оркестрів, 1974–87 — нач. оркестр. служби декількох військ. округів СРСР та Групи рад. військ у Німеччині. Від 1992 — викладач кафедри дух. і ударних інстр. Харків. ін-ту мистецтв та Харків. академії культури.

Тв.: п'єси, марші, перекладення для дух. оркестру.

Літ. тв.: Історія духового музичного мистецтва України. — Х., 2000; Духовая музыка в Киеве XVIII — начала XX вв. // Исполнительство на духовых инструментах: История и теория. — Донецк, 1986; "Фантазія на дві українські народні теми" для флейти і фортепіано М. Лисенка // Музичне мистецтво. — Донецьк, 2005.

Г. Макаренко

БОГДАНОВ Євтимій Олександрович (бл. 1860, Новгород. губ., Росія — після 1911) — викладач, дослідник церк. співу, псаломник. Муз. освіту отримав у *Придв. співоч. капелі* в Петербурзі. 1884–97 — викладач церк. співу у Подільській дух. семінарії у Кам'янці-Подільську, кер. хорів (архієрейський, семінарський, жін. уч-ща). Очолював клас співу на пед. курсах. Занотував і видав волин. і подільські церк. наспіви, а також зразки церк. співу, що чув у храмах різних єпархій — Новгород., Володимир., С.-Петерб., Київ., Волин. Дослідив принципи *читання церковного*; услід за Д. Соловйовим диференціював його види (розповідний і псалмодичний речитатив), подав детальну характеристику особливостей читання різних богослужб. текстів — *псалмів*, молитов, тропарів, кондаків, *стихир, канону*, паремій, ектеній, *Апостола*, Євангелія, возгласів, *акафістів* (див. — *Жанри богослужбово-літургійні*). Автор хор. аранжувань поділ. і волин. наспівів. Учнем Б. був *М. Леонтович*, який вивчав під його кер. теорію й історію музики, спів. мистецтво, гармонію. 1897 Б. передав М. Леонтовичеві керівництво семінар. хором.

Літ. тв.: Пособие к церковному чтению, положенное для вразумительности чтения на ноты на основании обычнаго древне-церковнаго чтения, а частию на основании письменных памятников древнецерковнаго чтения преподавателем церковного пения в Подольской Духовной Семинарии псаломщиком Евфимием Богдановым / При содействии и участии Подольскаго женскаго училища духовнаго ведомства священника Илии Лебедева. — М., 1891; Сборник церковных напевов, издревле употребляемых в Подольской, а частью Волынской епархиях. — Вильно, 1894; По поводу предполагаемого издания "Певца-лирника" // Подольские епархиальные ведомости. — 1894. — 17 дек.; Об устройстве певческих хоров при церквях Подольской епархии // Там само. — 1895. — 30 сент.

Літ.: *Гордейчук Н.* Николай Леонтович. — К., 1977.

Ол. Шевчук, В. Іванов

БОГДАНОВ Микола Олексійович [22.12.1837 (3.01.1838), С.-Петербург, Росія — після 1920] — оперний і кам. співак (баритон), муз.-громад. діяч. Закін. 1861 Київ. ун-т. Один із засн. Київ. відд. ІРМТ (1864 — член-виконавець, з 1872 — секретар, 1912–17 — голова дирекції). У репертуарі — укр. нар. пісні, баритонові партії у вок. анс. Й. Гайдна й *М. Глінки*. 1867 виконав роль Миколи в опері "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*. 1-й вик. солоспівів з "Музики до "Кобзаря" М. Лисенка (1870).

Партії: Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського–М. Лисенка), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки).

Літ. тв.: Очерк деятельности Киевского отделения ИРМО и учреждённого при нём музыкального училища со времени их основания (1863–1888). — К., 1888.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004.

А. Терещенко

БОГДАНОВ Павло Іванович [14(26).12.1849, м. Київ — 20.06(2.07).1894, там само] — співак-аматор (бас), педагог. Закін. 1882 Київ. ун-т. Викладач рос. мови у Київ. військ. гімназії та кадет. корпусі. У студ. роки співав у хорі *М. Лисенка;* 1-й вик. партії Голови в його опері "Різдвяна ніч" (1874).

БОГДАНОВ Федір Федорович (9.01.1904, м. Харків — 13.07.1981, там само) — композитор, піаніст, диригент. Член СКУ. Навч. у Харків. муз. уч-щі, кл. фп. (1919—21), в Муз.-драм. ін-ті (1928—30). 1930—35 — гол. диригент і зав. муз. частини Харків. т-ру робітн. молоді, 1937—42 — Донец. муз.-драм. т-ру тощо. 1930—36 — гол. редактор муз. радіомовлення у Харкові. Одночасно вів кл. фп. в Харків. муз. школі ім. М. Лисенка. 1942—45 — військ. диригент. У повоєнні роки — викладач теор. дисциплін і спец. фп. у муз. школах Харкова. Від 1955 — на творчій роботі. Один з організаторів *АПМУ.*

Тв.: для симф. орк. — Урочистий марш (1945), Святкова увертюра (1950), "Українська сюїта", присв. *М. Леонтовичу* (у 5-и ч.: Щедрик, Пісня, Дударик, Дума, Фінал, "Івана Купала", 1954), сюїта-поема "1905" (у 3-х ч., 1955), поема "Гомоніла Україна", присв. Т. Шевченкові (1959, 2-а ред. 1971—72), Конц. вальс (1963), сюїта "Гоголіана" (в 3-х ч.), танц. сюїта "Веселий балаган" (у 8-и ч.), Поема (1975—77), Прелюдія й Алегро для струн. орк. (1971); для фп. з симф. орк. — Фантазія на 2 укр. нар. теми; для фп. — п'єси, мініатюри, обр. укр. нар. пісень; для баяна — танц. п'єси; пісні й романси на сл. Т. Шевченка, П. Тичини, В. Блакитного, О. Пушкіна, М. Лермонтова, С. Єсеніна, сучас. поетів; музика до театр. вистав "Свiччине весілля" І. Кочерги, "Макбет" В. Шекспіра тощо; аранжування для оркестру нар. інстр. "Галицьких пісень" Л. Ревуцького.

Літ.: *Шокальский П.* 70-летие композитора // СМ. — 1974. — № 9; Концерт харківського композитора Ф. Богданова // Музика. — 1978. — № 3; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

А. Муха

БОГДАНОВА Ніна Олександрівна (7.06.1925, м. Боровичі Новгород. обл., РФ) — оперна й кам. співачка (меццо-сопрано). Лауреатка Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1962). 1943—44 навч. у Саратов. муз. уч-щі і Київ. муз. школі. Закін. Львів. конс. (1950, кл. сольного співу *С. Крушельницької*). 1950—51 — солістка Львів. філармонії, 1951—83 — Львів. т-ру опери та балету. Дружина диригента *Д. Пелехатого.* Проживає в С.-Петербурзі.

Мала дуже красивий, рухливий голос лір. характеру, надзвичайного тембру, рівний у всіх регістрах. Відзначалась музикальністю, відмінним почуттям ритму, сцен. обдарованістю, актор. майстерністю.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Соломія, Катерина ("Богдан Хмельницький", "Назар Стодоля" К. Данькевича), Уляна Громова, Ніна Семеніана, Настя ("Молода гвардія", "Ріхард Зорге", "Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Марійка ("Заграва" А. Кос-Анатольського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марина, Федір ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ольга, Няня, Лаура ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Ангел ("Демон" Ант. Рубінштейна), Клара ("Дуенья" С. Прокоф'єва), Еболі, Азучена, Флора, Маддалена ("Дон Карлос", "Трубадур", "Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Мерседес ("Кармен" Ж. Бізе), Берта ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Марта, Зібель ("Фауст" Ш. Гуно), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї), Сузукі ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Зося ("Галька" С. Монюшка), Сліпа ("Джоконда" А. Понкіеллі), Мірабелла, Чіпра ("Циганський барон" Й. Штрауса).

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989; *Ігнатенко В.* На сцені Львівської опери. — Л., 1998; Я мала щастя бути її ученицею // Соломія Крушельницька. Спогади. — К., 1978; Архів Львів. т-ру опери та балету; Отчитываются солисты // Львов. правда. — 1964. — 5 січ.

О. Паламарчук

БОГДАНОВА Олена Володимирівна (27.06.1953, м. Київ) — музикознавець, фольклористка, викладачка. Канд. мист-ва (2002). Член НСКУ (2006). Випускниця Київ. муз. уч-ща (1969—73), Київ. конс. (1973—79). Від 1979 — викладачка істор.-теор. відділу Київ. муз. уч-ща, де очолила фольклорист. роботу: розробила курси "муз. фольклор", "запис і розшифрування нар. пісні", "інстр. фольклор", "муз. краєзнавство"; заснувала кабінет муз. фольклору (1993); кер. щорічних учнів. муз.-етногр. експедицій (з 1994); створила 1-і укр. програми для муз. уч-щ ("Музичний фольклор" і "Запис та розшифрування музичного фольклору", К., 1993); авторка навч.-метод. видань з питань викладання муз. фольклору. Від 1992 — наук. співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії муз. етнографії НМАУ, працює над проблемами епіко-християнського напряму в укр. традиц. культурі, започаткувала нову сферу фольклористики — лірництвознавство.

Літ. тв.: канд. дис. "Лірницька традиція в контексті української духовної культури" (К., 2002); Ілюстративний матеріал в курсі музичного фольклору для музичних училищ // Матеріали II Всеукр. наук.-практ. семінару викладачів музичного фольклору. — К., 1993; Молодь і фольклор // III тисячоліття: гармонія людини, суспільства і природи. — К., 1997; Сприйняття лірницької традиції в умовах сучасної культурної ситуації // Українське кобзарство в музичному світі: традиції і сучасність. — К., 1997; Соціально-психологічні аспекти сприйняття музичного фольклору // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; Особливості мовноінтонаційної системи українського лірництва // НТЕ. — 1998. — № 1; Повернення до традиції // Кобзар. — 1999. — № 1; Нова книжка з історії кобзарства XX ст. // НТЕ. — 1999. — № 4; Рідкісна збірка різдвяних пісень з Уманщини // Там само. — 1999. — № 1; Збірник Порфирія Демуцького "Ліра та її мотиви" в контексті лірницької традиції // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; Сучасна лірницька практика: виконавська реконструкція // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 22. — Кн. 8; "Сирітка" у часово-просторовому континуумі лірницької традиції // Проблеми етномузикології: Зб. наук. праць / НМАУ. — К., 2004. — Вип. 2; Методика аналізу фольклорних творів: Навч.-метод. посібник / ПНДЛ НМАУ; КВДМУ. — К., 2004.

Ол. Шевчук

Ф. Богданов

Н. Богданова в ролі Еболі в опері "Дон Карлос" Дж. Верді

О. Богданова

БОГДАНОВИЧ Василь (Богданович, Bogdanowicz Bazyli) (1754, Галичина — 1819, м. Відень, Австрія) — польс. композитор. Автор інстр. творів, з яких найвідоміші — "Козак з варіаціями" для фп. (на одну з мелодій укр. нар. танцю козачок), вид. у Відні 1787.

Літ.: *Степаненко М.* Клавір в історії музичної культури України XVI–XVII ст. // Українська фортепіанна спадщина. Статті, матеріали, документи. — К., 1989. — Вип. 1.

М. Степаненко

БОГДАНОВИЧ Роман (бл. 1735, м. Глухів, тепер Сум. обл. — ?) — співак (бас). Навч. у *Глухів. спів. школі*. 1751–54 — соліст Глухів. т-ру гетьмана *К. Розумовського*, 1754–64 — співак Придв. хору (пізніше — *Придв. спів. капели*) у Петербурзі (з 1768 — "великий лівчий"). Мав могутній голос приємного тембру. У черв. 1763 перебував в Україні, де набирав співаків до Придв. капели. 16. черв. 1763 Генеральна військова канцелярія видала йому "подорожну на взимание подвод и о протчем".

Літ.: *Штелин Я.* Музыка и балет в России XVIII века. — Л., 1935; *Мусієнко П.* "Зірки" глухівської сцени // Народна трибуна (Глухів). — 1962. — 30 черв.; ЦДІАК України. — Ф. 269, оп. 1, спр. 4133, наст. 1, арк. 46; ЦДІАЛ. — Ф. 469, оп. 14, № 9, арк. 7 зв. — 8.

Л. Горенко-Баранівська, І. Лисенко

БОГДАНСЬКА (Голіната) Таїсія (11.04.1927, м. Львів) — піаністка, педагог. Навч. у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (у *Р. Савицького*), Віден. конс. (1951, кл. А. Королькова-Каралiса і Р. Рауренштрауха). Від 1952 — викладачка Укр. муз. ін-ту у США (1976–77, 1979–82, з 2000 — його президент). У репертуарі — твори *М. Лисенка*, *М. Колесси*, *В. Довженка*, *В. Косенка*, *А. Кос-Анатольського*, *В. Барвінського*, *Й. С. Баха*, *Л. Бетховена*, К. М. Вебера, *Ф. Шопена*, Ф. Мендельсона та ін. Вик. діяльність розпочала концертами у Львові. Виступала також у Відні, Торонто, Нью-Йорку (Карнегі-голл). Бере активну участь у муз. житті укр. громад США. 1993–94 гастролювала в Україні (зах. регіон), дохід від концертів віддала на доброчинні акції.

Тв.: зб. "Твори українських композиторів для молоді" (1969).

Дискогр.: 2 грамплатівки LP — Твори українських композиторів. Сонати Л. Бетховена.

Літ.: *О. Г.* Таїса Богданська виступить у Торонто // Гомін України. — 1961. — 27 трав.

П. Медведик, Р. Савицький-мол.

"БОГОГЛАСНИК" — видатна пам'ятка укр. культури доби *бароко*, перша друкована нотна антологія укр. духовних пісень (переважно — *кантів*), видана в Почаєві 1790–91. Містить 250 зразків, що побутували в Україні та зафіксовані у рукоп. збірках 17–18 ст. Узагальнила 200-літню творчу практику функціонування позацерк. духовної лірики, започатковану ще поетами й педагогами Києво-Могилян. академії (*П. Беринда*, К. Транквіліон-Ставровецький, *Д. Туптало*, *Ф. Прокопович*, *М. Смотрицький* та ін.), розвинену спудеями цього закладу та словено-лат. уч-щ, де вивчалися поетика, правила силабічного віршування, вірші, співані "на тон" популярних духовних пісень, *колядок* чи *псальм*, що широко застосовувались у *шкільних драмах*, комедіях, *вертепних* виставах. У "Б." переважають вірші про Ісуса Христа, Богородицю, святих, переспіви сюжетів з Євангелія, Псалтиря, "Четьї-Мінеї" Д. Туптала, апокрифів, а також лірика "покаянного" характеру. За акростихами встановлено понад 40 імен авторів віршів (Дроздовський, Сильвестр), місця, де творено пісні (Бердичів, Боромля, Западинці, Зборів, Тернопіль, Тростянець, Тиврів, Почаїв та ін.). Нот. матеріал дозволяє припустити, що окремі автори складали не лише тексти, а й мелодії (*Д. Левковський*, *І. Моравський*, *І. Мастиборський*, *В.* та *І. Пашковські*, Д. Туптало, *Г. Сковорода*). Вірші (силабічні) написано переважно книжною укр. мовою, часом близькою до народної, є також зразки польс. (33 пісні) та латин. (3). Певну конфесійну толерантність засвідчує опублікування поруч уніатських, єзуїтських і правосл. пісень. Нот. текст видруковано на 5-лінійному стані, *київ. квадратною нотацією*, одноголосо, в ключі "до", без тактових рисок, знаків альтерації і розміру. За муз. структурою майже всі пісні строфічні, переважно куплетної (заспів-приспів) будови. За принципами систематики матеріалу упорядники антології, враховуючи практику подібних добірок чес., нім., польс., білор. видань 17 ст., спиралися й на укр. рукоп. матеріали (Кам'янський богогласник 1734), поєднуючи циклічно-тематичний тип побудови з елементами календарної структурної організації, властивої укр. *ірмологіонам* (див. також *Книги богослужбові*). Суспільний інтерес до "Б." зумовив ряд переви-

Сторінки з Почаївського Богогласника

дань: 1805 і 1825 — Почаїв; 1850 і 1886 — Львів; 1884, 1885, 1887, 1889, 1894 — Холм (тепер Хелм, Польща); 1900 і 1902 — Київ.

Літ.: *Мировичъ Н.* Библиографическое и историко-литературное исследование о Богогласнике. — Вильна, 1876; *Щурат В.* Із студій над почаївським "Богогласником". — Л., 1908; *Щегловъ С.* "Богогласник": Историко-литературное исследование. — К., 1918; *Яворский Ю.* Материалы для истории старинной песенной литературы в Подкарпатской Руси. — Прага, 1934; *Кошиць О.* Про українську пісню й музику. — Нью-Йорк, 1970; *Маценко П.* Українські канти. — Вінніпег, 1961; *Франко І.* Духовна й церковна поезія на Сході й на Заході. Вступ до студій над "Богогласником" // *Франко І.* Зібр. тв. — К., 1983. — Т. 39; *Шеффер Т.* Канти і псальми // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Костюковець Л.* Із спостережень над історією розвитку різдвяних псалмів-колядок // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Ясиновський Ю.* Українські нотні видання XVIII століття // Бібліографія українознавства: Бюлетень Комісії укр. бібліографії Міжн. асоціації україністів.— Л., 1994. — Вип. 2: Бібліографія та джерела муз-ва; *Медведик Ю.* "Богогласник" у контексті української духовнопісенної традиції XVI—XVIII ст. (до проблем музичного джерелознавства): Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 1994; *Його ж.* Почаївський "Богогласник" // Музика. — 1992. — № 4; *Його ж.* Українська духовна пісні XVII—XVIII ст.: шляхи становлення // Бойки. — Дрогобич, 1995; *Його ж.* "Богогласник" — визначна пам'ятка української музичної культури XVII—XVIII століття // ЗНТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії; *Його ж.* Українські духовні пісні XVII—XVIII ст. як жанр національної барокової культури // Духовний світ бароко: Зб. статей НМАУ. — К., 1997; *Корній Л.* Духовні канти. Друкований "Богогласник" // ІУМ. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998. — Т. 2.

Л. Пархоменко

БОГОЛЮБОВ Микола Миколайович [13(25).01.1870, побл. Бугуруслана, тепер Оренбург. обл., РФ — 4.03.1951, м. Перм, там само] — оперний режисер, педагог. З. а. РСФРР (1927). Поставив понад 150 опер. Закін. муз. уч-ще в Казані (1894). 1907—10 — реж. Київ. оперного т-ру, де поставив опери "Два П'єро" і "Мададжара" *Б. Яновського* (1907), "Борис Годунов" *М. Мусоргського*, "Казка про царя Салтана" *М. Римського-Корсакова*, "Валькірія" Р. Вагнера. 1911—17 — працював у Маріїн. т-рі в Петербурзі. Від 1923 — професор Бакин., з 1929 — Тбіліс., з 1945 — Одес. конс. Від 1949 жив у Пермі. В 1924 у Харкові здійснив першу постановку опери "Тарас Бульба" *М. Лисенка* на сцені рос. держ. опери. 1925 оперою "Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського у постановці Б. було відкрито Укр. держ. столичну оперу в Харкові. Того самого року Б. брав участь у відновленні після пожежі Одес. оперного т-ру (проект монтування сцени), 1934—37 працював у Луган. оперному т-рі. 1923—34, 1944—49 — гол. режисер Одес. т-ру опери та балету. Одночасно працював у т-рах Дніпропетровська ("Броненосець Потьомкін" *О. Чишко*, 1939), Вінниці ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, 1939), Свердловська (тепер Єкатеринбург), Баку, Тбілісі.

Літ. тв.: Полвека на оперной сцене. — М., 1957; Шестьдесят лет в оперном театре. — М., 1967.

А. Терешенко

БОГОМАЗ Володимир Іванович (19.04.1946, м. Ніжин Черніг. обл.) — співак (баритон), артист оперети. З. а. України (1995). Закін. Київ. конс., кл. *І. Вілінської* (1972). Відтоді працює у Київ. т-рі оперети. Різноплановий актор. Разом із групою т-ру гастролював у Чехії, Словаччині, кол. Югославії, Польщі, Італії.

Партії: Голова ("Майська ніч" М. Лисенка), Гусь ("Зойчина квартира" В. Назарова), Генріх ("Летюча миша" Й. Штрауса), Граф Данило ("Весела вдова" Ф. Легара), Пімпрінетті, Барон Моріц, Ферi ("Баядера", "Маріца", "Сільва" І. Кальмана), Піккерінг ("Моя чарівна леді" Ф. Лоу).

Т. Лукіна

БОГОМОЛЕЦЬ Ольга Вадимівна (22.03.1966, м. Київ) — співачка (співана поезія, авторська пісня), лікарка-дерматолог, кер. клініки лазерної медицини. Правнучка акад. О. Богомольця. Лауреат Премії ім. В. Стуса (1992), Всеукр. фестивалю авт. пісні "*Оберіг*" (Луцьк, 1991, 1993), міжн. фестивалів "Сопот" (Польща, 1991), слов'ян. авт. пісні "Білі вітрила" (Київ, 1992). Виконує укр. сучас. і старовин. романси, пісні на вірші Л. Кисельова, Л. Костенко, О. Теліги, М. Вінграновського, Я. Лесіва, Є. Сверстюка, В. Стуса та власні. Інколи співає в дуеті з В. Трилісом, із струн. квартетом "*Київської камерати*". Депутат Київ. ради (з 2006).

Дискогр.: аудіокасета "Осінній день" (1997); 2 CD — "Kairos", "Час, наповнений змістом" (обидва — К.: СР Ольга Богомолець, 2001).

Літ.: *Климчук О.* "...Аж холодно джмелю..." // Україна. — 1993. — № 8; *Некрасова М.* "В моей жизни любви становится все больше" // Натали. — 1999. — Апр.; *Павлів В.* "Я поспішаю жити" // ПіК. — 1999. — № 34; *Момот Л.* Баллада о докторе Богомолец // Женский журнал. — 2002. — Июль; *Скачко В.* Соло княгині // Голос України. — 1993. — 25 лют.; [*Б. п.*]. Ольга Богомолець: "Я скучила за концертом" // Україна молода. — 1996. — 5 лип.; *Поліщук Т.* Жінка, яка вміє "спресувати" час // День. — 2001. — 30 листоп.; *Її ж.* Імпровізація Ольги Богомолець // Веч. Київ. — 2002. — 11 трав.; *Немешаєва Я.* Шанувальники пробачать і застуджений голос // Там само. — 2002. — 24 трав.; *Стрижак А.* Джаз, романс і фотохроніка від О. Богомолець // Україна молода. — 2004. — 18 листоп.; *Купова В.* "Так співає моя душа" // Освіта України. — 2005. — 21 січ.

В. Жишма

БОГОНОС Володимир Йосипович (20.03.1913, м. Сент-Джульєн, пров. Саскачеван, Канада) — диригент, композитор. Від 1919 — у Вінніпегу. Закін. Манітоб. ун-т. 1931 створив 1-й у Канаді профес. Укр. нац. квартет (існував до 1941), з яким гастролював містами Канади. 1943 заснував Укр. чол. хор, з яким записав 3 альбоми укр. музики: "Songs of Ukraine", "Ukrainian Christmas Carols" (1960), "Ukrainian Mail Chorus in 20-th Aniverssary" (1964). Керував також хорами церкви св. Михайла та св. Трійці кафедри УГКЦ у Вінніпегу. Автор низки церк. творів.

І. Гамкало

БОГОРОДИЧЕН (*грец.* θεοτόκιον) — твір церк. поетико-співац. мистецтва, присв. Пресв. Богородиці, що виконують за виголошеннями "Сла-

М. Боголюбов

В. Богомаз у ролі Сола, Т. Тимошко в ролі Намелли (оперета "Американська комедія" М. Самойлова)

О. Богомолець

ва... І нині..." або "І нині...". Б. звучить останнім у різних жанр. циклах піснеспівів (стихир, тропарів, сідальних, пісень канону, тропарів на блаженних, за світильним та ексапостиларієм; див. — *Жанри богослужбово-літургічні*), виконуючи завершальну функцію. Окремі тексти, присв. Пресв. Богородиці, що не мають завершальної функції, до богородичних не належать. Відповідно до циклів, що ним завершуються, Б. може бути тропарем чи стихирою. Завжди належить до одного з 8-и *гласів*. До циклів недільних стихир за *псалмами* "Господи, воззвах" і "стиховних" існує по 8 Б.; перші називаються також догматами, оскільки викладають догматичне вчення (*грец.* δόγμα) про Ісуса Христа. Для циклів стихир "стиховних" вечірні та утрені 4-х днів тижня (понеділок, вівторок, четвер, субота) передбачено 60 Б.; у неділю для відпусту (церк.-слов'ян. ѿпꙋстъ, завершення відправи) — 8 тропарів-Б., для завершення вечірні та утрені різних днів — 62 Б. Жанр. різновидом богородичних є хрестобогородичні, що виконують у буденних Службах Божих у середу й п'ятницю — дні спомину хресних мук Христа. Розроблено ряд правил вибору певного Б. для того чи ін. циклу (відповідно до гласу цикла чи *гласу Октоїха*), що викладені в Уставі.

Цикли Б. розміщено у рукописах і виданнях різних *книг богослужбових*, іноді в додаткових розділах до них (Октоїх, Мінея, *Ірмологій*, Часослов, Типікон або Устав). У 12—13 ст. у Візантії сформувалась особлива книга з канонами на честь Пресв. Богородиці — Богородичник (*грец.* Θεοτοκάριον), поширена пізніше також у слов'ян.

Виконання Б. різноманітне. У деяких випадках Б. читають. Наспіви різних Б. розрізняються

Титульна сторінка видання богородичних Догматиків (Л., 2002)

відповідно до їх *жанру*. В укр. та білор. нотолінійних Ірмологіонах, збережених з кін. 16 ст., фіксували лише декілька видів богородичних. Найбагатшою й найвиразнішою є мелодика догматиків, сформована, вірогідно, у 15 ст. (*О. Кошиць* вважав їх шедеврами співацького мистецтва). Укр. і рос. традиц. монодійні наспіви догматиків мали як спільні, так і окремі відмінні риси (*Г. Васильченко-Михно*). Від 17 ст. поширилась традиція багатоголос. обробок канонічних наспівів в Росії й Україні, напр., розспів Києво-Печерської лаври (зафіксований у вигляді партитури у 19 — на поч. 20 ст., час його виникнення точно не відомий). Окрім обробок, відомі комп. твори 18—20 ст. на тексти догматів (*В. Титов*, О. Кошиць та ін.).

Літ.: *Маценко П.* Нариси з історії українського церковного співу. — Вінніпег, 1968; *Васильченко-Михно Г.* До питання про структурні особливості слов'янських розспівів (за матеріалами рукописів XVII—XVIII ст.) // Українська музична культура минулого і сучасності у міжнаціональних зв'язках — К., 1989; *Пархоменко Л.* Догмати Олександра Кошиця — рефлексії митця і канонічна творчість // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики XVII століття. — К.; Л.; Полтава, 2002.

Ол. Шевчук

БОГОРОДСЬКИЙ Євген Валерійович (30.05. 1928, м. Балаклея Харків. обл. — 8.12.1995, м. Київ) — піаніст, педагог. Доцент (1977). Навч. у Харкові. Закін. аспірантуру при Київ. конс. (1954, кл. *К. Михайлова*). Викладач Київ. конс. на кафедрах: 1961—67 — спец. фп; 1968—95 — спеціалізованого і загального фп. Виступав із сольними концертами. До репертуару входили твори укр., рос., молд. авторів та зах.-європ. класики. Записав у фонд Укр. радіо майже всю фп. спадщину *Я. Степового*, Сонату і Сюїту *М. Лисенка*, "Дитячий альбом" *В. Косенка*, Прелюдії і Пісню *Л. Ревуцького*, твори *Л. Бетховена*, О. Глазунова, Дж. Енеску, *П. Чайковського*, Р. Шумана, композиторів Молдови. Автор власної редакції 1-го т. "Добре темперованого клавіру" *Й. С. Баха*. У наук.-метод. працях розглядав питання аплікатури, педалізації, ансамблевості, спец. технічних прийомів для прискорення вивчення фп. твору.

Літ. тв.: К вопросу о необходимости формирования рациональных методов запоминания // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1.

Літ.: *Глущенко Ю.* Богородський Є. В. // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1.

А. Калениченко

БОГОСЛОВСЬКИЙ Євген Васильович [13(25). 10.1874, м. Нижній Новгород, Росія — 8.09.1941, м. Чернігів] — музикознавець, піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. Закін. 1897 Харків. ун-т, 1900 — Моск. конс. (навч. у *С. Танєєва*). 1908—09 вивчав історію і теорію музики у Німеччині. Провадив пед., конц. і лекторську роботу в Москві. Від 1919 завідував у Чернігові муз. секцією Губнаросвіти, 1921—29 — викладач заснованої ним муз. школи, у 1930-х — пед.

технікуму. Виступав як соліст, акомпаніатор, тапер (у кіно). Автор книг "В. А. Моцарт", "Общая история музыки", де є розділ, присв. укр. музиці, числ. статей у пресі.

Літ.: *Зелов Н.* Музыкант-просветитель // СМ. — 1969. — № 11.

БОГОСЛОВСЬКИЙ Микита Володимирович [(9(22).05.1913, м. Петербург, Росія — 10.04.2004, м. Москва, РФ] — рос. композитор. Н. а. СРСР (1983). Навч. 1927—28 в О. Глазунова, 1930—34 — вільний слухач Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. Відомий як автор бл. 300 мас. пісень (зокр. "Тёмная ночь" на сл. В. Агатова, "Спят курганы тёмные" на сл. Б. Ласкіна). На укр. тематику створив оперету "Ніч перед Різдвом" (1929), Укр. фантазію для оркестру (1972). Написав 12 муз. комедій, у т. ч. "Я люблю, Архімед!", пост. 1961 Одес. т-ром муз. комедії. Автор 6 симфоній, музики до к/ф, поставлених на Київ. к/с: "Велике життя", "Винищувачі" (1939), "Олександр Пархоменко" (1942), "Два бійці" (1943); на Одеській к/с — "Таємничий острів" (1941), "Ескадра повертає на захід" (1966).

Літ. тв.: Тысяча мелочей. — М., 1973, Очевидное, но вероятное. — М., 1984; Как вылечить эстраду? // Муз. жизнь. — 1986. — № 13.

Літ.: *Меликянц Г.* Никита Богословский, композитор // Известия. — 2003. — 22 мая; [*Б. п.*]. Никита Богословский, композитор // Факты. — 2004. — 6 апр.

А. Терещенко

БОГОСЛУЖБОВИЙ СПІВ (див. — *Спів богослужбовий*).

БОГОСЛУЖБОВІ КНИГИ (див. — *Книги богослужбові*).

БОГОСЛУЖБОВІ ЦИКЛИ (див. — *Цикли богослужбові*).

БОГОСЛУЖБОВО-ЛІТУРГІЧНІ ЖАНРИ (див. — *Жанри богослужбово-літургічні*).

БОГУСЛАВСЬКИЙ Костянтин Євгенович [9(24).05.1895, с. Павлівка, тепер Старобільського р-ну Луган. обл. — 7.12.1943?, у сталін. таборах] — композитор, хор. диригент, співак (бас). Навч. у Духовній семінарії (1910—14), Харків. ун-ті (1914—15), Харків. муз. уч-щі (кл. композиції *С. Богатирьова*, вокалу приватно у *П. Голубєва*). 1922—25 — диригент Школи червоних старшин, 1924—27 — кер. студії юних композиторів при Харків. палаці піонерів, учитель музики у трудшколах, дитбудинках Харкова, з 1927 (з перервою 1929—31) — муз. ред. Харків. радіостанції Наркомосу. 1929—32 — активний член *АПМУ*. Один із лідерів руху мас. пісні в Україні 1920—30-х, разом з *П. Козицьким* упорядкував зб. "Масовий спів" (Х., 1926) з репертуаром до рев. свят та ідеолог.-виховн. роботи поміж робітників і селян. Як співак у 1930-х гастролював по Україні разом з композитором-піаністом *М. Фоменком*. Був розкритикований як "композитор-формаліст". Безпідставно заарештований 1937 під час виступів на Чорномор. флоті в Одесі. Автор понад 300 мас. пісень, уміщених в авт. збірках "Червоний заспів", "Перше травня", "Жовтневі співи", "Червоні щедрівки", "Піонери йдуть" (вид. 1922—27). Особливого поширення набули пісні "12 косарів" на сл. І. Шевченка, "Юнацький марш" на сл. В. Поліщука, "Барабани б'ють" на сл. В. Еллана-Блакитного, "Риємо, риємо", "Перше травня" тощо. Творам притаманний життєствердний пафос, чіткий ритм, у мелодиці відчутні інтонації укр. нар. пісень. Писав також наук.-метод. праці.

Тв.: опера "Турбаївське повстання", дит. опери "Андрійко-козак", "Годинник" (1925), дит. спектакль "По зорі" (1924), муз. комедія "Кум на ніч проти Різдва" (за М. Гоголем, у співавт.), "Нещастя Пульчинелли", "У катакомбах" — музика до поеми Лесі Українки, струн. квартет на нар. тему "Комарик" тощо.

Літ. тв.: Музична грамота, хоровий спів та оркестрова справа в клубі. — Х., 1928, метод. розробки з нотної грамоти у ж. "Весела бригада"(1935).

Дискогр.: *Богуславський К.* "Юнацький марш". Вик. Укр. хор. капела п/к *П. Бідош-Бідошева.* — М.: Мелодія, 1930, Э 711 тощо.

Літ.: *Грицюк Н.* З пісенного літопису 20-х років. Композитор К. Є. Богуславський // Укр. муз-во. — 1974. — Вип. 9; *Кузик В.* Масова пісня // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

В. Кузик

К. Богуславський

БОГУШЕНКО Яків (1876—?) — кобзар. Народився незрячим. Навч. рік і 2 місяці в К. Назаренка із с. Сніжки. У репертуарі — *псальми* "Блудящий син", "Об жизні, Миколай", "Вознесіння", "Петро і Павел", "Успіння", "Покрова", "Михайло"; пісні і танці: "Попадя", "Чечітка", "Міщанка", "Дворянка" тощо.

БОДАК Ярослав Антонович (13.04.1934, с. Ваpенне Горлицького пов., Лемківщина, Краків. воєводства, тепер Польща) — етномузикознавець, педагог. Член НСКУ (1998). Депортований у квіт. 1945 разом з батьками у Ворошиловгр. (тепер Луган.) обл. УРСР. Закін. Дрогобиц. муз. уч-ще (1968), Львів. конс. (1972, кер. *З. Штундер*). Б. — учень *В. Гошовського*. Від 1968 — викладач муз.-теор. дисциплін Дрогобиц. муз. уч-ща. Брав участь у наук. конференціях з проблем муз. фольклористики у м. Диліжані (Вірменія, 1974), Москві (1976), Києві (1993, 2001), Львові (1990—1997, 2000—2002). Вивчає традиц. муз. творчість лемків у контексті її місця в укр. фольклорі крізь призму сучас. етномузикології.

Я. Бодак

Літ. тв.: Весілля на Лемківщині // Наша культура (Варшава, Польща). — 1973. — Числ. 7—10; Лемківські весільні пісні // Весільні пісні. — К., 1982. — Кн. 2; Типи лемківських весільних ладкань Горличчини // ІІІ конф. дослідників нар. музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. — Л., 1992; Пісні Анни Драган // Бойки. — 1998. — Ч. 22—52; Співець карпатського краю. Нарис про життя і творчість А. Кос-Анатольського // Наша культура. — 1989. — Числ. 12; Авторські пісні Анни Драган (до питання психо-

логії народної пісенної творчості) // Матеріали міжн. наук.-практ. конф., присв. пам'яті В. Гошовського. — Л., 2001.; Зарубіжна музична література: Програма-конспект для держ. початк. спеціалізованих мист. навч. закладів. — К., 2001 тощо.

В. Грабовський

БОДЕНШТЕДТ (Bodenstedt) Фрідріх (22.04.1819, м. Пайне, побл. Ганновера, Німеччина — 18.04.1892, м. Вісбаден, там само) — нім. письменник, перекладач. Викладач слов'ян. мов у Мюнхені. 1840—45 подорожував по Росії, Україні, Кавказу, Персії. Опублікував зб. укр. нар. пісень в нім. перекладі "Поетична Україна" ("Poetische Ukraine", Штутгарт, 1845).

Р. Савицький-мол.

БОДНАР-ГОРТОН Ніна Юріївна (1961, м. Сан-Франциско, США) — скрипалька. З родини укр. емігрантів. Лауреат Міжн. конкурсу скрипалів у Парижі (1981, 1-а премія). Гри на скр. навч. у Лос-Анджелесі, потім — у Франції (кл. Франческатті) та в Джульярдській вищій муз. школі у Нью-Йорку, кл. Доротті Ді Лей. Виступала з концертами в Парижі (1981), провела серію концертів у Франції, США.

Літ.: *Дж. А.* Тріумф української скрипачки в Парижі // Свобода (Нью-Йорк). — 1981. — 22 верес.

І. Лисенко

БОДНАР Володимир (20.03.1915, с. Нікловичі, тепер Самбірського р-ну Львів. обл.) — співак (баритон). Доктор економ. і комерц. наук. Співу навч. у Віден. муз. академії. З хором "Ватра" п/к *Л. Туркевича* як соліст гастролював у післявоєн. Швейцарії, Німеччині та Австрії. В оперному т-рі м. Клівленд, шт. Огайо (США), виконав партію Султана в опері "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (диригент *Я. Борнич*). Записав грамплатівку "Тут весни розквітали мої...". Працював у Клівленді асистентом віце-президента й керівника філії Зах. федеральної ощадної та позикової асоціації.

В. Ревуцький

Ж. Боднарук

Л. Боднарук

БОДНАРУК Жанна Любомирівна (17.01.1967, м. Івано-Франківськ) — поп-співачка, піаністка. Дочка *Л. Боднарука*. З. а. України. Лауреатка фест. "*Червона рута*" (Запоріжжя, 1991, 2-а премія в категорії *поп-музики*), "*Пісенний вернісаж*" (Київ, 1993—95), "Вітер зі Сходу" (Донецьк, 1993), "Успіх—2000" (Харків, 1994), "Тарас Бульба" (Дубно, 1993), дипломант міжн. фест. "Слов'янський базар" (Вітебськ, Білорусь, 1994), радіоконкурсу "Нові імена" (1986), учасник фест. "Big Apple" (Нью-Йорк, США, 1995), "Мальви" (Бяла Подляска, Польща, 1995) та багатьох ін. Неодноразова переможниця укр. теле- і радіо- гіт-парадів. Закін. Черніг. муз. уч-ще (1986) і Київ. конс. (кл. фп. О. Ткач, 1994). Від 1994 — солістка Держ. естр.-симф. оркестру України; з 1997 — муз. агенції "Територія А"; з 1999 записується на студії звукозапису "Скарб" свого чоловіка — аранжувальника, композитора, продюсера А. Карпенка. Експериментує, виступає спільно з поп- і рок-гуртами, у т. ч."*Аннію-Марією*". Як поп-співачка виступала у Бельгії (Брюссель), Німеччині (Мюнхен), Франції (Париж, Ліон), Польщі, Словаччині, Чехії. Часто концертує в Україні. Для Б. пишуть пісні композитори й аранжувальники А. Карпенко, *А. Шустъ*, О. Мироняк, композиторка *Г. Гаврилець* та ін. Найвідоміші пісні у виконанні Б. — "Привороржи" (муз. А. Шустя, сл. Ю. Рогози, переможець конкурсу пісень "Червоної рути-91"), "Сірий цісар" і "Басаврюк" (обидві — муз. А. Шустя, сл. В. Цибулька), "Дівчина дощу" (муз. Г. Гаврилець, сл. О. Кононенка), "Стояла груша" (муз. В. Грицишина, сл. Л. Костенко), "На тополю високую" (муз. В. Рурака, сл. Т. Шевченка, спільно з "Аннією-Марією", переможець гіт-параду Укр. радіо "12 мінус 2", 1994), "Свято" (найкраща пісня року гіт-параду Укр. радіо "12 мінус 2", 1995), "Чарівний сон" (обидві — муз. А. Карпенка, переможець гіт-параду Укр. радіо "12 мінус 2", 1995) "Твір моїх мрій" (власна, переможець гіт-параду Укр. радіо "12 мінус 2", 1994) тощо. Працює в стилях "new age", етно-джаз, рок-поп тощо.

Дискогр.: аудіокасети — "Привороржи". — К.: НАК, 1993, перевид. на CD. — К.: J.R.C., 2000; "Твір моїх мрій". — Л.: Кава з перцем, 1995, перевид. на CD. — К.: J.R.C., 2000; "Міцна, як рок" (1996); CD — "З роси і води". — К.: J.R.C., 2000.

Літ.: *Тосенко Ю.* [Б. н.] // Черніг. відомості. — 1991. — Верес.

А. Калениченко

БОДНАРУК Любомир Мирославович (1.06.1938, м. Чортків Тернопл. обл.) — хор. диригент, педагог. Батько *Ж. Боднарук*. З. пр. культ. УРСР (1990). З. д. м. України (1999). 1960 закін. Чернів. муз. уч-ще (відд. хор. диригування), 1972 Львів. конс. (ф-т хор. диригування, кл. *М. Антківа*). 1960—67 — викладач Чернів. уч-ща культури. При Чернів. мед. ін-ті створив самодіял. ансамбль пісні і танцю. 1964—67 — диригент *Гуцул. ансамблю пісні і танцю* в Івано-Франківську. Фірма "Мелодія" записала LP грамплатівку "Гуцульські перлини" (пісні у вик. чол. вок. квартету, яким керував і у складі якого співав Б.). 1967—78 — директор ДМШ м. Галич Івано-Фр. обл. 1978—79 — хормейстер Драм. т-ру ім. І. Франка. 1979—84 — засн. і худ. кер. ансамблю пісні і танцю "Полісся" Черніг. обл. філармонії (жін. хор з бандурами), з яким успішно гастролював у кол. Чехословаччині, Росії, Білорусі, на Кавказі (Грузія). На Львів. ТБ знято фільм про цей колектив (ред. М. Скочеляс). Від 1984 — зав. відділу хор. диригування Черніг. муз. уч-ща, засновник студ. хору — лауреата 2-ї премії конкурсів ім. М. Леонтовича (Київ, 1989, 1993) та ім. Д. Січинського (Івано-Франківськ, 1995). Колектив гастролював у Мінську, Вільнюсі, Калінінграді, С.-Петербурзі. Засновник і худ. кер. Кам. хору ім. Д. Бортнянського Черніг. філармонії (з 1996), що брав участь у фестивалях НСКУ "*Музичні прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*", до 250-річчя від дня нар. *Д. Бортнянського*, авт. концерті *Л. Колодуба*. Здійснив творчий проект "Україна музична" — цикл хор. програм з творів укр. музики (моногр.

концерти — "*Д. Бортнянський*", "*А. Ведель*", "Українська церковна музика", "*М. Леонтович*", "*Л. Ревуцький*", "*Б. Лятошинський*", "Лисенко і Шевченко").

Літ.: *Лиго В.* І проросте посіяне зерно. Євген Вахняк: людина, митець, педагог. — Л., 2001; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів. — К., 2002; *Некрасов О.* Життя в музиці. — К.; Донецьк, 2003; *Кузьменко Л.* Щасливий, що все життя люблю улюблену справу // Деснянська правда (Чернігів). — 1998. — 2 черв.; *Гаран Л.* "Чистий кришталь" від Боднарука // Веч. Київ. — 2003. — 20 листоп.

Б. Фільц

БОДЯНСЬКИЙ (псевд. — М. Бода-Варвинець, Ісько Материнка, І. Мастак тощо.) Осип Максимович [31.10(12.11). 1808, м. Варва Лохвицького пов. Полтав. губ., тепер смт Черніг. обл. — 6(18).09. 1877, м. Москва, Росія] — філолог-славіст, історик, письменник. З родини священика. Закін. духовну семінарію в Переяславі (1831), Моск. ун-т (1831—34). Перебуваючи у наук. відрядженні, вивчав слов'ян. світ (1837—42). Професор Моск. ун-ту (1842—68). Секретар "Общества истории и древностей российских" (з 1845), редактор "Чтений" — наук. видання названого тов-ва (1846—48, 1858—77). Належав до романт. напрямку. Товаришував із *М. Гоголем*, *Т. Шевченком*, *М. Максимовичем*, був близький до слов'янофілів. Діяльність Б. присв. вивченню історії, мови, нар. творчості укр. та ін. слов'ян. народів, відігравала важливу роль у становленні славістики (у т. ч. й фольклорист.) в Росії та зміцненні міжслов'ян. наук. зв'язків. Чимало енергії віддав збиранню й записуванню укр. нар. творчості (понад 8000 зразків).

За ініціативою Б. вийшли друком "Народні пісні Галицької та Угорської Русі" *Я. Головацького*. Опублікував "Собрание великорусских песен" *П. Киреєвского*. Писав водевілі. Рукоп. спадщина Б. зберігається у відділі рукоп. фондів і текстології Ін-ту літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ. — Ф. 99, спр. 1—392.

Літ. тв.: Українські народні пісні в записах Осипа та Федора Бодянських. — К., 1978; Письмо к издателю по поводу "Pieśni polskie i ruskie ludu galicijskiego z muzyką instrumentowaną przez Karola Lipińskiego" // Молва. — 1834. — Т. 8. — № 42; рец. на зб. "Малороссийские пословицы и поговорки, собранные В. Н. с." // Телескоп. — 1834. — № 21; рец. на "Народные спеванки или светские песни словаков в Венгрии" // Моск. наблюдатель. — 1835. — Кн. 1—2. — Ч. 4. — Окт.

Літ.: *Савченко Ф.* Західна Україна в листуванні Головацького з Бодянським (1843—1876). — К., 1930; *Кондрашов Н.* Осип Максимович Бодянский. — М., 1956 (Библиография трудов); *Василенко Н.* К истории малорусской историографии и малорусского общественного строя // Киев. старина. — 1894. — № 11; *Його ж.* Иосиф Максимович Бодянский и его заслуги для изучения Малороссии // Киев. старина. — 1893. — № 1—3, 5, 10—12; *Котляревский А.* Осип Максимович Бодянский (Историко-библиографическая поминка) // Славянский ежегодник: Сб. статей по славяноведению. — К., 1978; *Языков Д.* Осип Максимович Бодянский [Некролог] // Древняя и новая Россия. — 1878. — Т. 1. — № 1; 25-летие со дня смерти Осипа Максимовича Бодянского // Киев. старина. — 1902. — № 9; *Полотай А.* Шевченко і Бодянський // Рад. літ-во. — 1965. — № 8.

І. Сікорська

БОЄВА Наталя Іванівна (14.06.1951, м. Донецьк) — композиторка, педагог. З. д. м. України (1996). Член НСКУ (1986). Закін. Київ. конс., кл. композиції *А. Штогаренка* (1977). Редактор, помічниця гол. режисера, худ. кер. Запоріз. філармонії (1977—93). Викладачка Запоріз. муз. уч-ща (з 1993). Як композиторка вільно володіє засобами сучас. муз. мови та оркестрування, надбаннями різноманітної жанр.-стильової сфери.

Тв.: дит. мюзикл "Історія, що відбулася в місті N" (лібр. власне); для симф. орк. — триптих "Судна ніч" за п'єсою С. Носаня (1995); для фп. з симф. орк. — концерт "Бабин Яр" (Діалоги й Пасакалія, 1986); для скр. з орк. — "Лір. поема" (1982), "Монолог" (1993); для влч. з орк. — Концерт, Рапсодія (1984); для флейти й кам. орк. — "Диптих" (2000); для голосу з орк. — балади на сл. Т. Шевченка, Е. Межелайтіса, Л. Костенко та ін., "Відродження" (1971), "Мати", "Дума про братерство" на сл. П. Ребра (1985) тощо; для кларнета й фп. — Соната (1981); для фп. — Соната-балада (1983); вок. цикли на сонети В. Шекспіра, на вірші М. Цветаєвої, Г. Ахматової, Г. Аполлінера, Х. Хіменеса, Ф. Г. Лорки; для сопрано з фп. — "Казка" за мотивами Г. Петріашвілі; пісні.

Літ. тв.: Запорожье [Нам пишут] // СМ. — 1985. — № 10; Звучить старовинна музика // Музика. — 1985. — № 4; Концерты старинной музыки // Муз. жизнь. — 1985. — № 12.

Літ.: *Мартинюк Т.* Сучасні композитори Запоріжжя (професійна музична культура Південного Сходу України) // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія "Мист-во". — Тернопіль, 2000. — № 1(4); *Макаренко А.* Наталья Боева. Альтовый концерт // Молоді музикознавці України: Тези VII Всеукр. наук.-практ. конференції. — К., 2005.

А. Муха

БОЄВА Тетяна Іванівна (9.06.1951, м. Одеса) — джаз. співачка. 1968—70 виступала з різними ансамблями й оркестрами. Солістка естр. оркестру п/к О. Лундстрема (1970—71), Моск. мюзик-холлу (1972), Одес. молодіж. естр. ансамблю п/к В. Наумова (1972—73). 1974—80 працювала в Одес. об'єднанні муз. ансамблів, 1980—81 — солістка естр. ансамблю Одес. філармонії "Скіфи" п/к *О. Красотова*. Учасниця джаз. фестивалів у Донецьку (1979), Одесі (1982, 1995), Архангельську, Вологді, Москві (1996). Виступала у Болгарії (1988, 1990, 1992, 1994). Знялася з піаністом Ю. Кузнєцовим у фільмі "Summertime" (реж. С. Стасенко, 1992, Одес. к/с).

В. Симоненко

БОЖЕЙКО Володимира Іванівна (15.05.1897, с. Рокитне, тепер Яворівського р-ну Львів. обл. — 13.08.1955, м. Львів) — піаністка, педагог. Навч. у школі при Перемишл. дівочому ліцеї, де навч. гри на фп. (кл. *О. Окуневської*), 1915—19 — у Віден. муз. академії [кл. Г. (Є.) Ля-

О. Бодянський

Н. Боєва

Т. Боєва

В. Божейко

левича]. Після закін. вступила до Meisterschule (кл. Е. Зауера), але вчилася недовго, перейшовши до організованої тоді Нової віден. конс. (кл. А. Кессісоглю). Тут навч. до 1922 і була залишена на пед. роботі. Перші сольні концерти Б. відбулись у Малому залі Віден. концертного дому (трав. 1921, 1922). Її дебютний сольний концерт у Львові відбувся 14 верес. 1923. 1926 була запрошена на роботу до ВМІ ім. М. Лисенка у Львові, але працювала тільки у Перемишл. муз. ін-ті, а до Львова приїжджала з концертами. 1937–38 виконала "наживо" низку програм на Перемишл. радіо: з творів *Ф. Ліста, Ф. Шопена,* Р. Шумана, *С. Людкевича, М. Лисенка, В. Барвінського.* За вик. стилем — яскравий віртуоз лістівської традиції. 1940–45 — у Перемишлі, 1946 — концертмейстер капели "*Трембіта*" й викладачка Львів. конс. Поміж учнів — *М. Вишницька,* Я. Поповська. Б. — перша укр. піаністка, яка у 1920-х давала в Галичині систематичні великі сольні концерти.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Михальчишин Я.* Володимира Божейко // *Його ж.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Кашкадамова Н.* Матеріали до творчої біографії піаністки Володимири Божейко // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Лисенко І.* Талановита піаністка // Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Людкевич С.* Концерт В. Божейко, Корецької, Рибчака // Вперед. — 1920. — № 192; *Його ж.* Фортепіанний вечір В. Божейко // Діло. — 1923. — № 143; *Його ж.* Фортепіанний вечір В. Божейко... // Там само. — 1924. — № 214; *Його ж.* Концерт В. Божейко в Перемишлі // Там само. — 1926. — № 226; *Його ж.* Фортепіанний концерт п. В. Божейко в Перемишлі // Там само. — 1931. — № 31.

Н. Кашкадамова

В. Божик

БОЖИК Володимир (27.12.1908, м. Рава-Руська, тепер Львів. обл. — 9.01.1991, м. Лос-Анджелес, США) — співак (тенор), диригент, композитор. Навч. в ун-ті Яна Казимира у Львові (1928), на 3-річних пед. курсах вок. студії С. та М. Козловських. Закін. Львів. конс. (1931) та Львів. ун-т (1935). Учасник вок. квартетів на Львів. радіо п/к *Є. Козака.* Від 1935 — у Варшаві, диригент хорів, з 1940 — муз. кер. Івано-Фр. муз.-драм. т-ру. Від 1945 — у Німеччині: учасник трупи *В. Блаватського,* з 1946 — помічник *Г. Китастого* у *Капелі бандуристів ім. Т. Шевченка,* з 1949 — у США, 1951–58 — її диригент. Організатор конц. турне Капели по Америці, Канаді та Європі, де виступав як диригент разом з Г. Китастим (1957). Диригент хору в Нью-Йорку, організаторміш. хору в Рочестері. У Детройті записав грамплатівку (1951), створив хор СУМу (1958). Від 1960 — у Лос-Анджелесі — організатор Укр. нац. хору "Кобзар", диригент хору церкви Різдва Пресвятої Богородиці. Автор хор. творів, обробок укр. нар. пісень для капели бандуристів.

Літ.: [*Б. п.*]. Володимир Божик // Бандура. — 1992. — № 39–40.

І. Гамкало, В. Дутчак

"БОЖИЧІ" (м. Київ) — фольклорист. гурт наук.-етногр. напряму, створений 1999 етномузикологами, переважно студентами й випускниками НМАУ та КНУКіМ. Керівники — подружжя І. Фетисов і С. Карпенко — солістка анс. "*Древо*" (до 2002). У репертуарі — нар. пісні, інстр. награвання й танці Лівобережної України (Черніг., Полтав., Дніпроп., Донец. областей), зібрані його учасниками у фольк. експедиціях та зафіксовані в аудіо- й відеозаписах. Учасник Всеукр. фольк. фестивалю "Світовид" (К., 2000) і міжн. фестивалів "Осінній джазовий марафон" (К., 2000), "Покуть" (Харків, 2001, 2004), "Мистецьке березілля" (К., 2001), всеукр. фестивалю "Київська Русь" (К., 2004); дипломант конкурсу молодих митців "Старт" (К., 2003), III міжн. фольк. фестивалю країн СНД і Балтії "Содружество" (Ростов-на-Дону, 2003). "Б." — співавтор творчого проекту із Центром сучас. мистецтва "*Дах*", результатом чого стала постановка муз.-драм. спектаклю "У пошуках втраченого часу... Життя" (пост. В. Троїцький), де широко застосований різноманітний нар.-муз. матеріал (премія "Київська пектораль", 2001, "Київський рахунок 2002", демонструвалася на міжн. театр. фестивалі "Wiener Festwochen 2002", Відень). Учасники "Б" — організатори і члени *Всеукр. асоціації молодих дослідників фольклору* (*ВАМДФ*), співорганізатори й учасники "Вечорниць", у рамках проекту "*Країна мрій*" О. Скрипки (2004).

"Божичі"

Дискогр.: "Котилася ясна зоря з неба" LM CD 423, 2004 Божичі, О. Скрипка, Lavina Music; "Що з Києва та й до Русалима. Колядницькі пісні".

Літ. *Стародуб Ю.* У пошуках втраченого часу // День. — 2002. — 9 жовт.; *Роскина Е.* Внутри ритуала // Зеркало недели. — 2002. — 3–9 нояб.; *Позняк-Хоменко Н.* Чи то хрестини, чи то весілля // Без цензури. — 2004. — № 36; *Двали Н.* Лидер группы "ВВ" стал продюсером // Бульвар. — 2004. — № 37; *Юсипей Р.* Ближче до народу // Дзеркало тижня. — 2006.— 22 лип.; Інтернет-сайт: http: // www.bozhychi.com.ua. Див. також літ. до статті "*Дах*".

Ол. Шевчук

БОЖКО Григорій (2-а пол. 18 — поч. 19 ст.) — півчий (дискант). 1775–1808 — півчий хору т-ру графа М. Шереметєва в Кусково побл. Москви. Значиться у реєстрі 74 півчих, поміж яких — українці *Божко Павло, Божко Петро, Бутенко Іван,* Галоненко Степан, Гуслитенко Іван, Кириченко Олексій, Котенко Тимофій, Кузьменко Іван, Лазаренко Григорій, Лазаренко Петро,

Лебединський Григорій, Лобенценков Данило, Литвиненко Мойсей, Маленко Федір, Мамонтов Григорій, Погребеня Андрій, Подорожний Петро, Прибидайло Степан, Присаденко Борис, Прокопенко Василь, Пшеничников Пантелей, Роменко Яким, Сидоренко Олексій, Скоробагаченко Григорій, Трубачевський Тихон, Хорошевський Павло, Храловецький Гнат, Цимбалистов Дмитро, Шевченко Василь, Яковлев Андрій, Ямпольський Павло.

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944.

Н. Горенко-Баронівська

БОЖКО (за чол. — Лацанич) Людмила Федорівна (21.08.1941, м. Полтава) — оперна співачка (колор. сопрано), педагог. Н. а. УРСР (1980). Закін. Київ. конс., (кл. *З. Гайдай*, 1965). Переїхавши до Львова, успішно дебютувала в партії Джільди в опері "Ріголетто" Дж. Верді, співала провідні партії діючого репертуару. Легкий, сріблястий голос, досконала колоратурна техніка, прекрасна зовнішність і артистизм Б. забезпечили успіх у слухачів. Брала участь у виставах т-рів Росії, кол. Чехословаччини, Куби, Польщі. Від 1969 — солістка Великого т-ру СРСР, де її партнерами були І. Архипова, О. Образцова, Є. Нестеренко, В. Атлантов. Із Б. співпрацювали режисер Б. Покровський, диригенти Б. Хайкін, Р. Рождественський. Від 1976 — у Львів. оперному т-рі. З роками стала виконувати лір.-драм. партії. Б. завжди багато працювала над роллю, вивчала документи й літ. джерела, шукала власний, неповторний образ. Як педагог розробила спец. курс і підготувала хрестоматійну зб. укр. романсів, співаних у кл. З. Гайдай.

Партії: Настка ("У неділю рано зілля копала" В. Кирейка), Зося ("Заграва" А. Кос-Анатольського), Любов Шевцова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Сюзанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Лейла ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Елизавета ("Тангейзер" Р. Вагнера), Адіна ("Любовний напій" Г. Доніцетті).

Літ. тв.: Незабутній друг // Музика.— 1989. — № 4. Упорядкування — Український романс: Хрестоматія (для високого голосу в супр. фп.) / Вступ. слово про автора-укладача *А. Терещенко.* — Л., 2005.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989; *Досенко Н.* И соловей не соперник // Комсомольское знамя. — 1968. — 4 квіт.

А. Терещенко

БОЖКО Павло (кін. 18 — поч. 19 ст.) — півчий. 1775—1808 — у т-рі графа М. Шереметєва в маєтку Кусково побл. Москви.

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944.

БОЖКО Петро (кін. 18 — поч. 19 ст.) — півчий. 1775—1808 — у т-рі графа М. Шереметєва в маєтку Кусково, побл. Москви.

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944.

БОЖКО Федір (18 ст., Україна — ?, маєток Кусково побл. Москви, Росія) — співак (тенор), хор. диригент, актор, педагог. Другий тенор кріпацької трупи графа М. Шереметєва (1779—97), у складі якої брав участь в оперних виставах на сцені Останкінського т-ру в Москві. Одночасно викладав спів і *сольфеджіо* співакам-кріпакам та жін. складу трупи, прослуховував дітей (1793), яких добирали до трупи. Спільно з *С. Дегтярьовим* і хормейстером Г. Мамонтовим керував графським хором. Разом з Б. у трупі М. Шереметєва співали також *Петро* (як співак-кріпак супроводив графа до Петербурга), *Григорій* та *Павло* Б. (відомі відповідно 1789 та 1808 як малолітні півчі).

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944.

М. Юрченко

БОЖКО Федір Матвійович (кін. 17 ст., м. Короп Ніжинського полку, тепер Черніг. обл. — 9.07.1745, С.-Петербург, Росія) — *уставник.* Працював уставником при дворі царя Петра І (з 1714). За свою службу мав універсали від 2-х гетьманів — І. Скоропадського (від 15 груд. 1714) та Д. Апостола (від 17 листоп. 1729), згідно з якими його родичі звільнялися від загально-народних податків та повинностей, а двір — від військового постою. Указом імператриці Єлизавети Петрівни (від 2 квіт. 1743) Б. був жалуваний дворянством, землею на батьківщині та гербом (затверджений 14 верес. 1743). У центрі герба зображено сріблясту співаючу сирену з золотою короною. У правій руці вона тримала музичну нотну книгу. По смерті Б. його родина отримала "оградительный" універсал (від 23 берез. 1747), де зазначалося: "...содержать в особой протекции, а за их утеснения виновные будут платить штраф".

Літ.: Общий гербовник. — С.Пб., 1797. — Ч. 1; ЦДІАКУ. — Ф. 51, оп. 3, спр. 8783 та 8468, арк. 5.

Р. Лякіна

БОЖКО (Божок, Божков) Федір Мусійович [бл. 1710, Чернігівщина. — ?, м. С.-Петербург, Росія] — півчий, *уставник.* 1730 відряджений до С.-Петербурга, де перебував на службі придв. півчим, з 1733 — власний півчий цісарівни Єлизавети Петрівни (з "жалованьем 80 руб."). У 1740-х — уставник Петерб. *Придв. спів. капели* з окладом 250 руб. Від 1743 — дворянин; відповідно з указом Єлизавети Петрівни придв. півчих (з-поміж яких був Ф. Божков) "пожаловано в потомственные дворяне" (Любистков Григорій, див. *Любисток Г.*, Коченевський Федір, Рубановський Кирил, *Чижевський Петро*); купив придв. чин тафельдекера та маєтності на Чернігівщині. Був у близьких стосунках із укр. діячами Я. Марковичем, М. Ханенком, Я. Лизогубом, графом *О. Розумовським* та ін., співаком-бандуристом Г. Любистком. Похований в Олександро-Невській лаврі у Петербурзі.

Л. Божко в ролі Норіни (опера "Дон Паскуале" Г. Доніцетті)

Н. Бойкиня

А. Бойко

В. А. Бойко

В. І. Бойко

Літ.: Архив Правительствующего сената / Сост. *П. Баранов.* — В 3-х т. — С.Пб., 1878. — Т. 3 (№ 9011); *Баранов П.* Указатели к III тому описи высочайшим указам и повелениям, хранящимся в С.-Петербургском сенатском архиве, за XVIII век (1740—1762 гг.). — С.Пб., 1878; Дневник генерального хорунжаго Николая Ханенка (1727—1753). — К., 1884; *Маркович Я.* Дневные записки генерального подскарбия Якова Марковича. — М., 1859. — Ч. 2; *Друг О., Малаков Д.* Особняки Киева.— К., 2004; *В. Г.* [*Василь Горленко*]. Придворный бандурист в бегах // Киев. старина. — 1888. — Т. 23. — № 10.

Л. Горенко-Баранівська, М. Юрченко

БОЙКИНЯ Никифор Михайлович (15.06.1901, с. Толмач, тепер Шполянського р-ну Черкас. обл. — 4.04.1998, м. П'ятигорськ, РФ) — оперний співак (баритон). Н. а. РРФСР (1957). Лауреат Сталінської премії (1951). Закін. Дніпроп. муз.-театр. технікум (1935, кл. вокалу С. Альтман), удосконалювався у *В. Войтенка.* 1935—41 — соліст Дніпроп., 1941—44 — Об'єднаного Одес. і Дніпроп., 1944—47 — Харків., 1947—63 — Перм. т-рів опери та балету. Мав красивий, гнучкий та сильний голос широкого діапазону, що давав йому можливість виступати в лір., драм., а також комедійних партіях.

Партії: Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Писар, Марс ("Утоплена", "Енеїда" М. Лисенка), Омелько ("Наймичка" М. Вериківського), Запара ("Щорс" Б. Лятошинського), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Томський ("Пікова дама" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Демон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Болотников ("Іван Болотников" Л. Степанова), Жермон, Амонасро, Ріголетто, Яго ("Травіата", "Аїда", "Ріголетто", "Отелло" Дж. Верді), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Стольник ("Галька" С. Монюшка).

Літ. тв.: Спогади про укр. співаків *В. Войтенка, І. Паторжинського, Г. Степову, В. Товстопужську* та ін.

Літ.: *Бойкиня Н.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

БОЙКО Анатолій Іванович (2.06.1945, м. Чугуїв Харків. обл.) — співак (бас). Н. а. УРСР (1985). Лауреат І Всесоюз. фестивалю рад. пісні (Челябінськ, 1969), IV Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Кишинів, 1973), V Міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (Москва, 1974). Закін. 1972 Одес. конс., кл. *О. Благовидової*, відтоді — соліст Одес. т-ру опери та балету. Гастролював у Німеччині, Франції, Угорщині, Іспанії, Швейцарії, Португалії, Нідерландах, Сирії, Лівані, Іраку, Афганістані.
Б. має глибокий оксамитового тембру голос, виконання позначалось органічним відчуттям сцени. На фірмі "Мелодія" (1971) записав на грамплатівку укр. нар. пісню "Ой нагнувся дуб високий" (обр. *А. Кос-Анатольського*).

Партії: Кривоніс ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис, Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Гремін, Рене ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Алеко (одноим. опера С. Рахманінова), Ткаченко ("Семен Котко" С. Прокоф'єва), Тарас ("Сім'я Тараса" Д. Кабалевського).

Літ.: *Сирый О.* Когда душа поет // Одес. известия. — 1997. — 25 янв.

Н. Остроухова

БОЙКО Вадим Анатолійович (14.06.1947, м. Київ) — гобоїст, педагог. З. а. УРСР (1983). Лауреат респ. конкурсу виконавців на духових інстр. (К., 1969, 2-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. *О. Безуглого*, 1971). 1969—70 — соліст Київ. кам. оркестру, з 1970 — артист оркестру Київ. т-ру опери та балету. Викладач Київ. конс. (з 1989) та муз. уч-ща. Поміж учнів — лауреати всесоюз. конкурсів Г. Кот, *В. Коваль.* Веде активну конц. діяльність як соліст-ансамбліст у складі різних вик. колективів. У репертуарі — концерти *d*-moll Г. Ф. Генделя, *Й. С. Баха*—Марчелло для скр. і гобоя, *d*-moll для 2-х гобоїв А. Вівальді тощо. Гастролював у багатьох країнах світу. 1-й вик. багатьох творів укр. композиторів. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Літ.: *Сатаєва Т.* Звучить гобой // Веч. Київ. — 1981. — 21 жовт.

О. Литвинова

БОЙКО Володимир Іванович (10.04.1928, м. Прилуки, тепер Черніг. обл.) — співак (бас-профундо). Н. а. УРСР (1988). Лауреат VI Всесвіт. фестивалю молоді і студентів (Москва, 1957). Закін. Київ. ін-т культури (1976). Від 1950 — артист, з 1956 — провідний соліст Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки. У репертуарі — твори *М. Леонтовича, В. Верменича, А. Штогаренка,* укр. нар. пісні. У складі хору гастролював у країнах Лат. Америки, США, Німеччині, Польщі, Франції, де виступав із сольними програмами.

Дискогр.: грамплатівка LP — "Пісні народів світу у виконанні Хору". — М.: Мелодия, 1982; аудіокасета "Національний заслужений академічний народний хор імені Г. Верьовки" (К., 2004).

БОЙКО Михайло Іванович (1887, Харківщина, за ін. даними бл. 1890, м. Харків — 9.02.1954, м. Львів) — оперний і кам. співак (драм. тенор). Співу навч. приватно у С.-Петербурзі. 1912—16 — соліст Т-ру муз. драми у Петрограді (тепер С.-Петербург), 1916—22 — Перм. опери, 1922—24, 1938—39 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1924—25, 1927—28 — Одес., 1925—26 — Бакин., 1939–40 — Мордов. (Сизрань), 1940—41 — Донец., 1941—44 — Узбец. т-рів опери та балету, 1949—53 — соліст Львів. капели "*Трембіта*". Епізодично виступав у концертах, у т. ч. із супр. симф. орк. 1914 брав участь у ювілейному Шевченк. концерті у Петрограді (тепер С.-Петербург).

Партії: Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Вакула, Садко ("Ніч перед Різдвом", одноим. опера М. Римського-Корсакова), Радамес ("Аїда" Дж. Верді), Рауль, Йоанн Лейденський

("Гугеноти", "Пророк" Дж. Мейєрбера), Самсон ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Тангейзер (однойм. опера Р. Вагнера), Йонтек ("Галька" С. Монюшка).

Літ.: [*Б. п.*]. М. Бойко в "Пиковой даме" // Театр и кино (Баку). — 1926. — № 10; *Эбергардт С.* Тенор Михаил Иванович Бойко; *Коломенский М.* Михаил Бойко в Свердловске; *Дольский А.* Мои встречи с М. Бойко // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

БОЙКО Ростислав Григорович (1.08.1931, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — рос. композитор. З. д. м. РРФСР (1977). Закін. Моск. конс. (кл. композиції А. Хачатуряна, 1957). Автор творів різних жанрів, зокр. на укр. тематику: Сюїта для солістів, хору й оркестру нар. інстр. "Від Волги до Карпат", сл. І. Дрьомова (1967), Гуцульська рапсодія для симф. оркестру, Карпатська рапсодія для скр. з оркестром (1977), сюїта для фп. "Зелені Карпати" (1971), обр. нар. пісень.

А. Муха

БОЙКОВ В'ячеслав Григорович (19.04.1947, м. Новозибков Брян. обл., РФ) — піаніст, педагог. Лауреат всеукр. конкурсів (1964, 1968). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Топіліна*, 1970, навч. у *Т. Кравченко*). Від 1974 — у Донец. конс.: з 1991 — зав. кафедри спеціального фп., в.о. професора, професор. Гастролював містами України, Німеччини, Норвегії, Словаччини, Росії. У репертуарі — твори зах.-європ. та вітчизн. класики, сучас. музика. Автор вик. редакції хор. прелюдії № 3 *Й. С. Баха*.

Літ. тв.: Методична розробка по роботі над фортепіанною фактурою. — К., 1984 (у співавт.); Методичні рекомендації до роботи над варіаційним циклом Й. Брамса "Етюди для фортепіано". — К., 1987; Згадуючи професора // Музика. — 1984. — № 2; Жанр инструментальной арии в клавирных концертах И. С. Баха // Й. С. Бах та його епоха в історії світової музичної культури: Музичне мистецтво.— Донецьк; Лейпциг, 2003. — Вип. 3; автори-упоряд. передмов, ред. вид.: Й. Брамс. Вибрані твори для фортепіано. — К., 1983; А. К. Лядов. Вибрані фортепіанні твори. — К., 1985; К. Вебер. Запрошення до танцю. Блискуче рондо. — К., 1986; А. Хачатурян. Твори для фортепіано. — К., 1988; Ріхард Вагнер. Вибрані фортепіанні твори. — К., 1990.

Г. Тукова

БОЙЧЕНКО Анатолій Іванович (22.04.1955, с. Крутьки, тепер Чорнобаївського р-ну Черкас. обл.) — диригент. Закін. Урал. (тепер Єкатеринб., 1980) та Київ. (кл. *Є. Дущенка*, 1987) конс. 1978—83 — викладач оркестр. диригування Перм. ін-ту культури. Від 1984 — диригент Держ. дит. муз. т-ру (Київ). Диригент-постановник балетів "Червоні вітрила" В. Юровського, "Гидке каченя" *О. Петрової*, І. Цислюкевич, А. Микити (обидва 1986), "Арлекінада" Р. Дріго (1987), "Дюймовочка" *Ю. Русинова*, "Пригоди в смарагдовому місті" *О. Яковчука* (обидва 1988), "Майська ніч" *Є. Станковича* (1989, 1997), "Мауглі" О. Градського (1989), "Ромео і Джульєтта" *С. Прокоф'єва* (1990), "Пеппі Довгапанчоха" К. Хачатуряна (1992), "Лускунчик" (1993), "Спляча красуня" (1994) *П. Чайковського*, "Демон" *Ант. Рубінштейна* (1993) та "Запрошення до страти" (1995) *О. Костіна*, "Наслідуючи Петіпа" на музику Г. Доніцетті (1994) тощо. Диригент-постановник і автор нової муз. редакції опери "Зима і весна" *М. Лисенка* (1997), балету "Панночка і хуліган", муз. *Д. Шостаковича* (1986), опери-балету "Дитя і чари" М. Равеля (2000). Диригент вок.-симф. і симф. творів, поміж яких — "Реквієм" В. А. Моцарта, Дев'ята симфонія *Л. Бетховена* тощо.

Літ.: *Конькова Г.* Знову повернулася "Зима і весна" // Театрально-концертний Київ. — 1998. — № 2.

І. Цебенко

БОЙЧЕНКО Микола Романович (1894, м. Ізмаїл, тепер Одес. обл., за ін. відом. 1896, м. Київ, — 1946, м. Бухарест, Румунія, за ін. відом. 1947, Угорщина) — композитор, музикознавець, диригент, педагог. Після закін. Київ. конс. — її викладач (теорія музики), директор (1919—22). У студ. роки акомпанував хорові Київ. ун-ту п/к *О. Кошиця*. 1922—23, 1929—30 — у Кишиневі: викладач муз. школи, ініціатор і організатор проведення окремих укр. муз. акцій. Зокр. брав участь у Шевченк. концертах, постановці опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. 1924—29 — викладач теорії музики й композиції в Конс. св. Цецилії в Італії, де спілкувався з О. Кошицем. 1930—32 жив у Парижі, 1932—38 — у Чернівцях, де очолював хор. тов-во "*Буковинський кобзар*", зокр. працював з хорами "Боян" і "*Кобзар*", викладав у Вищій муз. школі. 1936 брав участь у вшануванні пам'яті *І. Франка*. Від 1938 — в Бухаресті. 1947 був підступно вбитий. Частина спадщини Б. зберігається у приват. архіві кол. нар. депутата України Г. Дем'яна.

Тв.: драм. опера на 1 дію "Перед ранком"; інсценізація нар. обряду "Весілля"; для симф. орк. — поема "Україна", увертюра "Лісова пісня", "Козак із Чорномор'я"; Струн. квартет; Фп. тріо; для фп. — "Українська рапсодія"; хори, пісні на сл. Ю. Федьковича, Т. Шевченка, І. Мазепи, І. Франка, обр. нар. пісень для міш. хору "Віночок веснянок" (Чернівці, 1929); упоряд. зб. "150 буковин. нар. пісень" із с. Чукнова.

Літ. тв.: Нові принципи музичної композиції. — Рим, 1928 (італ. мовою, докторат, аналогічний канд. дис.) тощо.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Кошиць О.* Листи до друга. 1904—1931. — К., 1998; *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Муха А.* Музикознавство // IУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Витвицький В.* Українська хорова культура // Його ж. Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; [*Б. п.*]. Кишинів: літературно-музичний вечір на честь Т. Шевченка // Боян (Дрогобич). — 1930. — № 7—8; [*Б. п.*]. Український концерт у Кишиневі // Діло. — 1929. — 1 берез.; [*Б. п.*]. Концерт пам'яті М. Лисенка в Чернівцях // Там само. — 7 черв.

О. Шевчук

БОЙЧЕНКО (сцен. псевд. — Пауль Бончі) Павло (1878, м. Одеса — 1906, м. Сан-Франциско, США) — оперний, оперетковий та кам. співак (тенор). Вок. освіти не мав. Під час гастролей Е. Ка-

М. Бойко

В. Бойков

А. Бойченко

М. Бойченко

П. П. Бойченко

В. Бокоч

рузо в Одесі одержав рекомендацію для гастролей в Італії, Великій Британії та США, де працював у складі мандрівних оперних труп. Соліст оперети в Чикаго (1905–06). Мав красивий потужний голос. Виконував італ., франц. та укр. нар. пісні.

Літ.: [*Б. п.*]. Пауль Боичі — Павло Бойченко // Музика. — 1972. — № 2; *Олійников О.* Він співав для Карузо // КіЖ. — 1971. — 11 лип.

В. Антонюк

БОЙЧЕНКО Петро Павлович (1880, м. Миколаїв — 1936, м. Мічурінськ Тамбов. обл., РФ) — театр. диригент, актор, композитор-аматор. Навч. у Петерб. конс. 1905–06 — диригент Руського нар. т-ру у Львові. 1907–17 — зав. муз. частини пересувної драм. трупи *І. Сагатовського*, де почала свій творчий шлях *О. Петрусенко*, невдовзі його 1-а дружина. 1912–22 — у Херсон. укр. т-рі, з 1922 — у трупі Д. Гайдамаки, 1925–26 — В. Красенка.

Тв.: солоспіви на сл. "Сніг у гаю", "Коли хочеш знати, серденько", дует "Дві хмарини" (всі на сл. О. Олеся); муз. до вистав за п'єсами *М. Кропивницького*, *І. Карпенка-Карого*, *М. Старицького* та ін.; обр. укр. нар. пісень, хор. аранжування революц. пісень.

Літ.: *Кагарлицький М.* Оксана Петрусенко. — К., 1973, М., 1989 (рос.); Оксана Петрусенко. Спогади. Листи. Матеріали. — К., 1980; *Філц Б.* Обробки народних пісень для сольного співу // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

А. Муха, П. Медведик

БОККАРІУС-САГАЙДАЧНА Флоренс (1920-ті, Україна — ?) — піаністка. За походженням — шведка. Муз. освіту здобула в Академії музики і драм. мистецтв у Бухаресті (у П. Желеску), в Академії музики й вик. мистецтв у Празі (у Ф. Лангера), в "Моцартеумі" в Зальцбургу (у Ф. Ледвінки). Б.-С. активно концертувала, часто виступала по радіо, особливо в Нью-Йорку (на радіостанції WNYC, 1970-ті), популяризуючи твори нім., амер., швед., укр. композиторів.

Р. Савицький-мол.

БОКОЧ Василь Андрійович (5.04.1945, с. Вільхівці Тячівського р-ну Закарп. обл.) — співак (баритон). З. а. УРСР (1982). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів (Київ, 1972). Закін. Київ. конс. (кл. *Д. Євтушенко*, 1973). Від 1978 — соліст Укр. радіо і ТБ. 1-й вик. багатьох творів сучас. укр. композиторів, підготував монографічні програми з вок. творів *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *В. Косенка*, *Л. Ревуцького*, *Б. Лятошинського*, *Ф. Ліста*, *Й. Брамса*, Ф. Пуленка, *П. Чайковського*, *С. Танєєва*, *С. Рахманінова* та ін. Записав у фонди Укр. радіо понад 400 творів, видав 2 аудіокасети укр. нар. пісень і романсів (у Канаді). Про Б. знято 3 т/фільми: "По пісні до батька", "Романси Ю. Мейтуса", "Співає В. Бокоч". Виступав з гастролями у країнах Європи та Америки.

Літ.: *Дьордяй А.* Артист у рідному селі // Дружба (Тячів). — 1989. — 1 жовт.; *Чередниченко О.* Виступ на концертах в Канаді // Життя і слово (Торонто). — 1990. — 4 черв.; *Славська О.* Голос з Тересвянської долини // Слово. — 2002. — № 4.

В. Кузик

БОКУТОВИЧ Кузьма (Козьма), чернець (у чернецтві — Каліст) (кін. 18 — поч. 19 ст.) — співак церк. хору. З родини священика. Навч. у духовній семінарії у Могильові (тепер Білорусь). У 1-й пол. 19 ст. — співак хору Києво-Печерської лаври.

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 ченечі, спр. 150 арк. 8, 9.

К. Шамаєва

БОКШАЙ Іоанн (Янош, Андраш, Сидір) Бертолонович, о. (16.07.1874, м. Хуст, тепер Закарп. обл. — 24.04.1940, за ін. відом. 7.05, там само) — укр. і угор. композитор, педагог, хор. диригент, священик. Закін. 1898 духовну семінарію в Ужгороді. Від 1899 — викладач учител. семінарії та диригент хору "Гармонія" кафедрального собору (керував 10 років), з 1904 — міськ. хору, з яким здійснив кілька конц. поїздок до Угорщини (у т. ч. у м. Кечкемет на пісенному конкурсі здобув нагороду, 1909). Від 1909 — у Будапешті (навч. у конс., викладав катехізис, створив хор при кафедрал. соборі). 1909–12 навч. у Будапешт. муз. академії (кл. Д. Деменя). Від 1912 — парох (священик) у с. Синевирі. В роки 1-ї світ. війни за "московські ідейні переконання" був інтернований, 1914 перебував у Мараморош-Сігетській в'язниці. 1920 працював у с. Луг, а з 1921 — у м. Хусті. Відзначений званнями титулярного і дійсного декана (1919), консисторіального радника (1921), титулярного каноніка (1924). Брав активну участь у роботі муз. комісії "Товариства ім. О. Духновича".

Осн. частину творчої спадщини Б. становлять 10 Святих літургій для міш., чол. та дит. хорів (4 з них збереглися до нашого часу). Деякі з них створені для окр. церк. хорів Будапешта, Ніредьгази, Братислави, Ужгорода, що визначило їх стильові особливості і склад виконавців. Найбільшою популярністю користувалася Панахида *c-moll*, Літургія св. Іоанна Златоустого на честь св. Іосафата-мученика руської католицької церкви, Ювілейна свята літургія св. І. Златоустого на честь 100-річчя заснування першого на Закарпатті багатоголос. хору "Гармонія". Кілька Святих літургій вийшли друком у Будапешті, деякі були знищені під час бомбардування міста 1944.

Б. гармонізував колядки, великодні наспіви ("Ангел вопіяше", "Христос Воскрес", "Світися" тощо) та нар. пісні для хору, солістів у супроводі фп. Систематизував і видав "Церковне простопініє" — зібрання наспівів на весь рік і для всіх потреб (Ужгород, 1904; Будапешт, 1906), до цього часу обов'язкове у церк. практиці Закарп. області.

Тв.: 10 Святих літургій для міш., чол. та дит. хорів на церк.-слов'ян. (1910, 1912, 1916, бл. 1919, 1922 тощо) й угор. (1911) тексти; дит. оперета "В чужому пірї" ("На чужому бенкеті"); світські хори на вірші закарп. поетів; фп. композиції "Русская фантазия", "Поминки", музика до драми О. Духновича "Надежда в Бога".

Літ.: Іоаннъ Бокшай и его дѣятельность музыкальная // Душпастырь. — 1936. — Числ. 9–10. — Роч-

ник XIII; *Стешко Ф.* Церковна музика на Підкарпатській Русі // Науковий збірник товариства "Просвіта" на 1936 рок. — Ужгород, 1937. — Рочник XII; Іоаннъ Бокшай и его музыкальное творчество // Земледѣльскій календарь на годъ 1941. — Унгваръ, 1940. Упорядкування: Церковное простопѣніе. — Унгваръ, 1904; Хоровый збірник. — Ужгород, 1942.

Г. Росин

БОЛГАРСЬКИЙ Анатолій Георгійович (9.03. 1941, м. Нальчик, Кабардино-Балкарська АРСР, РФ) — хор. диригент, педагог. З. д. м. України (1995). Канд. пед. наук (1983). Закін. Київ. конс. (кл. баяна *М. Давидова* та кл. диригування *М. Хардаєва*, 1967). 1967—82 — зав. муз. відділу Київ. пед. уч-ща. Від 1983 — декан муз.-пед. ф-ту, доцент (1985), професор (1994) Нац. пед. ун-ту.

Літ. тв.: Естрадний ансамбль в школі: Репертуарно-методичн. зб. — К., 1978, 1981, 1982. — Вип. 1—5; Нові вокальні твори українських сучасних композиторів. — К., 1980. — Вип. 2; 1981. — Вип. 3; Хоровий клас і практика з хором. — К., 1987; Мистецтво: завдання та тести. — К., 1991. — Ч. 1, 2; програми з музики для середньої загальноосвітньої школи та позакласної роботи: 1—4, 5—8 класи. — К., 1993, 1994 (у співавт.); Основи педагогічних досліджень. — К., 1998 (у співавт.); Хрестоматія з музики для учнів 1—4 класів. — К., 1999 (у співавт.); Підготовка майбутнього вчителя музики в педагогічних вузах України // Україна музична'98. — К., 1998.

Літ.: *Верещагіна А.* Анатолію Болгарському — 60! // УМГ. — 2001. — Січ.—черв.

Л. Горенко-Баранівська

БОЛГАРСЬКИЙ Дмитро Анатолійович (26.01.1969, м. Київ) — протодиякон, хор. диригент, музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2002). З. д. м. України (2003). Випускник дир.-хор. ф-ту Київ. конс. (1993), аспірантури при НМАУ (1997). Викладач НМАУ, Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова, Київ. духовної семінарії та академії (з 1992). Протодиякон (2003). Від 1992 — регент хору Св. Троїцького Іонинського монастиря, що відроджує під орудою Б. стародавні традиції церк. співу. 1995—2002 — кер. Об'єднаного хору духовних шкіл, Київ. духовної семінарії та академії [дипломанта X Міжн. фестивалю православної музики (М., 1998), учасника VI Міжн. свята дияконського й церк.-спів. мистецтва ім. Великого архідиякона К. Розова (М., 1998)].

Б. — автор багатоголос. обробок давніх церк. наспівів; дослідник традиції співу Києво-Печер. лаври. Частина лаврського репертуару, об'єднана за богослужбовими циклами, увійшла до співочих збірників, аудіо- та мультимедійних видань, упорядкованих і коментованих Б., приурочених до 2000-ліття Різдва Христового та 950-ліття Києво-Печер. лаври.

Літ. тв.: канд. дис. "Киево-Печерский распев как церковно-певческий феномен украинской культуры" (К., 2002); Тема покаяння у музичному обиході Києво-Печерської лаври // Духовний світ бароко: Наук. вісник НМАУ. — К., 1997; Церковное пение как язык // Язык и культура. — К., 1998; Человеческая музыка // Синопсис. — 2000. — № 1; Киево-Печерский распев как отражение личности // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 15; До проблеми розуміння православного богослужбового співу // Наук. записки НПУ ім. М. Драгоманова. — К., 2001; Ангелогласие Киево-Печерского распева // Соціально-педагогічні аспекти професійного навчання. — К., 2002; Киево-печерский распев в контексте мистерии храмового действа // Старовинна музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Кн. 1; Музыкальная гармония и микрокосм семьи // Образование и семья в постатеистических обществах. — К., 2003; упоряд., автор вступ. статей і коментарів: Ектении. — К., 1999; Всенощное бдение. — К., 2001; Божественная Литургия. — К., 2004.

Дискогр.: Всенощное бдение. — К., 1995. — Disk Master 095-61; Всенощное Бдение: Лаврский распев. — К., 1997; Литургия. — К., 1998. — KPL 003—004; Великий Піст. — К., 1998. — KCD 060; Киев: Историческая энциклопедия [звуковий супровід]. — К., 2000; Традиционные песнопения Киево-Печерской лавры. — К., 2001. — JRC 01—078—2; Храми Києва [автор анотації, упоряд. муз. оформлення]. — К., 2001; Всенощное бдение: Песнопения Киево-Печерской лавры. —К., 2002. — CD 1,2. — KPL 006—007; Акафіст Успінню Пресвятої Богородиці. — К., 2002. — CD 1,2. KPL 005; Свято-Успенская Киево-Печерская лавра: Историческая энциклопедия [анотація, упоряд. муз. оформлення]. — К., 2003; Канон Св. Андрія Критського. — К., 2003. — KPL 008—009.

Ол. Шевчук

БОЛГАРСЬКИЙ НАСПІВ (БН.) (напів, *церк.-слов'ян.* напѣвъ, *рос.* роспев) — один з монодійних (1-голос.) церк. наспівів, що використовувався в укр. (правосл. та уніат.) церк. практиці. Відповідно до збережених рукописів БН. використовувався у богослужбовій практиці в Україні та Білорусі, починаючи з кін. 16 ст., і звідси був перенесений до Моск. Русі у 2-й пол. 17 ст. В укр. та білорус. рукописах він записувався з атрибуцією "напѣвъ болгарскій", "ноти болгарской" або скорочено "бол.", у рос. — "роспѣвъ болгарский". Тільки в одному з укр. безлінійних *знаменних* рукописів 16 ст., що зберігся в Києві, є піснеспів з позначенням "от корени болгар". В усіх ін. випадках піснеспіви БН. зафіксовано 5-лінійною *київ. квадратною нотацією* у нотолінійних *Ірмолоях* укр. і білор. походження, починаючи з найбільш ранніх, збережених з кін. 16 — поч. 17 ст. до кін. 18 ст. Нотолінійні Ірмолої були універсальною богослужбовою спів. книгою, що виникла на території України й Білорусі, котра фіксувала всі піснеспіви, що виконувались упродовж року. Наспіви з атрибуцією "болгарський" увійшли і в друк. Ірмолої поч. 18 ст. (Львів, 1700, 1709). У числ. Ірмолоях укр. походження наявна велика кількість монодійних наспівів на різні церк. тексти з позначенням "болгарські", що мають мелодію, в осн. відмінну від укр. піснеспівів на той самий текст. Вони зосереджені не в одному, а в багатьох списках Ірмолоїв (див. — *Книги богослужбові*). Зібрані піснеспіви з позначенням "болгарський" у сукупності складають бл. 300 зразків і являють собою неповний корпус зб. святкових і недільних співів, що використовувалися на різних службах упродовж церк.

А. Болгарський

Д. Болгарський

БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

Болгарські просвітителі Кирило і Мефодій

року (див. — *Цикли богослужбово-літургічні*). З позначенням "болгарський" у Ірмолоях записано: піснеспіви з Літургії Іоанна Златоустого та Василія Великого, Блаженні на 8 гласів, "Бог Господь" з тропарями на 8 гласів; 8-гласні цикли *догматиків, богородичних*, подобних; окремі сідальні, степенні, ірмоси, *псалми*, кондаки, канони (див. — *Жанри богослужбово-літургічні*). Дуже широко представлені стихири майже на всі річні церк. свята. Кількісний склад піснеспівів з позначенням "болгарський" значно перевищує ті, що мають у Ірмолоях атрибуцію "грецький" (див. — *грецький наспів*), "сербський" та ін. Частина піснеспівів БН. органічно увійшла в укр. церк.-службову практику і часто вже без спец. позначки "болгарський" записувалася майже в кожному Ірмолої. До таких загальновживаних піснеспівів БН. належать: *стихири* "Прийдѣте людіє", "Тебе одьющагося", "Прийдѣте, ублажим Іосифа", кондак "Возбранной Воєводѣ". Популярними були й стихири "Царю небесний", "Днесь благодать Святаго Духа", а також "Богъ Господь" з тропарями на 8 гласів. Більшість із цих зразків з атрибуцією "болгарський" записувалися в Ірмолоях поруч із наспівами з ін. мелодією на той самий текст, але мали ін. атрибуцію — "київський", "острозький" або взагалі без будь-якої позначки. Деяким піснеспівам БН. в укр. богослужбовій практиці надавалася перевага, і вони замінили укр. мелод. різновид. Так, наприкінці 16 — на поч. 17 ст. в укр. Ірмолоях фіксувалися стихири "Прийдѣте, людіє", "Прийдѣте, ублажим Іосифа", а орієнтовно з 2-ї пол. 17 ст. вони були замінені "болгарським" мелод. різновидом, а укр. перестав записуватися. Значна частина БН. є тільки в поодиноких списках Ірмолоїв, і вони свідчать про існування окремих осередків, де особливо інтенсивно використовувався БН. До них належали Межигірський монастир (побл. Києва), Манявський скит (монастир у теперішній Івано-Фр. обл.) тощо. В останньому 1620 було спеціально введено болг. спів (про це йдеться в "Житии и жизни преподобного отца Иова" 17 ст.). Чимало БН. є і в Ірмолоях, що походять із Львів. та ін. обл.

Біля деяких піснеспівів БН. у рукописах є позначки "зѣло красноє", що свідчить про естет. захоплення цими піснеспівами в укр. богослужб. практиці. Тільки незначна кількість збережених піснеспівів БН. має мелодику силабо-псалмодійного типу — переважно вони широко розспівні, емоційно виразні. Тут наявне зародження нових тенденцій муз. мислення. У переважно нерегулярній часокількісній ритміці в окремих фрагментах піснеспівів БН. помітна поява певних ознак акцентної метрики й тактової системи. Хоча модальна ладова система в БН. є домінуючою, проте в окремих випадках тут наявні й риси тональної системи (мелодичне фігурування гармонії). У БН. простежується відхід від поспівково-формульного муз. мислення. Композиція піснеспівів найчастіше повторювально-рядкова, що нагадує куплетну форму нар. пісень. Саме така композиція полегшувала запам'ятовування наспівів. Натомість у побудові
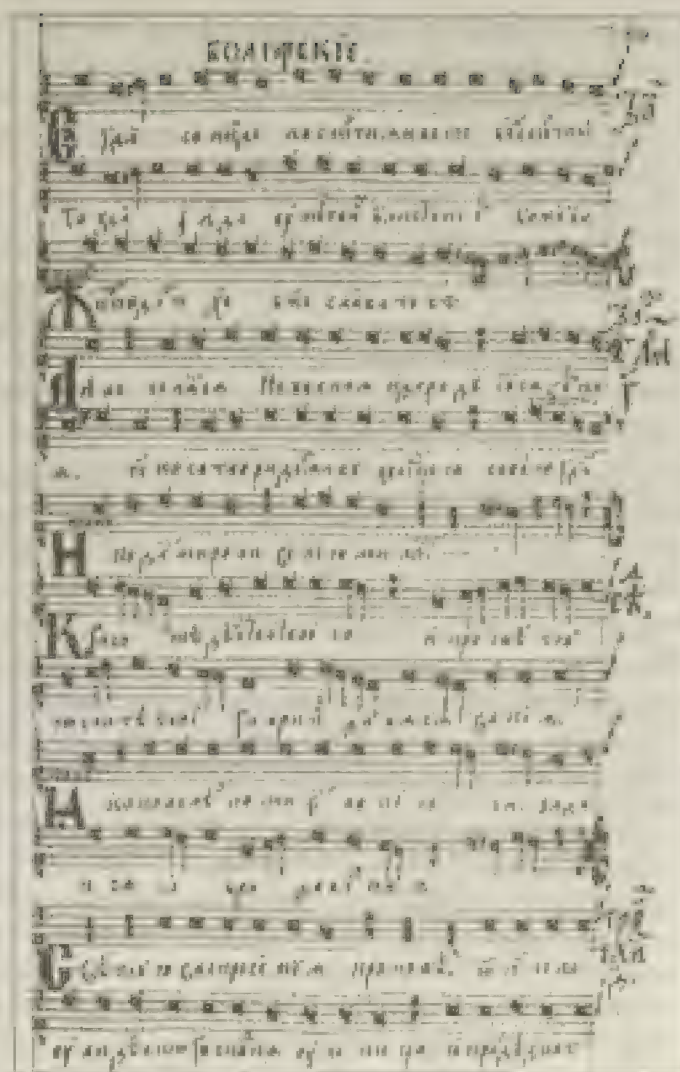
Болгарський наспів

рядків простежуються процесуально-динамічні тенденції з використанням варіантного розвитку. Нові тенденції у стилістиці БН. можуть свідчити про вплив світської, зокр. нар. пісенності.

У зв'язку з тим, що у Болгарії не було знайдено таких церк. наспівів, що в укр. Ірмолоях позначені як "болг.", там ще наприкінці 19 ст. виникла дискусія щодо їх походження. Одні дослідники відзначали в них болг. риси і дотримувалися думки про їхнє болг. походження (композитор і музикознавець Д. Христов), а ін. не вважали його болг. явищем (П. Сардаров). Складність вивчення проблеми походження БН. пов'язана з тим, що внаслідок османської окупації у Болгарії було знищено чимало пам'яток болг. культури. Сучас. болг. дослідники (В. Кристев, С. Петров, Є. Тончева) схиляються до думки про болг. походження цього наспіву, але з його певною асиміляцією в церк.-співацькій практиці України.

БН. міг виникнути у період Другого болг. царства (12—14 ст.), а його перенесення в Україну могло здійснюватися болгарами, які масово переселялися сюди після поневолення Болгарії Османською імперією (кін. 14 ст.). З кін. 14 ст. і в 15—16 ст. у різних галузях укр. культури (літ. мові, образотворчому мистецтві) простежується т. зв. "другий південнослов'ян. вплив". Явищем цього впливу в музиці міг бути й БН. Його мелод. виразність, наспівність, нові тенденції в муз. стилістиці відповідали основному спрямуванню розвитку укр. церк. монодії, позначеної гуманіст. рисами. БН. міг бути запозичений і з слов'ян. монастирів на *Афоні*, куди їздили укр.

церк. діячі, зокр. засновник Манявського монастиря Іов Княгиницький. Один із рукописів цього монастиря називається Ірмолоєм болг. наспіву.

Літ.: *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI – XVII ст. – К., 1998; *Вознесенский И.* Осмогласные роспевы трёх последних веков православной русской церкви. II. Болгарский роспев. – К., 1891; *Крыстев В.* Очерки по истории болгарской музыки. – М., 1973; *Тончева Е.* Проблеми на старата българска музика. – София, 1975; *Її ж.* Манастирът голям скит – школа на "болгарский роспев". – София, 1981; *Динев П.* Народные элементы в болгарском церковном напеве // Сб. статей болг. музыковедов. – М., 1962; *Корній Л.* До питання про українсько-болгарські музичні зв'язки // Укр. музикознавство. – К., 1975. – Вип. 10; *Її ж.* До питання методології дослідження українсько-болгарських музичних зв'язків // Там само. – К., 1976. – Вип. 11; *Її ж.* Болгарский распев на Украине в конце XVI–XVII вв. // Българско музикознание. – София, 1982. – Год. 6. – Кн. 1; *Її ж.* Болгарский напев в манявских рукописях XVII–XVIII вв. // Единение народов – единение культур. – К., 1987; *Її ж.* Балгарскі напеў у беларускіх нотолінейных Ірмалоях канца XVI – пач. XVII ст. з украінскіх кнігасховішчаў // Гісторыя. Культуралогія. Мастацтвазнаўства. – Мінск, 2001.

Л. Корній

БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Б-УМЗ.) мають давню історію і спочатку виявилися у сфері церк. музики. Болгарія прийняла Християнство східного обряду раніше, ніж Київ. Русь (865), у період існування Першої болг. держави (681–1018). У 9–10 ст. болг. культура досягла високого рівня. Після створення кирилиці (Климентом Охридським) було здійснено переклади грец.-візант. християнської літ-ри болг. (старослов'ян.) літ. мовою. Саме ця літ-ра, написана старослов'ян. мовою, необхідна для потреб церк. життя, була запозичена Київ. державою (т. зв. "перший півд.-слов.'ян. вплив"). Поміж них були й церк. книги для богослужб. співу, задля введення якого у практику запрошували не лише грец., а й болг. співців. Густинський літопис відзначав, що князь Володимир привіз із собою з Корсуня до Києва першого митрополита, єпископа та священика, а також співаків болг. походження.

Наступним етапом яскравого піднесення болг. культури був період Другої болг. держави (1187–1396). У вел. досягненнях болг. культури 13–14 ст. (в образотворчому мистецтві, літ-рі) дослідники вбачають передренесансні риси. Після захоплення Болгарії турками-османами, загарбниками, починаючи з кінця 14 ст., значна частина болгар переселилася на укр. землі, перенісши сюди свої культ. здобутки ("другий півд.-слов'ян. вплив"), що асимілювалися в укр. культурі 15–17 ст. Явищем трансплантації в укр. церк.-спів. практику міг бути й болг. церк. наспів, зафіксований в укр. рукописних Ірмолоях із 16 ст. (див. *Болгарський наспів*).

Від 18 ст. у півд. районах України селилися втікачі від турец. ярма. У 1-й пол. 19 ст. Одеса стала одним із центрів т. зв. болг. відродження. Українці з незмінною симпатією і співчуттям ставились до тривалої визвольної боротьби болгар проти панування над ними Османської імперії, що завершилася перемогою 1878. Почуття вдячності до українців і росіян широко оспівано в болг. нар. творчості. Дружні почуття відбивались і в укр. музиці. Поміж прикладів такого роду – "Болг. марш" *В. Пащенко* (1860) та низка аналогічних за настроями фп. п'єс *П. Сокальського*: "Болг. марш" ("Оселя", 1869), "Марш-фантазія на болг. мотив" (зі "Слов'янського альбому", 1873), "Слов'ян. марш" на мелодії болг. і чес. нар. пісень, позначений красномовним епіграфом "Дружно, братья-славяне" (вид. в Одесі, 1875), рапсодія "На берегах Дунаю" з використанням болг. пісні. До записів нар. пісень *М. Лисенко* входить і кілька болг. З кін. 1880-х до Болгарії починають проникати укр. нар. пісні, переважно літ. походження ("Закувала та сива зозуля", пісні на сл. *Т. Шевченко*, популяр. лір. романси). При тому в одних випадках зміст тексту залишався незмінним, у других – до укр. мелодій додавався новий болг. текст. Укр. музику активно популяризували у Болгарії *М.* і Л. *Драгомонови*, хор Шульговського – укр. культ. діяча, який заснував у Болгарії хор у місті Розграді і виступав з ним. В Україні й Росії навч. і працювали відомі діячі болг. культури й мистецтва, насамперед співаки й педагоги-вокалісти, які

Кирило і Мефодій (фрагмент пам'ятника у Києві, скульптор І. Кавалерідзе)

БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ

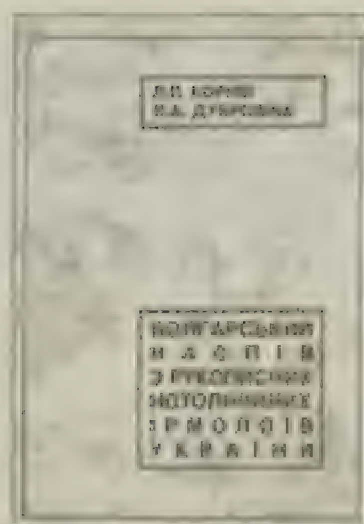

Титульна сторінка видання "Болгарський наспів з рукописних нотолінійних ірмолоїв України" Л. Корній та Л. Дубровіної (К., 1996)

внесли плідний вклад до укр. культури. Це *К. Михайлов-Стоян* (1853—1914) — вихованець В. Самуся в Петерб. конс., у 1880-х співак (тенор) і актор укр. труп *М. Кропивницького, М. Старицького,* Тов-ва оперних артистів *І. Прянишникова* в Києві, виконавець провідних партій в операх "Черевички", "Майська ніч", "Князь Ігор" тощо, популяризатор пісень слов'ян. народів (з 1907 жив у Болгарії). Уродженець Одещини, співак (бас) *І. Вульпе* (1876—1929) — випускник Моск. конс., виступав у т-рах Одеси, Києва та ін.; 1908 переїхав до Болгарії, де разом з К. Михайловим-Стояном визначився як фундатор Софійської нар. опери й нац. вок. школи. З Одещини походив і *Є. Ждановський* (1892—1949) — оперний співак (бас) і режисер; після закін. Одес. духовної семінарії навч. співу в Моск. конс. у *В. Зарудної,* соліст Великого т-ру, виступав у Києві, Одесі та на Заході — в Італії, Франції, країнах Півд. Америки, у Нью-Йорку тощо (1927 переселився до Болгарії). Один із засновників сучас. болг. музики П. Владигеров (1899—1978) з 7-и років навч. у *В. Пухальського* в Києві. Відома укр. театр. трупа *О. Суслова* 1911 виїжджала на гастролі до Болгарії, де перед тим виступав і хор *Д. Агренєва-Слав'янського* (помер 1908 у м. Рущук, тепер м. Русе, Болгарія, похований у Ялті).

Після встановлення 1934 дипломат. відносин Болгарії з СРСР їх культ. зв'язки помітно активізувались. У Болгарії кілька тижнів тривало святкування ювілею Т. Шевченка (1939), розпочате уроч. вечором у залі кінот-ру "Слов'янська бесіда"; в концерті взяли участь провідні артисти нар. та опер. т-рів Софії.

Регулярні й інтенсивні зв'язки встановились після 2-ї світ. війни, коли поновились дипломат. відносини з СРСР. З поч. 1950-х відбувалися гастролі в Україні Болг. держ. ансамблю пісні і танцю п/к Ф. Кутєва, диригента С. Попова, оперних артистів Р. Конфорті, К. Шекерлійського, Г. Генєва, Л. Васильєвої, Н. Ґяурова. Крім сольних концертів, співаки-гастролери запрошувалися до спільної участі в опер. виставах. Так, перебуваючи в Києві, М. Попов виконав провідну роль в опері "Іван Сусанін" ("Життя за царя") *М. Глінки,* Д. Узунов, а згодом Н. Ніколов виступили в ролі Радамеса в опері "Аїда" Дж. Верді (разом з *В. Любимовою* в загол. ролі), Н. Ґяуров — у ролях Мефістофеля ("Фауст" Ш. Гуно) і Дона Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Б. Христов — у ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського), К. Попова — в ролі Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні), І. Димов — в операх "Кармен" Ж. Бізе та "Аїда" Дж. Верді.

Болг. співаки виступали також в опер. т-рах Одеси, Львова, Харкова тощо (у Харкові приймали Н. Афеян і Л. Бодурова). 1963 у Києві гастролювали Болгарська держ. хор. капела п/к Д. Рускова та дит. хор "Бодра змяна", що співали в т. ч. пісні укр. дітей, 1966 в Одесі — Болгарський оркестр п/к Еміна. 1973 до Одеси прибув у повному складі колектив Софійського муз.-драм. театру ім. С. Македонського (з комедійними виставами "Болгари старого часу" А. Карастоянова, "Кар'єристи" П. Хаджиєва, "Країна усмішок" Ф. Легара та "Людина з Ламанчі" М. Лі). Аналогічно діяли українці: *Б. Гмиря* ділився своїм досвідом педагога у Болгарії, Одес. філармонія підготувала концерт болг. музики (1957), під час Декади укр. культури в Болгарії (1959) виступали *П. Кармалюк, К. Огнєвой* та ін., у різні роки — Б. Гмиря, *М. Огренич, М. Кондратюк, Г. Ципола* та багато ін., *В. Кожухар* диригував там концертом із творів укр. композиторів (1969). Київ. опер. театр показав на фестивалях "Софійські муз. тижні" й "Варненське літо-70" три опери — "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського,* "Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті (диригент *Т. Микитка*) й "Милана" *Г. Майбороди* (диригент *С. Турчак,* хормейстер *В. Колесник*) із запрошенням автора останньої. У виставах були зайняті провідні солісти т-ру — *Є. Мірошниченко, Є. Колесник, Л. Лобанова,* В. Любимова, *Дм. Ґнатюк, А. Кікоть, А. Солов'яненко, В. Тимохін.* Відбувались також гастролі Одес. опери (Варна, 1971, 1986), ін. т-рів. На престижних міжн. конкурсах і фестивалях відзначилися співачка *О. Басистюк,* солісти київ. балету Т. Таякіна й В. Ковтун, солісти опери — *Р. Майборода* (1-а премія) і Є. Колесник (3-я премія), соліст Львів. опери *О. Врабель* (2-а премія), естр. співачки *С. Ротару* (1-а премія) й *Л. Артеменко,* дует баяністок у складі А. Гаценко і Т. Мурзіної, хор "Відродження" (Варна, 1992, Ґран-прі). дит. фольк. ансамбль *"Дай, Боже"* (1998) та ін.; гастролювали диригенти *А. Власенко, С. Литвиненко,* хормейстер *В. Мальцев,* акордеоністка *Є. Черказова,* баяніст *В. Мурза,* скрипаль *Н. Будовський* та ін. Практикувалось творче співробітництво Житомир. муз.-драм. т-ру з Михайловградським драм. т-ром, Ворошиловград. (тепер Луган.) муз.-драм. т-ру — з Перницьким драм. т-ром тощо.

Взаємні муз. контакти набули особливого розмаху напередодні й під час святкування 1978 ювіл. дати 100-річчя нац. звільнення Болгарії. З цієї нагоди проводились традиц. конкурси й фестивалі, місячник болг.-рад. дружби, обмінні дні музики, темат. концерти, вистави, конференції тощо. На відкриття Днів СРСР прибула велика мистецька (до 500 чол.) делегація, в т. ч. з України — капела *"Думка"*, самодіяльн. ансамбль "Чорнобривець" з Миронівського р-ну на Київщині, балетна група Київ. т-ру опери та балету. Болг. артисти включили до фестивал. програм оперу "Аїда" Дж. Верді (заголовну роль виконувала українка *Н. Ткаченко*). Перші концерти в Софії і Варні дав Державний симфонічний оркестр УРСР. Своє мистецтво на гастролях демонстрували *Ансамбль нар. танцю* п/к *П. Вірського, Черкаський народний хор, Квартет* ім. *М. Лисенка,* самодіял. худ. колективи — хор. капела п/к Г. Ліознова (Одеса), "Медобори" (Рівне), "Росинка" (Біла Церква Київ. обл.), "Візерунки" (Здолбунів Рівн. обл.), володар Золотої медалі Руськополянський етногр. нар. хор, інстр. ансамбль "Медіатор"

(Рівн. пед. ін-т), естр. нар.-інстр. ансамбль із Херсона, нар. музиканти із Сумщини, Полтавщини, Кіровоградщини, Рівненщини, Тернопільщини тощо. Водночас в Одесі виступив Оркестр Болг. радіо і ТБ п/к К. Големінова за участю соліста-скрипаля *В. Климова.* Під час проведення Днів укр. музики у Болгарії Софійський дух. оркестр п/к киянина *В. Охріменка* виконав твори *М. Лисенка, Л. Ревуцького, А. Штогаренка, І. Ковача, Л. Колодуба* з солісткою *І. Яценко.* 1986, коли в Україні проходили Дні болг. культури з нагоди 40-річчя проголошення Болгарії Нар. республікою, перед киянами виступив симф. оркестр Софійської опери п/к Й. Дафова, що включив до своєї програми твори болг. авторів і світ. класики. Тоді ж у Києві зразковий хор м. Русе "Дунайські звуки" разом з Держ. симф. оркестром УРСР взяв участь у виконанні IX симфонії Бетховена (диригент *Ф. Глущенко*). У другому концерті цей хор (кер. К. Ангелов) представив акапельну програму з творів класиків, сучас. укр., болг. та рос. композиторів. Колектив виступив також перед ліквідаторами-чорнобильцями. 1988 Дні сучас. болг. музики пройшли у Харкові, на фестивалі в Болгарії відзначилась хор. капела Миколаїв. Культ.-осв. уч-ща п/к *С. Фоміних* (срібна медаль), *Тріо Мареничів,* що гастролювало там також 1976–77. 1989 у Києві, палаці "Україна" відбувся гала-концерт дружби майстрів оперети тодішніх соц. країн, де взяли участь артисти т-ру ім. С. Македонського. На традиц. фестивалях у Варні житомир. хор "*Орея*" п/к *О. Вацека* виборов 3 золоті медалі та приз найкращого диригента (1991), а київ. хор "*Відродження*" п/к *М. Юрченка* — Гран-прі, золоту медаль і спец. приз. У Міжн. святі укр. духовної музики (1991) взяв участь хор п/к М. Григорова та З. Медникова. 1996 відбулись Дні укр. культури у Болгарії. До складу делегації увійшли солісти Нац. опери Д. Гнатюк, *М. Стеф'юк, В. Пивоваров,* О. Дяченко, кам. хор Всеукр. муз. спілки п/к *Є. Савчука,* вок. квартет "*Гетьман*", скрипалька *Л. Шутко,* піаністка *Е. Чуприк,* артисти балету та естради. На міжн. фестивалі "*Київ Музик Фест* — 1998" виконувались твори Т. Арнаудова, О. Кандова. Після деякої перерви болг. музика знову прозвучала на XI "Київ Музик Фест — 2001": Р. Крумов виконав фп. твори Дж. Христова й Г. Арнаудова. У XIII фестивалі "*Музичні прем'єри сезону*" взяв участь болг. хор, що виконав твори В. Динєва, Д. Христова (2003).

Важливу роль у популяризації укр. культури відіграють муз. т-ри Болгарії. Щоправда, перевага тут надається апробованим зразкам клас. і сучас. творчості "на укр. тему" рос. композиторів. Це опери "Князь Ігор" *О. Бородіна* (пост. 1922, йшла до 1937), "Майська ніч" *М. Римського-Корсакова* (1925, Софія), "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського* (1936, Софія), "Мазепа" (1937, Софія; 1956, Русе) і "Черевички" *П. Чайковського* (1950, Софія; 1977, Пловдив), "Сім'я Тараса" Д. Кабалевського (1952, Софія), "Семен Котко" *С. Прокоф'єва* (1965, Софія; 1976, Пловдив; 1977, Русе); оперети "Весілля в Малинівці" *Б. Александрова* (1939, 1947, 1950–83), "Трембіта" *Ю. Мілютіна* (1952, Софія), "Біла акація" *І. Дунаєвського* (1957, Софія). Але було поставлено й кілька творів власне укр. авторів: "Молода гвардія" *Ю. Мейтуса* (1964, Бургас, дириг. Г. Вульпе, реж. П. Щербачов—Е. Ботнаксов, худ. Ж. Авдала, хореограф Д. Варієва, хормейстер С. Кралєв), оперета "Сто перша дружина султана" *А. Філіпенка* (1974, Велике Тирново, реж. Н. Ковачев, дир. Т. Стоєв), балет "Дон Жуан" *В. Губаренка* (1977, Русе, Стара Загора, хореограф М. Арнаудов, дириг. В. Байчев, худ. М. Трендафілова), "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка* (1987, Велике Тирново, сцен. варіант В. Кашперовського, дириг. В. Гарванов, худ. В. Геращенко, хореограф Т. Тодоров, хормейстер Л. Горчев).

Міцні стосунки встановилися між комп. спілками обох країн. Вже 1952 до укр. колег завітала делегація болг. композиторів на чолі з Г. Димитровим і за участю П. Владигерова. Останній познайомив присутніх з деякими своїми фп. п'єсами. Скрипаль Б. Лєчєв та піаністка Л. Єнчева виконали ряд творів його та К. Големінова. У наступні роки гостями киян поряд із П. Владигеровим були Д. Сагаєв, Д. Зенгінов, К. Големінов, Т. Попов, згодом — представницька делегація молодих композиторів, очолювана Г. Костовим, музикознавці С. Петров, О. Тончева, К. Ангелов (він же — композитор), Ш. Леві та ін. 1981 у Києві відбувся концерт із творів А. Райчева, Д. Петкова, Л. Борисова, А. Текелова у виконанні Р. та Н. Еврових, Р. Михайлова, В. Стефанова. До Києва приїжджали також Л. Ніколов, Г. Арнаудов, музикознавець Т. Тодоров та ін.

Укр. композитори написали чимало творів на болг. тематику з використанням відповідних інтонац. джерел. Поміж них — 2-а ч. П'ятої ("Слов'янської") симфонії *Б. Лятошинського,* написана на 2 болг. нар. теми, кантата "Росія" (сл. І. Вазова і Хр. Ботєва) та "Болг. враження" для симф. оркестру *А. Штогаренка* (кавалера болг. Ордена Кирила й Мефодія), "Болг. поема" для симф. оркестру *М. Дремлюги,* Фп. концерт на болг. тему *І. Драго,* Сюїта на болг. теми для оркестру нар. інстр. *Л. Ярошевської,* "Болг. зошит" *В. Зубицького;* на слова болг. поетів написано вок. цикли *Ю. Знатокова, Ю. Мейтуса,* романс "Калуанська долина" *М. Вериківського* (сл. І. Вазова), хори *Ф. Надененка,* кантата для дит. хору *О. Яковчука;* обробки болг. нар. пісень створювали *П. Козицький,* М. Дремлюга та ін.

Взаємні творчі й наук. інтереси пов'язують укр. і болг. музикознавців. Так, Р. Кацарова-Кукудова брала участь у спільній фольк. експедиції (1960-ті) в Україні, на фольклорист. конференції у Болгарії (1977) виступив *А. Гуменюк,* на наук. конференції 1980 *І. Ляшенко* доклад но розповів про розвиток тогочас. укр. музики, її здобутки та перспективи. 1979 в Києві у стінах *ІМФЕ* відбулась Респ. наук. конференція, де взяли участь болг. науковці Н. Кауфман, С. Стоянов, Л. Вітанова-Сталева. *Л. Корній* за-

Обкладинка CD "Український фортепіанний авангард/Болгарська метроритміка". Виконує Б. Деменко

хистила канд. дисертацію "Болгарський наспів у співацькій практиці України XVI–XVII ст. (до проблеми українсько-болгарських музичних зв'язків)" (К., 1981). Її статтю було опубліковано у зб. "Българско музикознание". У працях *С. Грици* порушуються питання стильової єдності деяких епічних жанрів укр. і болг. фольклору. Плідним був обмін наук. досвідом дослідження проблем муз. естетики й психології. Свій позитивний внесок зробили органи преси й вид-ва. В укр. пресі публікувались оглядові статті К. Василєва, Л. Венової, Б. Стоянова та ін. Вид-во "Музична Україна" випустило зб. "Пісні Болгарії", у Софії видали у перекладі А. Бояджієва болг. мовою попул. зб. "Веселий камертон" (упор. *А. Муха*).

Традиційно триває навчання в укр. мистецьких закладах болг. студентів, включаючи стажування при худ. колективах (у 1960-х піаніст, диригент та комп. О. Владигеров стажувався в Держ. оркестрі УРСР у *Н. Рахліна*). Викладачка Одес. конс. С. Балінова виступала з лекціями-концертами "Антологія болгарської фортепіанної музики" в Одесі та містах Болгарії. *М. Давидов*, *В. Сумарокова* та ін. брали участь у наук.-практ. конференціях у Болгарії.

На поч. 21 ст. в Україні, переважно у півд. областях, нараховувалося 164 тис. болгар (за ін. відом. їхня чисельність сягала 500 тис.). Різнопланові, в т. ч. муз., зв'язки з істор. батьківщиною координує й організовує Асоціація болг. нац.-культ. тов-в і організацій України (президент, нар. депутат України А. Кіссе). Активно діють різномасштабні худ. колективи, напр. ВІА "Ален мак" Дубнівського БК (худ. кер. Г. Любак), у репертуарі якого багато болг. пісень. Він неодноразово гастролював у Болгарії (зокр. у Відінському окрузі, що має дружні зв'язки з Терноп. обл.). У верес. 2001 в Одесі відбувся Другий обласний собор болгар, де успішно демонстрували своє мистецтво болг. худ. колективи з різних районів Одещини та ін. областей.

Літ.: *Вознесенский И.* Осмогласные роспевы трёх последних веков православной русской церкви. II. Болгарский роспев. — К., 1891; *Христов Д.* Теоретические основы болгарской народной музыки. — М., 1959 (1960); Сборник статей болгарских музыковедов / Ред.-сост. *К. Ангелов*. — М., 1962; *Михайлов М.* Болгарська музична культура. — К., 1963; Українсько-болгарські культурні взаємини XX ст. : Зб. наук. праць. — К., 1988; *Корній Л.*, *Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України. — К., 1998; Български музикален театр. Опера, оперета, мюзикъл. Речник репертуар 1890—1997. — София, 1998; *Долуханян А.* Песни и танцы болгарского народа // СМ. — 1957. — № 1; *Атанасов П.* Украинский композитор Н. В. Лысенко и Болгария // Новая Болгария (София). — 1958; *Квітка К.* Спільне в ритміці та мелодиці болгарських та українських народних пісень // НТЕ. — 1963. — № 4; *Стамболієв О.* Вперше в Болгарії // Музика. — 1978. — № 1; *Неделчева В.* Вогні болгарських фестивалів // Там само. — 1984. — № 1; *Корний Л.* Болгарский роспев на Украине в конце XVI—XVII вв. // Българско музикознание. Година VI. 1982. — София, 1982. — Кн. 1; *Деменко Б.* Ритміка в жанрах болгарської музики // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26; *Гриця С.* Часові й територіальні нашарування в українській словесно-музичній епіці // Фольклор у просторі та часі. — Тернопіль, 2000; [*Б. п.*]. На новій батьківщині болгар // УМГ. — 2001. — № 3 (41).

А. Муха

В. Болдирєв

БОЛДИРЄВ Володимир Олександрович (26.06.1955, с. Волзьке Астрахан. обл., РФ) — оперний співак (баритон). З. а. України (1996). Лаур. Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1987), дипломант міжн. конкурсу "Мін-Он" (Токіо, 1987). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1983). Від 1987 — соліст Харків. т-ру опери та балету.

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Бородін ("Пам'ятай мене" В. Губаренка), Казаков ("Прапороносці" О. Білаша), Єлецький, Онєгін ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Дон Жуан (однойм. оп. В. Моцарта), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе) тощо.

Г. Селехов

БОЛОТИНСЬКИЙ Євген Наумович (9.09.1927, м. Полтава) — кларнетист, аранжувальник, диригент, кер. естр. і джаз. орк. Закін. Одес. (кл. кларнета, 1955) і Ленінгр. (тепер С.-Петерб., кл. симф. диригування, 1967) конс. Грав у джаз-орк. кінотеатру "Бомонд" п/к *Р. Свірського* (1946—47). 1947—57 — кер. естр. орк. Одес. ін-ту інженерів морського флоту, з яким брав участь у Всесвіт. фестивалі молоді та студентів у Москві (1957). Водночас кер. джаз-орк., що виступав у кінотеатрі "Серп і молот". 1959—63 очолював Молодіжний естр. анс. БК ім. Лесі Українки (виступав з ним у Києві, Ленінграді, Ризі, Таллінні, Кишиневі). 1961—63 — худ. кер. Молодіжного естр. орк. Палацу студентів ім. Ф. Дзержинського (муз. кер. С. Калінін). 1963—67 очолював естр. орк. у Ленінграді. 1967—70 — кер. Одес. молодіжного естр. ансамблю 1970—83 — диригент орк. Ленінгр. балету на льоду. Від 1983 працював у Ленконцерті, з 1995 — кер. Одес. джаз-рок оркестру "Пульсар".

Літ.: *Горбатюк А.* Хоть джаз и не родился в Одессе. — О., 1995; *Його ж.* Я начинаю свой рассказ о Болотинском // Веч. Одесса. — 1987. — 27 авг.; *Зміївський С.* Знов джазова столиця? // КіЖ. — 1995. — 13 верес.

В. Симоненко

БОЛОТНИЙ Микола Іванович (5.12.1935, с. Яремівка Ізюмського р-ну Харків. обл.) — співак (тенор), композитор. Батько *С. Болотного*. З. а. УРСР (1973). Закін. Кишинів. ін-т мистецтв (кл. М. Дідученка, 1966). 1966—75 — соліст Чернів. філармонії, 1975—92 — соліст, водночас 1977—82 — худ. кер. Терноп. філармонії. Заснував вок.-інстр. ансамбль "Збруч" (1975) та фольклорний анс. "Медобори" (1979). Гастролював містами України, Німеччини, Польщі, Румунії, Канади, Італії, Угорщини та ін. Знявся у муз. к/ф "Буковинська весна" (1971).

Тв.: зб. "Кроком руш!" (1995), "Трилисник" (2001), "Це ти, Україно моя!" (2000), "Калиновий заспів" (2000) — усі вид. у Тернополі; романси й пісні на сл. В. Хруща.

Літ.: *Івощук М.* Співаю на хвилі серця // Ровесник (Тернопіль). — 1981. — 24 жовт.

М. Головащенко

БОЛОТНИЙ Сергій Миколайович (23.04.1975, м. Чернівці) — скрипаль. Син *О. Болотного.* Лауреат міжн. конкурсів: ім. Л. Вайнера (Будапешт, 1996, 1-а премія), ім. Л. Яначека (Семмерінг, Австрія, 2001, 2-а премія), міжн. фестивалю в Словенії (Блед, 1997, гол. приз). На міжн. конкурсі ім. Н. Паганіні (Генуя, 1996) визнаний одним з 10-и найкращих скрипалів світу. 1993—97 навч. у НМАУ (кл. *Б. Которовича* та *Я. Рівняк*), 1996—2002 — Віден. академії музики (кл. М. Фрішеншлягера та Є. Чугаєвої). Стажувався в Цюрихі (1999) у В. Співакова. Від 1997 — соліст Терноп. філармонії; з 2001 — ансамблю "Wiener Bachsolisten" при Віден. філармонії. Гастролював з 1986 як соліст, а також із сестрою О. Бражкіною та у складі оркестрів в Україні, Узбекистані, Болгарії, Австрії, Італії, Словенії, Росії. В репертуарі — твори укр. (*М. Лисенко, С. Людкевич, М. Скорик, Є. Станкович*) і заруб. композиторів.

В. Барна

БОЛТОН Майкл (26.02.1954, м. Нью-Гейвен, штат Коннектикут, США) — амер. поп-співак. Зірка амер. поп-музики. За походж. українець. Співає англ. мовою, переважно любовні пісні. Має сильний голос. Автор кількох пісень для худ. к/ф. Як актор знявся у 2-х голлівуд. худ. к/ф, у т. ч. "Висока напруга" (2002).

Літ.: *Шиманський О.* Наші люди в Голлівуді // Україна молода. — 2005. — 22 лип.; http: //www2.uwindsor.ca/~hlynka/uklam.html.

А. Калениченко

БОЛХОВИТІНОВ (Болховітінов) Євфимій Олексійович, чернець (у чернецтві Євгеній) [(18(29). 12.1767, м. Вороніж, тепер РФ — 23.02(7.03). 1837, м. Київ] — церк. діяч, історик, археолог, бібліограф. Закін. Моск. духовну академію (1789). Відвідував Моск. ун-т. Член Рос. АН. Митрополит Київський і Галицький (з 1822). У 1820—30-х керував археолог. розкопками в Києві, завдяки чому було відкрито фундаменти Десятинної церкви, Золотих воріт тощо. Автор праць, присв. широкому колу питань укр. і рос. історії, духовної і світської культури. Публікував матеріали з київ. архівів. Вперше подав біографічні відомості про *М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Львова, І. Прача, І. Хандошкина.*

Літ. тв.: Исполнительское рассуждение вообще о древнем христианском богослужебном пении, и особенно о пении Российския церкви. — Воронеж, 1799; ²С.Пб., 1804; О русской церковной музыке // Отечественные записки. — 1821. — Ч. 8.— № 19; Замечания Евгения Болховитинова на рассуждение о лирической поэзии [Г. Державина] // *Державин Г.* Сочинения — С.Пб., 1876. — Т. VI; Письма Болховитинова к Державину // Там само, 1878, Т. VII; Опись Киево-Печерской лавры. — К., 1826; Опись Киево-Софийского собора. — К., 1828; Словарь светских российских писателей, соотечественников и чужеземцев, которые писали о России. В 2 т. — К., 1845; Киевский месяцеслов, с добавлением разных статей, которые к российской истории и киевской епархии принадлежат; Общее вступление к истории греко-российской церкви (рукоп.).

Літ.: *Пономарёв С.* Материалы для биографии митрополита Евгения. — К., 1867; *Шмурло Е.* Митрополит Евгений как учёный. — С.Пб., 1888; Деятельность митрополита Евгения в звании председателя Киевской духовной академии // Труды Киевской духовной академии. — К., 1867. — № 12.

БОЛЬШАКОВ Микола Аркадійович [11(23).01. 1874, м. Харків — 20.01.1958, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперний співак (тенор), педагог. З. д. м. РРФСР (1938). З актор. родини. Навч. у Петерб. ун-ті й брав уроки співу в *І. Прянишникова.* Удосконалювався у Парижі в Л. Ескалаїс (1901—06) та в Мілані у А. Броджі (1902—03). Дебютував 1899 у виставі Харків. опери, що гастролювала у Петербурзі. 1901—05 — соліст оперної трупи Нар. дому в Петербурзі, 1906—29 — Маріїн. опери. Брав участь у виставах "Рос. сезонів" (Париж—Лондон, 1911—13). Володів м'яким і водночас дзвінким голосом. Відзначався драм. талантом і неабиякою музикальністю. 1923—53 — викладач Ленінгр. конс. (з 1935 — професор). Поміж учнів — І. Вутірас.

Активно популяризував у Росії укр. музику, зокр. виступав у концертах *Укр. літ.-худ. тов-ва* в Петрограді. Записав на грамплатівки 271 твір, разом із М. Швецем наспівав кілька укр. дуетів. 1944 залишив сцену.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський, Герман ("Евгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Левко, Гришка Кутерьма ("Ніч перед Різдвом", "Сказання про невидимий град Кітеж" М. Римського-Корсакова), Хлопуша ("Орлиний бунт" О. Пащенка), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (одноім. опера Ш. Гуно), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Рієнці (одноім. опера Р. Вагнера).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — ²М., 1970; *Ольховский Е.* Полвека на сцене // Ленингр. правда. — 1951. — № 97.

І. Лисенко

БОНАЧИЧ Антон Петрович (14.01.1878, за ін. відомостями — 31.12.1880, м. Маріуполь — 22.03. 1933, м. Мінськ, Білорусь) — оперний і кам. співак (баритон, тенор), педагог. Навч. у нім. пансіоні і рос. класичній гімназії в Ревелі (тепер Таллінн), отримав і мед. освіту. Співу навч. у Харків. муз. школі (кл. *П. Тихонова*), в 1889—1901 — в Петерб. конс. (кл. співу *С. Габеля*, оперн. кл. О. Палечека, кл. фп. і композиції М. Соловйова). Вперше виступав у сезонах 1900/01 і 1902/03 у Харків. опері (антреприза А. Церетелі), дебютував у заголовній партії в опері "Демон" *Ант. Рубінштейна.* 1900 і в сезоні 1904/05 виступав у Київ. опері, згодом у т-рах різних міст Рос. імперії. 1905—21 — соліст Великого т-ру в Москві. 1906—08 і 1909—11 гастролював в Італії, Німеччині, Франції, Монако. Від 1908 виступав в оперетах. 1921 залишив сцену, працював як педагог і реж. в Омську, Томську, Саратові, з 1928 — у Білорус. конс. у

С. Болотний

Є. Болховитінов

А. Боначич

Мінську. Поміж муз. творів — оперета "Остров невинности" (1909).
Виступав також у концертах із власним супр. під гітару.
Б. — співак яскравого актор. темпераменту. Мав сильний голос широкого діапазону з легким верхнім регістром, чудово володів речитативом, фальцетом. Репертуар нараховував понад 100 партій, з них 42 — баритонові, решта — тенорові. 1-й вик-ць партій Альбера ("Скупий лицар") і Паоло ("Франческа да Ріміні" — обидві *С. Рахманінова*), Дон Жуана ("Кам'яний гість" *О. Даргомижського*), Гришки Кутерьми ("Сказання про невидимий град Кітеж" *М. Римського-Корсакова*); в Києві — Вілема ("Лісовий цар" В. Сука), в Харкові — Елецького ("Пікова дама" *П. Чайковського*) та ін.

Дискогр.: записи фірми "Пате" (Москва, 1912), з 13-и збереглося 2.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Геника Р.* "Лакме" на сцене Харьковской оперы // РМГ. — 1901. — № 41.

О. Кушнірук

С. Бондаренко в ролі Омеляна (оперета "Циганський барон" Й. Штрауса)

БОНДАРЕНКО Корній Петрович (1860, с. Лави Сосницького повіту Черніг. губ. — ?) — лірник. Осліп у 10-річному віці. Навч. грати на *лірі* в І. Крамного з с. Баба, тепер Менського р-ну. В репертуарі — "Дума про трьох братів Азовських"; пісні "Про Морозенка", "Про Біду", "Про Правду", "Про Бугая", "Про Ярему та Хому", "Попаддя", "Дворянка", "Кисіль", "П'ятниця" та ін. Виготовляв ліри, лагодив пошкоджені. Цеховий сосницького старечого цеху, що існував ще за 2-ї світової війни.

Літ.: *Виноградський Ю.* Спогади про кобзарів та лірників Менського р-ну Чернігівщини // НТЕ. — 1964. — № 1.

О. Богданова

Т. Бондаренко

БОНДАРЕНКО Сергій Григорович (9.11.1954, смт. Південний, тепер м. Південне Харків. обл.) — співак (баритон), артист оперети. З. а. України (1985). Лауреат XII Всесвіт. фестивалю молоді і студентів (Москва), респ. фестивалю "Молоді голоси" (Запоріжжя, 1988, 1-а премія). 1979 закін. Київ. конс. (кл. *І. Вілінської*). Соліст Київ. мюзик-холу (1977—79). Анс. пісні і танцю Київ. військ. округу (1979—81), чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького (1981—88). Від 1988 — соліст Київ. т-ру оперети. Виконав усі баритон. партії у клас. оперетах і мюзиклах. Гастролював разом з театр. трупою в Німеччині, Іспанії, Італії, Польщі, Чехії, Словаччині.

Партії: Гриць ("Сорочинський ярмарок" О. Рябова), Фролло ("Собор Паризької Богоматері" В. Ільїна), Сальєрі ("Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова), Тасило, Містер Ікс, Ефім, Принц Поль ("Маріца", "Принцеса цирку", "Сільва", "Голландочка" І. Кальмана), Генріх ("Летюча миша" Й. Штрауса), Порґі ("Порґі і Бесс" Дж. Ґершвіна та ін.

Т. Лукіна

БОНДАРЕНКО Тетяна Олександрівна (2.09. 1937, м. Київ) — музикознавець, педагог. Доцент НМАУ (1992). Член НСКУ. Закін. істор.-теор. і комп. ф-ти Київ. конс. (1960, кл. *Ф. Аерової* та *Б. Лятошинського*). Від 1960 — викладачка муз.-теор. дисциплін Київ. ССМШ, з 1972 — ст. викл., з 1989 — доцент; з 2002 — В.О. професора кафедри теорії музики Київ. конс., одночасно веде спеціальний клас *гармонії* та *сольфеджіо* у ССМШ. Наук.-теор. роботи пов'язані з розробкою проблем муз. мислення, розвитку муз. мови, нових підходів до вивчення співвідношення вертикалі й горизонталі у висотній організації музики, а також проблемами творчості укр. композиторів та муз. освіти.

Літ. тв.: Музыкальное произведение: сущность, аспекты анализа. — К., 1988; Деякі композиційні особливості обробок народних пісень для голосу й фортепіано Б. М. Лятошинського // Укр. музвн. — К., 1969. — Вип. 4; Про взаємозв'язок мелодії та гармонії у творах українських радянських композиторів // Там само. — К., 1969. — Вип. 5; Концерт для фортепіано з оркестром Л. М. Ревуцького (питання інтонаційної єдності мелодії та гармонії) // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; Розвиток творчих навичок на уроках гармонії // Методика викладання музично-теоретичних та музично-історичних предметів. — К., 1983; Динамическое равновесие мелодического и гармонического начал в музыке И. С. Баха как фактор воспитания слуха // Бах и современность. — К., 1985; Об историческом аспекте преподавания сольфеджио // Исторические аспекты теоретических проблем в музыкознании. — К., 1985; Музыкальное произведение в системе воспитания слуха музыканта-специалиста (Интегративность как атрибутивное свойство гармонической вертикали) // Муз. мышление: проблемы анализа и моделирования. — К., 1988; Изменчивость соотношения горизонтали и вертикали как отражение закономерностей музыкального мышления // Там само. — К., 1989; Методические рекомендации по курсу стилевого сольфеджио на дирижерско-хоровом факультете вуза. — К., 1990 (у співавт. з *І. Чижик*); Про традиції П. І. Чайковського у музичній мові українських композиторів // П. І. Чайковський. — К., 1991; Про творчий підхід до вивчення музично-теоретичних предметів // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 1999. — Вип. 1.; Владислав Іванович Заремба // Там само. — К., 2005. — Вип. 6.

Літ.: Академія музичної еліти України. Історія і сучасність. До 90-річчя НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2004.

І. Сікорська

БОНДАРЧУК Володимир Іванович (24.03.1974, с. Зороков Черняхівського р-ну Житом. обл.) — валторніст. З. а. України (1994). 1972 закін. Одес. конс. (кл. валторни А. Березняка). Артист орк. Житом. муз.-драм. т-ру (1965—1967), Одес. т-ру муз. комедії (1968—1970), Одес. т-ру опери та балету (1968—1971). Концертмейстер симф. оркестрів Дніпроп. (1971—1974) та Одес. філармонії (з 1974). Від 1979 — викладач (1997 — доцент) кафедри дух. інстр. Одес. конс. Одночасно з 1974 — концертмейстер групи *валторн* її симф. оркестру. В репертуарі — твори *Р. Глієра, М. Колесси, М. Скорика, Є. Станковича, П. Чайковського,* В. А. Моцарта, Р. Штрауса

І. Муха

БОНКОВСЬКИЙ Денис (Діонісій) Федорович (16.06.1816, с. Вороновиця, тепер смт Вінн. обл. — після 1869) — поет, композитор-аматор. Канцелярист у Новоград-Волинському (1834–38) та Радомишльському (1838) земських судах, секретар канцелярії київ. цивільного губернатора (з 1838). Автор музики і слів пісень "Гандзя", "Нудьга козача", "Гей, я козак, зовусь Воля", "Тропак" ("Ой пішла б я на музику"), музики пісень на вірші *Т. Шевченка* (*думка* "Нащо мені чорні брови"), *І. Завадського* ("Де шлях чорний"), що стали народними. 1869 у Варшаві опубл. статтю "Про музику українських народних пісень". Пісні Б. вперше видав у Києві *Л. Ідзіковський* в обр. *С. Заремби*, *А. Коципінського*, *Ф. Яроньського*.

О. Олійник

БОНЬ Юрій Федорович (27.09.1945, м. Дрогобич, тепер Львів обл.) — піаніст. Закін. Львів. конс. (1971), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1975, кл. фп. П. Серебрякова). Викладав у Львів. конс. Від 1961 грав у джаз. квартеті В. Кота. 1981–88 виступав у дуеті з піаністом *В. Полянським*. Від 1992 — викладач Люблін. ун-ту; концертує у Польщі. Брав участь у джаз. фестивалях у Кракові (1990), Страховіце (1995).

В. Симоненко

БООНЕ (Boone) Юбер Жан (11.06.1940, м. Недероккерзейль, Бельгія) — бельг. етноорганолог, дослідник нар. інструментарію та інстр. музики у Бельгії, автор числ. монографій і наук. статей. Член Королів. бельг. комісії з питань фольклору. Соліст-інструменталіст (*дуда*, *скрипка*, туба). Майстер із виготовлення муз. інстр. (дуда, тощо). Кер. інстр. анс. "Het Brabants Volkorkest" (1978) і вок.-інстр. "Limbrant" (1999), з якими мав гастрольні поїздки, у т. ч. по Україні. Організатор фольклорних фестивалів у Бельгії з участю укр. колективів (див.: *Бельгійсько-укр. музичні зв'язки*). Кер. і учасник польових експедицій до різних країн — кол. республік СРСР (Україна, Білорусь, Вірменія, Росія, у т. ч. Сибір, автоном. респ. Чувашія і Марі та ін.) з метою запису муз. фольклору. Упоряд. серії аудіовидань із здійсненими ним записами нар. музики, у т. ч. укр.

Дискогр.: CD — Musiques Traditionnelles d'Ukraine. — P. 1: Steppe, Carpathes, Podolie Occidentale, Boikivchtchéna; P. 2: Polésie, Poltava, Kiev / Realiz. H. Boone et Ol. Chevtchouk. — Silex: Mosaique Y225211, Y225216, France, 1993–1995 тощо.

Літ.: *Chielens P.* Traditionele musiek uit de Oekraine: Hubert Boones expedites nu op twee Silex-CD"s // Gandall. — 1994. — Mars; *Vontyghem P.* Brabants musicoloog Hubert Boone ontdekt Oekraense volkmuziek // De Standaard. — 1994. — 18 Mars.

Ол. Шевчук

БОРЕЦЬ Іван Олександрович (? — 12.02.1941) — кобзар, бандурист. Вихованець Полтав. капели бандуристів. Помер у ГУЛАГу. Посмертно реабілітований (9 груд. 1957).

М. Семенюк

БОРИС ТЕН — див. *Хомичевський М. В.*

БОРИСЕНКО Віра (Вероніка) Іванівна (16.01.1918, с. Великі Німки, тепер Вятковського р-ну Гомел. обл., Білорусь) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Н. а. РРФСР (1959). Навч. вокалу в Білорус. конс. (1938–40). 1943 закін. Київ. конс. (кл. *Д. Євтушенко*). 1941–45 — артистка Свердл. (тепер Єкатеринб.). 1945–46 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Від 1946 (з перервою 1963–65) — солістка Великого т-ру у Москві. 1-а вик. партії Ніловни в опері Т. Хренникова "Мати". Виступала як конц. співачка з оперним і кам. репертуаром. Гастролювала за кордоном.

Партії: Марфа ("Хованщина" М. Мусоргського), Ганна, Любава, Любаша ("Майська ніч", "Садко", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Груня ("Ворожа сила" О. Серова), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе).

Літ.: *Полякова Л.* Молодёжь оперной сцены Большого театра. — М., 1952.

Н. Семененко

БОРИСЕНКО Олексій Григорович (1868, Ростов. обл., Росія — 26.05.1941, м. Ростов-на-Дону, РФ) — оперний співак (тенор), режисер. З. а. РРФСР (1940). Вок. освіту здобув у *Придв. спів. капелі* у Петербурзі та приватно в Італії (Мілан). 1886–87 співав у трупі *М. Кропивницького*, 1887–92 — у Придв. спів. капелі. 1893–96 — соліст Київ., 1896–98 — Харків., 1898–1902, 1909–10 — Тифліс. (тепер Тбіліс.) опер, 1902–03 — Опери С. Медведєва (Москва), 1903–07, 1913–24 — Моск. опери С. Зиміна (одночасно реж. і вчитель сцени). 1908–09, 1910–12 — соліст Казансько-Саратовського оперного тов-ва, 1912–13 — Єкатеринб. опери. Від 1924 перейшов цілковито на реж. роботу (1924–25 — реж. Одес., 1925–26 — Бакин., з 1928 — Ростов. опер). У Ростові провадив також пед. діяльність у муз. технікумі.
Мав невеликий, але добре поставлений голос приємного тембру. Успішно виступав на провінційних сценах. У репертуарі — понад 70 партій.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Садко, Індійський гість, Левко, Берендей ("Садко", "Майська ніч", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Нерон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Герцог, Радамес ("Ріголетто", "Аїда" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Вертер (однойм. опера Ж. Массне); Рауль ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Рудольф, Каварадоссі, де Гріє ("Богема", "Тоска", "Манон Леско" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Лоенгрін (однойм. опера Р. Вагнера), Педро ("Долина" Е. д'Альбера), Елеазар ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: Словарь сценических деятелей. — СПб., 1899. — Вып. 2; *Боголюбов Н.* Полвека на оперной сцене. — М., 1957; *Його ж.* Шестьдесят лет в оперном театре: воспоминания режиссёра. — М., 1967; *Кантор Г.* Оперный театр в Казани дооктябрьского периода: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения (1971); [*Б. п.*]. Гастроли А. Борисенко в Харь-

Ю. Ж. Бооне

В. Борисенко

О. Борисенко

кове // РМГ. — 1901. — № 19—20; [*Б. п.*]. Юбилей А. Г. Борисенко // РМГ. — 1914. — № 6; *Стефанский И.* Юбилей А. Г. Борисенко // Большевистская смена (Ростов-на-Дону). — 1940. — 16 февр.

І. Лисенко

БОРИСОВ Валентин Тихонович (20.07.1901, м. Богодухів Харків. губ. — 24.09.1988, м. Харків) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1978). Лауреат Респ. премії УРСР ім. М. Лисенка (1987). Член СКУ. 1927 закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. композиції *С. Богатирьова*). Один з організаторів *АПМУ*. Після закін. ін-ту — муз. ред. Укр. радіо, відп. секретар Харків. СКУ. 1941 — зав. муз. част. лялькового т-ру в Махачкалі, 1942—43 — у Ташкенті. Від 1944 — викладач, доцент, в. о. професора Харків. конс. (кл. композиції), інструментування, читання партитур, 1944—49 — ректор, 1973—83 — зав. кафедри композиції та інструментування Харків. ін-ту мистецтв, професор (1977). 1944—48 — голова, з 1978 — заст. голови правління Харків. організації СКУ. Поміж учнів — *В. Дроб'язгіна, В. Кафарова, С. Мамонов, В. Подгорний, С. Турнєєв, О. Щетинський, П. Яровинський*, рос. комп. — А. Дергачов, В. Дружинін, В. Красноскулов та ін. У творах Б. розкривається широка панорама образів і почуттів людини 20 ст.: втілюються героїко-епічні (Перша і Друга симфонії), драматичні й трагічні колізії (Третя симфонія, Музика для струнних). Багатим є й діапазон лір. почуттів: проникливий ліризм концертів для фп., струнних, гротесковість і жанрове шаржування в "Дивертисменті". Творча манера Б. ґрунтується на нар. джерелах укр., рос., казах., киргиз. муз. фольклору. Наприкінці свого життя Б. почав активно застосовувати новітні досягнення сучас. комп. техніки. Значним є внесок Б. у редагування творів *М. Лисенка, В. Сокальського, В. Косенка, М. Коляди*.

В. Борисов

П. Борисов у ролі Нелюско (опера "Африканка" Дж. Мейєрбера)

Тв.: вок.-симф. — кантата "На варті Дніпрельстану" (1932), "Прикордонна сюїта" (1939), кантата "Народне свято" (1952), ораторія "Весілля" (1972); для симф. орк. — поема "Кармалюк" (1927), "Марш-увертюра" (1931), "Траурно-героїчна поема пам'яті В. Чкалова" (1940), "Дагестанська сюїта" (1942), "Поема про Батьківщину" (1943), "Чотири українські пісні" (1953), 3 симфонії (1957, 1963, 1978 — для струн. орк.), "Памяти павших" (1967), "Святкова увертюра" (1969), "Дивертисмент" (1972); для фп. з орк. — поема "Пам'яті товариша" (1938), 3 концерти (1974, 1979, 1983); для скр. з орк. — "Юнацький концерт" (1980); для альта з орк. — "Романтична повість" (1977); для струн. орк. — "Музика для струнних № 1" (1976); для орк. нар. інстр. — "Українська сюїта" (1949); для струн. квартету — 3 квартети (1926, 1928, 1965); для фп. — Прелюдія і фуга на укр. і рос. теми (1954), 6 характерних п'єс (1980); для скр. і фп. — "Романс" (1965), "Маленька поема" (1968), "Коломийка" (1968); хори, романси, пісні, обр. нар. пісень.

Дискогр.: *Борисов В.* "Чотири українські народні пісні", сюїта для оркестру. Вик. симф. орк. Укр. радіо і ТБ., дир. *В. Гнєдаш*. — М.: Мелодія, 1973. — СМ 03943—44, 1973; тощо.

Літ.: *Тишко Н.* Валентин Борисов. — К., 1972; *Калашник Л.* Риси стилю творчості В. Т. Борисова. — К., 1979; *Гейліг М.* Траурно-героїчна поема В. Т. Борисова // Рад. музика. — 1941. — № 2; *Золочевський В.* Друга симфонія В. Борисова // Мистецтво. — 1966. — № 4; *Гордійчук М.* З свіжістю молодості // КіЖ. — 1975. — 15 берез.

Н. Семененко

БОРИСОВ Павло Борисович (справж. прізв. — Вайнсбейн Пінхас Боруховнч) [24.12.1851 (5.01.1852), за ін. відом. 1850, Волинь — 23.06 (6.07).1904, м. Одеса] — оперний і конц. співак (баритон), педагог. Навч. у Петерб. конс. (1873—78, кл. Д. Корсі). Виступав в оперних т-рах Казані (1878—79, 1880), Києва (1879), Одеси (кін. 1870-х, 1894), Харкова, а також в Італії, Великій Британії. Соліст Великого т-ру в Москві (1882—93, 1898—99), Маріїн. т-ру в Петербурзі (1885—86). 1-й вик-ць партій Кочубея ("Мазепа" *П. Чайковського*, підготував п/к автора), Остапа ("Тарас Бульба" В. Кашперова), Іллі Муромця ("Ілля Муромець, або Російські богатирі" *Л. Малашкіна*); у Великому т-рі — Рангоні ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*, 2-а ред.), Ріголетто (в одноим. оп. Дж. Верді). На сцені Великого т-ру чергувався з Б. Корсовим і П. Хохловим. Партнери: *О. Антоновський, А. Барцал, О. Додонов*, Н. Салїна, *Д. Усатов*. Співав п/к У. Авранека, *І. Альтані*, Е. Бевіньяні, *М. Еммануеля*. У концертах виконував арії з опер, пісні *Л. Бетховена*, сольні партії в Дев'ятій симфонії *Л. Бетховена* та ораторії "Легенда про св. Єлисавету" *Ф. Ліста*. 1894—98 викладав в Одесі.

Партії: Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Єлецький ("Пікова дама" П. Чайковського), Демон (одноим. опера Ант. Рубінштейна), Ріголетто, Амонасро, Ренато, Яго, Жермон, Ді Луна ("Ріголетто", "Аїда", "Бал-маскарад", "Отелло", "Травіата", "Трубадур" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Сен-Брі ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Тоніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Шкафер В.* Сорок лет на сцене русской оперы: Воспоминания. 1890—1930. — Л., 1936; *Бостунов Э.* Калейдоскоп сценических воспоминаний // Исторический вестник. — С.Пб., 1904; [*Б. п.*]. П. Б. Борисов [Некролог] // Ежегодник имп. театров: Сезон 1903—1904. — Вып. 14.

О. Кушнірук

"БОРИСФЕН" — хор (Київ). Засн. 1992 Л. Миколенко. ("Борисфен" — давньогрец. назва річки Дніпро). До репертуару входить духовна правосл. музика 16-20 ст., виконувана принципово слов'ян. мовою. Поміж відомих авторів у репертуарі хору, насамперед, — *Д. Бортнянський, А. Ведель, М. Ділецький* та ін. Разом з тим, багато оригінальних творів невідомих композиторів, що жили у Київ.-Печер. лаврі. Цей матеріал, переданий через усну традицію, свого часу надихав таких відомих авторів 19 і 20 ст., як *К. Стеценко, М. Вербицький, А. Гнатишин, М. Леонтович* та ін.
Гастролював у Франції.

А. Мухо

БОРИСЮК (Борисяк) Костянтин Іванович (кін. 19 ст., Брестський пов. Гроднен. губ. — після

1915) — музикант-аматор. Автор мелодії пісні "Думи мої" на сл. Т. Шевченка. Друк. згадки про автора з'явилися у пресі 1928—31 переважно негативні, з пролеткультівських позицій (Музика мас. — 1931. — № 5; Вісті. — 1928. — 15 трав.; Культура і побут. — 1928. — 18 серп.). Але саме з мелодією Б. після незначних ритм. видозмін, пісня "Думи мої, думи" набула широкої популярності і стала народною. Багато укр. композиторів 20 ст. здійснили обробки пісні, зокр. *В. Безкоровайний, І. Біликовський, І. Вимер, С. Воробкевич, Л. Гладилович, А. Єдлічка, Є. Козак, О. Кошиць, Г. Литвинов, П. Печеніга-Углицький, Л. Ревуцький, І. Соневіцький, К. Стеценко, Б. Татаринов*, та ін. На інтонаціях пісні "Думи мої" побудовано Кантату *В. Сильвестрова* (1977).

Літ.: *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966.

А. Мухо

БОРИСЯК Андрій Олексійович [б. (18).02.1885, м. Самара, Росія — 21.04.1962, м. Москва, РФ] — віолончеліст, педагог-методист. Канд. мист-ва (1944). Від 1900 мешкав у Києві, де здобув загальну гімназійну освіту. Гри на влч. навч. у Петерб. конс. у О. Вержбиловича, Я. Розенталя, 1. Зейферта. 1912—13 брав консультації в Парижі у П. Казальса. 1913—19 викладав у Харків. муз. уч-щі, Харків. конс. Виступав у ансамблі з О. Бекман-Щербиною, М. Орловим. Від 1919 жив у Москві. Професор муз.-пед. ін-ту ім. Гнесіних.

Літ. тв.: Очерки школы Пабло Казальса. — М., 1929; Метод органического развития приёмов игры на виолончели. — М., 1934; ^{2}М., 1947; Школа игры на виолончели. — М.,1949.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1963.

О. Щ[illegible]

БОРИЩЕНКО Віктор Петрович [21.01(3.02). 1914, м. Харків — 14.07.1996, м. Київ] — оперний і кам. співак (лір.-драм. тенор), режисер. Н. а. УРСР (1951). Навч. у Харків. ін-ті інженерів залізн. транспорту (1930—33), і водночас співу — у *М. Михайлова* й *Л. Куриленко*. Удосконалювався в *О. Муравйової* у Києві. Соліст Оперної студії при Харків. т-рі опери та балету (1933—35, кер. *М. Верихівський*) і Харків. т-ру музкомедії (1934—35). Соліст (1935—59), режисер (1962—89) Київ. т-ру опери та балету, з яким 1979 гастролював у Іспанії. Поставив опери "Бал-маскарад" (1973) і "Трубадур" (1988) Дж. Верді, "Аскольдова могила" *О. Верстовського* (1979). Записав на грамплатівки кілька арій з опер укр. композиторів.

Вик. мистецтву Б. притаманне глибоке прочитання психолог. і драматург. особливостей муз.-сцен. образів. Вок. і актор. обдаровання найвиразніше розкрилося в укр. оперному репертуарі. У кам. репертуарі — твори *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка, К. Данькевича, Г. Майбороди, П. Чайковського, С. Рахманінова*, нар. пісні. Автор спогадів про укр. співаків-виконавців і педагогів (*М. Донця, М. Роменського*, О. Муравйову та ін.); радіопередач, присв. *М. Ворвулєву, Г. Шолїній, Е. Томм, Л. Лобановій* та ін.

Партії: 1-й вик. партій Гриця ("Щорс" Б. Лятошинського), Марка ("Наймичка" М. Вериківського), Богуна ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Микешина ("Зоря над Дніпром" Ю. Мейтуса); поміж ін. — Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Левко, Вакула, Андрій ("Утоплена", "Різдвяна ніч", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Ленський, Андрій ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Ликов, Гвідон ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Альфред, Герцог, Річард ("Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді).

Дискогр.: партія Богуна в опері К. Данькевича "Богдан Хмельницький". Д—01813—22.

Літ. тв.: Його пам'ятатимуть нащадки // Михайло Роменський. Спогади. Матеріали. — К., 1982; Таким я його запам'ятав // Михайло Донець. Спогади. Листи. Матеріали. — К., 1983; Сердечно дякую // Олена Муравйова. Спогади. Матеріали. — К., 1984.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Станішевський Ю.* Національна опера України. — К., 2003.

М. Варзацька, О. Немкович

БОРКОВСЬКИЙ Пантелеймон (Пантилеон, сцен. ім'я Леон) (8.08.1824, с. Катине, тепер Львів. обл. — 1.04.1911, м. Живєц, тепер Польща) — оперний і кам. співак (бас-профундо). Навч. співу приватно в Німеччині (1853—55). Дебютував у Львів. опері ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта, 22 жовт. 1853). Співав у т-рах Львова (1859—60, 1872—80), Бреслау (тепер Вроцлав, Польща, 1855—56), Кракова (1856—57, 1866—67), Відня (1856, 1871), у варшав. Великому т-рі (1857—59, 1872), в Амстердам. опері, виступав із концертами в містах Галичини, зокрема у Бучачі, Жовкві, Перемишлі (нині Пшемисль, Польща) та Львові. 24 черв. 1865 дав сольний концерт у Львові. Брав участь у Шевченків. концертах (Львів, Добромиль, 1865). Соліст укр. хору студентів Львів. семінарії (разом з *О. Мишугою* та *Ю. Закржевським*, 1880—1882), львів. чол. хору оперних співаків п/к *А. Вахнянина*. В концертах виконував твори *М. Лисенка, М. Вербицького, М. Кропивницького*, А. Вахнянина. Мав голос широкого діапазону, добру дикцію. Спирався на традиції нім. вокал. школи.

Партії: Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Марсель, Бертрам, Дон Педро ("Гугеноти", "Роберт-Диявол", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Кардинал ("Дочка кардинала" Ф. Галеві).

Літ.: *Pepłowski S.* Teatr polski we Lwowie (1780—1881). — Lwów, 1889. — T. 1; *Krzesiński S.* Koleje życia. — Warszawa, 1957.

А. Терещенко, П. Медведик

БОРОВИК Віталій Леонтійович (16.07.1935, м. Київ) — віолончеліст, ансамбліст, педагог. Чоловік *І. Боровик*. Гри на влч. навч. у *С. Вільконського*, З. Динова, з 1955 — у *Г. Пеккера, І. Козлова* в Київ. конс., яку закін. 1961

А. Борисяк.

В. Борищенко в ролі Князя (опера "Русалка" О. Даргомижського)

(кл. *В. Червова*). 1961—90 — артист орк., зам. концертмейстера, концертмейстер (з 1978) групи влч. Нац. симф. оркестру України. 1990—92 — концертмейстер групи влч. оркестру Центру Стаса Наміна та Оркестру Росії п/к В. Дударової (Москва). 1992—96 — 2-й концертмейстер Засл. орк. Нац. радіокомпанії України. 1996—99 — концертмейстер Симф. орк. Нац. філармонії України. Від 1995 — викладач кл. влч. і квартету НМАУ, з 2002 — доцент.

У 1970—80-х — віолончеліст філармонійного Фп. тріо у складі *Е. Ідельчук* (скр.), *І. Боровик* (фп.), Б. (влч.). За 15 років існування Тріо гастролювало по багатьох містах України та кол. СРСР, активно популяризувало сучас. укр., зокр. *експериментальну* кам.-інстр. *музику*. Для нього писали твори *В. Бібік*, *В. Губа*, *Л. Дичко*, *Ю. Іщенко*, *В. Кирейко*, *В. Сильвестров*, *М. Скорик*, *Є. Станкович*. Здійснив понад 50 фондових записів на Укр. радіо. .

Дискогр.: 3 LP грамплатівки інстр. ансамблевої музики

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Кирейко В.* Фортепіанне тріо // Веч. Київ. — 1980. — 19 черв.; *Станкович Є.* Пропагандисти камерної музики // Правда України. — 1980. — 11 верес.

В. Сумарокова

М. Боровик

БОРОВИК Ірина Борисівна (2.10.1934, м. Київ) — піаністка, педагог, науковець. Дружина *В. Боровика*. Доцент (1986). Професор (1993). Дипломант I Респ. конкурсу кам. музикантів-виконавців (у складі фп. дуету з Т. Арсенічевою, 1983). Закін. Київ. ССМШ (кл. *Ю. Будницької*, 1953), фп. ф-т Київ. конс. (кл. *О. Александрова* й *В. Нільсена*, 1960). Як музикант-ансамбліст виконала майже всю укр. кам.-інстр. ансамблеву музику. У складі фп. тріо із скрипалем *Е. Ідельчуком* та віолончелістом *В. Боровиком* брала участь у філармон. концертах та виступах на ТБ і радіо. Конц. програми виступів у різних містах кол. СРСР становили твори клас. спадщини. Палка популяризаторка укр. *експериментальної* кам.-інстр. *музики*. 1-а виконавиця творів *В. Бібіка*, *Ю. Іщенка*, *Л. Дичко*, *Г. Ляшенко*, *В. Подвали* та ін. Її вик. стилю притаманні вільне володіння сучас. муз. мовою, витончений піанізм в інстр. ансамблях різних складів, тонке проникнення в образний зміст творів. Від 1960 — викладачка Київ. конс. Володіє своєрідною системою виховання кам. виконавців, підготувала понад 200 випускників і аспірантів. Вик. та пед. досвід узагальнила в числ. наук. працях, присв. кам.-інстр. музиці України. Вперше дослідила еволюцію фп. ансамблів в укр. музиці 20 ст. — *жанрів тріо* (1986), *квартету* (1987), *квінтету* (1988). Брала участь у першій систематизації (каталогізації) інстр. спадщини укр. композиторів та складанні 1-ї нац. програми з кам. музики для муз. вузів України (разом з *І. Царевич*, Л. Гришко, 1995). Поміж учнів — І. Козіна, О. Ларіна, Л. Матейко, *Г. Середенко*. Має записи у Фонді Укр. радіо і ТБ.

Фортепіанне тріо у складі (зліва направо) В. Боровик, І. Боровик, Е.Ідельчук

Дискогр.: 3 LP грамплатівки інстр. ансамблевої музики.

Літ. тв.: Украинский камерно-инструментальный ансамбль (60—70-е годы). — М., 1990 (депон. № 2391); Український камерний інструментальний ансамбль. — К., 1996, те саме — рос. мовою; Методические рекомендации к изучению камерных произведений украинских советских композиторов 70—80-х гг. в классе камерного ансамбля (метод. разработка). — М., 1965 (депон. № 1123); С. Прокоф'єв. Камерно-інструментальна творчість // Музика. — 1984. — № 1; Й. Гайдн. Тріо для скрипки, віолончелі і фп. Методична розробка // Музика. — 1982. — № 1; В. Бібік. Камерно-інструментальное творчество // Вопросы инструментального исполнительства. — К., 1982; Музичний дарунок українських композиторів Д. Д. Шостаковичу // Музика. — 1985. — № 5.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Шурова Н.* Великому музиканту // Київ. — 1983. — № 10; *Штогаренко А.* Музика нашого часу // Рад. Україна. — 1979. — 1 квіт.; *Кирейко В.* Фортепіанне тріо // Веч. Київ. — 1980. — 19 черв.; *Станкович Є.* Пропагандисти камерної музики // Правда України. — 1980. — 11 верес.

О. Литвинова

БОРОВИК Микола Костянтинович (26.10.1924, с. Володарське, тепер Донец. обл. — 7.06.2005, м. Київ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1963). Член СКУ, Спілки журналістів СРСР. Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1956, кл. *М. Тіца*), аспірантуру при ІМФЕ (1959). 1949—51 — артист Симф. оркестру Донец. філармонії. 1951—58 — кер. гуртків худ. самодіяльності в Харкові. 1955—56 — викладач ДМШ. 1956 — відп. ред. Харків. студії ТБ. 1959—65 — мол., 1965—74 — ст. наук. співробітник ІМФЕ. 1974—76 — в. о. доцента, з 1981 — доцент, зав. кафедри теорії та історії музики Київ. пед. ін-ту. 1976—81 — гол. ред. вид-ва "Муз. Україна".

Літ. тв.: Творчість А. Я. Штогаренка. — К., 1961; Музичні форми і жанри. — К., 1962; Творчість А. Штогаренка. — К., 1965; Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К., 1968; Квартет

ім. М. В. Лисенка. — К., 1976; Андрій Штогаренко. Життя, творчість, риси стилю. — К., 1984; Тема сучасності у творчості А. Штогаренка // Украинская советская музыка. — К., 1980; Про індивідуальні стилі в українській радянській симфонічній музиці // Сучасна українська музика. — К., 1965; Поезія М. Рильського в музиці // Рильський і музика. — К., 1967; Сучасність в інструментальному ансамблі // Проблеми української радянської музики. — К., 1968. — Вип. 2; Про життя народної пісні на мелодику А. Веделя // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; Григорій Сковорода і музика // Григорій Сковорода — 250: Зб. статей. — К., 1975; Пути развития камерно-инструментального ансамбля // Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; Давньоруський церковний спів // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; Становлення багатоголосого хорового співу // Там само; Хоровий концерт і його творці // Там само; Світло крізь товщу століть // Наука і суспільство. — К., 1997. — № 9-19; статті в енциклоп., журналах і газетах.

Літ.: *Лісецький С.* Небезпечна була то тема повертати Україні Артема Веделя // Веч. Київ. — 2000. — 21 листоп.; *Його ж.* Півстоліття у музичному мистецтві // Освіта. — 2001. — 14—21 листоп.

А. Муха

БОРОВИКОВСЬКИЙ Лука Іванович (псевд. Боровик) [? — 15(26).04.1775] — укр. живописець, іконописець, музикант (виконавець і теоретик), педагог. Родоначальник відомої династії *укр.* художників. Писав ікони для церков Миргородщини та Полтавщини. Грав на *гуслах*. Автор рукопису "Ноти церковних пісень" (не зберігся). Сини й учні — Василь Лукич, Іван Лукич, Петро Лукич, Володимир Лукич — іконописці кінця 18 — поч. 19 ст. Працювали у Миргороді. Автор ікон: "Благовіщення", "Св. Димитрій, митрополит ростовський" (портрет *Д. Туптало*).

Літ.: *Рыцарева М.* Русская музыка XVIII века. — М., 1987.

Л. Горенко-Баранівська

БОРОВСЬКИЙ Василь, ієромонах (у чернецтві — Віталій) (1799, Чигиринський пов. Київ. губ., тепер Черкас. обл. — 1856) — *уставник*. З родини священика. Навч. у Київ. імператорській духовній академії, згодом — диякон. Від 1828 — послушник Києво-Печерської лаври, з 1830 — чернець. Служив у Лаврській друкарні, згодом архіваріусом, ніс клірошанський послух. Від 1832 — підуставник правого крилосу Соборної церкви Києво-Печерської лаври, з 1833 — уставник лівого крилосу.

Літ.: *Шамаева К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 загальночернечі, спр. 1879, арк. 4.

К. Шамаєва

БОРОДАЙ Михайло Матвійович (1853, Україна — 1929, м. Іркутськ, РФ) — театр. діяч, антрепренер. Починав актором у вихідних ролях, бібліотекарем, службовцем у антрепризі М. Дюкова (Харків, 1870 — поч. 1880). Від серед. 1884 розпочав власну антрепренер. діяльність драм., згодом і оперних труп, т. зв. тов-в: 1886—93 — у Харкові, 1893—97 — Саратові й Казані, 1897—1901 очолював Саратов.-Казан. оперне тов-во, 1901—07 разом із *С. Брикіним* — антрепренер новозбуд. Київ. оперного т-ру. Залучив до трупи *К. Брун, А. Секар-Рожанського, М. Бочарова, В. Лосського, О. Камінського*. У трупах Б. виступали також М. Велизарій, О. Каширін, Є. Неделін, М. Петіпа, М. Соловцов, Т. Чужбинов та ін. У груд. 1903 трупа Б. з нагоди ювілею *М. Лисенка* вперше на профес. сцені здійснила постановку його опери "Різдвяна ніч" у Київ. опері.

І. Гамкало

БОРОДИЦЬКА Людмила Аронівна (24.03.1949, м. Сталіно, тепер Донецьк) — піаністка. З. а. України (1999). Дипломант Всеукр. конкурсу (1987), 5-го міжн. конкурсу "Золоті трембіти" (1992). Закін. Донец. муз.-пед. ін-т по кл. *В. Самохвалова* та *С. Саварі* (1972). Від 1975 — концертмейстер Донец. філармонії. Випустила авт. альбом пісень на вірші донец. поетів "Счастливый случай" (1999). Має фонд. записи на радіо. Гастролює містами України та за кордоном.

І. Гордєєва

Л. Бородицька

БОРОДІЄВИЧ Роман-Володимир (2.08.1919, м. Збараж, тепер Терноп. обл. — ?) — скрипаль, диригент, композитор, поет. Навч. у ВМІ у Львові (в *Р. Придаткевича*) та Віден. конс. (у Д. Гіванса) Соліст-скрипаль на імпрезах і концертах у гімназії та ін-ті. Професійно займався музикою у США. Організовував муз. програми в навч. установах. У 1970-х разом із синами виступав у Нью-Джерсі. Жив і працював у Філадельфії. Автор кам.-вок. композицій на укр. патр. тематику і духовних рапсодій.

Тв.: Струн. квартет, твори для фн., хор. та вок. твори (бл. 1800) на сл. укр. і заруб. поетів, з них бл. 290 на власні тексти, у т. ч. "Молитва", "Львів", "Львове мій!", "Не забуваймо!" (1995) тощо, духовні рапсодії "A World without Tears", "The One Who Plans" (обидві — 1980-і), для сольного виконання або хору в супр. органа — "Saint Fransis" для сольного виконання або хору в супр. органа (1990-і); вок. цикл на власні сл. "Не забуваймо" (1995).

Літ.: *Кухар Р.* Музичний світ Р. Бородієвича // Визвольний шлях. — 1995. — № 9.

Р. Кухар

О. Бородін

БОРОДІН Олександр Порфирович (12.11.1833, м. Петербург, Росія — 27.02.1887, там само) — рос. композитор, учений-хімік, громад. діяч. Доктор медицини (1858). Академік (1877). Член мист. об'єднання "Могучая кучка" (з 1860-х). Закін. медико-хірургічну академію (1856). Її професор (з 1864), зав. кафедри хімії (з 1874). Комп. мистецтво опанував самостійно. Захоплювався образами давньоруськ. архаїки, прихильник епічного розвитку симф. драматургії. Поміж творів — опера "Князь Ігор" (за "Словом о полку Ігоревім", 1890, надрук. вид-вом "Музична Україна", 1983), Перша (1867) й Друга ("Богатирська", 1876) симфонії, — пов'язані з образами давньо-руського нар. героїчного епосу.

Літ. тв.: Письма А. П. Бородина. Полн. собр. В 4 т. — М.; Ленинград, 1927—50; Критические статьи. — М., 1951, 'М., 1982; Воспоминания о Листе. — М., 1953; О музыке и музыкантах. — М., 1958.

Літ.: *Зноско-Боровський О. О.* П. Бородін. — К., 1950; *Дианин С.* Бородин. Жизнеописание... — М., 1960; *Сохор А. А.* П. Бородин. — М.; Ленинград, 1965; *Зорина А. А.* П. Бородин. — М., 1988.

І. Сікорська

БОРОДУЛІН Валентин Йосипович (14.04.1951, с. Тиврів, тепер смт Вінн. обл.) — співак (тенор), хормейстер. З. а. України (2001). Закін. Одес. конс. по кл. хор. диригування *Д. Загрецького* (1978). Від 1981 — викладач, з 1991 — ст. викладач кафедри методики муз. виховання, співу та хор. диригування Вінн. пед. ун-ту. Соліст-вокаліст Вінн. муніципального кам. хору "*Орея*" (з 1984). У репертуарі Б. понад 100 творів укр. та заруб. клас. музики, зокр. сольні партії в "Реквіємах" В. А. Моцарта й Дж. Верді та кантатах *Й. С. Баха*, "Моління тепле" *Г. Давидовського* та ін.

Н. Кравцова

В. Бородулін

БОРТКЕВИЧ Сергій Едуардович [27 (за ін. відом. 28).02.1877, м. Харків — 25.10.1952, м. Відень, Австрія] — композитор, піаніст, педагог. Нагороджений премією ім. Ф. Шопена (Лейпциг, 1902). Навч. у Харків. муз. уч-щі (кл. фп. *І. Слатіна* та *А. Бенша*), на юрид. ф-ті Петерб. ун-ту та Петерб. конс. (кл. фп. К. Фон-Арка, композиції А. Лядова, 1896—99), у Лейпц. конс. (1900—02, кл. А. Рейзенауера — учня *Ф. Ліста*). 1914 депортований з Німеччини до України. Гастролював як піаніст по Україні й Росії, з 1902 — по країнах Зах. і Центр. Європи. Професор Берлін. конс. Кліндворта-Шарвенки (1904—14). 1914—19 працював у Харкові, де відкрив фп. курси. Від 1919 — спочатку в Константинополі (тепер Стамбул, Туреччина), згодом у Відні (Австрія), де займався комп. і викладацькою діяльністю. У Відні виконувались його твори, зокр. симфонія № 1 "Моя Батьківщина" п/к автора. В Україні концерт з творів Б. відбувся тільки 2004 у Київ. філармонії. В музиці Б. поєднувались впливи укр. і рос. нац. комп. шкіл 20 ст. і пізнього нім. *романтизму*. Писав переважно симф. та кам.-інстр. музику романт. спрямування. Продовжував лінію укр. симфонізму 19 ст., спирався на творчий досвід *П. Чайковського, Ант. Рубінштейна*.

Д. Бортнянський

Тв.: опера "Акробати"; балетна сюїта "1001 ніч"; 2 симфонії (№ 1 — "Моя Батьківщина"), симф. поеми й сюїти, концерти для скр., влч., фп. з орк.; фп. цикл "Казки Андерсена", кам.-інстр. і вок. композиції.

Літ.: *Лебедєва К.* Творчість Сергія Борткевича в контексті історико-культурної епохи першої половини XX сторіччя // Українська та світова музична культура: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 43; *Лігус О.* У світі людини і казки // Музика. — 2005. — № 5; *Чижанков С.* Повернення таланту // День. — 2001. — 15 черв.; *Олійник О.* Прелюдія до повернення // Слово Просвіти. — 2004. — 22—28 квіт.; *Лебедєва О.* Повернення Борткевича // Дзеркало тижня. — 2004. — 25 груд.

А. Колениченко, А. Муха

БОРТНЯНСЬКИЙ Дмитро Степанович (1751, м. Глухів, тепер Сум. обл., — 10.10.1825, м. Санкт-Петербург, Росія) — композитор, хор. диригент, півчий, педагог, муз. діяч. Ймовірно, що до 1758 навч. у *Глухів. муз.-спів. школі*. 1759 прийнятий до *Придв. спів. капели* в С.-Петербурзі, де брав участь у придворних концертах і виставах. 1764 13-річний Б. виступив у гол. чол. ролі (тенор) при відновленні опери "Альцеста" Г. Ф. Раупаха (у друк. виданні фігурує як виконавець ролі Адмета). Користувався особливою прихильністю імп. Єлизавети Петрівни, яка, ймовірно, сприяла його навчанню спершу в *М. Полторацького* (спів, муз. наука), згодом, можливо, в Г. Ф. Раупаха та Й. Штарцера (на його тему написала Варіації *Є. Білгородська*). Займався актор. мистецтвом в І. Дмитрієвського. Регулярні заняття композицією відбувалися під наглядом Б. Галуппі. 1769—79 продовжував навчання в Італії (Венеція), створив там свої перші опери на італ. тексти (тоді ж виконані), також вок. композиції на катол. та лютеран. тексти. Вперше в укр. музиці використав у європ. *жанрах* укр. інтонац. джерела; до Німецької обідні ввів київ. розспів ("Imitation d'un Cantique de Kiovie"), до хоралу "Bekennen will ich Dich, o Herr" — один із великопісних *знаменних розспівів* і т. п.

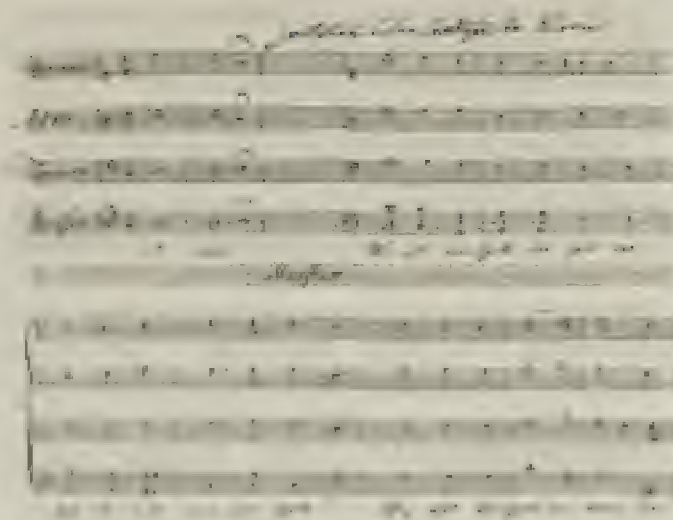

Автограф "Німецької обідні" Д. Бортнянського

Від 1784 — знов у С.-Петербурзі; композитор і клавесиніст при дворі вел. князя (згодом імп.) Павла Петровича. До тогочасних обов'язків Б. належало написання інстр. музики, зокр. для військ. занять Павла Петровича, організація та облаштування концертів у Павловську і Гатчині, проведення уроків клавірної гри з вел. княгинею Марією Федорівною (для неї написав альбом клавірних п'єс). 1796—1825 — директор і диригент Придв. спів. капели, що під його орудою досягла блискучих результатів. 30 квіт. 1789 одержав чин колезького асесора, 11 листоп. 1796 — колезького радника (з оплатою від 2000 до 2875 руб.), 1806 — дійсного статського радника. Написав у цей час 3 опери на франц. тексти — "Свято сеньйора" ("La Fête du Seigneur", 1786; лібр. гр. Г. Чернишова за ймовірної участі О. Мусіна-Пушкіна та А. Ф. Віольє), "Сокіл" ("Le Faucon", 1786; лібр. Ф. Г. Лаферм'єра на основі лібр. М. Седена для опери П. Монсіньї), "Син-суперник, або Сучасна Стратоніка" ("Le Fils Rival", лібр. Ф. Г. Лаферм'єра; вільний укр. переклад Л. Полтави, 1978), що виставлялися силами аматорів. У 1780-х створив

клавірні сонати та інстр. ансамблі, романси на франц. тексти. Згодом зосередився на творчості в галузі хор. духовної музики. Від 1789 — член "Нового музыкального общества" (ін. назва "Новый музыкальный клуб"). 1791 створив кантату "Любителю мистецтв" на текст Г. Державіна для новосілля О. Строганова. Існують гіпотези про належність Б. до Петерб. масонської ложі; за деякими версіями, він є автором масонських гімнів "Коль славенъ наш Господь в Сионе" (вірш М. Хераскова) "Предвічний і необхідний" (вірш Ю. Нелединського-Мелецького) та "Гімн Спасителю" (вірш Д. Хвостова).

Б. зробив визначний внесок у церк. муз. культуру свого часу. До його досягнень належить зосередження мистецької роботи капели на канонічній музиці (він домігся відсторонення колективу від участі в оперних спектаклях), організацію навчання співу, жанрово-стильове упорядкування богослужбової музики, ініціативу збереження старовинних розспівів через видрукування їх зразків. Приписування або причетність Б. авторства "Проекта об отпечатании древнего российского крюкового пения", як вважав *Є. Болховитінов*, доволі ризиковане, так само як і заперечення його участі в розробці цього задуму.

У жанрово різноманітній творчій спадщині Б. своєрідно поєднуються й розвиваються традиції укр. хор. мистецтва, зах.-європ. *бароко*, *класицизму* та *романтизму*. Якщо перші його твори написані під сильним впливом італ. музики, то, починаючи з опери "Син-суперник", усе чіткіше виявляються оригінальні риси його індивідуальності, відчутнішим стає органічний зв'язок з інтонац. джерелами укр. нар.-побутової пісенності, з вітчизн. дух. культурою. Кам.-інстр. композиції Б. (Конц. симфонія для 7- и інстр., Концерт для чембало і струн. квартету, Квартет, Квінтет, Септет тощо) — перші у вітчизн. інстр. музиці зразки вел. циклічної форми. Найвизначніші ж досягнення Б. пов'язані з хор. духовною музикою (акапельною). Їй властиві піднесеність і чистота почуттів, філософічність, щирість; у стилістиці — мелод. виразність, прозорість гармоніч. поєднань, досконале володіння засобами поліфон. письма, краса звучання і зручність для співу. Разом із *М. Березовським* він став засновником нового *жанру — хорового концерту*, що увібрав у себе досягнення ін. жанрів, *стилів* та *форм*. Значення творчої спадщини Б. у повному її обсязі, а її зв'язках з нац. укр. джерелами посправжньому усвідомилося лише у 20 ст. Нотні тексти деяких творів Б. (опера "Алкід", Концерт для чембало і струн. квартету тощо) було віднайдено і введено в конц. і музикознавчий обіг тільки в 2-й пол. 20 ст. 2001 був оголошений ЮНЕСКО роком Б.

Будівля С.-Петербурзької співочої капели

Тв.: опери — "Креонт" (в оригіналі — "Антигона"), лібр. М. Кольтелліні (пост. у т-рі "Сан-Бенедетто", Венеція, 1776), "Алкід" (пост. у Венеції, 1778; вид. партитури — К., 1985, укр. переклад М. Стріхи, 2004), "Квінт Фабій" (пост. у Герцогському т-рі, Модена, Італія, 1779), "Свято сеньйора" (пост. у Павловську, 1786), "Сокіл" (пост. у Гатчині, 1786; вид. партитури — М., 1975), "Син-суперник, або Сучасна Стратоніка" (пост. у Павловську, 1787); кантата "Певец во стане русских воинов", сл. В. Жуковського (1812); кам.-інстр. ансамблі — Квінтет для клавіра, арфи, скр., віоли да гамба та влч. (1757; вид.: М. — Ленинград, 1951), Концертна симфонія *B-dur* для того самого складу з доданими 2-ю скр. і фаготом (1790; вид. в додатку до кн.: *Ливанова Т.*, Русская музыкальная культура XVIII века... — М., 1953), Концерт *D-dur* для чембало із струн. квартетом (вид. — К., 1985), Септет, Квартет, сонати для чембало (кілька з них вид. у додатках до музикознавчих праць) та для скр. і чембало (не збереглися); зб. романсів — "Recueil de romances et chansons..." (вид. — С.Пб., 1783); для хору без супр.: духовні композиції (вид. у Повн. зібр. тв., т. 1—10, М., 1881—82), зокр. 35 концертів, 10 — для подвійного хору, причасники, частини Літургії, з них розвинені за формою Херувимські (7 — для 4-гол. хору, 1 — для 8-гол.); кантати, гімни, присв. знаменним подіям і знатним особам ("Коль славенъ", "Озари, святая радость"), похвальні пісні (4 — для 2-гол. хору, 10 — для 8-гол.), мотети — "Ave Maria", "Salve Regina", "In convertando" тощо.

Дискогр.: грамплатівки LP — *Бортнянский Д.* Три хора (новий текст *К. Алемасовой*): "Вечер", "Утро" та "Славу поём".— Исп. хор мальчиков Моск. гос. хор. уч-ща, худ. рук. *В. Попов*. — М.: Мелодия, 1974. С50—04825—26; *Бортнянский Д.* "Хвала весне" (О. Подольський). Исп. хор. капелла п/у *Г. Котанож*. — М.: Мелодия, 1975. М31—37155—56; *Бортнянский Д.* "Сокол Федериго дельи Альбериги", лир. опера в 3-х актах, либр. *Ф. Лафермьера* по повести *М. Совена* (пер. *А. Розанова*). — Федериго — *Б. Тархов*, Педро — *Я. Радивоник*, Ельвира — *Л. Соколенко*, Марина — *Н. Яковлева*, Жанетта — *М. Бугрова*, Грегуар — *В. Белых*. Инстр. анс. Моск. кам. муз. т-ра, дир. *А. Левин*. — М.: Мелодия, 1976. — С10—07459—62; *Бортнянский Д.* Концертна симфонія для фп. з орк., 2-х скр., віоли да гамба, влч. та фагота. — Вик. *М. Степаненко* — фп., *С. Маркічева* — арфа, *А. Баженов* і *Б. Скворцов* — скр., *Ю. Холодов* — альт, *Л. Красноцок* — влч. та *В. Прокопович* — фагот; Квінтет для фп., арфи, скр., віоли да гамба та влч. — Вик. *І. Рябов* — фп., *Д. Зеднік* — арфа, *О. Горохов* — скр., *Б. Палешков* — альт та *В. Червов* — влч. — К.: Мелодия, 1977. С10—08697—98; *Бортнянский Д.* "Вскую прискорбна еси, душе моя", концерт № 33. — Исп. Моск. кам. хор, худ. рук. *В. Минин*, сол. — *Н. Герасимова*, *О. Оболенская*, *О. Пружанский* и *А. Сафиулин*. — М.: Мелодия, 1978. С10—10909—10 тощо.

Д. Бортнянський

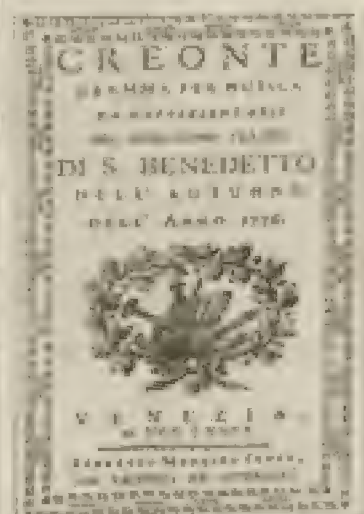

Афіша постави опери "Креонт" Д. Бортнянського (Театр сан Бенедетто, Венеція)

Літ.: *Лебедев Н.* Березовский и Бортнянский как композиторы церковного пения. — С.Пб., 1882; *Антонович Д.* Триста років українського театру. — Прага, 1925; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1929. — Т. 2. — Вып. 6; *Доброхотов Б.* Д. Бортнянский. — М.; Ленинград, 1950; *Маценко П.* Дмитро Степанович Бортнянський і Максим Созонтович Березовський. — Вінніпег, 1951; *Рыцарева М.* Композитор Д. Бортнянский. Жизнь и творчество. — Ленинград, 1979; *Іванов В.* Дмитро Бортнянський. — К., 1980; *Ковалёв К.* Бортнянский. — Ленинград, 1989; *Корній Л.* Історія української музики.— К.; Х. — Ч. 2; Нью-Йорк, 1998; Дмитро Бортнянський і світова музична культура. — К., 2003; *Финдейзен Н.* Предполагаемый масонский гимн Бортнянского // РМГ. — 1917. — № 29—30; *Людкевич С.* Дмитро Бортнянський в соті роковини його смерті // Стара Україна. — Л., 1925; *Його ж.* Д. Бортнянський і сучасна українська музика // Муз. листок (Львів). — 1925. — № 1 (передрук: Ст. Людкевич. Дослідження. Статті. Рецензії. — Л., 1999. — Т. 1); *Асафьев Б.* Об исследовании русской музыки XVIII века и двух операх Бортнянского // Музыка и музыкальный быт старой России. — Ленинград, 1927. — Т. 1; *Стешко Ф.* Бортнянський і Чайковський // Укр. музика (Львів). — 1938. — № 7—8, 9—10, 11—12; *Скребков С.* Бортнянский — мастер русского хорового концерта // Ежегодник института истории искусств: Театр, музыка. — М., 1948. — 11; *Ливанова Т.* Русская музыкальная культура XVIII века... — М., 1953; *Келдыш Ю.* Русская музыка XVIII века. — М., 1965. — Гл. 2; *Розанов А.* Празднество сеньора. Опера Д. С. Бортнянского // Музыкальное наследство. — М., 1970. — Т. 3; *Волинський Й.* Дмитро Бортнянський і Західна Україна // Укр. музикознавство. — К., 1971. — Вип. 6; *Хіврич Л.* Фугатні форми в хоровому концерті Д. Бортнянського // Там само; *Маценко П.* У 220-річчя від дня народження [Д. Бортнянського] // Дмитро Бортнянський. Духовні твори. — Торонто, 1974. — Вип. 1: 35 концертів; *Боровик М.* Хоровий концерт і його творці // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Іванов В.* Родовід Д. С. Бортнянського // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1; *Кузьма М.* Бортнянський а la Бортнянський: огляд джерел хорових концертів Д. Бортнянського // Journal of Musicology. — 1996 (весна); *Берденникова К.* Псалмы в хоровых концертах М. Березовского и Д. Бортнянского // Духовний світ бароко. — К., 1997; *Іванов О.* Кантатно-гімнічні форми в музиці Д. Бортнянського // Мистецтвознавчі записки. Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв. — К., 2003. — Вип. 3—4; *Юдкін-Ріпун І.* Бортнянський як представник стилю перехідної епохи // Старовинна музика — сучасний погляд: Зб. статей. — К., 2003. — Кн. 1; *Берденникова К.* Риторика в духовных концертах Дмитрия Бортнянского // Дмитро Бортнянський і світова музична культура. — К., 2003; *Іванов В.* Старовинні розспіви в аранжировці Д. Бортнянського // Музика. — 1971. — № 6; *Його ж.* Хори Бортнянського // Там само. — 1973. — № 1; *Гордійчук М.* Дмитро Бортнянський // Там само. — 1976. — № 2; *Іванов В.* Зв'язки Д. Бортнянського з Україною // Там само. — 1979. — № 1; *Гордійчук М.* Із спадщини Д. Бортнянського // Там само. — 1981. — № 2; *Степаненко М.* Невідомий концерт Д. Бортнянського // Там само. — 1983. — № 1; *Некрасова Н.* Прем'єра через 200 років // Там само. — 1984. — № 5; *Гордійчук М.* Нотодруки Д. Бортнянського // Родовід. — 1991. — № 15; *Юрченко М.* Два мотети Д. Бортнянського // КіЖ. — 1985. — 13 січ.; *Дубірак Д.* Повернення "Алкіда" // Молода Галичина. — 1992. — 26 трав.

Н. Костюк, А. Музо

Я. та Г. Борути

БОРУТИ Ярослав Йосипович (3.05.1967, с. Гриніівці Тлумацького р-ну Івано-Фр. обл.), Галина Володимирівна (11.07.1969, с. Люча Косівського р-ну тієї самої обл.) — подружній естр. дует (тенор, сопрано). Н. а. України (1997). Закін. Калуське уч-ще культури (1988). 1988—93 — кер. естр. ансамблів на Прикарпатті. Від 1994 — солісти-вокалісти Асоціації діячів естр. мистецтва України. 1992 утворили вок. дует "Лебеді кохання" — лауреат конкурсів "Доля" (Чернівці), "Зірки Прикарпаття" (Івано-Франківськ), "Надія" (Київ, усі — 1992), "Пісенний вернісаж" (Київ, 1995, 1997) тощо. За участю Б. знято фільм "Дуетом про кохання" (реж. Ярослав Б., 1997, Івано-Фр.).

Дискогр.: аудіокасети "Лебеді кохання" (1995), "Різдвяні колядки" (1996, 1998, 1999), "Твої очі" (1997), "Червоні троянди" (1998, також CD, 1999), "Збережи любов" (2001), "Нові й найкращі пісні"(2002, також CD).

Л. Горенко-Баранівська

БОРУЩЕНКО Лариса Павлівна (28.06.1944, м. Катовіце, Польща) — піаністка. Лауреат премії Нац. конкурсу фп. (шт. Баія, Бразилія, 1966). Закін. Паран. школу музики та образотворчого мистецтва по кл. фп. Р. Франка (провінція Куритиба, Бразилія, 1965). Удосконалювала майстерність у США та Австрії. Навч. на курсах А. Естрелли, Д. Лансімоне, Ж. Клайна, Г. Алімонда. Учасниця конкурсів у Сан-Пауло, Ріо-де-Жанейро. Солістка симф. оркестру Федерального ун-ту Парани, оркестру "Антиква де Куритиба". Виступає із сольними концертами у Бразилії. В репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, С. Прокоф'єва, Б. Бартока* та ін.

Літ.: *Воробкевич Т.* Грала, ніби чеканила золоті скіфські мініатюри // За вільну Україну (Львів). — 1994. — 4 листоп.

М. Железняк

БОРЩОВ Ілля Григорович (1833 м. Петербург — 1877 с. Будищи Кролевецького пов. Черніг. губ.) — піаніст, вчений. З родини польс. шляхтичів. Закін. Царськосельський ліцей та природничий ф-т Петерб. ун-ту. 1866—77 — професор ботаніки Київ. ун-ту. Муз. освіту здобув приватно у Петербурзі. Уславився як піаніст-віртуоз. Брав участь у діяльності Київ. відд. ІРМТ, де виступав як ансамбліст. 1868 брав участь в концерті на користь незаможних київ. студентів. Мав репутацію високоталановитого музиканта. Гру Б. високо цінував *М. Лисенко*, який надсилав йому першому свої твори для виконання.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

Г. Боссе в ролі Солеймана (опера "Зрада" М. Іпполитова-Іванова)

БОССЕ Гуалетьєр Антонович [9(21).09.1877, м. Рига, Латвія — 18.12.1953, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперний і кам. співак (бас), режисер, педагог. З. а. РСФРР (1927).

Закін. Вище технічне уч-ще у Мюнхені (1897). Від 1897 — у Петербурзі, де служив у комерційному банку і паралельно брав уроки співу в І. Розета. Від 1901 виступав у концертах та оперних виставах. Продовжив навч. у Мілані (Італія) у Пінторіні та Дж. Ронконі. Від 1903 виступав на оперних сценах Італії (Мілан, Генуя, Венеція, Падуя), Нідерландів (Роттердам, Амстердам, Гаага), здійснював конц. турне по містах Німеччини (Берлін, Лейпциг, Ганновер та ін.). Від 1905 — соліст Петерб. італ. опери. 1906–09 виступав у Київ. оперному т-рі в рос. репертуарі італ. мовою, виконав партію Чоловіка Лаури ("Джіоконда" А. Понкіеллі). Гастролював на Уралі, в Криму, на Кавказі. У Києві записувався на грамплатівки (1909, "Екстра-рекорд", 4 твори). 1913–49 — викладач у Петрогр. (згодом Ленінгр., тепер С.-Петерб.) конс. (з 1914 — професор).

Літ. тв.: Как преподают пение? // Жизнь искусства (Ленинград). — 1925. — № 2; Выдающиеся мастера искусства: Творчество П. З. Андреева // За советское искусство (Ленинград). — 1939. — № 13.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962. *Иванов А.* Начало пути // Ленинградская консерватория в воспоминаниях. 1862–1962. — Ленинград, 1962; *Його ж.* Уроки Г. А. Боссе // *Його ж.* Жизнь артиста. — М., 1978; *Дрейшников В.* Г. А. Боссе // Красная газета. — 1927. — 6 апр.

І. Сікорська

БОТВИНОВ Іван Дмитрович [10(23).11.1917, тепер Воронез. обл., РФ — 27.12.1980, м. Старий Оскол Белгород. обл., там само] — композитор, педагог. Батько *О. Ботвинова*. Закін. Одес. конс. (1949), де працював викладачем, проректором з наук. та навч. роботи (1964–65, 1971–76), деканом фп. ф-ту (1969–71), зав. кафедри теорії музики (1970–71). Худ. кер. Одес. філармонії (1952–54), драм. т-ру в м. Сочі (РФ, 1954–55). Поміж учнів — *В. Гузєєва*, *В. Сумарокова*, *С. Шип*.

Тв.: для симф. орк. — Симфонієта, "Святкова увертюра", поема "Пам'яті Г. Котовського"; 4 інстр. концерти, в т. ч. Концерт для домри з орк.; для дух. інстр. — п'єси; для фп. — фантазія.

Літ. тв.: Украинский скрипичный концерт (рукоп.).

Літ.: Одесская консерватория — славные имена, новые страницы. — О., 1998; Одеській державній музичній академії — 90! — О., 2003.

Л. Гайзман

БОТВИНОВ Олексій Іванович (8.09.1964, м. Одеса) — піаніст. Син *І. Ботвинова*. З. а. України (2001). Лауреат Міжн. конкурсів піаністів ім. С. Рахманінова (1983, Москва), ім. Й. С. Баха (1988, Лейпциг), ім. Клари Шуман (1994, Дюссельдорф). Учасник міжн. муз. фестивалів у Цюриху (2001–03), Шопенів. фестивалю у Польщі (2001). Закін. Одес. конс., кл. *С. Могилевської* та *А. Кардашова* (1985), де й працював (1984–94). Одночасно з 1984 — соліст Одес. філармонії. Від 1986 гастролював в Україні, Німеччині, Швейцарії, Австрії, Італії, Іспанії, Франції, Нідерландах, Польщі, Чехії, Росії, Канаді, Японії та ін. 1-й вик-ць творів сучас. укр. композиторів, зокр. *А. Караманова*. Грі Б. притаманні глибина проникнення у творчий задум композиторів, витончене відчуття стилю, віртуозність.

Дискогр.: 3 CD — "Гольдберг-варіації" Й. С. Баха (1997), "Варіації та фуга на тему Г. Ф. Генделя" Й. Брамса, Ноктюрни Ф. Шопена, Концерт Й. С. Баха, Концерт *d-moll* В. А. Моцарта (1999 з кам. орк. Праз. філармонії), "О. Ботвінов грає С. Рахманінова" (2003) — усі в Швейцарії.

Літ.: Одеській державній музичній академії — 90! — О., 2003; *Бродавко Р.* Піаніст Олексій Ботвинов // Музика. — 1994. — № 5.

Р. Бродавко

БОЦЮН Павло Львович (1893, м. Лубни, тепер Полтав. обл. — 1955, м. Фрунзе, тепер Бішкек, Киргизстан) — хор. диригент. 1914 під час служби в армії навч. в муз. школі у Петрограді (тепер С.-Петербург). Від 1918 — учитель співів у с. Снітин на Лубенщині. Організатор самод. хор. колективів: 1922 — хор. студії в Лубнах при Окружному робітн. клубі (водночас — хормейстер у муз.-драм. т-рі), 1926 — капели "Сурма Донбасу" (с. Попівка, тепер Краснолиманського р-ну Донец. обл.), об'єднаного 1927 з хором залізн. станції Красний Лиман. 1941–43 — диригент Юзівської (згодом Сталінської, нині Донец.) опери. Після 2-ї світ. війни працював в Ашхабаді (тепер Ашгабат, Туркменістан), пізніше у Фрунзе. Автор статей з питань роботи із самод. хор. капелами в ж. "Музика", "Музика — масам".

Літ.: *Гедзь П.* П. Л. Боцюн // Музика — масам. — 1928. — № 2.

І. Гамкало

БОЧАРОВ Михайло Васильович [2(14).11.1872, м. Петербург, Росія — 29.04.1936, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперний співак (баритон), педагог. З. а. Республіки (1925). Закін. 1898 юрид. ф-т Київ. ун-ту. Співу навч. у Київ. муз. уч-щі (у *К. Еверарді* й *М. Петца*); удосконалював майстерність в Італії. Дебютував 1900 на сцені Київ. рос. опери в партії Валентина ("Фауст" Ш. Гуно). 1900–16 — соліст оперних т-рів Москви, гастролював в Україні. 1916–23 та з 1928 співав в оперних т-рах Одеси, Києва (1916–20), Харкова, Баку, Свердловська (тепер Єкатеринбург); 1923–28 — соліст Петрогр. (згодом Ленінгр.) т-ру опери та балету. Концертував та викладав спів. Поміж учнів — *М. Донець*.

Партії: Мазепа, Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Воццек (однойм. оп. А. Берга, 1-й вик-ць на рад. сцені, 1927) та ін.

Літ.: *Шамтоньєр А.* Русский театр. — К., 1905.

М. Кузьмін

БОЯН (2-а пол. 11 — поч. 12 ст.) — давньорус. співець. Акомпанував собі на *гуслях*. Співав у гридниці київ. князя, часом перед його дружиною. Згідно зі "Словом о полку Ігоревім", де його названо "Велесовим онуком", уславлював князів "старого Ярослава [Мудрого]", його дочок, "хороброго Мстислава [Володимировича]", "красного Романа Святославича [тмутараканського]", оповідав про перемогу над печенігами під Києвом (1036), похід давньорус. раті у Ма-

І. Ботвинов

О. Ботвинов

М. Бочаров у ролі Грязного (опера "Царева наречена" М. Римського-Корсакова)

Пам'ятник Бояну

зовію (Польща, 1041) і Візантію (1043). Образ Б. представлений в опері "Руслан і Людмила" *М. Глінки*, вок.-симф. творі "Слово Бояна" *В. Губи* тощо, поезіях *М. Рильського*, *І. Франка*, О. Пушкіна, К. Рилєєва та ін., картинах і скульптурах В. Зноби, Г. Якутовича, В. Васнецова та ін. Ім'я Б. фігурує в одному з графіті Софійського собору в Києві. На його честь було названо муз. і рос. муз.-хор. тов-ва 2-ї пол. 19 ст.— 1930-х, муз. інструмент *баян*.

Літ.: Киево-Печерський патерик... — К., 1970; *Шляков Н.* Боян // Известия по русскому языку и словесности АН СССР. — М., 1928. — Т. 1. — Кн. 2: *Высоцкий С.* Древнерусские надписи Софии Киевской. — К., 1966. — Вып. 1; *Рыбаков Б.* "Слово о полку Игореве" и его современники. М., 1971; *Лихачев Д.* В защиту "Слова о полку Игореве" // Вопросы лит-ры. — 1984. — № 12.

М. Кузьмін

"БОЯН" (м. Київ) — чол. вок. ансамбль. Засн. *Б. Антковим* 1991 при *Держ. чоловічій хоровій капелі* ім. *Л. Ревуцького*. Диригенти колективу — Б. Антків, *Ю.* і *В. Курочі* — створили кам. ансамбль високої хор. культури, широкого стильового діапазону та репертуару, значну частину якого складають твори церк. музики різних епох та авторів з домінуванням укр. музики — Літургія св. Іоанна Златоустого, "Requiem" Л. Керубіні; "Messa" Л. Перозі (з органом), а також наспіви Києво-Печерської лаври, різдвяні та великодні співи, твори *М. Березовського*, *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, *М. Лисенка*, *М. Леонтовича*, *К. Стеценка* та ін., *козацькі*, *стрілецькі* та ін. нар. пісні.

Краса і злагодженість — визначальні риси вик. майстерності "Б.". Звучання ансамблю — м'яке, інтонац. точне. Йому притаманні тонке нюансування та бездоганне відчуття стилю.

"Б." неодноразово виступав у Бельгії, Великій Британії, Німеччині, Польщі та ін. країнах Європи. Брав участь у міжн. фестивалях: Фландрійському (Бельгія), Борнемузькому, Бредфордському, Малвернському, Леомінстерському, Голсувенському (Велика Британія). У цих країнах ансамбль з успіхом дав понад 200 концертів, здобувши авторитет першорядного висококопрофес. колективу, якому під силу досконале виконання найскладніших зразків хор. класики.

Дискогр.: CD "Зажурились козаченьки" (Ukrainian Cossaks' Nostalgia). — К.: SAME TAKI 1998. — CD01. CT02.

Літ.: *Степанченко Г.* Ще одна подія, ще одна радість // Музика. — 1996. — № 2; *Її ж.* Сілового класу співали колядки на Липках // Веч. Київ. — 1996. — 30 січ.; *Сікорська І.* Слухаємо хор "Київ" і ансамбль "Боян" // Київ. вісник. — 1996. — 3 лют.; *Її ж.* "Боян" славить Україну // Веч. Київ. — 2000. — 6 січ.

Б. Сюта

"БОЯН" — муз.-громад. та мист. місячний часопис, що виходив у м. Дрогобичі (тепер Львів. обл.) від червня 1929 до травня 1930. Вийшло 12 вип. Видавець та гол. ред. "Б." — о. *С. Сапрун*. У часописі містилась інформація про муз.-хор. життя Дрогобиччини, усіх зах.-укр. земель, частково — про муз. життя й комп. творчість у Рад. Україні, також — статті метод.-пед. спрямування.

Б. Сюта

"БОЯН" — муз.-хор. тов-ва, що виникли в кін. 19 — на поч. 20 ст. у містах Зах. України. Їх появі передувала діяльність Львів. тов-в "Академічне братство", "Теорбан", "*Руська бесіда*", молодіжних мандрівних і студ.-співочих гуртків. Першим було створено "*Львівський Боян*". За його зразком у різних містах Галичини виникали подібні тов-ва: у Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща, 1891), Бережанах (1892), Коломиї (1895), Станіславові (тепер Івано-Франківськ, 1896), Снятині, Тернополі, Стрию (усі — 1901), Дрогобичі (1901) та ін. (див. відповідні статті). 1899 виник "*Буковинський Боян*", 1905 — "*Київський Боян*", 1910 — "*Полтавський Боян*". Мережа "Б." настільки поширилася в Галичині й охопила таку кількість музикантів-любителів, що на поч. 20 ст. постала потреба у створенні окремого тов-ва, що не лише керувало б їхньою діяльністю, а й опікувалося вихованням профес. музикантів. Так виник *Союз співацьких і муз. товариств* (1903).

У 2-й пол. 20 ст. муз.-хор. тов-ва "Б." виникли в укр. діаспорі. Напр., 1951 з ініціативи *П. Лопати* було засноване тов-во "Б." у Сіднеї з метою популяризації укр. музики в Австралії та задоволення культ. потреб укр. громади Сіднея. "Б." постав на базі хору, засн. 1949 М. Струком та П. Харевим. Мав виборну управу. 1966 у ньому діяли міш. та чол. хори. Тов-во очолювали Б. Островський, Я. Микитович, Р. Теодорович, С. Крук, П. Чудакевич, С. Цимбалюк, Ю. Сивак. Диригували хором Т. Фіголь, В. Майковський, В. Матіяш, П. Деряжний, Т. Тарас (див. *Австралійсько-українські музичні зв'язки*).

"Боян" (м. Полтава)

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX століття. — К., 1960; *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX століття. — Л., 2000; *Бермес І.* Еволюція хорового руху на Дрогобиччині в контексті розвитку культури Галичини: Від "Весни народів" до 1942 р. — Дрогобич, 2001.

Л. Кияновська

"БОЯН БЕРЕЖАНСЬКИЙ" ("ББ.") — муз.-хор. тов-во. Існувало 1893—1939 у м. Бережани, тепер Терноп. обл. Засновники — *О. Нижанківський* і письменник А. Чайковський. Диригенти його хор. колективів — О. Нижанківський (1893—94), *М. Стефанович* (1894—96), О. Ремез (1896—1914). Перший голова — вчитель гімназії Н. Кишевко. 1899 при "ББ." організовано оперно-драм. гурток, що ставив опери "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* тощо. У складі "ББ." — чол. і міш. хори, дух. орк. Поміж солістів — співачки Д. Глібовицька, К. Дияковська, Г. Нижанківська, співаки Ю. Бачинський, Л. Дияковський, І. Рибак, скрипаль І. Барановський. У концертах також брали участь *С. Крушельницька*, *І. Григорович*, цитрист *Є. Купчинський*. "ББ." організовував концерти, присв. *Т. Шевченкові*, М. Шашкевичу, Ю. Федьковичу, *І. Франкові*, А. Міцкевичу. 1903 силами "ББ." було влаштовано автор. концерт *Д. Січинського* і святкування 35-річного ювілею *М. Лисенка*. У репертуарі — твори М. Лисенка, *М. Вербицького*, *І. Лаврівського*, *В. Матюка*, *О. Нижанківського*, *П. Ніщинського*, рос. і зах.-європ. композиторів, нар. пісні.

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999.

П. Медведик

"БОЯН БОРИСЛАВСЬКИЙ" — співоче тов-во. Існувало в м. Бориславі, тепер Дрогоб. р-ну Львів. обл. 1921—39 — худ. кер. і диригент Т. Дуб.

Літ.: *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999.

Б. Сюта

"БОЯН БРОДІВСЬКИЙ" ("ББ.") — муз. тов-во. Існувало 1923—36 у м. Броди, тепер Львів. обл. Засноване учителем гімназії М. Осадчим. Невдовзі при "ББ." було створено 2 хори — чол. і міш. Активно діяли драм. гурток, що давав самостійні вистави; малий симф. і дух. оркестри. "ББ." постійно концертував у Бродах і навколишніх селах (Дитківці, Старі Броди, Шнирів, Черниці, Ясеневе та ін.). 1929 при "ББ." відкрилися курси диригентів сільськ. хорів і орк., де викладалися також теорія музики, *сольфеджіо*, гра на різних інстр.

Літ.: *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999.

Л. Ханик

"БОЯН БУКОВИНСЬКИЙ" — муз.-хор. тов-во. Виникло 1899 у Чернівцях на основі "Руського драматичного товариства" (голова — *С. Воробкевич*). Ставило завдання "плекати руську пісню, музику і штуку драматичну" та становило органічну ланку в розвитку хор. співацької культури на теренах Зах. України наприкінці 19 ст. "ББ." активізував мист. життя краю та муз.-освіт. роботу. Конц.-вик. діяльність провадили чол. і міш. хори, якими диригували *М. Левицький*, А. Колкер, І. Бриндзан, М. Ґундич, Д. Николишин, та оркестр (кер. І. Костецький). 1903—04 під час відвідин Чернівців з хором виступали *М. Лисенко* й *Д. Січинський*. Ці концерти сприяли виникненню аналогічних тов-в в ін. містечках Буковини (1904—09). До конц. діяльності "ББ." були причетні співаки *С. Крушельницька*, *Ф. Лопатинська*, *Мик. Левицький*, М. Уляновський (обидва — солісти опери в Загребі), Ч. Мушинський, Б. Липський, *М. Волошин*, бандурист *Г. Хоткевич*, піаністи А. Коллер, *Г. Ясеницька*, А. Адлер, Г. Бухер, В. Гузар, скрипалі Є. Палаш, *Є. Щедрович-Ганкевичева*, *Є. Перфецький*. М. Лисенко присв. "ББ." хор "Сон" на сл. О. Маковея. 1902 — при тов-ві засновано драм. гурток, 1904 — муз. школу (згодом ім. М. Лисенка). "ББ." перестав існувати наприкінці 1913.

Літ.: *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; *Клин В.*, *Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

"БОЯН ДРОГОБИЦЬКИЙ" ("БД."). 1. Міш. хор. колектив. Засн. 1901 у Дрогобичі (тепер Львів. обл.). Згідно із зареєстрованим 1905 статутом, укладеним на зразок статуту *"Бояна Львівського"*, — це хор. тов-во. Його очолював о. А. Рудницький. Хор виступав із власними концертами та як учасник нац.-патріот. свят у Дрогобичі й повіті. Припинив існування в роки 1-ї світ. війни. 2. Хорове тов-во, засн. на базі утвореного о. *С. Сапруном* навесні 1921 "Хору української молоді". Через утиски з боку польс. влади 1922 "Хор української молоді" був формально трансформований у 2 муз. тов-ва — "Боян" (хорове) та "Музичне тов-во ім. М. Лисенка" ("для плекання й популяризації інстр. музики"), що діяли у тісній взаємодії, іноді як одне ціле. В кін. 1929 при хор. тов-ві "Боян" було засновано однойм. нотно-видавничу спілку, що забезпечувала діяльність обох тов-в необхідними друк. матеріалами, а також видавала ноти для ширшого вжитку. Довкола хор. тов-ва "Боян", що розгорнуло актив. конц. та культ.-просвіт. діяльність у більших населених

"Боян" (м. Дрогобич)

пунктах Дрогобиччини, 1933 було організовано Підкарпатський союз укр. хорів із центром у Дрогобичі. Хор. тов-во "Боян" фактично існувало до кінця 1944 (з перервою від осені 1939 до осені 1941, хоча формально не заборонялось і не розпускалось), коли було остаточно розпущене рад. владою. 31 лип. 1942 на Конкурсі укр. хор. колективів Галичини у Львові з нагоди 100-річчя від дня народження М. Лисенка "БД." здобув 1-е місце у своїй категорії, що стало поважним визнанням як високої хор. і муз. культури членів колективу, так і безмежного ентузіазму, організаторських та мистецьких здібностей його керівників.

Засновниками хор. тов-ва "Боян" були о. С. Сапрун і докт. В. Пацлавський. До 1932 "БД." очолював С. Сапрун, згодом — М. Іваненко та *Б. П'юрко.* З поч. 2-ї світ. війни й рад. окупації м. Дрогобича "Боян" знову очолив С. Сапрун, але через політ. репресії активність і якість співу хору почали занепадати. За нім. окупації хор відновив свою діяльність, його знов очолив Б. П'юрко.

"Боян" брав участь практично в усіх значних мист. акціях Дрогобича та Дрогобиччини, давав числ. концерти як без супр., так і в супр. ансамблів різних складів і навіть оркестрів, разом з ін. хор. колективами. В репертуарі хору були народні (укр., польс., нім. та ін.) пісні у різних опрацюваннях, твори укр. і заруб. класики різних епох, зокр. *Д. Бортнянського, М. Вербицького, І. Лаврівського, А. Вахнянина, Д. Січинського, М. Лисенка, О. Кошиця, М. Леонтовича, К. Стеценко, Я. Степового, О. Нижанківського, С. Людкевича, В. Барвінського, М. Гайворонського, М. Колесси, Л. Ревуцького,* О. Лассо, Ж. Депре, Дж. Каччіні, Й. Штрауса, виконував у супроводі орк. фрагменти ораторій Г. Ф. Генделя і "Stabat Mater" Дж. Россіні. У 2-й пол. 1930-х і 1-й пол. 1940-х "БД." користувався заслуженою славою одного з найкращих за мистецько-виконавським рівнем укр. хор. колективів Прикарпаття.

2. Хор заснований 1992 в Дрогобичі з ініціативи канд. мист-ва *М. Бурбана* (Засл. кол. нар. кам. хор). Тепер працює на базі Дрогоб. пед. ун-ту ім. І. Франка, з 2006 — муніципальний. Диригенти хору — М. Бурбан, П. Гушоватий, М. Ковальчук та С. Дацюк. У репертуарі — укр. і заруб. класика, числ. духовні твори, обробки нар. пісень європ. народів. "БД." — учасник числ. фестивалів і конкурсів як в Україні, так і в сусідніх країнах — Польщі (Тарнув, 1996, 1999; Краків, 2001; Кельце, 2001), Австрії (Відень, 2000, 2005) та ін. На IV Всеукр. хор. конкурсі ім. М. Леонтовича (2002) у Києві "БД." став лауреатом у своїй категорії (одержав диплом I ст.).

Літ.: Сенченко Л. Формування хорового мислення диригента. — Рівне, 1998; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції. — К., 2002; *Бермес І.* Еволюція хорового руху на Дрогобиччині в контексті розвитку культури Галичини (від "весни народів" до 1942 року). — Дрогобич, 2002; *Яцків О.* О. Северин Сапрун — диригент, композитор, музично-громадський діяч // Музика Галичини / Musica Galiciana. — Л., 1999; *Лащенко А.* Українське хорове мистецтво XX століття // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Кн. 6. — Вип. 14; *Сенейко М., Нижанківський З.* Співацьке товариство "Дрогобицький Боян" // Дрогобиччина — земля Івана Франка. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973; *Баб'як В.* "Дрогобицький Боян" співає в польських костелах // Галицька зоря. — 2001. — 23 листоп.

Б. Пиць, Б. Сюта

"БОЯН КОЛОМИЙСЬКИЙ" ("БК.") — муз. хор. тов-во. Існувало з 15 груд. 1895 по 1939 в м. Коломиї (тепер — Івано-Фр. обл.). Засновники — Т. Заячківський, диригент Т. Курп'як, пізніше Р. Ставничий, Р. Шипайло. На час заснування "БК." нараховував 50 членів, мав чол. і міш. хори. Мета "БК." — організація Шевченків. свят і ювілеїв видатних діячів мистецтва, популяризація укр. нар. пісні й творчості укр., рос. та зах.-європ. композиторів, запрошення на концерти відомих артистів і співаків, популяризація профес. муз. мистецтва у містах і селах Гуцульщини. 1895 при "БК." було організовано драм. гурток. Його репертуар: дит. опера *М. Лисенка* "Коза-Дереза", "Вечорниці" *П. Ніщинського* тощо. Крім щорічних Шевченк. концертів, слід відзначити концерти 1898 за участю *С. Крушельницької,* 1903 — концерт до 35-річчя діяльності М. Лисенка, за участю ювіляра, 1905 — ювіл. концерт на честь О. Кобилянської у присутності самої письменниці. У 1920—30-х "БК." активно співпрацював із філією ВМІ ім. М. Лисенка. У супр. симф. оркестру Ін-ту він дав концерти на честь *І. Франка* (1926), *Д. Січинського* (1929), М. Лисенка (1933), на 100-річчя "Русалки Дністрової", 30-річчя смерті Е. Гріга (обидва 1937).

Щоліта "БК." робив виїзні концерти по містах і селах Гуцульщини й Буковини (Косів, Кути, Заболотів, Городенка, Сирафимівці, Яблунів, Ворохта та ін.). Збір від концертів ішов на стипендії учням гімназії, допомогу погорільцям тощо.

У репертуарі "БК." звучали укр. нар. пісні, хори *А. Вахнянина, М. Вербицького, С. Воробкевича, І. Лаврівського, В. Матюка, Й. Кишакевича, Ф. Колесси, М. Леонтовича Д. Січинського,* кантати М. Лисенка "Гамалія", "Радуйся, ниво неполитая", хор. концерти *Д. Бортнянського,* кантата "Хустина" *Г. Топольницького,* симф. кантата "Кавказ" (2-а ч.) *С. Людкевича,* "Закувала та сива зозуля" *П. Ніщинського,* хор селян з опери "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського,* "Туга" *Ф. Шуберта,* "Повернення на Батьківщину" Е. Гріга, обробки укр. нар. пісень *Л. Ревуцького.*

Хроніка діяльності "БК." висвітлювалася в журн. "Боян" (Дрогобич 1929, 1930); "Українська музика" (Львів, 1937, 1938); газ. "Діло" (1895—1937).

Літ.: Ханик Л. Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999.

Л. Ханик

"БОЯН ЛЬВІВСЬКИЙ" — перше муз.-хор. тов-во в Зах. Україні. Засн. 2 лют. 1891 *А. Вахнянином* і *В. Шухевичем* з метою плекання укр. співу. Проіснувало до 1939. Поштовхом до за-

Членський квиток тов-ва "Боян"

снування були щорічні святкування роковин *Т. Шевченка* та концертні мандрівки хору "Академічного братства". До першого правління увійшли В. Шухевич (голова), *С. Федак* (заступник), А. Вахнянин і *Є. Барвінська* (диригенти), *Д. Січинський* і *О. Гаваняк* (члени правління). Диригентами "БЛ." були: А. Вахнянин, *О. Нижанківський*, Д. Січинський, *С. Людкевич*, С. Федак, І. Копач, М. Волошин, *В. Барвінський*, *І. Гриневецький*, *М. Колесса*, *І. Охримович*. У концертах брали участь співаки — *С. Крушельницька*, *О. Мишуга*, *О. Носалевич*, *М. Менцинський*; піаністи — *Л. Колесса*, *В. Божейко*, *Т. Шухевич*, бандурист *Г. Хоткевич*, скрипалі — Й. Кребс, О. Устяновський.

Велика конц. діяльність хору "БЛ." не обмежувалась лише Львовом, а охоплювала ширшу територію — села й міста Галичини, Буковини. Хористи виступали також у Празі, Кракові, Варшаві. Репертуар становили укр. нар. пісні, твори всіх зах.-укр. композиторів, рос. та зах.-європ. класиків. "БЛ." організовував концерти до укр. нац. свят, а також присв. роковинам *Т. Шевченка*, творчості окр. композиторів — *Д. Бортнянського* (1905), *Ф. Шуберта* (1912), *П. Чайковського* (1913), В. Барвінського (1930), С. Людкевича (1934) та ін.; діяльності М. Шашкевича (1894), *І. Франка* (1898, 1916), *І. Котляревського* (1898), *Лесі Українки* (1916); знаменним датам — 100-річчю відродження укр. хор. музики, 40-річчю "БЛ."; фестивалі нар. творчості; виступи для дітей (зокр. поставлено оперу "Коза-Дереза" М. Лисенка).

1892 при "БЛ." було засн. перше в Галичині нотне вид-во та нотна б-ка (понад 1500 прим.). Муз.-етногр. діяльність членів тов-ва полягала у збиранні укр. нар. пісень та відкритті музею укр. нар. інструментів. Від 1892 "БЛ." організовував конкурси на найкращі муз. твори, що групувало навколо тов-ва молоде покоління зах.-укр. композиторів. При "БЛ." було відкрито спів., драм. та інстр. гуртки.

1903 "БЛ." ініціював об'єднання "Боянів" різних міст у єдиний "*Союз співацьких і музичних товариств*", на базі якого було відкрито перший на території Зах. України вищий навч. муз. заклад — *ВМІ* ім. *М. Лисенка*. Від 1905 "БЛ." виділяв 4 стипендії найобдарованішим своїм членам для навчання у ВМІ. Доходи з концертів ішли на потреби тов-ва, а також на будівництво укр. т-ру та пам'ятників діячам укр. культури, на утримання навч. муз. закладу, нотного вид-ва, стипендії членам "БЛ.", допомогу бідним учням гімназії тощо.

Упродовж усього існування "БЛ." був осередком відродження й розвитку укр. профес. муз. культури, відігравав роль філармонії на території Зах. України, стимулював розвиток муз.-критич. думки, зародження муз. преси (газ. "Діло", журн. "Музичний листок"). Хроніка його діяльності висвітлювалася на сторінках газ. "Діло" (1891—1938); "Ілюстрованого музичного календаря" (Л., 1905—1907); журн. "Боян"(Дрогобич, 1929, 1930); "Українська музика" (Л., 1937, 1938); Літературно-наукового вісника (Л., 1898—1905).

За прикладом Львова такі самі тов-ва виникли в ін. містах: Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща, 1891), Бережанах (1892), Стрию (1894), Коломиї (1895), Станіславові (тепер Івано-Франк., 1896), Чернівцях (1899), Тернополі (1901), Самборі (1914), Дрогобичі (1922), Теребовлі, Калуші, Перемишлянах, Бориславі, Снятині, Сяніку (тепер Санок, Польща), Бродах, Болехові, Садгороді, Вишківцях, Заставні, Кіцмані, Вижниці, Чорткові; у Наддніпрянській Україні — в Києві, Полтаві, в діаспорі — у Нью-Йорку, Детройті (США), Вінніпегу (Канада), згодом Сідней (Австралія).

Літ.: *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX–XX ст. — Л., 2000; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960.

Л. Ханик

Афіша концерту "Львівського Бояну" (1899)

Вшанування М. Лисенка у "Львівському Бояні"

"БОЯН САМБІРСЬКИЙ" — муз. тов-во. Засн. 1914 в м. Самборі (тепер Львів. обл.). Від 1920 організаторами роботи "БС." були *Б. П'юрко* й диригент Ю. Нижанківський. Наступними диригентами хору працювали вчителі муз. школи В. Хиляк, М. Магурський.

У концертах хору звучали обробки укр. нар. пісень, хор. твори *М. Колка, О. Кошиця, М. Леонтовича, О. Нижанківського, П. Ніщинського*, кантати *М. Лисенка, Д. Січинського*, хор. концерти *Д. Бортнянського*. "БС." багато концертував по навколишніх селах — Містковичах, Воютичах, Ралівці, Бісковичах, Городищі, Вишківцях та ін. У концертах "БС." брали участь *М. Левицький, О. Бережницький, Н. Нижанківський*. "БС." влаштовував 4—5 концертів на рік з дуже різноманітною програмою. Найкращі з них: концерт із творів М. Лисенка (1922), на сл. *І. Франка* (1936), укр. пісні та концерт 1936, організований спільно з Львів. етногр. комісією НТШ. Діяльність "БС." висвітлювалась на сторінках газ. "Діло". (1914—1939). Її перервала 2-а світ. війна.

Літ.: Загайкевич М. Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; Ханик Л. Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; Кияновська Л. Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX ст. — Л., 2000.

Л. Ханик

"БОЯН СТАНІСЛАВСЬКИЙ" ("БС.") — муз.-хор. тов-во в м. Станіславові (тепер Івано-Фр.). Засн. 16 черв. 1896. Перший організатор і голова — *Р. Зарицький*, диригент і композитор — *І. Біликовський*. На час заснування "БС." нараховував 50 членів дійсних і 30 доміжних. Щороку хор обов'язково давав Шевченківський і звітний концерти. Крім того, багато їздив з концертами по навколишніх селах, на відкриття читалень, збирав кошти у фонд допомоги студент. молоді і т. ін.

При "БС." було організовано муз. і драм. гуртки, що ставили "Наталку Полтавку" *І. Котляревського — М. Лисенка* та п'єси зах.-укр. композиторів. Із "БС." співпрацювали *М. Кумоновський, В. Матюк, Ф. Колесса, Й. Кишакевич, О. Нижанківський*. 1900 при "БС." відкрито муз. школу. 1901—1909 її вчителем та диригентом "БС." був *Д. Січинський*. Тоді ж він за кошти тов-ва організував при "БС." нотне вид-во і нотну б-ку, що нараховувала понад 1000 прим. різних нот. 1903 "БС." виступав спільно з ін. "Боянами" в концерті у Львові на честь 35-річчя творчості *М. Лисенка* і брав актив. участь у створенні *"Союзу співацьких і муз. товариств"*. У концертах "БС." часто виступав оркестр 24-го військ. полку, тож хор мав можливість виконувати розгорнуті вок.-хор. твори: кантати Д. Січинського "Лічу в неволі", "Дніпро реве", *Г. Топольницького* "Хустина", *В. Барвінського* "Наша дума, наша пісня", пролог до опери Д. Січинського "Роксоляна" тощо. Після смерті Д. Січинського диригентом "БС." став викладач гімназії *О. Бочинський*. У період 1-ї світ. війни хор перервав свою діяльність. З поновленням творчої праці тов-ва з 1920 по 1922 диригентом "БС." став *І. Смолинський*, пізніше *І. Недільський*. Кращими в 1920—30-х були концерти, присв. творчості *Д. Бортнянського*, Д. Січинського, *Ф. Колесси*, В. Барвінського, Е. Ґріга та святкування 35-річчя діяльності "БС.". 1939 "БС." припинив свою діяльність. Діяльність "БС." висвітлювалась на сторінках газ. "Діло" (1896—1939); "Ілюстрованого музичного календаря" (Л., 1904, 1905, 1906, 1907); журн. "Українська музика" (Л., 1937—38); "Боян" (Дрогобич, 1929—30).

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX ст. — Л., 2000.

Л. Ханик

"БОЯН СТРИЙСЬКИЙ" — муз. тов-во. 1894 у м. Стрию (тепер Львів. обл.), при тов-ві *"Руська бесіда"* адвокатом Є. Олесницьким і диригентом В. Нижанківським було організовано "Кружок музичний", що 1901, прийнявши статут *"Львів. Бояна"*, був перейменований на "Стрий. Боян". На момент заснування тов-во нараховувало 65 членів. У наст. роки диригентами "БС." були: І. Гавриш (1895—97), *О. Нижанківський* (1900—1914), в 1920—30-х хором керували *Є. Форостина*, Ю. Вахнянин, *М. Колесса*. Щорічно "БС." давав 3—4 концерти, найвдаліші були: за участю *С. Крушельницької* (1894, 1896), в роковини *Т. Шевченка* (1895), ювілейний на честь *І. Котляревського* (1898), за участю *О. Мишуги* (1901), з творів *Д. Бортнянського* (1902), ювілейний *М. Лисенка* (1903), за участю *М. Менцинського* (1912), на честь 30-ліття "БС." (1931), концерт укр. нар. пісень (1936) тощо.

"БС." був активним учасником спільних концертів з "Боянами" ін. міст Галичини (1898, 1903, 1932).

У концертах "БС." брали участь солісти: С. Крушельницька, В. Волошин, *Б. Вахнянин*, О. Парахоняк, струн. квартет під кер. *О. Бережницького*. "БС." їздив із концертами в м. Жидачів, Трускавець, Долину, Болехів, Дрогобич, Самбір, Калуш, Сколе, в села Ґребенів, Рожнятин, Синевідське, Любинець та багато ін. При "БС." функціонувала велика нотна бібліотека. 1913 "БС." заснував муз. школу, пізніше реорганізовану у філію ВМІ ім. М. Лисенка. Діяльність "БС." висвітлювалась у газ. "Діло" (1895—1939), журн. "Боян" (Дрогобич, 1929—1930); "Українська музика" (Л., 1937—1938); припинилась 1939.

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX—XX ст. — Л., 2000; *Студницький К.* О. Нижанківський в моїх спогадах // Наша культура. — Л., 1937.

Л. Ханик

БОЯРИН Ян (16 ст.). — інструменталіст. Згадується 1502.

Літ.: *Степаненко М.* Клавірне мистецтво XVI — поч. XIX ст. // Музика. — 1983. — № 4.

БОЯРСЬКИЙ (17 ст.) — лютніст і виконавець на регалі. Служив при дворах польс. вельмож.

І. Лисенко

БОЯРСЬКИЙ Анатолій Олександрович (20.03. 1932, м. Харків) — композитор. Закін. Харків. конс. (кл. композиції *Д. Клебанова*, 1955). Був членом СКУ. Від 1967 живе у Ленінграді (тепер С.-Петербург). Поміж творів, написаних в Україні, — балет "Маски" (Харків, 1957), кантата "Слово про велику дружбу" (1954); для орк. — Драм. поема (1958), Прелюдія і фуга (1962), Симфонієта (1964); для фп. з орк. — Концерт (1955), Драм. балада (1957); кам.-інстр. композиції, романси, музика до к/ф.

Літ.: Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; Харьковский институт искусств им. И. П. Котляревского. — X., 1992.

А. Муха

БРАГІН Костянтин Олександрович [7.03(20.03). 184 — ?] — оперний і кам. співак (тенор), педагог. Співу навч. у Петерб. конс. (кл. *К. Еверарді*, 1874—77). Виступав у кам. концертах у Києві (з 1880), де виконував романси *М. Глінки*, *О. Даргомижського*, *Ц. Кюї* та ін. Мав голос невеликого діапазону, відзначався музикальністю. 1880 поставив у Київ. опері "Фауста". Викладач Київ. муз. уч-ща (сольний спів — 1879—87; хор. кл. — з 1880; оперний кл. — з 1884). 1885 силами своїх учнів поставив уривки з "Євгенія Онєгіна" *П. Чайковського*, "Фауста" Ш. Ґуно, "Русалки" О. Даргомижського (в яких сам виконував партії Фауста і Князя). Поміж учнів — *В. Астаф'єва*, В. Трубін.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

О. Кушнірук

БРАГІН (справж. прізв. — Брагінський) Олександр Михайлович [(3(15), за ін. відом. 5(17).10. 1881, Київ. губ. — 1955, м. Москва, РФ] — оперний і кам. співак (баритон), педагог, режисер. З. а. Республіки (1926). Співу навч. у *М. Медведєва* (Київ, 1895), Петерб. конс. (кл. *С. Габеля*, *І. Тартакова*, 1896—1901), удосконалював майстерність у Мілані, Римі, Флоренції (1904, 1905—06), Відні та Берліні (1911, 1913), Парижі. Дебютував як оперний співак у партії Валентина ("Фауст" Ш. Гуно, Київ, 1900). Згодом виступав у Петербурзі (1901), Іркутську (1902), Ризі (1903), Києві (1904—05), Тифлісі (тепер Тбілісі), Баку (1904). Соліст Маріїн. т-ру (1905—08, 1909—11), Великого т-ру в Москві (1908—09). 1910 гастролював у Харків. опері (разом з М. Ґай, М. Кузнецовою, *Л. Клементьєвим*). Соліст Петерб. оперети (1911—15). Як оперний, оперетковий, кам. співак гастролював у Тифлісі (1917—18, 1926—28), Одесі (1918—21, 1929—31), Києві (1920, 1923—24), Баку (1925—28), Ташкенті (1925, 1928—29), Ниж. Новгороді (1928), Іркутську, Ризі, Берліні (1922, 1923). Володів сильним голосом м'якого тембру і широкого діапазону, легко долав теситурні труднощі (вільно брав верхній *сі бемоль*) не лише баритонального, а й басового репертуару (партія Мефістофеля). На поч. його артист. кар'єри критика відзначала недостатність драм. хисту. Перейшовши в оперету, Б. оволодів сцен. майстерністю (особливо це проявилось у гол. партії в "Гірському князі" Ф. Легара), 1-й вик. партії Самійла Кішки ("Дума чорноморська" *Б. Яновського*, Одеса). Поміж партнерів — *О. Давидов*, *І. Єршов*, В. Куза, К. Серебряков, М. Славіна, *М. Фігнер*, М. Черкаська, *Ф. Шаляпін*. Б. користувався популярністю як кам. співак. Виступав з темат. концертами "Витоки російського романсу". Як реж. поставив оперету "Корневільські дзвони" Р. Планкета (1925, Ташкент), "Євгенія Онєгіна" *П. Чайковського* (1940, оперна студія Київ. конс.). Викладач Одес. конс. (1930—31), ДІТМу ім. К. Станіславського (1932—34), Великого т-ру (вок. студія, 1933—36, 1944—49), Моск. (берез.—верес. 1934, 1936—37), Фрунзен. (тепер Бішкек, 1938—39), Київ. (1939—41, професор з 1940), Ташкент. (1941—43), Бакин. конс. (1944), Моск. філармонії (з 1944 займався з молодими співаками). Поміж учнів — *М. Фокін*.

Записувався на грамплатівки у Петербурзі ("В. И. Ребиков", 1903, 1904; "Бека", 1905; "Омокорд", 1910; "Сирена", 1910, 1913—14; "Граммофон", 1910, 1912; "Янус Рекорд", 1910; "Пате", 1911; РАОГ ("Орфеон", 1912) та Києві ("Экстрафон", 1912, 1915).

Найкращі партії: Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Онєгін, Томський ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ріголетто, Жермон ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; Русский театр / Сост. и изд. *А. М. Шампаньер*. — К., 1905. — Вып. 1, 2; [*Б. п.*]. Юбилей А. М. Брагина // Бакинский рабочий. — 1926. — 9 марта.

О. Кушнірук

О. Брагін у ролі Гамлета (однойменна опера А. Тома)

БРАГІНСЬКИЙ Лев Мойсейович [11(23). 03.1896, м. Київ — 17.03.1953, м. Львів] — скрипаль, диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1947). З. д. м. Півн.-Осетин. АРСР (1944). 1910—13 навч. у Київ. муз.-драм. школі ім. М. Лисенка (кл. скрипки). 1917 закін. Петрогр. конс. (кл. скрипки І. Налбандяна). Від 1917 — у Києві. Займався композицією у *Б. Яворського* та диригуванням у *Л. Штейнберга*. Учасник кам. ансамблю, викладач, з 1919 — в оркестрі оперного т-ру, з 1923 — диригент симф. оркестру Клубу рад. працівників, з 1929 — учасник фп. тріо (з *В. Косенком* та *І. Козловим*). У репертуарі — твори В. Косенка, *Б. Сметани*, *А. Дворжака*, *С. Рахманінова*, *А. Аренського* та ін. 1928—34 — диригент Київ., 1934—39 — Свердл. (тепер Єкатеринб.), 1944—53 (з перервою) — Львів. т-рів опери та балету. 1932—34 — викладач і хер. оркестру Київ. муз.-драм. технікуму; 1934—39 — кер. оперного кл. Свердл., 1939—41 — Київ. (з 1940 — професор), 1944—53 — Львів. консерваторій. Від 1939 — диригент, 1942—44 — гол. диригент Держ. симф. орк. України. Поміж оперних постановок — "Різдвяна ніч" *М. Лисенка*, "Джонні награє" Е. Кшенека (обидві 1929), "Золотий обруч"

Л. Брагінський

Б. Лятошинського (1930), "Кармелюк" *В. Костенка* (1931), "Лоенгрін" *Р. Вагнера* (1933), "Гугеноти" Дж. Мейєрбера (1934), "Наймичка" *М. Вериківського* (1945), "Пікова дама" *П. Чайковського* (1948). Виступав як симф. диригент.

Літ.: *Гамкало І.* Митець буремного часу // Музика. — 1996. — № 3.

І. Гамкало

БРАЖНИК Леонід Федорович [4(17).04.1917, с. Москаленки, тепер Білопільського р-ну Сум. обл. — ?] — оперний і кам. співак (бас), педагог. Н. а. БРСР (1959). Закін. Муз. пед. ін-т ім. Гнєсіних у Москві (1955). Соліст ансамблів і хорів (1939—50), Моск. філармонії (1951—52). Від 1953 — у Мінську; соліст Білор. т-ру опери та балету, з 1964 — викладач Білор. конс.

Виконавець провідних партій в операх білор. композиторів Є. Тикоцького, *А. Богатирьова* (1-е вик.), Г. Пукста, О. Туренкова та ін., а також в операх заруб. класиків: Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Варлаам ("Хованщина" М. Мусоргського), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно), Дон Базіліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні) та ін.

Виступав як кам. співак, гастролював за кордоном.

А. Муха

БРАЖНИКОВ Максим Вікторович [1.04(19.03). 1902, С.-Петербург, тепер РФ — 23.10.1973, м. Київ, похов. у С.-Петербурзі) — рос. музикознавець-медієвіст, засновник наук. школи рос. муз. медієвістики, фахівець у галузі муз. палеографії, композитор. Доктор мист-ва (1969). Професор (1971). Член СК СРСР. Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. за двома фахами — 1925, кл. проф. *Л. Ніколаєва* (фп.); 1928 — теор.-комп. ф-т, кл. проф. *В. Калафаті* (композиція). Досліджував давньорус. церк.-співочу традицію п/к проф. А. Преображенського. 1929—31 — викладач Ленінгр. конс. 1935—41 — ст. наук. співробітник і вчений секретар відділу історії муз. культури й техніки "Ермітажу". Від верес. 1941 в евакуації працював викладачем і зав. кафедри Кіровського муз. уч-ща. Від 1945 — ст. наук. співробітник Держ. Ін-ту т-ру, музики та кінематографії у Ленінграді, з 1949 — зав. історіогр. кабінету (відділу рукописів). 1946—48 — водночас гол. бібліограф Відділу рукописів Держ. публічної бібліотеки (нині РНБ) ім. М. Салтикова-Щедріна. Весною 1950 був звільнений з Ін-ту у зв'язку з осудом його праці "Лица и фиты знаменного распева" й перейшов до відділу рукописів б-ки Ленінгр. духовної академії. У 1960-х — ст. наук. співробітник Держ. Ін-ту історії мистецтв у Москві. 1929—31 та з 1969 — викладач Ленінгр. конс., автор курсу "Музична палеографія", вихователь молодих учених-медієвістів, кер. наук. праць.

Б. — автор багатьох досліджень з історії і теорії давньорус. церк. співу (переважно рос. традиції), його еволюції у 12—17 ст., муз. палеографії і *джерелознавства*, системи *осмогласся*, автор. церк.-співочої творчості, церк.-муз. теорії, проблеми стосунків рос. монодійного та раннього багатоголос. церк. співу. Вперше дешифрував і опублікував ряд пам'яток 17—18 ст. У працях Б. подано цінну інформацію щодо спільних джерел *співу богослужбового* у сх. слов'ян, розроблено основи дешифрування та аналізу безлінійної давньорус. *нотації*. Автор муз. творів, у т. ч. "на теми знаменного розспіву".

Літ. тв.: канд. дис. "Палеографический, исторический и музыкально-технический анализ русского церковного многоголосия по безлинейным строчным рукописям XVII века" (М., 1945); докт. дис. "Теория древнерусской музыки (по музыкально-палеографическим материалам XV—XVIII вв.)" (М., 1968); Новые задачи изучения памятников древнерусской музыки. — Ленинград, 1939; Пути развития и задачи расшифровки знаменного роспева XII—XVIII веков. — Ленинград; М., 1949; Новые памятники знаменного распева. — Ленинград, 1967; Древнерусская теория музыки. — Ленинград, 1972; Федор Крестьянин. Стихиры. — М., 1974; Памятники знаменного распева. — Ленинград, 1974; Статьи о древнерусской музыке. — Ленинград, 1975; Лица и фиты знаменного распева / Общ. ред. *Н. Серегиной* и *А. Крюкова*. — Ленинград, 1984; Многоголосие знаменных партитур (частичная публикация, подготовка *А. Кручининой, А. Белоненко*) // Проблемы истории и теории древнерусской музыки: Сб. статей памяти М. Бражникова / Сост. *А. Белоненко*. — Ленинград, 1980; Русская певческая палеография / Ред., вступ. статья, список публикаций М. Бражникова *Н. Серегиной*. — С.Пб., 2002; Древнерусские нотации как предмет палеографии // Труды Ин-та литературы АН СССР. — М.; Ленинград, 1949. — Т. 8; Неизвестные произведения певца и роспевщика XVI в. Федора Христианина // ТОДРЛ. — М.; Ленинград, 1958. — Т. 14; Архивная обработка певческих рукописей // Вопросы архивоведения. — М., 1965. — Вып. 2; Русское церковное пение XII—XVIII веков // Musica antiqua Europae orientalis: Acta scientifica. — Bydgoszcz, 1966. — 1; Азбука Александра Мезенца // СМ. — 1968. — № 6; Краткие методические указания и схемы по описанию древнерусских певческих рукописей // Методическое пособие по описанию славяно-русских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. — М., 1973. — Вып. 1; Русская певческая палеография и ее актуальные задачи // СМ. — 1975. — № 4; Zur Terminologie der altrussischen Vokalmusik // Beitrage zur Musikwissenschaft. — Berlin, 1969 тощо.

Літ. *Свон А.* Максим Викторович Бражников и его работы по воссозданию древнерусского церковного пения // Православный путь. — 1963; *Кершнер Л.* Наши юбиляры: М. В. Бражников // СМ. — 1964. — № 5; *Виноградов В.* О музыкальной археологии // Там само. — 1971. — № 5; *Серегина Н.* О М. В. Бражникове // Музыка и жизнь. — М.; Ленинград, 1975. — Вып. 3; *Белоненко А.* М. В. Бражников — исследователь древнерусской профессиональной музыки // Проблемы истории и теории древнерусской музыки: Сб. статей памяти М. Бражникова. — Ленинград, 1980; *Кручинина А.* Воспоминания о М. В. Бражникове // Ленинградская консерватория в воспоминаниях. — Ленинград, 1987. — Кн. 1; *Рамазанова Н.* "Не дать оборваться традиции..." (Из архива М. В. Бражникова) // СМ. — 1990. — № 3; *Серегина Н.* Праздник обретения // Муз. академия. — 1995. — № 4—5; *Бражникова О.* Они работали для России // Там само. — 1995. — № 2; *Тевосян А.* М. В. Бражников и его работы по воссозданию древнерус. церк. пения // РМГ. — 1999. — Апр.; *Серегина Н.* Пре-

дисловие, биографическая справка, список публикаций М. В. Бражникова, литература о М. В. Бражникове // *Його ж.* Русская певческая палеография. — С.Пб., 2002.

Ол. Шевчук

БРАЇЛОВСЬКИЙ (Брайловський) Олександр Петрович (4.11.1896, м. Київ — 25.04.1975, м. Нью-Йорк, США) — піаніст. З родини власника нот. магазина. Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. фп. *В. Пухальського*, 1911); 1911—14 навч. у Відні в Т. Лешетицького; з 1914 — у Швейцарії у Ф. Бузоні. Дебютував 1919 у Парижі, 1924 виступав у Нью-Йорку. Гастролював у Європі, Півд. та Півн. Америці. 1923 у франц. с. Анессі, де він поселився, підготував цикл із 6-ти програм творів *Ф. Шопена* (169 творів), 1924 презентував його у Парижі, Лондоні, Нью-Йорку, згодом записав на грамплатівки. Також виступав у Бельгії, Італії, Німеччині, згодом як перший європ. піаніст у Бразилії (у Ріо-де-Жанейро за 2 місяці дав 17 концертів) і Арґентині, куди на концерти Б. вводили спец. рейси поїздів, пізніше в Австралії, Єгипті, Китаї, Японії. Преса називала Б. "*Лістом* нашого часу". В репертуарі — вся спадщина Ф. Шопена, композиції *Й. С. Баха*, Д. Скарлатті, а твори Ф. Ліста складали значну його частину. Вик. стилеві Б. були притаманні імпровізаційність, віртуозна техніка, яскраво темпераментне виконання, відточеність фразування. 1961 уперше побував на гастролях у кол. СРСР. Його гра мала успіх у широкої публіки (за словами муз. критиків, "піаніст для слухачів"), проте худ. інтерпретація викликала суперечливі оцінки сучасників-професіоналів.

Літ.: *Григорьев Л., Платек Я.* Современные пианисты. — М., 1985; *Рабинович Д.* Александр Брайловский // Муз. жизнь. — 1961. — № 14; *Його ж.* Александр Брайловский // Исполнитель и стиль: Избр. статьи. — М., 1981. — Вып. 2; *Коган Г.* Александр Брайловский // Вопросы пианизма: Избр. статьи. — М., 1968.

О. Шевчук, О. Сьомочкіна-Рижко

БРАМС (Brahms) Йоганнес (7.05.1833, м. Гамбург, тепер Німеччина — 3.04.1897, м. Відень, тепер Австрія) — нім. композитор, піаніст, диригент. Почесний президент Віден. тов-ва музикантів (1886). Доктор Honoris Causa Кембрідж. ун-ту у Великій Британії (1876, відмовився від звання). Почесний громадянин Гамбурга (1889). Кавалер Лицарського хреста ордена Леопольда (1889, Гамбург), "Почесного хреста за мистецтво і науку" (1895, Відень) та Золотої медалі Лондон. філарм. тов-ва (1877). Навч. музики у батька — валторніста й контрабасиста; згодом — у О. Ф. Кьосселя (фп.) та Е. Марксена (теорія музики й композиція). Через родинні нестатки в дитинстві працював тапером у матроських тавернах, у драм. т-рі, змушений був давати приват. уроки, 1847—48 керувати сіл. хором у с. Вінзені, де зробив обр. нар. пісень і написав низку хорів. 1853 здійснив разом з угор. скрипалем Е. Ремені гастрольне турне по нім. містах, де познайомився з *Ф. Лістом*, Р. і К. Шуманами, майбутнім другом, скрипалем, муз. ерудитом Й. Йоахімом (дехто припускає, що він знав укр. нар. музику), згодом — піаністом Г. фон Бюловим; ще пізніше — з Р. Вагнером, з яким стосунки не склалися, *А. Дворжаком;* піаністом і композитором *Ант. Рубінштейном*, композитором і диригентом Й. Штраусом. 1879 здійснив гастрольну подорож разом зі скрипалем Й. Йоахімом по Угорщині. Від 1857 — кер. придв. хору, піаніст та вчитель гри на фп. при княжому дворі в Детмольді. Від 1860 — у Гамбурґу; з 1862 — у Відні, де виступав як піаніст (у т. ч. із власними творами), був кер. хору в Спів. капелі (1863—64) і Тов-ві друзів музики (1872—75). З серед. 1870-х займався тільки творчою діяльністю, виступаючи також як піаніст (у зрілому віці виконував лише власні твори) й диригент. 1880 здійснив поїздку на Галичину, дав концерт у Львові з Й. Йоахімом.

У комп. творчості — представник *романтизму*. Романт. образність із її драматизмом, пристрасністю, бентежністю, спиранням на побут. пісен.-танц. жанри втілював у клас. формах з їх раціональністю, дисципліною мислення, залізною логікою розвитку. Особливий внесок зробив у жанри *симфонії*, інстр. концерту, *пісні*, вок. та інстр. *ансамблю*, фп. музики. В одному з "Угорських танців" звучить мелодія відомої укр. галиц. нар. пісні "Сусідка" (на думку *Б. Кудрика*, перейнятої з угор. фольклору). Вплив укр. нар. музики на творчість Б. відчутний також у Першому (*ор.* 5 № 2) і Третьому (*ор.* 67) струн. квартетах, написаних 1865—75, тобто до поїздки на Галичину. Але Б. товаришував із *Є. Мандичевським*, *І. Кнорром*, був знайомий із *В. Сокальським*, допомагав у публікації та виконанні творів *А. Дворжакові* (особливо йому подобався Струн. секстет, зокр. 2-а ч. — Думка — з опорою на укр. муз. фольклор), від яких міг чути укр. нар. музику й мати ноти. Колега Б. по Тов-ву друзів музики у Відні Є. Мандичевський як текстолог опрацював і видав його 26-томне повне зібр. творів (Johannes Brahms. Samtliche Werke. Ausgabe der "Gesellschaft der Musikfreunde" in Wien / Unter der Leitung von *E. Mandyczewski* und *H. Gal*. Bd. 1—26. — Leipzig, 1926—28), опублікував статті про Фп. тріо *H*-dur (1893) і бібліотеку Б. (1904), листувався з ним (Brahms J. im Briefwechsel mit E. Mandyczewski mitgeteilt von Geirlinger // ZIMw. — 1932/33. — 15), робив обробки та аранжування укр. нар. пісень.

Тв.: вок.-симф. твори для хору з орк. або різними інстр. — Ave Maria *ор.* 12 (1858), "Похоронна пісня" на сл. М. Вейсе *ор.* 13 (1858), 4 пісні для жін. хору із супр. 2-х валторн або арфи *ор.* 17 (1860), 13-й псалом для жін. хору в супр. органа чи фп. або стр. орк. *ор.* 27 (1859), "Німецький реквієм" (сл. зі Святого Писання у нім. перекл. М. Лютера ор. 45 (1857—68), 12 пісень і романсів для жін. хору із супр. фп. ad libitum *ор.* 44 (1859—63), кантата "Рінальдо" на сл. Й. В. Гете *ор.* 50 (1863—68), Рапсодія на сл. Й. В. Гете *ор.* 53 (1869), "Пісня долі" на сл. Ф. Гельдерліна *ор.* 54 (1868—71), "Тріумфальна пісня" на текст із "Апокаліпсиса" *ор.* 55 (1870—71), "Нenія" на сл. Ф. Шиллера *ор.* 82 (1880—81), "Пісня парочок" на сл. Й. В. Гете *ор.* 89 (1882); для орк. — 4 симфонії (1874—76, 1877, 1883, 1884—85), 2 серенади (1858, 1858—60), 2 увертю-

О. Браїловський

Й. Брамс

ри — "Академічна увертюра" (1880) і "Трагічна" (1880—81), Варіації на тему Гайдна (варіант для 2-х фп. — обидва 1873); 4 концерти з орк. — 2 для фп. (1854—59, 1878—81), для скр. (1878), подвійний для скр. і влч. (1887); кам.-інстр. ансамблі — 2 стр. секстети для 2 скр., 2 альтів та 2-х влч. (1858—60, 1864—65), 4 квінтети — 2 стр. для 2 скр., 2 альтів та влч. (1882, 1890), фп. (1861—64), для струн. квартета з кларнетом (1891), 6 квартетів — 3 струн. (бл. 1865—73, 1873, 1875), 3 фп. (2 — 1861, 3-й — 1855—74), тріо — 3 фп. (1854, 2-а ред. 1889; 1880—82, 1886), для фп., скр. та валторни (1856), для фп., кларнета та влч. (1891), сонати — 3 для скр. і фп. (1878—79, 1886, 1886—88), 2 для влч. і фп. (1862—65, 1886), 2 для кларнета й фп. (обидві — 1894); для фп. — 3 сонати (1852—53, 1852, 1853), 6 варіацій на теми Г. Ф. Генделя (1861), Р. Шумана (1854), Н. Паганіні (1862—63), угор. нар. пісні (1855), 2 на власні теми (бл. 1855, 1861), 4 балади (1854), 18 п'єс (1871—92), 2 рапсодії (1879), фантазії (3 капричіо та інтермецо, 1891—92), 10 угор. танців (також варіант для фп. у 4 руки, 1872), жиги, сарабанди, гавот, етюди на твори Й. С. Баха, К. М. Вебера та Ф. Шопена, вправи, 8 каденцій до фп. концертів, зокр. Й. С. Баха, В. А. Моцарта (2), Л. Бетховена (2); для фп. у 4 руки — Варіації на тему Шумана (1861), 16 вальсів (1865), "Пісні кохання" — вальси (1874), "Нові пісні кохання" — вальси (1877), "Угор. танці" (4 зош., 21 танець, 1869—80, існує авт. перекладення для фп. у 2 руки); для 2-х фп. — Соната (1864); для органа — Фуга (1856), 2 прелюдії і фуги (1856—57), 12 хоральних прелюдій (1-а — 1856; 11 — 1896 і посмерт.), кам.-вок. твори — 60 вок. квартетів із фп., 20 вок. дуетів з фп., бл. 200 пісень і романсів; хори без супр. — бл. 60 міш., 5 чол. та 16 жін.

Літ.: *Кудрик Б.* Українська народна пісня і всесвітня музика. — Л., 1927; *Гейрингер К.* И. Брамс. — М., 1965; *Друскин М.* Иоганнес Брамс. — М., 1959, [2]1970; *Голь Г.* Брамс. Вагнер. Верди: Три мастера, три мира. — М., 1986; *Гольдшмидт Г.* Наследие Иоганнеса Брамса // Избр. статьи музыковедов Германской Демократической Республики. — М., 1960; *Царева Е.* К проблемам И. Брамса // Из истории зарубежной музыки. — М., 1971; *Федорчук І.* Український фольклор у творах західноєвропейських композиторів // Музика. — 1981. — № 5; *Reimann H.* J. Brams. — Berlin, 1897, [3]1922; *Widmann L. V.* J. Brahms in Erinnerungen. — Berlin, 1898, [3]Basel, 1947; *Kalbeck M.* J. Brahms. — Bd. 1—4. — Berlin, 1904—14, [2]1908—15; *May Fl.* The Life of J. Brahms. — V. 1—2. — London, 1905, [2]1948; *Imbert H.* J. Brahms: La vie et son oeuvre. — Paris, 1906; *Fuller-Maitland J.* Brahms. — New York, 1911, перевид. — London, 1912; *Stare I.* Brahms. — Stockholm, 1955; *Latham P.* Brahms. — London, 1962; *Laufer J.* Brahms. — Paris, 1963; *Delvaille B.* Brahms. — Paris, 1965; *Siegmund-Schultze W.* J. Brahms. — Leipzig, 1966; *Erhardt L.* Brahms. — Warszawa, 1969; *Mandyczewski E.* Die Bibliothek Brahms' // Musikbuch fur Osterreich. — 1904. — 1; *Geiringer K.* Johannes Brahms mit Eusebius Mandyczewski // ZIMw. — 1933. — Jahrg., 15.

А. Калениченко

Обкладинка CD (К., 2002)

"БРАТИ БЛЮЗУ" ("ББ.") — рок-гурт (м. Калуш — м. Івано-Франківськ — м. Кам'янець-Подільський — м. Київ). М. Левицький — клавішні, автор музики; О. Левицький — саксофон, вокал; А. Мельник — бас-гітара; С. Тафтай, від 1998 С. Кузів — соло-гітара; А. Валага, від 1993 — О. Джуган, від 1998 — *К. Степенко* — скрипка; А. Віцерський — ударні. Існує від 1992. З поч. 2000-х майже всі музиканти "ББ." живуть у Нью-Йорку (США). Володар Гран-прі фестивалів "*Червона рута*" (Донецьк, 1993), "*Пісенний вернісаж*" (Київ, 1995). Лауреат фестивалів: всеукр. "Україна — Весна — Славутич" (Славутич, 1995), міжн. "Слов'янський базар" (Вітебськ, 1996), "Пепсі-Сігет" (Будапешт, 1998 — уперше запрошений від країн СНД на гол. сцену). Учасник Днів укр. культури у Польщі (Перемишль, 1996). Найкращий рок-гурт України 1993 (за підсумками фестивалю "Нові зірки старого року"). Гість фестивалів "Вітер зі Сходу—93", "Магія—93", "Слов'янський базар—94", "Червона рута—95", концертів за участю П. Каас (м. Славутич, 1995) і на честь Президента США Б. Клінтона (Київ, 1995). У складі переможців "Червоної рути—93" успішно виступав у великих гастрольних турне по Україні та Європі (Будапешт, Варшава, Мюнхен, Париж та ін.). Має записи на ТБ і радіо. "ББ." грають у стилі "ф'южн", "світова музика" ("world music"). У музиці та виконанні найкращих творів особливості покут. і гуц. фольклору синтезуються із зах. арт-джаз-роковою стилістикою, напр., "Правдиве життя" (одна з пісень-переможців конкурсу на кращу пісню фестивалю "Червона рута—93") і "Ой-я".

Дискогр.: аудіокасета — "Надия 14, 95". — К.: Комора; CD — "Брати блюзу". — К., 2002; "Vienna Woods". — Wien: KG Music, 2001; "Session in Benff". — Benff (Канада): Benff for the Arts, Атлантік, 2005.

А. Калениченко

"БРАТИ ГАДЮКІНИ" ("БГ.", м. Львів) — рок-гурт. С. Кузьминський — автор музики й текстів, лідер-вокал, клавішні; А. Партика (1988—95), Г. Вербяний (з 1995) — лідер-гітара; О. Гамбург — бас-гітара, вокал (до 1993); І. Мельничук — бас-гітара (з 1993, 1989—93 — клавішні); П. Крохмальов (з 1993) — клавішні; О. Ємець (до 1989), Б. Юр (з 1995) — саксофон; з 1994 залучено дух. секцію (саксофон, труба, тромбон) і бек-вокал (підспівка — жін. дует Ю. Донченко, Л. Павлик). Існував 1988—96 (до 1989 виступав з *Вікою* під назвою "Сестричка Віка і Брати Гадюкіни"), у січ. 2005 зібрався знову і дав сольний концерт у Києві. Лауреат фестивалів "*Червона рута*" (Чернівці, 1989), "Нові зірки старого року" (Київ, 1994), учасник фестивалів "Голосієво" (Київ, 1988), "Сирок" (Москва, 1989), "Не проп'ємо Україну!" (Київ, 1991) та багатьох ін. У складі переможців фестивалю "Червона рута" дав кілька концертів у Канаді (Торонто, 1990), виступав у Бельгії, Німеччині, Польщі, Словаччині, Франції (1992), у конц. турне по Ук-

раїні (1990, 1992, 1994), в окр. концертах на центр. площах Києва, Львова, Донецька, Сімферополя, Севастополя та багатьох ін. міст України тощо. Першим поміж музикантів укр. "андеграунда" вийшов на рос. офіційну сцену, виступивши на концерті "Різдвяні вечори", організованому А. Пугачовою (Москва, 1989). Від 1992 певний час входив до однойменного творчого об'єднання на чолі з муз. продюсером О. Мархасьовою, куди входили також рок-гурти *"Плач Еремії"*, *"Мертвий півень"* та "Клуб шанувальників чаю" (в останньому гітаристом був продюсер і чоловік *Руслани* О. Ксенофонтов). У муз. стилі, де сполучались елементи пост-панк-року, ритм-н-блюзу, рок-н-ролу, реггі, нерідко звертався до *коломийок* та ін. елементів нар. музики Галичини, залучав укр. нар. інструменти. Тексти, написані на приміському галиц. жаргоні, позначені іронією, дотепністю та лукавством. "БГ." поряд із *"ВВ"* вивели на сцену образ антигероя — поміркованого галиц. простого хлопця з народу, т. зв. "рагуля", перетворивши брутальність і т. зв. "жлобство" на своєрідну естетику тотального "стьобу". Має 5 студійних альбомів, відеокліп на пісню "Наркомани на городі", записи на Укр. ТБ, заруб. та укр. радіо, співавтор і співвиконавець музики до к/ф "Вперед, за скарбами гетьмана" (пісня "Гей Іване"). Поміж найпопулярніших пісень — "Чуваки, всьо чотко", "Звьоздочка моя", "Арівідерчі, Рома", "Прийдь до мене у Мостисько", "Лихо", "Мертвий півень", "Червона фіра", "Сорок пачок "Верховини", "Мамуню, рихтуйте весілля", "117-та стаття", "Було не любити", "Пиво, баби й папіроси", "Коровай", "Місячне сяйво твого тіла" тощо. Висока популярність "БГ." спричинилась до того, що їхні CD було випущено після розпаду гурту.

Дискогр.: аудіокасети "Наша відповідь Кобзону". — Львів: [Самодіяльний запис], 1988; "Всьо чотко". — К.: Фонограф, 1989 (перезапис у Москві та однойм. нове видання на CD: К.: Караван Records, 1995); аудіокасета "Ми — хлопці з Бандерштадту". — К.: Аудіо-Україна, 1991 (1992 тією самою фірмою розтиражовано на вініловій платівці; перевидано з тією самою назвою на CD: К.: Росток Records, 2000); CD "Було не любити". — Львів: Тритон, 1994; розтиражовано на CD (К.: Караван CD, 1995, 1998) і на аудіокасеті (К.: Гарба, 1995); CD "Щасливої дороги". — К.: Караван CD, 1999; CD "НА)Живо" (конц. записи 1994—95). — К.: Росток Records, LMCD-244, 2000; "Брати Гадюкіни". Live a Bruxelles" — К.: MMVI Гадюкіни Records, GDR-001, 2005 (конц. запис 29 жовт. 1992 із залу "Le Botanique" у Брюсселі).

Літ.: *Євтушенко О.* Хлопці з Бандерштадту, або "Снейк Бразерз" на "Червоній Фірі" // Україна. — 1992. — № 36 (передрук у кн.: Зірки "Червоної рути". — К., 1993), статті в ін. журналах і газетах тощо.

О. Євтушенко, А. Калениченко

БРАТИЦЯ Іван (бл. 1824, хут. Новоселиця побл. с. Макіївки Носівського р-ну Черніг. обл. — після 1880, там само) — кобзар. Незрячий (невідомо, чи від народження). Мав невеликий наділ землі, але жив здебільшого з кобзарства; співав у с. Макіївка під час ярмарків, що проводилися досить часто, ходив по ін. селах. Мав у репертуарі близько 20 *дум*, а також істор., лір. та жарт. пісні. Часто грав і співав разом із молодшим від нього кобзарем *П. Дубом*, який, імовірно, навч. від Б. кобзар. репертуару. 1880 цих кобзарів слухав чес. дослідник *Л. Куба*, котрий записав від них 17 дум; особливо відзначав виконання жарт. "Гречаників" і "Чечітки".

Літ.: *Мольнар М.* Людвік Куба про Україну. — К., 1963; *Баклан О.* Макіївські кобзарі // Сіверянський літопис. — 1996. — № 5.

В. Кузик

БРАТИЦЯ Павло Савич (1843, с. Мена, тепер м. Черніг. обл. — 1887, с. Терешківка, тепер тієї самої обл.) — кобзар. У 3-річному віці втратив зір. Був кріпаком поміщика Танського в с. Терешківці. Кобзар. мистецтва навч. у *А. Бешко* та Левка. Акомпонував собі на *кобзі*, що мала 16 приструнків і 4 басові струни. Часто кобзарював разом з *П. Дубом*. У репертуарі — 10 *дум* і понад 50 пісень та *псальмів*. Думу "Хмельницький і Барабаш" записали від нього *М. Лисенко* (1870-ті) й П. Іващенко (1974), думи "Втеча трьох братів з Азова" та "Козак Голота" — П. Іващенко (1874). Виконував також думи, тексти яких вивчив зі зб. "Записки про Південну Русь" П. Куліша і "Народні південноруські пісні" (упор. *А. Метлинський*).

Літ.: *Сперанский М.* Южнорусская песня и современные её носители. — К., 1904; *Иващенко П.* Павло Братыця и Прохор Дуб. Кобзари Нежинского уезда Черниговской губернии // Записки Юго-западного отдела Имп. русского географического общества. — К., 1874. — Т. 2; *Горленко В.* Кобзари и лирники // Киев. старина. — 1884. — № 1, 4.

Б. Жеплинський

БРАТКІВСЬКА (Bratkowska) Теофілія Іллівна (20.06.1924, м. Радимно, Польща) — співачка (сопрано). З. а. УРСР (1967). Співу навч. у В. Кадміної та *С. Крушельницької* у Львові. Від 1945 — артистка хору, 1957—82 — солістка Львів. т-ру опери та балету.

Партії: Мавка ("Лісова пісня" В. Кирейка), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Луїза ("Дуенья" С. Прокоф'єва), Адель ("Летюча миша" Й. Штрауса).

Літ.: *Кореневич Л.* На струнах серця // Робітнича газета. — 1965. — 11 груд.

Л. Мазепа

Т. Братківська в ролі Мюзетти (опера "Богема" Дж. Пуччіні)

М. Братков

БРАТКОВ Микола Григорович (25.07.1943, с. Горіхівка Лубенського р-ну Полтав. обл.) — оперний співак. З. а. УРСР (1981). Закін. Полтав. муз. уч-ще (1966) та Моск. конс. (кл. О. Свєшникової, 1972). 1972—74 — соліст Таджиц. ім. С. Айні (Душанбе), з 1974 — Дніпроп. т-рів опери та балету.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Богдан ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Ковпак ("Грім з Путивля" В. Ільїна), Бородін ("Повернений травень" В. Губаренка), Брянський ("Прапороносці" О. Білаша), Онєгін, Мазепа, Томський, Єлецький ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Алеко (однойм. опера С. Рахманінова), Ріголетто, Жермон, Амонасро ("Ріголетто" "Травіата",

І. Братущик і О. Хома

О. Брижаха

О. Бризгун-Соколик

"Аїда" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе) та ін.

Літ.: [*Б. п.*]. Молоді з молодого театру // Робітнича газета. — 1981. — 1 серп.

І. Лисенко

БРАТОЛЮБОВ Юрій (Юліан) Мойсейович (11.04.1931, м. Київ) — тромбоніст, кер. джаз. ансамблю. Закін. Київ. веч. муз. школу (тепер ім. К. Стеценка) по кл. тромбона (1955). Артист Естр. оркестру Укр. респ. естради (1957—61) та джаз-орк. "*Дніпро*" (1961—64). 1962 — кер. 1-го профес. джаз. анс. (*октету*) в Києві (В. Климков — труба, Ю. Братолюбов — тромбон, *М. Резницький* — альт-саксофон, кларнет, Б. Людмер — тенор-саксофон, Й. Литвинський — баритон-саксофон, *В. Ільїн* — фп., З. Хамістос — контрабас, Л. Залялін — ударні). 1964—76 — тромбоніст Естр. орк. Укр. радіо і ТБ. Від 1976 — у США.

В. Симоненко

БРАТУЩИК Інеса Михайлівна (5.06.1970, м. Львів) — естр. співачка (колор. сопрано). З. а України (1996). Лауреатка фестивалю "*Червона Рута*" (1989, Чернівці, у складі гурту, 3-я премія в категорії поп-музики), дипломантка того самого фестивалю (1991, Запоріжжя, у складі вок. дуету з О. Хомою). Закін. Львів. муз. уч-ще (1991), Київ. славіст. ун-т (2003). Солістка ансамблів "Щасливе дитинство" (1975—90), "Мальви" (1989—90) Львів. та "*Смерічка*" (1919—95) Чернів. філармонії, з 1995 — "Студії Лева" (Львів). Від 1990 співає з чоловіком О. Хомою.

Дискогр.: аудіокасети "Три дороги — 1", "Ти до мене не ходи" (обидві — 1993), "Таємниця", "Три дороги — 2" (обидві 1996), "Замок кохання" (2001); CD "Три дороги" (1997), "Кришталеві слова", "У затінку ночі", "На Різдво повертаємось додому" (усі 2003).

М. Маслій

БРАУДО Ісай Олександрович [28.07(9.08).1896, с., тепер м. Боярка Київ. обл. — 11.03.1970, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — органіст, піаніст, педагог, музикознавець. З. д. м. РРФСР (1957). Доктор мист-ва (1965). Навч. у Моск. конс., кл. фп. О. Гольденвейзера (1915—17), Ленінгр. конс., кл. органа Ж. Гандшина, М. Ванадзіна (1914—15, 1921—23). Удосконалював майстерність у Парижі й Лейпцигу (1924, 1926). Від 1923 викладав у Ленінгр. конс. (кл. органа, фп.); з 1935 — її професор. Від 1927 активно концертував, виконував музику 16—17, 20 ст., твори *Й. С. Баха*, композиторів-романтиків. Автор орган. транскрипцій. Праці Б. мали вплив на деяких укр. фп. педагогів (зокр. *Д. Юделевича*).

Літ. тв.: Артикуляция (О произнесении мелодии). — Ленинград, 1961; Об изучении клавирных произведений Баха в музыкальной школе. — Ленинград, 1965.

Літ.: *Майский В.* И. А. Браудо — мыслитель и музыкант // Музыка и жизнь: Музыка и музыканты Ленинграда. — Ленинград; М., 1972; *Чеботаревская К.* Учитель и ученики// Муз. жизнь — 1987. — № 5; *Юдкин-Рипун И.* Теория артикуляции И. А. Браудо как интерпретация барочной риторической культуры // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000.— Вип. 5.

О. Кушнірук

БРАУН (Braun) Август Томас (9.03.1789, м. Познань, Польща — 10.11.1861, м. Львів) — скрипаль, композитор, диригент. Батько *Р. Брауна*. Гри на скрипці навч. у батька (вихідця з Ліфляндії) і приватно в різних педагогів. Від 1804 — скрипаль театр. оркестру у Варшаві, з 1806 — концертмейстер італ. опери в Одесі, згодом — капели графа Потоцького в Тульчині, 1810—16 — диригент рос. військ. оркестру в Яссах (тепер Румунія). Від 1816 — у Львові: концертмейстер і диригент, виступав як соліст театр. оркестру, з 1844 — дир. капели в домініканському костьолі, з 1854 — викладач гри на скрипці в школі Галицького муз. тов-ва. Збирач муз. фольклору, упор. зб. "Різні східні наспіви, записані в Яссах і Бухаресті" (1810—16).

Тв.: мазурки, полонези, музика до театр. вистав.

Літ.: *Schnür-Pepłowski St.* Teatr polski we Lwowie (1780—1881).— Lwów, 1889; *Estreicher K.* Teatr w Polsce. — Warszawa, 1953. — T. 3; [*Б. п.*]. Sprawy muzyczne we Lwowie // Ruch Muzyczny. — 1860. — Nr 1; [*Б. п.*]. Towarzystwo Muzyczne we Lwowie // Там само.— 1958. — Nr 21;

І. Гамкало

БРАУН (Braun) Родерік Август (6.03.1817, м. Львів — після 1861, м. Старокостянтинів, тепер Хмельн. обл.) — скрипаль, композитор, диригент. Навч. гри на скрипці у батька (*Б. Августа Томаса*). Від 1836 навч. у Відні, працював у театр. оркестрі в Бухаресті, 1839—40 виступав як соліст у Львові, потім переїхав до Житомира (диригент у губернатора Т. Бобра), кер. оркестру Я. Чечеля у с. Самчиках (тепер Хмельн. обл.). 1860 оселився у Старокостянтинові, де займався комп. творчістю.

Тв.: 2 концерти для скр., варіації, п'єси у формі нар. танців.

І. Гамкало

БРЕҐЕНТ (псевд. Петровська) Христина-Олена Михайлівна (30.12.1947, м. Оттава, Канада) — піаністка, поетеса. Закін. Джульярд. муз. школу (1969, Нью-Йорк). Від 1958 концертує містами Канади, США, Франції, України. Викладає в Амер. академії у Парижі. Виступає в телепередачах, на міжн. фестивалях. Автор поет. зб. "Go Away, Sisyphus" ("Згинь, Сизифе!").

І. Гамкало

БРИЖ Семен Федорович (кін. 19 ст., станиця Канівська, тепер м. Краснодар. краю, РФ — 1943, там само) — бандурист. Учень *С. Жарка*, учасник чол. капели бандуристів ст. Канівська (1923—43). Грав на бандурі *О. Корнієвського*. У репертуарі домінували *думи*, *істор.* та козац. *пісні*. У сольній програмі гра на бандурі чергувалася з декламуванням творів *Т. Шевченка*, зокр. "Великого льоху", "І мертвим, і живим...", "Кавказу", "Сну" тощо. Улюблені пісні Б. — "Добрий вечір тобі, зелена діброво", "Ой сів пугач на могилі", "Ох і не стелися, крещатий

барвінку", "Пісня про Морозенка". Виступав на території Канів. р-ну (Кубань). 1943 після арешту органами НКВС керівника капели *С. Жарка* Б. покінчив життя самогубством.

Літ.: *Польовий Р.* Кубанська Україна. — К., 2002; *Нирко О.* Кобзарське відродження на Кубані та його розгром // Кубань литературная: Новые доклады и сообщения. — Краснодар, 1994.

О. Нирко, Р. Коваль

БРИЖАХА Олександр Прокопович (26.05.1896, м. Лубни, тепер Полтав. обл. — 16.01.1938, м. Харків) — хор. диригент, муз.-громад. діяч. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. диригування Л. Розенштейна, теор. дисциплін *С. Богатирьова*, 1930). Від 1918 вчителював, керував хорами в Лубнах і в повіті. Від 1922 — кер. шкіл., армійських та робітн. хорів у Харкові. Від 1925 — член ревізійної комісії Харків. філії Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича, з 1927 — хор. консультант Харків. окружної ради профспілок, викладач музики, організатор муз. олімпіад 1927, 1928, 1929—30 — хормейстер Харків. т-ру опери та балету. 1930—37 — гол. диригент і худ. кер. Харків. столичної хор. капели, в репертуарі якої — "Пори року" Й. Гайдна, "Реквієм" В. А. Моцарта, Дев'ята симфонія *Л. Бетховена*, конц. виконання опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, темат. програми "Укр. нар. пісня в обробці класиків", "Укр. нар. пісня в обробці рад. композиторів", "*Т. Шевченко* в музиці", "Хорові твори *Й. С. Баха* й *С. Танеєва*" та ін. 1-й вик. вок.-симф. творів *П. Сениці, М. Коляди, В. Борисова, Д. Клебанова*. Репресований і розстріляний.

Тв.: обробки укр. нар. пісень.

Літ.: *Головащенко М.* Хормейстер Олександр Брижаха // КіЖ. — 1987. — 29 лип.

І. Гамкало

БРИЗГУН-СОКОЛИК Оксана (псевд. — Мама) (21.10.1927, с. Гумениє, тепер Львів. обл.) — піаністка, педагог, муз. діячка. Навч. у Нар. школі та гімназії м. Братислава (тепер Словаччина), гімназії м. Регенсбург (Німеччина) та в Мюнхен. Ґендель-Консерваторії (кл. фп.). 1948 емігрувала з родиною до Канади, де закін. Королівську конс. (1952) та муз. ф-т Торонт. ун-ту (1955). Виступала як критик в укр. пресі США й Канади. Від 1949 концертувала, організувала концерти пам'яті *М. Фоменка, В. Безкоровайного* та ін. Виступала також як концертмейстер. 1950—87 — викладачка гри на фп. у власній муз. студії, 1970—97 — учителька музики шкіл. хору в Торонто. Викладала також історію укр. музики на Курсах українознавства ім. Г. Сковороди. 1974—77, 1984—92 — голова мист. ради Комітету українців Канади. Авторка рецензій і музикознавчих статей, кн. "Народні звичаї у сучасному побуті". Лауреат літ. Премії ім. М. Бек (1972).

Літ. тв.: "Червона шапочка" в Гамільтоні // Наша мета (США). — 1965. — 10 лип.; Василь Безкоровайний: Спогади про нього // Свобода (США). — 1983. — 3 серп.

Літ.: *Геник С.* 150 видатних українок. — Івано-Франківськ, 2003.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

БРИКІН Степан Васильович [27.12.1861 (8.01.1862), станиця Раздорська, тепер Ростов. обл., РФ — 30.06(13.07).1912, м. Київ] — оперний співак (баритон), антрепренер, педагог. Закін. 1886 Моск. ун-т. 1891—93 — соліст ряду оперних т-рів, зокр. у Харкові, 1893—97 — Київ. рос. опери, 1903—10 — її антрепренер.

Партії: Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Боголюбов Н.* Шестьдесят лет в оперном театре: Воспоминания режиссера. — М., 1967; [*Б. п.*]. С. В. Брыкин [Некролог] // Театр и искусство.— 1912. — № 28.

С. Брикін

БРИЛИНСЬКА-БЛАЖКЕВИЧ Галина Йосипівна (29.10.1956, м. Дрогобич, нині Львів. обл.) — піаністка, педагог, музикознавець. Лауреат Респ. конкурсу-огляду молодих піаністів (Одеса, 1976, 2-а премія), Конкурсу піаністів ім. М. Лисенка (Львів, 1978, 1-а премія). Кандидат мист-ва (1991). Доцент (1998). Закін. Львів. ССМШ (1975), конс. (1980, кл. фп. *М. Крих-Уєляр*), асистентуру-стажування при Київ. конс. (1982). 1982—95 — викладачка кафедри спеціального фп. Львів. ВМІ ім. М. Лисенка, з 1994 — декан фп. і теорет.-комп. ф-тів. 1-а вик-ця "Сюїти танц. жанрів" *С. Людкевича*. Крім музики С. Людкевича, в її репертуарі — твори *М. Лисенка, М. Колесси, Б. Лятошинського, М. Скорика, Б. Фільц*. Досліджувала фп. творчість С. Людкевича, вик. мистецтво львів. піаністів.

Г. Брилинська-Блажкевич

Літ. тв.: Фортепіанна музика Станіслава Людкевича. — Л., 1999; Правда і міфи про львівських піаністів — основоположників фортепіанної школи. — Л., 2002 (у співавт. із *Т. Старух*); Фортепианные миниатюры С. Людкевича // Вопросы муз. исполнительства и педагогики. — К., 1983; Зі спадщини С. Людкевича // Музика. — 1985. — № 6; Фольклорні джерела у фортепіанних творах С. Людкевича // Укр. муз-во. — 1986. — Вип. 21; Співупорядкування — зб. "*Людкевич С.* Твори для молоді". — Тернопіль, 1998.

Б. Фільц

БРИЛІН Борис Андрійович (20.11.1934, м. Череповець Вологод. обл., РФ) — музикознавець, педагог. Доктор пед. наук (1998). Закін. Вінн. муз. уч-ще (1963), Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) вищу профес. школу культури (1968). Від 1963 — викладач (1963—79), ст. викладач (1979—82), доцент (з 1982), зав. кафедри теорії, історії музики та гри на муз. інстр. (1984—89) Вінн. пед. ун-ту. Досліджує питання муз.-творчого розвитку молоді.

Б. Брилін

Літ тв.: Рок-музика в молодіжному середовищі. — К., 1989; Вокально-инструментальные ансамбли школьников. — М., 1990; Проблемы развития вкуса и современная популярная музыка. — К., 1991; Мелодії бардів: Навч.-метод. посібник. — Вінниця, 1994; Музыкально-творческое развитие учащихся в условиях досуга. — К., 1998.

В. Лебедів

БРИЛЬ Пилип (спр. ім'я — Фроїм) Йосипович (19.07.1927, м. Біла Церква Київ. обл. — 19.09.1987, м. Київ) — піаніст, аранжувальник, кер. естр. і джаз. ансамблів, оркестру. Закін. Київ. муз. уч-ще (1954, істор.-теор. відд.), Пia-

П. Бриль

ніст Укр. респ. естради (1955–59), Укрконцерту (1959–86). Піаніст естр. оркестру Укр. респ. естради п/к *Є. Зубцова* (1956–57). 1958 — муз. кер. і піаніст Естр. оркестру Клубу МВС УРСР (худ. кер. М. Медко). Від 1958 — кер. і піаніст різних естр. та джаз. ансамблів, з якими здійснював записи на Укр. радіо, виступав по ТБ. Від 1968 — муз. кер. Укрконцерту. Виступав як концертмейстер зі співаками М. Щукіним, *В. Гончаровим*, П. Топчієм та артистами розмовного жанру Р. Борисюком, В. Сафоновим, К. Яницьким. Часто концертував в Україні, республіках кол. СРСР.

Тв.: упор. збірок "Улюблені естрадні мелодії" для фп. (з 1965).

Дискогр.: Орхестр п/у З. Кожарского. Инструментальный ансамбль п/у Ф. Бриля. — М.: Мелодия, Д 00021573–4.

Літ.: *Афоніна А.* Все про джаз // Київ. вісник. — 1995. — 21 жовт.

В. Симоненко

БРИНЬ Оксана (9.03.1924, м. Харків) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог, хор. диригентка, музикознавець. Навч. у Харків. конс. (кл. *П. Голубєва*, 1942–43), приватно в *Д. Йохи-Березеиця*, *О. Мартиненко*, М. Зіглер, Б. Буша, Д. Джоша. Під час 2-ї світ. війни емігрувала. Від 1955 — у США, де навч. у Міннеаполіському коледжі музики. Від 1963 виступала у "St. Paul-opera" (Міннеаполіс, шт. Міннесота, США), на оперних сценах Вінніпега ("Укртеатр"), Детройта та ін. Активно концертувала містами США та Канади. Викладала спів в Ун-ті Міннесоти (з 1970). Одночасно була консультантом співу в шкіл. т-рах. Авторка оригінальної методики навчання вокалу. В репертуарі — укр. нар. пісні, твори *М. Лисенка*, *А. Кос-Анатольського*, *К. Даньке*в*ича*, *Я. Степового* та заруб. композиторів. Одна із засновниць хору "Дніпро", де працювала диригентом. Авторка музикознавчих статей. Записала грамплатівку "Волошки".

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Леонора ("Трубадур" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Мімі, Анжеліка ("Богема", "Сестра Анжеліка" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Гординська-Каранович Д.* Концерт Оксани Бринь // Свобода (США). — 1972. — 3 листоп.; *Ермоленко В.* День Оксани Бринь // Там само. — 1985. — 7 трав.

Р. Савицький-мол., І. Лисенко

БРИТАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Б-УМЗ.) у порівнянні зі зв'язками з ін. європ. країнами відносно менш розвинені й мало вивчені. Це пояснюється такими стабільно діючими об'єктивними факторами, як територіальна віддаленість, включаючи морський бар'єр, мовні, ментальні та конфесійні відмінності. Істотно позначилися також відмінності політ.-економ. статусу та шляхів соціально-істор. розвитку: Англія традиційно посідає керівне місце у Великій Британії (разом з Уельсом, Шотландією, Півн. Ірландією), очолювана нею Британ. імперія донедавна була наймогутнішою у світі, включаючи домініони й цілу низку колоній, ни-

Солісти "Covent Garden" на сцені Національної опери України

ні вважається країною клас. демократії, позаяк Україна століттями перебувала у підлеглому становищі під владою сильніших держав та імперій. Усім цим було зумовлено глибинну специфічність засад нац. муз. культур обох країн і, аж до останнього часу, їх значну відмежованість. Тим часом у загальному плані укр.-брит. контакти мають давню вкоріненість, сягаючи доби Київ. Русі. Так, онук Ярослава Мудрого, великий князь Київський Володимир Мономах був одружений з донькою англ. короля Гіти; в Оксфорд. та Кембрідж. ун-тах навч. перші укр. студенти; сподвижник гетьмана *І. Мазепи* П. Орлик налагоджував дипломат. зв'язки з брит. урядовими колами. Як відомо, на основі істор. подій — спроби Мазепи звільнити Україну від рос. панування — в поемі Дж. Байрона найблискучіше оформився романт. міф про Мазепу, стимулюючи творчу уяву багатьох європ. майстрів т-ру, живопису, музики. Наприкінці 18 ст. в Англії вже була відома фольк. зб. *І. Прача* "Собрание народных русских песен" (С.Пб., 1790, 1806), що стала першим джерелом знань англійців про укр. *пісню*. Ці відомості було розширено у зб. "Російський трубадур, або Збірник українських та інших національних мелодій разом зі словами до кожної мелодії, пе-

Київський хор "Боян" після концерту в Ormel-park School

рекладеними англійськими віршами..." (Лондон, 1816). До зб. увійшло 28 рос. та укр. пісень. Автор перекладів пісень, д-р філософії Б. Бересфорд (певний час працював у Петербурзі, бував в Україні) довільно варіював текстовий зміст пісень, наближаючи їх до *романсів*, але мелодії залишилися практично незмінними (як у піснях "Косарі", "Їхав козак за Дунай").

Від 19 ст. в Англії зростала зацікавленість мист. надбаннями України, її фольклором, творчістю *Т. Шевченка*, зокр. з'явилися переклади його поезії та праці англ. славістів про поета. На основі розвідок польс. емігранта М. Грабовського було надруковано (1840) велику статтю про зб. *М. Максимовича* (1834) про укр. козаків та їхні *думи*, де відзначено неповторну оригінальність і принадність укр. *епосу*, відсутність такої музики у Великій Британії. У драму графа Красіньського "Гонта" (1848) автором вмонтовано мелодії 2-х укр. пісень. Часопис "The Athenaeum" вмістив рецензію письменника й фольклориста В. Ролстона на працю *О. Русова* "Кобзар Остап Вересай", зб. чумацьких пісень І. Рудченка тощо (1875). У зб. з нотами "Народні пісні багатьох країн" (1911) надрук. пісню "Їхав козак за Дунай"; опубл. статтю Ф. Є. Бартлета про музику укр. пісень і дум у часопису "Musical Standard" (1913) тощо.

Від 2-ї пол. 19 ст. й особливо на поч. 20 ст. українці також дістали можливість ширше ознайомитися через переклади рос. і — менше — укр. мовами з літ. творчістю письменників і поетів Англії та під її егідою — Шотландії й Ірландії. В укр. т-рах ставили п'єси англ. драматургів, масова аудиторія захоплювалась англ. кіно — спочатку німим, а згодом і звуковим. Інтелігентські кола розумілися на англ. клас. і сучас. живописі й цінували його. Скромніше, навіть у профес. закладах, було представлено музику Великої Британії. Поміж обмеженої кількості англ. гастрольних виступів залишили пам'ятний слід симф. концерти в Одесі (1913) п/к А. Коутса. З укр. сторони продовжувалась традиц. практика співац. гастролей. Так, на сцені т-ру "Ковент Гарден" у Лондоні з вел. успіхом пройшли виступи укр. співаків: уславлених тенорів — *М. Мишуги* (1885), соліста Стокгольм. опери *М. Менцинського* (1905), солістів Маріїн. опери у Петербурзі *Г. Морського* (1896), *І. Алчевського* (1906, 1907, 1914) — у "Рос. сезонах С. Дягилева"; сопрано — *Л. Липковської* (1909—11), солістки Вел. т-ру в Москві *Л. Балановської* (1911), баса *В. Петрова* (1913—14), співачок *Н. Степанової-Шевченко* (1912), меццо-сопрано *Є. Петренко* (1911; 1914 — в т-рі "Дрюрі Лейн"), у Лондоні та ін. містах — Н. Фесенко (під псевд. Аїда Марчелло, 1914); у "Конвент Ґардені" співала *Н. Єрмоленко-Южина* (1917). До поч. 1-ї світ. війни, де Велика Британія виступила союзницею Росії, і перед більшовицькою революцією 1917 інтенсивно розвивались економ. і культ. взаємини, зокр. музичні. Тоді ж почалося мас. переселення українців до Великої Британії. Під час 1-ї такої хвилі (1911) туди емігрувало бл. 500 осіб, переважно робітників і селян. Їхні культ. прагнення переважно зосереджувалися на справі збереження й популяризації у своєму середовищі рідного фольклору, вітчизн. нар. музики та звичних зразків клас. спадщини. У Лондоні виступали (вже як емігранти) профес. оперні співаки: у т-рі "Ліссеум" — солістка "Рос. опери" *А. Церетелі*, *О. Садовень* (1905, 1931; 1935 — у т-рі "Ковент Ґарден") та її колеги по т-ру (1925, 1927, 1931) — *А. Антонович*, *М. Житовський*, *Г. Юренєв*, *І. Стешенко*, *К. Кайданов* (співав також у "Ковент Гардені", 1926; у "Роял Альберт-голлі", 1927). 1928 увагу англ. аудиторії привернув до себе бас-профундо *Г. Шендровський* (залишився у США). Відчутним імпульсом до широкого зацікавлення укр. музикою у Великій Британії стали тріумфальні виступи Укр. респ. хор. капели під проводом *О. Кошиця* (1920). 1935 група солістів укр. балету на чолі з Ол. Соболем відзначилась на Всесв. фестивалі танцю в Лондоні. Відбулись гастролі укр. співаків-емігрантів. *Є. Зарицька* дала кілька концертів (1946), дебютувала в ролі Кармен на сцені "Ковент Гардена" (1948), будучи прийнятою до цього т-ру, виступала у ньому кілька сезонів: у "Весіллі Фігаро" В. А. Моцарта разом з Е. Шварцкопф (1949), у "Кармен" Ж. Бізе (1952, 1957—58, 19 вистав, разом з Дж. Сазерленд), 1952 прийняла великобрит. підданство. *І. Маланюк* відзначилась в "Арабеллі" Р. Штрауса (1953, "Ковент Гарден", гастролі Мюнхен. опери), дала сольні концерти з укр. нар. пісень (1967, 1968 — у залі Роял Фестивал-голлу, 1969), у "Ковент Гардені" гастролювали: укр. співачка з Канади

Солісти оркестру театру "Covent Garden" на гастролях в Україні

Р. Росляк (1965, 1966), бас, соліст амер. "Метрополітен-опери" *П. Плішка* (1975), баритони — *П. Гунько* (1980-ті), соліст Вел. т-ру в Москві *Ю. Мазурок* (1977, 1979, 1983—84) виступав в операх "Дон Карлос", "Трубадур" Дж. Верді та "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*. Часткові контакти між 2-ма країнами налагоджувались у роки існування УНР, на поч. НЕПу та під час 2-й світ. війни, коли встановилися тимчасові союзницькі взаємини з кол. СРСР. 2-а еміграційна хвиля, утворена 1941 — на поч. 1950-х, складалася переважно з числа представників нац.-визвольного руху, нараховуючи бл. 20-и тис. осіб. В цілому, на останню чверть 20-го ст., укр. компонент у культурі Великої Британії був репрезентований поодинокими явищами. Так, функціонувало Англо-укр. тов-во, виходило кілька укр. часописів, працювала група перекладачів. Щодо власне муз. діяльності укр. діаспори, то може йтися лише про низку аматор. колективів. Це добре відомі хор "*Гомін*" (кер. *Я. Бабуняк*) і церк. хор "Дніпро" (кер. С. Мороз); хори, що існують у місц. осередках українців, — "*Діброва*" (кер. С. Замулінський, м. Бредфорд), "Барвінок" (кер. Х. Кіллам, м. Лестер), хор-гурток м. Кіхлей, низка жін. хорів Організації укр. жінок Великої Британії (засн. 1963) — у Бредфорді (кер. Д. Марків), Ковентрі (кер. М. Костюк), Манчестері (кер. М. Цебрій), Олдгеймі (кер. К. Душ), Рочдейлі (кер. О. Паращак), Тодмордені (кер. А. Білецька), а також міш. хори "*Орлик*", "Манчестер", "Заграва", "Боян" тощо, ансамбль укр. танцю "Мазепа" (Ноттінгем), укр.-мовний панк-рок гурт "*Українці*" тощо. Певний час в Ірландії жила й працювала профес. композиторка *В. Арчер*, із 1945 — композиторка й піаністка *С. Туркевич-Лукіянович*.

О. Ліфоренко та П. Сільвельторн

Від 2-ї пол. 1950-х почались Б-УМЗ. на міждержавному рівні. Однією з перших вагомих мист. подій стали виступи *Ансамблю укр. танцю* п/к *П. Вірського*: 1956 у Лондоні, Кройдоні, Манчестері, 1961 — у Лондоні в Королів. Альберт-голлі, гастролі оперної співачки *Б. Руденко*. В різні роки виступали солісти Київ. опери *М. Ворвулев, А. Мокренко* та ін., 1971 — *Ансамблю пісні і танцю Збройних сил України*. Водночас 1956 у Києві гастролювали англійці — сер А. Блісс, диригент К. Рейнбоулд, співачка Д. Вівіан, скрипаль А. Камполлі, піаніст, професор Королів. муз. коледжу С. Сміт, гобоїст Л. Гуссенс. Програми їхніх виступів складали твори Г. Перселла, Г. Ф. Генделя, Данхіла, Арнольда, обробки укр. нар. пісень *Б. Бриттена*, а також твори *Л. Бетховена*, Д. Скарлатті, Н. Паганіні, *С. Рахманінова*. На поч. 1960-х СКУ відвідав відомий англ. композитор А. Буш, 1973 сюди ж завітала група митців із Шотландії. Поміж укр. молоді поширювалося захоплення новинками англ. естр. музики, поп- і рок-ансамблями ("Бітлз", "Роллінг Стоунз" та ін.). 1988 в Україну завітав біг-бенд Солфордського коледжу Манчестера п/к С. Річарда, 1994 — соліст джазу С. Серджіо. Напередодні й особливо після здобуття Україною держ. незалежності мист. контакти набули більш активного та організованого характеру. У 1990-х на сцені т-ру "Ковент Ґарден" виступали укр. співаки, солісти заруб. опер *А. Кочерга* (бас), М. Гулегіна (сопрано), *В. Лук'янець* (сопрано). Від 1990 почалися гастрольні турне Київ. фольк. ансамблю "Веселі музики", вок. тріо "*Золоті ключі*" тощо. У різних містах Великої Британії щороку (починаючи з 1992) виступали соліст балету В. Малахов (танцював у Королів. т-рі "Ковент Ґарден"), *Держ. чол. хор. капела* ім. *Л. Ревуцького* п/к *Б. Антківа* та створений з числа її учасників кам. хор "*Боян*". В Англії діє "Клуб прихильників хору "Боян", що популяризує там творчість цих колективів і організовує гастролі. У виконанні "Бояна" звучали хори *Ю. Алжнєва, Л. Дичко, Є. Станковича, В. Степурка, Б. Фільц*, клас. композиції укр. духовної і світської музики, зразки фольклору, зокр. програми з укр. *колядок* і *щедрівок*, нар. жартівливих пісень тощо. Концерти "Бояна" транслювалися по ВВС. Записано CD "Українська духовна музика" (1993), "Всенощна" (2000). У Великій Британії виступав також *Хор хлопчиків та юнаків* Держ. чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького п/к *А. Зайцевої*, його концерт записано на ВВС. На гастролі до Великої Британії виїздили *Нац. симф. оркестр* п/к *Т. Кучара*, хор. капела "*Думка*" п/к *Є. Савчука*, ансамбль "*Київська камерата*" п/к *В. Матюхіна*, бандуристка Л. Федорова. В Ірландії виступали київ. кам. хори "Фрески Києва" п/к О. Бондаренка, "*Київ*" п/к *М. Гобдича*, "*Хрещатик*" п/к *Л. Бухонської*, що були переможцями хор. конкурсу в м. Слайго. Конц. турне по Англії здійснили скрипаль *Б. Которович* і піаністка *Є. Басалаєва*, скрипаль *А. Баженов*, співачка І. Бала, у Манчестері виступав баяніст *П. Фенюк*, у Лондоні — *В. Зубицький* у супроводі оркестру Радіо ВВС. У відкритих концертах, зокр. на престижному фестивалі в Лондоні "Альмейда", прозвучали симф. і кам. твори *В. Сильвестрова, Л. Грабовського, В. Рунчака, О. Щетинського, К. Цепколенко, О. Гугеля, О. Грінберга, Ю. Гомельської*, відбулась прем'єра театр. композиції *Г. Овчаренко*. Свій внесок у зміцнення Б-УМЗ. зробили представники укр. діаспори у Великій Британії та ін. країнах.

Скрипаль і альтист *А. Війтович* працював заст. концертмейстера Лондон. симф. оркестру, концертмейстером кам. орк. оперного т-ру "Ковент Гарден"; професором Гілдхольської школи музики та драми Лондон. ун-ту. 2004 ансамбль "Солісти" з концертмейстерів оркестру т-ру "Ковент Гарден" за участю А. Війтовича здійснив конц. турне по Україні (Київ—Львів—Одеса), представивши програму з творів англ. комп. Ф. Бріджа та Е. Елгара. Вихованець Київ. конс. *В. Савенко* (бас-баритон) виступив як гість із Великої Британії на "*Київ Музик Фест*" 2002" з темат. концертом, до програми якого були включені рідко виконувані романси *Р. Глієра* й *Б. Лятошинського*; перед тим він брав участь у гастрольних виступах по Великій Британії хору "Боян". У Лондон. симф. оркестрі працював канадець укр. походження, скрипаль С. Безкровайний (справж. прізв. — Безкоровайний). Бандурист, співак (тенор) *В. Луців* з Англії відзна-

чився як організатор концертів, зокр. до 1000-ліття Хрещення Русі.

У роки незалежності України утвердилася тенденція до вдосконалення майстерності, стажування укр. молодих митців у вищих навч. закладах Великої Британії. Так, у згаданій Школі музики й драми Лондон. ун-ту закін. аспірантуру по кл. проф. Р. Сакстона випускниця Одес. конс. композитор *Ю. Гомельська*, вона ж відзначилась на конкурсі ім. В. Лютославського (Лондон, 1996), стала членом Гільдії композиторів Великої Британії. Там само пройшов аспірантуру скрипаль, учень *Б. Которовича Д. Ткаченко*. Вихованка НМАУ К. Любинецька вдосконалювала знання з електронної музики у Лондон. ін-ті кіномузики, композиторка *Г. Овчаренко* навч. у Брістольському ун-ті. Піаніст О. Гринюк продовжив своє навчання у Лондон. Королів. академії музики (кл. проф. Х. Мілка). Учень Київ. хореогр. уч-ща, артист балету І. Путров, завершивши своє навч. у Лондон. Королів. академії балету, з 2001 став її солістом і в цьому званні гастролював у Києві.

Активізувалася й популяризація в Україні мистецтва Великої Британії. На гастролі до Києва неодноразово приїжджали солісти Лондон. королів. опери й балетного т-ру. У концертах "Київ Музик Фестів" брали участь "Тріо Терроні" і скрипалька М. Мітчелл (для них киянин *В. Рунчак* написав кілька творів), виступав співак і піаніст М. Генкок; прозвучали твори класиків англ. музики Г. Перселла, С. Скотта, Р. Воан-Вільямса, Е. Елгара, Г. Бішопа, Дж. Айрленда, Ф. Вілбі, Д. Гоу, Н. Озборна. Учасниками міжн. фестивалю в Києві "Музичні діалоги" були Струнний квартет ім. Б. Бриттена й режисер М. Кінгсбері (1993), один із концертів пройшов під назвою "Велика Британія — Україна". В рамцях фестивалю "Музичні прем'єри сезону" ("П'ять столиць", 1993) відбулося перше виконання сюїти "Умовно вбитий" *Д. Шостаковича* в оркеструванні Дж. Макбьорні. Ю. Гомельська на замовлення Брит. асоціації симф. оркестрів і дух. ансамблів написала для гала-концерту Брит. академії (2001) п'єсу "Бунт" для духових та ударних інстр. (вик. у Києві 2002). У "Міжн. форумах музики молодих" у Києві брали участь ірландці Д. Гріббін, М. Інголсбі, англійці М. Бемфорд, М. Городецкі, шотландці Е. Ніколсон, Г. Малфеpакі, ірландець Д. Дермот навч. гри на акордеоні в НМАУ. На Одес. міжн. фестивалі "Два дні і дві ночі нової музики" (1999) виступили співачка І. Джекобс і композитор з Белфаста Дж. Кларк. 2004 відбувся Міжн. муз. фестиваль пам'яті Б. Бриттена, де в Нац. опері України відбулася постановка "Воєнного реквієма" (кер. проекту — Б. Которович). У рамцях мист. програми "Британської Ради в Україні" з концертом під назвою "Сяйво" в Києві та Львові виступив брит. мультиінструменталіст Дж. Сурман (спільно з англ. контрабасистом К. Лоуренсом та укр. струн. квартетом).

Приклади творчості брит. композиторів на укр. тематику, хоча й нечисленні, проте промовисті. Це — кантата "Мазепа" ірландця М. У. Балфа (1808—79), опера "Запорожці" (1895) за мотивами повісті *М. Гоголя* Д. Д. Девіса (1867—1942), п'єси для фп. "Гопак" (1910) і "Травнева ніч на Україні" (1911) *А. Е. Т. Бакса*. Впливи укр. мелосу відчутні в опері "Ведмідь" (кін. 1960-х) за твором А. Чехова англійця В. Волтона. Д. Гоу (1924—1992) написав для квартету саксофоністів п/к *Ю. Василевича* "Кант", де використав мелодії зі зб. укр. *кантів* 17—18 ст.

Набагато численнішим є творчий доробок укр. композиторів на брит. тему. Це, насамперед, музика до драм. вистав і однойм. симф. сюїти за трагедіями В. Шекспіра: "Ромео і Джульєтта" *Б. Лятошинського*, "Король Лір" *Г. Майбороди*, "Гамлет" *Л. Лісовського*, симф. фантазія "Монолог Гамлета" *Ю. Знотокова*, балет "Венеціанський купець" *Л. Ярошевської*, мюзикл *І. Карабиця* за феєрією "Сон літньої ночі", муз. оформлення до драм. вистав *П. Полякова*, *Л. Соковніна* тощо. Сонети В. Шекспіра покладено в основу вок. циклів і окр. романсів *Н. Бобової*, *Б. Буєвського*, *М. Дремлюги*, *Л. Самодаєвої*, *Г. Саська*, поезії Дж. Байрона — творів *Б. Підгорецького*, *Ю. Рожавської*. На слова Р. Бернса написано цикли *М. Кармінського*, *Д. Клебанова*, *М. Сильванського*, *І. Шамо*, на слова П. Б. Шеллі — *М. Жербіна*, Б. Лятошинського; Дж. Кітса — *Ю. Іщенко*, *С. Крутикова*, *В. Сильвестрова*; В. Фроста — *Є. Толмачова*, Дж. Брауна — *А. Гайденко*, на вірші англ. поетів для дітей — цикл дит. пісень "Дурна коняка" *М. Степаненка*; Р. Стівенсона — *Л. Шукайло*, а за його баладою — мультфільм "Вересковий мед" з музикою *А. Мухи*. За мотивами творів О. Вайлда написано оперу "Флорентійська трагедія" *Б. Яновського*, симф. увертюру *М. Недзведського*, кам. оперу "Портрет Доріана Грея" *К. Цепколенко*, за Б. Шоу — оперу "Антоній і Клеопатра" *В. Фемеліді* (незак.), за А. Конан Дойлем — муз. комедія *К. Мяскова*, за казкою Л. Керолла — 10 п'єс для 2-х фп. з оркестром "Аліса в країні чудес" *В. Стецайлова*.

Літ.: *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1989; Короткий довідник історії України / Упоряд. *І. Курас*, *М. Багмет*, *І. Федьків* та ін. — К., 1994; Міжнародний музичний фестиваль "Київ Музик Фест" (1990—1999): Дайджест. — К., 1999: Матеріали преси, фотодокументи, програми / Упоряд. *М. Копиця*, *Г. Степанченко*. — К., 1999; *Бурбан М.* Хорова культура української діаспори. — Дрогобич, 2003; *Лисенко І.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Швачко Т.* Ювілей українського балету // Музика. — 1997. — № 2; *Кушнірук О.* Гість з Англії // Business — Україна. — 1993. — № 42; *Наливайко Д.* Європейський романтизм і Україна // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2001. — Вип. 17; *Маркова О.* Українська тема в зарубіжній музиці XX століття // Там само; *Гайда Л.* Тарас Бульба у пампасах і фіордах: українська козацька тема в західній опері // Там само; *Копиця М.* Англійський композитор Девід Гоу і Україна // Там само; *Степанченко Г.* Українське хорове виконавство у світі // Там само; *Сікорська І.* Українська музика 1990-х років у далекому зарубіжжі // Там само; *Її ж.* Англійські солісти на українській сцені // Урядовий кур'єр. — 2004. — 15 травня; *Кирилюк В.* З Україною в серці // Літ. Україна. — 2004. — 22 липня; [*Б. п.*]. Взаємозбагачення //

КіЖ. — 2005. — 23 трав.; The Russian Troubadour, or a Collection of Ukrainian and Other National Melodies...— London, 1816; *Bartlett F. S.* The Music of the Ukrainian Folksongs // The Musical Standard. — 1913. — August, 30.

М. Колиця, А. Мухо

БРИТТАН Адріян Романович (19.10.1948, м. Міттенвальд, Німеччина) — скрипаль, диригент, педагог. З родини укр. емігрантів. Лауреат Премії ім. П. Казальса (1973), конкурсу сольного концерту (1973). Бакалавр біології ун-ту у Фортгемі (1970). Закін. 2 ф-ти Мангеттенської конс. у Нью-Йорку (1973, кл. проф. Є. Шіка та А. Кополя; 1974, кл. скрипки проф. С. Беднара та Є. Люмії), магістр музики. Диригент Хору ім. митрополита А. Шептицького та хору "*Думка*" (Нью-Йорк). Як скрипаль-соліст виступав в Академії св. Цецилії та Муз. академії у Філадельфії (1972). Виконавець концертів *П. Чайковського*, Ф. Мендельсона, Е. Лало, В. А. Моцарта, А. Вівальді, "Кармен-фантазії" Ф. Ваксмана, Сонати для скрипки амер. композиторки укр. походження *Л. Улеглої* (прем'єра) та ін. 1976—83 — концертмейстер симф. оркестру в South-Band (США). Як диригент виступав в оперних т-рах Чикаго ("Продана наречена" *Б. Сметани*), Нью-Гейвена ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Нью-Йорка — Джан Бравнлі оперному т-рі ("Le donne curioso" Е. Вольфа-Феррарі) і в Європі: м. Білефельд, Німеччина ("Дон Жуан"), з Варшав. кам. оркестром і з "Симфонія Варсовія" ("Асіс і Галатея" Г. Ф. Генделя, запис. на CD). В оперному доробку Б. — 20 вистав. Крім постановок опер традиц. репертуару, є також "Аріадна на Наксосі" Р. Штрауса та "Іспанська година" М. Равеля.

А. Бриттан

Б. викладав на муз. ф-тах амер. ун-тів: Мемфіс (1974—76), Нотр Дам (1976—83) і Канзас (1985—90), професор, від 1993 — у Мангеттенській конс. (Нью-Йорк).

Б. — тонкий і вдумливий інтерпретатор музики різних стилів і епох. 1980—83 — муз. кер. симф. оркестру в Ля Порті (шт. Індіана), 1987—89 — "Оркестра нова" у Пітсбургу. 1985 під його кер. в Карнегі-Голлі (Нью-Йорк) вперше прозвучала "Прикарпатська симфонія" *С. Людкевича* (1985), згодом — Скрипкова соната № 1 *М. Скорика* у виконанні Б. Уперше в Америці виконав віднайдену Сонату для скр. і чембало *М. Березовського*. Від 1991 — кер. хору "*Прометей*" у Філадельфії.

Неодноразово гастролював в Україні. Виступав у Львові як соліст-скрипаль (виконав концерт В. А. Моцарта) й диригент симф. оркестру Львів. філармонії ("Українська рапсодія" *Л. Колодуба*), оперних вистав у Львові (Чарівна флейта" В. А. Моцарта, "Отелло" і "Трубадур" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні) й Харкові (1996, "Ріголетто" і "Травіата" Дж. Верді, "Тоска" Дж. Пуччіні). 1996 диригував у Львові на фестивалі амер. і укр. композиторів (тв. Л. Улеглої і Н. Фладжелло, Третя симфонія *Б. Лятошинського*). Автор статей і рецензій у пресі.

Літ.: [*Б. п*]. Працювати з львівськими музикантами — велика насолода // Свобода (Джерсі-сіті, Нью-Йорк). — 1993. — 13 трав.; *Гаврищ С.* Козаки з Філадельфії // Неділя (Львів). — 1995. — 18 серп.; *Його ж.* Адріян Бриттан // Там само; *Грабовський В.* Адріян Бриттан // Літ. Україна. — 2006. — 13 квіт.

Б. Фільц

М. Бровченко

БРОВЧЕНКО Марія Федорівна (2.06.1919, м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — співачка (сопрано), актриса. З. а. України (1996). Закін. Ніжин. учител. ін-т (1940), Київ. конс. (кл. *М. Литвиненко-Вольгемут*, 1954). Учителювала. 1943—46 — артистка Ніжин., 1946—48 — Прилуцьк., 1948—49 — Закарпат. драм. т-рів. Від 1956 — викладач вокалу Ніжин. пед. ін-ту (1964—97). Виступала з сольними концертами. В репертуарі — оперні партії, укр. класика, укр. нар. пісні.

Літ.: *Самойленко Г.* Театральне та музичне життя в Ніжині в 17—20 ст. — Ніжин, 1995; *Кабунник О.* Секрет її молодості // УМГ. — 1997. — Квіт.—черв.

Г. Самойленко

БРОДСЬКИЙ Адольф Давидович [21.03(2.04). 1851, м. Таганрог, тепер РФ — 22.01.1929, м. Манчестер, Велика Британія] — скрипаль, педагог, диригент. У 9-річному віці дебютував в Одесі як скрипаль. 1860—66 — навч. у Віден. конс. (кл. Хельмесбергера, учасник його струн. квартету). 1866—68 — соліст Віден. придв. оркестру, 1873 повернувся до Росії, 1874—78 — викладав у Моск. конс., диригував симф. концертами в Києві (1879). Від 1881 жив за кордоном. 1883—91 перебував у Лейпцигу (професор конс. та засновник і учасник струн. квартету поруч з Б. Новачеком, Х. Зіттом та Л. Ґрюцмахером). 1891—94 — концертмейстер Нью-Йорк. симф. оркестру. Від 1895 — директор і професор (кл. скр.) Королів. муз. коледжу в Манчестері, концертмейстер "Галлеоркестру". Б. інтенсивно гастролював, 1-й вик. присв. йому Скрипкового концерту *П. Чайковського* (Відень, 1882). Неодноразово концертував у Росії, востаннє — у кам. концертах ІРМТ в Москві та Петербурзі (1903). Поміж учнів — Б.-Ф. Бербер, *Н. Бліндер*, О. Новачек.

Літ.: *Михайлович В.* О чём рассказывали старые фотографи. (Поиски и находки) // Муз. жизнь.— 1985.— № 6; *Скосырев В.* Письмо Чайковского нашли: Лондон—Москва // Известия. — 1999. — 13 янв.

О. Шевчук, І. Ямпольський

В. Бродський

БРОДСЬКИЙ Вадим (справж. Авадій) Шлемович (4.04.1950, м. Київ) — скрипаль. Лауреат міжн. конкурсів скрипалів ім. П. Чайковського (Москва, 1972, VI премія), ім. Н. Паганіні (Ґенуя, Італія, 1973), ім. Г. Венявського (Польща, 1977), ім. Т. Варги (Швейцарія). Закін. Київ. ССМШ (1968), 1974 — Київ. конс. по кл. *О. Пархоменко*. 1981 емігрував до Польщі. Провадив майстер-класи в Іспанії, на Кіпрі. Активно гастролює. Перший укр. музикант, який виступив з оркестром Римського радіо у Ватикані.

Дискогр.: *Барток Б.* Концерт № 2. — LP—SX 1534; *Брамс Й.* Концерт D—dur. — CD—mmd 60100 L; *Мо-*

церт В. А. Концерт D–dur Кv–216. LP–SXT 94; *Паганіні Н.* Концерт D–dur № 1. – CD – MMD 60107 F; *Сен-Санс К.* Концерт B–moll № 3, Рондо-капричіозо, Хаванез. – CD – T 003 SXT 81; *Шуберт Ф.* Тріо ор. 99. – LP SXT 66; *Сибеліус Я.* Концерт. – CD – MMD 60089 Z; *Чайковський П.* Концерт D-dur, п'єси для скр. з орк. – CD – MMD 60084 Y; *Венявський Г.* Концерт D-dur, п'єси для скр. з орк. – LP – MHS 4983 H; *Венявський Г.* Концерт Fis-dur, п'єси для скр. з орк. – CD – T 002011–045 F; *Ізаї Е.* Шість сонат для скр. соло. – LP – MHS 4736 X; *Леннон Дж. – Маккартні П. – Бродський В.* "Beatles" симфонія. – CD – H 321645.

Літ.: Олексієнко Т. Успіх мистецької молоді // Музика. – 1974.– № 5; *Музыка И.* Вадим Бродский в Киеве // Муз. жизнь. – 1993. – № 9–10; *Козлова О.* "Симфобітлз" Вадима Бродського // ПіК. – 2003. – № 47; *Федорова М.* Новый успех советских скрипачей // Сов. культура.– 1977.– 6 дек.; *Петров И.* "А джаз я сыграю в следующий раз" // Сегодня. – 1999. – 23 апр.

О. Кушнірук

БРОН Онисим Михайлович [20.08(1.09).1895, м. Новомосковськ, тепер Дніпроп. обл. – 2.02.1975, м. Москва, РФ] – диригент, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. фп. *В. Пухальського*, 1916; кл. композиції *Р. Глієра*, 1918). 1918–22 – концертмейстер і диригент Київ. опери. 1922–24 – диригент Тбіліс., 1924–25 – Бакин., 1925–26 – Харків. опер, 1926–30 – Муз. т-ру ім. В. Немировича-Данченка в Москві; 1930–32 – Київ. (поставив "Розлом" *В. Фемеліді*, "Яблуневий полон" *О. Чишко*, "Борис Годунов" *М. Мусоргського* в автор. ред., "Пікову даму" *П. Чайковського*), 1937–44 – Ленінгр. (тепер Маріїн.), 1944–48 – Мінськ. т-рів опери та балету, 1948–52 – кер. оперного ансамблю Всесоюз. радіо (Москва), 1952–56 – анс. рад. опери Всесоюз. театр. тов-ва (поставив "Наталку Полтавку" *І. Котляревського – М. Лисенка* з *І. Козловським* та *В. Лубенцовим*, 1954). 1930–32 – викладач Київ. муз.-драм. ін-ту, 1944–48 – Мінськ. конс., Держ. ін-ту театр. мистецтва у Москві.

Літ. тв.: Дирижер и музыкальная культура оперного спектакля // О культуре оперного спектакля.– М., 1956; Музыкальный театр и современность // Вопросы развития советской оперы. – М., 1962.

І. Гамкало

БРОНЗОВ-ЄГОРОВ (справж. прізв. – Єгоров) Іван Лаврентійович [24.02(7.03).1896, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ – 20.02.1963, м. Харків] – оперний співак (баритон). Н. а. УРСР (1946). Лауреат Сталінської премії (1952). Закін. 1925 Технікум театр. мистецтва в Москві. 1925–34 – у Київ., 1934–41 – Дніпроп., 1941–44 – об'єднаних Одес. і Дніпроп. (у Красноярську) т-рах. 1944–59 – соліст Харків. т-ру опери та балету.

Мав міцний і компактний голос яскравого забарвлення, широкого діапазону.

Партії: Богдан Хмельницький (однойм. опера К. Данькевича), Качура ("Броненосець "Потьомкін" О. Чишка), Щорс (однойм. опера Б. Лятошинського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мазепа (однойм. опера П. Чайковського), Сторожев ("В бурю" Т. Хренникова), Ріголетто, Амонасро, Ренато ("Ріголетто", "Аїда", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії. – К., 1970; *Бойкина Н.* Вражаючий князь Ігор // Українські співаки у спогадах сучасників /Авт.-упор. *І. Лисенко*. – К., Л.; Нью Йорк, 2003; [*Б. п.*]. И. Л. Бронзов: [Некролог] // Красное знамя (Харьков). – 1963. – 21 февр.; *Колодуб О.* Спогад про Івана Бронзова; *Бойкина Н.* Іван Бронзов – мій партнер // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

БРОЯКО Надія Богданівна (23.06.1960, м. Рогатин Івано-Фр. обл.) – бандуристка, музикознавець. Канд. мист-ва (1997). Лауреат Всеукр. конкурсу бандуристів, Всеукр. фестивалю "Молоді голоси" (обидва – Одеса, 1981). Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (1979), Київ. конс. (кл. бандури *А. Шептицької*, кл. орк. диригування *Ю. Алексика*, 1984). 1984–86 – викладачка Харків. ін-ту мистецтв, 1993–95 – диригентка Івано-Фр. обл. муз.-драм. т-ру, 1994–96 – кам. ансамблю "Класик модерн" Івано-Фр. філармонії. 1996–98 – викладачка Прикарпат. ун-ту. Доцент (1998), професор (2001), зав. кафедри кобзар. мистецтва й бандури КНУКіМ. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Літ. тв.: канд. дис. "Теоретичні аспекти виконавської техніки бандуриста" (К., 1997, того самого року вид. однойм. монографію в Івано-Франківську); Моя бандура: Посібник. – К., 2003; Фактор психологічної домінанти у виконавській інтерпретації бандуриста // Наук. вісник КНУКіМ. – 1999. – Вип. 2; Артикуляційні засоби бандуриста // Проблеми музичного виконавства: Наук. вісник НМАУ. – 2000. – Кн. 6; Специфіка артикуляційних засобів бандуриста // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. – К., 2000. – Вип. 14. – Кн. 6; До проблеми культури звука на бандурі // Наук. записки Терноп. ун-ту. Серія Мист-во. – Тернопіль, 2001. – № 2.

Літ.: Беляєв І. Нові імена лауреатів: Республіканський конкурс музикантів-виконавців на народних інструментах (Одеса, 1981, жовтень) // КіЖ. – 1981.– 29 жовт.

М. Дримлюга

БРУЖАНИЦЬКИЙ Сергій Костянтинович (1900 – 20.04.1967, м. Харків) – скрипаль, педагог. Навч. у Київ. конс. у *П. Коханського*, *Д. Бертьє*. Стажувався у Москві в *Д. Ойстраха*. 1925 увійшов до першого складу *Квартету ім. Леонтовича* при Харків. відділенні Муз. тов-ва (Б., М. Левін, *Е. Шор*, І. Гельфанбейн). Викладач Харків. муз. уч-ща (1945–49). Концертмейстер симф. оркестру Харків. філармонії.

О. Щелконогова

БРУН-КАМІОНСЬКА Клара Ісаківна [19.11. (1.12).1876, м. Сміла, тепер Черкас. обл. – 25.10.1959, м. Київ] – оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано). З. д. м. УРСР (1938). Закін. Віден. конс., кл. Левентауке (1899). Того самого року дебютувала у Миколаєві в опері "Трубадур" Дж. Верді. Навч. в Італії у Ч. Россі (1913). 1899–1926 виступала на сценах укр., рос. оперних т-рів, у Японії, Франції, Німеччині. 1902, 1911 – солістка Київ. опери. 1926 зали-

О. Брон

І. Бронзов-Єгоров

Н. Брояко

К. Брун-Каміонська

шила сцену. Від 1922 викладала в Київ. муз. технікумі, 1934–52 — у Київ. конс. (з 1939 професор). 1941–44 в евакуації у Баку провадила вок. студію при філармонії. Від 1952 — на пенсії. Мала міцний, рівний голос широкого діапазону. У репертуарі бл. 100 оперних партій. Поміж учнів — *Л. Лобанова-Рогачова, Т. Михайлова, Г. Сухорукова.*

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тетяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Брунгільда ("Валькірія" Р. Вагнера).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Степанович М.* Київський театр опери та балету — К., 1968; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

Б. Гнидь

А. Бубер

БРУНС Віра Григорівна (10.06.1880, м. Житомир — 19.06.1914, там само) — піаністка, педагог. З родини музикантів. Закін. Маріїн. гімназію в Житомирі (1899). За фахом медик. Брала уроки фп. у Л. Местечкіна в Житомирі, згодом навч. у Віден. конс. (1903–04, кл. проф. Кона). Від 1904 виступала з концертами в Житомирі. 1904–14 — викладачка Житом. муз. уч-ща.

Літ.: [*Б. л.*]. В. Г. Брунс: [Некролог] // РМГ. — 1914. — № 32–33.

І. Лисенко

Бубон

БУБЕНЦІ (див. *колокільці, шелести, шегінди*)

БУБЕН, БУБОН (див. *решето, решітко*)

БУБЕР Ауріка Аритівна (27.06.1964, м. Казань, РФ) — співачка оперети. З. а. України (2001). Член НСТДУ (1993). Закін. муз. уч-ще ім. Гнєсіних (1984), Моск. ін-т театр. мист-ва (1989, курс Г. Анисимова.) 1989–91 — солістка-вокалістка моск. театру-студії "Муз. современник". Від 1991 — в Одес. театрі муз. комедії (з 2002 провідна солістка). Гастролювала з т-ром у Швейцарії, Франції (1989), Ізраїлі (1990). Брала участь у Театр. фестивалі найкращих муз. вистав (1995, 1-а премія в категорії "За найкращу жіночу роль"), благодійних концертах "Дні Одеси у Нью-Йорку" (2000, 2002).

Партії: Катя ("Біла акація" І. Дунаєвського), Кітті ("Доина Люція, або Здрастуйте, я ваша тьотя" О. Фельцмана), Мабель, Лізочка, Стассі ("Принцеса цирку", "Маріца", "Королева чардаша" І. Кальмана), Анрієтта ("Карнавал на Французькому бульварі" на музику І. Кальмана, Й. Штрауса, Ф. Легара, Ж. Оффенбаха), Луїз Лейн, Б'янка ("Цілуй мене, Кет!" К. Портера), Селлі Боулз ("Кабаре" Дж. Кендора), Лідочка ("Весілля Кречинського" О. Колкера), Сюзанна ("Жюстіна Фавар" Ж. Оффенбаха), Люссі ("Тригрошова опера" К. Вайля).

Ф. Мушкатіна

БУБНЮК Яків (1.05.1892, с. Перегінське, тепер Івано-Фр. обл. — 2.08.1969, м. Саскатун, провінція Саскачеван, Канада) — диригент, педагог, громад. діяч. За допомоги митрополита А. Шептицького закін. гімназію, навч. в ун-ті. Учасник 1-ї світ. війни. Хорунжий австр. армії, доброволець УСС, перекладач і військ. старшина. Від 1925 — у Канаді. У Вінніпегу, Едмонтоні вчителював у Нар. домі, керував нар. хором. Від 1927 — у Саскатуні: вчитель, кер. хору Нар. дому та Ін-ту ім. П. Могили. Кер. хорів у Монреалі й Чикаго. У Саскатуні організував Укр. стрілецьку громаду.

І. Гамкало

БУБОН (*італ.* tamburino) — загальнооркестровий, зокр. укр. нар. муз. ударний інструмент, найдавніший за походженням, належить до сімейства мембранових. Являє собою круглий дерев'яний обруч діаметром до 50 см, на який натягнуто шкіру. Знизу він навхрест перетягнутий жильними струнами чи дротинами, куди навішано дзвіночки. У спец. прорізи вмонтовуються металеві брязкальця. У шкіру Б. б'ють невеличкою дерев'яною колотушкою або вдаряють долонею по обичайці. До симф. оркестру Б. — тамбурин — прийшов у серед. 19 ст. Використовується переважно при виконанні танц. музики. Б. також є невід'ємною частиною нар. інстр. ансамблів (зокр. *троїстої музики*), де його завдання — утримувати темп та надавати відповідного колориту звучанню. Перші відомості про Б. відносяться до 11 ст. Широко застосовувався у війську, зокр. на Запорозькій Січі, входив до складу полкових оркестрів пізніших часів. Б. часто згадується в нар. піснях, *колядках*. Широко побутує в нар. інструментарії, а також входить до складу орк. нар. інстр. (див. також — *Решето, Решітко*). В Україні існують також джаз. віртуози-бубнисти.

Літ.: *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — К., 1930; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Комаренко В.* Український оркестр народних інструментів. — К., 1960; *Денисов Э.* Ударные инструменты в современном оркестре. — М., 1982; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти.— К., 2003.

І. Сікорська

БУБОН З ТАРІЛКОЮ, БУХАЛО, БУБЕН, БУБЕНТ, БУБОНЬ (див. *Барабан*).

БУГАЄВСЬКИЙ (БОГАЄВСЬКИЙ) Мусій (Мойсей) Гаврилович, о. (?, с. Парафіївка Ічнянської сотні Прилуцького полку, тепер смт Ічнянського р-ну Черніг. обл. — 1.07.1742, за ін. відом. 1747, м. Глухів Ніжинського полку, тепер райцентр Сум. обл.) — співак, регент, педагог. Закін. Києво-Могилян. академію, де співав в акад. хорі, був його диригентом. 1720–34 — військ. капелан при резиденції гетьмана І. Скоропадського, потім Д. Апостола (згадується в документах 1728), а також священик церкви св. Анастасії у Глухові (з 1747). Одночасно в 1740-х — регент Глухів. хор. капели. Мав чудовий голос. В останні роки — священик і регент у церкві св. Анастасії у Глухові. Поміж учнів — *Г. Головня*, одружений з його дочкою Тетяною (з 1743), опікун сина Б. — Миколи.

Літ.: *Баранов П.* Архив Правительствующего Сената. — В 3-х тт. — С.Пб., 1878. — Т. 3; *Його ж.* Указатели к III тому описи высочайшим указам и повелениям, хранящимся в С.-Петербургском сенатском архиве, за XVIII век (1740—1762). — С.Пб., 1878; *Лазаревский А.* Описание старой Малороссии. — К., 1893. — Т. 2; *Петров Н.* Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. — К., 1904. — Т. 1. — Ч. 1 (1721—1750 гг.); *Дядиченко В.* Нариси суспільно-політичного устрою Лівобережної України кінця XVII і початку XVIII ст. — К., 1959; Архив глуховской церкви св. Анастасии // Черниговские губернские ведомости. — 1852. — № 34; *Ханенко Н.* Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка. 1727—1753 рр. // Киев. старина. — 1884. — № 5; 1885. — № 6—7; *Локощенко Г.* Глухівській школі 250 // Музика. — 1988. — № 3; *Мусієнко П.* "Зірки" глухівської сцени // Народна трибуна (Глухів). — 1962. — 30 черв.; ЦДІАК України. — Ф. 269, оп. 1, спр. 1420, арк. 2—3 зв., 4—5.

Л. Горенко-Баранівська, М. Юрченко

БУГАЄВСЬКИЙ Олександр Михайлович (1.01.1946, м. Одеса — 30.10.2001, там само) — піаніст. З. д. м. України (1999). Лауреат Респ. конкурсу піаністів (Київ, 1972). Закін. фл. ф-т Одес. конс. (кл. *І. Сухомлинова*, 1969), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *Т. Кравченко*, 1972). Викладач Харків. ін-ту культури (1973—76), Одес. конс. (1976—2001, з 1988 доцент, з 1996 в.о. професора). Працював у консерваторіях м. Ухань та Гуаньчжоу (Китай, 1991—95). Проводив майстер-класи в Україні, Росії, Німеччині, Фінляндії, Китаї. Гастролював у багатьох містах України, Росії, Китаю та ін. Вик. стилеві Б. притаманний романтичність, витонченість. Поміж випускників — 14 лауреатів респ. і міжн. конкурсів. Б. — ініціатор та один з організаторів Міжн. конкурсу піаністів ім. Е. Гілельса (Одеса, 2001).

Літ. тв.: Методические рекомендации к изучению Первой фортепианной сонаты Д. Шостаковича. — О., 1987; Методические рекомендации к изучению Второй фортепианной сонаты Д. Шостаковича. — О., 1988; Ф. Шуберт, Н. Метнер. Стилистические параллели. — О., 1998; На конкурсі пам'яті Володимира Горовиця // Освіта і музика. — К., 1999. — № 10; В классе Татьяны Петровны Кравченко // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2000. — Вип. 1.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

І. Сікорська

БУГАЙ (загальноукр. — "бугай", "барило", "барильце"; карпат.— "бербениця", "бербеничка"; бойк.-підгірський — "бичок") — фрикційно-ударний *мембранофон*, нерідко застосовуваний (подекуди ще й зараз) у колядницькому та ін. обрядах і звичаях, а також як розважальний інструмент масових нар. дійств і балаганів. Зафіксовано відомості про його побутування на зах. теренах України (зокр. у Галичині та Закарпатті).
Спосіб гри на Б. збільшених розмірів (довжина конусоподібного барила — бл. 50 см, діаметр звуженого дна — 20—25 см, довжина пучка волосяного хвоста — 25—30 см) передбачає використання 2-х виконавців, а на інструментах менших розмірів (барильце, бербениця, бербеничка) здебільшого грає один музика, закріпивши інструмент на підлозі або затиснувши його між ногами: інтенсивні посмикування змоченими долонями прикріпленого до шкіряної мембрани пучка кінського волосся вздовж усієї його довжини видобувають характерний, схожий на "ревіння" бичка (чи птаха бугая) звук із виразно, але не досить чітко визначеною висотою тону. На Закарпатті зафіксовано також споріднені з Б., хоч дещо відмінні за будовою та способом звуковидобування інструменти кевчекдоб та кевчегдудо.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Шостак В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Кушлик Л.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000.

М. Хай

БУГОСЛАВСЬКИЙ Сергій Олексійович [(20.06 (2.06).1888, м. Чернігів — 14.01.1946, м. Москва, РФ] — музикознавець, композитор, дослідник давньорус. літ-ри. Доктор філол. наук (1940), професор, чл.-кор. Держ. академії худ. наук Росії. Закін. Київ. муз. уч-ще (1907), істор.-філол. ф-т Київ. ун-ту (1912). Брав уроки композиції в Москві у *Р. Глієра*, О. Ільїнського, *С. Василенка*. Від 1916 — магістр, доцент, професор Таврій. ун-ту (Сімферополь); 1919—22 — у Моск. комуністичному ун-ті трудящих Сходу, Вищому літ.-худ. ін-ті та Моск. ун-ті; 1926—30 — худ. кер. Моск. радіо, лектор філармонії; 1938—45 — в Ін-ті світ. літ-ри АН СРСР. Як кер. відділу фольклору цього ін-ту багато уваги приділяв збиранню та вивченню нар. творчості періоду 2-ї світ. війни.

Тв.: симфонія з хором "Пушкін", сюїта "Пісенна розповідь про таджиків", романси, увертюра "Ломоносов", музика до кінофільму "Свято св. Йоргена" (1930, реж. Я. Протазанов).

О. Бугаєвський

Бугай

С. Бугославський

Літ. тв.: Музыка и кино: Принципы и методы киномузыки. — М.; 1926 (у співавт.); Два этюда о Бетховене. — М.; Ленинград, 1927; Ирма Яунзен — исполнительница песен народности. — М.; Ленинград, 1927, ^{2}1929; Рейнгольд Морицевич Глиэр. — М., 1927, ^{2}1930; Музыкальное сопровождение в кино. — М.; Ленинград, 1929 (у співавт.); М. М. Ипполитов-Иванов: Жизнь и творчество. — М., 1936; Песни донских и кубанских казаков (співавт. *І. Шишов*). — М., 1937; Вечера камерного пения // Зрелища. — 1923. — № 35; Певица Бутомо-Названова // Там само. — 1924. — № 76; праці з історії давньоруської та російської літ-ри (з 1910), муз.-крит. статті (з 1916) тощо.

Літ.: *Гудзий Н.* С. А. Бугославский // Труды Отдела древнерус. лит-ры Ин-та рус. лит-ры АН СССР. — М., 1948. — Т. 6.

А. Муха , Г. Самойленко

С. Будзицька-Горницька

БУДЗІЦЬКА-ГОРНИЦЬКА Софія Петрівна (10.08.1913 с. Нагачів Яворівського р-ну Львів. обл.) — піаністка, педагог. Закін. Яворів. філію ВМІ ім. М. Лисенка (кл. фп. *М. Вишницької*, кін. 1930-х). 1944 емігрувала на Захід, де викладала гру на фп. спочатку у Словаччині, згодом в Австрії (Відні) та Німеччині. 1949 переїхала до США: викладачка фп. Укр. муз. ін-ті у Філадельфії. Там співпрацювала упродовж майже 40 років з багатьма відомими укр. музикантами (*А. Рудницьким, Ю. Оранським, Б. Перфецьким, Р. Савицьким* та ін.). Наприкінці 1980-х вийшла на пенсію, проживає у Філадельфії.

Літ тв.: Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка в Яворові // Яворівська земля. Яворівщина і Краковеччина: Регіональний історико-мемуарний збірник. Український Архів. — Нью Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1984. — Т. 37.

Б. Фільц

Будинок учених НАНУ

БУДИНОК КОМПОЗИТОРІВ (БК.) — культ.-освітня установа СКУ. Існував 1970—94. До 1980-х — один із найважливіших осередків камерного музикування Києва; творча лабораторія композиторів (більшість нових творів уперше прозвучали зі сцени конц. зали БК.). Директори: *П. Сук* (1970—76), *П. Петров-Омельчук* (1977—94), худ. кер. С. Гаращенко. Динаміка конц. діяльності БК. вплинула на становлення нового в укр. музиці жанру *кам. кантати*, апробацію нетрадиц. інстр. складів (дух. інструменти), оновлення жанрів струн. квартету, фп. тріо, вок.-інстр. музики. Діяльність БК. стимулювала написання кам. музики, тут відбувалися прем'єри творів вітчизн. і заруб. авторів, зустрічі з композиторами різних регіонів України та республік кол. СРСР. У БК. діяли клуби творчої молоді, естет. виховання, проводилися муз.-літ. вечори, творчі звіти композиторів обл. відділень. 1994 за рішенням секретаріату правління СКУ діяльність БК. було припинено.

Г. Конькова

БУДИНОК НАЦІОНАЛЬНИЙ ОРГАННОЇ І КАМЕРНОЇ МУЗИКИ УКРАЇНИ — конц. установа, що популяризує найкращі зразки клас. спадщини та сучас. вітчизн. і заруб. музики. Підпорядкований Мін-ву культури і мистецтв України. Заснований 1981 як Респ. Будинок орган. та кам. музики. 1998 дістав статус Національного. Розташований

у перебудованому під конц. залу приміщенні костьолу св. Миколая (1899—1909, арх. В. Городецький, реставр. 1978 арх. О. Граужис, реконстр. арх. І. Тукалевський). З урахуванням арх. стилю споруди та її акуст. можливостей майстри фірми "Рігер-Клос" (м. Крнов, тепер Чехія) сконструювали великий конц. орган, що має 55 регістрів, 3 мануальні та педальні клавіатури, 3960 труб різних розмірів (від 13 мм до 6 м), виготовлених з металу та чорного й червоного дерева. Від 1992 тут проводяться щорічні фестивалі орган. та кам. музики. Гол. ініціатор його створення був *А. Котляревський*. Укр. органну вик. школу репрезентують його учні — *В. Балаховська, О. Дмитренко, І. Калиновська, В. Кошуба, В. Михалюк.* У творчому складі БНО і КМУ: *Ансамбль клас. музики* ім. *Б. Лятошинського, Квартет* ім. *М. Лисенка*, кам. ансамбль "*Київ*", брас-квінтет "Україна", співачка *О. Басистюк*, клавесиністка *Н. Свириденко*, віолончеліст *І. Кучер*, флейтист *О. Вишневський* та ін. Тут виступали співаки І. Архипова, М. Бієшу, Є. Нестеренко, Т. Синявська; органіст Л. Дигріс, кам. оркестри п/к Л. Ісакадзе, С. Сондецкіса, числ. органісти й мист. колективи різних країн. Директор — Т. Стахурська (з 1999), худ. кер. — *О. Костін* (1987—97).

А. Кушн

БУДИНОК УЧЕНИХ НАНУ (БУ., м. Київ). Відкрито 24 груд. 1927 (перша адреса вул. Пушкінська, 1, кол. будинок Й. Бродського). Засновники БУ. — відомі діячі культури та вчені *С. Єфремов*, О. Богомолець, Є. Шилов, Д. Заболотний, О. Палладін, Є. Патон. Перший голова Ради БУ. — професор-зоолог М. Шарлемань. У 1920—30-х БУ. став центром духовного й культурного життя Києва, де відбувалися творчі зустрічі, лекції, концерти, драматичні вистави, постановки оперних сцен, у т. ч. прем'єра реконс-

труйованої опери *М. Лисенка* "Андращіада" (1927). Членами муз. комісії БУ. були всі відомі київ. композитори того часу. 1927—29 першим директором БУ. був П. Шарий (розстріляний 1929, його онука — співачка з Канади *Л. Волянська* — 1993 виступала на честь свого діда у БУ.). У 1930—40-х головою ради БУ. був Є. Шилов, з 1980 — академіки НАНУ В. Кухар, Г. Писаренко, а з 2001 — член-кор. НАНУ Б. Малиновський. У роки війни приміщення БУ. згоріло. Від 3 лют. 1945 для БУ. було надано старовинний будинок (вул. Володимирська, 45, побудований 1892 за проектом архітектора О. Хойнацького на замовлення В. Качали; з 1911 будинок орендувало Київ. громадське зібрання, членами якого були М. Лисенко, *М. Старицький*, *О. Пчілка* та ін.). БУ. працює як центр профес. контактів, взаємної інформації про нові досягнення науки серед наук. інтелігенції міста. Також як центр культ.-просвіт. діяльності — у повоєнні роки там виступали *С. Ріхтер*, *Б. Гмиря*, К. Давидова, *Т. Калустян* та ін. На сцені великої зали виступав т-р п/к Ю. Лаврова. У структурі БУ. працює кілька творчих студій: вок.-оперна (існує з 1947, тепер кер. — *Т. Калустян*), театр. (кер. А. Борічко), фольк.-етнограф. ансамбль "Криниця" (засн. *Л. Ященко*), Акад. хор. капела (керував *В. Мальцев*), ансамбль старовинної музики "Silva Rerum" (кер. Т. Трегуб). Ці колективи — учасники й лауреати Всеукр. і міжн. конкурсів та оглядів нар. творчості. Дит. сектор (бл. 600 дітей віком від 7 до 16 років) становлять гуртки з вивчення іноз. мов, студії образотворчого й муз. мистецтв. БУ. має багаторічні творчі зв'язки з НСКУ, Нац. спілками письменників, кінематографістів України, Нац. філармонією, музеями, архівами, культ. центрами посольств іноземн. країн. Від поч. створення відомих київ. фестивалів "*Музичні прем'єри сезону*" й "*Київ Музик Фест*" БУ. безкоштовно надає свої зали для проведення кам. концертів, прес-конференцій та ін. фест. заходів.

В. Кузик

"БУДІВЕЛЬНИК" — самод. засл. нар. хор холдингової компанії України "Київміськбуд" (з 1964 — народний, з 1967 — з. нар. хор). Лауреат 1-го респ. конкурсу хор. колективів ім. М. Леонтовича (1989), 2-го респ. фестивалю-конкурсу ім. *П. Демуцького* (1998), багатьох всесоюз. конкурсів самодіял. мистецтва. Засн. 1950. Перші учасники хору — молоді будівельники тресту "Київжитлобуд", що відбудовували зруйнований під час війни Хрещатик — головну вул. столиці. Від 1954 "Б." працював при клубі тресту "Хрещатикбуд", диригент — з. а. УРСР В. Новиков; постійну практ. допомогу "Б." надавав *Г. Верьовка*. 1980 "Б." очолив В. Хорт (тепер з. прац. культ. України). Вик. манера співу хору — народний гуртовий спів, із своєрідною тембрально-звуковою палітрою та характерною постановкою голосу. В репертуарі "Б." — укр. нар. пісні (в обробках *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*, *А. Авдієвського*, І. Бідака та ін.), хор. твори укр. композиторів (Г. Верьовки, *П. Майбороди*, *І. Шамо*, *Г. Жуковського*, *В. Верменича* та ін.). "Б." виступав з гастролями у Росії, Польщі, Узбекистані, Німеччині, Естонії, Сербії, Франції (жін. *октет* хору виступав у Росії, Італії, Угорщині). До 50-річчя "Б." випущено репрезентативний CD (2000).

Літ.: *Переяславська І.* Вони співали, зводячи з руїн Хрещатик // Україна. — 2005. — № 4—5; *Зінченко Н.* Хор холдингової компанії "Київміськбуд" // Хрещатик. — 2000. — 24 берез.; *Афоніна А.* Співуча родина. — Там само. — 2001. — 25 трав.; *Еланська Л.* Радують людей своїм мистецтвом. — Київ. будівельник. — 2004. — Груд.

В. Кузик

БУДКЕВИЧ (Budkiewicz) Марія (Ванда) Яківна [1869, м. Бердичів; тепер Житом. обл., за ін. відом. м. Варшава, Польща — 1943] — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано). Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. фп., влч.), вок. освіту здобула у *К. Еверарді* (приватно). Дебютувала в Київ. рос. опері *Й. Сєтова* (сезон 1892—93) в партії Маргарити ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера). Співала на оперних сценах Харкова, Казані, Саратова, Вільна (тепер Вільнюс), 1897—98 — у Великому т-рі (Москва), з 1898 — солістка Маріїн. т-ру (Петербург). У репертуарі — провідні партії в операх рос. (*М. Глінка*, *О. Бородін*, *М. Римський-Корсаков*) і зах.-європ. композиторів, у т. ч. Дж. Верді, Ш. Ґуно, Дж. Мейєрбера, А. Тома, *Б. Сметани*. Особливим успіхом користувалися виступи у вагнерівському репертуарі, зокр. в операх тетралогії "Перстень нібелунгів". Мала сильний голос блискучого тембру, широкого діапазону, була сценічно переконливою. Записувалася на грамплатівки в Петербурзі ("В. И. Ребиков", 1903; "Пате", 1903; "Граммофон", 1907).

Літ.: *Чешихин В.* История русской оперы (1674—1903). — М.; Лейпциг, 1905; Русский театр / Сост. *А. Шампаньер*. — К., 1905. — Вып. 1.

А. Терещенко

БУДЛЯНСЬКИЙ Олексій Михайлович (1763, — 27.12.1819, м. Київ) — поміщик, меценат. Мав маєтки на Чернігівщині (с. Чемер, Срібне). Утримував хор. капелу і кріпацький струн.-дух. оркестр, з яким виступали відомі зах.-європ. виконавці (Б. Ромберг, Ф. Ріс). Капельмейстер оркестру — *Дж. Альбертіні*. 1818 Б. брав участь у викупі з кріпацтва М. Щепкіна.

Літ.: *Синицкий Л.* Малороссия по рассказам путешественников // Киев. старина. — 1892. — № 2; *Ернст Ф.* Кріпацькі капели на Україні // Музика. — 1924. — № 1—3; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 10—12; ІР ЦНБУВ. — Ф. 39, спр. 104, арк. 1.

Л. Гаренко-Баранівська

В. Будневич

БУДНЕВИЧ Віктор Георгієвич (1891, с. Мечеть Полтав. губ. — 20.10.1957, м. Чернівці) — оперний співак (баритон), режисер. З. а. УРСР (1934). Навч. у Муз.-драм. школі ім. М. Лисенка, кл. *В. Астаф'євої* (1912—14). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Цвєткова*, 1916). Соліст Казан. (1917—18), Одес. (1918—20, 1921—22), Ростов. (1920—21), моск. Опери С. Зиміна (1923—24), Свердлов. (тепер Єкатеринб., 1924—25), Київ. (1925—26) та Харків. (1927—51, з 1940 — реж.,

з 1946 — гол. реж.) оперних т-рів. Худ. кер. Черніг. філармонії (1951—57). Мав сильний голос широкого діапазону. Платівки Б. видано польс. фірмою "Сирена" й чеськ. "Екстрафон".

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Тугар Вовк ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Демон, Віндекс (однойм. опера, "Нерон" Ант. Рубінштейна), Онєгін, Мазепа ("Євгеній Онєгін", однойм. опера П. Чайковського), Ґрязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Амонасро ("Аїда" Дж. Верді), Телль ("Вільгельм Телль" Дж. Россіні), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Сен-Брі ("Гугеноти" Дж. Меєрбера), Скарпіо ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Дискогр.: грамплатівки — "Без тебе, Олесю", "Ой не шуми луже", "Ой в неділеньку", "Сонце низенько", "Де ти бродиш, моя доле?". — Сирена, 1912; "Віють вітри". — К.: Екстрафон, 1912.

Літ.: [*Б. п.*]. В. Г. Будневич [Некролог] // Рад. Буковина. — 1957. — 22 жовт.

Т. Сулятицький

БУДНИЙ (псевд. Ольгин) Всеволод Богдан (? — 13.04.1986, м. Нью-Арк, США) — хор. диригент, скрипаль. Навч. у Терноп. філії ВМІ ім. М. Лисенка (кл. скрипки). Продовжував муз. студії за кордоном. Диригував хорами у Великій Британії, США (з 1960-х у Нью-Арку керував хором "*Трембіта*"). Автор підручників з теорії музики для дітей. Друкував під псевдонімом вірші.

Р. Савицький-мол.

М. Будник

БУДНИК Микола Петрович (9.02.1953, с. Скоробів Володарськ-Волинського р-ну Житом. обл. — 16.01.2001, м. Ірпінь Київ. обл.) — кобзар, майстер нар. інструментів. Після закін. школи 1973 переїхав до Києва (недовго працював на заводі "Арсенал"), почав займатися поезією, живописом (під час поїздки до Одеси його прийняли до "Тов-ва Чюрльоніса" та запропонували стати художником-іконописцем). 1979 познайомився з художником та кобзарем *Г. Ткаченком* і став його учнем — перейняв від нього манеру автент. кобзарського виконання та секрети виготовлення старовинних нар. інструментів. Поміж учнів Б. — *Е. Драч, Т. Компаніченко* та багато ін. з Києва та ін. міст України. Завдяки Б. було збережено і розповсюджено усну автентичну традицію кобзарства. Від 1982 — член Тов-ва охорони пам'яток історії та культури, з 1987 — кобзарський цехмістр при спеціально утвореному Тов-вом кобзарському цеху, з 1993 — очолив цех. Від 1991 Б. мешкав у м. Ірпіні (біля Києва) в будинку, що вважався Світлицею Кобзарського цеху, де жили деякі члени цеху, займалися вивченням зразків кобзарського репертуару, виготовляли нар. муз. інстр: *бандури, кобзи, торбани, ліри, гуслі*. Кобзарське виконання Б. відзначалося автент. манерою співу та гри на бандурі або кобзі — без зайвих афектацій, неголосно, але з великою духовною енергетикою, ясною думкою, глибоким проникненням у внутрішній зміст нар. дум і пісень, особливо драм. змісту. Зачинатель оригінального наративно-епічного імпровізац. жанру — пам'ятниці: "Про Нав'є", "Про Народичі".

Дискогр.: аудіокасета "Співає бандурист Микола Будник". —К.: УЕЛФ, 1997; CD — "Гей, на Чорному морі... Микола Будник. Народна бандура". — К.: AVE 008, Арт-Екзистенція, УЕЛФ, Арт-Велес, 2001.

Літ.: *Черемський К.* Микола Будник // Перший Всеукраїнський огляд автентичного виконавства на традиційних кобзарських інструментах. — X., 1997; *Його ж.* Микола Будник // Другий міжнародний конкурс на українських народних інструментах імені Гната Хоткевича. — X., 2001.

В. Кушк, М. Хай

Ю. Будницька

БУДНИЦЬКА Юлія Львівна (1916, м. Київ — після 1973, Ізраїль) — піаністка, педагог. Дружина віолончеліста й педагога Київ. ССМШ І. Зарицького. Закін. Київ. конс. (кл. *Є. Сливака й К. Михайлова*, 1938). 1939—43 — асистент кафедри спеціального фп. Київ., 1943—44 — Урал. (тепер Єкатеринб.) конс. і солістка Свердлов. (тепер Єкатеринб.), з 1944 — Київ. філармонії. Гастролювала в Німеччині (1945), Україні та Росії. 1944—49 — викладачка Київ. конс, 1949—73 — Київ. ССМШ. Поміж учнів — *М. Сук*, А. і В. Козаченко та ін. Від 1973 емігрувала до Ізраїлю, де покінчила із собою.

І. Лисенко

Н. Будовський

БУДОВСЬКИЙ Наум Йосипович (24.12.1918, м. Київ) — скрипаль, педагог. З. а. УРСР (1983). Лауреат Конкурсу студентів-виконавців муз. вузів України (Харків, 1934, 1-а премія). Дипломант II Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Ленінград, тепер С.-Петербург, 1935). Лауреат І Респ. конкурсу скрипалів (Київ, 1945, 1-а премія). Під час війни в евакуації у Свердловську (тепер Єкатеринбург) навч. у *П. Столярського*, згодом у *Д. Ойстраха*. Закін. Київ. конс., кл. *Я. Магазинера* (1944). Асистент (1944), викладач цієї конс. (1945—54), Київ. ССМШ (1945—90), Київ. школи мистецтв № 2 (1990—2000). Соліст Київ. філармонії, скрипаль його фп. тріо (разом з *П. Кравцовим* і *Д. Юделевичем*, 1945—53). Концертмейстер оркестру Київ. т-ру опери та балету (1954—2003). Учасник усіх Декад укр. мистецтва в Москві. Гастролював з т-ром у Німеччині, Франції, Швейцарії, Данії, Іспанії, Румунії, Болгарії, Нідерландах, колишніх СРСР, Чехословаччині Югославії. Вик. мистецтво Б. позначене тонким розумінням можливостей інструменту, віртуозністю, неповторним красивим звуком, художньою інтуїцією, глибокою музикальністю, теплотою і щирістю інтонування, поєднаними з *академізмом* і благородством вик. манери, чітким відтворенням стильових, художньо-образних, концепційно-змістових особливостей виконуваних композицій, артистичним темпераментом, відчуттям *ансамблю*. На формування вик. стилю Б. великий вплив мав *Д. Ойстрах*. Творчість Б. високо цінували диригенти, з якими він виступав (К. Зандерлінг, *Н. Рахлін, К. Симеонов, О. Климов, В. Пірадов, В. Тольба, А. Лозовський, М. Канерштейн, В. Йориш* та ін.).

Мав великий репертуар, що включав твори укр. та світ. класики, зокр., композиції *В. Косенка, Г. Таранова, К. Данькевича, І. Шамо, Ю. Ро-*

жавської, К. Домінчена, Г. Майбороди, О. Глазунова, *П. Чайковського, А. Аренського, С. Танєєва,* Г. Конюса, А. Хачатуряна, Дж. Тартіні, *Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя,* В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шуберта, Й. Брамса,* Н. Паганіні, П. Сарасате, Ф. Крейслера, М. Мошковського та ін. 1-й вик. концертів *Г. Жуковського, О. Зноско-Боровського, В. Рождественського, М. Гозенпуда.* Здійснив записи у фонд Укр. радіо Тріо № 2 і "Укр. квінтету" *Б. Лятошинського,* Квінтету *Ф. Шуберта,* тріо В. Косенка, П. Чайковського, *С. Рахманінова,* А. Аренського, Л. Бетховена, *А. Дворжака, Б. Сметани* та ін. Виховав багато молодих скрипалів, які працюють в оркестрах України, Росії, Німеччини, Нідерландів. Поміж учнів — *Б. Скворцов,* А. Ґрінштейн, Н. Козирєв. Б. присв. Концерт для скр. з орк. *О. Зноско-Боровського,* Дві грузинські п'єси *Г. Таранова.*

Дискогр.: Лятошинський Б. Тріо № 2. Д — 6341—42; Косенко В. Класичне тріо. Д — 6343—44; Зноско-Боровський О. Концерт для скр. з орк. НД — 03752—53.

Літ.: *Луфер А.* Молоді майстри // Рад. мистецтво. — 1945. — 7; *Маркович В.* Два камерних концерти // Київ. правда. — 1956. — 14 квіт.

О. Немкович

БУДЯНСЬКИЙ Михайло Петрович [2(15).05. 1905, м. Елисаветград, тепер Кіровоград — 6.02.1993, м. Харків] — диригент, педагог. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1933), кл. диригування *Г. Адлера* та *Я. Розенштейна.* 1932—40, 1953—54 — диригент Харків. т-ру опери та балету. Поміж прем'єр— балет "Весняна казка" *В. Нахабіна* (1954). 1940—41 — диригент симф. оркестру Харків. радіокомітету, 1946—49 — оперної студії консерваторії 1948—50, 1955—85 — викладач Харків. муз. уч-ща, 1950—53 — Харків. конс.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992.

І. Гамкало

БУЄВСЬКИЙ Борис Миколайович (7.06.1935, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — композитор. Батько *Т. Буєвського.* Член НСКУ (1961). 1959 закін. Харків. конс. (1959), кл. композиції *Д. Клебанова.* 1959—61 — викладач теор. дисциплін Донец. муз. уч-ща. Від 1961 — на творчій роботі. Від 1997 живе у Бельгії.

Автор популярних естр. пісень 1960—70-х "На долині туман", "Дві стежини", "Дикі гуси" та ін. Один з перших на Лівобережжі використав інтонації карпат. фольклору ("Карпатська ніч" на сл. С. Пушика). Естр. пісні Б. виконував жін. вок. ансамбль "*Мрія*", *М. Кондратюк, В. Купріна, Н. Матвієнко* та ін. Від 1975 працює в жанрі *симфонії.* Своєрідність симфоній Б. зумовлена новою для укр. музики образністю: урбаністичною (Друга й Шоста симфонії), гротескно-фарсовою (Четверта і Дев'ята симфонії). Застосовує муз. мову 20 ст., прийоми полістилістики, колажу тощо.

Тв.: балети — "Пісня синього моря" за романом К. Кудієвського (1965; прем'єра в Одесі, 1966). "Устим Кармалюк" (у формі трьох концертів для струн. інстр., лібр. власне, 1980); ораторія "Подорожі серця" на вірші Л. Костенко і Т. Коломієць (1964); для симф. орк. — 2 увертюри (1961, 1981). 10 симфоній (1965, 1975, 1976, 1979, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987, 1991?), Балет. сюїта (1968); для скр. з орк. — Концерт (1980); для альта з орк. — Концерт (1980); для влч. з орк. — Концерт (1980); цикли романсів на вірші В. Шекспіра, Р. Бернса, П. Верлена, М. Вінграновського; пісні (понад 100) на вірші сучас. укр. поетів (поміж відомих — "На долині туман", "Тече ріка дзвінка", "Київське небо", "А вони летять" та ін.); хори; музика до худ., мультиплікац., наук.-поп., теле- і хронік. фільмів, театр. вистав та радіопостановок.

Дискогр.: *Буєвський Б.* "На долині туман", сл. В. Діденко — вик. М. Кондратюк, "Мелодія", Д 028433—34, 1970; *Буєвський Б.* "Карпатська ніч" (С. Пушик) — вик. ВІА "Кобзарі"?, соліст В. Андросов, "Мелодія", Д 00030629—30, 1971; *Буєвський Б.* "Бджоли" (Д. Павличко) — вик. тріо бандуристок: О. Миронюк, В. Пархоменко і Ю. Гамова, "Мелодія", С30-05491—92, 1974; та ін.

Літ.: *Зінькевич О.* Динамика обновления. — К., 1986; *Її ж.* Бунтівна муза Бориса Буєвського // Світовид. — 1992. — № 4; *Сумарокова В.* До питання про втілення комічного в українській інструментальній музиці (на прикладі аналізу Четвертої симфонії Б. Буєвського) // Укр. муз-во. — К.,— 1988. — Вип. 23; *Кузик В.* "Мода" повертає на класику // КіЖ. — 1993. — 8 трав.

О. Зінькевич, А. Муха

М. Будянський

БУЄВСЬКИЙ Тарас Борисович (23.06.1957, м. Харків) — композитор, флейтист. Син *Б. Буєвського.* Член НСКУ (1991). Навч. у Київ. конс. і театр. ін-ті. Закін. Моск. конс. (кл. флейти, 1980; кл. композиції Т. Хренникова, 1989). Від 1993 живе у Москві.

Тв.: для симф. орк. — Симфонія (1989), Симфоніста; для скр. з кам. орк. — Скерцо; для фп. і ударних — "Sensus sonoris"; Струн. квартет; інстр. п'єси, вок. цикли, хори без супр.

Літ. тв.: О смерти, но больше о жизни // М. Е. Тараканов: Человек и фоносфера. Воспоминания. Статьи. — М.; С.Пб., 2003.

А. Муха

Б. Буєвський

БУЖИНСЬКА (Ящук) Катерина Володимирівна (13.08. 1979, м. Норильськ Краснояр. краю, РФ) — естр. співачка (мецо-сопрано). З. а. України (2002). Лауреатка міжн. фестивалю "Слов'янський базар" (Одеса, 1998, Ґран-прі), міжн. конкурсу "Мальви" (Зелена Ґура, Польща, 1999), 15-и дит. муз. конкурсів. Учасниця багатьох фестивалів і конкурсів [від 1991, 2001 вперше представляла Україну на фестивалі у м. Сан-Ремо (Італія)]. Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. естр. вокалу Т. Русової, 2000) та КНУКіМ (2005). Пісні виконує укр., рос., італ., іспан. мовами та на івриті. Спеціально для Б. писали пісні *І. Поклад, О. Злотник,* Ю. Рибчинський та ін. Гастролювала в Україні, Італії, Ізраїлі, Великій Британії, США. При виконанні пісень тяжіє до театралізації.

Дискогр.: CD "Музыка, которую я люблю" (1998), "Лед. Музыка, которую вы любите". — Ч. 1; (1999), "Україна" (2000), "Пламя. Музыка, которую вы любите" . — Ч. 2 (2001), "Романсеро" (2003).

Літ.: *Чередниченко Е.* "Славянский базар": Гран-при снова в Украине. В третий раз // Киев. ведо-

К. Бужинська

мости. — 1998. — 10 июля; *Егоров И.* Жюри "Славянского базара" плакало, когда пела Катя Бужинская // Факты. — 1998. — 14 июля; *Коренькова В.* Фестивальна відмінниця // Голос України. — 1998. — 7 серп.

Ю. Кіпиченков

БУЙМІСТЕР Валерій Григорович (21.05.1948, м. Виборг, тепер Ленінгр. обл., РФ) — кам. співак (баритон), педагог. Н. а. України (1994). Лауреат Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1999). Дипломант Всесоюз. конкурсу ім. М. Глінки (Тбілісі, 1975). Лауреат Міжн. конкурсу вокалістів (Париж, 1982, Ґран-прі). 1969 закін. Київ. муз. уч-ще, 1975 — Київ. конс. (кл. *Д. Євтушенко*), 1969—71 — соліст Ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу, 1971—73 — оперної студії Київ. конс., 1973—74 — *Камерного хору* ім. *Б. Лятошинського*, 1974—76 — хору Держтелерадіо. Від 1976 — соліст Київ. філармонії, виступав з кам. ансамблями "Гармонія", "*Київ. камерата*", з 1984 працює з концертмейстером *В. Кнорозком*. Від 1995 викладає у НМАУ (з 2002 доцент).

В. Буймістер

І. Букиник

У репертуарі — твори композиторів різних епох — *Й. С. Баха*, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта* та ін. Виступав з монографічними програмами (*М. Глінка, О. Даргомизький, П. Чайковський, С. Рахманінов*). Постійно популяризує укр. клас. і сучас. музику. Виконав цикли творів *М. Лисенка, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького*. 1-й вик. вок. симфонії *Є. Станковича* "Пам'яті поета" (вірші О. Пушкіна), IV кам. кантати *О. Киви*, вок. творів *Я. Верещагіна, В. Рунчака, Ю. Шевченка*. В конц. виконанні опер співав партії Єлецького ("Пікова дама" П. Чайковського), Жермона ("Травіата" Дж. Верді), Фігаро ("Весілля Фігаро" Дж. Россіні), Роберта ("Роберт-диявол" Дж. Мейєрбера) та ін. Записав 3 LP грамплатівки ("Мелодія") й аудіокасету (Монреаль, Канада, "Євшан"). Виступав з гастролями у багатьох країнах світу. Має голос м'якого шляхетного тембру, рівний у всіх регістрах. Виконання вирізняється тонким смаком і музикальністю, глибокою продуманістю образного змісту кожного твору і його стильової концепції.

Літ. тв.: "Спів — це свято"// АртLine. — 1998. — № 9.

Літ.: *Швачко Т.* Знайомство на ваше прохання // Україна. — 1981. — № 31; *Волинська В.* Щастя Валерія Буймістера // Київ. правда. — 1982. — 1 жовт.; *Мельник О.* Пісня, арія, романс // КіЖ. — 1982. — 12 жовт.; *Полякова Т.* Божьей милостью певец // Правда Украины. — 1999. — 5 февр.; *Синява С.* Звучить український романс // Веч. Київ. — 1999. — 23 лют.; *Чиста О.* Музика ранкового серпанку // Голос України. — 2003. — 7 трав.

В. Кузик

БУКИНИК Ісай Овсійович (1867, м. Харків — 1942, там само) — скрипаль, педагог, музикознавець. Брат *М. Букиника*. Закін. 1887 Харків. муз. уч-ще (кл. А. Пестеля, 1887). 1887—1917 — викладач музики в Сум. гімназії, згодом вів кл. скр. в Баку, концертмейстер Одес. опери. Утримував власну муз. школу в Харкові. Від 1918 — викладач муз. школи в Харкові. Автор методики навчання гри на скрипці. Активно концертував як скрипаль-соліст і ансамбліст у Харкові, Одесі, Сумах, Баку та ін. Загинув від рук гітлерівців.

Літ. тв.: Як зберігати смичковий інструмент // Музика масам. — 1928. — № 2; Вказівки і поради скрипалям-самоукам // Там само. — 1928. — № 6—8; 1-й всеукраїнський конкурс скрипалів // Там само.— 1930.— № 11—12; Концерты П. И. Чайковского в Харькове // Воспоминания о П. И. Чайковском. — М., 1962, Ленинград, 1980; Илья Ильич Слатин: Биографический очерк // РМГ. — 1896.— Март.

Літ.: *Энгель Ю.* Глазами современника. — М., 1971; *Метнер Н.* Письма. — М., 1973; *Ипполитов-Иванов М.* Письма. Статьи. Воспоминания. — М., 1986; *Танеев С.* Дневники. — М., 1981—85. — Кн. 1—3.

А. Терещенко

БУКИНИК Михайло Овсійович [29.10 (10.11) 1872, м. Дубно, тепер Рівнен. обл. — 1947, за ін. відом. 1953, Нью-Йорк, США] — віолончеліст, композитор, педагог, муз. критик. Брат *І. Букиника*. Навч. гри на влч. у Нар. школі в Харкові, закін. Харків. муз. уч-ще (кл. А. Ґлена (1890), Моск. конс. (1895). Від 1898 удосконалювався у Берліні в Г. Беккера. Виступав як соліст і ансамбліст разом з О. Гедіке, О. Гольденвейзером, К. Ігумновим, В. Ландовською, М. Метнером *С. Танєєвим*. 1904—06 концертував у Німеччині, Франції та Швейцарії. Від 1906 у Москві виступав в кам. концертах ІРМТ, Гуртка шанувальників рос. музики, брав участь у організації тов-в поширення кам. музики й орк. музикантів. У репертуарі — твори *А. Аренського*, О. Ґедіке, *М. Римського-Корсакова*, С. Танєєва, *Й. С. Баха*, Й. Гайдна, *Л. Бетховена, Ф. Шопена, Й. Брамса* та ін. Гра Б. була позбавлена віртуозної ефектності, але позначена високою культурою виконання й відчуттям *стилю*.

1899—1904 — викладач гри на влч. у Саратов. муз. уч-щі, 1907—18 — у Нар. конс. у Москві. 1919—22 — професор Харків. конс., одночасно працював у Комісаріаті нар. освіти (входив до "трійки", що відала муз. освітою в Україні). Діяльність Б. сприяла піднесенню муз. освіти у Харкові й в Україні в цілому, формуванню харків. влч. школи (поміж харків. учнів Б. поч. 1920-х — О. Броун, відомий віолончеліст, професор Горьків., нині Нижегород. конс.). Від 1922 жив у США — грав в укр. квартеті, брав участь в укр. муз. т-ві. Почесний член тов-ва "Приятелів укр. музики" у Нью-Йорку. Автор статей і рецензій у часописі "Муз. труженик", газ. "РМГ", "Саратов. листок".

Поміж влч. творів — Чотири концертних етюди (присв. А. Ґлену; останній — *f-moll* — був обов'язковим твором на II Міжн. конкурсі ім. П. Чайковського, 1962), Десять прелюдій, п'єса "Розповідь", транскрипції п'єс *П. Чайковського, Ант. Рубінштейна*, В. Калиннікова, *Е. Направника* та ін.

Літ. тв.: [Воспоминания о Рахманинове] // Памяти Рахманинова. — Нью-Йорк, 1946); Воспоминания о Рахманинове // Воспоминания о Рахманинове. —

М., [2]1961; 5 октября 1893 года // Воспоминания о П. И. Чайковском. — М., 1962, Ленинград, [2]1980; низка творів пед. репертуару, поміж яких — Шість легких п'єс, Шість легких дуетів, "Виртуозные упражнения в арпеджио", "Основные упражнения в переходах позиций", "Аппликатура гамм в 1-й, 2-й и 3-й октавах" були видані (М., 1962).

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1965. — Кн. 3 — Русская классическая виолончельная школа (1860–1917); *Энгель Ю.* Глазами современника. — М., 1973; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — X., 2004.

В. Сумарокова

БУКОВИНСЬКИЙ АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ (БАПіТ.), державний засл. (з 1969) Буковинський ансамбль пісні і танцю України — вок.-хореогр. колектив. Лауреат всесоюз. оглядів-конкурсів профес. худ. колективів (1967, 1977). Створений 1940 при Чернів. філармонії як хор. капела "Буковина" (1941–44 не діяв, 1949–53 називався Буковинський народний хор, з 1953 має сучас. назву). У складі БАПіТ. — хор, танц. група, оркестр нар. інстр. Із БАПіТ. пов'язана діяльність *Л. Калініна, Б. Крижанівського, Г. Клокова, М. Мельничука,* С. Попової. Худ. керівники й гол. диригенти — *В. Минько* (1940–41), Г. Шевчук (1944–51), *А. Кушніренко* (з 1962) та ін. БАПіТ. створював муз.-хореогр. композиції, збирав і популяризував академізовані обр. укр. нар. творчості Півн. Буковини, зокр. пісень ("Черемоше, Черемоше", "Повилася павутина", "А Марія вареники чине", "Тандріта", "На камені стою", "А коник чорненький", "Глибока криниця"), танців ("Голубар", "Вітерець", "Молодійка" в пост. О. Терещенка, "Тропотійка" й "Парубоцький танець" в пост. М. Ромадова, "Святковий танець", "Буковинська полька", "Козак", хоровод "Червона калина" в пост. Д. Ластівки), інстр. буковинських мелодій (обр. І. Міського, Ю. Блещука, Л. Затуловського та ін). У БАПіТ. створено також вок.-хореогр. композиції, сюїти та обряд. дійства ("Буковинське весілля", "Колядки і щедрівки", "Свято врожаю", "Розквітай, наш оновлений край", "З народних джерел", "З Різдвом Христовим", "Музика, пісні і танці наших предків", "Буковинські самоцвіти", "Весняні обряди", "Щедрий вечір, добрий вечір", "Пори року" тощо). 1968 здійснено пост. 1-актної "нар. опери" "Буковинська весна" (муз. А. Кушніренка, лібр. А. Добрянського, реж. А. Литвинчук), виконувалися хор. твори вітчизн. класики, сучас. укр. композиторів, нар. інстр. музика, пісні і танці народів заруб. країн. У складі БАПіТ. — солісти М. Поляков, Г. Січковський, балетмейстер Д. Ластівка.

Ансамбль виступав на числ. фестивалях муз. мистецтва: "Білі ночі" (С.-Петербург, 1971), "Мерцишор" (Кишинів, 1976), "Русская зима" (М., 1979), "Київська весна" (К., 1980), "Дунайська весна" (Ізмаїл, 1981), "Дружба" (Ужгород, 1981), "Білоруська музична осінь" (Мінськ, 1983), "Золота осінь" (Київ, 1987), "Кримські зорі" (Ялта, 1992) та ін.

Гастролював у республіках кол. СРСР, Фінляндії (1966), тод. Чехословаччині (1986), Німеччині (1997), Польщі (1999), Італії (2000), Румунії (1969, 1974, 1986, 1989, 1990, 2002). Колектив записав 7 грамплатівок. Про нього знято к/ф "Буковинські вечорниці", "Концерт Буковинського ансамблю", "Свято в Карпатах". Вид. зб. пісень із репертуару БАПіТ. — "Буковинський розмай" (К., 1971), "Співає Буковина" (К., 1972, упоряд. А. Кушніренко).

Літ.: *Кушніренко О.* Державний Заслужений Буковинський ансамбль пісні і танцю УРСР (мистецький портрет колективу): Диплом. робота. — Л., 1984; *Правдюк О.* Майстерність буковинців // Музика. — 1989. — № 1; *Селезінка В.* Ожили жайвори пісні (концерт з творів С. Воробкевича) // Буковина. — Чернівці, 1993. — № 5; *Головащенко М.* Квітка Буковини // КіЖ. — 1976. — 21 жовт.; *Кос-Анатольський А.* Мелодії Буковини // Там само. — 1977. — 4 груд.; *Лощенко А.* Букет мелодій Буковини // Там само. — 1988. — 22 квіт.; *Гнєдаш Р.* Очищення музикою // Буковинське віче (Чернівці). — 1994. — 15 черв.

Б. Фільц

БУКОВИНСЬКИЙ "КОБЗАР" — муз., спів. і драм. тов-во. Засн. 1899 у Чернівцях з ініціативи *Ф. Лопатинської, М. Левицького* та А. Коллера. Філії тов-ва існували у Заставні, Кіцмані, Сторожинці, Глибокій, Вашківцях. З його діяльністю пов'язаний розвиток конц.-театр. і муз.-освіт. життя Буковини до 1939. Поміж керівників у різні роки були К. Томоруг, Н. Пігуляк, *М. Бойченко, О. Микитюк.* При тов-ві діяло 2 хори — чол. і міш. (60 осіб), з якими, крім згаданих музикантів, працювали О. Садогорський і *Г. Василашко-Тимінська* (концертмейстер) та драм. секція. До своїх концертів залучали вокалістів, інструменталістів, струн. та симф. оркестри. 1921 при "БК" засновано Вищу муз. школу, а при ній відділи — струн., фп., нар., сольного та хор. співу, кл. хор. диригування, композиції та оперний. При школі працювали оркестри — смичковий і балалайок, ансамблі — вокальний та інструментальний. Поміж педагогів — вокалісти Ф. Лопатинська, Ф. Добрану, В. Копанський, піаністи Г. Василашко-Тимінська, М. і Н. Пігуляки, О. Орелецька, скрипаль О. Орелецький, диригування та композицію вів М. Бойченко. 1931 драм. відділ перетворився на драм. школу (кер. В. Демчишин, В. Гунка), при якій засновано курси укр. нар. танців (кер. І. Куницький). 1933 із "БК." об'єднався Чернів. укр. т-р, а 1940 до них долучилася Чернів. конс. і виникли хор. капела "Буковина",

симф. оркестр, філармонія, муз. уч-ще, муз.-драм. театр.

Літ.: *Ханик Л.* Історія хорового товариства "Боян". — Л., 1999; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

БУЛАВКО Володимир Олексійович (21.02.1944, м. Свободний Хабаров. краю, РФ — 1(?).08.2003, м. Київ) — баяніст, педагог. З. а. УРСР (1980). Дипломант Укр. респ. конкурсу (Київ, 1968); лауреат Міжн. конкурсу (Клінгенталь, 1975, 1-а премія). Закін. Київ. конс. по кл. баяна *М. Різоля* (1968), у нього ж пройшов асистентуру-стажування (1981—83). Соліст Київ. філармонії (з 1968), у складі конц. груп гастролював в Угорщині (1967), тодішній НДР (1975), кол. Чехословаччині (1978), Монголії (1982), виступав у Чорнобилі перед ліквідаторами аварії на ЧАЕС. Викладач кл. баяна та акордеона Київ. пед. ін-ту (1971—83), ст. викладач Київ. конс. (1983—87); ст. викладач (1990), доцент (1994—2003) НМАУ (за сумісництвом). Поміж понад 30-ти вихованців — лауреат 2-ї премії Міжн. конкурсу в Іспанії (1990) Й. Радославлевич.

Відзначався блискучою технікою, глибоким проникненням у стиль виконуваних творів. Автор конц. п'єси для баяна на тему укр. нар. пісні "Гандзя" (1989), транскрипцій, обробок, перекладень (Піццікато з балету "Сильвія" *Л. Деліба*, Прелюдія і фуга *ре мінор Д. Шостаковича*, "Берізка" і "Володимирка" з фп. циклу "Картини російських художників" *І. Шамо*, Поліфонічна п'єса Р. Камуларія тощо).

Літ.: *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005; *Титоренко Ю.* Баян змагається зі скрипкою // КіЖ. — 1968. — 17 березня; [*Б. п.*]. Ещ, одна победа музыкантов // Сов. культура. — 1975. — 20 черв.

А. Муха

В. Булавко

Т. Булат

БУЛАТ Тамара Павлівна (3.02.1933, м. Запоріжжя — 26.08.2004, м. Едісон, штат Нью-Джерсі, США) — музикознавець, муз.-громад. діячка. Канд. мист-ва (1963). Доктор мист-ва (1981). Член СКУ (1967). Ген. секретар Укр. вільної академії мистецтв (Нью-Йорк, США). Член НТШ (США). 1956 закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. по кл. *О. Шреєр-Ткаченко*. 1956—59 — викладачка муз. шкіл і муз. уч-ща в Запоріжжі. 1962 закін. аспірантуру при ІМФЕ (наук. кер. — *М. Гордійчук*), де працювала 1963—90: мол. (1963—65), ст. (1963—80) та пров. наук. співробітником (1981—90). Від 1990 мешкала у США. Автор 9-ти книжок і брошур, кількох десятків розділів і статей у колект. наук. монографіях і збірниках, культуролог. журналах і газетах, зокр. 10-ти розділів в "ІУМ", числ. гасел у довідково-енциклопед. виданнях (частину опубл. у США, Канаді, РФ та ін.), упоряд. і авторка вступ. статей до колект. наук. праць і нотних збірок. Спираючись на архівні дані, Б. ввела в наук. та муз. обіг ряд невідомих або забутих сторінок з історії укр. муз. культури. В дослідженнях у галузі укр. кам.-вок. комп. творчості та пісенкознавства, наук. розвідках з питань муз. шевченкіани й києвознавства, укр.-слов'ян. муз. зв'язків і хор. худ. самодіяльності, укр. масової та обр. нар. пісні, оперного мистецтва, муз. культури 20 ст. укр. діаспори США й Канади, співвідношення слова (в т. ч. літ. творів *М. Гоголя* й *М. Рильського*) і музики, а також у працях, присв. комп. творчості *М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, О. Кошиця, Ф. Якименка, С. Людкевича, Б. Лятошинського, С. Рахманінова, Г. Майбороди, О. Білаша, А. Кос-Анатольського*, вок. мистецтву *І. Козловського* й *Л. Волянської*, фольклорист. діяльності *К. Квітки*, — Б. узагальнила наявні відомості, висвітлила низку нез'ясованих обставин і фактів з історії та сучасності укр. музики.

Літ.: канд. дис. "Героико-патриотическая тема в творчестве Н. В. Лысенко" (К., 1963); докт. дис. "Украинский романс. Проблемы развития и стиля" (К., 1980); кн. й брош.: Героїко-патріотична тема у творчості М. В. Лисенка. — К., 1965; Пісні звитяги (З історії революційної пісні в Україні). — К., 1968; Рильський і музика. — К., 1969 (у співавт. з *М. Боровиком, Т. Шеффер*); М. Лисенко. — К., 1973; Художня самодіяльність на сучасному етапі. — К., 1977 (у співавт. з *Б. Фільц*); Український романс. — К., 1979; Яків Степовий. — К., 1980; Николай Лысенко. — К., 1981; The World of Mykola Lysenko. — Edmonton, 2001 (у співавт. з *Т. Філенком*); розділи в кн. і ст. у зб.: М. В. Лисенко і слов'янство: До історії українсько-слов'янських музичних зв'язків // Славістичний збірник. — К., 1963; М. В. Лисенко і сучасність // Микола Лисенко — борець за народність і реалізм у мистецтві. — К., 1965; Радянські митці — Великому Кобзареві // Всенародна шана. — К., 1967; Інтонаційно-образний зміст сучасної масової пісні // Проблеми української радянської музики. — К., 1968. — Вип. 2; Творча праця М. Лисенка над Шевченковою поемою "Гайдамаки" й задум опери // Матеріали XX Шевченківської конференції. — К., 1973; Видатний симфоніст України (Б. Лятошинський) // Наука і культура. Україна. 1975: Щорічник. — К., 1975; Пісні про партію // Партіє, славу співаєм тобі. — К., 1976; Хорове самодіяльне мистецтво // Художня самодіяльність на сучасному етапі. — К., 1977; Питання музично-поетичної єдності в солоспівах С. Людкевича // Творчість С. Людкевича. — К., 1979; Основные тенденции развития массовой песни // Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; Син пісенного Прикарпаття (А. Кос-Анатольський) // Наука і культура. Україна. 1979: Щорічник. — К., 1980; Передмова // Романси українських радянських композиторів. — К., 1981. — Вип. 12; Передмова // Зоре моя вечірняя. — К., 1982; Тенденції розвитку сучасної української камерної музики // Соціалістичний спосіб життя і проблеми мистецтвознавства. — К., 1982; Громадянська тема в солоспівах київських композиторів // Київ музичний. — К., 1982; У динаміці нового // Укр. муз-во. — К., 1982. — Вип. 17; Эволюция украинского романса и проблема личностного начала в современном камерно-вокальном творчестве // Музыкальное искусство и формирование нового человека. — К., 1982; Эволюция украинского романса и проблема личностного начала в современном камерно-вокальном творчестве советских композиторов // Музыкальное искусство советского общества. — К., 1982; О преемственности и развитии фольклорных тенденций Н. Лысенко в деятельности К. Квитки // Памяти К. Квитки

(1880–1953). — М., 1983; Передмова // Українські класичні романси. — К., 1983; До питання збагачення традицій камерно-вокальної творчості // Музична критика і сучасність. — К., 1984. — Вип. 2; Вітчизняні композитори-класики — пропагандисти Шевченкового слова // Збірник праць XXVI Шевченківської конференції. — К., 1985; Романсы Б. Н. Лятошинского: Образно-тематическая и стилевая эволюция жанра // Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1987; Камерно-вокальна лірика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; Вступ // Там само. — К., 1989. — Т. 2; З історії міжслов'янських музичнокультурних взаємин: М. В. Лисенко в листуванні сучасників // Українська музична спадщина. — К., 1989. — Вип. 1; Концертна діяльність // ІУМ. — Т. 2. — К., 1989; Обробки українських народних пісень для голосу з супроводом фортепіано // Там само; Оперна творчість // Там само (у співавт. з *О. Олійник*); Післямова // Там само; Солоспіви // Там само; Хорові обробки народних пісень // Там само; Передмова // М. В. Лисенко. Молодощі. — К., 1990; Солоспіви // ІУМ. — К., 1990. — Т. 4; Передмова // М. В. Лисенко. Солоспіви. — К., 1991; Українська музична культура діаспори в Північній Америці (XX ст.) // Другий Міжнародний конгрес україністів: Історіографія... Львів, 1994; Музичні імпульси в поезії Шевченка та композиторській інтерпретації віршів // Записки НТШ. Філологічна секція. — Нью-Йорк — Л., 2001. — Т. 215: Світи Тараса Шевченка. — Т. 2; Камерно-вокальна творчість // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5. Гасла в УРЕ, "Театральній енциклопедії", енциклопед. довіднику "Київ", "Шевченківському словнику" та ін. довідкових виданнях; статті в ж. і газ.; теле- і радіопередачі; упорядкування й редагування: Романси українських радянських композиторів. — К., 1981; "Зоре моя вечірняя". — К., 1982; Українські класичні романси. — К., 1983; ІУМ. — К., 1989. — Т. 2 (відп. ред.).

Літ.: *Аерова Ф.* Глибоке дослідження // Музика. — 1979. — № 5; *Григорьева А.* Актуальное исследование // СМ. — 1982. — № 4; *Майборода Г.* У всій повноті: (поміж кн. — монографія Т. Булат "Український романс"...) // КіЖ. — 1980. — 7 лют.; *Лиховод О.* Шляхами наукових відкриттів // Там само. — 1981. — 6 серп.

М. Гордійчук, А. Калениченко

БУЛГАКОВ Лев Миколайович (23.03.1920, м. Харків — 2.04.2005, там само) — композитор, музикознавець, педагог. Член СКУ. Закін. Моск. конс. (ф-т військ. диригентів, 1942), Харків. конс. (кл. композиції *С. Богатирьова* й *М. Тица*, 1949). Від 1949 — викладач Харків. ССМШ. Від 1959 — ст. викл., з 1970 — в. о. доцента, з 1982 — доцент Харків. конс. Поміж учнів — *Г. Ганзбург*.

Тв.: кантати — "Дружба народів", сл. Т. Масенка (1948) тощо; Струн. квартет (1950); для фп. — Чотири сюїти (1963, 1975, 1977, 1981), Три прелюдії (1966), Варіації (1968), "Поетичні картинки" (1972), Новелета (1974) тощо; для влч. і фп. — Соната (1965), "Пісня без слів" (1965); для скр. і фп. — Скерцо, Рондо, Танок (1969–71), Фантазія (1974), Соната (1983); для дух. інстр. — Квартет, п'єси для фл., кларнета, гобоя, труби, валторни; для бандури — 7 характерних п'єс (1977); хори на сл. І. Виргана, І. Неходи, *М. Рильського*; вок. цикли на сл. В. Солоухіна, М. Дорізо, А. Маркова; балади й пісні на сл. О. Прокоф'єва, М. Тихонова, М. Грибачова та ін., пісні для дітей та юнацтва; обр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

Літ. тв.: навч. посібники: Музичні диктанти. Мелодії для гармонізації. — К., 1982 (у співавт. з *Л. Калошниковим*); Основные приёмы мелодической фигурации и их практическое применение. — Х., 1988 тощо.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917–1992. — Х., 1992.

Н. Семененко

БУЛГАКОВ Сергій Іванович (30.07(11.08).1873, с. Побіляни Орлов. губ., нині РФ — 25.11(8.12). 1902, м. Київ) — хор. диригент, педагог. Дядько письменника М. Булгакова. Закін. Київ. духовну академію (1897). Муз. освіту здобув у Муз.-драм. школі Ст. Блюменфельда (див. — *Блюменфельда Ст. муз.-драм. школа*) в її засновника. 1897–1902 — вчитель співу і регент учнів. хору 2-ї київ. гімназії, з яким виступав у концертах. Реформатор викладання співу: 1901 розробив проект нової програми зі співу в гімназіях (був відхилений). Автор праці "Значення музики і співу у справі виховання і життя людини" (1901; позитивно оцінена музикознавцем *В. Петром*).

Літ.: *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

Л. Проценко

Л. Булгаков

Г. Булибенко

БУЛИБЕНКО Галина Вікторівна (6.12.1950, м. Харків) — органістка, піаністка, педагог. З. а. України (1995). Лауреат Респ. конкурсу органістів (1982, 2-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. фп. *В. Сагайдачного*, 1973, кл. органа *А. Котляревського*, 1974), аспірантуру при ній (1977, кер. А. Котляревський). Стажувалася в Лейпц. Вищій муз. школі, Празі, Братиславі. 1973–78 — концертмейстер, з 1978 — викладачка Київ. конс. (з 1980 кл. органа), з 1995 доцент. Поміж учнів — *В. Балиховська*, Н. Молдован, І. Харечко, Н. Юрійчук та ін. Гастролювала в Нідерландах, Німеччині, Польщі, тод. Чехословаччині, Україні та республіках кол. СРСР. Програми (понад 300 сольних концертів) складають твори світ. класики. Б. надає перевагу масштабним формам і творам психологічного змісту, експресивні драм. барви підпорядковує виваженості загальнофілос. поглядів. 1977 дала у Києві перший концерт з творів для органа укр. композиторів, 1-а вик. творів *І. Асєєва*, *Л. Грабовського*, *В. Губи*, *Л. Дичко*, *Л.* і *Ж. Колодубів*, *Є. Льонка* та ін. У сольному репертуарі — також твори *В. Гончаренка*, *Й. С. Баха*, *Ф. Ліста*, М. Регера, С. Франка та ін. Має записи у Фонд Укр. радіо Варіацій І. Асєєва, Поеми № 1 В. Губи, Пасакалії *М. Колесси* (транскрипція А. Котляревського), Прелюдії і фуги *мі мінор* Л. Колодуба, спільно з віолончелістом *В. Червовим* композицій Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, Дж. Фрескобальді, Р. Шумана, О. Респігі, Ж. Б. Сенайє.

Літ. тв.: Орган: Программа для муз. вузов. — К., 1986, ²М., 1988 (у співавт.); 25 років заснування органної школи в Україні. — К., 1995; Сторінки з історії органного класу Київської державної консерваторії // Укр. муз-во. — 1990. — Вип. 25; Органній школі України — 25 // Там само. — К., 1995; Арсеній Миколайович Котляревський: київський період життя // Там само. — К., 2000. — Вип. 29; Декілька коментарів про орган та органістів України // Там само. — К., 2002. — Вип. 31.

Літ.: *Столяр З.* Встреча с киевской артисткой // Веч. Кишинёв. — 1981. — 17 апр.; *Маковій В.* Зазвучала чеська музика // КіЖ. — 1984. — 1 квіт.; *Niedzwedski M.* Wysokie wzloty i drobne nieporozumienia // Słowo ludu (Kielce). — 1992. — 5 maja; *Piskulak A.* Muzyka Bacha w kieleckich kościołach // Echo dnia (Kielce). — 1992. — 5 maja.

О. Котляревська

БУЛКА Юрій Петрович (24.07.1937, м. Львів) — музикознавець. Член НСКУ (1987). Канд. мист-ва (1985). Закін. Львів. конс. (кл. скр. *В. Стеценко, Д. Лекгера*, 1960, навч. факультативно на історико-теор. ф-ті); аспірантуру при Київ. конс. (наук. кер. *О. Шреєр-Ткаченко*, 1972). Викладач кл. скрипки та муз.-теор. дисциплін Терноп. муз. уч-ща (1960), ст. ред. муз. передач Львів. радіо (1962—68). Від 1968 — у Львів. конс.: викладач, доцент, декан орк. і вок. ф-тів (1971—73), зав. кафедри теорії музики (1973—2005), проректор з ідейно-наукової, згодом — наук. роботи (1988—91), з 1997 — професор кафедри теорії музики. Дослідник муз. культури Зах. України, становлення нац. комп. школи. Автор циклів радіопередач "Львів музичний" і "Музика та життя" (1980—88); статей в укр. пресі, присв. актуальним питанням теорії музики 1920—30-х.

Літ. тв.: канд. дис. "Демократическая музыкальная культура Западной Украины 20—30-х гг. XX в. в социальном процессе" (К., 1984); Нестор Нижанківський: Творчі портрети українських композиторів. — К., 1972; Нестор Нижанківський: Життя і творчість. — Л., 1997; Час знаменних звершень // Укр. муз-во. — К, 1972. — Вип. 14; На творчому злеті (про О. Криштальського) // Музика. — 1987. — № 2; Взаємозалежність ідейно-естетичної концепції і музичної форми в творчості С. Людкевича: на прикладі програмних творів // Укр. муз-во. — К., 1988. — 23; Музична культура Західної України // ІУМ. — Київ., 1992. — Т. 4 (у співавт.); Велике у малому: аналітичний етюд про концерт для віолончелі з оркестром // М. Скорик: Зб. статей / Ред.-упоряд. *Я. Якубяк*. — Л., 1999; Мирослав Скорик у Львівській консерваторії в 1955—60-х рр.: крізь призму спогадів // Там само; Музичні передачі польського радіо 30-х років XX ст. у Львові // Телевізійна і радіожурналістика: Зб. статей Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. —Л., 2000; Українська музика в польському радіо 1930-х років у Львові // Музика Галичини: Наук. зб. ЛДМА ім. М. Лисенка. — Л., 2001. — Вип. 5; Яремо Васильович Якубяк (1942—2002) // Укр. муз-во. — К., 2004. — Вип. 33; Музична культура Галичини у кривому дзеркалі: [Рец. на кн.: *Черепанін М.* Музична культура Галичини] // КіЖ. — 1997. — 12 листоп.; Пам'яті Олега Нижанківського // КіЖ. — 2004. — 12 трав.

Літ.: *Виноградов Г.* Композитори України. Серед книг // КіЖ. — 1972. — 6 серп.; *Кривянська-Заздрабельна О.* "Засумуй, трембіто..." // Наша культура (Варшава). — 1980. — 10 серп.; *Романюк П.* Образ сучасника або Погляд на велике з малої відстані телеекрана // Вільна Україна (Львів). — 1986. — 13 берез.; *Лісецький С.* Поступ Юрія Булки // Шлях перемоги. — 2001. — 10—16 трав.

А. Терещенко

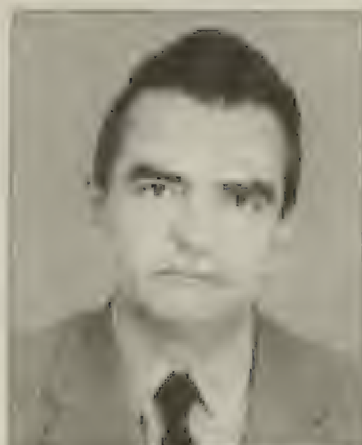

Ю. Булка

М. Бурачек

БУЛЛЕРІАН (Bullerian) Ганс (28.01.1885, м. Зондерсгаузен, Німеччина — 29.01.1948, м. Цейтен, там само) — нім. композитор, диригент. Син *Р. Буллеріана*. Навч. у Варшаві, Петербурзі (1903—08, кл. композиції *М. Римського-Корсакова* та А. Лядова, фп. — Г. Єсипової), завершив освіту в Німеччині. У Берліні заснував Кам. оркестр Буллеріана, також працював як диригент симф. оркестру радіо.

Б. — автор низки симф. творів, у т. ч. "Української танцювальної сюїти" (Ukrainische Tanz-Suite für Orchester) *op.* 56 (1. Пісня і танок запорожців; 2. Шумка; 3. Хор і танок Дніпрових човнів; 4. Коломийка). Сюїту опублікувало вид-во Мюллера (Берлін, 1936).

Р. Савицький-мол.

БУЛЛЕРІАН (Bullerian) Рудольф (Рудольф Романович) (13.11.1856, м. Берлін, Німеччина — 7.01.1911, м. Москва, Росія) — нім. диригент, скрипаль. Батько *Г. Буллеріана*. Навч. у Г. де Ани та Й. Йоахима у Вищій школі музики в Берліні. Грав в оркестрах. Від 1886 диригував симф. оркестром у Геттінгені, гастролював по Німеччині. Від 1890 (за ін. відом. — 1891) жив у Росії, виступав з попул. симф. програмами у Москві, Харкові, Ризі та ін. 1896—1907 — у Києві, диригент "Літніх симфонічних концертів" у Купецькому саду (тепер Міському парку), директор приват. *Муз.-драм. школи Ст. Блюменфельда*, викладач кл. скр. Школи *М. Лесневич-Носової*. Здійснив конц. турне по США (1902—03), працював у Брюсселі (1910).

Літ.: *Зінькевич О.* Німецькі диригенти у дореволюційному Києві. Рудольф Буллеріан (за матеріалами київської преси) // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сучасності. — К., 1998; *Її ж.* Концерты в Купеческом саду. Рудольф Буллериан // Концерт и парк на крутояре... — К., 2003.

А. Муха

БУЛЬБА Лідія-Ярослава Степанівна (4.12.1921, м. Чортків, тепер Терноп. обл.) — піаністка, педагог. Закін. ВМІ у Львові (1944). Учителювала. Акомпаніаторка хорів "Думка" в Австрії (1945—49), "Кобзар" (1951—59), "*Прометей*" (1961—73), обидва — Філадельфія, США. Працювала в Укр. театрі (1960—62), від 1964 — диригентка школи св. Миколая у Філадельфії.

Б. і Х. Мельничуки

БУРАЧЕК Микола Григорович (16.03.1871, с. Летичів, тепер смт Хмельн. обл. — 12.08.1942, м. Харків) — живописець, пейзажист, мистецтвознавець, сценограф. Професор (1927). З. д. м. УРСР (1941). Учень М. Мурашка, 1905—10 навч. у Краків. академії мистецтв, 1910—12 удосконалювався у Парижі, 1912—25 жив у Києві; 1917—20 — викладач Академії мистецтв і Київ. худ. ін-ту. Від 1925 — у Харкові; 1925—34 — ректор Харків. худ. ін-ту. Представник укр. *імпресіонізму*. Автор праці про Т. Шевченка "Великий народний художник" (1939).

У Києві викладав у Муз.-драм. школі ім. М. Лисенка, працював над декоративним оформленням спектаклів, виступав як актор. Один із перших членів Комітету пам'яті М. Леонтовича (зазначений у списках від 1 січ. 1922), де представляв Академію мистецтв, один із її засновників (1917), президент (1918).

Літ.: *Антонович Д.* М. Бурачок // Сайво. — 1914. — Числ. 3; *Кузик В.* Товариство ім. М. Леонтовича // Український музичний архів. — К., 1998. — Вип. 3; ІР НБУВ. — Ф. 50.

В. Кузик

БУРАЧИНСЬКИЙ Ераст Титович (20.03.1920, м. Чернівці) — диригент. За фахом лікар. Закін. Укр. акад. гімназію (1939), ВМІ по кл. фп. і диригування та мед. ф-т Ун-ту (1944) у Львові. Під час навчання співав у хорі "*Сурмо*" та хорах Успенської церкви й кафедри Собору св. Юра. Працював лікарем у Львові й Перемишлі. У черв. 1944 був мобілізований до укр. дивізії "Галичина", 22 лип. потрапив у рад. полон, лікував полонених. Після звільнення 1949 виїхав до родини у Зах. Німеччину: лікар у таборі для переміщених осіб, диригент хору в м. Ділінген. 1950 емігрував до Австралії, очолював укр. громаду та керував чол. хором у м. Водонга, шт. Вікторія. Від 1958 у США: продовжував лікарську практику, вів активне громад. життя, співав у хорі "Славута" (Чикаго).

П. Арсенич

БУРБАН Михайло Іванович (22.10.1943, с. Липівці Перемишлянського р-ну Львів. обл.) — музикознавець, хор. диригент. Канд. мист-ва (1990). Закін. Львів. пед. уч-ще, Львів. конс. (1968, кл. *Є. Вахняка*), аспірантуру при ІМФЕ (1986). Викладач пед. уч-ща (м. Новий Буг, 1963—65), культ.-освіт. уч-ща (м. Самбір, 1968—71). Зав. муз. частини (диригент) Львів. обл. муз.-драм. т-ру ім. Ю. Дрогобича (1971—74). Викладач, ст. викладач (1976), зав. кафедри методики муз. виховання, співів та хор. диригування (з 1991) Дрогоб. пед. ін-ту (тепер пед. ун-ту) ім. І. Франка, професор (2002).

Кер. хорів пед., культ.-освіт. училищ, навч. хорів муз.-пед. ф-ту, нар. хор. капел "Каменяр", "*Боян Бориславський*" (Борислав), симф., кам. оркестрів пед. ін-ту, ДМШ у Дрогобичі. Від 1999 — худ. кер. нар. хор. капели "Воля" (Трускавець). Засновник чол. кам. хору "*Дрогобицький Боян*". Започаткував конкурс хорів ім. С. Сапруна (Дрогобич, 1997, 2000). З хорами, оркестрами гастролював у Росії, Білорусії, Польщі, Угорщині. Автор музики до театр. вистав: "За дев'ятим порогом" ("Запорізька Січ") О. Коломійця, "Серце Довбуша" В. Евлампієва. Опублікував понад 100 праць, де порушував широке коло тем із питань укр. культури, проблеми муз. освіти й виховання, хор., театр. мистецтва, діячів хор. вик. мистецтва, у т. ч. укр. зах. діаспори тощо.

Літ. тв.: канд. дис. "Музичний спектакль для дітей в українському театрі" (К., 1990); Хорове виконавство Львівщини: Довідник. — Л., 1999; Хорове виконавство України: Довідник. У 2 т. — Дрогобич, 2003; Українська дитяча опера. Наші пріоритети. Пошук нового жанру // У вінок шани корифеям. — Дрогобич, 2003. Статті до енциклопедій. Упорядкування: Музична символіка України. — Дрогобич, 1992.

В. Грабовський

БУРДОН (франц. bourdon — густий бас) — 1) безперервний, незмінний за висотою звук відкритих (не вкорочених під час гри) струн щипкових і смичкових інструментів, незмінно настроєних (переважно у квінту) неігрових басових трубок *дуди* (*волинки*), басових струн *ліри*, голосу виконавця, який супроводжує гру на відкритих повздовжніх *флейтах* типу флуера; 2) назва органного регістру; 3) широко відомий у нар. і профес. муз.-вик. практиці прийом використання постійного басового тону або 2-звучних (найчастіше — квінтових, рідше — квартових та ін.) комплексів незмінної висоти, що постійно звучать у супроводі.

Ця назва в нар. укр. середовищі не прижилась і, як правило, замінюється на інші, напр.: *бас*, гук, бас-гук і т. ін.

Семантичні межі застосування поняття Б. у муз.-вик. лексиці охоплюють досить широкий спектр версій: звуко-колористична, фактурна, функційно-гармонічна, комплементарно-заповнювальна тощо. Поміж поширених в інстр. традиції українців типів акомпануючої фактури, поряд з її ін. різновидами, Б. належить роль історично найдавнішого виду традиц. супроводу, що дотепер зберігся у вигляді архаїчних форм використання бурдонового баса та бурдонових цимбалів (Бойківщина, Закарпаття і, ймовірно, Лемківщина), в конструктивних особливостях дуди (волинки), *джоломіги*, дво- та півтораденцівки (Гуцульщина), *дримби* (вся зона Укр. Карпат), *скрипки народної* і ліри (вся укр. етнічна територія), спорадично — у змішаних типах акомпануючої фактури переважної більшості регіон. ансамблево-інстр. традицій України. За спостереженнями *І. Мацієвського* і *Л. Кушлика*, на Гуцульщині трапляється навіть одноголосий Б., що виконується на "*дідику*".

Широке використання принципу Б. в акад. авторсько-комп. естетиці пов'язане передусім зі стилізацією нар.-вик. прийомів техніки бурдонування (музика *М. Скорика* до к/ф "Тіні забутих предків", орк. твори *Є. Станковича*, *О. Киви*, *В. Зубицького* та ін.).

Дискогр.: аудіокасети — З-під Карпатського хребта. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 1—19; Мелодії скільських гір. — К.: Кобза 1992. — № 1, 8—20; Музика родини Тафійчуків. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 3—6, 8—11; Музичні інструменти Гуцульщини. — К.: УЕЛФ, 1997; Мольфар. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 1, 7—8, 13; Ісусе прелюбезний.... — К.: УЕЛФ, 1997; Традиційна музика українців. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 2, 16 .

Літ.: *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Собол Л.* "Дудки" на Гуцульщині // VI конференція дослідників народної музики. — Л., 1995; *Мацієвський І.* Християнське та етнотрадиційне в інструментальній музичній культурі народів Карпат: взаємозв'язки та антиномії // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000; *Кушлик Л.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Там само.

М. Хай

БУРИХ Юрій Сергійович (31.01.1939, м. Курськ, тепер РФ — 9.08.1987, там само) — оперетковий і кам. співак (баритон). З. а. УРСР (1969). Закін. Держ. ін-т театр. мистецтва (Москва, 1961, кл. Б. Покровського та А. Гончарова). 1961—63 — артист Харків. т-ру муз. комедії,

Е. Бурачинський

М. Бурбан

1964–84 — Київ. т-ру оперети. Актор яскравого сцен. обдарування. Мав голос приємного тембр. забарвлення. Виконував клас. і циганські романси у конц. програмах.

Партії: Сергій, Петрик ("Четверо з вулиці Жанни", "На світанку" О. Сандлера), Ярослав Гашек ("Мій бравий солдат Швейк" В. Лукашова), Ротмунд Бжеський ("Сто перша дружина султана" А. Філіпенка), Порґі ("Порґі і Бесс" Дж. Ґершвіна), Максим Балле ("Клокло" Ф. Легара), Марсель, Мікпош, Боні ("Фіалка Монмартра", "Останній чардаш", "Сільва" І. Кальмана) та ін.

Г. Лукіна

Ю. Бурих у ролі Ярослава Гашека (оперета "Мій бравий солдат Швейк" В. Лукашова)

БУРКО Сергій Іванович (14.04.1955, м. Золочів Львів. обл.) — скрипаль, диригент. З. д. м. України (1999). Закін. Львів. конс. (кл. скр. *Б. Каськова*, 1979; кл. диригування *І. Юзюка*, 1996). Худ. кер. Львів. філармонії (1989), щорічного фестивалю муз. мистецтва "*Віртуози*". 1979 створив студ. кам. оркестр у Львів. держ. ун-ті ім. І. Франка (гастролював у Німеччині, Австрії, Польщі, Чехії, США). 1994 на базі Львів. філармонії заснував кам. оркестр "*Віртуози Львова*" (худ. кер. і гол. диригент), з яким виступав у Польщі, Швейцарії, Данії, Німеччині, Італії, Словенії, Ватикані, Ізраїлі. У репертуарі оркестру — твори клас. і сучас. музики укр. та заруб. композиторів.

Ініціатор мист. проектів за участю диригентів і солістів у США, Литві, Росії, Туреччині та ін. країнах. Автор всеукр. муз. проекту для обдарованої молоді "Таланти III тисячоліття" (2000, 2001, 2002). Учасник диригентських майстеркласів у Фрайбургу (Німеччина).

В. Грабовський

С. Бурко

"БУРЛАКА" — чол. хор із кол. вояків УПА. Лауреат Всеукр. премії ім. братів Б. і Л. Лепких (2003). Створений у трав. 1945 у м. Белларія (Італія). Від кін. 1945 виступав під назвою "Рімінський ансамбль "Бурлака". Від лип. 1947 — у Великій Британії. Поміж організаторів і учасників — *Я. Бабуняк* (кер. бандуристів і хору), *С. Ґумініловбич* (1-й диригент хору), Г. Дорожівський, С. Мелозинський, В. Стасишин, В. Домашовець (мист. кер. і диригент симф. оркестру), Є. Пасіка (2-й диригент хору). При хорі працювали вок. *квартет*, *тріо* і квартет бандуристів, *октет* з бандурами, танц. група (балетм. І. Кушніренко). У репертуарі — понад 130 творів укр., італ., нім. та англ. мовами. Неодмінний учасник богослужінь, урочистостей. З ініціативи "Б." організовано ревю "В ритмі мелодій" та "Весна іде" в Ріміні. Кошти від благодійних концертів віддавалися на навчання укр. мед. сестер. Згодом "Б." дістав дозвіл виїжджати з концертами для вояків брит. армії, виступав в Італії, таборах полонених різних національностей, найбільших містах Великої Британії (понад 200 виступів). У зв'язку з реформуванням табору наприкінці 1948 припинив своє існування. На базі "Б." 1949 у м. Манчестер організовано чол. хор "*Гомін*" Союзу українців Британії. 1975 діяльність хору "Б." відновлено в Торонто при станиці кол. вояків 1-ї Окр. дивізії Укр. Нац. Армії (кер. В. Чупринда). Диригенти: С. Ґумініловбич, О. Брездень, О. Хміль, *В. Мішалов*, *З. Лавришин*, *К. Зорич-Кондрацька*. У репертуарі — понад 150 творів. 1985 "Б." здійснив турне по Європі, 1990, 1993, 2000 — по Україні. Здійснює благодійні концерти на користь Фонду "Дітям Чорнобиля", утримання могил укр. вояків, розбудову укр. святинь тощо.

Дискогр.: грамплатівки "Співає Рімінський ансамбль "Бурлака" (1948, перевидано 2002); "Дивізіє, гей, рідна мати" (1978), "За рідний край" (1985), "Іде звізда чудна" (1987), "Свята літургія І. Златоустого" (1993).

Літ.: *Голинський Б.* "Бурлака" — 50! — Торонто, 1995; *Панаків Я.* Рімінський ансамбль "Бурлака" у моїй пам'яті: Спомини. — К., 1999; *Масликевич О.* Хор "Бурлака" — 1975–2003. — Торонто, 2003; "Серцем вертаюсь в Україну": Ювілейне турне хору "Бурлака" // Вісті комбатанта (Нью-Йорк, Торонто). — 2000. — № 5–6; *Моло В.* Співає Рімінський ансамбль "Бурлака" // Укр. слово. — 2002. — 14 лют.

Я. Павлів

БУРЛАЦЬКІ І НАЙМИТСЬКІ ПІСНІ (БІНП.) — цикли соц.-побутових пісень самотніх безпритульних заробітчан-бурлак, які були чорноробами на соляних та рибальських промислах, працювали у панських економіях, на цукроварнях, фабриках тощо. Характерні для них теми: туга за рідними, коханими, сирітство, смерть на чужині ("Вчора була суботонька", "Горе мені на чужині", "Нема гірше так нікому, як бурлаці молодому", "Ох ти, чумаче, ох ти, бурлаче", "Хто не служив у багатиря", "Як були ми на морі" та ін.). Типові складочислові формули 4+4; 4+3; 6+6; 4+4+6 у дво- і трирядкових строфах, збагачені повторами пісенних *колін*, рядків, надскладовими вигуками "ой", "гей", сполучниками "та", "да" тощо. Мелос позначений особливостями стилю співу тих середовищ, звідкіль походять їх носії. БІНП. були важливою поєднувальною ланкою між сільським і міським фольклором, що відбилося, зокр., на їх словесній лексиці; вони вплинули на формування й розвиток солдатських, робітничих, фабричних пісень. Тужливі образи й поетичні тропи БІНП. вико-

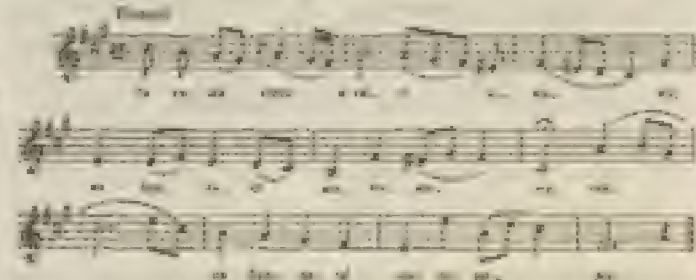

Пісня "Та нема гірш у світі нікому" (Наймитські та заробітчанські пісні. – К., 1975. – С. 90)

ристалі *І. Котляревський* в "Наталці Полтавці", *Т. Шевченко* — у поезіях "Тяжко-важко в світі жити", "Вітер з гаєм розмовляє", у повісті "Близнецы", *І. Нечуй-Левицький* — у повісті "Бурлачка" та ін.; композитор *Й. Витвицький* — у варіаціях на тему "Зібралися всі бурлаки". Обробки цих пісень здійснили *М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, О. Кошиць, П. Козицький, Б. Лятошинський* та ін., записували й досліджували їх *М. Костомаров, М. Маркевич, А. Конощенко, П. Чубинський, М. Гайдай*, В. Білецька, *А. Хвиля, С. Грица* та ін.

Літ.: Наймитські та заробітчанські пісні. — К., 1975; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Його ж.* Український музичний фольклор. — Вінниця, 2004.

С. Грица

БУРЛЕСК, БУРЛЕСКА (*італ.* burlesca або burletta, від burla — жарт). 1. Пародіювання ("травестія") відомих серйозних п'єс у муз.-театр. практиці Італії, Франції, Англії у 17—18 ст. Важлива його особливість — виклад "високої" теми "низькою" мовою. У 19 ст. у жанр Б. проникають елементи франц. ревю і муз. інтермедії з попул. шлягерними мелодіями стають домінуючими в драматургії вистав. У такому вигляді Б. поширився в Америці, де проіснував майже без змін до 1868, асимілюючи елементи "т-ру менестрелів", *вар'єте*. Кульмінацією у розвитку муз.-театр. Б. стала діяльність американців Д. Веббера та Л. Філдса, які 1895 відкрили на Бродвеї власний т-р з чудовими виконавцями. У програмі цього т-ру Б. посідав провідне місце. З розвитком кінематографа Б. практично перестав існувати у вигляді самостійного муз.-театр. *жанру*, поступившись місцем *мюзиклу*, у спадок якому залишив гостроту трактування сучас. проблем, злободенність сюжетів, дотепність діалогів. Прикладом мюзиклу, що розвинув традиції Б., є вистава Дж. Гершвіна, Д. Кауфмана та М. Ріскіна "Про тебе я співаю" з карикатурою на амер. виборчу систему та закулісні сторони політ. життя (1931).

У муз.-театр. культурі України Б. не отримав самостійного розвитку як жанр. Його елементи зустрічаються у *скоморошних* виставах Київ. Русі, у *вертепі, шкільному т-рі*, напр., у "Комическом действі" М. Довгалевського (1736). Риси багатьох комедійних жанрів переплетені в сатиричній опері *М. Лисенка* "Енеїда" (1910).

В Україні у 20 ст., як і в інших європ. країнах, вплив Б. спостерігаємо в жанрах *мюзиклу*, дит. та молодіжних виставах (у т. ч. мультиплікаційній *опері, балеті, опереті*, зокр. сцен. творах *В. Рождественського, Я. Цегляра, Л. Етінгера, В. Ільїна, О. Красотова* та ін). Особлива увага до бурлескного *стилю* пародіювання дала підстави *А. Філіпенкові* визначити жанр своєї муз. вистави "Голий президент" як оперету-бурлеск (1967).

2. Муз. п'єса жартівл., часом гуморист. характеру, переважно швидкого темпу і рапсодійної структури, споріднена з *гуморескою, капричіо*. Жанр інстр. Б., що виник як відображення комедійного, ярмаркового начала через театр. форми, образи, типи, є оригінальним і самобутнім. Від 17 ст. муз. твори з такою назвою зустрічаються у зах.-європ. композиторів, зокр., І. Кребса, П. Ізолфсона та ін. як самостійні твори чи у складі інстр. циклів, найчастіше танц. *сюїти* чи *партити*. Об'єктом, що зазнає травестійної обробки, нерідко виступає фольк. тематизм. Риси комічного виявляють числ. контрастні зіставлення, гіперболізація певних рис тематизму чи фрагментів форми творів, незвичність інструментовки, жанрова характеристичність тощо. Б. трапляється у клавірній та струн. творчості *Й. С. Баха*, Ф. Куперена, Р. Шумана, *Б. Бартока, Д. Шостаковича* та ін.

В укр. інстр. музиці риси Б. зустрічаються у скерцозних, токатних частинах *симфоній*, квартетних, кам.-інстр. опусах. У творах, жанрово позначених як Б., розвивається традиція, пов'язана з іронічним поглядом на світ, у них комічне виступає, як правило, в "ігровому" вигляді, а інтон. базис спирається на фольк. джерела. На відміну від *скерцо*, Б. в укр. музиці більш наближений до фольк. жанру.

Інтерес до жанру Б. посилився в 1960—80-х: Бурлеска для фп. *М. Скорика* (один з найпоширеніших творів укр. фп. пед. репертуару, 1964), капричіо-бурлеска "Естамп № 2" для фп. *О. Красотова* (1971), Бурлески *М. Сильванського* для фп. тріо (1981), *О. Левковича* для фп. (1982), *Я. Губанова* для домри й фп. (1983). За всієї відмінності спільним у цих п'єсах є досить простий тематизм (з використанням нар. мелодій) і дещо ускладнені ритміка й гармонія, варіантно-варіаційні засади розвитку матеріалу, значна роль остинатності та елементи джаз. імпровізаційності. Прикладом органічної узгодженості сучас. лексики з фольклорною є Б. з симфонії-легенди "Ніч на Івана Купала" *Л. Грабовського* (1976).

Літ.: *Кампус Э.* О мюзикле. — Ленинград, 1983; История украинской музыки / Сост. *А. Шреер-Ткаченко*. — М., 1981; *Сумарокова В.* . Комическое в системе эстетических категорий и специфика его проявления в инструментальной музыке: Автореф.

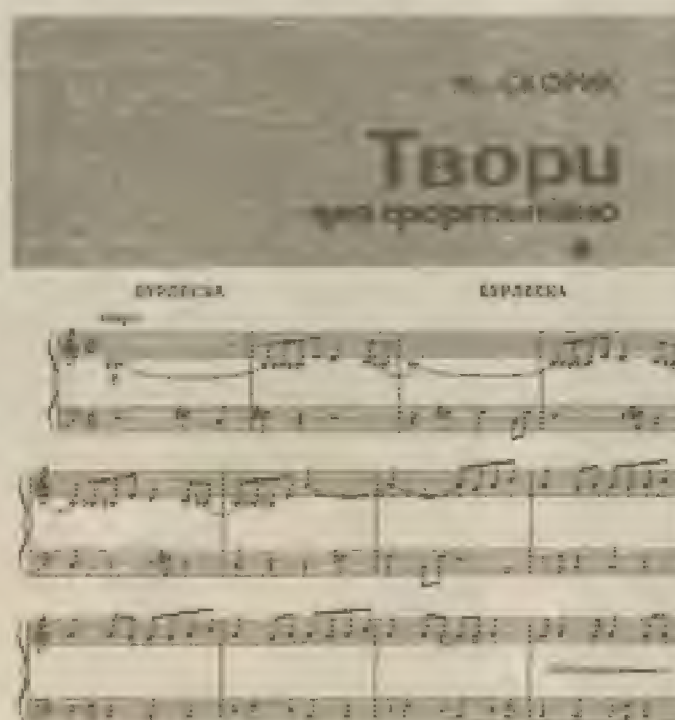

Фрагменти титульної сторінки та "Бурлески" М. Скорика

дис. ...канд. искусствоведений. — К., 1988; Її ж. Комічне в інструментальній бурлесці // Музика. — 1985. — № 4.

В. Сумарокова

БУРМАКА Марія Вікторівна (16.06.1970, м. Харків) — співачка (співана поезія), поп-співачка. З. а. України (1998). Канд. філол. наук. Лауреат фестивалю "*Оберіг*—89" (Гран-прі), фестивалю "*Червона рута*—89" в жанрі авт. пісні (2-а премія), "Оберіг—91", Респ. фест. (Полтава, 1989) та студ. фестивалю авт. пісні (1989), дипломант Респ. фестивалю авт. пісні "ЕСХАР—88", фест. "*Тарас Бульба* — 92, 93" (Дубно) і "Вітер зі Сходу—93" (Донецьк), учасниця фестивалів "Kvitka" та "Toronto International Caravan" (обидва — Канада, 1990), "Музичний ярмарок" (Польща, 1990), "Midfest" (США, 1993), "Червона рута—93" (Донецьк), "Вивих—92" (Львів), "Повстанські ночі" (Рівне, 1992), "World Music Festival" (Аделаїда, Австралія, 1996), "Таврійські ігри—2002" (Каховка), "*Рок-екзистенція*—2003" (Київ), "Верховина" (США, 2005), "Лемківська ватра" (Гдиня, Польща, 2005). Закін. ДМШ (кл. гітари) і Харків. ун-т (1992, філол. ф-т). Вирізняється щирістю і проникливістю виконання, нешаблонністю музики й використанням у ній елементів фольклору (насамперед слобожан.), вимогливістю у доборі віршів (нар. тексти, поезія "розстріляного відродження", *Олександра Олеся*, В. Чумака, "молодоукраїнця" П. Карманського та ін.). У репертуарі також — обр. укр нар. пісень, зокр. *колядок, щедрівок, колискових* тощо. Концертувала в Канаді (1991), Австралії (1996), Франції, Німеччині, Чехії, Словаччині (всі — 1992) та Польщі (1987). Разом з переможцями "Червоної рути—89" виступала у великих гастрольних турне по Канаді (1990) та всій Україні (бл. 100 концертів, 1989—90). 1-ю з-поміж естр. музикантів України випустила власний CD — "Марія" (Канада, Монреаль, студія "Victor", 1991), має відеокліпи, аудіокасету "Ой не квітни, весно" (Київ, студія "Кобза", 1990). Окремі пісні випущено в аудіокасетних зб. "Через зіроньку ясну" (Канада, MO Productions, 1990) та "Барди України" (Канада, запис. на Студії Лева у Львові, 1990). Після переїзду до Києва (1992) співпрацювала із студією "Мік—С" і концертувала як поп-співачка. Гастролювала з концертами у США (1993), активно виступає в Україні, у т. ч. й із сольними концертами, неодноразово перемагала в нац. радіо хіт-параді "12—2" (1993). 2000 зібрала власний гурт (кер. і саундпродюсер Ю. Пилип). Як поп-співачка має 6 CD і одноймм, магнітоальбом "Лишається надія" (К., 1993), багато записів на ТБ і радіо. Була ведучою багатьох телепередач, зокр. "КіН" ("Культурно-історичні новини", 1996—97, УТ—1), "Рейтинг", "Хто там?", "Чайник" (СТБ). Співзасновниця і кер. муз.-продюсерської агенції "Міа". Як співачка брала акт. участь у "Помаранчевій революції" (2004), особливої популярності набула її пісня "Ми йдемо!".

М. Бурмака

Дискогр.: аудіо-касети — "Ой не квітни, весно". — К.: Кобза, 1990; "Лишається надія". — К.: Аркадія, запис студії "Мік-С", 1994; CD — "Марія". — Монреаль (Канада): Евшан, запис студії VIKTOR RC), 1991, перевид. на аудіокасеті (МС). — К.: МА Гарба, запис студії "Аркадія", 1996; "Знову люблю". — К.: Нова рекордс, запис студії "Аркадія", 1998; "Міа". — К.: НАК, запис студії "З ранку до ночі", 2001; "З янголом на на плечі". — К.: НАК, 2002; "I AM": Зб. реміксів. — К.: Sale Records, 2003; "Марія Бурмака Live". — К.: Атлантік, 2003; "№ 9". — К.: Hunter Music Ukraine, 2004; "Ми йдемо!". — К.: Ukrainian records, 2004.

Літ.: *Малкович І.* Із серця калини // Україна. — 1990. — № 23, передрук. у зб.: Зірки "Червоної рути". — К., 1993; *Бабій Г.* Ім'я, яке знають тисячі // Укр. культура. — 1994. — № 11—12; *Лукомська І.* Просто Марійка // Галас. — 1997. — № 2; *Чорногуз Я.* "Знову люблю" // Укр. культура. 2000. — № 4; *Петрів Т.* Марійка Бурмака: "Я горда, що українка" // Молодь України. — 1990. — 15 листоп.; *Філь О.* Марія Бурмака: "Люблю степ, волю й рідну землю!" // Там само. — 1994. — 17 трав.; *Логвиненко Л.* Бурмака М.: "З гітарою не розлучаюся" // Слобідський край. — 1994. — 15 груд.; *Мірецький Д.* У Марічки — "Лишається надія" // Вісті з України. — 1995. — 19—25 січ.; *Микитюк Л.* "Я не намагаюся надягати на себе маску, бо тоді це буде "Маски-шоу" // Голос України. — 1996. — 20 лют.; *Лукомська І.* Марія Бурмака: "Я не консервую своїх поглядів" // Веч. Київ. — 1996. — 27 верес.; [*Б. п.*]. Ліричний герой буває зайвим // Там само. — 1997. — 19 груд.; *Унгурян О.* Мария Бурмака, украинский жаворонок... // Независимость. — 1999. — 19 марта; *Власова А.* Прилетіли янголи — скоро Різдво // Україна молода. — 2001. — 28 груд.; *Коскін В.* Без його величності таланту ніякий піар не допоможе // КіЖ. — 2004. — 2 черв.; *Лебедєва К.* Бурмака їде до Торонто // Веч. Київ. — 2004. — 2 лип.; *Ногорна О.* Марія Бурмака: "Патріотизмболяче вписувати в бізнесові рамки" // Україна молода. — 2004. — 18 листоп.; *Зельман К.* Марія Бурмака: "Завжди знала, що мій народ такий" // Поступ. — 2004. — 9 груд.; *Євтушенко О.* Ми йдемо!: Марія Бурмака презентувала новий альбом // День. — 2005. — 12 січ.; *Прус Ю.* "Страсть, нежность и уют — это и есть составляющие счастливой жизни // Сегодня. — 2005. — 15 янв.; *Кир'янова О.* Події на Майдані — остання революція в моєму житті // Нар. слово. — 2005. — 19 трав.; веб-сайти www.kmstudio.com.ua, www.burmaka.kiev.ua.

О. Бойко, А. Калениченко

БУРМИЦЬКИЙ Олександр Анатолійович (15.09.1961, м. Тернопіль) — диригент, баяніст, композитор. Лауреат Премії ім. І. Нечуя-Левицького (2001). Закін. Терноп. муз. уч-ще (1980), Терноп. пед. ін-т (1985, кл. А. Найди). 1986—88 — кер. естр. ансамблю Терноп. міськ. ПК "Березіль". 1988—94 — ВІА "Молодість" Терноп. пед. ін-ту, 1994—98 — зав. муз. частини Терноп. обл. т-ру актора, з 1998 — муз. частини Ансамблю пісні і танцю МВС України. У доробку Б. — хор., інстр. твори, музика до театр. вистав, естр., дит. пісні, романси, естр. пісні (вик. багатьма естр. співаками, в т. ч. О. Пекун).

Дискогр.: аудіоальбом "Кущ осінньої калини" (2002).

Літ.: [*Б. п.*]. З ім'ям І. Нечуя-Левицького // Літ. Україна. — 2001. — 6 груд.; *Назарковська Н.* Вінок калинових пісень // УМГ. — 2002. — Січ.—Берез.

Н. Назарковська

Сцена з балету "Лісова пісня" В. Кирейка

Дитячий хор "Вогник"
Київського палацу дітей та юнацтва

Великий дитячий хор Національної радіокомпанії України.
Художній керівник і диригент – Т. Копилова

Сцени з балету "Вікінги" Є. Станковича

Сцена з балету "Ніч перед Різдвом"
Є. Станковича

Гопак у виконанні Державного академічного державного ансамблю народного танцю України ім. П. Вірського.

Вокальне тріо "Сестри Байко".

Хор хлопчиків "Дзвіночок", м. Київ.

Фольклористичний ансамбль "Божичі"

І. Їжакевич. "Перебендя"

Хор "Гомін" (Київ). Диригент – Л. Ященко

БУРСА – див. *"Веселики"*, *Капела інструментальна*.

БУРСА-ДОЛЕНҐА (Bursa-Dołęga) Станіслав Владислав (22.08.1865, с. Обертин, тепер смт Івано-Фр. обл. – 29.05.1947, м. Краків, Польща) – польс. композитор, хор. диригент, педагог. Навч. музики приватно у Львові (у Ф. Сломковського, *М. Солтиса, С. Невядомського, Г. Ярецького*), Кракові, Мілані. Кер. у Львові хору польс. тов-ва "Сокіл" (1892–94), чол. хору *Галицького муз. тов-ва* (1894–1901), що виконував твори *М. Лисенка, А. Вахнянина, М. Вербицького*. Видавав тижневик "Мистецькі відомості" ("Wiadomości Artystyczne", 1900–01), виступав за зміцнення польс.-укр. муз. зв'язків, рецензував концерти *"Львів. Бояна"*, укр. митців *О. Мишуги* та ін., обробки укр. нар. пісень *Я. Галля*.

Я. Мазепа

БУРСЬКА Інна Володимирівна (1887, м. Київ – 25.06.1954, м. Нью-Йорк, США) – співачка (меццо-сопрано). Дружина *П. Скуби*. Навч. у Київ. муз. уч-щі, вдосконалювалася в Італії. 1913–16 – солістка Київ., 1916–17 – Одес., 1917–18 – Екатеринб. опер. 1918 емігрувала до США: 1922–23 – солістка опери в Чикаго, 1923–37 – Метрополітен-опери у Нью-Йорку. Виступала також на ін. оперних сценах США.

Партії: Вакханка ("Ноктюрн" М. Лисенка, прем'єра), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Любава ("Садко" М. Римського-Корсакова), Поліна ("Пікова дама" П. Чайковського), Амнеріс, Азучена, Маддалена ("Аїда", "Трубадур", "Ріголетто" Дж. Верді); Кармен (однойм. опера Ж. Бізе), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: *Вільямс Ф.* Інна Бурська // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

БУРТ (гра "на бурт", гра "на хрипа") – характерний вик. прийом гри на нар. *флейтах*, що ґрунтується на одночасному поєднанні інстр. (*сопілка*) та вок. (голос виконавця) начал, внаслідок чого утворюється ілюзія октавного, рідше унісонного "2-голосого", надзвичайно оригінального ("змішаного") за тембром інстр. звучання. Б. найчастіше має бурдонний (див. *Бурдон*) з хисткою фіксацією ладо-тональних устоїв характер. Найхарактернішими носіями традиції буртової гри в Україні є виконавці на сопілкових інстр. збільшених розмірів – гуц. *флоєрі*, бойк. *гайді* – вел. та серед. *пищавці*, карпат. закритих і відкритих *теленках*, а також на менших їх різновидах – гуц. фрілках, *денцівках*, дво- і півтораденцівках – *близнівках*, бойк. *пищавках*, *тилинках*, веснянних скосівках, *свирівках*, волинських *свистілках*, поліських дудках-"колянках" і дудках-"викрутках" тощо. Поміж них помітно вирізняються зафіксовані в етноорганологічній літ-рі династії сільських музик: Павлюків, Сторожуків, Яковенчуків із с. Уторопи Косівського р-ну Івано-Фр. обл., Тафійчуків із с. Верхнього Буківця Верховинського р-ну тієї самої обл. (Гуцульщина), а також В. Бурак із с. Грабівця, Ю. Греб зі Славського, Х. Добровольський із с. Волосянки (усі – Сколівського р-ну Львів. обл.), М. Староста з с. Вовчого, В. Катун із с. Либохори, А. Драч з с. Ісай (усі – Турківського р-ну Львів. обл., Бойківщина), І. Оленяк із с. Тур'я Старосамбірського р-ну Львів. обл., А. Плясун із с. Великої Глуші Любашівського р-ну та І. Кульчицький із с. Галузії Маневицького р-ну (Волинська обл.), М. Клишун із зах. поліського с. Ньньковичі Зарічненського р-ну Рівнен. обл. та ін.

Дискогр.: CD Берви. Український традиційний фольклор. – К.: AVE 004. –EXTRA. – Аудіочастина. – № 7, 19; Там само. – Аудіочастина. – № 7.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. – К., 1967; *Яремко Б.* Уторопські сопілкові імпровізації. – Рівне, 1997; *Мацієвський І.* Християнське та етнотрадиційне в інструментальній музичній культурі народів Карпат: взаємозв'язки та антиномії // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. – Івано-Франківськ, 2000.

М. Хай

БУРТНИК Дмитро (13.08.1896, с. Хотимир, тепер Тлумацького р-ну Івано-Фр. обл. – 20.09.1959, м. Торонто, Канада) – співак, диригент. Від 1913 – у Канаді. Активіст Нар. дому в Торонто, диригент його хору. Співав також в опері.

І. Гомкало

І. Бурська

БУРЦЕВА-ІСИЧЕНКО Таїсія Миколаївна (4.03. 1924, м. Щигри Курської обл., РФ – 16.05.1997, м. Харків) – оперна співачка (драм. сопрано). З. а. УРСР (1956). Навч. у Харків. конс. (1943–49; кл. *М. Михайлова-Сидорова*). 1946–48 –солістка Оперної студії, 1948–71 – Харків. т-ру опери та балету. Володіла голосом значної сили, виступи відзначались яскравою виразністю сцен. поведінки. Від 1969 – викладачка (з 1976 – доцент, 1976–84 – проректор з навч. роботи, з 1990 – професор) Харків. ін-ту мистецтва. Поміж учнів – *В. Ломакін, Л. Суханова, А. Романовська*, Д. Бідняк та ін.

Партії (понад 50): Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Татьяна, Ліза, Оксана, Кума ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Черевички", "Чародійка" П. Чайковського), Мілітриса ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова), Джемма ("Овод" А. Спадавеккіа), Аїда, Леонора, Єлизавета ("Аїда", "Трубадур", "Дон Карлос" Дж. Верді), Галька (однойм. опера С. Монюшка).

Літ. тв.: Записки оперной певицы / Сост. *Г. Гонзбург*. – Х., 1999; Юбилей мастера [про Т. Я. Веске] // СМ. – 1989. – № 6; Співак – театр – слухач // КіЖ. – 1978. – 22 черв.

Літ.: *Черной Е.* Певица, педагог, новатор // Красное знамя. – 1984. – 1 лип.; *Бурцева-Ісиченко Т.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

Т. Бурцева-Ісиченко в ролі Тамари (опера "Демон" Ант. Рубінштейна

БУР'ЯН Костянтин Васильович (27.03.1967, с. Лиман, тепер Старобільського р-ну Луган. обл.) – акордеоніст. Лауреат міжн. конкурсів акордеоністів у м. Сент-Етьєн (Франція, 1991,

К. Бур'ян

І. Бутенко

Л. Бутенко

С. Бутовський

1-а премія і Гран-прі), пам'яті Д. Шостаковича у Ганновері, (1996, Німеччина, 2-а премія), "Музичний приз Німеччини" у м. Баден-Баден (1997, 2-а премія), у м. Ченду (Китай, 1999, 2-а премія), Вищої школи музики і т-ру Ганновера (2000, 1-а премія). Закін. Донец. конс. (кл. *О. Шевченка,* 1993), асистентуру при ній (1993–96). Навч. у Вищій школі музики й т-ру Ганновера (кл. Е. Мозер, 1996–2002). Від 2001 — її викладач. 1988–89 — викладач ДМШ м. Старобільська, 1993–95 — Донец. конс. Виступав із сольними концертами в Україні, Росії, Польщі, Німеччині, Франції, Китаї, Японії. У репертуарі — твори різних епох і *стилів.* Від 2001 виступає в дуеті з япон. скрипалем Х. Яшимою.

Г. Тукова

БУТЕНКО Іван Пилипович [12(24).01.1854, Херсонщина — 6(18).02.1891, м. Москва, Росія] — оперний співак (бас). З поміщиц. родини. 1876 закін. юрид. ф-т Одес. ун-ту. Потім відбував військ. повинність (брав участь у рос.-турецькій війні 1877). Вокалу навч. приватно: в Одесі (1878), Франції (проф. У. Маркезі), Італії (проф. А. Буцці, 1882). Дебютував 1882 у Мантуї, 1882–84 виступав на оперних сценах Мантуї (т-р "Соціале"), Мілана (т-р "Даль-Верме"), Неаполя, Відня. 1884 повернувся до Одеси, де виступав у концертах. Весною 1885 без дебюту був прийнятий до Великого т-ру в Москві, де працював до своєї передчасної смерті.

БУТЕНКО Леонід Михайлович (23.02.1948, смт. Васильківка Дніпроп. обл.) — хор. диригент. З. д. м. УРСР (1987). Канд. мист-ва (2002). Член НСТД України. Закін. дир.-хор. ф-т Одес. конс. (1972, кл. *Д. Загрецького*). Кер. числ. самодіял. хор. колективів (1965–1972). Лауреат Респ. огляду-конкурсу хор. колективів (1966). Хормейстер (з 1972), гол. хормейстер Одес. т-ру опери та балету (з 1974). Викладач кафедри хор. диригування Одес. конс. (з 1984), професор (1993).
Б. — провідний майстер вітчизн. оперного мистецтва. Брав участь як хормейстер у пост. бл. 80 опер укр. і заруб. класики, а також низки кантатно-ораторіальних творів. За участю Б.-хормейстера відбулися прем'єри опер "Кирило Кожум'яка" *Є. Юцевича,* "Вій" *В. Губаренка,* "Незраджена любов" *Л. Колодуба,* "Барвінок" *В. Філіпенка* тощо. Неодноразовий гол. хормейстер Респ. фестивалю "Біла акація" (Одеса). Поміж випускників класу Б. — Л. Гарбуз (хор "Перлини Одеси"), Р. Вереніна (м. Вупперталь, Німеччина), І. Пільчен (хор "Сонечко", м. Сиктивкар, Росія), І. Данилюк (*Струсівська акад. капела бандуристів*).
Б. — автор числ. наук.-метод. публікацій, що висвітлюють специфіку роботи хору і хормейстера в оперному спектаклі та постановочно-виконавські проблеми сучас. оперного т-ру.

Літ. тв.: канд. дис. "Функція хору в драматургії сучасного оперного спектаклю" (О., 2002); Музична артикуляція в оперно-хоровому виконавстві (технологічний аспект) // Музичне мистецтво і культура. — О., 2000. — Вип. 2; Оперний спектакль у контексті сучасної парадигми культури // Сб. научных трудов кафедры культурологии НПУ. — К., 2002; Закулісні хори в опері (питання оперно-хорової технології) // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник ОДК. — О., 2002. — Вип. 3 тощо.

Літ.: Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Заболотная Н.* Портрет дирижера (Л. М. Бутенко) // Муз. вестник ОДМА. — О., 2003. — № 1.

БУТЕНКО Остап (1860, слобода Люботина Васильків. пов. Харків. губ. — ?) — кобзар. Від 7-и років незрячий. У 16 років вступив на навчання до Є. Куліша на 3 роки. У репертуарі — *думи* "Олексій Попович і буря на Чорному морі", "Козак Голота", "Вдова", "Брат і сестра", "Нема в світі правди"; "Всякому городу нрав і права" *Г. Сковороди.*

БУТКОВ Борис Григорович [11(24).07.1905, м. Калач, тепер райцентр Воронез. обл., РФ — 15.07.1969, м. Харків] — оперний співак (тенор). Лауреат Сталінської премії (1952). Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (1929, кл. *М. Чемезова*). 1929–59 — соліст Харків. т-ру опери та балету. Мав голос м'якого приємного тембру.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Лизогуб ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Гвідон, Ликов ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Володимир ("Дубровський" Е. Направника), Назар ("Сім'я Тараса" Д. Кабалевського), Карді ("Овод" А. Спадавеккіа), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Худолей Л.* Юбилей мастера оперной сцены // Комсомольское знамя. — 1956. — 4 февр.; *Волков Ю.* Тридцять років на сцені // Соц. Харківщина. — 1958. — 30 листоп.; *Бутков Б.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

БУТОВСЬКА Марія Володимирівна (бл. 1800 — ?) — піаністка, педагог. У 1820–30-х працювала в Харкові, виступала в концертах. Викладачка гри на фп. у дівочому уч-щі в Харкові.

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова XVIII — XIX ст. — К., 1967.

І. Лисенко

БУТОВСЬКИЙ Семен Юхимович (1886, Полтавщина — 12.04.1967, м. Філадельфія, США) — актор, співак (драм. тенор), режисер, театр. діяч. 1909–15 працював у Т-рі *М. Садовського,* 1915–16 — у "Тов-ві українських акторів" п/к І. Мар'яненка, за участю *М. Заньковецької* та *П. Саксаганського* (Одеса, Київ). 1919 — фундатор і соліст першого укр. оперного т-ру в Києві "Музична драма", входив до складу його комісії. 1926 — організатор і кер. Укрмуздрами ім. М. Лисенка. 1929–30 — реж. Одес. оперного т-ру. 1930 очолив Держ. укр. Лівобережну оперу в Полтаві. Від 1931 — реж. Дніпроп. т-ру опери та балету. 1943 — Станіслав. (тепер Івано-Фр.) муз.-драм. т-ру, з яким 1944 виїхав до Зальцбурга (Австрія) обслуговувати укр. робітників. Від 1949 — у США.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Еол, Левко ("Енеїда", "Утопле-

на" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Сулейман ("Роксолана" Д. Січинського, 1-е вик.), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Турідду ("Сільська честь" М. Масканьї).

Вистави в оперних т-рах України: "Енеїда" М. Лисенка (1926), "Дума чорноморська" Б. Яновського (1929), "Тарас Бульба" М. Лисенка (1929–30), "Золотий обруч" Б. Лятошинського (1930, прем'єра), "Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка (1943), "Отелло" Дж. Верді (1930) та ін.

Літ.тв: Український вокальний ансамбль // Нові дні. — 1965. — № 1–4.

Літ.: [*Б. п.*]. "Катерина" Аркаса у театрі Садовського // Рада. — 1912. — 8 верес.; [*Б. п.*]. Вечір Полтавського земляцтва у Києві // Там само. — 13 листоп.

А. Терещенко

БУТОМО-НАЗВАНОВА Ольга Миколаївна [14(26).10.1888, м. Бихов, тепер Могильов. обл., Білорусь — 1.06.1960, м. Москва, РФ] — кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Навч. у Петерб. конс. (кл. вокалу Н. Ірецької, 1915). Разом із З. Лодій, О. Александровичем, З. Артем'євою-Леонтьєвською увійшла до складу 1-го Петерб. камерного гуртка (кер. В. Каратигін). Виступала із сольними концертами в Москві, Києві, Петрограді та ін., брала участь у симф. концертах п/к О. Зілоті, С. Кусевицького, авт. вечорах *С. Рахманінова*, О. Гречанінова, *С. Прокоф'єва*. Від 1919 жила у Києві, з 1921 — у Москві. На конц. естраді (в т. ч. у Києві) виступала до кін. 1920-х в ансамблі з М. Біхтером, *Ф. Блюменфельдом*, *Генр. Нейгаузом*, *Б. Яворським* (з останнім співпрацювала 10 років). Гастролювала у Берліні, Парижі (1926). 1928–29 провела цикл концертів на тему "Пушкін у музиці". Б.-Н. мала красивий і дзвінкий (особливо у нижньому регістрі) голос. Її виконання відзначалось виразністю і чистотою інтонації. Репертуар був різноманітним за характером (лір., драм., комедійні твори, протяжні нар. пісні). Викладачка Київ. конс. (1919–21), в евакуації перебувала у Фрунзе (тепер Бішкек, Киргизстан, 1941–45).

Літ. тв.: О работе Б. Л. Яворского с вокалистами над образом // *Яворский Б.* Воспоминания, статьи и письма. — М., 1972. — Т. 1.

Літ.: *Тристан.* Вечер песен Бутомо-Названовой // Театр и музыка. — 1922. — № 127; *Бугославский С.* Вечера камерного пения // Зрелища. — 1923. — № 35; *Його ж.* Певица Бутомо-Названова // Там само. — 1924. — № 76; *В. М.* О. Бутомо-Названова // Жизнь искусства. — 1925. — № 47; *Вальтер В.* Вечер песен О. Н. Бутомо-Названовой и Б. Л. Яворского // Искусство и театр. — 1926. — № 762; *Дютш В.* Вокальные камерные концерты // Музыка и революция. — 1926. — № 3; [*Б. п.*]. О. Н. Бутомо-Названова [Некролог] // Сов. культура. — 1960. — № 63.

О. Кушнірук

БУТУК Альбіна Іванівна (6.02.1943, м. Уяр Краснояр. краю, РФ) — музикознавець, журналістка. Член НСЖУ (1980), НСКУ (1994). Закін. Київ. конс. (кл. *О. Шреєр*, 1973). Ред. муз. програм. Укр. радіо (1970–72), вид-ва "Музична Україна" (1972–74), ведуча програм Укр. ТБ (1974–78), з 1978 — Укр. радіо. За сумісництвом з 1995 — викладачка кафедри історії музики етносів України НМАУ. В радіопередачах висвітлює фестивалі *"Київ Музик Фест"*, *"Музичні прем'єри сезону"*, *"Міжн. форум музики молодих"*. Авторка програм: "Сторіччя української еміграції" (1991), "Стравинський та Україна" (1994), циклів "Музичні діалоги — Україна і світ", "Вітчизняна духовна музика", "В музеї М. Лисенка", а також радіопортретів композиторів-шістдесятників *Л. Грабовського*, *В. Сильвестрова*, *М. Скорика*, *В. Губи*, *В. Годзяцького*, А. Волконського, М. Каретникова, диригентів *І. Блажкова*, *Є. Шабалтіної*, *Ф. Глущенка*, *Г. Макаренко*, *В. Сіренка*, митців укр. діаспори *П. Плішки*, *В. Ревуцького*, *В. Безкоровайного*, *Ф. Якименко*, сучас. укр. композиторів, співаків та інструменталістів. Творчій стилістиці Б. притаманні аналітичне розкриття теми, відчуття драматургії, різножанровість передач.

Літ. тв.: Сезар Франк // Музика. — 1972. — № 6; До 70-річчя С. Жданова // Там само. — 1976. — № 4; Творчість, дарована дітям // Там само. — 1980. — № 3; "Pro Memoria" // Там само. — 1982. — № 5; На юбилейных вечерах Ж. Е. Колодуб // СМ. — 1983. — № 4; С. Ріхтер у Києві // Наука і культура: Щорічник. — К., 1984; Реквієм для Ларисн // Арт-панорама. — 2000. — № 5; Музика і радіо // Наук. вісник НМАУ. — 2004. — Вип. 42; Справи філармонійні — справи національні // КіЖ. — 2002. — № 3.

Г. Конькова

А. Бутук

БУХОВЕЦЬКИЙ Іван, о. (1-а пол. 18 ст., с. Буховець коло Перемишля, тепер Пшемишль, Польща) — автор духовних пісень, священик. Найдавніші записи його пісень зустрічаються у відомому рукописі *"Кам'янський Богогласник"* (1734). Вперше одну з них було опубліковано у зб. "Пісні благоговійні". Рукоп. записи текстів його пісень зустрічаються переважно у співаниках з Лемківщини. Тепер вони зберігаються у фондах Ін-ту літ-ри ім. Т. Г. Шевченка НАНУ, НБУ ім. В. Вернадського НАНУ та Нац. музеї у Львові.

Літ.: *Пап С.* Духовна пісня на Закарпатті // Analecta Ordinis S. Basilii Magni. — Romae, 1971. — Vol. 7.

Ю. Медведик

БУХОВЕЦЬКИЙ Савелій Григорович [1858, за ін. даними 1852, м. Біла Церква, тепер Київ. обл. — 27.04(10.05).1915, м. Умань, тепер Черкас. обл.] — оперний співак (баритон), антрепренер, педагог. Закін. Петерб. конс. (кл. вокала, 1879), на запрошення антрепренера *Й. Сетова* став солістом Київ. опери. 1897–98 виступав у Моск. Великому т-рі (дебютував у партії Ді Луни в опері Дж. Верді "Трубадур"). Гастролював у Харкові й Одесі (1884), Тифлісі (тепер Тбілісі, 1885), Петербурзі (Рос. приватна опера, 1893; Панаєвський т-р, 1894), Києві (1897, 1911), Ризі (1900). Сучасники вважали його одним з кращих баритонів на рос. сцені. Мав глибокий голос м'якого тембру і широкого діапазону. 1-й вик-ць партій: Рене ("Іоланта" *П. Чайковського*); в Одесі — Онєгіна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського). Поміж найкращих партій —

Амонасро, Спарафучільо ("Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді). Ін. партії: Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Ілля Муромець ("Ілля Муромець, або Російські богатирі" *Л. Малашкіна*), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе). Поміж партнерів — О. Баронат, *А. Барцал, О. Давидов, Ф. Шаляпін* та ін. Співав п/к *І. Альтані*, С. Барбіні, Е. Мертенс, І. Труффі. Організував власну оперну антрепризу, з якою гастролював у Херсоні (1899), Орлі (1901) та ін. містах. Водночас займався пед. діяльністю. Зокрема, уроки співу у нього брав молодий *Л. Собінов*. Записав на грамплатівки 12 творів (Петербург, "Омокорд", 1910).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; [*Б. п.*]. Савелій Буховецкий [Некролог] // Рампа и жизнь. — 1915. — № 19.

О. Кушнірук

Л. Бухонська

БУХОНСЬКА Лариса Володимирівна (3.09.1944, м. Магадан, РФ) — хор. диригентка, педагог. Закін. Сум. муз. уч-ще (відд. хор. диригування, 1966), Київ. конс. (кл. *М. Канерштейна*, 1971). 1967—69 — хормейстер дит. хор. колективів Києва "Дзвіночок" (1967—69), "Щедрик" (1969—73), 1973—86 — кер. академ. самод. капели Броварського заводу "Торгмаш" (під її орудою — лауреата 1-ї премії Всесоюз. конкурсу самод. мистецтва, що виступав у телепрограмі "Сонячні кларнети", учасника Нар. хор. філармонії). 1971—96 — викладачка хор. диригування Київ. ін-ту культури, виховала понад 200 хормейстерів, поміж яких Є. Сафронов, В. Бендерська, Т. Працюк, О. Ткаченко та ін. 1989—2000 — диригентка Хору ім. П. Майбороди Нац. радіокомпанії України (з ним здійснила 84 записи укр. і заруб. музики у Фонд Укр. радіо). Засн. кам. хору "Хрещатик" (1994, спочатку існував як аматорський, з черв. 1999 — київ. муніципальний кам. хор, Б. — кер.-директор). Прагне розвивати традиції укр. акад. хор. співу, популяризувати найкращі зразки укр. і заруб. хор. літ-ри. Принципово скерована на першовиконання нових творів укр. авторів (у т. ч. молодих і малознаних) або незаслужено забутих зразків хор. культури минулого: "Херувимської" *С. Пекалицького*, "Німецької обідні" *Д. Бортнянського*, Укр. партесних мотетів (з колекції "Нові Сад", ред. *Н. Герасимової-Персидської*), укр. кантів. Повернула в культ. обіг призабуті твори Д. Бортнянського, *А. Веделя, М. Лисенка, Л. Ревуцького*. Під її батутою було здійснено хор. прем'єри творів *І. Алексійчук, Г. Гаврилець, В. Губи, Лесі Дичко, Ю. Іщенка, О. Некрасова, В. Польової, В. Птушкіна, М. Скорика, В. Степурка, І. Тараненка, Б. Фільц, М. Шуха, І. Щербакова, О. Яковчука* та ін. (бл. 250 творів). Тісно співпрацює з митцями НСКУ й відомими муз. колективами — симф. оркестром Нац. філармонії України, кам. оркестром "Київ. камерата" тощо.

Літ.: *Порхоменко Л.* Хорове свято в Дебрецені // Фестивалі. Конкурси. — К., 1996; *Костюк Н.* Хоровий процес очима виконавця // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — № 2; *Її ж.* До живого коріння // Християнська Україна. — 2001. — Черв.; *Кузик В.* Хрещення "Хрещатика" // Хрещатик. — 1994. — 21 трав.; *Степанченко Г.* Камерний хор "Хрещатик": злети і проблеми // Там само. — 1995. — 20 листоп.; Л. В. Бухонська // Київський муніципальний камерний хор "Хрещатик" [Буклет]. — К., 2004.

В. Кузик

А. Буцькой

БУЦЬКОЙ (БУЦЬКИЙ) Анатолій Костянтинович [21.07(2.08).1892, с. Росошново Орловської губ., тепер Орлов. обл., РФ — 27.07.1965, м. Ленінград, тепер С.-Петербург РФ] — музикознавець, композитор, педагог. Професор (1935). Доктор мист-ва. (1943). Поч. муз. освіту одержав від своєї матері — *О. Вонсовської*. Закін. фіз.-мат. ф-т Київ. ун-ту (1915). Навч. у Київ. конс. (кл. композиції *Р. Глієра* й *Б. Яворського*, 1916—18). Брав участь в організації Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка (1918). Працював тут на посадах викладача композиції і фп. (1920—25). Від 1925 — у Ленінгр. конс. В Україні опубліковано праці Б. з питань соціології, філософії, теорії музики.

Тв.: музика до драм. вистав т-ру "Березіль" — "Газ" Г. Кайзера, "Джиммі Хіггінс" за Е. Сінклером (обидві — 1923), "Макбет" В. Шекспіра (1924), "Жакерія" за П. Меріме (1925, разом з *М. Верхівським*).

Літ. тв.: Структура музыкального произведения. Теоретические основы анализа музыкальных произведений. — Ленинград. — М., 1948; Непосредственные данные музыки (Опыт введения в музыку); Музика в творчості життя // Музика. — 1923. — Числ. 1; Походження музичної матерії // Там само (Харків). — 1925. — Числа 6—7; Воспоминания о Н. В. Лысенко // Учёные записки Ленинградской консерватории. — Ленинград, 1946; Найдорожче ім'я // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

Н. Бучель

БУЧЕЛЬ Наталія Анатоліївна (12.03.1952, м. Київ) — естр. співачка, фольклористка. Дочка *А. Коломійця*. Лауреатка Респ. конкурсу артистів естради (Запоріжжя, 1978), телеконкурсу "Пісня на фестиваль" (Київ, 1985), Всесоюз. огляду публіцистики та політсатири (Москва, 1985), фестивалю "*Оберіг*" і володарка призу "Велика Берегиня" (Луцьк, 1993), фестивалю "Дзвени, бандуро, в козацькім краю" (Дніпропетровськ, 1994). Закін. муз.-пед. ф-т Київ. пед. ін-ту по кл. фп. і гітари (1973). Відтоді опрацьовує укр. нар. пісні у супр. гітари і виконує їх у концертах. Спів Б. позначений самобутністю інтерпретації, лір. задушевністю та експресією. 1974—77 працювала у відділі фольклору ІМФЕ, розшифровувала нар. пісні з рукоп. фондів. Одночасно продовжувала концертувати. 1978—90 — естр. співачка Укрконцерту, Київконцерту та Київ. філармонії. 1990—96 — в театрі-студії при НСТД України. Виступала у Польщі (Катовіце, 1985), Чорнобильській зоні (1986—90), на святах, присв. *Т. Шевченкові* (1994), організованих укр. діаспорою. Збирала нар. пісні в різних районах України. Має в репертуарі бл. 100 обробок укр. нар. пісень, моноспектакль "Укр. весілля" (реж. Ф. Яблонський), пісні на вірші укр. поетів, обр. ісп. та

лат.-амер. пісень. Ведуча радіопередач каналу "Культура" на Укр. радіо, з 2005 — зав. редакції літ.-муз. мовлення. Авторка й виконавиця фольк. програм "Музична карта України"; етногр. моноспектаклю "Укр. весілля", в основі якого — власні розшифровки Б. із фондів ІМФЕ.

Тв.: Весільні пісні: У 2 т. (упоряд. нот. матеріалу у 2-му т. та розшифрування низки мелодій). — К., 1982; розшифрування у вид.: Дитячий фольклор. — К., 1984; Дитячі пісні та речитативи. — К., 1991.

Літ.: *Поляк М.* Знайомтесь: Наталя Бучель // КіЖ. — 1979. — 18 лют.; *Різник О.* Буденність долі не для співців Парнасу // Україна молода. — 1993. — 15 жовт.

Б. Фільц

БУЧИНСЬКА Олена Григорівна (13.04.1934, м. Батумі Аджар. АРСР, Грузія — 17.02.1993, м. Київ) — скрипалька, педагог. Дочка *Г. Бучинського*. З. а. УРСР (1982). Лауреат Міжн. конкурсу скрипалів у Відні (1959, 2-а премія) та міжрегіонального — Україна, Білорусія, Молдавія (1960). Доцент (1983). Професор (1992). Закін. Одес. конс. (1958), аспірантуру при Моск. конс. (кер. *Й. Мордкович, Д. Ойстрах*). Як солістка Укр. конц.-гастрольного об'єднання (1961—70), Укрконцерту (1970—79) поєднувала конц. діяльність з педагогічною у Київ. конс. (з 1959) та ССМШ. Гастролювала в різних містах кол. СРСР, Австрії, Болгарії, тод. НДР, Фінляндії, кол. Югославії та ін. 1-а вик-ця багатьох творів *Г. Жуковського, Ю. Іщенка, Л. Колодуба, О. Красотова, Г. Майбороди* та ін., редагувала скр. партії (*Красотов О.* Соната № 3. — К., 1970 тощо). Має 2 грамплатівки та фонд. записи на Укртелерадіо (бл. 100). Віртуозному вик. стилеві Б. притаманні романт.-бунтарська експресія вислову, тонкий психологізм, широка гуморист.-гротескова палітра з життєствердним оптимізмом. Поміж 40 вихованців її класу — А. Шульженко, *Й. Баранов, С. Лаєвський*.

Літ. тв.: Про деякі особливості розвитку музичного ритму у скрипалів: Метод. рекомендації. — К., 1982; Оркестровые трудности для скрипки: Уч. пособие. — К., 1989 (у співавт. з *О. Пановым*); Концерт для скрипки Г. Майбороди // Музика. — 1981. — № 2; Фактор інтересу в навчанні // Там само. — 1981. — № 5.

Літ.: *Стельмашенко О.* Ансамбль солістів // Музика. — 1980. — № 6.

О. Литвинова

БУЧИНСЬКИЙ Григорій Дмитрович (9.04.1903, м. Варшава, Польща — 17.03.1991, м. Одеса) — піаніст, педагог, муз. діяч. Батько *О. Бучинської*. З родини лікаря. Після переїзду до Києва навч. у Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (кл. *С. Барера*). Від 1930 у Батумі — викладач, директор муз. уч-ща; провадив широку конц. діяльність (у репертуарі — *Л. Бетховен, Ф. Шопен, Ф. Ліст*). Від 1944 — директор Одес. ССМШ. Одночасно до 1989 — викладач кафедри загального фп., 1957—74 —зав. кафедри Одес. конс. Поміж учнів Б. — Н. Михайлова, Ю. Некрасов та ін. Син Б. — Д. Бучинський — зав. відділу Одес. ССМШ.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Глазунова М.* Музыкальная династия Бучинских // Одесская консерватория: Забытые имена, новые страницы. — О., 1994; *Лисовская И.* Его уважали, побаивались и... любили (К 100-летию со дня рождения Г. Д. Бучинского) // Муз. вісник ОДМА. — О., 2003. — № 1

А. Муха

БУЧМА (сцен. псевд. — Бучманівна, Стефановичева, Левицька) Ольга Максиміліанівна (15.12.1879, с. Пустомити, тепер смт Львів. обл. — 19.03.1925, м. Станіславів, тепер м. Івано-Франківськ) —співачка (сопрано), актриса. Сестра актора А. Бучми. Закін. Львів. конс. (кл. *С. Невядомського*, 1894). Хористка співочих тов-в "Лютня" і "*Львівський Боян*" (1894—98), актриса Руського нар. т-ру (1898—1918, з перервою), польс. Т-ру Т. Павліковського (1901; всі — у Львові), трупи *Й. Стадника* (1913—14), аматор. т-ру ім. І. Тобілевича у Станіславові (1923—25). 1905—06 під час гастролей *М. Заньковецької* та *М. Садовського* в Галичині була їхньою партнеркою. Поміж вок. партій — Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Марта ("Фауст" Ш. Гуно), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: *Медведик П.* Краса життєвої правди // Жовтень. — 1980. — № 2.

П. Медведик

БЮХНЕР (Büchner) Карл Васильович (1835, м. Лейпциг, тепер Німеччина — [5(17).10.1881, м. Київ] — піаніст, композитор, педагог. Після закін. 1852 Лейпц. конс. (навч. у Ф. Мендельсона) вступив на службу до графа П. Лопухіна, разом з його оркестром концертував по містах України. 1871—81 — концертмейстер Київ. рос. опери, 1871—76 вів клас фп. у Київ. муз. уч-щі. Виступав разом з *М. Лисенком, Л. Альбрехтом, А. Барцалом, О. Шевчиком*. Автор Фп. квінтету, "Конц. парафрази на рос. мелодію" для фп. (обидва — 1872), романсів (частину з них вид. у Києві, Лейпцигу).

М. Кузьмін

БЯЛИК Михайло Григорович (13.03.1929, м. Київ) — музикознавець, муз. критик, викладач. З. д. м. РРФСР (1982). Канд. мист-ва (1969). Закін. Київ. конс. (кл. історії музики *Г. Киселььова*, 1951, кл. фп. *Є. Сливака* та *А. Луфера*, 1953), аспірантуру при Ленінгр. ін-ті т-ру, музики та кінематографії (1958, наук. кер. Ю. Келдиш). 1951—54 — викладач Дніпроп. муз. уч-ща, лектор філармонії. Від 1968 — викладач Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. Секретар СК Росії (2000). Від 2002 мешкає в Німеччині. У колі наук. інтересів — творчість українських композиторів, *Д. Шостаковича, С. Прокоф'єва*, Р. Щедріна, А. Шнітке, *І. Стравинського* та ін., проблеми муз. спадщини, світ. *опери* та оперного т-ру, симфонізму тощо.

Літ. тв.: канд. дис. "Творчество Л. Н. Ревуцкого" (Ленинград, 1969); на укр. тематику — Л. Н. Ревуцкий. Очерк жизни и творчества. — М., 1963; Л. Ревуцкий. — К., 1973; Л. Н Ревуцкий. — Ленинград, 1979; Лев Николаевич Ревуцкий: Статьи, воспоминания. — К., 1989; Загальні відомості про музику.

О. Бучинська

О. Бучма

М. Бялик

Творчість радянських композиторів // Слово і музика. — К., 1955; Симфония (№ 3) Б. Лятошинского // СМ. — 1957. — № 2; Л. Н. Ревуцкий как автор обработок украинских народных песен // Ученые записки Гос. научно-исследовательского Ин-та т-ра, музыки и кинематографии. Сектор музыки. — Ленинград, 1958. — Т. 2; Л. Н. Ревуцкий и украинская песня // СМ. — 1959. — № 3; В пути (к 60-летию А. Штогаренко) // Там само. — 1962. — № 10; Светлое восприятие жизни (о романсах Ю. Мейтуса) // Там само. — 1962. — № 12; Действительно новое (об опере "Гибель эскадры" В. С. Губаренко) // Там само. — 1968. — № 6; Над Бабьим Яром... ["Кадиш-реквієм" Є. Станковича на вірші Д. Павличка] // Муз. жизнь. — 1992. — № 3; Лятошинский, Мравинский и другие // Муз. академия. — 1996. — № 1; Встречи с Иваном Карабицем // Vivere memento: Статті і спогади про І. Карабиця: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 31.

О. Кушнірук

БЯЛКЕВІЧУВНА-АНДРОЛЬ ДЕ ЛАНГЕРОН (Białkiewiczywna-Andrault de Langeron) Ірена (6.02.1891, м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — 14.04.1957, м. Варшава, Польща) — польс. співачка, композиторка. Навч. і концертувала у Варшаві, Італії. 1924—31 перебувала в Америці. Після повернення до Польщі займалась комп. та пед. діяльністю.

Тв.: 2 симфонії (1931, 1955), концерти для скр. з орк., фп. з орк., для фп. — Соната, мініатюри.

В. Ребендюга

В

"В.В" ("Воплі Відоплясова", м. Київ) — рок-гурт. Лауреат фестивалів "Рок-парад" (Київ, 1987, 1-а премія), "Таврійські Ігри" (Каховка, 1997 — нагорода "Золоте перо жар-птиці" у 3-х категоріях: за найкращу пісню року, за найкращий відеокліп року та найкращому рок-гуртові України; 2001 — відзнаки в 4-х категоріях: за найкращий альбом року, за найкращий відеокліп року, найкращому рок-гуртові року та за активну пропаганду укр. культури в Росії), дипломант фестивалю "*Червона Рута*" (Чернівці, 1989). Осн. склад: *О. Скрипка* — вокал, баян, гітара, саксофон, труба; О. Піпа — бас-гітара; Ю. Здоренко (до 1991), Є. Рогачевський (з 1997) — гітара; С. Сахно — ударні. Своєю назвою завдячує творчості Ф. Достоєвського. Засн. у трав. 1986 внаслідок зустрічі в гуртожитку Київ. політех. ін-ту. Починали в "Рок-артелі" (Київ) у стилі панк-рок. Дебют відбувся в Київ. рок-клубі (жовт. 1987, БК "Більшовик"). У т. зв. "франц. період" (осінь 1991 — груд. 1996) "ВВ" частіше виступали у Франції та країнах Європи, ніж в Україні [у складі замість Ю. Здоренка з'являлися по черзі О. Редько, О. Дегтяр (DJ Макет), французи Ф. Можа, Ф. Ле Барс та К. Жерар, а замість С. Сахна — О. Комісаренко й С. Муфліс]. "ВВ" — учасник фестивалів The Eurockeans in Belford (Франція, Бельфорт, 1991), "Рок-Екзистенція" (Київ, 1996, 1997, 2003, 2006), "Просто Рок" (Київ, 1997, 1999, 2000, 2002), "Максидром" (Москва, 1997, 1998, 2003), "Нашествие" (с-ще Роменське під Москвою, 2000), Kalaka Folk festival (Будапешт, Угорщина, 2000), Bloor West Village Ukrainian Festival ("Українське Село", Торонто, Канада, 2003) . Знаковий концерт "V.V. та Військо" стався у черв. 1997 (конц. виступ у супр. хору та орк. Збройних сил України, Київ. політех. ін-т). 2004 О. Скрипка й "ВВ" заснували щорічний фестиваль етнічної музики "*Країна Мрій*" (Київ), а 2007 — фестиваль "Рок-Січ" (Київ, Труханів острів). Перший альбом "ВВ" під назвою "Або—або" — після низки піратських компіляцій — лише 1993. Уже наприкінці 1980-х "ВВ" зажили слави "батьків укр. панк-року", що сформувався на перетині світ. традицій панк-року та укр. фолькл. мотивів, а з поч. 2000-х стилістично тяжіють до рок-мейнстріму та епічного

року. Мають відеокліпи на пісні "Танці", "Горіла сосна", "Весна", "Були на селі", "Осінь", "Світ", "Сонячні дні", "День народження", "Таємні сфери", "Катерина", "Пісенька", "Колискова". Один із найбільш відомих і рецензованих гуртів України.

Дискогр.: CD — "Або—або" (Live in France), альбом. — М.: Буратіно-рекордз, БСА-рекордз (Росія), 1993 (варіант на вініловій платівці); "Країна мрій", альбом. — Росія: БСА-рекордз, 1994 (mixed in Paris — Росія: Гала-рекордз, 1998); "Музіка" (made in Paris), сингл. — V.V.—Продакшн, 1996, одноойм. Альбом. — Росія: Гала-рекордз, 1997; "Любов", сингл. — Росія: Гала-рекордз, 1998; "Хвилі Амура", альбом. — Росія: Гала-рекордз, 2000; "День народження", альбом реміксів О. Скрипки. — Україна: RG Music, 2001; "Мамай", сингл. — Україна: RG Music, 2001, Росія: "Містерія звуку, 2001; "Файно", альбом. — К.: Лавіна Music, 2002, Росія: "Містерія звуку", 2002; "Були деньки", альбом. — К.: Муз. вид-во "Країна мрій", 2006.

Літ. тв.: Лірика В.В. — К., 1994.

Літ.: веб-сайт: www.vopli.com.ua

М. Бриних

О. Вабрик

ВАВРИК (Дубас) Оксана Іванівна (22.05.1966, м. Будапешт, Угорщина) — бандуристка, педагог, етномузиколог. Канд. мист-ва (2002). Закін. Терноп. муз. уч-ще (1985), Львів. конс. (1990, кл. *В. Герасименка*). Викладачка бандури й вокалу Терноп. держ. пед. ін-ту (з 1990), наук. співробітник, зав. муз. лабораторії ІМФЕ (з 2003—06). Із сольними концертами виступала у Болгарії (Слівен, 1985), Литві (Вільнюс, 1991), Франції (Лілль, Париж, 1997), в Україні. В репертуарі *думи*, нар. пісні, твори укр. композиторів-класиків та сучас. композиторів. У наук. діяльності досліджує питання фольклору, кобзар. творчість та виконавство.

Літ. тв.: канд. дис. "Становлення та розвиток кобзарських шкіл в Україні (XVII — перша половина XX століття)" (К., 2002); Кобзарські школи в Україні. — Тернопіль, 2006; Бандурна освіта в Україні. Шляхи до професіоналізації // Бандура. — 1995. — № 51—52; "Устніська книга" Богодухівського братства (до питання формування професійного бандурного мистецтва та освіти) // Наук. записки Тернопіл. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2001. — № 1(6); В. Ємець, З. Штокалко, Г. Китастий — основоположники та популяризатори українського кобзарського мистецтва в діаспорі // Зб. наук. праць Тернопіл. держ. пед. ун-ту. — Тернопіль, 2001; Бандурне мистецтво Галичини як складова музичної культури України // Матеріали до укр. мистецтвознавства. — К., 2002. — Вип. 1; Кобзарство в середовищі Запорізької Січі // Наук. записки Тернопіл. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2002. — № 1(8); Гомер у селянській свиті // НТЕ. — 2003. — № 4; Першодруки теоретичних курсів бандурного виконавства // Мистецтвознавчі записки. — 2003. — № 3—4; Т. Г. Шевченко і кобзарське мистецтво // Там само. — 2004. — № 5—6; III Кобзарський з'їзд // НТЕ. — 2005. — № 1; статті в газетах.

А. Терещенко

І. Вагилевич

ВАГИЛЕВИЧ Іван Миколайович (псевд. — Вагилевич Далібор, Волк, Заклика) (2.09.1811, с. Ясень, тепер Рожнятинського р-ну Івано-Фр.

обл. — 10.05.1866, м. Львів) — поет, перекладач, філолог, фольклорист, етнограф, громад. діяч. Один із зачинателів нової укр. літератури в Галичині. Закін. Львів. духовну семінарію. Співзасновник "Руської трійці" (1833). Автор перекладу "Слова о полку Ігоревім" укр. мовою із наук. коментарями до нього. Один з авторів альманаху "Русалка Дністровая" (1837), де опубл. статтю "Передговор к народним руським пісням" Збирав укр. пісенний фольклор; здійснив власні записи *колядок*, романтичних *балад*. Твори писав укр. і польс. мовами. Як етнограф і фольклорист досліджував культуру, мистецтво та словесність укр. населення Карпат; "Гуцули, мешканці східного Прикарпаття" (1837), "Бойки, русько-слов'янський люд у Галичині" (1839), "Лемки, мешканці західного Прикарпаття" (1841) та ін., друковані переважно польс. мовою. Автор однієї з перших монографій (незавершена) у світовій фольклористиці про символіку у слов'ян. нар. піснях. В останні роки життя працював архіваріусом. Рукописи В. зберігаються у Львів. Нац. б-ці ім. В. Стефаника та Відділі рукописів Ін-ту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ.

Літ. тв.: *Шашкевич М.; Вагилевич І., Головацький Я.* Писання. — Л., 1884; *Їх же.* Твори. — К., 1982; Народні пісні в записах Івана Вагилевича. — К., 1983.

Літ.: *Гуменюк М., Кравченко Є.* М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. Біограф. покажчик. — Л., 1962; *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — К., 1978; *Петраш О.* "Руська трійця". — К., 1986; *Дем'ян Г.* Іван Вагилевич — архівіст // Архіви України. — 1971. — № 3; *Його ж.* Народознавча спадщина Івана Вагилевича // НТЕ. — 1985. — № 1; *Шолото М.* Народними піснями зачарований // Народні пісні в записах Івана Вагилевича. — К., 1983.

Г. Сюта

ВАҐНЕР Іван (бл. 1844 — ?) — піаніст. 1853 виступав у Києві в анс. з *А. Контським*. 1854—55 давав сольні концерти. Автор конц. фантазії на тему укр. нар. пісні "Гандзя".

І. Лисенко

Г. Вазін

ВАЗІН Георгій Андрійович (21.02.1940, м. Долинська Кіровогр. обл. — 4.01.2002, м. Херсон) — диригент військ. оркестрів. Н. а. УРСР (1990). Закін. Моск. конс. (1966), працював диригентом. 1972—82 — викладач і кер. симф. оркестру Херсон. муз. уч-ща, 1972—2000 — організатор і худ. кер. кам. оркестру *"Гілея"* Херсон. філармонії. Здійснив прем'єри багатьох творів для кам. оркестру укр. композиторів.

Літ.: *Гребенюк В.* Георгію Вазіну — 60! // УМГ. — 2000. — № 1; *Устименко В.* Слово для чиновника, або провінційні аранжування // Дем. Україна. — 2002. — 5 лют.; [*Б. п.*]. Г. А. Вазін (Некролог) // УМГ. — 2002. — Січ. —берез.

І. Гамкало

ВАЙДА (спр. — Машків) Микола (1898, Галичина — 1938, м. Гарлем, Нідерланди) — співак (баритон). У 1930-х гастролював з сольними концертами в країнах Захід. Європи. Володів сильним голосом широкого діапазону. У репертуарі — укр. нар. пісні (у т.ч. — *історичні*), романси *Д. Січинського, А. Коціпінського, М. Лисенка, К. Стеценка, Ф. Колесси*, арії з опер *С. Гулака-Артемовського*, М. Лисенка та ін.

Літ.: [*Б. п.*]. Микола Вайда (некролог) // Тризуб. — Париж. — 1938. — № 10.

І. Лисенко

ВАЙНБЕРГ Яків Володимирович (Вольфович) (22.06.1879, м. Одеса — 2.11.1956, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, педагог, композитор. Закін. Моск. конс. (1899—1903, кл. фп. К. Ігумнова; 1906, кл. композиції М. Іполитова-Іванова). 1910—11 удосконалювався у Відні (Австрія) у Т. Лешетицького. Активно виступав з концертами в Росії та за кордоном. 1915—21 — викладач Одес. конс. Від 1921 проживав у Палестині, потім переїхав до США. Від 1926 — викладач Нью-Йорк. муз. коледжу. Автор творів для фп., транскрипцій.

І. Лисенко

Л. Вайнтрауб

ВАЙНТРАУБ Лев Якимович (15.04.1912, м. Бердичів — 8.03.1985, м. Київ) — піаніст, педагог, муз. винахідник. Лауреат Всесоюз. конкурсу виконавців (Ленінград, тепер С.-Петербург, 1935, 2-а премія). Канд. мист-ва (1969). 1929 закін. Київ. муз. технікум (кл. фп. *А. Янкелевича*), 1937 — аспірантуру при Київ. конс. (кер. *К. Михайлов*). 1930—34 — конструктор, механік фабрики ім. К. Маркса у Києві. 1935—45 — соліст *Укр. респ. філармонії*, виступав у багатьох містах Рад. Союзу, під час 2-ї світ. війни — у військ. частинах. У репертуарі — твори укр. (*Л. Ревуцького, В. Косенка, А. Штогаренка*) та заруб. композиторів. 1936—85 — викладач спец. фп. Київ. конс., 1941 — доцент. 1963—65, 1976—80 — зав. кафедри спец. фп. Поміж учнів — з. а УРСР, доцент *В. Гончаренко*, з. а України *Ю. Кот*, дипломанти Респ. конкурсів *Й. Ельгіссер*, С. Добржанська.

В. — винахідник у галузі фп. механіки, теоретично обґрунтовував і розробляв проблеми ефективності муз. інструментів. Мав 12 авт. свідоцтв, що високо оцінював *Д. Шостакович*. Голова Худ.-тех. ради Черніг. муз. фабрики.

Літ. тв.: Новий педальний пристрій для фортепіано та його можливості // Наук.-метод. записки Київ. конс. — К., 1964. — Т. 2. — Вип. 2; К вопросу о "тяжести" фортепианной механики // Укр. музыковедение. — К., 1964; Шляхи удосконалення фортепіано // Музика. — 1977. — № 3; Науково-технічна революція і шляхи вдосконалення фортепіано // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. — К., 1981.

К. Шамаєва

С. Вайс

ВАЙС Стефан Ігнатович (11.02.1911, м. Будапешт, тепер Угорщина — 1.03.1971, м. Москва, РФ) — альтист, педагог. Закін. Будапешт. уч-ще музики (1932), навч. в Одес. (1936—38), закін. Ташкент. конс. (1945). Вів клас кам. ансамблю Ташкент. конс. (1945—66, доц. — 1961). Одночасно був альтистом Струн. квартету Узбец. філармонії (1957—62). 1968—69 — в. о. проф., декан орк. ф-ту, 1969—71 — проф. кам. ансамблю Донец. муз.-пед. ін-ту. Підготував понад 50 кам. ансамблів, 13 з яких — лауреати конкурсів. Ав-

тор концерт, обробок для *альта* творів узбец. та укр. композиторів.

С. Саварі

ВАЙЦНЕР Матис Авігдорович (1942, м. Сколе, Львів. обл.) — скрипаль, педагог. Закін. Львів. конс. (1965, кл. проф. *О. Деркач*) та асистентуру-стажування в Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (1969, кл. П. Бондаренка). 1968—90 — викладач кафедри скрипки Львів. конс. 1-й концертмейстер Львів. кам. оркестру, ініціатор заснування муз. фестивалю "Віртуози" (1981). Учасник тріо (разом з *О. Деркач, Л. Шутко*). У репертуарі В. — усі сонати для скр. соло й партити *Й. С. Баха*. На поч. 1990-х виступав у складі кам. оркестрів "Віртуози Москви" п/к В. Співакова та "Солісти Москви" п/к *Ю. Башмета*. Від 1996 — у Франції: викладач Ліон. конс. (superior), з 2002 — професор Париз. конс. Проводить числ. майстер-класи в Італії, Франції, Бельгії та ін. країнах Європи, виступає в кам. ансамблях різних складів. Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ.

Літ.: *Михилко А.* Львівський камерний оркестр. — Л., 2000; *Заранський В.* Кафедра скрипки // Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003.

В. Заранський

ВАКМАН Софія Борисівна (29.06.1911, м. Умань, тепер Черкас. обл. — ?) — піаністка-ансамблістка. Закін. Київ. (1928, кл. *К. Михайлова*), Моск. (1928—32, кл. С. Савшинського) конс. та аспірантуру при останній (кер. той самий). Виступала в ансамблях з багатьма рад. і заруб. інструменталістами й співаками. Від 1946 — кер. концертмейстерського кл. Ленінград. (тепер С.-Петерб.) конс. (з 1949 доцент). Від 1952 гастролювала за кордоном.

І. Лисенко

ВАКС Ісаак Григорович (1904, м. Чуднів, тепер Житомир. обл. — ?) — скрипаль, альтист, педагог. З. а. УРСР (1947). Закін. Київ. (1924—28, кл. *Д. Бертьє*) та Ленінград. (тепер С.-Петерб.) конс., аспірантуру при ній. 1924—28 — скрипаль-оркестрант і ансамбліст у Києві, 1928—30 — концертмейстер групи альтів симф. оркестру Червоної армії, 1930—31 — соліст оркестру Великого т-ру в Москві, 1931—37 — оркестру Тов-ва кам. музики в Ленінграді (водночас 1933—37 — учасник Квартету ім. Л. Ауера), 1937—41 — альтист Засл. квартету УРСР ім. Ж. Вільйома. Здійснив ряд перекладень скрип. творів для *альта*. Автор *етюдів, варіацій* для альта, каденцій до концертів Й. Гайдна й В. А. Моцарта. 1946—50 — викладач Київ., від 1950 — Ленінград. консерваторій. Поміж учнів — *Л. Бильчинський, С. Кочарян, Є. Лобуренко*.

І. Лисенко

ВАКУЛОВИЧ Віктор Овсійович (7.11.1921, с. Довгалівка Талалаївського р-ну Черніг. обл. — 26.05.1992, м. Донецьк) — хор. диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1960). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1960). Від 1938 — кер. самодіяльних оркестрів і хор. колективів у Ромнах, 1946—48 — зав. муз. частини й диригент Муз.-драм. т-ру в Єнакієвому. Худ. кер. і гол. диригент самодіял. капели Донец. (1953—67, 1976—86), Одес. (1969—71) залізниць, 1971—74 — шахтарського ансамблю пісні і танцю "Донбас" (Донецьк), 1973—86 — хору курсантів Донец. вищого військ. політ. уч-ща. 1950—56 — викладач Єнакієв. пед. уч-ща (1953 перевед. в Артемівськ), 1957—67 — Донец. пед. ін-ту, з 1987— Донец. муз.-пед. ін-ту (з 1991 — конс.). Автор статей з питань хор. диригування. Упорядкував хор. збірник "Дзвени, наша пісня" (1965).

І. Гомкало

ВАЛЕК Едуард Павлович [1873 — 8 (21).02. 1915, м. Таганрог, тепер РФ] — композитор, диригент, муз. критик. За походженням чех. Закін. Праз. конс. (кл. органа й композиції). До 1910 — директор Артист. тов-ва в Житомирі, одночасно муз. критик газет "Голос Волыни", "Волынь" (1907), "Вестник Волыни" (1908—10). 1910—15 — директор муз. класів Таганроз. відд. ІРМТ. Автор опери "Помста" (пост. 1907 у Празі), п'єс для фп. тощо.

ВАЛИЦЬКА (справж. Кірхгейм) Марта (Марія) Генріхівна (1881, м. Київ — 15.02.1955, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). Золота медаль Бухарського емірату (1916). 1904—07 навч. співу в Муз.-драм. школі *М. Лисенка* (кл. *М. Зотової*). 1907—08 — солістка Великого т-ру у Москві, 1908—10 і 1918—19 — Київ. опери, 1910—18 — петерб. Маріїн. т-ру. 1919—20 співала в Кисловодську, 1920—21 — у Владикавказі (Росія). Гастролювала містами Сибіру і Далекого Сходу. Від 1924 — у Петрограді (тепер С.-Петербург), де працювала викладачкою муз.-пед. уч-ща. Партнери В.: *М. Большаков, Г. Боссе, І. Тартаков, Ф. Шаляпін*. Кам. репертуар В. охоплював твори *М. Римського-Корсакова, П. Чайковського, С. Рахманінова*, О. Гречанінова, *С. Василенка*, Р. Штрауса, укр. і рос. нар. пісні.

Найращі партії: Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Брунгільда ("Валькірія" Р. Вагнера), Саломея, Електра (однойм. опери Р. Штрауса) та ін.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1982; *Валицький В.* Спогад про мою матір; *Похитонов Д.* Універсальне сопрано // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

О. Шевчук

ВАЛІТ Мойсей Ашерович (13.06.1940, м. Сімферополь) — музикознавець. За походженням — кримчак. Член СКУ (1983). Закін. теор. відд. Сімфероп. муз. уч-ща (1958) та історико-теор. ф-т Горьків. (тепер Нижнєновгород.) конс. (кл. Д. Житомирського, 1963). Від 1965 — викладач теор. дисциплін Сімфероп. муз. уч-ща. Виступав у пресі, на крим. радіо і ТБ, популяризував творчість крим. композиторів. З поч. 1990-х мешкає у США.

Літ. тв.: метод. посібники "Интервалы" та "Разрешение интервалов"; зб. фактурних диктантів для

М. Вайцнер

В. Вакулович

М. Валицька

фп. і теор. відділень муз. уч-щ (рукоп.); "Путеводитель по сонатам Чен Бао" (1979, рукоп.); Сім пелюсток нот // Музика. — 1980. — № 5; А. Н. Серов в Крыму // Крымские каникулы. — Симферополь, 1981; автор статей у газ. "Крымская правда", "Крымский комсомолец"; лекцій, радіо-передач.

І. Сікорська

ВАЛЛЕК-ВАЛЕВСЬКИЙ (Wallek-Walewski) Болеслав (1885, м. Львів — 9.04. 1944, м. Краків, Польща) — композитор, диригент. Навч. у Львів. конс. Галицького муз. т-ва (кл. композиції *М. Солтиса*), згодом у Варшаві — у *В. Желеньського* і Ф. Шопського, недовго — в Лейпцигу в Г. Рімана. Диригент Акад. хору і хору т-ва "Ехо" у Львові (з 1919). Як композитор працював переважно в галузі оперної, орк. та хор. музики. Автор опери "Доля" (1918), сюжет якої пов'язаний з Україною.

Тв.: опери "Доля" (лібр. власне, 1918), "Йонтекова помста" (лібр. власне як продовження "Гальки" С. Монюшка, 1926); вок.-симф. — вок. цикл "Літом і восени" для голосу з орк.; для симф. орк. — "Зигмунт Август і Барбара", "Лір, сюїта", Інтермецо тощо; хори — чол.: "Рапсод бурі", "Дощ у сонці", "Казочка про мишку", "Казка про Касю і королевича" на сл. Л. Ридля, "Похорон Казімежа Великого" на сл. С. Виспянського тощо; міш. — "Гуральські пісні", "Te Deum", "Веселися, королево неба".

А. Калениченко

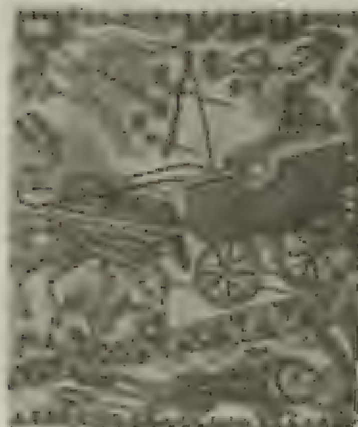

Зображення мисливського ріжка на гуцульській кахлі

ВАЛОВА Світлана Петрівна (2.06.1944, м. Київ) — співачка (сопрано), артистка муз. комедії. З. а. УРСР (1974). Закін. театр. студію при Київ. т-рі оперети (кл. І. Борисова, 1963). Від 1963 — артистка Одес. т-ру муз. комедії.

Партії: Певіта ("Вільний вітер" І. Дунаєвського), Галина ("На світанку" О. Сандлера), Адель ("Летюча миша" Й. Штрауса).

ВАЛТОРНА (англ. — French horn, італ. — Corno, нім. — Horn, франц. — Cor) — мідний мундштук. дух. інструмент. З давніх часів В. використовувалась як сигнальний інстр. у військ. справі, на полюванні тощо. Відтак мала уточнюючі назви Corno da caccia (італ.) — "мисливський ріг", Waldhorn (нім.) — "лісовий ріг". Завдяки своїм конструктив. особливостям (вел. довжина згорнутого в коло стовбура інстр., шир. розтруб) і своєрідному способові тримання під час гри (права рука виконавця знаходиться у розтрубі, що його спрямовано назад, праворуч від музиканта), В. притаманний м'який, "притемнений", дещо гортанний (як у *трембіти*) тембр. Діапазон

В. від *до₁* до *сі-бемоль¹* (рідко — *до²*, *ре²*). Партії В. звичайно виконуються у кроні *in F* і записуються у скрипков. ключі — на квінту вище реального звучання, нижні ноти записуються у басов. ключі — на октаву нижче їх запису в скрипков. ключі; у попередні часи В. як транспонуючий інструмент використовувалась і в ін. кронах — *in A, B, C, D, Es, E, G*, з відповідними варіантами нотного запису. В. традиційно входить до складу симф., кам., дух. оркестрів, різноманіт. ансамблів (квінтет дух. інстр., брас-квартет тощо), визнана й як сольний конц. інстр.

До 2-ї чверті 19 ст. В. була натурал. інструментом: на ній вільно видобувалися звуки тільки натурального (обертонового) звукоряду, а можливість виконання гамоподібних послідовностей з'являлася починаючи з серед. 2-ї октави й вище. За таких умов В. могла використовуватись як сольний інстр. Показовий для часів епохи *бароко* твір для В. (Corno primo) із струн. орк. — Концерт *Мі-бемоль* мажор Я. Неруди — був написаний 1750 для дрезденського валторніста Й. Г. Кнехтеля, який уславився саме грою у верхньому регістрі. Віден. композитори-класики (Й. Гайдн, В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*) у симф. та ін. творах окрім гармонічних педалей часто доручали В. (разом з *трубою*) відтворення закличних та героїчно-тріумф. мотивів (зокр. популярним був т. зв. "золотий хід" В.). Одночасно виявлялись мелод. властивості В. (напр., у великих соло В. у 3-й ч. Симфонії № 9 Л. Бетховена). В. А. Моцарт створив для В. як солюючого інструменту кілька концертів у супр. оркестру.

Винайдення у 2-й чверті 19 ст. понижуючого механізму для мідних інстр. дозволило виконання на В. хроматич. послідовностей, що значно збагатило її технічні ресурси. Упродовж 19 ст. В. поступово набула сучас. вигляду. Шляхетне "оксамитове" звучання, експресивна насиченість у драматичних і виразна наспівність у лір.-кантиленних епізодах твору, здатність органічно поєднуватися з тембрами ін. інстр. і виконувати різнопланові функції в орк. *багатоголоссі* — все це сприяло утвердженню В. в музиці різних жанрів і стилів 19 — поч. 21 ст. В. доручали важливі соло в своїх творах К. М. Вебер, Р. Вагнер, *Й. Брамс*, Г. Берліоз, Р. Штраус, Г. Малер, *П. Чайковський*, *М. Римський-Корсаков*, *І. Стравинський*, *Д. Шостакович*, *Р. Глієр*.

В укр. музиці перші відомі сольні твори для В. написали *Ф. Якименко* (Ноктюрн ор. 18 і "Мелодія", обидва — 1902), згодом *Я. Б. Спілка* ("Укр. серенада" для квартету В. і арфи). Багатогранні образно-виражальні можливості В. розкриті в симфоніях *Л. Ревуцького*, *Б. Лятошинського*, в концертах для В. — *В. Бібіка* (1995), *В. Гомоляки* (1972), *Л. Думи* (1989), *С. Зажитька* (1990), *О. Зноско-Боровського* (1966), *Л. Колодуба* (1972, 1980), *Є. Станковича* (Концерті для В. і кам. ансамблю "Тривоги осінніх днів", 1996), *О. Яворика* (1967), "Укр. концертино" для 2-х В. Л. Колодуба (1982), Секстеті для В. *Л. Грабовського* і Квартеті для В. *Б. Стронька*, кам. кантаті *В. Сильвестрова* "Лесная музыка" для сопрано, баритона, В. та фп. на сл. Г. Айгі (1977—78), "Карпат. концер-

ті" *М. Скорика*, творах *Є. Льонка*, *Г. Майбороди*, Прелюдії, Пасакалії та Арії *М. Пилипчак*, її "Угор. дитячих піснях" для голосу і 2-х В. (1982), Рапсодії для В. і фп. *Г. Сасько* (1986), Диптихові для В. і фп. *В. Шумейка*, його Прелюдії, Токаті та Арії для струн. квартету, В. та фп. (1977), Фантазії для В. і кам. орк. *Б. Котюка* (1984), Варіаціях на теми В. А. Моцарта для флейти, В. та струн. орк. Б. Строцька, п'єсах *В. Варицького*, *О. Винокура*, *А. Гайденка*, *Ю. Гомельської*, Л. Грабовського, *І. Ковача*, *В. Пташкіна*, *П. Сениці*, *Л. Спасокукоцького*, *І. Хуторянського*, *П. Яровинського*, етюдах *Б. Мізєєва* тощо. У низці творів укр. авторів В. виконує специф. роль імітатора *трембіти*. З-поміж укр. валторністів найвідоміші — В. Бабенко, Н. Галстян, П. Грушовенко, О. Житніков, *А. Кирпань*, Г. Ковлак, В. Морухно, *В. Пилипчак*, М. Станкевич, *М. Юрченко*, Я. Юрченко, *І. Якустіді*, росіян — В. Буяновський, М. Буяновський, А. Дьомін, С. Заставенко, І. Ліфановський, П. Орехов, В. Полех, О. Рябінін, В. Солодуєв, І. Удальцов, О. Усов. Виражальні й техн. можливості В. та методика навчання гри на ній стали предметом досліджень І. Якустіді.

Літ.: *Рогаль-Левицкий Д.* Современный оркестр. — М., 1953. — Т. 2; *Буяновский В.* Валторна. — М., 1966; *Муха А.* Симфонічний оркестр та його інструменти. — К., 1966; *Усов Ю.* История развития зарубежного исполнительства на духовых инструментах. — М., 1978; *Левин С.* Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. — М., 1983. — Ч. І—ІІ; *Якустіді І.* Значення тембру валторни у процесі навчання: Автореф. дис... докт. мист-ва. — К., 1993; *Його ж.* На шляху до нової методики гри на духових інструментах // Муз. Харківщина. — Х., 1992.

В. Посвалюк.

ВАЛЬКЕВИЧ Раїса Андріївна (5.09.1952, м. Кіровоград) — кам. співачка (лір.-драм. сопрано), педагог. З. а. УРСР (1989). Н. а. України (2002). Дипломант II конкурсу кам. колективів та виконавців (1987, Київ), лауреат IV міжн. фестивалю молодих виконавців (1988, Варшава). Закін. дир.-хор. відділення Кіровогр. муз. уч-ща (1973) та вок. ф-т Одес. конс. (1980; кл. *О. Благовидової*, *Г. Поливанової*). Від 1982 — солістка Кіровогр. обл. філармонії. Водночас викладачка кафедри хор. диригування та методики муз. виховання муз.-пед. ф-ту Кіровогр. пед. ун-ту ім. В. Винниченка, з 2000 — доцент. Виступала із сольними програмами, тривалий час працювала як солістка кам. оркестрів філармонії "Концертино" та "Єлисавет". За 30 років діяльності взяла участь у понад 1000 концертів вок. музики. Гастролювала в Австрії, Болгарії, Німеччині, Росії, Румунії.

У репертуарі — твори світ. класики, романси укр. і заруб. авторів, укр. нар. пісні. 1992—93 та 1999 співпрацювала з *Нац. оркестром нар. інстр.* п/к *В. Гуцала* (гастролі й фонд. записи на Укр. радіо). 1995—96 підготувала 2 програми укр. та зах.-європ. музики до Всесвітн. фестивалю у Кракові та ін. містах Польщі.

Літ. тв.: Репертуар вокаліста у супроводі камерного оркестру / Посібник. — Кіровоград, 2002; 100 українських народних пісень для дітей шкільного віку / Передм. та прим. *Р. Валькевич* — Кіровоград, 1993.

Літ.: Співає Раїса Валькевич. — Кіровоград, 1993; [*Б. п.*]. Раїса Валькевич: "Для вас співаю і живу" (інтерв'ю) // Украина-центр. — 2003. — 3 янв.

І. Сікорська

ВАЛЬС (франц. valse, нім. walzer, від walzen — кружляти) — парний танець, побудований на плавному кружлянні й поступальному русі. Муз. розмір — 3-дольний (3/4, 3/8, 6/8), як виняток 5-дольний. Характерна риса — наголос на 1-й (подеколи на 2-й) долі. Темп здебільшого помірно швидкий. Залежно від темпу утворюються певні жанрові підвиди В. — швидкий вальс, повільний вальс-бостон.

В. виник у 1770-х як нар. сел. танець деяких місцевостей Півд. Німеччини й Зах. Австрії. Ранній В. (типу лендлера) зустрічається у творах Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*. З поч. 19 ст. В. утвердився як міськ. побутовий салонний танець. Упродовж століття В. став одним з найпоширеніших танців Європи і культ. символів доби 19 ст. Центром його поширення тривалий час був Відень, де В. був невід'ємною складовою т. зв. віден. *оперети* (Й. Штраус-батько, Й. Штраус-син, Й. Ланнер та ін.). Широко відомими є В. франц. комп. Е. Вальдтейфеля. У творчості зах.-європ. та рос. комп. 19 ст. В. здобув найрізноманітніше жанрове тлумачення: від В. -мініатюри (*Ф. Шуберт*, Р. Шуман, *Й. Брамс*) до масштабної конц. композиції (*Й. Гуммель*, К. Вебер, *Ф. Шопен*, *А. Дворжак*, *М. Глінка*, О. Глазунов, Я. Сібеліус). Водночас В. використ. як одна з частин цикл. творів (переважно другу чи третю) — симфоній, сюїт тощо (Г. Берліоз, *П. Чайковський* та ін.); часто вводився в опери та балети (Ш. Гуно, Дж. Верді, *Л. Деліб*, П. Чайковський, Л. Мінкус). Із сер. 19 ст. і пізніше спостерігається інтенсивна симфонізація В. в акад. музиці ("Мефісто-вальси" *Ф. Ліста*, "Вальс" М. Равеля тощо). З кін. 19 — поч. 20 ст. в укр. побуті утверджуються мелодії т. зв. "старовинних вальсів" вітчизн. і заруб. походження ("На хвилях", "Дунайські хвилі", "Амурські хвилі"), що належали до репертуару дух. орк., вальсові рос. "старовинні романси" тощо. За рад. доби В., поряд із *маршем*, посідав чільне місце в кіно-, теле- та радіоефірному муз.-жанровому "просторі". Чимало з таких зразків мають високу художність і стали широко популярними (окрім укр. авторів, пісенні вальси М. Блантера, *І. Дунаєвського*, К. Лістова, *Ю. Мілютіна*, Б. Мокроусова, С. Каца, В. Соловйова-Сєдого, М. Фрадкіна, в галузі інстр. музики — вальси *С. Прокоф'єва*, *Д. Шостаковича*, *А. Хачатуряна*, *Р. Глієра*, Г. Свиридова, А. Петрова, Є. Доги та ін.).

В укр. культур. обіг вальсова музика почала проникати одразу по набутті цим жанром популярності у світському побуті Рос. та Австро-Угор. імперій, до яких свого часу належали частини територій України. Так, вальсові мелоритмічні звороти яскраво відчутні в багатьох укр. піснях-романсах 19 ст., зокр. "Ой, дівчино,

Р. Валькевич

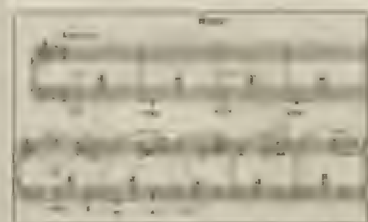

"Вальс" Л. Ревуцького

шумить гай", "Баламуте", "Чорнії брови", "Місяць на небі", "Ніч яка місячна", "Не питай, чому в мене...", "Я бачив, як вітер берізку зломив", що однозначно вказує на їх авторське походження (хоча й не завжди встановлене). Від сер. 19 ст. до жанру В. звертається чимало укр. комп. — як аматорів, так і професіоналів [вальси *П. Сокальського* для фп. (1853, 1859, 1860) і *С. Воробкевича* для гітари (1861)]. В укр. акад. музиці 2-ї пол. 19 — поч. 20 ст. В. набув переважно лір.-елегійного чи жанрово-характерист. звучання ("Меланхолійний вальс", "Елегія" та деякі ін. твори *М. Лисенка*, "Спогади про Відень" *М. Тутковського*, "Вальси-каприси" *М. Колачевського* і П. Сокальського, "На хвилях Дністра" *Д. Січинського*, вальси *Я. Степового*); деякі В. написано у масштабній формі ("Концертні вальси" для фп. М. Лисенка, "Вальс до вправ з "булавами" для симф. орк. Д. Січинського). У низці кам.-вок. творів ("О, не забудь" *О. Нижанківського*, "Бабине літо" Д. Січинського) та в епізодах деяких циклічних інстр. творів цієї доби (Тріо *мі-мінор Н. Нижанківського*, "Меланхолійному вальсі" *С. Людкевича*) спостерігається тенденція до поєднання жанр. специфіки В. і укр. лір. пісні.

Обкладинка CD "Славетні вальси"

Вальсова метро-ритміка відчутна і в окремих піснях січових стрільців (див. *Стрілецькі пісні*) та вояків УПА (див. *Повстанські пісні*), де одержала істотне функціон. емоційно-образне переосмислення ("Гей там, у Вільхівці" *Р. Купчинського* і *Л. Лепкого*, "За твої, дівчино, личенька пишні", "Пиймо, друзі, грай, музико" Р. Купчинського, "Довкола ліс шумить", "Завтра в далеку дорогу" невід. авторів).

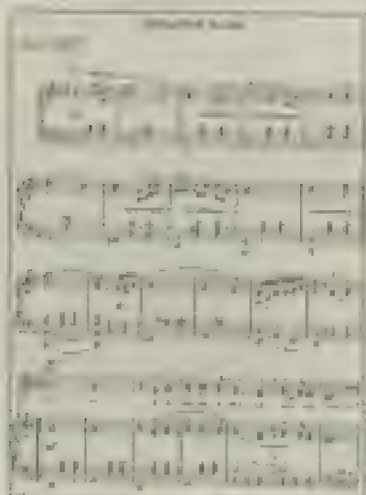
"Київський вальс" П. Майбороди

За радянської доби жанрово-стильові обрії укр. В. розширилися. Передусім урізноманітнився виконавський склад, відтак і темброва палітра творів: симф. *оркестр* (*Б. Лятошинський, К. Домінчен, В. Полєвой, А. Штогаренко*), часом із голосом чи хором (*Г. Жуковський, А. Філіпенко, Я. Цегляр*), дух. (*В. Борисевич, Ю. Щуровський, Б. Яровинський*) і кам. (К. Домінчен) оркестри, анс. скрипалів (див. *Ансамбль музичний, Б. Фільц, О. Стецюк*), *фп.* (*М. Верикіівський, В. Кирейко, В. Косенко, Л. Ревуцький, М. Скорик*), скр. з фп. (*Д. Клебанов*), влч. з фп. (*М. Заваліишна*), *баян* (*В. Підгорний, К. Мясков*) тощо. Як осн. жанр. різновиди виступають великий В. ("Концертні вальси" *Є. Зубцова*, В. Косенка, *А. Мухи*, А. Філіпенка, Я. Цегляра, Б. Яровинського та ін.), вальс-мініатюра з певним програмним навантаженням ("Балетна сценка" В. Косенка, "Жартівливий вальс-шарманка" *Л. Грабовського*, "Джаз-вальс" *Г. Саська*), жанрові симбіози типу В.-елегія, В.-скерцо різних авторів. Емоційно-енергетичний потенціал В. склав основу хореогр. поеми "Соната-вальс" *І. Ассєєва*, симф. поеми "Вальс" М. Скорика, його використано також у ліричних (лір.-психологічних) та лірико-драм. епізодах інстр. творів великої форми — *симфоній, сонат, квартетів* (Б. Лятошинський), муз.-сцен. композицій (*балет* "Лісова пісня" *М. Скорульського*, *моноопера* "Листи кохання" *В. Губаренка*), к/ф та ін.

Т. Ванджура

Особливу роль жанр В. відіграв під час укр. "пісенного ренесансу" 1950—60-х. "Оптимістично-енергійний, сонячний пафос" В. радянської доби тут поєднується з укр. щирою лірикою. Найяскравіше вальс. струмінь втілився у "локальній" пісен. темі ("Київський вальс" *П. Майбороди*, "Києве мій" *І. Шамо*, "Вогні Києва" *В. Лукашова*, "Тільки у Львові", "Гуцульський вальс" *А. Кос-Анатольського*, "Тільки в Києві" *О. Білаша*, "Зіронька донецька" *В. Верменича* та ін.). Вальсовою ритмосферою пройнята також низка лір. пісень ("Колгоспний вальс", "Друзі хороші мої", П. Майбороди, "Пісня про Дніпро" *Г. Жуковського*, "Долиною туман тече" О. Білаша, "Вишні" *С. Сабадаша* та ін.). Пізніше В. та його жанрові алюзії в укр. музиці продовжують відігравати чималу роль у традиц. *естраді* та особливо в кам. конц.-побут. жанрах, у т. ч. в *авторській пісні*, набуваючи як лірико-психологічного (З. Слободян, Г. Жук, О. Смик), так і сатиричного навантаження ("Мафіозний вальс" *Тризубого Стаса*).

Літ.: *Друскин М.* Очерки по истории танцевальной музыки. — Ленинград, 1936; *Ивановский Н.* Бальный танец XVI—XIX вв. — М.; Ленинград, 1948; Пісні літературного походження / Упоряд. *В. Бойко, А. Омельченко.* — К., 1978; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979; *Кузик В.* Українська радянська лірична пісня. — К., 1980; Ой у лузі червона калина. Пісні українських січових стрільців: Пісенник / Упоряд. *Р. Пришляк, Б. Кривко, О. Єрченко* та ін. — Л., 1990; Борці за волю України: Співаник УПА / Передмова *Е. Гринів.* — Л., 1992.

О. Різник

ВАЛЬТЕР Наум Геннадійович (11.09.1902, м. Херсон — після 1960, м. Москва) — піаніст. З. а. РРФСР (1956). Закін. Катеринослав. (тепер Дніпроп.) конс. (кл. О. Шепелевського, 1921). Від 1921 удосконалювався у Москві в *Генр. Нейгауза*. Одночасно працював у різних концерт. організаціях. Від 1928 — концертмейстер і соліст Всесоюз. радіо. Виступав у ансамблі з *Л. Коганом*, М. Морешалем, П. Фурньє, А. Наваррою та ін. Гастролював за кордоном.

ВАНДЖУРА Тадей (1928, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.) — співак (бас). Лауреат Міжн. конкурсу співаків у Вітерборо (Італія, 1961, 2-а премія). 1944 разом з батьками емігрував до Німеччини, 1949 — до США. 1951—53 — перебував на військ. службі. Вок. освіту здобув у "М'юзікл колледж" (Чикаго), а також в Італії у Міланській конс. (1955—60). Від 1961 виступав з концертами в Зах. Європі (Франкфурт-на-Майні, Дюссельдорф, Берлін, Мюнхен, Відень, Мілан). 1962 переїхав до США, де продовжив конц. діяльність (Нью-Йорк, Чикаго та ін.).

Літ.: [*Б. п.*]. Тадей Ванджура — український співак // Свобода (США). — 1963. — 23 верес.

І. Лисенко

ВАНЖУРА (Vančura) Ернст (Ванчжура, Ванджура Арношт) (бл. 1750, м. Вамберг, тепер Вімперк, Богемія, Чехія — 1802, м. Петербург, Росія) — композитор, клавесиніст, дкригент. Чех за походженням. Профес. муз. освіти не мав.

У 1770–80-х працював у Відні. Від 1783 жив у Росії, служив у Петровському т-рі Москви (1783–86, інспектор муз. класів), 1788–97 – в дирекції імп. т-рів у Петербурзі, де був керівником 2-х її оркестрів і клавесиністом ("фортепіаністом ермітажної групи"). Давав приватні уроки музики. Публікував "Journal de musique pour le clavecin ou pianoforte dédié aux dames" ("Музыкальный журнал для клавесина или фортепиано, посвященный дамам бароном Ванжурой, любителем", 1785–94, виходив у Петербурзі та Москві, збереглося 9 вип. у Нац. б-ці ім. В. Вернадського). Представник муз. *класицизму*. У Москві працював педагогом, у Петербурзі брав участь у придворних кам. вечорах.

Автор музики до опер "Хоробрий і сміливий витязь Архідеїч" (1787, лібр. Катерини II, згодом виконувалась як "Іван Царевич"), "Три султанші, або Салиман II" (1785), 6 симфоній, 6 увертюр, франц. пісень, танц. п'єс, кам. тв. та ін. (у т. ч. п'єси для клавесина, козачки, "Полонез Очаківський", "Кадриль Очаківська"). Ряд творів втрачено. Знайдено його 3 симфонії – "Українську", "Російську" та "Польську" (1790). В "Українській" і "Російській" симфоніях широко використано укр. фольклор. матеріал. Рукопис орк. партій (вид. 1798 у Петербурзі, знайдений 1978 М. Пряшниковою, Москва) зведений у партитуру і виданий: *Ванжура Е.* Три симфонії на слов'янські теми (К., 1983). У своєму журналі В. видав клавір 1-ї ч. "Української" симфонії без підпису, через що автор довгий час вважався невідомим. Цю музику використовували як увертюру до опери "Мірошник, чаклун, обманщик і сват" М. Соколовського (1779), 1957 оркестровку клавіру здійснив *М. Вериківський*. Для конц. першого виконання редакцію партитури зробив диригент *Ю. Никоненко* (Київ, 24 листоп. 1986), який також записав усі 3 симфонії на LP грамплатівку ("Мелодія", С 10 26371.005, вийшла 1987).

Літ.: *Богданов В.* Історія духового музичного мистецтва України. – Х., 2000; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. – К., 1989. – Т. 1; *Пряшникова М.* Автор – відомий // Музыка. – 1978. – № 6.

В. Кузик, А. Муха
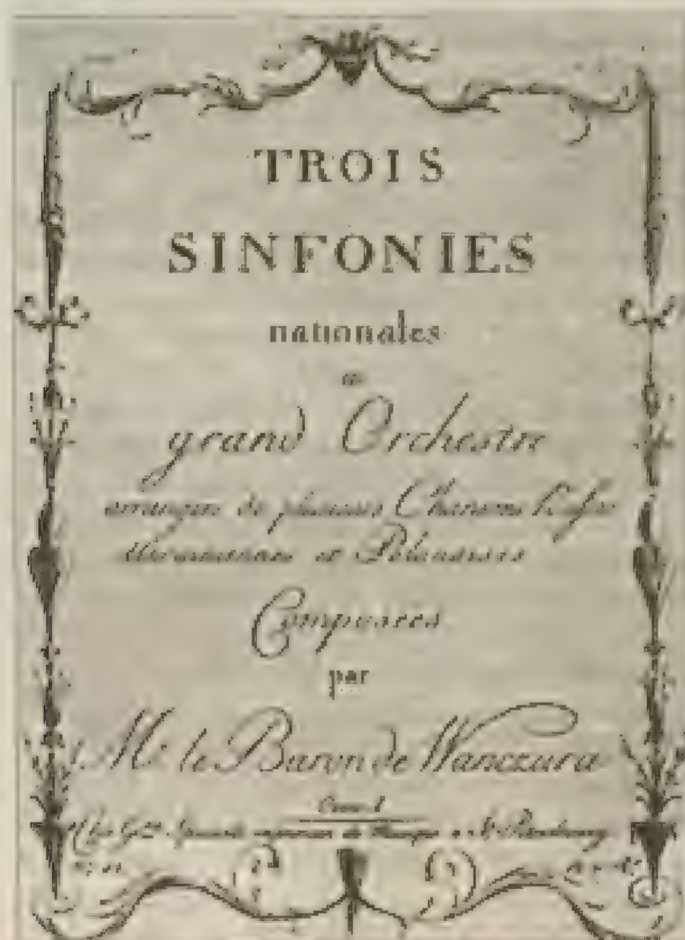
Титул видання 3-х симфоній Е. Ванжури

ВАНКО Амадей Францевич (4.02.1815, м. Львів – бл. 1860, там само) – піаніст, педагог. За походженням чех. Від 1838 – викладач фп. і теорії музики у Київ. ін-ті шляхетних дівчат. У січ. – лют. 1847 у нього гостював *Ф. Ліст* (нині вул. Михайлівська, № 12). У салоні В. 1852 публічно виконав свій перший твір *М. Лисенко* (Полька *g-moll*).

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. – К., 1972.

М. Кузьмін

ВАНЬОНЧЕК (Ваньончик, Wanionczek, Weniączek) Йозеф (1764, Богемія – ?) – чех, органіст, педагог. Муз. освіту отримав у Празі. 1808–25 (за ін. відом. 1818–31) – органіст і вчитель "вокальної музики" у Кременец. ліцеї.

Літ.: *Шамаєва К.* Музика в Кременецькому ліцеї // Укр. муз. спадщина. – К., 1989.

М. Загайкевич

ВАПІРОВ Анатолій Петрович (24.11.1947, м. Бердянськ Запоріз. обл.) – джаз. саксофоніст (тенор, сопрано), кларнетист, композитор, аранжувальник, кер. ансамблів і оркестрів, педагог. Від 1952 – у Києві. Під час навчання у Київ. муз. уч-щі по кл. кларнета (1962–65) виступав з різними естр. і джаз. ансамблями. Від 1965 вчився у Ленінгр. муз. уч-щі. 1971 закін. Ленінгр. конс., 1977 – аспірантуру при ній. Від 1986 – у Варні (Болгарія). Учасник багатьох всесоюз. і міжн. фестивалів, у т. ч. "Горизонти джазу" (Кривий Ріг, 1989) – з тріо; "Донецьк–120" (1989) – в дуеті з амер. саксофоністом К. Маслаком, "Міжнародні фестивалі джазової музики, присв. 100-річчю від дня народження *Л. Утьосова*" (Одеса, 1995) – в дуеті з піаністом *Ю. Кузнецовим*.

В. Симоненко

І. Варавва

ВАРАВВА Іван Федорович (5.02.1925, хутір Новобатайський, тепер Ростов. обл., РФ – 13.04.2005, м. Краснодар, тепер РФ) – фольклорист, поет, перекладач. Онук *М. Варавви*. Лауреат літ. премій ім. О. Твардовського "Василий Теркин" та ім. козачого просвітителя К. Росінського. Від 1933 жив на Кубані. Учасник 2-ї світ. війни; військ. службу проходив у Києві, як поет дебютував у зб. "Щаслива юність" (1950, за ред. М. Стельмаха). Закін. Літ. ін-т ім. М. Горького (Москва, 1953), де під впливом фольклориста М. Сидельникова захопився пісен. нар. творчістю. Навч. на Вищих сценар. курсах, де зблизився з О. Довженком. Повернувшись на Кубань, працював журналістом. Видав зб. "Песни казаков Кубани" (1966), де вмістив гімни "Ще не вмерла Україна" і "Ты Кубань,

ты наша Родина", що були поширені на Кубані як нар. пісні. Був підданий жорсткій парт. критиці. У 1960-х працював фольклористом Кубан. козач. хору, 1971–74 — відп. секретар Краснодар. крайової письмен. організації. Переклав рос. мовою чорномор. (укр.) нар. пісні (зб. "Казачья бандура"), автор поезій на чорномор. діалекті укр. мови, драми з козачого життя "Хорош дом — да морока в нем". Отаман Пішковського куреня Всекубан. козачого війська.

Літ. тв.: Ветер с Кубани. — М., 1954; На старых кордонах. — Краснодар, 1956; Звезды в тополях. — Краснодар, 1960; Золотая бандура. — М., 1966; Кубанский кобзарь. — Краснодар, 1997; Гомон Дикого поля. — Краснодар, 2000; Пожары Отечества. — Краснодар, 2001.

Літ.: Певец казачьего края. Варавва Иван Федорович: Библиографический указатель. — Краснодар, 2001.

В. Чумаченко

О. Варавва

ВАРАВВА Микита Савич (бл. 1870, станиця Стародерев'янківська, тепер Краснодар. краю, РФ — 1939, станиця Староменська, тепер Краснодар. краю, РФ) — бандурист. Дід *І. Варавви*. Учасник антибільшовиц. руху на Кубані. Грав на власноруч сконструйованій діатоніч. бандурі. У 1930-х засуджен. органами НКВС на 10 років ув'язнення. Покарання відбував у соловець. таборах (РФ), звідки втік і повернувся на батьківщину. У репертуарі — *істор. пісні й думи*, зокр. "Про козака Голоту", "Невільницькі плачі", "Гей дала, дала славним запорожцям цариця заплату...".

Літ.: *Нирко О.* Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані // *Польовий Р.* Кубанська Україна. — К., 2002.

Б. Жеплинський

В. Варакута

ВАРАВВА (псевд. О. Кобець) Олекса Петрович [17(29).03.1882, м. Канів, тепер Черкас. обл. — 5.09.1967, м. Буффало, шт. Нью-Йорк, США] — письменник, перекладач, журналіст. Друкувався з 1912 у ж. "Дзвін", "Маяк", "Літ.-наук. вісник". Від 1919 навч. у Київ. кооперативному ін-ті. Один із засновників тижневика "Каневская неделя" (1913). Від 1917 працював у Києві, зокр. "Дніпросоюзі", ж.: "Громада", "Нова громада". 1925 переїхав до Харкова, де заснував ж. "Кооперована громада". Автор зб. поезій "Ряст" (1913; дебют), "Під небом чужим" (1919), прози "Записки полоненого" (1931, одразу заборонені цензурою), віршів для дітей.

Один з активних діячів створення укр.-мовного оперного т-ру 1920–30-х. Переклав укр. мовою *лібрето* бл. 50 *опер* та *оперет*, поміж них — переклади вагнерівських опер "Лоенгрін", "Тангейзер", "Нюрнберзькі мейстерзінгери", "Трістан та Ізольда", "Валькірія", а також "Севільський цирульник" Дж. Россіні, вердіївських "Трубадур", "Отелло", "Травіата", "Ріголетто", "Фальстаф", опер Дж. Пуччіні — "Турандот", "Богема", "Тоска", "Мадам Баттерфляй", З. Паліашвілі "Абесалом та Етері", репертуарних опер *П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, М. Мусоргського* та ін. Також переклав поет. тексти багатьох *романсів, дуетів*, хорів, з них понад 1000 для Харків. радіоцентру. Від 1950 жив у США.

П. Варивода

Літ.: *Погребенник Я.* Буряне поліття 1914–1920 років: Ліро-трагедійне двоголосся (на матеріалі творчості О. Кобця і Б. Лепкого). — К., 2000; *Шевчук В.* Про Олексу Варавву та його літературну містифікацію // Укр. мова і література в школі. — 1991. — № 12; *Чередниченко Д.* Що записано в душі // Неопалима купина. — 1995. — № 3–4; *Максимов І.* Сходинки Олекси Варавви-Кобця // Дзвін. — 1996. — № 9; *Кузик В.* Українські поетичні переклади німецької вокальної літератури // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; *Бойко Ю.* Кілька слів про Олексу Кобця // Укр. слово. — 1959. — 18 жовт.; *Іщенко М.* "Нас чекає волі рай" // Вісті з України. — 1993. — 11 листоп.

В. Кузик

ВАРАКУТА Валерій Миколайович (27.05.1943, с. Васильків, тепер смт Дніпроп. обл.) — диригент, педагог. Закін. Київ. конс. (1969, кл. баяна *М. Різоля*; 1981, кл. диригування *В. Гнєдаша*). Від 1970 — зав. муз. частини Київ. рос. драм. т-ру ім. Лесі Українки; 1981–89 — диригент засл. симф. ор-ру (тепер Нац.), 1989–95 — гол. диригент оркестру нар. інстр. Держтелерадіо України; з 1995 — викладач НМАУ (з 2000 — доцент). Виступає також із укр. і заруб. оркестрами. Концертував в Австрії, Німеччині, Польщі, Росії, Словаччині, Чехії. Має числ. записи інстр. та вок. творів у фонд Укр. радіо.

М. Давидов

ВАР'ЄТЕ (*франц.* variété, від *лат.* varietas — різноманітність, строкатість, суміш) — вид т-ру, де у виставах поєднуються різні *жанри* театр., муз. та циркового мистецтва. Назва походить від т-ру "Вар'єте", засн. 1720 у Парижі. Наприкінці 19 ст. В. поширилися в Росії. Дивертисментні програми з куплетів, каскадних танців та естр. пісень демонструвались у ресторанах, кафе і мали іноді назву "кафешантан" чи "театр-вар'єте". На той час в Україні налічувалося 12 великих постійно діючих кафешантанів: "Акваріум" у Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), "Шато-де-Флер", "Олімп", "Аполло" у Києві, "Дю Норд", "Альказар", "Пасаж" в Одесі, "Буфф", "Тіволі" у Харкові. В Одесі з 1906 виходили журнал "Театр и варьете" та щотижневик "Современный театр и шантан", у Києві — "Подмостки" (1909–11) та "Цирк и варьете" (1910).

До т-ру В. входив також і нац. репертуар, виступи укр. та рос. коміків-гумористів (побутово-анекдотичний жанр, т. зв. "босяцький"), відомих співаків естр. вок. жанрів: С. Сокальського, *О. Вертинського*, Н. Плевицької, І. Гурко та ін. Наприкінці 1920-х (з ліквідацією НЕПу) театри В. були закриті. Від кінця 1970-х почалося відродження жанру.

Літ.: *Кузнецов Е.* Из прошлого русской эстрады. — М., 1958.

ВАРИВОДА Петро Степанович (12.07.1928, станиця Старощербинівська, Кубань, тепер Щербинівського р-ну Краснодар. краю, РФ — 9.01.1996, м. Дніпропетровськ) — диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1975). Лауреат Держ. премії

УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1978). 1941–45 — артист фронт. бригади III Білор. фронту. Закін. Урал. конс. у Свердловську (тепер м. Єкатеринбург, кл. хор. та оперно-симф. диригування М. Павермана, 1958). Диригент-асистент Свердлов. (1958–1961), диригент Харків. (1961–63), Донец. (1963–65), Саратов. (1965–72), Таджиц. (1972–74), Дніпроп. (1974–84, 1994–96; один з організаторів), Челяб. (1984–86) т-рів опери та балету. 1969–72 — кер. оперного кл. Саратов. конс., 1983–84 та 1986–88 — викл. Дніпроп. муз. уч-ща.

Поставив опери: "Пробудження" *Л. Колодуба* (1977, прем'єра), "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича* (у спец. редакції автора для Дніпроп. т-ру, 1976, Держ. премія УРСР ім. Т. Шевченка, 1978), "Борис Годунов" *М. Мусоргського* (1963), "Мазепа" *П. Чайковського* (1964), "Аїда" Дж. Верді, "Кармен" Ж. Бізе, балет "Спартак" А. Хачатуряна та ін. Виступав у симф. концертах (прем'єр. вик. ораторії "Думи Тараса" *С. Ротнера*, 1964).

І. Гамкало, Л. Царегородцева

ВАРИЦЬКИЙ Валентин Степанович (19.02.1932, м. Київ) — композитор. Член НСКУ (1972). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Б. Лятошинського*, 1969). 1960–62 — викладач вечір. муз. школи для дорослих у Києві, 1966–73 — муз. редактор вид-ва "Музична Україна". 1973–83 — та з 1992 — на творчій роботі. 1983–92 працював на Київ. нотній фабриці. У творчості тяжіє до кам. жанрів, програмності, сучас. муз. мови й виражальних засобів.

Тв.: для симф. орк. — Прелюдія, Характерні танці (1958–71), Рос. варіації (1959–70), Симф. новели (1967), Поема скорботи, Маленька сюїта (1960) тощо; для дух. орк. — Марш, Вальс; для фп. — сюїта "За сторінками рос. казок" (1956); п'єси для баяна — "З дит. альбому", "Муз. скринька" тощо; п'єси для різних інстр., хори, пісні на сл. Т. Шевченка й сучас. поетів.

Літ.: *Генина Л., Корев Ю.* Из киевского дневника // СМ. — 1962. — № 7.

А. Мухо

ВАРІАЦІЇ (В.), **ВАРІАЦІЙНА ФОРМА** (ВФ.), тема з варіаціями, варіаційний цикл — муз. форма, широко і стабільно культивована в європ. профес. музиці 16–20 ст. Традиц. сфери побутування В. і варіац. техніки — нар. муз. творчість і практика джаз. музикантів. В. віддавна складали музиканти-професіонали й аматори, концертуючі виконавці-віртуози. В. охоплюють вел. кількість творів — від невибагливого варіювання простої теми до вершин інтелектуальної складності. Узагальнені назви В. 19–20 ст. — "салонні", "блискучі", "бравурні", "вільні", "прості", "легкі", "серйозні", "ліричні", "симфонічні" — підтверджують багатоликість ВФ. Назва В. походить від лат. variatio, італ. variazione — зміна, переміна, перемінність. Композиц. схема ВФ. типового зразка фіксує початковий виклад теми й наступну серію її перетворень за схемою: A (тема) + A^1 + A^2 + A^3+ ... A^n (+ coda). Схема відображає типовий для клас. доби термін-синонім ("tema con variazioni"). У різні істор. часи існували числ. найменування В. та її складових: diferencia (відмінність), evolutio (розвиток), verunderungen (зміни), doubl (подвійний), versus (вірш), glosa (тлумачення), fioretti (квіточки), les agruments (прикраси) тощо. Давня назва ВФ. — *партита* — передбачає внутрішнє членування структури на складові (італ. "parte" — "частина"). Означення "варіаційний цикл" акцентує завершеність форми, цілісність худ. організму. Довільна перестановка варіацій, вилучення окр. ланки з цілеспрямованого варіац. процесу, виконання окремо вибраних варіацій порушують логіку і монолітність твору. В найузагальненішому розумінні В. — багатофазна за будовою і екстенсивна за природою муз. форма, утворювана шляхом систематичних видозмін структурного інваріанту, тобто теми (однієї чи кількох), або — за відсутності теми — т. зв. "центрального елементу системи" (якогось іншого структур. компоненту).

Із ВФ. тісно пов'язані поняття "варіювання", "варіаційний розвиток", "варіаційність", характеризуючи варіац. метод як специф. спосіб обробки тематичного матеріалу. В істор. плані варіац. розвиток — явище більш давнього походження, ніж власне форма В. Його витоки сягають глибин фольклору, де в нар. пісні через варіювання наспіву — у співі чи грі — розкривалась творча фантазія анонімних авторів та виконавців, їхній потяг до ініціативного самовираження. У пісенному фольклорі багатьох народів виникла *куплетно-варіаційна форма* — прообраз сформованих згодом у профес. музиці інстр. і вок.-інстр. варіацій остинатного типу (з постійною мелодією і видозмінюваним супроводом). Своєрідним її продовженням є інстр. В. нар. виконавців — вільно імпровізована, часом віртуозна обробка популярного наспіву з мелод. орнаментованими "візерунками" на канві повторюваної поспіль у ряді куплетів "теми" (зокр. в Україні у вик. традиції *троїстих музик*, у бойків. і гуц. *коломийках* "до танцю" тощо). Варіантний розвиток — незмінний супутник нар. лір. пісні (сольної і хорової, з елементами підголоскової поліфонії). Утворена на його ґрунті куплетно-варіантна форма теж здатна збагачувати техніку варіювання композиторів-професіоналів. Варіантну природу має і явище тематичного "проростання" (В. Протопопов) — утворення щоразу нового мелодичного продовження до незмінно повторюваного інтонаційного "зерна" (за схемою ab, ac, ad тощо). Варіант, розвиток, спорадично представлений у надрах нар. пісні, знаходить ґрунтовне продовження у різноманітних галузях профес. мистецтва.

Природа ВФ. виявляє тісну взаємодію стабільності й мобільності, статики й динаміки, тотожності й контрасту (з одного боку, тяжіє до простого "нарощування" форми, що спричиняє її внутрішню статику, деяку "млявість", з другого — безперервна контрастність шкодить цілісності форми). У ВФ. принципово закладено ідею метаморфоз, поетапних перетворень єдиної темат. основи, що оживляють монотонію дубльованих повторів і постійним притоком нового активізують внутрішнє русло форми.

В. Варицький

Титульна сторінка видання "32 варіації" Л. Бетховена

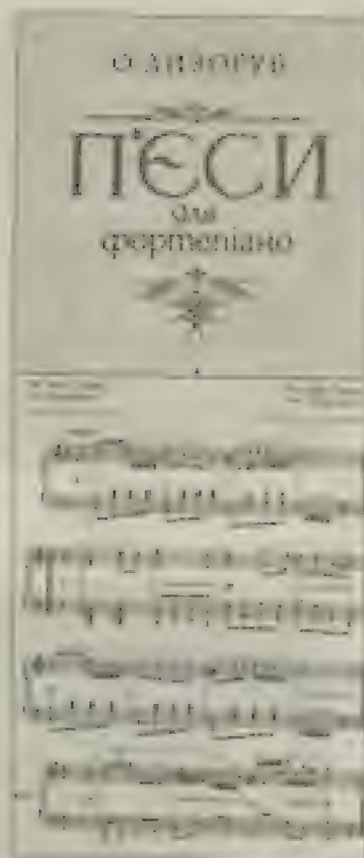

Варіації на тему "Не ходи, Грицю, на вечорниці" О. Лизогуба

Образно-емоційний зміст творів варіац. плану надзвичайно багатогранний. Особливо типовою рисою тут є розповідність ("наративність", за *Б. Яворським*). Доволі часто у ВФ. знаходять відображення розповідь-спогад про істор. давнину і далекі землі, картини поступового наближення об'єкту і грандіозного розгортання ефектного видовища, змалювання неспішного ходу, урочистої масової процесії або сповідальність і мандри в лабіринтах психолог. настроїв і уяви, замальовки побут. сцен, голоси природи, пісня і танець, пейзажні краєвиди чи скерцозність, гумор, фантастичне тло й звукопис, "портретна" характерність та інтимні одкровення тощо ("Балада у формі варіацій" для фп. *М. Вілінського*, "П'ять характерних п'єс" *Л. Грабовського*, "Писанки" *Л. Дичко*). Лемківські та її варіації для двох фп., Варіації на укр. нар. тему "Взяв би я бандуру" А. Мухи (для бандури). Виняткова здатність В. втілювати градаційну поступальність у розкритті худ.-поет. ідеї аж до створення образу-антиподу — відмінного і по суті протилежного, але народженого із надр першооснови (як у 3-й симфонії *Б. Лятошинського*). Така драматургійна "фабульність", виявлена своєрідним крещендо форми, надає варіаціям особливого сенсу, прихованого програмного змісту. У поступовому сходженні на вершину розвитку і завоюванні кінцевої мети криється художня сила В. Промовистою є *програмність* таких масштабних варіац. шедеврів, як органна Пасакалія *Й. С. Баха*, фінал "Героїчної" (№ 3) симфонії *Л. Бетховена*, "Болеро" М. Равеля, "епізод навали" з "Ленінградської" (№ 7) симфонії *Д. Шостаковича*, де велетенська варіац. панорама таїть стрімкий рельєф і динамічний профіль, що нібито вимальовує "сюжет". Утім і менші за масштабом цикли здатні виявляти глибинну семантичну сутність В., що можливо окреслити як "випробування й гартування людського духу", "тріумф творчого начала". Відтак поняття "варіації" набуває ще одного сенсу — не тільки форми, а й *жанру*, із специф. індивідуально притаманними властивостями, виразовими можливостями та худ. призначенням.

Найбільшого розквіту В. досягали у періоди піднесення європ. інструменталізму. Перший з них припадає на 16 — поч. 17 ст.: становлення варіацій у лютневій і віольній музиці "золотого віку" в Іспанії та англ. школі верджиналістів. Новий етап — органна й клавірна барокова музика 17 ст. в Італії та Німеччині. Творчість видатних поліфоністів 1-ї пол. 18 ст. Й. С. Баха та Г. Ф. Генделя знаменує остаточну кристалізацію ВФ. поліф. типу і перші спроби її реалізації ВФ. у гомоф. плані. Клас. модель ВФ. (2-а пол. 18 — поч. 19 ст.) знаходить своє вершинне втілення в інстр. музиці *віденського класицизму*. У широкій стиліст. панорамі 19 ст. В. набувають нового продовження у річищі муз.-романт. тенденцій нац. творчих муз. шкіл, зокр. укр. і рос. У 20 ст. ВФ. репрезентована усім спектром її історико-стиліст. проявів. Сучас. етап історії В. — паралельне співіснування та взаємоперехрещення різних типів варіац. структур, переосмислення їх закономірностей у стиліст. моделях *неокласицизму* і *необароко*, *неоромантизму* і *неофольклоризму* тощо, а поряд із тим і суттєва модифікація її "генетичної" природи та композиційної ідеї.

ВФ. нерідко виступає у вигляді самост. інстр. композицій різних істор. епох і *стилів*. Уявлення про В. як повноварту самост. структуру утверджувалося поступово. На поч. етапах В. являли собою зовні багаточаст. цикл, однак із виразним ухилом в одночастинність, як-от рання монотематична *сюїта* 16—17 ст. (цикл різнохарактерних старовинних танців, побудованих на спільній інтонац. основі, але з варіюванням її ритму). Подібне планування мали й органні *партити* доби *бароко*. Від 17 ст. В. виступають уже і в ролі окр. складової сюїти. Перші зразки повноцінно розвинених В. у рамках старовинного циклу — клавірна Пасакалія *соль* мінор Г. Ф. Генделя і скрипкова Чакона *ре* мінор *Й. С. Баха*. Починаючи від 2-ї пол. 18 ст. В. застосовуються ще й як складова частина сонатно-симф. циклу (фінал Сонати для скр. і чембало *М. Березовського*). Роль В. у драматургії циклу закріплюють і продовжують числ. сюїти, *сонати*, *симфонії*, *квартети* тощо у творах композиторів 19—20 ст. У післяклас. епоху показовою є тенденція впровадження В. у середину самост. композ. структури, вбудовування варіац. циклу в одну з її частин або нашарування В. на тлі 3-част. чи сонатної композицій, іноді й синхронна їх взаємодія (як у фп. *прелюдіях*, *баладах*, сонатах Б. Лятошинського).

Колосальну автономну сферу застосування В. у профес. музиці становлять вок., вок.-інстр. композиції, що відтворюють у своїй будові принципи формотворення куплетно-варіаційної і куплетно-варіантної нар. пісні. До їх числа належать перлини сольної вок. лірики (зокр. "Галицькі пісні" *Л. Ревуцького*, "Зоре моя вечірняя" *П. Майбороди*, "Глибокий колодязю" *Є. Станковича*), хор. мініатюри (куплетно-варіаційні обробки нар. пісень *М. Леонтовича*, *С. Людкевича*, *М. Колесси*) й величні хор. полотна ("Ой весна-красна" та "Ой ти, зоре" Л. Ревуцького). В. проникають і в масштабні вок.-інстр. жанри — *месу*, *кантату*, *ораторію*, повновладно заявляють про себе в *опері*, сольних номерах, *ансамблях*, розгорнених мас. сценах (подв. хор "Туман хвилями лягає" з опери "Чорноморці" *М. Лисенка*). Цілком відмінним є поняття В. у *балеті*, де ними називають технічно складний, зазвичай сольний танець, при тому не обов'язково ВФ.

Особливим виявом варіаційності є т. зв. *"розосереджені В."* (В. Протопопов) — своєрідний "розірваний" варіац. цикл, процес становлення якого відбувається з перервами, заповненими появою нової музики іншого темат. (неваріаційного) матеріалу.

ВФ. відзначається свободою, незліченними можливостями щодо конкретної реалізації її структури, не регламентується й кількість В. у циклі. Проте масштаб варіац. композиції залежить, як правило, не так від творчої фантазії автора чи вміння нескінченно варіювати тему,

як від худ. потреби, вмотивованої логікою розвитку конкретного образно-поет. задуму. Мінімум варіацій у циклі — 1—3. Кілька десятків В. є оптимальною нормою у розгорнених варіац. творах: "32 варіації" *до* мінор і "33 варіації на вальс Діабеллі" *Л. Бетховена*, 30 варіацій у "Ґольдберг-варіаціях" Й. С. Баха та ін.

У підході до теми В. склалися 2 відмінні позиції: "гра з темою", коли остання виступає лише конструктивною "канвою" для більш вагомих і естетично вартісних "візерунків" на її основі; або "випробовування теми", де задум композитора передбачає й глибоке і різнобічне розкриття усіх її резервів та смислових граней у процесі варіац. розвитку. Тема варіац. п'єс буває оригін., авторською ("Зразкові варіації" для фп. М. Вілінського, 5 характерних п'єс Л. Грабовського) або запозиченою — з нар. пісні чи танцю ("Балада" для фп. С. Людкевича, Прелюдія *Мі-бемоль* мажор ор. 38 bis Б. Лятошинського), з популярної музики, з твору ін. композитора. (*В. Є. Білоградської* на Менует Й. Штарцера). На певних етапах вартість варіац. твору визначала не сама тема, а майстерність її обробки (приміром, клавір. варіації на тему "Ой у полі криниченька" *О. Лизогуба* або "Їхав козак за Дунай" К. М. Вебера). Практику застосування "чужої" теми для авт. твору засвідчують числ. В. 17—19 ст. У період *бароко*, в добу класицизму та *романтизму* звичним явищем були концертні змагання з імпровізацій на задану тему (коли музиканти публічно демонстрували свій творчий дар композитора й виконавця-віртуоза одночасно). Запозиченням тем-цитат нерідко вшановувалася пам'ять видатних композиторів-попередників. Траплялися й "автоцитати" — запозичення теми для В. з ін. власного твору.

За худ.-образною специфікою теми В. поділяються на абстрактно-узагальнені й характерні. Перші притаманні більшості старовинних поліф. В.: це одноголосі типізовані мелодико-інтонаційні "формули" басу, переважно ритмічно однопланові, аскетично суворі й мало індивідуалізовані, наче "безликі". Темам характерного плану властива яскравіша образність і жанрова виразність. Обов'язковою умовою кращого сприймання В. є легке запам'ятовування теми, а з тим і можливість розпізнавання її контурів — за будь-яких варіац. метаморфоз, навіть у широкій панорамі розвитку.

Тема В. традиційно подається на поч. твору. Рідше — обрамлення В. темою, коли вона додатково відтворюється й у завершенні циклу. Оригін. версією є відсутність теми в "експозиційній" ділянці форми й поява її натомість лише наприкінці варіац. циклу — спеціальна ознака "варіації з темою". Окремо виділяється поняття "субтеми" — тимчасового впровадження у варіац. процес нової теми локального значення. Термін "контртема" фіксує тимчасову появу в одній з варіацій виразного мелодичного контрапункту до основної теми.

У багатьох зразках ВФ. 20 ст. тема як індивідуалізована і структурно оформлена тематична ідея втрачає свою актуальність. Її місце займає "центральний елемент системи": додекафонна серія як "будівельний матеріал", з якого викристалізовуються В., одне співзвуччя, епіграф-монограма як своєрідний cantus firmus муз. композиції. Зрештою виникають варіац. композиції, цілковито емансиповані від теми, як власне "варіації без теми". Кожний істор. період розвитку В. пропонував свою версію форми, своє розуміння логіки й цілості варіац. композиції. Деякі з них відображені в найменуваннях: роздільно-варіаційна, злито-варіаційна, злито-циклічна, злито-сюїтна, злито-процесуальна. Позначився й поділ ВФ. на 2 варіанти: динамічно-статична й динамічно-векторна.

Прийнята в сучас. укр. муз.-теорет. літературі класифікація В. (*Я. Якубяк*) раціонально виокремлює 3 їх основні види: 1) строгі та вільні (з погляду міри перетворень теми); 2) *остинатні* та фігуративні (залежно від способу оперування темою); 3) подвійні (варіації на 2 теми). В новітніх класифікац. системах (В. Холопова) пропонується перелік типів В. у хронолог. порядку: 1) на *basso ostinato* (на витриманий бас, т. зв. "поліфонічні" або "старовинні" В.); 2) фігуративні (фігураційно-орнаментальні) або т. зв. "строгі" чи "класичні"; 3) на soprano ostinato (на витриману мелодію), т. зв. "глінкінські"; 4) вільні й характерні, жанрові. Існує й більш детально диференційована класифікація ВФ. (*В. Задерацький*): 1) з tenore ostinato на основі техніки з cantus firmus; 2) з basso ostinato; 3) з soprano ostinato; 4) поліостинатні форми; 5) тема з варіаціями (клас. тип); 6) тема з варіаціями (романт., характерний тип); 7) симфонізовані варіації на клас. основі; 8) злито-варіаційні форми на основі теми в музиці 20 ст.; 9) ВФ. на ґрунті серійної техніки; 10) В. 20 ст. з новим трактуванням фактора теми.

Літ.: *Протопопов В.* Вариационные процессы в музыкальной форме. — М., 1967; *Його ж.* Очерки по истории инструментальных форм XVI — начала XIX вв. — М., 1979; *Асафьев Б.* Музыкальная форма как процесс. — Ленинград, 1971; *Головинский Г.* Куплетная, вариационная форма и форма рондо. — М., 1971; *Цуккерман В.* Анализ музыкальных произведений. Вариационная форма. — М., 1974; *Пэрриш К., Оул Дж.* Образцы музыкальных форм от григорианского хорала до Баха. — Ленинград, 1975; *Задерацкий В.* Музыкальная форма. — М., 1995. — Вып. 1; *Якубяк Я.* Аналіз музичних творів (Музичні форми). — Тернопіль, 1999; *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. — С.Пб., 2001; *Медушевский В.* Динамические возможности вариационного принципа в современной музыке // Вопросы муз. формы. — М., 1966. — Вып. 1; *Кац Б.* Об ограниченности вариационного цикла // СМ. — 1974. — № 2; *Іванченко В.* Про фактурно-тематичне варіювання в пізніх симфоніях С. Прокоф'єва і В. Губаренка // Укр. муз-во. — К., 1976. — Вип. 11; *Генова Т.* Из истории basso ostinato XVII—XVIII веков (Монтеверди, Перселл, Бах и др.) // Вопросы музыкальной формы. — М., 1977. — Вып. 3; *Леванда М.* Об остинатности в музыке XX века // Анализ, концепции, критика. — Ленинград, 1977; *Ігнатченко Г.* Про взаємозв'язок фактурного розвитку і форми // Укр. муз-во. — К., 1989. — Вип. 15; *Albrecht A.* Die Klaviervariation im 20 Jahrhundert. — Köln, 1961; *Altmann G.* Musikalische Formenlehre; 2 Aufl. —

München, 1989; *Muller-Blattau J. M.* Beethoven und die Variation // Neues Beethoven-Jahrbuch. V. — Bonn, 1933; *Nelson R. U.* Stravinsky's concept of variation // "MQ". Там само. — V. XLVIII. — 1962. — N 3; *Його ж.* Schonberg's variation // Там само. — V. L. — 1964. — N 2.

Л. Анікієнко

О. Варламов

ВАРЛАМОВ Олександр Єгорович [15(27).11.1801, м. Москва, Росія — 15(27).10.1848, м. Петербург, там само] — рос. композитор, співак (тенор), гітарист, диригент, педагог. Муз. освіту здобув у *Придв. спів. капелі*, де 1811—19 служив півчим, 1829—32 — учителем співу. Учень *Д. Бортнянського* (з 1811). 1832—43 працював у Москві. Автор популярних романсів (бл. 200). Мелодію В. "Не шей ты мне, матушка, красный сарафан" покладено в основу великих конц. варіацій *Й. Витвицького*. В. належать числ. обр. укр. і рос. нар. пісень для голосу і фп.; 43 з них опубл. в його зб. "Русский певец" (1848), у т. ч. 5 укр. "Ой гай, гай зелененький", "Ой не відтіль місяць світить", "Ой під вишнею", "Ой у полі вишня", "Їхав козак за Дунай", кожна з яких доповнюється варіаціями В. Кажиньського.

Літ.: *Листова Н.* Александр Варламов. — М., 1968.

К. Майбурова

О. Варшавська

ВАРС Генрі (Варшавський Генрик) (29.12.1902, м. Варшава, тепер Польща — 1.09.1977, м. Лос-Анджелес, США) — композитор, аранжувальник, диригент, керівник джаз-оркестру. Закін. Варшав. конс. (кл. композиції Р. Статковського, 1924). Автор пісень (з 1928) і музики до к/ф (з 1930). 1939—41 — кер. Львів. теа-джазу. Під час війни оркестр виступав у складі трупи військ, т-ру Польської Армії. Після демобілізації (1947) В. емігрував до США.

Дискогр.: "Обмануть не пробуй сердце". Ленинградский джаз-оркестр п/у Алексея Семёнова. Львовский теа-джаз п/у Генрика Варса. — М.: Мелодия, М 60 — 43255—6, 1982; Антология советского джаза. — М.: Мелодия, М 60 — 48043005, 1987.

В. Симоненко

М. Варшавський

ВАРЧЕНКО Василь — (?, с. Звенигородка, тепер Черкас. обл. — 26.01.1770, м. Кодня, тепер Житом. обл.) — кобзар. 1768 брав участь у Коліївщині у складі гайдамацького загону Ремези, до якого прийшов із Звенигородки. Своїми піснями викривав панське свавілля, підіймав бойовий дух повстанців. Страчений за вироком польсько-шляхетського суду разом з 22 ін. гайдамаками.

Літ.: *Лавров Ф.* Кобзарі. — К., 1980; *Литвин М.* Струни золотії. — К., 1994.

Б. Сюта

ВАРШАВСЬКА Олена Віталіївна (23.01.1957, м. Херсон) — музикознавець. Член НСКУ (2003). Закін. Донец. муз.-пед. ін-т (1982, кл. І. Балашової). Член НСКУ (1984, з 1989 — відп. секр. її Донец. організації). Авторка статей, радіопередач, лекцій-концертів просвітн. змісту, анотацій на нові муз. твори.

С. Мамонов

ВАРШАВСЬКИЙ Марк Маркович (17(29).11.1848, м. Одеса — 1907, м. Київ) — композитор-аматор і поет. Закін. Житомир. гімназію (1869), Київ. ун-т св. Володимира (1875). Займався адвокатурою. Писав вірші та пісні, виконував їх, гастролюючи містами України. У 1890-х познайомився з Шоломом-Алейхемом, який став ред. і видавцем творів В. (на ідиш). Автор зб. "Єврейські народні пісні з нотами і передмовою Шолом-Алейхема" (Варшава, 1901; Одеса, 1914; Нью-Йорк, 1918; Буенос-Айрес, 1958). У репертуарі сучас. євр. співаків — пісні В. "На припічку", "Молодшу доньку заміж", "Свати йдуть", "Йому — вісімдесят, їй — сімдесят" і т. ін. Більшість літ.-муз. спадщини В. опубл. після його смерті.

Літ.: *Бейдер Х.* Этюды о еврейских писателях. — К., 2003; *Шестопалова І., Ніколаєва О.* Маловідомі сторінки біографії поета Марка Варшавського // Житомирщина на зламі тисячоліть: Велика Волинь. — Житомир, 2000. — Т. 21.

М. Кострица, А. Кержнер

ВАРШАВСЬКИЙ ХОР — мішаний хор. Засн. 1956 при Укр. суспільно-культур. товаристві (УСКТ) на базі хору православ. церкви у Варшаві п/к П. Міщука. Поповнивши репертуар світськими тв., ВХ. у березні того ж року виступив на Шевченк. святі, а 17 червня — на 1-му з'їзді УСКТ (дириг. П. Доманчук). Також дириг. були Й. Курочко і *Я. Полянський*, з якими ВХ. успішно виступав і різних містах Польщі та на радіо (зокр. 1964 на конк. варшав. хорів завоював 2-е місце). З ВХ. виступали відомі солісти Варшав. опери. 1971 на базі ВХ. створ. чол. хор УСКТ *"Журавлі"*.

С. Заброварний

ВАСИЛАШКО-ТИМІНСЬКА (дів. пріз. — Тимінська) Галина-Олена (26.06.1902, м. Чернівці — 24.07.1963, там само) — піаністка, педагог. Сер. освіту та основи гри на фп. здобула в Чернівцях (1920, кл. Гайвер-Гольштейна і К. Калаусика). Закін. Віденську муз. академію (1918, кл. *С. Дністрянської* та Е. Ляпевича). 1918—40 виступала як піаністка-солістка з концертами у Чернівцях. У репертуарі — твори *М. Лисенка, С. Воробкевича, В. Барвінського, Д. Січинського, Й. С. Баха, Ф. Шопена, Й. Брамса, Ф. Ліста*. В.-Т. очолювала жін. та міш. хори тов-ва "Кобзар", брала участь у концертах пам'яті *Т. Шевченка*, М. Лисенка, Ю. Федьковича, С. Воробкевича. Акомпанувала співакам *І. Синенькій-Іваницькій, О. Руснаку, В. Тисяку* та ін. 1930 поставила в Чернівцях муз. картину "Катерина" *Й. Кишакевича* (за Т. Шевченком). Від 1937 — солістка Чернів. філармонії. 1918—40 провадила пед. діяльність. 1944 репресована (до 1950 відбувала заслання у сибір. таборах). 1951—56 — концертмейстер Тернопіл., з 1956 — Чернів. муз.-драм. театрів. Відома також як диригентка й фольклористка. Авторка спогадів про О. Кобилянську.

Літ.: [*Б. п.*]. Концертні виступи О. Тимінської // Боян. — 1930. — Числа 6—7; *Лебицька Г.* Галина Тимінська-Василашко // Назустріч (Львів). — 1934. — Число 34.

І. Лисенко

ВАСИЛЕВИЧ Володимир Владиславович (20.07.1911, с. Могильниця Стара, тепер Трудове Теребовлянського р-ну Терноп. обл. — 28.07.1962, загинув у авіакатастрофі в м. Адлер, пох. у м. Львів) — хор. диригент, педагог. Батько *Р.* і *Ю. Василевичів.* З. а. УРСР (1956). Закін. вок. ф-т ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (кл. *О. Бандрівської*, 1938), юрид. ф-т Краків. ун-ту (1939), 1948 — Львів. конс. (кл. диригування *М. Колесси*, 1948). Від 1939 — хорист, з 1949 — хормейстер хор. капели *"Трембіта"*. Від 1949 — викладач (з 1961 — доцент) Львів. конс., кер. її хору. У репертуарі — "Радуйся, ниво неполитая" *М. Лисенка*, "Хустина" *Г. Топольницького*, "Весна" *М. Скорика* (перше виконання), "Самсон" Г. Ф. Генделя, "Реквієм" В. А. Моцарта, "Нещасна війна" *В. Новака* тощо. Поміж учнів: *І. Гамкало, І. Жук*, О. Кураш. Упорядкував зб. "Хорові твори українських композиторів кінця XIX — поч. XX сторіччя" (К., 1965—73. — Вип. 1—4), куди увійшли малознані твори зах.-укр. композиторів.

І. Гамкало

ВАСИЛЕВИЧ Романна Володимирівна (26.05. 1948, м. Львів) — співачка (сопрано), бандуристка. Дочка *В. Василевича*, сестра *Ю. Василевича*. З. а. УРСР (1987), Лауреат Респ. премії ім. М. Островського (1984). Закін. Львів. конс. (кл. *В. Герасименка*, 1971). 1971—73 — викладачка Чернів. муз. уч-ща, з 1974 — у складі Тріо бандуристок Львів. філармонії. У репертуарі — "Балада про трьох героїв-синів" *М. Колесси* (сл. В. Вихруща), "Стежина в парку" *А. Кос-Анатольського* (сл. *І. Франка*), "Утоптала стежечку" *Я. Степового* (сл. *Т. Шевченка*), укр. нар. пісні. У складі тріо виступала в Канаді, Бельгії, Нідерландах, Іспанії, Польщі, Угорщині, Німеччині, Данії, Монголії, США (в т.ч. і в залі ООН). Від 1998 живе у США, працює в укр. бізнесі та продовжує виступати як солістка. Від 2004 — ведуча культ.-муз. програми радіо "Україна" у шт. Міннесота; створила ансамбль бандуристів та організувала щорічний укр. фестиваль у Міннеаполісі. 2006 одержала контракт з т-ром "Guthre", де виступає як акторка та співачка-бандуристка. Має записи на укр. радіо і ТБ США.

В. Кузик

ВАСИЛЕВИЧ Юліан (бл. 1900 — ?) — скрипаль. Відзначався віртуозною грою. 1931 виступав з концертом у Нью-Йорку, 1933 — у збірному концерті в залі його Укр. дому.

І. Лисенко

ВАСИЛЕВИЧ Юрій Володимирович (15.05.1951, м. Львів) — кларнетист, саксофоніст, педагог. Син *В. Василевича*, брат *Р. Василевич*. Доцент (2005). Лауреат Міжн. фестивалю "Сурми" (Рівне, 1987, 1988), Респ. (Київ, 1987), Всесоюз. (Львів, 1989) конкурсів виконавців на духов. інструментах. Закін. Львів. ССМШ (1970), Київ. конс. (кл. кларнета В. Тихонова, 1975). Від 1973 — кларнетист оркестру Нац. т-ру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка в Києві, паралельно 1976—92 — соліст анс. *"Київська камерата"*, водночас — викладач у ДМШ (1974) та ССМШ, Київ. муз. уч-щі, з 1989 — у Київ. конс. (з 1998 — ст. викл, 2005 — доцент). Ініціатор відкриття в ній кл. саксофона (1990). Засновник і кер. *Київ. квартету саксофоністів* (з 1985). Із квартетом брав участь у джаз. фестивалі "Кришталевий Лев—89" (Львів, 1-а премія), представляв Україну на Всесв. конгресах саксофоністів в Анже (Франція, 1990) і Пезаро (Італія, 1992), гастролював у Франції (1990—96), Угорщині (1991), Італії (1992), Бельгії, Росії (1992, 1994), Греції (1994, 1995), Канаді, США (1994, 1996), Польщі (1995). 2000—03 працював у філармонії м. Рефімно (о. Кріт, Греція). У своїх конц. виступах — сольних та у складі квартету саксофоністів, у кам. ансамблях — пропагує творчість сучас. композиторів, насамперед укр. — *Г. Гаврилець, В. Журавицького, Ю. Іщенка, О. Канерштейна, Ж. Колодуб, М. Пилипчак, І. Тараненко, В. Шумейка* та ін. Від 2003 у складі Квартету саксофоністів включений до штату Нац. філармонії України. Співорганізатор міжн. конкурсу саксофоністів (з 2001).

Літ.: *Мальцев В.* Браво, сакс-квартет! // Музика. — 1993. — № 5; *Білоцерківець Н.* Юрій Василевич // Укр. культура. — 2005. — № 7—8; *Сікорська І.* Сакс-квартет // Хрещатик. — 2004. — 10 лют.; *Її ж.* Звітує школа Юрія Василевича // КіЖ. — 2005. — 15 лют.; *Козлова О.* Юрій Василевич // День. — 2005. — 3 берез.; *Торон Л.* Юрій Василевич. Від фольклору — до джазу // Веч. Київ. — 2005. — 5 лип.

Дискогр.: "Bravo sax". "Kiev Saxophone Quartet". 301005 [1994, Росія] — CD.

І. Сікорська

ВАСИЛЕВСЬКИЙ Ромуальд Вікторович (1853, м. Київ — 1919, м. Москва, Росія) — оперний співак (бас), режисер, педагог. Вок. освіту здобув у Варшав. муз. ін-ті (кл. співу Ф. Чіаффі). 1873—79 — соліст Варшав. опери, де виконав 52 партії. 1879—82 — соліст Київ. опери (на запрошення *Й. Сетова*). 1879—82 — Великого т-ру в Москві, де виконував провідні партії в операх рос. і зах.-європ. комп. Партнери: *А. Барцал*, І. Буженко, Л. Донськой, *Д. Усатов* та ін. Співав під кер. *І. Альтані, Ант. Рубінштейна, П. Чайковського.* Рано почав втрачати голос, решту свого творчого життя присвятив оперній режисурі й педагогіці. 1892 — помічник режисера Великого т-ру, 1898—1906 — його 2-й режисер. Поставив 25 оперних спектаклів. 1900 спеціально відновив і поставив "Русалку" *О. Даргомижського* для *Ф. Шаляпіна*. 1917 — гол. режисер Одес. оперного т-ру. 1892—1915 керував оперним класом Моск. муз.-драм. уч-ща. Поміж учнів — І. Гризунов, *Л. Собінов*, С. Енгель-Крон. 1902 залишив виконав. діяльність.

1-й вик-ць партій: Церемоніймейстера ("Черевички" П. Чайковського), Кирдяги ("Тарас Бульба" В. Кашперова) та ін. Найкращі партії: Фарлаф ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель, Бертрам ("Гугеноти", "Роберт-диявол" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Солина Н.* Жизнь и сцена. Воспоминания. — М.; Ленинград, 1941; *Собинов Л.* Статьи, речи, высказывания. — М., 1970. — Т. 2.

О. Шевчук

В. Василевич

Р. Василевич

Ю. Василевич

В. Василенко

З. Василенко

К. Василенко

ВАСИЛЕНКО Василь Якович (8.12.1955, с. Медведин Богуславського р-ну Київ. обл.) — диригент, педагог, театр. діяч. З. д. м. України (1998). Член Нац. Ради з питань культури і духовності при Президенті України (з 2005). Закін. Львів. конс. (кл. оперно-симф. диригування *Ю. Луціва*, 1986). Від 1994 — диригент Одес., 1996—98 — Харків. т-рів опери та балету. 1988—89 стажувався у Великому т-рі в Москві. 2001— 03 — гол. диригент і худ. кер. Одес. оп. т-ру. З цим т-ром гастролював у США, Канаді, Великобританії, Лівані, Швейцарії, Іспанії, Росії та ін. Від 2003 — гол. диригент Донец. т-ру опери та балету. Здійснив бл. 20-и постановок: опер "Катерина" *М. Аркаса*, "Іоланта" *П. Чайковського*, "Лючія ді Ламмермур" і "Любовний напій" Г. Доніцетті, "Севільський цирульник" і "Шлюбний вексель" (вперше в Україні) Дж. Россіні, "Набукко" та "Отелло" Дж. Верді, балету "Лілея" *К. Данькевича*, ораторії "Мойсей" *М. Волинського* за поемою *І. Франка* тощо. Ініціював і здійснив нову муз. редакцію опери "Богдан Хмельницький" К. Данькевича (2005, разом з *Є. Станковичем*). 1998 започаткував в Одесі Міжн. фестиваль оперного мист. "Золота корона" (дир. і худ. кер., 6-й фест. 2004 відбувся в Донецьку). Водночас із 1990 виступає з різними вітчизн. та зарубіж. оркестрами. Здійснив фондовий запис Симфонії № 4 Г. Малера, диригував урочистим концертом на честь інавгурації Президента України (2005) і т. ін. Викладає в Донец. муз. академії (з 2003, доцент).

Літ.: *Тарасюк М.* У полоні двох муз // Укр. культура. — 2003. — № 5; *Бірзін В.* Моя Володарко земна! // КіЖ. — 1997. — 9 лип.; *Зміївський С.* Театр Василя Василенка потрібен Україні // Там само. — 2003. — 4 черв.; ДДМА ім. С. Прокоф'єва: [Буклет]. — Донецьк, 2003.

В. Кузик

ВАСИЛЕНКО Зоя Іванівна (30.11.1918, с. Ташлик Смілянського р-ну Черкас. обл.) — музикознавець, фольклористка, збирачка нар. пісень, педагог. Канд. мист-ва (1969). Муз. освіту отримала в Дніпропетр. (фп. відділ) і Київ. (теор. відділ) муз. уч-щах. Від 1940 навч. у Київ. конс. (істор.-теор. ф-т, кл. *Ф. Аерової*). 1941—44 — концертмейстер філармонії та викладачка кл. фп. (Кривий Ріг), 1944—49 — викладачка муз.-теор. дисциплін у Веч. конс. для дорослих і ДМШ. 1949—75 — наук. співробітник *ІМФЕ*. 1975—79 — ст. викл. Київ. ін-ту культури (кафедра хор. нар. співу).

Працювала в галузі муз. фольклористики. Осн. метою фолькл.-збирацької роботи В. було виявлення регіональних муз.-поетичних стильових та вік. особливостей у сучас. і традиц. укр. фольклорі. В. — активна учасниця фольк. експедицій. Завдяки її першим повоєнним фолькл. записам фонотека ІМФЕ збагатилася численними зразками з різних муз.-етногр. регіонів України. Записувала фольклор (черв. 1958, з болг. вченою Р. Кацаровою-Кукудовою на території Одес. обл. та Молдавії, зафіксувала на магнітну плівку понад 300 болг. нар. пісень).

В. — автор числ. теорет. статей з питань муз. фольклору, а також редактор, рецензент багатьох фольклорист. праць.

Літ. тв.: канд. дис. "Фольклористична діяльність М. Лисенка" (К., 1969); Обробки українських пісень О. Спендіарова // Мистецтво. — 1955. — № 1; Збирання болгарського фольклору на Україні // НТЕ. — 1958. — № 4; Подільські веснянки // Там само. — 1962. — № 2 (у співавт. з І. Гасюком); М. Лисенко як збирач народних пісень // Там само. — 1962. — № 4; Дещо про локальні особливості гуртового розспіву українських народних пісень в сучасному сільському побуті // Сучасна українська музика. — К., 1965; З історії музичної фольклористики кінця XVII — середини XIX ст. // Живі сторінки української музики. — К., 1965; М. В. Лисенко — пропагандист народної пісні // Микола Лисенко — борець за народність і реалізм в мистецтві. — К., 1965; Фольклористична діяльність М. В. Лисенка. — К., 1972; Пісні югославських українців // Рад. культура. — 1956. — 4 лип. Упорядкування: Закарпатські народні пісні. — К., 1962. Редагування: Українські народні пісні. У 2 т. — К., 1954 (спільно з *М. Гордійчуком*); Українські радянські народні пісні. — К., 1956 (спільно з *В. Довженком*, *М. Гордійчуком*); Українське народне багатоголосся. — К., 1963; Пісні Явдохи Зуїхи / Записи *Г. Танцюри*. — К., 1965; Коломийки — К., 1969 (спільно з *Н. Шумадою*); Покутське весілля у зб. "Весілля". — К., 1970. — Кн. 2 / Упоряд. *М. Шубравська*, *О. Правдюк*; Народні пісні у записах *С. Руданського*. — К., 1972 (спільно з *Н. Шумадою*).

Літ.: *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — К., 1978; *Грица С.* Музична фольклористика // ІУМ. — К., 1999. — Т. 3; *Правдюк О.* Фольклористика // Там само. — К., 2004. — Т. 5.

К. Луганська

ВАСИЛЕНКО Катерина Михайлівна (22.02.1953, с. Шевченкове Прилуц. р-ну Черніг. обл.) — опереткова та естр. співачка (лір.-драм. сопрано), письменниця, радіожурналістка. З. а. України (2001). Член НСЖУ (2004). Лауреатка низки всеукр. фестивалів і конкурсів. Навч. у Київ. конс. (1971—73, кл. *В. Любимової*), закін. театр. студію при Київ. т-рі оперети (1976, кл. Т. Юровської). Відтоді — артистка Київ. т-ру оперети; 1980—89 — солістка вок. групи оркестру "*Дніпро*" Укрконцерту; з 1989 — солістка *Асоціації діячів естр. мистецтва України*. У репертуарі — укр. нар. пісні, пісні на власні сл. — "Моя Україна" (муз. Г. Володька), "До ясеня-красеня" (муз. *М. Свидюка*), "Примадонна" (муз. *А. Горчинського*) тощо. Авторка радіопередач, новел, казок та оповідань, книжок, нарисів. Чернігівщині. Про В. знято т/ф "І розцвіла моя душа в піснях" (1994, "Укртелефільм"). В. записала аудіокасети "Хусточка-хустинка" (1996), "Шлюбна ніч" (1999); аудіокасету і компакт-диск "До ясеня-красеня" (2004).

Літ. тв.: Народне кодування; Гуморески — К., 2000; Чарівна ложка. — К., 2002.

Л. Чечіль, Н. Журавльова

ВАСИЛЕНКО Кім Юхимович (5.02.1925, с. Кам'янське, тепер м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл. — 13.01.2002, м. Київ) — хореограф, педагог, науковець. З. д. м. УРСР (1969). Канд. мист-ва (1966). Доктор мист-ва (2001). Професор

(1983). Лауреат VI Всесвіт. фестивалю молоді і студентів (Москва, 1957). Закін. Держ. ін-т театр. мист. у Москві (1961). Худ. кер. засл. самодіяльних ансамблів "Дніпро" у Дніпродзержинську (1947–53, 1956–61) і "Дарничанка" в Києві (1961–75). Худ. кер. і директор *Держ. анс. танцю УРСР ім. П. Вірського* (1976–77). Наук. співробітник ІМФЕ (1964–70). Від 1970 — викладач, професор Київ. ін-ту культури. 1970–91 провів бл. 40 семінарів з нар. танцю для співвітчизників з-за кордону (Франція, США, Канада, Австралія та ін.). Поміж поставлених ним хореогр. композицій: "Укр. весільний танець" (1957), "Дніпровські плотарі" (1959), "Купальські розваги" (1960), "Поема про Україну" (1961), "Ходить гарбуз по городу" (1963), "Козацькому роду нема переводу" (1965), "Щедрик" (1968), "Дарничанський гопак" (1969), "Поема про українське козацтво" (1977), танц. картинки за тв. *М. Гоголя* "Вечори на хуторі поблизу Диканьки" (1972–80), перший масовий нар. балет на стадіоні "Билина про Київ" (1985).

Постановки В. відзняті в к/ф: "Пісні над Дніпром" (1956), "Дзержинці" (1958), "Співає Україна" (1958), "Час неповторних мандрівок" (1968), "Ми з України" (1970) тощо.

Літ. тв.: Танцювальний ансамбль "Дніпро". — К., 1960; Українські танці на клубній сцені. — М., 1960; Сюжетні танці. — К., 1966; Танці Полтавщини. — К., 1969; Лексика українського народно-сценічного танцю. — К., 1971, ²1990, ³1996; Композиція українського народно-сценічного танцю. — К., 1983; Український танець. — К., 1997.

Літ.: [*Б. п.*]. З чистої криниці // Сільські вісті. — 1997. — 11 лют.

А. Муха

ВАСИЛЕНКО Олександр Миколайович (28.05. 1952, м. Київ) — оперний, кам. та естр. співак (баритон). З. а. України (1995). Н. а. України (2005). Лауреат Міжн. фестивалю "Світ музики" (2000, Італія, Ґран-прі, володар диплому "За голос унікальної краси", 1999, 2000), міжн. премії ім. С. Гулака-Артемовського (1991), премії ім. Д. Луценка (2002). Член *Асоціації діячів естрадного мистецтва України* (1995). 1982 закін. Київ. конс. (кл. вокалу: 1977 — Н. Матеюк, 1978–80 — *Л. Руденко*, 1981–82 — *І. Колодуб* та кл. камерного співу *З. Ліхтман*). Від 1982 — учасник вок. ансамблю Київ. філармонії, з 1984 — соліст Київ. дит. муз. т-ру, 1992 — Київ. філармонії, 1993 — *Держ. дух. оркестру*, 1994 — ансамблю "*Київська камерата*". Має голос м'якого оксамитового тембру. Вик. манера позначена глибиною психологічного проникнення, щирістю вислову та профес. майстерністю. Виступав у багатьох програмах різних творчих колективів, водночас (1995–2005) підготував і провів понад 50 сольних концертів в Україні та за кордоном. В. — 1-й вик-ць пісень *О. Білаша*, *І. Поклада*, *К. Мяскова*, *І. Драго* та ін. У репертуарі — укр. нар. пісні, твори сучас. зарубіж. композиторів, романсова лірика, арії з опер та оперет. В. співав у престижних конц. залах Білорусії, Болгарії, Ізраїлю, Іспанії, Італії (удостоєний прийому у Ватикані та благословення Римського Папи Івана Павла II), Литви (там його назвали "укр. Шаляпіним"), Польщі, Росії, Словаччини, Туркменістану, Узбекистану, Франції, Чехії, кол. Югославії. Має кілька фондових записів на Укр. радіо. Про В. знято 4 телефільми, проведено передачі по Укр. ТБ і радіо.

Дискогр.: CD — "Мені не забути тебе" (2001), "У стилі ретро" (2002, К–228918 АГ), "Любімо її..." (2004, разом з *Л. Федоруком*), "У стилі ретро–2" (2004), "У стилі ретро–3" (2005).

Літ.: *Ставицька Я.* Останній з могікан, який не став олімпійським боксером // Еще раз о музыке и не только. — 2005. — № 8; [*Б. п.*]. Чарівний голос України // Нац. мед. ун-т ім. О. Богомольця: Роки, події, люди. — К., 2006; *Матушек О.* Одвічна єдність музики і слова // Літ. газета. — 1994. — 18 квіт.; *Даниленко Н.* Голос унікальної краси // Уряд. кур'єр. — 2000. — 13 трав.; *Олар П.* Маніфестація // Форум. — 2000. — 30 верес.; *Кулога Г.* Спів люблю, як життя // Веч. Київ. — 2002. — 28 трав.; *Михайленко Л.* Я запрограмований на пісню // Вісті. — 2002. — 19 верес.; *Даниленко Н.* Весняне небо мені завжди хочеться порівняти з людськими душами... // Говорить і показує Київ. — 2003. — 20 берез.; *Самійленко Л.* Що лягає на серце // Хрещатик. — 2004. — 2 лип.; *Власик Т.* Порадницька гостина: З Олександром Василенком // Порадниця. — 2006. — 2 лют.; *Назаренко М.* Ступка сказал мне: "Ой, тяжко вам буде, чоловіче — перед вами Поплавський виступає" // Бульвар. — 2006. — Черв. — № 25.

В. Кузик

ВАСИЛЕНКО Сергій Никифорович (30.03.1872, м. Москва, тепер РФ — 11.03.1956, там само) — композитор, диригент, педагог. З дворянської родини випускника філол. ф-т Київ. ун-ту. Н. а. Узб. РСР (1939). Н. а. РРФСР (1940). Доктор мист-ва (1943). Приватно навч. в О. Гречанінова; закін. юрид. ф-т Моск. ун-ту, Моск. конс. (1901, кл. *С. Танеєва*, М. Іполитова-Іванова, В. Сафонова). Тут працював як педагог (1906–41, 1945–56), професор (з 1907). У творчості спирався на традиції рос. музики, зазнав впливів символізму та *імпресіонізму*. Визнаний майстер оркестрування.

З-поміж великої різножанрової спадщини В. на укр. тематику: сюїта для симф. орк. "Україна", в 4-х ч. (В степах України. Літо, Дніпро. Нічними шляхами, партизани. Свято. — 1946); "Симф. увертюра в пам'ять возз'єднання України з Росією" (1954); "Укр. танець" із сюїти "Шість слов'янських танців" для симф. орк. (1944); "Укр. пісня" для влч. з фп. (1952); пісня "Степ український" (1954); музика до к/ф "Йшов солдат з фронту" за В. Катаєвим (1938); обр. укр. пісень.

Літ. тв.: *Василенко С.* Страницы воспоминаний. — М.; Ленинград, 1948; Инструментовка для симфонического оркестра. — М., 1952–59. — Т. 1–2.

Літ.: [*Б. п.*]. Хроніка. 25-річчя композиторської діяльності С. М. Василенка // Музика. — 1922. — № 2; *Козицький П.* Симфонічний концерт із творів С. Василенка // Нове мистецтво. — 1926. — № 2; *Рогаль-Левицкий Д.* Творческий путь С. Н. Василенко // СМ. — 1947. — № 2.

А. Муха

К. Василенко

О. Василенко

С. Василенко

М. Василик

ВАСИЛЕНКО-ЛЕВІТОН (справж. прізв. Василенко) Марія Львівна [13(25).01.1856, м. Мітава, тепер Єлгава, Латвія — 11.02.1948, м. Перм, РФ] — оперна співачка (сопрано), педагог. Закін. Петерб. конс. (1881, кл. Н. Ірецької, срібна медаль), 1881—82 навч. вокалу в Парижі у П. Віардо (за спогадами І. Тургенєва, була однією з улюблених учениць). 1882 вступила до трупи Київ. оперного т-ру, пізніше працювала в оперних т-рах Тифліса (1882—84, тепер Тбілісі), Одеси (1884—86), Харкова (1886—88), Києва (1888—89). У концертах вик. твори рос. і зах.-європ. композиторів, укр. нар. пісні. Через хворобу горла рано залишила сцену. 1890—1904 приватно викладала вокал в Одесі, з 1904 — у Пермі. Автор спогадів про І. Тургенєва та П. Віардо ("Сов. музыка". — 1951. — № 7).

Партії: Надія ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Людмила ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейн"), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Віолетта, Джільда, Оскар ("Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Маргарита Валуа ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: Южный край (Харків). — 1884. — 10—22 янв.

І. Лисенко

ВАСИЛИК Василь (13.01.1909, с. Сороки, тепер Бучац. р-ну Терноп. обл. — 29.01.1992, м. Буенос-Айрес, Аргентина) — диригент, громад. діяч. Закін. школу дяківства у Станіславові (тепер м. Івано-Фр., 1927). 1929 прийнятий до Вищого муз. ін-ту ім. М. Лисенка (Львів), але через хворобу не міг продовжувати навчання. Під час військ. служби 1931—32 організував хор, 2 оркестри дух. інстр., світські й церков. хори в Сороках, Ліщинцях, Базарі та Бучачі. З хором із Базару посів 2-е місце у конкурсі хорів у Чорткові (1934). 1944 емігрував: жив у Ландеку (Австрія), з 1948 — у Буенос-Айресі (Аргентина), де організував церк. й світ. хори. Написав пісні на честь Божої Матері "Цариця Скитальців" і ув'язненого тоді митрополита УГКЦ Йосипа Сліпого "Серед вічних снігів". Опублікував спомини у мемуар. зб. "Бучаччина" (Нью-Йорк, 1972).

М. Василик

ВАСИЛІВ Олексій (17 ст.) — співак. Співав у Києві. Виконував переважно церк. музику. 1621 перебував у Москві.

Літ.: *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937; ²Л., 1995.

ВАСИЛЮК Михайло Діонісійович (23.02.1942, с. Казбах, тепер Лужанка Тарутин. р-ну Одес. обл. — 11.09.1991, м. Ізмаїл Одес. обл.) — бандурист. Закін. курси підвищення кваліфікації керівників капел бандуристів (Київ, 1979). У 1960-х жив у м. Ухта (Комі АРСР, РФ), з 1977 — у с. Першотравневе Ізмаїл. р-ну Одес. обл. Організатор (1980) і кер. ВІА "Кобзарська дума". Працював дир. клубу моряків в Ізмаїлі. У репертуарі — укр. нар. пісні, власні твори (зокр. "Дума про батька", "Дума про загиблих воїв" — "Козацькі могили", "Осокори", "Говерла", "Калачі"), обробки укр. нар. пісень.

Б. Жеплинський

ВАСИЛЬЄВ Андрій Васильович (18 ст.) — співак. Вок. освіту здобув у *Глухівській співацькій школі* (1738—41, кл. *Ф. Яворовського*). Від 1741 — соліст Придворного хору в Санкт-Петербурзі.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань. — 1914.

І. Лисенко

ВАСИЛЬЄВ Григорій (1-а пол. 18 ст. — ?) — бандурист при домі генерал-майора Магнуса де Бірона в часи рос.-турец. війни (1735—39). Середнього зросту, стрункий, смаглявий, мав світлорусяве волосся, підстрижене "по-малороссийски". 1736 під час ярмарку в Гадячу втік від хазяїна і його оголосили в розшук.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 51, оп. 3, спр. 5233.

Р. Якіна

ВАСИЛЬЄВ Карпо Васильович (18 ст., м. Ніжин, тепер Черніг. обл.) — півчий. Дитиною 1750 під час набору співаків з України був відряджений до С.-Петербургу, де співав у *Придв. спів. капелі.*

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань. — 1914.

І. Лисенко

ВАСИЛЬЄВ Лук'ян Васильович (18 ст., м. Київ) — співак. 1750 під час набору співаків з України молодим був відряджений до С.-Петербургу, де став солістом *Придв. спів. капели.*

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань. — 1914.

І. Лисенко

ВАСИЛЬЄВ (псевд. — Васильєв-Святошенко) Матвій Тимофійович (19.08.1863, м. Смоленськ, Росія — 14.02.1961, м. Чернігів) — театр. композитор-аматор, диригент, хормейстер. Соратник *М. Кропивницького* у створенні укр. профес. театру. З. д. м. України (1947). Музики навч. самотужки. Як диригент дебютував у Воронежі в опереттковій трупі Гаврилова (1879). Від 1891 — диригент і композитор у трупах С. Новикова (Полтава), *М. Кропивницького, М. Садовського, І. Деркача, М. Старицького,* Л. Сабініна. Від 1921 працював у муз.-драм. т-рах Донецька, Харкова (т-р Революції), 1932—48 (з перервою) — зав. муз. частини Черніг. укр. муз.-драм. т-ру ім. Т. Шевченка. Автор оперет, музики до драм. вистав, пісень і хорів (переважно на власні тексти), орк. та кам.-інстр. творів. Комп. творчість позначена *фольклоризмом.*

Тв.: оперети — "Гармидер" (1890), "Запорозький скарб" (1890); музика до понад 80-и п'єс — І. Котляревського ("Наталка-Полтавка", 1882, "Москаль-чарівник"), Г. Квітки-Основ'яненка ("Шельменко-денщик", 1882, "Сватання на Гончарівці", 1883), М. Гоголя ("Сорочинський ярмарок", 1894), М. Кропивницького ("Дай серцю волю, заведе в

неволю", "По ревізії"), М. Старицького ("Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці", "Маруся Богуславка", "Циганка Аза", 1892), І. Карпенка-Карого ("Бондарівна", "Наймичка", "Безталанна", 1887), І. Франка ("Украдене щастя"), П. Мирного ("Лимерівна", 1884), Я. Мамонтова ("Республіка на колесах", "Рожеве павутиння", "На камені горить"), О. Корнійчука ("В степах України, 1943), О. Островського ("Без вини винуваті", "Остання жертва"), К. Гольдоні ("Слуга двох панів"), Ф. Шиллера ("Підступність і кохання") та ін.

Літ.: *Кауфман Л.* М. Т. Васильєв. — К., 1962; *Фількевич Г.* Музика в драматичному театрі. — К., 2004; *Данилюк В.* Соратник Марка Кропивницького // КіЖ. — 1988. — 18 верес.

А. Муха

ВАСИЛЬЄВ Олександр Васильович (серед. 17 ст.) — півчий, знавець *партесного співу*. Закін. Київ. академію, де співав у капелі. 1651 з групою київ. півчих на чолі з *Ф. Тернопільським* прибув до Москви, співав у *Хорі государевих півчих дяків* при дворі царя Олексія Михайловича. У черв. 1652 разом з ін. півчими подавав прохання про повернення в Україну (повернувся до Києва).

Літ.: *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1928. — Т. 1; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1995.

І. Лисенко

ВАСИЛЬЄВ Олександр Володимирович (20.01. 1955, м. Київ) — музикознавець, радіожурналіст, радіокоментатор, редактор програм джаз. і клас. музики, нар. і церк. співу. Закін. Київ. муз. уч-ще (1976), Київ. конс (1980). 1979—82 — учасник анс. "*Древо*". Від поч. 1980-х працює в Нац. радіокомпанії України: автор, редактор, ведучий ряду муз. циклових просвітн. радіопрограм нар. і клас. музики ("У світі прекрасного — муз. радіоуніверситет", "Перлини світової музики", "Лір. щоденник композитора", "Дивертисмент", "Контакт", "З ранку до полудня", "Антологія бельканто", "Під оплески", "Муз. календар", "У стилі ретро"). Старший ред., коментатор Гол. редакції муз. програм, Гол. редакції інформації, радіо "Промінь", згодом — Радіо Ера FM, Радіо Ера на "Промені". На поч. 1980-х одним із перших звернувся до популяризації *джазу, естр., рок-музики* у програмах "Джазова сцена", "Рок-архів". 2003—04 — редактор радіопередач "Православний світ", "Православний календар"; член оргкомітету Фестивалю православних хорів "Глас Печерський". Автор-упор. декількох CD, вид. Нац. радіокомпанією України на основі унікальних фонд. записів. Автор статей та інтерв'ю з різних проблем розвитку сучас. муз. культури, опубл. у періодиці Києва.

Дискогр.: автор-упоряд CD — "Т. Г. Шевченко. Кобзар". — К.: NRCU 001. — 2001; "Михайло Гришко: Фрагменти з опер". — К.: NRCU 002. — 2001; "Михайло Гришко. Українські пісні та романси". — К.: NRCU 003. — 2001; "Дивосвіт полтавської пісні: Автентичний фольклор України [записи 1980—2001]". — К.: NRCU 004. — 2002; "Клавдія Шульженко. Пісні про кохання [записи 1960, Київ]". — К.: Music. COMP 0409. — 2004.

Ол. Шевчук

ВАСИЛЬЄВ Сергій Артемович (27.07.1902, м. Луганськ — 23.12.1977, там само) — домрист, педагог. З. д. м. УРСР (1950). Закін. Київ. конс. (екстерном, поч. 1960-х; кл. домри *М. Геліса*). Дир. 1-ї муз. школи у Луганську, на базі якої 1945 засн. Луган. муз. уч-ще (1945—47 — його дирек.). Організатор 1-го міськ. оркестру нар. інстр. Поміж учнів — Г. Аванесов, А. Калабухін.

В. Філіппов

ВАСИЛЬЄВ-БУГЛАЙ Дмитро Степанович (9.08. 1888, м. Москва, Росія — 15.10.1956, там само) — рос. композитор, хор. диригент. З. д. м. РРФСР (1947). Лауреат Сталінської премії (1951). Навч. у Моск. Синодальному уч-щі у В. Калинникова (гармонія) та О. Кастальського (композиція). Один із засновників жанру рад. масової пісні.

Поміж творів — популярна свого часу пісня "Проводи" (сл. Д. Бєдного) на мотив укр. нар. пісні "Ой що ж то за шум учинився" (1921), дит. опера на укр. лібрето "Колобок" (1941), ораторія "Полтава" за О. Пушкіним (1944), Укр. сюїта на мелодії *М. Лисенка* для солістів, хору та орк. нар. інстр. (1945), хор. сюїта "Триста років" на сл. *М. Рильського* і нар. укр. поетів (1953), романс "Ой одна я, одна" на сл. *Т. Шевченка* (1953).

Літ.: *Локшин Д.* Д. С. Васильев-Буглай. — М., 1988; *Кузик В. В.* Масова пісня // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

А. Муха

ВАСИЛЬЄВ-ЛІНЕЦЬКИЙ Владислав (1945, м. Москва, РФ) — скрипаль, педагог. Муз. освіту здобув у моск. ЦМШ (1964, кл. М. Гарлицького) та Муз.-пед. ін-ті Гнєсіних (1967—71, кл. А. Маркова). Від 1971 — скрипаль оркестру Моск. т-ру сатири, Симф. орестру Держтелерадіо СРСР, Костромської філармонії (Росія). Від 1980 очолює Струн. квартет Харків. філармонії, артист симф. ор-ру Харків. філармонії та кам. оркестру "Харків. солісти". Виступає із сольними концертами та в ансамблях. Перший вик-ць творів *В. Борисова, О. Жука, В. Наливайка, Л. Шукайло, Н. Юхновської*. Гастролював у містах України, Росії, Франції. Викладач Харків. ін-ту мистецтв та ін-ту культури. Керує нар. ансамблем скрипалів Харків. ун-ту.

І. Лисенко

ВАСИЛЬЄВА Валентина Борисівна (8.02.1949, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — оперна співачка (меццо-сопрано). Н. а. України (1999). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1972; кл. С. Венедиктової), Київ. конс. (1978; кл. *Г. Сухорукової*). Від 1979 — солістка Одес. опер. т-ру.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мати ("Катерина" М. Аркаса), Графиня, Ольга, Марта ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Шинкарка, Марфа ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Амнеріс, Азучена, Еміля ("Аїда", "Трубадур", "Отелло" Дж. Верді), Кармен (однойменн. опера Ж. Бізе), Фідальма ("Таємний шлюб" Д. Чімарози), Люція ("Сільська честь" П. Масканьї).

О. Васильєв

С. Васильєв

Д. Васильєв-Буглай

В. Васильєва

Г. Васько

В. Васьков у ролі Калафа (опера "Турандот" Дж. Пуччіні)

О. Васюта

М. Васянович

Літ.: *Бурзин В.* Звезда оперной сцены // Одес. известия. — 1999. — 18 июня.

Н. Остроухова

ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ СОЛОВІЙ (див. *Карпенко С. Д.*)

ВАСИЛЬЧЕНКО Микола Іларіонович (17.02. 1933, с. Ново-Дмитрівка Запоріз. обл.) — композитор, педагог, домрист. Засл. учитель України. Закін. Київ. консерваторію (кл. композиції *М. Вілінського*, 1957). Викладач, зав. навч. частини Луган. муз. уч-ща.

Тв.: кантата "Досвітні вогні" (сл. Лесі Українки); Струн. квартет; для фл. — Соната, Прелюд; романси, пісні, музика для дит. т-ру, зокр. до лялькового ("Пригоди Каїма", "Заяча школа", "Беззубий вовк" тощо.).

А. Муха

ВАСИЛЬЧЕНКО-МИХНО Галина Миколаївна (15.05.1959, м. Ворошиловград, нині Луганськ) — музикознавець. Канд. мист-ва (1993). 1978 закін. Ворошиловгр. (тепер Луган.) муз. уч-ще, 1983 — Київ. конс. (кл. *Н. Герасимової-Персидської*). Результатом пошуку й дослідження архівних рукоп. нотних матеріалів стала низка праць В.-М. з історії укр. церк. монодії, зокр., *грецького наспіву*.

Тв.: Канд. дис. "Грецький розспів в українській співацькій практиці кінця 16 — 1-ї половини 17 ст.: про спадкоємність із греко-візантійською гімнографічною традицією" (К., 1993); До питання про структурні особливості слов'янських розспівів (за матеріалами рукописів 17—18 ст.) // Українська музична культура минулого і сучасності у міжнаціональних зв'язках: Зб. статей молодих музикознавців України. — К., 1989; Херувимская песнь: о преемственности греко-византийской традиции (опыт компаративного анализа) // Вопросы анализа вокальной музыки: Тематический сб. научных трудов. — К., 1991; Як співали на Афоні (до питання походження грецького розспіву) // З історії української музичної культури: Зб. наук. праць. — К., 1991.

Ол. Шевчук

ВАСЬКО Геннадій Іванович (29.07.1941, с. Кияниця, тепер Сумського р-ну Сумської обл.) — оперний і кам. співак (тенор). З. а. Татар. АРСР (1977). Навч. у Харків. ін-ті мистецтв (1967—69, кл. *М. Манойла*), закін. Одес. конс. (1969—72, кл. *О. Благовидової*). 1972—73 соліст Саратов., 1973—80 — Татар. (Казань), з 1980 — Київ. т-рів опери та балету. У концертах виконує твори *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, П. Чайковського, С. Рахманінова*, укр., рос. та італ. нар. пісні.

Партії: Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Дон Оттавіо ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Пінкертон ("Чіо-Чіо-сан" Дж. Пуччіні).

І. Лисенко

ВАСЬКОВ В'ячеслав Васильович (5.11.1954, с. Орлове Сахалін. обл., РФ — 3.08.2005, м. Харків) — оперний співак (тенор). Закін. Киргиз. ін-т мист-в (Фрунзе, тепер Бішкек, 1984; кл. Б. Мінжилкієва). Соліст Башкир. (Уфа, 1984—86), Челябін. (1986—88) т-рів опери та балету, провід. соліст Харків. т-ру опери та балету (1988— 2005). Артист широкого творчого діапазону; досконало виконував партії будь-якої складності та емоц. наповнення.

Партії: Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Водемон, Ленський ("Іоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Радамес, Герцог, Манріко ("Аїда", "Ріголетто", "Трубадур" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Самсон ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Калаф, Пінкертон ("Турандот", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні).

О. Чепалов

ВАСЮТА Олег Павлович (11.03.1949, с. Нова Олександрівка Лозовського, тепер Близнюківського р-ну Харків. обл.) — музикознавець, педагог, громад. діяч. З. прац. культ. України (1993). З. д. м. України (2000). Канд. мист-ва (1998). Член НСКУ (1999), Нац. спілки кобзарів (2000). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1972; кл. Е. Гритчиної). 1973—75 — викл. Черніг. пед. ін-ту; 1976—78 — худ. кер., диригент Черніг. філармонії; 1986—87 — директор Черніг. муз. уч-ща. Був на парт. роботі (1987—90), 1990—2003 — нач. Черніг. обл. управління культури, з 2003 — Черніг. міськ. відділу культури, одночасно викладач у вищ. навч. закладах Чернігова. У центрі наук. досліджень — муз. культура, історія муз. освіти та кобзар. спадщина Чернігівщини.

Літ. тв.: канд. дис. "Музичне життя на Чернігівщині у XVIII—XIX ст." (К., 1997); Кобзарство та лірництво на Чернігівщині. — Чернігів, 2001; Кобзарське мистецтво Чернігівщини в науковій спадщині Пантелеймона Куліша, Миколи Лисенка, Олександра Малинки та Василя Ємця. — Чернігів, 2002.

С. Сокіл

ВАСЯНОВИЧ Микола Максимович (17.02.1940, с. Мелені Коростен. р-ну Житомир. обл.) — диригент, композитор. З. д. м. України (1996). Закін. Харків. ін-т культури (1971), Львів. конс. (1980; кл. диригування І. Небожинського). Працював у відділі культури, уч-щі культури, муз. уч-щі (всі — Житомир, 1965—83). 1983—89 — диригент Житомир. муз.-драм. т-ру ім. І. Кочерги; від 1989 — худ. кер., з 1992 — худ. кер. і дир. Житомир. філармонії. Автор музики до вистав "Чарівна чоботарка" Ф. Гарсіа Лорки (1986), "За синім птахом" М. Літка (1988), "Якщо можеш — прости" Я. Стельмаха (1997), "Русалонька" за Г.-Х. Андерсеном (1999), "Адам і Єва" (лібрето В. Сутиріна, 1994); циклу вок. ансамблів "Струни серця" на вірші *Лесі Українки* (1992); пісень для хору, солістів. Один із засн. і дир. Благодійного фонду ім. *С. Ріхтера* (від 2003).

Л. Данчук, Ф. Дерев'янко

ВАТАМАНЮК Василь Іванович (12.05.1948, с. Рожнів Косівського. р-ну Станіслав., тепер Івано-Фр. обл.) — співак (тенор). Н. а. України (1995). Закін. Київ. конс. (1978; кл. *В. Козерацького*). 1978—87 та від 1991 — соліст *Нац. засл. академ. Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки*,

1987–91 — Ансамблю пісні і танцю Центр. групи рад. військ у тодішній Чехословаччині; одночасно 1978–87 — соліст оперної студії Київ. конс.; з 2000 — доц. кафедри фольклористики народнопісен. та інстр. виконавства КНУКіМ. Має лір. тенор м'якого тембру. У репертуарі — укр. нар. пісні, пісні народів світу, романси, сольна партія в "Реквіємі" В. А. Моцарта. З творчими колективами гастролював у багатьох країнах світу.

Партії.: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Молодший циган ("Алеко" С. Рахманінова), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Молодий Фауст ("Фауст" Ш. Гуно).

М. Головащенко

ВАТАМАНЮК Василь Іванович (26.03.1942, с. Попельники Заболотівського, тепер Снятинського р-ну Івано-Фр. обл.) — цимбаліст. З. а. УРСР (1987). Навч. у Львів. муз. уч-щі (1964; кл. Б. Шейка), закін. Кіровогр. муз. уч-ще (1971; кл. Н. Паюхіна). Соліст *Гуцул. ансамблю пісні і танцю* (Івано-Франк., 1962–64), засл. ансамблів "Галичина" (Львів, 1964) та "Ятрань" (Кіровоград, 1968–76); соліст орк. *Нац. засл. академ. укр. нар. хору ім. Г. Верьовки* (Київ, від 1976). Виготовляє муз. інструменти (*цимбали*, ребра, *сопілки*). У репертуарі — твори *В. Попадюка*, *Д. Шостаковича*, Н. Паганіні, *Л. Бетховена*, *Ф. Ліста*, *Ф. Шопена*.

Літ.: *Божко С.* Василь Ватаманюк: "Раніше на весіллях грали троїсті музики..." // Київ. правда. — 2003. — 25 верес.; *Її ж.* Ватаманюк В. І. [Український Паганіні] // День. — 2004. — 8 верес.

А. Авдієвський

"ВАТРА" — *ВІА* Львів. філармонії. ("Ватра" на гуцул. діалекті — "вогнище"). Лауреат Респ. фестивалю "Молоді голоси" (Тернопіль, 1981, 1-е місце). Дипломант XII Всесвіт. фестивалю молоді і студентів у Москві (1985). Представник *поп-музики* фольк. хвилі, активно популяризував фольклор Карпат. регіону, а також пісні сучасному укр. композиторів. Під цією назвою у різні роки виступали 3 колективи: 1-й — створ. 1970 п/к Б. Кудли із солісткою Л. Боровець (записали 1974 платівку-міньйон на фірмі "Мелодія", куди увійшли популяр. пісні та обробки відомих фольк. зразків у типовому для ВІА стилі муз. викладу, поміж яких є й "Гей ви, хлопці молодії" — завуальований варіант пісні січових стрільців). 2-й склад ВІА "В. створ. 1977 співаками та композиторами-аматорами *І. Поповичем* і *В. Морозовим* з музикантів кол. ВІА "Ровесник" за участю *В. Копотя* (труба), І. Луцейка (гітара), О. Соколова (бас-гітара), І. Леська

(ударні) та ін. Популярною у виконанні цього колективу стала пісня "Люба-Люба" І. Поповича, а розширений інстр. склад (наближений до джаз. оркестру) і майстерність музикантів-інструменталістів (зокр. одного з найкращих укр. джаз. трубачів В. Копотя) дозволили взяти до репертуару "Рапсодію в стилі блюз" Дж. Гершвіна (за 2 роки майже всі музиканти цього ВІА перейшли до ВІА "*Смерічка*" в Чернівцях). 3-й склад "В" був створ. 1979 з учасників ВІА "Ритми Карпат" (що працював при БК Львів. автобус. заводу). Кер. — композитор *І. Білозір*, солісти-вокалісти *О. Білозір* та М. Шуневич. До складу цього ВІА входили: З. Левковський (клавішні), Ю. Кедринський (ударні), А. Береза (гітара), Р. Штинь (скрипка), О. Сердюк (саксофон, автор пісні "Чарівна бойківчанка"). У цьому складі "В. записала 2 платівки-міньйона (1981, 1985), де прозвучав ряд пісень І. Білозіра ("Пшеничне перевесло", "Мамина світлиця", "Ласкаво просимо" тощо), зняла кілька пісенних телероликів, чия дія розвивається на карпат. пленері, а артисти — у відповідних фольк. строях, що засвідчило існування своєрідного укр. "ватрівського фольк-стилю". Наприкінці 1980-х конфлікт, що виник у колективі, розв'язався тим, що солістка О. Білозір залишила "В." і створила власний акомпануючий ансамбль "Оксана". "В." також зазнала змін — стала муз. центром п/к І. Білозіра, де розпочалася робота над створенням зразків *експеримент. музики*, що ґрунтувалися на синтезі традиц. укр. мелосу зі стилем "нью-ейдж" (один з варіантів "нової хвилі"). Результатом таких пошуків став аудіо-альбом обряд. пісень "Від Миколая до Йордана" у виконанні І. Білозіра та "В." (1996, вид. Гал Рекордс). У 1990-х "В." активно співпрацювала з канад. фірмою "Євшан корпорейшн" (Монреаль), багато гастролювала за кордоном в осередках укр. діаспори. 9 трав. 2000, після вбивства І. Білозіра, "В." зазнала подальших трансформацій: ВІА "В." стала складовою одноим. муз.-мистецького центру, керівництво яким перейняла Ол. Білозір. Від 2002 до складу "В." входять: А. Кучерепа (муз. керівник, скрипка), О. Буньо і В. Питель (обидва — вокал), Р. Антонів (клавішні, саксофон), С. Мосесов (бас-гітара), Я. Ковалів (гітара), Р. Драла (ударні). 2005 "В." випустила аудіо-альбом пісень І. Білозіра "Світлиця", де використано записи (й спів) самого автора, а також звучать голоси *В. Зінкевича* й *К. Цісик* (вид. Гал Рекордс).

Літ.: *Кузик В.* Українська радянська лірична пісня. — К., 1980; *Токарев Ю.* Потребуючи пісні // КіЖ. — 1987. — 11 жовт.; *Лонь О.* Стамбул, Бомбей, Каїр, Аделаїда очима Оксани Білозір // Високий замок (Львів). — 1994. — 17 верес.; *Теленчі О.* Але нема в житті напівцін, напівлюбові // Голос України. — 1995. — 6 січ.

В. Кузик

"ВАТРА" — хор. Утворено в лип. 1946 у Брегенці (Австрія). Перший диригент і мист. кер. — *Л. Туркевич*. Дебют "В." відбувся 8 верес. 1946. "В." виступав з концертами перед українцями-емігрантами в Австрії та Зах. Німеччині. Історію "В." описав у своїх спогадах Л. Туркевич.

Б. Сюта

В. Ватаманюк

В. Ватаманюк (цимбаліст)

ВАУЛІН Євген Володимирович (1902, м. Двінськ, тепер Даугавпілс, Латвія — 1970) — піаніст, педагог. Проф. (1940). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (кл. Вільперта), Муз. академію в Загребі (1929). Удосконалював майстерність у Л. Крейцера (Вища муз. школа в Берліні). Від 1933 працював у Загреб. конс.: 1845–49 — декан, 1949–51 — заст. декана фп. ф-ту; 1951–55 — професор Вищої школи муз. мистецтва (Будапешт); 1955–59 — проф. Урал. конс. (Свердловськ, тепер Єкатеринбург, РФ). 1959–64 — зав. кафедри спец. фп. Одес. конс., одночасно 1962–63 — проректор. Викладав методику гри на фп., історію фп. мист-ва. Поміж учнів — Л. Іванова, Е. Кукурадзе, П. Бутовський та ін.

Літ. тв.: Фортепіанна школа. — Загреб, 1939 (хорват. мовою); Школа для фортепіано. — Загреб, 1949 (хорват., серб., словен. та македон. мовами); Історія фортепіано. — Будапешт, 1954 (угор. мовою); Заметки об некоторых особенностях хорватского народно-музыкального творчества. — Свердловск, 1957; Воспитание учащихся детских музыкальных школ и работа с ними над фортепианными произведениями крупной формы. — К., 1964.

О. Самойленко

С. Вах у ролі Гвідона (опери "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова)

ВАХ Степан Пантелеймонович (14.02.1932, с. Михаль Володимиро-Волинського повіту Волинського воєводства, тепер Волин. обл.) — оперний співак (тенор). З. а. РРФСР (1971). 1951–58 навч. у Київ. конс. (кл. М. Зубарєва). Від 1958 — соліст Новосибірського т-ру опери та балету. У концертах виконує укр. нар. пісні та романси *М. Лисенка, В. Заремби, М. Глінки, П. Чайковського* та ін.

Партії: Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Владимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Водемон ("Іоланта" П. Чайковського), Ликов, Гвідон ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Самозванець, Андрій Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Ерік ("Летючий голландець" Р. Вагнера), Лаца ("Її пасербиця" Л. Яначека) та ін.

І. Лисенко

Є. Вахняк

ВАХНЯК Євген Дмитрович (4.12.1912, м. Надвірна, тепер Івано-Фр. обл. — 17.09.1998, м. Львів) — хор. диригент, педагог. Н. а. України (1992). Лауреат Міжн. фестивалю "Таллінн–75". Навч. у Люблін. ун-ті (1934–36), Богослов. академії (1934–39), у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (кл. вокалу *Л. Улуханової*, 1936–39), Львів. конс. (кл. вокалу *С. Крушельницької*, кл. диригування *М. Колесси*, 1944–48). Від 1939 — хорист, 1941–49 — хормейстер хор. капели "*Трембіта*" (1941–44 — в Алма-Аті, тепер Алмати, Казахстан). 1948–54 — викладач і кер. хорів Львів. пед. уч-ща, від 1951 — Львів. муз.-пед. уч-ща, з 1956 — викладач (з 1963 доцент) конс., 1962–74 — кер. її хору. Від 1947 — засновник і худ. кер. аматор. хору Будинку нар. творчості у Львові (тепер Засл. хор. капела "Боян" ім. В., з 1949 при Львів. Будинку працівників зв'язку) з якою гастролював містами України, Росії, Балтії, Польщі, Італії (1996 у Римі на святкуванні 400-річчя Берестей. унії). 1956–59 створив при Львів. конс. чол. хор "Гомін", з яким вик. твори *М. Лисенка, П. Ніщинського, С. Воробкевича, В. Матюка, Д. Січинського, О. Нижанківського, С. Людкевича, К. Стеценка* та ін.

У репертуарі — "Б'ють пороги" та "Радуйся, ниво неполитая" М. Лисенка, "Кавказ" С. Людкевича, Меса *сі мінор* і "Магніфікат" *Й. С. Баха*, "Stabat Mater" *А. Дворжака*, 1-й виконавець муз. картини "Нова Верховина" *А. Кос-Анатольського*, хору "Буря мглою небо кроет" С. Людкевича. Поміж учнів — Б. Дерев'янко, *В. Пекар, М. Попенко, Р. Сов'як, М. Бурбан* та ін.

Тв.: для хору — кантата "Над Бугом" та "Під лісом" (сл. М. Шашкевича), "В золотих загравах" та "Вітчизні" (сл. Т. Одудька), "По діброві вітер виє" (сл. *Т. Шевченка*), вокал-хор. сюїти на сл. Б. І. Антонича, романси, обр. нар. пісень.

Літ. тв.: Олександр Сорока. — К., 1975; Хорове аранжування. — К., 1977.

Літ.: *Лига В.* І проросте посіяне зерно. Євген Вахняк: людина, митець, педагог. — Л., 2001; *Його ж.* Маестро пісні: Є. Вахняку сповнилося б 90 років // Дзвін. — 2003. — № 5–6; *Його ж.* Незабутній маестро // За вільну Україну. — 2002. — 6–7 груд.; *Пацюк Б.* Окрилений піснею // Жовтень. — 1983. — № 3; *Бурбан М.* Висока кафедра митця // Укр. культура. — 1993. — № 7.

І. Гамкало

А. Вахнянин

ВАХНЯНИН (криптоніми і псевд.: В. Н.; Н. В.; Н. В-ъ; Н. із-над Сяну; Наталь з-над Сяну; А. В.; Еволюційник; * * *; та ін.) Анатоль (Наталь) Климентович (19.09.1841, с. Синява побл. Перемишля Ряшівського повіту, тепер м. Сенява Жешувського воєводства, Польща — 11.02.1908, м. Львів) — композитор, диригент, співак, письменник, публіцист, критик, громад.-політ. і культ. діяч. Один з лідерів партії народовців у Галичині, посол до Галиц. сейму й Австр. парламенту (1894–1900). З родини священика. Навч. у Перемиській гімназії (1851–59), духов. семінарії (1859–63). 1868 закін. істор.-географ. ф-т Віден. ун-ту.

Важливі напрямки розмаїтої мист.-культ. діяльності В. визначено, з одного боку, творчим спілкуванням у гімназійному віці з фундаторами Перемишл. комп. школи *М. Вербицьким* та *І. Лаврівським*, участю в апробаціях їхніх нових творів, а з другого — потужним впливом поезій "Кобзаря", долею їх автора й романтично-народницькою ідеологією Наддніпрянщини. Різнобічно обдарований, патріотично настановлений, В. ініціював, вкладав невсипущу енергію і власні кошти у безліч громад. і артист. акцій, спрямованих на піднесення самосвідомості галичан, підвищення культури й тонусу довколишнього сусп.-мист. життя. Починаючи зі співочого гуртка "Громада" у Перемишл. семінарії, В. закладає і стимулює діяльність потужних товариств — студ. "*Січ*" у Відні (1868), "*Просвіт*" у Львові (1868) з широкими освітн. завданнями, що виплекала щільну мережу бібліотек, нар. читалень, хорів; співоче тов-во "*Торбан*" ("Теорбан", 1870) з першою муз. школою при ньому, з першими концерт. мандрівками хору та виданням репертуару; "Львівський Боян" (див. "*Боян Львівський*", 1891) з вид-вом "Підручної бібліотеки", конкурсами творів, що стимулювало

фронтальне поширення філій "Боянів" як надійної інфраструктури для мистецького, творчого процесу, розвитку вок.-хор. музики. 1903 В. реалізує ідею "*Союзу співоцьких і муз. товариств...*", що на установчих зборах заснував Вищий муз. ін-т у Львові, директором якого став В. Все це визначило новий етап розвитку муз. професіоналізму в Галичині. Формуючи громад.-культ. звичаї, В. з однодумцями виплекав львів. традицію відзначати Шевченків. роковини новими муз. композиціями на тексти "Кобзаря". Протягом десятиліть він виступав на цих урочистостях не лише як композитор, а й як співак і диригент, популяризатор Шевченкіани *М. Лисенка*, творів *П. Ніщинського* та ін. композиторів, зміцнюючи культ. єднання Галичини з Наддніпрянщиною.

Вважаючи себе "автодидактом" (самоуком), В. віддавав муз. композиціям залишки часу, не збирав своїх творів, нині багато з них втрачено чи не розшукано. Доробок його складають переважно твори вок. і театр. жанрів. Вони виявляють різнобічні інтереси митця, глибоку худ. інтуїцію, прагнення до органічного синтезу укр. поет. слова, нац. образності з європ. муз. формами, романт. свободою компонування, настроєвістю, щирістю почуттів. У концертах 1870—90 постійно звучали його ліричні пісні, *романси*, урочисті *кантати*, динамічні обрядові сцени з опери "Купало" (1-й зразок цього жанру в галиц. музиці), філософ. проникливі хори. Особлива доля випала його "Хору норманів" ("По морю, по морю") з музики до драми К. Устияновича "Ярополк Перший". Заімпонувавши львів. студенству, хор з новим текстом О. Колесси ("Шалійте, шалійте") і в рос. перекладі Г. Кржижановського "Беснуйтесь, тираны!" став міжн. революц. піснею.

У літ.-публіцист. і крит. галузях В. виступав у різних іпостасях — як редактор народовських часописів "Письмо з Просвіти" й "Правда"; автор і редактор підручників з історії для нормальних і гімназійних шкіл; перекладач творів *М. Гоголя* та І. Тургенєва; автор публікацій з питань історії та краєзнавства, проблем укр. мови, її правопису, діалектів; рецензент, критик, політ. діяч, позиції якого були в полі зору журналістів, фіксувались у хроніці (напр., повідомлення про внесення ним на засіданні краєвого сейму 5 (17) січ. 1898 проекту "про рівноправність мов в урядах" — "Галичанин", Львів, 1898, № 5); відомий і як автор белетристичних творів і спогадів, багатих на важливу інформацію про мист.-культ. життя Галичини 2 пол. 19 — поч. 20 ст.

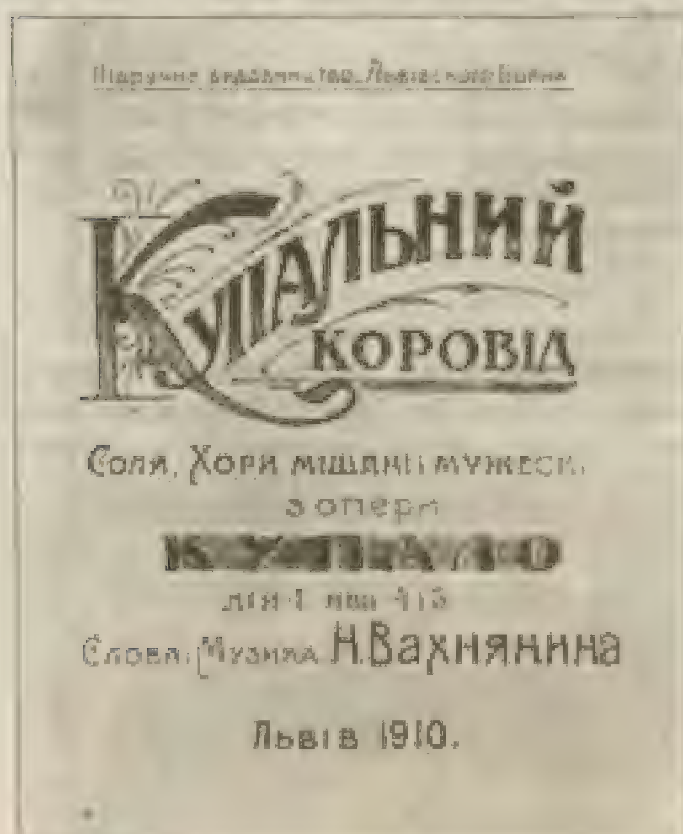

Титульна сторінка видання "Купальського хороводу" з опери "Купало" А. Вахнянина

Тв.: опера "Купало", лібр. автора (1892, пост. у Харкові 1929; в ред. М. Скорика пост. у Львові, 1990, Києві, 1992); музика до драм. вистав — "Назар Стодоля" Т. Шевченка (втрач.), "Бондарівна" Ф. Заревича (1873), "Ярополк Перший" К. Устияновича (пост. 1877), "Гаркуша" О. Стороженка (вик. 1881), "Галька Острожська" О. Огоновського (1886); кантати — Кантата на повітання цісаря, сл. І. Гушалевича (вик. 1880); "Вітай нам, достойний" — архикнязеві Рудольфу, сл. В. Масляка, муз. на основі нар. мотивів, для міш. хору з орк. (1887); Ювілейна кантата на честь 25-ліття руського театру (вик. 1889); "Честь і поклін" (1892, вик. 1893); для хору — "Чи знаєш, де країна тая мила?" сл. Ю. Федьковича, міш. хор (вик. 1873); "По морю, по морю", сл. К. Устияновича, чол. хор (1877); "Шалійте, шалійте", сл. О. Колесси (де вилучено серед. ч. з авт. хору); "Гей, милий Боже", чол. хор (вик. у Львові 1882), "Клич", сл. В. Поля (1882); "Наша жизнь", сл. І. Гушалевича, чол. хор (вик. 1882, друк. 1885); "Не згасайте, ясні зорі", сл. М. Шашкевича, міш. хор (вик. 1882); "Молоді сни", сл. О. Левицького (друк. 1885); "Ой по горі ромен цвіте", сл. Т. Шевченка, чол. хор (1891); "Стіймо разом", чол. хор; з опери "Купало": "Ура, у бій", чол. хор, "Палай, палай, Купалоньку наш", "Татарський хор", "Хор бранців" (1892); терцет "Наш рай" (вик. 1882); солоспіви: "Була колись гетьманщина", сл. Т. Шевченка (1865); "Колись було, налітали" (вик. автора 1869); "Старий жовнір", сл. Ю. Федьковича (вик. 1870); "Чи така вже наша доля?", сл. І. Федоровича (вик. 1870), ін. ред. зі сл. О. Партицького — "Помарніла наша доля"; "Тяжко, важко в світі жити", сл. Т. Шевченка (вик. 1876); обр. нар. пісень для міш. хору; хор. транскрипції: "Пісні свободи" М. Шашкевича, "При Чигирині" Т. Падури.

Титульна сторінка видання "В'язанка народних пісень" А. Вахнянина

Літ. тв.: Оповідання й гуморески. — Л., 1902; Спомини з життя. — Л., 1908; Листи до Пантелеймона Куліша. — Л., 1908; Бортнянський Димитрій Степанович // Діло. — 1886. — № 35—36; Листи про музику // Правда. — 1873. — № 8; Про значення пісень народних // Основа (Львів). — 1871. — № 83— 85. Упорядкування: Кобзар. Збірник русько-українських хорових квартетів під ред. А. Вахнянина і П. Бажанського. — Л., 1885; Співаник церковний для народних шкіл на сопран, альт і бас. — Л., 1889;

Дискогр.: *Вахнянин А.* Арія Одарки з опери "Купало" — вик. М. Литвиненко-Вольгемут, "Мелодія", с 2701, 1933; *Вахнянин А.* "Садок вишневий коло хати", сл. Т. Шевченка — вик. хор. капела УРСР "Трембіта", худ. кер. В. Пекар, "Мелодія", СМ 03421—22, 1972; тощо.

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України першої половини XIX ст. — К., 1960; *Гриневецький І.* А. К. Вахнянин. — К., 1961; *Горак Я.* Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (др. пол. XIX — поч.

XX ст.): Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2003; *Людкевич С.* Анатоль Вахнянин // Діло. — 1928. — № 112, 113, 115 (передрук: *Його ж.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 1999. — Т. 1); *Студинський К.* Анатоль Вахнянин (з нагоди 20-х роковин з дня смерті) // Музика масам. — 1928. — № 7; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.; *Горак Я.* Анатоль Вахнянин як дослідник духовної музики // Musica Galiciana. — Л., 2001. — Т. VI; *Його ж.* До історії становлення українського театру в Галичині // Дзвін. — 2001. — № 7; *Його ж.* Взаємини між А. Вахняниним і М. Лисенком // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 10.

Л. Пархоменко

ВАХНЯНИН Богдан Іванович (16.11.1888, м. Стрий, нині Львів. обл. — 18.01.1940, м. Львів) — композитор, піаніст, диригент. Син *І. Вахнянина.* 1903—10 навч. у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові. 1905—10 — одночасно вільний слухач Львів. ун-ту, де 1905 став одним із засн. і гол. диригентом студ. хору "*Бандурист*". 1924 заснував і був директором філії ВМІ у Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща). Працював учителем гімназії, муз. референтом тов-ва "*Просвіта*" у Львові. Автор нарисів з муз. життя Зах. України.

Тв.: опери "Гайдамаки" (за однойм. поемою Т. Шевченка), "Чорне озеро" (обидві незак.), оперети "Орися", "Попелюшка" (не закін.); ораторії "Буря на озері", "Укр. вертеп"; чол. і міш. хори, зокр. на вірші Т. Шевченка — "Дума" (з поеми "Невольник"), "Титар", "Садок вишневий"; солоспіви; фп. твори, зокр. Соната, "Веснівка", "Думка", "Козачок", "Козак", марші; обр. нар. пісень. Упорядкування: Закувала зозуленька: Пісенник / Вступ. слово *В. Щурата.* — Л., 1938.

Л. Мазепа

ВАХНЯНИН Іван Климентович [21.06.1847, с. Синява побл. Перемишля (Пшемишля) Ряшівського повіту (тепер м. Сенява Жешувського воєводства, Польща) — 5.02.1909, м. Львів] — муз. діяч-аматор, педагог. Брат *А. Вахнянина.* Викладач Стрий. гімназії, брав участь у діяльності тов-ва "Стрийський Боян" (див. "*Боян Стрийський*", як співак-бас, голова тов-ва), згодом адмін. директор ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (1908—09).

Л. Мазепа

ВАХНЯНИН-КУРИЛЕНКО Леся (1922, м. Перемишль, тепер Пшемишль, Польща — ?) — піаністка. Учениця філії ВМІ ім. М. Лисенка в Перемишлі, Високої муз. школи у Берліні та школи "Моцартеум" у Зальцбургу. Згодом — учителька в Лос-Анджелесі (США).

Р. Вахрамєєва

ВАХРАМЄЄВА Раїса Федорівна (14.07.1937, м. Київ) — баяністка, педагог, муз. рецензентка, просвіт. діячка. Член Нац. Всеукр. муз. спілки та Асоціації баяністів України (1992). Закін. Київ. ССМШ (кл. баяна *С. Чапкія,* 1955), Київ. конс. (кл. баяна *І. Яшкевича,* 1960), оволоділа грою на гітарі. Від 1957 — викладачка-методистка Київ. обл. уч-ща культури і мистецтв. Організаторка й учасниця 2-х міжн. фестивалів баяністів-акордеоністів (1989, 1991, Київ), 1-го Міжн. конкурсу-фестивалю гітаристів "ГітАс "Київ 2005", Міжн. фестивалю ансамблів баяністів у Свердловську (тепер Єкатеринбург, 1990), С.-Петербурзі (1992—93), Саратові (ювілейний фест. І. Паницького, 1990). Виступає з лекціями-концертами й наук.-публіц. доповідями з проблем духовності муз. сімейного виховання та педагогіки. Співпрацює з ABI (American Biographical Institute, Inc.; 2003 нагороджена почес. грамотою ін-ту). Авторка понад 1000 статей у періодиці, муз.-публіц. рецензій на вистави й концерти та метод.-пед. розробок.

Літ. тв.: *Давидов М.* Костянтин Мясков, Іван Яшкевич // *Його ж.* Історія виконавства на народних інструментах (українська академічна школа). — К., 2005; Дні завжди творчі: [Про В. Лукашева] // Укр. культура. — 1999. — № 6; Некоторые факты из жизни композитора Константина Мяскова // Народник. (Москва) — М., 2001. — № 3; Новое методическое пособие для гитаристов // Там само. — М., 2004. — № 2; Нам — 45! // Там само. — 2005. — № 2; II Международный фестиваль гитарной музыки "Киев— 2005" // Там само. — 2006. — № 1; Запрошує "ГітАс" // Музика. — 2005. — № 3; Музичні прем'єри сезону // Хрещатик. — 1995. — 14 лют.; Живе музика Анатолія Білошицького // Там само. — 1995. — 21 листоп.; "Мої роки, моє багатство": [М. Чайкін] // Там само. — 1995. — 27 груд.; Патріарх українського баяна: [М. Різоль] // Там само. — 1995. — 14 лют.; Нащадки скарбів Розумовських // Там само. — 1996. — 28 лют.; Козацькому роду нема переводу: [І. Марченко] // Там само. — 1996. — 9 лип.; Щастя тернове: [П. Громовенко] // КіЖ. — 1998. — 26 груд.; Тепер у Європі знають не лише київське "Динамо", а й конкурс юних скрипалів Богодара Которовича // Укр. форум. — 1999. — 23 лип.; Нащадки Дмитра Бортнянського: [Хор. колективи України] // Дем. Україна. — 2001. — 25 груд.; "Пер Гюнт", версия филармонии // Зеркало недели. — 2002. — 13—19 апр.; Володимир Крайнєв запрошує // Дем. Україна. — 2003. — 7 лют.; Сусанна Чахоян — перлина Національної опери України // Говорить і показує Україна. — 2004. — 16 груд.; 70 років з баяном: [С. Тигов] // КіЖ. — 2005. — № 36; Симфонічний оркестр: десять кроків до успіху: [Симф. оркестр Нац. філармонії] // Дем. Україна. — 2005. — 12 жовт.; 30 років на телебаченні // Там само. — 2005. — 22 груд.; Ювілейний рік Володимира Лукашева // Молодь України. — 2006. — 5 лип.

Літ.: International Who's Who of professional and Business Women; *Гелеба М.* Про жінку, яка не захотіла жити в ящиках // Голос України. — 2001. — 21 квіт.

К. Луганська

ВАХРАНЬОВ Юлій Федорович (20.07.1932, с. Моніно Моск. обл., РФ) — піаніст, музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1971), проф. (1987). Закін. Харків. ун-т (1954), Харків. конс. (1958, кл. *В. Шапіро*). 1958—71 — викладач Донец. муз. уч-ща; 1975—85 — зав. кафедри спец. фп. Харків. ін-ту мистецтв. Від 1986 живе і працює в Німеччині.

Літ. тв.: Фортепіанні етюди В. Косенка. — К., 1970; Исполнение музыки (поэтика). — Х., 1994; Шопен. Этюды. — Х., 1996 (у співавт.).

Т. Корнєва

ВАЦЕК Олександр Олександрович (13.11.1955, м. Вінниця) — хормейстер. З. д. м. України (1994). Лауреат премії І. Огієнка (1996). 1976 за-

кін. муз. ф-т Вінн. пед. ін-ту, 1982 — Одес. конс. (кл. *В. Луговенко* і Г. Ліознова). Хормейстер Вінн. оперної студії (1976—78), Поліського анс. пісні і танцю "*Льонок*" (Житомир, 1980—84), кер. хору Житом. муз. уч-ща (1984—86). Заснував і очолив самод. хор. капелу (1986, народна — з 1987), потім — кам. хор "*Орея*", з яким здобув 5 найвищих призів на міжн. конкурсах:1991 (Болгарія), 1992 (Іспанія), 1993, 1995 (Німеччина), 1995 (Франція). 1996—2003 працював у Брно (Чехія). Створив там студ. хор при Ун-ті Масарика, з яким успішно виступав на фестивалях і конкурсах у Чехії, Франції, Німеччині, Польщі. 2003 з найкращим студ. хором Чес. республіки виступав на Всесв. фестивалі молоді і студентів (Берлін, Німеччина). Має рідкісний артист.-інтерпретац. талант, універ. техніку, багату звук. палітру, сталий інтерес до сучас. музики.

Високий міжн. рейтинг В. як блискучого інтерпретатора музики 20 ст., — твори укр. (*Л. Дичко, Є. Станковича, В. Зубицького, В. Степурка* та ін.), франц., болг., латв., нім. композиторів, — утвердився в конц. подорожах "Ореї" по Італії, Угорщині, Бельгії, Швейцарії, Німеччині, Польщі, Франції, Великій Британії та на фестивалях і конкурсах.

Літ.: *Пархоменко Л.* Хорове свято в Дебрецені // Музика. — 1996. — № 6; *Її ж.* Хорові програми фестивалю // Хрещатик. —1996. — 20 квіт.; [*Б. п.*]. Вацек О., художній керівник Житомирської хорової капели "Орея" // Літ. Україна. — 1996. — 25 січ.

Л. Пархоменко

"ВАШИНГТОНСЬКА ГРУПА" ("ВГ.") (The Washington Group Cultural Fund) — культурний фонд під патронатом Посольства України в США. Засн. 1994 для популяризації укр. культури у Вашингтоні й США. "ВГ." організовує кам. концерти (рідше симф. і хор.), мистецькі виставки та ін. культ. заходи. Це найбільша укр.-амер. профес. неприбуткова організація у США.

За сприяння "ВГ." було організовано виступи Одес. філарм. оркестру в Кеннеді Центрі; сольні концерти *В. Винницького, О. Кровицької* у Міжн. центрі Мерідіан; Укр. хору "*Бандура*" у Пресвитеріанській церкві; співачки *А. Коханої* з бандуристом *Ю. Китастим* у Посольстві Франції у США; концерти лауреатів Міжн. конкурсу піаністів ім. В. Горовиця у Посольстві України у США у Вашингтоні та ін. містах; кам. хору "*Київ*" у Джордж Мейсон Центрі; піаністок *Л. Артимів, В. Лисиці* та *Ю. Осінчук*, а також Струн. квартету ім. М. Леонтовича (див. *Квартет ім. М. Леонтовича*) у Ліцеї м. Александрія, штату Вірджинія; сольний концерт канад. співака Т. Куліша там само в рамках концертів Муз. серії 2004—05. У концертах, організованих "ВГ.", беруть участь також амер. колективи за участю емігрантів з України, напр., струн. квартету "Форте" (Forte String Quartet) з Нью-Йорку, організатор — скрипаль з України *О. Абаєв* (жовт. 2004). "ВГ." органзувала й авторські концерти укр. композиторів — *М. Скорика* в Посольстві України у США й *Б. Фільц* у Посольстві України в США та *Укр. ін-ті Америки*. "ВГ." організовує також концерти амер. музикантів в Україні, зокр. К. Вольфа й П. Грімстед з виконанням творів родини Бахів у Києві. "ВГ." має власний сайт: www.The WashingtonGroup.org

Абаєв О. (1-а скр.), Кучук М. (2-а скр.), Петрова Р. (альт), Іванов К. (віолончель).

Б. Фільц

ВАЩЕНКО Світлана Титівна (9.04.1940, м. Запоріжжя) — піаністка, диригентка З. а. України (1999). Закін. Запоріз. муз. уч-ще (кл. Л. Ценко, 1963), 1965—66 — артистка естр. оркестру Запоріз. філармонії. Від 1966 — у Запоріз. укр. муз.-драм. т-рі ім. В. Магара: 1993—95, 1998—2000 — в. о. гол. диригента. Від 2000 — концертмейстер, диригент. Диригує вистави: "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Сватання на Гончарівці" з муз. *К. Стеценко*. Брала участь у конц. програмах: "Укр. романси", "Вечір оперети", "Вечір старовинного романсу", "В осені своя краса". Авторка музики до вистави "Бой-жінка" за *Г. Квітко-ю-Основ'яненком* (1995), вистави-концерту "У світі оперети" (2001).

Літ.: *Нещерет Г.* Рядом с ней всегда музыка // Индустриальное Запорожье. — 1990. — 8 марта.

Г. Нещерет

ВДОВЕНКО Володимир Іванович (1918 — 2002, м. Київ) — фаготист, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. фагота). 1952—56 — соліст Держ. симф. оркестру УРСР, 1956—82 — Київ. т-ру опери та балету. Володів віртуозною технікою, співучим звуком. 1976—2002 — викладач Київ. конс. Поміж учнів — О. Бочаров, А. Ласло, Ю. Омельчук та ін.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004.

ВЕБЕР Йосип Миколайович (5.01.1930, м. Миколаїв) — кларнетист, педагог. З. в. України (2004). Закін. Київ. конс. (кл. С. Рягіна, 1964). Працював в оркестрах Київ. війсък.-морського політ. уч-ща (1959—52), Київ. військ. інженерно-радіотех. уч-ща (1952—71), штабному оркестрі в Німеччині (1971—78). 1978—2004 — викладач ДМШ № 20 у Києві. Водночас від 1977 — концертмейстер групи кларнетів Київ. муніципал. дух. оркестру.

В. Охріменко

ВЕДЕЛЬ Артемій Лук'янович (Ведельський, Веделев) [1767, м. Київ — 14 (26).07.1808, там само] — композитор, диригент, співак (тенор), скрипаль. Син різьб'яра Л. Ведельського. Від 1776 навч. у *Києво-Могилян. академії*. Студентом здобув визнання як соліст-тенор, згодом регент академ. хору, а також як скрипаль і диригент орк. Києво-Могилян. академії. 1788—92 керував хор. капелою та оркестром генерал-гу-

О. Вацек

С. Ващенко

Й. Вебер

бернаторів П. Єропкіна й Прозоровського у Москві, 1794—96 — капелою генерала А. Леванідова в Києві. 1796—97 — кер. намісницького хору, капельмейстер вок. класу, викладач музики й співу в Харкові. 1798 перебував у Києві. 1799 — послушник *Києво-Печер. лаври*, але невдовзі покинув монастир. 25 трав. 1799 В. було заарештовано за сфабрикованим звинуваченням, і решту життя він провів у божевільнях (на Подолі та при Кирилівському монастирі).

Твори В. здобули широке визнання ще за життя композитора, але через неодноразові заборони видавати й виконувати в 19 — на поч. 20 ст. поширювалися лише в рукописах. Відновленню слави В. сприяло тріумфальне виконання його концертів хором *Київ. духовної акад.*, керованим *О. Кошицем* (1898—1901). Від 1902 до 1917 багато творів В. вийшло друком у вид. П. Селіверстова, тов-ва "Нотно-книжное дело", вид-вах Олександро-Невської лаври у Петербурзі, Київ. духовної семінарії, в ж. "Музыка и пение" тощо.

А. Ведель (скульптор М. Горловий)

Творча спадщина В. збереглася не повністю. Відомі духовні *концерти*, 2 *літургії*, Всенощна, *ірмоси*, окремі хори на канонічні тексти, вок. *тріо*. В автографах дійшло до нас 12 концертів, Літургія (у 6 ч.) та тріо з хором "Кто есть сей Цар слави" (партитура зберігається в Ін-ті рукописів НБУВ); решта творів — у друкованих редакціях і рукоп. списках. Окремі з них атрибутовані сумнівно. Відомі редакції *М. Лісіцина*, М. Гольтисона, М. Лебедєва, *Є. Азієва*, *В. Петрушевського*, *Я. Калішевського*, О. Кошиця, *В. Іконника* та ін. Оригінальні тексти часто зазнавали в них значних переробок.

Хор. творчості В. властивий синтез стильових рис *класицизму*, *бароко*, сентименталізму. У своїх витоках вона спирається на широке коло укр. нар. пісенних джерел і побут. жанрів (*кант*, *пісня-романс*), традиції вітчизн. профес. муз. мистецтва (партесний і ранньокласичний хор. концерт), новітні досягнення італ., зокрема оперної та інстр. музики. Характерними для творчості В. є органічна єдність музики зі словом, майстерне володіння засобами ритму, надзвичайне мелод. багатство, рельєфний і структурно завершений тематизм. Особливою розвиненістю мелодії позначені повільні ансамблеві побудови концертів (найчастіше тріо), виконання яких вимагає високої вок. майстерності. Творчості В. властиві закономірності клас. гармонії. Для хор. тканини характерна мінливість, розмаїтість фактурно-темброви́х прийомів викладу. Важливу динамізуючу функцію виконують поліфон. засоби (фугато різних типів, імітації, канонічні *секвенції* тощо). Принцип темат. контрасту доповнюється у концертах прийомами наскрізного розвитку (звуковисотна й ритмічна варіантність, лейтритмічні звороти, мікроінтон. зв'язки, моноритм. тематизм тощо.).

Побудова циклу в хор. концертах В. широко варіюється як за кількістю частин, так і за їх комбінаціями. Зустрічаються 3-, 4-, 5-, 6-, 7-частинні твори, часом і з більшою кількістю частин, проте значно менших за обсягом та простіших за внутрішньою організацією ("На ріках Вавилонських", *ля мінор*). Побудова розвинених частин циклу також різноманітна; використовуються 1-, 2-, 3-частинні (ABC, ABA₁, AA₁B, ABB₁), 4-частинні (ABCD, ABCB₁) форми. Тематична репризність і повторність, як правило, варійовані.

У концертах з автографів В. простежується тенденція до збільшення масштабів окремих частин, ускладнення структури та утворення 4-частинного циклу з розгорнутими повільними 1-ю і 3-ю та швидкими, значною мірою поліфонізованими 2-ю і 4-ю. При тому масштаби циклу збільшуються більш ніж удвічі (153 такти в концерті "В молитвах неусипающую Богородицю", написаному 1794, та 368 — у концерті "Боже, Боже, законопреступниці восташа на мя", 1798).

Духовний концерт як центральний жанр у творчості В. — найпоказовіший для його індивід. стилю. В істор. ракурсі духовні концерти В. 1790-х фактично підсумовують 200-літній розвиток жанру. Неабияку худ. цінність мають зразки творчості В. в ін. жанрах. Як майстер хор. мініатюри він демонструє масштабність комп. мислення у Всенощній, літургіях, ірмосах, що мають ознаки циклічної організації.

Добираючи літ. тексти для своїх концертів (найчастіше — із псалмів Давида), В. прагнув втілити протистояння людини ворожим силам, ідею відданості її власним ідеалам добра, віри в торжество справедливості. Ці мотиви набувають у В. загальнолюд., гуманіст. змісту і водночас глибоко суб'єкт. звучання. При переважанні лірико-драм. характеру, його творчість в емоційно-образному плані є досить різноманітною. Їй притаманна експресивність і особлива щирість, образна контрастність і тонка психологізація в межах єдиної образної сфери. Потужна інтелектуально-емоційна аура творів В. завжди справляє сильне враження на слухацьку аудиторію.

У творчості В. домінували провідні тенденції розвитку вітчизн. муз. мистецтва 18 ст., зокр. тенденція до індивідуалізації комп. мислення. Самобутній стиль В. вирізняється своєрідними образністю та інтонаційним строєм, логічністю викладу думки та внутрішньою довершеністю.

В історії укр. муз. мистецтва творчості В. належить особлива роль. Він був найвизначнішим композитором, який у 18 ст. працював безпосередньо на терені України. Його доробок позначений найбільшою на той час нац. характерністю, становлячи одну з вершин у процесі розвитку нац. стилю.

Зберігся нотний автограф творів В., шифр ДА П. 326 в Ін-ті рукопису НБУ ім. В. Вернадського (вид.: Артем Ведель. Божественна Літургія святого Іоанна Золотоустого та 12 духовних хорових концертів / Ред. *В. Колесник*. Вступ. стаття *Т. Гусарчук*. — К.; Едмонтон; Торонто, 2000.

Тв.: концерти "В молитвах неусипающую Богородицю" // № 1 в автографі; Хоровой концерт XVIII — нач. XIX вв. М. Березовский, Д. Бортнянский, А. Ведель / Сост. и ред. *В. Иконника*. — К., 1986 та ін. вид.; "Спаси мя, Боже, яко внідоша води до души моея" // № 2 в автографі; "Доколі, Господи, забудеши мя" // № 3 в автографі; Хрестоматія української дожовтневої музики / Упоряд. та комент.

О. Шреєр-Ткаченко. — К., 1969 тощо; "Пою Богу моєму" // № 4 в автографі; "Блажен разумівай на нища і убога" // № 5 в автографі; "Помилуй мя, Господи" // № 6 в автографі; "Историческая хрестоматия церковного пения". Под ред. *М. Лисицына.* — Вып. 1, тощо; "Услиши, Господи, глас мой" // № 8 в автографі; "Историческая хрестоматия церковного пения". — Вып. IV; "Проповідника віри" (двохорний) // № 9 в автографі; "Господь пасет мя" (двохорний) // № 10 в автографі; "Боже, Боже, законопреступниці восташа на мя" // № 11 в автографі; "Историческая хрестоматия церковного пения". — Вип. IV; "Ко Господу, внегда скорбіти мі, воззвах" // № 12 в автографі; "На ріках Вавилонських" (*до мінор*) // Историческая хрестоматия церковного пения. — Вип. I тощо; "На ріках Вавилонських" (*ля мінор*) // Сборник духовно-музыкальных произведений: Для смешанного хора без сопровождения: Бесплатное приложение к ж. "Руководство для сельских пастырей" / Сост. *В. Петрушевский.* — К., 1914 та ін.; "Боже, приідоша язиці в достояніє Твоє" (*до мінор*) // Сборник концертов для смешанного хора А. Веделя и С. Дегтярёва. № 27 / Под ред. *И. В. С.* и *К. И. К.* — Петроград, Александро-Невская лавра, изд. П. Киреева, 1917; "Гласом моїм" (*до мінор*) // Историческая хрестоматия церковного пения. — Вип. VIII / Под ред. *М. Гольтисона*; "Сборник концертов для смешанного хора А. Веделя и С. Дегтярёва". № 27 / Под ред. *И. В. С.* и *К. И. К.*; "Днесь Владика твари" (*соль мінор*) // Сборник концертов для смешан. хора А. Веделя и С. Дегтярёва. № 27 / Под ред. *И. В. С.* и *К. И. К.*; "Хоровой концерт XVIII — нач. XIX вв. / Сост. и ред. *В. Иконника*; "Приклони, Господи, ухо Твоє" (*ля мінор*) // Рукоп.; "Слиши, дщи і виждь" (*мі-бемоль мажор — до мінор*) // Рукоп.; "Заступник мой єси" // Вид. ж. "Музыка и пение"; "Скажи мі, Господи, кончину мою" // Вид. тов-ва "Нотно-книжное дело" та ін. (усього 32 концерти). Тв. ін. жанрів: Літургія св. Іоанна Златоуста, в 6 ч.: "Слава, Єдинородний Сине" (*Мі-бемоль мажор*) // Автограф (текст не повний); Херувимська (*до мінор*) // Автограф; *А. Л. Ведель.* Избранные духовно-музыкальные произведения // Бесплатное приложение к ж. "Руководство для сельских пастырей". — Вып. 1 / Под ред. *В. Петрушевского.* — К., 1911; "Хрестоматія української дожовтневої музики" / Упоряд. та комент. *О. Шреєр-Ткаченко*; "Милость мира. Достойно і праведно єсть. Свят, Свят, Свят. Тебе поєм" (*соль мінор*); "Достойно єсть" (*до мінор*); "Отче наш" (*соль мінор*); "Да ісполняться уста наша" (*Мі-бемоль мажор*) // Автограф; "*А. Л. Ведель.* Избранные духовно-музыкальные произведения". — Вып. 1; Літургія св. Іоанна Златоуста, в 17 ч. // С.Пб., вид. ж. "Музыка и пение", ред. *М. Гольтисона*; Всеношна — 39 частин // Вид. ж. "Музыка и пение", а також П. Селіверстова, СПб.; Ірмоси св. Пасхи (*Соль мажор*) // Вид. Олександро-Невської лаври за ред. *Н. Лебедєва*, вид. тов-ва "Нотно-книжное дело"; Ірмоси Рождеству Христову (*До мажор*) // Вид. Олександро-Невської лаври за ред. *Н. Лебедєва* тощо; Ірмоси Богородичні ("Отверзу уста моя") (*До мажор*) // Рукоп.; "Покаянія отверзи мі двері", тріо // *А. Л. Ведель.* Избранные духовно-музыкальные произведения. — Вып. 2 тощо; "Не отврати лица Твоєго" (*ля мінор*) // Вид. ж. "Музыка и пение"; "Плотію уснув" (*до мінор*) // Сборник духовно-музыкальных песнопений разных авторов для небольшого смешанного хора" / Под ред. *Н. Лебедева.* № 5. "Из Цветной триоди" (Пасхальный). — Петроград, Александро-Невская лавра, 1913; "С нами Бог" (*до мінор*) і "Душе моя" (*ре мінор*) // Сборник духовно-музыкальных произведений /Сост. *В. Петрушевский*: Бесплатное приложение к ж. "Руководство для сельских пастырей". — К., 1913; "Світе тихий" (*до мінор*) // Историческая хрестоматия церковного пения". — Вып. 4; "Нині отпущаєши" (*ля мінор*) // *А. Л. Ведель.* Избранные духовно-музыкальные произведения. — Вып. 1 тощо; "Нині отпущаєши" (*соль мінор*) // Рук.; "Величаєм вас, архангели" та "Ісповімся Тобі, Господи" (*Ля мажор*) // Музика. — 1991. — № 2; "Отче наш" (*Ре мажор*) // Рукоп. тощо (всього понад 40 творів). Нерозшукані твори: тріо "Волною морською" // Рукоп.; "Разбойника благоразумного", "Плачу і ридаю" // Тов-во "Нотно-книжное дело" тощо.

Дискогр.: "Покаянія отверзи мі двері". "Зонофон", X 2—64142—3, 1912; "Сирена гранд рекорд", 12161 а, 1913; "Мелодия", Д 018101—16, 1966, запис 1932; С 10—22593—005, 1985; С 50—3207—000, 1991; "Доколі, Господи, забудеши мя", Д 022917—18, 1972; С 10—29569/74/ — 001, 1990, запис 1987; "На ріках Вавилонських" (*ля мінор*), С—10—09909—12, 1977; "На ріках Вавилонських" (*до мінор*), А—90—00297—006, 1987; С 10—29569/74/ — 001; "Днесь владика тварі", С—10—09908—12/74/ — 001; "Слиши, дщи, і виждь" (*Мі-бемоль мажор — до мінор*). С 90—26585—006, 1987; "В молитвах неусипающую Богородицю", "Гласом моїм", "Помилуй мя, Господи", "Господи, Боже мой, на Тя уповах", "Благословлю Господа, вразумившого мя", "К Тебі, Господи, воззову", "Ти моя крєпость, Господи", "Величая величаю Тя, Господи", "Слиши, дщи і виждь" (*Ре мажор*), "Доколі, Господи", "Боже, приідоша язиці в достояніє Твоє". С 10—29569/74/ — 001; Херувимська. С 10—27193—006, 1988, запис 1972; С 10—29569/74/ — 001; Ірмоси св. Пасхи. А—90—00297—006, 1987; С 90—29217—003, 1989; Ірмоси Рождеству Христову. С 90—26589—0006, 1987; "Нині отпущаєши" (*ля мінор*). А 10—00269—007, 1987; "Милость мира" (*соль мінор*). С 90—18901—007, 1989, запис 1986; "Буди ім'я Господнє". С 90—27313—000, 1987; "К Тебі, Господь, взиваю я" ("Тебе поєм", *соль мінор*). С 90—30467—009, 1990; "Отче наш" (*Ре мажор*). С 90—30281—007, 1990; CD — "Шедеври українського бароко" (1996, концерти "Гласом моїм", "Господи, Боже мій, на Тя уповах" та з Літургії — "Да ісполнятся уста наша"), "П'ять століть української церковної музики" (1999), "Ти — моя кріпость, Господи". Хорові концерти А. Веделя. Виконує муніципальний хор "Київ" п/к М. Гобдича (2000).

Літ.: *Аскоченский В.* Киев с его древнейшим училищем — Академиею. — К., 1856. — Ч. 2; *Соневицький І.* Артем Ведель і його музична спадщина. — Нью-Йорк, 1966; *Кук В.* Артем Лук'янович Ведель (Ведельський). — К., 1971; *Кошиць О.* Спо-

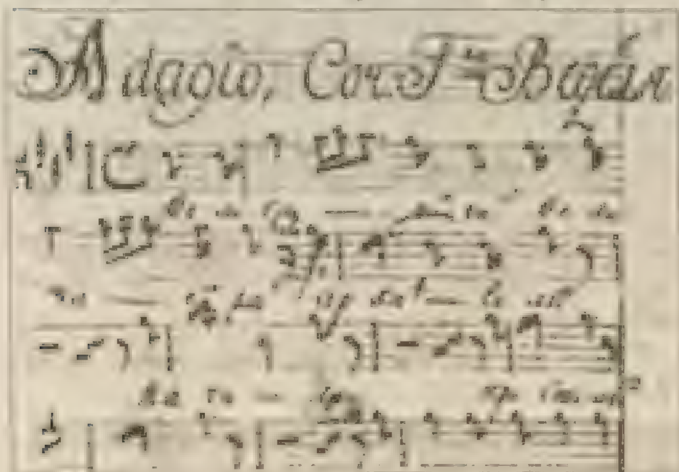

Сторінка з автографу А. Веделя

гади. — К., 1995; *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью Йорк, 1998. — Т. 2; Анотований покажчик творів Артема Веделя: / Упоряд. *Т. Гусарчук*, заг. ред. *А. Кутасевича.* — К., 1997; *Асхоченский В.* Ведель Артемий Лукьянович // Домашняя беседа для домашнего чтения. — 1860. — № 1; *Турчанинов П.* Протоиерей Пётр Иванович Турчанинов. Автобиография // Там само. — 1863. — № 2—6; *Петрушевский В.* О личности и церковно-музыкальном творчестве А. Л. Веделя // Труды Киевской духовной академии. — 1901. — № 7; *Петрушевский В.* Предисловие // Избранные духовно-музыкальные сочинения А. Л. Веделя (1767—1808). — К., 1911. — Вып. 1; *Його ж.* До біографії Веделя // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Кук В.* Нові дані про Артема Ведельського—Веделя // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 5; *Його ж.* Нові документальні дані про життя А. Веделя (Ведельського) у Харкові (1796—1798) // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Його ж.* Рукописна партитура творів Артема Веделя: автограф // Україна в минулому. — К.; Л., 1994; *Боровик М.* Про вплив народної пісні на мелодику А. Веделя // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Його ж.* Хоровий концерт і його творці // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Гусарчук Т.* Рукописна колекція творів А. Веделя з бібліотеки Київської духовної академії // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Її ж.* Хорова спадщина А. Л. Веделя (стильові й текстологічні проблеми). — Автореф. канд. дис. — К., 1993; *Її ж.* Дванадцять концертів з автографу А. Л. Веделя // Укр. муз. архів: Документи і матеріали з історії укр. муз. культури / Упорядк. та заг. ред. *М. Степаненка.* — К., 1996. — Вип. 1; Серія статей у ж. "Укр. культура". — 1997. — № 2, 6, 7, 10, 11—12; *Гусарчук Т.* Нотатки з конференції // Музика. — 1998. — № 1; *Її ж.* Хорова спадщина А. Веделя: проблеми вивчення нотних джерел // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28; *Її ж.* Інтерпретація псалмів у хорових концертах А. Веделя // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 1999. — Вип. 4; Постать Артема Веделя в історико-культурному контексті / Упоряд. *Т. Гусарчук* // Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 11; *Тилик І.* Культурологічний підхід у прочитанні музично-поетичних текстів (на прикладі творчості А. Веделя) // Текст музичного твору: практика й теорія: Київ. муз-во. — К., 2001. — Вип. 7; *Його ж.* Про особливості художнього відображення реальних подій у творч. Артемія Веделя // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; *Асхоченский В.* Русский композитор А. Л. Веделев // Киев. губ. ведомости. — 1854. — № 10.

Т. Гусарчук

Й. Вейсенберг

Л. Величко-Стецюн

ВЕЙМАРН Павло Платонович [1857, м. С.-Петербург, Росія — 10 (23).09.1905, м. Нарва, там само] — рос. муз. критик, композитор. Теорії музики навч. у К. Галлера, *А. Казбирюка*, гри на фп. — у К. Фон-Арка. Від 1888 — редактор, з 1890 — ред. і видавець ж. "Баян" (Петербург). Брав участь в упорядкуванні рос. розділу муз. словника Г. Рімана (перекл. з нім., 1901), куди вмістив довідку про *М. Лисенка.* 1896 співпрацював із ж. "Театр" (Одеса). Автор кореспонденцій про роботу відділень ІРМТ (у т. ч. в Україні), нарисів про рос., укр. (у т. ч. про *Г. Козаченка*, 1892) та зах.-європ композиторів.

ВЕЙСЕНБЕРГ Йосип Юхимович (1893 — 3.05. 1942, м. Омськ, РФ) — диригент, педагог. Закін. Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс., 1918, кл. О. Житомирського. Відтоді працював у Харкові. 1920—41 — диригент Харків. опер. т-ру, водночас викл. Харків. муз.-драм. ін-ту (згодом конс.). Постановник опери "Вибух" *Б. Яновського* (1927, прем'єра), балету "Футболіст" *В. Оранського* (1930). Диригент вистав: "Наталка Полтавка" *І. Котляревського—М. Лисенка*, "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Ференджі" Б. Яновського, "У сонячному промінні" *С. Василенка*, "Лебедине озеро" *П. Чайковського*, "Червоний мак" *Р. Глієра*, "Корсар" А. Адана, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса.

О. Чепалов

ВЕЛИКИЙ ДИТЯЧИЙ ХОР Національної радіомовної компанії України (ВДХ, початкова назва — Великий дитячий хор радіо і телебачення УРСР). Лауреат міжн. конкурсу дит. хорів "Артеківські зорі" (1999, м. Артек, АР Крим, 1-а пр.). Створений 1980 з метою популяризації творів укр. клас. і сучас. музики, виховання високого ест. смаку і дух. розвитку дітей та юнацтва. Засновник, худ. кер. та гол. диригент — *Т. Копилова* (вона ж — хормейстер старшого конц. складу хору), хормейстери — Г. Трофимова (середня група, згодом осн. склад), О. Барановська й С. Світайло (молодша група), концертмейстери І. Махріна, Г. Куликовська, Н. Михайленко. За час існування ВДХ виконав (часто вперше) велику кількість творів укр. композиторів-класиків і записав до фондів Укр. радіо твори *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *В. Косенка*, ораторії та кантати *Є. Зубцова* (ораторія "Дорога в безсмертя"), *Л. Дичко* [кантати "Весна", "Слава робочим професіям" (фрагменти)], *В. Птушкіна* (кантата "Salve Regina"), хор. цикли *І. Кириліної*, *К. Мяскова*, *Б. Фільц*, окремі хори *Ю. Алжнєва*, *М. Завалішиної*, *І. Карабиця*, *Ж. Колодуб*, *В. Степурка*, *М. Чембержі*, *І. Шамо*, *В. Шаповаленка*, *Ю. Шевченко*, *О. Яковчука* та ін. Виконання ВДХ позначене м'яким благородним звуком, умінням переконливо розкрити худ. зміст творів різних епох і *стилів*. Колектив постійно брав участь у фестивалях *"Київ Музик Фест"*, *"Золотоверхий Київ"*, *"Музичні прем'єри сезону"*, творчому клубі хормейстерів дит. хор. колективів і композиторів "Тоніка", пленумах і з'їздах СКУ, служить еталоном виконавства для багатьох колективів, стимулює оновлення і збагачення їх репертуару. ВДТ успішно виступав у містах України, кол. Югославії, Франції. Багато його учасників стали музикантами різного фаху, деякі з них — учасники хорів *"Київ"*, *"Хрещатик"*, солісти високого класу, напр., *В. Лук'янець.*

Літ.: *Чередарчук Л.* "Тоніка" — школа досвіду // Музика. — 1982. — № 10; *Сікорська І.* Творчий внесок у скарбницю української науки і культури // НТЕ. — 2001. — № 4; *Її ж.* 35 претендентів на роль повпредів української культури // Веч. Київ. — 1997. — 4 квіт.

Б. Фільц

ВЕЛИЧКО-СТЕЦЮН Лідія Андріївна (14.04.1951, м. Харків) — кам. співачка (лірико-колоратурне сопрано), педагог. Дружина *М. Стецюна.*

З. а. України (1996). Лауреат Нац. конкурсу кам. музикантів-виконавців (1988, 2-а премія). Закін. Харків. ін-т мист-в (1978; кл. М. Долідзе). Відтоді — солістка Харків. філармонії. Одночасно 1993–2001 — викладачка Харків. муз. уч-ща, з 1998 — Харків. ун-ту мистецтв, з 2001 — Харків. академії культури. Виконує програми: "Мрії любові" (за тв. Дж. Россіні, Г. Доніцетті, К. Сен-Санса, Ж. Массне, *М. Римського-Корсакова, М. Жербіна, М. Стецюна* та ін.), "Піднесене земне" (за творами В. А. Моцарта й А. Вівальді), "Солов'їний романс", "Аве Марія". У репертуарі — композиції укр. і рос. композиторів-класиків, сучас. авторів; твори зах.- і центр.-європ. композиторів на духовні, євангел. тексти. Гастролювала в Росії, Швеції, Іспанії, Польщі, Німеччині.

Г. Ігнатченко

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Іван (бл. 1800, Чернігівщина — після 1872, м. Санкт-Петербург, Росія) — скрипаль, композитор. Хлопцем був вивезений до С.-Петербургу, де після закінчення Театрал. школи (кл. скрипки) був солістом Придв. оркестру. Його син М. Величковський — відомий співак Придв. імп. капели.

І. Лисенко

ВЕЛИЧКОВСЬКИЙ Яків (18 ст., м. Київ) — співак. Закін. *Києво-Могилян. академію*, де здобув вокал. освіту і співав в академ. капелі. Від 1735 — соліст *Придв. спів. капели* в С.-Петербурзі (пізніше — інспектор цього хору).

Літ.: *Широцький К.* Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII ст. // Рада. — 1914. — 18 лип.; ЦДІАП — Ф. 1109, оп. 1, № 59, арк. 159.

І. Лисенко

ВЕЛІМИРОВИЧ (Velimirović) Мілош (Милорадович) (10.12.1922, м. Белград, Югославія, тепер Сербія) — амер. музикознавець, дослідник візант. церк. співу у його зв'язках із ст.-слов. спів. традицією. За походженням серб. Доктор філософії (1957). Почесний доктор Афін. ун-ту (2004). Вищу освіту отримав за фахом "історія мистецтва" у Белград. ун-ті (1947–51), за фахом "музикологія" — у Белград. муз. академії (1948–52). Продовжив навчання як аспірант у Гарвард. ун-ті (1952–55), де працював п/к візантолога Е. Веллеша, а також О. Гомбоші та В. Пістона. 1955–57 — стипендіат Центру візант. досліджень Дамбертон-Оукс. Від часу отримання наук. ступеня — викладач, згодом — доцент і професор Йельського ун-ту (1957–69). Професор ун-ту штату Вісконсін у м. Медісон (1969–73) та ун-ту штату Вірджинія у м. Шарлотсвіль (1973–93). Гол. ред. серії Collegium Musicum (Йельський ун-т, 1958–73), заст. ред. серії Studies in Eastern Chant (1966–79). Дир. Центру сх.-європ. досліджень (Вірджинія, 1988–91). Ред. і автор дописів до RILM (Repertoire Internationale de Literature Musicale) та багатьох ін. видань. Автор понад 90 наук. праць. Брав участь у числ. наук. конференціях, у т. ч. у НМАУ (1998, 2001, 2005). Здійснив порівняльне дослідження *нотацій* найдавніших грец. і слов. рукописів із Греції та *Афону*, дешифрував ряд піснеспівів, зафіксованих за допомогою давньорус. безпомітної та середньовізант. нотацій. Розробив фундамент. й спец. муз.-істор. курси, автор сучас. методик наук.-досл. праці музикознавця-медієвіста, що узагальнює дані джерелознавства, текстології, муз. палеографії, історіографії. За досягнення в галузі муз. медієвістики нагороджений медалями ("1300 років Болгарії" тощо).

Літ. тв.: Структура старословенских музичних ирмолога // Хиландарски зборник. — Београд, 1966. — 1; A Russian Translation appeared // Музыкальная культура средневековья. — М., 1991. — Вып. 1; The Past Attainments and Future Tasks in the Study of the Eastern Orthodox Chant // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність. — К., 2001; Byzantine Elements in Early Slavic Chant: In 2 vol. — Copenhagen, 1960 (Monumenta Musicae Byzantinae: Subsidia. — IV); Preparation of an Inventory of Old Slavic Musical MSS // Anfange der slavischen Musik — Bratislava, 1966; The Influence of the Byzantine Chant on the Music in the Slavic Countries // Proceedings of the 13th International Congress of Byzantine Studies. — London, 1967; An Unusual Russian "Spiritual Verse" // Studies in Eastern Chant. — 1971. — 2; The Present State of research in Slavic Chant // Acta Musicologica. — 1972. — XLIV; The Attainments and Tasks in the Investigation of Contacts of Byzantium and the Slavs in the Eastern Mediterranean // Report of the Twelfth Congress of the International Musicological Society. — Kassel; Barenreiter, 1981; The Slavic Response to Byzantine Musical Influence // Musica Antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1982. — 6; Evolution of the Musical Notation in Medieval Russia // Cyrillomethodianum. — Thessaloniki, 1984–1985. — 8–9; Russian Musicians outside of Russia in the Twentieth Century // Miscellanea Musicologica. — 1987. — 12; Byzantine Musical Traditions among the Slavs // The Byzantine Tradition after the Fall of Constantinople. — Charlottesville, 1991; The First Organ Builder in Russia // Literary and Musical Notes. — New York; Bern, 1995; Evolution of Byzantine Musical Notation in Russia // Studi di musica bizantina in onore di Giovanno Marzi a cura di Alberto Doda. — Cremona, 1995 тощо.

Літ.: *Ясиновський Ю.* Із бібліографії Мілоша Велімировича — дослідника візантійської та слов'янської церковної музики // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці музикознавчої комісії.

Ол. Шевчук

ВЕЛКА Ольга Павлівна (2.10.1956, с. Рівня, тепер Рожнятів. р-ну Івано-Фр. обл.) — кам. співачка (лір.-колор. сопрано), педагог. З. а. України (1999). Закін. Львів. конс. (кл. М. Лагойди, М. Сіверіної-Дарчук, 1982). Відтоді — солістка Івано-Фр. філармонії. Одночасно з 1996 — доц. Ін-ту культури Прикарпат. у-ту (Івано-Фр.). Здійснила низку записів на Укр. радіо і ТБ. У репертуарі — твори на вірші *Т. Шевченка* ("Хустиночка", "Садок вишневий", "Ой одна я, одна" *М. Лисенка*, "Утоптала стежечку" *Я. Степового*), арії з опер "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Чорноморці" М. Лисенка, "Сотник" *М. Вериківського*, "Назар Стодоля" *К. Данькевича*, "Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді.

Літ.: *Назарчук Д.* "Утоптала стежечку" // Галичина (Івано-Фр.). — 1998. — 21 лип.

Ю. Руденко

М. Велімирович

О. Велка

21*

ВЕНГЖИН-КОЛЯНКОВСЬКА Катря (1913, с. Кинники на Львівщині — ?) — оперна й кам. співачка. Співу навч. у Львові. Виступала у вок. квартеті *В. Балтаровича*, згодом у Львів. опері. Диригентка церк. хору в м. Каракас (Венесуела).

ВЕНЕДИКТОВ Лев Миколайович (06.10.1924, м. Тамбов, РФ) — хор. диригент, педагог. Н. а. УРСР, Н. а. СРСР (1979). Герой України (2004). 1949 закін. Київ. конс. (кл. *Г. Верьовки*). Від 1941 — хормейстер у військ. ансамблі; 1949—54, 1970—72 — худ. кер. і гол. диригент ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу. 1954—67 — хормейстер, 1967—70 — диригент, з 1972 — гол. хормейстер Київ. т-ру опери та балету, 1986—1991 — його директор. Як диригент поставив опери "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*, "Манон" Ж. Массне, "Фра-Дияволо" Д. Обера. Хормейстер оперних постановок: "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка* (1954), "Назар Стодоля" *К. Данькевича* (1961), "Отелло" Дж. Верді (1966), "Гугеноти" Дж. Мейєрбера (1974), "Катерина Ізмайлова" *Д. Шостаковича* (1974; Держ. премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1976), "Тарас Бульба" М. Лисенка (1981, Респ. премія ім. М. В. Лисенка), "Наймичка" *М. Вериківського* (1984), "Борис Годунов" *М. Мусоргського* (1986), "Набукко" Дж. Верді (1993, премія "Київська пектораль"), "Лоенгрін" Р. Вагнера (1994, премія "Київська пектораль") та багатьох ін. Здійснив також заруб. постановки опер "Хованщина" М. Мусоргського (Ніцца, 1980) та "Іван Сусанін" *М. Глінки* (Загреб, 1985). Від 1959 — викладач Київ. конс., з 1979 — професор. Поміж учнів — В. Лисенко (див *Лисенки*), *В. Степурко*, *Г. Степанченко*, Л. Ізбицька, *К. Карабиць*.

З оперним хором В. підготував ряд конц. виступів: "Реквієм" Дж. Верді, "Дзвони" *С. Рахманінова*, "Олександр Невський" *С. Прокоф'єва*, "Чотири духовні п'єси" Дж. Верді, програму з рос. та укр. духовної музики. Хор Нац. опери був на гастролях у Великій Британії, Франції, Швейцарії, Німеччині, Канаді, Іспанії, Данії, Португалії, Бразилії, Нідерландах, Словаччині, де отримав схвальні відгуки у пресі.

В. створив свій стиль у хор. виконавстві, де довершеність звуковедення поєднується з монументальністю, динамічністю загального звучання; завжди простежуються зв'язки виразного вокалу з традиціями вітчизн. — як світського, так і духовного — співу.

Літ.: Василенко Г. Майстер хорового співу // Музика. — 1974. — № 5; *Яворський Е.* Майстер хорового мистецтва // У світлі рампи. — К., 1981; *Тольба В.* Лев Николаевич Венедиктов // Тольба В. Статьи. Воспоминания. — К., 1986; *Степанченко Г.* Сорок років у театрі // Музика. — 1999. — № 5; *Її ж.* Мастер хора // Аристократ. — 2005. — № 1; *Її ж.* Театр, ставший жизнью // Зеркало недели. — 1999. — 25 дек.; *Її ж.* Хормейстера играет хор // Столичные новости. — 2002. — 16 дек.

Г. Степанченко

Л. Венедиктов

А. Венжега

Г. Венявський

ВЕНЖЕГА Анатолій Іванович (13.09.1944, м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл. — 27.05.1981, м. Київ) — альтист, педагог. З. а. УРСР (1974). Дипломант Всесоюз. конкурсу альтистів (1963). Лауреат Укр. конкурсу ансамблів (1968). Доцент (1973). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1962), Київ. (1965, кл. скр. *П. Макаренка*, альта — *З. Дашака*) та аспірантуру при Моск. конс. (1965—67, кл. В. Борисовського). Плідну конц. діяльність розпочав у Київ. кам. оркестрі при Укр. гастрольно-конц. об'єднанні (1963—64), концертмейстер групи альтів, соліст Держ. засл. симф. оркестру УРСР (1967—69), грав у квартеті викладачів Київ. конс. (1971—74) разом з *О. Крисою*, потім в ансамблі з *Б. Которовичем*. Викладав на кафедрі струн.-смичк. інстр. (кл. альта, 1968—81). Поміж учнів — лауреати респ. та міжн. конкурсів С. Кулаков, *А. Зелінський*. Як соліст і ансамбліст має числ. записи у фондах Укр. радіо, грамплатівки ("Мелодія") з записами Концерту Соль-мажор Г. Телемана, сюїти № 1 М. Регера, сонати П. Гіндеміта, Концерту для орк. *М. Скорика* (1-е вик.) та ін. У репертуарі — сольні партії у симф. "Гарольд в Італії" Г. Берліоза, симф. поемі "Дон Кіхот" Р. Штрауса.

Літ.: Кулаков С. Перлина українського альтового мистецтва // Наук. записки Терноп. держ. пед. ін-ту. — 2000. — Чис. 1(4).

О. Литвинова

ВЕНЯВСЬКИЙ (Wieniawski) Генрик [10.07. 1835, м. Люблін, Польща — 31.03(12.04).1880, м. Москва, похов. у Варшаві] — польс. скрипаль, композитор, педагог. Закін. Париз. конс. (1846 — кл. скр. Ж. Массара, 1850 — кл. комп. І. Колетта). Почесний член *Галиц. муз. тов-ва*. 1860—72 — "соліст театрів царських" у Петербурзі, 1862—68 — професор Петерб. конс. Неодноразово гастролював в Україні: Києві (1851, 1872, 1879), Львові (1857 — разом з братом, піаністом і композитором Ю. Венявським, 1877), Одесі (1851, 1879), Харкові (1868, 1879), Чернівцях, Станіславові (тепер Івано-Франківськ, 1877), Полтаві, Єлисаветграді (тепер Кіровоград, 1879), Кременчуці (1851). Виступав з *В. Вілінським*, А. Контським, франц. співачкою Д. Арто (1879). Автор варіацій на тему пісні "Їхав козак за Дунай", творів для скр. і фл.: "Спогади про Москву" (1852), "Рос. карнавал" (1853) та ін. Поміж учнів В. — *І. Альтоні*. Його твори записувало на грамплатівки багато скрипалів, у т. ч. укр. — *М. Ерденко* (1930), *О. Криса* (1963). Іменем В. названо Міжн. конкурс скрипалів у Польщі (І — Варшава, 1935; ІІ і наступні — Познань, з 1952). З-поміж його лауреатів — *О. Криса* (1962, 2-а пр.), *А. Мельников* (1967, 5-а пр.).

Літ.: Гинзбург Л. Генрик Венявский в России // Русско-польские музыкальные связи. — М., 1963.

К. Шамаєва

ВЕПРИК Олександр Мойсейович (23.06.1899, м. Балта Подільської губ., тепер Одес. обл. — 13.10.1958, м. Москва, РФ) — композитор, музикознавець, педагог. Закін. Лейпц. конс. (кл. фп. К. Вейдлінга, 1914), Моск. конс. (кл. композиції *М. Мясковського*, 1923), навч. у Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. в О. Житомирського (1918—21). Викладач кафедри інструментування Моск. конс. (1923—44), зав. кафедри

(1938–42), професор (з 1920). Працював у муз. відділі Наркомосвіти в Петрограді і т. п. Член Держ. академії мистецтв (з 1929), Держ. академії художніх наук (1930–32).

У багатожанровій творчості В. органічно використовуються елементи фольклору — укр., євр., киргиз. Зокр. показові "Пісня про Котовського" з "Думи про Опанаса" В. Багрицького та 2 обр. укр. нар. пісень (1943).

Літ. тв.: Трактовка инструментов оркестра. — М., 1961; Очерки по вопросам оркестровых стилей. — М., 1948, [2]1961.

Літ.: *Богданов-Березовский В.* А. М. Веприк. — М.; Ленинград, 1964; *Дельсон В.* А. М. Веприк // Муз. жизнь. — 1969. — № 12.

А. Муха

ВЕПРИНСЬКИЙ Борис Семенович (18(30).09. 1883, м. Київ — після 1945) — оперний співак (бас), педагог. Закін. Петербург. конс. (кл. *С. Габеля,* 1908), від 1904 виступав на оперних сценах С.-Петерб. (Нар. дім), Москви, Тифліса (тепер Тбілісі, 1907). 1911–12 — соліст Київ. опери. Виступав також у Катеринославі (тепер Дніпропетровськ). Викладач Свердлов. (тепер Єкатеринб.) та Горьківській (тепер Нижегород.) конс. Записувався на грамплатівки у Петербурзі (студії "Колумбія", "Грамофон" — 1907; "Лірофон" — 1909). Поміж записів — драм. монолог "Реве та стогне Дніпр широкий" *М. Лисенка* на сл. *Т. Шевченка.*

Партії: Руслан, Сусанін ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Пімен ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно) та ін.

І. Лисенко

"ВЕРБЕНА" — тріо бандуристок. Створ. 1983 за ініціативою *С. Баштана* при Київ. конс. Від 1987 — у *Черкас. філармонії.* У складі — Л. Зайнчківська (12.12.1961, с. Тіньки Чигирин. р-ну Черкас. обл.), О. Калина (30.08.1959, с. Софине Хорольського р-ну Полтав. обл.), Л. Ларикова (13.04.1961, м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл.). Всі — н. а. України (1999). Лауреатки Респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. (Івано-Фр., 1988, 1-а премія), 1-го Міжн. конкурсу бандуристів ім. Г. Хоткевича (Київ, 1993, 1-а премія). Закінчили Київ. конс. (1986). "В." виступала з гастролями у країнах СНД, Австрії, Польщі, США та ін. В основі репертуару — укр. нар. пісні ("По садочку ходжу", "На вулиці скрипка грає", "І снилося з ночі дівчині"), *думи,* пісні на вірші *Т. Шевченка* ("Ой три шляхи широкії" *Я. Степового,* "Садок вишневий коло хати" *Г. Хоткевича*). Особливим успіхом у слухачів користуються "Осінні квіти" *М. Жербіна* на сл. *Лесі Українки,* "Як надійшла любов" *О. Білаша* на сл. Д. Павличка. Про "В." знято фільми "Літо зоряне" (1988), "Пісенне намисто" (1991), "Якось у "Проліску" (1994); артистки знімалися у д/ф "Василь Симоненко" (1994).

Літ.: *Білан А.* Ніжно-гарячий дотик "Вербени" // Укр. культура. — 2004. — № 1; *Алексєєв Е.* Чари цілющої "Вербени" // КІЖ. — 2003. — 12 груд.

В. Дука

ВЕРБИЦЬКА Анжела Валеріївна (3.07.1974, м. Нововолинськ Волин. обл.) — естрад. співачка. З. а. України (1998). Лауреатка низки всеукр. та міжн. фестивалів. Закін. Київ. уч-ще естр.-цирк. мистецтва (1993; кл. С. Єршової), Нац. пед. ун-т (1999). У репертуарі — пісні "Біла голубка" М. Павліва на сл. *А. Матвійчука,* "Вишита сорочка" *Г. Татарченка* на сл. Ф. Тишка, "Мій голуб" *М. Годенка* на сл. Б. Харитонова, "Осіння пісня" С. Краєвського на сл. М. Луківа тощо. Гастролі в Україна та за кордоном. Записала аудіокасети та однойменні компакт-диски: "Біла голубка" (1996), "Мій голуб" (1998). Про В. знято муз. фільм "Біла голубка" (1996, "Укртелефільм").

Літ.: *Білейчук Б.* Анжела Вербицька — "Біла голубка" // Жінка. — 1996. — № 4; *Матвійчук А.* Дорога до світла // Музика. — 1996. — № 5; *Бакота А.* Біла голубка на вічній Софії // Укр. культура. — 1997. — № 2; *Синайовський М.* Пісня білої голубки // Дем. Україна. — 1996. — 8 трав.; *Кришталевський А., Жарчинський О.* Анжела Вербицька про себе, людські плітки, шоу-бізнес і всяку всячину // Луцький замок. — 1997. — 17 лип.; *Коновальчук В.* Вербицька А. В безмежній любові "заспіваю твоє ім'я" // Наддніпр. правда. — 1997. — 12 серп.

Л. Горенко-Баранівська

ВЕРБИЦЬКА Євгенія Матвіївна (1904, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 1965, м. Москва, РФ) — оперна співачка (мецо-сопрано). З. а. РРФСР (1940). Закін. Київ. конс. (1926; кл. *М. Енгелькрон*). Відтоді — солістка Київ., 1931 — Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-рів опери та балету, з 1941 — Ленінгр. філармонії, 1948–59 — Великого т-ру СРСР. У репертуарі — оперні арії, романси рос. і зах.-європ. композиторів, тв. *Б. Лятошинського, Ю. Шапоріна,* сольні партії у Симфонії № 9 *Л. Бетховена,* кантаті "Олександр Невський" *С. Прокоф'єва.* Записувалася на грамплатівки, знялась у фільмі-опері "Борис Годунов" (1954, роль няньки Ксенії).

Партії: Ваня, Ратмір ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Графиня ("Пікова дама" П. Чайковського), Маддалена ("Ріголетто" Дж. Верді), Ядвіга ("Вільгельм Телль" Дж. Россіні) та ін.

ВЕРБИЦЬКИЙ Михайло (Михайлович), [4.03. 1815, с. Явірник Руський Бірчанського повіту, тепер Польща — 7(19).12.1870, с. Млини, тепер Пшемисльського воєводства, Польща] — композитор, хор. диригент, муз. діяч, священик. Один із перших укр. профес. композиторів у Галичині та зачинателів нац. комп. школи. Автор музики пісні "Ще не вмерла Україна", що стала укр. нац. гімном, а 1996 затверджена як музика Держ. гімну України.

Від 1833 навч. у Львів. греко-католицькій дух. семінарії. Був сільським священиком у різних селах, з 1856 до смерті — у с. Млини. Муз. освіту одержав у Перемишлі у співацько-муз. школі, організованій єпископом *І. Снігурським,* та у чеських музикантів-педагогів *А. Нанке, Ф. Лоренца* (1830–40-і). Активно співпрацював з укр. т-ром: 1849–51 — аматорським у Перемишлі, з

"Вербена"

А. Вербицька

Є. Вербицька

М. Вербицький

1864 — Нар. т-ром "*Руської Бесіди*" у Львові. Театр. спадщина В. охоплює музику до численних нар.-побут. оперет, водевілів, істор. драм. Найвідоміша з них мелодрама "Підгіряни" на лібр. І. Гушалевича (1864). Для виконання в т-рі призначені т. зв. "симфонії", точніше орк. увертюри В. Написані за принципами ранньоклас. оп. увертюр, вони внесли в укр. орк. літературу багато своєрідного завдяки мелод. наповненості і майстерному перетворенню коломийкових та побутово-романсових мотивів.

У своїй творчості В. поєднав загальноромант. засади муз. письма з нац. своєрідними ознаками, широко спирався на прикарпат. фольклор. Велику частину комп. доробку В. складає хор. музика. Церк. твори (Літургія, пісні на канонічні тексти) позначені впливом *Д. Бортнянського*, вирізняються ліричністю. Широку популярність принесли В. світські чол. хори a cappella на вірші І. Гушалевича, В. Шашкевича, Ю. Федьковича, В. Стебельського та ін. Поміж них — "На погибель", "До зорі", "Поклін", "Думка", циклічний твір "Жовнір" тощо. Характерні риси хор. стилю В. — витримане 4-голосся, гомофонно-акордова фактура, введення в мелодико-ритмічну систему укр. муз. етноелементів — показові й для ін. представників "*перемиської комп. школи*". До найвизначніших досягнень В. належить масштабний твір кантатного типу "Завіщанє" ("Заповіт") на вірші *Т. Шевченка* (1868) для подвійного хору (міш. й чол.), соліста (бас) і симф. орк. — одна з перших муз. інтерпретацій поезії "Кобзаря" в Зах. Україні.

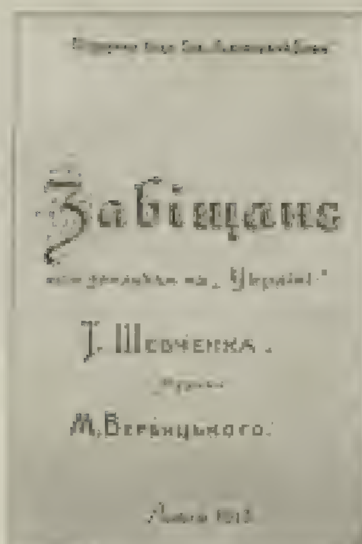

Титульна сторінка видання "Заповіту" М. Вербицького

Пам'ятник М. Вербицькому в м. Явіріа Львівської обл. (1997)

Тв.: оперети, водевілі, мелодрами, музика до істор. п'єс — "Верховинці", лібр. М. Устияновича за п'єсою Й. Коженьовського "Karpaccy górale" у 2-х діях; "Козак і охотник", переробка І. Вітошинського п'єси А. Коцебу "Kozak und Freiwilliges"; "Жовнір-чарівник", за водевілем І. Котляревського "Москаль-чарівник", в 1-й дії; "Запроващений котик", в 1-й дії; "Гриць Мазниця", переробка І. Наумовича комедії Ж. Б. Мольєра "Georg Danden"; "Проциха, або Поплета часом придасться", комедіо-опера у 3-х діях, переробка Ю. Желехівського з польс. п'єси І. Танського "Plotka się czasem przyda" (всі 1849); "Підгіряни", лібр. І. Гушалевича, в 3-х діях (1864, надрук. фп. переклад В. Матюха, 1877); "Школяр на мандрівці", переробка В. Лозинським (Лозовським) польс. п'єси "Przybłęda" ("Приблуда"); "Галя", переробка В. Лозинським (Лозовським) франц. п'єси "Ketty", в 2-х діях; "В людях ангел не жона, вдома з мужом сатана", переробка з франц., в 3-х діях; "13-й жених, або Мрії перед весіллям", переробка з нім., в 1-й дії; "Не до любви" ("Не до любові"), лібр. К. Шаповала, в 2-х діях; "Буанаротті, або застиджена заздрість", комедіо-драма Г. Якимовича в 3-х діях; "Федько Острожський", п'єса О. Огоновського в 5-и діях; "Настя", драма В. Ільницького, в 1-й дії (всі 1866); "Сільські пленіпотенти", лібр. І. Гушалевича, в 3-х діях (1867—69, прем'єра 1879); "От тобі і скарб", п'єса Г. Квітки-Основ'яненка, в 1-й дії (1867); "Чорноморський побит на Кубані", п'єса Я. Кухаренка, в 3-х діях (1867); "Рожа", переробка з франц., в 1-й дії; "І гроші нінащо, як розум ледащо", переробка з франц. (1867); "Простачка", в 1-й дії (1870); "Вузькі черевики", переробка з франц. А. Стечинського, в 1-й дії (1867—69); симфонії-увертюри — *Ре* мажор (№ 1), вступ до "Верховинців" (1848—50); *Соль* мажор; *До* мажор — *ля* мінор — *До* мажор (1848—50, копія під заголовком "Симфонія ІІ"); *ля* мінор — *мі* мінор — *Ля* мажор (1848—50, ІІІ А); *Сі-бемоль* мажор — *Соль* мажор (1863, № 4); *мі* мінор — *Соль* мажор (1865, № 5); *соль* мінор — *Мі-бемоль* мажор (1865, копія під заголовком "VI симфонія" опубл. за ред. *Д. Січинського* у вид-ві "Станіславського Бояна" (див. "*Боян Станіславський*"), 1905); *фа* мінор — *Фа* мажор (1865, в автографі назв. "Симфонія VI); *ля* мінор — *Ля* мажор (1865, № 7); увертюри до оперет "Не до любові" (1866), "Чорноморський побит" (1867), "Простачка" (1870); Полонези *Мі* мажор, *До* мажор (1849, антракт до "Верховинців"), варіації, марші, вальси для гітари; церк. хори — Літургія для міш. хору (1847), варіант для чол. хору (1865); зб. "Духовні твори". — К., 2004; рукоп. копії — "Ангел вопіяше"; "Буди ім'я Господнє"; "Милость мира"; "Тебе поєм"; "Отче наш" — для міш. хору (надрук. у зб.: *Купріян І.* Партитура співів церковних і світських. — Перемишль, 1882); "Вічная пам'ять"; "Господи, помилуй" — для чол. хору (надрук. у зб.: Похоронні пісні. — Л., 1912); "Єдин Свят — хваліте!" — для міш. хору (надрук. у зб.: *Охримович І.* Літургійні пісні. — Л., 1927, зош. 25, ч. 6); "Христос воскрес" (т. зв. "Велике", надрук. у зб.: Пісні церковні з різних авторів, переложені на женьський хор о. Виктором Матюком. — Л., 1894); "Тебе поєм"; "Христос воскрес" — для чол. хору (автографи); чол. хори a cappella — на сл. В. Шашкевича — "Заспів" ("Ой ви, мої співаночки", опубл. у зб.: *Вербицький М.* Чотиригласник. — Л., 1882; Кобзар. — Л., 1885); "Лілея-воля"; "На пароході"; "Прощанє" ("Квіти мої весняні", опубл. там само); "Сиві очі" (опубл. у перекладенні на міш. хор у зб.: Боян. — Л., 1884; Кобзар); "Бувало, а нині" ("Малим бувало я сідаю", автограф, 1869); "Думка" ("Ой зазуле, зазуленько", опубл. у зб.: *Вербицький М.* Чотириголосник); "Жаль" ("Коб мої рани знали", опубл. у названих зб.: Боян, Кобзар); "Нинішня пісня" (опубл. у зб.: *Вербицький М.* Чотиригласник); "Цвітка молить" ("Раз мотилька голубила", опубл. у зб.: Кобзар); "Сльози" ("У зеленім бірку соловій заводить"); "Весна"; на сл. І. Гушалевича — "Вдовець" ("Возьму я си сопілоньку", опубл. у зб.: Кобзар); "До зорі" (там само); "Згадка" (там само); "Куди ти пливеш"; "Похорони"; "Хто за нами, Бог за ним"; жовнірський цикл: 1-а ч. — "Бувай здорова" ("Ах, вже остання хвиля розлуки"); 2-а ч. — "Бог милосердний"; 3-я ч. — "Битва"; 4-а ч. — "По битві" ("Все утихло"); на сл. інших авторів — "На погибель" ("Дай, дівчино нам шампана" (на сл. В. Стебельського, автограф 1869, опубл. у зб.: *Вербицький М.* Чотиригласник); "Поклін" ("Гей на горі на високій", на сл. Ю. Федьковича, 1866, опубл. у зб.: Боян); "Ще не вмерла Україна" (на сл. П. Чубинського, опубл. у зб.: Кобзар); "Завіщанє" ("Заповіт", на сл. Т. Шевченка, для подвійного хору, соло і супр. орк., 1868, опубл. у Львові 1877 із супр. фп.); солоспіви, вок. ансамблі — "Плач вдовиці", на сл. Ант. Лужецького, з супр. фп. (опубл.: Плач вдовиці. — Перемишль, 1853, авторство сумнівне); "Отдайте мі покой души"; "Погулянка" ("Ой дана, моя дана"); "Щасливий супруг" (всі 3 із супр. гітари, автографи у рукоп. зб.: Quitarre, № 16); "Не чужого ми бажаєм", сл. В. Шашкевича, дует для тенора й баритона із супр. фп. (опубл. у вид.: Бібліотека музикальна. — Л., 1886. — Вип. 6).

Літ. тв.: О пінію музикалнім // Галичанин: Альманах. — Львів, 1863. — Кн. 1. — Вип. 2; О твореніях музикальних, церковних і мірських на нашей Руси // Слово (Львів). — 1870. — 16 (28) трав.

Дискогр.: CD Михайло Вербицький. Духовні твори. — К.: Кам. хор "Київ", 2004.

Літ.: *Загайкевич М.* М. М. Вербицький. Нарис про життя і творчість. — К., 1961; *Її ж.* Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості. — Л., 1998; Михайло Вербицький і відродження укр. муз. культури в Галичині: Тези наук. читань, присв. 175-річчю від дня нар. композитора М. Вербицького. — Дрогобич, 1992; *Лисько З.* Піонери муз. мистецтва в Галичині. — Л.; Нью-Йорк, 1994; *Людкевич С.* Михайло Вербицький // Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 1999. — Т. 1; *Його ж.* Михайло Вербицький та українська суспільність // Там само; *Корній Л.* Історія української музики. — Ч. 2. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998; *Кияновська Л.* Стильова еволюція галицької музичної культури XIX — XX ст. — Тернопіль, 2000; Державний гімн України: Попул. істор. нарис. — К., 2006; *Кудрик Б.* М. Вербицький // Богословіє. — 1937. — Т. XV. — Кн. 4; *Волинський Й.* Музична культура Галичини 60-х років XIX ст. // Живі сторінки укр. музики. — К., 1965; *Булат Т.* Концертна діяльність // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // Там само; *Загайкевич М.* Музика в театрі // Там само; *Її ж.* Музикознавство і музична критика // Там само; *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // Там само; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // Там само; *Демус П.* З Яворівської землі: У вінок слави М. Вербицькому // Укр. культура. — 1996. — № 8; *Кияновська Л.* Михайло Вербицький як український романтик // Укр. альманах — 2000. — Варшава, 2000; *Її ж.* Михайло Вербицький (1815—1870) // Муз. мистецтво України у XIX сторіччі. — Тернопіль, 2002. — Ч. 2, Кн. 1.; *Стеблій Ф.* Михайло Вербицький на тлі української "Весни народів" // Перемишль і перемиська земля протягом віків. — Перемишль; Л., 2001. — Вип. 2: Видатні діячі Перемишини: Зб. наук. праць і матеріалів Міжн. наук. конф.; *Яросевич Л.* "Руська мати нас родила..." // КіЖ. — 1991. — 17 серп.; *Пасічник Б.* Мелодія українського відродження // За вільну Україну. — 1995. — 15 лют.; *Корній В., Біленко В.* "Ще нам, браття-українці, усміхнеться доля" // Сіл. вісті. — 1995. — 7 берез.; *Мельник О.* Мелодія, що варта цілого життя // Уряд. кур'єр. — 1995. — 11 верес.; *Шубіна Л.* "Відслонення надгробка" отця-композитора // Голос України. — 1995. — 16 груд.; *Краснодемський В.* "Я мов по смерті оживаю" // Днепропетровская панорама. — 1996. — 7 февр.; *Лісецький С.* Мелодія для гімну // Вечір. Київ. — 2000. — 2 берез.; *Його ж.* Так народився гімн... // Столиця. — 2000. — 22 серп.; *Теленчі О.* Він створив цю музику // Голос України. — 2005. — 4 берез.

М. Загайкевич

ВЕРБОВСЬКИЙ Лев Данилович (1890, с. Дмитрівка на Херсонщині — ?) — композитор, піаніст. Від 1907 — піаніст-ілюстратор у Єлисаветграді (тепер Кіровоград). 1917—20 навч. у Харків. конс. (кл. композиції *С. Богатирьова*). Автор пісень, хорів, естр. та джаз. музики.

А. Муха

ВЕРЕС Андрій Миколайович (27.12.1955, м. Біла Церква Київ. обл.) — хор. диригент, музично-громад. діяч. З. д. м. України (1998). Закін. Київ. ін-т культури (1981; кл. *С. Павлюченка*), Одес. конс. (1986; кл. В. Горчакової). 1980—89 працював у Київконцерті та Укрконцерті. Від 1989 — худ. кер. ансамблю *"Козацькі забави"*, водночас заст. дир. з творчих питань Укр. фольклорно-етногр. ансамблю "Калина" (обидва — Київ). П/к В. анс. "Козацькі забави" став лауреатом низки всеукр. та міжн. муз. фест. і конкурсів; гастролював у Великій Британії, Німеччині, Угорщині, країнах Лат. Америки та ін. Більшість обробок укр. нар. та автор. пісень для анс. написано або аранжовано В. Вийшло 4 аудіоальбоми та компакт-диски найкращих пісень ансамблю (1995—2003).

Л. Самійленко

А. Верес

ВЕРЕСА Микола Онуфрійович (22.12.1894, станиця Саратовська, тепер Краснодар. край, РФ — 8.01.1938, м. Краснодар, РФ) — бандурист. Мав муз. освіту. Регент станичної Покров. церкви, кер. драм. та хор. гуртків. Співав у Краснодар. козац. хорі. Грав на власноруч сконструйованій *бандурі* — діатонічній і хроматичній. Винайшов гетьман. бандуру. Заарештований органами НКВС 1937 за звинуваченням у "контррев. діяльності" й розстріляний. Реабілітований 1957.

Літ.: *Нирко О.* Неповний список репресованих кобзарів-бандуристів Кубані // *Польовий Р.* Кубанська Україна. — К., 2002.

Б. Жеплинський

ВЕРЕСАЙ Остап Микитович (1803, с. Калюжинці Прилуцького повіту на Полтавщині, тепер Черніг. обл. — 04.1890, с. Сокиринці, тепер Черніг. обл.) — кобзар. З родини сліпця-музиканта. 1807 захворів і втратив зір. Почав навч. гри на *бандурі* в кобзаря Микити з с. Бережівці, з 1822 працював у кобзаря Є. Андріяшівського, а з 1825 — у С. Кошового з с. Голінки. 1852—56 жив у с. Сокиринці. 1860 познайомився з *Т. Шевченком*, який подарував йому "Кобзар", 1871 — з *М. Лисенком* під час виступу на відкритті "Колегії П. Галагана". Виступав з виконанням укр. дум і пісень 1873 на засіданні Рос.

В. Верестников

Г. Верета

Р. Верещагін

Я. Верещагін

геогр. тов-ва (де про нього прочитали доповіді *О. Русов* і М. Лисенко), 1874 — перед діячами 3-го Археолог. з'їзду в Києві, 1875 — у слов'ян.-етніч. концерті в Петербурзі. 1881 і 1882 перебував у Києві для запису свого репертуару К. Ухач-Охоровичем. Творчість В. привертала велику увагу М. Лисенка, *І. Франка, Ф. Колесси, М. Грінченка* та ін. дослідників.

Репертуар В. включав 9 *дум* ("Про втечу трьох братів", "Отчим", "Невольницька", "Про бурю на Чорному морі" тощо), укр. нар. пісні ("Нема в світі правди", "Старий з молодою", "Ой їхав, не заїхав"), *псальми* тощо. 1959 відкрито Кімнату-музей В. у с. Сокиринцях, 1971 там само йому встановлено пам'ятник (скульптор М. Харченко, архітектор М. Бойко), 1978 — надгробок (скульптор І. Коломієць).

Легендарна постать В. стала своєрідним духовним символом укр. нації, а результати його сподвижницької співпраці з М. Лисенком заклали підвалини для достеменного розуміння глибинної суті *кобзарства* як явища автентичної трад. культури українців і дали ключ до наук.-вик. реконструкції кобзарства в сучас. умовах.

Літ.: *Лавров Ф.* Кобзар О. Вересай. — К., 1955; Українські народні думи. — К., 1972; *Кушпет В.* Самовчитель гри на старосвітських музичних інструментах. Кобза О. Вересая, бандура Г. Ткаченка, торбан Ф. Відорта. — К., 1997; *Лисенко М.* Характеристика музыкальных особенностей малорусских дум и песен, исполненных кобзарем Вересаем // Записки Юго-Западного Отдела РГО. — К., 1873., вид. укр. мовою: К., 1955, 1978; Думи і пісні, які виконував Вересай // Записки Півд.-Зах. відділу Рос. географ. тов-ва. — К., 1874; *Нудьга Г.* Гомер 19 ст. // Слово і пісня. — К., 1985; *М. Гордійчук* Ostap Veresai // The Ukrainian News (Нью-Йорк). — 1978. — 2 november.

В. Дутчак

ВЕРЕСТНИКОВ Владислав Аркадійович (4.01. 1947, м. Харків) — оперний співак (баритон). Н. а. РРФСР (1994). Лауреат Всерос. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (1975). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. Є. Червонюка, *Т. Веске*, 1976). 1974–77 — соліст Харків. оперного т-ру, з 1977 — Великого т-ру в Москві. У репертуарі В. переважають героїчні й драм. партії, йому властива стримана зовнішня емоційність при потужній вок. експресії.

Партії: Петро Бородін ("Повернений травень" *В. Губаренко*), Євгеній Онєгін (однойменн. опера *П. Чайковського*), Грязной ("Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*), Король ("Любов до трьох апельсинів" *С. Прокоф'єва*), Жермон, Ренато ("Травіата", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе).

О. Чепалов

ВЕРЕТА Григорій Степанович (4.05.1951, с. Лучиці Сокальського р-ну Львів. обл.) — хор. диригент, педагог, композитор. З. д. м. УРСР (1985). Н. а. України (1998). Доцент (1991). Закін. Київ. ін-т культури (1973; кл. І. Терещенко). 1973–78 — директор ДМШ на Вінниччині; 1978–82 — хормейстер, 1983–88 і 1994–2000 — 2-й диригент *Держ. капели бандуристів УРСР* (тепер Нац. капели бандуристів ім. Г. Майбороди); 1993–94 — диригент Ансамблю пісні і танцю МВС України. 1988–93 і з 2000 — викладач КНУКіМ.

Тв.: кантати "Партизанська" (сл. А. Малишка і П. Воронька), "Кобзарева пісня" (сл. Л. Горлача); хори "Балада про опришка" (сл. *Л. Забашти*), "Золоті ворота" (сл. Б. Олійника), обр. стрілецьких пісень для чол. хору; обр. укр. нар. пісень, у т. ч. тв. для бандури (зокр. "Дит. альбом"), романси й пісні на сл. *Г. Сковороди, Т. Шевченка, М. Вороного*, М. Ткача, духовні хор. твори, зокр. опубл. у зб. "Слава в вишніх Богу" (К., 2006) тощо.

І. Гамкало

ВЕРЕЩАГІН (справж. прізв. — Верещага) Роман Іванович [28.10 (10.11) 1910, с. Гребеніківка, тепер Тростянецького р-ну Сум. обл. — 26.01. 1985, м. Київ] — композитор, педагог, фольклорист. Батько *Я. Верещагіна*. Член СКУ (1947). Учасник 2-ї світ. війни. Закін. Київ. конс. (кл. *Б. Лятошинського*, 1947). У передвоєн. роки брав участь у фольклор. експедиціях. 1945– 47 — ст. референт СКУ; 1947–72 — викладач муз.-теор. дисциплін у Київ. муз. уч-щі та пед. ін-ті. Музика В. наближається до *фольклоризму*. 1990 був виданий зб. В. "Вибрані вокальні твори".

Тв.: для симф. орк. — 2 симфонії (1947, 1966 — пам'яті Т. Шевченка), симф. сюїта "По рідній землі" (1953), симф. поема "Мар'яна" (1968); Елегія пам'яті Б. Лятошинського (1968) тощо; Скерцо для орк. нар. інстр. (1939); 2 сюїти, поема для скр. з фп., присв. М. Лисенкові (1962); п'єси для фп., влч.; пісні, романси на сл. М. Рильського, В. Сосюри, А. Новицького, О. Пушкіна, М. Лермонтова, Г. Гейне, П. Неруди, хори, пісні для дітей.

Літ.: *Гордійчук М.* Спомин про друга // Музика. — 1990. — № 6; *Його ж.* Із скарбниці фольклору // КіЖ. — 1980. — № 87.

О. Шевцова

ВЕРЕЩАГІН Ярослав Романович (8.12.1948, м. Київ — 4.08.1999, м. Ворзель Київ. обл.) — композитор. Син *Р. Верещагіна*. Лауреат Респ. комс. премії ім. М. Островського (1980). Член СКУ (1973). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *М. Скорика*, 1973). Відтоді — редактор, з 1975 — ст. ред., 1978–80 — заст. гол. ред., 1985–87 — гол. ред. вид-ва "Муз. Україна" (Київ). 1980–85 — відп. секретар СКУ. Від 1987 — на творчій роботі. Виявляв інтерес до різних видів мистецтва, вивчав естетику й муз. стилі старої поліфон. школи, *класицизму* й поєднував їх з авангардними техніками комп. письма. Добре знався на укр. культурі, в т.ч. муз. фольклорі. Тож деякі твори наближаються до *необароко* і *неокласицизму* з елементами *неофольклоризму*. Музика позначена вишуканістю, рафінованістю. У творчості тяжів до жанрів кам. музики, розкриття особистісних якостей, світу глибоких переживань. Видав зб. "Твори для голосу і камерного ансамблю" (К., 1988).

Тв.: для симф. орк. — Дивертисмент (1972), "Святкова увертюра" (1978); для кам. орк. — Симфонієта "Думаючи про Айвза" (1993); Концерт для альта (1972); для баса з орк. — Диптих (сл. М. Бахтинського, 1986), кантати — "Краєвиди" (сл. Т. Еліота, 1991), "Шлях у вирій" (сл. О. Вовка, 1991), дит. "Сміється джерело" (сл. В. Мордана, 1980–81); 3 романси на вірші старовинних корей-

ських поетів (1977); 3 пісні на укр. нар. тексти (1979); для кам. анс. — 2 струн. квартети (1976 — "Пасторальний"; 1980), Фп. квінтет (1971); для дух. інстр. — секстет "Епітафія пам'яті Б. Лятошинського" (1989), 2 квінтети, "Серпнева касація" для квінтету тощо; для різних інстр. з фп. — п'єси; для фп. — 2 сонати, 2 сонатини, "Musica rustica" тощо; для клавесина — "Маленька класична сюїта" (1973); вок. цикли, хори, романси, обр. нар. пісень, п'єси для дітей, музика до наук.-поп. фільму.

Літ.: Композиторы рассказывают // СМ. — 1980. — № 10; *Конькова Г.* Лишь капелька росы // *Її ж.* Спрага музики: Паралелі і час спогадів. — К., 2001; *Її ж.* На пути к подлинным открытиям // Там само; *Чіп Б.* Попереду йшла музика і вела за собою слово // Укр. культура. — 2003. — № 11–12; *Зінькевич О.* Сходження // Молода гвардія. — 1979. — 21 жовт.; *Щурова Н.* Слово про колегу // УМГ. — 1999. — № 3; *Луніна Г.* Оригінальний митець сучасності // Там само. — 2004. — № 1; *Її ж.* Пам'яті несправедливо забутого // КіЖ. — 2004. — 28 січ.

А. Муха, О. Швецова

ВЕРИКІВСЬКА Олена Михайлівна (15.03.1932, м. Харків — 22.09.2004, м. Київ) — піаністка, педагог. Дочка *М. Вериківського*. З. прац. культ. України (1993). Закін. Київ. конс. (кл. *А. Янкелевича*, 1953). Відтоді — викладачка кл. фп., з 1986 — зав. фп. відділу Київ. муз. уч-ща, одночасно 1964–71 — викладачка кафедри спеціалізованого фп. Київ. конс. Проводила майстер-класи в Україні, Венесуелі, Німеччині, Польщі. З кін. 1980-х започаткувала серію концертів "Антологія української фортепіанної музики", 1995 організувала регіональний конкурс юних піаністів (з 2004 — ім. В.).

Літ. тв.: Особливості фортепіанних творів М. Вериківського // Матеріали 1-ї конф. Асоціації піаністів-педагогів України. — Х., 1992; "Митець, свідомий свого призначення": Спогади про батька // Михайло Іванович Вериківський / Ред.-упоряд. *О. Торба*. — К., 1997.

Літ.: *Непоседова О.* Її люблять // КіЖ. — 1999. — 13 листоп.

М. Загайкевич

ВЕРИКІВСЬКИЙ Михайло Іванович [8 (20).11.1896, м. Кременець на Волині, тепер Терноп. обл. — 14.06.1962, м. Київ] — композитор, громад. діяч, диригент, педагог, музикознавець. Батько *О. Вериківської*. З. д. м. УРСР (1944). Професор (1946). Закін. Київ. конс. (кл. контрабаса *Ф. Воячека*, кл. теорії композиції *Б. Яворського*, 1923). Провадив пед. діяльність в Нар. конс., на Пед. курсах ім. Б. Грінченка, в Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1922–28), 1933–35 — викладач Харків. муз.-драм. ін-ту, 1944–60 — Київ. конс. (з 1956 — зав. кафедри хор. диригування). 1941–45 — зав. відділу музики ІМФЕ. Від 1919 — кер. Укр. нац. хору. У 1920-х працював як оперний диригент (1926–28 — Київ., 1928–35 — Харків. оперного т-рів). Поміж постановок — опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Купало" *А. Вахнянина*, "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Яблуневий полон" *О. Чишка*, "Кармелюк" *В. Костенка*, "Князь Ігор" *О. Бородіна*, "Матео Фальконе" *Ц. Кюї*, "Бояриня Віра Шелога" *М. Римського-Корсакова*, "Аїда" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Фауст" Ш. Ґуно, "Богема", "Чіо-Чіо-сан", "Тоска" Дж. Пуччіні тощо; балети "Пан Каньовський" В., "Лебедине озеро" *П. Чайковського*, "Червоний мак" *Р. Глієра*. 1921–28 як один із засновників Тов-ва ім. М. Леонтовича — член його президії, один з найактивніших виразників програмних засад цієї організації (кер. хор. студії, голова наук.-творчого відділу). Від 1932 — член правління СКУ. Багато працював у галузі методики й теорії музики в напрямі розвитку ладової системи *Б. Яворського*, плідно займався редагуванням клас. музики.

Творчість В. широка за діапазоном: він працював у всіх *жанрах* (крім *симфонії*), віддаючи перевагу вок. музиці. Написав перший укр. *балет* ("Пан Каньовський"), першу вітчизн. *ораторію* ("Дума про дівку-бранку", де поєднуються ознаки *ораторії* і *думи*), активно розвивав жанр *кам. опери*. Зробив бл. 120-и обробок нар. пісень, виявивши майстерність симфонізації пісні й використовуючи поряд з багатьма відомими прийомами розвитку свої оригінальні. Хор. доробок В. нараховує бл. 50-и творів: це хори *a cappella* та з супр., *мініатюри* й хор. *поеми*. Вони є найкращими досягненнями вітчизн. хор. літ-ри. Композиторові належать 9 *кантат* і ораторія, духовні твори.

Центр. за значенням місце в доробку В. посідає оперна творчість. Він написав 6 *опер*, переважно ліричних (виняток становить сатиричний скетч "Діли небесні"). Найвідоміша — "Наймичка" (пост. 1943 в евакуації в Іркутську). Це лірико-психол. драма, пісенна за мовою, що поєднує ознаки 2-х *жанрів*: камерної і нар.-побут. опери. Камерність непересічно втілено в "Сотнику" і "Втікачах", що сам автор назвав оперними *етюдами*. Більш традиційний — лірико-побут. "Вій", що має 2 версії: *оперета* з розмовними діалогами та опера з наскрізним муз. розвитком; "Слава" — єдиний у композитора твір цього жанру на сучас. тему. Є в доробку В. і кілька творів на межі опери та кам.-вок. музики: "Байка про Будяка і Троянду", "Омузикалений "Перець" чи *монологи*, найвидатнішим з яких є *поема* для баса з орк. "Чернець".

Щедро й різноманітно представлена кам.-вок. творчість композитора. Мелод. виразність та емоц. змістовність, зручність для співу забезпечили найкращим романсам В. стале міцне місце в репертуарі вокалістів.

Інстр. доробок В. кількісно менший. В ньому теж виявився інтерес В. до історії (симф. поема "Петро Конашевич-Сагайдачний"), а також знайшов якнайяскравіше виявлення потяг до ладових експериментів. Спираючися на теор. засади т. зв. "теорії ладового ритму *Б. Яворського*", В. написав цикл фп. *прелюдій*. У тій самій системі створено деякі його романси 1920-х років, хор "На майдані" та "Реквієм пам'яті Леонтовича". Мав записи у фонді Укр. радіо. За творами В. знято фільми "Наймичка" (1964, реж. І. Молостова, к/с ім. О. Довженка), "Спокута" (1986, реж. Р. Олексів, "Укртелефільм").

Тв.: балет "Пан Каньовський" ("Бондаріана", 1930, 2 ред. 1958); опери — "Діли небесні" за гуморес-

О. Вериківська

М. Вериківський

кою Остапа Вишні (1931), "Вій" за М. Гоголем (1936, 1945), "Сотник" за Т. Шевченком (1938), "Наймичка" за Т. Шевченком, лібр. автора та К. Герасименка (1943, 2-а ред. 1960), "Слава" за п'єсою В. Гуссва (1962), оперні етюди "Байка про Будяка і Троянду" на сл. Л. Глібова (1943), "Втікачі" за оповіданням М. Коцюбинського "Дорогою ціною" (1953), "Веселі естрадні мініатюри для тенора й баса на тексти ж. "Перець" ("Омузикалений "Перець", 1959), конц.-оперна замальовка "Запорожці" (1960); для солістів, хору та орк. — фантазія "Гайдамаки" (сл. Т. Шевченка, 1919), "Реквієм пам'яті Леонтовича" (сл. П. Тичини, 1921), "Реквієм пам'яті Лисенка" (сл. М. Вороного, 1922), ораторія "Дума про дівку-бранку Марусю-попівну Богуславку" (сл. нар., 1923), кантати "Жовтень" (сл. М. Рильського, 1936), "Гнів слов'ян" (сл. Р. Стійсиського, 1941), до 100-річчя М. Лисенка (сл. М. Рильського; у співавт. з *Л. Козицьким*, 1942), до 25-річчя АН УРСР (сл. М. Бажана, 1944), "Народ і вождь" (сл. рад. поетів, 1947), фінал колективної кантати до XVIII з'їзду КПРС (сл. Л. Первомайського, 1949), 1-а ч. колективної кантати до 10-річчя возз'єднання України (сл. рад. поетів, 1949), "Травнева кантата" (сл. П. Тичини, 1951), "Варшавський цикл" (сл. Л. Дмитерка, 1952); для хору: "В тумані луг" (сл. А. Слісаренка, 1920), "На майдані" (сл. П. Тичини, 1921), духовні композиції — Літургія, Всенощна, Співи на Святу Пасху тощо (1921—22): "Сонячні кларнети" (сл. П. Тичини), "Юнацька пісня" (сл. А. Турчинської), "Коваль" (сл. І. Франка), "Прапор червоний" (сл. Лесі Колосок), "Згода" (сл. В. Самійленка, 1923), 2 хори Пам'яті В. І. Леніна (сл. Я. Гончаренка та Д. Бичевка), "До праці" (сл. Б. Грінченка), "Заклик" (сл. В. Чумака), "Вперед ідем" (сл. Ф. Михайличенка), хор з кантати "Радість" (сл. М. Рильського, 1924), "1905 рік" (сл. О. Олеся), "В час пожеж" (сл. Ю. Яновського, 1925), "Песня о железной дороге" (сл. В. Інбер, 1953), "Світе ясний" (сл. Т. Шевченка), "Галичанка чорноброва" (сл. М. Рильського), "Відповідь на "Заповіт" Т. Шевченка" (сл. Г. Лахуті, 1939), "Привіт тобі, Червоний Київ" (сл. В. Сосюри), "Я стверджуюсь" (сл. П. Тичини, 1943), "Напис на могилі Ушинського" (сл. П. Тичини, 1945), "Привітальна пісня на честь М. І. Литвиненко-Вольгемут" (сл. М. Рильського, 1946), "Ти з нами, Ленін" — диптих (сл. Л. Первомайського), "Вакхическая песня" (сл. О. Пушкіна), "Ноктюрн" (сл. М. Стельмаха, 1949), "Зелена вулиця" (сл. І. Негоди), "Бий, дзвоне, бий", "Два брати" (сл. А. Малишка), "Гімн на честь 300-річчя возз'єднання України з Росією" (сл. П. Воронька, 1954), "Весняна сюїта" (сл. І. Франка, 1956), "І Крим за горами", "Пісня плотарів" (сл. М. Стельмаха, 1958), "Дніпро" (сл. Є. Фоміна), "Берізка" (сл. Т. Одудька), "Гей, шумить, гуде діброва" (сл. О. Волощака), "У Києві на Подолі" (сл. П. Воронька), "Гімн Вітчизні" (сл. М. Рильського), "Ой, гоп, таки-так" (сл. Т. Шевченка, 1960) тощо; обробки нар. пісень для хору без супр. (понад 30), зокр. зб. "Десять укр. нар. пісень" (1919—1920); для хору і фп. — серед них веснянковий цикл "Кроковеє колесо" (1926) та ін. обробки нар. пісень для голосу з супр. фп. (бл. 70) — найбільш відомі "26 волинських народних пісень" (1934), "П'ять пісень" (1942), "10 пісень Закарпатської України" (1945); масові пісні для хору — бл. 80; пісні для дітей — понад 100; романси на сл. поетів-класиків та сучасників, зокр. цикли "Гімни св. Терезі" (сл. М. Семенка, 1923), "В дні війни" (сл. рад. поетів, 1942—43), "Чернець" (сл. Т. Шевченка, 1943), "Образ коханої" (сл. П. Грабовського, 1944), "Монолог Сковороди" (сл. П. Тичини, 1944), "Монолог Ярослава Мудрого" (сл. І. Кочерги, 1945), "Пісні Сафо" (сл. П. Тичини, 1959); для симф. орк. — сюїта "Веснянки" (1924, 2 ред. 1956), увертюра "Березіль" (1925), "Татарська сюїта" (1928), поема "Петро Конашевич-Сагайдачний" (1944), "Закарпатська рапсодія" (1945), сюїта для скрипки з орк. (1946), симф. панорама "Спортивне свято в Варшаві" (1951); для струн. Квартету — "П'ять п'єс" (1920—21), Квартет (1923), Сюїта (1942); для дер. дух. — Квартет, "Вісім новелет" (1959); для фп. — "Елегія" (1913), 9 прелюдій (1920—21), Сонатне алегро (1922), "Танець" і "Войовничий марш" (1923—24), 2 прелюди (1939), етюд (1943), цикл "Волинські акварелі" (1943), вальс і етюд (1945), Прелюдія, Ноктюрн і Танець (1952), "11 маленьких прелюдій" (1957—58); для влч. і фп. — Прелюд (1947), Рондо (1960); музика для драм. вистав, радіо, кіно ("Назар Стодоля", "Устим Кармелюк", "Хмара" тощо); редагування та аранжування творів ін. авторів (опера "Утоплена" М. Лисенка, "Укр. симфонія" Е. Ванжури тощо).

Літ. тв.: Сучасний етап мистецтва хорового виконання // Музика. — 1923. — № 8—9; Про музично-теоретичне виховання // Там само. — 1924. — № 4—6; Про гастролювання хорових диригентів // Там само. — 1925. — № 1; Про музичні вистави // Там само; Музична творчість периферії // Там само. — 1925. — Ч. № 4; Про підготовку оперних композиторів // Рад. музика. — 1939. — № 4; Піднести культуру хорового мистецтва // Соц. культура. — 1960. — № 5 (співавтор *В. Гайдар*) тощо.

Дискогр.: "Наймичка", композиція за поемою Т. Шевченка та оперою М. Верликівського. Вик. солісти, хор та орк. Київ. опери, дир. *О. Климов*. 5289—61.33Д. 12937; М. Верликівський. "Веснянки" — 5289—68. 33Д. 22315. CD "Михайло Вериківський. Ораторія "Дума про дівку-бранку". — К.: Росток-Рекордз, 2004.

Літ.: *Герасимова-Персидська Н.* М. І. Вериківський. — К., 1959; *Шуровa Н.* М. І. Вериківський. — К., 1972; Михайло Іванович Вериківський / Ред.-упоряд. *О. Торба*: Зб. статей. — К., 1997; *Белякова М.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4: 1917—1941; *Булат Т.* Солоспіви // Там само; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // Там само; *Загайкевич М.* Балетна музика // Там само; *Клин В.* Фортепіанна творчість // Там само; *Кузик В.* Масова пісня // Там само; *Литвинова О.* Оперна творчість // Там само; *Її ж.* Музика до кіно // Там само; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // Там само; *Сікорська І.* Оперета // Там само; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Філіц Б.* Обробки народних пісень для хору // Там само; *Шевчук О.*, *Якименко Н.* Концертне життя // Там само; *Юрченко М.* Духовна музика // Там само; *Грінченко М.* Сучасна українська музика // Музика. — 1923. — № 4—5; *Його ж.* Музичні силуети. Михайло Вериківський // Там само. — 1925. — № 2; *Козицький П.* Талановитий заспівувач // Мистецтво. — 1956. — № 6; *Умонець В.* Народні пісні для хору в обробці М. Вериківського // НТЕ. — 1964. — № 6; *Шольп О.* Лірика Шевченка і "Сотник" М. І. Вериківського // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Шурова Н.* Три монологи для баса М. І. Вериківського // Музика. — К., 1969. — Вип. 4; *Її ж.* Ораторія-дума Михайла Вериківського // НТЕ. — 1972. — № 3; *Клин В.* М. Вериківський та новоладове мислення // Музика. — 1976. — № 6; *Шурова Н.* Талантливый запевала // СМ. — 1983. — № 1; *Рильський М.* Митець, свідомий свого покликання // Повне зібр. тв. — К., 1986. — Т. 15; *Галуш-*

нюк Н. Камерна опера Верихівського // Музика. — 1986. — № 6; *Шульгіна В.* Збереження спадщини Михайла Вериківського // Бібліотечний вісник. — 1997. — № 3; *Верикївська І.* З епістолярії Михайла Вериківського (Листи до Пилипа Козицького 1925—1928 років) // Укр. муз. архів. — 1999. — Вип. 2; *Ржевська М.* Камерно-вокальна творчість Михайла Вериківського // Наук. записки: Серія мистецтвознавство. — Тернопіль, 2000. — Вип. 14; *Вольчук О.* Народномузична стилістика в композиторській творчості Михайла Верихівського // Наук. записки: Серія мистецтвознавство. — Тернопіль; К., 2003. — Вип. 2 (11); *Балицький М.* З джерел народної пісенності // Свобода (США). — 1996. — 19 листоп.; *Афоніна А.* Вшановуючи видатного композитора і диригента // Хрещатик. — 1996. — 22 листоп.; *Дзюба Г.* Михайло Верикіеський створив перший український балет // Там само. — 2002. — 12 жовт.

Н. Шурова

ВЕРМЕНИЧ Володимир Миколайович (3.08.1925, с. Бориси Полтав. обл. — 10.12.1986, м. Київ) — композитор. З. д. м. УРСР (1976). Член СКУ. 1949 закін. Ворошиловгр. (тепер — Луганськ.) муз. уч-ще, Київ. конс. (кл. хор. диригування *А. Свєчникова*, 1954; кл. композиції *М. Дремлюги*, 1970). 1952—60 — викладач співу та хер. хорів у школах, 1963—65 — Київ. пед. ін-ті. Як композитор працював у галузі масових жанрів. Деякі його пісні панегіричного, помпезно-декларатив. характеру (на зразок "Я славлю партію") свого часу були рекомендовані як обов'язкові для репертуару багатьох профес. та аматор. хорів, нині забуті. Але справді популярними стали сповнені щирістю лір. сольні пісні В., особливо "Чорнобривці" (сл. М. Сингаївського). Такі пісні приваблюють виразною рельєфною мелодикою, органічним відчуттям вокалу.

Тв.: кантата "Пісня про Буревісника" на сл. М. Горького (1970); хори — "Дніпро-Славутич" на сл. І. Неходи, "Клятва батькам" на сл. Л. Татаренка, "Світанок" на сл. А. Каспрука тощо; лір. пісні — "Слід на землі" на сл. Г. Кирсанова, "Зіронька донецька" на сл. М. Чернявського, "Я мрію про море" на сл. В. Сосюри, "Чорнобривці" на сл. М. Сингаївського, "Ти снишся завжди мені, мамо" на сл. В. Коротича, "Польова царівна" на сл. М. Сома, "Іду я росами" та "Заспівай мені, мамо моя" на сл. О. Богачука, жартівлива "Підкручу я чорнії вуса" на сл. А. М'ястківського тощо; пісні для дітей; п'єси для бандури; обр. укр. нар. пісень.

Літ.: *Прокакоб В.* Як на ті чорнобривці погляну... // Дем. Україна. — 1995. — 6 квіт.; *Сом М.* Пісні його живуть // Веч. Київ. — 1995. — 8 серп.; *Сингаївський М.* У пам'яті і в серці // УМГ. — 1996. — № 1(19).

А. Мухо

ВЕРНИГОРА Лев Михайлович (14.10.1934, м. Малин Житомир. обл.) — оперний і кам. співак (бас). З. а. РРФСР (1976). Навч. у Київ. (1957—58) і Одес. (1959—60) конс. 1960—62 — соліст Одес., 1962—64 — Башкир., 1964—67 — Саратов. т-рів опери та балету, з 1967 — Великого т-ру в Москві. У концертах виконує твори заруб. композиторів, укр. нар. пісні.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Досифей, Пимен ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Філіпп ("Дон Карлос" Дж. Верді), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), фон Віркоє ("Семен Котко" С. Прокоф'єв).

Літ.тв.: *Вернигора Л.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ВЕРСТОВСЬКИЙ Олексій Миколайович [18.02 (1.03).1799, маєток Селіверстово Тамбов. губ., Росія — 5(17).11.1862, м. Москва, там само] — рос. композитор, муз.-театр. діяч. Музики навч. приватно в Д. Штейбельта й Дж. Фільда (фп.), Ф. Бьома й *Л. Маурера* (скрипка), Брендта, Цейнера і М. Міллера (теорія композиції), Тарквіні (спів) у Петебурзі. Від 1823 мешкав у Москві. В. — один з основоположників рос. *водевілю*. Автор понад 30 зразків цього *жанру*, а також 6-ти *опер*, *кантат*, *романсів*, духовних творів тощо. Належить до представників *романтизму* в рос. музиці. У найвідомішій опері В. "Аскольдова могила" (1835), а також в опері "Чурова долина, або Сон наяву" (1841) дія відбувається в Києві в княжі часи. В них широко використано укр. нар.-пісенні інтонації. Оперою "Аскольдова могила" Київ. рос. опера відкрила 1867 свій перший сезон. Цей твір і в наступні роки часто ставився на сценах оперних т-рів України та за її межами.

Літ.: *Гозенпуд А.* Русский оперный театр XIX века (1836—1856). — Ленинград, 1969; *Доброхотов Б.* А. Н. Верстовский. Жизнь, театральная деятельность, оперное творчество. — М.; Ленинград, 1949; *Його ж.* А. Верстовский и его опера "Аскольдова могила". — М., 1962; *Зиньковин Е.* Концерт и парк на Крутоярe... — К., 2003; *Асафьев Б.* Композитор из плеяды славяно-российских бардов — Алексей Николаевич Верстовский // Астафьев Б. Избр. труды. — М., 1955. — Т. 4.

Б. Сюта

ВЕРТЕП — нар. ляльковий театр. Одна з найдавніших форм укр. муз.-драм. т-ру (перша згадка — 1573, розквіт — 2-а пол. 18 ст.), пов'язаний з розвитком в Україні *шкіл. драми* (зокр. *інтермедії*). Споріднений з польс. шопкою, білор. батлейкою, зах.-європ. т-ром маріонеток.

В. — 2-ярусна дерев'яна скринька (2 × 1 м), де на Різдвяні свята розігрувалися вистави. У долівці кожного ярусу прорізувалися щілини, по яких вертепник водив ляльок, рухаючи їх за допомогою дротиків і розігрував вертепну драму. Вона складалася з 2-х частин: перша — релігій-

Ляльки, що використовуються під час вертепної вистави

В. Верменич

О. Верстовський

на (відбувалась у верхньому ярусі, 13—17 яв-сценок) — легенда про народження Христа та злого царя Ірода, подана крізь призму нар. свідомості. Її дія розгорталася за законами драми: Паламар запалював свічки і дзвонив у дзвони — пролог, поява Янгола перед пастухами та їхнє привітання Христа — експозиція, наказ Ірода воїнам — зав'язка, сцена з Рахиллю — кульмінація, вбивство Ірода — розв'язка. Друга — світська (відбувалась у нижньому ярусі, 28—30 яв-інтермедій) — низка побутових, майже не пов'язаних між собою сценок, що легко переставлялися, випускалися, замінювалися і т. п. Такий принцип "нанизування" робив драму мобільною, динамічною, відкритою для імпровізації та варіантності.

Її героями були комічні персонажі нар. пісень: Дід і Баба, сатиричний уніатський Піп, Дяк, невдаха Клим із Козою, Циган з Кобилою — персонажі різдвяних народних вистав "Маланка" й "Коза", а також пари представників різних національностей: рос. Солдат та Дарія Іванівна, Поляк з Полькою, Гусар з Мажаркою, Циган з Циганкою, Жид з Жидівкою. Різні суспільні й нац. типи "пересувалися", наче в калейдоскопі, кожен промовляв своєю мовою на своєму жаргоні, виявляв свої суттєві, часто доведені до карикатури пристрасті, вірування і звички. Різноманітний склад персонажів віддзеркалював структуру тогочас. укр. суспільства, його звичаї, симпатії тощо. Об'єднував більшість сцен світ. частини Запорожець. Як улюблений нар. герой, він домінував над усіма дійовими особами 2-ї ч. драми, всіх перемагав.

Вертепна драма увібрала більшість муз. жанрів епохи: *канти, псальми*, нар. *романс*, нар. танці тощо. Всі події в ній чергувалися з піснями й танцями. Узагальнені алегоричні образи 1-ї ч. не вимагали конкретних характеристик. Через це, згідно з драматургією, в її музиці переважали 4-голосі хор. канти (як коментар, резюме, "випередник" подій), мелодії яких близькі до старовинних *колядок* (деякі звороти можна зустріти в побут. і навіть жартівл. піснях). Зіставляючи основні наспіви кантів із збереженими зразками вертепної драми, можна говорити про наявність у В. початків монотематизму: більшість із них мають схоже початкове мелод.-гармонічне "зерно" (VI—III — V—I). 1-й кант "Пінію время і молитві час" — відігравав роль хор. інтродукції, кант "Ой під вишнею" знаменував перехід від реліг. до світської частини вертепної драми.

У 2-й ч. В. драми звучала переважно танц. *інстр. музика*. Вона виконувала композиц. роль, посилювала драматургічну цілісність, створювала своєрідні муз. характеристики персонажів. У числ. *козачках*, камаринській, краков'яку, халяндрі та євр. танцях за допомогою характерного мелод. малюнка, ладових особливостей, ритміки підкреслювалися типові риси персонажів різних національностей, що намітились у їхніх монологах і діалогах. Тут же спостерігаються перші спроби звукозображення (напр., мекання кози імітується настирливою остинатною фігурою з трелью у верхньому голосі в танці з одноім. назвою). Оркестр В. включав переважно *скрипку, бубон* та *сопілку* ("*троїста музика*").

Проникнення в релігійну частину драми побут. персонажів (сценка з пастухами) зумовило появу поміж хор. номерів інстр. епізоду — укр. танцю "Дудочка". У свою чергу, внесення в інтермед. частину В. патріотичних мотивів, втілених в образі Запорожця, зумовило появу пісні "Та не буде лучче" — його своєрідну муз. характеристику, що можна кваліфікувати як прообраз оперної арії. У зах.-укр. варіанті В. Запорожець співав істор. пісню "А в містечку Берестечку" і козацьку "Да козак душа правдивая".

З-поміж найвідоміших варіантів укр. В. — Сокиринський, або Галаганівський (1771), Волинський (1788—91), Куп'янський (1823), Славутинський (1897), Батуринський і Хорольський (кін. 19 ст.). Збереглася музика Сокиринського, Славутинського, Батуринського вертепів, а також фрагменти інших. Водночас з ляльковим В. у народі широко побутував і "живий" його варіант, що мав набагато більше можливостей для сцен. гри, актор. майстерності, виразної декламації. У ньому теж вагоме місце посідала музика.

Широке побутування В. створювало передумови для народження розвиненіших форм нар. т-ру, зокр. оперної вистави. 1918 живий вертеп був поставлений у Києві у "Молодому т-рі" Леся Курбаса, традиції якого значно пізніше було відновлено у Київ. молодіжному т-рі (поч. 1990-х). 1923—29 при Києво-Межигірському худ. керамічному технікумі існував Межигірський В. (п/к В. Горбенка) політико-соціального спрямування (ляльки Червоноармійця, царя Миколи, кайзера Вільгельма, імператора Франца-Йосифа, представників Антанти, Попа, Ксьондза та ін.). У репертуарі були агітаційні вистави на антиреліг. та міжн. теми. У 1930-х В. діяв у Харкові при *АРМУ*.

Наприкінці 1980-х — на поч. 1990-х почалося відновлення традицій В. в укр. міськ. побуті, спочатку у Львові, через рік у Києві. Своєрідні фестивалі-огляди В. влаштовувались у Києві в Міжн. центрі культури і мистецтв (з 1989). 1995

Вертепна скриня

Вертепна скринька з експозиції Українського музею у Празі (1920-і)

Пѣснь I

Перша сторінка рукопису партитури псальми з вертепного дійства

у Луцьку відбулися огляд-конкурс вертепів "З Різдвом Христовим!" та наук.-теор. конференція, присв. питанням вивчення та побутування В. 2003 фестиваль-огляд вертепів пройшов у Нац. опері України, а 2006 там показували В. укр. діти із США. Елементи естетики В. застосовуються в сучас. театр. практиці. За принципами традиц. В. поставлено "Укр. вертеп" (1975, Харків. т-р ляльок), "Енеїду" І. Котляревського (1985, Київ. т-р ляльок). Укр. композитори також зверталися до традицій вертепної драми. Зокр. її фрагменти введено до опер "Вій" *М. Вериківського* (1946), "Вернісаж на ярмарку" *В. Кирейка* (1985).

Колекція В. скриньок і ляльок зберігається в Держ. музеї театр., муз. та кіномистецтва України в Києві.

Літ.: *Кисіль О.* Український вертеп. Текст, малюнки, ноти з вступною статтею. — Петроград, 1918; *Возняк М.* Початки української комедії (1619—1819). — Л., 1919; *Резанов В.* Драма українська. — К., 1926. — Вип. 1; *Марковський Є.* Український вертеп. Розвідки й тексти. — К., 1929; *Дживелегов А.* История западноевропейского театра. От возникновения до 1789 года. — М.; Ленинград, 1940; *Карская Т.* Французский ярмарочный театр. — Ленинград, 1956; *Архимович Л.* Українська класична опера. — К., 1957; *Її ж.* Старинный музыкальный театр Украины // Новые черты в русской литературе и искусстве. — М., 1976; *Волошин І.* Джерела народного театру на Україні. — К., 1960; *Авдеев А.* Происхождение театра. — М.; Ленинград, 1959; *Федас Й.* Український народний вертеп. — К., 1987; *Маркевич Н.* Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян. — К., 1991; *Хланта І.* Закарпатський вертеп. — Ужгород, 1995; *Круковська В.* Святкуємо Різдво: Молитви, колядки, щедрівки, вірші, присвячені Різдвяним і Йорданським святам, а також сценарії вертепів. — Л., 2001; *Смелянская С.* Украинский вертеп (К проблеме изучения истоков народного театра на Украине): Автореф. дис. ... канд. искусствоведения. — М., 1980; *Сікорська І.* Українська комічна опера: генезис, тенденції розвитку: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1993; *Галагап Г.* Малорусский вертеп // Киев. старина. — 1882. — Окт. — Т. 4; *Житецкий П.* Вертепная драма и ее сценическая постановка // Там само; *Петров Н.* Старинный южнорусский театр и в частности вертеп // Там само; *Драгоманов М.* Народний театр на Україні // Житє і Слово. — 1895. — Кн. 1; *Малинка О.* Живий вертеп, записаний у Ніжині // Этнографическое обозрение. — 1897. — Кн. 35; *Франко І.* Русько-український театр // *Його ж.* Твори. В 20 т. — К., 1955. — Т. 16; *Колиця М.* Музика українського вертепу // Музика. — 1976. — № 4; *Франко І.* До історії українського вертепу XVIII ст. // *Його ж.* Зібр. творів. У 50 т. — К., 1986. — Т. 36; *Крупчин М.* Вертеп Прикарпатського села // НТЕ. — 1990. — № 1; *Ощуркевич О.* Деякі типологічні особливості світлотіньового вертепу // Матеріали до української етнології. — К., 1995. — Вип. 1(4); *Корній Л.* Вертепна драма // *Її ж.* Історія української музики. — К.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1; *Пилипчук Р.* До питання про початок українського вертепу, або Ще раз в обороні Еразма Ізопольського // Верховина: Зб. наук. праць на пошану проф. О. Мишанича з нагоди 70-річчя. — К.; Дрогобич, 2000 (передрук: *Pylypczuk R.* Z historii ukrainskiego wertepu albo jeszcze raz w obronie Erazma Izopolskiego // Przegląd Humanistyczny. — 2006. — Nr 1); *Федас Й.* Музичний чинник у вертепі // Матеріали до укр. мист-ва. — Вип. 2. — К., 2003; *Філатенко А.* На щастя, на здоров'я // Волинь. — 1995. — 14 січ.

І. Сікорська

ВЕРТИНСЬКИЙ Олександр Миколайович [9(23).03.1889, м. Київ — 21.05.1957, м. Ленінград, нині С.-Петербург, похов. у м. Москва, РФ] — артист естради, співак, композитор, поет. Дит. та юнацькі роки провів у Києві. В 16 років опинився "на вулиці". Захопився т-ром, потрапив у коло київ. богеми, співав у ресторанах. Був знайомий з *Ф. Шаляпіним*, *С. Лифарем*, Т. Карсавіною, В. Холодною (їй порадив спробувати сили в кінематографі, також присвятив декілька пісень, у т. ч. "Маленький креольчик" і "Ваши руки пахнут ладаном") та ін. митцями. Писав пісеньки, що користувалися популярністю в артист.-ресторанних колах. Публікував вірші, театр. рецензії, оповідання (з 1912) у київ. виданнях "Неделя", "Лукоморье", "Киевский листок". На естраді дебютував у Москві (1915). 1916 у Петербурзі було опубл. вірші В. під назвою "Оригинальные песенки А. Н. Вертинского". 1919 емігрував до Туреччини, виступав з концертами в Румунії, Польщі, Німеччині, 1925—33 — у Франції, 1935—43 — у Китаї. Виступав із концертами, де виконував пісні-шансонетки на власні тексти й музику. 1934 концертував містами США, зокр. співав у "Town-Hall" (Нью-Йорк) — залі на 2, 5 тис. місць. Здобув світ. популярність як автор і виконавець салонної естр. пісні, своєрідної муз. новели. Крім власних, виконував пісні на вірші О. Блока, М. Гумільова, Г. Ахматової, рос. нар. та циганські пісні. Після повернення до кол. СРСР продовжив конц. діяльність. 1945 виступав у Києві. Приваблював багатобарвністю, виразністю інтонацій, вишукано-інтимною манерою виконання, високим артистизмом. Виконання будувалося на різкій зміні настроїв, нагадуючи своєрідний "монотеатр мініатюр" з перевтіленням В. у образи героїв його пісеньок (лордів, лакеїв, матросів, мандрівників, єпископів, клоунів та ін.). У кіно дебютував у к/ф "Чим люди живі" (1912, роль Ангела). Знявся також у к/ф в ролях: Кардинал ("Заколот приречених", Сталінська премія, 1950), Князь ("Анна на шиї", 1954). На Київ. кіностудії зіграв пана Бреневського й Католицького прелата ("Полум'я гніву", 1956) та пана Савченка ("Кривавий світанок", 1957). Попри неабиякий успіх серед найширшої публіки творчість В. у кол. СРСР замовчувалась. Автор вірша "Киев — Родина нежная" (1956). Пісні В. — одне з джерел *авторської пісні*.

О. Вертинський

Літ. тв.: Песни и стихи. 1916—37. — Харбин, 1937; Париж, 1938; Четверть века без родины. — К., 1989; Романсы и песни. — М., 1991; Дорогой длинною. — М., 1994; Париж-Шанхай // Федор Иванович Шаляпин. Статьи, высказывания, воспоминания. — Т. 2. — М., 1958; Стихи-песни // Аврора. — 1989. — № 3.

Дискогр.: LP грамплатівки "Александр Вертинский" (подвійний альбом). — М.: "Мелодия", 1990.

Літ.: *Савченко Б.* Кумиры забытой эстрады. — М., 1992; *Макаров А.* Александр Вертинский: портрет

на фоне времени. — М.; Смоленск, 1998; *Кольницький М.* Я — кивник // Музика. — 1989. — № 3; *Довгалло Г.* "Любить Россию и ценить людей" // Муз. жизнь. — 1989. — № 21; *Петровский М.* Возвращение Александра Вертинского // *Його ж.* Городу и миру. — К., 1990; *Його ж.* Це дивне явище — Вертинський // Вітчизна. — 1990. — № 8; *Рудницкий К.* Александр Вертинский // Эстрада без парада. — М., 1991; *Пятенко Л.* Жанр канташансон у виразності "пісеньок" О. Вертинського та "Глаголицької" меси Л. Яначека // Культурологические проблемы муз. украинистики. — О., 1997. — Вып. 2. — Ч. 1; *Кузик В.; Кузик М.* Відлуння героїки Крутів // НТЕ. — 2005. — № 1; *Дерев'янко Т.* Листи Вертинського // КіЖ. — 1969. — 26 бер.; *Верголис О.* Старшая дочь печального Пьеро // Киев. ведомости. — 1996. — 28 марта; *Копитанчук О.* "Я со сцены вам сердце, как мячик, бросаю" // Всеукр. ведомости. — 1998. — 21 апр.; *Карпинос И.* Три одинокие жизни влюблённого Пьеро // Киев. ведомости. — 2000. — 22 марта; *Муратов А.* Как я познакомился с Вертинским // Правда Украины. — 2003. — 23 марта; *Копровская И.* Вертинский А. Н. // Факты. — 2004. — 21 мая; *Віленський Ю.* Олександр Вертинський // День. — 2005. — 9 черв.

І. Сікорська

В. Верховинець

"ВЕРХОВИНА" — прикарпат. ансамбль пісні і танцю України (з 1969 — заслужений). Вок.-хореогр. колектив. Лауреат Респ. конкурсу худ. колективів (Київ, 1957, 1-е місце), VI Всесвіт. фестивалю молоді та студентів (Москва, 1957, бронзова медаль). Засн. 1950 у м. Дрогобичі при філармонії на основі Бойківської чол. самодіяльної хор. капели (створ. 1946, худ. кер. *П. Ємець*), доповненої танц. групою (з 1948, балетмейстер Н. Веселова). Худ. керівники — Є. Середа та П. Гречаніченко (1948—50), з. д. м. УРСР *Ю. Корчинський* (1950—70), М. Хай (1970—71), з. а УРСР О. Волинець (1972—80), Т. Матвіїв (1980—82), балетмейстери — П. Биков, з. д. м. Бурят. АРСР А. Бондарев, В. Михайлов, В. Савченко. Постановки окремих номерів здійснювали *Я. Чуперчук*, Є. Миколаєвський, Г. Чудак, В. Музика, Є. Щербанюк. Репертуар включав твори вітчизн. і заруб. класики, укр. нар. пісні і танці, вок.-хореогр. композиції ("Степом, степом", "Ми з Прикарпаття", "Прикарпатська вок.-хореогр. сюїта"), хореогр. картини ("Ранок Верховини", "Бойківчанка", "Чіпак", "Танець з дзвіночками", "Танець лісорубів") тощо.

1983—98 — директор, худ. кер. і гол. диригент ансамблю — з. д. м. УРСР *М. Дуда*, хормейстер — В. Шуневич, балетмейстер — З. Гладяк. 1996—98 худ. керівником "В." працював В. Шуневич, 1998—2002 — М. Ковальчук, від 2002 — С. Майданик, директор З. Ацедонський. У репертуарі з'являються твори духовної музики, літургії (різних авторів), театр. вистави "*Вертеп*" і "Зимові забави", темат. програми: шевченківська, "Гей ви, стрільці січові", "Сини твої, Україно" (до річниці утворення УПА), "Вечорниці" *П. Ніщинського*, "Верховино, мати моя", "Лемківські візерунки", "Козацькому роду нема переводу" тощо. До репертуару ансамблю входять також твори *М. Лисенка, П. Ніщинського, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, М. Колесси, Є. Козака, А. Гнатишина, Я. Барнича, С. Сабадаша, А. Кушніренка*, М. Дуди та ін., нар. пісні й танці бойків, лемків, мешканців Підкарпаття. "В." гастролювала в Україні й ін. республіках кол. СРСР, в Африці — у Замбії та Зімбабве (1988). Брала участь у Всесвіт. форумі миру (Москва, 1962), Всесоюз. конкурсі мист. колективів (Москва, 1967), фестивалях "Лемківська ватра" (Польща, 1956, 1960, 1988, 1992, 1993, 1994, 1995), українців у Польщі "Над Ославою" (1995), українців-русинів у м. Свиднику (Словаччина, 1994) та ін. Має числ. нагороди.

За мотивами кращих програм ансамблю знято телефільми "Карпатський мій краю", "Добрий вечір, щедрий вечір", "Христос воскрес" тощо, записано радіопередачі. Видано зб. пісень з репертуару ансамблю: Бойківські та лемківські пісні / Запис і обр. для хору без супр. *Ю. Корчинського* (К., 1970); Українські народні пісні: Обр. для хору в супр. баяна *Ю. Корчинського* (К., 1973); Карпатські струмочки: Обр. укр. нар. пісень *Ю. Корчинського* (К., 1979).

Літ.: *Литвин М.* Верховино, мати моя // Україна. — 1986. — № 22.

Б. Пил

ВЕРХОВИНЕЦЬ (справж. прізв. — Костів) Василь Миколайович (5.01.1880, с. Старий Мізунь Станіславівського воєводства, тепер Івано-Фр. обл. — 11.04.1938, м. Київ) — актор, співак (лірико-драм. тенор), етнограф, диригент, хореограф, композитор, педагог. Брат *О. Верховинця*, батько *Я. Верховинця*, дядько *Г. Верховинець*. Після навч. (1892—95) у Школі-бурсі при Львів. Ставропігії, 1899 закін. Самбір. вчител. семінарію. Початкову муз. освіту здобував самотужки, заохочений диригентом Михайловським та *А. Вахнянином*. 1910 закін. муз. школу *М. Лисенка* (кл. теорії *Г. Любомирського*). 1900—01, 1904—06 виступав як актор, співак та хормейстер Руського нар. т-ру у Львові. 1907—15 — актор, хормейстер т-ру *М. Садовського* в Києві (де отримав сцен. ім'я В.), хореограф постановок опер "Утоплена", "Енеїда" *М. Лисенка*, "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Лісова квітка" Л. Яновської, "Вій" *М. Кропивницького*, "Галька" *С. Монюшка*. 1915—18 — диригент і хормейстер у Тов-ві укр. артистів. 1918 у Полтаві організував Нац. хор і диригентські курси. Від 1919 — у Києві: диригент т-ру при Укр. робітничому клубі, кер. диригентських курсів у київ. Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка, диригент Національного хору. 1920—32 — кер. кафедри мист-ва Полтав. Ін-ту нар. освіти. Разом із *Ф. Попадичем* керував Полтав. окружною хор. капелою, заснував "*Жінхоранс*" (1930—36), з яким здійснив вел. гастрольні подорожі, заснував Харків. мандрівну капелу "Чумак" (1927—28), брав участь у заснуванні Харків. т-ру муз. комедії, був його балетмейстером.

Протягом життя В. ретельно збирав етнографічно-фольк. матеріали (записав понад 300 зразків). Особливо вдалою була експедиція в с. Шпичинці на Сквирщині 1912, де В. записав

віток *Веснянок* з іграми й повністю — весільний обряд. Наук. вивчення зібраного матеріалу, висвітлене у спец. розвідках, і успіх його мистецьких постановок у виставах т-ру М. Садовського та в театралізов. концертах циклів обрядової пісенності Хору студентів *О. Кошиця* стимулювали написання "Теорії українського народного танку" — розробки окремої галузі нар. хореографії. Важливе значення мало поширення теорії та методики нар. хореографії зі співами у навч. закладах Києва (Ін-т ім. М. Лисенка), Полтави (Ін-т нар. освіти — 1920–23, 1924–32), Харкова (Муз.-драм. ін-т — 1927–28). Польові спостереження й методика В. зафіксовані у статтях у ж. "Сяйво" (1913), "Шлях" (1918) тощо. Репресований, розстріляний 11 квіт. 1938. 1958 реабілітований посмертно.

Тв.: збірка дит. ігор з піснями "Весняночка" (1923, 1927); хор. гімн і п'єси "За Україну" (сл. М. Вороного, 1919), хор. реквієм "Жалібний марш" пам'яті К. Стеценка (1922), "Великий день" (сл. Б. Грінченка), "Весна тума" (сл. Я. Мамонтова, 1922), "Більше надії, брати" (сл. В. Чумака), "Великодній дощ", "На стрімчастих скелях", "Ми дзвіночки", "Світає", "То не вітер" (сл. П. Тичини), "Вперед, завзяті юнаки" (сл. Х. Рябоконя), "Затих зелений сад" (сл. М. Філянського), "Ми діти праці", "Ой красна весно!" (сл. Ю. Жилка), "Ми — творці життя нового" (сл. П. Лучанського), "Ой зацвіла папороть" (сл. М. Хвильового), "Я весна, уклоняйтесь мені" (сл. П. Гомона; всі — 1923), "Марсельєза" на сл. М. Вороного (обр. В., 1924 друк.); "Гей стомлені і голі", "Греми, греми, могутня пісня" (сл. Д. Загула), "Жалібний марш" ("Ви жертвою в бої"; сл. П. Капельгородського), "Заграй, кобзарю!" (сл. Х. Рябоконя), "Облетілі пелюстки" (сл. В. Чумака), "Перше травня" (сл. П. Тичини), "Шалійте, шалійте" (сл. О. Колесси, аранж. В.; всі — на поч. 1920-х); "І затремтіли холодні сніги", "Ми діти волі" (сл. Ю. Жилка, 1925), "Навіки між нами" (сл. Г. Чубука), "Пам'яті Леніна" (сл. О. Слісаренка, 1927), "Колективна" (сл. П. Капельгородського), "Весна" (сл. Д. Ершова), "Проводи" (сл. П. Горбенка; всі — 1930), "Гей, тупни під своє" (сл. Я. Розанкіна), "Гей у лузі" (сл. А. Артеменка; всі — 1937), романс "Стежечка", присв. І. Козловському. Аранжування для хору нар. пісень.

Літ. тв.: Українське весілля // Укр. етнограф. збірник. — К., 1914. — Т. 1; Теорія українського народного танку. — К., 1919, [2]1920, [3]1963, [4]1991; статті в журналах і газетах 1920-х.

Літ.: *Василько В.* Микола Садовський та його театр. — К., 1962; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції. — К., 2002; *Пеліпко О.* Після довгих років забуття. — Л., 2003; *[illegible] В.* Українська народна музика в творчості В. М. Верховинця // НТЕ. — 1960. — № 3; *Верховинець Я.* Митець і вихователь // Мистецтво. — 1968. — № 4; *Качкан В.* Син Бойківського краю // Вітчизна. — 1979. — № 9; *Гуменюк А.* Хореографічна діяльність В. М. Верховинця // НТЕ. — 1980. — № 1; *Дзюба Г.* Фольклористична діяльність В. М. Верховинця // Там само. — 1985. — № 1; *Верховинець Я.* В. М. Верховинець. Короткий нарис життя і творчості // Теорія українського народного танцю. — К., 1991; *Його ж.* В. М. Верховинець: нарис про життя і творчість (спогади про батька) // Проблемы музыкального образования. — К., 1993; *Його ж.* Пам'яті митця: 110 років В. М. Верховинцю — композитору, фольклористу // Соц. культура. — 1990. — № 1; *Його ж.* Відродження школи народного танцю Василя Верховинця // НТЕ. — 1992. — № 1; *Верховинець Я., Сідкович М.* Як виник і був заборонений "Лондонський гопак" // НТЕ. — 1993. — № 4; *Його ж.* В. М. Верховинець — хореограф // Зб. наук. праць Полтав. пед. ін-ту. — Полтава, 1996; *Собаль О.* Три зустрічі з В. Верховинцем // Музика. — 2000. — № 1–3; *Верховинець Г.* Дивовижно поєднував хореографію, пісню і театральне дійство // УМГ. — 2000. — № 1; *Дзюба Г.* Верховинець крізь "тавро мовчання" // Хрещатик. — 2000. — 18 лют.; *Соловей Н.* І тернистий, і мужній шлях митця // УМГ. — 2000. — № 3; *Рутковська О.* Дивосвіт Василя Верховинця, або Репресовані танці // КіЖ. — 2002. — 24 квіт.

Л. Пархоменко

ВЕРХОВИНЕЦЬ Галина Осипівна (27.02.1931, м. Ніжин Чернігів. обл.) — мистецтвознавець, радіожурналіст. Член Спілки журналістів (з 1971). Донька *О. Верховинця*, племінниця *В. Верховинця*. Навч. у Київ. муз. уч-щі (дир.-хор. відділення, кл. *В. Уманця*, 1947–51), закін. філолог. ф-т Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка (1966). Від 1955 працювала на Укр. радіо: 1951–76 — муз. редактор мовлення на заруб. країни, 1976–2001 — муз. коментатор Гол. редакції муз. мовлення, ведуча фольк. програм "Таланти землі співучої", "Золоті ключі", "З народних джерел". Створила велику кількість радіонарисів про діячів укр. культури — *І. Шамо*, Т. Школьну, тріо бандуристок у складі М. Голенко, Т. Гриценко, *Н. Писаренко*, ансамбль *"Дарничанка"* та ін., радіосеріал про нар. пісню. Під час польових експедицій різними регіонами України здійснила понад 2 тис. фонозаписів маловідомих укр. нар. пісень і творів нар. інстр. музики.

Г. Верховинець

Літ.: *Андрійчук П.* Золоті ключі Галини Верховинець // Берегиня. — 2001. — № 2.

П. Андрійчук

ВЕРХОВИНЕЦЬ (справж. прізв. — Костів) Осип Миколайович (30.08.1900, с. Старий Мізунь, тепер Долин. р-ну Івано-Фр. обл. — 19.01.1938, м. Чернігів) — хор. диригент. Брат *В. Верховинця*, батько *Г. Верховинець*. Закін. Укр. учитель. семінарію в м. Йозефів (1925, тепер Чехія). 1925–30 — кер. аматор. хорів у Зах. Україні. Переслідувався польс. владою за популяризацію укр. пісен. мист. Щоб уникнути арешту, змушений був змінювати прізвище (Галайда, Недоля). 1930–37 — викладач нім. мови Ніжин. пед. ін-ту, кер. студ. хору та хору вчителів. Брав участь у виставах Ніжин. драм. т-ру як актор і художник-декоратор. 1937 заарештований і засуджений до 10 років заслання. 1938 розстріляний за звинуваченням у "шпигунстві на користь Японії". Реабілітований 1956.

Я. Верховинець

М. Головащенко

ВЕРХОВИНЕЦЬ Ярослав Васильович (11.04.1925, м. Київ) — флейтист, педагог. Син *В. Верховинця*. З. д. м. України (1998). Закін. Київ. конс. (кл. А. Проценка, 1948) та аспірантуру при ній (1967). 1948–88 — артист симф. орк. Київ. т-ру опери та балету, водночас із 1954 — викладач Київ. муз. уч-ща. Автор творів для флейти і фл., зокр. "Концертне алегро", "Еле-

гія", "Укр. скерцо", "Танок дзвіночків". Дослідник і упорядник творів батька. Відредагував і здійснив 3 вид. його "Теорії українського народного танку" (К., 1963; 1968, 1990), зб. "Весняночки" (К., 1969; 1979; 1989); а також зб. "Пісні та романси" (К., 1960), "Хорові твори" (К., 1969).

В. Хоренко

Г. Верьовка

ВЕРЬОВКА Григорій Гурійович [13 (25).12. 1895, м. Березна, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 21.10.1964, м. Київ] — композитор, хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Чоловік *Е. Скрипчинської-Верьовки*. Н. а. УРСР (1960). Лауреат Сталінської премії (1948), Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1968, посмертно). 1918—21 навч. у Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (кл. композиції *Б. Яворського*, кл. дир. *О. Орлова*, 1933 закін. екстерном). 1921 — один із засновників Тов-ва ім. М. Леонтовича (див. *Всеукр. тов-во ім. М. Леонтовича*), Капели-студії ім. М. Леонтовича при т-ві (1922—25 разом з *П. Тичиною*, хор. диригент). Від 1923 — викладач Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка, з 1934 — кафедри хор. диригування Київ. конс. (1947 — професор). Поміж учнів — *П. Муравський, В. Колесник*. 1942—45 — наук. співробітник ІМФЕ. 1943 організував Укр. держ. нар. хор, яким керував до кінця життя. Збирав і досліджував фольклор, плекав нар. манеру співу, залучаючи обдарованих співаків із села. Спираючися на досвід Охматівського хору *П. Демуцького*, В. заохочував хористів до імпровізації в розспівах мелодій, до використання елементів театралізації. Вик. принципи Нар. хору ґрунтувалися на прийомах гуртового розспіву, нар. *багатоголоссі*, специф. регістрово-тембральній палітрі, що характеризувала його неповторне артист. обличчя. Хор мав велику гастрольну практику, багатьох послідовників поміж регіональних нар. хорів. 1965 колективу присвоєно ім'я В. 1948—52 очолював Спілку композиторів України.

В. — автор багатьох хор. і масових *пісень*, хорів, *романсів*, *кантат*, інстр. композицій, обр. нар. мелодій. Віддавав перевагу вок. *жанрам*, особливо хор. пісням, що були свого часу популярними, вирізняючися серед знівельованої інтернаціон. пісенності характерною нац. мелодикою, нар.-пісенною стилістикою. 1995 в ІМФЕ відбулася наук. конф., присв. В.

Тв.: кантата для солістів, міш. хору та орк. нар. інстр. "Ми ковалі своєї долі" (сл. П. Тичини, 1961); пісні й хори (понад 16) — a cappella — "Нехай собі та й шумлять дуби", міш. хор (сл. П. Тичини, 1923), "Там на горі за Дніпром", міш. хор (сл. П. Тичини, 1924), "Заклик", міш. хор (сл. Д. Загула, 1927), "Не забудь юних днів", міш. хор (сл. І. Франка, 1941), "Виряджала милого", міш. хор (сл. М. Грудницької, 1942), "Пісня про Хрещатик", жін. хор (сл. П. Тичини, 1944); з фп. — "Ой як стало зелено" (сл. В. Бичка, 1936), "Ой чого ти, земле, молодіти стала", міш. хор (сл. нар., 1936); "Клятва", міш. хор (сл. М. Бажана, 1942), "Про Миколу Лукичова", хор (сл. П. Тичини, 1946), "Дівчата з Донбасу", хор (сл. С. Воскрекасенка, 1947), "Гоголь наш — велике серце", міш. хор (сл. П. Тичини, 1952); "Хоровод дружби", хор (сл. Т. Масенка, 1954), "Шахтарочка", жін. хор (сл. С. Воскрекасенка, 1955); "Навіки славен" (Пам'яті Т. Шевченка), міш. хор (сл. В. Лагоди, 1960) тощо; романси — "Подивилась ясно", "По один бік верби", "Співає стежка на город", "Зелена неділя" (сл. П. Тичини, 1919—20), "Хтось мене ще пам'ятає" (сл. О. Олеся, 1919—20), "На хуторі" (сл. П. Тичини, 1922—23), "Закружляли в вітрі золотому" (сл. М. Рильського, 1925), "Я знаю" (сл. Є. Плужника, 1925), "На червоній на весні" (сл. А. Акопяна, пер. П. Тичини, 1925), "Сміхом і піснями зацвісти" (сл. В. Сосюри, 1931), "Ой не п'ються пива, меди" (сл. Т. Шевченка, 1934), "Перед картиною Айвазовського" (сл. О. Туманяна, перекл. П. Тичини, 1939), "Чайка" (сл. М. Стельмаха, 1943), "Туга за Україною" (сл. Т. Масенка, 1943), "Слово матері" (сл. С. Кудаша, перекл. П. Тичини, 1943), "Десь на дні мого серця" (сл. П. Тичини, 1962); для мал. симф. орк. — сюїта "П'ять нар. пісень" (1929), для симф. орк. — "Вулична інтермедія" (1930), для скр. і фп. — Соната (1932), "Лірична пісня" (1933); для 2-х скрипок і фп. — обр. укр. нар. пісень (1934); для орк. нар. інстр. — обр. "Плескач" (1935); аранж. нар. пісень — "Вперед, народе, йди" для міш. хору (1921); "Карманьола" для хору з фп., "Сміло вперед" для хору з фп. (1922); укр. нар. пісень для різних складів хору — бл. 50, поміж них — "Поза лугом зелененьким" (1934), "І шумить і гуде", "Ой у полі могила" (1935), "Чи це ж тії чоботи", "По діброві вітер виє" (1938—39), "Дума про визволення України" на сл. В. Перепелюка (1944), "Дівчино моя, переяславко", "Ой на горі жита много", "Ходила я по садочку", "Чи чули ви, миле браття", "Широкий місточок заломився", "Ой по горі льон" (1945—46), "Іцов козак потайком", "Місяць на небі", "Рибалка молоденький", "Ой ходив чумак" (1951), "Пливе човен", "Ти, дівчино, ти, моє серденько", "Сім день молотила" (1956), "Чи ти чула, молода дівчина" (1960), а також 2 польс. і 2 чес. мелодії.

Літ. тв.: Музична студія ім. Леонтовича при Музичному товаристві // Музика. — 1924. — № 7—9; № 10—12; Перша Київська хорова олімпіада // Там само. — 1924. — № 10—12; Про V школу // Там само. — 1925. — № 9—10; Державна музична проф. школа ім. Леонтовича //Там само. — 1927. — № 1; Державна музична проф. школа ім. Леонтовича // Музика — масам. — 1929. — № 2; Музична творчість часів Великої Вітчизняної війни (Спостереження 1941—1942 рр.) // Мистецтво, фольклор, етнографія: Наук. записки АН. — К., 1947. — Т. 1—2; Берегти народні пісенні багатства // Музика. — 1995. — № 6.

Літ.: *Ященко Л.* Григорій Гурійович Верьовка. — К., 1963; *Перепелюк В.* Повість про народний хор: Сторінки з щоденника / Літ. запис *В. Данилейка*. — К., 1970; Григорій Верьовка: Спогади / Упоряд. *З. Клименко*. — К., 1972; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції. — К., 2002; *Гуменюк А.* Народжений для музики // Музика. — 1970. — № 6; *Андрієвська Н.* Його пісні з нами // Там само. — 1974. — № 1; *Юдіна В.* Співці нового життя // Там само. — 1977. — № 6; *Дженков В., Посещенко Л.* Хормейстер, композитор, педагог // Там само. — 1985. — № 6; *Дженков В.* Дивосвіт Григорія Верьовки // Всесвіт. — 1986. — № 6; *Посещенко Л.* Пам'яті художника // Музика. — 1986. — № 6; *Кобач І.* Співоче поле у Березані // Укр. культура. — 2004. — № 4; *Кречко М.* Жизнь на высокой ноте // Юг. — 1995. — 19 дек. (передрук: КіЖ. — 1995. — 20 груд.); *Його ж.* Фундатор // КіЖ. — 1985. —

22 груд.; *Кирейко В.* Краса таланту // Рад. Україна. — 1985. — 25 груд.; *Станішевський Ю.* Чародій народної пісні // Веч. Київ. — 1985. — 25 груд.; *Музиченко С.* Народжений для музики // Сільські вісті. — 1985. — 27 груд.; *Кобан І.* Чарівник хорового співу // Там само. — 1995. — 26 верес.; *Куценко П.* Чарівник української пісні // Там само. — 19 жовт.; *Біленко В.* Могуття Григорія Верьовки // Там само. — 1995. — 26 груд.; *Ловинець А.* Песня Верьовки // Правда Украины. — 1995. — 26 дек.; *Михайленко Р.* На святі основоположника хору // УМГ. — 1996. — Січ. — Берез.; *Доріченко О.* Життя у пісню перелив: Уроки Г. Верьовки // Жива вода. — 1997. — № 1;

Л. Пархоменко

ВЕСЕЛИЙ (Цар) Самсон Васильович (2-а пол. 19 ст., с. Валки, тепер Черніг. обл. — поч. 20 ст.) — лірник. Учасник 12-го Археологічного з'їзду у Харкові 1902. У репертуарі — 5 *дум* ("Три брати Самарські", "Маруся Богуславка", "Про вдову і трьох синів", "Про брата і сестру", "Про Олексія Поповича"), *кант* 18 ст. "Ах, ушли мои лита", пісня на *сл. Г. Сковороди* "Всякому городу нрав і права", побутові пісні, *псальми*, бл. 20 укр. нар. танців, *награшів* ("Бичок", "Тетяна" з примовками, "Мельник", "Роман" тощо). Володів ориг. манерою гри, власними прийомами й примовками до танцю тощо. Супр. до співу грав лише на баску.

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум // Матеріали до української етнології. — Л., 1913. — Т. 14; *Хоткевич Г.* Воспоминания о моих встречах со слепыми // Твори. — К., 1966. — Т. 1.

Б. Сюта

"ВЕСЕЛИЙ ТЕАТР" ("ВТ.") (м. *Львів*) — театр малих форм. Перша вистава відбулася в жовтні 1941. Відкритий 7 груд. 1942 у приміщенні Ін-ту нар. творчості (ІНТ). Ініціатором створення "ВТ." стало середовище митців — літераторів, художників, акторів, музикантів, які поставили за мету засобами т-ру легких жанрів активізувати літ.-мист. життя Львова. Попередниками "ВТ." у довоєнному Львові були аналогічні польс. т-ри та укр. "Цвіркун" і "Вар'єте". Поміж організаторів, авторів та учасників 1-ї вистави — З. Тарнавський (кер. програм Львів. радіо), поет С. Гординський, художник В. Ласовський, сатирик Е. Козак, композитор *З. Лисько*, оперний співак М. Старицький, танцівник Д. Кравців. Вони, а також ряд ін. виконавців, зокр. актори Я. Стадник, Н. і А. Муратови, оперні співаки І. та Ю. Лаврівські, Ст. Тарасевич, О. Горняткевич-Зорич, жін. квартет ревелерсів (кер. О. Курочка), балетні танцівники К. і Т. Янушковські утворили осн. ядро колективу. Худ. кер. "ВТ." — актор і реж. С. Дубровський.

Нова творча ідея вимагала пошуку тих засобів виразовості, які б забезпечили розважальний, життєрадісний характер вистав, по-справжньому демократичних і доступних. Провідне місце в них посіли відповідні літ.-поет. жанри, як *гуморески*, скетчі (часто це була переробка сатир. творів О. Вишні, Ю. Вухналя — псевд. здібного сатирика І. Ковтуна родом з Харківщини), пародії на драм. оперетові куплети, танц.-характеристичні сценки, а також ритми легкої музики, зокр. *вальса*, *танго*, фокстрота тощо. Значну роль у драматургії спектаклів відігравали джаз. оркестр та балет. ансамбль. До діяльності "ВТ." були причетні значні худ. сили, а саме: поети, письменники, гумористи Т. Мигаль, Я. Масляк, І. Керницький, В. Софронів-Левицький, З. Тарнавський, Б. Нижанківський, Гліб Східний, Ю. Косач, хореографи-балетмейстери — *Є. Вігілєв*, М. Важинський, композитори *Е. Козак*, О. Курочка, *Я. Барнич*, З. Лисько, *А. Кос-Анатольський* (з 1943 — постійний муз. кер.), дир. А. Адаманів, режисери-постановники *В. Блавацький*, Й. Гірняк, П. Сорока, декоратори М. Левицький, В. Ласовська, костюмер Є. Сціблъовська та ін.

"ВТ." підготував цілий ряд темат. вистав, як напр.: "Кулуємо — продаємо", "Весна іде", "Ой, серце, ти серце", "Бо війна війною", "Від вуха до вуха" тощо. Зорієнтованість авторів вистав на міський побут сприймалася свіжо й по-новому, особливо на тлі традиц. для укр. т-ру сільської тематики. Крім виступів у Львові, "ВТ." здійснив конц. турне по містах і містечках Галичини (літо 1943). Остання вистава відбулася 5 берез. 1944.

Літ.: *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. Львів: 1941—1944 роки. — Л., 1996; *Шнерх С.* Незмовкна пісня. — Л., 2001; *Бенеба М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5.

О. Шевчук

"ВЕСЕЛИКИ" (див. — *Капела інструментальна, Бурса, Музика, Троїста музика*)

"ВЕСЕЛІ МУЗИКИ" ("ВМ.") — фольк. ансамбль. Лауреат Респ. конкурсу артистів естради (Вінниця, 1987), міжн. премії "Золотий Орфей" (Київ, 2002). Учасник низки міжн. фестивалів. Склад: П. Бугар (нар. дух. інструменти, вокал), В. Почко (скрипка, вокал), Ю. Різоль (ударні, вокал), С. Хитряков (баян, аранжування, вокал), О. Чух (контрабас, вокал). До 2001 у складі анс. виступав *Ю. Білак* (цимбали). Створ. 1981 на базі Київ. об'єднання муз. ансамблів, з 1988 — при Нац. філармонії України. У репертуарі — обр. укр. нар. пісень та пісень народів світу. Гастролювали в Україні, Австрії, Великій Британії, Іспанії, Греції, Німеччині, Словаччині, США, Чехії та ін. країнах. Записали 5 аудіоальбомів та 3 компакт-диски з укр. нар. музикою, поміж них — "Та дай же нам, доле" (1985), "Чарівні очі" (1989), "Танці на селі"

С. Веселий

(1992), "Best" (1995), "Їдемо далі" (1997). Про "ВМ." знято муз. фільми "На великі Сорочинці" (1993), "Їхали козаки" (1994). Від 1981 — худ. кер. С. Хитряков, директор Ю. Різоль.

В. Лукашев

"ВЕСЕЛКА" — ансамбль нар. музики Білгород-Дністровського ПК ім. Т. Шевченка (Одес. обл.). Засн. 1972, 1977 "В." присвоєно звання Народного самодіяльного. У складі оркестру нар. інстр.: *цимбали, кобзи, бандури, окарини, сопілки* тощо. Учасник Міжн. фестивалю Придунайських країн (Югославія, 1976). У репертуарі — укр., рос., болг., польс. нар. пісні, твори сучас. композиторів.

В. Подкопаєв

"ВЕСЕЛКА" (Ukrainian Dance Ensemble Veselka — Rainbow, Сідней, Австралія) — укр. нар. танц. ансамбль. Створ. 1965 на основі існуючого Укр. нар. балету п/к Н. Тиравської. Під тим самим керівництвом і за допомогою адміністратора І. Жестовського "В." продовжує популяризувати традиції укр. нар. хореогр. мистецтва.

1985 разом з хором "*Чайка*" із Мельбурна "В." провела гастрольне турне по США й Канаді, де виступала в т. ч. у будинку ООН у Нью-Йорку на відзначення 40-річчя цієї організації. 1990 відбулося гастрольне турне по Україні, включаючи концерти в Києві, Луцьку, Тернополі, Івано-Франківську та Львові.

"ВЕСЕЛКА" — укр. пересувний муз. т-р. Функціонував 1934—36 у Зах. Україні (базувався у Львові). У складі т-ру працювали: Н. Горницький (директор, реж. і соліст), Е. Цісик (дир. оркестру), актори І. Коссакова, О. Кульчицька, Г. Цісикова, В. Мельник та ін. У репертуарі — муз. вистави, концерти, програми яких включали одно- та двоактні п'єси, скетчі, *гуморески*. Вистави: "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Чорноморці" М. Лисенка, "Циганський барон", "Весела вдова" Й. Штрауса, "Циганська любов" і "Паганіні" Ф. Легара, "Орфей у пеклі" Ж. Оффенбаха, "Троянда Стамбула" Л. Фалля.

П. Медведик

ВЕСЕЛОВСЬКА Марія Василівна (1877, Україна — 1941, м. Саратов, РФ) — оперна співачка (драматичне сопрано), педагог. Дружина режисера Й. Лапицького. Співу навчалась у К. Ферні-Джіральдоні. Дебютувала на сцені Київ. опери. 1892—93 — солістка Казансько-Саратов. оперного тов-ва, 1895—96 — Панаєв. т-ру (С.-Петербург), 1898—99 — Моск. приват. опери С. Мамонтова, 1899—1901 — Перм. опери, 1904—07 — опери Солодовникова в Москві, 1909—10 — Єкатеринб. опери, 1914—15 — Т-ру муз. драми у Петрограді (С.-Петербург). Володіла досить сильним голосом широкого діапазону (з контральтовими низами). У 1920—30-х викладала у І Моск. обл. муз. технікумі.

Партії: Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Тетяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Юдиф ("Юдиф" О. Сєрова), Леонора ("Трубадур" Дж. Верді), Кармен ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Валентина, Селіка ("Гугеноти", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Рахиль ("Жидівка" Ж. Галеві), Тоска, Мімі, Батерфляй ("Тоска", "Богема", "Чіо-Чіо-сан" Дж. Пуччіні), Галька (однойм. опера С. Монюшка).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962.

І. Лисенко

ВЕСЕЛОВСЬКИЙ (17 ст.) — співак, бандурист. 1693—94 служив у польс. королів. капелі.

"ВЕСІЛЬНІ МУЗИКИ" ("ВМ.") — фольк. ансамбль. Створ. 1997 при кафедрі фольклору та етнології (пізніше діяв при кафедрі етнокультурології, нині — при кафедрі фольклористики, нар. пісенного та інстр. виконавства) КНУКіМ. Худ. кер. — *Р. Гусак*. Лауреати II Міжн. фестивалю євр. мистецтва (Луцьк, 1997). Дипломанти Всеукр. фестивалю "Фольклорна толока" (Харків, 1994), XV фестивалю укр. культури (Перемишль, тепер Польща, 1997), III Міжн. фестивалю "Дзвенять цимбали і гармонь" (Білорусь, 1998). Попередниками "ВМ." були ансамбль нар. інструментів (1975—1990), ансамбль "Троїсті музики" (1990—1997).

У репертуарі колективу — записана у фольк. експедиціях традиц. інстр. музика багатьох регіонів України — Буковини, Гуцульщини, Наддніпрянщини, Полтавщини, Поділля (зах. і схід.), Прикарпаття, в т. ч. й муз. фольклор етносів, що проживають на теренах України. У роботі "ВМ." використовувалися фабричні й майстрові власні муз. інструменти (*скрипка, баян*, акордеон, гуц. *цимбали*, смичковий *контрабас*), з кабінету муз. інструментів КНУКіМу — великі угор. конц. та малі укр. цимбали. Більшість традиц. муз. інструментів в ансамблі — з приватної колекції Р. Гусак: подільські — бухало, 3-струнна *басоля*, гуц. — дідик, *телинка, денцівка, півтораденцівка, жоломіга, флояра, ріг, трембіта, дримба*, закарпатські — двоянка (*близнівка*), буковинські — *окарина, най* (флейта Пана), *бугай* (двохвостий), полтавські — *бубон*, керамічні свистунці, *рубель* та качалка, волинські — *деркач* і свистало, білорус. ріжок тощо.

Р. Гусак

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ (ВП.) — масштабний цикл поетико-муз. творів, що супроводжували кількаденне обрядово-драм. дійство публічного довершення шлюбу сільською (в давні часи — й міською) громадою, поступаючися місцем інстр. капелі тільки в танц.-розважальній частині весілля.

Укр. весілля 19 — поч. 20 ст. — складний комплекс обрядів, пісень і танців, що виконувались у визначеному порядку і нагадували клас. мелодраму з усталеними персонажами й хором, що корелює з хором стародав. реліг. культів. Ф. Вовк дослідив, що в укр. весіл. звичаях віддзеркалилися всі етапи еволюції людської родини, відомі соціологам. Вважають (*В. Гошовський*, О. Пашина), що ВП. й обряди, як і ін. родинні ритуали (хрестини, похорон) у давніх слов'ян сформувалися пізніше календарних, оскільки до появи весільної обрядовості мусило виникнути шлюбне життя (моногамія). Відомості про час прийняття християнства схід. слов'янами показують, що не всі їхні племена мали упорядковане шлюбне життя (Л. Нідерле). За Ф. Вовком, більшість елементів, з яких складається укр. шлюб, належать до дуже давньої істор. доби (напр. у танці, що по черзі танцюють з нареченою всі родичі нареченого, відчутні відгуки т. зв. "права першої ночі", відомого всім індоєвроп. народам), але драм. форми, яких прибрали ці ритуали, склалися, ймовірно, у первісну епоху історії Русі, набувши її характеристичних рис (подробиці походу князя та його дружини у ВП. виявляють ідентичність з істор. піснями про військ. походи князів). Князівська доба довершила розвиток укр. весіл. звичаїв (сліди пізніших часів малопомітні), відтоді почалося їх поступове, хоча й повільне розкладення (ритуал втратив первісну функцію, залишилася лиш зовнішня символіка, окремі обряди набули пародійного характеру).

Осн. сценарій шлюбної драми: імітація умикання та купівлі молодої (розігрування військ. походу з метою "взяття" дому молодої шлюбним кортежем молодого, опір родини молодої, оборона братів, замирення двох сторін, викупне, виплачене брату молодої та всій родині), урочисте садовлення молодих на посад перед священним деревом — гільцем, спільний бенкет, жертви (розподіл священного хліба — короваю), відведення молодої до хати молодого, і, нарешті, введення молодого в його шлюбні права — реальне зближення молодих, дефлорація дівчини, під час чого присутні поводяться в урочистий спосіб і публічно коментують події.

У муз. оформленні весілля усіх сх. слов'ян гол. роль відіграють вок. *жанри*. Традиція весіл. обрядового співу — виключно жіноча, при тому ансамблева (співають свахи — заміжні жінки, дружки — товаришки молодої, світилки — незаміжні родички молодого; хори з боку молодого і молодої по 5—10 учасниць в кожному протистоять один одному). На Прип'ят. Поліссі донедавна, а в Карпат. регіоні дотепер зберігається традиція інстр. (майже виключно скрипкового) супроводу ВП., коли *скрипка* (рідше 2 скр. або *цимбали*) дублює осн. мелод. лінію, оздоблюючи її характерними локал. мелізматичними прийомами.

Фрагмент картини І. Соколова "Весілля" (1860)

ВП. обслуговують 2 осн. лінії ритуалу: ініціаційну, пов'язану зі зміною соціального статусу молодих, які беруть шлюб, та лінію контактів обох родів. Спів осмислюється як засіб магічного впливу на людей і міфолог. потойбічні сили. Значна кількість обряд. ситуацій породила відповідну кількість весільних пісенних текстів, що коментують хід подій, керують порядком ведення ритуал. акцій, регламентують поведінку весільних чинів і гостей. Пізніший лір. шар текстів склався навколо теми відходу молодої від родини та її жалів.

Кількість мелодій ВП., на які розспівують величезний текстовий масив, значно менша (за муз.-ритм. ознаками з теренів України описано бл. 2-х десятків весільних форм). Якщо у центр. смузі України зауважується поділ весільних мелодій на ті, що обслуговують обрядову сферу, й ті, що пов'язані з ліричною тематикою, то у півн. регіонах (Полісся) такої залежності немає (місцева весільна меліка — звуковисотність утрималася в архаїчнішому стані, тож ті самі обряд. мелодії обслуговують тексти будь-якої тематики). Приєднання текстів до певних мелодій відбувається безвідносно до змісту на підставі єдності ритм. будови.

Для вок. жанрів муз. фольклору, особливо ранньотрадиц., до яких належать календарні й ВП., засадничим є ритм промовляння складів слова у співі. В усіх слов'ян. традиціях переважає вірш силабічної будови та відповідні йому муз.-ритм. малюнки, що за віки викристалізувалися в набір типових формул. У різних регіонах за весільним дійством закріпилися певні види ритмомелодичних форм (мелодичних типів), утворивши систему локальних весільних традицій. Кожній із них властивий свій набір мелотипів, що відрізняється від сусідніх за ритм. і звуковисот. (включно з видами *багатоголосся*) системами, тембр. характеристиками тощо. Сума типових *наспівів*, що обслуговують локальні весільні цикли, коливається від 3-х (Закарпаття, окремі локуси Лівобережжя) до 9—10-и (Полісся, Поділля), рідше 11—12-и (Погориння) й навіть 14—15-и (в перехідних зонах, як на Західній Волині) видів.

Окр. жанр. групу складають весільні *приспівки* — синкретичні танц.-співні твори в акцентному ритмі, тексти яких несуть як ритуал. навантаження (здебільшого в обрядах "комори", також у ритуал. танцях молодої з родиною молодого (Волинське Полісся), так і виконують розваж. функцію, тож нерідко звучать у супр. капели з обов'язковим ударним інструментом (*бубон* або *барабан*).

Жанр ВП., на відміну від календарних жанрів, кожен з яких поширених у своєму ареалі, обіймає всю давньослов'ян. територію. До сьогодні в Україні (в межах її давньослов'ян. заселення),

Білорусі та прилеглих областях Росії (Курській, Брянській, Смоленській, Псковській), тобто приблизно в ареалі Київ. Русі 10–11 ст., а також на правобережжі Вісли функціонують мелодії, що виявляють спільність засадничих морфологічних ознак. Це дозволяє застосовувати уніфіковану мелотипологічну методику до всього корпусу східнослов'ян. ВП.

Регіональні масиви мелодій ВП. виявляють автономність звуковисот. (мелічної) та ритмочасової організації, тому їх типологічне упорядкування проводиться спершу окремо за ритм. і мелод. параметрами, а пізніше встановлюються закономірності їх співвідношення.

З точки зору ритміки корпус ВП. — строго алгоритмічна система. Набір первинних ритм. фігур є спільним для всієї ранньої східнослов'ян. меліки — календарної і весільної. У весільних наспівах (вони дещо поступаються календарним у різноманітті ритмів. першоелементів), максимально реалізовано можливості їх компонування: це 1-, 2-, 3-, рідше 4-рядкові ізометричні строфи на основі неподільного або 2- чи 3-елементного рядка з можливістю виокремлення зачинів; тирадні композиції (тирада — цільна форма щонайменше з 4-х рядків, яка не поділяється на строфи, з можливими зачином та заключенням) різних видів (прикл. 1, 2, 3, 4, 7, 8), оригінальна гетерометрична строфа (прикл. 13), строфа на базі фігури висхідного іоніка (за грецькою системою ритмів, прикл. 14).

Стрижневий принцип типології весільн. ритмоформ такий, що кожна з них існує у 2-х видах ритмоорганізації (як 2 паралельні версії однієї моделі): "двійковому" або дольному чи спондеїчному (львів. школа практикує термін "монохронний") та "трійковому" або ямбічному. Ці ритми описані *К. Квіткою, Б. Луканюком, Б. Єфименковою, І. Клименко.*

Зах. терени України, зокр. Правобережжя, виразно тяжіють до ямбічних форм (прикл. 4, 10, 11). У волин., поділ., степ. репертуарі задіяні лише 4 клас. типи композицій дольного виду, побудовані за моделями 6-дольника і форми 5+3 (прикл. 2, 6, типологічно споріднені варіанти прикладів 7, 8). Схід. зона, на відміну від зах., має переважну частку двійкових ритмів. На укр. Лівобережжі згаданий клас. репертуар (прикл. 3, 5, 7, 8, 9) оздоблений лише 1–2-а формуламиямбами, основа котрих знівельована дробленнями й повільними темпами (прикл. 12). У Центр. Поліссі весь весільний цикл функціонує виключно у двійковій системі, презентованій 9-ма моделями (прикл. 3, 8, 13, 14).

Дольні (спондеїчні) ритми, здатні до двійкового поділу, шляхом силаборитмічного дроблення першомоделей утворили низку вторинних форм (прикл. 5, 6, 9). Відслідковується послідовне посилення дроблення з півночі Білорусі до півд. Полісся, де 4- й 6-дольні першоелементи найактивніше реалізують закладені в них властивості ритм. варіювання. На межі Полісся й Поділля

відбувається кристалізація похідних форм 2-го покоління як самостійних типів. Дальший напрям їх ускладнення — повне розщеплення первинних схем, ямбізування вторинних ритмомалюнків, рубатне виконання зі значними темповими контрастами частин строфи. Ці риси підсилюються зі Схід. Поділля в напрямку Наддніпрянщини та Лівобережжя.

Межа між субареалами умовно захід. (ямбічного) та схід. (дольного) видів ВП. проходить приблизно за лінією Полоцьк-Мінськ-Рівне (карта). Тут спостережене співіснування ямбічних і дольних версій тих самих форм, особливо на Зах. Волині і Зах. Поліссі, чиї локальні реєстри ВП. містять найбільшу кількість типів (14—15 форм). Осередки неалгоритмічної рубатної ритміки зафіксовано у півн.-зах. Білорусі (вище Німану) та у Галичині (дольники тут відсутні, а ямбічні ритмомалюнки подібні до "розмитих" клас. весільних типів Полісся, Волині та Поділля). На Серед. Наддніпрянщині й Лівобережжі (Полтавщині та Слобідщині) "вільна" ритміка повільних багатоголос. наспівів склалась як продукт кристалізації вишуканих композицій складної будови, насичених розспівами, де у формотворенні домінує ладогармонічний фактор, в т. ч. й фактурні ускладнення пісен. тканини (нотні прикл. 9, 12).

Принципи заг. будови весільних композицій у різних регіонах диференціюються. Білорусі й Поліссю властива схильність до числ. комбінацій із простих елементів (прикл. 13). У Подніпров'ї й на Лівобережжі виразні намагання "інтенсивно" розвивати форму через внутрішнє ускладнення невеликого набору первинних ритмофігур (прикл. 5, 9, 12). Отже, напрям підсилення ритм. дроблення при "просуванні" мелотипів з півночі (Білорус. Поозер'я) на південь (центр. смуга України) співпадає з тенденцією зменшення композицій-дольників від 11—15-и форм у Білорусі й на Поліссі до 4-х на півдні.

Географія весільних ритмів окреслює 2 гол. напрямки минулих ритмоутворювальних процесів на східнослов'ян. землях. Це: 1) алгоритм силаборитм. дроблення, реалізованого через послідовне розщеплення первин. формул і його посилення при рухові з півночі на південь ареалу; 2) ямбізація, найвідчутніша у зах. теренах України й Білорусі та опосередкована агогічними видозмінами в Центр. і Лівобереж. Україні. Особл. роль у побудові системи ритмічних типів ВП. відіграє Полісся (басейни Прип'яті й Десни). Його найбагатший (з причин давніх міграцій етносів) весільний репертуар акумулював більшість із 4-х десятків східнослов'ян. весільних ритмокомпозицій і унаочнив типологічні й генет. зв'язки між різноскерованими (кожен до свого "епіцентру") регіонал. меломасивами. За пасмом розділових ізоліній, що проходять Поліссям, відбувається "горизонтальний поділ" слов'ян. весільного ареалу: одні з них є півн. кордоном мелоформ України, інші поєднують Прип'ять з традиціями Білорусі й західних теренів Росії.

Локальні весільні традиції утворюють масштабні муз.-діалект. масиви, іноді зіставні з діалектнолінгвістич. членуванням слов'ян. територій. Основу майже всякої локальної традиції ВП. складають 2—3 наспіви, що обслуговують вузлові ритуальні дії і "притягають" найбільші масиви поет. текстів. Зазвичай це форми, відомі на широких геогр. просторах (див. карту); композиції сімей 6-дольників, 7-складників, формули 5+3, що утворюють розгалужену сітку різновидів й у варіантах відомі на всьому обширі України й Білорусі. З них найбільші геогр. масиви складають а) тирадні типи на базі названих ритмоформул — прикл. 2, 3, 4, 7, 8 (обіймають укр. Полісся, Волинь, Поділля, Лівобережжя), б) 3-рядкова строфа з 6-дольною основою (прикл. 5, 6) і 2-рядкова з основою 5+3 (прикл. 9) (обіймають весь укр.-білор. ареал за винятком зах. регіонів; одну з порожніх лакун ареалу строфи 6х3 — Зах. Волинь — заповнює 4-рядковий різновид (6+6)×2, в) 3-рядкова строфа з 7-складовою основою (прикл. 10) (Правобереж. Україна за винятком Полісся). 2-й шар місцевих весільних циклів утворюють наспіви, спеціалізовані за певними обрядами. В цій ролі здебільшого виступають "складені форми" типу (4+4+6)×2 або (5+5+7)×2 (єдина з весільних композицій, знана в усьому окресленому ареалі) та ін. форми цієї сім'ї (прикл. 10—14), відзначені локальною стилістикою. Міграція мелотипів з суміжних територій додає до локального репертуару дифузний елемент, індивідуальний для кожної пари сусідніх традицій.

Звуковисотний (мелічний) рівень організації ВП. є типологічно автономною системою, що вимагає не "підлеглого" (другим планом), а паралельного розгляду. Як певний ритміч. тип знаходить інтонаційне втілення у різних ладомелодичних версіях, так певна типова звуковисотна модель реалізується в численних ритмічних версіях, стаючи явищем "вищого порядку" щодо конкретних ритмоформ (пор. нотні прикл. 2 і 3, 5 і 6, 7 і 8).

ВП. українців демонструють різ. форми *багатоголосся*. Вкажемо 5 основних і похідних форм: 1) — ансамблева монодія (Зах. Поділля, Галичина, Карпати й Закарпаття) (прикл. 2, 4), іноді оздоблена дублюванням основної мелодії, відтвореної відкритими голосами, сольним фальцетним ("тонким") голосом на октаву вище (прикл. 11, Підляшшя, р-н Гайнівки, тепер польс. мовою Гайнувки), або ж цілком відтворена ансамблем "тонких" голосів з 10—12-и осіб (Поросся); 2) — *гетерофонія*, тобто функційне 1-голосся в ансамблевому виконанні з більш чи менш значними відхиленнями від основної мелод. лінії, опорні тони лівкадансів завжди виражені унісоном (Прип'ят. Полісся, Волинь, Схід. Поділля) (прикл. 6, 8, 10); 3) — різновид гетерофонії з *бурдоном*, коли кілька голосів проспівують текст пісні на висоті основного тону (з незначними відхиленнями, здебільшого в каденсах), а інші ведуть мелодію, найчастіше у вигляді гетерофонного пучка голосів (окремі локуси Прип'ят. і Деснянського Полісся, найщільніше це явище спостерігається в зоні Овруч—Коростень—Чорнобиль та суміжних р-нах Чернігівщини й на півночі Сумщини (Сіверщина) (прикл. 3, 5, 8); 4) складні фактурні форми Лівобережжя та Серед. Над-

дніпрянщини: 2– 3-голосся, де опорні тони півкадансів бувають виражені терцевим співзвуччям, фактура може бути ускладнена *фальцетом*, що дублює в октаву нижню партію (Полтавщина, Слобідщина, Серед. Наддніпрянщина (прикл. 5, 9, 12). На Слобідщині трапляються 2–3-голосні зразки, оздоблені верхнім сольним підголоском, як у лір. піснях.

Як і всі східнослов'ян. мелодії ранньотрадиц. шару, наспіви укр. ВП, характеризуються вузькоамбітусними лад. конструкціями, обсяг яких здебільшого не перевищує квінти. Виразно виділяються мелогеогр. масиви мелодій: а) терцевого обсягу з головною ладовою опорою на нижньому тоні й нейтральним терцевим тоном (Прип'ятське і Деснянське Полісся), пов'язані з гетерофонною, зокр. бурдонною фактурою (прикл. 3, 8, 13); б) квартового обсягу з опозицією опор на 4-у і 1-у щаблях мажор. нахилу (зах. терени, а також тирадний тип 5+3 у більшій частині свого центр.-укр. ареалу (прикл. 7); в) квінтового обсягу з опозицією опор 5–1 (Поділля, Підляшшя та ін., прикл. 1, 2, 4, 11); г)складного лад. утворення, домінантною ознакою котрого є система опорних тонів 2, 5, 1 з акцентом на опозиції 2-го і 1-го щаблів (умовно

№ 1. Зап. 1989 р. [illegible] // Народні пісні / Зап. Л. Єфремової. — К., 2006. — С. 111. — № 141

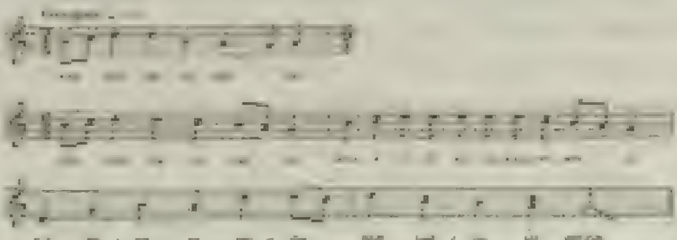

№ 2. [illegible] // Народні пісні / Зап. Л. Єфремової. — К., 2006. — С. 100. — № 76

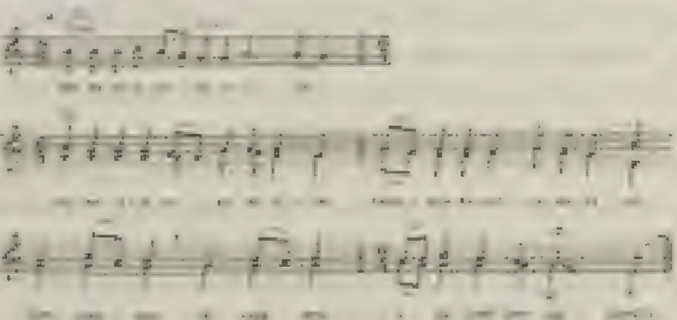

№ 3. Зап. 1997 [illegible] // Фонди ПНДЛЕМФ НМАУ

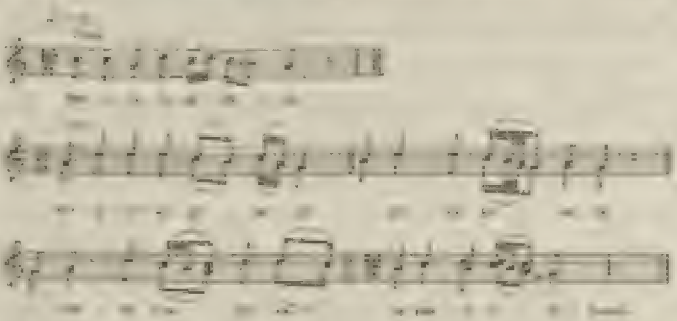

№ 4. Зап. 1993 [illegible]

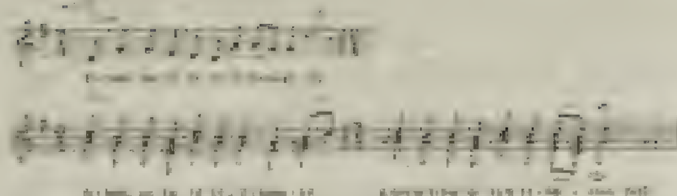

№ 5. Зап. 1991 [illegible] // Фонди ПНДЛЕМФ НМАУ

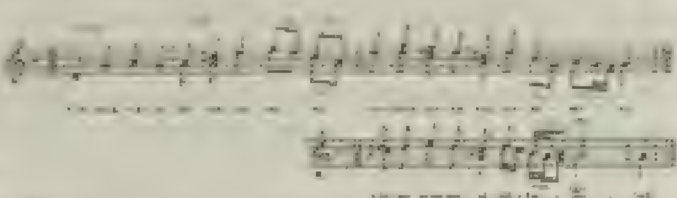

№ 6. [illegible] // Фонди ПНДЛЕМФ НМАУ

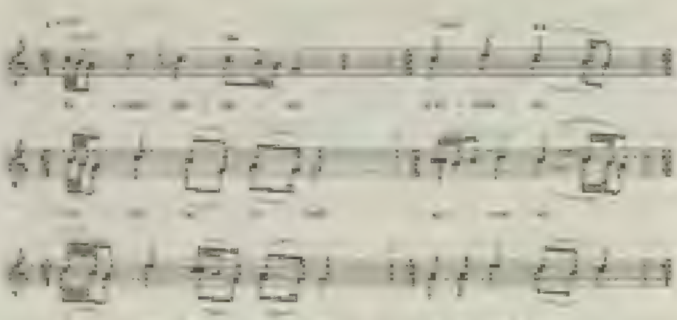

№ 7. Зап. 1993 [illegible]

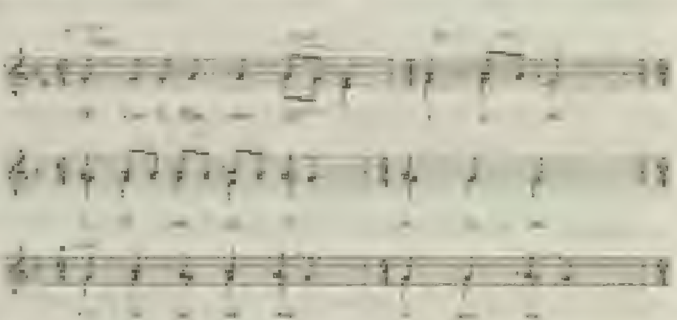

№ 8. Зап. 1993 [illegible]

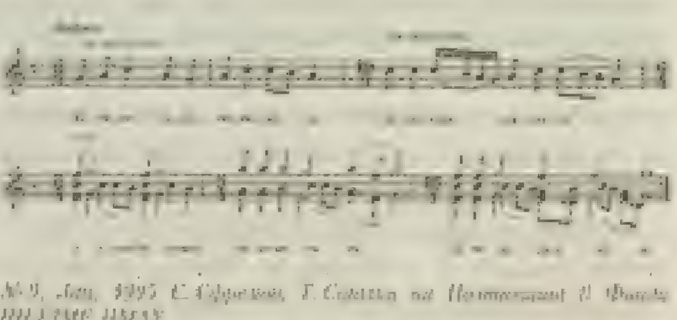

№ 9. Зап. 1995 [illegible] // Фонди ПНДЛЕМФ НМАУ

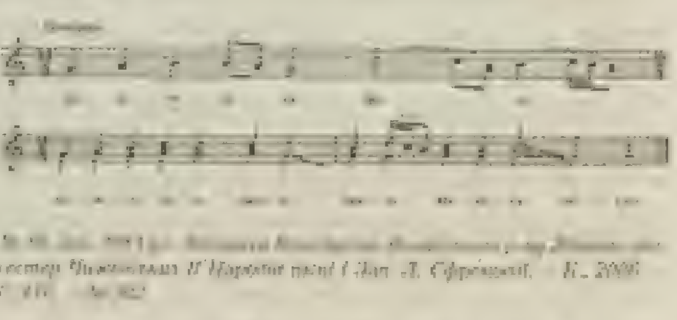

№ 10. Зап. [illegible] // Народні пісні / Зап. Л. Єфремової. — К., 2006. [illegible]

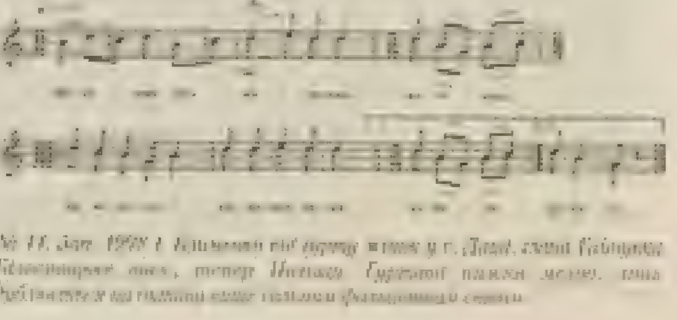

№ 11. Зап. 1998 [illegible]

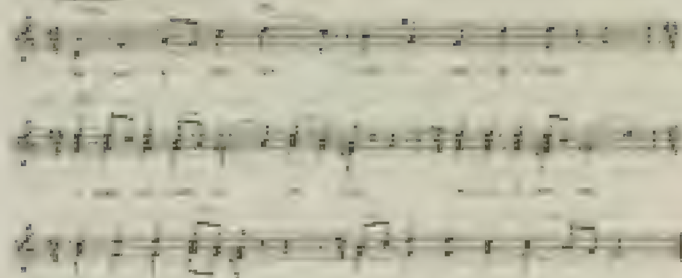

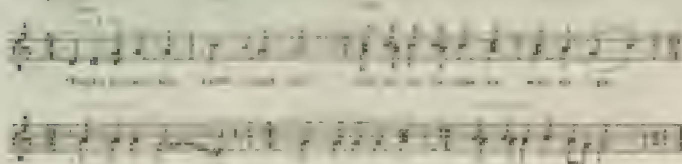

"триопорного" ладу) — прикл. 6, 9, 12. Він реалізує себе переважно у квінтовій шкалі з мінор. нахилом, на Правобережжі має тенденцію до підвищення 4-го щабля й високого 6-го щабля, на Лівобережжі (нижче р. Сейм) й у Подніпров'ї вирізняється мелодич. розпрацьованістю субквартової зони, задіяністю в системі опор субсекунди як двійника 2-щабля. Ареал 3-опорного ладу охоплює центр. смугу України, з ним часто (хоч і не завжди) пов'язані лірризовані мелодії, схарактеризовані в літературі як "журливі". Відслідковується міграція наспівів цього ладу в поєднанні з формулою (5+3)×2 на північ за річками Горинь+Німан, Дніпро+Зах. Двина (на південь Псковщини).

Сучас. весіл. мелотипологія розпрацьовує такі напрямки: вибудова засад мелічної (ладо-інтонаційної) типології, кореляція ритмо- і ладоструктур; ареалогія ритмо- і мелотипів, реконструкція напрямів міграцій; монографічні вивчення весільних типологічних сімей та локальних весільних традицій. Картографування первинних польових відомостей, комплексне вивчення весільних мелоформ у їх територіальному русі, інтерпретація отриманих ареалів дають важливі аргументи у побудові ретроспективних істор. концепцій.

Муз.-поет. джерела укр. весіл. фольклору використано у творчості укр. авторів, зокр. в опері "Золоте весілля" *З. Лиська*, частини з хор. опери "Золотослов" *Л. Дичко* (1994), муз.-етнограф. картинах "Українське весілля" *С. Гулака-Артемовського* (1851), "Українське весілля" *В. Барвінського* (1914), водевілі "Чиє ж це весілля?" *Б. Алексеєнка* (1972), концертах для солістів, хору та орк. нар. інстр. "Буковинське весілля" *Є. Козака* (1956), "У неділю на весілля" *В. Зубицького* (частина № 2 хор. концерту "Ярмарок", 1987), "Музиці до сучасного весілля" *П. Козицького* (1958), сюїті для симф. орк. "Весілля" *В. Лиховида*, ораторії "Весілля" *В. Борисова* (1972), хор. обробках "Весілля" *М. Лисенка*, "Лемківське весілля" *М. Колесси* (1937), творах для голосу у супров. різних інстр. складів: "Три українські весільні пісні" *М. Скорика* (1974), "2 весільні пісні" *І. Соневицького*, "Весільний обряд" *Ю. Грицун* (1997), "Весільні пісні" *Л. Матвійчук* (1984), "Пісня карпатського весілля" *О. Пушкаренко*, "Весільний марш" *І. Білозіра* тощо.

Літ.: *Верховинець В.* Українське весілля. — К., 1912; *Вовк Хв.* Шлюбний ритуал на Україні // Студії з української етнографії та антропології: [Вибр. праці]. — К., 1994; *Квитка К.* Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // Квитка К. Избранные труды: В 2-х т. / Сост. и коммент. *В. Гошовского*. — М., 1971. — Т. 1; Весілля. — К., 1970. — Т. 1, 2; Весільні пісні. — К., 1982. — Т. 1, 2; *Тестова Л.* Генетическое единство и региональная специфика мелодики украинских свадебных песен: Автореф. дисс. ... канд. искусств. — К., 1982; *Гошовський В.* Українські пісні Закарпаття. — Л., 2003; *Правдюк О.* Весільні пісні // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Клименко І., Гончаренко О.* Географія ритмічних трансформацій весільної структури 5+3: алгоритм дольності // Сьома конференція дослідників нар. музики червоноруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. — Л., 1996; *Сопілка Т.* Ранні форми традиційного багатоголосся на Середньодніпровському Лівобережжі (на матеріалі весільних пісень Полтавщини): Дипл. робота / НМАУ — К., 1996; *Терещенко Н.* Песни свадебного обряда Кировоградской обл. (некоторые вопросы структурной типологии): Дипл. работа (Задеп. в ПНДЛ МЕ НМАУ). — Кировоград, 1996; *Скоженик М.* Модифікації весільного мелотипу Б' на Житомирщині // Народна музика на Волині: Зб. статей і матеріалів. — Кременець, 1998; *Коропніченко Г.* Перехідна зона як об'єкт мелогеографії (за матеріалами весільних наспівів межиріччя Тетерева та Ірпеня) // Проблеми етномузикології / НМАУ. — К., 1998. — Вип. 1; *Мокану О.* Весілля в селах Таборів та Чубинці Сквирського р-ну Київської обл. (реконструкція і типологія): Дипл. робота / ВДМІ ім. М. Лисенка. — Л., 1998; *Потопняк А.* Традиційне весілля у селах Вороняків: Дипл. робота / ВДМІ ім. М. Лисенка. — Л., 1999; *Лукашок Б., Добрянська Л.* Спроба мелотипології весільних ладканок і пісень західного Полісся та західної Волині // Етнокультурна спадщина Полісся. — Рівне, 2004. — Вип. 5; *Клименко І.* Ритмоструктурна систематика весільних мелодій українсько-білоруського мелоареалу (погляд із Прип'ятського Полісся) // Проблеми етномузикології / НМАУ. — К., 2004. — Вип. 2; *Рибак Ю.* Обрядові пісні верхньоприп'ятської низовини (мелотипологія — мелогеографія — культурогенеза): Автореф. дис. ... канд. мист. — Л., 2005; *Котельнікова О.* Шестидольна формула у весільних піснях Українського Посейм'я: Магіст. робота / НМАУ. — К., 2006; *Сопілка Т.* Стильові інтерпретації весільних композицій-тирад на Полтавщині // Проблеми етномузикології / НМАУ. — К., 2006. — Вип. 3 тощо.

Дискогр.: Традиція села Кидрасівка // Пісні Східного Поділля / Укл. *Н.* та *О. Терещенки*. — Кіровоград, 2001. — № 15–30; Музичний фольклор Кіровоградської області // Програма збереження пам'яток нематеріальної культури. — Укл. *Н.* та

О. Терещенки. — Кіровоград. — ОЦНТ, 2004. — № 1, 10, 28, 29, 42, 43; Київська Русь-1: Український автентичний фольклор. — К., 2002. — AVE–009. — № № 3, 12; Пісні Погориння // Етнокультурна спадщина Рівненського Полісся. — Етнодиск, CD–032–04. — № 32–34; Ой як же було ізрежди віка: Традиційні пісні Правобережної Київщини / Укл. Г. Коропниченко. — К., 2000. — COMP-102. — № № 22–30; Традиційна музика Київщини (Лівобережжя) / Укл. *Г. Коропниченко.* — К., 1998. — KCD 031. — № № 4, 7, 8, 13–15, 21–30; Йа вже років двісті, як козак в неволі (забуті пісні українців) // Українська музична спадщина. / Укл. *Г. Коропниченко.* — К., Українська ДіВіДі Компанія, 2005. — № 4, 5, 9, 10, 14, 15, 20, 23; Многая літа (традиційна музика Полтавщини) // Українська музична спадщина. / Укл. *Т. Сопілка.* — № № 2, 3, 5, 8, 10–19, 22, 26, 31; Рано-рано да зійду на гору // Традиційна музика Полісся, ч. 2 / Укл. *Є. Єфремов.* — МНС, 1996. — № 1–18; Ой одверни, Боже, хмару // Традиційна музика Полісся, ч. 3. / Укл. *І. Клименко.* — МНС, 1998. — № 17–21; Постоп'янка з Подляшша: Традиційна музика Підляшшя // Українська колекція / Укл. *Л. Лукашенко.* — К., 1999. — № 26–33; Вєночок рутьвянськиій: Традиційна музика Берестейщини / Укл. *Л. Лукашенко.* — К., 2003 тощо.

І. Клименко

Т. Веске

ВЕСКЕ Тамара Яківна [19.03(1.04).1914, м. Таллінн, Естонія — 10.08.2005, м. Харків] — співачка (сопрано), вок. педагог. З. д. м. УРСР (1979). Професор (1980). Учасниця 2-ї світ. війни. Закін. Хім.-фармацевт. ін-т (1935) та конс. (1949; кл. *М. Михайлова-Сидорова*) у Харкові. 1949—52 — викладачка й директорка Харків. муз. уч-ща, з 1952 — викладач, заст. директора Харків. конс., проректор з навч. роботи (з 1963 — Ін-т мистецтв), з 1969 — зав. кафедри сольного співу, професор (1980). Метод.-пед. принципи В. ґрунтувалися на досягненні єдності худ. і тех. розвитку співака, цілковитому підпорядкуванні техн. розвитку худ. змістові твору, послідовному оволодінні майстерністю співу.

Поміж учнів — н. а. СРСР *Н. Ткаченко, В. Третяк, Г. Ципола, Ю. Богатиков,* н. а. УРСР *Г. Горюшко, В. Трішин, О. Востряков;* н. а. РРФСР, солісти Великого т-ру Росії *Л. Сергієнко, В. Верестников* та ін.

Літ.: *Черкашина М.* Вихователь золотих голосів // Музика. — 1973. — № 5; *Циркан Л.* І труд, і натхнення // Там само. — 1984. — № 2.

А. Муха

"ВЕСНА" (м. Саскатун, пров. Саскачеван, Канада) — ансамбль бандуристів. Засн. 1977. Кер. — Р. Ципівник. Співпрацює з молодіж. хором п/к С. Чепіги. "В." концертував у містах Канади й США. У репертуарі — укр. нар. пісні, танці.

"ВЕСНІВКА" — укр. жін. хор (Торонто, Канада). Створ. 1965. Засн. і диригентка — *К. Зорич-Кондрацька.* В репертуарі — укр. нар. пісні, духовна музика, твори *Г. Гаврилець, Л. Дичко, Б. Фільц,* К. Чубар, *Л. Кузьменко* (написала "Голос надії" з нагоди 70-річчя Голодомору і до 40-річчя "В." на її замовлення "Надію" і "Давню весну", а також присв. їй "Молитву" на сл. Б. Антоновича, 1988). Колектив гастролював у Італії (Рим 1969, на відзначення 1000-річчя хрещення Русі-України, 1988), Великій Британії (1988), Німеччині (1973), Півд. Америці (Бразилія, Аргентина), Україні (1993), Нідерландах (1996). Учасник фестивалів і конкурсів: "Eisteddfod" у Ланголлені (Уельс, Гран-прі, 1994); у Ньюфаундленді, (Канада, 1999); хор. олімпіаді в Лінці (Австрія, 2000); Cantinigros (Іспанія, 2003) тощо. "В." дала концерти на пошану *М. Леонтовича* (Торонто; квіт., 2003), *М. Лисенка* (Торонто, квіт. 2004), на відзначення 70-річчя Голодомору в Україні (лист., 2003), поставила оперу М. Леонтовича "На русалчин Великдень" (вик. у концерті на пошану М. Леонтовича — Торонто, квіт. 2003).

Літ.: *Степанченко Г.* "Веснівка" // Музика. — 1997. — № 3.

Б. Фільц

"ВЕСНЯНКА" — фолькл. гурт Палацу дітей і молоді м. Рівне. Створ. 1983. Худ. кер. — В. Ковальчук, хормейстер — Л. Гапон. Учасник і переможець багатьох фестивалів і конкурсів.

У репертуарі колективу — календарно-обрядові, побутові, *істор. пісні,* танці та інстр. музика Рівненщини. Веде активну гастрольну діяльність в Україні та за її межами (Польща, Болгарія, Чехія, Словаччина, Росія, Німеччина, Франція, Греція). Засн. і постійний учасник Міжн. молодіж. фестивалю традиц. нар. культури "Древлянські джерела"(Рівне).

ВЕСНЯНКИ — пісні календар.-землеробського циклу укр. пісенного фольклору, приурочені до весни. Виконувалися від ранньої весни, коли починав танути сніг, і до Зелених свят. Поширені майже по всій території України і можуть мати регіональні назви: в Галичині — *гаївки, гагілки,* на Поліссі — *маївки, маківки,* на Волині — *рогульки.* У деяких місцевостях В. називають пісні, виконувані на Великдень. Співу В. надавалась магічна функція прискорення приходу весни, позитивного впливу на процес сільськогосподарської праці (землеробство і скотарство), сімейні побут. В. співалися переважно молоддю. Найчастіше їх виконував дів. гурт на відкритому високому місці за селом або на цвинтарі. Цикл весняних пісень — це багатопланове, неоднорідне істор.-генетичне, суспільно-функціональне, поліжанрове явище, що складається переважно із закличок, ігрових та хоровод. (танкових) пісень, у Зах. Україні також *ладканок* до худоби, лір. і жарт. пісень родинно-побут. тематики.

Дівчата закликали весну голосно, відкритим звуком (на Поліссі завершували закличку т. зв. *гуканням* — характерними вигуками кадансово-

№ 1. Зап. 1981 р. у с. [illegible] р-ну [illegible] Зап. Л. Єфремової. – К., 2006, с. 47, № 1

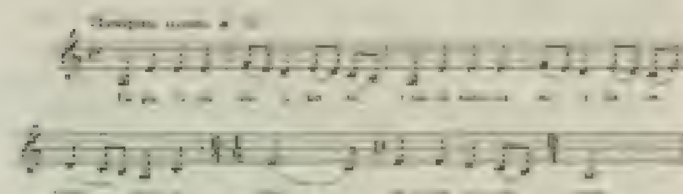

№ 2. Зап. 1989 р. у с. [illegible] р-ну Хмельницької обл. [illegible] // Народні пісні, с. 50, № 5

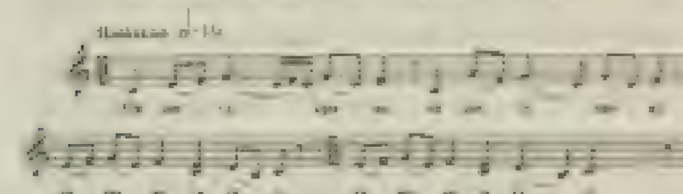

№ 3. Зап. 1989 р. у с. [illegible] р-ну Хмельницької обл. [illegible] // Народні пісні, с. 48, № 3

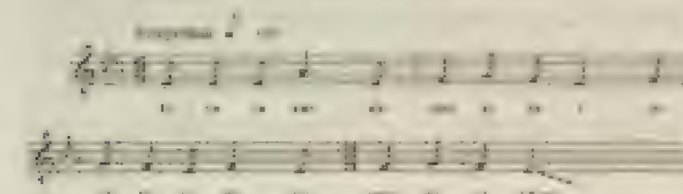

№ 4. Зап. 1981 р. у с. [illegible] р-ну Житомирської обл. [illegible] // Народні пісні, с. 47, № 2

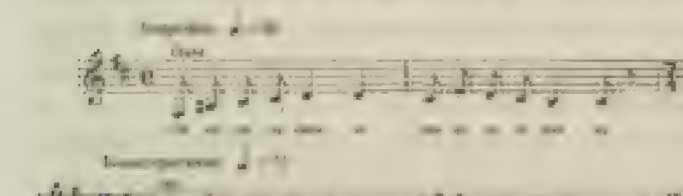

№ 5. Зап. 1989 р. у с. [illegible] р-ну Хмельницької обл. [illegible] // Народні пісні, с. 57, № 12

го "Гу!"). Іноді за допомогою В. перегукувалися з молоддю сусідніх селищ. Закличні В. утворюють найархаїчніший шар весняного циклу пісень. Це, зокр., стосується їх наспівів речитатив. типу з ладо-мелод. архаїкою. Більшість із закличних В. записано на Півн. Україні, де зберігся найдавніший шар автохтонного фольклору. Їх мелодика — інтонаційно-формульна, з "непевним" інтонуванням, коли голос ніби "плаває" у звуковисотному просторі, "намацуючи" певні ладові устої. Вібрація голосом є одним з найдавніших засобів інтонування на Поліссі. Деякі із закличних В. також широко побутують на Півд.-зах. Україні, де збереглися найдавніші зразки фольклору. До найбільш поширених В. - закличок належать: "Ой ви, воронки", "Хлопці-безштаньки", "Дівоцька краса", "Весняний дар", "Ой вийди, місяцю" тощо (прикл. 1).

У виконанні ігрових В. помітне місце посідають елементи гри й театралізації. Їх можуть виконувати всі учасники дії (т. зв. 2-хорові ігри "Просо", "Мости", "Володар"); кілька з них (найчастіше двоє), що виконують ігрові дії в колі, поза колом чи перебігаючи з кола в середину, поки коло рухається кроком або стоїть співаючи ("Нелюб", "Жінка на торзі"); один із учасників, що стоїть у колі й веде діалог з усіма ін. учасниками або демонструє рухами те, про що співається у веснянці. До найпоширеніших ігрових В. належать ігри мисливської, військ.- шлюбної, родинної та аграрної тематики: "Мак", "Ґрушка", "Вербовая дощечка" ("Діброва"), "Царівна", "Царенко", "Король", "Жельман", "Воротар", "Чорнушка", "Ягілочка", "Білоданчик", "Зайчик", "Кізлик", "Кіт і мишка", "Качур", "Журавель", "Перепілочка", "Горобейко", "Жучок", "Коструб", "Переборець", "Самітній", "Чому дідусь не женнться?", "Слабий дідусь", "Ґаля", "Чоловік та жінка", "Ярмарок", "Гарна донька" тощо (прикл. 2).

Наспіви ігрових В. побудовані переважно за принципом мозаїчного чергування інтонац.-мовних поспівок, близьких до скандування, що можуть поєднуватися в найрізноманітніших комбінаціях слідом за перипетіями гри, допомагаючи озвучувати поет. текст.

Якщо ігрові В. побутують переважно на Поділлі, Прикарпатті та зах. Поліссі, хороводні й танц. В. поширені в основному в центр. частині України: Чернігівщині, Полтавщині, Київщині, Черкащині, Житомирщині, тобто переважно на Подніпров'ї, частково на Волині й Поділлі. Поміж ігрових та хоровод. В. досить мало зразків, що належать до ін. жанрів. Водночас вони мають багато спільного, адже деякі хоровод. В. включають в себе елементи гри (хоровод — рух по колу), танц. фігури.

У хоровод. В. учасники співають, рухаючись по колу (колесові) та взявшися за руки. Тут відсутній більш-менш помітний елемент гри або театралізації. Серед хоровод. і танц. В. найбільш поширені: "Тума", "Огірочки", "Шум", "Плетениця", Дзьобка", "Кріп", "Травиця", "Довга лоза", "Кроковеє колесо", "Виступець", "Кривий танець". Переважно це В. з рослинною або хореогр. тематикою. У хореографії відтворюється краса і гнучкість рослин, плетіння огіркового огудиння тощо. Танкові В. виконуються розімкненою шеренгою (*криві танці*) по різній траєкторії, нерідко переплітаючись (прикл. 3).

Мелодика хоровод. і танц. В. підпорядкована їх хореографії, зокр. розміреному крокові виконавців, нескінченному переплітанню танц.-хоровод. фігур тощо.

Окрему групу складають лір. В. на тему кохання, меншу — на тему родинного життя. Обмежене регіональне поширення В. про кохання й родинне життя, з одного боку, свідчить про їх порівняно пізнє походження, а з другого — про їх опосередкований зв'язок з обрядом, з календарно визначеним часом виконання. Лір. В. мають кілька характерних типових наспівів, як, напр., у пісні "А вже весна", з наспівом якої виконується значна кількість ліричних В. Поміж найпоширеніших лір. В.: "А на церкві хрест, хрест", "Сірис гуси гречку поїли" тощо (прикл. 4).

Тема переваги дівчат над хлопцями розвивається у жарт. В. — "Дівоча війна" тощо. Для жарт.

Офорт "Горобейко"

Офорт "А ми просо сіяли"

В. характерні мелод. особливості та чітка ритміка танц. пісень.

Весняний цикл пісень має безпосередні зв'язки, генетичні та типологічні паралелі з ін. *календарно-обрядовими* (найбільше — з *колядками*) й необрядовими *піснями*. Спорідненість зимового й весняного календар. циклів неодноразово обґрунтовувалася, зокр. тим, що до 14 ст. початок нового року святкували навесні, а через те новорічні обряди зберегли й розвинули в собі деякі весняні звичаї та сюжети. Тим самим пояснюється й існування волочобних пісень на півн. сході та *риндзівок* на півд. заході, що подібні до колядок за функцією та муз.-поетичними особливостями, хоча й виконуються весною.

Існують також числ. паралелі В. з *весільними піснями* й *баладами*, але найбільше з *купальськими* та *петрівчаними піснями*. Це такі В., як "Три парубки і три дівчини", "Квочка", "Посію я рожу", "Ой положу кладку", "Ой вербо, вербо, вербице", що в різних місцевостях виконуються як В. або пісні купальсько-петрівчаного циклу (див. *купальські* й *петрівчані пісні*) (прикл. 5).

На основі весняночного фольклору створені опера "Веснянка та Квітень" *Г. Ковальова* (1994), номер (№ 3) "Весна красна" з хор. опери "Золотослов" *Лесі Дичко* (1994), балет "Пригоди Веснянки" *Ж. Колодуб* (1969), для симф. орк. — сюїта "Веснянки" *М. Вериківського* (1924), балет. сюїта "Веснянка" *М. Пилипчак* (1984—86), п'єси "Веснянка" *Г. Верьовки* (1927), "Українські веснянки" *В. Зюзіна*, "Щедрівка й веснянка" *В. Кікти* (1967), варіації "Веснянки" *Лесі Дичко* (1970), для орк. нар. інструментів "Веснянка" *В. Пацукевича* (1985), цикл "Веснянки" *О. Яковчука*; для хору — обр. нар. пісень "Веснянки" — 2 вінки *М. Лисенка* (1897), обробки "Воротар", "Мак", "Ой ходить Семенко", "А вже весна" *М. Леонтовича*, "Веснянки" *О. Кошиця*, "Гагілка" *С. Людкевича*, "Три веснянки" *Л. Ревуцького* (для хору з орк.; 1950-ті), хор. сюїта "Веснянка" *П. Толстякова* (сл. В. Ярошенка, 1924), "Веснянка" *В. Пасічника* (сл. *І. Франка*, 2001), "Веснянка" *Б. Фільц* (сл. О. Олеся; 1982, сл. В. Ладижця, 1985), "Веснянка" *В. Стеценка* (1992); твори для різних інструментів С. Людкевича, *В. Довженка*, *Я. Лапинського*, *Я. Лисовського*, *В. Філіпенка*, *Б. Яровинського*, *В. Кафарової*, *О. Любинецької-Бухарі*, *Р. Гриньківа*, *Ю. Грицуна* та ін. З-поміж відомих творів, де використовуються В., — балет "Весна священна" *І. Стравинського* (1913), 1-й фп. концерт *П. Чайковського* (в основі головної теми фіналу — "Вийди, вийди, Іванку"), Симфонія № 2 Л. Ревуцького (в основі гол. теми 1-ї част. — В.), дит. кантата "Весна" й Струн. квартет Л. Дичко тощо.

Літ.: Гаївки / Зібр. *В. Гнатюк*. Мелодії схопив *Й. Роздольський*, списав *Ф. Колесса* // Матеріали до української етнольогії. — Л., 1909. — Т. 12; Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року: Зб. — К., 1963; Веснянки. Українські народні пісні / Упор. Є. Єфремов. — К., 1988; *Гошовський В.* У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славяноведению. — М., 1971; *Земцовский И.* Мелодика календарных песен. — Ленинград, 1975; *Дей О.* Народно-пісенні жанри. — К., 1983; Веснянки / Упоряд., передм. *Н. Шумади*. — К., 1984; Календарно-обрядові пісні / Упор. *О. Чебанюк*. — К., 1987; Ігрові веснянки / Упор. Л. Єфремова. — К., 2005. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: Етногр. нарис. — К., 1991. — Т. 1; *Волицько І.* Театральні елементи в традиційній обрядовості українців Карпат кінця XIX — початку XX ст. — К., 1992; *Грушевський М.* Історія української літератури : В 6 т., 9 кн. — К., 1993. — Т. 1; Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. — К., 1994. — Т. 3. — Кн. 1. (Весняний цикл): К., 1994. — Т. 4; *Іваницький А.* Українська музична фольклористика (методологія і методика): Навч. посіб. — К., 2003; *Бенч-Шокало О.* Український хоровий спів. Актуалізація звичаєвої традиції. — К., 2002; *Смоляк О.* Весняна обрядовість Західного Поділля в контексті української культури. У 2 ч. — Тернопіль, 2001. — Ч. 1; 2004. — Ч. 2; *Колесса Ф.* Ритміка українських народних пісень // *Його ж.* Музикознавчі праці / Підгот. до друку *С. Грица*. — К., 1970; *Аничков Е.* Весенняя обрядовая песня на западе и у славян. — Ч. 1: От обряда к песни // Сб. отделения русского языка и словесности Имп. АН. — С.Пб., 1903. — Т. 74 — Ч. 2: От песни к поэзии // Там само. — С.Пб., 1905. — Т. 78; *Дудар О.* Пісні весняного календарно-обрядового циклу: західноподільські та східноподільські паралелі // Традиційна музична культура Західного Поділля: Зб. ст. і матеріалів / Упор. *О. Смоляк, В. Коваль*. — Тернопіль, 2002.

Л. Єфремова

Титул книжечки "Ігрові веснянки" (упорядник Л. Єфремова)

ВЕСОЛОВСЬКИЙ Іван-Богдан (30.05.1915, м. Відень, тепер Австрія — 17.12.1971, м. Монреаль, Канада, перепохований у м. Стрий Львів. обл.) — піаніст, диригент, композитор, правознавець. Закін. філію Вищого муз. ін-ту в Стрию, юрид. ф-т Львів. ун-ту (1937), Консульську академію у Відні (1939). Грав у джаз-оркестрі *Л. Яблонського* у Львові. Під час 2-ї світ. війни перебував на посаді урядовця прикордон. контрол. служби між Австрією та Німеччиною. Від 1949 — у Канаді (м. Содбурґ). Очолював укр. секцію радіо "Голос Канади". Автор понад 130 пісень на сл. *О. Олеся* ("Білі акації"), *В. Сосюри* ("Життя", "Онученька", "Жоржина"), В. Симоненка ("Море радості"), *М. Рильського* ("На білу гречку впали роси") та ін., танц. музики (*танґо*, фокстроти, *вальси*).

Літ.: *Мачко У.* Сторінки життя та творчості композитора і диригента Богдана Весоловського // Наук. записки Терноп. ун-ту. Серія мистецтвознавство. Тернопіль; К., 2003; *Антонович М.* Богдан Весоловський // Новий шлях. — 1981. — 21 листоп.; *Калинич Л.* Пам'яті талановитого композитора // Гомін України. — 1973. — 21 квіт.; *Зорич В.* Пісні Б. Весоловського повертаються на Батьківщину // Патріот України. — 1998. — 4—17 трав.; *Лукінов Ю.* Піонер легкого жанру // День. — 2000. — 1 черв.

А. Мухо

ВЕЧІРНЯ (див. *Цикли богослужбові*).

ВЕШКІНА Дарина Іванівна (21.06.1956, с. Князівське Рожнятинського р-ну Івано-Фр. обл.) — кам. співачка (колор. сопрано), актриса. Н. а. України (1999). Закін. Далекосхід. пед. ін-т мистецтв (Владивосток; кл. О. Простякової, 1981). 1982—90 — артистка Крим. укр. т-ру драми й муз. комедії, 1990—97 — Рос. драм. т-ру (всі —

Сімферополь). У репертуарі — Концерт для голосу з орк. *Р. Глієра*, арії з опер "Чарівна флейта" В. А. Моцарта, "Травіата" Дж. Верді, романси.

Ролі й партії: Кларіче ("Слуга двох панів" К. Гольдоні), Циганка, Стассі ("Маріца", "Сільва" І. Кальмана), Мадам Герц ("Директор театру" В. А. Моцарта).

С. Єфимов

ВЕРКІНА Тетяна Борисівна (18.09.1946, м. Харків) — піаністка, кам. співачка, педагог, муз.-громад. діячка. З. д. м. України (1995), Н. а. України (2004). Професор (1997). Член Всеукр. муз. спілки (1994). Закін. Харків. ССМШ (кл. Н. Гольдінгер, 1964) та Ін-т мистецтв (кл. *В. Захарченко*, 1969), асистентуру-стажування при Моск. конс. (кл. Є. Малініна, 1976). Стажувалася п/к Ст. Нейгауза (1971). Від 1969 — викладачка Харків. ін-ту мистецтв (1978 — доцент, 1997 — професор) і ССМШ (з 1976). Ініціаторка та худ. кер. Міжн. муз. фестивалю (1991, з 1992 — під назвою "Харківські асамблеї"). Провадить майстер-класи з 1988 (Україна, Німеччина, Франція). Співзасновниця та член правління Харків. фонду підтримки молодих обдарувань (1995). Президент Харків. Ротарі-клубу (1996—97). Концертує із сольними фп. програмами, а також як ансамблістка й кам. співачка. Гастролювала по містах України, Росії, Білорусі, Вірменії, Грузії, Німеччини, Франції. 1-а вик-ця низки фп. і вок. творів харків. композиторів *В. Бібіка*, *О. Гугеля*, *О. Грінберга*, *В. Дроб'язгіної*, *В. Золотухіна*, *В. Іванова*, *М. Кармінського*, *В. Птушкіна*, *О. Щетинського*. Поміж учнів — лауреати конкурсів І. Денисенко, І. Ірха, Є. Костючек, *Д. Назаренко*, Р. Одинцов.

Т. Веркіна

Літ. тв.: Седьмая соната В. С. Бибика. К проблеме интерпретации // Проблеми взаємодії мистецтва та теорії і практики освіти. — Х., 1995. — Вип. 2; Ференц Лист и проблемы синтеза искусств // Сборник научных трудов. — Х., 2003 (у співавт.); Спадщина П. І. Чайковського на шляху у XXI століття // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — Х., 2004 (у співавт.).

Г. Ганзбург

В'ЄТНАМСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (В-УМЗ.) — наймолодші за часом і обмежені за видами контактів, але їх роль виняткова з огляду на глибоку самобутність в'єтнам. культури: являючи собою своєрідну форму синтезу культур країн Індокитаю, вона водночас виступає як вихідний орієнтир пошуку шляхів худ. взаємин Сходу й Заходу в цілому. Перші безпосередні В-УМЗ розпочалися з 2-ї пол. 1950-х, коли *Ансамбль танцю УРСР П. Вірського* дав серію концертів у 5-и великих містах В'єтнаму (зокр., у Ханої). На поч. 1970-х до В'єтнаму виїздила офіц. делегація на чолі з тод. ректором Київ. конс. *І. Ляшенком* із метою вивчення проблем муз. освіти та культури й зміцнення міжкульт. зв'язків. 1977 в Україні гастролював Ансамбль Народної армії В'єтнаму. Його керівник Чонг Лоан та композитор і поет Лі Нят Ву відвідали СКУ. Перед тим там побував, налагоджуючи контакти, голова СК В'єтнаму До Ньон. 1981 у В'єтнамі виступав львів. студент-бандурист *О. Стахів*. 1982 із муз. культурою Києва знайомились композитори Ван Донг і Трунг К'єн. Однією з основних форм муз. зв'язків стала широка підготовка в Україні висококласних муз. фахівців В'єтнаму. Вже з кін. 1950-х в укр. консерваторіях, насамперед у Києві, навч. в'єтнам. молоді музиканти різних фахів, поміж них — один з провідних в'єтнам. композиторів, Нгуен Лан Туат, який пройшов попередню комп. підготовку в кл. *А. Штогаренка*, *Ю. Іщенка*, *М. Скорика*, далі продовжив освіту в Ленінграді (тепер С.-Петербург) і після захисту канд. дис. залишився працювати в Росії, обійнявши посаду заст. зав. кафедри композиції Новосиб. конс. Наприкінці 20 ст. швидко прогресував вихованець Київ. конс. різнобічно обдарований *Фан Дінь Тан* — соліст-гітарист, композитор, музикознавець, муз. діяч та видавець. 1997 він захистив канд. дис. "Гітарне мистецтво В'єтнаму" (наук. кер. — *М. Давидов*), а 1999 — докт. дис. "Східно-західні взаємини та в'єтнамська музична культура" (наук. консультант І. Ляшенко). Завдяки йому було видано, крім власних праць, низку наук.-теор. вісників НМАУ із серії "Муз. виконавство", у співавт. з М. Михайленком — довідник гітариста, особисто підготовлений до друку довідник *А. Мухи* про зв'язки композиторів світу з Україною, нотні збірки тощо. Фан Дінь Тан виступав у Києві як гітарист, співорганізатор концерту сучас. естрад. в'єтнам. музики тощо. Актуальні теор. проблеми розроблялись також у докт. дис. Фам Ле Хоа "Інструментальна музика В'єтнаму в стильовому контексті музики XX ст." (К., 1987), у канд. дис. Ле Ван То-

Стародавній в'єтнамський інструмент кам'яний ксилофон

Композитор Ю. Іщенко (зліва) та в'єтнамські митці біля НМАУ ім. П. Чайковського

Видання 1920-х рр.

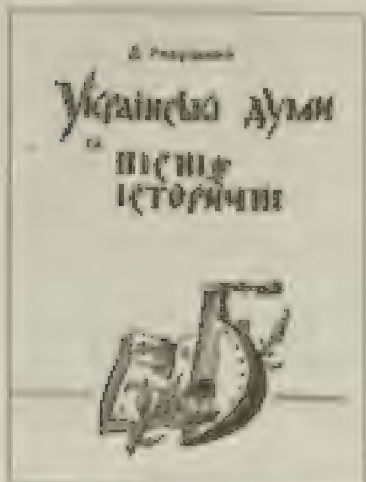

Титульні сторінки видань з проблем українського музичного фольклору

ана, Фам Мінь Кханга, Донг Нгок Занг Куан, Зоанга Ньо та ін. Образами далекої країни навіяні твори укр. комп. — "В'єтнамська сюїта" для симф. орк. *Ю. Іщенко* (був у В'єтнамі 1985), Поема для баритона з кам. орк. *Д. Клебанова* на сл. То Хи У, пісні *А. Штогаренка* й *Г. Гембери*. Поміж творів випускника Одес. конс. Ф. М. Кханга — пісні про рад.-в'єтнам. дружбу.

Літ.: *Михайленко Н., Фан Динь Тан.* Справочник гитариста. — К., 1998; *Його ж.* Проблема "Восток —Запад" и дальневосточная художественная культура. — К., 1998; *Його ж.* Проблема "Восток — Запад": Рефлексия и синкретизм. — К., 1998; *Його ж.* Театр гітари // Музика. — 1998. — № 4; *Нгуен Л.* Театр в'єтнамського села // Там само. — 1977. — № 4; *Зоанг Ньо.* Народна музика В'єтнаму // Там само. — 1980. — № 6.

А. Муха

ВИГОРНИЦЬКИЙ Матвій Михайлович (1790 — бл. 1861) — композитор, диригент, скрипаль, педагог. Очолював муз. частину драм. трупи А. Жмієвського. Виступав по містах України, 1816 — у Києві. Капельмейстер Київ. капели (1820—22), диригент приват. оркестрів (після 1822), оркестру Київ. ун-ту (1858—61). Диригував симф. оркестром у концертах, присв. відкриттю РМТ у Києві (3 і 21 берез. 1863). Автор Меси *Фа мажор* (1859, вик. у Києві), музики до театр. вистав "Блокада Смоленська", "Октавія".

Літ.: *Булат Т.* Концертна діяльність // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2.

ВИДАВНИЦТВА МУЗИЧНІ (ВМ.) — установи, підприємства, фірми, що публікують ноти, книжки про музику та муз.-період. видання. Прообрази ВМ. — невеликі цехи, що існували за доби пізнього *Відродження* і здійснювали переписування муз. творів. У Зах. Європі ВМ. виникли у 2-й пол. 15 ст. Історія муз.-вид. справи в Україні сягає поч. 18 ст. 1700 у Львові уперше надруковано чорними квадратними нотами (див. *київ. нотація*) *"Осмогласник"* (1707 — 2-е вид.). Автори 1-го русько-київ. нот. шрифту — митці кін. 17 — поч. 18 ст., гравери Н. Зубрицький і Д. Сінкевич та друкарі-ливарники *Й. (О.) Городецький* і В. Ставницький. Ін. безцінний раритет *"Ірмолой Печерської лаври"* (1728) — перша спроба нотодрукування у Києві. Текст і нот. лінійки у ньому писані, ноти надруковані вручну. Процес розвитку ВМ. — нерівний і спорадичний — є відображенням насамперед муз.-культ. ситуації в Україні та регулюванням сусп.-культ. потреб свого часу. З цього погляду 19 ст. стало визначальним у розгортанні муз.-вид. справи в Україні. Так, на поч. 19 ст. у Києві виникла нотовид. фірма Г. Індржишка, в Одесі 1839 почав виходити "Одесский альманах" з нот. додатками. Справжнє пожвавлення у цій галузі спостерігається у 2-й пол. 19 ст., коли у багатьох містах України виникли числ. нові вид. фірми й нот.-муз. крамниці. Найвідоміші поміж них: у Києві — магазини *Б. Корейво* (1870—96), Ю. Клейбеля (1870—81), *А. Коціпінського* (1865—72), Мішина, Родованського, Слюсаревського (1880-ті); в Одесі — Шульца (1895—1900), Т. Бернарді (1885, 1900 крамниця перейшла до *П. Юргенсона*), Г. В. Бальця (1880-і), Ю. Фесенка (1900-і); у Харкові — Балліної (1870-і), А. Ф. Герхардта (1890-і), *М. Фролова* (1880—90-і), Даррена й Маречека (1890-і); у Полтаві — Т. Каливоди (1890-і) та в Катеринодарі (тепер Краснодар, РФ) — нотні магазини А. Розенвассера й братів Сарантіді (1890-і). На поч. 20 ст. мережею нотних крамниць було охоплено Катеринослав (тепер Дніпропетровськ), Кременчук, ряд нових крамниць з'явився в Одесі й Харкові. Всі вони випускали каталоги нот, що є цінним джерелом для вивчення муз. культури того часу.

Розвиток муз.-вид. справи на Наддніпрян. Україні пов'язаний з діяльністю у 2-й пол. 19 ст. великої нот. фірми *"Леон Ідзіковський"*, засн. 1858 у Києві. Спершу це був книжково-муз. магазин, що невдовзі перетворився на потужне муз. вид-во. Неабиякого розмаху набула вид. справа п/к. В. Ідзіковського (сина Леона, 1897—1921). Фірмою було видано бл. 7500 назв муз. продукції 19 ст., поміж них значне число творів укр. композиторів, зокр. у серії "Укр. ліра" й "Кобзар" *Т. Шевченка*. З діяльністю фірми пов'язана історія видання муз. спадщини *М. Лисенка*. Першим видавцем його творів був Б. Корейво, який 1896—97 продав власне нотне вид-во й увесь вид. каталог своєї муз. крамниці фірмі "Л. Ідзіковський". Остання стала основним видавцем творів М. Лисенка. 1914 родичі композитора продали цій фірмі всі його твори й права на них. 1921 фірму було переведено до Варшави разом з муз. спадщиною М. Лисенка. 1937 митрополит УГКЦ Андрей Шептицький викупив у В. Ідзіковського рукописи й авторські права на 350 творів композитора, а також ін. укр. авторів. Згідно зі статистичними даними за період 1905—15 фірма видала понад 300 назв творів укр. композиторів (М. Лисенко, *К. Стеценко, Я. Степовий, П. Сениця, В. Заремба, М. Завадський, В. Зентарський, Г. Ходоровський, М. Тутковський* та ін). Хор. десятки *П. Демуцького*, вок. композиції *С. Дрімцова*, фп. твори А. Коціпінського, вибр. твори *А. Веделя* тощо надрук. 1900—10 у друкарні *І. Чоколова*. У період УНР почали виникати укр. вид-ва. Спроба організації такого муз. вид-ва ("Кобза") належить К. Стеценкові разом з О. Коваленком 1917—18. За участю видавця І. Чоколова вони спромоглися видати першу серію композицій К. Стеценка. Потужну вид. діяльність у Києві здійснював *"Дніпросоюз"*. У створеній при ньому друкарні було видано значну кількість укр. книжок, підручників, а також дещо з муз. україніки. 1920, коли рад. влада ліквідувала "Дніпросоюз" (він продовжував працювати у Відні), в Харкові було засновано Вукоопспілку. У 1920-х муз.-вид. справа в Україні набула ширшого характеру, що зумовлювалося політикою українізації та сприятливою муз.-культ. ситуацією взагалі. Однак не було спец. муз. вид-ва. Муз. літ-ру в цей час видавали ДВУ (Держ. вид-во України, 1919—30), Книгоспілка (1922—30), КМП (Київ. муз. підприємство) та нотовидавничі відділи при *Муз. тов-ві ім. М. Леонтовича* і ВУК-

МУЗКОМІ (Вищий муз. комітет при Відділі мистецтва Наркомосвіти). За 1924–26 ДВУ видало 81 назву творів укр. композиторів, Книгоспілка — 15, Тов-во ім. Леонтовича — 12 назв. Першість у цьому списку належала творам Я. Степового, *М. Леонтовича*, меншою увагою користувалися твори М. Лисенка, К. Стеценка. Друкувалися також твори тодішніх молодих укр. композиторів — *М. Вериківського, П. Козицького, К. Богуславського, В. Верховинця, П. Толстякова, В. Костенка*, П. Демуцького та ін., менше — *Л. Ревуцького, В. Стуцицького, Г. Хоткевича, В. Поплавича, Г. Верьовки, Л. Лісовського, М. Радзієвського*. З-поміж поодиноких творів — композиції *Я. Яциневича, П. Батюка, Ю. Мейтуса, О. Берндта, Є. Шейніна, С. Футорянського* тощо. Це були передусім зразки вок.-хор. і кам.-інстр. музики. Про видання великих симф. партитур у ті роки не йшлося. Проте перші партитури для оркестру нар. інстр. почали з'являтися вже 1928, а для духового — 1929. Наприкінці 1920-х ДВУ в Харкові започаткувало й видало кілька муз. серій: "Камерна музика", "Музика трудящих", "Музика для дітей" та кілька "муз. бібліотек" — муз. етнографії, солоспіву, хор. музики, естради, дух. оркестру. 1930 надруковано досить багато муз. творів із серії "Укр. пед. репертуар" для фп. (6 ступенів труднощів) та для скрипки. У 1930-х муз. літ-ру випускало вид-во "Мистецтво" в Харкові й Києві (спільно й окремо) та спільне вид-во "Літ-ра і мистецтво". До планів вид-ва на 1930–32 входило "Повне зібрання творів" М. Лисенка (муз. ред. Л. Ревуцький, статті й прим., ред. літ. тексту *Д. Ревуцький*). Проте видано було лише 4-й том "Народні пісні для хору" (14 вип.) — 1930 та 2-й том "Музика до "Кобзаря" Т. Шевченка (лише 4 вип. з 14-ти) — 1932; невдовзі видання було припинено. Повне зібрання муз. творів у 20-ти т. М. Лисенка (літ. ред. *М. Рильського*, муз. ред. здійснив автор. колектив) побачило світ у вид-ві "Мистецтво" в Києві (1950–59).

Значну вид. діяльність провадило "Київське музичне підприємство". Поруч з творами укр. хор. і романсової літ-ри (М. Вериківський, *Б. Лятошинський, Ф. Надененко*, М. Радзієвський, Л. Ревуцький, П. Козицький) тут вийшли друком вок. твори *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Е. Ґріґа, *Й. Брамса*, Р. Ваґнера, Г. Вольфа, С. Франка у перекладі на укр. мову, фп. твори М. Равеля, К. Дебюссі та С. Скотта, "Історія солдата" й "Петрушка" *І. Стравинського* у перекл. для фп., а також "Триголосі інвенції" та "Добре темперований клавір" *Й. С. Баха* — Ф. Бузоні з укр. комент.; праця "Еволюція музики" А. Казелли з укр. і рос. текстами.

Нотовид. відділ при Тов-ві ім. М. Леонтовича видав лише 6 чисел "Укр. муз. газети" (1926) і видрукував поголосники до 70-и творів укр. композиторів, а протягом 1927 обмежився виданням ж. "Музика". Добре устатковану нотодрукарню мав ВУКМУЗКОМ, але спромігся видати лише кілька зразків муз.-пед. (школи Ш. Ганона, К. Черні, Г. Шрадика, Р. Байєра, О. Шміта, Г. Бернса, Ф. Шпіндлера та ін.) та укр. муз. літ-ри. Книговид. і книготоргівельне тов-во "Книгоспілка", зосереджене в Харкові, мало свої філії в Києві, Одесі, відділи в Житомирі та Вінниці. Воно здійснило перше повне видання творів М. Леонтовича в 6-и зб. (1924–25), 2-е вид. у 8-и зб. (1930–31). У 1920-х чимало творів укр. композиторів було видано заходами Держ. нотодрукарні у Києві (колишня друкарня І. Чоколова). 1930 вид. справа в УРСР почала згортатися: ДВУ перетворилося на ДВОУ (Держ. видавниче об'єднання України), що 1934 було ліквідоване, а всю мережу В. підпорядковано "Госиздату".

Справа фахового видання муз. творів у Галичині тривалий час була занедбаною. Видаючи власні твори, композитори користувалися дешевим літограф. способом, залучали заможних меценатів та різні тов-ва. За таких умов виходило багато творів, але нерідко малохудожніх, без зазначення прізвища автора, місця й року видання. Такою була ситуація в Галичині за Австро-Угорщини до появи першого організованого вид-ва під назвою "*Бібліотека музикальна*" (1885); поміж засновників — гімназисти О. Партицький, К. Студинський, *О. Нижанківський*. Протягом 1890–1910 ВМ. виникають з ініціативи окремих осіб, при співоц. тов-вах "*Боян*" та хорах. Так, підручне вид-во "*Станіславівського Бояна*" (1903, ред. *Д. Січинський*) підготувало й видало 22 вип. муз. творів: фп. клавір Симфонії № 6 *М. Вербицького*, 12 хор. квартетів *С. Воробкевича* для чол. хору на сл. Т. Шевченка, хори Д. Січинського, О. Нижанківського, *Й. Кишакевича*, М. Лисенка. Значну роль у виданні укр. музики відіграли два львів. хори: міш. при "*Бояні*" та чол. академ. хор при т-ві "*Бандурист*". Завдяки їм репертуар числ. хорів Галичини формувався та поповнювався творами не лише укр., а й нім., норвез., рос. авторів з перекладними текстами. 1905 у Львові *Я. Ярославенко* (Вінцковський) заснував нову видавничу фірму "Укр. накладня" з муз. б-кою "Торбан". Їх заходами було видано твори Я. Ярославенка, Д. Січинського, *Я. Лопатинського*, О. Нижанківського, *В. Безкоровайного*, К. Стеценка та ін. (загалом 140 назв). На жаль, чимало видань цього вид-ва не позбавлені аматор. підходу. 1939 його було ліквідовано. Ін. вид-ва — при "*Союзі співацьких і муз. тов-в*" (1903) та при *Муз. тов-ві ім. М. Лисенка* (1907) — видавали муз.-теор. підручники, твори укр. і заруб. композиторів. Вид-во "Ліра" (1914) п/к *М. Гайворонського* та *О. Залеського* спочатку діяло у Львові, а в 1920-х — у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Воно видало хор. твори засновників, твори різних жанрів *І. Левицького*. 1921 накладом вид-ва вийшов журн. "Муз. вісник". Крім спеціалізованих вид-в публікацією муз. творів займалися т-ва "Сокіл", "*Просвіта*", Пед. тов-во при Ставропігійському ін-ті. Муз. літ-ру друкували також вид-ва у Стрию, Бережанах, Кракові, Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща), Жовкві (на Львівщині). Зокр., значне місце у виданні муз. україніки належало видавцеві *Я. Оренштайну*. Очолювана ним "Укр. накладня" (1903–19) у Коломиї, а відтак у Берліні (Берлін–Лейпциг, 1919–1932) поряд із творами укр.

Титульна сторінка першого видання обробки духовної пісні "Пречистая Діво, мати Руського краю" М. Лисенка

Титульна сторінка видання "Музична і театральна культура Харкова 18-19 ст."
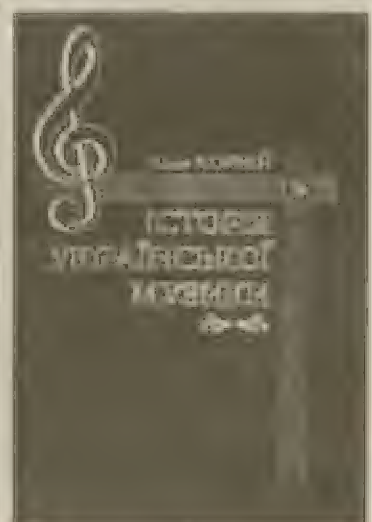
Титульна сторінка підручника "Історія української музики" Л. Корній

Титульна сторінка видання "Українська симфонічна музика" М. Гордійчука

Титульна сторінка видання "Історія української музики"

літ-ри, підручниками, книжками для дітей видала чимало творів укр. композиторів 19—20 ст.

Ґрунтовна видавнича робота пов'язана з діяльністю *Наук. тов-во ім. Шевченко у Львові* (1892—1939). У числ. серіях "Етногр. збірника" (1895—1939), "Матеріалів до українсько-руської етнології" (1898—1908) та "Матеріалів до української етнольогії" (1909—39) з'явилася низка фундамент. муз.-фольклористичних праць: *С. Людкевича* й *О. Роздольського* "Галицько-руські народні мелодії" (1906), *Ф. Колесси* "Мелодії українських народних дум" (1910, 1914), А. Плосайкевича та Я. Сенчика "Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини" (1916) тощо. Поряд з укр. вид-вами в Галичині діяли польські при хор. т-вах "Лютня", "Бард", "Ехо" при хорі "Сокіл" та *Галиц. муз. тов-ві*, а також ряд приватних фірм (В. Губринович, Г. Зейферт та ін).

У період перебування Галичини під Польщею (1920—39) вид. справа знаходилась у руках приватних підприємців, у компетенції різних видавничих організацій, як НТШ, "Червона калина", "Діло". Великим вид. центром у Львові в 1930-х був концерн "Укр. преса", очолюваний І. Тиктором. У ньому вперше в Галичині вийшла друком "Історія української культури" (ред. І. Крип'якевич, співред. М. Голубець. — Л., 1937). Тут було вміщено огляд історії укр. музики *В. Барвінського*. 1937 вид-во друкувало "Муз. бібліотеку" (щокаартально).

Можливості муз.-вид. справи в Галичині стимулювали розвиток муз. публіцистики. Так, заходами *Р. Зарицького* (голова "Львівського Бояна", див. "*Боян Львівський*") з'явилися перші муз. календарі-альманахи (1904—1907). У першому (1904) вміщено багато статей про М. Лисенка та хроніку заснування галиц. "Боянів" і Муз. ін-ту. 1905 у Перемишлі, а пізніше у Львові почав виходити "Артистичний вісник" (ред. І. Труш та С. Людкевич). Якщо сам журнал друкувався в НТШ, то муз. додаток до нього — у Перемишлі "Друкарнею уділовою". Відтак 1925 під ред. С. Людкевича до 100-х роковин *Д. Бортнянського* вийшов "Муз. листок"; 1930 Т-во ім. М. Лисенка надрукувало 2 вип. "Муз. вісника" (ред. *Ів. Гриневецький*); 1929—30 виходив муз. місячник "Боян" вид-ва "Дрогобицького Бояна" (ред. о. *С. Сапрун*, див. "*Боян Дрогобицький*"); 1934—36 з'явилося кілька номерів місячника "Муз. вісті" та "Хроніки музичної нахладні", "Торбан" (ред. Я. Ярославенко). Поодинокі нескоординовані спроби в галузі муз. публіцистики свідчили про недостатній професіоналізм та вузькість погляду на справу видання муз. часописів. Лише 1937 *Союз українських професійних музик* (СУПРОМ) налагоджує регулярний випуск ж. "Українська музика" (гол. ред. *З. Лисько*), що 1939 став спільним органом СУПРОМу і Музикологічної комісії НТШ з рубрикою "Праці музикологічної комісії НТШ". Окрім журналу, СУПРОМ спромігся видати "Фортепіанні п'єси для молоді" *Н. Нижанківського*, обр. нар. пісні "Не стій, вербо" З. Лисько та фп. мініатюри для молоді "Наше сонечко" В. Барвінського. 1936 засн. Укр. видавничий ін-т для публікації наук. праць і популярної літ-ри (вид. М. Микитчук, *В. Витвицький*, І. Федів). До його надбань належав великий співаник "Червона калина" (ред. З. Лисько, 1937) — одне з найповніших видань укр. хор. літ-ри (229 зразків) у довоєнний період та справжнє досягнення поліграфічного мистецтва. Поміж ін. видань — "Диригентський порадник" (1938, під заг. ред. В. Витвицького), кн. "Карпатська Україна" (1939), де містилася розвідка "Музичне життя Карпатської України" В. Витвицького. Церк. музику укр. композиторів Наддніпрянщини й Галичини у 1930-х, зокр. А. Веделя, М. Лисенка, *О. Кошиця*, *Я. Калішевського*, успішно видавали василіянські (греко-католицькі) монастирі в Жовкві та на Чернечій Горі (поблизу Мукачевого на Закарпатті). 1939 діяльність більшості вид-в було припинено або спрямовано на виконання ін. сусп.-політ. завдань. Під час нім. окупації хор. твори укр. композиторів видавали "Укр. вид-во" у Кракові та Ін-т нар. творчості у Львові.

У воєнний період силами Укрвидаву (б. м.) УРСР випущено військ.-патр. пісні *М. Вериківського* (1943), "Клятву" для хору *Г. Верьовки*; ряд пісенно-хор. збірників було підготовлено й видано Укр. держ. вид-вом, Музфондом УРСР та вид-вом "Соц. Харківщина" у звільненій Україні (1944, 1945). Після війни видавничі функції на себе перебрало кілька видавництв: Спілка рад. композиторів України, "Мистецтво" та Держ. вид-во образотворчого мистецтва й муз. літ-ри. За 1946—65 було видано бл. 5 тис. назв муз. творів загальним тиражем майже 30 млн. примірників.

1967 було створене потужне спеціалізоване муз. вид-во "*Музична Україна*" (1-й директор — Г. Кулинич, гол. ред. — *Ю. Малишев*). У сфері інтересів вид-ва перебував величезний масив укр. рад. і сучас. музики, а також значний доробок укр. музикознавців і фольклористів. Це нотна літ-ра, що охоплювала твори найрізноманітніших жанрів і форм, монографії, темат. зб. статей, муз.-довідкову літ-ру, підручники, перевидання творів світової музики, праці з питань укр. культури та мистецтва. 5 редакцій відповідало за підготовку до видання музикознавчої літ-ри, вок. та інстр. музики, навч.-пед. літ-ри та видань з естет. виховання дітей та юнацтва. "Муз. Україна" видала кілька серій муз. літ-ри — "Українська симфонічна музика", "Симфонічна музика XX ст.", "Перлини світової музики"; навч.-пед. літ-ри — "Фортепіано", "Скрипка"; музикознавчої літ-ри — "Творчі портрети укр. композиторів", "Музикантові-педагогові", "Спогади. Листи. Документи"; муз. фольклору — "Укр. нар. пісні в записах письменників" тощо. Від 1966 "Муз. Україна" видавала щорічник "Укр. музикознавство" (з 1990-х вид. у НМАУ) і з 1970 — ж. "Музика". До репрезентативних видань "Муз. України" належить "Граматика музикальна: Факсим. вид. / Публ., комент., вступ. ст. *О. Цалай-Якименко*" (1970).

Універсальне вид-во Академії наук, що існує з 1927 (з 1964 — "Наук. думка"), також спеціалізувалося, зокр., на виданні мистецтвознавчої та муз.-фольклорист. літ-ри. Вид-во здійснило публікацію багатотомної серії "Укр. нар. твор-

чість", започаткованої *М. Рильським* і підготовленої фольклористами ІМФЕ. До серед. 1980-х вийшло 20 томів. Поміж них — "Коломийки" (1969), "Мелодії українських народних дум" (1969), "Інструментальна музика" (1971), "Наймитські та заробітчанські пісні" (1975), "Весільні пісні" (1983 у 2-х т.) тощо. "Наук. думка" опубл. також 4 т. "Історії української музики" (1989–92, 5-й т. вид. ІМФЕ 2004), у 1957–90-х видавало ж. "Народна творчість та етнографія" — орган ІМФЕ (з 2004 видавався вид-вом "Видавничий дім" НАНУ, з 2006).

У США та Канаді до серед. 1960-х. муз. твори композиторів укр. зах. діаспори друкували польс., нім., франц., австр., амер., бельг. вид-ва, і лише незначна частина муз. творів з'явилася у вид-ві "Сурма" (М. Сурмача) й Смолинського (Смолича). Той масив укр. музики, що зміг побачити світ (а це були переважно зразки вок.-хор. музики композиторів Наддніпрянщини), зумовлювався муз. потребами укр. громад діаспори, мав здебільшого випадковий характер та, на жаль, низький редакційний рівень. У таких випадках користувалися літографічним способом. Відомо, що в Канаді (1930-і) на т. зв. шапірографі священик Укр. собору о. П. Маєвський надрукував "Панахиду" К. Стеценка, церк. твори М. Лисенка, П. Козицького, Я. Степового. Із заснуванням 1952 *Укр. муз. ін-ту* у Нью-Йорку намітилися певні зрушення у вид. справі (було перевидано "Історію української музики" *М. Грінченко*). Дещо ін. стан видання укр. музики склався в Німеччині. Так, у Берліні працювала "Укр. накладня" Я. Оренштайна (1919–32), у Лейпцигу — вид-во "Україна" (Київ — Лейпциг), де заходами видавця о. *Є. Турули* було видано понад 40 зб. укр. композиторів та обр. нар. пісень для хору ("Українські маршові пісні", "Українські воєнні пісні"), інстр. творів ("Українські танки" для фп., "Українські танці і чабарашки") та церк. твори О. Кошиця.

На поч. 1990-х видавнича справа занепадає (виняток становить "Муз. Україна"), але в 2-ій пол. починає відроджуватися в регіонах. З'являється низка муз. вид-в як: "Астон" (Тернопіль), "Відродження", "Коло" (Дрогобич), "Сонет" (Крим) та ін., а також — при муз. колективах ІУ — Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Подібні видання виникли також при муз. колективах, (напр., "Бібліотека камерного хору "Київ"), муз.— освітніх (при НМАУ, ОДМА, ЛДМА, ХДУМ, Київ. муз. уч-щі і т. п.) та наук. установах (ІМФЕ, ГУНАНУ).

Укр. муз.-вид. діяльність висвітлювалася в ж.: "Музика" (1924. — № 7–9, 10–12; 1925. — № 4; 1927. — № 1–4) і "Українська музика" (1937. — № 7; 1938. — № 7–8, 9–10; 1939. — № 3).

Літ.: Каталог музыкальным сочинениям, находящимся на складе в книжном и музыкальном магазине Л. Идзиковского. — К., 1892, 1900, 1906, 1908, 1912, 1915; Каталог Загальної бібліотеки і инших видавництв "Галицької накладні" Якова Оренштайна в Коломиї (в Галичині). — [Б. м., 1919]; Катальог "Української накладні". — К.; Ляйпціґ, [б. р.]; Катальог "Галицької накладні "Коломия". — Коломия, 1921; *Андріївський О.* Бібліографія літератури з українського фольклору (Матеріали до історії української етнографії). — К., 1930. — Т. 1; *Вольман Б.* Русские печатные ноты XVIII века. — М., 1957; *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; Музична література УРСР (1917–1965). Бібліогр. довідник. — Х., 1966; *Миклашевський Я.* Музична і театральна культура Харкова XVIII–XIX ст. — К., 1967; *Іванов Г.* Нотоиздательское дело в России. Истор. справка. — М., 1970; *Семчишин М.* Тисяча років української культури. — К., 1993; *Людкевич С.* Огляд нашої муз. публіцистики в Галичині // Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Ясиновський Ю.* Перші східнослов'янські нотні видання // Укр. муз-во. — К., 1974. — Вип. 9; *Цалай-Якименко О.* Музикознавство і педагогіка // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Мартиненко О.* До історії музичної спадщини Миколи Лисенка (Владислав Ідзіковський і Андрей Шептицький) // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії; *Франко І.* Симпатичне видавництво музикальне // Зоря. — 1886. — № 1; *Людкевич С.* Наші видавництва і музикалії за останні літа 1900–1905 // Артистичний вісник. — 1905. — Зош. 1, 3–4, 9–10; *Його ж.* Огляд нашої музичної публіцистики в Галичині // Укр. музика. — 1937. — № 1; *Залеський О.* Українські музичні видавництва в Галичині // Музика. — 1923. — № 1; *Дзбанівський О.* По київських музеях і бібліотеках // Там само. — 1927. — № 3; *Волинський Я.* Перша публікація мелодій українських народних пісень у Галичині // Питання історії і теорії української музики. — Л., 1957; *Ясиновський Ю.* Перші східнослов'янські нотні видання // Укр. муз-во. — К., 1974. — Вип. 9; *Його ж.* Українські нотні видання XVIII ст. // Бібліографія українознавства: Бюлетень Комісії укр. бібліографії Міжн. асоціації україністів. — Л., 1994. — Вип. 2; *Струтинська А.* До питання музичної бібліографії та нотографії в Україні // Там само; *Малець С.* З історії львівських книгарень // Жовтень. — 1980. — № 1; *Осадця О.* Прижиттєві видання творів М. Лисенка // З історії книги та бібліографії. — К., 1990; *Її ж.* З історії українського нотодрукування // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці Музикознавчої комісії; *Довгалюк І., Шмерх С.* Інститут народної творчості у Львові та культурно-освітнє життя Галичини в 1941–44 роках // Там само; *Черепанин М.* Музичне видавництво "Станіславівський Боян" // Там само; *Błaszczyk L.* Życie muzyczne Lwowa w XIX wieku // Przegląd Wschodni. — 1994. — T. 1. — Zeszyt 4.

О. Шевчук

ВИКОНАВСТВО НАРОДНЕ (ВН.) — процес відтворення фольк. твору у наративному (прозовому), інстр. та вок. фольклорі. ВН. відрізняється від академічного так само, як фольклор відрізняється від автор. творчості. Основні характери-

Троїсті музики

Титульна сторінка видання "Виконавське музикознавство" (Київ, 2006)

стики ВН.: спонтанність, варіативність, ситуативність, знаходження в руслі особливостей фольк. мислення середовища (регіональність).

Імпровізаційність і варіативність у ВН. знаходиться у виваженому зв'язку з традицією і в межах, за які виконавець практично не може вийти, не порушивши природу фольк. твору. ВН. завжди знаходиться у межах нар. побуту і є його органічною складовою частиною. Фіксація ВН. у процесі польової практики фольклористів і етнографів створює штучну ситуацію для ВН. і не завжди ідентична природній.

ВН. на конц. сцені підкорено не так традиції, як вимогам вик.-сцен. ситуації. Це: 1. Автентичний фольк.-етногр. концерт, де основною метою є відтворення фольк. твору, наближеноого до побут. ситуації. 2. Фольк. фестивалі й конкурси, де виконавці намагаються представити яскраві, своєрідні, "виграшні" вик. прийоми, мало дбаючи про автентику. 3. Конц.-видовищне ВН. представляє нар. твори переважно в обробці, пристосованій до сцени, т. зв. "*фольклоризм*".

Літ.: *Іваницький А.* Український музичний фольклор: Підручник. — Вінниця, 2004; *Його ж.* Українська музична фольклористика. — К., 1997.

Л. Ефремова

ВИКОНАВСТВО МУЗИЧНЕ (ВМ.) — (рос. — исполнительство, франц. — execution, італ. — esecuzione, нім. — die Auffuhrungspraxis, англ. — performance practice) — фундамент. поняття теорії і практики муз. мистецтва, має різні рівні й аспекти свого тлумачення.

1. ВМ. як особливий вид худ.-творчої діяльності ототожнюється з поняттям виконання музичне — спів чи гра на муз. інструментах. Суб'єкт такої діяльності — виконавець (співак, інструменталіст, диригент). Обидва поняття — суттєві для характеристики музики, яку відтворює людина, і неправомірні стосовно відтворення муз.-техн. засобами (від грамофона до комп'ютера). Специф. функція і практ. наслідок ВМ. — переведення музики з ідеального (уявного, віртуального) стану в реальний, скерований на безпосереднє слухацьке сприйняття. Адже музика (мелодія, тема чи цілісна композиція) — виконана або записана на папері нот. знаками чи введена у пам'ять комп'ютера — може існувати лише у слуховому уявленні людини. Тільки завдяки виконанню музика стає худ. реальністю, виступаючи об'єктивно, в акуст.-звук. іпостасі (на відміну від метафоричних тлумачень: "музика тиші", "музика природи" тощо). Формально ефект первинної звук. реалізації музики може досягатись і штучним шляхом (напр., механічне піаніно може автоматично озвучувати нот. текст). Але справжнє повноцінне її існування досягається лише в акті ВМ, практикою людини-музиканта. Інша річ, що цей неповторний акт виконання-звучання може бути адекватно зафіксованим і розтиражованим засобами тех. звукозапису. Однак живе, конц. ВМ. має переваги, оскільки слухач тут — безпосередній свідок, "співучасник" акту народження музики. Музика стає емоц.-дієвою, духовно-насиченою, щирою лише за умов адекватного ВМ., що потребує від виконавця належної концентрації уваги, швидкої реакції, чіткої координації рухів, фізичної витривалості. ВМ. — це своєрідне поєднання інтелект., психо-емоц. та м'язово-мотор. функцій виконавця. На правах співучасника єдиного творчого процесу досвідчений музикант може коригувати автор. задум. У конкретному вик. акті він виступає "довіреною особою" композитора, конгеніальним майстром-художником. В окремих випадках розрізнені етапи творення-виконання зливаються воєдино (міфічний Орфей, віщий *Боян*, співаки-трубадури, *кобзарі-бандуристи*, *джаз*, *авторська пісня*, *рок-музика* тощо.).

2. У вузькому значенні ВМ. розуміється як мистецтво *інтерпретації* (див. *Інтерпретація музична*).

3. ВМ. як системна галузь *муз. культури* зі своєю інфраструктурою (муз. т-ри, конц. організації, оркестри, хори, ансамблі, солісти, канали муз. популяризації, трансляції та тиражування, вик. відд. і ф-ти в навч. закладах тощо), суб'єктами творчої діяльності й відповідною, відносно самостійною проблематикою (худ.-естет., фінансово-адміністр., пед.-метод. тощо). Складна система ВМ. обіймає кілька рівнів. Насамперед вона поділяється на вок. та інстр. виконавство, кожне з яких передбачає подальше членування. Голоси співаків різняться за діапазоном, статевими, тембр., вік. ознаками. Інструменталісти — за типом інструментів, що, у свою чергу, характеризують спосіб звуковидобування (струн. — смичкові й щипкові, дух. — дерев. й мідні, ударні, клавішні, клавішно-дух. тощо). Ін. рівень ВМ. визначає кількісний склад учасників: індивідуальне (сольне), групове (ансамблеве), колективне (хор., оркестрове) та різні комбінації цих складів. Загальна класифікація сучас. світ. ВМ. узгоджується з поділом муз. творчості на 5 видів (за В. Конен): мистецтво академічне (оперно-симф. традиції), фольк.-традиційне,

естр.-побутове, джазове та експериментальне. В сучас. укр. музиці співіснують всі названі види й, відповідно до них, види ВМ.

Становлення різноманітних жанрів, форм і стилів муз. мистецтва формувало відповідні типи ВМ. Їх відмінні риси, стосовні як муз. характеристик (репертуар, інструментарій, вик. техніка, вик. стилі), так і зовнішніх показників (кількісний і якісний склад виконавців, службова ієрархія, манера поведінки, форма одягу тощо) визначалися місцем і умовами музикування. ВМ. може функціонувати на пленері, у побуті, на міськ. площі, у церкві, т-рі, салоні, філарм. залі, на естр. майданчику, на стадіоні, в кіно, на радіо, ТБ, у муз.-акустичних студіях. Сучас. техніка уможливлює слухати музику за будь-яких умов, при синхронній радіо- телетрансляції концерту, в аудіо- та відеозаписах.

4. ВМ. як окрема галузь муз-ва, завданням якої є осмислення й узагальнення різних його аспектів. Питання ВМ. в Україні почали розроблятись у теор. працях 17—18 ст. (*О. Мезенець, М. Дилецький, Г. Гесс де Кальве*), пізніше — у розвідках *П. Сокальського, М. Лисенка, Ф. Колесси, К. Квітки*. У сучас. вітчизн. муз-ві розробляється теор. концепція ВМ. як актуальної форми буття муз. твору (*В. Москаленко, О. Маркова, І. Польська*), проблеми вик. стилеутворення (*І. Юдкін-Ріпун*, О. Катрич), різновидів артикуляції (*О. Сокол*) та ін. Перспективний напрям дослідження представляє етномузикознавство, що вивчає традиц. виконавство на автент. муз. інструментах (*М. Хай, В. Дутчак, Б. Яремко, Т. Баран*). Широким є спектр моногр. праць, що висвітлюють вик. діяльність вид. музикантів (*М. Головащенко, Л. Пархоменко, А. Терещенко, Т. Швочко*). Значний внесок у вивчення питань історії і методики зробили педагоги-фахівці з різних галузей муз. мистецтва. У НМАУ видається серія "Наук. вісників" — "Муз. виконавство" (з 2006 — "Виконавське муз-во"), присв. проблемам ВМ.

Літ.: *Борисяк А.* Очерки школы Пабло Казальса. — М., 1929; *Гінзбург Л.* История виолончельного искусства : В 4 кн. — М.; Ленинград, 1950. — Кн. 1: Виолончельная классика. — М., 1957. — Кн. 2 — Русское виолончельное искусство до 60-х годов 19 века. — М., 1965; Кн. 3 — Русская классическая виолончельная школа (1860). — М., 1978; Кн. 4 — Зарубежное виолончельное искусство 19—20 вв.; *Браудо И.* Артикуляция (О произношении мелодии). — Ленинград, 1961; *Корто А.* О фортепианном искусстве / Сост., перевод, ред., вст. ст. и коммент. *К. Аджемова*. — М., 1965; *Хентова С.* Эмиль Гилельс. Изд. 2. — М., 1967; *Гайдамович Т.* Мстислав Ростропович. — М., 1969; *Раабен Л.* Жизнь замечательных скрипачей и виолончелистов. — Ленинград, 1969; *Кондрашин К.* О дирижерском прочтении симфоний П. И. Чайковского. — М., 1977; *Цыпин Г.* Святослав Рихтер. Изд. 2. — М., 1981; *Нейгауз Г.* Размышления, воспоминания, дневники, избранные статьи, письма к родителям / Сост. *Я. Мильштейн*. Изд. 2. — М., 1983; *Бурковський Г.* Питання фортепіанного виконавства. — К., 1983; *Ландовска В.* О музыке / Пер. с англ.; Послесловие *А. Майкапара*. — М., 1991; *Москаленко В.* Творческий аспект музыкальной интерпретации (к проблеме анализа): Исследование. — К., 1994; *Сокол А.* Теория музыкальной артикуляции. — О., 1996; *Давидов М.* Школа виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): Посіб. для студентів та педагогів вищих і серед. навч. закладів. — К., 1998; *Великова В.* Музыкальное исполнительство как вид художественно-творческой деятельности: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения. — К., 1999; *Маркова О., Смирнова Л.* До питань теорії виконавської інтерпретації. // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ — К., 1999. — Вип. 1; *Катрич О.* Стиль музиканта-виконавця (теоретичні та естетичні аспекти). Дослідження. — К.; Дрогобич, 2000; *Юдкин-Рипун И.* Теория артикуляции И. А. Браудо как интерпретация барочной риторической культуры // Муз. виконавство. — Кн. 4. — К., 2000. — Вип. 5; *Маркова Е.* Вопросы теории исполнительства: Материалы к курсу теории исполнительства для магистров и аспирантов. — О., 2002; *Quantz J. J.* Versuch einer Anweisung die Flote traversiere zu spielen / Ed. *C. F. Kahnt Nachfolger*. — Leipzig, 1906; *Bach C. Ph. E.* Versuch über die wahre Art das Klavir zu spielen. 1753— 1762; факс. вид. 1957.

Л. Корній, А. Муха, В. Сумарокова

ВИМЕР Ісидор Ілліч [10(23).11.1906, м. Харків — 4.10.1983, м. Львів)] — композитор, диригент, педагог. Член СКУ (1949). Закін. Харків. муз. технікум (кл. фп., 1929), Харків. муз.-драм. ін-т (кл. композиції *С. Богатирьова*, кл. диригування *Я. Розенштейна* та *Г. Адлера*, 1934). 1931—37 — диригент симф. орк. радіо та філармонії у Харкові, 1938—41 — оперної студії, 1933—65 — зав. муз. частини Харків., згодом (від 1944) Львів. т-рів юного глядача. Від 1962 викладав у Львів. конс., з 1971 — в. о. професора кафедри нар. інструментів Львів. конс.

Тв.: опера для дітей "Солом'яний бичок" за п'єсою Ю. Захоєва, балети для дітей — "12 місяців", лібр. А. Ярославцева за казкою С. Маршака, "Лісова байка" на лібр. О. Гериновича (1977); дит. муз. комедія "Зайко-всезнайко" за казкою С. Михалкова; вок.-симф. "Ода дружбі", сл. О. Лупія (1928), балади для баритона з орк.; для симф. орк. — Святкова увертюра (1977), Симфонія (1980), сюїта "Лис Микита" за казкою І. Франка, варіації "Думи мої", муз. картина "Свято в Шешорах" тощо; для кам. орк. — "Сільські замальовки"; для скр. і фп. — Фантазія, п'єси для фп., скр., альта, влч., бандури, баяна, цимбал, домри; хори, романси; обр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

А. Муха, В. Камінський

ВИННИЦЬКИЙ Володимир (8.02.1955, м. Львів) — піаніст. Лауреат Міжн. конкурсу ім. М. Лонг і Ж. Тібо (Париж, 1983). Закін. Львів. ССМШ (1973), Моск. конс. (1978) та аспірантуру при ній (1983, кл. Є. Малініна). Виступав із сольними концертами у Польщі, США, Франції, а також Казахстані, Литві, Росії. Як ансамбліст брав участь у концертах спільно зі струн. *квартетами ім. М. Лисенка* й *М. Леонтовича*. 1981—91 — викладач Київ. конс., соліст Київ. філармонії. Від 1991 мешкає у США, де дебютував у концерті із серії "Музика в інституті" в Укр. ін-ті Америки у Нью-Йорку, виступав у Малому залі Карнегі голл, викладає в ун-тах, з 2003 — організатор і учасник серій літніх концертів у Гантері (округ Грін, Нью-Йорк) за участю укр. виконавців. Як соліст, з оркестрами та в дуеті з віолончелісткою *Н. Хомою*

Диригент М. Гобдич під час концерту

І. Вимер

В. Винницький

гастролював у Канаді (Ванкувер), Півд.-Афр. Республіці (Йоганнесбург, Преторія, Кейптаун), Франції (Париж, Куршавель), брав участь у фестивалях у Сполетто, Кюрасао, *"Київ Музик Фест"* (Київ, 2006). У репертуарі переважає віденська класика (В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*), романт. музика (*Ф. Шопен, Й. Брамс, Ф. Ліст,* К. Сен-Санс, *П. Чайковський*), твори укр. комп. (*Д. Бортнянський, М. Лисенко, Л. Ревуцький, М. Скорик, Ф. Якименко*) та сучас. авторів (*Д. Шостакович*). Вик. манера позначена глибокою емоційністю, тонким артистизмом та віртуозністю. Здійснив записи на аудіокасети, ТБ і радіо.

Тв.: "Втрачене танго" для влч. і фп.

Дискогр.: аудіокасета "Володимир Винницький". — К.: Кобза, Коб.16 (1990) тощо.

Літ.: *Мельник Т.* Київський дебют // КіЖ. — 1986. — 24 серп.; *Стецура І.* Трансатлантичний дует // Дзеркало тижня. — 2006. — 14 жовт.

А. Калениченко

Є. Винниченко-Мозгова

ВИННИЧЕНКО Олександр Олександрович (14(27).09.1908, м. Азов, тепер Ростов. обл., РФ — ?) — оперний і кам. співак (бас). Закін. Одес. конс. (кл. *Ф. Дубиненко*). 1941 дебютував у Одес. т-рі опери та балету; 1945–47 — соліст Ансамблю Півн.-Кавказ. військ. округу, 1947–48 — Грознен. філармонії, 1951–57, 1959–60 — Харків., 1958–59 — Горьків. (тепер Нижегород.) т-рів опери та балету, 1961–68 — філармонії Ростова-на-Дону. В концертах виконував твори укр. і рос. композиторів, нар. пісні.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Досифей ("Хованщина" М. Мусоргського), Собакін, Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Монтанеллі ("Овід" А. Спадавеккіа).

І. Лисенко

Г. Виноградов

ВИННИЧЕНКО-МОЗГОВА Євгенія (1908, м. Київ — 1988, США) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). Лауреатка конкурсу вокалістів (Нью-Йорк, 1952, 1-а премія). Родичка письменника В. Винниченка. Закін. Белград. конс. (1933). 1933–42 — солістка Белград. опери, виступала в укр. передачах місцевої радіостанції. Гастролювала в Австрії, Німеччині, Франції, Бельгії, Нідерландах, Швеції; 1942 співала на сцені Берлін. опери. Разом з *О. Руснаком* і *З. Дольницьким* влаштовувала концерти укр. вок. музики, 1942–44 гастролювала у Львові. 1950–51 — солістка опери в Чикаго, 1955–65 — оперної кампанії "Денверз сентр Сіті" (США). В її репертуарі — партії Одарки із "Запорожця за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського,* Галі з "Майської ночі" *М. Лисенка.* Виконувала також партії в операх "Весілля Фігаро" В. А. Моцарта, "Аїда" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Вертер" Ж. Массне, "Тоска", "Богема" Дж. Пуччіні, "Паяци" Р. Леонкавалло, "Сільська честь" П. Масканьї, а також сербських композиторів П. Коньовича, М. Мілоєвича. В концертах співала укр. *романси* й обр. нар. пісень. Записала кілька платівок у США.

Літ.: Наші дні (Львів). — 1942. — Лип.; *Кудрик Б.* Евгенія Винниченко-Мозгова (другий концерт 1.11. ц. м.) // Львів. вісті. — 1942. — 3 листоп.

Ю. Виноградов

ВИНОГРАД Олександр Едуардович (1969, м. Харків) — гітарист. Закін. Моск. муз. уч-ще ім. Гнєсіних (кл. В. Єрзунова, 1990). Учасник Квартету гітаристів Харків. філармонії (з 1991), наук. співробітник Харків. ін-ту музикознавства (з 1994). Винайшов новий різновид гітари, що дістала назву "Восьмиструнної гітари системи О. Винограда". Стипендіат Харків. фонду підтримки молодих обдаровань (1995, 1996). Концертує як соліст і ансамбліст, гастролював у Німеччині, Польщі, Росії, Чехії. Автор п'єс і транскрипцій для 8-струнної гітари.

Г. Гінзбург

ВИНОГРАДОВ Гліб Серафимович (23.11.1928, м. Саратов, РФ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1965), доцент (1972), професор (1992). Член СКУ (1973). Закін. Саратов. конс. (1951), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1955). Викладав теор. дисципліни у ДМШ, муз. уч-щі, конс. Саратова (1951–58), муз. уч-щі й конс. Києва (з 1958). Один з провідних методистів муз.-теор. дисциплін: розробляв ориг. методики ранньої діагностики творчих муз. здібностей та комплексного виховання музикантів. Надає постійну консультативну допомогу навч. муз. закладам, керує наук.-прак. дослідженнями й семінарами.

Літ. тв.: канд. дис. "Поліфонія М. І. Глінки" (К., 1965); Елементарна теорія музики і сольфеджіо: Підручник. — К., 1969. — Ч. 1; 1972. — Ч. 2; Гармонія и сольфеджио. — К., 2003; Андрій Штогаренко. — К., 1973, [2]1985; Інтонаційні труднощі: Посіб. — К., 1977; Сольфеджіо. — К., 2003; До питання еволюції поліфонічної майстерності М. Глінки // Наук.-метод. записки Київ. конс. — К., 1962; Про поліфонію П'ятої симфонії Б. Лятошинського // Укр. муз-во. — 1972. — Вип. 7; Характерные особенности полифонического мастерства М. И. Глинки // Науч.-метод. записки Саратов. конс. — Саратов, 1975; Петро Поляков // Укр. муз-во. — 1981. — Вип. 16; Народні джерела поліфонії "Київської симфонії" А. Штогаренка // Там само. — 1986. — Вип. 21. Упорядкування: Збірка музичних диктантів (для студентів-музикознавців і композиторів муз. вузів). — К., 1992; Хрестоматія зі слухового гармонічного аналізу (для вокалістів вузів). — К., 1993. Статті в журналах і газ.

О. Литвинова

ВИНОГРАДОВ Юрій (сцен. ім'я — Джордж) Борисович (31.01.1948, м. Москва) — рок-співак, композитор, клавішник. Закін. ДМШ у Києві (1962). Один з перших виконавців рок-н-ролу та блюзу в Україні. 1965 у Києві заснував рок-гурт "Одного разу" (переможець 1-го фестивалю рок-музики, Київ, 1967). Від 1969 працював в Укрконцерті, з 1972 — на творчій роботі. Випустив 11 компакт-дисків, поміж них — "Найкраще від Юрія "Джорджа" (1994), "Поза грою" (1995), "Разом з тим" (1996), "Залишайся зі мною" (1997). У репертуарі власні пісні —

"Україна" (1991), "Я залишаюся на самоті" (1995), "Не зупиняйся, музико" (1999), "Міленіум" (2000), "День за днем" (2003). Відомий як виконавець блюзів і ритм-н-блюзових пісень. Співає англ. мовою.

С. М'якушко

ВИНОГРАДОВА Елеонора Олексіївна (16.11. 1931, м. Грозний, Чечня, автономна республіка, РФ — 17.07.2003, м. Київ) — хор. диригентка, педагог, громад. діячка. З. д. м. УРСР (1978). Відмінниця нар. освіти УРСР (1972); освіти СРСР (1983). Лауреатка II Міжн. фестивалю у Братиславі (1975, тепер Словаччина). Професор (з 1995). 1964 закін. Київ. конс., відтоді — її викладачка. Ентузіастка дит. хор. співу, особливо хорів хлопчиків. Організаторка, худ. кер. і гол. диригентка лауреата респ., всесоюз. та міжн. фестивалів, хор. капели хлопчиків та юнаків "*Дзвіночок*" (1966—1983).

1983—86 — кер. дит. хору "Любисток" при Київ. конс., лауреата конкурсу ім. М. Леонтовича. 1986—97 — худ. кер. хору хлопчиків Київ. ССМШ, що гастролював в Україні, Латвії, Німеччині, Росії, Франції та ін. країнах. Відродила в Україні традиційне звучання такого типу хорів, де хлопчики співають разом із чоловіками. Створені та керовані нею хор. колективи позначені високим професіоналізмом та вок.-хор. культурою. Вони майстерно виконують твори укр. і світ. класики на різних мистецьких форумах України та за її межами. Велику роль у розвитку дит. хор. виконавства в Україні відіграв організований у Київ. організації Хор. тов-ва (нині *Нац. Всеукр. муз. спілка*) й очолений нею клуб хормейстерів дит. хор. колективів та композиторів "*Тоніка*" (1978). Тут 4 рази на рік збираються дит. колективи з України та республік кол. СРСР, виконують свої конц. програми, обмінюються досвідом, репертуаром, методикою навчання мистецтву хор. співу.

Засновниця дит. хору "*Київський контус*" (1997) на базі Київ. ДМШ № 5 ім. Л. Ревуцького: лауреата III Міжн. конкурсу хор. колективів "Артеківські зорі" (Артек, 2000, Гран-прі), міжн. конкурсів дит. хорів "Весняні дзвіночки" в Рівному (2001, Ґран-прі), "Весняні голоси" в Тисмениці Івано-Фр. обл. (2002, Гран-прі, визнана найкращим диригентом дит. хорів), учасника хор. концертів в Іспанії (1998). В. — упорядниця 15-и нотних дит. хор. зб.: "Співає "Дзвіночок" (К., 1982); "Піснею ми здружені" (К., 1982), "Пісні про Батьківщину" (7 вип.), "Свято хору" (5 вип.).

Літ.: *Кречко М.* Наша гордість // "Співає "Дзвіночок" / Упоряд. *Е. Виноградова.* — К., 1982; *Чередарчук Л.* "Тоніка" — школа досвіду // Музика. — 1982. — № 10; *Сікорська І., Фільц Б.* Українське дитяче виконавство як чинник естетичного виховання // XI Міжн. конгрес україністів. Донецьк, 28.06. — 1.07.2005 / Кн. 2: Музикознавство. Образотворче мистецтво. Театрознавство. Кінознавство. — Донецьк; К., 2005; *Бенч О.* Хорове мистецтво Елеонори Виноградової // Укр. форум. — 2001. — 5—16 листоп.; *Корецька С.* Елеонора Виноградова — представник плеяди хорових диригентів другої половини XX ст. // Творчий вечір Е. О. Виноградової: Програмка-запрошення. — 2001. — 23 груд.; "Тоніка": Буклет. — К., 2002. — 20—21 берез.; див. літ. до гасла "*Дзвіночок*".

Б. Фільц

ВИНОГРАДОВА Олена Іванівна [29.12.1901 (11.01.1902), м. Борисоглібськ, Росія — 13.08. 1976, м. Харків] — оперна співачка (лір. сопрано), педагог. З. а. УРСР (1946). Закін. Полтав. муз. уч-ще (кл. М. Денисенко, 1926). Від 1926 — артистка хору, 1928—59 — солістка Харків. т-ру опери та балету. 1965—71 — викладачка Харків. муз. школи для дорослих. Авторка спогадів про *М. Роменського.*

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Галя (однойм. опери "Назар Стодоля" В. Костенка й К. Данькевича), Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Ольга ("Русалка" О. Даргомижського), Ксенія ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Чіо-Чіо сан (однойм. опера Дж. Пуччіні), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ.: *Бойкиня Н.* На сцені Харківської опери // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упоряд. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Милославський К.* Олена Виноградова // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

Е. Виноградова

О. Виноградова в ролі Царівни-лебідь (опери "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова)

ВИНОГРАДСЬКИЙ Олександр Миколайович (5.08.1855, м. Київ — 17.10.1912, там само) — диригент, композитор, піаніст, муз.-громад. діяч. Закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту (1876), Петерб. конс. (кл. композиції М. Соловйова, 1882, згодом брав уроки в *М. Балакірєва*), навч. у Моск. конс. (кл. фп. М. Рубінштейна, 1876—77). Від 1882 — банковий службовець у Саратові й кер. симф. концертів місцевого відділення ІРМТ. Від 1886 — у Києві: 1888 — голова Дирекції відділення ІРМТ, з 1889 — диригент симф. концертів.

Своєю діяльністю сприяв перетворенню Києва на один з провідних муз. центрів, збільшивши кількість концертів від 2—3 до 8—9 на сезон, де брали участь *Л. Ауер, Г. Бобінський,* Й. Гофман, *М. Erденко,* Е. Ізаї, *П. Кошиць,* Ф. Крейслер, *М. Литвиненко-Вольгемут, О. Мишуга, В. Пухальський, С. Рахманінов* (1911), Т. Руффо, *М. Тутковський, Г. Ходоровський-Мороз, П. Чайковський* (1891), *Ф. Шаляпін,* хор *Я. Калішевського* та ін. Знайомив киян з усіма симфоніями *Л. Бетховена,* Р. Шумана, П. Чайковського [1-й вик-ць симфоній № 1 (1897) і № 2]. Вик-ць прем'єри Симфонії № 1 *В. Калиннікова* (Київ, 1895), який присвятив Симфонію № 2 В., Симфонії В. Пухальського. Вперше диригував у Києві симф. твори М. Бруха, *А. Дворжака,* К. Сен-Санса, З. Фібіха, С. Франка. Гастролював в Одесі, Харкові, Антверпені, Берліні (1899), Відні, Москві, Парижі, Петербурзі, Празі (1902).

Тв.: для симф. орк. — Варіації ор. 16, поема "Черниці"; "Фінська арія" для скр. з орк.; 2 струн. квартети; Соната для скр. і фп. ор. 10, романси тощо.

Літ.: *Миклашевский И.* Очерк деятельности Киевского отделения Императорского Русского Музыкального общества (1863—1913). — К., 1913; *Конерштейн М.* Патріот вітчизняної музики // Музика. —

О. Виноградський

О. Винокур

Л. Вирлан

А. Вирста

Н. Висіч

1978. — № 4; *Беляков В.* Олександр Миколайович Виноградський (Пам'яті відомого київського диригента) // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1.

І. Гамкало

ВИНОКУР Олександр Григорович (8.03.1938, с. Вапнярка Вінн. обл.) — композитор, педагог. Член СКУ (1974). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *А. Штогаренка*, 1961). Викладач Черкас. муз. уч-ща.

Тв.: опера "Холодний яр" (лібр. М. Негоди, 1970), балети — "Вони лишились молодими" (лібр. власне, 1975), "Здрастуй, Космос!" (лібр. О. Леради, 1987); вок.-симф. — "Вінок Кобзарю" (сл. М. Негоди, 1964), 2 симфонії-кантати (1973, 1982), "Балада війни і миру" (1985); для симф. орк. — "Поема пам'яті Т. Шевченка" (1961), "Романтична балада" (1963), Диптих для струн. інстументів (1965), 3 кам. симфонії (1981, 1982, 1983), Концерт тощо.; 2 струн. квартети (1977, 1979); Сюїта для органа; для фп. — 2 сонати тощо; п'єси для різних інструментів; хори, романси, пісні; композиції з використанням комп'ютера.

А. Муха

ВИНОКУРОВ Аркадій Михайлович (1.08.1948, м. Київ) — скрипаль, диригент. З. а. УРСР (1987). Лауреат Міжн. конкурсу ім. М. Лонг і Ж. Тібо (Париж, 1975). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Стеценко*, 1972). 1971—72 — артист Струн. квартету Київ. філармонії. Від 1972 — соліст Київ. філармонії. 1987—91 — худ. кер. і диригент *Київ. кам. оркестру*. Живе в Ізраїлі.

А. Рудзицький

ВИРЕЦЬКИЙ (18 ст.) — співак. Придв. співак імператриці Катерини Олексіївни. 1712 приїздив до Києва, де за імп. наказом здійснював відбір співаків до *Придв. капели* ("хоральної музики" у складі 44 осіб, регент І. Поповський).

Літ.: ІР НБУВ. — Ф. 67, од. зб. 67, арк. 5.

Л. Горенко-Баранівська

ВИРЛАН Лідія Олександрівна [21.02(6.03). 1900, м. Одеса — 5.09.1965, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — кам. співачка (високе меццо-сопрано, за ін. оцінками — високе драм. сопрано), арфістка. Закін. Одес. муз.-драм. ін-т (кл. арфи, 1922). Співу навч. в Е. Меннер-Каневської (1919—22), актор. майстерності — в артиста Т. Герова. Конц. діяльність розпочала 1925 в Одесі. Виступала із сольними концертами в Миколаєві, Херсоні, Дніпропетровську, Сімферополі. Від 1926 — у Ленінграді. Незважаючи на кістковий туберкульоз не переривала виступів під час гітлерів. блокади міста. До 1957 гастролювала по кол. СРСР. Виступала з диригентами Е. Ансерме, *М. Мальком*, *В. Климовим*, *Р. Глієром*. Широкий репертуар включав рос. і заруб. клас. та сучас. музикау, нар. пісні, арії з опер, у т. ч. чол. партії. Провадила широку муз.-просвіт. роботу. Досконало володіла сильним, дзвінким, багатим на обертони голосом красивого тембру й широкого діапазону, рівним у всіх регістрах. Яскравий темперамент поєднувався з глибоким проникненням у муз. зміст твору, даром худ. перевтілення.

Літ.: *Богданов-Березовский В.* Дороги искусства. — Ленинград, 1971; *Його ж.* Мастера камерного пения // СМ. — 1971. — № 8; *Солін В.* Майстерність і артистизм // Музика. — 1985. — № 2.

І. Лисенко

ВИРОЗУБ Микола (17 ст.) — півчий. У 1690-х співав у Хорі государевих півчих дяків при дворі царя Івана Олексійовича в Москві, згодом, з перенесенням столиці до С.-Петербурга, — у *Придв. хорі*.

Літ.: *Харламповин К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ВИРСТА (Вірста, Wirsta) Аристид (22.03.1922, с. Барбівці, тепер Чернів. обл. — 25.05.2000, м. Париж, Франція) — скрипаль, музикознавець, педагог. Доктор філософії в галузі музикознавства (Сорбонна, Париж, 1974). У Чернівцях здобув серед. освіту і відвідував Чернів. муз. конс. (кл. скр. Я. Мигасюка). 1940 навч. у Віден. муз. академії (Австрія, кл. скрипки) і вивчав філософію в ун-ті. Асистент і викладач кл. скр. Віден. міськ. конс. Брав участь у виступах кам. орк. "Колегіум Музікум". 1947 переїхав до Парижа, де разом із піаністом А. Каралісом, Корольковим та *М. Скалою-Старицьким* заснував ОУПМ (Об'єднання укр. профес. музик). 1949 закін. Париз. конс. (кл. Г. Бойлона). Від 1950 — концертмейстер і соліст оркестрів Ріо-де-Жанейро, Відня, Риму, Парижа. Виступав з конц. програмами на радіо Парижа, Мюнхена, Берна та ін. Концертував в Італії, Півд. Америці, США. Брав участь у Міжн. муз. конкурсах у м. Сієн ім. Дж. Енеску. 1954 дав сольний концерт у Парижі. 1975—87 — викладач муз. ф-ту Сорбони, де читав лекції з історії укр. музики; з 1976 — також Укр. вільного ун-ту (Мюнхен). Підготував цикл радіопередач "Три століття укр. музики" (Париж, січ.— квіт. 1967). Від 1950 співпрацював із франц., нім., англ. муз. енциклопедіями, де друкував матеріали про укр. музику та музикантів. Публікував статті у періодиці.

Літ. тв.: Докторат "Школа скрипки 18-го століття за дидактичними творами" (Париж, 1974); Українські музики в Парижі // Гомін України (Париж). — 1962. — 8 груд.

Літ.: *М. С.* Наукові обрії Аристида Вірсти // НТЕ. — 1992. — № 3; *Грудин В.* Вирста в Нью-Йорку // Свобода (США). — 1958. — 10 черв.; *Жуковський А.* Пам'яті Аристида Вірсти // Літ. Україна. — 2000. — № 20.

А. Терещенко

ВИСІЧ Наталія Дмитрівна (21.08.1951, м. Мукачеве Закарпат. обл.) — органістка. З. а. УРСР (1991). Лауреатка Респ. конкурсу кам. оркестрів та музикантів-виконавців (Київ, 1983). Дипломантка Укр. конкурсу органістів (1982). Закін. Київ. конс. (кл. фп. *О. Сисаірьова*, кл. органа *А. Котляревського*, 1975), асистентуру-стажування при Моск. конс. (1984, кер. Л. Ройзман). Від 1975 — солістка Закарпат. філармонії (Ужгород), викладачка фп. Ужгород. муз. уч-ща. Гастролює по містах України, країнах СНД та за кордоном (Чехія, Словаччина, Угорщина). Має записи на Укр. радіо й ТБ, де має фондові записи. В репертуарі — твори *Й. С. Баха*, М. Регера, С. Франка; темат. програми: "Попередники

Баха", "Угорська органна музика", "Чеська органна музика", "Органна музика 20 ст."; а також конц. програми з оркестрами й хорами.

Літ.: *Калініченко А.* Пробний камінь // КіЖ. — 1985. — 22 груд.

О. Гриневич

ВИСОКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ім. М. ДРАГОМАНОВА у ПРАЗІ (див. *Український Високий педагогічний інститут ім. М. Драгоманова у Празі*)

ВИСОЦЬКИЙ (Wysocki) Валерій (Валеріан Войцех) (4.06. 1835, м. Радомсько, побл. Лодзі, Польща — 12.10.1907, м. Львів) — співак (бас), педагог. Вок. освіту отримав у Ф. Лампертьє. Від 1861 працював в Одесі. Виступав на оперних сценах Італії, Польщі. Від 1868 — викладач вокалу у приватних школах Львова, 1870—85 утримував власну школу, 1887—1907 — професор Львів. польс. конс. *Галиц. муз. тов-ва.* Поміж учнів — *С. Крушельницька, Ф. Лопатинська, М. Менцинський, О. Мишуга.*

Літ.: *Людкевич С.* Модест Менцинський як оперний співак // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

О. Шевчук

ВИСОЧИНСЬКА Людмила Йосипівна (14.10. 1921, м. Бердичів, тепер Житом. обл. — 8.06. 2002, м. Київ) — композиторка, музикознавець. Канд. мист-ва (1951). Доцент (1968). Лауреатка Премії ім. В. Вернадського (1994). Учасниця 2-ї світ. війни. 1947 закін. Київ. конс. (кл. *А. Янкелевича*), де працювала викладачкою (1951—56). 1957—63 — зав. кафедри музики Київ. пед. ін-ту; 1965—80 — доц. кафедри історії та теорії кіно Київ. ін-ту театр. мистецтва. Від 1980 — в Укр. екологічній АН. Засн. Т-ру пісні у Києві (1993), засн. і 1-й директор громад. організації "Дім Європи в Києві" (1999). Авторка низки пісень на слова укр. і заруб поетів.

Літ. тв.: Чайковський і Україна. — К., 1955; Видатний композитор і співак: [С. Гулак-Артемовський]. — К., 1963; Музика і співи: Навч. посіб. — К., 1965 (у співавт.); Семен Гулак-Артемовський. — К., 1997; Моя душа в мелодії живе. — К., 1999.

Літ.: *Марков П.* Музика її душі // Слов'ян. віче. — 1966. — № 3; *Чуйко В.* "Щоб так було, як серце хоче" // Дніпро. — 1995. — № 1; *Давидов М.* Диво добра // Дніпро. — 2001. — № 7—8; *Каплан Ю.* Зірка Людмили Височинської // Укр. культура. — 2003. — № 3—4; *Осипчук Н.* Доторкнутися серцем до пісні і добра // За вільну Україну. — 1995. — 16 листоп.; *Кульова В.* Мама Музика // Хрещатик. — 2003. — 16 лип.

М. Давидов

ВИСПРЄВА (справж. прізв. — Лобова) Антоніна Петрівна [6 (19).03.1915, м. Бахмут, тепер Артемівськ Донец. обл.] — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. З. а. УРСР (1949). Закін. оперну студію при Моск. муз. т-рі ім. К. Станіславського (кл. А. Жданової, 1941). 1938—41 — солістка цього т-ру, 1941—43 — Моск. філармонії, 1943—46 — Свердл. (тепер — Єкатеринб.), 1946—51 — Львів. т-рів опери та балету. Співала на оперних сценах Харкова й Мінська. 1957—62 — солістка Моск. філармонії. Гастролювала по кол. СРСР. 1948—50 — викладачка Львів. конс. Від 1961 — на пед. роботі в Москві. Виконувала твори *М. Аркаса, М. Лисенка, Г. Жуковського, М. Колесси, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, Ф. Надененка*, укр. нар. пісні.

Партії: Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Гелена ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Людмила, Антоніда ("Руслан і Людмила", "Життя за царя" М. Глінки), Оксана, Татьяна ("Черевички", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Марфа, Снігуронька, Ольга ("Царева наречена", "Снігуронька", "Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Дездемона, Джільда, Віолетта ("Отелло", "Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Чіо-Чіо сан (однойм. опера Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Галька (однойм. опера С. Монюшка).

Літ. тв.: *Виспрєва А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

Л. Височинська

ВИТВИЦЬКИЙ (Вітвицький) Василь (16.10. 1905, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл. — 31.12. 1999, м. Самміт, США) — композитор, музикознавець, хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. З родини нац. свідомих учителів. Доктор філософії в галузі музикознавства (1932). Дійсний член НТШ (1960) і УВАН. Під час 1-ї світ. війни перебував у Празі. 1925—29 навч. на музикологічному ф-ті Ягеллон. ун-ту у Кракові (серед викладачів Ю. Райсс, З. Яхимецький, слухав лекції з укр. літ-ри І. Зілинського та Б. Лепкого), де писав реферати про лютневі табулатури 15—17 ст., фп. музику *В. Барвінського.* 1929—37 викладав теор. предмети у Перемишл (тепер Пшемишль, Польща). філії ВМІ ім. М. Лисенка. Ставши її директором (1933—37), підтримував творчі взаємини з *С. Людкевичем* і В. Барвінським. Одночасно очолював і був диригентом перемиського "*Бояну*", з яким виконував 2 ч. "Кавказу" С. Людкевича, кантату "Наша пісня, наша туга" й "Заповіт" В. Барвінського тощо. Упродовж перебування у Львові (1937—44) виступав як муз. критик ("Діло", "Новий час", "Назустріч", "Наші дні", "Львівські вісті"); був членом *СУПРОМу*, педколегії ж. "*Укр. музика*" та референтом Укр. вид. ін-ту. 1940—41 — доц. кафедри історії музики Львів. конс., кер. муз. відділу Львів. радіо; одночасно — наук. співробітник Ін-ту укр. фольклору АН УРСР, референт муз. відділу "Укр. вид-ва". Разом з С. Людкевичем, В. Барвінським, *З. Лиськом* працював в оргкомітеті, що готував відзначення ювілею *М. Лисенка* (1942), організував виставку документів та його рукописів.

1944 виїхав в Австрію. Делегат від музикантів на з'їзді Мистецького укр. руху (Аугсбург), готував перший з'їзд та установчі збори *Об'єднання укр. музик* (1946, Карлсфельд, побл. Мюнхена), обраний його головою. Упоряд. збірник пісень для пластунів "В дорогу" (Аугсбург, 1949). 1949 переїхав до м. Детройт (шт. Мічіган, США), де викладав в *Укр. муз. ін-ті*, співпрац. з *Капелою*

О. Вишневич

бандуристів ім. Т. Шевченка. Друкувався у пресі ("Новий шлях", "Нові дні"). Один з організаторів у діаспорі щорічних укр. муз. фестивалів, видання творів укр. композиторів. За ініціативою В. було засновано укр.-амер. Т-во прихильників Капели бандуристів *Г. Китастого.* Працював на радіостанції, де готував програми з історії укр. музики (крім 25 моногр., про музику в житті *Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки* тощо). Автор праць з історії укр. музики 19 і 20 ст. Виступав з питань укр. музики в період. пресі України, Канади, Німеччини, США. Муз. редактор "Енциклопедії українознавства" та"Encyclopedia of Ukraine". Співпрацював з Укр. вільним ун-том (Мюнхен).

Тв.: "Балет-хвилинка"; для струн. орк. — Диптих (Пісня і танець; 1941); 2 струн. квартети (1943, 1960); Сонатина для 2-х фп. (1959); Сюїта для скр., влч. та фп. (1965); Фп. тріо; марші на сл. Г. Чупринки та І. Багряного; обр. укр. нар. та стрілец. пісень для міш. та чол. хорів; для дітей — 2 зб. обр. укр. нар. пісень для фп. у 4 руки, музика до казок "Гусеня" (вид. Регенсбург, 1946), "Півник і курочка".

Літ. тв.: докторат "Розвиток української сольової пісні в XIX ст." (Краків, 1932); Диригентський порадник (у співавт. з *М. Колессою* та *З. Лиськом*). — Л., 1938; Взаємини М. Лисенка з І. Франком. — Л., 1942; Михайло Гайворонський. Життя і творчість. — Нью-Йорк, 1954 (перевид. — Л., 2001); Максим Березовський. Життя і творчість. — Джерзі Сіті, 1974, передрук. — Л., 1993; Музичними шляхами; Спогади. — Мюнхен, 1989; За океаном: Зб. ст. — Л., 1996; Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; Микола Лисенко і його вплив на музичне життя Галичини // Укр. музика. — 1937. — № 1; Український музичний Львів // Наш Львів. Ювілейний зб. 1252— 1952. — Нью-Йорк, 1953, передрук. у зб.: Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці Музикознавчої комісії; Українські впливи у Шопена // Діло. — 1929. — 3—8 трав.; Слідами української тематики у творчості Сергія Прокоф'єва // Нові дні. — 1973. — Листоп.; With Bandura Across the World. — Detroyt, 1955; понад 200 статей у зб., пресі.

Літ.: *Лагодинська-Залеська Г.* Василь Витвицький // Овид. — 1959. — № 6; *Філенко Т.* Із славного роду Витвицьких // Музика. — 1992. — № 4; [*Б. а.*]. Василеві Витвицькому — 90 // Дзвін. — 1995. — № 9; *Яросевич Л.* Василь Витвицький і музична культура Перемишля кінця 20-х — першої половини 30-х рр. XX ст. // Перемишль і перемиська земля протягом віків. — Л., 2001. — Кн. 2: Видатні діячі Перемищини; *Ясиновський Ю.* Василь Витвицький // Культурологічні проблеми укр. музики: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; *Лепкий Л.* Василь Витвицький — митець і вчений // *Витвицький В.* Музикознавчі праці. Публіцистика. — Л., 2003; *Його ж.* Василь Витвицький і музична культура Перемишля // Етнокультурні процеси в українському урбанізованому середовищі XX століття. — Івано-Франківськ, 2004; *Його ж.* Василь Витвицький і його діяльність у Вищому музичному інституті // Musica Humana. — Л., 2005. — Ч. 2. — Вип. 10; *Його ж.* Василь Вітвицький: музикознавча та композиторська спадщина: Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — Л., 2005; *Михальчишин Я.* Василь Витвицький // Наше слово (Варшава). — 1990. — Число 22;*Черепанин М.* Старійшина. В. Витвицькому — 90 // КіЖ. — 1996. — 17 січ.

Ю. Ясиновський

ВИТВИЦЬКИЙ (Вітвицький, Witwicki) Йосип (Юзеф) Домінік (Хомович) [1813, Волин. губ. — 8.(20).02.1866, м. Київ] — композитор, піаніст, педагог. Муз. освіту здобув у Бердичеві та Варшаві. 1840—66 — учитель музики Київ. ін-ту шляхетних дівиць (вів кл. фп. та ансамблю) та пансіону де Мельян. Автор багатьох інстр. творів на теми укр. і рос. нар. пісень — циклів варіацій для фп. "Українка" (на тему укр. нар. пісні "Зібралися всі бурлаки", вид. 1836), "Коломийка. Парафраз на тему укр. нар. танцю" (присв. *М. Маркевичу*), великих конц. варіацій на теми рос. романсів "Красный сарафан" *О. Варламова*, "Соловей" *О. Аляб'єва*, "Блискучих варіацій" (на тему укр. нар. пісні "У сусіда хата біла"), "Чумак. Варіації на укр. популярну пісню", "Шумка. Парафраз на тему укр. танцю", п'єс для фп. "Конц. вальс", Чотири мазурки, 2-а укр. шумка, "Плавба по Дніпру в місячному сяйві". Для скр і фп. В. створив Конц. фантазію на теми опери *М. Глінки* "Життя за царя". "Українку" записано на LP грамплатівку "Музика українських композиторів XIX ст." фірмою *"Мелодія"* (1983).

Літ.: *Дремлюга М.* Українська фортеліанна музика. — К., 1958; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; Хрестоматія української дожовтневої музики. — К., 1976. — Ч. 2; *Бурковський Г.* Й. Ф. Вітвицький // Наук.-метод. записки Київ. держ. конс. ім. П. І. Чайковського. — К., 1964. — Т. 2. — Вип. 2; *Зіньків І.* Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2.

М. Степаненко

ВИХРОВА Мері Олександрівна (26.11.1946, смт. Тетів Київ. обл.) — кам. співачка (лір. сопрано). З. а. УРСР (1984). Закін. Київ. конс. (кл. *З. Христич*, 1972). Солістка Крим. філармонії. У репертуарі — твори укр. і заруб. класики, нар. пісні.

ВИШНЕВИЧ Олександра Сергіївна [22.04 (5.05).1907, м. Одеса — 20.04.2000, м. Київ] — піаністка, оперний концертмейстер, педагог. Закін. Вінн. муз. технікум (1926, кл. М. Орлова, учня К. Ігумнова). 1928 — концертмейстер Укр. держ. Правобережної пересувної опери у Вінниці, 1929—30— Крайової сибір. опери (Томськ, Омськ, Новосибірськ), т-рів опери та балету в Саратові (1930—31), Самарі (1932—35), Вінниці (1935—37), Алма-Аті (тепер Алмати, 1937—40), Горькому (тепер — Нижній Новгород, 1940—46). 1946—55 — гол. концертмейстер Львів. т-ру опери та балету, з 1955 — концертмейстер, 1960—88 — гол. концертмейстер Київ. т-ру опери та балету. 1935—37 — викладачка Вінн. муз. технікуму, 1946—55 — Львів. конс. Виступала на концертах з провідними співаками (*П. Білинник, Д. Гнатюк, М. Ворвульов, А. Кікоть, М. Кондратюк, Б. Руденко, Л. Руденко, В. Тимохін, Г. Туфтіна, Є. Чавдар, З. Христич*); диригентами (*М. Вериківський, Я. Вощак, І. Зак, А. Власенко, В. Тольба, К. Симеонов, С. Турчак*). Гастролювала у Польщі, Болгарії, кол. Югославії, Ісландії, Данії.
Підготувала велику за обсягом кількість оперних партій (80 опер) клас. і сучас. укр., зах.-європ. та рос. репертуару, чимало конц. програм. У мето-

диці роботи з вокалістами керувалася виразним, чітко продуманим виконанням вок. партій у контексті вок.-сцен. ситуації. Зробила значний внесок у справу підготовки укр. оперних співаків.

Літ. тв.: Через 26 років // Михайло Роменський. Спогади. Матеріали. — К., 1982.

Літ.: *Антонюк В.* Найвища проба // Укр. культура. — 1997. — № 6.

І. Гамкало, О. Шевчук

ВИШНЕВСЬКИЙ Автоном Іванович [1813 — 10(22).02.1880, м. Київ] — хор. диригент, співак. У юнацькі роки та в 1840-х співав у Митрополичому хорі в Києві, деякий час був його регентом. Від 1865 на запрошення А. Адабаш служив у Флорівському монастирі, де організував профес. хор. У 1870-х — диякон Введенської церкви на Подолі в Києві. Відомий також як знавець церк. співу.

Л. Проценко

ВИШНИЦЬКА Марія (бл. 1910 — ?) — піаністка-віртуоз, педагог. Навч. в Укр. ін-ті для дівчат у Перемишлі. Закін. філію ВМІ ім. М. Лисенка в Перемишлі (кл. фп. *В. Божейко*, бл. 1931), 1933 — Муз. академію у Відні у проф. Е. Зауера (1933). 1934—1939 — викладачка фп. і директорка філії ВМІ ім. М. Лисенка в Яворові. Популяризувала твори укр. і заруб. композиторів (*М. Лисенко, С. Людкевича, Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, *Й. Брамса, Ф. Шуберта, Ф. Ліста*, С. Франка, Е. Ґріґа). Брала участь у конц. житті Галичини, зокр. у Шевченків. вечорах у Львові. Її виступи отримали схвальну оцінку авторитетних критиків у пресі, зокр. С. Людкевича, С. Цегельського. Після 1939 працювала деякий час (ймовірно, до 1941) в муз. школі в Яворові. 1944 виїхала до Відня. Подальша її доля невідома.

Літ.: *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; Український Інститут для дівчат в Перемишлі. — Дрогобич, 1995; *Людкевич С.* Попис елевів Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка у Львові // *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. Виступи. — Л., 2002. — Т. 2; *Його ж.* У 40-річчя праці п. Ціпановської // *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. — К., 1973; *Його ж.* "Сурма". Концерт старогалицьких пісень // Там само; *Цегельський С.* Музичне життя Перемишля // Перемишль — західний бастіон України. — Нью-Йорк; Філадельфія, 1961; *Будзівська-Горницька С.* Вищий музичний інститут ім. М. Лисенка в Яворові // Яворівська земля. — Нью-Йорк; Сидней; Торонто, 1984.

Б. Фільц

ВИШНЯК Святослав Аркадійович (13.01.1945, м. Бахчисарай, тепер АР Крим) — флейтист, диригент. З. а. України (1992). Закін. Одес. конс. (кл. *С. Закорського*, 1969). Грав у орк. Одеси (1964—66), Т-рі муз. комедії (1966—68), філармонії (1968—69), Т-рі опери та балету (1968—69), симф. орк. Запоріз. філармонії (1972—77), 1971—72 та від 1977 — в симф. орк. м. Ялта (одночасно від 2001 — диригент). Виступає як соліст. Від 1991 — засн. і худ. кер. кам. ансамбл. "Ритурнель" (Ялта). Від 1972 — викладач ДМШ.

І. Гамкало

С. Вишняк

ВИЩИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТИТУТ ім. М. ЛИСЕНКА (ВМІ, початкова назва Вищий муз. ін-т) у Львові — 1-й вищий муз. заклад Зах. України, для здійснення профес. муз. освіти укр. мовою. Засн. 1903 *Союзом співацьких і муз. тов-в* (*СУПРОМ*). Упродовж 1903—07 мав назву Вищ. Муз. Інститут, 1908—12 — Вищ. Музичний Інститут [Музичного] Товариства ім[ені] М[иколи] Лисенка [у Львові], 1912—39 — Вищий Музичний Інститут ім[ені] М[иколи] Лисенка [у Львові]. У перших повідомленнях про заснування нової муз. установи (Діло. — 1903. — № 197) було задекларовано що "Союз співацьких і музичних товариств" не починає нового діла, а продовжує [...] труд, за який не один раз брали ся наші предки, щоби даний нашому народови музикальний талан не запропастити, з'ужити його всесторонно яко одно з средств до культурного розвою України-Руси". У "Шкільному уставі" (статуті) нового закладу зазначено, що його мета — надання учням всесторонньої муз. освіти, а також висловлено запевнення у спроможності Ін-ту надати бажаючим "заводову", тобто профес. освіту, а любителям музики дати змогу "розширити своє музикальне знання і звершити техніку". До виклада. складу Ін-ту входили *А. Вахнянин, Ф. Колесса* (теорія та історія музики), проф. *Я. Галль* (гармонія і контрапункт), М. Криницька, О. Ясиницька, О. Шухевичівна, О. Прокешівна, Д. Старосольська (фп.), проф. *О. Бережницький*, А. Должицький, Ф. Кребс, *Е. Перфецький* (скр., альт), проф. А. Вольфсталь (влч., контрабас), проф. В. Баронч (сольн. спів), *М. Павликів-Новаковська* та ін. У різні роки колективом керували А. Вахнянин (1903—08), 1908—10 обов'язки адмін. директора виконував *В. Шухевич*, артист. директора — О. Ясеницька; *С. Людкевич* (1910—15, з 1925 — інспектор Ін-ту та його філій), *В. Барвінський* (1915—39). Ін-т давав муз. освіту від елементарних засад до високопрофес. навичок. У перші роки навчання здійснювалось із спеціальностей: теорія музики, композиція, сольний та хор. спів, гра на фп. та орк. інструментах (струн., дух. та ударні). До Ін-ту приймали дітей і дорослих, які паралельно навч. у загальноосвітніх школах або ін. вищих навч. закладах. При ВМІ існував стипендійний фонд, що представляли стипендії ім. А. Вахнянина, ім. *О. Мишуги* (для співаків), ім. д-ра Сушкевича (для скрипалів) та ім. В. Шухевича (для піаністів). З метою вдосконалення

Проект будинку ВМІ у Львові. Архітектурне бюро І. Левинського (1912 р.).

ВИЩИЙ МУЗИЧНИЙ ІНСТИТУТ ім. М. ЛИСЕНКА

Перше приміщення ВМІ по вул. Шашкевича (тепер – головний корпус Львівського музичного училища ім. С. Людкевича)

ВМІ та наближення навчання до тодішніх європ. норм муз. освіти 1909 заклад було реформовано, в чому велика заслуга С. Людкевича. Так, терміни навчання збільшилися, було запроваджено нижчий, середній та вищий курси (кожен тривав 2–3 роки), введено обов'язкове вивчення муз.-теор. дисциплін та історії музики, хор. співу, загального фп., ансамблевої гри, ін. додаткових предметів. 1912 введено курс конц. виконання у кл. фп. При тому концепційні засади реформування пianіст. освіти спиралися не на техніку виконання, а на раціональні основи засвоєння різноманітної фп. літ-ри, вироблення засад вик. культури через шліфування педалізації, навичок моделювання, транспонування, читання з листа тощо. У 1920–30-х термін навчання гри на фп. було збільшено до 12, на скр. — до 10 років; додано курс конц. виконання у кл. скр., влч., сольного співу. 1913 запроваджено хор. спів, викладання гри на флейті й кларнеті та уроки гімнастики для дітей, що з 1928 поч. проводитися за методом Е. Ж. Далькроза. На базі ВМІ діяли кам. (з 1912) і симф. (з 1923) оркестри, кл. кам. ансамблю (з кін. 1920-х), струн. орк., оперний клас, пед. курси, 2-річні курси хор. диригентів (усі — в 1930-х).

За пропозицією С. Людкевича було створено філії Ін-ту в Стрию (1913), Станіславові (тепер Івано-Фр., 1921), Дрогобичі (1922), Бориславі (1923), Перемишлі (тепер Пшемишль, Польща, 1924), Сокалі (1926), Тернополі, Самборі (обидві 1928), Коломиї, Яворові (обидві 1929), Золочеві (1931), Городку, Чорткові, Раві-Руській, Жовкві, Ходорові (всі — в 1930-х); Личаківську (1932) і Богданівську (1935) філії у Львові. Мистецькі звіти вихованців ВМІ централі й філій користувалися вел. прихильністю слухачів і свідчили про значні досягнення. Найзначніші конц. акції ВМІ, присв. 100-річчю від дня смерті *Л. Бетховена*, 25-річчю заснування ВМІ, укр. і чес. музиці. У звіті про діяльність ВМІ за 1929–30 констатувалося, що Ін-т є найповажнішою муз. установою "не локального, а крайового характеру [... і претендує на одну з кращих муз. шкіл не тільки в Галичині, а то й і державі]". Наступні, 1930-і підтвердили справедливість цих оцінок, залишивши яскравий слід в історії укр. муз. освіти та муз. культури.

Поміж педагогів ВМІ були *М. Колесса, Р. Сімович, Й. Ю. Коффлер, Л. Мюнцер, Н. Нижанківський, С. Крушельницька, А. Солтис, Д. Коранович-Гординська, Г. Левицька, Р. Савицький, Б. Кудрик, Р. Орленко-Прокопович, О. Бандрівська* та ін. У різний час у ВМІ навчалися М. Колесса, *А. Кос-Анатольський, З. Лисько, М. Гайворонський, А. Гнатишин, Є. Форостина, М. Волошин, Б. Дрималик, Б. Вахнянин, Г. Крушельницька, О. Бандрівська, І. Негребецька, І. Любчак-Крих, О. Криштальський, О. Любич-Парахоняк, М. Сабат-Свірська, Р. Криштальський, Л. Гладилович, Ю. Крих, Д. Колесса, М. Скала-Старицький, К. Цегельський, Р. Придаткевич, О. Деркач* та ін. 1939 на базі ВМІ, конс. Польс. муз. тов-ва, Конс. ім. К. Шимановського було утворено Львів. держ. конс. ім. М. Лисенка. 1992 постановою уряду України повернуто початкову назву — ВМІ, з 2002 перейменовано у *Львів. держ. муз. академію ім. М. Лисенка*. 1939 на базі філій у Станіславові та Стрию створено муз. уч-ща, в ін. містах — муз. школи.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Мазепа Л., Мазепа Т.* Шлях до музичної академії у Львові. — Л., 2003. — Т. 1; Musica Humana: Зб. статей кафедри муз. україністики. — Л., 2005. — Числ. 2; *Будзіцька-Горницька С.* Вищий музичний інститут ім. Лисенка в Яворові // Яворівська земля. — Нью-Йорк; Париж; Сидней; Торонто, 1984; *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Булка Ю.* Музична культура Західної України // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Семененко Н., Шевчук О.* Музична освіта // Там само; *Вітвицький В.* Український музичний Львів // Витвицький В. За океаном. — Л., 1996; *Костюк Н.* Музична культура Західної України 20–30-х років XX століття: ідеї поступу та розвиток національних традицій: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1998; *Горак Я.* Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (др. пол. XIX — поч. XX ст.): Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 2003; *Людкевич С.* Музичний інститут ім. М. Лисенка // Укр. музика. — 1937. — № 7; *Лисько З.* Василь Барвінський // Укр. музика. — 1938. — Числ. 2; *Мазепа Л.* Інститут ім. М. Лисенка у Львові // Музика. — 1984. — № 6; *Його ж.* Причинки до історії музичної освіти в Східній Галичині // Musica Galiciana. — Л., 1999. — Т. 2; *Горак І.* З музичного життя Станіславова від початку століття до 1939 року // Там само; *Мазепа Л.* "Перетворення" в культурі і мистецтві західних областей УРСР (1939–1941) // *Мазепа Л.* Сторінки музичного минулого Львова (з неопублікованого). — Л., 2001; *Людкевич С.* Кілька слів про потребу заснування українсько-руської музичної консерваторії у Львові // *Людкевич С.* Дослідження, Статті, Рецензії. Виступи. — Л., 2000. — Т. 2; *Його ж.* Кілька заміток до реформи у Вищім Музичнім Інституті товариства ім. М. Лисенка у Львові // Там само; *Його ж.* З нашої музично-шкільної ділянки (філії Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка) // Там само; [*Б. п.*]. Звіт із діяльності Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка і його філій // Боян. — 1930. — Числа 4–5; *Куд-*

Фрагмент розпису (художник М. Сосенко) ВМІ у Львові. 1914–1915 рр.

рик Б. Річний попис філії Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові // Мета. — 1932. — № 21–22.

Л. Мазепа, О. Шевчук

ВІА (вокально-інструментальний ансамбль) — форма естр. музикування, поширена в 1960–70-х, спершу в самодіяльності, а згодом і на профес. сцені. Поштовхом для створення ВІА стало захоплення молоддю вок. композиціями англ. ансамблю "Beatles", учасники якого музикували у стилі біг-біту, грали на електрогітарах з ударною установкою і, завдяки талановито створеному репертуару, здобули світову популярність, спричинивши появу нової хвилі у *поп-музиці.* Типовим складом ВІА є квартет: 3 електрогітари (соло-гітара, ритм-гітара та бас-гітара) й ударна установка; деякі музиканти є й вокалістами; звучання ансамблю, подане через мікрофони на динаміки, має високий рівень гучності.

Числ. самод. укр. ВІА брали участь у багатьох всесоюзних оглядах худ. самодіяльності, а переможці, як правило, зараховувались на роботу до обл. філармоній. Новостворені ВІА спочатку наслідували зах.-європ. біг-бітові зразки, але з часом в них накреслився потяг до широкого мелодизму та нац. фольклору, до виконання нар. пісень у стильово оновленому ритмізованому аранжуванні. Характерною ознакою укр. ВІА стало звернення до нар. інстр. — *сопілки, скрипки, бандури, цимбал,* різних декоративних брязкалець. Відтак нова хвиля в укр. естр. музиці отримала виразне фольк. забарвлення.

Одним з найперших ВІА не тільки в Україні, а й у кол. СРСР стала "*Смерічка*", створена 1966 в с. Вижниця (Чернів. обл.) молодим музикою *Л. Дутковським,* з яким співпрацював композитор-пісняр *В. Івасюк* і тоді ще самодіяльні співаки *Н. Яремчук, В. Зінкевич, С. Ротару.* Зі знаменитою піснею "Червона рута" В. Івасюка "Смерічка" стала переможцем Всесоюз. конкурсу пісні (1970).

Чимало укр. композиторів — випускників консерваторій — охоче долучалися за організації ВІА й написання репертуару для них. "*Кобза*" (Київ) співпрацювала з *В. Філіпенком,* "*Арніка*" (Львів) — з *М. Скориком, І. Поклад* організував жін. вок. анс. "*Мрія*" (Київ). Популярними в Україні були ВІА "*Світязь*" (Луцьк), "*Водограй*" (Дніпропетровськ), "Крила" (Запоріжжя), "Червона рута" (Чернівці), "*Еней*", "Ґроно", "Візерунки шляхів" (Київ, всі три — з *Т. Петриненком*), "Краяни" (Полтава) та ін. Діяльність цих колективів сприяла популяризації на естраді насамперед пісенної творчості та появі великої кількості піснярів-аматорів, творчість яких була досить неоднозначною та швидкоплинною.

У практиці ВІА з'явилися перші прояви *рок-музики* у вітчизн. масовій культурі, що було пов'язане з новою естетикою соціуму 2-ї пол. 20 ст.

Літ.: *Кузик В.* Українська радянська пісня. — К., 1980; *Чекан Ю.* Штрихи до великої проблеми // Музика. — 1991. — № 5.

В. Кузик

ВІАРДО Володимир (14.11.1949, с. Красна Поляна Краснодар. краю, тепер РФ) — піаніст. Лауреат Міжн. конкурсу ім. М. Лонґ і Ж. Тібо (Париж, 1971), Міжн. конкурсу ім. В. Клайберна (Форт-Уорте, 1973, 1-а премія). 1976 одержав грант Фонду ім. Алекса де Вріє як найкращий піаніст року. Навч. у Запоріз. муз. уч-щі (кл. Неймана й Г. Лошманової), закін. Моск. конс. (1972–77, кл. Л. Наумова). Від 1977 гастролює по кол. СРСР (у т. ч. й Україні) та за кордоном. Виступав у Колонному залі ім. М. Лисенка (Київ), "Карнегі-голлі", та "Еврі-Фішер голлі" (Нью-Йорк), "Кеннеді-центрі" (Вашингтон), "Плейєлі" і "Ґаво" (Париж), "Віґмор-Голлі" (Лондон), Нац. конц. залі (Дублін), в т-рі "Колонн" (Буенос-Айрес), "Сен-Луїс" (Сан-Паулу), Конц. залі Консерваторії ім. Верді (Мілан), залі "Аудиторіум" (Мадрид) і т. п. Виступав з провідними симф. оркестрами Києва, Москви, Варшави, Праги, Клівленда та ін. під орудою диригентів Д. Китаєнка, К. Кондрашина, Л. Маазеля, К. Пендерецького, *Р. Кофмана, М. Дядюри* та ін.

Записав багато платівок із творами фп. музики.

Літ.: *Баранкин Е.* Играет Владимир Виардо // Муз. жизнь. — 1978. — № 4; *Марченко М.* Україна — мій другий дім // Веч. Київ. — 2003. — 21 січ.; *Кияш Н.* Віардо "привіз" Равеля, Дебюссі та інших класиків // Веч. Київ. — 2004. — 9 квіт.; *Чекан Ю.* Два вечори з Володимиром Віардо // Дзеркало тижня. — 2004. — 24–30 квіт.

І. Лисенко

"ВІВАТ, МУЗИКА!" ("VIVAT, MUSICA!"; "ВМ") — *міжн.* конкурс юних піаністів та композиторів. Проводиться щорічно з 2001 (у трав.) у м. Нова Каховка Херсон. обл. Вік учасників до 18-и років (з розподілом на 3 вікові категорії). До програми конкурсу входять композиції клас. фп., кам. та симф. музики; значне місце посідають твори сучас. укр. композиторів. Ініціювала "ВМ." та очолила роботу конкурсу його президент *Л. Працюк.* Це перший у європ. практиці конкурс, де змагаються юні композитори (почи-

"ВІВАТ, МУЗИКА!"

наючи з 5–6-и років). До складу журі конкурсу входять представники різних країн — України (*Ж. Колодуб* — голова, члени журі — *А. Бутук, Ю. Глущенко, В. Кузик, Б. Працюк, Г. Сасько*), Білорусі (В. Сахарова), Словаччини (Т. Воларова), США (*Я. Лосовський*). У рамках конкурсу "ВМ" з 2001 проводяться Літні Муз. Академії з профільних дисциплін: фп. майстерність і композиція. За пропозицією журі конкурсу найкращі твори юних композиторів-переможців публікуються у нот. збірці. Утворено також бібліотечний фонд, звідки розповсюджуються по Україні та за кордоном нотні видання (насамперед сучас. укр. авторів) і відеозаписи виконаних муз. творів. До регламенту конкурсу введено змагання — "Конкурс концерту з оркестром", де юні піаністи виступають у ансамблі з кам. оркестром *"Гілея"* Херсон. філармонії. У рамках конкурсу відбуваються окремі концерти клас. і сучас. кам. і симф. музики, авторські концерти відомих укр. композиторів і виконавців. У конкурсі "ВМ" брали участь юні музиканти з України, Білорусі, Росії, Словаччини, Китаю (2001 — 67 учасників, 2002 — 75, 2003 — 71, 2004 — 68, 2005 — 103, 2006 — 82).

У. Яненко

Обкладинка грамплатівки "Музика Бароко та Класицизму"

ВІВАТНИЙ КАНТ (ВК.) (лат. vivat, буквально — хай живе) — вид старовин. пісні міськ. походження, одна з форм світського музикування 17–18 ст. доби *бароко*. Джерело ВК. — зразки прославного характеру, зафіксовані в *ірмологійних* наспівах монод. Співу практики укр. церкви 16–17 ст. (напр., урочисті пісні з *Богогласника*, догматики на честь Богородиці) та панегіричні вірші 2-ї пол. 17 — 1-ї пол. 18 ст. (напр., "Похвала віршами Б. Хмельницькому од народа малоросійського"). Розширення функцій світ. побут. музикування в гетьмансько-старшин. середовищі та освіт. осередках, зокр. у період діяльності *Києво-Могилян. академії*, сприяло виникненню та поширенню різних форм музики урочисто-студент. *"миркування"*, що походить від назви канту "Мир дому сьому" — *многоліття*, привітання, *оди*, концерти-панегірики. У 18 ст. ВК. приурочувалися до зустрічей царедворців, держ. і церк. осіб, зокр. виконувалися під час приїзду в Україну імператорів Петра І (1706), Єлизавети (1744), Павла (1781), Катерини ІІ (1787); були окрасою на урочистих диспутах, влаштовуваних з нагоди різних свят і закінчення навч. року в Академії та щорічних травневих рекреацій. Стильові прикмети ВК. визначають куплетна форма, інструментальноподібна мелодія (фанфари, імітації, вок. рулади в горішніх голосах), 3-голоса фактура з обов'язковою терцієвою второю. Виконувалися групою співаків або хором. Емоційно-піднесений вик. стиль ВК. досяг нової худ. якості в *партесних концертах* (напр., "Воскресенському каноні" *М. Дилецького*).

Літ.: *Козицький П.* Спів і музика в Київській Академії за 300 років її існування. — К., 1971; Хрестоматія української дожовтневої музики. — К., 1974; *Дилецький М.* Хорові твори. — К., 1981; *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні в XVI– XVII ст. — К., 1978; Український кант XVII–XVIII ст. — К., 1990; *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Т. 1; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7–9, 10–12.; *Шиффер Т.* Канти і псальми // УМ. — К., 1989. — Т. 1.

О. Шевчук

ВІГІЛЄВ (Вігільов) Євген Д. (бл. 1898 — ?) — балетмейстер. 1924–26 працював у т-рі "Березіль", згодом в оперних т-рах Харкова, Києва, Львова. Під час гітлерів. окупації (1941–44) — балетмейстер Львів. т-ру опери та балету. Поставив танці у драм. виставах "Ніч під Івана Купала" *М. Старицького* (реж. *О. Яковлев*), "Самодури" К. Гольдоні (реж. Й. Гірняк, муз. *Б. Кудрика*) в оперетах "Жайворонок" і "Циганський барон" Ф. Легара та опері "Кармен" Ж. Бізе (перекл. М. Вороного, реж. *В. Блавацький*, худ. М. Радиш, диригент *Л. Туркевич*, концертмейстер *М. Лисенко*, хормейстер *Я. Вощак*). Плідною і помітною була участь В. у постановці балетів "Дон Кіхот" Л. Мінкуса, "Пер Гюнт" Е. Гріга, балетних вечорів "Сільське кохання" *К. Данькевича*, "Мрії старого композитора" Й. Штрауса, балетних дивертисментів на муз. Першої симфонії *Л. Бетховена*, Largo Г. Ф. Генделя тощо. 1944 емігрував за кордон.

Літ.: *Пономарчук О.* ...А музи не мовчали. Львів: 1940–1944 роки. — Л., 1996; *Гайдабура В.* Театр, захований в архівах. Сценічне мистецтво в Україні періоду німецько-фашистської окупації (1941–44). — К., 1998.

О. Шевчук

ВІГУЛА Михайло Олександрович (17.04.1953, м. Виноградів Закарпат. обл.) — диригент, композитор, домрист. З. а. України (1999). Закін. Львів. конс. (кл. домри П. Шахова, дириг. — *Л. Мазепи*, 1977). Від 1980 — викладач Ужгород. муз. уч-ща та уч-ща культури. Від 1992 — диригент оркестру, 2002 — гол. диригент і худ. кер. Закарпат. засл. нар. хору (Ужгород).

Тв.: для орк. нар. інстр. — Вальс (1982), Фантазія (1983), "В'язанка нар. мелодій" (1998), Варіації на нар. теми (2000).

І. Гамкало

ВІДЕНСЬКИЙ КЛАСИЦИЗМ (ВК.) (нім. Wiener Klassik; рос. Венская классическая школа) — назва періоду найвищого розквіту *класицизму* в музиці, прийнята в музикознавстві ряду європ. країн (Німеччина, Польща, Україна, Болгарія, країни кол. СРСР та ін.). Цей період охоплює 2-у пол. 18 — 1-у чверть 19 ст. У деяких нац. музикознавчих школах термін ВК. відсутній, а натомість вживається визначення "віденські класики", що охоплює імена найвидатніших представників класицизму в музиці — Й. Гайдна, Х. В. Глюка, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, які жили й творили у Відні, а також "перша віденська школа". Ряд рос. музикознавців залучає до характеристики ВК. як його попередників та предтеч також представників раннькокласичного (чи передкласичного) *стилю*, включаючи мангеймську, берлінську та старовіденську школи. Основою світогляду ВК. були високі етичні та громадян. ідеали, притаманні клас. мистецтву.

Характерними рисами музики віден. класиків є впорядкованість у логічне ціле фактурних, формотворчих, гармонічних та мелодичних засобів. У їхній творчості остаточно викристалізувались і сягнули найвищого розвитку всі основоположні типи клас. інстр. музики (кам. і сольна *соната*, *симфонія*, сольний *концерт*, струн. *квартет*), а також форма *варіацій* та сонатно-симфонічний цикл. Надзвичайно важливим досягненням ВК. є спроби Х. В. Ґлюка, В. А. Моцарта та Л. Бетховена реформувати драматургію існуючих жанрових різновидів опери. Особливе місце в цій царині посідають опери В. А. Моцарта, що відчутно вплинули на процес становлення практично всіх європ. нац. муз. шкіл (зокр. цей вплив яскраво відчутний у драматургії і музиці першої укр. клас. опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*).

Важливим елементом творчості представників ВК. стала побутова й салонна музика Відня, особливо муз. фольклор народів, що входили до складу Священної Римської, а з 1806 — Австрійської імперії, столицею якої був Відень, — чехів, словенців, хорватів, угорців, поляків, українців, італійців, фламандців, валлонів, німців та австрійців. Композитори вибирали характерні елементи цієї музики і, переосмисливши їх, зуміли витворити особливий "віденський" сплав — муз. "мову, зрозумілу в цілому світі" (Й. Гайдн).

ВК. дав світовому муз. мистецтву не лише відточені муз. форми та остаточно сформовані численні жанрові типи, а й чітку метро-ритміку та членування муз. тканини, становлення і збагачення функційної гармонії, формотворчі можливості зіставлення тональностей. Величезного значення набув індивідуалізований, яскравий і виразний тематизм, а також можливості тематичного розвитку і розробки.

У добу ВК. остаточно стабілізувався склад симф. оркестру, функції орк. груп, провідними з яких стали групи струнних (т. зв. смичковий *квінтет*). Усталилася кількість дух. інструментів і т. зв. подвійний склад (див. *Оркестр*). Стабілізувались також склади основних інстр. ансамблів: смичкового і фп. *тріо*, смичкового квартету, квінтету, *дуету* солюючого інструмента з фп.

Переважна більшість ранніх зразків укр. муз. спадку ост. десятиліть 18 — 1-ї пол. 19 ст. зазнали значного впливу музики ВК., напр., симфонії невідомого автора та *Е. Ванжури*, фп. сонати *Д. Бортнянського*, сцен. та інстр. твори композиторів перемишльської школи, твори братів *Лизогубів*, С. Гулака-Артемовського та ін. (див. також *Класицизм*).

ВК. дав людству найзначніші зразки мистецтва практично в усіх жанрах інстр., сценічної, кантатно-ораторіальної, вок. творчості, що не втратили свого значення й актуальності до сьогодні, заклав глибинні основи подальшого розвитку музики в її високому традиц. розумінні.

Літ.: *Скребков С.* Художественные принципы музыкальных стилей. — М., 1973; *Блуме Ф.* Класика // Епохи історії музики в окремих викладах : В 2 ч. — О., 2003. — Ч. 2: Бароко. Класика. Романтика. Нова музика; *Adler G.* Die Wiener Klassische Schule // Handbuch der Musikgeschichte, hrsg. von *G. Adler*. — Berlin, 1930. — Bd. 2; *Bücken E.* Die Musik des Rokokos und der Klassik. — Wildpark; Potsdam, 1927; *Gerber R.* Klassischer Stil in der Musik. "Die Sammlung". — Göttingen, 1949. — Jg 4; *Georgiades Th .G.* Zur Musiksprache der Wiener Klassiker. — Mozart; Jahrbuch, 1951. — Salzburg, 1953; *Stephenson K.* Die musikalische Klassik. — Köln, [1953] (Das Musikwerk VI); *London H. Ch. R.* Essais on the Viennese classical style: Gluck, Haydn, Mozart, Beethoven. — New York, 1970; *Riemann H.* Handbuch der Musikgeschichte. — Leipzig, 1904—13. — Bd. 5.

Б. Сюта

"ВІДЛУННЯ" — дит.-молодіжний церк. хор Кафедрального Храму Пресвятої Трійці м. Дрогобича. Засн. 1991. Худ. кер. та диригент — Н. Бунь. Лауреат низки міжн. хор. конкурсів і фестивалів: 3-го Міжн. фестивалю духовної музики в Могильові (Білорусь, 1995, 3-я премія); Конкурсу хор. колективів ім. о. *С. Сапруна* (Дрогобич, 1997, Ґран-прі); Фестивалю-конкурсу молодіж. церк. хорів, З'їзду християнської молоді України (Київ, 1999, 1-а премія); 9-го Міжн. фестивалю "Співає Київ весняний" (2003, 1-а премія в категорії "Зірка фестивалю"). Участь у богослужіннях та урочистостях Кафедрального собору Пресвятої Трійці Дрогобича "В." поєднує з конц. виступами в Україні та за кордоном. У черв. 2001 під час візиту папи Івана Павла II до України хор виконував Акафіст до Ісуса Христа. Колектив часто гастролює (Польща, Німеччина, Франція, Італія, Угорщина).

Літ.: *Берасцень С.* Сэрц малых яднанне // Літаратура і мастацтва. — 1995. — № 34 (3806); *Сікорська І.* Пам'ятаємо і шануємо. До 250-річчя Дмитра Бортнянського // Музика. — 2002. — № 1—2; *Дукас Л.* Співаємо на славу Божу: [Інтерв'ю] // До світла: Християн. часопис українців в Італії. — 2003. — Число 1(14); *Якіїв О.* Молодіжний церковний хор "Відлуння" — переможець конкурсу ім. С. Сапруна // Жива вода. — 1997. — № 12; *Онишок А.* "Відлуння" покорило Київ // Галицька зоря. — 1999. — № 107 (1395); *Дубовик О.* Прилітайте додому, лелеки! // Укр. слово. — 2006. — 19—25 листоп.

В. Грабовський

ВІДОРТИ — родина співаків-торбаністів 18—19 ст. Ґжеґож В. (Григорій Адамович) (12.03.1764, с. Небещани, нині Польща — 1834, с. Кузьмин, нині Красилівського р-ну Хмельн. обл.) — придв. музика графа *В. Ржевуського*. 1817—20 разом з господарем мандрував по країнах Серед. Азії (Туреччина, Сирія) та Європи (Франція). Увійшов до гуртка "Польських українофілів" (В. Ржевуський, Я. Комарницький, *Т. Падура* та ін., 1825) — шанувальників укр. історії, літ-ри та мистецтва. Відтоді брав активну участь у роботі школи кобзарів та лірників, створ. й очол. Т. Падурою у Саврані (нині смт Одес. обл.). Після загибелі В. Ржевуського під час польс. повстання 1830—31 жив у м. Славуті (нині Хмельн. обл.), при дворі князя О. Сангушка. Автор слів і музики пісень, присв. В. Ржевуському "Подорож Вацлава Ржевуського" ("Гей, отамане Кирилове!"), "Золота борода"

("Злетів орел на Домброву"), "Спів Ревуцький" (за ін. джерелами — "Спів Ревухи", "Як виїхав Ревуха...", її мелодію використано у струн. квартеті *В. Гартевельда*), музики "Пісні Відортової" ("Не журися, мій хазяїн") на сл. Т. Падури. У репертуарі — "Пісня про Кармелюка" Я. Комарницького, пісні Т. Падури, *дума* про Саву Чалого, *козацькі*, жарт. та ін. пісні. Каетан В. (1804—1852) — придв. музика О. та Р. Сангушків, син Гжегожа В. Навч. у свого батька, успадкував його репертуар. Складав також пісні на честь своїх господарів (у т. ч. "Повернення з неволі" — "Встань, козаче, лицем вдар", присв. поверненню Р. Сангушка із заслання 1842). Навчав двірських людей гри на *торбані* та укр. нар. танців. Франц (Францішек) В. (1831 — після 03.1892) — придв. музика Р. Сангушка (1849—81). Син Каетана В. Успадкував репертуар батька. Складав також власні пісні (у т. ч. "Мадригал" на честь весілля у Сангушків). Користувався великою популярністю як виконавець, виступав у почті господаря в Австрії, Італії, Швейцарії, Німеччині, Бельгії, а також на персональне запрошення у Львові, Кракові та Берліні. Наприкінці 1891 *М. Лисенко* та *О. Русов* записали від нього ряд пісень Гжегожа і Каетана В., думу про Саву Чалого, а також історію родини В.

Каплиця св. Духа (Львів)

Літ: *Лисенко М.* Народні музичні інструменти на Україні. — К., 1955; *Лисенко Н.* О торбане и музыке песен Видорта. *Русов А.* Теорбанисты Грегор, Каэтан и Франц Видорты // Киев. старина. — 1892. — № 3; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори й капели за панщини на Україні // Музика. — 1924. — Числ. 7—9.

М. Гордійчук

ВІДРОДЖЕННЯ, Ренесанс (італ. Rinascimento, франц. Renaissance) — епоха в історії культури народів Європи (14—16 ст.), світоглядною основою якої став гуманізм. Величезну роль у розвитку мистецтва почали відігравати антична спадщина, відродження античних ідеалів, мистецтва, науки. Уперше термін В. вжив італ. митець та історик образотворчого та пластичного мистецтва Дж. Вазарі у 16 ст. З часом назва В. була прийнята також істориками ін. галузей мистецтва, у т. ч. музики.

В історії музики період В. припадає приблизно на 1430—1600-і, але сам термін В. з'явився вперше у працях франц. музикознавців лише наприкінці 19 ст. (н. — *Expert H.* Les Maîtres musicians de la Renaissance, Paris, 1894—1908). У світ. муз. науці тривають великі дискусії щодо використання терміна В. для визначення певного періоду розвитку музики. Ряд нім. і австр. учених вирізняє В. безпосередньо після епохи середньовіччя й *бароко* (від 1530-х). Більшість музикознавців ін. країн Європи та США схиляється до думки, що нижньою межею В. є роки 1430—50.

Перші риси раннього В. виявляються вже в мистецтві італ. Ars nova в 14 ст. (найяскравіше — у Флоренції, де найвидатнішим представником музики В. став Ф. Ландіно). Тоді утверджують себе основні профес. муз. жанри — *мотет, мадригал, балада*, качча. Гнучкішими й регулярнішими стають ритм і мелодика. Виразно окреслюється нова тональна концепція з тяжінням до гармонії акорд. структури, фундаментом якої є басовий голос. Поступово формувалась гомофонна фактура (з часу появи бл. 1430 фобурдону) і розпочався процес розкладу старої модальної лад. системи та усталення нової, заснованої на тоніко-домінантових співвідношеннях, впроваджувалася хроматика. Композитори все частіше зверталися до *інстр. музики*, що якраз починала формуватись. У свою чергу, певні типи інстр. фактури (зокр. лютневої) сприяли розбудові акордових чинників, чіткості композиційного членування. Поступово формувалися й нові засади поліфон. техніки (остаточно скодифіковані видатними теоретиками В. Й. Тінкторісом та Г. Глареаном), що отримала назву поліфонії суворого стилю чи староклаcичного *контрапункту*.

У 16 ст. починається інтенсивний розвиток інстр. музики, що початково зберігала тісний зв'язок з *вокальною*. Значного поширення набувають прикладні танц. форми, об'єднані в *сюїти*. З'являються також перші самостійні інстр. форми — *варіації*, канцона, *прелюдія, фантазія*, річеркар, *токата* тощо. Бурхливий розквіт переживає *лютнева* музика, розвивається виконавство на клавішних інструментах — *органі, клавікорді, клавесині*, вірджиналі. Поширюються також смичкові інструменти сімейства віол, а з кін. 16 ст. — *скрипка*.

У період В. змінюється роль cantus firmus. Він перестає бути фундаментом тональної організації і стає темат. елементом. Уже з серед. 16 ст.

Український дудар, 1494 р. (Степовенко М. Зображення українського дударя на німецькій гравюрі кінця XV ст. // Український музичний архів. – К., 2003. – Вип. 3).

почався поступовий відхід композиторів від цієї техніки. Водночас поширення набула поліхоральна техніка, що виникла в середовищі композиторів венеціанської школи (гол. представники — А. і Дж. Габрієлі), спостерігається збільшення кількості голосів (від 5 до 12 і більше), часто використовується їх змінна кількість (у період пізнього В.).

На добу В. припадає бурхливий розквіт релігійної музики, зокр. хор. *a cappella*. Саме тому серед найрозвинутіших жанрів профес. багатоголос. музики епохи В. — хор. поліфонічна *меса* й мотет. Найбільшими майстрами поліфон. хор. жанрів були, окрім італійця Дж. Палестріни, представники франко-фламандської (нідерландської) школи — Й. Окегем, Я. Обрехт, Жоскен Депре, Г. Дюфаї, О. Лассо та ін. Високохудожні зразки світської поліфон. музики створили К. Жанекен (зокр., шансон), Б. Тромбончіно, М. Кара (фротоли та віланели), А. Віллаерт, К. де Коре, Л. Маренціо, Джезуальдо да Веноза (мадригали). Стиль високої хор. поліфонії домінував у 16 ст. у всіх католиц. країнах Європи (у т. ч. й на укр. землях за часів лит.-польс. доби) і справив значний вплив на все без винятку профес. муз. мистецтво. Змінилося ставлення композиторів до вербального тексту з метою глибшого проникнення в його образно-психол. сенс. Поступово формуються інстр. відповідники жанрів мотету і шансон — річеркар і канцона. Зростає увага до тематизму й мелодики, способів їх опрацювання, що привело в епоху бароко до утворення з річеркара *фуги*, а з канцони — *сонати*. У добу пізнього В. зароджується також жанр сюїти, що базується на зіставленні 2-х контрастних танців. Подальший розвиток ладових основ музики зумовлений поступовим усталенням мажоро-мінорної системи.

В укр. музиці В. припадає на серед. 16 — поч. 17 ст. і зумовлений запровадженням та становленням нових форм світського (інстр. і вок.-інструментального) музикування. З одного боку, розвиток музики В. тісно пов'язаний з муз. культурою католиц. Польщі й Литви, до складу яких входила тоді більшість укр. земель, з другого — з практикою музикування модного на той час на теренах Речі Посполитої протестантизму та запровадженням у церквах багатоголос. (*партесного*) співу. Багато найвидатніших представників польс. ренесансної комп. школи походили з укр. земель (*М. Гомулка*, *Себастьян з Фельштина*) або ж тут жили і творили (*Мартин Львів'янин*, *Ян з Люблїна*). Муз. творчість та *виконавство* розвивалися при польс. костелах та монастирях, а інстр. (здебільшого лютнева й органна) музика — також у більших містах, що мали магдебурзьке право (див. *Цехи музичні*), та при дворах родовитої шляхти (традиції ансамблевого музикування). В епоху В. значними осередками муз. життя, і зокр. творчості, були найбільші укр. православні монастирі і братства на Наддніпрянщині, Волині й на зах.-укр. землях, а згодом — греко-католицькі церкви та монастирі на Правобережжі, Закарпатті й у Галичині. До нашого часу збереглося дуже мало зразків укр. музики, що побутувала на укр. землях в епоху В. і виразно позначена ренесансною стилістикою. Частина з них розпорошена по різних збірках та фондах, що містяться у бібліотеках та архівах різних країн Європи; інші збереглися у вигляді цілісних збірок, з яких найвідомішими є "Silva rerum" та органна табулатура з монастиря св. Домініка у Львові (1520—30), що вміщують зразки укр. профес. та побут. музики того часу. Визначити належність анонімних (чи підписуваних іменем інтабулятора-аранжувальника збірки) муз. творів до укр. нац. муз. творчості нині надзвичайно важко. Чужий репертуар трактувався в епоху В. на рівні з національним, проблема індивідуального авторства ще не набула актуальності. Після інкорпорації галиц. та зах.-волин. земель у серед. 14 ст. до складу коронних земель Польщі, всі музиканти на цих територіях (чи родом звідти) вважалися "польськими". Про дотичність чи належність таких митців до укр. муз. культури нині свідчать імена з яскраво вираженою нац. приналежністю (як-от *Чурило* при Краків. Королів. дворі та ін.), усталена в серед. віки традиція давати прізвища як похідні від місця народження ("citaristes ruthenis"; Мартин Львів'янин) або ж виразна національна специфіка професії (Бандурист). Часом про це безпосередньо свідчать числ. джерела (Себастьян з Фельштина або Роксолян). Вагомим свідченням нац. приналежності творів служать також деякі їх назви ("*Козак*", "Козацький танець").

На гребні могутніх хвиль ренесансного гуманізму в Україну із Заходу поширилися нові тенденції в освіті: особливої уваги почали надавати навчанню *церк. співу* та основам нотної грамоти, що сприяло загальному піднесенню фахового рівня музикантів, розвиткові хор. виконавства та започаткувало процес становлення муз. професіоналізму. На укр. землях з кін. 16 ст. почали формуватися перші визначні культ.-освітні осередки та муз. центри — Львів, Луцьк, Замостя (тепер Замосць, Польща), Острог, Київ.

Помітну роль у поширенні нових форм світського музикування та розвитку ренесансної профес. муз. творчості відіграли *капели* музикантів, що існували при дворах короля, польс. та укр. шляхти, чиї найбільші маєтки було розміщено на етнічних укр. землях в Галичині, на Правобережжі, Волині та Поліссі. У багатьох із таких капел, як свідчать писемні джерела, працювали музиканти-українці.

Епоха В. була також періодом формування й трансформації величезної кількості жанрів укр. фольклору, зокр. героїчного епосу українців — *дум* та *істор. пісень*.

Літ.: *Ливанова Т.* История западноевропейской музыки до 1789 года. — М.; Ленинград, 1940; Музыкальная эстетика западноевропейского Средневековья и Возрождения. — М., 1966; *Масенко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Лосев А.* Эстетика Возрождения. — М., 1978; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1995 (передр.); *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1996. — Числ. І; *Ольховський А.* Нарис історії української музики. — К., 2003; *Бородин М.* Станов-

Італійське подвір'я доби Відродження (Львів)

Каплиця кампіанів (Львів, 1629)

лення багатоголосого хорового співу // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // Там само; *Конен В.* Проблемы Возрождения в музыке // Ренессанс. Барокко. Классицизм. — М., 1966; *Ісаєвич Я.* Братства і українська музична культура XVI—XVIII ст. // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Блуме Ф.* Ренесанс [Відродження] // Епохи історії музики в окремих викладах: У 2-х ч. — О., 2003. — Ч. 1. Арс-антиква, Арс-нова, Гуманізм, Ренесанс; *Przezdzieck A.* Życie domowe Jadwigi I Jagelly — z regestrów skarbowych z lat 1388—1417 przedstawione. — Warszawa, 1854; *Naumann E.* Emil Naumanns illustrierte Musikgeschichte. — Stuttgart; Berlin; Leipzig, 1890; *Poliński A.* Dzieje muzyki polskiej w zarysie. — Lwów, 1907; *Besseler H.* Die Musik des Mittelalters und Renaissance. — Potsdam, 1931; *Bukofzer M.* Studies in medieval and renaissance music. — New York, 1950; *Expert H.* Les Maîtres musiciens de la Renaissance. — Paris, 1894—1908; *Reese G.* Musik in the Renaissance. — New York, 1954; *Szulcówna A.* Muzykowanie w Polsce renesansowej. — Poznań, 1959; New Oxford History of Music / Ed. *A. Hughes, G. Abraham.* — London, 1960. — T. 3: Ars Nova and the Renaissance. 1300—1540; T. 4: The Age of Humanism. 1540—1630 / Ed. *G. Abraham.* — London, 1968; *Brown H. M.* Music in the Renaissance. — Prentice-Hall, 1976; *Morawska K.* Renesans (1500—1600) // Historia muzyki polskiej. — Warszawa, 1994. — T 2.

Б. Сюта

М. Вієльгорський

"ВІДРОДЖЕННЯ" — кам. хор співаків-аматорів, популяризаторів старовин. укр. музики (1985—95, м. Київ). Засн. і худ. кер. — *М. Юрченко.* Лауреат міжн. хор. конкурсів духовної музики: у Болгарії (Варна, 1993, Гран-прі, золота медаль і спец. приз); Франції (м. Тур, 1994, 2-е місце), Іспанії (1994).

Сфера діяльності — виконання забутих, новознайдених, розшуканих М. Юрченком в архівах творів укр. композиторів, темат. концерти — лекції-відкриття (невід. твори *М. Березовського,* 1985; незнані колядки, духовні твори *М. Леонтовича,* 1989; духовні твори *К. Стеценка, О. Вітошинського, Б. Кудрика, Я. Степового, М. Леонтовича,* 1990; Укр. Великодня відправа; духовні твори *І. Соневицького,* 1991; духовна музика *М. Лисенка,* "Служба визволення" *П. Гончарова;* композиції *Я. Яциневича,* 1992; духовні твори композиторів 1920-х, 1993). Прем'єри-відкриття істотно збагатили репертуар багатьох спів. колективів України.

"В". — учасник 5-го "Київ Музик Фесту", фестивалів духовної музики в Україні, Італії, Польщі, Німеччині, Швейцарії. За 10 років діяльності записав у фонд радіо 100 творів, брав участь у телепередачах, популяризуючи невідомі твори, здебільшого укр. композиторів.

Дискогр.: CD із записом творів М. Березовського / CD K301009/; 2 аудіокасети: "Духовні твори М. Березовського і М. Леонтовича" та "Духовні твори М. Лисенка".

Л. Пархоменко

ВІЕЛЬГОРСЬКИЙ (Wielhorski) Олександр [26.12.1889, с. Злобичі, тепер Коростенського р-ну Житом. обл. — 19.09.1952, м. Білосток (Бялисток), Польща] — композитор, піаніст, музикознавець. За походженням поляк. Закін. муз. школу в Житомирі (1908). Навч. на юрид. ф-ті Київ. ун-ту, у Моск. конс. (1911—13, кл. фп. К. Ігумнова, кл. композиції *С. Танєєва*). Удосконалював майстерність у польс. піаніста Ю. Гофмана. 1914—18 — викладач фп. Київ. *Муз.-драм. школи ім. М. Лисенка,* де виконувалися його твори. Від 1919 — у Польщі: професор Варшав. конс.

Тв.: симф. поема "Ad astra" (1916 вик. у Муз.-драм. школі ім. М. Лисенка, не збереглася), Елегія для орк., "Польська фантазія" для фп. з орк., фп. і скр. твори.

Літ.: *Калениченко А.* Кароль Шимановський і Україна // Україна— Польща: Історія і сучасність — К., 2003. — Ч. 1.

А. Калениченко

ВІЕЛЬГОРСЬКИЙ Матвій Юрійович, граф [15(26).04.1794, за ін. даними 30.10.1787, Волинь — 21.02(5.03).1863, за ін. даними 1866, м. Ніцца, Франція] — віолончеліст, муз. діяч. Гри на влч. навч. в А. Мейнгардта і Б. Ромберга. 1822—23 — соліст і ансамбліст концертів, що влаштовував його брат Михайло в маєтку Луїзіно. Потім виступав у С.Пб. та моск. салонах і за кордоном. Виконання В. відзначалося тонким худ. смаком, співучим звуком, досконалою технікою. Грав в ансамблі (тріо) з *Ф. Лістом* і О. Львовим, А. Гензельтом і А. В'єтаном. Ряд композиторів присв. В. свої твори: Ф. Мендельсон (Соната № 2 для влч. й фп.), *Ант. Рубінштейн* (Квартет № 3) та ін. Один із кер. "Симф. тов-ва" у С.Пб. (1850), а також один з кер. і 1-х директорів РМТ. Заповів Петерб. конс. свою багату б-ку та унікальну колекцію муз інстр.

Літ.: *Штейнпресс Б.* Матвей Юрьевич Виельгорский // СМ. — 1946. — № 8—9.

І. Лисенко

ВІЗАНТІЙСЬКА МУЗИКА (ВМ.) — муз. культура Візантії (4 — серед. 15 ст.). Сформована під впливом визначних досягнень елліністичних пізньогрец. та римської культур, охопила величезне коло муз. форм і *жанрів,* створених багатьма народами, що проживали на території Візант. імперії (сирійці, євреї, перси, копти, грузини, вірмени, латиняни Іллірії та ін.) або вплинули на неї певним чином (слов'яни, араби, турки та ін.). У свою чергу ВМ. становить одне з істотних джерел і фактор становлення засад вітчизн. церк. співу і муз. мистецтва як такого. Найважливіші чинники формування візант. культури — стабільна державність із централізованим управлінням, панування християн. релігії (православ'я) та домінування грекомовного на-

селення. 4 — серед. 7 ст. тривав період становлення середньовічного суспільства, визнання християнства держ. релігією (поч. 4 ст.), його боротьби із язичництвом та числ. християн. єресями, формування християн. культури. Вже на той час у ВМ. вирізняються кілька річищ: профес. церк. спів, світська музика, нар. музика усної традиції; щоправда, пам'ятки й писемні дані щодо них збереглись у різному обсязі.

Могутнім напрямком профес. муз. мистецтва став церк. спів. З правосл. богослужіння було вилучено муз. інструменти як типові для язичницьких відправ. Проведення богослужб легалізувалося з визнанням християнства повноправною релігією поряд із язичництвом, задокументоване Міланським едиктом імператорів Костянтина Великого і Ліцинія (313). Відтоді почалася ретельна розробка драматург. і муз.-поет. складових обряду. Від 4 ст. шляхи сх. і зах. церков поступово розійшлися. На теренах Зах. Європи церква латинізувалася й закріпилася влада римського єпископства. З'явилася лат. богослужб. літ-ра; *літургія* та ін. відправи набули форм, відмінних від схід. взірця.

Візант. церк. життя 4—7 ст. визначалося багатьма процесами: усталилась ієрархічна структура *клиру*, входили до вжитку молитви та співи різної генези: *псалми* (і похідні від них співи з ін. жанр. назвами), *гімни* й *пісні* (старозавітні, новозавітні й новостворені), *тропарі* (та їх різновиди), *стихири, кондак, акафіст*. Формувалися відправи (див. — *Літургія, Цикли богослужбові*). Здійснення християн. служб і поміж них 7-и таїнств (церк.-слов'ян. таинства) відбувалося, починаючи з апостольських часів, упродовж катакомбного періоду християнства, а в 4 ст. усталилося офіційно. Важливе значення мала роз-

Мініатюра візантійського рукопису "Слова Іоанна Златоустого" 1078—1081 рр.: імп. Никифор Ватаніат, свт. Іоанн Златоустий, арх. Михаїл

Візантійська школа 11 ст.

робка чину центр. таїнства — літургії (Служби Божої), що св. апостоли здійснювали за встановленням Христа (1 Кор. 11, 24—26). Поступово укладали святкові й добові відправи, чини хрещення, поховання тощо. Творцями молитов і співів були церк. діячі і просвітителі: окрім згаданих, — мч. Афіноген, єпископ Севастійський († 311); свт. Григорій Богослов, патріарх Константинопольський († 391), св. Кирило, архієпископ Олександрійський († 444); св. Прокл, патріарх Константинопольський († 447); імператор Юстиніан І (правив 527—565) та ін.

Поетика новостворених пісень і гимнів здебільшого цілком відмінна від античної давньогрец. Дисконтинуїтет (відсутність спадкового зв'язку) між ними пояснюється передусім якісними змінами у грец. мові (в ній зникла різниця між довгими й короткими складами, на чому ґрунтувався устрій античної метрики). Візант. *гімнографія* встановила нові істор. зв'язки — по-перше, із сучас. їй піснетворчістю різних народів, по-друге, з прозаїчними жанрами. Значний вплив на поет. тексти візант. церк. співів справила проповідь (С. Аверинцев). Через гомілетику (проповідництво) було встановлено опосередкований зв'язок між візант. поетикою й античною риторикою. Мелод. будова давніх піснеспівів, найвірогідніше, спиралася на силабічний принцип (див. — *Розспів церковний*). Контур силабічного наспіву міг бути різним — або нерельєфним, речитативним, або мелодично розвиненим і навіть "стрибкоподібним". Останній можна пояснити впливом виразних "ораторських" інтонацій проповідництва та синагогальної кантиляції (див. — *Читання церковне*), — на відміну від античних часів, коли чітко розрізняли стилістику поетичних і прозаїчних жанрів.

Формування церк. традицій у Візантії диференціювалося за географією, відмінностями у богослужбах і спів. стилях. Уже в 4 ст. у Візантії утворилося чотири автокефальні Церкви: Константинопольська, Єрусалимська, Антіохійська та Александрійська, кожна з Патріархом на чолі. Розробка чину відправ йшла паралель-

ко (зокр. Псалтир на поч. 6 ст. був поділений у Константинополі на 69 чи 72 *антифони*, позаяк у Єрусалимі — на 20 кафізм; згодом усталилася Єрусалимська традиція — див. *Жанри богослужбово-літургічні*).

У 4 ст. у єгипет. пустелях зародилося чернецтво, що стрімко поширилося на всю територію імперії, а пізніше — на весь православний ареал. Монастирі сформували власні самобутні традиції (напр., від 9 ст. — *Афон*), дещо інший порядок відправ, способи виконання співів (так, традиція слухати Псалтир сидячи прийшла від ченців Єгипту) і відповідні устави, що відрізнялися від прийнятих у Великій Константинопол. церкві. Основа чернецького життя — майже безперервне творіння молитви — забезпечувала пильнішу концентрацію на відправах і їх деталізацію, відтак розкіш мелод. оформлення текстів була непотрібна. Допоки ритуал не став жорстко регламентованим, у різних церквах спостерігалися розбіжності у чині й репертуарі (I. Borsai).

Значний вплив на формування візант. церк. репертуару справила сирійська поет.-муз. творчість, що досягла розквіту вже у 4 ст. На той час припадає поет. діяльність прп. Єфрема Сиріна († прибл. 379), який, за переказами, був автором кількох тис. текстів духовного змісту (віршовані повчання, похвальні співи, молитви, антифонні гимни, іопсалми, степенні пісні — див. *Жанри богослужбово-літургічні*). У 5 ст. у Константинополі прославився сирієць прп. Авксентій (Віфінський, бл. 420 — бл. 470) — автор *тропарів*. На 1-у пол. 6 ст. припадає творчість прп. Романа Мелода (Солодкоспівого, † після 555) — диякона, відомого як автора тисяч *кондаків*, якого Церква нині вважає покровителем церк. співу.

Про активну роль нар. музики, що пронизувала всі сфери суспільного життя, свідчать як спогади сучасників, так і настанови церк. Соборів, де суворо засуджувалася мирська язичницька музика, що за змістом і характером не відповідала християн. етиці (напр., "лігісми" — можливо, жін. пісні, з візерунчастими мелодіями), "теретисми" (пісні із звуконаслідуванням) тощо. Є відомості про пісні подорожніх музик (гістріонів, мімів), селян, мореплавців та ін. Пізньоантичні гімни продовжували виконуватися язичниками (прибл. до поч. 6 ст.) як у загальних ритуалах, так і в таємних культах (Деметрі, Діонісу та ін.), що відправлялися т. зв. посвяченими. Пісенетворчість єретиків (4 ст.) також часто спиралася на фольк. пісенність: єретичні ідеї легше сприймалися народом у звичних мелод. формах (до подібного методу вдавалися й борці проти єретизму: так, свт. Василій Великий та ін. створювали пісні правдивого правосл. змісту з дохідливими мелодіями).

Світська музика утворила окрему традицію при імперат. дворі у Константинополі. Його церемоніали відзначалися пишністю й детальною розробленістю етикету, де гра на муз. інструментах та спів посідали чільне місце. Відомо також про виконання інстр. п'єс між виступами *хорів* та про спільні виступи співаків й інструменталістів. Досить розвиненою галуззю була *військ. музика*. Дослідники відзначають відсутність різкого протиставлення між візант. профес. світською й культовою музикою. Одна з причин — сприйняття візант. імператора як сакральної особи — поборника й захисника православ'я. Тому церк. спів можна було почути не лише у богослужб. відправах за його участю, а й поза ними, під час урочистих процесій, трапез, прийомів тощо. Співи на честь імператора відомі нам і як церк. жанри ("аккламації", "евфемії", "поліхронії").

Від 7 ст. почався наступний етап розвитку візант. історії та культури. Хоча, внаслідок завоювання у 630—640-х арабами Сирії, Палестини, Месопотамії, Єгипту, півд. сходу Малої Азії, Антиохій., Єрусалим. та Александрій. патріархати опинилися у складі мусульман. територій, правосл. церква в них продовжувала діяти. Через територіальні втрати центр культурного життя Візантії перемістився до Константинополя. Наприкінці 7 ст. Константинопол. патріархат став Вселенським. Зв'язки грекомовної творчості із сирійською і коптською значно послабилися. На тлі загальної кризи, спустошення величезних територій, занепаду культури, пов'язаних зі складними обставинами (постійні нашестя й розселення в 2-й пол. 6—7 ст. на території Візантії язичників-"варварів" — слов'ян, болгар; вторгнення лангобардів тощо), особливо помітним стає піднесення теології і гимнографі. творчості. Півторасотлітній період боротьби з іконоборництвом (8 ст. — 843), що зосередив зусилля церк. діячів на розвитку теорії і практики богослужб. мистецтва, розробці христян. концепції духовно-худ. образів та їх архетипів, завершився перемогою православ'я, що привело до пожвавлення культ. процесів, зміцнення основ освіти (загальна освіта включала й музичну). Розквітла муз. традиція імперат. двору: у трактаті імп. Костянтина VII Багрянородного (913—959) "Про церемонії" згадується майже 400 співів різних жанрів (J. Handschin). Від серед. 9 ст. у візант. культурі зросло зацікавлення антич. традиціями. Так, М. Пселл (1018 — після 1097) — письменник, царедворець, учений, послідовник Платона — у деяких творах виклав положення давньогрец. муз-ва й порушив питання муз. естетики.

Новий етап розвитку церк. співу позначений синтезом давніх жанрів і розробкою складніших муз.-поет. форм (кондак, канон). Упорядкування муз. сторони богослужіння здійснив прп. Іоанн Дамаскін, чернець монастиря св. Савви († бл. 776) — видатний церк. діяч, філософ, полеміст, автор текстів багатьох піснеспівів, який систематизував сирійський церк. репертуар і пристосував його для богослужіння у Візантії, упорядкував жанр. і ладотонально-поспівкову спів. систему з 8 гласів-іхосів — Октоїх (див. — *Глас, Осмогласся*), що склалась у Палестині, перейшовши згодом до Константинополя. Канонізація богослужб. співу убезпечила його від впливів з боку профанного (мирського, світського) мистецтва. У творчості визначних просвітителів 8—10 ст. — прп. І. Да-

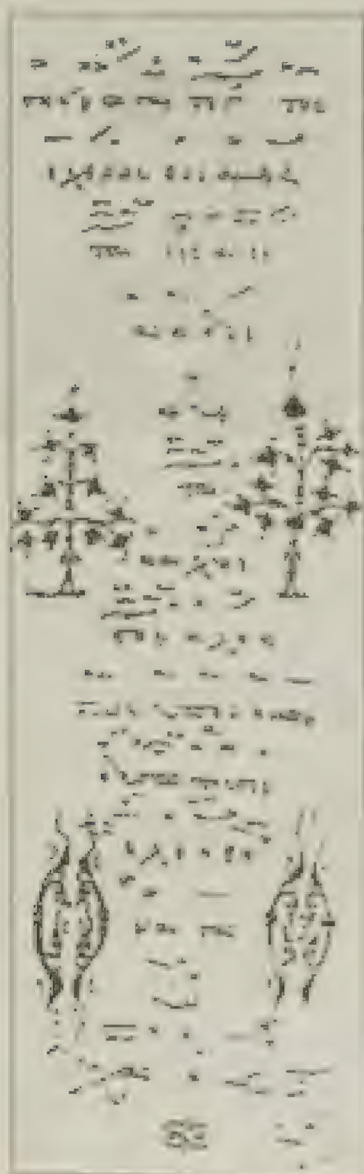

Середньовізантійська нотація 1376 р. (E. Wellesz. A History of Byzantine Music and Hymnography. – Oxford, 1961)

маскіна, свт. Андрія, архієпископа Критського (бл. 660—740), прп. Косми, єпископа Маюмського († 787), св. Феодора Студита († 826) та його брата св. Іосифа, єпископа Солунського († 825) — сягнув вершини розвитку жанр канону; в 11 ст. канони почали так часто вживати в богослужінні, що знадобилася спец. постанова церкви для обмеження їх уведення (E. Wellesz). Завдяки діяльності піснетворців 2-ї пол. 7—10 ст. значно розширився співочий репертуар. Авторами богослужб. текстів, окрім вищезгаданих, були: патріархи Константинопольський св. Герман († 740), св. Стефан Савваїт (8 ст.), преосв. Тарасій († на поч. 9 ст.), св. Феофан († 845), св. Мефодій І († 847), Іосиф Гімнограф († 886), св. Фотій († 887), Митрофан, архієпископ Смирнський, черниця Кассія (серед. 9 ст.); імператори Феофіл, Василій І, Лев VI Мудрий († 911), Костянтин VII († 959); подвижники з монастирів св. Савви та Студійського (саввaїти й студити) та ін. Візант. термінологія — гімнод, гімнограф (від 7 ст.), мелод, мелолій, асматограф, мелург, мусікос (пізньовізант.) — визначає насамперед авторів текстів піснеспівів, відтак питання про авторство наспівів лишається відкритим. Досить поширеною була практика пристосування нових текстів до вже відомих мелодій, а також редагування наспівів попередників.

Необхідність упорядкування й фіксації репертуару веде до появи перших церк.-співацьких збірників (див. — *Книги богослужбові*) і розробки *нотації*. Вважають (Sl. Lazarević), що першим рукоп. збірником був Стихирар (кін. 8 ст.). Із жанром стихир пов'язані значні зрушення в стилістиці богослужб. співу — силабічний принцип розспіву "склад—звук" поступається у стихирах новому, невматичному (див. — *Невми*, інакше — стихирарному), коли силаба може розспівуватися 1—4-ма звуками, а іноді й ширше.

Від 10 ст. застосовують 2 види нотацій — екфонетична (для фіксації наспівного *читання церковного*) і співоча, т. зв. палеовізантійська, у 2-х різновидах — шартр (Chartres) і куален (Coislin), що були відомі в Давній Русі. Старовізант. нотацією фіксували, крім стихир, також ірмоси, що їх укладали у моножанр. збірники-ірмологіони. До деяких візант. рукописів 10—11 ст. включено окремі розділи зі списками невм і найменуваннями графем, що можна вважати давніми формами муз. *абеток* (на Русі вони з'являються у 1-й пол. 15 ст.). З ост. трет. 12 ст. (1177) до вжитку входить досконаліша нотація — середньовізантійська, що виникла на основі куаленської, але, на відміну від останньої, — діастематична (з точним зазначенням інтервалів). Детальна розробка її мелод. та ритм. елементів дає змогу розшифрувати (хоча б гіпотетично) зафіксовані нею піснеспіви. Час уведення пізньовізант. нотації вчені визначають по-різному (15 ст. — 1670).

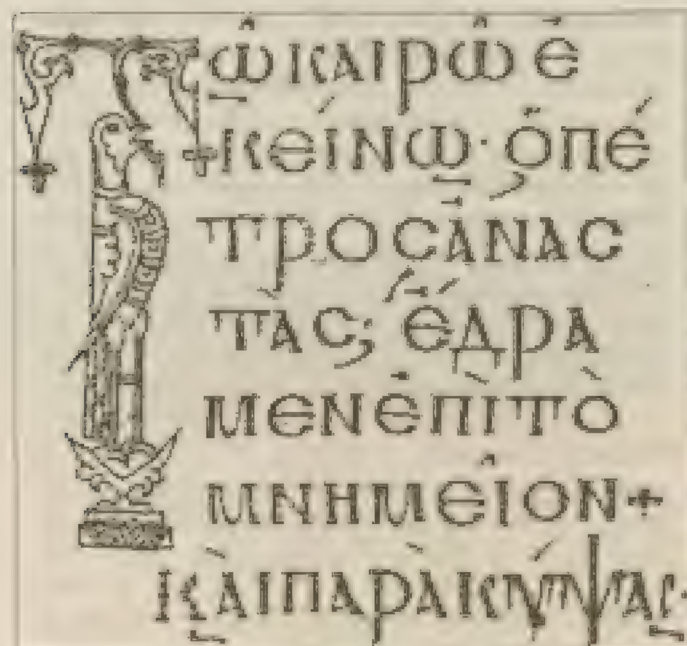

Екфонетична візантійська нотація 10 ст. (E. Wellesz. A History of Byzantine Music and Hymnography. – Oxford, 1961)

До 12 ст. усталилася система візант. богослужбових жанрів, поміж яких чільне місце посіли числ. різновиди тропарів і стихир, а також співи на вірші з псалмів, кондаки, *асматики*, співи літургії. Наприкінці 11 — у 12 ст. візант. церк. спів досяг кульмінац. злету, що виявилося, передусім, у формуванні калофонного стилю (грец. — καλοφωνικός — доброгласний, прекраснозвучний). Його основні риси (за Г. Статисом) — 1) розвинений, емоційно насичений мелос із варіантним розвитком та мелізматичними зворотами на окремих силабах тексту, 2) використання інтонац. формул і кратим, 3) наявність анаграматизмів (грец. — ἀναγραμματισμός — зміни в розспіваному тексті, перестановка його окремих елементів тощо). Призначений для окремих жанрів — *ікосів* кондака, одиничних псалмів, кратим, деяких незмінних співів літургії — урочистий калофонний спів вимагав від співаків високого рівня професіоналізму і практикувався у придв. хорах, частіше солістами (калофонар, монофонар). Він був прийнятий насамперед у Константиноп. Великій Церкві, де приділяли значну увагу підготовці півчих різних рангів (протопсалт — заспівувач, перший співак; *доместик* — керівник хору, часом і соліст; лампадарій — церковнослужитель, відповідальний за свічі під час відправ, водночас соліст; магістр — учитель вищого рангу, кер. хорів лівого і правого крилосів, так називали і визначних композиторів). Мелізматичні співи включали до збірників Псалтикон (для солістів-протопсалтів) та Асматикон (для хору, а за ін. даними — і для солістів), калофонний Стихирар, Кратиматарій. Розвій співоч. мистецтва супроводжувався у 12—15 ст. активним розвитком візант. теорії музики (найдавніший трактат "Агіополіт", збережений у копії поч. 14 ст., відносять до 2-ї пол. 12 ст.). Один напрям візант. муз-ва базувався на ідеях давньогрец. спадщини, другий служив сучас. творчості.

У 13—15 ст. упродовж останнього етапу розвитку ВМ. калофонія поширилася повсюдно, в т. ч. у монастирях, і стала провідним співочим стилем. Поміж композиторів, чия творчість є найвищим досягненням в історії ВМ, — Никифор Іфік (бл. 1300); Іоанн Глікіс (кін. 13 ст.), патріарх Константинопольський (1315—20) — протопсалт, теоретик, засновник комп. школи;

його учні — протопсалт і композитор Ксен Короніс (бл. 1325—50), а також прп. Іоанн Кукузель († бл. 1341, Афон) — протопсалт, теоретик, педагог, композитор, реформатор середньовізант. нотації, автор багатьох творів у калофонному (пападичному) стилі, чия творчість стала етапною в історії ВМ. І. Кукузелю належить ідея створення збірника Аколуфії (грец. ἀκολουθίαι — послідування, церк.-слов'ян. послѣдованїе), до якого увійшли співи кол. псалтикона й асматикона. У 16 ст. термін "аколуфії" був витіснений терміном "пападики". Тогочасне церк.-співацьке мистецтво досягло розквіту у творах учня Кукузеля мелурга Іоанна Клади (бл. 1400), автора текстів і наспівів Іоанна Ласкаріса, митрополита Марка Коринфського, мелургів Мануїла Гази й Григорія Буна Аліата, лампадарія "царського клира" Мануїла Хрисафа та ін. У поствізант. період розвиток традицій церк. співу тривав у Константинополі та на св. горі *Афон*, між 1550 та 1650 також на о-вах Крит і Кіпр тощо.

У 9—11 ст. досягнення візант. культури стали надбанням країн Схід. та Півд.-Схід. Європи, що перейняли від неї православ'я (Болгарія, серб. князівства, Київ. Русь) і увійшли до єдиного візант. культур.-конфес. ареалу. Наприкінці 10 ст. краса й "ангелогласність" візант. церк. співу справили неабияке враження на послів князя Володимира, що, за легендою, визначило його рішення про прийняття Давньою Руссю православ'я. Під час хрещення слов'ян із Візантії були запозичені: система церк. відправ, богослужб. устави, система жанрів, корпус літург. тестів, види служб. і спів. книг, монод. форма церк. співу (без інстр. супроводу), принцип розспіву канонічних текстів за мелод. моделями, угрупування наспівів (псалмод. і формульних) за системою Октоїха, безлінійні нотації. Кожна нац. школа, перейнявши канонічні основи богослужбового співу, подала власний приклад творчого засвоєння й переосмислення церк. класики.

Якщо вплив Візантії на правосл. світ зростав, то в Зах. Європі її політ. авторитет з кін. 8 ст. поступово падав. Виникнення Франкської (800) і Германської (962) імперій, перехід папства під протекторат держави франків, загострення міжконфес. стосунків, реліг.-догматичні розбіжності призвели до офіційного розколу правосл. й католиц. церков (1054), за яким послідували військ. конфлікти (хрестові походи до Візантії, завоювання Константинополя хрестоносцями 1204, панування в ньому латинян до 1261). Проте складність шляхів істор. розвитку не стала на заваді випрацюванню у Візантії непересічних культурних здобутків. Вірогідно, що рання візант. калофонія спричинила в 11 ст. формування давньорус. *кондакарного співу*, а зрілий пападичний стиль справив значний вплив на балкан. і схід.-слов'ян. традиції у 15 — 1-й пол. 17 ст. Перші творчі вершини європ. муз. Ренесансу (див. — *Відродження*) пов'язують саме з церковною ВМ. (E. Williams). Вплив ВМ. і візант. мистецтва на правосл. світ тривав і в поствізант. час. Із візант. калофонією пов'язана стилістика поширених в Україні *грец.* і *болгар. наспівів* кін. 16—17 ст., а також *київського*, що виник під їх впливом. Проблему походження давньорус. співу від візантійського і рецепції різних компонентів ВМ. у 11—17 ст., яку першим обґрунтував дослідник прот. Д. Разумовський, нині досліджують провідні вітчизн. й заруб. учені. Риси впливу візант. співу на укр. *церк. монодію* відзначали *М. Антонович, О. Цалай-Якименко Ю. Ясиновський, Л. Корній, Г. Васильченко-Михно, Ол. Шевчук*.

У 20 ст. значну кількість пам'яток ВМ. було видано факсиміле, розшифровано та досліджено музикознавцями Європи й Америки. Так, 1935 започатковано серію "Monumenta musicae byzantinae" (MMB; A. Série principale (Facsimilés) : 12 vol. — Copenhagen, 1935—2000; B. Série Subsidia : 9 vol. — Copenhagen, 1935—2000; C. Série Transcripta: 9 vol. — Copenhagen, 1936—1957; D. Série Lectionaria: Vol. 1. — Pars prima: Facs. 1—6. — Copenhagen, 1939—1970. Pars altera: Facs. 1—2. — Copenhagen, 1980—1981; Série "Corpus Scriptorum de re Musica". — Wien, 1985—1998. — Bd. 1—5; Die Musik der byzantinischer Kirche / hrsg. v. *E. Wellesz* // Das Musikwerk. — Köln, 1959. — № 13; The Hagiopolites: A Byzantine Treatise on Musical Theory / Preliminary ed. by *J. Raasted*. — Copenhagen, 1983). Видання випусків MMB триває.

Літ.: *Филарет (Гумилевский), архиепископ.* Исторический обзор песнопевцев и песнопения греческой церкви. — С.Пб., 1860; *Аверинцев С.* Поэтика ранневизантийской литературы. — М., 1977; *Бычков В.* Византийская эстетика. Теоретические проблемы. — М., 1977; *Тодорова Ж.* Иван Кукузел — композитор, песнопевец, теоретик и реформатор на източноправославната музика. — София, 1980; *Герцман Е.* Византийское музыкознание. — Ленинград, 1988; *Його ж.* Развитие музыкальной культуры // Культура Византии: Вторая половина VII—XII в. — М., 1989; *Його ж.* Музыкальная культура поздней Византии // Культура Византии: XIII — первая половина XV в. — М., 1991; *Антонович М.* Літургійна музика візантійсько-слов'янського обряду // Musica sacra. — Л., 1997; *Його ж.* Візантійські елементи в антифонах української церкви // Там само; *Його ж.* Українські ірмоси з погляду візантійської теорії музики // Там само; *Стати́с Г.* Искусство пения в православном богослужении. Сущность византийского и поствизантийского пения // Гимнология. — М., 2000; *Тулиатос Д.* Статус византийской музыки к XXI в. Памяти Йоргена Раастеда // Там само; *Thibaut J. B.* Étude de musique byzantine // Известия рус. археологич. ин-та. — Константинополь, 1900. — Т. 6; *Riemann H.* Studien zur byzantinischen Musik. — Leipzig, 1915; *Tillyard H. J. W.* Byzantine music and hymnography. — London, 1923; *Farmer H. G.* Byzantine Musical Instruments in the ninth century // Journal of the Royal Asiatic Society. — 1925; *Wellesz E.* Byzantinische Musik. — Breslau, 1927; *Tiby O.* La musica byzantina: Teoria e storia. — Milano, 1938; Βαμβουδάκης Ἐμμ. Τα ἐν της Βυζαντινης Μουσικης κρατηματα // Επετηρις Ἑταιρείας Βυζαντινων Σπουδων. — Ἀθηναι, 1933. — Т. 10; *Tardo L.* L'antica melurgia bizantina. — Grottaferrata, 1938; *Handschin J.* Das Zeremoniewerk Kaiser Konstantins und die sangbare Dichtung. — Basel, 1942; *Palikarova-Verdeil R.* La musique byzantine chez les Bulgares et les Russes (du IXe au XIVe siècle). — Copenhagen,

1953; *Wellesz E.* Epilegomepa zu den Eastern Elements in Western Chant // Die Musikforschung. — 1952. — N 5; *Tillyard H. J. W.* Byzantine Music about A. D. 1100 // Musical Quarterly. — 1953. — Vol. 39; *Wellesz E.* Music of the Eastern Churches // New Oxford History of Music. — London, 1954. — V. 2; *Høg C.* Musik og digtning i byzantinsk kilsrendom. — Copenhagen, 1955; *Werner E.* The Sacred Bridge. — London, 1959; *Marzi G.* Melodie e nomos nella musica bizantina. — Bologna, 1960; *Strunk O.* Melody Construction in Byzantine Chant // Actes du XIIe Congrès International d'études byzantines. — Ochride, 1961; Beograd, 1964. — Vol. 1; *Wellesz E.* A history of Byzantine music and hymnography. — Oxford, 1949, [2]1961; *Jammers E.* Musik in Byzanz, im päpstlichen Rom und im Frankenreich / Abh. Heidelb. Akad. Wiss. — 1962; *Wellesz E.* Die Hymnen der Ostkirche. — Basel, [2]1964; *Wellesz E.*, *Tillyard H. J. W.* List on Works on Eastern Chant // Studies in Eastern Chant. — 1966. — Vol. 1; *Raasted J.* Intonation Formulas and modal Signatures in Byzantine Musical Manuscripts. — Copenhagen, 1966; *Velimirović M.* Byzantine Composers in MS Athens 2406 // Essays presented to *Egon Wellesz*. — Oxford, 1966; *Marzi G.* Cosma il Melodo: Canone per il Natal // Vichiana. — 1967. — Vol. 4; *Todorova Sh.* Ivan Kukuzel — der grosse Reformator des orthodoxen Kirchengesangs // Bulgarische Beitrage zur Europäischen Kultur. — Sofia, 1968; *Stäblein B.* Frühchristliche Musik // MGG. — Bd.4; *Velimirović M.* Present status of research in Byzantine Music // Acta musicologica. — 1971. — 1—2; *Williams E.* The Treatment of Text in the kalophonic Chanting of Psalm // Studies in Eastern Chant. — 1971. — Vol. 2; *Borsai J.* Die musiktheoretische Bedeutung der orientalischen christlichen Riten // Studia Musicologica Academiae Scientiarum Hungaricae. — 1974. — N 16; *Mathiesen Th. J.* A bibliography of Sources for the Study of Ancient Greek Music. — New Jersey, 1974; *Velimirović M.* The "Bulgarian" musical Pieces in Byzantine musical Manuscripts // Report of the 11-th Congress of the International Musicological Society. Copenhagen, 1972. — Copenhagen, 1974. — Vol. 2; *Williams E.* A Byzantine "Ars nova": The 14th century reforms of John Koukouzeles the chanting of Great Vespers // Aspects of Balkans continuity and change. — Muton; Hague; Paris, 1972; *Στάθης Γρ.* Τα Χειρόγραφα Βυζαντινης Μουσικης. ῞Αγιον ῎Ορος. — ᾿Αθηναι, 1975; *Στάθης Γρ.* Οἱ ᾿Αναγραμματισμοὶ και τα Μαθήματα της Βυζαντινης Μελοποιίας. — ᾿Αθηναι, 1979; *Καρας Σ.* Μέθοδος της ῾Ελληνικης Μουσικης. Θεωρητικόν; Τ. 1—2. — ᾿Αθηναι, 1982; Greek Musical Writings: In 2 P. / Ed. *A. Barker*. — Cambridge, 1984—1989; Rhythm in byzantine chant / Ed. *Ch.Hannick*. — Hernen, 1991; Τιμη προς τον διδάσκαλον; "Εκφραση ᾿αγάπης στο πρόσωπο του καθηγητου Γρηγορίου Θ. Στάθη. — ᾿Αθηναι, 2001 та ін.

Див. також літ. до статей *Афон*, *Болгарський наспів*, *Грецький наспів*, *Велімірович М.*, *Жанри богослужбово-літургічні*, *Нотації безлінійні давньоруські*, *Спів богослужбовий православної церкви*, *О. Цалай-Якименко*, *Ю. Ясиновський*.

Ол. Шевчук

"ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ХОР" — чол. хор. Утвор. 1951 у м. Утрехт (Нідерланди) зі співаків-голландців. Організатор і гол. диригент — *М. Антонович*. "ВХ." співає укр. мовою *a cappella*. Виконує богослужіння у візант. обряді, звідси і походить його назва. 1-у Службу Божу виконав 22 квіт. 1951 у шпиталі св. Антонія в Утрехті. Пізніше були Літургії в ін. місцевостях Нідерландів. З часом "ВХ." набув гучної слави й став відомим як "ВХ. з Утрехта", або "Хор голландських козаків" (виступає в укр. нац. строях). У репертуарі — укр. церк. і нар. музика, твори укр. композиторів. Із "ВХ." співпрацювали найвідоміші укр. організації світу, ієрархи УГКЦ. 1988 у Лондоні виступав у зведеному хорі 4-х країн, у Римі — 8-и країн (з нагоди 1000-ліття Хрещення Київ. Русі). Мав числ. турне по Європі (Бельгія, Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція, Швейцарія), США, Канаді, Україні (1990, Львів, Дрогобич, Київ). Від 1991 — керівник Г. Соролеа.

Записав на грамплатівки понад 100 укр. нар. пісень та церк. співів, зокр. Службу Божу, Панахиду, фрагменти Воскресної Утрені, колядки.

Літ.: *Луців В.* Від Бистриці до Темзи: Спогади, документи, публікації, листи. — Л., 1999.

О. Долгий, Я. Павлів

"ВІЗАНТІОН" ("Колегіум Музіце Славіце") — візант. хор у Празі (Чехія). Заснов. 1957 при Праз. АН докторами славістики Долянським та Курцем разом з Я. Ваніш, Л. Коваль, С. Райхертовою. До серед. 1990-х хором керувала *О. Дутко-Туркинякова* (навч. у Львів. конс., Праз. конс., Карловому ун-ті). Від 1969 із хором працював також Е. Кіндлер — знавець старогрец., вірмен., араб. музики. У репертуарі "В." — переважно літургійні твори різних культур, у т. ч. укр. — *М. Дилецького*, *М. Березовського*, *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, *М. Леонтовича*, *М. Колесси*; грец. — Аполлонові гімни, "Пісня Сікейля"; вірм. — "Маракани", "Херубікон Кукузеля"; лат. старовин. гімнодії, Кирило-Мефодіївські пам'ятки, "Глаголична літургія" *Л. Яначека*, хори Г. Ф. Генделя тощо. "В." гастролював у Польщі, Німеччині, Словаччині, Угорщині, Болгарії, Франції.

В. Кузик

"ВІЙ" — рок-гурт (м. Київ). Лауреат фестивалю "*Червона рута*" (Донецьк, 1993, 3-я премія в категорії *рок-музики*), дипломант того самого

фестивалю (Запоріжжя, 1991, та сама категорія), 1995 визнаний найкращим альтернативним рок-гуртом України. Класичний склад: Д. Добрийвечір (лідер-вокал, бас-гітара, автор музики і слів), В. Недоступ (вокал, гітара, автор слів, до 1993), І. Лемешко "Хірург" (гітара, до 1994), О. Козлов "Льотчик" (гітара), Д. Підлуський (ударні, загинув 1993), С. Салманов Мамед-огли (перкусія, конги), у різний час Л. Добрийвечір (вокал, перкусія), О. Власюк "Лірник Сашко" (вокал, ліра), В. Міклухо, згодом О. В'язенко (влч.), С. Геращенко, О. Довжок (обидва — гітара), Р. Мелещенко (перкусія, конги), О. Мелещенко, Ю. Забара, М. Родіонов, Ю. Мезенчук, О. Волинець (усі — ударні). Існує з 1991 (з 1995 — також муз.-продюсерський центр). У складі переможців "Червоної рути" 1994 здійснив велике турне по Україні, Франції, Німеччині, Угорщині, Польщі, Словаччині. Виступав також як гурт "вуличних музик". Учасники й гості числ. фестивалів — "Сопот" і "Укр. ночі у Польщі" (обидва — 1993, Сопот, Ґданськ, Польща), "Вивих" (1991, 1992, Львів), "*Оберіг*" (1992, Луцьк), "Тарас Бульба" (1992, 1992, 2006, Дубно Рівн. обл.), "Нові зірки старого року" (1994, Київ), "*Рок-екзистенція*" (1996, 2000—02, Київ), "Альтернатива" (1994, 1995, 2003, Львів), "MaZena-Фест" (2004, 2005, Полтава), "Нівроку" (2004, Тернопіль), "*Пісенний вернісаж*" (Київ) та ін. Виступав на Днях України в Москві (Москва, 1995), у концерті "Крути — концерт для ангелів" (2002, Київ), на Майдані Незалежності під час "Помаранчевої революції" (2004, Київ) тощо. Від 2003 записується на власній студії звукозапису в Молодому театрі Києва. Альтернативно-баладного типу стиль музики, віршів та виконання включає елементи укр. язичництва, *необароко* і неоготики, але цитування чи безпосередня стилізація фольклору відсутні. Муз. образи здебільшого похмурі, магічного характеру, вірші нерідко пов'язані з укр. нар. демонологією. "В." Активно використовує акустичні інструменти (*ліра, сопілка, влч., флейта, гобой*), а також конги й там-тами.

З-поміж найвідоміших пісень — "Різдвяна балада", "Чорна рілля", "Політ коршака", "Очі відьми" (останні 2 посідали високі місця в гіт-параді "12—2" Укр. радіо), "Закрутило небо колесом" (2-е місце у гіт-параді радіостанції Варшави), "Змія", "Як летіли бугаї", "Бісова сила", "Алилуйя". Пісні "В." досить часто звучали у Польщі (зокр. на студ. дискотеках Кракова, Гдині та ін.). Про "В." знято 70-хвилинний телефільм ("Укртелефільм", 1970).

Дискогр.: аудіокасети — "Чорна рілля". — Варшава: Кока, 1993 (перевид. на аудіокасеті: К.: Ґарба, 1996; на CD — К.: Арт-Велес, 2001); "JAZZ": [Інстр. твори]. — К.: запис студії "Зимовий сад", Ґарба, 1997; CD "Хата скраю села". — К.: Темпора, 2003; "Вій" / Укр. колекція. Рок-легенди України". — К.: Атлантик, 2004 (існує також як аудіокасета).

Літ.: *Зелений Ю.* Химерна казка проти глобалізації // ПіК. — 2003. — № 47; *Бриних М.* Фестиваль екзистенційної нелюкори // Нота. — 2004. — № 4; *Євтушенко О.* "Вій" та катаклізми // АУТ. — 1994. — № 3; www.viyfrom.kiev.ua.

А. Калениченко

ВІЙСЬКОВА МУЗИКА (ВМ.) — музика, пов'язана з навч., бойовими та культ. потребами армії. Виконується дух. оркестром або окремими інструментами під час стройових занять, походів, урочистих церемоній, парадів, демонстрацій, здійснює також функції звук. сигналізації та культ.-освіт. виховання (популяризація найкращих зразків муз. мистецтва військ. вик. колективами). Охоплює інстр. музику (*марші, симфонії, увертюри*, попурі, церемоніальну музику, танц. п'єси тощо), сигнали ("Вечірня зоря", "Розведення варти", "Підйом", "Відбій", "Тривога" тощо), хор. похідні пісні, *гімни*. Покликана виховувати патріот. почуття, підносити бойовий дух воїнів.

ВМ. підпорядкована загальним законам муз. мистецтва. Провідний жанр — стройовий марш (похідний, парадний, колонний, фанфарний, зустрічний, концертний, траурний тощо), що характеризується метро-ритм. чіткістю, сповнений бадьорості (крім останнього), героїко-патріот. звучання.

ВМ. існувала у стародавніх країнах Сходу, Греції, Риму, Візантії. У Київ. Русі вона звучала під час бойових походів княжих дружин, що неодноразово засвідчують літопис. джерела. У них часто згадуються дух. інструменти — *труби*, зурни (або сурни), *сопелі, роги*, а також ударні — *бубни*, накри (попередники *литавр*), *тулумбаси*, аргани (варгани), *дзвони*. За кількістю труб і бубнів визначалась чисельність війська. Відомо, що у війську князя Ярослава Мудрого було 40 труб, що мало засвідчувати його могутність.

Укр. ВМ. пов'язана з козацтвом, насамперед із запорозьким військом (з 16 ст.). Вона живилася різними жанрами укр. фольклору — як пісенними, так і інструментальними. Пам'яткою козацької ВМ. є „Запорозький марш". У козацькому середовищі виникали й поширювались у побуті *козацькі* та *істор. пісні, думи, балади*. Особливу роль у Запороз. війську відігравали *кобзарі*, бандуристи та *лірники*, які оспівували бойові звитяги запорожців, популяризували нац. визвольні, патріот. ідеї. "Ратна музика", що існувала у війську Запороз. Січі, продовжувала традиції в цій галузі Київ. Русі. До "ратної музики" входили такі самі інструменти, як і за часів Київської Русі: труби, *сурми*, пищалі, литаври, бубни, *барабани*, котли; музиканти виконували подібні функції під час бойових походів та у повсякденному побуті (урочисті зустрічі послів, скликання козаків на військ. ради, подання сиг-

Давньоруські військові – виконавці на духових інструментах

Калинський Т. "Запорожці". 18 ст.

налів про небезпеку ворожої навали або про початок битви). Зокр. у знаменитому "Реєстрі Війська Запорозького 1648", укладеному за часів Б. Хмельницького, міститься багато прізвищ козаків, що відбивають назви муз. інстр., а відтак вказують на профес. приналежність їхніх власників до військ. музикантів.

У 17 — поч. 18 ст. військ. оркестри існували при багатьох полках. Вони складалися з невеликої кількості учасників. Генеральна ВМ., що перебувала при гетьмані, 1723 складалася з 5-и трубачів, 2-х сурмачів і 1-го *довбиша* (музиканта, який грав на *литаврах*). Литаври, бубон, як і прапор, булава, бунчук та печатка, були знаками (клейнодами) гетьманської влади. Традиційно на полковій печатці зображалися литаври. Кількість музикантів у полках була різною. Переважно вона сягала 8-и осіб.

За часів гетьманування П. Полуботка (1722—24) відбулось упорядкування мережі полкових музикантів, зроблено їхні поіменні списки. 1732, 1744 відповідно до "Генеральних визначень на полкові музики" було затверджено сталу цифру для кожного полку, а саме: склад полкової музики у кількості 7-и музикантів. Служба полкових музикантів, які називалися військовими, прирівнювалася до військ. служби і тривала 25 років. Згодом їхнє число в окр. осередках збільшилося за рахунок вільнонайманих музикантів. Вони працювали у міськ. цехових корпораціях (напр., у списку київ. цеховик музикантів у 1742 налічувалося 35 осіб), грали у магістратських оркестрах, поміщицьких *капелах*. Військ. музики, хоч не раз і скаржилися на погане матеріальне забезпечення за часів козацько-гетьманської держави, користувалися великою повагою співвітчизників. Про це свідчать вірші тогочасного поета К. Зіновіїва (кін. 17 — поч. 18 ст.), який високо цінував і хвалив їхню працю.

Козацькі музики входили до полкових *музикантських цехів* у Чернігові, Ніжині, Прилуках, Стародубі (тепер Брянськ. обл., РФ) та ін. Про це свідчать: "Універсал музикам на Задніпров'ї, організованим у цех, з наказом слухатися цехмістра Грицька Іллященка-Макушенка", виданий Б. Хмельницьким 1652 у Чигирині, "Універсал гетьмана І. Мазепи про Стародубський музичний цех" (1705), а також ряд охоронних документів, що надавалися муз. цехам полковими й сотенними старшинами, зокр. 4 полковницькі листи, видані "музицькому" цеху в Прилуках полковниками Л. Горленком (1682), І. Стороженком (1687), Д. Горленком (1692) та І. Носом (1709); лист київ. сотника П. Гудими від 20 лют. 1751 до гетьмана *К. Розумовського* про передання цеху музикантів (на Подолі м. Києва) від магістрату до відомства сотенного київ. правління тощо.

Під час військ. походів козацькі цехові музики вирушали разом із полками, у мирний час виконували функції цивільних міськ. оркестрів. Для них будували спец. приміщення. Вони грали побут. музику — марші, *вальси, кадрилі*, укр. танці. А магістратські оркестри, зокр. київський, виконували ще й великі конц. програми з творів зах.-європ. композиторів (І. Плейєль, Д. Штрейбельт, Х. В. Глюк, В. А. Моцарт, А. Буальдьє, Е. Меґюль, Дж. Россіні). Це засвідчує список нот. б-ки Київ. магістратського оркестру, що відновив свою діяльність 1768 на чолі з капельмейстером *Я. Станкевичем*.

2 нотні зошити, збережені у *Б-ці Розумовських*, представляють також репертуар *рогових* (своєрідних дух.) *оркестрів*. 1-й, під назвою "Рогової музики різні штучки й пісеньки", містить невеликі п'єси-*мініатюри*, поміж яких — алеманди, менуети, *рондо*, пісні-марші тощо. 2-й складається з 12-ти "Російських пісень" (у т. ч. 2-х укр. — "Ой гай, гай зелененький" і "На бережку у ставка"). Туди увійшов також фрагмент увертюри до популярної на той час опери іспан. композитора В. Мартіна-і-Солера "Рідкісна річ "("La cosa rara").

На Правобережжі укр. музиканти створили у рамках польс. війська т. зв. "*яничарські оркестри*" та козацькі капели торбаністів (див. *торбан*). Після ліквідації Запороз. Січі на Лівобережжі в укр. містах, що увійшли до Рос. імперії, постійно функціонували т. зв. полкові оркестри за участю укр. вільнонайманих музикантів. У 19 ст. інстр. склад цих оркестрів наблизився до складу сучас. дух. оркестрів (див. *Оркестр*). Вони брали участь у різних урочистостях, театр. виставах, публічно виступали під час гулянь, балів тощо.

ВМ. існувала також у загонах нар. месників — гайдамаків (кобзарі *А. Бандурко, В. Варченко, П. Скряга*, Михайло — зять Сохового та ін.) та опришків на Гуцульщині, де як військ.-сигнальний інструмент використовувалась *трембіта*.

Поміж профес. творів укр. ВМ. — пісні й гімни *Д. Бортнянського*, інстр. твори *М. Лисенка* ("Запорозький марш", "Кубанський військовий

Струнний квартет
Українських Січових стрільців

Військові музики.
Капела гуцульська

Довбиш

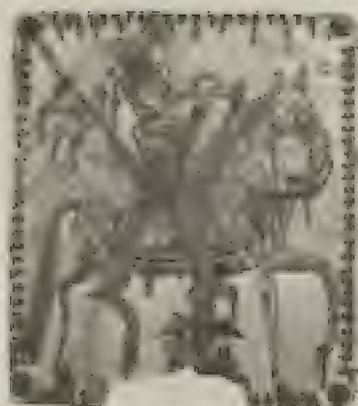

Військовий музика. Кахля гуцульська

марш", "Обозний марш" для фп.; пізніше стали відомі в аранжуванні для різного інстр. складу, в т. ч. для дух. оркестру, його ж увертюра й хор "Гей, не дивуйте" з опери "Тарас Бульба"). Військовий, урочистий тип маршу представлений в укр. фп. творчості композиціями *М. Завадського* ("Тріумфальний марш"), *П. Сокальського* ("Урочистий марш"), *Д. Січинського* (марш "Сагайдачний"), *С. Людкевича* (січовий марш "Ой ішли наші славні запорожці"), *Н. Нижанківського* ("Марш"), *В. Барвінського* (Марш", в основі якого лежить відома *стрілецька пісня* "Гей, там на горі Січ іде"), *С. Воробкевича* ("Військова музика" для дух. оркестру), окр. номери з муз.-сцен. творів *С. Гулака-Артемовського* ("Турецький марш" з опери "Запорожець за Дунаєм"), *Б. Лятошинського* ["Богунський марш" з опери "Щорс" (ін. назва — "Полководець")].

За часів 1-ї світ. війни укр. ВМ. збагатилася пісенно-хоровими та інстр. творами, що виникли в середовищі січових стрільців та Укр. Галицької Армії (УГА), де було створено мережу військ. дух. оркестрів. Кер. і гол. капельмейстер — *М. Гайворонський*, написав чимало *стрілецьких пісень*, маршів, танців, зокр.: "Перший Стрілецький похід", "Другий Стрілецький похід", "В дорогу", "Їхав козак за Дунай" (обр. відомої пісні *С. Климовського*), "За Україну", "Вальс УСС", пісні "Їхав стрілець на війноньку", "За рідний край" на сл. *Р. Купчинського* (останній створював також і мелодії) "Слава, слава, отамане!", "Хлопці! Алярм" та "Нема в світі кращих хлопців" на сл. Ю. Назарака, "Питається вітер смерті" на сл. Ю. Шкрумеляка тощо. М. Гайворонський тісно співпрацював також із *Л. Лепким* — автором відомої пісні на сл. *Б. Лепкого* "Журавлі" або "Видиш, брате мій", знамениту обр. якої для голосу і фп. зробив *Л. Ревуцький* з назвою "Чуєш, брате мій" (увійшла до його вок. циклу "Галицькі пісні"). Авторами стрілецьких пісень були також *А. Баландюк*, Л. Гринішак, М. Голубець, Р. Лесик, які спільно музикували, створювали мелодії і вірші до нових пісень.

Дух. оркестр, керований М. Гайворонським, був створений у серп. 1915 за допомогою коменданта коша УСС Н. Гірняка. Початковий склад — 25 оркестрантів — зріс на кінець 1915 до 30-ти. Він виконував марші М. Гайворонського, а також його ж обробки нар. пісень, оркестровані для цього колективу твори *М. Вербицького*, Д. Січинського та ін. Оркестр виконував також "Марш соколів" *Я. Ярославенка*, створений ним 1913 для молодіжної організації "Сокіл". Цілий ряд маршів патріот. звучання для славетних оборонців нац. державності УСС та УГА написав Я. Ярославенко: похідні — "Марш гайдамаків", "Марш січовиків", "Перший народний", "Другий народний", "Перші запорожці", "Чигиринський" тощо; похоронні — "Тим, що лягли головами", "Ви жертвою в бою". 1916 була спроба формування при оркестрі УСС струн. відділу. У зв'язку з цим виник кам. склад, а саме струн. квартет, де брали участь М. Гайворонський, *Я. Барнич*, *А. Баландюк* та Р. Лесик. Стрілецький оркестр виступав у тилу і на фронті, при навчанні, переглядах та "парадах". У берез. 1916 відбувся 1-й прилюдний виступ оркестру на Шевченк. концерті у Станіславові (тепер Івано-Франківськ). Потім він виступав у Стрию, Львові, а також у концерті, що відбувся у Перемишлі з нагоди свята проголошення Укр. Державності 1918.

1919 у Київ. військ. окрузі з'явилося 40 дух. оркестрів. У 1920-х на території України було створено укр. нац. частини Червоної армії СРСР, у Харкові існував капельмейстерський клас, в Одесі було відкрито школу військ.-муз. вихованців. 1924—25 у Києві діяв капельмейстерський клас 8-ї піхотної школи червоних командирів (1925 переведений до Москви). У 1930-х відбулося розформування укр. нац. військ. частин, спричинене централізацією збройн. сил СРСР у Москві. Відтоді підготовка військ.-муз. кадрів відбувалася за межами України — у Москві та Ленінграді (тепер С.-Петербург).

Укр. композиторами написано багато творів для дух. оркестрів, зокр. маршів різного призначення для укр. нац. підрозділів Червоної Армії. Поміж них — похідні (Б. Лятошинський, *М. Вілінський*, *Г. Таранов*, *Є. Юцевич*), урочисті (Б. Лятошинський, Г. Таранов, *В. Смеколін*, Є. Юцевич), зустрічні (Є. Юцевич, *Г. Поляков*, *О. Радченко*), фанфарні — "Слобідська Україна" *П. Садівничого* тощо. Військово-патріотична творчість активізувалась у роки 2-ї світ. війни.

Зі створенням 1992 Збройних сил України (ЗСУ) нац. ВМ. відродилася. На базі попередньосформованих колективів продовжують розвиватись і виникають числ. військ. (переважно дух.) оркестри і військ. ансамблі пісні і танцю, різних родів військ у багатьох містах нашої держави різних оперативних командувань — Київського, Південного та Західного. Поміж них — *Національний президентський симф. оркестр України*, Зразково-показовий військ. оркестр ЗСУ, Зразково-показовий військ. оркестр Міністерства оборони України, Ансамбль пісні і танцю ЗСУ, Ансамбль пісні і танцю МВС України, Ансамбль пісні і танцю Півд. оперативного командування, Ансамбль пісні і танцю Зах. оперативного командування, Ансамбль пісні і танцю Військово-морських сил (ВМС) України, Ансамбль пісні і танцю Департаменту прикордон.

Національний президентський оркестр України

служби тощо. Сформовані нові худ. колективи, такі як вок. чол. квартет "*Гетьман*", вок.-хореогр. ансамбль ЗСУ "Світовид" тощо. У репертуарі цих колективів з'являються твори, сповнені нового патріот. змісту, наснажені нац. ідеєю, зокр. — Держ. гімн України "Ще не вмерла України..." М. Вербицького на *сл. П. Чубинського.* Велику частку становлять аранжовані укр. нар. пісні, марші, оригінальні твори укр. композиторів.

Поміж військ. диригентів і худ. керівників військ. ансамблів — н. а. УРСР *В. Охріменко, С. Павлюченко, С. Золотарьов, А. Молотай, О. Пустовалов, І. Самофатов,* з. д. м. УРСР *Б. Горбенко, В. Гурфінкель, І. Ладановський, С. Маркус, В. Мизников, В. Павелко,* Е. Парсаданян, з. а УРСР *О. Банокін,* О. Верьовкін, О. Кузьменко, *В. Рязанцев,* з. д. м. РРФСР *С. Чернецький* (автор ряду військ. маршів на теми укр. нар. пісень) та ін.

З ініціативи гол. військ. диригента збройних сил України н. а. України генерал-майора *В. Деркача* у Військ. ін-ті при Нац. ун-ті "Львівська політехніка" створено кафедру підготовки військ. диригентів та молодших спеціалістів (артистів) для військ. оркестрів ЗСУ (військ. муз. уч-ще). Гол. диригент зведеного оркестру Київ. гарнізону В. Деркач постійно забезпечує муз. супровід проведення військ. парадів на Хрещатику, проведення концертів під час держ. свят у столиці, Львові, Одесі, Дніпропетровську та ін. містах; прийом держ. та офіційних візитів глав іноземних держав, офіційних делегацій, проведення заходів за участю Президента України, Голови Верховної Ради України, прем'єр-міністра України, міністра оборони України, начальника Ген. штабу ЗСУ України та ін. заходів за участю війська.

З нагоди святкування у Києві 15-річниці Незалежності України для участі у марш-параді військ. оркестрів та конц.-театр. виступах було залучено 32 оркестри: Зразково-показовий оркестр ЗСУ (кер. — капітан М. Качан), оркестр Почесної варти МОУ (кер. — підполковник В. Матвійчук), оркестр Нац. академії оборони України (кер. — майор А. Москва), оркестр окремого полку Президента (кер. — капітан Р. Велігорський), оркестр Центру військ.-муз. мистецтва Сухопут. військ ЗСУ (кер. — підполковник В. Дашковський), оркестр Центру військ.-муз. мист-ва Повітр. сил ЗСУ (кер. — майор І. Биковський), оркестр ВМС ЗСУ (кер. — капітан 2-го рангу В. Костяников), оркестр військ.-диригент. кафедри Львів. військ. ін-ту ім. гетьмана П. Сагайдачного (кер. — капітан Ю. Гриськов). Також брали участь 3 хори ансамблів пісні і танцю: ЗСУ, Департаменту прикордон. служби, МВС. На святі, крім столичних, були представлені оркестри військ. формувань з ін. міст України: Одеси, Львова, Вінниці, Чернігова, Севастополя, Житомира, Сум, Полтави, Кіровограда, Тернополя, Рівного, Білої Церкви, Гостомеля, Бердичева та ін.

У галузі військ. музики укр. композитори мають значний доробок. Він широко використовується у конц. практиці худ. колективів — як військ. ансамблів, так і різноманітних оркестрів. Поміж творів для військ. дух. оркестру — фантазії *Б. Яровинського,* увертюри *О. Зноско-Боровського, О. Красотова, Є. Юцевича,* Б. Яровинського, марші, вальси тощо Б. Лятошинського ("Урочистий марш" і 2 "Похідні марші"), *Б. Буєвського,* О. Зноско-Боровського, *Л. Колодуба,* М. Піджаренка, С. Творуна, Г. Таранова, *В. Шаповаленка, Ю. Щуровського,* Є. Юцевича, *Г. Драненка.*

Особливості мелодико-інтонац. та метро-ритм. складу ВМ. відтворено у ряді кам. програмних інстр. творів, у т. ч. "Войовничому марші" *М. Верикївського* для фп., "Військової музики" для дух. і ударних інстр. *Я. Верещагіна.* Елементи ВМ. застосовані й у масштабних творах: операх "Захар Беркут", "Щорс" Б. Лятошинського, "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича,* "Мілана", "Арсенал" *Г. Майбороди,* "Розлом" *В. Фемеліді,* "Загибель ескадри", "Мамаї" *В. Губаренка,* балетах "Ольга" й "Прометей" *Є. Станковича,* інстр. творах "Партизанські картини" *А. Штогаренка,* симфонії № 2, 3 Є. Станковича, "Симфонічні фрески" *Л. Грабовського* тощо.

Літ.: *Лазаревский А.* Описание старой Малороссии. — К., 1902. — Т. 3; Документи Богдана Хмельницького / Упор. *І. Крип'якевич, І. Бутич.* — К., 1961; *Гуменюк А.* Українські народні інструменти. — К., 1967; *Зіновіїв К.* Вірші. Приповісті посполиті. — К., 1971; Советская военная музыка. — М., 1977; *Яворницький Д.* Історія запорозьких козаків: У 3 т. — К., 1990; Реєстр Війська Запорозького 1649 р. — К., 1999; *Витвицький В.* Михайло Гайворонський: Життя і творчість. — Л., 2001; *Німилович О.* Фортепіанна творчість Василя Барвінського. — Дрогобич, 2001; *Шеффер Т., Черлухова К.* Нотозбірня Розумовських з фондів ЦНБ АН УРСР — цінний документ музичної культури України XVIII століття // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6.; *Філь Б.* Музичні цехи на Україні // Укр. муз-во. — К., 1982. — Вип. 17; *Її ж.* Музична культура східних слов'ян // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Шеффер Т.* Музика в поміщицькій садибі. Військові оркестри // Там само; *Горенко-Баранівська Л.* Військова музика козацько-гетьманської держави (на прикладі Київського полку 1648–1782 рр.) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2003. — Число 4; *Хованець М.* До історії становлення військово-церемоніальної музики в Україні (Козацька доба) // Musica humana. — Л., 2005. — Вип. 10. — Число 2; *Зятьєв С.* Віртуози пісні й танцю // Укр. слово. — 2006. — 19–25 лип.; *Новосвітній В.* По Хрещатику з оркестром // Хрещатик. — 2006. — 24 серп.

Б. Фільц

ВІЙТОВИЧ Андрій Богданович (14.01.1971, м. Львів) — скрипаль, альтист. Закін. Львів. ССМШ (кл. скрипки І. Шутка, 1989). Навч. у Львів. конс. (кл. *Л. Шутко,* 1989–90) та у Струн. академії Є. Менухіна у Швейцарії (1991–96), кл. скр. *А. Лисого,* кл. альта проф. Й. Ескаера.

1996–2000 — заступник концертмейстера альтів Лондон. симф оркестру. Від 2000 — концертмейстер альтів оркестру Королів. оперн. т-ру Ковент-Гарден.

Як концертмейстер і соліст виступав з багатьма оркестрами, поміж яких Симф. оркестр ВВС,

Війтович А.

"Англійська симфонія", "Лондонська симфонієта", Шотландський кам. оркестр, симф. оркестр Нац. філармонії України. Грав під орудою диригентів Є. Менухіна, М. Ростроповича, П. Булеза, К. Девіса, Б. Гайтінка, Ґ. Шолті, С. Ратла. На запрошення останнього грав як концертмейстер з Берлін. філарм. оркестром (2003).
Співпрацював також з кам. оркестрами, зокр. "Камератою Лисого" (м. Ґштаад, Швейцарія), Кам. ансамблем Лондон. симф. оркестру, "Razumovsky Ensemble" (Лондон), Ансамблем солістів Ковент-Гардена, кам. оркестрами України, Японії, Франції, Німеччини, Іспанії. Від 1999 — професор Королів. муз. коледжу в Лондоні.
В. присв. Концерт для альта з орк. *Є. Станковича* (опубл. у вид."Sordino", 2003, Швейцарія, прем'єра 1999, Київ: Війтович та Симф. орк. Нац. філармонії України п/к англ. диригента П. Мена).

Літ.: *Римська Н.* Андрій Війтович. Український спудей у Швейцарії: "Хочу залишитися громадянином своєї країни" // Україна. — 1995. — № 13.

О. Олійник

Віка

ВІКА (справж. прізв. Врадій Вікторія Миколаївна, 8.02.1956, м. Львів) — рок-співачка; (Львів — Нью-Йорк). Лауреатка фест. *"Червона рута"* (1989, Чернівці, 1-а премія в категорії *рок-музики*), фест. "Міс Рок-Європа" (1990, Київ), визнана "Міс Рок-Європа—1992". Закін. географ. ф-т Львів. ун-ту, навч. також на актор. ф-ті Всесоюз. держ. ін-ту кінематографії (Москва, Росія). 1976, під час навчання у Львів. ун-ті, співала у складі ВІА *"Ватра"* за участю *І. Білозора* й *В. Морозова*, згодом — джаз-рок-гурту "Лабіринт" п/к Ю. Варума, що з 1986 виступав від Горьківської (тепер Нижегород.) філармонії (Росія). Після повернення до Львова разом з *"Братами Гадюкіними"* ненадовго створила спільний проект "Сестричка Віка і Брати Гадюкіни". 1989 відокремилась від "Братів Гадюкіних" і виступала соло або із супр. акомпануючого гурту "Віка", виконуючи пісні, написані спільно з аранжувальником і звукорежисером, тодішнім своїм продюсером і чоловіком *В. Бебешком*. Виступала в Канаді (1990, Торонто), США (1992), турне по всій Україні, окремих концертах. 1993—2004 — у Нью-Йорку (США), де створила рок-гурт "EXIT", з яким виконувала укр. пост-панк-рокові композиції, блюзові стандарти, в т. ч. у концерті-реквіємі пам'яті журналіста Ґ. Ґонгадзе (Вашингтон, 2002). Працювала також компаньйоном транспортної компанії, що займалась перевезенням відомих музикантів. Від 2004 — в Україні, де під час "Помаранчевої революції" виступила на Майдані Незалежності в Києві.
Агресивна манера виконання В. — у стилі пост-панк-рок з характерним епатажем та прагненням шокувати, напр. пародіюванням оперних рулад. Співаючи на приміському львів. жаргоні саркастичні тексти, В. вивела на сцену образ учениці ПТУ, "підвішеної між містом і селом". Музика пісень із репертуару В. здебільшого має укр. нац. забарвлення (фольк. цитати, оперта на коломийковість, пародіювання укр. естрадних шлягерів 1960-х). Найвідоміші пісні з репертуару В. — "Ганьба", "Шахтарське бугі", "Коломийки", "Мамо, я дурна", "Україна рок-н-ролл", "Тинди-ринди" (з цією назвою існувала циклова муз. телепередача *О. Євтушенко*) тощо. Має записи на ТБ і радіо України, Зах. і Центр. Європи, США й Канади. Як кіноактриса знялася в х/ф "Мана" (1991, реж. О. Денисенко).

Аудіозаписи: аудіокасети — "Мамо, я дурна". — К.: Кобза, 1991; "Львівський стьоб", "По цимбалах" (обидві — 1992); CD — "Віка. Тинди-ринди forever". — К.: АТЯБА, Росток Рекордс, 2000; "Америка і голі бабі", — К.: АТЯБА, Росток рекордс, 2001; "Віка Врадій / Укр. колекція. Рок-легенди України". — К.: Атлантик, 2002.

Літ.: *Євтушенко О.* Сестричка Віка без "Братів Гадюкіних" // Україна. — 1990. — № 16 (передрук.: Зірки "Червоної рути". — К., 1993); *Гокорєв Ю.* Екстравагантність // КіЖ. — 1990. — 6 трав.; // Молода гвардія. — 1990. — 23 трав.; *Людмилина Л.* Віка в задзеркаллі // Молодь України. — 1990. — 10 черв.; *Савчук М.* Врадій В.: "Тужу за теплом стосунків" // Там само. — 1996. — 29 трав.; *Кулько В.* Сестричка Вика: "Надеюсь, что моя "Ганьба" звучала на Майдане в последний раз" // Газета по-киевски. — 2005. — 13 янв.

О. Євтушенко, А. Калениченко

ВІКЕНТІЙ (17 — поч. 18 ст.) — церк. діяч, композитор, уставник, знавець *партесного співу*. Деякий час служив у Спаському монастирі побл. Новгорода-Сіверського. 1668 — політ. посланник *Л. Барановича* у Москві. 1702—05 — уставник Моск. Новоспаського монастиря. Припускають, що В. — автор "Партесних правил" (рукопис зберігається в Істор. музеї у Москві).

Літ.: *Аравин П.* У истоков русского многоголосия // СМ. — 1978. — № 1.

Ю. Ясиновський

ВІКТОР, ієромонах (в миру — Василь Висоцький) (1791, Черніг. губ. — 1871, м. Батурин, тепер Черніг. обл.) — церк. композитор. Музики навч. у місц. регента-композитора, протоієрея Данилевського. Прийнявши монаший сан, оселився у Моск. Симоновому монастирі (до 1839), після кількарічного перебування на півдні повернувся до Моск. Данилівського монастиря (1844—48). Звідти виїхав у Миколаївський монастир м. Батурина, де й жив до глибокої старості.
Багато духовних творів В., на думку фахівців, не мають хорошої школи, але приваблюють задушевною щирістю і релігійною одухотвореністю. Більшість їх зберігались у бібліотеці Синодального уч-ща в Москві (не надруковано, крім знаної Симоновської Херувимської).

Літ.: Образ исторических концертов Синодального училища церковного пения в 1895 году. — М., 1895.

А. Мухо

ВІКТОРИН, ієромонах (18 ст.) — церк. композитор. Ієромонах Київ. монастиря Різдва Богородиці. Автор 105 творів для чол. та міш. хорів.

Літ.: *Маценко П.* Конспект історії укр. церковної музики. — Вінніпеґ, 1973.

ВІКТОРОВ Микола Юрійович (19.12.1941, м. Новоросійськ, РФ) — композитор, музикоз-

навець, піаніст. 1962 закін. Львів. муз.-пед. училище, 1970 — Львів. конс., кл. доцента *О. Теплицького*, 1978 — аспірантуру при Моск. конс. (кл. проф. Ю. Холопова). 1970—75 викладач гармонії й сольфеджіо у Львів. конс. Через антирадянські погляди у 1970-х був звільнений з роботи, зазнав переслідувань. Відтоді працював артистом естр. ансамблів і оркестрів.
Поміж музикознавчих робіт — нариси, дослідження, статті, рецензії, з історії укр. музики в контексті європ. та світ. культур. Компонувати почав з 1960. Брав уроки композиції в О. Теплицького й *А. Нікодемовича*.
У творах В., окрім використання здобутків європ. клас. музики та опори на традиції укр. мелосу, відчутні тенденції до оновлення муз. мови, що еволюціонувала від тональних, політональних, серійних ускладнень до більшої ясності та простоти; при використанні усталених жанрів та форм (фп. цикл, *квартет*, літургія, *кантата* та ін.) особлива увага відводиться гармоніч. і поліф. прийомам розвитку.

Тв.: бл. 90 опусів: для симф. орк. — Симфонія, "Каприччо" (1981), Концерт для скр. з орк. (1989); кантати; духовна музика — Реквієм на сл. І. Гончаренка (1975), "Псалми Давида" (1—8) для хору і фп. (1998), Літургія Св. Іоанна Золотоустого для міш. хору (2000); інстр. — фп. квінтет (1968), Квінтет для духових (1997), "Щедрий вечір" для квартету саксофонів (1999), 2 струн. квартети, 2 струн. тріо, Соната для скр. і фп. (1974), Токата для 2-х фп. (1980); для хору — "Слово" на вірші Лесі Українки для жін. хору (1971), 4 балади на вірші А. Малишка для міш. хору (1974); вок. твори; муз. до драм. вистав; естр. музика.

Літ. тв.: канд. дис. "Проблеми гармонічної мови української музики 60—70-х рр. XX ст." (1978, рукопис, незахищена); Деякі особливості гармонічної мови Б. Лятошинського (1972, машинопис); В системі ладового ритму (аналіз "14 маленьких прелюдій М. Вериківського — 1974, машинопис).

Літ.: *Кацал М.* ...І плоди будуть // КіЖ. — 1974. — 23 січ.

В. Грабовський

ВІКТОРОВ-ПАРХОМОВИЧ В. М. (1852, с. Хомутець, нині Полтав. обл. — не пізніше 02.1933, м. Полтава) — актор, театр. діяч, композитор, драматург. З актор. родини. Працював у рос. та укр. трупах. Від 1900 — "доглядач" будинку Полтав. міськ. т-ру ім. М. Гоголя, член Полтав. драм. тов-ва, учасник аматор. вистав. 1926—28 — суфлер *Полтав. оперного т-ру*. Написав бл. 20 п'єс. Поміж них — оперети "Чумак, або Сироту й осіннє сонечко пригріє" (1891), "Чорноморець Семен Карокотько" (1907, спільно з *Л. Лісовським*), "Хлопчик з мізинчик і людожер" (1908), що входили до репертуару укр. мандрівних труп. Перекладав укр. мовою рос. драматургію. Мав приват. б-ку (бл. 2000 томів, у т. ч. бл. 500 кн. укр. авторів), якою користувалися багато театр. колективів.

Літ.: *Загайкевич М.* Музика в театрі // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Биковець М.* До уваги українському театрузеєві. Про театральний архів В. Пархомовича // Літ. газета. — 1933. — 5 лют.

Г. Довбищенко

ВІЛЕНСЬКИЙ Ілля Аркадійович [2(14).03.1896, м. Кременчук, тепер Полтав. обл. — 28.02.1973, м. Київ] — композитор, муз.-громад. діяч. З. а. УРСР (1938). З. д. м. УРСР (1947). Навч. у Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. композиції *В. Калафаті*, кл. фп. *О. Вінклера*, 1914—18). Один з організаторів Т-ру Червоної Армії в Харкові (1920), філармонії, симф. оркестру, Т-ру юного глядача та 3-ї муз. профес. школи в Києві. Ентузіаст військ.-шефської роботи. Член оргкомітету СКУ, кілька років її відп. секретар.

Тв.: дит. опера "Горбоконик" за П. Єршовим (1-е вик. К., ТЮГ, 1936); балет "Свято врожаю" (1948, співавт. *В. Рождественський*), дит. балет "Івасик-Телесик", лібр. А. Шияна (2-а ред. 1971, співавт. *А. Муха*, лібр. *Н. Скорульської*); муз. комедії: "Сорочинський ярмарок" (1935, КТЮГ), "Роки молоді" (1958), "Шельменко-денщик" (1962, Одес. т-р Червоної Армії); для симф. орк. — 3 сюїти (1948, 1950) тощо; для орк. нар. інстр. — 2 сюїти (1948, 1951); п'єси для дух. орк., інстр. твори; хори, пісні (1919—70), дит. пісні; музика для кіно, радіо, ТБ; обр. нар. пісень.

Літ.: *Фільц Б.* Пісні і хори для дітей та шкільної молоді // ІУМ. — 2004. — Т. 5; *Калениченко А.* Музика для камерного ансамблю // Там само.

А. Муха

ВІЛЕНСЬКИЙ Костянтин Михайлович (25.12. 1949, м. Київ) — композитор, піаніст. Член НСКУ (1984). Лауреат Конкурсу артистів естради (Хмельницький, 1988, у складі джаз-тріо з О. Литвиновим та *О. Бліновим*), фестивалів клас. і джаз. музики: Кривий Ріг — 1987, Київ, Москва — 1988, Вроцлав (Польща) — 1996, Jeunesses Musicales (Польща) — 1993, 1995. Закін. Київ. ССМШ, Київ. конс. (1974, кл. композиції *А. Штогаренка*, кл. фп. *А. Лисенко*) та аспірантуру при ній (1978). Викладач джаз. відділу школи ім. К. Стеценка (1979—94), Київ. конс. (1982—95). Муз. кер. драм. т-ру ім. С. Жеромського (Кельце, Польща) з 1995. Гастролює як соліст і ансамбліст у країнах Європи. У конц. програмах перевагу надає романт. музиці (*Ф. Шопен*, *С. Рахманінов*, *С. Прокоф'єв*, Дж. Гершвін), авт. джаз. обробок укр. фольклору, відомих мелодій *П. Майбороди*, *В. Філіпенка* та власних творів.

Тв.: Кантата для соліста, хору та симф. орк. (1974); для симф. орк. — увертюра "Борисфен" (1978); Концерт для фп. з орк. (1974, 2-а ред. 2000); Концерт для фп., джаз-тріо та симф. орк. (1991); Три укр. пісні для фп. з орк. (1978); Фантазія на теми Дж. Гершвіна для фп., джаз-тріо та симф. орк.; для струн. орк. — Варіації на укр. нар. тему "Не співайте, півні" (1972), Симфоніета (1987), Мелодія (1987); Польські колядки для фл. і струн. орк. (1996); Єврейський ескіз (1990) і "Сюїта in C" — для флейти і струн. орк. (1996); Блюз і Регтайм (1987); вок. тв. — "Мужність", обробки укр. нар. пісень для голосу і фп. (1970); Чотири романси на сл. О. Пушкіна (1981); для гітари — п'єси; Концерт для гітари й кам. орк. (1988), Регтайм для квартету гітар (1990); для фп. — Дві характерні п'єси (1969), Варіації на тему С. Рахманінова (1973, 2-а ред. 1997), Рондо (1979), Соната (1983), Мотив (1985), "Поруч із собою" (1987), Присвята Біллу Евансу (1987), транскрипції — "Політ джмеля" М. Римського-Корсакова, "Чотири пори року" А. Вівальді (для 2-х фп., 1997); муз. ви-

Віленський І.

Віленський К.

става "Попелюшка" (прем'єра у театрі ім. С. Жеромського, Польща, 1997).

Дискогр.: 2 LP грамплатівки джаз. композицій — "Лунный серп" (Lunnyj serp). — М.: Мелодія, 1986, "Ты — это всё" (All the things you are). — М.: Мелодія, 1988; аудіокасета "PriTV wifon — "Jazz trio", Warszawa, 1994; CD — "Джаз — тріо, дует, соло" (2001), "Закохана флейта" (2003), "К. Віленський. Твори для фортепіано" (2004).

Літ.: *Конькова Г.* "Барон джазу" з України // *ІІ ж.* Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2002. — Кн. 2; [*Б. п.*]. И фольклор, и джаз // Magazine "Bulgarian and Soviet Friendship". — 1988. — November; [*Б. п.*]. Інтерв'ю на відвертість // Музика. — 1989. — № 3; *Литвинова О.* Два концерти в одному шоу // Рада. — 1995. — 20 квіт.; *Кошель Р.* Следы "Династии" // City. — 1996. — 6 груд.

О. Литвинова

І. Вілінська

ВІЛІНСЬКА Ірина Миколаївна (7.09.1920, м. Одеса — 21.08.1986, м. Київ) — співачка (сопрано), композиторка, педагог. Дочка *М. Вілінського*. Професор (1974). Навч. в Одес. конс. (1941—44), закін. Київ. конс. (1946, кл. вокалу *Д. Євтушенка*). 1946—48 — викладачка Київ. муз. уч-ща, 1949—86 — Київ. конс. Авторка етюдів-вокалізів для вокалістів, кількох романсів, обр. нар. пісень. Поміж учнів — *А. Манченко*, А. Пономаренко.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

Б. Гнидь

М. Вілінський

ВІЛІНСЬКА (дів. пріз. — Ушакова) Феодосія Микитівна (бл. 1848—1929) — оперна й кам. співачка (драм. сопрано). Дружина *В. Вілінського*. Солістка Київ. (1869—74, 1877) і Харків. (1874—77) опер. Від 1878 співала у Маріїн. т-рі в Петербурзі (1878—87). Гастролювала у Києві (1879, 1882, 1892) та ін. містах України. Від 1878 виступала з концертами, зокр. з *М. Мусоргським*.

Партії: 1-а вик. — Панночка ("Майська ніч" М. Римського-Корсакова, 1880), Снігуронька (однойм. опера М. Римського-Корсакова, 1882), Марія ("Мазепа" П. Чайковського, 1884); ін. партії — Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно) — обидві в Київ. опері.

О. Шевчук

ВІЛІНСЬКИЙ (Велінський) Василь Михайлович [10(22).08.1842, м. Петербург, Росія — 8 (20).12. 1874, м. Харків] — диригент, піаніст, скрипаль, актор. Чоловік *Ф. Вілінської*. Наприкінці 1850-х — студент Петерб. ун-ту, водночас приватно навч. музики в *О. Серова*. Закін. Київ. ун-т (1863), де брав участь у концертах і виставах університет. філарм. тов-ва. Один із фундаторів, член дирекції (з 1862) та муз. директор Київ. відділення ІРМТ (1872—74). 1863—65 — хормейстер і концертмейстер Італ. опери в Києві. 1867—74 — засновник і гол. диригент Київ. рос. опери, також диригував в Одес. і Харк. операх. 1867 у Київ. Міському т-рі поставив оперу *І. Котляревського — М. Лисенка* "Наталка Полтавка". Брав участь у концертах М. Лисенка. У концертах ІРМТ п/к В. вперше прозвучали ораторії Г. Ф. Генделя, Й. Гайдна, Ф. Мендельсона, Дж. Россіні, симфонії Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*.

О. Шевчук

ВІЛІНСЬКИЙ Микола Миколайович [2(14).05. 1888, м. Голта на Херсонщині, тепер у складі м. Первомайськ Миколаїв. обл. — 7.09.1956, м. Київ] — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. Батько *І. Вілінської*. З. д. м. УРСР (1951). З дворянської родини, генетично пов'язаної з відомими діячами культури (Марко Вовчок, М. Залізняком, О. Оссовським, К. Держинською). Дит. і юнацькі роки В. пройшли в м. Ананьєв (тепер Одес. обл.). Закін. юрид. ф-т Одес. ун-ту (1912) і Одес. конс. (1919), кл. композиції *В. Малішевського*. Від 1920 — викладач, з 1926 професор (затвердж. 1935) Одес., 1941—44 — Ташкент. конс. Від 1944 — у Київ. конс.: професор, 1944—47, 1950—54 — зав. кафедри композиції, 1949—53 —кафедри теорії музики. Школу В. — глибокого знавця гармонії і поліфонії, пройшли в Одесі відомі виконавці і композитори, у т. ч. *В. Фемеліді, Л. Гуров, В. Араратян, К. Данькевич, Д. Гершфельд, С. Орфеєв*, поміж учнів з композиції у Києві — *Є. Зубцов, А. Мухо, О. Білаш, А. Водовозов*. 1925 започаткував в Одесі цикли істор. концертів. 1935—41 очолював правління Одес. відд. СКУ, 1935—48 входив до керівництва СКУ. Активно сприяв підготовці муз. кадрів Молдови, одним з перших розпочав теор. вивчення її нар. музики. Творчість В., акад. за спрямуванням, розвивалась у річищі романт. традицій зах.-європ., рос. та укр. класики. Кантата "Молдавія" — основоположний зразок для молд. музики; визнання набули симф. *сюїти*, обробки нар. пісень, фп. твори, *романси*. Їм притаманні бездоганний худ. смак, мелод. і гарм. виразність, досконалість фактурних рішень.

Тв.: для хору й орк. — кантата "Молдавія", сл. Л. Корніяну (1939); "Кузня миру", сл. С. Зоревого (1925), обр. "Заповіту", сл. Т. Шевченка (1939); для симф. орк. — сюїта "Характеристичні танці" (1910, 2-а ред. 1949), 3 сюїти на теми молд. нар. пісень (1932, 1933, 1944), Балетна сюїта (1956); для дух. орк. — марші (1935, 1941, 1942); для фп. — 8 п'єс (1905—08), Фуга (1913), Варіації (1914), „Елегійна сюїта" (1914—18), Етюд-скерцо (1918), „Дитячий альбом" у 4 руки (1923), Балада у формі варіацій (1917—25), „Зразкові варіації" (1947), 4 мініатюри пам'яті А. Лядова (1914—55) тощо; для скр. і

М. Вілінський та А. Мухо

фп. — Соната (1926); романси на сл. О. Толстого (1908—13), О. Пушкіна (1937), Т. Шевченка (1938, 1939), 4 гуморески на сл. Козьми Пруткова (1920) тощо; хори на сл. П. Тичини (1927); обр. нар. пісень — рос. (3), укр. (7), молд. (14), узб. (5), для хору — понад 30 молд.; музика до фільму "Щастя бути молодим" (1937); ред. 36-и (і закінчення 6-и) фп. тв. *М. Лисенка* (1949—50), 2-х п'єс для скр. з фп. *В. Косенка* (1949).

Літ. тв.: Про особливості структури молдавської народної музики // Рад. музика. — 1938. — № 4, ін. статті у пресі, збирання молд. нар. пісень; співредактор 20-томного Зібрання творів *М. Лисенка* (К., 1950—56).

Літ.: *Михайлов М.* М. М. Вілінський. — К., 1962; *Гордійчук М.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Колениченко А.* Камерно-інструментальний ансамбль // Там само; *Клин В.* Фортепіанна творчість // Там само; *Муха А.* Музикознавство // Там само; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Муха А.* М. Вілінський // Музика. — 1988. — № 3; *Його ж.* З когорти фундаторів // КіЖ. — 1988. — 25 трав.

А. Муха

ВІЛЬБОА (Вільбуа) Костянтин Петрович [17(29).05.1817, м. Петербург, Росія — 4(16).07.1882, м. Варшава, Польща] — композитор, диригент. Закін. 2-й кадетський корпус у Петербурзі (1837), регент його учнів. хору. З кін. 1865 жив у Харкові, де відкрив безкоштовну школу співу для дітей всіх станів, читав лекції з історії і теорії музики в ун-ті; муз. директор та капельмейстер Італ. опери, кер. приватних оркестрів. На поч. 1870-х повернувся до Петербургу, бл. 1876 переселився до Варшави. Перебував у дружніх стосунках з *С. Гулаком-Артемовським*, був знайомий з *Т. Шевченком*.

Тв.: опери "Наташа, або Волзькі розбійники" (пост. 1861 у Великому т-рі в Москві, 1868 у Київ. рос. опері п/к автора), "Тарас Бульба", "Циганка" (обидві незакінч.); муз. до драми "Псковитянка" Л. Мея (1864), пісні й романси, у т. ч. дует "Моряки" ("Нелюдимо наше море", сл. М. Язикова), "Думка" (сл. Т. Шевченка у рос. перекладі).

Літ.: *Кононова Л.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2005; *Соколов В.* Из моих воспоминаний // Исторический вестник. — 1889. — Т. 37. — № 9; *Киселёв В.* А. Н. Островский и К. П. Вильбоа // А. Н. Островский и русские композиторы. — М.; Ленинград, 1937; *Архімович Л.* Сторінки минулого // Музика. — 1986. — № 5.

О. Кононова

ВІЛЬГУЦЬКА Ольга Степанівна (10.05.1957, м. Львів) — бандуристка, педагог. Член Нац. спілки кобзарів України (1999). Закін. Львів. муз. уч-ще (1977, кл. бандури Г. Гальчак). Відтоді — викладачка кл. бандури Оброшин. муз. школи (Львів. обл.); 1980—2000 — Львів ДМШ № 6; з 2000 — ДМШ № 1. Авторка числ. перекладань і обр. для бандури творів різних композиторів і нар. пісень. Видала зб. власних творів та обр. для бандури: "Віночок подяк" (2000) та "Шевченкова весна" (2004, обидва — Львів).

Б. Жеплинський

ВІЛЬКОНСЬКИЙ (Wilkoński) Стефан-Станіслав Владиславович [21.08 (2.09).1870, с. Новосілки, тепер у складі с. Дітківці Чуднівського р-ну Житом. обл. — 17.02.1963, м. Київ] — віолончеліст, педагог. З. а. УРСР (1938). Серед. освіту здобув у Ніжин. гімназії. 1888 вступив до Варшав. конс. (кл. влч. *В. Алоїзо*). Удосконалював майстерність у Варшаві й Парижі. Закін. Петерб. конс. (кл. О. Вержбиловича, 1901). За свідченнями сучасників, — один з найулюбленіших учнів О. Вержбиловича, який багато в чому засвоїв вик. стиль вчителя. Від 1904 — у Чернігові; викладач, директор (з 1908) муз. класів, кер. класів влч. й ансамблю, соліст і ансамбліст, диригент і організатор кам. та симф. зібрань Черніг. відд. ІРМТ. Підтримував тісний зв'язок з найкращими композиторами й виконавцями України (*М. Лисенком, Л. Собіновим, М. Ерденком* та ін.), користувався незмінною підтримкою *Р. Глієра*. Після від'їзду з Києва *С. Козолупова* (1920), В. було запрошено на посаду викладача класу влч. Від 1923 — професор класів влч. й ансамблю Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка, пізніше — Київ. конс. (з 1945 — професор). Виступав у складі квартетів і тріо з Ф. Проценком, пізніше упродовж 13 років — разом з *Г. Беклемішевим* і *Д. Бертьє* (т. зв. "професорське тріо"). Останній ансамбль відіграв помітну роль у муз. житті Києва 1920—30-х. Багаторічна пед. творча праця В. була пов'язана не лише з Київ. конс. (окрім керівництва класом влч., вів клас методики навчання гри на цьому інструменті), а й із викладанням у ДМШ, Київ. ССМШ, Робітничій конс. Поміж київських учнів В. — Р. Сапожников (згодом — учень С. Козолупова у Моск. конс.), З. Динов, О. Беклемішев, А. Міхельсон (1-а премія конкурсу в Тулузі, 1927), *В. Боровик, Ю. Полянський*.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. Русская классическая виолончельная школа (1860—1917). — М., 1965; *Сумарокова В.* Київська струнно-смичкова школа в контексті європейського виконавського мистецтва (віолончель, контрабас) // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 1; *Шамаєва К.* Виолончелист С. В. Вильконский // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2000. — Вип. 2; *Її ж.* Muzyk trzech narodów // Ruch Muzyczny. — 1981. — Nr 6.

В. Сумарокова

ВІЛЬНІ ФОРМИ (ВФ.) — одночастинні (нециклічні) муз. форми, позначені рисами імпровізаційності, прелюдіювання. Часто поєднують у собі риси деяких типових форм, що склалися раніше (*сонатної* і *рондо*, сонатної і *варіаційної* тощо). ВФ. зародились у старовин. клавірній і органній музиці, але найвищого розквіту досягли у творчості композиторів серед. і 2-ї пол. 19 ст., особливо *Ф. Шопена, Ф. Ліста, П. Чайковського*. Існують 2 різновиди ВФ.: системні, що спираються на певну систему (повторність чи репризність) і несистемні, чия будова не підпорядковується будь-якій системі, а є довільним чергуванням різних розділів.

До найпоширеніших системних форм належать несиметрична 3-частинна ABC та її різновиди ABC + ABC й ABR + ABR. Більшість із них завершується кодою, що врівноважує загальну структуру. Часом трапляються й складніші

К. Вільбоа

О. Вільгуцька

С.-С. Вільконський

структури на зразок ABCD — ABCD (A) тощо. Несистемні ВФ. надзвичайно різноманітні та індивідуальні за структурою. Вони використовуються переважно у великих інстр. творах і містять багато тем і розділів. Такі форми лежать переважно в основі великих програмних полотен.

ВФ. широко використовувались укр. і рос. композиторами 19 — поч. 20 ст. Вагомим їх чинником стали, окрім романт. програмності, нар.-муз. джерела й традиції нац. музики, як-от: в "Італійському каприччіо" та симфонії "Буря" П. Чайковського чи кантаті "Б'ють пороги" та солоспівах *М. Лисенка* на слова *Т. Шевченка*. В останні десятиліття ВФ. стали загальною нормою у комп. творчості як заруб., так і укр. митців. Див. також: *Змішані форми*.

Літ.: *Тюлин Ю., Бершадская Т., Пустыльник И., Пэн А., Тер-Мартиросян Т., Шнитке А.* Музыкальная форма. — М., 1974; *Мазель Л.* Строение музыкальных произведений. — М., 1979; *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Стоянов П.* Взаимодействие музыкальных форм. — М., 1985; *Холопова В.* Формы музыкальных произведений. — С.Пб., 2001; *Сюта Б.* Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини XX ст. — К., 2004; *Boulez P.* Musikdenken heute 1. — Mainz, 1963; *Eco U.* Opera aperta. — Milano, 1967.

Б. Сюта

ВІЛЬЧЕК Йосип Еммануїлович (19 ст.) — піаніст, педагог, громад. діяч. У 1850-х — викладач гри на фп. у 2-й Харків. гімназії. Двічі на місяць влаштовував кам. зібрання, де брав участь *М. Лисенко* (1855—59 — учень В.). 1864—66 — член першого Харків. відділення РМТ як педагог з фп., 1871—74 — дирекції 2-го Харків. відділення ІРМТ, викладач його муз. класів (фп., гармонія). Учасник концертів ІРМТ.

Літ.: *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2005;

О. Кононова

ВІНКЛЕР Олександр Адольфович [19.02(3.03). 1865, м. Харків — 6.08.1935, м. Безансон, Франція] — піаніст, композитор. Учасник *Беляєвського гуртка*. Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. фп. *І. Слатіна*, 1886), юрид. ф-т Харків. ун-ту (1887). 1887—90 приват. навч. із фп. і композиції у Парижі й Відні. 1890—96 працював у Харкові: викладав гру на фп. в Ін-ті шляхетних дівиць, муз. уч-щі. Виступав у кам. концертах. 1896—1924 — викладач, з 1909 — професор Петерб. конс.; з 1907 — муз. критик газети "С.Пб. новости". Від 1925 жив у Безансоні, де був професором конс. Поміж учнів — І. Білинський, *С. Прокоф'єв*.

Тв.: для орк. — увертюра-фантазія "У Бретані"; Варіації на фінську тему для скр. з орк.; кам.-інстр. — Струн. квартет ор. 7 (1897, відзначений Беляєвською премією), для 2-х фп. — Соната, Варіації (1916, Премія ім. М. Глінки); перекладення для фп. творів рос. композиторів.

Літ. тв.: Краткое руководство по элементарной теории музыки. — Х., 1895; М. П. Беляев в истории русской музыки // Памяти Митрофана Петровича Беляева: Сборник очерков, статей и воспоминаний. — Париж, 1929.

Літ.: *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2005.

О. Кононова

Ю. Вінник

ВІННИК Юрій Павлович (5.08.1931, м. Єнакієве, тепер Донец. обл.) — звукорежисер, диригент, оркеструвальник. Лауреат Міжн. премії Гремі (Париж, 1986). Навч. у Київ. конс. як скрипаль і диригент (кл. *Н. Рахліна*, 1951—56). 1956—66 — звукорежисер Держтелерадіо України, 1967—69 — Київ. студії хронікально-докум. фільмів, 1968—93 — Укр. філії Всесоюз. студії грамзапису фірми "Мелодія", ініціатор її відкриття. Одночасно 1980—90 — диригент кам. оркестру Київ. т-ру опери та балету.

На поч. 1960-х як звукорежисер Укр. радіо здійснив перші в Україні стереофон. записи. Записав велику кількість грамплатівок у виконанні укр. артистів, поміж яких — усі скрипкові концерти Н. Паганіні (вик. *О. Горохов*), усі хор. твори *М. Леонтовича* (хор Київ. конс. п/к *П. Муравського*), хор. твори *М. Березовського*, *А. Веделя*, *Б. Лятошинського* (*Київ. камерний хор п/к В. Іконника*), опери "Арсенал", "Ярослав Мудрий" *Г. Майбороди*, "Загибель ескадри", "Листи кохання" *В. Губаренка*, понад 50 LP грамплатівок серії "Золоті голоси України" (зокр. *Ю. Гуляєв*, *М. Кондратюк*, *Є. Мірошниченко*, *А. Мокренко*, *А. Солов'яненко*, *Г. Ципола*) тощо. Ряд записів відзначено "Золотим диском": LP грамплатівки *Хору ім. Г. Верьовки*, *Кам. хору ім. Б. Лятошинського*, хор. капели "*Думка*", *Капели бандуристів ім. Г. Майбороди*, хору Київ. конс., хорів духовної музики "*Фрески Києва*", "Дзвони", "*Київ*", збірки фольк. тріо "*Золоті ключі*" та ін. колективів, естр. виконавців — ВІА "*Смерічка*", "*Кобза*", "*Водограй*" тощо. Співпрацював з композиторами *Г.* і *П. Майбородами*, *Є. Станковичем*, *І. Карабицем*, *В. Золотухіним*, *І. Шамо*, *В. Зубицьким*, диригентами *К. Симеоновим*, *С. Турчаком*, *В. Гнєдашем*, *Ф. Глущенком*, *В. Кожухарем*. Записи В. неодноразово були відзначені на міжн. конкурсах звукорежисерських робіт. Як диригент і оркеструвальник підготував записи *Я. Табачника*, *Н. Яремчука*, працював з Р. Коніффом (США) в Москві над його платівкою. Підготував ряд звукорежисерів, зокр. Т. Вінницьку, *М. Дідика*.

Автор музики до к/ф "Весела вдова" (1968, "Укртелефільм"), "Ніч коротка" (1981 к/с ім. О. Довженка).

Про В. створено 10 радіопередач "Звукорежисер" на 1-й програмі Нац. радіо (авторка і ведуча Т. Погасій).

В. Кузик

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ВОФ.). Засн. 1937 у результаті злиття обл. Хор. капели ім. М. Леонтовича, Держестради та симф. оркестру при обл. Радіокомітеті, створення лектор. групи та залучення до співпраці найкращих вик. сил країни. Довгі роки ВОФ. очолював А. Левицький А. Від 1994 — В. Клепіков.

Худ. програми ВОФ. розпочалися Пушкінськими муз. вечорами (січ. 1937); у верес. гастролювала Капела бандуристів п/к *Д. Балацького,* відкрився ун-т муз. культури, куди записалося понад 500 слухачів. Протягом 1937 вінничани прослухали скрипалів А. Ліщинського, *Д. Ойстраха, М. Фіхтенгольца,* піаніста *О. Ейдельмана,* співаків *З. Гайдай, О. Петрусенко, М. Гришка,* знайомилися з диригентським мистецтвом *Б. Яновського,* Моск. ансамблю з програмою "Іспанія в музиці, танцях та художньому слові".

У наступні роки колектив ВОФ. нарощувала темпи культ. роботи, її колективи розпочали власні гастролі, зокр. Хор. капела п/к А. Сердюка здійснила конц. подорож по Зах. Україні (1939).

1941 з початком бойових дій на території кол. СРСР більшість артистів ВОФ. увійшли до складу фронтових конц. бригад. 1944 після звільнення Вінн. обл. від гітлерівців, відновила діяльність. Худ. кер. — співак В. Меразяков (майбутній педагог *А. Кочерги*).

Наприкінці 1940-х діяльність філармонії почала розширюватися: було створено нові колективи, висувалися нові ініціативи. Так, почали діяти дит. ансамбль шкільної естради, муз. лекторій, очолюваний музикознавцем Г. Ландою, ансамбль пісні і танцю, естр.-циркова група, ансамбль оперети, ансамбль бандуристів "Вітерець Поділля" (в різний час за 34 роки існування ним керували *Р. Скалецький* і *А. Мархлевський,* з 1982 — ансабль пісні "Поділля", худ. кер. і гол. балетм. А. Кондюк, гол. хормейстер *В. Волков,* кер. оркестру В. Семенченко).

У 1950-60-х у Вінниці на гастролях побувало багато відомих солістів, хор. та орк. колективів кол. СРСР. У 1970-х, враховуючи зростання інтересів слухачів до естр. музики, було організовано вок.-інстр. ансамблі, зокр. "Подоляни" (у майбутньому — лауреат респ. конкурсів, солістка з. а УРСР О. Коломієць).

Упродовж декількох десятиліть у ВОФ. плідно працював лауреат респ. конкурсу Струн. квартет у складі з. а України Н. і С. Калиновських, І. Гусєвої, Р. Семко. 1983 при ВОФ. організовано кам. оркестр *"Арката"* (засн., худ. кер. та диригент Г. Курков). Колектив був ініціатором проведення у Вінниці фестивалів акад. музики "Бах та його епоха" (1995), "Шопеніана-ХХ" (1999), "Бетховенські асамблеї" (2000) тощо. Від 1989 ВОФ. проводить щорічні фестивалі мистецтв "Зорі над Бугом": у його програмах брали участь н. а. СРСР *Д. Гнатюк, С. Ротару* та *К. Шульженко,* н. а. УРСР *В. Зінкевич,* н. а. РРФСР Л. Лещенко, Й. Кобзон, Е. П'єха, н. а. БРСР В. Вуячич, *Держ. акад. анс. танцю УРСР ім. П. Вірського, Держ. укр. капела бандуристів,* тріо *Мареничів,* Держ. акад. хор. капела СРСР ім. О. Свєшнікова, Держ. акад. хор ім. М. П'ятницького, Держ. рос. Воронез. нар. хор, Держ. рос. оркестр нар. інстр. ім. М. Осипова, ВІА "Вераси", "Пісняри" (Білорусь), "Фестиваль" (РФ), "Червоні маки" тощо.

1985 із встановленням у барочному Домініканкостелі органа нім. фірми "Зауер" (Франкфурт-на-Одері) й відкриттям Залу органної та кам. музики творчі можливості ВОФ. розширилися. Там проводилися відбіркові всесоюз. і міжн. конкурси скрипалів, вокалістів, баяністів, організовувалися багатоденні фестивалі, присв. творчості *Й. С. Баха,* В. А.Моцарта, *П. Чайковського,* виступали органісти-віртуози й клавесиністи, а також хори й оркестри багатьох країн світу. Було створено Вінн. кам. хор (тепер *"Вінниця",* диригент *В. Гозінський*), виступали вінн. органісти В. Харламова та Г. Курков. 1990 органний зал припинив існування: приміщення передане релігійній громаді Моск. патріархату, орган демонтовано. ВОФ. була переведена до нового приміщення. Розбудовує роботу муз. лекторій ВОФ. для дорослих і дітей. Започатковано фестивалі, присв. *Ф. Лісту,* джазовий, сучас. мистецтва "Барви музики" тощо.

Літ.:Держ. архів Вінн. обл (ДАВО). — Ф. Р—4141, оп. 1, спр. 1, 26, 28; Ф. Р—4141, оп. 2, спр. 2, 4, 24, 41, 57, 60, 65, 75, 80, 84, 85, 88,104, 105, 114,127, 128, 135; Ф. Р—4971, оп. 1, спр. 49.

Н. Кушка

ВІННИЦЬКЕ УЧИЛИЩЕ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ ІМ. М. Д. ЛЕОНТОВИЧА (ВУКіМ)— спец. навч.-освіт. заклад області з підготовки профес. музикантів, театр. діячів, хореографів. На межі 19—20 ст. у Вінниці діяло 2 приват. муз. уч-ща. В результаті їх реорганізації 1919—20 почали функціонувати муз. профшкола, муз. технікум (до 1934) та конс. (до 1923). Матеріальну базу та колектив цих закладів успадкувала муз. школа з відділеннями для дітей та дорослих. Після війни школа відновила роботу й одразу постало питання про утворення технікуму. 1958 засн. муз. уч-ще (1968 присвоєно ім'я М. Леонтовича), з 1997 — ВУКіМ. Перший набір студентів складав 60 чоловік на 6 відділень (фп., нар., струн., дух. інструментів, хор. диригування, співів). 1961 у Вінн. муз. уч-щі було відкрито теор. відділення. 1-й директор навч. закладу — В. Чехлатий. Першими викладачами уч-ща були: піаністки Н. Голубєва й С. Гуревич, музикознавець М. Тюпа (1-й завуч), диригенти *І. Лупол* та К. Семенов, скрипаль Є. Шестун, баяністи В. Палатка та В. Стрельбицький, духовик Д. Буткевич, вокалісти В. Мерзляков та Г. Скрипник. 1993 відкрито театр. відділення для підготовки актор. складу Вінн. муз.-драм. т-ру ім. М. Садовського. 2000—01 засн. хореогр. та вок. відділення. У ВУКіМі плідно працюють хор. колектив (кер. К. Дабіжа), симф. (кер. І. Маринчук), нар. (кер. Г. Муращенко), дух. (І. Коломієць), кам. (кер. — з. а України Р. Семко) оркестри; вок. ансамблі "Мальви" (кер. З. Куркова), "Перлина" (Т. Драченко) та "Бревіс" (чол. анс., кер. Я. Кушка), анс. бандуристів (Л. Москаленко). Поряд з обл. *філармонією* ВУКіМ відіграє провідну роль у розвитку культури Вінниччини. За роки існування навч. закладу його викладачами та студентами було проведено тисячі концертів та просвітн. лекцій, підготовлено для роботи в муз. школах, оркестрах, хорах, клубах понад 5000 спеціалістів. Продовжили навч. у вищих муз. навч. закладах *А. Кочерга,* з. а України *А. Кощенко,* С. Калиновський, В. Томащук, І. Коломієць, Л. Сушке-

вич, Г. і В. Королі та ін, з. в РРФСР або РФ В. Кафельников, І. Попик, В. Фартушний, з. з Грузії М. Бондаревський та ін.

Літ.: Вся Винница: Лит.-худ. справочник и адресная книга на 1911 г. — Винница, 1910; *Кушко Н.* Як народжувалась муза у Вінниці // Вінниччина. — 1998. — 28 квіт.; Держ. архів Вінн. обл. (ДАВО). — Р—2700, оп. 6, спр. 1246; Р—4971, оп. 4, спр. 69.

Н. Кушко

"ВІННИЦЯ" — кам. хор. Створ. 1984 у Вінниці за ініціативою *В. Газінського*. Від 1993 має статус муніципального. Нинішня назва — з 2006. Володар Гран-прі міжн. хор. конкурсів — "Могутні Божа" (1994, Могильов, Білорусь); ім. Г. Димитрова (1995, Варна, Болгарія); "Південна Пальміра" (1995, Одеса); "Поющая Россия" (1996, Москва); лауреат — "Guido D'Arezzo" (1997, Італія, за найкраще вик. духовної музики був удостоєний аудієнції Папи Римського Івана Павла II, після виступу отримав його високу оцінку та благословіння); "Florilege Vocal de Tours" (1999, Франція). За підсумками звітів майстрів мистецтв колектив було визнано одним з найкращих 1993, 1999, 2001. Щороку дає бл. 60-ти концертів на Вінниччині та за її межами. Виступає також за кордоном. Учасник фестивалів "Київ Музик Фест", "Золотоверхій Київ" тощо.

У репертуарі — бл. 200 творів вітчизн. і заруб. класики та сучас. музики, зокр. *С. Людкевича, М. Леонтовича, Є. Станковича, Г. Гаврилець, Ю. Алжнєва, Д. Загрецького, С. Танєєва, С. Прокоф'єва*, В. Гавриліна, Ф. Анеріо, *Й. С. Баха*, А. Лотті, Ф. Пуленка, О. Мачаваріані та ін.; а також композицій вел. цикл. форми ("Глорія" А. Вівальді, "Реквієм" В. А. Моцарта, "Stabat Mater" М. Орбана).

Літ.: *Задорожнюк Л.* Володар духовної краси. — Вінниця, 2005.

І. Сікорська

ВІННИЦЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ (ВОТОтБ). Засн. 1933 на базі III *Пересувної опери* (з 1928 працювала на Лівобережній Україні). Поміж фундаторів — *С. Каргальський* і *М. Радзієвський*. Худ. кер. — *С. Бутовський*. У складі трупи: диригенти М. Радзієвський, П. Яновський; режисери *В. Манзій, М. Боголюбов*, І. Заболотний, С. Каргальський, Я. Пресман, *Г. Шаповалов*; балетмейстери Л. Жуков, С. Мухарков, В. Новицький. Худ. оформлення вистав здійснювали Є. Кордиш, *М. Бурачек, І. Курочка-Армашевський*, К. Ржецький. Поміж солістів — *М. Бевза, Є. Жубр, О. Маринiна, Г. Степова*, М. Григор'єва (сопрано); *Р. Окіпна, В. Товстолужська, М. Юр'єва* (мецо-сопрано); М. Акуленко, *С. Волинець, С. Никитенко, М. Рибалкін* (тенор); М. Аратов, *О. Мартиненко*, В. Снібровський (баритони); *І. Паторжинський, М. Частій*, П. Гаранжа, *М. Дейнар* (баси).

1935—37 при ВОТОтБі діяв Т-р ліліпутів та проходили вистави Вінн. єврейського драм. т-ру. 1937 ВОТОтБ очолив І. Бевз. 1939 штат ВОТОтБу нараховував 277 осіб, поміж яких — 35 співаків-солістів, 46 артистів оркестру, 40 артистів хору, 36 артистів балету. У репертуарі — опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Енеїда" М. Лисенка, "Щорс" *Б. Лятошинського*, "Русалка" *О. Даргомижського*, "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*, "Садко" *М. Римського-Корсакова*, "Демон" *Ант. Рубінштейна*, "Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Кармен" Ж. Бізе, "Фауст" Ш. Гуно, "Тоска", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні; балети — "Червоний мак" *Р. Глієра*, "Лебедине озеро" П. Чайковського, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса тощо. 1940 ВОТОтБ припинив існування. На його базі створено Вінн. укр. муз.-драм. т-р і Донец. т-р опери та балету.

Літ.: Український драматичний театр. — К., 1959; Вінницький обласний музично-драматичний театр ім. М. К. Садовського. — Чернівці, 1983; Вінницький історичний архів. — ф. Р—2700, оп. 1, од. зб. 55, арк. 158; ф. Р—595, оп. 11, од. зб. 29, арк. 14; ф. Р—2700, оп. 1, од. зб. 22, арк. 91.

Є. Фицайло, О. Черкашина

ВІННИЦЬКИЙ Омелян Маркович (23.10.1922, м. Кременчук, нині Полтав. обл. — 8.06.1993, м. Одеса) — диригент. З. д. м. УРСР (1974). Навч. 1939—41 у Харків. (кл. *В. Тольби*), 1945—48 — у Свердлов. (тепер Єкатеринб., кл. *А. Маргуляна*) конс. 1950—52 — диригент симф. оркестру Крим. філармонії (Ялта), 1952—56 — гол. диригент Т-ру муз. комедії у П'ятигорську. 1956—90 — диригент Одес. т-ру муз. комедії.

Поміж вистав — "На світанку" *О. Сандлера* (1964), "Пізня серенада" *В. Ільїна* (1976, 1-е вик.), "Летюча миша" Й. Штрауса (1983), "Граф Люксембург" Ф. Легара (1985), "Агент 00" О. Журбіна, "Скрипаль на даху" Дж. Бока (1987).

Ф. Мушкатіна

"ВІОЛА" — кам. оркестр Донец. філармонії. Лауреат Респ. конкурсу кам. колективів та виконавців (К., 1987), Премії ім. С. Прокоф'єва (1995). Створ. 1986; худ. кер. — *О. Запольський* (1986—88), О. Бахтіозін (з 1989). У репертуарі — твори *М. Скорика, Ж. Колодуб, П. Чайковського, С. Прокоф'єва, Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, А. Вівальді, Дж. Россіні, Е. Гріга та ін. Постійний учасник фестивалів "Прокоф'євська весна", гітарного мистецтва "Кришталеві струни" тощо. Виступав з Моск. кам. хором п/к В. Мініна, н. а. України Р. Кузнецовою, А. Коробко, н. а. Вірменії А. Давтян, н. а. РФ Н. Ге-

расимовою і М. Воскресенським, джаз. і рок-саксофоністом О. Козловим. Гастролював містами України, ін. країн СНД, Німеччини.

І. Гордєєва

ВІОЛОНЧЕЛЬ (італ. violoncello, зменш. від violone — контрабас) — смичковий інструмент скрипкового сімейства басо-тенорового регістра, настроюється по квінтах (C, G, d, a). Діапазон В. сягає 5-и октав. В. з'явилася в кін. 15 — поч. 16 ст. у результаті тривалого розвитку нар. смичкових інструментів. Спочатку застосовувалася гол. чином як басовий інструмент у різних ансамблях і для супроводу співу або гри на скрипці, флейті тощо. До 2-ї пол. 17 ст. носила назва violoncino, Basso di viola da braccio (італ.), Basso de violon (франц.), Basso Viol de braccio (нім.) та ін. Інструменти виготовлялися різних розмірів (часто великих) і зазвичай мали стрій B_1, F, c, g. У 16—17 ст. зустрічалися також 5- і 6-струнні інструменти цього типу. Одну з найбільш ранніх вказівок на сучас. стрій (стосовно Bass Geig de Braccio) наводить М. Преторіус (Syntagma musicum. — 1619. — Bd. II). Ймовірно, назву "В." було вперше застосовано у вид. 1665 у Венеції зб. сонат Дж. Ч. Аресті для 2-х і 3-х голосів з додаванням партії В. ("con la parte del Violoncello a beneplacito").

Клас. зразки В. створили італ. майстри 17—18 ст. А. і Н. Аматі, Дж. Ґварнері, А. Страдиварі, К. Бергонці, Д. Монтаньяна та ін. Лише на поч. 18 ст. усталився сучас. розмір В. (довжина корпусу 750—768 мм; мензура, тобто частина струни, що коливається, — 690—705 мм). Відомі відмінні В. франц. (Ж. Вільом, М. Лабер), нім., чес. і польс. майстрів. Великих успіхів у виготовленні В. досягли рос. майстер І. Батов (1767—1841) і рад. майстри Є. Вітачек, Т. Підгорний, Г. Морозов, Н. Фролов, Я. Косолапов, Л. Горшков. Поміж укр. майстрів — *В. Сазикін*, М. Бондаренко, В. Луцев.

При грі виконавець опирає В. об підлогу шпилем, що почав вживатись лише в кін. 19 ст. (до цього виконавець тримав інструмент литками). У сучас. В. широко застосовується винайдений франц. віолончелістом П. Тортельє вигнутий шпиль, що додає В. більш похилого положення і полегшує техніку гри, але тепер віолончелісти надають перевагу прямому шпилю, що, певною мірою, сприяє кращому звучанню інструменту.

Перші сольні твори для В. з'явились у Болоньї наприкінці 17 ст. (сонати для В. з басом і річеркари для В. соло Дж. Ґабрієлі). В. давно стали залучати для участі у виконанні тріо-сонат (Дж. Тореллі, А. Кореллі) і Concerti grossi (А. Кореллі). 1-і зразки використання В. у конц. жанрі — Concerti per camera Дж. Яккіні (1701) і 6 сольних концертів Л. Лео (1737—38). Розквіт влч. мистецтва почався у 18 ст., коли В. остаточно витіснила віолу да ґамба. Перемога В. була зумовлена її багатшими виразними й техн. можливостями, могутнішим, повнішим та яскравішим звуком, зігрітим вібрацією і близьким за тембром до людського голосу. Все це відповідало вимогам нового інстр. стилю з властивою йому мелод. виразністю. Поступово В. все ширше застосовувалась як сольний, ансамблевий (вона входила до складу смичк. квартету і фп. тріо) та орк. інструмент. У сучас. симф. оркестрі може залучатися до 12 влч. У багатьох симф., оперних та балетних партитурах В. використовується як солюючий інструмент.

До числа влч. творів 18 ст., що збереглись у конц. репертуарі, відносяться 6 сюїт для влч. соло *Й. С. Баха*, концерти А. Вівальді, Л. Боккеріні та Й. Гайдна, числ. сонати для влч. з басом. До сучас. репертуару входять найкращі твори конц. жанру 19 ст. — концерти Р. Шумана, К. Сен-Санса, Е. Лало, *А. Дворжака*; Потрійний концерт *Л. Бетховена* (скр., влч., фп.) та Подвійний концерт *Й. Брамса* (скр., влч.). У 20 ст. концерти для влч. написали Е. Ельгар, П. Гіндеміт, А. Онеґґер, Д. Мійо, *Б. Мартіну*, Б. Бриттен, А. Жоліве, С. Барбер, В. Волтон, *Д. Шостакович*, *С. Прокоф'єв* та ін. П'ять сонат для В. і фп. Л. Бетховена (дві ор. 5 — 1796; ор. 69 — 1807; дві ор. 102 — 1815) поклали початок кам. сонатам для даного інструменту; за ними — сонати Ф. Мендельсона, Й. Брамса, *Ф. Шопена*, К. Сен-Санса, Г. Форе, Е. Гріґа, Р. Штрауса, К. Дебюссі, М. Регера, П. Гіндеміта, *З. Кодая*, Б. Мартіну, Ф. Пуленка, С. Барбера, Б. Бриттена, Д. Шостаковича, *С. Рахманінова*, С. Прокоф'єва, А. Шнітке та ін. Сюїти для влч. соло створили М. Регер, Б. Бріттен, Г. Кассадо, Е. Блох, Е. Майнарді, П. Тортельє та ін., сонати для влч. соло — П. Гіндеміт, З. Кодай, Е. Ізаї, Дж. Крамб, Д. Ліґеті та ін.

Поміж найвизначніших заруб. віолончелістів, які відіграли помітну роль у розвитку клас. влч. школи 18 ст., — італієць Л. Боккеріні, француз Ж. Л. Дюпор, чех А. Крафт. Віртуозно-романт. напрямок 19 ст. представляють нім. віолончеліст Б. Ромберґ і бельгієць Ф. Серве (концерти Б. Ромберга й фантазії *Ф. Серве* зберегли лише пед. значення). Худ. розквіт влч. мистецтва, починаючи з кін. 19 ст., пов'язаний насамперед з вик. діяльністю видатного ісп. музиканта П. Казальса, а пізніше — Г. Кассадо, М. Марешаля, Э. Майнарді, А. Наварра, З. Нельсова, Л. Роуз, К. Вілкомірського, М. Садло, П. Тортельє, М. Жендрона, П. Фурньє, Е. Фойєрмана, Я. Штаркера, А. Янігро, Ж. Дюпре та ін. Поміж сучас. заруб. віолончелістів — Д. Герингас, Ф. Хельмерсон, А. Норас, Йо-Йо Ма, М. Майський, Б. Пергаменщиков, Л. Харрел, С. Іссерліс, М. Клейгель, Г. Шифф та ін.

Рос. влч. мистецтво 18 і 1-ї пол. 19 ст. висунуло ряд талановитих виконавців із кріпаків, а

Віолончель

згодом — із різночинних кіл (І. Хорошевський, А. Волков, І. Лобков, В. Мішков, И. Подобєдов та ін.). Високого профес. рівня досягла майстерність *М. Голіцина* й *М. Віельгорського*. Завдяки вик. діяльності К. Давидова рос. влч. школа стала однією з провідних вик. шкіл світу. Поміж видатних вихованців очолюваної ним рос. клас. влч. школи — А. Вержбилович, А. Брандуков, *С. Козолупов*, *Й. Пресс*, *Ов. Белоусов*, М. Ростропович, *Г. П'ятигорський*, *В. Підгорний* та ін. Старше покоління рад. віолончелістів (А. Брандуков, С. Козолупов, А. Штріммер, К. Мін'яр-Білоручев та ін.) передало найкращі традиції виконання рад. влч. школі, що користувалася світ. славою; поміж її найбільших представників — С. Кнушевицький, М. Ростропович, Д. Шафран. У 1960–70-х з'явилася блискуча плеяда молодих рад. віолончелістів, лауреатів міжн. конкурсів: Н. Шаховська, Н. Гутман, О. Князєв, О. Рудін та ін.

Укр. влч. школа бере початок зі знаменитої школи К. Давидова. Його учнем був *Ф. Мулерт*, який віддав 35 років пед. праці в Україні. Свій досвід він передав числ. учням — *Л. Березовському*, З. Динову, *І. Козлову*, Б. Сікорі, *М. Ямпольському* та ін. 1916–20 у Київ. конс. викладав С. Козолупов. Його вихованці — І. Буравський, Р. Сапожников, С. Фейгін, М. Цеделер. У 1920–50-х класи влч. очолювали *С. Вільконський*, *І. Козлов*, *Г. Пеккер*. Це були різнобічні музиканти (солісти, ансамблісти, громад. діячі).

Поміж учнів С. Вільконського — *В. Боровик*, А. Міхельсон (переможець Міжн. конкурсу), *Ю. Полянський* та ін. Поміж учнів Г. Пеккера — М. Кравцов, *Л. Краснощок*, *О. Шпіцер*. Одним з найяскравіших представників укр. вик. школи був *В. Червов*. 1965–2000 він очолював кафедру струн.-смичк. інстр., виховав понад 50 студентів та 11 аспірантів. Випускники В. Червова успішно працюють у найпрестижніших колективах України і за кордоном. Багато з них, наслідуючи традиції вчителя, є концертуючими солістами й ансамблістами (напр., Л. Байрамова, *В. Гайдук*, *І. Кучер*, *Г. Нужа*, *В. Пантелеєв*, *Ю. Пантелят*, *В. Потапов*, *Л. Хомліченко* та ін.), а також працюють у навч. закладах України та за її межами. Своєрідним вик. стилем вирізняється Львів. влч. школа, представниками якої є *О. Березовський*, *Хр. Колесса*, *Ю. Ланюк*, *П. Пшеничка*, *М. Чайковська*.

В укр. музиці існують композиції для В. соло, з фп., орк., *дуети* для 2-х В. без супр. (*А. Загайкевич*, *С. Зажитько*, *В. Ларчиков*, *С. Луньов*, *В. Сильвестров*, *Л. Юріна* та ін.), із супр. фп. (*Л. Самодаєва*), органа (*В. Губа*) та з кам. оркестром (*О. Красотов*), для влч. *квартету* (*Ю. Щуровський*, згодом *В. Годзяцький*, *Д. Киценко*, *В. Ларчиков*, *В. Тилик*, *К. Троценко*), *квінтету* (*С. Азарова*) і навіть *октету* (*В. Зубицький*), а також для унісону віолончелістів чи ансамблю влч. (*О. Гугель*, *Л. Донник*, *М. Жербін*, *І. Мацієвський*). Першу відому укр. влч. сонату написав *І. Лизогуб* (надрук. у 1820-х під назвою "Соната для фп. з акомпанементом влч."); у 1-й трет. 20 ст. — *Ф. Якименко* (ор. 36, 1906), *В. Дембський*, *В. Косенко* (обидві — 1923), *В. Барвінський* (1926); сюїти — *О. Немировський* та ін. П'єси для влч. з орк. писали наприкінці 19 — на поч. 20 ст. *Б. Воячек*, *В. Сокальський* (Елегію ор. 8), згодом — *П. Печеніга-Углицький* (Мелодію), *М. Тутковський* ("Меланхолійний вальс", "Роздуми", "Пісня без слів") та ін. Концерти для влч. з оркестром створили: *В. Алоїз*, *Ф. Мулерт*, Ф. Якименко (1915), пізніше — *С. Борткевич*, *П. Глушков* та *Л. Ярошевська* (ост. два — кін. 1930 — поч. 1940-х), з 2-й пол. 1950-х — *В. Барвінський* (1956), *В. Бібік*, *В. Губаренко*, *О. Зноско-Боровський*, *Ю. Іщенко*, *О. Канерштейн*, *В. Кирейко*, *Д. Клебанов*, *Вал. Костенко*, *Г. Ляшенко*, *П. Петров-Омельчук*, *В. Птушкін*, *А. Рудницький*, *М. Скорик*, *Є. Станкович*, *А. Штогаренко*, *О. Щетинський*, *Б. Яровинський* та ін. Подвійний концерт для скр. і влч. з орк. створив *В. Кирейко*, Концертні варіації — *Г. Майборода*. Сонати для влч. і фп. написали, *І. Белза* (Сонату-баладу), *Б. Кудрик*, *А. Рудницький*, згодом *З. Алмаші*, В. Бібік, *Л. Булгаков*, *В. Грудін*, *В. Губа*, Л. Донник, *В. Журавицький*, О. Зноско-Боровський, *В. Івановський*, Ю. Іщенко, О. Канерштейн, *І. Карабиць*, *О. Кива*, *З. Лавришин*, Ю. Ланюк, *В. Ларчиков*, Г. Ляшенко, *Т. Маєрський*, І. Мацієвський, *Є. Мілка*, П. Печеніга-Углицький, *С. Пілютиков*, *В. Сєчкін*, *В. Сильвестров*, Є. Станкович, *Ю. Фіала*, *Ю. Шамо*, А. Штогаренко та ін. Сонати для скрипки і влч. першим написав О. Зноско-Боровський (1951, 1969), згодом *І. Щербаков*. 1839–64 влч. Варіації, Фантазію та мазурки написав *Ан. Галенковський*, пізніше мініатюри — *П. Сокальський*, а в 1900–30-х *балади*, *варіації*, *думки*, експромти, *елегії*, *інтермецо*, *капричіо*, *романси*, мелодії тощо — *Р. Верещагін*, П. Глушков, Ф. Мулерт, *Н. Нижанківський*, *В. Оголевець*, *І. Рачинський*, *Л. Ревуцький*, А. Рудницький, *П. Сениця*, *Я. Степовий*, *М. Фоменко*, *Ю. Фоменко*, Ф. Якименко, *Б. Яновський*, *Л. Ярошевська*. Після 2-ї світ. війни композиції для влч. створили також *Б. Лятошинський*, *З. Алмаші*, *В. Балей*, *В. Безкоровайний*, *М. Букиник*, *Р. Верещагін*, *І. Вимер*, *А. Гнатишин*, *Ю. Гомельська*, *Л. Грабовський*, *В. Грудін*, *М. Дремлюга*, *Л. Дума*, *Ф. Євсевський*, *М. Жербін*, *М. Завалішина*, С. Зажитько, Ю. Іщенко, *О. Канерштейн*, *М. Кармінський*, *І. Кишко*, *К. Кукловський*, З. Лавришин, *В. Ларчиков*, Є. Мілка, *І. Панов*, *В. Пацукевич*, *М. Полоз*, *В. Рунчак*, *Г. Сасько*, В. Сильвестров, В. Сєчкін, *М. Сільванський*, *Р. Сімович*, *М. Скорульський*, Є. Станкович, *І. Тараненко*, *М. Тіц*, *Г. Фінаровський*, *Б. Фроляк*, *М. Халітова*, *Чен Бао Хуа*, *І. Шамо*, А. Штогаренко, *Л. Шукайло*, *Т. Шутенко*, О. Щетинський, Б. Яровинський та багато ін. Понад 60 творів для влч. соло укр. авторів уперше виконав В. Червов, багато з яких були йому присвячені. В. як анс. інструмент застосовується у традиц. фп. і струн. тріо, квартетах, квінтетах, секстетах, нетрад. інстр. і вок.-інстр. ансамблях тощо. У 1990-х В. використовується і в *рок-музиці* (напр., "*Вій*"), а від 2000-х — ансамбль В. ("Віолончеліссімо", Одеса).

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М.; Ленинград, 1950—1978. — Кн. 1—4; *Лазько А.* Виолончель. — М., 1965; *Сумарокова В.* Київська струнно-смичкова школа в контексті європейського мистецтва // Муз. виконавство. — К., 1999. — Вип. 1; *Її ж.* В. С. Червов — виконавець і педагог (до питання про становлення української віолончельної школи) // Там само. — К., 2000. — Вип. 14; *Кулікова В.* До проблеми постановочного оформлення апарату віолончеліста. Спадщина школи К. Бантінга // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2005. — Вип. 6.

Ю. Білоусова

ВІРАНОВСЬКИЙ Георгій Миколайович (28.08. 1935, м. Одеса) — музикознавець-теоретик, педагог, етномузиколог. Член НСКУ. Закін. істор.-теор. ф-т Одес. конс. (1960, кл. *С. Орфєєва*). Від 1960 — зав. її Кабінету історії музики, з 1965 — ст. викладач, з 1985 — доцент, з 1991 — професор кафедри теорії і композиції, 1985—90 — зав. кафедри історії музики й муз. етнографії. 1981 — ініціатор і співголова міжн. фольк.-етногр. конф. з вивчення муз. фольклору Півд. України й Подунав'я (Одеса). Організатор числ. фольк.-етногр. експедицій, результати яких стали базовими для діяльності Кабінету муз. етнографії Одес. конс. Редактор зб. музикознавчих праць "Одесский музыковед" (з 1993). У центрі наук. інтересів — питання європ. та позаєвроп. муз.-теор. систем, теор. проблеми муз. етнографії, церк.-спів. мистецтва. Кер. міжвузів. семінару з інтерпретації та муз. *герменевтики* (з 1974). Автор курсів з муз. етнографії, муз.-теор. систем, історії музики. Наук. кер. бл. 100 диплом. та дис. робіт.

Літ. тв.: Музично-теоретичні системи: предмет і принципи побудови. — К., 1978; О возможности дальнейшего развития теории ладовых функций // Проблемы лада. — М., 1972; Музично-теоретична система Стародавнього Китаю // Одесский музыковед—93. — О., 1993; Мелодичний контур і проблема порівняльного аналізу наспівів // Там само (у співавт. із *С. Таранцем*); Система жанров как информационное поле музыки // Муз. мистецтво і культура. — О., 2004. — Вип. 6; дослідження фольклору Одес. обл. , статті в газетах, радіо і телепередачі.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

А. Мухо

ВІРМЕНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (В-УМЗ.). Вірменія — одна з найбільш давніх християн. країн — багата традиціями муз. культури. Про перші, суто опосередковані її зв'язки з українською свідчить наявність вірм. компонента у візант. джерелах духовної музики Київ. Русі. Найдавніші вірм. поселення — у Криму, згодом у Києві — датовані 11. ст. У 13—14 ст. вірм. колонії біженців від турец. геноциду з'являються у містах Галиц.-Волин. князівства. У 17 ст. зв'язки між обома народами зосереджувалися навколо Львова й Кам'янця-Подільського. Особливо посилились від часу приєднання схід. частини Вірменії до Рос. імперії. Вірм. колоністи стабільно брали активну участь у політ., економ. та культ. житті країни. Вони виявили здатність, зберігаючи свою самобутність, органічно вливатись у світ ін. культур і збагачувати їх силою свого таланту.

На особистісному рівні прояви міжнац. муз. контактів виступають у різноманітних напрямах, формах та градаціях. Так, музикант 19 ст. *К. Мікулі*, вірменин за походженням, якого вважають своїм і в Польщі, і в Румунії, зробив помітний внесок і в культуру України. Майже 30 років він посідав провідне місце в муз. житті Львова як директор і професор конс. Галиц. муз. тов-ва, кер. оркестру і хору Тов-ва, засн. власної муз. школи. Перед тим він активно виступав (зокр., у Києві) як піаніст-концертант. З ініціативи К. Мікулі 1864 у Львові було здійснено першу спробу конц. виконання вірм. музики; до конц. програми увійшов вірм. літургійний спів (реферат про його особливості виголосив польс. поет-романтик В. Поль). Вірм. композитор, хор. диригент, муз. критик та фольклорист Хр. Кара-Мурза, уродженець Криму, тривалий час жив в Одесі, де вивчав нар. творчість. Завдяки його діяльності у Вірменії почали поширюватись укр. нар. пісні. Під їх впливом він разом з композитором і диригентом Комітасом наполегливо запроваджував багатоголос. спів у себе на батьківщині.

Класик вірм. музики *О. Спендіаров* (Спендіарян), народжений у Каховці, теж багато років жив у Криму і глибоко перейнявся укр. мелосом. Йому належать вільні обробки різножанр. укр. нар. пісень (1918—22) для 1-го і 2-х голосів з фп. та для хору, з них 4 — стали основою "Укр. сюїти" для хору з симф. орк., 1 — обробкою для 4-голос. хору мелодії *Г. Гладкого* "Заповіт". Під час перебування у Криму О. Спендіаров узяв участь в організації муз. школи. Його опера "Алмаст" ставилася в Одесі (1930 *Ю. Фоменко* дописав до неї епілог).

У подальші роки простежуються ще щільніші міжнац. муз. контакти на персональному рівні. Зокр. *В. Арутюнян* — з. д. м. Вірм. РСР, вихованець Одес. конс. (кл. *П. Молчанова*), до 1941 перебував у складі СК України. Поміж його композицій цього періоду — "Елегія" для струн. орк. пам'яті *Т. Шевченка*, солоспіви "Мені однаково" і "Нащо мені чорні брови" на сл. Кобзаря, пісня-кантата "Привіт Україні", обр. укр. нар. пісень. *О. Калустян* — член НСКУ, з. д. м. України (1996), закін. Львів. конс. (кл. *Р. Сімовича*), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *А. Коломієць*), стажувався в Єреван. конс. у Е. Мірзояна, викладає в Луцьку; він — автор різножанр. творів, зокр. хору "Молитва за Україну". Показовим явищем є твори вірм. композиторів на укр. тематику. Це, крім вищеназваних,

Урочисте відкриття тижня вірменської музики в Колонному залі ім. М. Лисенка Державної філармонії України

Г. Віpановський

"Симф. ескізи" пам'яті Т. Шевченка, "Думка" для влч. із симф. орк. М. Мкртчяна (1939) та його ж Три романси на сл. Т. Шевченка (1940), симф. картина "Дніпро" А. Тертеряна (1965), вок. балада "Україна" С. Джербашяна, "Гімн Україні" А. Кочаряна, солоспіви А. Бабаджаняна й О. Долуханяна на сл. Лесі Українки, симф. "Голак" А. Хачатуряна, "Укр. танець" К. Хачатуряна тощо.

Укр. митці у свою чергу здавна виявляли інтерес до життя й культури Вірменії, її музики, поезії, фольклору. Ще *М. Кропивницький* пробував у своїх обробках перетворити вірм. 1-голосий культовий наспів на багатоголосий. Активний популяризатор вірм. музики *Г. Козаченко* — автор "Вірм. сюїти" для симф. орк., ряду обробок вірм. нар. пісень. Кол. вихованець і наймолодший професор Петерб. конс., згодом один із представників укр. діаспори за океаном *П. Печеніга-Углицький* створив оперу на вірм. сюжет "Сос і Вартидер". Поміж зразків у галузі інстр. творчості — "Вірм. сюїта" для симф. орк. *А. Берзон* (1943), струн. квартет "Вірм. ескізи" *А. Штогаренко* (1960), одна з частин Симф. фантазії *Є. Станковича* (1972), симфонія "Пам'яті Хачатуряна" (1972), "Великий танець" для симф. орк. та Романс на вірм. теми для скр. з фп. *І. Ковача*, танець "Пакдухти" для орк. нар. інстр. *Ю. Алжнєва* (1986), реквієм "Вірменія" пам'яті жертв землетрусу *О. Чорнобої* (1992). Вок. жанри представлені кантатами на сл. А. Ісаакяна (А. Штогаренко, кам. — *О. Левкович*), Р. Бабаджяна (*В. Ільїн*), хором на сл. А. Граші (*Ю. Іщенко*), романсами й піснями на сл. О. Туманяна (*Л. Ревуцький, Г. Верьовка*), А. Акопяна (Г. Верьовка), С. Капутікян (*П. Глушков, М. Заваліншина, Ю. Мейтус, Ф. Надененко, Ю. Рожавська, Л. Хитряк, Н. Юхновська*), А. Ісаакяна (Ю. Мейтус), А. Граші (М. Завалішина), Г. Еміна (*Г. Литвинов*), Г. Боряна (Н. Юхновська), М. Карапетянц (*О. Жук*), А. Сарояна (*В. Стеганлов*).

Різнопланові міжнац. контакти присутні у діяльності виконавців, диригентів, режисерів. З кін. 19 ст. на сценах Києва і Харкова виступала відома оперна й кам. співачка О. Тер'ян-Корганова, що відзначилась і як педагог (поміж її вихованок — киянка *К. Держинська*). В Одес. опері, після числ. виступів у т-рах Європи, співала *Н. Корганова* (сестра О. Тер'ян-Корганової), 1885—90 — викладачка Одес. муз. уч-ща. Її

В. Гошовський і А. Іваницький з вірменськими колегами в Єревані

учень А. Костаньян виступав у різних т-рах Італії та Росії, з 1897 — у Харкові, 1903 — в Одесі. Тоді ж у т-рах Києва й Одеси гастролювала кам. і оперна співачка Н. Папаян. О. Каратов (Карапетян), н. а. Вірм РСР (1954), співав у Києві (1914—18) і Харкові (1925), у Києві очолював відділення театр. тов-ва, записувався на грамплатівки (1915). Учень *С. Габеля*, Б. Амірджан виступав у т-рах Одеси (1901), Києва та Харкова (1903). Водночас на сцені Єреван. опери у 1920-х успішно виступала укр. співачка *О. Петляш*.

У повоєнний період з Україною пов'язали своє творче життя солістка Одес. опери, педагог Одес. конс. *А. Джамагорцян*. Саме в тому навч. закладі одержали вок. освіту багато співачок вірм. походження, поміж яких — солістка Мінської, а згодом — Метрополітен-опера М. Мурадян (тепер Ґулеґіна, випуск 1983), солістка Маріїн. опери М. Алавердян (випуск 1986) та ін.; диригент *Одес. симф. оркестру* і педагог *О. Мацоян*; кам. співачки, солістки Київ. філармонії *Т. Калустян* і *Т. Аветисян*, піаністка *Е. Пірадова*, а також валторніст оркестру Київ. опери Н. Ґалстян, альтист, кол. учасник струн. *Квартету ім. М. Лисенка*, тепер викладач Харків. ін-ту мистецтв *С. Кочерян*, фаготист оркестру Харків. опери, професор того самого ін-ту *Г. Абаджян* та ін.

Плідним внеском в укр. муз. мистецтво стала діяльність диригентів вірм. походження, насамперед *В. Пірадова* — н. а. УРСР (1942), диригента (з 1936) і гол. диригента (з 1950) Київ. опери, а 1944—47 — Харків. опери, викладача, професора Київ. конс.; також *Г. Аванесова* — з. д. м. УРСР (1973), незмінного кер. самодіял. оркестру нар. інстр. Луган. тепловозобудівного заводу; *Г. Карапетяна* — н. а. УРСР (1976), худ. кер. і гол. диригента симф. орк. Дніпроп. філармонії; *Г. Ованезова* — диригента симф. орк. Одес. філармонії; *Е. Парсаданяна* — з. д. м. УРСР (1958), кер. оркестру Київ. військ. округу і педагога Київ. муз. уч-ща.

Визначний балетмейстер С. Сергєєв (С. Вартанезов) — н. а. УРСР (1946), більшу частину свого життя працював у Київ. т-рі опери та балету, де відзначився як постановник балетів "Лісова пісня" *М. Скорульського*, "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* та ін. вистав. Не можна не згадати й кінорежисера С. Параджанова, фільм якого "Тіні забутих предків", створений спільно з укр. колегами, став гордістю укр. кіно, а сюїта з музикою *М. Скорика* — репертуарним твором.

В-УМЗ., здійснювані на офіційному міжнац. рівні, з часом набували щобільшої масштабності й репрезентативності. У 1920-х відбулися гастролі у Вірменії капели "*Думка*", Першої капели бандуристів, ін. колективів та окремих солістів. У різні повоєнні роки на сценах т-рів Києва, Одеси, Донецька, Львова, Харкова, Дніпропетровська йшли балети А. Хачатуряна "Ґаяне" і "Спартак". Зокр. останній був поставлений у квіт. 2004 у Нац. опері України на честь 100-річчя з дня нар. його автора А. Хачатуряна за сприяння Посольства Вірменії в Україні. Ряд укр митців було нагороджено Почесними грамотами Мін-ва куль-

тури Вірменії. Київ. постановка балету "Чіполліно" К. Хачатуряна (балетм. Г. Майоров, диригент *К. Єременко*, гол. виконавці Є. Косменко та Л. Сморгачова) відзначено Держ. премією СРСР за 1976. Також ставились балет "Прометей" Е. Аристакесяна, опери "Арцваберд" А. Бабаєва й "Казка для дорослих" А. Айвазяна (у пост. останньої опери в Донецьку з вірм. сторони взяли участь реж. В. Багратуні, диригент Ю. Давтян разом з укр. колегою *Т. Микиткою*, худ. Р. Налбандян, К. Чекараміт).

1965 відбулися концерти вірм. музики у Донецьку і Краматорську. В серед. 1970-х у Єревані й Києві пройшли спільні концерти вірм. Хор. капели п/к О. Чекіджана й Держ. симф. оркестру України, відбулися гастрольні подорожі по Україні Кам. ансамблю Вірм. філармонії, Ансамблю пісні і танцю ім. Т. Алтуняна п/к Е. Цатурян, солістів-інструменталістів та співаків.

Тоді ж у Єревані приймали укр. митців *Є. Мірошниченко, М. Чайковську, В. Сєчкіна, М. Сука, Закарпатський нар. хор, Струн. квартет ім. М. Лисенка, Київ. кам. оркестр* п/к *А. Шароєва, ВІА*; *С. Турчак* диригував Держ. симф. оркестром Вірменії. Солісти Єреван. опери виконували укр. пісні мовою оригіналу в супр. вірм. інстр. "каноне". На запрошення Хор. тов-ва до Єревана приїжджала самодіял. хор. капела Півд.-Зах. залізниці п/к *О. Тимошенко*.

У жовт. 1976 пройшов Тиждень вірм. музики в Україні. Числ. представницька делегація, очолювана головою правління СК Вірменії Е. Мірзояном, включала в себе провідних композиторів і виконавців. У кам. концертах взяли участь віолончелісти М. Абрамян, В. Саранджян, Ф. Симонян, співаки О. Габаян, М. Абовян, скрипаль С. Ахназарян, піаністи С. Навасардзян, Ю. Айрапетян, трубач Ю. Бальян. Кілька великих симф. композицій вірм. авторів виконав Держ. симф. орк. УРСР п/к Р. Мангасаряна. Відповідний візит у Вірм. республіку здійснила очолена М. Скориком група укр. композиторів і виконавців — Струн. квартет ім. М. Лисенка, піаністи *Є. Ржанов*, Г. Гельфгат, співачки *Е. Акритова, Л. Остапенко, Д. Якубович-Кочорян* та ін., симф. орк. Вірм. ТБ і радіо диригував *В. Гнєдаш*.

1976 у Києві гастролював Єреван. т-р опери та балету, що показав нац. опери "Ануш" А. Тиграняна і "Саят-Нова" О. Арутюняна, балети А. Хачатуряна "Гаяне" і "Спартак", а також твори рос. і зах.-європ. класики. Кияни познайомилися з мистецтвом співаків Г. Гаспарян (в її репертуарі був "Соловейко" М. Кропивницького), Н. Ованесяна, М. Ерката, танцівників В. Галстяна, Л. Овнасян та ін., хору п/к Р. Айвазяна, оркестру (диригенти Л. Катанян, А. Восканян, Ю. Давтян), балету (постановники Т. Левонян, В. Галстян). 1980 до Одес. конс. приїжджали вірм. колеги — композитори, музикознавці, педагоги, виконавці.

Встановилися й міцніли зв'язки комп. організацій. Зокр. 1927 Т. Сардар'ян відвідав збори правління Харків. філії Муз. тов-ва, розповівши про стан муз. справи у Вірменії. Він цікавився муз. життям України, особливо нар. піснею та укр. оперою. З утворенням всесоюз. та респ. СК їх мист. взаємозв'язки набули сталого характеру. Митці зустрічалися на пленумах і з'їздах спілок композиторів, фестивалях тощо, творчість композиторів і мистецтво виконавців взаємно популяризувалися на радіо, ТБ, у грамзапису, видами, вивчались у навч. муз. закладах.

Не менш щільними є взаємозв'язки музикознавців. Ще *К. Квітка* жваво цікавився особливостями вірм. нар. музики, а сучас. вірм. дослідник С. Амирян взагалі твердить про типологічну спільність укр. *дум* і вірм. пісенності. Докт. мист-ва М. Мурадян у повоєнні роки входив до складу спеціаліз. вченої ради по захисту дисертацій при Київ. конс., у 1980-х — при ІМФЕ, був опонентом докт. дис. *М. Загайкевич*; він і О. Татевосян вивчали історію В-УМЗ. Огляд муз.-популяризаторської роботи вірм. музики в Україні зробив Г. Назар'ян (1952). З обопільними рецензіями на вистави й концерти виступали *М. Копернштейн*, Р. Шавердян та багато ін. Канд. дисертацію у Києві захистила З. Тер-Казарян (1984). Один з найбільш плідних періодів у діяльності відомого укр. музикознавця-фольклориста й теоретика *В. Гошовського* припадає на час його роботи в Ін-ті мистецтв АН Вірм. РСР (1975—86), коли він написав одну зі своїх пошуково-наук. праць "Горані. До типології вірм. пісні (спроба дослідження за допомогою ЕОМ)" (Єреван, 1983).

Після тимчасового послаблення міжнац. контактів з кін. 1990-х вони знов почали відроджуватись. Зокр. новоутворене (1998) Закарпат. тов-во вірм. культури "Арарат" організувало свій перший концерт з творів А. Хачатуряна, О. Спендіарова, А. Бабаджаняна та ін.

Літ.: *Квітка К.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2; *Його ж.* Дещо про вірменську музику // Літ.-наук. вісник. — Л., 1903. — Т. 22. — Кн. 6; Братерство народів — братерство культур. — К., 1960; Исторические связи и дружба украинского и армянского народов. — Ереван, 1961; Украинско-армянские связи в XVII веке. — К., 1969; *Мурадян М.* Из истории армяно-украинских музыкальных связей // Великая дружба. — Ереван, 1954; *Татевосян А.* Об армяно-украинских музыкальных связях // Советакан Айастан (Ереван). — 1954. — № 4; *Василенко З.* Обробки українських народних пісень О. Спендіарова // Мистецтво. — 1955. — № 1; *Меликсет-Бек Л.* Связь украинского артиста и драматурга Марко Кропивницкого с армянской музыкой // Известия АН Армянской ССР. Общественные науки. — 1955; Тижні дружби: *Загайкевич М.* На Україні; *Некрасова Т.* У Вірменії // Музика. — 1977. — № 1; *Чудний В.* Вірменія — Україна: дружба митців // Там само. — 1978. — № 4; *Олексієнко Г.* Митці з берегів Севану // Там само. — 1978. — № 6; *Сторух Т.* Кароль Микули // Муз. исполнительство. — М., 1979. — Вып. 10; *Журавльова О.* Для учбового репертуару // Музика. — 1984. — № 1; *Григоренко О.* Розмаїття вражень // Музика. — 1988. — № 1; *Ясиновський Ю.* До історії музики вірмен в Україні в публікаціях Збігнева Костюва // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії — Л., 1993. — Т. CCXXVI.; [*Б. п.*]. Дні вірменської музики // КіЖ. — 1987. — 11 жовт.

А. Муха

ВІРСТА Аристид — див. *Вирста Аристид*.

ВІРСЬКИЙ Павло Павлович [12 (25).02.1905, м. Одеса — 5.06.1975, м. Київ] — артист балету, балетмейстер. Н. а. СРСР (1960). Лауреат Сталінської і Держ. премій СРСР (1950, 1970), Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1965). Закін. Одес. муз.-драм. уч-ще (викл. В. Пресняков, 1926), Моск. театр. технікум (викл. А. Мессерер, 1928). 1931—37 — балетмейстер у т-рах Харкова, Одеси, Дніпропетровська, Києва. Разом з *М. Болотовим* поставив балети "Лебедине озеро" *П. Чайковського* (1927, 1932), "Червоний мак" *Р. Глієра* (1928, обидва в Одесі), "Раймонда" О. Глазунова, "Марна пересторога" П. Гертеля (обидва — 1934, Харків), а також перші зразки балетних творів укр. композиторів — "Карманьйола" *В. Фемеліді* (1929, Одеса; 1932, Моск. худ. балет п/к В. Крігер), "Міщанин з Тоскани" *В. Нахабіна* (1936, Дніпропетровськ, Київ). Значний громад. резонанс мала його хореогр. версія балету "Чорне золото" *В. Гомоляки* (Київ, 1960), де важливу роль відіграв принцип поєднання сцен. фольк. танцю з класичним. Поставив танц. сцени в операх "Тарас Бульба" *М. Лисенка* (1928, Одеса; 1937, Київ), "Золотий обруч" *Б. Лятошинського* (1929, Одеса), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1936, Київ).
1939—43 — балетм. Ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу, 1945—55 — Ансамблю пісні і танцю Рад. Армії ім. А. Александрова, 1937 — організатор, балетм., 1955—75 — худ. кер. Ансамблю танцю України (з 1977 — його імені). Зробив великий внесок у процес театралізації та академізації нар. танцю, перетворення його в артистичний за допомогою поєднання фольк. танц. елементів з віртуозною лексикою клас. балету. Основоположник укр. естр.-нар. сюжетного танцю. Автор танц. номерів і хореогр. картин "Гопак", "Чумацькі радощі", "Запорожці", "Повзунець", "Моряки флотилії "Радянська Україна", "Рукодільниці", "Про що верба плаче", "Подоляночка", "Шевчик" тощо, створених на муз. *Я. Лапінського*, *А. Мухи*, *І. Вашенка*, *Б. Яровинського*, В. Гомоляки, *А. Філіпенка* та ін. На замовлення В. для Ансамблю танцю України було написано 1937—39 1-актні балети "Бондарівна" *М. Скорульського* і "Козак Нетяга" *К. Шиповича*. В. — лібретист і постановник балету *Л. Колодуба* "Жовтнева легенда" (Київ. Ансамбль танцю України, 1967).

Тв.: У вихорі танцю. — К., 1977—82. — Вип. 1—6.

Літ.: *Станішевський Ю.* Павло Павлович Вірський. — К., 1962; *Його ж.* Балетний театр України. — К., 1986; *Його ж.* Національна опера України. — К., 2002.

М. Загайкевич

"ВІРТУОЗИ" — міжн. муз. фестиваль виконавців-інструменталістів. Засн. у Львові 1981 під назвою "Віртуози країни" (з 1990 має нинішню назву) Мін-вом культури України, Львів. обл. управлінням культури та Львів. філармонією. Проходить щорічно у трав. Від 1989 худ. кер. фестивалю — *С. Бурко*. За час існування у фест. взяли участь виконавці й композитори з Австрії, Великої Британії, Італії, Ізраїлю, Канади, Литви, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Росії, США, Туреччини, Франції, Швейцарії, Японії. Поміж них — *Ю. Башмет*, *О. Криса*, *А. Лисий*, *Л. Вітошинський*, С. Сондецкіс та ін. Див. також *Фестивалі музичні*.

Літ.: *Кияновська Л.* Традиції і пошуки "Віртуозів" // Музика. — 2004. — № 4—5; *Вдовиченко Г.* Ще одна зірка зійде над Львовом // Високий замок. — 1998. — 16—17 трав.

Б. Сюта

"ВІРТУОЗИ ЛЬВОВА" ("ВЛ.") — кам. оркестр. Створ. у Львові 1994 за ініціативою *С. Бурка*, директор — М. Гудзій, худ. кер. — *В. Дуда*, муз. консультант — *Ю. Луців*. До "ВЛ." входить 16—40 осіб у залежності від виконуваної програми. Мета "ВЛ." — популяризація й утвердження укр. вик-ва і комп. творчості в Україні та за її межами. У репертуарі — твори зах.-європ. та укр. композиторів 17—20 ст., сучас. музика.
"ВЛ." підготували кілька програмних циклів, поміж яких — "З любов'ю в серці", "Таланти ІІІ ти-

сячоліття", "Музичні династії України" тощо. До участі у концертах оркестру часто запрошуються солісти-співаки, інструменталісти, а також відомі диригенти, поміж яких — С. Сондецкіс (Литва). "ВЛ." гастролювали в різних містах України та в Польщі (у Перемишлі — на Міжн. фестивалі бандурного мистецтва, супроводжували виконання концертів А. Вівальді й *Д. Бортнянського* бандуристом *О. Созанським*), Австрії, Литві, Німеччині, Великій Британії, США, Швейцарії, Ізраїлі тощо. Європ. та укр. муз. критика відзначає надзвичайну музикальність і худ. смак оркестру та високі техн. можливості. "ВЛ." — тонкий інтерпретатор укр. кам.-інстр. музики.

Літ.: *Фільц Б.* Другий міжнародний фестиваль бандурного мистецтва у Перемишлі // Бандура (Нью-Йорк, США). — 1997. — № 61–62; *Грица С.* Оркестр народився // КіЖ. — 1998. — 24 лип.; *Галицька С.* "Віртуози Львова" (Інтерв'ю з керівником оркестру П. С. Бурком) // Шлях Перемоги (К., Л., Мюнхен; Нью-Йорк). — 1995. — 8 квіт.

Б. Сюта, О. Шевчик

"ВІСТІ" (Herald) — журнал муз. та мист. життя. Вид. у США (Міннеаполіс — Сен-Поль, Міннесота) з 1961. Матеріали друкуються укр. і англ. мовами.

Б. Сюта

ВІТКОВСЬКИЙ Віталій Вікторович (15.03.1926, м. Харків) — диригент. З. д. м. України (1995). Учасник 2-ї світ. війни. Закін. Київ. конс. (кл. *М. Канерштейна*, 1958). 1958–81 — диригент оркестрів в т-рах України й Білорусі. 1981–95 — гол. диригент Сум. ім. М. Щепкіна, 1995–2002 — Криворіз. ім. Т. Г. Шевченка т-рів драми та муз. комедії. 2002 виїхав до Німеччини. Диригував муз. вистави: "Весела вдова" Ф. Легара, "Летюча миша" Й. Штрауса, "Маріца", "Сільва" І. Кальмана, "Три мушкетери" М. Дунаєвського тощо.

Т. Шевченко

ВІТКОВСЬКИЙ Іван Матвійович (1777 — бл. 1844, м. Харків) — композитор, педагог, скрипаль. Навч. у Відні у Ф. Й. Гайдна (сина Й. Гайдна). Від 1804 жив у Харкові, куди переїхав на запрошення графа С. Потоцького. З нагоди урочистого відкриття Харків. ун-ту (січень 1805) В. спеціально написав ораторію на слова проф. ун-ту І. Тимковського. 1805–15, 1821–30 — викладач гри на скр. і фп. Харків. ун-ту та Ін-ту шляхетних дівиць, диригент оркестру, писав музику. У перші роки пед. діяльності В. подбав про купівлю орк. інструментів та аксесуари для них, а також ноти та нот. папір. 1812 відкрив власну муз. крамницю (існувала до 1845), де поряд з ін. товарами продавали ноти, можна було придбати різні інструменти, що своєю якістю не поступалися столичним, 1813 відкрив першу в місті фабрику муз. інстр. (існувала до 1817). В. відігравав визначну роль в організації муз. життя Харкова. Влаштовував благодійні концерти, готував змістовні програми, куди, крім вок. та інстр. п'єс, входили вел. симф. твори й хор. музика. П/к В. студ. оркестр ун-ту виконував увертюри до опер В. А. Моцарта, Дж. Россіні, К. М. Вебера, одну із симфоній *Л. Бетховена*, концерти для скр. з орк. Ж. Роде, тв. Л. Керубіні, Л. Шпора та ін.; разом з архієрейським хором — ораторії "Чотири пори року" (1810), "Сім слів Спасителя на Хресті" та "Створення світу" Й. Гайдна (1820). У виконанні ораторії "Свята Цецилія" К. Лейдесдорфа (1825) взяло участь 250 осіб, у т. ч. інструменталісти кількох кріпац. оркестрів, музиканти Чугуїв. уланської дивізії, студенти ун-ту, аматори з дворян, півчі з архієрейського хору та Харків. колегіуму.

Тв.: Ораторія до відкриття Харків. ун-ту (1805, у виконанні п/к автора брали участь архієрейський хор і оркестр кріпац. капел Герсеванова, Захаржевського, Хлопова, Шидловського); 6 фантазій для скр. з фп. (1807, не збереглися); ймовірно, вок. твори "Воспой, Россия, песни новы", "Глас славы, пронизай вселенну".

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична й театральна культура Харкова кінця XVIII–XIX ст. — К., 1967; *Богданов В.* Історія духового музичного мистецтва України. — Х., 2000; *Шеффер Т.* Музика в побуті // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Її ж.* Концертне життя // Там само; *Іванов В.*, *Шеффер Т.* Музична освіта // Там само.

О. Кононова, Б. Фільц

В. Вітковський

О. Вітовський

ВІТОВСЬКИЙ Олександр Ідельович (4.12.1939, м. Артемівськ, тепер Донец. обл.) — піаніст, педагог. Доцент (1986). Закін. Київ. конс. (кл. *Є. Сливака*, *В. Топіліна*, 1964). 1966–67 — її викладач. Від 1967 — у Донец. муз.-пед. ін-ті, з 1993 — в.о. професора. У репертуарі — твори *Л. Бетховена*, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, К. Дебюссі, *С. Прокоф'єва*. Гастролював в Україні та за кордоном. 2004 виїхав до Німеччини.

Літ. тв.: Некоторые принципы воспитания тембровой культуры у учащихся фортепианных отделений музыкальных училищ. — Донецк, 1984; Методические рекомендации по изучению сочинений И. С. Баха. — К., 1990; Згадуючи професора // Музика. — 1984. — № 2; К истории музыкальной культуры Донбасса // Материалы конф. "Перестройка и муз. культура". — Донецк, 1990.

Г. Тукова

ВІТОШИНСЬКИЙ Антон Петрович (1849, с. Нижня Вовча, тепер Львів. обл. — 24.01.1896, с. Болозів, тепер тієї самої обл.) — співак (тенор), актор, танцюрист. Брат *М. Вітошинського*. Працював у Руському нар. т-рі у Львові (1869–75, 1877–80, 1892–93), у трупах *О. Бачинського* (1876), Т. Романович (1882), у подільських трупах Ф. Ратаєвича, С. Трапші (у т. ч. виступав у Замості, тепер Замосць, Польща) та Варшав. т-рі "Ельдорадо" (1882–84). Поміж ролей — Петро ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського*), Іван ("Чорноморський побит" *Я. Кухаренко*), Маркграф ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта).

ВІТОШИНСЬКИЙ Йосип (Осип) Сильвестрович (15.06.1838, м. Косів, тепер Івано-Фр. обл. — 24.01.1901, с. Денисів, тепер Терноп. обл.) — хор. диригент. Закін. Львів. семінарію (1864). Музики навч. у *Л. Седляка* в Перемишлі (тепер Пшемисль, Польща) та *І. Лаврівського* (Львів). 1862–64 — диригент учнів. хору Львів. семінарії. Один із перших організаторів акад. селян.

хорів у Галичині: 1865–68 заснував і очолив міш. хор у с. Зарваниці на Тернопільщині; 1868–1900 — чол. хор у с. Денисові, що брав участь у вечорах пам'яті *Т. Шевченка*, Ю. Федьковича, М. Шашкевича. У репертуарі — твори *Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Вербицького, С. Воробкевича*, І. Лаврівського, *В. Матюка, Л. Бетховена*. 1884 відкрив при хорі нар. школу хор. диригентів, що випустила понад 100 осіб. Одночасно організував у Денисові дух. оркестр; кер. хорів хлопчиків та міш. (з 1880-х). В. належать записи укр. нар. пісень, що опублікував *П. Бажанський* у зб. "Русько-народні галицькі мелодії" (1905–11).

Літ.: *Блажкевич І.* Перший селянський хор у Денисові // НТЕ. — 1966. — № 3; *Її ж.* Хорові — сто років // Музика. — 1972. — № 1; *Його ж.* Хор Осипа Вітошинського // НТЕ. — 1994. — № 2–3; *Хомс В.* "Хор звучав, як зачарований інструмент" // Свобода (США). — 1998. — 22 груд.

Л. Вітошинський

ВІТОШИНСЬКИЙ (Witoszynskyi) Лео (Левко Юрійович) (23.06.1941, м. Відень, Австрія) — гітарист, педагог. З. а. України (2001). Почесний професор ЛДМА (1998). Лауреат Міжн. конкурсу гітаристів в Александрії (Італія, 1968). Закін. Віден. муз. академію (кл. Л. Вальхер, 1964), удосконалювався в Іспанії в А. Сеговії та Н. Епеса. Закін. Віден. ун-т (1966, філософія та юриспруденція), доктор права. Від 1964 професор (1980–88 — проректор) консерваторії у Ґраці (Австрія, тепер — Ун-т музики й театр. мистецтва). 1-й вик. ряду творів для гітари Е. Веллеша, М. Рубіна, Ф. Фархаша, В. Мутшпіля, З. Висоцького, А. Юля; "Думки" Р. Льойкауфа на укр. теми, "Гуцульської рапсодії", "Шепіт хвиль" *А. Андрушка* тощо. Гастролював у багатьох країнах Європи, Близького і Далекого Сходу, Півд. Америки, США (в Україні — 1975, 1984 та щорічно з 1990). Виступав із симф. оркестрами, кам. ансамблями, співаками, акторами. Поміж колективів, з якими він виступав, — Конц. оркестр ВВС (Велика Британія), Бірмінгем. міськ. симф. оркестр, Англ. струн. оркестр, Віден. симф. оркестр. Плідно співпрацював з *І. Маланюк*, в Україні — з Л. Кадировою, *О. Шутком*.

У репертуарі — твори *Й. С. Баха*, Е. Віллн-Лобоса, А. Лауро, Д. Агуадо, Т. Лобета, А. Уля, Л. Вальхер, М. Джуліані, А. Андрушка та ін. Має записи на студіях "Класика для втіхи", "Супрафон", "Тов-во муз. спадщини", "Вокс", аудіокасети (Центрокорд, Макс Саунд) тощо. Від 1999 заснував в Україні Міжн. премію ім. Л. В., що присуджується щорічно за здобутки в галузі муз. т-ру (лауреати — співак *Р. Вітошинський*, композитори *В. Рокочі, О. Козаренко, Л. Самодаєва*, директор Львів. опери *Т. Едер*, співачка, солістка Одес. опери І. Красилівна.

Літ. тв.: Cantabile e ritmico. — Відень, 2003; Про мистецтво гри на гітарі / Перекл. з нім. *Л. Мельник*. —Л., 2006.

Літ.: *Скирда Л.* Вітошинський Л.: "Моя любов — музика й Україна" // Дніпро. — 1994. — № 5–6; [*Б. п.*]. Гість з Відня // КіЖ. — 1994. — 7 трав.; *Петров І.* Віденський українець, маестро Вітошинський // Молодь України. — 2001. — 29 берез.; *Горянсько Б.* "Як гарний камінь у коштовній оправі" // Укр. форум. — 2001. — № 13–14; *Вахрамєєва Р.* Гітарист Лео Вітошинський // Дем. Україна — 2001. — 6 квіт.; *Її ж.* Гітарист і меценат // Там само. — 2002. — 26 листоп.; *Степанченко Г.* Вручення премії ім. Лео Вітошинського // УМГ. — 2003. — Січ. –берез.

Б. Фільц

ВІТОШИНСЬКИЙ Модест Петрович (1.01.1856, с. Нижня Вовча, тепер Львів. обл. — 12.08.1901, м. Київ) — співак (баритон). Брат *А. Вітошинського*. 1880–82 навч. у конс. Галиц. муз. тов-ва у Львові (кл. *В. Висоцького*), одночасно (1880–83) — соліст і член управи Львів. чол. хору *"Торбан"* п/к *А. Вахнянина*, 1884–90 — соліст хору польс. тов-ва "Лютня", 1891–92 — тов-ва "*Львівський Боян*", 1893–1900 виступав у конц. ансамблях Києва. У репертуарі — сольні партії з опер "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Купало" *А. Вахнянина*, з оперет "Підгіряни" *М. Вербицького*, "Інвалід" *В. Матюка*, кам.-вок. твори *А. Вахнянина, О. Нижанківського, Д. Січинського, П. Чайковського*. У Шевченківських та ін. концертах виступав із *С. Крушельницькою, П. Борковським, М. Левицьким*.

Літ.: [*Б. п.*]. Шевченківський концерт у Львові // Діло. — 1888. — № 47; [*Б. п.*]. Концерт товариства "Лютня" // Червона Русь. — 1890. — № 61; [*Б. п.*]. М. П. Вітошинський [Некролог] // Діло. — 1901. — 19 верес. (№ 210).

П. Медведик

ВІТОШИНСЬКИЙ Омелян (Еміліан) Михайлович (псевд. — Е. Вішин; 21.09.1869, Люблінська губ., тепер Польща — після 1929, м. Київ) — регент, церк.-півчий діяч, композитор, етнограф, публіцист. З родини священика. Навч. у Холм. (тепер Хелм, Польща) духовному уч-щі, Холм. духовній семінарії (1885–91), Моск. духовній академії (1891–95), Харків. ун-ті (1895–98). 1898–1916 — викладач рос. мови у III Варшав. гімназії, 1906–09 — чол. гімназії в Лодзі. Тоді ж вивчав теорію музики й композицію у Варшав. конс. 1906–12 — організатор концертів духовної музики в Холмі, присв. місц. духовноспів. традиції; 1912, 1913 провів там 2 нар.-півчих з'їзди, де керував об'єднаними селян. хорами. Від 1908 — учасник 5-и регентських з'їздів у Москві, С.-Петербурзі (на 5-у головував). Один з упорядників Тов-ва розповсюдження хор. церк. і світського співу (статут затверджено 1916). 1916, під час 1-ї світ. війни, змушений був евакуюватися до Москви, 1917 — член Помісного Собору Рус. Православної Церкви (від мирян Холмщини). Ще з 1890-х обстоював ідею вільного (від канонів) розвитку церк. співу, обумовленого емоц.-художнім натхненням митця. Критикував членів моск. наглядової ради за консервативний погляд на церк.-муз. творчість. У своїх духовних творах тяжів до розгорнутих насичених партитур, розрахованих на хори з широким регістровим діапазоном, технічно динамічні, здатні на різкі контрасти темпів та образних станів. Найбільш вдалими було визнано обробки В. укр. наспівів Холмщини (Холмської

Русі), де композитор виявив тонке проникнення у стиль місцевої церк.-спів. традиції, зразки якої він збирав багато років. Після 1917 погляди В. стали більш поміркованими — він схилявся до визнання канонізованих Собором обіходних розспівів як базових у традиц. богослужінні; у цей період він проводить переважно регентську діяльність. В. також написав кілька світських хорів та обробок нар. пісень. 1914 здійснив етногр. записи "Малорусских песен Томашевского уезда Холмской губернии" й "Малорусской свадьбы северо-восточной части того же уезда", надіслав їх у Відділ етнографії (С.Пб.), що не збереглися. Від 1920-х жив у Києві; до 1924 — викладач труд. школі, з 1924 — безробітний. 1925—29 — член секції духовних композиторів Драмосоюза, збирав матеріали до зб. про О. Архангельського.

Тв.: "Святий Боже" (ор. 1). — С.Пб., 1902; "Сподоби, Господи, в вечер сей" западнорус. напева (ор. 1). — М., 1903; Херувимская песнь № 1 (ор. 4). — М., 1903; "Блажен муж" (ор. 5). — М., 1903; "Богородице, Дево, радуйся". — С.Пб., 1904; "Господи, воззвах", гласы 1-й, 2-й (ор. 3). — 1903; Пісні побожнії, певаємії по усопшим: Для ужитку люду в Холмщині и Підлясьї / Зібр. і ноти холмскато уніатскаго напіва на цілый хор положив *Е. Вітошинський*. — [Б. м.], 1906; Последование панихиды (ор. 2, № 1), "Святый Боже" № 2, "Великая ектения". — Липецк, 1904; "На реках Вавилонских", стиль восточной музыки (ор. 7). — Липецк, 1909; Песнопения Богогласника: Холмского нар.-церк. распева в 4-голосной гармонизации. — [Б. м.], 1910; Херувимская песнь № 2. — С.Пб., 1912.

Літ. тв.: Русские духовные композиторы перед судом цензуры // Моск. Ведомости. — 1902. — № 79, 80 (скорочений варіант опубл. у газ.: РМГ. — 1902. — № 14); Хор г. Калишевского в Киеве // Музыка и пение. — 1902. — № 1, 2; Критический отзыв о. Лисицына о моих духовно-музыкальных произведениях // Там само. — 1905. — № 5; Женщины в церковных хорах // Муз. труженик. — 1906/1907. — № 18; Церковные народные хоры и их благотворное влияние // Нар. образование. — 1907. — № 4; Духовенство и церковная музыка / *Е. Вигин* (псевд.) // Хоровое и регентское дело. — 1909. № 4; Народно-церковный напев Холмской Руси // Богословский вестник. — 1910. — № 7—8 (с нотами); По церковности духовно-музыкальных сочинений (По поводу статьи *А. В. Никольского*) // Хоровое и регентское дело. — 1910. — № 2; Съезды хоровых деятелей // Там само. — 1910. — № 11; Открытое письмо к русским духовным композиторам (по поводу издания Словаря русских духовных композиторов) // Там само. — 1911. — № 8; Отчет исполнительной комиссии постановлений V Всероссийского съезда хоровых деятелей // Там само. — 1915. — № 11; Указатель именной и предметный к труду прот. А. В. Горского и К. И. Невоструева "Описание славянских рукописей Московской Синодальной библиотеки" // Варшава. — 1915; Селянські оповідання про Холмське "воссоединение" (1866—1875) // За 100 лет: Матеріали з громадського й літературного життя України XIX — поч. XX ст. / Під ред. *М. Грушевського*. — К., 1927. — Кн. 1.

Літ.: Личное дело члена Драмосоюза // РГАЛИ — Ф. 675, оп. 2. — № 129; *Компанейский Н.* Композитор духовной музыки Е. Витошинский перед судом музыкальных рецензентов // РМГ. — 1905. — № 6—7; *Х. Г.* [*Гроздов Х.*] Новые книги и муз. издания: "Песни побожныи..." // Хоровое регентское дело. — 1910. — № 11.

В. Кузик

ВІТОШИНСЬКИЙ Роман Зенонович (7.11.1940, м. Монастириська Терноп. обл.) — оперний і кам. співак (лір. тенор), педагог. Н. а. УРСР (1990). Закін. Львів. конс. (кл. *О. Дарчука*, 1969). Від 1968 — соліст Львів. т-ру опери та балету. Одночасно з 1975 — викладач, з 1998 — доцент Львів. муз. академії. В. притаманна поетизація муз. образу, м'якість звуку, віртуозна вок. техніка, легка подача звуку у всіх регістрах. Виступає також як кам. співак. Гастролював в Україні та за кордоном.

Партії: Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Одзакі ("Ріхард Зорге" Ю. Мейтуса), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Дубровський (однойм. опера Е. Направника), Герцог, Альфред ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Надір ("Шукачі перлів" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Ернесто ("Дон Паскуале" Г. Доніцетті), Рудольф ("Богема" Дж. Пуччіні).

Н. Мозола

Р. Вітошинський

ВІТОШИНСЬКИЙ Ярослав (1869, с. Глибока, тепер Богородчанського р-ну Івано-Фр. обл. — 3.12.1946, м. Львів) — хор. диригент, педагог. Закін. Віден. ун-т (1892). 1899—1930 — диригент чол. хору учнів, учитель музики Львів. укр. акад. гімназії. 1903—06 — диригент хору тов-ва "*Львівський Боян*". У репертуарі — хор. твори *Д. Бортнянського, М. Вербицького, М. Лисенка, П. Ніщинського, С. Людкевича* та ін. Поміж учнів — *М. Крушельницький, Ф. Лопатинський*. Щорічно хор гімназистів проводив Шевченківські вечори. Автор гармонізації нар. *гаївок* і *веснянок* до зб. О. Бариляка "Гаївки" (Л., 1932).

Літ. тв.: Спомини моїх прогульок // Наша Батьківщина. — 1937. — № 6, 7—8, 10.

Літ.: *Волошин М.* Хор учнів академічної гімназії у Львові // Ілюстрований музичний календар. — Л., 1907.

Н. Медведик

Я. Вітошинський

ВІТТЕ Наталія Миколаївна (27.07.1933, м. Київ) — піаністка, педагог. Лауреат 1-го Всеукр. конкурсу виконавців (1957). Доцент (1980). Професор (1995). Закін. Київ. ССМШ (кл. фп. *А. Янкелевича*, 1952), Київ. конс. (1957). Від 1958 — асистентка кл. *А. Янкелевича* на кафедрі спеціального фп. Київ. конс. 1-й сольний концерт В. відбувся 1945. У репертуарі — твори різноманітних напрямків, *стилів* та епох — від франц. клавесиністів, віден. класиків до композиторів сучасності. Вик. манері В. притаманні ясність інтерпретації, досконале втілення автор. задуму, багатогранність поетичної фантазії, блискуча тех. майстерність, вільне володіння педалізацією. В її грі природно поєднується емоц. щирість і ліризм із тверезим раціоналізмом, концентрацією муз. мислення завдяки гнучкості, рельєфності фразування та контрастній динаміці.

Н. Вітте

В. продовжує традиції укр. піаніст. школи, закладеної *М. Лисенком, Ф. Блуменфельдом, Г. Беклемішевим.* Упродовж сезону 2001–02 зіграла 8 моногр. концертів із творів В. А. Моцарта, всіх сонат *Л. Бетховена, Ф. Шуберта, С. Рахманінова, С. Прокоф'єва* тощо. Гастролювала в містах України, Росії, Німеччини, Франції, кол. Югославії. Виступала як ансамблістка й концертмейстер із *В. Буймістером, І. Андрієвським.*

1956–90 здійснила понад 200 фонд. записів на Укр. радіо (звукореж. *Л. Бильчинський*), поміж яких — багато призабутих творів укр. фп. спадщини. В ефірі вперше прозвучали сюїта *В. Сокальського* "На лугах", сонати *Д. Бортнянського,* твори *Я. Степового,* М. Лисенка, *В. Косенка,* композиції *Л. Ревуцького, А. Штогаренко, В. Довженко, В. Кирейка, М. Скорика.* Твори зах.-європ. та рос. класики належать до найкращих записів В. На їх основі видано 5 CD: Наталия Витте. Фортепиано. Классические произведения. — К., 2002.

Як педагог В. виховала понад 100 піаністів, котрі репрезентують укр. піаніст. школу не лише в Україні, а й за кордоном. Поміж її учнів — громадяни кол. Югославії, Франції, Німеччини, Півн. Кореї (КНДР), Китаю. Багато з вихованців В. бере участь у міжн. конкурсах.

Літ.: *Вахрамєєва Р.* Для вас грає Наталія Вітте // Говорить і показує Україна. — 2001. — 13 січ.

К. Луганська

Ю. Владимиров

А. Власенко

ВІХАНСЬКА Марія (бл. 1895, м. Золочів, тепер Львів. обл. — ?) — піаністка, педагог. Навч. у Львів. конс. (кл. фп. *В. Курца,* 1910–14), Віден. муз. академії (кл. *Є. Лялевича,* 1914–18). 1918–30 — викладачка гри на фп. у Львів, 1918–30 — ВМІ ім. М. Лисенка, 1930–39 — філії ВМІ у Золочеві , з 1953 — Укр. муз. ін-ту (Детройт, США).

І. Лисенко

ВІХЕРСЬКИЙ (Wicherski) Олександр (Александр) Зигмунд (Поділля — 1857, м. Одеса) — композитор, скрипаль. Автор квартетів, пісень, праці про гармонію (рукоп.).

М. Загайкевич

ВЛАДИМИРОВ Олександр Гордійович (1928 — 09.1978, м. Київ) — композитор, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Б. Лятошинського,* 1956). Викладач Київ. муз. уч-ща. Автор кам.-інстр. і вок. творів, зокр. пісні "Волошки в житі" (сл. В. Окріменка) тощо.

А. Муха

ВЛАДИМИРОВ Юрій Якович (25.12.1925, м. Одеса — 22.06.1978, м. Хабаровськ, РФ) — композитор, скрипаль, педагог. У різні роки навч. у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.), Ташкент., Одес. (закін. орк. ф-т) і Моск. консерваторіях (кл. скр. В. Португалова, *Д. Бертьє,* Л. Лемберського; кл. композиції О. Козловського, *К. Данькевича,* В. Белого). Від 1944 (з перервою) жив в Одесі: скрипаль, викладач ДМШ, зав. муз. редакції телестудії; з 1958 — на Далекому Сході: з 1968 — зав. кафедри Хабаров. ін-ту культури.

Тв.: балети — "Жива казка" (1952), "Щастя" (1957), "Їм було 17" (1969), "Романтики" (Хабаровськ, 1973); оперети — "Амурські зорі" (1962), "Щаслива путь" (1963) тощо; кантата "Возз'єднання", сл. В. Гетьмана (1954); для симф. орк. — 4 симфонії (1945, 1948, 1950, 1960), балетні сюїти, поеми, увертюра; для фп. з орк. — Концерт (1970); Соната (1945), Поема (1944), для скр. — 3 сонати (1944, 1946, 1947, 2-а ред. 1960); кам.-інстр. п'єси; романси, хори, пісні; муз. до драм. вистав.

Літ.: *Коленіченко А.* Музика для камерно-інструментального ансамблю // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5.

А. Муха

ВЛАДИМИРСЬКИЙ Борис Давидович (9.01. 1903, м. Київ — 1979, м. Москва, РФ) — музикознавець, піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. Брат *М. Владимирського.* З. прац. культ. РРФСР (1966). Закін. Київ. конс. (кл. фп. *С. Торновського,* 1942). Викладач, соліст-піаніст, очолював муз. редакцію Київ. радіокомітету. Від 1930 — у Москві: викладач Муз. уч-ща ім. Гнєсіних, обіймав адмін.-кер. посади в Комітеті у справах мистецтв, на Всесоюз. радіо, в Мін-ві культури СРСР, очолював Будинок грамзапису, Всесоюз. студію грамзапису "*Мелодія*" тощо. Автор рецензій, статей з питань муз. освіти, виробництва грамплатівок і т. ін.

А. Муха

ВЛАДИМИРСЬКИЙ Михайло Давидович (30.06. 1909, м. Київ — ?, м. Москва, РФ) — скрипаль. Брат *Б. Владимирського.* Лауреат Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1937, 3-я премія). Закін. Моск. конс. (кл. *А. Ямпольського,* 1936) і аспірантуру при ній. 1937–41 — соліст Моск. філармонії, 1941–44 — Всесоюз. держ. конц. об'єднання, 1944–49 — Всесоюз. радіо і ТБ, з 1950 — Вел. симф. орк. радіо і ТБ. Виступав також із сольними концертами.

І. Лисенко

ВЛАСЕНКО Аллін Григорович (30.06.1938, м. Челябінськ, РФ) — диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1986). Н. а. України (2000). Закін. Харків. конс., (1961, кл. кларнета К. Козлова), аспірантуру при Київ. конс. (відд. оперно-симф. диригування, кер. *М. Канерштейн,* 1966). Від 1965 — її старший викладач на кафедрах оперно-симф. диригування й нар. інструментів, з 1986 — доцент, з 1992 — професор. 1966–71 — диригент Держ. акад. симф. оркестру УРСР, з 1971 — Київ. оперного т-ру, з 1990 — симф. оркестру Київ. муз. уч-ща, 1994–98 — гол. диригент симф. оркестру Харків. філармонії.

Вик. стилеві В. притаманні *академізм,* висока худ. культура, благородний артистизм, значною мірою сформовані у процесі творчого спілкування з диригентами, з якими він працював, зокр. *Н. Рахліним, В. Тольбою, С. Турчаком, В. Кожухарем* та ін. Різнобічна творча діяльність позначена широкою ерудицією у сферах нац. і заруб. мистецтва. Володіє великим оперним і конц. репертуаром, що включає твори, різні в стильовому, геогр., хронолог., нац. відношеннях. Диригував майже всіма балетними виставами Київ. оперного т-ру 1970-х — поч.

2000-х. Диригент-постановник вистав: "Сильфіда" Х. Левенсгольда (1980), "Марна пересторога" Ф. Герольда (1982), "Баядерка", "Пахіта" Л. Мінкуса (обидві — 1985), одноактні балети на музику *П. Чайковського*, Ж. Оффенбаха, К. Вебера, А. Понкіеллі (1985), "Лускунчик" П. Чайковського (1986), "Лісова пісня" *М. Скорульського* (1992), "Різдвяна ніч" *Є. Станковича* (1993). Диригент вистав (загалом понад 50): "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Ярослав Мудрий" *Г. Майбороди*, "Лілея" *К. Данькевича*, "Прометей", "Ольга" Є. Станковича, "Кам'яний господар" *В. Губаренка*, "Лебедине озеро", "Спляча красуня", "Пікова дама" П. Чайковського, "Шехеразада" на муз. *М. Римського-Корсакова*, "Раймонда" О. Глазунова, "Ромео і Джульєтта", "Попелюшка", "Кам'яна квітка" *С. Прокоф'єва*, "Бахчисарайський фонтан" *Б. Асаф'єва*, "Кармен-сюїта" Р. Щедріна, "Спартак" А. Хачатуряна, "Абесалом і Етері" З. Паліашвілі, "Легенда про любов" А. Мелікова, "Травіата" Дж. Верді, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Фауст" Ш. Ґуно, "Коппелія" Л. Деліба, "Корсар", "Жизель" А. Адана, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса, "Віденський вальс" на музику Йоганна-ст., Йоганна-мол., Йозефа Штраусів, "Дафніс і Хлоя" М. Равеля, "Болеро" на його ж музику тощо.

У концертах виступає з симф. оркестрами України (Київ, Харків, Львів, Одеса, Донецьк, Луганськ, Дніпропетровськ тощо), С.-Петербурга, Москви, Єкатеринбурга, Мінська, Кишинева. 1-й вик-ць 4-ї і 5-ї симфоній *В. Кирейка*, 5-ї симфонії *М. Дремлюги*, композицій *К. Домінчена*, *Г. Майбороди*, *Я. Лапинського*, *К. Мяскова* та ін. У репертуарі також симф. твори *Б. Лятошинського*, *Л. Ревуцького*, *Ю. Мейтуса*, *А. Штогаренка*, *В. Гомоляки*, *В. Борисова*, *Л. Колодуба*, *М. Скорика*, *О. Бородіна*, О. Глазунова, *С. Рахманінова*, *Д. Шостаковича*, С. Прокоф'єва, А. Петрова, Г. Свиридова, А. Вівальді, *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, К. М. Вебера, *Й. Брамса*, Ж. Бізе, Я. Сибеліуса, С. Франка, *А. Дворжака*, О. Респігі, М. Равеля, Б. Бриттена, *Б. Бартока*, *І. Стравинського*, *Л. Бернстайна* та ін. Гастролював в Австрії, Швейцарії, Франції, Німеччині, Великій Британії, Іспанії, Польщі, Болгарії, Угорщині, Чехії, Словаччині, Японії, Півд. Кореї, Китаї, на Кубі, а також у Росії, Молдові, Білорусі. Здійснив понад 160 фонд. записів на Укр. радіо, що включають твори укр. і заруб. класики, у т. ч. — *симфонії*, *ораторії*, *арії* і сцени з опер (солісти — *А. Солов'яненко*, *Д. Гнатюк*, *А. Кочерга*, *В. Пивоваров*, *М. Шопша*, *М. Стеф'юк*, *В. Лук'янець*), сцени з балетів. П/к В. япон. фірмою NHK зроблено відеозаписи театр. вистав: "Сильфіди" Х. Левенсгольда, "Лісової пісні" М. Скорульського. Автор статей з питань диригент. виконавства.

Виховав понад 50 диригентів, які працюють в Україні й за її межами. Поміж учнів: *В. Сіренко*, С. Власов, *В. Жадько*, *Н. Пономарчук*, *І. Андрієвський*, Н. Проценко, М. Шумський, Є. Черказова, І. Геді, А. Іваниш, *С. Грінченко* та ін.

Дискогр.: Концерти для баяна: *Лапинського Я.* (№ 2), *Мяскова К.* (№ 2). — М 10 — 40303–04, 1978; CD (загалом 7): *Дворжак А.* Симфонія № 8; Слов'янські танці № 15, 19; *Носковський З.* Симф. поема "Степ" (1991); *Вівальді А.* Концерт для мандоліни; *Віленський К.* Концерт для гітари (1992); *Борисов В.* Святкова увертюра; *Мейтус Ю.* Варіації на українську тему (1993); *Лятошинський Б.* Увертюра на 4 українські народні теми; *Кирейко В.* Симфонії № 4, 5 (1994); *Бетховен Л.* Концерт для фп. з орк. № 2 (соліст — *Є. Ржаной*); Арії з опер (солісти — А. Кочерга, *А. Мокренко*, В. Пивоваров, *С. Доброправова*, М. Шопша, В. Лук'янець та ін., 1995).

Літ тв.: Пам'яті видатного майстра // *Рожок В.* Стефан Турчак. — К., 1991; Пам'яті вчителя [М. Канерштейн] // Музика. — 1990. — № 6; Великий митець [В. Тольба]. — Рукоп.

Літ.: *Туркевич В.* Маестро // Театр.-концертний Київ. — 1966. — № 12; *Чепалов А.* Жизнь без умеренного темпа // Время. — 1995. — 1 июня; *Кушнірук О.* Аллін Власенко і його учні // Голос України. — 1998. — 4 лип.; *Степанченко Г.* Зірки Алліна Власенка // Веч. Київ. — 1998. — 21 лип.; *Петров И.* Парад дирижеров в честь профессора // Киев. ведомости. — 1998. — 24 июля; *Герланц В.* "Святая к музыке любовь" // Веч. Донецк. — 1999. — 19 янв.

О. Немкович

ВЛАСКО Семен Сидорович (1904, с. Кудрівка тепер Сосницького р-ну Черніг. обл. , за ін. даними м. Сосниця, тепер смт Черніг. обл. — 25.01.1967, с. Ясенівка, Городнянського р-ну тієї самої обл.) — кобзар. Провадив напівмандрівний спосіб життя, кобзарював у півн.-схід. районах Чернігівщини (Менському, Сосницькому, Новгород-Сіверському, Корюківському).

Кобзарську науку опанував, перебуваючи поводирем у сліпого кобзаря П. Кулика (входив до сосницького цеху, його любив слухати О. Довженко, буваючи у В'юнищах на Чернігівщині,); у співавт. з учителем створив пісню "Було колись на Вкраїні" (запис. 1925 *Д. Ревуцьким*). Довгий час грав на *бандурі*, що залишилась у спадок від учителя. Мав добру техніку, особливо вражав черніг. спосіб гри на басах (разом щипаються 2 баса через октаву). Грав також на гармошці та *бубні*. Виступав на ярмарках, етногр. вечорах, концертах. У репертуарі — понад 250 творів, зокр. *дума* "Про втечу трьох братів з Азова", пісні "Про Саву Чалого", "Байду", "Морозенка", укр. нар. пісні й танц. мелодії.

У 1930-х виступав у складі капели кобзарів п/к Л. Удовиченка (1937 був репресований). Після гітлерів. окупації В. як бандурист запрошений до одного із армійських ансамблів пісні і танцю, з яким пройшов до Берліну.

Після війни перебивався випадковими заробітками: грав по селах — на весіллях, храмових святах тощо. На запрошення Ю. Солнцевої (дружини О. Довженка) зіграв роль бубниста у к/ф про Довженкове дитинство.

Літ.: *Польовий Р.* Кобзарі в моєму житті. — К., 2003; *Ревуцький Д.* Кобзарі й лірники // Етнографічний вісник. — К., 1927. — Кн. 3; *Виноградський Ю.* Спогади про кобзарів та лірників Менського району Чернігівщини // НТЕ. — 1964. — № 1.

О. Вобрик, Б. Жеплинський

ВЛАСОВ Віктор Петрович (7.11.1936, м. Шилка Читин. обл. , РФ) — композитор, баяніст. З. д. м. України (1996). Професор (1993). Член Нац. спілки кінематографістів України (1991), НСКУ (1992). Закін. орк. ф-т Львів. конс. (кл. баяна *М. Оберюхтіна*, 1963). Соліст Одес. обл. філармонії, кер. інстр. естр. ансамблю (1955—63). Викладач кл. баяна Одес. культ.-осв. уч-ща (1963—65), Одес. конс. (з 1965), зав. кафедри нар. інструментів (1974—82), професор (1993). Підготував понад 100 фахівців, поміж них — лауреати нац. та міжн. конкурсів, володарі почесних звань.

У творчому доробку В., позначеному активними стильовими пошуками, гол. місце посідають твори для баяна та акордеона (понад 100), у т. ч. пед. репертуару, поміж яких багато концертних. Твори В. видано у Києві, Москві, С.-Петербурзі, у Німеччині, кол. Югославії, деякі з них увійшли до Антології літератури для баяна (тт. 3—9).

В. Власов

Тв.: опера "Снігова королева" (лібр. *Р. Розенберг* за мотивами Г. -Х. Андерсена, 2000, Одеса, 2002), муз. комедія "Блеск и нищета Молдаванки" (за п'єсою Г. Голубенка, 1994, Одеса, 1996); для баяна — Три концерти для баяна з орк. (1964, 1965, 1973), Сюїта-симфонія (1977), INFINITO для баяна та кам. орк. (2001), П'ять поглядів на країну Гулаг (1991), Концертний триптих за картиною І. Боска "Страшний суд" (1991), п'єси "На ярмарку" (1964), "Ноктюрн" (1976), числ. обр. нар. пісень та фантазії; Альбом для дітей та юнацтва у 5-ти зошитах; Концертино для фл. і ударних (1997), тв. для бандури та голосу й бандури (Концертино для голоса й бандури), домри, балалайки, орк. нар. інстр. ("Вбивство в Угличі", "Дорога до Бабиного Яру", "Дівчина й море", "Свято на Молдованці" тощо), числ. романси та пісні на сл. *Т. Шевченка*, В. Стуса, Л. Костенко, В. Симоненка, Д. Павличка, І. Северяніна та ін.; муз. до к/фільмів (понад 25), у т. ч: "Продавець повітря", "Гу-га", "Причал", "Навіки 19-річні" тощо; музика до театр. вистав: "Веснянка та квітень", "Шукайте жінку", "Витівки шалапута" тощо; естр.-джаз. композиції (понад 30).

Літ. тв.: Методика работы баяниста над полифоническими произведениями. — М., 1991, ²2004; Методика роботи баяніста над поліфонією. — К., 1995; О творческой деятельности И. А. Яшкевича. — М., 1984; Народне виконавство — професійні традиції. — О., 1994; Виконавська інтерпретація джазових стилів на баяні. — К., 1998; Становлення баянної композиторської школи в Україні. — К., 2003.

Літ.: *Семешко А.* Віктор Власов. — К., 2005; Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Іжганицький М.* Віктор Власов // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005; *Голубов І.* Його грають баяністи світу // Музика. — 1997. — № 3; *Розенберг Р.* Композитор, педагог, музикант // Одес. вестник. — 1996. — 27 дек.

А. Муха

ВЛАСЮК Іван Харитонович (1907, с. Кримно, тепер Любомльського р-ну Волин. обл. — 1991, с. Залюття Старовижівського р-ну Волин. обл.) — лірник. Останній представник волин. автентичної лірницької традиції. Незрячий від народження. Навч. на лірника з 13 років у *С. Рибачука* з с. Рокиті. Під час 1-ї світ. війни з батьками у статусі "біженця" опинився в Курськ. губ. 1921 повернувся на батьківщину. Мав добру муз. пам'ять, унікальний слух, вправно грав на *лірі* та *скрипці*. Після здобуття "визвілки" (особливого старцівського ритуалу-іспиту) багато мандрував з лірою: в Луцьку, Дубні, Кременці, Почаєві, Берестечку. Продовжував активну лірн. практику під час 2-ї світ. війни. У репертуарі — *канти* й *псальми*, побутові, *істор.* та *жарт.-гумористичні* *пісні* ("Сирітка", "Панщина", "Про напад турків на Почаївський монастир", "Полтавський сотник", "Люлька", "Приймак", "Доля", "П'яниця", "Весілля Зайця", "Комарик" тощо). Більшу частину репертуару В. у живому звучанні зафіксовано *О. Ошуркевичем* у фольк. експедиціях 1968—71.

Літ.: Волинь у піснях / Упоряд. *І. Федьков*. — Л., 1969; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; Лірницькі пісні з Полісся. Матеріали до вивчення лірницької традиції / Записи, упоряд., прим. *О. Ошуркевича*. Нотні транскрипції *Ю. Рибака*. — Рівне, 2002; *Корсак І.* Шляхами народного співця // НТЕ. — 1975. — № 5.

О. Богданова

ВЛОДЕК Флор Тодосович (1879 — після 1934) — співак (тенор), драм. актор. Навч. у Петерб. конс. Бл. 1901 оселився у Києві: соліст хорів *М. Лисенка* й *К. Стеценка*, актор трупи *М. Старицького*. У рад. часи — учитель співу в різних школах. У репертуарі — кам.-вок. твори *М. Лисенка* (у т. ч. "Чи ми ще зійдемося знов?", дует "Коли розлучаються двоє", що виконував з *В. Курдиновським*), укр. нар. пісні.

Літ.: *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004.

М. Лабінський

ВНУКОВСЬКИЙ (справж. прізв. — Внученко) Григорій Іванович (1879, Полтавщина — ?) — співак (тенор). 1895—98 навч. у *Муз.-драм. школі Ст. Блюменфельда* в Києві (кл. К. Массіні, після 1898 навч. у нього приватно). Вик. діяльність розпочав у 1890-х у хорі *М. Лисенка* в Києві. 1899—1900 — артист муз.-драм. трупи О. Суслова. 1901—07 — соліст оперних т-рів Казані, Петербурга, Тифліса (тепер Тбілісі), Харкова. Виконував переважно характерні партії (напр., Дяка в опері "Черевички" *П. Чайковського*, 1918). Широко відомий як популяризатор укр. музики, зокр. нар. пісень і романсів М. Лисенка ("По діброві вітер виє", "Удосвіта встав я" тощо). 1903 брав участь у відкритті пам'ятника *І. Котляревському* в Полтаві, де проспівав кілька нар. пісень і *солоспівів* укр. композиторів, а також виконав тенорове соло в кантаті "На вічну пам'ять Котляревському" М. Лисенка (прем'єра твору відбулася під час цієї акції). 1907—14 — постійний учасник концертів київ. "*Баяна*", "*Просвіти*", "*Українського клубу*", Шевченківських концертів. Від 1926 співав у хорі Київ. опери. Один із 1-х вик. партії Андрія ("Катерина" *М. Аркаса*).

Літ.: *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; [*Б. п.*]. Вечір земляцтва у Києві // Рада. — 1912. — 3 листоп.

І. Лисенко

ВОВК (псевд. S. Jascove) Іван (25.09.1921, с. Кривчунка тепер Жашківського р-ну Черкас. обл.) — композитор, педагог. Член Франц. муз. академії. Навч. в Одес. конс. (кл. флейти *Л. Рогового*, кл. гармонії *С. Орфеєва*, кл. диригування *М. Чернятинського*, 1935–40) та Паризькій Вищій муз. школі С. Франка (1948–54), 1955–77 — у Сан-Франциско (США), викладач гри на фп. На Нью-Йоркському муз. конкурсі здобув 1-е місце за свій Концерт для скр. з орк. Від 1977 — у м. Куритиба (Бразилія).

Тв.: опера "Захар Беркут" (лібр. В. Чайківського за повістю І. Франка); Літургія для міш. хору; "Любіть Україну" (на сл. В. Сосюри) для хору з фп.; Варіації для фп. з орк.; Концерт для скр. з орк.; Варіації для струн. квартету; п'єси для фп. (14 скетчів, Колискова, Гавот тощо), для скр. і фп. (Гавот, Капричіо тощо); хори світські й церк., цикл пісень на сл. Лесі Українки; обр. укр. нар. пісень.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963.

А. Мухо

ВОВК Роман Андрійович (13.05.1947, м. Львів) — кларнетист, дослідник кларнетового вик-ва. Канд. мист-ва (2005). Закін. Київ. ін-т культури (1971). Від 1969 — артист сцен. оркестру, з 1974 — соліст симф. оркестру Київ. т-ру опери та балету. Від 1985 — викладач, з 1998 — доцент, з 2005 — зав. кафедри дух. інстр. НМАУ. Основна тема досліджень — аплікатура кларнета та її вплив на звуковисотні й динамічні характеристики його звучання, урізноманітнення штрихів та виразових засобів. Застосування десятків розроблених кларнетових аплікатур у пед. діяльності В. дало вагомий практичний і творчий результат. Вихованці класу В. понад 20 разів ставали лауреатами всеукр. та міжн. конкурсів.

Літ. тв.: канд. дис. "Історія, акустична природа і виразові можливості аплікатури кларнета" (К., 2004); Акустична природа і конструктивні основи аплікатури кларнета // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 3; Деякі нетрадиційні засоби сучасного кларнетового виконавства // Там само. — К., 2000. — Вип. 8; Історія розвитку та вдосконалення кларнетової аплікатури // Наук. записки. Терноп. Держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2000. — Вип. 1(4); *Вовк Р.* Володимир Апатський — фундатор сучасної київської фаготної школи: виконавець, педагог, науковець (генеза творчого шляху) // Вик. муз-во: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47.

Ол. Шевчук

ВОВК Юліан Ярославович (30.12.1944, м-ко Монастириська Терноп. обл. — 20.10.1996, м. Львів) — баяніст, композитор. З. прац. культ. УРСР (1983). З. д. м. України (1993). У 9-річному віці від вибуху гранати втратив зір. Заг. освіту здобув у школі-інтернаті № 100 Львова, закін. Львів. муз. уч-ще (1968, кл. баяна Л. Хмельницької), Львів. конс. (1973, кл. баяна *М. Корчинського*).

Засн. і кер. інстр. квартету "Чотири Миколи" (1962) та нар. жін. вок. ансамблю "Струмочок" (1963–96), худ. кер. нар. самод. капели бандуристів "Карпати" Львів. Укр. виробничого об'єднання Укр. тов-ва сліпих (1976–96), що 1990 отримала статус профес. колективу.

Здійснив з капелою гастрольні поїздки Україною та зарубіжжям (країни Балтії, Білорусь, Польща, Болгарія, Чехія, Словаччина).

Записав із капелою на "Студії Лева" 4 аудіоальбоми: "Возвеселімся всі разом нині", "Музична Шевченкіана", "Літургія", та "Пісня серця" (вид. посмертно); впорядкував зб. творів "Трембіта" (за системою Брайля) з репертуару капели (1996).

Тв.: "Ух, ух, солом'яний дух" і "Лілея" (сл. Т. Шевченка), "Мрія бандуриста" (сл. О. Фесенка), "Вишні", "Ой ти, струмочку", "Галичанка" (сл. І. Шпота); обр. для капели бандуристів: "Реве та стогне Дніпр широкий", "По діброві вітер виє", "Розпрягайте хлопці коні", "Я бачив, як вітер берізку зломив" та багатьох ін.

Б. Пиц

ВОВКУН Василь Володимирович (16.04.1957, с. Мацошин, Радехівського р-ну Львів. обл.) — режисер, актор, сценарист, письменник. З. д. м. України (1998). Член НСТДУ (1975). Неодноразово визнавався найкращим режисером муз. видовищ в Україні. Закін. Львів. студію театр. мистецтва при Держ. драм. т-рі ім. М. Заньковецької (1975) та актор. ф-т Київ. театр. ін-ту (1981). Актор Черків. муз.-драм. т-ру ім. О. Кобилянської (1981–90) та Київ. т-ру-студії "Будьмо!" (1990–91). Худ. кер. мист. агентства "Арт Велес". Худ. кер. держ. підприємства "Україна мистецька". Від 2002 — доцент Нац. ун-ту ім. Т. Шевченка.

Брав участь у міжн. театр. фестивалях у Польщі, Італії, Німеччині, Росії. Реж. творчість муз.-театр. вистав та муз. видовищ позначена новаторством.

Режисер-постановник понад 250 постановок: держ., релігійних, профес. та неофіційних свят, вітчизн. і міжн. фестивалів, днів укр. культури і мистецтва у Словаччині, Польщі, Франції, Німеччині, Китаї, Японії, Білорусі, Молдові, молодіжних масових заходів, альтернативних концертів, оригінальних мистецьких видовищ. Поміж них — постановки модерного дійства "Я (Романтика)" М. Хвильового за участю *"Київської камерати"* й *Н. Матвієнко* (Київ, 1993), на пленері опери-ораторії *І. Стравинського* "Цар Едіп" (Славутич, 1996, Київ, 1998), містеріального шоу-дійства на муз. *О. Мельника* "Золоті ворота тисячоліть" (Київ, 1999), музичних метаморфоз *В. Павліковського* "Ті, що походять від сонця" (Київ, 2001), муз.-архітектурної світлоінсталяції з муз. *Є. Станковича* "Панахида за померлими з голоду 1932–33 рр." (Київ, 2005), муз. проекту Б. Бриттена "Воєнний реквієм" для солістів, міш. і дит. хору та хореогр. групи (Київ, 2004), опер "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича* (Донец. т-р опери та балету, 2005, Київ, 2006), "Бал-маскарад" Дж. Верді (Львів. т-р опери та балету, 2005), "Поворот гвинта" Б. Бриттена (Київ, Оперна студія НМАУ, 2005), інавгурації Президента України В. Ющенка (також сценарист, Верховна Рада України, Майдан Незалежності в Києві, НПМ "Україна", Софія Київська, 23 січ. 2005) та інавгураційного концерту (24 січ. 2005), мист. проекту "Помаранчева мить життя" (ПМ "Україн-

Р. Вовк

Ю. Вовк

В. Вовкун

М. Кропивницький у ролі Шельменка ("Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка)

ський дім", 23, 24 січ. 2005), презентації культурної спадщини України у США під час святкування 60-річчя ООН (Укр. ін-т, Нью-Йорк, 2005), числ. темат. концертів та мист.-громад. акцій; вечорів, присв. *Т. Шевченкові, І. Котляревському, М. Грушевському*, О. Ольжичу та ін. Гол. режисер-постановник фестивалів *"Червона рута"* (1991—95); укр. фольклору "Берегиня" (Луцьк, 1994, 1998); традиц. народної творчості "Покуть" (Харків, 1996, 1998); літ.-мист. фестивалю "Лесина осінь" (Ялта, 1994—2003); укр. культури у Польщі (Сопот, 2000, 2003); Міжн. конкурсу артистів балету ім. С. Лифаря (1993, 1996); Дня України на "Експо-2000" (Ганновер, Німеччина). Автор і режисер культ.-мистецької акції "Незалежне мовчання..." (Київ, 2001, ПМ "Укр. дім"). У більшості муз. та синтет. постановок В. залучає муз. ряд, що включає укр. муз. фольклор і твори вітчизн. клас. та сучас. музики.

Літ. тв.: п'єси — Батьківські пороги (за Григором Тютюнником). — Чернівці, 1985; Поранкова душа // Молодий буковинець. — Чернівці, 1988; прозові кн. — Морозяне щастя. — К., 1991; Фрески. — Л., 2001; До конгресу української інтелігенції // Укр. слово, 1996. — 11 січ.

Літ.: [*Б. п.*]. У Києві просто неба — "Цар Едіп" // Кур'єр ЮНЕСКО (бюлетень). — 1998. — № 4; *Соловей Е.* "Цар Едіп" у Києві // Всесвіт. — 1998. — № 2; *Грабовская В.* Красная рыбка Василия Вовкуна // Академия. — 2005. — Июнь; *Сюта Б.* За кулисами, но на виду // Правда Украины. — 1994. — 6 дек.; *Його ж.* Маестро, що залишається за лаштунками // КіЖ. — 1994. — 12 листоп.; *Його ж.* Музична режисура Василя Вовкуна // Там само. — 2004. — 24 груд.; *Його ж.* Оперне приношення під знаком Соборності // УМГ. — 2006. — № 1; *Дрвч І.* Опера-ораторія "Цар Едіп" // Літ. Україна. — 1996. — 17 жовт.; *Сікорська І.* "Цар Едіп" — наймасштабніша мистецька акція в Україні // Веч. Київ. — 1999. — 3 лют.; *Демінський С.* Візитна картка нашої масової культури // День. — 1999. — 30 лип.; *Афонина А.* История Киева в рассказе Василия Вовкуна // Киев. вестник. — 1999. — 9 сент.; *Шевченко Т.* "Готуючи інавгурацію, я вивчав європейський досвід" // Експрес. — 2005. — 18—30 січ.; *Колиця М.* Опера жахів на сцені академії музики України // Дзеркало тижня. — 2005. — 9 квіт.; *Тисячна Н.* Василь Вовкун: "Українська історія та європейський досвід лягли в основу концепції інавгурації нового Президента" // Там само. — 2006. — 26 січ.

Б. Сюта

"ВОГНИК" — дит. хор Київ. палацу дітей та юнацтва. Нар. худ. колектив від 1998 засновник і незмінний худ. кер. та диригентка — з. пр. культ. України *С. Степаненко.* Лауреат І Респ. хор. конкурсу ім. М. Леонтовича (1989, 2-е місце), Міжн. фестивалю дит. хор. колективів у Москві (1993, 1-а премія), хор. фестивалю у м. Бидгощ (1996, Польща), Міжн. конкурсу дит. аматор. колективів у м. Бакеу (1997, Румунія, 1-е місце), конкурсу дит. та юнац. хорів у Вільнюсі (2000, Литва, 2-е місце), конкурсу "Срібні дзвони" у Даугавпілсі (2001, Латвія, 1-е місце), Міжн. конкурсу "Артеківські зорі" (2002, 3-є місце), XXXVIII Міжн. фестивалю хор. пісні у "Międzyzdrojach" (2003, Польща, 3-є місце), фестивалю "Співає Київ весняний" (2003, звання "Зірка фестивалю"). Лауреат міжн. фестивалю поліф. музики 2004 р. "Citta di Inoro" (2004, Італія), III міжн. фестивалю дит. та юнацьких хор. колективів "Ліспайтес та його друзі" (м. Вільнюс, 2006, Литва), міжн. фестивалю хор. мист.-ва "Вересень на розкопках Ерколано" (Італія, 2006). Організований 1970 за принципом хор. студій, де діти навчаються мистецтва хор. співу, одержують елементарні знання з нотної грамоти та гри на фп. У колективі — бл. 150 хористів: школярів з 4-го по 10-й класи і студентів, 2 склади хорів — молодший (підготовчий) і основний (концертний). В репертуарі хору — твори укр. і заруб. композиторів-класиків *Л. Ревуцького М. Березовського, Д. Бортнянського, О. Кошиця, А. Кос-Анатольського* А. Банкієрі, *М. Леонтовича, Б. Лятошинського, І. Шамо, Л. Дичко, К. Мяскова, В. Філіпенка, Б. Фільц, В. Шаповаленка, Ю. Щуровського* та ін. "В." гастролював у різних містах України та зарубіжжя: Івано-Франківську, Львові, Одесі, Ужгороді, Москві, С.-Петербурзі, Ризі, Кисловодську, Берліні, Кракові, Лейпцигу, а також у містах Франції, Бельгії, Італії.

"В." — учасник багатьох престижних мистецьких форумів, урядових концертів, з'їздів і пленумів СКУ, виступав на хоров. асамблеях "Камертон" (Москва), "Тоніка" (Київ), міжн. фестивалях *"Київ Музик Фест"*, *"Музичні прем'єри сезону"*.

Літ.: *Фільц Б.* Наш "Вогник" // "Співає "Вогник". — К., 1982; *Соботович О.* Без надії сподіваюсь // Музика. — 1991. — № 2; *Степаненко С.* Мій "Вогник" // Там само. — 2005. — № 5; *Сорока Н.* Скільки пісень гарних // Веч. Київ. — 1983. — 13 черв.; [*Б. п.*]. Співає "Вогник" // Веч. Київ. — 1990. — 17 груд.; *Щербань М.* У пісні — безсмертя народу // Освіта. — 1997. — 10—18 черв.; [*Б. п.*]. "Vognik" Chor Dziewczecy z Kijowa // Gazeta Pomorska. — 1999. — 6 listopada; *Летичевська О.* Феномен Дмитра Бортнянського // День. — 2001. — 19 груд.; [*Б. п.*]. Angelic Voices and Contemporary Composers // What's on. — 2002. — № 13; [*Б. п.*]. Concert de chorale Vognyk de Kiev. La quasi perfection // Paris Normandie samedi. — 2002. — 22 бер.; [*Б. п.*]. Sous le charme de la chorale // Там само. — 23. 24 бер.

Б. Фільц

ВОДЕВІЛЬ (від франц. vaudeville) — жанр муз. т-ру, комед. вистава з музикою, куплетами, танцями. В. притаманні: анекдотична ситуація в основі сюжету, нагромадження випадковостей, перевдягання, фарсові трюки, словесні каламбури, танці, куплети, моралізаторський фінал. У 17 ст. терміном В. спершу визначали просту, невибагливу за мелодією франц. жартівл. вуличну пісеньку (voix de ville). Пізніше (з 2-ї пол. 17 ст.) таку саму назву здобули невеличкі театр. п'єски з куплетами-пісеньками й приспівом-рефреном, що виконувалися на ярмарках. Як театр. жанр В. утвердився у Франції в роки Великої франц. революції 1789—94 і зі сцени ярмаркових балаганів перейшов на профес. сцену, де набув громадянського, соціального звучання, нерідко політ. забарвлення: завдяки легкості й гнучкості жанру. В. оперативно відгукувався на події дня. 1792 у Парижі було навіть відкрито спец. Theatre Vaudeville, що показував виключ-

но водевільні вистави. Згодом В. перетворився на суто розважальний жанр.

У Росії В. з'явився на поч. 19 ст., і як рос. явище розвинувся на основі франц. В. та рос. комічної опери. Мав побут. та істор. сюжети, в музиці широко використовував нар.-пісенну творчість. До жанру В. звертались *О. Аляб'єв*, *О. Верстовський*, *К. Кавос* та ін. Першим рос. В. на укр. сюжет став "Козак-віршувальник" ("Казак-стихотворец") *О. Шаховського* (1812), написаний "суржиком" (гол. герой — родом з України, козак-поет *С. Климовський*, істор. постать) з музикою К. Кавоса. У 22-х муз. номерах використано популярні укр. пісні, у т. ч. "Їхав козак за Дунай". Тому самому авторові належать В. "Актор у себе на батьківщині" (присв. акторові Я. Шумському, родом з України) та "Укр. наречена" (переробка з франц.). В. писали О. Грибоєдов, О. Писарєв, М. Хмельницький (нащадок Б. Хмельницького). Від 2-ї пол. 19 ст. рос. В. перетворюється на суто розважальний жанр з пустопорожніми сюжетами, грубим комікуванням, іноді з вульгаризмами, за що його справедливо критикував *М. Гоголь*.

Укр. В. виник майже одночасно з рос. як цілком оригінальний жанр. Для його клас. форми характерні: невеликий обсяг, мала кількість дійових осіб та їх усталені сцен. "амплуа", сюжет з анекдоту, бувальщини з нар. побуту, пов'язаний із нагромадженням життєвих непорозумінь, випадковостей, перевдяганням персонажів, фарсові прийоми змалювання сцен. ситуацій, несподівана, часто невмотивована розв'язка, обов'язкове звернення у фіналі до публіки — тобто риси, спільні з рос. В. Проте його особливістю був яскравий нац. колорит; риси етнографізму в змалюванні нар. побуту (переважно селян), у мові персонажів, пересипаній приказками, прислів'ями. Герої В. — міщани, бідні дівчата, вдови, дрібні чиновники, бідні, але обдаровані актори.

Нар.-побут. характер В. зумовив його муз. забарвлення: місце обов'язкових куплетів посідають нар. пісні чи їх стилізовані зразки. Інтонац.-жанр. основу становлять *жартівливо-танц.* мелодії, побут. *романс*, світський *кант*, закріплені за персонажами відповідної образної сфери. Переважають моторні пісні жанр.-танц. характеру. Романс репрезентує лір. героїв і передає їхній емоц. стан, кант використовується переважно як засіб змалювання негатив. образів з чиновницько-церк. кіл.

Пісні В. відіграють значну роль у заг. драматургії твору. З його розвитком вони поступово втрачають роль вставних дивертисментних номерів, і, обумовлені дією та змістом твору, виконують функцію муз. характеристик, *дуетів*, *терцетів* — рушіїв дії, фінальних *ансамблів* — моралізаторських резюме. У В. з часом дедалі більше простежуються риси профес. театр. музики, зокр. елементи оперн. *аріозо*, ансамблів та *речитативів*.

Клас. зразок В. — "Москаль-чарівник" *І. Котляревського* (1819), написаний для Полтав. вільного т-ру. Створенням яскравого образу гол. героя Чупруна на сцені прославився *С. Гулак-Артемовський*. Одночасно з'явився В. "Простак, або Хитрощі жінки, перехитрені москалем" *В. Гоголя-Яновського* на той самий сюжет, написаний для домашнього т-ру міністра Д. Трощинського. Проте муз. обарвлення цього твору є значно скромнішим.

Помітна роль у розвитку укр. В. належить "Бой-жінці" *Г. Квітки-Основ'яненка* (1839—40), де оригінальний нар.-нац. колорит створюється саме завдяки музиці. Відомі також В. "Два брати з Санжарівки, третій з Хорола" І. Дрейсіга (1846), "Чумак-чародій" А. Зміїовського (1834, написаний на "малоруському діалекті"), "Муж старий, жінка молода" С. Петрушевича (1849) тощо. Остаточне обличчя укр. В. утвердили "Кум-мірошник, або Сатана в бочці" *В. Дмитренка*, "Бувальщина, або На чужий коровай очей не поривай" А. Велісовського, "Один порадував, другий потішив, або Хто дасться, той кається" та "Оглядівся, як наївся, або Якби не вовк та собака, був би Грицькові гарбузяка" (1850-ті). До найпопулярніших належав "Покійник Опанас" А. Яновського.

Значну групу В. становлять твори маловідомих нині літераторів: Г. Барановського, М. Буніна, М. Вейса, Г. Доброскока, О. Левицької, О. Лубенського, М. Овчаренка, Я. Остроухова, І. Пивоварського, С. Смоленського, М. Сосновського та ін. — переважно переспівування тематики В. 1820—50-х. Окрім літераторів, авторами В. часто ставали актори (К. Милославський-Винников, І. Захаренко та ін.), які добре знали закони сцени. До В. зверталися також І. Тендетников, Г. Борковський, М. Янчук, М. Сластін, С. Воронько. В їхніх творах помітно зростає вага танц. музики (іноді традиц. кінцеве звернення до публіки заміняється заг. танцем). Перевага надається фарсово-анекдот. ситуаціям спрощеного, "горілчано-гопакового" сюжету.

Значний внесок у жанр В. зробили *М. Кропивницький* ("Помирились", 1869; "За сиротою і Бог з калитою, або ж Несподіване сватання", 1872; "По ревізії", 1882; "Дійшов до розуму", 1909) та *М. Старицький* ("Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка", 1872; "По-модньому", 1887). З їхніми іменами пов'язано прагнення подолати шаблони й трафарети, що на той час склались у В. Не завжди ці твори жанрово визначалися саме як В., а більше як "жарт", "драматичний етюд", "малюнок" тощо. Зберігаючи фольк. основу, автори намагалися вводити пісенні номери, вмотивовані сцен. ситуацією, що наближалися до ролі муз. характеристик.

Упродовж 19 — на поч. 20 ст. В. користувався незмінним успіхом у глядачів. З ним пов'язана діяльність провідних акторів *М. Щепкіна*, К. Соленика, *М. Заньковецької*, *П. Саксаганського* та ін. Саме В. часто ставав "рятівним колом" для укр. т-ру в період становлення його профес. труп та під час числ. утисків з боку рос. царського уряду.

У 20 ст. В. посідав значне місце в репертуарі укр. театр. труп, проте поступово втрачав специф. жанр. ознаки й худ. змістовність. У рад. період його було витіснено із драм. репертуару, незважаючи на окремі вдалі спроби. Поміж укр. про-

фес. композиторів, які зверталися до жанру В. — *В. Кирейко* ("Вернісаж на ярмарку", 1985) і *В. Філіпенко* ("Блакитна турецька шаль" 1987).

Літ.: *Антонович Д.* Триста років українського театру. 1619—1919. — Прага, 1925; Старый русский водевиль. 1819—1849. — М., 1937; Український водевіль. — К., 1965, [2]1985; *Довидово І.* Малі форми драматургії. — К., 1966; Український драматичний театр. — К., 1967. — Т. 1; Бувальщина. Комедії. Драми. Діалоги. Водевілі. — К., 1990; *Бoцяновский В.* К вопросу об источнике водевиля И. Котляревского "Москаль-чарівник" // Киев. старина. — 1894. — № 10; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Загайкевич М.* Музика в театрі // там само. — К., 1989. — Т. 2; *Мечков І.* Антологія Українського водевілю // Бібліотечна планета. — 2002. — № 1; *Білецький А.* Біля початків нової української комедії і водевілю. — Окр. відбиток.

І. Сікорська

ВОДОВОЗОВ Альберт Федорович (3.04.1932, с-ще Вільхівка, тепер Успенка Лутугинського р-ну Луган. обл.) — композитор, педагог. З. д. м. України (1990). Член НСКУ (1967). Закін. Київ. конс., кл. композиції *М. Вілінського* (1956). Викладач муз.-теор. дисциплін Донец. муз. уч-ща (1956—92); за сумісництвом — муз. кер. Шахтар. ансамблю пісні і танцю "Донбас" (1959—61). Від 1964 — муз. редактор і режисер. Донец. ТБ. 1967—82 — засн. і голова Донец. обл. організації СКУ; 1982—92 — заст. голови. Від 1992 — у Києві на творчій роботі.

А. Водовозов

Тв.: вок.-симф. триптих "Повернення" на сл. Е.Кузнецова (1982), кантата "Моя Україна" на сл. С. Александрова (1974); симф. поеми "Прометей" (1956), "Свято у Донбасі" (1967); "Молодіжна святкова" (1969), концерт для фп. з орк. (1967), Концерт "Діалоги" для фп. і органа з орк. (1983), поема "Краснодонці" для скр. з орк. (1972); Концертні варіації для 2-х баянів з орк. нар. інстр. (1965), композиції для естр. і дух. оркестрів; Сюїта (1958), Дивертисмент (1969) для струн. квартету; Соната (1955), прелюдії і фуги для фп.; романси, пісні (з супроводом орк., фп.), вок. цикли; музика до теле- і театр. вистав, вок.-хореогр. композиції.

Літ.: *Киреева Т., Савари С.* Композиторы Донбасса. — К., 1994; *Редя В.* Вечер, посвященный 50-летию композитора // СМ. — 1982. — № 11.

А. Муха, Т. Філатова

"ВОДОГРАЙ" — ансамбль бандуристів (США). Засн. 1974 у м. Сиракузи (США) *Л. Ґурською*. Перший склад: Л. Гурська, М. Халула, В. Тимченко. Навч. й набували досвіду гри в кобзар. таборах ОДУМ'у ("Акорд", Нью-Йорк). Дебютував на XVI "Орликіаді" в укр. молод. таборі "Союзівка" (Керґонстон, Нью-Йорк), 1979 виступав на крайовому з'їзді там само, на ТБ. 2-й склад (з 1980): Л. Гвозда, Х. Дмитришин, О. Жовніренко, Н. Назаренко, Н. Шпичка, Р. Прибила, В. Жовніренко.

"ВОДОГРАЙ" (м. Дніпропетровськ) — *ВІА*. Лауреат Дніпроп. обл. комсомоль. премії ім. Г. Петровського (Дніпропетровськ, 1778). Створ. при Дніпроп. філармонії (1974, за назву взято однойм. пісню *В. Івасюка*). 1-й склад: *Л. Артеменко, В. Шпортько* (провідні вокалісти), О. Ярошевич, О. Радомишельська, Т. Тур, І. Лобода, *Л.* Антонова (вокал), В. Марковський (1-й худ. кер., труба), *О. Шаповал* (муз. кер. 1976—79, тенор-саксофон, сопрано-саксофон, флейта, сопілки), Л. Файншмідт (альт-саксофон, кларнет, сопілка), В. Ніколенко (тромбон, сопілка), *О. Косько* (клавішні), О. Любченко (гітара), О. Ішук (бас-гітара), О. Гуров (ударні, вокал). Пізніше до складу "В." увійшли І. Кручиненко (гітара, вокал), О. Аннапольський (труба), М. Кузьменко (вокал, ліра, сопілка), О. Хоменко (вокал, перкусія), Ю. Старостін (вокал), І. Пеня (вокал, сопілка). Учасник числ. конкурсів і фестивалів, що проводилися у кол. СРСР. Гастролював у Болгарії (1977), Монголії (1978), Німеччині (1983), Польщі (1985). У репертуарі — сольні та анс. пісні *В. Івасюка*, *І. Поклада*, *О. Білаша*, *М. Скорика*, *І. Карабиця*, О. Пахмутової, Д. Тухманова та ін. Творче обличчя "В." значною мірою визначав високий вик. рівень провідних музикантів-інструменталістів — лауреатів джаз. фестивалів (О. Косько, О. Гуров, О. Любченко, О. Ішук, О. Шаповал), та вокалістів (Л. Артеменко, В. Шпортько). Це стало запорукою створення оригінальних конц. програм, де простежується синтез укр. фольклору та джаз-року. Першим у цьому ряду став концерт "Союз джазу та рок-музики" джаз-секстету п/к О. Шаповала (більшість аранжувань здійснив О. Шаповал). "В." записав музику Д. Тухманова до к/ф "Дорогий хлопчик" (1975), знявся у 2-х муз. стрічках на студії "Укртелефільм", записав 6 грамплатівок та фонд. записи на Укр. радіо, видав однойм. зб. пісень зі свого репертуару (К., 1979). Припинив свою діяльність 1997.

Дискогр.: *грамплатівки* LP — "Водограй" С 60—09399—400, 1978; "С песней по жизни" С 60—08843—44, С 60—08845—46, 1978; "Заколдованный круг" С 62—14083—84, 1980; "Водограй" С 62—14645—46, 1980; "Поёт Людмила Артёменко" С 62—13865—66, 1980 (усі — М.: Мелодия).

Літ.: "Водограй" // Театр.-концертний Київ. — 1976. — № 16; *Кабаков А.* "Водограй" // Клуб и худ. самодеятельность. — 1977. — № 9; *Скорик М.* "Водограй" // Кругозор. — 1978. — № 166; *Ермишев Л.* "Водограй" // Советская эстрада и цирк. — 1979. — № 2; *Сальков М.* Пісенний струмінь "Водограю" // Україна. — 1979. — № 15; *Чередниченко В.* Співає "Водограй" // Ранок. — 1981. — № 12. *Його ж.* Солістка "Водограю" // Україна. — 1983. — № 14; *Кузик В.* Грай, "Водограю" // КіЖ. — 1978. — 18 трав.; [*Б. п.*]. Jassova vsehocbut // Melodie. — Praha, 1976. — № 6.

В. Кузик, О. Кушнірук

ВОДОЛЬСЬКИЙ (Wodolskj) Іван (Ян) (2-а пол 19 ст.) — скрипаль, педагог. 1860—63 навч. у Варшав. муз. ін-ті. В кін. 1850-х — викладач музики 1-ї Київ. гімназії та пансіону Є. Левашової (кл. скрипки). 1863 брав участь в організації Київ. відд. РМТ. 1864, 1869—75 — викладач муз. школи при ньому, паралельно (з 1867) — соліст оркестру Київ. рос. опери. Виступав у Києві із сольними концертами (1850—60-і), в 14-и зібраннях ІРМТ (1866—69), на концерті *Ант. Рубінштейна* (1869), в ансамблях з *М. Лисенком*, *Г. Венявським* та ін. виконавцями, у складі струн. квартету. 1868—75 — викладач Київ. муз. уч-ща (кл. скрипки), кл. скрипки на курсах ІРМТ. Поміж учнів — *О. Колаковський*, *Й. Котек*, *К. П'ятигорович*. Про В. писали в газ. "Киев. телеграф" (1860, 6 жовт.) і "Киевлянин" (1866, № 21).

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2.

О. Шевчук

ВОДЯНОЙ (справж. прізв. — Вассерман) Михайло Григорович (23.12.1924, м. Харків — 11.09. 1987, м. Одеса) — актор муз. комедії та кіно. Чоловік *М. Дьоміної*. З. а. УРСР (1964). Н. а. СРСР (1976). Закін. 3 курси Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) театр. ін-ту (1943). Актор П'ятигор. (Ставропольський край, тепер РФ, 1943—45), Львів. (1945—53) т-рів муз. комедії (співзасновник останнього). Коли 1954 Львів. т-р перевели до Одеси, В. — його актор і худ. кер. (1979—83), директор (з 1983). 1995 Одес. т-ру муз. комедії присвоєно ім'я В. В Одесі пам'яті В. поставлено виставу "Бал на честь короля" (1999, реж. Е. Митницький).

Яскравий актор, талант В. виявився насамперед у характерних, зокр. комедійних ролях (усього понад 100).

Партії та ролі: найпопулярніша — Мишко Япончик ("На світанку"), зіграний 500 разів; Андрій ("Четверо з вулиці Жанни" — обидві О. Сандлера); Попандопуло ("Весілля в Малинівці" О. Рябова); Галушка ("Кому посміхалися зорі?" Б. Александрова); Мишко-Буксир ("Біла акація" І. Дунаєвського); Ґаркуша ("Біля рідного причалу" В. Соловйова-Сєдого); Тев'є ("Скрипаль на даху" Д. Бока); Ґусятников ("Пізня серенада" В. Ільїна); Боні, Жупан, Тоні ("Сильва", "Маріца", "Принцеса цирку" І. Кальмана); Альфред Дулітл ("Моя чарівна леді" Ф. Лоу) та ін. Кіно-ролі: Яшка Буксир ("Біла акація", 1958, реж. Г. Натансон); Мишко Япончик ("Ескадра прямує на Захід", 1965, реж. М. Вінграновський, М. Зілинський); Попандопуло ("Весілля в Малинівці", 1967, реж. А. Тутишкін); Сосін [кінодилогія "Інспектор карного розшуку" (1971) і "Будні карного розшуку" (1973), реж. С. Цибульник]; Батько ("Небезпечний вік", 1981, реж. А. Процікін); 2-серійний т/ф "Вільний вітер" (1983, реж. Л. Трауберг, А. Тутишкін).

Літ.: *Дьяконова З., Новоселицька Л.* Михайло Водяной. — К., 1972; Имя: Михаил Водяной. — О., 1999; *Семеновский В.* Михаил Водяной // Театр. — 1974. — № 9; *Олексієнко Т.* Майстер легкого жанру // Музика. — 1975. — № 3; *Грошева Е.* Его имя — Михаил Водяной // СМ. — 1988. — № 7; *Митницький Э.* Мы живём, пока любим // Театр. — 1991. — № 7; *Станішевський Ю.* Даруючи людям радість // Музика. — 1994. — № 5; *Максименко В.* Михаил Григорьевич Водяной // Одес. вестник. — 1992. — 13 нояб.

І. Сікорська

ВОЄВОДІН В'ячеслав Васильович (13.11.1938, м. Дебальцеве, тепер Донец. обл.) — баяніст, диригент, громад. діяч. З. д. м. України (1993). Н. а. України (2001). Академік Петровської академії наук і мистецтв (С.-Пб., Росія, 1999), Укр. академії нац. прогресу (Київ, 1999), член-кор. АМУ (2001). Закін. Київ. конс. (1961, кл. *М. Гелісо*). 1961—71 — викладач Львів. конс., кер. студ. оркестру нар. інструментів. Від 1971 — у Донец. конс.: ст. викладач (1971—81), зав. кафедри нар. інстр. (1981—88), доцент (1982), декан ф-ту підвищення кваліфікації (з 1990), зав. кафедри орк. диригування (1991—99), професор (1991), зав. кафедри акордеона (з 1999), ректор (з 1997).

Створив понад 400 аранжувань для оркестру та ансамблів нар. інстр.

Літ.: *Ковалевський М.* Музикант-ректор: В. Воєводіну — 60 // КіЖ. — 1998. — № 44.

ВОЖАКІВСЬКИЙ Юрій (1946, США) — альтист-соліст і ансамбліст, педагог. Учень *В. Цісика* в Укр. муз. ін-ті (Нью-Йорк). Закін. Джульярд. муз. школу (Нью-Йорк, кл. І. Ґаламіана, В. Трамплера, 1970). Концертував з оркестрами й кам. ансамблями, 1970—73 виступав у складі струн. квартету у Білого Домі (тоді резиденція Президента США Р. Ніксона у Вашингтоні). Гастролював у США, Іспанії та ін. країнах. Здійснив звукозаписи на різних фірмах, виступав на радіо, ТБ.

ВОЗНЕСЕНСЬКИЙ Іоан Іоанович, протоієрей [5(17).09.1839, Костромська губ., Росія — 8(21).12.1910, м. Кострома, там само] — дослідник богослужб. співу правосл. церкви, педагог. Випускник Костром. духовної семінарії (1860) і Моск. духовної академії (1864). Згодом — викладач грец. мови й співу Костром. семінарії. 1883—93 — інспектор семінарії в Рязі, де став одним із засновників "Тов-ва любителів церк. співу". 1888 був прийнятий до київ. Церк.-археолог. тов-ва при Київ. духовній академії. Від 1894 — протоієрей кафедрального собору в Костромі. Автор фундамент. праць із теорії та історії церк. співу, монографій, присв. *знаменному*, *київ.*, *болгар.* та *грец. наспівам* 17—18 ст. (див. *Наспів церковний*), що досліджував за нотолінійними рукописами та виданнями. Одним з перших у рос. медієвістиці приділив значну увагу укр. церк. співу 17—18 ст. (за тогочас. термінологією "Юго-Зап. Руси"). Попри невелику кількість укр. рукоп. збірників, доступних йому для безпосереднього вивчення (з фондів Київ. духовної академії, Почаїв. лаври тощо), В. визначив специфіку будови Ірмолою (див. *Книги богослужбові*) та його спів. змісту. Порівняння з рос. виданнями дозволило В. встановити різницю між автент. укр. церк. співом і його пізнішими перетвореннями в рос. синодальному Обиході (1772). Методологічна позиція В. базувалася на жанр. диференціації піснеспівів за

М. Водяной у ролі Попандопуло (оперета "Весілля в Малинівці" Б. Александрова)

В. Воєводін

змістом, осмогласністю (див. *Осмогласся, Глас*) й неосмогласністю, видами мелодики та ін. характеристиками. Проте концепція ладової будови знамен. розспіву В., що спиралася на вчення про елінські лади *Ю. Арнольда*, викликала нарікання його сучасників і послідовників. Ін. аспекти праць В. зберігають непересічне значення до сьогодні.

2 цикли праць В. ("О церковном пении..." та "Осмогласные распевы...") були удостоєні Синодом повної премії Моск. митрополита Макарія і рекомендовані як посібники для викладання церк. співу в духовних семінаріях та уч-щах (1893).

Літ. тв.: О церковном пении православной греко-российской церкви : В 2 вып. — Большой и малый знаменный напев. — К., 1887. — Вып. 1; [2]Рига, 1890. — Вып. 2: Нотные приложения с объяснительным текстом. — Рига, 1889; Осмогласные распевы трёх последних веков Православной русской церкви. В 4 вып. — К., 1888. — Вып. 1: Киевский роспев и дневные стихирные напевы на "Господи воззвах" (Техническое построение). — К., 1888; [2]М.; Лейпциг, 1898; Вып. 2: Болгарский роспев или напевы на "Бог Господь" Юго-Западной Православной Церкви (Техническое построение). — К., 1891, [2]М., 1898; Вып. 3: Греческий роспев в России. — К., 1893; Приложение: Образцы осмогласия роспевов Киевского, Болгарского, Греческого с объяснением их технического устройства. — Рига, 1893; Церковное пение православной Юго-Западной Руси по нотолинейным ирмологам 17—18 веков. Состав, свойства и достоинство напевов, помещенных в юго-западных ирмолоях. В 3 вып. — К., 1890; [2]М.; Лейпциг, 1898; О пении в Православных церквах греческого Востока с древнейших до новых времён: С приложением образцов византийского церковного осмогласия : В 2 ч. — Кострома, 1895—96; М., 1897; Общедоступные чтения о церковном пении: В 3 вып. — Рига, 1892. — Вып. 1, [2]Кострома, 1897; Рига, 1893. — Вып. 2, [2]Кострома, 1897. — Вып. 3: Техническая сторона состава и исполнения церковных песнопений. — Кострома, 1895; Главные пункты истории греческого церковного пения. — Кострома, 1896; О современных нам нуждах и задачах русского церковного пения. — [2]М.; Лейпциг, 1899.

Літ.: *Розумовский Д., прот.* Отзыв Учебного при Св. Синоде комитета о сочинении Ив. Вознесенского "О церковном пении православной греко-российской церкви" // Христианское чтение. — 1889. — Кн. 2; Общество любителей церковного пения в Риге // Прибавление к церк. ведомостям. — 1891. — № 29; *С[оловьев] Д.* По поводу новых изданий о церковном пении [про статтю В. "О современных нам нуждах"] // там само; *С[оловьев] Д.* Рецензия на изд. И. Вознесенским "Общедоступные чтения о церковном пении" (Рига, 1892. — Вып. 1) // Церк. ведомости. — 1892. — № 11; *Прежний А.* Новая книга о греческом церковном пении [про кн. І. Вознесенського "О пении в православных церквах греческаго Востока"] // РМГ. — 1897. — Нояბрь; [*Петров Н.*]. Вознесенский Ив. Ив., протоиерей [Некролог] // Истор. вестник. — 1911. — № 2; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. — Нью-Йорк. 1982. — Т. 2; *Шевчук Е.* Протоиерей Иоанн Вознесенский о репертуаре украинских нотолинейных Ирмологионов XVII — начала XVIII вв. (современный комментарий) // Вестник Правосл. Св.-Тихоновского гуманитарного ун-та. — М., 2006.

Ол. Шевчук

Л. Войнаровська

В. Войт

В. Войтенко

ВОЙНАРОВСЬКА Людмила Іванівна (24.06.1957, м. Сімферополь) — співачка (сопрано), педагог. З. а. України (1998). Закін. Київ. конс. (кл. *Л. Лобанової*, 1983). 1986—89 — викладачка Київ. пед. ін-ту; з 1990 — Київ. конс., одночасно 1997—2000 — Київ. муз. уч-ща. За сумісництвом 1989—93 — солістка *Київ. кам. хору ім. Б. Лятошинського* і хору духовної музики "*Фрески Києва*", з 1994 — Нац. ансамблю солістів "*Київська камерата.*" Виконувала сольні партії у тв.: "Реквієм" В. А. Моцарта, "Реквієм" Дж. Верді, Симфонія № 9 *Л. Бетховена*, "Страсті за Матвієм (Матфеем)" та кантати *Й. С. Баха*. 1-а вик-ця сольних партій у Месі *М. Шуха*, кам. симфонії "Біль Бабиного Яру" *В. Губи*, кантаті на вірші Т. Еліота "Краєвиди" *Я. Верещагіна* (1994), ораторії "До поетів" на вірші англ. поетів *М. Денисенко* (1996), циклу романсів на вірші рос. поетів (1997), кантаті на вірші Дж. Кітса "Ода солов'ю" *В. Сильвестрова* (1997), Кам. симфонії № 8 *Є. Станковича* (2000), "Реквіємі" *В. Рунчака*.

Літ.: *Зосім О.* Її пристрасть, доля, життя // Музика. — 1997. — № 3.

Г. Конькова

ВОЙНОВА-ПАВЛОВСЬКА Ольга Петрівна (9.06.1939, с. Лебединці Житом. обл.) — співачка (контральто). Н. а. УРСР (1987). Від 1965 — солістка Черкас. нар. хору, з 1991 — у фольк. гурті "Росава" (Полтав. філармонії).

ВОЙТ Володимир Ілліч (20.11.1942, м-ко Ярмолинці, тепер смт Хмельн. обл.) — бандурист. З. а. України (1993). Закін. Київ. конс. (кл. *А. Бобиря*, 1969). Відтоді — артист оркестру нар. інстр. Держтелерадіо УРСР; з 1978 — *Нац. засл. капели бандуристів ім. Г. Майбороди*. У репертуарі — істор. думи, нар. пісні, інстр. музика. Гастролював у Аргентині, Великій Британії, Іспанії, Канаді, Німеччині, Польщі, Франції. Автор творів та обр. нар. пісень для *бандури*. Видав зб. "Українські народні пісні в супроводі бандури" (1987), "Для ансамблів і капели бандуристів" (1987, 1989), "Ой летіла зозуленька" (1991), "Ішов Кобзар" (1997; усі — К.)

Г. Кармазіна

ВОЙТАШКО (Альберт Длугорай) (17 ст.) — лютніст. За походженням українець. Придв. лютніст при королів. польс. і нім. дворах. Залишив цінну пам'ятку лютневої музики — Лейпциг. лютневу табулатуру (1619), що містить кілька його творів та чимало транскрипцій з музики зах.-європ. авторів.

І. Лисенко

ВОЙТЕНКО Василь Андрійович [1(13).01.1881, за ін. відом. 1886, с. Волокитине Глухівського повіту Черніг. губ., тепер Путивльського р-ну Сум. обл. — 16.06.1951, м. Харків] — оперний і кам. співак (баритон, згодом драм. тенор), педагог. З. а. УСРР (1933). У дит. роки співав у хорі поміщика Миклашевського, де навч. музики в його регента. Закін. сільську школу. Від 1897 — помічник писаря, з 1899 працював у петерб. типографії акціонерного тов-ва "Слово".

Одночасно брав уроки співу в соліста Маріїн. т-ру *М. Марковича*. Пізніше готував оперні партії п/к співака М. Буреніна, відомого діяча РСДРП, котрий залучив В. до революц. діяльності. У цей період В. почав виступати на концертах, кошти від яких ішли на потреби РСДРП. 1903 М. Буренін познайомив його з В. Стасовим, у будинку якого він спілкувався з рос. музикантами й суспільними діячами.

1907 дебютував у партії Валентина ("Фауст" Ш. Гуно) у студ. спектаклі Петерб. конс., після чого був запрошений до Тов-ва оперних артистів М. Шигаєвої, в його складі гастролював по багатьох містах Росії. Згодом — соліст Петерб. нар. дому. 1911—12 удосконалювався в Мілані, спочатку у Веттуріні, потім у Д. Оксіліа (вже як драм. тенор). 1920—23 — соліст Петрогр. (тепер С.-Петерб.) Великого т-ру (кол. Нар. дім). Від 1923 виступав у Баку (до 1924), Харкові (до 1925), Новосибірську (до 1926), Харбіні (Китай, рад. опера при Китай. залізниці, 1926—27), Києві (до 1928). 1928—31 — соліст І Укр. пересувного держ. робітн. оперного т-ру, що обслуговував міста Донбасу. 1931 — один з організаторів Дніпроп. оперного т-ру, де виступав до 1941. У Дніпроп. т-рі керував студією молодих співаків, 1944—51 — викладач Харків. конс. Провадив конц. діяльність, співав у складі тріо, що прозвали "Три Ко" (разом з *П. Журавленком* і М. Закопайком) — до 1927; брав участь у концертах для робітників та солдат — після 1917. Мав голос значної сили, красивого тембру, непересічний драм. талант. Блискучий виконавець кам. вок. музики, зокр. творів укр. і заруб. композиторів, нар. пісень.

Партнери: М. Веселовська, *М. Литвиненко-Вольгемут*, *В. Любченко*, *П. Цесевич*, *О. Чишко*. Співав п/к Л. Гіскіна, *О. Маргуляна*, *Л. Штейнберга*.

Партії (понад 75): Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка, інструментування Л. Штейнберга, 1-й вик.), Степан ("Купало" А. Вахнянина), Кармелюк (однойм. опера В. Йориша), Матюшенко ("Броненосець Потьомкін" О. Чишка), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Самозванець, Андрій Хованський ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Садко, Вакула (однойм. опера, "Ніч перед Різдвом" М. Римського-Корсакова), Давидов, Григорій ("Піднята цілина", "Тихий Дон" І. Дзержинського), Радамес ("Аїда" Дж. Верді), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Самсон ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Парсифаль, Тангейзер (однойм. опери Р. Вагнера), Гофман ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Каварадоссі, Рудольф ("Тоска", "Богема" Дж. Пуччіні), Йонтек ("Галька" С. Монюшка) та ін.

Літ. тв.: "Вечер русского искусства: "Псковитянка" Н. Римского-Корсакова на сцене "La Scala" в Милане. — 1912. — Рукоп. // ЦДАЛМ. — Ф. 1666, оп. 1, од. зб. 1190; Воспоминания оперного певца: Горький и Шаляпин // Приват. архів.

Літ.: *Буренин Н.* Памятные годы: Воспоминания. — Ленинград, 1961; *Бойкиня Н.* Великий артист, учитель і друг // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упоряд. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Герасименко К.* Під знаком видатного співака // Там само; *Гужова В.* Василь Андрійович Войтенко/ / Там само; *Журавленко П.* Василь Войтенко у "Музичній драмі" // Там само; *Ковшель Л.* Василь Войтенко в Дніпропетровську // Там само; *Литвин А.* Мої зустрічі з Василем Войтенком // Там само; *Кауфман Л.* Василий Андреевич Войтенко. К 30-летию музыкально-сценической и общественной деятельности // Звезда (веч. вып., Днепропетровск). — 1938. — 27 февр.; *Урин Л.* 30 лет на сцене // Днепропетр. правда. — 1938. — 27 февр.; *Перепёлкин Ю.* Подпольное имя — Дрон // Веч. Ленинград. — 1977. — 27 окт.; [*Б. п.*]. В. А. Войтенко [Некролог] // Красное знамя (Харків). — 1951. — 19 июня;

О. Кушнірук

ВОЙТЕХ Клавдія Арсеніївна (13.10.1932, м. Київ) — музикознавець, муз. редактор, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. *Ф. Аерової*, *А. Герман*, 1956). Відтоді — викладачка муз. ф-ту Київ. пед. ін-ту; з 1957 — ред., з 1969 — ст. ред., з 1983 — заст. гол. ред. Гол. редакції муз. мовлення Укр. радіо. Водночас 1968—79 — викладачка основ муз. культури на ф-ті журналістики Київ. ун-ту. Авторка програм: "Радіоуніверситет культури", "Як слухати музику", "Музика у вашому домі", "Діалоги про музику" тощо; ведуча циклів радіопередач: "Музичні новели з життя видатних музикантів", "Сторінки спогадів", "Запрошення до опери", "Музика без слів", "Золотий камертон", "Музичні кросворди". Авторка низки статей про сучас. укр. музику та проблеми її популяризації на радіо (опубл. у періодичній пресі).

Літ.: [*Б. п.*] Дивоцвіт її душі — музика // Говорить і показує Україна. — 2002. — 17 жовт.

Г. Конькова

К. Войтех

О. Войтко

ВОЙТИЧЕНКО Олександр Петрович (7.07, бл. 1890, м. Ніжин — ?) — цимбаліст. Навч. у Ніжин. гімназії при Істор.-філол. ін-ті кн. Безбородька (1899—1903). Закін. Київ. худ. уч-ще (1910, скульптурне відділення).

Від 1906 виступав у Києві як соліст-цимбаліст, з 1909 гастролював за кордоном, виконуючи переважно власні імпровізації за мелодіями укр. нар. пісень. У берез. 1910 разом з художником В. Мешковим побував у Ясній Поляні, де його гру слухав Л. Толстой, у Москві грав перед А. Нікішем, який подарував йому свій фотопортрет з написом: "...Я був зачудований і залишився у захваті від його своєрідного, казково-чарівного виконання п'єс". 7 лип. того самого року В. дав концерт у Києві на користь бідних учнів худ. уч-ща.

Літ.: *Петляк С.* Слухаючи українські мелодії... // Музика. — 1986. — № 6; Особиста справа О. П. Войтиченка // Київ. міськ архів. — Ф. Київ. худ. уч-ща; *Беляков В.* Артур Нікіш і Україна. — Рукоп.

В. Беляков

ВОЙТКО Олександр Петрович (9.08.1958, с. Курмаково Могильов. обл., Білорусь) — співець (авторська пісня), джаз. гітарист. Від 10-и років незрячий. Лауреат фестивалю "*Червона рута*" (Донецьк, 1993, 2-га премія в категорії *авторської пісні*). Закін. Курське муз. уч-ще (кл. гітари, 1992). Відтоді — кер. ВІА у Вінниці. Автор низки пісень, зокр. "Різдвяні свята", "Останній блюз", "Міст над Дніпром", а також аранжувань. Пісні В. — у репертуарі багатьох

естр. співаків України. У складі переможців фестивалю "Червона рута" гастролював містами України, а також у Німеччині, Польщі, Словаччині, Угорщині, Франції та ін. Записав CD власних пісень "Залишився тільки дим" (1999).

А. Подолинний

ВОЙТОВИЧ (Woytowicz) Болеслав (5.12.1899, м. Дунаївці, тепер Хмельн. обл. — ?) — польс. композитор, піаніст, педагог. 1913—17 брав приватні уроки музики в Кам'янці-Подільському. Пізніше навч. у Київ. і Варшав. ун-тах, 1921—24 — у Вищій школі музики ім. Ф. Шопена у Варшаві (кл. фп. А. Міхаловського, кл. композиції *В. Малішевського* і Ф. Шопського). 1929—32 брав уроки композиції у Н. Буланже в Парижі. Від 1924 концертував у країнах Європи та Америки. Професор Вищої школи музики ім. Ф. Шопена, конс. у Катовіце (з 1945) і Кракова (з 1963). У творчості дотримувався здебільшого стильових засад *неокласицизму*. Поміж творів — балет, 4 кантати, 3 симфонії, 2 струн. квартети, числ. твори для фп., солоспіви, мас. пісні тощо.

Б. Сюта

ВОЙТОВИЧ Олександр Орестович (13.12.1960, м. Ходорів Львів. обл.) — реп-виконавець, композитор, аранжувальник. Дипломант фестивалю "*Червона рута*" (Севастополь, 1995, категорія сучас. танц. музики). Учасник анс. сучас. балету "*Життя*" у проекті "Формула води" (Львів). Закін. Львів. політех. ін-т (1982) та Рівн. ін-т культури (дир. ф-т, 1993). Від 1982 очолював різні естр. колективи у Львові, з 1985 почав писати музику. Працював у Польщі як виконавець *сучас. танц. музики* (1990—92). Від 1993 — аранжувальник на студії звукозапису "Мелос" (Львів), створив техно-гурт "Формула води" (Львів). У його виконанні власна пісня "Суперпан Степан" (сл. В. Прасоленка) стала дипломантом конкурсу на кращий шлягер фестивалю "Червона рута'95". Має магнітоальбом, записи на ТБ й радіо. Започаткував стиль "коломийковий техно-арт". Від 1996 — звукорежисер, звукоінженер кафедри естрадного вокалу КНУКіМу, муз. редактор Львів. обл. ТБ тощо.

А. Калениченко

Н. Войцеховська

ВОЙЦЕХОВСЬКА Наталія Федосіївна (7.09. 1927, с. Гнилякове Беляївського р-ну Одес. обл.) — співачка (мецо-сопрано), педагог. З. д. м. України (1994). Закін. Одес. конс., кл. сольного співу *І. Райченко* (1954). 1954—56 — солістка Дніпроп. філармонії; 1957—62 — викладачка Одес. муз. уч-ща. Від 1962 — педагог Одес. конс., з 1989 — професор. У репертуарі — твори укр., рос., зах.-європ. композиторів-класиків та сучас. авторів.

Поміж учнів В. — лауреати нац. і міжн. конкурсів, володарі почесних звань, викладачі, зокр. *Н. Шакун*, В. Ревенко, *Л. Стадниченко*, *І. Берлізова*, канд. мист-ва *А. Кулієва*, педагоги Л. Самохліб, Л. Васютинська.

Літ. тв.: Использование методов исследований в учебном процессе в обучении студентов-вокалистов; Одесская вокальная школа, ее история и достижения (обидві — 1982); Життя і творчість композитора К. Ф. Данькевича в Одесі (1988) — усі вид. в Одесі; числ. наук.-метод. праці.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003.

А. Муха

ВОКАЛІЗ (*франц.* vocalise, від *лат.* vocalis — голосний звук) — вок. твір без слів, для співу на голосний звук. Здебільшого В. називають вправу чи *етюд*, що використовується для розвитку виразності голосу та віртуозної техніки співака. Перші зразки В. з'явилися в Італії на поч. 19 ст. (Д. Коррі, М. Гарсіа). Відомі автори В.: Дж. Конконе, Г. Панофка, Дж. М. Бордоньї, Ф. Дуарте, *Ф. Абт*, Дж. Агріле, Дж. Перголезі, *М. Глінка*, *О. Варламов* та ін. У творах конц. плану В. виступає як частина муз. циклу (Арія з однієї з "Бразильських Бахіан" Е. Вілли-Лобоса), структурний підрозділ ("Пісня Сольвейг" з "Пер Гюнта Е. Ґріґа), колоратурний пасаж чи, щонайменше, розспів складу якогось слова; це може бути й окремий конц. твір, часом високої худ. якості чи сповнений віртуозного блиску (Вокаліз *С. Рахманінова*, Вокаліз у формі хабанери М. Равеля, Соната-вокаліз і Сюїта-вокаліз М. Метнера, Концерт для голосу з орк. *Р. Глієра* тощо).

Поміж укр. авторів до В. як жанру зверталися *С. Людкевич*, *Г. Майборода* *М. Жербін* (концерти для колор. сопрано, для мецо-сопрано), *М. Кармінський* ("Лики бароко"), *Я. Лапинський* (Концерт), *А. Кос-Анатольський* ("Солов'їний романс"), *М. Завалішина* (В. для різних голосів), *М. Скорик* ("Мелодія" — перекладення для скр. і кам. хору) тощо. Вок. педагог *І. Вілінська* видала зб. етюдів-вокалізів.

О. Кушнірук, О. Литвинова

ВОКАЛІЗАЦІЯ — збільшення у співі кількості голосних звуків порівняно з розмовною й літ. мовою. В. широко застосовується (і осмислено, і несвідомо, за звичкою) у традиц. співі різних народів, зокр. схід. слов'ян, у т. ч. українців. У рос. фольклорист. працях В. має назву "огласовка". Широко вживається у пісенному виконавстві Полісся. Типовими проявами В. є перехід приголосного й у голосний і або ї (напр., замість "нащій" співають "нашіі"), поява голосних звуків після приголосних (замість "вечір" — "вечірИ", "земля" — "земИля" тощо). Часто поява додаткового голосного звука у співі збігається з розташуванням кол. редукованих голосних ь, ъ у мовах давніх слов'ян (напр., укр. "вечірИ" — старослов. "вечєръ"), але ці мовні явища історично між собою не пов'язані. В. спричиняє до ритм. варіювання традиц. мелодій, найчастіше до появи дроблення. Це явище було також широко розповсюджене у церк. співі схід. слов'ян 10—17 ст. (див. — *Хомонія*).

В укр. музиці В. трапляється в різних жанрах — нар.-пісенних (*голосіння*, *думи*) та профес. (церк. розспіви, партесні твори, оперні тощо), *мас. муз. культурі*. У творчості сучас. акад. композиторів В. набула поширення в річищі "пейзажної лірики" (вок. цикли "Пастелі" *Лесі Дичко*, "Акварелі" *В. Бібіка*, "З японської пое-

зії" *І. Карабиця, Л. Грабовського* тощо) і *фольклоризму* (зокр. твори на нар.-поет. тексти). Як у кам., так і в масштабних жанрах, спів без слів частіше пов'язаний з експресивним виявом емоції "невимовної сили"— твори В. Бібіка, *О. Білаша В. Губи*, Лесі Дичко, *В. Зубицького, О. Киви, Є. Станковича* та ін.

Літ.: *Квітка К.* Українські народні мелодії. — К., 1922; *Сливинський Ю.* Техніка нотації народних пісень: Методичні рекомендації / Львівська держ. консерваторія ім. М. Лисенка. — Л., 1982; *Клименко І.* Календарні пісні й обряди Волинського Полісся (за матеріалами Зарічнянського р-ну Ровен. обл.): Дипломна робота / НМАУ. — К., 1988. — Машинопис; Музичний фольклор з Полісся у записах *Ф. Колесси* та К. Мошинського / Публікація, упоряд., пер. з польс., вступ. стаття *С. Грици*. — К., 1995; *Колесса Ф.* Народна музика на Поліссі [1932 р.] // Музичний фольклор з Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського. — К., 1995; *Мошинський К.* [Словесні тексти пісень] // Там само; *Його ж.* Kultura ludowa Słowian. — Warszawa, 1968. — T. 1. — Cz. 2; *Луканю Б.* Ритмічне варіювання // VII конференція дослідників народної музики червоноруських (Галицько-Володимирських) та суміжних земель — Л., 1996; *Іваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1996; *Доржиева Г.* Цаган — традиционная музыка калмыков // Вестник Российского фольклорного союза. — 2003. — № 6; *Філатова А.* Пісенна лірика Кіровоградщини: Зб. нар. пісень с. Семигір'я Світловодського р-ну Кіровогр. обл.: Дипломна робота / НМАУ. — К., 2005; *Шевчук Ол.* Вокалізація у дзеркалі фонетичних транскрипцій (вступ до порівняльних досліджень) // Проблеми етномузикології: Зб. наук. праць. — К., 2006. — Вип. 3.

ВОКАЛЬНА МУЗИКА (ВМ.). — музика для співу зі словами й без них. До неї належать твори для 1-го, 2-х та більше голосів, що виконуються без супр. (сольні *пісні, ансамблі*, хори *a cappella*), із супр. інструмента — *фортепіано, бандури, кобзи, гітари, цитри, органа* тощо, або декількох інструментів чи *оркестру*. Це передусім різні *жанри* нар., кам., хор. та естр. музика, а також музики до театр. вистав — *опери, оперети, мюзикли*, нар. *співогри* тощо. Поміж них — пісні, *билини, думи*, плачі (див. — *Голосіння*), *співанки-хроніки, балади* і тощо; пісні-*романси, солоспіви, баркароли, поеми, монологи, арії*, вок. *дует, тріо, квартет* тощо; хор. п'єси, *оди, гімни, марші, канти, псалми*, пісні-молитви, різні жанри духовної музики, пов'язаної з церк.-богослужб. практикою; пісні й хори для

Школа співу 17 ст.

дітей, *обр. нар. пісень* з інстр. супр. і без нього, *кантати, ораторії, концерти*, вок. композиції великої форми із залученням солістів, вок. ансамблів, *хору*, інколи подвійного або кількох хорів (міш. і дит., міш. і жін., міш. і хору хлопчиків, нар. і акад.) на тлі звучання: симф., струн. оркестру або оркестру нар. інстр.

Музика, що виконується співаком без тексту (*вокаліз*), має навч. значення (вок. вправи для розвитку техніки). Така музика існує також як самостійний жанр муз. творчості, напр., концерти для голосу з симф. оркестром (*Р. Глієра, Г. Майбороди*), вокалізи для голосу з супр. фп. *О. Білаша*, для хору a cappella *М. Заваліщиної*. У хор. творах митці вдаються до такого техн. засобу, як мурмурандо (murmurando) — спів з закритим ротом або на голосній чи приголосній літері, що вперше був ужитий *О. Кошицем*.

ВМ. охоплює всі сфери муз. мистецтва — нар., акад. та масову муз. культури.

Від свого зародження і впродовж багатовікового розвитку акад. музика постійно живилася фольк. інтонаціями, зазнавала впливу як щодо особливостей мелодики з її характерними зворотами, ритм. і ладової організації, так і жанр. специфіки та образного змісту в цілому, що великою мірою сприяло виробленню нац. стилю і самобутності укр. вок. музики. Унікальним явищем у світ. скарбниці ВМ. є укр. нар. *багатоголосся*, породжене колективною нар. творчістю, найчастіше зустрічається в календарних і родинно-обрядових жанрах та лір. піснях.

Музичне, в т. ч. і вок. мистецтво на території України існувало упродовж тисячоліть в усній формі. До найдавніших в укр. фольк. спадщині належать *календарно-обрядові* й *родинно-побутові пісні*, що виникли ще в дохристиянський період і дійшли до нас завдяки усній традиції. Їх почали записувати в 19—20 ст. Тоді ж стали активно і свідомо використовуватися в комп. творчості. Календарно-обрядові й родинно-побутові пісні відтворюють первісну релігію давніх слов'ян — язичницький культ природи, звичаї та обряди хліборобів упродовж річного циклу. Звідси різноманітні "заговори", "замовляння", що промовлялися наспівним *речитативом* з метою "приворожити", підкорити собі природу, відвернути лихо, вимолити здоров'я, добробут у домі.

Після введення християнства в Україні-Русі обряд. фольклор став співіснувати з християн. обрядами і переважно у видозміненому вигляді дійшов до нашого часу. Він зберіг дуже давні риси, що виявляються у відображенні в ньому язичницького світогляду, а також наявності архаїчних особливостей мелодики пісенних зразків, в основі яких лежать характерні ритм.-інтонац. поспівки-формули здебільшого вузького діапазону. Вони були типовими для кожного жанру і стали своєрідними символами звертань до природи. Ритм. формули пов'язані з віршовими структурами, що сформувалися в різних жанрах календар. фольклору ще в давній період.

До зимового циклу належать *колядки й щедрівки*, до весняного — *веснянки, гагілки, хороводи* (танки), *русальні, царинні*, до літньо-осіннього — *купальські, петрівчані, жниварські*.

Багатство образного розмаїття мелодики, її метро-ритм. і лад. особливостей, специфіка структурних побудов і поетичність та емоц. несхожесть зразків укр. календарного фольклору лягли в основу високо художніх творів композиторів України, що увійшли у золотий фонд нашого мистецтва. Поміж них — "Щедрик" *М. Леонтовича*, "Гаїлка" *С. Людкевича*, хор. обробки колядок і щедрівок *К. Стеценка* й *О. Кошиця*, кантата *М. Лисенко* "Радуйся, ниво неполитая", його ж опера "Різдвяна ніч" і опера М. Леонтовича у ред. *М. Скорика* "На русалчин Великдень", кантати "Весна" М. Скорика й "Пори року" *Лесі Дичко*, фольк-опера "Цвіт папороті" *Є. Станковича* та багато ін.

Новим етапом розвитку фольк. традиції і виникнення нових вок. *жанрів*, що досяг повного розквіту за часів Київ. Русі, став необрядовий вид усної нар. творчості — героїчний билинний епос. Центрами творення *билин* були Київ, Чернігів, Галич, Новгород. У них відбито історію Київ. держави, розповідається про боротьбу України-Русі із зовнішніми ворогами (печенігами, половцями). У билинах спостерігається тісний зв'язок між словом і наспівом. В їх мелодиці, здебільшого наспівно-декламаційній й речитативній, переважає розповідне інтонування. Найхарактернішою для билин є нерегулярна часо-кількісна ритміка й використання форми варійованого колону. Відгомін билинного епосу фольклористи, зокр. *С. Гриця*, відзначають перш за все в *думах*.

У період 14—17 ст. з'явилися нові жанри, що відображали нову істор. епоху, відбивали тогочасне життя і побут укр. народу та козацтва. Це, насамперед, думи та *істор. пісні*, що стали мист. пам'ятниками героїчної боротьби укр. народу з турец.-татар. навалою та польс.-литов. гнітом. Час виникнення та активного побутування дум припадає на кін. 15—18 ст. До найвідоміших творів цього жанру про боротьбу козаків з татарами належать думи "Про трьох братів Азовських", "Про Марусю Богуславку", "Про Самійла Кішку", "Плач невольників", про нац.-визв. боротьбу 1648—54 під проводом *Богдана Хмельницького* проти польс.-шляхетськ. панування — "Про Корсунську перемогу", "Молдавський похід", "Хмельницький і Барабаш" і тощо. Вони виконувалися *кобзарями* — безпосередніми учасниками бойових походів і повстань. Імпровізаційна *мелодекламація* супроводжувалася грою на *кобзі*, *бандурі* або *лірі*. Поет. текст характеризується нерівноскладовим віршовим рядком, мелод. наспів має вільну метро-ритм. будову, речитативний склад. Стиль виконання дум кобзарями відзначався різноманітністю, емоц. насиченістю, ліризмом та експресивністю вислову. Завдяки глибині змісту і неповторності худ. форми цей самобутній епічний вок.-інстр. жанр, де органічно поєднується трагедійність з великим героїчним пафосом та проникливим ліризмом, став не тільки центр. явищем в укр. культурі того часу, а й набув значення унікального явища в масштабах світ. мистецтва.

Формування жанру істор. пісні відноситься до 15—16 ст., становлення його припадає на 16—17 ст. За своїм змістом та ідейною спрямованістю вони мають багато спільного з думами, проте відрізняється формою худ. викладу. Мелодія в істор. піснях є певним узагальненим вираженням змісту всього тексту. Вона має строфічну будову, де наспівна, протяжна мелодія повторюється з незначними змінами у всіх куплетах. Поміж відомих істор. пісень про героїв боротьби з татарами й турками в кін. 16 — на поч. 17 ст. — пісні про Байду, П. Сагайдачного, М. Дорошенка, "Ой вийду я на могилу", "Гей, гук, мати, гук", про нар. месників — пісня про Кармелюка, що отримала нове худ. життя у профес. музиці 20 ст. в обр. для голосу з фп. *Л. Ревуцького*, як і ін. зразки цього жанру в операх укр. композиторів на істор. тематику: "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Захар Беркут" *Б. Лятошинського* тощо.

2-ю гілкою укр. вок. мистецтва, що досягла високої худ. якості й майстерності в Україні, була духовна музика, що почала розвиватися з 10 ст. На ранньому етапі — це церк. *монодія* (1-голосся). Її кульмінац. розвиток припадає на 16 — поч. 17 ст. Тоді вона досягає найвищого мист. рівня. Інтонац. своєрідність і різноманітність мелодики укр. церк. монодії послужила джерелом для розвитку духовної багатоголос. музики й кантів. Високого європ. рівня досягла багатоголос. укр. духовна музика 17 —1-ї *пол.* 18 ст. — т. зв. *партесний концерт*, що своїм худ. рівнем не поступався перед тогочасною бароковою зах.-європ. і польс. духовною музикою. Його назва походить від співу по партіях, тобто хор. співу, де окремі партії були зафіксовані нотами на 5-лінійному стані *київ. нотацією*. Про вел. кількість партесних творів у 16—17 ст. свідчить список нот бібліотеки Луцького братства (1627), що налічує понад 300 різноманітних партесних творів — 3-, 4- та 5-голос. *канони*, служби, концерти для 4-х і 8-и голосів. Поміж авторів, зазначених на нотах, є прізвища композиторів *Колядчин*, *Гаволевич*, *Яжевський*, часом з іменами — *Герасим Заводовський*, *Семен Пекалицький*, *Микола Дилецький*. Найпоширенішим типом конц. партесного багатоголосся було 8-голосся (у Львів. списку за 1697 згадується навіть один 18-голос. твір). Для кін. 17 —1-ї пол. 18 ст. найхарактернішим був 12-голос. склад концертів.

На ще вищий рівень піднеслась укр. духовна музика у 2-й пол. 18 — на поч. 19 ст. у творчості *М. Березовського*, *Д. Бортнянського*, *А. Веделя*, *А. Рачинського*. Найкращі твори названих митців, як і твори М. Дилецького, мають не лише нац., а й світ. значення.

Одним із популярних жанрів світської вок.-побутової музики, що виникла на межі 16—17 ст., був кант. Формувався він у річищі фольк. пісен. традицій і провідних стильових тенденцій часу. Канти були соціально-викривальні, героїчні, жартівливі, ліричні. Поширювалися вони в 1-голос., а переважно — у 3-голос. (хор. або анс.) викладі. До високо худ. зразків кантів належать: "Ішов козак з України", "Ах свєте лукавий", "Буря море раздимаєт", "Щиголь тугу маєт", "Щастіє, щастіє бєдноє, злоє", "Всякому

городу прав і праав" (авторство 2-х останніх кантів утвердилося за *Г. Сковородою*). Авторами кантів були учні братських шкіл, співаки, *регенти* хорів, *мандрівні дяки*, викладачі Київ. колегіуму, згодом Києво-Могилян. академії, зокр. *Л. Баранович*, *Т. (Г.) Щербацький*, *Ф. Прокопович*, а також *Д. Ростовський* (Туптало). Канти вводились у нар. *вертеп*, *шкільні драми*, *інтермедії*.

У 19 ст. сформувався укр. *романтизм*, тісно пов'язаний з нац.-визвольним рухом та нац. відродженням. Вок. музика збагатилася духовними й світськими творами галиц. композиторів *Перемиської школи* на чолі з *М. Вербицьким* — автором нац. гімну *"Ще не вмерла Україна"*, митців з Буковини (*І. Воробкевича*), згодом галичан *Ф. Колесси*, *А. Вахнянина*, композиторів з Наддніпрянщини — *П. Ніщинського*, *І. Рачинського*, *П. Сокальського* і передусім *М. Лисенка*. Його творчість є уособленням укр. романтизму з характерною образністю й нац. стильовими рисами муз. мови. Його ВМ. закладено основу подальшого розвитку даної галузі укр. музики. Це — його романси на вірші *Т. Шевченка*, і в першу чергу — багатожанр. цикл. солоспівів "Музика до "Кобзаря" та ін. укр. поетів: *І. Франка*, *Лесі Українки*, *Олександра Олеся* та ін.; гармонізації та обробки нар. пісень, хор. п'єси, розгорнені вок.-симф. полотна, зокр. кантата "Радуйся, ниво неполитая". У 20 ст. вони отримали блискуче продовження у творчості корифеїв комп. майстерності: С. Людкевича, К. Стеценка, *Я. Степового*, М. Леонтовича, *В. Барвінського*, *М. Вериківського*, *М. Колесси*, *Б. Лятошинського*, *Л. Ревуцького*, *П. Козицького*, *А. Штогаренка*, *Є. Козака*; а в 2-й пол. 20 ст. — у творчості М. Скорика, Є. Станковича, Лесі Дичко, *Л. Колодуба*, *І. Карабиця*, *В. Зубицького*, *Г. Гаврилець*, *О. Козаренка*, *В. Камінського*, *О. Яковчука*, *О. Некрасова* та ін.

На окрему увагу заслуговує духовна музика для різних хорів a cappella: *літургії Я. Яциневича*, М. Леонтовича, *А. Гнатишина*; в ост. 10-літті 20 — поч. 21 ст. — літургії Л. Дичко, Служба Божа М. Скорика, Хор. концерт Є. Станковича; духовні псалми III тисячоліття: М. Скорика, Є. Станковича, *В. Сильвестрова*, *Ю. Іщенка*, Б. Фільц, Г. Гаврилець, *В. Зубицького*, *В. Степурко*, *І. Алексійчук*, *В. Польової*, *В. Стеценка* та ін.

Поряд з вагомим внеском у сольну вок. лірику акад. плану зазначених вище авторів, а також *В. Косенка*, *Ф. Надененка*, *І. Шамо*, *М. Жербіна*, *Ю. Мейтуса*, *В. Кирейка*, *В. Губаренка*, *В. Губи* та ін.; значного поширення набули зразки традиц. естради: пісні *П. Майбороди*, *О. Білаша*, *Б. Буєвського*, *В. Верменича*, *С. Сабадаша*, *Ю. Рожавської*, *Н. Андрієвської*, *І. Весоловського*, *І. Поклада*, *пізніше* — *В. Івасюка*, *Т. Петриненка*, *І. Білозіра*, *О. Злотника*, *А. Матвійчука* та ін. У 1990-х — на поч. 2000-х широко розповсюдилися *авторські пісні О. Богомолець*, *М. Бурмаки*, *Е. Драча*, *В. Морозова*, *А. Панчишина*, *Тризубого Стаса* та ін. (див. — *авторська пісня*). Окрім того, особливу прихильність серед молодіж. аудиторії 1970—80-х здобули *ВІА*, поп- та біг-біт-гурти *"Арніка"*, *"Ватра"*, *"Водограй"*, *"Дзвони"*, *"Еней"*, *"Кобза"*, *"Кравяни"*, *"Світязь"*, *"Смерічка"*, вок. ансамбль *"Мрія"* та ін. Від 1-ї пол. 1990-х у жанрі мас. муз. культури на 1-й план вийшли рок-гурти *"Брати блюзу"*, *"Брати Гадюкіни"*, *"ВВ"*, *"Вій"*, *"Зимовий сад"*, *"Кому вниз"*, *"Плач Єремії"*, рок-співачка *Віка* та ін., згодом — *"Гайдамаки"*, *"ДАТ"*, *"Мертвий півень"*, *"Океан Ельзи"*, *"Фактично самі"* (див. — *рок-музика*), денсові гурти *"Вхід у змінному взутті"*, *"Скрябін"*, *"Тартак"*, *"Танок на майдані Конго"*, *"Шао Бао"* та ін. (див. — *сучасна танцювальна музика*).

Видатні акад. виконавці ВМ. — *М. Донець*, *С. Крушельницька*, *М. Менцинський*, *О. Мишуга*, *Б. Гмиря*, *І. Паторжинський*, *М. Литвиненко-Вольгемут*, *О. Петрусенко*, *Л. Руденко*, *Є. Мірошніченко* та ін. Поміж популярних виконавців традиц. естради — *С. Ротару*, *Н. Яремчук*, *В. Зінкевич*, *М. Мозговий*, *І. Бобул*, *І. Попович*, *А. Кудлай*, *Л. Сандулеса*, *П. Дворський*, *О. Білозір*, *Т. Повалій*, *Н. Могилевська*, молодіжної масової муз. культури — *Ані Лорак*, *І. Білик*, *Ж. Боднарук*, *Катя Чіллі*, *А. (Ел.) Кравчук*, *А. Миколайчук*, *В. Павлік*, *Т. Петриненко*, *О. Пономарьов*, *Росава*, *Руслана*, *І. Шинкарук* та ін. (див. — *поп-музика*).

Незважаючи на відмінні жанр. пріоритети у різні періоди розвитку укр. муз. культури, ВМ. завжди посідала провідне місце. Хоча останнім часом кількісно вона зрівнялася з *інструментальною*, саме ВМ. — найпоказовіша в укр. муз. культурі.

Літ.: *Лисенко М.* Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм. — К., 1955; *Архімович Л.* Українська класична опера. — К., 1957; *Її ж.* Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; *Загайкевич М.* С. П. Людкевич. — К., 1957; *Її ж.* Іван Франко і українська музика. — К., 1958; *Її ж.* Музичне життя Західної України другої половини XIX ст. — К., 1960; *Її ж.* Музичний світ Великого Каменяра. — К., 1986; *Грица С.* Ф. М. Колесса. — К., 1962; *Її ж.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Ященко Л.* Українське народне багатоголосся. — К., 1962; *Пархоменко Л.* Кирило Григорович Стеценко. — К., 1963; *Її ж.* Українська хорова п'єса. — К., 1978; *Фільц Б.* Хорові обробки українських народних пісень. — К., 1965; *Її ж.* Український радянський романс. — К., 1970; *Її ж.* Гармонія солоспіву. — К., 1979; *Малишев Ю.* Солоспіви. — К., 1968; *Козицький П.* Спів і музика в Київській академії за 300 років її існування. — К., 1971; *Терещенко А.* Кантата і ораторія (1945—1974). — К., 1975; *Її ж.* Українська радянська кантата і ораторія (1917—1945). — К., 1980; *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні в XVII—XVIII ст. — К., 1978; *Булат Т.* Український романс. — К., 1979; *Лащенко А.* Хоровая культура: аспекты изучения и развития. — К., 1989; *Корній Л.* Історія української музики: Підручник. — К., Х.; Нью-Йорк, 1996. — Ч. 1; 1998. — Ч. 2; 2001. — Т. 3; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. — Л., 1999. — Т. 1; 2000. — Т. 2; *Бенч-Шокало О.* Український спів. — К., 2002; *Витвицький В.* Старогалицька пісня XIX століття. — Перемишль, 2004; *Боровик М.* Хоровий концерт і його творці // ІУМ. В 6 т. — К., 1989. — Т. 1; *Булат Т.* Камерно-вокальна лірика // Там само; *Василен-*

ко З., *Гордійчук М.* Пісні річного календарного циклу // Там само; *Грица С.* Думи // Там само; *Її ж.* Історичні пісні // Там само; *Шеффер Т.* Канти і псальми // Там само; *Якименко Н.* Народне багатоголосся // Там само; *Булат Т.* Обробки українських народних пісень для голосу з супроводом фортепіано // Там само. — К., 1989. — Т. 2; *Її ж.* Солоспіви // Там само; *Її ж.* Хорові обробки народних пісень // Там само; *Булат Т., Олійник О.* Оперна творчість // Там само; *Грица С.* Народна пісенність другої половини XIX ст. // Там само; *Загайкевич М.* Музика в театрі // Там само; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // Там само; *Терещенко А.* Кантати // Там само; *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // Там само; — К., 1990. — Т. 3; *Кузик В.* Обробки народних пісень для голосу з інструментальним супроводом // Там само; *Мухо А.* Музично-театральна творчість // Там само; *Пархоменко Л.* Кантати і поеми для хору // Там само; *Її ж.* Хорова творчість // Там само; *Її ж.* Хорові обробки народних пісень // Там само; *Правдюк О.* Робітничий і фольклор і революційна пісня // Там само; *Степанченко С.* Солоспіви // Там само; *Беляєва М.* Музично-театральне життя // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Булат Т.* Солоспіви // Там само; *Булка Ю.*Музична культура Західної України // Там само; *Кузик В.* Масова пісня // Там само; *Литвинова О.* Оперна творчість // Там само; *Пархоменко Л.* Хорова творчість // Там само; *Правдюк О.* Музичний фольклор // Там само; *Сікорська І.* Оперета // Там само; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Фільц Б.* Обробки народних пісень для сольного співу // Там само; *Її ж.* Обробки народних пісень для хору // Там само; *Її ж.* Пісні та хори для дітей // Там само; *Шевчук О., Якименко Н., Мухо А.* Концертне життя // Там само; *Юрченко М.* Духовна музика // Там само; *Беляєва М., Якименко., Мухо А.* онцертне життя // Там само. — К., 2004. — Т. 5; *Їх же.* Музично-театральне життя // Там само; *Булат Т.* Камерно-вокальна творчість // Там само; *Кузик В.* Пісенна творчість // Там само; *Олійник О.* Опера // Там само; *Пархоменко Л., Костюк Н.* Хорова творчість // Там само; *Правдюк О.* Народна творчість // Там само; *Сікорська І.* Оперета // Там само; *Терещенко А.* Кантата і ораторія // Там само; *Фільц Б.* Пісні і хори для дітей та шкільної молоді // Там само; *Її ж.* Сольні обробки народних пісень // Там само; *Її ж.* Хорові обробки народних пісень // Там само.

Б. Фільц

ВОКАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ ДЕМОНСТРАЦІЇ (В.-І.Д.) — художньо-ілюстративний цикл, що існував на базі Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка 1929—32, ініційований *Д. Ревуцьким* (лектор і співак-тенор), здійснювався у співпраці з *М. Філімоновим* (баритон) і *К. Регаме* (фп.) та студентами вок. ф-ту ін-ту (аналогія — *"Музично-історичні демонстрації"* піаніста *Г. Беклемішева*). У щотижневих концертах виконувалися 12—20 вок. творів різних народів світу, відібраних за істор. принципом і виконаних укр. мовою. Для програм В.-І.Д. спеціально було зроблено багато перекладів пісень і романсів заруб. авторів (головно європ. музики) від середньовіччя до 20 ст., включаючи найкращі твори зах.-європ. композиторів-класиків і романтиків (*Й. С. Бах*, В. А. Моцарт, *Л. Бетховен*, *Ф. Шуберт*, Р. Шуман, Е. Ґріґ та ін.). В.-І.Д. мали великий просвітниц. резонанс і формували "репертуар укр. вокаліста", а це — понад 300 перекладів. Припинилися після процесів 1932. Частину здійснених перекладів було надруковано (бл. 50), ін. загубилися. У 1990-х твори "Репертуару укр. вокаліста", що частково віднайшла в архівах *В. Кузик*, були представлені в низці конц. програм, пізніше — спец. концерті "За куртиною часу" (Київ, 2005). За віднайденими матеріалами видано зб. "Лебединий спів", присв. Д. Ревуцькому (К., 2004).

Літ.: [*Б. п.*]. Український текст до чужоземних пісень // Музика. — 1925. — № 9—10; *Кузик В.* Українські поетичні переклади німецької вокальної літератури // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; *Її ж.* [Передмова] // Лебединий спів. — К., 2004.

В. Кузик

Н. Волевач

ВОЛЕВАЧ (Валевач) Неоніла Григорівна [17(29).12.1891, Чернігівщина — бл. 1980, Париж, Франція] — оперна й кам. співачка (колор. сопрано). З родини священика. Навч. співу в Петерб. конс. (1909—14). Упродовж 1914—19 (у деяких джерелах до 1917) — солістка Маріїн. т-ру (тепер С.Пб.), виступала також на сцені петрогр. Михайлівського т-ру (тепер МАЛЕДОТ). 1920—28 — солістка Белград. опери (тепер Сербія), 1928—37 — "Рос. опери" в Парижі. У концертах виконувала *романси* рос. і укр. композиторів, заруб. класику та укр. нар. пісні. Одна із засновниць *Укр. муз.-драм. тов-ва* у Петрограді (1916—18), у концертах якого виконувала *солоспіви М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка* та укр. нар. пісні. Партнери: О. Белянін, *І. Григорович*, П. Курзнер, Г. Поземковський. Співала п/к А. Коутса.

Партії: Соловей (одноакт. опера І. Стравинського, 1-а вик-ця партії); Царівна-Лебідь, Февронія ("Казка про Царя Салтана", "Сказання про невидимий град Кітеж" М. Римського-Корсакова), Віолетта, Джільда, ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Маргарита Валуа ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера).

О. Кушнірук

І. Воликівська в ролі Оксани (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

ВОЛИКІВСЬКА (Підопригора) Ірина Іванівна [22.04(5.05).1922, с. Засулля, нині у складі м. Ромни Сум. обл. — 29.01.1979, м. Одеса] — оперна співачка (сопрано). Н. а. УРСР (1941). Від 1918 працювала у муз.-драм. т-рі (Ромни). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (кл. *О. Муравйової*, 1928). Одночасно брала уроки сцен. майстерності у *П. Саксаганського*. Від 1928 — солістка оперних т-рів Києва, Одеси (1929—30, 1936—41, 1944—57), Харкова, Тбілісі, Великого т-ру у Москві (1935—36), Алма-Ати (тепер Алмати, 1941—44).

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Ядвіга ("Кармалюк" В. Костенка), Тетяна, Марія ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Аїда (одноакт. опера Дж. Верді), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Покровський М.* Ірина Воликівська // Музика. — 1972. — № 2.

О. Кушнірук

ВОЛИКІВСЬКИЙ Андрій Титович (13.12.1888, Київ. губ. — 17.05.1963, м. Ромни Сум. обл.) — хор. диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Навч. на регентських курсах у *С. Бормотіна* в Херсоні. Згодом переїхав до Рівного: викладач співів у реальній школі, жін. гімназії та вчител. семінарії. З поч. 2-ї світ. війни евакуювався в Ромни, де при Нар. т-рі організував хор. Диригував опери "Утоплена" *М. Лисенка*, "Катерина" *М. Аркаса*, "Галька" *С. Монюшка*. 1920 — засновник, худ. кер. та диригент Хор. капели ім. М. Леонтовича (від 1929 — підрозділ Укр. філармонії), з якою виступали *В. Верховинець*, *П. Толстяков*. У 1920-х — член *Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича*. Від 1928 — член Ревізійної комісії *Всеукр. тов-ва рев. музикантів* (ВУТОРМу). 1941 — один із засн. Укр. муз. драм. т-ру у Ромнах. 1943 репресований і засуджений до 10-и років ув'язнення. Після відбуття покарання повернувся до Ромен, де керував хором учителів (від 1962 — нар. самодіял., від 1967 — засл.), створив чол. ансамбль при Клубі залізничників Ромен.

Літ.: *Воля Я.* Андрій Воликівський // Музика масам. — 1928. — № 8.

І. Гамкало

ВОЛИНЕЦЬ Олексій Андрійович (7.01.1935, с. Світязь тепер Шацького р-ну Волин. обл.) — хор. диригент, композитор-аматор. З. а. УРСР (1974). Закін. Львів. конс. (кл. М. Антківа, 1963). 1962—70, з 1995 — викладач, 1991—95 — директор Львів. уч-ща культури і мистецтв. Водночас від 1956 — кер. аматор. хорів у Львові: 1961—65 —хору Львів ун-ту, 1965—67 — чол. хору "Прометей" (його організатор) при Львів. обл. Будинку нар. творчості, 1970—80 — ансамблю пісні і танцю "Верховина" (Дрогобич Львів. обл.), 1981—2000 — чол. хор. капели "Орфей" Львів. політех. ін-ту, з 1984 — також Ансамблю пісні і танцю "Черемош", з 1995 — нар. хор. капели "Ґаудеамус" при Нац. ун-ті "Львів. політехніка". Гастролював з хорами у містах кол. СРСР, Нідерландів, Німеччини, Словаччини, Польщі. Автор хор., зокр. духовних творів, обр. нар. пісень.

І. Гамкало

ВОЛИНЕЦЬ Степан Григорович, чернець (17 ст.) — співак. Співав при рос. царськ. дворі. 1687 брав участь у Крим. поході рос. військ. Пізніше перебував на службі у боярина Л. Наришкіна, 1692 відпущений в Україну. Згодом постригся в ченці Києво-Печер. монастиря.

Ю. Ясиновський

ВОЛИНЕЦЬ Стефан Федорович (1.07.1894, м. Перемишль, тепер Пшемишль, Польща — 27.04. 1938, м. Вінниця) — співак (драм. тенор). Вок. освіту здобув приватно. 1919 переїхав у Рад. Україну. 1928—30 — соліст Харків., 1930—33 — Одес., 1933—35 — Дніпроп., 1935—38 — Вінн. т-рів опери та балету. Мав красивий голос широкого діапазону, рівний у всіх регістрах. 1938 репресований, розстріляний. Реабілітований 1958.

Партії: Степан ("Купало" А. Вахнянина), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський, Герман ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Григорій ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Радамес ("Аїда" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каварадоссі, Пінкертон ("Тоска", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Бойкиня Н.* На сцені Дніпропетровської опери // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упоряд. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Коломенський М.* Талановитий співак // Там само.

І. Лисенко

ВОЛИНКА (див. *Дуда*)

ВОЛИНОВ Станіслав Петрович (6.05.1933, м. Оренбург, РФ) — військ. диригент, підполковник. З. д. м. УРСР (1980). З. прац. культ. ПНР (Zasłużony dla kultury polskiej, 1985). Закін. Ін-т військ. диригентів у Москві (кл. І. Лисенка, 1955). 1955—66 — диригент оркестрів у військ. частинах Київ., 1966—70 — Далекосхідного, 1970—75 — нач. орк. штабу Забайкальського, 1975—77 — Одес. військ. округів. 1977—84 — нач. орк. служби Одес. військ. округу, 1984—92 — Північної групи рад. військ. Від 1989 — викладач Одес. уч-ща мистецтв і культури.

А. Кузьменко

ВОЛИНСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ВОФ.) Утворена в січ. 1940 у Луцьку згідно з рішенням Волин. облвиконкому "Про організацію театрів, філармоній, музичних установ та обласного Будинку народної освіти". З поч. 2-ї світ. війни на території СРСР припинила діяльність, а відновила у берез. 1945.

Від самого початку була першим профес. осередком муз. культури на території Волин. обл. Спершу до її складу входили 2 агіткультбригади, 3 солісти, *Волинський нар. хор* п/к *О. Самохваленка* (існував до 1959, з 1978 поновив свою діяльність), що відігравав основну роль у популяризації муз. мистецтва на Волині упродовж 1945—59.

У 2-й пол. 1950-х — кін. 1970-х спостерігалося пожвавлення муз. життя завдяки гастролям на Волині (найбільше в Луцьку) яскравих колективів та виконавців. Поміж них — *Укр. нар. хор ім. Г. Верьовки* п/к *А. Авдієвського*, хор. капела "*Думка*" п/к *О. Сороки*, Львів. симф. оркестр, *Капела бандуристів УРСР* п/к *О. Міньківського*, *Гуцул. ансамбль пісні і танцю*, *Закарпатський нар. хор* п/к *М. Кречка*, співаки *Д. Гнатюк*, *А. Солов'яненко*, *К. Огнєвой*, *М. Кондратюк*, *Є. Мірошниченко*, *Г. Ковальова*, М. Магомаєв, *Ю. Гуляєв*, вок. дует *П. Ретвицький—О. Таранець*, вок. квартет "*Явір*", скрипалі *О. Криса*, *Т. Гріnденко*, *Ю. Мазуркевич*, *О. Пархоменко*, *О. Бучинська*, піаністи *С. Ріхтер*, *Т. Кравченко*, С. Нейгауз, *М. Крушельницька*, *О. Криштальський*, *М. Сук*, *М. Воскресенський*, *Н. Штаркман*, С. Доренський, віолончелісти *М. Чайковська*, *В. Червов*, баяніст *В. Бесфамільнов*, флейтист *О. Кудряшов* та ін.

Від 1950-х проводилися моногр. концерти-лекції, присв. визначним композиторам минулого, а також творчі зустрічі з *П. Майбородою* (1956); *С. Сабадашем* (1973, 1974); *В. Верменичем* (1978). У 1980-х діяльність ВОФ. пов'язана з активною популяризацією творчості відновленого Волин.

А. Воликівський

О. Волинець

С. Волинець в ролі Германа (опера "Пікова дама" П. Чайковського)

нар. хору п/к *А. Пашкевича*, ВІА "*Світязь*" (засн. 1974) та *Тріо Мареничів*.

До складу ВОФ. входять також вок. дует А. Говорадла й Д. Гершензона, кам. оркестр "Кантабіле" п/к Т. Рівеця (засн. 1993) тощо. З ВОФ. пов'язана творча діяльність диригентів *А. Пашкевича*, О. Самохваленка (худ. кер. філармонії 1959–74), Л. Пашина, співаків – *В. Зінкевича*, з. а УРСР С. Вегерчук, З. Комарук, В. Карпося (худ. кер. з 1987), І. Секлія, Г. Кажан, балетмейстера з. а УРСР А. Іванова, з. прац. культ. УРСР Г. Максименка (худ. кер. 1980–87), Г. Місана (директора 1971–94) та ін.

Літ.: Державний архів Волинської області. Путівник / Упоряд. *М. Мищь* та ін. – К., 1990. – Ч. 2; Там само. – Ф. Р 923, спр. 326, 1946–1993 рр.

О. Кушнірук

Й. Волинський

ВОЛИНСЬКИЙ Йосип Семенович (Зельманович) (26.04.1913, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ – 31.10.1985, м. Львів) – музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1956). Доцент (1959). Член СКУ. До 1928 навч. у серед. та муз. школах. Згодом – у вечірній муз. школі для дорослих, одночасно працював на заводі. 1932 вступив на робітфак *Київ. муз.-драм. ін-у ім. М. Лисенка*, а після його реорганізації (1934) перевівся на теор. відд. Київ. муз. уч-ща. Під час навчання – викладач теор. дисциплін муз. шкіл (з 1936), Київ. веч. філармонії (1938) та Київ. т-ру опери та балету (1940). Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1941). 1945 переїхав до Львова: викладач кафедри історії музики (1945), доцент (1954) Львів. конс. Дослідник історії зах.-укр. музики. 1-і публікації в ж. "Советская музыка", "Радянська музика" (1940) були присв. творчості *Б. Яновського, Г. Компанійця, Г. Майбороди, А. Філіпенка* та ін.

Літ. тв.: канд. дис.: Михайло Вербицький і розвиток української музики в Галичині в 20–60-х рр. XIX ст. (1956); Композитор Микола Колесса. – Л., 1954; Як слухати і розуміти музику. – Л., 1961; Хорова творчість Євгена Козака. – К., 1964; Анатолій Йосипович Кос-Анатольський: Нарис про життя і творчість. – К., 1965; Перша публікація мелодій українських народних пісень в Галичині // Питання історії і теорії української музики. – Л., 1957. – Вип. 1; Музика у виставах українського аматорського театру в Галичині наприкінці 40-х рр. XIX ст. // Наук. записки Львів. конс. – Л., 1957; Украинский песенник А. Кос-Анатольский // Украинская советская музыка. – К., 1960; Хоровое творчество Е. Козака // Там само; Музична культура Галичини 60-х років XIX ст. // Живі сторінки української музики: Статті, дослідження, публікації. – К., 1965; І. Лаврівський (1822–1873) // Історія дожовтневої української музики. Ред. *О. Шреєр-Ткаченко*. – К., 1969; М. М. Вербицький (1815–1870) // Там само; Українська музична культура в період імперіалізму та пролетарських революцій (кінець 19-початок 20 ст.: історичні умови // Там само; Українська музична культура в 60–90-х роках 19 ст.: вступ // Там само; У боротьбі за українську національну музику... // Укр. муз-во. – К., 1969. – Вип. 4; Дмитро Бортнянський і Західна Україна // Там само. – К., 1971. – Вип. 6; Життя в пісні // Соломія Крушельницька: Спогади / Ред. *М. Головащенко*. – К., 1978. – Ч. 1, тощо; статті в ж.: Рад. музика, СМ, Музика, в газ.: Вільна Україна, Львов. правда, Ленінська молодь, Робітн. газета, КіЖ та ін., у "Муз. энциклопедии" (М., 1974) та ін. виданнях, радіопередачі.

Літ.: *Людкевич С.* Рецензія на статтю доцента Й. С. Волинського "М. В. Лисенко і Західна Україна" // *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Л., 2000. – Т. 2.; *Його ж.* Перша публікація мелодій українських народних пісень Галичини // Там само; *Його ж.* Музика в аспекті українського любительського театру в Галичині кінця 40-х років 19 ст. (1955) // Там само; *Його ж.* Рецензія на нарис Й. Волинського про М. Вербицького й І. Лаврівського // Там само; *Дзюлина Є.* Львівський музикознавець Йосиф Волинський // Musika Humana. – Л., 2005. – Число 2.

А. Терещенко

ВОЛИНСЬКИЙ Михайло Зиновійович (1877, м. Полтава – 1942, м. Одеса) – скрипаль, педагог. Гри на скрипці навч. у батька. На поч. 20 ст. виступав у Полтаві із сольними концертами та як соліст Полтав. симф. оркестру (під орудою *Д. Ахшарумова*). У 1920-х – викладач Одес. ССМШ (кл. скрипки).

І. Лисенко

ВОЛИНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ХОР (ВНХ.) Від 2002 має звання "академічний". Лауреат муз. фестивалю в м. Катовіце (Польща, 1995), чол. група хору – кам. хор "Волинь" – Міжн. муз. фестивалю у Відні (1997, Австрія).

Засн. 1945 диригентом-хормейстером *О. Самохваленком* при Волин. філармонії (Луцьк). Худ. кер. – М. Шпріцман, концертмейстер М. Гольдентрестер, балетм. В. Волинська. Репертуар складався переважно з обробок укр. нар. пісень (акапельних і з супр.) *М. Леонтовича, Я. Яциневича, П. Козицького, В. Ступницького, М. Тележинського*, О. Самохваленка, клас. творів (Ф. Мендельсон, Дж. Россіні), рад. пісень. Активно виступав на Волині (напр., 1948 дав 361 концерт). 1957 був розформований.

Повторно організований 1978. Худ. кер. – *А. Пашкевич* (до 1992), балетм. А. Іванов, В. Смирнов, кер. оркестру Р. П'ятачук. Від 1989 – гол. диригент, а з 1993 і худ. кер. – О. Стадник.

У 1980–90-х ВНХ. активно (понад 80 концертів на рік) гастролював по Україні та в республіках кол. Рад. Союзу, зокр. у Казахстані (Дні культури України, 1989), Естонії (фестиваль "Слов'янський вінок", Таллінн, 1996), брав участь у творчих звітах майстрів мистецтв і худ. колективів Волин. області в Києві (1999, 2001, 2003). 1999 ВНХ. виступав у Канаді та США.

У репертуарі – укр. нар. пісні переважно поліс. регіону та їх обр. *В. Тиможинського*, О. Стадника, П. Свиста, М. Стефанишина; вок.-хореогр. композиції "Ми з Волині", "Козаки йдуть", "Обжинки", "Гуляй, гуляй, гуляночка", "На Івана, Купала", "Кроковес колесо", "Волинські притупи" у пост. А. Іванова, О. Козачука.

Фірмою "Євшан" (Канада) випущено 2 аудіокасети та CD ВНХ. (1994).

Літ.: Державний архів Волинської області. Путівник / Упоряд. М. Мищь та ін. – К., 1990. – Ч. 2; Там само. – Ф. Р 923, спр. 326, 1946–1993 рр.; *Вікторенко М.* Любимий хор Волині // Рад. мис-

тецтво. — 1949. — 5 жовт.; *Філіпенко А.* Дзвінка і чаруюча пісня іменинників // Волинь. — 1998. — 7 трав.; *Вербич В.* Олександр Стадник: "Достукатися до сердець" // Луцький замок. — 2002. — 24 січ.; *Чечелюк П.* Волинський народний хор став академічним // Високий замок плюс Волинь. — 2002. — 28 берез.

О. Кушнірук

ВОЛК Іванна Михайлівна (30.08.1926, м. Яворів, тепер Львів. обл. — 15.05.1984, м. Рівне) — скрипалька, педагог. Сестра *Б. Фільц*. У 1930-х навч. у Яворів. філії ВМІ ім. М. Лисенка (кл. скр. *Б. Левицького*, кл. фп. *М. Вишницької*). Виступала "на пописі елевів" (концерті учнів) ВМІ ім. М. Лисенка у Львові, була відзначена в рецензії *Р. Сімовича*. Як донька репресованого була з родиною на засланні в Казахстані (1940—45). 1948 закін. 2 відд. Львів. муз. уч-ща: кл. скрипки *О. Москвичева*, кл. фп. О. Кашиної. Закін. Львів. конс. (кл. скр. *В. Стеценка* та *О. Деркач*, 1956). Відтоді — викладачка Рівн. муз. уч-ща: започаткувала оркестр. клас, виховала значну кількість скрипалів, поміж яких — А. Бортник, З. Коробова, В. Сидорчук, О. Мордюк та ін. Викладала також у Рівн. пед. ін-ті, Рівн. ін-ті культури, муз. школах. Провадила активну конц. діяльність. Одна з ініціаторок створення Рівн. кам. оркестру (1975) на базі орк. відд. муз. уч-ща: В. та ін. викладачі, у т. ч. її учні, склали основу колективу (1-й диригент — *Б. Депа*). Грала у кам. оркестрі від початку його існування, а також в оркестрі Рівн. драм. т-ру, т-рів, що приїздили на гастролі, та кам. *ансамблях* (*тріо*, *квартети* тощо). В. присв. передачі "Спогади про вчительку" радіожурналістки З. Коробової на програмі "Ліра" (2002).

Літ.: *Загайкевич М.* Богдана Фільц. Творчий портрет. — К., 1993; *Її ж.* Богдана Фільц. Творчий портрет. Доп. вид. — Тернопіль, 2002; *Геринович О.* Криниця життя. — Івано-Франківськ, 2006; *Фильц Б.* Радость творческого общения // Лев Николаевич Ревуцкий. Статьи и воспоминания. — К., 1989; *Її ж.* Славетний митець і людина благородної душі // Василь Барвінський. Статті та матеріали. — Дрогобич, 2000; *Її ж.* Незабутній вчитель, славетний композитор і патріот Станіслав Людкевич // Перемишль і перемиська земля протягом віків: Видатні діячі Перемищини. — Перемишль; Л., 2001; *Столярчук Б.* Натхненний музикою // Рівне. 720. Від давнини до сучасності. — Рівне, 2003. — Кн. 1.

Б. Фільц

ВОЛКОВ Віктор Олексійович (25.02.1948, м-ко Волочиськ, тепер Хмельн. обл.) — хор. диригент, педагог. З. а. України (2001). 1973 закін. Одес. конс. (кл. Л. Сичової). 1974—84 — викладач муз.-пед. ф-ту Вінн. пед. ін-ту; з 1984 — хор. співу Вінн. ДМШ № 2; водночас від 1993 — гол. хормейстер ансамблю пісні і танцю "Поділля" *Вінн. філармонії*. Автор зб. "Пісні Поділля", до якої увійшли обробки укр. нар. пісень та власні твори.

О. Сливка

ВОЛКОВ (справж. прізв. — Грінберг) Лев Самійлович (21.12.1920, м. Вінниця — ?, Ізраїль) — диригент, піаніст. Закін. Київ. конс. (кл. фп. *К. Михайлова*, 1946), аспірантуру при ній (кл. диригування *Н. Рахліна*, 1950). 1950—52 — викладач кафедри нар. інстр. Київ. конс.; 1952—67 (з перервами) — диригент симф. оркестрів кількох філармоній України та Росії, 1954—59 — Київ. т-ру муз. комедії. 1958—75 — концертмейстер Крим. філармонії. Емігрував до Ізраїлю.

Тв.: для симф. орк. — Рапсодія на укр. теми (1951), поеми (1955, 1957); 2 концерти для фп. (1952, 1958); п'єси для струн. орк.; романси, пісні.

А. Муха

ВОЛКОВ (псевд. Дмитро Волков) Микита Іванович [8 (20).04.1890, м. Харків — 3.05.1971, там само] — оперний і оперетковий співак (баритон). З. а. УРСР (1951). Навч. співу 1910—14 у Харків. муз. уч-щі, кл. *П. Голубєва*. Від 1917 виступав у Харкові в антрепризі К. Грекова, 1922—34 — у муз. т-рах Москви, Ростова, Одеси, Мінська, Києва, Баку та ін. 1934—58 (з перервою) — артист Харків. т-ру муз. комедії, 1941—45 — соліст Саратов. т-ру опери та балету.

Ролі: Назар, Левко ("Майська ніч", "Весілля в Малинівці" О. Рябова), Георг ("Вільний вітер" І. Дунаєвського), Прокіп ("Трембіта" Ю. Мілютіна), Едвін, Раджамі ("Сільва", "Баядерка" І. Кальмана), Граф Люксембург (однойм. оперета Ф. Легара), Адам ("Продавець птахів" К. Целлера), Джим ("Роз-Марі" Р. Фрімля).

О. Чепалов

А. Волкова

ВОЛКОВА (справж. прізв. Чернітенко) Аліна Іванівна (30.12.1930, м. Артемівськ, тепер Донец. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). З. а. УРСР (1978). Н. а. УРСР (1990). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Метелецької* та *З. Гайдай*, 1957). Виступала на багатьох сценах СРСР та за кордоном: солістка Узбец. (Ташкент, 1957—62), Білор. (Мінськ, 1962—68), Одес. (1968—83) т-рів опери та балету, з 1983 — Київ. філармонії. Постійна учасниця муз. фестивалів та декад культури (Москва, Мінськ, Ленінград, тепер С.-Петербург, Вільнюс, Новосибірськ та ін.). Співала прем'єри вистав у Львові ("Князь Ігор" *О. Бородіна*, 1989), Києві ("Дон-Жуан" В. А. Моцарта, 1989), твору "Вокаліз" *В. Губи*. У кам. репертуарі — твори, об'єднані у темат. цикли: "Духовна слов'янська й західна музика", "Старовинна італійська музика", "Ave Maria", "Французька класика 19—20 ст.", "Очарованье старинного романса", "Пушкін у музиці", "Лермонтов у музиці", "Відродження" (твори репресованих укр. композиторів і поетів 20 ст.), концерти до ювілейних дат "Оперні шедеври" (Дж. Верді, Р. Вагнер та ін.), "Солоспів" (*М. Ли-*

М. Волковицький

А. Волненко

сенко, *В. Косенко* та ін.), присв. творчості співачок *С. Крушельницької, О. Петрусенко*, композиторів *О. Білаша, Лесі Дичко, М. Жербіна, В. Кирейко, Г. Майбороди, Ю. Мейтуса, М. Скорика* та ін. Виконувала також партії у творах масштабної драматургії: "Алкід" *Д. Бортнянського* (Едоніда), реквієм "Голодомор—33" й ораторія "Вишневий вітер" *О. Білаша*, кантата "Червона калина" та симфонія для сопрано і баса Лесі Дичко, ораторія "Київські фрески" *І. Карабиця*, "Одкровення" *М. Полоза*, "Реквієми" В. А. Моцарта й Дж. Верді, Симфонія № 9 *Л. Бетховена*, "Цар Едіп" *І. Стравинського* (Іокаста), Симфонія № 14 *Д. Шостаковича*, кантата "Знаки Зодіака" Б. Чайковського (прем'єра) тощо. У співі В. краса соковитого сопрано співачки поєднана з високою артист. культурою, а драм. виразність образів — з високим інтелект. рівнем виконання. Багато років співпрацювала з концертмейстером *Е. Пірадовою*, виступала з органістами *В. Кошубою, В. Михалюком* та ін. Має фонд. записи на Укртелерадіо, грамплатівки.

Партії (понад 40): Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Гелена ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Маргарита ("Мефістофель" А. Бойто), Абігайла, Аїда, Дездемона ("Набукко", "Аїда", "Отелло" Дж. Верді), Тоска (одноім. опера Дж. Пуччіні) та ін.

Літ.: *Соловйов О.* Вісім "Аве Марія" // КіЖ. — 1987. — 28 черв.; *Кудрицкая Р.* Ария — Романс — Песня // Правда Украины. — 1994. — 14 июля; *Моліченко М.* Аліна Волкова запрошує // Веч. Київ. — 1997. — 12 лип.

О. Литвинова

ВОЛКОВИЦЬКИЙ Мішель (1953, м. Тулуза, Франція) — франц. співак, режисер. З шляхетської родини, що емігрувала 1917 до Європи. Закін. ун-т та конс. у Тулузі (ф-ти вокалу, оперного і драм. мистецтва). Удосконалював вок. майстерність у Понтифікальному ін-ті духовної музики у Римі. Паралельно з театр.-конц. діяльністю (соліст-вокаліст) здійснив постановки опер: "Бастьєн і Бастьєна" В. А. Моцарта, "Ноїв ковчег" Б. Бриттена, "Дитина й магія" М. Равеля, "Марія Єгипетська" М. Сандреза (світ. прем'єра). Від 1988 — ген. директор Центру "Зустрічі культур в абатстві Сільванес", 1991—92 — худ. кер. асоціації "Паперть" м. Родез. В Україні поставив опери "Травіата" Дж. Верді (Харків. т-р опери та балету, 1993), "Анну Ярославну" *А. Рудницького* (Київ, Нац. опера України, 1995).

Літ.: *Терещенко А.* В опере — "Анна Ярославна" // Зеркало недели. — 1995. — 23 дек.; [*Б. п.*]. Анна Ярославна — королева Франції / Буклет Київ. нац. опери. — К., 1995.

А. Терещенко

ВОЛКОВСЬКИЙ Петро Якович (18 ст., м. Ніжин — ?) — співак при дворі імп. Катерини І у С.-Петербурзі (до 1728). Після втрати голосу внаслідок мутації, повернувся в Україну: служив у Ніжин. полковій канцелярії (1729—33), 1733 — значковий товариш Ніжин. полку, брав участь у рос.-турец. війні (1735—39), 1738 — хорунжий Ніжин. полку.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 51, оп. 3, Спр. 6433, Арк. 8.

Р. Лякіна

ВОЛНЕНКО Анатолій Никонович [8(21).11. 1902, м. Харків — 21.08. 1965, м. Київ] — художник-сценограф. З. д. м. УРСР (1958). Закін. Харків. худ. уч-ще (у С. Прохорова й М. Федорова), Харків. худ. ін-т (1929, майстерня *О. Хвостенка-Хвостова*). Робив малюнки для журналу "Червоний перець", плакати для "Вікон УкРОСТА". Працював у Держ. пересувній Правобережній опері (Вінниця, 1929), Держ. пересувній Лівобережній опері (Дніпропетровськ, 1931—32). 1935—41 — у Москві, 1946—65 — у Києві. Художник-постановник Харків. (1925—35), Київ. (1946—65) т-рів опери та балету. Оформив понад 100 вистав у провідних опер. і драм. т-рах Києва й Харкова, надаючи перевагу роботі над опер. і балет. спектаклями.

Худ. стиль митця формувався на базі творчого засвоєння різних традицій — І. Рєпіна (що В. сприйняв від його учнів і послідовників — С. Прохорова й М. Федорова), школи М. Коровіна (з якими він познайомився завдяки *О. Хвостенкові-Хвостову*), укр. театр. живопису, започаткованого в дореволюц. час у трупах *М. Кропивницького* й *М. Садовського*. Зв'язок із цими традиціями визначив узагальненість і водночас лаконічність композиції, вишуканість колориту сценогр. робіт В. У відтворенні образів природи, передусім казкових, відчувається пантеїстичність, що спирається на особливості нар. худ. світосприйняття. Роботи цього темат. спрямування позначені поетичністю, витонченістю, багатством колориту й разом з тим гармонійністю. Худ. оформлення В. підкреслювало смислові, драматург., жанр.-стильові, нац. своєрідні особливості театр. вистав.

В. здійснив оформлення вистав: Харків. т-ру опери та балету — "Аїда" Дж. Верді (1926), "Вибух" (1927) і "Ференджі" (1930) *Б. Яновського* (1927), "Пікова дама" (1928) і "Євгеній Онєгін" (1933) *П. Чайковського*, "Тоска" Дж. Пуччіні (обидві — 1928), "Весілля Фігаро" В. А. Моцарта (1929), "Наталка Полтавка" *І. Котляревського* — *М. Лисенка* (1931), "Дон Кіхот" Л. Мінкуса (1932), "Борис Годунов" *М. Мусоргського* (1933); Укр. нар. драм. т-ру (Харків) — "Циганка Аза" (1926), "Богдан Хмельницький" (1928), "Вій" (1926, 1928, 1929) — усі *М. Старицького*; Держ. пересувної Правобережної опери — "Фауст" Ш. Гуно, "Корсар" А. Адана (обидві — 1929), "Кармен" Ж. Бізе (1930); Держ. пересувної Лівобережної опери — "Лебедине озеро" П. Чайковського (1932), "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні, "Полум'я Парижа" *Б. Асаф'єва* (обидві — 1932); Моск. обл. драм. т-ру — "Сорочинський ярмарок" М. Старицького (за *М. Гоголем*, 1939); Київ. т-ру опери та балету — "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* (1951), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1955, за ін. даними 1956), "Лускунчик" П. Чайковського, "Пан Коцький", "Зима і весна" *М. Лисенка*, "Катерина" *М. Аркаса* (всі — 1956), "Лісова пісня" *М. Скорульського* (1957), "Назар Стодоля"

К. Данькевича (1960, за ін. даними 1961), "Бахчисарайський фонтан" Б. Асаф'єва (1960), "Есмеральда" Ц. Пуні (1961), "Кіт у чоботях" *В. Гомоляки* (1962), "Тіні забутих предків" *В. Кирейко* (1963).

В. належать станкові роботи, цикл малюнків "Шляхами Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр." (папір, олівець), цикл із 30-ти картин "Стародавній Київ" (1946–64).

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Гобелко В.* Анатолій Волненко. — К., 1983; Заслужений діяч мистецтв Української РСР Анатолій Волненко. Живопис. Театрально-декораційне мистецтво: Каталог виставки творів. — К., 1983; *Білоненко Ю.* Розмаїття палітри митця // Музика. — 1993. — № 4.

О. Немкович

"ВОЛОДАР" — молодіжний фольк. (фольклористичний) гурт (м. Київ). Створ. 1993 етномузикологом *І. Клименко* в річищі течії "автент. співу", започаткованої наприкінці 1970-х анс. "*Древо*". Лауреат міжн. слов'ян. фестивалю "Коляда" (м. Рівне, 1998). Від 2004 — кер. етномузиколог М. Скаженик (випускниця НМАУ, викладач Київ. ССМШ). До "В." входять учні, студенти та випускники різних муз. навч. закладів Києва віком 7–25 років (у перші роки існування). Учасники "В." ставлять за мету відтворення на наук. засадах своєрідних етно-регіональних манер співу, типових для нар. вок. традиції Прип'ятського Полісся — зах.-укр. (Волинь, Рівненщина) й центр.-укр. (Житомирщина, Київщина), а також Підляшшя (правобережжя р. Нарва). Засадничим для "В." є принцип вибору репертуару — відтворювати лише те, що записано у власних фольк.-етногр. експедиціях його керівником та досвідченими старшими учасниками. Назва "В." (ім'я язичницького божества-повелителя, до якого давні хлібороби зверталися навесні з проханням випустити на землю літо), підкреслює орієнтацію "В." на відтворення давніх поліс. пісень і ритуалів, пов'язаних із віхами землероб. календаря. До репертуару "В." входять і не приурочені, лір. пісні різних жанрів. Особлива увага приділяється техніці співу в достеменній поліс. манері, розкриттю індивід.-неповторних тембрів, їх взаємодії у типовій для обряд. пісень *гетерофонії*, "змаганню" сольних партій у ліриці, що сягає вищого рівня усного муз. спілкування — імпровізації.

"В." — учасник міжн. фольк. фестивалів у країнах Європи: Польщі ("Dźwięki północne", Гданськ, 1999), Литві ("Baltyka", Вільнюс, 1999) та Україні ("Покуть", Харків, 1996; "Толока", Харків, 1997, "Світовид", Київ, 2000 та ін.), фольк. свят у Києві, радіо- і телепередач.

Дискогр.: Зберімося, роде. — Ч. 1: Володар, одчиняй ворота. — OBERIG XXI 044-O–021–2. — К., 2003; Ой давно-давно... / © І. Клименко. — К., 2003; Зберімося, роде. — Ч. 2. / © І. Клименко. — OBERIG XXI 045-O–022–2. — К., 2005.

І. Клименко, Ол. Шевчук

ВОЛОДАРСЬКИЙ Олександр Маркович (25.09.1909, м. Київ — 9.03.1976, там само) — скрипаль, диригент, аранжувальник, кер. естр. і джаз. ансамблів та оркестрів. Закін. Київ. конс. (кл. скр. і диригування, 1930). Виступав з 1928, 1936 — кер. "Концертного джазу", що грав у к/т-рах Харкова. 1937–40 очолював джаз-оркестри Київ. держестради, Укр. радіокомітету, Київ. кінотресту, концертував з ними у Полтаві, Прилуках, Судаку, Тернополі, Умані, Києві та ін. містах. 1939–40 джаз-оркестр В. виступав у київ. к/театрах перед кіносеансами. 1941–42 — кер. джаз-оркестру Полтав. танк. уч-ща "Танкіст". У повоєнний час керував різними естр. ансамблями. 1973–74 очолював естр. оркестр Київ. об'єднання муз. ансамблів.

В. Симоненко

В. Волонтир

ВОЛОНТИР Володимир Ілліч (8.07.1956, с. Кузьмино Закарп. обл.) — хор. диригент, композитор. З. д. м. України (2002). Лауреат Обл. премії ім. Д. Задора (1997). Член НСКУ. Закін. Київ. конс. (1980, кл. хор. диригування *М. Берденникова*, факультативно навч. у *Р. Кофмана*), навч. 4 курси у Львів. конс. (кл. композиції *Д. Задора*, 1984–88). 1979–81 — диригент хору хлопчиків "*Дзвіночок*" Київ. палацу піонерів та школярів, 1983 — хору Київ. технологічного ін-ту легкої промисловості. 1983 заснував хор хлопчиків Мукачів. Будинку культури, до 1985 — його худ. керівник. 1988 на базі хору створив *Мукачів. хор. школу хлопчиків та юнаків* — одну з перших в Україні; її директор, худ. керівник. В. разом із своїм колективом репрезентував хор. мистецтво України в 17 країнах Європи, зокр. країнах Балтії, Росії, Словенії, Словаччині, Чехії, кол. Югославії, Польщі, Угорщині, Німеччині, Австрії, Франції, Бельгії, Італії, Іспанії, Португалії. У конц. програмах хору — твори укр. композиторів-кла-

сиків і сучасників, заруб. авторів різних епох., укр. нар. пісні та пісні ін. народів світу в обр. В.

Тв.: для струн. орк. — Токата; п'єси для фл., для скр. і фн.; джаз. та естр. п'єси для фн.; романси, для міш. хору — "Прощальна" (сл. власні), "З тобою, Україно" (сл. П. Осадчука); обр. закарпат. укр. і словац. нар. пісень, негритян. спірічуелсів, укр. колядок тощо; для дит. хору: Сюїта, в 5 ч. (сл. Д. Павличка, А. Костецького, В. Бичка), "Дорога в пісню" (сл. П. Осадчука), "Колискова" (сл. нар.).

Літ.: *Дочинець М.* Маестро Волонтир // Мукачеве і мукачівці. — Ужгород, 1994; Хор хлопчиків та юнаків Мукачівської хорової школи // Закарпаття: Хто є хто. Довідково-біогр. вид. — К., 2004; *Рішко М.* Віват, маестро! Бенефіс удався // Старий замок (Мукачеве). — 1999. — 10 черв. — 21 трав.; *Садова В.* Гості з Мукачева // Арт-поступ (Львів). — 2004. — 24—25 квіт.; *Арконова Л.* Авторський концерт Володимира Волонтира // Новини Закарпаття. — 2004. — 15 трав.; *Ostertag-Henning L.* Dichte Beziehung zu kirchlichen Gesagen der Ostkirche // Obermain (Tagblat). — 2003. — 16 Dezem.

Б. Філець

ВОЛОШЕНІНОВ Іван Федорович (17 ст., м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — ?) — півчий, педагог. Мав гарний голос. 1664 був запрошений до Москви, співав у Хорі государевих півчих дяків. Від 1676 навчав "комедійного дійства" молодих акторів з Придв. т-ру.

Літ.: Материалы для истории Московского купечества. — М., 1886. — Т. 1. — Приложение 2.

І. Лисенко

ВОЛОШИН Володимир Віталійович (19.05. 1972, смт Армянськ, тепер місто АР Крим) — композитор. Чл. НСКУ (2002). Закін. Моск. конс. (кл. *Т. Хреннікова*, 1999). Відтоді — викладач ДМШ у Ялті. Від 2003 — на творчій роботі.

Тв.: симф. поема "Море" (1999); Концерт для фп. з орк. (2004); для фп. — "Ліричні п'єси" (1994—99), 4 конц. етюди (1998), Соната (2001), цикл дит. п'єс; для 2-х фп. — Конц. рондо (1995); романси на сл. рос. поетів; для хору — "Белые сирени", "Фуга" (2002).

А. Муха

ВОЛОШИН Михайло Іванович (1877, с. Ролів, тепер Львів. обл. — 29.07.1943, м. Львів) — хор. диригент, співак (тенор), композитор, муз. критик. Закін. юрид. ф-т Віден. ун-ту (1906). Працював адвокатом. Навч. також у ВМІ у Львові (кл. *Г. Ясеницької*). Від 1898 брав участь у діяльності *львів. "Бояна"* (член його правління, журі конкурсів, 1903—13 — диригент хору), з 1903 — *СУПІРОМу*, з 1908 — *Муз. тов-ва ім. М. Лисенка*. 1902—03 — учасник вистав *Руськ. нар. т-ру* у Львові (Андрій в операх "Катерина" *М. Аркаса* й "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), 1904—07 — спектаклів драм. і оперної студії при львів. "Бояні" і Тов-ві драматичному ім. І. Котляревського у Львові. 1900—14 — організатор і учасник (співак, хор. диригент) Шевченківського та ін. концертів у Львові, Дрогобичі, Стрию, Кракові, де виконував твори зах.-європ. композиторів в анс. з *С.* і *Г. Крушельницькими*, *Ф. Лопатинською*. 1903 брав участь у ювілейному концерті *М. Лисенка* у Львові, 1912 був у складі делегації від Галичини на його похованні. 1932 брав участь у дискусії "Нові напрямки в мистецтві. Атоналізм у музиці".

Автор солоспівів "Ой гляну я, подивлюся" (2-а премія на конкурсі львів. "Бояну", 1903, увійшов до репертуару *М. Менцинського*), "Засни" та чол. хору "Чого мені тяжко" на вірші *Т. Шевченка*; статей з актуальних проблем муз. життя Галичини: "Вищий музичний інститут у Львові", "Львівський Боян" (обидві 1903), "Сегорічна артистична прогулка музичного гуртка "Академічної громади" (1905), "Хор учнів академічної гімназії у Львові" (1907), "Наталка Полтавка" серед наших робітників" (1908), "М. Менцинський в світлі німецької музичної критики" (1911), "Кавказ" Ст. Людкевича" (1914); рецензій (1903—19) на вистави Руськ. нар. т-ру у Львові, концерти львів. "Бояна", С. та Г. Крушельницьких, Ф. Лопатинської, *О. Любич-Парахоняк*, М. Менцинського та ін.

Дискогр.: Співає *М. Волошин* "Ах де той цвіт" і "Стоїть гора високая", Х-562038/39; "Я не клив тебе, о зоре" і "Розвійтеся вітром", сл. І. Франка, Х-562040/41. Фірма "Зонофон", 1911.

Літ.: *Касперт А.* Шевченко і музика. — К., 1964; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. У 2 т. — Л., 1999—2000; *Німилович О.* Музично-критична діяльність Михайла Волошина // Наук. записки Терноп. нац. пед. ін-ту ім. В. Гнатюка та НМАУ: Серія Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2003. — Вип. 3.

П. Медведик

ВОЛОШИН (псевд.: Журба, Александр Хведорович) Олександр Федорович [24.11(6.12).1855, м. Бобринець, тепер Кіровогр. обл. — 12.01.1933, м. Одеса] — хормейстр, етнограф, громад. діяч. Закін. Херсон. учител. семінарію (1873). Учителював. Був заарештований за революц. діяльність, після звільнення перебував під наглядом поліції. 1885—87 — хормейстер і суфлер трупи *М. Кропивницького*. 1887—95 жив в Одесі; 1895—1905, 1911—15 працював у земських управах міст Ананьєва, Вовчанська, Харкова, Полтави, Дубна, 1906—11, з 1915 — у Києві, з 1921 — в Одесі. Сприяв улаштуванню укр. вистав і концертів укр. музики, поширенню літ-ри укр. мовою. Записував укр. нар. пісні і з 1879 надсилав *М. Лисенкові*, який видав їх обробки (для голосу і фп., для хору і фп.) у "Збірнику українських народних пісень". Упоряд. "Збірника українських пісень з нотами" (О., 1896; 1906). Один із делегатів Центр. Ради від Тов-ва укр. поступовців. Разом із І. Стешенком створював комісію у справах нар. освіти, очолив друкарню ЦР. Голова вид. комітету київ. тов-ва "*Просвіта*". Один із засн. Укр. нац. фонду.

В. Борисенко

"ВОЛОШКИ" (Woloshky, Ukrainian singing group, м. Канберра, Австралія) — укр.-австрал. жін. вок. гурт. Засн. 1962 *Ф. Габелком*. Склад: Ф. Габелко, Л. Тризна, Л. Мур, Дж. Віден, А. Віден. "В." виступали з укр. репертуаром у фп. супроводі в австрал. церк. "домівках", клубах,

лікарнях, притулках для літніх людей та на етнічних імпрезах у Сіднеї й Мельбурні. На базі "В." 1977 постало *Українсько-австралійське мистецьке товариство ім. М. Лисенка.*

ВОЛОШКО (псевд. — Відман, Волошка) Степан Матвійович (15.03.1853, м. Жовква, тепер Львів. обл. — 4.12.1928, м. Варшава, Польща) — оперний співак (тенор), педагог, актор. Закін. Ставропігійську бурсу у Львові (1871) і співав там у хорі. Співу навч. у Варшав. конс. (1877–78, кл. Я. Добрського), 1879–81 — у вок. студіях Парижа (проф. Г. Сбіглія) та Відня (проф. Й. Генсбахер). Дебютував 1874 на сцені Львів. опери. 1874–77 виступав у т-рах Львова, Кракова, Любліна, Варшави. 1878–81, 1891–1903 — соліст Великого т-ру у Варшаві, 1882–83 — Стокгольм., 1886–90 — Віден. опер. Співав також на оперних сценах Праги (1885), Ґраца, Будапешта, Кракова (1895) та Львова (1895). У Варшаві виступав у виставах разом із *С. Крушельницькою* та *О. Мишугою*. 1903–21 — професор Варшав. конс. Поміж учнів В. — *Г. Збоїнська-Рушковська*, М. Гембажевська, М. Шлакевич. У кам. репертуарі — твори *М. Вербицького* та ін.

Партії: Дон Оттавіо ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Альфред, Радамес ("Травіата", "Аїда" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Туріддy ("Сільська честь" П. Масканьї), Стефан ("Зачарований замок" С. Монюшка).

Літ.: *Медведик П.* Степан Волошко // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — CCXXVI; [*Б. п.*]. Волошко С. // Діло. — 1882. — № 77; [*Б. п.*]. Мишуга і Волошко // Там само. — 1883. — № 33; [*Б. п.*]. Співак Волошко // Слово. — 1885. — № 124; [*Б. п.*]. Наш земляк Волошко // Червона Русь. — 1890. — 24 берез.; [*Б. п.*]. В склад театру Скарбка прийнято С. Волошка // Галичанин. — 1895. — № 275.

П. Медведик

ВОЛЧОК Василь Васильович (поч. 20 ст.) — симф. диригент, "вільний художник". Ймовірно, прибув з Петербурга. Певний час служив капельмейстером військ. оркестру в Жмеринці. 1909 — один з ініціаторів хор. конкурсу в Києві. 27 черв. 1910 відкрив і очолив симф. концерти у залізн. парку ст. Боярка під Києвом (через місяць його змінив диригент В. Пеш). Викладач співу Київ. техн. залізн. уч-ща при ст. Київ–1 (1910) та муз. дисциплін Київ. духовної семінарії.

Літ.: Календар-довідник "Весь Киев" (1905–1911); *Кошиць О.* Спогади. — К., 1995; *Беляков В.* Музичні вечори на ст. Боярка // Рабочее слово. — 1995.

В. Беляков

ВОЛОЩУК Василь Миколайович (19.05.1969, с. Сваричів Рожнятівського р-ну Івано-Фр. обл.) — скрипаль, естр. композитор. З. а. України (2000). Закін. Київ. конс. (кл. скрипки *В. Козіна*, 1994). 1989–92 — артист Київ. об'єднання муз. ансамблів; 1992–97 — соліст фольк. гурту "Карпатські дзвони", з 1997 — оркестру Мін-ва з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобил. катастрофи. Автор понад 50 пісень на вірші С. Ґалябарди, Н. Зубицької, В. Матвієнка, М. Сингаївського, Ф. Тишка, В. Юхимовича, зокр. "Покличе мати Україна", "Київська Русь", "Люблю я свою Україну", "Ти, кохана, мене зачекай", "Поліські в'язи", "Жоржини", "У вікна дивляться Карпати". Пише пісні у стилі укр. трад. *естради*. Випустив аудіоальбом "Черемховий гай".

Л. Горенко-Баранівська

ВОЛЯНСЬКА Богдана Олегівна (6.01.1948, м. Райне, Німеччина) — хор. диригентка, педагог, композиторка. Сестра *Л. Волянської*. Муз. освіту здобула в ун-ті "Гофстра" (закін. 1971) та Міському ун-ті, Нью-Йорк (закін. 1976). Працювала вчителем музики в Академії св. Юра в Нью-Йорку, де диригувала хором і викладала інструментознавство. Від 1973 — засн., диригентка й авторка обробок для кам.-вок. ансамблю "Промінь" (Нью-Йорк). Із цим колективом записала вибрані твори *М. Леонтовича* та *Е. Козака*. Авторка творів також для *бандури*, *гітари*.

ВОЛЯНСЬКА Лілея Олегівна (28.06.1945, м. Падерборн, Німеччина) — оперна й кам. співачка. Сестра *Б. Волянської*. Співу навч. приватно у М. Слов'янської (Нью-Йорк, США), *Д. Йохи-Березенця* (1978, Едмонтон, Канада), також А. Астора й Л. Перрила (Едмонтон). 1984–89 навч. в Альбертській (Канада), 1991–92 — Київ. консерваторіях. Конц. діяльність розпочала 1974 в Оттаві, Торонто (Канада) та Нью-Йорку (США), 1991–93 гастролювала в Україні — Київ, Харків, Львів. Брала участь у київ. фестивалі "*Музичні прем'єри сезону*" (1991, виконавиця творів *Б. Фільц*, *В. Степурко*). Найважливіша оперна партія — Наталка Полтавка в однойм. опері *І. Котляревського* — *М. Лисенка* (Торонто, 1984, Київ, 1991); одна із солісток у першому грамзаписі 35-ти духовних концертів для міш. хору a cappella *Д. Бортнянського* (Хор тисячоліття, диригент *В. Колесник*, 1989). Солістка в записах "Літургії тисячоліття" *Ю. Фіали* та ораторії "Неофіти" (сл. *Т. Шевченка*) *М. Кузана* (1988). У конц. репертуарі — твори М. Лисенка, *Д. Січинського*, *О. Нижанківського*, *А. Кос-Анатольського* та ін. Записала на фірмі "Евшан" низку солоспівів укр. композиторів з України та діаспори.

Літ.: *Юрко С.* Голос Лілеї // Вітчизна. — 1995. — № 1–2; *Коценко О.* "Чом ніч така блакитна..." // Сільські вісті. — 1990. — 4 верес.; *Булат Т.* "Пісня прихвернула мою душу..." // Рад. освіта. — 1990. — 2 жовт.; *Гамкало І.* Наталка Полтавка з Едмонтона // КіЖ. — 1991. — 17 серп.; *Кирилюк В.* Лілея // Літ. Україна. — 1993. — 14 січ.; *Божко С.* Волянська Л.: "Ластівка з далеких берегів" // Робітнича газета. — 1994. — 17 лист.

В. Кузик

ВОЛЬСЬКА Тамара Іллівна (1.01.1945, м. Київ) — домристка, педагог. З. а. РРФСР (1985). Професор (1991). Лауреат Всеукр. (1970) і Всерос. (1972) конкурсів виконавців. Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. М. Шелеста), закін. Київ. конс. (кл. *М. Геліса*, 1968). Відтоді — викладачка Уральс. (тепер м. Єкатеринбург) конс. Виступа-

В. Волощук

Т. Вольська

ла в дуеті з чоловіком — баяністом А. Трофимовим. Гастролювала в Україні, Іспанії, Канаді, Німеччині, Росії, США, Японії. Від 1996 живе у США.

В. Хоренко

ВОЛЬСЬКИЙ Іван (1787, с. Боярка, тепер Київ. обл. — ?) — півчий. Співав у хорі Київ. митрополита Серапіона. Виконував обов'язки інспектора над малими півчими Київ. Софіївського собору. Від 1799 навч. у Києво-Могилян. академії (за казенний рахунок). 1811 значився у списках учнів школи філософії. Мав гарний голос, з 1812 зарахований до митрополичого хору з дозволом завершення навч. в Академії.

Літ.: ЦДІА України. — Ф. 1711, оп. 1, спр. 304; Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии / Отд. 3. — К., 1911. — Т. 2.

Р. Лякіна

ВОЛЬСЬКИЙ Іван (серед. — 2-а пол. 18 ст., Кам'янка-Струмилова, тепер м-ко Кам'янка-Бузька Львів. обл.) — автор духовних пісень. Низку їх було вперше надруковано в "*Богогласнику*" (Почаїв, 1790—91). На поч. 20 ст. пісні В. нерідко включали до різноманітних духовних пісенників. Їх обробляли для хору укр. композитори, зокр. *М. Гайворонський* (Канти з почаївського Богогласника. — Жовква, 1938). Видано аудіокасету цих творів у виконанні кам. хору "*Легенда*" з Дрогобича (К., Кобза).

Літ.: *Щурат В.* Із студій над почаївським "Богогласником". — Л., 1908; *Возняк М.* Матеріали до історії української пісні і вірші: Тексти і замітки // Українсько-руський архів. — Л., 1913. — Т. 9.

Ю. Медведик

ВОЛЬТЕР Наталія Миколаївна (5.01.1898, м. Київ — 12.04.1963, м. Москва, РФ) — педагог, піаністка, музикознавець. Закін. Київ. конс. (кл. фп. *В. Пухальського*, 1923), навч. на наук.-теор. ф-ті (1923—25). Згодом викладала в конс. курси слухання музики й теорії ладового ритму за концепцією *Б. Яворського*. Одночасно виступала як лекторка з історії музики в робітн. клубах. 1925—59 — викладачка гри на фп. у муз.-навч. закладах Москви, 1924—44 — наук. співробітник Будинку-музею П. Чайковського у Клину.

Літ. тв.: Слухання музики // Музика. — 1924. — № 4—6; Ладовий ритм // Там само; статті в кн.: Французская комическая опера XVIII века. — М., 1937; у зб.: Александр Николаевич Скрябин. 1915—1940. — М.; Ленинград, 1940, тощо.

А. Муха

М. Вольф-Ізраель

ВОЛЬФ-ІЗРАЕЛЬ Михайло Олександрович [10 (22).06.1870, м. Петербург, Росія — 24.12.1934, м. Київ] — скрипаль, диригент, педагог. Закін. Петерб. конс. (1890, кл. скр. *Л. Ауера*). 1892—1912 — концертмейстер орк. Маріїн. т-ру (Петербург), з 1913 — диригент у Рибінську, Воронежі. З серед. 1920-х жив у Києві, де працював концертмейстером оркестру і диригентом оперного т-ру. 1926—32 — худ. кер. струн. квартету *Всеукр. тов-ва рев. музикантів* (ВУТОРМ). Викладав у Київ. конс. Неодноразово виступав з *В. Косенком*.

Літ.: *Беляєва М.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

О. Олійник

О. Вонсовська

ВОНСОВСЬКА (Буцька) Олена Миколаївна (1858, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва — 14.01. 1942, м. Ташкент, Узбекистан) — скрипалька, педагог. Матір відомого музикознавця *А. Буцького*. Закін. Моск. конс. (кл. скр. І. Гржималі, кл. гармонії *П. Чайковського*, 1877). Від 1878 виступала з концертами в Києві, Харкові, Одесі. 1880— 1904 викладала гру на скр. у Пензі, Воронежі, Курську. На запрошення *М. Лисенка* переїхала до Києва: 1904—18 — викладачка гри на скрипці, 1912—15 — директорка Муз.-драм. школи М. Лисенка, 1918—23 — Муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка. Активна учасниця укр. муз.-культ. життя: виступала на концертах тов-в "*Боян*", "*Просвіта*", "*Укр. клубу*", клубу "Родина", В. — перша виконавиця скр. творів М. Лисенка, ансамблювала з композитором. Від 1928 жила в Ленінграді (тепер С.-Петербург). Поміж учнів — *М. Полякін*, І. Лукашевський та ін.

Літ.: *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; *Буцькой А.* Найдорожче ім'я // М. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968.

О. Шевчук

В. Ворвулєв

ВОРВУЛЄВ Володимир Миколайович (15.03. 1949, м. Мінськ, тепер Білорусь) — хор. диригент. Син *М. Ворвулєва*. З. д. м. України (2005). Закін. Київ. конс. (кл. диригування *В. Колесника*, *П. Муравського*, 1972). Відтоді — хормейстер Київ. опер. т-ру; 1975—80 — кер. ансамблю Чорномор. морського пароплавства (Одеса); 1980—83 — артист Держ. хор. капели "*Думка*"; 1983—86 — хормейстер *Чол. хор. капели ім. Л. Ревуцького*, 1986—89 — Держ. дит. муз. т-ру Києві; 1989—91 — хормейстер, з 1991 — гол. хормейстер Київ. т-ру оперети.

Літ.: *Лукіна Т.* Шляхом батька // Укр. культура. — 2000. — № 11—12.

Т. Лукіна

ВОРВУЛЄВ (Ворвульов) Микола Дмитрович [9(22).01.1917, м. Павловськ, тепер Воронез. обл., РФ — 29.08.1967, м. Київ] — оперний і конц.-кам. співак (баритон). Батько *В. Ворвулєва*. Н. а. СРСР (1956). Навч. в Артемівському муз. уч-щі (кл. В. Каріна-Вишкарьова), закін. Білор. конс. (Мінськ, кл. співу Є. Вітінга, 1954). Від 1939 — соліст Ансамблю пісні і танцю Білор. військ. округу. Дебютував у партії Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе) на сцені Білор. (Мінськ) оперного т-ру, соліст названого (1946—57) і Київ. (1957—67) т-рів опери та балету.

Мав сильний, з металевим відтінком голос, чітку й виразну дикцію. Його вик. мистецтву притаманні драм. експресія, органічне поєднання вок. та актор. майстерності. Творче обдарування В. найяскравіше виявилось у драм. оперних партіях. Водночас йому була притаманна грацийність і невимушеність сцен. поведінки, що особливо відчувались у конц. виступах. Актор.

чарівливість сприяла великій популярності співака.

Мав значний конц. репертуар з творів нац. і зах.-європ. класики, що включав арії з опер, кам.-вок. композиції *П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, С. Рахманінова*, Є. Тикоцького, *А. Богатирьова, М. Соколовського*, Д. Камінського, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шуберта*, Ф. Мендельсона, *Й. Брамса* та ін. З особливим успіхом виконував укр. і рос. нар. пісні, популярні *солоспіви*. Гастролював у різних містах кол. СРСР, Польщі, тодішньої Югославії, Німеччині, Великій Британії. Записав на грамплатівки (фірма "Мелодія", СРСР) ряд оперних *арій, романсів* рос. і зах.-європ. композиторів, 2 укр. нар. пісні ("Ой чого ти, дубе", "Удовицю я любив").

1994 на фасаді будинку в Києві, де проживав співак, встановлено бронзову мемор. дошку з барельєфним портретом В. (скульптор — Ю. Богашка, арх. — Р. Кухаренко).

Партії: Богдан Хмельницький (однойм. опера К. Данькевича), Максим ("Арсенал" Г. Майбороди), Опанас ("Дівчина з Полісся" Є. Тикоцького), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Онєгін, Мазепа, Роберт ("Євгеній Онєгін", однойм. опера, "Іоланта" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Алеко (однойм. опера С. Рахманінова), Петруччо ("Приборкання непокірної" В. Шебаліна), Ріголетто, Амонасро, Жермон (однойм. опера, "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Тельрамунд ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло) тощо.

Літ.: *Молостова И.* Николай Дмитриевич Ворвулев — народный артист СССР. — К., 1960; *Гелинський В.* Спогад про Миколу Ворвулєва // Україна. — 1977. — № 5; *Слєсаренко О.* Незабутній спів // Дніпро. — 1977. — № 6; *Гришко А.* Песня зовет // *Його ж.* Мелодии воинской славы: Очерки. — К., 1985; *Шульман Н.* На концертній сцені // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Яворський Е.* Ні сну, ні спочину // Там само; *Гнидь Б.* Життя, як спалах // Веч. Київ. — 1987. — 22 січ.

О. Немкович

ВОРОБЙОВ Всеволод Михайлович (22.10.1925, м. Гянджа, тепер Азербайджан) — піаніст, педагог. 1952 закін. Тбіліс. конс. (кл. фп. *В. Стешенко-Куфтіної*, 1952). Відтоді — викладач кл. спец. фп. Київ. конс. та ССМШ (1972 — доцент). У 1950—70-х постійно концертував (зали консерваторії, філармонії, радіо). Основний репертуар склали твори класиків — Д. Скарлатті, *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Й. Брамса, Ф. Шопена*. 1-й укр. виконавець "Слов'янського концерту" *Б. Лятошинського*. Вик. стилю В. притаманні емоц. стриманість, скрупульозне, проникливе прочитання авт. тексту, інтонац. розкриття всіх його шарів, філігранність ритм. малюнку, природжене дихання музики. Гру В. високо оцінювали Б. Лятошинський і *Генр. Нейгауз*.

В. — талановитий педагог, який на засадах найкращих естет. та етичних традицій вітчизн. муз. педагогіки створив власну фп. школу. Її характеризують різнобічна профес. та загальномист. підготовка вихованців, чутливе ставлення до кожного з них, розкриття і збереження творчої індивідуальності музиканта. Поміж учнів — лауреати конкурсів різного рівня: *О. Козаренко, Д. Сухо-вієнко, В. Кузьменко, Ю. Павлова, Д. Таванець*, А. Пестрякова, А. Кутасевич, педагоги *А. Антонов, Н. Гриднєва*, І. Залевська, *Н. Найдич*, Л. Райко, І. Окунєва, Грейс Родрігес (Болівія).

Літ.: *Кутасевич А.* Професор Всеволод Воробйов // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2000. — Вип. 2.

К. Шамаєва

ВОРОБКЕВИЧ (літ. псевд. Данило Млака, Демко Маковійчук, Морозенко, Семен Хрін) Сидір (Ісидор) Іванович, О. (5.05.1836, м. Чернівці — 19.09.1903, там само) — композитор, письменник, поет, драматург, педагог, фольклорист, диригент, громад. діяч. Правосл. священик. Зі священичої родини. 1861 закін. Чернів. духовну семінарію, після висвячення почав служити у церквах Буковини, сіл Хоршівка, Давидени, Руська Молдавиця. 1868 пройшов курси гармонії та основ композиції у Ф. Кренна у Віден. конс., по закінченні яких отримав диплом вчителя співу і регента хору. Від 1867 учителював у Чернів. духовній семінарії (вів хор. спів), 1875—1901 — професор музики в ун-ті (поміж учнів В. — *Є. Мандичевський, П. Бажанський*, Ч. Порумбеску). Працював із різними хор. колективами (у т. ч. тов-ва *"Бесіда"*), ініціював створення на Буковині багатьох хор. гуртків. Керував селян. хорами, записував нар. пісні. Сприяв розвитку місцевої преси (ж. "Буковинська зоря", альманах "Руська хата", календар "Буковинсько-руський місяцеслов"). Провадив активну громад. діяльність: заснував тов-во *"Руська бесіда"* в Чернівцях (1869), з 1876 очолив тов-во укр. студентів "Союз", з 1884 — голова першого "Руського літ.-драм. тов-ва" (1899 за пропозицією В. його було перетворено на *"Буковинський Боян"*), "Руська школа", "Народний дім". Духовні твори В. включають декілька десятків циклів *Літургії* (різними мовами — церк.-слов., укр. редакції; румун., грец.), хори на тексти *псалмів* (для виконання з приводу урочистих подій і в богослужбах у складі кафізм), святкові співи тощо (всі призначені передусім для 4-голос. чол. хору духовної семінарії, зрідка — для міш. хору). Літургію В. для дит. хору було допущено 1879 Архієпископською консисторією "до вивчення у церк. школах яко же і к пінію у церквах Єпархіальних". В. — автор популярних пісень-*романсів* і хорів світського змісту, призначених для співаків-солістів і аматор. хорів культурно-просвіт. осередків, на тексти укр., румун., нім. авторів та власні (позначав "слова Данила Млаки"). Одним із перших звернувся до поезії *Т. Шевченка*. У творчості В. перевага надається вок.-хор. жанрам, що обумовлено його багаторічною працею з різними хор. колективами та співаками. Інтонац.-гармонічна природа творчості В. ґрунтується на нар.-пісенних джерелах з посиленим тяжінням до ліризації муз. образів, підкресленням мелод. начала.

М. Ворвулєв в ролі Богдана Хмельницького (однойменна опера К. Данькевича)

В. Воробйов

С. Воробкевич

К. Воронець-Монтвід у ролі Баттерфляй (опера "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні)

З навч. метою видав підручник гармонії румун. мовою (1869), укладений на нар.-пісенному матеріалі, яким користувалися в Чернівцях і консерваторії м. Ясси, а також "Співаник для шкіл народних" у 3-х ч. укр. і румун. мовами (Відень, 1889). Тоді ці видання здобули високу оцінку як єдині посібники з нотної грамоти й хор. співу в Молдові та Румунії.

Ім'я В. носить Черн. уч-ще мистецтв, огляд-конкурс хор. колективів. Щороку Черн. держадміністрація присуджує літ.-мист. премію імені В. Життєдіяльність і муз. творчість В. як цілісне явище розглядались у 1960–70-х *М. Білинською*. Видано окремі його твори на тексти укр. поетів, зокр. *Т. Шевченка*. Починаючи з 1990-х, декілька аранжованих видань хор. творів В. здійснив *А. Кушніренко* (Хорові твори без супроводу /Заг. ред., упоряд., комент. *А. Кушніренко*. — К., 1996. — Вип. 1; Хорові твори / ред. *А. Кушніренко*. — Чернівці, 2003. — Вип. 1, 2; тощо).

Нотна рукоп. спадщина В. зберігається переважно в архіві Ін-ту літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ (Літургія — церк.-слов. мовою): *G*-dur (1868); *F*-dur, ін. тональності (1869); *C*-dur (1869); "Рус(ь)ка Літургія" *F*-dur, ін. тональності (1869); *C*-dur, ін. тональності (1870); *G*-dur для 3-гол. хору народних шкіл (сопрано, альт, баритон) (1872, 1877); *C*-dur (1886); *A*-dur для міш. хору (1889); *D*-dur, ін. тональності (1889); Співи Євхаристичного канону *F*-dur, ін. тон-ті (1868), *A*-dur (1869), *C*-dur (1870); Літургія (грец. мовою): *A*-dur, ін. тональності (1868); *e*-moll, *G*-dur, ін. тональності (1883); Окр. літургійні співи *D*-dur (грец. мовою, 1889); Літургія (румун. мовою): *C*-dur (партитура, поголосники, 1865); *G*-dur, ін. тональності (1867–68); *C*-dur, *G*-dur (1868); *B*-dur (1869); *Es*-dur (1869); *F*-dur, ін. тональності (1869); *D*-dur (1870); *C*-dur (1870); *D*-dur (1871); *F*-dur для дит. 3-гол. хору (сопрано, альт, баритон, 1871); *B*-dur (поголосники, 1879); *g*-moll, ін. тональності (1882); *B*-dur, ін. тональності (1885); *c*-moll, ін. тональності. (1885); *A*-dur (1886); *C*-dur, *G*-dur, ін. тональності (1887); *A*-dur (1889); *E*-dur, ін. тональності (1890); Літургія свт. Василія Великого *B*-dur (1868); "Святий Боже" (на поховання): *c*-moll (1872), *g*-moll (румун. мовою, 1872); *g*-moll (1881); *a*-moll (1889); "Іже херувими": *C*-dur (1870); *A*-dur (румун. мовою, 1871); *C*-dur (1872); *D*-dur (румун. мовою, 1872); "... *alla* Бортнянський" *F*-dur (1881); "Отче наш": *F*-dur (1888); *B*-dur (1895?); "Многая літа": *D*-dur (румун. мовою, 1868); *C*-dur (1869); *A*-dur, *As*-dur (румун. мовою, 1871); *A*-dur (1880); *E*-dur (1880); *C*-dur (вихованцю Л. Кеведевичу, 1886); *A*-dur (сину Євгенію, 1886); *F*-dur, *A*-dur (1887); *G*-dur (на честь митр. Сильвестра, 1887); *G*-dur (1889); "Ispola eti Despota" *D*-dur (1887); "Тебе Бога хвалим" *F*-dur (1869); "Ангел вопіяше": *B*-dur, *C*-dur (1869); *G*-dur (гармонізація традиц. наспіву, 1884); "Христос воскресе": *A*-dur, *D*-dur (румун. мовою, 1868); *A*-dur; *C*-dur (1869); *G*-dur (1881); *G*-dur; *C*-dur; *D*-dur (румун. мовою, 1888); Псалми: Пс. 1 "Блажен муж" *B*-dur (До 50-ліття священства Митр. Сильвестра, 1893); Пс. 102:15 "Человік, яко трава", 102:14 "Помяну, яко персть" (на поховання, 1888); Пс. 109:2 "Жезл сили", 109:4 "Ти ієрей вовік" *Es*-dur (1888); Пс. 117:24 "Сей день, его же сотвори Господь", 117:14 "Кріпосте моя" *C*-dur (1885); Пс. 136 "На ріках вавилонських" *E*-dur (1889) тощо.

Тв. (понад 600): муз.-драм. (26) — оперета "Козак і бандурист", мелодрама "Гнат Приблуда", істор. драма з музикою "Петро Конашевич-Сагайдачний", "Кочубей і Мазепа", оперета-мелодрама "Убога Марта", муз. комедія "Пан Мандатор" тощо; хор. тв. (400) — на власні тексти (250), на тексти *Т. Шевченка*, *І. Франка*, Ю. Федьковича, М. Шашкевича, Я. Головацького та ін., "Травневе свято" для симф. орк.; Військовий марш для дух. орк.; Концерт для скр. і фп.; для фп. — "Думка і 4 коломийки", "Ехо з-над Прута"; понад 40 романсів і пісень; вок. ансамблі.

Літ. тв.: Збірник пісень для шкіл народних, нижчих і реальних. 2-ге вид. — Відень, 1870–72. Співаник для шкіл народних. — 1889; Короткі загальні основи музики для школи і дому (1871, нім. мовою); Наша народна пісня (1865); Наші композитори (1879) тощо; Вибрані твори. — К., 1987.

Дискогр.: С. Воробкевич. 13 хорових творів. Виконує хор Держ. заслуж. буковинського ансамблю пісні і танцю України (диригент *А. Кушніренко*). — М.: Мелодия, 1990.

Літ.: *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини 19 ст. — К., 1960; *Білинська М.* Сидір Воробкевич. — К., 1968, ²К., 1982; *Смаль-Стоцький С.* І. Воробкевич: Ювілейна споминка // Зоря. — 1887. — II; *Доманицкий В.* И. Воробкевич // Киев. старина. — 1903. — XL; *Гнатюк В.* Ізидор Воробкевич // Літ.-наук. вісник. — 1903. — Т. 24, Кн. 10; *Процик С.* Підручник гармонії С. Воробкевича // Музика. — 1977. — № 1; *Кушніренко А.* Буковинський жайворонок: С. Воробкевичу — 150 років від дня народження // КіЖ. — 1986. — 8 черв.; *Гнедаш Р.* Задля майбутності // Буковина. — 1996. — 10 лип.; *Сюта Б.* Повернення Сидора Воробкевича // КіЖ. — 1996. — 18 груд.; *Марусик Т.* Театральне та муз. життя Північної Буковини (2 пол. 19 — поч. 20 ст.) // З історичного минулого Буковини. — Чернівці, 1996; *Вишпінська Я.* Музично-педагогічна діяльність С. Воробкевича і розвиток муз. освіти на Буковині // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. — К.; Чернівці, 1997. — Вип. 1; *Никирса М.* "Зачав з дрімоти будити нас молоденький Воробкевич" // Буковинське віче. — 2001. — 5 трав.; *Кушніренко А.* Сидір Воробкевич і сучасність // Мистецтво України. — К., 2001; *Мисько-Пасічник Р.* Ісидор Воробкевич // Муз. мистецтво України у XIX ст. — Тернопіль, 2002. — Ч. 2, Кн. 1; *Глібовицький І.* І. Воробкевич і М. Вербицький (буковинець як послідовник галицької перемиської композиторської школи) // Наук. записки Чернівецького ун-ту. — 2004; *Його ж.* Полікультурна палітра муз. життя Чернівців серед. 19 — поч. 20 ст. // Вісник Прикарпат. Ун-ту. — Мистецтвознавство. — Вип. 7. — Івано-Франківськ, 2004.

Ол. Шевчук

ВОРОНЕЦЬ-МОНТВІД (справж. прізв. — Монтвід) Катерина Дмитрівна (1878, за ін. відом. 1883, м. Харків — 1955, Німеччина) — оперна й конц. співачка (лір.-драм. сопрано). Вок. освіту здобула у Харків. муз. уч-щі (1901–06, кл.

Ф. Бугамеллі). Солістка Київ. (1908–11, 1912–14, 1915–16, 1917–19, 1926–27, 1928–29), Одес. (1911–12, 1916–17, 1927–28), Бакин. (1930–31) оперних т-рів. Виступала на сцені Великого т-ру в Москві (1917). 1931–32 співала на сцені укр. т-ру "Жовтень" у Ленінграді (тепер С.-Петербург). 1919–26 виступала у Празі, Берліні, Будапешті, Відні, Бухаресті та ін. 1928 гастролювала по Україні. Від 1943 жила у Німеччині. Записувалася на грамплатівки ("Екстрафон", 1909).

Партії: Тетяна, Ліза, Наталья, Оксана ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Опричник", "Черевички" П. Чайковського), Аїда, Віолетта (однойм. опера, "Травіата" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Галька ("Галька" С. Монюшка), Ельза, Зіглінда ("Лоенгрін", "Валькірія" Р. Вагнера), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Боголюбов Н.* 60 лет в оперном театре. — М., 1967; *Григор'єв Г.* Задушевний голос // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Кауфман Л.* Із спогадів про Катерину Воронець // Там само; *Ревуцький В.* Зустріч у Дрогобичі // Там само; *Лисенко І.* Малоросіянка, яка відмовилася від честі співати в Москві // Голос України. — 1996. — 28 берез.

І. Лисенко

ВОРОНИЙ Микола Кіндратович [24.11(6.12). 1871, Катеринославщина, тепер Дніпропетровщина — 7.06.1938, м. Одеса] — поет, театрознавець, історик, перекладач, журналіст. Навч. у Віден. і Львів. ун-тах. Від 1895 виступав зі статтями про т-р, драму, образотворче та муз. мистецтво. Від 1895 — реж. *Руського нар. т-ру* у Львові. 1897–1901 — актор укр. і рос. мандрівних труп. Від 1910 працював у Т-рі *М. Садовського* у Києві. 1917 — один із засновників Нац. зразкового т-ру. 1918–19 — реж., актор і зав. літ. частини Держ. нар. т-ру. 1920 емігрував за кордон — жив у Варшаві, потім у Львові. Викладав в Укр. драм. школі при ВМІ ім. М. Лисенка, був її директором. 1925 — режисер Гротескного т-ру у Львові. 1926 повернувся в Рад. Україну, завідувач літ. частини Харків. (1926) і Київ. (1927–30) т-рів опери та балету.

В. — один із засновників театр. теорії та критики в Україні, активних діячів творення укр.-мовного оперного т-ру. Переклав укр. мовою лібрето опер "Любов до трьох помаранчів" *С. Прокоф'єва,* "Трільбі" О. Юрасовського, "Кармен" Ж. Бізе. Йому належать, зокр., переклади й переспіви віршів іноземних революц. пісень "Інтернаціонал" Е. Потьє, "Марсельєза" К. Ж. Руже де Ліля, "Варшав'янка" В. Свенцицького тощо. Писав про балети С. Прокоф'єва, творчість *О. Нижонківського* тощо. Теор. та критичні праці В. мали значний вплив на розвиток укр. т-ру, зокр. Молодого т-ру *Леся Курбаса* (1916–19). Двічі репресований (1934, 1938).

Літ. тв.: Театр і драма. — К., 1913; Пензлем і пером. — Прага, 1923; Драматична примадонна. — Л., 1924; Режисер. — Л., 1925; Поезії. — Х., 1929; Твори. — К., 1989.

Літ.: *Білецький О.* Микола Вороний // Вороний М. Вибрані поезії. — К., 1959; *Кудренко Л.* Другий вирок Миколи Вороного // Україна. — 1991. — № 3; *Охріменко О.* Микола Вороний і світова література // Березіль. — 1991. — № 11; *Гаврилко М.* Двічі реабілітований: Останні дні Миколи Вороного // Літ. Україна. — 1999. — 8 квіт.

О. Бабишкін

ВОРОНІН Анатолій Петрович (16.10.1956, с. Довжик Золочівського р-ну Харків. обл.) — оперний і кам. співак (баритон), педагог. З. а. України (1995). Лауреат Премії ім. *С. Прокоф'єва* (1995), І-х премій Респ. конкурсу кам. колективів та виконавців (1990), Міжн. конкурсу ім. *С. Людкевича* (Канада, 1995), премії "Золоті трембіти" (1996). Закін. Донец. конс. (1984). Відтоді — соліст Донец. філармонії, з 1999 — Донец. т-ру опери та балету. Має голос багатого тембру й широкого діапазону. У репертуарі — твори укр. і заруб. композиторів, нар. пісні, провідні партії в операх *С. Рахманінова,* Дж. Верді, Дж. Пуччіні. Гастролював у Великій Британії, Канаді, Німеччині, Польщі.

Літ.: *Дорогавцева Т.* Його слухали в Чорнобилі й Торонто // УМГ. — 1996. — Січ.–берез.

О. Цимбал

М. Вороний

ВОРОНЯК Микола Михайлович (27.12.1922, с. Ванівка, тепер Венглювка Кросненського повіту, Польща — 26.06.1974, м. Тернопіль) — хор. диригент. З. прац. культ. УРСР (1973). Учасник 2-ї світ. війни. 1940–41 навч. у Львів. конс., закін. 1952 (кл. кларнета О. Васильєва). 1945 депортований в Україну. Відтоді — кер. селян. хорів на Тернопільщині; з 1947 — студент, хорів у Львові, 1952–62 — худ. кер. і гол. диригент 1-ї профес. хор. капели Терноп. філармонії, з 1963 — худ. кер. Терноп. філармонії, з 1967 — голова Об'єднання самодіял. композиторів Тернопольщини. Автор хор. творів і аранжувань.

Літ.: *Іваницький Б.* "Прийду крізь музику до вас..." // Вільне життя. — 1992. — 25 груд.

І. Гамкало

М. Вороняк

ВОРОТНИКОВ Павло Максимович [1804, м. Ревель, тепер Таллінн, Естонія — 23.04 (5.05). 1876, м. Москва, Росія] — композитор, хор. диригент, педагог. Навч. музики самостійно. Після закін. 1829 Кадетського корпусу в Петербурзі перебував на військ. службі в Єлисаветграді (тепер Кіровоград), де керував військ. хорами та аматор. оркестрами, згодом жив у Новгороді. Від 1842 — учитель співу *Придв. спів. капели* в С.Пб. 1851–63 працював в Україні: з 1851 — у Херсоні, з 1853 — Єлисаветграді, з 1860 — Одесі. Організовував концерти й муз. вистави.

Автор духовної музики, *романсів,* творів для дух. оркестру тощо. Один з перших біографів *М. Березовського* ("Березовский и Галуппи", 1851). Видав зб. пісень у перекладенні для хору (М., 1870).

Літ.: *Преображенский А.* П. М. Воротников и его статьи по церковному пению // РМГ. — 1902. — № 41, 44.

ВОРОШИЛО Олександр Степанович (15.12. 1944, м. Дніпропетровськ) — оперний і кам. співак (баритон), муз. менеджер. Н. а. РРФСР (1982). Лауреат Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Кишинів, 1973, 2-а премія), Міжн. конкурсу ім. М. Канальс (Барселона, 1975, 2-а премія), Держ. премії РРФСР ім. М. Глінки (1991). Закін. Одес. конс., кл. сольного співу *О. Благовидової* (1974). 1973—75 — соліст Одес. т-ру опери та балету, 1975—90 — Великого т-ру в Москві. 1990 через хворобу втратив голос, займався бізнесом. 1996 повернувся до конц. діяльності. Нині — вик. директор Великого т-ру.

У концертах популяризує твори укр. композиторів, укр. нар. пісні.

Записав на LP грамплатівку фірми "Мелодія" (1977) ряд арій з опер і романсів рос. і зах.-європ. композиторів.

Партії: Роберт, Елецький, Онєгін ("Іоланта", "Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Веденецький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова), Чичиков ("Мертві душі" Р. Щедріна, 1-е вик.), Ренато, Ді Поза, Яго ("Бал-Маскарад", "Дон Карлос", "Отелло" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Шарплес ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ. тв.: "Год минувший, год нынешний" // СМ. — 1984. — № 1; *Короголева Е.* Александр Ворошило: "Я не упрямый человек. Упорный" // Там само. — 2002. — № 2.

Літ.: *Александров А.* Александр Ворошило // Муз. жизнь. — 1977. — № 19; *Нестьева М.* Микромир художника // СМ. — 1979. — № 8; *Чепалова О.* Опера — завжди подія! // Музика. — 1983. — № 4; *Плахтійчук Л.* Випробування // Комсомольська іскра. — 1974. — 21 трав.; *Ермаков Е.* Браво, земляк! // Знамя коммунизма. — 1974. — 2 июня; *Горбунов Б.* Успіх Одеського співака // Чорноморська комуна. — 1975. — 7 трав.; *Глібко-Долинська Г.* Дебютанти // КіЖ. — 1975. — 30 трав.; *Семенов М.* Профессионализм, увлеченность, гражданственность // Веч. Одесса. — 1978. — 1 ноября.

І. Сікорська

О. Ворошило

О. Востряков у ролі Каварадоссі (опера "Тоска" Дж. Пуччіні)

ВОСКРЕСЕНСЬКИЙ Михайло Сергійович (25.06.1935, м. Бердянськ Запоріз. обл.) — піаніст, органіст, педагог. Н. а. РРФСР (1989). Лауреат міжн. конкурсів піаністів: ім. Дж. Енеску (Бухарест, 1958, 2-а премія), ім. Р. Шумана (Берлін, 1956, 3-я премія), ім. Ф. Шопена (Ріо-де-Жанейро, 1957), ім. В. Клайберна (Форт-Ворт, США, 1962, обидва — 3-я премія). Закін. Моск. конс. (1958), аспірантуру при ній (кл. Л. Оборіна, 1961). Викладач Моск. муз. уч-ща ім. М. Іполитова-Іванова (з 1958) та конс. (з 1959, з 1979 — професор). Матеріали про вик. діяльність В. уміщено в ж.: Муз. жизнь (1970. — № 9; 1976. — № 3); Сов. музыка (1981. — № 8; 1982. — № 7).

Літ.: *Цыпин Г.* Портреты советских пианистов. — М., 1982.

І. Лисенко

ВОСТРЯКОВ Олександр Андрійович (10.01. 1944, с. Каргапілля Курган. обл. , Росія) — оперний і кам. співак (лірико-драм. тенор), педагог. Н. а. УРСР (1991). Закін. дир.-хор. відд. Курськ. муз. уч-ща (1965), дир.-хор. (1970) і вок. (1973) ф-ти Харків. ін-ту мистецтв (кл. вокалу *Т. Веске*); з 1973 — викладач його кафедри сольного співу, з 2000 — доцент. Водночас — соліст оперної студії та оперного т-ру. 1976—83 — соліст Дніпроп., з 1983 — Київ. т-ру опери та балету, де виконує провідні тенорові партії. 1-й вик. монооперн для тенора "Самотність" *В. Губаренка*.

У кам. концертах виконував твори *М. Жербіна, В. Косенка, Ф. Надененка, П. Чайковського*. За участі В. прозвучали реквієми В. А. Моцарта, Дж. Верді. Від 1991 одночасно — доцент вокалу Київ. конс. Поміж учнів — М. Талаба, Л. Гревцова, Е. Геращенко, М. Крижня та ін. Гастролював в Україні та за кордоном. Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ.

Партії: Максим ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Василь Богун ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), ("Милана" Г. Майбороди), Петровський ("Пробудження" Л. Колодуба, 1-е вик., 1977), Микола ("Грім з Путивля" В. Ільїна, 1-е вик., 1981), Ярема ("Згадайте, братія моя" В. Губаренка); Самозванець, Голіцин ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Герман, Андрій ("Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Герцог, Альфред, Радамес ("Ріголетто", "Травіата", "Аїда" Дж. Верді), Фауст (одноім. опера Ш. Гуно), Джеральд ("Лакме" Л. Деліба), Рудольф, Каварадоссі ("Богема", "Тоска" Дж. Пуччіні), Турідду ("Сільська честь" П. Масканьї), Лоенгрін (одноім. опера Р. Вагнера).

Літ.: *Головко О.* Ролей улюблених багато // Театр.-конц. Київ. — 1991. — № 9; *Андреева Т.* Расцвет таланта // Южная правда (Миколаїв). — 1983. — 29 июля; *Яковенко А.* Право на столичну сцену // КіЖ. — 1986. — 9 листоп.; *Курышев Е.* "Лоэнгрин" в зеркале оперного ренессанса // Зеркало недели. — 1995. — 4 февр.; *Його ж.* Филармонический сезон открылся триумфом Александра Вострякова // Киев. ведомости. — 1995. — 4 окт.; *Кушнірук О.* Ескізи до творчого портрета Олександра Вострякова // УМГ. — 1996. — Жовт.-груд.

О. Кушнірук

"ВОСКРЕСІННЯ" — Архієрейський хор Св.-Воскресенського кафедрального собору (м. Рівне). Засн. 1992 *О. Тарасенком* — незмінним керівником. Лауреат Обл. мист. премії ім. Г. Жуковського (2000), Всеукр. конкурсу ім. М. Леонтовича (1993, Київ, 1-а премія); XIII Міжн. конкурсу церк. музики (1994, Гайнівка, тепер Гайнувка, Польща, 2-а премія); Міжн. конкурсу хор. пісні (1996, Щецін, Польща, 2-а премія); Міжн. хор. конкурсу "Ankara Polyphonic Fest" (1996, Анкара, Туреччина, 3-я премія); Міжн. хор. конкурсу ім. Г. Димитрова (1997, Варна, Болгарія, 2-а премія, диплом найкращого диригента), Міжн. хор. конкурсу "Флоріже вокал де Тур" (1998, м. Тур, Франція, 3-я премія); Всеукр. конкурсу ім. Д. Січинського (2000, Івано-Франківськ, 1-а премія); Міжн. Європ. конкурсу кафедральних хорів (2004, м. Ам'єн Сендіс, Франція, 3-я премія). До творчого складу увійшли найкращі співаки міста — викладачі й студенти мист. закладів, актори т-ру, любителі хор. співу. Постійно бере участь у богослужіннях, супроводжуючи відправи архієпископа Рівнен. і Остроз. Окрім літургійної діяльності,

"В." часто бере участь у різних хор. конкурсах і фестивалях, активно концертує, популяризує укр. духовну музику і світ. класику в Україні та багатьох країнах світу. "В." — учасник Міжн. конгресу "Evropa Nostra" (1995, Краків, Польща); Міжн. фестивалю кам. хорів (1996, Мішкольц, Угорщина); Міжн. фестивалю ім. А. Дідура (1996, Сянік, тепер Санок, Польща); Міжн. фестивалю "Milenium Sakrum" (1999, Валенсія, Іспанія); Всеукр. хор-фесту "Золотоверхий Київ" (2000); Всеукр. фестивалю духовного піснеспіву "Від Різдва до Різдва" (2001, Дніпропетровськ); міжн. хор. фестивалів "Передзвін" (2001, Івано-Франківськ), "Колядки по-сусідському" (2002, 2004, Краків, Польща), "З днем народження, Гендель" (2003, Галле, Німеччина); Міжн. хор-фесті (2004, Ваасаа, Фінляндія).

Фундаментальні засади репертуарної політики — відродження автентичного звучання забутих шарів укр., зокр. волин. церк.-спів. традиції. Основу репертуару становлять духовна музика укр. композиторів, укр., зокр. волин. *монодія*, обр. київ. знаменного, остроз. розспівів, церк. музика сучас. композиторів. У репертуарі також темат. програми: "П'ять століть української музики", "Духовна музика XX ст.", "З народної криниці" (укр. нар. пісні), "Духовна музика російських композиторів-романтиків", "Різдвяна псальма" (колядки й щедрівки), "Хорові акварелі" (світська хор. музика укр. композиторів XIX—XX ст.), Г. Ф. Гендель. "Месія" (хори з ораторії), "С. Танєєв. "Іоан Дамаскін", програма сучас. хор. музики, "Сила голосу" (популярна хор. музика), "Італьянщина чи український класицизм?" тощо.

Б. Фільц

ВОТРІНА Віолетта Володимирівна (24.09.1939, м. Одеса — 8.04.2005, м. Київ) — співачка (лір.-колор. сопрано), педагог. З. а. України (1996). Закін. Київ. конс. (кл. *М. Донець-Тессейр*, 1966), де й викладала з 1997, з 2002 — доцент кафедри сольного співу. 1966—71 — солістка Білор. опер. т-ру (Мінськ). 1971—2001 — Оперної студії при Київ. конс. Гастролювала в Україні та за кордоном. Активно співпрацювала з відділом пропаганди *Музфонду УРСР* (згодом *Центрмузінформом НСКУ*) — була першою вик-цею багатьох вок. творів (зокр. пісень) укр. композиторів.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Парася ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Адіна ("Любовний напій" Г. Доніцетті).

Літ. тв.: Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. — К., 2001; Навчання співу за методикою М. Е. Донець-Тессейр. — К., 2002.

І. Гамкало

ВОЩАК Ярослав Антонович (19.02.1921, м. Броди, тепер Львів. обл. — 2.03.1989, м. Мінськ, Білорусь) — віолончеліст, диригент. Н. а. СРСР (1979). Закін. ВМІ ім. М. Лисенка у Львові (кл. влч. *Л. Пшеничка*, 1939). Грав у т-рі *Й. Стадника* на влч., був також вправним піаністом. 1939—41 навч. у Львів. конс. 1941—44 — хормейстер Львів. оперного т-ру (брав уроки диригування у Ф. Вайдліха — його муз. керівника). Диригував оперними виставами, зокр. уперше — оперою "Травіата" Дж. Верді (1942). Диригент, з 1953 — гол. диригент Львів. т-ру опери та балету. Працював також в Одес. т-рі опери та балету (1963—64), ряді т-рів Росії (1964—72), у Мінську (1972—89). В. належить 1-е вик. укр. опер — "Назустріч сонцю" *А. Кос-Анатольського* (1957), "Лісова пісня" *В. Кирейка* (1959), "Украдене щастя" *Ю. Мейтуса* (1960), балетів — "Хустка Довбуша" (1951), "Сойчине крило" (1956) А. Кос-Анатольського. Поміж ін. вистав: "Утоплена" *М. Лисенка*, "Князь Ігор" *О. Бородіна*, "Мазепа" *П. Чайковського*, "Фауст" Ш. Гуно. Виступав також як диригент симф. оркестрів з концертами.

Літ.: *Паламарчук О., Пилипюк В.* Львовский государственный академический театр оперы и балета имени И. Франко. — К., 1988; *Їх же.* Львівська опера. — Л., 2000; *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989; *Рябуцький Б.* В орбіті світового театру. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1995; *Паламарчук О.* ...А музи не мовчали. Львів: 1941—1944 роки. — Л., 1996; *Шумилова Э.* "Все — музыка..." (Из воспоминаний) // Балет. — 1997. — № 1; [*Б. п.*]. Вощак Ярослав Антонович [Некролог] // Сов. культура. — 1989. — 11 марта; *Гамкало І.* Ми вчилися в нього... // КіЖ. — 1989. — 9 квіт.; *Бех Р.* Вощакіана: Дитинство, Юність, Маестро // Америка (Філадельфія). — 2000. — 25 берез.

Б. Фільц

ВОЯЧЕК Богумил (Федір) Іванович (10.06.1857, м. Лубна, Богемія, тепер Чехія — 3.06.1934, м. Київ) — контрабасист, педагог, диригент, композитор. За походженням чех. Герой Праці (1929). Закін. Празьку конс. (кл. контрабаса Й. Сладека). До 1882 виступав у складі симф. оркестрів Австро-Угорщини (у т. ч. Австрії, Чехії), Німеччини. 1883 на запрошення *Й. Прибіка* переїхав до Києва, де працював контрабасистом оркестру місц. опери (1883—1915). Водночас — викладач Київ. муз. уч-ща (1885—1934), згодом паралельно — Київ. конс. від часу її створення (1913) на посаді першого професора кл. контрабаса. 1889 — 2-й диригент і соліст оркестру під час літніх симф. концертів у Києві, відтоді ж — кер. і диригент симф. оркестру Київ. муз. уч-ща, з 1916 — т-ру Бергоньє. Соліст симф. оркестру 1-го Київ. Держ. к/театру (1922—28) та Укр. радіокомітету (1928—34). Один з ініціаторів і учасників *Персимфансу* (1933). Оркестрував опери "Катерина" *М. Аркаса* для трупи *М. Кропивницького* (пост. 1899) з "Ноктюрн" *М. Лисенка* (1913).

Тв.: опера "Вій", симф. поема "Пам'яті П. Чайковського", Урочиста кантата, присв. Т-ру Соловцова в Києві, марші для дух. орк., зокр. "Урочистий актовий марш", присв. 100-річчю І Київ. гімназії (1909), п'єси для влч., фп. композиції на молд. нар. теми тощо.

В. Вотріна

Я. Вощак

Б. Воячек

Літ.: *Шамаєва К.* Чеські музиканти в Києві // Музика. — 1981. — № 5; *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // Там само. — К., 1990. — Т. 3; *Муха А.* Музично-театральна творчість // Там само.

В. Сумарокова

ВРАБЕЛЬ Олександр Михайлович (26.02.1931, с. Яношево, тепер Яноші Берегівського р-ну Закарп. обл. — 7.05.2002, м. Львів) — оперний співак (баритон), педагог. Н. а. УРСР (1972). Лауреат 1-го Всеукр. конкурсу вокалістів (1959, Київ, 1-а премія), Міжн. конкурсу молодих оперних співаків (1963, Софія, 3-я премія). Закін. Львів. конс. (1960, кл. *П. Кармалюка*). Від 1978 — її викладач, з 1994 — професор. Водночас 1957—93 — соліст Львів. т-ру опери та балету. Дебютував у партії Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло). Гастролював в Індії, Канаді, Німеччині, Польщі, США Фінляндії.

В. Вронський

Л. Божко в ролі Травіати, О. Врабель – Жермона (опера "Травіата" Дж. Верді)

Партії: 1-й вик. — Перелесник, Гриць ("Лісова пісня", "У неділю рано..." В. Кирейка, 1958, 1966), Ріхард Зорге (однойм. опера Ю. Мейтуса, 1976), Петро Бородін ("Відроджений травень" В. Губаренка, 1974), Івашко ("Олеська балада" Б.-Ю. Янівського, 1987); ін. партії — Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Іван ("Катерина" М. Аркаса), Тугар Вовк ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Гнат ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Гурман ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Онєгін, Томський, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Іоланта" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Ріголетто, Ді Луна, Родріго, Амонасро, Жермон (однойм. опера, "Трубадур", "Дон Карлос", "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Ескамільйо, Зурга ("Кармен", "Шукачі перлів" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Юзюк І.* Олександр Врабель // Просценіум. — 2004. — № 3 (10); *Шкробинець Ю.* Соліст опери // Закарпатська правда. — 1965. — 1 січ.; *Дорінченко О.* Баритон Олександр Врабель // КіЖ. — 1973. — 29 квіт.

І. Лисенко

ВРАГА Роман (1895, м. Львів — 16.07.1942, м. Варшава, Польща) — оперний співак (бас-баритон). Вокалу навч. приватно у Львові. 1922 дебютував на сцені Львів. опери. 1922—23 — соліст Катовіц., 1923—24 — Вільнюс., 1935—39 — Львів. опер, 1924—42 співав на сценах варшав. т-рів. Гастролював у Белграді, Загребі, Кракові, Познані.

Партії: Борис Годунов, Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Додон ("Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Філіп ("Дон Карлос" Дж. Верді), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Кардинал ("Жидівка" Ж. Галеві), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Стольник ("Галька" С. Монюшко) .

І. Лисенко

ВРОНСЬКИЙ (справж. прізв. — Надірадзе) Вахтанг Іванович [28.08.(10.09)1905, м. Тифліс, тепер Тбілісі, Грузія — 27.02.1988, м. Київ] — балетмейстер. Н. а. СРСР (1962). Закін. балетну школу в Тбілісі (1923). Від 1923 — соліст балету в різних т-рах Центр. Азії, Кавказ., Сибір. регіонів. Балетмейстер у т-рах Баку (1932, 1937—40), Саратова (1933—37), під час евакуації у Красноярську — в Об'єднаному Одес. й Дніпроп. (1941—44) т-рах опери та балету. Гол. балетм. Одес. (1940—54), Київ. (1954—69) т-рів опери та балету. Худ. кер. і балетм. Укр. худ. спорт. ансамблю "Балет на льоду" (1961—73). Т-ру клас. балету (1980—86, обидва — в Києві). Постановки В. вирізнялися органічним поєднанням клас. і нар. танцю, яскравою фантазією, пошуками нових шляхів втілення сучас. тематики у балеті. Балетм. вистав Одес. т-ру опери та балету "Лілея" *К. Данькевича* (1945); Київ. т-ру опери та балету "Ростислава" *Г. Жуковського*, "Ромео і Джульєтта" *С. Прокоф'єва*, "Шурале" Ф. Яруллліна (усі — 1955), "Лілея" *К. Данькевича* (1956), "Лускунчик" *П. Чайковського* (1956, за ін. даними 1957), "Лісова пісня" *М. Скорульського* (1958), "Бахчисарайський фонтан" *Б. Асаф'єва* (1960, за ін. даними 1962), "Франческа да Ріміні" на музику П. Чайковського (1962), "Есмеральда" Ц. Пуні (1962), "Спартак" А. Хачатуряна (1964, за ін. даними 1965), "Княгиня Волконська" *Ю. Знатокова* (1966, за ін. даними 1967), "Поема про Марину" *Б. Яровинського* (1968); Т-ру клас. балету: "Українське гран-па" *Ю. Русинова*, "У Солохи" *О. Рябова*, "Легенда про Київ" *К. Домінчена*; в ансамблі "Балет на льоду" поставив хореогр. картини "Ніч перед Різдвом" О. Рябова, "Весняна казка", "Про що співала трембіта" К. Домінчена.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Долохова Л.* Балетмейстер Вахтанг Іванович Вронський. — К., 1966; *Станішевський Ю.* Національний академічний театр опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2002.

ВРОНЬСЬКИЙ (Wroński) Адам [1851, м. Краків, Польща — ?, с. Криниця (Криніца), Лемківщина, тепер Польща] — польс. композитор, диригент, муз.-громад. діяч. Навч. у П. Студзінського, І. Вуйціцького та Ю. Бляшке в Муз. бурсі у Кракові. Заст. капельмейстера тамошн. військ. оркестру. Згодом організував "Сільську капелу" в Кракові й літню "Курортну капелу" в Криниці. Пізніше — директор Муз. тов-ва в Коломиї, звідки переїхав до Самбора. Потім капельмейстер оркестру т-ру у Львові. З-поміж

творів (*кантати*, скрипкові *мініатюри*) вирізняються побут. танці для фп. (*вальси*, *польки*, кадрилі, галопи та мазурки). Автор *думки* "Стояла хатка" ("Stała chaleczka") на фрагмент з "Чортової лави" Галасевича.

А. Калениченко

ВСЕНОЩНА (див. *Цикли богослужбові*).

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ ДОСЛІДНИКІВ ФОЛЬКЛОРУ (ВАМДФ.) — неурядова всеукр. молодіж. громад. організація, що об'єднує профес. дослідників фольклору та аматорів. За статутом членами ВАМДФ. можуть бути особи будь-якого віку, але кількість осіб, старших 28 років, не повинна перевищувати третини від заг. кількості членів. Зареєстрована Мін-вом юстиції України в груд. 2001. Має відділення у більшості адміністративно-територіальних одиниць України (області, Крим). Ініціатор створення, голова ВАМДФ. — керівник анс. "*Божичі*" І. Фетисов.
Основні заходи ВАМДФ. — байдаркові фольк. експедиції річками України (щороку чи двічі на рік); Школа традиц. нар. мистецтва ім. В. Могура в с. Космач Косівського р-ну Івано-Фр. обл. (автор ідеї, наук. кер. — *Б. Яремко*), Школа традиц. нар. танцю (діє в Києві), участь у Міжн. фестивалі "*Країна мрій*" (Київ), продюсування альбомів молодіж. фольк. ансамблів.

Ол. Шевчук

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО ім. МИКОЛИ ЛЕОНТОВИЧА (ВМТ.) — мист. об'єднання діячів укр. культури та творчих колективів (профес. і аматор.). Створене 1 лют. 1921 у Києві (на 9-й день після вбивства *М. Леонтовича*). Спершу мало назву *Комітет пам'яті М. Леонтовича*. Фундатори: *К. Стеценко* — ініціатор ідеї, Ю. Михайлів — 1-й голова, художник-символіст, поет, О. Чапківський — журналіст-мистецтвознавець, секретар, *П. Козицький* — композитор, заст. голови; члени — фольклористи *К. Квітка*, *Д. Ревуцький*, композитори й диригенти-хормейстери *М. Вериківський*, *Я. Степовий*, *Г. Верьовка*, *Ф. Попадич*, *П. Демуцький*, *В. Верховинець*, П. Гайда, *Н. Городовенко*, теоретик *Б. Яворський*, поет *П. Тичина* й письменник В. Поліщук, піаніст *Ф. Блюменфельд*, режисер *Л. Курбас*, бандурист і письменник *Г. Хоткевич*, художник *М. Бурачек*, історики-мистецтвознавці С. Єфремов та *Д. Щербаківський*, як представники від студенства Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка — молоді викладачі *Б. Лятошинський*, І. Волянський, *С. Дурдуківський*, *С. Тележинський*. До складу Комітету було запрошено як почесних членів батька композитора — Д. Леонтовича, його дружину та сестер. Комітет юридично затверджено у квіт. 1921. Роботу розпочав з 2-х секцій — муз. і музейної.
За рік Комітет виріс до 53 членів: 45 — окр. особи, 8 — творчі колективи (театр-студія "Березіль", хор. капела "*Думка*", Хор-студія ім. М. Леонтовича та ін.). Поміж поповнення — композитор *Б. Яновський*, *Ф. Надененко*, етнограф *М. Гайдай*, музикознавці *А. Бабій*, *Ю. Масютін*, піаністи *К. Михайлов*, *М. Гозенпуд*, хормейстери *К. Пігров*, *Е. Скрипчинська*, художники В. Кричевський, Б. Реріх, *А. Петрицький*. 26 лют. 1922 Комітет перейменовано на Всеукр. муз. тов-во ім. М. Д. Леонтовича (з філіями в різних містах України). Було створено нові секції: комп. майстерня, перекладацький цех, вид. цех, числ. муз. школи та студії, капели й оркестри. Роботу ВМТ. було спрямовано на пропаган-

Правління комітету пам'яті М. Д. Леонтовича (1921): П. Козицький, О. Чапківський, Ю. Михайлів, Д. Колюх, М. Качеровський

ду укр. мистецтва, худ. освіту широких робітн. та сел. мас, поширення культ. знань взагалі.
Від лют. 1924 ВМТ. почало проводити "Вівторки", присв. творчості укр. композиторів і літераторів — своїх членів (М. Вериківський, Г. Верьовка, П. Тичина та ін.). У різних осередках ВМТ. (Київ, Харків, Одеса) відбувались "Галицькі вечори", де звучали твори митців Зах. України — *С. Людкевича*, *О. Нижанківського*, *Д. Січинського*, *Г. Топольницького*, проходили зустрічі з *Ф. Колессою* і *В. Барвінським*. Було започатковано щомісячний ж. "*Музика*" (1923, гол. редактор — *М. Грінченко*). 1924 у діяльність Київ. осередку ВМТ. включився *Л. Ревуцький* (до того очолював Прилуцьку філію). 1925 у ВМТ. відбулись організаційні зміни — його очолив М. Вериківський, секретарем обрали М. Грінченка; П. Козицький став головою Харків. філії; Київ. філію очолили Г. Верьовка, М. Грінченко, Л. Ревуцький. 1926 розпочала діяльність АСМ (див. — *Асоціація сучасної музики*), яку утворили Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, М. Вериківський, Ф. Надененко, *М. Радзієвський* та ін. 1925—27 — час розквіту діяльності ВМТ. — воно об'єднувало понад 200 членів, мало свої філії у Харкові, Одесі, Житомирі, Вінниці, Полтаві, Дніпропетровську, Миколаєві, Чернігові, Черкасах, Херсоні та ін. містах. На весну 1927 ВМТ. зареєструвало 1014 муз. організацій: хорів сел. — 347, робітн. — 211, шкільних — 267, оркестрів робітн. і сел. — 82, профес. хорів (таких як "Думка", "*Рух*", "*Дух*") і капел бандуристів — 7. На поч. 1926 група членів Харків. філії виступила з відкритим звинуваченням ВМТ. у проведенні буржуазно-націоналістичної політики й відхиленні від пролетар. ідеї; вона створила АРКУ (див. — *Асоціація революційних композиторів України*) на чолі з *В. Костенком* і АРМУ (див. — *Асоціація революційних музик України*). Від жовт. 1926 президію ВМТ. було переведено до Харкова; упродовж 1926 не виходив ж. "Музика", випущено лише поодинокі номери "*Музичної газети*". У лютому 1928 ВМТ. було ліквідовано, натомість утворено ВУТОРМ (див. — *Всеукр. тов-во революційних музикантів*). Більшість фундаторів і членів ВМТ. у 1930-х зазнало сталінських репресій.

Літ.: *Кузик В.* Музичному товариству ім. М. Леонтовича — 75. — К., 1996. *Її ж.* Історія утворення Музичного товариства імені М. Д. Леонтовича // Укр. муз. архів. — К., 1999. — Вип. 3; *Ржевська М.* На зламі часів: Музика Наддніпрянської України першої третини XX ст. у соціокультурному контексті епохи. — К., 2005; *Мухо А.* Музикознавство // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Пархоменко Л.* Вступ // Там само; *Шевчук О.*, *Якименко Н.* Концертне життя // Там само; ІР НБУВ. — Ф. 50.

В. Кузик

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО ДРАМАТУРГІВ І КОМПОЗИТОРІВ (ВСЕУКОМДРАМ). Засн. 1926 у Харкові. До 1931 — Укр. тов-во драматургів і композиторів (УТОДІК). Мало 3 сектори: драматичний, малих форм та музичний. Драм. сектор підтримував тісні контакти з профес. та аматор. т-рами. Президія ВСЕУКОМДРАМу 1932 встановила Премію ім. М. Скрипника за найкращий драм. твір сезону. Сектор малих форм працював над репертуаром для т-рів *естради*, сатири тощо. Муз. сектор приділяв велику увагу створенню мас. пісні, проводив конкурси. З Тов-вом співпрацювали Я. Мамонтов, Олесь Досвітній, *М. Рильський*, О. Волоцький. 1933 Тов-во було реорганізоване в драм. секцію при оргкомітеті Спілки рад. письменників України.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів: Музика Наддніпрянської України першої третини XX ст. у соціокультурному контексті епохи. — К., 2005.

Г. Довбищенко

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ ТОВАРИСТВО РЕВОЛЮЦІЙНИХ МУЗИК (ВУТОРМ) — укр. муз.-громад. організація. Створ. 1928 внаслідок ліквідації *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича*. Об'єднувало композиторів, музикантів-виконавців та музикознавців. Центр. правління ВУТОРМу містилось у Харкові, філії — в Києві, Дніпропетровську, Житомирі, Одесі, Проскурові (тепер Хмельницький), Ромнах, на Донбасі та т. ін. Керівники Тов-ва — *П. Козицький* (голова центр. правління), *М. Вериківський* та Д. Альтшулер (заст. голови), а також М. Христовий, Н. Рабічев, *Д. Грудина*, *О. Богатирьов*, *В. Борисов* (чл. правління), І. Ницай (секретар правління), Ю. Ткаченко (кандидат). Поміж ін. членів ВУТОРМу — *В. Верховинець*, *М. Гозенпуд*, *М. Грінченко*, *О. Дзбанівський*, *Л. Кауфман*, *Л. Лісовський*, *В. Рибальченко*, *С. Барик* (всі були виключені з його лав 1931 у результаті зміни ідеолог. орієнтації Тов-ва). Органом ВУТОРМу був ж. "*Музика — масам*", проте вийшов лише № 1 (берез.), наступні номери підпорядковувалися Відділу мистецтв УПО Наркомосу, профспілкам та ЦК ЛСКСУ. На поч. існування ставило за мету консолідацію всіх муз. сил України, популяризацію нових творчих здобутків, здійснення муз.-наук. і вид. діяльності, оновлення комп. корпусу за рахунок робітн.-селян. молоді й надання їм усебічної допомоги, підвищення профес. рівня мистецтва республіки. Невдовзі під тиском політ. ситуації в Україні у діяльності ВУТОРМу почали переважати вульгарно-соціологічні тенденції, прагнення обмежити мистецтво його агітаційно-пропагандист. функцією. Головним гаслом Тов-ва стало: "Музику — на фронт соціалістичного будівництва", що на практиці означало утверджувати ідеї індустріалізації і колективізації за допомогою муз. мистецтва, відображати "боротьбу за виконання промфінплану", "соцзмагання", зміцнювати антиреліг. та антицерк. настрої. Найхарактерніші твори членів ВУТОРМу — мас. пісні й хори ("Марш Дніпрельстану" *О. Берндта*, "Пісня 25000 ударників" *К. Богуславського*, "Гасла ВКП(б)" *Л. Лісовського*, "У наступ" *В. Нахабіна*, "Ударники" *В. Овчаренка*, "Всі на прорив" *М. Тіца*). Видали зб. "Червоноармійська" й "Друга більшовицька". ВУТОРМ став учасником "культпоходів", т. зв. "ударних бригад", започаткованих його Харків. філією, брав активну участь у шефській роботі над військ. частинами. Водночас видавав ж. "Музика — ма-

сам", надрукував "Музично-наукові записки", "Словник муз. термінології" (разом з ВУАН, 1930), сприяв підготовці та випуску ряду книжк. і нот. видань. ВУТОРМ займав критичну позицію стосовно діяльності *АРКУ* та *АПМУ*, співпрацював з новоутв. пролетар. тов-вом "Музика мас" (засн. 1928). 1931 ВУТОРМ було реорганізовано у *Пролетмуз*.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів: Музика Наддніпрянської України першої третини XX ст. у соціокультурному контексті епохи. — К., 2005; [*Б. п.*]. II з'їзд Всеукраїнського музичного товариства ім. М. Леонтовича // Музика — масам. — 1928. — № 3–4; [*Б. п.*]. На нові шляхи (Підсумки II з'їзду Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича в Харкові) // Там само; *Робчев Н.* На музичному фронті // Музика — масам. — 1930. — № 4; *Борисов В.* Пролетарський фронт в українській музиці // Мистецька трибуна. — 1930. — № 8–9; Постанова IV поширеного пленуму ЦП ВУТОРМу (4–5 трав. 1931) в справі перевірки складу організації // Там само. — 1931. — № 10–11; [*Б. п.*]. На пролетарські позиції // Музика мас. — 1931. — № 8.

О. Шевчук

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ МУЗИЧНИЙ КОМІТЕТ (ВУКМУЗКОМ). Створений у лют. 1919 при Всеукр. відділі мистецтв Наркомосу. Комітет очолювали М. Біхтер (до 15 лип. 1919), *Л. Собінов* (з 15 лип. 1919). Керівники відділів — *М. Леонтович* (конц.), *Р. Глієр* (репертуар.), М. Домбровський (істор.-теорет.), В. Дроздов (пед., до трав. 1919), *Ф. Якименко* (пед., з трав. 1919). Діяльну участь брали *Я. Степовий*, *К. Стеценко*, *Б. Яворський*. Комітет реорганізував *Симф. оркестр ім. М. Лисенка* й перевів його на держ. забезпечення, влаштовував безплатні концерти на фабриках, заводах, у військ. частинах, госпіталях, формував муз. програми у клубах, парках, робітн.-сел. т-рах. Зокр. він влаштував "Свято червоноармійця" з нагоди І річниці Червоної Армії, Тиждень мистецтва, літ-ри, т-ру (берез. 1919), День пролеткультури (6. квіт. 1919), День червоного командира (29 лип. 1919), День допомоги командних курсів дітям Росії (25 лип. 1919). У серпні націоналізував вищі муз. заклади України — 3 консерваторії і Муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка. ВУКМУЗКОМ разом із Всеукр. театр. комітетом входив до Комітету пропаганди мистецтв (уповноважений від ВУКМУЗКОМу — Р. Глієр). Конц. і театр. діяльність тривала до кінця серп. 1919, коли Київ зайняли денікінці.

Літ.: *Ржевська М.* На зламі часів: Музика Наддніпрянської України першої третини XX ст. у соціокультурному контексті епохи. — К., 2005; *Беляєва М.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Пархоменко Л.* Вступ // Там само; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // Там само.

М. Кузьмін

"ВСЯК ВИПАДОК" ("ВВ." м. Київ) — рок-гурт. Склад: О. Путятін (гітара), Дж. Фрост (гітара, вокал), В. Жданох (бас-гітара), С. Табунщик (ударні). Лауреат фест. "*Червона рута*" (Севастополь, 1995, 2-е місце в категорії *рок-музики*, О. Путятін — найкращий інструменталіст фестивалю). Існує з 1993. До утворення "ВВ." музиканти виступали у рок-гуртах "Джек Фрост" і "Цвіркунове число" (обидва — Київ). Концертує по всій Україні. Вирізняється високою інстр. майстерністю. Грає у стилі *арт-рок* переважно інстр. музику. З поч. 2000-х виступає самостійно і як акомпануючий гурт сестер *Тельнюк*. Має відеокліпи, записи на ТБ і радіо.

Дискогр.: CD Трава Баюн. — К.: J.R.C., 2000.

Літ.: [*Б. п.*]. "Всяк випадок", або хто такий Путятін? // Галас. — 1997. — № 9–10.

А. Калениченко

Гурт "Всяк випадок"

ВТОРА (див. *Скрипкова втора*)

ВУДЯНСЬКИЙ Ераст Іванович (1863, с. Польова, тепер смт Харків. обл. — ?) — кобзар. Акомпанував собі на *кобзі*, зробленій майстром із с. Вільшан (тепер смт Харків. обл.) Учень *Г. Гончаренка*. У репертуарі — *думи* "Про Олексія Поповича", "Про вдову і трьох синів", "Про брата і сестру", *псальми* (у т. ч. "Про Охтирську Божу Матір") тощо.

Літ.: *Кристер Е.* Кобзари и лирники Харьковской губернии. — Х., 1902; *Тиховский П.* Кобзари Харьковской губернии // Труды предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда. — Х., 1902. — Т. 2.

Б. Жеплинський

"ВУЙКО-БЕНД" (Львів) — рок-гурт. І. Семенов — автор музики й текстів, соло-гітара, клавішні, допоміжний вокал; С. Мардаков — ритм-гітара; Д. Кузовкін (1975–78), В. Михалик (1978–79), М. Савчук (1979–81) — бас-гітара; Х.-К. Коцюбас — вокал, ударні; І. Рижок — саксофон, гобой, сопілка; В. Нестерук (1979–81) — клавішні. Існував 1975–81. Співав спершу англ. мовою, а з 1979 — здебільшого укр. Зазнавав критики тод. офіційної влади. 1979 був примусово депортований з м. Гурзуф співробітниками КДБ Крим. обл. перед візитом Л. Брежнєва до "Артеку". Виступи нерідко мали скандальний характер. Грав у стилях рок-н-ролл і гард-рок. Поміж найвідоміших пісень — "Ми всі чалапаєм до саду", "Розцвіла червона конюшина", "Башкір-рок", "Ось такий я чувак", "Невдаха", "Некрасива", "Статистика". Аудіо- і відеозаписи не збереглись.

Дискогр.: CD "Jazz vuiko band. vol 1". — К.: LEMMA, 2005.

Літ.: *Перетятько Ю.* Історія львівського рок-н-ролу. — Л., 2000.

А. Калениченко

ВУЙЦІК-КЕПРУЛІАН (Wójcik-Keprulian) Броніслава (6.08.1890, м. Львів — 11.04.1938, м. Варшава, Польща) — польс. музикознавець. Навч. у Львів. конс. Галиц. муз. тов-ва і Львів. ун-ті в *А. Хибінського*, де 1917 захистила докторат (канд. дис.).

А. Калениченко

ВУЛЬПЕ (Вулпе) Іван Миколайович (1.09.1876, м. Болград, тепер Одес. обл. — 26.08.1929, м. Софія, Болгарія) — болг. співак (бас), педагог. У 1890-х — співак Опери Зиміна (Москва), пізніше — в Іркутську, де також викладав у муз. уч-щі. Гастролював у різних опер. т-рах (Київ,

Одеса, Кишинів та ін.). Від 1908 жив у Болгарії. Один із засновників болг. вок. школи, Болг. оперного тов-ва (з 1921 — Софійськ. нар. опера). Від 1912 викладав у муз. уч-щі в Софії (з 1921 — муз. академія).

Партії: Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно) та ін.

В. Кузик

"ВХІД У ЗМІННОМУ ВЗУТТІ" (ВУЗВ.) (м. Рівне) — реп-дует у складі: О. Стьоганов (1989–99, 2003), у різні періоди — О. Польовий (1996–99), Р. Веркулич та ін. Дипломант фестивалю *"Червона рута"* (Севастополь, 1995, конкурс сучас. танц. музики). Пісня "Сірко" в його вик. стала найкращим шлягером, а "Іди собі геть" (обидві — муз., сл. та аранж. А. Саліхова, Є. Тарана, *В. Ткача*) — дипломантом того самого конкурсу. Пісня "Україна" (муз., аранж. А. Саліхова, Є. Тарана, В. Ткача, сл. О. Стьоганова) — перша в Україні *хіп-хопова пісня на патріот. тему*. Виступає в стилі хіп-хоп і гангста-реп. Має записи на радіо і ТБ. На поч. 2000-х О. Стьоганов жив у США і "ВУЗВ." не існував.

А. Калениченко

ВШЕЛЯЧИНЬСЬКИЙ (Wszelyczyński) Владислав (1847, м. Копичинці, тепер Терноп. обл. — 12.02. 1896, м. Львів) — польс. піаніст, композитор, диригент, педагог, муз. діяч. Муз. освіту здобув у Зеебальда в Тернополі і в *К. Мікулі* в конс. *Галиц. муз. тов-ва* у Львові, 1880–90 з перервою — її професор. Засн., директор та диригент оркестрів і хорів польс. "Тов-ва друзів музики", один з диригентів при польс. тов-ві "Лютня" у Львові. 1878 працював у муз. школі в Тернополі. У В. безкоштовно навч. *Д. Січинський* (1880–87). Збирав стародруки й рукописи 16–17 ст.

Тв.: сюїта "Спогади про минуле", фп. твори (зокр. 12 вальсів), солоспіви (вок. цикл).

Літ. тв.: O życiu i twórczości Fryderyka Chopina (1885), Adam Mickiewicz w muzyce (1890).

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії, виступи. У 2 т. — Л., 1999. — Т. 1.

О. Шевчук

А. Вяльцева

ВЯЛЬЦЕВА Анастасія Дмитрівна [1871, м. Харків — 5(18).02.1913, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ] — естр. співачка (сопрано), артистка оперети. Співу навч. приватно в С. Сонки в Петербурзі. Сцен. діяльність почала 1887 як статистка київ. балетної трупи С. Ленчевського. Від 1888 — в опереттковій антрепризі *І. Сєтова* та А. Блюменталя-Тамаріна. Від 1893 — у Москві, у трупі т-ру "Акваріум", 1893–97 — у Петерб. трупі С. Пальма, де виконувала провідні партії оперетткового репертуару. Пізніше займалася конц. діяльністю. Здобула широку популярність як виконавиця циган. романсів. Здійснила записи на грамплатівки.

Партії: Саффі ("Циганський барон" Й. Штрауса), Перікола, Елена (одноім. оперета, "Прекрасна Елена" Ж. Оффенбаха), Клеретта ("Дочка мадам Анго" Ш. Лекока) та ін.

Літ.: *Нестьев И.* Звезды русской эстрады. — М., 1974; *Сизов В.* "Несравненная" // *Його ж.* Музыкальная Орловщина. — Тула, 1980; *Снежко Е.* Анастасия Вяльцева // Лит. Россия. — 1979. — 28 дек.

І. Сікорська

В. Авраменко з учнями власної хореографічної школи у Вест Форт Вільямі (1926)

Виступ диригента Ніязі (Азербайджан) під час зустрічі симфонічних оркестрів Кримської та Бакинської філармоній. Ліворуч – диригент О. Гуляницький (1983)

"Американський театр танцю" п/к А. Ейлі (США) на гастролях в Україні (1974)

І. Шушанія в ролі Тараса Бульби (однойменна опера М. Лисенка, Тбілісі, 1972)

Диригент Г. Карапетян, соліст І. Ойстрах на музичному фестивалі у Дніпропетровську (1982)

Грузинський естрадний ансамбль "Орера" під час виступу в Києві (1970)

Дні болгарської музики в Україні (1982)

Ще не вмерла Україна

М. Вербицький
П. Чубинський, С. Данилович

Величаво

f Ще не вмер - ла У-кра-ї-ни і сла-ва і во - ля,

Ще нам, брат - тя мо-ло-ді-ї, у-сміх-неть-ся до - ля.

mf Зги-нуть на - ші во - ро-жень-ки, *f* як ро-са на сон - ці,

За-па-ну - єм і ми, брат-тя, у сво-їй сто - рон - ці.

ff Ду-шу, ті-ло ми по-ло - жим за на - шу сво-бо - ду,

І по-ка-жем, що ми, брат - тя, ко-зань-ко-го ро - ду!

Станем, браття, в бій кровавий від Сяну до Дону,
В ріднім краю панувати не дамо нікому;
Чорне море ще всміхнеться, дід Дніпро зрадіє,
Ще у нашій Україні доленька наспіє.

Душу, тіло ми положим.

А завзяття, праця щира свого ще докаже,
Ще ся волі в Україні пісня гучна розляже,
За Карпати відоб'ється, згомонить степами,
України слава стане поміж народами.

Душу, тіло ми положим...

Жанри богослужбової доматики, сідальні, степени. Супрасльський ірмологіон. 1596–1601 рр. – ІР НБУВ. – Ф.1, № 5391, арк. 225.
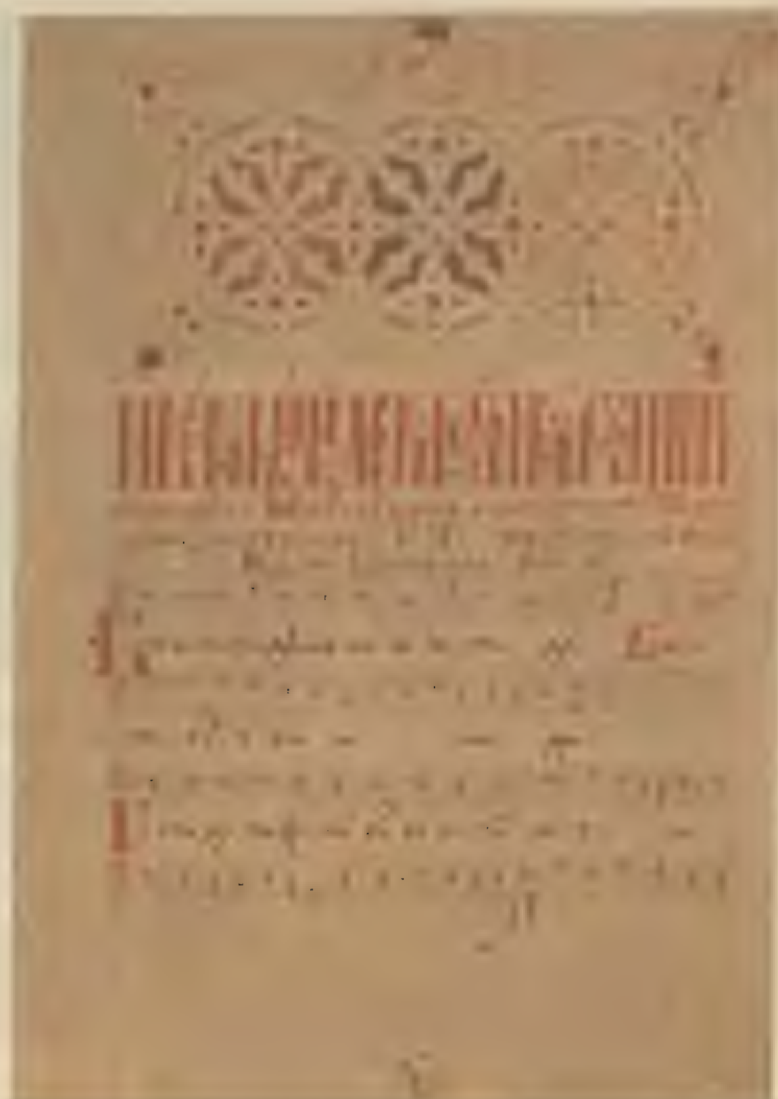
Антифони. Супрасльський ірмологіон. 1596–1601 рр. ІР НБУВ. – Ф.1, № 5391, арк. 236.

"Избранное пѣние демественное".
Супрасльський ірмологіон. 1596–1601 рр. – ІР НБУВ. – Ф.1. № 5391, арк. 271.

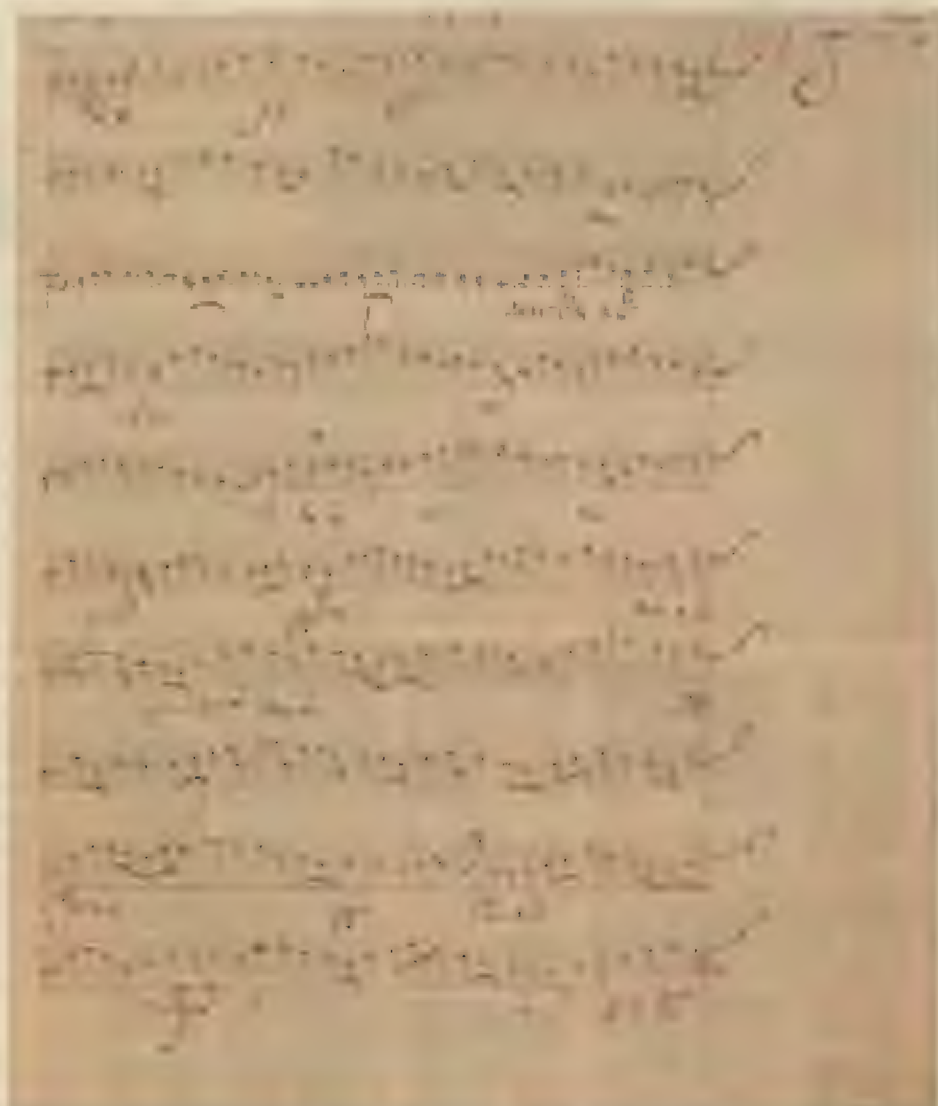

Грецький наспів. Супрасльський ірмологіон. 1596-1601 рр. ІР НБУВ. ф.1. № 5391. арк. 316.

Фрагмент ікони "Воздвиження чесного хреста". Київська школа, 18 ст.

"Бичування Христа". 16 ст.
З церкви Воздвиження Чесного Хреста в м. Дрогобичі.

"Молитва в Гетсимані"
1593 р. Фрагмент
"Страстей Христових"
з церкви Різдва Богородиці
с. Велике поблизу Добромиля.

Вертепна скринька
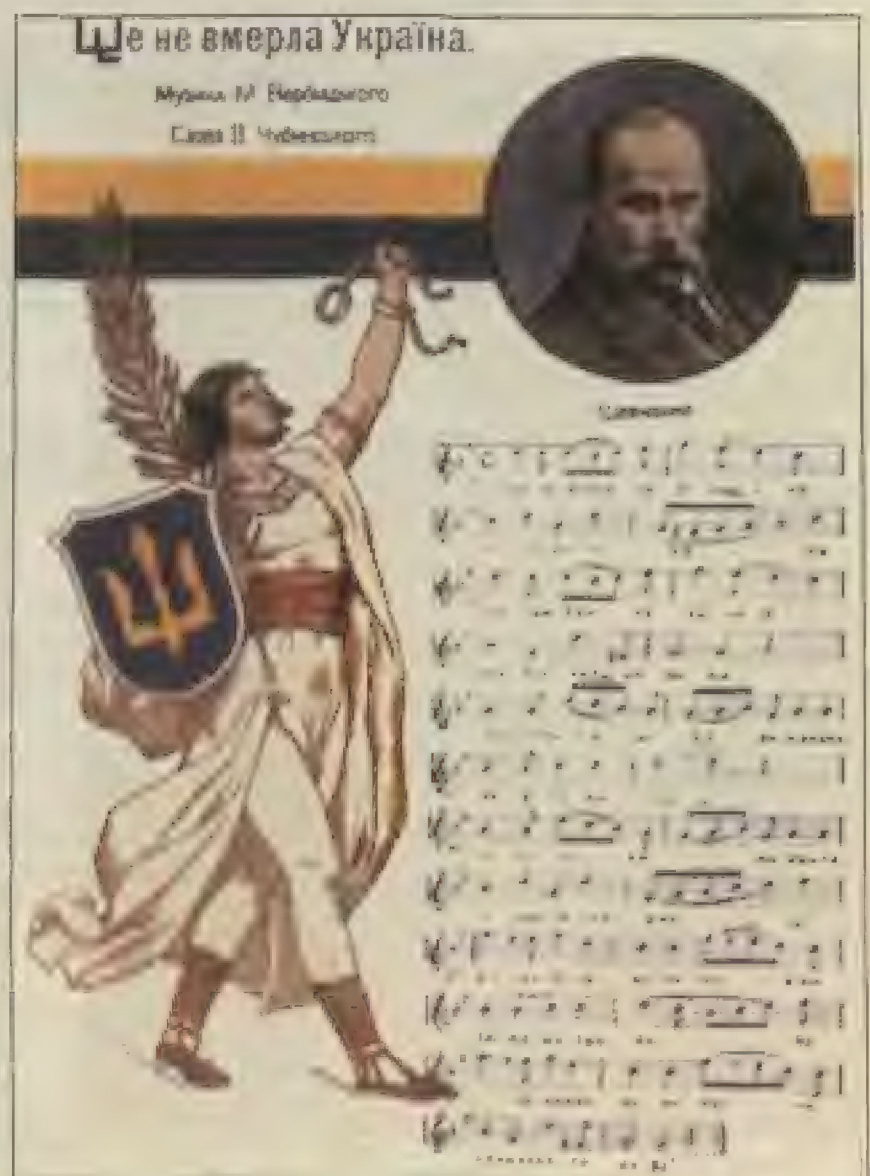
Листівка з Державним гімном України часів УНР (Київ, 1917)

Г

ГААЗЕ Георгій Германович [16(29).03.1906, м. Одеса — 26.02.1971, м. Київ] — арфіст, педагог. З. а. УРСР (1951). Закін. Одес. конс. (кл. Ш. Перман, 1927). Артист оркестрів Одес. (1927—31), Київ. (1934—36, 1944—55), Тбіліс. (1936—44) т-рів опери та балету. Викладав у Київ. і Тбіліс. консерваторіях. Поміж учнів — Е. Манзій, Л. Рубінштейн.

С. Кулаков

ҐАБЕЛКО Федір Павлович (Fedir Habelko, псевд. Ілля Малетич) (1.03.1918, с. Березоточна Полтав. губ. — ?) — видавець, фотограф, культ.-громад. діяч. Серед. освіту здобув в Лубнах. Закін. Харків. кіноін-т (1939). Під час 2-ї світ. війни служив у Червоній (Рад.) Армії. Після нім. полону активно долучився до громад. життя Регенсбурга (з 1945, Німеччина), де працював у редакції часопису "Слово", водночас — у вид. спілці "Універсальна бібліотека". 1949 виїхав до Австралії, де в Аделаїді заснував вид-во "Дніпро". Видавець церк.-громад. ж. "Наш голос", культ.-освіт. референт Укр. громади Півд. Австралії. Кер. вок.-муз., драм. і хореогр. студій. У 1950-х — викладач тов-ва "Рідна школа" (Мельбурн). Брав участь у створенні й діяльності Т-ру ім. Л. Курбаса у Мельбурні, драм. гуртка ім. В. Брацлавського. Діяч Укр. рев.-дем. партії, очолював її крайовий комітет (з 1987); від 1987 — голова Легіону ім. С. Петлюри. Активний діяч австрал. Ліберальн. партії. Співзасновник Укр.-Австрал. Мист. Тов-ва ім. М. Лисенка в Канберрі та 1988 — Мист. Об'єднання Вікторії (Мельбурн).

Літ.: *Романюк М.* Ґабелко Федір Павлович // Укр. журналістика в іменах. — Л., 2004. — Вип. 11.

М. Романюк

ГАБЕЛЬ Станіслав Іванович [25.04(7.05).1849, с. Дударі, тепер Миронів. р-ну Київ. обл. — 24.01.1924, м. Петроград, тепер С.-Петербург, РФ] — співак (бас), режисер, педагог. З. а. Республіки (1923). Закін. Київ. гімназію. 1866—70 навч. у Варшав. муз. ін-ті (кл. фп. Ю. Яноша й Р. Стробля, теорії музики — *С. Монюшка*, співу — Ф. Чіаффелі, за ін. відом. — Чиффеї); згодом займався співом у Мілані та Парижі. Закін. Петерб. конс. (кл. співу *К. Еверарді*, 1879), був запрош. на викладацьку роботу. Удосконалювався в Мілані й Парижі. Від 1880 — асистент, з 1884 — викладач, з 1886 — професор, 1911—23 — зав. її оперного класу та інспектор. 1874 у Києві брав участь у прем'єрі опери "Різдвяна ніч" *М. Лисенка* (партія Пацюка). У Петербурзі виступав у "Малоросійських вечорах", 1875 — на концертах М. Лисенка, 1879 — на вечорі пам'яті *Т. Шевченка*. 1-й вик. партій Світлішого і пана Голови ("Коваль Вакула" *П. Чайковського*). Г. присвятили романси *М. Римський-Корсаков* ("Эхо") та В. Орлов ("Восточный цветок"). 1899 диригував прем'єрою опери "Поміж розбійників" *Ант. Рубінштейна* (Петербург). Автор романсів на сл. К. Батюшкова, Д. Давидова, М. Лермонтова та ін. (вид. 1881, С.Пб.). Упор. хрестоматії "Репертуар співачок і співаків" (в 11-ти вип., 1888—90). Постановник опер: "Весілля Фігаро", "Дон Жуан" В. А. Моцарта, "Фіделіо" *Л. Бетховена*. Поміж учнів — *П. Андреєв*, І. Єршов, *О. Каміонський*, *С. Мигай*, *Г. Морськой*, *А. Секар-Рожанський*.

Літ. тв.: Репертуар певиц и певцов: Собрание арий, каватин и романсов из лучших классических и современных произведений с указанием характера исполнения, фразировки, оттенков и ударений. В 11 томах. — С.Пб., [*Б. р.*]; Теория постановки голоса в связи с формированием органов дыхания и гортани // Муз. обозрение. — 1885. — № 6.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Кузьмин М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; [*Б. п.*]. С. И. Габель // Нива. — 1904. — № 49; [*Б. п.*]. 25-летний юбилей профессора С. И. Габеля // Там само. — 1904. — № 46; *Ф.[индейзен] Н.* Професор С. И. Габель // Там само. — 1912. — № 50.

ГАВАЛЕВИЧ (17 ст.) — церк. композитор, педагог. У 1690-х — викладач співу Львів. брат. школи. Автор партес. творів, зокр. Служби Божої на 8 голосів, 3-голос. мотетів (не збереглися).

А. Мухо

Г. Гаазе

Л. Гавриленко

ГАВРИЛЕНКО Лілія Олексіївна (2.05.1943, м. Архангельськ, РФ) — оперна та оперетова співачка (лір.-колор. сопрано). З. а. УРСР (1975). Закін. Архангел. муз. уч-ще (дир.-хор. відд., 1962), Київ. конс. (кл. вокалу *М. Донець-Тессейр*, 1968). Солістка Львів., з 1974 — Дніпроп. т-ру опери та балету. Гастролювала у Польщі, кол. Чехословаччині, Росії, в різних містах України. Виконала багато конц. програм, куди увійшли твори як *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, А. Вівальді, так і сучас. комп. Виступає також в оперетах ("Сільва", "Летюча миша", "Циганський барон" І. Кальмана, "Корневільські дзвони" Р. Планкетта), у дит. спектаклях ("Гидке каченя" *С. Прокоф'єва*, "Нумо ставити оперу" Б. Бріттена). Має голос м'якого тембру. Спів позначений витонченістю, сцен. образи приваблюють драм. майстерністю, реалістичністю та психологізмом. На кіностудії ім. О. Довженка знято к/ф "Співає Лілія Гавриленко".

Партії і ролі: Катерина ("Вечорниці" П. Ніщинського), Любов Шевцова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Олеся ("Грім з Путивля" В. Ільїна), Настка ("У неділю рано зілля копала" В. Кирейка), Вона ("Ніжність" В. Губаренка), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Іоланта (одноим. опера П. Чайковського), Сюзанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Лейла, Фраскіта ("Шукачі перлів", "Кармен" Ж. Бізе), Серафіна ("Дзвіночок" Г. Доніцетті), Ганна ("Зачарований замок" С. Монюшка), Клара ("Поргі і Бесс" Дж. Гершвіна).

А. Поставна

ГАВРИЛЕЦЬ Ганна (Анна) Олексіївна (11.04.1958, с. Видинів Снятинського р-ну Івано-Фр. обл.) — композиторка, педагог. Дружина *Д. Гаврильця*. Лауреатка Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1999), фестивалю *"Червона рута"* як композитор (1989, 2-а премія), Міжн. конкурсу

Г. Гаврилець

Д. Гаврилець

композиторів ім. І. й М. Коців (Київ, 1995), всеукр. конкурсу композиторів "Духовні псалми третього тисячоліття" в рамках хор. фестивалю "*Золотоверхий Київ*" (2001). Доцент (2006). Член НСКУ (1985). Закін. Львів. конс. (кл. композиції *В. Флиса*, 1982), аспірантуру при Київ. конс. (кл. *М. Скорика*, 1984). Від 1992 — викладачка кафедри композиції Київ. конс. Заст. голови Київ. організації НСКУ (з 1999). У доробку — симф., кам.-інстр., вок.-інстр., а також хор. музика. Її твори виконуються в Україні, Росії, Польщі, Канаді, Словаччині, Словенії, США, Швейцарії, Франції, Німеччині.

У центрі уваги комп. творчості Г. — етичні проблеми буття, втілені в різній тематиці. Тяжіючи до лір.-драм. концепцій, активно використовує нац. фольк. джерела, яскраво переосмислює характерні тембр. особливості укр. вок. та інстр. фольклору. Її стиль органічно поєднує ознаки різних муз. епох — сучас. муз. технології, колорист.-рафіновані звучання, складну поліфонічність і прозору, клас. типу *фактуру*, тонал. визначеність і серійну техніку.

Г. — авторка орк. і хор. творів (оригінальних і обробок). Широко використовує прийоми переінтонування, асоціативно-алюзійні зв'язки, мотивну розробку клас. типу. Одне з найяскравіших втілень такого органічного поєднання — муз.-сцен. дійство "Золотий камінь посіємо". Драматургія орк. творів, як і композицій для солюючих інструментів, виявляє велике семант. і змістовне навантаження. Індивід. трактування кам.-симф. жанру ("In memoriam"), привнесення в усталені жанр.-інтонац. моделі нац. інтонаційності й фольк. колориту (Квартет для саксофонів, "In B", струн. квартети № 2, 3, "Екслібриси") виявляють характерні тенденції творчості Г. у 1990-х.

Діалог із сакральними традиціями, розкриття канон. мотивів новіт. засобами — характерні ознаки доробку Г. У її музиці продовжуються стиліст. пошуки укр. духовної творчості 1990-х. Твори цього жанру свідчать про якісно новий етап у розвитку автор. стилю. Взаємодоповнюваність сфер, різних за експресивно-психолог. походженням, і водночас використання різних вик. складів органічно відтворюють цілісні драматург. концепції в дусі укр. поетично-молитов. традиції.

Тв.: муз.-сцен. дійство "Золотий камінь посіємо..." (1999); для симф. орк. — Симфонія (1989), Поема (1983), Фп. концерт (1982); для кам. орк. — 2 симфонії (1989, 1995 — "In memoriam"); для струн. орк.: "До Марії" (1999), "Canticum" (2000), Симфоніета для альта і струн. орк., "A-corda", (присвята С. Голубокому) (2001); Концерт для альта (1986); для голосу і кам. анс. — кантата "Погляд у дитинство" (на сл. М. Вінграновського, 1987), "Апокаліпсис чисел" (1992), Купальські пісні (1997); кам.-інстр. твори: 2 струн. квартети (1981, 1997 — "Reminiscence"), 2 квінтети для духових (1990, 1994), Квартет для саксофонів (1992), Соната для альта, п'єси для скр., фл., фп. (зокр. "Гравітації", 1999) тощо; духовні тв. — "Херувимська" (2001), "Тебе поєм" (2001), псалми: "Блаженний, хто дбає про вбогого..." для жін. хору, "Боже мій, нащо мене ти покинув?" для міш. хору, "До тебе підношу, мій Господи, душу свою..." для чол. хору (всі — 2000); "Stabat Mater" (2002) для міш. хору та орк. на канонів. тексти (2002); хори; романси, естрадні пісні, обр. укр. нар. пісень; музика до театр. вистав.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Кияновська Л.* З джерел рідного краю // Музика. — 1990. — № 3; *Її ж.* Без знижки на фемінізацію // КіЖ. — 1988. — 5 черв.; *Кушнірук О.* Нова концертна програма Ніни Матвієнко // НТЕ. — 1998. — № 5–6; *Її ж.* З глибинних джерел народної пісні // Голос України. — 1999. — 2 лют.; *Степанченко Г.* "Ввійди і ти у цей собор" // Україна. — 1999. — № 3; *Її ж.* "Золотоверхий" // Музика. — 2005. — № 5; *Костюк Н.* Ескіз до характеристики // Студії мистецтвознавчі. — 2004. — № 2; *Гринда С.* Спираючись на фольклорну основу. Композитор Ганна Гаврилець. Творчий портрет // Літ. Україна. — 1999. — 21 січ.; *Сікорська І.* Знайти свій "Золотий камінь": На здобуття Державної премії ім. Т. Г. Шевченка: композитор Г. Гаврилець — музично-сценічне дійство "Золотий камінь посіємо" // Веч. Київ. — 1999. — 28 січ.; *Бенч-Шокало О.* "Золотий камінь посіємо..." (композитор Ганна Гаврилець) // КіЖ. — 1999. — 16 жовт.; [*Б. п.*]. Нові володарі мистецької премії "Київ" // Там само. — 2005. — 15 черв.

Н. Костюк, А. Мухо

ГАВРИЛЕЦЬ Дмитро Григорович (28.11.1958, м. Чернівці) — альтист, педагог. Чоловік *Г. Гаврилець*. З. д. м. України (2001). Лауреат всеукр. конкурсу "Нові імена" (1989). Закін. Львів. конс. (кл. альта *З. Дашака*, 1983), аспірантуру при Моск. конс. (кер. Ф. Дружинін, 1987). Від 1984 — викладач Київ. конс. (від 2005 — професор). Від 1991 — водночас викл. Київ. ССМШ. 1992—97 артист Держ. симф. оркестру України. Худ. кер. і учасник Київ. струн. квартету (1987). Засн., автор творчої концепції та арт. директор Міжн. конкурсу альтистів ім. З. Дашака (К., 2004). Від 2005 — виконавчий директор громад. організації "Мистецьке товариство України". Учасник фестивалів "*Київ Музик Фест*", "*Прем'єри сезону*", "*Форум музики молодих*". Як соліст виступав з Нац. симф. оркестром України (диригенти *В. Сіренко*, *Р. Ревакович*), симф. оркестром Нац. телерадіокомпанії (диригенти *В. Гнєдаш*, *В. Блінов*), Львів. симф. оркестром (диригент *І. Сімович*), симф. оркестром кінематографії Росії (диригент Е. Хачатурян); кам. оркестрами — "*Київська камерата*", "*ARCHI*", "*Київські солісти*", "Leopolis" та ін. 1-й вик. творів композиторів Г. Гаврилець, *Г. Ляшенко*, *І. Щербакова*; Р. Бергера (Краків, 2004), М. Стаховського (Київ, 2003; Краків, 2004). Редактор партій альта та виконавець творів сучас. композиторів — *В. Бібіка*, Г. Гаврилець, *В. Губи*, *В. Загорцева*, *О. Левковича*, Г. Ляшенка, *Є. Станковича*, *В. Степурка*, *Б. Фроляк*, І. Щербакова, *О. Яковчука*, С. Берінського (РФ), Б. Кутавічуса (Литва), *Ю. Фіали* (Канада). Поміж учнів — Е. Антонюк, А. Вербовецький, О. Дарбінь, О. Магоша, О. Онещак, А. Тучапець та ін.

Літ. тв.: Культура і мистецтво у сучасному світі // Наук. записки Київ. ун-ту культури і мистецтв. — К., 1998. — Вип. 1 (у співавт.); Причини виникнення і шляхи вирішення проблеми єдності "художнього" і "технічного" в інструментальному виконавстві // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 2; Про що співає альт [Конкурс альтистів] // Музика. — 2004. — № 2–3.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Чекон Ю.* Тріумф "сірого кардинала" // П.К. — 2004. — № 12; *Храпачёва М.* Парад альтистов // Афиша. — 2004. — 10–16 марта; *Чекон О.* Соло на увірваній струні // Україна молода. — 2004. — 25 берез.; *Проскурня С.* В ключе "до" // Столичные новости. — 2004. — 30 марта — 5 апр.; *Найдюк О.* Киев. Весна. Альт // Власть и политика. — 2004. — 2–8 апр.

Н. Костюк

ГАВРИЛЕЦЬКИЙ Петро (кін. 17 — поч. 18 ст.) — співак. Походив, імовірно, з Полтавщини. 1699 — придвор. співак царівни Євдокії Олексіївни в Москві.

Літ.: *Харлампович К.* Малорусское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ҐАВРИЛО (17 ст.) — співак. 1621 співав на крилосі Києво-Брат. церкви. Єдиний співак, присутній при акті посвячення Єрусалимським патріархом Феофаном у митрополити Києва, Галича і всія Русі І. Борецького — укр. політ. і церк. діяча, сподвижника П. Сагайдачного.

Літ.: ІР НБУ. — Ф. 14, спр. 3755, арк. 8.

Р. Лякіна

ҐАВРИЛО (кін. 18 — поч. 19 ст.) — співак. Соліст оперного т-ру Розумовських у їхньому маєтку в Яготині (тепер Київ. обл.).

І. Лисенко

ҐАВРИЛОВ Костянтин Олександрович (1862, м. Варшава, тепер Польща — 19.03.1933, м. Катовіце, там само) — скрипаль, композитор, педагог. Закін. Муз. ін-т у Варшаві (кл. В. Ґурського, 1882), 1885 — Петерб. конс. (кл. *Л. Ауера*, 1885). Концертував у Росії та за кордоном. 1892–94 — викладач Муз. класів Одес. відд. ІРМТ. Переїхав до Петербурга, де створив і очолив Спец. муз. школу гри на скр. (1816–1914). Від 1915 — викладач Одес. конс., з 1922 — професор Муз. ін-ту в Катовіце. Автор Скр. концерту та ін. творів для скр.

Літ.: [*Б. п.*]. Профессура Музыкальной академии // Южный муз. вестник. — 1917. — № 6.

О. Бариловська

ГАВРИЛОВ (справж. прізв. невідоме) Трохим Гаврилович (18 ст.) — співак. У дитинстві привезений до Петербурга, де в 1720-х співав при дворі князя О. Меншикова. 1727 повернувся в Україну.

Літ.: *Харлампович К.* Малорусское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ГАВРИЛОВ (справж. прізв. невідоме) Юхим Гаврилович (кін. 17 — поч. 18 ст.) — співак. Закін. церк. школу в Сумах (1686). 1686 відряджений до Москви, де співав при дворі цариці Софії Олексіївни (1686–89).

Літ.: *Харлампович К.* Малорусское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ГАВРИЛЮК (поч. 20 ст.) — скрипаль. Служив у пана із с. Скраглівка (тепер Бердичівського р-ну Житом. обл.). Грав на скрипці Страдиварі, за легендою подаровану йому графом, який був вражений віртуозною грою скрипаля. За деякий час Г. утік від пана, подарувавши скрипку своєму товаришу. Дальша доля Г. невідома.

Літ.: *Шабурський І.* Скрипка // Рад. Волинь. — 1937. — 1 квіт.

І. Лисенко

ГАВРИЛЮК Валентина Євгеніївна (30.05.1951, с. Озлотичі Локачинського р-ну Волин. обл.) — хормейстер. Лауреат Обл. премії ім. І. Стравинського (2000). Закін. Луц. муз. уч-ще (відділ хор. диригування, 1972), Київ. конс. (кл. хор. диригування *Л. Венедиктова*, 1977). 1977–79 — солістка Київ. кам. хору п/к *В. Іконника*. Від 1979 — викладачка Луц. муз. уч-ща, з 1992 — кер. хору уч-ща, з 1995 — хору хлопчиків Луцьк. ДМШ № 3. Від 1996 — викладачка й кер. хору регент. відділу Волин. духовної семінарії, 1999 — також кер. кам. хору при римо-католиц. кафедральному соборі св. Петра і Павла у м. Луцьку.

О. Кушнірук

В. Гаврилюк

ГАВРИЛЮК Олександр (1881, м. Почаїв, тепер Терноп. обл. — 1950, м. Житомир) — хор. диригент, музикознавець. Закін. Волин. духовну семінарію і Моск. духовну академію (1905), де був диригентом хорів. Із хором Моск. духовн. академії влаштовував концерти з творів укр. композиторів та з укр. нар. пісень. Диригент архієрей. хору в Житомирі, вчитель музики та співів і диригент учнів. хору Житом. гімназії. Автор статей з історії укр. музики та муз. життя у волин. пресі. На запрошення *П. Бігдаша-Богдашева* співпрацював із ж. "Баян" (Тамбов, 1907–1909).

П. Медведик

ҐАВРИЛЮК Олександр Миколайович (19.08.1984, м. Харків) — піаніст. Лауреат Міжн. конкурсу мол. піаністів у Сенегалі (1996, 4-а премія), І і ІІ Міжн. конкурсів піаністів ім. В. Горовця в Києві (1997, 2-а премія; 1999, 1-а премія), конкурсу піаністів у м. Хамамацу, Японія (2000, 1-а премія), IV Міжн. конкурсу в м. Хамамацу (Японія, 2002, 1-а премія). Закін. Харків. ССМШ (1998, клас фп. В. Макарова) та Австрал. вищий ін-т музики (Сідней, навч. з 1999). Живе в Сіднеї. Від 2000 активно гастролює, зокр. виступав у Харкові (2003–04), Києві (2002–04), Запоріжжі, Одесі, Полтаві, Івано-Фр., Львові; Австралії (Сідней, Канберра), США (Нью-Йорк, Бостон, Філадельфія, Майямі), Ізраїлі (Тель-Авів), Китаї (Шанхай), Японії (Токіо, Осака, Кіото), Півд. Кореї (Сеул), Тайвані, Росії (С.-Петербург), Польщі (Варшава, Краків). У репертуарі Г. твори *І. Карабиця, А. Філіпенка, Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, Д. Скарлатті, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена, Ф. Ліста*, О. Скрябіна, *С. Прокоф'єва* та ін.

І. Лисенко

ГАВРИЩУК Софія (бл. 1910, Галичина — ?) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Закін. ВМІ ім. М. Лисенка у Львові. У 1930-х як кам. співачка виступала переважно у Львові, зокр. на радіо. 1939–44 — солістка Львів. опери. 1944 емігрувала. В репертуарі — солоспіви *М. Лисенка, Д. Січинського, В. Барвінського, С. Людкевича*, укр. нар. пісні.

І. Лисенко

ГАВРУШКЕВИЧ Іван Іванович (1814, м. Остер, тепер Черніг. обл. — 1901, м. Чернігів) — віолончеліст-аматор. Здобув вищу освіту в Петербурзі. Гри на влч. навчався приватно. Чиновник 2-го відділення "Собственной Его императорского величества канцелярии" (Петербург). У 1850—60-х влаштовував домашні концерти, де виступав як віолончеліст. Був у творчих стосунках з *М. Глінкою, О. Бородіним, П. Чайковським*, В. Стасовим, О. Львовим. Його порадами користувався О. Львов при складанні 12 томів стародавніх церк. наспівів, а також повного зібрання церк. обіходу. Після відставки оселився в Чернігові, де протягом багатьох років грав у ансамблях, користувався авторитетом як знавець церк. музики.

І. Лисенко

В. Гагаєнко

ГАГАЄНКО (сцен. псевд. в Італії — Гагаїні) Василь Артемович (1858, м. Київ — 22.04.1931, там само; за ін. відом. 1878—1933) — оперний і кам. співак (бас-кантанте). Самоук. Від 10-и років співав у хорі *Києво-Печер. лаври*. 1889—96 — соліст Київ., 1896—98 — Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери. Виступав на оперних сценах Італії, Одеси (1902), Києва (1908—09), Харкова (1909—11), Петербурга, Іркутська, Москви, Єкатеринбурга (1912—13). Переміг у вок. турнірі співаків (виступали також *О. Антоновський* і В. Вербицький) у Харкові (1911). Сцен. партнери: *Ф. Шаляпін, К. Брун, С. Друзякіна*, М. Чахін, А. Томська. У концертах виконував твори *М. Лисенко, М. Глінки, П. Чайковського*, Ш. Ґуно, Дж. Мейєрбера. Мав сильний, рівний у всіх регістрах голос, унікальний за красою тембру і широтою діапазону (до 3-х октав, брав верхнє *до*). Але Г. бракувало вок. школи і заг. муз. культури. 7 творів записав на грамплатівки (С.Пб.: Граммофон, 1907).

Партії: Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Малюта Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Кардинал ("Жидівка" Ф. Ґалеві).

Літ.: Шкафер В. Сорок лет на сцене русской оперы. — Ленинград, 1936; *Пазовский А.* Дирижёр и певец. — М., 1959; *Левик С.* Из записок оперного певца. — М., 1962; *Боголюбов Н.* Шестьдесят лет в оперном театре: Воспоминания режиссёра. — М., 1967, ²1986; *Скоробагатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Еберегардт С.* Улюбленець природи // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Ростовська-Ковалевська М.* Спогади про мого партнера // Там само.

О. Шевчук

М. Гаденко

ГАДЕНКО Мар'ян Ілліч (15.09.1955, м. Сторожинець Чернів. обл.) — співець (*авторська пісня* і співана поезія), муз.-громад. діяч. Н. а. України (1999). Лаур. фестивалів автор. пісні "Дунайська весна" (м. Велико-Тирнова Ново, Болгарія, 1989), "Оберіг" (Луцьк, 1992), фіналіст фестивалю "Червона рута" (Чернівці, 1989, конкурс автор. пісні, брав участь в організації і проведенні). Закін. Чернів. уч-ще культури (1973) та економ. ф-т Чернів. ун-ту (1982). Засн. і директор міжн. пісен. фестивалю "Доля" (Чернівці, 1992), фест. сучас. обр. нар. пісні "Пісенне джерело" (К., 2004), сучас. укр. романсу "Осіннє рандеву" (Миргород, 2001), радіофестивалю "Прем'єра пісні" (2002). Автор музики на влас. тексти, а також на сл. Л. Вернигори, С. Галябарди, В. Крищенка, З. Кучерявої, М. Лукова, О. Мороза, М. Сингаївського та ін. Пісні Г. виконують *І. Бобул, Д. Гнатюк, В. Зінкевич, А. Кудлай, А. Миколайчук, Ф. Мустафаєв, І. Попович, В. Шпортько*, Д. Яремчук та ін.; а також Буковин. анс. пісні і танцю, Ансамбль пісні і танцю МВС України, квартет "*Гетьман*", гурт "Дзвони". Мав автор. концерти в НПМ "Україна" (Київ). Видав зб. пісень "Доля" (Коломия, 1997), записав цикл аудіоальбомів "Зорепад" (1992, 1997, 2001, 2003—05), CD "Моя пісне — моя доле" (2005), "Все минуло" (2005), до яких увійшли пісні Г. у виконанні зірок укр. трад. естради.

Н. Потушняк

А. Гаєк

ГАЄК (псевд. А. Дольний) Андрій Микитович [25.06. (за ін. відом. — 13.10).1873, с. Глушин (за ін. відом. — с. Кадлубиська), тепер Бродівського р-ну Львів. обл. — 1949] — оперний співак (тенор). Вок. освіту здобув у Віден. конс. (1900). Удосконалювався у Л. Слезака у Відні. 1900—05 — соліст Люблін., 1905—14 — Познан., 1914—15 — Віден. опер. Виступав також в Італії. 1902—12, 1922—24 працював у Руському нар. т-рі (Львів), 1925—26 — у трупі *Й. Стадника*. У концертах виконував романси *М. Лисенка, В. Матюка*, укр. нар. пісні. 1940 був репресований. Реабілітований посмертно.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Максим ("Відьма" Я. Ярославенка), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Єник ("Продана наречена" Б. Сметани), Йонтек ("Галька" С. Монюшка).

І. Лисенко

ГАЗІНСЬКИЙ (Газинський) Віталій Іванович (3.04.1945, с. Сербинівка, тепер Старокостянтинівського р-ну Хмельн. обл.) — диригент, педагог. Н. а. України (1994). З. д. м. Кабардино-Балкар. АРСР (1979). Професор (1998). Закін. Одес. конс. (1970, кл. *Д. Загрецького*). 1983—89 — худ. кер. анс. пісні і танцю "Поділля" Вінн. філармонії. 1971—77 — викладач Вінн. муз. уч-ща та диригент хору, з 1977 з перерв. — Вінн. пед. ун-ту; з 1989 — зав. кафедри методики муз. виховання, співу та хор. диригування, водночас — кер. нар. хор. капели ун-ту. Засн. і кер. кам. хору "*Вінниця*" (1984). Автор понад 50 хор. обробок укр. нар. пісень, низки власних хор. творів на сл. сучас. поетів (опубл. у колект. зб. "Надбужський спів" — Вінниця, 1997).

Літ. тв.: Сучасні вимоги до керівника дитячого хорового колективу. — Вінниця, 1985; Вокальна робота в хорі при розучуванні поліфонічних творів. — Вінниця, 1999; Робота над творами сучасної хорової музики в учбовому хорі // Творча особистість учителя: Проблеми теорії і практики. — К., 1999.

Літ.: Задорожнюк Л. Володар духовної краси: до 60-річчя від дня народження В. Газінського. — Вінни-

ця. 2005; *Руденко В.* Диригент, композитор, митець // Камертон-Х. — 1994. — 15 верес.; [*Б. п.*]. Віталію Газінському — 50! // Поділля. — 1995. — 11 квіт.; *Мирончик Н.* Многая літа, Маестро! // Земля Подільська. — 1995. — 22 квіт.; *Косіяненко Г.* Маестро Газінський // Вінницька газета. — 1998. — 5 січ.

Б. Хоменко

ГАЙВОРОНСЬКИЙ (псевд. — Орест Тин) Михайло (15.09.1892, м. Заліщики, тепер Терноп. обл. — 12.09.1949, Нью-Йорк, США) — композитор, диригент, педагог, скрипаль, громад. діяч. Закін. Учител. семінарію в Заліщиках (1912). Навч. у Львів. ВМІ (кл. скр. Ф. Кребса; 1912—14). На поч. 1-ї світ. війни добровільно вступив до легіону УСС, де 1915 організував і очолив дух. оркестр. За часів ЗУНР — інспектор військ. оркестрів при УГА. Після її відступу за Збруч — капельмейстер Т-ру М. Садовського в Кам'янці-Подільському (1919—20) та Армії УНР. Після війни повернувся до Львова. Викладав гру на скр. у ВМІ ім. М. Лисенка (1920—23), учителював у жін. гімназії, диригував хорами "*Бандурист*", "*Просвіти*" та "*Львів. Бояна*". 1923 емігрував до США, де навч. у Колумб. ун-ті (1924—27; кл. композиції Д. Мейсона, аналіз муз. форм С. Бінгтема, інструментування Д. Мура). 1924 організував Укр. муз. конс. у Нью-Йорку (разом з *Р. Придаткевичем*) і укр. струн. оркестр (очолював до 1936). 1930 — засн. і диригент "Об'єднаних укр. хорів". 1926 — стипендіат 1-річ. стипендії ім. Мозенталя (Mosenthal Fellowship). Дав вел. концерти з власних хор. творів (1932, 1934). Від 2-ї пол. 1930-х зосередився на композиції. В Україні Г. відомий насамперед як автор стрілецьких пісень ("Їхав стрілець на війноньку", у співав. з *Р. Купчинським* "Ой впав стрілець" тощо). Писав у різних жанрах та формах.

Вважаючи своїм гол. завданням збереження укр. питомих чинників у музиці, Г. орієнтувався на традиції *М. Лисенка*. Водночас успадкував специфічні риси строгалиц. музики, пристосувавши їх до нових істор.-культ. умов.

Тв.: для симф. орк. — Сюїта, симф. Алегро ("Тонпоема"); симф. поеми "На Чорному морі" і "Рідна сторона моя"; вальс "Червона калина"; для дух. орк. — рапсодія "Довбуш", сюїта "З Гуцульщини", 2 увертюри, марші, танці; для струн. квартету — "Морозенко", "Різдвяна сюїта", "Прелюд і Фуга"; для струн. тріо — Тріо, "Коломийка"; п'єси для скр.; хори; солоспіви на сл. І. Франка, Лесі Українки, Б. Лепкого, О. Олеся та ін.; дуети для сопрано і меццо-сопрано; обробки нар. і стрілецьких пісень (сольних і хорових), зокр. зб. "Колядки і щедрівки", "Гуцульське Різдво", "Лемківщина", "Полісся", "Укр. нар. пісні переселенців в Югославії", "Народні пісні Америки і Канади", "Білоруські народні пісні"; музика до театр. вистав; духовні тв. — 2 Служби Божі (2-а — "Білоруська"), опрацювання Літургії *С. Воробкевича*, істор. канти і псалми для хору.

Літ. тв.: Ой впав стрілець; "Ой казала мати та не банувати..."; "Йде січове військо": [Вірші] // Стрілецька голгофа: Спроба антології. — Л., 1992; Михайло Гайворонський: Листи з Батьківщини / Публ. *М. Головащенка* // Тернопілля'96: Регіон. річник. — Тернопіль, 1997.

Літ.: *Витвицький В.* Михайло Гайворонський: Життя і творчість. — Нью-Йорк, 1954 (перевид. — Л., 2001); *Рудницький А.* Українська музика: Історико-критичний огляд. — Мюнхен, 1963; *Людкевич С.* Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; *Матейко Р., Мельничук Б.* Воєнними дорогами синів Галичини: Українські січові стрільці на Тернопільщині. — Тернопіль, 1991; *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; Е. М. Михайло Гайворонський: В п'яті роковини смерті композитора // Київ (Філадельфія). — 1954. — № 5; [*Б. п.*]. Михайло Гайворонський (1892—1949) — композитор // Ми і наші діти: Дитяча література, мистецтво, виховання. — Торонто; Нью-Йорк, 1965; *Терен-Юськів Т.* Михайло Гайворонський — композитор і громадянин // Визвольний шлях. — 1987. — № 1; *Правдюк О.* Січові стрільці в піснях і реальній дійсності // НТЕ. — 1991. — № 3; *Витвицький В., Рудницький А.* Співець військової слави // Музика. — 1992. — № 6; *Філоненко Л.* Невідомі музично-педагогічні праці Михайла Гайворонського // НТЕ. — 1993. — № 3; *Олійник В.* М. Гайворонський — композитор, диригент і поет // Наукові записки. — Тернопіль, 1993; *Лазорський М.* Страдницький шлях лицаря української пісні // НТЕ. — 1996. — № 4; *Коновалт Т.* Нове видання монографії про Михайла Гайворонського // Musica humana. — Число 1. — Л., 2003; *Ріпецький С.* Михайло Гайворонський (У двадцятиріччя смерти Незабутнього товариша зброї і пісні) // Свобода (США). — 1969. — 3 жовт.; *Рудницький А.* На музичні теми // Там само. — 1973. — 22 жовт.; *Мельничук Б.* Перший стрілецький оркестр: [П/к М. Гайворонського] // Вільне життя. — 1991. — 11 січ.

О. Шевчук

ГАЙДА Ігор Федорович (22.12.1939, м. Харків) — віолончеліст, педагог. Закін. Харків. ін-т мистецтв (1964, кл. влч. *Г. Авер'янова*). Від 1968 — викладач (з 1993 — доцент) Харків. ін-ту мистецтв. Виступає з сольн. концертами та в ансамблях. Гастролював у Польщі, Болгарії, Сирії. Перший вик. творів *В. Бібіка*, *Л. Шукайла*. Учасник Фп. тріо Харків. ін-ту мистецтв, з яким бере участь у міжн. фестивалях. Викладач, зав. кафедри кам. ансамблю Харків. ін-ту мистецтв. 1984—87 — викладач Конс. м. Алеппо (Сирія). Вик. манері Г. притаманні яскраво-романт. тон вислову, тонке ансамбл. відчуття. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Л. Шаповалова

ГАЙДА Павло Васильович (1870-ті, м. Ямпіль, тепер Вінниц. обл. — 1-а третина 20 ст.) — педагог, композитор. Закін. Остроз. учит. семінарію (1890), Моск. конс. (1912, кл. теорії композиції *С. Танеєва*). Викладав у Моск. муз. школі З. Плаксиної, Академії комерц. наук, Учит. семінарії, брав участь у комісії з вироблення програми навч. співів у початк. школах Москви. Від серп. 1918 — інструктор у хор. справах, активний діяч вид. ланки муз. секції культ.-просвіт. відділу Дніпросоюзу. Учасник конц. подорожі *Другої мандрівної капели "Дніпросоюзу"*. У 1920-х разом з *К. Стеценком* — режисер драм. гуртка в с. Веприку Фастівського р-ну на Київщині.

Тв.: для жін. хору і струн. орк. — "Все уповаіє моє" (на сл. Т. Шевченка; також — версія для жін. хору без супр.); для жін. хору — хор. обр. нар. пісень "Бігло, бігло козенятко", "Благослови, Боже", "Котику сіренький", "Ой у полі жито", "Ранок", "Старосвітська православна пісня"; для дит. хору — "А я у гай ходила", "Ми дзвіночки" (на сл. П. Тичини), "Тече вода з-під явора".

В. Газінський

М. Гайворонський

І. Гайда

Літ.: *Лисько З.* Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—61.

Л. Пархоменко

ГАЙДАЙ Зоя Михайлівна [19.05(01.06).1902, м. Тамбов, нині РФ — 21.04. 1965, м. Київ] — оперна й кам. співачка (лір. сопрано), педагог. Дочка *М. П. Гайдая*, сестра М. М. Гайдая. Н. а. СРСР (1944). Професор (1963). Лауреатка Сталінської премії (1941), 1-го Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва, 1933, 1-а премія), Всеукр. конкурсу на найкраще виконання творів рад. композиторів (1937). Дит. роки пройшли в Житомирі. Початк. муз. освіту одержала п/к батька. Брала участь у концертах на різних підприємствах, у робітн. клубах Житомира. Співала в організованій батьком на Волині (1919) хор. капелі. Одночасно навч. у Муз. уч-щі у *В. Косенка*. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (1927, кл. сольного співу Мілютіної-Лихачової, потім — *О. Муравйової*). Під час навчання в Ін-ті провадила активну конц. діяльність, зокр. співала з оркестром нар. інструментів, брала участь у муз. радіопередачах, стала відомою співачкою в Києві. 1928 дебютувала на Київ. оперній сцені в партії Ліу ("Турандот" Дж. Пуччіні). Солістка Київ. (1928—30, 1934—55), Харків. (1930—34) т-рів опери та балету. Під час війни — учасниця фронтових бригад артистів, які виступали перед воїнами Півд. і Півд.-Зах. фронтів та на Далекому Сході. Викладала в Київ. конс. (1947—65).

З. Гайдай

З. Гайдай
у ролі Гальки
(однойменна опера
С. Монюшка)

Володіла рівним, міцним і водночас гнучким голосом широкого діапазону. Завдяки такому діапазону й вільному володінню верхнім регістром Г. пробувала виконувала партії колорат. сопрано (зокр. Віолетти в опері "Травіата" Дж. Верді). Розвивала принципи вок. школи О. Муравйової, з якою підтримувала дружні й творчі стосунки, водночас у драм. мистецтві продовжувала традиції *М. Заньковецької, М. Садовського, П. Саксаганського*. Вик. стиль Г. відзначався чистотою вок. інтонування, бездоганним звуковеденням і фразуванням, "інструментальністю" співу, чіткою дикцією, бездоганним художнім смаком і водночас поетичністю, багатством динамічних і тембрових відтінків, досконалою майстерністю сценічного перевтілення, правдивістю й природністю у передачі психолог. змісту найрізноманітніших муз.-сценічних образів — лір., драм., трагедійних, жанрово-гумористичних. Її вок. й акторське мистецтво досягало великої драм. сили, однак особливо переконливими в худ. плані були у виконанні співачки лір. партії. Г. властиві аналітичний підхід до виконуваних партій — вивчення літ. першоджерел, відповідних істор., етнограф. матеріалів, винятковa працездатність.

У творчості Г. охоплено великий жанрово-стильовий діапазон. Створила бл. 50 муз. сценічних образів. У конц. репертуарі — арії з опер і кам. вок. класика укр., рос., зах.-європ. композиторів різних періодів (*М. Лисенко, Я. Степовий, П. Козицький*, В. Косенко, *М. Глінка, О. Даргомижський, П. Чайковський, М. Римський-Корсаков, М. Балакірєв, М. Мусоргський, О. Бородін, С. Рахманінов*, В. А. Моцарт, *Л. Бетховен, Ф. Шуберт*, Р. Шуман, *Ф. Ліст*, Д. Пуччіні, М. Равель та ін.), укр., італ., ісп. нар. пісні, а також пісні з к/ф, що виконувала укр., рос., італ., франц., нім. мовами. Записала на грамплатівки ряд партій в операх укр. і зах.-європ. композиторів, кам.-вок. творів та укр. нар. пісень. Гастролювала у багатьох містах кол. СРСР [зокр. Харків, Львів, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Одеса, Маріуполь, Москва, Ленінград (тепер С.-Петербург), Ростов-на-Дону, Мінськ, Тбілісі, Баку, Єреван тощо], а також у заруб. країнах — Канаді, США (Чикаго, Нью-Йорк, Вашингтон), Ірані, Іраку, Китаї, Пакистані. Вик. мистецтво Г. одержало схвальні відгуки у числ. вітч. і заруб. пресі. У пед. діяльності також продовжувала принципи О. Муравйової, зокр. вчила своїх вихованців самостійно мислити, аналізувати виконувані твори. Поміж учнів — *Л. Божко-Лацанич, Т. Поліщук, С. Данилюк* та ін.

Ім'ям Г. названо вулицю в Мінському р-ні м. Києва. На будинку № 20 на вул. Пушкінській, де проживала співачка, встановлено меморіальну дошку з барельєфним портретом Г. (1970, скульптори П. Кальницький і П. Осталенко). Збереглися портрети Г. роботи Г. Голуб, М. Ярового, П. Волокидіна.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марильця, Оксана ("Тарас Бульба", "Різдвяна ніч" М. Лисенка), Марина ("Дума Чорноморська" Б. Яновського), Марина ("Кармелюк" В. Костенка), Ксенія ("Розлом" В. Фемеліді), Гелена ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Ганна ("Наймичка" М. Вериківського), Шевцова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса, 1-а вид.), Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Тетяна, Маша ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Снігуронька, Оксана, Панночка, Поварика (однойм. опера, "Ніч перед Різдвом", "Майська ніч", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Наталя, Лушка, ("Тихий Дон", "Піднята цілина" І. Дзержинського), Маро, Етері ("Даїсі", "Абесалом і Етері" З. Паліашвілі), Сюзанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта, Дездемона ("Травіата", "Отелло" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Ельза ("Лоенгрін" Р. Вагнера), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани), Галька (однойм. опера С. Монюшка), Івонна ("Джоні награє" Е. Кшенека).

Дискогр.: партія Оксани в опері "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського. Д — 06781—86; В. Косенко, Колискова. Х № 18332; В. Грудин, сл. Т. Шевченка. "Закувала зозуленька"; М. Радзієвський, сл. Т. Шевченка. "Ой стрічечка до стрічечки", № 8609—10; Укр. нар. пісні: "Дівка в сінях стояла", "Ой вийду я за ворітечки". В 8702—03; Монолог Баттерфляй з оп. "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні; Сцена Дездемони й Отелло з опери "Отелло" Дж. Верді; Аріозо Іоланти з однойм. опери П. Чайковського. 33Д — 9433—34; "Вибрані сцени і арії з опер С. Монюшка". Сцена Гальки і Януша з 1-ї дії, Арія Гальки з опери "Галька". Д 6805—06.

Літ.: *Савінов Б.* Зоя Михайлівна Гайдай. — К., 1941; *Дорошенко Л.* Зоя Михайлівна Гайдай. — К., 1960; *Скоробогатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Кальченко С.* Із фронтових щоденників [оперної співачки Зої Гайдай]. — К., 1985;

Тольба В. Маленькі нотатки про велику артистку // Музика. — 1972. — № 4; *Гордійчук М.* Слово про співачку // Там само. — 1982. — № 4; *Тольба В.* Бездоганний смак // Його ж. Статьи. Воспоминания. — К., 1986, передрук. у кн.: Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Божко Л.* Незабутній друг [Зоя Михайлівна Гайдай (1902—1965)] // Музика. — 1989. — № 4; *Голубєва Р.* Зоя Гайдай — камерна співачка // Виконавські школи учбових закладів України: Темат. зб. наук. праць. — К., 1990; *Швачко Т.* І Ліза, і Тетяна // Музика. — 1990. — № 2; *Антонюк В.* Самодостатня й осяйна: До 100-річчя з дня народження Зої Гайдай // Укр. культура. — 2002. — № 7; *Скоробогатько Н.* У Київській опері // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Михайленко Г.* Зої Гайдай присвячено // КіЖ. — 1977. — 3 лип.; *Гнатюк Д.* Поетеса вокалу // Рад. Україна. — 1982. — 2 черв.; *Аветисян Т.* Дорогой мой человек // Киев. вестник. — 1995. — 18 мая; *Гнідь Б.* З плеяди корифеїв: До 100-річчя Зої Гайдай // КіЖ. — 2002. — 19 черв.; *Калинікова Р.* Ніжна творчість (до 100-річчя з дня народження співачки Зої Гайдай) // Хрещатик. — 2002. — 19 черв.

О. Немкович

ГАЙДАЙ Михайло Петрович (21.11.1878, с. Даньківка, тепер Прилуцького р-ну Черніг. обл. — 9.09.1965, м. Київ) — фольклорист, музикознавець, збирач нар. пісень, композитор, хор. диригент, педагог, організатор хор. співу. Батько *З. Гайдай.* Вихованець Київ. капели *Я. Калішевського.* Навч. у Рисувальній школі М. Мурашка. Закін. Житом. учит. семінарію, Херсон. муз. уч-ще та Київ. академію мистецтв. Осн. сфера діяльності — хор. мистецтво. Муз.-пед. праця розпочалася в Житомирі, де він керував хором волин. "Просвіти" (1910, концерти на користь встановлення пам'ятника *Т. Шевченкові*) та хор. капелою (1919). У Житомирі почав гармонізувати нар. мелодії та церк. наспіви. Комп. праця Г. прихильно оцінена *М. Лисенком, М. Леонтовичем, К. Стеценком, О. Кошицем,* з якими він зустрічався й листувався. Його "Херувимська", "Вірую", "Отче наш", "За Україну", "На давній могилі", "У перетику ходила", "Ой що ж то за шум" (1910—14) користувалися популярністю. Тоді ж почав збирати матеріали до історії укр. музики. 1922—24 написав оперу "Весняна казка" (тексти *О. Олеся*), що за рад. часів було знято з репертуару; створив велику Літургію на 12 голосів. 1919—23 — худ. кер. Волин. хор. капели, з 1924 — 2-й диригент капели *"Думка".* 1928—30 — у Москві; кер. "Укр. капели" й хору робітн. клубу ім. Т. Шевченка. 1933 — у капелі ім. М. Леонтовича (Вінниця). Окр. місце у вик.-хор. діяльності Г. посідала старовинна духовна музика — твори *Д. Бортнянського, А. Веделя,* К. Стеценка, М. Леонтовича, *П. Чайковського, С. Танеєва, С. Рахманінова,* О. Гречанінова. Нар. пісні з мелодіями Г. почав записувати на Волині (1914).

Як науковець-фольклорист сформувався у 1920-х, працюючи співробітником Кабінету муз. етнографії УАН п/к *К. Квітки,* як музикознавець — у Маріупол. краєзнавчому музеї (1930—33). Від 1936 — наук. співробітник Ін-ту фольклору АН України, 1944 — зав. відділу муз. фольклору ІМФЕ. Упродовж багатьох років працював разом з К. Квіткою, *М. Грінченком, Д. Ревуцьким, М. Вериківським, М. Хомичевським* (Борисом Теном), *М. Рильським.* У 1950-х керував митропол. хором у соборі св. Володимира (Київ). Значний внесок Г. зробив у фольклористику: зібрав понад 5 тис. нар. пісень із мелодіями (укр., рос., білор., вірмен., чуваських, башкир., болг., грец., татар. та ін.). Записи Г. увійшли до багатотомного видання "Укр. нар. творчість", їх використовували композитори й дослідники (Д. Ревуцький, *Б. Лятошинський, Р. Глієр,* К. Квітка). Велику цінність має й неопубл. зб. "Нар. пісні греків Маріупольщини" (595 пісень). Один з перших дослідників укр. нар. *багатоголосся,* маловивчених жанрів — жебрацьких пісень, *голосінь,* рибальських, зільницьких, тюремних та міського фольклору. Записав на фонограф *думи* "Про Коновченка" і "Про трьох братів Азовських" від лірника Бернацького і кобзаря *Ф. Кушнерика,* старовин. пісні з Катеринославщини (тепер Дніпропетровщина з окремими прилеглими районами) — від *Д. Яворницького* (1929). Залишив багато обробок нар. пісень для хору.

Автор бл. 50-и обробок укр. нар. пісень для вел. міш. хору; романсів на сл. Б. Тена, *М. Рильського;* хорів на сл. *Т. Шевченка* ("Широкий Дніпр не гомонить", "На ріках Вавилона"); духовної музики ("Літургія Галицького наспіву"); опери "Весняна казка" (1922—24, за О. Олесем).

М. Гайдай

М. Гайдай

Літ. тв.: Зразки народної поліфонії. — [Б. м.], 1928. — Зб. 1; [Б. м.], 1930. — Зб. 2; Мелодії тюремних пісень // Етнографічний вісник Академії наук. 1926. — Кн. 2; Про зільницький обряд і сполучені з ним пісні // Там само. — 1926. — Кн. 3; Жебрацькі рецитації з нотами // Там само. — 1928. — Кн. 6; Народні голосіння // Там само. — 1928. — Кн. 7; Народні обрядові мелодії до різдвяної гри "Коза" // Матеріали до етнології та антропології. — Л., 1929. — Т. 21—22; До питання про музичний фольклор робітників // Укр. фольклор. — 1938. — Кн. 5—6; Нові записи улюблених пісень Т. Г. Шевченка // Там само. — 1939. — Кн. 1.

Літ.: *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика. — 1938. — Числа 11—12; *Хомичевський М.* Естафета з незабутніх двадцятих // Музика. — 1978. — № 2; *Гайдай М., мол.* Пісенний фольклор греків Приазов'я: (За записами Михайла Петровича Гайдая 1930—1932 рр. на Маріупольщині) // Під одним небом: Фольклор етносів України. — К., 1996; *Його ж.* Народознавча спадщина Михайла (Петровича) Гайдая // НТЕ. — 2003. — № 4; *Юзефчик О.* Дослідницька діяльність Михайла Петровича Гайдая у 20-ті — 30-ті роки 20 ст. // Укр. народознавство: стан і перспективи розвитку на зламі віків. — К., 2000.

М. Гайдай

ГАЙДАМАК Клара Іванівна (20.07. 1924, м. Свердловськ Пензен. обл., РФ) — оперна співачка (сопрано). Закін. Саратов. конс. (1945—50, кл. В. Туровської). 1950—55 — солістка Саратов., 1950—74 — Донец. т-рів опери та балету.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мати ("Катерина" М. Аркаса), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Марія ("Мазепа" П. Чайковського), Купава, Домна Сабурова ("Снігуронька", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова), Ната-

лія ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Анна ("Донецька бувальщина" В. Ленського), Єлизавета ("Дон Карлос" Дж. Верді), Тоска, Батерфляй ("Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

Літ: *Гайдамак К.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

Л. Гайдамака

ГАЙДАМАКА Леонід Григорович (27.12.1898, м. Харків — 1991, м. Нью-Гемпшир, США) — бандурист. За фахом інженер. Закін. Харків. технол. ін-т. Від 10-и років грав на скрипці, з 25-и — на бандурі. Закін. Харків. Вищу муз. школу (конс., 1923). Навч. на "Курсах гри на бандурі" при Харків. Муз.-драм. ін-ті, (1927—30, кл. *Г. Хоткевича*, з яким познайомився 1923). Організатор ансамблю бандуристів та оркестру укр. нар. інструментів при Харків. клубі "Металіст" (1921). Учасник 1-го квартету бандуристів (кер. Г. Хоткевич). 1-й вик. "Невільничого ринку у Кафі" Г. Хоткевича. Від 1942 жив у Німеччині (учасник *Ансамблю бандуристів ім. О. Вересая*, кер. *Г. Бажул*), пізніше — у США (Нью-Йорк). Розробив власну модель харків. *бандури.*

Літ. тв.: Кобза-бандура // Бандура. — 1986. — № 17—18.

В. Дутчак

П. Гайдамака

ГАЙДАМАКА Петро Данилович (12.07.1907, м. Краматорськ, тепер Донец. обл. — 7.09.1981, м. Харків) — композитор, диригент, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1967). Н. а. УРСР (1977). Закін. Харків. конс. (кл. диригування *В. Тольби*, кл. композиції *С. Богатирьова* й *М. Тіца*, 1938). Диригент і гол. редактор муз. мовлення Харків. обл. радіо (1938—41), диригент, заст. гол. редактора муз. мовлення Укр. радіо (1941—43, Саратов), директор Харків. т-ру опери та балету (1943—46), Харків. обл. філармонії. Від 1949 — голова правління Харків. організації СКУ. Представник *постромантизму*, харків. комп. школи С. Богатирьова, автор ліричних, світлих за настроєм солоспівів.

Тв.: для симф. орк. — сюїта "Молоді літа" (1935), "Партизанська симфонія" (1946), Партита й Рапсодія (1972), сюїта "Весняна" (1975); вок.-симф. — кантата-симфонія "Пісня серця" на сл. В. Сосюри (1965), кантата "Краю мій" на сл. М. Рильського, В. Бичка, І. Муратова (1967) тощо; концерти з орк. — для балалайки (1965), гобоя (1975); вок. цикли — "Дніпровські сонети" на сл. Д. Луценка (1964), "Мелодії" на сл. Лесі Українки (1948), "Дівочі листи" на сл. В. Ткаченка, І. Муратова (1970), "Так ніхто не кохав" на сл. В. Сосюри (1975), "Сторінки кохання" на сл. сучас. укр. поетів (1976) тощо; хори — "Дума про Богдана Хмеля" на сл. І. Цюпи, "Калинонька" на сл. А. М'ястківського тощо; романси (поміж них популярний "Мріє, моя мріє" на сл. В. Сосюри), пісні, обр. нар. пісень.

Літ.: [*Б. п.*]. Музика на фронтах Великої Вітчизняної // Музика. — 1974. — № 2; *Лисенко Л.* "У музиці — биття народного серця..." // Музика. — 1987. — № 6; *Юферова З.* Пісня його душі // КіЖ. — 1977. — № 5—6.

А. Муха

"ГАЙДАМАКИ" — ансамбль бандуристів (м. Пасейк, шт. Нью-Джерсі, США). Створений 1982; кер. — В. Васьков. "Г." концертували у містах США. У репертуарі — укр. нар. пісні, пісні січових стрільців та воїнів УПА.

Літ.: *Родак В.* Кобзарське хорове мистецтво у Канаді // Бандура. — 1990. — № 31—32.

В. Дутчак

"ГАЙДАМАКИ" (до 2001 — "Актус") — рок-гурт (Київ). Засн. 1991. В різні часи в "Г." грало багато рок-музикантів. Ост. склад: О. Ярмола — вокал, сопілка, автор текстів; І. Леньо — акордеон, вокал; Р. Оврас — ударні; В. Шерстюк — бас-гітара, дримба; О. Дем'яненко — гітара, Є. Дідик (Ґайдук) — труба; С. Браварнюк — перкусія. Лауреат фест. "*Червона Рута*" (Донецьк, 1995, 2-га премія у жанрі *рок-музики*, під назвою "Актус"). 2006 посів 7-е місце у "World Musics Chart Europe", а пісня "За нашов стодолов" увійшла до плей-листа ведучого ВВС у стилі world music (світова музика) Ч. Джілетта. Учасник фестивалів "Альтернатива" (Львів, 1997—2002), "*Рок-Екзистенція*" (Київ, 1997—2005), "Слухай українське" (Львів, 2002), "Таврійські ігри" (Каховка, 2003), "*MaZепа Фест*" (Полтава, 2004), "Шешори" (с. Шешори Ів.-Франк. обл., 2005), "*Країна мрій*" (Київ, 2005), Українсько-польського фестивалю молоді (Варшава, Польща, 1998), "ТолерантБранденбург" (Бранденбург, Німеччина, 1999), "Прикордонні зустрічі" (Глембоцьк, Польща, 2002), "Підляська осінь 2002" [Більськ-Підляський (Бельська Подляска) / Білосток (Бялисток), тепер Польща, 2002], "TFF" (Рудольфштадт, Німеччина, 2003), "Eurofolk" (Сянік, тепер Санок, Польща, 2003), "Asian Dub Foundaton in Bratislava" (Словаччина, 2004), "BaltoScandal" (Раквере, Естонія, 2004), "Colors of Ostrava" (Чехія, 2004), "Reggae&Dub Festival" (Белява, Польща, 2004), "Зупинка Вудсток" (Польща, 2005), у Росії, Румунії та ін. країнах. Виступали з концертами в Естонії, Румунії, Словаччині, Чехії (2004), Польщі (2004, 2005. Брав участь у концертах на Майдані Незалежності в Києві під час "Помаранчевої революції" (2004). Презентацію європ. релізу "Ukraine Calling" (CD "Перверзія") провів у Берліні (2006). Перший укр. рок-гурт, з яким уклала угоду одна з провідних світ. звукозаписних компанія EMI. Стиль і звучання "Г." трасформувалися від independent і пост-панк-року до реггі, фанку, панку та ска, з використанням акуст., насамперед укр. нар. інструментів. Під впливом стилю world music гурт виробив власний — т. зв. "карпатський ска", що являє собою поєднаня укр. фольклору, ямайського ска й реггі, навіть панку й циган. музики. Звертається до нар. вок. та

інстр. музики різних регіонів України, але здебільшого Полісся, Буковини та Закарпаття. До аудіозаписів залучав бандуриста *Р. Гринькова*, кобзаря й лірника *Т. Компаніченка*, скрипаля В. Хеккера, гітариста *Ю. Фединського* та ін. Має відеокліпи на пісні "Полісся" (реж. В. Придувалов) та "Богуслав" (реж. О. Санін), записи на Укр. радіо і ТБ.

Дискогр.: аудіокасети "Гітари, серця і гранати". — К., Гарба, 1996; "No One Comprehends". — Варшава: КОКА, 1998; CD "Гайдамаки". — Comp/EMI, 2002 (реліз — Лондон: Hemisphere; Прага: EMI Czech Rep.; Братислава: EMI Slovak Licence; М.: Gala Records/EMI); "Богуслав". — Comp/EMI, 2004; "Перверзія". — Comp/EMI, 2005 (європ. реліз "Ukraine Calling", 2006).

Літ.: *Наконечний В.* Богуслав // Наше слово (Варшава, Польща). — 2004. — 14 листоп. (№ 46); веб-сайт www.haydamaky.com.

О. Бойко

ГАЙДЕНКО Анатолій Павлович (24.12.1937, с. Хорошеве Харків. обл.) — композитор, баяніст, педагог. Батько *І. Гайденка*. З. д. м. України (1993). Лауреат Премії ім. Б. Лятошинського (1996), Міжн. конкурсу комп. у Канаді (Торонто, 2000, 1-а премія), Муніципал. премії ім. І. Слатіна (2002). Член НСКУ (1977). Закін. Харків. конс. (кл. баяна *В. Підгорного*, П. Потапова, кл. диригування О. Нагорного, К. Греченка, З. Яковлевої, 1963), згодом істор.-теор. (кл. *П. Калашника*, 1973) та комп. (кл. *В. Золотухіна*, 1974) ф-ти Харків. ін-ту мистецтв. 1963—73 — викладач Сум. муз. уч-ща, 1973—76 — кафедри нар. інстр., теорії та історії музики Харків. ін-ту культури, з 1977 — ст. викладач, доцент (1991), професор (1995) кафедри нар. інстр. Харків. ін-ту мистецтв. Поміж учнів — *Ю. Алжнєв, Є. Іванов*, С. Колодяжний, А. Жуков, В. Гейко та ін. Муз. творчість Г., здебільшого у вок.-симф. й інстр. жанрах, позначена рисами *неофольклоризму*. Твори Г. виконують *Г. Агратіна, С. Грінченко, Б. Которович, О. Міщенко*, І. Снедков та ін.

Тв.: вок.-симф. — кантата "Чотири дійства" на тексти старовинних нар. пісень (1974), кам. кантата "Шість жіночих пісень" на нар. тексти (1992); для симф. орк. — симф. монумент "Пам'яті героїв" (1972), Симфонія (1983), концерт для орк. "Курські карагоди" (1979); для скр. з орк. — Романс (1979); для кам. орк. — "Concerto grosso"; для бандури із симф. орк. — концерт "Перебендя"; для цимбалів із симф. орк. — концерт-рапсодія "Циганіада", для баяна з орк. — Концерт (1971—77); концерт "Esse HOMO" для акордеона із струн. орк.; вок. цикли — "Мелодії" на сл. Лесі Українки (1970, 2-а ред. поч. 2000-х), "Чотири солоспіви" для тенора і фл. на сл. Г. Сковороди (1993); для орк. нар. інстр. — "Весняні ігрища" (1980), "Укр. майолікі" (1982), сюжетні танці України "З рідних джерел" (1990—94); п'єси для фп., скрипки, валторни, баяна, 3-х баянів, акордеона, бандури, цимбал; дит. вок. цикл "Музична абетка", пісні (в т. ч. "Силует" на сл. Б. Олійника, дит. пісня "Малює церкву брат Андрій" на сл. К. Пасічної); хори "Мій рідний край" на сл. М. Сингаївського, реквієм "Стражденна мати" на канонічні тексти (1996), сюїта "Чотири сонети з чотирма епіграфами" на сл. Дж. Гресена (1994), "Ніч перед Водохрещам" для міш. хору та ударних на сл. В. Женченка, "В церкви", "Не надо говорить о Боге" (обидва для міш. хору на сл. О. Романовського); для дит. хору — "Колядники"; обр. нар. пісень тощо.

Літ. тв.: Інструментовка для оркестрів нар. інструментів: Навч. посібник. — Х., 1974; Народні інструменти в творчості митців харківської композиторської школи // Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. "Академічне народно-інструментальне мистецтво України XX—XXI століть". — К., 2003; Павло Бровченко // КіЖ. — 2005. — 28 груд.

Літ.: *Терещенко А.* Грани гражданственности // СМ. — 1985. — № 4; *Яворський Е.* Нова музика // Музика. — 1993. — № 4; *Рудакова С.* Служіння музиці // Там само. — 1998. — № 5; *Ігнатченко Г.* Імені Гната Хоткевича // Там само; *Черкашина М., Гейвандова К.* Композитор, фольклор, традиція: Анатолій Гайденко — творчий портрет композитора // КіЖ. — 1981. — 17 верес.; *Шумакова Н.* Нових мелодій звуки // Веч. Харків. — 1983. — 25 берез.; *Юферова З.* Авторський вечір // КіЖ. — 1996. — 28 лют.; *Гуцал В.* Він торує власний шлях // Там само. — 1997. — 15 січ.; *Назаренко О.* Йому підвладні і хорові, і оркестрові жанри // Там само. — 2004. — 25 лют.

А. Муха

А. Гайденко

ГАЙДЕНКО Ігор Анатолійович (11.01.1961, с. Хорошеве Харків. обл.) — композитор. Син *А. Гайденка*. Лауреат Всеукр. конкурсу ім. В. Косенка (1995), Муніцип. премії ім. І. Слатіна (2000), Міжн. конкурсу композиторів у Торонто (Канада, 2001), Премії за найкращий твір І Конкурсу ім. Г. Хоткевича (2003). Член НСКУ (1992). Канд. мист-ва (2005). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. фп. *Н. Єщенко*, 1985; кл. композиції *В. Золотухіна*, 1990), асистентуру-стажування при Петерб. конс. (кер. С. Слонімський, 1993). Викладач Харків. ліцею мистецтв. У творчості тяжіє до жанрів інстр. і хор. музики, цікавиться комп'ютерними технологіями, експериментами в галузі сучас. муз. мови.

Тв.: опера "Нет повести печальнее на свете..."; муз. комедія "Пошились у дурні" (1990), мюзикл "Снігуронька" (за одноім. п'єсою М. Островського); вок.-симф. твори — "Sanctus" для хору й симф. орк; кам. кантата "Шість жіночих пісень" на тексти купальських пісень і веснянок (1992); для симф. орк. — Симфонія (1990), Симфоніета (1989), Концерт (1992); Концерт для цимбалів з орк.; для струн. і дух. інстр. — Концерт (1991); "Метаморфози" для баяна, фп., скр. та влч. (1993); "Спіралі" для кларнета соло (1992); "Транскрипції" для квінтету духових (1994); ""Musica militare" для кларнета, труби, фп. та ударних; для фп. — 3 прелюдії, Соната (1985), Варіації в манері джаз-рок (1985—88), "5 чорних фуг" (1988—91), "Стежки" (1994); "Старий млин" для бандури соло; "Хорові наспіви" на сл. Г. Сковороди, хори на на сл. О. Мандельштама, на укр. нар. тексти; музика до театр. вистав. Авторська адаптація "Тригрошової опери" К. Вайля (за Б. Брехтом).

Літ. тв.: канд. дис. "Роль комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці" (Х., 2005); Музика та графіка // Традиції та новації у вищій архітектурно-художній освіті. — Х., 2000. — № 2—3; Особливості створення музичного твору за допомогою сучасних комп'ютерних технологій // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21.

А. Муха

І. Гайденко

ГАЙДУК Василь Михайлович (1.02.1938, с. Добрбратове, тепер Іршавського р-ну Закарпат. обл.) — хор. диригент, композитор, педагог. Лауреат 2-го Всесоюз. фестивалю нар. творчості

В. М. Гайдук

В. І. Гайдук

П. Гайчук у ролі Греміна (опера "Євгеній Онєгін" П. Чайковського)

Ґ. Галанта

Б. Галасюк

(1978, 1-е місце), Обл. премії ім. Д. Задора (1999, 2001). Член НСКУ (1999). Закін. Львів. конс. (кл. диригування С. Прокоп'яка, 1968). 1961–72 — викладач муз. відділу Мукачів. пед. уч-ща, 1972–84 — директор, з 1984 — викладач Ужгород. муз. уч-ща. Водночас 1972–84 — голова, з 1994 — заст. голови Закарпат. відділ. Нац. всеукр. муз. спілки.

Тв.: кантати — "І мертвим, і живим, і ненародженим..." для 4-х солістів, хору та орк. на сл. Т. Шевченка (1997), "О краю мій, Карпати милі" для 4-х солістів, хору та симф. орк. на сл. Ю. Шипа (2002), "Титан" (до 150-річчя від дня народження І. Франка) на сл. Ю. Шипа (2005); Страсті "Жертва любові" ("Хресна дорога") для солістів та міш. хору без супр. (2003); хор. сюїта "Пори року" на сл. Ю. Шипа (2002); хор. концерти — "Христос воскрес" (1987), "Благовіщення" на сл. Ю. Шипа (1991), "Вислухай мене, Боже справедливий" (2001), "До Тебе підношу я, Господи, душу свою" на псалом № 24 (2003); хор. поеми — "Невмируща" для солістів, міш. хору та орк. на сл. Ю. Шипа (до 130-річчя від дня народження Лесі Українки, 2001), "Великий малорос" (до 190-ліття від дня народження Т. Шевченка, 2003); романси, вок. ансамблі, дит. пісні на сл. Лесі Українки, Ю. Шипа, С. Жупанина; обр. укр. нар. пісень.

Г. Росул

ГАЙДУК Віктор Іванович (4.03.1945, м. Острогозьк Воронез. обл., тепер РФ — 25.11.2000, м. Київ) — віолончеліст. З. а. УРСР (1989). Закін. Київ. конс. (кл. влч. *В. Червова*, 1969). 1971–85 — концертмейстер групи віолончелей симф. оркестру Укр. радіо; віолончеліст *Квартету ім. М. Лисенка* (гастролював з ним у Данії, Канаді, Німеччині, Нідерландах, США). Здійснив фонд. записи на Укр. радіо.

А. Баженов

ГАЙСИНСЬКИЙ Адольф (бл. 1875 — ?) — віолончеліст. Закінчив, імовірно, Одес. муз. уч-ще. Виступав з концертами в Одесі, Єлисаветграді (тепер Кіровоград), Миколаєві. Виконував твори Н. Паганіні, К. Давидова, *П. Чайковського* та ін. 1900–05 — викладач Микол. муз. уч-ща, 1905–11 — кер. Єлисаветгр. відділення ІРМТ. 1919, під час громадян. війни, очолював Єлисавет. відділ муз. освіти (МУЗО). Подальша доля Г. невідома.

Літ.: *Błażkow I.* Elizawietgradzkie lata // Ruch Muzyczny. — 1962. — Nr 23.

І. Лисенко

ГАЙЧУК (справж. — Гальчук) Павло Федорович [17(30).06.1906, м. Новогеоргіївськ, тепер Світловодськ Кіровогр. обл. — 26.11.1956, м. Київ] — оперний співак (бас-профундо). З. а. УРСР (1953). Закін. Київ. конс. (кл. *Ф. Поляєва*, 1941). 1945–51 — соліст Одес., 1951–56 — Київ. т-рів опери та балету. Володів сильним голосом шир. діапазону.

Партії: Кирдяга ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Тур ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Пімен ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Слуга ("Демон" Ант. Рубінштейна), Фараон, Спарафучіле ("Аїда", "Ріголетто" Дж. Верді) та ін.

Літ.: *Барвінок О.* Концерти естради // Нове укр. слово. — 1942. — 12 лют.

І. Лисенко

"ГАЛАС" (Київ) — муз. ілюстр. журнал, присв. сучас. укр. і заруб. молодіжній та акад. музиці, технології і техніці звукозапису. Перший такого змісту часопис укр. мовою. Виходив 1996–99 щомісяця. Поліграфія європ. рівня. Друкувався в Чехії. Гол. ред. — *О. Євтушенко*.

А. Калениченко

ГАЛАНТА Ґеза Едмунтович (22.05.1946, м. Берегове Закарпат. обл.) — флейтист. З. а. України (2001). Лауреат конкурсу музикантів-виконавців фестивалю "Творча молодь України" (1968). Закін. Львів. конс. (кл. О. Смирнова, 1969). Від 1968 — артист оркестру Львів. т-ру опери та балету, філармонії. Від 1970 — в оркестрі Київ. т-ру опери та балету (з 1982 — соліст). Виступає також із сольн. програмами. Виступав у концертах із *А. Солов'яненком*, *Г. Циполою* та ін.

І. Гамкало

ГАЛАСЮК Богдан Леонідович (30.04.1971, м. Київ) — гобоїст. Лауреат Премії ім. Л. Ревуцького (2001). Навч. у Київ. ССМШ, закін. Київ. конс. (кл. *М. Деснова*, 1994). 1991 організував Київ. молодіж. квінтет дерев'яних духових — переможець міжн. конкурсу "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, 1-а премія), учасник міжн. конкурсу "U.F.M.A." (1994, Париж, спец. премія від фірм "Glotin" і "Vandoren" та персональна відзнака журі). У складі Квінтету працював у штаті Нац. філармонії (1993–95); з 1991 — соліст ансамблю солістів *"Київська камерата"*. Гра Г. відзначається майстерністю, пошуком нових вик. прийомів, тонкою інтерпретацією творів клас. репертуару. Виступає із сольними програмами, в т. ч. укр. музики. У репертуарі — твори *З. Алмаші* (присв. Г.), *В. Болея*, *Р. Глієра* (гобоєва версія Концерту для голосу з орк.), *В. Губаренка*, *В. Кафарової*, *Ж. і Л. Колодубів*, *В. Польової*; концерти для гобоя з орк. *Й. С. Баха*, В. Белліні, Б. Марчелло, Ґ. Ф. Телемана, А. Вівальді, В. А. Моцарта, Б. Паскуллі, П. Сидора. Замовник і ред. низки творів укр. композиторів для гобоя соло, зокр. *І. Альбової*, *В. Годзяцького*, *О. Грінберга*, *Є. Зажитька*, В. Кафарової, Ж. Колодуб, *С. Крутикова*, *Д. Левковича*, *О. Леонової*, *С. Пілютикова*, *Є. Оркана*, *Л. Юріної* та ін. Ці композиції виконувались на сольних концертах "Українська музика для гобоя соло" (2000, 2001) і "Музика зарубіжних композиторів для гобоя соло" (2001), фестивалях *"Київ Музик Фест"*, *"Музичні прем'єри сезону"*, *"Міжнародний форум музики молодих"*, *"Два дні й дві ночі"*, *"Контрасти"* тощо. Як соліст "Київської камерати" виконував концерти з оркестром у Італії, Німеччині, Китаї, Росії; з цим оркестром гастролював у США, Італії, Швейцарії, Франції, Нідерландах, Хорватії, Лівані та ін.

Літ.: *Кириченко Е.* Май. Время хорошей музыки // Киев. ведомости. — 2000. — 16 трав.; *Горак Я.* Від іспиту до мистецької події: "Зона творчості молодих композиторів" // Поступ (Львів). — 2004. — 25 трав.

В. Кузик

ГАЛЕНКІН Анатолій Овксентійович (9.06.1922, с. Бокове-Платове, тепер у складі м. Антрацит

Луган. обл. — 24.11.1986, м. Донецьк) — оперний співак (баритон). З. а. УРСР (1968). Учасник 2-ї світ. війни. 1956 закін. Харків. конс. (кл. *Т. Веске*). 1956—77 — соліст Донец. т-ру опери та балету.

Мав гнучкий голос широкого діапазону. Виконанню були притаманні муз. виразність і емоційність, сцен. образам — масштабність, органічність та багатогранність.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Іван ("Катерина" М. Аркаса), Мазепа, Томський ("Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Борис Годунов, Пімен ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Алеко (однойм. опера С. Рахманінова) та ін.

О. Цимбал

ГАЛЕНКОВСЬКИЙ (Голенковський) Андрій Йосипович (11.04.1815, с. Рудівка, тепер Черніг. обл. — після 1864) — композитор, віолончеліст, юрист. Брат *Арк. Галенковського*. Із шляхетської родини. Закін. Ніжин. ліцей (1835). Суддя у Пирятині (тепер Полтав. обл.), 1830-х працював у Департаменті військ. мін-ва (Петербург). Здобувши приватно муз. освіту, у 1840-х розпочав конц. діяльність. Виступав у маєтку *Галаганів*, де згодом познайомився з *Т. Шевченком* (1845); С.-Петербурзі (у т. ч. 1840, на іменинах *М. Маркевича*), Києві (1857, 1860). Від 1863 — член Київ. відд. РМТ. 1868 припинив вик. діяльність, подарувавши влч. Київ. відд. ІРМТ.

Тв.: для симф. орк. — "Кадриль"; для влч. — Варіації на тему укр. нар. пісні "Петрусь", Фантазія на малорос. теми (1864), Дві мазурки (вид. 1839 під назвою "Спогад про Малоросію") тощо.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

І. Лисенко, А. Муха

ГАЛЕНКОВСЬКИЙ (Голенковський) Аркадій Йосипович (1917, с. Рудівка, тепер Прилуцького р-ну Черніг. обл. — після 1860) — скрипаль, композитор. Брат *Ан. Галенковського*. Муз. освіту здобув приватно. Виступав у Києві (1960), с. Дігтярі (маєток Г. Галагана) та ін. У репертуарі — віртуозні п'єси, зокр. Анданте, Тема й варіації А. В'єтана.

Автор творів для скр., зокр. фантазій на теми укр. нар. пісень, мазурки "Спогад про Київ" тощо.

Літ.: *Степаненко М., Фільц Б.* Інструментальна музика // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Шеффер Т.* Концертне життя // Там само.

І. Лисенко

ГАЛИНСЬКИЙ (справж. — Лопата) Іван Романович (28.01(09.02).1895, с. Морозівка, тепер Баришівського р-ну Київ. обл. — 29.07.1965, м. Київ) — співак-бандурист. Навч. у Київ. ун-ті св. Володимира. 1929 брав уроки співу у *Ф. Орешкевича*. 1932—35 — соліст 1-ї Укр. капели кобзарів (кер. *М. Опришко*), 1934—43 — Київ. філармонії, водночас Анс. бандуристів Укр. тов-ва сліпих (Київ, наприкінці 1950-х). Виконував жанр.-побут. і сатир. пісні ("Про самураїв", "Жили-були у Варшаві"), а також власні твори. Виступав із лірником О. Цибульським. Перебував у засланні 1943—51 [Естонія і м. Медвежьегорськ (Карелія, РФ)].

Б. Жеплинський

ГАЛИЦЬКА-ПАНЧЕНКО (справж. пріз. Галицька) Лідія Іванівна [3(15). 04.1879, с. Міські Млини, нині Зіньківського р-ну Полтав. обл. — 24.12.1949, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. Соколова, 1906). Відтоді виступала з концертами на Харківщині й Полтавщині. 1910—13 співала у Хабаровську, 1914—34 — у Полтаві. Від 1934 — на пед. роботі у Москві. В репертуарі — арії з опер і романси укр. і заруб. композиторів, укр. нар. пісні.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка).

Літ.: *Ратнер С.* Материалы к биографии моей матери // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ГАЛИЦЬКЕ МУЗИЧНЕ ТОВАРИСТВО [з 1919 — Польс. муз. тов-во (ГМТ—ПМТ, 1838—1939, м. Львів)] — муз. організація. Об'єднувала профес. музикантів і аматорів Львова. Перший мист. директор (з 1842) — піаніст і диригент *Й. Рукгабер*, його наступники — Ф. Пйонтковський, Ю. Проміньський. На етапі створення поміж членів ГМТ був один із перших старогалицьких комп. о. *І. Лаврівський*. При ГМТ було відкрито Конс. (1853, директор Й. Рукгабер, водночас гол. диригент симф. орк., що діяв при ГМТ). 1858—87 — артистичний директор ГМТ і Конс. — *К. Мікулі*, який значно активізував їх діяльність; згодом — його учень, викладач органа Р. Шварц. До опікунської ради входив *А. Вахнянин* (1873—76). 1892 було створено концерт. агентство ГМТ на чолі з М. Тірком (пізніше — Конц. бюро М. Тірка), що організовувало всю конц. і гастрольну діяльність. За сприянням членів ГМТ був створений й діяв (1893—94) "Союз музичних товариств польських і руських", завданням якого стали об'єднання польс. і укр. музикантів, організація спільних концертів, конкурсів, видання книжок, нот і т. п. 1919 ГМТ перейменовано у ПМТ, діяльність якого (офіційно затверджена лише 1939), по суті, продовжувала попередні заходи. На чолі його став *М. Солтис*. Тоді до збудованого 1906 ГМТ будинку добудували конц. зал (1910, сьогодні Концертний зал ім. С. Людкевича Львів. філармонії), де невдовзі встановили орган. У цих приміщеннях на тод. вул. Хорунщизни (нині Чайковського, 7) розмістилися Правління ГМТ—ПМТ, Львів. конс. (до 1962), пізніше Філармонія, Львів. організація НСКУ. Наприкінці 1940-х встановлена на фасаді будинку меморіальна дошка, присвячена М. Солтисові, зникла. Після смерті М. Солтиса ПМТ очолив *А. Солтис* (1929). Діяльність ГМТ — ПМТ істотно вплинула на розвиток муз. життя не лише Львова, а й усього зах.-укр. регіону. Консерваторію ГМТ — ПМТ закінчило чимало укр. музикантів, у конц. діяльності брали участь укр. хор. колективи, співаки, піаністи, ін. інструменталісти, в конц. програмах виконувалися твори укр. композиторів.

А. Галенків у ролі Бориса Годунова (однойменна опера М. Мусоргського)

І. Галинський

Перше приміщення ГМТ на вул. А. Чайковського у Львові

Літ: *Старух Т.* Музичне мистецтво Львова: Становлення фортепіанного виконавства та педагогіки у другій половині 19 — першій третині 20 століть. — Л., 1997; *Мазепа Л.* Сторінки музичного минулого Львова (з неопублікованого). — Л., 2001; *Блажкевич Г., Старух Т.* Правда і міфи про львівських піаністів — основоположників фортепіанної школи. — Л., 2002; *Мазепа Л., Мазепа Т.* Шлях до музичної академії. — Т. 1. — Л., 2003; Сторінки Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Лисько З.* Початки музичного мистецтва в Галичині // Укр. культура. — Варшава, 1936; *Мельник Л.* Концертне життя Львова 1824—40 рр. у дзеркалі часопису "Mnemosyne" // Musica Galiciana. — Rzeszów, 1999. — Т. 3; *Корп'як А.* Флейта в консерваторії Галицького Музичного Товариства та інших вищих музичних закладах Львова у період 1854—1939 рр. // Наук. записки [Терноп. держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка] / Серія: Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2000. — Вип. 1 (4); *Кияновська Л.* Діяльність німецьких, австрійських та чеських музикантів у XIX ст. // Musica Galiciana. — Rzeszów, 2000. — Т. 5.

Т. Старух

В. Галицький

ГАЛИЦЬКИЙ Василь Дмитрович (10.06.1926, с. Зазим'я, тепер Броварського р-ну Київ. обл.) — хор. диригент, педагог. З. пр. культ. УРСР (1975). Професор (1994). Закін. Київ. конс. (кл. хор. диригування *Г. Верьовки*, 1954). Викладач Івано-Фр. (1954—55), Київ. муз. уч-щ (1955—62), Київ. конс. (з 1962, з 1965 — ст. викладач), Київ. ін-ту культури (1972—94, зав. кафедри орк. диригування, декан ф-ту нар. худ. творчості, доцент). Від 1994 — професор Київ. конс. Диригент самодіял. капели бандуристів Київ. мед. ін-ту (1956—76).

Літ. тв.: Методичні матеріали з науково-дослідної роботи студентів. — К., 1981; Форми і методи самостійної роботи студентів в класах диригування. — К., 1982; Проблеми підготовки керівників дитячих оркестрів. — Клайпеда, 1983; Художня культура і сучасна вузівська підготовка спеціалістів. — К., 1993; Музично-педагогічна діяльність Г. Верьовки. — К., 1994; З досвіду практичної підготовки диригентів в системі вищої освіти. — К., 1995; Народно-інструментальне мистецтво в системі музично-естетичного виховання. — К., 1996; навч. програми.

Літ.: *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; [*Б. п.*]. Орбіти української музики // Музика. — 1981. — № 5.

А. Муха

ГАЛИЦЬКИЙ ДУХОВИЙ ОРКЕСТР (ГДО.). Лауреат Міжн. фестивалю укр. музики "Громада" (1990). Засн. у Львові у трав. 1990 з метою відродження традицій укр., зокр. галиц. дух. музики 1920—30-х. Постійного худ. керівника та диригента ГДО. не має. Активно співпрацює із львів. диригентами, зокр. з *І. Лацаничем*, *Б. Гураном*, *Я. Скибинським*, *Р. Филипчуком*. У програмах оркестру — найкращі зразки зах.-європ. і укр. класики, сучас. та нар. музики, зокр. твори *М. Вербицького*, *М. Лисенка*, *М. Леонтовича*, *Я. Ярославенка*, *В. Барвінського*, *С. Людкевича*. Неодноразово гастролював у різних містах України, у Польщі, Німеччині. Вперше виконав Держ. гімн України "Ще не вмерла Україна", аранжований для дух. орк., і здійснив аудіозапис цього аранжування.

Дискогр.: аудіокасета — "Українські патріотичні гімни і марші". — К.: Кобза, 1990.

Б. Сюта

М. Галій

ГАЛІЙ Марія Василівна (1.01.1940, м. Львів) — оперна співачка (сопрано), педагог, музикознавець. З. а. України (1995). Закін. істор.-теор. ф-т Львів. (1963) і вок. ф-т Одес. (1966, кл. *О. Благовидової*) конс. 1969—97 — солістка Львів. т-ру опери та балету (1969—97), з 1992 — викладачка Львів. муз. уч-ща. Гастролювала в Україні та за кордоном. Творчій індивідуальності співачки особливо близькі лір. образи.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Настка ("У неділю рано" В. Кирейка), Джільда ("Ріголетто" Дж. Верді), Адель ("Летюча миша" Й. Штрауса), Норіна ("Дон Паскуале" Г. Доніцетті), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні), Ганна ("Зачарований замок" С. Монюшка).

Н. Масляк

ГАЛЯМА Домінік Гнатович (?, Богемія, тепер Чехія — ?) — педагог. За походженням чех. Від 1850 — у Києві. Викладав музику за власною методикою. Сполучав навчання гри на фп. із заняттями теорією музики. До репертуару учнів активно включав твори слов'ян. композиторів і нар. музики. Поміж учнів — І. Вагнер, З. Абрамович, С. Беренштам, П. Проскура.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; *Зинькевич Е.* Музыкальные университеты Н. Лескова // Її ж. Концерт в парк на крутояре. — К., 2003; [*Б. п.*]. Несколько слов о Галяме и его учениках // Киев. губерн. ведомости. — 1853. — № 4; [*Б. п.*]. Концерт Ивана Иосифовича Вагнера, ученика Г. Галямы // Там само. — 1853. — № 6; [*Б. п.*]. Киевская летопись // Там само. — 1854. — № 6; ЦДІАК України. — Ф. 442, оп. 33, спр. 1584, арк. 169.

К. Шамаєва

ГАМАЛІЯ В. Г. (бл. 1880 — ?) — піаніст. Учень Ф. Бузоні. Видатний виконавець творів *Ф. Шопена* й *Ф. Ліста*. 1918—20 виступав із концертами в Києві, з 1920 — у Німеччині, куди емігрував. 1924—25 — викладач Рос. конс. у Берліні.

ГАМАЛІЯ Стефан (у чернецтві — Сит, 18 ст.), ієром., ігум. — регент, *уставник*. Навч. у *Києво-Могилян. академії*. Від 1753 — регент київ. кафедральної канцелярії. Від 1758 згадується як уставник, ієром. Від 1762 — ігум. Вілен. (тепер Вільнюс.) Святодухівського монастиря. Певний час працював у Москві. 1764—67 — ігум. Київ. Видубицького монастиря.

Літ.: *Аскоченский В.* Киев с его древнейшим духовным училищем Академиею. — К., 1856. — Ч. 2.

О. Задорожна

ГАМКАЛО Іван-Ярослав Дмитрович (1.05.1939, с. Городище Королівське, нині Львів. обл.) — диригент, педагог, музикознавець, муз.-громад. діяч. Н. а. УРСР (1982). Професор (1991). Член-кор. АМУ (2001). Закін. Львів. конс. (кл. диригування *М. Колесси*, 1963). Працював у Львів. т-рі опери та балету хористом, суфлером (з 1957),

диригентом (1962–63). 1963–65 – зав. муз. частини й диригент Дрогоб. муз.-драм. т-ру. Диригент-стажист Київ. т-ру опери та балету (кер. *К. Симеонов*, 1965–67). 1968–70 – гол. диригент симф. оркестру Донец. філармонії, з 1970 – диригент Київ. т-ру опери та балету. 1963–65 – викладач Дрогоб. пед. ін-ту й муз. уч-ща, 1977–81, з 2000 – Київ. конс., 1981–2000 – Ін-ту культури. Генеральний директор – худ. кер. Нац. симф. оркестру України (1997–99).

Для вик. манери Г. характерні *академізм*, прояви традицій чес. школи, зокр. увага до найтонших деталей виконуваних творів, обумовлені впливом М. Колесси, і водночас масштабність, прищеплена диригентові К. Симеоновим. Багато уваги приділяє роботі зі співаками, формуванню муз.-вок. образу. П/к Г. на сцені Київ. оперного т-ру дебютували *М. Стеф'юк, А. Кочерга, Л. Забілясто, В. Гришко, В. Лук'янець* та ін. Оперний репертуар Г. налічує бл. 50 вистав. Поміж них: "Вечорниці" *П. Ніщинського*, "Травіата" Дж. Верді (оперна студія Львів. конс.); "Чорноморці" *М. Старицького – М. Лисенка* (Дрогоб. муз.-драм. т-р); "Катерина" *М. Аркаса*, "Купало" *А. Вахнянина*, "Тарас Бульба" М. Лисенка, "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*, "Мазепа" *П. Чайковського*, "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*, "Князь Ігор" *О. Бородіна*, "Хованщина", "Борис Годунов" *М. Мусоргського*, "Катерина Ізмайлова" *Д. Шостаковича*, "Орфей і Евридіка" Х. В. Ґлюка, "Чарівна флейта" В. А. Моцарта, "Отелло", "Трубадур" Дж. Верді, "Гугеноти" Дж. Мейєрбера, "Кармен" Ж. Бізе, "Сільська честь" П. Масканьї, "Паяци" Р. Леонкавалло (Київ. т-р опери та балету). Диригент-постановник вистав у цьому т-рі: "Травіата" Дж. Верді (1966), "Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка (1971, 1989, 1994), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1972, 1978, 1988), "Наймичка" *М. Вериківського* (1984) тощо. П/к Г. здійснено перші виконання вистав: "Казка про загублений час" *Ю. Рожавської* (1971), "Ніжність" *В. Губаренка* (1972), "На русалчин Великдень" *М. Леонтовича* (1977), "Анна Ярославна – королева Франції" *А. Рудницького* (1995, 1-е вик. в Україні), "Купало" *А. Вахнянина* (1-е вик. на сцені Київ. оперного т-ру, 1993), "Мойсей" *М. Скорика* (2006), "Чародійка" *П. Чайковського* (Самар. оперний т-р, 2005). У Нац. філармонії здійснено конц. театралізовані версії: "Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка (1992), "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (1993), "Травіата" Дж. Верді (1994) "Євгеній Онєгін" П. Чайковського (1995), "Сокіл" *Д. Бортнянського* (1996 – уперше укр. мовою), "Незвичайна чайка, або Жовтий лелека" *О. Костіна* (1997, 1-е вик.), "Моцарт і Сальєрі" М. Римського-Корсакова, "Гайдамаки" *К. Стеценка* й *Р. Глієра* (за поемою *Т. Шевченка*, обидві – 1999), "Поет" *Л. Колодуба* (2004).

Г. провадить активну конц. діяльність. Виконує різноплановий репертуар (М. Лисенко, *М. Калачевський, В. Сокальський, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, Г.* і *П. Майбороди, А. Штогаренко, В. Гомоляка, А. Кос-Анатольський, К. Домінчен, І. Шамо, В. Губаренко,* М. Колесса, *Д. Клебанов, О. Білаш, М. Дремлюга,* Л. Колодуб, *М. Скорик, Є. Станкович, М. Глінка,* О. Бородін, *М. Римський-Корсаков,* П. Чайковський, О. Глазунов, *С. Рахманінов,* О. Скрябін, *Д. Шостакович, С. Прокоф'єв,* Г. Свиридов, А. Хачатурян, *Й. С. Бах,* Г. Ф. Гендель, Й. Гайдн, А. Моцарт, *Л. Бетховен, Ф. Ліст, Ф. Шуберт,* Ш. Гуно, Ж. Бізе, Дж. Россіні, Г. Берліоз, Ф. Мендельсон, К. Сен-Санс, Р. Ваґнер, *А. Дворжак, Г. Венявський,* Е. Гріґ, К. Дебюссі, *Б. Барток, З. Кодаї, І. Стравинський,* Б. Бриттен, Я. Ціккер та ін.), включає в програми невідомі й маловідомі композиції. Гастролював як оперний і симф. диригент у містах України, у Росії, Молдові, Словаччині, Румунії, Німеччині, Швейцарії, Франції, Іспанії, Данії, Нідерландах. Записав у фонд Укр. радіо опери "Утоплена" й "Ноктюрн" М. Лисенка, "На русалчин Великдень" М. Леонтовича, кантату "Заповіт" *С. Людкевича*, уривки з опер: "Облога Дубно" *П. Сокальського*, "Катерина" М. Аркаса, "Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка, "Вечорниці" П. Ніщинського, "Псалми Давидові" *М. Кузана* тощо. П/к Г. записано музику до телефільмів "Спокута" (за оперою "Наймичка" М. Вериківського, 1986) і "Запорожець за Дунаєм" (за однойм. оперою С. Гулака-Артемовського, 1987, 2006).

І. Гамкало

Г. провадить велику муз.-громадську й наук.-організаційну роботу. Від 1960 – член Хор. тов-ва (тепер *Всеукр. муз. спілки*, в різні роки – голова Донец. відділення, член, секретар Правління Центр. відділення), з 1962 – Укр. театр. тов-ва (тепер НСТДУ, у різні роки – член Правління Київ. відділення, центр. Правління), з 1992 – член-засновник і член Правління (до 2005) Європ. академії муз. т-ру (зараз у Відні), з 1993 – член правління, з 1997 – президент тов-ва "Україна – Вірменія", з 1996 – голова наглядової ради Нац. філармонії, з 2000 – член Ради тов-ва "Україна – світ", 2001–2005 – Комітету з Шевченк. премій, з 2002 – бюро відділення муз. мистецтва АМУ, з 2003 – Президії правління "Шевченк. фонду – XXI ст.". Наук. консультант УРЕ, УРЕС, енцикл. довідника "Митці України" (вид. 2-е – "Мистецтво України"), член редколегій енциклопедій "Мистецтво України", ЕСУ, меморіального альманаху "Видатні діячі минулих століть" (К., 2001). Г. – активний популяризатор надбань нац. і світ. муз. культури в пресі, на ТБ і радіо (Україна, Канада, Франція, Нідерланди, Німеччина, Австрія, Росія). Опубл. низку праць із питань історії муз. виконавства в Україні й за кордоном (Росія, Німеччина).

Дискогр.: опера "На русалчин Великдень" *М. Леонтовича*, "Мелодія", С10 – 17737–38, 1980; відеокасета: "Тарас Бульба" *М. Лисенко*; CD: мультимедійні CD – "Перлини укр. культури" (автор вступ. ст. та співупоряд. розділу, присв. муз. мистецтву. – К., 2002); "Митці України – Тарасові Шевченку" (упор. та автор вступ. ст. розділу "Шевченко в музиці". – К., 2004).

Літ. тв.: Андрій Проценко: Життєпис. Спогади. – К., 1990 (у співавт.); Обрії Київської опери // Сузір'я. – К., 1982. – Вип. 16; Удивительный, вдохновенный художник // *В. Гольба*. Статьи, воспоминания. – К., 1986; Музика // Це Україна: Книжка-альбом. – К.,

1995; Симфонічне виконавство в Україні // Мистецькі обрії. — К., 1999; До проблем музичного джерелознавства: Стан української біобібліографії // Там само, 2002; Незаменимых у нас нет // Тема судьбы. Дирижер Константин Симеонов. — С.Пб., 2002; Подвижник мистецтва і науки // *Антонович М.* Між двома війнами: Спогади. У 2 ч. — К., 2003; статті в УРЕ, УРЕС, ЕСУ, енциклопедії "Мистецтво України", одноім. біографічному довіднику, біографічному довіднику "Імена України", меморіальному альманасі "Видатні діячі України минулих століть", "Золотій книзі української еліти" (К., 2001), МЭС, ж.: Музика, Українська культура, Сучасність, Ibycus (Вісбаден, Німеччина), Soviet literature (Москва), газ.: Natürlich haben wir auch gemeinsame Probleme // Musiktheatr. — Management III: Musiktheatr und Recht. — Turnau, 1995.

Літ.: *Гордійчук М.* Дві зустрічі // На музичних дорогах. — К., 1973; *Ромаданова Д.* Партитура, режиссер, исполнитель // Театр (Москва). — 1974. — № 7; *Корев Ю.* Старые друзья // СМ. — 1979. — № 11; *Калинець Л.* Іван Гамкало // Місто над ставом. — Л., 1997; *Яремчук А.* Народний артист України Іван Гамкало: "Пильнуймо наш зелений сад" // Укр. культура. — 1999. — № 7; *Ефімов О.* Диригує піднесено і натхненно // Театрально-концертний Київ. — 2004. — № 3; *Іванов В.* "Глянуть с Нижнего...". Самарская "Чародейка" — 2005 // Маріинский театр. — 2005. — № 5–6; *Кушніренко А.* За пультом // КіЖ. — 1967. — 2 лют.; *Клименко В.* Успех в Бухаресте // Сов. культура. — 1977. — 28 июня; *Луців В.* Маестро Іван Гамкало // Укр. думка (Лондон). — 1995. — 11 трав.; *Коренькова В.* Храм, в котором служит дирижер // Зеркало недели. — 1996. — 6 апр.; *Чередниченко Д.* На крутій горі сивий сокіл сидить... // Літ. Україна. — 1997. — 9 січ.; *Сингаївський М.* Повновода ріка творчості // Дем. Україна. — 1997. — 14 січ.; *Муратова В.* Маестро української опери // Голос України. — 1997. — 4 лют.; *Цегельська Л.* Заслужений митець // Свобода (Нью-Йорк, США). — 1997. — 20 берез.; *Бень О.* Митець високого таланту // Укр. форум. — 1999. — 7 трав.; *Туркевич В.* З когорти львівської диригентської школи // УМГ. — 1999. — Квіт. — черв.; *Сюта Б.* Під батутою подвижника // КіЖ. — 1999. — 4 верес.; *Dragea E.* Un mare success // Faclia (Бухарест), 1977; *Wild W.* Klangbilder aus dem alten Russland // Schwäbische Zeitung (Фрідріхсгафен, Німеччина). — 1991. — 18.01; *Lompech A.* Les veux fermes // Le Monde (Париж, Франція). — 1992. — 21.01; *Briggs J.* Kiev // Opera news (Нью-Йорк, США). — 1992. — № 5; *Buttiker H.* Unwüchsige Kraft von Chören und Solisten // Der Landbote (Вінтертур, Швейцарія). — 1994. — 8.08; *Boltensweiler T.* Musikalisches Gelingen // Neue Zürcher Zeitung (Цюріх, Швейцарія). — 1994. — 8.08.

О. Немкович

Г. Ганицький

Г. Ганзбург

ГАНЗБУРГ Григорій Ізраїлевич (25.09.1954, м. Харків) — музикознавець, педагог, композитор, перекладач. Син *І. Ганзбурга.* Лауреат Премії ім. І. Слатіна (1997). Член СКУ (1989), Всеукр. муз. спілки (1992). Спершу навч. як піаніст (кл. *Л. Фейгіної,* С. Ґросман). Закін. Харків. ССМШ (1973), Істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (кл. *Л. Булгакова,* 1978). 1978–85 — викладач муз.-теор. предметів Полтав. муз. уч-ща; 1984–86, 1995–96 — Харків. ін-ту мистецтв, з 1984 — Харків. муз. уч-ща. 1992–2002 — наук. кер. Міжн. муз. фестивалю "Харків. асамблеї". Від 1993 — директор Ін-ту музикознавства, віце-президент об'єднання творчої інтелігенції "Круг". Співзасн. Харків. фонду підтримки молодих обдарувань (1995). Президент Шубертівського тов-ва у Харкові (1996).

1976 запровадив новий напрямок в укр. муз-ві — лібретологію. Автор праць у галузях муз. *джерелознавства,* лексикографії, бл. 200 статей. Опублікував і впровадив до наук. обігу нові арх. документи, що стосуються композиторів О. Скрябіна, *Д. Шостаковича,* С. Нанія, піаністки М. Юдіної, а також літераторів Е. Кульман, О. Шишкова, С. Свириденко, В. Коломійцова, *М. Кузьміна,* М. Цветаєвої. Ред. видань творів *Ф. Шуберта,* Р. Шумана, *А. Дворжака* з еквіритмічними перекладами вок. текстів.

Тв.: "Псалом № 136" на вірші Т. Шевченка для міш. хору; солоспіви на вірші М. Цветаєвої, О. Мандельштама, Б. Пастернака, С. Черкасенка, Л. Первомайського.

Літ. тв.: Статья о Шуберте. — Х., 1997; Музична журналістика та критика. Програма навчального курсу. — Х. 1999; Прогнози рок-музики // Музика. — 1988. — № 2; О либреттологии // СМ. — 1990. — № 2; Композитор Сергій Наній // Всеукраїнська наук.-метод. характеристика "Шляхи розвитку мистецтва та культури Слобожанщини: проблеми історії, теорії і практики". — Х., 1993; О мизанфонии // Ф. Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма. — Х., 1995; Композитор року // Музика. — 1996. — № 5; Три похода к музыкальному наследию // Музично-історичні концепції у минулому і сучасності: Матеріали міжн. конф. — Л., 1997; С. Свириденко — музыкальная писательница и переводчица // Муз. академия. — 1998. — № 1; С. Свириденко — дослідниця німецької музики та перекладачка німецькомовних лібрето // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; Три поколения композиторов-романтиков в их отношении к синтетическим жанрам // Муз. академия. — 2001. — № 3; Вокальні переклади лібретних текстів як елемент мистецької історії України // Українська культура: проблеми і перспективи. — Х., 2004; Композитор Анастасія Христенко // Там само. — 21 жовт.; Либреттология: статус и перспективы // Муз. мистецтво: Зб. наук. ст. — Донецьк, 2004. — Вип. 4. Ред.-упор. щорічника "Харківські асамблеї" (з 1992), наук. зб. "Шуберт и шубертианство" (Х., 1994), "Ф. Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма" (Х., 1995), "Роберт Шуман и перекрестье путей музыки и литературы" (Х., 1997). Видавець і ред. нових творів *В. Борисова, М. Карміського, В. Іванова* та ін.

В. Кравець

ГАНЗБУРГ Ізраїль Григорович (5.10.1923, м. Ромни, тепер Сум. обл. — 7.10.1995, м. Харків) — тромбоніст, педагог. Член Всеукр. муз. спілки (1995). Закін. Харків. конс. (кл. М. Кошиця й В. Туського, 1952). 1941–49 — музикант військ. оркестрів. Працював у Харкові: артист оркестру Оперної студії Конс. (1950–53), соліст оркестру Т-ру опери та балету (1953–78), викладач Муз. уч-ща (1953–95) та Ін-ту мистецтв (1973–78). Поміж учнів — О. і С. Новікови, Л. Виноградов, Б. Бакатанов.

В. Кравець

ГАНИЦЬКИЙ (Hanicki) Гнат Денисович (1852, с. Чемериси Волоські, тепер с. Журавлівка Вінн. обл. — ?) — віолончеліст, композитор, педагог. Брат *Г. Ганицького.* За походженням

поляк. Закін. Петерб. конс. (1889); разом з братом засн. у Лодзі муз. школу, де викладав. Автор творів для симф. орк., для фп., хорів, солоспівів, шлч. транскрипцій.

А. Муха

ГАНИЦЬКИЙ (Hanicki) Тадеуш (Тадей) Денисович (Діонісович) (22.07.1844, с. Чемериси Волоські, тепер с. Журавлівка Вінн. обл. — 12.11. 1937, м. Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл.) — скрипаль, диригент, композитор, педагог. Брат *Г. Ганицького*. За походженням поляк. Закін. Кам'янець-Поділ. гімназію (1872), де навч. гри на скр. в Я. Донта; Берлін. академію музики (кл. *Й. Йоахіма*, 1876). Від 1877 — скрипаль-соліст, професор конс. у Берліні, певний час — концертмейстер Берлін. симф. орк. Тут організував кам. хор і оркестр, з яким концертував у Німеччині. 1877 здійснив турне Німеччиною та ін. країнами Зах. Європи. Згодом працював у Варшаві й Лодзі (1894—1901), С.-Петербурзі (1901—02), де увійшов до Тов-ва муз. діячів. Від 1903 жив у Кам'янці-Подільському, де відкрив муз. школу, викладав гру на скр. 1907 з його ініціативи створено Подільське муз. тов-во. 1914 створив симф. оркестр. 1922 брав участь у створенні філії *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича*, при якому було організовано муз.-драм. студію, симф. оркестр та струн. ансамбль. 1927—30 — директор і викладач муз. школи, 1930 — професор Муз. технікуму ім. М. Лисенка. Поміж учнів — *Г. Курковський*. Автор наук.-метод. розробок.

Тв.: вальси, мазурки для симф. орк. і для скр., аранжування для скр. і фп. творів Л. Бетховена, Й. Гайдна, Г. Ф. Генделя; обр. нар. пісень (зокр. "Ой на горі та й женці жнуть").

Літ.: *Жовнір Л.* Життя і творчість Галицького // Рад. музика. — 1937. — № 3; Тадеуш Діонісович Галицький // *Завальнюк О., Комарницький О.* Минуле і сучасне Кам'янця-Подільського. — Кам'янець-Подільський, 2003; *Печенюк М.* Тадей Ганицький — славний музичний діяч Кам'янеччини // Наук. записки Тернопіл. Нац. пед. університету та НМАУ / Серія: Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2005. — № 2 (14); *Жовнір Л.* 60 років музичної діяльності Ф. Д. Ганицького // Комуніст. — 1935. — № 116.

А. Муха

ГАНИЧ Степан Федорович (5.01.1935, м. Ужгород — 24.01.1992, м. Львів) — тромбоніст, педагог. Закін. Київ. конс. (1959; кл. М. Добросердова). 1959—64 — соліст орк. Львів. т-ру опери та балету. Від 1964 — викладач Львів. конс., 1963—67 — Львів. муз. уч-ща. Автор обр. і перекладень творів для тромбона та ансамблю дух. інстр. Стрій і система штрихів в поєднанні з особливим, прецизійним "опорним" ритмом — основа його школи гри на всіх дух. інструментах. Поміж учнів — лауреати респ. конкурсів Л. Меленець, О. Савельєв, В. Лущенко.

В. Камінський

ГАНІНЧАК Роман (1883, Львівщина — 19.06. 1923, м. Львів) — диригент, композитор. За фахом інженер залізниці. Муз. освіту одержав у Львові. Диригент "*Львів. Бояна*" (1899—1903), молодіж. хору та оркестру "Основа", в репертуарі якого — твори *М. Лисенка*, *В. Матюка*, *О. Нижанківського*, *П. Ніщинського*, *Д. Січинського*, зах.-європ. композиторів. Працював в оперній студії при "Бояні" (1905—07).

Тв.: Похоронний марш для струн. орк.; Концертино для фп. і струн. орк.; Фантазія для фп. і струн. квінтету, Концертино для інстр. анс., Коломийка для фп.; П'єса для скр. і фп.; для голосу з фп. — "Куди ти йдеш?" на сл. Ю. Федьковича (1896), "Думка" (1900); хори — "Причинна" на сл. Т. Шевченка, "Молитва" (1903) та ін.

Літ.: *Волошин М.* Львівський Боян // Ілюстрований музичний календар. — 1904; [*Б. п.*]. Музичний кружок // Артистичний вісник. — 1905. — № 2; *Медведик П.* Діячі української музичної культури: матеріали до біобібліографічного словника // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI. Праці музикознавчої комісії; [*Б. п.*]. Нові твори: "Куди йдеш?" Р. Ганінчака // Зоря. — 1896. — № 17; [*Б. п.*]. Роман Ганінчак [Некролог] // Діло. — 1923. — № 64.

П. Медведик

ГАНУШЕВСЬКА-КОЗАК Ганна-Квітка Богданівна (7.05.1941, м. Сянік, тепер Санок, Польща) — диригент, педагог. Навч. у Конс. Торонто (кл. скр. і фп.), у м. Ванкувер здобула ступінь бакалавра муз. педагогіки. 1963 у Ванкувері організувала вок. анс. "Волошки" (записала з ним 4 платівки укр. пісень), 1980 — "Ванкувер. анс. бандуристів" (12 осіб), а також жін. анс. "Світанок" при Лізі укр. католиц. жінок Канади. Кер. дит. хору в Центр. укр. школи Ванкуверу.

І. Гамкало

ГАНУШЕВСЬКИЙ Степан Михайлович (1917, с. Дора на Гуцульщині — 30.09.1996, м. Рочестер, США) — співак, бандурист. Від 1927 мешкав у с. Угорники коло Станіславова (нині у межах м. Івано-Фр.). Закін. Станіслав. укр. гімназію (1937), де отримав початкову муз. освіту. Вчився гри на бандурі в *Ю. Сінгалевича* у Львові. Паралельно вивчав сольний спів у ВМІ ім. М. Лисенка у Львові в *Д. Йохи-Березенця*. На поч. 1940-х виступав з Ю. Сінгалевичем, 1941—43 — із квартетом бандуристів (С. Ластовиче-Чулівський, Г. Смірний, *З. Штокалко*, *В. Юркевич*), концертував по Галичині. 1944 виїхав до Інгольштадту, згодом до Регенсбурга. Від 1944 — учасник і соліст Укр. *капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (кер. — *Г. Китастий*), 1945—49 — секретар цієї капели. 1949 переїхав до Філадельфії, де очолив створений ним Ансамбль бандуристів. На поч. 1950-х записав із ним кілька грамплатівок із піснями УПА при допомозі *М. Сурмача* (Нью-Йорк). 1956 переїхав до м. Рочестер. Через стан здоров'я припинив конц. виступи.

Літ.: *Морозюк В.* "Через ту бандуру бандуристом став..." (образок до українського мистецького словника) // *Морозюк В.* У світі мистецьких чар. — Івано-Франківськ, 2003.

В. Дутчак, Б. Сюта

ГАРАНЖА Пилип Олексійович (14(27).11.1905, с. Сотниківське, тепер Благодарненського р-ну Ставроп. краю, РФ — 19.11.1984, м. Бердянськ Запоріз. обл.) — оперний і кам. співак (бас). З. а. УРСР (1953). Закін. Моск. муз. технікум ім. Гне-

С. Ганич

С. Ганушевський

П. Гаранжа

сіних (кл. вокалу М. Гукової, 1935). 1930 — 37 — у Москві: 1930—31 — соліст акад. капели, 1932—33 — Т-ру оборони, 1933—35 — Муз. т-ру ім. В. Немировича-Данченка, 1935—37 — Студії ім. К. Станіславського. 1937—39 — соліст Вінн. оперного т-ру, 1939—41 — Дніпроп. робітн. оперного т-ру, 1945—61 — Львів. т-ру опери та балету. У репертуарі — твори *М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського, В. Косенка, М. Глінки, О. Даргомижського, О. Бородіна, М. Римського-Корсакова,* В. А. Моцарта, *Л. Бетховена,* Дж. Верді, Дж. Россіні, Ш. Гуно. Мав сильний голос густого тембру та широкого діапазону.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький, Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Пімен ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кочубей, Гремін, Чуб, Рене, Томський ("Мазепа", "Євгеній Онєгін", "Черевички", "Іоланта", "Пікова дама", П. Чайковського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Стольник ("Галька" С. Монюшка), Швандя ("Любов Ярова" В. Енке; 1-е вик., 1947).

Літ.: *Гаранжа П.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ГАРАСИМЧУК Орест (28.09.1966, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, композитор. З родини укр. емігрантів. Закін. серед. школу для мистецьких виконавців, а також конс. Мейсон Гросс при Ратгерс. ун-ті (1989, кл. композиції Ч. Вуорінена). Навч. в Укр. муз. ін-ті у Нью-Йорку. Виступає як піаніст у балет. школах і в постановках Студії мистецького слова Л. Крушельницької. 1993 гастролював у Києві. Автор творів для хору, фп., обробок укр. нар. пісень.

І. Лисенко

ГАРАСЮТА Олексій Григорович (21.11.1937, м. Ворошиловськ, тепер Алчевськ Луган. обл.) — оперний і кам. співак (тенор). Закін. Київ. конс. (1965, кл. *З. Гайдай*). 1965—70, з 1974 — соліст Свердлов. (тепер Єкатеринб.), 1970—75 — Бурят. (Улан-Уде) т-рів опери та балету. У концертах виконує укр. нар. пісні, а також твори *М. Лисенка, Я. Степового, М. Глінки, П. Чайковського,* Дж. Верді, Дж. Пуччіні та ін.

Партії: Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Андрій ("Хованщина" М. Мусоргського), Альфред, Радамес, Дон Карлос ("Травіата", "Аїда", "Дон Карлос" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Надір ("Шукачі перлів" Ж. Бізе).

Літ.: *Гарасюта О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ГАРАСЬКО Петро (1855, с. Козарі Козелецького пов., тепер Черніг. обл. — ?) — лірник. Втратив зір внаслідок холери. Навч. в с. Маківка в кобзаря *П. Чуба* півтора року. В репертуарі — *псальми* "Про Петра і Павла", "Василя", "Миколая", "Пресвятая Діва...", "Лазаря", "Сон Богородиці", сатиричні пісні "Дворянка", "Теща", "Чечітка".

С. Гарденін

ГАРДЕНІН (справж. прізв. — Коваленко) Семен Іванович [2(14).02.1867, Черніг. губ. — 1929, м. Москва, РФ] — оперний і кам. співак (лір.-драм. тенор), педагог. З. а. Республіки (1924). Герой Праці (1924). Навч. співу в Петербурзі у Д. Корсі, 1891—92 — у Моск. драм. уч-щі (кл. *С. Біжеїча* та А. Ніколаєва). 1892 дебютував у партії Турріду ("Сільська честь" П. Масканьї) в учнів. спектаклі на сцені Великого т-ру. 1892—93 — соліст Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1893—94 — Київ., 1894—96 — Одес. опер., 1896—97 — Казансько-Саратовського тов-ва. 1897—26 — Моск. Великого т-ру (дебютував у партії Ленського), виступав також у Ростові-на-Дону, Казані (1896). 1902 гастролював у Катеринодарі (тепер Краснодар, разом з *С. Трезвінським*). Мав м'який наспівний голос. 1-й вик. (у Великому т-рі) партій Гвідона, Першого корабельника, Хоми Назарича ("Золотий півник", "Казка про царя Салтана", "Садко" *М. Римського-Корсакова*), Герольда ("Дон Карлос" Дж. Верді). Партнери — *Є. Азерська, А. Нежданова, П. Оленін, В. Петров, Л. Собінов,* С. Трезвінський, *Ф. Шаляпін, Д. Южин.* Співав п/к *У. Авранека, І. Альтані, Е. Купера, С. Рахманінова, В. Сука, М. Федорова.* Провадив пед. діяльність. Поміж учнів — *М. Горелов, О. Дашковський, Б. Євлахов, О. Остроумов, І. Стрельцов.*

Партії: Сабінін, Боян, Фінн ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Володимир Ігоревич, Овлур ("Князь Ігор" О. Бородіна), Шуйський ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Іскра, Тріке ("Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Михайло Туча, Чорт ("Ніч перед Різдвом" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Ахіор ("Юдиф" О. Сєрова), Молодий циган ("Алеко" С. Рахманінова), Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Йонтек ("Галька" Монюшко).

Літ.: [*Б. л.*]. Юбилей С. И. Гарденина // Новая рампа. — 1924. — № 25; *Гарденин С.* Автобиографическая записка // Приват. архів *І. Лисенко*; *Гарденин В.* Материалы к биографии моего деда // Там само.

О. Кушнірук

ГАРКАВИЙ Олег В'ячеславович ((8.10.1968, м. Каспійськ, Дагестанська АРСР, РФ) — композитор. Член НСКУ. Закін. С.-Петерб. морський технічний ун-т (1992), Одес. конс. (кл. композиції *В. Ніколаєва,* 1998). Від 1998 — кер. самодіял. хор. колективу Ладижинської ГРЕС.

Тв.: кантата-меморіал "Памяти художника" для сопрано, баритона, міш. хору та 2-х фп. (сл. Ф. Тютчева, О. Фета, О. Мандельштама, 2003); для симф. орк. — Варіації на теми BACH — DEsCH (2002), Жалобний марш (2003); для струн. орк. — Сюїта (2000); для фп. — Сюїта (2000), Прелюдія і фуга (1999), Фуга (2000), "2 дуже обережні етюди "Я настроюю фортепіано" (2002), 6 прелюдій і фуг "Портрети" (1996—2003), п'єси, для хору без супр. — "Шепот" (на власні сл.)

А. Муха

ГАРКУША Антоніна Степанівна (25.06.1947, с. Волоки Гроднен. обл., Білорусь) — оперна й кам. співачка (колорат. сопрано). Закін. Одес. конс. (кл. *О. Благовидової*, 1973). 1973—74 — солістка Одес., від 1975 — Дніпроп. т-рів опери та балету. Має красивий голос широкого діапазону. У концерт. репертуарі — твори нар. музики, а також композиторів-класиків і вітчизн. авторів.

Партії: Прилепа ("Пікова дама" П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Білосніжка (однойм. опера Е. Колмановського), Сюзанна ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Фраскіта ("Кармен" Ж. Бізе), Адель, Арсена ("Летюча миша", "Циганський барон" Й. Штрауса).

Т. Шпаковська

ГАРКУША Віктор Якимович (1.07.1947, с. Шестірня Широківського р-ну Дніпроп. обл.) — оперний співак (баритон). Брат *Г. Гаркуші*. Лауреат Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (1978, 2-а премія). Закін. Одес. конс. (1970—75, кл. *О. Благовидової*). 1975—92 — соліст Дніпроп. т-ру опери та балету. Від 1992 — викладач Дніпроп. муз. уч-ща. У концертах виконує твори укр. і рос. композиторів, нар. пісні.

Партії: Онєгін, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Копилов ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Моралес ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно).

Літ.: *Гаркуша В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГАРКУША Володимир Григорович (5.07.1952, м. Чернігів) — диригент. З. д. м. України (1999). Закін. Урал. конс. (Свердловськ, тепер — Єкатеринбург; кл. баяна П. Павлова, 1976; кл. диригування М. Павермана, 1982). 1982—90 — асистент гол. диригента, диригент-постановник Свердлов. т-ру опери та балету. Від 1990 — у Дніпроп. т-рі опери та балету: диригент-постановник, з 1994 — гол. диригент. Для творчої манери Г. характерне тяжіння до глибокого психол. аналізу кожного муз. твору. Здійснив постановки вистав "Набукко" (1992), "Отелло" (1994) Дж. Верді, "Ромео і Джульєтта" *С. Прокоф'єва* (1993), "Лускунчик" (1993), "Євгеній Онєгін" (2001) *П. Чайковського*, "Кармен" Ж. Бізе (1995), "Тоска" (1996), "Богема" (1998), "Турандот" (1999) Дж. Пуччіні, "Сільська честь" П. Масканьї (1997).

Літ.: Театри Дніпропетровщини. — Дніпропетровськ, 2003.

Т. Шпаковська

ГАРКУША Володимир Захарович (6.01.1938, м. Павлоград Дніпроп. обл.) — кам. співак (тенор). З. а. УРСР (1990). Дипломант Міжн. фестивалю-конкурсу "Золоті трембіти" (Івано-Фр., 1997). Закін. Одес. конс. (кл. *О. Благовидової*, 1968). Відтоді — соліст Запоріз. філармонії. Виконує програми "Вечір оперети", "Музика та кіно", "Романси П. Чайковського", "Російська та українська народна пісня", вок. цикл "Золоті письмена" *Ю. Шевченка*. Гастролював в Україні та за кордоном.

В. Панькін

ГАРКУША Григорій Якимович (3.04.1941, с. Шестерня, тепер Широківського р-ну Дніпроп. обл.) — співак (баритон). Н. а. УРСР (1988). Професор. Академік Міжн. академії духовного єднання світу. Лауреат премії ім. І. Нечуя-Левицького (усі — 1998). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (кл. баяна), Моск. конс. (кл. сольного співу О. Свешникової, 1971). Від 1971 — соліст Київ. філармонії (з 1971). Викладач Київ. ін-ту культури (1990-ті), НМАУ (з 1995). Для вик. мистецтва Г. характерні висока вок. й заг.-художня культура, розуміння стильових особливостей виконуваних творів, академічність співу, поєднана зі щирістю й природністю передачі емоц. відтінків вок.-муз. образів. У конц. репертуарі — твори укр. і світ. класики, в т. ч. рідко виконувані. Поміж них: композиції *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, Р. Глієра, К. Домінчена, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, Г. і П. Майбород, І. Шамо, О. Білаша, І. Поклада, М. Глінки, О. Даргомижського, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, Ц. Кюї, Ант. Рубінштейна, С. Рахманінова, Д. Шостаковича*, Г. Свиридова, Д. Каріссімі, Г. Ф. Генделя, Х. В. Ґлюка, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, Дж. Россіні, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Дж. Верді, Ж. Бізе, Дж. Пуччіні, Р. Леонкавалло, Е. Ґріґа, М. Равеля та ін., арії з опер укр., рос., зах.-європ. композиторів, старовинні рос. романси, сучас. популярні солоспіви, укр., рос., італ. нар. пісні. Низку творів (зокр. П. Чайковського, С. Рахманінова, Р. Шумана, укр. солоспіви, старовинні рос. романси) записав у фонд Укр. радіо. Гастролював у Болгарії, Угорщині, Польщі, кол. Югославії, Чехії, Словаччині, Італії, Фінляндії, Норвегії, Швеції, США, Канаді, В'єтнамі, Іраку. Автор декількох публікацій у пресі.

Партії: Єлецький, Роберт ("Пікова дама", "Іоланта" П. Чайковського), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Марсель ("Богема" Дж. Пуччіні), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно).

Дискогр.: укр. і рос. нар. пісні ("Удовицю я любив", "Казав мені батько", "Выйду я на улицу", "Во деревне-то было Ольховке" тощо). С30 — 26959—60, 1988; CD (загалом 2): "Моя Україно" (*І. Поклад*, сл. М. Ткача. Моя Україно; укр. нар. пісня "Взяв би я бандуру" тощо, 1999); "Гори, гори, моя звезда" (старовинні рос. романси, 2003); аудіокасета (пісні часів 2-ї світ. війни та сучас. популярні пісні, 2005).

Літ.: *Лисенко І.* Вокальний вечір Григорія Гаркуші // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Його ж.* Осягнення майстерності // Молодь України. — 1976. — 31 лип.; *Його ж.* В голосі — душа // Голос України. — 1993. — 29 лип.; *Вікторов К.* З родини співучих // Веч. Київ. — 1973. — 22 трав.; *Герасимов В.* С песней по жизни // Правда Украины. — 1982. — 18 февр.; *Миркотан В.* До вершин майстерності // Веч. Київ. — 1983. — 14 квіт.; *Поращенко Л.* Співати голосом народу // Київ. правда. — 1987. — 4 листоп.; *Бокий І.* Він той вокал підносив, як бокал // Молодь України. — 1996. — 28 листоп.; *Млинченко Ф.* І підспівували українською в'єтнамці // Столиця. — 2000. — 6 трав.; *Заєць В.* Квіти від усіх поколінь // КІЖ. — 2001. — 10 лют.; *Його ж.* Григорій Гаркуша: Українська пісня — незнищенний духовний собор //

А. Гаркуша

В. Г. Гаркуша

В. З. Гаркуша

Г. Гаркуша

Т. Гармаш

Там само. — 2006. — 8 лют.; *Перебийніс П.* А сцена — цілий світ // Молодь України. — 2001. — 12 черв.; *Ісоченко Л.* З арії вразливих душ // Уряд. кур'єр. — 2003. — 22 жовт.; *Його ж.* Золото його пісень // Там само. — 2003. — 5 листоп.; *Довголола Л.* "Дзеркало". Григорій Гаркуша // Говорить і показує Україна. — 2004. — 12 лют.; *Ларіонов П.* Душу очищали... романси // Уряд. кур'єр. — 2004. — 25 груд.; *Олесина Т.* Зов старинного романса // Моск. комсомолец. — 2005. — 12–19 янв.; *Тимощук О.* Григорій Гаркуша: "Правителям уператися з нами найважче" // Слово Просвіти. — 2006. — 2–8 лют.; *Власова А.* Григорій Гаркуша // Україна молода. — 2006. — 8 лют.; *Григоренко О.* Григорій Гаркуша // Веч. Київ. — 2006. — 8 лют.; *Михайленко А.* Його безмежне пісенне поле // Уряд. кур'єр. — 2006. — 10 лют.; *Його ж.* Голос висоти // Літ. Україна. — 2006. — 18 трав.; *Лубківський Р.* Вершинні явища культури // Там само. — 2006. — 16 лют.

О. Немкович

"ГАРЛЕЙ ДЕЙВІДСОН" (м. Севастополь) — рок-гурт. Склад: О. Серихов (вокал, бас-гітара), Г. Вискочнов (гітара), С. Пуренко (ударні). Існував 1992–98. Лауреат фест. "*Червона рута*" (1995, Севастополь, Сімферополь, 3-я премія в категорії *рок-музики*). Має 2 магнітоальбоми, записи на ТБ і радіо. Грав у стилі гард-рок.

А. Колониченко

ГАРМАШ Тамара Іванівна (25.09. 1963, м. Харків) — оперна співачка (сопрано). З. а. України (2004). Лауреатка Міжн. конкурсу оперної і кам. вок. музики ім. І. Паторжинського (Луганськ, 1997). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. *М. Долідзе*, 1990). Від 1985 — артистка хору, з 1993 — солістка Харків. т-ру опери та балету. Образи, створені Г., вирізняються щирістю, поетичністю та піднесеністю.

Партії: Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Муза, Катерина ("Поет" Л. Колодуба), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

О. Чепалов

ГАРМОНІЗАЦІЯ — у широкому значенні гармонічна послідовність, що супроводжує мелодію, у вузькому — створення гармонічного супроводу для заданої мелодії. Г. розкриває потенційні можливості мелодії як джерела *багатоголосся*. Завдання на Г. мелодії чи баса — один із найважливіших методів навчання *гармонії*. Можливість варіантів Г. однієї мелодії реалізується у варіантах супр. — перегармонізації, гармонічному варіюванні. Як худ. завдання Г. виступає, зокр., як композиторська *обробка* нар. мелодії — у *жанрах* сольної або хор. п'єси, а також в *інстр. музиці*, кам. і симф., в *опері* (*П. Чайковський*, *М. Римський-Корсаков*, *М. Балакірєв*, *Л. Ревуцький* та ін.). Для укр. музики жанр обробки нар. пісні є одним із провідних. Основи жанру заклав *М. Лисенко*; в гармонії його сольних і хор. обробок відображено ладову своєрідність укр. нар. пісні. Укр. композитори 20 ст., застосовуючи найновіші виражальні засоби, створили низку шедеврів сольної і хор. обробки (*М. Леонтович*, *О. Кошиць*, *Л. Ревуцький*, *П. Козицький*, *С. Людкевич*, *Б. Лятошинський*, *М. Колесса*, *А. Кос-Анатольський* та ін.). Композитори 20 — поч. 21 ст. не лише виявляють закладений у нар. мелодії гармонічний потенціал, а й часто застосовують до фольк. теми складні, парадоксальні гармонічні засоби, що відповідають індивід. трактуванню змісту нар. пісні.

Л. Хідрич

ГАРМОНІЯ (*грец.* ἁρμονία — зв'язок, порядок, злагода, узгодженість, пропорційність). У музиці термін Г. містить широкий спектр понять: об'єднання звуків у співзвуччя й логічна послідовність співзвуч; окремий акорд; акордовий зворот; система стилістично-характерних акордових, ладо-функціональних, тональних виражальних засобів конкретного муз. стилю (напр. "Г. епохи *бароко*", "В. А. Моцарта", "*Б. Лятошинського*"); наука про закони будови співзвуч і про зв'язок між ними; дисципліна відповідного змісту. Г., поряд з мелодією, ритмом, фактурою, — один із головних компонентів муз. мови. Первинний елемент Г. — інтервал, що в епоху раннього 2-голосся був усвідомлений як цілісне співзвуччя (2-голосна *гетерофонія*); тоді ж виникла функціональна диференціація інтервалів на основі опозиції "консонанс-дисонанс". Поєднання інтервалів у комплекс вищого порядку сформувало акорд — співзвуччя з 3-х або більше тонів, позначене структурною цілісністю і логічною диференційованістю. Акорд — основна категорія Г.

Традиц. муз-во обмежувало поняття акорду терцевою будовою; остання справді виявилася надзвичайно життєздатною і залишається актуальною й досі. Структурно акордика розвивається, ускладнюється разом з еволюцією гармонічної системи в цілому. У 20 ст. виникли багатозвучні акорди, інтервальний і кількісний склад яких практично необмежений.

Логіка зв'язку між акордами виявляється в їх послідовності (особливій у кожному з муз. стилів); зв'язки базуються переважно на факторах фонізму й ладу. Фонізм — забарвлення акорду, залежне насамперед від його інтервальної структури, а також від регістру, розміщення, подвоєнь, інструментування, динаміки. Важливий показник фонічної функції акорда — його консонантність або дисонантність.

Лад — система логічно диференц. висотних співвідношень (Т. Бершадська). Числ. ладові системи поділяються на 2 осн. види: монодійні (елементом — окремий тон) і гармонічні (елемент — акорд). Роль кожного акорду в системі позначається поняттям ладова функція. Тут основоположними є категорії устою і неустою. Ладова функція устою належить акорду (акордам), що гальмує, зупиняє рух. Неустої, навпаки, стимулюють дальший рух, їм властива напруженість, незавершеність, тяжіння до устою. Перехід від неустою до устою (розв'язання) — провідна сила гармонічного становлення упродовж багатьох століть. Стійкість або нестійкість акорду залежить від ладових характеристик тонів, що його формують. Сила тяжінь і виявленість устою мають багато градацій — від цен-

тралізованого ладу із сильним устоєм (тонікою) до слабоцентралізованих і децентралізованих (перемінних) ладових систем. За відсутності єдиного центру замість устоїв і неустоїв діє інша категоріальна пара — опорність і неопорність. Така організація характерна для ладових систем монодійного типу (він фактурно проявляється як в 1-голоссі, так і в різних видах *багатоголосся*, в т. ч. акордовому). Опорними є акорди, що частіше повторюються, ритмічно чи метрично підкреслені або займають кінцеве положення в муз. побудові. На ранньому етапі існування акордової гармонії (15 — 1-а пол. 16 ст., доба *Відродження*) панувала саме така система. Застосовуваний щодо неї термін модальна Г. означає опору на стабільний ладовий звукоряд за відсутності вираженого центру і слабких тяжіннях; натомість діють числ. акордові опори, часто й легко змінні. Двоїстість тодішнього муз. складу полягала у співіснуванні полімелодичної основи багатоголосся, успадкованої від попередніх епох, і вже чітко усвідомленої цілісності вертикального співзвуччя (Ґ. Дюфаї, Ж. Окегем, Я. Обрехт, Ж. Депре).

Поступовий перехід від модальної до тональної (централізованої) системи відбувся у 2-й пол. 16 і 17 ст. (пізнє *Відродження* й Бароко). Тут співіснували риси *модальності* й тональності у своєрідному стилістичному синтезі (К. Монтеверді, *М. Дилецький*). Формується клас. мажоро-мінорна система із семантичною опозицією 2-х ладових нахилів. Зародки тональної Г. виникли вже у творчості майстрів хор. поліфонії Відродження (Дж. Палестріна, О. Лассо, А. Ґабрієлі та ін.). Сильний поштовх до нового типу ладу дав розквіт інстр. музики.

17 ст. стало визначним у плані освоєння хроматики, використання її виражального потенціалу (Дж. ді Веноза, Фрескобальді та ін.). Перехідний характер ладової організації проявився в чергуванні зон модальності й тональності.

Остаточно сформована тонально-гармонічна система панувала упродовж 18 ст. (пізнє Бароко, *Класицизм*). Це — гармонічний лад із сильним тональним центром (тоніка) і розгалуженою ієрархією ладової периферії. Всі акорди в межах тональності об'єднані у 3 функційні групи — тоніка, домінанта, субдомінанта (T, D, S); дві останні — нестійкі. Гармонічні послідовності суворо регламентовані, типізовані, пронизані наскрізним тяжінням до тоніки. Акордика поповнюється дисонансами: D_7, II_7, VII_7 з оберненнями. Найхарактерніший муз. склад доби класицизму — гомофонно-гармонічний (панівний гармонічний голос і мелодичний супровід). З ним хронологічно співіснує барокова *поліфонія*, регульована логікою гармон. функцій.

Складаються нові відносини між Г. та ін. компонентами муз. мови — мелодикою, *ритмом*, *фактурою*; тепер вони виступають у складній взаємодії (часом у протидії), будуючи муз. форму як процес і як композиторську схему. Г. стає рушійною силою муз. синтаксису (фази напружень і спадів, співвідношення кадансів на відстані) і муз. форми в більших масштабах (зони гармонічної стабільності й нестабільності, модуляції, тональні плани як кістяк композиторських структур). Формується система тональних відношень як відображення внутрішньотональних гармонічних функцій.

У 19 ст. дія централізованої тональності триває. Розширюється коло акордових засобів. Одне з джерел поповнення акордики в цей час — розвиток альтераційної хроматики, що спричинює загострення ладових тяжінь і множинність вертикальних структур. Посилюється роль окремого акорду, його смислова вага та індивідуальна звучність. Виникає феномен лейтгармонії у вигляді окремого співзвуччя або гармоніч. звороту, що поширюється й на 20 ст: "рахманіновський акорд", "каданс *Чайковського*", "прометеїв акорд О. Скрябіна", "прокоф'євська домінанта", "тоніка Лятошинського" тощо.

Паралельно з хроматикою розвивається діатоніка натуральних *ладів*. До її відродження у 19 ст. спричиняє розширення зв'язків профес. європ. музики з фольклором (*М. Глінка*, *Ф. Шопен*, Е. Ґріґ, *М. Римський-Корсаков*, *О. Бородін*, *М. Мусоргський*). Особливий внесок *М. Лисенка* до муз. культури Європи в цьому плані характерний поєднанням ладомелодичних рис укр. нар. пісні з елементами клас. гармонії. Тепер діатонічна гармонія оперує широким колом акордових структур: багатозвучні терцеві акорди на всіх щаблях тональності (7-, 9-, 11-акорди), поліфункціональні комплекси, акорди із замінними й побічними тонами. Зрештою виникають акорди принципово нетерцевої структури. Нова діатонічна акордика зазвичай функціонує в межах модальної організації, як це простежується в музиці імпресіоністів (ост. чверть 19 — поч. 20 ст. — К. Дебюссі, М. Равель та ін.). Особливою галуззю акордики є новий, "романтичний" мажоро-мінор — широке взаємопроникнення акордів одного ладового нахилу до другого (у 3-х осн. видах — однойм., паралельний, однотерцевий мажоро-мінор). Розширюючи акордову палітру тональності, мажоро-мінор створює широке поле для посилення гармонічного колориту і сприяє, разом з ін. засобами, створенню особливої виражальної сфери — "колористичної гармонії" (Е. Ґріґ, М. Римський-Корсаков, А. Лядов, *Л. Ревуцький*, *М. Коляда* та ін.). Спільне існування (часом у синтезі) нової діатоніки, альтераційної хроматики й "романтичного" мажоро-мінору призводить до осягнення повної функціональної системи, що накреслила шлях до розширеної тональності. Мажоро-мінорна лінія в еволюції гармонічної мови привела у 20 ст. до ладово нейтральної тональності, де елементи обох нахилів цілком рівноправні.

Еволюція гармонічного ладу у 2-й пол. 19 — поч. 20 ст. позначена розширенням функціональних відносин, децентралізацією тональності. Цьому сприяла емансипація акордового дисонансу (він звільнюється від необхідності розв'язання в консонанс), а також остаточне освоєння 12-щаблевого звукоряду з принциповою рівноправністю тонів. Децентралізована система одержала дефініції у термінах: *атональність*, пантональність, розширена тональність, омнітональність тощо. Замість єдиної ладової системи у 20 ст. функ-

ціонують множинні — індивідуалізовані системи (відповідно: автономний — результативний лади, за Т. Бершадською). "Сучасний композитор створює тональність разом з темою і художнім образом" (Ю. Холопов).

Перероджуються функц. відношення й сам тональний центр — його структура й "поведінка"; це вже не тоніка у традиц. розумінні; доцільнішим стає поняття центральний елемент системи, що виступає у горизонтальних (мелод. інтонація) і вертикальних (симультанне співзвуччя) формах. Цей принцип проявився у багатьох стилях і техніках (найпослідовніше — у *серійній* техніці). Нерозривна єдність, взаємозалежність горизонталі й вертикалі, властива й попереднім епохам, тепер набуває особливого всеохоплення; характерне поняття — вертикалізація мелодичних структур. Традиц. розуміння Г. як галузі взаємодії "правильно" побудованих співзвуч тепер, стосовно музики 20 ст., поступається місцем ширшому — звукова структура багатоголосої музики (Ю. Холопов). Ресурси хроматики вичерпуються остаточно: на кожному з 12-и тонів можлива побудова будь-яких акордів, а їх мобільні функції залежать від індивід. ладової організації твору. Водночас існують стилі, де гармонія базується на діатонічній основі з багатозвучними акордами (терцево-секундової будови тощо), різноманітними поліфункціональними гармоніями тощо. Відроджується на нових засадах модальна Г., що оперує і традиційними, і новими — штучними — звукорядами.

Ускладнюються форми поліфонічної Г. з її численними градаціями. Граничними проявами нової поліфонії є, з одного боку, лінеаризм (пріоритет горизонтальної логіки мелод. голосів при мінімальній ролі їх вертикальної координації), а з другого — поліфонія гарм. пластів. Зростає роль політональності й поліладовості. Особливим типом гармонічних вертикалей є *сонористика* — оперування темброво-барвними звуковими комплексами — сонорами; тут переважає загальний ефект звучання — фонізм, а вагу окремих тонів і інтервалів нівельовано.

У гармонічній мові укр. музики 20 ст. виявилися риси різних *стилів* і напрямків. Носіями романт. тенденцій стали Л. Ревуцький, Б. Лятошинський, М. Коляда з їхнім тяжінням до гармонічної колористики та підвищеної ладової експресії. Лінеарна поліфонія укр. композиторів, з її надзвичайно складними проявами гармонії, в музиці *Ю. Іщенка, В. Сильвестрова* та ін. служить відображенню глибоких філос. роздумів. У 2-й пол. 20 ст. спостерігається яскравий сплеск сонористики (*В. Бібік, Л. Грабовський, Л. Дичко, М. Скорик, Є. Станкович* та ін.). Деякі твори такого типу, попри перевагу комплексного сприйняття, позначені нац.-фолькл. колоритом завдяки певному інтонац. наповненню мікрополіфонічних утворень.

Літ.: *Риман Г.* Упрощенная гармония... — М.; Лейпциг, 1901; *Катуар Г.* Теоретический курс гармонии. — М., 1924—25. — Ч. 1—2; *Тюлин Ю., Привано Н.* Теоретические основы гармонии. — Ленинград, 1956; *Аврова Ф.* Ладова альтерація. — К., 1962; *Тюлин Ю.* Учение о гармонии. — М., 1966; *Скорик М.* Ладова система С. Прокоф'єва. — К., 1968; *Способин И.* Лекции по гармонии. — М., 1969; *Берков В.* Формообразующие средства гармонии. — М., 1971; *Мазель Л.* Проблемы классической гармонии. — М., 1972; *Золочевський В.* Про модуляцію. — К., 1972; *Його ж.* Ладогармонічні засади української радянської музики. — К., 1976; *Гуляницкая Н.* Введение в современную гармонию. — М., 1974; *Холопов Ю.* Очерки современной гармонии. — М., 1974; *Курт Э.* Романтическая гармония и ее кризис в "Тристане" Вагнера. — М., 1975; *Комінський Й.* Історія гармонії та контрапункту. — К., 1975. — Т. 1; 1979. — Т. 2; *Этингер М.* Раннеклассическая гармония. — М., 1979; *Григорьев С.* Теоретический курс гармонии. — М., 1981; *Скорик М.* Структура і виражальна природа акордики в музиці XX століття. — К., 1983; *Бершадская Т.* Лекции по гармонии. — Ленинград, 1985; *Холопов Ю.* Гармония: Теоретический курс. — М., 1988; *Бершадская Т.* Гармония как элемент музыкальной системы. — С.Пб., 1997; *Бондаренко Т.* Интегративность как атрибутивное свойство гармонической вертикали // Музыкальное мышление: проблемы анализа и моделирования: Сб. науч. трудов Киев. гос. консерватории. — К., 1988.

Л. Хіфрич

"HARMONIA NOBILE" — кам. оркестр (Івано-Франківськ). Лауреат Міжн. конкурсу виконавців кам. музики "Золота осінь" (Хмельницький, 1993, 1-а премія). Засн. 1985 при Івано-Фр. філармонії. Худ. кер. — О. Герета, концертмейстер — Н. Мандрика.

У репертуарі — твори композиторів різних епох.

Брав участь у виконанні хор. творів: орк. пасіон "Сім слів Спасителя на Хресті" Й. Гайдна, ораторія "Іуда Маккавей" Г. Ф. Генделя тощо. Оркестр співпрацює з провід. музикантами України та зарубіжжя, поміж них: скрипалі *Б. Которович, Л. Шутко,* співачки *В. Лук'янець, М. Стеф'юк.* Гастролював у державах СНД, Італії, Швеції, Бельгії, Угорщині, Польщі.

Ю. Руденко

ГАРТЕВЕЛЬД (Harteveld) Вільгельм Наполеонович (Юліус Наполеон Вільгельм) (5.04.1859, м. Стокгольм, Швеція — 1.10.1927, там само) — швед. композитор, диригент. Муз. освіту одержав у Лейпц. конс. 1882—1918 жив у Росії й Україні, 1919—20 — у Константинополі (тепер — Стамбул). 1890 організував Київ. тов-во любителів музики. Виступав як піаніст у дуеті з *М. Лисенком.* Підтримував творчі контакти й виконував у Києві твори *П. Чайковського* (зокр. диригував Фп. концертом № 2 у концерті Київ. тов-ва любителів музики у груд. 1890). Зібрав у Сибіру (1906—09) і видав кілька збірок "Пісень сибірських каторжників" (1908—09), куди увійшли його *обробки* 3-х укр.

нар. пісень. 12 обробок Г. записано на грамплатівках і вийшло разом із брошурою "Песни каторжан" (М., 1909).

Тв.: опера "Сон" (за повістю І. Тургенева "Песнь торжествующей любви": пост. у Харкові, 1895; Києві, 1902); кантата "Киев" (на відкриття Київ. оперн. т-ру, 1901), твори для симф. орк., романси.

Літ. тв.: 25 песен сибирских каторжан, бродяг и инородцев. — С.Пб., 1909; Каторга и бродяги Сибири. — М., 1913 (фрагмент передруковано у зб.: Дореволюционный Челябинск в слове современников: Собрание текстов. — Челябинск, 1997).

Літ.: *Кузнецов Е.* Из прошлого русской эстрады. — М., 1958; *Танеев С.* Дневники, 1894—1909. В 3 кн. — М., 1985. — Кн. 3; *Зелов Н.* Жизнь, отданная борьбе // СМ. — 1966. — № 11; *Уварова Е.* Гартевельд (Хартевельд Юлиус Наполеон Вильгельм) Вильгельм Наполеонович // Эстрада России. Двадцатый век: Лексикон. — М., 2000; *Божев В.* Гартевельд Вильгельм Наполеонович // Челябинск: Энциклопедия. — Челябинск, 2001.

А. Муха

ГАРЧАР Йосип Йосипович (19.01.1933, с. Зняцеве, нині Мукачівського р-ну Закарп. обл. — 5.04.1989, м. Ужгород) — диригент. З. а. УРСР (1984). Закін. Ужгород. муз. уч-ще (1953; кл. Л. Волинського), Київ. конс. (1958; кл. *М. Канерштейна*). 1959—78 — викладач Ужгород. муз. уч-ща; 1978—87 — диригент кам. орк. Закарп. філармонії. Гастролював в Україні, Росії, кол. Чехословаччині, Угорщині. Вперше виконав Пасакалію для органа з оркестром *І. Мартона* (1976), "Вітальну увертюру" *Є. Станковича* та "Карпатську веселку" *Д. Задора* (обидві — 1982).

О. Гриневич

ГАУПТМАН (Hauptmann) Моріц (13.10.1792, м. Дрезден, тепер Німеччина — 3.01.1868, Лейпциг, там само) — нім. композитор, муз. теоретик, педагог. Учень Л. Шпора. Від 1815 — домашній учитель музики в маєтку князя Рєпніна в Яготині (тепер — Київ. обл.); разом з його сім'єю переїжджав до Петербурга, Москви, Одеси, Полтави, де мешкав до 1820. 1842 — кантор у школі св. Хоми у Ляйпцигу, з 1843 — професор Лейпц. конс. Про нього згадує у своїх листах *М. Лисенко*.

Літ.: *Архімович Л., Гордійчук М.* Микола Лисенко. — К., 1992; *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Лисенко М.* Листи. — К., 2004.

Б. Сюта

ГАСС Ілля Федорович (4.09.1923, м. Вільнюс, Литва) — тромбоніст, кер. джаз-оркестру. Закін. Київ. конс. (кл. тромбона, 1952). Грав у джаз-оркестрі Першого Укр. респ. т-ру мініатюр (1944), 1946 — Держ. естр. оркестрі України. Артист симф. орк. Укр. радіо (1946—48, 1950—53, 1956—68).

В. Симоненко

ГАУСМАН Віктор Янович (12.11.1892, м. Львів — 11.04.1943, м. Плоцьк, Польща) — диригент, педагог, композитор. Закін. Львів. конс. (кл. композиції та диригування *М. Солтиса*), де у 1920-х викладав теор. предмети та хор. спів. Водночас керував хорами тов-ва "Бард", низки навч. закладів. 1937—40 — худ. кер., диригент симф. орк. і хору Муз. тов-ва ім. С. Монюшка в Станіславові (нині Івано-Фр.). Від 1940 — у Варшаві, де був заарештований. Помер у в'язниці. Г. — автор вок. і хор. творів.

І. Гамкало

ГАЦЕНКО Аліна Вікторівна (1.03.1947, м. Київ) — баяністка, педагог. Професор (2004). З. а. УРСР (1989). Закін. Київ. конс. (кл. *С. Чапкія*, 1970). 1965—70 — викладачка Київ. вечір. муз. школи. Від 1970 — у Київ. ін-ті культури; з 1995 — в. о. професора кафедри нар. інструментів. 1968—82 виступала в дуеті Київ. філармонії з Т. Мурзіною, 1982—88 — при Укрконцерті. Для вик. манери Г. характерні емоційність, віртуозність. У репертуарі — перекладення увертюри до опери "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Слов'янських танців" *А. Дворжака*, фантазія на тему укр. нар. пісні "Ой джигуне, джигуне" *В. Іванова* тощо. Г. — авторка метод. рекомендацій з питань удосконалення викладання спец. інструменту. Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ; записала три LP грамплатівки на фірмі "Мелодія". Про дует знято 2 муз. фільми. Поміж учнів — О. Стурзеску, С. Лівшун, М. Губар.

Літ.: *Мельник О.* Київський дует // Музика. — 1976. — № 1; *Давидов М.* Дует баяністок // КіЖ. — 1976. — 19 груд.

О. Ільченко

Й. Гарчар з артистами камерного оркестру Ужгородської філармонії

ГАЧЕЧІЛАДЗЕ Гіві Георгієвич (5.11.1938, м. Тбілісі, Грузія) — композитор, піаніст, аранжувальник, диригент, кер. естр. і джаз-оркестру. Закін. Тбіліс. конс. по кл. композиції (1973). У серед. 1950-х захолився джаз. аранжуванням. Під час навчання у Тбіліс. політех. ін-ті (1956—61) — диригент студ. естр. оркестру. 1962—68 — кер. київ. естр. орк. "Антей", що посів 1-е місце на конкурсі самодіяльн. естр. оркестрів європ. країн у кол. Чехословаччині. 1964—66 — худ. кер. і диригент естр. оркестру "*Дніпро*". Худ. кер. і гол. диригент Концертно-естр. ансамблю Груз. радіо (1968—69) і анс. "Оровела" (1969—72). 1972—73 — кер. Естр. оркестру Укр. радіо і ТБ. Від 1974 працював у Тбілісі.

Дискогр.: Джаз-оркестр "Днипро" п/у Гиви Гачечиладзе. — К.: Мелодия, Д 00016651—2. С 0001189—90, 1965.

В. Симоненко

ГАШИНСЬКА Леоніда Гаврилівна [4(16).05. 1879, м. Одеса — 28.02.1951, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (сопрано). Вок. освіту здобула в Петерб. конс. (кл. Н. Ірецької). Удосконалювалася в Парижі у проф. Бертрамі. 1902—03, 1905—06 — солістка Тифліс. (тепер Тбіліс.) опери, 1906—07 — Опери Солодовникова (Москва), 1910—12, 1916—17, 1923—24 — Київ., 1924—25 — Харків. опер. 1925—30 провадила конц. діяльність, гастролюючи в багатьох містах (Кол. СРСР. 1922—24 брала участь у роботі вок. студії Ю. Давидова в Києві, де здійснила постановки опер "Травіата" й "Сільська честь". У концертах виконувала твори М. Лисенка, Я. Степового, П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, М. Мусоргського, С. Рахманінова, Р. Шумана,

Л. Гашинська в ролі Тетяни (опера "Євгеній Онєгін" П. Чайковського)

Ф. Шуберта, Ж. Массне, М. Равеля та ін. Поміж учнів — В. Гужова, І. Кученко, М. Стефанович.

Партії: Ксенія ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Татьяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Волхова ("Садко" М. Римського-Корсакова), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Урбан ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Лейла, Мікаела ("Шукачі перлів", "Кармен" Ж. Бізе), Манон ("Манон" Ж. Массне), Лакме ("Лакме" Л. Деліба), Церліна ("Фра-Дияволо" Ф. Обера), Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ.: [*Б. п.*]. Гашинская в "Травиате" // Тифлисский листок. — 1905. — 13 нояб.; *Янковский Г.* Материалы к биографии Леониды Гашинской // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ГАЩЕНКО Павло Михайлович (кін. 18—поч. 19 ст., с. Костянтинівка Богодухівського пов. (тепер Золочівського р-ну) Харків. губ. (тепер обл.) — 19 ст., там само) — кобзар. Тесть *І. Кучугури-Кучеренко* 1902 виступив на 12-му Археологічному з'їзді у Харкові (як сольний і ансамблевий виконавець). Виконував укр. нар. *істор.*, побут. та ін. *пісні*, 4 *думи*. Вчитель кобзаря Макарки.

Літ.: Портрети українських кобзарів О. Сластіона. — К., 1961.

Б. Сюта

О. Гвоздецька в ролі Мадам Баттерфляй (опера "Чіо-Чіо Сан" Дж. Пуччіні)

ГВОЗДЕЦЬКА (справж. прізв. Розмисловська) Олександра Андріївна [2(14).04.1879 — 1969, м. Бухарест, Румунія] — оперна співачка (сопрано). Вок. освіту здобула в Київ. муз. уч-щі. Удосконалювалася у де Джорджіо і де Лючія в Італії. Арт. діяльність розпочала у хорі *М. Лисенко* в Києві та Т-рі Найди (Ашхабад, Ташкент). Пізніше працювала в укр. муз.-драм. трупі О. Суслова. 1909—14 солістка Маріїн. опери в Петербурзі. 1911 разом із *Ф. Шаляпіним* гастролювала в Монте-Карло. 1912 виступала в "Ла Скала" (Мілан). 1914 виїхала до Австро-Угорщини, згодом до Італії (співала на сцені Рим. опери). Від 1918 — солістка Бухарест. опери. У концертах широко популяризувала укр. музику, зокр. романси *М. Лисенка*, *Я. Степового*, укр. нар. пісні. Виступала з *М. Заньковецькою*, *М. Садовським*, *П. Саксаганським*, Ф. Шаляпіним, *Ф. Собіновим*, *Л. Смирновим*. Була в дружніх стосунках з *І. Карпенком-Карим*, А. Чеховим та ін. Одна з перших укр. співачок, яка записала на фірмах "Граммофон" і "Зонофон" (1901, 1910) низку укр. нар. пісень та пісні Оксани й Одарки з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тетяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Марина Мнішек ("Борис Годунов" М. Мусоргського).

Літ.: *Максимюк С.* Призабутий голос — сопрано Олександра Гвоздецька // Етнічна історія народів Європи. — К., 2000. — Вип. 7; *Корамзін-Каковський В.* Олександра Гвоздецька — талановита оперна співачка // Дукля (Пряшів). — 1971. — № 2.

І. Лисенко

М. Гвоздь

ГВОЗДЬ Микола Петрович (9.06.1937, м. Дніпропетровськ) — бандурист, диригент. Н. а. УРСР (1979). Закін. Київ. конс. (кл. *А. Бобиря* та *М. Канерштейна*, 1963). 1963—75, з 1977 — у Капелі бандуристів УРСР (з 1977 — худ. кер. і гол. диригент). Автор обр. укр. нар. пісень ("Віночки укр. нар. пісень", 1982, 1987), підручника "Бандура" для ДМШ (1—5 кл., 1977—82), упорядкував репертуарну зб. "Дзвени, бандуро!" для самод. капел бандуристів (1987). Поміж учнів — *Г. Верета*.

Літ. пр.: Фах — бандуристи: [Студія при Державній капелі бандуристів] // Музика. — 1970. — № 5; Збережемо традиції // Там само. — 1992. — № 1.

Літ.: *Лобко М.* До репертуару юних бандуристів // НТЕ. — 1982. — № 1; *Чорногуз Я.* Суть наших традицій // Укр. культура. — 1994. — № 2—3; *Немировач І.* Перед концертом // Веч. Київ. — 1980. — 7 лют.; [*Б. п.*]. Звуки бандури в Парижі [Диригент Київської капели бандуристів Микола Гвоздь: Курси гри на бандурі у Франції, концерт в м. Булонь] // Дем. Україна. — 1994. — 9 черв.; *Чорногуз Я.* Рятуймо професіоналів-бандуристів // КіЖ. — 1995. — 30 берез.; *Головащенко М.* Вуха болять від фальшивих нот // Там само. — 1995. — 12 лип.; [*Б. п.*]. Микола Гвоздь: "Відродження нашої культури — на стадії балачок" // Молодь України. — 1996. — 5 верес.; *Сисоренко Б.* Академія бандури і її душа // Дем. Україна. — 1997. — 17 квіт.; *Приступко Н.* Сила струни голосу // УМГ. — 2004. — Лип.—верес.

В. Жеплинський

ГДЕШИНСЬКИЙ Олексій (Петрович?) (1-а пол. 20 ст.) — скрипаль, педагог. Артист Струн. квартету Київ. філії *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* (до 1927 — 1-а скрипка, з 1927 — 2-а).

Б. Сюта

П. Гдешинський

ГДЕШИНСЬКИЙ (ҐДІШИНСЬКИЙ) Петро Степанович [21.12.1849 (2.01.1850), м. Київ — 5.07. 1915, там само] — хормейстер, диригент, церк. композитор, педагог, музикознавець. Закін. Києво-Поділ. духовне уч-ще (1867). Викладач муз. предметів у Києві, Богуславі (зокр., у Богуслав. бурсі нотну грамоту, *сольфеджіо*, гласові церк. співи), де в нього навч. *О.* і Ф. *Кошиці*. Там же очолював хор, у репертуарі якого були концерти *Д. Бортнянського* (зокр. "Господи, хто обитає в жилищі Твоїм", "Боже, пісню нову воспою Тобі", "Господи, силою Твоєю"), твори *А. Веделя* ("Пасхальний канон"), *П. Турчанінова*. О. Кошиць у "Спогадах" твердив, що саме Г. вплинув на його розуміння єдності стильових засад укр. нар. пісенності та церк.-муз. творчості. Від 1913 — на курсах псаломщиків при *Київ. духовній академії*. Керував хором церкви св. Бориса і Гліба в Києві. Збирав, записував, опрацьовував давні церк. наспіви. Написав посіб. "Коротке практичне керівництво для постановки голосу, засоби збереження від пошкодження і ключ до практичного співу будь-якої п'єси" (1897).

Літ.: Олександр Кошиць. Спогади. — К., 1995.

Н. Костюк, Б. Сюта

ГЕЙВАНДОВА Каріне Нариманівна (19.01. 1953, м. Харків) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1985). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. *М. Черкашиної-Губаренко*, 1976). Від 1972 — кер. дит. муз. гуртка Палацу куль-

тури зв'язку в Харкові, з 1976 — викладачка, згодом зав. теор. відділу Харків. ССМШ. Від 1992 — в Іспанії; професор Вищої конс. музики в м. Бадахос.

Літ. тв.: Канд. дис. "Французская комическая опера эпохи романтизма. Проблемы жанрообразования" (К., 1992); Марк Карминський. — К., 1981; Перше прочитання // Музика. — 1985. — № 4; Песни памяти // Муз. жизнь. — 1985. — № 9; Індивідуальне в традиційних жанрах // КіЖ. — 1962. — 18 лип.

Н. Колачова

ГЕЙЛІГ Маріанна Федорівна (24.12.1909, м. Київ — 1985, м. Саратов) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1939). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (відд. теорії музики, 1928, відд. фп., 1930), аспірантуру при Київ. конс. (1937). 1943—46 — доцент Урал. конс. у Свердловську (тепер Єкатеринбург), 1946—49 — Київ., з 1950 — Саратов. конс. Спеціалізувалась у питаннях історії укр. і рад. рос. музики, методики викладання тощо. Поміж учнів — *Н. Горюхіна*.

Літ. тв.: Реквієм Моцарта. — К., 1939; Форми і жанри музичного мистецтва. — К., 1941; Очерки по методике преподавания музыкальной литературы. — М., 1966; Форма в русской классической опере. — М., 1968; Творча діяльність Лисенка // Рад. музика. — 1938. — № 2; Музика М. В. Лисенка до "Кобзаря" Шевченка // Українська музикальна спадщина. — К., 1940; До історії рогової музики // Там само; Скрипковий концерт Д. Л. Клебанова // Рад. музика. — 1940. — № 6; Траурно-героїчна поема В. Т. Борисова // Там само. — 1941. — № 2; К вопросу о методике целостного анализа оперы // Вопросы музыкознания. — М., 1955. — Вып. 2; Концерт із творів Бетховена // Комуніст. — 1940. — 17 груд., статті з питань муз. аналізу, муз. форми, оперної драматургії, рецензії на муз. прем'єри і підручники.

А. Муха

ГЕЙМУР Олена (бл. 1960, м. Нью-Йорк, США) — співачка (сопрано), піаністка. Лауреатка конкурсу вокалістів (Нью-Йорк, 1983). Закін. Мангеттен. (1977, кл. фп.) і Джульярд. (1983, кл. вокалу) муз. школи в Нью-Йорку. Вдосконалювала майстерність у М. Бирджина (Нью-Йорк, 1985). 1983 дебютувала на сцені Нью-Йорк. мандрів. опери. Виступала на опер. сценах Нью-Йорка, Філадельфії, Чикаго, Італії. Брала участь в укр. фестивалях у Сан-Матео, Бімсвіллі (США) та Онтаріо (Канада). Виступала з концертами у США, Канаді та Італії. У репертуарі — твори *М. Лисенка, С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, А. Рудницького*, укр. нар. пісні.

Партії: Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Графиня Альмавіва, Перша дама ("Весілля Фігаро", "Чарівна флейта" В.-А. Моцарта), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Терен-Юськів Т.* Фортепіяновий речиталь Олени Геймур // Свобода (Нью-Йорк, США). — 1977. — 28 черв.; [*Б. п.*]. О. Геймур здобула велике признання в Італії // Там само. — 1984. — 20 груд.

І. Лисенко

ГЕЛЕВА Олексій Павлович [23.09 (5.10). 1904, с. Плещеєве, тепер Ізюмського р-ну Харків. обл. — 1984, м. Москва, РФ] — оперний співак (бас). З. а. РРФСР (1962). Закін. Харків. конс. (1928, кл. М. Чемезова). 1925—28 — соліст Харків., 1923—31 — Третьої пересувної опер, 1931—37 — Саратов., 1937—45 — Горьков. (тепер Нижегород.), 1945—54 — Новосибір. т-рів опери та балету, 1954—71 — Великого т-ру (Москва). У складі Великого т-ру гастролював в Італії (Флорент. фестиваль, 1963, "Ла Скала", 1964), Канаді (1967), Франції (Париж, Гранд-Опера, 1970), Болгарії (1970), Румунії (1970), кол. Чехословаччині (1972).

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Кошовий ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Іван Хованський, Варлаам ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Морський цар ("Садко" М. Римського-Корсакова), Балага ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Цуніга ("Кармен" Ж. Бізе), Спарафучільо ("Ріголетто" Дж. Верді).

Літ.: *Гелева О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ГЕЛІС Марко Мойсейович (Меєр Мошкович) [13(26).07.1903, м. Кременчук Полтав. обл. — 6.04. 1976, м. Київ] — педагог, муз. діяч. З. д. м. УРСР (1947). Від 1912 приватно навч. гри на струн. нар. інструментах, після ремісничого уч-ща навч. у Харків. політех. ін-ті (1919—20), закін. фп. і теор. (1929, кл. *В. Золотарьова*) відд. Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка. 1920 — співзасн. у Кременчуці студії гри на нар. інстр., згодом перетвореної на профес. школу, муз. технікум, 1925—28 — викладач профес. школи, 1928—34 — Київ. муз.-драм. ін-ту. Від 1934 — кер. (з 1935 — доцент) відділу Київ. конс., на базі якого 1938 заснував і до 1970 очолював першу в кол. СРСР кафедру нар. інструментів Київ. конс. (з 1940 — професор). Поміж учнів (загалом понад 140 студентів та аспірантів) — *Є. Блінов, В. Гуцал, М. Різоль, Т. Вольська, І. Алексєєв, І. Журомський, М. Оберюхтін, І. Яшкевич, З. Альошина, М. Коцюба, В. Воєводін, А. Хижняк, М. Худяков, І. Шепельський, М. Давидов, В. Івко* та ін. Виступав як соліст і акомпаніатор (до 1931), керував оркестром нар. інструментів Укр. радіо (1927—30, 1944—46) та обл. радіо м. Свердловська (тепер Єкатеринбург, 1941—44). Автор метод. праць, статей у пресі.

Літ. тв.: Методика обучения игре на домре. — Свердловск, 1987; Мистецтво педагога // Музика. — 1973. — № 3.

Літ.: *Басурманов А.* Справочник баяниста... — М., 1987; *Бендерский Л.* Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах. — Свердловск, 1983; *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; *Його ж.* Професор Марко Геліс — фундатор першої кафедри народних інструментів // *Його ж.* Історія виконавства на народних інструментах: Українська академічна школа. — К., 2005; *Його ж.* Добра пам'ять про вчителя // УМГ. — 2003. — Квіт.-черв.; *Бендерский Л.* Энтузиаст народной музыки // СМ. — 1976. — № 7; *Тимошенко О.* Значення діяльності професора М. М. Геліса в музичній культурі України // Матеріали міжн. наук.-практ. конф. "Академічне народно-інструментальне мистецтво України XX—XXI століть". — К., 2003; *Вахрамєєва Р.* Мелодії рідного краю // Дем. Україна. — 2003. — 18 квіт.

А. Муха

К. Гейнтідінн

О. Геймур

О. Гелева

М. Геліс

ГЕЛЬМ Рудольф (1842, Чехія — після 1899, м. Одеса) — органіст. Закін. Лейпц. конс. Тривалий час працював диригентом та учителем музики в Україні, потім — органістом церков різн. конфесій у Одесі. Виконував прелюдії і фуги *Й. С. Баха*, концерти для органа з орк. Г. Генделя, твори В. А. Моцарта. Викладав гармонію, контрапункт на муз. курсах К. Лаглера (з 1889). Пізніше відкрив приватні курси фп., скр. та органа (1899).

Літ.: *Догилайская Э.* Чешские музыканты в Одессе // Вопросы музыкального исполнительского мастерства. — М., 1969. — Вып. 5.

І. Лисенко

Г. Гельфгат

ГЕЛЬФГАТ Гаррі (1932, м. Харків) — піаніст, педагог. Лауреат Міжресп. конкурсу піаністів у Львові (1960), І Всеукр. конкурсу ім. М. Лисенка у Києві (1962). Закін. Харків. ССМШ (1950), Харків. конс. (кл. фп. М. Хазановського, 1954). Стажувався в Моск. муз.-пед. ін-ті ім. Гнєсіних (кер. А. Йохелес). Виступав із сольними концертами в Україні, Вірменії, Грузії, Азербайджані, Литві, Латвії, Білорусії, Росії, Чехії (понад 600 концертів), 1-й вик. багатьох творів *В. Бібіка, В. Борисова, Л. Булгакова, І. Ковача*. Викладач Харків. ін-ту мистецтв. Поміж учнів — Ж. Золотих, Є. Морозов, О. Романовський.

І. Лисенко

Г. Гембера

ГЕМБЕРА Григорій Якович (21.03.1922, с. Чернятин Вінн. обл. — 28.03.2003, м. Київ) — композитор. Член НСКУ. Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Б. Лятошинського*, 1952). Від 1951 — муз. ред. вид-в "Мистецтво", 1967—90 — "Муз. Україна". Як композитор працював у річищі вітчизн. традицій, тяжів до ліричної споглядальності, мав мелодичний хист.

Тв.: Увертюра для симф. орк. (1952), Струн. квартет (1962), п'єси для нар. інстр. (зокр., для бандури — "Варіації" (1961), "У старовинному стилі" (1963), хори, романси, лір. пісні, муз. до театр. вистав.

Літ. тв.: Твори самодіяльних композиторів // Рад. мистецтво. — К., 1953. — № 4.

Літ.: *Дремлюга М.* Композитор і редактор // Музика. — 1972. — № 2.

А. Муха

Р. Геніка

ГЕНБАЧОВ Юрій Борисович (12.10.1941, м. Карасук Алтайського краю, РФ) — джаз. ударник. Закін. Моск. муз. уч-ще ім. Жовтневої революції (1983, відд. естр.-джаз. вик-ва). Від 1945 — у Дніпропетровську. Дебютував 1958 в естр. оркестрі Дніпроп. палацу студентів п/к Ю. Сигалова. Грав в ансамблі Дніпроп. філармонії п/к О. Куценка (1961—62). 1964 — учасник ансамблю М. Левиновського. Працював у Тульській філармонії в ансамблі О. Куценка (1965—69) і "Приокському молодіжному естрадному оркестрі" п/к А. Кролла (1967—69). 1969—76 грав у моск. поп-групах. 1976—78 виступав у джаз. тріо Л. Чижика. 1978—89 — ударник ансамблю "Аллегро" п/к М. Левиновського. Від 1994 — у джаз-оркестрі п/к А. Кролла. Учасник багатьох всесоюз. і міжн. джаз. фестивалів, у т. ч. "Юність—68" (Дніпропетровськ) з ансамблями О. Куценка й "Донецьк—100" з квартетом М. Левиновського (1969).

В. Симоненко

ГЕНЕ Олександр Іванович (бл. 1820, м. Київ — ?) — альтист. За фахом інженер. У 1850-х — член квартету *В. Горонович*а в Києві. Брав участь у концертах Київ. відділення ІРМТ, де виконував твори *Л. Бетховена*. 1875—76 — член квартету Київ. відділення ІРМТ. На поч. 1880-х — капельмейстер оркестру в одному з київ. садів.

І. Лисенко

ГЕНІКА Ростислав Володимирович [15(27).10. 1859, Корчевський пов. Твер. губ., тепер обл. — ?, Чехо-Словаччина] — піаніст, педагог, письменник. Перший у Росії теоретик фп. мистецтва. Закін. Моск. конс. (кл. фп. М. Рубінштейна, композиції — *П. Чайковського*, 1879). Від 1880 — у Харкові: викладач муз. уч-ща (1880—1917), кореспондент "РМГ" (з 1896). Один з ініціаторів створення "Тимчасового муз. тов-ва з пропаганди кам. музики" у Харкові. Провадив публічні концерти-лекції з питань історії і тогочасних проблем муз. творчості. Перший цикл 1893—94 був присвячений творчості композиторів-клавесиністів; на поч. 1894 — мистецтву *Й. С. Баха* та Г. Ф. Генделя; 1898 — *Л. Бетховена*; 1905 — музиці *романтизму*; 1908 — *П. Чайковському*. Всі тексти лекцій згодом публікувалися "РМГ". Виступав із концертами (зокр., в дуеті з *К. Горським*, *І. Слатіним*), акомпонував співакам К. Бугамеллі, М. Тихонову та ін. Професор конс. (1917—20). Як муз. критик відзначений з-поміж найкращих співробітників "РМГ" під час святкування її 15-річчя. 1922 виїхав до тод. Чехо-Словаччини.

Автор праць і статей, присв. історії розвитку та теор. проблемам фп. мистецтва, визначним композиторам (М. Рубінштейну, П. Чайковському, *Л. Бетховену*, Р. Шуману). У комп. доробку — фп. мініатюри й транскрипції. Г. присвячена праця М. Фіндейзена "Сюжет Фауста в музыке" (опубл. у "РМГ" 1915)

Літ. тв.: История фортепиано в связи с историей виртуозности и литературы, с изображением старинных инструментов. — М., 1896. — Ч. І: Эпоха до Бетховена; Бетховен: Значение его творчества в области фортепианной композиции. — С.Пб., 1899; Из летописей фортепиано: Музыкально-исторические очерки. — С.Пб., 1905; Шуман и его фортепианное творчество. — С.Пб., 1907; Фортепианное творчество П. И. Чайковського. — С.Пб., 1908; Очерки истории музыки. — Т. 1—2. — С.Пб., 1911—12; Музыкальная жизнь в Харькове // РМГ. — 1901. — № 3; Харьков (корреспонденция) // Там само. — 1916. — № 2, 4, 10, 17, 30—31, 32—33, 50; Из консерваторских воспоминаний (1871—79). Н. Г. Рубинштейн и П. Чайковский // Там само. — 1916. — № 36, 37, 40, 42—44, 47, 49, ін.

Літ.: *Кононова О.* Страницы музыкальной культуры Харькова: Творческий портрет Ростислава Геники. — Х., 1984; *Її ж.* Сучасник П. К. Луценка Ростислав Володимирович Геніка // Павло Кіндратович Луценко і сучасність. — Х., 2001; *Її ж.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX століття. — Х., 2004; *Її ж.* Музикант-просвітитель // Музика. — 1984. — № 5; *Кюи Ц.* (Ростислав Геника: "История фортепиано в связи с историей фортепианной виртуозности и литературы. — Ч. 1: Эпоха до Бетховена") // Новости и биржевая газета. — 1898. — 8 марта; [*Б. п.*]. Харьков // РМГ. — 1914. — № 46.

Н. Костюк

ҐЕННАДІЙ, чернець (19 ст.) — учитель церк. співу. Послушник Києво-Михайлівського монастиря, згодом чернець *Києво-Печер. лаври*. 1849—50 — "наставник маленьких півчих" у Петербурзі.

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине 19 века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІА України. — Ф. 128, оп. 1 черневі, спр. 177, арк. 35—38.

К. Шамаєва

ГЕРАСИМ, архим., в миру Гордій (Заводовський, Завадовський) (1681, м. Козелець, тепер Черніг. обл. — 1745, Київщина) — священик, співак, *уставник*, регент, диригент, композитор. З купецької родини. Прийняв чернецтво у Черніг. Троїцькому монастирі, згодом переведений у Моск. Донський Богоявлен. монастир. Від 1717 — крилошанин Олександро-Невської лаври у Петербурзі. 1722 разом із П. Котляревським намагався втекти, але був спійманий і відправлений назад. Від 1723 іменувався як "композитор пения". На поч. 1730-х, водночас із придвор., перебував на церк. службі. Від 1735 відомо про його діяльність при царськ. дворі як начальника півчих при "придворній півчій музиці". Згодом став ієромонахом. Автор музики й тексту "Возшествия на престол Анны Иоанновны". Написав у Петербурзі 8-и та 12-голосі *концерти*, один із яких — "Днесь ад рыдает" (вид. у зб. концертів *Г. Головні*, 1758). Автор числ. партес. творів, що тепер зберігаються у зібранні Моск. синодального уч-ща. Від 24 серп. 1740 — архимандрит Межигірського монастиря біля Києва. Створений ним у Петербурзі піснеспів одержав назву "*герасимівського*", що особливо популяризувався Г. Головнею (в *Ірмологіоні*, виданому ним, є піснеспів "Єдинородний Сине" Заводовського, визначений як "Единородное Невское").

Тв.: 12-голосі концерти — "Богоотец убо Давид", "Бог нам прибежище и сила", "Воскликнути Господеви вся земля", "Днесь Владыко творец", 8-голосі концерти — "Не имамы иныя помощи", "На спасения стезю", "Многая множество моих прегрешений".

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Ленинград, 1929. — Т. 28; *Моценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпеґ, 1973; *Чудінова І.* Клирошани-українці Олександро-Невського монастиря // З історії української музичної культури. — К., 1991; РНБ. — Ф. 380, карт. 6. — № 3, арк. 355.

Ол. Шевчук, Б. Сюта

ГЕРАСИМЕНКО Валентина Лаврентіївна (19.12. 1926, м. Дніпродзержинськ Дніпроп. обл.) — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано). З. а. УРСР (1966). Закін. Київ. конс. (кл. *К. Брун*, 1949). 1951 вдосконалювалася в О. Катульської у Москві. 1949—87 — солістка Львів. т-ру опери та балету. Дебютувала у партії Тетяни ("Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*). Мала великий конц. репертуар, що включав солоспіви та ін. твори *М. Лисенка*, *Я. Степового*, *К. Домінчена*, *А. Кос-Анатольського*, *Є. Козака*, *О. Білаша* та ін., укр. нар. пісні. Популяризувала укр. мистецтво у Франції, Німеччині, кол. Чехословаччині, Польщі, Росії, Казахстані.

1-а вик-ця партій Галі ("Назустріч сонцю" *А. Кос-Анатольського*, 1957; 2-а ред. "Заграва", 1959), Анни ("Украдене щастя" *Ю. Мейтуса*), Марюти ("Повість про одне кохання" Д. Толстого, 1965).

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського), Панночка ("Утоплена" М. Лисенка), Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза, Марія, Тетяна ("Пікова дама", "Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Єлизавета, Леонора ("Дон Карлос", "Трубадур" Дж. Верді), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Галька (однойм. опера С. Монюшка), Джемма ("Овід" А. Спадавеккіа).

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989; *Полякова Л.* "Украденное счастье". Опера Ю. Мейтуса в Львовском театре // Муз. жизнь. — 1961. — № 11; *Пластинин А.* Радостно жить и творить // Труд. — 1953. — 26 нояб.; [*Б. п.*]. Валентина Герасименко // Вільна Україна (Львів). — 1956. — 28 січ.

А. Терещенко

В. Л. Герасименко

ГЕРАСИМЕНКО Василь Явтухович (1.05.1927, с. Пищики Білоцерківського р-ну Київ. обл.) — бандурист, педагог, майстер-конструктор *бандур*. Батько *Ок.* і *Ол. Герасименко*. З. д. м. УРСР (1987). Професор (1988). Закін. Львів. конс. (1960). Від 1950-х — викладач гри на бандурі у муз. уч-щі та конс. у Львові, зав. кафедри укр. нар. інстр. Організував профес. навчання гри на бандурі у Львові та сусідніх областях. Переклав для навч. потреб понад 400 муз. творів, зокр. упорядкував зб. пед. репертуару "Альбом бандуриста" (К., 1969), "Ансамблі для бандури", вип. 1—2 (К., 1980, 1981). Розробив понад 40 різних моделей бандур, кілька з них (зокр. "Львів'янка") відзначено найвищими нагородами Виставки досягнень нар. господарства України й впроваджено у виробництво на Львів. фабриці муз. інструментів. Розробив моделі штучних "нігтів", що істотно полегшують гру на бандурі. Виховав бл. 100 фахівців з вищою і серед. освітою, з них — бл. 30 лауреатів конкурсів та відзначених почесними званнями (сестри *Бойко*, *Г. Менкуш*, *Л. Посікіра*, *О. Стахів*, *І. Ольшевська*, *В. Дутчак*, *Т. Лазуркевич*, *О. Созанський*, дочки Ол. й Ок. Герасименко та ін). Від 1990 займається відновленням у повному обсязі харків. способу гри на бандурі (конструювання бандур, добір нотного матеріалу, виховання виконавців). Різносторонньою творчою та пед. працею зробив значний внесок у розвиток і становлення профес. бандурного виконавства.

В. Я. Герасименко

Літ.: *Кияновська Л.* Львівська бандурна школа другої половини XX ст. (Василь Герасименко та його учні) // Karpacki Coledge Artystyczny Biuletyn. — Przemyśl, 2005; *Фільц Б.* Внесок Галини Менкуш у бандурне мистецтво України (До 60-річчя від дня народження відомої бандуристки) //

Там само; *Її ж.* Міжнародні симпозіуми культурологів та фестиваль бандуристів у Перемишлі в контексті українського національного відродження // Українсько-польські культурні відносини XIX–XX століття. — К., 2003; *Яросевич Л.* Бандуристе, орле сизий // Бандура (Нью-Йорк). — 1997. — № 59–60; [*Б. п.*]. 70 років з дня народження В. Я. Герасименка // Там само. — 1997. — № 61–62; *Яросевич Л.* Щедрий ужинок майстра (До 70-річного ювілею Василя Герасименка) // Там само. — 1998. — № 63–64; *Присяжна Ю.* Княже місто, майстра почуй! // За вільну Україну. — 2002. — 15 трав.

Б. Фільц

К. Герасименко

ГЕРАСИМЕНКО Костянтин Володимирович [20.05 (3.06).1907, м. Одеса — 16. 11.1978, м. Житомир] — оперний і кам. співак (бас), драм. актор. Закін. Одес. муз. уч-ще (кл. Е. Меннер-Каневської, 1931). Удосконалювався у *В. Войтенка* у Дніпропетровську. Соліст Дніпроп. (1931–35), Вінн. (1938–40), Сталін. (тепер — Донец., 1940–41) опер, Київ. т-ру муз. комедії (1935–38), Запоріз. (1942–59), Житом. укр. (1959–70) муз.-драм. театрів. У конц. репертуарі — твори *М. Лисенка, К. Стеценка, О. Даргомижського, О. Бородіна, С. Рахманінова, Ант. Рубинштейна, П. Чайковського, М. Мусоргського,* Ш. Ґуно, а також укр. нар. пісні.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Сотник (одноім. опера М. Верниківського), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Собакін, Салтан ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Свенгалі ("Трільбі" О. Юрасовського), Сторожев ("В бурю" Т. Хреннікова), Спарафучільо ("Ріголетто" Дж. Верді), Дон Базиліо, Дон Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ.: *Козуб К.* Снага // Рад. Житомирщина. — 1967. — 30 трав.

І. Лисенко

Ок. В. Герасименко

ГЕРАСИМЕНКО Оксана Василівна (2.06.1959, м. Львів) — бандуристка, педагог, композиторка, аранжувальниця. Донька *В. Герасименка.* Сестра *Ол. Герасименко.* Лауреатка міжн. фестивалів (Гавана, Куба, 1986, 1988, 1990; Барселона, Паламос, Іспанія, 1990, 1991), Міжн. конкурсу композицій для бандури ім. Г. Китастого (Торонто, Канада, 2000, 1-а премія за фантазію "Купало"). Закін. Львів. муз. уч-ще (1978), конс. (1982, кл. *В. Герасименка*). 2004 отримала диплом бакалавра з композиції (дипломна робота — "Концерти Ю. Олійника для бандури та симф. оркестру"). У складі тріо бандуристок (створене 1974) концертувала в Україні (з 1975), Росії, Польщі, Німеччині, Іспанії, Японії та ін. країнах; із сольними концертами та в дуеті з гітаристом Ічіро Сузукі (Японія) гастролювала у США, Аргентині, Японії, Іспанії, Франції та ін. країнах. Учасниця міжн. і всеукр. фольк. і бандурних фестивалів. 1980 у складі тріо бандуристок здійснила фонд. записи на Укр. радіо. Учасниця телепрограм "Шире круг" і "Народное творчество" (Москва, ЦТ), теле- і радіопрограм на Львів. ТБ. 1983–89 — інспектор музики у Провінц. управлінні культури м. Баямо (Куба). Одна із засновників фестивалю автор. пісні "Sindo Garay". 1986 відзначена премією цього фестивалю за аранжування кубин. пісні для джаз. оркестру. На запрошення кубин. гітариста й композитора Л. Бракера брала участь у міжн. гітарних фестивалях (Гавана, Куба). 1989–91 — артистка філії Нац. конц. організації м. Баямо; ініціювала створення струн. квартету, для якого аранжувала твори укр. і кубин. композиторів. Вивчала джаз. гармонію та оркестрування п/к кубин. композитора й диригента А. Ромеу. Записувалася на Кубин. радіо; брала участь у телепрограмах "De la Gran Escena", "Gala" тощо. 1988 записала твори укр., лат.-амер. композиторів у власних аранжуваннях (поміж них — її "Фантазія для бандури") на LP грамплатівку (студія EGREM). Від 1991 — ст. викладач Львів. муз. академії. Її студенти ставали лауреатами, дипломантами міжн. і всеукр. фестивалів та конкурсів. Ініціаторка створення квартету бандуристок "Львів'янки".

Г. — авторка понад 100 творів для бандури, ансамблів бандури і фл. (скр., фп., гітари, влч.), бандури і струн. квартету. Авторка й упоряд. числ. збірників навч. і конц. репертуару для соло, *дуетів, тріо,* капел бандуристів (усього 10). Випустила аудіоальбоми "Струни душі" (Канада, 1999), "На Різдво Христове" (Канада, 1999) тощо.

Тв.: "Етюди для бандури на різні види техніки": Навч. посібник. — Л., 2003; "Осінні сни": Ліричні п'єси для бандури. — [1]США: YVO Prod., 1991; [2]Львів, 2001; На крилах мрій: Ліричні п'єси для бандури. — [1]США: YVO Prod., 1997; [2]Л., 2001; Народи мені, дівчино, сина: Пісні на слова українських поетів. — [1]США: YVO Prod., 1996; Концертні варіації для бандури і фортепіано. — [1]США: YVO Prod., 1996; Українські колядки: Для ансамблю бандуристів. — [1]США: YVO Prod., 1999; [2]Львів, 2001; Безкрилої любові не буває: Вок. твори та ансамблі у супроводі бандури. — Л., 2001; "Ліричні п'єси для бандури" (2 вип.), зб. етюдів для бандури (2), Конц. варіації для бандури й фп., "Укр. колядки" (1999, 2001), "Безкрилої любові не буває" (2001), "Пливи світами, пісне любові" (2001); переклади гітарної, лютневої та фл. музики лат.-амер. композиторів, обробки нар. пісень, аранжування для бандури і/або флейти, гітари, струн. квартету, "Український триптих" для струн. квартету, музика до дит. спектаклю "Galapago" (у співавторстві з К. Пуї).

Літ. тв.: Фестиваль бандури ім. Костя Місевича в Дубно // Бандура (Нью-Йорк). — 2001. — № 75; Фольклорні джерела музичної мови бандурних концертів Юрія Олійника // Народознавчі зошити. — 2004. — № 1–2. Ред. і вступ. слово до зб.: *Сивба Н.* Світ бандури: Твори для дітей та юнацтва. — Л., 2004.

Дискогр.: аудіокасети — "Оксана Герасименко. "Струни душі": Авторські пісні та інстр. композиції. — Монреаль, Канада: Yevshan Corp., 1996. — CYFP 1148; "На крилах мрій": українські пісні та пісні народів світу у виконанні Оксани Герасименко. — YVO Prod., USA. 1994; "Adoracion": Пісні та інстр. музика лат.-амер. композиторів. У вик. Ок. Герасименко та інстр. ансамблю. — Л., 1999; CD: Оксана Герасименко. "Тайна": Інстр. твори. — Л.; К.: Росток-рекордс. — 2002; "Різдвяні сни": Укр. колядки. — О. Герасименко, банд., М. Блощичак, укр. дух. інструменти. — ALLCANN WOOD & INDIGO (2002): "На Різдво Христове": Укр. колядки у виконанні Олі, Оксани Герасименко та інстр. ансамблю. — YVO Prod. USA, (1999); "По всьому світу з колядою": Укр. колядки та колядки народів світу. — Л., 2004.

Літ.: *Бистрицька О.* Виконавська та педагогічна діяльність Оксани Герасименко (до історії української бандурної педагогіки) // Виконавство музичне: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 35; *Чумарна М.* Посольство пісні // КіЖ. — 2002. — 23 жовт.

В. Дутчак

ГЕРАСИМЕНКО Олександр Миколайович [6(18).01.1863, м. Київ — 23.11. 1921, м. Москва, РФ] — оперний співак (баритон). Вок. освіту здобув в Італії у проф. Джіральдоні (1890—91). 1891—93 — соліст Одес. (італ.) опери. 1893—97 виступав на італ. і португал. оперних сценах (1894—95 — соліст лісабон. театру "San Carlo"). 1898—99 — соліст Бакин., 1900—02 — Тифліс. (тепер — Тбіліс.) опер, 1902—21 — Великого т-ру в Москві.

Партії: Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Веденецький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Невер ("Гугеноти" Дж Мейєрбера), Зурга ("Шукачі перлів" Ж. Бізе).

Літ.: [*Б. п.*]. Баритон Герасименко // Моск. ведомости. — 1891. — 15 июня; [*Б. п.*]. Новый баритон Большого театра // Там само. — 1902. — 28 квіт.

І. Лисенко

ҐЕРАСИМЕНКО Ольга Василівна (10.06.1958, м. Львів) — бандуристка, педагог. Донька *В. Герасименка*. Сестра *Ок. Герасименко*. Дружина *Ю. Олійника*. Лауреатка Респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. (Івано-Франківськ, 1988). З. а. України (1999). Закін. Львів. конс. (кл. В. Герасименка), асистентуру-стажування при Київ. конс. (кл. *С. Баштана*). У складі тріо бандуристок концертувала в Україні, Росії, Польщі, Німеччині, Іспанії, Японії та ін. країнах. Від 1990 живе в м. Сакраменто (Каліфорнія, США). Перша профес. бандуристка, яка виступає як солістка з амер. симф. оркестрами. Разом з Ю. Олійником постійно концертує, популяризуючи укр. музику, культуру та історію в коледжах, ун-тах, музеях та б-ках США. Від 1980-х вони займаються виведенням бандури на світ. арену: виступи й записи на CD Концертів № 1, 2, 4 для бандури із симф. орк., Сонати, сюїти "Чотири подорожі в Україну" Ю. Олійника; творів *Д. Бортнянського* К. Діттерсдорфа, *М. Скорика* (в супр. кам. оркестру *"Віртуози Львова"*); укр. колядок (разом з Ок. Герасименко). Ґ. — голова Тов-ва збереження укр. спадщини Півн. Каліфорнії. Від 1999 — гол. ред. журналу *"Бандура"* (Нью-Йорк, США). Учасниця Міжн. фестивалю бандурної музики "Бандура, 2000" (Торонто, Канада), фестивалів мистецтв укр. зарубіжжя (Київ, 1999, 2001). Упорядниця числ. репертуарних збірників для соло, *дуетів*, *тріо*, капел бандуристів (всього 19), поміж яких — "Співають "Львів'янки" (1992), "Диво-струни" (1993), "Пісні на свята" (2000), "Українські релігійні пісні для дітей" (2000), "Українські колядки" (2001), збірники п'єс та нар. мелодій для бандуристів-початківців, вип. 1—2 (2001), Юрій Олійник. "Твори для бандури" (2001).

Літ.: *Яросевич Л.* Ювілейний подарунок Олі Герасименко-Олійник // Укр. форум. — 1999. — № 35.

В. Дутчак

ГЕРАСИМІВСЬКИЙ НАСПІВ (ГН.). Складений і уведений до співацького репертуару С.Пб. Олександро-Невської лаври і Придв. хору ієром. *Герасимом* (Завадовським), вірогідно, в 1720—30-х. ГН. відомий у 2-х піснеспівах — 1/ молитва "Тебе Бога хвалимъ" на текст, ймовірно, свт. Амвросія (Медіоланського) із відправи подячного молебню; 2/ тропар "Єдинородный Сыне" *літургії* з попереднім "Слава и нынѣ". Вперше ГН. включили до *Ірмологіонів* укр. співаки-ченці, які складали на той час більшість братії Олександро-Невської лаври (напр., ієрод. Орест Софроніїв, ієрод. Леонід Хоцятовський та ін.).

Тропар "Єдинородный", що зустрічався (з назвою "невское") в рукописах кін. 1740—60-х, був поширений у С.-Петербурзі й після від'їзду ієромонаха Герасима та його смерті. Прикметною ознакою укр. редакції тексту цього піснеспіву ГН. є словоформа "вочеловѣчивыйся" ("въчеловѣчивыйся"), відмінна від прийнятої в Московії "вчеловѣчивыйся". "Єдинородный" ГН. зустрічався також в укр. Ірмологіонах, укладених у монастирях Москви. У зб. київ. Пустинно-Микільського монастиря (1764) його включено до складу "Літургії нынѣлу Кієвского". В Ірмологіоні співака *Г. Головні* 1752 (ІР НБУВ. — Ф. ДА, № 351п) він зустрічається з подвійною вказівкою — і на "невское", і на ім'я Герасима, а в Ірмолої Г. Головні 1762 (С.Пб., РНБ. — Ф. ОЛДП — Тов-ва любителів давньої писемності, F 511) — з назвою "Российское: творение Герасима архимандрита". Згодом ГН. з назвою "российское" перейшов до ін. укр. Ірмолоїв.

Гімн "Тебе Бога хвалимъ" ГН. був зафіксований приблизно в серед. 18 ст.: 1752 у зб. Г. Головні — з назвою "Знаме"[ный] Роспѣв / сочине" / Iеро"онахом / Гераси" / Генерало" / Басомъ". Повсюдно відомим ГН. став після надрукування його 1772 у моск. Синод. Обиході (з назвою герасимовскаго роспѣва), а пізніше — в його перевиданнях. Наприкінці 18 — у 1-й пол. 19 ст. ГН. переписували до Ірмологіонів як із Синодальних видань, напр., "герасимовская с обихода печатнаго", так і з рукописів — із назвою "невское", якої у Синод. Обиході немає.

Із ГН., як і з ін. тогочасними новітніми гармонізаціями, пов'язане оновлення спів. стилю Олександро-Невської лаври. Від трад. *знаменного розспіву* вказаних 2-х текстів ГН. наслідує чіткий поділ на рядки й силабічний устрій, але оновлює стиль псалмодії (тональна система, широкий діапазон наспіву, чітка тактометрика, мелізматичні звороти — "юбіляції" — на окремих складах, відповідно до змісту). В рукописах розрізняються варіанти ГН., що засвідчує його активне побутування й часткову зміну у репертуарі різних обителей.

У 18 ст. ГН. виконували, найвірогідніше, у вигляді терцевого 2-голосся, хоча в укр. рукописах його в такому вигляді не зафіксовано. Основний голос співу "Тебе Бога хвалимъ" розміщено у Синод. Обиході, верхній — в Ірмолої Г. Головні. Для тропаря "Єдинородний" більшість джерел містить основний голос (із виразною початковою поспівкою-темою), тоді як 2-голосся надрук. у зб. "Пѣніе Божественной

О. М. Герасименко

Ол. В. Герасименко

Н. Герасимова-Персидська

литургии Златоустаго. Придворное простое." (вид. *Придв. спів. капели*, С.Пб., між 1804 і 1810). Не виключено, що терцеве 2-голосся було частиною складнішої фактури — 3- або 4-голосої (на зразок співу Києво-Печер. лаври).

У 19 ст. ГН. у повсякденних богослужбах був витіснений коротшими силабічними наспівами, а в урочистих відправах виконувався без зазначення імені автора (напр., у вид. Придв. капели — як "великое"). Деякі рос. церк. композитори (зокр. А. Альбанов, В. Бірюков) створили багатоголосі обробки ГН., вміщеного у Синод. Обиході.

Літ.: *Вознесенский И. прот.* О церковном пении православной греко-российской церкви: Большой и Малый знаменный напев. — К., 1887, [2]Рига, 1890; *Його ж.* Церковное пение православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII–XVIII веков. В 4 вып. — Вып. 2: Сравнительное обозрение церковных песнопений и напевов старой Юго-Западной Руси... — М.; Лейпциг, 1898; Вып. 3: Ирмолог Гаврила Головки... — К., 1890, [2]М., 1898; *Лисицын М., свящ.* Обзор Духовно-Музыкальной литературы. — С.Пб., 1901; *Финдейзен Н.* Очерки по истории музыки в России. — М.; Л., 1928. — Вып. 4; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. — Нью-Йорк, 1982. — Т. 2; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть: Каталог. Львів, 1996; *Шевчук Е.* Герасимовский напев // Православная Энциклопедия. — М., 2006. — Т. 10; *Antonowycz M.* Ukrainische geistliche Musik. — München, 1990.

Ол. Шевчук

ГЕРАСИМОВ Анатолій Олександрович (8.10.1945, м. Москва, РФ) — джаз. саксофоніст (сопрано, тенор), флейтист, композитор, аранжувальник, кер. ансамблю. Грає з 16-ти років. Дебютував в ансамблі п/к Г. Лук'янова. Виступав в моск. джаз. кафе "Аеліта" й "Синій птах" (1963–65). 1965–66 — учасник естр. ансамблю Іркут. філармонії п/к О. Куценка. Згодом грав у естр. оркестрах п/к Б. Ричкова, Б. Ренського, А. Кролла, у "ВІО–66" п/к Ю. Саульського. 1970–72 — саксофоніст естр. ансамблю Донец. філармонії п/к Ю. Щеглова. 1972–73 — Г. грав в ансамблі Моск. філармонії п/к Е. Шварца. Періодично створював свої колективи, з якими брав участь у джаз. фестивалях (Дніпропетровськ, Донецьк). 1973–95 — жив у США, де грав у біг-бенді Д. Еллінгтона, виступав з трубачем Ч. Бейкером, піаністом Р. Ханною, бас-гітаристом Ж. Пасторіусом, ударником Е. Джонсом та ін. амер. музикантами. Від 1995 — у Москві.

Дискогр.: LP грамплатівка "Время летит". Анатолий Герасимов. М.: Мелодия, С60 31489 005, 1991 [запис 1987].

Літ.: *Недвинский Е.* Анатолий Герасимов (Успехи молодых) // Муз. жизнь. — 1978. — № 8.

В. Симоненко

ГЕРАСИМОВА-ПЕРСИДСЬКА Ніна Олександрівна (23.12.1927, м. Київ) — музикознавець, педагог. З. д. м. України (1997). Кандидат мист-ва (1955). Доктор мист-ва (1978). Професор (1979). Член НСКУ (1960). Лауреатка Премії ім. М. Лисенка (1990). "Жінка року 1992–93", нагороджена Міжн. біограф. центром у Кембріджі (IBC) срібною медаллю "За видатні досягнення у XX ст.". Академік АН вищої школи (1994). Член-кор. АМУ (2001). 1995–2002 — ген. секретар Укр. нац. комітету Міжн. муз. ради (ЮНЕСКО): відповідальна за зв'язки Міжн. ради з традиц. музики (ICTM). Член Міжн. музикознавчого тов-ва (IMS, 1987), Європ. тов-ва культури (SEC, 1991). Секретар Нац. всеукр. муз. спілки (1995–2002). Закін. Київ. конс. (1951 — істор.-теор. ф-т, 1952 — фп.), там само аспірантуру (1954). Від 1950 працює на кафедрі теорії музики, з 2000 — зав. кафедри старовин. музики НМАУ.

Осн. напрями пед. діяльності Г.-П. — розробка й викладання авт. курсів (для студентів, магістрів, аспірантів) "Історія і теорія європ. багатоголосся", "Історія і теорія стилів у муз. мистецтві", "Теоретичні проблеми сучасної музики (кін. 20 — поч. 21 ст.)", підготовка фахівців у галузі старовин. та сучас. музики. Учні Г.-П. представляють її музикознавчу школу в Україні, Росії, Канаді, США, Іспанії (*К. Берденникова, Т. Гусарчук, Н. Заболотна, Люд. Ївченко, О. Сокол, Д. Терентьєв, К. Ціріхус, І. Чижик, Ол. Шевчук* та ін.).

Г.-П. — авторка декількох монографій, понад 110 статей, укладачка нотних антологій. У перших наук. розвідках Г.-П. розглядаються проблеми укр. рад. симфонізму, різні аспекти музики *М. Леонтовича, М. Вериківського, Л. Ревуцького*, пізніше Г. де Машо, *Й. С. Баха, І. Стравінського, Д. Шостаковича* та ін. Від серед. 1960-х основна сфера наук. інтересів Г.-П. зосередилася довкола укр. *партесного концерту* 17–18 ст., комплексне дослідження якого було нею залочатковане. Віднайдення партесних рукоп. поголосників у архівах Києва (збірки Софійського собору, *Києво-Печер. лаври*), Москви, С.-Петербургу, б-ках Литви, Сербії та їх всебічний аналіз дозволив Г.-П. розшифрувати, реконструювати нотний текст, опублікувати ряд композицій, встановити в деяких випадках їх авторство, дослідити жанр.-стильові особливості партесних концертів як основного муз. жанру доби *Бароко*, їх місце в історії вітчизн. музики. Відкриття Г.-П. партесних рукописів та їх дослідження внесли радикальні корективи в історію вітчизн. й загалом європ. муз. культури. Г.-П. — провідна дослідниця старовин. укр. музики.

Ряд наук. праць Г.-П. присв. проблемам сучас. музики, зв'язкам минулого й сучасності. Постійна учасниця Всеукр. та міжн. конференцій і симпозіумів із доповідями з питань старовин. і сучасної музики. Читає лекції в ун-тах Європи, США (з 1985).

Літ. тв.: канд. дис. "Народно-песенные основы украинского советского симфонизма" (1955); М. И. Вериковский. — К., 1959; Вторая симфония Л. Ревуцкого. — К., 1963; Хоровий концерт на Україні в XVII–XVIII ст. — К., 1978; Микола Дилецький. Хорові твори. — К., 1981; Партесный концерт в истории музыкальной культуры. — М., 1983; Українські партесні мотети поч. XVIII ст. — К., 1990; Русская музыка XVII в. — встреча двух эпох. — М., 1993; Характерные черты полифонии Н. Леонтовича // Украинская советская музыка. — К., 1962. — Вып. 2; "Весна священна" І. Стравінського // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; Характерные черты многоголосия XVII–XVIII вв. // Musica Antiqua Euro-

pae Orientalis (далі MAEO). — 1969. — I; Народные истоки партесного концерта // MAEO. — Bydgoszcz, 1972. — III; Роль зв'язків хорової музики XVIII ст. з сучасним театром у демократизації муз. мистецтва // Укр. муз-во. — 1974. — Вип. 9; До історії розвитку партесного концерту на Україні // Beitrage zur Musikwissenschaft Osteras. — Mainz, Wiesbaden, 1977; Про становлення віршового принципу в музиці // Укр. муз-во. — К., 1978. — Вип. 13; Украинский лицевой Ирмологион 1-й половины XVIII ст. // Памятники культуры. Новые открытия. — 1984. — М., 1986; Бах и Шостакович // Бах и современность. — К., 1985; Полифоническое мышление Шостаковича в культурно-историческом аспекте // Кельнские музыковедческие исследования, посвященные Дмитрию Шостаковичу. — Кельн, 1986; Специфіка національного варіанту бароко в українській музиці XVII ст. // Українське бароко і європейський контекст. — К., 1991; Взаємини Схід — Захід у слов'янській музиці доби бароко // Мистецтво, фольклор та етнографія слов'ян: XI конгрес славістів у Братиславі. — К., 1993; Козацький жарт у церковному співі // Запорожці: Історія козацької культури. — К., 1993; Спадкоємець великого Веделя // Хроніка. — 1994. — № 3—4; Тема конца времени в покаянном мотете "Приближается душе конец" // Музыкально-исторические чтения памяти Ю. Келдыша. — М., 1997; Некоторые особенности структуры текстов партесных произведений // Музыкальное приношение: Сб. ст. к 75-летию Е. Ручьевской. — С.Пб., 1998; Послання ап. Павла в творі Шютца та в покаянному мотеті // Українсько-німецькі зв'язки минулого і сьогодення. — К., 1998; Нове в музичному хронотопі кінця тисячоліття // Укр. муз-во. — 1998. — Вип. 28; Музика тиші // Art-line. — 1997. — № 9; Трансформація монодичних принципів у покаянному мотеті "Приближается душе конец" // Київ. муз-во. — 1998. — Вип. 1; Псалтир в музичній культурі України XVII—XVIII ст. // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4.; Некоторые заметки по текстологии нотолинейных рукописей // Гимнология: Материалы междун. науч. конф. "Памяти протоиерея Димитрия Разумовского" (к 130-летию Моск. конс.). 3—8 сент. 1996. — М., 2000; "Граматика" Миколи Дилецького як джерело атрибуції його невідомих творів // Музикознавство: з 20 у 21 століття: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7; Монодія як символ сакрального // Православна монодія: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 5; Роль України у становленні музичної культури Europae Magnae // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — 2001. — Вип. 17; Ізоритмічні мотети Гійома де Машо і їх "готична" концепція форми // Київ. муз-во. — 2001. — Вип. 6; Львівський Ірмологіон 1700 року як явище музичної культури // КАЛОФОNIA. — Л., 2002. — Число 1; Православная Литургия в аспекте ее музыкального компонента // Мамрусум: Вопросы истории, теории и эстетики духовной музыки. — Ереван, 2002. — Т. 1; Деякі питання загальної концепції "Історії українського мистецтва" // Мистецькі обрії. — К., 2002. — Вип. 3; От "рес факта" к "опусу": структура и процесс // Музичний твір як творчий процес: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 21; Музыка и слово: аналитические и когнитивные проекции // Слово, інтонація, муз. твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27; Неомедиевизм в современной музыке как показатель смены культурной парадигмы // Старовинна музика — сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Кн. 1. — Вип. 24; Музыковедение в Национальной Музыкальной Академии Украины: новые тенденции // Lietuvos Muzikos Akademija kelyje i Europos aukstojo mokslo erdve. — Vilnius, 2003; Гипотеза и факт — некоторые притчи в истории музыки XVII в. // Церковное пение в историко-литургическом контексте: Восток — Русь — Запад (к 2000-летию от Рождества Христова). — М., 2003. (Гимнология. — Вып. 3.); Жанр канона в богослужебном пении XVII—XVIII вв. // Византия и Восточная Европа: Литургические и музыкальные связи. К 80-летию доктора Милоша Велимировича. — М., 2003. (Гимнология. — Вып. 4); Шпенглер версус современность // Музика в просторі культури: Наук. вісник НМАУ — К., 2004. — Вип. 33; "...И слово в музыку вернись" // Музичний стиль: Теорія, історія, сучасність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 38; Altrussische Musik. Einfuehrung in ihre Geschichte und Probleme. — Graz, 1993 (редагування); Les Cosaques et la culture musicale a l'epoque de la "Renaissance nationale" // Les Cosaques de l'Ukraine. — Paris, 1993; Muzyka ukraińskiego pogranicza w dobie Baroka // Barok. Historia — literatura — sztuka. — Pólrocznik. III. — 1996. — № 2 (6); Dienste für die kiewer Heilige (Служби Київським святим) // MAEO. — 1997. — XI; Uber das Versprinzip in der ukrainischen Musik der Barockzeit // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitegemeinschaft an der Technischen Universitat Chemnitz. — 1998. — Heft 2; Musikalische Stilelemente als Erkennungszeichen der Konfession (Ukraine und Russland im 17. Jahrhundert) // Kirchenmusik — geistliche Musik — religioese Musik; Musikgeschichte zwischen Ost- und Westeuropa. — Sinzig, 2002. — B. 7; Music of the Orthodox liturgy and its stylistic transformation // MAEO. — Bydgoszcz, 2000. — XII; Das Nationale im Selbstbewusstsein des Komponisten // Nationale in der Musik des 20. Jahrhundert / Hrsg. von *H. Loos u. S. Keym*. — Leipzig, 2004. — 143—154; статті до енциклопедії "Musik in Geschichte und Gegenwart" та ін.

Літ.: *Зінкович О.* Першовідкривач шедеврів // Музика. — 1990. — № 6; *Цирікус К.* Ніна Герасимова-Персидська — музикознавець-медієвіст (Бібліографія) // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXII; Musicae Ars et Scientia: Книга на честь 70-річчя Н. О. Герасимової-Персидської: Наук. вісник НМАУ. — 1999. — Вип. 6; *Черкашина М.* Ах, Ніна, Ніночка // Там само; *Гусарчук Т.* Про деякі педагогічні принципи Н. О. Герасимової-Персидської // Там само; *Кравченко І.* Барковий сад Н. О. Герасимової-Персидської // Там само; Быть апостолом культуры (інтерв'ю *Т. Бондаренко* з *Н. Герасимовою-Персидською*) // Там само; Учні Н. Герасимової-Персидської // Там само; Русское церковное пение 9—20 вв.: Библиографический указатель [Список работ 1969—99]. — М., 2001. (Гимнология. — Вып. 2); *Берденникова К.* Ніна Герасимова-Персидська (до дня народження) // Мистецькі обрії: Альманах. 2001—2002. — К., 2003. — Вип. 4—5; *Кушнірук О.* Україна в Європі — реальність присутності (інтерв'ю з *Н. Герасимовою-Персидською*) // УМГ. — 1997. — Жовт.—груд.; *Дьячкова Е.* Анонім 20 століття // День. — 1999. — 30 черв.; *Ambrazas A.* Gerasimova-Persidska Nina // Lietuvos Muzikos Encyklopedia. — 2001. — V. 1; Gerasimova-Persidskaja Nina // Die Musik in Geschichte und Gegenwart: Personelteil 7. — Kassel, 2001 тощо.

Ол. Шевчук

ГЕРАСИМОВИЧ Дарія Миколаївна (1908—1991) — піаністка, педагог. Навч. у ВМІ ім. М. Лисенка (кл. *В. Барвінського*, 1920—1928). 1928 Стажувалась у Праз. конс. (кл. *В. Курцо*, 1928). Від 1930 — викладачка ВМІ ім. М. Лисенка, Вищої муз. школи ім. І. Падеревського. Вдосконалюва-

лась у Вищій школі ім. С. Монюшка (Польща). Від 1948 — викладачка кафедри фп. Львів. конс. (з 1965 — доцент). Ініціатор створення і директор Дит. студії при конс. (з 1955).

Літ. тв.: Методика навчання гри на фортепіано. — К., 1962.

ГЕРАСИМЧУК Віктор Гнатович (13.08.1935, с. Топильне Волин. обл. — 2.12.2004, м. Луцьк) — композитор, диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1991). Член НСКУ. Лауреат обл. премії ім. І. Стравинського (1995). Закін. Львів. конс. (кл. хор. диригування, 1969, кл. композиції *Д. Задора*, 1978). Від 1979 — викладач Луц. пед. уч-ща й ДМШ. Голова Волин. осередку НСКУ.

Тв.: ораторія "Обеліски і колоски" на сл. П. Шаповала (1978), кантати, ода; Концерт для голосу з орк. (1983), Конц. рондо для труби з орк. (1974); Струн. квартет (1977); для фп. — 3 сонати, п'єси; "Контрасти" для скр. і фп. (1981), Альбом юного трубача (1985); Поема для оркестру нар. інстр. (1986); хори на сл. Лесі Українки, В. Сосюри, О. Богачука, хор. сюїта "Сім струн" на сл. Лесі Українки (1993); вок. ансамблі, солоспіви на сл. Лесі Українки, вок. цикли "Кроки в майбутнє" на сл. Р. Братуня (1984), пісні, обр. нар. пісень; муз. до театр. вистав.

Літ.: *Матвійчук Л.* Пісні Волинського краю // Рад. Волинь. — 1990. — 29 трав.; *Філатенко А.* Композитор землі Волинської // Волинь. — 1996. — 25 трав.; *Жарчинська О.* Віктор Герасимчук: "Музична кар'єра розпочалася з унікального смичкового інструмента" // Луцький замок. — 1997. — 4 верес.

А. Мухо

В. Герасимчук у ролі Ганжи (опера "Богдан Хмельницький" К. Данькевича)

ГЕРАСИМЧУК Леся — рок-співачка (1972, м. Житомир). Солістка рок-гуртів "999" (Львів, створений 1986), "Місто Мемфіс", "Драглайн", "Королівські Zайці". Дипломант фест. "*Червона рута*" (Запоріжжя, 1991; Севастополь, 1995). Виступала на фестивалях "*Рок-екзистенція*" (Київ, 2002), "Золотий скіф", "Рок на барикадах"; брала участь у концерті пам'яті загиблих у бою під Крутами ("Концерт для ангелів", Київ. т-р оперети, 2003) тощо. У текстах пісень Г. часто звертається до укр. класики — віршів *Лесі Українки, Олександра Олеся, В. Сосюри, П. Тичини*, Л. Костенко та ін. Знято відеокліп на пісню Г. "А'Мазох" (реж. Л. Бегай).

Дискогр.: "Моя кохана". — Л.: Кава з перцем", запис студії БЗЗ Укр. радіо, 1995; "Unplugged. Український альтернативний романс". — Л.: Запис студії О. Балабана, 2000; "Казки королівства А'Мазох". — К.: Атлантік, 2001.

Літ.: *Корнієнко О.* "Зайці у могильниці" // Україна молода. — 2003. — 17 жовт.

О. Бойко

М. Герега

ГЕРЕГА Марія Михайлівна (2.01.1957, м. Львів) — піаністка, педагог. Канд. мист-ва (1993). Закін. Львів. конс. (1981, кл. *Л. Крих*), де відтоді й працює: з 1999 — зав. кафедри загального та спеціалізованого фп., з 2004 — професор. Розробляє методику викладання спеціалізованого фп., вивчає історію укр. муз. культури.

Літ. тв.: канд. дис. "Камерно-инструментальные (с фортепиано) ансамбли Б. Н. Лятошинского (некоторые вопросы музыкально-исполнительской интерпретации)" (К., 1993), Камерно-інструментальні ансамблі Б. М. Лятошинського. — Л., 2002; Пріоритети кафедри спеціалізованого фортепіано в процесі навчання музиканта-професіонала // Наук. записки: Сер. Мистецтвознавство. — Тернопіль, 2002. — Вип. 1; Ірина Негребецька — піаністка і педагог // Молоде муз-во. — Л., 2002. — Вип. 7; Вплив М. Лисенка на музичне життя Галичини // Вісн. НТШ. — Л., 2002. — № 28.

В. Камінський

ГЕРЕЛЛО Василь Георгійович (13.03.1963, с. Васловівці Заставнівського р-ну Черніг. обл.) — оперний співак (баритон). Лауреат Міжн. конкурсу оперних співаків Бі-Бі-Сі у м. Кардіфф (Велика Британія, 1993), Міжн. конкурсу молодих оперних співаків ім. М. Римського-Корсакова (С.-Петербург, 1994, 1-а премія). Закін. С.-Петербур. конс. (1991; кл. Н. Серваль). Від 1991 — соліст Маріїн. театру у С.-Петербурзі. Виступав на сценах т-рів Метрополітен-опера, Ковент Ґарден, Ла Скала тощо. Гастролював в Україні та за кордоном.

Партії: Жермон, Ренато ("Травіата", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Онєгін, Роберт ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Альфіо ("Сільська честь" П. Масканьї).

Н. Попович

ГЕРИНОВИЧ Олександр Володимирович (10.03.1913, м. Самбір, тепер Львів. обл. — 3.02. 1997, м. Детройт, США) — муз. тележисер, лібретист. Батько *О. О. Гериновича*. З родини відомого вченого і громад. діяча В. Гериновича, репресованого НКВС (1932). Разом з батьками виїхав до Москви, де. навч. у військ.-інженерній академії. Після арешту батька висланий до Томська, згодом до Новосибірська. 1940 переїхав до Львова, де працював зав. літ. частини т-ру опери та балету. Під час окупації очолював Концерт. бюро (філармонію), організовував концерти, фестивалі, зокр. галиц. хорів, гастролі відомих колективів і виконавців (*О. Руснака, Ю. Криха, Г. Левицької, Х. Колесси* та ін.). 1944 потрапив до концентрац. табору "Штрасстоф". Після звільнення рад. військами повернувся до Львова, де працював у оперному т-рі. 1948 заарештований і засланий до таборів Воркути й Магадану. Після звільнення (1956) — один із організаторів Львів. обл. ТБ. Працюючи на посаді гол. режисера муз. редакції, здійснив власні проекти: "Українські вечорниці", "Пісні над Львовом", концерти львів. композиторів і виконавців. Автор лібрето балетів *Р. Сімовича* ("Сопілка Довбуша"), *А. Кос-Анатольського* ("Сойчине крило"), *І. Вимера* ("Лис Микита"), *Л. Ярошевської* ("Венеціанський купець"). 1992 емігрував до США.

Літ.: *Геринович О.* (син). Криниця життя. — Івано-Франківськ, 2006.

А. Терещенко

ГЕРИНОВИЧ Олександр Олександрович (9.03. 1936, м. Новосибірськ, РФ) — диригент, віолончеліст, педагог, публіцист, поет. Син *О. В. Гериновича.* Закін. Львів. ССМШ (кл. влч. *О. Березовського, Є. Шпіцер,* О. Тищенко, 1955), Львів. конс. (кл. влч. *П. Пшенички,* симф. дириг. — *А. Солтиса, І. Паїна*). На держ. іспиті (1962) вперше у Львові виконав Симфонію № 3 *Б. Лятошинського.* Під час навчання диригував виставами оперної студії ("Ноктюрн" *М. Лисенка,* "Сотник" *М. Вериківського,* "Алеко" *С. Рахманінова,* "Викрадення із сералю" В. А. Моцарта). Від 1961 — диригент-асистент симф. оркестру Львів. філармонії, з яким вперше виконав молодіжну увертюру "Гаудеамус" *А. Кос-Анатольського,* "Верховинську рапсодію" *Б. Фільц,* симф. поему "Вальс" *М. Скорика.* 1981—82 — гол. диригент кам. оркестру Рівн. філармонії. Від 1963 — викладач (з 1979 — доцент) Львів. конс. Від 1971 із студент. оркестром нар. інструментів уперше виконав "Прикарпатську симфонію" *С. Людкевича* (інстр. Н. Плаксюка), Варіації та Сюїту № 2 *А. Онуфрієнка,* сюїту "Лис Микита" (інстр. Л. Дражниці). 1979 переїхав до Рівного, де очолив кафедру орк. диригування (нар. інструменти) й кл. влч. в Ін-ті культури. Від 1988 — викладач кафедри нар. інструментів Львів. конс., 1996 — зав. кафедри орк. диригування (1996).

Тв.: "Серенада" для струн. орк., кантата "Пам'ятайте, живі" на сл. В. Колодія, симф. поема "Пам'яті Т. Шевченка", "Миттєвості" для фл., вок. цикли на сл. О. Блока, Олександра Олеся, обр. укр. нар. пісень. Перекладення та інструментування для симф. орк. — балет "Венеційський купець" Л. Ярошевської, Концерт № 7 для скр. з орк. П. Роде, "Свято пісні" А. Кос-Анатольського, "Мелодія" Б. Лятошинського тощо; для орк. нар. інструментів — Вступ до опери "Даїсі" З. Паліашвілі, Концерт для скр. з орк. Д. Кабалевського, "Веснянки" М. Вериківського, "Прелюд" Л. Ревуцького, солоспіви С. Людкевича тощо.

Літ. тв.: метод. роботи, посібники, дослідження з питань техніки диригування, постановки диригентського апарату, вик. аналізу партитур, історії дир. виконавства тощо; Криниця життя. Спогади, творчість, педагогіка. — Івано-Фр., 2006; "Талісман". Зб. поезій. — Івано-Фр., 2003.

Літ.: *Черкошина Л.* Звіт львівських ансамблів // Музика. — 1976. — № 4; *Рябокобиленко С.* На інструментах грають діти // Ленінська молодь. — 1965. — 9 черв.; *Волк Л.* Скарбниця української музики // Червоний прапор (Рівне). — 1982. — 4 квіт.; *Фільц Б.* Класики і сучасність // КіЖ. — 1982. — 1 трав.; *Михайленко В.* У руках дівчат — волошки // Там само. — 1982. — 1 груд.

А. Терещенко

ГЕРМАН Ада Ізраїлівна (6 (19).01.1902, м. Одеса — 10.02.1991, м. Київ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1947). Член СКУ (1941). Навч. у Київ. конс. (кл. фп., 1924—29), закін. її істор.-теор. ф-т (1940) і аспірантуру при ній (1947). 1935—41 — викладачка Київ. муз. уч-ща, 1942—68 — Київ. конс. (спец. курс історії заруб. музики), з 1957 — доцент. Лектор філармонії (з 1939).

Літ. тв.: канд. дис. "Детские оперы русских и украинских композиторов" (К., 1947); Шевченко — музикант. — К., 1940; Дитячі опери М. Лисенка. — К., 1945; Програма по музичній літературі: Навч. посібник. — К., 1946; Композитор А. Філіпенко. — К., 1958; Як розуміти музику. — К., 1959; О творчестве Аркадия Филиппенко // Украинская советская музыка. — К., 1960. — Вып. 1 (у співавт. з *Л. Архімович*); Симфонічна поема А. Штогаренка "Пам'яті Кобзаря" // Шевченко і музика. — К., 1966; С. Гулак-Артемовський // Історія української дожовтневої музики. — К., 1969; Мария Семёновна Завалишина // Они пишут для детей. — М., 1980; статті в журн., газ., УРЕ тощо.

Літ.: *Грицюк Н.* [Нам пишут] // СМ. — 1984. — № 2.

А. Муха

А. Герман

ГЕРМЕНЕВТИКА МУЗИЧНА (ГМ.; *грец.* ἑρμηνευτική від ἑρμηνεύω — пояснюю) — мистецтво і теорія тлумачення муз. твору та виявлення смислу його тексту на основі об'єктивних (муз. знаки та знакові комплекси) й суб'єктивних (наміри автора) підстав. Походження терміну ГМ. відносять до давньогрец. міфології, згідно з якою Ґермес — посередник між богами й смертними — повинен був тлумачити людям накази богів, а богам — прохання людей. Тож спершу терміном "герменевтика" позначалося мистецтво пояснення афоризмів оракулів, стародав. текстів, знаків, сенсу чужої мови тощо. Термін ГМ. було запроваджено 1902 нім. музикознавцем і диригентом Г. Кречмаром. Романт. муз. критика особливо підкреслювала значення істор. та психол. мінливості свідомості слухача у процесі сприйняття й пізнання муз. твору. У процесі становлення ГМ. як галузі муз-ва спостерігається поступовий перехід від виявлення аналогій між елементами муз. мови та позамуз. символами і схемами (космологічними, математичними, теологічними, психологічними) до спроб осягнення муз. смислу як позавербального й багатозначного худ. образу.

У 1-й пол. 20 ст. в галузі ГМ. спостерігаються 2 осн. напрямки. Австр. музикознавець Е. Ганслік вважав, що не можна тлумачити музику, використовуючи позамуз. асоціації, бо муз. мистецтво — особлива, ізольована духов. діяльність. Г. Кречмар і А. Шерінг, навпаки, прагнули обґрунтувати методи визначення опосередкованої літ. програми в муз. творах. У 2-й пол. 20 ст. під впливом філософії (Г. М. Гайдеггер, Х. Ґадамер, Ю. Хабермас, К.-О. Опель, А. Лоренцер та ін.) виникає т. зв. нова ГМ. Один з її фундаторів — нім. музикознавець К. Дальгауз. Нова ГМ. охопила теор. проблеми муз. історії та історії міркувань про музику, питання співвідношення форми і змісту, цінності й оцінки на підставі ідеї взаємозв'язку муз. змістово-смисл. шарів та особистісної свідомості.

Літ.: *Ганслик Э.* О музыкально-прекрасном. Опыт поверки музыкальной эстетики. — М., 1895; *Зись А., Стафецкая М.* Методологические искания в западном музыкознании: Критический анализ современной герменевтической концепции. — М., 1984; *Беляева-Экземплярская С.* Музыкальная герменевтика // Искусство. — 1927. — Кн. 4; Герменевтика и музыкознание / Сост. *Т. Чередниченко.* — М., 1984; *Чередниченко Т.* Два аспекта понятия "музыкальное произведение" (по работам К. Дальхауза.

Х. Х. Эггебрехта, Т. Кнайфа); Обзор // Общие вопросы искусства. — М., 1981. — Вып. I; *Adorno Th. W.* Motive V / Hermeneutik // Anbruch, 1930, XII; *Його ж.* Philosophie der Neuen Musik. 2. Aufl. — Frankfurt an Main, 1958; *Dahlhaus C.* Die Idee der absoluten Musik. — Kassel; Basel, 1978; *Його ж.* Substanz — und Funktionsbegriffe in der musikalischen Analyse // Studia Musikologica, Aesthetica, Theoretica. — Kraków, 1979.

О. Копиляревська

О. Героєв

ГЕРОЄВ Олександр Іванович (9.09.1922, хутір Юхнов Луг, тепер с. Чуланіно Псков. обл., РФ) — кам. співак (баритон), художник. З. а. УРСР (1974). Під час 2-ї світ. війни — бойовий льотчик. Закін. Київ. конс. (кл. вокалу *І. Паторжинського*, 1956). 1960—85 — соліст Укрконцерту. Багато гастролював в Україні, Москві, республіках кол. СРСР, за кордоном. Володів сильним, приємного тембру голосом, захоплював емоційністю та щирою безпосередністю виконання. У репертуарі — укр., рос., білор. нар. пісні, романси укр. і зах.-європ. композиторів. Як художник працював у різних жанрах образотворчого мистецтва (брав участь у 20-и виставках).

Літ. тв.: В строю соколином. — К., 2002.

Літ.: *Сыроватский А.* Песня в боевом строю. Есть боевое задание // Муз. жизнь. — 1978. — № 9; *Довгомирецький А.* Крила // Молодь України. — 1973. — 2 черв.

А. Муха

ГЕРСЕВАНОВА Софія Миколаївна (бл. 1790 — ?) — піаністка. Про її муз. освіту відомостей не збереглося. Дружина харків. судді П. Герсеванова. Виступала в Харкові з концертами. 1820 взяла участь у збірному концерті в Харкові на користь Ін-ту шляхетних дівиць. Талановитий музикант, добре володіла фп. технікою.

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої пол. XIX ст. — К., 1967.

І. Лисенко

ГЕСС ДЕ КАЛЬВЕ (Heß de Calvé) Ґустав Адольф (у Росії — Ґустав Ґуставович, криптоніми — Г. д. К., Г. де К.) (1784, м. Пешт, тепер у межах Будапешта, Угорщина — 5.04.1838, м. Харків) — музикознавець, композитор, піаніст, диригент, муз.-громад. діяч. За походженням угорець. Навч. у Празькому (1798—99, 1801—03) і Павійському (Італія) ун-тах. Від 1810 жив і працював у Харкові, а також у Луганську. Професор Харків. ун-ту, доктор філософії (1812). Прийняв рос. підданство (1814). Чл.-кор. Вільного тов-ва любителів рос. словесності [з 10 (23) черв. 1818]. Як композитор і музикознавець Г. де К. вихований на традиціях відповідних нім. і чес. шкіл. Його діяльність як диригента, піаніста, муз. критика, публіциста сприяла пожвавленню муз. життя Харкова, а наук. й пед. праця — утвердженню професійних муз. знань. Входив до складу передових представників вітчизн. науки, зосереджених у Харків. ун-ті у 1-й пол. 19 ст. Систематично брав участь в університ. концертах (разом із *І. Лозинським*, *І. Вітковським*, О. Шуманом та ін.). У своїх працях порушив широке коло питань філософії, естетики, теорії (муз. *жанрів*, форм) та історії музики, *фольклористики* (укр. і рос. нар. пісень, зокр. відзначав їх самобутність і красу), інструментознавства, зв'язків музики й медицини тощо. Першим поміж авторів, які писали про музику на укр. землях, звернувся до творчості *Й. С. Баха*. Одна з перших у Рос. імперії "Теорія музики..." Г. де К. (написана в Луганську, надрук. у друкарні Харк. ун-ту) — праця енцикл. характеру. В ній на основі робіт чес. і нім. музикознавців автор запропонував відомості про *оперу*, *ораторію*, *кантату*, *баладу*, *романс*, *ноктюрн*, дивертисмент, попурі, пастораль, *марш*, *пісню*, *симфонію*, *концерт*, *квартет*, *квінтет*, *секстет*, *сонату*, рондо, *варіації*, фугу та ін. жанри й форми, подав (можливо, вперше) матеріали про давній "*Ірмолой*", муз. життя Києва, Харкова, Одеси, Казані, Ревеля (тепер Таллінн), Риги, *рогові оркестри*, почуті Г. де К. у Миколаєві, тощо. В цих та ін. публікаціях простежується причетність Г. де К. до процесу становлення нац. специфічних форм укр. культури. Зокр., він уважно ставився до записування укр. фольклорних зразків: у названій праці звернувся до укр. нар. пісні "Ой воли ж мої, та й полові", у примітці (остання стор. 2-ї ч.) подав її уточнений варіант, порівняно з наведеним у 1-й ч. Надрукував статтю про *Г. Сковороду* (Украинский вестник. — 1817. — Ч. 6), де спробував осмислити його життєвий і творчий шлях. Укр. фольклорний матеріал поклав в основу деяких творів.

Тв.: для 2-х фп. з орк. — Концерт (вик. 1812 у Харкові, виконавці — автор і О. Шуман); для фп. — Варіації на тему укр. нар. пісні "Як сказала матуся" [видані в С.Пб бл. 1815; знайдені й перевид. *М. Степаненком* у зб.: Невідома українська музика. — К., 2002. — Вип. 1); інстр. п'єси; балада "Людмила" на сл. В. Жуковського (за деякими даними, 1896) тощо.

Літ. тв.: Теория музыки, или Рассуждение о сем искусстве, заключающее в себе историю, цель, действие музыки, Генерал-бас, правила сочинений (композиции), описание инструментов, разные роды музыки и всё, что относится к ней в подробности: Сочинено в России и для русских (пер. з нім. *Р. Гонорського*). — Х., 1818; Лечение болезней искусством музыки. — М., 1862; Второй концерт г. Ольбуля. Концерт г. Берга // С.Пб. ведомости. — 1838. — № 54; Концерт Вьетана // Там само. — № 57; Концерт г. Липинского // Там само. — № 58; Концерт г. Арто // Там само. — № 59; Концерт г. Рубини // Там само. — № 61; Концерт г. Таузига // Там само; Концерт г. Гензельта // Там само. — № 69; Сигисмонд Тальберг // Там само. — 1839. — № 49; статті в "Украинском вестнике" (1816—19).

Літ.: *Багалей Д.* Опыт истории Харьковского университета. — Х., 1893—1904. — Т. 1—2; *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої половини XIX ст. — К., 1967; *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні та міжслов'янські культурні зв'язки у XIX ст. — К., 1992; *Її ж.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст.: Навч. посібник. — К., 1996; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; *Шеффер Т.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Цалай-Якименко О.* Музикознавство // Там само; *Копитова Г.* Гесс де Кальве — теоретик и композитор // Муз. академия. — 1992. — № 1.

О. Немкович

ГЕТЕРОФОНІЯ (від *грец.* ἕτερος — інший, φωνή — звук, голос) — спільне виконання одного гол. мелодії з відхиленням від унісону. Одна з форм *багатоголосся.* Г. утворюється в різних формах спільного співу, гри на інструментах або при міш. вок. та інстр. виконанні мелодії, коли в одному або декількох голосах виникають відступи від гол. наспіву. Елементи гармонії (співзвуччя) з'являються в Г. епізодично, позаяк у багатоголоссі співзвуччя голосів є нормою.

Термін Г. застосовувався вже стародавніми греками (Платон, Закони VII, 12), одначе того сенсу, що йому надавався, не встановлено. Пізніше термін Г. вийшов з використання і був відроджений лише 1901. Відступи від осн. наспіву в Г. зумовлені природніми відмінностями вик. можливостей людських голосів та інструментів, передусім з нечітко зафіксованим або ж нетемперованим строєм (ударних, смичкових тощо), а також фантазією виконавців. У цьому криється загальне для багатьох муз. культур коріння багатоголосся. У розвинених нар.-пісен. культурах на основі нац. відмінностей форм побутування нар. муз. творчості та особливостей виконавців виробились естет. норми, місцеві традиції, виникли різні прояви гол. принципу — одночас. поєднання різноманітних варіантів тієї самої мелодії. У таких культурах можна зауважити й різноманітні напрямки розвитку гетерофон. багатоголосся. В одних переважає орнаментальне, в інших — гармонічне, а в якихось — поліфон. варіювання мелодії. У цілком особливу галузь Г. вилився розвиток схід.-слов'ян., зокр. укр. нар. пісенного багатоголосся, що привело до утворення самобутнього складу підголоскового багатоголосся. За *А. Іваницьким,* в укр. музиці існує кілька видів Г.: 1) нерегулярне "розщеплення" унісону, коли виникають випадкові співзвуччя; зустрічається в обряд. і трудових піснях; 2) октавне дублювання *наспіву* (т. зв. фальцетний *підголосок*); може поєднуватися з ін. формами Г.); 3) *бурдон* — виконання наспіву на тлі витримуваного або повторюваного на одній висоті звука; як правило, витримується осн. тон (нижній устій) або осн. тон і квінта; 4) розвинена (пізня) Г. близька до підголоскового стилю; від справж. підголосковості відрізняється меншою яскравістю верхнього мелод. горизонту і характерна для *весільних пісень* Лівобережжя. Елементи Г. використовуються у профес. комп. творчості, зокр. у творах сучас. укр. авторів, напр., кантаті "І нарекоша..." та опері "Золотослов" *Л. Дичко;* "Карпатському концерті" й муз. до к/ф "Тіні забутих предків" *М. Скорика,* кантаті "Обпалена мальва" *Г. Овчаренко,* фольк-опері "Цвіт папороті" *Є. Станковича,* хор. концертах *В. Зубицького* тощо.

Літ.: *Ященко Л.* Українське народне багатоголосся. — К., 1960; *Бершадская Т.* Основные композиционные закономерности многоголосия народной песни. — Ленинград, 1961; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1991; *Його ж.* Українська музична фольклористика. — К., 1996; Музичний фольклор Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського / Упоряд., вступ. стаття та прим. *С. Грици.* — К., 1995; *Якименко Н.* Народне багатоголосся // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Фільц

"ГЕТЬМАН" — чол. вок. квартет. Лауреат Міжн. премії ім. Г. Сковороди (1996). Засн. у Києві при Ансамблі пісні і танцю Червонопрапор. Київ. військ. округу (згодом Збройних Сил України). У складі — П. Засць, Г. Касьяненко, А. Кондратюк, П. Максимович і С. Ільницький (концертмейстер; з. а. України, 2002). Усі вокалісти — н. а. України (2002). Усі члени квартету у різний час закін. НМАУ. У репертуарі — укр. нар. пісні, пісні народів світу, твори укр. та заруб. авторів. У репертуарі кожного — арії з опер, кам. клас. твори. Майстерне володіння тембрами дає можливість злиття голосів квартету в чудовий ансамбль, а також виконувати сольні твори. Колектив гастролював у Австрії, Канаді, Нідерландах, Німеччині, Норвегії, США, країнах СНД тощо.

Н. Попович

Обкладинка CD квартету "Гетьман"

ГИРЯК Михайло (27.11.1933, с. Пихні, округ Снина, нині Словаччина) — фольклорист. Докт. наук. (1965). Закін. Пряшів. вищу пед. школу (1957). Був на ред.-вид. роботі. Від 1960 — наук. співр. кафедри укр. мови й літ-ри філос. ф-ту Пряшів. ун-ту. Дослідник і збирач фольклору українців Схід. Словаччини. Видав у своїх записах "Пісні Юрка Колинчака" (1982), "Народні пісні села Орябина" (1986), "Співанки Анни Міцібобової" (1993; усі — Пряшів).

Літ. тв.: Українська народна поетична творчість. — Пряшів, 1978; Поетика українських народних ліричних пісень Східної Словаччини. — Пряшів, 1989.

О. Мишанич

ГИШКА (псевд. — Орленко) Омелян (бл. 1898, м. Чернівці — ?) — кам. співак (баритон). Навч. у Чернів. ун-ті. Вок. освіту здобув в Італії (1929—32). Вик. діяльність розпочав 1920 концертами в Чернівцях. Виступав також із сольними концертами в ін. містах Буковини, зокр. у Вижниці, Вашківцях, Лужанах, Кіцмані та ін. 1932 брав участь у Міжн. конкурсі співаків у Відні. У серед. 1930-х виїхав до Румунії, де продовжував конц. діяльність. 1943 взяв участь у великому концерті у Берліні, присв. пам'яті укр. письменників і митців. У репертуарі — укр. нар. пісні, *солоспіви М. Лисенка, Д. Січинського, К. Стеценка, Я. Степового, С. Людкевича.* У 1930-х — соліст *"Буковинського Бояна".*

Літ: [*Б. п.*]. Концерт О. Орленка-Гишки // Час (Чернівці). — 1931. — 2 берез.

І. Лисенко

Е. Гілельс

ГІЛЕЛЬС Еміль Григорович [6(19).10.1916, м. Одеса — 16.10.1985, м. Москва, РФ] — піаніст-віртуоз, педагог. Н. а. СРСР (1954). Лауреат Сталін. премії (1946), Ленін. премії (1962). Лауреат Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців у Москві (1933, 1-а премія), Міжн. конкурсів піаністів у Відні (1936, 2-а премія), піаністів ім. Е. Ізаї в Брюсселі (1938, 1-а премія). Почесний член Лондон. королів. академії музики (1969), і Муз. академії ім. Ф. Ліста у Будапешті (1970), Нац. академії "Санта Цецилія" (Рим, 1980).

Закін. Одес. конс. (кл. *Б. Рейнгбальд,* 1935). Удосконалювався у Школі вищої майстерності при Моск. конс. (1935—38, кл. *Генр. Нейгауза*).

11 черв. 1929 дебютував із сольн. концертом у Одесі. 1931 брав участь у II Всеукр. конкурсі музикантів (Харків); познайомився та отримав блискучу творчу характеристику від Арт. Рубінштейна. Після перемоги на Всесоюз. конкурсі музикантів-виконавців у Москві розпочав активну конц. діяльність на теренах кол. СРСР. 1933–35 — соліст Укр., з 1935 — Моск. філармоній. Під враженнями виступу Г. на конкурсі ім. Е. Ізаї учень *Ф. Ліста* Е. Зауер зауважив, що "не чув такого таланту за останні півстоліття". Від 1938 — викладач (з 1952 — професор) Моск. конс. Поміж учнів — В. Афанасьєв, М. Мдівані, І. Жуков, перший викладач Я. Ткач. Під час 2-ї світ. війни виступав перед бійцями різних фронтів, один із перших — у блокадному Ленінграді. 1955 першим з піаністів кол. СРСР гастролював у США. 12 верес. 1985 дав ост. концерт у Гельсінкі (Фінляндія).

Виступав з найвизначнішими оркестрами й диригентами світу. Гастролював майже у всіх великих містах кол. СРСР та багатьох країнах (Франція, Бельгія, Австрія, Угорщина, Велика Британія, Італія, США, Японія, Польща). Виступав як ансамбліст у фп. тріо з *Л. Коганом* (скр.) і М. Ростроповичем (влч.), із Квартетом ім. Л. Бетховена.

Один із тих, хто 1953 відмовився підписати колективний лист-засудження (т. зв. "Справа лікарів"), офіційно клопотався про повернення із заслання Генр. Нейгауза.

Володів величезним репертуаром — від творів Д. Скарлатті, *Й. С. Баха* до найновіших композицій 20 ст. Особливе місце належало творам *Л. Бетховена* (двічі записав на грамплатівки всі концерти, наприкінці життя працював над записом усіх фп. сонат композитора). До класики світового вик. мистецтва належать його інтерпретації сонат і концертів В. А. Моцарта, *Й. Брамса, П. Чайковського*. Виконання Г., що отримало характеристику як виконання "об'єктивної манери", відзначалося винятковим чуттям *стилю*, аристократизмом, яскравою індивідуальністю, концепційною і драматургічною цілісністю, блискучою технікою, винятковою красою звуку при досконалому інтонуванні. Г. присв. 8-у сонату *С. Прокоф'єв*. Від 2001 в Одесі відбувається Міжн. конкурс піаністів пам'яті Г.

Літ. тв.: Наша поездка в Чехословакию и Польшу: Путевые заметки // Новое время. — 1948. — № 29; На фестивале в Праге // Там само. — 1950. — № 27; Советские артисты в Италии // Там само. — 1951. — № 29; В городах Дании и Швеции // СМ. — 1952. — № 5; Заметки об исполнительстве // Там само. — 1952. — № 11; О Метнере // Там само. — 1953. — № 12; Поездка в Англию // Новое время. — 1953. — № 3; На гастролях в Америке: Беседы с Э. Гилельсом // Там само. — 1955. — № 52; Американские встречи // СМ. — 1956. — № 2; Конкурс пианистов в Брюсселе // Там само. — 1956. — № 9; Всемирный пианистический форум [О международном конкурсе им. П. Чайковского] // Там само. — 1958. — № 6; Из воспоминаний о С. С. Прокофьеве // С. С. Прокофьев. Материалы, документы, воспоминания. — М., 1961; О моем педагоге. К 65-летию со дня рождения Б. М. Рейнгбальд // СМ. — 1964. — № 10; Мои мечты сбылись! // Муз. жизнь. — 1986. — № 19.

Літ.: *Хентова С.* Эмиль Гилельс. — М., 1959; *Цыпин Г.* Портреты советских пианистов. — М., 1982; *Баренбойм Л.* Эмиль Гилельс: Творческий портрет артиста. — М., 1990; *Рейнгбальд Б.* Как я обучала Эмиля Гилельса // Выдающиеся пианисты-педагоги о фортепианном искусстве. — Ленинград, 1966; *Смирнов М.* Эмиль Гилельс — педагог // Вопросы фортепианного исполнительства. — М., 1968. — Вып. 2; [*Б. п.*]. *Блок В.* Триумф Эмиля Гилельса [Концерт Е. Гілельса в Одес. т-рі опері та балету] // Муз. жизнь. — 1979. — № 1; *Ильюшин И.* Юбилейный концерт Эмиля Гилельса // СМ. — 1979. — № 11; [*Б. п.*]. Эмиль Григорьевич Гилельс [Некролог] // Муз. жизнь. — 1985. — № 24; [*Б. п.*]. Эмиль Григорьевич Гилельс (Памяти ушедших) // СМ. — 1986. — № 1; *Хентова С.* О Нейгаузе, Гилельсе и ещё о кое-чём // Муз. академия. — 1994. — № 4; *Власенко І.* Роль Е. Гілельса у формуванні одеської піаністичної школи // Трансформація музичної освіти і культури в Україні: Матеріали наук.-практ. конф. до 90-річчя Одес. конс. — О., 2004; *Його ж.* Роль Е. Гілельса у формуванні сучасної української фортепіанної школи // Виконавське музикознавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 47; *Михайлов М.* Концерти видатного митця [Гілельс у Києві] // Рад. Україна. — 1958. — 22 жовт.; *Гудима М.* З ім'ям Гілельса // Дзеркало тижня. — 2001. — 8–14 груд.; *Воротнюк Г.* Етюди для віртуозів // Голос України. — 2003. — 28 жовт.

Л. Сергачюк

"ГІЛКА" — фольклористичний ансамбль. Засн. 1987 на муз.-пед. ф-ті Кіровогр. пед. ін-ту (від 1996 — Кіровогр. пед. ун-т ім. В. Винниченка). "Г." — дипломант I Укр. конкурсу фольк. колективів муз. закладів мистецтва й культури (1993). Кер. — Н. Керімова. Від 1994 "Г." — ансамбль Кіровогр. міськ. відділу культури. Назва "Г." вказує на успадкованість принципів діяльності ансамблю від першого в Україні фольклористичного гурту *"Древо"*. Творча робота колективу базується на глибокому дослідженні місцевих нар.-муз. діалектів півд.-зах. р-нів укр. степу, що збереглися в сільських традиціях Кіровоградщини. Польова робота, запис на аудіоносії, подальші нотація та аналіз зразків забезпечують їх правдиву реконструкцію. Перший склад "Г." освоював традиц. репертуар окр. сіл Олександрівського й Новоархангельського р-нів. У 1990-х, завдяки планомірному польовому обстеженню теренів Кіровоградщини (Кіровоград., Новомиргород., Новоархангельськ. р-нів — Н. Керімовою; Онуфріїв., Олександрів., Олександрій. р-нів — етномузикологами *Н.* і *О. Терещенками*, учасниками "Г." з 1991) було видано збірники нар. пісень, збагатився репертуар ансамблю. Гість фестивалю "Червона рута" (1991), учасник міжн. симпозіуму "Muzyka Europy Środkowej i Wschodniej" (Польща, Дуб'єнка, 1993), фестивалю "Покуть" (1995, 1996, 1998), польс.-укр. фестивалів і творчих акцій (1994, 1996, 1997). 2000 "Г." реорганізовано, деякі його учасники перейшли до об'єднання фольк. ансамблів Кіровограда *"Дике поле"* п/к Н. і О. Терещенків.

Дискогр.: CD "Musiques Traditionnelles d'Ukraine. — 1ère partie: Steppe, Carpathes, Podolie Occidentale, Božkivchtchyna" / Realiz. *H. Boone* et *Ol. Chevtchouk*. — Silex: Mosaique—Y225211. — France, 1993 (разом з ін. колективами); — Warszawa: KOKA, 019. — 1995; "Hiłka: Pieśni ukraińskich stepów". —

Warszawa: Koka, 27. — 1996; аудіокасета "Вітер степовий. Музичний фольклор Центральної України (с. Розумівка, с. Липняжка Кіровоград. обл.)" / Підгот. до вид. *Н. Керімова.* — К., УЕЛФ, 1997.

Літ.: *Бондар В.* Щоб родило краще, як торік // Молодий комунар. — 1989. — 21 січ.; *Шевченко С.* Премію присудили "Гілці" // Свобода. — 1993. — 26 черв.; *Бондар В.* Розкішна "Гілка" ошатного дерева // Народне слово. — 1993. — 3 серп.; *Chielens P.* Traditionele muziek uit de Oekraine: Hubert Boones expedities nu op twee Silex—CD's // Gandalf (Бельгія). — 1994. — Mars.

Н. Керімова-Хюфнер, Ол. Шевчук

ГІЛЬДІЯ УКРАЇНСЬКА ТРУБАЧІВ-ПРОФЕСІОНАЛІВ (ГТПУ). Об'єднує відомих трубачів Києва, Одеси, Львова, Харкова, Донецька та ін. міст України. Президент — *В. Посвалюк*, віце-президент — В. Єрьоменко, відп. секретар — К. Посвалюк; члени ради — В. Лисенко, В. Давиденко, Г. Коздоба; почесні члени — *Т. Докшицер* (Литва), *І. Кобець* (Київ), В. Кафельников (Франція), *В. Швець* (Львів), а також — О. Белофастов, М. Рудой, С. Бодельман. ГТПУ входить до складу Міжн. гільдії трубачів (ITG) і Європ. гільдії трубачів (Evro-ITG). Організовує фахові конференції, фестивалі, конкурси, концерти, вивчення й популяризацію мистецтва укр. трубачів; здійснює міжн. зв'язки. Засн. 1999 у Києві. 1998 у Києві відбулася перша поміж країн Східн. Європи міжн. конф. Evro-ITG і в її рамках перший в Україні Міжн. конкурс трубачів (з п'яти переможців — двоє киян). ГТПУ сприяла проведенню відкритого конкурсу юних трубачів у Києві (2001), організовувала щорічні міжн. конкурси трубачів "Мистецтво 21 століття" (2001—04). Забезпечує участь членів ГТПУ в концертах у містах України, записи виконаної ними музики на Укр. радіо, ініціює запрошення до України відомих виконавців з Росії, Литви, Німеччини, США, Канади, Швеції.

Від 1995 ГТПУ видається єдиний у пострад. просторі журнал профес. трубачів "Всеукраїнський брас-бюлетень". Опубліковано монографії та навч.-метод. посібник В. Посвалюка, статті різних авторів. З ініціативи президента ГТПУ випущено аудіокасети з фонограмами (без партій труби) "мінус один", CD із записами творів для труби зах.-європ. та укр. композиторів ("Музика бароко для труби", "Конц. твори для труби і фортепіано"), перший CD із серії "Антологія укр. трубачів" завдяки підтримці Ради директорів ITG (розповсюджено поміж 7000 її членів у всьому світі). Відомості про укр. трубачів із числ. фотографіями, документами, біогр. даними, програмами концертів, переліком учнів, публікацій тощо увійшли до англомовної фундаментальної праці докт. Е. Тарра "Схід зустрічає Захід" [*Tarr E. H.* East meets West: The Russian Trumpet Tradition from the time of Peter the Great to the October Revolution / Chapter 7. The Trumpet Scools of St-Petersburg, Moscow and Kiev // Gened Steward Carter, Pendragon Press, [2004].

Літ.: *Посвалюк В.* Трубачи Киева: прошлое и настоящее. — К., 2000; 10 років. Гільдія трубачів-професіоналів. — К., 2004.

А. Мухо

ГІМН (гимн, грец.: ὕμνος, лат.: Hymnus, італ.: Inno, німець. та франц.: Hymne) — урочиста пісня. Г. бувають держ., військ, революц., релігійні, на честь якоїсь урочистої події або героя. Найдавніші Г. є молитовними піснеспівами урочистого характеру, що виконувалися хором, нерідко в супр. кіфари. Відомі давньоєгипет. Г., присв. Осірісу, Атонові, Нут та ін.; давньошумер. — Енлілеві, Нанні; вавилон. — Мардукові, Шамаші, Іштар. Наймасштаб. стародавн. пам'ятки Г. світу — давньоінд. "Рігведа", араб. "Бурда" ("Плащ Пророка"). Остаточ. формування жанру Г. як урочистого піснеспіву відбулося в елліністі. добу в Стародав. Греції (пеани на честь Аполлона, дифірамби на честь Діоніса, Г. Аріона, Арістотеля, Гомера, Піндара та ін. складено переважно гекзаметром). Найдавніший з усіх нац. Г. — япон. "Кімігайо" (9 ст.). У добу християнства Г. стають частиною богослужіння (див. *Гімнографія, Жанри богослужбово-літургічні*). Їх уведення в богослужбову *літургію* приписується Гіларію (пом. 368). На відміну від Аллилуї та Градуалів Г. — "прославний спів", відзначався відсутністю юбіляцій (холоратур), простотою викладу канон. віршів (склад відповідав звукові, зрідка — двом). У європ. культурі 17—18 ст., зокр. в Україні, поширюються Г. — вітальні (згодом — *віватні*) *канти*, переважно у 3-голос. викладі. Одночасно з релігійними з'являються Г. світ. характеру. З поч. доби *романтизму* Г. стає світ. жанром. Істор. еволюція Г. зумовлена рев.-визвольною боротьбою народів світу та утвердженням ідеї державності в окр. країнах ("Марсельєза" Р. де Ліля, "Г. розуму" Г. Меголя, "Дж. Ґарібальді", "Ракоці-марш" *Ф. Ліста*, "Варшав'янка" на сл. В. Свенціцького тощо). Гол. худ. прикмети Г. — образно-узагальнений емоційно-піднесений поет. текст, *мелодія*, легка для запам'ятовування, з доступним для мас. співу діапазоном,

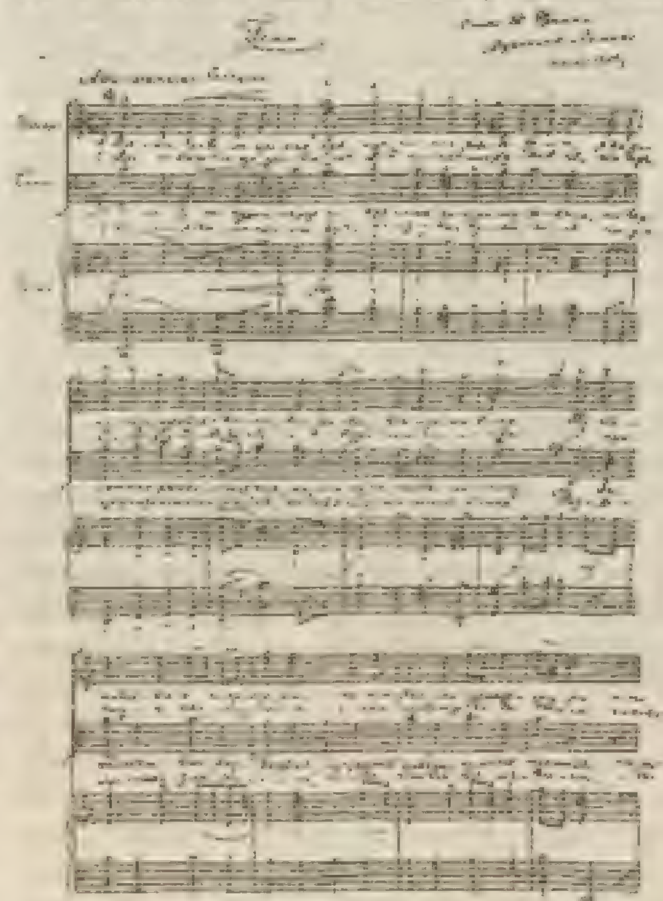

Перша сторінка автографа хору М. Лисенка "Вічний революціонер"

розмірено-поважна (часто в ході помірного *маршу*) ритміка, величний характер звучання.

З істор. джерел, зокр. "Слова о полку Ігоревім", відомо, що прославні пісні гімнічного типу на честь князів співав легендарний *Боян*. Стилістику Г. можна простежити в низці духовних творів княжої доби 9—14 ст., присв. святим та великомученикам. За літописами, перед сумнозвісною битвою з монголо-татарською ордою на р. Калка (1223) давньоруські дружинники співали "З нами Бог, розумійте язици"; із співом Г. Богородиці-Діві виступили об'єднані русько-литовс. та польс. війська на борню з воїнами тевтон. ордену під час Грюнвальдської битви (1410). Велике духовно-організаційне значення Г. — звернення до Богородиці, збереглося також за доби Гетьманщини й на Запороз. Січі (15 — 1-а пол. 17 ст.). Поряд з ним з'являються пісні гімнічного типу на основі ін. жанрів — істор., козацьких ("Нумо, хлопці, до зброї", "Гей, не дивуйте, добрії люди") пісень, у зах. регіонах — "Дай же, Боже, добрий час" (на основі реліг. канту *Ю. Добриловського* — ченця Почаїв. Лаври 18 ст.) тощо.

Обкладинка CD "Українські гімни та марші"

У періоди зростання нац. свідомості європ. етносів (1812—14, 1830—40 і т. п.), незважаючи на відсутність самостійної укр. державності, у творчості нац. культур. діячів і духовних лідерів (переважно священицького чину) формується думка про створення Г. саме як мист. квінтесенції нац.-патріотичної ідеї. Це були пісні, що оспівували образний символ України (стара козацька "Ой у лузі червона калина" з 20 ст. поширилася в новому варіанті *С. Чарнецького*), твори, співзвучні Г. ін. європ. народів, що виборювали право на незалежність від Австрійської (згодом Австро-Угор.) імперії — чехів, сербів, словаків, угорців, поляків. У них окреслено формотворчі та інтонац.-стильові ознаки Г. як жанру: 1848 — "Пречистая Діво Мати Руського краю" (на муз. реліг. канту, ред. слів *М. Устіяновича*); "Мир вам, браття" на сл. І. Гушалевича (авторами муз. вважають *Т. Леонтовича* або *П. Любовича*), "Я русин був, єсмь і буду" на сл. О. Духновича; 1849 — "Де єсть Руська вітчизна" (на муз. Ю. Добриловського), що набула поширення в Галичині. У 1860-х з'являється знаменита пісня "Ще не вмерла Україна" *М. Вербицького* на сл. *П. Чубинського* (1863), що стала *Державним гімном України*, 2 твори *М. Лисенка* — молитва "*Боже великий, єдиний*" на сл. О. Кониського (1885, див.: *"Молитва"* М. Лисенка) і "Вічний революціонер" на вірші *І. Франка* (1905, І. Франко назвав вірш "Гимн"), "Не пора" (І. Франка, аранж. *Д. Січинського*), "Заповіт" *Г. Гладкого* й нар. пісня "Реве та стогне Дніпр широкий" на сл. Т. Шевченка. 1918 після проголошення самостійності України твір "Ще не вмерла Україна" став офіційним Г. держави, водночас широкої популярності набули "Вічний революціонер" і гімнові пісні "За рідний край" (*М. Гайворонського* на сл. *Р. Купчинського*) й "За Україну, за її волю" (сл. *Олександра Олеся* покладені на музику канту "*Многая літа*" — варіант, що розпочинається 3-пеоновою ямбічною поспівкою; у деяких джерелах авторство музики приписується *К. Стеценкові*). Після встановлення рад. влади 1922 вище згадані гімнічні твори були заборонені й функції Г. виконував "Інтернаціонал" Е. Потьє — П. Дегейтера. 1949 було створено Г. УРСР (група комп. та поетів п/к *А. Лебединця*, нова ред. 1978). 1949 свої можливі варіанти Г. УРСР (їх відхилила уряд. конкурсна комісія) представили *Л. Ревуцький*, *Г. Майборода*, *П. Майборода* та ін. Із проголошенням Незалежності 1991 Держ. Г. України — твір "Ще не вмерла Україна" (про Держ Г. УРСР і України див. *Державний Г. України*). У 1980—90-х із посиленням нац.-демократ. ідей в укр. суспільстві набула гімнічного значення пісня "Україна" *Т. Петриненка* (наприкінці 2004, під час "Помаранчевої революції" звучала у Києві на Майдані, підхоплювана кількома сотнями тис. людей, вик. також під час інавгурації президента, 2005).

Г. як жанр комп. творчості широко використовувався митцями різних нац. культур: Епіталама (Г. Гіменею) з опери "Нерон" *Ант. Рубінштейна*, "Гімн світлу" з опери "Іоланта" *П. Чайковського*, "Гімн Великому місту" з балету "Мідний вершник" *Р. Глієра* (нині офіційний Г. С.-Петербурга) тощо. В укр. музиці такими зразками є "Гімни св. Терезі" *М. Вериківського* (сл. М. Семенка, 1923), "Гімн 2001" для кам. орк. *В. Сильвестрова*, "Гімн життя" для симф. орк. *О. Шимка* (2004). У вок. творчості укр. авторів 2-ї пол. 20 — поч. 21 ст. характерною стала тенденція створення гімнічних пісень для окр. міст України (столиці, обл. центрів, малих міст і навіть селищ), що стали муз. емблемами краю.

Літ.: *Возняк М.* Матеріали до історії української пісні і вірші: Тексти й замітки. — Л., 1925; *Чубинський П.* Ще не вмерла Україна: Державний гімн України. — К., 1991; *Погребенник Ф.* Українські пісні-гімни. — К., 1992; *Трембіцький В.* Національний гімн "Ще не вмерла Україна" та інші українські гимнові пісні. — Л., 2003; *Чередниченко Д.* Павло Чубинський. — К. 2005; *Загайкевич М.* Державний Гімн України: Попул. істор. нарис. — К., 2006; *Лисько З.* Постання нашого національного гімну // Укр. музика (Львів). — 1938. — Числа 9—10; *Лепша І.* Мир вам, браття: З родоводу українських пісень-гімнів // Наука і суспільство. — 1990. — № 4; Українські пісні-гімни: Історія та родовід // Тернопіль. — 1992. — № 1; *Дзюро Я.* Пісенний символ України // НТЕ. — 1993. — № 1, 2; *Погребенник Ф.* Гімн національному відродженню України // Там само. — 1995. — № 4—6; *Скорульська Р.* Молитва // Музика. — 1996. — № 2; *Чередниченко Д.* Слова, що пронизують віки: Деякі штрихи до історії українського національного гімну // Україна. — 1999. — № 9; *Зелінський О.* Редакції гимну "Ще не вмерла Україна" в старих рукописах та першодруках // Musica Galiciana. — Л., 2001. — Т. 6; *Його ж.* Виникнення та перші кроки національного гімну "Ще не вмерла Україна" // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — К., 2004. — № 4; *Сікорська І.* Вже 135 років українці співають "Ще не вмерла Україна" // Веч. Київ. — 1999. — 21 серп.; *Кузик В.* Вічний революціонер // Слово Просвіти. — 2006. — Числ. 34.

В. Кузик

ГІМНОГРАФІЯ (гимнографія, від *грец.* ὕμνος — гімн та γράφω — пишу) — корпус богослужбових піснеспівів, призначених для христи-

ян. відправ (у вузькому сенсі це піснеспіви, зафіксовані у *книгах богослужбових*). Г. розрізняють за: геогр. ареалами та конфес. приналежністю (лат. Г., візант. Г., слов'ян. Г.), істор. епохами (середньовічна Г., у т. ч. ранньосередньовічна й пізньосередньовічна; Г. нового й новітнього часу), за етнонаціональними ознаками (давньорус., укр., рос., болг., серб., білор. тощо). Жанри укр. Г. — це муз.-поет. твори візант. походження у перекладі на церк.-слов'ян. тексти: кондаки, акафісти, *ірмоси*, тропарі, *стихири* тощо; деякі з них за змістом та способом виконання є також *гімнами* (див. *Жанри богослужбово-літургічні*). Давньоруська Г. збереглася, зокрема, у Стихирарях та *Ірмологіонах* 12—17 ст. і Кондакарях 11—14 ст. Укр. пізньосередньовічна й новочасна Г. зафіксована в нотолінійних Ірмологіонах кін. 16 — поч. 19 ст.; мелодика укр. піснеспівів надзвичайно різноманітна, оскільки в основі має *наспіви церковні* різного походження й часу формування.

Історія лат. Г. починається з 4 ст. Основоположником її вважають св. Амвросія, еп. Медіоланського (біля 339—397), ім'я якого зазначене біля прибл. 30 гімнів (з них йому належить, вірогідно, не менше 12). Гімн "Te Deum laudamus" (вірогідно, св. Амвросія), де викладено основи християн. віри, входить до богослужінь не лише Зах., а й Схід. обряду (в церк.-слов'ян. перекладі — "Тебе Бога хвалим"). Монодійний розспів цього тексту міститься в укр. нотолінійних Ірмологіонах 16—18 ст. (див. *Герасимівський наспів*). На текст "Te Deum" у 16—20 ст. зах.-європ. композиторами (О. Лассо, Д. Палестріна, Г. Шютц, Г. Ф. Гендель, Й. Гайдн, В. А. Моцарт, *Ф. Ліст*, Дж. Верді, Б. Бріттен, Д. Мійо та ін.) написано значну кількість творів. Церк.-слов'ян. переклад цього тексту став основою композицій *Д. Бортнянського*, *М. Березовського*, *А. Веделя* (авторство цього твору не підтверджене) та ін. У 19—20 ст. церк. композитори створювали хор. обробки традиц. монодійних розспівів цього тексту.

Літ.: *Киприан (Керн), архим.* Литургика: гимнография и эортология. Конспект лекций для студентов Богословского Университета, Париж, 1945. — Париж, 1964, М., 1997; *Daniel H. A.* Thesaurus Hymnologicus, sive hymnorum, canticorum, sequentiarum, circa annum MD usitatarum, collectio amplissima. — Halle, 1841. — Vol. 1; *Migne J.* Patrologiae cursus completus. Series prima, XVI. — Paris, 1845; *Blume C.* Hymnologische Beitrage, II, Repertorium Repertorii. — Leipzig, 1901; *Wagner P.* Origine et developpement du chant liturgique. — Tournai, 1904; *Blume C., Dreves G. M.* Hymnologische Beitrage. — Leipzig, 1897—1908; *Dreves G. M.* Die Kirche der Lateiner in ihren Liedern. — Kempten, 1908; *Stablein B.* Hymnen. Monumenta monodica medii aevi, I. — Kassel, 1956, *Μιτζάκης Κ.* Βυζαντινή ὑμνογραφία. — Θεσσαλονίκη, 1971; *Mitsakis K.* The Hymnography of the Greek Church in the early Christian centuries // Jahrbuch der osterreichischen Byzantinistik. — Wien, 1971. — Bd. 20, тощо. Див. також Літ. до гасел: *Візантійська музика, Книги богослужбові, Спів богослужбовий Православної Церкви.*

Ол. Шевчук

ГІМНОЛОГІЯ (гимнологія, від *грец.* ὕμνος — гімн і λογος — слово) — узагальнювальна назва різних наук та наук. дисциплін (літургіка, філологія, *музикознавство*, *джерелознавство*, палеографія, семіографія, семіотика тощо), об'єктом дослідження яких є *гімнографія*.

Літ.: Гимнология: В 2 кн. — М., 2000. — Вып. 1; Гимнология. — Вып. 2: Русское церковное пение 11—20 в.: Исследования, публикации (1917—1999). — М., 2001; Гимнология. — Вып. 3: Церковное пение в историко-литургическом контексте Восток — Русь — Запад. — М., 2003; Гимнология. — Вып. 4: Византия и Восточная Европа: Литургические и музыкальные связи (к 80-летию доктора Милоша Велимировича). — М., 2003 тощо.

Ол. Шевчук

ГІНА Георгій (Юрій) Миколайович (16.04.1932, с. Ленківці Садгірського р-ну Чернів. обл.) — скрипаль, педагог, композитор. З. а. УРСР (1980). Закін. Київ. конс. (кл. скр. *О. Манилова*, 1956). Брав уроки з диригування у *М. Канерштейна* (1962). Від 1956 — у Чернівцях, де з 1958 — директор ДМШ № 1. Доцент (1995) кафедри музики Чернів. ун-ту ім. Ю. Федьковича (з 1992 — зав. секцією струн.-смичк. інструментів). Поміж учнів — лауреати респ. конкурсів Т. Печальний, Б. Жилінська, Ц. Дронь. Організатор і худ. кер. кам. оркестру при Чернів. обл. філармонії (з 1977). Виступає із сольними концертами.

Тв.: "Святкові танці" для ансамблю скрипалів, "Рапсодія" на сл. Т. Севернюк (1990), "Вітер надії" для хору з орк.

Літ.: *Кушніренко А.* Без фальші в струнах і в душі // Буковина. — 1997. — 2 квіт.; *Савчук О.* Музика звучатиме вічно // КіЖ. — 2006. — 25 січ.; *Ghina Gheorghe (Iurie)* // Interpreti DIN MOLDOVA. — Chisinau, 1996.

Ол. Кушнірук

ГІНДІН Савелій Юхимович (Цаля Єрухимович) (6.06.1904, м. Херсон — 5.10.1985, м. Київ) — диригент, педагог, композитор. Дипломант 1-го Всесоюз. конкурсу диригентів у Москві (1938). Закін. Херсон. муз. уч-ще (1921), Харків. муз. технікум (орк. ф-т, 1928), конс. (1932, кл. композиції *С. Богатирьова*, кл. диригування *Я. Розенштейна*), Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., (1934, кл. диригування О. Гаука). 1925—32 — концертмейстер і гол. диригент Краснозаводського т-ру та Держ. євр. т-ру (ГОСЕТу) України (Харків). Від 1934 — диригент Держ. симф. оркестру Наркомпросу УРСР, Держ. симф. оркестру УРСР та Київ. кіностудії (1935—41). Записав музику до к/ф: "Аероград" (1935), "Щорс", "Вершники", "Трактористи", "Винищувачі", "Велике життя" (1939), "Богдан Хмельницький" (1941). У роки війни — гол. диригент і муз. кер. Центр. об'єднаної кіностудії ("Мосфільм" і "Ленфільм") у м. Алма-Аті (тепер Алмати), де написав музику до к/ф: "Машенька", "Повітряний візник", "Вона захищає Батьківщину", "Антоша Рибкін", "Бойові кінозбірники" № 10, 12 (1942), "Парубок з нашого міста", "Чекай мене", "Котовський", "Фронт", "В ім'я Батьківщини", "Актриса", "Під звуки домр" (1943), "Іван Грозний", "Навала" (1944). Музично оформив дубльований амер. фільм "У старому Чикаго". 1945—49 — диригент і педагог оркестру Київ. конс. і Вечірньої конс. 1950—84 — викладач муз. предметів навч. закладів Києва. Автор пісні

до к/ф "Скрипковий концерт", музики до вистав ГОСЕТу України, обр. нар. пісень.

Д. Червінський

ГІНЗБУРГ Людмила Наумівна (16.01.1916, м. Білгород-Дністровський, тепер Одес. обл. — 26.12.2001, м. Одеса) — піаністка. З. д. УРСР (1989). Президент схід.-укр. Асоціації педагогів-піаністів (ЕРТА). Лауреатка Всеукр. конкурсу піаністів (1934), дипломантка 1-го Всесоюз. конкурсу піаністів (1938). Закін. фп. ф-т Одес. конс. (кл. *М. Старкової*, 1936), аспірантуру при Моск. конс. (кер. *Генр. Нейгауз*, 1945), його асистентка. Від 1936 — в Одес. конс.: 1936–39 — асистентка, з 1946 — викладачка, 1989–2001 — зав. кафедри спеціального фп. Підтримувала дружні стосунки із *С. Ріхтером*. Солістка Одес. філармонії, 1943–44 — солістка Всесоюз. гастрольно-конц. об'єднання. Виступала із сольн. концертами в Україні, Росії, Німеччині, Франції та ін. країнах. 1-а вик-ця багатьох творів *І. Асєєва, М. Гржибовського, О. Красотова, Т. Сидоренко-Малюкової* та ін. Провадила майстер-класи в Україні, Німеччині, Фінляндії. Поміж випускників Г. (понад 100) — лауреати всеукр. і міжн. конкурсів, з. а-ти України та РФ В. Соболевський, *Л. Марцевич, С. Терентьєв, О.* та *Ю. Щербакови*, Ю. Ґріншпун, *Ю. Дикий, К. Цепколенко, Т. Старух*, Е. Дагілайська, О. Герцман та ін.

Літ. тв.: Воспоминания о Константине Федоровиче Данькевиче // Одесская консерватория: забытые имена, новые страницы. — О., 1994; Талант и коррекция времени // Муз. жизнь. — 1994. — № 6; Радость музыки // Там само. — 1995. — № 1; Установки исполнительских школ и воспитание артистизма пианиста // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2000. — Вип. 1; Искусство вечное, как жизнь // Веч. Одесса. — 1987. — 27 янв.

Літ.: Одеській державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Дагилайская Э.* Делиться со слушателями любовью к музыке // СМ. — 1984. — № 11; *Курков Г.* Повернення в майбутнє // Арт-лайн. — 1998. — Числа 5–6.

І. Сікорська

ГІПСЬКИЙ Іван Іванович (8.03.1901, м. Кременець, тепер Терноп. обл. — 27.10.1978, там само) — диригент, педагог, композитор, фольклорист. Закін. Дерманську вчит. семінарію (1920), 2-річні вчит. муз. курси (Львів, 1930), екстерном — пед. ф-т Варшав. конс. (1937). Кер. молодіж. хору в с. Підлісці (1921–1923), хору вчителів Кременця (1932–1940). Записував давні календарно-обряд. пісні й похоронні плачі в селах Шумщини (1937; зберігались у фондах Кременец. музею). 1944–1948 — диригент Тернопіл. обл. хор. капели, 1948–1976 — викладач і директор Кременец. ДМШ, викл. музики у пед. ін-ті; 1950–1975 — диригент симф. оркестру вчителів ДМШ Кременця.

Тв.: дит. хори "Зайчик" (сл. В. Щурата), "Літо красне минуло", "Вишенька" (сл. Лесі Українки), "Літній ранок" (сл. Б. Грінченка), "Осіння квітка" (сл. Г. Чупринки, всі — 1937); "Заклик", "Колискова" (1965), обр. нар. пісень.

Літ.: *Медведик П.* Діячі української музичної культури (матеріали до біо- бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії.

[illegible]

ГІРИЧ Василь (1915 — ?) — майстер з виготовлення бандур, послідовник братів *Гончаренків*. За фахом столяр. Виготовляв інструменти для *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* (існує понад 100 бандур, зроблених Г.).

М. Семенюк

ГІТАРА [*ісп.* guitarra, від *грец.* — κιθάρα (кіфара), *франц.* kitaire, quitaime, quitarre; ін. версія: від *санскр.* "кутур" — "чотириструнний"] — струн. щипковий муз. інструмент. Має дерев'яний корпус з плаcкими деками й вузькою частиною. Належить до сімейства лютневих. Перші згадки про Г. належать до 9 ст. Розрізняються: 1) іспанська Г. — 6-струнна (настроювана в основному по квартах; набула широкої популярності з кін. 16 ст.; упродовж наступних століть поширилася по всій Європі та Америці (у 1-й пол. 18 ст. з'явилася в кол. Рос. імперії); 2) російська Г. — 7-струнна (основа настроювання — тонічний тризвук *соль мажору*; перші згадки про цей інструмент припадають на кін. 18 ст.; один з найулюбленіших муз. інструментів в Україні й Росії; рос. Г. практично перестала застосовуватися наприкінці 20 ст., витіснена 6-струнною; 3) гавайська Г. (укулеле) — 6-струнна; грають на ній плектором, притискаючи струни замість пальців лівої руки металевою пластинкою; інструмент лежить на колінах виконавця; 4) електрогітара — різна кількість струн; основна відміна від ін. видів Г. — електропідсилювач гучності звучання; використовується у *поп-музиці* з 1936, згодом у *рок-музиці* (ритм і соло-гітари настроюються як 6-струнна Г., а бас-гітара — за квартами). Україна посідає помітне місце в розвитку гітарного мистецтва на рад. і пострад. просторі.

Початковий період поширення Г. на теренах кол. Рос. імперії припадає на ост. третину 18 ст. і пов'язаний з італ. 5-струнною Г. Так, Я. Штелін згадує, що з 1769 уже видавалися спец. журнали для навчання гри на цьому інструменті. 6-струнна Г. розповсюдилася наприкінці цього століття. На поч. 19 ст. було видано "Усовершенствованную гитарную школу для шести струн, или Руководство играть самоучкою на гитаре" І. фон Гельда.

За деякими даними, одним із перших укр. гітаристів був *І. Хандошкін* — виконавець і автор багатьох творів для Г. (не збереглися). У наступному столітті укр. гітарне мистецтво репре-

зентоване ім'ям *М. Соколовського*, концертна діяльність якого розпочалася 1841 у м. Погребище на Житомирщині. Від 1858 він гастролював за кордоном (Відень, Париж, Берлін, Лондон, Мілан та ін). Визначний вик. хист М. Соколовського відображене у визнаннях "великий артист", "Паганіні Г.", "король Г.". Інший популярний автор творів для Г. та виконавець на ній — *Г. Рочинський* (варіації "Вечер был я на почтовом дворе", фантазія "На берегу Десни"). Укр. фольк. мелодії — предмет аранжувань для ін. тогочас. гітаристів. Зокр. такі п'єси містяться у зб. "50 русских и малороссийских народных песен" *В. Лебедєва* (кін. 19 — поч. 20 ст.). Зображення Г. є на картинах *Т. Шевченка* (за свідченнями друзів, він володів грою на Г.).

У Галичині в 19 ст. Г. була інструментом, широко розповсюдженим в аматор. колах. Для неї створювались нескладні композиції. Це переважно опрацювання фольк. творів (*думки*, *коломийки*), переклади опусів різних композиторів. Автор "Школи гри на гітарі" (поміж п'єс — *козачки*) — *Ф. Тимольський* (1828—85) — композитор побут. музики, піаніст, гітарист. У рукоп. збірнику львів. семінаристів поміж аналогічних за жанрами (а також варіацій для Г. на тему пісні "Їхав козак за Дунай") композицій анонімних авторів збереглася "Думка українська" *І. Х. Сінкевича*. Поміж його учнів був *М. Вербицький* — автор композицій для Г., якому належать Варіації, Вправи для Г. ("Поученіє хитари"), зб. творів "Guitarre № 16" (варіації, танц. п'єси, сюїта "Карнавал венецький" тощо), а також солоспіви й Серенада для влч. у супр. Г. Сучас. *Держ. гімн України* був написаний М. Вербицьким як сольна пісня в супр. 6-струнної Г. Твори для Г. писав також композитор-аматор *С. Абрисовський* [вальси "Sus Reciprocite", "Vogune la galere" (вид. 1899 у Львові), "З останніх днів" (вид. 1903 у ред. *Д. Січинського*)]. 1865 у львів. газеті "Нива" було вміщено ноти укр. нар. пісні "Гей, піду ж бо я, піду" для голосу в супр. Г.

Найстарша в Україні гітарна школа виникла в Одесі наприкінці 19 — на поч. 20 ст. під впливом австр. гітариста І. Деккер-Шенка. Її представниками були легендарні виконавці З. Кіпченко і В. Крихатський, К. Сипічний і В. Стрельников. З. Кіпченко — вихованець І. Деккер-Шенка, 1916—19 викладав на гітарних курсах в Одесі. Його твори видавались у друкарні Чоколова в Києві. Він виступав і гастролював у дуеті з В. Крихатським. Доля творчої спадщини цього виконавця невідома. На формування вик. стилю В. Крихатського мали вплив гітарист-віртуоз Гольдберг (1890) і учень Деккер-Шенка Г. Клодт (з 1903 проживав у Одесі і створив гурток гітаристів). В. Крихатський зберіг рукоп. твори багатьох тогочасних гітаристів.

Значний вплив на розвиток Одес. гітарної школи мало виконавство визначних музикантів, що гастролювали тут у різний час — Е. Гранадоса (1886), згодом — А. Сеговії (1936), М. Анідо (1956, 1964). Після громадян. війни та відповідно з лінією комуніст. партії на боротьбу з "бурж. елементами", "міщанством" тощо гітарне виконавство й навчання на Г. фактично перебувало поза офіційними культурними зацікавленнями. Після довгої перерви відкриття гітарного класу в Одес. конс. відбулося тільки 1992.

Навчання гри на Г. тривалий час відбувалося тільки в Київ. конс. Його організував *М. Геліс*, поміж учнів якого — *Я. Пухальський*, *К. Смага*, М. Прокопенко. Пізніше клас Г. на кафедрі нар. інстр. очолив Я. Пухальський — автор аранжувань для Г., а після його смерті — М. Михайленко. Від 1950-х К. Смага, незважаючи на несприйнятливі умови, працював солістом філармонії та Укрконцерту. Упродовж 1960—70-х він опубл. серії збірників для Г. ("Українські народні пісні", "П'єси для шестиструнної гітари", "Сучасні пісні у перекладенні для шестиструнної гітари" тощо). Поряд із ним працював І. Кузнецов — соліст і акомпаніатор Київ. філармонії (1958). 1972 вид-во "Муз. Україна" надрук. його кн. "Техніка гри на шестиструнній гітарі" (1988 вийшов його метод. посібник "Гами й арпеджіо на шестиструнній гітарі").

Відновлення популярності інструмента у 2-й пол. 20 ст. певним чином вплинуло на визнання творчих заслуг представників гітарного мистецтва. Першим поміж гітаристів з. а. України став *П. Полухін* (соліст Київ. філармонії, 1975, артист *Будинку органної і кам. музики в Києві*), котрий виконав 15 сольних програм, гастролював у кол. СРСР, тодішній Югославії, Польщі, Фінляндії, кол. Чехословаччині, Монголії, Німеччині. Першим н. а. України поміж гітаристів став *В. Петренко* (в Укрконцерті з 1966, з 1971 — соліст Київ. філармонії). У 1971—74 він вів клас Г. в Київ. муз. уч-щі. Гастролював у багатьох містах кол. СРСР; виступав у тодішній Югославії, Греції, Італії, Іспанії, Бельгії, Норвегії, Португалії, Франції, Нікарагуа, Кампучії (тепер Камбоджа) та Кубі.

До відомих київ. гітаристів належить *В. Жадько*, яка 1988 одержала 1-у премію на міжн. конкурсі гітаристів. У Нац. філармонії України працює соліст *А. Остапенко* — лауреат міжн. конкурсу (1995, м. Хмельницький, 2-а премія).

Окрім класичної Г., упродовж останніх десятиліть 20 ст. розвивається Г.-фламенко. Одним із перших на пострад. просторі мистецтво фламенко на конц. естраду виніс соліст Одес. філармонії *А. Шевченко* — автор оригінальних п'єс для гітари, кн. "Неприборкане фламенко" (К., 1987). На Укр. студії хронікально-док. фільмів знято фільм "Соліст Одеської філармонії — А. Шевченко". Виступав із програмами "Географія гітари", "Антологія гітари", "Етнографія гітари", "Антологія фламенко", має числ. записи на радіо й ТБ. А. Шевченко — лауреат 1-го Міжн. конкурсу композиторів "Гітара Мікрокосмос" (Естергом, Угорщина, 1987). На тему з його "Карпатської рапсодії" створив цикл для Г. "Evocacion e Fuga con Taranta sobre un tema de Anatolio Shevchenko" ісп. композитор Ф. К. Моралес.

Представник Харків. гітарного виконавства та педагогіки — з. а. України, лауреат 2-го Всерос. конкурсу виконавців на нар. інструментах *В. Доценко* (1986, Тула, 2-а премія), поміж учнів якого понад 20 лауреатів міжн. конкурсів.

Гітара

Т. Шевченко. Портрет невідомого з гітарою (1848–1849)

Він також провадив майстер-класи в Україні (Ужгород, Донецьк, Одеса), Німеччині (Вюртсбург, Карлсрує, 2000, 2001), Росії (Москва, Єкатеринбург, Воронеж), Білорусі (Мінськ, Брест, Гомель), Польщі (Краків). В. Доценко навчав гітаристів у Харків. муз. уч-щі та Ін-ті мистецтв ім. І. Котляревського. Соліст і акомпаніатор в ансамблі "Калинка" Крим. філармонії. Один з артистів Квартету гітаристів Харків. філармонії (функціонує з 1991) — *О. Виноград* (1969) — винайшов новий різновид Г., що дістала назву "Восьмиструнна гітара системи О. Винограда".
Сучас. гітарна школа Одеси репрезентована такими іменами, як О. Хорошавіна (з 1994 — викладач конс.), Л. Кабур, Д. Земський (дипломант 4-го Міжн. конкурсу гітаристів — Болгарія, 1997, та ряду конкурсів у Італії) тощо. 1998, 2001 у журн. "Exotic Guitar" (США) видано твори Д. Земського. Дует Л. Кобур — О. Хорошавіна відзначено дипломом Міжн. конкурсу у Віареджіо (Італія, 1998). 2002 в Одесі відбувся фестиваль "Одес. гітарна осінь".

Україна посідає одне з провідних місць у світі за розвитком гітарного ансамблевого мистецтва. Поміж перших колективів, що концертував із сольними програмами — Ансамбль гітаристів "Аморадо" (худ. кер. і диригент *В. Козлін*) Міжн. центру культури й мистецтв "Жовтневий". Ансамбль — лауреат 4-х всесоюз. і міжн. конкурсів і фестивалів, дав понад 500 концертів в Україні та за її межами. В. Козлін — професор кафедри інстр. і орк. виконавства Ін-ту мистецтв Нац. пед. ун-ту ім. М. Драгоманова. Ним створено орк. клас гітаристів. В. Козлін — перший у світі вчений, який захистив 2 дисертації, присв. Г. ("Методика формування рухових навичок гри на гітарі в роботі з підлітками" — канд. дис., 1992, і "Теоретичні основи структурно-функціональної організації опорно-рухового апарату гітариста" — докт. дис., 1996). В. Козлін створив понад 300 комп'ютерних обробок для ансамблів гітаристів різного складу.

Зростання популярності Г. привело до створення при Нац. філармонії України квартету гітаристів "Київ" (1992, кер. — з. а. України *В. Шаруєв*, який з 1986 працював солістом, одночасно викладачем Київ. конс.). У його складі грають також Р. Черемних, О. Григорович та М. Шаруєва. 1988 Квартет — лауреат Респ. конкурсу виконавців на нар. інструментах (1986, Івано-Фр., 1-а премія), фестивалю "Гітара світу — 98" (Франція).

У Будинку дит. та юнацької творчості Голосіїв. р-ну Києва зразковим ансамблем гітаристів, лауреатом респ. і міжн. фестивалів і конкурсів "Фортуна" керує канд. пед. наук, відмінник освіти України, доцент кафедри муз. мистецтва Академії керівних кадрів культури й мистецтв В. Грищенко. Вона першою у світі захистила дисертацію, присв. ансамблевому виконавству на Г. (канд. дис. "Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів", 2003). Значний внесок у розвиток гітарного ансамблевого виконавства внесли брати А. й П. Іваннікови, які виступали дуетом у Полтав. філармонії та підготували для Донец. ТБ 50 програм за назвою "Люблю я струн гитарный звон".

Дніпроп. гітарна школа представлена іменами М. Флейтмана, Д. Халецкого, В. Антоніййчука. Їхню виконавську майстерність неоноразово відзначав журн. "Муз. жизнь".

Україна посідала значне місце у проведенні всесоюз. фестивалів гітарного мистецтва поміж республік кол. СРСР. Ряд років проводилися фестивалі у Маріуполі в БК Азовсталь (організатор Б. Ісаєнко), Полтаві й Донецьку (організатори А. й П. Іваннікови), Дніпропетровську (організатор М. Флейтман), Києві (організатор П. Полухін). 2004 у Києві відбувся Міжн. фестиваль гітарної музики "Київ—2004" (організатор А. Остапенко).

З-поміж виконавців, які здобули міжн. визнання — *Е. Ізмайлов* (лауреат Європ. міжн. конкурсу гітаристів в Лозанні, Швейцарія, 1995, 1-а премія; один із винахідників т. зв. 10-пальцевої техніки гри на поч. 1980-х); Б. Бельський (Белгород, Росія, 1996, 3-я премія; Пловдив, Болгарія, 2000, 2-а премія; Эстергом, Угорщина, 2001, 3-я премія; Сіная, Румунія, 2004, 1-а премія); У. Мачнєва [дипломант 7-го міжн. конкурсу класичної Г., 2000, Пловдив, Болгарія; дипломант (2000) і лауреат (2001, 2-а премія) міжн. фестивалю й конкурсу гітарної музики, Криниця (тепер Криніца, Польща); лауреат 14-го міжн. фестивалю й конкурсу "Міленіум", Естергом, Угорщина, 2001, 2-а премія], джаз. бас-гітарист М. Кримов (Дніпропетровськ), рок-музиканти: гітаристи О. Сартаков, *Г. Татарченко*, В. Ходзицький, С. Чантурія та ін., бас-гітаристи В. Лащук, Г. Махно, О. Путятін (див. "*Всяк випадок*") та ін. Укр. акад. гітаристи — представники діаспори: *В. Осередчук* (1910—88), автор 5-и муз.-пед. збірок для навчання гри на Г. "Українські стрілецькі пісні на гітарі" (1969), "Улюблені мелодії" (1971), "Пластові й повстанські пісні" (1972), "20 коломийок на гітару" (1973), "Звуки України"; *Л. Вітошинський*.

Розвиток гітарного *виконавства* в Україні став однією з причин створення *Асоціації гітаристів при Нац. всеукр. муз. спілці* (голова *К. Чечеля*), що сприяє проведенню сольних концертів і вечорів пам'яті визначних гітаристів, концертів молодих виконавців "Гітарні перспективи" та в циклі "Педагог і його учні". Поміж інших проектів, здійснених Асоціацією — "Пані Г.", "Гітарна фієста", Перша Міжн. академія гітарного мистецтва. У берез. 2005 у Києві проведено міжн. фестиваль "ГітАс", в межах якого відбулася конф. і круглий стіл із проблем історії та сучасності гітарного виконавства.

Укр. сучас. комп. творчість для Г. репрезентована різними жанрами — Сонатами *С. Бедусен-*

Міжнародний фестиваль "Гітара—97" у Києві

ка (1981) і *Є. Мілки* ("Sonata da camera", 1978); Концертом для Г. і кам. орк. *К. Віленського* (1988) і *А. Золкіна*, Регтаймом для квартету гітаристів *К. Віленського* (1990), п'єсами та етюдами для Г. *А. Білошицького*, ансамблями для Г. і маримби *М. Денисенко*, Г. і домри *О. Скрипника*, для 2-х Г. *О. Грінберга* ("Кола на воді") та *О. Щетинського* ("Три ескізи у чвертьтонах", 1992; "П'ять мініатюр", 2000–01); *Б. Котюка* ("Розмарія", 1979, і "Діалог" для фл. та гітари, 1998, п'єси "Леся" для Г. соло, 2000). У. Мєчнєвої [дит. твори — сюїта "Чарівна країна" (1994); "Укр. фантазія" (1998; вид. у США у зб. "Exotic guitar")], мініатюрами *Вол. Стеценка*, *М. Шуха* тощо.

Літ.: *Вольман Б.* Гитара в России. — Ленинград, 1961; *Його ж.* Гитара и гитаристы. — Ленинград, 1968; Гитара от блюза до джаз-рока / Сост. *Б. Дмитриевский*, *С. Колесник*, *В. Манилов*. — К., 1986; *Шевченко А.* Гитара фламенко. — К., 1988; *Тушишвили Г.* В мире гитары. — Тбилиси, 1989; *Ширянин А.* Поэма о гитаре. История гитары в России. — М., 1994; Гитара от блюза до джаза. — К., 1995; *Михайленко Н.*, *Фан Динь Тан.* Справочник гитариста. — К., 1998; *Шарнассе Э.* Шестиструнная гитара. — М., 1991; *Дроч Е.* Гітара у вільний час: Посіб. для перших років (з нем. касетою) — К., 1995; *Зваричевич М.* Михайло Вербицький: Сторінки життя і творчості. — Л., 1998; *Вещицкий П.*, *Ларичев Е.*, *Ларичева Г.* Классическая шестиструнная гитара. — М., 2000; *Чорботюк А.* Музыкальное искусство и классическая шестиструнная гитара: Исторический аспект, теория, методика и практика обучения игре и пению. — М., 2002; *Вітошинський Л.* Cantabile e ritmico: Про мистецтво гри на гітарі. — Л., 2006; *Шевченко А.* Невпокорені ігри фламенко // Музика. — 1980. — № 5; *Ларин А.* Гитара в России: Обзор литературы // Альманах библиофила. — М., 1981. — Вып. 11; *Фан Дінь Тан.* Театр гітари // Музика. — 1998. — № 4; *Семененко Н.* Таємниці мадридської гітари // Веч. Київ. — 1998. — 16 лип.; *Конькова Г.* Загадковий світ фламенко // КіЖ. — 1998. — 12 серп.; *Черкашина М.* Обольстительный голос гитары // Зеркало недели. — 2001. — 9–15 июня; *Коваль К.* Найгітарніше місто в Європі // Веч. Київ. — 2005. — 30 берез.

В. Козлін

ҐІТГАРЦ Ілля Олександрович (18 (30).03.1893, м. Одеса — 3.02.1966, м. Мінськ, Білорусь) — диригент, педагог. Доцент (1949). З. д. м. Білор. РСР (1955). Закін. Петрогр. конс. (1916, кл. скр. С. Коргуєва; 1918, кл. композиції М. Соловйова). Від 1917 виступав з Полтав. симф. оркестром. 1919 очолив 1-й рад. симф. оркестр. 1920–22 працював в Опер. трудовому колективі та Укр. трупі М. Петлішенка в Полтаві. 1922–26 — диригент опери Нар. дому в Ленінграді (тепер С.-Петербург), водночас 1922–30 — зав. муз. частини Білор. оперного т-ру у Вітебську. 1930 — один з організаторів і худ. кер. Держ. студії опери та балету в Мінську, на базі якої 1933 створено Білор. т-р опери та балету (1933–36 — його гол. диригент, 1947–55 — диригент). 1937–39 — диригент Муз. т-ру ім. В. Немировича-Данченка в Москві; 1940–47 — диригент оперних т-рів Куйбишева (нині Самара), Ташкента, Фрунзе (нині Бішкек), гол. диригент Іванов. філармонії. Від 1947 — викладач Білор. конс. у Мінську. Здійснив постановки вистав: "Пікова дама" *П. Чайковського* (1936), "Кастусь Калиновський" Д. Лукаса (1947), "Князь-озеро" *В. Золотарьова* (1949), "Соловей" М. Крошнера (1950).

І. Гамкало

ГЛАДИЛОВИЧ Людвік-Микола (26.02.1875, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл. — 13.01.1967, м. Катовіце, Польща) — диригент, педагог, композитор. Закін. у Львові ВМІ (кл. диригування *А. Вахнянина*, 1906) та Конс. *Галиц. муз. т-ва* (кл. композиції *М. Солтиса*). Удосконалювався у Вищій муз. школі Зондерсгаузена (Німеччина, 1912–13), згодом — у Турині (Італія), Лейпц. конс. (кл. проф. Креля). 1912–14 — диригент муз. т-рів Німеччини, Литви. Під час 1-ї світ. війни був інтернований до Росії (Астрахань, Саратов). Працював також у Царицині (тепер Волгоград) диригентом укр. муз. т-ру. 1921 разом із реж. цього т-ру В. Левицьким переїхав до Києва, де працював в укр. і польс. т-рах. 1922 повернувся в Зах. Україну, працював у Львові диригентом і хормейстером Укр. нар. т-ру Тов-ва "*Українська бесіда*" (трупа *Й. Стадника*, до 1925), а також у пересувній опері Вежбицького. Від 1926 жив у Польщі, диригент польс. муз. т-рів Катовіце (1926–30), Бидгощі (1930–31), у т-рі Варшави (Великий т-р, 1932–34), Кельце (1935–45), Бяльська-Бяла (1945–51). Від 1951 — муз. інструктор Палацу молоді в Катовіце. 1956 організував кам. хор УСКТ (Укр. сусп.-культ. тов-ва): для нього написав твори на сл. *Т. Шевченка*, *І. Франка*, *М. Рильського*, а також укр. поетів Польщі — Я. Гудемчука, Є. Самохваленка та ін. Учителював. Популяризував укр. музику. В репертуарі — "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Наталка Полтавка" *І. Котляревського* — *М. Лисенка*, "Катерина" *М. Аркаса*, "Вечорниці" *П. Ніщинського*.

Тв.: для симф. орк. — "Віночок гуцульських народних пісень"; для міш. хору — марш-кантата "За мир" (сл. М. Рильського), "Думи мої", "Сонце заходить", "На городі пастернак", "Ой стрічечка до стрічечки", "Не щебечи, соловейку" (всі — на сл. Т. Шевченка), "Розвивайся, лозо, борзо" (сл. І. Франка), "Клич дружби" (сл. К. Кузика); для чол. хору a capella — "В Бардийові", "Ой шитко мі, шитко" та ін.; вок. твори для дітей — цикл "Чотири пори року", сл. О. Лупія, "Швець", "Біля броду", "Веселі дударі", "Джміль" тощо на сл. В. Ладиженця; мелодекламації — "Хустина" (сл. Т. Шевченка), "Україна" (сл. І. Франка); обр. укр. нар. пісень (зокрема, лемків.); муз. до драматичних вистав.

Літ: *Кузик В.* Нев'янучий талант (До 80-річчя М. Л. Гладиловича) // Укр. календар. — Варшава, 1965; Вокальна музика в творчості Л. М. Гладиловича // Наша культура (Варшава). — 1965. — Лют.; *Медведик П.* Діячі української музичної культури // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії; *Курочко Й.* Вокальна музика в творчості Л. М. Гладиловича // Наша культура (Варшава). — 1965. — Лют.; *Петик О.* Митець не вмирає // Там само. — 1975. — Лют.; [*Б. п.*]. Помер композитор Людвіг Гладилович [некролог] // Наше слово (Варшава). — 1967. — 16 січ.

П. Медведик, *А. Терещенко*

ГЛАДКИЙ Гордій Павлович [1849, м. Полтава (за ін. відом. — хутір Карлівського пов., тепер

Г. Гладкий

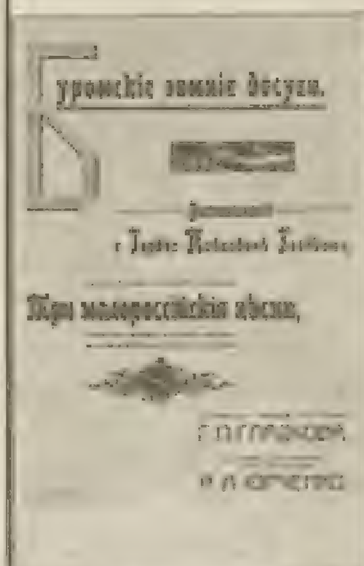

Видання пісень Г. Гладкого

30*

В. Гладков

Г. Глазачов

р-ну Полтав. обл.) — 1894, там само] — хормейстер, композитор-аматор, педагог, гітарист. У 1870-х навч. на регентських курсах у *П. Щуровського* в Полтаві. Викладач співів і кер. хору в Полтав. духовній семінарії. 1870 відвідував курси теорії музики П. Щуровського (Полтава). Автор знаменитої мелодії до "Заповіту" *Т. Шевченка* (1869?, вид. 1909 Г. Маркевичем), що в обробці *К. Стеценка* здобув популярності і став одним з укр. нац. *гімнів* (до його інтонац. матеріалу зверталися також *О. Александров, М. Вериківський, В. Губоренко, Р. Глієр, К. Данькевич, П. Демуцький, П. Козицький, А. Кос-Анатольський, С. Людкевич, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, Я. Степовий, А. Штогаренко, Є. Юцевич*, а також *О. Спендіаров* та ін.). Автор пісень "Зоре моя вечірняя", "Ой по горі ромен цвіте", "Утоптала стежечку" (також на сл. Т. Шевченка), вид. О. Юрченком у нотн. зб. "Буромские зимние досуги" (1908).

Літ.: *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966; *Дроний В.* [Б. н.] // Музика — масам. — 1929. — № 1; *Белза І.* Нові музичні обробки "Заповіту" Т. Г. Шевченка // Рад. музика. — 1938. — № 6; *Правдюк А.* Песни великого Кобзаря // СМ. — 1960. — № 11; *Цалай-Якименко О.* "Заповіт" Т. Г. Шевченка — народна революційна пісня // НТЕ. — 1963. — № 1; *Лисенко О.* До історії створення "Заповіту" // Шевченко і музика. — К., 1966; *Королюк Н.* Від витоків до полум'яного "Заповіту" // *Королюк Н.* Полум'яне слово Шевченка в музиці. — К., 1995; *Загайкевич М.* Музичний пам'ятник Кобзареві // Рад. культура. — 1964. — 1 берез.

М. Загайкевич, А. Муха

ГЛАДКОВ Вадим Юрійович (15.06.1971, м. Київ) — піаніст, педагог. Лауреат (Гран-Прі) 8-го Міжн. конкурсу піаністів (м. Порту, Португалія, 1992) та 6-го Міжн. конкурсу виконавців ім. П. Лантьє (Париж, 1994), міжн. конкурсів піаністів (1-і премії) ім. М. Лисенка (Київ), "Мінська весна" (обидва —1992), 12-го Міжн. конкурсу піаністів на о-ві Ібіца (м. Сан-Карлос, Іспанія, 1998), 4-го Міжн. конкурсу кам. музики "Guadamora" у складі квартету "Exodus" (Кособланко, 2003), а також 10-го Міжн. конкурсу піаністів (м. Ферроль, Іспанія, 1994, 2-а премія). Закін. НМАУ (1997, *кл. В. Сагайдачного*). Удосконалював майстерність у Вищій муз. школі королеви Софії (Мадрид, 1995—98; кл. Д. Башкирова), де працює концертмейстером у гобоїстів (з 2000) і скрипалів (з 2003). Одночасно викладач гри на фп. Центру муз. освіти К. Рурської (Мадрид). У репертуарі — твори *М. Лисенка, В. Косенка, Л. Ревуцького, І. Шамо, М. Скорика, Ю. Іщенка* та ін. Виступає з концертами в Україні, Німеччині, Португалії, Іспанії, Швеції, Франції. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Ю. Гуренко

ГЛАЗАЧОВ Геннадій Володимирович (26.08.1915, рудник Ветка поблизу м. Донецька — 29.11.1995, м. Одеса) — композитор, альтист. Член СКУ. Закін. Одес. вечірню конс. (кл. скр., 1941). До 1962 — альтист оркестрів Одес. т-ру муз. комедії та філармонії. В окремих творах Г., зокр. симф. картині "Едельвейс", виявилися риси *імпресіонізму*.

Тв.: для симф. орк. — симф. картина "Едельвейс" (1958), Симфонія (1977), Концерт (1978), симф. сюїта "До невідомих світів", присв. Ю. Гагаріну, симф. поема "На варті мирного неба" (1978), присв. рад. воїнам-ракетникам, Реквієм пам'яті М. Чурльоніса для симф. орк. і органа (1975); 2 япон. сюїти для струн. орк. і ударних (1974, 1986), "Елегія пам'яті А. Чехова" для струн. орк., фп. та литаврів (1964); поема-фантазія "Ікар" для скр. і симф. орк. (1971), Поема (1969) і Монолог (1972) для влч. і симф. орк., Концерт для контрабаса й симф. орк. (1982); Капричіо для кл., фп. та струн. орк. (1964); п'єси для різних інстр.; обр. для кам. орк., ансамблю скрипалів, квартетів.

Літ.: *Илюшин И.* На юбилейных вечерах Г. В. Глазачёва // СМ. — 1977. — № 1; *Його ж.* На юбилейных вечерах // Там само. — 1986. — № 6; *Розенберг Р.* Звіт у Москві // Музика. — 1982. — № 5.

А. Муха

ГЛАЗУНОВА Катерина Василівна [23.09(7.10).1911, м. Херсон] — оперна співачка (мецо-сопрано). Навч. у Вечір. робітничій конс. в Одесі (1941, кл. *М. Дейнара*). 1973 закін. Одес. конс. 1945—75 — солістка Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ваня ("Життя за царя" М. Глінки), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Марфа ("Хованщина" М. Мусоргського), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді).

Літ.: *Глазунова К.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГЛАС (*церк.-слов'ян.* гласъ, *грец.* ἦχος звук, мелодія, наспів) — принцип інтонац. будови церк. *мелодій*, елемент ладо-мелод. системи *співу богослужбового*, що у повному вигляді складається з 8-и гласів (див. — *Осмогласся*). У давньому церк.-монодійному співі Г. — сукупність поспівок та псалмодичних мелозворотів певного ладового нахилу, пов'язаних із певною ділянкою церк. звукоряду. Чітко визначеним є висотне співвідношення опорних тонів (домінуючого й кінцевого), своє для кожного Г. Церк.-слов'ян. термін "глас" має півд.-слов'ян. походження й застосовується лише в церк. вжитку, тоді як в укр. мові його відповідником є "голос" (у значенні "мелодія").

У зах.-європ. співі Г. відповідають поняття "церк. тони", "церк. модуси" (*лат.* modi, tropi; *нім.* Kirchentöne; *франц.* modes grégoriens; tons ecclésiastiques; *англ.* church modes). У пізньому схід.-слов'ян. церк. *багатоголоссі* Г. визначається послідовністю мелод.-гарм. зворотів у певній ладотональності, з них визначальну роль відіграють каденційні.

Літ.: *Разумовский Д., прот.* Церковное пение в России. В 3 вып. — М., 1867—69; *Вознесенский И., прот.* О церковном пении православной Греко-Российской Церкви. Большой знаменный напев. — К., 1887; *Металлов В., прот.* Осмогласие знаменного роспева: Опыт руководства к изучению осмогласия знаменного роспева по гласовым попевкам. — М., 1900; *Грубер Р.* История музыкальной культуры. — М., 1941. — Т. 1. — Ч. 1; *Його ж.* Всеобщая история музыки. — М., 1956, [2]1965. — Т. 1;

Успенский Н. Древнерусское певческое искусство. — М., 1965, 1971; *Бражников М.* Древнерусская теория музыки. — Ленинград, 1972; *Алексеева Г.* История музыкальных систем ихоса и гласа и их взаимодействия в процессе адаптации византийского пения на Руси: Автореф. дис. ... докт. искусствоведения. — М., 1996; *Антонович М.* Musica Sacra: Зб. статей з історії української церковної музики. — Л., 1997; *Шевчук Ол.* Слов'яно-українські кореляти в церковно-співочій термінології кін. XVI — поч. XVIII ст. (глась — голос) // Студії мистецтвознавчі. — К., 2004. — Число 2; *Brambach W.* Das Tonsystem und die Tonarten des christlichen Abendlandes im Mittelalter. — Leipzig, 1881; *Wagner P.* Einführung in die gregorianischen Melodien. — Leipzig, 1911—21. — Bd. 1—3; *Auda A.* Les modes et les tons de la musique et spécialement de la musique médiévale. — Bruxelles, 1930; *Gombosi O.* Studien zur Tonartenlehre des frühen Mittelalters // Acta Musicologica. — 1938. — Vol. 10, Nr 4; 1939. — Vol. 11, Nr 1—2, 4; 1940. — Vol. 12; *Його ж.* Key, mode, species // Journal of the American Musicological Society. — 1951. — Vol. 4, Nr 1 тощо. Див. також літ. до гасел: *М. Бражников*, *Візантійська музика*, *Осмогласся*.

Ол. Шевчук

ГЛЕБА Світлана Василівна (4.02.1970, м. Ужгород) — кам. співачка (сопрано). Лауреатка Премії ім. Л. Ревуцького (2005). Закін. дир.-хор. відділ Ужгород. муз. уч-ща (кл. вокалу О. Шолох, 1989), дир.-хор. ф-т Львів. вищого муз. ін-ту (1999, кл. диригування *Я. Гнатовського*). Від 1992 — солістка кам. хору *"Cantus"* в Ужгороді, неодноразового лауреата міжн. конкурсів (кер. — з. а. України О. Сокач); з 1994 співпрацює з ансамблем нової музики "Кластер" (кер. *І. Небесний*), що активно популяризує музику сучас. укр. і заруб. композиторів, 1-а вик-ця творів *Ю. Ланюка*, І. Небесного, *В. Польової*, *В. Рунчака* та ін. Низку композицій написано укр. митцями спеціально для Г., яка добре відтворює худ. задум автора, володіє технікою вок. інтерпретації складної за лексикою сучас. музики. Один з етапів у її творчості — виконання циклу П. Гіндеміта "Життя Марії" з піаністом *Й. Ерміненм*. Співпрацювала з диригентами Г. М. Боерле, *Р. Кофманом*, *Р. Реваковичем В. Сивохіпом*, *В. Сіренком*, *А. Юркевичем*. У складі ансамблю "Кластер" і з власними програмами брала участь у фестивалях *"Контрасти"*, *"Київ Музик Фест"*, *"Міжнародний форум музики молодих"*, *"Золотоверхий Київ"*, *"Музичні прем'єри сезону"*, *"Два дні й дві ночі нової музики"*, Фестивалі сучас. духовної музики (Вінниця, Ужгород). Як солістка хору виступала з гастролями в Австрії, Великій Британії, Італії, Німеччині, Польщі, Словаччині, США, Угорщині, Швейцарії.

Літ.: *Дячкова О.* Спогади, притчі, проповіді // Дзеркало тижня. — 2004. — 3 квіт.; *Юсипей Р.* Хто почує голоси обітованні // Там само. — 2006. — 27 трав.

В. Кузик

ГЛЕН (Глен) Альфред (Костянтин) Едмундович фон [6 (18).01.1858, м. Ревель (тепер Таллінн, Естонія) — 1927, м. Берлін, Німеччина] — віолончеліст, педагог. 1881 закін. Петерб. конс. (кл. К. Давидова; 1992, диплом вільного артиста й велика срібна медаль). 1884—90 — викладач кл. влч., контрабаса, квартету Харків. муз. уч-ща. Учасник Квартета Харків. відділення ІРМТ, Тріо з О. Зілоті, О. Пестелем (1887). 1888 організував студ. оркестр при Харків. ун-ті й диригував ним. Професор Моск. конс. (з 1890), помічник ректора (з 1905). Виступав із *С. Танєєвим*, О. Зілоті, В. Сафоновим, Й. Гофманом, К. Ігумновим, *І. Подеревським*, *І. Гржималі*, *Л. Ауером*. Учасник Квартету Моск. відд. ІРМТ (1890—1907). Поміж учнів — *І. Пресс*, *Ов. Белоусов*, *М. Букиник*, *І. Дубинський*, *К. Міньяр-Белоручев*, *К. Вилкомирський*, *Г. П'ятигорський*, *С. Ширинський*. Від 1921 мешкав у Таллінні, з 1925 — професор конс. Кліндворта-Шарвенки у Берліні. Займався винахідництвом у галузі конструювання струн. інструментів.

Літ.: *Гінзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1965. — Кн. 3.

О. Щелконовцева

ГЛИВИНСЬКИЙ Валерій Вікторович (13.01.1959, м. Харків) — музикознавець. Член НСКУ (1992). Канд. мист-ва (1989). Доктор мист-ва (1996). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1978—83). Викладач (з 1983), ст. викладач (1989), доцент (1991) кафедри історії муз. Донец. конс. Досліджує творчість *І. Стравинського*, зокр. стилістику *необароко* в його творчості 1920—30-х та цілісну панораму музики 1950—60-х. Досліджує також творчість композиторів Донбасу.

Літ. тв.: канд. дис. "Элементы стилистики барокко в творчестве И. Ф. Стравинского" (Ленинград, 1983); докт. дис. "Позднее творчество И. Стравинского" (М., 1996); Позднее творчество И. Стравинского: Исследование. — Донецк, 1995; Про вплив мелодики бароко на музичну мову І. Стравинського // Укр. муз-во. — К., 1988. — Вип. 23; Драматургічні та стилістичні особливості симфонії О. Скрипника // Там само. — К., 1991. — Вип. 26; публіцист. статті, рец. (понад 20).

В. Іванченко

ГЛИНСЬКИЙ Михайло, князь (кін. 15 ст., Полтавщина — 1530-ті, м. Москва, тепер РФ) — лютніст. Навч. у Карловому ун-ті у Празі. Багато мандрував по Європі. Жив при дворі імп. Максиміліана та саксонського курфюрста Альбрехта. Побував у більшості країн тогочас. Європи, де виступав при дворах правителів і знаті як лютняр.

Літ.: *Лакилюк В.* Лютня в Україні // Пам'ятки України. — 1995. — № 1.

Б. Сюта

ГЛІБОВИЧ Олена Юріївна (20.05.1923, смт. Великий Бичків, нині Рахівського р-ну Закарп. обл. — 10.09.2001, м. Торонто, Канада) — хор. диригентка, муз.-громад. діячка. Закін. гімназію у Модржанах побл. Праги (1942); навч. гри на фп. Помічниця кер. Укр. хору в Празі *Л. Щуровської-Россиневич*, навч. у Берлін. конс. (1942—45). Одночасно 1942—43 — помічниця кер. хору УГКЦ у Берліні *А. Гнатишина*, від 1943 — кер. хору. 1945—47 — у таборі в Бургдорфі побл. Ганновера керувала жін. хором, виступала в таборовому театрі. Від 1947 — у Канаді. 1948—52 — організаторка й кер. жін. хору "Арфа". Від 1952 — організаторка й кер. жін. квартету "Верховина" на радіо. 1956—60 — голова Укр. літ.-мист. клубу,

С. Глеба

О. Глібович

1961–74 — худ. референт і організаторка Мист. комісії при відділі Комітету Українців Канади. 1975 організувала Схід.-Канад. фестиваль хор. і танц. колективів, 1976–78 — співорганізаторка щорічних семінарів укр. хор. диригентів, що з 1979 продовжились в Едмонтоні. Від 1979 — кер. жін. хору "Ясмин". Кореспондентка укр. секції "Голосу Канади".

Літ.: *Марунчак М.* Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпег, 1986.

І. Гомкало

ГЛІЄР (Glier, Ґлієр, Глієр) Рейнгольд Моріцевич [30.12.1874 (1.01.1875), м. Київ — 23.06.1956, м. Москва, РФ] — композитор, диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Н.а. СРСР (1938). Доктор мист-ва (1941). Лауреат Сталін. премій (1946, 1948, 1950). З муз. родини (батько — Ґлієр Ернст-Моріц [1834, м. Клінгельталь, Саксонія, тепер Німеччина — 1(13).05.1896, м. Київ] — власник майстерні мідних і дерев'яних дух. муз. інстр.; 1882–1910 постачав їх до київ. оркестрів і навч. закладів). 1900 закін. Київ. муз. уч-ще (кл. *О. Шевчика* та *Є. Рибо*, 1894). Тоді написав перші твори — п'єси для фп. і влч., 2 струн. квартети та Увертюру для симф. орк. Закін. Моск. конс. (кл. композиції І. Іпполітова-Іванова; поміж ін. викладачів — *А. Аренський*, Г. Конюс, *С. Танєєв*). Від 1901 — викладач муз.-теор. предметів у Моск. муз. школі Гнєсіних, 1913 — професор композиції Київ. конс. (1914–20 — її директор). Виступав у концертах ІРМТ; зокр. уперше продиригував 1-й фп. концерт *С. Прокоф'єва*, який виконував партію фп. Поміж учнів — С. Прокоф'єв, *Б. Лятошинський*, *Л. Ревуцький*, *Б. Александров*, А. Новиков, М. Раков та ін. Від 1920 жив у Москві, викладав у конс. 1920–22 — зав. муз. секції Моск. відділу нар. освіти, співробітник Муз. відділу Наркомоса РСФРР. 1938 — голова Моск. організації СК СРСР, 1939–48 — Оргкомітету СК СРСР.

Р. Ґлієр

М. Глінка

Фрагмент малюнка М. Степанова. 1838 р. (за роялем – М. Глінка, крайній ліворуч – С. Гулак-Артемовський)

Співпрацював з діячами укр. культури — *Л. Курбасом* (нереалізований задум опери "Маруся Богуславка" на лібрето *П. Тичини*), *К. Квіткою* та *М. Рильським* (балет "Тарас Бульба"). Опікувався справою *М. Гозенпуда* (1949) під час кампанії проти "космополітів". Інструментував твори *М. Лисенка* (кантата "Б'ють пороги", Гавот, Інтермецо, опера "Наталка Полтавка", "Понад полем іде", "Урочистий марш", оперета "Чорноморці") і *К. Стеценка* (кантата "Шевченкові").

На укр. тематику написав низку творів, зокр. симф. поему "Заповіт" пам'яті *Т. Шевченка*, симф. картину "Запорожці", симф. поему для читця та орк. "Подражаніє Ієзекіїлю" на сл. Т. Шевченка (1919), балет "Тарас Бульба" (1951–1952) тощо. До нереалізованих задумів належить опера "Лісова пісня" за *Лесею Українкою*. Ім'я Г. присвоєно найстаршому муз. закладу України — Київ. муз. уч-щу.

Продовжувач стил. тенденцій "Могучої кучки", Г. у багатьох своїх творах поєднував епічну монументальність, картинність та колористику. Його композиціям властиві розспівність, цікава гармонічна мова, чіткість формотворення. Плідно й різнобічно використовував фольклор різних народів

Тв.: опери — "Земля і небо" (1900), "Шахсенем" (1923–25), "Лейлі і Меджнун" (1940), "Гюльсара" (1949), "Рашель" (1947); муз. драма — "Гюльсара" (пост.1936); балети — "Хризис" (1912), "Клеопатра" ("Єгипетські ночі", 1926), "Червоний мак" (1927), "Комедіанти" (1931), "Мідний вершник" (1949), "Тарас Бульба" (1951–52); кантата "Слава Радянській Армії" (1953); для симф. орк. — 3 симфонії (1899–1900, 2-а — 1907, 3-я — "Ілля Муромець", 1909–11), картина "Запорожці" (1921), поеми "Сирени" (1908), "Заповіт" (1939–41), увертюри "Урочиста увертюра" (до 20-річчя Жовтня, 1937), "Ферганське свято" (1940), Увертюра на слов'янські нар. теми (1941), "Дружба народів" (1941), "Перемога" (1944–45); концерти із симф. орк. — для арфи (1938), голосу (1943), влч. (1947), валторни (1951); кам.-інстр. твори — секстети, квартети, для фп. 150 п'єс; романси, пісні; муз. до драм. вистав "Іван Гус", "Гайдамаки" (1920), містерії "Великий льох" за поемами Т. Шевченка.

Літ. тв.: Встречи с беляевским кружком // СМ. — 1949. — № 8; Юбилей Б. Н. Лятошинского // Там само. — 1955. — № 5; Великий творчий успіх // Більшовик. — 1938. — 3 верес.; Про музыку оперы "Щорс"// Сов. Украина. — 1938. — 5 сент.; Концерти українських митців у Москві // Рад. Україна. — 1948. — 22 груд.

Літ.: *Бэлза И.* Р. М. Глиэр. — М., 1962; Р. М. Глиэр. Статьи. Воспоминания. Материалы. — М.; Л., 1965–67. — Т. 1–2; *Леонова М.* Симфоническое творчество Р. М. Глиэра советского периода. — М., 1970; *Гулинская З.* Р. М. Глиэр. — М., 1986; Борис Лятошинський. Епістолярна спадщина. — К., 2002. — Т. 1: Борис Лятошинський — Рейнгольд Глієр. Листи (1914–1956); *Леонова М.* Український елемент в симфонічній творчості Р. М. Глієра // НТЕ. — 1965. — № 4; *Кузьмин М.* Глиэр в Киеве // СМ. — 1965. — № 9; *Шамаєва К.* Симфонічні концерти у Києві 20-х років // Музика. — 1971. — № 4; *Копиця М., Царевич І.* Листи Лятошинського // Арт-лайн. — 1996. — № 1; *Скорульська Р.* "Скерцо" на тему історичного "папірця" // Музика. — 1998. — № 4; *Слис-Кревська А.* Р. М. Глієр — директор Київської консерваторії // Історія музики: нові факти та інтерпретації: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 42; *Огуз А.* Харківські сторінки творчої біографії Р. М. Глієра // Молоді музикознавці України: Тези VII Всеукр. наук.-практ. конф. — К., 2005; *Распопова А.* Р. М. Глієр на Донеччині // Там само; *Старюченко Н.* Типи художніх діалогів в вокальних творах Р. М. Глієра // Там само; *Томіліна І.* Р. М. Глієр в концертному житті Києва (1913–16 рр.) // Там само.

Н. Костюк

ГЛІНКА Михайло Іванович (1.06.1804, с. Новоспаське, тепер Смолен. обл., РФ — 15.02.1857, м. Берлін, Німеччина) — рос. композитор. Основоположник рос. нац. комп. школи 19 ст. Двічі побував в Україні: 1823 — у Харкові проїздом на Кавказ і 1838, коли був відряджений на все літо для відбору півчих до *Придв. співю капели*. Прослуховуючи шкільні й церк. хори, Г. відвідав багато укр. міст [Київ, Харків, Полтаву, Чернігів, Новгород-Сіверський, Переяслав (тепер Переяслав-Хмельницький), Ромни, Ніжин, Охтирку, Фастів] та навкол. села й містечка. Між поїздками жив у с. Качанівці (тепер селище Ічнян. р-ну Черніг. обл.) у маєтку поміщика Г. Тарновського, який гостинно приймав композитора (в ін. час — також *Т. Шевченка*). Для зустрічі з ним туди приїздили його укр. друзі й шанувальники. Вла-

штовувалися цікаві муз. вечори: кріпацький оркестр Г. Тарковського грав твори Г., зокр. фрагменти з опери "Руслан і Людмила" (за поемою О. Пушкіна на сюжет із Київ. Русі), над якою він тоді працював (саме в Качанівці було написано Марш Чорномора й Баладу Фінна), грав і співав для друзів і сам Г. Він спілкувався з укр. поетом *В. Забілою* (на його вірші Г. написав у Качанівці 2 укр.-мовні романси, близькі до укр. *думки* й *пісні-романсу*, — "Гуде вітер" і "Не щебечи, соловейку"), художником В. Штернбергом. Розпочата композитором наприкінці життя програмна симфонія "Тарас Бульба" за *М. Гоголем* залишилася незавершеною і не збереглася.

Літ.: *Майбурова К.* М. Глінка. — К., 1957; *Нагорська В.* Глінка і Україна. — К., 1958; *Грінченко М.* Українська тема в творчості Глінки // Мистецтво. — 1957. — № 2; *Виноградов Г.* До питання еволюції поліфонічної майстерності М. Глінки // Науково-методичні записки. — К., 1963. — Т. 2; *Іщенко Ю.* Темброве інтегрування в оркестрових творах М. І. Глінки // Укр. муз-во. — К., 1983. — Вип. 18; *Федоровская Л.* Ближайший предшественник Глинки (Творческий портрет русского композитора С. И. Давыдова) // СМ. — 1975. — № 8; *Пляшко Л.* Качанівське літо // Людина і світ. — 1977. — № 1; *Міттельман Є.* Слідами одного пошуку // Музика. — 1982. — № 3; *Його ж.* Пошук триває // Там само. — 1983. — № 5; *Його ж.* Глінка в Качанівці (до 180-річчя від дня народження) // Там само. — 1984. — № 3; *Майбурова К.* Глінка у Качанівці // Наука і культура. Україна. 1985. — К., 1986. — Вип. 20; *Ерисов А.* Глинка на Украине // Муз. жизнь. — 1989. — № 11; *Тышко С., Мамаев С.* Дискуссии по поводу письма Глинки с Украины // Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 12. Історія музики в минулому і сучасності; *Тышко С.* Об одном гоголевском мотиве в тексте "Записок" М. И. Глинки // Культурологія та мистецтвознавство: Київ. муз-во: Зб. статей. — К., 2003; *Драч И.* О феномене "иллюзорного симфонизма" // Муз. академия. — 2004. — № 2; *Калениченко А.* І землею, і піснею поріднені: Українські сторінки творчості М. Глінки // КіЖ. — 1979. — 19 лют.; *Гасько М.* Шевченків Глінка? (Знахідки, припущення) // КіЖ. — 1979. — 2 верес.; *Гупало С.* Джерела натхнення // Дзеркало тижня. — 2004. — № 2.

К. Майбурова

ГЛОБА Микола Мартинович [1871, м. Київ — 26.07 (7.08).1900, там само] — співак (тенор), драм. актор. Учень *М. Кропивницького*. 1890—1900 — актор укр. муз. драм. трупи М. Кропивницького, де виконував переважно спів. ролі в укр. репертуарі. Мав красивий голос і артист. талант.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса, прем'єра, 1899) та ін.

Літ.: [*Б. п.*]. Н. М. Глоба [Некролог] // Киев. слово. — 1900. — 28 июля.

ГЛОВАЧЕВСЬКИЙ Кирило Іванович (27.05. 1735, м-ко Короп Ніжинського полку, тепер Черніг. обл. — 27.07.1823, м. С.-Петербург, Росія) — співак, художник, викладач. Колезький радник (1807). З родини священика давнього шляхетського роду. Навч. у *Києво-Могилян. академії*. Співав на крилосі Богоявлен. собору Київ. Братського монастиря. У берез. 1748 *уставником* хору імператриці Єлизавети Петрівни Ф. Качековським відібраний для Придв. хору разом із *І. Саблучком (Саблуковим)* і *А. Лосенком*, яких було переведено указом імператриці в науку до портретиста І. Аргунова. 1759 вступив до Петерб. академії мистецтв, 1761 став академіком III класу. 1762 — ад'юнкт, 1765 — академік, нагороджений золотою медаллю. 1766 — радник, 1771—73, 1777—83 — інспектор Академії мистецтв.

Літ.: Українська культура. — К., 1993; *Божерянов И.* Художник Кирилл Иванович Гловачевский // Киев. старина. — 1885. — № 2.

А. Бондар

ГЛУХ Світлана Петрівна (11.08.1945, м. Чернігів) — піаністка, педагог. Н. а. України (1997). Закін. Київ. конс. (1970, кл. *О. Холодної*), де й викладає від 1980. 1970—95 — концертмейстер і солістка Нац. філармонії України. Від 1960 виступає у складі фп. *дуету* з *Н. Афанасьєвою*. У репертуарі дуету — твори укр. і заруб. композиторів, зокр. *Л. Дичко*, *В. Кирейко*, *М. Сільванського*, В. А. Моцарта, *Ф. Шопена*, *Й. Брамса*. Про дует знято муз. т/ф "Настрої" (реж. Ю. Суярко). Дует має фонд. записи на Укр. радіо, записав грамплатівки. Г. гастролювала у країнах СНД, США, Нідерландах, Німеччині та ін. Кер. програми "Нові імена України" Укр. фонду культури.

Літ.: *Суторихіна М.* Фортепіанний дует // КіЖ. — 1983. — 29 трав.

О. Верещагіна

ГЛУХІВСЬКА МУЗИЧНО-СПІВАЦЬКА ШКОЛА (ГМ-СШ., м. Глухів, тепер Сум. обл.). Навч. заклад, створений з ініціативи гетьмана Д. Апостола, який 18 берез. 1729 звернувся до Колегії закордонних справ у Петербурзі з проханням дозволити провести у всіх полках спец. набір дорослих і хлопців для навчання музики з подальшою відправкою найкращих із них до Петерб. *Придв. спів. капели*. Розпорядженням Закордонної колегії для Генеральної військ. канцелярії вийшов спец. указ про відкриття у Глухові "Школи співу та інструментальної музики". 24 серп. 1730 Генеральна військ. канцелярія отримала указ "у Глухові заснувати школу й визначити майстрів, де навчати співам для відправки до двору Єя Імператорської Величності". Учнів набирали у церк. хорах Чернігівщини, Києва та Переяслава (тепер Переяслав-Хмельницький) з козацьких та міщанських родин Ніжин. і Черніг. полків (батьки звільнялися від солдатського постою "і податку їх сім'ям нікому не чинити"). У січ. 1730 перших 11 учнів було відправлено до Москви (їх підготували місцеві вчителі на чолі з бурмістром Глухова, знавцем музики Н. Шолупіні). 1732 відбувся 1-й випуск півчих. Регламентом діяльності ГМ-СШ. передбачалося навчання учнів 4-голосого хор., *партесного* та *київ.* співу, окрім того оволодівати грою на *скрипці*, *гуслях* та *бандурі*, відрядження найкращих до царського двору, з часом — навчання танцям. До складу викладачів входили *регент* — "угодний київському і пар-

С. Глух

Герб м. Глухова

Приміщення Глухівської музично-співацької школи

С. Малий. Хлопчик з нотами (18 ст.)

П. Глушков

Ф. Глущенко

тесному співу майстер" та 2 інструменталісти, "котрі доволі добре знали на гуслях, на бандурі, на скрипці і щоб тії майстри на оних інструментах із показних хлопців сім чоловік навчали струнної музики по нотї".

Для школи у Глухові було виділено спец. будинок — "співочий палац" на 2 горниці з пекарнею та їдальнею. З кошту укр. казенних прибутків учням видавали одяг і взуття, харчі, платню та утримували регента. У школі постійно навч. 20–30 учнів (термін навчання — 2 роки). Щороку до 10 вихованців відряджали у Петербург до Придв. хору та оркестру. Учні школи брали участь у культ. житті Глухова: співали в хорі Миколаївської церкви, виступали в концертах, театр. виставах та ін. акціях, що відбувались у гетьман. резиденції.

Регентами школи були освічені музиканти — *Ф. Яворівський* (*Яворський*, 1736), К. Коченовський (1754), *С. Андрієвський* (1758), Ф. Нечай та ін., які добре зналися на теорії і практиці хор. партесного співу. Тут отримали муз. освіту багато визначних діячів вітчизн. *муз.* мистецтва — бандурист *Г. Любисток*, співаки Петерб. капели В. Григор'єв, *С. Федоров*, співаки *А. Васильєв*, *Г. Данилов*, *Ю. Кричевський*, Ф. Петров та ін. За деякими даними, у Глухів. школі навч. майбутній філософ *Г. Сковорода*; Брилєвський і Новицький (випускники 1732) — працівники Рос. дипломат. місії у Потсдамі. Найбільшу славу школі приніс її учень *Д. Бортнянський*, який згодом успішно завершив своє профес. навчання у Болоньї, Римі, Неаполі.

За 40 років свого існування школа підготувала понад 300 учнів — регентів, співаків (хористів і солістів), інструменталістів, які склали основу не тільки Придв. спів. капели у Петербурзі, а й багатьох хор. колективів в ін. містах (Київ, Чернігів, Москва). Діяльність вихованців ГМ-СШ. сприяла інтенсивному розвою тогочасної укр. духовної хор. музики.

Літ.: *Вечерський В.*, *Бєлашов В.* Максим Березовський і гетьманський Глухів. — К.; Глухів, 1995; *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998. — Т. 1; *Майбурова К.* Глухівська школа півчих XVIII ст. та її роль у розвитку музичного професіоналізму на Україні та в Росії // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Лакошенко Г.* Глухівській школі — 250! // Музика. — 1988. — № 3; *Іванов В.* Нове про Глухівську школу // Там само. — 1988. — № 6; *Іванов В.*, *Шеффер Т.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Бєланов В.* Гетьманська столиця // Музика. — 1996. — № 1; [*Б. п.*]. Як виникла і створювалась співацька школа // Народна трибуна (Глухів). — 1995. — 21 жовт.

В. Кузик

ГЛУХОВЦЕВ Олексій Степанович (25.02 (9.03).1875, с. Бондаревка, нині Курськ. обл., тепер РФ — осінь 1922, м. Орел, там само) — хор. диригент, композитор, правознавець. Навч. у Муз. уч-щі (1894–96), закін. Ун-т св. Володимира (1898) у Києві, де керував хором (у репертуарі — оперні хори, укр. нар. пісні); Моск. конс. (1904; кл. композиції *С. Танєєва*). Автор опери "Дни нашей жизни" за тв. Л. Амурьєва (1911; пост. у Київ. рос. опері 1913).

І. Гамкало

ГЛУШАК (1-а трет. 20 ст., м. Чорнобиль, тепер Київ. обл.) — майстер виготовлення *бандур* і *кобз*.

ГЛУШКОВ Петро Тарасович (23.07.1889, м. Одеса — 16.05.1966, м. Київ) — композитор, педагог-теоретик. Член СКУ. Навч. у Петерб. конс. (кл. фп. С. Цурмюлен, кл. композиції М. Соколова, 1908–14). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Б. Лятошинського*, 1924). 1924–33 — викладач теор. дисциплін Дніпроп. муз. технікуму, 1936–41, з 1944 — Київ. муз. уч-ща, з 1952 — також Київ. конс. У своїй творчості спирався на традиції укр. і рос. клас. музики, сприйняті крізь академічну призму. До репертуару (передусім пед.) увійшли обидва його скр. концерти й інстр. п'єси, деякі солоспіви та хори. Його скр. концерти і струн. квартети користувались популярністю поміж виконавців.

Тв.: Симфонія (1938), Поема пам'яті героїв Вел. Вітчизн. війни (1945), Комсомольська увертюра (1949); концерти для скр. з орк. (1936 — на матеріалі укр. нар. пісень, 1944), для влч. з орк.; 6 струн. квартетів (1925, 1933, 1936, 1937, 1939, 1940), 3 фп. тріо, 2 впон. танці для скр. і фп. (1916), Закарпатська рапсодія для кларнета; п'єси для фп.; хори, романси (зокр. на сл. Т. Шевченка, І. Франка, О. Пушкіна, М. Лермонтова), пісні (понад 50, з них — "Застольна колгоспна пісня" на сл. О. Новицького), "Пісня юності", "Дарунок".

Літ. тв.: Елементарна теорія музики: Підручник. — К., 1951 (у співавт. з *В. Красовською*).

Літ.: *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1967. — Ч. 2; *Його ж.* Концерт для скрипки з оркестром П. Глушкова // Рад. музика. — 1938. — № 1; *Гордійчук М.*, *Калениченко А.*, *Клин В.* Інструментальні концерти // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Калениченко А.* Камерно-інструментальні ансамблі // Там само.

А. Муха

ГЛУЩЕНКО Федір Іванович (29.03.1944, смт. Зимовники, тепер м. Ростов. обл., РФ) — диригент. Н. а. УРСР (1982). Лауреат Всесоюз. конкурсу диригентів (Москва, 1973). Навч. у Моск. конс. (кл. композиції С. Баласаняна, факультативно — диригування, кл. Б. Хайкіна). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. диригування І. Мусіна, 1969). Водночас — диригент орк. Карельського радіо і ТБ (Петрозаводськ). У тогочасному репертуарі — твори клас. і сучас. композиторів, зокр. *І. Стравинського*, *Б. Бартока*, П. Гіндеміта та ін. Стажувався у Віден. муз. академії. Учасник практ. семінару Г. фон Караяна. 1973–77 — диригент, 1977–87 — гол. диригент Держ. симф. оркестру УРСР, з яким гастролював у РФ, республіках Прибалтики, Азербайджані, Вірменії, Грузії, Болгарії, Польщі, тодішній ФРН. Здійснив фонд. записи на Укр. радіо і ТБ ("Прикарпатська симфонія" *С. Людкевича*, симфонії № 4, 6 *А. Штогаренка*, Симфонія № 2 *Б. Лятошинського*, Симфонія № 3 *Г. Майбороди*, твори *І. Карабиця*, *Л. Колодуба*, *М. Скорика*, *Є. Станковича* та ін.). 1987–88 — диригент Укрконцерту. 1-й вик-ць симфоній Г. Майбороди, Є. Станковича, Концерту І. Карабиця; в Києві — "Іспанської рапсодії" М. Равеля, концерту В. Лютославського,

п'єс А. Веберна, симфоній І. Стравинського. Від 1988 — диригент Москонцерту.

Літ. тв.: Штрихи до портрета (Г. Майборода) // Наука і культура. Україна. 1983. — К., 1984.

Літ.: *Цвєткова Н.* За пультом — Ф. Глущенко // Музика. — 1978. — № 4; [*Б. п.*]. "Ваш советский репертуар?" // СМ. — 1981. — № 6; *Копиця М.* ...І думки несподіваний злет // Наука і культура: Україна. — 1982. — К., 1983; *Дмитриев Г.* Звучит музыка Чехословакии (В концертных залах) // Муз. жизнь. — 1984. — № 10; *Гокарев Ю.* Оригінальність концепції // КіЖ. — 1979. — 13 трав.; *Дмитриев Г.* Убедить слушателя! // Сов. культура. — 1983. — 25 июня; *Жданов Ю.* Музика відкриває світ // Молода гвардія. — 1987. — № 10.

Л. Серганюк

ГЛУЩЕНКО Юрій Петрович (29.09.1947, м. Київ) — піаніст, педагог. Канд. мист-ва (1993). Доцент (1993). Лауреат Всесоюз. конкурсу піаністів (1970, Москва, 2-а премія) та Регіон. конкурсу виконання творів вітчизн. композиторів (1971, 1-а премія). Закін. Київ. ССМШ (золота медаль, 1966, кл. фп. *Ю. Будницької*), Київ. конс. (1971, кл. фп. Ю. Будницької і *Т. Кравченко*), асистентуру-стажування при ній (1973, кер. Т. Кравченко). 1 рік навч. у кл. композиції *М. Скорика*. Від 1973 — викладач Київ. конс. на кафедрі загального фп.; з 2002 — професор. Сольний фп. і анс. репертуар Г. поряд з музикою класиків і романтиків включає твори *Л. Грабовського, В. Сильвестрова, В. Годзяцького, Е. Станковича, І. Стравинського*, А. Шенберга, А. Берга, П. Гіндеміта, О. Мессіана і т.п. Як ансамбліст виступав із скрипалем А. Марджаняном та ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Импровизация как категория музыкального исполнительства" (К., 1991); Учебное пособие по стабильным и мобильным музыкальным структурам. — К., 2002; Деякі аспекти тотальної імпровізації у контексті музичного процесу (на прикладі фортепіанних творів) // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26; Бах та Хіндеміт (про один аспект інтерпретації фуг) // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2000. — Вип. 2; Шопен та Дебюссі (тези логіко-естетичної інтерпретації) // Там само. — К., 2002. — Вип. 3; Богородський Є. В. // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1; Латентна композиція як парадигма часткової мобільності виконавського процесу // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2004. — Вип. 5; Творець талантів: Спогади про Бабу Таню та студентів її класу // Там само. — К., 2005. — Вип. 6.

А. Калениченко

ГЛЯД Василь (1919, с. Роменщина, Полтавщина — 3.06.1993, м. Глостер, Велика Британія) — майстер з виготовлення *бандур*. Першу бандуру придбав у братів *Гончаренків* (1947). Почав виготовляти бандури від 1950, взявши за основу хроматичну бандуру О. Гончаренка. 1954 започаткував власне виробництво бандур — діатонічних, хроматичних, з перемикачами. Сконструював машину для продукування бандурних і гітарних струн. Робив інструменти для Капели бандуристів ім. М. Леонтовича, створив понад 100 бандур. Автор віршів про Україну.

Літ.: *Луців В.* Василь Гляд — майстер бандур // Бандура. — 1994. — № 47—48.

М. Семенюк

ГМИРЯ Борис Романович — [23.07(5.08).1903, м. Лебедин, тепер Сум. обл. — 30.08.1969, м. Київ] — оперний і кам. співак (бас). Нар. арт. СРСР (1951). Лауреат Всерос. конкурсу вокалістів (Москва, 1939, 2-а премія). Лауреат Сталінської премії (1952). З родини робітника-каменяра. Працював кур'єром при з'їзді мирових посередників, вантажником, кочегаром, матросом у Чорномор. торговому флоті тощо, навч. на робітфаку. Закін. інженерно-будівельний ін-т (1935) і конс. (кл. *П. Голубєва*, 1939, обидва — в Харкові). Соліст Харків. (1936—39), Київ. (1939—57, з перервами) т-рів опери та балету. Під час гітлерів. окупації працював у Київ. і Полтав. оперних т-рах, за що після війни зазнав утисків.

Яскраво індивід. вик. стиль Г. спирається на традиції вітчизн. (зокр. у сфері поєднання муз. і драм. аспектів психологічного образу) й водночас італ. bel canto (див. *бельканто*), сприйняті через П. Голубєва (учня Ф. Бугамеллі) вок. шкіл. Голос відзначався порівняно помірною силою, проте широким діапазоном, гнучкістю, багатством тембр. і динаміч. відтінків, густим і надзвичайно теплим забарвленням, здатністю до органічного злиття з оркестром. Для вик. *стилю* співака характерні володіння кантиленою, майстерним філіруванням звука, відточеність деталей, rubato при бездоганній вок. і високій загальнохудожній культурі — виразна дикція, пластичність жесту, їх чітка психологічна обумовленість. Втілення великого діапазону емоційних станів поєднувались із глибоким психологізмом, драм. наснаженістю й водночас благородною стриманістю. Г. — один із найосвіченіших людей свого часу, йому притаманна різнобічна грунтовна ерудиція, зокр. у галузях світ. муз. літератури, історії тощо. Це слугувало базою аналітичного ставлення Г. до виконуваних творів (зокр. спирався на принципи системи К. Станіславського, дані *акустики*, психології, психофізіології, вивчав відповідні істор. матеріали, першооснови оперних лібрето, виняткове точно прочитував нотний текст, узагальнював власний творчий досвід у теор. розвідках). Співакові був властивий постійний творчий пошук, зацікавленість різноплановим у нац. і стильовому відношеннях репертуаром. Створив бл. 40 муз.-сцен. образів. У конц. репертуарі — понад 600 творів світ. класики. Найрельєфніше вок. і актор. обдарування Г. розкрилося в оперних і кам. творах героїко-епічного, філософсько-психол., трагед. спрямування.

Як кам. співак виконував композиції *В. Заремби, М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, Л. Ревуцького, К. Данькевича, Ю. Мейтуса, В. Косенка, О. Варламова*, О. Гурильова, *М. Глінки, О. Даргомижського, М. Мусоргського, М. Римського-Корсакова, О. Бородіна, Ц. Кюї, П. Чайковського, Ант. Рубінштейна, С. Танєєва, С. Рахманінова*, Г. Свиридова, *Й. С. Баха*, Й. Гайдна, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Р. Вагнера, Е. Гріга, Ж. Массне та ін., фрагменти партій (*арії, аріозо, речитативи, романси*, куплети, *пісні*, сцени, загалом 75) з опер — крім вищеназваних, також "Наталка Полтавка" *І. Котляревського* — М. Лисенка, "Вій",

Ю. Глущенко

Б. Гмиря

"Сотник" *М. Вериківського*, "Садко" М. Римського-Корсакова, "Іоланта" П. Чайковського, "Юдиф" *О. Сєрова*, "Алеко" С. Рахманінова, "Петро І" І. Шишова, "Весілля Фігаро", "Так роблять усі", "Дон Жуан" В. А. Моцарта, "Валькірія" Р. Вагнера, "Дон Карлос", "Симон Бокканегра" Дж. Верді, "Дон Кіхот" Ж. Массне, укр. і рос. нар. пісні. В останні роки життя давав концерти, програми яких цілком складалися з фрагментів оперних партій (зокр. Одеса, 1966). Виступав із симф. орк., орк. нар. інстр., капелою бандуристів, органом (І. Браудо). Має записи на грамплатівках (загалом на 200 платівках записано понад 400 тв. укр., рос., зах.-європ. композиторів, записи видавалися тиражами від 100 до 600 тис. примірників), аудіокасетах, CD, фондові записи на Укр. радіо. Гастролював у містах кол. СРСР, а також заруб. країнах — тодішній Чехословаччині, Угорщині, Польщі, Болгарії тощо. Вик. мистецтво Г. високо цінували композитори, зокр. *Ю. Мейтус, Г. Майборода, Г. Жуковський, Д. Шостакович*, диригенти, з якими він працював [крім Київ. оперного т-ру, також В. Небольсін, С. Самосуд (Росія), А. Найденов (Болгарія)], числ. муз. критики в Україні, респ. кол. СРСР, ін. країнах Європи (зокр. рец. у газ. "Kurier Polski", "Express Wieczorny", Польща, 1961).

Режисер-постановник вистави "Моцарт і Сальєрі" М. Римського Корсакова (1963, Київ, Львів, Ленінград, тепер С.-Петербург).

На буд., де Г. жив у Києві (Хрещатик, 15), встановлено меморіальну дошку (1973, скульптор І. Кавалерідзе). В його квартирі відкрито Музей та створено фонд його імені. Ім'ям Г. у Києві названо вулицю. 2003 в НМАУ проведено наук. конференцію, присв. 100-річчю від дня народження співака.

Б. Гмиря в ролі Тараса Бульби (однойменна опера М. Лисенка)

Б. Гмиря в ролі Мефістофеля (опера "Фауст" Ш. Гуно)

Найкращі партії: Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Кривоніс ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича, 1-е вик.), Іван Сусанін [однойм. опера ("Життя за царя") М. Глінки], Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис Годунов (однойм. опера М. Мусоргського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба). Ін. партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Трохим ("Наймичка" М. Вериківського), Петро, Половцев ("Тихий Дон", "Піднята цілина" І. Дзержинського), Костомаров ("Шевченко" В. Йориша), Заріф ("За Батьківщину" П. Козицького), Рущак ("Мілана" Г. Майбороди), Валько ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Сальєрі, Салтан ("Моцарт і Сальєрі", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Гремін, Кочубей, Томський ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Верейський ("Дубровський" Е. Направника), Слуга ("Демон" Ант. Рубінштейна), Фрол ("В бурю" Т. Хрєннікова), Рокко ("Фіделіо" Л. Бетховена), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Жрець, Монтероне, Лодовіко, Барон ("Аїда", "Ріголетто", "Отелло", "Травіата" Дж. Верді), Гаспар ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта), Колен ("Богема" Дж. Пуччіні) та ін.

Дискогр.: партія Сальєрі в опері "Моцарт і Сальєрі", М10 — 40935—36; партія Собакіна в опері "Царева наречена" (обидві — *М. Римський-Корсаков*). Д — 02307—14; Монолог Бориса, прощання Бориса з сином з опери "Борис Годунов" *М. Мусоргського* (1955, Прага, Чехословаччина); *Ант. Рубінштейн*. Перські пісні. 33Д — 026547—48; *Ф. Шуберт*. "Зимовий шлях". Д — 016201—04; *М. Лисенко*, сл. Т. Шевченка. "Реве та стогне Дніпр широкий"; *Я. Степовий*, сл. Т. Шевченка. "Зацвіла в долині"; *К. Борисюк*, сл. Т. Шевченка. "Думи мої"; муз. нар., сл. Л. Глібова. "Стоїть гора високая"; муз. нар., сл. Т. Шевченка. "Зоре моя вечірняя"; рос. нар. пісні: "Ноченька", "Эй, ухнем", "Вдоль по Питерской" тощо. Д — 033121—22.

Літ тв.: Борис Гмиря. Статті, листи, спогади. — К., 1975; Борис Гмыря. Статьи, дневники, письма, воспоминания. — М., 1988; бл. 150 статей, головним чином з питань вок. виконавства (рукоп.) // Приват. архів Б. Гмирі.

Літ.: *Голубев П.* Борис Романович Гмыря. — М., 1959; *Стебун И.* Борис Романович Гмыря, народный артист СССР. — К., 1960; *Архімович Л.* Борис Гмиря (в оперному репертуарі). — К., 1981; *Гозенпуд А.* Мастера украинской оперной сцены // СМ. — 1951. — № 6; *Гордейчук Н.* "Милана" // Там само. — 1958. — № 1; *Ревуцький Л.* Незабутній голос // Музика. — 1970. — № 4; *Новоселицкая Л.* Выдающемуся певцу посвящается // Муз. жизнь. — 1973. — № 11; *Архимович Л.* Борис Гмыря: Творческий портрет // Там само. — 1974. — № 15; *Шпиллер Н.* Их забывать нельзя // СМ. — 1982. — № 1; *Корогодський Р.* Квартира-музей Б. Гмирі. — НТЕ. — 1990. — № 2; *Зоніна Л.* Гмиря — інтерпретатор камерно-вокальної музики П. І. Чайковського // Чайковський та Україна: Тематичний зб. наук. праць. — К., 1991; *Гмиря В.* Згадуючи Бориса Гмирю // Україна. — 1993. — № 10; *Москалець О.* Доля, довша за життя // Музика. — 2003. — № 5—6; *Гужова В.* Борис Романович Гмиря // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк. 2003; *Живов Л.* Борис Гмиря — камерний співак // Там само; *Лисенко І.* Позначений перстом Божим // Там само; *Тольба В.* Співак-музикант // Там само; *Шульман Н.* На концертах з Борисом Гмирею // Там само; *Лисенко І.* Висока мудрість простоти // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Зав'ялова К.* Борис Гмиря — співак, артист, людина // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. — К., 2005. — Вип. 29; *Микиша М.* Майстер вокалу // Рад. мистецтво. — 1946. — 4 черв.; *Рильський М.* Співак і слово // Веч. Київ. — 1963. — 12 січ.; *Архімович Л.* Нев'януче мистецтво // КіЖ. — 1978. — 3 серп.; *Гайдабура В.* Неволя в рідній хаті // Там само. — 1992. — 9 трав.; [*Б. п.*]. Фонд Бориса Гмирі // Літ. Україна. — 1993. — 16 верес.; *Когорлицький М.* Золотий голос України // Урядовий кур'єр. — 1993. — 25 верес.; [*Б. п.*] Сто славетних українців // Нар. газета. — 1995. — 8 лют.; *Принц Г.* Спадщина співака — золотий фонд України // Голос України. — 1995. — 18 лют.; *Ваницька Я.* Фонд Бориса Гмирі // Веч. Київ. — 1996. — 19 квіт.; *Бухін Д.* Світова велич українського Бояна двадцятого століття // КіЖ. — 2003. — 5 серп.; Видатні діячі мистецтва XX ст. про унікальність мистецтва співу Бориса Гмирі // Там само; *Вахрамєєва Р.* Борис Гмиря // УМГ. — 2003. — Жовт.—груд.

О. Немкович

ГНАТИШИН Андрій [26.12.1906, с. Чижиків, побл. м. Львова — 3(за ін. відом. — 4).09.1995, м. Відень, Австрія] — композитор, диригент, муз. діяч. Лицар ордену св. Сильвестра (1986, від Відня), кавалер Золотого хреста (1986). Професор (1986). Закін. Львів. академічну гімназію. Навч. у Львів. Богослов. академії та

ВМІ ім. М. Лисенка (кл. *С. Людкевича, Г. Левицької, Н. Нижанківського, Б. Кудрика*). 1931 отримав спец. стипендію митрополита А. Шептицького для продовження муз. освіти у Віден. конс. (кл. композиції *Люстгартена*, 1934). 1929–31 організував хори "*Просвіти*" в селах Львівщини. 1931 долучився до праці з хором Укр. греко-католиц. церкви св. Варвари у Відні (тогочасний диригент — *П. Маценко*), 1954–95 (з перервами) керував ним, виступаючи в різних містах Австрії. Після захоплення рад. військами Відня 1945 був заарештований, але згодом звільнений як громадянин Австрії. *Регент* серб. ської церкви й церкви св. Миколая. На запрошення різних хор. колективів і громад. організацій декілька разів відвідував США й Канаду з автор. концертами. Спілкувався з багатьма представниками укр. культури в зах. діаспорі, популяризуючи муз. спадщину й нові напрацювання. Під час святкування 1000-ліття Хрещення Русі-України Г. диригував 600-особовим хором у Римі під час Архієрейської Літургії папи Івана-Павла II (виконано його "Молебень до св. Володимира"). Від 1974 брав участь у концертах "Festwochen" тощо. 1990 відбувся його автор. концерт у Львові. Ігор, син Г., очолив хор при церкві св. Варвари після смерті батька й передав до України його особистий архів.

Перші комп. спроби Г. датовані періодом навчання в гімназії ("За думою дума" на сл. Т. Шевченка для чол. хору). Перша Служба Божа (1938) була призначена для духовних семінарій Австрії. Писав переважно на тексти укр. поетів різних часів, відомий також як автор *кантат, ораторій* до значущих дат укр. історії, *аранжувань* нар. пісень для хору, кам. творів для різних інстр. Автор статей про церк. музику, теор. розробок з постановки голосу, рецензій у пресі. Має числ. записи на грамплатівках та аудіокасетах (понад 200 творів).

Тв.: опера "Медведюк, або Олена" за оповіданнями Я. Шашкевича (1982); дит. опера "Бабусина пригода" на сл. Олександра Олеся; ораторія "Рука Івана Дамаскина" на сл. І. Франка, кантата "Хрещення України"; для симф. орк. — Укр. сюїта (1937–45), "Моє село", увертюра до п'єси "Ой не ходи, Грицю"; струн. квартет на теми укр. веснянок; Фл. тріо на мотиви колядок; п'єси для скр. (Гумореска, Капричіо, Колискова тощо), для влч. (Думка, Фантазія на теми стрілецьких пісень тощо); хори (понад 100), зокр. "Садок вишневий коло хати" і псалом "Чи Ти мене, Боже, забуваєш" (останній із соло баритона в супр. фп.) на сл. Т. Шевченка, "Засумуй, трембіто", "Коломийки", "Гей, дівчата" тощо; церк. композиції: 12 Служб Божих, Молебень до св. Володимира Великого для чол. хору (1981), Молебень до пресвятої Богородиці і до Христа Чоловіколюбця, Утреня (1969), зб. церк. пісень "Богородиці на славу" (1974), "Українські церковні пісні на всі свята" для міш. хору (1986); зб. укр., чес., польс. колядок "Коляди" для міш. хору (в 4-х зош., 1956–60); солоспіви (бл. 100); хори для дітей; пісні; солоспіви; обр. укр. нар. пісень.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. — Мюнхен, 1963; *Данник Т.* Диригент і композитор Андрій Гнатишин: Матеріали до біографії. — Відень, 1994; Листи Андрія Гнатишина до Осипа Гридового. — Л., 2002; *Кияновська Л.* З-за піднятої завіси // Музика. — 1991. — № 4; *Дубирак Д.* Музыка украинского зарубежья // СМ. — 1991. — № 10; *Заздрій В.* Співаймо, співаймо, брати мої милі // Дзвін. — 1992. — № 9–10; *Самотос Н.* Андрій Гнатишин // Музика. — 1996. — № 6; *Самотос Н.* Віденська музична україніка і творчість Андрія Гнатишина // Укр. світ. — 1999. — Спецвип.; *Шульгіна В.* Музично-просвітницька діяльність українського диригента і композитора А. Гнатишина в Австрії // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; *Гнатишин О.* Листи Андрія Гнатишина до Осипа Гридового // Musica humana: Зб. ст. — Л., 2003. — Число 1; *Шарко Б.* Композитор і диригент Андрій Гнатишин // Укр. слово. — 1990. — 14 січ.; *Самотос Н.* Працював для України // КіЖ. — 1995. — 27 верес.; *Кияновська Л.* Жива вода українського духовного співу // Там само. — 2002. — 2 черв.

Н. Костюк, А. Муха

А. Гнатишин

ГНАТІВ Тамара Франківна (23.05.1935, м. Львів) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1971). Професор (1993). Член НСКУ (1986). Закін. Львів. ССМШ (кл. фп. *К. Донченко*, 1953), Львів. конс. (кл. теорії музики *С. Людкевича*, історії музики *А. Котляревського*, 1958), аспірантуру при Київ. конс. (1970). Викладачка Львів. пед. уч-ща (1957–61), муз. уч-ща та конс. (1961–66), ст. викл. Київ. конс. (1970), доцент (1973), професор (1993). Декан ф-ту підвищення кваліфікації при Київ. конс.

Т. Гнатів

Дисертацією про *В. Фемеліді* започаткувала в укр. муз-ві "персональний" дискурс дослідження первинних музикознавчих об'єктів. У перші роки роботи у Київ. конс. як єдиний викладач заруб. музики 20 ст. розробила відповідний спецкурс (також — семінар для істор.-теор., комп. та вик. ф-тів), згодом — автор. програму та перший укр.-мовний підручник із питань франц. муз. культури на межі 19–20 ст. (1993). Лектор. діяльність Г. пов'язана з висвітленням різноманітних муз. проблем. Вела лекційні цикли "У світі прекрасного" та "Український солоспів" на Нац. радіо і в Київ. філармонії. Музикознавча діяльність позначена розробкою актуальних істор., стильових та жанр. проблем, висвітленням невідом. творчих постатей і муз. творів. Ввела до наук. обігу імена укр.-пол. барда 19 ст. *Т. Падури*, композитора М. Стабінгера (автора "Шести секстетів" з *нотної колекції Розумовських*), М. Горовця (автора опери "Агнес Сорель"). Розробляючи компаративістський напрямок у вітчизн. *музикознавстві*, досліджувала творчість *А. Веделя*, *Д. Січинського*, музику В. Фемеліді, *М. Вериківського*, *Л. Ревуцького*, *Ф. Колесси*, *Г. Лященка*, Г. Берліоза, Р. Штрауса та К. Дебюссі, оперу *Б. Бартока* "Замок герцога Синя борода".

Поміж випускників — *В. Жаркова*, *А. Калениченко*, Л. Кучеренко, А. Лобанов, *Р. Станкович*, Т. Хоменко та багато ін. П/к Г. захистили канд. дисертації *Лар. Івченко*, В. Клименко, О. Корчова, Т. Мазепа, *Т. Невінчана*, В. Павленко, М. Петриченко, О. Петрова, *Т. Рощина*, І. Татарінцева, громадянин Польщі Л. Пінкош та ін. 2005 у НМАУ відбулась наук. конф. на пошану Г.

Тв.: канд. дис. "В. Фемелиди и вопрос становления украинской советской оперы и балета в 20-е гг. 20 в." (К., 1971); Володимир Фемеліді. — К., 1974;

Музична культура Франції рубежу 19—20 ст.: Навч. посіб. для муз. вузів. — К., 1993; Мирослав Скорик // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; Проблеми опери в українській журнальній періодиці // Там само. — К., 1969. — № 5; Співець буремних років // Музика. — 1970. — № 4; Революційні пісні в творчості В. Фемеліді // НТЕ. — 1971. — № 2; Зрілість: До 60-річчя Київ. конс. // Наука і культура. Україна. — К., 1975; Геннадій Ляшенко: Буклет. — К., 1984; Провідна тема — сучасність: Інтерв'ю з Г. Ляшенком // Музика. — 1987. — № 6; Становлення українського радянського музичного театру і творчість В. Фемеліді // Актуальні проблеми радянської музичної культури. — К., 1987; "Наймичка" М. Вериківського на оперній сцені і в кіно // Укр. театр. — К., 1989. — № 2; Український солоспів в його історичному розвитку // Наук. збірка Краків. академії музики. — Краків, 1995; Матіас Стабінгер. Шість секстетів // Українсько-німецька наукова збірка. — К., 1996; Фестиваль у Кракові // Арт-Лайн. — 1997. — № 9; Ріхард Вагнер і Клод Дебюссі: Єдність і боротьба протилежностей // Наук. вісник НМАУ. — К., 1997; Пуленк Ф. Stabat Mater: Своєрідність прочитання композитором середньовічної секвенції // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; Солоспіви Д. Січинського в контексті західноєвропейської камерно-вокальної музики на межі 19—20 ст. // Musica Galiciana. — Rzeszow, 2000; Горовець М. "Агнес Сорель": З колекції замку в Ланьцуті // Там само; Т. Падурра — українсько-польський бард 19 ст. // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001; Гастрольна Одіссея Львівського державного академічного театру опери і балету ім. С. Крушельницької // Musica Galiciana. — Rzeszow, 2003. — Т. 7; Традиції Г. Берліоза у французькій музиці порубіжжя 19—20 ст. // Гектор Берліоз і світова культура. — Х., 2004; Програма із зарубіжної музичної літератури для музичних училищ України / Учбово-метод. кабінет Мін-ва культури України. — К., 1981. Передмови до нотних видань: *Яначек Л.* Симфоніста. — К., 1978; *Равель М.* "Вальс" і "Болеро". — К., 1980; Роберт Шуман і його фортепіанна творчість // *Шуман Р.* Фортепіанні твори. — К., 1981; Фортепіанна творчість Миколи Колесси // *Колесса М.* Фортепіанні твори. — К., 1984; *Фемеліді В.* Ювілейна симфонія. — К., 1988; Фортепіанна творчість Л. Ревуцького // *Ревуцький Л.* Фортепіанні твори. — К., 1988; післямови до кн.: *Ролан-Мануель.* Моріс Равель. — К., 1975; *Ведель А.* Духовні концерти: Путівник. — К., 1987; *Мессіан О.* Камерна музика: Путівник. — К., 1988. Статті у вітчизн. і заруб. муз. енциклопедіях та словниках, анотації до грамплатівок.

Літ.: *Некрасова Н.* Мистецтво педагогіки // Музика. — 1997. — № 2; *Корчова О.* П'ять ескізів до ювілейного портрета // Там само. — 2005. — № 5; *Загайкевич М.* Дискусія музикознавців // КіЖ. — 1997. — 11 черв.

А. Калениченко

О. Гнатовська

В. Гнатюк

ГНАТОВСЬКА Олена Борисівна (1.03.1949, м. Орел, РФ) — композиторка, піаністка, педагог. Член НСКУ (1984). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. фп. *Г. Гельфгата*, 1974, кл. композиції *Д. Клебанова*, 1979), стажувалася в Київ. конс. (кл. *Ю. Іщенка*, 1986). Від 1974 — викладачка кафедри фп. Харків. ін-ту мистецтв.

Тв.: Поема для симф. орк. (1984), концерти з орк. — 2 для фп. (1979, 1986), скр. (1976), влч. (1985), кларнета (1984); "Роздум" для тромбона й кам. орк.; "Лірична поема" для скр. й кам. орк. (1985); кам.-інстр. ансамблі — 2 сонати для скр. і фп. (1985—2000), 2 сонати для альта й фп. (1987—2001), 2 сонати для влч. і фп. (1986), сонати для кларнета і фп., для флейти, для гобоя, для тромбона; "Урочиста поема" для мідних духових і органа (1988); кам.-інстр. ансамблі — 2 струн. квартети, Інтермецо для струн. квартету, Фп. квартет (1993), Тріо для скр., альта та фп., Струн. тріо (1986), Тріо для фл., фагота та фп. (1995) тощо, "Слов'янська рапсодія" для влч. і фп., Інтермецо для скр. і фп., Дует для 2-х скрипок; для фп. — 5 сонат, Сонатина, цикли "Ранкові пейзажі", "Мозаїки", "Сім п'єс у сріблястих тонах", "Російські картини", п'єси, етюди, дит. твори; для 2-х фп. — "Міраж", вок. цикли на сл. Я. Коласа та Я. Купали, О. Блока, С. Нікітіна.

А. Муха

ГНАТОВСЬКИЙ Ярослав Васильович (2.04. 1962, м. Львів) — диригент, педагог. Закін. Львів. конс. (кл. О. Сотничук, 1986). Вдосконалював майстерність у Б. Завойського та *І. Майчика*. 1988—98 — засн. і кер. кам. хору "Gloria" при Львів. відділенні СКУ. Водночас 1990— 2002 — викладач кафедр диригування та українистики ЛДМА (1991—97 — кер. студент. хору при ній). Від 2002 — диригент Укр. культ. центру в Торонто (Канада). Поставив опери: "Дідона та Еней" Г. Перселла (1995), "Орфей і Евридіка" Х. В. Ґлюка (1999, обидві — Львів).

В. Грабовський

ГНАТЮК Володимир Михайлович (9.05.1871, с. Велесніів, тепер Монастириського р-ну Терноп. обл. — 6.10.1926, м. Львів) — фольклорист, етнограф, етномузиколог, літературознавець, громад. діяч. Член.-кор. рос. АН у Петербурзі (1902), академік ВУАН (1924). Закін. Бучац. нижчу (1890), Станіслав. (тепер Івано-Фр., 1894) гімназії, Львів. ун-т (1898). Здобутки Г. в етномузикології, *фольклористиці*, етнографії, літературознавстві, соціології тощо, популяризації нар. творчості, наук. та культ.-просвітн. діяльність дали значний поштовх розвиткові укр. культури, утвердивши високий наук.-суспільний авторитет ученого. Г. — представник порівняльно-істор. напрямку у фольклористиці. Наук. настанови та принципи Г., плідно розвинені його соратниками й послідовниками, визначили числ. фундаментальні напрями розвитку цих галузей.

Перші записи пісень (їх поет. текстів) Г. зробив у селах Бучацького повіту (тепер Терноп. обл.) ще під час навчання в гімназії (1889 вже мав 500 зафіксованих зразків; нині зб. втрачено). 8 з них було надрук. у "Новом галичанине" (№ 6, 13, 15, 17, 20 за 1890) під рубрикою "Из новозаписанных народных песней". Тоді ж захоплювався й вивчав праці *Я. Головацького*, *П. Чубинського*, *О. Огоновського*, *М. Сумцова* та ін. фольклористів. До 1894 зібрав ще понад 800 пісень (теж втрачено). 1890—95 записав і 1896 видав першу фольклористичну працю "Лірники. Лірницькі пісні, молитви і т. і. про лірників повіту Бучацького" ("Етнограф. збірник". — Т. 2, упор. *І. Франко*). Упродовж 1894—96 записував фольклор у Бучацькому і Стрийському (Львівщина) повітах, здійснив 6 експедицій на Закарпат. Україну (1893 — записував *колядки й щедрівки*, лірницькі пісні; 1894—95 — ліричні, рекрутські, жовнірські пісні, *балади*, *коломийки*; 1897—98 — родинно-побутові, емігрантські пісні й коломийки, 1899 — *гаївки*, колядки й щедрівки, бойків-

ський весільний обряд з ладканками (вид. "Бойківське весілє в Мшанци (Старосамбірського повіта)" // Матеріали до українсько-руської етнології. — 1908. — Т. 10); 1900 — "Пісню про покритку, що втопила дитину" в с. Криворівня Косівського повіту (вид. у "Матеріалах до українсько-руської етнології". — 1919. — Т. 19—20), 1902 — колядки й щедрівки, родинно-побутові пісні, коломийки). Упродовж 1895—1903 за матеріалами записів на Закарпатті в 3-х т. "Етнографічних матеріалів з Угорської Русі" опублікував 557 укр. нар. пісень. Досліджував і записував пісенний фольклор ін. народів.

Від 1898 — наук. секретар НТШ; з 1914 — голова етнограф. комісії. У співпраці з *І. Франком* укладав програми збирання фольклору (1898—1917 видано понад 10). Зробив цінний внесок у розробку методики збирання і класифікації фольклору, текстологічних принципів фіксації та видання матеріалів. Організував і очолив збирацьку працю бл. 300 етнографів-фольклористів, на основі записів яких розробив програму систематичного видання нар. творчості за *жанрами* (опубліковано: "Коломийки" (в 3 т., 1905—07), "Гаївки" (Матеріали до україно-руської етнології. — 1909. — Т. 12), "Колядки і щедрівки" (Етнограф. збірник. — 1914. — Т. 35, 36). Г. цікавили, насамперед, деякі жанри календарно-обряд. фольклору, коломийки, балади, співанки-хроніки, рекрутські й жовнірські пісні. Ретельно вивчав новотвори ("Пісенні новотвори в україно-руській народній поезії", 1902), розшукав, дослідив та видав ряд матеріалів і текстів давньої укр. літ-ри [зокр. "Угро-руські духовні вірші", 1902; "Кілька духовних віршів (Співаник з Грушова"), 1903; "Хоценський співаник Левитських", 1909, тощо].

У с. Велеснів діє Музей Г. 2006 Мін-во культури і туризму запровадило Премію ім. Г. (з-поміж перших лауреатів — *М. Хай*).

Літ. тв.: М. О. Максимович і століття української культурно-наукової праці. — Житомир, 1928; Тимко Падура. — Х.; К., 1931; Вибрані статті про народну творчість. — К., 1966; Українські народні пісні в записах В. Гнатюка. — К., 1971; Етнографічні матеріали з Угорської Русі. — Нови Сад, 1985. — Т. 1. Угроруські духовні вірші // Записки НТШ. — Т. 16, 17, 19; Український фольклор у польських переробках. — [Б. м.], [Б. р.]; Лірники // Етнограф. збірник. — 1896. — Т. 2; Пісенні новотвори в українсько-руській словесності // Записки НТШ. — 1903. — Т. 52. — Кн. 2; Коломийки // Етнограф. збірник. — 1905—07. — Т. 17—18; Похоронні звичаї й обряди // Там само. — 1912. — Т. 31—32; Гаївки // Матеріали до україно-руської етнології. — Л., 1909. — Т. 12; Колядки і щедрівки // Етнограф. збірник. — Л., 1914. — Т. 35, 36; Українські весільні обряди і звичаї // Матеріали до українсько-руської етнології. — 1919. — Т. 19—20, тощо.

Літ.: *Яценко М.* Володимир Гнатюк. — К., 1964; *Мушинка М.* В. Гнатюк — дослідник фольклору Закарпаття. — Париж; Мюнхен, 1979; *Його ж.* Володимир Гнатюк: Життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства. — Париж; Нью-Йорк; Сідней; Торонто, 1987; *Грушевський М.* Академік В. Гнатюк // Україна. — 1926. — Кн. 6; *Савченко М.* Володимир Гнатюк і деякі питання фольклорної текстології // НТЕ. — 1971. — № 4; *Арсенич П.* Етнографічна діяльність В. М. Гнатюка // Там само. — 1982. — № 2; *Штундер З.* Два листи Климента Квітки до Володимира Гнатюка з 1923 року // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Кочкон В.* Обшири його таланту // Вітчизна. — 1994. — № 1—2; *Мушинко М.* Академік Володимир Гнатюк як дослідник фольклорних скарбів Закарпатської України // НТЕ. — 2002. — № 5—6.

Л. Серганюк

ГНАТЮК Дмитро Михайлович (28.03.1925, с. Мамаївці, тепер Кіцманського р-ну Чернів. обл.) — оперний і кам. співак (баритон), режисер, педагог. Н. а. СРСР (1960). Н. а. України (1999). Герой Соц. Праці (1985). Герой України (2005). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1973), Держ. премії СРСР (1977), Премії Грузинської РСР ім. З. Паліашвілі (1972), премії Ленінського комсомолу (1967). Професор (1987). Академік АМУ (1996), Академії творчості Росії (1992), Міжн. Академії інформатизації при ООН (2002). Почесний громадянин м. Києва (1997), м. Чернівців (2002), деп. ВР СРСР 8—10 скликань (1972—84), нар. деп. України 3-го скликання, заст. голови Комітету ВР України з питань культури і духовності (1998—2002). Закін. Київ. конс. (1951, кл. сольного співу *І. Паторжинського*), Київ. ін-т театр. мистецтва (1975, курс із режисури В. Неллі та М. Крушельницького). Студієць Чернів. держ. муз.-драм. т-ру (1945—47), соліст Оперної студії при Київ. конс. (1947—51). Працює в Київ. т-рі опери та балету (тепер Нац. акад. т-р опери та балету ім. Т. Г. Шевченка): соліст (1951—88), директор (1979—80), режисер (1980—88), гол. режисер (від 1988). 1983—93 — зав. кафедри оперної підготовки Київ. конс.

Д. Гнатюк

Д. Гнатюк у ролі Енея (опера "Енеїда" М. Лисенка)

Співак широкого жанрово-стильового діапазону. Має голос сильний, рівний у всіх регістрах, унікальний за тембром, гнучкий за динамічними відтінками. Вик. мистецтво відзначається високою технікою вокалу, бездоганною дикцією, майстерністю акторської гри. Володіє великим оперним і кам. репертуаром, що включає різні в хронологічному, географічному, нац., стильовому відношеннях твори. Створив понад 40 муз.-сценічних образів, як режисер поставив понад 20 вистав у Київ. оперному та ін. т-рах. У конц. репертуарі — понад 200 творів нац. і світ. класики, зразки сучас. популярного *солоспіву*, старовинні укр. і рос. романси, бл. 70 укр. нар. пісень. Записав майже 30 платівок, 6 CD. Має фондові записи на Всесоюз. та Укр. радіо і ТБ. Гастролював у США, Канаді, Австралії, кол. ФРН, Португалії, Франції, Іспанії, Угорщині, Польщі, країнах Скандинавії та ін. Вик. мистецтво Г. одержало високу оцінку у вітчизн. і заруб. пресі, зокр. у США, (1971, 1974, 1990), Канаді (1969, 1971), Австралії (1960), Польщі (1956; 1970), Норвегії (1965), Болгарії та ін.

Поміж кам. вок. творів у конц. репертуарі — композиції *В. Заремби, І. Воробкевича, М. Лисенка, О. Нижанківського, Д. Січинського, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценко, Л. Ревуцького, А. Кос-Анатольського, П.* і *Г. Майбород, О. Білаша, М. Глінки, П. Чайковського, О. Бородіна, М. Римського-Корсакова, С. Рахманінова,* Й. Гайдна, *Ф. Шуберта,* Р. Шумана, *Й. Брамса,*

Г. Вольфа та ін. Особливо популярним було виконання Г. "Пісні про рушничок" (муз. П. Майбороди, сл. *А. Малишко*), пісень "Дивлюсь я на небо" (муз. *Л. Александрової*, сл. М. Петренка), "Летять, ніби чайки" (муз. *Ю. Рожавської*, сл. Л. Реви), "Ой ти, дівчино, з горіха зерня" (муз. А. Кос-Анатольського, *сл. І. Франка*), "Осіннє золото" (муз. *І. Шамо*, сл. Д. Луценка), "Сніг на зеленому листі" і "Ясени" (обидві — муз. О. Білаша, сл. М. Ткача), "Цвітуть осінні тихі небеса" (муз. О. Білаша сл. А. Малишка), "Черемшина" (муз. *В. Михайлюка*, сл. М. Юрійчука), багатьох укр. нар. пісень.

Реж.-постановник вистав Київ. оперного т-ру: "Князь Ігор" О. Бородіна (1975), "Тихий Дон" І. Дзержинського (1977), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1978), "Севільський цирульник" Дж. Россіні 1981), "Наталка Полтавка" *І. Котляревського* — М. Лисенка, "Мазепа" П. Чайковського, "Тоска" Дж. Пуччіні" (усі — 1989), "Золотий обруч" *Б. Лятошинського* (1990), "Тарас Бульба" М. Лисенка (1992), "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського* (1993), "Травіата" Дж. Верді (1994), "Пікова дама" П. Чайковського (1996), "Аїда" Дж. Верді (1998), "Війна і мир" *С. Прокоф'єва* (2003) тощо; Київ. дит. муз. т-ру: "Зима і весна" М. Лисенка (1985); Оперної студії при Київ. конс.: "Фауст" Ш. Гуно, "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (обидві — 1984), "Майська ніч" М. Римського-Корсакова, "Севільський цирульник" Дж. Россіні (обидві — 1988), "Солдатський портрет" *В. Кирейка* (1989); Донец. т-ру опери та балету: "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (1989).

Д. Гнатюк у ролі Петруччо (опера "Приборкання непокірної" В. Шебаліна)

Л. Гнатюк

Партії: Остап, Еней ("Тарас Бульба", "Енеїда" М. Лисенка), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Іван ("Катерина" М. Аркаса), Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Атемовського), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Мазепа, Євгеній Онєгін (однойм. опери П. Чайковського), Раєвський ("Війна і мир" *С. Прокоф'єва*), Петруччо ("Приборкання непокірної" В. Шебаліна), Мурман ("Абесалом і Етері" З. Паліашвілі), Папагено ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ріголетто, Амонасро, Ді Луна, Жермон, Ренато (однойм. опера, "Аїда", "Трубадур", "Травіата", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Тельрамунд ("Лоенгрін" Р. Вагнера) та ін.

Дискогр.: грамплатівки — "Дмитро Гнатюк співає укр. пісні" [*В. Зарамба* (насправді *Л. Александрова*), сл. М. Петренка. "Дивлюсь я на небо"; *К. Стеценко*, сл. нар. "Ой, чого ти, дубе"; *В. Михайлюк*, сл. М. Юрійчука. "Черемшина"; *Ю. Рожавська*, сл. Л. Реви. "Летять, ніби, чайки"; *О. Білаш*, сл. М. Ткача. "Ясени"]. 33Д — 024913—14; "Тобі, пісне, любов моя" (*О. Білаш*, сл. М. Ткача. "Сніг на зеленому листі"; *Його ж*, сл. А. Малишка. "Цвітуть осінні, тихі небеса"; *Я. Френкель*, сл. Р. Гамзатова. "Журавлі" тощо). С30 — 05119—20; *К. Стеценко*, сл. Т. Шевченка. "Три шляхи"; *М. Лисенко*, сл. Т. Шевченка. "Минають дні"; *А. Кос-Анатольський*, сл. І. Франка. "Ой ти, дівчино, з горіха зерня"; укр. нар. пісні: "Прийди, прийди, кохана", "Ой, зелена полонина" тощо. 33Д — 1726—66; *П. Майборода*, сл. А. Малишка. "Пісня про рушничок", Д — 005360—61: "Дмитрий Гнатюк. Музыкально-литературный очерк Н. Зараховича" (Песня Выборного из оперы "Наталка Полтавка" *Н. Лысенко*; Ариозо Мазепы из одноим. оперы *П. Чайковского*; Пролог из оперы "Паяцы" *Р. Леонкавалло*; Каватина Алеко из одноим. оперы *С. Рахманинова*). М10 — 36357—58: "Русские песни и романсы" (*Б. Мокроусов*, сл. Л. Ошанина. "Возвращение"; *Л. Малашкин*, сл. Г. Лишина. "О, если б мог выразить в звуке"; *П. Булахов*, сл. В. Чуевского. "Гори, гори, моя звезда"). 33Д — 033899—900; *П. Булахов*, сл. Д. Давидова. "Не пробуждай воспоминанья"; *М. Балакирев*, сл. О. Кольцова. "Обойми, поцелуй"; *С. Кашеваров*, сл. М. Хвостова. "Тишина". 33Д — 24761—62; CD — "Дмитро Гнатюк" (арія Демона з однойм. оп. *Ант. Рубінштейна*; каватина Фігаро з опери "Севільський цирульник" *Дж. Россіні*; аріозо Мазепи з однойм. опери *П. Чайковського* тощо); обидва — 1999; "Дмитро Гнатюк. Пісня серця" (*С. Сабадаш*, сл. А. Драгомирецького. "Осінь"; укр. нар. пісня в обр. *Л. Ревуцького* "Чуєш, брате мій"; *О. Білаш*, сл. Д. Павличка. "Пісня про Україну" тощо); 2000; "Дмитро Гнатюк. Народний артист України" (арія Остапа з опери "Тарас Бульба" *М. Лисенка*, муз. нар., сл. Т. Шевченка. "Така її доля"; *І. Шамо*, сл. Д. Луценка. "Осіннє золото" тощо); "Поет Дмитрий Гнатюк" (*Я. Френкель*, сл. Р. Гамзатова. "Журавли"; *В. Липатов*, сл. С. Есенина. "Письмо матери"; рус. нар. песня "Ноченька" тощо); обидва — 2001.

Літ тв.: Мелодика слова // Культура слова. — К., 1978; Надихаючи до праці // Тарас Шевченко в моєму житті. — К., 2004; Спогади про вчителя [І. Паторжинський] // Музика. — 1976. — № 2; Академік співу І. С. Паторжинський // Мистецькі обрії. — К., 1999; Видатний український бас [Є. Червонюк] // Там само. — К., 2005. — № 7.

Літ.: *Стефанович М.* Дмитро Гнатюк. — К., 1961. *Станішевський Ю.* Дмитро Гнатюк: Популярний нарис. Вид 2-е. — К., 1991; *Його ж.* Національний академічний театр опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2002; *Швачко Т.* Многогранность таланта // СМ. — 1977. — № 10; *Кагарлицький М.* У пісні життя його // Вітчизна. — 1983. — № 12; *Успенская М.* Дмитрий Гнатюк // Певцы советской эстрады. — М., 1985; [*Б. п.*]. Дмитрий Гнатюк // Гордость советской музыки. — М., 1987; [*Б. п.*] Дмитро Гнатюк // Мистецтво, політика. — К., 2001; *Станішевський Ю.* З Україною в серці // Музика. — 2002. — № 4—5; *Туркевич В.* Дмитро Гнатюк // Укр. культура. — 2005. — № 3—4; *Панкратьев С.* Певец на все времена // Музыка. Песня. Грампластинка. — М., 2006; *Попов И.* Большое будущее // Сов. искусство. — 1951. — 19 июля; *Павличко Д.* Крылья таланта // Комсомольская правда. — 1967. — 28 окт.; *Моренко А.* Співактрибун (творчий портрет н. а. СРСР Д. Гнатюка) // КіЖ. — 1977. — 13 лип.; [*Б. п.*]. Тиждень Києва у Флоренції: Наші інтерв'ю // Веч. Київ. — 1977. — 11 листоп.; *Цикоро С.* Возрождение классики // Известия. — 1978. — 21 нояб.; *Його ж.* Пісня єднає серця // Літ. Україна. — 1985. — 28 берез.; *Сингаївський М.* Голос — театр // Демократична Україна. — 1995. — 30 берез.; *Омельченко В.* Гнатюки: діаманти української культури // Укр. газета. — 1997. — Трав.—черв. (№ 10—14); His is a Voice in a Thousand // The Ukrainian Canadian. — 1962. — November. — № 1.

О. Немкович

ГНАТЮК Лариса Анастасіївна (5.08.1960, м. Долина Івано-Фр. обл.) — музикознавець. Канд. мист-ва (1994). Доцент (2002). Закін.

теор. відд. Полтав. муз. уч-ща (1979), істор.-теор. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (1984), аспірантуру при Київ. конс. (1994, наук. кер. *М. Черкашина-Губаренко*), докторантуру НМАУ (2002). 1984–90 — асистент, 1995–97 — в. о. доцента, з 1997 — доцент кафедри музики і співів Полтав. пед. ін-ту (тепер — пед. ун-ту) ім. В. Г. Короленка. Від 2002 — доцент кафедри історії заруб. музики НМАУ. Досліджує історію муз. освіти в Україні 1-ї пол. 20 ст.

Літ. тв.: канд. дис. "Микола Лисенко і Лейпцизька консерваторія: німецька музично-теоретична школа як фундамент європейської музичної освіти" (К., 1994); Свого не цурався // Музика. — 1991. — № 6; Микола Лисенко: роки навчання // Укр. муз-во. — К., 1992. — Вип. 27; Э. Ф. Рихтер и западноевропейское музыкознание XIX века // Музыка Западной Европы — классика и современность: Творчество, исполнительство, педагогика. — К., 1994; Ф. Мендельсон и Лейпцигская консерватория // Ф. Мендельсон-Бартольди и традиции музыкального профессионализма. — Х., 1995; Микола Грінченко і становлення вищої музичної освіти в Україні // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту. Серія: Мистецтвознавство. — 2000. — Вип. 1 (4); Освітні питання у музично-критичній спадщині Л. О. Козицького // Історія музики в минулому і сучасності: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 12; Питання хорової освіти в українській пресі 20-х–30-х років // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 14. — Кн. 6; Концепція курсу історії української музики у підручниках Миколи Грінченка // Укр. муз-во. — К., 2002. — Вип. 31; Створення і розвиток історії української музики як навчальної дисципліни // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. — К., 2002. — Вип. 19; Співробітництво музикантів Петербурга і Києва у сфері музичної педагогіки (кінець XIX — перша третина XX ст.) // Київ. муз-во. — К., 2003. — Вип. 9: Культурологія та музикознавство; Постать М. В. Лисенка в оцінці Миколи Грінченка // Там само. — К., 2003. — Вип. 32; Творчість Й. С. Баха в музично-педагогічній практиці України 20–30-х років XX ст. // Й. С. Бах та його епоха в історії світової музичної культури. — Донецьк; Лейпціг, 2003.

Літ.: *Черкашина М.* Музика навколо Акрополя // Дзеркало тижня. — 2004. — 3 лип.

Н. Костюк

ГНАТЮК Микола Васильович (14.09.1952, с. Шарлаївка, тепер у складі с. Волиці Теофіопольського р-ну Хмельн. обл.) — естр. співак, композитор-аматор. З. а. УРСР (1980). Н. а. УРСР (1988). Лауреат міжн. фестивалів естр. пісні — 8-го "Німецький шлягер–79" (Дрезден, Гран-прі), телевізійного "Сопот–80" (1-а премія). Закін. Рівн. пед. ін-т (1976) і вок. студію при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) мюзик-холлі (1978). Соліст Київ. мюзик-холлу, з 1980-х — Хмельн. філармонії. Служив у Німеччині (1972–74). 1-й вик. пісень *О. Білаша*, *К. Мяскова*, *О. Морозова*, Р. Паулса та ін.

Тв.: пісні "Час рікою пливе" на сл. Б. Лепкого; "Україна у мене одна" на сл. М. Сингаївського; "Київ мій рідний", "Смерека" на власні сл. тощо; п'єси для естр. орк.

Літ.: *Шевчук Т.* Народжується пісня // Україна. — 1981. — № 3; *Сингаївський М.* Бесіда з М. Гнатюком // Там само. — 1993. — № 22; *Токарев Ю.* Найти свою межу // Сов. культура. — 1980. — 30 сент.; *Його ж.* Микола Гнатюк. Грані руху // КіЖ. — 1988. — 10 лип.; Гнатюк М.: (інтерв'ю) // Україна молода. — 1994. — 15 берез.; *Ягольник А.* Николай Гнатюк: "Если бы я захотел быть другим, у меня бы не получилось" // Киев. ведомости. — 1996. — 22 февр.; *Наконечний І.* Гнатюк М.: "Ви навіть не здогадуєтесь, що то за борода..." // Високий замок. — 1996. — 20 лип.; *Лиховид О.* Життя — як пісня // КіЖ. — 1997. — 8 жовт.

О. Литвинова

ГНАТЮК Юрій Дмитрович (30.04.1921, с. Бистриця, нині Надвірнянського р-ну Івано-Фр. обл.) — диригент, громад. діяч. Закін. гімназію у Станіславові (нині Івано-Фр.), студіював медицину у Львові та Мюнхені. Від 1940 — у *Гуцул. анс. пісні й танцю п/к Я. Барнича*. Гастролював в Україні, Грузії та Вірменії. Від 1942 — муз. референт Чортків. округи, один із відповідальних за організацію святкування 100-річчя *М. Лисенка* у Львові. Співав у хорі "Бандурист" 1-ї Укр. дивізії Укр. Нац. Армії. Від 1948 — у Канаді, диригував хорами Спілки укр. молоді, "*Сурмо*", укр. студент. хором Манітоб. ун-ту та збір. хорами Вінніпега з нагоди укр. свят. Був управителем друкарні Манітоб. ун-ту (від 1955). Нагороджений Шевченків. медаллю Комітету українців Канади.

І. Гамкало

ГНАТЮК Ярослав Васильович (1.04.1946, с. Білобожниця Чортківського р-ну Терноп. обл.) — оперний і кам. співак (баритон). З родини музикантів. Навч. у Київ. муз. уч-щі й конс. Закін. Київ. театр. ін-т (ф-т режисури).
Від 1970-х виступав в Україні та за кордоном (Зах. Європа, Єгипет, Півд. і Півн. Америка). З поч. 1990-х — у США, де активно вивчав і популяризував музику укр. композиторів, а також компонував вірші та пісні про Україну. Спів відзначається технічною майстерністю й насиченістю низького регістру.
У репертуарі — світ. клас. музика, романси та укр. нар. пісні. Зробив понад 250 записів на радіо. Поміж улюблених партій — Остап ("Тарас Бульба" *М. Лисенка*), Мазепа (однойм. опера *П. Чайковського*), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Отелло (однойм. опера Дж. Верді) Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Р. Савицький-мол.

ГНЄДАШ Вадим Борисович (21.07.1931, м. Москва, РФ) — диригент, педагог. З. а. УРСР (1960). З. д. м. УРСР (1973). Н. а. УРСР (1978). Доцент (1978). Професор (1986). Лауреат Огляду молодих диригентів України (1955, 4-а премія), Конкурсу диригентів (1959, 2-а премія). Закін. Житом. муз. уч-ще (1950), Київ. конс. (1955, кл. диригування *О. Климова*). 1944–48 — скрипаль оркестрів Лебедин. і Житом. муз.-драм. т-рів, 1948–50 — кер. естр. оркестру Київ. Будинку офіцерів, 1953–56 — диригент оркестру Київ. муз. уч-ща, гол. 1956–61 — Симф. оркестру Донец. філармонії, 1961–91 — худ. кер. і гол. диригент Симф. оркестру Укр. ТБ і радіо. Зробив у Фонд Укр. радіо і ТБ записи бл. 800 творів різних жанрів (у т. ч. перше виконання багатьох творів укр. композиторів). Записав бл. 30 грамплатівок, музику до 350 фільмів на кіностудіях України. Від 1969 —

М. Гнатюк

Я. Гнатюк

В. Гнєдаш

викладач Київ. конс. Поміж учнів — *В. Здоренко, В. Зубицький*, В. Кульбаба, *С. Литвиненко, С. Редя* та ін. Про Г. знято т/ф (Укр. ТБ, 1983).

Літ. тв.: Друга симфонія Б. М. Лятошинського (питання інтерпретації) // Питання диригентської майстерності. — К., 1950.

Літ.: Академія музичної еліти України. — К., 2004; *Іванова І.* Оркестр і його керівник // Музика. — 1976. — № 6; *Стельмашенко А.* Оркестр и его руководитель // Муз. жизнь. — 1977. — № 18; *Кушніренко А.* За пультом 45 років // Музика. — 2001. — № 6; *Булпук А.* Диригує Вадим Гнєдаш // Київ. правда. — 1976. — 3 квіт.; *Кудрицкая Р.* Звучит музыка // Правда Украины. — 1978. — 14 апр.; *Козак С.* Покликання — диригент // Веч. Київ. — 1983. — 30 трав.; *Забуга В.* Музика народжується в душі // Там само. — 1986. — 24 черв.; *Преображенська Т.* Мистецтво обирає мужніх: В. Гнєдашу — 70 // КіЖ. — 2001. — 29 верес.

О. Литвинова

В. Гнидь

С. Гнилоквас

ГНИДЬ Богдан Пилипович (28.06.1940, с. Йосипівка Олеського, нині Буського р-ну Львів. обл. — 27.01.2004, м. Київ, похов. у Львові) — співак (бас), педагог. Брат *В. Гнидя*. З. а. УРСР (1983). Професор (1997). Навч. у Львів. конс. (кл. І. Логвіс, 1960—64), закін. Київ. конс. (кл. вокалу *М. Єгоричевої*, 1970). 1964—70 — соліст Ансамблю пісні і танцю Київ. військ. округу; з 1970 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Учасник муз. фестивалів у Мадриді, Вісбадені, Дрездені, Парижі, США. Водночас 1984—2004 — викладач Київ. конс. Переклав укр. мовою лібрето опер: "Таємний шлюб" Д. Чімарози, "Норма" В. Белліні, "Манон Леско" Дж. Пуччіні, "Рогнеда" *О. Серова*. Автор статей з питань історії укр. вок. мистецтва. 1991—2001 зробив серію радіопередач про вид. укр. співаків. Поміж учнів — Р. Смоляр, Т. Усенко, В. Чемер.

Партії: Товкач ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Посланець ("Кувало" А. Вахнянина), Кардинал ("Анна Ярославна, королева Франції" А. Рудницького), Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Малюта ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Джеронімо ("Таємний шлюб" Д. Чімарози), Фараон, Великий інквізитор ("Аїда", "Дон Карлос" Дж. Верді), Сен-Брі ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Граф де Гріє ("Манон" Ж. Массне), Раймонд ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Кодлен, Бенуа ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ. тв.: Історія вокального мистецтва. — К., 1995; Виконавські школи України. — К., 2002; До історії Національної опери України. — К., 2003; Спогади. — К., 2006.

Літ.: *Варзацька М.* Прекрасний полон опери // Театрально-концертний Київ. — 1988. — № 2; *Кобець О.* Бачу свого Тараса // Веч. Київ. — 1985. — 25 черв.; *Ваницький А.* Перша ластівка // КіЖ. — 1998. — 3 черв.; *Туркевич В.* Мистецтво як простір життя // Урвд. кур'єр. — 2002. — 21 груд.

М. Варзацька

ГНИДЬ Володимир Пилипович (24.07.1947, с. Йосипівка Олеського, нині Буського р-ну Львів. обл.) — хор. диригент. Брат *Б. Гнидя*. З. пр. культ. України (1998). Закін. Львів. культ.-освітн. уч-ще (кл. О. Грицака, 1966), Львів. конс. (кл. *І. Небожинського*, 1974). Від 1990 — заст. дир. Львів. муз. уч-ща, водночас із 1995 — кер. і диригент хору його викладачів; з 1986 — диригент чол. хору "Орфей" Нац. ун-ту "Львів. політехніка".

М. Варзацька

ГНИЛОКВАС Семен Петрович (24.05.1903, с. Ярове, тепер Кам'янського р-ну Черкас. обл. — 22.04.1990, м. Київ) — кобзар. Закін. церк.-парафіяльну школу, учит. семінарію (1920) та студію ім. І. Франка в Черкасах. Навч. у Київ. Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1926). Працював у Київ. капелі бандуристів, Держестраді. Під час війни служив у військ. ансамблі у Прилуках. У повоєнних роках працював у Київ. філармонії. 1948 репресований, засуджений до 10 років ув'язнення, що відбував у Мордов. ГУЛАГу. 1955 реабілітований.

У пісен. репертуарі Г. було чимало композицій на сл. *Т. Шевченка* й про нього, укр. нар. пісень ("Про Нечая", "Про Морозенка", а також рідко виконуваних творів: "Суд Байди", "Все заснуло, покрите журбою", "Бузина" тощо. У дуеті з *А. Бобирем* виконував романс на сл. В. Пачовського "Забудь мене", пісні "Про Супруна", "Катерина люба сваталася до Мартина".

Літ.: *Ющенко О.* Кобзарські концерти // НТЕ. — 1969. — № 5.

М. Семенюк

ГНІДИЙ Мелетій Васильович (25.02.1896, с. Валява, нині Кіцманського р-ну Чернів. обл. — після 1974, м. Прага, тепер Чехія) — оперетковий і кам. співак (тенор), композитор. Учасник 1-ї світ. війни. Закін. Чернів. учит. семінарію (1914), Празьку конс. (1921, кл. вокалу; 1925, кл. композиції) та Празьку муз. академію (1928; кл. вокалу). Вик. діяльність розпочав концертами в Чернівцях 1915. Від 1928 виступав у тодішній Чехо-Словаччині як конц. співак і артист оперети. Брав участь в укр. муз. житті Праги. У репертуарі — твори *Д. Січинського, А. Дворжака, Б. Сметани, С. Монюшка*, Дж. Верді, Дж. Пуччіні та ін.

Тв.: кантата "Кавказ" (сл. Т. Шевченка), солоспіви на власні сл. ("Повій, вітре", "Журба", "Бандурист", "Паломник"), церк. композиції тощо.

І. Лисенко

ГОБА Оксана Львівна (11.05.1958, м. Львів) — хор. диригентка, педагог. Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (1978, кл. хор. диригування Ґ. Коваля), Львів. конс. (1984, кл. хор. диригування О. Сотничук). Заснувала кам. студент. хор Львів. конс. (1982), на базі якого створено хор *"Глорія"* (1988). 1985—1990 — хормейстер Львів. хору *"Трембіта"*. Від 1990 — викладачка Львів. ССМШ, де створила дит. хор "Соломія" (1995). У репертуарі — твори зах.-європ. (О. Лассо, Г. Гассера, Ф. Аперіо, Дж. Перголезі, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта* та ін.) і укр. (*С. Людкевича, Ф. Колесси, Б. Фільц, В. Повенського*) композиторів. Хор бере участь у оперних виставах — "Мойсей" *М. Скорика*, "Кармен" Ж. Бізе, "Богема" Дж. Пуччіні; лауреат багатьох міжн. хор. конкурсів — в кол. Югославії (Шабат, 1996, 2-а премія), Нідерландах (Ейндховен, 1998, Ґран-прі, 2001, 1-а премія), Чехії (Градець Кра-

лове, 1999, 3-я премія), Норвегії (Тромсе, 2003, 1-а премія), Греції (о. Родос, 2004, 7-й Міжн. конкурс хорів та оперних співаків, 3-я премія).

Літ.: *Земляна І.* Гран-прі — львівським школярам // За вільну Україну. — 1998. — 1 листоп.; *Фітель О.* Соломія "from Ukraine" // Аудиторія. — 1998. — 13–19 листоп.

Б. Фільц

ГОБДИЧ Микола Миколайович (28.03.1961, с. Битків Надвірнянського р-ну Івано-Фр. обл.) — хор. диригент, співак (баритон), муз.-громад. діяч. З. д. м. України (1998). Закін. Дрогоб. муз. уч-ще (кл. *Є. Берницької, О. Цигилика, І. Циклінського*, 1980), Київ. конс. (кл. *В. Чуби, П. Муравського*, 1985). Студентом мав різнобічну співочу (як соліст) і хормейстер. (в *Чол. хор. капелі ім. Л. Ревуцького* й "*Думці*") практику. Заснував кам. хор "*Київ*" (груд. 1990), де працює худ. кер. і диригентом. Комплектуючи колектив, взяв за критерії якість голосів, тембральний потенціал та рівень муз. професіоналізму співаків, виплекав ансамбль солістів-віртуозів. Це дало змогу опановувати широкий стильовий простір — від давньої музики (*М. Дилецький, М. Березовський, Д. Бортнянський, А. Ведель, П. Турчанінов, М. Вербицький*) до щойно створених модерних композицій (*Л. Дичко, В. Зубицький, В. Рунчак, Є. Станкович, В. Степурко* та ін.), часто вперше виконуючи твори сучасників. Завдяки творчим і організаційним ініціативам Г. та перемогам на міжн. конкурсах хор "Київ" отримав статус муніципального (1995). Відтоді виступи "Києва" надають неповторності кожному хор. сезону в Києві ("*Прем'єри сезону*", "*Київ Музик Фест*"). Заснування ним хор-фесту "*Золотоверхий Київ*" (1997) знаменувало потужне оновлення, вищу за рівнем розбудову нац. хор. життя.

Особливий інтерес має компонування Г. добірок для конц. програм за стильовими епохами чи жанр. принципом: середньовічної *монодії*, шедеврів хор. *бароко, класицизму, романтизму*, літургійної музики 16–18 ст., різдвяної пісенності, аранжувань укр. пісень та персонально — духовних творів М. Дилецького, М. Березовського, А. Веделя, *П. Чайковського*, Л. Дичко, В. Степурка або фокусування уваги на шедеврах (напр., виконання "антифонно" — чотирма хорами — концерту М. Березовського "Не отвержи мене" чи Літургії *Я. Яциневича*). В них яскраво розкриваються питомі риси мист. мислення диригента — сміливість худ. інтерпретацій, чуття стильових ознак, пластичності муз. форми, виразне інтонування, увага до слова, тембральних барв і градацій контрастів, муз. рельєфу думки композитора. Сутнісним відкриттям для сучас. хор. *виконавства* стало запропоноване Г. проведення концертів духовної музики у формі *антифонів*. Г. активно залучає до виконання, зокр. календарно-обряд. музики, сценічний рух хористів. Багатий жанр.-стил. репертуар, високе мистецьке реноме Г. дають підстави гідно представляти унікальну хор. культуру України в зарубіжжі: у найпрестижніших залах 20-и країн світу проведено бл. 1000 концертів. Продовженням традицій мандрівних подорожей по Україні, започаткованих *М. Лисенком, О. Кошицем, Г. Давидовським, К. Стеценком*, розвинених капелою "*Думка*", стала 3-місячна конц. подорож "Києва" по всіх обл. центрах України (29 виступів упродовж верес.-листоп. 2002), що виявила різнобічність ініціатив Г. для піднесення нац. хор. мистецтва, муз. культури укр. суспільства.

П/к Г. "Київ" здобув найвищі нагороди на конкурсах Німеччини (1992), Польщі (1993, 1996, 2001), Ірландії (1993), брав участь у 18-и міжн. фестивалях (Німеччина — 1993, 2000; Франція — 1994, 1999; Велика Британія — 1995; Данія — 1996; Австрія — 2000; Італія — 2000; Польща — 1997, 2000, 2001, 2002, 2005); публікує ноти хор. творів укр. композиторів.

Дискогр.: "Шедеври українського бароко" (1996), "П. Чайковський. Літургія" (1996), "Іже херувими" (1997); "Svyati" Дж. Тавенера (1997, спільно з "Віртуозами Москви"); "Різдвяні вечори" (1998), "Літургія П. Чайковського" (1998); "Вошел еси во Церков" (Духовні твори М. Дилецького, 1999); "П'ять століть української церковної музики" (1999); "Українське Різдво" (1999); "Ти — моя кріпость, Господи" (Хорові концерти А. Веделя, 2000); "Українська літургія" (2000); "Максим Березовський. Духовні твори" (2000); "Леся Дичко. Урочиста літургія" (2001); "Українські народні пісні" (2001); "Різдво з Камерним хором "Київ" (2002); "Духовні шедеври російського романтизму" (2002); "М. Дилецький. Духовні твори" (2003); "М. Вербицький. Духовні твори" (2004).

Літ. тв.: Вступ. статті до буклетів І-Х хор-фесту "Золотоверхий Київ", 1997–2006; Місія Турне. Історія камерного хору "Київ" // Всеукраїнське турне камерного хору "Київ". — К., 2002; Микола Дилецький. Духовні твори. Від редакції. Загальна ред. та упоряд. // Микола Дилецький. Духовні твори / Бібліотека камерного хору "Київ". — К., 2003; Архієпископ Іонафан // Литургия мира "De Angelis". — Херсон, 2003; Михайло Вербицький. Духовні твори. Від редактора // Михайло Вербицький. Духовні твори / Бібліотека камерного хору "Київ". — К., 2004.

Літ.: *Сюта Б.* Йорданський вечір "Києва" // Артлайн. — 1997. — № 2; *Муратова В.* Друге народження композитора В. Степурка // Там само. — 1997. — № 12; *Пархоменко Л.* "Золотоверхий Київ": відлуння віків // Музика. — 2000. — № 1–3; *Сікорська І.* Ренесанс духовної музики: погляд творця і виконавців // Укр. культура. — 2000. — № 1; *Чекан Ю.* "Мусикія ізорядная" // ПіК. — 2000. — № 4; *Костюк Н.* Ave, "Золотоверхий" // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — № 2; *Степанченко Г.* "Золотоверхий Київ" // Музика. — 2003. — № 5–6; *Котко С.* Хоровий ренесанс і "Київ" // Там само. — 2004. — № 1–2; *Степанченко Г.* "Києву" аплодує Європа // Там само. — 2005. — № 5; *Корній Л.* Я. Яциневич. Повернення із забуття // Десятий хор-фест "Золотоверхий Київ". — К., 2006; *Сюта Б.* Маэстро Гобдич // Правда Украины. — 1996. — 30 янв.; *Семенченко Н.* Диво воскресіння // Голос України. — 1996. — 16 берез.; *Пархоменко Л.* Відгомін пресвіту в концертах "Золотоверхого Києва" // УМГ. — 1998. — Жовт.–груд.; *Чекан Ю.* "Золотоверхий Київ": ноу-хау Николая Гобдича // Киев. ведомости. — 1998. — 11 нояб.; *Його ж.* Микола Гобдич: "Вірю в хор..." // Літ. Україна. — 2001. — № 7; *Долгих М.* Микола Гобдич // КіЖ. — 2005. — 24 черв.

Л. Пархоменко

М. Гобдич

Гобой

ГОБОЙ (*нім.* Oboe, від *франц.* hautbois — високе дерево) — дерев'яний дух. язичковий інструмент. Виник на поч. 2-ї пол. 17 ст. внаслідок реконструкції старовинного шалмея. Відрізняється від нього відносно стійкою інтонацією, чіткішим звучанням верхнього регістру, багатством виражальних можливостей. Сучас. Г. — це пряма конусна трубка, що складається з 3-х частин: верхньої, середньої та "раструба". Традиц. матеріал — чорне, або букове дерево. Останнім часом провідні фірми виготовляють досить якісні Г. також із деяких ін. видів дерев, а також із штучних матеріалів. У процесі еволюції змінювалися конструкт. особливості інструмента. Якщо до кін. 18 ст. Г. мав лише 6 отворів і 2 клапани, то сучас. інструмент налічує 24—25 отворів, над якими знаходяться клапани. Кількість клапанів може змінюватися залежно від фірми-виробника й моделі інструмента. Подвійна тростина виготовляється з особливих сортів очерету, що росте переважно на півдні Франції та Італії, в Азербайджані та Алжирі. Вона насаджується на латун. або срібний штифт, що є продовженням каналу Г. Середня довжина каналу (без тростини) — 600 мм, тростини — 70 мм. Виготовлення якісної тростини — дуже складний механічний і водночас творчий процесом. Від якості тростини значною мірою залежать чистота інтонації, якість звуку та широта динамічного діапазону. На практиці навіть найкращої тростини вистачає на 50—60 годин гри на ній через зношуваність очерету. Тож виготовлення тростин для гобоїстів — завжди актуальне, індивідуальне та досить проблематичне. У 20 ст. виготовлялись Г. нім. і франц. систем. На практиці Г. франц. системи виявилися досконалішими й поступово витіснили конкурентів. Нотна партія Г. нотується у скрипковому ключі відповідно до справжнього звучання. За Г. традиційно настроюються оркестри та ансамблі, тож дуже важливо, щоб тростина, на якій грає гобоїст, відповідала строєві оркестру, де він працює. Різновиди Г.: малий Г. — звучить квартою вище звичайного — раніше він використовувався в дух. оркестрах; альтовий Г., або Г. д'амур — переважно використовується при виконанні оригінальних творів доби *бароко*, для нього написаних; англ. ріжок — збільшений альтовий Г. у строї *in F* — трад. інструмент сучас. симф. орк. Діапазон сучас. Г.: від *b* малої октави до *h* третьої.

Звучання Г. дуже проникливе, ліричне, енергетично насичене. Саме тому в усі часи теми кохання та пов'язаних з ним образів композитори часто доручали Г., як в орк. та ансамблевому соло, так і в унісон з вокалом для підсилення тембрально-енергетичного впливу на слухача. Г. справедливо вважається одним із найскладніших інстр. симф. оркестру й, водночас, одним із найбільш солюючих.

Особливої популярності Г. набув в епоху *бароко*: у своїх творах композитори (зокрема Г. Ф. Гендель, А. Вівальді, Г. Телеман) надавали йому перевагу перед ін. духовими інструментами. Першим укр. композитором, хто використав Г. у своїх творах, був *Д. Бортнянський* (напр., в Увертюрі до опери "Свято сеньйора"). Гобоїсти входили до складу кріпацьких оркестрів на теренах України.

У 20 ст. визначним укр. гобоїстом і педагогом Київ. конс. був *О. Безуглий*. Він виховав цілу плеяду гобоїстів, з-поміж яких найвідоміші — *В. Бойко* і *М. Деснов* — самі стали викладачами. Поміж сучас. гобоїстів України вирізняються також Ф. Величко, М. Закопанець, О. Козиненко, *Є. Носирєв*, *В. Цайтц* та ін.

Перші відомі в укр. музиці твори для солюючого Г. написав *Ф. Якименко* — "Романс" (1902) і "Пісню селянина" для Г. і фп.; а для Г. з кам. орк. — *Л. Ревуцький*: "Колискову" для Г. і струн. (1932). Наприкінці 1930-х до солюючого Г. почали звертатися *Б. Лятошинський* (Менуєт, 1939), *О. Зноско-Боровський* ("Пісня", 1938), *М. Скорульський* (Скерцино, 1939); під час війни — *Я. Цегляр* ("Російська мелодія", 1943); у 1950-х — *Л. Колодуб*, *Л. Спасокукоцький* та ін. Після війни з'явились перші композиції великої форми для Г. — Сонатина *М. Пархоменка* (1948).

Ще від сер. 1930-х виникли твори для *квартету* дерев'яних дух. інстр. з участю Г. (Сюїта до казки "Маленький Мук" *Л. Ярошевської*, Скерцо *О. Левича*). Комп. інтерес до цього складу дещо посилився під час війни (Сюїта Б. Лятошинського, 1944; обробка груз. нар. пісні "Ціцінатела" *О. Теплицького*, 1943), наприкінці 1940-х (Квартет *Ю. Фіали*) і в 1950-х (квартети *П. Сениці*, 1950, *А. Солтиса*, 1954; сюїти *І. Мартона*, 1951; і *О. Шоца*; Варіації *Д. Клебанова*, 1957; "8 новелет" *М. Вериківського*; Квартет і п'єси *С. Шварца*), особливо від 1970-х до теперішнього часу (твори *Б. Буєвського*, *Я. Верещагіна*, *Ю. Гусєва*, *Л. Катишевої*, Д. Клебанова, *А. Легкого*, *Г. Ляшенка*, *В. Мартинюк*, *А. Мухи*, *І. Ніколаєва*, *С. Орфеєва*, *В. Польової*, *В. Пономаренка*, *Г. Цицалюка*, *І. Шамо*, *О. Яковчука*). Г. входить також до ін. ансамблів трад. і нетрад. складу — *тріо* (тут слід виділити твори для 2-х Г. із фаготом *А. Нікодемовича* або з англ. ріжком *І. Асєєва* й згадати композиції *І. Альбової*, *В. Бібіка*, *А. Бондаренка*, *Я. Верещагіна*, *Л. Грабовського*, *Д. Киценка*, *Ж.* і *Л. Колодубів*, *Х. Кузьмич*, *В. Ларчикова*, *С. Лукіянович-Туркевич*, *Є. Льонка*), квартету нетрад. складу (*В. Рунчак*, *Є. Станкович*, *Г. Хазова*), *квінтету* (*В. Гомоляка*, *А. Солтис*, *Г. Таранов*, згодом *С. Бедусенко*, Я. Верещагін, *В. Годзяцький*, *А. Карнак*, *О. Красотов*, *О. Левкович*, *І. Мартон*, *Б. Шахман*, *Ю. Шаріфов*, *О. Яковчук*), *секстету* (в 1930-х *В. Томілін*, наприкінці 20 — на поч. 21 ст. *В. Беседіна*, Я. Верещагін, *Л. Самодаєва*, *Л. Соковнін*, *Ю. Шаріфов*, *В. Шумейко*), *септету* (А. Легкий), *октету* (наприкінці 1940-х *Ю. Фіала*, наприкінці 20 ст. *Є. Костіцин*) тощо.

Від 1970-х різко зростає інтерес укр. композиторів до власне Г.: твори для Г. з орк. написали *З. Алмаші* ("Concerto grosso" № 3 для Г., влч. та кам. орк.; 2002, присв. *Б. Галасюкові*), *Ю. Бабенко* (Концерт, 2000), *В. Балей* ("Інтерлюдія" для Г., арфи та 3-х стр. орк., 1971), В. Гомоляка (Концерт, 1977), *В. Губаренко* ("Арія", 1998), О. Зноско-Боровський (Концерт, 1971), *О. Канерштейн* (Концерт для Г. і фагота, 1985), *В. Камінський* (Концерт для гобоя з кам. орк., 1980), *Ю. Іщенко* (Концерт для гобоя і струнних), Л. Колодуб (Концерт і Концертино, 2002), *В. Кафаро-*

ва ("Присвята", 1995), Д. Киценко (концерт для Г. і кам. орк., 1982), *В. Пономаренка* (Концерт-поема "Тополя", 1977), *С. Турнєєв* (Концерт для Г., фагота та кам. орк., 1992), В. Польова ("Біле поховання" для Г. і струн. орк.).

Поміж сучас. творів для Г. соло — Три фрагменти Ж. Колодуб, "Плач" В. Годзяцького (2001), "Fis" *Р. Реваковича*, Речитандо *О. Леонової*, Фантазія І. Альбової тощо.

Для Г. і фп. написано: 2 Сонати Ю. Іщенка (1984, 2000), "Соната пам'яті Б. Лятошинського" *В. Загорцева* (1978), Соната Ю. Бабенка (1996), "Пейзаж з гобоєм" (1987) та "Duel-Duo" № 4 (1995) *К. Цепколенко*, "Танцюється" *С. Зажитька* (2002); "Карпатський концерт" В. Бесєдіної, "У хмарах" *М. Денисенко*, Дует *С. Пілютикова*. Акустичні й технічні експерименти властиві й ансамблевій музиці за участю Г. Це, зокрема, "3Ч3 альтернативи" для Г., влч. та арфи *Х. Кузьмич*, "Вузли життя..." для фл., Г., альта, влч., фп. *Ю. Ланюка*, "Маленький дивертисмент" для фл., Г., фагота Є. Льонка, "Сафо" для голосу, Г., віоли, арфи *В. Сидоренко*, "Музика небесних музикантів" (квінтет для фл., Г., кларнета, фагота та валторни, 1993), Дві пасакалії "Для приходячого та відходячого століть" (для фл., кларнета, Г., фп. та струн. орк., 1998) *Є. Станковича*. Поміж найбільш виконуваних творів — Концерт для Г. і кам. орк. *В. Балея* "Спів Орфея" (1994) — Б. Галасюк з *"Київською камератою"* виконував його як в Україні, так і на Днях культури України у Берліні, Пекіні та Москві.

Один з найвідоміших укр. творів для Г. соло — "Мікроструктури" *Л. Грабовського* (1964; нова версія — 1975) — водночас був і 1-м гобоєвим твором "нової" музики в Україні. У ньому композитор використав нові, нетрад. можливості інструменту і характерний нотний запис. Це — вказані схематично різні за швидкістю й амплітудою коливання звуку різноманітні акорди, стук клапанів, динаміка від *ffff* до *pppp* і т. ін. Йому також належать "Візерунки" — для Г., арфи і альта (1969), "Маленька камерна музика № 2" для Г., арфи та 12 струнних (1971).

Упродовж кін. 1990-х — поч. 2000-х укр. композитори написали велику кількість творів для Г. соло, де можливості інстр. значно розширені: глісcандо, фрулато, флажолети, сфорцандо, тремоло, видування шипу, співання під час гри та між нею, подвійні трелі, видобування тембру автентичних дух. інструментів, гра на тростині, хрип тростиною, глісcандуючи через Г., гра на декількох тростинах і Г. одночасно, хаотичне й дуже швидке перебирання пальцями по осі клапана, гра на інструменті в нетрад. положенні та багато ін. Більшість цих прийомів було придумано Б. Галасюком у співпраці з композиторами. Новаторські підходи, зокр., апробовані у творах В. Годзяцького ("Плач"), Л. Колодуба ("Українські витинанки"), Ж. Колодуб ("Три фрагменти"), В. Кафарової ("Веснянкові награвання", 1996), І. Альбової ("Осіння фантазія"), *С. Крутикова* ("Три янголи"), Х. Кузьмич ("Думка"), *Л. Юріної* ("As soon as possible"), *О. Грінберга* ("Моцарт-варіації"), С. Пілютикова ("Нитка"), *Є. Оркіна* ("Рапсодія"), О. Левковича (Прелюдія та токата), О. Леонової (4 мініатюри). Елементами гумору насичені твори *С. Зажитька*: "Б. Г." для Г. соло, "Танцюється" та "Пісня" із циклу "Пісні народів" для Г. з бубном і 4-х чол. голосів. Усі згадані композиції були написані на замовлення Б. Галасюка та вперше ним виконані. Окрім того, для гобоя соло написані твори: "?" Л. Колодуба, "Персона-I" В. Балея, "Відчуття самотності" К. Цепколенко тощо.

Літ.: *Чулаки М.* Инструменты симфонического оркестра. — Ленинград, 1950; *Рогаль-Левицкий Д.* Современный оркестр. — М., 1953. — Т. 1; *Безуглий О., Щеглов О.* Щоденні вправи гобоїста. — К., 1974; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; Академія музичної еліти України. Історія та сучасність. — К., 2004; *Сотова Т.* Звучить гобой // Веч. Київ. — 1981. — 21 жовт.; *Russel M. R.* The oboe. — Ann Arbor (побл. Детройта, США), 1953; *Kuntz H.* Die Oboe. — Leipzig, 1956; *Bate Ph.* The Oboe. — London, 1956, [2]1962.

Б. Галасюк

"ГОВЕРЛА" (м. Дербі, Велика Британія) — ансамбль укр. танцю. Переможець Міжн. муз. фестивалю у Північ. Уельсі (1986). Створений 1972. Учасник III Міжн. молодіжного фестивалю традиц. нар. культури "Древлянські джерела" (Рівне, 2001). Понад 10 років репрезентував Укр. молодіж. асоціацію у Великій Британії.

ГОВОРОВ Сила (?, м. Полтава — ?) — співак (тенор). З козацької родини. Від 1712 — співак при імп. дворі у Петербурзі.

ГОВТВАН Опанас (?, хутір Голий Зіньківського повіту Полтав. губ. — після 1909) — кобзар. Виконував *думи* ("Удова") і нар. пісні.

Літ.: Портрети українських кобзарів О. Сластіона. — К., 1961.

ГОВТВАНЬ Семен Павлович (1885 — ?) — лірник з с. Зінькова Полтав. губ. (тепер райцентр Полтав. обл.). Його рецитації записував на фонограф *О. Сластіон*, передав їх згодом *Ф. Колессі* для розшифрування. Мав у репертуарі *думу* "Про вдову", а також пісню "Сирота", співану на мотив думи.

Літ.: Портрети українських кобзарів О. Сластіона. — К., 1961; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969.

О. Богданова

ГОГОЛЬ (Яновський) Василь Опанасович (1777, хут. Купчинський Полтав. губ. — 31.03.1825, с. Кибинці, там само) — письменник, театр. діяч. Батько *М. Гоголя*. З родини полкового писаря зі старовинного волин. шляхетського роду. Навч. у Полтав. духовній семінарії. Кер. домашнього т-ру Д. Трощинського (1812—25). Автор водевілів "Простак, або Хитрощі жінки, перехитрені москалем", "Собака-вівця" тощо, куди вводив укр. нар. пісні як вставні муз. номери. Вони надрук. у кн: "Українська драматургія 1-ї пол. 19 ст. Маловідомі п'єси". — К., 1958;

В. Гоголь

Будинок театру в Кибинцях, де виступав як актор В. Гоголь і бував М. Гоголь

Український водевіль. — К., 1985; Бувальщина. Комедії. Драми. Діалоги. Водевілі. — К., 1990; Василий Гоголь: Воспоминания. Письма. Дневники. — М., 1999.

Літ.: *Николай М.* [*Куліш П.*] Записки о жизни Н. В. Гоголя, — С.Пб., 1856, — Т. 1; Отец Гоголя, этюды и характеристики. — С.Пб., 1914; *Иофонов Д.* Николай Васильевич Гоголь. Детские и юношеские годы. — К., 1951; *Кулиш П.* Несколько предварительных слов о комедии В. А. Гоголя "Простак" // Основа. — 1862; *Грицай М.* Традиція вертепної драми в п'єсах І. Котляревського та В. Гоголя // Рад. літ-во. — 1963. — № 1; *Загайкевич М.* Музика в театрі // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Лисенко І.* Українські Афіни // Україна. — 1992. — № 27 (передрук у кн.: *Його ж.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004).

І. Сікорська

М. Гоголь

Титульна сторінка видання опери "Тарас Бульба" М. Лисенка

ГОГОЛЬ Микола Васильович [20.03(1.04).1809, с. Великі Сорочинці Полтав. губ., тепер обл. — 21.02 (4.03).1852, м. Москва, Росія] — письменник. Син *В. Гоголя.* Навч. у Полтав. повітовому уч-щі (1814—19), Ніжин. гімназії вищих наук (1821—28), де брав активну участь у виставах аматор. т-ру. Жив у Петербурзі, за кордоном, у Москві, неодноразово відвідував Україну. Збирав і використовував у своїй творчості укр. фольклор, записав багато укр. і рос. нар. пісень (бл. 1000). У статтях на мистецтвознавчі теми дав образно-поетичну характеристику музики як найбільш впливового мистецтва, наголошував на винятковому багатстві та значущості пісенного фольклору України ("і поезія, і історія, і батьківська могила"), стверджував — на прикладі *М. Глінки* — можливість створення укр. нац. опери.

Літ. твори Г. відіграли велику роль у становленні й розвитку нац. укр. т-ру, музики, мистецтва. Їх зразки раннього, укр. періоду увійшли в оригінальному, вільно переробленому вигляді та в числ. перекладах до репертуару мандрівних укр. театр. труп і згодом — профес. муз.-драм. т-рів. До гоголівських сюжетів (чимало з них пов'язані з укр. тематикою) зверталося багато вітчизн. і заруб. композиторів 19—20 ст. Це, зокр., "Тарас Бульба" — опери *М. Лисенка* (1890), *П. Сокальського* ("Андрій Бульба або Облога Дубна", 1878), *Р. Пфеніга, В. Кюнера* (1878?), *В. Кашперова* (1893), *М. Афанасьєва* (1870—80), А. Берутті (1895, Аргентина), М. Самюеля (1895, Італія), М. Руссо (1919, Франція), ескізи опер *О. Серова, К. Вільбоа* тощо, балет В. Соловйова-Сєдого (1940); ескізи симфонії *М. Глінки*, симф. рапсодія *Л. Яначека* (1918, тепер Чехія); "Майська ніч" — опери П. Сокальського ("Травнева ніч", 1863), М. Лисенка ("Утоплена", 1883); *М. Компанейського, М. Римського-Корсакова* ("Травнева ніч", 1878); балети *В. Губаренка* (1988), *Є. Станковича* (1989), музкомедії А. Пейсина, *О. Рябова* тощо; "Ніч перед Різдвом" — опери М. Лисенка ("Різдвяна ніч", 1873), *П. Щуровського, П. Чайковського* ("Коваль Вакула", 1874; 2-а ред. — "Черевички", 1897), М. Римського-Корсакова (1894—95), М. Афанасьєва; балети *Б. Асаф'єва* (1938), А. Пейсина (1939), *А. Свєчникова* (1959, хореогр. картини для Ансамблю укр. нар. танцю п/к *П. Вірського*), балет-пастиччо *Є. Станковича* (1992); музкомедії *М. Васильєва* (*Святошенка*) ("Червоні черевички"), *О. Домерщикова* (*Олексієнка*), *М. Богословського, В. Рождественського* та *О. Радченка*, мюзикл *І. Поклада* тощо; "Сорочинський ярмарок" — опери *М. Мусоргського* (1874—80), *Б. Яновського* (1918), балети А. Пейсина (1940), *В. Гомоляки* (1955), муз. комедії М. Васильєва-Святошенка, *С. Дрімцова, І. Віленського, О. Рябова* та ін., вок.-симф. повість *В. Тилика* ("Сорочинські бувальщини"), муз. до к/ф Я. Столляра тощо; "Вій" — муз. комедії *М. Кропивницького, М. Вериківського, О. Домерщикова* (*Олексієнка*), *Н. Пруслiна, О. Горілого*, опери *Б. Яновського* (1899), К. Моора (1910, Чехія), комічна опера М. Вериківського (1946), опера-балет В. Губаренка (1980); "Страшна помста" — опера *М. Кочетова* (1901), музкомедія В. Гомоляки; "Пропаща грамота" — оперета *Я. Ярославенка* ("Відьма", 1922) тощо.

На ін. сюжети Г. створено опери М. Мусоргського, О. Гречанінова, *Д. Шостаковича*, Р. Щедріна, О. Холмінова (Росія), В. Єгка та Е. Ріхтера (ФРН), В. Кауфмана (США), А. Дзанелли (Італія), Х. Сьорла й Д. Девіса (Велика Британія); балет О. Журбіна, телеопера Б. Мартіну (Чехословаччина), музика до к/ф А. Шнітке.

За мотивами творів Г. або на фрагменти його текстів написано: кам. п'єсу "Укр. вечори" *Ч. М. Лєфлера* (1891, США), симф. сюїту "Гоголіана" *Ф. Богданова* (1930), симф. поему "Дніпро" А. Баланчівадзе (1955, Грузія), симф. легенду "Вечір на Івана Купала" *Л. Грабовського* (з музики до к/ф, 1976), муз. замальовки для фп. за поемою "Мертві душі" *М. Сильванського* (1958), "Монолог Тараса Бульби" для голосу з орк. *Л. Ревуцького* (1956), вок. композицію *Ю. Ящевича (1953)*, хор без супр. "Дніпро" В. Дановського (1952, Грузія), Концерт для 2-х хорів В. Григоренка (1982, Росія), фп. дует "Вій" *І. Алексійчук* тощо.

Пам'яті Г. присвячено Симф. поему О. Глазунова (1904), хор *В. Золотарьова* (1901), кантату "Славен будь, співець народу" *В. Рождественського* (1952).

Ім'я Г. присвоєно низці т-рів в Україні й Росії, вулицям та площам їх міст, вищим навч. закладам.

Літ. тв.: Народні пісні в записах Миколи Гоголя. — К., 1985; Размышления о Божественной Литургии / Публ. *Г. Осипов* // Муз. жизнь. — 1990. — № 20—24.

Літ.: *Перетц В.* Гоголь и малорусская литературная традиция. — С.Пб, 1902; Музыкальные произведения на темы из Гоголя; Гоголевский сборник. — К., 1902; *Асафьев Б.* Гоголь и музыка. — М., 1957; *Тюменева Г.* Гоголь и музыка. — М., 1966; *Гозенпуд А.* Го-

голь в музыке // Литературное наследство. — М., 1952. — Т. 58; *Черкашина М.* "Мертвые души" — в партитуре и на сцене // Музыка России. — Вып. 3. — М., 1980; *Губаренко В.* Києву присвячую // Музика. — 1982. — № 2; *Некрасова Н.* Адаптація класики чи самобутнє прочитання // Там само. — 1985. — № 2; *Ізваріна О.* Микола Лисенко та Петро Сокальський (До інтерпретації гоголівських сюжетів в українській опері) // Микола Лисенко та музичний світ (до 150-річчя від дня народження). — К., 1992; *Некрасова Н.* Психологічні етюди (Про ескізи художника Ф. Ніродa до "Тараса Бульби") // Музика. — 1994. — № 2; *Сікорська І.* "Вій" М. Вериківського: примхи долі // Михайло Вериківський: погляд з 90-х: До 100-річного ювілею. — К., 1997; *Гайда Л.* Тарас Бульба у пампасах і фіордах: Українська козацька тема в західній опері // Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 17; *Соломонова О.* Гоголь, Гоголь і знову Гоголь // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; *Полянська Г.* Національні традиції музичного театру та їх спадковий розвиток // Там само. — К., 2002. — Вип. 31; *Доач И.* Новое прочтение гоголевского сюжета ("Зелёные святки" В. Губаренко) // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. — К., 2002. — Вип. 19; *Черкашина-Губаренко М.* Вариации на тему "Вия" // Її ж. Музика і театр на перехресті епох. — К., 2002; *Щербаняк І.* Микола Лисенко та Микола Гоголь. До питання національного стилю в українській музиці // Студії мистецтвознавчі. — К., 2005. — Ч. 6 (10); *Богданова А.* Гоголь, прочитанный Шостаковичем // Сов. культура. — 1978. — 20 окт.; *Губаренко В.* А тепер "Вій" // КЖК. — 1981. — 5 квіт.

А. Муха

"ГОДИНА МЕЛОМАНА" — джаз. радіопрограма (творче об'єднання "Промінь" Нац. радіокомпанії України, з 1992). Автор і ведучий — *О. Коган.*

В. Симоненко

ГОДЗЯЦЬКИЙ Віталій Олексійович (29.12.1936, м. Київ) — композитор, педагог. Син *О. Годзяцького* (*Сніжинського*). З. д. м. України (1996). Лауреат Премії ім. Б. Лятошинського (2001). Член НСКУ (1969), Ревізійної комісії Київ. організації (1991), правління Муз. фонду України (1991—94). Київ. організації НСКУ (1999).

Заняття музикою почав п/к матері. Під час навчання у Київ. ССМШ (кл. фп. Р. Гіндіна, Я. Фастовського, теор. дисципліни — *Н. Горюхіна*) написав перші твори (переважно фп. п'єси). Закін. Київ. конс. (кл. *композиції* та оркестровки *Б. Лятошинського, поліфонії Л. Ревуцького*, 1961). У роки навчання поряд із класикою вивчав муз. *авангардизм* разом із диригентом *І. Блажковим*, композиторами *В. Сильвестровим, Л. Грабовським, В. Губою.* Брав участь у концертах Творчого клубу при наук. студент. тов-ві Київ. конс. і у фольклорних експедиціях. Творчість Г. 1960—70-х, позначена рисами авангардизму, зустріла сильну протидію зі сторони партійно-бюрократичної верхівки, що призвело до тривалого відкладення його прийому в члени СКУ тодішньої УРСР, а згодом і виключення з неї (1970, поновлено 1973). Водночас його твори виконувалися в концертах як у кол. СРСР, так і за його межами (США, країни Зах. Європи). 1961—63 — викладач муз.-теор. дисциплін Вінн. муз. уч-ща (популяризація новітніх муз. стилів спричинила конфлікт із керівництвом); з 1963 — різних ДМШ і муз. студій Києва, з 1982 — Київ. ДМШ № 27. 1974—75 методист Респ. будинку худ. самодіяльності профспілок УРСР. 1975—82 — кер. інстр. ансамблю кінотеатрів Києва; для цього колективу зробив багато обр. і аранжувань клас., нар. та *поп-музики.* Співпрацював як аранжувальник з *Київ. кам. оркестром*, кам. ансамблем Київ. т-ру опери та балету. У співавторстві з батьком — *регентом* О. Годзяцьким-Сніжинським — написав низку духовних творів. Працює в кам.-інстр., вок. та ін. жанрах акад. музики. Для автор. стилю Г. 1960—70-х характерні використання здобутків *Б. Лятошинського, Д. Шостаковича, І. Стравинського*, зокр. засвоєння різноманітних технік комп. письма 20 ст. (*серіальність, сонористика*, конкретна та *електронна музика*). Яскраві стильові експерименти Г. у той час репрезентують твори різних жанрів, зокр. "Розриви площин" для фп. (1963), "Чотири етюди для магнітофона" (1964), музика до к/ф "Софія Київська" (1966), "Три мініатюри" з електронно-конц. музики до мультфільму "Камінь при дорозі" (1968). Твори Г. як представника авангарду тоді виконувалися й рецензувалися в різних країнах Європи (Данія, тодішня ФРН, Велика Британія, Нідерланди, Угорщина, кол. Чехословаччина та ін.) і США, натомість вкрай рідко — на Батьківщині. Тому Г. був прийнятий до СКУ тільки 1969, а 1971 виключений із СКУ (одночасно з *В. Сильвестровим*) і звільнений з роботи у ДМШ. Криза тривала майже до кін. 1970-х. У 1980—90-х спостерігається відхід від авангардної естетики до *неоромантизму.*

В. Годзяцький

Тв.: для симф. орк. — Поема (1961), Скерцо (1961), сюїта "Попелюшка" з музики до п'єси Є. Шварца (1969, 2-а ред. 1983); для кам. орк. — симфонія "Періоди" (1965—68), сюїта "Фрески Софії Київської" (1966, 1980), симфонія "Стабіліс" для сопрано й кам. орк. (1966, 2-а ред. 1990), кантата "Зелень вешних" для сопрано та кам. орк. на сл. О. Блока (1999—2002); кам.-інстр. анс. — Струн. квартет (1961), сюїти "Весняні дзвони" для скр., влч. та фп. (1962), "Веселі витівки" для 4-х саксофонів (1962, 2-а ред. 1989), "Чотири домашніх скерцо" для побутових предметів і фп. (1965), "Ранковий крик птаха" для квінтету духових (1994), поема "Сни про дитинство" для 9-и інстр. (1997), Елегія для скр. і фп. (1957); для фп. — Варіації на рос. тему (1956), "Російська пісня" (1956), Поема-ноктюрн (1957), Варіації на власну тему (1958), Варіації на укр. тему (1958), Соната-поема (1959 — № 1; версія — 2001), Балада (1960), 6 п'єс (1960—72), "Марш дурнів" (1962), "Характерні сцени" (1963, 1985), "Розриви площин" (1963), Соната № 2 (1973), 3 дит. п'єси (1981); для бандури — Прелюдія (1958), Конц. варіації (1978); для гобоя соло — "Плач" (2001); вок. тв. — романси на сл. М. Лермонтова, О. Блока, С. Єсеніна та ін., вок. дуети на сл. М. Рильського, М. Лермонтова; для міш. хору — "Величит душа моя" (1962), "Нині відпускаєш" (1966), "Отче наш" (1968) — усі у співавт. з *О. Годзяцьким* (*Сніжинським*), "Ветер принёс издалека" на сл. О. Блока (1977); обр. укр., рос., євр. нар. пісень; муз. до теле- й мультфільмів; аранжування для кам. і естр. ансамблів; музика до к/ф.

Літ. тв.: Чайковський у моєму житті // Чайковський і Україна: Темат. зб. наук. праць. — К., 1991; В полоні у художника // Музика. — 1992. — № 5; Отмечая 100-летие со дня рождения Б. Н. Лятошинского: Свидетельствуют ученики // Муз. академия. —

1996. — № 1; Історія без музики // Музика. — 1997. — № 3; Церковний регент і композитор О. К. Годзяцький-Сніжинський (1904—1979): Спогади про батька // Український музичний архів. — К., 2003. — Вип. 3.

Літ.: *Ніколаєвська Ю.* Перший авторський концерт. — Х., 2000; *Конькова Г.* Вперёдсмотрящие // СМ. — 1969. — № 12; *Бодей В.* Київський авангард // Melos. — 1976. — № 4 (кол. ФРН; нім. мовою); *Його ж.* Непочутий Орфей // Soviet Ukrainian affairs (USA) (Огляд Радянської України). — 1988 — № 4; *Колиця М., Бондаренко Л.* Ми з шестидесятих // Музика. — 1989. — № 2; *Зінькевич О.* Український авангард // Там само. — 1992. — № 4; *Її ж.* Невідомі шістдесяті: Протистояння. 1968—1973 // Сучасність. — 1999. — № 4; *Її ж.* Український авангард: загальна панорама // Там само. — 2002. — № 9; *Городецька О.* Незважаючи на лічильник часу // Музика. — 1996. — № 5; *Її ж.* Шестидесятнику — 60 // Collegium: Щорічник. — К., 1996; *Широва Н.* Виталий Годзяцкий: Штрих к портрету // Зелёная лампа (Суми). — 1999. — № 3—4; *Mokrijewa H.* List z Kijowa // Ruch Muzyczny — 1962. — Nr 9; *Kuutro W.* Nowe provdy sovetskim hudby. — Praha, 1967; Berlines Festwochen 1967 [Буклет з біографіями]. — Berlin, 1967.

Б. Фільц

О. Годзяцький (Сніжинський)

ГОДЗЯЦЬКИЙ (Сніжинський) Олексій Костянтинович (24.03.1904, с. Велика Жмеринка Вінн. повіту, тепер обл. — 9.04.1979, м. Київ) — композитор, *регент*, диригент. Батько *В. Годзяцького*. З родини священика. Закін. Жмерин. гімназію (1921). У роки навчання почав записувати нар. пісні; учасник гімназ. драм. гуртка (поміж ін. учасників — майбутній письменник Ю. Смолич). 1924 переїхав до Вінниці, де працював у хорі муз.-драм. т-ру (іноді заступав диригента, 1932). Закін. вок. ф-т Київ. конс. (кл. *М. Енгель-Крона*), екстерном — дир. ф-т (1935). Диригент аматор. хорів, викладач музики у школах. Основна сфера творчості — духовна музика й обробки нар. пісень. На поч. 1920-х написав перші духовні твори, згодом звернувся до жанру хор. *мініатюри* й *романсу*. Відвідував заняття секції самод. композиторів при СКУ. 1941 влаштувався на роботу (2-й диригент) у капелу *"Думка"* (худ. кер. — *П. Гончаров*). У роки гітлерів. окупації — водночас регент хору Андріїв. церкви, з яким влаштовував і акад. концерти (у програмах — твори *Д. Бортнянського, А. Веделя, П. Демуцького, М. Лисенка, П. Гончарова* та ін.). 1942 переїхав до Кременчука: кер. міської хор. капели, регент. У репертуарі — "Вечорниці" *П. Ніщинського*, обр. і оригінальні твори М. Лисенка, *М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, Я. Яциневича* та ін. 1944 повернувся до Києва: кер. кам. хору. Після війни — кер. хору Київ. пед. ін-ту, Засл. хор. капели Півд.-Зах. залізниці і т. п. 1944—52 (в різний час) — регент Свято-Троїцької, Андріївської, Хресто-Воздвиженської, Микільсько-Притиської церков, Володимирського собору. В цій сфері діяльності активно переймав і використовував досвід *М. Гайдая* і П. Толстого (регенти Володимирського собору); підтримував зв'язки з регентами ін. міст України, ін. республік кол. СРСР, Болгарії. Його духовні твори виконувались в Україні та за кордоном (США, Канада). Спільно з В. Годзяцьким написав кілька духовних творів ("Нині відпускаєш", "Отче наш" тощо). На основі його архівних матеріалів відтворено повне коло церк. православних наспівів у виконанні хорів, якими керував. Спілкувався з укр. композиторами й виконавцями — *Б. Лятошинським, А. Штогаренком, Л. Дичко, І. Блажковим*.

У церк. композиціях дотримувався традиц. манери, перебуваючи під впливом композиторів-романтиків (зокр. *П. Чайковського*); їх інтонаційність значною мірою пов'язана з укр. клас. музикою, позначена впливами світської вок. і нар. творчості. Стилістична простота і водночас уважне й чуйне відтворення колориту та семантичних засад канон. текстів забезпечили цим творам велику популярність. Аналогічні закономірності притаманні його хорам і *романсам* (на сл. *Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка*, сучас. поетів).

Тв.: 2 Всенічні, 2 Літургії, окремі піснеспіви з церк. відправ (Літургії, Всенічної, Пасхального богослужіння, тропарі святим, кондаки, ірмоси, стихири, приспіви до акафисту тощо), 15 духовних концертів; твори для хору a cappella (35) і з супр. (18), романси.

Літ.: *Годзяцький В.* Церковний регент і композитор О. К. Годзяцький-Сніжинський (спогади про батька) // Український музичний архів. — К., 2003. — Вип. 3; [*Б. п.*]. Вічна пам'ять померлим // Православний вісник. — К., 1979. — № 7; [*Б. п.*]. Помер композитор Олекса Сніжинський // Вільна думка (Літкомо, Австралія). — 1979. — 9 груд.

Н. Костюк

ГОДУН Кіндрат (1-а третина 20 ст., м. Київ) — вуличний музикант, співак, сопілкар. У репертуарі — *вальси, польки*, мазурки, "селян. танці" тощо. Часто виступав разом із сопілкарем М. Коцюбинським. Після 1920-х доля Г. невідома.

Літ.: *Бахтин Ф.* Київські вуличні співці // Музика. — 1927. — № 3.

Б. Сюта

ГОЗЕНПУД Абрам Якимович [10(23).06.1908, м. Київ — 28.05.2004, м. С.-Петербург, РФ] — музикознавець, літературознавець, критик. Брат *М. Гозенпуда*. З родини службовців. Канд. мист-ва (1939). Докт. філол. наук (1962). Професор (1982). Закін. літ. ф-т Ін-ту нар. освіти в Києві (1930). 1934—46 — викладач навч. закладів Києва, Свердловська (тепер Єкатеринбург). Від 1953 — ст. наук. співробітник, з 1979 — професор-консультант Ленінгр. ін-ту т-ру, музики та кінематографії (з 1991 — Всерос. НДІ мист-ва, С.-Петербург). Автор праць із історії рос., укр. та зах.-європ. т-ру й музики, перекладів на рос. і укр. мову творів В. Шекспіра, Ф. Шиллера, Г. Гауптмана та ін., лібрето опери "Приборкання норовливої" В. Шебаліна. Високо ерудований науковець широкого профілю, зробив вагомий внесок у розробку проблеми взаємин музики й літ-ри.

Літ. тв.: Шекспір і музика. — К., 1939; Оперна драматургія Чайковського: Нарис. — К., 1940; Лермонтов і мистецтво. — К., 1941; Н. М. Ужвий. — М.; Ленинград, 1948; Н. В. Лысенко и русская музыкальная культура. — М., 1954; Гоголь в музыке // Литературное наследство. — М., 1952. — Т. 58; Музыкальный театр в России. От истоков до Глинки. — Ленинград, 1959; Русский оперный театр XIX века. — Ленинград, 1969—73. — Т. 1—3; Достоевский и му-

зика. — Ленінград, 1971; Русский оперный театр между двух революций (1905—1917). — Ленинград. 1975; Краткий оперный словарь. — К., 1989; Ще раз про декаду радянської музики та її організацію (недоліки перших концертів у Києві) // Комуніст. — 1938. — 20 листоп.; Борис Лятошинський // Література і мистецтво. — 1945. — № 4 Ф. И. Стравинский — человек и художник // Ф. Стравинский. Статьи, письма, воспоминания. — Ленинград, 1972; Лицар музики (про диригентську діяльність В. Тольби) // Музика. — 1989. — № 6; Український театр (Зі спогадів "У моєму Києві") // Коментар. — 2003. — № 2 (груд.); ін. статті, рецензії.

Літ.: *Зинькевич О.* А. Я. Гозенпуд // *Зинькевич Е.* Память об исчезающем времени: Страницы музыкальной летописи. — К., 2005; Памяти искусствоведа, литературоведа, музыковеда Гозенпуда А. А. (С.-Петербург, 2004, 4 июня) // Культура. — 2004. — 10—16 июня.

А. Мухо

ГОЗЕНПУД Матвій Якимович [21.05 (3.05). 1903, м. Київ — 17.02.1961, м. Новосибірськ, РФ] — піаніст, композитор, педагог. Брат *А. Гозенпуда*. З родини службовців. Закін. Київ. конс. [кл. фп. *Г. Беклемішева*, 1921, перед тим займався у *Ф. Блюменфельда*, навч. композиції в *Р. Глієра* (1918—20)]. Від 1921 — викладач (приват-доцент) Муз.-драм. Ін-ту ім. М. Лисенка, 1935—49 — професор Київ. конс. (кл. фп. і композиції), певний час — викладач Київ. муз. уч-ща й ССМШ. 1950 внаслідок кампанії "боротьби з космополітизмом" змушений був залишити Україну. 1951—52 — професор Алма-Атинської (тепер Алматин.), з 1959 — Новосиб. конс. Член *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* й Київ. організації СКУ (1932—51). Музика Г., позначена рисами *академізму*, тяжіє до лір.-епічного типу висловлювання.

Тв.: опера "Лампа Аладдіна" (1947), для симф. орк. — 3 симфонії (1938, 1939, 1946), Епічна поема (2-а ред. поеми "Котовський", 1950), Уральська фантазія (1942); 4 концерти для фп. з орк. (1929, 1935, 1938, 1953), Концерт для скр. з орк. (1947); кам.-інстр. твори — Фп. квінтет (1945), 4 струн. квартети (1931, 1934, 1938, 1953), 2 тріо (1940, 1950); для фп. — 4 сонати (1928, 1933, 1935, 1947), Укр. сюїта (1950), Сюїта на казах. теми (1953), прелюдії, етюди, п'єси для дітей тощо; хори; романси, пісні.

Літ. тв.: Киевский музыкальный сезон 1946—47 года // СМ. — № 5; Концерти філармонії // Київ. правда. — 1946. — 21 груд.

Літ.: *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1967. — Ч. 2; *Ольховський А.* Нарис історії української музики. — К., 2003; *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика (Львів). — 1938. — Числ. 11—12.

А. Мухо

ГОЗУЛОВ Микола (справж. ім'я — Георгій) Іванович (26.01.1921, м. Єйськ, тепер РФ — 4.10. 1989, м. Київ) — диригент, педагог. З. а. УРСР (1973). Професор (1985). Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. скр. *О. Лисаківського* й хор. диригування *П. Сука*, 1948), Київ. конс. (кл. симф. диригування *О. Климова*, 1952, навч. також у кл. скр. *Д. Бертьє* та *А. Штерна*, хор. диригування *М. Берденникова*). Викладач Київ. муз. уч-ща (1950—70-і, з перервами), у різні роки — диригент симф. оркестру Ростов. філармонії, Київ. т-ру муз. комедії, нар. самод. симф. оркестру Жовтн. палацу культури в Києві. Від 1958 — викладач, ст. викладач (1962), доцент (1974), професор кафедри нар. інструментів Київ. конс., кер. її оркестру (1970—75). Поміж учнів — *С. Литвиненко, В. Редя, Л. Матвійчук*.

Літ.: *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998.

А. Мухо

ГОЙДЕНКО (Гайдук, Гойдук) Андрій Матвійович (1837, з-під м. Городні Черніг. губ., — 1897) — кобзар. Представник Черніг. школи. Найчастіше проживав у с. Синявка. Учень *А. Шута*. Користувався авторитетом поміж лірників. Учень — Т. *Пархоменко*.

А. Терещенко

ГОЛЕНЄВСЬКИЙ (Голень, Галеневський, Кондратьєв Іван) Іван Кіндратович [1723, м. Київ — після 1786, м. Тула(?), Росія] — півчий (тенор), *уставник*, поет, письменник-перекладач. З ремісничої сім'ї. Бл. 1733 вступив до *Києво-Могилян. академії*, де закін. майже повний курс навчання. Співав в акад. хорі. За протекцією графа *О. Розумовського* був прийнятий півчим до *Петерб. Придв. слів. капели* (1744), де прослужив 26 років. Неодноразово намагався виїхати з Петербурга, проте "прошенія" на ім'я "височайших" осіб залишалися без відповіді. У січ. 1759 відряджений до Києва "ради поклоненія святым мощам". Після звернення від 16 груд. 1769 звільнений з посади уставника капели, 1770 — придв. мундшенка і призначений перекладачем з лат. і польс. мов до Псков. губерн. канцелярії в чині прапорщика. 1773 був звільнений. Від 1779 — перекладач Курськ. намісництва, з 1780 — титулярний радник, з 1785 — суддя у Тулі.

Володів винятковим за красою голосом, мав своєрідну манеру співу, яку начебто перейняв від нього *А. Ведель*. За деякими відомостями, 1751 Г. втратив голос і зайнявся літ. діяльністю. Автор кількох *од*, присв. імператрицям Єлизаветі Петрівні (1751, 1754, 1762), Катерині II (1762, 1772) та О. Розумовському (1-у написав у 1745). На літ. творчості позначився вплив М. Ломоносова та О. Сумарокова при збереженні барокової стилістики, засвоєної ним у Києво-Могилян. академії. Від 1770 в його творах з'явилися соціальні мотиви (бідування "єдиновірних народів" Білорусі та України).

Літ. тв.: Зібрання творів (1777), Дар обществу (1779); оди, епітафії у віршах та прозі, переклади псалмів.

Літ.: *Болховитинов Е.* Словарь русских светских писателей, соотечественников и чужеземцев, писавших в России. — М., 1845. — Т. 1; *Аскоченский В.* Киев с древнейшим его училищем Академиею. — К., 1858. — Т. 2; *Карлова Е.* И. К. Голеневский — поэт ломоносовской школы средины XVIII века // Учёные записки Ленинградского пед. ин-та им. А. Герцена. — Ленинград, 1971. — № 414; *Степанов В.* П. Новиков и его современники (Биографические уточнения) // XVIII век. — Ленинград, 1976. — Сб. 11; Архів ЦДІДА. — Ф. 10, оп. 1. — № 584, арк. 321; Ф. 468, оп. 1. — № 3885, арк. 209; Ф. 286. — № 607, арк. 40 зв.; ІР НБУВ. — Ф. 160, од. зб. 518, арк. 146—146 зв., 145.

Л. Горенко-Баранівська, М. Юрченко

М. Гозенпуд

М. Гозулов

ГОЛИНСЬКА (дівоче прізв. — Краснопера) Галина Яківна (бл. 1900, с. Хильчиці, Тернопільщина — 10.11.1976, м. Едмонтон, Канада) — піаністка, диригентка. Дружина *М. Голинського*. Закін. Львів. ВМІ (1925); студіювала вокал у Львів. конс. Виступала із сольними концертами в Галичині, а також акомпанувала М. Голинському та ін. співакам. Від 1943 — у США, потім у Канаді, де часом виступала в концертах, акомпанувала співакам. Мала фп. студію, працювала диригентом укр. хорів у Канаді.

І. Лисенко

О. Голинська

М. Голинський

ГОЛИНСЬКА Ольга Арсеніївна (17.09.1958, м. Київ) — музикознавець, редакторка, муз. діячка. Член НСКУ (2000). Закін. Київ. муз. уч-ще (теор. відділ, 1979), Київ. конс. (кл. *Л. Єфремової*, 1984). Одночасно (1978—84) викладала муз.-теор. дисципліни в київ. ДМШ № 3. Від 1984 — ред., ст. ред., зав. навч.-пед. редакції, провідна муз. редакторка вид-ва *"Музична Україна"*. 1999—2005 — директор *Центру муз. інформації НСКУ*, де очолювала роботу з організації творчих заходів спілки: проведення фестивалів, конкурсів, у т. ч. і міжн. — *"Київ Музик Фест"*, *"Музичні прем'єри сезону"*, *"Форум музики молодих"* та ін.; ініціаторка концертів, нотних, наук. і муз.-інформаційних публікацій, присв. історії та розвитку укр. муз. культури. Одночасно від 2000 — літ. ред. журн. "Галерея" Асоціації арт-галерей України. Від 2006 — заст. гол. редактора наук. часопису "Пам'ятки України: історія та культура". Як редактор підготувала до друку понад 180 різноманітних видань, більшість із яких — твори укр. композиторів і музикознавців. Авторка статей, оглядів, буклетів до фестивалів, редакторка текстових частин сайту НМАУ, компакт-диску "Київ Музик Фест — епоха в історії. 1990—2003" (К., 2004); буклетів до серії CD з архівними записами *Б. Гмирі* (К., 2005).

Літ. тв.: "Доводячи ділами..." // Музика. — 1985. — № 1; Опера Р. Щедріна "Мертві душі" (До питання ідейно-художньої інтерпретації поеми М. Гоголя) // Укр. муз-во. — К., 1985. — Вип. 20; Музыка для детей // Аркадий Филиппенко. Статьи и воспоминания. — М., 1988; Від серця до серця // Всесвіт. — 1995. — № 7; Від серця до серця через світ (після прочитання спогадів М. Голинського) // Новий шлях: Укр. тижневик (Торонто, Канада). — 1995; Упорядкування й редагування: Твори композиторів і музикознавців, написані між X та XI з'їздами Спілки композиторів України, 1994—1999: Довідник. — К., 1999; 25 років Київської організації Національної спілки композиторів України: "Музичні прем'єри сезону" (до X ювілейного фестивалю). — К., 2000 (співупоряд. *Г. Степанченко, В. Кузик*); "Музичні прем'єри сезону" (до 10-річчя незалежності України): 11-й міжн. фестиваль Київ. організації НСКУ. — К., 2001; Борис Лятошинський. Епістолярна спадщина. — Т. 1: Борис Лятошинський — Рейнгольд Глієр. Листи (1914—1956) / Упоряд. *М. Копиця*. — К., 2002 (ред., упоряд. покажчиків); *Симоненко В.* Українська енциклопедія джазу. — К., 2004 (вст. стаття, ред., упоряд. покажчиків). Редагування: "Київ Музик Фест". 1990—1999. Матеріали преси, фотодокументи, програми / Упоряд. *М. Копиця, Г. Степанченко*. — К., 1999; Українська тема у світовій культурі: Наук. вісник НМАУ / Упоряд. *М. Копиця*. — К., 2001. — Вип. 17 [ред. зб., переклад укр. мовою статті *Д. Горбачова* (Німеччина) "Українські корені світового авангарду"]; *Молодьомова О., Гусарчук Т.* Покликання. Життя і творча діяльність О. Тимошенка. — К., 2002; Український музичний архів: Документи і матеріали з історії української музичної культури / Упор. *М. Степаненко*. — К., 2003. — Вип. 3; "Vivere memento" ("Пам'ятай про життя"): Статті і спогади про Івана Карабиця. — К., 2003; *Яворський Е.* Зоряний шлях Національної філармонії України. — К., 2003; Академія музичної еліти України. Історія та сучасність: До 90-річчя Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. — К., 2004; *Скорик М.* Мойсей. Опера на 2 дії, 5 картин з прологом та епілогом. Лібрето *Б. Стельмаха*, М. Скорика: Клавір. — К., 2006, тощо.

Літ.: *Konькова Г.* Спрага музики: Паралелі і час спогадів. — К., 2001; *Сергієнко О.* XII міжнародний фестиваль "Київ Музик Фест" // Україна. — 2001. — № 10; *Степанченко Г.* Українська енциклопедія джазу // Музика. — 2005. — № 1—2; *Конькова Г.* Макрокосм людства — мовою симфонізму // КіЖ. — 1999. — 23 жовт.; *Сікорська І.* "Музичні прем'єри сезону—2001" очима зарубіжних гостей // Хрещатик. — 2001. — 12 черв.; *Копиця М.* Аура "Київ Музик Фесту—2002" // Уряд. кур'єр. — 2002. — 5 жовт.; *Вовнюцька Я.* "Київ Музик Фест" пам'яті Івана Карабиця... // Дзеркало тижня. — 2002. — 12 жовт.; *Степанченко Г.* Борис Лятошинський. Доля в листах // Там само. — 2002. — 19 жовт.; *Сюта Б.* "Київ Музик Фест—2002" // КіЖ. — 2002. — 20 листоп.; *Кушнірук О.* Ескізи до "Київ Музик Фесту—2003" // Там само. — 2003. — 22 жовт.; *Степанченко Г.* Інтелектуальні сторінки Фесту // Дзеркало тижня. — 2004. — № 40—41; *Козлова О.* Президент українського джазу // День. — 2004. — № 180; *Карабиць І.* Українська енциклопедія джазу // Хрещатик. — 2004. — 19 жовт.; *Степаненко Н.* В Україні видано енциклопедію джазу // Свобода (Нью-Йорк). — 2005. — 5 січ.; *Карабиць І.* Традиції Київ Музик Фесту // Хрещатик. — 2005. — 20 жовт.; *Сікорська І.* Барвиста сучасна музична палітра // КіЖ. — 2005. — 30 лист.

Г. Степанченко

ГОЛИНСЬКИЙ Михайло Теодорович (2.01.1890, с. Вербівці, тепер Івано-Фр. обл. — 1.12.1973, м. Едмонтон, Канада) — оперний і кам. співак (драм. тенор). Навч. у Коломий., Станіслав. (тепер Івано-Фр.) та Львів. гімназіях, де співав у хорі і виступав як соліст на Шевченківських концертах (зокр. 1910—14 виконував солоспіви "Ах, де ж той цвіт" і "Минули літа молодії" *О. Нижанківського*, "Вечір" *Я. Степового*, "Фінале" *Д. Січинського*). Співпрацював із хорами *"Боян"* і *"Бандурист"*. Початк. муз. освіту одержав у диригентів гімназ. хорів *О. Терлецького* та *Я. Вітошинського*. Певний час брав уроки у Ч. Заремби. Після служби в армії під час 1-ї світ. війни навч. у Кам'янець-Подільськ. ун-ті; 1920—24 — вчився співу у проф. Е. Гарбіні (Мілан). 1923 гастролював з укр., словац. та чес. піснями у Франкштаті (Моравія, тепер Чехія). 1924 виступив на Шевченківських концертах у Відні і Празі. У черв. 1925 за сприяння Ч. Заремби дебютував у партії Каніо в опері "Паяци" Р. Леонкавало (Львів. оперний т-р). 1925 співав партії Йонтека ("Галька" С. Монюшка), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавало), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе) в оперних т-рах Торуня, Бидгоща, Грудзьонца; 1926 — у Великому т-рі

Варшави; сезон 1926/1927 — Одеси й Києва (Радамес, "Аїда" Дж. Верді; Гофман, "Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха); 1927 — Львова, Берліна. 1928—30 у Харків. оперному т-рі співав партії Андрія ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), Германа ("Пікова дама" *П. Чайковського*), Дона Карлоса (однойм. опера Дж. Верді), Калафа ("Принцеса Турандот" Дж. Пуччіні), Елеазара ("Жидівка" Ф. Ґалеві) і — вперше на укр. оперній сцені — Степана ("Купало" *А. Вахнянина*, прем'єра 1929). Партнери на оперній сцені у Харків. т-рі — *М. Литвиненко-Вольгемут*, *М. Сокіл*, *К. Копйова*, *І. Паторжинський*, *М. Гришко*. Епізодично співав у Великому т-рі у Москві (1929; Радамес, укр. мовою, "Аїда" Дж. Верді), оперних т-рах Тбілісі (1930), Берліна (1929), Варшави (1929). 1930—38 виступав (як оперний і конц. співак) переважно на теренах тогочасної Польщі. 1935 Г. виступив у партії Андрія під час постановки тисячної вистави "Запорожець за Дунаєм" силами оперних артистів Зах. України (реж. О. Улуханов, диригент *А. Рудницький*). Брав діяльну участь у ювілеї хору "Бандурист" (1930, Львів), з нагоди відкриття пам'ятника на могилі *І. Франка* (1936, уперше виконав "Пролог" до "Мойсея" А. Рудницького), 100-річчя "Русалки Дністрової" (1937), концертах пам'яті *М. Лисенка*. 1938 виїхав до Канади (Торонто, згодом Едмонтон). Виступав у кам. концертах у містах Канади, США та Зах. Європи, у фестивалях укр. музики в Канаді (Торонто, Едмонтон). Написав спогади про М. Литвиненко-Вольгемут, *О. Руснака* та ін.

У кам. репертуарі — солоспіви "Минули літа молодії", "Гетьмани, гетьмани", "Ой, Дніпре наш, Дніпре", "Минають дні" М. Лисенка; "Із сліз моїх" і "Фінале" Д. Січинського, "Веснівка" *В. Матюка*, "Розлука" та "Ой, Дністре мій, Дністре" *С. Людкевича*, "Вечір" і "Розвійтеся з вітром" Я. Степового, "Поклін тобі, зів'яла квітко" *Н. Нижанківського*.

Мав голос широкого діапазону (за оцінкою Ч. Зарембі — 3 октави) "темного, героїчного тембру, шляхетного кольору, металевої звучності, могутньої сили, ідеально рівний і кришталево чистий" (А. Рудницький).

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Степан ("Купало" А. Вахнянина), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Радамес, Дон Карлос ("Аїда", "Дон Карлос" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Гофман ("Казки Гофмана" Ж. Офенбаха), Елеазар ("Жидівка" Ф. Галеві), Калаф, Каварадоссі ("Турандот", "Тоска" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяці" Р. Леонкавалло), Йонтек ("Галька" С. Монюшка) та ін.

Дискогр.: "Гетьмани, гетьмани" М. Лисенка, сл. Т. Шевченка. — Канада, "Муза", 1947 тощо.

Літ. тв.: Спогади. — К., 1993; Дещо про Ореста Руснака // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003.

Літ.: *Барвінський В.* Михайло Голинський // Світ. — 1927. — № 10; *Вишня О.* Михайло Голинський // Культура і побут. — 1928. — № 9; *Н. Л.* Невикористаний дар // Назустріч. — 1934. — № 3; [*Б. п.*]. Десять хвилин із Михайлом Голинським // Там само. — 1934. — № 17; *Волиняк П.* Михайло Голинський // Нові дні. — 1956. — № 12; *Павликовська І.* Співак Михайло Голинський // Північне сяйво. — 1976. — № 3; *Рудницький А.* Золотий голос // А. Рудницький. Про музику і музик. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1980; *Гощуляк Й.* Зустрічі в Канаді // Нові дні. — 1983. — № 5; *Кравчук П.* Один із славетної плеяди // Дзвін. — 1990. — № 2; *Михальчишин Я.* Михайло Голинський // *Його ж.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії; *Бандрівська О.* Співак, Богом вибраний // Українські співаки у спогадах сучасників / Авт.-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Волошин І.* Концерт у Самборі // Там само; *Грабець Г.* Карпатський соловейко // Там само; *Колодуб О.* Михайло Голинський у Харкові // Там само; *Навальківська З.* Спомин про Михайла Голинського // Там само; *Олійник М.* Михайло Голинський у Познані // Там само; *Поліщук А.* Згадуючи Михайла Голинського // Там само; *Сабат-Свірська М.* Михайло Голинський — героїчний тенор // Там само; *Хронович Л.* Він чарував своїм голосом // Там само; *Ніковський А.* Михайло Голинський // Пролетарська правда. — 1927. — 12 січ.; *Людкевич С.* З музичного руху в Коломиї// Діло. — 1933. — № 286; *Рудницький А.* Золотий голос // Свобода (Нью-Йорк). — 1974. — 26 січ.; *Сокіл М.* Спогад про мого партнера // Там само. — 1984. — 17 лют.

П. Медведик

М. Голинський в ролі Германа (опера "Пікова дама" П. Чайковського)

ГОЛИШЕВСЬКИЙ Тиміш (17 ст.) — музикант. Згадується 1663 як старший музика муз. цеху в м. Рогатин (тепер Івано-Фр. обл.).

І. Лисенко

ГОЛІЦИН Микола Борисович, князь [8(19).12. 1794, м. Москва, Росія — 20.10(3.11).1866, с. Богородське Курськ. губ., там само] — віолончеліст, муз. діяч, критик, поет. Батько *Ю. Голіцина*. Герой війни 1812. Почес. член Петерб. філарм. тов-ва (1823), Тов-ва любителів музики. Підтримував творчі зв'язки з О. Пушкіним, *М. Глінкою*, *О. Даргомижським*, О. Грибоєдовим, В. Жуковським, В. Одоєвським, *К. Ліпінським*. Виступав як соліст і ансамбліст, зокр. разом з *Ант. Рубінштейном*, акомпанував солістам в університет. та ін. концертах. Один із найкращих віолончелістів свого часу. Популяризував музику віден. класиків. Листувався з *Л. Бетховеном*, організував перше виконання його "Урочистої меси" [26 берез. (9 квіт.) 1824]. Л. Бетховен присвятив Г. 3 струн. квартети *op.* 127, 130, 132 (т. зв. "голіцинські"), увертюру "Освячення дому" *op.* 124. Понад 20 років брав участь у муз. житті Харкова.

М. Голіцин

Літ. тв.: Концерт в Симферополе (Письмо издателям) // Сев. пчела. — 1838. — № 46; Аполлинарий Контский в Харькове // Там само. — 1851. — № 248.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1957. — Вип. 2; *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова XVIII—XIX ст. — К., 1967; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; *Гинзбург Л.* Николай Борисович Голицын // *Гинзбург Л.* Исследования, статьи, очерки. — М., 1971; *Горяйнов Ю.* Музыкант, воин, просветитель // Муз. жизнь. — 1981. — № 9; *Його ж.* Русский друг Бетховена // Там само. — 1986. — № 17; *Платек Я.* Патеро Голицыных // Там само. — 1991. — № 11—12.

О. Щелканівцева

Я. Головацький

Надгробний пам'ятник Я. Головацькому

ГАЛИЦКОЙ И УГОРСКОЙ РУСИ

Обкладинка видання "Народных песен Галицкой и Угорской Руси", виданого Я. Головацьким

ГОЛІЦИН Юрій Миколайович, князь [29.11 (11.12).1823, м. Петербург, Росія — 2(14).09. 1872, там само] — хор. диригент, композитор. Син *М. Голіцина*. Виховувався у Пажеському корпусі, служив чиновником. Після виходу у відставку брав уроки музики у *Г. Ломакіна*, вдосконалювався у М. Гаултмана (Лейпциг), А. Рейхеля (Дрезден). Організував хор. капелу з кріпаків і гастролював з нею по Росії (1842—57). Висланий у Козлов (1858), нелегально емігрував 1860 у Лондон, де займався конц. діяльністю. Повернувся 1862 до Росії, організував хор у Ярославлі. Автор духовної музики, орк. фантазії "Визволення" (1861), фп. п'єс, романсів, вок. ансамблів.

Тв.: спогади "Прошедшее и настоящее". — С.Пб., 1870.

Літ.: *Рубец А.* Биографический лексикон русских композиторов и музыкальных деятелей. — С.116., 1886; *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Серов А.* Концерт князя Ю. Н. Голицына в Дрездене [Твори Бортнянського у виконанні хору Голіцина] // Театр. и муз. вестник. — 1858. — № 34; *Штейнпресс Б.* Хоровой дирижер Голицын // СМ. — 1949. — № 2; *Платек Я.* Пятеро Голицыных // Муз. жизнь. — 1991. — № 11—12; *Илёшин Б.* Русский хор Голицына // Лит. Россия. — 1979. — 19 янв.

О. Щелконогцева

ГОЛОВАНІВСЬКИЙ Яків (Іаков), о. (1791—1866) — півчий, благочинний. З родини священика. Після закінчення курсу навчання в *Києво-Могилян. академії* (1816) — священик Успенської церкви у Смілі (тепер Черкас. обл.). Обіймав також посаду благочинного й депутата, тобто представника єпископа у вирішенні господарських, судових та дисциплінарних справ. 1839 перейшов до *Києво-Печер. лаври*, де співав на крилосі церкви Різдва Богородиці на Дальніх печерах.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 128., оп. 1, спр. 519, арк. 1—3.

К. Шамаєва

ГОЛОВАТИЙ Антін (1744, ? — 27.01.1797, ?) — кобзар, поет, дипломат. Кошовий отаман. У 1760-х навч. у *Києво-Могилян. академії*. Служив на Новій Січі, зокр. писарем полкової канцелярії. На межі 1770—80-х — полковник Бузького козац. війська. Один з організаторів Війська вірних козаків (з 1788 — Чорномор. козац. війська). Брав участь у козац. посольствах до С.-Петербурга. Під його проводом укр. козаки заснували козац. організацію на Кубані, що збереглася досьогодні. Бездоганно володів *бандурою* (Г. — виразник і продовжувач кобзарської традиції), вправний імпровізатор, у стилі нар. пісень складав і виконував пісні ("Ой, Боже ж ти наш, Боже милостивий", "Ей, годі нам журитися"). Г. традиційно приписується авторство бурлеск. віршів і пісень Чорномор. війська. Вони неодноразово друкувались у пісенниках 18 — поч. 19 ст., згадувались у творах *Т. Шевченка* ("Сліпий", "До Основ'яненка", "Близнецы") і *Г. Квітки-Основ'яненка*.

Літ.: *Комар М.* Оповідання про Антона Головатого. — С.Пб., 1901; *Возняк М.* Історія української літератури. — Л., 1924. — Т. 3. — Ч. 2.

М. Семенюк, Т. Чухліб

ГОЛОВАЦЬКИЙ (псевд. Ярослав, Галичанин, Русин Гаврило, Балагур Яцко та ін.) Яків Федорович, о. (29.10.1814, с. Чепелі, тепер Бродівського р-ну Львів. обл. — 13.05.1888, м. Вільно, тепер Вільнюс, Литва) — поет, педагог, фольклорист, етнолог, громад. діяч. Член Рос. геогр. тов-ва, Почесний член Тов-ва історії і старовини російської (1866). Належав до "Руської трійці" (разом з М. Шашкевичем та І. Вагилевичем); один з основоположників нової укр. літ-ри в Зах. Україні. Закін. Львів. гімназію (1825—31), Львів. духовну академію; слухав лекції на філос. ф-ті Львів. ун-ту. Під час навчання в гімназії почав записувати укр. фольклор; це зацікавлення стало одним із пріоритетних напрямів його діяльності упродовж життя. Навч. у Духовній академії у Кошицях (тепер м. Кошице, Словаччина) та ун-ті в Пешті (тепер Будапешт, Угорщина, 1834—35). 1837 організував випуск альманаху "Русалка Дністровая" (1834, вид. 1837 у Будапешті). Закін. Львів. ун-т (1841). 1842—48 — сільський священик. Учасник "Собору учених руських" (1848), де виступив з доповіддю "Розправа о язиці южноруськім і его нарічіях". Від 1848 — викладач, 1858—59 — декан, 1863—64 — ректор Львів. ун-ту. У трав. 1867 перебував на етногр. виставці у Москві. Тоді ж зазнав репресій з боку австр. уряду. Змушений переїхати до Росії, а 1867 — до Вільна на посаду голови "Археографической комиссии для разбора древних актов" (1867—68, за ін. даними — 1866—68). Від 1871 — голова Тимчасової комісії з організації Віленської публічної бібліотеки та музею. Співпрацював з галиц. москвофільськими періодичними виданнями ("Слово", "Бесіда" тощо)

Фольклористичний та етнографічний доробок Г. оприлюднено в останній період його життя у виданнях *О. Бодянського* (в серії "Чтения в Императорском Обществе Истории и Древностей Российских при Московском Университете") та антології "Народные песни Галицкой и Угорской Руси" (1878) в тій самій серії. 1-й "Думи і думки" (*думи* козацькі, побутові, військові й *рекрутські*, гайдамацькі, *чумацькі* й *бурлацькі*, господарські і скотарські), 2-й — "Обрядові пісні" (*колядки*, *гаївки* чи *весільні*, *щедрівки*, шумки й *чабарашки*, *коломийки*, гуцульські, *собітки*; туди ж увійшли "Пісні Угорської Русі, зібр. О. Духновичем у Пряшеві", "Пісні, зібрані в Стрийському окрузі І. (Є.) Гушалевичем", "Обрядові пісні в околицях Збруча, в с. Дубковцях, Роштовцях і Сороці, зібр. Ігн. Гальком", "Пісні русинів-лемків в Галіції, зібр. О. Горонським" та ін.), 3-й — "Думи і думки". Антологію складають тільки словесні тексти, але при деяких з них містяться посилання на нотні зб. *В. Залеського* — *К. Ліпінського*, а в одному випадку — на зб. *М. Максимовича*. Величезна кількість пісенних текстів, розподілена за жанрами, утворила дорогоцінний корпус матеріалів для дальших розробок у цьому напрямі й була високо оцінена вченими.

Значна кількість поезій Г. стала попул. піснями [зокр. "Річка", "Туга за родиною", "Веснянка", муз. *І. (С.) Воробкевича*, "Річенька" *І. Лаврівського*, "З сербської поезії" *В. Барвінського* тощо].

Літ. тв.: Народные песни Галицкой и Угорской Руси, собр. Я. Ф. Головацким. — М., 1878. — Ч. 1—3.

Літ.: Кореспонденція Якова Головацького в літах 1850—1862. — Л., 1905; *Гуменюк М., Кравченко Є.* М. Шашкевич, І. Вагилевич, Я. Головацький. Бібліогр. покажчик. — Л., 1962; *Петро О.* "Руська трійця". — К., 1972; ²К., 1986; *Булахов М.* Головацкий Яков Федорович // *Булахов М.* Восточнославянские языковеды: Био-библиографический словарь. — Минск, 1978. — Т. 3; *Бевзенко С.* Історія українського мовознавства: Історія вивчення української мови. — К., 1991.

Л. Пархоменко

ГОЛОВАЩЕНКО Михайло Іванович (20.11.1923, с. Кримки, тепер Донец. обл. — 12.12.2005, м. Київ) — журналіст, музикознавець. З. д. м. України (1994). Закін. Івано.-Фр. муз. уч-ще (відд. хор. диригування, 1951), Київ. ун-т (ф-т журналістики, 1956). Активний діяч і учасник муз.-культ. життя України. Від 1956 — зав. відділу муз. мистецтва редакції газ. "Культура і життя". 1961—63 — мол. наук. співробітник відділу муз-ва ІМФЕ. Від 1963 — зав., ред. відділу муз. мистецтва, член редколегії газ. "Культура і життя" ("КіЖ"). Автор числ. публікацій у вітчизн. і заруб. періодиці з питань історії укр. муз. мистецтва, а також понад 50-и передач на Укр. радіо про відомих співаків та музикантів минулого й сучасності в циклах "Золоті голоси України", "Співочі голоси України", "Корифеї укр. оперної сцени". Ініціатор перевидань в Україні і автор передмов до праць "Слово про українську музику" (К., 1993), "Спогади" (К., 1995); "З піснею через світ" (К., 1996, — усі *О. Кошиця*); "Нариси до історії української церковної музики" *Л. Маценка* (К., 1995); "П. І. Чайковський — козацького роду" (К., 1996).

Літ. тв.: Михайло Микиша // Музика. — 1970. — № 3; Соломія Крушельницька в "Ла Скала". До 200-річчя Міланського театру "Ла Скала" // Там само. — 1978. — № 5; "І мого світу прибуло..." (листування М. Лисенка і М. Менцинського) // Україна. — 1989. — № 25; Феномен Олександра Кошиця // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи; Матеріали муз. спадщини. — К., 1999. — Вип. 13; Олександр Кошиць і його хор як вісник світової слави української пісні // НТЕ. — 2004. — № 4; Колектив ентузіастів [Київ. кам. хор ім. Б. М. Лятошинського] // КіЖ. — 1983. — 26 черв.; Ніна Матвієнко з "Дударикам" // Там само. — 1986. — 3 серп.; З піснею і Україною в серці: Капела бандуристів ім. Т. Шевченка з Детройта (США) // Там само. — 1992. — 1 лют.; В руслі класичних традицій: До 75-річчя з дня народження М. Дремлюги // Там само. — 1992. — 4 лип.; Вершин світової слави сягнула Соломія Крушельницька // Літ. Україна. — 1992. — 29 жовт.; Бандура виходить на авансцену: Перший міжн. конкурс бандуристів ім. Г. Хоткевича // КіЖ. — 1993. — 22 трав.; Музика й співи в Україні (Забуті імена: мистецтвознавець початку XX століття К. В. Широцький) // Там само. — 1995. — 13 верес.; Геній хорового співу // Там само. — 1994. — 1 жовт.; Композитор Іван Безуглий // Там само. — 1995. — 4 лют.; Ірмолой Тяжцького і ще дещо // Там само. — 1996. — 17 квіт.; Патріарх духовної музики [В. Охріменко] // Там само. — 1997. — 5 лют.; На крилах музики до вершин майстерності [В. Гуцал] // Там само. — 1997. — № 3; Острівець у Канаді [50-річчя від дня заснування хору ім. О. Кошиця та 45-річчя творчої праці його худ. кер. В. Климківа] // Там само. — 1997. — № 3; Ангельський спів "Дударика" // Там само. — 1998. — 8 квіт.; Візитна картка України [Нац. хор ім. Г. Верьовки] // УМГ. — 2003. — Лип. —верес.; Король тенорів // КіЖ. — 2003. — 9 лип.; Шляхи бандури (Забута стаття М. Теліги) // Там само. — 2003. — 10 верес. Упорядкування: Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1971; Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. У 2 ч. — К., 1978, 1979; Михайло Роменський. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1982; Модест Менцинський. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1995.

Літ.: *Загайкевич М.* Великій Артистці // Музика. — 1980. — № 4; *Сюта Б.* Подвижницька праця на ниві української музичної культури // НТЕ. — 1999. — № 2—3; *Мокренко А.* Його тема [Михайлу Головащенку — 70] // КіЖ. — 1993. — 20 листоп.; *Загайкевич М.* З плеяди видатних // УМГ. — 1995. — Лип.—верес.; *Гамкало І.* Подвижництво Михайла Головащенка // Дем. Україна. — 1997. — 6 лют.; *Сюта Б.* Музична Голгофа Михайла Головащенка // КіЖ. — 1997. — 12 лют.; *Терещенко А.* Колекціонер божественних голосів // Голос України. — 1997. — 10 квіт.; *Філь Б.* Подвижницька праця: Михайлу Головащенку — 75! // УМГ. — 1999. — Квіт.—черв.; *Моргун Т.* Феномен Михайла Головащенка // Там само. — 2003. — Жовт. —груд.; *Стотика Б.* І слово чесне, як жива вода // КіЖ. — 2003. — 6 жовт.; *Кошиць Ю.* Пам'яті Михайла Головащенка // Там само. — 2006. — 1 лют.

Л. Пархоменко

М. Головащенко

ГОЛОВКО Юрій (1908 — ?) — хор. диригент. Хормейстер Київ. т-ру опери та балету. Емігрував до Канади, де працював хор. диригентом.

О. Шевчук

ГОЛОВНЯ Гавриїл (Гаврило) Матвійович (1706, м. Глухів, нині Сум. обл. — 22.12.1786, С.-Петербург) — співак (бас), півчий, знавець і популяризатор *партесного співу*. Вок. освіту здобув у Глухові (учень *М. Бугаєвського*, чоловік його дочки Тетяни). Від 1738 — півчий С.-Петерб. *Придв. спів ч. капели*. У серп. 1742 в Україні добирав співаків для капели (поміж відібраних — *Г. Сковорода*). 28 лют. 1743 генерал-лейтенанта Бібікова повідомлено "о назначенін, отпущеннаго для женитьбы въ Малороссію, придворнаго певчего Г., священником при церкви Св. Анастасіи, въ Глухове", де працював до 1747. 7 квіт. 1747 було видано імп. указ "об освобождении от постоя и повинностей дома тёщи придворнаго пѣвчего Г., назначаѣмаго священником на мѣсто умѣршего тестя его, священника Моисея Бугаевского, въ Глуховѣ, при церкви Св. Анастасии". Переписувач нотних збірників, у т. ч. *Ірмологіона*, що містить посібник для співаків-початківців "Начало познанія нот Ірмолойного простаго пѣнія" (рукоп. 1762; РНБ, ОЛДП, F 511). Пропозицію Г. видати його Ірмолой було відхилено Синодом (1766), повернуто авторові на доопрацювання, після чого не прийнято вдруге (1769). Причиною відмови стала наявність числ. українізмів — у мові, принципах відбору й розташування піснеспівів тощо. Ірмолой Г. являв собою традиц. укр. багаточастинну зб. із певним порядком частин (*Обиход*, *Октоїх*, Стихирар із Тріоддю, Величання) та піснеспівами на весь церк. рік, у т. ч. поширеними в Україні наспівами: *київським* (*Літургія*, "Воз-

Я. Головчук

бранной воеводь", "Плотію уснув") та *болгарським* ("Возбранной воеводѣ", "Бог Господь"). Г. виявив обізнаність із сучас. йому рос. церк. співом, включивши до зб. *розспіви*, відомі саме в Росії: *грецькі* (*канони* Різдву, Воскресінню, молебний Богородиці тощо), жуковський тощо. Г. також уперше ввів до Ірмолоя *герасимівський наспів*. Попри відмову надрукувати Ірмолой Г., деякі піснеспіви з нього все ж було включено до 1-го друк. Синодом моск. Обиходу (1772), а Г. удостоєний скромної винагороди. Ірмолой Г. 1752 надійшов 1890 до Церк.-археологічного музею при Київ. духовній академії, нині знаходиться у фондах ІР НБУВ (ф. ДА, № 351п). У зібранні Рос. ін-ту історії мистецтв у С.-Петербурзі (ф. 2., оп. 1., од. зб. 837) також зберігається зб. *партесних концертів*, писаний "придворним пѣвчим" Г. Разом із *С. Бишковським* Г. поклав початок нотодрукування в Росії.

Літ.: *Баранов П.* Архив Правительствующего Сената В 3 т. — С.Пб., 1878. — Т. 3; *Його ж.* Указатели к III тому описи высочайшим указам и повелениям, хранящимся в С.-Петербургском сенатском архиве, за XVIII век (1740–1762). — С.Пб., 1878; *Вознесенский И.* Церковное пение православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII веков. — Кн. 3: Ирмолог Гаврила Головни... — К., 1890; [2]М., 1898; Акты и документы Лубенского монастыря. — К., 1913; *Грінченко М.* Історія української музики. — К., 1922; [2]Нью-Йорк, 1961; *Власовський І.* Нарис історії Української Православної Церкви. — Нью-Йорк, 1955–66. — Ч. 3; *Безсонов П.* Судьба нотных певческих книг // Православное обозрение. — М. 1864. — Вып. XIV; *Чудінова І.* Клирошани-українці Олександро-Невського монастиря // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Antonowycz M.* Ukrainische geistliche Musik. — München, 1990; ЦДІАК України. — Ф. 269, оп. 1, спр. 1420, арк. 2–3 зв., 4–5.

Ол. Шевчук, Л. Горенко-Баранівська

ГОЛОВНЯ (дів. пріз. — Вуїч) Надія Миколаївна (1865, м. Полтава — 1922, м. Феодосія) — піаністка, арфістка. Родичка *М. Гоголя*. Учениця *М. Лисенка*. Більшу частину свого життя прожила у Полтаві, де брала активну участь у муз. житті міста: давала сольні концерти, виступала солісткою симф. оркестру під орудою *Д. Ахшарумова*. У своєму домі влаштовувала муз. вечори, де був своєрідний муз. ун-т. Разом з Д. Ахшарумовим протягом 15 років організувала бл. 400 симф. концертів, що відбувалися у багатьох містах України й Росії. 1905–07 — викладачка Полтав. муз. уч-ща. 1918 виїхала до сина у Феодосію, де давала приват. уроки музики.

Літ.: *Шевченко С.* З історії українського піанізму на Полтавщині // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГОЛОВЧУК Ярослав Володимирович (24.11. 1932, с. Вербівці, тепер Теребовлянського р-ну Терноп. обл.) — оперний і кам. співак (тенор). З. а. УРСР (1968). Закін. Львів. конс. (кл. вокалу *О. Карпатського*, 1965). 1961–68 — соліст Львів., 1969–75 — Київ. т-рів опери та балету, 1975–77 — Ансамблю пісні і танцю (Німеччина), 1977–90 — Київ. філармонії. Записав на грамплатівку арію Василя з опери "Милана" *Г. Майбороди*.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Микита ("Ярослав Мудрий" Г. Майбороди), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Зіновій Борисович ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Льонька ("В бурю" Т. Хренникова), Абесалом ("Абесалом і Етері" З. Паліашвілі), Манріко, Радамес, Річард ("Трубадур", "Аїда", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Макс ("Чарівний стрілець" К. М. Вебера), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каварадоссі из Львова ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Самвелян Н.* Марко Коварадосси из Львова // Комсомольское знамя. — 1966. — 22 марта.

І. Лисенко

ГОЛОВЩИК (див. *Клир*, *Регент*).

ГОЛОДИК Микола (бл. 1920, с. Гришин, тепер Донец. обл.) — оперний і кам. співак (баритон), режисер. Лауреат конкурсу вокалістів у Ла Плата (Аргентина, 1958). Вок. освіту здобув у "Моцартеумі" (Зальцбург, Австрія). Вик. діяльність розпочав у Муз.-драм. т-рі ім. Т. Шевченка на Донбасі як актор і помічник режисера. Разом з цим театром 1944 емігрував до Австрії, де співав також у "Музі" *Л. Туркевича*. 1949 виїхав до Аргентини: актор і режисер "Т-ру емігрантів" (Буенос-Айрес) та "Укр. студії". Від серед. 1950-х виступав у Аргентині із сольними концертами. Від 1958 — соліст оперних т-рів у Ла Платі й Буенос-Айресі (Театр Марконі, Авеніда). У 1960-х — режисер Ліріко-синтетичного т-ру (Буенос-Айрес). Від 1971 — у США. Працює також як скульптор.

Партії: Ріголетто, Жермон, Амонасро (однойм. опера, "Травіата", "Аїда" Дж. Верді), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Юнацький Е.* Вдалий дебют // Наш клич (Буенос-Айрес). — 1936. — № 28; *Його ж.* Концерт М. Голодика // Там само. — 1957. — № 47; *Його ж.* Успіх українського режисера М. Голодика // Свобода (США). — 1962. — 23 серп.

І. Лисенко

"ГОЛОСІЄВЕ–88" — фестиваль масової муз. культури. Проводився у Києві наприкінці 1989 — на поч. 1990-х Київ. джаз-клубом, Укр. респ. відділенням Центр. муз. інформації СК СРСР, Центр. організаційним комітетом міжн., всесоюзн. та респ. муз. фестивалів "Голосієве". Включав конкурси *джаз.* музики, *авторської пісні* тощо.

Літ.: *Радченко О.* "Голосієве–88" // Музика. — 1988. — № 5; *Матвійчук А.* Буде джазовий фестиваль // Молодь України. — 1988. — 14 трав.; Десять днів, які збагатять Київ // Молода гвардія. — 1988 — 20 трав.; Імпровізації все підвладне // Там само; *Коган О.* Лети, "Бумеранг" // Там само. — 1988. — 25 трав.; *Його ж.* Перемелеться — ... джаз буде // Там само. — 1988. — 8 черв.; [*Б. п.*]. Відлуння "Голосієве–88" // Там само. — 1988. — 15 черв.; *Шеломенцев А.* Джазовий марафон // Там само. — 1988. — 16 черв.; *Коган О.* Давно очікуване свято // Соц. культура. — 1988. — № 10; *Filatow A.* // Jazz Forum (EP). — 1988. — № 15.

В. Симоненко

ГОЛОСІННЯ — стародавній обряд. жанр укр. нар. творчості, пов'язаний зі смертю людини, похороном та поминками, рідше — рекрутчиною або весіллям. В основі словесного ряду Г. лежить уявлення про смерть як про відхід із цього й перехід до ін. світу, покидання своєї родини та близьких (громади), переміщення у просторі. Відповідно до цих уявлень у Г. панують елементи діалогу між громадою (чи її представником — профес. плакальницею-голосильницею або ж членом родини) й небіжчиком, який відходить. Г. — обов'язкова обряд. дія магічного характеру, що в тематиці та структурі має багато спільного із замовляннями. Подібно до ін. архаїчних типів усної словесності, Г. як самостійні мист. твори ніколи не виконуються. Існуючи ще з дохристиян. часів, Г. під впливом християнства зазнали незначних змін у традиц. текстовому ряді. В іншому вони повністю віддзеркалюють світогляд, уявлення наших найдавніших предків. Одна з найголовніших функцій Г. — відлякування співом і лементом усякої "нечистої сили" й збереження від неї душі покійного. Завданнями були також "пробудження" покійного і благання його повернутися. Одним із важливих моментів філософії обрядової дії Г. — переконаність у тому, що протягом певного часу покійний чує і бачить усе, що діється довкола нього, тож із ним можна вести розмову, звертатися до нього.

Осн. мотиви Г. також випливають із прадавніх вірувань: це возвеличування та "будження" покійника; запитування, чого він розгнівався й "відійшов", хто й чим його образив; хто з померлих родичів і чому "забрав його з собою", прохання зглянутись і обізватися хоч словом; уподібнення гробу до нової хати без вікон і дверей; запитування, хто з померлих родичів і чого його "забрав із собою"; зображення похорону хлопця чи дівчини як сумного весілля тощо. Часті мотиви Г. — сюжети перевтілення душ померлих у пташок і відліт їх у вирій, в ін. світ. Пташки виступають також у подобі посланців з "того світу", посередниками між світами живих і мертвих. Окрім використання орніто-символіки в Г. популярним є також прийом персоніфікації долі, що виступає як окрема істота. Важливою є група мотивів, не пов'язаних безпосередньо з віруваннями, — це вияви щирого жалю, гнітючого суму, горя, розлуки, мотиви сирітства і вдівства, прояви любові та пошани до покійника. Відтворення цих почуттів з часом вилились у традиц. і типові форми мелосу, що служать основою для *імпровізації*. Традиція усталених текстів у сучас. Г. знівелювалася: про її існування свідчать лише фрагменти окремих фраз, образів, ритмоінтонацій.

Форма Г. близька до вільної, тексти не мають віршованої форми й ґрунтуються на розміреності ритмізованої мови. Стиль мови Г. — урочисто-піднесений, небуденний, патетичний. Його характерними особливостями є лірично-синтаксичні повтори, риторичні запитання-звернення, тавтологічні структури. Г. позбавлені усталеної форми. Можна виявити певні риси чергування рядків, що пов'язуються найчастіше синтаксичним паралелізмом в укладі слів паралельних рядків. Монодична мелодика Г. цілковито узалежнена від ритмізованої мови текстового ряду (поділ на фрази, ритміка, метрична структура). Найчастіше її викладено із щедрим використанням тріольної ритміки й багато прикрашено *мелізмами*, що є наслідком імпровізаційності виконання й емоц. снаги твору. Початок розгортання мелодії — спокійно-епічний, що з переходом до кожної наступної частини все більше набуває емоційності й драматизму. Типовим є завершення мелодичних фраз і речень на II щаблі, що створює враження непевності, незавершеності, невідомості. Лише наприкінці Г. досягається тонічний устій. Нерідко мелодія являє собою рецитацію на одному звукові з висхідним кроком, зупинкою та поверненням.

Поетика Г. вплинула на формування й характер більшості нових фольк.-поет. жанрів 16—19 ст., напр., *чумацьких, бурлацьких, козацьких*, жовнірських, *рекрутських*, гайдамацьких пісень, і особливо на поетику й мелод. склад *дум* про турец. неволю. Найдавніші писемні згадки про Г. сягають літописних зводів часів Київ. Русі. Літературно оброблені укр. Г. зафіксовано у творах польс. письменників 16 ст. Я. Менеція (1551) та С. Кльоновича (1583). Мотиви Г. часто використовуються у творах сучас. укр. композиторів (*Л. Дичко, І. Карабиць, В. Рунчак, М. Скорик, Є. Станкович* та ін.).

Літ.: *Колесса Ф.* Українська усна словесність. — Л., 1938; *Кошиць О.* Відгуки минулого: О. Кошиць в листах до П. Маценка. — Вінніпег, 1954; *Архімович Л., Каришева Т. та ін.* Нариси з історії української музики. — К., 1964. — Ч. 1; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Колесса Ф.* Старинні мелодії українських обрядових пісень (весільних і колядок) на Закарпатті // Наук. збірник тов-ва "Просвіта". — Ужгород, 1934 (передрук.: *Його ж.* Музикознавчі праці. — К., 1970); *Правдюк О.* Голосіння // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Шевчук Ол.* Жартівливе голосіння (нотатки медієвіста) // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1.

М. Грицик

ГОЛОЩАПОВ Микола Якович (3.01.1941, с. Лісоградка Рязан. обл., РФ) — аранжувальник, педагог, кер. струн. і джаз-оркестру. Закін. Одес. конс. (кл. валторни, 1969). 1961—63 — кер. естр. орк. Одес. ун-ту. 1963—68 — піаніст танц. оркестру. 1967—92 — кер. естр. оркестру "Одеські таксисти". Від 1980 — зав. відділу естр.-джаз. виконавства Одес. муз. уч-ща і кер. біг-бенду, з яким брав участь у джаз. фестивалях в Одесі (1982—84, 1986—87, 1990, 1995), Ростові-на-Дону (1984, 1987, 1989, 1996), Москві (1987), Кривому Розі (1987, 1993), Ленінграді (тепер С.-Петербург, 1989), Німеччині (Баварський джазовий вік-енд, Регенсбург, 1991). У 1990-х — худ. кер. Одес. молодіжного джаз-оркестру. Від 1982 — худ. кер. одес. джаз. фестивалів. Президент Одес. джаз-клубу (з 1984), член Центр. ради рад. джаз. федерації (з 1988) та президії Джаз. асоціації України (з 1995).

Літ. тв.: Весь этот джаз // Веч. Одесса. — 1990. — 23 янв.

Літ.: [*Б. п.*]. Джаз: Донские впечатления // Веч. Одесса. — 1984. — 12 апр.; [*Б. п.*]. Вчимо естраді // КіЖ. — 1984. — 22 жовт.; [*Б. п.*]. Кафедра естради?

Чому б ні? // КіЖ. — 1985. — 19 лют.; [*Б. п.*]. На джазовом небосклоне // Веч. Одесса. — 1987. — 14 мая.

В. Симоненко

ГОЛУБ Лук'ян (18 ст.) — співак. З козац. родини. В дитинстві відряджений графом Г. Головіним до С.-Петербурга, де тривалий час співав при його дворі. 1741, після неодноразових клопотань перед урядом, був відпущений в Україну.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ГОЛУБЄВ Павло Васильович [16(28).07. 1883, м. Бахмут, тепер Артемівськ Донец. обл. — 3.03.1966, м. Харків] — співак (баритон), педагог. З. д. м. УРСР (1953). Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. *Ф. Бугамеллі*, 1904). 1908—26 — викладач цього навч. закладу. Від 1926 — викладач, з 1939 — професор Харків. Муз.-драм. ін-ту (з 1924 — конс.). 1930—53 — зав. кафедри сольного співу. Один із теоретиків спів. мистецтва. Поміж учнів — *Б. Гмиря, М. Манойло, Н. Суржина, Є. Іванов.*

Тв.: Поради молодим педагогам-вокалістам. — К., 1956, 1963; Нотатки педагога: Борис Гмиря. — К., 1959.

Літ.: *Петрова О.* Із спогадів про П. В. Голубєва // Укр. муз-во. — К., 1978. — Вип. 13.

Р. Голубєва

ГОЛУБЄВА Римма Тимофіївна (15.10.1928, м. Кочки Новосиб. обл., РФ) — піаністка, педагог. Доцент (1974). З. а. України (1993). Професор (1994). Закін. Київ. конс. (1955, кл. *І. Комарова, О. Александрова*). Від 1952 — концертмейстер вок. та орк. кафедр конс. Від 1959 — викладачка кл. концертмейстерства. Від 1960-х виступала як концертмейстер. Партнери — *Е. Акритова, Д. Гнатюк, Є. Колесник, Г. Красуля, Є. Мірошниченко, А. Мокренко, Д. Петриненко, К. Радченко, А. Солов'яненко, М. Стефюк, В. Тимохін* та ін. Перша вик-ця творів багатьох композиторів України, Росії, Латвії, Литви, Вірменії, Болгарії, Греції, Угорщини та ін. У доробку Г. — монографічні програми з укр. нар. пісень, вок. творів класиків укр., рос., зах.-європ. музики. На фірмі "Мелодія" записала ряд грамплатівок (вок. музика *Л. Ревуцького, В. Задерацького, Ю. Мейтуса, Ф. Шуберта*, К. Дебюссі). Зробила багато записів на Укр. радіо. Як педагог виховала понад 170 концертмейстерів, 15 із них відзначено дипломами міжн. і респ. конкурсів.

Літ. тв.: Зоя Гайдай — камерна співачка // Виконавські школи вищих учбових закладів України: Темат. зб. наук. праць. — К., 1990.

Літ.: *Клин В.* Знайомство з творчістю В. П. Задерацького // Музика. — 1972. — № 4; *Стельмашенко О.* Ствердження майстерності // Там само. — 1974. — № 1; *Задерацкий В.* Камерные вечера в Киеве // СМ. — 1980. — № 10; *Мойбурова К.* За покликанням — музикант // Музика. — 1985. — № 5.

К. Шамаєва

ГОЛУБНИЧИЙ Костянтин Дмитрович (29.05. 1926, м. Богодухів, тепер Харків. обл.) — оперний і кам. співак (тенор). Закін. Харків. конс. (кл. К. Козорєзової, 1959). 1959—63 — соліст Харків., 1963—88 — Львів. т-рів опери та балету. У концертах виконував укр. нар. пісні, солоспіви *М. Лисенка, Я. Степового*, романси *П. Чайковського, С. Рахманінова, М. Римського-Корсакова.*

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Назар (Назар Стодоля" К. Данькевича), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Юродивий, Шуйський ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно).

Літ.: *Голоровський М.* Доля подарувала пісню // Вільна Україна. — 1986. — 3 черв.

І. Лисенко

ГОЛУБОВСЬКИЙ Павло (18 ст.) — трубач. 25 жовт. 1759 призначений трубачем *Військ. музики* гетьмана *К. Розумовського* на місце звільненого з посади *С. Макушинського*. 1762 у складі 5-и музикантів супроводжував гетьмана К. Розумовського під час його перебування у Москві (*І. Колесничев, Г. Кореневський, М. Соленников, В. Харченко*). 1763 повернувся до Глухова.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 269. — Оп. 1. — Спр. 3442. — Арк. 3—4 зв.; Спр. 4133. — Ч. 1. — Арк. 60—61.

Л. Горенко-Баранівська

ГОЛЬД Леонід (Леопард) (бл. 1816, м. Одеса — ?) — скрипаль. За походженням австрієць. Закін. Віден. конс. (кл. скрипки й композиції, 1836). 1827 дебютував в Одесі. 1836 здійснив конц. турне по Італії, Франції та Великій Британії. Від 1836 жив у Одесі, де виступав із сольними концертами. 1837 розпочав нове конц. турне по країнах Європи, що тривало 9 років. 1846 повернувся до Одеси, де заснував 1-й у місті приват. навч. муз. заклад — 2-річні скрипкові курси (1848). Відомий також як композитор. Автор опери "Роберт — розбійницький отаман" (1837), п'єс для скр.

Літ.: *Коцанов Я.* Из истории музыкальной культуры Одессы // Из музыкального прошлого. — М., 1964.

І. Лисенко

ГОЛЬДБЕРГ Юхим Ізраїлевич (? — 1941, м. Харків) — скрипаль, педагог. Закін. Варшав. конс. Викладав у Полтав. муз. уч-щі. Поміж учнів — *О. Жук*. Від 1921 — викладач Харків. конс. За часів гітлер. окупації трагічно загинув.

ГОЛЬДФАРБ Тетяна Йосипівна (27.11.1914, м. Одеса — 17.11.1964, м. Тбілісі, Грузія) — піаністка. Лауреатка Міжн. конкурсу ім. Ф. Шопена (Варшава, 1937). Закін. Одес. конс. (кл. *Б. Рейнгбальд*, 1932), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *А. Луфер*, 1938). 1938—41 удосконалювала майстерність у Моск. конс. (кл. *Генр. Нейгауза*). Багато концертувала. У репертуарі — твори *Л. Ревуцького, В. Косенка*, світ. клас. і сучас. музики. Особливе місце посідали твори *Ф. Шопена*. 1958 — викладачка Тбіліс. конс.

Літ. тв.: Ми виправдали довір'я (про конкурс піаністів у Варшаві) // Вісті. — 1937. — 2 квіт.; Наші концерти у Варшаві // Комсомолець України. — 1937. — 4 квіт.

Літ.: *Косенко В.* Концерт піаністки Тетяни Гольдфарб // Рад. музика. — 1937. — № 5.

О. Шевчук

ГОЛЬДФЕЛЬД Віктор Маркович (1893, м. Єлисаветград, тепер Кіровоград — 19.12.1982, м. Мінськ, Білорусь) — скрипаль, педагог. З. д. м. Білор. РСР (1980). Навч. гри на скр. у приват. школах М. Тальновського та Й. Гольденберга (Єлисаветград). Закін. Брюссел. (кл. Л. Томсона, 1910) і Петерб. (кл. *Л. Ауера*, 1917) конс. 1909 на конкурсі консерваторій одержав 1-у премію. 1914 грав у Квартеті ім. Л. Ауера ІРМТ. 1918 повернувся до Єлисаветграда: брав участь у роботі підвідділу музики (МУЗО) Єлисаветгр. управління Наросвіти, виступав у концертах з *К. Шимановським*, *Генр. Нейгаузом*. Ініціатор і 1-й вик-ць транскрипції Каприсів Н. Паганіні для скр. з фп. (*op.* 40) К. Шимановського та автор редакції партії скрипки. Після виступу з *В. Горовицем* був запрошений на роботу до Харкова як педагог і квартетист. 1918–42 викладач кл. скрипки, квартету та кам. ансамблю Харків. конс., 1921 — зав. кафедри струн. інструментів, з 1935 — професор. Від 1918 — соліст і концертмейстер 1-го Укр. держ. оркестру, 1920–28 — концертмейстер і соліст симф. оркестру Харків. філармонії. 1920 заснував струн. квартет: В. Гольдфельд — 1-а скр., О. Старосельський — 2-а скр., А. Свірський — альт, Е. Пржекутський — влч. (невдовзі П. Кутьїн), 1921–28 — Всеукр. Держ. *квартет ім. Вільйома*, з яким уперше виконав струн. квартети *П. Козицького*, *Б. Лятошинського*. Колектив мав у своєму розпорядженні 4 інструменти роботи франц. майстра Ж. Вільйома з Держколекції. Того самого року очолив струн. кафедру конс. 1931 створив Фп. тріо ім. Л. Бетховена (з 1932 — Держ.) з педагогів Муз.-драм. ін-ту (Н. Ландесман, В. Гольдфельд, І. Гельфанбейн). Від 1941 — педагог Київ. (1943–47 — зав. кафедри скрипки) і Львів. (1948–49) конс. Від 1959 — професор Білор. конс. (Мінськ) Поміж учнів — *З. Дашак*, *Н. Будовський*, В. Пелло (1-а скрипка у квартеті ім. М. Римського-Корсакова), Ю. Мутман, Я. Етман, *О. Гулянецький* та ін.

Літ.: Харьковский Институт искусств им. И. П. Котляревского 1917–1992. — Х., 1992; *Юзефович В.* Наследник славных традиций // СМ. — 1978. — № 3; *Полячок О.* Про традиції скрипкового виконавства і педагогіки в Єлисаветграді першої чверті XX століття, або До передісторії одного з єлисаветградських творів Кароля Шимановського // Шимановський і Україна. — Кіровоград, 1998; 5 років художньої діяльності квартету ім. Вільйома. (Харків, 1926) // Кіровогр. музей муз. культури ім К. Шимановського; *Мадорский С.* Большой путь в искусстве (1968) // Там само.

О. Шевчук, М. Долгих

ГОЛЬДШТЕЙН Леонід Абрамович (10.04.1935, Київ) — тележурналіст. Автор передачі "35 хвилин джазу" телекомпанії "Тет-а-тет" (з 1992).

Літ.: Плохой человек джаз играть не будет // Независимость. — 1992. — 12 дек.; *Бесталанная О.* Сем тысяч минут классического джаза // Киев. ведомости. — 1996. — 2 авг.; *Кириченко Е.* Видеть Дюка Эллингтона голым удается не каждому... // Там само. — 1997. — 2 авг.

В. Симоненко

ГОМЕЛЬСЬКА Юлія Олександрівна (11.03. 1964, м. Саратов, РФ) — композиторка, педагог. Лауреатка Всеукр. конкурсу композиторів "Молода Україна — С. Прокоф'єву" (Донецьк, 1993, 1-а премія), міжн. конкурсів жінок-композиторок (Київ, 1995, 3-я премія), ім. В. Лютославського (Велика Британія). Член НСКУ, *Асоціації Нової Музики* (Укр. секції Міжн. тов-ва сучас. музики / ISCM), Британської Академії композиторів і композиторів-піснярів. Закін. Сімфероп. муз. уч-ще (кл. фп., 1983), Одес. конс. (кл. композиції *О. Красотова*, 1990). Від 1991 — викладачка композиції в Одес. муз. академії. Слухачка Міжн. комп. курсів фундації Gaudeamus (Амстердам, Нідерланди, 1994). У межах програми гранту для післядипломного навчання в Гільдголлській школі музики й драми (1995– 1996; Лондон, Велика Британія) відзначена ступенем майстра музики за фахом "композиція" л/к проф. Р. Сакстона (затверджено Міським ун-том Лондона). Під час навчання отримала 6 комп. премій, включно з Премією ім. В. Лютославського. 1997 виграла грант для докторату (канд. дис.) із композиції в Ун-теті Сассекса (Велика Британія). Брала участь у багатьох міжн. фестивалях в Україні, Росії, Молдові, Вірменії, Швейцарії, Німеччині, Бельгії, Люксембургу та Великій Британії, в т. ч. щорічно (з 1997) у Міжн. фестивалі сучас. мистецтва "*Два дні й дві ночі нової музики*" (Одеса) і "Днях світової музики" Міжн. тов-ва сучас. музики/ISCM (2000, 2002).

На замовлення написала: балет "Джейн Ейр" для Лондонського дит. балету (прем'єра у Вімблдонському т-рі, Велика Британія, трав. 1997); "Очікування" для С. Волкер і М. Мартіно (Вігмор-Голл, Лондон, Велика Британія, сезон 1997/1998); оперу-сцену "Божественна Сара" — для С. Волкер (Мейфілдський фестиваль, 2000); "Zig-Net-Zag" і "Сім доторків" (1999) — для ансамблю Klangheimlich (Берн і Цюрих, Швейцарія, конц. програма 1999/2000); "Бунт" для дух. оркестру до фестивалю Гілдголльської школи музики й драми (Лондон, Велика Британія, 2001); "Поза гравітацією" для ансамблю Amaltea (Швейцарія, 2001). Її композиції видавалися Гілдголльською школою музики й драми (Лондон, Велика Британія), Duma Music Inc. (Нью-Йорк, США), Micropress (Велика Британія) та на CD. Має записи на BBC Radio 3 та New European Radio.

Тв.: балет "Джейн Ейр" (для малого симф. орк., 1997), "The Divine Sarah" ("Божественна Сара"), опера-сцена на лібрето М. Гріна (англ. мовою) для мецо-сопрано й фп. (1999); для симф. орк. — Поема-увертюра (1990), "Екслібрис" для скр. й орк. (1993); для малого симф. орк. — "Memento Vitae" ("Пам'ятай про життя"), (1996), "Флориди" (1995), "Ігрофоніум" (1998); для дух. орк. — "Курт-ремінісценції" (1996); кам. кантати — "Крик" на сл. Ю. Бондарева для баритона, скр., влч. та фп. (1988), "Весняні вірші" на укр. нар. тексти для дит. хору/перкусії та фп. (1993), "Непрошіптані слова" на

В. Гольдфельд

Ю. Гомельська

сл. О. Матушек для сопр., фл. та фп. (1994); кам.-інстр. — "В опозиції" (1989), "N-квартет" для струн. квартету (1995), "Саксоном. Апологія" для саксофона-альта та ансамблю (1994); "Дифоніум" для 10 інструментів (1995), "Забутий ритуал" для фл., саксофона-альта, фп. та перкусії (1996), "Із низин душі" для струн. квартету (1997); "Бунт" для дух. інструментів і перкусії (2. 2. 2. 2; 2. 2. 2 2; 2perc) (2001); для ансамблів солюючих інстр. — Соната для скр. і фп. (1987), "Поза тінню звуку" для скр. і баяна (2000), "Dabuba-Pa" ("Дабуба-Па") для скр. соло (2000), "Тріумф адреналіну" для тромбона й перкусії (2001), "Діадема" для фл. й арфи (2001), "Барва" для бандури соло (2001), "EcHorn" ("Ек-Горн") для валторніста та фп. (2002); кам.-вок. — "Очікування" на вірші Дж. Фонтана (англ. мовою) для меццо-сопрано й фп. (1997), "Поза гравітацією" на вірші Г. Льюїс (англ. мовою) для сопрано, фл. / альтової фл. та фп. (2001); для міш. хору a capella — "Зимова пастораль" на вірші Б. Пастернака (переклад англ. мовою Л. Пастернак-Слейтер, 1996).

Літ. тв.: Не ждите вдохновения // Арт-лайн. — 1998. — № 5—6; Творча лабораторія молодого композитора: деякі проблеми створення локальної музики // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісник. — О., 2003. — Вип. 4. — Кн. 1.

Н. Костюк, О. Кушнірук

ГОМИНЮК Ананій (1866, с. Плужне Острозького повіту, тепер Рівн. обл. — ?) — лірник. Втратив зір у 5 років від "чорної" хвороби. Лірницької науки навч. з 23 років у молодого лірника П. Кримського з м. Білогородка. Замість 3 років опанував лірницьке ремесло за 1 рік. В його репертуарі переважали *псальми*: "Про Олексія", "Про Спасителя", "Пречистої", "Миколая", "П'яниця", "Лазар", "Про Матір Божу Почаївську"; світські пісні: "Сирітка", "За отця-матку", "Біда", "Теща", "Про Хому та Ярему". 1898 тексти репертуару Г. надруковані *О. Малинкою*.

Літ.: *Малинка А.* Лирник Ананий Гоминюк // Киев. старина. — 1898. — VII—X.

О. Богданова

"ГОМІН" — етногр. міш. хор (м. Київ). Засн. 1969 *Л. Ященком* з метою відродження в Києві укр. нар. пісенних звичаїв. Перші спроби — втілення зразків зимово-весняних циклів співочими колядницькими ватагами й веснянковими хороводами поблизу обійстя скульптора, художника І. Гончара (і в строях з його колекції нар. одягу) мали великий успіх. Колектив вирізняли опанування автент. фольклору, давніх суто нар. звичаїв. Він об'єднував осіб, що усвідомлювали потребу збереження цінних нац. спів. традицій, знищуваних засиллям технозасобів, приваблював любителів живого співу різних поколінь, які прагнули ширити культуру нар. *багатоголосся*. 1971—84 діяльність колективу було заборонено (хор ліквідовано; Л. Ященка було звільнено з роботи й виключено з СКУ за протести проти закритих судів над політв'язнями та націоналіст. ухил у роботі з "Г."). 1984 "Г." відновив свою діяльність виступами в Гідропарку (весняний і купальський обрядові цикли), з 1985 — при БК Київметробуду (1988 Л. Ященка поновлено в СКУ). Новий етап праці "Г." прикметний значним зростанням учасників співанок, розширенням репертуару, вивченням не лише звичаєвих, а й патріотичних, *стрілецьких* і повстанських *пісень*. Колектив — учасник вагомих сусп.-громад. акцій, має великий репертуар (понад 300 пісень з різних регіонів України), апробований в розмаїтих конц. програмах. Десятки пісень, відкритих або відроджених Л. Ященком і виконаних "Г.", набули всеукр. популярності. Через горнило мист.-сусп. праці колективу пройшли тисячі любителів співу, з цього мист. середовища "відгалузилася" низка нових спів. осередків (чол. хори — "*Чумаки*", "Козаки", ансамблі — автент. "*Родосинь*", акад. "*Криниця*"). "Г." — 1-й вик-ць *Держ. гімну України* на установчому з'їзді Народного Руху (1989, зал Київ. політех. ін-ту). Робота Л. Ященка з хором "Г." була відзначена Нац. премією України ім. Т. Шевченка (1993).

Літ.: Гуць М. Лицар народної пісні // НТЕ. — 1993. — № 5—6; *Його ж.* Українська народна пісня та її роль у духовному відродженні України // II Міжн. Конгрес україністів. — Х., 1996; *Його ж.* Прапороносець відродження українського народного співу у Києві // Там само. — 2003. — № 4; *Кагарлицький М.* Через терни до краму пісні // Літ. Україна. — 1991. — 14 лют.; *Цівірко М.* Хорові — чверть століття // Веч. Київ. — 1994. — 12 листоп.; *Шафранська Ю.* Гомоніте іще сто літ // КЖ. — 1994. — 26 листоп.; *Голик Й.* Стримав Шешори рідний "Гомін" // За вільну Україну. — 1999. — 29 жовт.; *Орнерадюк І.* Соло сопілки з хором // Україна молода. — 2000. — 21 берез.; *Цівірко М.* Великодні гаївки // Веч. Київ. — 1998. — 18 квіт.; Майко І. Крила народної пісні // Веч. Київ. — 2000. — 5 трав.; *Григоренко О.* Хор "Гомін": співаймо разом // Веч. Київ. — 2004. — 12 серп.; *Сергієнко О.* Колядки - з "Гомоном" // Веч. Київ. — 2005. — 12 січ.

Л. Пархоменко

"ГОМІН" — хор (м. Львів, 1988). Від 2003 — Львівський муніципальний хор. Лауреат Всеукр. конкурсу ім. М. Леонтовича (1989), регіональних конкурсів: ім. Д. Січинського, козацької пісні "Хортиця" (обидва 1991), до 125-річчя "Просвіти". Організатор, худ. кер. та диригент — *О. Цигилик*, концертмейстер (1989—95) — *Н. Бабинець*. Свій родовід веде від чол. хор. капели "*Сурма*".

Створений, подібно до неї, як аматорський, він за рівнем виконання піднявся до професійного. Учасник міжн. фестивалів в Іспанії (Мурсія, 1991, Вікорія, 1993), Словаччині [Кошиці (Кошице), 1992, 1993], Польщі (Ченстохов, 1993), Італії (Лоретто, 1996); здійснив ряд творчих поїздок до США (1990, 16 міст), Польщі (1990, 1991, 1993), Іспанії, Франції, Німеччини, Чехії (усі 1993), Великої Британії (разом з "*Гомоном*" з Манчестера, 1995), Італії (святкування 400-річчя Берестейської унії, Рим, 1996).

О. Кушнірук

"ГОМІН" (Homin; пров. Аделаїда, Австралія) — міш. хор. Засн. 8 черв. 1949 спочатку як чоловічий. Диригенти — *Й. Кліш* (1950–89) і А. Ситник (з 1989). Учасники — укр. емігранти. 1956 на основі "Г. " організовано жін. і міш. хори. Перший виступ відбувся на фестивалі "З'єднаних націй" (Таун-Ґолл, 1949). Брав участь в укр. фестивалях в Австралії, співав в ун-тах. У репертуарі — укр. *колядки, щедрівки* та їх обробки, твори *А. Кос-Анатольського, О. Левицького, П. Майбороди, І. Шамо* та ін. Має чимало записів на радіо й одну грамплатівку (1987).

М. Бурбан, О. Тарнабська

"ГОМІН" (м. Манчестер, Велика Британія) — міш. хор. Засн. 1949 диригентом і співаком *Я. Бабуняком*. 1949–64 хором керували Я. Бабуняк та Є. Пасік, пізніше — Я. Бабуняк. У репертуарі — твори *Д. Бортнянського, С. Воробкевича, О. Нижанківського, П. Ніщинського, К. Стеценка*, обр. нар. пісень, *колядки, щедрівки, стрілецькі пісні* та пісні УПА.
"Г." — учасник міжн. конкурсів в Уельсі, Швейцарії. Гастролював в Англії, Шотландії, Німеччині, Франції, Бельгії, Італії, Нідерландах, Канаді, США, Ватикані. Виступав в Альберт-Голлі, Фестивал-Голлі (Велика Британія), Масей-Голлі (Торонто, Канада), Карнеґі-Голлі (Нью-Йорк, США). Брав участь у святкуванні 1000-річчя хрещення Русі-України (Лондон і Ватикан).

М. Бурбан

ГОМОЛЯКА Вадим Борисович (30.10.1914, м. Київ — 7.05.1980, там само) — композитор. З. д. м. УРСР (1958). Лауреат Сталінської премії (1951). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Ревуцького*, 1946). Очолював правління Муз. фонду України, відп. секретар СКУ і член його правління. Першим поміж рад. композиторів звернувся до укр. фольклору Закарпаття ("Закарпатські танці", 1948). Творчий стиль Г. близький до *фольклоризму*. Майстер оркестрування.

Тв.: балети — "Запорожці" (1954, лібр. О. Галабутської та О. Опанасенка), "Сорочинський ярмарок" (1955, за М. Гоголем, лібр. Б. Таїрова й Б. Каменьковича), "Чорне золото" (1957, 2-а ред. — 1959, лібр. О. Лукацького й М. Трегубова), "Кіт у чоботях" (1959, лібр. Р. Гомоляки й С. Сергеєва), "Оксана" (1964, за поемою Т. Шевченка "Слепая", лібр. О. Лукацького), "За двома зайцями" (1965, за М. Старицьким, лібр. М. Іванова), "Лебідь" (1973, лібр. В. Коротича); музкомедії "Альонушка" (1959, п'єса Д. Шевцова), "Соловей у міліції" (1964, п'єса В. Минка); муз. драми "Суд честі" (1970, п'єса Л. Дмитерка), "Страшна помста" (1971, за М. Гоголем, п'єса О. Лук'янова), "Маруся Чурай" (п'єса Л. Забашти); для симф. оркестру — Симфонія (1952), симф. поеми "Лист з фронту" (1946), "Карпатська легенда" (1966), "У парку вічної Слави" (1971), сюїта "Закарпатські ескізи" (1959), сюїти з власних балетів, симф. картини "В Молдавії" (1953), "В Іспанії" (1958); "Східні мініатюри" (1957), "Закарпатські танці" (1948), "П'ять танців народів СРСР" (1949), "Чотири французькі танці" (1957), "Святкова увертюра" (1967); для струн. орк. — "Укр. увертюра" (1954), концерти з симф. орк. — для скр. (1949), для валторни (1972), для труби (1974), для фагота (1976), для гобоя (1977); для дерев. дух. — Квінтет (1948); для різних інструментів і фп.; хори, романси, пісні, муз. до худ., наук.-попул. та хронікально-докум. фільмів, до театр. вистав, телепередач.

Літ. тв.: Вони стали лауреатами // КіЖ. — 1976. — 9 січ.

Дискогр.: *Гомоляка В. Б.* Перша симфонія — вик. Держ. симф. орк. УРСР, диригент *Н. Рахлін*, "Мелодія", Д 03558–59, 1957; "Чорне золото", сюїта з балету — вик. Держ. симф. орк. Укр. радіо, диригент *К. Симеонов*, "Мелодія", Д 06357–58, 1960; *Гомоляка В. Б.* "Карпатська легенда", симф. поема — вик. Держ. симф. орк. Укр. радіо, диригент *К. Симеонов*, "Мелодія", Д 25875–76, 1969; *Гомоляка В. Б.* "Закарпатські ескізи", сюїта — вик. Держ. симф. орк. УРСР, диригент *В. Кожухар*, "Мелодія", СМ 03761–62, 1973; тощо.

Літ.: *Щириця Ю.* Вадим Гомоляка. — К., 1982; *Малышев Ю.* Балет "Чорне золото" // Мистецтво. — 1960. — № 6; *Загайкевич М.* Балети українських композиторів останніх років // Сучасна українська музика. — К., 1965; *Михайлов Н.* На юбилейных вечерах украинских музыкантов // СМ. — 1975. — № 8; [*Б. п.*]. У нашій пам'яті — навічно... // Музика. — 1980. — № 2; [*Б. п.*]. Памяти ушедших // СМ. — 1980. — № 9; *Загайкевич М.* У жанрі балету // Музика. — 1985. — № 1; *Гордійчук Я.* Мелодії цієї осені // КіЖ. — 1974. — 14 листоп.

М. Гордійчук

В. Гомоляка

ГОМОН Сергій Петрович (14.09. 1959, м. Синельникове Дніпроп. обл.) — оперний і кам. співак (тенор). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка у Києві (1988, 2-а премія). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1985, кл. Цуркан). У концертах виконує твори укр. (*М. Лисенко, Я. Степовий*), рос. (*П. Чайковський, С. Рахманінов*) та зах.-європ. (Дж. Верді, Дж. Пуччіні) композиторів, укр. нар. пісні.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Юродивий ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Пінкертон ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні).

І. Лисенко

ГОНТАР Віктор Петрович [18.04.(1.05).1905, с. Опарипси Рівн. обл. — 2.01.1988, м. Київ] — муз.-театр. діяч. З. д. м. УРСР (1961). Закін. навч. при київ. т-рі "Центростудія". Від 1924 — на різних адмін. посадах, зокр. директора Київ. т-ру опери та балету. Ініціатор нових постановок опер *І. Котляревського — М. Лисенко* "Наталка Полтавка", М. Лисенка "Тарас Бульба",

"Різдвяна ніч", "Енеїда", "Пан Коцький", "Зима і Весна", *М. Аркаса* "Катерина" тощо. Один з керівників Укр. філармонії.

М. Гордійчук

ГОНТАРУК (псевд. — Надіна) Ніна (бл. 1887, Волинь — бл. 1950, м. Мілан, Італія) — оперна й конц.-кам. співачка (колор. сопрано), педагог. Закін. Петерб. конс. (кл. Н. Ірецької, 1909). 1909 дебютувала на сцені Маріїн. опери, але прийнята до трупи не була. 1910 виступала на сцені моск. Великого т-ру, де її готували як дублерку *А. Нежданової*. 1910—18 виступала на оперних сценах Петрограда (тепер С.-Петербург, Нар. дім, Т-р муз. драми), а також у концертах, виконуючи укр. нар. пісні, твори рос. і зах.-європ. композиторів. Співала у Петербурзі та ін. містах на Шевченківських вечорах. 1918 емігрувала до Італії, де певний час виступала в концертах. Вийшовши заміж за італійця, зайнялася приватною пед. діяльністю. Мала красивий голос широкого діапазону, рівний у всіх регістрах.

Поміж учнів — М. Островерха, за свідченням якої Г. приваблювала неабиякою музикальністю та загальною культурою. Методику викладання Г. високо оцінювали італ. педагоги.

Партії: Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Джульєтта ("Ромео і Джульєтта" Ш. Гуно), Лакме (однойм. опера Л. Деліба) тощо.

Літ.: *Островерха М.* Налерекір. — Мельбурн (Австралія), 1981.

І. Лисенко

В. Гончаренко в ролі Фігаро (опера "Севільський цирульник" Дж. Россіні)

В. Гончаренко

Г. Гончаренко та О. Бородай

ГОНЧАРЕНКО Василь Дем'янович (19.06.1928, м. Дніпропетровськ — 16.09.1983, м. Мінськ, Білорусь) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. Білор. РСР (1964). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще, Київ. конс. (1951, кл. вокалу *І. Паторжинського*). 1960 — соліст Перм., 1960—82 — Білор. т-рів опери та балету. У концертах виконував твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів, укр. нар. пісні. На фірмі "Мелодія" записав грамплатівку з творів укр. і рос. композиторів.

Партії: Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Мізгир, Веденецький гість ("Снігуронька", "Садко" М. Римського-Корсакова), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

І. Лисенко

ГОНЧАРЕНКО Віктор Вікторович (29.04.1959, м. Дніпропетровськ) — композитор. Член НСКУ. Закін. Київ. конс. (кл. композиції *В. Кирейка*, 1983). 1983—95 — ред. вид-ва "Муз. Україна". Від 1995 — наук. співробітник Ін-ту культ. досліджень Мін-ва культури і мистецтв України. Працює переважно в галузях хор., органної, кам.-інстр. та вок. музики. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Тв.: "Postscriptum" для влч. і кам. орк. (1988), "Уривок з поеми" для фп. і кам. орк. (1989), "Поклоніння Бахові" для кам. орк. (1989), "Покинута церква" для мецо-сопрано й кам. орк. на сл. Г. Лорки (1989), "Ми будували комунізм" для 2-х труб, фп. та кам. орк. (1992), "Моє відчуття Всесвіту" для кам. орк. (1993), Сонати — для фл. (1981), скр. і фп. (1986); для органа — Чакона (1982), 3 фантазії (1983, 1985, 1989), 2 прелюдії і фуги (1990, 1995), Чотири нар. пісні (1983); кам. тв. для фл., арфи, гобоя; цикл хор. мініатюр "Білі озера" на сл. Бо Цзюй І (1989); п'єси для міш. хору a cappella (загалом 12, в т. ч. "Зимове" на сл. М. Семенка, 1986), "Псалом Давидів" на сл. Т. Шевченка, "Пісня" на сл. Лесі Українки, "Наслідування Бортнянського" (всі — 1989); для жін. хору a cappella (в т. ч. "Як цвіла в садочку", на нар. сл., 1985), "Без назви", на сл. М. Семенка (1989), обр. укр. нар. пісень.

А. Муха

ГОНЧАРЕНКО Вікторія (бл. 1960, Чернігівщина) — піаністка. Навч. у Черніг. муз. уч-щі (кл. А. Столяревич). Закін. Київ. конс. (кл. фп. *Л. Война́троуба*), асистентуру-стажування при ній (кер. той самий). Виступає із сольними концертами в різних містах України. В репертуарі — твори *Л. Бетховена, С. Прокоф'єва, Д. Шостаковича*, укр. композиторів. Від 1970 — викладач Донец. конс. Нині живе й працює в Німеччині.

І. Лисенко

ГОНЧАРЕНКО Гнат Тихонович (бл. 1835, с. Ріпки Богодухівського р-ну на Харківщині — бл. 1917) — кобзар. Представник харків. школи. З дитинства (1838) незрячий. Гри на *бандурі* недовго навч. у кобзаря П. Кулібаби (1857). Жив на Губаєнковім хуторі неподалік Харкова. На поч. 1890-х переїхав до Севастополя. 1899 П. Тиховський зробив від Г. перші записи *дум* (Г. знав їх три), а також низку соціально-побут. пісень. 1902 К. Ернст за дорученням підготовчого комітету XII Археологічного з'їзду записав біогр. дані від Г. та його пісенний репертуар. 1903 Г. взяв участь у концерті незрячих кобзарів у Полтаві. 1908 в Ялті *Леся Українка* та *К. Квітка* записали від Г. на фонограф думи "Олексій Попович", "Про сестру і брата", "Про вдову", *псальму* "Нема в світі правди", кілька інстр. мелодій (*козачки*, "Метелицю", "Горлицю" тощо). Їх розшифрував *Ф. Колесса* та опублікував у праці "Мелодії українських народних дум" (Л., 1913. — Серія 2), назвавши Г. спадкоємцем найкращих кобзарських традицій і визначивши йому найчільніше місце поміж живих кобзарів. Учні Г. — *П. Древченко, Е. Вудлянський*, Г. Байдиков та ін.

Літ.: *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Лавров Ф.* Кобзарі. — 1980; *Мішалов В.* Українські кобзарі-бандуристи. — 1986; *Ернст К.* Кобзари и лирники Харьковской губернии // Сборник Харьковского историко-филологического общества. — Х., 1902. — Т. 13.: Труды харьковского предварительного комитета по устройству XII Археологического съезда; *Тиховский П.* Кобзари Харьковской губернии: Кобзарь Игнат Гончаренко // Там само.

С. Гриця

ГОНЧАРЕНКО Ніна Іванівна (20.08.1919, с. Покровка, тепер Верхньорогачинського або Веселинівського р-ну Херсон. чи Микол. обл. —

28.02.1996, м. Київ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Н. а. УРСР (1954). Навч. у Київ. конс. (1938—44, кл. вокалу *Д. Євтушенко*). 1944—70 — солістка Київ. т-ру опери та балету. Мала голос красивого тембру, володіла вок. і сцен. майстерністю. Мистецтво Г. характеризувалося щирістю виконання, вмінням передавати стиль і характер ролі. У репертуарі — укр. нар. пісні й кам. твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів. 1963 записала на грамплатівку солоспів "Утоптала стежечку" *Я. Степового*, арії Насті з опери "Наймичка" *М. Вериківського* та Варвари з опери "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*.

Партії: Солоха, Настя ("Різдвяна ніч", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Соломія, Варвара ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Ольга, Поліна ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді), Кармен (одноойм. опера Ж. Бізе), Зібель ("Фауст" Ш. Гуно).

Літ.: *Трипільський А.* Кармен з Києва // Україна. — 1970. — № 6; *Ковалевський М.* Її спів знаходить відгук всюди // Рад. культура. — 1959. — 8 берез.; *Козак С.* Окраса оперної сцени // Рад. Україна. — 1969. — 6 лип.

І. Лисенко

ГОНЧАРЕНКО Петро Федорович (11.12.1910, с. Вільшанка Рокитнянського р-ну Київ. обл. — 19.09.2000, м. Детройт, США) — бандурист, майстер з виготовлення *бандур*. Навчаючись у пед. технікумі у Білій Церкві змайстрував 2 інструменти (1928). Після його закінчення (1930) учителював. 1932, рятуючися від репресій, разом з братом Олександром Г. виїхав на Донбас. У Донецьку закін. заочні курси Артемів. учит. ін-ту (ф-т біології, хімії екстерном за 1 рік). Ознайомлення з Полтав. капелою бандуристів п/к *В. Кабачка* (1933) визначило творчий шлях Г. Під час 2-ї світ. війни виїхав до Нойє Ульму (Німеччина), де разом з братом Олександром створив майстерню, розробив форму й конструкцію універсальної бандури, названої "Полтавкою" (1946), що враховувала вик. можливості харків. і полтав. способів гри (див. — *Бандура*). Від 1945 співпрацював з *Капелою бандуристів ім. Т. Шевченка*. 1947 на запрошення *Г. Назаренка* виїхав до м. Гослар (ФРН), де працював у Капелі ім. М. Леонтовича. З допомогою Ю. Приймака й В. Шолудька заснував майстерню з виготовлення бандур для капел ім. М. Леонтовича та ім. Т. Шевченка. Від 1950 мешкав у Детройті (США), де був членом та адміністратором Капели бандуристів ім. Т. Шевченка. Інструменти на зразок "Полтавки" братів Гончаренків пізніше виробляли майстри бандур у діаспорі (Ю. Приймак, *В. Гірич*, *Кен Блум*, П. Степовий, *В. Гляд*, В. Ветцал та ін).

Літ.: [*Б. п.*]. [Б. н.] // Бандура. — 1984. — № 7—8.

М. Семенюк, В. Дутчак

ГОНЧАРОВ Іван Костянтинович [1866, м. Київ — 5(18).03. 1910, м. Москва, Росія] — оперний співак (баритон). Вок. освіту здобув у О. Александрової-Кочетової, пізніше — в *І. Прянішникова*. 1888 дебютував у Києві. 1888—92 — соліст Київ. опери, 1892—93 — Оперного тов-ва І. Прянишникова у Москві, 1893—98 — Маріїн. опери у Петербурзі, 1898—1909 — Великого т-ру в Москві. Партнери — М. Каменська, *А. Нежданова*, М. Славіна, *Л. Собінов*, *Ф. Стравинський*, *Ф. Шаляпін*. Співав під орудою У. Авранека, *І. Альтоні*, Е. Крушевського, *Е. Направника*, *І. Прибіка*, *С. Рахманінова*.

Мав голос красивого тембру, яскравого звучання; виконання вирізнялося аристократичністю. Записав 5 творів на грамплатівки фірми "Колумбія" (Москва).

Партії: Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Онєгін, Єлецький, Мазепа ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Мізгир ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Володимир Красне Сонечко ("Рогнеда" О. Серова), Алеко (однойм. опера С. Рахманінова), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Тоніо, Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Энгель Ю.* Глазами современника: Избранные статьи о русской музыке. 1898—1918. — М., 1971; [*Б. п.*]. И. К. Гончаров [Некролог] // Рампа и жизнь. — 1910. — № 11.

І. Лисенко

ГОНЧАРОВ Макар Григорович (9.02.1901, м. Київ — 6.05.1989, там само, похований у Львові) — диригент, педагог, муз. діяч. 1919—20 навч. на річних веч. дир. курсах при Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка в Києві в *М. Леонтовича*, *М. Верховинця*, *Б. Яворського*, *П. Козицького*. 1933 там само закін. оперно-симф. ф-т (кл. *О. Орлова*, *Л. Брагінського*). Від 1925 — заступник, 1930—34 — директор Київ. муз. технікуму. 1933—39 — диригент Київ. т-ру опери та балету. Від 1934 — викладач оперного класу Київ. конс. 1939—41 — начальник обл. управління у справах мистецтв у Львові, диригент оперного т-ру, викладач конс., 1941—44 — директор і диригент Держ. симф. оркестру УРСР [Душанбе, Орджонікідзе (тепер Владикавказ), Київ]. 1945—63 — худ. кер. Львів. філармонії. 1946—72 — викладач оперного класу Львів. конс.

Літ. та.: Улюблений педагог // Микола Леонтович. Спогади, листи, матеріали. — К., 1982; Оксана Андріївна Петрусенко // Оксана Петрусенко. Спогади, листи, матеріали. — К., 1980.

І. Гамкало

ГОНЧАРОВ Петро Григорович (18.10.1888, м. Київ — 20.05.1970, там само) — хор. диригент, *регент*, композитор. У дитинстві співав у церк. хорах. Закін. Муз. уч-ще Балт. флоту у Петербурзі (1907). Того самого року повернувся до Києва, де працював регентом церк. хорів (з 1920 — Софіївського, 1941—43 — Андріївського соборів УАПЦ). 1914 брав уроки диригування в *Р. Глієра* в Києві. У репертуарі керованих ним колективів — Літургія *М. Леонтовича*, Панахида *К. Стеценка*, цикл укр. *колядок*; "Створення світу" Й. Гайдна, "Реквієми" В. А. Моцарта, Дж. Верді, "Stabat mater" Дж. Россіні. 1912 запрошений *О. Кошицем* до Т-ру М. Садовського хормейстером, з 1916 — гол. диригент т-ру. Упродовж 1917—20-х брав активну участь у висвячуванні та українізації парафій. Делегат Всеукр.

П. Гончаренко

І. Гончаров у ролі Єлецького (опера "Пікова дама" П. Чайковського)

П. Гончаров

М. Гончарова

правосл. собору УАПЦ (1921). 1919 — хормейстер "*Укр. держ. муз. драми*", 1920—24 — Київ. опери, 1924—49 — організатор і кер. самодіял. хор. капели Півд.-Зах. залізниці (з 1940 — засл.). 1940 — муз. кер. капели "*Трембіта*" у Львові, 1940—41 — капели "*Думка*", 1941—43 — Укр. нац. хор. капели (обидві в Києві). 1955—60 — кер. кл. хор. диригування Київ. конс., 1958—66 — кер. самод. хор. капели Жовтн. палацу культури, 1959—70 — чол. капели Будинку вчителя, 1962—67 — хору ПК харчовиків. Тривалий час — регент Володимирського собору Києва. Виконання хорів п/к Г. відзначалося високою вок. культурою, тембральним і динамічним багатством.

Г. — автор духовних творів і хор. аранжувань, започаткував в укр. музиці нетрадиц. форму богослужіння — т. зв. "проповідницькі відправи". Його богослужбова творчість позначена пошуком шляхів втілення нац. засад у муз. стилістиці, яскравою емоційністю, натхненністю.

Тв.: "Літургія", "Служба визволення", "Проповідницька відправа", "Шлюб", "Воздвиження", "Розбійника благоразумного", "Христос воскрес" (2), духовні канти (5), тропар Різдву, 2 колядки тощо.

Літ. тв.: Незабутній // Григорій Верьовка (Спогади). — К., 1972.

Літ.: *Юрченко М.* Українська духовна музика 20-х років XX століття. — К., 2001; [*Б. п.*]. 1-а художня капела південно-західної залізниці за 1930 р. // Музика мас. — 1931. — № 5; [*Б. п.*]. Українська хорова капела (Київ. хор. капела під диригуванням П. Гончарова) // Літ-ра і мистецтво. — 1944. — № 4; *Жарков А.* Песней призванный // Радуга. — 1968. — № 10; *Юрченко М.* Духовна музика // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; [*Б. п.*]. Вечір творчості П. Козицького // Пролетарська правда. — 1930. — 2 лют.

І. Гамкало, Л. Пархоменко

ГОНЧАРОВА Марія Прохорівна (29.05.1944, с. Постійне Костопільського р-ну Рівн. обл.) — диригент. З. пр. культури УРСР (1991). Закін. Рівн. пед. ін-т (спеціальність "Філологія і музика", 1965). Організатор хор. справи на Рівненщині. Худ. кер. і гол. диригент дит. хору "*Рівненські дзвіночки*" (1976—93), що 1987 став лауреатом Всеукр. хор. конкурсу ім. М. Леонтовича (2-а премія), брав участь у "Співочому полі" в Таллінні (Естонія). Нова назва хору від 1993 — "*Аве Марія*" ДМШ № 2 м. Рівне. Того самого року колектив п/к Г. удостоєний звання зразкового хам. хору. Він — лауреат багатьох міжн. конкурсів та учасник різних престижних хор. фестивалів в Україні та за її межами, зокр. у Болгарії, Франції. Г. — засновниця Всеукр. хор. дит. конкурсу (1994), авторка проекту Міжн. хор. дит. конкурсу "Весняні дзвіночки" (1996). Від 1993 — ст. викладачка ДМШ № 2 м. Рівне, з 2003 — кер. Центру вок.-хор. мистецтв.

Літ.: [*Б. п.*]. Гончарова Марія Прохорівна // Рівне-720: Від давнини до сучасності. — Рівне. 2003. — Кн. 2; *Бете Енн.* Звенят "Ровенские звоночки" // Веч. Таллинн. — 1987. — № 15; *Дацков А.* Про "Аве Марію" і просто Марію // Волинь. — 1995. — № 27 (212); *Матвіїв А.* Створено новий центр // Рівне вечірнє. — 2003. — № 43 (1045).

Б. Фільц

ГОПАК (від *укр.* — "гопати", "гопкати" — скакати, плигати) — укр. традиц. танець. Складається з 2-х частин. Виник, імовірно, у середовищі Війська Запорозького як військ. і побутовий танець. Спочатку був винятково чоловічим, про що (як і в ін. чол. танцях — "*Аркан*", "Каперуш", "Швець", "Косар", "Ковальський"), свідчить передусім характер мелосу й виконання, а особливо притаманні чол. вдачі основні танц. рухи: т. зв. "присядки", широкі стрибки й кружляння тощо. Втілює героїзм, мужність, силу, спритність тощо.

Г. — танець мінливого характеру як щодо ладоінтонац. (мажор-мінор), так і ритм., темповоагогічного та, власне, вик.-танц. складу. Найближче до Г. за структурою і стилем виконання стоять 2-част. танці гопаково-козачкової групи ("Тропак", "Метелиця", "Гречаники", "*Козак*", "Горлиця" тощо), де т. зв. "плясовий" (термін І. Фетисова) характер домінує над "дрібушечним" — козачковим. Структурно-інтонац. стилістика Г. позначена стабільністю основних типологічних параметрів на всьому обширі укр. етнічної території: внаслідок свого інтенсивного побутування гопаковий мелос не зазнав жодних трансформацій майже в усіх без винятку регіональних традиціях України. Водночас, у зах. областях України зустрічається гопак-коло, що виконується групою, замкненою у коло.

Мелодія Г. зустрічається також в ірланд. нар. танц. музиці.

Г. обмежується здебільшого 1—2-ма (рідше 2—3-ма, а Г. на 4—5 *колін* становлять велику рідкість) періодами: $А+А_1+А_2$; А+Б; А+Б+В+А і т. ін.; 2-дольним розміром (2/4).

Хоча традиція Г. як "бойового мистецтва" українців (т. зв."бойовий гопак") не має достатньої наук.-обгрунтованої джерелознавчої бази, останнім часом він набуває все більшої популярності поміж нац.-свідомої молоді та новітніх козац. формувань.

Змішаний (чоловічо-жіночий) склад виконавців, масові парні "розводки", діагоналі, поклони, високі стрибки й широкі "розніжки" та ін. постановочні прийоми притаманні т. зв. "сценічному" Г. Культивування подібної професійно-сцен. естетики пов'язане з балетм.-постановочною діяльністю *В. Авраменка, В. Верховинця, П. Вірського* та ін. Водночас відсутність наук. дослідження автентичних нар.-вик. закономірностей і прийомів функціонування Г. у достеменно традиц. середовищі призвело до цілковитого зникнення його з нар. побуту, а розквіту й утвердженню у свідомості українців лише його сцен. варіанта. За межами України саме сцен. версія Г. вважається "візитною карткою" укр. народу, бо

уособлює його дух, притаманні йому риси характеру. Г. обов'язково входить до репертуару будь-яких укр. нар.-танц. колективів.
Мелодії Г. часто використовували композитори у творах укр. тематики: танці в операх "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Енеїда" *М. Лисенка*, "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського*, "Мазепа" *П. Чайковського*, балетах "Горбоконик" Ц. Пуні, "Тарас Бульба" В. Соловйова-Сєдого, "Гаяне" А. Хачатуряна, "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* та ін. Г. є однією з частин симф. сюїти "Леся Українка" *А. Штогаренка*. Найчисленнішою є група Г. для різноманітних орк. складів: Гопак для симф. орк. *Н. Лапинського* (1937), "Концертний гопак" для симф. орк. *В. Рождественського* (1951), поема "Гопак" (1975) і рапсодія "Гопак" (1993) для симф. орк. *Я. Лапинського*, Гопак для орк. нар. інстр. *В. Польового* (1972), "Фантазія-гопак" для дух. оркестру *Г. Драненка* тощо. Модерновий варіант Г. представив *Ю. Ланюк* у п'єсі "ТанГопак" для фл. і ударних (1994).

Дискогр.: аудіокасети — Надобриден. — К., 1996. — № 16, 20; Традиційна музика українців. — К., 1997. — № 22, 25; З-під Карпатського хребта. — К., 1997. — № 12—13.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні танці. — К., 1955, 1962, 1968; *Його ж.* Народне хореографічне мистецтво України. — К., 1963; Інструментальна музика / Упор., вст. стаття та прим. *А. Гуменюка*. — К., 1972; *Верховинець В.* Теорія народного українського танка. — Полтава, 1920, К., 1968; *Купленник В.* Козацький танець. — К., 1999; *Хай М.* Бойківський скрипаль // Музика. — 1983. — № 6; *Його ж.* Бойківські танки козачкової групи (Спроба структурного аналізу) // Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді. — Тернопіль, 2000; *Фетисов І.* Народний термін "коліно" в практиці виконавців-інструменталістів Лівобережжя України // Там само; *Верховинець Я., Сівкович М.* Як виник і як був заборонений "Лондонський гопак" // НТЕ. — 1994. — № 3.

І. Сікорська, М. Хай

"ГОПАК" (Hopak, Ukrainaian Folk Dancing Group, м. Аделаїда, Австралія) — танц. група при Укр. школі ім. І. Франка. Засн. 1965 з ініціативи директора школи Т. Пасічинського. Кер. групи — А. Кривецький (1965—66) і В. Лабаз (з 1966). Г. брав участь у міжн. і укр. фестивалях та акціях Австралії.

"ГОПАК" (Hopak, Ukrainaian Cossack Dance Ensemble, м. Мельбурн Австралія) — танц. ансамбль. Засн. у січ. 1992. Кер. — Т. Галас. Переможець етнічного фестивалю у штаті Вікторія (1993, Ethnofest). 1994 виступав на фольклорамі у Канаді (Вінніпег) і США (Флорида, Діснейленд). У репертуарі — укр. нар. танці в стилі обробок *П. Вірського*. Має власний акомпануючий ансамбль.

ГОРАК Яким Романович (19.02.1974, м. Львів) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2003). Закін. Львів. ССМШ (1996), теор.-комп. ф-т ВМІ ім. М. Лисенка (кл. *Л. Кияновської*). Викладач кафедри теорії музики ЛДМА (з 1997). Як муз. критик виступає на шпальтах львів. газ. "Поступ" і "За вільну Україну".

Літ. тв.: канд. дис. "Анатоль Вахнянин і становлення музичного професіоналізму в Галичині (друга половина XIX — перша третина XX століття)" (К., 2003); Листи Дениса Січинського до Ярослава Вінцковського // Записки НТШ.: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; Ігнацій Гунсвич і формування Анатоля Вахнянина як музиканта (до історії українсько-польських взаємин) // Musica Galiciana — Rzeszów, 2000. — Т. 5; Анатоль Вахнянин як дослідник духовної музики // Музика Галичини (Musica Galiciana). — Л., 2001. — Т. 6; Дещо про взаємини між Соломією Крушельницькою та Іваном Франком і пам'ятки про них у Франковому музеї // Соломія Крушельницька та світова музична культура. — Тернопіль, 2002; До характеристики хорової творчості Анатоля Вахнянина // Київ. муз-во. — К., 2002. — Вип. 8; Василь Барвінський і Музичне товариство ім. М. Лисенка в 1911—1922 роках (на матеріалі протоколів Музичного товариства ім. М. Лисенка) // Василь Барвінський в контексті європейської музичної культури. — Тернопіль, 2003; Взаємини між Анатолем Вахнянином та Миколою Лисенком (до історії контактів Миколи Лисенка з Галичанами) // Там само. — К., 2003. — Вип. 10; До історії "Союзу співацьких і музичних товариств" у Львові // Музичний архів: Документи і матеріали з історії української музичної культури. — К., 2003. — Вип. 3; Анатоль Вахнянин — засновник і перший директор Вищого музичного інституту у Львові // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 14; Львівські виступи Соломії Крушельницької 1903 року у музично-критичній оцінці Анатоля Вахнянина // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2005. — Вип. 1.

Л. Пархоменко

ГОРАН В. (бл. 1750, с. Баришівка, тепер місто Київ. обл. — ?) — співак. 1775 виступав при дворі князя Долгорукого у Петербурзі.

Літ.: ЦДІАК. — Ф. 39, оп. 1, спр. 7895, арк. 1—3.

І. Лисенко

ГОРБАТЕНКО Галина Луківна (19.06.1945, с. Алфьорово Моск. обл., РФ) — хор. диригентка, педагог. З. д. м. УРСР (1990). Лауреатка 1-го Укр. хор. конкурсу ім. М. Леонтовича (1989, Гран-прі). Закін. Київ. конс. (кл. *Д. Заводинського*, 1989). Працювала з дит. хор. колективами Києва та області. Від 1971 — хормейстер, 1974—90 — худ. кер. нар. хор. капели Київ. політех. ін-ту. Від 1976 — також викладачка, з 1985 — кер. жін. хору Київ. муз. уч-ща, в репертуарі якого — твори різних епох і *стилів*. Під орудою Г. хор — постійний учасник фестивалів "*Київ Музик Фест*", "*Прем'єри сезону*", "*Золотоверхий Київ*"; лауреат XV Хор. конкурсу ім. Б. Бартока у м. Дебрецен (Угорщина, 1994, 1-а премія), міжн. конкурсів хорів у м. Марктобердорф (Німеччина, 1995, 1-а премія), у м. Толоса (Іспанія, 1996, 1-а премія; 2000, Гран-Прі, дві 1-і премії) тощо. 1-а вик-ця творів *Г. Гаврилець, Л. Дичко, І. Щербакова, В. Польової, В. Степурка, М. Шуха*, а також — В. Мишкеніса, Дж. Орбана, М. Михая. 1999 під час VI Всесв. хор. симпозіуму (Роттердам, Нідерланди) провадила хормейстерські майстер-класи. 1997—2002 — гол. хормейстер Київ. муз. т-ру для дітей та

Я. Горак

Г. Горбатенко

юнацтва, де 1997 здійснила постановки вистав "Зима і Весна" *М. Лисенка*, "Майська ніч" *Е. Станковича*, "Пастка для відьми" *І. Щербакова*, 1999 — "Ріголетто" Дж. Верді.

Літ.: *Юсипей Р.* Ювілей для сорока Беатріче // Музика. — 2006. — № 1; *Васильченко Г.* "Золотоверхий Київ" в осеннем Киеве // Зеркало недели. — 1997. — 7 нояб.; *Конькова Г.* Хорова муза України // КіЖ. — 1998. — 28 жовт.; *Сікорська І.* Опера повернулась на сцену // Уряд. кур'єр. — 1999. — 8 трав.

Б. Фільц, І. Цибенко

ГОРБЕНКО Борис Федорович (18.05.1923, м. Харків — 2.08.1984, м. Львів) — диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1962). Закін. Військове артилер. уч-ще (1942), Ін-т військ. диригентів (кл. диригування Ю. Тимофєєва, кл. інструментування Г. Калинковича, 1942). 1939—42 — музикант, потім кер. дух. оркестру м. Турткуль Каракалпацької АРСР (тепер Туркменістан). Учасник 2-ї світ. війни. 1945—49 — диригент військ. оркестрів. 1954—68 — диригент, нач. оркестру штабу Прикарп. військ. округу (з 1956 — нач. оркестру служби Округу), 1968—73 — нач. оркестру служби Центр. групи військ, худ. кер. оркестру штабу Групи військ. 1953—54 — викладач Ін-ту військ. диригентів (Москва), 1958—68 — Львів. муз. уч-ща, з 1974 — Культ.-освіт. уч-ща. Автор обр. та інструментовок для дух. оркестрів.

О. Кушнірук

Д. Гординська-Каранович

І. Горді

ГОРДИНСЬКА-КАРАНОВИЧ Дарія Ярославівна (18.10.1908, м. Коломия, тепер Івано-Фр. обл. — 9.12.1999, м. Нью-Арк, США) — піаністка, педагог, муз.-громад. діячка. Сестра поета й художника С. Гординського. Навч. у ВМІ (1917—29, кл. фп. *В. Барвінського*). Вдосконалювалась у Відні (брала приват. уроки в *Е. Штоєрмана*). Закін. Вищу школу Віден. муз. академії (1929—33, кл. П. Вейнгартена, займалася також із Е. Зауером). Там дебютувала як солістка, виступала з Віден. філарм. квартетом, "Рідер-тріо", Лінцьким квартетом. На поч. 1930-х Г.-К. брала участь у конкурсах піаністів: у Варшаві (1931, завоювала "право прилюдності" для ВМІ у Львові), Відні (1933, дипломантка Міжн. конкурсу Віден. муз. академії). У 1930—40-х як солістка виступала в Зальцбургу ("Моцартеум"), Берліні, Празі, Брно, Варшаві та ін.

Г.-К. — піаністка неоромант. стилю, яка мала розлогий репертуар клас. і романт. музики. Спеціалізувалася на виконанні укр. творів, що постійно звучали в її конц. і радіопрограмах. 1938 дала у Львові концерт із творів укр. музики. Від 1951 — у США, де дебютувала в залі Town Hall (Нью-Йорк). 1963 виступала у містах США з монограф. концертами пам'яті В. Барвінського. Відредагувала й видала фп. твори *Н. Нижанківського*. В її програмах була музика також *В. Грудіна, М. Колесси, В. Косенка, С. Людкевича, Т. Микиші, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, І. Соневицького, М. Фоменка*. Записала LP грамплатівку укр. фп. музики (Ванкувер, Канада, 1985). В серед. 1990-х виступала із сольними програмами в університ. абонементах, брала участь в укр. збірних програмах. Паралельно з виконавством вела пед. роботу: з 1952 — викладачка, у 1960-х, з 1983 — президент Укр. муз. ін-ту Америки (Філадельфія). Виховала ряд піаністів-педагогів у США. Авторка статей про В. Барвінського, *Р. Савицького*, Т. Микишу.

Дискогр.: Українська фортепіанова музика: *В. Барвінський*. Мініатюри; 2 Прелюдії: *Н. Нижанківський*. Коломийка; *М. Лисенко*. Баркарола h-moll, *Л. Ревуцький*. 2 Прелюдії. — Canada: Imperial Record Corp., 1985.

Літ. тв.: Укр. музика у Відні (Спогади) // Укр. муз. архів. — К., 1995. — Вип. 1

Літ.: 90-ліття проф. Дарії Гординської-Каранович. — Нью-Джерсі, 1998; *Савицький Р.*, мол. Піаністці Д. Каранович — 80 // Наше життя (Нью-Йорк). — 1988. — № 10; *Кошкадамова Н.* Артистка з роду Гординських // Дзвін (Львів). — 1992. — № 11—12; *Її ж*. Концертний шлях довжиною у 70 років // Музика. — 1998. — № 3.

Н. Кошкадамова

ГОРДИНСЬКИЙ Антон (бл. 1840 — ?) — скрипаль, альтист. 1864 грав у оркестрі поміщика Лопухіна, що на той час вважався київ. театр. оркестром. Одержав схвальні відгуки преси. Його мистецтво відзначалося теплотою і природною манерою. Від 1867 — соліст оркестру Київ. опери. Член Київ. відд. ІРМТ, в концертах якого неодноразово виступав (в ансамблях виконував партію скрипки або альта).

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972

І. Лисенко

ГОРДІ (справжнє прізвище — Гордієвський) Іван Якович [12(25).11.1853, м. Овідіополь, тепер Одес. обл. — після 1927] — оперний співак (баспрофундо), педагог. З родини священика. Закін. Одес. гімназію (1874), навч. у Петерб. конс. (1876—83, кл. І. Мельникова, В. Самуся, *К. Еверарді*) та Петерб. ун-ті. Дебютував у партії Мельника ("Русалка" *О. Даргомижського*). Вок. майстерність удосконалював в Італії (1884—85), куди був відряджений на держ. кошти. 1882—84 — соліст Маріїн. опери (Петербург). 1885—90 виступав на оперних сценах Італії (дебютував у Мілан. т-рі "Манцоні"). Співав також на оперних сценах Болоньї, Неаполя, Флоренції, Ніцци. 1890—91 — соліст Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1891—92 — Київ. опер. 1893—94 виступав на оперних сценах Вільно (тепер Вільнюс), 1892—93, 1894—95 — Катеринослава (тепер Дніпропетровськ), 1896 — Ярославля та ін.; 1897—98 — оперного тов-ва *К. Михайлова-Стояна* (1897—98). Партнери: *В. Зарудна, П. Кошиць*, Я. Любін, *М. Максаков*, Ф. Ошустович, М. Славіна, *І. Тартаков*. 1890 очолював в Італії "Тов-во допомоги артистам та учням". Від 1903 провадив пед. діяльність: 1907—18 професор Моск. конс., 1918—27 — Краснодар. муз. уч-ща. Поміж учнів — *С. Лисенко*, В. Муравйов, П. Словцов, *І. Росляков*.

Мав сильний голос, що особливо виразно звучав у серед. та верх. регістрах. Його мистецтво відзначалося музикальністю та артистизмом. Талант Г. високо оцінював *П. Чайковський*. 1-й

вик. партій: Боабділа ("Азра"), у Тифлісі — Батька Земфіри ("Алеко" П. Юона).

Партії: Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель, Великий інквізитор, Захарій, Бертран ("Гугеноти", "Африканка", "Пророк", "Роберт-диявол" Дж. Мейєрбера), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві).

Літ.: Россия в её прошлом и настоящем. — М., 1914. — Т. 3; *Ипполитов-Иванов М.* Письма. Статьи. Воспоминания. — М., 1986.

І. Лисенко

ГОРДІЙЧУК Микола Максимович (9.05.1919, с. Чорнорудка Ружинського р-ну Житом. обл. — 3.08.1995, м. Ворзель Київ. обл.) — музикознавець, етномузиколог, муз.-громад. діяч. Батько *Я. Гордійчука*, *О. Давидової*. З. д. м. УРСР (1987). Канд. мист-ва (1954). Доктор мист-ва (1972). Професор (1972). Лауреат Премії ім. М. Лисенка (1989). Член СКУ (з 1946). Неодноразово обирався членом її правління, членом президії, заст. голови, відп. секретарем. Від 1990 — працівник Всеукр. муз. спілки. Учасник 2-ї світ. війни, перебував у нім. полоні, звідки втік. Один із фундаторів сучас. укр. муз-ва. Закін. Київ. муз. уч-ще (1940), Київ. конс. (1947), аспірантуру при ній (1950). Від 1947 працював в ІМФЕ: наук. співробітник, 1955—60 — зав. відділу музики й муз. фольклору, 1960—74 — заст. директора з наук. частини, 1974—91 — зав. відділу муз-ва, з 1991 — провідний наук. співробітник.

Наук. доробок Г., головного дослідника укр. симф. музики, охоплює широкий спектр проблем історії і сучасності укр. музики. Досліджував розвиток і особливості жанру симфонії; життя і творчість *М. Лисенка*, *М. Леонтовича*, *М. Колачевського*, *П. Козицького*, *Г.* і *П. Майбород*, *Л. Дичко* та ін. Першим відгукнувся на творчість *В. Губаренко*, *Є. Станковича*, *І. Карабиця*, Л. Дичко, захищав експеримент. пошуки *Л. Грабовського* й *В. Сильвестрова*. Активний прибічник *фольклоризму* й *неофольклоризму* в історії і сучас. укр. музиці? Г. відіграв велику роль у виданні й популяризації в повоєнний час зразків укр. муз. *фольклористики*: брав безпосередню участь у числ. фольк. експедиціях, уклав і опублікував кілька фольк. збірників, один з ініціаторів видання багатотомної акад. серії "Українська народна творчість". Г. також упорядкував і підготував до друку фольклорист. спадщину *М. Лисенка*, *П. Сокальського*, *П. Демуцького*, *М. Грінченка*; здійснював наук. редагування (бл. 100 творів). Багато років активно виступав у пресі, висвітлюючи сучас. муз. процес — написав понад 140 статей у журналах, понад 260 статей і рецензій у газ., у т. ч. й за кордоном. Ініціатор проекту, голова редколегії та відп. ред. 1-го тому акад. багатотомної "Історії української музики", автор багатьох її розділів — за життя Г. побачило світ 4 томи (К., 1989—92).

Г. створив власну школу музикознавців-україністів. Під його керівництвом було захищено 48 канд. і докт. дис., зокр. І. Горілої, *І. Зінків*, *А. Калениченко*, *О. Кононової*, *О. Немкович*, *О. Олійник*, *І. Сікорської*, *М. Степаненка*, *Г. Степанченко*, *Т. Філенко*, *О. Шевчук*, *І. Шумської*, *М. Юрченка* та багатьох ін.

1999 у *Буд. творчості композиторів "Ворзель"* було проведено наук. читання "Муз. культура і час", присв. 80-річчю від дня нар. Г.

Літ. тв.: канд. дис. "Украинская советская симфоническая музыка (Основные этапы развития)" (К., 1951); докт. дис. "Украинский советский симфонизм" (К., 1971); П. О. Козицький. — К., 1951, вид. 2-е, доп., 1959; Композитори Радянської України. — К., 1951 (у співавт. з *О. Васильченко*, *О. Шварцман* та ін.); Украинская советская симфоническая музыка. — К., 1951; М. В. Лисенко: Життя і творчість. — К., 1952; 1963; 1992 (у співавт. з *Л. Архімович*); М. М. Калачевський. — К., 1954; М. Д. Леонтович. — К., 1956; Українська радянська симфонічна музика. — К., 1956; Советские композиторы: Справочник. — М., 1957 (у співавт. з *Л. Архімович*, *А. Касперті*); Українська радянська музика. — К., 1957; М. Д. Леонтович. — К., 1960; Симфонічна музика. — К., 1960; Украинская советская музыка. — К., 1960; Як записувати народну музику. — К., 1960; Симфонічна музика. — К., 1962; Г. І. Майборода. — К., 1963; Українська симфонія М. Калачевського. — К., 1963; П. І. Майборода. — К., 1964; Современная украинская народная песня. — М., 1964; Український радянський симфонізм. — К., 1967; Українська радянська симфонічна музика. — К., 1969; Українська музична Лениніана. — К., 1970; М. Леонтович. — К., 1972; 1974; На музичних дорогах. — К., 1973; Взаємозбагачення і зближення українського мистецтва з мистецтвом братніх радянських народів. — К., 1977 (у співавт.); Николай Леонтович. — К., 1977; Художня самодіяльність на сучасному етапі. — К., 1977 (у співавт.); Леся Дичко. — К., 1978; Фольклор і фольклористика. — К., 1979; Музика і час. — К., 1984; Пилип Козицький. — К., 1985. Упорядкування, спец. редагування і редагування, передмови та примітки: фольклорних збірок — *Демуцький П.* Українські народні пісні. — К., 1951 (упор. і передм.); Українські народні пісні. — К., 1951 (упор. разом з *П. Козицьким*, *А. Кіньком* та ін.); *Демуцький П.* Українські народні пісні: Багатоголосся. — К., 1954 (упор. і передм.); Українські народні пісні. — К., 1954. — Кн. 1, 2. (упор. разом з *З. Василенко*); Українські народні пісні. — К., 1955 (упор. разом з *З. Василенко* й *В. Довженком*); Українські народні ліричні пісні. — К., 1958 (упор. разом з *А. Кіньком*, *М. Стельмахом*); Українське народне багатоголосся. — К., 1963 (упор. разом з

Р. Радченко, М. Гордійчук, М. Головащенко, М. Гайдай, Р. Верещагін

М. Гордійчук

З. Василенко, О. Правдюком, Л. Ященком, ред.); *Ревуцький Д.* "Золоті ключі". — К., 1964. — Вип. 1—3 (ред., передм.); Перлини української народної пісні. — К., 1984 (упор., передм.); Українські народні пісні. — К., 1978 (упор., передм.); Українські народні пісні. — К., 1984 (упор., передм.); Фольклорна веселка: Українські народні пісні. — К., 1984 (передм., спец. ред.); наук. укладання, редагування, передмови, післямови, анотації, примітки до музикознавчих та ін. нотних видань — Вибрані фортепіанні твори української класики. — К., 1950 (анотації); *Майборода П.* Вибрані твори. — К., 1951 (передм.); На захист миру: Пісні радянських композиторів. — К., 1951 (передм.); *Колачевський М.* Українська симфонія: Партитура. — К., 1952 (передм.); Свято врожаю: Українські радянські пісні. — К., 1952 (ред., передм.); Українська радянська пісня: Антологія. — К., 1952 (передм. та анотації); *Лисенко М.* Про народну пісню і про народність в музиці. — К., 1955 (уклад., ред.); *Його ж.* Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень, виконуваних кобзарем Вересаєм. — К., 1955 (уклад., ред., примітки); Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1955 (ред.); Українські класичні хори. — К., 1955. — Вип. 2 (анотації); *Барановський П., Юцевич Е.* Звуковысотный анализ свободного мелодического строя. — К., 1956 (ред., передм.); *Довженко В.* Нариси з історії української радянської музики. — К., 1957. — Ч. 1 (ред. разом з *Л. Архімович*); *Ляшенко І.* Народність і національна характерність музики. — К., 1957 (ред.); Пісні українських радянських композиторів. — К., 1957 (передм.); Українська симфонія невідомого автора. — К., 1957 (передм.); *Молдован М.* Льонарки складають пісні. — Житомир, 1958 (передм.); *Грінченко М.* Вибране. — К., 1959 (ред., передм. і примітки); *Козицький П.* Тарас Шевченко і музична культура. — К., 1959 (ред.); *Сокальський П.* Руська народна музика, російська і українська. — К., 1959 (ред. і післям.); Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1959 (ред.); *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України. — К., 1960 (ред.); Закарпатські народні пісні. — К., 1961 (ред.); Народні пісні на слова Т. Шевченка / Упор. *О. Правдюк* — К., 1961 (ред.); *Правдюк О.* Ладові основи української народної музики. — К., 1961 (ред.); Українські народні романси / Упор. *Л. Ященко*. — К., 1961 (ред.); Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1962 (ред.); *Ященко Л.* Українське народне багатоголосся. — К., 1962 (ред.); З альбомів збирачів народних пісень. — К., 1963 (передм.); Пісні великого Кобзаря / Упор. *О. Правдюк*. — К., 1964 (ред.); *Боровик М.* Творчість А. Штогаренка. — К., 1965 (ред.); *Булат Т.* Героїко-патріотична тема в творчості М. Лисенка. — К., 1965 (ред.); *Стеценко К.* Зібрання творів. У 5 т. — К., 1963—66. — Т. 1, Ч. 1, 2; Т. 2—5 (уклад., ред., разом з *В. Юдіною*); *Колачевський М.* Вибрані романси. — К., 1966 (передм.); *Колесса Ф.* Улюблені пісні Івана Франка. — К., 1966 (післямова); *Правдюк О.* Т. Г. Шевченко і музичний фольклор України. — К., 1966 (ред.); *Лятошинський Б.* Симфонія № 3: Партитура. — К., 1967 (передм. укр., рос., англ., франц., нім., ісп. мовами); *Опришко М.* Школа гри на бандурі. — К., 1967 (передм.); *Сокальський В.* Симфонія соль мінор. — К., 1967 (передм.); Хай славиться наша держава: Зб. пісень. — К., 1967 (передм.); *Майборода Г.* Симфонія № 2: Партитура. — К., 1968 (передм. укр., рос., англ., франц., нім., ісп. мовами); *Майборода П.* Пісні та хори. У 2 т. — К., 1968 (передм.); *Боровик М., Булат Т., Шеффер Т.* М. Т. Рильський і музика. — К., 1969 (ред. і передм.); *Загайкевич М.* Українська балетна музика. — К., 1969 (ред.); Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1969 (ред.); *Леонтович М.* Хорові твори. — К., 1970 (передм.); *Лятошинський Б.* Симфонія № 1: Партитура. — К., 1971 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Золочевський В.* Про модуляцію. — К., 1972 (передм.); *Клин В.* Л. М. Ревуцький композитор-піаніст. — К., 1972 (ред.); *Бялик М.* Л. Ревуцкий. — К., 1973 (передм.); *Колачевський М.* "Українська симфонія": Партитура. — К., 1974 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Лятошинський Б.* Симфонія № 2: Партитура. — К., 1975 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Ляшенко І.* Музика в системі естетичного виховання. — К., 1975 (ред.); *Штогаренко А.* Симфонія № 3: Партитура. — К., 1975 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Олійник О.* Фортепіанна творчість В. Косенка. — К., 1976 (ред.); *Людкевич С.* Дослідження і статті. — К., 1976 (ред., передм.); *Лятошинський Б.* Симфонія № 4: Партитура. — К., 1976 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Леонтович М.* Вибрані хорові твори. — К., 1977 (уклад., передмова); *Його ж.* Хорові твори. — К., 1977 (уклад., передмова); Теоретичні проблеми радянського мистецтвознавства. — К., 1976 (ред.); *Загайкевич М.* Драматургія балету. — К., 1978 (ред.); *Клин В.* Українська радянська фортепіанна музика. — К., 1980 (ред.); *Лисенко М.* Характеристика музичних особливостей українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересая. — К., 1978 (ред., передм. та прим.); *Лятошинський Б.* Симфонія № 5: Партитура. — К., 1978 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Муха А.* Процесс композиторского творчества. — К., 1979 (передм. у співавт. з *М. Гончаренком*); Українські народні пісні в запису та обробці *І. Майчика*. — К., 1980 (передм.); Київ музичний: Зб. статей. — К., 1981 (ред.); *Правдюк О.* Міжнаціональні зв'язки в музичному фольклорі. — К., 1981 (ред.); *Ревуцький Л.* Повне зібрання творів. В 11 т. — К., 1981. — Т. 1 (передм.); *Ревуцький Л., Свєчников А.* Симфонічна поема "Щорс": Партитура. — К., 1978 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Черпухова К.* Композитор Б. В. Підгорецький. — К., 1981 (ред.); *Лятошинський Б.* "Гражина": Симф. балада. — К., 1983 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Штогаренко А.* Симфонія № 6: Партитура. — К., 1984 (передм. укр., рос., англ. та ін. мовами); *Лятошинський Б.* Повне зібрання творів. У 24 т. — К., 1986. — Т. 1 (передм.); *Костін О.* "Тріолети": Кам. кантата. — К., 1987 (передм.); Пісні рідного села: Укр. нар. пісні. — К., 1987 (передм.); *Семененко Н.* Фольклорні риси хорової творчості. — К., 1987 (ред.); *Козицький П.* 10 шкільних хорів. — К., 1989 (передм.); *Леонтович М.* Практичний курс навчання співу. — К., 1989

Г. Майборода, С. Гордійчук, М. Гордійчук, П. Майборода

А. Штогаренко та М. Гордійчук. Вручення премії ім. М. Лисенка (1989)

(передм.); *Лисенко М.* "Тарас Бульба": Партитура (1-е вид.). — К., 1989 (передм.); *Лісецький С.* Лев Миколайович Ревуцький. — К., 1989 (ред.); Українська музична спадщина. — К., 1989. — Вип. 1 (заг. ред. і передм.); розділи й статті в кн.: А. Д. Філіпенко // Майстри мистецтв. — К., 1951; П. І. Майборода // Там само; Джерело натхнення композиторів // На відзначення шістдесятих роковин життя і творчості українців у Канаді. — Вінніпег, 1951; Чайковський і українська народна пісня // Російсько-українські мистецькі зв'язки. — К., 1954; М. Д. Леонтович // Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1955; "Славянский концерт" Б. Лятошинського // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — К., 1956; Творчество Н. Леонтовича // Там само (у співавт. з *Л. Архімович*); Творчество Тараса Шевченко в русской музыке // Там само; М. Д. Леонтович // Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1958; О музыкальных особенностях украинских народных дум и исторических песен // Основные проблемы эпоса восточных славян. — К., 1958; Про музичні особливості українських народних дум та історичних пісень // Історичний епос східних слов'ян. — К., 1958; Українська радянська музика // Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1958; Музичний фольклор українців // Українці: Істор.-етногр. монографія. — К., 1959; Музика дружби // Братерство народів, братерство культур. — К., 1960; Песни Платона Майбороды // Украинская советская музыка. — М., 1960; Симфоническая поэма Б. Лятошинского // Там само; М. Леонтович // *Леонтович М.* Повна збірка творів. — К., 1961 (передм.); "Арсенал" Г. Майбороди // Українська радянська музика. — К., 1962. — Вип. 2; Митець-громадянин // М. Лисенко — борець за народність у мистецтві. — К., 1965; Музыкальный фольклор // Народы европейской части СССР. — М., 1964. — Ч. 1; "Лілея" Г. І. Майбороди // Шевченко і музика. — К., 1966; Стильові засади симфонізму // Проблеми української радянської музики. — К., 1966. — Ч. 1; Друга симфонія Б. Лятошинського // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; М. М. Калачевський // Історія української дожовтневої музики. — К., 1969; М. Д. Леонтович // Співи та музика: Навч. посібник. — К., 1969; Українська дожовтнева музика // Там само; Українська народна музика // Там само; Українська радянська музика // Там само; Сторінки музичної Ленініани // Ленін у літературі та мистецтві українського народу. — К., 1970; Зародження української симфонічної музики // Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; Небуденність пісні // Наука і культура. Україна. 1971. — К., 1971; Критика и современность // За действенную музыкальную критику. — М., 1974; Музика сьогодення // Наука і культура. Україна. 1975. — К., 1975; На русальчин Великдень // Творчість М. Леонтовича. — К., 1977; Критика і сучасність // Музична критика і сучасність. — К., 1978; А. Штогаренко — митець-громадянин // Творчість А. Штогаренка. — К., 1979; Украинский симфонизм // Музыкальная культура Украины. — М., 1979; Идейное единство и взаимообогащение социалистических музыкальных культур // Музыкальное искусство и формирование нового человека. — К., 1982; Музична культура радянського Києва // Київ музичний. — К., 1982; Музыка // Киев (в период послевоенного восстановления). — К., 1982; Музыка // Киев (в условиях развития социализма). — К., 1982; Губаренко В. С. // Календар для юнацтва. — К., 1983; Деякі аспекти дальшого розвитку музичної культури УРСР // Художня і традиційно-побутова культура народу. — К., 1983; Невтомний дослідник // Календар для юнацтва. — К., 1983; Сучасне українське мистецтво в загальнослов'янському контексті // Історія, культура, фольклор. — К., 1983 (разом з *В. Афанасьєвим, С. Зубковим*); Художник-гражданин // Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1985; 1987; Збереження культурної спадщини — важлива проблема сьогодення // Матеріали III пленуму Спілки театральних діячів України. — К., 1988; Слово про пісню // Платон Майборода. — К., 1988; В нашей памяти, в наших сердцах // Лев Николаевич Ревуцкий. — К., 1989; Вступ // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; Народні інструменти // Там само (у співавт. з *Н. Якименко*); Пісні річного календарного циклу // Там само (у співавт. з *З. Василенко*); Симфонічна музика // Там само. — К., 1989. — Т. 2; Тематизм Другої симфонії П. Чайковського // П. І. Чайковський і Україна. — К., 1990; Чайковський і українські народні пісні // Там само; Інструментальні концерти // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4 (у співавт. з *А. Калениченком, В. Клином*); Симфонічна музика // Там само; Симфонічна музика // Там само. — К., 2004. — Т. 5; статті в "Музыкальной энциклопедии" (Москва), УРЕ, "Шевченківському словнику", "Українській літературній енциклопедії", журналах, газетах.

Літ.: *Немкович О.* Українське музикознавство XX століття як система наукових дисциплін. — К., 2006; [*Б. п.*]. [Некролог] // Музика. — 1997. — № 5; *Сікорська І.* Микола Гордійчук // НТЕ. — 1999. — № 3; *Немкович О.* Музично-історична спадщина М. Гордійчука в контексті українського музикознавства другої половини XX ст. // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; *Сікорська І., Калениченко А.* Велетень українського музикознавства // Музика. — 2003. — № 4—5; *Яценко Л.* Многая літа // УМГ. — 1994. — Квіт.—черв.; *Зінченко Н.* Збирач "Історії української музики" // Хрещатик. — 2003. — 18 трав.

І. Сікорська

Я. Гордійчук

ГОРДІЙЧУК Ярослав Миколайович (29.01.1945, с. Чорноруддя Ружинського р-ну Житом. обл. — 1.08.2002, м. Київ) — музикознавець. Син *М. Гордійчука*. Брат *О. Давидової*. Канд. мист-ва (1991). Від 1953 — у Києві. Закін. Київ. муз. уч-ще (1965), Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка (ф-т журналістики, 1973, з відзнакою). 1973—80, 1981—93 — зав. відділу теорії та естетики музики ж. "Музика", 1980 — заст. його гол. редактора, 1993—2002 — заст. зав. літ. частини, зав. муз. б-ки Нац. опери України.

Літ.: канд. дис. "Становление украинского оперно-балетного театра и критика" (К., 1991); Становлення українського оперно-балетного театру та критика. — К., 1990; Михайло Калачевський // Му-

вики. — 1971. — № 5; На шляху до створення української опери в Києві // Укр. муз-во. — К., 1975. — Вип. 10; Дні Лейпціга в Києві // Музика. — 1976. — № 5; Вечір композитора // Театрально-концертний Київ. — 1976. — № 8; З історії української музично-театральної критики // Укр. муз-во. — К., 1977. — Вип. 12; Становлення таланту // Музика. — 1979. — № 4; Майстерність молодіжного // Там само. — 1981. — № 1; Неповторне звучання // Театрально-концертний Київ. — 1981. — № 5; Корифей вітчизняної культури // Музика. — 1982. — № 5; Ювілейні видання "Музичної України" // Наука і культура. Україна. — К., 1982; Проблеми музикознавства // Музика. — 1983. — № 2; Музика, книжка, слово // Наука і культура. Україна. — К., 1984; Струна кохання // Соц. культура. — 1986. — № 5; У безсмертний вінок // Там само; Ой ви, білі лебеді... // Там само. — К., 1987; Перше десятиріччя // Музика. — 1987. — № 2; Повернути втрачене // Там само. — 1988. — № 2; Спілка — це спільність // Там само. — № 6; Замість ювілейних дифірамбів // Там само; — 1989. — № 1.

А. Калениченко

ГОРЕНКО Леонід Миронович (28.02.1925, м. Олександрія, тепер Кіровогр. обл. — 1989, м. Харків) — баяніст, педагог. Син *М. Горенка.* Закін. Київ. конс. (кл. баяна *М. Геліса*, 1951). 1951—89 — викладач Харків. ін-ту мистецтв і ДМШ; у Харків. ін-ті мистецтв — доцент (з 1968), зав. кафедри нар. інструментів (1968—72). Одночасно соліст Харків. обл. радіо (1951—56). Поміж учнів — лауреати конкурсів різного рівня: *М. Імханицький*, В. Гурін, А. Карнаухов, І. Липницький. Одним із перших запровадив у баянну педагогіку готово-виборний *баян*, багато зробив для удосконалення методики викладання гри, помітно збагатив його репертуар. Автор понад 90 обробок і перекладень для баяна, зокр. "Егмонта" Л. Бетховена, "Кампанелли" Н. Паганіні — Ф. Крейслера, "Інтродукції і Тарантели" П. Сарасате, "Рондо-капричіозо" Ф. Мендельсона, Концерта № 2 для фн. з орк. К. Сен-Санса, симф. творів укр. авторів, фп. п'єс *М. Лисенка, Б. Лятошинського* та ін.

Літ.: Музична Харківщина. — Х., 1992.

О. Шевчук

ГОРЕНКО (Гаренко) Мирон Трохимович (29.08. 1904, м. Олександрія, тепер Кіровогр. обл. — 24.11.1970, м. Київ) — баяніст, педагог. Батько *Л. Горенка.* Учасник 1-о Укр. кам. ансамблю баяністів п/к *А. Штогаренка* (1926—30). Від 1930 гастролював по містах України. 1936—41, 1943—66 — соліст-баяніст Київ. радіокомітету. Автор (у співавт. з Є. Безп'ятовим) "Школи гри на баяні" (К., 1951). Разом з Л. Горенком брав участь у муз. оформленні 3-х худ. к/ф на Київ. кіностудії.

А. Муха

Л. Горенко (Бараніська)

ГОРЕНКО (Бараніська) Лариса Іванівна (21.05. 1959, м. Лубни Полтав. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (2001). Член правління Нац. Всеукр. муз. спілки (1996), СТДУ (1997), Спілки діячів естр. мистецтва України (1994), Нац. спілки кобзарів України (2005). Закін. Полтав. муз. уч-ще (фп. відд., 1979); Київ. конс. (1987, кл. фп. *І. Павлової*); асисентуру-стажування при ній (1994, кл. *І. Царевич*). 1994—95 — стажистка кафедри історії укр. музики Київ. конс.; з 2005 — докторантка Держ. академії керівних кадрів культури і мистецтв. Викладачка кл. спец. фп. Хорол. (1979—80) і Лубен. (1980—81, 1987—88) ДМШ Полтав. обл. 1988—91 — солістка кам. анс. Чернів. філармонії; концертмейстер її муз. лекторію. 1994—2000 — референтка з творчих питань Асоціації діячів естр. мистецтва України Всеукр. муз. спілки (тепер Спілки діячів естр. мистецтва України); згодом — редакторка АДЕМ України. 2000—02 — наук. (з 2004 — ст. наук.) співробітник відділу нац. культури НДІ українознавства Мін. освіти й науки України; 2002—05 — зав. відділу нац. культури НДІУ МОНУ.

Авторка понад 100 статей з питань історії укр. культури 17—18 ст. та сучасності.

Літ. тв.: канд. дис. "Гетьмансько-старшинське середовище і культурно-музичне життя в Україні другої половини XVII—XVIII ст." (К., 2001); Щоденники Я. Марковича та М. Ханенка як джерело вивчення музичного побуту гетьмансько-старшинського середовища першої половини XVIII ст. на Україні // Рукописна та книжкова спадщина України. — Вип. 3. — К., 1996; Зі щоденника Якова Марковича // Укр. світ. — 1996. — № 4—6, Проблема відродження духовності України: культурно-освітні діячі XVII—XVIII ст. і сучасність // Україна на порозі третього тисячоліття: духовність як основа консолідації суспільства. — К., 1999. — Т. 15; Гетьмани та козацька старшина як культурно-освітні діячі другої половини XVII-XVIII ст. в Україні // НТЕ. — 2000. — № 2—3; Військова музика Лівобережної України другої половини XVII—XVIII ст. в особах та постатях // Духовність і художньо-естетична культура. — К., 2000. — Т. 17; Нові відомості про родину Бортнянських // Пам'ять століть. — 2000. — № 4; Музично-просвітницька діяльність вихованця Києво-Могилянської академії Г. Сковороди в контексті розвитку української музичної культури XVIII ст. // Наук. записки Нац. ун-ту "Києво-Могилянська академія". — К., 2000. — Т. 18 (Ювілейний вип., присв. 385-річчю Києво-Могилян. академії); Музичний побут Гетьманщини // Музика. — 2000. — № 4—5; Музичний побут гетьмансько-старшинського середовища другої половини XVII—XVIII ст. в Україні // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 14; Культурна політика козацько-гетьманської держави другої половини XVII—XVIII ст. (в галузі освіти та культури) // Наук. вісник ДАКККіМ. — К., 2001. — Вип. 2; Гетьмани та козацька старшина — фундатори культурно-освітніх закладів Лівобережної України другої половини XVII—XVIII ст. // Історія України. — К., 2000. — № 25—28 (185—188); Музично-просвітницькі аспекти діяльності Григорія Сковороди // Зб. наук. праць Ін-ту філософії НАНУ (до 300-річчя від дня нар. Г. Сковороди). — К., 2002; Камерно-інструментальна творчість І. Є. Хандошкіна (до питання про вплив фольклору на композиторську та виконавську діяльність в період становлення вітчизняного інструментального професіоналізму) // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. "Фольклор та професійне мистецтво". — Ніжин, 1992; Генеалогія родини Бортнянських // Матеріали наук.-теор. конф. "Дмитро Бортнянський і світова музична культура" (до 250-річчя від дня нар. композитора, 9—10 груд. 2001 р.) — К., 2002; Історія музичної культури доби Гетьманщини як джерело сучасного українського народознавства // Матеріали Міжн. наук.-практ. читань "Українське народознавство:

стан і перспективи розвитку на зламі віків" — К., 2002; Українознавча методологія в дослідженні історії української музичної культури другої половини XVII–XVIII ст. // Матеріали X Міжн. наук.-практ. конф. "Українознавство — наука самопізнання українського народу". — К., 2002; Питання методології та методів дослідження історії української музичної культури // Матеріали наук. читань "Українське мистецтвознавство: сучасний стан та перспективи розвитку"— К., 2002; Діалог з регентом... // УМГ. — 1996. — Січ.–берез.

Н. Костюк

ГОРЕЦЬКИЙ Гавриїл (Гаврило) (1853, с. Дятьківці, тепер м. Коломия Івано-Фр. обл. — 7.02.1887, с. Ілавче, тепер Теребовлянського р-ну Терноп. обл.) — хор. диригент. Закін. філософ. ф-т. Віден. ун-ту (1877). Заснував мішані, переважно 4-голосі хори у Тернополі (1879–87), Чернівцях (1880), Скалі-Подільській (1881–82), селах Тернопільщини (1882–86) та Прикарпаття, виступав з ними на Шевченківських та ін. концертах. Брав участь у муз. мандрівці львів. студентів по Тернопільщині (1885), давав концерти в Тернополі, Теребовлі, Скалі-Подільській та ін. У репертуарі хорів під його орудою — твори *М. Березовського, Д. Бортнянського, М. Вербицького, І. Лаврівського, М. Лисенка, В. Матюка, П. Ніщинського, О. Нижанківського,* Р. Шумана; *колядки, щедрівки, веснянки*, духовні пісні.

Літ.: *Медведик П.* Діячі української музичної культури (матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії; [*Б. п.*]. Пам'ять по Гаврилу Горецькому // Діло. — 1887. — № 40.

П. Медведик

"ГОРИЗОНТИ ДЖАЗУ" — джаз. фестиваль. Започаткований у Кривому Розі (1987). 1987–88 — всесоюзний, 1989–1991, 1993–1996 — міжнародний.

Літ.: *Гусейнов Г.* Повернення джазу // Зоря. — 1987. — 25 серп.; *Його ж.* Будинок, побудований джазом // Червоний гірник. — 1989. — 29 серп.; *Мельник О.* Когда поёт серце // Металлург. — 1994. — № 21; *Чухан Л.* Ще довго згадуватимемо // Червоний гірник. — 1995. — 23 трав.; *Муратова В.* "Горизонты джаза" без границ // Зеркало недели. — 1996. — 7 трав.

В. Симоненко

ГОРІЛИЙ (Горелов, Горілов) Олександр Леонтійович [2 (14).09.1863, с. Малі Щербиничі, тепер Черніг. обл. — після 1937, м. Київ] — диригент, композитор, муз.-громад. діяч. За фахом лікар. Закін. мед. ф-т Моск. ун-ту (1893), одночасно навч. у Моск. конс. (кл. гобоя Ф. Ліндера, теорії музики М. Кашкіна, К. Альбрехта та *А. Аренського*, 1888–91). 1893–99 працював лікарем у Чернігові. 1900 заснував в Астрахані відд. ІРМТ, а при ньому муз. класи (згодом муз. уч-ще), які очолював до 1904. Один з організаторів Петерб. тов-ва орк. музикантів (1903) і Саратов. союзу орк. музикантів. 1904–07 — організатор і диригент симф. оркестрів у Сестрорецьку й Саратові. 1912–16 — диригент у Петрогр. (тепер С.-Петербург) нар. домі. Від 1918 — у Києві, активний учасник мист. життя УНР. Засновник і гол. диригент *Укр. держ. респ. симф. оркестру ім. М. Лисенка* (1918), з яким провів 6 концертів симф. музики *П. Чайковського* та ін. Гастролював за кордоном. 1937 репресований.

Тв.: опера "Вій" (1897, фрагменти вик. у Чернігові), оперета "Добрі сусіди" (1891), кантата до 35-ліття творчої діяльності М. Лисенка (1903), 3 симфонії (1893, 1899, 1905), 2 струн. квартети (1894, 1901), романси ("Як буря у лісі" на сл. М. Старицького та ін.), зробив варіанти оркестровки опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського.

Літ.: [*Б. п.*]. Музыка в провинции. Чернигов (Концерт из сочинений А. Л. Горелова) // РМГ. — 1887; [*Б. п.*]. Концерт української музики під орудою О. Л. Горілова. Салон пролетарського мистецтва // Музыкальный вестник. — 1919. — № 2; *Шамаєва К.* Симфонічні концерти у Києві 20-х років // Музика. — 1971. — № 4; *Калениченко А., Терещенко А.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Костюк О., Калениченко А.* Камерно-інструментальна музика // Там само; *Пархоменко Л.* Вступ // Там само. — К., 1992. — Т. 4.

О. Шевчук

ГОРЛЕНКО Василь Петрович [1(13).01.1853, с. Ярошівка, тепер Українське Сум. обл. — 14(27).04.1907, м. Петербург, Росія, похов. у Ярошівці] — письменник, мистецтвознавець, фольклорист, етнограф. Навч. у Ніжин. ліцеї, закін. ун-т Сорбонну (Париж). Писав про творчість укр. письменників — *І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка*; художників — *Т. Шевченка*, В. Боровиковського, Д. Левицького; про кобзарів і лірників — *Г. Любистка, І. Кравченка*, І. Крюковського, Ю. Перепелицю та ін., перебування *М. Глінки* в Україні.

Літ. тв.: Южнорусские очерки и портреты. — К., 1898; Украинские были. — К., 1899; Бандурист Иван Крюковской // Киев. старина. — 1882. — № 12, 1885. — № 8; Кобзари и лирники // Там само. — 1884, № 1, 12; Глинка в Качановке // Новое время. — 1903. — № 9678.

Літ.: *Шевчук В.* Шукач "перлів многоцвітних" // НТЕ. — 1971. — № 3.

ГОРЛЕНКО Леонід Олександрович (бл. 1885, Полтавщина — ?) — оперний співак (баритон). 1907–09, 1911–12 — соліст Моск. (мандрівної) опери Є. Беляєва й Л. Федорова (Мінськ, Житомир та ін.), 1909–10 — Пермсько-Єкатеринб. оперного тов-ва, 1910–11 — Київ. опери, 1912–13 — Пересувної опери М. Максакова (Владивосток, Хабаровськ, Іркутськ), 1914–18 — Єкатеринб. опери. Мав голос широкого діапазону.

Партії: Шакловитий, Каленик ("Хованщина", "Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Чорт, Онєгін, Мазепа, Томський, Єлецький, ("Черевички", "Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Мізгир ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Жермон, Ріголетто, Ренато ("Травіата", "Ріголетто", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Невер ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Фредерік ("Лакме" Л. Деліба).

Літ.: *Эбергардт С.* Леонид Горленко в Екатеринбурге // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

ГОРНИЦЬКИЙ Любомир (4.08.1927, с. Біча, тепер Польща — 19.01.1970, м. Нью-Йорк, США) — піаніст, педагог. Навч. у Дрогоб. гімназії, пізніше в Лінці. Закін. Мюнхен. муз. академію (1950, кл. фп. Р. Шмідт і Й. Пембауера). Удосконалювався в Т. Андраде де Сільва в Мадриді та у М.Фенінґера в Парижі. Від 1950 з успіхом концертував у Лондоні, Мюнхені, Парижі, а також у країнах Африки. 1958 здійснив конц. турне по Іспанії. Виступав також солістом симф. оркестрів у Мадриді, Парижі, Нью-Йорку. Репертуар включав твори *В. Барвінського, В. Косенка, Л. Ревуцького, С. Прокоф'єва, Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена, Ф. Ліста* та ін. У 1950-х навчав гри на фп. у власних студіях у Німеччині, потім у Мадриді (1954—64). Від 1965 — викладач в Ун-ті Лонг-Айленд, в Укр. муз. ін-ті в Нью-Йорку. У пед. діяльності був прихильником власного, т. зв. "психосемантичного" методу.

Літ.: *Длябога М.* Любомир Горницький — піаніст-педагог // Вісті. — 1969. — Верес.; [*Б. п.*]. Проф. Любомир Горницький // Свобода (Нью-Йорк). — 1970. — 21 січ.; *Боронович Д.* Любомир Горницький // Там само. — 1970. — 7 лют.; *Сеновицький І.* Піаніст Любомир Горницький // Там само. — 1980. — 16 лют.

І. Лисенко

Л. Горницький

Л. Горова

Обкладинка CD "Я – патріот" Л. Горової (2005)

ГОРНИЦЬКИЙ Нестор (3.02.1906, с. Уличне, тепер Дрогобицького р-ну Львів. обл. — 1.07.1978, м. Львів) — оперний, оперетковий та кам. співак (лір. тенор), диригент, педагог, віолончеліст, контрабасист. Закін. муз. школу в м. Яворів та Львів. конс. (кл. *О. Нижанківського*, контрабасу — А. Гавраненка), згодом удосконалював спів у Ч. Заремби. 1929—32 — співак-соліст муз. вистав Укр. т-ру ім. І. Тобілевича й трупи *Й. Стадника*, віолончеліст театр. оркестрів. 1939—67 — викладач кафедри струн. інструментів Львів. конс. Працював також у різних муз. колективах Львова, зокр. — концертмейстером групи контрабасів симф. орк. Львів. філармонії (від 1940). Разом з *П. Пшеничкою, Р. Криштальським, Є. Козулькевичем, Р. Савицьким* та Б. Задорожним грав у інстр. секстеті.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Пінкертон ("Мадам Батерфляй" Дж. Пуччіні).

Літ. тв.: Голос і спів. — Л., 1960 (рукоп.); Спогади про Йосипа Стадника. — Л., 1970 (рукоп.); Лебедина пісня співачки: Спогади про Соломію Крушельницьку // Соломія Крушельницька. Спогади, матеріали. Листування. — К., 1978. — Т. 1.

Літ.: Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; Автобіографія Н. Горницького. Особова справа // Архів ЛДМА.

П. Медведик

ГОРНЯТКЕВИЧ Андрій Дем'янович (31.08.1937, с. Кривеньке, тепер Терноп. обл.) — бандурист, фольклорист, мовознавець. Член НСКУ. Закін. Каліфорн. ун-т (США, 1972). Гри на бандурі навч. у *В. Юркевича* й *З. Штокалка*. Від 1973 — викладач Альбертського ун-ту (Едмонтон, Канада). У репертуарі — *думи* й нар. пісні. Переклав англ. мовою "Кобзарський підручник" З. Штокалка (Едмонтон, 1989; укр. вид. — К., 1993). Автор статей з проблем укр. мистецтва в журн. "*Бандура*" (Нью-Йорк) і "НТЕ" (Київ, див. "*Нар. творчість та етнографія*"). Ред.-упор. репертуарного зб. "З. Штокалко. Кобза" (Київ; Торонто; Едмонтон, 1997)

Літ. тв.: Українські народні музичні інструменти в Канаді // НТЕ. — 1992. — № 4; Кобзарське мистецтво Григорія Китастого // Там само. — 1993. — № 5—6; Бандура — супутниця подвижників визвольної боротьби (З життєпису М. Теліги як бандуристи) // Там само. — 2004. — № 1—2.

Б. Сюта

ГОРОБЕЦЬ Віктор Кузьмич (25.04.1944, с. Софіївка, тепер Новотроїцького р-ну Херсон. обл.) — оперний співак (бас). Закін. Одес. конс. (кл. *Є. Іванова*, 1975). Від 1974 — соліст Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гремін, Рене ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Собакін, Малюта Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Командор ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Монтероне ("Ріголетто" Дж. Верді).

Літ.: *Горобець В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

ГОРОВА Леся Володимирівна (8.05.1971, м. Львів) — композиторка, поп-співачка. З. а. України (2006). Лауреатка конкурсів "Вітер зі Сходу" (1992, Донецьк) і "Пісенний вернісаж" (1995, 1996, Київ), призерка фестивалю "Тарас Бульба" (1992, Дубно), дипломантка фестивалю "*Червона рута*" (у складі вок. поп-дуету з Л. Уличною, 1989, Чернівці, конкурс *поп-музики*). Член НСКУ (2001). Закін. Львів. конс. (кл. композиції *М. Скорика*, 1995). Від 1995 — викладачка Львів. муз. уч-ща, з 1986 — Вищого мист. коледжу Київ. дит. академії мистецтв. Як співачка концертує з 1986. Гастролювала у Великій Британії і Польщі, виступала на Майдані Незалежності під час "Помаранчевої революції". У репертуарі — власні пісні. Має записи на Укр. Радіо і ТБ, три аудіоальбоми.

Тв.: для синтезатора з орк. — Симф. поема; для фп. — Рондо; для октету (квартету) — "Колесо"; пісні "Я — патріот", "Українка", "Помаранчеві діти", "Тюрма", "Розкидана країна" тощо; дит. пісні — "Колискова" тощо.

Дискогр.: аудіокасети — Залишитися собою. — К. (Гарба); Польща, 1993; "Як приходить любов". — К.: Оберіг, 1998; CD — "Іде, іде Бог": Колядки. — Вінниця, 2004; "Я — патріот" / "I Am a Patriot". — К.: Атлантік-рекордз, 2005.

Літ. тв.: Відчинилося життя: Зб. пісень для дітей з CD у подарунок. — Тернопіль, 2006.

А. Муха

ГОРОВИЦЬ Володимир Самійлович [18.09 (1.10).1903, м. Київ — 6.11.1989, м. Нью-Йорк, США] — піаніст, педагог. Брат *Р. Горовиць*. Племінник *О. Горовиця*. Початкову муз. освіту отримав у сім'ї, почавши заняття у 5 років. У 10-річному віці (1913) вступив до Київ. муз. уч-ща, де навч. у *В. Пухальського* (1913—18), *С. Тарновського* (1918—19), *Ф. Блюменфельда* (1919—21). Закін. Київ. конс. (1921). У Києві чув гру О. Скрябіна, *С. Рахманінова*, Ф. Крейслера, *Генр. Нейгауза*; відвідував концерти *Р. Глієра, В. Пухальського, С. Тарновського* та ін. Творчі та дружні стосунки з Генр. Нейгаузом, зокр., виявлялись у залученні молодого Г. до його концертів на поч. 1920-х. Високо оцінив гру Г. після його виступу в залі Купецького зібрання О. Скрябін. Вже в роки навчання в Київ. конс. гастролював у Києві, Петрограді (тепер С.-Петербург) та Москві. Виступ на випускному іспиті вразив *С. Лифаря*. Згодом багато концертував у різних містах кол. СРСР. Від 1928 жив у Нью-Йорку. Двічі (1936—48, 1953—64) припиняв конц. діяльність.

Один з найвидатніших піаністів-віртуозів світу; представник романт. віртуозного піанізму. Критика порівнювала гру Г. з виконавством *Ф. Ліста*, закидаючи йому водночас "виконавське свавілля". Водночас ін. джерела характеризують його як послідовника "рубінштейнівської (*Ант. Рубінштейна*) лінії" піанізму, сприйняту від *Ф. Блюменфельда*. Мистецтву Г. притаманні блискуча техніка, яскравий динамізм, романт. натхненність, поєднання темпераментності й поет. ліризму. Худ. мисленню властиві масштабність, оркестральність. Уславився передовсім як виконавець вел. творів Ф. Ліста (деякі з них — у власній обробці), *Ф. Шопена, П. Чайковського*, О. Скрябіна та, особливо, С. Рахманінова. Поміж найкращих зразків виконавства Г. — інтерпретація старовин. музики (Д. Скарлатті, М. Клементі). Автор фп. Фантазії на теми опери "Кармен" Ж. Бізе. Поміж учнів Г. — Б. Джайніс. 1994 у Києві започатковано Міжн. конкурс піаністів пам'яті Г. 1996 створено Міжн. благодійний фонд конкурсу Г.

Літ.: *Коган Г.* Вместе с музыкантами. — М., 1964; В. Горовиць та піаністична культура XX століття: Зб. ст. — X., 1995; *Зильберман Ю.* Владимир Горовиц. Киевские годы. — К., 2005; Володимир Горовіц та піаністична культура XX-го сторіччя. — X., 1996; Міжнародний конкурс молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця. 1995—2005. — К., 2005; *Зильберман Ю., Смилянская Ю.* Киевская симфония Владимира Горовица. — К., 2002. — Кн. 1; *Коган Г.* Владимир Горовиц // СМ. — 1969. — № 1; *Берлин В.* Рахманинов и Горовиц // Муз. жизнь. — 1989. — № 21.

О. Олійник

ГОРОВИЦЬ Олександр Йохимович (Іоахимович) [7(19).09.1876, м. Київ — 19.02.1927, м. Харків] — піаніст, педагог, муз. критик. Дядько *В.* і *Р. Горовиців*. Мав значний вплив на формування їхніх муз. смаків. Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. *Г. Ходоровського*; 1891—98). Від 1892 виступав у концертах уч-ща. Закін. Моск. конс. (кл. О. Скрябіна, 1902). Від 1903 — у Харкові: викладач муз. уч-ща, з 1917 — професор конс. і Вищих муз.-пед. курсів; рецензент газет "Южный край", "Утро" (1903—18). Тоді ж активно концертував як соліст з програмами з творів рос. і зах.-європ. композиторів. Автор числ. високопрофес. рецензій на концерти в Харкові, де висвітлював не тільки фахові питання, а й проблеми розбудови муз. культури міста.

Літ. тв.: 1-й концерт Иосифа Гофмана // Южный край. — 1913. — 20 янв.; 3-й концерт Гофмана // Там само. — 14 февр.; 4-й концерт Иосифа Гофмана // Там само. — 25 февр.; 2-е симфоническое собрание ИРМО // Там само. — 1913. — 13 марта; Концерт А. Скрябина // Там само. — 1915. — 3 марта; Интересные цифры; 1-й концерт И. И. Слатина // Там само. — 1916. — 31 мая; Латышский концерт // Там само. — 1916. — 11 окт.

Літ.: *Кононова Е.* Александр Горовиц — концертный исполнитель, педагог, публицист: Штрихи к портрету. — X., 1984; *Її ж.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — X., 2004; *Зильберман Ю.* Владимир Горовиц. Киевские годы. — К., 2005; *Кононова О.* Олександр Горовиць: виконавська та публіцистична діяльність // Володимир Горовиць та піаністична культура XX сторіччя. — X., 1996.

Л. Сергієнко

ГОРОВИЦЬ Регіна Самійлівна (10.01.1900, м. Київ — 9.09.1984, м. Харків) — піаністка й педагог. Сестра *В. Горовиця*. Племінниця *О. Горовиця*. Закін. Київ. конс. (кл. *С. Тарновського*, 1919). Від 1919 виступала із сольними концертами та в дуетах з *Н. Мільштейном, Д. Ойстрахом, М. Полякіним*, А. Лещинським та ін. 1939—84 — викладачка Харків. конс. Поміж учнів — *В. Сечкін, О. Снєгірьов*.

Літ.: *Руденко Н.* Регіна Горовиць: відоме та невідоме // Мистецькі обрії. Альманах. — К., 2003.

І. Лисенко

ГОРОДЕЦЬКИЙ Осип (17 ст.) — редактор-укладач *Ірмологіону*, видрукуваного у Львові 1770, — однієї з найвизначніших пам'яток укр. муз. культури 17 ст. та книгодрукування.

Літ.: *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937 (перевид. 1995); *Цалай-Якименко О.* Музикознавство і педагогіка // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Сюта

ГОРОДОВЕНКО Нестор Феофанович [27.10. (9.11).1885, с. Вейслави Лохвицького повіту, тепер Полтав. обл. — 21.08.1964, м. Монреаль, Канада] — хор. диригент, педагог, громад. діяч. З. а. УСРР (1926). З дитинства співав у церк. хорі. Закін. Полтав. учит. семінарію (1903), Глухів. пед. ін-т (1907). Учителював у м. Лохвиці, Переяславі (тепер Переяслав-Хмельницький), с. Ольгополі (1907—18), згодом у Києві (2-а гімназія, лекції співу при Ін-ті нар. освіти, тепер Нац. ун-т ім. Т. Г. Шевченка), повсюдно організовуючи аматор. хори. З весни 1920 — диригент Першої мандрівної капели Дніпросоюзу, після реорганізації якого капела, керована Г., перейшла до Наросвіти, була доповнена фаховими співаками, отримала статус Державної (УДК — 15 листоп. 1920), з серед. 1921 — Державної укр. мандрівної капели (і назву "*Думка*"). Очо-

В. Горовиць

О. Горовиць

Р. Горовиць

П. Городовенко

ливши єдину держ. (субсидійовану) капелу, Г. забезпечив багатовекторність її праці: репрезентація хор. мистецтва поєднувалася з афішованою участю в партійно-ідеологічних заходах і обслуговуванням політ. кампаній. Це потребувало мобільності й дисциплінованості колективу, пошуків нових форм концертування, поповнення репертуару актуальними піснями. Перші успіхи "Думка" мала саме на периферії. "Змичка з трудящими" розкрила перспективу вдячної культ. діяльності, капела набувала досвіду, охоплюючи регіони України, співаючи в містах і селах, на заводах, шахтах, у військ. частинах. Маючи унікальний склад співаків, столичну аудиторію вона завоювала далеко не одразу: виконання творів, знаних із репертуару нац. капел чи хорів *О. Кошиця* (особливо музики *М. Леонтовича*, *К. Стеценка*), не витримувало порівняння. Фахова критика Києва й Москви у перші роки зазначала недоречність фп. дублювання фактури акапельних творів, огріхи інтонування, погану дикцію. Завдяки допомозі диригента-симфоніста *М. Малько* (обраного в берез. 1924 почесним диригентом "Думки") невдовзі було ліквідовано технічні вади, оновлено репертуар за рахунок вок.-симф. творів *Л. Бетховена* (9-а симфонія), Й. Гайдна ("Чотири пори року"), залучено "Думку" до циклу виступів на симф. зібраннях ("Тиша на морі", "Фантазія" *Л. Бетховена*, "Пісні долі" *Й. Брамса*), де вона розкрила свій багатющий потенціал. Цікавою ініціативою Г. були автор. концерти *П. Толстякова*, *П. Козицького*, *М. Вериківського* з багатьма прем'єрами, виконання ораторії "Дума про дівку бранку" М. Вериківського (1923). Особливий стильовий пласт у репертуарі "Думки" виник з відтворенням автент. багатогол. пісень-"примітивів" (записи *П. Демуцького*) в інстр. манері. Це дало цікавий зріз — від нар. "першоджерела" до худ. обробки. Однією із традицій "Думки" за Г. було щорічне відзначення Шевченкових роковин у різних містах, зокр. у Каневі (на відкритті пам'ятника поетові 1923). Там найповніше було представлено Шевченкіану *М. Лисенка* — поеми "Б'ють пороги", "Іван Гус", "Іван Підкова", кантата "Радуйся, ниво неполитая", козацькі хори, а також однойменні "Хустини" *Г. Топольницького* й *Л. Ревуцького*, твори пам'яті поета — "Шевченкові" *К. Стеценка*, "Умер поет", "Жалібний марш" *М. Лисенка* тощо. Г. замовляв твори на тексти "Кобзаря": так з'явилися "Шевченківська сюїта" *В. Золотарьова*, *мініатюри* Л. Ревуцького, *Б. Лятошинського*, *П. Батюка*; звучали й галиц. композиції (забутий "Косар" *С. Людкевича*, згодом його монументальний "Заповіт" — 1934). Г. інтенсивно розширював репертуар хору й за рахунок замовлень музики до слів пролетар. поетів (серія пісень праці й боротьби, до річниць Жовтня), до акцій Першої хор. олімпіади (1924) та Дня музики (1927). Опановування заруб. класики чи фольклору стимулювали гастролі. У моск. програмах (1926), окрім україніки, виконувалися твори *С. Монюшка*, *М. Мусоргського*, *С. Танєєва*, К. Дебюссі, М. Равеля. Загалом "Думка" з Г. здійснила 53 конц. подорожі Україною, епізодично виїжджаючи до столиць і міст РСФРР, республік Кавказу та Білорусі. Наприкінці 1920-х вона завоювала репутацію однієї з найкращих капел хол. СРСР. Для закордон. подорожі до Франції (1929) Г. домігся збільшення складу співаків; він також поновив хол. репертуар (Й. Гайдн, Р. Шуман, С. Танєєв, *Й. Брамс*, М. Равель) і вивчив кілька нових п'єс ("Коло" М. Равеля, Три пісні *С. Рахманінова*). Капела репрезентувала широку стильову амплітуду укр. *виконавства*. Авторитетні європ. диригенти (Е. Ансерме, О. Фрід, О. Глазунов, О. Кошиць, М. Малько) високо оцінили блискучу техніку, красиві голоси, мобільність колективу. Нещадно працюючи, Г. дивував безліччю ініціатив, готовністю озвучувати щойно написані твори, після 2–3-х репетицій виносити на публіку часом невикінчені новинки. У 1930-х зміна політ. курсу, викорінювання "націоналіст. пережитків" і "церковщини", звузили репертуар "Думки", з якого викреслювалися твори на слова репресованих поетів та музика "буржуазних" композиторів. У деяких шевченківських програмах серед. 1930-х Г. мусив подавати лише назви творів, не зазначаючи авторів музики, щоб зберегти композиції, не передбачені "рекомендованим репертуаром". Проте ці "маскувальні заходи" спрацьовували недовго. Попри успішний виступ "Думки" на Декаді укр. літ-ри і мистецтва в Москві 1936 та нагородження Г., обстоювання клас. творів у репертуарному плані на 1937 і, зокр., Шевченківський концерт 9 берез. 1937 були, очевидно, розцінені як прояви націоналіст. тенденцій. 21 верес. 1937 Г. було звільнено з роботи. Невдовзі він отримав посаду хормейстера у щойно створеному Укр. ансамблі пісні й танцю (де хореографом був *П. Вірський*). Ансамбль мав артист. перспективу, та через військ. події 1941 розпався.

Повернувшися 1942 до Києва, Г. по черзі з *П. Гончаровим* керував "Укр. нац. капелою", де вперше в його репертуарі з'явилася духовна музика: в останньому концерті (серп. 1943) було виконано концерти *Д. Бортнянського*. Переїхавши до Львова з частиною хористів, у листоп. 1943 Г. очолив організований тут Укр. нац. хор ім. М. Леонтовича. Вже 27 груд. хор дав концерт в оперному т-рі, присв. *Т. Шевченкові* й нар. пісні. Розмаїта муз. панорама включала й твори галиц. митців. Останній успішний виступ (січ. 1944) з концертом *колядок* і *щедрівок* завершив працю Г. в Україні. Виступаючи з укр. співаками-емігрантами в Німеччині (м. Опельн) і в таборі для переміщених осіб (Аугсбург), де був організований хор "Україна" (1945–48), Г. мусив підтримувати в репертуарі баланс укр. світської і духовної музики та нім. композицій. Весною 1948 хор "Україна" брав участь у Тижні укр. культури в Мюнхені та Франкфурті, де виступав з концертами, що мали ентузіастичних слухачів і гарну пресу, виступав з *Капелою бандуристів ім. Т. Шевченка*, керованою *Г. Китастим*. Виїхавши до Канади, Г. з груд. 1948 жив у Монреалі. Створений ним аматор. хор "Україна" дебютував у Шевченковій академії (берез.

1949), організованій укр. культ.-громадою міста. Продемонстрована на цьому і подальших концертах муз. Шевченкіана (твори М. Лисенка, К. Стеценка) та аранжування укр. пісень (М. Леонтовича й К. Стеценка) для монреальців були незнаним культ. набутком. Помітне місце в репертуарі хору Г. посіла духовна музика, добір якої склав окр. програму концерту 1955. Виконання укр. музики хором "Україна" було розтиражоване декількома грамплатівками, випущеними УНО. Останній виступ Г. з хором "Україна" відбувся напровесні 1963.

Літ.: *Шибанов Г.* Нестор Городовенко. Життя і творчість. — К., 2001; *Завітневич Г.* Нестор Городовенко // Екран (США). — 1975. — № 81–82 (передрук. у ж.: Музика. — 1993. — № 5); Автобіографія (близько 1928) // Музика. — 1993. — № 5; *Ляшенко А.* Драматичні колізії мистецького життя Нестора Городовенка // Повернення культурного надбання України: проблеми, завдання, перспективи. Матеріали музичної спадщини. — К., 1999. — Вип. 13; *Пархоменко Л.* Нестор Городовенко в історії капели "Думки": версії та факти // Київ. старовина. — 2000. — № 4; *Шерей Г.* Нестор Городовенко в Америці // НТЕ. — 2002. — № 5–6.

Л. Пархоменко

ГОРОНОВИЧ Василь Миколайович (бл. 1825, м. Київ — ?) — скрипаль. Муз. освіту здобув, очевидно, приватно. У 1850-х організував у своєму будинку в Києві квартет, де грав 1-у скрипку.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

І. Лисенко

ГОРОХОВ Микола (1904, м. Харків — бл. 1980, м. Філадельфія, США) — оперний і кам. співак (баритон). Лауреат II Всесоюз. конкурсу вокалістів (Москва, 1939, 3-я премія). Серед. освіту здобув у комерц. училищі. 1920 вступив добровільцем до Червоної Армії. Брав участь у громад. війні. Вок. освіту здобув у Харків. (1922–23, кл. *М. Чемезова*) та Моск. (1923–27, кл. Г. Гандольфі) конс. 1927–43 — соліст Харків. т-ру опери та балету. 1943 емігрував за кордон, де виступав у концертах. Мав красивий і сильний голос.

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Мазепа, Онєгін ("Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Жермон, Ріголетто ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Невер ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Оранський Ю.* Співак Микола Горохов // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГОРОХОВ Олексій Миколайович (11.02.1927, м. Москва, РФ — 3.02.1999, м. Київ) — скрипаль, педагог, науковець. З. д. м. УРСР (1982). Доцент (1958). Професор (1974). Канд. мист-ва (1955). Лауреат Міжн. фестивалю творчої молоді (Прага, 1947), міжн. конкурсів у Будапешті (1949, 3-я премія), ім. Й. С. Баха (Лейпциг, 1950, 2-а премія), скрипалів ім. Королеви Єлизавети (Брюссель, 1951, 7-а премія). Закін. Моск. ЦМШ (1944), конс. (1949, кл. Л. Цейтліна) та аспірантуру при ній (кл. *А. Ямпольського*, 1953); факультативно проходив курс оркестрування в *Д. Шостаковича*. Від 1954 до кінця життя — професор кафедри скрипки та кам. ансамблю у Київ. конс.; експерт з оцінки струнно-смичкових інструментів Мін. культури УРСР. Конц. діяльність розпочав артистом Гастрольбюро СРСР (1954–57). Виступав у багатьох країнах Європи. У кол. СРСР був єдиним виконавцем 6-и скр. концертів Н. Паганіні, відновив невідомий нотний текст його концертів № 3–6, зробив інструментовку для мал. та вел. складу оркестрів 8 скр. каденцій до всіх концертів. Здійснив редакції скр. партій концертів *В. Косенка, О. Зноско-Боровського, А. Штогаренка, В. Кирейка* та ін. Інструментував для скрипки й симф. (струн.) орк. багато творів укр. і заруб композиторів різних епох. Поміж укр. композиторів, які писали музику, розраховуючи на високу майстерність першого виконання Г., були А. Штогаренко, В. Кирейко, *М. Сільванський, В. Сєчкін* та ін. Г. відновив та наново оркестрував концерт В. Косенка для скр. з орк.; інструментував "Елегію" *М. Лисенка*, "Скерцо" *М. Коляди*, ін. твори укр. композиторів. Г. присвятили концерти для скр. з орк. *М. Дремлюга*, В. Кирейко, А. Штогаренко, *Ю. Іщенко* та ін. Він уперше виконав і записав Скр. концерт і Концертино А. Штогаренка, Скр. концерт і 2 сонати В. Кирейка, 3 сонати О. Зноско-Боровського, 2 сонати та Сюїту "У горах Алагау" В. Сєчкіна, скр. концерти *М. Підгали*, М. Дремлюги, Сонату М. Коляди. Г. виступав з диригентами Дж. Джоржеску, *Н. Рахліним, К. Симеоновим, В. Тольбою, В. Гнєдашем, В. Кожухарем*, К. Кондрашиним, *С. Турчаком, А. Власенком*, виконавцями З. Долухановою, *Е. Гілельсом, В. Червовим, Є. Ржановим* та ін. Брав участь у міжн. муз. семінарах у Веймарі. Особливістю конц. виконання Г. було надмірне естр. хвилювання. Поміж учнів — лауреати різних вик. конкурсів: І. Хачбанян, *О. Бучинська, І. Андрієвський*, Н. Гомеш (Португалія). Г. — автор понад 100 наук. праць. Записав 6 LP грамплатівок, 1975–78 — всі концерти Н. Паганіні. Значна частина вик. творчості зберігається у фондах Укр. телерадіо.

Дискогр.: 6 концертів Н. Паганіні: № 1 С10 19365–008; № 2 С10 20307–007; № 3 С10 26609–005; № 4 С10 26611–003; № 5 С10 19793–004; № 6 С10 24387–006.

Літ. тв.: канд. дис. "К вопросу о создании концертной сюиты для скрипки и оркестра С. И. Танеева и об исполнении её" (К., 1955); К вопросу о созда-

ник и исполнении Концертной сюиты для скрипки и оркестра С. И. Танеева // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1; Премія киянина // КіЖ. — 1975. — 13 лип.

Літ.: *Золозодо Г.* Нові записи "Мелодії" // Музика. — 1983. — № 1; *Її ж.* Забуті твори Паганіні // Україна. — 1983. — № 21; *Юсов С.* Видатні викладачі скрипкових класів Київської консерваторії // Укр. муз-во. — К., 1990. — Вип. 25; *Андрієвський І.* Творчий подвиг: Олексій Горохов — видатний скрипаль, митець-легенда // Музика. — 2001. — № 3; *Спренціс О. О.* Горохов — видатний представник української скрипкової школи (творчий портрет) // Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 26; *Андрієвський І.* Горохов Олексій Михайлович // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1; *Його ж.* Олексій Горохов — феномен виконавського стилю та педагогічної школи // Феномен школи в музично-виконавському мистецтві. — К., 2005; *Стеценко В.* Відродження Паганіні // КіЖ. — 1973. — 30 серп.; *Кріп А.* 300-річчю Баха // Там само. — 1985. — 7 квіт.

Н. Костюк, О. Литвинова

ГОРОХОВ Петро Данилович (29.06.1923, с. Кабичівка, тепер Луган. обл. — 26.05.1993, м. Донецьк) — хор. диригент. З. д. м. УРСР (1988). Канд. мист-ва (1973). Лауреат Премії ім. С. Прокоф'єва. 1954 закін. Одес. конс. (кл. *К. Пігрова*). 1954–63 — гол. диригент Хор. капели, 1963–70 — худ. кер. Дніпроп. філармонії. Від 1970 — викладач Донец. муз.-пед. ін-ту, зав. кафедри хор. диригування (1988–93, з 1989 — професор). У репертуарі — твори вітчизн. і світ. класики, сучас. музики, зокр. кантата "Олександр Невський" і ораторія "Іван Грозний" *С. Прокоф'єва*, "Реквієм" Дж. Верді, хор. концерт "Пушкінський вінок" Г. Свиридова тощо.

Літ. тв.: Вокально-симфонічні твори А. Штогаренка. — К., 1982; Хорове аранжування. — К., 1973, 1981 (у співавт.); Вокально-хорова техніка. — К., 1986; Хрестоматія з хорової аранжировки. — К., 1990; У героїко-патріотичному жанрі (вокально-симфонічна творчість А. Штогаренка) // Музика. — 1972. — № 2.

Літ.: *Гринишин М.* Рецензія (*Горохов П.* Хорове аранжування. Вид. 2-е, переробл. — К., 1982) // Музика. — 1983. — № 4.

Р. Горська – Шемаханська цариця, П. Журавленко – Додон (опера "Золотий півник" М. Римського-Корсакова)

ГОРСЬКА (справж. прізв. — Файнберг) Розалія Григорівна [30.06 (12.07).1891, м. Брацлав, тепер Вінн. обл. — 1984, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано), педагог. З. а. РСФРР (1933). Закін. із золотою медаллю Петерб. конс. (1908–13, кл. С. Гладкої). 1911 дебютувала в партії Церліни ("Дон Жуан" В. А. Моцарта). 1913–15 — солістка Київ. опери (антерприза *М. Багрова*). 1914 у Києві здійснила записи на грамплатівки (фірма "Артистотипія"). 1915–18 — солістка оперної трупи Петрогр. (тепер — С.-Петербург) Нар. дому, 1918–49 — Ленінгр. (тепер — Маріїн., С.-Петербург) т-ру опери та балету й одночасно (до 1933) Ленінгр. Малого оперного т-ру. 1923 з успіхом гастролювала на оперних сценах Берліна і Стокгольма. 1926 виступила у гол. партіях в операх "Соловей" *І. Стравинського* та "Аріадна на Наксосі" Р. Штрауса. Партнери — *Г. Бакланов*, І. Єршов, *П. Журавленко*, *І. Козловський*, *С. Левик*, С. Лемешев, К. Петраускас, Г. Пирогов, Д. Смірнов, *Л. Собінов*, *І. Тартаков*, *Ф. Шаляпін*. Співала під орудою М. Голинкіна, *В. Дранишникова*, А. Коутса, Е. Купера, *А. Пазовського*, Д. Похитонова. Викладачка Студії при Ленінгр. т-рі опери та балету (з кін. 1940-х — консультантка з питань методології вок. мистецтва), 1948–51 — Ленінгр. конс. (з 1948 — доцент).

У репертуарі — понад 35 оперних партій, сольні партії в симфоніях, ораторіях та кантатах *Й. С. Баха*, Й. Гайдна, *Л. Бетховена*, Г. Малера, романси *О. Аляб'єва*, *П. Чайковського*, *М. Римського-Корсакова*, *Ф. Шуберта*, *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Й. Брамса*. 1-а вик-ця опер. партій: Дівчина з трояндою ("Ноктюрн"), у Петрограді — Путятична ("Добриня Нікітич"), у кол. СРСР — Нінетта ("Любов до трьох апельсинів" *С. Прокоф'єва*), Софі ("Кавалер троянд" Р. Штрауса).

Мала красивий, легкий, гнучкий, рівний голос м'якого, теплого тембру. Володіла віртуозною технікою, почуттям стилю та драм. обдаруванням. На Заході її називали "соловейком Росії". Г. високо цінували *Б. Асаф'єв*, О. Глазунов, О. Гречанінов, В. Каратигін, В. Коломійцев, О. Оссовський, Б. Хайкін.

Партії: Людмила ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Снігуронька, Волхова, Марфа, Царівна Лебідь, Шемаханська цариця ("Снігуронька", "Садко", "Царева наречена", "Казка про царя Салтана", "Золотий півник" М. Римського-Корсакова). Констанція ("Викрадення із сералю" В. А. Моцарта), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Джульєтта ("Ромео і Джульєтта" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита Валуа ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Лакме (одноим. опера Л. Деліба), Мюзетта ("Богема" Дж. Пуччіні), Антонія ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха).

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Вельтер Н.* Об оперном театре и о себе. — Ленинград, 1984; *Вольфсон С.* Мастера оперы // Ленинградский государственный ордена Ленина академический театр оперы и балета им. С. М. Кирова (1917–1967). — Ленинград, 1967; [*Б. п.*]. Р. Файнберг // Театр. курьер (Киев). — 1913. — 21 мая; *Цетлин С.* Жизнь, отданная искусству // Ленингр. здравница. — 1961. — 30 серп.; *Горська Р.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ГОРЧИНСЬКИЙ Анатолій Аркадійович (22.07.1924, м. Фастів, тепер Київ. обл.) — режисер, співець (*авторська пісня*). Н. а. України (1994). Закін. Київ. театр. ін-т (у М. Крушельницького, 1956). Працював в укр. т-рах Львова (1957–68), Хмельницького (1968–73 — гол. реж.), Тернополя (з 1974). Один з перших представників укр.-мовної авторської пісні. У репертуарі — власні пісні на сл. Л. Татаренка, на власні слова — "Розцвіла любов", "Росте черешня в мами на городі" тощо.

Постановник спектаклів: "Безприданниця" О. Островського (1961), "Шельменко-денщик" Г. Квітки-Основ'яненка (1964), "Підступність і кохання" Ф. Шіллера (1971), "Поки живу — люблю" Ю. Мушкетика (1980), "Як наші діди парубкували" В. Канівця (1992).

Літ.: *Борна В.* Муза Анатолія Горчинського // КіЖ. — 1991. — 13 лип.; *Синкевич В.* Горчинський А.: "Хай завжди квітнуть у ваших серцях червоні троянди" // Голос України. — 1995. — 14 січ.; *Бой Н.* "Нехай залишусь в пам'яті піснями" // Вісті з України. — 1995. — № 7.

ГОРШОВСЬКИЙ (Horszowski, сцен. Horszowski Miecio) Мечислав (23.06.1892, м. Львів — 23.05. 1993, м. Філадельфія, США) — піаніст-віртуоз. Навч. у *М. Солтиса* й *Г. Мельцера* у Львові, Т. Лешетицького, Кістлера та Гойвергера у Відні. Як піаніст дебютував 1902 у Варшаві. Від 1913 багато концертував по різних країнах світу. 1923 став 1-м виконавцем 3-ї сонати *К. Шимановського*. Виступав з такими музикантами, як П. Казальс, М. Равель, *К. Шимановський*, Й. Сігеті, А. Тосканіні, Ш. Мюнш та ін. Уславився виконанням творів композиторів-класиків. Від 1942 — професор Муз. ін-ту Кертіса (Філадельфія, США). 1962 у м. Церматі (Швейцарія) відбувся фестиваль, присвячений Г.

Б. Сюта

ГОРЮХІНА Надія Олександрівна (2.09.1918, м. Уфа, тепер Башкортостан, РФ — 29.10.1998, м. Київ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1956). Доктор мист-ва (1975). Професор (1976). Член СКУ (1966). Закін. істор.-теор. і фп. відділи Муз. уч-ща при Ленінгр. (тепер — С.-Петербург.) конс. (1940), істор.-теор. (1948, кл. *М. Гейліг*) і фп. (1949, кл. *Л. Вайнтрауба*) ф-ти Київ. конс., аспірантуру при ній (1952, кл. *П. Козицького*). У Київ. конс. — викладачка (1948—60), доцент (1961—67), зав. кафедри теорії музики (1968—98). Недовго працювала в Клубі молодих композиторів при ЦК ЛКСМ України, куди входили *В. Годзяцький*, *Л. Грабовський*, *Л. Дичко*, *Ю. Іщенко*, *В. Сильвестров* та ін.

Фахівець у галузі аналізу муз. форм. Наук. праці Г. у вітчизн. і заруб. виданнях позначені актуальністю постановки проблем, свіжим дослідницьким поглядом, виваженістю і водночас сміливістю висновків, широтою муз. ерудиції, глибиною проникнення у філософ.-психол. концепцію твору та тонким відчуттям музики. До серед. 1960-х вони присвячені муз.-теор. та істор. україністиці — укр. хор. класиці й сучас. хор. музиці, окремим аспектам творчості П. Козицького, *Л. Колодуба*, *М. Леонтовича*, *Б. Лятошинського*, *Л. Ревуцького*, *К. Стеценка*, *А. Штогаренка* (в наступні роки — також *Л. Грабовського*, *Я. Губанова*, В. Сильвестрова) та ін.; пізніше — актуальним проблемам теорет. муз-ва (питанням форми й стилю, еволюції сонатної і варіац. форм, муз. періоду, симфонізму тощо), творчого методу та муз. естетики; в останні роки — муз. духовності, зокр. медитації як способу худ. мислення. Підготувала кільканадцять докторів і кандидатів мист-ва, створила власну теор. школу в музикознавстві. Поміж учнів — *І. Котляревський*, *Л. Дис*, *Т. Золозова*, *О. Мурзіна*, *О. Жарков*, *В. Козлов*, Т. Коробецька, *В. Кузик*, Н. Орлова, композитори й музикознавці, кандидати мист-ва *Я. Губанов*, *Ю. Іщенко* та ін.

Літ. тв.: канд. дис. "Основные черты украинской хоровой классики и их развитие в хоровом творчестве украинских советских композиторов" (К., 1956); докт. дис. "Музыкальная форма и стиль" (К., 1974); К. Г. Стеценко. — К., 1950; 1955 (у співавт. з *Л. Єфремовою*); Варіаційна форма. — К., 1965; Симфонізм Л. М. Ревуцького. — К., 1965; Період, його класифікація і методика викладання. К., 1968; Эволюция сонатной формы. — К., 1970. 1973; Еволюція періоду. — К., 1975; Очерки по вопросам музыкального стиля и формы. — К., 1985 (укр. перекл. — 1990); Вчення про музичну форму (неопубл.); Інтонаційна основа хорів Б. М. Лятошинського // Українська радянська музика. — К., 1960. — Вип. 1; Гармонія в обробках народних пісень М. Д. Леонтовича // Там само. — К., 1962. — Вип. 2; Из истории свободных форм // Укр. музыковедение. — К., 1966; Образи Шевченка в "Хустині" Л. Ревуцького // Т. Г. Шевченко і музика. — К., 1968; Вопросы теории музыкальной формы // Проблемы музыкальной науки. — М., 1975. — Вып. 3; Проблеми пісенного жанру // Музика. — 1979. — № 3; Постановка проблеми творчого методу в теоретичному музикознавстві // Укр. муз-во. — К., 1980. — Вип. 15 [перевид. рос. мовою в зб.: Музыкальное искусство социалистического общества (материалы Респ. науч. конф. 1979 г.). — К., 1982]; Про основні проблеми музичної естетики // Музика. — 1982. — № 3; Наукові основи теоретичного музикознавства // Питання методології радянського теоретичного музикознавства: Зб. ст. / Упор. *Н. Горюхіна*. — К., 1982; Стиль музыки И. С. Баха // И. С. Бах и современность. — К., 1985; Музыкальное становление. Методика анализа // Музыкальное мышление: проблемы анализа и моделирования. — К., 1988; Национальный стиль: понятие и опыт анализа // Проблемы музыкальной культуры. — К., 1989. — Вып. 2; Обобщение как элемент художественного мышления // Музыкальное мышление: сущность, категории, аспекты исследования. — К., 1989; Открытые формы // Сб. науч. трудов Ленинградской ордена Ленина государственной консерватории им. Н. А. Римского-Корсакова. — Ленинград, 1990. — Ч. І: Форма и стиль (передр. у кн.: Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1); Симфонізм мислення П. І. Чайковського // Чайковський і Україна: Темат. зб. наук. праць. — К., 1991; Відчуження в музиці // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28: Музична україністика в контексті світової культури / Наук.-метод. зб.; Стиль отчуждения в век отчуждения // Книга на честь 70-річчя Н. Герасимової-Персидської: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 6; Композиція музичного твору // Там само. — К., 2000. — Вип. 7: Музикознавство: з XX у XXI століття; Сонатная форма у венских классиков // Там само; Открытые формы // Зі спадщини майстрів: Там само. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1.

Літ: *Немкович О.* Українське музикознавство XX століття як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Кузик В.* Вона знає "Гру в бісер" // Арт Лайн. — 1996. — № 9; *Мурзіна О.* Світло Надії Горюхіної // Мистецькі обрії' 98: Альманах. — К., 1999; *Її ж.* Слово про вчителя // Музикознавство: з XX у XXI століття: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 7; *Тимошенко О.* Від редколегії // Там само; *Орлова Н.* Горюхіна Н. О. // Зі спадщини майстрів: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 30. — Кн. 1; [*Б. п.*]. Надія Олександрівна Горюхіна [Некролог] // КіЖ. — 1998. — 11 листоп.

В. Кузик

Н. Горюхіна

Є. Горянський у ролі Синодала (опера "Демон" Ант. Рубінштейна)

І. Гош

В. Гошовський

ГОРЮШКО Георгій Георгійович (13.03.1942, м. Краснодар, тепер РФ) — актор оперети (баритон). Н. а. УРСР (1980). Закін. Харків. Ін-т мистецтв (1966). Від 1969 — у Київ. т-рі оперети. Популярний артист оперети, виконавець провідних ролей у багатьох виставах.

Партії: Голова ("Утоплена" М. Лисенка), Гриць і Цибуля, Левко ("Сорочинський ярмарок", "Майська ніч" О. Рябова), Янко ("Вільний вітер" І. Дунаєвського), Боцман ("Севастопольський вальс" К. Лістова), Містер Ікс, Едвін ("Принцеса цирку", "Сільва" І. Кальмана), Генріх Айзенштейн ("Летюча миша" Й. Штрауса).

ГОРЯНСЬКИЙ Євген Костянтинович (бл. 1878, Київщина — ?) — оперний і кам. співак (тенор). Родич *К. Стеценка* по материнській лінії. Співу приватно навч. у *К. Массіні* в Києві (1900—02). Вик. діяльність розпочав у хорі *М. Лисенка*, з яким брав участь у подорожі по Україні (1902). 1902—05 виступав у Моск. приват. рос. опері (Т-р Солодовникова), 1905—06 — т-рі "Акваріум"; 1906—07 — Тифліс. (тепер — Тбіліс.), 1907—08 — Ростов. опер, 1908—09 — опері Кожевникова (Москва). 1919—22 — хорист і соліст Укр. респ. капели п/к *О. Кошиця*. У 1920-х гастролював у Болгарії (зокр. виступав у Софійській опері) та тодішній Чехо-Словаччині. У концертах виконував укр. нар. пісні й солоспіви укр. композиторів.

1-й вик. партії Княжича ("Сказання про град великий Кітеж" *С. Василенко*). Найкраща партія — Берендей ("Снігуронька" *М. Римського-Корсакова*). Сцен. партнери: М. Бочаров, А. Добровольський, Є. Єгоров, *М. Максаков*, Ф. Ошустович, *Ф. Шаляпін*. Співав п/к С. Барбіні, М. Іпполітова-Іванова.

Партії: Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ленський, Герман ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Володимир ("Дубровський" Е. Направника), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Каварадоссі, Пінкертон ("Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Ипполитов-Иванов М.* Письма. Статьи. Воспоминания. — М., 1986; *Ростовська-Ковалевська М.* Спогади про Євгена Горянського // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГОСПОДАРЕЦЬ Іван Юліанович (8.01.1951, м. Збараж Терноп. обл.) — джаз. ударник. Закін. Львів. конс. (кл. ударних інструментів, 1976). 1976—78 виступав з *В. Полянським* у "Шоколадному барі". Від 1995 — у ансамблі "Медікус", очолюваним В. Котом. Брав участь у фестивалі *"Горизонти джазу"* (Кривий Ріг, 1996). Від 1989 — викладач відділу естр.-джаз. виконавства Львів. муз. уч-ща.

В. Симоненко

ГОШ Іван (1915, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — ?) — оперний і конц.-кам. співак (тенор). Закін. Дніпроп. муз. технікум (1939, кл. О. Тарловської). Удосконалювався у Віден. конс. (1944), а також приватно у Р. Рафаелі (1945, Зальцбург), пізніше — у "Settlement Music School" (Філадельфія, професор Л. Бармах). 1939—43 — соліст Дніпроп., 1943—44 — Львів. опер, 1946—47 — Укр. оперного ансамблю в Німеччині, з 1956 — "Polonia Opera Company" (Чикаго, Детройт, Нью-Йорк), з 1961 — Укр. оперного ансамблю у Нью-Йорку. Виступав також на оперних фестивалях "Карнегі-голл" (Нью-Йорк, 1952, 1953), на сцені Філадельф. опери (1953). Широко займався конц. діяльністю: виступав у Німеччині з хором "Ватра" (1940-і), а також із самостійними концертами у Зальцбургу (1945), багатьох містах США, популяризуючи творчість укр. композиторів і нар. пісні.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Левко ("Майська ніч" М. Лисенка), Андрій ("Катерина" М. Аркаса), Андрій ("Мазепа" П. Чайковського, укр. мовою), Казимир ("Графиня" С. Монюшка); в опері "Відьма" П. Печеніги-Углицького та ін.

Літ.: *Коссовська А.* Два артисти // Свобода (США). — 1967. — 8 листоп.

І. Лисенко

ГОШОВСЬКИЙ Володимир Леонідович (25.09.1922, м. Ужгород — 30.12.1996, м. Львів) — етномузиколог, музикознавець, філолог, редактор, педагог, муз.-громад. діяч. Доктор філософії Празького Ун-ту (1944). Канд. мист-ва (1962, за кн. "У истоков народной музыки славян"). Засновник етномузикології Закарпаття. Зробив значний внесок у муз. слов'янознавство. Зачинатель вітчизн. кібернетичної етномузикології в кол. СРСР. У 1960-х — член бюро Всесоюз. комісії нар. муз. творчості СК СРСР. Навч. в Ужгород., Хуст., Праз. гімназіях. З дитинства займався музикою (фп., скр., гітара). Інтерес Г. до етнографії і мовознавства виник завдяки І. Панькевичу. Вищу істор.-філол. освіту Г. здобув 1941—44 у Праз. Карловому ун-ті, де вивчав слов'ян. філологію, романо-герман. мови, арабістику та муз-во, спеціалізувався з етнографії і словесного фольклору слов'ян. Працював у Празі в Ін-ті слов'янознавства (1942—44), викладав у Клубі філологів (1944—45). 1946—61 займався етногр. дослідженнями у Краєзнавчому музеї Ужгорода, викладав іноз. мови (англ., нім., італ.) в його серед. навч. закладах і Ужгород. ун-ті (1950—54 — нім. філологію). Від кін. 1940-х зосередився на профес. музиці як виконавець, диригент, педагог та музикознавець. Закін. Ужгород. муз. уч-ще (1948, екстерном), 1953 — Львів. конс. (кл. гітари, орк. диригування). Викладав в Ужгород. муз. уч-щі, де заснував оркестр нар. інструментів; започаткував клас *гітари, домри* та *балалайки*. Розпочав музикознавчі краєзнавчі дослідження.

Від 1955 досліджував муз. фольклор, започаткувавши розробку значного кола проблем, де провідним стало дослідження муз. діалектів. 1961—69 — ст. викладач Львів. конс., кер. її Кабінету нар. музики. Поступово розширив територію досліджень (Львів., Івано-Фр., Закарпат., Чернів. обл.), віднайшовши на території Сх. Карпат такі жанри, як "гоєкання" та "копаньовські пісні", виявив епіцентр побутування ладкань тощо. У Львів. період розглядав питання систематики й каталогізації (праці про європ.

системи й каталоги, Львів, каталог), відзначався самобутнім наук. мисленням та сучас. методами досліджень ("Фольклор і кібернетика", 1964). 1969–74 — на творчій роботі, водночас позаштатний ред. вид-ва "Сов. композитор" (Москва). Учасник міжн. конф. і симпозіумів. У 1970-х відредагував і підготував до видання наук. праці *К. Квітки* (у 2-х т.), що стало важливою подією в етномузикології.

1975–86 — ст. наук. співробітник Ін-ту мистецтв АН Вірм. РСР (Єреван), де займався кібернетичною етномузикологією. Разом із групою програмістів уперше в кол. СРСР розробив універсальний структурно-аналітичний каталог муз. текстів (УНСАКАТ) для електронно-обчислювальної машини (ЕОМ), започаткувавши у вітчизн. науці новий метод вивчення муз. текстів — структуралізм. За допомогою ЕОМ досліджував вірм., азерб., словац., укр. муз. фольклор. В ост. роки свого життя впровадив систему УНСАКАТ у Софії, Празі, Брно, Львові та Ужгороді; 1992 провів Міжн. школу кібернетичної етномузикології (с. Дубриничі, Закарпаття). Із виходом на пенсію (1986) переїхав до Львова, де працював у Тов-ві охорони пам'яток історії та культури, викладав у Львів. ун-ті ім. І. Франка; в Ужгороді заснував "Центр з вивчення народної музики Карпат" і став його наук. керівником. Попри похилий вік, активно займався муз.-громад. діяльністю, розпочав писати автобіографічні спогади ("Роль І. Панькевича у моєму житті", "Були колись літа..." — незак.).

Орієнтуючись на найкращі досягнення провідних європ. вчених, виділявся високопрофес. підходом, широтою наук. інтересів та новизною, постійно оновлюючи проблему: муз. діалектологія — карпатознавство — слов'янознавство — історія *фольклористики* — кібернетична етномузикологія. Одним із перших поміж учених кол. СРСР розробив проблеми муз. діалектології, вийшов на рівень порівняльного слов'янознавства, став зачинателем вітчизн. кібернетичної етномузикології. Його наук. спадщина складає понад 50 праць, опубл. у Києві, Львові, Ужгороді, Москві, Єревані, Баку, Кракові, Празі, Брно, Братиславі, Пряшеві, Будапешті, Дармштадті, Відні, значну кількість рецензій та енцикл. статей. Залишив об'ємний фоноархів муз. фольклору Закарпаття (бл. 1000 одиниць звукозапису), Сх. Карпат, Закавказзя, Кубані (архів передано до Львів. наук. б-ки ім. В. Стефаника, частина фонозаписів зберігається в "Центрі з вивчення народної музики Карпат" в Ужгороді).

Літ. тв.: канд. дис. "Етнографічний аналіз творчості Гоголя" (1944); Музичні архаїзми та їх діалектні особливості на Закарпатті. — 1960 (рукоп.); Избранная библиография украинского и белорусского музыкального фольклора. — Прага, 1966 (у співавт. з *Л. Федоровим*); Принципы и методы систематизации и каталогизации народных песен в странах Европы. — М., 1966; Комплексный анализ песен: Аналитические карты Генерального каталога русской народной песни. — М., 1967; Украинские песни Закарпатья. — М., 1968; У истоков народной музыки славян: Очерки по музыкальному славяноведению. — М., 1971; "Горани": К типологии армянской народной песни; Опыт исследования с помощью ЭВМ. — Ереван, 1983; Знаки общности в мелодике "кочари": Сравнительный семиологический анализ с помощью ЭВМ. — Баку, 1986 (у співавт. з *А. Алекперовою*); До питання про музичні діалекти Закарпаття // Доповіді та повідомлення Ужгород. ун-ту. Серія філологічна. — Ужгород, 1958. — Вип. 3; Страницы истории музыкальной культуры Закарпатья XIX — 1-й половины XX в. // Укр. музыковедение. — К., 1964; К спору о Дилецком // СМ. — 1967. — № 9 (у співавт. з *І. Дурновим*); Фольклор и кибернетика // Там само. — 1964. — № 11–12; Семиотика на помощь фольклористике // Там само. — 1966. — № 11; Спроба генези одної лемківської весільної пісні // Наук. зб. Музею української культури у Свиднику. — Пряшів, 1967. — Т. 3; Початки хорового співу на Закарпатті // Там само. — Пряшів, 1972. — Т. 6; Роль мелогеографии в ареально-комплексных исследованиях Карпат // Карпатский сборник. — М., 1972; Музичні особливості пісень Бойківщини // Бойківщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1983 (співавт. *М. Мушинка*); Мелодические парадигмы песен словацко-украинского ареала // Studia minora facultatis philosophica te universitatis Brunensis. — Brno, 1984; Социологический аспект музыкальной этнографии // Българско музикознание. — София, 1985. — Кн. 4; Професор Іван Панькевич у моєму житті. — 1992 (рукоп.); Були колись літа... Фрагменти спогадів // Тиса. — 1992. — № 1–2; Kyberneticka etnomusicologie: prameny — podstata — perspektivy // Česky lid. — 1992. — Nr 1. Упор., загальна ред. та комент., передмова: *Квитка К.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1971. — Т. 1; 1973. — Т. 2; МААФАТ 75: I Всесоюзный семинар по машинным аспектам алгоритмического формализированного анализа музыкальных текстов. — Ереван, 1977.

Літ.: *Правдюк О.* Українська музична фольклористика. — К., 1977; Гошовський В. Біо-бібліографічний покажчик наукових праць. — Л., 1992; *Мушинка М.* Володимир Гошовський і сучасна етномузикологія (до 65-річчя з дня народження) // Там само; *Мухаринская Л.* Четыре очерка по музыкальному славяноведению // СМ. — 1973. — № 4; *Хланта І.* Володимир Гошовський // Літературне Закарпаття у XX столітті: Біо-бібліогр. покажчик. — Ужгород, 1995; *Пасічник В.* Комп'ютер у фольклористиці — відкриття українського вченого // Просвіта. — 1998. — № 1 (203); *Руснак Л.* На Голгофу з піснею // Вільна Україна. — 1989. — 16 груд.; *Мушинка М.* Етномузиколог, який випередив свою добу // Карпатський край. — 1997. — № 7; *Musinka M.* Volodymyr Hosovskyj a moderna etnomuzikologia (k 65. narodeninam) // Slovenský narodopis. — Bratislava, 1987.

В. Мадяр-Новак

ГОШУЛЯК Йосип Григорович (7.10.1922, с. Палашівка тепер Чортківського р-ну Терноп. обл.) — оперний і кам. співак (бас). Навч. у Чортків. гімназії. 1944 виїхав з України. Від 1950 — у Канаді. Навч. у духов. семінаріях Станіславова (тепер Івано-Франківськ), Гіршберга (Німеччина), Кулемборга (Нідерланди), де співав у хорі п/к *М. Антоновича*. Закін. Оттав. ун-т (Канада). Бібліотекар Торонт. центр. б-ки. Вокалу навч. в *Д. Йохи-Березенця* (Німеччина), 1947–49 — в Амстердам. (кл. А. Ель-Тур), 1951–55 — Торонт. (кл. Дж. Чіні) конс. Виступав на Першому муз. фестивалі укр. спільноти в Канаді (1952). 1954 дебютував як оперний спі-

Й. Гошуляк

вав на сцені Канад. опер. компанії в Торонто (партія Людовіко в опері "Отелло" Дж. Верді), де був довгий час провідним солістом. До 1976 виступав в оперних спектаклях і концертах у Канаді. Брав участь як соліст у конц. поїздках *Капели бандуристів ім. Т. Шевченка* п/к *Г. Китастого*, 1980, 1990 гастролював в Україні (Київ, Львів, Чернівці, Тернопіль). У 1980–90-х здійснив конц. турне як соліст (Канада, США, Україна). Співпрацював з диригентами *І. Гамкалом, А. Рудницьким, Л. Туркевичем*, Е. Барбіні, В. Сускіндом, співаками *М. Голинським*, Л. Левицькою, М. Горн, Дж. Вікерс, Т. Саратас та ін. У репертуарі – 25 партій 5-ма мовами в операх *С. Гулака-Артемовського* ("Запорожець за Дунаєм"), *М. Лисенка* ("Тарас Бульба"), *А. Вахняника* ("Купало"), *Г. Майбороди* ("Ярослав Мудрий"), а також *П. Чайковського*, Дж. Россіні, Дж. Верді, Дж. Пуччіні та ін.

М. Гошуляк – Одарка. Й. Гошуляк – Карась (опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського). Графіка М. Левицького

Конц. програми Г. охоплювали велику кількість оперних арій та кам.-вок. творів зах.-європ. і рос. композиторів. Особливо широко в них представлено укр. музику – романси *Д. Бортнянського*, С. Гулака-Артемовського, солоспіви М. Лисенка, *В. Матюка*, *Д. Січинського*, *К. Стеценка*, *С. Людкевича*, *В. Барвінського*, *В. Безкоровайного*, *М. Верикiвського* (поема-монолог для баса з орк. "Чернець" на вірші Т. Шевченка), а також *В. Верменича*, *М. Дремлюги*, *Д. Задора*, *В. Кирейка*, *М. Колесси*, *В. Косенка*, *А. Кос-Анатольського*, *Ю. Фіали*, *М. Фоменка*, *Г. Хоткевича*, *О. Чишка* та ін., укр. нар. *істор. пісні* й *думи*.

Мав голос широкого діапазону, насиченого тембру. Для вик. манери характерні досконале інтонування, виразна дикція, глибокі психолог. інтерпретації образів, багатство емоційних градацій. Записувався на грамплатівки, аудіокасети та компакт-диски.

Дискогр.: LP грамплатівки – Укр. класика-І. "Тебе я в пісні бачу, рідний краю" (до 100-річчя Канади і 75-річчя поселення в ній українців). Фп. супр. *Л Боркін*. – RCA Victor, Канада, 1968; Укр. класика-ІІ. "Тарас Шевченко в слові і пісні". Фп. супр. *Т. Ткаченко*. – Канада, 1982; Басові партії і монологи. В супр. Торонт. симф. орк. п/к *Е. Барбіні*. В серії "Boot Master concert". – Канада, 1975.

Літ. тв.: "Й свого не цурайтеся": Спогади, листування, матеріали. – Л., 1995; Пісні, думи та романси з репертуару Йосипа Гошуляка / Літ. виклад *М. Онуфріїв*. – Тернопіль, 1999; Не забуваймо музичної спадщини // Літ. Україна. – 2005. – 10 листоп.

Літ.: Йосип Гошуляк. Миті життя: Фотоальбом / Ред. і упоряд. *М. Онуфріїв*. – Тернопіль, 2002; *Сафроніїв-Левицький В.* Йосип Гошуляк у "Макбеті" // Новий шлях. – 1966. – Верес.; *Гарасевич М.* На мистецьких вершинах // Нові дні. – 1983. – № 1; *Онуфріїв М.* "Все уповання моє на тебе, мій пресвітлий раю" // Україна і світ. – 1992. – 10 листоп.; *Барон Е.* "Зі мною залишилась незрадлива українська пісня" // Нові дні. – 1997. – Листоп.–груд.; *Гнидь Б.* Йосип Гошуляк та його доробок // Укр. світ. – 1999. – Спецвип.; *Лисенко І.* Осяйний поет музики // Його ж. Музики сонячні дзвони. – К., 2004; *Його ж.* "І страждав, і трудився для неї" // Там само; *Дубчак В.* Мистецька діяльність Йосипа Гошуляка в контексті бандурного мистецтва діаспори // Наук. записки Тернопіл. нац. пед. ун-ту та НМАУ ім. П. Чайковського. Серія: Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2005. – Вип. 2 (14); *Олександріїв Б.* Йосип Гошуляк, силует співака-артиста // Свобода (Нью-Йорк). – 1977. – 1–4 лют.; *Медведик П.* Унікальне видання з історії музики // Тернол. газета. – 1998. – 13 серп.; *Нудьга Г.* Талант, який народився в Україні // КіЖ. – 1993. – 11 верес.; *Грабовський В.* Космогонія українського співу // УМГ. – 2003. – Лип.–верес.; *Загайкевич М.* Сповідь Йосипа Гошуляка // КіЖ. – 1996. – 18 верес. [передрук.: Українські вісті (Детройт). – 1997. – 30 берез.]

М. Загайкевич

ГРА (муз.-акад. – *награвання*; нар.-*загальноукр.* – гра; *бойк.* – грайка; *гуц.* – єгра, игра; *рос.* – наигрыш; *білор.* – найгрыш) – нар.-інстр. мелодія, часто із супроводом одного інструмента чи *капели* інструменталістів. Назви інстр. награвань ("ігор" – "грайок" – "єгр") найчастіше мають локальне ("Полонинска єгра", "Лєцька игра", "Вовчанска грайка"), ритуальне ("Весільна гра", "До зачинання весілля", "До стрічі", "До повниці") походження або ж даються за псевдонімом чи іменем провідного музики певної традиції ("Капральова грайка", "Курилова игра ", Юдзькова игра"). Нар. термін Г., його регіональні, локальні та індивідально-особові видозміни ще недостатньо досліджені, тож у вітчизн. етноорганолог. літ-рі значно частіше зустрічається його акад. відповідник – "награвання".

Дискогр.: мультимедійний CD *Хай М.* Інструментальна музика // Моя Україна. Берви. Український традиційний фольклор. – К.: AVE–004 – Арт-Екзистенція – УЕЛФ, 2001; CD Гуцульщина. Музика українських Карпат. Сім'я Тафійчуків. – № 1 (укр., польс. та англ. мовами). – 033 CD–9. – Warszawa: Koka Records, 2000; аудіокасети – Грають брати Прилипчани. – К.: УЕЛФ, 1977. – № 6, 15–18; Музика родини Тафійчуків. – К.: УЕЛФ, 1977. – № 16–19–21.

Літ.: Беларусская народная инструментальная музыка. – Минск, 1989; *Мацієвський І.* Жанрові угруповання української традиційної інструментальної музики. – Л., 2000.

М. Хай

ГРА "НА БУРТ" (див. *Бурт*).

ГРАБЕЦЬ Галина Юліанівна (23.04.1916, м. Закопане, тепер Польща) – громад.-культурна діячка, педагог, скрипалька. Навч. у Коломийській учит. семінарії (1935) водночас у Коломийській філії ВМІ ім. М. Лисенка. Закін. Львів. ВМІ (кл. скр., 1939). Брала участь у гуртку ім. П. Могили, була секретаркою Укр. студентського спорт. тов-ва (УССТ). Вчителювала в Чесанові й Любачеві (1939–41), з 1942 – у Середньому Березові (тепер – Івано-Фр. обл.). 1944–47 – у Коломийській ДМШ. 1947 за участь в укр. нац.-визвольному русі її було заарештовано й засуджено на 25 років режимних таборів. Покарання відбувала у Воркуті й Мордовії (1947–56). 1957 повернулася до Коломиї на попередню роботу. При Палаці піонерів заснувала Дит. оперну студію (вела до 1990). Студія успішно виступала на УТ і Центр. ТБ, стала лауреатом 1-го фестивалю дит. драм. ко-

лективів (1986) і Всеукр. конкурсу музики (1989). З оперою "Пан Коцький" студія брала участь у святкуванні ювілею *М. Лисенка* у Львові (1992). Г. займалася просвітницькою діяльністю, була учасницею конференцій і фестивалів, присв. мистецтву. Авторка спогадів про *В. Барвінського* (опубл.: Літопис нескореної України. — Л., 1993; ж. "Дзвін". — 1997. — Число 4).

Літ.: *Андрусяк М.* Ув'язнена скрипка. — Коломия, 1992; *Василенко М.* Коломийський азбуковник: Біо-бібліогр. словник. — Коломия, 2000.

В. Грабовський

ГРАБОВСЬКИЙ Володимир Семенович (21.11. 1943, м. Косів Івано-Фр. обл.) — музикознавець, педагог, громад. діяч. Член правл. НСКУ. Голова Дрогоб. осередку НСКУ. Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (1965), Львів. конс. (істор.-теор. ф-т, 1971). 1964–66 — артист-акомпаніатор Івано-Фр. філармонії. 1966–69 — педагог ДМШ. Від 1969 — викладач муз.-теор. предметів Дрогоб. муз. уч-ща, 1973–92 — заст. директора. Автор понад 100 публікацій на мистецькі, культурологічні та музикознавчі теми в журн. і газ. України та заруб. виданнях: "Культура" (Мінськ), "Укр. слово" (Париж), "Акцент" (Люблін), "Укр. думка" (Лондон), "Літопис Бойківщини" (Філадельфія), "Сучасність" (Нью-Йорк) тощо. Ред.-упор. низки видань. Організатор фестивалю укр. музики "Струни душі нашої" (Дрогобич, 1993–99), авторських концертів *М. Колесси, М. Скорика, Є. Станковича, Б. Фільц, Г. Ляшенка, Л. Грабовського, І. Соневицького,* Б. Чайковського та ін.

Літ. тв.: Творчі вправи на уроках сольфеджіо для музучилищ: Метод. посібник (у співавт. з *М. Ластовецьким*). — К., 1986; Відроджені сторінки музики // Всесвіт. — 1992. — Ч. 8; Музика і духовність: Між Еросом та Танатосом // Культура (Мінськ), 1994. — № 30; Під звуки бубнів і цимбал // Укр. культура. — 1994. — Числ. 8–9; Українське музичне мистецтво у контексті світової культури // Бойки. — 1995. — Числ. 19–21; 60 років тому (До ювілею СУПРОМу) // Музика. — 1995. — № 3; Музичні сторінки Бойківщини // Літопис Бойківщини (ЗСА–Канада). — 1996. — Числ. 1/56(67); Микола Лисенко і Бойківщина // Там само (ЗСА–Канада–Україна). — 2002. — Числ. 2/63(74); Бойківщина у дослідженнях визначного етномузиколога Ігоря Мацієвського // Там само. — 2003. — Числ. 1/64(75); Музикознавчі дослідження та публіцистика Василя Барвінського // *Барвінський В.* З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика й листи. — Дрогобич, 2004. Упорядкування й редагування кн.: *Мельник С.* Музика: шлях до дитячої творчості. — К., 1994 (також автор передм. й перекл.); *Барвінський В.* Статті та матеріали: Зб. статей. — Дрогобич, 2000; *Його ж.* З музично-письменницької спадщини. Дослідження, публіцистика, листи. — Дрогобич, 2004.

Літ.: Вступ // *Зиморя М., Юрош О.* Джерела одухотвореності. — Дрогобич, 2004; *Павлишин С.* Струни його душі // Там само.

Б. Фільц

ГРАБОВСЬКИЙ Григорій Якович (6.02.1919, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 4.04.1976, м. Київ) — контрабасист, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. *О. Шперлінга*, 1938), Новосиб. конс. 1936–39 — артист оркестру Київ. т-ру опери та балету, під час війни — учасник бойових дій. 1946–65 — артист Держ. симф. оркестру УРСР, концертмейстер групи контрабасів. 1971–76 — артист оркестру Харків. т-ру опери та балету, викладач Харків. ін-ту мистецтв та ССМШ.

ГРАБОВСЬКИЙ Ілля Дмитрович (Грабовецький, Дмитрієв Ілля) (2-а пол. 17 ст.) — півчий (бас). У 1670-х співав у хорі Государевих півчих дяків у Москві, при дворі Федора Олексійовича його називали "верховним півчим". Мав повне утримання й був досить впливовим при дворі. 1682, після смерті царя, повернувся в Україну.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914. — Т. 1; *Широцький К.* Знамениті українські артисти-співці XVII–XVIII віку // Рада. — 1914. — 18 черв.

І. Лисенко

В. Грабовський

Л. Грабовський, С. Павлишин, В. Грабовський

ГРАБОВСЬКИЙ Леонід Олександрович (28.01. 1935, м. Київ) — композитор, педагог. Лауреат І Всесоюз. огляду творчості молодих композиторів (1962, Москва). Член СКУ (з 1961), згодом її заруб. член. Закін. Київ. ун-т (економічний ф-т, 1956). Почав навч. гри на фп. та теорії муз. приватно (1951–54). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Ревуцького*, 1954–56, *Б. Лятошинського*, 1956–59); аспірантуру при ній (кер. Б. Лятошинський, 1962). Дипломну роботу "Чотири українські народні пісні" для хору й оркестру відзначено 1-ю премією на Всесоюз. конкурсі молодих композиторів (1959) та високо оцінено *Д. Шостаковичем*. Викладав у Київ. конс. теор. предмети (1961–63, 1966–69), інструменовку (1978). Під тиском офіційних кіл був звільнений з роботи і в 1970-х працював як вільний композитор у жанрах театр. та кіномузики. Разом з *В. Сильвестровим, В. Годзяцьким, В. Загорцевим*, диригентом *І. Блажковим* та ін. належав до групи митців-авангардистів, які активно вивчали творчість *І. Стравинського, Б. Бартока, П. Гіндеміта*, композиторів нової віден. школи (*А. Шенберга, А. Веберна, А. Берга*) та ін. (зокр. польс.) авангард. композиторів. Внаслідок такого спрямування творчості й відвертого ігнорування офіціозних настанов, Г. тимчасово був виключений зі СКУ (1970-ті). Від 1981 жив і працював у Москві як перекладач і редактор журн. "Советская музыка". 1989 виїхав на запрошення Укр. муз. тов-ва до США, де упродовж 1990–94 працював композитором-резидентом при Укр. ін-ті Америки (Нью-Йорк). Вивчав комп'ютерні технології, виступав з лекціями про сучас. укр. музику в зах. ун-тах. 1992 ансамбль "Континуум" дав концерт-ретроспективу його творів (Нью-Йорк). Згодом працював як церк. органіст. Постійно живе в США, підтримуючи зв'язки з Україною.

Творчість охоплює симф., інстр., вок.-інстр. жанри, композиції для т-ру та кіно. Одним з перших сучас. укр. композиторів став широко відомим на Заході. Відзначався активним пошуком нових прийомів і форм втілення принципів

фольк. мислення в музиці на базі новітньої комп. техніки, послідовно розширював коло образно-темат. і жанр. різновидів, працював з оригінальними вик. складами. Вже на ранньому етапі творчості вдавався до експериментів із стиліст. засобами, зокр. використовував асиметричні поліритмічні комбінації. Одним із перших в укр. музиці започаткував процес синтезу новітніх технологій і укр. інтонаційності. Його "Чотири українські народні пісні" на укр. нар. тексти для міш. хору й симф. оркестру стали відправною точкою розвитку в укр. музиці 2-ї хвилі *неофольклоризму*. Одним із перших в Україні працював у напрямах *авангардизму* й *постмодернізму*, використував техніку *додекафонії*. Під впливом стилю пост-веберніанців із 1964 застосовував афористичну манеру вислову; першим використав стохастичну техніку (Concerto misterioso), *графічну музику* ("Візерунки"), *алеаторичну* ритміку, елементи часової нотації; експериментував із техніками конкретної музики в музиці до кіно та *сонористики* у вок.-інстр. та інстр. творах. Прем'єра одного з них — мелодрама "Море" — відбулась на Муз. тижні *Гаудеамус* (Роттердам, Нідерланди, 1971). Водночас у циклі п'єс "Гомеоморфії" ("Гомеоморфія—2", виконана на фест. "Варшавська осінь" нім. піаністом А. Контарським) репрезентував стиль "структурного *мінімалізму*" (його власне визначення). У пізніших творах тяжіє до стильового синтезу. Г. — автор статей з проблем сучас. муз. творчості та перекладів праць Е. Кршенека, Г. Єлінека, *Й.(Ю.) Хомінського*; уклав та видав укр.-англ. та англо-укр. словники.

Тв.: опери-буфф — "Ведмідь" ("Медведь", 1963) і "Пропозиція" ("Предложение", 1964) за творами А. Чехова; для симф. орк. і хору — "Чотири українські народні пісні", присв. Л. Ревуцькому (1959); "Море" — "Гіркота", мелодрама на поезію Сен-Жона Перса "Гіркоти" для читця, 2-х хорів, органа та вел. симф. орк. (1964—70); для симф. орк. — 3 симфонії [№ 1 "Rex" ("Цар", 1973); № 2 (1975); № 3 ("Зодіак", 1977); поема "Інтермецо" за М. Коцюбинським (1958), "Симфонічні фрески" за мотивами малюнків Б. Пророкова "Це не повинно повторитися" (1961), "Гомеоморфія IV" (1970), "Musica mundana" (1970); симфонія-легенда "Вечір на Івана Купала" за М. Гоголем (1976), Елегія "Ворзель" пам'яті Б. Лятошинського (1992); кам.-інстр. ансамблі — "Мала камерна музика" № 1 для 15 інстр. (1966); "Мала камерна музика" № 2 для гобоя, арфи та 12 струнних *соло* (1971), Тріо — для фл., скр. та контрабаса (1964), "Константи" — для 11 струнних (1964), "Візерунки" — для гобоя, арфи та альта (1969), Дві п'єси ("Медитація", "Патетичний речитатив") для струн. орк. (1972); 2 струн. квартети (№ 1, 1958; № 2, 1980); секстет для валторн (1969); "Concerto misterioso" (пам'яті К. Білохур) для 9-и інстр. (фл., кларнета, фагота, античних тарілочок, клавесина, арфи, скр., альта та влч., 1977); для скр. соло — Ноктюрн (1957), Соната (1959); для влч. соло — "Глас 1" (1990), "Голоси" (1990); для бас-кларнета соло — "Глас 2", Некролог Д. Шостаковичу (1994); для гобоя соло "Мікроструктури" (1964; нова версія — 1975); для скр. і фп. — "Присвяти 2" (1982); для органа — "Буколічні строфи" (1976); для гітари — "Три п'єси у старовинному стилі" (1981), "Присвяти", Сім ретро-п'єс (1981), "Танго

та фокстрот" (1981); "Нічний блюз" (1981); для валторни — "Concorsuono" (1992) тощо; для фл. — "П'ять характерних п'єс" (1962; версія для орк. — 1975), "Чотири інвенції" (1965), "Гомеоморфії 1—2" (1968—69); "Гомеоморфія 3" для 2-х фп. (1968—69); "До Елізи" (1990); для голосу й інстр. анс./орк. — для голосу з орк. — "П'ять романсів" на вірші О. Блока (1956), "П'ять віршів Володимира Маяковського" (1962), для жін. голосу та 4-х струн. інстр. — "Пастелі" на сл. П. Тичини (1964; нова версія — 1975); для тенора, фл.-пікколо, фагота та ксилофона — "Три японські хайку" на сл. Басьо та ін. японських поетів (1964; нова версія: 1975); "Шість японських хокку" на сл. середньовічних япон. поетів (1964), "Маргіналії до Гайсенбюттеля" на вірші Г. Гайсенбюттеля для читця та інстр. анс. (1967; нова версія: 1975); для сопрано, арфи, челести, гітари та трубчастих дзвонів — "Епітафія Р. М. Рільке" (1965, нова версія — 1975); для сопр., скр., кларнета, фп. та синтезатора — вок. цикл "Передвістя світла" на сл. В. Барки (1992); "Коло-інтродукція" і Дев'ять мініатюр на сл. В. Хлєбникова; 8 віршів для сопрано, скр., кларнета, фп. та синтезатора "Касіо 100" з додатковими ударними — "І буде так" (1993) та ін.; хори, зокр. "Temnere Mortem" ("Зневажати смерть") — кантата для 4-гол. міш. кам. хору а капелла на сл. Г. Сковороди (1991); музика до театр. вистав і кіно.

Літ. тв.: Переклади укр. мовою з нім. і польс. — *Кшенек Е.* Лекції з дванадцятитонового контрапункту з передмовою // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Котонський В.* Ударні інструменти в сучасному оркестрі. — К., 1971; *Хоминський Й.* Історія гармонії і контрапункту. — К., 1976. — Т. 1; статті в ж. "СМ"(1969, № 2; 1988, № 10), "Die Musik" (1989, Nr 1) тощо.

Літ: *Сюта Б.* Проблеми організації художньої цілісності в українській музиці другої половини XX ст. — К., 2004; *Головинский Г.* Смело, самобытно // СМ. — 1962. — № 10; *Муха А.* Проблеми музичної творчості // Мистецтво. — 1963. — № 3; *Малишев Ю.* Симфонічні фрески Л. Грабовського // Укр. муз-во. — К., 1968. — Вип. 3; *Конькова Г.* Впередсмотрящие // СМ. — 1969. — № 12; *Щириця Ю.* Слухаючи твори молодих // Музика. — 1970. — № 6; Виноградов Г. "Симфонічні фрески" Л. Грабовського // Там само. — 1971. — № 4; *Муха А.* Для десятої музи // Там само. — 1971. — № 2; *Болей В.* Київський авангард — ретроспектива на півшляху // Numus West, USA. — 1974. — № 6; *Виноградов Гл.* Симфонічні фрески Л. Грабовського // Музика. — 1976. — № 4; *Герлах Х.* Преса НДР про українських митців (орбіти української музики) // Там само. — 1978. — № 3; *Булат Т.* [Інформація з Нью-Йорка]. Панорама // Там само. — 1992. — № 4; *Зінькевич О.* Український авангард // Там само. — 1992. — № 4; *Зах В.* Випромінюючи таємниче світло // Світовид. — 1992 (Київ; Нью-Йорк). — Числ. IV (9);

Балей В. Орфей розкутий // Сучасність. — 1994. — № 2; *Загайкевич А.* "Concerto misterioso" Леоніда Грабовського крізь можливості відображень // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28; *Нікітіна А.* "Коли" (композитор в контексті часу) // Музика. — 1998. — № 4; *Давиденко В.* Особливості використання конкретної музики в українському поетичному кіно // Київ. муз-во. — К., 2000. — Вип. 5; *Зінкевич О.* Український музичний авангард: загальна панорама // Сучасність. — 2002. — № 9; *Давиденко В.* Образи "закарбованого часу" в кіномузиці Л. Грабовського // Час. Простір. Музика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 25; *Пясковський І.* Публіцистика Леоніда Грабовського // Укр. муз-во. — Вип. 34. — К., 2005; *Найди Н.* Авторський концерт Леоніда Грабовського // Дослідження. Досвід. Спогади. — К., 2005. — Вип. 6; *Загайкевич А.* Апостол українського авангарду // Музика. — 2005. — № 6; Melos / NZ. — 1976. — № 7–8; *Mokrijewa H.* List z Kijowa // Ruch Muzyczny (Варшава). — 1962. — № 5; передрук. у ж.: Музика. — 1994. — № 4.

А. Муха, Л. Пархоменко

ГРАТОВИЧ Євген (26.09.1941, м. Алчевськ, тепер Луган. обл.) — скрипаль. 1944 разом з батьками виїхав до Німеччини. Від 1950 проживає у США. Мистецтву гри на скрипці навч. у Б. Урбана та Р. Бронстіна, а також у Р. Тотенберга в Бостон. ун-ті (завершив 1968 доктором музикології).

Дебютував у 16-річному віці (1957) як соліст Філадельф. симф. оркестру. З успіхом виступав із сольн. концертами у США, країнах Півд. Америки та Європи. 1964 здійснив конц. турне у Півд. Америці у складі симф. оркестру Іллінойськ. ун-ту. 1974 виступав у Лондоні та Амстердамі. Як соліст гастролював із симф. оркестром м. Сент-Луїс, а також із симф. оркестром Чикаго, Вашингтона та ін. 1976 виступив у Карнегі-голлі (Нью-Йорк). У тому самому залі виступив у дуеті з *В. Балеєм* (2000). 1979 записав на грамплатівку 16 *етюдів* для скр. Від 1978 проживає у Сан-Франциско, де провадить пед. діяльність у місцевому ун-ті й влаштовує концерти укр. музики для укр. громади. В репертуарі — твори *Б. Лятошинського, В. Косенка, Л. Грабовського, В. Сильвестрова*.

Літ.: *Б. С.* Концерт українського скрипаля в Гарварді // Свобода (Нью-Йорк). — 1976. — 3 груд.

І. Лисенко

ГРАФІЧНА МУЗИКА (ГМ.) — техніка муз. творчості 2-ї пол. 20 ст., що виникла як один із способів реакції на недосконалість сучас. нотації, значною мірою — внаслідок впливів систем нотації конкретної та електронної музики. Нотація в ГМ. є одним із засобів творення худ. цілого. В ній свідомо ігнорується опрацювання й фіксування деталей за рахунок якомога повнішої — в т. ч. засобами муз. графіки — передачі суті цілого.

ГМ. базується на об'єктивно існуючих взаємозв'язках різних параметрів звучання: тривалість — висота, динаміка — тривалість тощо. Велика роль тут належить композиторові, від котрого залежить які параметри обрати визначальними, а також — виконавцеві, котрий повинен прочитати й відтворити нотовану ГМ. якомога адекватніше задумові творця. Маючи змогу витлумачити кожен графічний елемент довільно, виконавець повинен володіти винятковою культурою і фантазією інтерпретатора, щоб не перетворити виконувану ГМ. на цілковитий хаос і випадковість.

Одне з відгалужень ГМ. — т. зв. алеаторична графіка — добре прижилося в нотації сучас. музики (часто навіть найтрадиційнішої). Композитор тут ставить перед виконавцем, передусім, завдання впорядкувати звук. матеріал у часі. Алеаторична графіка дає змогу уникнути комп. штампів, пов'язаних із традиц. нотацією, а також зосередити увагу на вирішенні проблем форми. При тому більша частина застосовуваних тут графічних знаків уже має окреслене значення.

Основою всіх різновидів ГМ. є малюнок, що завжди передбачає екстраполяцію зорового образу в звуковий. У цьому найголовніша відмінність муз. графіки від інших видів.

Відомими представниками ГМ. є Дж. Кейдж, К. Штокгаузен, П. Булез, С. Буссотті, А. Логотетіс, Е. Браун. 1969 *Л. Грабовський* переніс на нотний стан візерунки укр. вишивки ("Візерунки" для гобоя, арфи та альта). У формі алеаторичної графіки ГМ. широко використовується у партитурах укр. авторів (Л. Грабовський, *О. Грінберг, О. Гугель, В. Рунчак, В. Сильвестров, Є. Станкович, К. Цепколенко, О. Щетинський, Л. Юріна* та ін.). Останнім часом зустрічаються також експеримент. композиції із застосуванням чистої ГМ. (твори *С. Зажитька, М. Ковалінаса*, В. Рунчака та ін.).

Літ.: *Когоутек Ц.* Техника композиции в музыке XX века. — М., 1976; Experimentelle Musik. Raum Musik. Visuelle Musik. Medien Musik. Wort Musik. Elektronik Musik. Computer Musik / Hg. von *F. Winckel*. — Berlin, 1970; *Schaeffer B.* Mały informator muzyki XX wieku. — Kraków, 1975.

Б. Сюта

ГРАЧ Тамара Сергіївна (8.01.1953, с. Брохово Магадан. обл. Хабаров. краю, РФ) — джаз. співачка, піаністка, педагог. Закін. Київ. ССМШ (кл. скр., 1970), Київ. конс. (кл. фп. *Т. Кравченко*, 1979). 1979–89 — солістка оркестру Київ. т-ру естради п/к *О. Шаповала*. Від 1989 — викладачка відділу естр.-джаз. виконавства Київ. муз. уч-ща. Від 1996 — солістка біг-бенду Київ. Центру мистецтв "Славутич" п/к О. Шаповала. Брала участь у фестивалях "Голосієве–88" (Київ) та І Всесоюз. джаз. фестивалю пам'яті *Л. Утьосова* (Одеса, 1990).

В. Симоненко

Н. Гребенюк

ГРЕБЕНЮК Наталія Євгенівна (17.05.1962, м. Харків) — оперна й кам. співачка (сопрано), піаністка, педагог. Доктор мист-ва (2000). Лауреатка Міжн. конкурсу оперних співаків (Неаполь, 1991), фестивалів "Молоді голоси України" (Київ, 1990), "Харків. асамблеї" (1993, 1994, 1995). Закін. Харків. ін-т мистецтв (1984, фп. ф-т; 1988, вок. ф-т, кл. *Т. Веске*). Професор кафедри сольного співу Харків. ін-ту мистецтв. Гастролювала в Італії, Франції, Німеччині, Росії, Україні.

Партії: Ліза, Іоанна, Марія ("Пікова дама", "Орлеанська діва", "Мазепа" П. Чайковського), Дідона

("Дідона і Еней" Г. Перселла), Єлизавета ("Дон Карлос" Дж. Верді), Ортруда, Єлизавета, Сента ("Лоенгрін", "Тангейзер", "Летючий голландець" Р. Вагнера), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ. тв.: Вокально-виконавська творчість: психолого-педагогічний та мистецтвознавчий аспекти. — К., 1999; понад 40 наук. статей.

Л. Пархоменко

ГРЕБЕНЮК Неллі Львівна (15.08.1927, м. Київ) — оперна й конц.-кам. співачка (меццо-сопрано). З. а. УРСР (1968). Закін. Київ. конс. (1955, кл. вокалу *О. Ропської*). 1955–64 — солістка Одес., 1964–69 — Донец., 1969–72 — Львів. т-рів опери та балету. 1972–74 — солістка Київ., 1974–82 — Одес. філармоній. У концертах виконувала твори *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, *М. Мусоргського*, К. Сен-Санса, *Л. Деліба*, Дж. Мейєрбера, К. Дебюссі, *Д. Шостаковича* та ін.

Партії: Стеха ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Груня ("Броненосець Потьомкін" О. Чишка), Ваня ("Життя за царя" М. Глінки), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Марина ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кончаківна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Аксинья ("Тихий Дон" І. Дзержинського), Фрося ("Семен Котко" С. Прокоф'єва), Еболі, Азучена, Амнеріс ("Дон Карлос", "Трубадур", "Аїда" Дж. Верді), Лаура ("Джоконда" А. Понкіеллі).

Літ.: *Гребенюк Н.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

М. Гребінецька в ролі Наталки (опера "Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка)

ГРЕБІНЕЦЬКА (псевд. — Гребен) Марія Зіновіївна (1883, м. Київ — 1971, м. Нью-Йорк, США) — оперна й кам. співачка (сопрано). Навч. у Муз.-драм. школі М. Лисенка в Києві (1905–07, кл. вокалу *О. Мишуги*). Вдосконалювалася в Італії. Мала красивий і звучний голос. 1911–12 — солістка Одес. опери. 1914–18 — Т-ру М. Садовського в Києві. 1921–23 — Руського нар. т-ру у Львові. 1923 емігрувала до США, де співала у Нью-Йоркському Нар. домі (1923–28). 1931–34 — солістка "Укр. тріо" у США. У концертах широко популяризувала твори *С. Гулака-Артемовського*, *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *Я. Степового*, *С. Монюшка*, Ш. Ґуно, укр. нар. пісні.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Оксана ("Різдвяна ніч" М. Лисенка), Катерина (одноим. опера М. Аркаса), Панночка ("Вій" М. Кропивницького), Галька (одноим. опера С. Монюшка), Маженка ("Продана наречена" Б. Сметани), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно).

Літ. тв.: Фанатик мистецтва // Олександр Мишуга. Спогади. Матеріали. Листи. — К., 1971.

І. Лисенко

ГРЕБІНЬ (Гребень) Оврам (Аврам) Родіонович (26.10.1878, с. Березна, тепер смт Менського р-ну Черніг. обл. — 27.12.1961, с. Дмитрівка, там само) — лірник, скрипаль. З раннього дитинства виявив муз. обдарування. Перший учитель музики — дід, який добре грав на скрипці. Підлітком Г. був учнем у шевця, невдовзі захворів і почав втрачати зір. У 16 років купив скрипку й самотужки вивчився на ній грати. Навч. у кобзаря *Т. Пархоменка* із с. Волосківці Сосницького повіту (тепер Черніг. обл.). Після визвілки (особливого старцівського ритуалу-іспиту) став проф. нар. лірником, мандрівним співцем по Чернігівщині й Полтавщині. Часто виступав у складі сімейного ансамблю *троїстих музик* із власними синами (Костянтин — скрипка, Микола — басоля). 1966 брав участь у Респ. нараді, проведеній ІМФЕ, де познайомився з *Є. Мовчаном*. У репертуарі — *думи* й пісні "Невольницький плач", "Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі", "Про козака-бандурника", "Про Марусю Богуславку", "Про вдову", "Про Морозенка", "Максим козак Залізняк", "Гей, нуте, хлопці", "Про Кармалюка", "Про Конашевича" тощо, *історичні*, соціально-побутові, сатиричні *пісні*, нар. інстр. танці. Від Г. записано думу "Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі". Вик. манера Г. відзначалася багатою і оригінальною *мелізматикою*, складними ритмічними малюнками.

Літ.: *Юсов А.* Лирник Гребень. — М., 1961; *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Полотай М.* Лірник Аврам Гребень — народний музика // НТЕ. — 1958. — № 4; [*Б. п.*]. Лірник Оврам Гребень (Некролог) // Там само. — 1962. — № 2; *Корсок І.* Шляхи народного співця // Там само. — 1975. — № 5; *Дудко І.* Лірник Аврам Гребень // Там само. — 1979. — № 4; *Нечепа В.* Слідами народних співців // Там само. — 1990. — № 5.

Б. Сюта, О. Богданова

ГРЕСЬКО Донна (17.11.1927, м. Вінніпеґ, Канада) — скрипалька. З родини укр. емігранта. Лауреатка числ. нагород і фестивалів. Закін. технічну серед. школу та Академію св. Марії у Вінніпегу. Гри на скрипці почала навч. у 5-річному віці у Дж. Борнофа. В 11 років отримала стипендію на навчання в Консерваторії у Чикаго (закін. 1946, кл. скр. Г. Батлера). Після успішного виступу у Вінніпегу (1946) місцева громада відрядила її до Нью-Йорка для навчання в *М. Міщакова* й М. Піастро (закін. 1948). Дебютувала 1947 в "Town Hall" у Нью-Йорку. Виступала також у "Carnegi Hall" (1948–50). Гастролювала у великих містах США й Канади як солістка симф. оркестрів. Від 1950 виступала на радіо й ТБ. 1959 завершила конц. діяльність. 1960–87 — викладачка Манітоб. конс. (Канада). Від 1987 провадить власну муз. студію у Ванкувері, де керує також дит. симф. оркестром. Записала на грамплатівку кілька творів. Власниця унікальних скрипок, виготовлених 1730 і 1754. Гра позначена технічною досконалістю і красою звуку, інтелектуальністю.

Літ.: *Cook I.* The Littee Magic Fiddler. — Winnipeg, 1951.

І. Лисенко

ГРЕЦЬКИЙ НАСПІВ (ГН.)— у давньому укр. церк. співі — коло монодійних піснеспівів, можливо, греко-балкан. походження, із чітко визначеними жанр.-стильовими ознаками. У 16–17 ст. ГН. мав укр. і білор. назви "по кгрецку",

"грецкое", "греческое", "грецького напѣву", з 2-ї пол. 17 ст. також рос. — "греческаго роспѣва (распѣва)". 1-й значний вплив на давньорус. церков. спів візант. традиція справила наприкінці 10 ст., після офіційного прийняття християнства, а, можливо, й раніше, впродовж 1-го тис. н. е. 2-а хвиля активного греко-балкан. впливу на церк. спів схід. слов'ян прийшлася на 15—16 ст. В Україні й Білорусі спів "по грецку" був достеменно відомий з часів Київ. Русі (в архієрейських та окремих ін. службах). У збереженому спів. збірнику 1530-х грец. співи зафіксовано знаменною нотацією (див. — *Нотації безлінійні*), наприкінці 16 ст. — ранньою нотолінійною *київською нотацією*. У 17 ст. ҐН. представлений у понад 100 укр. і білор. *Ірмологіонах* (*Ю. Ясиновський*, 1996).

Мелодично розвинений урочистий ҐН., за стилістикою подібний до *болгарського*, був рецепцією пізньовізант. і поствізант. калофонного церк.-спів. стилю (пападичного; див. — *Візантійська музика*), прийнятого у храмах *Афону*, кол. Константинополя, Софії, Салонік, молдавсько-волоських монастирів, що передавався українцям різними шляхами. ҐН. переймали укр. і білор. прочани до Св. Землі, з ним ознайомлювали грец. співаки, які приїжджали у складі почтів грец. патріархів, а також болгари-іммігранти, котрі масово переселялися з кін. 14 ст. через Дунай до Молдаво-Волощини. Існують відомості про поїздку дячків із Перемишля і Львова до Молдавії для навчання там грец. і серб. співу (1556). У Львові наприкінці 16 ст. грец. співу навчав грек Арсеній, єпископ Елассонський, запрошений Успенським братством викладати грец. мову у Львів. братській школі (*Д. Разумовський*). У 17—19 ст. в Острозі, Києві, Ніжині, Маріуполі та ін. укр. містах і селищах існували грец. громади, що плекали власні традиції співу. Через постійні міграції населення та відвідини церковнослужителів традицію грец. співу переймали як в укр. землях, так і за їх межами. Відомим є унікальний запис Херувимської пісні в Ірмологіоні Супрасльського монастиря 1596—1601; її наспів ("царигородскій гласа третег(о) преположен от пѣвца патриаршег(о) на руский [...] зѣло красній") закріпився у 17 ст. в репертуарі окремих укр. і білор. монастирів, напр., Кутеїнського і Скиту Манявського.

Жанровою серцевиною укр. ҐН. були піснеспіви Літургії з особливо урочистими мелодіями для недільних і святкових днів (деякі — для панахид): "Докса Патрі" ("Слава Отцу"), "Агіос о Теос" ("Святий Боже"), "Динаміс, Агіос о Теос" ("Динаміс, Святий Боже"), "Кіріє елейсон" ("Господи помилуй"), "Іта херувим" ("Іже херувими"); "Нін е динаміс уранон" ("Нині сили небесния"), "Іс Агіос" ("Єдин Свят"); "Аксіон естин" ("Достойно єсть"), "Еніте тон Киріон" ("Хваліте Господа"), "Іс мнімосинон" ("Во пам'ять вічную"), "Потиріон сотиріу" ("Чашу спасенія"), "Аллилуіа" (за причасним віршем, за упокій тощо), "Тон деспотін" ("Многая літа") тощо.

ҐН. був поширений майже виключно у монастирях. Окремі монастир. збірники вміщують великі колекції співів ҐН.: повний осмогласний цикл пісень "Всякоє дихание" та "Іже херувими" (або більшу частину циклу херувимських), групу причасних віршів (напр., Ірмологіони Манявського скиту, Лаврівського Онуфріївського монастиря). Натомість у більшості рукописів уміщено по 1—2 піснеспіви ҐН. До Львів. нот. стародруків (1700, 1709) ҐН. не увійшов. ҐН. був зафіксований у ранніх уніатських Ірмологіонах (напр., Жировицького зах.-білор. монастиря), однак, із часом коло ҐН. у греко-католиц. середовищі обмежилося 1—2 піснеспівами (найпоширеніший — "Агіос о Теос") або ж ҐН. не застосовували взагалі. У пізній греко-католиц. практиці грец. спів вживали під час архієрейських відправ (*П. Бажанський*).

Основними ознаками ҐН. в Ірмологіонах вважають 1) відповідну вказівку — "грецкоє" або подібну, 2) виклад тексту грец. мовою (був можливий його запис грец. літерами, у церк.-слов'ян. кириличній транслітерації, в окремих зах.-укр. книгах — в латинській). Однак, вказівка на "грецкоє" могла бути відсутня, а текст іноді поданий у перекладі церк.-слов'ян. мовою. Муз. ознакою ҐН. є його приналежність до системи візант. *осмогласся*, хоча номери гласів для однієї мелодії в різних збірниках не завжди збігалися (напр., щодо Херувимських пісень: 4-й *глас* у Супрасльському Ірмолої — 8-й глас у Манявському; *Г. Васильченко-Михно*). Чітка стильова різниця між ҐН. та балканськими (болгар. і серб.) мелізматичними співами була відсутня, оскільки вони близькі за стилістикою. Іноді один піснеспів називали по-різному, напр., Херувимська "болгарська", підтекстована по-грецьки (у Львівському й Долинянському Ірмолоях кін. 16 — поч. 17 ст.), була пізніше названа "грецькою" (в Ірмолоях Межигірському і Манявських серед. — 2-ї пол. 17 ст.) (Г. Васильченко-Михно).

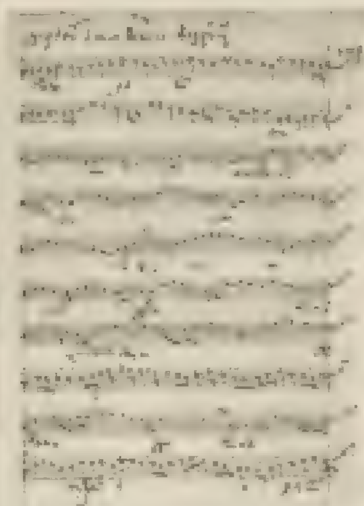

Херувимська пісня грецького наспіву. Глас 1. – Супрасльський Ірмологіон (1596–1601). – ІР НБУВ. – Ф. 1, № 5391, арк. 516

Важлива стиліст. риса ҐН. — принципи розспіву гімнограф. тексту, типові для візант. калофонії: повтор слів та складів, словообриви, іноді введення вставних слів і складів до основного вірша (**на-не** — *ененайки*, **ха-хе** — хабуви, **те-рі-ре** — теретизми, **леге, палін**), властиві й давній болгар. традиції церк. співу. У ҐН. широко використано відхилення й модуляції (мутації) — також спільна риса грец. і болгар. співу. Композиція багатьох грец. співів передбачала повтори цілих мелорядків, пропорційне узгодження величин композиц. одиниць (метричний рівень формотворення). Ритм спирався на чітку 2-дольну організацію з включенням 3-дольних сегментів (*О. Цалай-Якименко*). Вид *розспіву* тексту у ҐН. — здебільшого мелізматичний. Якщо у відправі передбачалося повторне виконання того самого тексту, наспіви викладали послідовно від простішого (силабо-невматичного) до віртуозного (мелізматичного), напр., для тексту "Агіос о Теос" ("Святий Боже"), найпоширенішого в Україні й Білорусі, існувало декілька ҐН. обох різновидів.

Ряд стильових ознак греко-балканського співу було адаптовано в укр. піснеспівах Всенічної і Літургії, зокр., у *київському наспіві*, а також у пов'язаних із ним монастирських Межигірсько-

му, Супрасльському та ін. співах. Так, у київ. та супрасльських піснеспівах Обиходу ще наприкінці 16 — на поч. 17 ст. були задіяні повтори слів і словообриви, що йшли від візант. калофонії. Вибаглива мелодика київ. співів (103-й псалом, причасні вірші, задостойник "О Тебі радується" тощо) також нагадує візант. стиль. Не виключено, що укр. і білор. церк. співаки могли самі складати наспіви, близькі до грецько-балканських, використовуючи їх окремі мелодико-ритмічні елементи і спираючися на ладові схеми грец. осмогласся. Що стосується фактури, типовий для греків спів з *ісоном*, що ніколи не фіксувався в нотному записі, вплинув як на багатоголосе *демество*, так, імовірно, й на виконання *монодії* схід. слов'янами.

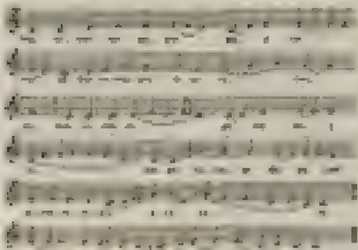

Грецький розспів з рукопису кінця 17 ст. – Б-ка С.Пб. духовної академії. – № 217, арк. 16

У серед. — 3-й чверті 17 ст. активізувався переїзд укр. і білор. церковнослужителів до Москви, відтак ряд нот. Ірмологіонів із різноманітним репертуаром перейшов до рос. вжитку. Відтоді укр. і білор. традиція ГН. стала частиною *грецького розспіву* — моск. традиції ширшого жанр.-стильового складу.

Корпус піснеспівів ГН. було опубліковано в ряді видань: *Тончева Е.* Болгарский роспев. Манастирът голям Скит — школа на "Болгарский роспев". В 2 ч. — София, 1981. — Ч. 1; Духовні співи давньої України: Антологія / Укл. *О. Цалай-Якименко.* — К., 2000; Божественна Літургія / Укл. *Ол. Шевчук.* — К., 2006.

Літ.: *Разумовский Д., прот.* Церковное пение в России. — М., 1867—1869; *Бажанскій П.,* свящ. Исторія руского церковного пінія. — Л., 1890; *Вознесенський И., прот.* Церковное пение Православной Юго-Западной Руси по нотно-линейным ирмологам XVII и XVIII веков. — М., 1898; *Успенський Н.* Древнерусское певческое искусство. — М., 1971; *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої XVI — XVIII ст.: Каталог. — Л., 1996; *Його ж.* Репертуар грецьких наспівів в українських нотних Ірмолоях // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28; *Васильченко-Мизно Г.* Грецький розспів в українській співацькій практиці кінця XVI — 1-ї половини XVII ст.: про спадкоємність з греко-візантійською гімнографічною традицією: Автореф. дис.... канд. мист-ва. — К., 1993; *Її ж.* Херувимская песнь: о преемственности греко-византийской традиции (опыт компаративного анализа) // Вопросы анализа вокальной музыки. — К., 1991; *Її ж.* Як співали на Афоні (до питання походження грецького розспіву) // З історії української музичної культури. — К., 1991; *Цалай-Якименко О.* Перекладна півча література XVI—XVII ст. в Україні та її музично-віршова форма // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI; *Її ж.* Взаємодія "Схід — Захід" і Берестейська Унія в становленні музичного бароко в Україні // Берестейська Унія і українська культура XVII ст. — Л., 1996; *Шевчук Е.* Об атрибуции песнопений киевского роспева в многороспевном контексте украинской певческой культуры 17—18 ст. // Київ. муз-во. — К, 1998. — Вип. 1; *Її ж.* Про деякі особливості білоруської церковно-монодійної традиції кін. XVI—XVIII ст. // Там само. — К., 2003. — Вип. 9; *Її ж.* Протоієрей Іоан Вознесенський про репертуар українських нотолінійних Ірмолоїв XVII — початку XVIII ст. (сучасний коментар) // Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2006. — Вип. 2: Музична україністика: сучасний вимір. — К., 2006.

Ол. Шевчук

ГРЕЦЬКИЙ РОЗСПІВ (ГР.) — у рос. церк. співі — корпус поширених із серед. 17 ст. піснеспівів різної ґенези — традиц. греко-балканських і тогочасних грецьких, з назвами "греческаго роспѣва" (распѣвъ), "греческое". Прийнята рос. музикологією 19—20 ст. назва "ГР." означає, що коло цих піснеспівів становило окрему жанр.-стильову систему з власними закономірностями (див. — *Розспів церковний*), що існувала паралельно з церк. монодією схід.-слов'ян. ґенези.

Значну частину ГР. ввели до репертуару рос. церкви укр. і білор. співаки, які працювали в Росії, починаючи від серед. 17 ст. Тоді застосування укр. і білор. співів активізувалося в ході богослужб. реформи, розпочатої патріархом Никоном. Особливого значення набула діяльність константиноп. вченого ієродиякона Мелетія Грека, який навчав у Москві патріарших півчих і царських (государевыхъ) півчих дяків. Від Мелетія перейняли сучас. новогрецькі співи (переводъ Мелетієвъ), що згадуються у документах (їх записи не збереглися). Тогочасні документи відзначають спів грец., моск. та київ. півчих у різних храмах Москви, у т. ч. *антифонний* почерговий спів на відправах грец. і церк.-слов'ян. мовами.

На думку *І. Вознесенського*, засвоєння ГР. у Москві відбувалось усним переданням, без звернення до текстів грец. невменних книг. Новий ГР. відрізнявся від традиц. *грец. наспіву* (ГН.) силабічною мелодикою, обмеженим числом мелодико-ритмічних зворотів. Асиміляція ГР. у Москві супроводжувалася поступовим перекладом усього корпусу грец. текстів церк.-слов'ян. мовою, що наголошували укр. і білор. переписувачі в текстах рукоп. *Ірмологіонів*: "Божественная Литургія греческаго пѣнія, с болгарским переводом, и᷾ греческаго на рускій языкъ преложено, на москвѣ" (Держ. істор. музей у Москві, Синод. півче зібр., № 890; Рос. нац. Бібліотека у С.Пб., Соловецьке зібр., № 676/622). У Росії набули поширення як 1-голосі, так і 2—4-голосі гармонізації піснеспівів ГР. Найбільшу кількість збережених текстів зафіксовано лінійною *київ. нотацією* та безлінійною знаменною (див. — *Нотації безлінійні*). Упродовж останньої трет. 17 ст. для запису ГР. було також розроблено (на основі казанської нотації) спеціальну безлінійну "греческую" нотацію (М. Богомолова).

У серед. — 3 чверті 17 ст. визначився репертуар ГР., що набув у Росії значного поширення впродовж 18 ст.: повний цикл незмінних піснеспівів Всенічної й Літургії, кондаки, сідальни, тропарі й світильни, а також канони 12-ти основних і великих церк. свят, де розспівували не лише ірмоси, а й тропарі (див. — *Жанри богослужбові*). Репертуар ГР. був значно ширшим від кола піснеспівів ГН. Упродовж останньої чверті 17—18 ст. новий рос. монодійний репертуар ГР. поширився на укр. і білор. територіях, приєднаних 1667 до Московії. Укр. і білор. співаки, які переписували Ірмологіони у Москві й С.-Петебурзі, включали до них місцеві піснеспіви ГР., нетипові для укр. і білор. традицій, передусім грец. канони, молитву "Тебе Бога хвалим", анти-

фон 4-го гласу "От юности моея" тощо, часто супроводжуючи їх рос. назвами "греческаго роспеву /напеву". Наявність у пізніх Ірмолоях ГР. — одна з ознак поширення рос. церк. репертуару (див., напр., Ірмолої *Г. Головні* 1752 і 1762, укладені у С.Пб.). Новий етап у поширенні й водночас уніфікації ГР. розпочався після його видання у моск. Синодальному Обиході та Синодальному Ірмологіоні 1772.

Літ.: *Вознесенський И., прот.* Осмогласные роспевы трех последних веков Православной Русской Церкви. — Вып. 3: Греческий распев в России. — К., 1893; *Його ж.* Образцы осмогласия роспевов киевского, болгарского, греческаго с объяснением их технического устройства. — Рига, 1893; *Скребков С.* Русская хоровая музыка XVII — нач. XVIII вв. — М., 1969; *Успенский Н.* Образцы древнерусского певческого искусства. — Л., 1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской Православной Церкви. В 2 т. — Нью Йорк, 1978. — Т. 1; Нью Йорк, 1982. — Т. 2; *Келдыш Ю.* История русской музыки. — М., 1983. — Т. 1; *Каплун Т.* Греческий роспев в контексте русской церковно-певческой практики середины XVII—XVIII вв.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва — О., 2005; *Плотникова Н.* Партесные гармонизации знаменного и греческого распевов (на материале стихиры "Совет превечный" из Службы Благовещения Пресвятой Богородице). — М., 2005; *Богомолова М.* Неизвестная крюковая нотация 2-й половины 17 в. // Герменевтика древнерусской литературы. — М., 1989. — Сб. 2; *Її ж.* О репертуаре греческого роспева в записи "греческой" нотацией // Там само. — Сб. 4; *Її ж.* Многоголосие греческого роспева в записи "греческой" нотацией // Гимнология. — М., 2000. — Вып. 1; *Ясиновський Ю., Каплун Т.* Джерела до вивчення грецького співу в Москві в середині XVII ст. // ΚΑΛΛΟΦΩΝΙΑ. — Л., 2003. — Вип. 2.

Ол. Шевчук

ГРЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Г-УМЗ.). Перші грец. поселення в Півн. Причорномор'ї — частині сучас. укр. території — з'явились у 8—5 ст. до н. е. Зокр., були засновані міста Тіра (сучасн. Аккерман, тепер Одес. обл.), Ольвія (тепер Микол. обл.), Херсонес (тепер на території сучас. Севастополя), Пантікапей (тепер на території сучас. Керчі). Елементи клас. грец. та елініст.-роман., а згодом візант. цивілізації могли успадкуватися предками українців та їхніми нащадками не лише опосередковано, через зах.-європ. культури Нового часу, що виникли на античних джерелах і зразках, а й шляхом тривалого безпосереднього спілкування з носіями названих традицій. Спільне віросповідання, економ. і культ. контакти, започатковані між метрополісю і грец. поселенцями та Київ. Руссю, зберігались і згодом. Зокр. з кін. 16 ст. плідними осередками греко-правосл. культури стали львів. братства та Остроз. академія. Універсалом від 2 трав. 1657 Б. Хмельницький запросив греків-єдиновірців оселитись у Ніжині. Від 18 ст. за підтримки царського уряду активізувалась імміграція греків на південь України з концентрацією у Маріуполі, Єлисаветграді (тепер Кіровоград), Ніжині, Одесі та ін. містах. Греко-візант. орієнтація, як відомо, відіграла значну роль у становленні й розвитку укр. спів. культури. Ще з 11 ст. в архієрей. службі використовувалася грец. мова, практикувався "спів по-грецьки". *Грецький наспів (розспів)* зафіксовано у багатьох нотних *ірмологіонах* з кін. 16—18 ст. Як один із видів літургійної давньорус. церк. і давньоукр. музики він звучав у найурочистіш. випадках, взагалі ж був поширений виключно між монастир. люду. Грец. *Афон* з його монастирями й скитами сприяв поширенню гімнограф. традицій Візантії на слов'ян. спів. культури та процесові асиміляції елементів *калофонії* в укр. ладоінтонац. середовищі. Засвоєння калофонного (милозвучного) стилю стало надійною основою й естет. передумовою для утвердження власного стильового досвіду в *київському наспіві*. Процес взаємодії муз. культур 2-х народів розгортався одночасно в різних площинах — у церк.-муз. жанрах і формах, нотописі, композ. побудовах, лад. і метроритм. структурах. Загальні засади давньогрец. теорії і практики, в цілому прийняті європ. культурою (церк. і світськ.), виявились органічно близькими укр. музиці. Так, на стародав. фресках і малюнках доби Київ. Русі зображено типологічно споріднені з грец. муз. інструменти — переносний *орган*, *труби* (як у війську Святополка); *ліра* (колісний різновид), що зберігалась у муз. побуті до 19 ст. Сусп. функції грец. аедів і укр. *кобзарів* та лірників як творців нац. епосу були практично аналогічними. В укр. фольклорі (в баладних піснях) і в профес. творчості часто наявний типовий для античності мотив перевтілення, уявного містич. злиття людини з природою, з ін. істотами й речами. 2-ярусна будова укр. *вертепу* нагадує будову давногрец. т-ру (таким чином було вирішено сценографію постановки опери *І. Стравинського* "Цар Едіп" у постановці *В. Вовкуна*, що була здійснена просто неба в центрі Києва силами об'єднаних столичних колективів 1995, зроблено відеозапис на УТ—1). Традиц. "давньогрец. лади", поширені в укр. пісенно-танц. фольклорі, ще з 19 ст. були предметом спец. наук. вивчення, зокр. у працях *П. Сокальського* й *В. Петра*. В "Укр. альманасі" за 1831 описана інстр. музика греків (учасників повстання князя Іпсіланті, які опинилися в Ніжині). Глибоким знавцем стародав. грец. культури, мови, писемності, історії був *П. Ніщинський*, який 1850—57 перебував у складі рос. духовної місії в Афінах.

Диригент О. Дімітріаді (зліва), Ж. Бумбуріді, Я. Шлінідіс

Чорнофігурний лекіф (6 ст. до н. е.) з колекції Одеського археологічного музею

закін. там ун-т, навч. музики в капельмейстера Афін. військ. оркестру М. Мангеля (його майбутнього тестя); на батьківщині працював викладачем грец. мови, видавав нею журнал "Ерміс", навч.-метод. праці, переклав грецькою "Слово о полку Ігоревім", а українською — "Антигону" Софокла, "Одіссею" та "Іліаду" Гомера тощо. Наприкінці 1880-х в оперн. т-рі у Греції співав *П. Кошиць*. Посилений інтерес укр. музикантів до Греції спостерігається з кін. 19 — поч. 20 ст., у добу формування вітчизн. нац. комп. школи. *М. Лисенко* працював над музикою до драм. сцен зі старогрец життя "Сапфо" (1900, незак.), створив масштабну комічну *оперу* за бурлеск. поемою *І. Котляревського* "Енеїда" (1910). Пізніше з'явилася скромніша задумом опера *Я. Лопатинського* "Еней на мандрівці" (1912). *К. Стеценко* — автор мелодекламації для читця, 2-х жін. хорів із супр. фп. "Іфігенія в Тавриді" (1910), переробленої ним 1920—21 у розгорнуту сцену для сопрано, жін. хору та симф. орк. До речі, автор літ. першоджерела, *Леся Українка*, яка по лінії матері — О. П. Драгоманової (Олени Пчілки) — мала віддалене грец. коріння, була досконалено обізнана з античною культурою. Якщо симф. поему *В. Яновського* "Фавн і пастушка" (1902) написано за пушкін. переспівом давньорим. міфу (де Фавн отожнюється з грец. Паном), то симф. сюїта "Елевзінські містерії" *І. Рачинського* (прибл. 1912) ґрунтується безпосередньо на автент. давньогрец. міфі про Деметру і Персефону. Образ міфіч. бога-бунтівника Прометея, наскрізний для укр. літ-ри, є одним з провідних у кантаті-симфонії "Кавказ" *С. Людкевича* за поемою *Т. Шевченка* (1902—13). З укр. музикою була пов'язана творчість греків за походженням *А. Алферакі* й *В. Калафаті*. 1930—32 фольклор греків Маріупольщини досліджував *М. Гайдай*.

Після тривалої перерви інтерес до грец. тематики відроджується лише з 1980-х, фактично від року Міжн. олімпіади в Москві. Поміж перших зразків творчості — балет "Вогонь Еліди" (1980) та одноим. сюїта *В. Золотухіна*, кантата-монодрама для сопрано й кам. анс. "Одкровення Сафо" *В. Губи*, монодрама для читця з анс. духових "Орестея" *О. Козаренка* (в укр. перекладі А. Содомори), рапсодія "Вихід з Криму" для орк. нар. інстр. *Ю. Алжнєва*, вок. цикли *Я. Фрейдліна* ("Античний зошит") та *О. Киви* (на сл. Н. Леонідаса), Шість пісень на вірші давньогрец. поетів *Б. Стронька*, "Грецьке капричіо" для симф. орк. *О. Рудянського* (1991) тощо.

Поміж представників укр. нац. муз. культури є нащадки відомих грец. аристократ. родів — це історик, етнограф, поет, музикант *М. Маркевич* (Маркович); директор Одес. муз. тов-ва 1884—88, а з кін. 1890-х — педагог-скрипаль і муз. критик *А. Мазаракі*; композитор, автор клас. укр. опери "Катерина" *М. Аркас* і його син *М. Аркас* — автор п'єс і театр. музики. Це й греки за походженням — один з перших рад. композиторів *В. Фемеліді*, його земляк-одесит військ. капельмейстер, автор вальсу "Амурські хвилі" *М. Кюсс*; сучас. композитор *І. Карабиць*; помітний внесок в укр. музику свого часу зробив композитор і педагог *В. Золотарьов* (Куюмжі). З укр. муз. мистецтвом пов'язані найбільш плідні періоди творчого життя вихованця Одес. конс. *Ю. Морфессі* (1882—?, Париж), кам. співачки й педагога Київ. конс. *Е. Акритової* (тепер працює в Ізраїлі), співака й педагога (кол. політемігранта) Т. Джоласа, акордеоністки й педагога НМАУ *Є. Черказової*, валторніста, канд. мист-ва *І. Якустіді*, піаніста й педагога *В. Сагайдачного* (Каракурчі) — вихованця Київ. конс., який з 1993 викладає у Афін. конс. Українець М. Чередчук — 1-й флейтист *Анс. укр. танцю ім. П. Вірського* (1973—95) — з 1996 живе в Греції, де працює в муз. школі й грає в оркестрі на о. Кріт. До Греції виїхав вихованець НМАУ, баяніст і педагог О. Чуєв (грек за походженням), працював скрипаль О. Ясько. Зв'язки з пед. лінії мають яскравий прецедент в особі *М. Каломіріса* — одного із засновників новогрец. нац. муз. школи, композитора, муз. діяча, педагога, піаніста, засновника Еллін. нац. конс. в Афінах, директора Нац. оперного т-ру, президента СК Греції: під час навчання у Віден. конс. одним з його педагогів був українець *Є. Мандичевський*, а сам Каломіріс 1906—10 працював у Харків. муз. уч-щі, де написав свій перший твір — Грецьку сюїту для симф. орк. У 2-й пол. 20 ст. зв'язки 2-х муз. культур були вкрай обмеженими не лише на міждерж. рівні, а й усередині країни (1944 з Криму разом з татарами виселяли й греків). Відомості про музику Греції тривалий час доходили практично лише через моск. видання, напр., журн. "Сов. музыка": в одному з його номерів (1965) з враженнями від поїздки в країну Гомера поділилася укр. музикознавець *С. Павлишин*. Укр. муз. громадськість висловлювала стурбованість долею М. Теодоракіса, якого 1967 було ув'язнено хунтою "чорних полковників" Греції. Подією став виступ у Греції *Е. Чавдар* (1955). Згодом там гастролювали *тріо Мареничів* (1976) та анс. "Волинянка" (1986). 1978 відбулися Дні СРСР у Греції, під час яких вок.-танц. ансамбль "Дніпро" з Дніпропетровська дав 5 концертів у м. Пірей. Від 1980 там виступав Ансамбль нар. танцю УРСР ім. П. Вірського (протягом майже місяця дав 26 концертів). У різні роки у Греції гастролювали київ. гітарист *В. Петренко*, цимбаліст зі Львова *Т. Баран*, київ. баяніст *А. Семешко*, львів. скрипаль *М. Комонько*, на фестивалях і

Епізод з балету "Вогні Еліди" В. Золотухіна

конкурсах відзначилися фольк. аматор. ансамбль "Покуття" з Коломиї (золота медаль, 1988), молодіжний кам. хор "*Глорія*" зі Львова (лауреат 1-ї премії, володар 2-х золотих медалей, 1992), п/к О. Гоби дит. хор "Соломія" (Родос, 2004) юні піаністи, лауреати міжн. конкурсів у Греції Д. Прощаєв (1995), О. Чугай (1997), лауреат "Концартеум" К. Травінський та ін. На Міжн. конкурсі гітаристів в Афінах (1997) А. Кудрявцев (Дніпропетровськ) виборов Ґран-прі. На міжн. конкурсах в Афінах найпрестижнішу для співачок Премію ім. М. Каллас завойовували *Н. Дацько* (2-а премія) та *О. Микитенко* (1-а премія). 1997 у Салоніках виступав Одес. симф. оркестр (диригент *Х. Ерл*), а на "*Київ Музик Фест*" (1998) дебютувала грец. саксофоністка М. Апостолакі. На тому самому фестивалі 2000 виконувались твори Д. Терзакоса, 2004 — Калліопе-Цупакі (Греція — Нідерланди). На 8-му фестивалі "*Форум музики молодих*" (2003) поміж учасників були грец. композитори Й. Калалуте, Н. Харізанос, П. Кокорас, А. Аграфіотіс та Е. Саммоутіс.

Вел. резонанс мав 1-й Грец. місячник культури в Україні (6—30 верес. 1998) під егідою держ. інституцій і громад. організацій 2-х країн. Концерти пройшли в Києві, Одесі, Ялті, Севастополі, Сімферополі, Маріуполі, Донецьку. Активну участь у них взяли Держ. оркестр грец. музики (худ. кер. і диригент — композитор С. Ксархакос), Оркестр старов. інструментів, що спеціалізується на виконанні давньогрец. і візант. репертуару (кер. — музикознавець і композитор Х. Халаріс), провідна виконавиця грец. пісні Д. Галані, соліст-скрипаль Д. Семенс, танц. ансамбль Ліцею греків-куритів, симф. оркестр Нац. філармонії України (худ. кер. і диригент — *М. Дядюра*), який виконував клас. музику, та Одес. філарм. оркестр (гол. диригент Х. Ерл), що представили твори М. Каломіріса й Н. Скалкотаса, виступали також місцеві земляцькі худ. колективи "Зорбас", "Карачоль", "Кримський акорд" та ін. Т-р "Атріди" показав цикл вистав давньогрец. трагедій (музика Л. Григоріу), театр. трупа Севастоп. драм. т-ру — виставу "Медея" Еврипіда (музика одес. гітариста *А. Шевченко*). В рамках цього місячника у приміщеннях Київ. і Сімфероп. ун-тів відбулася конференція на тему "Дружні й культурні зв'язки Греції та України". Того самого року в Греції гастролював анс. "*Київська камерата*", представивши зразки акад. укр. культури. На 3-у Всеукр. хор. фестивалі "Співочий собор" (Київ—Святогорськ—Донецьк, 2004) Грецію представляв хор з м. Нафпактос (Леванто) під орудою Т. Кабакчієва, а також вок. дует уродженок м. Костянтинівки Донец. обл.: Медея (вихованка Київ. та Афін. конс., лауреат конкурсу вокалістів ім. В. Белліні, Італія) і Лариса (закін. Харків. політех. ін-т, лауреат конкурсу ім. Р. Леонкавало, Італія, 2004).

Г-УМЗ, мають тенденцію до поглиблення й розширення. Сьогодні в Україні мешкає понад 100 тис. греків. У ряді міст України організовані грец. тов-ва, при яких функціонують різні худ. колективи — вок., інстр., хореограф. Зокр. викладач Одес. конс. О. Зайцев очолює кам. хор Грец. культ. центру в Одесі; Д. Сумуліді — кер., І. Чкракаді — учасник грец. ВІА "Прометей". Налагоджуються наук.-пед. контакти. Випускниця Київ. конс. М. Ясонова — концертмейстер Афін. опери. У НМАУ підготовлено й захищено Л. Харлампіду канд. дис. (2001).

Літ.: *Петр В.* О составах, строях и ладах в древнегреческой музыке. — К., 1901; *Пархоменко Л.* Петро Ніщинський. — К., 1986; *Васильченко-Михно Г.* Грецький наспів в українській співацькій практиці кінця XVI — першої половини XVII ст. — Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1993; Греки в истории Крыма: Краткий биогр. справочник. — Симферополь, 2000; Греки на українських теренах. — К., 2000; Греки в Ніжині. — К., 2001; *Шевченко А.* Музыка Эллады. — Одесса, 2001; *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики XVII століття. — К.; Л.; Полтава, 2002; *Павлишин С.* На земле Гомера // СМ. — 1965. — № 6; *Содомора А.* Співець одвічних перевтілень // Публій Овідій Назон. Метаморфози. — К., 1985; *Калениченко А., Терещенко А.* Симфонічна музика // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Цалай-Якименко О.* Греко-візантійська гімнографія в контексті української культури XVI—XVIII ст. // Другий міжнародний конгрес україністів: Історіографія україназнавства. Етнологія. Культура. Доповіді та повідомлення. — Л., 1994; *Гайдай М., мол.* Пісенний фольклор греків Приазов'я (за записами Михайла Петровича Гайдая 1930—1932 рр. на Маріупольщині) // Під одним небом: Фольклор етносів України. — К., 1996; *Ясиновський Ю.* Репертуар грецьких наспівів в українських нотних ірмолоях // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28.

А. Муха

ГРЕЧЕНКО Костянтин Миколайович (27.05.1904, с. Кобеляки, тепер місто Полтав. обл. — 21.10. 1981, м. Харків) — хор. диригент, педагог. Навч. у Київ. Муз.-драм. ін-ті (1927—30). Від 1922 — кер. самодіял. хорів у Кобеляках, 1927—30 — Києві (1928—30 — "Безвірницького хору"), 1930—38 — хорист і хормейстер, 1938—41, 1945—49 — худ. кер. і гол. диригент. Держ. укр. капели, 1956—60 — Хору укр. пісні Харків. філармонії. 1941—43 — диригент анс. пісні і танцю Урал. військ. округу, 1943—45 — капели "Думка" в Києві. 1953—56 — кер. самод. засл. капели БК "Металіст". 1930—41 — викладач Харків. муз. уч-ща, 1938—41, з 1945 — конс. (з 1949 — там на осн. роботі, доцент).

Літ.: *Коноплева Е.* Справочник из музыкальной жизни Харькова. — К., 1990.

І. Гамкало

Н. Гречишкіна

ГРЕЧИШКІНА Ніна Фролівна (20.08.1948, с. Петровське Наро-Фомінського р-ну Моск. обл.) — піаністка, концертмейстер, солістка кам. ансамблю, педагог. Член Нац. спілки журналістів України. Дипломант 3-го респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. як піаніст-концертмейстер (1981, Одеса). Від 1949 живе в Україні. Закін. Луц. муз. уч-ще (кл. фп. М. Свінаренко й В. Ґалкіної, 1967), 1973 — Донец. муз.-пед. ін-т (кл. фп. *В. Сагайдачного* й Р. Тер-Петросяна). Відтоді — його викладачка, згодом доцент кафедри кам. ансамблю і концертмейстерської

М. Гржибовський

підготовки. 1983 стажувалась у Моск. конс. у проф. Є. Шендеровича. 1977—86 працювала в ансамблі з домристом *Б. Михеєвим*. Гастролювала з ним у містах України, Росії, Білорусі. Також співпрацювала з н. а. України Т. Лагуновою, з. а. України В. Сорокіним, солістами Донец. т-ру опери та балету. Підготувала бл. 150 випускників. Активно популяризує укр. музику в Донец. муз. академії. Автор бл. 30 наук. і навч.-метод. робіт, у т. ч. — розробки "Методичних рекомендацій до проведення занять у класі акомпанементу ДМШ (у кл. Н. Гречишкіної, С. Саварі)" (К., 1992). Багато її праць і виступів на міжн. конф. присв. вивченню і розширенню конц. та навч. репертуару за рахунок творів укр. композиторів.

Літ. тв.: Концертмейстерская практика в классе оркестрового дирижирования: Метод. рекомендации для преподавателей и студентов муз. вузов. — К., 1993; Роль фортепіанної партії в вокальній пушкініані Федора Надененка // О. С. Пушкін очима сучасного музиканта. — Донецьк, 1999; Робота над вокальним циклом "Галицькі пісні" Л. Ревуцького у класі концертмейстерської підготовки: Метод. рекомендації для студентів вищих навч. закладів культури та мистецтв. — К., 2003; Піаніст-концертмейстер: до проблеми виховання музиканта-виконавця // В. С. Косенко і культурно-мистецькі традиції Волині-Житомирщини. — К., 2005; Виконання оперної арії на концертній естраді. — Донецьк, 2006, тощо.

Літ.: *Савари С.* Это сладкое слово сцена // Веч. Донецк. — 1993. — 4 июня; *Колочник П.* Урок высокого творчества // Там само. — 1984. — 13 дек.; *Іванченко В.* Поет домра // Там само. — 1983. — 4 июля; *Мочалова Л.* Мне Бог дал место на земле, святое место — Украину! // Там само. — 2001. — 6 июня.

Б. Філиц

ГРЕЧНЄВ Яків Олексійович (20.10.1882, м. С.-Петербург, Росія — 4.08.1961, м. Львів) — оперний режисер, педагог. З. а. УРСР (1951). Брав приват. уроки вокалу в І. Шавердова в С.-Петербурзі. 1911 організував там гурток меломанів і поставив оперу "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*. 1912—20 працював у т-рі "Музичної драми", де п/к режисера й педагога *Й. Лапицького* здобув фахову підготовку як оперний режисер. 1920 дебютував як режисер-постановник в Ярмарковому т-рі (м. Горький, тепер Нижній Новгород). 1920—25 викладав в Оперній студії ім. А. Луначарського у Москві. 1925—26 у Київ. т-рі опери та балету поставив опери "Аїда" Дж. Верді, "Золотий півник" *М. Римського-Корсакова*, "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні. 1927—33 в Одес. т-рі опери та балету здійснив прем'єрні постановки опер "Орлиний бунт" *А. Пащенка* (1927), "Розлом" *В. Фемеліді* (1929), "Яблуневий полон" *О. Чишка* (1931). У сезоні 1932—33 працював в Укр. держ. столичній опері (Харків). Від 1947 у Львів. т-рі опери та балету поставив понад 20 опер. Працював також ст. викладачем кафедри оперної підготовки Львів. конс. Оперні постановки Г. відзначалися глибоким проникненням у задум композитора, тонким відчуттям автор. стилю, високим профес. рівнем.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1968; *Станішевський Ю.* Український радянський музичний театр. 1917—1965. — К., 1970; *Його ж.* Інтернаціональний пафос українського радянського музичного театру. — К., 1979; *Милославський К., Івановський П., Штось Г.* Харківський державний академічний театр опери та балету ім. М. В. Лисенка. — К., 1965.

О. Паламарчук

ГРЖИБОВСЬКИЙ Микола Якович (18.12.1908, м. Одеса — 9.08.1987, там само) — композитор, інженер. Член СКУ. Закін. Ін-т інженерів водного транспорту (1935), Одес. конс. (кл. композиції *С. Орфеєва* й *К. Данькевича*, 1946). Заст. голови (1954—62), відп. секретар Одес. організації СКУ (1962—67). Працював інженером-технологом.

Тв.: опери "Марійка" (1960), "Правда" (1968) (обидві на лібр. Л. Барабанова); вок.-симф. поеми "Ода містам-героям" тощо; для симф. орк. — симфонія (1972), сюїта "Весна" (1958), увертюри, Фп. концерт (1948) тощо; для орк. нар. інстр. — "В горах Кавказу" (1963); інстр. п'єси, хори, романси, пісні, музика до театр. вистав.

А. Муха

ГРЖИМАЛІ (Hřímalí) Адальберт Войтех (30.07.1842, м. Пльзень, тепер Чехія — 15.06.1908, м. Відень, тепер Австрія) — чес. композитор, скрипаль, педагог. Батько *О. Гржималі*. Почесний член Галиц. муз. тов-ва (1885). Закін. Праз. конс. (1861). Від 1869 — викладач, з 1874 — професор Моск. конс. Згодом, до 1907, жив у Чернівцях, де очолював Тов-во сприяння муз. мистецтву на Буковині. Від 1902 — викладач музики Чернів. ун-ту. Комп. творчість має романт. консервативно-акад. спрямування.

Тв.: опери, орк., інструм. (на укр. теми — п'єси для влч. і фп. "Думка", "Коломийка") та вок. твори.

Літ. тв.: Тридцять років музики на Буковині (1874—1904). — [Б. м.], [Б. р.].

Літ.: *Футер А.* Профессор Московской консерватории А. В. Гржимали // Вопросы музыкально-исполнительского искусства. — М., 1967. — Вип. 4.

Б. Сюта

ГРЖИМАЛІ (Hřímalí) Отакар (20.12.1883, м. Чернівці — 10.07.1945, м. Прага, тепер Чехія) — чес. композитор, педагог, піаніст. Син *А. В. Гржималі*. Дядько — Іван Г. — скрипаль, фундатор Моск. скр. школи акад. спрямування. 1903—08 навч. на філос. ф-ті Віден. ун-ту і в Конс. (кл. Р. Фукса). 1909—10 — хормейстер, 1910—16 — диригент оперного відділу конс., 1919—22 — Моск. опери, інспектор музики в Комісаріаті нар. освіти. Найповніше реалізував себе в Чернівцях як педагог, муз.-громад. діяч та композитор. 1940 переїхав до Праги. За образно-жанр. і стильовим спрямуванням Г. — прибічник пізнього *романтизму* в музиці. Використовував укр., рос., румун. нар. пісенний тематизм.

Тв.: для симф. орк. — 7 симфоній (№ 3—6 написано в Чернівцях — 1928, 1936, 1937, 1940); вок.-симф. твори; кам.-інстр. — Соната для фп.

(1922), "Мелодії і враження" (1922), 2 конц. парафрази на вальси Штрауса для фп. (1929), Соната для скр. і фп. (1930), Соната для влч. і фп. (1923), Струн. квартет (1928), Фл. квартет (1938), Струн. квінтет для 3-х скр, альта та влч. (1924), Концерт для скр. з орк. (1933), Концерт для фп. з орк. (1933); кам.-вок. твори.

О. Шевчук

ГРИБОВИЧ-БРЕЖИНСЬКИЙ (справж. прізв. — Грибович) Степан Григорович (бл. 1776, м. Березне Березнянської сотні Черніг. полку, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 08.1849, м. Санкт-Петербург, Росія) — півчий, педагог, композитор, культ.-громад. діяч. Учень *Дж. Сарті* й *Д. Бортнянського*. Хлопчиком потрапив до С.-Петербурга, де 1775—96 був півчим *Придв. спів. капели*, у 1796—1826 служив учителем співу й помічником Д. Бортнянського. З нагоди 50-річчя (1826) був нагороджений найпочеснішим для капелян подарунком — діамантовим перстнем. 1830 завершив розпочатий Д. Бортнянським "Круг простого церковного пения, издревле употребляемаго при высочайщем дворе".

Літ.: *Іванов В.* Дмитро Бортнянський. — К., 1980; [*Б. л.*]. С. Г. Грибович [Некролог] // Северная пчела. — 1850. — 24 янв.

Л. Горенко-Баранівська, І. Лисенко

ГРИГОРІАНСЬКИЙ ХОРАЛ — див. *Хорал*.

ГРИГОР'ЄВ Антон Олексійович (20.01.1926, м. Київ) — оперний і кам. співак (тенор). Н. а. РРФСР (1973). Лауреат Всесоюз. конкурсу вокалістів (Москва, 1957, 2-а премія) та Всесоюз. фестивалю молоді й студентів (Москва, 1957, 1-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. *М. Микиші*, 1952). 1951—53 — соліст Київ. філармонії, 1953—87 — Великого т-ру в Москві. Разом з Великим т-ром гастролював у Бухаресті, Лейпцигу, Мілані ("Ла Скала"), Відні, Монреалі. З концертами виступав у кол. НДР і Чехословаччині, Фінляндії, Польщі, Японії, Монголії. Від 1974 — викладач Держ. ін-ту театр. мистецтва в Москві.

У репертуарі — твори *М. Лисенка*, *К. Стеценка*, *М. Глінки*, *О. Бородіна*, *П. Чайковського*, О. Скрябіна, В. А. Моцарта, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Дж. Верді, Р. Вагнера, *Ф. Ліста*, Дж. Пуччіні, М. Равеля.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Кошовий ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Голіцин, Шуйський ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Ликов, Берендей, Індійський гість ("Царева наречена", "Снігуронька", "Садко" М. Римського-Корсакова), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Анатолій Курагін ("Війна і мир" С. Прокоф'єва), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Фауст (одноім. опера Ш. Гуно), Вертер (одноім. опера Ж. Масне), Ерік ("Летючий голландець" Р. Вагнера), Фра-Диявол (одноім. опера Д. Обера).

Літ: *Григор'єв А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ГРИГОР'ЄВ Микола Сергійович [20.05(3.06).1913, м. Харків — 1988, там само] — оперний співак (баритон). Закін. Харків. конс. (кл. *М. Михайлова*, 1945). 1946—70 — соліст Харків. т-ру опери та балету.

Партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Феррарі ("Овід" А. Спадавеккіа), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Януш ("Галька" С. Монюшка).

Літ.: *Милославський К.* Микола Григор'єв // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГРИГОР'ЄВ Юрій Олександрович (6.08. 1939, м. Дніпропетровськ) — оперний співак (баритон). Закін. Львів. (1964) і Ленінград. (тепер С.-Петерб., 1966) конс. 1968—89 — соліст Великого т-ру в Москві.

Ю. Григор'єв

Партії: Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Томський ("Пікова дама" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ріголетто, Ді Луна, Дон Карлос ("Ріголетто", "Трубадур", "Дон Карлос" Дж. Верді), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альберіх ("Золото Рейна" Р. Вагнера).

Літ: *Григор'єв Ю.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГРИГОРІЙ ПЕЧЕРСЬКИЙ, монах (11—12 ст.) — церк. діяч. Монах Києво-Печер. монастиря. Згадується в Києво-Печер. патерику 12 ст. як "творець канонів". Імовірний автор канонів у Службах князю Володимирові, Феодосію Печерському, на перенесення мощей свв. Бориса і Гліба, Миколи Мирлікійського.

Літ.: *Макарий*. История русской церкви. — С.Пб., 1868. — Т. 2; *Голубинский Е.* История русской церкви. — М., 1882—85. — Т. 1—2; *Чаговець В.* Преподобний Теодосій Печерський, його життя і твори. — К., 1991; *Маценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937, 1995; *Лисько З.* Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—1961; *Грушевський М.* Історія України—Руси. — К., 1993. — Т. 3: До року 1340; *Сліпушко О.* Софія Київська: Українська література середньовіччя: доба Київської Русі (X — XIII століття). — К., 2002; *Малышевский И.* Когда и где впервые установлено празднование памяти св. Владимира 15 июля? // Труды КДА. — 1882. — № 1; *Боровик М.* Давньоруський церковний спів // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1.

Б. Сюта

ГРИГОРОВ Микола Олегович (12.05.1963, м. Харків) — органіст. Дипломант Всеукр. радіоконкурсу в Києві (1990). Закін. Моск. конс. (кл. фп. О. Жукової, кл. органа Б. Романова, 1988) та асистентуру-стажування при ній (кер. Б. Романов, 1992). 1988—98 — органіст Харків., 1998 — Моск. філармоній. Дебютував 1992 як органіст у Піцунді (Грузія). Виступав із сольними концертами в Києві (1997), С.-Петербурзі (2001), Москві (2005), Харкові (2005), Сумах, Донецьку, Хмельницькому, Чернівцях та ін. містах. Брав участь у багатьох муз. фестивалях.

Виступає також в ансамблях з ін. музикантами, хорами та оркестрами. У репертуарі — твори *Л. Дичко, В. Губи, В. Гончаренка, Ж. Колодуб, Й. С. Баха*, В. Белліні, *Й. Брамса*, Г. Ф. Генделя, *Ф. Ліста*, М. Регера, *Д. Шостаковича*. 1989—94 — викладач Харків. муз. уч-ща, з 1998 — Муз. коледжу при Моск. конс.

І. Лисенко

ГРИГОРОВИЧ (псевдон. — Яніцький) Іван (1876, с. Гнильче, тепер Бережанського р-ну Терноп. обл. —1937, м. Львів) — оперний і кам. співак (тенор), педагог, диригент, скрипаль. 1888—95 навч. у Бережан. гімназії. Брав приват. уроки скр. в І. Бараковського, пізніше — співу в приват. школі В. Баронча (Львів, 1896). Виступав у Бережанах як співак, скрипаль та диригент. Соліст т-ру "Руська бесіда" у Львові (1895—98, 1900—03, 1907—08); 1900 у складі цієї трупи гастролював у Кракові. Сцен. партнери — *Ф. Лопатинська, А. Осиповичева, І. Рубчак, К. Рубчакова, М. Фіцнер-Морозова*. Гастролював у складі укр. т-ру тов-ва "Руська бесіда" у Дрогобичі, Стрию, Станіславові (тепер Івано-Франківськ), Коломиї, Чорткові, Бережанах, Тернополі, Бродах, Золочеві. Виступав на Шевченківських вечорах у Бережанах (1894—95), Тернополі (1896, 1898), на театр. концертах у Львові, Кракові, Борщеві, Золочеві, Любачеві. 1901—05 — також соліст оперетової трупи міськ. т-ру Т. Павліковського у Львові. У квіт. 1899 гастролював у оперетковій трупі Б. Марецького (Краків); 1901 і 1906 (епізодично) — у Загребі (співав укр. мовою); у лют. — берез. 1903 — Белграді. Склавши держ. іспит на вчителя музики в Заліщицькій семінарії, з 1910 — педагог кл. скрипки в Заліщиках, згодом — у Львові.

І. Григорович

У кам. репертуарі Г. — "Реве та стогне Дніпр широкий" *М. Лисенко*, "В гаю зеленім" *О. Нижанківського*, "Цвітка дрібная" *В. Матюка*, в ансамблях — "Вечорниці" *П. Ніщинського*, "Вулиця" *Ф. Колесси*, укр. нар. пісні. 1910—11 записав на грамплатівки солоспіви "Реве та стогне Дніпр широкий" М. Лисенка, "Не співайте мені сеї пісні" *Д. Січинського*, нар. пісні "Зеленая рута", "Ой, за гаєм, гаєм", "О, не забудь", "Ой, у полі три криниченьки"; у дуеті з тенором *Р. Любинецьким* — "Не чужого ми бажаємо" *М. Вербицького*, "Рідна мова" *С. Воробкевича*, "В гаю зеленім" О. Нижанківського.

Мав м'який, теплий і приємний тенор. Прототип образу Степана Гірняка в повісті "Огні горять" М. Яцкова.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Вакула ("Різдвяна ніч" 2 М. Лисенка), Іван ("Катерина" М Аркаса), Йонтек, Антось ("Галька" С. Монюшка); в оперетах — Степан ("Підгіряни" М. Вербицького), Іван ("Чорноморці" М. Лисенка), Барінкай ("Циганський барон" Й. Штрауса), Греніше ("Корневільські дзвони" Р. Планкетта), Війт ("Весілля при ліхтарях" Ж. Оффенбаха).

Літ. тв.: Тріумфи п. Мишуги (у Варшаві) // Діло. — 1904. — № 210.

Літ.: Український драматичний театр. — К., 1967. —Т. 1; *Яцків М.* Огні горять // Музи на чорному коні. — К., 1989; *Медведик П.* Діячі української музичної культури (матеріали до біо-бібліографічного словника) // ЗНТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці Музикознавчої комісії; [*Б. п.*]. Наш земляк І. Григорович у Загребі // Діло. — 1901. — № 136, 142, 240.

П. Медведик

ГРИГОРОВИЧ (спр. прізв. — Стахов) Іван Стахійович (1872, м. Київ — бл. 1930, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — оперний і кам. співак (бас). З родини священика. Працював на Півд.-Зах. залізниці в Києві. Закін. Петерб. конс. (1901, кл. В. Самуся). 1901—25 — соліст Маріїн. опери в Петербурзі. У концертах співав твори рос. композиторів. Виступав також на укр., зокр. Шевченківських, концертах, де виконував солоспіви *М. Лисенка* та *Я. Степового*, а також укр. нар. пісні. 1904 взяв участь у ювілейному концерті М. Лисенка у Петербурзі. Записав на грамплатівки фірм "Колумбія" (1903), "Товариство Ребікова" (1904) *солоспіви* "Реве та стогне Дніпр широкий", "Ой Дніпре, мій Дніпре" М. Лисенка та "Наследство" *Г. Козаченка*.

Партії: Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Іван Шелога ("Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Андрій Дубровський ("Дубровський" Е. Направника). 1-й виконавець на сцені Маріїн. опери партій Бедяя, Цеста, Бермати ("Сказання про невидимий град Кітеж та діву Февронію", "Сервілія", "Снігуронька" М. Римського-Корсакова), Саббо ("Зрада" М. Іполітова-Іванова), Фернандо ("Фіделіо" Л. Бетховена), Герольда ("Орлиний бунт" А. Пащенка).

Літ.: [*Б. п.*]. Григорович И. С. // Рабочий и театр. — 1929. — № 11.

І. Лисенко

ГРИГОРОВИЧ Олексій Тимофійович (1846, Україна — 2.04.1883, м. Петербург, Росія) — скрипаль, півчий. З козацької родини. 1857 відправлений до Петербурга, де був спочатку півчим Придв. спів. капели. 1861, під час мутації, навч. гри на скр. 1862—64 — соліст оркестру Великого т-ру в Москві. 1864 знову перейшов до *Придв. спів. капели*, завідувач інстр. класу й бібліотеки. Від 1865 — соліст оркестру Маріїн. опери у Петербурзі. Виступав із сольними концертами, зокр. у Петербурзі, Саратові (1867) та ін. містах. Від 1879 — дійсний член Петербурб. філармонійного тов-ва.

І. Лисенко

ГРИГОРОВИЧ Філарет (бл. 1880 — ?) — скрипаль, педагог. Закін. Петерб. конс. (кл. скр. *Л. Ауера*). 1907 у Петербурзі відбувся його концерт за участю піаністки А. Нарбут-Гришкевич. Кер. струн. квартету герцога Мекленбурзького (до 1918) і викладач Петерб. конс. Від 1918 жив у Харкові, де виступав із сольними концертами та викладав у конс.

І. Лисенко

ГРИГОРОВИЧ-БАРСЬКИЙ Володимир Петрович (1875, м. Київ — після 1926) — піаніст, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. *В. Пухальського*, 1901), Лейпц. конс. (1906, кл. Рейзена). 1909—14 — засновник і викладач приват. фп. курсів у Києві. 1914—18 — викладач Нар. конс. у С.-Петербурзі. Від 1918 навчав гри на фп. у муз. школах Києва.

Літ.: *Луганська К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

ГРИДНЄВА Наталія Віталіївна (19.08.1947, м. Київ) — піаністка, педагог. Відзначена числ. дипломами Міжн. конкурсів за підготовку лауреатів. З. пр. культ. (1996). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Воробйова*, 1969). Від 1972 — педагог Київ. ССМШ. Від 2000 — ст. викладач кафедри спец. фп. НМАУ. Поміж учнів — переможці багатьох міжн. конкурсів: О. Гринюк (1-а премія конкурсу ім. С. Дягілєва, 2-а премія конкурсу ім. Ф. Шопена, премії конкурсів у Чехії і Німеччині), М. Данченко (1-а премія конкурсу В. Крайнєва, премії конкурсів у Москві та Італії), С. Харченко (1-а премія конкурсу в м. Саарбург, Франція), В. Холоденко (3-я премія конкурсу ім. Ф. Ліста у Будапешті, конкурсів пам'яті В. Горовиця, С. Прокоф'єва), А. Ярошинський (конкурси у Греції, Румунії, Чехії, Польщі).

Літ.: [*Б. п.*]. Ім'я Гридневої для тих, хто навчається музики, — знак якості // Укр. культура. — 2002. — № 11—12.

К. Шамаєва

ГРИМАЛЮК Тарас Володимирович (14.02.1969, с. Вовків Перемишлянського р-ну Львів. обл.) — режисер, фольклорист, муз. продюсер, муз. та муз.-громад. діяч. Закін. Київ. ін-т культури (1993). 1993—95 — режисер мист. центру "Терен" (м. Київ), режисер-постановник мист. агенства *"Арт-Велес"* (1995—99) та Центру культурних ініціатив Мін-ва культури і мистецтв України. Від 1996 — автор концепції та гол. продюсер фестивалю *"Рок-екзистенція"*, з 1999 — голова правління громад. організації *"Арт-екзистенція"* та арт-директор мист. агенства "Арт-Велес", з 1999 — кер. мист. проекту "Моя Україна. Берви", в рамках якого видано ряд CD, створено інтернет-сайт укр. традиц. культури (www.ukrfolk.kiev.ua), сформовано лінію для перезапису і реставрації аудіоархівів та створено *"Клуб етнічної музики"*. Один із організаторів Міжн. етно-фестивалю *"Країна мрій"* (Київ, 2004, 2005), автор концепції та худ. кер. фестивалю *"Київська Русь"* (Київ, 2001). Член "Міжн. організації нар. творчості" ("IOV", Австрія).

Як фольклорист Г. 1995—2004 організовував і здійснив ряд експедицій для систематизованого збирання зразків традиц. муз. культури українців. Значну частину зібраних записів опубліковано на створеній у рамках проекту "Моя Україна. Берви" інтернет-сторінці традиц. укр. фольклору та видано у вигляді мультимедійних і аудіо-компакт-дисків.

Реж.-постановник числ. мист., зокр. муз. акцій, концертів, фестивалів, кер. культ.-просвітницьких і мультимедійних проектів, продюсер числ. муз. компакт-дисків. Ряд продюсованих Г. проектів став лауреатом міжн. нагород (GRAND PRIX на міжн. конкурсі SVETOZAR STRACINA GRAND PRIX 2003 і бронзова нагорода на міжн. конкурсі BDA/PROMAX у Лос-Анжелесі). Осн. коло режисер. інтересів зосереджено на організації і постановці муз.-мистецьких акцій для молоді та муз. постановках у стилі т. зв. "вуличного т-ру".

Найважливіші постановки: фестивалі "Рок-Екзистенція" (1996—2003, щороку), "Київська Русь" (2001, 2003, 2004), міжн. етно-фестиваль "Країна мрій" (2004); режисер-постановник на фестивалях *"Червона Рута"* й "Золотий Скіф"; муз. вистав "Крути" (2000), "Ще більше снігу срібним полем" (2001), "Концерт для ангелів" (2001); "Концерту на Старому Арбаті" до Дня незалежності України у Москві (2002); серій концертів до Дня молоді на Європейській площі (Київ, Європейська площа), для молоді до Дня святого Валентина (Палац спорту, Київ), урочистого концерту до 50-річчя ООН (Нац. опера України, Київ); постановник заходів на Майдані Незалежності в м. Києві під час міжн. пісенного конкурсу "Євробачення 2005"; режисер-постановник сцени Майдану під час "Помаранчевої революції", концерту до інавгурації Президента В. Ющенка на Майдані Незалежності у м. Києві тощо.

Дискогр.: продюсування CD Extra — "Берви" — український традиційний фольклор. AVE 004; CD audio "Над річкою Кавайцем" — український традиційний фольклор з Поділля. AVE 006; CD audio "Гей, на Чорному морі..." — кобзарсько-лірницька традиція. Микола Будник. Народна бандура. AVE 008; CD Extra "Зелений шум. Полісся" — український традиційний фольклор регіону Полісся. AVE 009; CD audio — "Тарас Компаніченко. Народна бандура, ліра" — кобзарсько-лірницька традиція. AVE 015; CD Extra — "Українська епічна традиція" — героїчний епос українського народу. AVE 012; CD Extra. "ГРАЖДА" Традиційна культура Карпат. AVE 018; CD audio "Українське весілля". AVE 020; CD audio "Колискові". AVE 017; CD-audio. Рок Екзистенція — 97 АВКД-001—98 (1997); Рок Екзистенція — 2000 (double CD) JRC 00386/387—2 (2000); Рок Екзистенція — фестиваль — live 2002. AVE-007 (2002); Київська Русь. Музика українського бароко. AVE 010 (2002); Київська Русь. Український автентичний фольклор. AVE 009 (2002); Київська Русь. Академічна музика України XIX-XX ст. AVE 011 (2002); Київська Русь. Українська традиційна музика. AVE-015 (2004); Київська Русь. "Романтизм в українській музиці 19-го поч.20 ст."AVE-016 (2004).

Літ.: *Фесюк Б.* Традиційний фольклор на компакті // Укр. культура. — 2002. — № 9—10; *Малко Р.* Про справжнє // Кіно-коло. — 2003. — № 17; *Лозовий В.* Нормальний український диск... // Нота. — 2003. — № 1; *Його ж.* Не вмре, не загине // Там само. — 2004. — № 15; *Сюта Б.* Традиційний фольклор на "Київській Русі" // Кіно-коло. — 2004. — № 21; *Бриних М.* Передчасна ностальгія та рефлекторне задоволення (про взаємини року та екзистенції) // Нота. — 2004. — № 14; *Його ж.* Що горить без полум'я? // Там само; *Медвідь В.* Написати правду... // Книжник-Ревю. — 2001. — № 17; *Довыдова А.* ДНК украинской нации. Фольклор // Столичные новости. — 2003. — № 5; Інтерв'ю з Тарасом Грималюком // День. — 2004. — 30 груд.; *Куренко О.* Тарас Грималюк: "Духу Майдану найбільше відповідає рок-музика" // Україна молода. — 2005. — 7 трав.; Тарас Грималюк, арт-диретор мистецької агенції "Арт Велес" / Інтерв'ю *Юки Гаврилової* // Без цензури. — 2005. — 8 верес.; Web-конференція Тараса Грима-

Т. Грималюк

люка // www.obozrevatel.ru. — 2005. — 11 листоп.; *Клоц А.* Возрождение Верниковского // Веч. вест. — 2005. — 22 дек.

Б. Сюта

ГРИНЕВЕЦЬКИЙ Іларіон-Евген Омелянович (31.10.1892, с. Хотинець Яворівського, тепер Ярославського повіту, Польща — 28.02.1962, м. Львів) — музикознавець, диригент, педагог, філолог-українiст. Закін. гімназію в Перемишлі (1903—11). Там вчився також гри на скрипці у приват. школі К. Лепянки. 1911—14 — студент філол. ф-ту Львів. ун-ту. 1914 мобілізований до австр. армії. 1926 склав держ. іспит при Львів. конс. Польс. муз. тов-ва з музики (спів і гра на скрипці). 1924—39 — учитель музики, співів і укр. мови в "Рідній школі", жін. учит. семінарії ім. Т. Шевченка та дівочій гімназії ім. Т. Шевченка у Львові. 1927—30, 1931—39 — голова "*Львів. бояна*", 1930—31 — кер. хору "Боян". Одночасно У 1927—30-х — співробітник Виділу (управи) Муз. тов-ва ім. М. Лисенка. 1934 диригував на святкуванні 120-річчя від дня народження *М. Вербицького* в Яворові. 1939—41 — учитель музики у Львів. пед. школі та пед. ін-ті. Під час гітлерівської окупації викладав музику в семінарії та 2-й гімназії у Львові. 1944—46 — викладач укр. мови й музики та кер. хору Львів. пед. ін-ту. Згодом викладач теор. дисциплін і декан Львів. конс. (1946—62).

І. Гриневецький

Літ. тв.: А. К. Вахнянин. Нарис про життя і творчість. — К., 1961; А. К. Вахнянин (1841—1908). В. Г. Матюк (1852—1912) // Історія української дожовтневої музики. — К., 1969.

Літ.: *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. — К., 1973; *Його ж.* Ювілейний концерт "Бандуриста" // 1930. — № 127; Гриневецький Іларіон Евген // Укр. державна чоловіча гімназія у Перемишлі. — Дрогобич, 1995; *Білинська М.* Трудівник на ниві культури (до 70—річчя О. І. Гриневецького) // Вільна Україна. — 1961. — 31 жовт.; *Гриневецький І.* Автобіографія; Особова справа // Архів Вищого муз. ін-ту ім. М. Лисенка у Львові.

Б. Фільц

М. Гринишин

ГРИНЕВИЧ Григорій (7.02.1900, с. Шура Копієвська на Тульчинщині — ?) — композитор. З родини вчителів. Поч. муз. освіту одержав у *М. Леонтовича*. Навч. у Київ. Муз-драм. ін-ті (кл. композиції *Б. Лятошинського*). Від 1920-х — учитель трудових шкіл.

Тв.: опера "Дзвони гудуть", Симфонія, Струн. квартет, хори.

Літ.: *Лисько З.* Матеріали до бібліографії та історії української музики. — Мюнхен, 1947—61; *Його ж.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика. — 1938. — Числ. 11—12.

ГРИНЕВИЧ С. І. (кін. 19 — поч.20 ст.) — арфіст. Замолоду втратив зір. Активно концертував в Україні й Росії. 1892, 1897 гастролював у Києві, 1908 — у Полтаві. Виступав найчастіше з оперними співаками (*М. Лубковська*, *М. Михайлов* та ін.). Гра відзначалася віртуозністю.

І. Лисенко

ГРИНИШИН Михайло Петрович (30.12.1921, с. Обертин, тепер смт Городенківського р-ну Івано-Фр. обл.) — хор. диригент, композитор, педагог, фольклорист, громад. діяч. З. а. УРСР (1960), З. д. м. УРСР (1967), Н. а. України (1995). Професор (1977). Лауреат премії ім. В. Вернадського (2002). Навч. у Львів. конс. (кл. диригування *П. Муравського*, 1947—50). Був репресований за націоналізм. Закін. Одес. конс. (кл. *В. Базилевич* і *К. Пігрова*, 1956). Відтоді — хормейстер, 1962—70 — худ. кер. і гол. диригент *Гуцульського анс. пісні і танцю*. Здійснив відомі постановки "Щедрий вечір у гуцульському селі" (1963) і "Гуцульське весілля" (1965). З Ансамблем гастролював у всіх республіках кол. СРСР, Румунії. 1956—70 — худ. кер. Івано-Фр. обл. філармонії. 1966—70 — викладач Івано-Фр. пед. ін-ту, з 1967 — доцент. 1960—70 — голова обл. Хор. тов-ва ім. М. Леонтовича. Від 1970 — у Київ. ін-ті культури, 1970—72 — зав. кафедри хор. диригування. Записував укр. нар. пісні. 1973—88 — ведучий телепрограми "Сонячні кларнети"

Тв.: пісні "Вівці мої, вівці", "Ой зелена полонина", "Гей, Карпати!", "Карпатський гомін"; обр. нар. пісень для хору опубл. в його зб. "Гей Карпати". — К., 1966, "Радуйтесь, Карпати". — К., 1967; у зб. "Співає чоловічий хор". — К., 1977).

Літ. тв.: Лине пісня Гуцульщини. — Ужгород, 1966; Робота хормейстера над творами a cappella. — К., 1974; Як створити хор. — К., 1983—87. — Вип. 1—5; Арканове коло // Музика. — 1951. — № 3; Чудова ти, пісне народна! (Гастролі російського народного хору імені Пятницького) // Прикарпатська правда. — 1960. — 9 груд.; Концерт майстрів російської народної пісні // Там само. — 1961. — 5 груд.; журн. і газ. статті. Упорядкування — зб. "Співає чоловічий хор". — К., 1977; серія зб. для аматор. хорів "Райдуга" (1975—89), метод. поради до них.

Літ.: *Лащенко А.* Гринишин М. П. // Хто є хто на Івано-Франківщині. — К., 2003; *Феддеева И.* Гуцульский ансамбль в Москве // Муз. жизнь. — 1965. — № 7; *Сурко Т.* На ярмарку талантів // Україна. — 1987. — № 37; *Стасюк Р.* Пісня — то доля // Укр. форум. 2002. — 2—15 січ.; *Майба Л.* Чи є кому пасти Михайлові вівці? // Укр. культура. — 2002. — № 3; *Порхоменко Л.* Співає чоловічий хор // КіЖ. — 1977. — 28 серп.; *Буджак М.* З піснею повінчаний // УМГ. — 2002. — Січ. — берез.; *Лащенко А.* Його літа на славу музиці // Голос України. — 2002. — 26 черв.; *Мохінчук М.* За заслуги перед Вітчизною // Уряд. кур'єр. — 2003. — 28 берез.

Б. Фільц

ГРИНЮК Олексій (11.09.1977, м. Київ) — піаніст. Лауреат 1-го юнац. конкурсу ім. С. Дягилева в Москві (1991, 1-а премія), 2-го Міжн. конкурсу молодих піаністів ім. Ф. Шопена в Геттінгені (Німеччина, 1993), Міжн. конкурсу ім. Арт. Рубінштейна в Тель-Авіві (1998), володар спец. призу "Stainway" у Великій Британії (1995), переможець конкурсів фірм "Yamaha", "Motorola" (Київ, 1995, 1996). Закін. Київ. ССМШ (1994, кл. фл. *Н. Гриднєвої*), НМАУ (1994—99, кл. *В. Козлова*) та Лондон. королівську академію музики (кл. Х. Мілка). Неодноразовий стипендіат Президента України. Гастролює у багатьох країнах світу.

І. Лисенко

ГРИНЬКІВ Роман Дмитрович (18.03.1969, м. Київ) — бандурист-віртуоз. Лауреат Респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. (1988, Івано-Фр., 1-а премія), Міжн. конкурсу виконавців на нар. інстр. "Кубок Півночі" (1992, Череповець, Росія, 3-я премія), Міжн. конкурсу бандуристів ім. Г. Хоткевича (1993, Київ, Гран-прі, 1-а премія) у категорії "бандурист-інструменталіст". Закін. Київ. конс. (кл. бандури *С. Баштана*, 1993), аспірантуру при ній (1996; кер. С. Баштан). Від 1993 концертує у містах США, Канади, Швейцарії, Нідерландів, Бельгії, Австралії, Польщі, Німеччини. Учасник міжн. фестивалів скрипалів Європи (Брюссель, 1994), 2-го фестивалю "Дні бандурової музики" (Перемишль, 1996), джаз. нетрадиційної музики (Мюнхен, 1995), міжн. фестивалю "Бандура" (Торонто, 2000). Першим використав *бандуру* як інструмент *джазу* й *рок-музики*. Виступав у складі рок-гурту *"Ер Джей Оркестра"* й разом з рок-інструменталістами Ел ді Меолою та Волінвейдером. Удосконалив бандуру київ.-харків. типу, автор. композицій для бандури ("Веснянка", "П'єса в стилі джаз", "Сповідь чарівних струн" тощо). Виконавець та інтерпретатор оригінальних творів для бандури *К. Мяскова, М. Дремлюги, І. Тараненко* та ін., а також перекладених (*Й. С. Бах, Д. Бортнянський, М. Глінка* та ін.). Записав 6 CD.

Літ.: *Гуменюк Л.* Не обірветься дзвін бандури // Музика. — 1993. — № 2; Кобзар нашого часу // Там само. — 2006. — № 4; *Фільц Б.* Міжнародні симпозіуми культурологів та фестиваль бандуристів у Перемишлі в контексті українського національного відродження // Українсько-польські культурні відносини XIX–XX століття. — К., 2003; *Андрусевич Т.* "А звуки цвіли, наче квіти" // Молодь України. — 1998. — 15 верес.

В. Дутчак

ГРИНЬКІВ Тома (4.08.1941, м. Вілкс-Барре, США) — піаніст, педагог. З укр. родини. Лауреат кількох муз. конкурсів, у т. ч. міжн. у Швейцарії (1967, золота медаль). Мистецтва гри на фп. навч. у коледжі у Вілкс-Барре, потім у Мангеттенській муз. школі (закін. 1967 як магістр з відзнакою). Дебютував 1960 1-м Концертом *П. Чайковського* для фп. з орк. (під орудою Л. Стоковського). 1967 здійснив тривале конц. турне у Європі (Відень, Лондон, Берлін, Амстердам та ін. міста). Його називають чуттєвим, елегантним піаністом. В репертуарі — твори *Й. С. Баха, Ф. Ліста* ["Українська балада (Думка)" на тему "Ой не ходи, Грицю"], *Ф. Шопена, С. Рахманінова*. Широко популяризує твори *Д. Бортнянського, В. Косенка, Н. Нижанківського, С. Людкевича, В. Барвінського, Л. Ревуцького* та ін. Виступав з числ. кам. ансамблями США, а також як концертмейстер співаків *А. Добрянського, Е. Іванка, П. Плішки* та ін. Здійснив численні грамзаписи на фірмах США.

Викладач ун-тів, муз. консультант Муз. фестивалю у Ньюпорті, кер. Укр. муз. ін-ту у Нью-Йорку.

Літ.: [*Б. п.*]. Піаніст Тома Гриньків // Свобода (Нью-Йорк). — 1976. — 11 берез.; *Терен-Юськів Т.* Фортепіановий речиталь Т. Гринькова // Там само. — 1985. — 25 берез.; *Його ж.* Концерт Т. Гринькова // Там само. — 1987. — 20 січ.

І. Лисенко

ГРИСЕНКО Людмила Миколаївна (8.08.1921, с. Кам'янеча, тепер Кіровогр. обл. — 15.01. 2006, м. Київ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва. (1969). Доцент (1973). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1959). Відтоді — викладачка муз.-теор. дисциплін Київ. конс. Досліджувала теор. проблеми творчості *Б. Лятошинського* та укр. вок. *виконавство*.

Літ. тв.: канд. дис. "Особенности гармонии в произведениях Б. Н. Лятошинского" (К., 1969); Роль органного пункту і остинато у творчості Б. Лятошинського // Наук.-метод. записки Київ. конс. — К., 1963. — Т. 2; Гармонические средства в хорах Б. Лятошинського на стихи Т. Шевченко // Укр. музыковедение. — К., 1966; Славянская тематика в творчестве украинских советских композиторов // Укр. музыковедение. — К., 1967. — Вып. 2; Формотворча роль гармонії у творах Б. Лятошинського // Сучасна музика. — К., 1973. — Вип. 1; Хоровая музыка (у співавт. з *Л. Ківрич*) // История украинской музыки. — М., 1981; Роль гармонии в развертывании музыкальной формы произведений Б. Н. Лятошинского // Борис Николаевич Лятошинский. — К., 1987; Хорова творчість // Історія української радянської музики: Учб. посібник. — К., 1990 (у співавт. з *Л. Ківрич*); Лятошинський і українська поезія // Світ музики Лятошинського. — К., 1995.

О. Литвинова

ГРИЦА Софія Йосипівна (5.12.1932, м. Львів) — фольклористка, музикознавець, етномузиколог, етнокультуролог, славістка. Канд. мист-ва (1963). Доктор мист-ва (1982). Професор (1993). Лауреат Премій ім. Б. Асаф'єва (1991), ім. М. Лисенка (1999) та НАНУ ім. Ф. Колесси (1999). Член НСКУ (1973). З родини інженера. Закін. істор.-теор. ф-т Львів. конс. (кл. *С. Людкевича*; 1954), аспірантуру при Київ. конс. (кл. *П. Козицького*). Від 1957 працює в ІМФЕ, з 1986 — провідний наук. співробітник.

Теоретик фольклору, збирачка, дослідниця зв'язків нар. і профес. музики, культуролог із широким колом наук. зацікавлень, представниця структурно-функціонального напрямку в укр. *фольклористиці*. Авторка числ. праць з теорії та історії словесно-муз. і муз. фольклору, фольклористики та *музикознавства*. Розробила теорію пісенної/фольк. парадигми як сукупності варіантів одного пісен. зразка, що утворилися внаслідок його трансформацій у процесі просторово-часового руху під впливом модусів мислення середовищ; визначила рівні їх ідентифікації за семантикою і структурою; простежила динамічні модифікації фольклору в автохтонних, міграційних та іміграційних середовищах; першою здійснила соціологічні дослідження фольклору в т. зв. "інтегрованих" середовищах. Запропонувала метод парадигмального дослідження пісенності, залежної від регіональних модусів мислення, вивчення укр. епіки як системи ("Мелос української народної епіки", 1979). Вивчала проблеми міжетнічних контактів на пограниччях. Ці ідеї наскрізно проходять у значній кількості наступних робіт, зокр. моно-

Р. Гриньків

Т. Гриньків

С. Грица

Обкладинка видання "Мелос української народної епіки" С. Грици (К., 1979)

графіях "Методологические проблемы изучения межэтнических связей в фольклоре" (1987), "Час і простір у фольклорі, його стратифікація в зв'язку з етнографічним регіонуванням України" (1996) тощо.

Наук. діяльність Г. розпочала в кін. 1950 із вивчення спадщини акад. *Ф. Колесси* (Ф. М. Колесса // Питання історії і теорії української музики. — Л., 1957; Ф. М. Колесса. — К., 1962). Після захисту канд. дис. про нього підготувала до видання 3 томи праць наук. спадщини вченого — "Мелодії українських народних дум" (1969), "Музикознавчі праці" (1970), "Музичний фольклор Полісся у записах Ф. Колесси та К. Мошинського" (1995), написала ряд проблемних статей на ту саму тему: "Видатний дослідник фольклору Слов'янщини" (1971), "Культурологічні спрямування в науковій діяльності Філарета Колесси" (1991), "Структурно-типологічний напрям у працях академіка Ф. Колесси" (1998) тощо. Першу фольклорну експедицію здійснила 1964 разом з чоловіком, етнографом А. Поріцьким; 1966 очолила експедицію в Закарпаття й Зах. Поділля (поміж учасників — *О. Правдюк*). 1968 здійснила експедицію в Карпати (кер. *О. Дей*) для запису епічних співанок; 1969 з тією ж метою — самостійну експедицію на Покуття, Волинь та Зах. Поділля (матеріали видані у томі: Співанки-хроніки. Новини. — К., 1972, у співавт. з О. Деєм). 1969 — учасник конф. "Musica antiqua" (Польща) з доповіддю "Українські думи — видатне надбання української культури". 1970 очолила експедицію на Поділля, Буковину та Схід. Карпати (поміж учасників — *А. Іваницький*, Т. Чайка) для збирання заробітчанських, емігрантських пісень і співанок ("Наймитські та заробітчанські пісні" — К., 1975, у співавт. з О. Деєм і М. Марченко). 1972—91 — член Всесоюзної комісії з фольклору СК СРСР, голова фольклорної комісії СК України. У співпраці з О. Деєм видала том фольклористичної спадщини *Лесі Українки* ("Фольклорні записи Лесі Українки" // Українка Леся. Зібрання творів. У 12 т. — Т. 9. — К., 1977).

Започаткувала соціологічні дослідження фольклору інтегрованих середовищ. 1975 ініціювала перші у післявоєнні роки 4 соціологічні експедиції на Чорнобильську АЕС (з О. Бріциною), 1977 — на Бурштинську ДРЕС і Новодністровський гідрокомплекс (з В. Новійчук), 1983 — повторно на Чорнобильську АЕС (з *М. Хоєм*). Про це див. статті Г.: "Народные песни не стареют" (СМ, 1977., № 11), "Фольклор у промисловому середовищі" (К., 1978), "Фольклор: сущность, структура, функции" (К., 1984), "Социологическое направление в этномузыкологии" (К., 1987). Г. започаткувала анкетне опитування реципієнтів для з'ясування місця фольклору в контексті культ. інтересів робітн. середовища новобудов; провела експеримент. дослідження для виявлення "модусів мислення" представників різних локальних осередків; динаміки фольклору на міжетніч. пограниччях та у процесі демограф. міграцій (Спільність мелодичних типів у слов'янській пісенності Карпат // НТЕ. — 1966. — № 2; Межэтнические связи в фольклоре пограничий // Национальные традиции и процессы интернационализации... — К., 1987; Міграції фольклору // Фольклор українців поза межами України. — К., 1992); Фольклор українців у між- і внутрішньоконтинентальній міграції // Мистецтво, фольклор та етнографія слов'янських народів / XI з'їзд славістів. — Братислава, 1993). Г. — учасник VI, VII, IX, X—XII Міжн. з'їздів славістів.

Центр. місце у працях Г. посіли проблеми укр. нар. епіки, яку вона вперше розглянула як цілісну систему — *билини* київ. циклу, духовні вірші, *балади*, *думи*, співанки-хроніки, застосувавши до їх аналізу методологію парадигматики (Мелос української народної епіки. — К., 1979), захистивши цю працю як докт. дис. Помітне місце в її наук. доробку посідають розвідки з питань зв'язків фольклору і профес. музики (Зв'язки української радянської музики з народною творчістю // Сучасна українська музика. — К., 1965; статті про творчість *Г. Гаврилець*, *Л. Дичко*); муз. публіцистика — "За культуру музичної культури" (Музика. — 1987. — № 6; 1988. — № 1); Очима етномузиколога // Укр. культура. — 1998. — № 1. Її статті, дослідження видано багатьма слов'ян., а також нім., англ., франц. мовами. Г. керує проектом 5-томного видання укр. нар. дум.

1979—1993 вела активну популяризаторську роботу на радіо у циклах "З народних джерел", "Золоті ключі", "Дзвонкова криниця", на ТБ "Перлини душі народної" тощо, здійснивши понад 300 радіо і телепередач (див. про це: Грица С. "Фольклорний радіоконкурс "Золоті ключі" // НТЕ. — 1981. — № 4; Відродження народнопісенних джерел // НТЕ. — 1987 — № 5), що мали значний вплив на відроження автентичного фольклору в Україні та активізацію фольклорист. роботи. 1987 організувала концерт автентичних фольклорних колективів у Москві. Одна з організаторів II Всесоюз. фольклорного фестивалю в Києві 1990 (Проблеми репрезентації фольклору на святі народної пісні // НТЕ. — 1989. — № 5; II Міжнародний фестиваль фольклору. — К., 1990).

Представник структурно-функціонального напряму у фольклористиці, Г. підготувала ряд етномузикологів (поміж них — А. Іваницький, П. Стоянов, М. Хай, О. Смоляк та ін.), викладає курс етномузикології у вищих навч. закладах.

Літ. тв.: канд. дис. "Музично-фольклористична діяльність Ф. М. Колесси" (К., 1962). Спільність мелодичних типів у слов'янської пісенності Карпат. — К., 1966; Принципи класифікації і наукового видання україн. словесно-музичної творчості на сучасному етапі. — К., 1968 (у співавт. з *О. Деєм*); Часові й територіальні нашарування в українській словесно-музичній епіці. — К., 1974; Мелос української народної епіки. — К., 1979, рос. розширене перевид.: Украинская песенная эпика. — М., 1990; Фольклор у просторі та часі. — Тернопіль, 2000; Трансмісія фольклорної традиції. — К.; Тернопіль, 2002; Функциональный многоуровневый анализ народного творчества // Методы изучения фольклора. — Ленинград, 1983; Фольклор как специфическая форма духовной культуры: сущ-

ність, структура, функции // Социалистическая культура и художественная активность масс. — К., 1984; Межэтнические связи в фольклоре пограничий // Национальные традиции и процесс интернационализации в сфере художественной культуры. — К., 1987; Социологическое направление в этномузыкологии // Проблемы музыкальной культуры. — М., 1987; Функция словесного и музыкального языка в условиях межэтнических контактов // Історія, культура, фольклор та етнографія слов'янських народів. — 1988; Думи // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; Історичні пісні // Там само; Народна пісенність другої половини XIX ст // Там само. — 1989. — Т. 2; Музична фольклористика // Там само. — 1990. — Т. 3; Народний професіоналізм // Мистецтво та етнос. — К., 1991; Ендогенна природа фольклору // Філософська і соціологічна думка. — 1994. — № 7—8; Біблійні елементи в думах // НТЕ. — 2005. — № 5; Народна творчість і народознавчі студії // Історія української культури. — К., 2006. — Т. 4. — Ч. 1; Механизмы словесно-музыкальной парадигматики в фольклоре // I Всероссийский конгресс фольклористов: Сб. докладов. — М., 2006; Hudobny folklor v kontexte komplexného studia folkloru ludovych oslobodzovacich hnuti 16.—19. storocia v Karpatsko-Balkanskej oblasti // Slovenský naodopis. — 1983. — Nr 2; Traditional Ukrainian Musik // Musik and Musicians. — London, 2000; бл. 300 статей у журналах, вітчизн. і заруб. енциклопедіях.

Літ.: *Іваницький А.* Софія Йосипівна Грица: Творчий портрет. — К.; Тернопіль, 2002; С. Й. Грица: Бібліогр. покажчик наук. праць / Упоряд. *О. Юзефчик.* — К., 2003; *Земцовський І.* Дослідження мелосу епіки // НТЕ. — 1980. — № 1; *Філец Б.* Про народно-пісенну епіку // Музика. — 1981. — № 6; *Васильева Е., Путилов Б.* [Рецензія на кн. "Мелос української фольклорної епіки"] // Сов. этнография. — 1981. — № 4; *Мацієвський І.* До внеску Софії Грици в українське етномузикознавство // Парадигматика фольклору: Ювілейний зб. з нагоди 70-річчя від дня народження докт. мист-ва, проф. С. Грици. — Тернопіль, 2002; *Хай М.* Софія Грица — теоретик і дослідник української музично-пісенної епіки // Там само; *Богданова О.* Книги — її життя // Музика. — 2005. — № 6; *Musinko M.* F. M. Kolessa: Melodiji ukrajinskych narodnych dum. — K., 1969; [*Б. п.*]. F. M. Kolessa: Musikoznavci praci. — K., 1970 // Narodopisne aktuality. (Stražnice). 1973. — R IX; *Czekanowska A.* (рец.) Muzychnyj Folklor z Poliss'ja u zapisach Filareta Kolessy ta K. Moszynskoho. — Kyjiv, 1995. 418 pp. // Yearbook for Traditional Musik. 1997. — Vol. 29 та ін.

О. Порицька

ГРИЦАЙ (Колтановський) Василь Овсійович [26.04.(8.05).1854, за ін. від. 1856, с. Куковичі Сосницького повіту, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 2(15).03.1910, там само] — оперний співак (тенор, пізніше баритон), драм. актор, режисер, антрепренер. З родини священика. Закін. Черніг. (за деякими відом. Харків.) духовну семінарію. Співу навч. у Харків. муз. училищі (кл. К. Прохорової-Мауреллі). 1883 дебютував у партії Петра ("Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенко*) в харків. трупі *М. Кропивницького.* Того самого року перейшов до трупи *М. Старицького.* 1893—96 виступав у трупі *П. Саксаганського.* 1897—99 — у трупі Д. Гайдамаки. Мав сильний красивий голос великого діапазону. На початку сцен. діяльності співав тенорові партії. Пізніше виконував баритон. партії Султана, Виборного та ін. 1-й виконавець партій Ілька, Левка ("Чорноморці", "Утоплена" М. Лисенка), в Одесі — Івана ("Чорноморці"). Партнери — *М. Заньковецька,* М. Кропивницький, *М. Садовська-Барілотті,* П. Саксаганський. Співав п/к *М. Черняхівського.* Виступав також у драм. виставах.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Вакула ("Різдвяна ніч", М. Лисенка). 1900—07 (з перервами) очолював антрепризи, з якими гастролював по Україні (Одеса, Чернігів, Миколаїв, Сімферополь) і Росії (Твер, Орел, Воронеж, Москва).

Найкращі ролі — Юрко Довбуш (однойм. твір М. Старицького), Андрій ("Глитай" М. Кропивницького), Олексій ("Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка). Літ.: [*Б. п.*]. Василий Евсеевич Грицай // Театр и жизнь. — 1887. — № 5; [*Б. п.*]. В. Е. Грицай [Некролог] // Театр и искусство. — 1910. — № 11; *Варнеке Б.* Клочки воспоминаний // Силуэты (Одеса). — 1924. — № 2.

О. Кушнірук

В. Грицай

ГРИЦАК Олександр Теодорович (2.12.1933, м. Львів) — диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1989). Професор (1993). Закін. Львів. конс. (1962). 1963—70 — гол. хормейстер Львів. т-ру опери та балету, де брав участь у постановках опер "Золотий обруч" *Б. Лятошинського,* "У неділю рано зілля копала" *В. Кирейко* (1-е вик.), "Ернані" Дж. Верді, "Шукачі перлин" Ж. Бізе, "Чарівний стрілець" К. М. Вебера то-що. Диригував оперними виставами. Від 1970 — викладач Львів. конс, з 1974 — зав. кафедри оперної підготовки, 1984 — гол. диригент Оперної студії. Поміж постановок — "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова* (1970), "Травіата" Дж. Верді (1975), "Ноктюрн" *М. Лисенка* (1979), "Сотник" *М. Вериківського* (1980), "Таємний шлюб" Д. Чимарози, "Мусусі" О. Тактакішвілі (обидві 1982), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1986), "Кулало" *А. Вахнянина* (1990), "Роксолана" *Д. Січинського* (1994).

І. Гамкало

І. Гриценко

ГРИЦЕНКО Іван Єфремович (бл. 1885 — 1936, м. Ізмаїл, тепер Одес. обл.) — оперний і кам. співак (драм. тенор). Вок. освіту здобув приватно в Л. Донського (Москва). 1908 невдало дебютував на сцені Великого т-ру. 1909—10 — соліст моск. опери С. Зіміна, 1910—11 — Київ., 1912—13 — Харків., 1913—14 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1911—12, 1916—19 — Одес. опер, 1914—15 — Маріїн. опери в Петрограді (тепер — С.-Петербург), 1915—16 — моск. Нар. дому. 1911, 1914 на київській фірмі "Екстрафон" записав 36 творів, зокр. укр. нар. пісні ("Повій, вітре, на Вкраїну", "Дивлюсь я на небо", "Ой не шуми, луже", "Сонце низенько"), а також романси й дуети (з О. Грозовською) *М. Глінки, М. Лисенка.* 1919 через хворобу залишив сцену і переїхав до Ізмаїла. В репертуарі — укр. нар. пісні, солоспіви *М. Лисенка, А. Єдлічки,*

Б. Підгорецького. Мав красивий сильний голос.

Партії: Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Андрій, Герман ("Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Садко (однойм. опера М. Римського-Корсакова), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Радамес, Манріко ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Самсон ("Самсон і Даліла" К. Сен-Санса), Рауль ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Елеазар ("Жидівка" Ф. Галеві), Турідду ("Сільська честь" П. Масканьї).

Літ.: *Шахрай В.* На сцені Одеської опери // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упорядник *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Козаківський М.* Могутній голос // Там само; *Лисенко І.* Третє повернення Івана Гриценка // Голос України. — 1996. — 22 лют.

І. Лисенко

ГРИЦЕНКО Лілія Олімпіївна [11(24).12.1917, ст. Ясинувата, тепер Донец. обл.] — кам. співачка (сопрано), драм. актриса. Н. а. РРФСР (1957). Закін. Оперно-драм. студію ім. К. Станіславського у Москві (кл. *А. Нежданової,* 1941). Вик. діяльність розпочала 1937 на сцені цієї студії в оперних і драм. виставах. 1948—57 — артистка Моск. драм. т-ру ім. К. Станіславського, 1960—72 — Моск. драм. т-ру ім. О. Пушкіна. У 1960-х активно виступала в моск. концертах. У репертуарі — укр. і рос. нар. пісні, а також романси рос. композиторів. Знімалася в кіно.

І. Лисенко

Ф. Гриценко-Холодний

В. Грицюк у ролі Карася (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

ГРИЦЕНКО-ХОЛОДНИЙ Федір (1813, за ін. відом.— 1814, Полтавщина — після 1886, там само) — кобзар. Втратив зір у 13 років. 5 років навч. у кобзаря В. Назаренка з Буд (слобода під Грунею біля Куземина), потім — у Г. Вовка, *Д. Кочерги.* Г.-Х. виконував числ. *псальми,* пісні, *думи,* у т. ч. "Івась Коновченко, Вдовиченко", "Бідна вдова і три сини", "Сестра та брат", "Фесько Ганджа Андибер" ("Бендиберя"), "Маруся Богуславка", "Три сини самарські", "Втеча трьох братів з города Азова, з турецької неволі" тощо. Грав на 45-струн. *бандурі.* За свідченнями сучасників (*П. Мартиновича,* О. Баря), мав надзвичайний вик. талант і феноменальний хист бандуриста-інструменталіста (що "міг босими ногами грати на бандурі будь-який *козачок*"). Поміж учнів — кобзарі І. Городницький, *М. Кравченко,* В. Парасочка, *С. Скорик* та ін. Від Г.-Х. не записано жодної *мелодії.*

Літ.: *Кирдан Б., Омельченко А.* Народні співці-музиканти на Україні. — К., 1980; *Сластион А.* Кобзарь Михайло Кравченко и его думы // Киев. старина. — 1902. — Май; *Грица М.* Виконавці українських дум // Родовід. — 1992. — Число 4.

Б. Сюта

ГРИЦЮК Владилен Григорович (9.03.1933, смт Томашпіль, тепер Вінниц. обл. — 11.08.2004, м. Київ) — оперний і кам. співак (бас). Батько *Г. Грицюка.* Н. а. УРСР (1978). Лауреат Всесоюз. (золота медаль) і 6-го Всесвіт. (срібна медаль) фестивалів молоді та студентів (обидва — Москва, 1957). Навч. у Львів. конс., одночасно — соліст Львів оперного т-ру (1955—57). Закін. Київ. конс. (кл. сольного співу *Д. Євтушенка,* 1959). Соліст Київ. т-ру опери та балету (1959—73, 1976—93), Центр. ансамблю пісні і танцю групи рад. військ у НДР (тепер Німеччина, 1973—76). Викладач Київ. пед. ін-ту (1980—85). Мав сильний соковитий голос, бездоганну чистоту інтонування, образно виразну дикцію, міміку, жест, органічно поєднував вок. і акторський аспекти виконання. Найпереконливіше в худ. плані виконував партії жанр. і драм. спрямування, передусім в операх укр. композиторів. Водночас у його виконанні проникливо звучала духовна музика. У конц. репертуарі — твори *М. Лисенка* (зокр. обр. нар. пісень), *О. Даргомижського, П. Чайковського,* Дж. Россіні, Ш. Ґуно, арії з опер укр. (*С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, М. Аркаса* та ін.) духовні композиції *М. Леонтовича,* укр. і рос. нар. пісні різних жанрів (особливо виразні вок.-худ. образи пов'язані з виконанням Г. жартівливих пісень). Із великим успіхом співав перед найрізноманітнішими аудиторіями разом із *В. Любимовою* дует з опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського, що упродовж ост. чверті 20 — поч. 21 ст. також неодноразово звучав в ефірі на замовлення слухачів. У телефільмах озвучив ролі: Карася ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборного ("Наталка Полтавка", за однойм. оперою *І. Котляревського* — М. Лисенка), Батька ("Спокута", за оперою "Наймичка" *М. Вериківського,* всі — 1986). Має фондові записи на Укр. радіо. Гастролював у Канаді, Великій Британії, США, Іспанії, Польщі, Румунії, Болгарії, кол. ФРН, Франції, Італії, Данії, Норвегії, Швейцарії, Фінляндії.

Один із кращих виконавців на вітчизн. оперних сценах партій Карася ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Тараса ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Варлаама ("Борис Годунов" *М. Мусоргського*), Кончака ("Князь Ігор" *О. Бородіна*).

Партії: Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка, Аполлон ("Енеїда" М. Лисенка), Батько ("Наймичка" М. Вериківського), Дяк ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Захар Беркут ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Рущак ("Мілана" Г. Майбороди), Кобза ("Загибель ескадри" В. Губаренка), Іван Сусанін, Фарлаф ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Малюта Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Іван Хованський ("Хованщина" М. Мусоргського), Орлик ("Мазепа" П. Чайковського), Рамфіс, Великий інквізитор, Монтероне ("Аїда", "Дон Карлос", "Ріголетто" Дж. Верді), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Нурабад ("Шукачі перлин" Ж. Бізе), Король ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Дискогр.: LP грамплатівки — Партія Кобзи в опері "Загибель ескадри" *В. Губаренка.* 33 Д — 025399—402; "Укр. духовна хорова музика". *М. Леонтович.* "Вірую", "Многая літа", "Велика ектенія". С10 31277—78. 1991.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. —

К., 1964; *Станішевський Ю.* Національний академічний театр опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2002; *Грицюк В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*; Афіші, програмки, фотоматеріали // Приват. архів *В. Любимової*.

О. Немкович

ГРИЦЮК Григорій Владиленович (20.07.1955, м. Львів — 02.2000, м. Київ) — оперний і кам. співак (баритон). Син *В. Грицюка*. Н. а. УРСР (1990). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (Одеса, 1984, 2-а премія), 11-го Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Єреван, 1984, 1-а премія), Міжн. конкурсу вокалістів (Ріо-де-Жанейро, 1984, 2-а премія), 8-го міжн. конкурсу ім. П. Чайковського (Москва, 1986, 1-а премія, золота медаль). Закін. Київ. конс. (кл. вокалу Т. Михайлової, 1979). 1981—88 — соліст Київ. т-ру опери та балету, з 1988 — Будинку органної і камерної музики України. Гастролював в Австрії, Австрії, Італії, Німеччині, Фінляндії, Франції, кол. Чехословаччині, Швеції. Від 1992 жив і працював за кордоном. У репертуарі — твори *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, К. Данькевича, П. Чайковського, С. Рахманінова*, Г. Свиридова, композиції зах.-європ. авторів, укр. нар. пісні. Мав м'який, багатий за тембровими відтінками у межах усього діапазону голос. Вик. мистецтво позначене чистотою вок. інтонування, розумінням стилю, оригінальністю трактувань.

Партії: Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Шакловитий, Рангоні ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Томський ("Пікова дама" П. Чайковського), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Невер ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Альберт ("Вертер" Ж. Массне).

Літ.: *Шокало І.* На шляху до майстерності // Музика. — 1985. — № 4; [*Б. п.*]. Грицюк Г.: Украинский певец, золотой медалист VIII Международного конкурса им. П. И. Чайковского. Февр. 2000 [Некролог] // Муз. обозрение. — 2000. — № 2; [*Б. п.*]. Недоспівана пісня // Музика. — 2003. — № 4; *Сидоренко Р.* Тричі лауреат // КіЖ. — 1985. — 8 верес.; [*Б. п.*]. Григорій Грицюк — переможець конкурсу // КіЖ. — 1986. — 27 лип.; *Рябініна І.* На зустрічі з музикою // Київ. правда. — 1989. — 16 серп.; *Рябініна І.* Щасливий виняток // Веч. Київ. — 1990. — 16 січ.

І. Лисенко

ГРИЦЮК Наталія Іванівна (21.07.1939, м. Київ) — музикознавець, педагог. Член СКУ. 1964 закін. Київ. конс. Від 1964 — викладачка, з 1966 — ст. викладачка, з 1992 — доцент кафедри теорії та історії музики Київ. держ. пед. ін-ту.

Літ. тв.: Слухання музики в 1—3 класах. — К., 1980; Слухання музики в 4—5 класах. — К., 1984; Федір Миколайович Попадич. — К., 1987; З історії німецької масової пісні // Укр. муз-во. — К., 1969. — № 5; З пісенного літопису 20-х років // Там само. — К., 1974. — № 9; Митець-громадянин // Музика. — 1974. — № 3; Одна из первых // СМ. — 1984. — № 2; Композитор К. Є. Богуславський. Спроби нового погляду // Наук. записки НПУ ім. М. П. Драгоманова. — 2001. — Вип. XL; посібники і хрестоматії для ДМШ (у співавт.).

Б. Фільц

ГРИШКО Володимир Данилович (28.07.1960, м. Київ) — оперний і конц. співак (тенор). Н. а. України (1996). Лауреат Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (2001). Лауреат Респ. конкурсу вокалістів ім. М. Лисенка (Київ, 1988), Всесоюз. конкурсу ім. М. Глінки (Рига, 1989, 2-а премія; Москва, 1990, 2-а премія). Міжн. конкурсів ім. Ф. Віньєса у Барселоні (1989, 1-а премія і спец. приз П. Домінго "Тенор мілор", тобто найкращий тенор), Марселі (1989, 3-я премія), Тулузі (1990, Гран-прі). Навч. співу в Київ. муз. уч-щі (кл. В. Запорожцева), закін. Київ. конс. (кл. вокалу *В. Тимохіна*, 1989), аспірантуру при ній (кер. *З. Христич*, 1991). Навч. у Дипломат. академії України. Г. — викладач культурології Національного авіаційного університету. Має яскравий, емоційно насичений красивий голос великого діапазону із сильними верхами. Співакові підвладні найскладніші оперні партії як лір., так і драм. характеру. Від 1988 — соліст (за контрактом) Нац. т-ру опери та балету України, 1993—95 — "Нью-Йорк Сіті Опера", з 1995 "Метрополітен-опера" (Нью-Йорк), Маріїн. оперного т-ру (С.Пб.). Від 1990 мав довгостроковий контракт на виступи у т-рах США, п/к відомих диригентів співав в оперних т-рах Австрії, Бельгії, Великої Британії, Іспанії, Італії, Німеччини (Дрезден), Португалії, Росії, США (Вашингтон, Нью-Йорк, Лос-Анджелес), Фінляндії, Франції, Японії. Від 1988 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Укр.-нідерландська звукозаписувальна компанія "Машел" записала бл. 20 оперних арій, канад. фірма "Євшан" — укр., рос., італ., ісп. пісні; у супроводі Детройт. симф. орк. — оперу "Снігуронька" *М. Римського-Корсакова*. У Києві виступав у спільних концертах з М. Кабальє (2003, 2006), співав під час богослужень у Володимирському соборі.

Від 2005 — позаштатний радник Президента України з питань культури, член Нац. ради з питань культури. Засн. власного фонду для підтримки молодих талантів.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Тарас Бульба" І. Лисенка), Марко ("Наймичка" М. Верниківського), Грицько, Андрій Хованський, Самозванець ("Сорочинський ярмарок", "Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігорович ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський, Княжич Юрій ("Євгеній Онєгін", "Чародійка" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Паоло ("Франческа да Ріміні" С. Рахманінова), Альфред, Герцог, Манріко ("Травіата", "Ріголетто", "Трубадур" Дж. Верді), Едгар ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно), Пінкертон, Рудольф ("Чіо-Чіо сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Борис ("Катя Кабанова" Л. Яначека), Сергій ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича) та ін.

Літ.: *Вересень А.* Збуваються мрії // Музика. — 1990. — № 5; *Шевчко Т.* Гришко — прізвище співоче // Там само. — 1997. — № 5; *Вишневої А.* Гришко В.: "Я стартував в Америці" // Укр. культура. — 1998. — № 2; *Кучеренко Л.* Американська епопея Володимира Гришка // ПіК. — 2002. — 14—20 трав.;

Н. Грицюк

П. Домінго В. Гришко

Боронович Л. "Тенор-мілор" // Прапор комунізму. — 1989. — 22 листоп.; *І/ ж.* Дзвінок з Барселони // Рад. Україна. — 1990. — 15 листоп.; *Жиліна Л.* Американська кар'єра нашого тенора // КіЖ. — 1998. — 4 листоп.; *Бахарєва Т.* Владимир Гришко // Факты. — 2006. — 14 апр.; *Вергеліс О.* Володимир Гришко // Дзеркало тижня. — 2006. — 15 квіт.

А. Муха

М. Гришко

М. Гришко в ролі Богдана Хмельницького (однойменна опера К. Данькевича)

ГРИШКО Михайло Степанович [14(27).02.1901, м. Маріуполь, тепер Донец. обл. — 3.06.1973, м. Київ] — оперний і кам. співак (драм. баритон). Н. а. СРСР (1950). Лауреат Сталінської премії (1950). З родини робітника. Навчаючися в церк.-парафіяльній школі, співав у церк. хорі, де одержав поч. муз. освіту — знання з елементарної теорії музики, перші навички з правильної постановки голосу, співу в ансамблі, читання з листа тощо. Згодом співав у архієрейському хорі. Матрос Азов. і Чорномор. флотів, токар одного з Маріупольських заводів. Закін. Одес. муз.-драм. ін-т (кл. *Ю. Рейдер*, 1927). Соліст Одес. (1925—27), Харків. (1927—36), Груз. (1934—35), Київ. (1935—64) т-рів опери та балету. Під час війни у складі конц. бригади виступав перед бійцями Півд.-Зах. фронту.

Вик. мистецтво Г. позначалось яскраво неповторними рисами. Мав голос, рідкісний за красою і силою, могутній і разом з тим м'який, соковитий, "органного" звучання, багатий на обертони, гнучкий, польотний і водночас рівний, такий, що вільно й легко звучав у межах усього діапазону. Майстерно володів диханням, кантиленою, mezza voce, піаніссімо, філіровкою звука, чіткою дикцією. У вик. мистецтві Г. поєднувалися традиції вітчизн. вок. школи та італ. bel canto (сприйняв від Ю. Рейдер, яка працювала в оперних т-рах Італії). Мав виняткову співацьку витривалість. Вик. стилеві Г. властива експресія, схильність до втілення драм. муз.-сцен. образів, надавання їм рис монументальності, органічне поєднання високої вок. та актор. техніки. Постійно перебував у творчому пошуку й експериментував. Виступав як оперний і кам. співак, проте головним було оперне виконавство. Володів великим і різноплановим у хронологічному й стильовому відношеннях репертуаром. Створив понад 30 муз.-сцен. образів в операх укр., рос., груз., зах.-європ. композиторів. 1-й виконавець низки кам.-вок. композицій *Л. Ревуцького*, *К. Данькевича*, *П. Майбороди*, *Ю. Мейтуса*, *А. Кос-Анатольського*, *Г. Жуковського*. У концертах також виконував: фрагменти оперних партій з опер *О. Бородіна*, *П. Чайковського*, Дж. Верді, *С. Рахманінова*, кам.-вок. твори *С. Гулака-Артемовського*, *В. Заремби*, *М. Лисенка*, *Д. Січинського*, *Я. Степового*, *П. Гайдамаки*, *Г. Майбороди*, *М. Глінки*, *М. Римського-Корсакова*, *М. Мусоргського*, О. Бородіна, *Ц. Кюї*, П. Чайковського, *Ант. Рубінштейна*, С. Рахманінова, *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Дж. Верді, Р. Вагнера, Дж. Пуччіні, Ж. Массне, Е. Гріга та ін., укр. і рос. нар. пісні. Знімався у муз. к/ф "Щит Джургая" (1944). Поміж оперно-сцен. партнерів — *А. Нежданова*, *Л. Собінов*, Д. Смирнов. Гастролював у містах кол. СРСР. Записав на грамплатівки арії з опер, романси укр., рос., зах.-європ. композиторів, числ. укр. нар. пісні. Вик. мистецтво Г. високо цінували диригенти (А. Тосканіні, *Н. Рахлін* та ін.), співаки (зокр. *П. Норцов*, Д. Пірс).

1981 на будинку в Києві, де проживав співак (вул. Хрещатик, 15), встановлено меморіальну дошку з його бронзовим барельєфним портретом (скульптор М. Ропай, арх. А. Ігнащенко).

Найкращі партії: Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Богдан Хмельницький (однойм. опера К. Данькевича, 1-е вик., партію написано спеціально для Г.), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мазепа (однойм. опера П. Чайковського), Ріголетто, Амонасро, Жермон (однойм. опера, "Аїда", "Травіата" Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні). Ін. партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Кармелюк (однойм. опера В. Костенка), Штубе ("Розлом" *В. Фемеліді*), Ахмет ("Перекоп" Ю. Мейтуса, *В. Рибальченка*, *М. Тица*), Горбенко, Шибак ("Арсенал", "Милана" (1-е вик.) Г. Майбороди), Невідомий ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Князь Ігор (однойм. опера О. Бородіна), Шакловитий ("Хованщина" М. Мусоргського), Євгеній Онєгін, Томський (однойм. опера, "Пікова дама" П. Чайковського), Мізгир, Гонець, Веденецький гість ("Снігуронька", "Казка про царя Салтана", "Садко" М. Римського-Корсакова), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Кіазо, Мурман ("Дайсі", "Абесалом і Етері" З. Паліашвілі), Альмавіва ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ренато, Яго ("Бал-маскарад", "Отелло" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Невер ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Пінг ("Турандот" Дж. Пуччіні), Рафаель ("Намисто мадонни" Е. Вольф-Феррарі).

Дискогр.: партія Богдана Хмельницького в однойм. опері *К. Данькевича*. Д — 01813—22; партія Султана в опері "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. Д — 06781—86; партія Грязного в опері "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*. Д — 02307—14; Арія Грязного з опери "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*; Аріозо Мазепи з однойм. опери *П. Чайковського*; Арія і Романс Демона з однойм. опери *Ант. Рубінштейна*; Каватина Алеко з однойм. опери *С. Рахманінова*; Арія Ріголетто з однойм. опери; Арія Яго з опери "Отелло" (обидві — *Дж. Верді*) тощо. М10 — 39203—04; Арія Остапа з опери "Тарас Бульба" *М. Лисенка*; Арія і Дума Богдана з опери "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*; Арія Султана з опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*; 2 пісні Миколи з опери "Наталка Полтавка" *М. Лисенка* (насправді — *І. Котляревського* — *М. Лисенка*); *С. Рахманінов*, сл. Г. Галіна. "Как мне больно"; *Д. Кабалевський*, сл. В. Шекспіра. "Не изменяйся, будь самим собой"; *М. Лисенко*, сл. Т. Шевченка. "Мені однаково"; укр. нар. пісні: "Гомін, гомін по діброві", "Гей, літа орел", "Приїхали три козаки" тощо. М10 — 39205—06.

Літ. тв.: Зірка української опери; [М. Литвиненко-Вольгемут] // Музика. — 1972. — № 1.

Літ.: *Стебун И. М.* С. Гришко. — К., 1960; *Стефанович М.* Київський державний академічний ордена Леніна театр опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Козак С.* Михайло Степанович Гришко: Біогр. повість. — К., 1978; *Станішевський Ю.* На-

ціональний академічний театр опери та балету України ім. Т. Г. Шевченка. — К., 2002; Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003; *Муха А.* Від аматора до визначного митця // Соц. культура. — 1965. — № 4; *Олексієнко Г.* Корифей радянської опери (до 40-річного артистичного шляху н. а. СРСР, співака М. С. Гришка) // Музика. — 1971. — № 1; *Тальба В.* Видатний співак // Там само. — 1981. — № 2; Корифей української опери (спогади сучасників) // Там само. — 2001. — № 1—2; *Туркевич В.* Михайло Гришко // Народжені Україною: Меморіальний альманах: У 2 т. — К., 2002. — Т. 1; *Дальський О.* Патріарх української оперної сцени // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко.* — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Нарцов П.* Зустрічі в Москві // Там само; *Скоробагатько Н.* У Київському оперному // Там само; *Тальба В.* Гордість української опери // Там само; *Шульман Н.* Спогади про Михайла Гришка // Там само; *Швачко Т.* Король українських баритонів // Мистецькі обрії: Альманах. — К., 2003; *Беляєва М., Якименко Н., Муха А.* Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Їх же.* Концертне життя // Там само; *Кагарлицький М.* Співучий витязь України // Молодь України. — 1981. — 26 лют.; *Димітріаді О.* Таїнство: Видатний оперний співак М. С. Гришко // КіЖ. — 1982. — 28 берез.; *Бориденко Н.* Гордость Украины — Михаил Гришко // Всеукраинские ведомости. — 1996. — 2 марта.

О. Немкович

ГРИШКО Олександр Логвинович (1878, м. Лютеньки Гадяцького повіту Полтав. губ. — ?) — лірник. Навч. у кобзаря Х. Коваленка. Ходив з лірником, якого сам наймав, під його *ліру* співаючи пісні й *думи* ("Про удову", "Про брата і сестру", "Плач невільників"). За свідченням *Ф. Колесси*, співав дуже гарно й виразно, у характерній лірницькій манері.

Літ.: *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум. — К., 1969.

О. Богданова

ГРІНБЕРГ Юлія (1827, м. Харків — 1904, м. Петербург, Росія) — піаністка. Здобула домашню муз. освіту. Мала неабиякі музичні здібності, вважалася вундеркіндом. 1836 у 9-річному віці дебютувала в Одесі. У 1830-х жила в Харкові, де часто виступала із сольними концертами, також брала участь у збірних імпрезах. 1840 дала в Харкові 2 концерти. Пізніше гастролювала в Москві, Петербурзі та на Заході. 1843 повернулася до Харкова, де виступала в концертах протягом 20 років. У її репертуарі були твори *Ф. Шопена*, *Ф. Шуберта*, *Ф. Ліста*, З. Тальберґа та ін. Відзначалася віртуозною грою, була улюбленицею публіки.

Літ.: *Алексеев А.* Русские пианисты. — М.; Ленинград, 1948. — Вып. 2; *Музалевский В.* Русское фортепианное искусство. — Ленинград, 1961; *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова XVIII—XIX ст. — К., 1967; *Кононова О.* Музична культура Харкова кінця XVIII — початку XX ст. — Х., 2004; [*Б. п.*]. Концерт Ю. Гринберг // Харьков. губ. ведомости. — 1840. — 31 авг.

І. Лисенко

ГРІНДЕНКО Тетяна Тихонівна (29.03.1946, м. Харків) — скрипалька. Лауреатка конкурсу 9-го Всесвіт. фестивалю молоді та студентів (1968, Софія, 1-а премія), Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (1969, Москва, 1-а премія), міжн. конкурсів: ім. П. Чайковського (1970, Москва, 3-я премія), ім. Г. Венявського (1972, Познань, 1-а премія). Закін. Моск. конс. (1971, кл. Ю. Янкелевича) та аспірантуру при ній (1973). Від 1974 — солістка Москонцерту. Активно гастролювала в кол. СРСР та за кордоном. Поряд із сольною конц. діяльністю Г. брала участь в ансамблі старов. музики (грала на віолі д'амур, ребеці) та у виконанні сучас. експеримент. творів (група "Бумеранг"). 1-а вик. Сонати й "Драми" *В. Сильвестрова* та ін. творів. Часто виступала в дуеті зі скрипалем Г. Кремером. Мешкає за кордоном.

Літ.: [*Б. п.*]. Государственный выбор // Культура. — 2003. — № 2.

О. Шевчук

ГРІНЧЕНКО В'ячеслав Олександрович (21.06. 1938, м. Красноград, тепер Харків. обл.) — оперний і конц.-кам. співак (бас), Н. а. СРСР (1980). Лауреат Держ. премії УзРСР ім. Хамзи (1981). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1958—65, клас Е. Ольховського). 1964 дебютував у партії Мефістофеля ("Фауст" Ш. Гуно). 1964—66 — соліст оперної студії Ленінгр. конс., 1966—85 — Узб. т-ру опери та балету, з 1986 — Моск. філармонії.
Має голос широкого діапазону. Володіє доброю дикцією, гарним фразуванням, а також артистизмом. Виконавець кам. творів і укр. нар. пісень. 1988 записав на грамплатівку твори рос. композиторів (фірма "Мелодія"). 1975 виступав на сцені Київ. т-ру опери та балету. Гастролює за рубежем.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Петро І (однойм. опера А. Петрова), Філіпп, Рамфіс ("Дон Карлос", "Аїда" Дж. Верді), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Грінченко В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

ГРІНЧЕНКО (криптонім — М. Г.) Микола Олексійович [22.04(5.05).1888, м. Київ — 27.11.1942, м. Уфа, тепер Башкортостан, РФ, перепохований 1953 в Києві] — музикознавець, фольклорист, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. УРСР (1941). Поч. муз. освіту одержав у *Придв. спів. капелі* в С.-Петербурзі (1897—1901). Закін. Київ. муз. уч-ще по кл. теорії музики *Є. Риба* (1912). Вихователь притулку ім. Дегтярьова в Києві (1913—18, з перервами). Від 1918 працював у Кам'янець-Подільському ун-ті, лектор історії музики (з 1921), вперше розробив і почав читати там курс історії укр. музики. Там само — комісар Шевченківського т-ру (1920—21). Від 1922 — у Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка в Києві: професор історії укр. музики (з 1922), ректор (1925—28), проректор з навч. роботи (1928—34).

М. Гришко в ролі Грязного (опера "Царева наречена" М. Римського-Корсакова)

М. Грінченко

Член президії *Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича*, де також очолював вид. (разом з *К. Квіткою)* і наук.-дослідний відділи. 1926 — ред. УМГ, 1929—30 — співробітник кабінету муз. етнографії ВУАН; з 1930 — зав. муз.-худ. частини Радіоцентру, 1934—37 — професор Київ. конс., з 1935 — лектор Київ. філармонії. 1938—42 — в Ін-ті фольклору АН УРСР (тепер ІМФЕ): зав. відділу пісенного фольклору, в. о. заст. директора Ін-ту. 1939 — худ. кер. етнограф. анс. кобзарів, 1941 — зав. кафедри рос. мови й літ-ри Вольського учительського ін-ту. Автор проекту й 1-й директор Ін-ту нар. творчості і мистецтв АН УРСР (1942, пізніше — *ІМФЕ*).

Афіша лекції-концерту за участю М. Грінченка

Працював у галузях історії укр. музики, муз. лексикографії, критики, публіцистики, *фольклористики*. Автор бл. 100 праць (поміж яких опубл. і неопубл., завершені й незавершені), у т. ч. монографій, брошур, словника, статей, зокр. першої фахово підготовленої "Історії української музики" (1922, розширений варіант — кін. 1920-х, рукоп.). Із сукупністю праць Г. у галузі історії укр. музики (написані переважно протягом 1900—20-х) пов'язана її кристалізація як наукової і навч. дисципліни. В них сконцентрувався процес виділення історії укр. музики із загальнорос. муз.-істор. схеми, що був започаткований в укр. муз-ві в 2-й пол. 19 ст. У цьому сенсі значення праць Г. для *музикознавства* аналогічне значенню праць укр. учених-істориків, передусім *М. Грушевського*, для вітчизн. історіографії, де відбулося виокремлення історії України із "общерусской" (М. Грушевський) історії, сформувалося концептуальне осмислення нац. істор. процесу як оригінальної складової європ. історії.

У працях Г. систематизовано наявний на той час емпіричний матеріал у сфері нац. муз. культури. Першим серед вітчизн. музикознавців ґрунтовно дослідив міську побутову музику, жанр укр. *солоспіву*, здійснив панорамні огляди муз. творчості Схід. і Зах. регіонів України, одним із перших цілісно вивчив укр. муз. культуру 1920-х, найдокладніше на той час розглянув багатогранну творчу діяльність *М. Лисенка*, надбання в жанрі укр. *опери*, аналізував творчість *К. Стеценка, Я. Степового, М. Вериківського, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, С. Людкевича, П. Сениці, В. Золотарьова* та ін. Поряд із *Д. Ревуцьким* створив достатньо повну для 1-ї пол. 20 ст. джерельну базу для опрацювання теми "Шевченко і музика" (рукоп.).

У муз.-істор. працях Г. сконцентрувались осн. положення муз.-істор. концепції, що почали формуватися протягом 2-ї пол. 20 ст. в укр. муз. критиці, публіцистиці, протонаукових дилетантських нарисах, фольклористиці, частково педагогіці, перебували в річищі прогресивних тенденцій нац. народознавчої думки рубежу 19—20 ст., мали точки зіткнення з фундаментальними ідеями європ. *романтизму*. Стрижневе її положення пов'язане з осмисленням укр. муз. культури як суб'єкта відповідного європ. контексту. Воно конкретизувалося через ряд ін. положень, зокр. про єдність муз. процесів у Схід. і Зах. регіонах України, формування нац. муз. *стилю*, обумовленість його своєрідності опорою на нац. муз. фольклор, часовий обсяг предмета вивчення, що охоплює багатовіковий діапазон від архаїчних періодів до поч. 20 ст. включно, безперервність процесу розвитку укр. муз. культури, його хронологічне членування, що спиралося на періодизацію історії України М. Грушевського, водночас обумовлювалося станом і рівнем розвитку вітчизн. істор. муз-ва 1920-х. Дослідження Г. мали важливе значення для утвердження в укр. муз-ві думок про справжні істор. масштаби укр. муз. культури, оригінальність укр. церк. *монодії*, формування нац. профес. комп. школи як у галузі світської, так і церк. музики, об'єктивність процесу становлення муз. професіоналізму в Україні тощо. Роботи Г. позначені енцикл. для свого часу ерудицією, залученням надбань рос., зах.-європ. муз-ва, філософії, естетики, літературознавства, історії, фольклористики, і разом з тим характерним для 1920-х дещо прямолінійним перенесенням у муз-во даних фізики та її розділу *акустики*, біології, психофізіології та ін. наук.

Муз.-істор. дослідження Г. стали одними з перших відомих за межами укр. земель музикознавчих досліджень Наддніпрян. України. Зокр., на них посилався рос. музикознавець *Б. Асаф'єв* у своїй "Истории русской музыки". Сьогодні муз.-істор. праці Г. зберігають істор. і значною мірою наук. вартість завдяки зібраному в них фактологічному матеріалу, актуалізації концептуального аспекту осмислення ним укр. муз. культури на межі 20—21 ст. На сучас. етапі його праці осмислюються як важливе істор. джерело для дослідження укр. муз. культури.

Починаючи з кін. 1920-х, у працях Г. стають помітними вплив вульгарного соціологізму. На поч. 1930-х доробок ученого в галузі історії музики було піддано нищівній критиці за "націоналістичні" погляди, спирання в концептуальних положеннях на праці *М. Грушевського* (див. журн. Рад. музика. — 1934. — № 1). Г. було репресовано (1933 заарештований, однак невдовзі звільнений). У зв'язку з цим із поч. 1930-х до кінця життя він не розробляв проблеми історії укр. музики, що негативно позначилося на стані вітчизн. істор. муз-ва. Частину його

М. Грінченко і співробітники Інституту фольклору АН УРСР

муз.-істор. розробок опубліковано лише 1959 у зб. вибраних праць Г., а наймасштабніша його робота — друга "Історія української музики" — залишилась у рукопису.

В ост. період життєвого й творчого шляху Г., відповідно до профілю Ін-ту фольклору, зосередився на розробці питань укр. нар. творчості, зокр. записуванні зразків та вивченні її видів, форм, *жанрів* — *дум*, *істор. пісень*, *коломийок*, *інстр. музики*, календарно-обрядової та лір. пісенності, муз. т-ру, *кобзарства*, нар. муз. інструментарію, створив панорамний огляд історії нац. муз. фольклору, розробляв питання теорії й методології вивчення нар. муз. творчості, планував створити підручник з укр. фольклору. З-поміж найвагоміших праць цього періоду — розробки, присв. шевченкознавчій тематиці, впливам укр. пісенності на творчість рос. композиторів-класиків 19 ст.

Г. зробив помітний внесок у становлення вищої музикознавчої освіти в Україні. Залучення у пед. діяльність ученого фундаментальних ідей його наук. праць сприяло впровадженню прогресивних надбань укр. муз-ва в навч. процес, утвердженню високого фахового рівня музикознавчої освіти в Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка й Київ. конс. Уперше в названому Ін-ті Г. почав читати курси історії *опери*, муз. критики, муз. *історіографії* (за висловом Г., "історія історії музики"), історії укр. муз. фольклористики, був провідним викладачем у ньому курсу історії укр. музики. Г. активно працював у галузях муз. критики й публіцистики, був відомим свого часу музикантом-просвітителем. Виступав із попул. лекціями й радіопередачами на укр., а також всесоюз. радіо, працював у сфері мас. муз. освіти. Один із ініціаторів 1-ї респ. наради кобзарів і лірників (1939).

Ім'ям Г. названо вулицю в Києві (1961), на фасаді будинку, де він мешкав (вул. В. Чкалова, нині О. Гончара, № 30), встановлено меморіальну дошку (1965, арх. Р. Бикова). Проведено наук. конференцію, присв. 100-річчю від дня народження Г. (Київ, 1988).

Літ. тв.: опубл.: Історія укр. музики. — К., 1922; Нью-Йорк, 1961 (ред. *І. Соневицький*); Яків Степовий: Критико-популярний нарис. — Х., 1929; Кирило Стеценко: Критико-життєписний нарис. — Х., 1930; Вибране / Ред., упор., передм. і комент. *М. Гордійчука*. — К., 1959; Кобзар Федір Кушнерик (До 65-річчя з дня народження і 30-річчя кобзарської діяльності). — К., 1940 (у співавт. з *Ф. Лавровим*); Украинская музыка и ее представители // Баян: Муз.-певческий журнал (Тамбов). — 1906. — № 7—9, 1909. — № 1; О детской опере // Педагогический сборник. — С.Пб, 1916; Музика і поезія // Буяння (Кам'янець-Подільський). — 1921. — № 1; Характерні ознаки в сучасній українській музиці // Шляхи мистецтва. — 1922. — № 1; Музичне життя у Києві // Червоний шлях. — 1923. — № 2; "Гайдамаки" К. Стеценка (драматичні картини по Т. Шевченку) // Музика. — 1923. — Числ. 2; Сучасна українська музика // Там само. — Числ. 3—5; Пам'яті Я. С. Степового // Там само. — Числ. 8—9; Творчество на Украине // Муз. новь. — 1924. — № 8, 11; М. І. Вериківський (серія "Музичні силуети") // Музика. — 1925. — № 2; Відповіді на запитання (музичні знання — масам) // Там само. — № 4; Я. Степовий // Життя і революція. — 1926. — № 12; Інститут ім. Лисенка та його завдання // Театр — Музика — Кіно. — 1927. — № 2; Сучасна українська музична культура // Червоний шлях. — 1927. — № 1; П. Д. Демуцький (1860—1927) // Там само. — № 7—8; Українська опера // Музика. — 1927. — № 1; Левко Ревуцький (серія "Музичні силуети") // Там само. — № 2; Українська музична творчість за радянських часів // Життя і революція. — 1927. — № 9, 10—11; Музика в масах (з нагоди відкриття Робітничої консерваторії в Києві) // Рад. мистецтво. — 1928. — № 1; Анкета про постановку "Ніч проти Різдва" в Державній академічній опері // Там само. — № 8; Про підсумки й перспективи (опера перед громадською критикою. До закінчення оперового сезону в Києві) // Там само. — № 11; "Тарас "Бульба" М. Лисенка // Життя і революція. — 1928. — № 1; Музична творчість Галичини // Там само. — 1929. — № 5; Українська музика за останні 10 років // X років спілки Робмис: Спецвип., 1929; Росте мистецька зміна (Музично-драматичний інститут ім. Лисенка) // Рад. мистецтво. — 1929. — № 4—5; До проблеми дослідження слухача // Там само. — 1930. — № 1; Завдання художнього радіомовлення // Там само. — 1930. — № 8—9; Радянський Азербайджан і його музична культура // Рад. музика. — 1938. — № 3; Шевченко в музиці // Соц. культура. — 1938. — № 12 (у співавт. з *Д. Ревуцьким*); Шевченко в народній пісенній творчості // Пам'яті Т. Г. Шевченка (до 125-ліття з дня народження). — К., 1939; Музикальна творчість і музикальний фольклор Західної України // Рад. музика. — 1939. — № 6; Співці героїчного народу // Нар. творчість. — 1939. — № 2; Кобзар Федір Кушнерик і музика його пісень і дум // Кобзар Федір Кушнерик. — К., 1940; Остап Вересай: До 50-річчя з дня смерті // Нар. творчість. — 1940. — № 6; Чайковський // Соц. культура. — 1940. — № 4; Чайковський і класики української музики — Лисенко, Стеценко, Степовий // Рад. музика. — 1940. — № 2; Перша українська симфонія // Там само. — 1941. — № 1; Микола Лисенко (1842—1942) // Укр. література. — 1944. — № 2; Первая украинская симфония М. Калачевского // СМ. — 1946. — № 11; Нарис історичного розвитку української народної музики // Мистецтво, фольклор, етнографія: Наук. записки. — К., 1947. — Т. 1—2; "Гайдамаки". Останній твір К. Г. Стеценка // Україна. — 1919. — № 37; Микола Віталійович Лисенко // Там само. — № 83; Шевченко і Лисенко (етюд) // Наш шлях (Кам'янець-Подільський). — 1920. — № 48; Сфера музики // Там само. — № 72; Новий етап організації музичного життя на Україні (з діяльності Музичного товариства ім. Леонтовича) // Культура і побут: Додаток до газ. "Вісті ВУЦВК". — 1925. — № 26; Музична освіта (в порядку обговорення) // Там само. — 1926. — № 12; Музична робота з дітьми // УМГ. — 1926. — № 1; "Думка" та її роль в організації хорової справи на Україні // Там само. — № 2; Всеукраїнський день музики // Там само. — № 50; Інститут народної творчості і мистецтв АН УРСР // Література і мистецтво. — 1942. — 30 серп.; статті в БСЭ, рецензії, передмови до праць ін. авторів тощо; неопубл.: Історія української музики. — ІМФЕ. — Ф. 36—3, од. зб. 139; 15 років української музики. — Там само, од. зб. 252; Матеріали до музичного словника. — Там само, од. зб. 551—561; Українська народна пісня в творчості російських композиторів-класиків XIX ст. — Там само, од. зб. 356—358.

Літ.: *Юдіна В.* М. О. Грінченко. — К., 1965; *Немкович О.* Микола Грінченко: Нарис про життєвий і

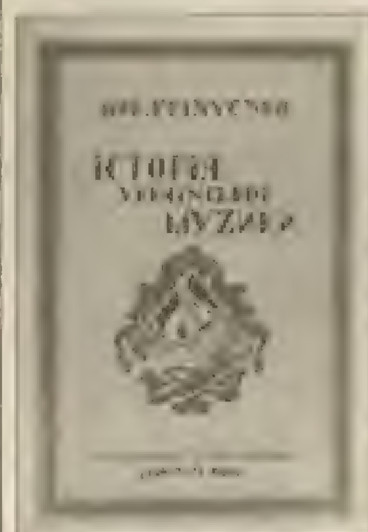

Обкладинка "Історії української музики" М. Грінченка (1922)

творчий шлях. — К., 1988; *Її ж.* Українське музикознавство XX ст. як система наукових дисциплін. — К., 2006; *Козицький П.* Микола Грінченко. "Історія української музики": Рецензія // Музика. — 1923. — Ч. 2; [*Б. п.*] Микола Олексійович Грінченко (1888—1942) // Мистецтво, фольклор, етнографія: Наук. записки АН УРСР. — К., 1947. — Т. 1—2.; *Гордійчук М.* М. О. Грінченко // НТЕ. — 1957. — № 4; *Його ж.* М. О. Грінченко // Фольклор і фольклористика. — К., 1979; *Бокаєва Г.* Фундатор українського музикознавства // Музика. — 1987. — № 3; *Зелінський О.* До проблеми оціночних критеріїв (про основні напрямки науково-дослідницької роботи М. О. Грінченка) // Там само; *Іваненко В.* Дослідник історії української музичної культури М. О. Грінченко // НТЕ. — 1988. — № 3; *Грінченко А.* Спогади про батька // Музика. — 1988. — № 5; *Немкович О.* Перший редактор "Української музичної газети" // УМГ. — 1997. — № 2—3; *Її ж.* М. Грінченко і становлення української композиторської школи // НТЕ. — 1997. — № 4; *Її ж.* Предмет українського історичного музикознавства кінця XIX — 20-х рр. XX ст. // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; *Її ж.* Микола Грінченко // Народжені Україною: Меморіальний альманах: У 2 т. — К., 2002. — Т. 1; *Гнатюк Л.* Микола Грінченко і становлення вищої музичної освіти в Україні // Наук. записки Тернопіл. пед. ун-ту. — 2000. — № 1(4); *Іваненко В.* Новації Миколи Грінченка (Український музикознавець, фольклорист, педагог) // КіЖ. — 1988. — 15 трав.

О. Немкович

С. Грінченко

ГРІНЧЕНКО Сергій Степанович (9.07.1953, м. Кременчук Полтав. обл.) — баяніст-віртуоз. Н. а. України (1996). Доцент (2001). Лауреат 1-го Всеукр конкурсу виконавців на нар. інстр. (1977, 2-а премія), 1-го Всесоюз. конкурсу баяністів-акордеоністів (1979, м. Новосибірськ, 1-а премія), Міжн. конкурсу в м. Ансі (Франція, 1982, Ґран-прі й золота медаль), Міжн. конкурсу-фестивалю "World Music" (2001, Ґран-прі), "Срібний диск" за заслуги у баянному мистецтві Рос. муз. академії ім. Гнєсіних. Від 1978 — соліст Нац. філармонії України, з 1992 — фундатор і худ. кер. 2-го квартету баяністів Нац. філармонії. У репертуарі — твори *А. Білошицького, А. Гайденка, В. Золотарьова, О. Костіна, В. Рунчака, В. Подгорного, Ю. Шамо, Й. С. Баха, Ф. Ліста, Д. Шостаковича* та ін. 1-й вик-ць багатьох, написаних спеціально для нього творів А. Білошицького, *О. Тимошенка*, О. Костіна, *В. Власова, О. Олексієнка* та ін. Вик. мистецтво Г. вирізняє чудова пластика, віртуозність, дивовижне "єднання" з інструментом, філігранна відшліфованість звук. матерії. Активно співпрацює з композиторами.

Автор числ. транскрипцій і конц. обробок для баяна й квартету баяністів.

Літ.: *Семешко А.* Роздуми про Майстра: Монограф. нарис. — К., 2003; *Його ж.* Відомий баяніст України — Сергій Грінченко // *Давидов М* Історія виконавства на народних інструментах. — К., 2005; [*Б. п.*]. "Ґран-прі" — киянину // Музика. — 1983. — № 3; *Третяк Н.* Поспішати в дорогу // Укр. культура. — 2003. — № 8; *Вохрамеєва Р.* Грінченко Сергій // УМГ. — 2003. — Жовт. — груд.; *Селентій А.* До полудня віку // УМГ. — 2004. — Січ.—берез.

І. Сікорська

ГРОБЕЛЬСЬКА (дівоче пріз. Судбур) Марія Романівна (1941, м. Ворохта, тепер Івано-Фр. обл.) — скрипалька. Лауреатка Нац. Канад. виставки в Торонто (1956, золота медаль), Королів. муз. конс. в Торонто (1957, срібна медаль), Укр. муз. фестивалю в Торонто (1-а премія). Закін. Торонт. конс. (1968). З успіхом виступає як солістка і з симф. орк. Солістка "Філармонійного тов-ва" в Канаді.

Літ.: [*Б. п.*]. Українська дівчина з чарівною скрипкою // Гомін України (Торонто). — 1959. — 28 листоп.; [*Б. п.*]. Успіхи Марії Гробельської // Там само. — 1963. — 30 листоп.

І. Лисенко

ГРОДЗИНСЬКИЙ Олександр Олександрович [10(22).06.1891, с. Скотареве, тепер Звенигородського р-ну Черкас. обл. — 1973, м. Київ] — оперний співак (бас), педагог. З. д. м. УРСР (1969). Закін. Київ. ун-т. Вок. освіту здобув у Київ. конс. (1913—15, 1922—25, кл. *Г. Гандольфі* й *М. Чистякова*). 1925—54 — соліст Київ. т-ру опери та балету, 1943—73 — викладач Київ. конс. Поміж учнів — *М. Кондратюк, А. Мокренко, М. Полуденний*.

Партії: Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — І. Лисенка), Кирдяга, Пацюк ("Тарас Бульба", "Різдвяна ніч" М. Лисенка), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Дон Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Цуніга ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970.

ГРОЗА Анатолій Григорович (24.12.1937, м. Харків) — оперний і кам. співак (баритон). З. а. УРСР (1972). Закін. Харків. конс. (1963, кл. *Т. Веске*). 1962—82 — соліст Харків. т-ру опери та балету, з 1982 — Харків. філармонії. Від 1978 — викладач Харків. Ін-ту мистецтв, доцент (1990), професор (1997). Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів Д. Гришин, Ю. Косарев, С. Красноперов.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — І. Лисенка), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Онєгін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ріголетто (однойм. опера Дж. Верді), Фіґаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Ґрязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Альмавіва ("Весілля Фіґаро" В. А. Моцарта), Белькоре ("Любовний напій" Г. Доніцетті), Валентин ("Фауст" Ш. Ґуно), Петруччо ("Приборкання непокірної" В. Шебаліна).

Літ.: *Гроза А.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ГРОЗОВСЬКА (справж. пріз. — Бойченко) Ольга Романівна (1885, м. Ізмаїл, тепер Одес. обл. — ?) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Дружина *І. Гриценко*. Сестра *М. Бойченка*. З родини священика. Навч. у Рим. конс. (кл. А. Котоньї і Фалькі).

1909—10 — солістка опери С. Зиміна в Москві, 1910—11 — Київ., 1912—13 — Харків., 1911—12,

1913–21 — Одес. опер. 1921 емігрувала до Румунії; солістка Бухарест. опери. 1923–24 — солістка "Рос. худ. опери" у Празі. 1925 гастролювала на сцені Белград. опери. У концертах виконувала укр. нар. пісні й романси. 1911 разом з *І. Гриценком* на фірмі "Екстрафон" (Київ) записала на грамплатівку дуети "Де ти бродиш, моя доле" і "Коли розлучаються двоє". Мала красивий і сильний голос з особливо розвиненим нижнім регістром.

Партії: Графиня ("Пікова дама" П. Чайковського), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе).

Літ.: *Шум К.* Гастроли г-жи Грозовской // Новое время (Белград). — 1925. — 13 дек.

І. Лисенко

ГРОМАДСЬКИЙ Віталій Олександрович (10.12.1928, с. Комарівка, тепер Теплицького р-ну Вінниц. обл.) — кам. співак (бас). Лауреат Міжн. конкурсу ім. Р. Шумана (Берлін, 1960, 1-а премія). Закін. Моск. конс. (1960, кл. О. Свєшникової), аспірантуру при Моск. конс. (кер. *А. Доліво*, 1965). 1961–91 — соліст Моск. філармонії. Гастролював у Великій Британії, Франції, кол. Югославії, Фінляндії, Лаосі, Швеції, Монголії. У репертуарі — твори *М. Лисенка, Я. Степового, М. Мусоргського, Д. Шостаковича*, Г. Свиридова, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, К. М. Вебера, Г. Берліоза, А. Бойто, укр. і рос. нар. пісні. Має красивий сильний голос, високу муз. культуру.

Літ.: *Громадський В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ГРОМАДСЬКИЙ ХОР УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ КВІНСЛЕНДУ (Ukrainian Choir of Queensland, м. Брісбен, Австралія). Засн. 14 трав. 1950. У 1950–60-х виступав в Австралії на міжн. і укр. акціях. Диригенти — В. Голояд, М. Мережаний, Я. Пиріжок, І. Джуфер та ін. М. Сердюк.

ГРОМИКО Лілія Олександрівна (20.02. 1938, м. Дніпропетровськ) — оперна співачка (сопрано). З. а. РРФСР (1973). Закін. Одес. конс. (1966, кл. *О. Благовидової*). Від 1966 — солістка Свердлов. (тепер Екатеринб.) т-ру опери та балету.

Партії: Татьяна, Ліза, Іоланта ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама", "Іоланта" П. Чайковського), Донна Анна ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Дездемона ("Отелло" Дж. Верді), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Батерфляй, Мімі ("Чіо-Чіо сан", "Богема" Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Соня ("А зорі тут тихі" К. Молчанова).

Літ.: *Громико Л.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ГРОНСЬКИЙ Володимир Петрович (26.12.1954 м. Чирчик, Узбекистан) — композитор. Лауреат Держ. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1996, за музику до к/ф "Пастка" й "Злочин з багатьма невідомими"). Володар призів 1-го Всеукр. кінофестивалю за найкращу музику (Київ, 1991), Всесоюз. і респ. пісенних конкурсів (1983–86). Член НСКУ, Спілки кінематографістів України (1993). Закін. Хмельн. муз. уч-ще (кл. фп. Е. Левіатова, 1974), Київ. конс. (кл. композиції *Г. Майбороди* й *Г. Ляшенка*, 1982). Викладач Волочиської ДМШ Хмельн. обл., з 1982 — консультант, зав. творчого відділу Респ. правління Муз. тов-ва України; з 1986 — муз. ред., з 1989 — гол. муз. ред. Кіностудії ім. О. Довженка. Як композитор надає перевагу муз.-сцен. жанрам і музиці до худ. к/ф і ТБ. Автор музики до понад 30 худ. та докум. кінострічок, телепрограм.

Тв.: для симф. орх. — 2 балетні сюїти (1989, 1993), симф. поема (1982); кам.-інстр. твори — Струн. квартет (1983), Соната для фп. (1980), п'єси для скрипки й фп.; вок. музика — кантата на сл. Олександра Олеся (1995), хори (10), романси, естр. пісні (30); музика до к/ф "Циганка Аза", "Гріх", "Фучжоу", "Острів любові", "Атентат...", "Останній бункер", "Геллі і Нок", "Приятель небіжчика".

Літ.: *Музика М.* Композитори в кіно — бійці "невидимого фронту" // Україна молода. — 1996. — 21 черв.; [*Б. п.*]. В Санкт-Петербургской филармонии новый дирижер — Владимир Гронский // Муз. обозрение. — 2005. — № 3.

О. Литвинова

ГРУДІН (Грудин) Володимир Володимирович (26.12.1893, м. Київ — 14.11.1980, м. Філадельфія, США) — композитор, піаніст, педагог, диригент, муз. критик. Перші уроки з теорії музики брав у *Ф. Якименка* та *Є. Риба*. Закін. Київ. конс. (кл. фп. *С. Тарновського* й кл. композиції *Р. Глієра*), Одес. конс. (кл. диригування *Й. Прибіка*). 1927–28 очолював *АСМ* в Україні. Член СКУ (до 1941). Диригент Одес., Київ. т-рів опери та балету, викладач Одес. і Київ. конс. Від 1945 — викладач у навч. муз. закладах Праги, Парижа, там само концертував як піаніст-виконавець власних творів. Від поч. 1950-х жив у США, викладав в *Укр. муз. ін-ті* (Нью-Йорк).

Тв.: балет "Алла в дзеркалі" за казкою Л. Керолла; для баритона з хором і орк. — поема "Сон" за Т. Шевченком; для симф. орк. — Симфонія, 3 сюїти (№ 1 — "Українська" № 2 — "Білоруська", № 3); для фп. з орк — 2 концерти; для 2-х скр., альта та влч. — Квартет; для скр., влч. та фп. — 2 тріо; для скр. і фп. — 2 сонати, 4 поеми (на укр. теми, "Екзотична", "Весняна", "Осіння"), Танок-каприс, Ноктюрн, п'єси на молд. нар. теми тощо; для влч. і фп. — Соната, Поема, Бурлеска тощо; для кларнета й фп. — 2 п'єси; для фп. — Соната, Сюїта, Токата, прелюдії, етюди, п'єси, пед. п'єси; хори — "Київ", на сл. В. Зорового (1938); для голосу і фп. — 2 сюїти, романси на сл. Т. Шевченка, О. Пушкіна, О. Фета, П. Шеллі, І. Франка, Лесі Українки, Максима Горького, Олександра Олеся, В. Сосюри, япон. поетів Хітомаро, Чураюкі, на власні сл. та ін.; обр. укр. нар. пісень.

Літ.: *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика. — 1938. — Числ. 11–12; *Брескін О.* Шевченко в романсах українських радянських композиторів // Рад. музика. — 1939. — № 2; *Ольховський А.* Творчість радянських композиторів України // Там само. — 1940. — № 3; *Лагодинська-Залеська Г.* Володимир Грудин // Овид (Буенос-Айрес). — 1958. — Числ. 1; *Соневицький І.* Авторський концерт В. Грудина // Свобода (Нью-Йорк). — 1958. — 14 лют.

А. Муха

Л. Громико

В. Гронський

В. Грудін

ҐРУДИНА Дмитро Якимович (1893 за ін. відом. 1898, м. Ніжин, тепер Черніг. обл. — 1937 за ін. відом. 1938 ?) — театр., громад.-культ. діяч, муз. критик. Брав участь у виставах разом з *М. Заньковецькою* і *М. Садовським*. 1922 працював у театр. студії ім. М. Заньковецької у Києві, 1924—25 — худ. кер. Укр. держ. т-ру-студії в Харкові. 1927—34 — ректор Харк. муз.-драм. ін-ту. Негативно ставився до новатор. пошуків *Л. Курбаса*. В різні роки — член УРСДРП і УКП(б). Репресований.

Літ. тв.: Державний музично-драматичний інститут у Харкові // Нове мистецтво. — 1927. — № 8; З "Думкою" по Європі (дорожні враження) // Вісті ВУЦВК. — 1929. — № 12; Харківський музично-драматичний інститут 1927—28 учбового року // Культура і побут (додаток до газети "Вісті"). — 1928. — 30 жовт.

Літ.: Харьковский Институт искусств имени И. П. Котляревского 1917—1992. — Х., 1992; *Проценко Ф.* Мистецькі спомини 1880—1930. — Ніжин, 1993.

О. Шевчук

ГРУЗИНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Г-УМЗ.). Попри істотні відмінності щодо етногенези, мови, менталітету тощо, між Грузією та Україною здавна існують різнобічні зв'язки. Вони зумовлені первісною спільністю християн. релігії, тривалим перебуванням обох країн у складі Рос. імперії, СРСР, подібністю шляхів розвитку фольклору і профес. мистецтва.

Г-УМЗ. особливо різноманітні за формами й рівнями проявів. Так, нащадок давнього груз. князівського роду полтавчанин *М. Цертелєв (Церетелі)* одним із перших (1819) почав дослідження й популяризацію укр. нар. творчості, а композитор *А. Корещенко* — організатор і диригент концертів груз. музики в Москві, автор симф. творів на груз. теми — вивчав фольклор народів Кавказу. Дружній характер мали стосунки *М. Лисенка* та *О. Размадзе*, які обидва навч. у Лейпц. конс. (1867—68). Під впливом М. Лисенка груз. митець написав зб. романсів "Кобзарські пісні"; мешкаючи в Києві, згодом, з 1925 видав одну із своїх музикознавчих праць. Декілька місяців навчав співу та провадив хор. заняття в 1-й жін. гімназії Тифлісу (з 1925 — Тбілісі) *О. Кошиць* (1904).

Числ. факти свідчать про участь укр. виконавців і митців-педагогів у підготовці груз. музикантів і навпаки. Укр. піаніст *Л. Пишнов*, випускник Петерб. конс., з 1913 викладав у Тифліс. муз. уч-щі, диригував симф. орк., разом з А. Швейгером відкрив власну муз. школу, концертував, друкував муз.-крит. статті у місц. пресі. *А. Ценовський* очолював у Тифлісі муз. студію (1918—24), виступав як піаніст-акомпаніатор, диригент, викладач у Нар. конс. У муз. закладах Тифліса викладали спів *В. Зарудна* (1893—90) і Ф. Поляєв (1920-і), муз.-теор. дисципліни — *Л. Лісовський* (1913—15), фп. — *О. Немеровський* (кінець 19 ст.), *П. Луценко* (1915—16), *Генр. Нейгауз* (1916—18), Е. Гуревич (1936—52). Випускниця Київ. конс. *В. Стешенко-Куфтіна* у 1935 у Тбіліс. конс. вела класи фп. і кам. ансамблю, читала курс теорії та історії піанізму, очолювала фп. кафедру, віолончеліст *Г. Гаазе*, артист оперного орк., викладав також у Тифліс. конс. *Ф. Якименко* був одним із вихователів груз. композитора В. Дановського (1902—03). В. Долідзе навч. у Київ. муз. уч-щі, брав уроки скр. гри в *М. Ерденка*, здобув у Києві й загальну освіту (1917). Тбіліс. конс. закін. *Я. Цегляр* (кл. А. Баланчівадзе, 1946), його дипл. роботу — оперу "Заморський принц" було виконано укр. мовою груз. співаками. Комп. ф-т Київ. конс. закін. композитори Р. Тохадзе (кл. *Л. Ревуцького*, 1956), О. Гелашвілі (кл. *Ю. Іщенка*, 1997), симф. диригування — диригент В. Шубладзе та ін.

Деякі митці тимчасово чи постійно працювали і в Україні, і в Грузії, зробивши певний внесок у розвиток муз. культур обох країн. Поміж них — згаданий В. Долідзе та його дружина балерина Б. Годар, композитори *К. Данькевич* (у роки 2-ї світ. війни очолював Ансамбль пісні і танцю НКВС, відп. секретар СК Грузії) та Я. Цегляр (кер. самодіял. арм. колективів). Це також балетмейстери *В. Литвиненко* й *В. Вронський* (*Надірадзе*), драм. режисер *Д. Алексидзе*, військ. диригент і педагог *Ш. Шихрадзе*, симф. диригент Г. Гоцирідзе (свого часу кер. Одес. філарм. оркестру, з. а. УРСР), джазмен Г. Гачечіладзе (диригент і худ. кер. джаз.-естр. оркестру "Дніпро"), хореограф і педагог Київ. Ін-ту культури А. Кантріашвілі та ін.

Контакти груз. і укр. муз. культур найраніше й найнаочніше виявились у сфері вик., переважно вок.-театр. мистецтва. Так, утворення першого постійного т-ру в Тифлісі пов'язане з приїздом туди зі Ставрополя групи артистів п/к Г. Яценка. Найбільшим успіхом, за визнанням груз. дослідників, користувались укр. оперети "Москаль-чарівник", "Шельменко-денщик", "Наталка Полтавка". Після відкриття спец. оперного приміщення (1851) для виступів італ. трупи, а з 1885 постановок рос. опер, наприкінці 19 ст. у ньому виступали відомі співаки з України: *Ю. Шакуло*, *С. Молчановський*, *П. Кошиць*, *М. Медведєв*, *О. Давидов*, *В. Гагоєнко*, *Ф. Левицький*, *В. Майборода*, *Н. Михайловська*, *Н. Забіла-Врубель* (Забела-Врубель), *Г. Морськой*, *М. Ільюшенко*, *О. Каміонський*. У складі арт. труп гастролювали *Н. Кошиць*, Л. Люценко, *С. Буховецький*, *В. Зарудна*, *С. Енгель-Крон*. У 1910-х на сцені Тифліс. опери співали *О. Борисенко*, *О. Брагін*, *Б. Вепринський*, *Л. Гошинська*, *С. Друзякіна*, М. Енгель-Крон, Г. Картавіна, *Н. Єрмоленко-Южина*, *С. Ленський*, *В. Любченко*, *Н. Новоспаська*, *Ф. Орешкевич*, *Ф. Павловський*, *З. Рибчинська*, *М. Швець*. У той самий час (1901) група груз. солістів гастролювала в Харкові, там само згодом співала М. Астаурова; перша груз. профес. співачка О. Бахуташвілі-Шульгіна (з 1942 н. а. Груз. РСР) виступала на оперних сценах Києва, Одеси, Харкова. В наступному 10-літті своє мистецтво груз. слухачам демонстрували *М. Алешко*, *І. Гриценко*, В. Добржанська, *Н. Кошиць*, *Г. Лукашевич*, *В. Любченко*, *І. Летичевський*, *А. Нежданова*, *П. Цесевич*, співак і педагог *М. Зубарєв*. 1909—32 у Тифліській (Тбіліській) опері працював солістом

П. Дем'яненко (з.а. Груз. РСР). У різні роки своє мистецтво демонстрували солісти-інструменталісти. Зокр. харків. віолончеліст *Ов. Бєлоусов* разом з піаністом Д. Боровським дав у Тифлісі 23 концерти (1921).

Від 1920-х у Тбіліс. опері працювали *М. Боротова, С. Ільїн, О. Монська, О. Мосін, О. Петляш, М. Скибицька*, укр. і польс. оперний співак та режисер *М. Левицький*. Соліст Харків. опери *М. Голинський* 1929 був запрошений туди для виконання "Аїди" й "Трубадура" Дж. Верді, співав укр. мовою, а наступного року А. Ангуладзе взяв участь у кількох виставах Харків. опери. У 1930—40-х на сцені груз. опери лунали голоси *І. Воликівської, М. Гришка, В. Гужової*, І. Кученка, *В. Лоського, М. Середи, П. Цесевича, М. Частія*. Особливим успіхом користувався *Ю. Кипоренко-Доманський*, який уперше тут побував на гастролях 1925—26, а в 1939—41 і 1941—44 (1935—51 — і *Т. Шаратто*), виступав як соліст Тбіліс. опери (перший з 1943, друга з 1941 — з. а. Груз. РСР). Прощальний концерт укр. артистів (2 берез. 1944) відкрився увертюрою з опери "Тарас Бульба" М. Лисенка у вик. симф. оркестру Тбіліс. т-ру опери та балету; прозвучали також симф. поема "Тарас Шевченко" й сюїта з балету "Лілея" *К. Данькевича*, а груз. артисти балету показали "Галицький танок" з опери "Золотий обруч" *Б. Лятошинського*. Н. а. Груз РСР Л. Гоцирідзе у 1950—60-х створила на рідній сцені характерні образи українок: це Хивря ("Семен Котко" *С. Прокоф'єва*), Соломія ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича). Н. а. СРСР *Л. Чконія* 1960—68 виступала на сцені Київ. опери (з 1963 — з. а. УРСР). Оперний співак Ш. Мукерія гастролював в Одесі (1994). Про виступи деяких укр. співаків на сцені Тбіліс. опери опублікували в Києві спогади О. Димитріаді й М. Кваліашвілі.

Прикметним явищем є практика обміну муз.-театр. виставами в цілому чи на рівні автури. Як правило, при тому обираються найпоказовіші зразки нац. репертуару, інколи новостворені, але ще не відомі за межами республіки. Так, у сезоні 1931/32 на сцені Харків. оперного т-ру, раніше за всі ін. т-ри, було показано першу клас. груз. оперу "Абессалом і Етері" З. Паліашвілі (в укр. перекладі *Б. Тена*) у постановці реж. А. Пачави й композитора, балетм. Д. Джаваришвілі, худ. С. Надарейшвілі, а на Тбіліс. сцені прозвучала укр. мовою опера "Тарас Бульба" М. Лисенка. 1938 до ювілею Ш. Руставелі вперше за межами Грузії в Києві поставили оперу "Даїсі" З. Паліашвілі (в укр. перекладі М. Бажана, реж. *В. Манзій*, диригент *В. Піродов*, худ. І. Гамрекелі, балетм. І. Сухішвілі, у гол. ролях *М. Гришко* — Кіязо, *М. Єгорова* — Нано). Прем'єри новоствореного балету *Б. Яновського* "Ференджі" майже одночасно відбулися в Києві і Тбілісі (1935, 1938). У передвоєнні роки в Києві, Харкові йшов балет "Серце гір" А. Баланчівадзе, у постановці якого укр. хореографи *С. Сергєєв* і П. Йоркін спирались на запропоноване груз. балетмейстером В. Чабукіані рішення проблеми поєднання нар. і клас. танцю. 1954 у Харкові і Тбілісі знов було поставлено вистави — відповідно "Абессалом і Етері" й "Тарас Бульба"; крім того, у Тбілісі показали новостворену оперу "Богдан Хмельницький" К. Данькевича (реж. *Д. Смолич*, худ. П. Злочевський, диригент О. Димитріаді, солісти П. Аміранашвілі — Богдан, Д. Мчелідзе — Кривоніс, Є. Гостеніна — Гелена). Так само у Тбілісі 1972 поновлено виставу опери "Тарас Бульба", а в Києві — "Абессалом і Етері" (реж. Д. Смолич, худ. *Ф. Нірод*, хормейстер *Л. Венедиктов*, диригент *С. Турчак*, у гол. ролях — *Я. Головчук, Г. Ципола, Д. Гнатюк, О. Загребельний, Н. Міссіна, А. Мокренко*), за яку виконавці одержали звання лауреатів Держ. Премії Груз. РСР ім. З. Паліашвілі, а С. Турчак — звання н. а. Груз. РСР. Одночасно у Харкові поновили виставу "Даїсі" (реж. І. Черничко, диригент *Є. Дущенко*, худ. Л. Братченко, хормейстер *Є. Коноплькова*, хореограф Р. Мачаїдзе, костюми груз. майстрів). Провідні солісти Харків. опери виїжджали у Тбілісі, де відкрили Дні укр. культури в Грузії, взяли участь у тбіліс. постановках опер "Даїсі", "Тарас Бульба", "Трубадур", а груз. митці — у харків. пост. "Даїсі" й "Лебедине озеро" (1974). Опер. студія Тбіліс. конс. включила 1978 до свого репертуару оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

Перша нац. груз. комічна опера "Кето і Коте" В. Долідзе у передвоєн. роки йшла у т-рах Києва, Харкова та ін. міст України. У співдружності з т-ром ім. В. Абашидзе було створено виставу "Золоті ключі" К. Данькевича (1943) на лібр. Г. Колтунова та Я. Зіскінда у груз. перекладі Г. Нуцубідзе (реж. Б. Гамрекелі, диригент К. Мачабелі, худ. Д. Міранашвілі). Муз. комедію Р. Габічвадзе "Маріне" на поч. 1950-х показали т-ри Києва, Харкова, Хмельницького, Вінниці, Житомира, Луганська та ін. міст. Мюзикл "Мій шалений брат" Г. Цабадзе вперше було поставлено 1965 в Одес. т-рі муз. комедії М. Ошеровським у співдружності з груз. колегами, потім за його ж участі — у Тбілісі. Від 1970-х одесити виставили нового мюзиклу Г. Цабадзе "Серце моє тут" та здійснили прем'єру оперети Г. Канчелі "Витівки Хануми" (реж. М. Ошеровський, диригент Є. Вінницький, худ. Г. Месхішвілі, хореограф — з. а. Груз РСР Ю. Зарецький), у Києві було поновлено виставу "Кето і Коте"; *Л. Колодуб* написав музику до п'єси А. Ширшавадзе "Пісня про Лесю Українку" для Рівн. муз.-драм. т-ру ім. М. Островського; вистави з музикою О. Тактакішвілі

Сцена з 3 дії опери "Даїсі" З. Паліашвілі на сцені Харківського театру опери і балету

З. Гайдай у ролі Маро (опера "Даїсі" З. Паліашвілі)

відбулись у Тбіліс. т-рі ім. К. Марджанішвілі ("Весілля" за *М. Гоголем*) і Київ. т-рі ім. Лесі Українки ("Антигона" Софокла).

Аналогічно здійснювалася взаємна популяризація симф., кам., хор. та пісен. музики. На "Кавказькому вечорі" у Києві (1925), організованому виконкомом груз. трудколонії, крім солістів драми, балету та естради, виступила хор. капела "*Думка*", що виконала й кілька груз. нар. пісень; невдовзі вона виїхала на гастролі до Грузії. 1928 там побувала й Перша капела бандуристів. Наступного року в Харкові відбувся великий концерт груз. музики, де прозвучали твори З. Паліашвілі (він же виголосив доповідь про груз. музику) та О. Тактакішвілі; зі вступним словом звернувся нарком освіти М. Скрипник. Концерти груз. музики згодом проходили і в Києві, на літній естраді, зокр. за участю В. Долідзе як диригента й композитора. У Тбілісі в концерті, присв. укр. музиці (1938), виконувалися Симфонія № 2 *Л. Ревуцького* та Увертюра до опери "Тарас Бульба" М. Лисенка. Тоді ж у Києві гастролював етнограф. хор Зах. Грузії п/к К. Пачкорія, 1947 відбувся симф. концерт із творів груз. композиторів, 1959 по Україні здійснили гастрольну подорож Держ. ансамбль нар. танцю Грузії, 1979 — Держ анс. п/к В. Царгуша, 1983 в Одесі виступав джаз-квінтет п/к О. Маградзе, солістка Г. Чантурія. У свою чергу в Грузії 1932 пройшов концерт піаніста *Л. Сагалова*, у 1960–70-х там виступали піаністи *Г. Гельфгат*, *Р. Кришталький*, *Т. Веркіна*; на межі століть — акордеоністка *Є. Черказова* та ін.

1978 у Грузії приймали одес. музикантів — Струн. квартет філармонії, солістів М. Глазункову (фл.), С. Закорського (фл.), які разом із кам. орк. муз.-хореогр. тов-ва Ф. Бузоні (диригент В. Шубладзе) виконали зокр. кілька творів груз. композиторів. У свою чергу в Одесі побував з авторським концертом Р. Габічвадзе, пройшли гастролі тодішнього гол. диригента Аджарського симф. орк. Г. Гоциридзе, програма якого включала Симфонію № 3 Б. Лятошинського. Вихованець Тбіліс. конс. *В. Жорданія* до 1982 очолював оркестр Харків. філармонії (нині — його почесний муз. директор). Він записав багато творів укр. композиторів; 2004 керував міжн. муз. проектом — постановкою у Києві опери "Кармен" силами Нац. опери України та корейської оперної трупи. Плідна діяльність диригента відзначена почесним званням України. В концертах Днів культури України в Грузії (2003) виступав київ. ансамбль "Рідні наспіви". В Україні часто звучали симф. і кам. твори О. Тактакішвілі, Ш. Мшвелідзе, Й. Тускія, Г. Кіладзе, О. Мачаваріані, Г. Канчелі, О. Горделі, С. Цинцадзе, І. Габічвадзе та багато ін., виступали провідні солісти-виконавці. Взаємне ознайомлення з муз. творчістю інших республік здійснювалось у муз.-навч. процесі, оперативно — по лінії комп. пленумів, з'їздів, семінарів, авт. вечорів тощо. Масова взаємна пропаганда забезпечувалася засобами радіо, ТБ, грамзапису, нот. видавництв, діяльності філарм. і конц. організацій. Кращі з новоств. композицій, насамперед пісень, швидко ставали широко популярними і входили, як "Пісня про Тбілісі" Р. Лагідзе чи "Київ. вальс" *П. Майбороди*, у повсякденний муз. побут поряд із перевіреними часом "національно знаковими" мелодіями типу "Суліко" чи "Дивлюсь я на небо".

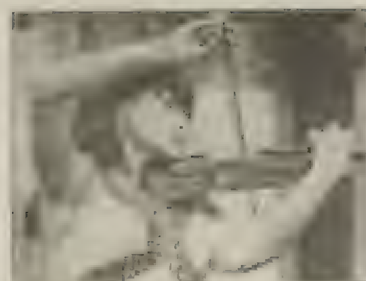

Л. Ісакадзе на сцені Колонного залу ім. М. Лисенка Національної філармонії України

Взаємообмін на рівні тематики композиторів творчості — явище відносно нове й обмеженіше, але особливо показове. Поява таких творів нерідко пов'язувалась із загальнодержавним відзначенням ювілеїв видат. особистостей (*Т. Шевченко*, Ш. Руставелі, *Леся Українка*, Д. Гурамішвілі та ін.) або офіційно санкціонованих сусп.-політ. дат.

Поміж зразків творчості груз. композиторів на укр. тематику вирізняються композиції А. Баланчівадзе — симф. балада "Дніпро" за *М. Гоголем* (1955), М. Мкртчяна — "Думка" для влч. з орк., пам'яті Т. Шевченка (1939), і Три романси на сл. Кобзаря (1940), О. Барамішвілі — романси для соліста з орк. "Співець" і "Перемога" на сл. Лесі Українки (1954), В. Дановського — хори без супр. "Мир буде міцним" на сл. *М. Рильського* (1950) і "Дніпро" на текст М. Гоголя (1952), А. Чімакадзе — хор "Україні" на сл. А. Абашелі (1951), М. Давіташвілі — "Пісня про Лесю Українку" на сл. С. Еулі-Курідзе (1952), Г. Чхіквадзе — солоспів "Ой стрічечка до стрічечки" на сл. Т. Шевченка (1940, 1950), "Сум зливається з горами" Т. Бакрадзе, пісні В. Мураделі, Д. Чхеїдзе, абхаза Х. Тегермеджиді, кілька великих композицій Р. Тохадзе — симфонії № 2 за мотивами поезій Лесі Українки (1967), № 6 "Чорнобильська" (1987) тощо.

В аналогічному доробку укр. композиторів — симф. поема *Г. Таранова* "Давид Гурамішвілі" (1953), кантата *Г. Майбороди* "Дружба народів" (1948) та вок.-симф. поема з такою самою назвою *Г. Жуковського* (1950), де використано інтонації груз. пісенності, вок.-симф. поема "На святі в Грузії" *К. Скорохода* (1978) і кілька творів *В. Губи*, побудованих на абхаз. мелосі. Поміж інструм. творів — обробки груз. нар. пісень *О. Теплицького*, п'єси для скр. і фп. *П. Глушкова*, *Г. Таранова*, Я. Цегляра, Токата для фп. *М. Сільванського*, Конц. п'єса для баяна *К. Мяскова* тощо. У різні роки написано вок. твори на сл. Д. Сутеляя (*М. Вериківський*), С. Чіковані (*А. Штогаренко*), І. Кучішвілі (*І. Беркович*, *Л. Левітова*, *І. Шамо*), І. Абашид-

Вручення республіканської премії Грузії ім. З. Паліашвілі солістам і постановникам опери "Абесалом і Етері"

зе (*Ю. Макаревич*), Г. Табідзе (*О. Жук, А. Лазаренко*), Г. Леонідзе (*А. Муха*), А. Церетелі (*Ю. Знотоков*), Г. Петріашвілі (*Н. Боєва*), а також хор "Грузії" на сл. *П. Тичини* (*Л. Булгаков*), "Тифліські пісні" на сл. Саші Чорного (*О. Чернова*), музику *І. Небесного* до вистави "Ханума" А. Цагарелі (Львів).

Помітну роль у зміцненні Г-УМЗ. відіграла діяльність Будинку композиторів України, де 1981 відбулося 2 концерти з творів груз. композиторів у виконанні Ансамблю кам. музики СКУ. В окремих концертах Ансамбль виконував твори В. Азарашвілі, Р. Габічвадзе, Ш. Давидова, Р. Карухнішвілі, Н. Мамісашвілі, А. Мачаваріані, К. Росебашвілі, Н. Сванідзе, Г. Сіхарулідзе, А. Шаверзашвілі, Ш. Шилакадзе та ін. До того ж останній виступав із цим Ансамблем як диригент, а піаніст Г. Шаверзашвілі — в дуеті з укр. флейтистом А. Маринченком. У груд. 1980 відбувся також концерт із творів груз. композиторів абхаз. співака Л. Логуа. До репертуару деяких укр. піаністів входив фп. концерт О. Тактакішвілі. На поч. 1980-х на семінарі молодих композиторів і музикознавців України у Ворзелі виступав і показував свої твори композитор Г. Канчелі.

Музикознавців зближує участь у різного рівня конференціях, нарадах, у створенні колективних праць тощо. Поміж індивідуальних розробок — статті Г. Чхіквадзе "Тарас Шевченко і укр. музика" (Тбілісі, 1954), А. Мшвелідзе "Гурамішвілі і слов'янська музика" (1966), огляди Г-УМЗ М. Пічхадзе, І. Аванесової, нарис П. Хучуа про З. Паліашвілі (К., 1953), стаття *В. Клина* про укр. фп. музику (Тбілісі, 1981). З рецензіями на вистави й концерти виступали *М. Канерштейн*, *В. Костенко*, *П. Глушков*, *О. Зноско-Боровський*, О. Шаверзашвілі, А. Баланчівадзе, С. Цинцадзе, *В. Клин* та ін. У Києві було захищено докт. дисертації М. Канчелі (1982) та І. Герсамії (1988), канд. — абхазки М. Чегія (1991).

У 1990-х виникли нові форми муз. взаємозв'язків, зокр. завдяки участі груз. митців у таких імпрезах, як "*Золотоверхий Київ*" (де брали участь Ансамбль нар. музики Грузії "Руставі", 2004 і Горійський хор, 2005), "*Київ Музик Фест*", міжн. "*Форум музики молодих*" — тут прозвучали твори М. Гогнідзе, Ш. Шилакадзе, Е. Чабашвілі, М. Вірсаладзе. На поч. 2000-х в Нац. опері України відбувся авторський концерт Г. Канчелі.

Ансамбль "Руставі" на сцені Колонного залу Національної філармонії ім. М. В. Лисенка (2004)

Літ.: Грузинская музыкальная культура: Сб. ст. — М., 1957; Братерство народів — братерство культур. — К., 1960; *Жордания И.* Грузинское традиционное многоголосие в международном контексте многоголосных культур: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения. — К., 1991; *Чегия М.* Музыкальная жизнь Абхазии 10-х—20-х годов XX века: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения. — К., 1991; [*Б. п.*]. Перша робітничо-селянська капела УССР "Думка" // Зоря (Дніпропетровськ). — 1925. — № 4; [*Б. п.*]. Культурний зв'язок УСРР з радянською Грузією // Масовий театр. — 1931. — № 3; [*Б. п.*]. Вечори грузинської музики // Червоний шлях. — 1931. — № 10; *Сіманцев Г.* Культурний зв'язок з Радянською Грузією // Мистецька трибуна. — 1931. — № 9; [*Б. п.*]. Братня дружба народів СРСР [Концерт до 100-річчя від дня народження М. Лисенка у Грузинській філармонії] // Література і мистецтво. — 1942. — № 22; *Липчанська В.* Харків'яни в Тбілісі // Музика. — 1973. — № 5; *Ілюшин І.* У творчій співдружності // Музика. — 1973. — № 4; *Його ж.* Гастролі дружби // Там само. — 1978. — № 5; *Коляда Я.* Вечір грузинської музики // Там само. — 1977. — № 5; *Олексієнко Т.* Інтернаціональна природа оперного театру // Там само. — 1978. — № 5; *Пісходзе М.* Сторінки дружби // Там само. — 1979. — № 6; *Колесниченко А.* Музыка братских республик в Доме композиторов Украины (1977—1981) // Музыкальная культура братских республик СССР. — К., 1982; [*Б. п.*]. Концерт грузинської музики // Література і мистецтво. — 1929. — 26 січ.; *Ткаченко Ю.* Музичне мистецтво, освіта і наука в радянській Грузії // Там само. — 1929. — 2 лют.; [*Б. п.*]. Концерт трьох народних хорів Грузії і квінтету ім. Спендіарова (в Харкові) // Червоний шлях. — 1930. — № 3; [*Б. п.*]. Культурний зв'язок між республіками // Комуніст. — 1930. — 11 жовт.; [*Б. п.*]. Запрошення співаків українських до Грузії // Там само. — 1930. — 15 жовт.; [*Б. п.*]. Музыкальные деятели Грузии — в Киеве // Правда Украины. — 1947. — № 103; *Донькевич К.* Концерт митців Радянської Грузії // Рад. мистецтво. — 1949. — 17 берез.; [*Б. п.*]. Грузинські митці на Україні // Рад. мистецтво. — 1949. — 23 берез.; На сцені балет "Медея" // Вільна Україна. — 1986. — 26 груд.

А. Муха

ГРУЗІН Борис Юхимович (30.06.1937, м. Ташкент, Узбекистан) — диригент. З. д. м. УРСР (1973). Закін. Моск. конс. (1963). 1969—76, 1985—93 — гол. диригент Одес. т-ру опери та балету, де поставив опери "Арсенал" *Г. Майбороди*, "Пікова дама" *П. Чайковського*, балет "Спартак" А. Хачатуряна. Від 1993 — у Маріїн. оперному т-рі (С.-Петербург).

ГРУШЕВСЬКИЙ Михайло Сергійович (17(29).09.1866, м. Холм, тепер Хелм, Польща — 24.11.1934, м. Кисловодськ, РФ, похований на Байковому кладовищі у Києві) — історик, археограф, літературознавець, фольклорист, публіцист, наук., громад. і політ. діяч. Перший Президент УНР (1918). Академік УАН (1923). Закін. Тифліс. (тепер Тбілісі) гімназію, істор.-філолог. ф-т Київ. ун-ту (1890). Учень історика В. Антоновича. Канд. праця Г. — дослідження "Очерк истории Киевской земли от смерти Ярослава до к. XIV ст." (1891). 1894—1914 — ординарний професор кафедри історії України Львів. ун-ту. Від 1894 — директор істор.-філол. секції, голо-

В. Сильвестров і Н. Бордзаншвілі

М. Грушевський

Пам'ятник М. Грушевському у Києві

ва *НТШ* (1897—1913), що завдяки зусиллям Г. перетворилося у нац. Академію наук. Ред. "Записок НТШ" (1895—1913), а також більшості заснованих ним же видань Тов-ва, на сторінках яких висвітлювалися проблеми розвитку й вивчення укр. муз. культури та фольклору. Створив у Львові наук. школу істориків України (найголовніші представники — С. Томашівський, О. Терлецький, М. Кордуба, І. Крип'якевич, В. Герасимчук, І. Джиджора, І. Кревецький та ін.). Один із редакторів заснованого ним спільно з *І. Франком* "Літературно-наукового вісника" (1898). Паралельно редагував і видавав томи джерелознавчих праць, зокр. "Жерел до історії України-Руси", "Українського архіву", "Збірника" тощо. Один із організаторів "Української видавничої спілки" (1899) і Тов-ва прихильників укр. науки, літ-ри і штуки (1904). 1898 у Львові вийшов 1-й том його монументальної "Історії України-Руси" (видано 10 томів у Львові й Києві 1898—1936). 1904 у С.-Петербурзі видано "Очерк истории украинского народа", де вперше подано загальний огляд цілої історії України у світлі власної істор. концепції. Її ж Г. дотримується в "Ілюстрованій історії України" (1-е вид. 1911) та в ряді подальших статей і нарисів укр., рос., нім., франц., англ., болг., чес. мовами. 1904 у статті "Звичайна схема "руської" історії і справа раціонального укладу історії східного слов'янства" теоретично обґрунтував свою схему історії України як самостійного процесу розвитку укр. народу.

Політ. діяльність Г. розпочав у Галичині, виступаючи одним із засновників Нац.-дем. партії. Після революції 1905—06 активізував свою діяльність у Наддніпрян. Україні. Заснував у С.-Петербурзі "Украинский вестник", що став органом укр. громади (1906). Згодом очолив Тов-во укр. поступовців, а з 1908 — Укр. наук. тов-во в Києві, що видавало свої "Записки" та істор. квартальник "Україна" (з 1914). Восени 1914 заарештований рос. урядом і засланий до Симбірська (тепер Ульяновськ), згодом переведений до Казані й Москви. 1917 повернувся до Києва, де його обрали головою Укр. Центр. Ради, а 29 квіт. 1918 — Президентом УНР.

Після гетьманського перевороту 1919 емігрував до Відня, де заснував Укр. соціологічний ін-т (згодом у Празі), видав ряд своїх праць: "Початки громадянства, генетична соціологія" (1921) і "З історії релігійної думки на Україні" (1925). Там само розпочав свою монументальну "Історію української літ-ри", редагував орган Укр. партії соціалістів-революціонерів "Борітеся — поборете!" (1920—22).

1924 повернувся до Києва. Відновив при УАН діяльність істор. секції кол. Укр. наук. тов-ва, очолив Археографічну комісію, організував ряд акад. комісій для дослідження укр. історії і фольклору, працював на наук.-досл. кафедрі історії України, редагував журнал "Україна" (1924—30). 1926 Україна урочисто відзначила 60-річчя й 40-річчя наук. діяльності Г. 1929 його обрано дійсним членом АН СРСР. 1931 був висланий до Москви. В ост. роки життя працював переважно над питаннями укр. історіографії 17—18 ст.

У наук. працях Г. був близький до т. зв. "народницької школи" укр. історіографії, хоча в багатьох із них надавав значної ваги дослідженню і соціальних, і держ.-політ. чинників. Наук. схему історії України, створену Г., було сприйнято багатьма представниками нової укр. історіографії і рядом рос., польс. та нім. дослідників. Г. багато працював у царині історії літ-ри, фольклористики та культурології, досліджував питання розвитку укр. освіти, церк. життя, мистецтва (в т. ч. й муз.), друкарства тощо. В наук. дослідженнях Г. міститься багато джерелознавчого й фактологічного матеріалу стосовно розвитку укр. культури та мистецтва, зокр. музики. Особливо цінними для *музикознавства* є розділи "Історії України-Руси" та "Історії української літератури", присв. висвітленню розвитку укр. традиц. фольклору, нар. і профес. мистецтва 10—17 ст. Ряд джерел, використаних Г. при написанні цих праць, загинув протягом 1918— 1960-х, і тепер твори Г. є нерідко єдиним достовірним джерелом для вивчення важливих питань розвитку укр. культури, в т. ч. муз. життя, творчості та церк. музики. Г. відомий також як автор худ. і докум. прози, драм. нарисів. У низці праць дав глибокий, базований на власноруч зібраних архівних даних та істор. документах (здебільшого втрачених під час нац.-визвольних змагань 1917—20) аналіз процесів формування й розвитку найдавніших *жанрів* укр. фольклору, у т. ч. музичного, зокр. *дум*. Торкався також проблем розвитку укр. церк. музики у період до кін. 17 ст. В "Історії України-Руси" та низці статей уперше розробив ряд питань побутування й розвитку міської культури в Україні та функціонування муз. цехів і корпоративних об'єднань в укр. містах доби зрілого й пізнього середньовіччя.

Г. був особисто знайомим із багатьма діячами укр. муз. культури та *етнографії* (зокр. *М. Лисенком, А. Вахнянином, Ф. Колессою, С. Людкевичем* та ін.), листувався з ними, залучав до співпраці, підтримував їхні починання. Про числ. діячів укр. культури й мистецтва написав низку статей, есе, некрологів.

В УРСР наук. спадщину Г. було заборонено, піддано остракізму і фальсифікаціям. Після 1991 Г. та його праці вшановані належним чином. У Львові й Києві встановлено пам'ятники Г. У Києві його іменем названо одну із центр. вулиць. НАН України заснувало Премію ім. М. Грушевського.

Тв.: Історія України-Руси. — Т. 1—10. — К.; Л., 1898—1936; Історія України-Руси. В 11 т., 12 кн. — К., 1991—98; Історія української літератури. В 6 т., 9 кн. — К., 1993—96; Духовна Україна: Зб. творів. — К., 1994.

Літ.: Великий українець: матеріали з життя та діяльності М. С. Грушевського. — К., 1992; На порозі нової України: Статті і джерельні матеріали. — Нью-Йорк; Л.; К.; Торонто; Мюнхен, 1992; *Горин І.* Знищені "Мистецька збірка" і архів Михайла Грушевського в його київській оселі // Пам'ятки України. — 1995. — № 1.

Б. Сюта

ГРУШЕВСЬКИЙ Федір Тимофійович [7(19).02. 1893, с. Базаліївка, тепер Чугуївського р-ну Харків. обл. — 27.04.1970, м. Київ] — оперний співак (бас), педагог. Закін. Харків. конс. (кл. С. Вітте, 1924). 1925—30 — соліст Другої пересувної опери Правобережжя (Вінниця, Житомир, Кам'янець-Подільський, тепер Хмельн. обл., Проскурів, тепер Хмельницький, Коростень, тепер Житом. обл.), 1930—35 — Харків., 1935—36 — Сталінського (тепер Донец.), 1936—41 — Дніпроп., 1944—49 — Київ. т-рів опери та балету; 1947—49 — викладач Київ. конс.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас, Бахус ("Тарас Бульба", "Енеїда" М. Лисенка), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Орлик ("Мазепа" П. Чайковського), Андрій Дубровський ("Дубровський" Е. Направника), Цуніга ("Кармен" Ж. Бізе), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві).

ГУБА Володимир Петрович (22.12.1938, м. Київ) — композитор, муз. редактор. З. д. м. України (1995). Н. а. України (1999). Лауреат Премії ім. В. Стуса (1991), Премії ім. М. Лисенка (1997), ім. М. Лисенка, ім. В. Стуса (обидві — 1977). Член НСКУ (1979), Нац. спілки кінематографістів України. Навч. у Київ. конс. (кл. композиції *Л. Ревуцького, Б. Лятошинського*; був виключений за використання сучасн. комп. технік, поновлений 1975; закін. кл. *А. Штогаренка*, 1979). У різні роки — муз. ред. Укр. ТБ, Київ. студії хронікально-док. фільмів. Від 1964 — на творчій роботі. Член правління НСКУ та Нац. спілки кінематографістів України. Член міжн. муз. тов-ва "Форстер" (1992), тов-ва "Україна-Білорусь", Реріхівського тов-ва (1992), член правління тов-ва "Меморіал" (1994). Твори Г. виконувались у багатьох країнах світу.

Творчість позначена впливом сучасників-шестидесятників. Експериментування з новітніми комп. техніками поєднувалося з романт. устремліннями. Показовим поміж ранніх творів є експериментальна іронічна "психодрама" "Демарш" для фп., де виконавець одночасно грає, декламує та "озвучує" кроки.

Особливих успіхів досяг у кіномузиці ("озвучив" понад 100 к/ф), зокр. до к/ф "Камінний хрест" і "Захар Беркут" Л. Осики — яскраво національно забарвленій, проте без "демонстративної фольклоризації". Їй притаманні рельєфна й "зрима" образність, логіка й виструнченість муз. архітектоніки, жорсткий темпо-ритм, яскравий тематизм, що стали визначальним чинником його творчої манери. Композиторові притаманні постійні пошуки нових засобів виразності (відчутний вплив його вчителя — Б. Лятошинського), *полістилістика*, але наскрізною лінією проходить узагальнений образ молитовно-зосередженого монологу (напр., симфонія "Слово о полку Ігоревім", кантата "Одкровення Сафо"). У всі періоди творчості Г. сміливо йшов на загострення муз. мови, наснажував її сучас. композитор новаціями, проте у композиціях присутні ліризм і романт. світовідчуття автора (показова сюїта "Романтична музика").

У 1980—90-х надавав перевагу програмній музиці, звертаючися до вітчизн. історії та літ-ри, втілюючи в музиці образи, позначені високою патетикою: Боян (кантата "Слово Бояна"), Ф. Достоєвський, Д. Лихачов, О. Мандельштам, Є. Коновалець (симфонія-елегія "День скорботи та пам'яті" для сопрано й симф. орк.). При тому він вдається до філософсько-узагальненого осмислення текстів, закодовує зміст у темах-символах, де амплітуда інтонацій коливається від прийомів ритмодекламації до ліричного наспіву.

Осібне місце посідають твори для органа, де композитор також знайшов власну мову і стиль (показовий твір — "Fata morgana" за повістю *М. Коцюбинського* для влч. і органа). Написання значної кількості творів для цього інструмента уможливило проведення першого в історії держави автор. концерту Г., побудованого на його органних композиціях (Респ. *будинок органної і кам. музики*, 1984).

Творчості Г. притаманне багатство колористики, загострене темброве відчуття, гарне знання виражальних можливостей інструментів, використання їх у найбільш "виграшних" регістрах. В ост. роки спостерігається потяг композитора до жанру *канта*, до споглядальності, уповільненого руху, позиція т. зв. "художньої статики". У драматургії переважає сюїтний принцип, особливо вдаються пасторально-елегійні епізоди. Загалом індивідуальний автор. почерк Г. позначений рисами творчо й різнобічно обдарованої особистості, яскравим мелодизмом, природністю *гармонії*, переважанням тональної музики.

Тв.: вок.-симф. — "Захар Беркут" вок.-симф. поема для міш. хору, солістів та симф. орк. (1968), "Пісня про скелю" за твором абхаз. письменника Б. Шинкуби (1975), "Данило — князь Галицький", вок.-симф. повість на вірші О. Лупія (1987); симф. фрески "Над Бабиним Яром" для солістів, хору та симф. орк. (1989), кантати — "Балада про ветеранів" для міш. хору, солістів та орк. (1978), "Одкровення Сафо" кантата-монодрама на тексти Сафо для сопр. і кам. анс. (1978), "Слово Бояна" на власні сл. (1981), "Ціною життя" (1979), "Києву" на сл. М. Вінграновського (1969—86), поема-вокаліз "Присвята С. Ботічеллі" (1990), "Фрески Кавказу" (2003—04), вок.-симф. картина "Біля Спаса Нерукотворного" (1990), Симфонія-епітафія пам'яті Є. Коновальця для сопр. і симф. орк. (1992), симфонія "Memorial Day" для сопр. і симф. орк. (1991); для симф. орк. — симфонія-панно "По прочитанню "Слова о полку Ігоревім" для симф. орк. і органа (1971), симфонія № 5 "День скорботи" (2001), "Сім композицій за А. Дюрером" (1973), симфонія-епітафія "Обеліски" (2003), поема-социум "Передчуття" для орк. і скр. соло через мікрофон (1986); симф. 4 симфонієти, поема "Дифірамб миру" (1987); симф. ілюстрації "Після прочитання Антона Чехова" (1979—89); психодрама "Айнштайнова скрипка" (1991), симф. сюїти; 2 фп. концерти; для кам. орк. — Кам. симфонія № 1 "Трагічна"

Ф. Грушевський

В. Губа

Я. Губанов

для мал. симф. орк. (1979—89); Кам. симфонія № 2 "Квартет-симфонія" (кам. симфонія № 2, квартет № 3) "Після прочитання Достоєвського" для 2-х скр., альта та влч. (1984); кам. симфонії № 3 для духов. квінтету і органа (1988), № 4 "Біль Бабиного яру" для сопрано й малого симф. орк. (1989), № 5 для малого симф. орк. (2001), "Апокрифи" (1995), "Осіння музика", "Романтична музика" (всі — для кам. орк.); для естр.-симф. орк. — "Ритми весни", "Рондо-капричіозо" тощо; квінтет-симфонія "Satori" ("Осяяння") для фп. квінтету (2002). 5 струн. квартетів, Фп. тріо, струн. тріо "Вісім трагічних картин" (1991), "Соната-примара" для фагота й фп. (1997), "Фольк-капричіо" для баяна й влч. (2002), "Абхазька сюїта" для ансамблю ударних, інстр. ансамблі для ін. складів; для фп. — цикл "З пітьми віків", 1959 — 92), сонати, балади тощо; для органа — сюїти "Присвята В. Стефанику" "Силуети часу" (17 хоралів), прелюдії тощо; вок. цикл "О музика!" на сл. П. Усенка (30 романсів, 2002), вок. цикли та окремі романси на сл. Т. Шевченка, Б. Лепкого, І. Світличного, В. Стуса, Д. Павличка, В. Шекспіра, власні сл. тощо; хори, в т. ч. духовні композиції, зокр. 10 псалмів (1999), пісні, музика для дітей, музика до к/ф (понад 100), у т. ч. "Камінний хрест", "Захар Беркут", "Данило — князь Галицький", "Гетьманські клейноди", до докум. і мультфільмів, до театр. і радіовистав тощо.

Літ. тв.: Что завершено, что в работе, что задумано? // СМ. — 1991. — № 1; Орфей розкутий (уривки з щоденника) / Перекл. з англ. та публ. *В. Балея* // Сучасність. — 1994. — № 3; Владимир Губа: "Композитор подобен страннику" / Подготовила *Е. Дьячкова* // Муз. академия. — 1998. — № 2; Обов'язково професіонально. З чого починається робота над музикою для кіно // КіЖ. — 1983. — 16 груд.; Губа Володимир: "99 відсотків мелодій у ефірі — однокліткині" / Записала *Н. Зінченко* // Хрещатик. — 2001. — 31 жовт.

Літ.: *Боровик І.* Український камерно-інструментальний концерт. — К., 1997; *Її ж.* Українські композитори — Шостаковичу // Музика. — 1985. — № 5; *Конькова Г.* Впередсмотрящие // СМ. — 1969. — № 12; *Беляков В.* Світлий ліризм і філософські роздуми // Музика. — 1984. — № 2; [*Б. п.*]. Фольклорные традиции в украинской киномузыке // Проблемы муз. культуры. — К., 1989. — Вып. 2; *Мокрієва Г.* Лист з Києва // Музика. — 1992. — № 4; *Копица М.* Мы из 60-х // Муз. академия. — 1992. — № 2; *Сюта Б.* Контуры фестиваля // Там само. — 1993. — № 1; *Балей В.* Орфей розкутий // Сучасність. — 1994. — Числ. 2, 3; *Маркова О., Довгаленко Н.* Завжди "шістдесятник" // Музика. — 1995. — № 1; *Маркова Е.* Творческие портреты: В. Губа, А. Станко // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1996. — Вып. 1; *Косенко О.* Трагічна публіцистика в сучасній українській камерно-інструментальній музиці // Музика. — 1998. — № 5; *Павлишин С.* Творче становлення Володимира Губи (1960—1980-і роки) // ЗНТШ. — Л., 2004. — Т. CCXLVII (247); *Беляков В.* Авторський органний // КіЖ. — 1983. — 15 трав.; *Сюта Б.* Камерна музика молодих // КіЖ. — 1992 — 24 жовт.; *Його ж.* Багатогранний талант // Там само. — 1997. — 27 серп.

І. Сікорська

ГУБА Тарас Петрович (30.04.1924, м. Улан-Уде, РФ) — оперний і кам. співак (тенор). З родини укр. переселенців з Полтавщини. Закін. Київ. конс. (кл. *М. Калиновської*, 1950). 1950—72 — соліст Перм. т-ру опери та балету. У складі т-ру гастролював у багатьох містах Росії. В концертах виконував твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів, нар. пісні. Від 1973 — викладач (1973—80 — директор) Перм. муз. уч-ща.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Андрій ("Хованщина" М. Мусоргського), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Володимир ("Дубровський" Е. Направника), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Фауст (однойм. опера Ш. Гуно).

Літ.: *Губа Т.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*

І. Лисенко

ГУБАНОВ Яків Іванович (8.01.1954, м. Київ) — композитор, музикознавець, педагог. Кандидат мист-ва (1983). Доцент (1987). Член НСКУ. Навч. у Київ. конс. (кл. композиції *А. Штогаренка*, 1970—73), закін. Моск. конс. (кл. композиції О. Пірумова, 1976), аспірантуру Київ. конс. (кер. *Н. Горюхіна*, 1978). Пед. діяльність розпочав у Київ. конс. (1979); стажувався в Ізраїлі, Великій Британії (1993). Живе і працює за кордоном. У комп. творчості перевагу надає інстр. композиціям. Наук.-дослідницьку роботу присвятив вивченню теор. питань техніки композиції 20 ст. Розробив і читав курси сольфеджіо і сучас. гармонії, охоплюючи проблеми муз. мови, форми, індивідуальних *стилів*.

Тв.: для симф. орк. — 6 симфоній (1977, 1978, 1980, 1981, 1982, 1985), сюїта (1978), "Forspiel" (1990), "Notturno" (1991), Поема, "Святкова увертюра", Концерт (1991); для кам. орк. — сонати № 1, 2 (1990, 1991); "Гімн" (1992), 24 етюди (1992—95); концерти — для електрогітари, електрооргана, фп. та ударних (1981), для скр. з орк. (1989); кам. ансамблі — Квінтет для дух., Струн. квартет, Квартет для тромбонів, "Рух" для фп., ударних і струн. (обидва — 1987), Тріо для скр., альта та фп. (1988), Тріо для англ. ріжка, влч. та фп. (1995), Дует для англ. ріжка та альта (1995); для органа і струнних — Чакона й Фантазія (1981); для фп. — сонати (1975, 1985), "Мадагаскарська рапсодія" і Сюїта (1977), п'єси; для баяна — Токата (1980), "Укр. рапсодія" (1983); твори для ансамблів дух. інстр., для скрипки, кларнета, ударних, труби, домри; романси на вірші О. Фета, музика для джаз. і рок-ансамблів.

Літ. тв.: канд. дис. "Архитектоника и процессуальность гармонии Д. Шостаковича" (К., 1982); Процессуальность гармонии Д. Д. Шостаковича // Материалы IV Всесоюзной науч.-теор. конф. аспирантов вузов и НИИ Министерства культуры СССР. — Тбилиси, 1978; Деякі особливості гармонії Д. Шостаковича (на матеріалі прелюдій ор. 87) // Укр. муз-во. — К., 1979. — Вип. 14; Джаз як додатковий стилістичний елемент в музиці І. Стравинського // Там само. — К., 1980. — Вип. 15; До питання систематизації сучасної акордики // Питання методології радянського музикознавства. — К., 1982; Черты стилевого синтеза в музыке 80-х годов // Музыкальное произведение: сущность, аспекты анализа. — К., 1988; Кластер как интонация // Музыкальное мышление: сущность, категории, аспек-

ты исследования. — К., 1989; Кластер як компонент сучасного музичного мислення (на прикладі української радянської музики 70—80-х років // Укр. муз-во. — К., 1989. — Вип. 24; Последний музыкальный гений эпохи // Муз. академия. — 1997. — № 4; Чайковський у моєму житті // Чайковський та Україна. — К., 1991.

О. Литвинова

ГУБАРЕНКО Віталій Сергійович (13.06.1934, м. Харків — 5.05.2000, м. Київ) — композитор, педагог. Чоловік *М. Черкашиної-Губаренко*. З. д. м. УРСР (1969). Лауреат Держ. Премії УРСР ім. Т. Шевченка (1984), Респ. комсомольської премії ім. М. Островського (1967). Член СКУ. Закін. Харків. конс. (кл. композиції *Д. Клебанова*, 1960). 1958—60 — викладач теорії і муз. літ-ри ДМШ, 1960—61 — муз. ред. Харків. радіо. Від 1961 — асистент, згодом викладач кафедри теорії музики й композиції Харків. ін-ту мистецтв, з 1972 — на творчій роботі.

Г. належить до композиторів-шістдесятників, представників якісно нового етапу в історії укр. музики. Далека від модерніст. течій і напрямків сучас. музики, його творчість увібрала в себе й переосмислила худ. досвід ближчих попередників — *Б. Лятошинського*, *Д. Шостаковича*, *С. Прокоф'єва* та ін. Складні драм. колізії, психологічно напружений характер музики Г. зумовили конфліктно-драм. тип драматургії, масштабний симф. спосіб комп. мислення, яскраво контрастний і тематично насичений, дійовий і динамічний за розвитком. Ін. аспект муз.-стильової системи Г. виявляється через лірику. Вона постає в сенсі гармонізації життєвих проявів, оспівування краси й величі людських почуттів і стосунків, в утвердженні погляду на мистецтво як на явище високого морально-етичного призначення.

У контексті худ. досягнень укр. музики 1960—70-х багата й різноманітна творчість Г. належить до її найкращих репрезентантів. Найактивніше працював у галузі муз. т-ру. Сцен. доробок Г. становлять 12 різножанр. *опер* і 6 *балетів*, сюжетно розмаїтих, цікавих за драматургією і стилістикою. У роботі над лібрето сцен. творів Г. успішно співпрацював з В. Бичком, Р. Левіним, Є. Кушаковим, В. Смирновим-Головановим, М. Черкашиною-Губаренко та ін. Як прихильник мелодико-співучого мистецтва й виразник вок. оперного стилю в укр. музиці Г. освоїв різні типи мелосу — фольк., барокового, міського побутового походження 18—19 ст., наближеного до акад. оперного складу і водночас співзвучного мелодико-характерним моделям 20 ст. У рамцях симф. динамічного стилю композитора й тяжіння до синтезу жанр. форм усі методи роботи з тематизмом — цитування, переінтонування, вокремлення мотивних, інтонац.-характерних сегментів, монотематична й моноінтонац. техніка — несуть драматургічно-смислове навантаження. Революційна, воєнна, лірико-психологічна, філософська та комедійна тематика опер Г. — масштабна лабораторія в осягненні й створенні мелосу з історично відповідним профілем жанр., муз.-стильового та ідейно-образного наповнення.

Опера "Загибель ескадри" (1967) — муз. драма, що відзначається потужним розвитком, наявністю цілісних симф. картин (Вступ, Морський бій, Фінал), використанням хору за сценою. Наступна опера "Мамаї" (1969), присв. подіям громадянської війни в Україні, — жанр.-епічна, стилістично пов'язана з нар.-пісенним мелосом і укр. хор. культурою. Концепційно близькою до них є опера "Крізь полум'я" (1976).

Принципово ін. вісь творчості Г. репрезентує лір.-психол. *моноопера* "Ніжність" (1972). Підкреслена камерність звучання, максимальна індивідуалізація орк. голосів, витонченість і виразність вокалу консонують глибоким переживанням героїні. За емоц. тонусом до неї наближається лір. драма "Відроджений травень" (1974, нагороджена срібною медаллю ім. О. Александрова) й дуодрама "Пам'ятай мене" (1977). Тему кохання також розкриває "Альпійська балада" (1984). Важливий стильовий чинник твору — симфонізація орк. письма й динамічне переосмислення пісенності.

Ряд лір.-комічних опер Г., пов'язаний з укр. історією, побутом, насичений нац. колоритними персонажами. Так, у опері "Сват мимоволі" (1982) автор спирається на *міську побутову музику* і літ. традиції кін. 18 — поч. 19 ст. Поміж її авт. знахідок — індивідуально застосований метод цитування муз. матеріалу, техніка стилізації і пародіювання. Оперу-балет "Вій" (1990) відзначає розгорнутість вок. партій, яскраво виписані масові й балетно-симф. сцени.

Лір. лінія творчості Г. не згортається, а набуває якісно нових рис у 1990-х у монооперi для тенора з орк. "Самотність" (1992—93) і, особливо, в опері-ораторії "Згадайте, братія моя" (1991). Синтезуючи техн. досягнення попередніх десятиліть з новими знахідками в тематизмі (співіснування фольклорно означених інтонацій, мотивів з мелод. рудиментами барокового характеру та яскраво індивід. типом інтонування у вокалі й оркестрі), чергуючи лінії вок. музикування з хор. та симф. фрагментами, Г. досягнув справжньої глибини філос. узагальнення і збагатив укр. муз. Шевченкіану власною мист. версією.

Г. активно працював також у жанрі балету. У "Камінному господарі" (1968) експресивно напружений характер сцен. дії синтезував симф. розмах музики, рельєфні лейтмотивні характеристики дійових осіб з підкреслено ісп. колоритом звучання. Ін. зразки цього жанру — симфонія-балет "Ассоль" (1977), "Запорожці" (1978), "Комуніст" (1985), "Майська ніч" (1988) та балет-симфонія "Зелені святки" (1992—93) — охоплюють широке коло образів і сюжетів, є органіч. частиною сучас. процесу розвитку балету в Україні. Ці худ. особливості зумовлені специфікою жанру й водночас випливають з концепційно сформованої стильової системи муз.-сцен. творчості композитора.

Важлива сторінка творчості Г. — симф., кам.-вок. та кам.-інстр. музика. Оригінальний синтез нац. засад, яскравого орк. письма з гостро-сучас. муз. мовою і нетрад. трактуванням симф. циклу притаманні Симфонії № 2 (1965). Про-

В. Губаренко

грамні асоціації в трактуванні воєнної теми з одночасним максимальним її узагальненням властиві Симфонії № 3 (1974). В конц. і симф. жанрах продовжує закріплюватися характерна тенденція творчості, спрямована на багатожанр. синтез. Новаторське тлумачення концертності, камерності та симфонічності зближує 3 кам. симфонії для скр. з орк. (1967, 1978, 1983) і для влч. з орк. № 4 (1994). Концепційно значний задум Симфонії "De profundis" (1995) за поезією *Т. Шевченка* реалізується через особливості симфонічності та оперності муз. стилю Г. В ост. симфонії-балеті "Вмерти — кохаючи" (1997) композитор повертається до лірико-романт. ладу думок і почуттів.

Г. — автор багатьох журн. і газ. статей, присв. проблемам розвитку сучас. муз. творчості, питанням муз. виховання й *Виконавство* ("Сов. музыка", "Муз. жизнь", "*Музика*", "Мистецтво", "КіЖ", "Раб. газета", "Вечір. Харків", "Соц. Харківщина" тощо).

Тв.: опери — "Загибель ескадри", лібр. власне й В. Бичка за п'єсою О. Корнійчука (1-а премія на Всесоюз. огляді оперних творів, присв. 50-річчю Жовтня (прем'єра — Київ, 1967); "Мамаї", лібр. власне й В. Бичка за п'єсою Ю. Яновського "Дума про Британку" (прем'єра — Київ, 1970); "Ніжність", моноопера за однойм. новелою А. Барбюса (прем'єра — Київ, 1972); "Відроджений травень", лібр. власне й Р. Левіна за п'єсою В. Єжова "Солов'їна ніч" (прем'єра — Львів, 1974); "Крізь полум'я", лібр. Є. Кушакова, Б. Палійчука, М. Сингаївського (прем'єра — Донецьк, 1976); "Пам'ятай мене", лібр. власне й Р. Левіна за п'єсою В. Єжова "Солов'їна ніч" (прем'єра — Львів, під назвою "Незабутнє", 1980, удостоєна Держ. Премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1984); опера-балет "Вій" за мотивами однойм. повісті М. Гоголя, лібр. М. Черкашиної і Л. Михайлова (1980); "Сват мимоволі", лібр. М. Черкашиної (прем'єра — Харків, 1985); "Альпійська балада" за однойм. повістю В. Бикова, лібр. М. Черкашиної (прем'єра — Харків, 1985); "В степах України", лібр. М. Черкашиної за мотивами творів О. Корнійчука (1986—87); "Згадайте, братія моя" — опера-ораторія за творами Т. Шевченка, лібр. М. Черкашиної (прем'єра — Київ, 1992); "Самотність" — монoопера для тенора з орк., лібр. М. Черкашиної за "Листами до незнайомки" С. Цвейга (вперше — Київ, 1994); балети — "Камінний господар", лібр. Е. Яворського за мотивами однойм. драми Лесі Українки (2-га премія на Всесоюз. огляді творів для муз. т-ру, 1968, прем'єра — Київ, 1969); "Ассоль", текст І. Губаренко за мотивами повісті О. Гріна "Червоні вітрила" для симф. орк., сопрано і тенора (прем'єра — Харків 1977); "Запорожці" — хореогр. сцени, лібр. В. Смирнова-Голованова й Н. Риженко (1977, прем'єра — Харків, 1980); "Комуніст", лібр. В. Смирнова-Голованова й М. Черкашиної за однойм. кіносценарієм Є. Гавриловича (1985, прем'єра — Одеса, 1985); "Майська ніч", лібр. М. Смирнова—Голованова й М. Черкашиної за мотивами однойм. повісті М. Гоголя, нар. пісень і обрядів (1988); "Зелені святки" — симфонія-балет (1991—92, прем'єра — Київ, 1992); для симф. орк.: Симфонія № 1 (1962); симф. поема "Пам'яті Т. Шевченка" (1962); Концертино (1963); Симфонія № 2 (1965); сюїта з опери "Загибель ескадри" (1967); 2 сюїти з балету "Камінний господар" (1970); симф. картина "Кукало" (1971); Симфонія № 3 для чол. хору, симф. орк., на сл. нар. і Р. Левіна (1974); для скр. з орк. — Кам. симфонія № 1 (1967); Капричіо (1970); Кам. симфонія № 2 (1978); Concerto grosso (1981); Кам. симфонія № 3 (1983); для влч. з орк. — Концерт-поема (1963); Кам. симфонія № 4 (1994); для струн. орк. — Симфоніста (1960); для фл. і кам. орк.: Концерт (1965); для фагота й струн. орк. — Лірична поема (1992); Квартет (1965); Квінтет — Триптих для квінтету духових (1978); для влч. і фп. — Ісп. сюїта для 2 влч. і фп. (1994); для кларнета й фп. — Арія (1996); вок. цикли — "Из поэзий Й. Уткина" (1962), "Барви та настрої" на сл. І. Драча (1965), "Простягни долоні" на сл. В. Сосюри (1977), "Осінні сонети" на сл. Д. Павличка (1983); твори для хору; музика до спектаклів, к/ф тощо.

Дискогр.: LP грамплатівки — *Губаренко В.* "Загибель ескадри", муз. драма в 2-х част., лібр. В. Губаренка і В. Бичка за п'єсою О. Корнійчука, комплект з 2-х плат. — вик. солісти, хор і орк. Київ. держ. театру опери та балету ім. Т. Шевченка, диригент *С. Турчак*, "Мелодія", Д 025399—402, 1969; *Губаренко В.* Концерт для флейти і струн. орк. — вик. *О. Кудряшов* і Київ. кам. орк., диригент *А. Шоров*, "Мелодія", Д 021581—32, 1968; *Губаренко В.* "Камінний господар", сюїти № 1 і 2 з балету — вик. орк. Київ. держ. театру опери та балету ім. Т. Шевченка, диригент *С. Турчак*, "Мелодія", СМ 02623—24, 1971; *Губаренко В.* Камерна симфонія для скр. з орк. *ля мінор* — вик. *О. Криса* і Держ. симф. орк. УРСР, "Мелодія", СМ 03943—44, 1978; та ін.

Літ.: *Яворський Е.* Віталій Губаренко. — К., 1971; *Драч І.* Композитор Віталій Губаренко: формула індивідуальності. — Суми, 2002; Віталій Губаренко: сторінки творчості. Статті, спогади, дослідження: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 32. — Кн. 4; *Задерацкий В.* О некоторых новых стилевых тенденциях в композиторском творчестве 60—70—х годов // Музыкальная культура Украинской ССР. — М., 1979; *Очеретовская Н.* Восхождение // СМ. — 1984. — № 7; *Зинькевич Е.* Забил родник национального юмора // Там само. — 1988. — № 9; *Драч І.* Відродження духовної традиції // Українська музична культура XX ст. Пошуки. Здобутки. Перспективи. — Суми, 1996; *Черкашина М.* Проблема соотношения слова, музыки и действия в современной украинской опере (на примере оперного творчества В. С. Губаренко) // Там само; *Разумейко И.* Модели композиционных и интонационных решений в камерных симфониях № 2 и № 3 В. С. Губаренко // Молоді музикознавці України: Тези VII Всеукр. наук.-практ. конференції. — К., 2005.

О. Шевчук

Обкладинка грамплатівки опери "Ніжність" В. Губаренка

І. Губаренко

ГУБАРЕНКО Ірина (псевд. Ірина Арнаутова) Віталіївна (30.06.1959, м. Харків — 10.11.2004, там само) — композиторка, театр. діячка, поетка. Донька *В. Губаренка* та *М. Черкашиної-Губаренко*. 1984 закін. комп. ф-т Харків. ін-ту мистецтв (кл. *В. Золотухіна*). Від 1984 — зав. муз. частини Харків. т-ру для дітей та юнацтва. Г. — авторка музики до понад 30 вистав т-ру, зокр. "Лісова пісня" Лесі Українки, "Сон літньої ночі" В. Шекспіра, "Сни Бальзамінова" М. Островського, "Чума на обидва ваші доми" Г. Горіна, "Казацький монастир" І. Перепелка. Писала поет. тексти до власних пісень. Разом з акторами т-ру поставила кілька театр. вистав, що були показані у Харкові, а також у Києві на фестивалях "Мистецьке Березілля". Поміж них — композиція за п'єсою "Ромео і Джульєтта" В. Шекспіра, власну інсценізацію повісті

В. Підмогильного "Остап Шаптала", під назвою "В ім'я твоє" (укр. містерія). Виступала як муз. і театр. критик у пресі. Останні роки життя працювала над канд. дисертацією "Режисерські концепції XX століття у світлі аналітичної психології" як пошукувач кафедри теорії та історії культури НМАУ.

Тв.: рок-опера "Солярис" (1981), кам. опера "Ведмідь" за оповіданням М. Чехова (1989); для орк. — симф. поема "Ахтамар" (1984); для гобоя і фп. — Сонатина (1979); для фп. — Три прелюдії (1982); кам.-вок. — вок. диптих на сл. І. Драча (1981), Монолог Кассандри для мецо-сопрано і фп. на вірші Лесі Українки (1985), Три пісні на вірші Л. Кисельова для тенора з фп. (1988), пісні.

Літ. тв.: зб. "Поетичні медитації" (К., 2005), публікації, рецензії в ж. "Соти", періодичній пресі, зокр. г. "Дзеркало тижня".

М. Губаренко

ГУБЕРМАН Овсій Маркович (21.05.1896, м-ко Стара Прилука, тепер Вінниц. обл. — 15.04.1970, м. Київ) — композитор, педагог. Член СКУ. Навч. композиції у *В. Малішевського*, закін. екстерном Одес. конс. за фахом "теорія музики" (1921). 1920—22 — викладач Муз. технікуму у Вінниці; 1934—58 — викладач, з 1935 — доцент Київ. конс.

Тв.: 2 сюїти для струн. квартету, п'єси для скр., для 2-х скр., для фп. тощо; пісні, музика до драм. вистав, обр. нар. пісень.

Літ. тв.: Метод. розробки, проект рос.-укр. словника муз. термінів (1947), статті, рецензії.

А. Мухо

ГУБЕРТ Віра Адамівна [4(17).09. 1913, м. Одеса — ?] — оперна співачка (сопрано). Лауреатка Всесоюз. конкурсу вокалістів (Москва— Ленінград, тепер С.-Петербург, 1938—39, 6-а премія). 1929—30 навч. в Одес. муз. технікумі (кл. Е. Меннер-Каневської). Брала приват. уроки в *Ю. Рейдер*. 1930—44 — солістка Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Галя ("Трагедійна ніч" К. Данькевича), Лутка ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Тетяна, Ліза ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Марфа ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Леонора, Амелія ("Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Губерт В.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ГУБЕРТ Микола Альбертович (19.03.1840, м. С.-Петербург, Росія — 8.10.1888, м. Москва, там само) — муз. діяч, педагог, муз. критик. За походженням німець. Учень *А. Герке*. Закін. Петерб. конс., де навч. у *М. Заремби* й *Ант. Рубінштейна* (1868). Співучень і друг Г. Лароша, *П. Чайковського*. 1869—70 — організатор і кер. хор. класів Муз. уч-ща ("Елементарні класи хорового співу") і капельмейстер приват. опери в Києві. З хором цих класів виступав у концертах (1-й виступ відбувся наприкінці 1869). Диригент Київ. і Одес. опер. Від 1870 — у Москві, 1881—83 — дир. Моск. конс.

Літ.: *Луганська К., Шевчук О.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Зинькевич Е.* Концерт в парк на Крутояре. Киев музыкальный XIX—XX ст. — К., 2003.

А. Мухо

ГУБИЦЬКИЙ Петро (1847, м. Харків — ?) — піаніст. Здобув, очевидно, домашню муз. освіту. Вважався вундеркіндом. Дебютував у Харкові в 10-річному віці (1857). Виступав у Казані (1858), Харкові (1859, 1860, 1861), Воронежі (1861), Єкатеринбурзі (1859).

Літ.: [*Б. п.*]. 12-летний пианист Петр Губицкий // Прибавление к "Харьков. губ. ведомостям". — 1859. — 21 нояб.; [*Б. п.*]. О концерте П. Губицкого // Воронеж. губ. ведомости. — 1861. — 13 мая; [*Б. п.*]. Концерт 14-летнего пианиста // Харьков. — 1861. — 31 марта.

І. Лисенко

ГУБИЦЬКИЙ Тарас (17.04.1908, м. Дрогобич, тепер Львів. обл. — 19.07.1974, м. Детройт, США) — скрипаль, віолончеліст, педагог, диригент. У дитинстві емігрував разом з батьками до Канади. Гри на скр. навч. у Вінніпеґу, пізніше закін. Королів. муз. академію в Лондоні (1926). Дебютував 1923 у Вінніпеґу власним концертом. Виступав із сольними концертами в Канаді, США, Великій Британії та з симф. оркестрами в Лондоні й Детройті. Виступав також як віолончеліст і диригент. Від 1937 жив у Детройті, де був солістом симф. оркестру. Фундатор струн. квартету "Детройт Фідлерс Бенд". У Детройті заснував власну муз. школу. Викладав у Детройт. конс. Кер. муз. відділу радіостанції в Детройті. Кер. укр. хору тов-ва "*Просвіта*", з яким влаштовував укр. вистави. Виступав також як муз. критик в укр. газетах. Відомий меценат (1937—39 підтримував журн. "Українська музика"). Свій архів передав до Осередку укр. культури та освіти.

Літ.: [*Б. п.*]. Український скрипаль у Лондонському радіо // Діло. — 1938. — 20 лип.

І. Лисенко

ГУБСЬКА (справж. прізв. — Чмихало) Надія Олександрівна (3.02. 1947, с. Старий Коврай, тепер Чорнобаївського р-ну Черкас. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано). Лауреат 6-го Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки (Кишинів, 1973, 2-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. *Н. Захарченко*, 1973). Вик. діяльність розпочала хористкою *Держ. засл. укр. нар. хору ім. Г. Верьовки* (1967). 1973—74 — стажистка Київ., 1974—75 — солістка Куйбишев., з 1977 — Білор. т-рів опери та балету. У концертах виконує твори *М. Лисенка, К. Стеценка, Б. Лятошинського, Г. Майбороди, М. Глінки, П. Чайковського, С. Рахманінова, Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, Дж. Россіні, Дж. Пуччіні, Е. Ґріґа та ін.

Партії: Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Леонора, Єлизавета, Аїда ("Трубадур", "Дон Карлос", "Аїда" Дж. Верді).

Літ.: *Губська Н.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

О. Губерман

Т. Губицький

Н. Губська

Гудок

Музикант грає на гудку. Фрагмент фрески Софійського собору (Київ)

В. Гужова

ГУБРІЙ Микола Максимович (22.05.1925, м. Біла Церква, тепер Київ. обл. — 4.02.1993, м. Одеса) — оперний співак (тенор). Закін. Київ. конс. (кл. Б. Долєва, 1955). 1953—55 — соліст *Держ. засл. капели бандуристів УРСР*, 1955—87 — Одес. т-ру опери та балету.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Назар ("Загибель ескадри" В. Губаренка), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Ленський, Андрій ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Ґвідон ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Йонтек ("Галька" С. Монюшка), Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Фауст (однойм. опера Ш. Ґуно), Льонька ("В бурю" Т. Хрєннікова).

Літ.: Крижанівська О. Шлях артиста // Чорноморська комуна. — 1960. — 16 січ.

ГУДОК — давньоукр. (давньорус.) три-, за деякими джерелами чотириструн. смичковий інструмент, ймовірно, один із слов'ян. (поряд з польс. мазанкою та gęśle, болгар. ґадулкою, балкан. *лірою* тощо) прототипів сучас. скрипки (див. *Скрипка народна)*. Найперші зафіксовані відомості про Ґ. належать до 11 ст. Також Г. згадується в істор. хроніках митрополита Іоанна, 12 ст., митрополита Євсевія, 13 ст.

Наявна література про Г. ґрунтується, однак, на недостатньо науково аргументованій джерелознавчій базі (*О. Фамінцин*, М. Привалов, *І. Ямпольський, А. Гуменюк*) і не дає однозначних відповідей на питання форми, конструкції, строю, способів гри, репертуару, композиційних та інтерпретаційних особливостей виконуваної музики тощо. Автентичні та автохтонні зразки Ґ. в нар.-вик. практиці не збереглися.

Літ.: *Фаминцын А.* Скоморохи на Руси. — С.Пб., 1889; *Привалов Н.* Гудок, древнерусский музыкальный инструмент в связи с смычковыми инструментами других стран. — С.Пб., 1904; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Харків, 1930; *Квитка К.* Избранные труды. — М., 1973. — Т. 2; *Фільц Б.* Музична культура східних слов'ян // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Ямпольский И.* Русское скрипичное искусство. — М.; Ленинград, 1951; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Тоцька І.* Музики на малюваннях Софії Київської // Пам'ятки України. — 1995. — № 1; Der Gadulkaspiller und die Multifunktionalität seines Instruments. — Stockholm, 1981.

М. Хай

ГУЖОВА Віра Микитівна [18(30).01.1898, м. Київ — 6.12.1974, там само] — співачка (лір.-драм. сопрано), педагог. Н. а. УРСР (1941). Навч. співу приватно в *Є. Мусатової-Кульженко* та Ф. Орешкевича, а також в оперній студії (кер. *Ю. Давидов*, небіж *П. Чайковського*), Київ. конс. (1916—18, кл. *Г. Гандольфі*). Співала в капелі "*Думка*" (1919—21), ансамблі (створений *Я. Степовим*, поміж учасників: *О. Ахматова*, Т. Темірова, В. Соколинський, С. Папа-Афанасопуло та ін.), що концертував у селах Київщини. Солістка Київ. робітничого залізничного (1921—24), Київ. (1924—25, 1928—29, 1944—48, поч. 1950-х), Харків. (1925—28, 1929—32, 1933—41, 1948—50), Азербайджан. (Баку, 1932—33), Грузин. (Тбілісі, 1941—44) т-рів опери та балету. Викладач Харків. (1949—50), Київ конс. (1950—60). Поміж учнів: А. Бесєдін, А. Головко, Л. Карапетянц, О. Нестерук, О. Перепечко, Г. Утиченко, М. Філіпович та ін. Володіла *голосом* м'якого тембру, надзвичайної витривалості. Вик. мистецтво відзначалося вільністю голосоведення, теплотою і щирістю інтонування, природністю сценічної поведінки й водночас акад. точністю, граничною чіткістю дикції, витонченістю розуміння вокалу. Особливо близькими були партії драм. характеру. Авторка спогадів про *В. Войтенка, Б. Гмирю, Ю. Кипоренка-Доманського, І. Кученка, М. Литвиненко-Вольгемут, О. Петрусенко, І. Алчевського, М. Донця, М. Роменського* та ін.

Записала на платівки *романс М. Лисенка* "Я не кляв тебе, о зоре", сл. *І. Франка*; укр. нар. пісні "Висока верба", "Вийду я на доріженьку" (1956—57).

Партії (загалом понад 40): Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Одарка ("Купало" А. Вахнянина), Галя ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Кошова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса, 1-е вик.), Ганна ("Честь" Г. Жуковського), Горислава ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ліза, Татьяна, Оксана ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Черевички" *П. Чайковського*), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мілітриса, Сабурова ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Валентина ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Рахиль ("Жидівка" Ж. Галеві), Маліка ("Лакме" Л. Деліба), Тоска, Турандот, Баттерфляй (однойм. опери, "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло), Венера ("Тангейзер" Р. Вагнера), Антонія ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Лушка ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Наталя ("В бурю" Т. Хрєннікова), Етері ("Абесалом і Етері" З. Паліашвілі).

Літ. тв.: Спогади. — К., 1971; Борис Романович Гмиря // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; Спогад про Івана Кученка // Там само.

Літ.: *Стефанович М.* Київський державний ордена Леніна академічний театр опери та балету УРСР ім. Т. Г. Шевченка. — К., 1964; *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Скоробагатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Бойкиня Н.* На гастролях у Дніпропетровську сцени // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Скоробагатько Н.* У Київській опері // Там само; *Коломієць М.* Талант, людяність, доброта // КіЖ. — 1975. — 29 трав.

О. Немкович

ГУЗЄЄВА Валентина Володимирівна (12.10.1952, м. Феодосія) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1997). Закін. Одес. конс. (1976, кл. *О. Маркової*), аспірантуру при ІМФЕ (наук. кер. *А. Терещенко*). Викладачка Вінниц. муз. уч-ща та Одес. пед. ін-ту, лекторка-музи-

кознавець Одес. філармонії. Від 1982 — викладачка курсів укр. і заруб. музики на кафедрі історії музики й муз. етнографії Одес. конс. (з 1996 — доцент). Ред. міськ. газети "Театр", де публікувала (також у ін. період. виданнях) власні статті з питань історії та сучас. стану ОДМА. Від 2003 — зав. ред.-вид. відділу наук. частини ОДМА, ініціаторка видання газ. "Музичний вісник", її редакторка. Наук. інтереси Г. зосереджені у сфері питань жанр. типології вітчизн. і заруб. музики.

Літ. тв.: канд. дис. "Вокальна симфонія. Класична модель та різновиди жанру" (К., 1997); Украинская вокальная симфония. Общее и специфическое в жанрообразовании // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1996); "Симфония псалмов" И. Стравинского в контексте формирования принципов украинской вокальной симфонии // Стравинський та Україна. — К., 1996; К вопросу жанровой интеграции в творчестве композиторов-романтиков // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1997; Жанр мистерии в творчестве Р. Вагнера // Творческое наследие Н. К. Рериха — бесценный Дар человечеству. — О., 1997; К истории жанра вокальной симфонии // Культурологические проблемы музыкальной украинистики. — О., 1998. Черты национального стиля в "Spring Symphony" Б. Бриттена и "The Rose Lake" М. Типпетта // Трансформація музичної освіти: культура та сучасність. — О., 2000.

А. Терещенко

ГУКАННЯ (локальні варіанти — "укання", "тюкання") — виконавський прийом завершення пісенної строфи або (рідше) рядка високим і пронизливим колективним вигуком переважно на складі "гу!" ("у!" тощо), виконуваним з опорою на головний резонатор. Глибокі істор. корені феномену Г. надають йому значення певного семантичного коду. Явище Г. можна зараховувати до великої групи "звукових ритуалів", що мають ряд функціональних значень, захованих у ритуальній магії вигуку: функція апотропеїчна (захисна), подолання відстані, маркування простору й встановлення звукових кордонів, ймовірно продуктивна — сприяння плодючості й росту, комунікативно-ігрова — перегукування співочих гуртів на значній відстані. Завдяки своєму смисловому навантаженню Г. виступає як явище культ. спадщини лівобережного Полісся. Г. властиве традиції жін. і, зокр., дівочого гуртового співу на відкритому просторі. Зустрічається в календарно-обрядових жанрах, що охоплюють період від поч. весни до осені (масниця — *веснянки* — *русальні* — *купальсько-петрівчані* — *жниві*), а також у *весільних піснях*, що співають поза домом.

Як елемент колись цілісної фольклорної традиції Г. нині входить до розряду реліктових форм. Остаточно втративши функціонально-смислове навантаження, Г. інколи зникає з вик. практики швидше, аніж сам фольклорний зразок, якому він належав. Про це свідчать репродуктивні польові записи кін. 20 ст. Неприсутність завершального Г. у новіших записах може означати занепад традиції, а не її органічну відсутність на даних теренах — тут доводиться бути обережним з висновками. Проте в окремих місцевостях Г. й досі продовжує функціонувати як повноцінний звук. елемент. Феномен Г. лежить серед множини явищ, пов'язаних із ним спільним етнограф. полем (напр., традиція "згукуватися" у лісі) або взагалі контекстуально далеких і схожих лише в звучанні. Спільна риса — характерне "переключення" в ін. темброрегістр — найвизначеніша іманентна ознака явища, що в цьому сенсі може розглядатися, напр., поряд із зразками альпійських йодлів.

Основою муз. типології є диференціація прийомів Г.: а) з невизначеною звуковисотністю (Г.-*крик*, Г.-*зрив*); б) з чітко визначеною висотою — октавою вище гол. опорного тону. На відміну від короткого завершального Г.-крику, тривале октавне Г. стає композиційною частиною строфи, набуваючи значення повноцінного муз. компоненту. Іноді Г. передує люфт-пауза, що допомагає сконцентрувати звукову енергію вигуку *(attacca)*. Обидва різновиди Г. є релевантною характеристикою ранньофольклорного інтонування.

У географ. плані укр. територія активного побутування Г. складає лише частину цілісної східн.-слов'ян. традиції, репрезентуючи її півд.-зах. кордони. Епіцентр розглядуваного явища в Україні — Черніг.-Сум. пограниччя, тобто півн.-схід. "кут" укр. етнічної території. Поширене на суміжних територіях Росії, Білорусі та України, розвинене Г. дозволяє ідентифікувати цілу пісенну традицію як східн.-поліську. Зона активного побутування прийому Г. — "епіцентр" — характеризується особливо інтенсивною динамікою звуковидобування й включає одночасне функціонування практично всіх його звукових і фонемних різновидів. Останнє означає спектр можливих фонем як компонентів "неканонічної" фонетики — "гу!", "у!", "уй!", "ий!", "ї!". Поза цією територією Г. частково поширюється в півд. напрямі на землі Полтавщини (в локусі Великої Багачки — вигук "тю!") й Харківщини. На заході Г. сягає півн. частини Правобережжя, де постає в своєму інтонаційно стертому вигляді як короткий завершальний вигук-йодль. Відгомони традиції у повнішій версії спостерігаються на Овруччині: тут активізація вик. манери у *весільних піснях* включенням енергійних міжстрофових і міжрядкових вставок "і-го!" типологічно споріднена з прийомом Г. Загалом картина географ. побутування Г. за ознаками частотності вимальовується на основі композиційного аналізу: поступове згортання цього прийому в напрямі від "епіцентру", де Г.

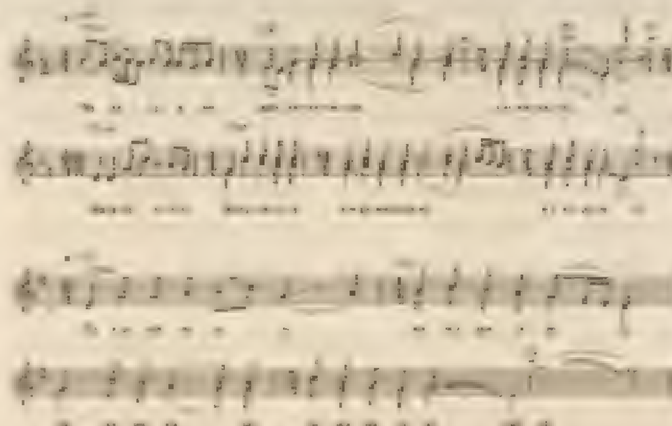

В. Гулеева

С. Гулак-Артемовський

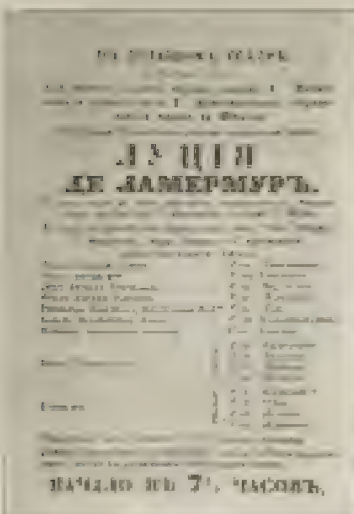

Афіша першого виступу С. Гулака-Артемовського

Обкладинка опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського

завершує не лише строфу, а й рядок і навіть розриває слово, далі через т. зв. "проміжну зону" (Г. увінчує строфу й рядок) до "периферії", де Г. закінчується лише строфа. Характерно, що дослідники фіксують появу дещо подібних завершальних вигуків "гу!" в землях центр. Європи.

Літ: *Агапкина Т.* Звуковое поле традиционного календаря // Голос и ритуал: Материалы конференции, май 1995. — М., 1995; *Квітка К.* На початку етнографічної дороги: Мена і Пенязевичі // *Квітка К.* Вибрані статті. — К., 1985. — Ч. 1; *Чекан О.* Семантичні аспекти поліського "гукання" // НТЕ. — 1993. — № 4; *Клименко (Крута) О.* Феномен гукання в українському лівобережному Поліссі: досвід реконструктивного аналізу. — Диплом. робота / Наук. кер. *О. Мурзина* — К., 1999. — Рукоп.

О. Крута, О. Мурзина

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ Клеонік Петрович (? — 1903, м. Кишинів, тепер Молдова) — скрипаль, композитор-аматор. Син письменника П. Гулака-Артемовського. Навч. у Харків. ун-ті на юрид. ф-ті, служив у судовому відомстві. Навч. гри на скр. в А. В'єтана, вважався музикантом-віртуозом. Зібрав вел. кількість старовин. скрипок. Брав активну участь у роботі *С. Гулака-Артемовського* над оперою "Запорожець за Дунаєм". Є припущення, що деякі номери опери майже цілком написані ним. Автор опери на укр. сюжет, ін. творів (не видавалися).

Літ.: [*Б. п.*]. О скрипаче К. П. Гулаке-Артемовском // Бессарабские областные ведомости. — 1868. — 23 марта; *Козицький П., Кривусів В.* Українські композитори: Словник — К., поч. 1920-х. — Машинол.

А. Муха

ГУЛАК-АРТЕМОВСЬКИЙ (сцен. ім'я — С. Артемовський) Семен Степанович [4(16).02.1813, м. Городище, тепер Черкас. обл. — 5(17).04.1873, м. Москва, Росія] — оперний і кам. співак (баритон), композитор, драм. актор, драматург. Із старовин. козацького роду. Навч. у Київ. духовному уч-щі (1824—30), Київ. духовній семінарії (1835—38). Завдяки чудовому дискантові хлопчика одразу зарахували до митрополичого хору Софійського собору, де він захопився співом. 1830—38 — соліст хору Михайлівського монастиря. Краса поставленого голосу Г.-А. вразила *М. Глінку*, який перебував в Україні, шукаючи обдарованих хлопчаків для *Придв. спів. капели*. Заняття з М. Глінкою у Петербурзі (1838—39) відкрили для Г.-А. перспективу кар'єри оперного співака. На кошти меценатів Г.-А. навч. у Парижі в Д. Алларі (1839), в Італії у П. Романі (1840), дебютував на сцені Флорентійської опери у виставі "Беатріче ді Тенда" В. Белліні (1841). 1842—64 — соліст рос. оперної трупи в С.-Петербурзі. Періодично виступав у спектаклях італ. опери й драм. постановках. 1864—65 — соліст Великого т-ру в Москві. Виступав у кам. концертах із великим репертуаром.

Володів надзвичайно красивим голосом широкого діапазону, легко захоплюючи й тенорову теситуру. Голос Г.-А. знавці порівнювали зі славетним Тамбуріні, віддаючи, здебільшого, перевагу Г.-А. Співацьке й актор. мистецтво Г.-А. захоплювало *Т. Шевченка* й П. Куліша та найвимогливіших фахівців, зокр. М. Глінку, *О. Сєрова*, петербурб. критику. Г.-А. підготував із М. Глінкою партію Руслана з опери "Руслан і Людмила", був найкращим її інтерпретатором (29 лист. 1842), сприяв утвердженню опери в репертуарі рос. трупи. Загалом у колізії протегування суспільною верхівкою італ. опері (водночас із зневажливим ставленням до рос.) Г.-А. зайняв принципову позицію діяльного популяризатора найкращих здобутків творчості М. Глінки, *О. Даргомижського, О. Верстовського*, а також укр. драм. вистав та муз. фольклору.

У репертуарі — 51 оперна партія, поміж них: Карась ("Запорожець за Дунаєм" Г.-А.), Громобой (однойм. опера *О. Верстовського*), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мазетто і Командор ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Каспар і Оберон ("Чарівний стрілець" К. М. Вебер), Фігаро, Карл Сміливий ("Севільський цирульник", однойм. опера Дж. Россіні), Яго, ді Луна ("Отелло", "Трубадур" Дж. Верді), Антоніо і Генріх Астон ("Лінда ді Шамуні", "Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті).

Комп. діяльність почалася 1851: музика до "Картини степового життя циган", вок.-хореогр. дивертисмент "Укр. весілля" (оркестрування А. Лядова, пост. 1852), водевіль "Ніч на Іванів день" (1852), музика до драми "Кораблекрушителі". Створив декілька *пісень* і *романсів* (у т. ч. "Стоїть явір над водою", 1858, присв. *Т. Шевченкові*, з яким дружив і листувався). Музика Г.-А. позначена багатим мелодизмом, яскравістю образів, жвавістю драм. дії. У ній відчутний вплив ранньоромант. італ. опер та зінгшпілів В. А. Моцарта, переважає укр. мелос. Широко використовував укр. нар. пісні.

Вершиною комп. творчості Г.-А. стала опера "Запорожець за Дунаєм" (1862), поставлена Маріїн. т-ром у Петербурзі. Лібрето створене самим композитором за порадою М. Костомарова, спирається на розмовну нар. мову, романт. тлумачення сюжету з історії козацьких переселень із Запорозької Січі. Ця перша укр. нац. комічна опера синтезувала форми зах.-європ. опери з розмовними діалогами й традиціями укр. муз.-драм. т-ру. Твір має патріот. забарвлення, колоритно зображує нар. побут, характери дійових осіб. Позначений органічним перетворенням нац. пісенності й романсових традицій в оперні форми. Опера принесла авторові європ. славу.

Як драм. актор Г.-А. виступав в укр. виставах, п'єсах *І. Котляревського* ("Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник"), О. Шаховського ("Козак-віршувальник") та власних дивертисментах. Г.-А. мав прогрес. світогляд, товаришував з багатьма представниками свідомого українства, підтримував у Петербурзі багатьох земляків. Його вирізняли широкі інтереси: був талановитим художником-мініатюристом, автором статистико-географічної таблиці міст Рос. імперії (1854) і проекту Петерб. водогону (1858).

Дискогр.: грамплатівки — *Гулак-Артемовський С.* Арія Карася "Ой щось дуже загулявся" з опери "Запорожець за Дунаєм" — вик. *М. Донець*, "Мелодія", 639, 1935; *Гулак-Артемовський С.* Дует Оксани і Андрія "Чорна хмара по діброві" з опери "Запорожець за Дунаєм" — вик. *О. Петрусенко* та *І. Шведов*, "Мелодія", 8677–78, 1939; *Гулак-Артемовський С.* Аріозо Карася "Тепер я турок, не козак" з опери "Запорожець за Дунаєм" — вик. *Б. Гмиря*, "Мелодія", 14144, 1946; *Гулак-Артемовський С.* "Запорожець за Дунаєм", опера в 3-х діях, лібр. С. Гулака-Артемовського, коплект із 3-х грамплатівок, Карась — *І. Паторжинський*, Одарка — *М. Литвиненко-Вольгемут*, Оксана — *З. Гайдай*, Андрій — *І. Козловський*, хор і орк. Київ. держ. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка, диригент *В. Тольба*, "Мелодія", Д 06781–86, 1960; тощо.

Фільмогр.: *Гулак-Артемовський С.* Запорожець за Дунаєм (Zaporozhets za Dunayem): Фільм-опера / Літ. обр. лібр. *М. Рильський*; реж. *В. Лапокниш*; оператор *О. Мишурин*; худ. *М. Юферов*; муз. кер. *М. Вериківський*; у ролях *І. Паторжинський*, *М. Литвиненко-Вольгемут* та ін. — К.: Караван, 1999. — 1 вф. (95 хв.): кольор. (Укр. класика на відео). [Фн 85.971 Г 94]; *Гулак-Артемовський С.* Запорожець за Дунаєм: Опера / Вик. артисти Харків. акад. т-ру опери та балету ім. М. Лисенка. — К.: Музфонд Укртелерадіо України, 1995. — 1 мф/кат. [мф/кат].

Літ.: *Ребицький Д.* С. С. Артемовський-Гулак і його комічна опера "Запорожець за Дунаєм". — К., 1936; *Киселов Г.* С. С. Гулак-Артемовський — К., 1949, [2]1951, [3]1955; *Глинка М.* Записки. — Ленинград, 1953; Глинка в воспоминаниях современников. — М., 1955; *Шевченко Т.* Твори. — К., 1955; *Височинська Л.* Видатний український композитор і співак. — К, 1963; *Кауфман Л.* С. С. Гулак-Артемовський. — К., 1962 (рос. перекл. — М., 1973); *Ольховський А.* Нарис історії української музики. — К., 2003; *Лисько З.* "Запорожець за Дунаєм" Семена Гулака-Артемовського та відношення цього твору до Моцартового "Уведення із сералю" // Праці Українського Високого Педагогічного Інституту в Празі. — Прага, 1929. — Т. 1; *Бернандт Г.*, *Ямпольский И.* С. С. Гулак-Артемовский и его русские связи // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1956; *Герман А.* С. Гулак-Артемовський // Історія української дожовтневої музики. — К., 1969; *Серов О.* Знаменитий Руслан сцени // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Шевченко Т.* Із щоденника // Там само; *Антонюк Б.* Пам'яті Семена Гулака-Артемовського // Культура і сучасність: Альманах. — К., 2003. — № 2; *Шпилевский П.* Украинская свадьба, дивертисмент // Русский мир. — 1860. — 2 янв.; *Финдейзен Н.* Письма из заграницы русского певца Михайлова-Остроумова (1839–41) // Муз. старина (С.Пб.). — 1903. — Вып. 2; *Сикевич В.* Былые встречи // Истор. вестник. — 1893. — № 4; *Коваль О.* "Стоїть явір над водою" // Музика. — 1972. — № 2; *Шаповал Є.* Дружба митців // Там само. — 1983. — № 2; *Лебединська Т.* Запорожець на Неві // Укр. культура. — 1993. — № 5–6; *Туркевич В.* Семен Гулак-Артемовський — екстрасенс // Київ. старовина. — 1993. — № 6; *Тольба В.* "Запорожець" за Дніпром // Музика. — 1998. — № 2; *Лісько З.* Семена Артемівського Гулака "Запорожець за Дунаєм" // Назустріч (Львів). — 1935. — 1 груд.; *Булат Т.* Звучить за Дунаєм // КіЖ. — 1988. — 21 лют.; *Кива О.* Невмируща, як пісня народу // Прапор комунізму. — 1988. — 16 лют.; *Дуда М.* Композитор-цілитель // Україна молода. — 1999. — 24 лют.; *Бетя Ю.* Узники Рая // Столичные новости. — 2003. — 3–9 лип.; *Слисаренко Б.* Автор першої національної опери // УМГ. — 2003. — Січ.–берез.; *Олійник О.* Фольк-шоу-опера-гопак "Карась та Султан" // Хрещатик. — 2005. — 18 лют.

Л. Пархоменко

ГУЛКОВСЬКИЙ Мирослав Ілліч (15.10.1950, с. Рідківці Новоселицького р-ну Чернів. обл.) — хор. диригент, співак (тенор), педагог. Нагороджений як диригент кришталевим кубком X міжн. конкурсу хор. музики в Ірландії (м. Слайго, 1998). Закін. Чернів. муз. уч-ще (кл. хор. диригування М. Романка, 1973), Львів. конс. (кл. хор диригування *Ю. Луціва*, 1978). Від 1978 — співак, 1989–92 — хормейстер Київ. кам. хору ім. Б. Лятошинського (худ. кер. *В. Іконник*). 1987–92 — викладач Київ. ін-ту культури. 1992– 2004 — засн. і гол. диригент анс. солістів "*Благовість*". Хор. мистецтво України репрезентував у США, Франції, Німеччині, Нідерландах, Великій Британії, Ірландії, Естонії. 1998 ансамбль "Благовість" п/к Г. завоював кілька лаур. нагород на міжн. конкурсах в Ірландії; записав бл. 40 творів у фонди Укр. радіо, випустив 6 аудіокасет і 4 компакт-диски з програмами укр. духовної та нар. музики.

Літ.: Див. літ. до ст. *Благовість*.

Б. Фільц

М. Гулковський

ГУЛЯЄВ Іван (бл. 1890, м. Харків — ?) — оперний і кам. співак (бас). Закін. Харків. муз. уч-ще. Удосконалювався в Італії. 1912–26 — соліст Харків. опери. 1915 записав на грамплатівки солоспіви "Минають дні", "Гетьмани, гетьмани", "Понад полем іде", "У гаю, гаю", "Ой Дніпре, мій Дніпре" *М. Лисенка*. В ост. роки життя покинув сцену. Разом з *І. Алчевським* та І. Бондаренком влаштовував у Харкові укр. концерти, де виконував твори М. Лисенка, *Г. Алчевського*, *Я. Степового*, укр. нар. пісні.

Партії: Галицький ("Князь Ігор" Бородіна), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Варязький гість ("Садко" М. Римського-Корсакова).

Літ.: *Генико Р.* Украинский концерт // Южный край. — 1914. — 10 окт.

І. Лисенко

ГУЛЯЄВ Микола Гаврилович (1880-ті, Курська губ., тепер РФ — 31.08.1939, м. Харків) — оперний і кам. співак (бас-профундо), педагог. Із багатодітної селян. родини. Навч. у церк.-парафіяльній школі. До поч. вик. кар'єри бл. 8-и років прожив у Луганську. Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. вокалу *Ф. Бугамеллі*, 1912). За свідченнями сучасників — *І. Слотіна*, Г. Конюса, *О. Горовиця*, *В. Сокальського*, після 1912 концертував по містах Росії, соліст Харків. опери. Наприкінці 1913 — на поч. 1914 співав на сцені Петерб. т-ру муз. драми й Великого т-ру в Москві. У трав.–черв. 1914 був зайнятий у спектаклях "Русских сезонов" С. Дягілєва в Парижі й Лондоні. На поч. 1-ї світ. війни був мобілізований в армію. Після демобілізації Г. продовжував сцен. діяльність. Викладав сольний спів у муз. технікумі Бахмута (тепер Артемівськ Донец. обл.), муз. студіях БК Харкова.

Мав могутній, винятковий за красою, густотою та м'якістю тембру голос широкого діапазону,

рідкісне справжнє звучання basso profundo, яскраву сцен. зовнішність. У конц. репертуарі — арії з опер, романси Ф. Бугамеллі, О. Гречанінова, Ю. Сахновського, *Ф. Ліста*, *Ф. Шуберта*, твори *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, укр. і рос. нар. пісні. Співав у симф. концертах, у робітн. аудиторіях Луганська, куди приїздив зі звітними концертами. Виконував соло в церк. хорах (нижнє *соль* — за свідченнями сучасників — справляло справжній органний ефект). Поміж партнерів — *Л. Андреєва-Дельмас*, *М. Веселовська*, *В. Войтенко*, А. Добровольська, І. Іванцов, О. Мозжухін, Д. Смирнов. Співав п/к М. Біхтера, *А. Маргуляна*, О. Павлова-Арбеніна, К. Сараджева, Г. Шнеєфохта. Записувався на грамплатівки (С.Пб., 1913).

Партії: Мельник ("Русалка" О. Даргомизького), Досифей, Пімен ("Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Гремін, Орлик ("Євгеній Онєгін", "Мазепа" П. Чайковського), Варязький гість, Посадник Токмаков ("Садко", "Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Філіпп II, Спарафучільо, Рамфіс ("Дон Карлос", "Ріголетто", "Аїда" Дж. Верді), Кардинал ("Дочка кардинала" Ф. Галеві), Марсель ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

І. Калачова

Ю. Гуляєв

О. Гуляницький

А. Гуменюк

ГУЛЯЄВ Юрій Олександрович (9.09.1930, м. Тюмень, РФ — 24.04.1986, м. Москва, там само) — оперний і кам. співак (лір. баритон). Н. а. СРСР (1968). Лауреат Держ. премії СРСР (1975). Закін. Уральську конс. (Свердловськ, тепер Єкатеринбург, кл. співу Ф. Образцовської, 1954). 1955—56 — соліст Свердлов., 1956—60 — Сталін. (згодом Донец.), 1960—74 — Київ. т-рів опери та балету, 1974—86 — Великого т-ру в Москві. Володів голосом м'якого приємного тембру. Вик. мистецтво було позначене благородним ліризмом, невимушеністю виконання, безпосередністю і природністю розкриття емоц. переживань, чіткою виразною дикцією. Користувався великою популярністю як конц.-кам. співак в Україні й за її межами. Гастролював у різних містах кол. СРСР, а також Бельгії, Болгарії, Угорщині, Канаді, Кубі, США, Франції, тодішній Чехословаччині, Швейцарії, кол. Югославії тощо. У конц. репертуарі — понад 200 творів укр., рос., зах.-європ. композиторів, сучас. попул. пісень, у т. ч. композиції *П. Майбороди*, *І. Шамо*, *А. Кос-Анатольського*, *О. Білаша*, *О. Аляб'єва*, *О. Варламова*, О. Гурильова, *М. Глінки*, П. Булахова, М. Лістова, *Л. Малашкіна*, С. Донаурова, Б. Фоміна, *П. Чайковського*, *Ант. Рубінштейна*, *С. Рахманінова*, Г. Свиридова, Р. Щедріна, О. Пахмутової, *Я. Френкеля*, *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, арії з опер Дж. Россіні, *П. Чайковського* та ін., укр. і рос. нар. пісні.

Автор музики низки пісень, зокр. "Берегите друзей" (сл. Р. Гамзатова), "Желаю Вам" (сл. Р. Рождественського). Мас записи на грамплатівках.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Щорс (однойм. опера Б. Лятошинського), Роберт, Онєгін, Єлецький ("Іоланта", "Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Лістрат ("В бурю" Т. Хрєнникова), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Папагено ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Ренато, Ді Луна, Жермон ("Бал-маскарад", "Трубадур", "Травіата" Дж. Верді), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Януш ("Галька" С. Монюшка) тощо.

Дискогр.: LP грамплатівка — *Гуляев Ю.* Песни советских композиторов. 33 С 01731—2 ("Мелодия").

Літ. тв.: Быть щедрым // Москва. — 1977. — № 11.

Літ.: *Добрынина Е.* Юрий Гуляев // СМ. — 1971. — № 2; *Генина Л.* Концертный зал Гуляева // Там само. — 1974. — № 9; *Її ж.* Его не слушали — им заслушивались // Муз. жизнь. — 1986. — № 17; [*Б. п.*]. Юрий Александрович Гуляев: Памяти ушедших // СМ. — 1986. — № 7; *Трохман Р.* Он незабываем // Там само. — 1989. — № 11; *Корев Ю.* Не забывать товарищей своих // Муз. академия. — 2005. — № 3; *Демидов П.* Певец // Известия. — 1973. — 15 мая; *Руденко Б.* От сердца к сердцу // Правда. — 1974. — 17 нояб.; [*Б. п.*]. Гуляев Юрий Александрович // Сов. культура. — 1986. — 29 апр.; *Резникович М.* Золушка // Факты. — 1999. — 6 марта; *Кучеренко Д.* Юрій Гуляєв // День. — 2005. — 17 верес.

О. Немкович

ГУЛЯНИЦЬКИЙ Олексій Феодосійович (2.03. 1933, м. Мінеральні Води Ставропіл. краю, тепер РФ) — диригент. Н. а. УРСР (1983). Лауреат Премії АР Крим (1994). Закін. Київ. конс. (кл. *В. Гольдфельда*, 1957), аспірантуру при ній (кл. симф. диригування *М. Канерштейна*, 1965). 1963 займався в семінарі *І. Маркевича* в Москві. 1957—65 — артист Держ. симф. оркестру України. Від 1965 — диригент, із 1966 — гол. диригент симф. оркестру Крим. філармонії. Поряд із зразками клас. і сучас. музики широко популяризує твори укр. композиторів. 1-й вик-ць низки творів *В. Гомоляки*, *А. Штогаренка* та ін. Виступав у Києві та ін. містах.

Літ.: *Ржимовська Л.* Творча співдружність // Музика. — 1987. — № 2.

М. Гордійчук

ГУМЕНЮК Андрій Іванович (22.06.1916, с. Левківка Погребищенського р-ну Вінн. обл. — 21.03. 1982, м. Київ) — музикознавець-фольклорист, педагог. Канд. мист-ва (1953). Доктор мист-ва (1971). Професор (1976). Член СКУ. Закін. дир.-хор. ф-т Київ. конс. (1949), аспірантуру при ІМФЕ (1952). Від 1952 — наук., 1958—71 — ст. наук. співробітник ІМФЕ, з 1971 — зав. кафедри нар. хор. співу Київ. ін-ту культури. Досліджував укр. нар. мистецтво, зокр. хореографічне, якому присвятив канд. і докт. дисертації; упор. і автор комент. до фольк. збірок, вступ. статей до 6 томів із серії "Українська народна творчість" (К., 1961—72) тощо.

Тв.: Українські народні танці (мелодії). — К., 1955; Український народний хор. — К., 1955, 1969; Українські народні музичні інструменти, інструментальні ансамблі та оркестри. — К., 1959; Иван Скляр. — М., 1962; Українські народні танці. — К., 1962, 1968; Народне хореографічне мистецтво України. — К., 1963; Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; Українська народна музична творчість. — К., 1975; Обряди і музичне мистецтво. — К., 1976; статті в кн. і журн.

А. Муха

ГУМЕНЮК Павло (1884, м. Підволочиськ, тепер Терноп. обл. — 24.01.1965, м. Нью-Йорк, США) — скрипаль. Гри на скрипці навч. з 6-и років. 1902 виїхав до США, де навч. приватно у проф. Махновецького. 1923 заснував власний оркестр у Нью-Йорку, з яким виступав на різних імпрезах, в укр. концертах. У його репертуарі були укр. нар. *наспіви* й танц. *награші*. Гра Г. характеризувалася віртуозністю й темпераментом. На амер. фірмах "Віктор" і "Колумбія" записав у 1920—30-х понад 300 нар. мелодій, пісень, композицій (83 грамплатівки), що мали неабиякий резонанс поміж укр. громад США. Здійснив також запис укр. весілля.

Літ.: [*Б. п.*]. Павло Гуменюк // Підволочиська земля у спогадах емігрантів. — Тернопіль, 1993.

І. Лисенко

ГУМЕНЮК Сидір (?, с. Безімевзі в околицях Чуднова кол. Бердичівського повіту, тепер Житом. обл. — 1906, там само) — лірник. Лірникував по селах кол. Київ. губ. Кілька разів обирався "старшим" у братствах лірників. Мав учнів, з яких найвідоміші — *К. Костюк* і П. Ковень.

Літ.: *Квитка К.* Об изучении быта лирников // Избр. труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2.

Б. Сюта

ГУМІНІЛОВИЧ Степан Володимирович (9.01. 1917, с. Топірці Городенківського повіту, тепер Івано-Фр. обл. — 27.01.1984, м. Торонто, Канада) — композитор, хор. диригент. З родини вчителя. Закін. нар. школу й гімназію в Коломиї (1930), де керував шкіл. хором. Організовував хори при сільських читальнях. Закін. ВМІ. Воював у стрілец. дивізії "Галичина" (1943—45), опинився в полоні в м. Ріміні (Італія), де в таборі для інтернованих українців організував хор "*Бурлака*" (дав 167 концертів). Пізніше цей колектив високо оцінив *В. Ревуцький*, називаючи ім'я Г. поряд із *О. Кошицем*, *Н. Городовенком* та *Д. Котком*. Тут написав твори розважального жанру для ревю "В мелодії ритму" й "Весна іде", поставлених силами полонених (*ансамблі* танцюристів і бандуристів, вок. *квартет*, джаз. *оркестр*). Після звільнення виїхав до Зальцбурга (1946), де одружився з Л. Чуйко. Після еміграції до Чилі (1948), згодом до Аргентини (Буенос-Айрес) подружжя брало активну участь у культ.-мистец. житті укр. еміграції (тов-во "*Просвіта*", хор "Трембіта", постановка ревю з музикою італ. періоду). 1957 родина Г. переїхала до Канади, де в Торонто він організував хор "Бурлака", з яким провадив просвітн. роботу поміж укр. еміграції (до 1984). Г. — автор хорів і пісень на тексти В. Сосюри, Ю. Форися, М. Тарнавської, Л. Яблонського, Д. Іваничука. Тематика творів — інтимна лірика, ностальгічні спогади, образи природи тощо. Разом із *Г. Ворсом*, *В. Балтаровичем*, Е. Рознером, *П. Лещенком* та ін. — один із засновників і популяризаторів укр. естрад. музики. Його численні *танго*, фокстроти, слоуфокси, блюзи, *вальси*-бостони та ін. танці, що були у свій час дуже популярними, органічно поєднують типові моделі легкої розважальної міської музики, досить розвинену, часто з орк. інтерлюдіями форму з елементами укр. фольклору (зокр. гуцул. і буковин.). Особливого шарму надають його мелодіям сміливі лад. зіставлення, використання елементів 10-щаблевої "блюзової" гами і т. ін.

Тв.: музика до ревю "В мелодії ритму", "Весна іде" (1943); пісні "Мрійлива ніч" ("Різдвяне танго"), "До тебе я хочу знов іти", "Сніжинка", "Весна", "Плинь, моя туго", "Тінь", сл. Ю. Форися, "Останнє танго", сл. Л. Яблонського, "Усе на світі минає", сл. Б. Бори, "Квітнуть каштани" сл. О. Ющенка, "Ти не знаєш", "Фонтан", сл. М. Тарнавської, "Сон", сл. Л. Яблонського, "Лист", "Мале дівча", сл. Дм. Іванчука тощо.

Літ.: *Кончук В.* Степан Гумініловича — композитор // Musica Humana. — Л., 2003. — Вип. 1; *Паньків Я.* Римінський ансамбль "Бурлака" в моїй пам'яті. — Монтреаль, 1996.

А. Терещенко

ГУММЕЛЬ (Hummel) Йоганн (Ян) Непомук (14.11.1778, м. Пресбург, тепер Братислава, Словаччина — 17.10.1837, м. Веймар, Німеччина) — австр. композитор, піаніст, педагог. Навч. у В. А. Моцарта й А. Сальєрі. 1804—11 — капельмейстер князя Естергазі в Айзенштадті, 1816—19 — придв. капельмейстер у Штутгарті, пізніше у Веймарі. Викладав у Відні. В його доробку найпомітніше місце посідають твори для фп., написані в ранньоромант. стилі. Г. — сміливий новатор у галузі віртуозної фп. фактури. Манера його письма надзвичайно витончена. Фп. концерти Г. (*a-moll*, *h-moll*) справили помітний вплив на формування творчої манери багатьох композиторів-романтиків (*Ф. Шопен*, Р. Шуман, Ф. Мендельсон, *Ф. Ліст* та ін.). І досі в конц.-пед. практиці популярними залишаються фп. п'єси, *етюди* Г., його каденції до концертів В. А. Моцарта. Концертував також як блискучий піаніст-віртуоз у різних країнах Європи, в т. ч. в обох столицях кол. Рос. імперії. Цікавився рос. і укр. нар. піснями, використовував їх у власних творах (Тріо, *op.* 78 для фп., фл. та влч.; 1818; Фп. тріо, *op.* 22; Фп. тріо, *op.* 9 № 7). Автор ґрунтовної праці "Теоретичні й практичні настанови для фортепіанної гри" (Відень, 1828). Учні Г. — К. Черні, А. Гензельт, С. Тальберг, *М. Шимановська* та ін.

Твори: 9 опер, 5 балетів, 7 концертів для фп. з орк., сонати, рондо, варіації, фантазії тощо для фп., 6 тріо, 3 квартети, квінтет, септет, вок. і духовні композиції тощо.

Літ.: *Миклашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова XVIII—XIX ст. — К., 1967; *Beniovsky K.* J. N. Hummel. — Bratislava, 1934; *Sorokег Y.* Ukrainian Musical Elements in Classical Music. — Edmonton; Toronto, 1995.

Б. Сюта

ГУМОРЕСКА (нім. Humoreske, від Humor — гумор) — муз. п'єса жартівливого, іноді примхливого характеру. На першому плані — образно-змістові фактори, пов'язані з позамуз. асоціаціями. Г. вельми різноманітні за типами звучання й формою, що ґрунтується на "множинному зіставленні" (типу ABCD..., $ABA_1CDB_1A_2$ тощо). Важливе місце в Г. посідає програмність, харак-

терна також наявність літ. тексту чи підзаголовку, що конкретизує тип змісту (напр., цикл Г. для баритона й фп. "Дієта" *Т. Сакаєвої* на сл. В. Орлова; Г. для гобоя "Сільські посиденьки" *В. Золотухіна* тощо). Нерідко осн. засіб відтворення деталей позамуз. порядку в Г. — характеристична жанровість. Існують Г. для різних вик. складів; різноманітні за масштабом (від мініатюр до розгорнених симф. полотен, вок. та інстр. циклів). Такого типу Г. поширені у творчості композиторів-романтиків, які, власне, й ввели цей жанр у муз. практику. Першим назву "Г." застосував Р. Шуман (фп. п'єса *ор.* 20, досить розгорнута, скерцозні епізоди змінюються ліричними). Моделлю для подібного типу творів стало розуміння прояву комічного в дусі Ж. П. Ріхтера: гумор — вдале поєднання замріяності й жарту. Лір. лінію Г. розвивали композитори 19 ст. Найяскравіший приклад цього типу — "Гумореска" № 7 *Соль-бемоль* мажор *А. Дворжака* з циклу Г. для фп. *ор.* 101. Ще одна лінія еволюції жанру пов'язана з більшою нац. самобутністю, фольклорністю, нар.-побут. характеристиками тематизму, напр., "Чотири гуморески" для фп. *ор.* 6 Е. Гріга;"Дві п'єси" для фп. *ор.* 10 № 2 *П. Чайковського*; "Салонні п'єси" для фп. *ор.* 10, № 5 *С. Рахманінова*. У п'єсах рос. композиторів посилено скерцозно-танц. риси. Той самий тип Г. поширився і в 20 ст. (Р. Щедрін, О. Тактакішвілі та ін.). Г., де переважає скерцозність гротескового типу, що є сатир. формою комічного, — нечисленні ("П'ять гуморесок" *ор.* 20; "Гумореска" *ор.* 32 № 6 М. Регера тощо).

Н. Гура

М. Гурджі

В укр. музиці 19–20 ст. представлено зразки усіх типів *жанру* Г., що виявилась напрочуд співзвучною нац. характерові українців. Напр., "Руська гумореска" *П. Сокальського* (1887) з підзаголовком "Проїжджаючи повз корчму" — це нар.-побут. замальовка, фантазійна за формою і жанрова за змістом. У сучас. укр. музиці переважають Г. для фп. (*Л. Ревуцький*, *В. Філіпенко*, *Я. Верещагін* та ін.), у т. ч. цикли (напр., "Гумористичний" цикл п'єс *О. Стецюка*). Але існують також Г. для різного вик. складу: для скр. і фп. *О. Жука*, *Д. Клебанова*, *Б. Фільц*, *Є. Юцевича*; для альта й фп. *В. Кирейка*; для влч. і фп. *Ю. Іщенка*. Окр. групу становлять Г. для солюючих інстр.: "Гумореска" для баяна Г. Шендерьова, "Жартівливий танок" для бандури *В. Попевого*, "Гумористичний танок" *Л. Колодуба*. Оригінальним за вик. складом та формою є "Гумористичний танок" для квартету дерев. інстр. і фп. *О. Яковчука*, "Гумореска" для саксофона із струн. орк. *Є. Зубцова*, "Гумореска" для дух. орк. *Б. Яровинського*, вок. цикл Г. для баритона й фп. "Дієта" Т. Сакаєвої тощо. Приклад своєрідного синтезу ліричної і скерцозної ліній жанру — "Гумористичне скерцо" *В. Шаповаленка* для симф. орк. із залученням числ. ударних інстр., калейдоскопом рельєфних танц. і пісенних тем комічного плану. Виняток у жанр. ряду муз. жартів — "Чорна гумореска" *Ю. Іщенка*, що репрезентує сатиричну лінію. До жанру Г. близькі *бурлеска*, *капричіо*, *скерцо*, що мають гумористичну спрямованість.

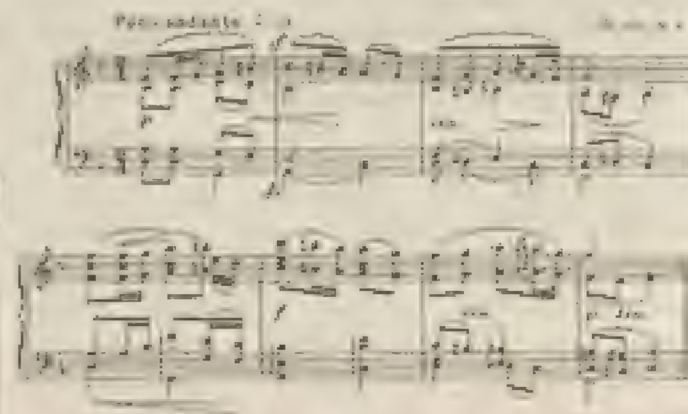
Фрагмент "Гуморески" А. Дворжака

Літ.: *Лук А.* Юмор, остроумие, творчество. — М., 1977; *Шуман Р.* Комическое в музыке // Избранные статьи о музыке. — М., 1956; *Сумарокова В.* До питання про втілення комічного в українській інструментальній музиці // Укр. муз-во. — К., 1988. — Вип. 23; *Bransiner G.* Kunst des Humors — Humore der Kunst; Reitz zu einer frohlichen. — Leipzig, 1980. — Nr 155; *Hoffding I.* Den store humor. En psykologist studie. — Kobenhavn, 1967.

В. Сумарокова

ГУРА Наталія Вікторівна (10.02.1956, м. Донецьк) — джаз. співачка, педагог. Закін. Київ. ін-т культури (хор. диригування, 1977). Виступала з тріо *А. Алексаняна* (1975–77). Працювала у Москві (Росконцерт, 1977–79), Вірменії (1981–84). 1984–91 — солістка Київ. об'єднання муз. ансамблів, з 1993 певний час — вок. ансамблю *"Джаз-експромт"*. Брала участь з анс. "Джаз-Імпресіоністи" п/к А. Алексаняна у фестивалі "Голосієве–88" (Київ).

В. Симоненко

ГУРДЖІ Майя Михайлівна (25.05.1946, м. Сімферополь — 06.1992, там само) — музикознавець, педагог. Член НСКУ. Закін. істор.-теор. ф-т Муз.-пед. ін-ту ім. Гнєсіних (1971). Від 1971 — викладач ДМШ № 1 Сімферополя, з 1975 — муз. коментатор обл. радіо. Автор статей у журн. і газ., лекцій, радіо- і телепередач.

ГУРЕВИЧ Еміль Якович (9.05.1913, м. Київ) — піаніст. З. д. м. Груз. РСР (1965). Лауреат 2-го Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців у Ленінграді (тепер С.-Петербург, 1935, 3-я премія). Закін. Київ. конс. (1935, кл. фп. *К. Михайлова*) та аспірантуру при ній (1937, кер. той самий). 1935–55 — соліст Київ. філармонії. 1936–52 — викладач Київ., з 1952 — Тбіліс. конс.

Літ.: *Дмитерко Л.* Молоді митці // Молодняк. — 1936. — Числ. 2.

І. Лисенко

ГУРКО Роман Євгенович (10.10.1962, м. Торонто, Канада) — оперний режисер, композитор. Заруб. член НСКУ. Бакалавр музики Торонтського ун-ту (Канада, 1987). Поміж власних постановок — фестиваль (Сполетто, 1995), опери "Війна і мир" *С. Прокоф'єва* (разом із Дж. К. Менотті, там само, 1996), "Сілла" Г. Ф. Генделя (там само, 1997), "Летючий голландець" Р. Вагнера (Ванкувер, 2001), як "асоційованого режисера" — опери "Ніс" *Д. Шостаковича* (фестиваль у Сполетто, 1995), "Саломея" Р. Штрауса (Опера Канади, 1997), "Елесеверс" Р. Шармана

(Торонто, 1998), "Лисичка" *Л. Яначека* (фестиваль у Сполетто, 1998). Асистент режисера постановок 5-и опер у Канаді, 6-и — у Вашингтон. (США), 4-х — у Мічиганській (Детройт, США) операх. Режисер-постановник Канад. оперної компанії (Торонто).

Тв.: для хору — Літургія (2000, вик. у Києві, 2005), Реквієм-панахида № 1 "Жертвам Чорнобиля" (2001), Панахида № 2 на сл. Іоанна Златоустого (2002); муз. до театр. вистав.

А. Муха

ҐУРОВ Леонід Симонович (3.07.1910, с. Архангельське, тепер Херсон. обл. — 5.06.1993, м. Кишинів, Молдова) — композитор, педагог, муз.-громад. діяч. З. д. м. Молд. РСР (1957). Н. а. Молд. РСР (1985). Закін. Одес. муз.-театр. ін-т (кл. композиції *П. Молчанова*, 1932, кл. теорії музики *М. Вілінського*). До черв. 1941 жив в Одесі, з 1945 — у Молдавії (тепер Молдова). Педагог (з 1945), професор (1962), ректор Кишинів. конс. (1960—64). 1948—56 — голова правління СК Молдавії. Автор теор. і метод. статей.
Засновник сучас. нац. молд. комп. школи. В оригінальній, нац. своєрід. творчості спирався на укр. і молд. мелос. Поміж творів довоєн. років, написаних в Україні, — Симфонія № 1 (1938), сонати для скр. і фп. (1928) та для фп. (1936), кантата для хору з фп. "Листик мищію" (сл. нар., 1935), обр. нар. пісень.

Літ.: *Абрамович Е.* Леонид Гуров. — Кишинев, 1971; *Ольховський А.* Творчість радянських композиторів України // Рад. музика. — 1940. — № 3.

А. Муха

"ГУРТОПРАВЦІ" — фольклористичний гурт (Київ). Виник 2003 як об'єднання керівників і солістів із ансамблів автент. вик-ва (вок. та інстр.), що скористалися у спільному музикуванні досвідом вивчення нар. музики різних жанрів і теренів. Керівники — *І. Клименко* (солістка анс. "*Древо*" 1983—2003), деякий час — *Т. Компаніченко* (*Кобзарський цех*). База для ансамблю — Проблемна наук.-дослід. лабораторія муз. етнографії НМАУ. Репертуар "Г." записано його учасниками в етнограф. експедиціях до різних регіонів (Полісся — басейни річок Прип'яті й Десни; Серед. Наддніпрянщина — Лівобережжя, Поділля; Карпати й Закарпаття). Хронолог. межі муз. матеріалу охоплюють півтора тисячоліття — від язичн. мелодій епохи розселення слов'ян до творів поч. 20 ст., позначених впливами міськ. культури. Жанр. палітра репертуару: реліктові язичн. жін. ритуали Прип'ят. і Деснян. Полісся (весна, викликання дощу з "Кустом", відвертання хмар, спалювання "відьми" тощо); традиц. весілля Сіверщини, Полісся, Волині, Підляшшя; лір., *козацькі пісні* Лівобережжя; сольні, лісові, польові пісні з Полісся; коляди (див. *колядка*), *псальми, канти*, скр. *награвання* (до танцю, до співу, до чарки); побут. *романси* 19—20 ст. (*a cappella* та в супроводі *бандури, гітари*), епіч. твори мандрівних сліпих кобзарів і лірників у вик. Т. Компаніченка. Різні жанр.-стил. традиції поєднано в театралізованій виставі "Адам і Єва:

чоловік і жінка в українській традиційній культурі" (2004). Учасники виступають у нар. строях, подарованих сільськими майстрами. "Г." виступали на міжн. фестивалях "Organum" (2003, Суми), "Baltyka" (2003, Рига, Латвія), "Culturescapes" (2004, Базель, Швейцарія), "Viljandi" (2006, Естонія), Всеукр. фестивалях "Київська Русь" (2003, 2004, Київ), "*Країна мрій*" (2004—06, Київ), в різних містах України.

Дискогр.: CD — "Ой давно, давно: найдавніша і новіша етнічна музика українців". — К.: "Саме так", 2003; "Зберімося, роде". — К.: © І. Клименко, 2004. — Ч. 1; "Зберімося, роде". — Ч. 2. / © І. Клименко. — OBERIG XXI 045-O-022—2. — К., 2005; "Там стояли гуртоправці". — К.: © І. Клименко, "Саме так", 2005 (спільно з гуртами "Древо", "Володар"); "Країна мрій: Етнофестиваль. — Ч. 1: Традиційна народна музика. — К., 2004; Те саме. — К., 2005; Те саме. — К., 2006.

І. Клименко, Ол. Шевчук

Л. Ґуров

ГУРФІНКЕЛЬ Володимир Якович (26.08.1896, м. Полтава — 23.12.1978, м. Київ) — кларнетист, військ. диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1949). Закін. Полтав. муз. уч-ще (кл. кларнета, 1916), навч. у Моск. конс. (1937—41). 1916—31 — викладач Полтав. муз. уч-ща (з 1925 — кер. студ. оркестру). Від 1919 одночасно — військ. диригент у Полтаві, 1931—44 — у Москві, диригент зразкового оркестру й нач. капельмейстерського кл. у Військ. академії ім. М. Фрунзе, з 1936 — помічник інспектора військ. оркестру Рад. Армії, викладач гри на кларнеті, диригування та оркестровки військ. ф-ту Моск. конс. 1944—50 — інспектор військ. орк. Київ. військ. округу, викладач військ. ф-ту Київ. конс.

Тв.: Школа гри на кларнеті. — М., 1952; К., 1965; Етюди для кларнета. В 3 ч. — М., 1964, 1975; К., 1977, 1980, 1983; поміж перекладень для дух. орк. і анс. — "Сюїта з українських пісень" М. Лисенка для квінтету. — М., 1952; 5 п'єс В. Косенка для квартету. — М., 1955; Увертюра до опери "Тарас Бульба" М. Лисенка. — М., 1952; "Урочистий марш" М. Лисенка. — К., 1963; 2-й конц. полонез М. Лисенка. — К., 1966; а також твори Л. Бетховена, Дж. Россіні, П. Чайковського, А. Лядова, М. Римського-Корсакова, В. Калиннікова, А. Штогаренка, А. Свєчникова, В. Гомоляки та ін.

І. Гамкало

ГУСАК Левко (бл. 1850, м. Батурин, тепер Черніг. обл. — 1910, там само) — нар. скрипаль. Гри на скрипці навч. у місцевих музикантів. Відзначався неабияким талантом, віртуозністю.

Р. Гусак

О. Гусарова

Т. Гусарчук

За свідченням сучасників, володів мистецтвом перевтілення. Грав на весіллях, нар. зібраннях, у палацах черніг. та полтав. поміщиків. Ост. концерт дав на даху Батурин. палацу гетьмана К. Розумовського. Після смерті Г. його скрипка зберігалася в сина.

Літ.: *Брешко-Брешковский М.* Батуринский скрипач // Нива. — 1908. — № 50; *Різниченко В.* Левко Гусак — батуринський музика // Діло. — 1913. — 11 верес.; *Бондаренко В.* Батуринський скрипаль // Деснянська правда. — 1971. — 24 січ.

І. Лисенко

ГУСАК Раїса Дмитрівна (12.12.1944) — фольклористка-етноорганолог, громад. діячка. З. а. України (1998). Член міжн. Комітету музеїв і колекцій муз. інстр. (1994). Закін. Київ. конс. (1969). Від 1966 — викладачка Київ. ДМШ № 11. 1971—73 — артистка Оркестру укр. нар. інстр. Муз.-хор. тов-ва України. Від 1973 — викладачка Київ. ін-ту культури. Зібрана нею унікальна колекція муз. інстр. відома у багатьох країнах світу й використовується у творчій діяльності студ. колективів. Г. створила студ. профес. фольк. ансамбль *"Весільні музики"* — основу його репертуару складають понад 250 транскрипцій трад. інстр. музики, записаної у фольк. експедиціях на Закарпатті, Прикарпатті, Буковині, Гуцульщині, Поділлі, Лівобережній Наддніпрянщині тощо.

Літ. тв.: Використання фольклорної спадщини в дитячій художній самодіяльності // Мистецтво і виховання творчої особистості. — К., 1988; Весільні інструментальні капели подільського Придністров'я: джерела формування традиції // Зб. наук. праць кафедри фольклору та етнографії Київ. держ. ін-ту культури. — К., 1995; Керамічний свистунець в Україні // Проблеми етномузикології: Наук. зб. НМАУ. — К., 1998. — Вип. 1; Музична культура "штетл" на півдні України // Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи. — К., 1999; Варган в Україні // Актуальні проблеми теорії музики та музичного виконання. — К., 2000; Традиції клезмерів у сучасній музичній культурі Поділля // Єврейська історія та культура в Україні. — К., 2005; Про збережені традиції єврейської музичної культури на Поділлі // Матеріали IX міжн. єврейських читань. — Запоріжжя, 2005; Цимбаліст Петро Вередюк // НТЕ. — 1978. — № 6; Тересвянські мелодії // Музика. — 1985. — № 1; The Vessel Flute in Ukraine // REGIONAL TRADITIONS IN INSTRUMENT MAKING (Регіональні традиції виготовлення музичних інструментів). — Leipzig; Halle (Saale), 1999.

Літ.: *Давидов М.* Раїса Дмитрівна Гусак // *Давидов М.* Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва НМАУ. — К., 1998; *Його ж.* Становлення виконавської школи гри на народних інструментах // Академія музичної еліти України: Історія та сучасність. — К., 2004; *Мурзіна О.* Становлення та розвиток київської етномузикологічної школи // Там само; *Давидов М.* Гусак Раїса Дмитрівна // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах. Українська академічна школа. — К., 2005; *Лоберон И.* Клезмерская музыка Молдавии и Украины. — К., 2005. — Ч. 1; *Дерхов Б., Кайдаш О.* Гей, студентство, граймо! // КіЖ. — 1991. — № 13; *Зосим В.* Свято фольклорної музики // Там само. — 1998. — 2 груд.; *Гожик Ю.* Грайте, музики // Укр. форум. — 1999. — 14 жовт.; *Винниченко І.* Делегація Товариства "Україна-Світ" у Придністров'ї // Там само. — 2000. — 21—28 берез.; *Зосим В.* "Привіт, Ірландіє, далека і близька!" // КіЖ. — 2004. — 11 лют.; [*Б. п.*]. Гурт "Весільні музики" // Україна: Довідник III Міжн. фестивалю нар. музики "Дзвенять цимбали і гармонь". — Мінськ, 1998.

О. Кушнірук

ГУСАРОВА Ольга Василівна (22.03.1928, м. Харків — 10.07.2006, м. Москва, РФ) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1967). Член СКУ (1966). Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (1953, кл. *М. Тіца*), аспірантуру при Київ. конс. (1957, кл. *Г. Таранова*). Від 1957 — викладачка Харків. пед. ін-ту. Від 1959 — викладачка, з 1963 — ст. викладач, 1968 — доцент, 1976 — в. о. професора, з 1980 — зав. кафедри історії музики Харків. ін-ту мистецтв. Від 1987 жила у Москві. Коло наук. інтересів пов'язане з проблемами *поліфонії, аналізом* муз. творів, творчістю сучас. укр. композиторів.

Тв.: канд. дис. "Деякі особливості поліфонії П. І. Чайковського" (К., 1966); Володимир Золотухін. — К., 1988; Діалогічність у поліфонії П. І. Чайковського // Наук.-метод. записки Київ. держ. консерваторії. — К., 1963. — Т. 2. — Вип. 1; Некоторые вопросы полифонии Чайковского // Укр. музыковедение, 1964. — К., 1966; Инструментальные концерты композиторов Харькова // Науч.-теор. конф. професорско-преподавательского состава музвузов УССР. — К.; Л., 1967; Вокальна творчість М. Тіца // Там само. — К., 1974. — Вип. 9; Визначний вчений, педагог, композитор (до 80-річчя М. Д. Тіца) // Укр. муз-во. — К., 1978. — Вип. 13; О драматургии оперы М. Карминского "Десять дней, которые потрясли мир" // Муз. современник. — М., 1979. — Вып. 3 (у співавт. з *Н. Соловйовою*); статті у пресі, радіопередачі.

А. Муха

ГУСАРЧУК Тетяна Володимирівна (24.07.1957, м. Біла Церква Київ. обл.) — музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1993). Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (кл. *Н. Герасимової-Персидської*, 1985). Від 1986 — викладачка Київ. конс. (з 1998 — доцент кафедри історії укр. музики). Закін. докторантуру при НМАУ (2001). Осн. напрямки наук. досліджень — укр. хор. мистецтво 2-ї пол. 18 ст., проблеми муз. *текстології* та *психології* худ. творчості, історія НМАУ. Багатоаспектно досліджує творчість *А. Веделя*. Розшук і каталогізація творів, розшифровка автографів, текстолог. порівняння рукоп. списків, друк. редакцій дозволило вперше представити творчу спадщину композитора у повному обсязі, а також виявити загальні проблеми текстології укр. хор. музики доби *класицизму*. У низці праць розглянуто питання стилю духовних *концертів* А. Веделя, взаємодії в них слова й музики, проведено паралелі з творчістю *М. Березовського, Д. Бортнянського, С. Дегтярьова*. Від кін. 1990-х Г. розробляє проблему детермінації стилю творчої діяльності — комп., вик., музикознавчої, пед. — особистісними рисами музиканта з використанням різних типологічних підходів до вивчення особистості.

Тв.: канд. дис. "Хорова спадщина А. Л. Веделя (стильові та текстологічні проблеми)" (К., 1993);

Методичні рекомендації по проведенню тематичного вечора "Перлини української музики". — К., 1990; Поклikання (Життя і творча діяльність О. С. Тимошенко). — К., 2002; Академія музичної еліти України. Історія і сучасність / Автори-упоряд. *А. Лінченко, О.* [illegible]*, Т. Гусарчук*. — К., 2004; Відродження // Музика. — 1999. — № 5; Рукописна колекція творів А. Веделя з бібліотеки Київської духовної академії // З історії української музичної культури. — К., 1991; Дванадцять хорових концертів з автографу Веделя // Український музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; Артемій Ведель // Там само. — К., 1999. — Вип. 2; Артем Ведель та його рукописна спадщина // *Ведель А.* Божественна Літургія св. Іоанна Золотоустого та 12 духовних хорових концертів / Ред. *В. Колесника*. — К.; Едмонтон; Торонто, 2000; Постать Артемія Веделя в аспекті типології особистості // Постать Артемія Веделя в історико-культурному контексті: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Вип. 11; Текстологія української хорової спадщини другої половини 18 століття (джерела, специфіка, завдання) // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30; Індивідуалізація творчості в дзеркалі музичної текстології // Текст музичного твору: практика і теорія: Київ. муз-во. — К., 2001. — Вип. 7; Музикознавство та диференціальна психологія (До проблеми творчого індивідуального стилю) // Мистецькі обрії'2000: Альманах. — К., 2002; Особистість І. Ф. Ляшенка та індивідуальний стиль діяльності вченого // Культурологічні проблеми української музики (Наукові дискурси пам'яті академіка І. Ф. Ляшенка): Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 16; До проблеми індивідуально-особистісного в хоровій творчості Л. Дичко // Леся Дичко: грані творчості: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Кн. 3. — Вип. 19; До проблеми вивчення особистісних детермінант композиторської творчості // Матеріали до українського мистецтвознавства. — К., 2003. — Вип. 2; До проблеми індивідуального в українському хоровому мистецтві доби класицизму // Старовинна музика: сучасний погляд: Наук. вісник НМАУ. — К., 2001. — Кн. 1. — Вип. 24; статті в енцикл. виданнях, періодиці.

Літ.: *Яремчук А.* Я кликав до Господа // Укр. культура. — 1997. — № 6; *Шульга Б.* Видає "Музична Україна" // КіЖ. — 2003. — 23 лип.

Л. Пархоменко

ГУСЄВ Ігор Іванович (22.10.1946, м. Пружани Брест. обл., Білорусь) — піаніст, композитор, педагог. З. пр. культ. України (1991). Доцент (1993). Закін. Київ. ССМШ (1965), Київ. конс. (1970, кл. *В. Топіліна*). 1970—94 — викладач фп. та імпровізації Київ. ін-ту культури, з 1994 — кафедри загального і спец. фп. та кафедри муз. педагогіки Київ. конс.

У студ. роки виступав як концертмейстер *К. Огнєвого*. 1972 знявся у муз. фільмі "Як цвіт весняний" ("Укртелефільм", реж. Р. Синько), акомпанував *Д. Петриненко, А. Мокренкові, Л. Остапенко, В. Соколик*. Від 1974 — в Київ. філармонії як постійний партнер читця І. Шведова у муз.-літ. композиціях. Водночас як концертмейстер виступав із *Л. Забілястою, В. Курінним, В. Кочур, М. Шопшою, Ф. Мустафаєвим*. Гастролює по Україні та за її межами. Творчій манері властива схильність до імпровізації.

Автор числ. естр.-симф. творів, виконаних ним і записаних з естр.-симф. оркестром Держтелерадіо України, творів для нар. інструментів, фантазій-імпровізацій на теми нар. і сучас. пісень, музики до радіоспектаклю "Зоря над Сніжковим" (за п'єсою "Поле в обіймах" М. Шаповала), спектаклю "Свято, що завжди з тобою" (для держ. театру міміки й жесту "Райдуга", пост. в Україні, Росії, Болгарії, Білорусі, Литві, Молдові).

К. Шамаєва

ГУСЄВ Юрій Віталійович (31.01.1959, м. Курськ, РФ) — музикознавець, композитор. Учасник фіналу 4-го Міжн. конкурсу студентів-композиторів "Gradus ad Parnassum". Член НСКУ. Закін. Харків. ін-т мистецтв (істор.-теор. ф-т, 1992, кл. композиції *В. Дроб'язгіної*, 1996). 1991—93 — артист Харків. об'єднання муз. ансамблів, з 1994 — викладач муз. студії при Харків. гімназії.

Тв.: для симф. орк. — 2 симфонії, 5 п'єс (1996); концерти з орк. — для влч. (1999), для фп.; для струн. орк. — Речитатив і Арія (1997), "Звуки у просторі" (1999); для труби, арфи та влч. — Тріо-балада (1997); для квартету дерев. дух. — Сюїта (1999); для 4-х ударників і фп. — "Чотири пори доби" (1995); для труби соло — Соната (1999); Триптих для секстету; "Химерне скерцо" для анс.; п'єси для фп.; композиції для джаз-квартету, 6-струн. гітари (1996); хори без супр. — "Незагублений час" (сл. П. Неруди, 1999), 3 хори для дітей (1998); 16 естр. пісень.

А. Муха

ГУСЛА (гуслі) — давньоукр. (давньорус.) цитроподібний щипковий інструмент групи *хордофонів нар.* Числ. фольк. (*пісні* й *билини*) та писемні джерела (І. Шріттер, *О. Фамінцин, А. Гуменюк*, І. Назіна) свідчать про виникнення Г. на територіях, заселених давніми слов'ян. племенами ще задовго до часів Київ. Русі. Існують здогади про зв'язок гусельної традиції з прибалт.-скандинав. культурою канклес (кантеле). Крім цитроподібних Г., у деяких (зокр., лемків. і закарпат.) нар. традиціях однозвучна назва закріпилася також за смичковими (див. — *Гудок, Скрипка народна, Гусляр*).

Перша згадка про побутування Г. у слов'ян з'явилась у творах візант. письменника Ф. Симо-

Зображення гусляра на браслеті часів Київської Русі

Різновиди гусел

надського (591). Зображення *гусляра* поміж скоморохів є на фресках Софійського собору в Києві (поч. 11 ст.) і на браслеті доби Київ. Русі. Згадки про Г. на території України пов'язані з іменами гуслярів *Бояна, Митуси, Мануйла* і передовсім з пам'яткою дружинного билинного *епосу* "Слово о полку Ігоревім"; пізніші — з придв., шляхетським та священицьким побутом. З півдня Київ. Русі Г. поступово поширилися на півн. території. Про популярність гри на Г. у Рос. імперії до кін. 18 ст. свідчать числ. істор. факти. Напр., у 1730-х при дворі були відомі гуслярі Маньків та Киріан Кондратович, який здобув освіту в *Київ. духовній академії*. Ймовірно, що обох було взято на службу як музикантів з України. Широковідомим є також ім'я *В. Трутовського*, придв. співака й камер-гусляра — українця з Харківщини.

Є припущення: епітет "яворчаті" або "яровчаті", часто повторюваний у нар. піснях різних слов'ян. народів, вказує на те, що Г. виготовлялися з явора. Спочатку конструкція інструменту була досить простою: на невеличку дощечку натягували струни. 5 струн настроювались так: *a, d, f, g, a*. Епітет "звончаті" вказує на їх тембр. Пізніше конструкція Г. удосконалилася, дошка перетворилася на резонаторну скриньку. Кількість струн поступово збільшувалась. У 14—15 ст. вони вже мали форму трапеції із заокругленими верхніми кутами. Інструмент одержав назву *псалтирі*. Кількість струн коливалася від 11 до 36, стрій — переважно діатонічний. На Г. грали пальцями обох рук, тримаючи інструмент на колінах.

Гуслярі. Фреска XVII ст.

Приблизно в 17 ст. було створено столовидні Г., прямокутні, на ніжках. Їх резонаторна скринька була значно більших розмірів і зроблена з ялини. На верхній деці знаходилися круглі резонаторні отвори, а також 2 дуговидні дерев'яні планки, куди з одного боку вставлялися штирі, а з другого — кілки для натягування струн. Дно часто мало округлу форму. "Столовидні" Г. мали спец. кришку. Кількість струн коливалася від 34 до 60. Стрій був загалом діатонічний, в окр. випадках хроматичний. Сьогодні відомі 3 органологічні типи Г.: найдавніші крилоподібні (Г.-"словіші"), шоломоподібні (Г.-"псалтир") та столоподібні. До достеменно фольк. епічної традиції безпосереднє відношення мали лише Г. крилоподібного типу, що дійшли до наших днів, проте лише на півн.-слов'ян. (псковсько-новгородська, вітебська та ін.) землях, втративши при тому первісну епічну іпостась і набувши новітніх (балалайкових) рис, а в Україні, найімовірніше, трансформувались у бандурницько-думну епічну традицію. Два ін. типи збереглися виключно у придв. та церк.-інтелігент. середовищі, виконуючи (особливо столоподібні) більш атрибутивно-прикладну, аніж власне муз.-вик. функцію.

Висунута *Г. Ткаченком* і *М. Будником* гіпотеза щодо природньої трансформації на давньоукр. теренах билинно-гусельної традиції в думно-бандурницьку видається логічною не так із зовнішнього боку (назва, форма, конструкція), як із внутрішнього, образно-стильового (стрій, спосіб гри, репертуар, його композиційні особливості, *стиль* і манера виконання, інтонац. модус мислення середовища) і збігається з відомими в укр. науці висновками про автохтонність походження переважної більшості трад. муз. інструментів українців (*Г. Хоткевич*) та про істор. спадкоємність давньоукр. билинно-гусельної традиції й пізнішої, кобзарсько-думної (*С. Грица, Б. Кирдан, А. Іваницький*

та ін.). У сучас. Г. укр. етнічні твори співає *Е. Драч.*

Літ.: *Фаминцын А.* Скоморохи на Руси. — С.Пб., 1889; *Його ж.* Гусли — русский народный музыкальный инструмент. — С.Пб., 1891; *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Лисенко М.* Народні музичні інструменти на Україні. — К., 1955; *Вертков К., Благодатов К., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963; *Тихомиров Д.* История гуслей. — Тарту, 1962; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1967; *Іваницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Назина И.* Белорусские народные музыкальные инструменты. Струнные. — Минск, 1982; *Банин А.* Русская инструментальная музыка фольклорной традиции. — М., 1997; *Філц Б.* Музична культура східних слов'ян // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Апанавичюс Р.* Музыкальные инструменты древних балтов // Вопросы инструментоведения. — С.Пб., 1993; *Кошелев В.* Скоморохи: инструментоведческий аспект // Вопросы инструментоведения. — С.Пб., 1993; *Ткаченко Г.* Основи гри на бандурі // Родовід. — 1995. — Число 11; *Хай М.* Генеза і еволюція кобзарського інструментарію у світлі етноінструментознавчої концепції Гната Хоткевича // Дивосвіт Гната Хоткевича. — Х., 1998.

М. Хай, Н. Якименко

ГУСЛЯР — у давньоукр. епічній і пізніших придв. традиціях — співець, виконавець на *гуслях;* у сучас. лемківській Г. (гудак, гусляш) — виконавець також і на нар. *скрипці* (див. — *Гуслі, Скрипка народна*).

М. Хай

ГУСМАН Ізраїль Борисович [5(18).08.1917, м. Нижній Новгород, Росія] — диригент, педагог. З. д. м. РРФСР (1965). Н. а. РРФСР (1978). Навч. у Муз. технікумі ім. Гнєсіних (кл. гобоя). Закін. ф-т військ. диригентів Моск. конс. (кл. *М. Багриновського,* 1965). 1946—57 очолював симф. орк. Харків. філармонії. Від 1957 — гол. диригент Горьків. (тепер Нижегород.) філармонії. Також диригував оперними виставами у Москві (Великий т-р, 1963—64). Від 1981 — професор Горьків. конс.

ГУССАКОВСЬКИЙ Аполлон (Антон) Селіверстович (1841, м. Охтирка, тепер Сум. обл. — 9.03.1875, м. Петербург, Росія) — піаніст, композитор. Член мист. об'єднання "Могучая кучка". За освітою хімік. Закін. Петерб. ун-т (1863). Музики навч. у *М. Балакірєва* (з 1857). 1863—67 жив за кордоном.

Тв.: симф. Allegro "Да будет свет" (1-а ч. незакінч. Симфонії), Симф. соната для орк., "Дурацкое, или Комическое скерцо" для струн. квартету, п'єси для фп., романси, муз. до трагедії "Фауст" тощо Багато творів залишилося в ескізах.

Літ.: *Гозенпуд А.* Погибший талант // СМ. — 1951. — № 4; *Драч І.* Талант з Охтирки // Педагогічна Сумщина. — 1994. — № 1.

А. Муха

ГУТОР Василь Петрович [10(22), за ін. даними 2(14).04.1864, м. Кишинів, тепер Молдова — 30.05, за ін. даними 16.03.1947, м. Одеса] — віолончеліст, педагог, муз. критик, лектор, муз.-громад. діяч. Учень К. Давидова (1867—87, Петерб. конс.) і *А. Вержбиловича* (1890 закін. курс навчання у Петерб. конс.). Закін. фізико-математ. ф-т Новоросійського ун-ту. 1898 у Кишиневі заснував безкоштовну муз. школу, що стала міськ. муз.-освіт. центром (1907 її було закрито). Працював у Єлисаветграді (тепер Кіровоград, 1908—11), Херсоні та Миколаєві (1915—17); виступав як муз. критик, лектор, віолончеліст-виконавець. 1912—15 — викладач Нар. конс. у Петрограді (тепер С.-Петербург). Від 1917 — викладач, 1920—25 — професор Одес. конс. Виступав у концертах. Один із перших методистів вітч. виконавства.

Тв.: В ожидании реформ. Мысли о музыкальном образовании. — С.Пб., 1891.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. Русская классическая виолончельная школа (1860—1917). — М., 1965; *Луговенко К., Семененко Н.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

О. Шевчук

В. Гуцал

ГУЦАЛ Віктор Омелянович (2.01.1944, с. Трибухівка Летичівського р-ну, тепер Хмельн. обл.) — диригент, фольклорист, композитор, педагог. З. а. УРСР (1985). Н. а. УРСР (1990). Лауреат Держ. премії України ім. Т. Шевченка (1992). Закін. Київ. конс. (кл. нар. інстр. *М. Геліса,* диригування *Ю. Тарнопольського,* 1966). Від 1979 — її викладач, з 1994 — доцент, з 1998 — професор. Одночасно 1970—80 — викладач, 1996—2000 — засновник, зав. кафедри бандури й кобзар. мистецтва, професор КНУКіМ. 1966—69 — артист *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки.* 1969—79 — диригент Київ. оркестру нар. інстр., 1979—84 — оркестру Укр. радіо і ТБ, з 1987 — худ. кер. і ген. директор (з 1997) Держ. оркестру нар. інстр. України (тепер — *Нац. оркестр нар. інстр. України*), з яким провадить активну конц. діяльність, гаст-

ролював за кордоном (Польща, Австрія, Німеччина). Має записи у Фонд Укр радіо, записав 9 LP грамплатівок і 2 CD орк. музики та із солістами (*В. Гришко, Л. Забіляста, Р. Кириченко, С. П'ятничко, А. Солов'яненко, В. Степово, М. Стеф'юк* та ін.).

Основоположник сучас. теорії інструментознавства та інструментування для орк. нар. інстр.

Тв.: для орк. нар. інстр. (понад 500) оригінальних, зокр. — "Веснянка" (1969), "Козобас" (1973), "Танцювальні награвання" (1982), "Троїсті музики" (1983); обр. укр. нар. пісень, у т. ч. "Запорозького маршу" *Є. Адамцевича*, оркестровки; тв. опубл. у зб.: Грає оркестр українських народних інструментів. — К., 1978; Інструментальні твори. — К., 1981; Репертуарний збірник для ансамблю сопілкарів. — К., 1982; П'єси для оркестру народних інструментів. — К., 1984; Украинские народные наигрыши. — М., 1986; Запорізький марш. — К., 1995; муз. до к/ф "Ой, не ходи, Грицю" (1979, реж. Р. Синько), "Приємні знайомства" (1981), "Народні музики" (1982; обидва — реж. Р. Олексів, усі — студія "Укртелефільм").

Літ. тв.: понад 40 публікацій наук. і навч.-метод. характеру, зокр.: Інструментовка для оркестру українських народних інструментів: Посібник. — К., 1988.

Літ.: *Жолдак Б.* Музичні війни або талан Віктора Гуцала. — К., 2004; *Хай М.* Подарунок народникам // Музика. — 1978. — № 6; *Борисенко А.* І окриває доля // Укр. культура. — 1997. — № 4—5; *Сікорська І.* Мистецькі повпреди держави // Там само. — 2002. — № 9—10; *Слісаренко Б.* Віктор Гуцал // НТЕ. — 2005. — № 2; *Єсипок В.* Ювілей українського музиканта // Укр. слово. — 1993. — 29 груд.; *Вахрамєєва Р.* Гуцал Віктор // УМГ. — 2004. — Січ.—берез.; *Головащенко М.* На крилах музики до вершин майстерності // КіЖ. — 2004. — 7 січ.; *Бажал І.* Віктор Гуцал // Дзеркало тижня. — 2005. — 20 серп.

І. Сікорська

ГУЦУЛКА — одна з числ. версій гуцул. 2-част. танців розмір $^2/_4$ (т. зв. Г. "до данцу") коломийково-козачкової групи. Зазвичай виконувана у майже вдвічі швидшому темпі у порівнянні з ін. давнішими гуцул. *коломийками* ("До співаня", "Коло", "Рівна", "Низкий данец", "Високий данец", "Трісунка", "Півторак" тощо) здебільшого як окр. танц. композиція, що характеризується співвідношенням архаїч. коломийкового мелосу з порівняно новішими темпо-ритм., агогічними та вик. засобами (напр., майже цілковитою відсутністю характерних для коломийки приспівок).

Сценічна композиція "Гуцулка" у виконанні ансамблю "Чорногора" (Львів, 1947)

У новіших коломийк.-козачков. композиціях Г. інколи виконує функцію фінальної частини танцю, яку вона нерідко поділяє з *козачком*, коли темпове напруження власне коломийкової частини досягає апогею і всі варіаційні й техніко-вик. її можливості вичерпано, а композиція потребує подальшого нагнітання — наступає черга козака (див. *козачок*), або ж Г. Простий восьмиковий *ритм* дає можливість подальшої ескалації темпо-ритму, утворюючи при тому віртуальний ефект своєрідного alla breve.

З вик. боку різниця між коломийкою та Г. полягає в засадах першої виключно на історично давнішій коломийковій інтонаційно-танц. лексиці, а другої — на порівняно пізнішій (приблизно 16 ст.) змішаній, коломийк.-козачковій. Найсучас. автентичні версії Г. ("Простий данец", "Перший данец") характеризуються значним змістом напливових орієнтальних (романсько-тюрк.) елементів, а клубно-сценічні — ще й автор.-постанов., що значною мірою нівелює автентич. і автохтон. стиль Г. як танцю достеменно гуцул. традиції.

Дискогр.: Музика родини Тафійчуків. — Аудіокасета. — УЕЛФ. — К., 1997. — № 20, 24; Грають брати Приходчани. — Аудіокасета. — УЕЛФ. — К., 1997. — № 18, 20.

Літ.: *Сабан Л.* Народні танці // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; Інструментальна музика / Упоряд., вступ. стаття та прим. *А. Гуменюка*. — К., 1972; *Harasymczuk R. W.* Tańce huculskie. — Lwów, [*Б. р.*].

М. Хай

ГУЦУЛЬСЬКИЙ АНСАМБЛЬ ПІСНІ І ТАНЦЮ (ГАПТ) — худ.-мист. колектив Івано-Фр. обл філармонії. Лауреат огляду-конкурсу худ. колективів у Ленінграді (тепер С.-Петербург, 1969), Міжн. фестивалю в Румунії (1972), Міжн. фестивалю нар. творчості в Угорщині (1985). Засн. 1939. Склад включає міш. хор, солістів, *балет*, оркестр нар. інструментів. Організатор і перший худ. кер. — *Я. Барнич*. Тепер колектив очолюють з. а. України П. Князевич і балетм. І. Курилюк. З діяльністю ГАПТ пов'язано становлення й розвиток профес. засад вок.-хор., інстр. та хореогр. мистецтва Прикарпаття. Специфіку хор. репертуару й вик. манери колективу становить нашарування фольклоризму гуцул. гатунку; ознак акад. акапел. співу та стильової атрибутики, зумовленої впливом т. зв. рад. пісенності. Яскравою самобутньою частиною ГАПТ є балет. група. Вперше в історії зах.-укр. хореографії на профес. сцену вдалося вивести характерні танц. жанри Гуцульщини, Покуття, Буковини, Бойківщини тощо. Зовнішній сцен. образ ГАПТ, вражаюче ефектний і колоритний, відтворює автентику й красу гуцул. нар. вбрання.

Від часу заснування колективу з ним працювали диригенти *М. Магдій, Д. Котко, В. Пащенко, М. Гринишин*, Р. Ведмідь, Б. Катамай, М. Бондарук, І. Легкий, Б. Дерев'янко, оркестром керували Д. Якуб'як, М. Дашкевич, Я. Винницький, Р. Волошин, балетмейстерами були *Я. Чуперчук* та незмінний хореограф-постановник ГАПТ з перших днів його заснування, н. а.

УРСР В. Петрик (зараз консультант). Початковий склад ГАПТ репрезентували співаки й танцюристи з Івано-Франківщини та вихідці з центр. областей України. Поміж них — співаки В. Мельник, Є. Петрик, Є. Матвієнко, К. Демченко, чол. вок. квартет у складі В. Гаврилюка, Н. Котецького, М. Коробчука та Т. Сеньківа, танцюристи Я. і В. Чуперчуки, І. Долин, В. Музика, В. Дрикало та ін. У наступні десятиліття — солісти-вокалісти В. Ткаченко, В. Пірус, В. Гурко, М. Кривень та артисти балету В. Кабен, О. Дзеньків, І. Куриляк.

Концертний репертуар складав спочатку окр. пісень і танців, відтак змінював в бік створення вел. вок.-хореогр. картин, як-от: "Верховино, світку ти наш", "Будь здорова, Батьківщино", "Опришки Олекси Довбуша", "Урожайна", "Лісоруби", "Гуцульське весілля", "Галявина". До золотого фонду колективу увійшли "Гуцулка", "Коломийка" та "Аркан". ГАПТ, постійно працює над поповненням і оновленням репертуару. На матеріалі нар. пісень, танців та календарних обрядів Гуцульщини створено картини "Ми з Прикарпаття", "Гуцульський Верховинський Різдвяний плес", "А вже весна скресла". *Стрілецькі* й повстанські *пісні* становлять основу композиції "За Україну, за її волю". На основі фольк. записів, узвичаєних творчою практикою Ансамблю, поставлено ряд нових танц. композицій, поміж яких — "Покутська полька" (запис з Городенківщини Івано-Фр. обл.), "Верховинський кручений" (запис з м-ка Верховини Косівського р-ну Івано-Фр. обл.), "Карпатські візерунки" ("Танець з барткою", запис із Косівщини). Гуцул. тематика — провідна в діяльності колективу. Її доповнюють укр. "Гопак", "Молдовський святковий", "Російський" і "Румунський" танці.

ГАПТ — активний учасник культ.-мист. життя України, яскравий репрезентант регіон. муз. культури за кордоном. Неодноразово виступав на фестивалі "Прикарпатська весна" (Івано-Франківськ), у Канаді (1988), брав участь у 29-му Міжн. фестивалі фольклору в Польщі (Закопане, 1996). Спільно з кам. оркестром Івано-Фр. філармонії здійснив незвичні для свого творчого амплуа проекти — виконав оперу "Дідона та Еней" Г. Перселла, ораторії "Сім слів Спасителя" Й. Гайдна та "Юда Маккавей" Г. Ф. Генделя (з ост. твором гастролювали в Італії, м. Лекко, 1997).

Літ.: *Гринишин М., Кубик М.* Співає Гуцульський ансамбль. — Ужгород, 1966; *Головащенко М.* Кияни аплодують митцям Гуцульщини // Рад. Україна. — 1959. — 29 листоп.; *Його ж.* Перлина Гуцульщини // КіЖ. — 1985. — 3 лют.; (*Б. п.*). До Італії запрошує Коломбо — не лейтенант, а музикант // Захід. кур'єр. — 1997. — 13 листоп.; *Стефурак Н.* Bellissimo, Ukraine! // Галичина. — 1997. — 6 січ.; *Бондарчук Н.* "Італійська публіка засвідчила нам, чого ми варті в музиці" // Зах. кур'єр. — 1998. — 6 січ.; *Гринишин М.* Гомін Верховини // КіЖ. — 1998. — 8 квіт.; Concerto di Natale, omaggio a Hendel // La Gazzetta di Lecco e provincia. — 1997. — 15 dicembre.

Гуцульський ансамбль (Коломия, 1942)

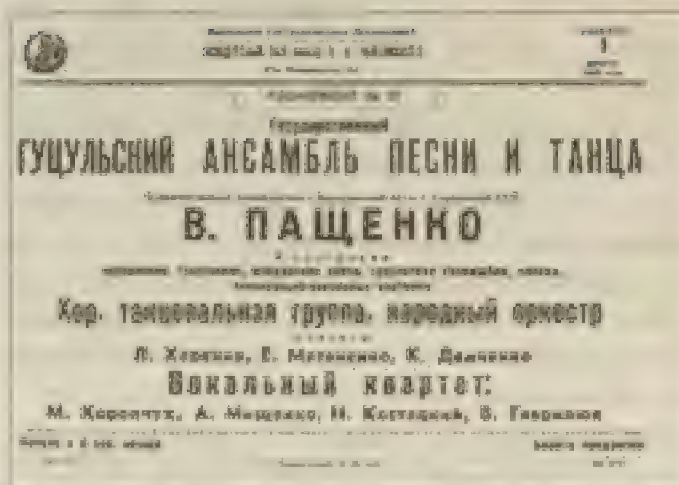

О. Шевчук

ГУЦУЛЬСЬКІ РОГИ (див. *Роги гуцульські*)

ГУШАЛЕВИЧ Євген Іванович (1867, м. Львів — 29.05.1907, м. Кельн, Німеччина) — оперний і кам. співак (драм. тенор). Син письменника І. Гушалевича. Навч. у Львів. гімназії (1874—82), на юридичному ф-ті Львів. ун-ту. Вок. освіту здобув у Львів. (кл. *В. Висоцького*, 1884—86) і Віден. (кл. Й. Гансбахера, 1888—90) конс., навч. також у "Театрально-естрадній студії" (Відень). 1882 розпочав конц. діяльність виступом на Шевченківському святі у Львів. укр. гімназії п/к *А. Вахнянина*. Брав участь у конц. мандрівці студентів (кер. *О. Нижанківський*), укр. муз.-громад. акціях. 1887 співав у концертах на Крайовій етнограф. виставці (Тернопіль), 1888 — на вечорах з нагоди 50-річчя "Русалки Дністрової". Учасник Шевченківських концертів у Львові (1885, 1886, 1902), Станіславові (тепер Івано-Франківськ, 1888, 1889, 1902), Кракові (1889), Відні (1889), Коломиї (1899).

1891—92 — соліст Пресбурзької (тепер Братиславської, де дебютував у партії Рауля у "Гуґенотах" Дж. Мейєрбера), 1892—93 — Аахенської, 1893—94 — Берлін. опер, 1894—95 — т-ру Кролля (Берлін), 1901—02 — Львів. опери. Працював у "Новому німецькому т-рі" (Прага, 1895—1901), у Варшаві (1898, співав у виставах із *С. Крушельницькою*). Виступав також на оперних сценах Брно, Кракова, Дюссельдорфа, Дрездена. Гастролював у теперішніх Польщі, Чехії, Словаччині, Австрії, Німеччині, Англії. На різних нац. сценах співав нім., італ. та польс. мовами. Останні виступи Г. на оперній сцені відбулись у трав. 1903. Наступного року після хвороби залишив сцену. Проживав у Відні.

У кам. репертуарі — солоспіви *М. Лисенка* ("Думка", "Мені однаково", "Огні горять", "Садок вишневий коло хати"), *А. Вахнянина*, *Д. Січинського*, арії з опер *Ант. Рубінштейна*, Ш. Гуно, *С. Монюшка*, Дж. Верді, В. Белліні, Р. Вагнера та ін.

1901 записав на грамплатівки у Відні (1901, "Зонофон") ряд арій з опер заруб. композиторів.

Мав рідкісний за красою, силою та гнучкістю голос металевого тембру, широкого діапазону. Вик. мистецтву Г. були властиві досконалі дикція, фразування, багате філірування звуку, драм. талант. Уславився як блискучий виконавець вагнерівських і мейєрберівських опер.

Його батько присвятив Г. вірш "На пам'ятку для мого сина" (опубл. у журн. "Временник Ставропигійського інституту". — 1901).

Партії: Флорестан ("Фіделіо" Л. Бетховена), Арнольд ("Вільгельм Телль" Дж. Россіні), Манріко, Радамес ("Трубадур", "Аїда" Дж. Верді), Рауль, Пророк, Васко да Гама ("Гуґеноти", "Пророк", "Африканка" Дж. Мейєрбера), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Турріду ("Сільська честь" П. Масканьї), Тангейзер, Лоенгрін, Ерік ("Тангейзер", "Лоенгрін", "Летючий голландець" Р. Вагнера).

Літ.: *Михальчишин Я.* Сценічний шлях Євгена Гушалевича // *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; Лист Є. Гушалевича до С. Крушельницької // Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1979. — Т. 2; *Медведик П.* Діячі української музичної культури: матеріали до біобібліографічного словника // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. CCXXVI: Праці музикознавчої комісії; *Мелех-Яросевич Л.* Українські співаки на польських оперних сценах // Дзвін. — 1996. — № 8; [*Б. п.*]. Є. Гушалевич у Відні // *Діло.* — 1890. — 18 трав.; [*Б. п.*]. Оперний співак Євген Гушалевич // Там само. — 1894. — 2 верес.; [*Б. п.*]. Євген Гушалевич // Там само. — 1895. — № 176; [*Б. п.*]. Руські співаки оперові // Там само. — 1898. — № 218; Наш славний співак — Є. Гушалевич // Там само. — 1899. — № 135; *Шумило [Шухевич В.]*. Опера "Жидівка" (рец.) // Там само. — 1901. — № 253–254; [*Б. п.*]. Некролог // Діло. — 1907. — № 111; *Медведик П.* Золотий голос // Вільне життя (Тернопіль). — 1977. — 12 січ.

П. Медведик

Г

ГАЙДА (*болг.* — гайде; *серб.-хорв.* — gaide; *слов.* — gaidy; *бойк.* — ґайда, ґайдиця, півгайдівка, півтораґайдівка, *пищавка* велика, пищавка середня) — одна з поширених у Зах. Європі назв *волинки*, закріплених у деяких локальних центр. частинах Бойківщини за великими й середніми різновидами денцевої *сопілки* — пищавки. Ареал найактивнішого поширення назви Г. по лінії т. зв. "другого Руського путі" (вигину р. Стрий), а також факти знаходження інструментів сопілкового типу під такою назвою на території давньорус. замку Тустань у с. Урич та середньовічного замку в Олеську дозволяє зробити припущення, що ця відома в Європі назва потрапила в Укр. Карпати внаслідок активних контактів із Зах. Європою. Осередки побутування Г. на Бойківщині ні під характерними для них укр. назвами (волинка, *коза*, *дуда*), ні під назвою Г. не зафіксовано. Г. у побуті бойків виконує функцію, ідентичну ролі *флояри* у гуцулів, однак зі значно звуженим жанр.-семантичним обсягом.

Літ.: *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Вертков К.* К вопросу об украинской кобзе // Проблемы музыкального фольклора народов СССР. — М., 1973; *Эльшек О.* Стилевые типы народной инструментальной музыки в Словакии. Проблемы научной документации музыкальных инструментов // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка. В 2 ч. — М., 1987. — Ч. 1; *Булик З.* Назви народних музичних інструментів та їх деталей в мові населення Українських Карпат (Бойківщина, Гуцульщина) // Культура та побут населення Українських Карпат. — Ужгород, 1972; *Хай М., Сиволіп І.* Ґайда — мандрівний інструмент // Дзвін. — 1990. — № 12 (554).

М. Хай

ҐАЛАҐАНИ — укр. поміщики, меценати з відомого козац. роду. *Петро Григорович* Ґ. (22.06.1792 — 1855) утримував кріпацький симф. орк. у с. Дігтярах. У с. Сокиринцях 1820 створив хор. капелу, що виконувала клас. твори й укр. нар. пісні. Підтримував стосунки з *Г. Данилевським, К. Ліпінським, Т. Шевченком.*

Григорій Петрович Ґ. [3 (15).08.1819, м. Київ — 13(25).09.1888, там само] — голова культ.-освіт. тов-ва "Громада" й Півд.-Зах. відділу Рос. геогр. тов-ва в Києві, член Археолог. комісії Київ. ун-ту, з 1863 — дійсний член Київ. відд. ІРМТ. Після закінчення юридичного ф-ту Петерб. ун-ту служив у Черніг. палаті держ. майна. 1848—51 — предводитель дворянства Борзненського повіту Черніг. губ., 1851—54 — суддя тієї самої губ. 1858 — член від уряду в Черніг. комітеті з покращення побуту поміщиц. селян. 1859 — експерт ред. комісій, що готували реформу розкріпачення селян. Після ряду ін. призначень 1883 — член департаменту законів держ. ради. 1871 заснував у Києві Колегію Павла Ґалаґана (відкрита 1 жовт. 1871; тепер — приміщення Музею літ-ри) за зразком англ. коледжів. До колегії приймали дітей, які частково пройшли курс гімназії (третину складали діти з незаможних сімей, яких утримували і вчили безкоштовно). Тут функціонували укр. хор, т-р та б-ка; викладали найкращі педагоги Києва. Григорій Петрович Ґ. сприяв піднесенню культ.-освіт. життя Чернігівщини; відкрив і утримував прогімназію та жін. гімназію в м. Прилуках; у своєму маєтку в с. Сокиринцях створив Музей укр. нар. побуту. 1876 розробив детальний план навчання у Прилуцькому повіті, завдяки чому цей повіт за письменністю у 1870—80-х посів чільне місце в Черніг. губернії. Тоді ж пожертвував помістя в с. Дехтярах для ремісничого уч-ща. Збирав укр. нар. пісні й видавав нар. пісенники. У зб. *М. Маркевича* й Г. Ґалаґана "Южно-руські пісні з голосами" (1857) було вперше надруковано нотацію думи про від'їзд козака з материної хати, відому також під назвою "Прощання козака з родиною". Автор "Докладного опису української вертепної драми в тому вигляді, як вона збереглася в с. Сокиринцях" (1882). У передмові (автор — *П. Житецький*), подаючи історію походження й порівнюючи ймовірні джерела укр. вертепної драми, зроблено висновок про безпосередній зв'язок зі *шкільною драмою* (натомість спеціально проакцентовано відмінності від католицького варіанту *вертепу*). Був знайомий з багатьма діячами укр. культури, зокр. з М. Максимовичем, П. Кулішем, В. Антоновичем, Т. Шевченком. Ґ. звільнив з панщини одного із згодом визначних розспівщиків і знавця муз.-літургічного обиходу *Києво-Печерської лаври* М. Маркова (див. *Модест*). У садибі Ґ. виступали відомі виконавці клас. і нар. музики, зокр. *О. Вересай.*

Знайдений Ґ. у с. Сокиринцях і згадуваний *О. Правдюком* у кн. "Українська музична фоль-

Г. Ґалаґан

Обкладинка збірника "Южно-руські пісні", виданого коштом Г. Ґалаґана

Будинок Галаганів у с. Сокиринці (тепер Чернігівської обл.)

клористика" рукоп. зб. *Вертепу* містить ряд нотних текстів. Це 24 муз. фрагменти: числ. хорові ("Пінію время и молитві час", "Ангелы, снижайтеся", "Слава буди во вышних Богу", "Нова рада стала", "Днесь Ирод грядет", "Шедши тріє цари", "Перестань рыдати", "Тут смерть выходить", "Ой під вишнею"), сольна пісня ("Та не буде лучче") і 14 інстр. п'єс. Їх цінність полягає насамперед у збереженні давніх за походженням фольк. зразків (час фіксації — 1770-і). У тексті праці наголошено на особливо важливому значенні цих нотних текстів. Вказується, зокр., на "схоластичний" колорит хор. фрагментів як наслідок походження з "академіи того времени" (*Києво-Могилян.*) і насиченість місцевим "характером". "Имея все свойства священных напевовъ, эта музыка совершенно малороссійская, безъ всякой чуждой примеси". Коштом Г. вийшов збірник "Южно-руські пісні з голосами" *М. Маркевича* (1857).

Літ, тв.: Сборник этнографических материалов, касающихся Малороссии. — К., 1857; *Галаган Гр.* Малорусскій "Вертепъ" или Вертепная Рождественская Драма. Объяснительный текст съ нотами и рисункомъ ящика для представлений. — К., 1882;

Літ.: *Мищенко Ф.* Граф П. Галаган. — К., 1888; Марковський Є. Український вертеп. — К., 1929; *Кузьмін М.* Г. П. Галаган // *Його ж.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Корній Л.* Історія української музики. — Т. 2. — К.; Х.; Нью-Йорк, 1998. [*Б. п.*]. Частная переписка Г. П. Галагана // Киев. старина. — 1899. — Т. 65; *Щербаківський Д.* Оркестри, хори і капели на Україні за панщини // Музика. — 1924. — № 7—9, 10—12; *Шамаєва К.* Побут Дектярів (середина XIX ст.) // Там само. — 1984. — № 6.

Л. Пархоменко

ҐАЛЛЮС (Gallus) Йоганн Ґеорґ Антон Медерич (27.12.1752, м. Відень, Австрія — 18.12.1835, м. Львів) — композитор, диригент. З родини музиканта. Навч. у представника ранньокласс. композ. школи Ґ. Ваґензайля. 1781—1782 — директор т-ру м. Ольмуца. Ставив свої опери у т-рах Відня. 1786—87 служив при дворі польс. короля Станіслава Понятовського, 1793—94 — капельмейстером т-ру в Офені (Буда, тепер — Будапешт, Угорщина). 1903 прибув до Львова, де розпочав діяльність виконанням ораторії Й. Гайдна "Пори року". За деякими даними, 1803—12 — один із диригентів нім. т-ру у Львові. Через 5 років, 6 груд. 1817 знову повернувся до Львова. Організовував концерти, провадив пед. діяльність. Один із його учнів — *Ф. К. Моцарт* (син В. А. Моцарта) — вважав Ґ. "одним з найбільших контрапунктистів свого часу". Наприкінці життя займався переписуванням нот. Автор бл. 100 творів, зокр., "Missa solemnis", "Stabat Mater" для 4-х солістів з орк., "Missa in C", струн. квартети. Його опери "Вавілонські піраміди" та оперета "Останнє захоплення" користувались успіхом у Відні та Львові.

Літ.: *Токарчук В.* Австрійські композитори Львова першої половини XIX ст. // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII: Праці Музикознавчої комісії; *Hummel W. W. F.* Mozarts Sohne. — Salzburg, 1956; *Błaszczyk L.* Życie muzyczne Lwowa w XIX wieku // Przegląd Wschodni. — Warszawa, 1991; Державний архів Львівської області (ДАЛО). — Ф. 350, оп. 1, спр. 8.

ГАЛЛЬ (Gall) Ян Кароль (18.08.1856, м. Варшава, Польща — 30.10.1912, м. Львів) — композитор, хор. диригент. Дитинство провів у Галичині. Навч. у Мюнхен. муз. академії (кл. Й. Рейнберґера), Віден. конс. (кл. Ф. Кренна), а також в Італії. 1877 у Варшаві видав пісню "Дівчина з обличчям, як малина", що принесло йому неабияку популярність. Згодом переїхав до Львова. За дорученням *К. Мікулі* керував концертами *ГМТ*, хорами Кер. хорів тов-в "Ехо" (1896—1912), "Кінор" (1903—12). Професор Консерваторії (1888—91, 1904—12), ВМІ ім. М. Лисенка (1903—05), худ. кер. муз. тов-ва "Гармонія" ("Garmonia". Towarzystwo dla muzyki instrumentalnej) у Львові. Співробітник (муз. критик) "Львів. газети". Вчитель *А. Вахнянина*. Автор понад 300 творів (переважно хорів, *пісень* та *романсів*). У його збірці "Ruskie pieśni ludowe" є 10 укр. пісень, критично проаналізованих *С. Людкевичем*. Писав у традиц.-акад. манері, стиль не вирізняється худ. знахідками.

Тв.: опери — "Баркарола" (1884), "Віола" (1886), "Фраскіта" (1888), "Лілі, Лоло, Лала" (1889); солоспіви, хори. Уклав зб. "Укр. пісні нар." (1899), "12 українських пісень наміш. хор", "150 пісень і пісеньок для хору чол. і міш." (1903).

Літ.: Биографии композиторов с IV—XX века с портретами. — М., 1904; *Людкевич С.* Кілька слів про "Ruskie pieśni ludowe" Галля // *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. Виступи. — Л., 2000. — Т. 2.

Л. Мазепа, Н. Костюк

"ҐАМА" — вок. ансамбль (м. Дніпропетровськ). Осн. напрямок діяльності — вок. інтерпретація інстр. музики (вперше започаткований франц. *октетом* "Swingle Singers"). Працює в різних стилях джаз. і поп-музики, виконує твори рос. і укр. духовної і старовин. світ. музики в сучас. опрацюваннях. Поміж них — "Жарт" *Й. С. Баха*, "Політ джмеля" *М. Римського-Корсакова*, композиції Д. Еллінгтона, Дж. Ґершвіна. Худ. кер. і автор багатьох аранжувань — диригент і піаніст М. Цигуткін. "Ґ." багато концертує в Україні, Росії, Швеції, Німеччині, виступає у телепрограмах України й Росії.

Літ.: *Иващенко Н.* Гамма — поистине уникальная группа // Теленеделя. — 2000. — № 18.

Б. Сюта

ҐАНДОЛЬФІ Гектор (Етторе) Петрович (1862, м. П'єлла біля Туріна, Італія — 19.08.1931, м. Москва, РФ) — оперний і кам. співак (бас), педагог. З. а. РСФРР (1927). З родини професора філології. Від 1907 жив в Україні. Спочатку навч. гри на влч., згодом — співу в Неаполітан. конс. (кл. Ф. Скафатті й Дж. Мічеллі). Від 1882 виступав на оперних сценах Європи, Азії, Австралії, Півн. і Півд. Америки. Залишивши оперну сцену, до 1908 виступав як кам. співак (в т. ч. у Києві) у програмах з творів зах.-європ. класики; брав участь у симф. концертах під орудою А. Тосканіні, А. Нікіша, Е. Купера, Я. Сібеліуса, В. Сафонова. 1921 у Києві відбувся ювілейний концерт, присв. 60-річчю Ґ. Від 1904 викладав у Берлін. академії співу, з 1907 (за ін. відом. 1908) — педагог Київ. муз. уч-ща, 1913—23 — Київ. конс. Від 1923 жив у Москві, викладав у Моск. конс. (з 1928 — професор), муз. технікумах ім. О. Скрябіна та ім. Гнесіних. Поміж учнів — Г. Аден, Д. Бєлявська, І. Голянд, *В. Гужова*, М. Калиновська, *С. Капара*, *М. Середа*, *М. Стефанович*, *Г. Тіц*, С. Ценін.

Володів сильним голосом широкого діапазону, блискучою колоратурою, досконалою вок. технікою, відчуттям стилю. Репертуар охоплював бл. 60 партій.

Партії: Дон Жуан (одноім. опера В. А. Моцарта), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Марсель ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Філіпп II ("Дон Карлос" Дж. Верді) та ін.

Літ. тв.: Впечатления от поездки в Италию // Музыка и революция. — М., 1928.

Літ.: *Михайлова Г.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Тиц Г.* Мой учитель Э. Гандольфи // Вопросы вокальной педагогики. — М., 1984. — Вып. 7; *Станиславский К. и др.* Этторе Гандольфи [Некролог] // Художественное образование. — 1931. — № 6; *Калнынь-Гандольфи Н.* Этторе Гандольфи как представитель итальянской школы пения в России (1930-ті) // ЦДАЛМ. — Ф. 729, оп. 2, од. зб. 2.

О. Кушнірук

ҐАРДНЕР Іоанн (Йоганн) фон [9(22).12.1898, м. Севастополь — 26.02.1984, Німеччина] — музикознавець, дослідник церк. співу сх. слов'ян. У постригу — ієромонах Филип (Пилип). Доктор філософії (1965, фах "муз-во", "славістика", "візантологія"). Член Міжн. комісії східно- й південнослов'ян. досліджень при Бавар. академії Наук (1967). Дитинство провів у Москві. До 1920 мешкав у Росії, де вивчав місцеві традиції богослужб. співу — соборні, монастирські, парафіяльні (Успен. собор у Москві, Києво-Печер. лавра, та ін.). Закін. регентські курси; дослідив спів за крюками (див. — *Нотації безлінійні*) у рос. старообрядній церкві. Одержав теологічну освіту у Белград. ун-ті (1922—28). Прийняв чернецтво бл. 1931. 1930—34 — викладач Закону Божого, іноземних і клас. мов, кер. церк. співу та вихователь у правосл. класах укр. гімназії м. Хуст Підкарпатської Русі (тоді у складі укр. автономного краю в кол. Чехословаччині), де організував також студ. хор та муз. гурток. Перебуваючи в Підкарпатті, зібрав колекцію *Ірмологіонів* і дослідив карпаторуський церк. спів. Від 1934 перебував у складі Рос. духовної місії в Єрусалимі, де працював у типографії й видавав релігійний журнал "Святая Земля", надсилаючи його систематично до Закарпаття. 1938—42 мешкав у Відні. 1942 був висвячений на єпископа та призначений у правосл. єпархію Берліну. 1950 був позбавлений архієрейського сану за власним бажанням. Від 1954 викладав у Мюнхен. Людвіґ-Максиміліан ун-ті на філософ. ф-ті, де організував кафедру церк. музики. Здійснив опис рос. спів. рукописів у б-ках Мюнхена, Парижа, Брюсселя, Лондона, Оксфорда, Рима (надрук. в окр. випусках ж. "Die Welt der Slaven", 1957—63). Автор фундамент. праці "Богослужебное пение русской Православной Церкви". Внесок Ґ. до сучас. науки — розробка теор. - системних засад *співу богослужбового*, висвітлення його еволюції від старокиїв. періоду до новітнього часу, характеристика широкого спектру його міжн. зв'язків, дослідження окр. стилів (див. — *Демественний спів*). Ґ. — автор хор. обробок давніх наспівів та ін. творів.

Літ. тв.: Указатель русской и иностранной литературы по вопросам русского церковного пения. — Мюнхен, 1958; Алексей Федорович Львов. — Нью Йорк, 1970; Богослужебное пение Русской Православной Церкви : В 2 т. — Нью Йорк, 1978. — Т. 1; 1982. — Т. 2; Забытое богатство (о пении на подобен) // Воскресное чтение. — Варшава, 1930. — № 7; К вопросу об исчезновении кондакарного пения // Православная жизнь (Джорданвилль). — 1962. — № 5; Das Cento Prinzip der Tropierung und seine Bedeutung für die Entzifferung der altrussischen linienlosen Notationen // Musik des Ostens. — 1962. — № 1; Stilistische Richtungen im russischen liturgischen Chorgesang // Ostkirchliche Studien. — 1962. — № 11; Zum Problem der Nomenklatur der altrussischen Neumen // Welt der Slaven. — 1962. — № 7; Eine alte Gesangsform des Credo in der Praxis der russischen Kirche // Kirchenmusikalisches Jahrbuch. — 1963. — № 14; Mit *E. Koschmieder.* Ein handschriftliches Lehrbuch der altrussischen Neumenschrift. — München, 1963—1972; Zum Problem des Tonleiteraufbaus im altrussischen Neumengesang // Musik des Ostens. — 1963. — № 2; Певческое исполнение кафизм в древнерусской богослужебной практике // Православная жизнь. — 1966; Das Problem des altrussischen demestischen

Г. Гандольфі

Kirchengesanges und seiner linienlosen Notation // Slavistische Beiträge. — München, 1967. — № 25; Die Rolle der Musik im orthodoxen Gottesdienst // Kult und Kontemplation in Ost und Welt. — Niederaltaich, 1966; Musique d'église en Russie du XVIIe au XXe siècle // Encyclopédie des musiques sacrées. — Paris, 1969. — 2; Altrussischen notierter Oktoich der Bibliotéque de l'Arsenel zu Paris // Acta Musicologica. — 1970. — XLII; Stile und Formen liturgischer Musik in der Orthodoxen Kirche // Handbuch der Ostkirchenkunde / Ed. *E. von Ivanka, J. Ticiak, P. Wiertz.* — Düsseldorf, 1971; Die Gesänge der bysantinisch-slawischen Liturgie // Geschichte der katolischen Kirchenmusik / Ed. *K. G. Fellerer.* — Kassel, 1972. — № I; Über die Klassifikation und die Bezeichnungen der altrussischen Neumenschriften // Die Welt der Slaven. — 1972. — № 17.

Літ.: Об авторе [Послесловие издательства] // *Гарднер И. А.* Богослужебное пение русской Православной Церкви. — Нью-Йорк, 1982. — Т. 2; *Стайко С.* Професор Іван Ґарднер як педагог і вихователь (спогади учня-гімназиста) // КАЛОФΩNIA: Наук. збірник з історії церк. монодії та гимнографії: До 70-ліття О. Цалай-Якименко. — Л., 2001. — Число 1; *Velimirović M.* The Present Status of Research in Slavic Chant // Acta musicologica. — 1972. — № 14.

Ол. Шевчук

О. Ґебель

П. Ґерґелі

ҐЕБЕЛЬ Олександр Робертович (16.11.1950, м. Караганда, Казахстан) — кер. джаз. ансамблю й орк. З. пр. культ. України (1995). Закін. Криворіз. пед. ін-т (1980). 1969—1997 — викладач Криворіз. ДМШ № 10, де 1981 заснував дит. біґ-бенд. Брав з ним участь у джаз. фестивалях у Дніпропетровську (1983), Донецьку (1985), Ленінграді (тепер С.-Петербург, 1985, 1989), Вітебську, Тбілісі (1986), Москві (1986, 1987, 1993), Кривому Розі (1987—91, 1993—96), Архангельську (1988), Києві (1988, 1995), Казані (1989), Одесі (1990, 1995), Фінляндії (1990—91), Румунії (1991), Болгарії, Німеччині (1992), Австрії, Швеції (1994), концертував в Австрії, Данії, Німеччині, Польщі, Швеції, виступав на радіо і ТБ. Одночасно кер. акапельного вок. анс. "*Джаз-хорал*" (з 1981) та диксиленду (з 1983). "Джаз-хорал" — учасник джаз. фестивалів у Дніпропетровську (1983, 1987), Кривому Розі (1987—91, 1993—96), Архангельську (1989), Києві (1995), Німеччині (1990). Ґ. — голова Криворіз. джаз-клубу (1987—89), організатор фестивалів "Горизонти джазу" (1987—91, 1993—96), член президії Джаз. асоціації України (з 1995). Від 1997 — у Німеччині.

Дискогр.: "Осенние ритмы—89". "В джазе только дети". Детский джаз-оркестр п/у А. Гебеля (г.Кривой Рог). Пойьянтен биг-бенд п/у Ханну Колонена (Фінляндія). Мелодия С60 30397—8 (1989); "5 х 5". "Джаз—хорал" Александра Гебеля. Русский диск Р60 01123 (1992); "Someday". Olexander Gebel "Jazz Choral". № 9574 [1994 (Канада)].

Літ.: *Петров А.* Могут ли свинговать восьмилетние? // Клуб и художественная самодеятельность. — 1988. — № 10; *Владимирська Г.* Біг-бенд, якому немає рівних // Чорноморська комуна. — 1990. — 20 квіт.

В. Симоненко

ҐЕНЕРАЛ-БАС [Basso continuo, Basso continuato, ін. назва — цифрований бас; *нім.* Generalbaß (термін Г. Айхінгера, 1607) від *лат.* generalis — загальний, головний і basso — бас] — 1. Скорочений запис багатоголосих творів. Виник у Італії наприкінці 16 ст. у практиці орган. і клавесин. акомпанементу. Партію *органа*, чембало або клавесина подавалось у вигляді бас. голосу з цифрами, що вказують, які акорди має грати виконавець. Цифри записано в нотах над (під) звуками нижнього голосу. Позначення Ґ.-Б. дозволяло музикантам вільно імпровізувати на тлі вказаної *гармонії*, застосовуючи *мелізматику*, *орнаментику*, ритм. малюнки в акомпанементі, доповнюючи сер. голоси за регламентованими правилами голосоведення. Ґ.-Б. набув особливо вел. поширення в європ. ансамблевій музиці гомофонного стилю (мелодія і супр.) 17—18 ст. Він зустрічається, зокр., у рукописі 17 ст., знайденому в обкладинці уніатської Служби Божої (датованому 1680), що належав києв. єпископові й митрополиту *К. Жоховському* і був знайдений і опубл. польс. музикознавцем Є. Голосом (у зб. "Muzyczne Silva rerum XVII wieku"); в Сонаті для скр. і чембало *М. Березовського* (1772) партію скрипки точно виписано, а партію чембало записано у вигляді Ґ.-Б. В зах.-європ. музиці Ґ.-Б. використовували К. Монтеверді, Г. Шютц, А. Кореллі, Д. Скарлатті, *Й. С. Бах*, Г. Ф. Гендель, Дж. Перґолезі, Й. Гайдн. Ґ.-Б. — не лише техн. засіб, а й особливий метод муз. творчості, пов'язаний у той час із мистецтвом *імпровізації*. Ґ.-Б. використовується і в сучас. естр. музиці, скороченому записі супр. пісень, джаз. імпровізаціях вок. та інстр. ансамблів.
2. Система правил гри за цифрованим басом. Застосовується у муз.-пед. практиці при вивченні курсів *гармонії* та *композиції*.

Літ.: *Иванов-Борецкий М.* Музыкально-историческая хрестоматия. — М., 1929. — Вып. 1—3; *Хлыбова С.* Искусство генерал-баса в музыке стилей // Муз. академия. — 2003. — № 1; *Schneider M.* Die Anfange des Basso continuo und seiner Bezifferung. — Leipzig, 1918 (перероб. вид. — М., 1933—36. — Вып. 1—2); *Arnold F. T.* The art of accompaniment from a thorough-bass, as practised in the XVII and XVIII centuries. — London, 1931.

Б. Фільц

ҐЕРҐЕЛІ Петро Антонович (29.11.1951, м. Виноградів Закарпат. обл.) — композитор, педагог, перекладач. Член НСКУ. Навч. у Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) ун-ті (1968—71), закін. Львів. конс. (кл. композиції *Д. Задора*, 1978). Вдосконалював майстерність в аспірантурі при Моск. конс. (кер. А. Леман, 1983—84). 1978—92 — ст. викладач кафедри композиції Львів. конс. Викладач Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка. Працює в різних жанрах.

Тв.: Соната для влч. і фп. (1976); Концерт для орк. (1978); Симфоніста (1980); музика до спектаклів (поміж них — "Пригоди хвацького вояка Швейка"); Струн. квартет, Квартет для 2-х фл. і 2-х фаготів, п'єси для фп., кл. та флейти; солоспіви для голосу і фп., числ. обр. нар. пісень; аранжування.

Літ. тв.: переклад: *Ерде П.* Церковне конституційне право / Пер. з угор. *П. Ґерґелі.* — Л., 1998.

Б. Сюта

ҐЕРКЕ (Gerke) Август (Григорович) (1790, м. Люнебург, Німеччина — після 1848, м. Детмольд, там само) — скрипаль, диригент, педагог, композитор. Батько *А. Ґерке*. За походженням німець. Концертував в Україні (сер. 1810-х). Від 1823 жив у Києві. Капельмейстер кваліфікованого оркестру (із 40 музикантів) Ганських, можливо, в Житомирі й Верхівні, до репертуару якого входили, зокр. твори *Л. Бетховена* й Л. Шпора. Викладав гру на скр., давав концерти у Харкові. Між 1815 і 1825 виступав на концертах в Україні, в т. ч. під час контрактового ярмарку в Києві (1823). Від 1835 — у Німеччині. Автор "Пісень і Шумки" (укр. мовою видав *А. Коціпінський* у Києві та Кам'янці-Подільському). Ґ. присв. свій Скр. концерт ор. 22 Л. Шпор.

Тв.: симф. Увертюра ор. 4, Попурі у польс. стилі для скр. з ор., 3 полонези.

Літ.: *Финдейзен Н.* А. Н. Герке // Русский биографический словарь. — М., 1916. — Т. 5.

А. Калениченко, М. Загайкевич

ҐЕРКЕ (Gerke) Антон Августович [21.08.1812, м. Пулин, тепер с. Пулино-Гута Червоноармійського р-ну Житом. обл. — 5(17).08.1870, маєток Крилье Валдайського повіту Новгород. губ., Росія] — піаніст, педагог. Син *А. Г. Ґерке*. Музики навч. у батька, а потім у Дж. Фільда (Москва, 1820), Ф. Калькбреннера (Париж), І. Мошелеса (Лондон) і Ф. Ріса (Гамбург). Наприкінці 1820-х переїхав до Київ. губ.: деякий час — бібліотекар графа Михаловського. 1832 переїхав до Петербурга, де виступав у концертах. Від 1833 — придв. піаніст, а також піаніст імп. т-рів. Один із засновників Симф. тов-ва, учасник його симф. і кам. зібрань. Виступав також в університ. концертах, у концертах Безкоштовної муз. школи. 1837 гастролював за рубежем (Париж, Лейпциг), де зустрічався з *Ф. Лістом*, З. Тальбергом, К. Шуман, яка високо оцінювала його гру. Популяризував твори Ф. Ліста (1866 вперше виконав у Петербурзі його "Танці смерті"). 1862—70 — професор Петерб. конс. Поміж учнів — *М. Мусоргський*, В. Стасов, *П. Чайковський*, Г. Ларош.

Літ.: [*Б. п.*]. Антон Августович Герке — пианист-виртуоз // Рус. старина. — 1880. — Т. 28. — Авг.; *Алексеев А.* Русские пианисты. — М.; Ленинград, 1948.

ҐЖЕҐОЖ ІЗ СЯНОКА (Grzegorz) (1406—1477) — поет, гуманіст, музикант, архієпископ львівський. Сприяв розвиткові музики. При його резиденції у Львові постійно мешкали музиканти, а також влаштовувалися пишні прийоми та святкування з музикою.

Літ.: *Morawska K.* Historia muzyki polskiej. — Warszawa, 1998. — T. 1: Średniowiecze. — Część 2: 1320—1500.

Б. Сюта

ҐІЗ (бл. 1800, м. Харків — бл. 1830, м. Париж, Франція) — скрипаль. Муз. освіту здобув, очевидно, приватно. Виступав із концертами в Харкові. Сучасники відзначали його талановиту гру, що характеризувалася силою повного, густого, оксамитового звучання.

Літ.: *Михлашевський Й.* Музична і театральна культура Харкова кінця XVIII — першої пол. XIX ст. — К., 1967.

І. Лисенко

"ҐЛОРІЯ" — молодіжний кам. хор Львів. відділення СКУ. Засн. 1988. Лауреат міжн. хорових конкурсів: у Греції (Афіни, 1992, 1-а премія, 2 золоті медалі, призи "За краще виконання" грец. та укр. програм), Франції ("Вокальна антологія", Тур, 1993, 3 місце і спец. приз "За найкраще виконання творів"), Італії (Ріва дель Гарда, 1994, 2 золоті медалі; "Гвідо д'Ареццо", Ареццо, 1994, 3-я премія і бронзова медаль). Худ. кер. — *В. Сивохіп*, диригенти — Я. Гнатовський (1988—1999), В. Сивохіп (з 1999). Виконує переважно духовну музику. Вперше виконав напівзабуту "Службу Божу" й хор. концерт "На кресті Тя возвишена" (анонім 17 ст.), повернув у вик. практику України рідко виконувані твори *Мартина Львівського* ("Пасхальна меса"), деякі духовні твори *М. Лисенка*, "Воскресенський канон" і "Тіло Христово прийміте" *М. Дилецького*, Літургічні пісні *М. Вербицького*. "Ґ." виконує багато музики зах. церк. традиції, часто виступаючи першовиконавцем нових для укр. слухачів творів. Поміж них: "Страсті за Іоанном", "Magnificat", Меса № 4 та мотети *Й. С. Баха*; "Introduczione e Gloria" й "Magnificat" А. Вівальді; ораторія "Створення світу" Й. Гайдна, "Берлінська меса" А. Пярта, Меса *І. Стравинського*. Хор брав участь у львів. прем'єрах опери *Д. Бортнянського* "Алкід". В репертуарі "Ґ." — також хор. твори Ф. Пуленка, сучас. композиторів *Г. Гаврилець*, *М. Скорика*, *І. Шамо*, *В. Шумейко*, Б. Кабені, А. Кошевського. Хор переконливо інтерпретує твори різних муз. епох і стилів. "Ґ." — учасник фестивалів "*Контрасти*", "Дні Європи у Львові", "*Київ Музик Фест*", "*Музичні прем'єри сезону*", "*Золотоверхий Київ*"; конц. програм всеукр. і міжн. конференцій у Львові та Одесі, 1-го свята укр. духовної музики (Київ, 1989), Фестивалю М. Лисенка й міжн. фестивалю "Віртуози" (Львів, 1992), фестивалю "Діалоги з І. Стравинським" (Львів, 1992) і концерту "Пам'яті жертв голодомору — композитори України" (Львів, 1993), міжн. фестивалів "Дні македонської музики" (Скоп'є, 1994), "Музика в Старому Кракові" (Краків, 1994), Пам'яті *Б. Лятошинського* "Відображення" (Львів, 1995). На запрошення укр. громади хор гастролював у Польщі ("Дні української музики" у Варшаві, "Дні кантатно-ораторіальної музики" у Перемишлі, "Фестиваль давньої музики в Старому Сончі", міжн. муз. зустрічі "Схід—Захід" у Зеленій Гурі, "Confiteor" у Кракові тощо). Колектив записав у фонд Нац. телерадіокомпанії України низку творів духовної музики, а також здійснив запис на CD опери "Алкід" Д. Бортнянського (1998), "Заупокійної" М. Скорика, духовних творів М. Лисенка та "Панахиди" *К. Стеценка* (за цей диск кер. колективу В. Сивохіп був удостоєний Премії ім. М. Лисенка,

Афіша хору "Ґлорія"

К. Ґорський

2003). За останні роки, крім числ. гастрольних поїздок, хор підготував авторські програми М. Скорика, З. Бусрського, *А. Нікодемовича*, А. Пярта та ін.

Літ.: *Мельник Л.* Бах — це завжди сучасно // Молода Галичина. — 2000. — 9 жовт.; *Горин Я.* Новий псалом Господеві // Поступ. — 2000. — 13 жовт.; *Дроль О.* У пошуках чистоти через церковний спів (інтерв'ю з Р. Ревазовичем) // Поступ. — 2000. — 13 жовт.; *Мельник Л.* Віва "Глорія"! // Високий замок. — 2000. — 16 жовт.; *Климовська Л.* Два погляди на лик Христа // За вільну Україну. — 2000. — 31 жовт.; [*Б. п.*]. Вітаємо лауреатів премії ім. М. В. Лисенка 2003 року // УМГ. — 2003. — Січ.—берез.; *P. G.* Owacje dla "Glorii" // Dziennik Polski. — 1999. — 26 czerwca; *Śmierciak S.* Gloria po ukraińsku // Gazeta Krakowska. — 1999. — 26—27 czerwca; *Kumor R.* Ukraińska prawosławna muzyka cerkiewna // Kurier Starosądecki. — 2001. — № 109/110.

Б. Фільц

ҐОДОБА-ҐУБА (Godoba-Guba) Ігнац (1-а пол. 19 ст.) — педагог. Поляк за походженням. Закін. Кременец. ліцей. Згодом, у 1-й пол. 19 ст., викладав у ньому гру на фп.

Літ.: *Шамаєва К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 710, оп. 3, спр. 263, арк. 48.

К. Шамаєва

ҐОЛДОВСЬКИЙ (Goldowski) Еліаш (1-а пол. 19 ст.) — педагог. Поляк за походженням. У 1820-х — викладач музики у повітовій школі при костьолі отців Василіан в Овручі.

Літ.: *Шамаєва К.* Музична освіта в Україні в першій половині XIX ст. — К., 1996; ЦДІАК України. — Ф. 707, оп. 314, 1821 р., спр. 4., арк. 333, 341, 458; 1822 р., спр. 4, арк. 354.

К. Шамаєва

ҐОЛЬДШМІДТ (Goldschmidt) Ґеорґ (14 — поч. 15 ст.) — музикант-інструменталіст. 1410 — органіст у м. Львові, очолював корпорацію органістів.

Літ.: *Morawska K.* Historia muzyki polskiej: Średniowiecze. — Warszawa, 1998. — Część 2: 1320—1500.

Б. Сюта

ҐОМУЛКА (Gomulka) Микола (Міколай) (бл. 1535, м. Сандомир? за ін. відом. 1564 — після 1591, за ін. відом. 5.03.1609, м. Яловець) — композитор. Навч. в Італії. Отримав визнання як "польс. Палестрина". Жив і творив на укр. землях, що входили до складу Польс. держави. Автор числ. вок.-хорових (церк. і світських) творів, інстр. п'єс, побут. музики. Його творчість мала великий вплив на польс. і укр. муз. культуру доби *Відродження* й раннього *бароко*. 1580 видав у Кракові "Мелодії до польської псалтирі" ("Melodye na Psałterz polski"), присв. краків. римо-католиц. єпископові П. Мишковському у вірш. перекладі польс. мовою Я. Кохановського. Цей збірник містить 150 4-голосих акапельних творів, де використано контрапункт., імітац. техніку.

Літ.: Биографии композиторов с IV—XX века с портретами. — М., 1904; *Кудрик Б.* Огляд історії української церковної музики. — Л., 1937 (перевид. 1995); *Morawska K.* Historia muzyki polskiej. — Warszawa, 1995. — T. 2: Renesans. *Див. також літ. до Відродження.*

Б. Сюта

ҐОРСЬКИЙ (Gorski) Костянтин (Константи) Костянтинович [13(25).06.1859, м. Ліда, тепер Гродвен. обл. — 31.04.1924, м. Познань, Польща] — польс. скрипаль, композитор, педагог. Навч. у Варшаві в *А. Контського*. Закін. Петерб. конс. (кл. скрипки *Л. Ауера*, 1881), вивчав композицію у *М. Римського-Корсакова*. Викладав *скрипку, альт*, кам. *ансамбль* у муз. училищах Саратова, Тифліса (тепер Тбілісі), Пензи, Харкова. 1893 виконав Концерт для скр. з орк. *П. Чайковського* п/к автора в Харкові. Від 1919 — концертмейстер оркестру опери в Познані.

Тв.: опера "Marger" (клавір вид. 1905, пост. 1927, Познань); симф. поеми; Кантата на честь 25-річчя Харків. відд. ІРМТ п'єси для скрипки й фп., хори, Органна фантазія, духовна музика, музика до драм. вистав.

Літ.: *Wroński E.* Konstanty Gorski. — Warszawa, 1924.

О. Щелканоєцева

"ҐРИНДЖОЛИ" (м. Івано-Фр.) — денсовий і поп-гурт. Лауреат конкурсів "Майбутнє України", "Мелодія", "Перлини сезону" (2-і премії). Переможець фіналу укр. відбірного конкурсу на міжн. фестиваль "Євробачення" (Київ, 2005). Існує з 1998. Склад: Р. Костюк — вокал, гітара; Р. Калин — вокал, бас-гітара; з 2005 — А. Письменний — вокал, клавішні, саксофон. Виконує власні рок-балади, пісні в стилях реґґі й гіп-гоп. Виступав на Майдані Незалежності в Києві під час "Помаранчевої революції" — денсова пісня "Разом нас багато!" стала гітом, одним з її гімнів. Після цього "Ґ." співпрацювали з муз.-продюсер. агенцією "Ukrainian Records".

Літ.: *Антипович Т.* "Грынджолы": это мы, Европа!" // Газета по-киевски. — 2005. — 3 марта; "Грынджолы" — по-гуцульски санки // Там само; В Песне свободы "быдла" не будет: [Бесіда з Р. Костюком] // Там само.

А. Калениченко

ҐРАБОВСЬКИЙ (Grabowski) Станіслав (1791, м. Краків, Польща — 17.06.1852, м. Житомир) — піаніст, композитор, педагог. За походженням поляк. Навч. як органіст у Кракові. Працював у Львові та с. Конюхи на Волині. 1817—28 — піаніст, учитель гри на фп. та організатор кам. концертів у Кременец. ліцеї. 1828—1830 жив і працював у Відні. 1830 ненадовго повернувся до Кременця, а потім жив і працював у Житомирі (займався муз. бізнесом). 1852 опублікував у Житомирі свій "Фортепіанний альбом", куди увійшло 16 творів, що користувалися популярністю. Заповів після смерті 3 тис. руб. на встановлення органа в Житом. кафедральному римо-католицькому соборі.

А. Калениченко

ГРІНБЕРГ Олександр Самійлович (2.03.1961, м. Харків) — композитор. Член НСКУ. Лауреат Муніципальної премії ім. І. Слатіна (1999). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. композиції *І. Ковача*, 1985). Брав участь у міжн. фестивалях сучас. музики в Загребі (1990), Зальцбургу (1993), Базелі (1993), Києві. Від 1985 — викладач ДМШ № 5 Харкова, з 1987 — також Харків. муз. училища, з 1994 — викладач композиції, інструментування, теорії музики й техніки сучас. композиції в Харків. ін-ті мистецтв. 1992 брав участь у комп. майстер-класах П. Рудерса та Е. Денисова в Лехенбургу (Данія). 2002 переїхав до Німеччини.

Працює переважно в кам.-інстр. *жанрах*. Музика позначена конструктивною ясністю й логікою висловлювання, широким використанням поліфонічних прийомів і 12-тонової техніки.

Тв.: Концерт для скр. з симф. орк. (1987—89); "Carillon" для малого симф. орк. (1990); для інстр. анс. — "Мерехтіння" для струн. квартету (1990), "Мантри" для 7 блок-фл. (1992), "Кола на воді" для 2-х гітар (1992), "Кімнатна рослина" для секстету інструменталістів (1993), "Малюнок пером" для 6 інстр. (1995), "Під прямим кутом" для скр. з фп. (1996); для фп. — "Поліфонічні ігри" (1988—89), "Mobili-immobili (1990); Сім етюдів для кларнета соло (1990); Соната для гобоя соло (1991); "Музика для друга" для ударних (1992); "Марш" (1997); хори на сл. О. Блока; романси, вок. мініатюри на сл. О. Фета; музика до театр. вистав.

Літ.: *Мизитова А.* Числовая символика в "Мантрах" А. Гринберга // Розвиток інноваційних процесів у навчально-виховних закладах. — Х., 2003. — Ч. 1: Мистецтвознавство; *Її ж.* Магия чисел в произведениях А. Гринберга // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — Х., 2003. — Вип. 11; *Гармель О.* Лабиринты "House plant" А. Гринберга (автокомментарий как "код" композиции) // Слово, інтонація, музичний твір: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 27.

Б. Сюта

ҐРОМОВ (Громов) Євгеній (Євген) Володимирович (2.01.1973, с. Клопотівці Дережнянського р-ну Хмельн. обл.) — піаніст. Лауреат премій ім. Л. Ревуцького (1998), "СтАРТ" (2003). Закін. Київ. ССМШ (1991), навч. у Київ. конс. (1991—96). У репертуарі — конц. програми різних епох і *стилів*. З музики минулого — твори Г. Перселла, *Й. С. Баха*, Г. Ф. Генделя, Д. Скарлатті, Й. Гайдна, В.-А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, *Й. Брамса*, Р. Вагнера, *М. Глінки* та ін. Особливу увагу Г. надає музиці 20 ст. (*М. Рославець*, *Л. Ревуцький*, *Б. Лятошинський*, *С. Луньов*, К. Дебюссі, О. Скрябін, А. Шенберг, А. Берг, А. Веберн, М. Равель, *Б. Барток*, А. Лур'є, А. Мосолов, *С. Прокоф'єв*, *І. Стравинський*, Е. Денисов, М. Каретников, А. Шнітке, О. Кнайфель, Д. Куртаг, О. Мессіан, Г. Устовольська, П. Булез, К. Штокгаузен та ін.). Виконував "Kontra-punkte" К. Штокгаузена та "Immobile" А. Волконського з анс. солістів *Нац. симф. оркестру України*. Ініціював та виконав серію фп. концертів-*епітафій* пам'яті батька — В. П. Ґромова (1995, Малий зал НМАУ), композитора М. Каретникова, (1996, НСКУ), поета Й. Бродського (1997, Великий зал Київ. ун-ту). Г. максимально точно відтворює худ. зміст фп. творів, відповідно естет. спрямування істор. доби та індивід. комп. стилю. Інтерпретації Г. скеровані на розкриття глибин філос. змісту, а не демонстрацію віртуозності (хоча має досконалу техніку). Дав сольні концерти з фп. творів *В. Сильвестрова* (до 60-річчя композитора, Колонний зал Нац. філармонії, 1998) і П. Булеза (до 80-річчя композитора, Київ, Краків, Рюненберг, 2005). 2002—04 разом з композитором *С. Пілютиковим* прочитав курс лекцій "Музика 20 ст." (НСКУ), в лют. 2006 провів цикл твор. майстерень "Київський авангард 1960-х років" (НМАУ). Виступав із сольними програмами на міжн. і укр. муз. фестивалях "Vladimir & Regina Horowitz in memoriam" (Київ, 1994, премія Vox Populi), "*Київ Музик Фест*" (1993, 1995, 1996, 1997), "*Два дні і дві ночі нової музики*" (Одеса, 1998, 1999), "*Форум музики молодих*" (Київ, 1998), "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ, 1996, 1998, 2004), "*Контрасти*" (Львів, 1999). Здійснив понад 70 світ. і укр. прем'єр фп. творів. Концертував у багатьох містах України (Київ, Львів, Одеса, Харків, Ужгород, Вінниця), виступав з гастролями в Росії, Польщі, Швейцарії, Нідерландах. Записав на компакт-диски фп. твори Р. Вагнера, А. Шенберга, А. Берга, А. Веберна, О. Кнайфеля, Л. Ревуцького, *Л. Грабовського*, *В. Годзяцького*, В. Сильвестрова, *В. Губи*, *Є. Станковича*, *П. Соловйова*, *В. Загорцева*, *С. Крутикова* (TNC Recording, США).

Літ.: *Москалец А.* Украинский музыкальный авангард: есть ли он? // Киев. телеграф. — 2003. — 29 сент. —5 окт.; *Його ж.* Вечное движение // Столичные новости. — 2004. — 17—24 февр.; *Десятерик Д.* Солярис в ящику // День. — 2004. — 4 черв.; *Богданова М.* Музыка есть, но о ней никто не знает! // RIA. — 2005. — 9 янв.; *Котляр А.* ...***... // Понедельник. — 2005. — 25 янв.; *Белов Д.* Вспомнили XX век // Киев. ведомости. — 2005. — 26 апр.; *Бентя Ю.* Гром Булеза // Столичные новости. — 2005. — 10—16 мая; *Храпачёва М.* "Моцарт и его эстетика" — анонс программы // Афиша. — 2006. — 22—28 марта.; *Морозова М.* Мардонг Моцарта // Столичные новости. — 2006. — 11—17 апр.; *Десятерик Д.* Щасливе тринадцяте // День. — 2006. — 16 трав.; *Кислицын А.* Громов и его эстетика // Муз. портал Famajor_com. — 2006. — 9 черв.; Vom Winde beweint // Rolf de Marchi. — Basel, 2003;

О. Грінберг

Є. Громов

Kwiatkowski K. Kraków od Kijowa po Quebecu // Ruch Muzyczny (Варшава) — 2005. — Nr 13.

В. Кузик

ҐРОСМАН (Grosman) Людвік (1835, Калішський повіт, тепер Польща — 1915, м. Вісбаден, Німеччина) — польс. композитор, співвласник фірми з продажу фп. Автор симф. "Укр. сюїти" та увертюри "Марія" (1859, за А. Мальчевським). Оперу "Дух воєводи" (лібр. В. Л. Анчица, 1873) було поставлено у Львові, Берліні, Варшаві, Відні та Петербурзі.

Тв.: опера "Рибак у Палермо" (1867), увертюри "Король Лір", "Борець із Равенни", симф. "Фантазія на польські теми", "Тріумфальний марш", 2 балетні сюїти; хори, Фп. тріо, фп. полонези, мазурки, краков'яки, п'єси; кільканадцять пісень (у т. ч. 3 релігійних).

А. Калениченко

О. Ґуґель

ҐУҐЕЛЬ Олександр Арнольдович (24.01.1961, м. Вільнюс, Литва) — композитор, педагог. Член НСКУ. Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. композиції *В. Бібіка*, 1984). Брав участь у міжн. фестивалях сучас. музики у Москві, Лондоні, Загребі, Токіо, Києві, Харкові, а також у Нідерландах, Фінляндії, Бельгії. Від 1986 — викладач композиції ДМШ № 5 м. Харкова, 1988—89 — Харків. муз. уч-ща. Працює здебільшого в інстр. жанрах. Тяжіє до романт. елегійності, медитативності та широкого використання просторовості звучання з опорою на натур. звукоряди. Велику увагу приділяє звукотембровим якостям використовуваного матеріалу. Окремі композиції належать до течії *неоімпресіонізму*.

Тв.: [Б. п.], для хору — "Присвята А. Парту" з симф. орк. (1986), "Agnus Dei" з інстр. анс. (1994); для симф. орк. — Симфонія (1984—88); для дух. орк. — "Марш" (1985); для хору та органа — "Літургічна фантазія" (1986); Фп. тріо (1980—86); Елегія для фп. і кларнета, Елегія для альта соло; для блок-фл. і фп. — сюїта "Дитячі пісні" (1987), п'єси для анс. влч.; для фп. — 2 сонати (1982, 1984), "До геометрії", "Капричіо на від'їзд", "Муз. момент", "Птахам, що відлітають" (усі — 1989), "Проростання тиші" (1994), Три литовські пісні для фп. і ударних (1989); для жін. хору — "Католицькі пісні" (1988); романси на сл. М. Карамзіна, О. Блока, О. Мандельштама, лит. поетів; обр. укр. нар. пісень (1987); музика до театр. вистав.

Літ.: [*Б. п.*]. Редакционные беседы // Муз. академия. — 1992. — № 2.

Б. Сюта

Д

ДАВИДЕНКО Олександр Олександрович [1(13).04.1899, м. Одеса — 1.05.1934, м. Москва, тепер РФ] — композитор. Член РАПМ (1929). Освіту отримав у духовному уч-щі, де співав у хорі й з 13 років був його керівником, та духовній семінарії в Одесі. 1919 воював на боці більшовиків. 1918—19 вивчав теорію музики та композицію в Одес. конс. (1918—19; кл. *В. Малішевського*), *Харків. муз. ін-ті* (1921—22), Моск. конс. (1922—29; кл. *Р. Глієра* та О. Кастальського). Певний час навч. у О. Кастальського в Моск. хор. академії. 1925 став ініціатором створення і худ. керівником "Виробничого колективу студентів Московської консерваторії" ("Проколл"). Із студентських років багато працював з аматор. гуртками та хор. колективами. Від 1925 писав в основному хор. музику, спрямовану на виконання та сприйняття широкими колами робітників і селян, що була переважно художньою ілюстрацією політичних тез нової влади та виконувала агітаційні функції. Багато пісень Д. рев. змісту користувалися свого часу найширшою популярністю. Стиль хор. творів Д. відзначався цільністю худ. образів, пластичним голосоведенням, багатством поліфон. прийомів, використанням фольк. інтонацій, зокр. українських, та прийомів співу, притаманних нар. виконанню. Часто звертався до використання елементів міськ. побут. музики, *частівок*, революційних *гімнів*, побут. *романсу*. Використовував речитативно-ораторські та драматургічні прийоми масових дійств. Створив ряд розгорнутих драматизованих композицій для міш. хору, поміж яких "На десятій версті" та "Вулиця хвилюється". Д. є автором опери "1919 рік", побудованій на поєднанні великих масових сцен та худ. ілюстраціях рев. побуту. Створив ряд хор. обробок рев. пісень різних народів. Особливо популярними стали хор. пісні на вірші М. Асєєва "Кіннота Будьонного", "Перша кінна", "Гвинтівочка".

Тв.: опери — "1919 рік" (пост. 1931, м. Москва), "1905 рік" (завершив Б. Шехтер; вик. 1934 по радіо); хори — "Бурлаки" (сл. М. Некрасова), "В'язень" (сл. О. Пушкіна), "Колодники" (сл. О. Толстого) та ін.; масові хори та пісні — "Кіннота Будьонного", "Всі ми сьогодні матроси", "Гвинтівочка", "Нас побити, побити хотіли" та ін.; хор. обробки нар. пісень; колективні твори, в т. ч. муз. дійство в 3-х ланках "Шлях Жовтня" (1927); сольні вок. твори.

Літ.: *Лашко Б.* Александр Давиденко. — М., 1965; Александр Давиденко. Воспоминания. Статьи. Материалы. — Ленинград, 1968; *Лебединский Л.* А. Давиденко. Материалы для творческой биографии. — СМ. — 1935. — № 4; *Житомирский Д.* Из прошлого советской музыки // Ежегодник Института истории искусств АН СССР. — М., 1948. — Т. 2; *Белый В.* Творчество Александра Давиденко // СМ. — 1952. — № 9; *Шостакович Д.* Александр Давиденко. — Муз. жизнь. — 1959. — № 9; *Дмитревская К.* Массовая песня А. Давиденко // Вопросы современной музыки. — Ленинград, 1963.

ДАВИДОВ (справж. пріз. невідоме) Антон Давидович (18 ст., Україна) — музикант-інструменталіст. У 1740-х був солістом придв. оркестру в Петербурзі.

ДАВИДОВ Микола Андрійович (19.12.1930, за пасп. даними — 2.01.1931, с. Базавлук Апостолівського р-ну Дніпроп. обл.) — педагог, музикознавець, баяніст, муз.-громад. діяч. Канд. мист-ва (1973). Доктор мист-ва (1990). Доцент (1975). Професор (1983). З. д. м. України (1994). Академік Міжн. академії інформатизації (МАІ) при ООН (1996). Лауреат Міжн. премії ім. С. Гулака-Артемовського (2000). Закін. Дніпроп. муз. уч-ще (1951, кл. баяна Г. Фролова), Київ. конс. (1956) та аспірантуру (1962, кер. *М. Геліс*). Викладав у Ніжин. пед. ін-ті (1956—57), Кишинів. конс. (1957—59), Київ. конс. (1962), зав. кафедри нар. інстр. (1975). Виховав понад 100 баяністів, акордеоністів, у т. ч. бл. 40 лауреатів та дипломантів міжн. і всеукр. конкурсів, поміж них — *П. Фенюк, Ю. Федоров, Є. Черказова, І. Єргієв, І. Заводський, В. Жадько, М. Бровченко, А. Семешко, Ю. Бай, А. Болгарський* та ін.

Наук.-метод. робота Д. присв. розробці теор. проблематики, актуальної для розвитку укр. акад. мистецтва гри на нар. інстр., зокр. теорії перекладення муз. творів для баяна. Д. — автор першої нац. комплексної програми з нар. інстр. (1995) та відповідної методики викладання в муз. вузах (1995). Йому належать понад 70 наук.-метод. праць, виступи з актуальних питань на конференціях, у пресі тощо. Д. обґрунтував правомірність розвитку акад. виконавства на нар. інструментах, водночас сприяв відродженню укр. традиц. муз. інструментарію. У конц. вик. активі Д. — 17 програм з творів композиторів-класиків, зокрема "Карнавал" Р. Шумана, "Чакона" *Й. С. Баха*, п'ять угорських рапсодій *Ф. Ліста*, "Пори року" *П. Чайковського* тощо.

Тв.: Серія оригінальних транскрипцій зі скр. соло для баяна — 24 каприси Н. Паганіні, 7 дивертисментів Б. Кампаньоли, муз. творів заруб. і укр. класики — Г. Ернста, Г. Венявського, Ф. Вечек, Л. Ревуцького, А. Штогаренка, В. Кирейка, В. Філіпенка та ін.

Літ. тв.: Теоретичні основи перекладення інструментальних творів для баяна. — К., 1977, М., 1982 (рос. мовою); Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста. — К., 1983, К., 1997; Київська академічна школа народно-інструментального мистецтва. — К., 1998; Школа виконавської майстерності баяніста. — К., 1998; Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні. — К., 1998; Програма з методики викладання гри на народних інструментах. — К., 1995; Основные предпосылки формирования творческой самостоятельности баяниста. — М., 1980; Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005; статті в наук. зб., ж. "Музика"; навч. вид.

О. Давиденко

М. Давидов

"Музика народів СРСР для баяна"; Концертний репертуар (разом з *В. Угриновичем*). — К., 1982, 1985, 1987, 1990. — Вип. 1–4; упор. і ред. (разом з *В. Сумароковою*) понад 10-ти зб. "Музичне виконавство" (1993—2004) та "Виконавське музикознавство" (з 2005) у серії "Наук. вісник НМАУ"; автор навч. програм, метод. розробок, нарисів; автор і ведучий циклу телепередач "Народні інструменти України" (1979—84).

Літ.: *Бендерский Л.* Киевская школа воспитания исполнителя на народных инструментах. — Свердловск, 1992; *Роденко А.* Баян — в авангарде // Слово (Одесса). — 1995. — 12 мая.

О. Литвинова

О. Давидов

О. Давидов
у ролі Макса (опера "Вільний стрілець" К. М. Вебера)

ДАВИДОВ Олександр Михайлович (Левенсон Ізраїль Мойсейович) [25.03(6.04).1872, м. Кобеляки Полтав. губ., тепер обл. — 28.06.1944, Москва, РФ] — співак (лірико-драм. тенор), режисер, педагог. З. а. РСФРР (1924). Навч. співу у *К. Еверарді* (1890—92). Дебютував на оперній сцені в партіях Фауста і Альфреда в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ, 1889), потім перейшов в оперету. Повторно дебютував на оперній сцені в Тифлісі (тепер Тбілісі, 1892). До 1900 виступав у Казані, Саратові, Н. Новгороді, Одесі, Харкові, Києві, Вільно (тепер Вільнюс), Петерб. приват. опері. 1900—14 — соліст Петерб. Маріїн. т-ру. Гастролював у Москві (т-р Солодовникова, 1902; т-р "Акваріум", 1906; Великий т-р, 1911), Києві (1903, 1905, 1909), Будапешті (1903), Монте-Карло (1906), Відні та Берліні (1908), Парижі (1909).

Залишивши оперну сцену через глухоту (1914), Д. виступав на конц. естраді (до 1924). Майстерно виконував романси *П. Чайковського*. Записувався на грамплатівки (бл. 400 тв.) у Петербурзі та Москві. Серед інших речей записав романс *М. Лисенка* "Без тебе, Олесю" (Петербург, "Грамофон", 1901). Упродовж 1924—25 жив у Парижі, де працював оперним режисером. Від 1936 вів пед. діяльність у вечірній школі співу при Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-рі опери та балету. Мав не дуже сильний, але рівний у всіх регістрах голос приємного м'якого тембру, відзначався природною музикальністю, досконалим фразуванням, артист. темпераментом. Виступав у різних ролях в 85 операх та 30 оперетах.

1-й вик. партій: у Маріїн. т-рі — Садко, Моцарт ("Садко", "Моцарт і Сальєрі" *М. Римського-Корсакова*), Наль ("Наль і Дамаянті" *А. Аренського*), Міме ("Зігфрід" Р. Вагнера); в Києві — Моцарт (конц. вик.), Чекалінський ("Пікова дама" *П. Чайковського*); в Тифлісі — Синодал ("Демон" *Ант. Рубінштейна*); в Казані — Тангейзер (однойм. опера Р. Вагнера) тощо.

Партнери: *Н. Забела-Врубель*, В. Касторський, М. Кузнецова-Бенуа, *Л. Липковська*, Ф. Литвин, М. Славіна, *Ф. Шаляпін*. Співав п/к І. Аркадьєва, *Ф. Блюменфельда*, *Е. Направника*, *Й. Прибіка*, І. Труффі.

Найкращі партії — Герман, Ленський ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Садко (однойм. опера М. Римського-Корсакова), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Самсон ("Самсон і Далила" К. Сен-Санса), Рауль ("Богема" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Зигмунд, Зігфрід, Міме, Логе, Тангейзер ("Валькірія", "Зігфрід", "Золото Рейну", "Тангейзер" Р. Вагнера), та ін.

Літ. тв.: 35 лет на сцене: Автобиография // Жизнь искусства. — 1924. — № 16; Образ Германа // Театр. — 1940. — № 5; Секрет вокала // Там само. — 1940. — № 8.

Літ.: *Старк Э.* Петербургская опера и её мастера. — М.; Ленинград, 1940; *Г. Р.* Бенефис А. М. Давыдова // Жизнь искусства. — 1919. — № 135; А. М. Давыдов (Некролог) // Литература и искусство. — 1944. — № 27; *Волков-Ланнит Л.* Три артиста Давыдовы // Муз. жизнь. — 1962. — № 14.

І. Лисенко, О. Кушнірук

ДАВИДОВ Сергій Петрович (16.02.1962, м. Людиново Калузь. обл., РФ) — джаз. піаніст, педагог, муз.-громад. діяч. Лауреат міжн. фестивалів у Кривому Розі, Миколаєві, Черкасах, Тулі. Закін. Харків. ССМШ та ін-т мистецтв ім. І. Котляревського (кл. В. Лозової), де 1980—94 працював як концертмейстер, викладач кам. ансамблю, з 1994 викладає на кафедрі мистецтва *джазу* та муз. естради. В. о. доцента. Стажувався на кафедрі джазу консерваторії в Цинциннаті (США, 1991). Виступав на джаз. фестивалях у Польщі, Росії, на концертах у Нюрнбергу, Ліллі, Москві, Києві. Один з авторів творчого проекту "Джаз і сучасна музика" (низка концертів у Харкові). Поміж учнів Д. — лауреат джаз. фестивалів О. Саранчин, *О. Полянський*. Має фонд. записи на радіо в Москві та Києві ("Промінь").

ДАВИДОВ Степан Іванович [1(12).01.1777, Чернігівщина — 10(22).05.1825, м. Москва, Росія] — композитор, диригент, співак, педагог. Нар. в сім'ї капітана — черніг. шляхтича. 1786 після набору співаків з України відряджений до *Придв. капели* в Петербург, де перебував на службі (співаком до 1795) разом з двома братами — старшим Іваном і молодшим Іллею; з 1797 — капельмейстер інстр. групи Придв. капели. 1795—1802 навч. в італ. композитора *Дж. Сарті* в Петербурзі. 1800 прийнятий на службу до театр. дирекції на посаду капельмейстера, працював з учнями Театр. школи (з 1802 провадив репетиц. та редакційну роботу). Одночасно 1787—1800 — капельмейстер придв. оркестру, 1800—04; 1806—10 — капельмейстер і вчитель співу Дирекції Імп. т-рів, з 1802 — репетитор рос. оперної трупи в Петербурзі. 1810 (за ін. відом. — 1814) переїхав до Москви: кер. муз. частини т-рів Шереметєвих, з 1815 — капельмейстер та вчитель при моск. т-рах. Д. доповнив партитуру оперної тетралогії Ф. Кауера (ч. 1—2 "Дніпровська русалка", додано 6 номерів); здійснив муз. оформлення ч. 3 "Лєста, дніпровська русалка" (пост. 1805, текст Н. Краснопольського) ч. 4 — "Русалка" (1806, текст *О. Шаховського*), де використав укр. нар. пісні, побут. романси (арію Лєсти побудовано на темі пісні "Їхав козак за Дунай"). У балетах "Увінчана благість" (1801), "Свято жнив" (1823) та ін. творах також використано мелодії укр. нар. пісень ("Їхав козак за Дунай", "Ой послала мене

мати", "Ой нумо, косарі", "На вулиці скрипка грає", "І шумить, і гуде", "Їхав, їхав...").

Тв.: опери — "Леста, дніпровська русалка" (пост. 1805), "Русалка" (1806), "Лукашка, або Святочний вечір"; муз. до балетів "Увінчана благість" (1801), "Пожертвування вдячності", "Свято жнив"; дивертисменти "Семик, або Гуляння в Мар'їному гаю", "Гуляння на Воробйових горах", "Перше травня, або Гуляння в Сокольниках"; гімни; муз. до трагедій Г. Державіна, Грузинцева; пісня "Среди долины ровныя" (сл. А. Мерзлякова).

Літ.: *Гиппиус Е.* Русские народные песни. — М., 1943; *Федоровская Л.* Композитор Степан Давыдов. — К., 1977, ²Ленинград, 1977; *Рыцарева М.* Русская музыка XVIII века. — М., 1987.

Л. Горенко-Баранівська

ДАВИДОВ Юрій Львович [25.04(7.05).1876, м. Женева, Швейцарія — 16.05.1965, м. Клин Моск. обл., РФ] — муз.-громад. діяч. Племінник *П. Чайковського*. 1904—25 (з перервою) жив у Києві; був членом дирекції Київ. відд. ІРМТ, антрепризи Київ. рос. опери (1903—11). Один з ініціаторів заснування Київ. конс. (1913). 1918 організував тов-во "Художній екран", створив власну приват. студію навчання оперних вокалістів, брав участь у створенні кіностудії в Києві. Від 1945 — гол. доглядач Будинку-музею П. Чайковського в Клину. Автор кн. "Записки о П. И. Чайковском" (1962), "Клинские годы творчества П. Чайковского" (1965).

ДАВИДОВА Оксана Миколаївна (20.02.1952, м. Київ) — музикознавець. Дочка *М. Гордійчука*. Кандидат мист-ва (1987). Доцент (1994). Член НСКУ (1991). Закін. Київ. конс. (1976), аспірантуру (наук. кер. *І. Ляшенко*, 1984). 1976—80 — у Київ. муз. уч-щі, з 1984 — у Київ. конс. Викладає курси з історії укр. музики та музики 20 ст., розробила курс з історії музики укр. діаспори. Брала участь у наук. конференціях з питань укр. культури, взаємодії різних видів мистецтв.

Літ. тв.: канд. дис. "Драматургія Лесі Українки в музично-сценічній творчості українських радянських композиторів" (К., 1987); Майстер музичної сцени [В. Губаренко] // Українські композитори — лауреати Премії ім. Островського. — К., 1982; Народні мелодії у баладі М. Скорульського "Лісова пісня" // НТЕ. — 1987. — № 4; Маловідомі сторінки української музики (І. Рачинський) // Укр. муз-во. — К., 1998. — Вип. 28; статті в періодиці.

О. Литвинова

ДАВИДОВИЧ (кін. 17 — поч. 18 ст.) — композитор. Автор партесних культових композицій, у т. ч. для подвійного 8-голосого хору.

ДАВИДОВИЧ Карл (19 ст.) — композитор. Автор фп. п'єси "Думка" і циклу коломийок "Ну ж, в присяди".

ДАВИДОВСЬКИЙ Григорій Митрофанович [6(19).01.1866, с. Мельня Черніг. губ., тепер Сум. обл. — 13.04.1952, м. Полтава] — хор. диригент, композитор, співак (тенор), педагог, муз. діяч. З. а. УРСР (1951). З родини сільськ. священика. Навч. у Черніг. духовній семінарії. Закін. капельмейстерський ф-т Петерб. конс. (1897), вок. ф-т, кл. Є. Іванова-Смоленського (1902), бельканто вивчав у Н. Ірецької, теор. предмети — у кл. *М. Римського-Корсакова* й А. Лядова. Кер. студ. хору Петерб. конс. (1896—1900), викладач хор. класів. Організатор і кер. понад 35 хор. капел, зокр. хору в рідному селі (1888), укр. капел у Петербурзі (1892—1902), Ніцці (Франція, 1902—03), Ростові-на-Дону (1908—13), Києві (1917—19, 1921), а також Вінниці (1923—26), Житомирі, Лубнах, Керчі, Москві (1933, 1938—44), Харкові (1944), Полтаві (1945—49). З хор. капелами дав понад 3 тис. концертів у різних містах і селах України, здійснив 2 конц. турне: від Карса до Петрограда (тепер С.-Петербурга, 1914—16) та від Тифліса (тепер Тбілісі) до Архангельська (1928—31). Викладач Київ. муз.-драм. ін-ту, муз. уч-ща в Ростові-на-Дону, Військ. академії в Москві.

Ю. Давидов

Завдяки непересічному хормейстерському хисту Д. популярний пісенний репертуар у його концертах набував тембр. багатого звучання, інтерпретувався з елементами театралізації та ефектним хор. імітуванням інстр. прийомів бандури, гітари, кобзи. До репертуару Д. входили укр. нар. пісні, фольклор ін. народів, революц. пісні у його власних аранжуваннях. Виняткову славу здобули сюїти Д. "Бандура" й "Кобза", побудовані на матеріалі укр. нар. пісень та міськ. побут. романсу. Оригінальні нововведення в них — групування сюжетних ланцюжків з різних пісень та імітація інстр. звучання засобами хор. співу без слів, використовуване як супровід до вок. партій. Спроба створити на аналогічних засадах т. зв. "опер" (без участі оркестру, що розпочиналися квазіоркестровими "Прелюдією" або "Увертюрою" та були калейдоскопом з різнохарактерних п'єс, пісень, романсів, танців без належних сюжетних чи драматург. зв'язків) засвідчила нерозуміння Д. специфіки цього жанру.

О. Давидова

Духовні твори Д., як вважають дослідники, відбивали традиції театралізації, яскраво контрастної драматургії, — подібні до творів О. Архангельського. Водночас в них простежується притаманна Д. стильова еклектика. З духовним репертуаром власної капели Д. брав участь у відправах історичного Всеукр. собору Укр. автокефальної правосл. церкви (14—30 жовт. 1921).

Популярність Д. (аналогічна славі *Г. Агренєва-Слов'янського*) серед найширшої публіки не відповідала істор. критеріям мист. поступу. У порівнянні з творчими здобутками композиторів школи М. Лисенка композиції Д. за своїми принципами (опрацювання матеріалу, композиц.-драматург. розвитку) були примітивними. Виконавські ефекти в них були переважно зовнішньо-зображальними. Поняття "давидовщина" (як примітив) гостро критикували як ортодоксальні діячі *АПМУ*, так і помірковані *Тов-во ім. Леонтовича*. Д. виступав зі статтями (часом полемічними) та рецензіями у пресі.

Г. Давидовський

Тв.: бл. 100 композицій для міш. хору без супр.; опери — "Під звуки рідної пісні" на 2 дії (1916, 1-е вик. 1920, Ростов-на-Дону), "Перемога пісні" на 3 дії (1920—21 незак.); сюїти — "Бандура" (1896, ²³1949), "Кобза" (1901, ¹⁷1949), "Кубань" (1927), Вінок з укр. пісень; поеми — "Україна", "Б'ють по-

роги", "Езуїти", "Ще як були ми козаками" на сл. Т. Шевченка, "На чужині", "Розлак" сл. Д.; окр. хори, пісні, вок. ансамблі, імітації оркестрових (Увертюра, Марш та ін.), хор. обр. нар пісень (укр., рос., грец., сер., молд., польс., рум.) рев. пісень; духовна музика — концерти "О, всепітая Мати" (1900), "В молитвах невсипущу Богородицю", окр. піснеспіви "Тебе поем", "Милость мира" (1900), "Хваліте", "Нині отпущаєши", "Благочестивішого" тощо.

Літ: *Михайлов М.* Композитор і хоровий диригент Г. М. Давидовський. — К., 1962; *Ржевська М.* На зламі часів. — К., 2005; *Її ж.* Григорій Давидовський і "давидовщина" // Музика. — 1996. — № 1; *Музиченко С.* Г. М. Давидовський // НТЕ. — 1966. — № 1; *Дзюба Г.* Використання фольклору в творчості Г. М. Давидовського // Там само. — 1986. — № 4; *Локощенко Г.* Його твори співав народ. Спогади // Музика. — 1991. — № 5; *Пархоменко Л.* Хорова творчість. Хорові обробки народних пісень // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Юрченко М.* Духовна музика // Там само. — К., 1992. — Т. 4; *Семенко Л.* Він жив у звуках // Музика. — 2006. — № 3.

А. Муха, Л. Пархоменко

Л. Давимука

В. Дайч

ДАВИМУКА Людмила Федорівна (27.03.1957, м. Чернігів) — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано). З. а. України (1998). Лауреатка Укр. конкурсу кам. колективів та вик-ців (Київ, 1987), ІІ Міжн. конкурсу ім. С. Крушельницької (Львів, 1994), Міжн. конкурсу "Ібла Гран-прі пам'яті Джакомо Наполі" (Рагуза, Італія, 1995). Дипломант І Міжн. конкурсу ім. С. Крушельницької (Львів, 1991). Закін. мех. ф-т Київ. політех. ін-ту (1979) та Київ. конс. по кл. *Є. Чавдар* (1987), там само асистентуру-стажування по кл. *М. Кондратюка* (1991) та аспірантуру (1993). Вдосконалювала майстерність у К. Паррада (Італія). Брала участь у числ. фестивалях в Україні, Німеччині та Естонії. Виступала з концертами в Іспанії, Македонії, Німеччині, Польщі, Франції. 1988—91, 1993—94 співала в Нац. опері України. Виконала гол. роль у фільмі-опері "Віронька" *Ю. Іщенка* (1989). Працювала солісткою *Держ. хор. капели ім. Л. Ревуцького, Держ. духового оркестру.* Успішно виступає як в оперному, так і в конц.-ораторіальному репертуарі (реквієми В. А. Моцарта, Дж. Верді, "Месія" Г. Ф. Генделя, "Карміна бурана" та "Катуллі карміна" К. Орфа), виконує багато музики 20 ст. 2003 виступила з сольним концертом із кам.-вок. творів *М. Лисенка* на сцені Київ. філармонії.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Графиня, Тетяна ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Сабурова ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова), Ельвіра ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Абігайлла, Леонора ("Набукко", "Трубадур" Дж. Верді), Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Сікорська І.* Талант співачки й просвітителя // Україна. — 2003. — № 5; *Фідер В.* Найдовший шлях у високе мистецтво // Україна молода. — 1995. — 14 лип.; *Ларіонов П.* Підкорила долю норовисту // Урядовий кур'єр. — 1997. — 17 трав.; *Сікорська І.* Prononce bellissimo // Веч. Київ. — 1997. — 4 черв.; *Муратова В.* Реальность мечты // Зеркало недели. — 1997. — 7 июня; *Кушнірук О.* Німецька програма Людмили Давимуки // Хрещатик. — 1997. — 21 черв.; *Сюта Б.* Романська лірика // КіЖ. — 1998. — 22 лип.

Б. Сюта

"ДАЙ БОЖЕ" (м. Київ) — дит. автент. фольк. гурт. Існує з 1989. Ініціатор створення і худ. кер. О. Мельник. Лауреат міжн. конкурсів у Болгарії (1998), Німеччині (1993), Росії (1997), Туреччині (1998), Україні ("Червона калина", Хмельницький, 1993), Франції (1994), Хорватії (2001), укр. конкурсу в Одесі (1993). Кількість учасників коливається від 15 до 35 віком від 3-х років. Відроджує і популяризує записані у фольк. експедиціях укр. традиц. нар. пісні, танці, обряди, ігри, забавлянки, виконуючи їх на сцені. Конц. обрядові програми відповідають усьому календарному циклові й мають загальну назву "Укр. коло". Програми зимового циклу — "Свято Миколая", "Колядки", "Вертеп", "Щедрий вечір", "Водохреща"; весняного — "Зустрічі весни", "Великодні дзвони", "Весняні танки та ігри"; літнього — "Зелені свята", "Купала"; осіннього — "Свята мати Покровонько", "Калита", "Вечорниці". Гастролював у Бельгії, Болгарії, Литві, Німеччині, Туреччині, Угорщині, Франції, Хорватії, Швеції, концертував у багатьох містах України. Має записи на Укр. радіо і ТБ. Знімався у фільмі "Кайдашева сім'я".

Дискогр.: CD — "Укр. коло" (К., 2002); "Виходьте, веснянки" (К., 2003).

Літ.: *Рутковська О.* Різдвяні медитації, або литаври Ольги Мельник // КіЖ. — 2004. — 28 січ.

А. Коломиченко

ДАЙОШ Бела (Гольцман Леон) (25.12.1897, м. Київ — 5.12.1978, м. Ла-Фальдар, Аргентина) — скрипаль, композитор, кер. танц. оркестру. Навч. гри на скрипці в Києві, Москві, Берліні, де залишився після 1-ї світ. війни. 1920—33 керував танц. оркестром, з яким концертував, виступав по радіо, здійснював записи на грамплатівки різної за жанрами музики — від оперних арій до джазу (перебував під впливом орк. П. Вайтмена та Д. Хілтона). 1933 емігрував до Аргентини.

В. Симоненко

ДАЙЧ Володимир Самуїлович (Самійлович) (6.08.1949, м. Київ) — піаніст, педагог. Син *С. Дайча.* З. а. Росії (1996). Закін. Львів. ССМШ (1967, кл. *О. Ейдельмана*), Моск. конс., (кл. *Л. Власенко,* 1972) та асистентуру-стажування там само (1978). Від 1972 — у Ростов. конс., з 1988 — зав. кафедри спец. фп., з 1997 — професор. Активно концертує як піаніст

у Росії та за кордоном: у Німеччині, Ізраїлі, на о. Маврикії. Програми сольних концертів і концертів з симф. оркестрами включають твори рос. та заруб. класики. Популяризує укр. музику: твори *В. Косенка, М. Скорика, В. Сильвестрова* та ін. Виступав із сольними концертами в Києві, Харкові, Донецьку, Львові. Вик. стиль Д. вирізняють шляхетність, високий академізм, тонке проникнення у комп. задум. Про творчість Д. знято к/ф "От чистого истока" (реж. Н. Беляєва, 2003, Новоросійськ, РФ).

Літ.: *Кольбах Л.* Победу принес артистизм // Веч. Ростов. — 1981. — 9 берез.; *Восняк Т.* Исполнили новые произведения // Там само. — 1986. — 3 лют.; *Абдоков М.* Подарили праздник // Ленинское знамя (Черкесск, РФ). — 1986. — 26 груд.; *Ренерт В.* В начале пути // СМ. — 1987. — № 9; *Чеснокова Н.* Концерты наших гостей // Муз. вестник (Донецк). — 1991. — № 3; *Горак Я.* Концертний вечір музиканта-аристократа // Поступ (Львів). — 2003. — 2 жовт.; *Чмелева Е.* Браво, маэстро // Тамань (РФ). — 2004. — 17 квіт.

Н. Дайч

ДАЙЧ Номі Аронівна (10.10.1923, м. Київ) — піаністка, педагог. Закін. Київ. ССМШ (кл. фп. Й. Глезер, 1941). Під час війни працювала на воєн. заводі в Пермі та викладачкою загал. фп. Свердлов. ССМШ. 1948 закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. Від 1948 працює викладачкою муз. літ-ри Київ. ДМШ № 3 ім. В. Косенка. Поміж учнів — *В. Сильвестров, В. Губа, В. Матюхін, Р. Кофман, А. Вишнева,* Л. Кучеренко, Н. Роменська, *Ю. Глущенко* та ін.

Літ.: *Нестьева М.* Валентин Сильвестров: сокровенные разговоры... — М., 2005.

А. Терещенко

ДАЙЧ Самуїл (Самійло) Аронович (1.03.1928, м. Київ — 6.06.1988, м. Львів) — органіст, піаніст, педагог, один із фундаторів органної справи в Україні. Батько *В. Дайча.* 1935—41 навч. у Київ. ССМШ. Під час евакуації у Пермі (тоді м. Молотов) навч. у муз. уч-щі, кл. фп. проф. *І. Браудо,* після війни — у Київ. конс., кл. *А. Луфера.* 1947 перевівся до Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс., яку закін., кл. І. Браудо (1951 — фп. 1955 — органа), там само аспірантуру (1960). Від 1951 — соліст, концертмейстер Львів. філармонії, викладач гри на фп. у Львів. ССМШ, з 1961 — викладач Львів. конс. Як органіст вів активну вик. діяльність в Україні та різних містах кол. СРСР. У програмі концертів — твори *Й. С. Баха,* Г. Ф. Генделя, Д. Букстегуде, *Л. Яночека, О. Чишка* та ін. Виступав з хор. капелою *"Трембіта",* дит. хором *"Дударик",* Литов. та Львів. симф. оркестрами, *О. Басистюк, Т. Калустян, І. Кушплером* та ін. Активно співпрацював з укр. композиторами, зокр. з *І. Асєєвим, Л. Дичко, В. Губою* та *М. Колессою,* з яким адаптував для органа його "Прелюдію і фугу" (Д. дописав каденцію, прем'єра у Львів. органному залі, 1977). Музикант яскравого артистизму, сильного темпераменту, витонченого смаку. Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів, нар. і засл. артисти. Має фонд. записи органної музики на Укр. і Львів. радіо.

Літ.: *Кошкадамова Н.* Львівський органіст Самуїл Дайч // Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 2001; *Черново І.* Чарівних клавіш повелитель // Високий замок (Львів). — 2000. — 15 січ.; *Земляна І.* Слово про незабутнього вчителя // Експрес. — 1988. — 30 листоп.; *Банчик Н.* Самуил Дайч, музыкант и педагог // Шофар (Львів). — 1993. — Авг.; *Френкель С.* Размышления об органе // Вестник Хайфы и Севера (Израиль). — 1992. — 1 мая.

А. Терещенко

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Адріан Трохимович [18 ст., Харківщина — 20.03(1.04).1844, м. С.-Петербург, тепер РФ] — композитор, піаніст, педагог. Від 1810-х жив у С.-Петербурзі, де викладав гру на фп. Учитель *О. Даргомижського* (1821—28). Автор творів для фп. (Полонез, присв. М. Лермонтову), хорів, зокр. найвідоміший — "Ныне отпущаеши раба с миром", романсів, культової музики.

Літ.: *Пекелис М. А.* С. Даргомыжский и его окружение. — М., 1966. — Т. 1 (1818—1845); *Шамаєва К.* Побут дехтярів (сер. XIX ст.) // Музика. — 1984. — № 6; Данилевский А. Т. [Некролог] // Сев. пчела. — 1844. — 31 марта; *Даргомыжский А.* Автобиография // Рус. старина. — 1875. — Т. 13. — № 2—7.

А. Муха

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Борис Іванович (1900—1943) — диригент, бандурист, педагог. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка як диригент дух. орк. Був постійним учасником Київ. капели бандуристів (лір. бас). 1938 заарештований і висланий до Сибіру, де трагічно загинув.

М. Семенюк

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Григорій Трохимович [1772, Харківщина — 25.12.1863 (6.01.1864), м. Київ] — скрипаль, півчий (альт). З родини священика. Як соліст-альт був привезений диригентом Кудлаєм до *Придв. спів. капели* у Петербурзі. Освіту здобув у класах Дворян. корпусу. Паралельно співав у капелі п/к *Д. Бортнянського.* Гри на скр. навч. у М. Кудлая, а відтак у видатного франц. скрипаля Ш. Лафона — соліста Петерб. придв. оркестру. 1808 залишив капелу. До 1826 перебував на службі в канцелярії Мін-ва внутр. справ, водночас як скрипаль активно музикував у салонах меценатів *М. Голіцина, Ф. Львова, М. Вієльгорського.* 1826—34 — радник губ. правління в Чернігові, з 1834 — в Києві, де відкрив власний муз. салон, виступав з концертами як соліст і ансамбліст (разом з *К. Ліпінським* і О. Арто). Окрасою салону Д. став квартет під його кер. за участю Вітовського, Зубковича та Стороженка.

Літ.: *Лопсюк В.* Григорій Трохимович Данилевський // Укр. музичний архів. — К., 1995. — Вип. 1; *Її ж.* Скрипаль Григорій Данилевський // КіЖ. — 1996. — 9 жовт.; Григорий Трофимович Данилевский [Некролог] // Киев. телеграф. — 1864. — 22 янв.

А. Муха

ДАНИЛЕВСЬКИЙ Тимофій (18 ст.) — співак. Навч. у Києво-Могилянській академії, де співав в академічній капелі. У 1750-х був солістом Придворного хору у Петербурзі. Завдяки чудовому голосу був відряджений до Пруссії, де

С. Дайч

Г. Данилевський

Ю. Данилів

С. Данилюк

1760–61 співав у церкві при рос. Посольстві в Кенігсберзі (нині м. Калінінград, РФ).

Літ.: *Харламповйч К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань, 1914.

І. Лисенко

ДАНИЛІВ Юрій Григорович (1827, с. Раделичі Стрийського р-ну Львів. обл. — 1988, м. Львів) — кобзар. Незрячий. Засновник, перший керівник та соліст ансамблю (згодом — капели) бандуристів *"Карпати"* УТОС Львова. Гри на бандурі (1946–47) навч. у *Ю. Сінгалевича*, Я. Дарманчук. Виконував думу "Плач невольника", пісні-думи "Про Лебеденка", "Про Супруна" та ін. істор., чумац., бурлац. та лір. пісні, виступав в ансамблі "Чорногора", а згодом у капелі бандуристів при львів. клубі "Промкооперації". 1953 з групою ентузіастів заснував ансамбль бандуристів при УВО УТОС і став його керівником і солістом. Гастролював по Україні, брав участь у числ. оглядах і фестивалях худ. самодіяльності, Шевченківських урочистостях. З приходом у колектив *Д. Котка* (1959), який зосередився на хор. частині, Д. продовжував працювати над інстр. виконавством, керував ансамблем у гастрольних поїздках. Від 1964 ансамбль почав називатися "Самодіяльна народна капела бандуристів "Карпати" УВО УТОС м. Львова".

Протягом 1962–82 керував гуртком бандуристів у Львів. школі для незрячих дітей, у репертуарі якого було понад 100 нар. пісень. Чимало випускників гуртка згодом поповнили склад капели бандуристів "Карпати".

Б. Пиц

ДАНИЛО з Поділля (поч. 17 ст.) — кобзар. Один з кобзарів, про яких збереглася найдавніша згадка. Опис його зовнішності подав польс. письменник Ю. Зіморович.

ДАНИЛОВ Володимир Валер'янович [20.07 (1.08).1881, м. Духовщина, тепер Смолен. обл. — 24.04.1970, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — літературознавець, фольклорист, етнограф. Закін. 1905 Ніжин. істор.-філол. ін-т. Викладав у навч. закладах Катеринослава (тепер Дніпропетровськ), Одеси, Петербурга, 1948–56 — в Ін-ті рос. літ-ри АН СРСР (Пушкінський Дім) у Ленінграді.

Літ. тв.: З історії фольклористики ("До історії "Малороссийских песен М. Максимовича", 1928; "Другий збірник українських пісень М. Максимовича з 1834 року", 1929); З історії укр. театру в Катеринославі. Збирав і видавав укр. фольк. матеріали ("Пісні села Андріївки Ніжинського повіту", "Найдавніше малоруське голосіння", обидва — 1904, "Народні пісні в українському фольклорі", 1909) тощо.

Г. Зленко

ДАНИЛОВ Григорій (18 ст.) — співак. 1738–41 навч. у Глухівській школі (кл. *Ф. Яворовського*). 1741 був відряджений до Петербурга, де став солістом Придворного хору.

Літ.: *Харламповйч К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ДАНИЛОВ Олександр Юхимович (20.05.1925, смт Єланець Микол. обл.) — диригент, педагог. З. д. м. Латв. РСР (1970). Закін. 1947 Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. Д. Мусіна). 1947–56 — диригент оркестрів Тихоокеан. та Чорномор. флотів, 1956–79 — худ. кер. оркестрів Чорномор. флоту, Сибір., Прибалт. та Київ. військ. округів, Півн. групи військ у Німеччині. 1979–88 — муз. ред. студії "Укртелефільм", з 1988 — викладач (з 1996 — професор) Київ. ін-ту культури.

І. Гамкало

ДАНИЛЮК Світлана Федорівна (25.09.1939, м. Київ) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Н. а. СРСР (1977). Закінч. Київ. конс. (1963, кл. *З. Гайдай*). 1963–66 — солістка Перм., 1966–88 — Білор. т-рів опери та балету, з 1988 — Білор. філармонії.

Як кам. співачка виступала, популяризуючи твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів, а також нар. пісні. Виконує альтові партії у вел. вок.-симф. творах ("Страсті за Матвієм (Матфеєм)" *Й. С. Баха*, Дев'ята симфонія *Л. Бетховена*, "Реквієм" Дж. Верді, "Stabat mater" Дж. Перголезі, "Олександр Невський" *С. Прокоф'єва* тощо). На фірмі "Мелодія" записала платівку з творів рос. і зах.-європ. композиторів.

Гастролювала у Болгарії, Угорщині, Кубі, Франції та ін. 1975, 1980 концертувала в Києві.

Партії: Маша ("Брестська фортеця" К. Молчанова), Вероніка ("Зоря Венера" Ю. Семеняко), Алеся ("Алеся" Є. Тікоцького), Любаша ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Марфа ("Хованщина" М. Мусоргського), Кармен (одноім. опера Ж. Бізе), Амнеріс, Азучена ("Аїда", "Трубадур" Дж. Верді).

Літ.: *Журавлеў Дз.* С. Данілюк // Майстры беларускай сцены. — Мінск, 1978. — Кн. 3.

І. Лисенко

ДАНИЛЬЧЕНКО Петро Антонович (19.12.1857, м. Корсунь, тепер м. Корсунь-Шевченківський Черкас. обл. — 12.1919, м. Москва, РФ) — віолончеліст, композитор. Від 1865 — кухарчук у Н. фон Мекк у Москві. Її коштом брав приватні уроки музики. Участь у долі Д. брав М. Рубінштейн. Закін. Київ. муз. уч-ще (1872) і Моск. конс. (1880), кл. влч. В. Фітценгагена та композиції *П. Чайковського* (навч. до 1877) і М. Губерта. 1-й публічний концерт Д. відбувся 1877 у Моск. конс. разом з А. Брондуковим. 1880 Д. брав участь як віолончеліст у виступі тріо разом з К. Дебюссі (фп.) і В. Пахульським (скр.) у Браїлові, в маєтку Н. фон Мекк. 1880–81 вів клас влч. і теорії музики у Харків. муз. уч-щі. 1882–87, 1890–1908 — артист оркестру Великого т-ру в Москві, одночасно — педагог Муз.-драм. уч-ща Моск. філармонічного тов-ва. Від 1880 з перервами — домашній вчитель музики у Н. фон Мекк (Браїлів, Москва, Париж). Епізодично концертував у Москві, Києві та ін. містах. 1887 здійснив конц. турне півднем Рос. імперії, згодом Франції, Швейцарії.

Тв.: "Stabat mater" для хору з орк., п'єса "Allegro moderato" для струн. квартету (1880, 1-а премія на конкурсі створення ноктюрнів) тощо.

П. Данильченко, В. Пахульський, К. Дебюссі

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — Кн. 3: Русская классическая виолончельная школа (1860—1917). — М., 1965; *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972; *Костюк О., Коленіченко А.* Камерно-інструментальна музика // ІУМ. — 1990. — Т. 3.

В. Сумарокова

ДАНИЛЬЧЕНКО Федір Петрович (19 ст.) — диригент, скрипаль, композитор. У 1820-х — капельмейстер Полтав. т-ру. Ймовірно, був автором 1-ї муз. редакції (обробка нар. пісень, оркестровка тощо) "Наталки Полтавки" *І. Котляревського* (поставив 1819).

Літ. *Пилипчук Р.* Хто був автором музики до "Наталки Полтавки" // КіЖ. — 1994. — 12 листоп.

ДАНСОВА МУЗИКА — див. *Сучасна танцювальна музика.*

ДАНСЬКО-УКРАЇНСЬКІ МУЗИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ (Д-УМЗ.). Данія, що розташована на півночі Європи, суттєво відрізняється від України за територією, кількістю населення (бл. 5 млн.), мовою (герман. група), конфесією (лютеранство), соц.-політ. укладом (королівство), рівнем економіки, особливостями культ.-істор. розвитку тощо. Досить обмежені культ. контакти між двома країнами налагодилися відносно пізно (із серед. 19 ст.), офіційні ж міждержавні зв'язки було встановлено наприкінці 20 ст.

Ймовірно, що в часи Київ. Русі серед норман. вікінгів і торгівців були й данці; певні елементи спільності спостерігаються у старовин. муз. інструментах, передусім духових. Проте, за розвідками *Г. Нудьги,* перші писемні згадки загального характеру про Україну в Данії з'являються тільки у 16—18 ст. У виданому на поч. 19 ст. зб. "Слов'янські народні пісні і мелодії, зібрані і перекладені на фортепіано А. П. Берггремом" містилися польс. і словац. пісні, відомі і в укр. фольклорі. Деякі відомості про укр. нар. пісню знаходились у популярній книжці австр. письменника К. Францоза "Від Дону до Дунаю" (1878), зміст якої частково було переказано у кількох числах дан. тижневика (зокр. стаття "Малоросійські пісні і їх співці"). Знаний літературознавець і критик Г. Брандес, який 1887 мандрував Росією, Польщею та Україною, поділився захопленими спогадами про укр. і рос. нар. пісні. Знаменно, що тоді ж дан. інтелігенція висловила протест проти заборони царизмом видань укр. мовою.

Для зближення обох культур — данської й української — багато зробив літератор і філолог Т. Ланге (1851—1915), який з 1876 провадив у Москві пед., наук. а впродовж кількох років і — дипломатичну діяльність як дан. консул. Він був одружений з Н. Протопоповою і жив до смерті в її маєтку на Вінниччині. Т. Ланге переклав на дан. мову 46 укр. нар. пісень, які частинами було опубліковано в Данії у низці зб. нар. пісень (1878—1906). Ці переклади привернули увагу провідних дан. композиторів. Так, на сл. пісні "Стоїть явір над водою" написало музику 6 композиторів, на баладу про смерть закоханих (зі зб. *М. Лисенка*) — Хр. Барнек, на "Ой зійди, зійди, ти зіронько вечірняя" (перероб. поетом у стилі дан. нар. пісень) — Бакер-Лунде, В. Ґельбут, С. Гаген, С. Вісков. Слова пісні "Ой не світи, місяченьку" поклали на музику Ф. Рунге та визначний композитор П. Ланге-Мюллер. Деякі з подібних пісень, позначених впливом слов'ян. музики, набули в Данії широкої популярності і сприймаються як власні народні.

Активним популяризатором укр. пісень і *дум* був також визначний діяч Кр. Ніссен. Літератори 20 ст. Г. Кірк і Е. Горск'єр під час перебування у Києві в серед. 1950-х теж виявили велику зацікавленість укр. піснями, засвідчили їх популярність у Данії.

З ін. боку, важливий внесок у розвиток данськ. музики зробив видатний укр. диригент *М. Малько,* який 1928—32 був диригентом оркестру Радіо Копенгагена. На гастролях у Данії виступали знані укр. митці — *М. Полякін* (1916), *М. Менцинський* (1924), з 2-ї пол. 20 ст. — *Д. Гнатюк, О. Левицький, Л. Сергієнко, М. Шопша* та ін. На сцені Нац. опери України поставлено балет "Сильфіди" Г. Левеншельда (Левенсхольда). У Києві виступав дит. хор із Данії.

Дійовим фактором зближення муз. мистецтва обох країн стали міжн. фестивалі й конкурси, що з поч. 1990-х регулярно проводяться в Данії та Україні. Зокр. у концертах *"Київ Музик Фесту"* брали участь композитори Л. Бацмаков, К. Х. Флеммінг, К. Нельсон, виконавці — кларнетист П. Ахонен, флейтист Х. Світцер; у концертах *"Міжн. форуму музики молодих"* — С. Х. Нільсен, Дж. Кох; у фестивалі "Лерхенборзькі дні нової музики" (Данія, 1992) — *О. Щетинський.* На міжн. конкурсах у Данії відзначилися скрипаль *О. Кошванець* (міжн. конкурс ім. К. Нільсена, Копенгаген, 1988, І-а премія та міжн. конкурс у м. Оденсе, 1988), тенор *А. Шкурган* (Копенгаген, 1996, І премія), *К. Карабиць* (1998, Міжн. конкурс молодих диригентів ім. М. Малька, Приз Дан. Асоціації диригентів), *О. Бесфамільнов* (Міжн. конкурс акордеоністів ім. Ж і Л. Диремози, Буркерьод, 1994, ІІІ премія), Р. Гондюк (Кубок світу,

Т. Ланге

Титульна сторінка видання української народної пісні "Ой зійди, зійди ти, зіронько та й вечірняя" данською мовою

2002, диплом), *І. Єраєв* виступав з сольними концертами, гастролювала київ. піаністка *Н. Магомедбекова* та ін. Муніципальний акад. кам. хор *"Київ"* — учасник фестивалю "Копенгаґен — культурна столиця Європи'96" (Данія, 1996); рецензії на його тріумфальні виступи було опубліковано у "Kristeligt Dagblad" (Данія). Хором "Київ" здійснено конц. записи та трансляції Данськ. радіо з конц. залу "Tivoli" на Швецію, Фінляндію, Данію. Муніципал. київ. кам. хор *"Хрещатик"* був учасником "Europatref" у м. Йоррінг (Данія, 1996). На концертах у Данії звучали твори *В. Годзяцького, Л. Дичко, К. Цепколенко* (записи на радіо) та ін. Від 2001 частим гостем в Україні є флейтист Х. Світцер; щороку приїздить до Києва й Харкова, проводить майстер-класи у Київ. конс. та Харків. ун-ті мистецтв, виступає з сольними та ансамблевими концертами, зокр. з "Київською камератою". Кілька програм Х. Світцер підготував з Д. Таванцем (фп.), записав з ним 2 CD з творами франц. музики 20 ст. У Київ. буд. учених започатковано проект "Музичні діалоги: Україна—Данія", в якому беруть участь Х. Світцер та укр. виконавці. За його сприяння харків. флейтист С. Тихонов навч. у Данській муз. академії. 2004 Спілка мистецтв і Спілка солістів Данії передали через Х. Світцера в дарунок НСКУ добірку CD із скандинав. музикою, натомість укр. CD відбули до Копенгагена.

Укр. композитори неодноразово зверталися до творів казкаря Г. Х. Андерсена. З-поміж перших таких зразків — опера "Фея снігів" або "Альпійська царівна" *Ф. Якименка* (1914). Той самий сюжет покладено в основу балету "Снігова королева" *М. Скорульського* (повоєнні роки, незак.) та одноім. опери *В. Власова* (прем'єра — Одеса, 2002). На сюжет казки про "Дюймовочку" написано оперу *Ю. Русинова* (1963), балет *О. Чернової* (1993); створено балети "Снігова королева" та одноім. цикл п'єс для фп. *Ж. Колодуб* (1982), балети "Русалонька" *О. Костіна* (1989), "Принцеса на горошині" *М. Чемберджі* (1989), цикли фп. п'єс на сюжети казок Г. Х. Андерсена *С. Борткевича, Ю. Шамо* (1975), *С. Бедусенка* (1980), п'єса для баяна "В гостях у казки" В. Власова (2003).

Літ.: *Нудьга Г.* Українська пісня в світі. — К., 1988; Міжнародний музичний фестиваль Київ Музик Фест, 1990—1999: Матеріали преси, фотодокументи, програми. — К., 1999; *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005; *Сікорська І.* Їм аплодувала королева Данії // Рада. — 1997. — 6 лют.; *Її ж.* Соло на флейті // Хрещатик. — 2004. — 14 трав.

А. Муха

С. Данченко в ролі Радамеса (опера "Аїда" Дж. Верді)

ДАНЧЕНКО Сергій Микитович (1896, м. Київ — 1967, м. Одеса) — оперний співак (тенор). З. а. УРСР (1957). Вок. освіту здобув у Київ. конс. (1921—23, кл. *М. Чистякова*). Вик. діяльність розпочав концертами в робітн. клубах Києва (1921). 1923—24 — соліст Полтав., 1924—29 — Київ., 1929—30 — Свердлов. (тепер Екатеринб.), 1930—31 — Харків., 1931—34, 1936—41, 1944—55 — Одес., 1934—35 — Тифліс. (тепер Тбілісі), 1935—36 — Ленінгр. ім. Кірова (тепер Маріїн., С.-Петербург), 1941—44 — Казах. т-рів опери та балету.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Матюшенко ("Броненосець "Потьомкін" О. Чишка), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Герман, Андрій ("Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Садко, Вакула, Левко ("Садко", "Ніч перед Різдвом", "Майська ніч" М. Римського-Корсакова), Синодал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Радамес, Отелло, Манріко, Річард ("Аїда", "Отелло", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Рауль ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Фауст ("Фауст" Ш. Ґуно), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Лоенгрін ("Лоенгрін" Дж. Вагнера), Пінкертон, Каварадоссі ("Чіо-Чіо сан", "Тоска" Дж. Пуччіні), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Розен Л., Шумакова Л.* Одесский театр оперы и балета. — Одесса, 1964; *Данченко С.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

К. Данькевич

ДАНЬКЕВИЧ Костянтин Федорович (24.12.1905, м. Одеса — 24.02.1984, м. Київ) — композитор, піаніст, педагог, диригент, громад. діяч. Н. а. СРСР (1954). Лауреат І Всеукр. конкурсу піаністів (1930). Лауреат. Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1978). 1929 закін. Одес. конс., кл. композиції *В. Золотарьова* й *П. Молчанова*, кл. фп. — *М. Рибицької-Ізвекової*. 1929 — викладач теор. дисциплін, з 1935 — доцент Одес. конс. В евакуації під час війни (1941—44) працював у Тбілісі в Управлінні у справах мистецтв при РНК Груз. РСР, був худ. кер. Ансамблю пісні й танцю військ НКВС Закавказзя. Від 1944 — директор і зав. кафедри композиції Одес. конс., з 1948 — професор композиції Одес., з 1953 — Київ. конс. Поміж учнів Д. — *Б. Алексеєнко, І. Драго, К. Мясков, Л. Дичко*. Виступав як піаніст і диригент. Мав ораторські здібності. Провадив активну муз.-громад. діяльність. 1941 — член правління, 1956—67 — голова правління СКУ, 1948—67 — член правління СК СРСР, з 1957 — секретар СК СРСР.

Як композитор працював у різних жанрах, зокр., тяжів до монумент. епічних полотен на теми з історії України. Визнач. рисами музики Д. є героїко-романт. образність, емоц. піднесення, щирість лір. вислову, відчуття вокалу, простота традиц. виражальних засобів (пісен-

Творці балету "Лілея": О. Соболь, Я. Розенштейн, А. Васильєва, Г. Березова. За роялем – К. Данькевич і В. Чаговець

ний мелодизм, переважно гомофонно-гарм. фактура тощо).

У муз.-драм. галузі найбільш вагомим твором Д. є його *опера* "Богдан Хмельницький" (1950, 2-а ред. 1953), присв. нар.-визв. боротьбі України під проводом Б. Хмельницького. В музиці простежується орієнтація на традиції клас. вітчизн. опер *О. Бородіна* й *М. Лисенка*. Драм. конфлікти та ідейно-психолог. узагальнення в опері вирішено здебільшого у сфері нар.-пісен. тематизму. Напружений, дещо гіпертрофований мелодизм зумовив перевантаженість кульмінац. сплесків. Певні недоліки опери не давали, однак, підстав для брутальної критики твору в редакц. статті газ. "Правда" (1948) та відповідній постанові ЦК КП(б)У (1949). Оперу відновлено 2005 на сцені Донец. т-ру опери та балету ім. А. Солов'яненка, повтор — 2006 у Києві.

У наступній опері "Назар Стодоля" (1959) домінують лірико-драм. настрої. Ліризм та емоц. напруження вирізняють і музику балету "Лілея" (1940), на основі якого знято 1-й укр. фільм-балет. Симф. творам Д., зокр. його Першій (1937) і Другій (1945) симфоніям, властивий тип лірико-драм. композицій з тематизмом пісенного плану. Відчутний вплив симфонізму *П. Чайковського*, зокр. щодо принципу наскрізного лейтмотивного розвитку. Подеколи простежується картинність та ілюстративність у зображенні зовнішніх моментів, що затінює загальний образний задум і драматург. концепцію твору.

Вок.-симф. твори Д. — *ораторії, кантати, поеми* — позначені рисами монументальності, помпезності, фресковості. Це відповідало стильовим засадам панівного на той час методу т. зв. *соц. реалізму*. Попри загальний панегіричний тон музики, в ній простежується спорідненість із укр. фольк. формами й *жанрами* — *лір.* та *істор.* нар. *піснями, думами*.

Д. написав багато хорів, *романсів*, обр. нар. пісень, де іноді виступав як автор поет. текстів. Ім'я Д. присвоєно Одес. муз. уч-щу. У Києві на будинку, де він мешкав (вул. Пушкінська, 21), встановлено меморіальну дошку.

Тв.: опери — "Трагедійна ніч" (лібр. В. Івановича й Д. за О. Безименським, 1934, прем'єра — 22.05.1935, Одеса), "Богдан Хмельницький" (лібр. В. Василевської та О. Корнійчука, 1950, прем'єра — 20.01.1951, Київ, 2-а ред. — 1953, оркестрування Б. Яровинського), "Назар Стодоля" (лібр. Л. Предславича за Т. Шевченком, 1959, Київ); балет "Лілея" (лібр. В. Чаговця за Т. Шевченком, 1940, прем'єра — 26.06.1940, Київ), фільм-балет "Лілея" (1958); оперета "Золоті ключі" (лібр. Я. Зіскінда та Г. Колтунова, 1943, Тбілісі); ораторія "Жовтень" (1958, сл. сучас. укр. поетів), кантата "Зоря комунізму над нами зійшла. Дума про Україну" (сл. власні), 1961; для симф. орк. — Урочиста увертюра (1928), Урочистий марш (1928), поема "Отелло" (1937), Перша симфонія (1937), поема "Тарас Шевченко" (1938), сюїти — "No pasaran!" (1938), "Богдан Хмельницький" (1940), "Лілея" (1940), Друга симфонія (1945); кам.-інстр. анс. — Струн. квартет (1928), Тріо для скр., влч. та фп.(1930), "Пісня і танець" для скр. і фп. (1930); для фп. — Соната (1928), Три п'єси (1929), Поема (1956); романси (10) на сл. О. Пушкіна, Т. Шевченка, І. Франка, М. Рильського, М. Алігер, П. Тичини, В. Сосюри, С. Руданського та ін.; для хору з супр. "На півдні Вітчизни, де море шумить", сл. Л. Барабанова (1955), кантата "Юнацький привіт Москві", сл. П. Воронька (1956), "На прапорі Києва — Леніна орден", сл. власні (1956) тощо; хори без супр. — "До Червоної армії", сл. В. Сосюри (1942), "Пісні про людство" сл. О. Суркова (1961); обр. укр. і рос. нар. пісень (6). Бл. 100 пісень на сл. рад. поетів; музика до театр. вистав — "Слуга двох панів" К. Гольдоні (1934), "Отелло" (1935), "Багато галасу даремно" (1940) і "Гамлет" (1956) В. Шекспіра, "Борис Годунов" О. Пушкіна (1937), "Правда" (1937), "Богдан Хмельницький" (1939), "Загибель ескадри" (1951) О. Корнійчука тощо. Музика до к/ф "Народжені бурею" (1957), "Лілея" (1958) тощо.

Дискогр.: "Богдан Хмельницький", опера в 4-х діях, комплект з 5-ти платівок. Богдан Хмельницький — М. Гришко, Посол Великої Русі — В. Матвєєв, Максим Кривоніс — Б. Гмиря, Богун — В. Борищенко, Варвара — Н. Гончаренко, Соломія — Л. Руденко, Лизогуб — С. Коган, Дьяк Гаврило — М. Роменський, Гелена — Л. Лобанова, Тур — П. Гайчук, Потоцький — М. Частій, Кошовий — Д. Гнатюк, хор і орк. Київ. Держ. т-ру опери та балету ім. Т. Шевченка, дир. В. Пірадов. — М.: "Мелодія". Д 01813—22, 1954; "Тарас Шевченко", симф. поема, "Лілея", сюїта з балету — вик. симф. орк. Укр. радіо, дир. К. Симеонов. — М.: "Мелодія". Д 6749—50, 1960; "Назар Стодоля", опера в 3-х діях, комплект з 3-х платівок. Назар — В. Гуров, Гнат — В. Лутченко, Хома — О. Чулюк-Заграй, Галя — К. Радченко, Стеха — Л. Руденко, хор і орк. Київ. Держ. т-ру опери і балету ім. Т. Шевченка, дир. О. Рябов. — М.: "Мелодія". Д 14407—12, С 0923—28, 1964; тощо.

Літ.: *Михайлов М.* Костянтин Данькевич. — К., 1959, [2]1960, [3]1964, [4]1974; *Крамаренко Л.* Нова опера // Мистецтво. — 1960. — № 5; *Загайкевич М.* Музика глибоких почуттів // Музика. — 1975. — № 5; *Поставна А.* У творчому пошуку // Музика. — 1977. — № 2; *Васильєва А.* Натхненний світ музики // Музика. — 1986. — № 1; *Григоренко Л.* На вечере памяти // СМ. — 1986. — № 10; *Білаш О.* Лілея — нев'януча квітка // Музика. — 1994. — № 2; *Станішевський Ю.* Гетьман України і доля митця // Музика. — 1995. — № 6; *Зинькевич Е.* Данькевич-симфонист: несбывшиеся возможности? // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 13; *Олійник О.* Повернення "Богдана Хмельницького" // Музика. — 2006. — № 2; *Сюта Б.* Оперне приношення під знаком соборності // УМГ. — 2006. — № 1.

М. Гордійчук

ДАНЬЧАК Іван (17.04.1881, с. Лучиці Перемишльського пов., тепер Польща — 1946) — драм. актор. Навч. у Львів. муз.-драм. студії. Вик. діяльність розпочав 1899 хористом Руського нар. т-ру у Львові, де згодом виступав як соліст (1922, з перервами). Брав участь у 1-й світ. війні. 1923—26 — актор укр. трупи *В. Коссака*, 1927—30 — Т-ру ім. І. Тобілевича у Станіславові (тепер Івано-Франківськ).

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Іван ("Катерина" М. Аркаса), Абдул-Бакі ("Роксолана" Д. Січинського), Еней ("Еней на мандрівці" Я. Лопатинського), Жермон ("Травіата" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Констанцій ("Жидівка" Ф. Галеві), Крушина ("Продана наречена" Б. Сметани).

І. Лисенко

І. Даньчак

А. Даньшин

О. Даргомижський

О. Дарчук у ролі Пацюка (опера "Різдвяна ніч" М. Лисенка)

ДАНЬШИН Анатолій Андрійович (27.01.1934, м. Вовчанськ, нині Харків. обл. — 19.01.1984, м. Дніпропетровськ) — оперний співак (лір.-драм. баритон). Н. а. РРФСР (1978). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Шевченка (1978). 1958 закін. Харків. конс. 1958—61 працював у Новосиб., 1961—75 — Перм., з 1975 — Дніпроп. т-рах опери та балету. Голос Д. красивого тембру, м'який, оксамитовий і водночас наповнений, сильний. Артистові були притаманні чітка дикція, природна музикальність, внутрішнє органічне відчуття сцени, пластичність, точність рухів і міміки, профес. вок. форма. Д. створив рельєфні образи Богдана ("Богдан Хмельницький" *К. Данькевича*), Мазепи, Євгенія Онєгіна, Князя Ігоря (в однойм. операх *П. Чайковського* та *О. Бородіна*), Фігаро ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Ренато ("Бал-маскарад" Дж. Верді) та ін. Крім сценічної, Д. провадив активну конц. діяльність, його репертуар охоплював понад 300 *романсів, арій*, нар. *пісень*, пісень сучас. авторів.

А. Туляпцев

ДАРАГАН Ольга (бл. 1890, Україна — ?, м. Женева, Швейцарія) — піаністка. Ймовірно, закін. Петерб. конс. Артист. діяльність розпочала у Петербурзі, виступала також у Москві та містах України. 1918 емігрувала до Франції. Гастролювала в Ніцці та Монте-Карло. Від 1929 жила в Женеві, де виступала з сольними концертами, а також як солістка з симф. оркестрами.

І. Лисенко

ДАРГОМИЖСЬКИЙ Олександр Сергійович (14.02.1813, с. Троїцьке Тульської губ., Росія — 17.01.1896, С.-Петербург, Росія) — рос. композитор. Поміж перших учителів Д. — укр. піаніст і композитор *А. Данилевський*. Був знайомий з *Т. Шевченком* і *С. Гулаком-Артемовським*, спілкувався з *П. Сокальським*. Серед творів — опера "Русалка" (за О. Пушкіним, 1855, дія відбувається на берегах Дніпра) тощо, зокр. симф. фантазія "Малоросійський козачок" (1864), що з успіхом виконувалася 1865 у Брюсселі. Працював над оперою "Мазепа" за О. Пушкіним (незак., зберігся дует Кочубея та Орлика). Записав 2 укр. нар. пісні.

Літ.: *Маркович Л.* О. С. Даргомижський. — К., 1950; *Пекелис М.* Даргомыжский и его окружение: В 3 т. — М., 1966, [2]1973, [3]1983; *Савицький Р.* Натхненні образом Мазепи // Музика. — 1993. — № 1.

А. Муха

ДАРЧУК Остап Йосипович [12 (25).04. 1911, м. Бердичів, тепер Житом. обл. — 1991, м. Львів] — оперний співак (бас), педагог. З. д. м. УРСР (1981). Вок. освіту здобув у Київ. конс. (1930—46, з перервою, кл. *Д. Євтушенка*). Арт. діяльність розпочав у капелі "*Думка*" (1930—32). 1938—41, 1946—49 — соліст Оперної студії при Київ. конс., 1950—55 — Горьків. (тепер Нижегород.), 1955—57, 1959—65 — Львів., 1957—59 — Київ. т-рів опери та балету. Гастролював у Польщі (1959), кол. Чехословаччині (1961). Від 1946 — на пед. роботі (з 1959 — викладач Львів. конс.). Серед учнів — *А. Алексик*, О. Правилов, *Р. Вітошинський, В. Дудар, І. Кушплер*.
Записав на грамплатівки низку укр. нар. пісень та романсів укр. композиторів.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Кичатий ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Рущак ("Милана" Г. Майбороди), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Рене, Кочубей ("Іоланта", "Мазепа" П. Чайковського), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Галицький ("Князь Ігор" О. Бородіна), Собакин ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба).

Літ.: *Булат Т.* Шлях, позначений піснями // КіЖ. — 1983. — 6 листоп.

І. Лисенко

"ДАТ" (м. Сміла Черкас. обл. — м. Київ) — рок-гурт. Л. Орленко — лідер-вокал; О. Осадчий — ударні; О. Ячник — гітара, клавішні; О. Татарчук — бас-гітара. Існує з 1996. Переможець фестивалю "*Червона рута*" (1997, Харків, 1-а премія в конкурсі *рок-музики*), "Майбутнє України" (Львів, 1998). Виступав по всій Україні в рамцях турне переможців "Червоної рути" (1998), в окремих концертах. Стиль — альтернативний рок, що поєднується з тріп-хопом, характерним жін. вокалом, наближеним до вик. манери Д. о'Ріордан — вокалістки ірланд. рок-гурту "Cranberries". Відчутне опертя на укр. нар. музику й виконання (окремі інтонації, манера співу, інструменти). Має відеокліп на пісню "Dreams", записи на Укр. ТБ і Укр. радіо. Від 2004 виступає в нічних клубах, часом під назвою "Юра" (випустив CD "Юра. Радіосни". — К., 2006).

Дискогр.: CD "Жало". — К.: J.R.S., KD (р) 2000 ALH, 2000.

О. Євтушенко, А. Калениченко

"ДАХ" — Центр сучас. мистецтва (м. Київ). Створений 1994. У ньому діють кам. т-р, школа-студія, змінні худ. виставки. Гол. режисер та худ. кер. — В. Троїцький (26.11.1964, м. Улан-Уде, РФ), ініціатор числ. творчих проектів, де беруть участь фольк. гурти Києва, із експеримент. використанням музики різних *жанрів* і *стилів*. За постановку вистави "У пошуках втраченого часу... Життя..." В. Троїцький і кер. анс. "*Божичі*" І. Фетисов нагороджені театр. премією "Київська пектораль" (2001, 1-е місце в категоріях "найкраща вистава кам. т-ру" та "найкраще муз. оформлення вистави"); цей спектакль демонструвався на міжн. фестивалях "Wiener Festwohyen — 2002" (Австрія, Відень), "Valley of Arts 2003" (Угорщина, Каполе). Гурт "*Древо*" здійснив у "Д." постановку муз. вистави "Кам'яне коло" (2002), де поєднано традиції укр. різдв. драми *вертеп*, япон. т-ру "Кабукі", зах.-європ. карнавалу, *комічної опери* тощо. Назва її *жанру* — "фопера", запропонована В. Троїцьким, — не академічна й розшифровується багатозначно (фольк., фантасмагорична, феєрична тощо). Муз.-театр. дійство "Етнохаос" представлене проектом "Дахабраха" (від "давати" — "брати") за участю солісток анс. "*Крали*-

ця" (2003). Давній церк. і нар. спів звучить у виставі "Смутний час" (за Ф. Шиллером). Вивчення автент. співу уведене в театр, школі "Д."

Літ.: *Бідо Н.* Зустріч // Ліцей. — 2002. — № 1; *Петрухина Е.* Мои впечатления о Владе Троицком словами Влада Троицкого // Там само; *Курмашов Е.* "Кам'яне коло" робить оберт // ПіК. — 2002. — № 45; *Кандинська В.* Карнавальний вибух під мистецьким "ДАХом" // КіноТеатр. — 2002. — № 6; *Скиба М.* "Кам'яне коло" — театральний проект із присмаком солі // Дзеркало тижня. — 2003. — № 3; *Gabler T.* Suche nach Geschichte // Kronenzeitung. — 2002. — 25. Mai; *Affanzeller M.* Menschen aus Lehm und Leidenschaft // Der Standard. — 2002. — 25—26. Mai; www.dax.com.ua.

Ол. Шевчук

ДАЦЬКО Наталія Стефанівна (31.03.1962, м. Львів) — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано). Лауреатка міжн. конкурсів: ім. М. Каллас (2-а премія, Афіни, Греція, 1987); ім. Е. Бастіаніні (1-а премія, Сієна, Італія, 1988); "Вердіївські голоси" (1-а премія, Буссето, Італія, 1988). Закін. Львів. муз. уч-ще, (кл. бандури Г. Гальчак, 1982), Львів. конс., (кл. вокалу *П. Кармалюка*, 1987). 1987—88 і 1989 стажувалась у Вищій вок. школі при т-рі La Scala та в академії К. Бергонці (Буссето, Італія, 1989—90). 1989 дебютувала на оперній сцені "Форм" (Енцхеде, Нідерланди), 1990—93 — працювала в міському т-рі Граца (Австрія). Брала участь у благодійному концерті на сцені "Королівської опери" (Лондон, Вел. Британія, 1989). Дебютувала у партії Лізи в конц. постановці опери "Пікова дама" *П. Чайковського* (І. Архипова — Графиня, диригент В. Федосєєв, Вел. зал конс., Москва, 1989); концертувала в Україні, Росії, Білорусі, а також в Італії, США, Австрії, Греції, Швейцарії. 1994—95 виступала на оперних сценах Москви, С.-Петербурга, Єкатеринбурга, Уфи, Самари, Новосибірська; дала сольні концерти в Москві, Львові; разом з І. Архиповою концертувала в Москві, С.-Петербурзі, Самарі, Бєлгороді, Новокуйбишевську; 1995 з вел. успіхом виступила у Віареджо (Італія) у святковому концерті на віллі *С. Крушельницької*. У конц. репертуарі Д. багато творів зах.-європ. класики, рос. та укр. клас. і сучас. музики — *арії* та оперні сцени, *романси*, обр. нар. пісень, *дуети*. Сцен. партнери — І. Архипова, О. Образцова, М. Бієшу, *Ю. Мазурок*, В. П'явко, Д. Хворостовський, Т. Гугушвілі та ін.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Донна Анна ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Леонора, Елизавета ("Трубадур", "Дон Карлос" Дж. Верді), Естрелла ("Альфонсо та Естрелла" Ф. Шуберта), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Тоска (однойм. оп. Дж. Пуччіні).

Літ.тв.: Спогад про П. Кармалюка // *Чайка В.* Павло Кармалюк. — Л., 2002.

Літ.: *Заборовська Д.* Успіх не запаморочив голову // Музика. — 1990. — № 4; *Лацуто Л.* Світло незнайомої зірки // Art-line. — 1996. — № 10—11.

Б. Фільц

ДАШАК Богдан Зенонович (23.08.1966, м. Ужгород) — диригент, поп-співак, композитор. Син *З.* і *Г. Дашаків*. Закін. Львів. конс., (кл. фп. 1990, кл. симф. диригування, 1991). Викладає у ЛДМА. Як диригент виступав з оркестром Манчестер. королів. коледжу (Велика Британія), "Капелла краковієнзіс" (Краків, Польща), Жешувської (Польща), Омської (Росія) та Львів. філармоній. Як поп-співак виступає з 1990. Лауреат 3-ї премії в жанрі поп-музики фестивалю "*Червона рута*'95" (Севастополь—Сімферополь), учасник фестивалю "*Тарас Бульба*" (Дубно, 1994) та фестивалю в Естонії (Таллінн, 1994). У складі переможців "Червоної рути'95" виступав у концертах на Лівобережній та Півд. Україні. Пісня "Самота" у його виконанні (муз., аранж. *Р. Мельника*, сл. В. Цибулька) стала дипломантом конкурсу на кращу пісню "Червоної рути'95". Вперше поєднав елементи нової європ. поп-естетики з автент. нар, виконавською манерою Лемківщини.

А. Калениченко

Н. Дацько

ДАШАК Ганна Юріївна (25.10.1936, с. Невицьке Ужгородського р-ну Закарпат. обл.) — оперна співачка (колор. сопрано), письменниця. Дружина *З. Дашака*. Матір *Б. Дашака*. З. а. УРСР (1977). Закін. дир.-хор. ф-т Львів. конс. (1960) та вок. ф-т Київ. конс. (1964). 1965—92 — солістка Львів. т-ру опери та балету.
Виступала на сценах України, Польщі, Німеччини, Болгарії, кол. Югославії, Бельгії. Має фондові записи на Укр. і Львів. радіо. Про Д. знято телефільм "Автограф" (1980). Від 1985 Д. — доцент ЛДМА. Поміж студентів — лауреати міжн. конкурсів.

Партії: Оксана, Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина (однойм. опера М. Аркаса), Тетяна "У неділю рано" В. Кирейка), Галя ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Тетяна, Іоланта ("Євгеній Онєгін", однойм. опера П. Чайковського), Леонора, Віолетта, Єлизавета ("Трубадур", "Травіата", "Дон Карлос" Дж. Верді), Елизавета ("Тангейзер" Р. Вагнера), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї) та ін.

Літ. тв.: Пілігрими безконечності. — Л., 2000; Сплачений борг. — Л., 2002 тощо.

Літ.: *Терещенко А.* Львівський державний академічний театр опери та балету ім. І. Франка. — К., 1989.

А. Терещенко

Г. Дашак

ДАШАК Зенон Олексійович (17.09.1928, м. Стрий Львів. обл. — 26.06.1993, м. Львів, похов. у м. Стрию) — виконавець-альтист, педагог, муз.-громад. діяч. Чоловік *Г. Дашак*. Батько *Б. Дашака*. З. д. м. УРСР (1979). Професор (1971). Канд. мист-ва (1957). Навч. у Львів. конс. (1946—51, кл. *П. Макаренко*) та в аспірантурі Київ. конс. (1951—54). Від 1961 — викладач, доцент, зав. кафедри струн.-смичк. інстр. (1981—93), проректор з навч. і наук. роботи (1963—65), ректор (1965—91) Львів. конс. Грав у квартеті з *О. Гороховим*, *М. Кравцовим* і *В. Червовим*. Створив струн. квартет, де грав з *О. Деркач*, *Б. Каськівим* і *Х. Колессою* (згодом у складі — *Л. Шутко*, Т. Шуп'яна, Т. Сиротюк, *Ю. Ланюк*). У квінтеті чи секстеті виступав з *О. Криштальським*. Голова Львів. відд. тов-ва

З. Дашак

"Україна", член Президії Львів. відд. Укр. фонду культури, Тов-ва укр. мови тощо.

Д. — один із засновників укр. альтової школи, виховав понад 30 альтистів, поміж них — лауреати всесоюз. та міжн. конкурсів *А. Венжега*, Г. Фрейдін, Ю. Женчур, С. Калиновський, Д. Комонько.

2004 у Києві започатковано Міжн. конкурс альтистів імені Д.

Тв.: "Українська сюїта" й "Варіації" для скр. (альта) і фп; ред.-упор. 15-ти зб. пед. репертуару для скр. і альта, зб. вправ та етюдів, ряду обробок і перекладень для альта, у т. ч. спільно з *В. Кирейком, О. Маніловим, В. Стеценком*

Літ. тв.: канд. дис. "Камерно-інструментальні твори та виконавська діяльність М. В. Лисенка" (К., 1957), понад 40 праць з проблем муз. виконавства.

В. Заранський

О. Дашевський

В. Дашковський

ДАШЕВСЬКИЙ Олександр Григорович (1897, м. Харків — після 1945, там само) — композитор. Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. композиції *С. Богатирьова*, 1927). У 1920-х — член муз.-творчих організацій. У 1930-х — муз. редактор Харків. радіо. Член муз.-творчих організацій.

Тв.: для симф. орк. — Сюїта, Скерцо, кам.-інстр. — Струн. квартет (1927), Квінтет на молд. теми (1940); для фп. — Фрагменти на нар. теми (1926), Соната (1927), п'єси; романси на вірші П. Тичини, М. Лермонтова, масові пісні, обр. нар. пісень.

А. Муха

ДАШКІВСЬКА Наталія Іванівна (1875, Україна — ?) — піаністка, педагог. Закін. Петерб. конс. (бл. 1902, кл. фп.). Виступала з концертами переважно в Україні. У репертуарі — твори *Й. С. Баха*, В. А. Моцарта, *Л. Бетховена, Ф. Шопена*, Р. Шумана, Ф. Мендельсона, *А. Аренського, О. Бородіна, Ф. Ліста*. 1903 виступала з концертом в Умані. Гра відзначалася м'яким і вишуканим туше, особливим нюансуванням. Від 1903 — викладачка Уман. муз. школи.

Літ.: [*Б. п.*]. Концерт Н. Дашевской // РМГ. — 1903. — № 51.

І. Лисенко

ДАШКІВСЬКИЙ Микола Антонович (1892, м. Київ — 3.04.1946, м. П'ятигорськ, Росія) — артист опери та оперети (тенор). З. а. РРФСР (1941). Закін. Київ. муз. школу (1913). Брав уроки співу у С. Гарденіна в Москві. 1913 дебютував у Київ. опері, 1915—17 виступав у Київ. опереті. 1917—22 співав у Петрогр. (тепер С.-Петерб.) оперному т-рі Нар. дому, 1922—24 — у Москві (т-р "Зона" і Дмитровський т-р оперети), 1925—33 — соліст Ленінгр. (тепер Маріїн.) т-ру опери та балету та МАЛЕДОТу в С.-Петербурзі. Від 1933 виступав у Свердлов. (тепер Єкатеринб.) і Хабаров. т-рах музкомедії. У 1940-х — худ. кер. П'ятигор. т-ру музкомедії. Гастролював по містах кол. СРСР. Мав сильний голос приємного тембру, яскраву сцен. зовнішність. Партнери: С. Балашов, М. Большаков, П. Засецький, Є. Ольховський. Співав п/к *В. Драніишникова*, С. Самосуда та ін.

Найкращі партії — Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Радамес ("Аїда" Дж. Верді), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло). Ролі: Едвін, Раджамі ("Сільва", "Баядера" І. Кальмана), Симон ("Студент-злидар" К. Міллькера).

Літ.: Н. А. Дашковский [Некролог] // Сов. искусство. — 1946. — № 15.

О. Кушнірук

ДАШКОВСЬКИЙ В'ячеслав Якович (3.07.1948, м. Одеса) — піаніст, педагог. Канд. пед. наук (1987). Закін. Одес. ССМШ (1966, кл. Й. Радіна), Одес. конс. (1972, кл. *С. Могилевської*), аспірантуру при Одес. пед. ін-ті (1986), стажувався в Моск. конс. (1976, кл. Е. Вірсаладзе). Від 1975 — викладач, 1989—2002 — декан фп. ф-ту, з 1990 — доцент, з 1997 — професор Одес. конс. Виступає з сольними концертами, в ансамблях та як соліст оркестру. Гастролював в Україні, Росії, США, Німеччині, Фінляндії, кол. Югославії. Поміж учнів — лауреати міжн. і нац. конкурсів, зокр. О. Балан, О. Перепелиця, Ю. Іванова. Автор метод.-пед. праць.

Літ.: Одеській музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

"ДВА КОЛЬОРИ" ("ДК.") — фольк-поп дует (м. Київ). З. а. України (1985) Л. Грималъська (вокал, закін. Київ. конс., кл. вокалу *Д. Петриненко*), О. Ледньов (вокал, гітара). На поч. 1990-х разом з кол. бандуристами поп-гурту *"Кобза" К. Новицьким* і *В. Кушпетом* "ДК." виступали з театралізованою виставою "По наших селах мандрівка весела" (реж. А. Сова), що включала укр., білор. та рос. нар. пісні, твори *І. Поклада* та *І. Карабиця*. У репертуарі — популярні укр. нар. пісні "Ти ж мене підманула", "В саду гуляла", "Ой що то за хлопець", "З сиром пироги" тощо.

Дискогр.: "Два кольори": Збірник. — К.: Taras Bulba Entertainment, 2002.

Літ.: *Назарчук Д.* Вокальний дует "Два кольори"— заслужені артисти УРСР О. Ледньов і Л. Грималъська. — Прикарпат. правда. — 1985. — 25 верес.; *Рудаков М.* Два кольори, два голоси... // Зоря Полтавщини. — 1996. — 13 берез.

О. Бойко

ДВАНАДЦЯТИТОНОВІСТЬ — 12-щаблевий діатон. лад, де всі щаблі хромат. звукоряду рівноправні. Утверднвся в музиці 20 ст. в результаті збагачення ладів європ. муз. мистецтва (мажор і мінор) альтерованими звуками, що згодом привело до їх емансипації і перетворення сутності ладу. Цьому сприяла нар. музика різних країн, де часто зустрічались лади різної структури. Сучас. 12-щаблевий діатон. лад увібрав у себе, крім вищезгаданих, фригійський, лідійський, дорійський, міксолідійський та ін. 7-щаблеві лади. Альтеровані щаблі трактуються тут як самостійні, маючи рівні права з неальтерованими. На кожному з них можна побудувати різні акорди як терцевого, так і нетерцевого складу, при тому всі — в рамках однієї тональ-

ності. Таке трактування щаблів ладу збагачує ладову функціональність, бо тут в єдиній тональній площині виступають різні якості багатьох ладів. У даному разі супідрядний зв'язок між альтерованими й основними щаблями ладу переростає у зв'язок, організований за принципом функціональної рівноправності.

Теор. визначення й обґрунтування терміну Д. ввів у наук. обіг *М. Скорик* у своїй канд. дис. "Особливості ладу Сергія Прокоф'єва" (1967). Наприкінці 1960-х це визначення було прийняте у вітчизн. муз-ві і назване "одним з найвидатніших і принципово важливих відкриттів, що є ключем для аналізу сучасної музики" (Д. Кабалевський).

12-тоновий лад зустрічається у творчості багатьох композиторів 20 ст., зокр. в укр. музиці — у *Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, К. Шиповича, М. Скорика, В. Губаренка, Л. Дичко, Л. Колодуба, Є. Станковича, Г. Ляшенка* та ін.

Літ.: *Скорик М.* Ладовая система С. Прокофьева. — К., 1969; *Його ж.* Структура і виражальна природа акордики в музиці XX століття. — К., 1983; *Рети Р.* Тональность в современной музыке. — М., 1968.

Б. Фільц

ДВОДЕНЦІВКА — див. *Денцівка.*

ДВОРЕЦЬКИЙ Іван Сергійович (1836, Глухівський пов. Черніг. губ. — 20.03.1886, м. Святодухів, побл. Харкова) — диригент, хормейстер, композитор. У сім років став півчим Петерб. *Придв. спів. капели.* Директор капели О. Львов звернув увагу на видатні здібності хлопця, для якого спеціально запросили окр. викладача гри на муз. інстр. У 1850-х відряджений до Веймара (Німеччина), де 6 років був регентом хору півчих при високоповажних особах. Брав уроки теорії музики у Р. Вагнера й *Ф. Ліста.* В цей час з'явилися ранні твори Д. (світські *романси,* інстр. п'єси, орк. аранж.). Після повернення з Веймара Д. обіймав посаду вчителя співів при Придв. спів. капелі. 1886 вийшов у відставку. Того самого року запрошений до Харкова регентом архієрейського хору. Приділяв багато уваги редагуванню нотних рукописів. Керував також хором Харків. університ. Воскресенської церкви. Дав чимало публ. концертів, де звучала не тільки духовна музика слов'ян і власні твори Д., а й *ораторія* Й. Гайдна "Створення світу". Наприкінці життя працював регентом на Слобожанщині, створив зразковий спів. колектив, давав безплатні уроки музики, займався благочинністю. Зробив вагомий внесок у розвиток церк. співу в Україні, зокр. на Слобожанщині.

Тв.: для хору — "Вечери твои тайные", "Да молчит всякая плоть", "Свете тихий", "Ныне отпущаеши"; для голосу з фп. — "Проснись, душа моя", "Сердце жаждет, сердце просит", "Отчего иногда невеликая задача жизни", "И грустно смотрю на темную даль", "Прольёшь слезу".

К. Луганська

ДВОРЖАК (Dvořák) Антонін (8.09.1841, м. Нелагозевес, тепер Чехія — 1.05.1904, м. Прага, там само) — чес. композитор-романтик, диригент. Один з чільних представників чес. нац. комп. школи 19 ст. Автор 10 опер, 9 симфоній, 4 інстр. концертів, симф. (у т. ч. 16 "Слов'янських танців" і 3 "Слов'янських рапсодій"), вок.-симф., кам.-інстр. та кам.-вок. творів. У комп. творчості активно звертався не лише до чес. фольклору, а й до муз. культур ін. слов'ян. і неслов'ян. (в т. ч. амер.) народів. Здійснив обробки укр. нар. пісень "Ой у полі вишня" і "Ой кряче, кряче та й чорненький ворон". Вельми поширеним у музиці Д. 2-ї пол. 1870-х — поч. 1890-х був жанр *думки.* Д. — автор фп. тріо "Думки"(1891), фп. п'єси "Думка" (1876) та "Думка й Фуріант" (1884). Д. також називав думками повільні частини (Andante) струн. квартету (1879) і секстету (1878) та фп. квінтету (1887), думок для фп. До укр. думки близькі повільні частини написаних у формі традиц. сонатно-симф. циклу симфоній, надто Третьої (1873).

1997 у Карлових Варах (Чехія) на міжн. конкурсі вокалістів ім. А. Дворжака 1 місце посів соліст Львів. опери М. Загорулько.

Літ.: *Бэлза И.* Антонин Дворжак. — М.; Ленинград, 1949; Антонин Дворжак: Сб. ст. / Сост. и общ. ред. *Л. Гинзбурга.* — М., 1967; *Гулинская З.* Антонин Дворжак. — М., 1973; *Šourek O.* Život a dilo Antonin Dvořák. — Praha, 1916—1933. — Sv. 1—4; *Його ж.* Dvořákovy skladby komorni. — Praha, 1943; *Robertson A.* Dvořák. — London, 1945; *Handshin J.* Dvořák. — Paris, 1946; *Purdy S. L.* Antonin Dvořák: Composer from Bohemia. — New York, 1950; *Holzknecht V.* Antonin Dvořák. — Praha, 1955; *Clapham J.* Antonin Dvořák: Musician and craftsman. — London, 1966; *Erismann G.* Antonin Dvořák: L'homme et son oeuvre. — Paris, 1966; *Hughes G.* Dvořák: His life and music. — London, 1967; *Berkovec J.* Antonin Dvořák. — Praha; Bratislava, 1968.

А. Калениченко

ДВОРНИЧЕНКО Іван Никифорович [бл. 1855 — 26.03(8.04).1913, м. Феодосія] — диригент, актор, співак. Працював у трупах *М. Старицького* (1884—89), П. Мирова-Бедюха (1890); 1892—94 — антрепренер власної укр. драм. трупи, з якою гастролював на Чернігівщині, у Воронежі, Костромі, Тамбові (1892), Калузі, Рязані (1893), на Поволжі (1894). На поч. 20 ст. працював учителем співу в реальному уч-щі Феодосії. Брав участь як диригент у постановках "Наталки Полтавки" *І. Котляревського — М. Лисенка,* "Чорноморців" М. Лисенка, здійснених *М. Кропивницьким.*

А. Дворжак

П. Дворський

ДВОРСЬКИЙ Павло Ананійович (1.02.1953, с. Лемківці Чернів. обл.) — естр. співак (тенор), композитор, хор. диригент. З. а. УРСР (1990). Н. а. України (1994). Лауреат І Всеукр. пісен. фестивалю *"Червона рута"* (Чернівці, 1989, 3-я премія в жанрі *поп-музики*), Міжн. конкурсу на кращу пісню "Лаутарій—91" (Кишинів). Закін. 1976 як хор. диригент Чернів. муз. уч-ще, 1994 Львів. конс. (кл. *І. Небожинського*). Від 1976 — соліст-вокаліст ВІА *"Смерічка"* Чернів. філармонії. Гастролював у багатьох країнах світу, зокр. Канаді, США, Польщі та ін. Голова Фонду ім. Назарія Яремчука (з 2005).

У репертуарі — власні пісні на сл. М. Бакая ("Смерекова хата", "Будуймо храм", "Горнусь до тебе, Україно"), В. Кудрявцева ("Стожари"),

М. Ткача ("Мама Марія"), Б. Гури ("Товариство моє"), Г. Булаха ("Дзвони Софії"), В. Романюка ("Коляда"), М. Чепурної ("Батькова криниця") тощо. Майстер спорту України з тенісу (2003).

Тв.: "Будуймо храм": Пісенник. — Снятин, 1994.

Дискогр.: аудіокасети — "Горнусь до тебе, Україно", "Товариство моє" (обидва — 1994); CD — "Будуймо храм" (2000), "Буковинське танго" (2000), "Чверть століття дарую пісні" (2001), "Так починається кохання" (2002), "Молода мелодія" (2003), зб. "Товариство моє" (ч. 1–2, 2003), "Смерекова хата" (2004) — усі К.: NAC.

Літ.: *Бокий М.* Лицар української пісні. — Снятин, 1998; *Білейчук Б.* Павло Дворський: мелос спалахує, як правда // Ранок. — 1987. — № 10; *Михайловський В.* Його пісні як птахи // Робітнича газета. — 1991. — 13 лют.; *Міщенко М.* Павло Дворський став майстром спорту! // Високий замок. — 2003. — 10 верес.; *Позняк-Хоменко Н.* Одинокий вожак // Без цензури. — 2004. — 2 лип.

І. Сікорська, Б. Сюта

ДВОСКІН Віктор Борисович (21.06.1948, м. Дніпропетровськ) — джаз. контрабасист, кер. ансамблю. Закін. Моск. муз. уч-ще ім. Гнесіних по кл. контрабаса (1978). 1964–65 грав на гітарі (згодом на контрабасі) в естр. колективах Дніпропетровська п/к О. Лаптєва. Від 1966 — артист Тульської філармонії: учасник ансамблю О. Куценка (з 1966) та "Приокського молодіжного естр. оркестру" п/к А. Кролла (з 1967). Згодом грав у "ВІО–66" п/к Ю. Саульського (1969–70), в ансамблі О. Козлова (1972). Упродовж 1972–88 — учасник колективів п/к М. Левиновського: квартету (1972–73), оркестру Всесоюз. радіо і ТБ "Радянська пісня" (1974), естр.-симф. оркестру Азерб. РСР (1975–78), ансамблю "Аллегро" (1978–88). Упродовж 1989–93 виступав переважно за кордоном з піаністом Л. Чижиком, своїм квартетом. Від 1993 — у Вашингтоні, де концертує, записується на CD, викладає. Виступав із саксофоністом Д. Хендерсоном, вібрафоністами Г. Бертоном, Б. Хатчерсоном та ін. амер. музикантами. Учасник багатьох міжн. та всесоюз. джаз. фестивалів, у т. ч. "Юність–68" (Дніпропетровськ) — з ансамблем О. Куценка та "Дніпрогастроль" (1993) — з піаністом *А. Кондаковим.*

Дискогр.: "Ты — это всё". Джаз. композиции. К. Виленский — фп., В. Двоскин — контрабас, С. Шевгет — ударные инструменты. — М.: "Мелодия", С60 28803 000 (1988) — LP.

В. Симоненко

ДЕГТЯРЬОВ (Дехтярьов, Дегтярьовський) Степан Оникійович [23.04(5.05).1766, сл. Борисівка кол. Курськ. губ., тепер РФ — 23.04.1813, Курська губ., тепер РФ] — співак (тенор), хор. диригент, композитор, педагог. Брат *С. Дегтярьової.* З родини селянина-кріпака укр. походження Дігтяря. 1773, під час відбору співаків до т-ру графа М. Шереметєва був направлений до співоч. школи у слободі Борисівка, де навч. його ст. сестра Степанида і мол. брат Євдоким. Згодом Д. перевели до шереметєвської школи в Останкіно побл. Москви для поглиблення загальної й муз. освіти. Навч. у *Дж. Сарті.* Разом з ним виїздив до Італії для вдосконалення муз. освіти. Після повернення був співаком Шереметєвського т-ру в Кусково. 1781 вик. партію Бертранда в опері "Дезертир" П. Монсіньї, у 18 років співав гол. партії в опері *В. Пашкевича* "Нещастя від карети" тощо. Диригент хор. капели, капельмейстер оркестру та хормейстер у т-рі М. Шереметєва, навчав співу в Кусковській школі, а також писав муз. твори, де використовував інтонації укр. нар. пісень. 1797 Д. разом з ін. співаками капели М. Шереметєва переїхав до Петербурга. Написав чимало духовних творів, був у тісних контактах з *Д. Бортнянським.* У Петербурзі переклав рос. мовою теор. працю італ. композитора В. Манфредіні "Правила гармонічні й мелодичні для вивчення всієї музики" (нап. 1797, надрук. переклад 1805). 1808 Д. отримав дозвіл М. Шереметєва на одруження з артисткою його т-ру Аграфеною, донькою придв. співака М. Шереметєва Г. Кохановського. Після смерті графа (1809) Д. з дружиною звернулися до опікунської ради, що управляла маєтками Шереметєвих, з проханням звільнити їх із кріпацтва. Рада скерувала їхнє прохання до Правлячого сенату, а композиторові було видано тимчасовий паспорт. Того самого року Д. з родиною переїхав до Москви, де працював над ораторією "Мінін і Пожарський, або Визволення Москви" (на слова М. Горчакова, 1-е вик. 1811, Москва). Помер від сухот на 47-му році життя. Указ про звільнення Д. від кріпацтва вийшов 4 серп. 1815.

Тв.: ораторії "Минин и Пожарский, или Освобождение Москвы" (1808), "Бегство Наполеона" (незаверш.), 6 кантат і ораторій, 28 духовних хорів, бл. 84 хор. концертів, церк. музика.

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944; *Міщенко П.* Степан Оникійович Дегтярьов // Новий літопис (Канада). — 1962. — Числ. 4; *Кук В.* Його згубили талант і рабство // Україна. — 1989. — № 40.

Л. Горенко-Баранівська

ДЕГТЯРЬОВА Степанида Оникіївна (Дегтярьовська Стефаніда) (бл. 1763, сл. Борисівка кол. Курської губ., тепер РФ) — співачка. Сестра *С. Дегтярьова.* З родини селянина-кріпака укр. походження Дігтяря. Разом з братами Степаном та Євдокимом 1773 навч. у спів. школі в слободі Борисівка, графа П. Шереметєв. 1775–1808 — кріпосна актриса т-ру графа М. Шереметєва в Кусково побл. Москви (значиться у реєстрі з 24-х актрис), згодом солістка, виконувала провідні партії в оперних і драм. творах зах.-європ. і рос. композиторів.

Літ.: *Елизарова Н.* Театры Шереметевых. — М., 1944; *Кук В.* Його згубили талант і рабство // Україна. — 1989. — № 40.

Л. Горенко-Баранівська

О. Дей

ДЕЙ Олексій Іванович (30.03.1921, с. Синявка, тепер Менського р-ну Черніг. обл. — 6.08.1986, м. Київ) — фольклорист, літературознавець, журналіст, книгознавець. Доктор філол. наук (1960). Професор (1965). Лауреат премії ім. І. Франка АН УРСР (1983).

Закін. Київ. ун-т (1942, Об'єднаний укр. ун-т у Кзил-Орді, Казахстан). З осені 1943 як офіцер-

артилерист перебував у діючій армії на 1-му Укр. фронті. Від 1946 — у системі АН України. Зав. відділу фольклористики *ІМФЕ* (1962—86), у той самий період — гол. ред. журн. *"Народна творчість та етнографія"* впродовж десяти років, з 1964 очолював ред. колегію видання "Українська народна творчість" у 50-и томах. Автор 400 наук. праць з фольклористики, літ-ва, історії журналістики, книгодрукування, пресознавства, в т. ч. майже 50 окр. книжк. видань (монографії, підручники, посібники, збірники).

Літ. тв.: канд. дис. "Значення народної творчості у формуванні критичного реалізму І. Я. Франка" (К., 1950), докт. дис.: "Українська революційно-демократична журналістика" (К., 1960). Поміж теор. праць — "Іван Франко і народна творчість" (1955), "Словник українських псевдонімів та криптонімів XVI—XX ст." (1969), "Сторінки з історії української фольклористики" (1975), "Народнопісенні жанри" (вип. 1 — 1977, вип. 2 — 1983), "Поетика української народної пісні" (1978), "Спілкування митців з народною поезією" (1981), "Іван Франко: Життя і діяльність" (1981), "Українська народна балада" (1986) — усі: К. Упор. зб. фольклору: "Ігри та пісні: Весняно-літня поезія трудового року" (у співупоряд., 1963), "Колядки та щедрівки: Зимова обрядова поезія трудового року" (у співупоряд., 1965), "Народні пісні в записах Івана Франка" (1966), "Жартівливі пісні: Родинно-побутові" (у співупоряд., 1967), "Танцювальні пісні" (у співупоряд., 1970), "Співанки-хроніки" (у співупоряд., 1972), "Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського" (1974), "Наймитські та заробітчанські пісні" (у співупоряд., 1975), "Чумацькі пісні" (у співупоряд., 1976), "Народні пісні в записах Марка Вовчка" (1979), "Дерев'яне чудо: Народні казки" (1981), "Думи: Історико-героїчний цикл" (1982), "Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича" (1983), "Легенди та перекази" (у співупоряд., 1985), "Народні пісні в записах І. Нечуя-Левицького" (1985), "Народні пісні в записах М. Гоголя" (1985), "Пісні кохання" (1986), "Балади: Кохання та дошлюбні взаємини" (у співупоряд., 1987), "Балади: Родинно-побутові стосунки" (у співупоряд., 1988) тощо; "Українська революційно-демократична журналістика" (1969), "Книга і друкарство на Україні" (у співавт., 1965), "Історія української дожовтневої журналістики" (у співавт., 1983) — усі: К.

Літ: Олексій Іванович Дей: Бібліографічний покажчик праць (1947—1988) / Упоряд. *М. Дмитренко*. — К., 1990.

М. Дмитренко

ДЕЙНАР Микола Антонович [9(22).08.1888, м. Київ — 8.05.1968, м. Одеса] — оперний співак (бас). Вок. освіту здобув на Муз. курсах К. Лагера (1911, кл. Є. Константинова) в Одесі. Від 1911 співав на оперних сценах Одеси (1914—15, 1937—50), Києва (1921—22, 1928—29), Вінниці (1935—37), Петербурга, Пермі. Відомий також як кіноактор (знімався у к/ф "Спартак", 1926) і перекладач (твори Г. де Мопассана та ін.). Викладав в Одес. веч. робітн. консерваторії та в Муз.-драм. уч-щі.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Ґуно), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві), Половцев ("Піднята цілина" І. Дзержинського).

Літ.: *Главунова К.* Спогад про Миколу Дейнара // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

М. Дейнар – Карась, О. Жуковська – Одарка (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

ДЕЙНЕКА Борис Степанович (6.08.1902, м. Москва, тепер РФ — 1987, там само) — оперний і конц.-кам. співак (бас). З. а. Комі АРСР (1961). Лауреат II Всесоюзного конкурсу музикантів-виконавців (2 премія; Москва, 1935), Всесоюзного конкурсу вокалістів (4 премія; Москва-Ленінград, 1936). З укр. учительської родини, що походила з Полтавщини. Дитинство провів в Україні. Закін. Моск. ун-т (1925). Вок. освіту здобув в Моск. Ін-ті театр. мистецтва (1926—29, кл. *С. Друзякіної*). 1934—36 навч. в аспірантурі при Моск. конс. (кер. М. Райський). 1929—40 — соліст Всесоюзн. радіокомітету, брав участь у числ. постановках опер. 1936—40 працював паралельно солістом Моск. муз. т-ру ім. К. Станіславського. 1940 Д. був репресований і засланий до Комі АРСР. 1957—61 — соліст оперної трупи Комі муз.-драм. т-ру у Сиктивкарі. 1961—72 — соліст, з 1972 — режисер-постановник Москонцерту. У репертуарі — твори укр. композиторів (*М. Лисенка, С. Гулака-Артемовського*), укр. нар. пісні.

Б. Дейнека в ролі Карася (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Руслан ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Кочубей, Рене, Гремін ("Мазепа", "Іоланта", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Додон, Сальєрі ("Казка про царя Салтана", "Моцарт і Сальєрі", М. Римського-Корсакова), Рокко ("Фіделіо" Л. Бетховена), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні).

Літ. тв.: *Дейнека Б.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ДЕЙЧУК Олена Володимирівна (27.11.1976, м. Житомир) — композиторка, музикознавець. Член НСКУ (2005). Закін. Житом. муз. уч-ще (1996, відд. теорії музики), НМАУ (2001, кл. композиції *Ю. Іщенко*) та асистентуру-стажування, аспірантуру при НМАУ (кер. *М. Ковалінас*, 2004). Муз. твори Д. виконувалися на концертах фест. *"Київ Музик Фест"* (2004) і

О. Дейчук

М. Дейша-Сіоницька в ролі Брунгільди (опера "Загибель богів" Р. Ваґнера)

"Муз. прем'єри сезону" (2006). У муз. творчості відчутне тяжіння до камерності з опорою на нац. духовні й культ. традиції. У *сонатах*, хор. та кам.-вок. музиці ("Фантазії", хор. цикли) Д. прагне розкрити внутрішній духовний світ сучасника. Спираючись на звукотворчі принципи *алеаторики, сонористики*, засади *модальності*, використовує світлий колорит, барвистість орк. палітри, з відчутною прозорістю, делікатністю фактури та акварельністю письма.

Тв.: Соната для влч. і фп. (2002); Соната для фп. (2005–06); "Різдвяні пісні", цикл колядок для дит. і міш. хорів a cappella (2002); Фантазії на тему укр. нар. пісні "Царівна" для фп. з орк. (2003); кам. кантата "Господь моє світло і спасіння моє..." для сопрано й кам. орк. на тексти Псалмів Давида (2004); кантата "Я благословлятиму Господа..." для міш. хору a cappella (2004).

Літ. тв.: канд. дис. "Метроритмічні аспекти тембрової драматургії (на прикладі камерних симфоній Є. Станковича)" (К., 2006); Особливості взаємопроникнення жанрів симфонії та інструментального концерту в камерних симфоніях Є. Станковича у світлі тембрової драматургії // Київ. муз-во. — К., 2004. — Вип. 16; Цілісність оркестрового мислення Є. Станковича у камерних симфоніях // Наук. вісник НМАУ. — К., 2005. — Вип. 48.

В. Грабовський

ДЕЙША-СІОНИЦЬКА (справж. прізв. — Сіоницька) Марія Андріанівна [22.10(3.11).1859, м. Чернігів — 25.08.1932, с-ще Коктебель, тепер смт. Планерське, АР Крим] — оперна й кам.-конц. співачка (сопрано), педагог, муз.-громад. діячка. Вок. освіту здобула в Петерб. конс. (1876–81, кл. Є. Цванціґера й *К. Еверарді*). 1883–91 — солістка Маріїн. опери в Петербурзі, 1891–1908 — Великого т-ру в Москві.

Мала досить сильний, гнучкий, рівний у всіх регістрах голос красивого тембру. Високий інтелект, глибоке розуміння образного змісту партії поєднувалось у її виконанні із задушевністю та артистизмом. Особливе визнання здобула як кам. співачка. Виступала в "Гуртку любителів рос. музики". Вперше виконала ряд романсів *С. Танєєва*, з яким була у дружніх стосунках. Разом з *Б. Яновським* організувала моск. "Музичні виставки" (1907–13) — концерти з нових творів рос. композиторів. Влаштовувала "Концерти іноземної музики" (1906–08). Одна із засновниць, член правління і викладачка (1907–13) Нар. консерваторії в Москві. 1921–32 — професор Моск. конс. (кл. сольного співу) і Першого держ. муз. технікуму.

Постійно популяризувала укр. музику. 1903 приїздила до Києва для участі в ювіл. концерті *М. Лисенка* (співала "Ой люлі" й "На вгороді коло броду"). 1907 на запрошення *М. Коцюбинського* прибула до Чернігова, де разом з М. Лисенком дала великий концерт укр. нар. пісні. 1913 в Москві на вечорі пам'яті М. Щепкіна виконувала роль Тетяни в "Москалі-чарівнику" *І. Котляревського*.

Партії: Антоніда, Горислава ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Тетяна, Марія, Іоланта ("Євгеній Онєгін", "Мазепа", "Іоланта" П. Чайковського), Віра Шелога ("Бояриня Віра Шелога" М. Мусоргського), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського, 1-е вик.), Купава ("Снігуронька" М. Римського-Корсакова, 1-е вик.), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова, 1-е вик.), Аїда ("Аїда" Дж. Верді), Валентина ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Єлизавета ("Тангейзер" Р. Ваґнера).

Літ. тв.: Пение в ощущениях. — М., 1926.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Энгель Ю.* Глазами современника. — М., 1971; *Вересаев В.* Невыдуманные рассказы о прошлом. — М., 1984; *Лисенко М.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська*. — К., 2004; [*Б. п.*]. Концерт Дейши-Сионицкой // РМГ. — 1909. — № 1; *Ф[индейзен] Н.* М. А. Дейша-Сионицкая // РМГ. — 1902. — № 49; *Алексеева Е.* М. Дейша-Сионицкая // СМ. — 1962. — № 8.

І. Лисенко

ДЕКЛАМАЦІЯ МЕЛОДИЧНА (МУЗИЧНА) — (*лат.* declamatio — мистецтво красномовства або вправи у красномовстві). 1. У найширшому значенні — один із трьох провідних принципів муз. мислення — поряд з моторикою і кантиленою (співністю). Ця тріада опосередковує родовий поділ музики на лірику, драму та *епос*. У цьому сенсі ДМ. найприродніше сполучається з епічним, розповідним началом, якому притаманна особлива вага слова.

2. ДМ. — розбірливе і виразне донесення словесного тексту у вок. творах за допомогою мелод. засобів; підпорядкування муз. чинників змісту і логіці словесного повідомлення. ДМ. часто витлумачують як синонім *речитативу*, нерідко говорять про речитативно-декламаційний стиль якогось твору. Але поняття ДМ. є дещо ширшим. Декламац. принцип вислову, що підносить вагомість слова, може пронизувати різні жанри вок. музики. "Вокальна мелодика Баха — це декламаційно сформована побудова, яка [...] втілюється у мелодичній формі, що однаковою мірою стосується речитативу, аріозо, арії або хору" (А. Швейцер). Речитатив же виступає як основний жанр. репрезентант ДМ. і закріплений за певними дієвими функціями оперної та ораторіальної музики.

Формуванню декламац. стилю сприяє переважно силабічний (поскладовий) принцип співвідношення складу і тону, темпо-ритм, наближений до натуралізованої інтонації мовлення, підкреслена фразова акцентуація, синтаксичний поділ на відрізки, співмірні з мовними фразами або репліками, значна кількість репетиційних звуків, наявність т. зв. прімарного (домінуючого) тону декламац. мовлення, часто низхідний контур мелод. лінії, де нижня позиція завершального тону відповідає крапці в розповідному реченні. Специф. прийом ДМ. — система фразових акцентів. Наголошеність здійснюється переважно трьома засобами, що нерідко застосовуються одночасно: а) через подовження тривалості наголошеного складу відносно ненаголошеного (квантитативний принцип), б) через висотний наголос, тобто зміну висотної позиції наголошеного тону як у висхідному, так і в низхідному напрямах, в) через силовий або динамічний ак-

цент, переданий артикуляцією і мелізматикою, що особливо активізує висловлювання. Фразові акценти, окрім того, можуть відтіняватися ладо-гармонічними засобами, але ці останні не належать до специфічно декламаційних. Контраст різних типів наголошеності — тривалісної та динамічної — виразно відчутний при порівнянні розважливої билинної декламації й експресивної мови нар. *дум*.

Акценти зазвичай збігаються з граматичними наголосами тексту. Водночас відхилення від логічної і граматичної правильності, поява спец. риторичного наголосу насичує мелод. фразу багатством додаткових смислових відтінків. Й. Матезон, який у 18 ст. розробляв систему муз. риторики, назвав подібний акцент емфазою. Емфаза дає не прямий, очевидний, а прихований, сповнений іншого, ніж логічний акцент, змісту, наприклад: "Небеса створили тебе такою прекрасною, мила пастушко". Особливо виразною є емфатична опора на ненаголошеному складі. Приклад емфази містить укр. нар. голосіння, що передає безмірну тугу плачниці: "Ой Олічка наша дорогая, ой Олічка наша золотая".

За типологією втілення словесного начала ДМ. поділяється на три основні групи. 1-а характеризується емоційно відстороненою (нейтральною) рецитацією та усталеною мелод. формульністю. Така ДМ. характерна для церк. псалмодичної речитації, оперного речитативу secco. 2-а група найближче відповідає родовому визначенню декламації (від *лат.* declamatio — гучна, виразна промова, проповідування). Сюди можна віднести зразки дещо урочистої, "декламаторської" мови, що не відволікається на деталі й підкреслює загальну значущість повідомлення. Прикладом може слугувати речитатив Тараса Бульби: "Наглядайте за синами..." з одноім. опери *М. Лисенка*. Узагальнений зміст людської промови несуть інстр. *монологи* клас. європ. музики. До 3-ї й найбільшої групи належать зразки, насичені індивідуалізованою, тонко опрацьованою інтонацією мовлення, здатною передати смислові відтінки фразового синтаксису (інтонація запитання, ствердження, оклику тощо) та відтворити цілу гаму людських настроїв.

Ідеї та втілення у вок. мелодиці принципів ДМ. відомі з античних часів. До 18 ст. вони формувалися під знаком Аристотелевої теорії наслідування природи, згодом — теорії афекту. Формування оперного жанру стимулювало розвиток ДМ., органічно поєднаної з наспівністю, що позасвідомо всотувала досвід нац. мови й мовлення (К. Монтеверді, Ж. Б. Люллі, Дж. Верді, Р. Вагнер). У 19—20 ст. прагнення передати максимально "правдиву" інтонацію привело до аналізу і відтворення за допомогою ДМ. психологічної ситуації (*М. Мусоргський*, К. Дебюссі), соціальних характеристик персонажів (А. Берг, *Д. Шостакович*). Утримування ДМ. на пограниччі з реальним мовленням сформувало принципи Sprechstimme та Sprechgesang (А. Шенберг, А. Берг). Кращі втілення ДМ. в укр. оперних речитативах знаходимо у творах *Б. Лятошинського, Ю. Мейтуса, В. Губаренка*.

Сукупність перелічених вище конструктивних ознак ДМ. здатна відтворювати її образ і за відсутності словесного тексту. У музиці різних епох можна знайти чимало декламац. фрагментів в інстр. композиціях *Й. С. Баха, Л. Бетховена*, Р. Шумана, *Ф. Ліста, Д. Шостаковича*, декламац. монологи сольних інстр. в кам.-інстр. творах кін. 20 ст. На ці вузлові моменти припадає важлива смислова роль у драматургії твору. Характерні риси суто інстр. ДМ., що радикально відійшла від вок. моделі, втілені в "Речитативах та рондо" і фіналі Партити № 3 *М. Скорика*, в концерті для оркестру "Голосіння" *І. Карабиця*.

Речитативно-декламац. сфера розвинена в укр. муз. фольклорі. Співану декламацію зустрічаємо в *голосіннях*, думах, лірницьких *псальмах*, у західно-укр. весільних *ладканнях*. Голосіння й думи мають асиметричну форму рядків, астрофічну будову (тиради), складочисловий вірш зазнає тонізації (2—3 акценти в рядку). Риси ДМ. втілено також у деяких зразках сольного співу — як чол., так і жін. традиції. Розвитку набули сольні речитативні заспіви й катрени в гуртовому співі на центр.-укр. територіях та Лівобережжі. Ритміка як солоспіву, так і заспівів може дотримуватися принципу rubato в розумінні агогічних відхилень від модельного ритму або ж принципу parlando (говіркою), коли таку модель встановити не можна.

У церк. обряді характер ДМ. носить літургійна псалмодія на 2—3-х звуках — так читаються Псалтир, молитви, Євангеліє, Апостол тощо. Дещо інший вид речитативу, споріднений за мелодикою з фольк. архаїкою, застосовується у читанні Житія святих.

3. Мелодекламація — конц.-салонний жанр, декламування віршів у супр. музики (напр., "Іфігенія в Тавриді" *К. Стеценка*).

Літ.: *Швейцер А.* Иоганн Себастьян Бах. — М., 1965; *Мурзіна О.* Про принцип мелодичної декламації. — К., 1972; *Васина-Гроссман В.* Музыка и поэтическое слово. — М., 1972—78. — Ч. 1—3; *Мурзіна О.* Мовна інтонація у ранніх українських операх // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 5; *Якубяк Я.* Форма інструментальних речитативів М. Скорика // Там само. — К., 1989. — Вип. 24.

О. Мурзіна

ДЕЛЄБОВСЬКИЙ Степан Павлович (бл. 1725, тепер Чернігівщина — 11.02.1799, м. С.-Петербург, тепер РФ) — контрабасист. Хлопчиком був півчим *Придв. спів. капели*. Від 1753 вивчав гру на к-басі в театр. школі. Був солістом 2-го Придв. оркестру в С.Пб. (з 1791— 1-й к-бас оркестру).

І. Лисенко

Л. Деліб

ДЕЛІБ (Delibes) Клеман Філібер Лео (21.02.1836, м. Сен-Жермен-дю-Валь, Сарта, Франція — 16.01.1891, м. Париж, Франція) — франц. композитор, хор. диригент, педагог. 1848 — 52 — навч. у Париз. конс. в А. Адана (композиція), Ф. Ле-Куппе (фп.), Ф. Бенуа (орган) та Ф. Базена (гармонія). Від 1853 — акомпаніатор "Т-ру лірік", церк. органіст, салон. піаніст, учитель гри на фл. 1865—72 — другий

хормейстер т-ру "Гранд Опера". Професор Париз. конс. (1881, кл. композиції). Увійшов в історію як класик і новатор балетного мистецтва, розвиваючи драм. засади танцю і симфонізуючи музику, та один із творців світ. клас. *балету* 19 ст. Один з найпопулярніших балетів світу — "Коппелія, або Дівчина з порцеляновими очима" за новелою Е. Т. А. Гофмана "Піщана людина" (1870, пост. т-р "Королівська академія музики", Париж) — йде у різних країнах, у т. ч. в Україні. Дія балету відбувається в Галичині, тому невипадково свого часу до постановки "Коппелії" в Ленінграді (С.-Петербурзі) балетмейстер Ф. Лопухов увів вставний "Гуцульський танець". Д. писав також *опери, оперети*, хори, музику до вистав, танці, духовні твори. В оперному жанрі найбільші успіхи Д. пов'язані з жанр. різновидами франц. комічної ("Так сказав король") і лір.-романт. орієнтальної опери ("Лакме"). Автор незакін. опери з париз. життя "Кассія" (закінчив та оркестрував Ж. Массне, пост. "Опера комік", після смерті Д., 1893), музика якої свідчить про активно звернення Д. до гуц. фольклору. Сам Д. не бував в Україні; матеріали для створення "Кассії" (у т. ч. укр. *коломийки*) надав йому польс. композитор, диригент та скрипаль А. Мюнхгаймер.

Літ.: *Давидсон Н.* Балеты Делиба // СМ. — 1963. — № 2; *De Curzon H.* L. Delibes: Sa vie et ses oeuvres. — Paris, 1926; *Coquis A.* Leo Delibes. — Paris, 1958.

А. Калениченко

ДЕМАНОВСЬКИЙ Василь, ієродиякон (у чернецтві — Віталій) (19 ст., Новгород. губ., Росія — ?) — півчий церк. хору. З купецької родини. Спочатку послушник монастирів у Росії — Валдайського, Іверського, Великого Тихвинського та моск. Новоспаського. Чернецтво прийняв у Почаїв. лаврі, де 5 років співав на крилосі.

Літ.: *Шамаева К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 черенечі, спр. 177, арк. 86.

К. Шамаєва

ДЕМАРІН Ігор Борисович (22.10.1959, м. Ізюм Харків. обл.) — композитор, естр. співак. Дипломант конкурсу "Юрмала—86". Лауреат конкурсу "Ялта-88" (Гран-прі). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Колодуба*, 1988). Від 1990-х живе у Москві.

Тв.: монопера "Зеркала", опера "Сага о солдате" (1991); композиція "12 монологов, подслушанных в толпе", сл. С. Кірсанова; естр. пісні на сл. Ю. Рогози "Доктор Время", "Фокусник", "Джордано", "Белый танец", "Баллада о солдате" тощо.

Літ.: *Шевчук Т.* Чи засяють нові зірки? // Музика. — 1988. — № 6; "Хочу залишитись самим собою" // Там само. — 1994. — № 4.

А. Муха

ДЕМБСЬКИЙ (Денбський) Віктор Миколайович (1.11.1892, м. Київ — 16.03.1976, м. Новосибірськ, РФ) — композитор, педагог. Член СК СРСР. Закін. юрид. ф-т Київ. ун-ту (1916), Муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (кл. композиції *Б. Лятошинського, Р. Глієра*, 1926). Кер. муз. частини драм. т-рів у Магнітогорську, Хабаровську, Владивостоці, Новосибірську, Куйбишеві (тепер Самара) (1931—44). Викладач муз.-теор. предметів у Новосиб. муз. уч-щі й ДМШ. Збирач муз. фольклору народів Сибіру.

Тв.: опери — "Повстання" (1926), "Маскарад" (1940); оперета "Фронтова бригада" (1944); для симф. орк. — 3 симфонії (1926, 1938, 1955); сюїти, рапсодії, увертюри; 5 інстр. концертів, зокр. 2 скр.; кам. анс., п'єси для фп., для влч. з фп., хори, романси; твори для орк. нар. інстр., музика до драм. вистав (зокр. "Лісова пісня" Лесі Українки) тощо.

А. Муха

ДЕМЕНКО Борис Вадимович (20.04.1941, м. Львів) — піаніст, музикознавець, педагог. Канд. мист-ва (1983). Доцент (1990). Доктор мист-ва (1997). Професор (2000). Член НСКУ (1991). Голова правління Музфонду України (1994—96). Навч. у Київ. конс. (кл. фп. *В. Нільсена, В. Топіліна, В. Воробйова, А. Лисенко*, 1960—65), в аспірантурі при Моск. муз.-пед ін-ті ім. Гнєсіних (кер. Ю. Рагс, 1975—79), закін. докторантуру при ІМФЕ (наук. консультант *О. Костюк*, 1993—96). Як піаніст Д. — представник "стилю аналітичного експресіонізму" (*В. Сильвестров*), виконав усі твори для фп. *Б. Лятошинського*, 1-й вик. (в Україні й ін. респ. кол. СРСР) окремих творів для фп. *Б. Буєвського, В. Годзяцького, Л. Грабовського, В. Губи, В. Загорцева, Ю. Іщенка*, В. Сильвестрова, *П. Соловкіна, Є. Станковича, В. Філіпенка*, Л. Пінкова та ін. Має записи на Укр. радіо. Брав участь у к/ф "Зі стежок на шлях широкий" (до 150-річчя від дня нар. *М. Лисенка*, реж. Ю. Суярко); "Б. М. Лятошинський" (до 100-річчя від дня нар., реж. В. Скворцов). Викладач Харків. ін-ту мистецтв (1965), Київ. пед. ін-ту (1967—70), Київ. ін-ту культури (з 1970). 1994—97 — зав. відділу мист.-естет. проблем культури Наук.-дослідного центру Ін-ту культури. Від 1998 — професор кафедри фп., з 2001 — професор кафедри теорії музики й муз. виховання. Записав до фондів Укр. радіо цикл Л. Пінкова "Весняні мотиви", шістнадцять метроритмічних п'єс, *ор.* 78.

Дискотр.: CD — "Borys Lyatoshynsky, Vol. 2: Complete piano S" — TNC CD H1430/ tnc recordings, USA; "Борис Лятошинський: Твори для фортепіано. Виконує Борис Деменко". — ТВЕ-025-02. — 2005, НРУ.

Літ. тв.: канд. дис. "Вопросы полиритмики в теории и практике музыкального искусства (фортепианно-исполнительский аспект)" (К., 1983); докт. дис. "Специфікація категорії часу в поняттях музичної науки" (К., 1997); Поліритміка. — К., 1988; Методичні поради до самостійного вивчення фп. творів радянських композиторів. — Вип. 9: Литовська РСР. — К., 1986. — Ч. 1 (у співавт.); 1987. — Ч. 2; Методичні поради до самостійного вивчення фп. творів Я. Гаршича. — К., 1987; Рекомендована література з курсу фортепіано. — К., 1990; Робота піаніста над поліритмічними труднощами // Питання фортепіанної педагогіки. — К., 1981; Ритміка в жанрах болгарської музики // Укр. муз-во. — К., 1991. — Вип. 26; М. В. Лисенко: становлення наці-

Б. Деменко

ональної музичної самосвідомості в Україні // Питання культурології. — К., 1993. — Вип. 12; Історія української культури і кардинальні питання її наукового висвітлення // Питання культурології. — К., 1994. — Вип. 13. — Ч. 1; Етномонізм духовних засад української культури у формуванні національної музичної самосвідомості // Зб. наук. праць. — К., 1994; Проблема часу в інтерпретації творів Б. Лятошинського // Музичний світ Бориса Лятошинського. — К., 1995; Мера мира Велемира: генезис и менталитет творчества // Велемир Хлебников и художественный авангард XX века. — Астрахань, 1998; Мифы и парадоксы музыки Виталия Пацеры // Україна на порозі III тисячоліття: духовність і художньо-естетична культура. — 1999. — Т. 14; Поліритмічні структури у творах Ф. Шопена // Фрідерік Шопен: Зб. статей. — Л., 2000; Програмність музики: парадокси і закономірності // Вісник КНУКіМ: Історія, теорія культури. — К., 2001. — № 3; Універсум академіка О. Г. Костюка // Матеріали до українського мистецтвознавства. — К., 2003. — Вип. 2; метод. порадники тощо.

Б. Сюта

ДЕМЕСТВЕННИЙ СПІВ, ДЕМЕСТВО — урочистий віртуозний стиль церк. неосмогласного співу (2-а пол. 15—19 ст.), що виник у кульмінац. період розвитку схід.-слов'ян. профес. муз. мистецтва. Назви: демественное пѣние або співанье — в Україні та Білорусі, демественный распѣв у Росії, демество — загальноприйнята. ДС. існував одночасно із *знаменним співом*, від якого докорінно відрізняється, і путевим, з яким, навпаки, тісно пов'язаний. Питання про походження ДС. викликало чимало дискусій. "Степенная книга" (1563) пов'язує започаткування традиції ДС. на Русі з приходом до Ярослава Мудрого 1051—53 трьох грец. півчих. Проте достовірність цих даних досить сумнівна — по-перше, у грец. мові слова "демество" не існує, а, по-друге, вітчизн. пам'ятки ДС. набули поширення незадовго до укладення самої "Степенної книги". П. Безсонов, *Д. Разумовський* та ін. дослідники вважали ДС. домашнім нар. співом, що у 17 ст. був витіснений *кантами* та *псальмами*. Концепція щодо домашнього співу нині спростована. Є підстави вважати ДС. офіційно прийнятим церк.-спів. стилем, оскільки вже в 16 ст. демественні співи виконували високопрофес. монастирські й соборні архієрейські хори. Існує слушна думка про спадковий зв'язок ДС. з кондакарним співом 11—14 ст., хоча вони не тотожні (В. Металлов, *І. Гарднер* та ін.). Найвірогідніше, що ДС. пов'язаний з візант. "пѣснеными послѣдованиями", традиція яких існувала на Русі ще у 15 ст. (див. *Асматик*). До них входили саме неосмогласні наспіви із широко розспіваними мелодіями.

Взагалі зв'язок демества з візант. церк. співом не викликає сумніву. У схід. слов'ян ним розспівувалися й грец. піснеспіви, що може непрямо свідчити про їх генетичну спорідненість. Поява записів демества у 2-й пол. 15 ст. — у Росії, у 16 ст. (за збереженими пам'ятками) — в Україні збігається з часом дії т. зв. 2-го півд.-слов'ян. (греко-балканського) впливу на вітчизн. профес. мистецтво. Це період посилення контактів із тими півд. осередками правосл. культури, що продовжували свою діяльність після завоювання Константинополя турками 1453 і розпаду Візантії — (див., зокр., *Афон*). Сильне враження від "прекраснозвучного" грец. співу сприяло перейманню окремих його елементів схід.-слов'ян. півчими, що було більш імовірним аніж запозичення самих піснеспівів (очевидці не раз підкреслювали надзвичайну складність звивистих грец. мелодій, насичених дрібною мелізматикою й мікроальтераціями, чужими слов'ян. мелосові). Так, типовою для ДС. стала найзагальніша ознака грец. співу — виконання з *ісоном*, що у грец. спів. рукописах ніяк не фіксувався. Демество було (принаймні у 16 ст.) 2-голосим співом, де основна мелодія звучала на тлі витриманого тону (упродовж тривання піснеспіву він міг змінювати висоту), у 3-голоссі супроводжувалася підголосками. ДС. запозичив й іншу специф. ознаку грец. калофонії — введення до широко розспіваного тексту позазмістових складів (*аненайки*) й окр. грец. слів (див. *Візантійська музика*).

Спів з ісоном виявив певну відповідність стилістиці давніх схід.-слов'ян. нар. обряд. пісень (гетерофонно-бурдонного складу). Однак між ісонним співом та пісен. *гетерофонією* існувала деяка відмінність щодо інтонування тексту: у піснях бурдонний голос не протягував однієї голосної, як у піснеспівах, а скандував склади тексту синхронно з ін. голосами. Підтекстовка мелодій *аненайками* має аналогії у нар. співі з уведенням додаткових складів-часток до текстів *лір. протяжних пісень* (Ой, да, жи та ін.), що на той час вже стали найбагатшим стильовим шаром пісен. фольклору. Отже, у ДС. органічно синтезувалися риси стилістики вітчизн. нар. і профес. мистецтв із греко-балкан. запозиченнями. Це сприяло сформуванню ДС. як неординарного стильового явища, що викликало у сучасників неоднозначні реакції й оцінки.

Шляхи розвитку традиції ДС. в Україні й Росії склалися по-різному. Повсюдно він існував, очевидно, в серед. 15—16 ст. Вже в серед. 16 ст. у зах.-укр. безлінійній збірці зафіксовано до 40 деместв. піснеспівів. Це не лише загальновідомий демественний репертуар ("Многая лѣта", "На рѣках Вавилонскихъ", "Вѣчная память", богородичні, причасні, задостойники), а й грец. співи демеством, незмінний репертуар *Літургії* та Всенічної. Домінує одноголос. запис (реально це двоголосся, є знак "Э"), поодинокі вказівки на "тристрочіє". Наприкінці 16 — на поч. 17 ст. ДС. широко куль-

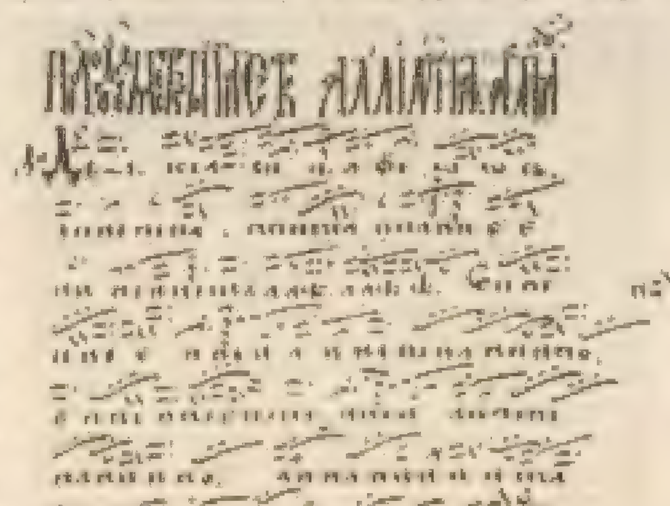

тивувався у Зах. Білорусі, у Супрасльському монастирі (30 піснеспівів), де він уперше був записаний нотолінійною нотацією. Поняття "демественное пѣние" та "супрасльскій напѣвъ" у тексті цього зб. чітко диференціюються: це означає, що виписані тут місцеві супрасльські монодійні наспіви обиходу розспівувалися "по-демественному", напевно, з ісоном. Існує припущення, що ДС. — це особлива манера виконання (І. Гарднер). У 17 ст. вказівки на ДС. в укр.-білор. збірках не зустрічаються. Можливо, він існував подекуди як усна традиція або поступився місцем *партесному співу* й *канту*. Термін "демество" залишився в усній мові у Зах. Україні, де на поч. 20 ст. так називали неосмогласні мелодії, не подібні до жодного з 8-и гласів (І. Ґарднер).

У час розквіту (16 ст.) ДС. викликав багато захоплених відгуків. Інколи це підкреслювалось і наочно: в зах.-укр. безлінійному збірнику серед. 16 ст. великий розділ ДС. повністю виписаний цинофрою (кіновар'ю) — урочистий червоний колір добре вирізняє його в контексті книги. Таким чином передано прихильність до ДС. профес. півчих і усвідомлення його оригінальних стильових ознак (вільна координація голосів, розлога мелодика, неосмогласність, вставки у текстах, а також специф. ритміка, змінність темпу тощо). Для позначення цього високопрофес. церк. співу у схід.-слов'ян. спів. термінології 15 ст. й виникла назва "демество". Це "мистецтво *деместиків*" — майстрів своєї справи, співаків-віртуозів, тобто мистецтво небуденне, складне, вишукане й піднесене (С. Фролов).

У Росії 2-й пол. 17 ст. деместв. багатоголос. стилізаціям підлягали *київ.*, *болг.* малі *розспіви*. У цей період рос. ДС. став об'єктом жорсткої непримиренної критики з боку прихильників партесного співу, у т. ч. й українців. Під час реформи рос. церк. співу демество вилучалось із спів. репертуару, відбувалося редагування довгих деместв. мелодій, їх скорочення, вилучення аненайок. У 18 ст. традиція ДС. поступово згортається: до першого друк. Моск. синод. обиходу (1772) увійшли лише поодинокі зразки ДС., а у 19 ст. його забули зовсім. У 18 ст. ДС. активно поширився у старообрядців, де подекуди побутує (в 1-голос. вигляді) й досьогодні (у т. ч. й у старообрядців, які мешкають в Україні).

Дискогр.: CD із записами рос. строчного багатоголосся 17—18 ст. Автор розшифровок — *А. Конотоп*; Ancient and Monastic Orthodox Chants. — France: Harmonia mundi, 1991, LDC 288003; Early Russian Plain Chant 17-th Century Liturgy (Opus III) — France, 1993; Russian Religious Polyphonic Singings of the 16—17th Centuries. — 1995, SMC CD 0011.

Літ.: *Розумовский Д.* Церковное пение в России: В 3 вып. — М., 1867—69; *Голубев С.* История Киевской Духовной Академии. — К., 1886; *Металлов В.* Богослужебное пение русской церкви. Период домонгольский. — М., 1908, 1912; *Успенский Н.* Древнерусское певческое искусство. — Ленинград, 1971; *Його ж.* Образцы древнерусского певческого искусства. — Ленинград, 1971; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. В 2 т. — Нью-Йорк. 1978, 1982; *Конотоп А.* Русское строчное многоголосие: текстология, стиль, культурный контекст. Автореф. дис. ...докт. искусствоведения. — М., 1996; *Евгений (Болховитинов), митрополит.* О русской церковной музыке // Отечественные записки. — С.Пб, 1812. — № 13; *Стасов В.* Заметки о демественном троестрочном пении // Собр. соч. В 4 т. — С.Пб., 1894. — Т. 3; Избр. соч. В 3 т. — М., 1952. — Т. 1; *Антонович М.* Значення української партесної музики для російської музичної культури XVII—XVIII ст. // Зб. "На пошану Григорія Китастого" у 70-річчя з дня народження. — Нью-Йорк, 1980; *Конотоп А.* Волынка в храме, или Загадка знака Э // РМГ. — 1989. — № 11; *Фролов С.* Историческое — современное // СМ. — 1990. — № 3; *Конотоп А.* Церковное пение по хирономии с исоном на Руси в X—XVI вв. // XVIII Международный конгресс византинистов. — М., 1991; *Його ж.* Новые материалы по истории пения по хирономии на Руси // Musica Antiqua. — Bydgoszcz, 1991. — IX; *Його ж.* Литургическое многоголосие в богослужебной практике и идейной полемике XVII в. // Восточно-христианский храм. Литургия и искусство. — С.Пб., 1994; *Його ж.* Из истории монастырских роспевов в Древней Руси // Муз. академия. — 1995. — № 3; *Його ж.* Значение нотолинейных рукописей для понимания строчного пения // Там само. — 1995. — № 5; *Його ж.* Монодийный генезис строчного пения XV—XVII ст. // Православна монодія: її богословська, літургічна та естетична сутність. — К., 2001; Демественный распев XVI — XVIII вв. / Перевод крюкового письма *Г. Пожидаевой*. — М., 1999; *Riesemann O.* Die Notationen des alt-russischen Kirchgesanges. — M., 1908; Leipzig, 1909; *Його ж.* Der russische Kirchengesang-Handbuch der Musikgeschichte. — Frankfurt, 1924; *Gardner J.* Das Problem des altrussischen demestischen Kirchengesangs und seiner linienlosen Notation. — München, 1967 тощо.

Ол. Шевчук

ДЕМЕСТВЕННИК — у церк.-слов'ян. спів. термінології: 1) *деместик*; 2) збірник піснеспівів демественного розспіву, у т. ч. у рос. старообрядців; 3) в рос. традиції — партитура демественного багатоголосого твору (див. *Демественний спів*).

ДЕМЕСТИК (церк.-слов'ян. демєстикъ, демєстникъ, доместикъ, демєственникъ, від. грец. δομέστικος) — кер. церк. хору, досвідчений співак церк. хору, вчитель співу. Іноді Д. заміщував протопсалта або співав разом з ним. І. Гарднер вважає, що грец. Д. був не лише головою, кер. хору, а й старшиною, префектом, учителем, відповідальним за колектив і взагалі за півчу частину богослужіння, включаючи й спів народу. Д. досконало володів мистецтвом і технікою хірономії (у Візантії — церк. диригування, де положення рук мало знаковий характер) згадується посада "великого доместика". Особливою відзнакою посади Д. у візант. капелах був спец. одяг. За грец. традицією і рос. півчі також вбиралися у короткі білі фелони ("малы бѣлы ризицы").

Поширення на Київ. Русі традиції візант. християн. співу передбачало активну діяльність Д.-греків у давньорус. храмах. Можливо, до охрещеної Русі прибували і Д., і протопсалти. За Іоакимівським літописом, константинноп. патріарх надіслав до князя Володимира разом з єпископами та

священиками й доместиків-слов'ян, мабуть, болгар. Є відомості, що в кін. 11 — на поч. 12 ст. у Києві за Десятинною церквою був двір Д. Від 11 ст. Д. називаються й давньорус. півчі. "Повість временних літ" і "Києво-Печерський патерик" називали доместиком Києво-Печер. лаври за часів преп. Феодосія Печерського (пом. 1074) ченця Стефана, який 1074 став ігуменом цього монастиря, а згодом єпископом Володимиро-Волинським (пом. 1094). Відомим новгород. Д. у 1-й пол. 12 ст. був Кирик — водночас високоосвічений письменник, причетний до оточення архієпископа Нифонта — раніше ченця Києво-Печер. лаври. 1034 Кирик став Д. Новгород. Юріївського монастиря. Бл. 1174 уславився інший Д. — Лука, який навчив співу увесь крилос Володимирського собору ("мужьска чадь").

Найбільше термін "Д." вживали у монастирях і соборних храмах; Д. були ченці ("монахи", "иеромонахи", "чърноризцы"), диякони. Від 12 ст. відомі Д.-піддяки. Часто слово "Д." ототожнюється з терміном "головщик" — заспівувач ("начальный пѣвецъ"). Д. міг також виконувати обов'язки *уставника* (відповідав за порядок богослужіння згідно з церк. Уставом), екклисіарха (завідувач храму, його будівель і майна) тощо.

В. Металлов розрізняв терміни "доместик" (профес. церк. півчий) і "деместик" (співак-непрофесіонал із народу), пов'язуючи з останнім розвиток *демественного співу* як дом. нар. традиції. З цим не погоджуються ін. вчені, оскільки Д. були відомі ще у візант. часи, а сх.-слов'ян. демественний спів набув розвитку лише з серед. 15 ст. Діяльність співаків-Д. та виникнення деместв. співу не пов'язані між собою. У схід.-слов'ян. співо. термінології термін "Д." означав "профес. церк. співак" (майстер співу), а слов'ян. термін "демество", що виник десь у 15 ст., походячи від слова "Д.", успадкував основне його значення й почав застосовуватися стосовно традицій неосмогласного співу.

Літ.: *Пападопуло-Керамевс С.* Принцип византийского нотного письма по данным славянских и греческих музыкальных служебных памятников // Византийский временник. — 1908. — № 15; *Лисицин М.*, *свящ.* К вопросу о демественниках и клирошанах в первоначальном пении в русской церкви // Муз. современник. — Петроград. [Б. р]. — № 7–8 тощо; див. також літ. до ст. *Демественний спів*.

Ол. Шевчук

ДЕМИДЕНКО Микола (бл. 1830 — ?) — скрипаль. Гри на скр. навч. у Штейнграбера та *І. Водольського* (Київ). Від 1860 навч. у Варшав. конс. 1859 і 1860 дав сольні концерти у Києві.

Літ.: *Кузьмін М.* Забуті сторінки музичного життя Києва. — К., 1972.

ДЕМИДОВ (справж. прізв. — Демиденко) Кузьма Прохорович (1868, м. Умань, тепер Черкас. обл. — 13.09.1931, м. Київ) — актор, співак (бас), хор. диригент. Від 1889 грав у трупах *М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського, О. Суходольського, Г. Деркача*. Від 1903 — в оперних трупах, 1918–21 — в Київ. опері; водночас регент хору Володимирського собору в Києві.

ДЕМИДОВА (справж. прізв. — Демиденко) Настасія Андріївна (3.01.1872, Курщина — 21.05.1946, м. Київ) — актриса, співачка (сопрано). Грала в трупах *М. Кропивницького, П. Саксаганського, М. Садовського, О. Суходольського*. Разом з трупою *Г. Деркача* гастролювала 1883 у Франції. Від 1903 виступала на оперних сценах Тифліса (тепер Тбілісі), Одеси, Москви, Києва.

Партії: Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського), Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Пастушка ("Пікова дама" П. Чайковського).

ДЕМУЦЬКИЙ Порфирій Данилович (10.03.1860, с. Янишівка Таращанського пов., тепер Ставищенського р-ну Київ. обл. — 3.06.1927, м. Київ) — фольклорист, хор. диригент, композитор-аматор, педагог, організатор сел. хорів. З. а. УСРР (1926). Походив із сільського духовенства, навч. у Київ. духовному уч-щі, семінарії (1876–81). Закін. мед. ф-т Київ. ун-ту (1882–89). Ще студентом привіз із карпат. експедиції записи *коломийок*. Від 1885 — субрегент в аматорському хорі п/к *М. Лисенка*. Оселившись у с. Охматові (1889–1918), поєднував лікарську практику з *етнологією, фольклористикою*, артистичною працею з селянським хором (зібрав бл. 700 нар. пісень, у т. ч. найцінніші записи *кантів* і лірницького репертуару). Охматівський хор (з 1892) культивував нар. стиль виконання, зберігав спосіб нар. розспіву, *гармонізацію*. Щорічні публічні концерти у трав. в Охматові збирали ентузіастів, любителів нар. мистецтва з усієї України. Колектив концертував у Києві, Одесі, Умані, Таращі, Жашкові.

П. Демуцький

Д. вивчав нар. інструменти (особливо пильно — *ліру*) й лірницькі пісні. Від 1918 працював у Києві — в Етногр. відділі АН, викладав у Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка, організовував етногр. концерти капели *"Думка"* й хор. студії ім. К. Стеценка. Від поч. 2000-х у Києві проводиться Всеукр. фестиваль-конкурс колективів нар. хор. співу ім. Д., спрямований на збереження й популяризацію укр. нар. пісенної творчості, унікальних взірців гуртового співу, показ худ. багатства нар. хор. *поліфонії* і різноманітних виконавських стилів.

Титульна сторінка збірки П. Демуцького "Ліра і її мотиви" (1907)

Літ. тв.: Ліра і її мотиви. — К., 1907; Народні українські пісні в Київщині. — К., 1905. — Ч. 1; К., 1907. — Ч. 2.

Тв.: для хору — Літургія (вид. К., 1921) та ін. духовні композиції, світські — "Дума про Федора Безрідного", сл. нар.; т. зв. масові пісні — на сл. Т. Шевченка "Заповіт", "Б'ють пороги", "Чернець", "Учітеся, брати мої..." (з "І мертвим, і живим...", вид. К., 1926); Перший десяток народних українських пісень з репертуару Охматівського хору. — К., 1906; Другий десяток народних українських пісень з репертуару Охматівського хору. — [Б. м.]. [Б. р.]; Українські народні пісні. Прикмітки. — К., [Б. р.]. — Вип. 1, 2; Нар. пісні. Зб. перша і друга. — К., [Б. р.]; Українські народні пісні. — К., 1951, [2]1954.

Літ.: *Ященко Л.* П. Д. Демуцький. — К., 1957; *Його ж.* Українське народне багатоголосся. — К., 1962; *Козицький П.* 50 років музично-етнографіч-

Ю. Демчук

П. Дем'яненко

ної праці // Музика. — 1924. — № 7–9; *Квітка К.* Порфирій Демуцький // Етногр. вісник. — К., 1926. — Кн. 6; *Зеленко Г.* З історії Охматівського хору П. Демуцького // НТЕ. — 1973. — № 4; *Богданова О.* Збірник П. Демуцького "Ліра та її мотиви" у контексті лірницької традиції // Укр. муз-во. — К., 2001. — Вип. 30.

Л. Пархоменко

ДЕМЧЕНКО Іван Олександрович [21.01 (2.02).1856, с. Росош, тепер с. Росоша Липовецького р-ну Вінн. обл. — бл. 1910] — фольклорист, етнограф. Закін. 1883 Київ. ун-т. Автор праці "Українське весілля з піснями" (Одеса, 1905, 1908, 1911; включено до зб. серії "Укр. нар. творчість" — "Весілля". — Кн. 1 (К., 1970),

що містить першу комплексну наук. розвідку весіл. обряду в Україні, а також запис *Весільних пісень* (тексти й ноти), числ. ілюстр. матеріал.

Б. П'ядик

ДЕМЧУК Юрій Васильович (25.05.1937, с. Телешівка Рокитнянського р-ну Київ. обл.) — конц.-кам. співак (бас), бандурист. З. а. УРСР (1969). Лауреат IX Міжн. фестивалю молоді та студентів у Софії (1969, 1-а премія). Вок. освіту здобув у Київ. конс. (1959–66, кл. *А. Бобиря* й *М. Єгоричевої*). Від 1966 — соліст Київ. філармонії.

У репертуарі — бл. 500 творів укр. (*М. Лисенко, Я. Степовий, К. Стеценко, В. Кирейко, Ю. Мейтус, Г. Майборода, Б. Лятошинський*) і рос. (*М. Глінка, П. Чайковський, М. Римський-Корсаков*) композиторів, а також укр. нар. *пісні й романси*.

Співає під власний акомпанемент на *бандурі*. Гастролював у Болгарії, Німеччині, Бельгії, Великій Британії, на африк. континенті.

Літ.: *Зорій Я.* Любов перша, найсильніша // КіЖ. — 1968. — 18 серп.; *Сонюк Б.* Дужі крила пісні // Веч. Київ. — 1969. — 3 листоп.; *Головко Д.* Володар золотої бандури // Молодь України. — 1997. — 22 верес.

І. Лисенко

ДЕМ'ЯНЕНКО Панас Андрійович (бл. 1880, Україна — 1936, м. Тбілісі, Грузія) — оперний співак (бас). З. а. ГРСР (1930). Вокалу навч. приватно. 1902–03 був солістом оперної трупи Ейхенвальда (міста Житомир, Н. Новгород), 1907–08 — опери Солодовникова (м. Москва), 1904–06 та 1909–32 — Тифліської (тепер Тбіліс.) опери. Виконував переважно характерні партії, мав великий драм. талант. На концертах виконував укр. пісні.

Кращі ролі: Варлаам ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Голова ("Черевички" П. Чайковського), Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Архип ("Дубровський" Е. Направника), Дон Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Креспель ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Цуніга ("Кармен", Ж. Бізе).

Літ.: [*Б. п.*]. "Кармен" на сцене Тифлисской оперы // Тифлисский листок. — 1905. — 6 нояб.

І. Лисенко

ДЕМ'ЯНОВИЧ Андрій (серед. — 2-а пол. 18 ст.) — автор духовних пісень. Жив на Лемківщині. Можливо, його родичем був Іван Дем'янович (теж з Лемківщини), вчитель церк. співу та переписувач *Ірмолоя* (ост. чверть 17 ст.).

Д. був укладачем та переписувачем зб. духовних пісень 17–18 ст., до яких включав і власні тексти. Своє ім'я та прізвище зашифровував в акровіршах. Переписав також нотолінійний Ірмолой, датований 1767. Тепер ці рукописи зберігаються у фондах Ін-ту літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ, Нац. музеї у Львові та Бібліотеці Народовій у Варшаві.

Літ.: *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої XVI–XVIII ст. — Л., 1996.

Ю. Медведик

ДЕНИСЕНКО Валентина Тадеївна (14.02.1920, м. Макіївка, тепер Донец. обл.) — оперна співачка. Освіту здобула у Харків. муз. уч-щі (кл. *І. Архипової*) та Львів. конс. (1948, кл. *О. Ахматової*). 1944–46 — актриса Проскурівського муз.-драм. т-ру. 1946–48 — солістка Львів., 1948–50 — Казан., 1950–55 — Куйбишев., 1955–75 — Челябін. т-рів опери та балету.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Марія ("Мазепа" П. Чайковського), Чіо-Чіо-сан ("Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе).

І. Лисенко

ДЕНИСЕНКО Володимир Іванович (25.05.1931, м. Хожув-Батори, Польща) — оперний і конц.-кам. співак. Вок. освіту здобув у Битомському муз. уч-щі (1946–50; кл. В. Бжезінського). 1950–51 та 1960–65 — соліст Вроцлавської, 1951–60 — Шльонської (м. Битом, Польща) опер, 1965–85 — Великого т-ру у Варшаві. Гас-

тролював у США, Швеції, Нідерландах, тодішніх ФРН, НДР, кол. СРСР. На концертах виконує твори укр. композиторів (*М. Лисенка, Я. Степового*), укр. нар. пісні.

Партії: Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Стольник ("Галька" С. Монюшка), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Кардинал ("Жидівка" Ф. Галеві), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Яго, Макбет ("Отелло", однойм. опера Дж. Верді), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні)

Літ.: *Хонаев Н.* Большой Варшавский // Известия. — 1967. — 13 дек.; *Заєць Г.* Соліст Варшавської опери // КіЖ. — 1970. — 1 лют.

І. Лисенко

ДЕНИСЕНКО Марина Геннадіївна (29.01.1962, м. Львів) — композиторка, педагог, письменниця. Донька *Г. Ляшенка.* Канд. мист-ва (2006). Лауреатка конкурсу духової музики (Рівне, 1998). Член НСКУ (1987). Закін. Київ. муз. уч-ще (кл. фп. *О. Верниківської*, 1980), Київ. конс. (кл. композиції *А. Штогаренка*, 1985), асистентуру-стажування при ній (кл. композиції *М. Скорика* 1989). 1980—85 — концертмейстер ДМШ, 1985—86 — зав. муз. частини Київ. ТЮГу, 1990—93 — викладачка ДМШ № 37; 2000—02 — Київ. дит. академії мистецтв. Від 1987 — викладачка, в. о. доцента НМАУ (композиція, читання партитур, муз.-теор. системи, інструментування). Бере участь у міжн. фестивалях, семінарах, конкурсах. Має фонд. записи на Укр. радіо. Комп. творчість позначена впливом *постмодернізму* та *неоімпресіонізму.*

Тв.: Кантата для симф. орк., міш. хору і соліста "To poets" на сл. англ. і амер. поетів (1994); для симф. орк. — Симфоніста (1986); симф. поема "Дума про Україну" (1987); три симф. етюди (1989, "Дзеркало музики"— 1991, 1992), "Панегірик 1" (2000), "Reflexus" для симф. орк. і фагота соло (1999), "Букле" для клавесину і симф. орк. (2003); для кам. складу — "Opening Cage" ("Відкриваючи Кейджа") для кам. анс. і мецо-сопрано (1995); "Музика для струнних" (1984), "Колискові пісні" для кам. орк. і мецо-сопрано на нар. тексти (1986); "Дуети" на сл. Т. Шевченка для баритона, мецо-сопрано та кам. орк. (1987), Концерт для струн. і чембало (1991); "Найдовша сутра" для кам. орк. (1991); "Три фрагменти із старовинної сюїти" для кам. анс. і контр-тенора на вірші Ж. Дюбеллє (1991); "Два різдвяні канони" для фл., фагота і фп. (1993); Дві п'єси для бандури й гітари (2000), "Pentavox" для квінтету духових (2001), хори на вірші укр. поетів, у т. ч. Г. Сковороди, М. Йогансена; сюїта для бандури, ударних та стр. "Серпень-Серп" (1998), вок. цикли — на сл. Х. Р. Хіменеса (1986), "Осінь. Жабка" ("Frog Autumn") на сл. С. Плат (1993); пісні, пісні для дітей.

Літ. тв.: канд. дис. "Темброва модальність у композиції (на прикладі інструментальної музики українських композиторів останньої чверті XX ст.)" (К., 2006); До питання про комунікативні (формотворчі) властивості тембрового чинника // Укр. муз-во. — К., 2000. — Вип. 29; Епістоли // Склянка часу (Zeitglas). — 2004. — № 30.

Літ.: *Рікман К.* К проблеме ладоинтонационной ситуационности в "Панегирике—1" для симфонического оркестра М. Денисенко // Мистецтвознавчі аспекти славістики: Наук. записки культурологічного семінару. — К., 2002. — Вип. 2.

О. Литвинова

ДЕНИСІВ Андрій (17 ст.) — майстер строчного співу. *Партесний спів* називав "партесним многоусугубляємим". Мав зв'язки з вищим укр. духовенством, у т. ч. з архієреєм *Л. Барановичем.*

Літ.: *Моценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973.

Б. Сюта

ДЕНЦІВКА — особливий тип нар. *флейти — сопілки,* що побутує в зах. областях України. Д. дещо відрізняється від звичайної сопілки формою головки і кількістю отворів (7). Верхній (7-й) робиться з тильної сторони цівки. Різновидом Д. є *дводенцівка* (або *джоломіга,* шоломіга, *півтораденцівка,* двійниця, ментелєв, джуруньиалка). Існують 2 типи дводенцівки: 1) з двома мелод. цівками, завжди діатон. звукорядом; на правій цівці вирізано 4 отвори (звукоряд *d, e, f, g, a*), на лівій — 3 (звукоряд *d, e, f, g*); 2) зазвичай має спільну цівку, де просвердлено 2 паралельні канали — правий мелодичний (*f, g, a, h, cis, dis*) і бурдон (*f*). Тембр дводенцівки тихий і ніжний. Див. також *аерофони,* народні флейта, сопілка, ментелєв, *пищавка, гайда, свистілка,* джоломіга).

Літ.: *Хоткевич Г.* Музичні інструменти українського народу. — Х., 1930; *Вертков К., Благодатов К., Язовицкая Э.* Атлас музыкальных инструментов народов СССР. — М., 1963; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1. Див. також літ. до статті *Джоломіга.*

Н. Якименко

ДЕПО Богдан Володимирович (17.09.1944, с. Конюка Грубешівського пов., нині Польща — 23.03.1992, м. Рівне) — диригент, педагог. Н. а. УРСР (1990). Закін. 1970 Львів. конс., кл. баяна, 1972 — кл. диригування *М. Колесси.* 1981—83 стажувався у Моск. кам. муз. т-рі у Г. Рождественського. 1971—78 — викладач Рівнен. муз. уч-ща, з 1975 — організатор і хер. кам. оркестру (з 1978 — при Рівнен. філармонії). Одночасно з 1983 — викладач Рівнен. ін-ту культури.

Літ.: *Столярчук Б.* Натхненний музикою // Рівне—720: від давнини до сучасності: В 2 кн. — Рівне, 2003. — Кн. 1; *Бойко А.* Уроки рівенського диригента // КіЖ. — 1983. — 21 серп.

І. Гомкало

ДЕРАЖНЕ Рафаель Ісакович (15.12.1931, м. Київ — 18.06.1983, там само) — композитор, інженер. Канд. тех. наук. Син київ. лікаря-фоніатра проф. І. Деражне. Закін. Київ. конс., кл. композиції *Л. Ревуцького* (1952) і одночасно фіз.-мат. ф-т Київ. ун-ту. Працював нач. бюро дослідного виробництва Ін-ту проблем онкології ім. Р. Є. Кавецького АН УРСР.

Тв.: Симфонія es-moll (1958), Конц. варіації на укр. нар. тему для фл. з орк. (1952). Струн. квартет (1951), Струн. концерт (I ч., 1954) п'єси для фп., романси тощо.

В. І. Денисенко

М. Денисенко

Денцівка

Р. Дерижне, А. Муха та Ф. Кондрат (1950)

Літ.: *Раабен Л.* Советский инструментальный концерт. — Ленинград, 1967; *Скороход К., Кирейко В.* Молоді композитори // Рад. мистецтво. — 1953. — 9 груд.

А. Муха

М. Дервіз

ДЕРВІЗ (фон Дервіз, сцен. псевд. — Енде) Микола Георгійович (Григорович) [12(24).1837, м. Петербург, Росія — 17(29).10.1880, там само] — співак (лір.-драм. тенор), композитор-аматор. Муз.-теор. підготовку здобув у *К. Альбрехта.* Співу навч. у братів Дм. і Ф. Ронконі (відповідно у Мілані та Петербурзі). Співав у Київ. опері протягом 1871—76 (дебютував у партії Дженнаро в "Лукреції Борджіа" Г. Доніцетті). 1876—80 — соліст Петерб. Маріїн. т-ру. Найкращими в репертуарі були характерні партії (всі — 1-е вик.): Шкільний учитель ("Коваль Вакула" *П. Чайковського*), Винокур ("Майська ніч" *М. Римського-Корсакова*), Микитка ("Купець Калашников" Ант. Рубінштейна). Виконував пісні *Ф. Шуберта*, Р. Шумана, романси *М. Глінки*, вок. цикл "6 пісень І. Крилова" *Ант. Рубінштейна* (у супр. автора). У концертах Київ. відд. ІРМТ співав укр. і рос. нар. пісні.

Тв.: романси "Может быть", "Все грустней мне становится", "Люби меня", "Ночи безумные", "Бывало, он...", "Грусть-тоска меня томила".

Літ.: *Гозенпуд А.* Русский оперный театр XIX века. 1879—89. — Ленинград, 1973; О концертах тенора Николая фон Дервиза // Муз. листок. — 1872—73. — № 27; Театральное эхо (о концерте с участием Энде) // Петерб. газета. — 1876. — 18 апр.; Н. Г. Энде [Некролог] // Нувеллист. — 1880. — № 7, нояб.

О. Кушнірук

ДЕРГУНОВ Євген Олексійович (15.06.1936, м. Орша Вітебської обл., Білорусь — 22.01. 2001, м. Київ) — джаз. піаніст, композитор, аранжувальник, педагог, керівник естр. і джаз. ансамблів та оркестрів. Закін. Київ. муз. уч-ще (1984, теор. відділ). Виступав з 1958. Працював в Укр. респ. естраді, грав у кінотеатрах. Артист оркестру Київ. держцирку (1965—66), Оркестру І. Вайнштейна (Ленінград, тепер С.-Петербург, 1968), Київ. мюзик-холу (1973, 1977). Муз. кер. джаз-оркестру "*Дніпро*" (1966—67), естр. оркестру "Зелений вогник" (Черкаси, 1968). 1971 — 2-й диригент естр. оркестру Гомельської філармонії п/к Е. Рознера. 1974—75 — піаніст-акомпаніатор Донец. філармонії, муз. кер. ансамблю Т. Міансарової. 1978—86 — артист Київ. об'єднання муз. ансамблів. Від 1982 — викладач відділу естр.-джаз. виконавства Київ. муз. уч-ща, де 1989 заснував джаз. ансамбль, з яким брав участь у фестивалях в Русі (Болгарія, 1989), Києві (1991, 1992, 1994), Черкасах (1990, 1992), Сумах (1994, 1995), концертував у Німеччині (1992, 1993). 2000 створив жін. джаз. квінтет "Beauty-band". 1992 перебував у Нью-Йорку (США), співпрацював з Л. Мінеллі. Д. брав участь у багатьох джаз. фестивалях: у Кривому Розі (1990), Донецьку (1990), Одесі (1990), Ужгороді (1999) та ін., у концерті пам'яті *І. Дунаєвського* ("Слов'янський базар", 2000). Багато концертував з *Київ. квартетом саксофоністів*, Оркестром Київ. військ. округу (Франція, Канада, Бельгія), *Естрадно-симф. оркестром України.* Д. також писав для них авторські композиції та аранжування. Співпрацював з багатьма естр. виконавцями. Поміж них — Н. Чепрага, І. Шведова, *П. Дворський, Ф. Мустафаєв, В. Зінкевич, О. Крюкова, І. Білик.* Твори та аранжування Д. виконувались оркестрами п/к Д. Еллінгтона (США), Х. Аусенгофа (Німеччина), Г. Брома (Чехія), М. Різницького, А. Кролла, К. Певзнера, М. Щукіна (усі — Росія) та ін. Для Моск. т-ру естради Д. аранжував "Джазову ностальгію" за "Серенадою сонячної долини" Г. Міллера.

До річниці смерті Д. (2002) у Київ. школі джаз. та естр. мистецтва створено музейну експозицію його пам'яті. Відтоді там регулярно проходять вечори за участю провідних укр. джазменів. В Ужгороді відбувся джаз. фестиваль пам'яті Д. (2000).

Тв.: для біг-бенду — джаз. композиції "Його Величність блюз", "Мій собака", "Пташка у клітці", "Київські вулиці", "П'єса для Галочки", "Важко придумати", "Rustle", "For Friends" тощо; для диксиленду — "Fun hymn", "Падає сніг" тощо; для квартету саксофонів — "Блюз стоптаних черевиків", "Мрія усього життя"; вид.: "Повільний фокстрот", "Повільний вальс" // Бальні танці для фортепіано. — К., 1963; "Апрель в Киеве", "Не обгонять" // Джазові п'єси радянських композиторів для фортепіано / Упоряд. *К. Віленський.* — К., 1990; "Зимовий вечір", "Веселий фагот" тощо; 2 вок. балади — "Незнайомка", "Де ви, мої друзі?"; понад 20 пісень, поміж яких — "Почему же ты замужем?", сл. Ю. Батицького, "Осінь", "Київська баркарола", "Київські каштани", "Весняний сад", "Осіння вірність" (усі на сл. М. Свириденко) тощо; вел. кількість аранжувань світ. джаз. композицій для різноманітних складів.

Дискогр.: платівка "Russian jazz music" (авт. композиція "Апрель в Киеве"), Вик.: оркестр Т. Джонса — М. Льюїса (США), CD "Rothmans jazz" (авт.

композиція "Forgiveness" пам'яті В. Симоненка). — К., 1999; CD "Не забывай" (2 авт. композиції за те. "Караван" Г. Тізола та "Опале листя" Дж. Косма). — К.: Росток-Рекордз, 2003.

Літ.: *Опілат Н.* Євген Дергунов [Некролог] // Нота. — 2001. — № 1; *Васюра Н.* Вечір пам'яті Є. Дергунова // Киевлянинъ. — 2001. — № 5; *Куценко В.* Від нас лішов патріарх української школи джазу // Хрещатик. — 2001. — 13 берез.; *Самійленко Л.* Той, хто боявся не встигнути // Слово "Просвіти". — 2004. — 3 берез.

В. Симоненко, І. Сікорська

ДЕРЖАВНИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДУХОВИЙ ОРКЕСТР УКРАЇНИ (ДАДО.). Створ. 1 жовт. 1979 за ініціативою СКУ та рішенням Ради Міністрів УРСР. 2004 надано статус академічного. Лауреат Міжн. фестивалю "Сурми—2002". Гол. завдання ДАДО. — конц. діяльність, виконання творів світ. та вітчиз. музики різних епох, популяризація творчості укр. авторів. Диригентами оркестру були *В. Охріменко* (1979—89), *А. Кирпань* (1990—94), *Л. Тиханов* (1994—96), *І. Шаповал* (1996—98), Н. Міцней (1998—99), *Ю. Никоненко* (1999—2000), *О. Рощак* (з 2001). Від часу заснування колектив плідно співпрацював з укр. композиторами *А. Штогаренком, В. Подвалою, І. Карабицем, П. Петровим-Омельчуком*. *Л. Колодуб* спеціально для ДАДО. написав ряд творів, здійснив спец. оркестровку своєї *опери* "Поет" (пост. Нац. філармонія, 2004). У репертуарі — твори *М. Лисенка, К. Стеценка, Б. Лятошинського, А. Кос-Анатольського, І. Шамо* та ін., а також — *Й. С. Баха, Л. Бетховена*, Дж. Верді, Ш. Гуно, Р. Вагнера, *П. Чайковського, С. Рахманінова, І. Стравинського*, А. Хачатуряна, Г. Свиридова та ін. Окрему програму було підготовлено до 100-річчя *Д. Шостаковича* (2006). З колективом виступали канад. митці — диригент С. Шенетт (2002), трубач Р. Стюарт (2003), співпрацювали оркеструвальники А. Серебреников, А. Заубер та ін. У програмах оркестру брали участь співаки *А. Солов'яненко, Д. Гнатюк, В. Буймістер, Л. Кондрашевська, Ф. Мустафаєв, О. Василенко* та ін. Оркестр гастролював у Росії, Білорусі, Німеччині, Нідерландах, учасник фестивалів "Боромля" (1998, 1999, 2000), "*Київ Музик Фест*" (1992, 1994, 1999, 2002), "Київ. літні муз. вечори" (2002—06), "Золота осінь" (Біла Церква, 2002—06), "*Фарботони*" (2005), "Муз. перехрестя" (Житомир, 2002) та ін.

Літ.: *Кузик В.* Ювілей на "біс". Духовому оркестру України — 20 // Укр. культура. — 1999. — № 11—12; *Сікорська І.* Опера "Поет" на столичній сцені // КіЖ. — 2000. — 7 лип.; *Бутук А.* Державному духовому оркестру — 25 // Говорить і показує Україна. — 2004. — 3 жовт.; *Бенця Ю.* Игры с классиком // Коммерсант. — 2005. — 15 лип.; Лауреат міжнародного фестивалю Державний академічний духовий оркестр України // К., 2004 (буклет).

В. Кузик

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ (ДГУ.) "Ще не вмерла України і слава, і воля..." (сл. *П. Чубинського*, муз. *М. Вербицького*). Автор тексту — Павло Платонович Чубинський (1839—84), учений-етнограф, поет, активний діяч укр. нац. руху на Правобережній Україні. Вірш "Ще не вмерла Україна" (у деяких джерелах "Ще не вмерла України") — 4 куплети з приспівом "Душу й тіло ми положим за нашу свободу" — було написано 1862 під впливом революц. зрушень у Рос. імперії. У поет. тексті поєдналися фольк. образи, мотиви Шевченкової музи та відлуння тих визвольно-патріот. пісень, зокр. польс. і серб., що звучали довкола. Автограф тексту не зберігся. Уперше був опублікований без авт. підпису у львів. літ.-політичному віснику "Мета" 1863 (№4) у підбірці віршів *Т. Шевченка*.

Видання "Державний гімн України" (2006)

Музику до майбутнього нац. Гімну написав на поч. 1860-х *М. Вербицький*. Зберігся нотний автограф твору для голосу в супр. гітари. Одночасно був створений і його хор. варіант. За муз. стилем цей твір — типовий зразок ранньоромант. музики, де класичне гомофонне 4-голосся, чітка мажоро-мінорна система поєднуються з нац. мелод. елементами: інтонаціями старовинних *кантів*, типовими для фольк. пісенності каденсами та ліризованими мелод. зворотами. Пісня-хор має піднесений урочистий характер. Згадки про перше прилюдне виконання в Перемишлі датовані 1863—64. 1864 хор прозвучав на сцені Народного т-ру "Руська Бесіда" у Львові як вставний номер до п'єси "Запорожці" К. Гейнча. Особливо великий резонанс мало його виконання у фіналі першого на зах.-укр. землях шевченківського концерту 26 (10) берез. 1865, що відбувся у Перемишлі. Твір швидко посів пріоритетне місце у святкових патріот. концертах, набув офіційно-репрезентативного значення.

Уперше пісню "Ще не вмерла Україна" в розкладці для 4-голосого чол. хору без супр. було опубліковано у зб. "Кобзар", вид. 1885 у Львові за ред. *А. Вахнянина* та *П. Бажанського*. Пізніше вона друкувалася в "Руському співанику" (1888) та багатьох ін. мас. виданнях.

Популяризація пісні серед народу зумовила деякі модифікації в тексті, появу фольклоризмів (напр. заміни слова "вороги" на "воріженьки"), а також його більш стислий, афористичний виклад. У процесі побутування пісні відпали 2—4 куплети вірша, де згадується про козацьких і гайдамацьких героїв, звучать закиди Богдану Хмельницькому та звернення до повсталих братів-слов'ян. Не прижилася й 2 строфа приспіву "Гей-гей, браття миле". Натомість з'явився куплет, що починається словами: "Станем, браття,

в бій кривавий від Сяну до Дону". Проте в мас. нар. співі утвердився звичай виконання перших 8 строф та приспіву вірша П. Чубинського.

Основні контури мелодії М. Вербицького залишилися первісними, за винятком незначних інтонаційно-кадансових трансформацій. Починаючи з кін. 19 ст., з'являються різні варіанти її аранжування: для міш. хору а капела *О. Нижанківського, Ф. Колесси, В. Барвінського*, для жін. хору з супр. фп. *Д. Січинського*, для дит. 3-голосого хору *М. Гайворонського* та суто інстр. версії (*Я. Ярославенка*) тощо.

Прославлений співак *М. Менцинський* 1910 записав пісню "Ще не вмерла Україна" на грамофонну платівку, що стала першим зразком її механічної фіксації.

Інтенсивне поширення пісні "Ще не вмерла Україна" на зламі 19—20 ст. у різних просвітницьких і нац.-визвольних осередках, зокр. серед Українських Січових Стрільців, як символу патріотичних змагань, привело до затвердження 1918 твору Урядом УНР як Державного Гімну, з використанням його при проведенні різних офіційних заходів. Тоді ж у Києві було видано ноти гімну масовим тиражем в опрацюванні М. Левицького. Державний гімн виконувала *Українська Республіканська капела*, очолювана *О. Кошицем*, під час своєї гастрольної подорожі по Європі та Америці, популяризуючи нац. муз. мистецтво та ідею укр. державності.

Після поразки визвольних змагань пісня "Ще не вмерла Україна" пішла у підпілля. Вона зникла з офіційного громад. вжитку. За її виконання, особливо в кол. СРСР, погрожували суворими репресіями. Проте, як офіційний ДГУ, її весь час визнавав уряд УНР в екзилі.

Під час 2-ї світ. війни "Ще не вмерла Україна" була проголошена Державним Гімном 15 берез. 1939 Сеймом новоутвореної Карпатської України, а також під час Акту відновлення Української державності 30 черв. 1941 у Львові.

Наприкінці 1980-х, коли в тодішньому СРСР посилилися демократичні процеси, в Україні почала подекуди з'являтися нац. символіка, зазвичай

Етикетка грамплатівки із записом Національного гімну України

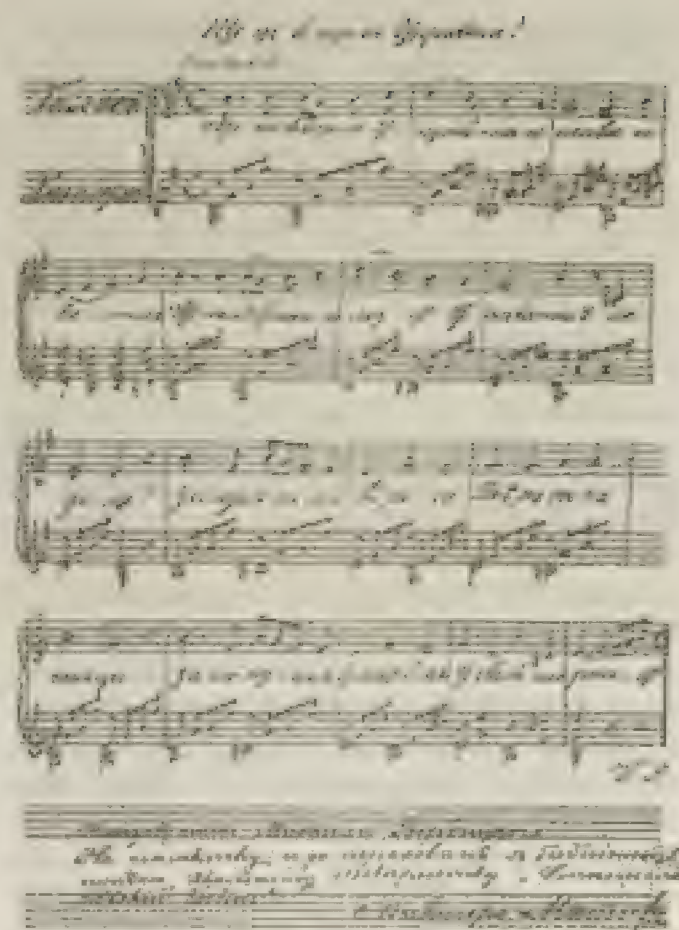

Автограф пісні "Ще не вмерла Україна" М. Вербицького

і Г. (зокр., у виконанні київ. хору "*Гомін*" під керуванням *Л. Ященка*).

Від 1991, після проголошення України незалежною державою, твір П. Чубинського — М. Вербицького знову повернув свою історичну функцію. Церемонія затвердження "Акту проголошення незалежності України" 24 серп. завершилась у Верховній Раді спонтанним виконанням присутніми в залі нац. гімну "Ще не вмерла Україна". У верес. у виконанні Засл. симф. оркестру України п/к *І. Блажкова* (в оркеструванні В. Воскресенського) було здійснено перший запис і трансляцію музики твору по Укр. радіо.

Указом Президії Верховної Ради України від 15 січ. 1992 створена М. Вербицьким музика до пісні "Ще не вмерла Україна" дістала статус Державного Гімну і відтоді почала звучати на найважливіших держ. і громад. заходах. Однак твір часто звучав у різних мелодичних варіантах. Для уніфікації звучання ДГУ. було створено спец. комісію. Вона зупинилася на найбільш поширеному, опублікованому в багатьох виданнях зразку мелодії. Остаточну муз. редакцію, затверджену комісією, здійснили *М. Скорик* і *Є. Станкович*. У викладі для 4-голосого міш. хору в супр. фп. вона була опублікована вид-вом "Музична Україна" 1993. Тоді ж було завершено роботу над офіційно рекомендованими до видання партитурами для симф. та духового (в ред. О. Морозова) оркестрів.

6 берез. 2003 Верховна Рада України ухвалила текст ДГУ. зі словами 1-го куплету та приспіву вірша П. Чубинського, повернувши згаданий у ранніх документах 1860-х варіант 1-го рядка: "Ще не вмерла України і слава, і воля".

Функції твору П. Чубинського — М. Вербицького як муз.-поетичного символу Укр. держави

різноманітні. Законом встановлено, що "урочисті заходи загальнодержавного значення розпочинаються і закінчуються виконанням Державного Гімну України". Він звучить по 1-й програмі Укр. радіо на початку і по закінченні передач, виконується на різних громад. зібраннях, спортивних святах тощо. Широке застосування ДГУ. викликало необхідність його муз. аранжувань для різного складу виконавців: багатоголосих хорів *a capella* (зокр. здійсненого *А. Авдієвським*) і з інстр. супр., оркестрів, ансамблів тощо. В оранжуванні для голосу з супр. "Ще не вмерла України і слава, і воля" записав на CD 2004 *О. Пономарьов*.

Літ.: *Чубинський П.* "Ще не вмерла Україна" / Упор. та комент. *Ф. Погребенник.* — К., 1991; *Загайкевич М.* Михайло Вербицький. Сторінки життя і творчості. — Л., 1998; *Трембіцький В.* Національний гімн "Ще не вмерла Україна..." та інші гімнові пісні. 2-ге переоб. і доп. вид. — Л., 2003; *Черedниченко Д.* Павло Чубинський. — К. 2005; *Загайкевич М.* Державний Гімн України: Популярний історичний нарис. — К., 2006; *Зелінський О.* Редакції гімну "Ще не вмерла Україна" в старих рукописах та першоджерелах // Musika Galiciana. — Л., 2001. — Т. 6; *Його ж.* Виникнення та перші кроки національного гімну "Ще не вмерла Україна" // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — К., 2004. — № 4.

М. Загайкевич

ДЕРЖАВНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ХОР ім. М. ЛЕОНТОВИЧА (ДУХ). Засн. 1920. Худ. кер. і гол. диригент — *Ф. Соболь.* У своїй репертуарній політиці керувався уявленнями про традиц. укр. хор. спів та вимогами, продиктованими сучас. революц. добою. Укр. музику репрезентували темат. цикли — "1500 літ укр. музики", "Вечір галицької музики", "Вечір укр. та білорус. пісні з нових записів *М. Гайдая, В. Ступницького* та *Я. Полфьорова*", "*Шевченко* — ідеолог передового пролетаріату", "Концерт на роковини *М. Леонтовича*" тощо. Водночас поряд із творами *М. Лисенка*, укр. нар. і рев. піснями ДУХ виконував пісенні новотвори, що втілювали ідеолог. постулати культ. політики України та демонстрували поширену тоді практику "підкладання" нових слів пролетар. поетів до популярних мелодій. Прикладом є т. зв. пісенний вінок "Життєвим потоком" на сл. В. Поліщука з музикою популярних хор. обробок М. Леонтовича "Ой пряду, пряду", "Мала мати одну дочку", "Козака несуть" тощо. 1926 репертуар хору поповнився творами харків. композиторів — *В. Борисова, М. Коляди, Т. Шутенко, Б. Новосадського,* обробками пісень народів кол. рад. республік, Схід. і Зах. Європи. У концертах сучас. музики ДУХу брав участь диригент *М. Малько.* Географія виступів ДУХу охоплювала міста й села Харківщини, Полтавщини, Катеринославщини (тепер Дніпропетровщини з деякими сусідніми районами). 1927 хор було реорганізовано в Державну капелу.

Літ.: [*Б. п.*]. Хорова капела ДУХ // Культура і побут. — 1926. — № 4; Програма концерту для делегатів 2-го Всеукраїнського з'їзду незаможних селян // Відділ рукоп. фондів Ін-ту літ-ри ім. Т. Шевченка НАНУ. — Ф. 136. — № 49; *Поліщук В.* "Життєвим потоком": Робочий примірник поезій, підготовлених до друку "На мотиви народних пісень" // Там само. — Ф. 136. — № 47.

О. Шевчук, Г. Дзюба

ДЕРЕНОВСЬКА Наталья Володимирівна (24.06.1946, м. Київ — 15.11.1990, там само) — піаністка, концертмейстер, педагог. Лауреатка Міжн. конкурсу піаністів Всесв. фестивалю молоді і студентів (Гельсінкі, Фінляндія, 1962, 2-а премія). 1950 дебютувала на концерті в *Буд. вчених* у Києві. Закін. Київ. ССМШ (1963). 1963—64 — студентка Моск. конс. (кл. *Генр. Нейгауза*), 1964—68 — Київ. конс. (кл. *В. Топіліна, С. Скрипченко*); виступала в анс. з *О. Пархоменко.* Від 1968 — концертмейстер-ансамбліст Київ. філармонії та конс. Виступала з *В. Бродським, А. Винокуровим, О. Крисою, А. Мельниковим.* Від серед. 1980-х — викладачка кафедри заг. та спеціалізованого фп. Київ. конс. Має числ. фонд. записи на Укр. радіо, телефільми, грамплатівки.

К. Шамаєва

К. Держинська

ДЕРЖИНСЬКА Ксенія Георгіївна (6.02.1889, м. Київ — 9.06.1951, м. Москва, РФ) — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано), педагог, муз.-громад. діячка. Н. а. СРСР (1937). Лауреатка Сталінської премії (1943). Двоюрідна сестра *М. Вілінського.* Від 7 років навч. гри на фп., з 16 брала уроки співу у Ф. Паш (учениці М. Маркезі). Після закін. пед. курсів Київ. жін. гімназії викладала загальноосвіт. дисципліни. 1911 у Києві виконала перед *С. Рахманіновим* його *романси*, одержала високу оцінку. 1911—12 навч. співу в О. Тер'ян-Корганової в Петербурзі. 1913—14 співала у Моск. Сергіївському нар. домі (дебютувала в ролі Марії в опері "Мазепа" *П. Чайковського*). У Києві готувала оперні партії п/к *Л. Штейнберга.* 1914 вдосконалювалася в Берліні у М. Малінґер (уч. П. Віардо). 1914—48 — солістка Великого т-ру в Москві. Гастролювала в Ленінграді (тепер С.-Петербург), Києві, Одесі, Харкові, Дніпропетровську, Свердловську (тепер Єкатеринбург), Тбілісі, Баку, а також у Парижі (1926, "Grand Opera"). Педагог студії Великого т-ру в Москві (1935—36, 1943—47), Ташкент. оперного т-ру (1941—43), 1947—51 — педагог, професор Моск. конс., до 1949 — декан вок. ф-ту.

Д. мала красивий, сильний і рівний голос широкого діапазону, яскраву сцен. зовнішність, високу артист. культуру, філігранну вок. техніку, глибоку емоційність. Виступила в понад 1000 виставах. Партнери: *І. Алчевський,* І. Єршов, *П. Максакова, С. Мигай, А. Нежданова, Л. Собінов, Ф. Шаляпін* та ін. Співала п/к М. Голованова, *Е. Купера, А. Пазовського, В. Сука,* Л. Штейнберга.

У кам. репертуарі — вок. твори рос., зах.-європ. композиторів, старовин. рос. романси, твори сучас. авторів. Співачка гастролювала по містах України (зокр. Донбасу), Кавказу. 1920 разом з *Б. Яворським* підготувала програму з творів *М. Римського-Корсакова,* П. Чайковського, С. Рахманінова. Талант Д. високо цінували

О. Глазунов, С. Рахманінов, Ф. Шаляпін, К. Станіславський, Б. Вальтер, А. Нікіш, Є. Мравінський, художник М. Нестеров.

Партії (25), зокр.: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Єлизавета Валуа, Аїда ("Дон Карлос", 1-е вик.; однойм. опера Дж. Верді), Турандот, Тоска (однойм. опера, 1-е вик.; ін. однойм. опера Дж. Пуччіні) та ін.

Літ. тв.: статті й спогади, зокр. у зб.: Б. Яворський. — М., 1972. — Т. 1; Іван Алчевський. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1980.

Дискогр.: партія Лізи в опері "Пікова дама" П. Чайковського. Орк. Великого т-ру п/к С. Самосуда. — М.: Мелодия (запис кін. 1930-х).

Літ.: *Грошева Е.* Ксения Георгиевна Держинская. — М., 1952; *Михайлов М.* М. М. Вілінський. — К., 1962; *Козловский И.* Учитель-друг // СМ. — 1972. — № 6.

А. Муха

Деркач

ДЕРКАЧ (*бойк.* — "траскотало", *закарп.* — "троскотало") — укр. нар. ударно-шумовий інстр. За будовою — дерев'яна рама, нанизана на натрибовану ручку-вісь, сполучену з нею гнучкою пластинкою, що при обертах рами проскакує й утворює при цьому характерний голосний "тріск". У давнину використовувався переважно для відлякування звірів і птахів від полів; згодом — у сільських шумових ансамблях (напр., у складі весільної перезви). Тепер є переважно доволі розповсюдженим дит. іграшк. інструментом. Зокр. в сучас. Україні найчастіше використовується під час релігійних відпустів на великі храмові свята-"празники". Епізодично, з колорист. метою вводиться до симф. оркестрів і оркестрів нар. інструментів.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти // Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; *Хай М.* Традиційний музичний інструментарій Полісся (до питання примітиву в музиці) // Родовід. — 1997. — Числ. 2(16); *Кушлик Л.* Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини. — Л., 1996; *Шостак В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995.

М. Хай

ДЕРКАЧ Володимир Федорович (1.01.1957, с. Яблучне Велико-Писарівського р-ну Сум. обл.) — військ. диригент. З. д. м. України

(1999). Н. а. України (2004). Лауреат міжн. конкурсів. Генерал-майор (2002). Закін. Сум. муз. уч-ще, кл. труби (1977), ф-т військ. диригентів Моск. конс. (1986), Міжрегіон. академію управління персоналом (2005).

1975—77 — артист оркестру Сум. муз.-драм. т-ру ім. Щепкіна, 1977—81— музикант 14-го оркестру штабу Київ. військ. округу, з 1986— заст. начальника, військ. диригент оркестру штабу Одес. військ. округу, з 1990 — військ. диригент Одес. артилер. команд. уч-ща. Заст. начальника військ.-оркестр. служби Збройних Сил України (з 1992). Начальник Військ.-оркестр. служби — гол. військ. диригент Збройних Сил України (1995). Начальник військ.-муз. управління — гол. військ. диригент Збройних Сил України (з 2004). Ініціатор створення кафедри підготовки військ. диригентів у Військ. ін-ті при Нац. ун-ті "Львівська політехніка" та підготовки молодих спеціалістів (військ. муз. уч-ще) — артистів військ. оркестрів для військ. оркестрів Збройних Сил України. Від 1995 — худ. кер. та гол. диригент зведеного оркестру гарнізону Києва, постійно забезпечує муз. супровід проведення параду військ на Хрещатику (Київ), проведення концертів, муз. фестивалів під час держ. свят у м. Києві, Львові, Одесі, Дніпропетровську та ін. містах. Забезпечує прийом держ. і офіційних візитів глав іноземних держав, офіційних делегацій, проведення заходів за участю Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, Міністра оборони України, начальника Генерального штабу та ін. заходів за участю військ. Від 2005 — доцент КНУКіМ. Один із засн. міжн. фестивалю військ. оркестрів "Сурми Конституції" в Сумах (2001).

Б. Фільц

ДЕРКАЧ Георгій Йосипович [11(23).03.1846, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 11(24).06.1900, м. Томськ, тепер РФ] — актор, антрепренер. 1873—1900 утримував рос., а згодом укр. трупу, що виступала в Україні, Білорусі, Росії, на Кавказі, 1893 гастролювала у Парижі. Поміж ролей і партій — Шельменко ("Шельменко-денщик" *Г. Квітки-Основ'яненка*), Карась ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*).

Літ.: Український драматичний театр: Нариси історії. В 2 т. — Т. 1: Дожовтневий період. — К., 1967; *Загайкевич М.* Музика в театрі // ІУМ. — К., 1989. — Т. 2; *Її ж.* Музично-драматичний театр // Там само.

ДЕРКАЧ Каленик (2-а пол. 19 ст., с. Кирче, тепер с. Краснилівка Камінь-Каширського р-ну Волин. обл. — 1920-ті, там само) — лірник. Опікувався школою, де навчав співу сліпих. У репертуарі — *псальми* "Олексій, чоловік Божий", "Сирітка", *балада* "Дев'ять братів і десята сестриця Галя".

Літ.: *Ошуркевич О.* Лірники Західного Полісся // Лірницькі пісні з Полісся / Запис, упор. та прим. *О. Ошуркевича*, Ноти і транскрипції *Ю. Рибака*. — Рівне, 2002.

О. Шевчук

ДЕРКАЧ Олександра (Леся) Пилипівна (7.12.1924, м. Прага, тепер Чехія — 28.02.2004, С.-Петербург, РФ) — скрипалька, педагог. Дипломантка респ. і всесоюз. конкурсів музикантів-виконавців (1945). До 1939 навч. у Львів. ВМІ (кл. скр. *Й.(О.) Москвичева*). 1946 закін. Львів. конс. (кл. Й.(О.) Москвичева), 1946—48 — асистент кафедри струн.-смичк. інстр., 1948—49 — викладачка, 1949—56 — ст. викладач, з 1956 — доцент, з 1971 — в. о. професора, 1972—86 — зав. кафедри кам. анс. і квартету Львів. конс. Д. — засновниця й худ. кер. першого студ. кам. оркестру конс., що відзначався на міжн. фестивалях, став лауреатом (1-а премія) І Респ. конкурсу кам. ансамблів і квартетів (1986). З оркестром виступали *І. Ойстрах, Г. Кремер, О. Криса, Б. Которович, Т. Гриденко*, В. Співаков, *Ю. Башмет*, В. Горностаєва, С. Сондецкіс, *О. Слободяник*. Д. — учасниця Львів. струн. квартету — першого виконавця творів *С. Людкевича, А. Кос-Анатольського, В. Барвінського, М. Колесси*. Гастролювала як солістка у Польщі й Німеччині (1958, 1961, 1962, 1968). У репертуарі — понад 60 творів, бл. 40 записала у фонди Укр. радіо. Вперше виконала Концерт для скр. з орк. С. Людкевича, підготувала до друку його скр. твори. П/к Д. вперше прозвучала сюїта "В горах" *М. Колесси* для струн. орк. Підготувала понад 50 випускників, поміж них — *Л. Шутко*.

Літ.: *Микитка А.* Львівський камерний оркестр. 1959—1999. — Л., 2000; *Його ж.* Звукозаписи львівського камерного оркестру // Musica humana: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2005. — Вип. 10. — Числ. 2; Сторінки музичного минулого Львова (з неопублікованого). — Л., 2001; Сторінки історії Львівської державної музичної академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003; *Білинська М.* Вірність камерному жанру // Музика. — 1985. — № 6; [*Б. п.*]. Вечір з оркестром Лесі Деркач // Музика. — 2003. — № 1—2; *Беляєва М., Якименко Н., Муха А.* Концертне життя // ІУМ. — К., 2004. — Т. 5; *Людкевич С.* З концертного залу. Вечір скрипкових творів Лесі Деркач // Діло. — 1939. — Числ. 135; *Стеценко В.* Свідчення зрілості // КіЖ. — 1971. — 11 лип.

Б. Фільц

ДЕРЯЖНИЙ Петро (2.07.1946, м. Кальден, Німеччина) — бандурист, диригент, педагог. Син *Ф. Деряжного*. Мешкає в Австралії з 1950. Закін. Сідней. ін-т технології за спеціальністю "інженер-електрик", пізніше отримав кваліфікації вчителя співу та співака-виконавця при Австрал. правлінні муз. іспитів (1978—80). Вивчав хор. диригування (у *В. Колесника*) та церк. музику в Едмонтоні (Канада). Кер. *Ансамблю бандуристів ім. Г. Хоткевича* (з 1972) у Сіднеї. Диригент хору "Боян" (1982—86), жін. хору "Суцвіття" (з 1986), Ансамблю ім. В. Івасюка (з 1984). Працював аташе з культури у Федерації укр. організацій в Австралії (1984—88). Виконавець *пісень і дум*, аранжувальник нар. пісень для міш. хору із супр., режисер вок.-хореогр. композицій на теми укр. звичаїв. Поміж учнів — Н. Бабченко, Л. Деряжна, *В. Мішалов*, П. Чокула, Р. Мішалова.

В. Дутчак

ДЕРЯЖНИЙ Федір (29.03.1905, с. Нові Санджари Полтав. губ., тепер обл. — 29.05.1981, м. Ньюкастл, Австралія) — кобзар і майстер виготовлення *бандур*, композитор. Батько *П. Деряжного*. За освітою бухгалтер. Працюючи на фабриці (1931), змайстрував першу бандуру. За воєнних часів мав свою майстерню у таборі Вайсенбург. Після війни емігрував до Австралії (1950). Вів активне громад. життя. Виконував нар. пісні та власні композиції ("Круча", "Гомін України"), мав учня — Б. Браха з Тасманії. Перші *бандури* нагадували чернігівські, пізніші були схожі на інструменти братів *Гончаренків*, 3-й тип (1968) — верхній шемсток прямий, по 3 звукові отвори. Після *Г. Бажула* став керівником *Анс. бандуристів ім. Г. Хоткевича* (1971). Автор "Школи гри на бандурі".

М. Семенюк

ДЕЦИМЕТ (*італ.* decimetto, від *лат.* decem — десять). 1. Муз. ансамбль з 10-ти виконавців. Зустрічається дуже рідко., зазвичай в акад. музиці. Поділяється на вок. (з хор. супр.), вок.-інстр. (з фп. або орк. супр.) та інстр.
2. Муз. твір для 10-ти інстр., вок. голосів чи виконавців-інструменталістів. Відомі вок.-інстр. оперний Д. *П. Чайковського* та інстр. Д. Б. Блахера (для 10-ти духових інстр.). В укр. музиці вок. Д. не зустрічається, а інстр. існує від 1990-х. Зустрічаються твори для 10-и однорідних інстр. — смичкових ("Кондуїт Бабиного яру" *Д. Перцова*), саксофонів ("Бал" *С. Пілютикова*), тромбонів ("Сумеркіана" й "Марш тромбоністів" *О. Потієнка*); неоднорідних, напр. фагота з *нонетом* влч. ("Концертино—1991" *М. Коваліноса*) чи подвійного *квінтету* дух. (Прелюдії і фуги *О. Яворика*); а також — для 10-ти виконавців (*В. Рунчак*). Композитори укр. діаспори використовували склад інстр. Д. для парафразів на твори ін. укр. композиторів (Парафраз *В. Сидоренка* на теми "Укр. сюїти" *В. Барвінського*).

Літ.: *Польская И.* Камерный ансамбль: История, теория, эстетика: Монография. — Х., 2001.

А. Колениченко

ДЖАЗ (*англ.* jazz) — рід профес. муз. мистецтва. Виник на Півдні США на межі 19—20 ст. як результат тривалої взаємодії афро-амер. і європ. муз. культур. Джерелами Д. є муз. фольклор афро-американців (трудові, релігійні та світські пісні) і фольклор та побутова музика білих переселенців з Європи.
Термін "Д." (спершу — jass, пізніше — jazz) вживається з серед. 1910-х — спочатку для позначення ансамблів та виконуваної ними музики.
До гол. системних ознак Д. відносять особливу вик. манеру з характерним інтонуванням та звуковидобуванням, відмінним від акад. і спрямованим на відтворення ладоінтонац. строю вок. жанрів фольклору афро-американців; імпровізаційність (вільну або на основі відомої мелодії) як гол. засіб творення муз. матеріалу; широке застосування варіантно-варіац. принципу роз-

О. Деркач

витку; свінг як специф. якість муз. виконання, особливий психічний стан виконавців і слухачів. Зміни, що відбулися у Д. впродовж 20 ст. (переважання компонованого Д. над імпровізаційним, ускладнення засад формотворення, стиліст. розшарування тощо), ускладнюють можливість вичерпного визначення поняття "Д.".

У 20 ст. еволюція Д. у найприроднішому для нього соціокультурному середовищі — на теренах США, реалізувалася через зміну 3-х гол. худ. напрямків: 1. Традиц. Д. (новоорлеан., чиказ., стиль свінг); 2. Модерн-джаз (бі-боп, кул, прогресив, гард-боп, вест-коуст); 3. Авангард (фрі Д., модальний Д.).

Перші 2 напрями створюють т. зв. мейнстрім (гол. течію) Д. на сучас. етапі, що об'єднує *стилі,* яким притаманна незмінність справжніх джаз. традицій.

Титульна сторінка видання "Української енциклопедії джазу" В. Симоненка (2004)

У 1920-х Д. був "експортований" до Європи, де стимулював формування нац. джаз. шкіл та почав вступати у стильові діалоги з музикою акад. традиції (творчість *І. Стравинського,* Е. Саті, Д. Мійо, Е. Кшенека, Ф. Пуленка, А. Онеґґера, П. Гіндеміта, *Д. Шостаковича, Б. Яновського, Ю. Мейтуса, Л. Ревуцького* та ін.).

Особливістю джаз. процесу в кол. СРСР (і в Україні, зокр.) є його "хвилеподібний" характер, обумовлений соц.-культ. обставинами.

Початком рад. Д. вважається 1922 (концерт "Першого в РСФРР ексцентричного оркестру — джаз-банду" В. Парнаха у Москві). 1926 у Харкові, Києві та Одесі виступав з концертами негритян. колектив Ф. Вітерса "Королі джазу" з відомим саксофоністом С. Беше. Однак, ще раніше у Харкові при т-рі Пролеткульту Ю. Мейтус організував профес. джаз-банд, що брав участь у муз. оформленні вистав і виступав з конц. програмами (1924—26), а також джаз-банд при т-рі "Березіль". Починаючи з 1920-х, Д. увійшов до укр. муз. життя як елемент системи *жанрів* розважальної музики.

У 1930-х за умов актуалізації потреби у створенні "музики для мас", Д. став одним із джерел, що використовувалися в тогочасній *мас. пісні* й *кіномузиці* (зокр. *І. Дунаєвського*), відтак, став елементом стильової системи мас. музики в тодішньому СРСР (її поширенню в Україні сприяли радіопередачі й кіно). 1-м джаз. колективом у Зах. Україні 1930-х був Львів. теа-джаз *Г. Варса,* що гастролював також у кол. СРСР.

У кін. 1930—40-х Д. увійшов до системи жанр. класифікації рад., у т. ч. укр. музики, що було пов'язано насамперед із функціонуванням вел. оркестрів. Кінець 1940-х — 1950-і були періодом застою джаз. процесу, оскільки мистецтво Д. зазнало гонінь з боку рад. чиновників.

Починаючи з 1960-х, інтерес в Україні до Д. пожвавлюється: відкриваються *джаз-клуби,* що стають ініціаторами проведення різноманітних джаз. акцій — вечорів-зустрічей, концертів та фестивалів (Київ — 1962, Донецьк — 1967); розгортається фестивальний рух. Фестивальні заходи проводяться у Вінниці ("Вінниця", 1996—97), Горлівці Донец. обл. ("Весняні дні джазу", 1985—91; "Юний джаз", 1990), Дніпропетровську ("Юність", 1968—71, 1973; "Джаз", 1981—83; "Джаз на Дніпрі", 1987—88, 1990; "Джаз у погонах", 1996), Донецьку ("Донецьк", 1969, 1971, 1973, 1976, 1977, 1979, 1981, 1983, 1985, 1987, 1989), Запоріжжі (1968, 1996—97), Києві ("Джем-сейшн—67"; "Голосієве-88"; "Дніпрогастроль", 1991—93; "Осінній джазовий марафон", 1991—97; "Нова територія", 1993; "Метаморфози джазу", 1995), Кривому Розі Дніпроп. обл. ("Горизонти джазу", 1987—91, 1993—96), Львові ("Кришталевий Лев", 1988—89), Нікополі Дніпроп. обл. ("Осінній блюз", 1996—97), Одесі ("Одеський фестиваль джазової музики", 1982—83; "Тиждень джазової музики", 1983—84; "Дні джазу", 1986—88; "Перший Всесоюз. джаз. фестиваль пам'яті Леоніда Утьосова", 1990; "Міжн. фестиваль джаз. музики, присвячений 100-річчю від дня народження Л. О. Утьосова", 1995), Сімферополі ("Перший Кримський обласний фестиваль джаз. музики", 1987), Смілі Черкас. обл. ("Дні джаз. музики", 1995), Сумах ("Jazz Fest", 1994—95), Умані Черкас. обл. ("Дні джаз. музики", 1995), Харкові (1992, 1997), Черкасах ("Черкаські джазові дні", 1990, 1992; "Дні джаз. музики", 1995).

Формування фестивального джаз. руху в Україні стало потужним фактором творення вик. школи. Наприкінці 1990-х функціонували числ. біг-бенди, диксиленди (зокр. "Медікус" існує з 1957 у Львові) і джаз. ансамблі типу комбо-джаз, *квартети, тріо* (*Ю. Шепети, Е. Ізмайлова, С. Крашенінникова, А. Шацького*). Поміж найвідоміших укр. джаз. виконавців — бенд-лідери *О. Шаповал, М. Резницький* (Київ), *М. Голощапов* (Одеса), М. Євпак (Черкаси), *О. Гебель* (Кривий Ріг), піаністи *А. Алексанян, К. Віленський, П. Пашков, Є. Дергунов, Ю. Бонь, В.* і *Т. Полянські, В. Соляник* (Київ), Ю. Шепета (Вінниця), *Ю. Кузнецов* і *С. Терентьєв* (Одеса), В. Прихожай (Суми); трубачі *В. Колесников* (Донецьк), *Г. Немировський* (Київ), скрипаль С. Охримчук (Київ), гітаристи *В. Молотков,* С. Овсянников (Київ), Е. Ізмайлов (Сімферополь), саксофоністи Г. Івченко, М. Кочетов, Д. Маркітантов (Київ), бас-гітаристи М. Кримов, *Ю. Марков,* О. Путятін, В. Сороченко (Київ), виконавці на ударних інстр. *В. Мочулін, С. Хмельов* (Київ) та ін.

З кін. 1950-х спостерігаються окремі прояви укр. етнічного Д. (*М. Скорик, І. Хуторянський,* Е. Ізмайлов, *І. Тараненко, Д. Стеч*).

Джазовий оркестр п/к Л. Утьосова

Д. Шостакович, Л. Утьосов, І. Дунаєвський (1933)

В ост. трет. 20 ст. елементи Д. увійшли до стильових систем укр. музики акад. традиції (М. Скорик, *І. Карабиць, А. Караманов*, К. Віленський, *Ж. Колодуб, В. Золотухін, Я. Лапинський, В. Власов, В. Зубицький, Б. Буєвський, О. Козаренко*, І. Тараненко та ін).

Популяризації Д. в Україні значною мірою сприяли музикознавці *Ю. Малишев, В. Симоненко*, радіо- і тележурналісти *М. Аммосов*, Д. Ґальона, Л. Гольдштейн, *О. Коган*.

1995 було створено *Джаз. асоціацію України* (ДАУ), яку очолив *В. Симоненко*.

Літ: *Баташев А.* Советский джаз: Исторический очерк / Ред. и предисл. *А. Медведева*. — М., 1972; *Малишев Ю.* Це — музика! — К., 1974; *Симоненко В.* Мелодии джаза. Антология. — К., [2]1976; *Його ж.* Лексикон джаза. — К., 1981; *Бриль И.* Практический курс джазовой импровизации: Учебное пособие. — М., 1979; *Манилов В., Молотков В.* Техника джазового аккомпанемента на шестиструнной гитаре. — К., 1979; *Горват І., Ваcсербергер І.* Основи джазової інтерпретації. — К., 1980; *Коллиер Дж. Л.* Становление джаза. — М., [2]1984; Советский джаз. Проблемы. События. Мастера: Сб. статей / Сост. *А. Медведев, О. Медведева*. — М., 1987; *Чугунов В.* Гармония в джазе: Учебно-методическое пособие. — Изд. 3-е. — М., 1988; *Романко В.* Джаз у музичній культурі України: соціокультурна та музикознавча інтерпретації / Автореф. дис. ... канд. мист-ва. — К., 2000; *Ельгин Ю.* Укрощение искусств. — М., 2002; *Мінкін Л.* Про естетику і практику побутування джазової музики // Музична критика і сучасність. — Вип. 2-й. — К., 1984; *Олендарёв В.* Понятие "советский джаз" и проблема формирования национального стиля // Проблемы музыкальной культуры: Сб. ст. — К., 1987. — Вып. 2; *Його ж.* Про логіку інтонаційного процесу в джазі // Укр. муз-во. — Вип. 23. — К., 1988; *Романко В.* Соціокультурні аспекти музикознавчого дослідження джазу // Методологічні проблеми психології мисленнєвої та мовної діяльності / Studia Methodologica. — Тернопіль, 1997. — Вип. 3; *Його ж.* Джаз і академічна музика: шляхами синтезу // Музика. — 1998. — № 3; *Його ж.* Проблеми джазу у вітчизняному музикознавстві 20—30-х років XX століття // Наукові записки ТДПІ ім. В. Гнатюка. Серія 9: Музичне мистецтво. — № 1. — 1998; *Його ж.* Соціологічні аспекти етнорегіонального функціонування джазу у сучасному музичному житті України // Там само; *Його ж.* Сучасна вітчизняна джазологія: проблеми, перспективи // Там само; *Його ж.* Джазові фестивалі у музичному житті України // Там само; *Лысенко Ю.* И. С. Бах и джаз: некоторые аспекты исполнительского анализа // Музичний стиль: теорія, історія, сучасність: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 38; *Уєдин В.* Метаморфози українського джазу // Пост-Поступ (Львів). — 1996. — № 18; *Keepnews O., Grauer W.-jr.* A Pictorial History of Jazz. — New York, 1955; *Panassié H.*, Histoire du vrai jazz. — Paris, 1959; *Berendt J. E.* Od raga do rocka. Wszystko o jazzie. — Kraków, 1974; *Sargeant W.* Jazz: Hot and Hybrid. — New York, [3]1975; *Collier J. L.* The making of Jazz: A comprehensive history. — New-York, 1979; *Bohländer C., Holler K.-H.* Jazzführer in zwei Bänder. — Leipzig, 1980; *Starr F.* Red and hot: The fate of jazz in the Soviet Union 1917—1980. — New York, 1983; *Sales G.* Jazz: American Classical Musik. — New York, 1985; *Asriel A.* Jazz: Aspekte und Analysen. — Berlin, 1985; *Finkelstein S. W.* Jazz: A People's Music / With a foreword by *G. Jackues*. — New-York, 1988.

В. Романко

ДЖАЗ-КЛУБИ (ДК.) — громад. об'єднання музикантів і любителів *джазу*. Діяли в Бердянську Запоріз. обл. (з 1993), Білій Церкві Київ. обл. (з 1982), Горлівці Донец. обл. (з 1977), Дніпропетровську (1967—73, 1987—90), Донецьку (1967—69), Запоріжжі (1968), Києві (1962—90), Кривому Розі Дніпроп. обл. (1987—89), Львові (1988—89), Одесі (з 1980), Смілі Черкас. обл. (1991—96), Сумах (1986—87), Черкасах (1989—94), Чернівцях (1985—87) та ін. містах. Члени ДК. виступали з лекціями, брали участь у проведенні конкурсів, фестивалів, займались гастрольно-конц. діяльністю. ДК. відіграли значну роль у становленні й розвитку джазу в Україні.

В. Симоненко

"ДЖАЗ-ЕКСПРОМТ" ("ДЕ.") (м. Київ) — джаз. вок. міш. ансамбль. Лауреат Міжн. конкурсу в м. Тампере (Фінляндія). У різні часи кількісний склад "ДЕ." змінювався від *секстету* до *октету*. До складу входили *Н. Гура, Л. Остапенко*, В. Міхновецький, М. Керусенко, С. Величенко, Т. Хотіна, О. Мухова та ін. На великій сцені з 1993. Виступає як самостійна конц. одиниця і як бек-вокальний ансамбль *Т. Повалій* і О. Крюкової. 1-й склад створено В. Міхновецьким із донеччан — студентів Київ. конс. Аранжування для "ДЕ." робить його худ. кер. *О. Лисокінь* (до 1994 — також В. Міхновецький, а з 2000 — Л. Остапенко). У репертуарі — обр. укр. нар. пісень, традиц. джаз. стандарти та джаз. кавер-версії старих рад. шлягерів. Співає укр., англ. та рос. мовами. У рамках амер. проекту "Jesus Film Project" записав подвійний альбом сучас. псалмів укр. мовою "Хвала і поклоніння".

Літ.: www.jazz-expromt.relc.com

А. Колениченко

ДЖАЗОВА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ (ДАУ) — об'єднання укр. джаз. музикантів, вик. колективів, аранжувальників, музикознавців, *джаз-клубів* та ін. формувань. Створ. 1995 при Центрі муз. інформації СКУ. ДАУ займається гастр.-конц. діяльністю, проводить фестивалі, конкурси, метод.-практ. семінари, бере участь у здійсненні міжн. мист. проектів. Перший президент ДАУ — *В. Симоненко*.

В. Симоненко

"ДЖАЗОВА ФІЛАРМОНІЯ" — цикл концертів, що проводяться у Києві з 1995 *Джазовою асоціацією України* за участю укр. та іноз. колективів і виконавців.

В. Симоненко

ДЖАЗОВІ КОНКУРСИ — творчі змагання джаз. музикантів. Проводились у Києві (1966, 1987) — міські; Рівному, Луганську (1989) та Полтаві (1996) — республіканські.

В. Симоненко

ДЖАМАГОРЦЯН Аліса Варткесівна (15.07.1939, м. Сталіно, тепер Донецьк) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано), педагог. Професор (1993). Лауреатка міжн. конкурсу оперних співаків ім. Дж. Енеску (Бухарест, 1967, 3-я премія). Закін. Одес. конс., кл. сольного співу *О. Благовидової* (1965). Відтоді — солістка Одес. т-ру опери та балету і викладачка кафедри сольного співу Одес. конс., доцент (1982), професор (з 1993). Має вел. оперний і кам. репертуар. Авторка числ. метод. розробок та істор.-біогр. нарисів про колег-співаків. Поміж її вихованців — лауреати багатьох респ., всесоюз. та міжн. конкурсів.

Партії: Вітрова донька (однойм. опера Ю. Мейтуса), Оксана ("Загибель ескадри" В. Губаренка), Діана ("Собака на сіні" О. Сандлера), Ольга, Поліна ("Євгеній Онєгін", "Пікова дама" П. Чайковського), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе) та ін.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Суслов Е.* Культура большого искусства // Веч. Одесса. — 1973. — 22 дек.; *Максименко В.* Служение музыке // Там само. — 1977. — 15 авг.; *Бродавко Р.* Исповедь взволнованной души // Там само. — 1990. — 25 окт.

І. Сікорська

А. Джамагорцян у ролі Кармен (однойменна опера Ж. Бізе)

Титульна сторінка видання "Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 ст." Ю. Ясиновського (1995)

ДЖЕНКОВ Віктор Антонович (28.06.1938, с. Радолівка Запоріз. обл. — 25.11.2002, м. Київ) — диригент, педагог. З. д. м. України (1996). Закін. 1965 Київ. конс. Відтоді її викладач, професор (1985). 1981 — зав. кафедри хор. диригування, 1983 — проректор з навч. роботи. 1963—93 — худ. кер. самод. капели Жовтневого палацу культури (тепер Міжн. центр культури та мистецтв). Поміж учнів — В. Бітаєв.

Літ.: Академія музичної еліти: Історія і сучасність. — К., 2003; [Некролог] // КіЖ. — 2002. — 4 груд.

ДЖЕРВАЗІ Л. (серед. 19 ст.) — італ. композитор, диригент. Був директором італ. опери в Одесі. Автор опери "Сільське казино" (згодом "Сільський будиночок", Одеса, 1841), увертюри на теми з опери "Життя за царя" *М. Глінки*, а також "Історичного нарису італійської опери в Одесі з 1838 до лютого 1870" (присв. Одес. муніципалітету, 1870) тощо.

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО МУЗИЧНЕ (ДМ.) — галузь історії музики, що займається теор. питаннями: класифікацією джерел, методологією та методикою їх вивчення, а також практ. діяльністю — пошуком і виявленням джерел, визначенням їх достовірності й цінності; використанням запозиченого з джерел фактичного матеріалу для наук. досліджень; підготовкою джерел до видання і створенням джерелознавчо-довідкової літ-ри (покажчиків, каталогів, описів джерел). При написанні муз.-істор. праць дослідники використовують евристичний, археогр., палеогр., текстолог., критичний та ін. джерелознавчі методи. ДМ. вивчає різні муз. джерела: нотні (автографи, списки, чорнові ескізи); пам'ятки муз.-теор. та естет. думки, особові джерела муз. діячів (автобіографії, щоденники, листи, спогади), колективні джерела (документи муз. установ, організацій тощо), пресу (з погляду вміщених у них муз. матеріалів), речові (муз. інструменти), зображальні (афіші, іконогр., фотокінодокументи), а також істор. та літ. джерела, що мають інформацію про муз. культуру. У роботі з муз. джерелами використовуються методи допоміжних істор. дисциплін: палеографії (вивчає особливості матеріалу рукопису та його письма), що допомагає здійснити хронологічно-географ. атрибуцію давніх рукописів; археографії (розробляє методику опису джерел, займається підготовкою джерел до видання, укладанням довідників, покажчиків), текстології (вивчає історію створення комп. тексту на основі автографів, ескізів тощо).

Писемні нотовані джерела почали з'являтися в Україні-Русі після прийняття християнства. Вони фіксували монодійний богослужб. спів правосл. церкви й записувалися безлінійною знаменною та кондакарною *нотаціями*. На укр. землях від 10 до 15 ст. існував ряд книг, де фіксувався цей спів, що мали назву Кондакар, Мінея, Тріодь, Стихирар, Октоїх (див. *Книги богослужбові*). Перші такі пергаментні рукоп. книги виникли у Києві, де здійснювалося запозичення грец.-візант. церк. співу і витворювався свій київ. варіант. З Києва цей знаменний спів поширився по різних регіонах Київ. Русі. Хоча Київ відіграв вирішальну роль у запровадженні богослужб. співу і його розповсюдженні, але несприятливі істор. обставини призвели до того, що більшість джерел 11—14 ст. збереглися лише в Півн. Русі, що не зазнала татаро-монгол. навали; а нині зберігаються у книгосховищах Москви та С.-Петербурга. У Києві знаходяться тільки окремі уривки безлінійних джерел 12—14 ст. (з Мінейних Стихирарів). Пам'ятки, що збереглися в Росії, відображають традицію правосл. монодійного співу не тільки півн. частини Русі, а й київську, а також традицію усієї Півд.-Східн. Русі. Крім того, в Росії існує ряд безлінійних рукописів, що, на думку дослідників (В. Металлова та ін.), мають півд.-руське походження (Кондакар з Уставу Студійського кін. 11 — поч. 12 ст.; деякі Мінеї Службові 12—13 ст.; Тріоді Пісна й Цвітна кін. 12 — поч. 13 ст., переписувачем якої був Мойсей Киянин; Ірмологій поч. 13 ст.; деякі Стихирарі Мінейні 12 ст.). Орієнтовно в 15 — на поч. 16 ст. в укр. богослужб. практиці відбулася заміна різних книг на одну, що вміщувала піснеспіви, відібрані з різних книг, що використовувались упродовж церк. року (в Росії продовжували використовувати

різні книги). Спочатку це були книги з безлінійною нотацією, а в 16 ст. з'явилися такі книги і з 5-лінійною київ. квадратною нотацією і мали назву *Ірмолой* (Єрмолой, Ярмолой) (див. — *Українська церк. монодія*). В Україні та поза її межами збереглися сотні рукоп. нотолінійних Ірмолоїв кін. 16 — кін. 18 ст. У книгосховищах Києва є чимало нот. джерел багатоголос. церк. творів: т. зв. *партесної* музики в рукописах 17 — серед. 18 ст., що записувалася в книгах-поголосниках (походять вони із зібрань *Києво-Печер. лаври* та Софійського собору); творів композиторів 2-ї пол. 18 ст. — *А. Рачинського, М. Березовського, Д. Бортнянського*, автографи творів *А. Веделя*. В укр. сховищах існують також рукоп. збірники *кантів* 17—18 ст., а також друкований *"Богогласник"* (1790—91).

В Європі ДМ. почало розвиватися з 19 ст., коли виник інтерес до музики минулих епох і у зв'язку з цим друкувалися муз. пам'ятки: Denkmäler der Tonkunst. — Bergedorf, 1869—71. — Bd. 1—6; Круг церковного знаменного пения. — С.Пб., 1884—85. — Т. 1—3. — В 6 ч.; Denkmäler der Tonkunst in Österreich. — Wien, 1894—1913; Les Maîtres musicians de la Renaissance française. — Paris, 1894—1908; Denkmäler Deutscher Tonkunst. — Leipzig; Ausburg, 1892—1931; Monumenta Musicaes Sacrae in Polonia. — Poznań, 1887 тощо.

Джерелознавчою діяльністю займалися перші історики укр. музики: *П. Бажанський* ("Історія руського церковного співу", 1890), *М. Грінченко* ("Історія української музики", 1922). Поміж укр. музикознавців першим проявив інтерес до муз. пам'яток давньокиїв. періоду *Ф. Стешко*. Працюючи в 1920-х у Празі в Укр. Високому Педагогічному Ін-ті ім. М. Драгоманова, він готував до видання церк. пам'ятку 12 ст. "Благовіщенський кондакар" (на жаль, поки що невідомі результати його праці над цією пам'яткою) і відтак написав статтю "Джерела до історії початкової доби церковного співу на Україні" (Прага, 1929). Це перша стаття укр. музикознавця, де йдеться про незібраність і невивченість пам'яток давньої укр. музики; у ній порушуються й окремі питання теорії джерелознавства. Теор. питання ДМ. розглядаються у статті *Л. Корній* "Проблеми джерелознавства української музичної культури (безлінійні рукописи сакральної монодії 11—16 ст.)" // Студії мистецтвознавчі. — 2005. — Числ. 2. В Україні за рад. часів з ідеолог. причин не дозволялося видавати пам'ятки давньої укр. музики (переважно сакральної) і тільки з 1970-х їх почали друкувати; з галузі муз. теорії — *Дилецький М.* Граматика музикальна. Фотокопія рукопису 1723 р., підготовка до видання *О. Цалай-Якименко* (К., 1970); церковної монодії — Літургія київського наспіву з Ірмолою XVII ст. та ін. піснеспіви в додатку до монографії *Л. Корній* "Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої половини XVIII ст." (К., 1993); *Корній Л., Дубровіна Л.* Болгарський наспів з рукописних нотолінійних Ірмолоїв України кінця XVI — XVII ст. (К., 1998); *Цалай-Якименко О.* Духовні співи давньої України. Антологія (К., 2000); партесні твори за редакцією й упорядкуванням *Н. Герасимової-Персидської* — Партесний концерт (К., 1976); *Микола Дилецький.* Хорові твори (К., 1981); Українські партесні мотети початку XVIII ст. (К., 1991); хор. церк. твори 2-ї пол. 18 ст. — *Артем Ведель.* Божественна Літургія Св. Іоанна Золотоустого та 12 духовних хорових концертів, ред. *В. Колесника.* (Київ; Едмонтон; Торонто, 2000); канти — Український кант XVII — XVIII ст., упоряд. *Люд. Івченко.* (К., 1990); опера — *Бортнянський Д.* "Алкід", ред. *М. Берденников* (К., 1985) тощо. Зразки різних жанрів давньоукр. музики (до 19 ст.) друкувались у "Хрестоматії української дожовтневої музики", упоряд. *О. Шреєр-Ткаченко* (К., 1974).

Ірмологіон С. Селецького, 1682 р.

Укр. дослідники займалися виданням особових джерел: листів, спогадів (*М. Лисенко, О. Кошиця, К. Стеценко, Б. Лятошинського* та ін.), а також муз.-критичних статей тощо. Числ. джерельні матеріали, що стосуються укр. муз. культури, друкувалися в журн. "Киевская старина" (1882—1907). З кін. 20 ст. почали виходити спец. видання, що містять джерельні матеріали: Українська музична спадщина, ред. *М. Гордійчук* (К., 1989); Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Праці музикознавчої комісії (Л., 1993; 1996); Український музичний архів, упоряд. *М. Степаненко* (К., 1995, 1999, 2003. — Вип. 1—3) тощо. Друкуються спец. джерелознавчо-довідкові видання, де подано описи нот. джерел: *Ясиновський Ю.* Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16—18 ст. Каталог і кодикологічно-палеографічне дослідження (Л., 1996); Музичний архів М. Леонтовича. Каталог, упоряд. *Л. Корній, Е. Клименко* (К., 1999); Нотографічний покажчик видань муз. творів *М. Лисенка*, упоряд. *О. Осадця* (Л., 2001) тощо.

Л. Корній

"ДЖЕРЕЛЬЦЕ" — зразковий фольк.-етногр. ансамбль. Створ. 1973 при Моршинській школі мистецтв (худ. кер. — з. пр. культ. України *І. Король*). У репертуарі — нар. пісні, звичаї та обряди, нар.-реліг. вистави. Учасник міжн. фольк. фестивалів. Гастролював по Україні, за кордоном (Польща, Угорщина, Македонія).

ДЖОЛОМІГА (*європ.* — парна *флейта*; *рос.* — двойная свирель; *загальноукр.* — жоломіга, *дводенцівка, півтораденцівка*; *гуц.* — двійниця, близнівка, монтелев; *закарп.* — "джуруньчалка") — спарений двоцівковий тип денцевої *флейти народної*, що досьогодні зберігся у ча-

Джоломіга

О. Дзбанівський

Дзвони

бан. та дом. побуті Гуцульщини й Закарпаття. Структура й ергономічні властивості Д. дозволяють виконувати муз. твори як давньої *бурдонової*, так і пізнішої паралельно-інтервальної (терцевої) фактури. У конц. практиці сучас. самодіял. та профес. колективів фольклорист. спрямування Д. широко застосовується для урізноманітнення палітри *аерофонів народних* і демонстрування її унікальних можливостей у відтворенні одночасного 2-голос. звучання (*М. Тимофіїв*, Д. Левицький, Д. Демінчук, Ю. Фокшей, *М. Блощишак* та багато ін.).

Дискогр.: аудіокасета Музичні інструменти Гуцульщини. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 14.

Літ.: *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; *Банин А.* Русская инструментальная музыка фольклорной традиции. — М., 1997; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; *Круль П.* Національне духове інструментальне мистецтво українського народу. — К., 2000; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Кушлик Л.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000; *Шостак В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995.

М. Хай

ДЖОЛОМІЙКА (див. — *Кларнети народні*)

ДЖУРМІЙ Леонід Миколайович (31.01.1941, м. Житомир — 28.03.2001, м. Харків) — кларнетист, диригент. З. а. УРСР (1983). Закін. Одес. конс., кл. кларнета *К. Мюльберга* (1964). Диригуванню навч. у *В. Базилевич*. Від 1963 — соліст оркестру, з 1969 — асистент диригента, з 1973 — диригент, з 1993 — заст. директора з творчих питань Харків. т-ру опери та балету. Здійснив постановки опер "Один крок до кохання" *Г. Жуковського* (1974), "Пам'ятай мене" (1980) й "Сват мимоволі" (1985) *В. Губаренка*, балетів "Північна казка" *І. Ковача* (1977), "Вогонь Еліди" *В. Золотухіна* (1980). Диригував і балет. та ін. виставами.

І. Гамкало

ДЗБАНІВСЬКИЙ Олександр Тихонович (1870, с. Маньківка на Уманщині, тепер смт Черкас. обл. — 28.10.1938, м. Київ) — сусп.-культ. діяч, співак, педагог, муз. критик, композитор. Закін. Уман. духовне уч-ще і Київ. семінарію (1885—91), був вільним слухачем Київ. ун-ту, водночас навч. співу в *К. Еверарді* у Київ. муз. уч-щі (бл. 1892—93). У серед. 1890-х відвідував клас спец. теорії музики у Моск. філарм. уч-щі (викладачі — С. Кругликов, О. Ільїнський), працював хористом у капелі Васильєва. Від 1897 — у Житомирі: викладач співу в жін. гімназіях, директор-розпорядник Артист. тов-ва, читав там лекції з історії музики та організовував концерти; провадив метод. роботу в недільних та веч. школах, укладав репертуарні збірки, надсилав кореспонденції до "РМГ". На запрошення М. Фіндейзена 1909 приїхав до Петербурга, де працював кореспондентом газ. "РМГ", "Слово", "Вечерняя газета", викладав історію і теорію музики в Петерб. муз. ін-ті. 1919 переїхав до Одеси, був інструктором оперного т-ру. Від 1921 у Харкові: член-секретар Вищмузкому, інструктор Харків. держопери, викладач Муз.-драм. ін-ту. Винятково продуктивною була орг. робота у Києві (1928—38): створення Укр. наук. муз. бібліотеки, комплектування її фондів (завдяки цьому було врятовано найцінніші колекції, зокр. нотну *б-ку Розумовських*), де зібрано бл. 125 тис. од. зб. У творчому доробку переважає вок. музика для дітей: хори (понад 40), пісні, романси, здебільшого неопубл. Важливе джерелознавче значення мають статті Д. про обстежені архіви, бібліотеки.

Тв.: Сборник школьных песен. — М., 1904; Хоровое пение. — М., [Б. р.]; Пісні та гри. — Х., 1929. Упоряд. зб.: Школьное пение. — М., 1900.

Літ. тв.: По київським музеям і бібліотекам // Музика. — 1927. — № 3; Минуле муз. культури на Україні // Червоний шлях. — 1927. — № 11; Матеріали муз. старовини в Житомирському музеї // Музика. — 1927. — № 5—6; Вищий Муз. Комітет при відділові мистецтв Наркомосвіти // Там само. — 1927. — № 4; Про поточний та майбутній сезон Київської опери (порядком дискусії) // Рад. мистецтво. — 1930. — № 12—13.

Літ.: *Юченко Лар.* З любов'ю до музики // Музика. — 1990. — № 6.

Л. Пархоменко

ДЗБАНОВСЬКИЙ Іван Гаврилович (19 ст., м. Умань, тепер Черкас. обл.) — співак (бас), актор. Сцен. діяльність почав 1886. Виступав у трупах *П. Саксаганського* (1890—1900, 1903—07), О. Суходольського (1908—12), *Л. Сабініна* (1916).

Партії й ролі: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Акила Акилович, Шляхтич ("Суєта", "Мартин Боруля" І. Карпенка-Карого) та ін.

ДЗВІН (*рос.* колокол, *італ.* campana, *франц.* cloche, *нім.* Glocke, *англ.* bell) — ударний сигнальний інструмент тюльпаноподібної форми. Виготовляється зі спец. бронзи, що містить у собі сплав міді та олова (зараз найкращим вважається сполучення 78—80% міді та 20—22% олова при 1—2% домішків). Від олова залежить краса тембру, від міді — міцність інстр.

Д. посідає місце між інструментами з певною висотою звучання та без певної висоти звучання. Має складний звук. спектр, де поєднуються гармонічні й негармонічні обертони, що можуть змінювати амплітуду коливання. Основний тон Д. — неяскравий. Часто його функцію виконує один з найгучніших обертонів.

Д. відрізняються за формою, способами виготовлення, розташування, фіксування та звуковидобування залежно від походження та нац. традицій. Європ. Д. мають усередині ударник ("язик"), за допомогою якого здійснюється звуковидобування. Діаметр Д. дорівнює його висоті (таке співвідношення було визнане найкращим італ. майстрами поч. 5 ст. н. е.). Висота дзвонів Схід. Азії перевищує їх діаметр. Там можна зустріти Д. без "язика", де звук видобу-

вається за допомогою зовнішнього ударника. Зах.-європ. Д. мають яскраво визначений певний тон, а у схід.-європ. ледь помітний осн. тон губиться серед яскравих обертонів. Зах.-європ. інстр. утворюють злагоджені корільони (послідовно розміщені набори Д.), тоді як схід.-європ. дзвони, де складне поєднання негармонічних та гармонічних обертонів надає кожному інструментові неповторного забарвлення, стають основою ритм. дзвону. На більшості зах.-європ. Д. звук видобувають шляхом їх розгойдування (при тому неможливо використати Д. великої ваги). Схід.-європ. дзвони підвішуються за "вуха" нерухомо, що дає можливість використовувати досить великі Д. і грати на них більш ритмічно. Найважчий у світі Цар-Дзвін у Москві важить 12000 пудів (бл. 200 тонн).

З найдавніших часів Д. функціонували як культові та світські інструменти. Вони вимірювали час, оповіщали про лиха та радощі громад. життя, ставали звук. маяками для потерпілих на морі, відганяли невидимих ворогів, лікували від душевних і тілесних хвороб. Назви їх склад. частин відповідали назвам частин людського тіла: "тіло", "плече", "вухо", "язик".

Європ. історія Д. пов'язана з християнством, що не одразу прийняло Д. На поч. 5 ст. н. е. єпископ м. Нола (Кампана, Італія) св. Паулін (353–451) винайшов найоптимальнішу форму Д., подібну до форми польових Д. Відтоді Д. органічно увійшов до богослужінь. Перше писем. свідчення про Д. на Русі належить до 1066, перша інформація про місцеве виготовлення інстр. — до 1259. Роль Д. ще деякий час виконували *била* й клепала.

Деякі стійкі різновиди церк. Д. отримали певні назви: "благовіст" — повільні удари в найбільший Д. (звучить перед богослужінням); "набат" ("сполох") — удари середнього Д. у досить швидкому темпі (сповіщає про лихо); "перебор" — повільний послідовний перебор кількох Д. (використовується під час заупокійної служби); "тредзвін" — одночасна гра кількох Д. (під час церк. свят).

До симф. оркестру увійшли 2 типи Д.: натуральні (*італ.* campane cathedrale) та оркестрові (campane tubolari). Натуральні встановлюються у конц. приміщенні стаціонарно. Композитор вказує у партитурі тип Д., час вступу і термін звучання (вперше у рос. профес. музиці Д. прозвучали в епілозі опери *М. Глінки* "Життя за царя"). Окремі натуральні Д. можуть залучатися до симф. оркестру (*А. Рудницький* "Анна Ярославна"). Також існують твори для корільонів.

Оркестрові Д. є набором сталевих труб, вертикально підвішених у дерев'яній або металевій рамі, входять до складу ударної групи симф. оркестру. Мають діапазон від однієї до 2-х октав, записуються у скрипковому ключі (нижній звук — "до[1]" за записом). Функцію ударника виконує дерев'яний молоток. Окрім функцій, притаманних ударним інстр. з певною висотою звучання, Д. можуть протистояти tutti симф. оркестру (Г. Канчелі. Симфонія № 4) або "витати" як образ без фізичної наявності (*Л. Колодуб.* Симфонія № 5, 2-а ч.). Д. ніколи не вважалися "чистим" тембром, коло їх семант. ознак має надзвичайно глибоке коріння. В укр. музиці Д. можна зустріти у творах також *І. Карабиця*, *М. Скорика*, *Є. Станковича* та ін.

Докладне наук. вивчення Д. розпочалось у 19 ст. У 1870-х А. Ізраїлев винайшов акуст. прилад для вивчення числа коливань Д. під час звучання, завдяки чому стало можливим підстроювати Д. На поч. 20 ст. К. Сараджев, маючи унікальний слух, записав усі Д. Москви. 1963 група ентузіастів на чолі з А. Бутиліним відтворила та записала на платівку ростовські дзвони. У 2-й пол. 20 ст. було проаналізовано акуст. особливості (П. Зімін), хімічний склад (Т. Шашкіна) та внутрішні інтервальні закономірності (Л. Благовіщенська) Д. В Україні практичним вивченням Д. займається *Г. Черненко*, який брав активну участь у роботі по встановленню та підстроюванню Д. на дзвіниці Михайлівського Золотоверхого монастиря у Києві, де було створено корільон з 50-и Д.

Літ.: *Израилев А.* Ростовские колокола и звоны. — С.Пб, 1884; *Оловянишников Н.* История колоколов и колоколитейное искусство. — М., 1912; Колокола: история и современность. — М., 1985; *Цветаева А., Сараджев Н.* Мастер волшебного звона. — М., 1988; Колокола: история и современность. — М., 1993; Устав церковного звона. — М., 2002; *Працюк Б.* Час та дзвін // Час. Простір. Музика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 25; *Кіндратюк Б.* Дзвони і дзвонарське мистецтво як предмет наукових студій // Musica Humana. — Л., 2005. — Чисп. 2; *Edward V. Williams.* The bells of Russia. — Princeton University Press, 1985.

Б. Працюк

"ДЗВІНОЧОК" — хор хлопчиків (з 1966), з 1976 — хор. капела хлопчиків та юнаків Київ. палацу дітей та юнацтва ім. М. Островського. Лауреат числ. міжн. фестивалів, зокр. фестивалю дит. хорів (Москва, 1975, 2-а премія). Провідний дит. хор України. Засн., худ. кер. і диригентка *Е. Виноградова* (1966–83). Згодом хор очолювали *А. Зайцева* (1983–88), *Д. Радик* (1989–92), *О. Волкова* (1992–2002), з 2002 — *Р. Толмачов*; незмінний хормейстер Г. Тимофєєва. На базі "Д." створено хор. студію, де навч. 50 хлопчиків у різних вікових групах. "Д." — перший в Україні дит. хор. колектив, котрий відродив спів. традиції 17–18 ст. Він об'єднав у своєму звучанні неповторні голоси хлопчиків і чоловіків, що дозволило розширити репертуарні можливості хору від укр. нар. *пісень* до великих вок.-симф. форм. "Д." дав понад 300 концертів, виконав бл. 200 творів сучас. укр. композиторів, обр. нар. пісень, майстерно інтерпретував укр. і заруб. класику. У репертуарі — понад 20 творів великої форми, що виконувалися з Держ. симф. орк. України та Київ. кам. оркестром (*кантати*, *ораторії*, *меси*, *реквієми*, *опери*, хор. цикли та окр. твори *В. А. Моцарта*, Г. Ф. Генделя, Г. Телемана, *Д. Бортнянського*, Б. Бріттена, *Б. Лятошинського*, *Д. Шостаковича*, Д. Кабалевського, *І. Шамо*, *Л. Дичко*, *Б. Фільц* та ін. За участю "Д". у Києві відбулася прем'єра ораторії *С. Прокоф'єва* "На страже мира" (диригент

С. Турчак і хор. капела "*Думка*"), опер "Персефона" *І. Стравінського* та "Алкід" Д. Бортнянського. "Д". — постійний учасник пленумів і з'їздів НСКУ, філарм. концертів, хор. фестивалів, міжн. хор. форумів, брав участь в автор. концертах композиторів, у святах пісні в Таллінні, Тарту, Ризі, Горькому (тепер Нижній Новгород), Свердловську (тепер Єкатеринбург). Виступав у різних містах України, Росії, Прибалтики, Закавказзя, Чехії, Словаччини, Німеччини, Польщі, Болгарії, Австрії, Італії, Нідерландів, Бельгії. Високу вик. культуру капели відзначали авторитетні митці у вітчизн. і заруб. пресі. На базі хору "Д". з 1978 діє Клуб (спочатку Всесоюз., а з 2001 — міжн.) хормейстерів дит. хор. колективів і композиторів "*Тоніка*".

Дискогр.: CD — "Ukrainian choir "Dzvinochok"— К., 2002.

Літ.: (усього понад 80 статей у пресі). *Кречко М.* Наша гордість // "Співає "Дзвіночок" / Упоряд. *Е. Виноградова.* — К., 1982; *Чисто О.* Наповнити смислом кожний звук // Укр. культура. — 1999. — № 10; *Фільц Б.* Українське дитяче хорове виконавство як чинник естетичного виховання // VI Міжн. конгрес україністів. — Кн. 2: Музикознавство, образотворче мистецтво, театрознавство, кінознавство. — Донецьк; К., 2005; Крила міцніють в польоті // КіЖ. — 1971. — 23 берез.; Лине спів "Дзвіночка" // Веч. Київ. — 1974. — 4 трав.; *Тимошенко О.* Блискучий успіх // КіЖ. — 1975. — 13 лип.; *Скочко В.* "Дзвіночок" на всю Голландію // Голос України. — 1998. — 17 січ.

Б. Фільц

ДЗВОНИ, ДЗВІНОЧКИ НАРОДНІ (загальноукр. — дзвін, дзвінок, дзвіночок; гуцул. — колоколи, колокірец, дзвинок, дзвоник; закарп. — дзвоники, колокули, — ударний висячий язиковий *ідіофон*. Існують Д. великі (висотою бл. 50—85 см, діаметр нижньої частини 35—45 см), середні (відповідно висота — 35—50 см, діаметр — 25—35 см) та малі (10—35 см і 5—25 см). На великих, середніх та малих церк. дзвонах, підвішених на дзвіницях і окр. дерев'яних віддзвонових конструкціях, грають за допомогою посмикування шнура, прикріпленого до "вуха" великого, рідше — середнього Д. або ж до самого металевого підвісного "язика" малого чи середнього Д. Перший спосіб з використанням одного або кількох великих Д. характерніший для римо- та греко-католиц. (а на зах-укр. землях — також і для правосл.) церк. традицій; другий — із застосуванням набору щонайменше 5—8 Д. різних розмірів — притаманний переважно рос. правосл. церквам. Окрім ритуально-релігійних функцій, великі й середні Д. нерідко сьогодні використовують як сигнальні інструменти (див. — *Дзвін*).

Маленькі *дзвінки* та *дзвіночки* у гуцулів використовують у церк. літургії, у колядницькому та великодньому обрядах, у *вертепі*. Їх також підвішують коням до шиї для перестороги руху брички чи екіпажу та коровам, рідше — вівцям і козам, щоб не загубились у лісі.

Маленькі *дзвоники* не слід плутати з т. зв. "круглими" дзвіночками.

Дзвін, або дзвінок

Дзвіночки

Дискогр.: CD *Хай М.* Інструментальна музика // Берви. Український традиційний фольклор. — К.: AVE 004, EXTRA, Арт-Екзистенція — УЕЛФ., 2001. — Аудіочастина. — № 29.

Літ.: *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Мацієвський І.* Християнське та етнотрадиційне в інструментальній музичній культурі народів Карпат: взаємозв'язки та антиномії // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000; *Його ж.* Жанрові угрупування української традиційної інструментальної музики. — Л., 2000; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти // Гуцульщина. — Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; *Кушлик Л.* Народні музичні інструменти в календарних обрядах на Гуцульщині // Традиційна музика Карпат: християнські звичаї та обряди. — Івано-Франківськ, 2000; *Його ж.* Новознайдені музичні інструменти на Бойківщині // Традиційна народна музична культура Бойківщини; *Шосток В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995; див. також літ. до статті "*Дзвін*".

М. Хай

"ДЗВОНИ" ("The Bells") — один із перших вок.-інстр. ансамблів (ВІА) в Україні. Створ. 1966 учнями випускних класів київ. школи № 2 ім. І. Франка (англомовна). 1-й склад: Ю. Кузик — бас-гітара (ініціатор створення), В. Костромов — гітара, І. Муха — гітара, С. Іванов — ударні. Спочатку виконували композиції ансамблю "Бітлз" (The Beatles), "Роллінг Стоунз" (The Rolling Stones) та ін. відомих зах. рок-гуртів. Від 1967 репертуар "Д". збагатився власними композиціями молодих музикантів, створеними на основі укр. нар. пісень, переважно у стилі біг-біт — "Кед мі прийшла карта", "Била мене мати", "За нашов стодолов" тощо. 1968 сформувався новий склад групи: Ю. Кузик, І. Муха, *Г. Татарченко* та *В. Ковальський* — гітари, М. Чечотко (ударні). "Д". багато виступали перед молоддю столиці України (переважно у клубах Київ. вузів — ун-ту, будівельного та політех. ін-тів), брав участь у конкурсах, фестивалях, телепрограмах, у т. ч. І Укр. фестивалі *рок-музики* (клуб Мін-ва зв'язку у Києві, 1969). 1970 "Д". утретє змінили склад: Ю. Кузик, *Т. Петриненко* — клавішні, Г. Татарченко, С. Желобецький (ударні), Л. Кигель (тромбон), *Ю. Василевич* (саксофон), О. Кобець (труба). Цей період вважається розквітом Д.: створено композиції, що позначили етапні віхи у розвитку укр. рок-музики з яскраво вираженою нац. орієнтацією ("Пісня про пісню" *Т. Петриненка*, "Коло млина калина" Ю. Кузика, "Заметіль покриває сліди" С. Желобецького тощо). Незважаючи на негативне ставлення до музикантів ансамблю з боку тогочасних парт.-ідеолог. органів, "Д." мали широкий резонанс серед молоді й багато послідовників. Знаменним став виступ "Д." 1973 в Оперній студії Київ. конс. на знак протесту проти антидемократичного перевороту в Чилі (звучали пісні ісцан., англ., укр. мовами). "Д". проіснували до кін. 1973 (музиканти-студенти вузів після отримання дипломів розпочали власну профес. кар'єру). Деякі музиканти пізніше увійшли до ВІА, створених Т. Петриненком ("Візерунки шляхів", "Грono"). Пам'яткою про існування "першої ластівки" укр. рок-музики "Д". є кілька фонограм пісень, що зберігаються у фондах Укр. радіо.

В. Кузик

ДЗЕВУЛЬСЬКИЙ (Dziewölski) Євген (9.01.1889, м. Київ — 4.02.1978, с. Фалєніца побл. м. Варшави, Польща) — композитор, диригент, педагог. Закін. 1918 Київ. конс. (кл. композиції та диригування *Р. Глієра*). 1914—19 — диригент і муз. кер. укр. і польс. т-рів у Києві, згодом у Вільно (тепер Вільнюс, Литва), Польщі. Автор 4-х симфоній, 3-х симф. поем, 2-х увертюр, 6-и сюїт, симф. і фп. творів, обр. нар. пісень різних народів, у т. ч. укр. (гуцул. і білор.).

Л. Мазепа

ДЗИГАР Олександр Артамонович (06.1916, м. Харбін, нині КНР — після 2001, м. Москва, РФ) — скрипаль. Гри на скр. навч. у проф. У. Гольдштейна у Харбін. вищій муз. школі ім. О. Глазунова, яку закін. 1936. Від 1933 — член Союзу укр. молоді в Харбіні. Голова Укр. Далекосхідної Січі (1936). Від 1936 працював в ансамблі "Ямато-отель" у Мукдені, провадив активну конц. і муз.-громад. діяльність, здійснив грамзаписи на фірмі "Віктор у Синьцзині". У репертуарі Д. були практично всі твори для скр. соло зах.-європ. композиторів-романтиків, твори сучас. авторів та анс. композиції. Від 1943 — концертмейстер Харбін. симф. оркестру. Там само організував струн. квартет (перша скрипка). Після окупації Харбіну рад. військами 31 серп. 1945 був заарештований органами НКВС і таємно вивезений до кол. СРСР. Перебуваючи в ув'язненні на Колимі (1946—53), продовжував конц. діяльність. 1953—56 — на засланні в Сибіру, з 1958 — на спецпоселенні в Магадані. Скрипаль оркестру к/т-ру "Гірник", місц. драм. т-ру. Здійснив ряд конц. подорожей по Далекому Сходу й Сибіру. Від 1976 після реабілітації жив у Москві.

Літ.: *Полок А.* Українське театральне та хорове мистецтво на Далекому Сході XX ст. // Визвольний шлях. — 2001. — Кн. 7; *Люпа В.* Харбін—Колима—транзит // Молодь України. — 1997. — 12 черв.; *Чорномаз В.* Доля харбінського українця // Самостійна Україна. — 2000. — Числ. 4.

Б. Сюта

ДЗЮБА Олег Андрійович (3.11.1952, с. Старий Острополь Хмельн. обл.) — естр. співак (баритон). З. а. України (1996). Лауреат Нац. конкурсу "Славлю мою Батьківщину" (Київ, 1985), Всесоюз. конкурсу "Товарищ песня" (Москва, 1987), премії ім. О. Масельського "Людина року" (Харків, 1996), нац. і міжн. фест. *"Пісенний Вернісаж"* (Київ, 1989, 1990, 1995). 1974 закін. Київ. ін-т культури, 1975—77 навч. у Львів. конс., перевівся й закін. Харків. ін-т мистецтв 1979 (дир.-хор. ф-т, кл. Ю. Кулика). 1974—75 — викладач культ.-освіт. уч-ща м. Дубно Рівн. обл. 1975—76 — артист хору й соліст ВІА Прикарп. військ. округу, 1976—82 — худ. кер. самод. колективів Харків. фіз.-тех. ін-ту, з 1983 — соліст Харків. філармонії (іноді виступає під власний супр. акуст. гітари й фп.). У репертуарі — популярні укр. і рос. нар. пісні й романси, вок. твори *О. Вертинського*, пісні *П. Майбороди*, *О. Білаша*, *І. Карабиця*, Д. Тухманова (особливо популярними стали пісні *М. Стецюна* "Тільки вишні", "Нічний вокзал", *О. Морозова* "Душі криниця", *А. Горчинського* "Мамина черешня", М. Мироненка "Слобожаночка" тощо). Учасник багатьох урядових концертів. Гастролював у Німеччині, Польщі, Франції, Литві, Канаді. Має числ. записи пісень у фондах Укр. радіо.

Дискогр.: аудіокасети, згодом CD: "Українська пісня" (1998, передр. 2004, К 122311 АХ); "Душі криниця" (1999, передр. 2005, К 905138 БЙ); "Благословляю все, что было" (1998, передр. 2001, К 010388); "Песня остается с человеком" (2000, передр. 2005, К 161); "Признание" (2004); "Песни Вертинского" (2004); "Избранное" (2005, К 879377 БЧ); "У камина" (2005, К 880546 БЧ) — усі К.: Росток-Рекордс.

Літ.: *Гундер Б.* Олег Дзюба поет Вертинского // Панорама. — 2002. — 26 квіт; [*Б. п*]. Уже падают листья?.. // Событие. — 2002. — 28 нояб. — 4 дек.; *Величко Ю.* Олег Дзюба: "Мене вчили музики, а співаком я став самотужки" // Панорама. — 2002. — 30 серп.; *Його ж.* Майстер вокальної мініатюри // Губернія (Харків). — 2004. — № 5; *Майская Н.* "У меня на моей Земле множество незаконченных дел" // Деловая жизнь. — 2003. — № 7; *Ярозий Л.* Родинна скарбниця Олега Дзюби // Слобожанський край. — 2005. — 24 листоп.; *Зотова Н.* Олег Дзюба, заслуженный артист Украины: "Я музе посвятил мгновенья жизни..." (Буклет). — Х., 2002; *Zińkowska W.* Od serca do serca // Polonia Charkowa. — 2002. — № 3; www.maestro.in.ua.

В. Кузик

О. Дзюба

ДЗЮБАРЕВИЧ Захарія (кін. 17 — 1-а пол. 18 ст.) — поет, композитор. Був козаком Гадяцького полку. 1722 брав участь у поході рос. війська та укр. козацтва до берегів Каспійського моря. Склав із своїх і чужих творів рукоп. поет. збірник (1728—30), до якого увійшли його духовні й ліричні вірші та *псальми*. Автор музики до власних текстів.

Літ.: *Перетц В.* Історико-літературні дослідження і матеріали. — К., 1990. — Т. 1. — Ч. 2.

В. Шевчук

ДЗЮБЕНКО Олекса Терентійович [13(25). 10.1890, м. Прилуки, тепер Черніг. обл. — 13.06.1968, смт Димер Київ. обл.] — кобзар. Учень *М. Кравченка*. 1925—41 — у Київ. капелі бандуристів. Давав сольні концерти. Від 1945 — у Дрогоб. філармонії, з 1949 — у Димер. муз. школі. Виконував *думи* "Про удову", "Про Федора Безродного", "Невольницький плач", "Про козака Голоту" тощо. Автор пісень на сл. *Лесі Українки*, обробок укр. нар. пісень для голосу й *бандури*.

Б. Жеплинський

"ДИВОГРАЙ" — ансамбль нар. інструментів Нац. філармонії України п/к з. а. України В. Чорноконодратенка. Створ. 1988 з. а. України Є. Чорноконодратенком і його братом, лауреатом респ. конкурсів В. Чорноконодратенком. У складі "Д." (з 2001): лауреат міжн. конк. О. Чорнокондратенко (скр.), Н. Чорнокондратенко (домра, сопілка, ударні); В. Чорнокондратенко (сопілка, кобза, балалайка, ріжок, окарина, ударні); В. Марунич (баян); В. Кириєнко (кобза-бас, спеціально створена для "Д."). Володіння різними інструментами дає змогу виконувати твори широкої істор. і стильової палітри — від фольк. обробок народів світу до

акад. (*Й. С. Бах, Ф. Шуберт*, А. Шнітке) і попул. (А. П'яццолла) творів. Основу програм складають обробки укр. нар. пісень і танців та оригінальних творів укр. авторів: *В. Гуцола, В. Попадюка, Д. Попічука*, В. Марунича та ін. "Д." багато працює з різними співаками-солістами Нац. філармонії України: *Л. Кондрашевською, О. Василенком, Л. Скоромною, І. Чайченком* та ін., у виконанні яких звучали укр. нар. пісні й романси, вок. твори укр. авторів, старовин. рос. романси, попул. клас. музика. "Д." гастролював у Росії, Білорусі, Молдові, Польщі, Італії, Швейцарії, Данії, Швеції, США. "Д." має записи у фондах Укр. радіо, 5-и CD інстр. музики (1999, 2001–05), брав участь у зйомках на студії "Укртелефільм" 2-х т/ф з Л. Кондрашевською "Мандрівка з "Дивограєм" (1992) та "Горить моє серце" (1992).

Літ.: *Вахрамєєва Р.* Чарує "Дивограй" // Дем. Україна. — 2001. — 23 лют.; *Її ж.* Сни капітана — у морі музики // Там само. — 2006. — 23 черв.; *Frei Von Beo.* Wehmütide und lustige Melodien // Thurgauer Zeitung (Швейцарія). — 1996. — 26.09; *Müller R.* Virtuos gejodelt // Südkurrier (Швейцарія). — 1996. — 26.09; *Lowenstein K.* Populart orkester fra Ukraine kommer igen // Lolland-Falsters Folketidende (Данія). — 2003. — 13.09; *Zozi E.* Ukrainska toner fyllde Kulturhuset // LT—Länstidningen Södertälje (Швеція). — 2005. — 20.09; *Gritzmeier K.* Fremragende koncert // Nykibing F. Folketidende. — 2005. — 29.09.

В. Кузик

ДИКА Ніна Орестівна (14.01.1963, м. Стрий Львів. обл.) — музикознавець, піаністка, педагог. Канд. мист-ва (2001). Доцент (2004). 1981 закін. фп. і теор. відд. Дрогоб. муз. уч-ща (кл. фп. В. Козлової), 1986 — фп. ф-т Львів. конс. (кл. фп. *О. Криштальського*), 1991 — асистентуру-стажування на кафедрі кам. ансамблю при Київ. конс. (кл. *І. Царевич*), 1992 — аспірантуру там само. 1986–88, 1992–93 — концертмейстер Львів. конс., 1993–97 — викладачка фп. і кам. ансамблю Львів. ССМШ, 1993–98 — викладачка, з 1998 — ст. викладач ВМІ, з 2002 — доцент кафедри загального та спеціалізованого фп. ЛДМА.

Н. Дика

Літ. тв.: канд. дис.: "Камерно-інструментальний ансамбль в Україні. Творчість і виконавство (1960–1980 рр.)" (К., 2001); Конкурс без конкуренції // Музика. — 1991. — № 1; Діяльність Київського товариства творчої молоді // Там само. — № 5; Імені Нестора Нижанківського // Просвіта. — 1993. — Черв., № 21; Камерна культура 60–70-х років на Україні // Укр. муз-во. — К., 1993. — Вип. 1; Львівська школа камерно-інструментального виконавства // Наук. записки Терноп. держ. пед. ун-ту — Тернопіль, 1999. — Вип. 2(3); Народна творчість як джерело становлення мистецької особистості (на матеріалі української камерно-інструментальної музики 60–80-х років) // Духовність і художньо-естетична культура. — К., 2000. — Т. 17; Чотири погляди на проблему народного в українській музиці 60–70-х років (на матеріалі камерно-інструментальної творчості В. Сильвестрова, М. Скорика, Є. Станковича, В. Губи) // Проблеми загальної і професійної педагогіки: Зб. наук. праць. — Х., 2000; Камерно-інструментальний ансамбль у педагогічних курсах ВНЗ // Мистецтвознавчі записки. — К., 2001. — Вип. 1; Камерне виконавство у Львові кінця XX століття // Муз. мистецтво і культура: Наук. вісник ОДМА. — О., 2001. — Вип. 1; Камерно-інструментальна ансамблева культура України (60–80-ті роки XX століття) // IV Міжнародний конгрес україністів. — Кн. 2: Мист-во. — О., К., 2001; Фортепіанні та камерно-інструментальні твори українських композиторів-шістдесятників в навчальних програмах курсу загального та спеціалізованого фортепіано // Семінар-практикум "Формування та збагачення навчальних програм курсу загального та спеціалізованого фортепіано творами українських композиторів в контексті сучасних вимог музичної педагогіки". — Л., 2001; Творча діяльність українських камерно-інструментальних ансамблів: тріо в 70–80-х роках // Молоде муз-во: Наук. зб. ЛДМА. — Л., 2002. — Вип. 7; Квартетний ансамбль в культурно-мистецькому соціумі Києва 60–80-х років // Мистецтвознавчі записки. — К., 2003. — Вип. 3–4; Вечір з оркестром Лесі Деркач // Музика. — 2003. — № 1–2; Квартетне виконавство в західному регіоні України (60–80-ті роки XX ст.) // Музикознавчі студії. — Л., 2004. — Вип. 9; Камерно-інструментальні ансамблі різних складів у культурно-мистецькому соціумі Одеси // Молоде муз-во. — Л., 2005. — Вип. 10.

А. Терещенко

ДИКИЙ Юрій Борисович (25.04.1946, м. Одеса) — піаніст, педагог, публіцист, муз.-громад. діяч. Лауреат конкурсу "Твої імена, Одесо!" (2003). Закін. Одес. конс. (1969, кл. *Л. Гінзбург*), аспірантуру при Київ. конс. (1972, кл. *Т. Кравченко*). Від 1969 — викладач кафедри спец. фп. Одес. конс., з 1986 — доцент, з 1999 — професор, 1976–80 — декан фп. ф-ту, 1980–84 — проректор з творчої роботи. Поміж учнів — лауреати міжн. конкурсів І. Кушнаренко, М. Повзун. Вихованці Д. працюють в Україні та за кордоном (США, Англія, Іспанія, Польща, Алжир, Хорватія). Із сольними програмами та оркестром виступав в Україні, Франції, Німеччині, США, Канаді, Італії, Польщі, Росії (Москва), Молдові (Кишинів).

Засн. і голова Місії Д. Ойстраха й С. Ріхтера в Одесі, ген. директор фестивалів "Ріхтерфест" (2001) і "Ойстрах *Асом балет*" (2003). Автор і учасник багатьох програм на ТБ і радіо, присв. проблемам культури, діячам муз. мистецтва (*Е. Гілельс, К. Данькевич, Генр. Нейгауз*, В. Софроницький). Записав CD з творами *Ф. Шопена, Ф. Шуберта*, О. Скрябіна. Має фонд. записи на Укр. радіо.

Літ. тв.: Велінія часу // Музика. — 1986. — № 5; С. Рихтер — немецкий гений Одессы // Пассаж. —

2004. — № 3; Інтерпретація клавірних творів Й. С. Баха // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. — К., 1981.

Літ.: *Максименко В.* Святослав Рихтер: страницы одесские и не только. — О., 2003; *Галушко А.* й *М.* Неистовый Юрий Дикий // Пассаж. — 2003. — № 1; *Одесский К.* Украина — Россия, Одесса — Москва // Там само. — 2002. — № 4.

К. Шамаєва

ДИКУСАРОВ Віктор Васильович (7.02.1932, м. Петропавлівськ, Казахстан — 2.09.1992, м. Українськ, побл. Донецька) — баяніст-педагог, композитор. Закін. Одес. конс. (кл. баяна *В. Бозилевич*, 1957), аспірантуру при Київ. конс. (кер. *М. Геліс*, 1965). 1955—58 — викладач Одес. муз. уч-ща, 1965 — 76 — Донец. муз.-пед. ін-ту (1971—72 — проректор), ДМШ в Магадан. обл., на Сахаліні і т. ін.

Тв.: для баяна — 2 концерти з орк. (1956, 1972), Мазурка (Ленинград, 1963), Скерцо (Ленинград, 1966), "Роздум" (К., 1966), Гумореска й Ліричний вальс (Донецк, 1971), цикл "На Півночі дальній", присв. жертвам ГУЛАГу, тощо; конц. транскрипції — Укр. козачок (М., 1963) тощо; для квартету баянів — п'єси; для балалайки, баяна та фп. — конц. варіації "Коробейники"; обр. чукотських нар. пісень.

Дискогр.: LP грамплатівка — Скерцо № 4 прогр. Вик. Севрюков Н. Многотембровый готово-выборный баян. — С20—07693—4.

Літ.: *Босурманов А.* Справочник баяниста. — М., 1987; *Лаптев Е.* Экзамен на зрелость // Комсомолец Донбасса. — 1973. — 25 февр.

А. Муха

ДИЛЕЦЬКИЙ (Ділецький) Микола Павлович (бл. 1650—1723) — композитор, теоретик партесного багатоголосся, хор. диригент, педагог-реформатор муз. освіти. З ім'ям Д. пов'язано входження нової укр. школи музики до європ. барокової спільноти. Д. почав навчання, ймовірно, у Києво-Могил. колегіумі в несприятливі 1660-і через воєнне лихоліття. Навч. у Віленській єзуїтській академії: 1675 його іменують студентом-"академіком віленським". Тоді вийшла друком (польс. мовою) його "Toga złota" — новорічне привітання віленському магістратові (в друкарні францисканців). Поєднував навч. в Академії з пед. та комп. роботою. У Вільні — центрі укр.-білор. лексикографії — створив свою першу масштабну редакцію "Граматики музикальної" укр. мовою, іменуючи її "віленською". Невдовзі переїхав до Смоленська, де на прохання композитора Є. Маневського й братського вчителя І. Зайкевича створив 2-у, скорочену редакцію "Граматики", яку назвав "смоленською" (1677). У той самий період написав "Смоленську службу" для 2-х хорів (на 8 голосів).

Наприкінці 1670-х — на поч. 1680-х перебував у Москві. Співпрацював з прихильниками введення в Росії київ. системи муз. виховання (диякон І. Коренєв, учений монах Т. Макарієвський та ін.). Завершив тут (1679) перший переклад "Граматики" на рос. мову ("словенский диалект"); крім того, пристосував "смоленську граматику" до місц. умов навчання й включив її до навч. зб. — Тихонівську "Мусикію". У Москві не затримався, можливо, через активізацію розкольницьких та стрілецьких заворушень: вже 1681 про нього пишуть у Москві як про "жителя града Киева". У 1680—90-х твори Д. інтенсивно виконувались хорами Львова й Києва. У тогочас. рукописах зберігся масштабний "Воскресенський канон" для 2-х хорів, створений, мабуть, з нагоди освячення на Великдень (1694) новозбудованого Богоявленського собору Брат. монастиря й надання статусу академії Києво-Могил. освітньому центрові.

Вдруге Д. з'явився у Москві на поч. петровських реформ (кін. 17 — поч. 18 ст.), у час інтенсив. переселення київ. митців і науковців до Росії. У Москві Д. сам себе іменував "іноземцем і паном" (як називали тут українців), розгорнув потужну пед.-просвітн. діяльність. Цього разу переклав рос. мовою і ввів у практику свою "віленську граматику", назвавши її "Идеа грамматики мусикийской". Разом з профес. скриптором В. Рєзанцем працював над подарунковим примірником "Идеи..." (незак.) з присвятою Г. Строганову — близькому до Петра І меценатові († 1715). Відновив співпрацю з Т. Макарієвським над створенням нового, барокового, варіанту "Мусикії" на основі тексту "віленської граматики" (назву "Идеи" перенесено на весь збірник). Зроблені різного часу авт. перекладення варіантів муз. трактату Д. позначав роком першої появи у Москві рос.-мовної "Грамматики" (1679). Можливо, тоді Д. планував видати друком свою "Граматику музикальну": він цікавився станом друкування за кордоном навч. посібників вищої комп. майстерності нар.-розмовними мовами, критично висловлювався на адресу краків. друкарів.

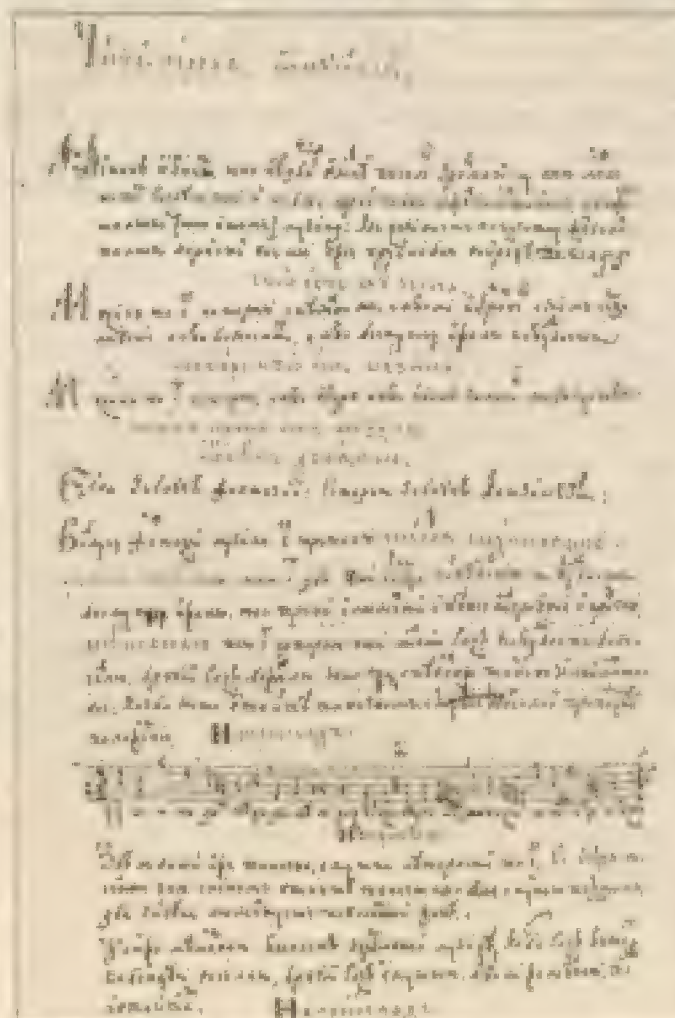

Перша сторінка тексту "Граматики мусікійської" М. Дилецького

Останній період життя й діяльності Д. (1720-і) пов'язаний із С.-Петербургом, коли Д., ймовірно, співпрацював із *Ф. Прокоповичем* у його приват. школі з поглибленим навчанням музики. Відтоді зберігся власноручний авт. перепис оригінального тексту "Граматики музикальної" укр. мовою, завершений автором 12 жовт. 1723. У своєму С.-Петерб. автографі Д. зобразив, зокр., Петропавлівську фортецю, де саме тоді перебував під слідством П. Полуботок із соратниками. Рік смерті й місце поховання Д. невідомі. Гол. праця Д. — "Граматика музикальна" — школа вищої комп. майстерності *партесного співу*. В ній узагальнено техніку композиції найвизначніших укр., рос. та білор. композиторів кін. 16 ст. — 1670-х ("старого автора *Зюзки*", *Єлисея Ільковського*-законника, *І. Коляди*, *Замаревича* та ін.), а також "латинських" авторів. Д. переконував своїх учнів, що вони можуть іти в ін. країни — "не вчитися, але вчити інших". У своїй пед. праці спирався на дидактичні принципи братських шкіл, вважав працю вчителя духовною місією та громад. обов'язком. Д. уперше в Україні створив диференційовану методику муз. виховання дітей і молоді (розвиток внутрішнього слуху, обережне формування голосу, навички диригування й хор. аранжування). Вводив нову, абсолютну нотацію на зміну застарілій релятивній, намагався подолати суперечність між гексахордовою *сольмізацією* та абсолютною нотацією; вперше почав упроваджувати повну квінтову систему тональностей. Поширював різні редакції та варіанти своїх пед. праць, власноручно виготовляв їх числ. копії, нерідко адресуючи покровителям і меценатам. Д. писав свої пед. праці книжною укр. мовою того часу, насиченою полонізмами й латинізмами (в Росії її називали "русско-польским диалектом"); він знав польс., лат. мову, перекладав на старослов'янську. Мав красивий, т. зв. київ. скоропис (нотний і словесний), менш вправно писав польс. і лат. мовами. Знав основи малювання (сам виконав худ.

Таблиця з поясненням принципів квінтового кола з "Граматики мусікійської"

оформлення "Граматики", 1723). Складав вірші дидакт. спрямування, широко використовував у своїх підручниках нар. приказки, прислів'я, образні порівняння ("дурного учить — козла доїть", "вперта коза — вовку користь" тощо), звертався до учнів з вимогливим, але доброзичливим батьківським словом.

До нашого часу збереглося понад 20 рукоп. списків різних варіантів обох редакцій "Граматики" (копіювалися з ост. чв. 17 до ост. чв. 18 ст.). Унікальними є незавершений авторизований рукоп. "Идеа грамматики мусикийской" (Москва, поч. 18 ст.) та автограф "Граматика музикальна" (С.Пб., 1723). Д. був пов'язаний як із православною, так і з уніатською та римо-католиц. конфесіями. Працював співаком, регентом у хорах "латинського" обряду, володів *органом* і рекомендував цей інструмент композиторам з освітньою метою. Але свою творчість — комп. і пед. — присвятив піднесенню профес. рівня акапельної хор. музики східного обряду (партесне багатоголосся). Д. — яскравий представник слов'яно-лат. синтезу муз. культур, класик укр. ("Київської") школи музики. Ще за життя Д. здобув визнання сучасників, які іменували його "словутним майстром". Послідовниками Д. на ниві муз. педагогіки були у 18 ст. *М. Березовський*, *Г. Головня*, *С. Бишковський* та ін.

Тв.: хор. духовні концерти "Иже образу твоему" (4-гол.), "Вошедъ еси во церковь" (8-гол.), причасний стих "Тьло Христово приймите", 3 літургії — "Київська", "Препорціальна", "Воскресенский канон", канти, псальми (вид. у зб.: Хорові твори. — К., 1981 / Упоряд. *Н. Герасимова-Персидська*); Духовні твори. — К., 2003.

Літ. тв.: *Дилецький М.* Граматика музикальна: Факсим. вид. / Публ., комент., вступ. стаття *О. Цалай-Якименко*. — К., 1970 (автограф 1723, смоленська ред., первіс. укр. текст); Мусикийская граматика. — С.Пб., 1910 (копія 1681, смоленська ред. у перекл. рос. мовою, моск. варіант); Идеа грамматики мусикийской / Публ., перевод., исследования и коммент. *В. Протопопова* (авторизована копія 18 ст., віленська ред. у перекл. рос. мовою, моск. варіант) // Памятники русского музыкального искусства. — М., 1979.

Дискогр.: подвійний CD — Дилецький Микола. Духовні твори: Камерний хор "Київ". — К.: ДП "Атлантік", 2003. CCK 11—12.

Літ.: *Разумовский Д.* Церковное пение в России. — М., 1867. — Вып. 1; *Іванов В.* Співацька освіта в Україні X—XVIII ст. — К., 1992; *Цалай-Якименко О.* Київська школа музики XVII ст. — К., 2003; *Її ж.* Музично-теоретична думка на Україні в XVII ст. та працях М. Дилецького // Musica antiqua Europae Orientalis. — Bydgoszcz, 1969, передрук.: Укр. муз-во. — К., 1971. — Вип. 6; *Її ж.* "Повість о пінії мусікійском" — видатна пам'ятка вітчизняної музично-естетичної думки сер. XVII ст. // Укр. муз-во. — К., 1976. — Вип. 11; *Металлов В.* Старинный трактат по теории музыки 1679 г., составленный киевлянином Николаем Дилецким // РМГ. — 1897. — № 12; *Преображенский А.* Русская музыкальная азбука XVII века // Временник отдела теории и истории музыки Гос. ин-та истории искусств, серия "De musika". — Ленинград, 1927. — Вып. 3; *Келдыш Ю.* Несколько соображений о Дилецком // СМ. — 1968. — № 9; *Протопопов В.* Николай Ди-

лецкий и его русские современники // Там само. — 1973. — № 12; *Його ж.* К 300-летию "Мусикийской грамматики" Николая Дилецкого // Там само. — 1978. — № 1; *Герасимова-Персидська Н.* Новознайдені твори М. Дилецького // Музика. — 1974. — № 6; *Lehmann D.* Nikolaj Dylecki a muzyka polska w XVII wieku // Muzyka. — 1965. — Nr 3.

О. Цалай-Якименко

ДИЛІНСЬКИЙ Іларій-Іван (1855, Галичина — 2.07.1919, м. Варшава, Польща) — польс. оперний співак (бас-баритон), драм. актор, режисер. Вок. освіту здобув приватно. 1874—75, 1878—79 — соліст Львів. опери, 1875—76 — Краків. оперети, 1880—1924 — Великого т-ру у Варшаві (з 1890 одночасно — режисер цього т-ру).

Виконавець переважно характерних ролей, Д. створив бл. 70-и яскравих і переконливих образів, насамперед комедійних. Відзначався неабияким драм. талантом. Виступав також в оперетах.

Партії: Яго ("Отелло" Дж. Верді), Дон Бартоло ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Валентин ("Фауст" Ш. Гуно), Збігнєв, Дземба, Хорунжий ("Зачарований замок", "Галька", "Графиня" С. Монюшка) та ін.

І. Лисенко

ДИСКОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИКИ. Муз. виконавство і комп. творчість у 20 ст. набули надзвичайної популярності завдяки винаходу різних способів звукозапису, поміж яких виділяються акустичний або механічний та електромеханічний (фоновалики й грамплатівки), електромагнітний (магнітофони) та оптичний (кіно- і телефільми, CD).

Перші записи звуку були зроблені на воскових валиках фонографа (1877), згодом — на грамплатівках (1888), фабричне виробництво було освоєне значно пізніше (1894 — в Америці, 1897 — в Європі).

Записи на фонографі були нестійкі й швидко руйнувались, але, оскільки їх можна було прослухати одразу ж після запису, фонограф використовувався як магнітофон до серед. 1930-х. Валики фонографа випускалися чисті й з готовими записами, при тому спочатку кожен валик записувався окремо, а згодом їх виплавляли з пластмаси у спец. формах. Виготовлення грамплатівок було порівняно простим: початковий запис робився на м'якому матеріалі, з чого знімалися метал. копії (матриці), що служили формою для штампування грамплатівок. Апарат для програвання платівок назвали "грамофон" (з *грец.* γράμμα — буква, запис; φωνή — звук, голос). Таку ж назву мала й перша в Європі фірма грамзапису, створена на основі різних студій звукозапису та об'єднання кількох компаній, що спочатку виникли у США; 1898 вони відкрили свої відділення у Великій Британії та Німеччині, що незабаром об'єдналися в акціонерне тов-во з обмеженою відповідальністю ("Ґрамофон Компані Лімітед"). Ця приватна фірма грамзапису мала свої філії в 13-и країнах Європи, у т. ч. і "Зонофон" у Ризі, що завдяки територ. близькості записав багато платівок з укр. музикою.

М. Колесса з валиками із записами Ф. Колесси

Фірма "Ґрамофон" випускала грамплатівки з двома торгов. знаками (марками): для Зах. Європи — "Голос його господаря" (на етикетці зображено песика перед рупором ґрамофона), а для Схід. Європи — "Амур, що пише" (на етикетці зображено крилатого амура чи ангела, який сидів на грамплатівці й писав на ній гусячим пером).

Ці 2 назви основних серій грамзаписів, а також ін. написи на етикетках грамплатівок різних філій "Ґрамофона" сприймалися багатьма дискографами як власні назви фірми, тож у публікаціях повоєнного періоду (1945—98) зустрічаються понад 20 варіантів помилкових назв зазначеної європ. фірми, поміж яких: "Берлінерс Ґрамофон", "Еміль Берлінер", "Grammophone and Typewriter", "Амур", "Пишущий амур", "Поющий амур", "Ґрамофон-амур", "Ґрамофон Концерт Рекорд", "Ґрамофон-концерт", "HMV" — "His Master's Voice" ("Голос його господаря"); різні "Ґрамофони" — варшавський, німецький, російський, шведський; а також незрозумілі й непояснювані скорочення (G and T, ҐіТ, Ред. ҐіТ тощо), "розрізані" надвоє (Typewriter) і перекручені назви (Xenophone, замість Zonophone). Неточні назви "Ґрамофона" (на зразок "Граммофон енд Тайпрайтер", "Пишущий амур", "Ксенофон") можна побачити навіть у новіших монографіях та енциклопедіях. Водночас 30-томне видання "Британської енциклопедії" (1977, т. 12) для назви фірми "Ґрамофон" не дає жодних варіантів, лише зазначає, що 1931 ця фірма об'єдналася з англ. відділенням "Колумбії", і вони створили корпорацію "EMI" ("Електро-музична індустрія"), до якої перейшли також емблеми "Ґрамофона".

Іноді назву апарату "грамофон" (тодішній програвач) плутали з однойм. назвою фірми, і тоді фірма "Русское акционерное общество граммофонов" перетворюється на "Російське акціонерне тов-во "Ґраммофон", а загальноєвроп. "Ґраммофон" ототожнюється з київ. фірмою грамзапису "Екстрафон" тощо. Ці питання уточнено в публікаціях кін. 1990-х.

Поміж перших у світі укр. грамзаписів, зроблених "Ґрамофоном" 1899, були "Сонце низень-

Етикетки грамплатівок із записами С. Крушельницької

Етикетка грамплатівки із записом укр. нар. пісні "Їде Харко з Туреччини" у виконанні хору О. Кошиця

Етикетки грамплатівок із записами української музики

ко" у вик. *М. Рубіна* (псевд. співробітника фірми М. Рубінського) й дует "Чорна хмара" з опери *С. Гулака-Артемовського* "Запорожець за Дунаєм" у вик. *С. Медведєвої* та М. Рубіна. На грамплатівках цієї та ін. дореволюц. фірм увічнено голоси прославлених і забутих тепер співаків, драм. акторів, хорів укр. театр. труп і відомих церк. храмів, учасників аматор. колективів, літераторів, політ. діячів, звучання оркестрів та інструменталістів. Укр. грамзаписи виходили з етикетками "Грамофона" й "Зонофона", при тому значна їх частина перевидавалася в ін. серіях з різними етикетками, колір яких свідчив про престижність запису й ціну грамплатівки (це повторні тиражі, а не копії). Невелика частина грамзаписів дублювалась амер. фірмою "Віктор", з нею "Грамофон" обмінювався матрицями. Кількість укр. грамзаписів з етикетками "Грамофона" й "Зонофона" приблизно однакова, разом становить бл. 700 (350 грамплатівок), тобто більше половини всіх укр. записів дореволюц. часу. Значну частину укр. грамзаписів (бл. 250, або 20 %) того періоду випустила також франц. фірма "Пате". У боротьбі з конкуренцією і підробками вона застосовувала не загальноприйнятий горизонтальний спосіб звукозапису, а вертикальний (як у фонографі), тож такі платівки можна було програвати тільки на спец. патефонах. Це слово дійшло до наших днів для позначення переносних грамофонів, але самих платівок фірми "Пате" збереглося порівняно мало.

Ін. фірми Європи теж випускали укр. грамплатівки. Напр., київ. "Екстрафон" здійснив понад 100 укр. записів, варшав. "Сирена" — 150, по 60 — "РАОГ" (Рус. акц. общество граммофонов) і "Метрополь" (Москва), по кілька десятків записів — "Тов-во В. И. Ребикова" й "Звукопись" (Петербург), "Сфінкс" (Варшава), "Колумбія" (США — Петербург), "Фаворит" (Ганновер), "Поляфон" (Берлін — Одеса), "Лірофон" (Лейпциг) тощо. Повних відомостей про грамзаписи цих та ін. фірм ще не зібрано, бо не всі вони випускали каталоги записів, не всі каталоги збереглись або ще не віднайдені.

У перші роки рад. влади виробництво грамплатівок взяла в свої руки "Центропечать ВЦИК", потім воно перепідпорядковувалося відповідним відділам різних комісаріатів — легкої, важкої промисловості й навіть "загального машинобудування". Відділи грамзапису цих організацій мали такі назви: "Госпросснаб" (1922–23), "Музпред" (1924–27), "Музтрест" (1927–29), "Культпромобъединение" і "Музобъединение" (1929–33), "Грампласттрест" і навіть "Металлоснабширпотреб" (1933–40). Деякими дослідниками ці назви вживаються як рад. фірми грамзапису, а іноді як фірми розглядаються "Апрелевский" і "Ногинский" заводи, що теж не зовсім правильно.

1924–29 було випущено кілька укр. грамзаписів інстр. музики, з 1929 почали записувати співаків, вок. ансамблі та укр. хори. У 1-й пол. 1930-х кількість записів різко впала, проте почала зростати перед Декадою укр. літ-ри та мистецтва в Москві (1936). У повоєнний час керівництво грамзаписом перейшло до Комітету у справах мистецтв та Мін-ва культури СРСР.

Довгограючі грамплатівки (LP), як і патефонні, випускалися 3-х основних форматів: малі або "міньони" (діаметр 17,5 см, рідше 20 см), середні або "гранди" (25 см) та великі або "гіганти" (30 см).

Поміж перших записів вел. муз. творів — опери "Наталка Полтавка" *М. Лисенка* (1951, на 17 патефонних гігантах; 1952, на 4-х довгограючих гігантах; 1959, переписана на 3 довгограючі гіганти); "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича* (1954, 5 платівок; 1963, 4 платівки), "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського (1960, 3 платівки).

За 70-річний період рад. влади укр. записи було випущено на 1200 "патефонних" (на 78 об./хв., виходили до 1970) і на 1100 довгограючих грамплатівках (700 моно — з 1950 і 400 стерео — з 1960), на яких було записано 20 укр. опер, понад 1000 вок. творів 150 профес. і 280 самодіял. композиторів України, бл. 1000 укр. нар. пісень (3000 варіантів запису) у виконанні 260 співаків кол. СРСР, хор. колективів і ансамблів, а також орк. та інстр. музика, театр. вистави. Духовну музику почали записувати тільки в роки перебудови. Своєрідним і дуже цінним доповненням до укр. грамзапису в кол. СРСР є грамзапис укр. музики фірмами країн Європи та Америки: там спочатку переважали фольк., а потім естр. твори, значну частину становлять релігійні композиції, а також істор. та патріот. пісні, зокр. виділяється унікальна у світ. фольклористиці творчість укр. війська часів двох світ. воєн: пісні Укр. січових стрільців та Укр. повстанської армії (див. — *Стрілецькі й Повстанські пісні*).

Літ.: *Регирер Е.* Граммофонная пластинка. — М.; Ленинград, 1940; *Волков-Ланнит Л.* Искусство запечатлённого звука. — М., 1964; *Железный А.* Наш друг — грампластинка. — К., 1989; *Максимюк С.* З історії українського звукозапису та дискографії: Дослідження. — Л.; Вашингтон, 2003; *Зьола Мих.* Вітчизняні грамзаписи українських пісень: Дискографія // *Погребенник Ф.* Наша дума, наша пісня. — К., 1991; *Зьола Мих.* Українські сторінки світового грамзапису // Народознавство. — 1996. — № 28–29; *Його ж.* Музика православної церкви у вітчизняному грамзапису // Наука і суспільство. — 1997. — № 7–8; *Його ж.* Прижиттєві грамзаписи

Полтавські звукотехніки

М. В. Лисенка на фоні проблем української дискографії // Collegium. — 1998. — № 1–2 (7–8); *Його ж.* Чому в Україні не відзначають 100-літній ювілей звукозапису? // Аудіо, відео, фото і побутова техніка. — 1998. — № 3–4; *Його ж.* Про каталог українських грамзаписів // УМГ. — 1996. — Січ.-берез.; *Зволо Мих.* і *Мар.* Звукові реліквії України // Музика. — 1999. — № 1–2; *Зволо Мар.* Кобзарське мистецтво в грамзапису // Вітчизна. — 2005. — № 7–8; *Її ж.* З історії грамзаписів української хорової музики першої пол. XX ст.: Дипл. робота / Донец. держ. конс. — Донецьк, 1995. — Рукоп.

Мих. Зволо

ДИСКУРС (*франц.* discours; *англ.* discoursives від. *лат.* discursus — біганина врізнобіч, метушіня, бесіда, розмова, доведення, аргументи; похідне від. *лат.* curro — бігати, поспішати, метушитись, поширюватися та dis-curro — розпадатися, розділятися, розповідати) — багатозначне поняття, уведене в лінгвістику та культурологію структуралістами. Найчастіше визначається як семіотичний процес, що реалізується в різних видах дискурсивних (мовленнєвих) практик, в основі яких — мовний характер мислення й наявність у кожній дисципліні специфічного для неї понятгєвого апарата з тезаурусними взаємозв'язками. У мистецтві й музиці зокр. — ситуація, що складається в результаті раціональної, логіко-понятгєвої домовленості між різними групами людей щодо ієрархії ест. і сусп. цінностей у сфері образів, символів, знаків, авторитетів тощо, їх співвідношення з цінностями інших Д. Дискурс також — спосіб комунікації цих груп людей за допомогою певної мови, що відображає такі домовленості. Нерідко Д. вживають як поняття, близьке до *стилю.* Основою Д. є вирішення проблеми як за допомогою тієї чи ін. мови відбувається муз. комунікація, як ця мова функціонує, а не як вона влаштована. З філософ.-культурологічного погляду Д. часто називають певне логіко-когнітивне середовище, сприятливе для функціонування визначеної моделі уявлень, що передбачає вагомість суб'єктивного людського фактора та його обов'язкове залучення до Д.-аналізу. Головні й найсуттєвіші риси Д.: 1. Мова завжди перебуває на вищому рівні, ніж речення, період чи ін. завершені у смисловому і структурному сенсі побудови; 2. Д. є будь-яке вживання мови; 3. Д. — це завжди цілісна сукупність функціонально організованих, контекстуалізованих одиниць вживання мови. Іноді вважають, що існують письмовий текст і усний дискурс, що підкреслює розуміння Д. як інтерактивного способу муз.-мовної взаємодії. Термін Д. є об'єднуючою родовою категорією для видових термінів тексту й мовлення. Поняття Д. використовується, як правило, паралельно із використанням категоріального апарату філософ. шкіл феноменологічного, постструктуралістського та герменевтичного спрямувань.

Літ.: *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М., 1982; *Рикёр П.* Конфликт интерпретаций: Очерки о герменевтике. — М., 1995; *Павличко С.* Дискурс модернізму в українській літературі. — К., 1997; *Ильин И.* Постмодернизм: Словарь терминов. — М., 2001; *Зарецький О.* Офіційний та альтернативний дискурси: 1950–80-ті роки в УРСР. — К., 2003; *Макаров М.* Основы теории дискурса. — М., 2003; *Греймас А.-Ж., Куртес Ж.* Семиотика: Объяснительный словарь теории языка // Семиотика. — М., 1973; *Дерріда Ж.* Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук // Слово. Знак. Дискурс: Антологія світової літературно-критичної думки / За ред. *М. Зубрицької.* — Л., 1996; Герменевтика і деконструкція: дискусія Г. Г. Гадамера і Ж. Дерріди // Там само. — Л., 1996; *Фатеева Н.* Интертекстуальность и её функции в художественном дискурсе // Stylistyka VII. — Warszawa, 1998; Г. Г. Гадамер. Герменевтика і поетика // *Його ж.* Вибрані твори. — К., 2001; *Сюта Б.* Про створення словників музичної термінології // Проблеми українського термінологічного словникарства в мистецтвознавстві й етнології: Наук. збірник пам'яті М. Трохименка / Відп. ред. *М. Селівачов.* — К., 2002. — Т. 1; *Його ж.* Категорія дискурсу в аналізі організації художньої цілісності в сучасній музиці // Мистецтвознавчі записки. — К., 2003. — Вип. 3–4; *Морева Е.* Принцип дискурсивного анализа в музыкальном произведении // Мистецтвознавчі аспекти славістики: Наук. записки культурологічного семінару. — К., 2002. — Вип. 2; *Foucault M.* L'Ordre du discours. — Paris, 1971; *Coquet J. C.* Sémiotique littéraire. — Paris, 1973; *Dijk van T. A.* Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse. — London, 1977; *Його ж.* Studies in the Pragmatics of Discourse. — Monton; Hague, [1981]. — XII; Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 1: Discourse as Structure and Process. Vol. 2: Discourse as Social Interaction / Red. *Teun A. van Dijk.* — London; Thousand Oaks; New Delhi, 1997; *Habermas J.* Der philosophische Diskurs der Moderne. — Weinheim, 1987; *Schiffrin D.* Approaches to Discourse. — Oxford; Cambridge, MA, 1994; *Solkie R.* Text and Discourse Analysis. — London; New York, 1995; *Harris S. Z.* Discourse analysis // Language. — 1952. — Vol. 28; *Derrida J.* Structure, sighn and play in the discourse of human sciences // The structuralist controvercy. — Baltimore, 1972; *Östman J., Virtanen T.* Discourse analysis // Handbook of Pragmatics: Manual. — Amsterdam; Philadelphia, 1995.

Б. Сюта

ДИСНЕНКО Іван Іванович (бл. 1864 – ?) — оперний співак (бас). Вок. освіту здобув приватно. 1897–99 — соліст Харків., 1900–02 — Тифліс. (тепер Тбіліс.), 1906–13 — Київ. опер, 1902–04 — "Нової опери" (Петербург).

Партії: Скула ("Князь Ігор" О. Бородіна), Скуратов, Скоморох ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Нікіти ("Рогнеда" О. Серова).

І. Лисенко

ДИТИНЯК Марія Михайлівна (7.01.1932, м. Чортків Терноп. обл.) — хор. диригентка, педагог, авторка муз.-довідкових видань. Закін. 1958 пед. відд. Королів. конс. у Торонто (провінція Альберта, Канада, диригуванню навч. п/к *В. Колесника*). Відтоді — викладачка гри на фп. в Едмонтоні. Член Асоціації муз. вчителів (1959), Асоціації хор. диригентів провінції Альберта (1977). 1967 — організаторка-кер.

Титульна сторінка книжки "З історії українського звукозапису та дискографії" С. Максим'юка (2003)

жін. хору "Мережі", з 1976 — худ. кер. жін. хору *"Дніпро"* (з 1982 — міш.). У репертуарі — кантата "Завойовники прерій" *С. Яременка* (1982), ораторії "Неофіти" *М. Кузана* (1988), "Святий Дніпро" *В. Кікти* (1993); брала участь у постановках опер "Купало" *А. Вахнянина* (1981), "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* (1983). Від 1978 — співорганізаторка щорічного семінару в Едмонтоні, де навч. диригенти з США, Канади, Австралії, Аргентини. 1980—92 — голова Укр. муз. тов-ва Альберти. П/к Д. виготовлено ряд аудіо- та відеозаписів. Була асистенткою В. Колесника при підготовці й запису 35-и хор. концертів *Д. Бортнянського* (1988).

Літ. тв.: упорядкування — Українські композитори: Біо-бібліогр. довідник / Упор. *М. Дитиняк*. — Едмонтон, 1986.

Літ.: *Марунчак М.* Біографічний довідник до історії українців Канади. — Вінніпег, 1986.

І. Гамкало

"ДИТЯЧА ОПЕРА" ("ДО.") — нар. худ. колектив. Створ. хормейстером Н. Нехотяєвою на базі її ж дит. хору (1989) при Центрі дит. творчості Шевченківського р-ну (1991), зараз — Центру дит. творчості Подільського р-ну м. Києва. Худ. кер. і гол. диригентка — Н. Нехотяєва, хормейстери — Г. Карпенко та О. Стезерянська, хореограф О. Дрозд, концертмейстер О. Сидоренко. Колектив нараховує понад 100 дітей віком 4—16 років. Лауреат II, III та IV фестивалів хор. колективів "Співає Київщина", "Таланти твої, Україно", фестивалю нар. творчості "Різдвяні канікули" (Москва, 1995, 1-а премія), IV міжн. хор. конкурсу "Звучит Москва" (Москва, 1996, 1-а премія, диплом "За збереження нац. традицій своєї країни"), Всеукр. конкурсу вокалістів "Українське бельканто" (Донецьк, 1996, 1-а премія), хор. фестивалю, присв. 200-річчю від дня народження *Ф. Шуберта* (м. Вільнюс, Литва, 1997, приз глядацьких симпатій), VI міжн. хор. фестивалю "Alba Regia" (м. Секешфехервар, Угорщина, 2002, 1-а премія), V міжн. конкурсу-фестивалю "Сонце — Радість — Краса" (м. Несебр, Болгарія, 2004, 1-а премія), дипломант I і IV міжн. фестивалів дит. творчості телепрограм і преси "Золота осінь Славутича" (1994, 1997). "ДО." — учасник хор. міжн. фестивалів в Італії (м. Порденоне, 1999), Франції (м. Невіль де Саверне, 1999), кол. Югославії (м. Белград, 2001), Угорщині "Vivace — 2003" (м. Веспрем, 2003).

"Дитяча опера"

Поряд із найкращими зразками клас., духовної музики у репертуарі "ДО." — яскраві постановки *опер*-казок, *мюзиклів*, фольк-сценок з використанням укр. нар. пісень різних регіонів України: "Збудуймо місто" П. Гіндеміта, "Коза-Дереза" *М. Лисенка*, "Коник Кузя" Ю. Антонова, "В країні музичних чарівників" Є. Адлера, "Ку-ку-рі-ку" Н. Карша, нар. сцени "Зима" й "Весна", в основі яких покладено обряд. пісні зах. і центр. регіонів України; *дуети* з опер, сучас. дит. та естр. пісні, джаз. твори, композиції клас. і сучас. укр. авторів *Л. Дичко, Б. Фільц, В. Степурка, Л. Горової* та ін. "ДО." брала участь у постановці опер "Маленький сажотрус, або Як створити оперу" Б. Бриттена в *Київ. дит. муз. т-рі для дітей і юнацтва* (1992), "Мойсей" *М. Скорика* в Нац. опері України (2006); у різноманітних конц. програмах Нац. філармонії України, в озвучуванні мультфільмів і кінофільмів, радіо і телепередачах, виставах Нац. опери України ім. Т. Шевченка ("Лускунчик" *П. Чайковського*, "Богема", "Турандот" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Конькова Г.* Як створити оперу? // Театрально-концертний Київ. — 1992. — № 1; передрук.: *Її ж.* Спрага музики: паралелі і час спогадів. — К., 2001; *Її ж.* Наталія Нехотяєва та її учні // КіЖ. — 1999. — 15 груд.; передрук.: *Її ж.* Театр без квитків. — К., 2002; *Фільц Б.* Українське дитяче хорове виконавство як чинник естетичного виховання // VI Міжн. конгрес україністів. — Кн. 2: Музикознавство, образотворче мистецтво, театрознавство, кінознавство. — Донецьк; К., 2005; *Щербань М.* У пісні — безсмертя народу // Освіта. — 1997. — 11—18 черв.

Б. Фільц

ДИТЯЧИЙ МУЗИЧНИЙ ФОЛЬКЛОР (ДМФ.) — поліфункціональне і поліжанр. явище традиц. укр. муз. фольклору. За жанр. ознаками до 1-ї групи належать *колискові пісні, забавлянки*, утішки, небилиці, пісні або муз.-поет. вставки до казок; до 2-ї — заклички, примовки, лічилки, астрофічні локалізовані форми (вигуки, гукання). ДМФ. умовно можна кваліфікувати за родовими, жанр.-мелод. та стильово-тематичними ознаками з розподілом на 4 групи, включаючи обряд. дит. фольклор. За принципами класифікації *С. Грици* та *О. Дея* — це: 1. Речитативно-розспівані, дострофічні мелодії (заклички, прозивалки, вигуки, *колядки, щедрівки, веснянки, гаївки*); 2. Речитативно-імпровізаційні мелодії (лічилки, нісенітниці); 3. Розспівно-строфічні мелодії (дит. пісні, пісні до казок, *алегоричні пісні*); 4. *Танц. пісні* (пісні гуморист.-*жартівливі*).

Твори, що входять до репертуару дітей, зазвичай, ритмізовані, насичені звукописом (асонанси, алітерації, ігр. звукосполучення), відзначаються своєрідним тембр. забарвленням. Діти співають в унісон 1-голос. пісеньки, а також активно скандують, варіюючи ту саму ритмо-мелод. формулу. Частина цих творів пов'язана з певними ігровими діями, для іншої такий зв'язок не характерний, що дає підстави умов-

но розділити ДМФ. на 2 групи — ігровий (синкретизуючий, з елементами театралізації та наївної драматургії) і позаігровий (алегоричноперсоніфікований, часто навіть у безтекстових звуковидобуваннях, голосилках, перегуках та творах дорослого репертуару, пристосованого дітьми для власного виконання).

До позаігрового ДМФ. належать поширені різновиди вокалізованих примітивів: голосилки (змагання дітей у тривалості тягнення звуків), розважальні звукосполучення, вигуки. У цих безтекстових імітаціях простежується один із первісних видів словесності і співів. Більшість ономатопеїчних (з *грец.* — звуконаслідування) творів має (за *К. Квіткою*) муз. побудову трихорда в межах кварти.

Інші дит. примітиви (примовки до живої і неживої природи, прозивалки, дражнилки-мирилки) характеризуються синкретизмом (об'єднують слово, музику, рух) і вже є елементами неоформленої дит. гри, зберігають сліди давньої віри в магію слова у замовляннях, закличках, примовках.

Мелодико-ритм. формули речитацій (до сонця, дощу) — стереотипні й відзначаються скандувально-артикуляційним інтонуванням на примі чи великосекундовій поспівці з розширенням амбітусу до терції, незаповненої кварти.

Лічилкам, скоромовкам, поспівкам до моторних ігор властиве омузичення й мелодизування простої дит. мови, що залежить від обставин ігрового середовища, емоцій. Їм також притаманні вузький муз. діапазон, паузи, акценти, *речитатив*, моторика, що межує з інтонац. барвами живого усного слова. Цей жанр. прошарок ДМФ. часто використовується в автент. записах фольклористів (*М. Гайдай*, К. Квітка, *В. Харків*), а також в обробках нар. пісень (*М. Колесса*, *Л. Ревуцький*, *К. Стеценко*, *Я. Степовий* та ін.).

Проміжною зоною між розмовним і пісенним інтонуванням є муз.-поет. вставки у драматизованих нар. казках з обов'язковим елементом театралізації твору: гра живою інтонацією, жестом, ритміко-речитат. формулою, співом пісеньок з худ. голосоведенням ("Вовк і семеро козенят", "Кіт, Лисиця і Півник", "Івасик-Телесик", "Чарівна сопілка", "Ріпка", "Теремок" тощо). Ці пісеньки надають творам муз.-композиц. ритмічності, часто наближаючись до ритмізов. *декламації* — втілення тексту, організованого за допомогою метру й *ритму*, або мелодекламацій-вигуків — з додаванням звуковисотності.

До казкових сюжетів з використанням ДМФ. зверталися композитори, поети, фольклористи (К. Квітка, *Леся Українка*, *М. Лисенко*, *Б. Сиччалов*, *П. Сокальський*, К. Стеценко).

У більшості дит. позаобряд. пісень помітна виразна єдність слова й мелодії.

Деякі куплетно-строф. твори, генетично пов'язані з жарт., танц. позаобряд. піснями, активно увійшли в муз. побут дітей. Композиційна виструнченість, кумулятивність, розважальна евфонія допомагають засвоєнню твору. Поступове покуплетне нарощування поет. рефрена-звуконаслідування створює квадратність вищого порядку (замість 4-х тактів — 8, тощо). Іноді рефрен виноситься за межі осн. синтагми. Ці пісні виконуються й дорослими. Такі твори записано від Д. Гамалій, Г. Колесниченко, Н. Присяжнюк, М. Руденко.

У ДМФ. спостерігається явище вилучення фрагментів із пісень дорослого обряд. і позаобряд. репертуару, близького дит. мисленню й конкретиці худ. сприйняття ("Дударик", "Щедрик" *М. Леонтовича*). Згадані групи ДМФ. існують подекуди у формі тези-антитези, напр., мирилки-дражнилки, що виконуються мелодизованою ритморецитацією. Записана К. Квіткою від Лесі Українки мирилка "Мир-миром — пироги з сиром" — яскраве свідчення збагачення позаігрового дит. репертуару внаслідок муз.-міжжанрової дифузії. За К. Квіткою, саме тут прослідковується вилучення дітьми фрагменту *весільної пісні* дружок з весільної обрядовості "Сваточки, наші голубочки".

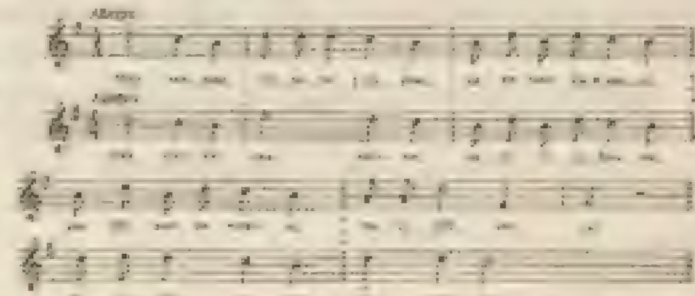

Рідше зустрічається зворотній процес — вкраплення елементів дит. фольклору в дорослий репертуар. Це явище помітне в *баладах*, *родинно-побут. піснях* (у т. ч. колискових). Динамічнішим є жанр забавлянки (утішки), що має конкретні завдання — сприяти фізично-розумовому розвиткові дитини.

До ігрового ДМФ. значною мірою перейшли хоровод.-ігрові пісні аграрної тематики зимово-весняного календарного циклу. Розпочинались нар. зимові свята за участю дітей 8—14 років різдвяними колядками й щедрівками гуморист. характеру у виконанні хлопчиків. Паралельно відбувалися загальні ігрища й вертепні вистави з муз. супроводом. Змістове навантаження в дит. колядках і щедрівках припадає на текст. З проханням винагороди господарям вони поділяються на 2 групи: 1) без приспіву (із силабічною структурою вірша 5+5+4; 2) з приспівом (із силабічною структурою 5+5+3).

Щедрівкові "засівалки" й "посівалки" з аналог. побажаннями дорослим виконуються дітьми ранком Нового року й супроводжуються посипанням двору господаря зерном. Інтонац.-типовими зворотами жанру є оспівування V та I щаблів з низхідними глісандуючими поспівками й поверненням до тоніки чи домінанти. Співаються мелодизованим речитативом у стилі parlando-rubato, близьким до дит. інтонування у вузькому діапазоні кварти-квінти з відсутністю мелод. стрибків.

Існують дит. новорічні твори напівречитатив. характеру. З них виокремлюється група щедрівок нестрофічної будови, що об'єднує варіанти відомого "Щедрика". В їх основі — терцева по-

Титульна сторінка збірки "Дитячі пісні та речитативи"

Титульна сторінка збірки "Дитячий фольклор"

співка, що є, вочевидь, специф. ознакою архаїки мелод. складу.

У жанрі новоріч. пісень відчутні видозміни й нашарування, що певною мірою відбивалися на формотворенні та функціональності дит. колядок і щедрівок. Так, у 19 — на поч. 20 ст. набули поширення *кондаки* — віршики з релігійними мотивами, що складалися на мелодії колядок, виконуваних дорослими, і змальовували образи Христа, святих, Пресв. Богородиці та ін. Вони наближалися до новорічно-різдв. співів і греко-католиц. коляд, широко представлених *Д. Ревуцьким* у зб. "Золоті ключі" (як-от, колядка із с. Іржавець "Прибігли пастирі до Русалиму" чи зафіксована М. Рудницьким аналогічна колядка "Прийшли пастирі до Єрусалима"). У сюжетах таких коляд, крім збереження традиц. казкових мотивів, відчутною є дотичність до лірницького репертуару, про що свідчать специф. формульні закінчення, притаманні укр. нар. *думам* і лірницьким *псальмам*.

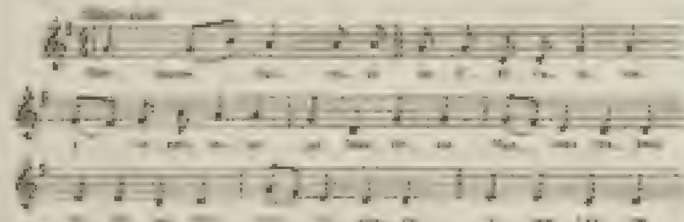

Дит. веснянки (гаївки — в Галичині, маївки-веснянки, магівки на Поліссі, рогульки — на Волині) відзначаються ліричністю, розспівністю, розширенням інтервальних ходів, хроматизацією щаблів звукоряду. Деяким з них притаманний локально-регіональний обряд "гукання весни", її "закликання" (*гукання*) з позатональним закінченням вигуку "гу-у-у!". Більшість хоровод.-ігрових і танц. веснянок перейшли до дит. середовища або співіснують з традиц. дорослим репертуаром. Весняні *хороводи* (танки) відзначаються синкретизмом, сцен.-пластичним втіленням образів ("Грушка", "Мак", "Зайчик", "Шум", "Просо" тощо). Танц. ритми породжують метризацію вірша. Завершують весн. цикл пастуші дит. ладканки — поет.-пестливі звернення до тварин у зв'язку з першим вигоном худоби на пасовисько (6 трав.). Обряд генетично пов'язаний з реліктом юріївської обрядовості укр. Карпат (зах. і центр. Бойківщина). Ладканки співаються кожній тварині окремо (до корови, вівці) й супроводжуються плетінням вінків з квітів і зілля. За худ.-стильовими й мелод. ознаками вони наближаються до *весільних* ладканок; тут переважає мелодизована-розспівна речитація з мелізмами, віршова й ритм. структура 7+7.

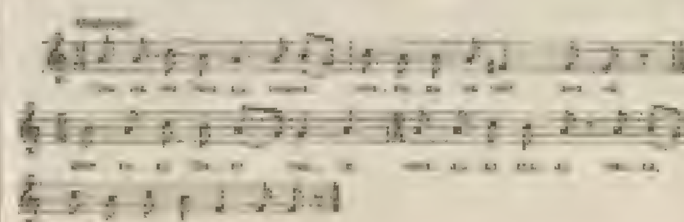

Майже всі дит. пісні, включаючи заклички, примовки тощо, належать до рухливо-динамічних жанрів, метро-ритм. та інтонац. структура підпорядкована рухливим процесам (підскоки, стрибки, згодом *марш*).

ДМФ. притаманне також музикування дітей (до 15—16 років) з використанням різноманітного дит. муз. інструментарію, що виготовлявся як самими дітьми, так і дорослими. Муз. іграшки ставали предметом матеріальної і духовної культури, відігравали значну роль у пізнанні й одухотворенні фольк. персонажів, особливо казкових, сприяли муз. світосприйняттю природи. Гра на березовій корі, пищиках, рослинному листку чи складеному вдвоє папірці, висвистування в трубчасту кістку чи стеблину, імітування голосів звірів, птахів, шуму лісу наближають ці сигнали до їх первісного функціонального призначення — магічних закликів до живої і неживої природи.

Дит. муз. інструментарій класифікують: 1. Шумові й ударні, що переважно виконують ритм. функцію і характеризуються відсутністю звукоряду — *бубон*, *решітко*, тамборон (дерев. обруч з натягнутою шкірою), *дзвоники* різного розміру; 2. Струнно-ударні *хордофони*, що урізноманітнюють тембр. теситуру, — дит. *цимбали*, *дримба*, *ліра*; 3. Дух. інструменти, пов'язані з пастушим побутом, — пастуший *ріг*, *волинка*, *коза*, *дуда*. Найрозповсюдженішими дит. муз. інструментами є *аерофони* — дерев'яні, порцелянові, керамічні звукові іграшки, що поєднують функцію іграшки й муз. інструменту. Для зах. регіону характерні зозулька, півник, гусочка, когутики, курочки, качечки, баранчики; для схід., центр. та півд. — свистулька, свищик, свистун, *сопілка*, керамічні жанр. іграшкові композиції (бариня з ридикюлем і півником під рукою тощо).

Дискогр.: CD — Дитячий фольклор: Пісенний репертуар, записаний в експедиціях. Вик. дит. ансамбль "Цвітень" (кер. *А. Авдієвський*, *М. Пилипчук*) при Нац. засл. акад. нар. хорі України ім. Г. Верьовки. — К.: Росток рекордз, 2002; "Мамина колискова": Зб. автентичних народних колисанок / Упоряд. *М. Пилипчук* (Національний заслужений академічний український народний хор ім. Г. Верьовки). — К.: "Росток-Рекордз", 2003; "Колискові": Проект "Моя Україна. Берег" / Артенциклопедія. — К.: УЕЛФ, 2005. AVE 017.

Літ.: Молодощі: Зб. танків та веснянок (Гри, співи весняні: дитячі, дівочі, жіночі й мішані) / Зібрав *М. Лисенко*. — К., 1875; Галицько-руські народні

Титульні сторінки видань пісенників "Фольклорна веселка"

Свистунці

Дитячий фольклорний колектив "Цвітень"

мелодії. Зібрані на фонограф Й. Роздольським. Списав і зредагував С. Людкевич. — Ч. 1. / Етнографічний збірник. — Л., 1906. — Т. 21; Збірка народних пісень в хоровому розкладі, пристосованих для учнів молодшого і підстаршого віку у школах народних / Упор. *М. Лисенко.* — К., 1908; *Заглада Н.* Побут селянської дитини. З нот. додатком *М. Гайдая.* — К., 1928; *Кушер А.* Гей, діточки, дайте ручки: Народні дитячі ігри українців Чехословаччини. — Пряшів, 1972; Дитячі ігри, пісні й казки. З Ковельщини, Луцщини та Звягельщини на Волині / Зібрала *Л. Косач.* Голос записав *К. Квітка.* — К., 1903 // *Українка Леся.* Зібрання творів. У 12 т. — К., 1977. — Т. 9; *Степовий Я.* Проліски: Збірка пісень для дітей / Упоряд. *Г. Степанченко.* — К., 1983; Дитячий фольклор: Колискові пісні та забавлянки / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1984; Фольклорна веселка: Українські дитячі пісні / Упоряд. *К. Луганська.* — К., 1984. — Вип. 1, К., 1985. — Вип. 2, К., 1991. — Вип. 3; *Ваницький А.* Українська народна творчість. — К., 1990; Дитячі пісні та речитативи / Упоряд. *Г. Довженок, К. Луганська.* — К., 1991; *Грица С., Дей О.* Принципи класифікації і наукового видання української словесно-музичної народної творчості на сучасному етапі // VI Міжн. з'їзд славістів. — К., 1968; *Луганська К.* Поповнення фольклорної писенкіани // НТЕ. — 1981. — № 3; *Її ж.* Музичні вставки в українських народних казках // Там само. — 1992. — № 5–6; *Гусак Р.* Керамічний свистунець на Україні // Проблеми етномузикології. — К., 1998. — Вип. 1; *Смоляк О.* Український дитячий музичний фольклор (підручник-хрестоматія). — Тернопіль, 1998. — Вип. 1; *Яцків Л.* Дитячі календарно-обрядові твори та поезія пестування з Бойківщини (типологія і локальна специфіка): Автореф. дис. ...канд. філол. наук. — К., 1998; Записи *Г. Дем'яна* з Львівської та Чернівецької обл. — ІМФЕ. — Ф. 14–3, од. зб. 1097; магн. плівки: ф. 14–10, од. зб. 1693.

К. Луганська

ДИЧКО Василь Степанович (1.01.1910, с. Зіньків Полтав. губ., тепер обл. — 29.01.1986, м. Київ) — композитор-аматор. Батько *Л. Дичко.* За фахом інженер. Закін. Харків. автодорожний ін-т (1933). Навч. у Нар. конс. (Київ), кл. *П. Глушкова.* Автор романсів: "Зимний вечір" (сл. О. Пушкіна), "Дороги" (сл. власні), "Білі акації" (сл. В. Сосюри) — всі написані 1938 (надр. у журн. "Радуга", 1990, № 8).

А. Муха

ДИЧКО Леся (Людмила) Василівна (24.10.1939, м. Київ) — композиторка, педагог, муз.-громад. діячка. Дочка *В. Дичка.* З. д. м. УРСР (1982). Н. а. України (1995). Лауреатка Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1989). Респ. комсом. премії ім. М. Островського (1970). Член НСКУ (1965). Почесний член Нац. спілки художників України (2006). Закін. Київ. ССМШ (кл. теорії музики, 1959), Київ. конс. (кл. композиції *К. Данькевича* й *Б. Лятошинського,* 1964), аспірантуру при ній (кер. Б. Лятошинський і М. Пейко, Москва, 1971). Прослухала курс лекцій із мистецтвознавства у Київ. худ. ін-ті (1965–72) і з історії т-ру в Київ. ін-ті театр. мистецтва ім. І. Карпенка-Карого (1966–69). 1965–66 — викладачка муз.-теор. дисциплін Київ. пед. ін-ту ім. М. Драгоманова, 1972–74 — Київ. худ. ін-ту, з 1965 — муз.-теор. дисциплін у Нац. держ. засл. капелі бандуристів України, з 1994 — композиції, професор НМАУ. Читала лекції про укр. музику: в Канаді (1989), Ірані (2004). Член Правління НСКУ (з 1968), її Президії (з 1979), секретар правління НСКУ (з 1994), СК СРСР (1986–90). Член Комітету з присудження нац. премій України ім. Т. Г. Шевченка (1993–2002), колегії Мін-ва культури і мистецтв України (з 1996), експертної ради Всеукр. звіту майстрів мистецтв худ. колективів регіонів України (2000–04), координаційної ради Всеукр. муз. спілки (з 1994), оргкомітету фестивалів "*Київ Музик Фест*" і "*Муз. прем'єри сезону*"; комітету хор. фестивалю "*Золотоверхий Київ*". Комп. діяльність Д. знаменує розвиток *модернізму* в укр. музиці 20 ст. Д. — яскравий представник когорти укр. композиторів-шістдесятників. Працюючи в різних жанрах — кам., симф., оперному — композиторка досягла найбільших успіхів у ділянці хор. музики, створивши новий напрямок у її розвитку. До найвагоміших творів раннього періоду належать симф.-хор. фантазія "Ранок стрілецької страти" [за картиною В. Сурікова, диплом 1-го ступеня на Огляді творчості молодих композиторів, Москва, 1962]; кантата "Червона калина" на тексти укр. пісень 15–17 ст. для хору, солістів та кам. орк. (1969, 2-а ред. — 1971, 1-а премія на Огляді творчості молодих композиторів, Москва, 1969). Творчість Д. характеризують новації муз. мови в хор. письмі, гармонії, хор. оркестровці. Етапний твір Д. — ораторія "І нарекоша ім'я Київ" на тексти літописів і "Слова о полку Ігоревім" для солістів, хору, струнних та органа в 7-и ч. (1982, присв. 1500-річчю Києва), що є виявом зацікавлень композиторки глибинними пластами нац. історії та культури в неокласицистичному дусі. Творчість Д. вирізняє особливий потяг до суміжних мистецтв — нар.-ужиткового, живопису, архітектури; імпресіоністичне звукописання, що йде від синестезійного сприйняття мистецтва в сукупності його різновидів і характеризує майже всі її твори, особливо П'ять фантазій за картинами В. Сурікова, В. Васнєцова, І. Левітана, І. Шишкіна для хору й симф. орк. (1962–72), "Французькі фрески" — хор. концерт для читця й міш. хору a capella (1995), "Іспанські фрески" — концерт для міш. хору й перкусії без слів (1996), "Швейцарські фрески" на сл. швейцарських поетів для меццо-сопрано, хору, читців та перкусії (2001–02). Комп. творчість Д. належить до *неофольклоризму.*

Л. Дичко

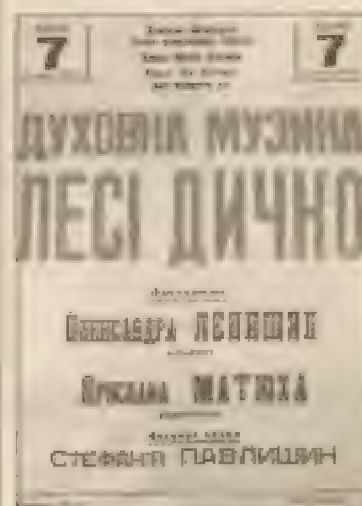

Афіша авторського концерту Л. Дичко (Львів, 1999)

С. Павлишин і Л. Дичко

Самобутнім є ставлення композиторки до фольклору — об'єкта її незмінних творчих зацікавлень, що синтетично й водночас диференційовано входить у палітру власного комп. *стилю*, де вона використовує нар. тексти й не використовує нар. мелодій, окрім інтонацій уламків символів, ономатопеїчних знаків — вигуків, шумів. Творчі стимули для неї — нар. образи, а не нар. сюжети. Під впливом рефлексій від нар. мистецтва, його форм і *жанрів* написано кантати "Карпатську" на нар. сл. для хору а капела (1975), "У Києві зорі" на нар. сл. для солістів, чол. хору, 3-х флейт та ударних (1982), "Писанки" — цикл варіацій для фп. (1982), одноактовий балет "Катерина Білокур" ("Натхнення") на власне лібр. (1997—98), дит. оперу "Вертепне дійство" на нар. сл., власне лібр. (1997—98).

Неповторний стиль письма одразу ж визначив її місце серед авангардних укр. композиторів ост. третини 20 ст. Комп. творчість Д. характеризують новації муз. мови в хор. письмі, *гармонії*, хор. "оркестровці". Слід виділити модерну гармонію, оперту на модальне мислення, еліптичні модуляції, широке використання кластерних співзвуч, винахідливість у засобах хор. "оркестровки", відчуття драматургії тембрів через усебічне застосування голосових можливостей у поліфонічній фактурі, ритмічну динамічність творів та стрункість форми.

Інтерес до культури й мистецтва народів світу, бажання розширити темат.-образні й стильові рамки власної творчості спонукали її у 1980-х здійснити ряд подорожей — в Італію, Францію, Болгарію, республіки Серед. Азії. Так, до "світ. тем", втілених Д. у її творах належать ораторія "Індія — Лакшмі" для солістів, хору та симф. орк. на сл. індійських поетів (1987), згадані "Французькі", "Іспанські", "Швейцарські фрески", П'ять прелюдій у стилі Шан шуй на сл. середньовічних япон. поетів для жін. хору а капела тощо.

Новації Д. виявляються й у синтезі жанрів, що мають місце в її хор. симфоніях — "Привітання життя" на сл. Б.-І. Антонича ("Зелена євангелія") для сопрано, баса й струн. орк., арфи, фп. та ударних в 4-х ч. (1970—72); "Вітер революції" на вірші *П. Тичини* й *М. Рильського* для міш. хору та органа в 4-х ч. (1976); "Пісні кохання" на сл. Ю. Сердюка для сопрано, тенора та симф. орк. (1993—94). Найкращим зразком такого синтезу є хор. опера "Золотослов" на нар. слова і власне лібрето (1991—92), де втілено ідею синкретизму фольк. обряд. дійства. В єдності співу, пантоміми, ігор, танців розкриваються картини весняного пробудження природи й людських почуттів, нар. весілля, *голосіння* за матір'ю — усе це в оригінальному авторському рішенні.

Г. Горбатенко, Л. Дичко, Л. Бухонська

Окремою віхою у творчості Д. стали її духовні твори — 2 літургії на канонічні тексти (у кожній по 27 частин): Літургія для сопрано й чол. хору, 1989 (версія для жін. хору, 1990, для міш., 1998) і Літургія для міш. хору й солістів (1990), присв. патріархові Мстиславу. Майстер хор. письма, Д. радикально модернізувала співвідношення сольних і хор. партій у жанрі *літургії* (особливо в другій) у ранзі їх паритетних функцій, досягнувши конц. звучання творів. Прозоподібні тексти, до яких часто (як і тут) вдається Д., в речитат. озвученні, багатій ритміці, особливо в сольних партіях, відтворюють квантитативний характер первісної співаної мови молитовних відправ; частини хор. tutti, де велику роль відіграє барокова емблематика тем, з широким використанням імітац. *поліфонії* (напр., у 4-й ч. ІІ Літургії "Свят, свят, Господь Саваоф"), кластерних гармоній, глісcандо тощо, роблять ці твори співзвучними сьогоденню. Переважна консонантність муз. мови літургій, що відповідає змістовій ідеї злагоди й гармонії, "розмита", як на імпресіоніст. полотнах, новомодальними барвами у сольних, хор. партіях. Не зв'язані поміж собою тонально частини літургій (особливо другої), арочно з'єднуються через унісон, квінту, створюючи експрес. контраст у драматургії цих масштабних творів. Багато творів духовного змісту написано для голосу та органа.

Тв.: балети — "Досвітні вогні" (за мотивами тв. Лесі Українки, 1966), "Метаморфози" (1963, 2-а ред. 1972), "Натхнення" ("Катерина Білокур"; за мотивами картин художниці, 1983); вок.-симф. — "За картинами російських художників" — 5 фантазій для хору і орк. (1961—62), рапсодія "Думка" для колор. сопрано, чол. хору та симф. орк. на сл. Т. Шевченка (1964); кантата "Червона калина" (сл. нар. пісень 15—17 ст., 1969, 2-а ред. 1971), для дітей — кантати "Сонячне коло" на сл. Д. Чередниченка (1974—75), "Весна" на сл. Є. Авдієнка (1975—76), "Барвінок" на сл. С. Жупанина (1979); для дит. хору, солістів та симф. орк. — обряд "Народини" на сл. А. Демиденка (1976); концерт-кантата "Слава робочим професіям" для дит. хору, 2-х фп., органа, арфи, ударних та симф. орк. з використанням світломузики й дит. малюнків на сл. Є. Авдієнка (1980; 2-а ред. —дит. ораторія-балет, 1986); "Ода музиці" для меццо-сопрано, міш. хору, органа та струн. орк. на сл. Б. Олійника (1981); для симф. орк. — "Казкова сюїта" (1969), варіації "Веснянки" (1970); кам.-інстр. — Струн. квартет (1974—75); для фл. соло — Партита (1972); для фп. — Варіації, цикл п'єс "Писанки" (1972), "Враження" (за архітектурними пам'ятками країн Азії та Африки, 1983), "Замки Лаури" (1994), "Алькасар... Дзвони Арагону" (1995); для 2-х фп. — Драматичний триптих (1993); для скр. соло — Триптих; для органу — "Карпатські фрески" (1986), "Закарпатські фрески" (1986); для скр. і органу — "Фрески" (за картинами К. Білокур, 1986); романси на вірші Лесі Українки, Д. Павлич-

ка (1964–69); цикли романсів "Незгасна зоря" на сл. М. Рильського, "Земле моя" на сл. І. Франка, "Казка" на сл. В. Коломійця; "Пастелі", "Енгармонійне" на сл. П. Тичини; для хору без супр. — Диптих на вірші япон. поетів Охора-Токо й Басьо (1974); дит. пісні; музика до худ. і мультиплікаційних фільмів тощо.

Дискогр.: LP грамплатівки — *Дичко Л.* "Яблунька", сл. А. Палажченко, "Я — хочеш? — зачарую", сл. Лесі Українки — вик. *Б. Руденко.* — М.: Мелодия, Д 031355–56, 1971; *Дичко Л.* "Чотири пори року" (сл. нар.) — вик. Київ. кам. хор, дириг. *В. Іконник*, сол. — *Л. Лопушко* й *А. Мартиненко.* — М.: Мелодия, С10-05685–86, 1975; *Дичко Л.* "Сонячне коло", кантата на сл. Д. Чередниченка — вик. дит. хор "Щедрик" Жовтн. палацу культури, худ. кер. *І. Сабліна* й Держ. симф. орк. УРСР, дир. *Р. Кофман.* — М.: Мелодия, С50–11873–74, 1979; Симфонія для хору з органом "Вітер революції" на сл. П. Тичини, М. Рильського — вик. хор Київ. ін-ту культури, *С. Кирилов* (орган), диригент *А. Мархлевський*; Камерна кантата № 2 "Карпатська" для хору a capella. Вик. Київ. кам. хор ім. Б. Лятошинського, диригент *В. Іконник.* — М.: Мелодія, С1020453005, 1983; аудіокасета "II Літургія" (ч. 1–11), вик. кам. хор "Київ", диригент *М. Гобдич*, 194–0784529УА, 1994; CD — "Лісові далі", вик. хор хлопчиків та юнаків Київ. ССМШ, К660979, 2004; "Золотослов" (частини), вик. хор "Хрещатик", диригентка *Н. Бухонська*, солістка *Н. Матвієнко*, CD — 0001, 1997; "Урочиста Літургія", вик. кам. хор "Київ", диригент *М. Гобдич.* — CCK 15-1, 2001; "II Літургія" ("Святий Боже"), вик. Візантійський духовний чол. хор. — Будапешт, АА499343, 2006.

Літ.: *Гордійчук М.* Леся Дичко. — К., 1979; *Фільц Б.* Гармонія солоспіву. — К., 1979; Леся Дичко: грані творчості: Наук. вісник НМАУ ім. П. Чайковського. — К., 2002. — Вип. 19. — Кн. 3; *Зинькевич Е.* Умение чувствовать прекрасное // СМ. — 1978. — № 1; "Музика — мистецтво в часі" / Інтерв'ю з *Л. Дичко* // Музика. — 1987. — № 2; Конькова Г. Леся Дичко // Они пишут для детей. — М., 1987; *Красюк Л.* Визнання // Там само. — 1989. — № 3; *Степаненко Н.* Хорові твори Л. Дичко "И нарекоша имя Киев" та "У Києві зорі". Питання поетики: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1996; *Гриця С.* Життя, присвячене музиці // Укр. культура. — 1999. — № 11–12; *Сікорська І.* Час збирати каміння // Україна. — 2001. — № 4–5; *Александрова Н.* "Урочиста літургія" Л. Дичко у контексті виконавської традиції // Муз. виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 22; *Серганюк Л.* Жанрові новації в концепції хорової опери "Золотослов" Лесі Дичко // Матеріали до укр. мист-ва. — К., 2003. — Вип. 2; *Гриця С.* Леся Дичко. Творче сходження // Леся Дичко. Літургії. — К., 2004; *Зінич О.* Продовження іспанської теми // КіЖ. — 26 квіт.

С. Гриця

ДИЯКОН (з *грец.* διάκονος — служитель, слуга) — 3-й чин у духовенстві. Висвята на Д. здійснюється *архієреєм.* Д. у чернецтві — ієродиякон. Старший Д. у білому духовенстві називається протодиякон, у чернецтві — архідиякон. Останній почесний титул присвоюється переважно в лаврах і деяких великих монастирях. Від Д. (його ще називають орарним Д.) відрізняється простий *дяк.* Перехідним ступенем між цією посадою та Д. є іподиякон — його помічник.

Під час богослужб *ієрей* та Д. виголошують молитовні тексти за уставом по черзі. Д. належить промовляти послідовно ектенії, литії, читати Апостол (див. *Читання богослужбове, Речитатив літургічний*), співати вірші до приспівів "Бог Господь", "Свят Господь Бог наш" тощо. Д. просить благословіння ієрея на проведення священнодій, промовляє до присутніх у храмі. В архієрейських службах можуть брати участь кілька Д. За відсутності Д., коли правлять 2 або більше ієреїв, один з них промовляє за Д. За відсутності ієрея Д. може відправляти різні служби добового кола (крім *літургії*), самостійно (у церкві або каплиці) читати й співати молитвослів'я і піснеспіви вечірні, повечір'я, полуношниці, ранкової (утреня), часів з зображальними (ізобразительні) або обідниці, молебнів без водосвяття тощо.

З часів Київ. Русі історія зберегла імена Д. — переписувачів богослужб. нот. і ненотних книг. Один з перших відомих сьогодні Д. — Григорій, автор списку Остромирова Євангелія з екфонетичною нотацією (1056–57). У 17–18 ст. укр. і білорус. Д., особливо в чернецтві, уклали чимало нотних *ірмолоїв.*

Ол. Шевчук

ДІАТОНІКА (від *грец.* διά — через і τόνος — тон, буквально — та, що йде по тонах) — ладова система, всі звуки якої можуть бути розташовані по квінтах. Раніше назва Д. означала рух за осн. тонами тетрахорду, пізніше — 7-щаблеву інтервальну систему, що утворюють 6 кроків квінтового кола. Діатонічними є всі інтервали такої системи, а також акорди, що складаються з цих інтервалів. До Д. відносяться стародавні грец. *лади* (крім хроматич. та енгармоніч. різновидів), середньовічні церк. лади, лади нар. музики, що називаються ще натуральними ладами. З часом до Д. почали відносити лади, що містять у собі хроматичні варіанти основних щаблів: гарм. і мелод. варіанти мажору й мінору, різновиди розширеної Д. тощо. Такі види Д. іноді називають змішано-діатонічними системами. У 20 ст. поняття Д. поширюється на весь 12-щаблевий звукоряд. Визначеність гарм. явищ як діатонічних залежить від стиліст. умов. Різноманітне трактування Д. спостерігається у творчості *М. Лисенка, М. Леонтовича, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, С. Людкевича, М. Скорика, В. Сильвестрова, В. Губаренка, Є. Станковича, Л. Дичко* та ін.

Літ.: *Золочевський В.* Ладо-гармонічні основи української народної музики. — К., 1964; *Котляревський І.* Діатоніка і хроматика як категорії музичного мислення. — К., 1971; *Тюлин Ю.* Натуральные и альтерационные лады. — М., 1971; *Скорик М.* Структура і виражальна природа акордики в музиці XX століття. — К., 1983.

О. Котляревська

"ДІБРОВА" — жін. хор у м. Торонто при осередку СУМ (Канада). Засн. 1965 заходами В. Крушельницького. Від верес. того самого року мист. керівник хору — В. Кардаш. Хор багато гастролював у Канаді та США, країнах Європи. У репертуарі — числ. твори укр. нар. і клас. музики.

Б. Сюта

М. Дідик у ролі Герцога (опера "Ріголетто" Дж. Верді)

Т. Дідик

В. Дідковський у ролі Андрія ("Тарас Бульба" М. Лисенка)

ДІБРОВА Зінаїда (кін. 19 — 20 ст.) — оперна й кам. співачка (сопрано). 1907—18 — солістка Т-ру *М. Садовського* в Києві. Мала чудовий голос, рівний у всіх регістрах з прекрасними верхніми нотами. З успіхом виконувала укр. нар. пісні й романси *М. Лисенка, Я. Степового, К. Стеценка* та ін.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Катерина ("Катерина" М. Аркаса), Федора ("Роксолана" Д. Січинського), Софія ("Галька" С. Монюшка), Лола ("Сільська честь" П. Масканьї) та ін.

Літ.: *Василько В.* Микола Садовський та його театр. — К., 1962.

І. Лисенко

ДІДИК — вид гуцул. народного кларнета (див. *Аерофони народні, Ріжок, Джоломійка*).

М. Хай

ДІДИК Михайло Петрович (20.11.1963, с. Колубаївці Кам'янець-Подільського р-ну Хмельн. обл.) — оперний і кам. співак (тенор), педагог. З. а. України (1996). Н. а. України (1999). Лауреат Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1998), Респ. конкурсу кам. співаків (1987). Закін. Хмельн. муз. уч-ще (1983, дир.-хор. відділ), НМАУ (1991, кл. *В. Третяка, В. Тимохіна*), аспірантуру при ній (1993). 1993 пройшов стажування у проф. А. М. Бонді (при париз. опері "Бастилія"). Від 1994 — соліст Нац. опери України, дебютував у партії Альфреда ("Травіата" Дж. Верді) як партнер *Є. Мірошниченко*. Від 1995 — викладач НМАУ. Брав участь у фестивалі "Золоті голоси України" (Донецьк, 1998). Гастролював у Франції (1991, 1995), Швейцарії (1991, 1993), Канаді (1992), Бельгії (1992), Німеччині (1993), Угорщині, Росії (1997). До конц. репертуару входять твори *М. Лисенка, П. Чайковського, Л. Бетховена*, Р. Шумана, а також тенор. партії в кантатно-ораторіальних композиціях: "Magnificat" *Й. С. Баха*, "Реквієми" В. А. Моцарта, Дж. Верді, "Salve Regina" Й. Гайдна, "Урочиста меса" Л. Бетховена, "Stabat Mater" *А. Дворжака*, "Карміна Бурана" К. Орфа, "Всенощна" *С. Рахманінова*. Знявся у муз. фільмі "Напровесні" (1992).

Партії: Герман, Ленський ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін" *П. Чайковського*), Герцог ("Ріголетто" Дж. Верді), Рудольф, Пінкертон ("Богема", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні).

Літ.: *Стеблянко І.* Хто Ви, Михайле Дідик? // Театр.-конц. Київ. — 1997. — № 4; *Шевчко Т.* Могутнє починається сьогодні // Музика. — 1998. — № 6; *Її ж.* "Опера — любов моя..." // Там само. — 1999. — № 4–5; *Пирогов С.* "Його" герцог мимоволі викликає симпатії" // Веч. Київ. — 1994. — 19 серп.; *Москалец А.* Михаил Дидык: "Я просто тенор" // City (Київ). — 1996. — 9 авг.; *Його ж.* Михаил Дидык: "Удача улыбалась мне с первых шагов" // Зеркало недели. — 1996. — 29 сент.; *Вітер О.* Джазові імпровізації на тлі оперної класики // Голос України. — 1997. — 23 трав.; *Ковд Р.* Дидыку быть или не быть, а есть ли вопрос? // Зеркало недели. — 1997. — 27 июня; *Лучинський Ю.* На шляху до оперного олімпу // КіЖ. — 1997. — 15 жовт.; *Кириченко Е.* "Работы мне, да побольше!" // Киев. ведомости. — 1997. — 24 дек.; *Сергеев Ю.* Признание в любви // Веч. Москва. — 1998. — 12 янв.; *Гнида Б.* "Ріголетто": дебют молодих // Уряд. кур'єр. — 1998. — 10 лют.; *Вишнево А.* Одне слово — тенор! // Говорить і показує Україна. — 1999. — 29 квіт.; *Поліщук Т.* Дідик ще заспіває на батьківщині // День. — 1999. — 12 черв. *Слоневская О.* "Украинские "сезоны" во Франции. Дни украинской культуры // Сегодня. — 1999. — 23 сент.; *Станішевський Ю.* "Понад усе люблю співати" // Уряд. кур'єр. — 2002. — 3 серп.; *Москалець О.* доля грає актором, а актор... грає долею // День. — 2003. — 7 жовт.

О. Кушнірук

ДІДИК Тамара Софронівна (17.09.1935, смт Ланівці, тепер Терноп. обл.) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. Н. а. УРСР (1975). Закін. Львів. конс. (1960, кл. *О. Бандрівської*). 1960—93 — солістка Львів. т-ру опери та балету. Має голос красивого тембру широкого діапазону. Від 1990 — викладачка ВМІ у Львові. Гастролювала з концертами в Канаді, Франції, Німеччині, Польщі.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Галя ("Утоплена" М. Лисенка), Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Галя ("Назар Стодоля" К. Данькевича), Любов Шевцова ("Молода гвардія" Ю. Мейтуса), Тетяна ("У неділю рано..." В. Кирейка), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Земфіра ("Алеко" С. Рахманінова), Мімі ("Богема" Дж. Пуччіні), Антоніо ("Казки Гофмана" Ж. Оффенбаха), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Ельвіра ("Ернані" Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Єлизавета ("Тангейзер" Р. Вагнера).

Літ.: *Гуляєва Л.* Герої Тамари Дідик // Мистецтво. — 1967. — № 2; *Паламарчук О.* Кожна роль — улюблена // Київ. правда. — 1974. — 17 серп.; *Її ж.* До відкриттів // КіЖ. — 1985. — 29 верес.; *Домбровская В.* "Счастлива ли я? Да, счастлива!" // Львов. правда. — 1982. — 30 груд.

І. Лисенко

ДІДИНСЬКИЙ (Didyński, Дидинський) Володислав [1824, с. Іскань Сяніцького (тепер Саноцького) пов. (нині Польща) — бл. 1865, там само, за ін. відом. м. Львів] — скрипаль, композитор. Син *М. Дідинського*. Навч. у Відні. 1854 утримував садовий оркестр у Відні, з яким обслуговував балетні вистави. Скрипаль театр. оркестрів Кракова і Львова. Автор п'єс для фп.: кадрилі (цикл з 6-ти номерів), Вальс (1850—51).

Літ.: Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії. — К., 1973; Медведик П. Діячі української музичної культури // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI.

Б. Сюта

ДІДИНСЬКИЙ (Didyński, Дидинський) Михайло (? — бл. 1870) — піаніст. Батько *В. Дідинського*. Поміщик у с. Іскань Сяніцького (тепер Саноцького) пов. (нині Польща). Автор мазурок та ін. п'єс для фп.

А. Муха

ДІДКОВСЬКИЙ Володимир Остапович (1896, м. Кременчук, тепер Полтав. обл. — 26.01.1983, м. Новосибірськ, РФ) — оперний співак (драм. тенор), педагог. Навч. 1920—24 у Харків.

конс. (кл. *В. Лемінської*). 1924–28, 1947–48 – соліст Харків., 1928–32 – Київ. т-рів опери та балету, 1932–44 – Великого т-ру в Москві. Співав також в ін. т-рах. 1960–64 – викладач Львів., 1964–80 – Новосиб. конс. Мав приємний голос оксамитового тембру широкого діапазону з густим нижнім і міцним серед. регістрами. Виконання відзначалося високою вок. та сцен. культурою, емоційністю, темпераментом. Автор ряду праць з питань вок. педагогіки й спогадів про укр. співаків – *М. Донця*, *М. Середу* та ін.

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського – М. Лисенка), Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Богун ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Каварадоссі ("Тоска" Дж. Пуччіні).

Літ. тв.: Некоторые примеры из педагогической практики; Мои воспоминания о М. Донце; Николай Середа – мой партнер // Приват. архів *І. Лисенка*.

Літ.: *Здиховський О.* Володимир Дідковський у Донецьку // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. – К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Колодуб Ол.* Слово про друга і актора // Там само; *Скоробагатько Н.* На сцені Київської опери // Там само; *Лисенко І.* Легендарний співак // *Його ж.* Музики сонячні дзвони. – К., 2004.

І. Лисенко

ДІДКОВСЬКИЙ Леонід Іванович (25.11.1927, с. Недашки Малинського р-ну Житом. обл.) – військ. диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1973). Закін. Ін-т військ. диригентів у Москві (1951). 1951–74 – диригент військ. оркестрів у Кіровограді, Василькові Київ. обл., Києві. 1975–76 – кер. творчого відділу Муз. тов-ва України. Від 1976 – викладач Київ. муз. уч-ща.
Переклав для дух. оркестру "Гуцульську рапсодію" *Г. Майбороди*, "Концертний вальс" *А. Філіпенка*, твори *П. Майбороди*, *І. Шамо*, *Л. Колодуба*, *В. Рибальченка* та ін.

І. Гамкало

ДІДУР Адам (24.12.1874, с. Воля-Сенкова, побл. м. Сянока, тепер Санок, Польща – 7.01.1946, м. Катовіце, Польща) – польс. оперний і кам. співак (бас), режисер, педагог. Від 1876 виховувався в родині укр. педагога А. Дідура, який його всиновив. 1892–94 навч. у конс. Галиц. муз. тов-ва у Львові (кл. *В. Висоцького*) та Мілані (у Ф. Емеріха). Був солістом опери в Італії, зокр. в т-рі "Ла Скала" (1895–99, 1903–06), Варшаві (1899–1903), Єгипті, США ("Мангеттен-опера", 1907–08; "Метрополітен-опера", 1908–32). Гастролював у Півд. Америці, Парижі, Генуї, Відні, Варшаві, Кракові, Петербурзі, Москві, Києві, Одесі, Харкові, Львові. 1932–39 – худ. кер. Львів. оперного т-ру (здійснив ряд оперних постановок – "Зачарований замок" *С. Монюшка*, "Фауст" Ш. Гуно, "Аїда" Дж. Верді, "Тоска" Дж. Пуччіні), професор Конс. ім. К. Шимановського у Львові. Від 1945 – у Катовіце. Засн. і кер. Шльонської опери.
Конц. репертуар співака включали також твори укр. композиторів, зокр. *М. Лисенка* та обробки укр. нар. пісень.
Маючи голос виняткововo широкого діапазону, Д. виконував деякі баритонові партії. Чудова вок. техніка, доповнена надзвичайним темпераментом і видатним актор. талантом, забезпечили співакові широке визнання у світі. Д. здійснив вел. кількість грамзаписів оперної та кам. музики, знявся у багатьох кінострічках. Поміж учнів – *М. Сокіл*, *І. Маланюк*, В. Котуляківна-Кальма, *Є. Зарицька* та ін.

Партії: Мельник ("Русалка" О. Даргомижського), Борис Годунов (однойм. опера М. Мусоргського), Додон ("Золотий півник" М. Римського-Корсакова), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Мефістофель (однойм. опера А. Бойто і "Фауст" Ш. Гуно), Стольник, Збігнєв ("Галька", "Зачарований замок" С. Монюшка), Кецал ("Продана наречена" Б. Сметани), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Генріх, Вотан ("Лоенгрін", "Валькірія" Р. Вагнера) та ін.

Літ.: Гастроли Дидура в Петербурге // РМГ. – 1909. – № 42; Дидур и Шаляпин // Там само.

О. Шевчук

А. Дідур

ДІДЧЕНКО Дмитро (1894, Чернігівщина – ?, США) – скр. майстер. Від 1920-х працював у Польщі, згодом – у США. Скрипки його роботи неодноразово відзначалися на міжн. виставках (Варшава, 1933; Краків, 1935; Берлін, 1938, 1943 тощо). Д. переклав укр. мовою деякі видання з історії скрипки.

Р. Савицький-мол.

ДІДУЧЕНКО Микола Миколайович [21.11 (4.12).1912, с. Троїцьке, тепер Беляївського р-ну Одес. обл. – 6.08.1970, м. Кишинів, Молдова] – оперний співак (тенор), педагог. Вок. освіту здобув у Кишинів. приват. конс. "Урінїй" (кл. О. Антоновського, 1935–36) і Кишинів. конс. (кл. Л. Липковської, 1937–38). 1938–42 – соліст Клужської опери в Румунії, 1945–46 – Київ., 1946–47 – Харків., 1942–45, 1947–60 – Одес. т-рів опери та балету. 1964–65 – викладач Одес. конс., 1965–70 – Кишинів. ін-ту мистецтв.
Мав голос красивого тембру, рівний у всіх регістрах. Відзначався музикальністю й артистизмом.

Партії: Андрій Хованський ("Хованщина" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Ликов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Таміно ("Чарівна флейта" В. А. Моцарта), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Герцог, Альфред, Манріко, Радамес ("Ріголетто", "Травіата", "Трубадур", "Аїда" Дж. Верді), Едгар ("Лючія ді Ламермур" Г. Доніцетті), Джеральд ("Лакме" Л. Деліба), Рудольф, Пінкертон, Каварадоссі ("Богема", "Чіо-Чіо сан", "Тоска" Дж. Пуччіні), Турріду ("Сільська честь" П. Масканьї) та ін.

І. Лисенко

ДІЖЕЧКА-ЛОЗОВСЬКИЙ Василь Іванович (у чернецтві – Віктор), ієродиякон (1809, Лубенський пов. Полтав. губ., тепер обл. – ?) – *уставник*, співак церк. хору. З дворянської родини. 1826, після канцелярської служби в казенній палаті у Києві – в *Києво-Печер. лаврі*, де виконував послух канцеляриста, а з 1828 – співака на крилосі лаврської Соборної церкви. Після прий-

няття черночого постригу (1831) — підуставник лівого крилосу Соборної церкви. Але через 7 місяців, маючи поганий характер, утік до Олександро-Невської лаври в Петербурзі (Росія), взявши із собою велику кількість виданих у Києво-Печер. лаврі книжок. 1835 його переведено до Симонова монастиря у Москві. 1838 Д.-Л. подав прохання про повернення до Києво-Печер. лаври, на що одержав згоду. 1839 як першодиякона його було включено до почту митрополита Київ. для Служби Божої у Петербурзі. Але до Києва Д.-Л. не повернувся.

Літ.: *Шамаева К.* Музыкальное образование на Украине в первой половине XIX века: На материале Волынской, Киевской, Подольской, Полтавской, Черниговской губерний. — К., 1992; *Її ж.* З музичного побуту Києво-Печерського лаври // Київська старовина. — 1992. — № 2; ЦДІАУК. — Ф. 128, оп. 1 загальночернечі, спр. 1557. — Ч. 2, арк. 16; оп. 2 чернечі, спр. 394, арк. 5, 5 зв., 36, 36 зв., 68;

К. Шамаєва

ДІЛЬ (18 ст.) — музикант, композитор. За деякими даними працював 1797 диригентом у Києві (як вільнонайманий службовець).

Б. Сюта

ДІОМІДІ Марія Миколаївна [16(28).03.1885, м. Тамбов, Росія — після 1919] — піаністка, педагог. Закін. Київ. муз. уч-ще (1898, кл. фп. *В. Пухальського*). Виступала на збірних концертах у Києві. 1908—19 провадила приватні муз. курси у Києві, де викладала гру на фп., теорію й історію музики.

І. Лисенко

ДЛУСЬКИЙ (Dluski) Еразм (бл. 1857, с. Щучинці, Поділля — 26.02.1923, м. Отвоцк, побл. Варшави, Польща) — композитор, піаніст. Закінч. Петерб. конс. (кл. фп. *Ант. Рубінштейна*, кл. композиції *М. Римського-Корсакова* й М. Соловйова). Як диригент і акомпаніатор виступав у концертах рос. аматор. тов-в, працював учителем співу. Професор Петерб. конс. (бл. 1895), засн. і викладач оперного класу у Варшаві (1920—22).

Тв.: опери "Романо" (1895), "Мадам Сен-Жен" (бл. 1898), "Наречена з Коринфу", "Урвасі" (за інд. казкою, пост. Львів, 1902) "Жінка з кинджалом" (пост. 1903, Петербург), симф. "Слов'янська рапсодія", кантата "Горійська лежа", Стр. квартет, Фп. тріо, 2 фп. сонати, твори для влч., бл. 60 пісень.

А. Калениченко

ДЛЯБОГА Михайло (12.11.1937, с. Воля Мигова, Лемківщина, тепер Польща) — хор. диригент. Брат *П. Длябоги*. Освіту здобув у Муз. ін-ті м. Лігниці (Польща), кл. скр., та Вестмінстерському хор. коледжі у Престоні (Велика Британія). Керував чол. хорами "*Прометей*" у Філадельфії і Торонто. Очолює Укр. нац. хор (Вашингтон, Філадельфія, США).

ДЛЯБОГА Павло (11.03.1951, м. Лігниця, Польща) — диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Брат *М. Дляболи*. 1961 переїхав до США, де навч. у муз. коледжах Нью-Джерсі та Пітсбурга. Від 1967 живе у Швейцарії. Муз. освіту продовжив у конс. м. Люцерна (кл. фп. Г. Гаррі), в Ун-ті й Вищій муз. академії в Цюриху, Конс. Женеви (кл. диригування А. Гереца), на курсах майстерності у Франції й Німеччині (у Т. Унгара) та в Ун-ті графства Суррей (Велика Британія).
Від кін. 1970-х бере активну участь у муз. житті Європи та Америки. Виступав із симф. і кам. оркестрами Лондона, Парижа, Штутгарта, Вашингтона, Нью-Йорка. 1987 очолив кам. оркестр "Гафнер", з яким здійснив конц. турне по Великій Британії, записи на швейц. радіо. 1998 організував і очолив кам. оркестр "Camerata Leonis" (Львів), з яким гастролював по країнах Зах. Європи як диригент. Нині викладає в муз. школі м. Люцерна (Швейцарія).
1-й виконавець за межами України опери *Г. Майбороди* "Ярослав Мудрий" (Вашингтон, 1988; Торонто й Філадельфія, 1989). Від 1989 як диригент часто гастролює в Україні (Київ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Львів, Одеса), популяризує укр. музику. Вихований на традиціях європ. культури, продовжує і збагачує їх. Надає перевагу виконанню музики В. А. Моцарта, *Л. Бетховена*, *Ф. Шуберта*, композиторів-романтиків.

Дискогр.: CD "Camerata Leonis": Lucerne concert, 1999.

Літ.: *Олійник Л.* Диригент на прізвище Длябога // Сучасність. — 1993. — № 7; *Її ж.* Це — для Бога!: Диригент Павло Длябога. Швейцарія // Україна. — 1993. — № 7; *Її ж.* Український музичний фейєрверк: Концерти Львівського камерного оркестру в містах Швейцарії // Дем. Україна. — 1998. — 17 листоп.; *Піддубний А.* Для Бога і для людей // Укр. культура. — 1997. — № 3; *Сікорська І.* Висока місія музикантів // Веч. Київ. — 2000. — 4 лип.; *Позднякова Е.* Дляюога играет как для Бога // Киев. новости. — 2000. — № 23.

О. Олійник

ДМИТРАШ Олена Антонівна [5(18).02.1902, с. Мишин, тепер Коломийського р-ну Івано-Фр. обл. — 24.07.1952, с. Решоти Інгарського р-ну Краснояр. краю, РФ] — оперна й кам. співачка (лір.-драм. сопрано), педагог, муз. діячка. Вок. освіту здобула спочатку у Львів. ВМІ (1913—17), згодом — у Львів. оперній школі Ч. Заремби (1917—23, кл. С. Козловської) та Варшав. конс. (1923—29, кл. М. Кафталь). 1929 дебютувала на сцені Львів. опери в партії Сантуцци ("Сільська честь" П. Масканьї). 1929—33 — солістка укр. муз.-драм. т-ру *Й. Стадника* у Львові. 1933—39 виступала з концертами в Галичині. У кам. концертах виконувала твори *М. Лисенка*, *Д. Січинського*, *К. Стеценка*, *В. Барвінського*, *С. Людкевича*, *Н. Нижанківського*, *П. Чайковського*, *С. Рахманінова*, Ж. Галеві, Дж. Пуччіні, П. Масканьї. У 1939—41 — інспектор муз. закладів Львова, 1943—49— викладачка Станіславського (тепер Івано-Фр.) муз. уч-ща. 1949 була репресована й загинула на засланні в Сибіру.
Мала красивий голос широкого діапазону драм. забарвлення.

Е. Длуський

П. Длябога

О. Дмитраш

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Віолетта ("Травіата" Дж. Верді), Манон (одноим. опера Ж. Массне), Рахиль ("Жидівка" Ж. Галеві), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Галька (одноим. опера С. Монюшка).

Літ.: *Барвінський В.* Вечір Олени Дмитраш // Укр. музика (Львів). — 1939. — № 5; *Людкевич С.* Вечір пісень та оперових арій О. Дмитраш // Діло (Львів). — 1930.— 3 трав.

І. Лисенко

ДМИТРЕВСЬКИЙ Георгій Олександрович [9(22.03.1900, м. Москва, Росія — 2.12.1953, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ] — хор. диригент, педагог. З. д. м. РРФСР (1946). Навч. на фіз.-мат. ф-ті Моск. ун-ту. Теорію музики вивчав у *Б. Яворського* та *М. Іполитова-Іванова*. Закін. Моск. конс. (кл. *О. Александрова*, 1929), аспірантуру при ній (кл. М. Даниліна, 1931). 1930—43 — викладач (з 1939 професор) Моск., з 1945 — Ленінгр. конс. 1935—36 — кер. капели хлопчиків Моск. філармонії, 1942—43 — хору Укр. радіо в Саратові, з яким виконував твори укр. композиторів, нар. пісні, оперу "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*. 1943—53 — худ. кер. і гол. диригент Ленінгр. акад. капели ім. М. Глінки, в репертуарі якої завжди була укр. музика.

Літ. тв.: Хрестоматия по хоровому дирижированию. — М., 1953; Хороведение и руководство хором: Элементарный курс. — М.; Ленинград, 1948 (укр. переклад — К., 1961).

Літ.: *Дмитревская К.* Г. А. Дмитревский. Очерк жизни и творчества (1900—1953). — Ленинград, 1959.

І. Гомкало

ДМИТРЕНКО (псевд. Осип Бут) Дмитро (за ін. даними — Василь) (19 ст.) — актор, драматург. Працював у 1840—60-х. Припускають, що нар. у Старобільському повіті, нині Луган. обл. Сцен. діяльність почав у Курському т-рі в 1840-х. 1846—47 як актор брав участь у виставах кріпацького т-ру І. Хорвата. Від 1848 грав у Харків. і Ставропіл. т-рах. Автор числ. водевілів з укр. життя, до яких включав нар. пісні.

Літ. тв.: водевілі "Вечір на хуторі біля Диканьки" (1848, за М. Гоголем), "Кум-мірошник, або Сатана в бочці" (1850, опубл.), "Панас-викрутас" (1853), "Малоросійські вареники, або Останній день масниць" (1856), "Одна година із козацького побуту" (1866, за І. Срезневським), "Українське парубоцтво і дівоцтво, або Вечір на Панасівці". Зберігаються в архівах і рукоп. фондах б-к Москви, С.Пб., Києва, Одеси та ін.

Літ. *Антонович Д.* Триста років українського театру. — Прага, 1925; Український водевіль. — К., 1964.

І. Сікорська

ДМИТРЕНКО Ольга Вадимівна (20.11.1953, м. Київ) — органістка, педагог. З. а. України (2001). Дипломантка Міжн. конкурсу органістів "Празька весна" (Чехословаччина, 1979), лауреатка І фестивалю Regina — Volodimir Horouvitz in Memoriam (1994, Ґран-прі як піаністка). Закін. Київ. ССМШ (1972, кл. Н. Маркевич), Київ. конс. (1978, кл. фп. *Є. Ржанова* й кл. органа *А. Котляревського*), асистентуру-стажування при ній (фах "орган", кер. А. Котляревський, 1981). Підвищувала вик. майстерність у проф. В. Шетеліха (Німеччина), Ф. Клінди (кол. Чехословаччина), прослухала майстер-класи проф. Л. Кремера (Німеччина). Від 1981 — солістка, гол. органістка Нац. *будинку орган. і кам. музики* в Києві. Гастролювала містами України, країн СНД, Польщі, Італії, Німеччини, кол. Чехословаччини. Постійно бере участь у муз. фестивалях (Київ, Литва, Вірменія, Грузія). Має вел. репертуар. 1-а вик-ця творів *В. Гончаренка*, *Л. Дичко*, *В. Зубицького*, *М. Шуха*, *Є. Льонка*, *Г. Сасько* та ін. Як органістка й піаністка співпрацювала з багатьма музикантами, поміж яких — *О. Басистюк*, *І. Блажков*, *Л. Войнаровська*, *Ф. Глущенко*, *Л. Забілясто*, *В. Кожухар*, *Є. Колесник*, *Р. Кофман*, Р. МакМерін, *Н. Матвієнко*, *Ю. Олійник*, *В. Тутченко*, *М. Шопша*, *Т. Штонда*, *Л. Юрченко* та ін.

Д. — вдумливий, інтелектуальний музикант, відкриває глибинні пласти музики. Висока майстерність володіння органом, фп. та клавесином, організаторські здібності дозволяють Д. створювати цикли темат. конц. програм, де поєднується клавірна й кам. музична спадщина різних епох, *стилів* та *жанрів*: "Шедеври клавірної музики", "Перед очима вічності", "Фауст через століття та країни", "Останні сторінки творчості Баха, Бетховена, Брамса", концерти для дітей і юнацтва. Д. належить кам. версія "Страстей за Матвієм (Матфеєм)" *Й. С. Баха*. Багато з концертів Д. супроводжує власними коментарями.

Організаторка й розробниця творчої концепції темат. фестивалів і циклів концертів, де вона бере участь також як виконавець: Укр. фестиваль музики П. Ебена (Чехія) із запрошенням автора (1989), "Сторінки Святого Письма очима богослова, музиканта, мистецтвознавця" (ведучі — А. Котляревський, провідні мистецтвознавці, викладачі Духовної семінарії *Києво-Печер. лаври*, 1989—90), "25 років заснування органної школи в Україні" (1995), муз. вечори християнської медитації (з 1998).

Від 1993 Д. — органістка й худ. директор кафедр. римо-католиц. собору св. Олександра. За її ініціативи та її зусиллями тут було встановлено великий нім. орган фірми M. Weise, проводяться Міжн. органний фестиваль "Laudate Dominum omnes gentes" ("Співайте Богові всі народи"), Міжн. фестиваль муз. літургій—мес "Через століття та країни".

Від 2005 веде кл. органа у Київ. дит. школі мистецтв № 5.
Має фонд. записи на Укр. радіо і ТБ, зокр. меси М. Шуха "В небесах і на землі" для сопрано, баса, жін. хору, органа, фп. та ударних.

Літ. тв.: Про щастя // Парафіяльна газета. — 1998. — Лют., № 3; Музика й поезія славитимуть Великдень // Там само — 1999. — Квіт., № 7; Об одной из встреч Востока и Запада // Киев. телеграф. — 2005. — 20—26 мая; анотації до концертів: "Бах і Гіндеміт" (1985), "Рікард Штраус і Петр Ебен" (1986), "Петр Ебен — "Іов" (за Книгою Іова зі Святого Письма)" (2004), "Блаженні миротворці (музика проти фашизму)" (2005), циклу "Музичні вечори християнської медитації" (з 1998), фестивалю Музичних літургій — мес (із 2003).

Літ.: *Кулик Р.* Врівень з учителем // КіЖ. — 1985. — 8 верес.; *Її ж.* Одна з таємниць великого Баха // Веч. Київ. — 1988. — 20 січ.; *Шевчук О.* Апокаліпсис? — Ні. Хвала Творцеві // КіЖ. — 1994. — 13 серп.; *Конькова Г.* І вулиці здавалися світлішими // Веч. Київ. — 1996. — 21 трав.; *Кондратенко Т.* Новий орган в костьолі св. Олександра / Розповідає О. Дмитренко // Там само. — 1996. — 23 листоп.; *Зосим О.* Пасхальна радість у дощовій краплі // День. — 1999. — 14 квіт.; *Миловатская В.* Концерты // Компаньон. — 2000. — 11—15 дек., № 50; *Паришкура К.* Музыка, очищающая душу // Веч. вести. — 2000. — 13 дек.; *Миловатская В.* Концерты // Компаньон. — 2001. — 24—28 дек., № 51-52; *Її ж.* Концерты // Там само. — 2002. — 15—21 марта, № 10; *Сущенко О.* Аби потяг не пройшов мимо // Веч. Київ. — 2002. — 24 лип.; *Дубій А.* Великий фестиваль органної музики у Києві // Парафіяльна газета. — 2002. — Серп.; *Григоренко О.* Фестиваль. Київ збирає органістів // Веч. Київ. — 2002. — 30 серп.; *Савицька О.* Дев'ять вечорів на вулиці Костельній // Дзеркало тижня. — 2002. — Жовт.; *Вербицька І.* Скарби нації. Увертюра для міністра культури // Укр. газета. — 2002. — 21 лист.; *Дубій А.* Духовні перлини світової культури // УМГ. — 2002. — Жовт.—груд.; *Галоненко О.* Молитовний дух творчості Ольги Дмитренко // Парафіяльна газета. — 2003. — Груд.; *Берегова О.* Блаженні миротворці // Культура, інформація, творчість. — 2005. — Трав., № 4; *Кучеренко З.* "Співайте Богові усі народи..." // Слово "Просвіти". — 2004. — 10—16 черв.; *Kozmina A.* Schubert tops evening of Romantics // Kyiv Post. — 1997. — Dec.; *Її ж.* Donated organ makes its debut // Там само. — 2001. — Apr.

О. Котляревська

ДМИТРІЄВ Микола Дмитрович [24.07(5.08). 1829, м. Москва, Росія — 15 (27).07.1893, м. Таганрог, там само] — композитор, піаніст, диригент, педагог, муз.-громад. діяч. Від 1840 виступав як піаніст і симф. диригент у багатьох містах Росії, України, 1857—63 жив у Харкові, де викладав гру на фп., відкрив муз. салон, з 1861 організовував тут квартетні вечори. 1858 у Д. навч. *М. Лисенко.*

Тв.: вок. ансамблі, фп. п'єси, бл. 100 романсів, культова музика.

Літ.: *Архімович Л., Гордійчук М.* М. Лисенко. Життя і творчість. — 3-є вид., доп. і перероб. — К., 1992; *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел. — К., 2003; *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004.

ДМИТРУК Олександр Йосипович (2.07.1967, м. Дніпропетровськ) — композитор, педагог. Член НСКУ. Закінчив Дніпроп. муз. уч-ще (1987) і Харків. ін-т мистецтв (1995, кл. комп. *В. Дроб'язгіної*). Піаніст-концертмейстер: з 1986 — самодіял. танц. колективів у Дніпропетровську, з 1988 — тетр.-худ. студії, 1999—2002 — Дніпропетр. гарнізонному військ. оркестру. У різні роки — викладач ДМШ у Васильковї Київ. обл., Харкові, Дніпропетровську.

Тв.: для симф. орк. — "Перетворення", Аллегро, "Біля джерел часу"; кам.-інстр. — Квінтет для 2-х скр., альта, влч. та вібрафона; "Перетинання" для фл., гобоя та фагота; для стр. квартету — Варіації на тему ВАСН тощо; п'єси для фп., акордеона та ін. інстр.; вок.-інстр. — вок. цикл "Відгуки" для баса, фл., фп. та ударних на сл. середньовічних поетів Сходу, вок. цикл "Хіросимські п'ятивірші" для сопр. та інстр. анс. на сл. Ф. Мунетосі, вок. цикл "Вечірня зірка" на сл. Г. Фаллерслебена для сопр. і фп., вок. цикл на вірші С. Єсеніна для тенора й фп.; для хору а капела — "Слово про весну"; для чол. тріо — Подвійна фуга; дитячі пісні на сл. В. Цвіжби.

А. Муха

"ДНІПРО" (м. Київ) — джаз. і естр. оркестр. Особливість складу — до джаз. групи було додано струн. інструменти. Створ. 1956 п/к *Є. Зубцова;* 1960—66 — при *Укрконцерті* (гол. диригент *І. Петренко*, згодом *Є. Дергунов*, пізніше *Г. Гачечиладзе*). Започаткував в Україні держ. естр. інстр. виконавство. Поміж музикантів — співачка *В. Купріна*, саксофоністи *В. Петрусь*, Р. Сатін, Г. Хилько, В. Яременко та ін. Багато концертував. Першим у кол. СРСР записав джаз. стерео-грамплатівку (1966). Виконував пісні *С. Козака, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, Я. Цегляра* та ін., трад. *джаз* у стилі оркестру Г. Міллера.

Літ.: *Кузик В.* Українська радянська ліринна пісня. — К., 1960; *Поплавський М.* Менеджер шоу-бізнесу: Підручник. — К., 1999.

А. Калениченко

"ДНІПРО" (м. Едмонтон, Канада) — міш. хор. Створ. 1953 Р. Солтикевичем спершу як чол. хор (з 1971 — міш.). Від 1976 — худ. кер. *М. Дитиняк.* Від 1978 з "Д." працював *В. Колесник*, який поставив з ним опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського* й "Купало" *А. Вахнянина*, підготував кантату "Завойовники прерій" *С. Яременка*, ораторії "Неофіти" *М. Кузана* й "Святий Дніпро" *В. Кікти* (1993). У репертуарі хору — духовні твори *М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя, М. Лисенка, М. Леонтовича, П. Демуцького, С. Кіндзерявого-Пастухова, Л. Дичко, В. Кікти*, ін. твори укр. композиторів. "Д." часто подорожує по Канаді, 1976 виступав у Австралії, на Філіпінах, Гаваях.

Літ.: Талпаш О. Едмонтонський хор "Дніпро" // Свобода (Нью-Йорк). — 2002.

"ДНІПРО" (Dnipro, Ukrainian-Australian Ballet Group, м. Сідней, Австралія) — хореогр. ансамбль. Створ. 1955 балетмейстером Н. Дени-

сенко як школа нар. танців, що згодом перетворилася на "Д.". Муз. кер. — В. Проць, вок. кер. — М. Садовський, режисер — Л. Денисенко, диригент хору й бандурист — В. Пожарук, соліст-співак — О. Дейнека. Виступав у Сіднеї та ін. містах, у т. ч. перед австрал. публікою, а також на ТБ. Поміж оригінальних постановок у репертуарі "Д". — балети "Причинна" (за *Т. Шевченком*) і "Довбуш" у пост. Н. Денисенко. У різні часи в ансамблі брало участь бл. 120 виконавців; діяв відділ у Ньюкаслі (60 осіб). 1977 "Д." розпався, а окремі танцюристи з його складу започаткували свої школи укр. танцю й хореографії або долучились до існуючих ансамблів.

ДНІПРОВСЬКА Марина Василівна (1903, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ) — оперна співачка (мецо-сопрано). Закін. Київ. конс. (кл. *О. Муравйової*, 1928). 1928—29 — солістка Київ., 1929—47— Харків., 1947— 60 — Львів. т-рів опери та балету.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Галя ("Купало" А. Вахнянина, 1-а вик.), Княгиня ("Русалка" О. Даргомижського), Любов, Поліна ("Мазепа", "Пікова дама" П. Чайковського), Амнеріс, Азучена, Ульріка ("Аїда", "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе).

Літ.: *Дніпровська М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА КОНСЕРВАТОРІЯ ІМ. М. ГЛІНКИ — експеримент. вищий навч. заклад муніципального підпорядкування. Існувала з 1918 (Катериносл. конс.), 1923 — муз. технікум. Відроджена 2006 на базі Дніпроп. муз. уч-ща ім. М. Глінки й Дніпроп. філії Харків. ін-ту мистецтв ім. І. Котляревського (2004—06). Ректор — *А. Поставна*.

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ. Засн. 1937. До неї увійшли: симф. орк (див. *Дніпропетровський симфонічний оркестр*), у повоєнні роки — хор. капела (кер. *Л. Усачов*, *П. Горохов*, який очолив і хор хлопчиків), оперна студія (диригент П. Яновський), ансамбль оперети, солісти-інструменталісти Я. Застрабський, *М. Ліберман*, М. Оберман, співачка *В. Метелецька*; естр. жанри (у довоєнний час) представляли сатир. дует "Набат і Ліра" (І. Набатов і Г. Ліров), тріо гармонік, вок. анс. "Жінвоканс", хореогр. тріо; згодом — ВІА "*Водограй*" (його організатор — В. Марховський, нині колектив очолює *Л. Артеменко*), лауреат респ. конкурсу "Дніпровський диксиленд". У філармонії розпочинали свій творчий шлях Н. Новикова, *К. Огнєвой*, В. Сучков, *О. Таранець*, І. Немирович, *Р. Борисюк*, О. Марусєв, працювали артисти О. Корнєєва, Т. Антипова, М. Огнєва, Л. Мазепа, М. Маркіна, Б. Корнєєв, Є. Тютюнов, В. Радченко, М. Костюкова, А. Луговська, О. Мандель, І. Авраменко, Г. Сорокін. На базі симф. оркестру організовано струн. квартет, квінтет дух. інстр. "Престиж", квартет тромбонів (лауреат Респ. конкурсу), ансамбль старов. музики. На поч. 1970-х створ. фольк.-хореогр. ансамбль "Славутич" (худ. кер. — з. д. м. України Г. Клоков, муз. кер. — з. а. України В. Богучаров), що гастролював за межами країни. Однією з важливих і дійових форм роботи стала муз.-просвітн. діяльність з естет. виховання різних верств населення. На цій ниві успішно працювали кваліфіковані лектори-музикознавці І. Гур'янова, С. Колодний, Н. Троянська, солісти-вокалісти — з. а. України *А. Бойко*, Г. Комова, П. Кучмій, Н. Растворова; співаки *О. Гурець*, В. Карпов, З. Кияшко, В. Огнєва, М. Ситкін, Г. Стадник, О. Христенко, Н. Черепенько, концертмейстери Н. Костроміна, М. Котовська, В. Рощупкіна, Є. Філоненко, солісти-інструменталісти Е. Денисов, Ю. Ломтєв, артисти розмовного жанру Є. Тютюнова, Р. Гончарова. 1987 відкрито Дніпроп. Будинок орган. і кам. музики. У ньому провадились міжн. фестивалі орган. і кам. музики за участю виконавців з Росії, Литви, Латвії, Грузії, Вірменії, Білорусі, США, Німеччини, Великої Британії, Японії; 1996 у його складі були органісти В. Самохвалов, Л. Тарнопольський, Дніпроп. кам. орк. (худ. кер. і диригент І. Горський), солістка-вокалістка Г. Кузяєва, група нетрадиційної духовної музики "Кредо" (муз. кер. *О. Косько*), дит. кам. ансамбль (кер. Є. Фролов).

Літ.: *Поставна А.* Орієнтація на пропаганду (Діяльність Дніпропетровської обласної філармонії) // Музика. — 1976. — № 1; *Цареградцева Л., Осколков О.* До широких кіл слухачів (Про діяльність Дніпропетровської обласної філармонії) // Там само. — 1981. — № 3; *Щеткина Е.* Драматическая симфония. Опус Днепропетровский / По поводу Днепропетровской областной филармонии // Зеркало недели. — 1997. — 22 нояб.

С. Колодний

ДНІПРОПЕТРОВСЬКЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ІМ. М. ГЛІНКИ (ДМУ) — серед. навч. заклад. Початком його заснування стали муз. класи при Катериносл. муз. відд. ІРМТ, відкриті 1898 групою вихованців Петерб. конс. за підтримкою князя П. Святополка-Мирського. 1918—21 — Катеринославська консерваторія. На поч. 20 ст. там викладали чес. музиканти Я. Кржичка й Ф. Лотка. 1923 конс. перетворено в Муз. технікум на правах вищ. навч. закладу. В роки війни уч-ще було евакуйоване у м. Тобольськ, де продовжило навч. і творчу роботу. 1948 у зв'язку з 50-річчям уч-щу присвоєно ім'я *М. Глінки*. Від 2006 ДМУ реорганізовано в Конс. 1-й директор уч-ща — Д. Губарєв. 1940—73 уч-ще очолював піаніст, лауреат Респ. конкурсу, з. пр. культ. УРСР М. Оберман; 1973—92 — *Л. Цареградцева*, 1992—2004 — диригент, з. д. м. України, лауреат премій ім. Д. Яворницького *М. Шпак*. У ДМУ за спеціальністю "Музичне мистецтво" навч. 290 студентів із 8 спеціалізацій: фп., орк. струн. інструменти (скр., альт, влч., контрабас), орк. дух. і ударні інструменти (флейта, гобой, кларнет, фагот, валторна, труба, тромбон, туба, саксофон), нар. інструменти (акордеон, балалайка,

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ, ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ОПЕРНИЙ ТЕАТР

бандура, баян, гітара, домра), акад. спів, хор. диригування, теорія музики, муз. мистецтво естради. В ДМУ діяли творчі колективи: симф. і кам. оркестри (кер. В. Овчаров), лауреат Всеукр. конкурсів ім. Д. Січинського, М. Леонтовича хор "Молодь Січеслава" (кер. В. Таран), оркестр нар. інструментів (кер. Ю. Федотов), дух. оркестр (кер. І. Грузін), джаз-бенд (кер. Ю. Паламарчук), ансамблі — лауреат міжн. і всеукр. конкурсів ансамбль бандуристів "Чарівниці" (кер. Л. Воріна, хормейстер С. Овчарова), брасквінтет (кер. М. Руденко), квінтет саксофоністів (кер. І. Грузін). Від 1998 ДМУ знаходилось у новому приміщенні, що мало 100 аудиторій для груп. та індивід. занять, 3 конц. зали, б-ку, відеотеку, 10 кабінетів, зокр. кабінет техн. засобів навчання, муз. майстерні, спорт. зал. У ДМУ працювали: з. д. м. УРСР, канд. мист-ва *П. Горохов*, з. а. УРСР *В. Сапєлкін*, *О. Босолаєв*, М. Полудьонна, з. пр. культ. УРСР А. Кулагін, А. Гетьман, О. Карзніков. У ДМУ працювало 134 викладачі. Поміж них — *Н. Суржина*, *А. Постовна*, з. а. УРСР Г. Кузяєва, з. д. м. УРСР О. Переверзєв, з. пр. культ. України А. Абдулрагімов, Л. Воріна, Н. Проценко, Ю. Устименко, лауреати міжн. конкурсів С. Жоров, А. Тарасенко, М. Герасименко та ін. За роки свого існування ДМУ підготувало понад 10 тисяч фахівців. Поміж них — *І. Паторжинський*, *А. Штогаренко*, Н. Суржина, *Л. Сметанніков*; *К. Огнєвий*, *Г. Гаркуша*, *М. Гвоздь*, *А. Баженов*; з. а. УРСР *Л. Артеменко*, В. Бунчиков, П. Вискорка, Л. Глотова, Ю. Демчук, В. Коваленко, І. Коваль, О. Нечипоренко; з. д. м. УРСР і України В. Козін, О. Могила, М. Пастолака, О. Семенов, М. Сум, з. д. м. Казахстана Ю. Сердюк; лауреати міжн., всеукр. конкурсів: А. Врагаренко, А. Гелун, М. Данилов, К. Корнієнко, В. Колесник, Д. Богомол, С. Морозов, Ж. Німенська, Т. Ніколенко, Г. Хачбабян, М. Чикаренко; професори й доценти *Є. Ваулін*, *М. Давидов*, *Г. Ігнатченко*, Л. Казанцева, Л. Колкіна, *А. Онуфрієнко*, І. Сусідко, І. Сніткова, В. Тарнопольський, *С. Уланова*, *В. Уманець*. ДМУ — ініціатор багатьох конкурсів, фестивалів, концертів, творчих зустрічей: всеукр. конкурсів мол. піаністів ім. Ф. Шопена "Січеслав — Желязова Воля", ім. С. Рахманінова, фестивалю "Дзвени, бандуро", ряду обл. та міських конкурсів і фестивалів тощо.

С. Щитова

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ, ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ РОБІТНИЧИЙ ОПЕРНИЙ ТЕАТР (ДРОТ.). Створ. на базі Першого пересувного держ. робітн. оперного т-ру. 1-й сезон колектив ДРОТу розпочав постановкою опери "Тарас Бульба" *М. Лисенко* (16 жовт. 1928, Полтава). Пересувний оперно-балетний колектив очолили директор Г. Вольгемут і режисер Е. Юнгвальд-Хількевич. У репертуарі новоствор. трупи були вистави: "Євгеній Онєгін" і "Лебедине озеро" *П. Чайковського*, "Аїда" Дж. Верді, "Фауст" Ш. Гуно, "Кармен" Ж. Бізе, "Жізель" А. Адана (диригував *В. Йориш*).

Від 1931 Перший пересувний держ. робітн. т-р було реорганізовано у Дніпроп. робітн. оперний т-р. Стаціонарний т-р відкрився 2 жовт. 1931 постановкою опери "Яблуневий полон" *О. Чишка*. Репертуар складався з творів рад. композиторів, вітчизн. і заруб. класики. На сцені ДРОТу йшли опери "Кармелюк" *В. Костенка*, "Північний вітер" Л. Кніппера, "Вибух" і "Дума Чорноморська" *Б. Яновського*, "Іскри" І. Ройзентура, "Розлом" *В. Фемеліді*, "Травіата", "Трубадур" Дж. Верді, "Пікова дама" П. Чайковського, "Князь Ігор" *О. Бородіна*, "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*. Періодично у складі трупи працювали режисери Й. Лапицький, С. Каргальський, Я. Гречнєв, *В. Манзій*, С. Бутовський, М. Варламов. Вперше було поставлено оперу "Поема про сталь" *В. Йориша*, що народилась у самому т-рі. Поміж вокалістів працювали В. Войтенко, О. Жубр, *О. Кривченя*, *М. Бойкиня*, І. Бронзов, Є. Лейтіс.

Балет. репертуар становили твори: "Червоний мак" *Р. Глієра*, "Ференджі" Б. Яновського, "Карманьйола" В. Фемеліді, "Полум'я Парижа" *Б. Асаф'єва*. Мистецькі успіхи дніпроп. колективу пов'язані з творчістю балетм. *П. Вірського* й *М. Болотова*, які поставили на сцені ДРОТу 4 вистави — "Собор Паризької богоматері" Ц. Пуні, "Міщанин з Тоскани" *В. Нахабіна* (вперше в кол. СРСР), "Раймонда" О. Глазунова, "Корсар" А. Адана. 1936 комедійний балет "Коппелія" *Л. Деліба* у Дніпропетровську поставив Ф. Лопухов. Балетна трупа складалася з Н. Виноградової (учениця А. Вагановой), П. Мцевич, П. Шиманського, І. Гірмана. Сценогр. оформлення здійснили *А. Петрицький*, *О. Хвостенко-Хвостов*.

Під час війни ДРОТ перебував в евакуації у Красноярську разом з Одес. т-ром опери та балету. 1945 ДРОТ припинив існування.

Відродження у Дніпропетровську т-ру опери та балету (нове приміщення — архітектор Б. Жежерін, директор т-ру М. Литвиненко) пов'язане з монумент. постановкою опери "Оптимістична трагедія" О. Холмінова (24 груд. 1974). Поміж майстрів оперної трупи — н. а. СРСР *Н. Суржина*, н. а. РРФСР *А. Доньшин*, н. а. УРСР *М. Полудьонний*, з. а. УРСР і України В. Луцюк, М. Український, *Л. Гавриленко*, *В. Коваленко*, Л. Плетньова, *М. Братков*. Поміж майстрів балет. трупи — н. а. України Л. Еллінська, з. а. УРСР і України Г. Дорош, М. Чепік, О. Загумен-

никова, А. Петріна, М. Войтенко, З. Зінченко, Т. Повалаєва. Диригенти — н. а. РРФСР *Б. Афанасьєв*, з. д. м. УРСР і України *П. Варивода*, М. Шпак, балетмейстери — з. а. РРФСР Л. Воскресенська, з. д. м. України О. Соколов. Хормейстер — з. а. України *В. Кіосе*, художник — нар. художник СРСР А. Ареф'єв. Репертуар складають твори вітчизн., заруб. класики, твори сучас. композиторів: "Князь Ігор" *О. Бородіна*, "Джоконда" А. Понкіеллі, "Дзвіночок" Г. Доніцетті, "Богдан Хмельницький" *К. Данькевича* (Держ. премія УРСР ім. Т. Г. Шевченка, 1978), "Пробудження" *Л. Колодуба*, "Пам'ятай мене" й "Ніжність" *В. Губаренка*; балети "Спартак" А. Хачатуряна, "Лісова пісня" *М. Скорульського*, "Дон Кіхот" Л. Мінкуса (постановник М. Ліепа). Балетмейстер О. Соколов поставив експеримент. сучас. балети "Дві смерті та Адажіо" на музику Ж. М. Жарра, "Гетьман" (за мотивами симф. творів П. Чайковського). В т-рі починали свою кар'єру н. а. України *О. Востряков*, *В. Кочур* (нині солісти Київ. Нац. опери), гол. режисер — н. а. України *Ю. Чайка*. Від 1994 при Дніпроп. т-рі опери та балету працює Держ. хореогр. школа.

Літ.: *Яворський Є.* Минуло двадцять літ // Музика. — 1994. — № 6.

А. Тулянцев

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР. Створ. 1939. Його очолювали диригенти Є. Фельдман (організатор), М. Лубенець, М. Корсавін, *С. Дудкін*, *Г. Проваторов*, Г. Карапетян, А. Осмаков, 1987—99 — худ. кер. і гол. диригент — *В. Блінов*, з 2004 — *Н. Пономарчук*. У репертуарі оркестру — твори вітчизн., рос. та зах.-європ. класики, сучас. авторів. З оркестром виступали диригенти — *В. Вербицький*, *Ф. Глущенко*, *В. Гнєдаш*, *О. Гуляницький*, *І. Гусман*, Ю. Домаркас, *В. Жорданія*, *М. Канерштейн*, *О. Климов*, *В. Кожухар*, *Ю. Луців*, Р. Матсов, І. Островський, *Н. Рахлін*, *К. Симеонов*, А. Стасевич, Ю. Файєр, *Є. Шаболтіна*, К. Еліасберг; піаністи — Г. Аксельрод, Л. Берман, Е. Вірсаладзе, Д. Башкіров, *Е. Гілельс*, Г. Гінзбург, М. Грінберг, Б. Давидович, *Я. Зак*, Р. Керер, *В. Крайнєв*, *А. Лисенко*, О. Любимов, Є. Малінін, Т. Махмудова, *Є. Могилевський*, С. Назасарданян, С. Нейгауз, М. Петров, *Є. Ржанов*, Г. Соколов, П. Серебряков, *М. Сук*, *Н. Штаркман*, Я. Флієр; скрипалі — С. Алумян, І. Безродний, М. Вайман, *О. Горохов*, Е. Грач, Б. Гутников, Л. Ісакадзе, *Л. Коган*, *В. Климов*, *Б. Которович*, *О. Крисо*, *О. Пархоменко*, *В. Піхайзен*, *Ю. Ситковецький*, В. Третьяков; віолончелісти — Н. Гутман, К. Родін, М. Ростропович, *М. Хоміцер*, *В. Червов*, *М. Чайковська*, Н. Шаховська, Д. Шафран, В. Якименко; співаки — *П. Кармалюк*, *А. Кочерга*, Х. Крумм, Н. Казанцева, *Є. Мірошниченко*, *К. Огнєвой*, В. Пазич, М. Попов (Болгарія), *Н. Суржина*, *Г. Туфтіна*, Н. Шпіллер; відбулись авт. вечори композиторів України та ін. республік. У концертах брали участь рос. Держ. акад. хор п/к *О. Свєшникова*, Акад. капела ім. О. Юрлова, Ленінгр. акад. капела ім. М. Глінки, Моск. хор п/к В. Соколова, укр. Держ. засл. акад. капела *"Думка"*, Держ. капела *"Трембіта"*, Латв. хор. капела, Лит. хор, Держ. чол. хор Естонії (кер. Г. Ернесакс). У складі орк. (1996) — бл. 80 музикантів. У різний час у ньому працювали з. а. УРСР і України П. Вискарка (концертмейстер оркестру), Є. Токолов (фагот), Е. Чичикалов (альт), лауреати Всесоюз. і Респ. конкурсів С. Киях (фагот), П. Нейфельд (кларнет), досвідчені солісти С. П'ятов (флейта), В. Шульман (гобой). Оркестр є незмінним учасником *"Київ Музик Фестів"*, пленумів НСКУ, фестивалів симф. музики в Кривбасі, гастролював по містах країни, побував у Прибалтиці, Росії, на Півн. Кавказі, здійснив ряд грамзаписів.

Літ.: *Постапа А.* Дніпропетровський симфонічний оркестр // Музика. — 1972. — № 5; *Її ж.* Кривой Рог (Об участии Днепропетровского симфонического оркестра в музыкальном фестивале в Кривом Роге) // СМ. — 1980. — № 2; *Беляков В.* А колеги не прийшли: Дніпропетровський симфонічний оркестр під керівництвом Г. Карапетяна. Концерти в Києві // КіЖ. — 1986. — 16 листоп.; *Колодуб О.* Концерти ювіляра / Симфонічний оркестр Дніпропетровської обласної філармонії // Там само. — 1989. — 15 жовт.; "Музиканти за духовне відродження" (Сторінки історії фестивалю) / Ред.-упоряд. *І. Сікорська*, *Н. Бондаренко*. — Кіровоград, 2004.

С. Колодний

"ДНІПРОСОЮЗ" — Дніпровський Союз споживчих тов-в періоду УНР. Засн. у берез. 1917 у Києві. Почав діяти як крайовий (обл.) центр, з 1918 — всеукр. центр. Голова правління — активний кооперативний діяч Д. Коліух (1882—1937), голова ради — Б. Мартос (1879—1977). "Д." відіграв значну роль в економ. розбудові укр. державності, фінансово й організаційно підтримував укр. культуру.

Заходами "Д." було видано велику кількість укр. книжок, підручників і зроблено вагомий внесок у становлення укр. шкільництва. 1919 під час денікінщини в Україні "Д." підтримав ВУАН, Укр. академію мистецтв, сприяв організації й утриманню багатьох читалень, бібліотек, шкіл, гімназій, театр. гуртків. Інфраструктура "Д." поряд із діяльністю торговельного, статист.-економ., юрид. та ін. відділів забезпечувала й функціонування культ.-освітнього відділу. При ньому діяли видавнича, драм. та муз.-хор. секції. Останньою спочатку завідував *П. Бігдаш-Богдашев*, відтак — *К. Стеценко*. За фінансового сприяння "Д." він створив Першу і

С. Дністрянська

І. Добжинський

Другу мандрівні капели "Дніпросоюзу", зібрав нотну б-ку (у майбутньому — ім. К. Стеценка), розгорнув вид. діяльність. В орендованій нотодрукарні *І. Чоколова* було надруковано твори *М. Леонтовича*, *Я. Степового*, *М. Лисенка*, К. Стеценка, *М. Вериківського*, *П. Козицького* й "Нотну грамоту" (початк. назва — "Практичний курс навчання співу в середніх школах України") М. Леонтовича. У рамках секції К. Стеценко організував концерти укр. музики, здійснив конц. подорож з Другою мандрівною капелою по Україні. При "Д." працювало багато тодішніх культурних діячів, зокрема: Я. Степовий, М. Леонтович, *Р. Глієр*, *Б. Яворський*, П. Козицький, *М. Гайдай*, *І. Мар'яненко*, *П. Саксаганський*, *Л. Старицька-Черняхівська*, *Лесь Курбас*, *П. Тичина* та ін. Наприкінці 1920 муз.-хор. секцію було ліквідовано, "Д." перейменовано у Вукоопспілку й переведено до Харкова.

Літ.: *Пархоменко Л.* Кирило Григорович Стеценко. — К., 1973; *Шевчук О.*, *Якименко Н.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4.

О. Шевчук

ДНІСТРЯНСЬКА (дівоче прізв. — Рудницька) Софія Львівна (24.10.1882, м. Тернопіль — 9.11.1956, м. Вейпрти, Чехія, перепохов. 29.03.2001, м. Ужгород) — піаністка, педагог, муз. критик. Гри на фп. навч. у Львів. (1903—08) і Віден. (кл. Л. Терна, 1909—12) конс. (ймовірно, що 1912—13 Д. удосконалювала свою майстерність у Ф. Бузоні). 1913—15 — викладачка Віден. конс., 1916—22 — педагог і директор муз. школи у Відні, 1922—33 — викладачка Укр. Високого пед. ін-ту ім. М. Драгоманова у Празі, 1928—39 — викладачка музики й нім. мови гімназії м. Виноградова (тепер Закарп. обл.), 1933—38 — засновниця, директор та педагог муз. школи в Ужгороді на Закарпатті. 1939 остаточно переїхала за кордон. У Празі заснувала приват. муз. курси, що переросли в муз. школу (1943—45). Останні 10 років працювала в муз. школах Словаччини й Чехії (Трнава, Вейпрти), мала конц. виступи. Поміж учнів Д. — Г. Лагодинська, Г. Тимінська-Василашко, диригентка празького хору *"Візантіон"* О. Балицька-Янчук. Конц. діяльність Д. позначена високим професіоналізмом. Виконувані нею твори *М. Лисенка*, *С. Людкевича*, *В. Барвінського*, *В. Косенка*, *Ф. Шопена*, *Ф. Ліста*, *Б. Сметони*, Е. Гріга, *Ант. Рубінштейна* слухали у Львові, Відні, Граці, містах Чехії й Словаччини, Перемишлі (тепер Пшемисль, Польща), Стрию. Гра Д. здобула прихильну оцінку галиц., нім. та чес. критики. Разом із *Г. Крушельницькою*, *О. Мишугою*, *Є. Перфецьким*, *О. Садовським*, *Т. Шухевичем* брала участь у концертах, присв. *Т. Шевченкові*, М. Шашкевичу, Ю. Федьковичу в Галичині, Відні, Перемишлі, часто виступала в концертах тов-в *"Бандурист"* і *"Просвіта"*. 1921 — учасниця концерту Міжн. жін. конгресу в тодішній Чехо-Словаччині, 1926 — II укр. наук. з'їзду у Празі (доповідь "Національні елементи в музиці останніх десятиліть"). Поміж учнів — О. Лагодинська, О. Сидорак, Й. Марітчак, С. Левицька, *М. Доскоч*. Авторка рецензій, статей про М. Лисенка, С. Людкевича, *Ф. Колессу*, *Л. Бетховена*, Ф. Ліста, Дж. Пуччіні, спогадів про О. Мишугу, розвідок з історії музики.

Літ.: *Мушинка М.* Софія Дністрянська // Український календар, 1985. — Варшава, 1985; *Кашкадамова Н.* Про шляхи розвитку львівської піаністичної школи // її ж. Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 1991; *Медведик П.* Діячі української музичної культури // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. ХХССVІ; *Людкевич С.* Другий з ряду концерт "Бандуриста" // Його ж. Дослідження, статті, рецензії, виступи / Упоряд. *З. Штундер*. — Л., 2000. — Т. 2.

О. Шевчук

ДОБЖИНСЬКИЙ (Dobrzyński) Едвард (? — 1858, м. Київ) — польс. композитор піаніст, педагог. Учитель музики в Києві.

ДОБЖИНСЬКИЙ (Dobrzyński) Ігнаци Д. [2.02.1777 (за ін. відом. 1779), м. Варшава, Польща — 21.08.1841, там само] — скрипаль, композитор, диригент, педагог. Батько *І. Ф. Добжинського*. До 1799 — концертмейстер оркестру нім. т-ру у Львові, 1799—1817 — капельмейстер і скрипаль приват. оркестру (зі 120 оркестрантів) в маєтку графа *Ю. Іллінського* в с. Романові на Волині (тепер смт Дзержинськ Житом. обл.), 1817—25 учитель музики у Вінн. гімназії, можливо, викладав у Кременец. ліцеї. 1831 переїхав до Житомира, згодом до Варшави. Автор коміч. опери, кантат, музики до балетів, полонезів.

Літ.: *Dobrzyński B.* Ignacy Dobrzyński. — Warszawa, 1893.

Б. Сюта

ДОБЖИНСЬКИЙ (Dobrzyński) Ігнаци Фелікс (25.02.1807, с. Романів, Волинь, тепер смт Дзержинськ Житом. обл. — 9.10.1867, м. Варшава, Польща) — композитор, диригент, піаніст, педагог. Син *І. Д. Добжинського*. Член Муз. тов-ва у Львові (1858—60). Початк. муз. освіту здобув у батька, навч. в єзуїтському колегіумі в Романові, у Подільс. гімназії у Вінниці (1817—25) та приватно, а потім у Головній школі музики та Варшав. конс. в *Ю. Ельснера* (1825—31). Нерідко заступав батька у викладанні музики. Згодом — у Варшаві, де був директором польс. опери й працював у Варшав. конс.

У Вінниці написав симф. Увертюру *op.* 1, Концерт *As-dur* для фп. з орк. *op.* 2, кантати до урочистих подій, Інтродукцію і Варіації на оригінальну тему a la russe для фп. *op.* 4 (1824), фп. Полонез у 4 руки *op.* 3. Поміж творів — кам.-вок. "Думка про гетьмана Косинського" (1865) і, можливо, фп. "Спогад про Україну" ("Souvenir d'Ukrainne").

Тв.: опери "Монбар, або Флібустьєри" (пост. у Берліні), "Хрестоносці" (незакін.), 2 симфонії (1830, 1834), бл. 20 симф. творів, понад 5 кантат [у т. ч. "Святий Боже" ("Święty Boże")], Конц. варіації на тему улюбленої мазурки для флейти й фп. квінтету, фп. секстет і квінтет, струн. секстет і

2 квінтети, фп. тріо, бл. 40 хор. і пісен. композицій, твори для скр., влч. чи фп., числ. духовні композиції.

Літ. тв.: Школа фортепіанної гри (1845, польс. мовою).

Літ.: *Шеффер Т.* Концертне життя // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Dobrzyński B.* Ignacy Dobrzyński. — Warszawa, 1893; *Śmiałek W.* Ignacy Feliks Dobrzyński and Musical Life in Nineteenth-Century Poland. — Lewinston; Queenston; Lampeter, 1991.

М. Загайкевич, А. Калениченко

ДОБКЕВИЧ Антон Казимирович [25.09 (7.10).1875, м. Київ — 27.08.1956, м. Лодзь, Польща] — піаніст, педагог. Навч. у Київ. муз. уч-щі (кл. *В. Пухальського*, 1894—99). Продовжив навчання у Муз. академії у Відні (кл. *Т. Лешетицького*, 1899—1902), екстерном закін. Петерб. конс. (1913). 1902—10 — викладач Смолен., 1910—13 — Київ. муз. уч-щ, 1913—20 — Муз.-драм. школи ім. М. Лисенка (з 1918 ін-т) та конс. у Києві. 1920 виїхав до Польщі. 1921—26 — професор Варшав. конс., 1926—39 — приват. конс. у Лодзі, 1945—56 — Лодз. держ. конс.

Д. — представник київ. фп. школи, володів добре відточеною "озвученою" технікою, бездоганною педалізацією. Як педагог заохочував учнів до виявлення самостійності. У Д. завершували навчання учні *М. Лисенка* після його смерті (1912), зокр. *А. Буцької*.

Літ.: *Курковський Г.* Педагоги-піаністи Київської консерваторії (1913—1933) // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Буцькой А.* Найдорожче ім'я // М. В. Лисенко у спогадах сучасників. — К., 1968.

О. Шевчук

ДОБРЖИНЕЦЬ Ілля Володимирович [5(18).06, за ін. відом. 2.(14).08.1889, м. Варшава, Польща — 30.08.1960, м. Харків] — скрипаль, педагог, диригент. З родини військ. капельмейстера. Закін. Варшав. муз. ін-т (кл. *С. Барцевича*, 1902), Петерб. конс. (кл. *Л. Ауера*, 1910, велика срібна медаль). Відтоді — соліст і концертмейстер симф. оркестрів Гельсінкі, Ростова-на-Дону, Воронежа, Краснодара, Кисловодська, Тбілісі. Пед. діяльність розпочав 1911 у Лодзі. Від 1915 викладав у Бакин. муз. уч-щі. Від 1918 — у Харкові: концертмейстер оперного оркестру, з 1920 — викладач Муз.-драм. ін-ту й конс. (з 1935 професор). 1928—30 — у складі "Фортепіанного тріо столичної опери" (з *А. Рудницьким* і *З. Диновим*). Від 1932 — концертмейстер і диригент Держ. симф. оркестру в Харкові. 1941—44 евакуйований у Красноярськ, де працював концертмейстером оркестру й диригентом об'єднаного т-ру Харків., Одес., Дніпроп. опер та викладав у муз. уч-щі. Після війни у Харкові: викладач конс. і ССМШ.

Д. — автор школи гри на скр., зб. "Ритмічні етюди для скрипки"; перекладень і транскрипцій для скрипки творів *Я. Степового*, *В. Косенка*, *Л. Ревуцького*, *М. Скорульського*.

Літ.: *Білоцерковський В.* Професор І. В. Добржинець // Музыка. — 1974. — № 4; *Його ж.* Украинский наследник Ауэра // СМ. — 1976. — № 10; *Семененко Н., Шевчук О.* Музична освіта // ІУМ. — К., 1992. — Т. 4; *Шевчук О., Якименко Н.* Концертне життя // Там само.

І. Гамкало

ДОБРИЛОВСЬКИЙ Юліан, о. (бл. 1760, Волинь — 1825, м. Львів) — поет, композитор-аматор, церк. діяч. Працював у Бучацькому колегіумі, Кременец. повіт. уч-щі, служив священиком у різних містах Галичини. Брав участь у редагуванні *"Богогласника"* (1790). Автор слів і музики пісень, що стали народними: "Станьмо, браття, в коло", "Дай же, Боже, добрий час" (можливо, автором музики є *Ф. Ліпінський*); йому приписують також авторство пісні "Тяжко знести тої розлуки". Пісні Д. надруковано у зб. *В. Залеського* "Пісні польські та руські галицького люду" (Львів, 1833) та у багатьох ін. збірках 19—20 ст.

Літ.: *Щурат В.* Початок слави української народної пісні в Галичині. — Л., 1927; *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини XIX століття. — К., 1960.

А. Муха

ДОБРОВОЛЬСЬКА Людмила Борисівна (4.07.1944, м. Київ — 19.04.1999, там само) — піаністка, концертмейстер, педагог. Закін. Київ. конс. (кл. *А. Лисенко*, 1967), аспірантуру при ній (педагог Д. Башкіров, 1970). Виступала із сольними програмами. Першою в Київ. конс. виконала в одному концерті 24 етюди *Ф. Шопена* (1965). Від 1970 — концертмейстер на орк. і вок. кафедрах, з 1982 — одночасно викладачка кафедри загального та спеціалізованого фп. Київ. конс.

Володіла багатою звуковою палітрою, що змінювалася й набувала різних барв і відтінків у залежності від соліста.

Як концертмейстер спец. класів готувала молодих музикантів до профес. діяльності й конкурсів; на багатьох із них визнана найкращим концертмейстером. Поміж лауреатів, які виступали з Д., — *В. Гришко*, С. Цюбко, Т. Осадчий. Неодноразово працювала на конкурсах із іноземними виконавцями. Концертувала у містах України, столицях республік кол. СРСР, на Заході. 1990 у Відні як концертмейстер брала участь у 2-годинному благодійному концерті, організованому Представництвом СРСР при ООН у фонд допомоги дітям, які постраждали від Чорнобильської катастрофи. Мала великий репертуар вок., скр. творів для дух. і ударних інструментів.

Має числ. фонд. записи на Укр. радіо.

К. Шамаєва

ДОБРОВОЛЬСЬКИЙ Сергій Павлович (8.11.1910, м. Рибниця, тепер Молдова — 2.09.1942, м. Уфа, тепер Башкортостан, РФ) — композитор. Член СКУ. Від 5-и років навч. у Києві: у ССМШ, Муз.-профес. школі (кл. *К. Михайлова*), Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (кл. *Б. Лятошинського*), Конс. (кл. *І. Белзи*); з 1930 — в Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. *М. Штейнберга*). Працював у ДМШ Запоріжжя, Львова, на Київ. кінофабриці (1934—38), у вид-ві "Мистецтво" (1939).

І. Добржинець

С. Добровольський

Тв.: комедія-водевіль "З усяким може статися" (1942); для фп. — 2 поеми, 5 прелюдій, Токата (всі — 1929); хори "Пісня про Київ" (1938) тощо; музика до радіоп'єс, кінофільмів.

Літ.: *Бэлза И.* Молодые композиторы Киева // СМ. — 1938. — № 10—11; *Його ж.* [Вступна стаття] // Борис Лятошинский. Воспоминания. Письма. Материалы. В 2 ч. — К., 1985. — Ч. 2.

А. Муха

ДОБРОГОРСЬКИЙ Тимофій (18 ст.) — півчий. Ще хлопчиком був відряджений до Петербурга, де співав у Придв. хорі (1741—44). Від 1744— півчий російської посольської церкви в Ґольштинії (м. Кіль, тепер Німеччина).

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

С. Добродєєва

ДОБРОДЄЄВА-ТАРАСОВА (спр. прізв. — Добродєєва) Зінаїда Іванівна [7(20).01.1908, м. Одеса — ?] — оперна співачка (сопрано), педагог. Закін. Одес. конс. (кл. В. Селявіна та *О. Благовидової*, 1936). 1936—54— солістка Одеського т-ру опери та балету. 1954—80 — викладачка Одес. конс. Поміж учнів — *А. Капустін*.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Наталка ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ліза ("Пікова дама" П. Чайковського), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Тоска (однойм. опера Дж. Пуччіні), Лушка ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Наталя ("В бурю" Т. Хренникова).

Літ.: *Добродєєва-Тарасова З.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

А. Добрянський

ДОБРОНРАВОВА Світлана Альбертівна (25.03.1954, м. Таганрог, тепер Ростов. обл., РФ) — оперна співачка (сопрано), педагог. Н. а. України (1994). Закін. Ростов. муз.-пед. ін-т (1982). 1982—89 — солістка Львів. т-ру опери та балету, з 1989 — Нац. опери України (Київ). Від 2002 — викладачка КНУКіМ, 2005—06 — НМАУ. Має яскравий голос широкого діапазону, багатий на нюанси й тембр. відтінки. З т-ром виступала на сценах країн Європи, Бразилії, Аргентини, Канади.

Партії: Одарка ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Мирослава ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Катерина ("Катерина Ізмайлова" Д. Шостаковича), Абігаїла, Єлизавета, Леонора ("Набукко", "Дон Карлос", "Трубадур" Дж. Верді), Тоска, Чіо-Чіо сан, Ліу (однойм. опери, "Турандот" Дж. Пуччіні), Джоконда (однойм. опера А. Понкієллі).

Літ.: *Товстоляк Н.* Три вопроса примадонне // Art-line. — 1999. — № 3; "Обніміться, мільйони!" / Розмову вів *Г. Храмов* // Високий Замок (Львів). — 1996. — 16 трав.; "Мене купили на ярмарку" / Запис *І. Рябініна* // КіЖ. — 1997. — 13 серп.; Репетиції почуттів / Записала *Л. Жиліна* // День. — 1999. — 15 черв.; *Борисенко А.* Целуемся по-русски — троекратно // Столичные новости. — 2000. — 17—18 дек.; *Поліщук Т.* Міцна природа прими // День. — 2003. — 2 жовт.; *Євтушенко О.* Світлана Добронравова // Там само. — 2005. — 28 січ.

І. Гамкало

ДОБРЯНСЬКИЙ Андрій (2.09.1930, м. Львів) — оперний і кам. співак (бас-баритон). Вок. освіту здобув приватно в Д. Дубровського (Нью-Йорк). Ще в дитинстві разом з батьками виїхав до Німеччини. Від 1949 живе у США. 1964 дебютував на сцені Філадельф. опери. 1965—68 — соліст Метрополітальної Нац. оперної компанії (пересувна опера). 1968—70 — співав на оперних сценах Далласа, Сан-Антоніо, Канзас-сіті та ін. Від 1970 — соліст "Метрополітен-опера" у Нью-Йорку. Виступає також в укр. оперних ансамблях, з амер. симф. оркестрами, виконуючи твори укр., рос. та зах.-європ. композиторів, з капелою *"Думка"* у США.

Один з найпалкіших популяризаторів укр. музики у США. В репертуарі — твори *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, Л. Ревуцького, В. Барвінського*, укр. нар. пісні.

Партії: Кривоніс ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Микита ("Відьма" П. Печеніги-Углицького), Ярослав ("Анна Ярославна" А. Рудницького), Борис ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Фіґаро ("Весілля Фіґаро" В. А. Моцарта), Дон Маніфіко ("Попелюшка" Дж. Россіні), Філіпп ("Дон Карлос" Дж. Верді), Скарпіа, Бонза ("Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Ля Рош ("Капричіо" Р. Штрауса).

І. Лисенко

ДОБРЯНСЬКИЙ (літ. псевд. — Л. Доб-ий) Лев Володимирович (1862, за ін. відом. 1864 або 1865, м. Одеса — 1941, за ін. відом. 1942, там само) — майстер з виготовлення, реставрації та реконструкції скрипок. Засн. укр. школи худ. реставрації. Самоук. До 1903 жив в Одесі, 1903—07 — у Мюнхені. Працював інстр. майстром придв. оркестру (з 1917 — Держ. орх.) у Петрограді (тепер С.-Петербург). Від 1923 — в Одесі. У Росії збереглося кілька інструментів роботи Д.: 2 скр. і альт (1900—02) знаходяться в Ін-ті т-ру, музики та кінематографії в С.-Петербурзі, скрипки "Шутка" й "СССР" — в ДЦММК ім. М. Глінки в Москві. Зроблені Д. скрипки апробовувалися такими скрипалями, як Й. Йоахим і Я. Кубелік, ставали власністю заможних колекціонерів, видатних виконавців (В. Бурместер, Я. Кубелік). Д. здобув прижиттєву славу реставратора далеко за межами Батьківщини. Д. відновлював акуст. властивості скрипок старих майстрів, зокр. А. Страдиварі, виконуючи замовлення з Німеччини, Великої Британії, Польщі. Загалом переробив і вдосконалив бл. 5 тис. інстр.

Д. створив власну модель скрипки — без верхніх кутів з нижніми овальними кутами під назвою "Революціонерка". За сприяння Д. налагоджено серійне виробництво скрипок в Україні. Понад 3 тис. інстр. зразка Д. випустила Одес. експеримент. майстерня. До учнів Д. належав київ. майстер *І. Бітус*. 2003 у Києві засновано Всеукр. конкурс майстрів-художників смичкових інстр. ім. Д.

Літ. тв.: Усовершенствование струнных музыкальных инструментов по известному способу, изобретённому Л. В. Добрянским. — О., 1891; Руководство к оценке и приобретению струнных инструментов // Южный музыкальный вестник. — 1916. — № 5—6, 9—10, 13—14, 15—16; поет. зб.: Вспышки и

порывы. — О., 1891, Из мира дум и грёз. — О., 1895; лібрето до опери А. Федорова "Бахчисарайський фонтан" (О., 1901).

Літ.: *Стахов В.* Творчество скрипичного мастера: Путеводитель. — Ленинград, 1964; *Чопп И.* Имена, достойные памяти. — О., 1995; *Анісімов В.* Лев Добрянський і його скрипки // Рад. музика. — 1938. — № 2; *Бікоусов А.* Форум майстрів-художників // УМГ. — 2003. — Квіт.—черв.

О. Шевчук

ДОВБНЯ Петро Іванович (18.02.1938, с. Кам'яні Потоки Полтав. обл.) — співак (тенор). Н. а. України (1993). 1963 закін. Київ. конс. (кл. *З. Гайдай*). Від 1963 — соліст *Укрконцерту*, Ансамблю пісні і танцю Групи рад. військ у Німеччині, Держтелерадіо УРСР, капели "*Думка*". 1974—77 і з 1990 — Капели бандуристів України.

ДОВГАЛЮК Андрій (Зоря Андрій) (19 ст.) — лірник. Жив у с. Янові (тепер с. Іванів Вінн. обл.). Пройшов школу в лірника Никона. У репертуарі — 42 укр. нар. пісні (у т. ч. власний варіант "Панщини") й один *акафіст*.

ДОВГАЛЮК (Шнерх) Ірина Сергіївна (29.11.1959, м. Львів) — етномузикознавець. Канд. мист-ва (1998). Член музикознавчої комісії НТШ. Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (теор. відд., 1979), Львів. конс. (істор.-теор. ф-т, 1984). 1985—95 — концертмейстер та викладачка муз.-теор. дисциплін Львів. муз.-пед. уч-ща. Від 1993 — асистент, з 2002 — доцент кафедри укр. фольклористики Львів. ун-ту. Водночас, з 1999 — ст. наук. співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії муз. етнології, з 2002 — доцент кафедри муз. фольклористики ЛДМА.

Основне коло наук. інтересів зосереджене довкола істор. та істор.-методолог. проблем укр. етномузикології поч. і 1-ї пол. 20 ст.

Літ. тв.: канд. дис. "Осип Роздольський в історії музичної фольклористики" (К., 1998); понад 30 праць з історії укр. муз. фольклористики, методики викладання муз.-фольклорист. дисциплін, зокр. — Осип Роздольський: Музично-етнографічний доробок. — Л., 2000; Музично-етнографічна діяльність Осипа Роздольського. — К., 1997; Інститут народної творчості у Львові та культурно-освітнє життя в Галичині у 1941—1944 роках // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII (у співавт. з С. Шнерх); До питання про етномузикологічні спеціалізації вищої школи // Музичний фольклор в системі навчання та виховання молоді. — Тернопіль, 2000; Сто років перших фонографічних записів народнопісенних мелодій в Галичині // Musica Galiciana: Зб. статей. — Л., 2001. — Т. VI; Історичні типи публікацій народномузичних творів (До постановки питання) // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. — Л., 2003. — Вип. 31; Кафедра музичної фольклористики // Сторінки Львів. держ. муз. академії ім. М. В. Лисенка. — Л., 2003 (у співавт. з Л. Добрянською).

Літ.: *Загайкевич М.* Музично-етнографічне дослідження про минуле, спрямоване у майбутнє // Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна. — Л., 2003. — Вип. 31; *Сюта Б.* Дві книги про Осипа Роздольського // Студії мистецтвознавчі. — 2003. — Ч. 4.

Б. Сюта

ДОВГАНЬ Людмила Михайлівна (2.06.1951, м. Одеса) — кам. співачка (лір.-драм. сопрано), педагог. Н. а. України. Закін. Одес. конс. (кл. сольного співу *Г. Поливанової*, 1979). Доцент Одес. конс. — ОДМА. Солістка Одес. обл. філармонії. У репертуарі — багато сольних програм, з якими вона гастролювала по містах СНД і Заходу. Авторка метод. робіт і наук. статей з питань вок. педагогіки.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90. — О., 2003; *Волга Л.* Талант співати серцем // Уряд. кур'єр. — 2001. — 9 черв.; *Штукор О.* "У всякого своя доля..." // УМГ. — 2004. — Січ.—берез.; *Іванишина Л.* Людмила Довгань // Уряд. кур'єр. — 2005. — 9 лют.

А. Муха

ДОВГОПОЛА Ляна Іванівна (2.02.1937, м. Новоград-Волинський, тепер Житомир. обл. — 5.09.2006, м. Київ) — журналістка, муз. редактор, педагог. Закін. Ніжин. пед. ін-т ім. М. Гоголя. Працювала викладачкою школи, інспектором із справ мистецтва і навч. закладів Київ. обл. управління культури. Від 1975 — редактор укр. ТБ. Упродовж 14-и років у складі творчої групи готувала популярну передачу "Сонячні кларнети". Висвітлювала на УТ-1 перебіг Всеукр. фестивалів майстрів мистецтв і нар. творчості "Таланти твої, Україно" (1999, 2002, до 10-ї річниці незалежності України). Працювала над передачами "Classic-Прем'єр" (про *Л. Колодуба, Л. Кондрашевську, В. Кошубу, Р. Майбороду, К. Мяскова, М. Стеф'юк, А. Шкургана, Київ. квартет саксофоністів* та ін.), "Основа", "Бачу землю" тощо. Авторка відеофільмів (їх ідей, сценаріїв та монтажних планів) про нар. звичаї ("Подорож Маланки", диплом "За високий професіоналізм і майстерність"), про творчість *М. Гнатюка* ("Час рікою пливе", "З вірою і надією", "Я до ніг прихилив би вам небо"), про мист. життя Чернігівщини ("Григорій Верьовка і Україна", "Березна — 850 років", "Михайло Коцюбинський").

Літ. тв.: Сонячні кларнети // Говорить і показує Україна. — 1985. — 25 черв.

Літ.: *Вахромеєва Р.* "Сонячні кларнети Ліани Довгополої" // Співоче поле Чернігівщини: Довідник Чернігівського земляцтва. — К., 2003; *Її ж.* Ми любимо тебе, українське ТБ! // Говорить і показує Україна. — 2001. — 8 листоп.

Р. Вахромеєва

ДОВЖЕНКО (Новська) Анастасія Леонідівна [10(23).03.1907, м. С.-Петербург, тепер РФ — 8.06.1996, м. Київ] — музикознавець. Член СКУ (1945). Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. фп. М. Словінської, 1933). Від 1930 — викладачка фп. Працювала на муз.-адмін. посадах у навч. закладах, держ. установах, а також як муз. ред. Укр. радіо (1935—41), викладачка і вчений секретар Ташкент. конс. (1942—44), Київ. філармонії (1944—45), зав. Кабінету нар. творчості і зав. аспірантури Київ. конс., 1952—68 — гол. ред. і худ. кер. муз. мовлення Держ. радіо і ТБ.

І. Довгалюк

Л. Довгань

Л. Довгопола

А. Довженко

Літ. тв.: брошури — Українські радянські композитори; П. Чайковський, Едвард Гріг (всі — К., 1939—40); нариси, радіобесіди, рецензії тощо.

ДОВЖЕНКО (літ. псевд. — Вадов) Валеріан Данилович [14(27).09.1905, м. Ростов-на-Дону, тепер РФ — 5.01.1995, м. Київ] — музикознавець, композитор, муз.-громад. діяч. Канд. мист-ва (1949). Доктор мист-ва (1969). Професор (1973). Член СКУ (1932). Закін. Харків. муз.-драм. ін-т (кл. фп. *П. Луценка*, 1931), аспірантуру (1936) за фахом "історія музики" при Харків. (кер. *С. Богатирьов*) і Київ. (кер. *П. Козицький, Л. Ревуцький*) консерваторіях. 1932—34 — асистент, викладач Харків. муз.-драм. ін-ту, 1935—40 — Київ. конс. і муз. уч-ща, одночасно — зав. Кабінету історії музики й зав. навч. частини муз. уч-ща (1938—39). Обіймав різні муз.-адмін. посади: референт Головреперткому в муз. справах при НКО УРСР (1928—30), директор Всеукр. метод. кабінету худ. самодіяльності (1931—32), муз. ред. Харків. облрадіо (1932—34) і Всеукр. радіокомітету в Києві (1934—37), ст. інспектор з творчих питань відділу музики Управління у справах мистецтв при Раднаркомі УРСР (1939—41). 1945—74 — наук. (з 1954 — ст. наук.) співробітник ІМФЕ, зав. відділу музики й муз. фольклористики (1945—53), заст. директора (1953—60), зав. відділу музикознавства (1960—72). Брав активну участь у муз.-громад. житті: член правління і відп. секретар Харків. філії *Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича* й *ВУТОРМу* (1925—29), зав. кабінету масової муз. роботи *АПМУ* (1929—32); член СКУ (з 1932), її референт з пропаганди (1939—41), голова музикознавчої секції (1946—47, 1951—53), член правління (1947—52).

В. Довженко

Від 1927 виступав у пресі як муз. критик і публіцист; у повоєнний час визначився як автор моногр. та узагальнено-оглядових праць з історії укр. музики, насамперед новочасної. 1948—52 гостро виступав проти "формалізму" в особі *Б. Лятошинського* та його учнів.

2005 в ІМФЕ проведено наук. читання пам'яті Д. (до 100-річчя від дня нар.); у Буд. вчених відбувся меморіальний концерт з творів Д. Архів Д. зберігається в ІР НБУВ.

Літ. тв.: (понад 200): канд. дис. "Творчий шлях композитора В. С. Косенка", докт. дис. "Шляхи розвитку української радянської музики (1917—41)"; Історія української музики (Проспект). — К., 1941; В. С. Косенко. Нарис життя і творчості. — К., 1949; [2]К., 1951 (рос. мовою); П. І. Ніщинський. Нарис життя і творчості. — К., 1953. [2]К., 1955 (рос. мовою); Творчі зв'язки братніх музичних культур. — К., 1954; Нариси з історії української радянської музики. Т. 1 (1917—34). — К., 1957; Т. 2 (1934—41). — К., 1967; Українська радянська музика. — К., 1957, [2]К., 1967; Героїчна увертюра В. С. Косенка. — К., 1963; Шляхи розвитку української радянської музики. — К., 1967; Мелодії оновленого краю. — К., 1968; Великое братство, В. С. Косенко, П. И. Нищинский // Из истории русско-украинских музыкальных связей. — М., 1956; Українська радянська музика // Українська РСР. — К., 1957; Задачи и перспективы украинской музыкальной фольклористики // Материалы совещания по муз. фольклору СК СССР. — М., 1959; Состояние и задачи музыковедения на Украине // Проблемы музыковедения Украины, Белоруссии и Молдавии. — М., 1969; Музична культура радянського Києва // Історія Києва. — К., 1960. — Т. 2; перевид. рос. мовою. — К., 1964; Музыкальное искусство Украинской ССР // История музыки народов ССР. — М., 1966. — Т. 1 (1917—32), М., 1970. — Т. 2 (1932—41); 50 лет украинской советской музыки // Пути развития советского искусства. — М., 1968 та ін.; статті в журналах (понад 60), зокр.: До питання про вивчення мас // Музика. — 1927. — № 5—6); Заходи Укрфілу в справі реорганізації кобзарського мистецтва // Музика — масам. — 1928. — № 10—11); Концертна подорож капели "Думка" за кордоном // Там само. — 1929. — № 3—4; Підсумки 2-го конкурсу радіослухачів // Рад. музика. — 1936. — № 6—7; "Листенок" — опера-балет для дітей // Там само. — 1937. — № 6—7; М. Глінка і Україна // Там само. — 1937. — № 3; 24 дитячих п'єси для фп. В. С. Косенка // Там само. — 1938. — № 5, тощо; О задрах историков музыки // СМ. — 1934. — № 8; Андрій Штогаренко // Дніпро. — 1946. — № 4; 40 лет украинской советской музыки // СМ. — 1957. — № 12; Українська радянська музична фольклористика передвоєнних років // НТЕ. — 1960. — № 1; Музична самодіяльність України довоєнних років // Там само. — 1961. — № 2; Народні основи опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського // Там само. — 1963. — № 1; Традиції і здобутки // Мистецтво. — 1967. — № 5; Музичний побут України в "Енеїді" І. П. Котляревського // НТЕ. — 1969. — № 6; Музи кликали до перемоги // Музика. — 1975. — № 1; статті в газетах, БСЭ, УРЕ тощо. Упорядкування й редагування: "За Родину!": Зб. пісень композиторів-фронтовиків 3-го Укр. фронту. — Відень. 1945; М. Д. Леонтович: Зб. ст. та матеріалів (Упор., передм., комент.). — К., 1947; Українські радянські народні пісні. — К., 1955 (спільно з *З. Василенко* й *М. Гордійчуком*) тощо.

Тв.: дит. опера "Пригоди зайця" (1982); для фп. — цикли "Народні прелюдії", Веснянки, соната-поема "Журавлі", сюїта "Запорізька Січ" (подвійні варіації), сюїта "Краєвиди Києва", Балада, "Струмок" — 20 п'єс для учнів ДМШ; для скр. і фп. — Концертні варіації на нар. тему пам'яті П. Чайковського, Етюд-картина, Пісня тощо; для влч. і фп. — муз. картина "Гомінітер", Етюд-картина, Три п'єси (Прелюдія, Баркарола, Романс), Молодіжний вальс; для бандури, цимбалів — танці, п'єси; романси для голосу і фп. (понад 35) — цикл "Солов'їні далі" на сл. В. Сосюри, "Береза" й "Пороша" на сл. С. Єсеніна, "Коли безсоння ранить душу", "Лебеді над ставом" на сл. А. Демиденка, "Цвітуть бузки" на сл. М. Рильського тощо; хори, пісні для дит. хору.

Дискогр.: *Довженко В.* Прелюдія на тему нар. пісні "Думи мої" — вик. квартет бандуристів Київ. Держ. філармонії: М. Білецька, Р. Білецька, М. Різоль та І. Журомський. — М.: Мелодия, Д 00017221—22, 1966; *Довженко В.* Токата на тему нар. пісні "Їхав козак за Дунай" — вик. Квартет бандуристів: М. Білецька, Р. Білецька, М. Різоль та І. Журомський. — М.: Мелодия, Д 21589—90, 1968, тощо.

Літ.: *Бородин М.* Талановитий композитор і музикознавець [До 60-річчя з дня народження В. Д. Довженка] // НТЕ. — 1968. — № 6; *Чорногуз Я.* Дарунок родини Довженків // Укр. культура. — 2000. — № 3.

А. Муха

ДОДАТКО (Додаток) Онуфрій Митрофанович (20 ст.) — лірник. Представник харків. школи гри. Жив на Сумщині. Учасник 1-ї Респ. наради кобзарів і лірників при Ін-ті укр. фольклору (Київ, 1939). Від Д. було записано *думу* "У неділю вранці-рано" за поемою *Т. Шевченка* "Невольник". У репертуарі — думи, *псальми*, укр. нар. пісні.

О. Додатко

ДОДЕКАФОНІЯ (від *грец.* δώδεκα — дванадцять та φωνή — звук, буквально — дванадцятизвуччя) — 12-тонова техніка композиції або методи організації звук. матеріалу, засновані на використанні обраної послідовності всіх 12 звуків хромат. гами, трактованих як системна єдність. Певні зародки такої техніки зустрічалися ще у творах Г. Шютца, *Й. С. Баха*, *Л. Бетховена*, Р. Вагнера, М. Регера, Р. Штрауса, однак побудованих за принципами тональної організації. Д. виникла в процесі розвитку атональної музики й стала одним із основних методів звук. організації 20 ст., певним чином протиставлених муз. традиціям попередніх століть. Перші твори в новій техніці були написані Й. Гауером (бл. 1908), Ю. Голишевим (1914—19, 1920 — 1-е вик. його додекафонної "Das eisige Lied") та А. Шенберґом (1914—15, 1924—25). 1919—26 з'явилися перші теор. праці з обґрунтуванням 12-тонового методу композиції Й. Гауера ("Від мелосу до литавр", "Про суть музичного", "12-тонова техніка" тощо), *М. Рославця* та ін.

Д. базується на рівномірно темперованому півтоновому звукоряді, де кожен з 12 звуків трактується (що важливо) як абсолютно самостійний. Основою організації матеріалу є попередньо винайдена *серія* (ряд), що охоплює всі 12 звуковисотних одиниць без повторень у довільній послідовності. Звуковисотні співвідношення, а також інтервальна структура серії в загальних рисах окреслюють виразність додекаф. твору. Ортодоксальна Д. виробила ряд правил укладання серії, з яких найважливішими є: 1. Серія не може бути послідовністю півтонів чи колом квінт або кварт; 2. Великі, малі та чисті інтервали повинні в ній взаємопереплітатися; 3. Небажаною є послідовність звуків, що дають у сумі більше, ніж 2—3 мажорні або мінорні тризвуки.

Серія має 4 форми: основний вид (O — originalis), ракохід (R — retroversus), інверсія (I — inversus) та ракохід інверсії (RI) чи інверсія ракоходу (IR). Зазначені форми можуть бути транспоновані на кожну висоту темперованої системи, даючи, таким чином, 48 повністю рівнозначних форм. Серія не є темою додекаф. твору (хоч як виняток це трапляється), а лише осним джерелом усіх вертикальних і горизон-

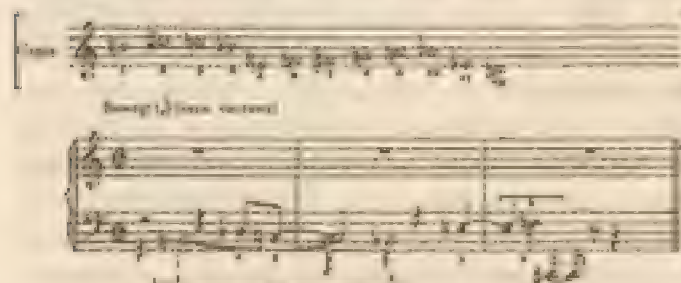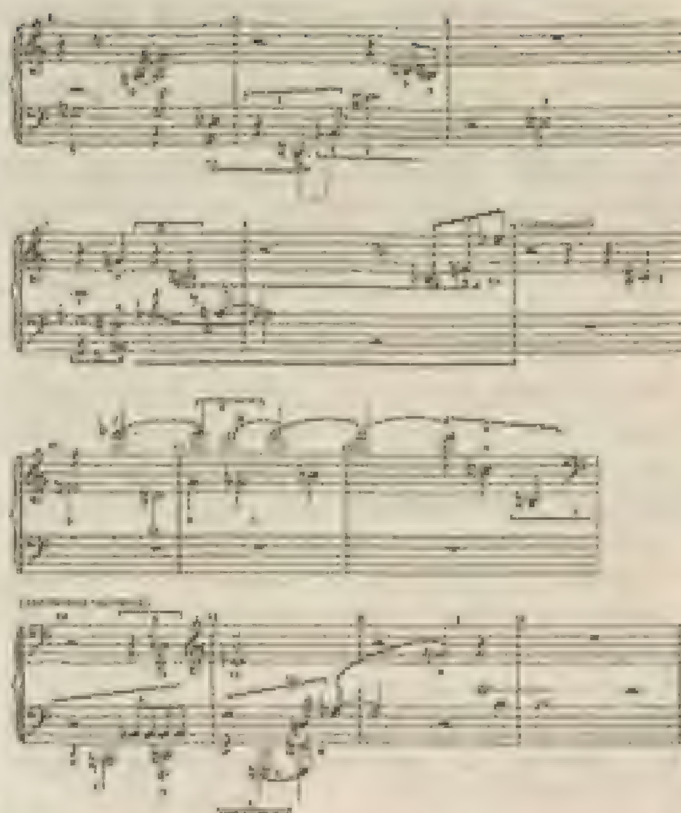

тальних структур твору. Послідовність появи звуків (чи їх співвідношень) неухильно зберігається при кожному проведенні серії. Повторення складового звука серії можливе перед появою наступного складового, в ін. випадках — лише в трелях і тремолоподібних побудовах. У залежності від числа серій та їх використання Д. поділяється на вертикальну (складники однієї серії експонуються у строго заданій почерговості у 2-х чи більше голосах), горизонтальну (кожен з голосів оперує власними серіями) та ламану (основою є 1 серія, поділена на групи або сегменти, що вільно розгортаються одночасно в кількох голосах). Щоб уникнути монотонності звучання та примітивізму, основоположники Д. використовували різноманітні прийоми організації звук. матеріалу, відомі з минулих епох, передусім контрапунктично-варіаційні засоби.

Існують 2 осн. напрями Д.: Д. матеріалу (чільними її представниками є А. Шенберґ, А. Берґ та їхні послідовники), що полягає у трактуванні 12-и звуків серії передусім як мелічного комплексу, і структурна Д. (її основоположником вва-

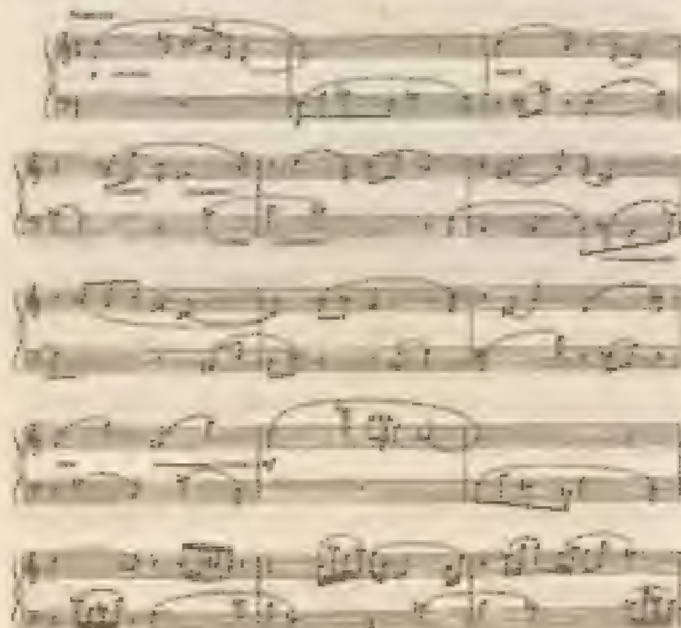

Фрагмент 2-голосної інвенції оп. 11-а Л. Грабовського (1962)

О. Додонов

Т. Докшицер

жається А. Веберн), що за базові елементи приймає не звуки серії, а окр. інтервали, структури. Починаючи від А. Веберна, композитори-додекафоністи використовують як рівноправні такі засоби розвитку й трансформації матеріалу, як *ритм*, динаміка, *тембр*, артикуляція, агогіка. З часом це привело до поширення на них засад Д., а згодом — до виникнення пуантилізму.

У додекаф. техніці загалом переважають горизонт. способи організації. Техніка Д. дає змогу створювати музику найрізноманітніших стилів, що стимулювало швидке поширення Д. у творчості композиторів майже всіх націй. Вільно тлумачені 12-тонові фрагменти зустрічаються навіть у творах композиторів, які засаднично стояли на позиціях тональної музики (*Б. Барток*, *І. Стравинський*, *Д. Шостакович* та ін.). Відомими представниками додекаф. музики після 2-ї світ. війни були Г. Аймерт, П. Булез, Е. Денисов, М. Кагель, Е. Кшенек, К. Пендерецький, К. Сероцький, К. Цішке, К. Штокгаузен та ін.

В Україні одними з перших до Д. звернулись М. Рославець, *Ю. Кофлер* та *Т. Маєрський*, а також *Л. Ревуцький* і *К. Шипович*. Починаючи з 1960-х, додекаф. техніку використовують композитори *Л. Грабовський*, *Є. Станкович*, *В. Сильвестров*, пізніше *О. Ґрінберг*, *С. Пілютиков*, *О. Щетинський* та багато ін.

Літ.: *Павлишин С.* Про деякі тенденції розвитку сучасної української музики. — К., 1976; *Гуляницкая Н.* Введение в современную гармонию. — М., 1984; *Холопов Ю.* Гармония: Теоретический курс. — М., 1988; *Рославец Н.* О себе и своём творчестве // Современная музыка. — 1924. — № 5; *Денисов Э.* Додекафония и проблемы современной композиторской техники // Музыка и современность. — М., 1969. — Вып. 6; *Кршенек Е.* Лекції з дванадцятитонового контрапункту // Укр. муз-во. — К., 1969. — Вип. 4; *Eimert H.* Atonale Musiklehre. — Leipzig, 1924; *Його ж.* Lehrbuch der Zwölftontechnik. — Wiesbaden, 1950; *Gołąb M.* Dodekafonia: Studia nad teorią i kompozycją pierwszej połowy XX wieku. — Bydgoszcz, 1987; *Hauer I. M.* Vom Wesen des Musikalischen. Ein Lehrbuch der atonalen Musik. — Leipzig; Wien, 1920; *Його ж.* Zwölftontechnik. Die Lehre von den Tropen. — Wien, 1926; *Jelinek H.* Anleitung zur Zwölftonkomposition. — Wien, 1952—58. — T. 1—2; *Křenek E.* Studies in Counterpoint. — New York, 1940; *Leibowitz R.* Schönberg et son école. — Paris, 1946; Introduction a la musique de 12 sons. — Paris, 1949; *Schäffer B.* Klasycy dodekafonii. — Kraków, 1962—64. — T. 1—2; *Vlad R.* Storia della dodecafonia. — Milano, 1958; *Kohoutek C.* Novodobé skladebné smery v hudbe. — Praha, 1965; *Milstein S.* Arnold Schoenberg: Notes, sets, forms. — Cambridge, 1992; *Jarzembska A.* Idee relacji serialnych w muzyce XX wieku. — Kraków, 1995.

Б. Сюта

ДОДОНОВ Олександр Михайлович [12(24).02.1837, м. Петербург, Росія — 19.01. (1.02). 1914, м. Москва, там само] — оперний і кам. співак (лір.-драм. тенор), педагог. Навч. співу у Ф. Ронконі (1859—61), теорії музики — у В. Одоєвського. Удосконалював вок. мистецтво в Парижі (1861). Виступав на муз. вечорах у співачки П. Віардо. За її та Ж. Дюпре рекомендаціями брав уроки співу в Лондоні у М. Гарсіа (1861—63), одночасно виступав на концертах Кришталевого палацу й "Альберт-голлу" та в оперних спектаклях т-ру "Ковент Гарден". Згодом в Італії займався у Ф. Ламперті (Мілан), Ф. Скафатті (Неаполь). Співав в оперних т-рах Трієста, Феррарі, Неаполя (т-р "Сан-Карло"), Мілана (1865—66). Повернувшись до Росії 1867, один сезон співав в Одес. опері, в сезоні 1868/69 — у Київ. опері, упродовж 1869—91 — у Моск. Великому т-рі.

Мав сильний гнучкий голос м'якого тембру. Виконанню була притаманна худ. витонченість. Завдяки прекрасній муз. пам'яті міг вивчити партію за кілька днів. Досконало володів італ. мовою. Партнери: О. Александрова-Кочетова, Е. Кадміна, Б. Корсов, О. Крутикова, А. Патті (протягом 7 років), *Д. Усатов*, П. Хохлов. Співав п/к У. Авранека, *І. Альтані*, Е. Бевіньяні, *П. Чайковського*, І. Шрамека.

1890—95 — викладач співу в Муз.-драм. уч-щі Моск. філарм. тов-ва (з 1891 — професор), з 1896 Ростов. філії Моск. конс. Поміж учнів — Б. Євлахов, *М. Львов*, С. Остроумов, *М. Роменський*, Д. Смирнов, *Л. Собінов*, С. Юдін. Автор романсу "Звезда" на сл. О. Кольцова, праць із вок. педагогіки, спогадів.

Партії: 1-е вик. — П'яний козак, Шкільний учитель, Дід Мороз ("Мазепа", "Черевички", "Снігуронька" П. Чайковського), Янкель ("Тарас Бульба" В. Кашперова); у Великому т-рі — Андрій Морозов ("Опричник" П. Чайковського), Вальтер ("Тангейзер" Р. Вагнера), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Йоан ("Іоанн Лейденський" Дж. Мейєрбера), Вагнер і Нерео ("Мефістофель" А. Бойто).

Літ. тв.: Руководство к правильной постановке голоса, развитию и укреплению голосовых органов и изучению искусства пения. — М., 1891. — Ч. 1, [2]1908; Руководство к правильной постановке голоса и изучению искусства пения. — М., 1899. — Ч. 2. Практическая, [2]1902; Современное преподавание пения. — М., 1904; Недостатки преподавания пения с указанием, как избежать, и Программа правильного изучения пения (рукоп.) // ДЦММК. — Ф. 309, од. зб. 3; Моя деятельность в филармоническом училище, включая воспоминания о своем ученике Л. Собинове. — Там само. — Од. зб. 5.

Літ.: 40-летний юбилей А. М. Додонова // Рус. артист. — 1908. — № 6; Учитель Собинова и Смирнова // Рус. слово. — 1914. — № 16; А. М. Додонов [Некролог] // Театр и искусство. — 1914. — № 4.

О. Кушнірук

ДОДЯК (Додек, Додєк, Тюдик) Максим Васильович (1860, с. Тюдів, тепер Косівського р-ну Івано-Фр. обл. — 4.01.1942, с. Верхній Ясенів, тепер Верховинського р-ну тієї самої обл.) — майстер-дудар. Акомпанував співу, знав жалобні мелодії, *марші*. Користувався популярністю й славою. Під час військ. служби був викликаний до Відня, де грав для цісаря Франца-Йосифа. Поміж учнів — Д. Яцковський (с. Устеріки), І. Мартищук (с. Верхній Ясенів).

М. Семенюк

ДОКШИЦЕР Тимофій Олександрович (13.12.1921, м. Ніжин Черніг. обл. — 16.03.2005, м. Вільнюс, Литва, похов. у Москві, РФ) — трубач, педагог, диригент. З. а. РРФСР (1959). Н. а. РРФСР (1976). Професор (1971). Лауреат Всесоюз. конкурсу музикантів-виконавців (Москва,

1941, 3-я премія), Всесвіт. фестивалю молоді та студентів (Прага, 1947, 1-а премія). Закін. Муз.-пед. ін-т ім. Гнесіних у Москві (кл. труби *М. Табакова*, 1950), Моск. конс. (кл. диригування Л. Гінзбурга, 1957). 1941–45 артист Зразкового оркестру Моск. військ. округу, 1945–83 — артист оркестру Великого т-ру в Москві. Від 1950 — викладач Муз. уч-ща ім. Гнесіних.

Трубач-віртуоз, гра якого відзначалася винятковою технічною легкістю, м'якістю звучання, художністю виконання. Гастролював у багатьох країнах світу. "Його гра підносить трубу до рівня скрипки Страдиваріуса, а самого виконавця — до рівня найбільших скрипалів", — відзначала заруб. критика. У репертуарі — 40 концертів та понад 100 творів малої форми. Записав понад 100 грамплатівок.

Літ. тв.: О штрихах при игре на трубе: Озвученное пособие. — М., 1967; Система комплексных упражнений трубача. — М., 1969; Из записной книжки трубача. — М., 1995; Трубач на коне: Мемуары. — М., 1996 (передрук. окр. розділів: Всеукр. брасс-бюллетень. — К., 2001. — № 7–8); Путь к творчеству. — М., 1999; "Хвилювання" // Укр. дім. — 2001. — № 1, тощо.

Літ.: *Посволюк В.* Історія виконавства на трубі. Київська школа. 2-а пол. XIX–XX ст. — К., 2005; *Ковпиник О.* Світ підкоряється лише тому, хто має батьківщину. — Ніжин, 2006; *Эрмлер М.* Труба solo // СМ. — 1969. — № 6; *Ивошкин А.* Записки Тимофея Докшицера // Муз. жизнь. — 1973. — № 18; *Понятовская О.* Тимофей Докшицер // Там само. — 1978. — № 8; *Селянин А.* Новые пластинки А. Докшицера // Там само. — 1981. — № 22; *Руденко Л.* Трубач на коні // Євреї в Ніжині: Наук. зб. — Ніжин, 2001; *Васюта О.* Звіт перед земляками // КіЖ. — 1978. — 23 лип.; *Захарович Н.* Человеческий голос трубы // Сов. культура. — 1981. — 15 дек.

А. Мухо

ДОЛГИЙ Іван Захарович [19(31).01.1896, с. Торське, тепер Краснолиманського р-ну Донец. обл. — 15.12.1974, там само] — оперний і кам. співак (тенор). 1931–32 навч. співу в Центр. технікумі театр. мистецтва у Москві. Вик. діяльність розпочав 1933 солістом міської капели м. Єнакієве на Донбасі (тепер Донец. обл.). 1933–53 — соліст Великого т-ру СРСР у Москві. У концертах виконував твори *С. Гулака-Артемовського*, *М. Лисенка*, *С. Рахманінова*, *О. Варламова*, О. Гурильова, *П. Чайковського*, укр. нар. пісні.

Партії: Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Берендей, Індійський гість ("Снігуронька", "Садко" М. Римського-Корсакова).

Літ. : *Долгий І.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ДОЛЕНГО Єлизавета Миколаївна (бл. 1885, Україна — ?) — піаністка. Закін. Моск. конс. (кл. фп. Левіна, 1910). Удосконалювалась у Берлінській муз. академії (кл. проф. Барта). Виступала з концертами у Москві, Петербурзі та містах України. 1917 здійснила велике конц. турне по Сибіру. Від 1918 — в еміграції. Концертувала в Японії, Франції, Німеччині та ін.

Літ.: [*Б. п.*]. Концерт Е. Доленго // Накануне (Берлин). — 1922. — 12 дек.

І. Лисенко

ДОЛЕНҐА-ХОДАКОВСЬКИЙ (Dołęga-Chodakowski) Зоріан (справж. — Адам Чарноцький) [4.04.1784, побл. с. Гайна, тепер Лагойського р-ну Мінськ. обл., Білорусь — 17(29).11.1825, с. Петровське, тепер Тверського р-ну Твер. обл., РФ] — фольклорист, етнограф, археолог. 1801 закін. Слуцьку повіт. школу. 1814–18 працював у б-ці Кременецького ліцею. Від 1819 — член Петерб. Вільного тов-ва любителів словесності, з 1820 — Моск. тов-ва історії та старожитностей російських. Записав бл. 3-х тис. текстів нар. пісень, поміж яких — понад 2 тис. укр. (опубл. 1974). Деякі з них надруковано у зб. *М. Максимовича* (М., 1934), *П. Лукашевича*, *М. Гоголя*. 206 ідентифікованих польс. записів Д.-Х. опублікував Й. Маслянка (Варшава, 1973). Автор статей, поміж яких — "Про слов'янство перед християнством" (1818), "Про галицькі пісні" (1829) та ін.

Літ.: Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського. — К., 1974; *Доманицький В.* "Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)" — 1905; *Дей О.* Сторінки з історії української фольклористики. — К., 1975; *Його ж.* Слідами видатного збирача-фольклориста // НТЕ. — 1984. — № 6.

ДОЛЖЕНКО (справж. пріз. — Довженко) Ольга Михайлівна [11(23).07.1874, м. Київ — після 1930, м. Москва, РФ] — оперна співачка (сопрано), педагог. Дворянського походження. Закін. Київ. жін. гімназію, Моск. конс. (кл. Є. Лавровської, 1905). Виступала на оперних сценах Києва (1907–08), Ярославля (1911–12). 1914–15 — солістка Харків., 1917–21— Першої моск. пересувної опер. Гастролювала в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Феодосії, Севастополі.

1914 брала участь в укр. концерті в Харкові (виконувала нар. пісні). 1912–17 виступала з концертами в Москві.

Від 1912 займалась пед. діяльністю: 1912–17 — викладачка муз. школи Розенблюма у Москві, 1923–29 — Державного муз. технікуму ім. О. Скрябіна, з 1929 — Держ. обл. муз. технікуму.

Партії: Надежда ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Антоніда, Горислава ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Ярославна ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ліза, Марія ("Пікова дама", "Мазепа" П. Чайковського), Юдиф (однойм. опера О. Серова), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Валентина ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Сантуцца ("Сільська честь" П. Масканьї), Галька ("Галька" С. Монюшка).

І. Лисенко

ДОЛІВО (Доливо, Доливо-Соботницький, справж. пріз. Соботницький) Анатолій Леонідович [29.09(11.10).1893, м. Павлоград, тепер Дніпроп. обл. — 20.04.1965, м. Москва, РФ] — співак (бас), педагог. З. д. м. РРФСР (1944). Доктор мист-ва. (1947). 1918 закін.

І. Долгий у ролі Бояна (опера "Руслан і Людмила" М. Глінки)

Моск. конс. (кл. У. Мазетті), водночас фіз.-мат. ф-т Моск. ун-ту. Від 1930 — викладач, 1932 — професор Моск. конс. (1932–43 — кер. кафедри кам. співу, 1954–65 — зав. кафедри сольного співу).

Вик. кар'єру розпочав 1918 як кам. співак. Виступав у кол. СРСР та за кордоном (Франція, Норвегія, Швеція, Німеччина, Велика Британія). Мав вел. репертуар (арії К. Монтеверді, гімни Б. Марчелло, пісні *Л. Бетховена*, романси *О. Даргомижського*, *М. Мусоргського*, укр. нар. пісні й *думи*, шотл., ірл., негр., рос., кирг. та ін. нар. пісні). Тонке відчуття муз. *стилю*, оригінальність інтерпретації визначали своєрідність творчого обдарування співака. Д. розшукав багато пісень і старов. *романсів* і включив їх у культ. обіг, прагнув підкреслити спільну худ. природу нар. і клас. музики. Багато гастролював по Україні (звідки його коріння), підтримував дружні стосунки з укр. митцями, зокр. *Д. Ревуцьким*: разом з ним підготував кілька прем'єр творів вітчизн. і заруб. авторів ("Тригрошова опера" К. Вайля в перекладі Д. Ревуцького, "Єврейські пісні" М. Равеля тощо). 1-й вик. ряду творів укр. композиторів. У постійному конц. репертуарі були "Галицькі пісні" *Л. Ревуцького*. Активний член Муз. тов-ва ім. М. Леонтовича (конц. цеху), хоча й жив у Москві.

Літ. тв.: Певец и песня. — М.; Ленинград, 1948; Заметки об истоках русской классической и советской вокальной школы // О музыкальном исполнительстве. — М., 1954; Речитативы в вокальном искусстве // Вопросы музыкально-исполнительского искусства. — М., 1962. — Вып. 3, тощо.

Літ.: *Коган Г.* Портреты исполнителей // СМ. — 1933. — № 3.

Л. Пархоменко

Є. Долинін у ролі Звіздаря (опера "Золотий півник" М. Римського-Корсакова)

ДОЛИНІН (Долінін — сцен. псевд.; справж. прізв. — Шеїн) Євген Іванович [18.02 (2.03).1873, м. Симбірськ, тепер Ульяновськ, РФ — 1918, м. Харків] — оперний і кам. співак (тенор), педагог. Чоловік Т. Лешетицької. Навч. співу у Петерб. конс. в А. Котоньї (1895–99), співав у Петерб. Маріїн. т-рі (1899–1901). Згодом виступав в оперних антрепризах Петербурга (Великий зал конс., 1902), Москви (т-р "Акваріум", 1902), Харкова (1901–02, 1904, 1908–10, 1914), Києва (1907–08, 1910–11), Казані (1905), Одеси (1913). Гастролював в Італії (влітку 1902), Празі (1904, 1905), Будапешті (1905), Відні (1906). Викладав у Харків. муз. уч-щі.

Мав невеликий голос приємного тембру, але його виконання приваблювало природною манерою співу, благородством кантилени, продуманим фразуванням, актор. майстерністю. У концертах виконував романси *П. Чайковського*.

Партії: Гвідон ("Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова, 1-е вик., Маріїн. опера); з-поміж найкращих — Боян ("Руслан і Людмила" М. Глінки), Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Вільгельм Майстер ("Нюрнберзькі мейстерзінгери" Р. Вагнера).

Літ.: *Клин В., Мазепа Л.* Концертно-музичне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3; *Муха А., Мазепа Л.* Музично-театральне життя // Там само.

О. Кушнірук

ДОЛІСТА Франц (1842, м. Прага, Чехія — 30.04.1896, м. Сянік, тепер Санок, Польща) — диригент. За походж. чех. Муз. освіту здобув у Празі. 1883–96 — у Руськ. нар. т-рі. Брав участь у першій на укр. сцені Галичини пост. опер "Різдвяна ніч" (1890) і "Утоплена" (1891) *М. Лисенка*, "Олеся" (1883) і "Марійка" (1891) *П. Бажанського*, оперети "Пані молода з Боснії" (1883) *І. Воробкевича*, "Вечорниць" (1887) *П. Ніщинського* тощо.

ДОЛЬНИЙ Євген (16.01.1928, м. Монреаль, Канада — 13.06.1983, м. Торонто, там само) — хор. диригент. 1950–52 навч. у Київ. конс. 1947–50 — кер. хор. та орх. колективів Тов-ва об'єднаних українців Канади у Вінніпегу, у т. ч.

чол. капели бандуристів. Від 1952 у Торонто — організатор і кер. Шевченківського чол. хору (1970 гастролював з ним в Україні), ансамблю нар. пісні "Мандрівники" та ін. Продюсер і диригент канад. постановки опери "Катерина" *М. Аркаса* (1961, Торонто).

О. Різник

З. Дольницький

ДОЛЬНИЦЬКИЙ Зенон Кирилович [11.06 (за ін. відом. 07).1896, с. Глиняни, тепер Золочівського р-ну Львів. обл. — 10.04, за ін. відом. 20.05.1976, м. Гаршес, Франція] — оперний і кам. співак (баритон), педагог. З родини лікаря. Вок. освіту здобув у Львів. польс. конс. (кл. *В. Висоцького*, 1925). Навч. також у Петербурзі, а відтак у Мілані. Перший виступ відбувся на сцені Львів. оперного т-ру. Виступав на оперних сценах Польщі (Катовіце, Краків, Варшава, Познань), Берліна, Праги, Будапешта, Барселони, Мадрида, Мілана ("Ла Скала", "Даль Верме"), Венеції, Відня. Як кам. співак виконував у концертах арії з опер, укр., польс., франц. та ін. нар. пісні, твори укр. композиторів, зокр. *М. Лисенка* ("Минули літа молодії", "Не забудь юних днів"), *О. Нижанківського*, *В. Барвінського*, *С. Людкевича*, романси *П. Чайковського*, *Ант. Рубінштейна*, Р. Шумана та ін. Ост. виступ відбувся 12 січ. 1975 у залі музею Гіме у Парижі. У концерті, присв. 55-річчю творчої діяльності Д., брали участь Г. Десперуа (сопрано) й Ж. Моралес (тенор). Залишивши сцену, викладав спів у Рос. конс. ім. С. Рахманінова у Парижі (з 1950), де й похований.

Партії: Томський, Єлецький ("Пікова дама" П. Чайковського), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Жермон, Яго, Амонасро ("Травіата", "Отелло", "Аїда" Дж. Верді), Фауст ("Мефістофель" А. Бойто), Ескамільйо ("Кармен" Ж. Бізе), Нілаканта ("Лакме" Л. Деліба), Скарпіа ("Тоска" Дж. Пуччіні), Януш ("Галька" С. Монюшка).

Дискогр.: Романси Я. Ґалля "Якби я був молодий, дівчино". — Варшава: Сирена-рекорд, 1934 тощо.

Літ.: *Иванов А.* Жизнь артиста. — М., 1978; *Михальчишин Я.* З музикою крізь життя. — Л., 1992; *Паламарчук О.* А музи не мовчали... Львів: 1941—1944 роки. — Л., 1996; *Лисенко І.* Музики сонячні дзвони. — К., 2004; *Медведик П.* Діячі української музичної культури // Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; *Бордінський В.* В ділянці оперовій "Пікова дама" // Укр. музика. — 1937. — № 1; [*Б. п.*]. Виступ З. Дольницького // Наші дні. — 1944. — № 2; [*Б. п.*]. "Тоска" Пуччіні. Виступ З. Дольницького // Львів. вісті. — 1942. — 23 січ.; *Витвицький В.* "Травіата" Верді на сцені оперного театру // Там само. — 1943. — 14 січ.; [*Б. п.*]. Зенон Дольницький // Наше слово (Варшава). — 1986. — 16 груд.; Родовідне дерево Дольницьких // Приват. архів *О. Дольницького.* — Рукоп.

А. Терещенко

ДОЛЬНИЦЬКИЙ Ізидор, о. (1830—1924, м. Львів?) — священик, професор Богословської академії у Львові. Автор збірки церк. пісень "Гласоспівець".

А. Муха

ДОЛЬСЬКИЙ Олександр Вікторович [2(15).03.1913, с. Анна біля Воронежа, тепер РФ — ?) — оперний співак (тенор), режисер. З. а. РРФСР (1951). Закін. Свердлов. (тепер Єкатеринб.) муз. уч-ще (кл. М. Каржевіна, 1936). Вик. діяльність розпочав у хорі Одес. опери 1931. 1936—46 — соліст Свердлов., 1946—50 — Львів., 1950—55 — Куйбишев. (тепер Самар.), 1955—57 — Білор., 1957—58 — Харків. т-рів опери та балету. 1958—63 — режисер-постановник Куйбишев. т-ру опери та балету.

Автор рукопис. спогадів про *М. Гришка, М. Савченка, М. Середу, О. Шидловського, М. Шуйського, Ю. Кипоренка-Доманського.*

Партії: Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Радамес, Отелло, Річард ("Аїда", "Отелло", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло), Яровий ("Любов Ярова" В. Енко, 1-е вик.), Хлопуша ("Омелян Пугачов" М. Коваля), Григорій ("Піднята цілина" І. Дзержинського), Михась ("Михась Подгорний" Є. Тикоцького).

Літ.: *Дольський О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ДОЛЯ (справ. Верховинець-Костєва) Євдокія Іванівна [17.02(1.03).1885, м. Полтава — 15.11.1988, м. Київ] — співачка (мецо-сопрано), драм. актриса. Дружина *В. Верховинця.* Навч. у Полтав. єпархіальному уч-щі, де співала в хорі п/к батька — музиканта-аматора І. Горілого. Брала участь у виставах рос. т-ру "Червоний факел" і співала в хорі *Ф. Попадича* (1904—06), вик. соло в кантаті *М. Лисенка* "Б'ють пороги". Від берез. 1906 Д. разом з В. Верховинцем запрошена до театр. трупи *М. Садовського* в Києві. Створила галерею образів підлітків — хлопців і дівчат (була невисока на зріст, мала дзвінкий голос) у п'єсах *І. Карпенка-Карого, М. Старицького,* С. Черкасенка та ін. У квіт. 1915 разом із Бурковим, В. Васильком, В. Верховинцем увійшла до "Тов-ва укр. акторів" під орудою І. Мар'яненка. 1919—29 працювала в театр. і опер. трупах Полтави (укр. і рос.), 1930—36 — співорганізаторка, артистка та режисер *"Жінхорансу",* створеного *В. Верховинцем.* Після виступів колективу в Харкові його було запрошено до Києва (1935). 1938—44 як дружина "ворога народу" була на засланні у Казахстані. 1944—59 — у Полтаві: артистка й режисер обл. філармонії.

Ролі: в т-рі — Харитина ("Наймичка" І. Карпенка-Карого), Галя, Проня ("Циганка Аза", "За двома зайцями" М. Старицького); в кіно — Мати нареченої ("Коліївщина", 1933).

Літ.: *Верховинець В.* Весняночка. Ігри з піснями для дітей дошкільного віку та молодших школярів. — К., 1979.

Г. Дзюба

"ДОЛЯ" — вок. дует. Засн. 1984. Склад: з. а. України (1997) Т. Буркацька (сопрано) й Л. Стадниченко (мецо-сопрано). Лауреат Нац. конкурсу вокалістів (Київ, 1985), XII Всесвітн. фестивалю молоді та студентів (Москва, 1985, диплом), міжн. конкурсів укр. пісні "Золоті трембіти" (Тернопіль, 1992), кам. виконавців (Хмельницький, 1993), вокалістів ім. В. Белліні (Італія, 2000). 1984—86 — солістки Конц. оркестру штабу Одес. військ. округу. Від 1986 — при Одес. філармонії.

Вокальний дует "Доля"

Буркацька Тетяна Вікторівна (11.12.1960, м. Самбір Львів. обл.) закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (фп. відд., 1980) і Одес. конс. (кл. проф. О. Фоменко, 1986). Стадниченко Лариса Леонідівна (7.05.1960, с. Калюжне Кегичівського р-ну Харків. обл.) закін. Артемівське муз. уч-ще Донец. обл. (хор. відд., 1980) і Одес. конс. (кл. *Н. Войцеховської,* 1986).

Репертуар "Д." складають бл. 30-и різноманітних програм — від класики до сучас. музики, твори *М. Лисенка, А. Кос-Анатольського, П. Майбороди, І. Шамо, О. Білаша, І. Поклада, Б.-Ю. Янівського, І. Кирилiної* та ін. Співачки виступали в супр. симф. і кам. оркестрів Одес. філармонії, ансамблів "Мозаїка" та "Одеса".

"Д." активно гастролює по Україні та за кордоном, зокр. у Канаді, Японії, Фінляндії, Австрії, Німеччині, Нідерландах, Греції, Іспанії, Італії, Франції, Румунії, Польщі, Туркменістані та ін.

Дискогр.: CD "Співає дует "Доля" в супр. Нац. оркестру нар. інстр. (17 пісень — укр нар. та П. Майбороди, І. Шамо, О. Білаша, Б.-Ю. Янівського, І. Кирилiної, М. Свидюка). — О.: "Одиссей", 2002.

Літ.: *Огренич Н.* Мир аплодирует им стоя // Юг (Одеса). — 1996. — 10 янв.; *Його ж.* Национальная гордость Украины // Там само. — 1996. — 27 янв.; *Кракалія Р.* За талант і пісню — красна дяка долі // Чорноморські новини (Одеса). — 1997. — Черв.;

Левчук В. Щоб наша "Доля" нас не цуралась // Веч. Одесса. — 1997. — 18 дек.; *Арсеньева Т.* Бах и Поклад не враждуют // Там само. — 1999. — 22 апр.; *Серебряков Г.* Волшебное слияние голосов // Одес. вестник. — 2003. — 21 мая; *Бендерский Л.* "Беллиссимо" // Порто-франко (Одеса). — 2003. — № 17.

І. Сікорська

ДОМАНИЦЬКИЙ (літ. псевд. — Вітер, Василь Потребітель, Колодянин, Звенигородець) Василь Миколайович [7(19).03.1877, с. Колодисте, тепер Тальнівського р-ну Черкас. обл. — 28.08(10.09).1910, м. Аркашон, Франція; похов. у Колодистому] — філолог, історик, фольклорист, бібліограф, політ. і громад. діяч, кооператор. Закін. 1900 істор.-філол. ф-т Київ. ун-ту. Учень В. Антоновича. Згодом працював учителем. У фольк. спадщині Д. — розвідки "Сучасна народна творчість" (1900), "Пісні про Нечая", "Балада про Бондарівну й пана Каневського", "Піонер української етнографії (Зоріан Доленга-Ходаковський)" — всі 1905.

Літ.: *Гуменюк М.* Свіжий вітер // Вітчизна. — 1965. — № 2.

В. Доманицький

К. Домінчен

ДОМАРАЦЬКИЙ Іван (18 ст.) — композитор. Вперше згадує *Н. Герасимова-Персидська*, яка відносить його творчість до 1730—40-х. Сьогодні незаперечним є твердження, що Д. — представник укр. комп. школи в галузі профес. церк. музики.

Автор *партесних концертів*. Рукописи зберігаються у фондах ІР НБУВ, у зібранні Києво-Софіївського собору в комплекті партесних творів. Поміж них — "Концерт апостолу Тимофею", "Иже язиком ловец пречудний", концерт "Дева пресущественного рождает", "Избавление послав Господь", концерт на 8 голосів "Блажен муж боящийся Господа", Співи до Всенічної служби "Блажен муж" тощо.

Літ.: *Герасимова-Персидська Н.* Хоровий концерт на Україні в XVII—XVIII ст. — К., 1978; *Її ж.* Київська колекція партесних творів кінця XVII—XVIII ст. // Українська музична спадщина. — К., 1989; *Шумиліна О.* З минулого української музичної спадщини / Партесні твори Івана Домарацького // Музыкальная культура: история и современность. — Донецк, 1997.

О. Шевчук

ДОМБРОВСЬКИЙ (Dombrowski) Мар'ян Павлович [13(25).03.1876, м. Житомир — 1958, м. Варшава, Польща] — піаніст, педагог. Закін. Петерб. конс. (кл. фп. Т. Лешетицького, А. Єсипової, 1900). Від 1907 — у Києві: викладач муз. уч-ща (1907—13), професор конс. (1913—22). Від 1922 — у Варшаві. Виступав з концертами у Петербурзі, Києві, Варшаві та ін. містах. Гра відзначалася глибиною тону, мужнім характером, досконалою технікою. У репертуарі — твори *П. Чайковського, Ф. Шопена, В. Заремби* та ін.

ДОМЕРЩИКОВ (псевд. — Олексієнко, Алексеєв) Олексій Миколайович (1872, за ін. відом. 1876, м. Харків — 31.01.1942, там само) — театр. диригент, актор, композитор-аматор, кінорежисер. На сцені — з 1888, працював в укр. трупах різних антрепренерів — *Г. Деркача* (1893—94), *М. Кропивницького* (1894—98), *Д. Гайдамаки* (1898—1903, 1906, 1911—14), О. Суслова, *Л. Сабініна*. 1909 зняв кіноводевілі: "Як вони женихалися, або Три кохання в мішках", "Ніч перед Різдвом" за *М. Гоголем*, "Бувальщина" А. Велисовського (в ролях виступали актори трупи О. Суходольського), 1910—11 екранізував водевілі "Як ковбаса та чарка, то минеться й сварка" *М. Старицького*, "Кум-мірошник, або Сатана в бочці" *Д. Дмитренка*. У пореволюційний час — зав. муз. частини Харків. і пересувного драм. т-рів. Разом з М. Кропивницьким створив музику до п'єс "Вій", "За двома зайцями", "Ніч під Івана Купала".

Літ.: Муха А., Мазепа Л. Музично-театральне життя // ІУМ. — К., 1990. — Т. 3.

А. Муха

ДОМЕСТИК (див. *Деместик*).

ДОМІНЧЕН Климентій Якович [25.11(8.12).1907, с. Студена, тепер Вінн. обл. — 6.03.1993, м. Київ] — композитор, диригент. Н. а. УРСР (1973). Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1986). Член СКУ. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т ім. М. Лисенка (кл. композиції *В. Золотарьова*, кл. диригування *О. Орлова*, 1931). 1932—34 — диригент Одес., 1934—35 — Луган. опер. Працював з оркестрами Хабаровська, Новосибірська, Миколаєва, Орджонікідзе (тепер Владикавказ Півн.-Осетин. АРСР, РФ), 1945—51— гол. диригент симф. оркестру Укр. радіо.

Музиці Д. притаманне тонке відчуття поет. слова. Звідси — багатий і розвинутий мелод. стиль його вок. та інстр. творів. У своїй симф. музиці віддав данину принципам програмного *симфонізму*.

Тв.: балети на льоду "Снігуронька" (1965), "Про що співала трембіта" (1970), "Лісоруби" (1975), "Легенда про Київ" (1985); вок.-симф. поема "Гей, несись, наш спів, над морем" (1950), кантати "Труд і мир" (1959), "Салют, Перемого!" (1985), "Вольний син і вольна мати" (1964) тощо; 4 симфонії (1940, 1953, 1981, 1983—85 "Велика Вітчизняна"); симф. сюїти, увертюри, картини; для скр. з орк. — Поема і Скерцо (1948), Укр. капричіо (1983), Концерт (1985); для орк. нар. інстр. — увертюри, фантазії тощо; для домри з орк. нар. інстр. — Концерт (1955); кам.-інстр. тв. для кам. орк., струнних; п'єси для різних інстр.; для естр. орк.; хори, вок. ансамблі, романси, пісні, обробки нар. пісень, музика до театр. вистав і кінофільмів.

Дискогр.: *Домінчен К.* "Броненосець Потьомкін", сл. А. Новицького. Вик. хор. капела і симф. орк. Укр. радіо, дир. *К. Симеонов.* — М.: Мелодия, 33675, 1959; *Домінчен К.* "Волошкові очі", сл. В. Мартинюка. Вик. *К. Огнєвой.* — М.: Мелодія, 0033730, 1959; *Домінчен К.* "Труд і мир", кантата на сл. Д. Луценка. Вик. хор. капела й симф. орк. Укр. радіо, дир. *К. Симеонов*, сол.: *Т. Вінниченко, Б. Гмиря, М. Кондратюк, Л. Лобанова, М. Фокін.* — М.: Мелодия, Д 11683—84, 1963; *Домінчен К.* Симфонія № 1 ре мінор, "Співає трембіта", сюїта з балету. Вик. симф. орк. Укр. радіо та ТБ, дир. *В. Гнєдаш.* — М.: Мелодія, СМ 03947—48, 1973, тощо.

Літ.: *Морозова І.* Климентій Домінчен. — К., 1972; // *ж.* Твори К. Домінчена // Музика. — 1980. — № 4; *Шматенко С.* Вірність жанру // Там само. — 1987. — № 6; *Щериця Ю.* Критерій оптимізму // КіЖ. — 1986. — 3 лют.; *Щурова Н.* Народне визнання // Там само. — 1987. — 13 груд.

ДОМОНТОВИЧ (справж. — Злобинцев, Злобинець, Злобинців; псевд. кобзарь Домонтович, Домонтович М.) Микола Васильович (1886, за ін. відом. 1887, с. Домонтова, тепер с. Домантове Черкас. обл. — між 1923 і 1928) — бандурист, співак (баритон), бандурний майстер. З родини священика. На поч. 20 ст. навч. у Київ. ун-ті, організував там перший в Україні ансамбль зрячих бандуристів. У м. Золотоноша, тепер Черкас. обл., викладав у гімназії, згодом — у сільськогосподарському технікумі. Заснував і очолив ансамбль бандуристів (1920—23), конструював новий вид бандури, заохотив до цієї справи учасників свого ансамблю. Автор одного з перших підручників "Самонавчатель до гри на кобзі або бандурі" (1913).

А. Мухо

ДОМРА — нар. струн.-щипковий інструмент родини тамбуроподібних. Відома з часів Київ. Русі в мистецтві *скоморохів*, упродовж століть мігрувала з півн. територій Київ. Русі на південь і навпаки. Реконструйована й модернізована *В. Андрєєвим* (1896). Складовими будови Д. є напівсферичний дерев. корпус, коротка шийка з грифом, на якому врізано металеві лади та прикріплено голівку з кілками для метал. струн. Грають на них пластиковим плектром (медіатором). На відміну від 3-струн. квартового строю рос. Д., в Україні утвердилась 4-струнна Д. квінтового строю (як на скрипці) конструкції майстрів Б. Любимова й С. Бурова (1908). Нині у нас використовується Д.-*кобза*.

Як сольний, а тепер уже й акад. конц. інструмент, Д. вирізнилася з 1920—30-х. На поч. 20 ст. було створено групу орк. різновидів Д. (пікколо, мала, альтова, басова), що за звучанням органічно узгоджувалося з групою орк. *балалайок*.

В Україні оркестр подібного ("андрєєвського") типу був запроваджений у практику *В. Комаренком* (Харків, 1920). Від 1924 було уперше введено навчання гри на нар. інстр. у Київ. муз.-драм. ін-ті, з 1934 — у Конс., з 1936 Д. замінила мандоліну як спец. інстр. у навч. програмах. На І Всесоюз. огляді виконавців на нар. інстр. (1939) переможцями стали укр. домристи С. Якушкін, *Г. Козаков*, А. Троїцький. У повоєнний час відзначалися виконавці й домристи-педагоги В. Комаренко, М. Лисенко, Т. Вольська, згодом *М. Шелест, М. Білоконєв, Ф. Коровай, Н. Проценко, В. Івко, Л. Матвійчук, Д. Остапенко* та ін. У грі на Д. широко використовуються перекладення скр. п'єс, рідше — п'єси для ін. інстр. Спец. літ-ра для Д. збагатилась концертами *К. Домінчена, Д. Клебанова, І. Хуторянського, К. Мяскова, І. Ковача*, В. Івка, *Б. Михеєва, Г. Шендерьова*, п'єсами *В. Подгорного, В. Полевого, А. Гайденко* та ін. 1992 у Донецьку створено ансамбль "Лік домер" п/к В. Івка, який здобув широку популярність в Україні та за її межами, був неодноразовим учасником фестивалів "Київ Музик Фест".

Літ.: *Бортник Е.* Формирование и развитие домрового искусства: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1978; *Лысенко М., Михеев Б.* Школа игры на 4-струнной домре. — К., 1989; *Давидов М.* Народні музичні інструменти України в період національного відродження // Проблеми розвитку академічного народно-інструментального мистецтва в Україні. — К., 1998; *Литвинова О.* Віртуоз домри // УМГ. — 1997. — Жовт.—груд.

А. Мухо

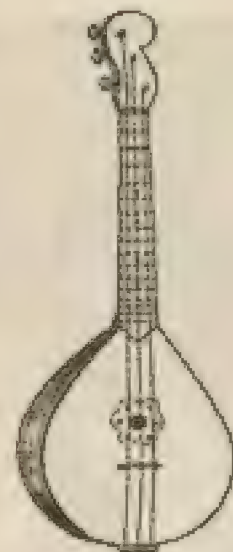

Домра

ДОНДУК Євген Вікторович (18.07.1972, м. Дніпропетровськ) — композитор, педагог. Член НСКУ. Навч. на істор.-теор. ф-ті НМАУ (кл. *Я. Губанова*), закін. комп. ф-т НМАУ (1998, кл. *Ю. Іщенко*). Викладач Білоцерківської ДМШ № 3.

Тв.: для симф. орк. — Лірична поема (1996), Пасакалія (2001); Струн. квартет (1997—98); для гобоя і фп. — Соната (1995—96); для фп. — Сюїта *in C* (1992—94), Варіації (1994-95), 4 прелюдії (1995-96), 2 маленькі прелюдії (1999); 2 хори на сл. Т. Шевченка (1995), духовні хори; музика до драми "Антигона" за трагедією Ж. Ануя (1997).

А. Мухо

ДОНЕЦЬ Володимир Федорович (1902, с. Кашперівка, тепер Козятинського р-ну Вінницької обл. — 1953, м. Москва, РФ) — оперний співак (тенор). Закін. Київ. конс. (кл. М. Чистякова, 1925). 1925—53 — соліст Муз. т-ру ім. В. Немировича-Данченка й К. Станіславського.

Партії: Ленський ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Ликов, Гвідон ("Царева наречена", "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред, Герцог ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Данкайро ("Кармен" Ж. Бізе).

Літ.: *Донець В.* Автобіографія // Приват. архів І. Лисенка.

І. Лисенко

ДОНЕЦЬ Людмила Олексіївна (1946, м. Київ) — піаністка, педагог. Лауреатка Міжн. конкурсу піаністів у м. Градец-Кралове (кол. Чехословаччина, 1971, 2-а премія). Закін. Київ. конс. (1973, кл. фп. *Т. Кравченко*). 1980—91 — викладачка Київ. муз. уч-ща. Виступала з концертами в Україні та за кордоном. Нині працює за кордоном.

І. Лисенко

М. Донець у ролі Чуба (опера "Майська ніч" М. Римського-Корсакова)

ДОНЕЦЬ (псевд. — Донцов, Донськой, Салтанов, Чернов) Михайло Іванович [11 (23).01.1883, м. Київ — бл. 10.07.1941, там само] — оперний і кам. співак (бас), педагог, режисер, муз.-громад. діяч. Чоловік *М. Донець-Тессейр*. Н. а. УРСР (1932). З багатодітної родини робітника заводу "Арсенал". З дитинства співав у церк. хорі, іноді в дит. хорах на сцені Київ. опери, антрепризі *Й. Сєтова* ("Пікова дама", "Вертер", "Пророк"). У 13 років залишився круглим сиротою. Закін. військ.-фельдшер. школу (1899), де брав участь у театр. виставах. До 1903 (водно-

М. Донець-Тессейр у ролі Шемаханської цариці (опера "Золотий півник" М. Римського-Корсакова)

час з фельдшер. службою) навч. у приват. муз. школі *М. Тутковського* (кл. *А. Сантагано-Горчакової*, *М. Бочарова*) та на драм. курсах М. Соловцова. 1903 — у драм. трупі Бородая (Гусляр у "Снігуроньці" О. Островського з муз. *П. Чайковського*, 1905). 1907—13 — в оперній трупі С. Зиміна (Москва), дебютував у партії Тібо в "Орлеанській діві" П. Чайковського. 1909—12 — один з організаторів та кер. укр. муз.-драм. гуртка "*Кобзар*", учасник концерту до 50-х роковин смерті *Т. Шевченка* (1911), де виконувалася музика *М. Лисенка* до "Кобзаря". 1913—23 — соліст Київ., 1924—26 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.), у сезонах 1923—24 і 1926—27 — Харків., а з осені 1927 до кінця життя — Київ. опери. Творче обдарування співака формувалося під впливом *М. Заньковецької*, *М. Садовського*, *П. Саксаганського*, *Л. Собінова*, *Ф. Шаляпіна* та ін. Д. — один з ініціаторів упровадження укр. мови на оперну сцену, популяризатор укр. оперного репертуару. Уславився як вик-ць бас. партій в укр. і рос. операх.

Мав густий сильний голос теплого тембру й широкого діапазону, чудове артист. обдарування, був майстром сцен. перевтілення, за що його називали "українським Шаляпіним". Виконував найрізноманітніші за характером ролі — від героїчних до епізодичних характерних. Репертуар нараховував 134 ролі в 79-и операх, 3-х оперетах, 10-и драмах. Партнерами Д. були *І. Алчевський*, *З. Гайдай*, *М. Донець-Тессейр*, *І. Козловський*, *О. Колодуб*, *М. Литвиненко-Вольгемут*, *В. Лубенцов*, *М. Микиша*, О. Мозжухін, *О. Петрусенко*, *О. Чишко*, Ф. Шаляпін та ін.

Як кам. співак брав участь у концертах Гуртка любителів рос. музики, де познайомився з *С. Рахманіновим*, *О. Скрябіним*, *Ц. Кюї*, Л. Собіновим, *В. Лосським*. Активно популяризував вок. твори М. Лисенка, *К. Стеценка* та ін. Виконував нар. пісні — укр., рос. та італ. мовами. Від 1919 виступав у концертах разом із дружиною М. Донець-Тессейр. 1933 з групою укр. артистів гастролював на Далекому Сході. Від 1918 викладав спів у Київ. муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка, згодом — у Київ. конс. (вів кл. сольного співу, викладав актор. майстерність). Поміж учнів — *М. Єгоричева*, допомагав молодим співакам *О. Колодуб*, *Н. Скоробогатько*, *Л. Дорошенко* та ін. Товаришував із *М. Рильським*, Остапом Вишнею. З поч. воєнних дій 1941 став жертвою наклепу, був заарештований в оперному т-рі одразу по закінченні вистави й без суду розстріляний.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас Бульба (однойм. опера М. Лисенка, нова ред. 1937), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Захар Беркут, Сокальський ("Золотий обруч", "Щорс" Б. Лятошинського), Артем ("Кармелюк" В. Костенка), Сатана ("Яблуневий полон" О. Чишка), Калиничук ("Перекоп" Ю. Мейтуса, В. Рибальченка, М. Тіца), Твардовський ("Шевченко" О. Йориша), Іван Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Варлаам, Пімен, Досифей, Борис Годунов (усі — "Борис Годунов" М. Мусоргського), Кочубей, Гремін ("Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Салтан, Чуб, Голова, Іван Грозний ("Казка про царя Салтана", "Майська ніч", "Псковитянка" М. Римського-Корсакова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Сен-Брі, Марсель ("Гуґеноти" Дж. Мейєрбера), Погнер, Генріх ("Нюрнберзькі мейстерзінгери", "Лоенгрін" Р. Вагнера) та ін.

Дискогр.: записи на грамплатівках у Москві ("Граммофон", 1908); Києві ("Грамплассттрест", 1935, 1937, 1939), зокр. платівки: *Гулак-Артемовський С.* Арія Карася "Ой щось дуже загулявся" з опери "Запорожець за Дунаєм". Вик. *М. Донець*. — М.: Мелодия, 639, 1935; створена за архівними записами співака. — М.: Мелодия, М10 46921; деякі записи зберігаються у Центр. держ. архіві звукозапису (Москва).

Літ.: *Стефанович М.* Михайло Іванович Донець. — К., 1965; М. Донець. Спогади. Листи. Матеріали / Вступ. стаття, упор. та прим. *М. Кагарлицького*. — К., 1983; Майстри української радянської сцени. — К., 1962; *Рильський М.* Из вечерних бесед // Театр. жизнь. — 1964. — № 19; *Його ж.* Михайло Донець // Музика. — 1973. — № 1; *Семенов М.* Із літопису дружби // Вітчизна. — 1976. — № 11; *Герасимов Б.* Вражаючий актор // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Еберґардт С.* Михайло Донець у Свердловську // Там само; *Дутчак І.* Справа Михайла Донця // Музика. — 2003. — № 1—2, 3; *Пружанский А.*, *Чаговец В.* Михаил Иванович Донец // Сов. Украина. — 1941. — № 131; *Рильський М.* Михайло Донець // Рад. культура. — 1963. — 24 січ.; *Кагарлицький М.* Михайло Донець // КіЖ. — 1973. — 8 лют.; *Його ж.* То за що ж був закатований Донець-бас? (пам'яті народних артистів України М. Донця й Марії Донець-Тессейр) // Літ. Україна. — 1977. — 11 верес.; *Разумова Р.* Спогади... // КіЖ. — 1975. — 16 жовт.; *Майстренко Я.* Таким він лишався в спогадах... // Літ. Україна. — 1983. — 20 січ.; *Гозенпуд А.* Диво відкриття // КіЖ. — 1983. — 23 січ.

В. Кузик

ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР Марія Едуардівна [22.04. (4.05).1889, м. Київ — 15.12.1974, там само] — оперна й кам. співачка (лір.-колор. сопрано), педагог. Дружина *М. Донця*. Професор (1953). Н. а. УРСР (1965). Від 5 років навч. гри на скр., з 12 співала у гімназійному хорі. 1908—10 навч. у Київ. муз.-драм. школі *М. Лисенка* (кл. *О. Мишуги*), Варшав. муз. уч-щі, Віден. (кл. Форстена) і Мілан. (у В. Ванцо, закін. 1915) консерваторіях. Дебютувала в оперному т-рі м. Піомбіно (Італія, 1914). Солістка Київ. т-ру опери та балету (1915—22, 1927—48). У 1920-х працювала також у Житом. і Свердл. (тепер Єкатеринб.) т-рах. Викладачка Київ. конс. (1935—74).

Мала легкий рухливий голос красивого тембру, віртуозну вок. техніку. Вик. мистецтво відзначалося високою культурою співу. Створила бл. 35 вок.-сцен. образів. Оперні партнери — М. Донець, *І. Козловський*, *П. Норцов*, *М. Рейзен*. Виступала і в оперетах Р. Планкетта, С. Джонса. Була добре відома також як кам. співачка, вик-ця романсів вітчизн. і заруб. класиків, творів сучас. композиторів, нар. пісень.

Як педагог працювала, головно, з рухливими високими жін. голосами. Значну увагу приділяла розвиткові слухового самоконтролю, артикуляц. апарату, дикції, звуковеденню, виразності вок. інтонування, правильному диханню учнів.

Вимагала від вихованців засвоєння прийомів вок. техніки в тісному зв'язку з осмисленням худ. змісту виконуваних творів. Поміж учнів — Г. Деомидова, М. Звездіна, *Р. Колесник*, *Н. Куделя*, *І. Масленникова*, *Є. Мірошниченко*, *Л. Пащенко*, *С. Чуйко*, а також вок. педагоги Г. Блажко, *М. Єгоричева*, Р. Зінич, І. Колодуб, Н. Макарова та ін. Упорядкувала кілька зб. вправ, призначених для розвитку рухливості легких жін. голосів. Зб. Д.-Т. широко використовується у пед. практиці.

Партії: Оксана ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Панночка, Русалка, Марильця ("Утоплена", "Тарас Бульба" М. Лисенка), Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Царівна Лебідь, Марфа, Снігуронька, Волхова ("Казка про царя Салтана", "Царева наречена", "Снігуронька", "Сказання про невидимий град Кітеж" М. Римського-Корсакова), Віолетта, Джільда ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе) та ін.

М. Донець-Тессейр з учнями

Літ. тв.: Опыт воспитания сопрано и колоратурного сопрано // Научно-метод. записки КГК. 1956. — К., 1957; Опыт воспитания сопрано // Вопросы вокальной педагогики. — М., 1967. — Вып. 3; Фрагменти великого життя // Михайло Донець: Спогади. Листи. Матеріали. — К., 1983. Упорядкування: Сборник упражнений для развития техники легких женских голосов. — К., 1961—72. — Вып. 1—6.

Дискогр.: Уроки професора М. Э. Донец-Тессейр. — М.: Мелодия, 33 Д — 024869.

Літ.: *Михайлова Т.* Виховання співаків у Київській консерваторії. — К., 1970; *Її ж.* Майстер бельканто // Музика. — 1970. — № 1; *Мірошниченко Є.* Вона мене зачарувала // Там само. — 1989. — № 3; *Єгоричева М.* Перший відкритий урок // Виконавські школи вищих учбових закладів України. — К., 1990; *Г. Д.* Ті дні співачка не хотіла згадувати // Музика. — 2006. — № 2; *Кагорлицький М.* То за що ж був закатований Донець-бас? (пам'яті народних артистів України М. Донця й М. Донець-Тессейр) // Літ. Україна. — 1977. — 11 верес.; *Карамаш С.* Людина, співачка, педагог // Прапор комунізму. — 1989. — 3 серп.; *Щербина Г.* Полинна доля Марії Донець-Тессейр: До 110-річчя від дня народження видатної співачки // Веч. Київ. — 1999. — 5 жовт.

О. Немкович

ДОНЕЦЬКА ДЕРЖАВНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ ІМ. С. ПРОКОФ'ЄВА (ДДМА) — вищий навч. муз. заклад. Бере початок від створ. 1968 Муз.-пед. ін-ту, що діяв як Донец. філія Харків. ін-ту мистецтв. 1988 присвоєно ім'я С. Прокоф'єва. Від 1991 — Донец. держ. конс. Сучас. назва — з 2000. За роки існування підготовлено понад 3 тис. фахівців за спеціальностями: фп., орк. струн. інструменти, орк. дух. та ударні інструменти, нар. інструменти, сольний спів, диригування, композиція, муз-во, муз. мистецтво естради. Випускники ДДМА працюють у багатьох країнах світу. На етапі становлення ВНЗ значний внесок в його розвиток зробили 1-й ректор Б. Манжора, професори *Є. Насирєв*, *А. Котляревський*, *О. Пресич*, Г. Хохлов, Ю. Ніколаєв, *В. Бакеєва*, Б. Михєєв (1978—85 — ректор), професори, з. д. м. УРСР і України Г. Васильєв, *П. Горохов*, О. Шевченко, В. Тітков, *В. Вакулович*, Є. Деркач, Б. Костантинов та ін. 1986—97 ректор ДДК — *В. Бахарєв*, з 1997 — *В. Воєводін*. Успішно функціонують творчі колективи: хор (кер. В. Бахарєв), симф. оркестр (кер. *В. Агафонов*, доц. Ю. Урженко), кам. оркестр (кер. *Д. Шейнін*), дух. оркестр (кер. О. Донцов), джаз. оркестр (кер. С. Горовий), кам. домровий оркестр *"Лік домер"* (кер. *В. Юко*). 1993 в структурі ДДМА відкрито ССМШ і асистентуру-стажування. При ДДМА діє ф-т підвищення кваліфікації викладачів муз. уч-щ України. У конц. залах ВНЗ щороку проходить понад 300 концертів, лекцій-концертів. Традиційними стали фестивалі музики для нар. інструментів "Рідні наспіви", конкурси виконавців. ДДМА має б-ку, читальний зал з фондом літ-ри бл. 130 тис. прим., лабораторію техн. засобів навчання й кабінет звукозапису з фондом 100 тис. назв, 2 лінгафонних кабінети, студ. гуртожиток. Від 2001 діє Ужгород. заочний ф-т ДДМА.

Т. Тукова

ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ФІЛАРМОНІЯ (ДОФ.) — конц. установа України (понад 4 тис. концертів на рік). Створ. у січ. 1931. Через відсутність власного приміщення у перші роки існування концерти відомих у країні виконавців відбувалися в містах та р-нах області. 1937 ДОФ. від обл. радіокомітету було передано симф. оркестр на чолі з н. а. СРСР *Н. Рахліним*, становленню колективу значною мірою сприяла діяльність його першого концертмейстера Г. Едельштейна, який виступав із сольними програмами. 1938 ДОФ. отримала конц. зал, що дало можливість створити постійний вик. штат: групи солістів-вокалістів та інструменталістів, естр. бригади, ансамбль пісні і танцю. Останній у роки війни обслуговував частини Півд. фронту і в складі 18-ї армії пройшов усю війну (пізніше був перетворений на Держ. ансамбль пісні і танцю України, з яким працювали *З. Дунаєвський*, А. Ушкарьов та ін.). У повоєнні роки творча діяльність ДОФ. активізувалася. Повернулися з фронту музиканти-ветерани, колектив поповнився талановитою молоддю — випускниками муз.-навч. закладів. 1948 відбудовано конц. зал на 400 місць, де 1959 встановлено великий конц. орган (з 1981 — ім. С. Прокоф'єва). 1949 відновив роботу симф. оркестр (диригенти В. Векслер, І. Полубояров, С. Фельдман). Його творче зростання пов'язане

з іменами диригентів, які в різні роки керували цим колективом: *І. Гомкало*, *В. Гнєдаш*, П. Кравченко, *Р. Кофман*, В. Куржев, Л. Тищенко, Г. Торикян, С. Ферульов, концертмейстери — *Д. Шейнін*, О. Запольський. З колективом працювали також відомі диригенти К. Іванов, Д. Китаєнко, *В. Кожухар*, *К. Симеонов*, Ю. Темірканов, композитори *К. Данькевич*, *І. Дунаєвський*, Д. Кабалевський, *Б. Лятошинський*, О. Тактакішвілі, А. Хачатурян. Окрім симф. оркестру, в ДОФ. плідно працюють лауреати Всеукр. конкурсу кам. ансамблів, лауреат Премії ім. С. Прокоф'єва, кам. оркестр "*Віола*" (худ. кер. — з. а. України О. Запольський, пізніше О. Бахтіозін), Струн. квартет (кер. — з. а. України Д. Шейнін), Квінтет дух. інстр. (керівники — з. а. України Г. Костринський, пізніше М. Пшеничний). Поміж артистів філармонії — бл. 30 лауреатів і дипломантів міжн., всесоюз. та всеукр. конкурсів — н. а. України А. Коробко, Р. Кузнєцова, з. а. України А. Воронін, Н. Зуєва, В. Карант, Л. Кликов, М. Легоцький, В. Хомутов, Д. Шейнін, В. Шустова. На філармон. сцені виступали І. Безродний, М. Воскресенський, *Е. Гілельс*, Б. Гутников, *Я. Зак*, Р. Керер, *Л. Коган*, *О. Криса*, С. Малінін, *Д. Ойстрах*, Л. Оборін, *С. Ріхтер*, П. Серебряков, Г. Соколов, Я. Флієр, Д. Шафран, Н. Шаховська та ін.

Творчу діяльність колективу ДОФ. характеризує звернення до вітчизн. і заруб. класики, сучас. музики, популяризація нар. муз. мистецтва, прем'єрні виконання творів укр. композиторів, співдружність із Донец. організацією НСКУ. Регулярно провадяться фестивалі гітарної, джаз., дух., вок., нар. музики, фестиваль муз. мистецтва "Прокоф'євська весна" з концертами на батьківщині *С. Прокоф'єва* — у с. Красному Донец. обл. (з ініціативи філармонії там створено музей композитора). Діють числ. абонементні цикли для учнів ДМШ і СШ, для молоді й студентства; муз.-просв. роботу провадять лекторські групи (у різні роки в них працювали музикознавці Л. Ауербах, В. Гаріна, Г. Лєсник, М. Мануйлов, С. Олтаржевська, О. Осколков, Т. Соловйова, Л. Степанькова, З. Шевченко, Л. Шмарикова та ін.). Артисти ДОФ. виступають із благодійними концертами для ветеранів, чорнобильців, воїнів-афганців, студентів і школярів. Колективи й солісти здійснюють числ. гастрольні поїздки (Україна, країни СНД, Польща, Німеччина, Італія, Угорщина, Бельгія, Швейцарія, Велика Британія, Нідерланди, Японія).

Літ.: *Бахарєв В.* Донецька філармонія // Музика. — 1973. — № 6; *Царегородцева Л.*, *Осколков О.* До широких кіл слухачів // Там само. — 1981. — № 3; *Бадоянц І.* П'ятдесятий сезон (з приводу діяльності Донецької філармонії) // Там само. — 1981. — № 5; Донецкой областной филармонии 50 лет / Информационно-рекламный проспект. — Донецк, 1981; *Осколков А.* Донецкая областная филармония. Струнный квартет. 25 лет / Информационно-рекламный проспект. — Донецк, 1975; *Його ж.* Симфонический оркестр Донецкой областной филармонии / Рекламно-информационный проспект. — Донецк, 1987.

В. Варновська

ДОНЕЦЬКЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (ДМУ) — серед. навч. муз. заклад. Засн. 1935. Перший директор і один із засновників — проф. А. Шемлевський. Від 1994 ДМУ очолює з. пр. культ. України В. Крат. 1999 ДМУ акредитоване й ліцензоване за I рівнем акредитації і має право підготовки фахівців освіт.-кваліфікац. рівня "молодший спеціаліст". Здійснює підготовку спеціалістів за спеціальностями: фп., орк. струн. інструменти, орк. духові та ударні інструменти, нар. інструменти, спів, хор. диригування, теорія музики, естрадне муз. мистецтво.

ДМУ є базовим і провадить велику метод. і профес.-орієнтовану роботу в ДМШ, школах мистецтв та муз. уч-щах області. Головними напрямками наук.-метод. роботи викладачів уч-ща є: дослідження проблем педагогіки, *психології*, методики викладання спец. дисциплін; підготовка навч. програм, метод. розробок, рекомендацій; узагальнення досвіду праці найкращих викладачів; проведення практ. заходів на підставі врахування найкращих досягнень сучас. пед. науки; робота зі створення репертуару для творчих колективів і ансамблів малих форм.

Навч.-виховний процес здійснюють 150 викладачів, у т. ч. — 123 штатні педагоги й концертмейстери та 27 сумісників. 40% пед. працівників — у минулому випускники ДМУ.

Велику роль у становленні й розвитку ДМУ відіграли викладачі-піаністи Н. Бродський, *Ю. Вахраньов*, Е. Гурович, А Юфіт, на відд. орк. струн. інструментів — І. Дикань, Г. Едельштейн, І. Полубояров, П. Шагінян, на відд. духових і ударних інструментів — А. Кисельов, М. Козаков, І. Кочуєв, Л. Степановський, Н. Фішман, засновники теор. відділу — В. Доронкін, Л. Лозовська, Н. Спектор, Н. Шевченко, композитори *Б. Буєвський* і *А. Водовозов*, на відд. нар. інстр. — С. Варламов, М. Кушнір, І. Миргородський, В. Сидоренко, З. Солоха, перші укр. лауреати-баяністи — брати Р. і С. Романкови, хормейстери — з. пр. культ. УРСР *Е. Білявський*, Б. Векслер, К. Юзанов, вокалісти — Д. Андрієвська, Л. Дніпровський О. Каплинська, Є. Панаєва, В. Чернов, О. Сочинська, Ц. Штейнберг та ін. Відд. "естрадне муз. мистецтво" було створ. 1986 при відд. дух. інструментів. Поміж його перших викладачів — І. Коваленко, В. Суменко, М. Прохожаєв, В. Шепетнов, Т. Шепетнова, Б. Юр'єв.

Сьогодні поміж викладачів — 15 лауреатів і дипломантів міжн. конкурсів у Німеччині, Італії, Польші, Швеції, Португалії, Великій Британії, Австралії.

За роки існування підготовлено понад 5 тис. фахівців, поміж яких: В. Землянський, *В. Золотухін*, *В. Кочур*, О. Янкевич, н. а. РРФСР і РФ — В. Гавва, *О. Данилов*, Л. Зирянова, *О. Правилов*, *Л. Шемчук*, з. а. УРСР і України — *А. Джамагорцян*, Н. Зуєва, *В. Колесников*, В. Самофалов, В. Соколова, А. Ткаченко, В. Хомутов, Е. Цалко, з. д. м. УРСР і України В. Вакулович, В. В'язовський, В. Стасевич, з. а. РРФСР і РФ О. Чеберко, професори С. Євдокимов, М. Михальченко, *Т. Тукова*, композитори *В. Лебедєв*, *В. Стеценко*, лауреати

міжн. конкурсів — Р. В'язовський, В. Кісель, Л. Малич, В. Полозов, М. Рудь, О. Скидан, І. Терещенко та ін.

Упродовж 2000—05 96 студентів ДМУ стали лауреатами міжн., міжрегіон. та всеукр. конкурсів в Італії, Німеччині, Іспанії, Португалії; у Києві, С.-Петербурзі, Ростові-на-Дону, Дніпропетровську, Кривому Розі, Луганську. Щороку 60—65% випускників уч-ща продовжують освіту у муз. ВНЗ.

ДМУ є одним з центрів муз. культури в місті та області. Щороку колективи ДМУ — симф., кам. та естрадний оркестри, орк. нар., дух. інструментів, хор, ансамблі та солісти — провадять бл. 100 звітних концертів перед громадськістю.

Літ.: Білявський Е. Засвоєння сучасної музичної мови в хорі. — К., 1984; Збірник інструментованих п'єс для оркестру народних інструментів. — Донецьк, 1996; Програма для акордеону в ДМШ. — К., 1997; Некрасов О., Скрипник О., Стеценко В. Збірник хорових творів "Свято Яна". — Донецьк, 1998; два патенти на винахід "Акордеон" викладача Е. Борисенко.

Н. Гречишкіна

ДОНЕЦЬКИЙ АКАДЕМІЧНИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕАТР ОПЕРИ ТА БАЛЕТУ ІМ. А. Б. СОЛОВ'ЯНЕНКА (ДАДТОБ., з 1977 — академічний, з 1999 — ім. А. Б. Солов'яненка). Створ. 1932. Спершу базувався в Луганську. Перший сезон розпочав прем'єрою опери "Князь Ігор" *О. Бородіна*. Від 1941 — у Сталіно (тепер Донецьк) у спеціально збудованій театр. споруді (арх. Л. Косовський), визнаною пам'яткою архітектури. Перша прем'єра на донецькій сцені — "Іван Сусанін" ("Життя за царя") *М. Глінки* (режисери І. Лапицький, Я. Пресман, диригент О. Ковальський, художник Е. Ляхович). У ДАДТОБ. працювали диригенти Е. Шехтман, О. Ковальський, *О. Рісман*, К. Абдулаєв, *І. Лацанич*, *Т. Микитка*, режисери *І. Лапицький*, *О. Здіховський*, К. Цимбал, *Є. Кушаков*, балетмейстери О. Гірман, К. Васіна, *М. Трегубов*, С. Голубєва, хормейстери *М. Тараканов*, Л. Стрельцова; сценографи Е. Ляхович, *П. Злочевський*, В. Московченко, Б. Купенко та ін.

Репертуар включає твори укр., рос. та зах.-європ. оперної і балетної класики, сучас. композиторів. Велика питома вага новочас. оперної творчості визначила репутацію ДАДТОБ. як "лабораторії сучас. опери". Особливе місце посідають опери й балети уродженця Донеччини *С. Прокоф'єва*, ім'я якого т-р носив до 1999. Першим в Україні здійснив постановку його опер "Заручини у монастирі" (реж. К. Цимбал, диригент К. Абдулаєв, художник Б. Купенко) і "Семен Котко" (реж. Є. Кушаков, диригент Я. Пресич, художник П. Злочевський). У репертуарі — також його балети "Попелюшка", "Ромео і Джульєтта". Незважаючи на офіційний статус "російського" (за рад. доби) ДАДТОБ активно звертався до творчості укр. композиторів. Поміж їхніх творів — опери "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Катерина" *М. Аркаса*, "Наймичка" *М. Вериківського*, "Ярослав Мудрий" *Ю. Мейтуса*, "Крізь полум'я" *В. Губаренка*, балети "Лісова пісня" *М. Скорульського*, "Лілея" *К. Данькевича*, "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова* (в ред. І. Карповича) тощо. 2005 було поставлено оперу "Богдан Хмельницький К. Данькевича. Вперше в Україні в ДАДТОБ. було поставлено опери "Дон Жуан" В. А. Моцарта, "Андре Шеньє" У. Джордано, "Дівчина із Заходу" Дж. Пуччіні, а також "Фаворитка" Г. Доніцетті (диригент Т. Микитка, реж. Є. Кушаков). У репертуарі — також опери "Хованщина" *М. Мусоргського*, "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*, "Бравий солдат Швейк" А. Спадавеккіа, "Аїда", "Ріголетто", "Травіата", "Дон Карлос", "Отелло" Дж. Верді, "Фауст" Ш. Гуно; "Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті, "Тоска", "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні, балети "Спляча красуня" *П. Чайковського*, "Жізель" А. Адана та багато інших вистав.

2006 в афіші ДАДТОБ. були також опери "Іоланта" П. Чайковського, "Директор театру" В. А. Моцарта, "Севільський цирульник" Дж. Россіні, "Трубадур", "Набукко", "Фальстаф" Дж. Верді, "Кармен" Ж. Бізе, "Любовний напій" Г. Доніцетті, "Богема" Дж. Пучіні, "Сільська честь" П. Масканьї; балети "Лебедине озеро", "Лускунчик" П. Чайковського, "Франческа да Ріміні" на його музику, "Баядерка", "Дон Кіхот" Л. Мінкуса; "Пер Гюнт" на музику Е. Гріга, "Спартак" А. Хачатуряна, "Тисяча і одна ніч" Ф. Амірова, оперети "Летюча миша" Й. Штрауса, "Весела вдова" Ф. Легара, муз. вистави для дітей.

У ДАДТОБ. розпочинали оперну й балетну діяльність н. а. СРСР *А. Кривченя*, *Ю. Гуляєв*, н. а. УРСР і України *Р. Колесник*, *Г. Калікін*, *П. Ончул*, *М. Момот*, В. Землянський, Т. Лагунова, Г. Кириліна, О. Ковальов, з. а. УРСР і України О. Горчакова, О. Бойцов, К. Каменьянова, А. Воронін та багато ін.

Диригенти К. Абдулаєв, О. Рісман, І. Лацанич, залишивши Донецьк, очолили столичні й провідні муз. т-ри країни. У виставах донечан у різні роки виступали *І. Козловський*, В. Барсова, *Є. Мірошниченко*, *А. Солов'яненко*, П. Лисиціан, О. Лепешинська, Л. Семеняка, І. Колпакова та багато ін.

Сьогодні ДАДТОБ. очолюють з. д. м. України В. Рябенький (директор), н. а. України *В. Писарєв* (худ. кер.), з. д. м. України *В. Василенко* (гол. диригент), н. а. України *Л. Стрельцо-*

Л. Донник

ва (гол. хормейстер), з. а. України Є. Касьянова (гол. балетм.), С. Спєвякін (гол. художник).

Н. а. України, лауреат міжн. конкурсів В. Писарєв, оголошений ЮНЕСКО Людиною 1996 року, — ініціатор, засн. та арт. директор міжн. фестивалю "Зірки світового балету", що з 1994 щорічно проводиться в ДАДТОБ. У цьому фестивалі брало участь понад 400 представників найкращих хореогр. шкіл світу з 30 країн, зосібна Дж. Гелфанд (США), Х. Каррено (Куба), Е. Ву Ан (Франція), Т. Ковач (Угорщина), Л. Семеняка, Н. Ананіашвілі, А. Волочкова, Н. Павлова (Росія) та ін. В. Писарєв ініціював спільну укр.-норв. постановку балету на музику Е. Гріга "Пер Гюнт" за Г. Ібсеном, прем'єра якої відбулася в Норвегії.

Від 1994 ДАДТОБ. активно співпрацює з диригентами, режисерами, балетмейстерами, менеджерами, артистами країн Європи, Америки, Азії: Нац. т-ру у Празі, т-ру у Магдебургу, Шльонської опери у Гданську та ін. Перші закордонні гастролі балетної трупи ДАДТОБ. відбулися 1989 у США. Відтоді вона гастролювала не лише у США, а й у Японії, Італії, Іспанії, Португалії, Франції, Швейцарії, Німеччині, Болгарії, Росії, Китаї; на найкращих сценах світу проходять виступи н. а. України І. Дорофеєвої й В. Писарєва, учні яких — випускники балетної школи В. Писарєва (існує з 1993 на базі ДАДТОБ.), лауреати міжн. конкурсів Є. Лагунов, Ю. Полгородник, Ж. Ндуді, К. Дем'янова, Л. Орєхова — запрошені на роботу до Нац. опери України, працюють у провідних т-рах Європи та Америки, становлять ядро балетної трупи ДАДТОБ. Натомість оперна трупа театру 1993, першою поміж оперних т-рів України, розпочала гастрольні поїздки до Італії, згодом також до Іспанії, Португалії, Німеччини, Швейцарії. Основу оперної й балетної труп становлять н. а. УРСР і України Т. Лагунова, Г. Кириліна, В. Аверченко, І. Дорофеєва, В. Писарєв, з. а. УРСР і України К. Каменьянова, П. Лабатий, В. Сорокін, А. Воронін, Ю. Олексійчук, С. Гонтовий, В. Жук, П. Соловйов, з. а. РРФСР *Л. Шемчук* та ін.

З метою пошуків найкращих співаків ДАДТОБ. разом із ДДМА проводить щорічний конкурс випускників муз. академій України "Солов'їний ярмарок".

У 21 ст. на сцені ДАДТОБ. пройшло 5 фестивалів "Золоті голоси України", де брали участь у його виставах і виступали із сольними програмами провідні співаки Нац. опери України, Львів., Харків., Одес., Дніпроп. т-рів опери та балету, солісти ДАДТОБ.

2004 ДАДТОБ. за ініціативою В. Василенка організував і провів міжн. фестиваль "Золота корона", де брали участь солісти Нац. опери України, Ла Скала, Маріїн. т-ру, Віден. опери, Великого т-ру Росії, Метрополітен Опери та ін. відомих сцен світу *В. Лук'янець, В. Пивоваров*, Ю. Нечаєв, В. Чорноморцев, Л. Шемчук, Л. Малич.

О. Цимбал

ДОНЕЦЬКИЙ СИМФОНІЧНИЙ ОРКЕСТР (ДСО.). Засн. 1933. Худ. кер. і гол. диригент *Н. Рахлін*. Від 1997 — ім. С. Прокоф'єва. Дипломант Всесоюз. огляду-конкурсу (1979), лауреат обл. комсом. премії ім. Артема (1986), Премії ім. С. Прокоф'єва (1991). 1973 ДСО. очолив з. а. України П. Кравченко, другий диригент — *В. Агафонов*. Від 1998 — диригент О. Долинський. 1972—73 за участю ДСО. Донец. філармонія провела 6 абонементів, присв. клас. і сучас. музиці, мистецтву видат. диригентів. 1980 ДСО. п/к С. Ферульова здійснив постановку моноопери Г. Фріда "Листи Ван Гога", виконав "Німецький реквієм" *Й. Брамса* (солісти — н. а. України *Г. Калікін*, співачка Харків. філармонії Т. Томчук), 1984 — 1-й концерт для скр. з орк. *Д. Шостаковича* (соліст — *Б. Которович*) і його ж 13-у симфонію. 1981 ДСО. брав участь у Фестивалі сучас. укр. рад. музики до 50-річчя філармонії. П/к В. Агафонова виконувалися симф. твори *А. Водовозова, О. Некрасова, С. Ратнера* та ін. У різний час з ДСО. працювали К. Іванов, Д. Кабалевський, Г. Канчелі, К. Кондрашин, *Б. Лятошинський, О. Свєшников, К. Симеонов*, А. Хачатурян, Ю. Темірканов, *С. Турчак*, Т. Хренніков; виступали Д. Башкиров, І. Безродний, *Е. Гілельс*, Б. Гутников, *Я. Зак*, Л. Коган, Л. Оборін, *Д. Ойстрах*, М. Петров, Я. Флієр, а також музиканти зі Швеції, Канади, Великої Британії, Німеччини, Польщі, Бельгії та ін. ДСО. концертував у Росії, Білорусі, Вірменії, Нідерландах, Франції, Італії та ін. країнах світу. Володіє різноманітним репертуаром, де поважне місце посідає творчість *С. Прокоф'єва*.

Літ.: *Бахарєв В.* Донецька філармонія // Музика. — 1973. — № 6; *Бадаянц І.* П'ятдесятий сезон (з приводу діяльності Донецької філармонії) // Там само. — 1981. — № 5; *Варнавская В.* Донецк (Нам пишут) // СМ. — 1984. — № 1; *Маліченко М.* Донецький симфонічний у Києві // КіЖ. — 4 листоп.

О. Шевчук

ДОННИК Лариса Іванівна (н. 18.06.1938, м. Харків) — композиторка, педагог, інженер. Закін. Харків. інж.-буд. ін-т (1961), Харків. ін-т мистецтв (1967, кл. композиції *В. Губаренка*). 1961—64 — асистент Харків. політехн. ін-ту, з 1964 — викладачка фп. у аматор. студії, з 1967 — муз.-тер. дисциплін у ДМШ Харкова. Поміж учнів — *О. Грінберг, О. Гугель, О. Щетинський*. Д. авторка "Світового гімну гуртків плекання укр. мови" (сл. М. Мельниченка), Гімну Харків. ун-ту ім. В. Каразіна (сл. В. Калашника).

Тв.: балет "Пробудження" (за мотивами "Лісової пісні" Лесі Українки); "Слобожанська симфонія" на сл. Г. Сковороди; для симф. орк. — Поема (1981), Дума (1982), "Гаївка" (1987) тощо; Концерт для влч. з орк. (1983), 2 струн. квартети (1965, 1968); Квартет для 4-х тромбонів; Фп. триптих, Концертино для 2-х скр. та фп. (1995), фп. цикл "Слобідські замальовки", 2 сонати для влч., скр., фп., для скр. — Соната-дума (1973); для фп. — фантазія "Осяяння" пам'яті Г. Тюменєвої (2000); для 2-х фп. — Концертино (1993); п'єси та ансамблі для різних інстр.; хори, вок. цикли (на сл. китайськ. поетів 11—8 ст. до н. е., Г. Містраль, Л. Костенко, М. Владі, О. Олеся); романси й пісні на вірші Т. Шевченка, П. Неруди, О. Прокоф'єва, обр. нар. пісень.

Літ.: *Костенко О.* Цимбальне мистецтво на Слобожанщині // V конгрес цимбалістів.* — Кишинів, 1999; *Котин М.* Київ Музик Фест — 2001 // [*Б. п.*]. Коли музика в твоєму серці // Слобідський край. — 2003. — 18 жовт.; *Янюк Б.* Співоча душа України // Укр. газета. — 2005. — 12–18 жовт.

А. Муха, Б. Сюта

ДОНЧЕНКО Костянтин Сергійович (2.12.1912, м. Омськ, Зах. Сибір, Росія — 05.2004, С.-Петербург, РФ) — піаніст, педагог. Доцент (1958). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1937), після демобілізації з армії — аспірантуру при ній (1949). 1949–82 — ст. викладач Львів. конс., в. о. професора кафедри фп., з 1960 — в. о. професора, 1972–82 — зав. кафедри концертмейстерства. У 1950–60-х систематично виступав із концертами у Львові. Представник акад. напряму у фп. виконавстві. Поміж його конц. програм — 32 сонати *Л. Бетховена*, етюди-картини *С. Рахманінова*, прелюдії *Ф. Шопена*, твори К. Дебюссі. Популяризатор творів *В. Косенка* (Етюди *op.* 8), *Б. Лятошинського* ("Слов'янський концерт"), *Л. Ревуцького* (Прелюдії *op.* 4, 7, одну з *op.* 11 записав у фонд Всесоюз. радіо), *С. Людкевича*, *А. Кос-Анатольського*, *Р. Сімовича* та ін. Від 1991 — у С.-Петербурзі: працював у Конс. на посаді доцента, в. о. професора (з 1999).

Дискогр.: Музика львівських композиторів: *С. Людкевич.* Елегія; *М. Колесса.* Три коломийки; *Р. Сімович.* Фантазія; *І. Вимер.* Ноктюрн; *А. Кос-Анатольський.* Гірська легенда. — № 03519–20.

Літ.: *Кашкадамова Н.* Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 2001.

Н. Кашкадамова

ДОРМАН Давид Якович (12.02.1900 — 30.12.1979, м. Москва, РФ) — піаніст, композитор, аранжувальник, диригент, кер. оркестру. У 1920-х — піаніст-ілюстратор німого кіно (тапер), виконавець *регтаймів*. На поч. 1930-х — аранжувальник і піаніст теа-джазу п/к Б. Ренського у Харкові. Наприкінці 1930-х організував джаз-оркестр, з яким виступав у моск. кінотеатрах "Художній", "Динамо" тощо.

В. Симоненко

ДОРОГОЙ Семен Васильович (14.09.1924, м. Єлисаветград, тепер Кіровоград — 30.11.2004, м. Київ) — хор. диригент. З. д. м. УРСР (1973). Закін. Одес. конс. (кл. *К. Пігрова* й Б. Лехницького, 1954). 1954–68 — викладач Кіровогр. пед. ін-ту й муз. уч-ща, 1968–70 — худ. кер. хор. класу Київ. конс., 1969–78 — засн. і гол. диригент *Київ. чол. хор. капели* (з 1974 — ім. Л. Ревуцького). 1978–98 працював з різними хорами; організатор хор. капели заводу "Червоний гумовик" (згодом "народної"), 1980–2004 — викладач Київ. пед. ін-ту, з 1981 — кер. інститутської хор. капели "Журавлі".

Тв.: хор. обробки, перекладення укр. нар. пісень.

Літ.: *Григорчук С.* Півтори години справжнього мистецтва // Прапор комунізму. — 1975. — 18 берез.; *Кубрянський М.* Чудовий спів // Кіровогр. правда. — 1975. — 21 берез.; *Лісецький С.* Хто напоїв тебе цим духом? // Веч. Київ. — 2004. — 14 верес.; [*Б. п.*]. Яскрава мистецька особистість [Некролог] // УМГ. — 2005. — Січ.–берез.

М. Долгих

ДОРОЖИНСЬКИЙ Семен, чернець (у чернецтві — Симон) (1792, Київщина — ?) — півчий. З родини священика. 1803–07 навч. у нижчих класах *Києво-Могил. академії*, потім служив *дияконом*. 1815, овдовівши, співав на крилосі в *Києво-Печер. лаврі*. 1824 прийняв чернечий постриг.

Літ.: ЦДІАК України. — Ф. 128, оп. 1 чернечі, спр. 112, арк. 75.

К. Шамаєва

ДОРОЖІВСЬКИЙ Руслан Григорович (24.03.1942, м. Надвірна, тепер Івано-Фр. обл.) — диригент, педагог. З. д. УРСР (1989). Закін. Львів. конс. (кл. *М. Колесси*, 1970). 1972–77 — диригент Львів., з 1977 — Київ. т-рів опери та балету. 1984–94 — викладач Київ. конс. Вистави: "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*, "Пікова дама" *П. Чайковського*, "Сорочинський ярмарок" *М. Мусоргського*, "Таємний шлюб" Д. Чімарози, "Чіо-Чіо сан", "Тоска" Дж. Пуччіні. 1994–95 — в Анкарі (Туреччина). Від 1995 — директор і худ. кер. Львів. т-ру опери та балету. Від 1999 — викладач Прикарп. ун-ту ім. В. Стефаника (Івано-Франківськ).

ДОРОНІН Анатолій Іванович (29.10.1947, м. Тихорецьк Краснодар. краю, тепер РФ) — конц. співак (тенор). Навч. у Дрезден. конс. (кл. співу В. Мачке, 1972–75). Соліст ансамблів пісні і танцю 1-ї танк. армії РА у Дрездені (1966–75), Київ. військ. округу (тепер МО України, 1975–87), Тихоокеан. морського флоту (Петропавлівськ-Камчатський, 1987–92), Прикорд. військ України (з 1992). Виступає як конц. співак. У репертуарі — твори зах.-європ. класики, а також укр., рос., нім., корейськ., монг. нар. пісні. Гастролював у Франції, В'єтнамі, Польщі, Кореї, Іспанії, Німеччині, Австрії, Угорщині.

ДОРОШ Микита Іванович [16(28).02.1897, с. Чоботарка, тепер Заболотне Крижопільського р-ну Він. обл. — 1980, м. Одеса] — оперний і кам. співак (бас). Вок. освіту здобув в Одес. конс. (1922–24, кл. Тамаріна і Сипягіної). 1926–44 — соліст Одес. опери. 1944–56 працював у конц. установах Кишинева.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Кирдяга ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Батько ("Катерина" М. Аркаса), Кочубей ("Мазепа" П. Чайковського), Малюта Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Мефістофель ("Фауст" Ш. Гуно), Сен-Брі ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера).

Літ.: *Дорош М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

ДОРОШЕНКО Лідія Петрівна [2(15).03.1904, с. Великий Хутір, тепер Драбівського р-ну Чер-

Л. Дорошенко в ролі Марильці (опера "Тарас Бульба" М. Лисенка)

І. Доскоч

кас. обл. — ?] — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. Лаур. Міжн. фест. хор. виконавства (Дебрецен, Угорщина, 2006, диплом найкращого диригента). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (кл. *О. Муравйової*, 1927). 1927—30 — солістка Київ., 1930—32 — Харків. опер, 1932—35 — Всесоюз. радіо, 1935—36 — Великого т-ру СРСР у Москві, 1937—41 — Хабаров. філармонії. Вела активну конц. діяльність (Київ, Москва). З концертами укр. нар. пісні й романсу концертувала на Далекому Сході й у Сибіру. Від 1942 — на пед. роботі: 1949—60 — викладачка Київ. муз. уч-ща.

Партії: Марильця ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Марина ("Дума чорноморська" Б. Яновського), Оксана ("Ніч перед Різдвом" М. Римського-Корсакова), Керубіно ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Маргарита ("Фауст" Ш. Гуно), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Баттерфляй ("Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні), Недда ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ. тв.: З. М. Гайдай. — К., 1962.

Літ.: *Скоробогатько Н.* Нотатки оперного концертмейстера. — К., 1973; *Поляков К.* Український концерт у Москві // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Дорошенко Л.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко*.

І. Лисенко

ДОРОШЕНКО Микола Федорович (1843 — ?) — лірник. Представник полтав. школи. Проживав на хуторі Шмиглі біля Полтави. 1854—57 навч. в *А. Бондаренка*. У репертуарі — *думи, псальми*. 1885—86 *П. Мартинович* записав від Д. кобеляцький варіант *думи* "Про азовських братів", а також чимало спостережень із життя лірників ("одклінщин", "просьб", "благодарствій").

Літ.: *Кирдан Б.* Украинские народне думы. — М., 1972; *Гримич М.* Виконавці українських дум // Родовід. — 1992. — Ч. 4.

ДОРОШКО Федір Васильович (1882, хутір Дорошків Черніг. обл. — 21.04.1938, м. Київ?) — кобзар. За фахом годинникар. Жив у Києві; слюсар заводу "Арсенал". Учень *І. Кучугури-Кучеренка*. Один із засн. *Київ. капели кобзарів* (1918). У репертуарі — *дума* "Про удову і трьох синів", "Черниця Мар'яна" (1913, у співавт. з *Г. Комаренком*) та ін. Репресований 1937.

ДОЩАК (справж. пріз. Менцинська) Зірка Йосипівна (18.09.1940, с. Літовище, тепер Бродівського р-ну Львів. обл.) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). З відомої родини *Менцинських*: батько — диригент укр. хору, мати — диригентка оркестру Спілки Укр. Молоді. 1944 разом із батьками виїхала до Німеччини, 1949 — до Австралії. Вок. освіту здобула приватно у Перті (Австралія). 1971—77 — спочатку хористка, згодом солістка Зах.-Австрал. оперної компанії у Перті. 1978 здійснила велике конц. турне по містах Австралії (Перт, Сідней, Мельбурн, Аделаїда та ін.). У репертуарі — числ. укр. нар. пісні й романси укр. композиторів. 1985—89 — голова сестринства при парафії Іоанна (Івана) Хрестителя в Перті.

ДОСЕНКО-ЖУРБА Олександр Васильович [28.05(10.07).1892, с. Чорнухи, нині смт Полтав. обл. — 14.04.1959, смт Високий Харків. обл.] — співак-бандурист. 1928—30 виступав у дуеті з *Д. Бойдою-Суховієм*. На поч. 1930-х у Харкові створив "Ансамбль бандуристів: батько і чотири сини", що виступав у багатьох містах України й Росії. 1945—57 працював у Львів. і Черніг. філармоніях. Виконував *думи*, укр. нар. пісні.

ДОСКОЧ Ізидор Олексійович (14.05.1940, м. Підгайці Терноп. обл.) — диригент, педагог. З. пр. освіти УРСР (1990). Закін. Харків. ін-т культури (відділ нар. інстр., 1963), оперно-симф. ф-т Львів. конс. (кл. *М. Колесси*, 1980). Викладач класу нар. інстр., кер. оркестру нар. інструментів Кам'янець-Подільськ. культ.-освіт. уч-ща (1963—68) та Пед. ін-ту (1968—74, тепер ун-т). Створив самодіял. оркестр нар. інстр., що неодноразово ставав лауреатом всеукр. конкурсів, одержав звання "народного". Від 1974 — викладач Терноп. муз. уч-ща ім. С. Крушельницької; 1980—82 — кер. студ. симф. оркестру. 1982 у Терноп. палаці піонерів створив дит. хор. колектив *"Зоринка"*, а 1996 на його базі було створено однойм. дит. хор. школу. 2005 заснував міжн. хор. фестиваль духовної музики "Тернопільська Зоринка—2005", що співпав з 25-річчям творчої діяльності колективу й 65-річчям від дня нар. Д. Ініціатор і виконавець монопрограм автор. концертів *Б. Фільц* (Тернопіль, 1998), *Є. Садовського* (Парма, США, 2000), В. Петровського (Одеса, 2003).

Літ.: *Фільц Б.* Українське дитяче хорове виконавство як чинник естетичного виховання // VI Міжнародний конгрес україністів. — Кн. 2: Музикознавство, образотворче мистецтво, театрознавство, кінознавство. — Донецьк; К., 2005.

Б. Фільц

ДОЦЕНКО Володимир Ігоревич (28.08.1962, м. Харків) — гітарист. З. а. України (2002). Доцент (1995). Лауреат Всерос. (1986, Тула, 2-а премія) і Міжн. (1990, Краків, Польща, 3-я премія) конкурсів. Закін. Харків. муз. уч-ще (1981, кл. В. Петрова), Моск. муз.-пед. ін-т ім. Гнєсіних (1986, кл. О. Фраучі), асистентуру-стажування при ньому (1990—92). 2001 стажувався у Вищій школі музики в Карлсруе (Німеччина, кл. проф. А. Вангенгайма). 1988—90 — викладач Харків. муз. уч-ща, з 1989 — Харків. ін-ту мистецтв, одночасно (з 1998) — Харків. ССМШ. Поміж учнів — понад 20 лауреатів міжн. конкурсів гітаристів. Проводив майстер-класи в Україні (Ужгород, Донецьк, Одеса), Німеччині (Вюртсбург, Карлсруе, 2000, 2001), Росії (Москва, Єкатеринбург, Воронеж), Білорусі (Мінськ, Брест, Гомель), Польщі (Краків). Гастролював в Україні, Туреччині, Румунії, кол. Югославії, Польщі, Німеччині, Росії, Білорусі.

Літ.: Харьковский институт искусств имени И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992.

ДРАГАН Ганна Костянтинівна (дівоче пріз. — Бодак) (3.03.1903, м. Піттсбург, США — 8.12.1986, м. Борислав Львів. обл.) — нар.

співачка. Від 1911 жила в с. Розділля на Лемківщині (тепер Польща), 1914–45 — у Росії, з 1945 — у Бориславі. Муз. освіти не мала. Співала на весіллях, у гуртках худ. самодіяльності. Від Д. фольклористи М. Дзіндзьо та *Я. Бодак* записали понад 600 пісень, переважно лемківських (*весільні, балади*, парубоцькі, ліричні, пісні літ. походження тощо).

ДРАГАН Мирослав Тарасович (14.07.1963, с. Лисиниці Львів. обл.) — піаніст, педагог. Чоловік *О. Ралітu*. Лауреат міжн. конкурсу кам. ансамблів "Золота осінь" (Хмельницький, 1993). Закін. Львів. ССМШ (1981, кл. фп. *М. Крих-Угляр*), Львів. конс. (1987, кл. фп. *Л. Крих*), аспірантуру при ній (кер. *М. Крих-Угляр*). Від 1999 — концертмейстер, викладач. Учасник багатьох муз. фестивалів, у т. ч. міжн.: "Музика українського зарубіжжя", присв. 100-річчю укр. еміграції (Львів, 1991), "Пам'яті жертв голодомору 1933" (Львів, 1993), "*Контрасти*" (Львів, 1995, 1996), Фестивалю укр.-амер. музики (Львів, 1996), "*Музичні прем'єри сезону*" (Київ, 2001), "*Київ Музик Фест*", "*Два дні й дві ночі нової музики*" (Одеса), "Нова музика в Україні" тощо. Віртуоз, яскравий інтерпретатор сучас. укр. і заруб. авторів. У сольному репертуарі — твори *Л. Бетховена, Й. Брамса*, Р. Шумана, В. А. Моцарта, М. Равеля, *С. Прокоф'єва* та ін., а також сучас., зокр. амер. композиторів: Соната С. Барбера, 2 етюди Д. Лігеті, 5 п'єс Дж. Крамба, Концерт для фп. з орк. *І. Соневицького* (1-е вик.) тощо. Періодично виступає у фп. *дуеті* з О. Рапітою, здійснив ряд укр. прем'єр (твори *М. Кузана, Г. Ляшенка, В. Рунчака, Є. Станковича, О. Щетинського* та ін.). 2004 виступав у Львів. філармонії у складі ансамблю "Солісти" ("Ковент Гарден", Велика Британія). Веде активну конц. діяльність в Україні та за її межами: Польща, Німеччина, Швейцарія, Франція та ін. Співпрацює з М. Абрамян, *А. Війтовичем*, М. Комоньком, *Ю. Ланюком*, Т. Менцинським, Л. Прунару, *А. Шкурганом* та ін. Брав участь у постановці й запису ораторії А. Онеґґера "Жанна д'Арк" (Париж, 2005). У складі ансамблю давньої музики часто виступає в Україні та за кордоном з програмами музики укр. *бароко*.

Дискогр.: CD "Доля" (музика до "Кобзаря" М. Лисенка та вірші Т. Шевченка). — Вик.: А. Шкурган (баритон), М. Драган (фп.). — Л.: Ukrainian records, 2005.

Літ.: *Кашкадамова Н.* Про шляхи розвитку львівської піаністичної школи. Фортеп'янне мистецтво у Львові. — Тернопіль, 1991; *Лозовой В.* Свежий ветер Запада // Афиша. — 2003. — 10 дек.; *Садова В.* "Коли Львів почує автентичного Штокгаузена?" // Поступ (Львів). — 2000. — 28–29 листоп.; *Сікорська І.* Фестиваль зі знаками оклику // Дзеркало тижня. — 2001. — 9 черв.; *Горак Я.* Нова музика у новій акції // Поступ. — 2003. — 20 лют.; *Його ж.* Висока простота Шуберта // За вільну Україну (Львів). — 2003. — 26 лют.; *Szwarcman D.* "Kontrasty" // Ruch Muzyczny. — 1995. — 9–15 kwietnia.

Б. Фільц

ДРАГО Ігор Борисович (3.11.1923, м. Перм, РФ — 17.12.2003, м. Київ) — композитор, концертмейстер, муз. діяч. З. а. УРСР (1974). Член СКУ (1963). Закін. Одес. конс. (кл. композиції *К. Данькевича* й *С. Орфеєва*, 1951). 1943–46 — піаніст-концертмейстер Свердлов. (тепер Єкатеринб.), з 1946 — Одес. оперних т-рів. 1951 — директор Черніг. муз. уч-ща, з 1952 — гол. муз. ред. Комітету у справах мистецтв, згодом — Мін-ва культури УРСР, 1956–60 — худ. кер. Укр. естради 1963–69, 1973–80 — відп. секретар СКУ.

І. Драго

Тв.: дит. опера "Терем-теремок" за казкою С. Маршака (1950); ораторія, кантати; симф. сюїта "Силуети рідного міста" (1973); Концерт на болг. тему для фп. з орк. (1967); п'єси для фп., скр. з фп., квартету валторн; хори, романси, пісні (зокр. на військ.-патріот. тематику), обр. нар. пісень; музика до театр. вистав, худ. і докум. фільмів.

Літ.: *Тилик В.* Вірність темі // Музика. — 1973. — № 5.

А. Муха

ДРАГОМАНОВ (псевд. — М. Ґалицький, П. Кузьмичевський, П. Петрик, Українець та ін.) Михайло Петрович [18(30).09.1841, м. Гадяч, тепер Полтав. обл. — 20.06(2.07).1895, м. Софія, Болгарія] — письменник, фольклорист, історик, філософ, громад. діяч. Закін. Київ. ун-т (1863). Від 1864 — приват-доцент, з 1870 — доцент того самого ун-ту. Входив у найближче оточення *М. Лисенка*. Був ініціатором і одним з авторів лібрето сатир. опери "Андращіада" М. Лисенка. Упродовж 1866–67 М. Лисенко щодня приходив до помешкання Д. у Києві (буд. Войцехівського на Жандармській, нині вул. Саксаганського) вправлятися на фп. Там уклав Перший "десяток" (зб. укр. пісень для хору). 1875 Д. був звільнений з ун-ту за політ. неблагонадійність. 1876 емігрував за кордон. Жив у Женеві, з 1889 — професор Софійського ун-ту. М. Лисенко присвятив Д. дует "Чи ми ще зійдемося знов?" на сл. *Т. Шевченка* (1876), подружжю Д. — "Мрії" ("Образки з колишнього") *ор.* 13 (1877), на честь весілля доньки Д. — Лідії — романс "Садок вишневий коло хати" (1889). *М. Старицький* присвятив Д. "Сербські народні думи і пісні" (переложив М. П. Старицький. — К., 1876).

М. Драгоманов

Д. — автор ґрунтовних наук. праць з історії фольклору та етнографії. Досліджував історію укр. т-ру ("Народний театр на Україні", 1895).

Літ. тв.: Історические песни малорусского народа. — К., 1874–75. — Т. 1–2 (у співавт. з В. Анто-

новичем); Малорусские народные предания и рассказы. — К., 1876; Нові українські пісні про громадські справи. 1764—1880. — К., 1881; Політичні пісні українського народу XVIII—XIX ст. — К., 1883—1885. — Т. 1–2; статті Політико-соціальні думки в нових піснях українського (малоруського) народу" (1880), "Малоросійські пісні про визволення селян" (1887), "Фатальна вдова (Кримінально-політична тема в українській народній пісні)" (1888), "Нові варіанти кобзарських співів", "Народний театр на Україні" (обидві 1895) тощо.

Літ.: Розвідки Михайла Драгоманова про українську народну словесність і письменство. — Л., 1899—1906. — Т. 1–4; *Ревуцький Д.* Микола Лисенко. Повернення першоджерел / Вступ. ст., упоряд. та комент. *В. Кузик.* — К., 2003; *Лисенко М.* Листи / Авт.-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004; *Грушевський М.* 50 літ "Исторических песен малорусского народа" Антоновича і Драгоманова // Україна. — 1924. — Числ. 1–2; *Возняк М.* До історії місії Драгоманова // Там само. — 1929. — Числ. 1–2; Штрихи до наукового портрета Михайла Драгоманова: Зб. наук. праць. — К., 1991; *Людкевич С.* Панщина і її скасування в русько-українських народних піснях // *Людкевич С.* Дослідження. Статті. Рецензії. Виступи. У 2 т. — Л., 2000. — Т. 2.

О. Шевчук

О. Драгомирецька в ролі Вані (опера "Життя за царя" М. Глінки)

ДРАГОМИРЕЦЬКА Олена (1889, м. Київ — ?) — оперна й кам. співачка (мецо-сопрано). Закін. Муз.-драм. школу *М. Лисенка* в Києві (1908, кл. *М. Зотової*). 1908—09, 1910—12, 1918—26 — солістка Київ. опери, 1915—16 — Нар. дому в Петрограді (тепер С.-Петербург). 1912 гастролювала в Нижньому Новгороді. Мала надзвичайно красивий голос широкого діапазону. В концертах часто виконувала твори М. Лисенка, *Я. Степового,* укр. нар. пісні.

Партії: Ваня ("Життя за царя" М. Глінки), Ольга ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Амнеріс ("Аїда" Дж. Верді), Кармен (однойм. опера Ж. Бізе).

Літ.: [*Б. п.*]. "Жизнь за царя" в Киеве // Киев. театр. курьер. — 1910. — № 685.

І. Лисенко

ДРАКУЛІ Олександр Миколайович (бл. 1875, Україна — ?) — оперний і кам. співак (бас), антрепренер. Закін. Моск. конс. (1899). 1901—02 — соліст Великого т-ру в Москві, 1903—04 — Київ. опери. Виступав також на оперних сценах Томська (1903), Нижнього Новгорода (1905), Петербурга (Великий зал Конс., 1907), Єкатеринбурга (1908, 1915) та ін. Активно концертував. 1903 брав участь у ювілейному концерті *М. Лисенка* в Києві (співав "Реве та стогне Дніпр широкий", у кантаті "Б'ють пороги"). 1913 у Москві на вечорі пам'яті М. Щепкіна виконував роль Чупруна у "Москалі-чарівникові" *І. Котляревського.*

Партії: Сусанін ("Життя за царя" М. Глінки), Черевик ("Сорочинський ярмарок" М. Мусоргського), Гремін ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Добриня ("Рогнеда" О. Серова), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Кардинал ("Жидівка" Ж. Галеві).

Літ.: М. В. Лисенко в спогадах сучасників. — К., 1968.

І. Лисенко

ДРАМА МУЗИЧНА (ДМ.) (від *грец.* δρᾶμα — дія). 1. Драм. твір, де музиці відводиться істотна роль (використання вок. та інстр. номерів). Зразки такої ДМ. дає вже т-р стародав. світу, серед. віків (муз. т-ру Індії та Китаю, літург. драми в католиц. країнах Європи), епохи *Відродження* (містерії в церквах і на майданах). Поступово розмовні діалоги змінювали *речитативи,* перетворюючи драм. твір на *оперу.* В Україні одне з найбільш ранніх використань поняття Д. засвідчила *шкільна драма* (шкільний т-р 17—18 ст.). У виставах на антич. і бібл. сюжети хор здійснював функцію коментатора подій, особливо у сценах алегорич. і символіч. характеру, або набував моралізаторського змісту. Це видно насамперед у шкільних *декламаціях* і діалогах поч. 17 ст. (вірші *П. Беринди,* зокр. його "На Рождество Господа Бога і Спаса нашего Ісуса Христа", 1616), а відтак в укр. драматургії, пов'язаній із розвитком середньовічних жанрів містерії, міраклю, мораліте, що адаптували для сцен. втілення сюжети різдвяних і великодніх драм. На взаємодії хор. богослужб. музики й світського елементу *інтермедії* основної частини драми сформувалася контрастна барокова муз. *драматургія.* Її коріння живило виникнення вертепної драми (див. *Вертеп*). Також важливе значення мали інтермедії між актами драми — побутові, сповнені нар. гумору, пісен. інтонацій і танц. ритмів сценки. Пізніше ідея поєднання музики й драм. дії втілилась у творах *І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка,* побут. драмах з музикою *М. Вербицького, В. Гоголя* та ін.

2. Одна з найперших назв опери. Використовувалася з часу виникнення опери в Італії (*італ.* dramma per (la) musica, dramma in musica), а також поряд з новим поняттям "опера" майже до 18 ст.

3. Поняття, що з'явилось у зв'язку з боротьбою проти оперних умовностей, відобразило нову тенденцію привнесення до опери принципів драм. твору ("танц. драма" й "театр. дії" Х. В. Глюка, поєднання драм. і муз.-симф. закономірностей у творах В. А. Моцарта, оперна реформа Р. Вагнера з ідеєю підпорядкування музики драмі та її розвиток у творчості веристів П. Масканьї, Р. Леонкавалло, нарешті, оригінальні досягнення Дж. Верді, *О. Даргомижського, М. Мусоргського* та ін.). Провідна ідея — більш послідовне підпорядкування музики драм. дії, подолання замкненості окремих епізодів задля посилення наскрізної дії, заміна *арій* вільно побудованими вок. *монологами, дуетами,* муз.-діалог. сценами, посилення уваги до інтонаційності мовлення тощо. Таким чином, гол. метою композиторів було досягнення цілісності опери як твору, що поєднує кілька видів мистецтва.

4. ДМ. використовується для визначення творів оперного жанру, де панує зміст драм. плану з виникненням гостродрам. колізій. Побут., нар., психол. драми стають найпоширенішими жанрами у творчості укр. композиторів кін. 19—20 ст. — *М. Лисенка, В. Підгорецького, П. Сениці, М. Тутковського, М. Вериківського, М. Скорульського, Б. Лятошинського, Ю. Мей-*

туса, Г. Жуковського, К. Данькевича, А. Кос-Анатольського, В. Кирейка, В. Губаренка, В. Зубицького, В. Степурка та ін.

Літ.: *Друскин М.* Вопросы музыкальной драматургии оперы. — Ленинград, 1952; *Ферман В.* Оперный театр. Статьи и исследования. — М., 1961; *Архімович Л.* Шляхи розвитку української радянської опери. — К., 1970; *Черкашина М.* Опера XX століття: Нариси. — К., 1981; Музыкальный театр. Драматургия и жанры // Сб. науч. трудов. — М., 1983; *Корній Л.* Українська шкільна драма і духовна музика XVII — першої пол. XVIII ст. — К., 1993; *Її ж.* Історія української музики. — К., 1996. — Ч. І; *Рєзанов В.* Драма українська. Старовинний театр український // Зб. історико-філологічного відділу УАН. — К., 1926. — Вип. 1; *Архімович Л.* Народний театр // ІУМ. — Т. 1. — К., 1989; *Загайкевич М., Литвинова О.* Музичний театр // Там само; *Gorsky R.* Dramat XIX wieku. — Warszawa, 1969.

О. Котляревська

ДРАМАТУРГІЯ МУЗИЧНА (ДМ.) 1. Система виразових засобів і прийомів втілення драм. дії в муз.-сцен. творах. Часто в основі ДМ. лежать загальні закони розвитку *драми* як одного з видів мистецтва (звідки й виводиться сам термін). Поняття ДМ. знайшло найбільше поширення в *музикознавстві* країн Європи серед. і 2-ї пол. 20 ст. Специфіка ДМ. враховується вже при побудові сценарію і розробці *лібрето* творів муз.-сцен. *жанрів*. Як правило, вони є більш стислими й лаконічними, аніж літ.-драм. основа. ДМ. повністю реалізує свої потенційні можливості лише тоді, коли в музиці виражено найважливіші вузлові моменти дії. Коли ж музика використовується у постановці лише епізодично, переважно з ілюстративною метою чи задля надання сцен. дії більшої різноманітності й мальовничості, то може йтися не про ДМ., а про звичайний драм. спектакль. Упродовж століть виробилися певні складники форми ДМ. В *опері* це *речитатив, арія, аріозо, ансамблі*, хори; в *балеті* — танці класичні й характерні, дійові епізоди, хореогр. ансамблі. В ході істор. розвитку еволюціонують також і засоби ДМ. Особливо великий вплив на розвиток ДМ. мало проникнення у муз.-сцен. жанри ряду засобів симф. розвитку, опрацьованих у царині *інстр. музики* (спостерігається й протилежна тенденція). Це використання наскрізного муз. розвитку, що об'єднує великі епізоди, застосування принципу репризності, лейтмотивності, варіантних змін. Гіпертрофія принципів симф. розвитку приводить часом до цілковитої відмови від традиц. замкнутих форм (опери Р. Вагнера). До порушення рівноваги ДМ. призводить також безперервне наслідування у вок. *декламації* інтонацій і відтінків словесного тексту (опери *О. Даргомижського*). Все частіше у муз.-сцен. жанрах використовуються такі суто інстр. принципи організації матеріалу, як варіаційність, рондоподібність, сонатність тощо. Типи ДМ. багато в чому залежать і від характеру сюжету, жанру твору, індивідуального *стилю* творчості композитора та ін.

2. В інстр. музиці під поняттям ДМ. розуміють загальну особливість характеру муз. твору, що відображає процес його організації в часі як худ. цілого (напр., Д. симфонії, Д. сонатної форми тощо). Тут ДМ. визначає спосіб розвитку дії, образного змісту, забезпечує енергію розгортання форми на всіх рівнях. Якщо в музиці *класицизму й романтизму* розуміння ДМ. наближалося до літ. тексту (вступ, експозиція контрастних образів, зав'язка конфлікту, його розгортання й доведення до кульмінації, розв'язка, епілог — типова схема сонатної форми), то в сучас. муз. *дискурсах* поняття ДМ. набуває умовного структурно-композиц. тлумачення.

В укр. музиці романт. і постромант. дискурсу утвердилося домінування фабульної Д. конфліктного й безконфліктного типів. Вона, як правило, використовується у творах програмної музики як із деталізованою ("Гражина" *Б. Лятошинського*, "Моління про чашу" *О. Щетинського*, "Нічний преферанс" *К. Цепколенко*), так і з узагальненою ("Українська *рапсодія*" *В. Барвінського*, Соната для фп. *А. Рудницького*, "Симфонія у стилі українського бароко" *Л. Колодуба*, Симфонія № 3 "Я стверджуюсь!" *Є. Станковича*, "Український триптих" *Г. Ляшенка*) програмою. Така сама Д. притаманна числ. творам непрограмної музики з виразними смисловими конотаціями (Симфонія *М. Колачевського*, Симфонія № 2 *Л. Ревуцького*, "Dictum" Є. Станковича, "Український квінтет" Б. Лятошинського, "Карпатський концерт" *М. Скорика*, симф. поема "Ворзель" *Л. Грабовського*, "Покаянний стих" *І. Щербакова*). Іншим показовим для укр. музики (особливо авангардних напрямків) видом Д. є розосереджена ДМ. (Струн. квартет № 1 і симфонія Exegi monumentum *В. Сильвестрова*, Тріо для гобоя, скрипки та арфи "Візерунки" Л. Грабовського, "Антифони" О. Щетинського, "Книга змін" ("The Book of Changes") *С. Пілютикова*). Нерідко тип Д. узалежнюється від конструктивно-системної організації звук. матеріалу (Маленька камерна музика № 1 та Concerto misterioso Л. Грабовського, "Magni Nominis Umbra" *Б. Фроляк*, "Прощальна несимфонія" *В. Рунчака*, "Хрест-навхрест" О. Щетинського, "...and less..." *Л. Юріної*).

3. Поняття ДМ. у музиці використовується стосовно відповідної специф. ролі окремих виражальних засобів, напр., темброва ДМ., ДМ. ритму тощо, як складники ДМ. у цілому.

Літ.: *Друскин М.* Вопросы музыкальной драматургии оперы. — Л., 1952; *Ярустовский Б.* Оперная драматургия Чайковского. — М.; Ленинград, 1947; *Його ж.* Драматургия русской оперной классики. — М., 1953; *Його ж.* Очерки по драматургии оперы XX века. — М., 1971. — Кн. 1; М., 1978. — Кн. 2; *Ливанова Т.* Музыкальная драматургия И. Баха и её исторические связи. Симфонизм. — М.; Ленинград, 1948. — Ч. 1; Вокальные формы и проблема большой композиции. — М., 1980. — Ч. 2; *Іщенко Ю.* Тембровая драматургия в симфониях Б. Н. Лятошинського: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1977; *Мамчур И.* Драма и музыкальная драматургия оперы: К проблеме взаимодействия литературной и музыкальной драматургии в украинской советской опере: Автореф. дисс....канд. искусствоведения. — К., 1978; *Назайкинский Е.* Логика музыкальной композиции. — М.,

1982; *Черновой Г.* Драматургия в инструментальной музыке. — М., 1984; *Небольсова Л.* Специфические закономерности драматургии симфоний Г. Малера: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1987; *Коробенко С.* Темброва драматургія як атональне явище: Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — К., 1993; *Сюта Б.* Проблеми оновлення музичної драматургії в камерно-вокальній творчості українських композиторів серед. 60—80-х рр.: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1992; *Його ж.* Деякі питання індивідуально-стильової специфіки музичної драматургії українських композиторів 1970—1980-х років (Камерно-вокальні твори) // Записки НТШ. — Л., 1996. — Т. CCXXXII; *Самохвалов В.* Про деякі риси драматургії сонатних форм Б. Лятошинського // Укр. муз-во. — К., 1967. — Вип. 2; *Копиця М.* Про деякі естетико-методологічні передумови аналізу конфлікта симфонії // Там само. — К., 1977. — Вип. 12; *Nattier J. J.* Musicologie Generale et semiologie. — Montreal, 1987.

Б. Сюта

ДРАНЕНКО Григорій Опанасович (14.10.1886, за ін. даними 1883, м. Харків — після 1942) — композитор. Член СКУ. Юнаком потрапив до військ. оркестру. Закін. Моск. конс. (кл. проф. О. Ільїнського, 1917). 1921 повернувся в Україну і продовжував грати в оркестрах. Від 1920 — у Харкові. Від 1926 почав компонувати музику, здебільшого для дух. оркестру, спираючись на великий власний досвід оркестранта.

Тв.: поеми для симф. орк. — "Вій", Жалібний марш (в основі — обробка М. Леонтовича "Козака несуть"), Конц. фантазія; для дух. орк. — "Фантазія-голах", муз. картина "Вулиця", рапсодії (зокр. "Перша українська рапсодія"), сюїти, марші (поміж них — "Похідний марш"), танці, кам. твори для окр. дух. інстр.; фп. тріо "Перший на Турксибі" (1932), для фп. — Скерцо, прелюдії; масові пісні.

Літ.: *Рудницький А.* Українська музика. Історико-критичний огляд. — Мюнхен, 1963; *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика (Львів). — 1938. — Числ. 11—12.

О. Шевчук

ДРАНИШНИКОВ Володимир Олександрович [29.05(10.06).1893, м. Петербург, Росія — 6.02.1939, м. Київ] — диригент. З. а. РСФРР (1933). Закін. регентський кл. *Придв. спів. капели* (1909), Петрогр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. фп. Г. Єсипової, композиції А. Лядова, *М. Штейнберга*, Я. Вітола, *В. Калафаті*, диригування М. Черепніна, 1916). Від 1914 — піаніст-концертмейстер Марїїн. т-ру. Диригент (з 1918), гол. диригент (з 1925) Марїїн. т-ру, гол. диригент і худ. кер. Київ. т-ру опери та балету (1936—39). Дириг. мистецтво Д. позначене глибиною розкриття драматургії оперних і балетних вистав, новаторством трактувань, рівновагою вок. та інстр. засад, досконалим розумінням специфіки сцен. мистецтва. Поставив різні за *стилем* і *жанрами* оперні твори світ. класики, зокр. твори *П. Чайковського, М. Мусоргського*, А. Берга, *С. Прокоф'єва*. Виступав як симф. диригент і піаніст у різних містах кол. СРСР і за кордоном. Автор муз. творів ("Симфонічний етюд" для фп. з орк., транскрипції, вок. та ін. композиції), статей з питань оперного й симф. мистецтва. Диригент-постановник вистав Київ. т-ру опери та

В. Дранишников і Б. Лятошинський

балету: "Тарас Бульба" *М. Лисенка*, "Тихий Дон" І. Дзержинського (обидві — 1937), "Щорс" *Б. Лятошинського*, "Піднята цілина" І. Дзержинського, "Мазепа" П. Чайковського (всі — 1938), "Перекоп" *Ю. Мейтуса, В. Рибальченка, М. Тіца* (1939). *М. Рильський* присвятив пам'яті Д. сонет "Смерть героя".

Літ. тв.: Заслуженный артист Е. В. Вольф-Израэль. К 40-летию его артистической деятельности. — Ленинград, 1934; Опера "Любовь к трем апельсинам". К постановке оперы С. Прокофьева // Любовь к трем апельсинам. — Ленинград, 1926; Современный симфонический оркестр // Современный инструментализм. — Ленинград, 1927; Музыкальная драматургия "Пиковой дамы" // "Пиковая дама". Опера П. И. Чайковского. — Ленинград, 1935.

Літ.: *Бэлза И.* Владимир Александрович Дранишников. — М., 1969; *Богданов-Березовский В.* Дирижёрские портреты. В. А. Дранишников // Рабочий и театр (Ленінград, тепер С.-Петербург). — 1937. — № 17; *Асаф'єв Б. В.* О. Дранішніков // Рад. музика. — 1940. — № 4; *Бэлза И.* Владимир Александрович Дранишников // Вопросы музыкально-исполнительского искусства. — М., 1969. — Вып. 5; *Його ж.* Чародій музики // Музика. — 1973. — № 6.

О. Немкович

ДРАНОВ Гліб Ілліч (28.11.1933, м. Харків) — оперний співак (баритон), муз. діяч. З. а. УРСР (1965). Лауреат І Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки в Москві (1960, 4-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. *О. Гродзинського*, 1962). 1960—61 — соліст Київ. оперети, 1961—64 — Куйбишев. (тепер Самар.), 1964—95 — Одес. т-рів опери та балету (1995—2001 — директор).

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мазепа, Онєгін ("Мазепа", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Жермон, Ріголетто ("Травіата", "Ріголетто" Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Сільвіо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Чечкина Е.* Песне навстречу // Знамя коммунизма (Одеса). — 1968. — 28 мая.

І. Лисенко

ДРАЧ Денис Артемович (1903, с. Ковалівка Зіньківського повіту Полтав. губ., тепер обл. — 11.11. 1933, м. Полтава) — оперний і кам. співак (бас). Закін. Київ. муз.-драм. ін-т (кл. *О. Муравйової*, 1924). Виступав із концертами у Полтаві, Зінькові та ін. містечках Полтавщини. Виконував гол. ролі в "Якимівській трагедії" *Ф. Попадича*,

"Гайдамаках" (пост. О. Корольчука й М. Петлішенка). Широко популяризував у концертах укр. нар. пісні, а також солоспіви *М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового, Ф. Поподича* та ін.

Літ.: *Драч В.* Матеріали про Дениса Драча // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

ДРАЧ Едуард Валерійович (6.04.1965, м. Кривий Ріг Дніпроп. обл.) — співець (автор. пісня), кобзар. Окрім акустичної й електрогітари та *кобзи*, володіє скрипкою, фп., бас-гітарою, банджом, *мандоліною*, укр. *гуслями*-словішами тощо. Переможець фестивалів *"Червона рута"* (Чернівці, 1989), "Оберіг" (Луцьк, 1991), "Білі вітрила" (Київ, 1992), Респ. фестивалю авт. пісні (1988, Київ), телерадіоконкурсу "Нові імена" (Київ, 1988), зльоту клубів авт. пісні в Україні і Молдові (Харків, 1987); у складі гурту "Ранок" дипломант Всесоюзн. джаз. фестивалю "Джаз на Дніпрі" (Дніпропетровськ, 1983). За фахом лікар-невропатолог. 1982—88 — у Дніпропетровську, 1989—93 — у Черкасах, з 1994 — у Києві. Виступає з 1983. Гастролював у Канаді (Торонто, 1990, 1994—95), Німеччині (Мюнхен, 1992), Франції (Сошо, 1992), Польщі (Сопот та ін. міста, 1989), Росії (Москва, 1989), Києві й усіх обл. центрах України (1989—2006). Окрім авт. пісні під *гітару*, виконує укр. нар. і власні пісні під кобзу *О. Вересая*, зроблену вчителем Д. — кобзарем і майстром виготовлення муз. інстр., носієм автентичної нар. манери гри та співу *М. Будником*. Співорганізатор і співучасник "*троїстих музик*" Київ. кобзар. цеху. Працює в жанрах *автор. пісні* й *романсу*, автент. фольклору, поп-року, фольк-авангарду, фольк-джазу (у т. ч. з перкусіоністом *С. Хмельовим*), фольк-року. Чільний представник лір. і лір.-епічної лінії укр. автор. пісні. В окремих піснях застосовує прийоми гротеску. Першим в укр. *акуст. музиці* органічно поєднав елементи давньої укр. нар. музики зі стилістикою нової автор. пісні, використав особливості кобзар. манери співу. Має записи на ТБ і радіо Канади, України.

Тв.: пісні "Балада про козака Грицька", "Батьківська колискова", "Величальна Данилу Галицькому", "Вовкулака", "Дюнкерк", "Зірка Мономаха", "Із полону", "Коні не винні", "Лист султану", "Небо України", "Про Грицька Придурченка", "Чортомлик" (муз. і вірші всіх — власні) тощо.

Літ. тв.: Гітара у вільний час: Посібник для перших років (з навч. касетою). — К., 1995; "Підручник з гри та виготовлення вересаївської кобзи" (1999). — Рукоп.

Дискогр.: аудіокасети — Червона рута. Співці. — К.: Кобза, Коб 000003, 1989 (окремі пісні); Едуард Драч і Ніна Матвієнко.— Л.: Студія Лева, 1990; Пісні козацького краю. — Л.: Zen Records & Netve TM, 1995; Едуард Драч. Власні пісні. — К.: вид. автора, 1998; мультимедійний CD — Небо України. — К.: Саме так!, СТ120—1, 2002.

Літ.: *Брюховецька Л.* "Бо в землю проростали наші гени" // Київ. — 1990. — № 5, передрук. у кн: "Зірки "Червоної рути". — К., 1993; *Сікорська І.* Десять років писалося... // Україна. — 2003. — № 3.

А. Колениченко

Е. Драч

ДРАЧ Ірина Степанівна (9.07.1958, м. Суми) — музикознавець, викладачка, муз. критик. Канд. мист-ва (1990). Доцент (1992). Доктор мист-ва (2005). Член НСКУ. Закін. Харків. ін-т мистецтв ім. І. Котляревського (1982), аспірантуру при Київ. конс. (1989; наук. кер. *М. Черкашина*). 1982—86 — викладачка, з 1989 — ст. викладач, доцент, зав. кафедри Сум. пед. ін-ту ім. А. Макаренка. 1999—2000 — докторантка того самого ін-ту. У перших наук. працях і канд. дис. Д. розглядала епоху "класичного *бельканто*" 1-ї пол. 19 ст. як завершальний етап 200-річної традиції італ. "прекрасного співу". Починаючи з серед. 1990-х, досліджувала проблему багатогранності вияву комп. індивідуальності, виявлення закономірностей її становлення в муз. культурі 20 ст., способи передачі її суб'єктивного змісту засобами муз. мистецтва.

Літ. тв.: канд. дис. "Оперна творчість В. Белліні й Г. Доніцетті в італійській музичній культурі епохи романтизму" (К., 1990); докт. дис. "Аспекти вияву композиторської індивідуальності у сучасній культурі (на матеріалі творчості В. Губаренка)" (К., 2005); Композитор Віталій Губаренко: формула індивідуальності. — Суми, 2002; Киевская оперетта: время перемен // СМ. — 1989. — № 10; Когда легенда служит эталоном [з приводу фестивалів пам'яті Ф. Шаляпіна й С. Крушельницької] // Там само. — 1991. — № 11; Гаетано Доніцетті в італійській опері буффа // Музична культура Італії та Франції: від бароко до романтизму: Зб. наук. праць. — К., 1991; Відродження духовної традиції // Українська музична культура: пошуки, здобутки, перспективи. — Суми, 1996; Странствия Миньон // Зеленая лампа. — 1997. — № 1; Історія музики чи музична література? // Музика. — 1997. — № 2; Поздние оперы Моцарта и XX век // Моцарт: Пространство сцен. — М., 1998; Феномен "шестидесятников" в современной украинской музыке // Аспекти історичного музикознавства. — Х., 1998; Новое прочтение Шевченко // Муз. академия. — 1998. — № 1; Шевченківський триптих Віталія Губаренка // Культура України. — Х., 1999. — Вип. 5; Про один біблійний мотив в опері-балеті В. Губаренка "Вій" // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; Харківська композиторська школа: доля і позиція в культурі // Зеленая лампа. — 1999. — № 1—2; Вагнерівські алюзії у сучасній українській культурі // Там само. — № 3—4; Лист як міфологема в оперному контексті // Чотири століття опери: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 13; "Иллюзорный симфонизм" Михаила Глинки // Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. — Х., 2002. — Вип. 10; Інтерпретація канонічного тексту у 2-й літургії Л. Дичко // Леся Дичко. Грані творчості: Наук. вісник НМАУ. — К., 2002. — Вип. 19; "Несвоевременные" сочинения в пространстве музыкальной истории // Музика у просторі культури: Наук. вісник НМАУ. — К., 2004. — Вип. 33; French Opéra comique as a Model for Ukrainian Music Theatre // Le rayonnement de l'opéra comique en Europe au XIX siècle. — Prague, 2003, тощо.

Ол. Шевчук

"ДРЕВО" (м. Київ) — фольк. гурт дослідників і виконавців укр. нар. музики. Засн. 1979 у Києві (під назвою "Д." — від 1988). Кер. — етномузиколог *Є. Єфремов*. Своєю діяльністю "Д." роз-

почало новий напрямок у муз. культурі України, продемонструвавши світові традиц. сел. музику українців як повноцінне й самобутнє мист. явище, що не потребує композ. втручання. Учасники — переважно студенти, випускники та викладачі Київ. конс. — першими в Україні поставили за мету глибоко пізнати, практично засвоїти й правдиво відтворити нар. пісні, зберігаючи у власному співі регіон. стиліст. риси досліджуваних традицій. Основною наук. базою і джерелом оригінального репертуару "Д." стала активна експедиційна робота Є. Єфремова, *І. Клименко*, С. Колил, *В. Пономаренко*, Т. Сопілки, *Ол. Шевчук* на теренах Центр. і Зах. Полісся (північ Житом., Київ., Рівнен. обл.), Лівобережного Подніпров'я (Полтавщина, Сумщина), Схід. Поділля (Уманщина). Важливим принципом роботи ансамблю є прагнення уникати механіст. копіювання здобутих в експедиціях муз. зразків. Пісня у виконанні "Д." щоразу варіантно оновлюється. Це стало можливим завдяки створеній Є. Єфремовим спец. методиці мелод. варіювання, заснованій на знайдених ним закономірностях побутування пісні в автент. середовищі.

Діяльність "Д." стимулювала розвиток вторинного фольк. руху в Україні. У 1980-х розпочали свою діяльність "Слобожани" (після реорганізації — "*Муравський шлях*", Харків) і "*Рodoвід*" (Львів). На поч. 1990-х деякі з учасників "Д." самі організували дит. і молодіж. фольк. колективи — "*Гілка*" (Кіровоград), "*Володар*" (Київ), "*Отава*" (Київ). Виникли й ін. ансамблі, що свідомо працюють на започаткованих "Д." засадах — "*Ладовиці*" (Хмельницький), "Серпанок" (кер. О. Ґончаренко, Суми), "*Божичі*" (Київ) та ін. Під безпосереднім впливом "Д." у 1990-х розпочався фольк. рух у Польщі. Учасники "Д." ведуть майстер-класи з укр. фольк. співу в країнах Європи (Є. Єфремов, *Р. Єненко*, Т. Сопілка); ансамбль є постійним учасником радіо- і телепередач, наук. симпозіумів, фестивалів, концертів (виступи у Бельгії, Грузії, Латвії, Литві, Німеччині, Польщі, Росії, Франції).

Дискогр.: аудіокасета Пісні рідної землі. — К.: Кобза, 1990, КОБ-С012; CD — Musiques Traditionnelles d'Ukraine. Partie 2. — Paris: Silex, 1995, CD Y225216; Eastern Voices, Northern Shores (1 пісня у вик. "Д.") // Music of Eastern Europe. — New York: Ellipsis Art, 1997, CD 3571; Drewo: pieśni z Ukrainy. — Warszawa: Koka, 1998. — 028 CD, 035 CD-11; Рай розвився. Християнські мотиви в українському фольклорі. — К., 2001; Опромінені звуки (разом із тріо *О. Нестерова*). — К.: Symphokarre, 2001, CD 037-S-009-1; Древо: Пісні з України. — Warszawa: Koka 2002, 032CD-8; Зберімося, роде. — Ч. 1: Володар, одчиняй ворота. — OBERIG XXI 044-O-021-2. — К., 2003; Ой давно-давно... / © І. Клименко. — К., 2003; Зберімося, роде. — Ч. 2. / © І. Клименко. — OBERIG XXI 045-O-022-2. — К., 2005.

Літ.: *Ваницький А.* Українська музична фольклористика. — К., 1990; *Брюховецька Л.* Голос рідної землі // Київ. — 1987. — № 6; *Решетилов В.* Не розірвати б серце // Там само. — 1987. — № 9; Lepszy i piękniejszy: "Drewo" z Kijowa w CSW. Rozmowiała Aneta Prymaka // Gazeta wyborcza — Gazeta stołeczna. — 2001. — 19 lipca.

А. Іваницький

ДРЕВЧЕНКО (справж. Древкін, Дригавка) Петро Семенович (бл. 1863, Полтав. губ. — 1934; с. Залютин побл. Харкова) — кобзар, лірник. Представник харків. школи гри. У 13-річному віці осліп. У різний час проживав на хуторі Кам'яному, с. Залютин, хуторі Золотополе Харків. обл. Навч. 4 роки в кобзаря *Г. Гончаренка*. Учасник XII Археолог. з'їзду (1902, Харків), де виступав як соліст і ансамбліст. Використовував інструмент на 20 струн (4 баси й 16 приструнків). 1910—12 — активний учасник кобзар. концертів у містах України, Росії, Польщі. Гру Д. високо цінували *М. Лисенко*, *Г. Хоткевич*. Разом із *С. Пасюгою*, *П. Гащенком*, Г. Цибкою брав вимушену участь у створенні штучного жанру рад. думи ("Про військо Червоне, про Леніна-батька і синів його вірних", 1923). Знавець "Устиянських книг" — усного репертуарного збірника кобзар. цехів-братств (запис 1928). *Ф. Колесса* зарахував Д. до типу "концертних кобзарів". У репертуарі кобзаря — *думи* ("Про бідну вдову", "Олексій Попович"), *псальми* ("Гора Афон", "Піснь, що по світу сему міру іщем"— загалом 42 духовні вірші), укр. нар. пісні тощо. Від Д. записували Є. Кріст і *О. Сластіон*. Знищений органами НКВС.

Літ.: *Крист Е.* Кобзари и лирники Харьковской губернии // Труды Харьковского Предварительного съезда / Под ред. *Е. Редина*. — Х., 1902. — Т. 2. —

М. Кравченко, Т. Пархоменко, П. Древченко

Ч. 2; *Слєстіон О.* Кобзарі // Рідний край. — 1910. — № 43; Українські народні думи / Упоряд. *К. Грушевська.* — Т. 1. — К.; Х., 1927; [2]К., 2004.

В. Дутчак

ДРЕЙСІГ Іван Христианович [1791, Саксонія, тепер Німеччина — 12(24).12.1888, м. Харків] — актор, режисер, антрепренер. Від 1815 — у трупах І. Штейна, К. Зелінського та ін. Із власною трупою виступав у Ставрополі (1845), Тифлісі (тепер Тбілісі, 1845—46), із 1847 — із різними трупами в Катеринославі (тепер Дніпропетровськ), Харкові, Полтаві та ін. Автор водевілю "Два брати із Санжарівки, третій із Хорола" (1846), де грав роль Панька Вередея.

Партії і ролі: Виборний, Чупрун ("Наталка Полтавка", "Москаль-чарівник" І. Котляревського), Шельменко, Потап Левурда ("Шельменко-денщик", "Бой-жінка" Г. Квітки-Основ'яненка), Городничий ("Ревізор" М. Гоголя).

Літ.: *Діброваенко М.* Іван Дрейсіг // Театр. — 1940. — № 8.

П. Лобас

ДРЕМЛЮГА Микола Васильович [9(22).06.1917, с. Бутурлинівка, тепер місто Воронез. обл., РФ — 18.12.1998, м. Київ] — композитор, музикознавець, педагог, муз.-гром. діяч. З. д. м. УРСР (1972). Н. а. України (1993). Лауреат Нац. премії України ім. Т. Г. Шевченка (1998). Член СКУ (1960). Закін. Київ. конс. (кл. композиції *Л. Ревуцького*, істор.-теор. ф-т, 1945), аспірантуру при ній (1949). Від 1946 — викладач істор.-теор. і комп. ф-тів Київ. конс., доцент (1965), професор (1978).

Творчість Д., переважно лір.-епічного плану, позначена схильністю до романт. світобачення, розвивалася в річищі традицій нац. симфонізму. Його кам.-вок. й інстр. музика (твори для фп., нар. інстр.), солоспіви входить також до сучас. укр. муз.-пед. репертуару. Ряд творів записано у фонд Укр. радіо і ТБ.

Тв.: кантати — "На оновленій землі" на сл. І. Франка, В. Бичка, В. Сосюри (1963), "На колгоспних полях" на сл. О. Новицького (1965), ораторія; для симф. орк. — 6 симфоній (1968, 1971, 1978, 1983, 1986, 1991), цикл поем — "Батьківщина", "Пам'яті героїв", "Портрет дівчини — героїні праці", "Рідні простори" (1956—60), "Поронiно" (1961), "Болгарська поема", "Лірична поема" (обидві 1966), сюїта "В Польщі" (1962); Святкова увертюра (1982), концерти з симф. орк. — для фп. (1965), 2 для труби (1976, 1977), 2 для скр. (1984, 1991—93), для бандури (1985), для гобоя (1992, з фп. 1993); для фп. — цикл "Зима" (1945—91), "Весняна сюїта" (1956), "Фортепіанний альбом" (1966), прелюдії тощо; Поема для влч. з фп., сонати — для скр. соло (1985), для гітари (1986), для бандури соло — 3 сюїти (1976, 1977, 1978), 3 сонати (1981, 1982, 1983), Поема-рапсодія (з фп. 1981), п'єси; романси (понад 80) на сл. клас. вітчизн., заруб. і сучас. поетів, вок. цикли на сл. Ф. Петрарки, В. Шекспіра, А. Міцкевича, О. Хайяма, Лесі Українки, М. Рильського, В. Сосюри; конц. обр. нар. пісень для голосу з фп. (бл. 100); хори, вок. цикл "Пори року" на сл. Д. Луценка та О. Марунича, пісні; муз. до к/ф.

Літ. тв.: Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; Думки про обробки народної пісні // Мистецтво. — 1959. — № 2; Про симфонію Овсянико-Куликовського // Веч. Київ. — 1999. — 14—15 груд.

Дискогр.: *Дремлюга М.* "Ми за мир" (сл. В. Лефтія) — вик. хор капела і симф. орк. Укр. радіо, худ. кер. *Ю. Тараненко*, дир. *К. Симеонов*, "Мелодія", 028075, 1957; *Дремлюга М.* "Замела ніжні квіти зима", сл. В. Сосюри — вик. *З. Гайдай*, фп. — *Г. Ніколаєнко*, "Мелодія", 28199, 1957; *Дремлюга М.* "Незабудки", сл. Л. Реви — вик. *М. Рахов*, "Мелодія", Д 30975—76, 1971 та ін.

Літ.: *Майбурова К.* М. В. Дремлюга. — К., 1968; *Її ж.* "Батьківщина" — цикл симфонічних поем М. Дремлюги. — К., 1966; *Козицкий П.* Голос талантливой молодежи // СМ. — 1951. — № 6; *Гордійчук М.* Симфонічні поеми М. Дремлюги // Мистецтво. — 1964. — № 5; *Шурова Н.* "Сонети" М. Дремлюги // Музика. — 1978. — № 6; *Її ж.* Від пісні до симфонії // КіЖ. — 1987. — 14 черв.; *Лісецький С.* Третя симфонія М. Дремлюги // Музика. — 1987. — № 3; *Його ж.* Старійшина музики // КіЖ. — 1993. — 18 трав.; *Його ж.* Вперше для бандури // Там само. — 1997. — 19 лют.; *Олексієнко О.* Твори М. Дремлюги у формуванні школи академічного бандурного виконавства // Музичне виконавство: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 8; *Морозевич Н.* Народно-професіональний синтез у сучасному мистецтві (на прикладі Першої сонати М. Дремлюги) // Там само. — К., 2001. — Вип. 18; *Дудченко В.* Лірика Миколи Дремлюги // КіЖ. — 1973. — 4 січ.; *Олтаржевська С.* Зустріч з новим твором // Там само. — 1980. — 3 квіт.; *Головащенко М.* В руслі класичних традицій // Там само. — 1992. — 4 лип.; *Золочевський В.* Життя у творчості // Прапор комунізму. — 1987. — 21 черв.; *Його ж.* Композитор і педагог // КіЖ. — 1977. — 26 черв.; *Конькова Г.* Симфонічні прем'єри // Там само. — 1998. — 13 трав.; Дремлюга М. В. [Некролог] // Там само. — 1998. — 30 груд.; Те саме // Факти. — 1998. — 24 дек., [*Б. п.*]. Пам'яті митця // Веч. Київ. — 1999. — 2 січ.

А. Мухо

М. Дремлюга

ДРЖЕВСЬКИЙ Генрих Станіславович (21.10.1903, м. Дрогобич, тепер Львів. обл. — 02.1980, м. Ашхабад, тепер Ашгабад, Туркменістан) — композитор. Закін. муз.-теор. ф-т Харків. конс. (1931). 1930—32 — зав. муз. частини т-ру "Веселий пролетар", 1932—34 — концертмейстер у т-рах і філармоніях Харкова, Феодосії, Москви та ін. Від 1938 жив в Ашхабаді, був членом СК Туркменії. Від 1945 — концертмейстер філармонії, муз. ред. симф. оркестру муз. уч-ща. Поміж муз. творів (переважно на туркм. тематику) — Гуцульська сюїта для фп. (1954), обр. нар. пісень.

А. Мухо

ДРИЖАКОВСЬКИЙ (Дрижа) Іван Васильович (бл. 1728, м. Київ — ?) — співак хору. З родини парафіян церкви Бориса та Гліба на Подолі в Києві. Співав у хорі своєї парафіяльної церкви, де його почув придв. співак-*уставник* С. Тихонов, який за іменним указом імператриці Єлизавети Петрівни приїхав до України прослуховувати хори в малорос. полках, церквах та школах і відбирати найкращі голоси для Петерб. *придв. спів. капели.* Згідно з його донесенням Губернській канцелярії від 8 квіт. 1746 Д. потра-

ане до складу відібраних 5-и хлопчиків з красивими голосами, яких спершу було відправлено під охороною до гетьманської столиці — Глухова (вони за рахунок військ. скарбниці були вдягнені й взуті у все нове), а потім — до С.-Петербурга, де вони почали навчатися й співати у Придв. спів. капелі.

Літ.: ЦДІАКУ. — Ф. 127, оп. 1015, спр. 2, арк. 73; Ф. 59, оп. 1, спр. 1225, арк. 85.

Р. Лякіна

ДРИМАЛИК Богдан Йосипович (1898, м. Березів, тепер Львів. обл. — 1956, м. Львів) — піаніст, фольклорист, композитор, інженер-нафтовик. Син голови Львів. *муз. тов-ва ім. М. Лисенка.* У 1920-х закін. ВМІ у Львові та Гірничу академію в м. Леобені (Австрія). 1925—45 працював на нафтопромислі в с. Ґрабівниці біля Кросна (Лемківщина, тепер Польща). 1945—56 — викладач-концертмейстер Львів. конс. і муз. уч-ща у кл. сольного співу *С. Крушельницької, О. Бандрівської, Р. Прокоповича-Орленка,* а також львів. хор. капел *"Боян"* і *"Трембіта"*. 1928 здійснив конц. турне по Зах. Україні як акомпаніатор С. Крушельницької, виступив з нею у концерті у Львові (1949). Записав понад 60 лемк. нар. пісень і опрацював для голосу з фп. В їх гармонізації відчутна опора на творчий метод *В. Барвінського,* частково *Б. Бартока.* Д. розшифрував укр. нар. пісні, записані *Ф. Колессою* і *О. Роздольським.* Виступав в інстр. тріо разом з *Р. Криштальським* і *Л. Турковичем.*

Тв.: Лемківські народні пісні: Обробки для голосу в супр. фп. Б. Дрималика / Упор. і вст. ст. І. Майчика. — К., 1970; Пісні і романси на сл. І. Франка, О. Олеся, М. Вороного, О. Пушкіна; мініатюри для фп., фантазія для скр. і фп. "Сім струн", Канцонета.

Літ. тв.: Турне по Західній Україні // Славетна співачка: Спогади і статті про С. Крушельницьку / Упор. і вступ. ст. *І. Деркача.* — Л., 1956; передрук у кн. Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування / Упор. *М. Головащенко.* — К., 1978. — Ч. 1.

Літ.: *Собот-Свірська М.* Три зустрічі // Соломія Крушельницька. Спогади. Матеріали. Листування. — К., 1978; *Михальчишин Я.* Син лемківської землі // З музикою крізь життя / Упор. *Л. Мелех-Яросевич.* — Л., 1992; *Ніколаєва Л.* Штрихи до творчого портрету митця // Митці Львівщини: Календар знаменних і пам'ятних дат на 2006 рік. — Л., 2006.

Б. Фільц

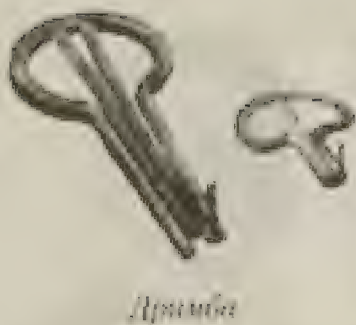

Дримба

С. Дрімцов

ДРИМБА (*єврол.* — варган; *заг.-укр.* — орган, віграи, дримба; *бойк.-локал.* — дрімка, торомба, доромба, дрімля, друмля; *гуцул.* — дромба — язичково-щипковий *ідіофон,* що складається з металевої підківки (кросенця, черенк) з сильно звуженим відкритим каналом, через який проходить прикутий до задньої стінки кросенець-металевий язичок (міндик). При защипуванні язичка утворюється 2-голосе звучання — слабка мелодія, що виникає внаслідок резонування звука, підсиленого "куполом" ротової порожнини, на фоні динамічно дещо сильнішого тонічного *бурдона.*

Крім одинарної (з одним міндиком), на Гуцульщині й Закарпатті зафіксовано подвійні (двоязичкові) Д.

За твердженням *М. Грінченка,* до поч. 20 ст. Д. була дуже поширена в Україні. Зараз ареал її розповсюдження звузився до зони укр. Карпат, де, окрім чоловіків, на ній грають жінки, хоч це не дає підстав вважати Д. традиційно жін. інструментом.

Майстрами, які виготовляють Д., споконвіку були і є сіл. ковалі (нерідко — мандрівні цигани), а місцем розпродажу, як і ін. інструментів невеликих розмірів, — релігійні відпусти (храмові свята) та ярмарки.

Поза межами укр. етнічної території Д. характерна для традицій багатьох народів кол. СРСР (Середня Азія та Сибір).

Сьогодні Д. входить до складу оркестрів укр. нар. інстр., зокр. Національного.

Літ.: *Грінченко М.* Історія української музики. — К., 1922; *Гуменюк А.* Українські народні музичні інструменти. — К., 1967; Інструментальна музика / Упор., вступ. ст. та прим. *А. Гуменюка.* — К., 1972; *Ївaницький А.* Українська народна музична творчість. — К., 1990; *Хай М.* Музика Бойківщини. — К., 2002; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Гомбская Р.* Варган у народов Советского Союза (к вопросу об архаизмах в народном музыкальном инструментарии) // Проблемы музыкального фольклора народов СССР. — М., 1973; *Шостюк В.* Народні музичні інструменти Закарпаття (Каталог виставки). — Ужгород, 1995.

Дискогр.: аудіокасети — Мольфар. — К.: УЕЛФ, 1997. — № 1, 7—8, 12—13; Традиційна музика українців. — К.: УЕЛФ. — 1997. — № 2; CD — Берви. Український традиційний фольклор. — К.: CD EXTRA. — Арт-Екзистенція — УЕЛФ. 2001, AVE-004. — Аудіочастина. — № 11.

М. Хай

ДРІМЦОВ (Дремцов, псевд. Дрімченко) Сергій Прокопович [15, за ін. відом. 19.05.1867, м. Харків — 18.08.1937, там само] — муз.-громад. діяч, композитор, диригент, фольклорист, музикознавець, педагог. З. а. Республіки (1928). Член *ВУТОРМу, АПМУ,* СКУ. Закін. агроном. відділ Красноуфимського технікуму. 1887—1905 — на засланні в Сибіру. Музики, в т. ч. співу, навч. у Харкові у Волокоса та А. Юр'яна. Муз.-теор. дисциплінами оволодів самотужки, брав заочні консультації в *М. Лисенка.* Гри на фп. навч. у *Й. Вільчека,* скр. — у Шмідта, сольного співу — у *Шляпникової.* Грав на *бандурі, гітарі,* влч. Від 1917 жив у Харкові: один з організаторів Харків. філармонії, міськ. відд. *Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича,* засновник і диригент *Укр. держ. хору* (1919), перших робітн. хорів у Харкові. Викладач Центр. муз. школи (1920), Нар. конс. (1922—25), один із засновників (1923), ректор (1925—34) Харків. муз.-драм. ін-ту. Фундатор і зав. муз. відділу Харків. наук. б-ки ім. В. Короленка (1934—37). Переклав "Кобзар" *Т. Шевченка* рос. мовою. Ред. журн. "Труд и искусство".

У творчості спирався насамперед на укр. муз. фольклор, часто вдавався до його цитування, тяжів до *фольклоризму* й *романтизму.*

Тв.: опери — "Настуся" (незак., окр. вид.), "Іван Морозенко" (1914, 1925, лібр. П. Куліша за нар. піснями й думами); оперети — "Мартин Гак" (втра-

чена), "Сорочинський ярмарок" (1926); муз. до вистав — "Роза й хрест" (1914), "Сотник", "Тополя" (1934); кам.-інстр. — 2 струн. квартети, сюїта, фп. тріо "Кобзарський спів", для фп. — "Ноктюрн", "Думка", ін. інстр. твори; хор. твори, поміж яких — "Гімн землі", "Гімн праці"; солоспіви "Колискова", "Останні квіти", "Ох і там за яром", романси й пісні на сл. Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Некрасова, обр. укр. нар. пісень тощо.

Літ. тв.: Шкільна збірка українських народніх пісень для початкових шкіл. — Х., 1919; Елементи народного стилю в творчості М. В. Лисенка (1922); Музична теорія — практичний курс для муз. проф. шкіл. — Х.; К., 1925; Листи М. В. Лисенка // Музика. — 1927. — № 5—6.

Літ.: *Лисенко М.* Листи / Автор-упоряд. *Р. Скорульська.* — К., 2004; *Остап Вишня.* С. П. Дрімцов // *Його ж.* Твори. — К., 1975. — Т. 3; *Ткаченко Ю.* // Музика — масам. — 1928. — № 3—4; *Лисько З.* Сучасні музики Великої України // Укр. музика. — 1938. — Чисел. 11—12; *Шоломова С.* Преодолевая забвение // Муз. жизнь. — 1982. — № 21; *Сікорська І.* Оперета // ІУМ. — 1992. — Т. 4.

І. Сікорська

ДРОБОТ Олена Іванівна (26.04.1948, м. Владивосток, РФ) — рос. оперна й кам. співачка (колор. сопрано). За походж. українка. Закін. Далекосхідний ін-т мистецтв (Владивосток, кл. А. Жильної, 1974). 1974—95 — солістка Новосибір. т-ру опери та балету. У кам. репертуарі — *солоспіви М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового,* романси *М. Глінки, О. Аляб'єва, О. Варламова,* О. Гурильова, *П. Чайковського, С. Рахманінова,* твори А. Страделли, Дж. Перголезі, *Ф. Шуберта,* Р. Шумана, Г. Доніцетті, Ш. Гуно, *Ф. Ліста,* Е. Ґріґа, Р. Штрауса, укр. і рос. нар. пісні.

Партії: Іоланта ("Іоланта" П. Чайковського), Оксана, Марфа ("Ніч перед Різдвом", "Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Розіна ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Джільда, Віолетта ("Ріголетто", "Травіата" Дж. Верді), Лючія ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті).

Літ.: *Дробот О.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ДРОБ'ЯЗГІНА Валентина Іванівна (24.05.1947, м. Львів) — композиторка, педагог. Член СКУ (1973). Закін. Харків. ін-т мистецтв (кл. композиції *В. Борисова,* 1971), асистентуру-стажування при Київ. конс. (кер. *М. Скорик,* 1981). Викладачка муз.-теор. дисциплін Ворошиловгр. (тепер Луган.) муз. уч-ща, з 1972 — Харків. культ.-освіт. уч-ща, з 1973 — викладачка, з 1983 — ст. викладач, доцент (1995) кафедри композиції та інструментовки Харків. ін-ту мистецтв.

Для різножанр. творчості Д. характерне світле лір.-експрес. бачення світу крізь призму індивід. муз. осмислення свого кореня, нац. підґрунтя. Деякі твори наближаються до *неофольклоризму* або *джазу.*

Тв.: дит. балет "Руки, ноги, черевички..." (1994), кантата для хору та інстр. анс. "Время лучших" (сл. М. Асєєва і М. Светлова, 1979), симф. фреска "Софія Київська" (1981), для кам. орк. — Дивертисмент (1969), 2 концерти для фп. з орк. (1971, 1976), Сюїта (1977), кам. музика для 11-и інстр. і фп. (1977), Сюїта для 4-х тромбонів і органа (1986), Варіації для струн. квартету (1967), для фп., голосу та дзвіночків — "Весняні барви", 4 п'єси в стилі фольк-джазу (2000), кам. ансамблі; п'єси для скрипки; для фп. — Токата (19073), Соната (1978), сюїта "Знаки Зодіаку" (1995), п'єси для хору; орк. нар. інстр., для естр. орк.; хор. концерт "Майский сад" (1998) на сл. М. Волошина, О. Плещеєва, М. Голодного, Л. Стаффа, Ю. Тувіма, хори без супр. на сл. Т. Шевченка, Л. Завальнюка, Л. Талалая; вок. цикли "Барвиста стрічка" тощо; пісні, дит. пісні, музика до вистав драм. і ляльк. т-рів, Аллегро-фінал до дит. балету "Руки, ноги, черевички..." (спільний проект Харків—Нюрнберг, 1992).

Літ. тв.: статті — Оркестр бароко (1991); Деякі риси оркестрового стилю М. Равеля (1999).

Літ.: Музична Харківщина: Зб. наук. праць / Упор. *П. Калашник.* — Х., 1992; *Очеретовська Н.* Гімн братерству // Музика. — 1983. — № 2; *Конькова Г.* Желание быть услышанным // СМ. — 1984. — № 10; *Її ж.* Хорова муза України // Міжн. муз. фестиваль "Київ Музик Фест", 1990—1999 / Упоряд. *М. Копиця, Г. Степанченко.* — К., 1999; *Черкашина М.* В ритмах сучасності // КіЖ. — 1976. — 28 берез.

ДРОГОБИЦЬКЕ ДЕРЖАВНЕ МУЗИЧНЕ УЧИЛИЩЕ ім. В. БАРВІНСЬКОГО (ДМУ) — серед. навч. муз. заклад. Засн. 1944. Від 1995 — ім. В. Барвінського. Спершу тут готували хор. диригентів і виконавців на нар. і дух. інструментах, з 1959 — також піаністів і струнників, з 1964 — і теоретиків-музикознавців. Студенти навч. за спеціальностями: фп., орк. струн. інструменти, орк. дух. та ударні інструменти, нар. інструменти, хор. диригування, теорія музики, спів. Директорами ДМУ були: О. Рябоконь (1944—55), Е. Поливанова (1955—57), А. Мішньов (1957—61), Р. Гітлін (1961—73), Р. Пукас (1973—83), Л. Давидчак (1983—84 — в. о. директора), *М. Ластовецький* (з 1984).

Нині навч.-виховний процес здійснює 158 штатних викладачів і концертмейстерів, в т. ч. 19 викладачів-методистів, 29 ст. викладачів, 1 з. д. м. України, 5 з. пр. культ. України. 1945—2005 ДМУ закін. 6379 випускників. 2004/05 у ДМУ навч. 242 студенти денної і 100 заочної форм навчання.

У фп. відд. працює 2 циклові комісії: спец. фп. на чолі з Л. Садовою та концертмейстерського кл. і кам. ансамблю на чолі з Д. Павликом. У відд. фп. працювали М. Бринич, М. Бурцев, А. Калінін, Ю. Кльосов, В. Козлова, О. Микласевич, Х. Скворонська (40 років завідувала відділом), Е. Чехаровська, Н. Шайжина, а також Л. Боднар, Р. Бут, А. Гервазюк (очолює циклову комісію концертмейстерів), Г. Витрикуш, О. Дячинська, Б. Жукевич, М. Ільчишин, О. Капшій, Є. Косинська, Ю. Кузняк, Є. Лемех, Л. Лещенко, Т. Ляш, Л. Мішалова, О. Мундяк, Л. Пагута, О. Райнігер, Н. Слободян, Л. Стецик, Л. Федак та ін.

У відд. орк. струн. інструментів на чолі з Г. Онуфриком навч. гри на скрипці, альті, віолончелі, контрабасі, ансамблевої гри, педагогіки. Перші викладачі — *Я. Сорокер,* Л. Колесник, Б. Бляс, Е. Ріфман, Ф. Феньвеші, Б. Чередарчук, Т. Вереш. Зараз у відд. працює 12 викладачів, у т. ч.

О. Дробот у ролі Джільди (опера "Ріголетто" Дж. Верді)

В. Дроб'язгіна

методист і викладач М. Штепура, викладачі Я. Денис, О. Максимова, О. Околович, З. Папка, М. Пуцентела, І. Турканик, О. Ших.

При відділі орк. струн. інструментів функціонують кам. (кер. О. Околович) і симф. оркестри (в різні роки кер.-диригенти — Е. Арашкевич, П. Свердлик, М. Копилевич, М. Михаць, С. Кисилевич; нині очолює Ю. Бервецький) та ансамбль скрипалів (кер. О. Максимова), що провадять активну конц.-просвітниц. діяльність.

Відд. орк. дух. та ударних інструментів готує вчителів муз. шкіл, артистів оркестрів та керівників дух. оркестрів за спеціальностями: флейта, гобой, кларнет, саксофон, фагот, валторна, труба, тромбон, туба та ударні інструменти. Засновники — Р. Гітлін, О. Пенчілов, О. Ткаченко, В. Карвовський, Г. Гетман, Г. Фрадкін, С. Ястребцев. Викладачі у різні роки — Б. Заяць, Ю. Корчинський, О. Когут, Т. Петрушак, Ю. Сеньо. Чимало працюючих викладачів — кол. студенти ДМУ, поміж них Р. Ґуч, доцент С. Кисилевич, І. Мелень, Я. Проців, Я. Соляр та ін. Нині відділ очолює викладач-методист і концертуючий флейтист (виступав в Україні, Польщі, Франції, Італії) Я. Соляр. 1957 на базі відд. було організовано дух. оркестр (кер. В. Карвовський) — його згодом очолювали С. Кисилевич і Ю. Сеньо.

Відд. нар. інструментів існує з 1945. Тут працює 20 викладачів, навч. 61 студент. Кл. баяна та акордеона було відкрито 1945, домри — 1952, бандури — 1965 (перша викладачка — Л. Котляревська), згодом — цимбалів і сопілки (засн. В. Петрованчук). Перші викладачі — П. Будьоний, А. Голубняк (перший зав. відд.), Г. Лисенко (з 1952 — засн. і перший кер. оркестру нар. інструментів ДМУ), А. Бакаєв (1956—60 — кер. оркестру нар. інструментів), В. Алаєв, О. Зуєв, А. Тоцький, С. Нестеренко, згодом долучилися А. Вояджіс, А. Кондратьєв, В. Медведєв, А. Далекий, М. Плекан, Т. Кисилевич, І. Гордельянов, М. Мамайчук (1960—88 — кер. оркестру нар. інструментів), професор Є. Мантулєв, Р. Пукас. В кін. 1960—70-х три останні утворили "Прикарпатське тріо баяністів", що багато концертувало по Україні, популяризуючи баянну творчість і виконуючи твори та обробки нар. музики укр. композиторів, здійснило записи на Укр. радіо і ТБ. У відд. працюють як викладачі й концертмейстери учасники Прикарпатського дуету баяністів В. Чумак і С. Максимов. Очолює відділ з. пр. культ. України, лауреат Республ. і Міжн. конкурсів В. Чумак. Викладачі й студенти відд. беруть участь в оркестрі баяністів-акордеоністів ДМУ (кер. Р. Кабало), ансамблі нар. інструментів (кер. В. Денисенко) та оркестрі укр. нар. інструментів (з 1994; кер. — М. Медвідь, Р. Гамар, М. Михаць, Н. Мазур, з 2002 — Ю. Чумак). Плідно продовжують традиції укр. традиц. і профес. *виконавства* викладачі кл. бандури (О. Верещинський, О. Пришляк, Н. Сторожук, О. Пиріг-Калініна, Н. Цигилик-Чумак та ін.), сопілки (Н. Гамар) та цимбалів (В. Петрованчук). 1968 О. Верещинський організував ансамбль бандуристів, з 1973 його очолив Б. Бондзяк; з 1995 капелою бандуристів ДМУ керує О. Пришляк.

Відд. хор. диригування становить основу муз. закладу, готує спеціалістів для різних регіонів за 2-ма спеціальностями — диригент хору, викладач музики. Одні з перших викладачів — П. Гречаниченко, Т. Туркул, І. Байцар, згодом — *О. Цигилик,* М. Ковальчук, М. Гірняк, Н. Фінкіна, Г. Коваль. Нині тут працює 12 викладачів, поміж яких В. Циклінська, Є. Бернацька, Л. Гайдук, І. Захарій та з. пр-ки культ. України Я. Бондзяк, В. Гущак, *І. Циклінський,* Б. Щурик, концертмейстер *В. Баб'як.* Випускники ДМУ — *М. Гобдич, Ю.* і *В. Курочі, О. Бенч-Шокало, М. Юсипович,* Я. Мелех (худ. кер. чол. хору "Карпати"), І. Циклінський. Поміж випускників відділу — *Я. Скибінський, М. Корчинський,* проф. *Р. Сов'як* (диригент чол. хору "Бескид"), *М. Бурбан* (кер. хору "*Бориславський Боян*") та ін. Зав. відділу — В. Гущак.

У відд. теорії музики працює 19 викладачів, зокрема М. Ластовецький, *В. Грабовський* (з 1996 очолює Дрогобицьку організацію НСКУ), *Я. Бодак,* педагоги-методисти Л. Соловей, О. Дмитрієва, А. Мельник, Н. Макуцька, Н. Мойсеєнко, Н. Семків, У. Хомандяк, І. Шимоняк, О. Ярко. В числі перших викладачів відд. теорії музики — Ф. Скоріна, В. Пилип'юк, Р. Блажкевич, А. Шраєр (1963—69 — засн. і кер. джаз-оркестру ДМУ), С. Кальченко, згодом О. Нижник, Н. Височинська, К. Ковшевацька, О. Дмитрієва. У різні роки муз.-теор. дисципліни викладали також *І. Зінків,* О. Зинич, М. Ковальова, Ю. Сидоряк, *Б. Сюта.* Циклову комісію теорії музики очолює О. Дмитрієва, муз. літ-ри — Л. Соловей. У вок. відділі працюють М. Коробань (колор. сопрано), О. Шумова (драм. сопрано), Б. Щурик (драм. героїчний баритон), Г. Теслюк (сопрано), Г. Угрин (сопрано), Л. Хороб (драм. сопрано).

Відд. загального фп. очолює А. Мішаніна. Підрозділ ДМУ — школа пед. практики (зав. Є. Лемех).

2000 за участю музикознавців ДМУ в Дрогобичі опубл. зб. "Василь Барвінський. Статті і матеріали" (упор. *В. Грабовський*). Чимало викладачів плідно займається наук. і метод.-пед. дослідженнями, працює над канд. дис. (Л. Садова, А. Мішаніна, І. Сосяк), є авторами друк. праць. У ДМУ існує також відд. гуманітарних і соціально-економічних дисциплін (нині очолює Л. Пукас). При відд. працюють літ. (1961-81) і літ.-

драм. (з 1981) гуртки (організатор і кер. К. Сюта), що займались організацією лекцій-концертів ("Слово Т. Шевченка в музиці", "Леся Українка й музика", "Поезія А. Малишка й українська музика", "Музика в житті й творчості П. Тичини", "Поезія В. Симоненка в музиці" тощо) і літ.-муз. композицій. 1981—93 при літ.-драм. гуртку діяв самодіял. студент. муз.-драм. т-р (кер. К. Сюта, реж.-пост. Л. Шепитяк), де учасники вивчали історію та теорію укр. муз.-драм. т-ру й здійснювали постановки творів укр. муз.-театр. класики. Характерною особливістю т-ру стало те, що студенти були водночас акторами-виконавцями муз. сцен, художниками й сценографами-оформлювачами, артистами театр. оркестру та самостійно створювали музику й муз. оформлення вистав (композитори *Р. Стельмащук* і *Л. Тур'яб*). До 1992 було поставлено "Лісову пісню" Лесі Українки", "Катерину" В. Лемеля (за мотивами однойм. поеми *Т. Шевченка*), "Безталанну" І. Карпенка-Карого, "На перші гулі" С. Васильченка, "Назара Стодолю" Т. Шевченка тощо. Для громадськості міста було здійснено також великі муз.-літ. постановки, присв. творчим ювілеям Д. Павличка, Л. Костенко, Б. Олійника, *І. Нечуя-Левицького* та "Вечір Скорботи й Пам'яті до 70-річчя Голодомору в Україні".

Окрім названих діячів укр. муз. культури, поміж випускників ДМУ — *Б. Луканюк, Ю. Медведик*, Р. Стельмащук, Б. Сюта, *В. Сивохіп*. Тут провадяться конкурси молодих виконавців, зокр. з 2002 — юних піаністів ім. В. Барвінського. У ДМУ постійно відбувалися авт. концерти, у т. ч. — *М. Колесси, І. Соневицького, Г. Ляшенка, Г. Сасько, М. Ластовецького, Б. Фільц, О. Опанасюка*, а також вечори, присв. творчості *В. Барвінського, А. Кос-Анатольського* та ін. Від кін. 1950-х триває традиція організації творчих зустрічей із відомими музикантами. За цей період в ДМУ на таких зустрічах побували *М. Байко, Л. Жук, Д. Задор*, Р. Керер, М. Колесса, А. Кос-Анатольський, *М. Крушельницька, О. Криштальський, М. Кузан, Ю. Мазуркевич*, Є. Малінін, *Д. Ойстрах*, І. Ойстрах, *М. Різоль*, В. Співаков, А. Хачатурян, Т. Хренніков, *М. Чайкін*, Б. Чайковський, *Д. Шостакович* та ін.

1998 у ДМУ було проведено 1-й обл. конкурс юних піаністів ім. В. Барвінського, 2002 — Галицький конкурс юних піаністів, 2005 — Всеукр. конкурс юних піаністів ім. В. Барвінського. У цих конкурсах взяло участь понад 200 дітей-піаністів.

Літ: Дрогобицькому державному музичному училищу ім. В. Барвінського — 60 / Ред.-упор. *М. Ластовецький*. — Дрогобич, 2005; Дрогобицьке державне музичне училище ім. В. Барвінського — за 60 років у світлинах / Ред.-упор. *М. Ластовецький, Я. Денис, М. Фендюк*. — Дрогобич, 2005; *Ластовецький М.* Невгасимий вогонь творчого горіння // Галицька зоря. — 2005. — № 129 (12285), 130 (12286).

Б. Фільц

"ДРОГОБИЦЬКИЙ БОЯН" (див. *"Боян Дрогобицький"*)

ДРОГОМИРЕЦЬКА Дарія (1947, Німеччина) — піаністка. Лауреатка міжн. конкурсів піаністів у Монреалі (1968), Ріо-де-Жанейро (1969) та Варшаві (1970). З родини музикантів. Початк. муз. освіту здобула в матері. Закін. Париз. конс. (кл. фп Ж. М. Даре, 1967), де під час навчання здобула 4 нагороди. 1968—71 — стипендіатка Республіки Франція. Концертувала у Франції, Німеччині, Польщі, Австрії, Бельгії, США (1969, завдяки заходам *Укр. муз. ін-ту Америки*) та Кенії. Виступала в Парижі як солістка з різними симф. орк. У репертуарі — твори композиторів-романтиків, зокр. *В. Барвінського* (Колискова), *Л. Бетховена, Ф. Шопена*, С. Франка та ін. Має записи на радіо і ТБ, на грамплатівках та ін. носіях.

Літ.: *Гординська-Каранович Д.* Концерт Дрогомирецької в Нью-Йорку // Свобода (Нью-Йорк). — 1970. — 22 січ.; *Соневицька О.* Концерт Д. Дрогомирецької в Нью-Йорку // Там само. — 1970. — 31 січ.

І. Лисенко, Р. Савицький-мол.

ДРОЗДОВСЬКИЙ Іван, о. (1755 — поч. 19 ст.) — автор духовних пісень, священик "antiquae education". Є підстави вважати, що Д. був священиком с. Нирків (тепер Заліщицький р-н Терноп. обл.). Ймовірно, упор. одного з перших укр. нот. пісенників духовного змісту під назвою "Пісні благоговійні" (Почаїв, 1806). У цьому виданні надрук. 8 пісень Д.

Літ.: *Возняк М.* З культурного життя України XVII—XVIII ст. // Записки НТШ. — Л., 1914. — Т. 108.

Ю. Медведик

ДРОНСЕЙКО-МИРОНОВИЧ Б. І. (бл. 1890, м. Одеса — ?) — піаністка, педагог. Муз. освіту отримала вдома. У 16-річному віці закін. Віден. конс. Повернувшися в Одесу, виступала з концертами, зокр. виконала під орудою *М. Римського-Корсакова* 1-й концерт для фп. з орк. *П. Чайковського*. Виступала також разом з *Й. Прибіком* та *Е. Млинарським*. Виконувала твори *Ф. Шопена*, Р. Шумана, *Ф. Ліста* та ін. романтиків. Від 1913 — викладачка Одес. конс. Останній концерт Д.-М. в Одесі відбувся 1915 (твори Е. Гріга й К. Сен-Санса). Поміж учнів — *Б. Рейнгбальд*.

І. Лисенко

ДРУГА МАНДРІВНА КАПЕЛА ДНІПРОСОЮЗУ (ДМК.) (літо — груд. 1920). Переформування капели *"Дніпросоюзу"* на 2 мандрівні було зумовлене потребою стимулювати хор. рух периферії, залучити осередки кооперації і просвіти. 1-а капела (диригент *Н. Городовенко*) мала охопити Лівобережне Подніпров'я, Друга (диригент *К. Стеценко*) — Правобережжя й Південь України. Продовжуючи традиції конц. мандрівок найкращих укр. хорів 19—20 ст., ДМК. разом з худ.-просвітниц. метою популяризувала нові твори, зав'язувала контакти з місц. спів. гуртками, демонструвала новий репертуар, велику частину якого видрукувала вид. секція "Дніпросоюзу". Подорож (поч. верес. — поч. листоп. 1920) пролягла за маршрутом: Корсунь, Сміла, Балаклея,

Черкаси, Златопіль, Новомиргород, Єлисаветград (тепер Кіровоград), Вознесенськ, Одеса, Тульчин, Вапнярка. У багатьох містах відбувалося по декілька виступів. Конц. репертуар складали оригінальні твори й обробки нар. пісень *М. Лисенка, П. Ніщинського, М. Леонтовича, О. Кошиця, К. Стеценка, Р. Глієра, Я. Степового, М. Вериківського, П. Гайди*. Неабиякий резонанс — з огляду на рух за українізацію церк. парафій — мало запровадження К. Стеценком і капелянами церк. служби укр. мовою — Вінчання (Єлисаветград) та Літургія (Одеса).

Літ.: *Тичина П.* Подорож з капелою К. Г. Стеценка. — К., 1982.

Л. Пархоменко

С. Друзякіна в ролі Дездемони (опера "Отелло" Дж. Верді)

"ДРУГА РІКА" ("ДР.") (до 1997 "Second River") — рок-гурт (м. Житомир — м. Київ). Існує з 1995. Склад: В. Харчишин (лідер-вокал, труба, автор музики й текстів), О. Барановський (гітара, автор музики), С. Беліченко (гітара), В. Скуратовський (бас-гітара), О. Дорошенко (ударні), з 2003 постійний учасник гурту — С. Гера (клавішні). Після участі у закл. етапі фестивалю "*Червона рута*" (Харків, 1997) "ДР." перейшла на укр.-мовний репертуар. Лауреат фестивалю "Майбутнє України" (Львів, 1999, 1-а премія), володар нагороди "Золота жар-птиця" у категорії "найкращий поп-гурт" фестивалю "Таврійські ігри" (Каховка, 2001), учасник фестивалів "*Рок-екзистенція*" (Київ, 1997), "Просто рок" (Київ, 2003), "Перлини сезону" (Дніпропетровськ, 2003, Запоріжжя, 2004), "Рупор" (Ялта, 2003), "Український молодіжний ярмарок" (Гданськ, Польща, 2004). Має відеокліпи на найпопулярніші пісні "Вже не сам" (реж. М. Шелепов, 2003), "Математика", "Шансон", "Так мало тут тебе", "Спи до завтра", "Три хвилини" (режисура власна, 2006) тощо. Поміж найпопулярніших пісень — "Оксана".

Дискогр.: CD — "Я є" (2001); "Два" (2003); "Рекорди". (2005); всі — К., запис студії "Столиця звукозапис", видано "Lavina music".

Літ.: *Максименко М.* "Наша група — це шість космополітів": "Друга ріка" готується до запису четвертого альбому // Експрес. — 2006. — 27 трав.; *Мельник Л.* "Друга ріка". Я є // Львів. газета. — 2006. — 25 лип.; *Зелений Ю.* За кого голосувала житомирська група "Друга ріка" // Високий вал. — 2006. — 29 берез.; *Давыдова А.* Ты не така проста, як математика // Столичные новости. — 2003. — 10 июня.

О. Бойко

"ДРУГЕ ДИХАННЯ" ("ДД.", з 1999 — "The Second Breathe") — блюз-рок і біг-біт гурт (Київ). Існує з 1966. Лауреат 2-го біг-біт фестивалю (Київ, 1967). Початк. склад: з. а. УРСР *О. Слободенко* (гітара, вокал), С. Чаришников (ударні, помер 1999), М. Ніколаєв, з 1968 — В. Федосюк (бас-гітара), В. Ткалич (гітара). 1968 гурт працював в Укрконцерті під назвою "Веселі шпаки", 1969 О. Слободенко й С. Чаришников грали в акомпануючому ВІА *Ю. Пашковської* "Граймо" у програмах Тарапуньки і Штепселя. 1990 "ДД." відновлено С. Чаришниковим, у різні часи у ньому грали Є. Новицький (гармоніка), В. Герасимович, О. Кузнєцов, О. Федченко, М. Алексєєв, Г. Махно (гітара), Г. Лиман (бас-гітара), Ю. Забара, В. Михальченко (ударні), а також С. Вижляк, А. Сакун, О. Андрієвський, Д. Коломієць, В. Дубровський, С. Луцький. О. Слободенко, який працював коментатором Держтелерадіо, — естр. співак і композитор (його пісні — в репертуарі *С. Ротару, В. Зінкевича, А. Кудлай* та гурту "*Краяни*", а також Т. Гвердцителі, Л. Лещенка, К. Семенової та ін.).

Літ.: [*Б. п.*]. Блюз як безкінечність у пізнанні самого себе // Хрещатик. — 1996. — 6 січ.

О. Бойко

ДРУЗЯКІНА (Ментцер) Софія Іванівна [17(29).05.1880, м. Київ — 3.10.1953, м. Москва, РФ] — оперна й кам. співачка (лірико-драм. сопрано), педагог. Співу навч. у Київ. муз. школі *М. Тутковського* (кл. *О. Сантагано-Горчакової*), вдосконалювалась у Мілані в Ч. Россі й Ромео. Дебютувала 1900 у Київ. опері (антрепризи М. Бородая), де виступала до 1902 і 1904–06. Співала в т-рах Одеси (1901, 1902, 1916–17), Харкова (1903–04), у Петербурзі (Новий літній т-р "Олімпія", 1904), Москві (т-р тов-ва М. Максакова, 1906–07; Великий т-р, 1907–08; опера С. Зиміна, 1910–16), а також в Іркутську, Кишиневі, Казані. 1910–17 гастролювала в Петербурзі (Маріїн. т-р), Києві (1915), Ростові-на-Дону, Ризі, а також у Палермо й Парижі (1909–11) та ін. 1920–28 — викладачка Держ. ін-ту театр. мистецтва (Москва), 1928–46 — Моск. конс., професор (1930). Поміж учнів — *Б. Дейнека*, А. Кузнецова, М. Рождественська та ін.

Мала гнучкий, рівний у всіх регістрах голос, відзначалася винятковою музикальністю, артистизмом, природністю сцен. поведінки. Репертуар нараховував бл. 46 оперних партій, у т. ч. лірико.-колоратурних (напр., Урбан у "Гугенотах" Дж. Мейєрбера) й драматичних (зокр. Аїда в однойм. опері Дж. Верді). Виступала з концертами. Записувалася на грамплатівки.

Партії: Антоніда ("Життя за царя" М. Глінки), Ліза, Тетяна, Оксана ("Пікова дама", "Євгеній Онєгін", "Черевички" П. Чайковського), Маша ("Дубровський" Е. Направника), Тоска, Мімі, Чіо-Чіо сан (однойм. опера, "Богема", "Мадам Баттерфляй" Дж. Пуччіні), Венера ("Тангейзер" Р. Вагнера) та ін.

Літ.: *Левик С.* Записки оперного певца. — М., 1962; *Марков П.* Книга воспоминаний. — М., 1983; Софья Ивановна Друзякина // Сов. музыкант. — 1941. — № 3.

А. Мухо

ДУБ (справж. прізв. — Дубенко) Прокіп Михайлович (бл. 1841, с. Макіївка Носівського, тепер Варвинського р-ну Черніг. обл. — після 1900, там само) — кобзар. Осліп у ранньому дитинстві й відданий батьками в кобзар. науку (ймовірно навч. у кобзаря *І. Братиці* — свого односельця). Мав гарний голос, майстерно грав на *кобзі*, володів вел. репертуаром. 1886 його слухав під час укр. експедицій чес. фольклорист *Л. Куба*, котрий зробив графічний портрет кобзаря, замалював і детально описав кобзу Д. як типовий

зразок укр. нар. інструментарію. Поводирем Д. був син Павло (пізніше Павло Прокопович Дуб заснував у с. Махіївка драм. гурток, що ставив укр. п'єси).

Літ.: *Мольнар М.* Людвік Куба про Україну. — К., 1963; *Боклан О.* Махіївські кобзарі // Сіверянський літопис. — 1996. — № 5.

В. Кузик

ДУБАС Пилип (27.12.1907, м. Броди, тепер Львів. обл. — ?) — скрипаль, педагог. Емігрував разом з батьками до США, де отримав муз. освіту. У 1930-х вдосконалювався в Німеччині. Активно концертував у США, зокр. в укр. організаціях. Був головою Укр. професійного муз. тов-ва у Філадельфії. Організатор і кер. орк. "Гетьманська банда" (1938).

І. Лисенко

ДУБИНА Анатолій Степанович (9.03.1952, м. Мелітополь Запор. обл.) — баяніст, диригент, педагог, професор. Закін. Київ. конс. (кл. баяна *М. Давидова*, 1977, кл. оперно-симф. диригування *Р. Кофмана*, 1988). 1977—88 — диригент орк. *Укр. нар. хору ім. Г. Верьовки*. Від 1988 — викладач, з 1995 — доцент, з 2002 — професор кафедри нар. інстр. Київ. конс. 2005 оркестр нар. інстр. НМАУ п/к Д. став лаур. 20-го фестивалю нар. музики "Fadir" (Тегеран, Іран).

Тв.: обр. укр. нар. пісень (понад 500), музики народів світу (20), розгорнуті композиції на нар. теми ("Гуцул. візерунки", "Карпат. фантазія", Сюїта з укр. танц. мелодій тощо), аранжування симф. творів для оркестрів та ансамблів нар. інстр.

Літ.: Момент істини. Творчий шлях Анатолія Дубини // *Давидов М.* Історія виконавства на народних інструментах (Українська академічна школа). — К., 2005.

А. Муха

ДУБИНА (Решетилівський) Микола Захарович (бл. 1850 — після 1908, с. Решетилівка, тепер смт Полтав. обл.) — кобзар. Виконував думи: "Про піхотинця", "Про удову", "Дівка-бранка", "Про Коновченка" тощо. 1901 *О. Сластіон* записав від Д. думу "Про піхотинця" та зробив портретний рисунок кобзаря. 1908 від Д. записав думи *Ф. Колесса*.

Літ.: Колесса Ф. Мелодії українських народних дум. — К., 1969; Гримич М. Виконавці українських народних дум // Родовід. — 1992. — Чисд. 4.

О. Шевчук

ДУБИНСЬКИЙ Ісаак Ілліч (22.08.1871, м. Харків — ?) — віолончеліст. Закін. Харків. муз. уч-ще (кл. *А. Глена*, 1890) і Моск. конс. (кл. А. Глена, 1896). Концертувати почав ще в роки навчання в Харкові. Як соліст і ансамбліст виступав у Москві, Одесі, Харкові та ін. містах. У репертуарі — твори *П. Чайковського*, *Ц. Кюї*, К. Давидова, Г. Ф. Генделя, Д. Поппера, Дж. Мартіні та ін. Гра Д. відзначалася досконалою технікою та співучим і потужним звуком.

Літ.: *Гинзбург Л.* История виолончельного искусства. — М., 1965.

І. Лисенко

ДУБІНЕНКО (Дубинéнко) Федір Гнатович (12.01.1898, м. Херсон — 1974, м. Одеса) — співак, педагог, муз. діяч. Учасник 2-ї світ. війни. Закін. Одес. муз.-драм. технікум як виконавець (1925), Одес. муз.-драм. ін-т як педагог, муз. діяч. (1929). Викладач (1927—41) Одес. конс., в. о. доцента (з 1948), заст. директора (1950—58), в. о. професора (з 1952), зав. кафедри сольного співу (1957—61), професор (з 1965). Поміж учнів Д. — багато лауреатів респ., всесоюз., міжн. конкурсів, солісти різних театрів кол. СРСР.

Літ.: Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової — 90! — О., 2003.

А. Муха

ДУБІНІН Ігор Миколайович (11.12.1917, м. Катеринослав, тепер Дніпропетровськ — 20.12.1970, м. Харків) — музикознавець, педагог. Розпочав муз. освіту як піаніст, учень *Л. Фоненштіля*. Закін. істор.-теор. ф-т Харків. конс. (кл. *М. Тіца*, 1945), її викладач (1945—48), доцент (1957—80), паралельно — викладач Харків. ССМШ (1945—80). Спеціалізувався на викладанні *гармонії*, впроваджував в Україні методику викладання гармонії, започатк. *П. Чайковським*. Поміж учнів — *Г. Ганзбург*, *О. Гугель*, Л. Десятников, *Н. Заболотна*, *М. Іміханицький*, В. Іоффе, І. Колінько (Єфімова), *Л. Колодуб*, *А. Конотоп*, Г. Куколь, *Н.* і *С. Тишки*, *М. Черкашина-Губаренко*.

Літ. тв.: Гармонія. — К., 1968; Гармонія. — К., 1981. — Ч. 1; К., 1982. — Ч. 2.

Літ.: Харьковский институт им. И. П. Котляревского. 1917—1992. — Х., 1992.

Г. Ганзбург

ДУБОВСЬКА Оксана (24.01.1900, м. Київ — 2.03.1973, м. Аделаїда, Австралія) — оперна й кам. співачка (сопрано), педагог. Закін. вок. ф-т Київ. конс. (1920-ті). Від 1913 — хористка Київ. опери й Володимир. собору. 1925—30 — солістка Київ. опери, 1930—33 — Казах. т-ру опери та балету та Алма-Атинського радіо.
1943 емігрувала до Німеччини, де співала в таборах для переміщених осіб, зокр. у т-рі "Відродження" п/к *Г. Манька-Ярошевича*. Від 1950 — в Аделаїді (Австралія): співала у т-рах і церк. хорах. Від 1952 — організаторка й кер. муз.-вок. студії, солістка хору "*Гомін*". Брала також участь у багатьох укр. концертах. 31 лип. 1955 в Аделаїді відбувся її ювілейний концерт.

Літ.: [*Б. п.*]. Концерт в честь Оксани Дубовської // Свобода (Нью-Йорк). — 1955. — 8 верес.

І. Лисенко

ДУБОВСЬКИЙ Павло (серед. 17 ст., Україна) — ієрей, композитор, аудитор. Автор Ірмолоя (1682).

Літ.: *Моценко П.* Конспект історії української церковної музики. — Вінніпег, 1973.

ДУБРАВІН Валентин Володимирович (9.05.1933, м. Київ — 7.12.1995, там само) — муз. фольклорист, педагог, композитор. Доцент (1983). Професор (1989). Член СКУ (1972). Юнаком втратив зір. Закін. істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1961), аспірантуру при Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (1967).

А. Дубина

Викладач Сум. муз. уч-ща (1967–77), Сум. (1978–83) і Ніжин. пед. ін-тів (1983–95), з 1986 жив у Києві. Як науковець спеціалізувався у галузі вивчення нар. творчості.

Тв.: Концерт для голосу з симф. орк. (1958); Соната для фп. (1960), п'єси для фп., гобоя, кларнета; хори, вок. ансамблі, романси, пісні для дітей.

[illegible] канд. дис. "Музичний епос [illegible] народної традиції", метод. розробки "Про структуру і смислове вираження деяких ладів народної музики" (К., 1971), запис, розшифрування пісень, вст. стаття й прим. до зб. "Русские календарные песни на Украине" (М., 1974); запис, розшифрування, публікація і теор. аналіз фольклору Сумщини (понад 10 тис. пісень); статті у наук. зб., журн. та газ., доповіді на наук.-практ. конференціях (Фольклор та профес. мистецтво. Ніжин, 1992, тощо).

Літ.: Валентин Володимирович Дубравін: Бібліогр. покажчик. — Ніжин, 1999; *Чекан Ю.* Валентин Дубравін // ИТЕ. — 1996. — № 2–3; *Його ж.* Мала батьківщина Валентина Дубравіна // КІЖ. — 2003. — № 20–21.

А. Муха

В. Дубравін

ДУБРОВА (Ященко) Микола Якович (1846, с. Гмиранка, тепер с. Гмирянка Черніг. обл. — ?) — лірник. Представник Черніг. школи. Сліпий з дитинства. Від 12 років навч. у діда-лірника в рідному селі. Мандрував по Чернігівщині й Полтавщині. Виконував нар. пісні й *думи* ("Про бідну вдову") та *псальми*.

Літ.: *Маслов С.* Лирники Полтавской и Черниговской губернии // Труды Харьковского Предварительного съезда / Под ред. *Е. Редина.* — Х., 1902. — Т. 2. — Ч. 2.

ДУБРОВІН Сергій Вениславович (3. 06.1942, м. Самарканд, тепер Узбекистан) — оперний співак (тенор). Н. а. УРСР (1990). Закін. Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. (кл. Ю. Барсова, 1967–74). 1974–90 — соліст Київ. т-ру опери та балету. Гастролював у кол. Югославії (Загреб, Белград, Нові Сад), Польщі, Бельгії та ін. Від 1990 живе й працює за кордоном.

Партії: Андрій ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Микита ("Ярослав Мудрий" Г. Майбороди), Всеслав ("Аскольдова могила" О. Верстовського), Собінін ("Життя за царя" М. Глінки), Самозванець, Голіцин ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Дон Карлос, Манріко, Альфред, Герцог ("Дон Карлос", "Трубадур", "Травіата" Дж. Верді), Едгар ("Лючія ді Ламмермур" Г. Доніцетті), Вертер (однойм. опера Ж. Массне), Каніо ("Паяци" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Дубровін С.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка.*

І. Лисенко

ДУБРОВСЬКА-ТРИКУЛЕВСЬКА (Трикулівська) Ніна Юріївна ? (1885, м. Черкаси — ?) — музикознавець. Член Римської філарм. академії. Публікувалася в журналі "Книгар" (Київ, 1917–20), газеті "Трибуна" (Київ, 1918–19). Член *Всеукр. муз. тов-ва ім. М. Леонтовича.* У 1920-х — член муз. секції Ін-ту укр. наук. мови при ВУАН, редколегії "Словника муз. термінології" (Х.; К., 1930). Гол. стимулом діяльності Д.-Т. було прагнення до подальшої професіоналізації укр. музики. У 1-й пол. 1920-х виступала за високий профес. рівень *музикознавства*, за необхідність орієнтації на здобутки європ. учених усупереч зростаючому пресингу офіційної рад. науки й вимогам неухильного слідування її настановам. Задовго до М. Хвильового (1923) висунула гасло "не тільки світла, що в Москві". Пророкувала крах ідеї "пролетарського мистецтва". Емігрувала на Захід.

Літ. тв.: "Поклик і марш соколів". Музика Я. Ярославенка // Книгар. — 1917. — № 1; "Слава Вкраїні". Гімн. Міш. хор, сл. Г. Чупринки, муз. К. Стеценка // Там само. — 1918. — № 5; Стеценко К. Початковий курс нотного співу // Там само. — 1919. — № 25–26; Музичний огляд за 1918 рік // Трибуна. — 1919. — № 31; Зауваження до статті А. Буцького "Музика в творчості життя" та відповідь опонентам П. Козицькому та А. Альшвангу: Доповідь. Київ, 1923 — травень–липень // ІР НБУВ. — Ф. 50, од. зб. 582.

М. Ржевська

ДУБРОВСЬКИЙ (справж. прізв. — Буряк) Віктор Іванович (30.04.1909, м. Борзна, тепер Черніг. обл. — 13.10.1972, м. Одеса) — диригент, педагог. Закін. Київ. муз.-драм. ін-т М. Лисенка (кл. скр., 1931) і Конс. (кл. диригування *Н. Рахліна*, 1946). 1929–41 — скрипаль в оркестрах Києва, Хабаровська, Енгельса Саратов. обл., Улан-Уде. 1941–45 — на фронті. 1946–49 — диригент-асистент Київ. т-ру опери та балету, 1946–51 — викладач і диригент Оперної студії Київ. конс. Поміж вистав — "Наталка Полтавка" *І. Котляревського — М. Лисенка*, "Черевички" *П. Чайковського*, "Віндзорські кумасі" О. Ніколаї, "Царева наречена" *М. Римського-Корсакова*. 1951–57 — диригент симф. оркестру Одес. філармонії. Від 1952 — викладач (з 1962 — доцент) Одес. конс., диригент Оперної студії, 1953–62 — зав. кафедри струн. інстр., з 1965 — зав. кафедри хор. диригування.

І. Гамкало

ДУБРОВСЬКИЙ Володимир Спиридонович (21.01.1938, м. Чернігів) — режисер. Закін. Київ. муз. уч-ще (1957), Ленінгр. (тепер С.-Петерб.) конс. — орк. (кл. В. Красавіна, 1965) та оперно-режисерський (кл. *Є. Соковніна*, 1970) ф-ти. 1972–75 — реж. Київ. т-ру опери та балету. Від 1975 — режисер-постановник Львів. т-ру опери та балету. Поставив опери: "Тангейзер" Р. Вагнера, "Джоконда" А. Понкіеллі, "Богема" Дж. Пуччіні та ін.

ДУБРОВСЬКИЙ Гнат (бл. 1770, Україна - ?) — скрипаль. Малолітнім хлопцем був вивезений до Петербурга, де, очевидно, навчався у Театральній школі (кл. скрипки І. Гюбнера). Від 1794 — соліст 1-го Петерб. оркестру. 1800 призначений дирекцією для участі у великопісних концертах у С.-Петербурзі.

Літ.: Музыкальный Петербург XVIII века. — СПб., 1996. — Т. 1.

І. Лисенко

ДУБЯНСЬКИЙ Федір Михайлович [5(16). 02.1760, м. С.-Петербург, Росія — 4(15).08.1796, там само] — музикант-аматор, композитор. Нащадок давнього укр. роду. Його дід — Федір

Якович Д. — духовник імператриці Єлизавети Петрівни й Катерини II у Петербурзі. Д. був відомим у Петерб. літ. колах (поміж його друзів — поети І. Дмитрієв, Г. Державін, В. Капніст). Загинув у 36 років (утопився в Неві). На його смерть Г. Державін написав оду "Потопление". Відомі "Шесть российских песен" на музику Д. (надрук. у "Карманной книжке для любителей музыки" на 1795 рік І. Герстенберга). Особливою популярністю користувалися його пісні: "Голубок" ("Стонет сизый голубочек") на сл. І. Дмитрієва, траурна сициліана "Уже со тьмою ночи" (на сл. В. Капніста); романси "Тобой всечасно мысль питая", "Бывало я с прекрасною подругой". Один з перших представників рос. сентим. романс. лірики.

Літ.: *Келдыш Ю., Левашова О.* История русской музыки / Общ. ред. и предисл. *А. Кандинского*. — М., 1990. — Вып. 1.

Л. Горенко-Баранівська

ДУВІРАК Дагмара Андріївна (13.12.1952, м. Львів) — музикознавець, педагог, муз. діячка. Канд. мист-ва (1987). Член СКУ (1993). Закін. Львів. конс. (істор.-теор. ф-т, кл. *С. Павлишин*, 1977), аспірантуру при ІМФЕ (кер. *О. Костюк*, 1986). Мол. наук. співробітник ІМФЕ, доцент кафедри історії музики ВМІ у Львові. Член наукового Товариства ім. Т. Шевченка в Канаді (2004). Від 1995 мешкає в Торонто (Канада): вчителька Школи за системою Монтессорі (від 1998), викладачка укр. культури Йоркського ун-ту (від 2003). Була співорганізаторкою фестивалів: Діалоги з Ігорем Стравинським (1991, Устилуг—Львів); Фестиваль Миколи Лисенка, Фестиваль популярної укр. музики "Марія" (1992, Львів; 1992, 1993 Трускавець); Фестиваль пам'яті жертв Голодомору 1933 року (1993, Львів); Фестиваль сучас. музики (1994, Львів); Міжн. муз. фестиваль ім. С. Людкевича (1995, Торонто)
Вивчала теор. проблеми *сонористики* в укр. музиці, культурологічний аспект її новітньої історії, досліджує питання *модернізму* в ній.

Літ. тв.: канд. дис. "Темброво-динамічні аспекти музичного мислення: взаємодія творчості і сприйняття" (К., 1987); Народне виконавство і сучасне музичне мислення // НТЕ. — 1986. — № 3; Про сонорні аспекти музичного сприйняття // Музыкальное восприятие как предмет комплексного исследования. — К., 1986; О специфике темброво-динамических аспектов современного музыкального мышления // Актуальные вопросы развития культуры и искусства. — О., 1987. — Ч. 2; Полонинська ватра // Діалог. — 1988. — № 4, 1989. — № 1; Сонорні засоби музичної виразності в творчості українських радянських композиторів // Укр. музик. — 1988. — Вип. 23; Стефанія Павлишин: Творчий портрет // Записки НТШ. — Л., 1993. — Т. 226: Праці Музикознавчої комісії; Відлуння епохи...: З історії Вищого Музичного Інституту у Львові // Музика. — 1994. — № 3; Дмитро Бортнянський // Розповіді про композиторів. — К., 1994; Україна, Стравинський та європейський авангард початку століття // Стравинський і Україна: Матеріали міжн. конф. — К., 1996; СУпроМ в контексті епохи // Союз Українських професійних музик у Львові: Матеріали і документи. — Л., 1997; Дмитро Степанович Бортнянський // Українська музична література. — Тернопіль, 2000. — Ч. 1; Ukrainian Music in the context of the world music culture // The New Pathway. — 1992. — № 14; статті в газетах і журналах, радіо- і телепередачі, виступи на міжн. конф. і конгресах в Україні, Канаді, Великій Британії.

Літ.: *Вінницька М.* Маловідомі сторінки українського музичного модернізму початку XX-го століття // Вісник НТШ (Львів). — 2005. — Числ. 33.

Б. Сюта

ДУГІН Петро Іванович [9(22).08.1913, м. Київ — 3.10.1968, там само] — кобзар. Виступав у складі капели кобзарів Укр. тов-ва сліпих. Під час 2-ї світ. війни мандрував по селах, закликаючи народ до боротьби з ворогом. Виконував *думи* "Про удову і трьох синів", "Про смерть Б. Хмельницького".

Тв.: "Пісня Перемоги", "Пісня про Каховку", "Ой жалю, мій жалю".

Д. Дувірак

ДУДА (волинка, коза; *бойк.* — міх; *гуц.* — дудка, дутка; *покут. гуц.* — дудки; назва гайда в Україні закріпилась лише за вел. та сер. бойківськими *пищавками*) — один із найдавніших муз. інструментів у різних народів світу. В Україні Д. — сольний пастуший інструмент (зберігся в цій функції на території Зах. України); побутував також як сільськ. мандрівний інструмент (на Поділлі й Правобережжі). Д. складається із виготовленого з вичиненої козячої, овечої (вовною всередину) чи телячої шкіри міха, що служить гнучким резервуаром повітря. У цей міх вмонтовано найчастіше 3 дерев'яні гнізда ("головки", "головички"), куди вставлено ігрові дерев'яні трубки ("цівки") й "сисак" для вдування повітря, де міститься клапан, що перекриває вихід повітря назад. Джерелом звуку в них є одинарні (найчастіше) або подвійні тростини — "пищики" чи "голосники". Головна трубка — "мелодична" — має 5-6 ігрових отворів і завершується роговим (рідше дерев'яним) розтрубом. Звукоряд цієї трубки діатонічний у межах октави чи децими. Мелодію, виконувану на мелодичній трубці, супроводжує звучання бурдонної трубки, настроєної на кварту нижче. Часто у Д. змонтовано 2 бурдонні трубки, нижча з яких ("бас" або "гук") настроюється на октаву нижче від найнижчого звука мелодичної трубки. При потребі її можна відключити, перекривши рух повітря спеціально вмонтованим чопиком. Бурдонні трубки вистроюються переважно в квінту.

Дуда

У 20 ст. в Україні зафіксовано різновиди Д. у різних строях. Відомими центрами виготовлення й гри на Д. були м-ко Верховина (кол. Жаб'є), сс. Верхній Ясенів, Буковець, Красноїлля, Устеріки та далі міжріччя Черемоша: сс. Хороців, Білоберезка, Тюдів, Бистрець, Яблуниця та ін. Найвидатнішим майстром виконавцем на Д. на поч. 21 ст. вважається М. Тафійчук з Буківця. Відомі також І. Пониполек (Голови), О. Зеленчук (Дземброня), Р. Кумлик (Верховина) та ін.
У сцен.-акад. середовищі Д. виготовляє відомий майстер і виконавець, автор системи хроматизації дух. нар. інструментів Д. Демінчук.
Часто "дударі" чи "дудники", граючи на Д., водночас співали пісень під власний акомпанемент.

Дискогр.: аудіокасета Музика родини Тафійчуків. — К.: — УЕЛФ, 1997. — № 3–6, 7–10; Фонди УЕЛФ; Відеоплівка № 4, DAT № 1; CD — Берен // Український традиційний фольклор. — К.: CD EXTRA. — Аудіочастина. — Арт Екзистенція — УЕЛФ, 2001. — № 25, AVE–004; Різдво Христове. — К.: CD–EXTRA, Кобзар, 2000, RRCD 122.

Літ.: *Шухевич В.* Гуцульщина. У 5 т. — Л., 1908. — Т. 5; *Грінченко М.* Історія української музики. — К., 1922; *Колесса Ф.* Українська усна словесність. — Л., 1938; *Архімович Л., Каришева Т.* та ін. Нариси з історії української музики. — К., 1964. — Ч. 1; *Квитка К.* Избранные труды. В 2 т. — М., 1973. — Т. 2; *Черкаський Л.* Українські народні музичні інструменти. — К., 2003; *Яремко Б.* Народні музичні інструменти // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. — К., 1987; *Гордійчук М., Якименко Н.* Народні інструменти // ІУМ. — К., 1989. — Т. 1; *Собин Л.* "Дудки" на Гуцульщині // Шоста конф. дослідників нар. музики. — Л., 1995; *Chybiński A.* O polskiej muzyce ludowej. — Kraków, 1961; *Mierczyński S.* Muzyka Huculszczyzny. — Kraków, 1965; *Przerembski Z. J.* Dudy Podhalańskie i cechy muzyczne (wybrane aspekty) // Восьма конференція дослідників народної музики. — Л., 1997.

М. Грицик, М. Хай

Дуда

ДУДА Анатолій Іванович (5.10.1946, с. Новий Буг Микол. обл.) — оперний і кам. співак (лір. тенор), педагог, муз. діяч. З. д. м. УРСР (1982). З. а. УРСР (1985). Н. а. України (1999). Лауреат VII Всесоюз. конкурсу вокалістів ім. М. Глінки у Тбілісі (1975, 4-а премія). Закін. Одес. залізн. технікум, Одес. конс. (кл. О. Дановського, 1977). 1975–76 — соліст Одес. філармонії, 1976–89 — Одес. т-ру опери та балету (тепер працює за контрактом). У сезонах 1995–2000 виконував партію Йонтека ("Галька" *С. Монюшко*) у Варшав. нац. опері. Худ. кер., директор Одес. філармонії (1989–93). Від 1993 — на посаді професора кафедри сольного співу Одес. конс. Від 1995 — голова правління Одес. міжобласного відд. НСТД України; член міськвиконкому. Має красивий голос, яскравий темперамент, визначні актор. здібності. Гастролював у 16 країнах Європи, бл. 50 разів — в США. Має 44 сольні програми, дав більш як 200 сольних концертів, понад 3 тис. конц. виступів. Брав участь у 23 міжн. та нац. фестивалях клас. і фольк. музики (в Україні, Росії, Естонії, Польщі, Угорщині, Фінляндії, Німеччині, Італії, Іспанії), 25 всесоюз. і міжн. муз. фестивалях, творчих заходах.

А. Дуда й А. Джамагорцян

Партії (бл. 50): Андрій ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Володимир ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ленський, Водемон ("Євгеній Онєгін", "Іоланта" П. Чайковського), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред ("Травіата" Дж. Верді), Рудольф ("Богема" Дж. Пуччіні) та ін.

Літ.: Одеський державній музичній академії імені А. В. Нежданової — 90! — О., 2003; *Володимир Р.* Живі в моїй пам'яті. — Ніжин, 1998; *Кузор Р.* Зустрічі з Михайлом Дудою // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К.; Л.; Нью-Йорк, 2003; *Полівська Я.* Концерт у Перемишлі // Там само; *Чудний В.* Ленський з монтажного цеху // КіЖ. — 1979. — 19 серп.; *Удовиченко Ю.* Найвища оцінка // Там само. — 1986. — 23 лют.

І. Лисенко, А. Муха

ДУДА Володимир Іванович (28.07.1948, м. Львів) — скрипаль, концертмейстер. З. а. України (1989). Закін. кл. скрипки проф. О. Вайсфельда у Львів. ССМШ (1966) і Львів. конс. (1971). 1971–90 — соліст і концертмейстер симф. оркестру Львів. філармонії, 1990–93 — концертмейстер кам. оркестру Польс. філармонії у Гданську. Гастролював із цим колективом у Німеччині, Франції, Іспанії, Туреччині. 1993 ініціював створення у Львові ансамблю сучас. музики й струн. квартету, що брали участь у багатьох престижних фестивалях нової музики в Україні, Німеччині, Польщі, Чехії. Від 1994 — соліст Львів. філармонії та кер.-концертмейстер кам. оркестру "*Віртуози Львова*", з яким гастролював у Данії, Ізраїлі, Італії, Швейцарії та ін. Від 2000 — учасник міжн. симф. оркестру "The Teklen Black Sea Philharmonic Orchestra" (як його соліст виступав неодноразово у Болгарії, Греції, Азербайджані, Росії, Туреччині, Узбекистані, Японії). Велику увагу приділяє сучас. укр. скр. музиці, зокр. творчості *В. Сильвестрова, М. Скорика, Є. Станковича, Ю. Ланюка, І. Щербакова*. Вик. стилю Д. притаманні віртуозність, чистота стилю та увага до адекватності автор. задумові у виконанні нової музики, що підтверджують оцінки укр. і європ. критики. Автор перекладів та аранжувань числ. творів укр. і заруб. музики (у т. ч. акомпанементів) для струн. і симф. оркестрів.

Тв.: переклади-аранжування для симф. орк. — Бізе Ж. — Ваксман А. "Кармен-фантазія" для скр. з орк.; Сарасате П. "Наварра" (для 2-х скр. з орк.); "В'язанка колядок"; популярні пісні укр. авторів; Леонтович М. "Щедрик"; Орфеєв С. "Веснянка"; для струн. орк. — Мачавваріані А. "Долурі"; акомпанементи — Ернст Г. Фантазія "Отелло" для скр. з орк.; Паганіні Н. Тема з варіаціями, Кампанелла для скр. з орк.; Колесса М. Три коломийки для альта з орк.

В. Грабовський

ДУДА Карл Йосипович (1856, Чехія — ?) — піаніст, диригент. За походженням чех. Закін. Праз. конс. (кл. фп., 1876). Виступав з концертами в Чехії. Бл. 1883 переїхав до Києва, де брав участь у кам. зібраннях Київ. від. ІРМТ як соліст. Від 1884 — викладач фп. Київ. ін-ту шляхетних дівиць.

І. Лисенко

ДУДА Мирон Іванович (10.10.1944, с. Тучне Перемишлянського р-ну Львів. обл.) — хор. диригент, композитор, педагог. З. д. м. УРСР (1989). Закін. Львів. муз. уч-ще (кл. баяна, 1968), Львів. конс. (кл. хор. диригування І. Небожинського, 1983). 1959–61 — викладач Перемишлянської ДМШ, 1990–98 — кафедри хор. диригування Дрогоб. пед. ін-ту. Худ. кер. ансамблів пісні і танцю: "Веселка" Будинку культури с. Жовтневе побл. Львова (1968–71), "Вінок" Палацу культури заводу "Львівсільмаш" (1971–73), "Веснянка" Львів. автобус. заводу (1973–83). 1983–98 — директор, худ. кер. і гол. дир. Засл. Прикарпат. ансамблю пісні і танцю України "Верховина" (Дрогобич). Першим з-поміж профес. колективів поставив традиц. різдв. дійство "*Вертеп*", підготував програми до річниць УСС, УПА, 400-ліття від

дня нар. *Б. Хмельницького*, почав виконувати літург. та церк. пісні укр. композиторів. В аранжуванні Д. виконуються нар. пісні, твори укр. композиторів, а також власні хор. твори.

Тв.: хори — "У долині село" на сл. І. Франка; "Колискова" на сл. Лесі Українки; "Де зараз ви, кати мого народу?" на сл. В. Симоненка; "Матері" на сл. Б. Олійника; "Історія" на сл. Б. Стельмаха; "Півні-заволоки" на сл. М. Стельмаха; "Зореслава" на сл. І. Зінченка; "Про Дрогобич", "Тустань", "Нічка-чарівничка", "Верховинська жартівлива" на сл. З. Гладяк тощо.

Б. Пиц

ДУДА Михайло (13.10.1897, за ін. відом. 1898, с. Верхня, тепер Калуського р-ну Івано-Фр. обл. — 9.10.1962, м. Філадельфія, США) — співак (героїч. тенор), педагог, муз. критик. Закін. Станіславівську (тепер Івано-Фр.) гімназію (1915). Від 1914 воював у лавах УСС, 1915—18 був у рос. полоні, побував на Наддніпрянщині, у Києві. У листоп. 1918 взяв участь в укр. повстанні в Галичині і встановленні влади ЗУНР. У 1919—20-х брав участь в укр.-польс. війні як вояк армії ЗУНР. 1920 емігрував до тод. Чехо-Словаччини, де навч. у Торговельній академії в Райхенбергу, згодом — у Високій гірничій школі у Пшібрамі. Одночасно студіював право в Укр. вільному ун-ті у Празі, у трав. 1922 навч. співу й диригування на муз.-пед. ф-ті УВПІ у Празі. 1926—28 працював у Моравії, з 1928 — у Закарпатті як гірн. інженер. Паралельно 1919—35 приватно брав уроки співу у Празі у проф. Еменіха, Масопуста, Розенкранцової. Переїхавши до Праги, дав кілька концертів, ставши профес. співаком. Продовжуючи студіювати спів, виступав у Празі, Відні, Карлсбаді (тепер Карлові Вари), Францбаді та Марієнбаді (тепер Маріанські лазні). 1934 у Празі склав іспит і став асистентом *М. Зуни*. Від 1935 виступав з концертами в Галичині (Львів, Станіславів, Коломия, Стрий). Працював техн. директором першої нафтової спілки у Львові. 1937 у Відні відкрив власну студію, концертував та вивчав оперний репертуар нім. мовою, почав акт. діяльність оперного співака на сцені "Folksoper" у Відні, виступав з концертами в Галичині, Австрії, Німеччині, Чехо-Словаччині, Нідерландах, Греції, Данії, Норвегії та ін. Мав могутній голос шир. діапазону, красивого металевого *тембру*. В репертуарі — твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, Д. Січинського, В. Барвінського, А. Гнатишина*, а також *Ф. Шуберта*, Дж. Верді, Ж. Бізе, *С. Монюшка*, Дж. Пуччіні, Р. Леонкавалло, укр. та італ. нар. пісні.

1944 деякий час співпрацював з італ. "Стагіона", виконуючи провідні тенор. партії. 1945 у Відні Д. був заарештований органами НКВС, але завдяки зусиллям чес. дипломатів 1946 йому вдалося звільнитися. До 1949 Д. мешкав в амер. зоні Відня, згодом виїхав до Зальцбурга, Мюнхена і осів у Нюрнбергу. У Німеччині продовжив пед. і конц. діяльність. Від 1958 жив у Філадельфії (США), де організував власну студію сольного співу. Активно виступав на Шевченківських концертах та ін. укр. заходах. Публікував також в укр. пресі муз.-крит. статті.

Літ. тв.: Вечір пісень І. та Любомира Мацюків у Філадельфії // Київ (Філадельфія). — 1956. — № 4; Голосове майно в укр. народі // Укр. вісник (Берлін). — 1943. — 30 трав.

Літ.: *Гнатишин А.* Героїчний тенор Михайло Дуда // Шлях перемоги (Відень). — 1977. — № 1; *Кутор Р.* Зустрічі з Михайлом Дудою // Українські співаки у спогадах сучасників / Автор-упор. *І. Лисенко*. — К., Л.; Нью-Йорк, 2003; *Поповська Я.* Концерт у Перемишлі // Там само; *Гнатишин А.* Героїчний тенор Михайло Дуда // Там само; [*Б. п.*]. Концерт М. Дуди // Укр. музика (Львів). — 1938. — Чисел. 11—12; [*Б. п.*]. Виступ укр. співака у Відні // Укр. слово (Париж). — 1937. — 11 лип.

І. Лисенко, Б. Сюта

ДУДА Михайло Михайлович (27.09.1930, м. Сталіно, тепер м. Донецьк) — оперний і кам. співак (тенор). Закін. Київ. інженерно-будівельний ін-т, Київ. конс. (кл. *М. Єгоричевої*, 1953). Вик. діяльність розпочав хористом Укр. нар. хору п/к *Г. Верьовки* (1946). 1954—56 — соліст Новосибір., 1956—57 — Киргиз., 1957—58 — Білор., 1959—60 — Київ., 1960—61 — Бурятського, 1962—63 — Свердлов. (тепер Єкатеринб.) т-рів опери та балету. 1965—75 — соліст Укр. радіо.

Партії: Князь ("Русалка" О. Даргомижського), Самозванець ("Борис Годунов" М. Мусоргського), Герман ("Пікова дама" П. Чайковського), Поплавський ("Пан Воєвода" М. Римського-Корсакова), Манріко, Герцог ("Трубадур", "Ріголетто" Дж. Верді), Хозе ("Кармен" Ж. Бізе), Каніо, Дюфрен ("Паяци", "Заза" Р. Леонкавалло).

Літ.: *Дуда М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенка*.

І. Лисенко

М. Дуда

М. М. Дуда в ролі Фауста (однойменна опера Ш. Гуно)

ДУДАР Василь Вікторович (1.01.1945, с. Розаліївка Білоцерківського р-ну Київ. обл.) — оперний і кам. співак (бас). Закін. Львів. конс. (кл. *О. Дарчука*, 1973). 1981—85 — соліст Ансамблю Півд. групи військ в Угорщині, 1973—81 та з 1985 — Львів. т-ру опери та балету. У концертах виконує твори укр. (*М. Лисенка, К. Стеценка, Я. Степового*) і заруб. композиторів. Гастролює за кордоном.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Виборний ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Тарас ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Бурунда ("Золотий обруч" Б. Лятошинського), Вій ("Украдене щастя" Ю. Мейтуса), Ляпунов ("Відроджений травень" В. Губаренка), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Іван Хованський ("Хованщина" М. Мусоргського), Собакін ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Гудал ("Демон" Ант. Рубінштейна), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Спарафучільо ("Ріголетто" Дж. Верді), Дон Паскуале (однойм. опера Г. Доніцетті), Альвізо ("Джоконда" А. Понкіеллі), Збігнєв ("Зачарований замок" С. Монюшка).

Літ.: *Терещенко А.* Львівський театр опери та балету. — К., 1989.

І. Лисенко

В. Дудар у ролі Кончака (опера "Князь Ігор" О. Бородіна)

"ДУДАРИК" (м. Львів) — чол. хор. капела. Вік співаків — 9—35 років. Виник на базі хору хлопчиків "Дударик" Львів. будинку вчителя. Лауреат Держ. премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1989).

Засн. і кер. капели при Муз. тов-ві "Україна" — *М. Кацал*. 1-й виступ "Д." відбувся 3 листоп. 1971 (симф. сюїта А. Петрова "Створення світу"). 1989 при капелі створено першу в Україні хор. школу хлопчиків "Дударик". Заг. кількість конц. виступів "Д." — бл. 1000.

У репертуарі — твори кантатно-ораторіального жанру: Stabat Mater Дж. Перголезі, кантата № 21 *Й. С. Баха*, "Кадіш № 3" *Л. Бернстайна*, "Карміна Бурана" К. Орфа, Симфонія № 9 *Л. Бетховена*, "Над Батьківщиною нашою сонце сяє" *Д. Шостаковича*, "Радуйся, ниво неполитая" *М. Лисенка*, "Суботів" *Р. Цися*, твори укр. і заруб. класиків. Завдяки "Д." повернуто до конц. життя невідомі твори *М. Вербицького, Й. Лаврівського, О. Нижанківського, І. Кишакевича, Д. Січинського, А. Вахнянина, Б. Вахнянина*, обробки укр. нар. пісень *М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, М. Колесси, Г. Верьовки* та ін. У репертуарі "Д." також є твори *Г. Гаврилець, С. Козака, А. Кос-Анатольського, С. Людкевича, Л. Ревуцького, Ю. Рожавської, Б. Фільц* та ін., *колядки, щедрівки, стрілецькі пісні*, муз. шевченкіана тощо. Капела гастролювала у США, Канаді, Швейцарії, Австрії, Угорщині, Польщі, Словаччині, Естонії, Литві, Латвії, Білорусі, Молдові, Грузії, Росії. "Д." записав у фонд Укр. радіо — "Колискові пісні" (солістка *Н. Матвієнко*) і "Твори українських авторів"; конц. програми "Хор. концерти *М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя*", "Колядки та щедрівки", "Хор. музика українських класиків — М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця".

За ініціативою "Д." у Львові проведено 2 міжн. фестивалі дит. хорів (1979, 1981).

Дискогр.: LP грамплатівка — "Дударик": хор мальчиков и юношей Львовского Дома учителя. Худ. рук. Н. Кацал. — М.: Мелодия, 1982, С50—17865—6; аудіокасета — "Дударик" — назавжди" — Л., 2001; CD — "Свята Літургія Іоанна Золотоустого" та "Пісні "Дударика" (1990).

Літ.: "Дзвени, "Дударику"! / Упор. *Л. Кость*. — Л., 1990; *Фільц Б.* Пісенні самоцвіти "Дударика" // НТЕ. — 1988. — № 6; *Її ж.* Хор зі Львова // Робітнича газета. — 1989. — 22 лют.; *Яросевич Л.* Летить "Дударик" у Париж на крилах мрій і пісень // Наук. вісник Укр. ун-ту у Москві. — М., 2004; *Білинська М.* Слухаючи "Дударик" // Вільна Україна. — 1974. — 24 трав.; *Головащенко М.* Ангельський спів "Дударика" // КіЖ. — 1998. — № 14; *Кацал М.* Сад пісень // Галицька брама. — 1998. — № 11(47); *Кияновська Л.* Композитор — професія нежіноча? // За вільну Україну. — 2003. — 3—4 січ.

Б. Фільц

ДУДИЧ Андрій (1952, м. Вроцлав, Польща) — оперний і кам. співак (баритон). Лауреат вок. конкурсів у Польщі: ім. Я. Кепури в Криниці (1970, 3-я премія), ім. А. Дідура в Катовіце (1980, 3-я премія). Вок. освіту здобув на муз. ф-ті ун-ту в Лодзі (кл. проф. Мальчевського, 1980). Вик. діяльність розпочав солістом укр. хору "*Журавлі*" у Польщі. 1979—80 — соліст оперного т-ру в Лодзі, 1980—82 — Великого т-ру у Варшаві. 1982 виїхав до Канади, де співає в опері "Cosmopolitan" в Торонто, а також виступає в укр. концертах — виконує твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, А. Кос-Анатольського, К. Данькевича, Г. Майбороди*, нар. пісні.

Партії: Султан ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Ксеркс (однойм. опера Г. Ф. Генделя), Фігаро ("Весілля Фігаро" В. А. Моцарта), Ріголетто (однойм. опера Дж. Верді), Ескамільо ("Кармен" Ж. Бізе), Мечник ("Зачарований замок" С. Монюшка).

Літ.: [*Б. п.*]. Дебют на оперній сцені // Наше слово (Варшава). — 1981. — 25 січ.; *Бризгун-Соколик О.* Концерт Андрія Дудича // Свобода (Нью-Йорк). — 1982. — 5 трав.

І. Лисенко

ДУДКА (Дудник) Никифор Єгорович (1865, с. Марчихина Буда, тепер Сум. обл. — ?) — лірник. Навч. у лірника В. Гарбузова. Виконував *думи* "Про Олексія Поповича", "Про Василя Удовиченка", лірницькі пісні ("Чечітка", "Дворянка", "Про тещу"). Від Д. *О. Малинка* записав "Думу про Олексія Поповича".

Літ. *Кирдан Б.* Украинские народные думы. — М., 1972; *Гримич М.* Виконавці українських народних дум // Родовід. — 1992. — Числ. 4.

О. Шевчук

ДУДКА, ДУТКА, ДУДКИ (див. *Дуда*)

ДУДКА-КОЛЯНКА,
ДУДКА-ВИКРУТКА (див. — *Аерофони народні, Сопілка*)

ДУДКІН Сергій Дмитрович (7.10.1930, м. Ленінград, тепер С.-Петербург, РФ) — диригент, піаніст. З. д. м. УРСР (1976). Закін. Ленінгр. конс. (кл. фп., 1957), аспірантуру при ній (кл. диригування М. Рабіновича та Є. Мравінського, 1969). 1955—58 — піаніст муз. ансамблю Ленінгр. відділення Всерос. гастрольно-конц. об'єднання, 1958—62 — диригент симф. оркестру Дніпроп., 1962—71 (з 1965 — гол. диригент) — Куйбишев. (тепер Самар.), 1971—85 — гол. диригент симф. оркестру Запоріз. філармонії. Від 1985 — викладач Запоріз. муз. уч-ща.

І. Гамкало

ДУЕТ (італ. duetto, від лат. duo — два).
1. Ансамбль з 2-х виконавців. Найчастіше зустрічається в акад. і *масовій муз. культурах*. Напр., в Україні користувались успіхом вокальні Д.: в кам.-вок. та вок.-симф. музиці — чоловічі *П. Ретвицького й О. Таранця* та братів *Приймаків*, жіночий Л. Кнорозок і *Л. Остапенко*; у поп-музиці — мішані "*Два кольори*" (Л. Гри-

мальська й П. Ледньов), *В.* і *С. Білоножків* та *І. Братущик* і О. Хоми, жіночі *сестер Тельнюк* і *"Автентичне життя"*; в *авт. пісні* — жіночий *"Обрії"*, чоловічий С. Мороза й І. Якубовського. В укр. інстр. виконавстві популярним був фп. Д.: в акад. музиці — *І.* й *Л. Жуків, Ю. Кота* й *І. Алексійчук, О. Ралітп* й *М. Драгана, О.* і *Ю. Щербакових* та ін.; в джазовій — *Ю. Боня* й *В. Полянського, Ю. Кузнецова* й С. Терентьєва, *П. Пашкова* і Є. Пухлянка та ін. Традиція чоловічих і жіночих Д., що переважали над мішаними в укр. акад. музиці, коріниться у виконанні *кантів*, а чоловічих — *козацьких пісень*. Щодо виконавців на різних інстр. назва Д. прижилася вибірково (виняток — поп-дует "Буковинська писанка" у складі співачки О. Санчук й цимбаліста І. Кавацюка).

2. Вок. твір для 2-х голосів з інстр. супроводом. Д. існує також як жанр. різновид в оперній, кантатно-ораторіальній та кам.-вок. музиці. Часто зустрічається в оперних і кантатно-ораторіальних творах, особливо показовий для *оперети*. В *опері* Д. з'явився в 17 ст., поширюючись від 18 ст. і еволюціонуючи від завершеного номера до драм. сцени. Вирізняються т. зв. "дуети згоди" й "дуети незгоди". Невеличкий Д. називається *дуетіно*. В укр. оперній музиці 19 ст. добре відомі, напр., дуети Одарки й Карася та Оксани й Андрія ("Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*), Насті й Андрія та Остапа й Андрія ("Тарас Бульба" *М. Лисенка*), Левка й Галі ("Утоплена" М. Лисенка й "Травнева ніч" *П. Сокальського)* тощо; а в опереттковій 1-ї пол. 20 ст. — дуети Яринки й Андрійка, Хотини й Панька ("Весілля в Малинівці", "Сорочинський ярмарок" *О. Рябова*), Панни й Няньки та Хоми й Халяви ("Вій" *М. Вериківського*) тощо.

В кам.-вок. музиці Д. виник у 17 ст. і досяг розквіту в 19 ст. (*Й. Брамс*, Р. Шуман та ін.). В Україні особливо поширився в Галичині (напр., "До ластівки", "Батько й мати", "Люблю дивитись" *О. Нижанківського*, вок. дуети *І. Вимера, Є. Козака, М. Колесси, А. Кос-Анатольського* та ін.). Популярними були Д. й на решті України ("І широкую долину", "Зацвіла в долині", "Коли розлучаються двоє", "Ми заспівали, розійшлись", "Росли у купочці, зросли", "Пряля" М. Лисенка, "Де ти бродиш, моя доле", "За сонцем хмаронька пливе" *М. Кропивницького*, "Ой піду я полем-лугом", "Ой на горі роман цвіте" *Я. Степового*, вок. дуети *П. Бойченка, М. Вериківського, К. Верховинця, Г. Таранова, Г. Хоткевича, П. Щуровського* та ін.), зустрічались і серед композиторів укр. зах. діаспори (вок. дуети *Є. Турули*). У 2-й пол. 20 — на поч. 21 ст. композитори продовжували звертатися до вок. Д. (*П. Батюк, О. Білаш, Г. Верьовка, П. Гайдамака, В. Гайдук, Г. Гембера, В. Годзяцький, С. Жданов, М. Жербін, Г. Жуковський, В. Кирейко, П. Козицький, А. Коломієць, Л. Колодуб, Г. Литвинов, Б. Лятошинський, Г.* і *П. Майбороди, К. Мясков, Ф. Надененко, К. Скороход, П. Сениця, А. Філіпенко, Я. Цегляр, А. Штогаренко, Т. Шутенко*, згодом *Л. Дума, Г. Ковальова, С. Мамонов, Р. Сов'як, Г. Хазова, О. Чиста* та ін.), навіть із супроводом не фп., а інстр. *ансамблю* (*Ю. Алжнєв, О. Горкавий, І. Кириліна*), *оркестру* (*І. Польський*) чи хору (*Д. Кущенко, В. Мужчиль, М. Скорик* та ін.).

3. Монотемброва кам.-інстр. муз. п'єса для 2-х виконавців на тих самих інстр., напр., 2-х фп. (*Ф. Шопен*, К. Дебюссі, Ж. Мійо та ін.), для фп. у 4 руки або ж навіть 1-го виконавця (2-гол. п'єса). Особливо поширилась у Франції 19 ст. для 2-х скрипок, 2-х флейт, 2-х кларнетів тощо. Темброво-неоднорідна інстр.-анс. п'єса для 2-х провідних інстр. голосів із супр. (напр., деякі тріо-сонати), що за принципами організації вертикалі дещо перегукується з укр. *кантами*.

В укр. акад. профес. музиці в 1930-х першими до 2-х однакових інстр. звернувся Г. Верьовка (2 скр. і фп., згодом *І. Громадський, Й. Ельгісер, І. Карабиць, А. Кукуніренко, О. Шаць, С. Шварц, О. Яковчук*) і *Л. Соковнін* (2 фп., 2 балалайки). У 1950-х з'явилися твори для 2-х домр і фп. (згодом для такого складу писали *В. Івко* й *Б. Михєєв*) або 2-х баянів без супр. Від 1970-х укр. композитори почали називати дуетами деякі монотемброві твори для 2-х однакових інстр. — флейт (*І. Хуторянський*), кларнетів (*Я. Фрейдлін, Т. Хмельницька*), контрабасів (*В. Лиховид*). Але здебільшого вони називали інакше опуси для подібного інстр. складу.

Найбільш їх було написано для 2-х баянів (*І. Асєєв, А. Гайденко, В. Зубицький, А. Муха, К. Мясков, О. Носик, В. Подгорний, Г. Шендерьов, С. Штейнберг, Є. Юцевич*), у т. ч. готово-виборних (*Ю. Шамо*), і 2-х фп. (*І. Алексійчук, З. Алмаші, О. Арнаутов, С. Биков, К. Віленський, В. Волошин, О. Гнатовська, Л. Грабовський, Л. Дичко, Л. Донник, В. Єфремов, А. Жук, В. Золотухін, М. Кавалінас, Ж. Колодуб, М. Коляда, О. Красотов, Б. Кудрик, М. Кузан, Л. Кузьменко, С. Луньов, Г. Ляшенко, Л. Мельник, Т. Микитка, Д. Перцов, О. Попова, Р. Рамазанов, Т. Сакаєва-Ростимашенко, В. Сєчкін, М. Сильванський*, М. Скорик, *В. Смекалін, Є. Станкович, В. Стегайлов, В. Теличко, В. Тилик, М. Тіц, І. Толстов, О. Тринько, Б. Фільц, Я. Фрейдлін, Л. Хитряк, К. Цепколенко, Р. Цись, А. Штогаренко, Л. Шукайло, О. Щетинський, Ю. Щуровський)*, часом з орк. (*Гесс де Кальве, В. Стегайлов*, В. Теличко), ударними інстр. (*Г. Кулеша*), метрономом (*В. Рунчак*), влч. з кларнетом (*Ю. Гомельська*) або валторною з кам. орк. (*Б. Котюк*), навіть "з 2-ма піаністами та деякими окремими частинами їхніх тіл" (І. Алексійчук), хоча зустрічалися також твори для 2-х скр. без супр. (О. Гнатовська, *О. Губерман, Л. Лепкий, І. Мартон, І. Мірошник, В. Подвала, І. Щербаков, С. Яременко*) або з органом (Ж. Колодуб), із симф. оркестром (*В. Губаренко, Л. Колодуб*) чи струнним (*В. Сильвестров*); 2-х альтів (К. Цепколенко); 2-х влч. без супр. (*С. Азарова, А. Загайкевич, С. Зажитько, В. Ларчиков*, С. Луньов, *М. Попов*, В. Сильвестров, *Л. Юріна*), з фп. (*Л. Самодаєва*), органом (*В. Губа*) чи кам. орк. (О. Красотов); 2-х флейт без супр. (Ж. Колодуб, *А. Муха, І. Хуторян-*

Музиканти-дуети. Кахлі гуцульські. 19 ст.

43*

ський, К. Цепколенко, *О. Яковчук*) або з фп. (В. Губа, *В. Камінський*, *Б. Сичалов*, *І. Хуторянський*); 2-х фаготів без супр. (*Б. Сюта*) або з фп. (Л. Самодаєва), 2-х труб (Д. Киценко), 2-х саксофонів — сопрано й альта (Ю. Гомельська), 2-х бандур (К. Мясков, *В. Полевой*), 2-х сопілок (*В. Камінський*), 2-х гітар (*О. Грінберг*, *О. Щетинський* — для чвертьтонових гітар), 2-х домр (В. Івко, *Є. Мілка*), 2-х перкусистів (С. Азарова), 2-х гобоїв з фаготом (І. Асєєв, *А. Нікодемович*) або кам. оркестром (Л. Юріна), 2-х кларнетів з фп. (*Л. Ладиженський*), 2-х труб без супр. (Л. Донник), з Д. тромбонів (Л. Колодуб) або з фп. (*Г. Цицалюк*), до того ж орк. (*В. Гончаренко*), 2-х валторн з орк. (Л. Колодуб), 2-х балалайок з орк. (*Г. Шендерьов*), 2-х бандур або 2-х кобз із орк. нар. інстр. (К. Мясков) чи 2-х виконавців без інстр. (С. Зажитько) або з підготовленим фп. і магнітофонною тасьмою (*А. Корнак*).

Від 19 до поч. 20 ст. з'являлися твори укр. композиторів для фп. у 4 руки (*С. Абрисовський*, *І. Білогруд*, *Ст. Блюменфельд*, *Н. Боєва*, *А. Бондаренко*, *В. Витвицький*, *Л. Дичко*, *Й. Ельгісер*, *В. Журавицький*, *Ю. Іщенко*, *О. Канерштейн*, *В. Клин*, *Ж. Колодуб*, *О. Костін*, О. Красотов, *М. Лисенко*, *С. Людкевич*, *С. Павлюченко*, В. Подвала, *І. Польський*, *В. Птушкін*, *Д. Січинський*, М. Скорик, П. Сокальський, *О. Стеблянко*, *М. Степаненко*, *В. Тиможинський*, *К. Цепколенко*, *Ю. Шамо*, *Ю. Щуровський*), часом зі струнними (В. Птушкін), що їх автори так само не називали дуетами (деякі з них були для дітей). З'являлись також своєрідні подвійні фп. дуети — для 2-х фп. у 8 рук (наприкінці ст. М. Лисенко, в ост. чверті 20 ст. О. Красотов), для 1-го фп у 6 рук (М. Ковалінас) для фп. у 4 руки і 2-х флейт (*О. Щетинський*) або скрипки (*Б. Буєвський*). Від 1970-х кожен твір для Д. мав ориг. комп. концепцію і переважно програмну назву, що пов'язано з тогочасною тенденцією індивідуалізації авт. задуму.

Водночас укр. композитори почали називати дуетами окр. опуси для 2-х однак. інстр. — скрипок ("4 канонічні дуети" *О. Станко*) або кларнетів (*М. Бердиєв*, "Цикл 2" Б. Сюти); але переважно різних — напр., скр. або кларнета й фп., труби й органа або туби тощо ("Дуель-дуети" К. Цепколенко), фп. і ударних (Р. Рамазанов, К. Цепколенко), скр. й влч. (В. Кирейко, Я. Фрейдлін, К. Цепколенко) або баяна ("ДіаДема" Ю. Гомельської), флейти й кларнета (*Ю. Грицун*), органа з влч. (Дует-симфонія "Fata Morgana" В. Губи), трубою (А. Загайкевич) або підготовленого органа з фп. ("Монодуо" *П. Тавстухи*). Але здебільшого твори для 2-х різних інстр. або голосу й *клавіра* вважалися камерними *ансамблями* й мали ін. назви (інстр. *балада*, діалог, *соната* тощо; вок. *пісня*, *романс*, *солоспів* тощо).

Літ.: *Борович М.* Український радянський камерно-інструментальний ансамбль. — К.: Муз. Україна, 1968; Історія української музики. — Т. 1—5. — К., 1989—2004; *Сорокина Е.* Фортепианный дуэт: История жанра: Исследование. — М., 1988; *Осипова Л.* Фортепианные дуэты и... — М., 1995; *Корній Л.* Історія української музики. — К.; Нью-Йорк, 1996—2001. — Ч. 1—3; *Польская И.* Камерный ансамбль: История, теория, эстетика: Монография. — Х., 2001; *Ольховський А.* Нарис історії української музики. — К., 2003; *Тойманов И.* Концерт для двух фортепиано с оркестром: История жанра: Автореф. дис. ...канд. искусствоведения. — Ленинград, 1982; *Николаева И.* Фортепианный дуэт // Муз. жизнь. — 1976. — № 15; *Баранкин Г.* Что есть дуэт // Там само. — 1981. — № 2; *Field M.* Piano Music for Four Hands. A Forgotten Treasure House. — Musical America, 67 (October, 1949), 27; *Lhevinne J.* and *R.* Four Hands that Play as Two: Etude. — 51/12 (December, 1933); *Lubin E.* The Piano Duet: A Guide for Pianists / By *E. Lubin*. — New York, 1976; *Miller H. M.* The Earliest Keyboard Duets. — Music Quarterly, 40 (October, 1943); *Moldenhauer H.* Duo-Pianism: A dissertation. — Chicago, 1955.

А. Калениченко

Фортепіанний дует О. Ранита – М. Драган

Дует баяністів В. Чумак – С. Максимов

А. Дулеба

ДУЛЕБА Андрій (10.12.1919, с. Бенядиківці, окр. Свидник, Словаччина) — учитель, один із провідних збирачів і транскрипторів укр. фольклору Пряшівщини на території Схід. Словаччини. Закін. Учител. семінарію у Пряшеві (тепер Пряшов, Словаччина, 1942), там само пед. ф-т УПЙШ (1955). Учителював у селах Миклушовце (1942—43), Сечовце (1943—45), Бенядиківці (1945—47), Шариський Щавник (1950—53), Ременини (1953—56), Свидник (1947—50, 1956—80). У додат. до газ. "Нове життя" надрукував пісні-*балади* (числ. 52, 1965), "Маковицькі балади" (числ. 51, 1966), пісні на сл. О. Павловича (числ. 24, 1967), переселенські пісні (числ. 10, 1968), *рекрутські пісні* (числ. 29, 1969), пісні на козацькі мотиви (числ. 3, 1971), нар. прозові твори (числ. 9, 1972), дівочі пісні з Маковиці (числ. 3, 1973), парубоцькі пісні Маковиці (числ. 3, 1973). Записи нар. пісень та власні пісні опубл. у "Репертуарному збірнику" ЦК КСУТ (числ. 2, 1968; числ. 3, 1968; числ. 4, 1970; числ. 3, 1971; числ. 4, 1973; числ. 4, 1989). Окремо зб. пісень "Як си заспіваме, далеко нас чути" (1976), "Українські народні пісні Східної Словаччини" (Т. 3, 1977). Склав десятки мелодій на тексти В. Гренджі-Донського, Марійки Підгірянки, Ф. Лазорика, А. Галчак, нар. і власні тексти, що друкувались у період. пресі.

Літ.: "Краєзнавчий словник русинів-українців. Пряшівщина".

Ф. Ковач

ДУЛОВА (справж. прізв. — Буковська) Марія Андріївна (07.1874, м. Кременчук, тепер Полтав. обл. — 15.12.1968, м. Москва, РФ) — рос. оперна й кам. співачка (сопрано). Закін. Моск. конс. (кл. Є. Лавровської, 1896). 1896—97 — солістка Харків. опери, 1897—1901 — Маріїн. опери в Петербурзі.

Перша вик-ця в Росії партії Ґретель ("Ґанзель і Ґретель" Ґумпердінка), за що дістала високу оцінку критики. Була запрошена до Німеччини, але через хворобу чоловіка відмовилась. Мистецтво Д. досить високо оцінював *М. Римський-Корсаков* (особливо виконання партії Снігуроньки).

Від 1902 виступала у Москві в симф. концертах п/к В. Сафонова. Вперше в Росії виконала партію Лії в кантаті "Блудний син" К. Дебюссі. Кам. репертуар включав твори *П. Чайковського*, А. Скарлатті, Дж. Перголезі, О. Аріості, Б. Ґалуппі, В. А. Моцарта, Х. В. Ґлюка, *Л. Бетховена, Ф. Шуберта*, Р. Шумана, Ш. Гуно, Е. Ґріґа, Ж. Массне, О. Ґурильова, *Ант. Рубінштейна*, М. Римського-Корсакова, О. Гречанінова, *С. Рахманінова* та ін. Разом з М. Доліною здійснила 2 великі конц. поїздки по Росії (1904). Активна популяризаторка укр. музики, часто виступала в концертах муз.-драм. т-ва *"Кобзар"*, виконуючи твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка*, укр. нар. пісні.

Партії: Антоніда, Ґорнслава ("Життя за царя", "Руслан і Людмила" М. Глінки), Наташа ("Русалка" О. Даргомижського), Тетяна ("Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Снігуронька (однойм. опера М. Римського-Корсакова, 1-е вик. у Петербурзі), Тамара ("Демон" Ант. Рубінштейна), Аїда (однойм. опера Дж. Верді), Мікаела ("Кармен" Ж. Бізе), Маргарита ("Фауст" Ш. Ґуно), Паж ("Гугеноти" Дж. Мейєрбера), Анна ("Віндзорські кумасі" О. Ніколаї).

Літ.: *Шрайер С.* О балете, музыке, о себе. — М., 1974.

І. Лисенко

ДУМА (Пфейль-Дума) Людмила Степанівна (3.02.1959, *м.* Львів) — композиторка, педагог. Член НСКУ (1989). Закін. Львів. конс. (кл. композиції *В. Флиса*, 1983, кл. фп., 1984), пройшла стажування у Ленінгр. конс. (1987). Від 1983 — концертмейстер Львів. конс., з 1985 — її викладач.

Тв.: кантата "Маруся Чурай" за романом Л. Костенко; Балада для баса і симф. орк.; Симфонія для голосу з орк. (1983, 2-а ред. 1993), Концерт для влч. з орк. (1989); Струн. квартет; Соната-рапсодія для фл. з фп. (1988), п'єси для фп. та ін. інстр.; романси, хори, дит. пісні; обр. нар. пісень.

Літ. тв.: Дума Л.: "Что завершено, что в работе, что задумано" // СМ. — 1992. — № 1; Характерні особливості симфонізму та симфоній 70—80-х років XX ст. Євгена Станковича // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії. — Л., 1993. — Т. CCXXVI.

Літ.: *Зінків І.* Зустрічаючи видатну подію // Музика. — 1985. — № 2.

А. Муха

ДУМА (справж. прізв. — Крикун) Павло Михайлович [15(28).01.1901, с. Комишувате, тепер Новоукраїнського р-ну Кіровогр. обл. — ?] — оперний співак (бас-баритон). З. а. УРСР (1951). Закін. Бакин. конс. (кл. К. Книжникова, 1934). 1934—41 — соліст Азерб., 1944—51 — Одес., 1951—63 — Львів. т-рів опери та балету, 1941—44 — Ансамблю пісні і танцю Закавказ. фронту.

Мав досить сильний і красивий голос шир. діапазону. У концертах виконував романси *М. Лисенка, В. Косенка, М. Глінки, О. Даргомижського, М. Мусоргського, О. Бородіна, П. Чайковського, Л. Бетховена, Й. Брамса*, укр. нар. пісні.

Партії: Карась ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Микола ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Остап ("Тарас Бульба" М. Лисенка), Демон (однойм. опера Ант. Рубінштейна), Хмельницький ("Богдан Хмельницький" К. Данькевича), Борис, Шакловитий ("Борис Годунов", "Хованщина" М. Мусоргського), Ігор ("Князь Ігор" О. Бородіна), Мазепа (однойм. опера "Мазепа" П. Чайковського), Грязной ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Ріґолетто, Ді Луна, Ренато (однойм. опера, "Трубадур", "Бал-маскарад" Дж. Верді), Вотан ("Лоенгрін" Р. Вагнера).

Літ.: *Козак С.* Співає Павло Дума // Веч. Київ. — 1986. — 30 січ.; *Лисенко І.* З когорти будівничих // КіЖ. — 1986. — 10 серп.

І. Лисенко

ДУМИ — укр. пісенний нар. героїчний епос, що виник під час козацьких війн проти турецько-татар. нападів, польс.-шляхетського гніту в боротьбі за нац. незалежність. Д. — масштабні словесно-муз. оповіді-рецитації, що виконуються в супр. *кобзи, бандури* або *ліри*. Першу згадку про співання Д. (з приводу загиблих воїнів, братів Струсів) містять "Аннали" С. Сарницького (1506). Перший запис думи з сюжетом героїчного змісту — про козака Голоту було знайдено М. Возняком у зб. Кондрацького (1684). 9 сюжетів Д. уперше надруковано у зб. *М. Цертелева* "Опыт собрания малорусских народных песней" (1819). Д. поділяються на 2 істор. верстви: старшу — на теми боротьби з турками і татарами. До них належать Д. "Козак Голота", "Самійло Кішка", "Маруся Богуславка", "Отаман Матяш", "Хведір Безродний, бездольний", "Втеча трьох братів з міста Азова", "Самарські брати", "Олексій Попович", "Івась Коновченко" та ін. Друга верства — про визвольні війни *Б. Хмельницького* та боротьбу проти польс. панування в Україні: "Про Хмельницького і Барабаша", "Білоцерківський мир і нове повстання проти поляків", "Про корсунську перемогу", "Про смерть Богдана Хмельницького". Проміжну групу між переліченими сюжетами становлять соц.-побутові Д.: "Фесько Ганжа Андибер", "Проводи козака", "Бідна вдова і три сини", "Сестра і брат", "Козацьке життя" тощо. Д. відзначаються багатством і оригінальністю поетики. Їм властивий "вільний" вірш нерівноскладової будови, оздоблений поет. паралелізмами ("Ой у святу неділю / То не сива зозуля закувала, / Ні дробная пташка в саду щебетала, / Як сестра до брата з чужої сторони / У далекі городи листи писала"). Д. властиві особливі риторичні фігури, пароніми: темная-темниця, сирая-сириця, безхліб'я-безбіддя; градації синонімів: плаче-ридає, квилить-проквиляє, січе-рубає, ідіоматичні словосполучення — стрільці-булахівці, орли-сизокрильці і т. ін., що вннокремлюють поет. стиль Д. з-поміж обряд., побут. пісенності та прози. У Д. домінує дієслівна рима, поширена архаїчна форма присудка в кінці речень: ("Хведора Безродного, бездольного / Над сагою дніпровою, / В чистім полі поховали, / Семиперсну могилу насипали, / З семип'ядної пищалі подзвонили"). Поет.-муз. форма Д. розгортається колонами-фразами, групуючись у більші частини-"*уступи*", підпорядковані цезурам рецитованого тексту. Незалежно від змісту Д. виконуються на одну мелод. модель, в основі якої 2—3 мелод. форму-

М. Дулова в ролі Антоніди (опера "Життя за царя" М. Глінки)

Л. Дума

П. Дума

ли, що постійно варіюються, підсилюючи патетичне звучання Д. та їх емоц. виразність. У цілому Д. становить маштабний цикл *варіацій*, типологічно близький до схід. макомату. До знакових характеристик Д. належить домінуючий в них дорійський лад з підвищеним 4-м ступенем та хроматизмами. Для Д. характерні початк. зачини-*заплачки* на вигуках "Ой", "Гей", розповіді-*речитативи*, завершальні "слави". "Уступи" Д. завершуються мелод.-орнаментованими кадансами, а також інстр. *переграми*. Для поет. тексту Д. характерні кінцеві "славословія", напр., "Слава не вмре, не поляже / Однині й до віка. / Даруй Боже на многі літа.". Д. генетично пов'язані з нар. пісенністю, зокр. з речитативними формами — *голосіннями*. Поетико-муз. мова Д. увібрала елементи агіографічної літ-ри Київ. Русі, дух її морально-етичного спрямування. На новітньому істор. етапі розвитку на Д. позначилися впливи козацького *бароко*. *Жанр* Д. і тісно пов'язані з ними кобзарське та лірницьке мистецтво поширені в центр. і центр.-схід. регіонах України на теренах козацьких війн. Д. відіграли важливу роль в індивідуалізації творчого процесу у фольклорі й розвитку нар. професіоналізму. Видатними виконавцями Д. були кобзарі *О. Вересай, А. Шут, Г. Гончаренко, Н. Кравченко, Е. Мовчан* та ін., а також лірники *А. Скоба, І. Скубій А. Гребінь* та ін.

Термін "Д." у наук. літ-ру ввів *М. Максимович*. Значні заслуги в збиранні й дослідженні Д. мають М. Максимович, П. Лукашевич, П. Куліш, *І. Срезневський, М. Костомаров, А. Метлинський, М. Лисенко, П. Житецький*, В. Горленко, М. Сперанський, *Ф. Колесса, К. Квітка, К. Грушевська, М. Грінченко, Б. Кирдан, С. Грица, О. Правдюк, А. Іваницький, М. Хай* та ін.

Кобзарсько-лірницьке мистецтво вплинуло на всі жанри укр. профес. творчості. Образи й *стиль* Д. знайшли розвиток у творах *М. Гоголя*, П. Куліша, А. Малишка, *М. Рильського, М. Старицького, П. Тичини, Т. Шевченка*, Ю. Яновського та ін.; в образотворчому мистецтві — в картинах М. Дерегуса, Л. Жемчужникова, І. Їжакевича, *О. Сластіона* (серія портретів кобзарів), М. Хмелька; у творчості композиторів *А. Веделя* (Концерт № 3), фп. рапсодіях і опері "Тарас Бульба" *М. Лисенка*, балеті "Маруся Богуславка" *А. Свєчникова*, творах *В. Балея, Л. Дичко, Б. Лятошинського, Л. Ревуцького, М. Скорика, Г. Хоткевича* та ін. Найґрунтовніші видання дум та істор. пісень — "Історичні пісні малоруського народу" (1874—75. — Ч. 1—2) *В. Антоновича* й *М. Драгоманова*; "Українські народні думи" (Т. 1—2, 1927—31) К. Грушевської; з музикою — "Мелодії українських народних дум" (МУЕ, сер. 13—14; 1910—13) Ф. Колесси (перевид. 1969); "Украинские народные думы" (М., 1972) Б. Кирдана та ін.

Дума "Про азовських братів" ("Про піхотинця"), рецитація М. Дубини

Літ.: *Антонович В., Драгоманов М.* Исторические песни малорусского народа. Т. 1 — 2. — К., 1874—1875; *Житецкий П.* Мысли о народных малорусских думах. — К., 1893; *Колесса Ф.* Мелодії українських народних дум / Матеріали до української етнології. — Л., 1910. — Т. 13; Л., 1913. — Т. 14; *Його ж.* Про генезу українських народних дум. — Л., 1921; *Грушевська К.* Українські народні думи. — К., 1927. — Т. 1; К.; Х., 1931. — Т. 2; *Ревуцький Д.* Українські думи та пісні історичні. — К., 1919, К., 2002; *Грінченко М.* Вибране. — К., 1959; *Кирдан Б.* Украинские народные думы. — М., 1962; *Його ж.* Украинский народный эпос. — М., 1965; *Грица С.* Мелос української народної епіки. — К., 1979; *Плісецький М.* Українські народні думи. — К., 1994; *Лысенко Н.* Характеристика музыкальных особенностей малорусских дум и песен, исполняемых кобзарем Вересаем // Записки Юго-Западного отделения Русск. геогр. общ. — 1874. — Т. 3, перевид.: К., 1955; *Максим'юк С.* Звукозаписи українських дум // Вісті Herald. — 1970. — Числ. 2; Les dumy ukrainiennes: Epopee cosaque. Textes ukrainiennes et traditions avec une introduction et des notes. (Par *Marie Scherrer*). — Paris, 1947; CD. — С. Грица. Українська епічна традиція. Проект "Моя Україна — Берви", 2003 тощо.

С. Грица

ДУМИТРАШКО (псевд. — К. Д. Копитько) Костянтин Данилович [1814, м. Золотоноша, тепер Черкас. обл. — 25.04(7.05).1886, м. Київ] — письменник, фольклорист. Син священика. Закін. Київ. духовну академію (1839). 1839—64 — професор рос. словесності Київ. духовної семінарії, з 1870 — секретар ради Київ. духовної академії, з 1872 — бібліотекар. Відомі його записи нар. пісень ("Ой їздив чумак сім год по Дону", "Ой у полі криниченька"), *дум* ("Дума про Корсунську битву" тощо), опубл. *М. Максимовичем* у зб. "Збірник українських пісень" (1849). Автор тексту пісні "До карих очей" ("Карії очі, чорнії брови", 1854), що стала народною. Займався також музикою та живописом. В укр. літ-ру увійшов своїми пародійними творами [поема "Жабомишодраківка" ("Батрахоміомахія", 1859)], що нагадують "Енеїду" *І. Котляревського*.

Літ.: *Зеров М.* Твори в 2-х томах. — Т 2. — К., 1990; *Нудьга Г.* "Все б тільки вами я любувавсь..." // Друг читача. — 1988. — 10 листоп.

П. Лобас

ДУМКА — вок. та інстр. жанр укр. нар.-побут. і акад. музики (оперної, кам.-вок., кам.- інстр., рідше симф.), найбільш поширений у 19 ст. в епоху *романтизму*. Популярний також серед ін. схід. і зах. слов'ян.

В акад. музиці до Д. звертались укр. композитори *В. Барвінський, Д. Бонковський, М. Вербицький, С. Воробкевич, В.* і *С. Заремби, М. Завадський, М. Лисенко, П. Сениця* та ін., а поміж заруб. — *В. Амброз, М. Балакірєв, А. Дворжак, Ю. Зарембський, Ю. Ельснер, К. Ліпіньський, Ф. Ліст, Б. Мартіну, С. Монюшко, Ф. К. В. Моцарт, М. Мусоргський, П. Чайковський, Ф. Шопен, Л. Яначек* та ін. Поет. Д. писали українці *Т. Шевченко, А. Метлинський* та поляки, здебільшого представники т. зв. "української школи" у польс. літ-рі — А. Бельовський, Ю. Б. Залеський, Л. Семеньський, В. Сирокомля, Ю. Словацький, Я. Чечот та ін.

Виникнувши на Правобережній Україні й Галичині, Д. особливо поширилась у маєтках і салонах місцевої аристократії та міщанства й по всій Україні та регіонах Польщі після її поділу, що увійшли до складу Росії й Австрії (потім Австро-Угорщини), а згодом і на чес., словац., угор., литов. (серед польс. людності), етнічно рос., білорус. землях у межах кордонів цих держав.

Термін Д. виник прибл. на межі 18—19 ст. на укр. і польс. теренах як зменшувальна форма від слова *дума*.

Існує 2 різновиди Д. — а) побутовий, салонний, напівпрофесійний; б) концертний, професійний. Побут. різновидові відповідають 3 типи Д. Перший — це деякі укр. народні й авторські лір.-елегійні пісні-романси, переважно такі, що нині називаються піснями літ. походження. Вони мають журливий, сумовито-мрійливий, сентимент.-меланхолійний характер, вирізняються пісенно-романсовою мелодикою, помірно повільним темпом, гармон. мінором, лад. паралелізмами, переважно 2- чи 3-дольним розміром, куплет. формою, монологічністю. До цього типу належать також прості гармонізації, вок. та інстр. твори на теми цих пісень. 2-й тип побут. Д. становлять укр. та польс. анонімні й автор. пісні балад. характеру, інтонац. пов'язані з укр. фольклором; 3-й — пісні на вірші з назвою чи підзаголовком "Д." або ті польс. пісні, що, хоч і не мали зв'язків із укр. фольклором, але були написані на вірші під назвою Д. або на сюжети з козаччини чи з укр. і польс. сільського життя. З-поміж 3-го типу зустрічаються також пісні козачкового, шумкового чи мазуркового типу, здебільшого у мажор. ладу.

Упродовж свого розвитку Д. еволюціонувала від напівпрофес. жанру до оперного номера і конц. твору. До побут. різновиду цього жанру нерідко звертався, напр. *С. Монюшко*, який написав бл. 15 кам.-вок. Д., включив думки до 4-х своїх опер. Відомі також побут. Д. для фп., скрипки та гітари. Перші конц. Д. написав Ф. Ліст (1847) — 2 п'єси з фп. циклу "Жнива у Воронинцях". Пізніше Д. почали пов'язувати з швидкою танц. *шумкою*, однією чи кількома *коломийками*, *фуріантом*, часом навіть в одному творі. Найвідомішою є Друга рапсодія для фп. М. Лисенка "Думка-шумка". Від 1870-х почали з'являтися Д. для фп. тріо, квінтету, струн. квартету (А. Дворжак та ін.) чи струн. орк. (Л. Яначек). На поч. 20 ст. композитори почали писати Д. для влч. або дуету скрипок і фл., навіть для симф. орк. (1905, П. Сениця, симф. думка "Татарський полон"). 1915 В. Барвінський включив Д. до своїх Варіацій для фп. секстету. Разом з тим зв'язки з Д. в деяких творах мали не безпосередній, а опосередкований характер, напр., у деяких ноктюрнах і Першому концерті для фп. з орк. Ф. Шопена та в повільних частинах симфоній А. Дворжака.

Найбільший інтерес до Д. у профес. музиці спостерігався в 19 — на поч. 20 ст., існують твори, написані у цьому жанрі пізніше (1925, *Г. Дяченко* — "Д." для гобоя і малого симф. орк.; 1941, М. Мкртчян — "Д." для влч. і симф. орк.; 1962, *В. Овчаренко* — "Д." пам'яті М. Лисенка для струн. орк.; 1964, *Л. Дичко* — "Д." тощо.).

Літ.: *Древлюга М.* Українська фортепіанна музика (дожовтневий період). — К., 1958; *Сулім Р.* М. В. Лисенко і Ф. Шопен у контексті українсько-польських культурних зв'язків: Автореф. дис. ...канд. мист-ва. — К., 1999; *Кияновська Л.* Українські мотиви і алюзії в творчості австрійських і польських композиторів Львова // Наук. вісник НМАУ. — Вип. 17: Українська тема у світовій культурі. — К., 2001; *Sowiński A.* Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych... — Paryż, 1874.

А. Азарова, А. Калениченко

"ДУМКА" (абревіатура — держ. укр. мандрівна капела). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1981). Походить із засн. у Києві *К. Стеценком* "Першої мандрівної капели *"Дніпросоюзу"*" (диригент *Н. Городовенко*, 1920—37). Після переходу у відання київ. губнаросвіти мала назву "Держ. укр. капела", 1921 — "Держ. укр. мандрівна капела" з кваліфікацією єдиної мандрівної хор. організації всеукр. масштабу. 1924 Раднарком надав їй назву "Перша Робітничо-Селянська Капела УСРР". Від 1981 "Д." носила назву "Державна заслужена українська академічна капела УРСР", 1991 їй було присвоєно звання "Національна".

За статистикою музикознавця *Я. Юрмаса*, впродовж 1920—24 "Д." дала 410 концертів, з них 193 — в Україні (Полтавщина, Харківщина, Херсонщина, Кременчуччина), 217 — у Києві. У наступні роки географія її виступів охоплювала Кубань, Грузію, Азербайджан, Білорусь, Росію (у т. ч. Москву й Ленінград, тепер С.-Петербург). У 1920-х діяльність "Д." позначена стрімким зростанням профес. майстерності колективу, накопиченням і осягненням різноманітного за *жанрами*, формою та *стилем* репертуару (укр.-мовного), що охоплював нар. "примітиви", революц. пісні, обробки укр. нар. пісень (*М. Леонтович*, К. Стеценко, *Я. Степовий, Я. Яциневич*), оригінальні твори *М. Вериківського, П. Козицького, Л. Ревуцького* та величезний масив зах.-європ. музики — від хорів поліфоністів строгого стилю до творів К. Дебюссі, М. Равеля та ін. За визнанням тодішньої критики, "Д." належала до найкра-

щих хор. колективів кол. СРСР. Тріумфальними були виступи "Д." за кордоном у Франції (1929), коли хором керували Н. Городовенко, О. Глазунов та швейц. диригент Е. Ансерме. Концерти здобули найвище схвалення багатьох фахівців, зокр. берлін. диригента О. Фріда, *О. Кошиця, М. Малька.* У 1930-х унаслідок зміни політ. курсу в Україні характер діяльності "Д.", як і її репертуар, зазнали значних змін.

У передвоєнні роки "Д.", очолювану *О. Сорокою* (1937–39) і порічно М. Вериківським та *П. Гончаровим* (1940–41), використовували у парадних прославних дійствах або мас. концертах, і вона втрачала артист. форму.

У повоєнний час "Д.", керована *О. Сорокою* (1946–63), вже засвідчила глибоку кризу хор. вик-ва. Критерії загальнодоступності та кон'юнктури 1950-х утверджували в її репертуарі стереотипи пісенності з інстр. супр., виробничо-побут. та партизан. тематики. Капелу критикували за детонацію й форсування звука. На поч. 1960-х її репертуар налічував лише 120 назв хрестоматійних зразків хор. *мініатюри*. До її здобутків належали прем'єри циклу "Пори року" на вірші О. Пушкіна й диптиху "Тече вода в синє море" *Б. Лятошинського* на сл. Т. Шевченка, кантати "Пам'яті більшовика" *П. Козицького* (1951).

За час керування *П. Муравського* (1964–69) імідж "Д." змінився, кардинально поліпшилась якість звукоутворення, збагатилась тембр. палітра. Під його орудою натхненно прозвучала шевченкіана – "Кавказ" і "Заповіт" *С. Людкевича*, кантати *М. Лисенка*, окр. хори "Шевченкіани" *А. Штогаренка*, Концерт № 3 *Д. Бортнянського*, "Не отвержи мене" *М. Березовського*. Упродовж 1969–83 капелою керував *М. Кречко*, котрий, не полишаючи обробки нар. пісні, втілював масштабну концепцію розширення стильових обріїв укр. хор. виконавства: а) *барокова духовна музика, укр. хор. музика 17–18 ст.*; б) зах.-європ. хор. літ-ра, зокр. "Глорія" А. Вівальді, Симфонія № 9 *Л. Бетховена*, "Реквієм" Дж. Верді; в) новітня укр. комп. творчість. Так, завдяки "Д." відбулися прем'єри "Червоної калини" *Л. Дичко* (1971), "Саду божественних пісней" *І. Карабиця* на сл. *Г. Сковороди* (1972), Симфонії № 3 "Я стверджуюсь" *Є. Станковича* на сл. *П. Тичини* (1976). Цей період у діяльності капели демонстрував ще певну нестійкість у подоланні вик. стереотипів, водночас відкриваючи нові можливості для творчого "прориву" колективу.

Від 1984 "Д." очолює *Є. Савчук*, який оновив склад, ґрунтовно опрацював засади київ. хор. школи й зумів у багатьох напрямах вивершити накреслене його попередниками. Спів. манеру "Д." визначає опора на традиц. акад. хор. спів, що межує з м'яким, збалансованим тембр. наповненням і стриманим звуком. У піднесеній і динамічній атмосфері сучас. хор. життя "Д." є яскравим інтерпретатором визначного й вагомого репертуару, носієм високої культури хор. виконавства ("Magnificat" *Й. С. Баха*, "Реквієм" В. А. Моцарта, "Симфонія псалмів" *І. Стравинського*, "Carmina burana" К. Орфа, "Воєнний реквієм" Б. Бріттена; конц. програми з літург. творів Д. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця, "Кадіш-реквієм" та "Симфонія-диптих" Є. Станковича, кантата "Заповіт" *В. Сильвестрова* на сл. Т. Шевченка, хор. сюїта "Київські фрески" *І. Карабиця*, кантати Л. Дичко, *В. Зубицького* та багато ін.).

"Д." неодноразово гастролювала у Франції (1990-ті), виступала в Ризі, Таллінні, С.-Петербурзі, Москві.

Літ.: *Михайлов М.* Творчий шлях "Думки". – К., 1957; *Вахняк Є.* Олександр Сорока. – К., 1975; *Юрмас Я.* Думка // Музика. – 1924. – № 7–9; *Його ж.* По наших хорах // Там само. – 1925. – № 7–8; [*Б. п.*]. Концерти у Києві (хроніка) // Там само. – 1925. – № 2; *Ницай І.* Музично-хорова справа за десять років // Там само. – 1927. – № 4; *Грудина Д.* З "Думкою" по Європі (дорожні враження) // Вісті ВУЦВК. – 1929. – № 5, 10, 12, 13, 15; *Кречко М.* Думкою окрилені літа // Музика. – 1986. – № 6; *Коляда Я.* "Минали літа" // Там само. – 1990. – № 1; *Лащенко А.* Відродження "Думки" // Київ. – 1990. – № 9; *Брюховецька Л.* Чари літургійної музики // Там само; *Пархоменко Л.* Нестор Городовенко в історії "Думки" // Київ. старовина. – 2000. – № 4; *Її ж.* Проблеми виконавства в розвитку хорової музики ("Думка" в 60–80-х рр. XX ст.) // Проблеми сучасного мистецтвознавства. – К., 2002; *Грінченко М.* Думка та її роль в організації хорової справи на Україні // УМГ. – 1926. – № 1.

Л. Пархоменко, О. Шевчук

ДУНАЄВСЬКИЙ Григорій Андрійович (бл. 1714, Переяславщина, тепер Київ. обл. – 1748) – співак. Був відвезений на навчання до Києво-Могилян. академії (1725–28), де пройшов "курс наук до "синтаксими". Мав гарний голос та був узятий до двору ген.-фельдмаршала князя *М. Голіцина* (полководця Петра І). З приходом на царський престол Анни Іоанівни та відстороненням фельдмаршала від справ Д. було прийнято співаком до *Придв. спів. капели* (1730). З початком мутації ("голосу здобного не стало"), і він був відпущений в Україну з паспортом за підписом генерала та обер-гофмейстера С. Салтикова. На той час маєтки його батька були описані кредиторами, тому Д., не маючи даху над головою, влаштувався на службу до Прилуц. полк. канцелярії на посаду стряпчого. 1736 він одружився з донькою значкового товариша Черніг. полку О. Антонович та оселився з родиною у м. Березна, де був обраний отаманом Березнянської сотні.

Літ.: ЦДІАКУ. – Ф. 51, оп. 3, спр. 67765; Ф. 56, оп. 3, спр. 403.

Р. Лякіна

ДУНАЄВСЬКИЙ Зіновій Йосипович (30.02.1908, м. Лохвиця Полтав. губ., тепер обл. — 7.08.1981, м. Москва, РФ) — композитор, диригент, муз.-громад. діяч. Брат *І. Дунаєвського.* З. д. м. УРСР (1954). Член СК СРСР. Закін. Харків. конс. (кл. композиції *С. Богатирьова,* 1929), брав уроки у М. Гнєсіна в Москві. Організатор і муз. кер. Шахтар. ансамблю пісні і танцю Донбасу (1937—39, 1964—69), худ. кер. ін. ансамблів (1940—64). Працював переважно у пісенно-хор. жанрі.

Тв.: сюїта "Квітни, Донбас!" (1962), "Пісня братів", сл. А. Малишка, "Дума про Богдана", сл. нар. (1954), солоспів "Над Дніпровою сагою", сл. Т. Шевченка (1939), пісні про шахтарів Донбасу.

А. Муха

ДУНАЄВСЬКИЙ Ісаак Йосипович [(18 (30).01.1900, м. Лохвиця Полтав. губ., тепер обл. — 25.07.1955, м. Москва, РФ] — композитор, диригент. Брат *З. Дунаєвського.* Н. а. РРФСР (1950). Лауреат Сталінських премій (1941, 1951). Закін. Харків. конс. (кл. композиції *С. Богатирьова,* 1919). До 1924 працював як диригент і композитор у Харків. рос. драм. т-рі. У Ленінграді (тепер С.-Петербург) співпрацював з *Л. Утьосовим,* очолював Центр. БК залізничників. Від 1924 жив у Москві. Здобув надзвичайну популярність завдяки пісням, поміж яких — "Широка страна моя родная", "Марш весёлых ребят", "Спортивный марш", "Школьный вальс", "Летите, голуби", "Каким ты был", "Ой цветет калина" тощо. У його творчості відчутні впливи укр. нар. пісенності.

Тв.: оперети — "Вольный ветер" (1947), "Белая акация" (1955); муз. до к/ф — "Веселые ребята" (1934), "Цирк", "Діти капітана Гранта" (обидва — 1936), "Волга-Волга" (1938), "Весна" (1947), "Кубанські козаки" (1950); пісні.

Літ.: *Чернов А.* И. О. Дунаевский. — М., 1961; *Колочов Ю.* Там, де народився Дунаєвський // Музика. — 1980. — № 2.

А. Муха

ДУНДУК Михайло Дем'янович [15(28).01.1912, хутір Андріївський, тепер Колдибанського р-ну Самар. обл., РФ] — оперний і кам. співак (бас). З укр. родини, яка 1900 переїхала з України на Поволжя. Систематичної вок. освіти не мав. Брав уроки у Шевцова-Пронського та Івашкевича (Куйбишев, тепер Самара). 1945—47 — хорист, 1947—75 — соліст Куйбишев. т-ру опери та балету. У концертах виконував укр. нар. пісні, твори *С. Гулака-Артемовського, М. Лисенка, Л. Бетховена.*

Партії: ("Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського), Кончак ("Князь Ігор" О. Бородіна), Іван Хованський ("Хованщина" М. Мусоргського), Кочубей, Голова, Гремін ("Мазепа", "Черевички", "Євгеній Онєгін" П. Чайковського), Скуратов ("Царева наречена" М. Римського-Корсакова), Дон Базиліо ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Рамфіс, Великий інквізитор, Спарафучільо ("Аїда", "Дон Карлос", "Ріголетто" Дж. Верді).

Літ.: *Дундук М.* Автобіографія // Приват. архів *І. Лисенко.*

І. Лисенко

ДУНЕЦЬКИЙ (Duniecki) Станіслав (25.11.1839, м. Львів — 16.12.1870, м. Венеція, Італія) — укр. і польс. композитор, диригент. За походженням українець (родове прізвище — Дунець). Навч. гри на фп. у матері, піаністки К. Дунецької, управляючої маєтком Собеських у Жовкві, та її вчителя, *Х. Й. Кесслера,* а також *Ф. К. В. Моцарта* (сина В. А. Моцарта) у Львові, згодом — в ін. педагогів у Лейпцигу, у Ф. Ж. Феті у Брюсселі та в Г. Берліоза у Парижі. 1863 — капельмейстер малої сцени в Чернівцях, 1864 — Львів. т-ру, де відбулась прем'єра його 2-актної комічної опери-буфф "Пажі принцеси Марисеньки" (16 груд. 1864, поновлено 1892). Для оперети "Корілла" (18 трав. 1859) та названої опери разом зі своїм лібретистом, братом Павлом, збирав фольклор поблизу Олеська та Підгірців на Галичині. За початковим задумом одним з героїв мав стати гетьман *І. Мазепа.* Опера мала добрі відгуки у польс. пресі. Під назвою "Домовий" ("Chochlik") 1869 поставлено оперету "Знада" ("Pokusa") теж на лібр. згаданого брата (пост. також у Берліні, Празі, Кракові). У Львові виконувались також його Симфонія (20 жовт. 1858) і один з вок. циклів, можливо, згодом — ін. вок. цикл "Веснянки" ("Wiośnianki") на вірші Ю. Б. Залеського. Ін. комічні опери Д. "Дожинки, або Перші враження" й "Одаліски" йшли у Кракові. 1864 у Чернівцях поставлено мелодрами з музикою Д. "Коваль з передмістя Праги" й "Негідники" ("Nędznicy"). 1866—70 активно працював, але не встиг закінчити муз. поему у стилі Р. Вагнера за "Словом о полку Ігоревім", над якою працював разом із тим самим братом в Олешкові біля Коломиї, а згодом, умираючи, у Венеції. В останні дні життя Д. разом з ним співпрацювала також співачка із С.-Петербурга Барановська (псевд. Пальма), яка, не виключено, не без впливу Д. згодом була причетна до виникнення опери "Князь Ігор" *О. Бородіна.*

Тв.: опери — "Панна Пріся", "Помста зграєю"; оперети; симфонії; муз. до вистав; пісні тощо.

Літ.: *Гулова С.* Львів'янин, який випередив Бородіна // Дзеркало тижня. — 2004. — 27 берез.

А. Калениченко

ДУРДУКІВСЬКИЙ (псевд. — Альбов) Сергій Федорович (1880, с. Мирівка, тепер Київ. обл. — 15.07.1933, м. Київ) — співак (ліp.-драм. тенор), педагог, популяризатор укр. вок. творчості. Навч. у Київ. духовній семінарії, 1902—03 в Моск. муз. уч-щі О. Гнєсіної. Співав у Київ. рос. опері (1904—06), київ. т-рах мініатюр (1912—13) та "Летюча миша" (1913—14). 1918—20 — соліст хорів *О. Кошиця* й *К. Стеценка,* т-ру "Муз. драма", 1923—30 — Київ. т-ру опери та балету. Організатор і худ. кер. вок. квартету *Я. Степового* (всі — у Києві). Від 1920 — викладач Київ. муз.-драм. ін-ту ім. М. Лисенка.

ДУТКО (Dutkova, за чоловіком Туркиняк) Ольга Михайлівна (3.07.1916, с. Новоселиці кол. Великоберезнянського, нині Перечинського р-ну Закарп. обл. — 4.05.2004, м. Прага,

І. Дунаєвський

М. Дундук у ролі Карася (опера "Запорожець за Дунаєм" С. Гулака-Артемовського)

С. Дунецький

Чехія) — музикознавець, композиторка, хор. диригентка. Доктор філософії (1953). Лауреатка Фестивалю слов'ян. церк. музики (1991, 1-а премія). Поч. муз. освіту отримала у батьків (гра на скр., фп., цимбалах). Пізніше навч. у Львів. ВМІ, вчителювала у початк. школах Закарпаття. Як племінниця Президента Карпатської України А. Волошина була заарештована угор. окупаційною владою (1939); звільнившись, нелегально виїхала до Праги. Навч. у Конс. м. Брно, закін. фп. і дир. ф-ти Празької конс. (кл. фп. В. Полівки й Ф. Максіана, 1950; кл. диригування Б. Шпідри й А. Клімн, 1952; композицію вивчала в Е. Ґулк). Склала екстерном іспит на звання "композитор". Студіювала слов'ян. мови й муз. виховання в Карловому ун-ті у Празі (спеціалізація "дефектологія", кл. Мукаржевського й Гуттерадта), там само здобула докторат філософії. 1946—47 — кер. хору Вчител. семінарії в м. Чаславі, диригентка Висошкільного (1947—48) та Українського (1949—52, 1956—58) хорів у Празі, з 1953 — диригентка Укр. ансамблю пісні і танцю в Меджилабірцях на Пряшівщині, з 1955 — концертмейстерка в Держ. Академії муз. мистецтв у Празі, паралельно керувала хором Укр. (тепер Русинського) муз.-драм. т-ру ім. О. Духновича в Пряшеві (тепер Прешов, Словаччина). 1957 викладала в Театр. академії мистецтва й Держ. конс. у Празі. 1958—64 — мист. кер. і диригентка Кам. хору при Будинку культури в Карлових Варах. 1965—69 працювала у Празі з хором Collegium musicae slavicae, з 1969 — диригентка у Вуковарі (поблизу Загреба, Хорватія). 1971 повернулася до Праги й знов очолила хор Collegium під новою назвою Byzantion — Collegium musicae slavicae Praga. З цим колективом популяризувала твори, пов'язані з традицією візант. культури, у слов'ян. народів, а також досліджувала творчість їхніх авторів. Разом з хором концертувала у Франції (1992, 1994), Бельгії (1991), Німеччині, Польщі (1961), Угорщині, Словаччині. Музикознавчі інтереси Д. стосуються давньої укр. культової музики (зокр. українців Закарпаття, Схід. Словаччини та кол. Югославії), а також давніх шарів укр. муз. фольклору й давньої укр. профес. музики. Активно працювала на ниві укр. муз. краєзнавства (біограф. дані й студії про *Б. Левицького*, А. Боркоцького, В. Стон-*Балтаровича*). Підготувала до друку збірку нар. пісень Схід. Словаччини (у т. ч. українських).

Тв.: дит. опера "Солом'яний бичок" (у співавт. з Б. Левицьким), муз. казка для голосів з орк., співогра "Скам'янілі серця" (лібр. В. Гренджі-Донського, 1-а пост. 1970, Вуковар, Хорватія); п'єси для старовин. нар. інстр. (ліри, псалтиря, цимбал, сопілки, бандури тощо); солоспіви, зокр. "Карпатські косиці" для голосу з фп., "Пісні для дітей", сл. В. Гренджі-Донського; твори на сл. М. Шашкевича (опубл. у зб.: Збірник музичних творів на слова М. Шашкевича. — Вінніпеґ, 1992); обробки нар. пісень; Служба Божа.

Літ. тв.: докторат (канд. дис.) "Генеза підкарпатських мелодій" (1953), "Про новий об'яв (розшифрування старовинних нотних крюків)", "Нарис музичних інструментів (в картинах)", "Обрядові пісні", "Веснянки", статті у календарях, часописі "Жіночий світ" (Канада), газетах тощо.

Літ.: *Мушинка М.* Померла Ольга Дутко // Нове життя. — 2004. — № 21—22.

М. Мушинка, Б. Сюта

ДУТКОВСЬКИЙ Лев Тарасович (9.04 1943, смт Кути Косівського р-ну, тепер Івано-Фр. обл.) — композитор, режисер, педагог, муз.-громад. діяч. З. а. України (1981). Лауреат всеукр. конкурсів естр. пісні (як композитор — 1988,1998, 2001). Володар Гран-прі Президента України за рок-кантату "Діва Марія" (1997). Закін. Мукачів. муз.-пед. уч-ще (1963), Київ. ін-т культури (реж. ф-т, 1987). 1966—73 — худ. кер. Вижницького БК (Чернів. обл.), де у вересні 1966 створив біт-групу, що грала у новому естр. стилі біг-біт (засн. *стилю* — англ. гурт "Бітлз"). Пізніше до біт-групи додався жін. вок. ансамбль і новий *ВІА* назвали *"Смерічка"* (дебют 31 груд. 1966 з піснею "Сніжинки падають" Д. на сл. А. Фартушняка) — один з перших ВІА у тодішньому СРСР. Від поч. 1970-х почалися дружні стосунки Д. з *В. Івасюком* і співпраця останнього зі "Смерічкою". 1973—82 Д. разом із "Смерічкою" працював у Чернів. обл. філармонії (запросив солістами *С. Ротару, В. Зінкевича, Н. Яремчука, В. Морозова, П. Дворського, І. Бобула* та ін.). 1976—77 — звукорежисер на Чернів. ТБ. 1996 засн. Всеукр. фестиваль естр. пісні ім. Н. Яремчука (м. Вижниця). Автор понад 100 пісень і обробок укр. нар. пісень для ВІА. Особливої популярності набули "Незрівнянний світ краси", "Бажання", "Смерічка" (усі — на сл. А. Фартушняка), "Зоряна ніч", "Якщо любиш, кохай", "Будьмо", "У Карпатах ходить осінь" (сл. М. Ткача), "Чому, скажи, чому" (сл. П. Бакая), "Скрипка без струн" (сл. А. Драгомирецького), "Жива вода", обробки укр. нар. пісень "Ой чорна я, си, чорна", "Яворова сопілочка" тощо. 1970—82 Д. разом зі "Смерічкою" гастролював у багатьох містах республік кол. СРСР, Монголії, Румунії.

Дискогр.: грамплатівки — *Дутковський Л.* Пісні з України (1970), "Співає С. Ротару" (1973), "Смерічка" (1976), "Смерічка" виконує пісні Л. Дутковського (1978), "Гуцулочка" (1979), "Росинка" (1979), "Тільки тобі" — С. Ротару (1980), "Незрівнянний світ краси" — Н. Яремчук (1980), ВІА "Смерічка" (1981), Пісні Л. Дутковського виконують І. Бобул і група "Жива вода" (1983), "Буковинський сувенір" (1991). Гнучкі грамплатівки: Софія Ротару (1973), Ансамбль "Куін", Великобританія — вокально-інструментальний ансамбль "Смерічка" (1980) — усі М.: Мелодия; пісні у ж. "Кругозор" (Москва): 1977. — № 3; 1979. — № 4; 1984. — № 10. Фірма "Єванш" (Канада): ВІА "Зоря" (1979).

Літ.: *Кузик В.* Українська радянська лірична пісня. — К., 1980; *Ткач М., Чорний В.* Буковина. — К., 1982; Літературно-мистецька Вижниччина. — Вижниця, 1995. — Ч. 2; *Ференець С.* "Червона рута" // Ранок. — 1971. — № 1; *Деш А.* Пісні синіх гір // Україна. — 1971. — № 18; *Лозовой В.* "Смеричка" из Вижницы // Юность. — 1972. — № 7; *Лепша І.* Незрівнянний світ краси // Ранок. — 1979. — № 4; *Токарев Ю.* ВИА и фольклор // Муз. жизнь. — 1982. — № 10; *Його ж.* Навіщо йому співати пісень // КіЖ. — 1988. — 3 січ.; *Гунчак Б.* Молодіжний естрадний ан-

самбль "Смерічка" // Рад. Верховина. — 1967. — 8 берез.; *Ванюк В.* Вижницькі таланти // Там само. — 1970. — 7 лют.; *Семиволос Ю.* Вірність пісні // Молодь України. — 1972. — 27 верес.; *Кориев Ю.* Пісня буде поміж нас // Рад. Буковина. — 1987. — 8 верес.; *Кобевко П.* Чернівецька світська хроніка // Час. — 1994. — 19 серп.

В. Кузик

ДУТЧАК Василь (17.05.1951, м. Городенка, тепер Івано-Фр. обл.) — нар. скрипаль. Лауреат регіональної мистецької премії ім. Л. Мартовича, міжнар. фольклорних фестивалів. Гру на скрипці вивчав у місцевих нар. скрипалів. Кер. Народного аматорського оркестру нар. музики "Покутські музики". Разом із цим колективом брав участь у багатьох міжн. фольк. фестивалях у Болгарії, Польщі, Туреччині, Росії, Казахстані, Іспанії, Німеччині, Франції. Автор понад 200 пісень і числ. інстр. творів, що виконуються багатьма аматорськими й профес. колективами Зах. України.

І. Лисенко

ДУТЧАК Віолетта Григорівна (24.10.1966, м. Городенка Івано-Фр. обл.) — бандуристка, музикознавець. Канд. мист-ва (1996). Лауреат Респ. конкурсу виконавців на нар. інстр. (1988). Член НСКУ (1998). Закін. Івано-Фр. муз. уч-ще (1985), Львів. конс. (кл. бандури *В. Герасименко*). 1990—99 — викладачка-методистка Івано-Фр. муз. уч-ща, з 1999 — доцент кафедри музва Прикарп. ун-ту ім. В. Стефаника. У сфері наук. інтересів — бандурне мистецтво України та укр. діаспори (історія, *виконавство*, творчість). Друкується в Україні й за кордоном. Член редколегії журн. "Бандура" (Нью-Йорк).

Літ. тв.: канд. дис. "Розвиток професійних засад бандурного мистецтва 1970—1990 років. Творчість і виконавство" (Київ, 1996); Аранжування для бандури: Навч.-метод. посібник. — Івано-Франківськ, 2001; Часопис "Бандура" (Нью-Йорк). Двадцять років у річищі розвою кобзарського мистецтва // Мистецтвознавчі записки. — К., 2002. — Вип. 1(2); Музика для бандури композиторів українського зарубіжжя. Жанрово-стильова еволюція // Матеріали до українського мист-ва. — К., 2003. — Вип. 3; Розвиток сольного виконавства в бандурному мистецтві зарубіжжя // Мистецтвознавчі записки. — К., 2003. — Вип. 3—4; Удосконалення бандури в контексті історичного розвитку кобзарства України та діаспори // Студії мистецтвознавчі. — 2004. — Числ. 4 (8); Тарас Шевченко і мистецтво кобзарів-бандуристів. Історія і сучасність // Вісник Прикарпатського університету: Мистецтвознавство. — Івано-Франківськ, 2005. — Вип. 8; статті в журн. "Музика", "НТЕ", "Бандура" тощо. Упорядкування й аранжування: "Ой три шляхи широкії": 36. романсів укр. композиторів-класиків. — К., 1993.

А. Терещенко

ДУХОВСЬКИЙ Іван (18 ст.) — гусляр, бандурист. Походив, очевидно, з Чернігівщини. В дитинстві вивезений до Петербурга, де закін. театр. школу (1740). Від 1740 — соліст Придв. оркестру в Петербурзі п/к капельмейстера Ю. Штрауса. За деякими відомостями, Д. був також солістом приват. капели імператриці Єлизавети Петрівни.

Літ.: *Харлампович К.* Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. — Казань, 1914.

І. Лисенко

ДУШСЬКИЙ Михайло Ілліч (1913, м. Київ — 1942, на фронті) — рос. композитор, фольклорист. Закін. Моск. конс. (кл. композиції Г. Літинського, 1936), там само аспірантуру. Вивчав мордов. фольклор. Поміж перших творів — драм. симфонія для солістів, хору та орк. "Вітер з України" (1935).

А. Муха

ДУЩЕНКО Євген Васильович (23.06.1925, м. Одеса) — диригент, педагог. З. д. м. УРСР (1961). Н. а. УРСР (1982). Доцент (1973). Професор (1986). Лауреат Респ. конкурсу мол. диригентів. Закін. Одес. конс. (кл. хор. диригування *К. Пігрова*, 1950), Київ. конс. (кл. оперносимф. диригування *М. Канерштейна*, 1955). 1950—53 — хормейстер капели "*Думка*", 1957—59 — заст. худ. кер. симф. оркестру Укр. телебачення і радіо, 1963—73 — гол. диригент Харків. т-ру опери та балету, 1972—83 — Київ. т-ру оперети; 1983—89 — Київ. дит. муз. т-ру. Від 1973 — викладач Київ. конс. Поміж учнів — *В. Іконник, А. Мархлевський*, В. Чернін, М. Шпак, І. Янко, І. Феченко, Г. Бахія, *С. Протопопов, Ш. Полтаджон* та ін.

Поставив у Харків. т-рі опери та балету опери "Пікова дама" *П. Чайковського*, "Снігуронька" *М. Римського-Корсакова*, "Аїда" Дж. Верді, "Чіо-Чіо сан" Дж. Пуччіні, балети "Ромео і Джульєтта" *С. Прокоф'єва*, "Легенда про кохання" А. Мелікова тощо; у Київ. дит. муз. т-рі — опери "Казка про царя Салтана" М. Римського-Корсакова, "Зима і Весна" *М. Лисенка* тощо. На Одес. кіностудії (1953—57) записав до к/ф музику *К. Даньковича, Г. Жуковського, П. Майбороди, Д. Клебанова*, А. Ешпая ("Літа молодії", "Народжені бурею" тощо).

Дискогр: *М. Аркас.* Опера "Катерина". 33Д — 76—78; *К. Данькевич.* Друга симфонія. 5289—56; *В. Нахабін.* Сюїта з балету "Таврія". 5289—61 тощо.

Літ.: *Мамчур І.* Слово про митця // Музика. — 1985. — № 1; *Азизова Н.* Первый в Республике // СМ. — 1985. — № 7; *Гула В.* Диригує Євген Дущенко // Вісті з України. — 1983. — № 8; *Вігучин С.* Камертон // Соц. культура. — 1985. — № 2.

А. Муха

ДЬОМІН Сергій Петрович (5.07.1966, м. Таганрог Ростов. обл., тепер РФ) — кам. співак (баритон), педагог, муз. діяч. З. а. України (2002). Закін. муз.-пед. ф-т Кіровогр. пед. ін-ту (кл. диригування В. Воловенка й скр. В. Соловйова, 1977). Від 1978 — його викладач, з 2002 — доцент. 1987—2002 — худ. кер. Кіровогр. філармонії. Водночас із 1993 — соліст-вокаліст естр. ансамблю "Ретро". Неодноразово гастролював у Болгарії. Має приємний голос соковитого *тембру*. У репертуарі — укр. і рос. романси, нар., естр. пісні.

Дискогр.: 3 аудіоальбоми із записами укр. і рос. романсів та естр. пісень (Болгарія.: Ара аудіовідео, 1996—97).

Вас. Дутчак

Віол. Дутчак

С. Дьомін

Літ. тв.: Кіровоградська обласна філармонія: Буклет. — Кіровоград, 1999 (у співавт. з *Б. Кумонським*).

Літ.: С. Дьомін: "Я вдячний усім" // Нар. слово (Кіровоград). — 2002. — 21 лют.; *Зор Л.* Велика шана за працю // Там само. — 2003. — 22 берез.; *Сікорська І.* Мистецтво золотого поля // КіЖ. — 2004. — 23 черв.

ДЬОМІНА Маргарита Іванівна (14.02.1922, м. Оренбург, РФ — 15.02.1999, м. Одеса) — співачка (сопрано), актриса муз. комедії. Дружина *М. Водяного*. Н. а. УРСР (1973). 1947 закін. Моск. театр.-експериментальну студію (що перебувала в евакуації в Оренбурзі, кл. Р. Захарова). 1947—53 — у Львів., з 1954 — Одес. т-рах муз. комедії. Мала голос красивого дзвінкого *тембру*, володіла виразним інтонуванням, м'якою подачею, муз. чутливістю. Актриса характерного плану, багатогранного обдарування. Упродовж багатьох років виконувала гол. жін. ролі у більшості вистав. Гра вирізнялася темпераментом, пластичністю, майстерним перевтіленням в образи, життєвою правдою, щирістю й добротою, витонченістю жестів і рухів, ретельністю у відборі сцен. засобів, відшліфованістю найменших деталей. Останній вихід на сцену відбувся 13 лют. 1999 у виставі "Бал на честь короля" Г. Ґолубенка (грала саму себе), присв. пам'яті М. Водяного.

Ролі (понад 100): Мадам Енно, Евеліна Квак ("На світанку", "Четверо з вулиці Жанни" О. Сандлера), Раїса Павлівна ("Пізня серенада" В. Ільїна), Пепітта, Лариса ("Вільний вітер", "Білая акація" І. Дунаєвського), Єлизавета Семенівна ("Старі будинки" О. Фельцмана), Шурочка Азарова ("Блакитний гусар" Т. Хрєннікова), Люся ("Біля рідного причалу" В. Соловйова-Сєдого), Памела Кронкі ("Палац прекрасної дами" М. Самойлова), Клара ("Золоте павутиння" В. Беренкова), Емма ("Мій божевільний брат" Г. Цабадзе), Голда ("Скрипаль на даху" Д. Бока), Стасі, Божена, Мабль ("Сільва", "Маріца", "Принцеса цирку" І. Кальмана), місіс Гігенс ("Моя прекрасна леді" Ф. Лоу).

Літ.: *Грошева Е.* Талант, грация и сердце // Веч. Одесса. — 1992. — 12 февр.; [*Б. п.*]. Звезда оперетты // Одес. известия. — 1992. — 15 февр.; *Максименко В.* Леди Достоинство // Веч. Одесса. — 1996. — 14 лют.; *Його ж.* Эта странная Маргарита Ивановна // Там само. — 1997. — 13 февр.; *Степанковская Е.* Умевшая любить // Одес. вестник. — 2000. — 16 февр.

І. Сікорська

М. Дьоміна – Марджі, М. Водяной – Чак ("Обіцянки, обіцянки..." Б. Бакарака)

ДЬЯКОВ Абрам Борисович [30.12.1904 (12.01.1905), м. Севастополь — 1942, під Москвою, РФ] — піаніст, педагог, муз. діяч. Закін. Моск. конс. (кл. фп. К. Кіппа й К. Ігумнова, 1928). 1934—41 — викладач кл. кам. ансамблю в Моск. конс., з 1939 — професор, 1937—40 — заст. директора тієї самої конс. Концертувати почав 1927 у Москві. Виступав як соліст і ансамбліст. Найчастіше виконував твори романтиків, зокр. *П. Чайковського*, *Ф. Шуберта*, *Ф. Шопена*. Гра відзначалась емоційною чуйністю, м'яким туше та приємним тембром.

Літ.: *Мильштейн Я.* Абрам Дьяков — музыкант-патриот // СМ. — 1959. — № 11.

І. Лисенко

ДЬЯЧКОВА Олена Анатоліївна (9.01.1969, м. Ворошиловград, тепер Луганськ) — музикознавець, педагог, муз. критик. Канд. мист-ва (2000). Доцент (2003). Член НСКУ (2001). 1993 закін. НМАУ (кл. О. Зінькевич). Від 1999 — викладачка кафедри історії музики народів України та муз. критики НМАУ, з 2003 — доцент. Наук. роботи Д. вирізняються неординарністю запропонованих методів і ракурсів аналізу й мають перспективи щодо дальших розробок муз. *стилів* та теорій худ. образу світу в музиці. Д. вивчає проблеми на межі *музикознавства* та ін. гуманітарних наук, зокр. *культурології*, семіотики та психолінгвістики. Дослідження пов'язані з великим спектром питань історії укр. та світ. мистецтва, комп. творчого процесу, структури сучас. муз. *тексту*, інтеграції поетики музики і слова, муз. т-ру тощо.

Як муз. критик співпрацювала з числ. періодичними виданнями Києва, Москви, Парижа, у т. ч. "Кур'єр муз"(1990—91 — ред. відд. музики), "Art Line" (1996—97 — ред. відд. музики). Від 1990 — постійний член прес-груп муз. фестивалів і конкурсів. Підготувала інтерв'ю з Г. Кремером, *В. Крайнєвим*, Л. Ісакадзе, *В. Лук'янець*, С. Стадлером. Авторка статей про композиторів *В. Сильвестрова*, *О. Грінберга*, диригентів *І. Блажкова*, *Р. Кофмана*, *Є. Шаболтіної*, клавесиністки *С. Шаболтіної*, музикознавця *Н. Герасимової-Персидської*. Очолювала прес-групу фестивалю сучас. акад. музики "Форуму музики молодих" (К., 2003). Авторка бл. 100 журн. і газ. публікацій.

Літ. тв.: канд. дис. "Метафора як фактор художньої активності музичного твору" (К., 2000); "Миттєвості" С. Прокоф'єва. Досвід жанрового атрибутування // Жанрові пошуки в російському музичному мистецтві початку XX століття та сучасній українській музично-театральній творчості. — Слов'янськ, 1993; Вокальний цикл Б. Лятошинського "Місячні тіні" (до питання про поетичну організацію) // Музичний світ Бориса Лятошинського. — К., 1995; Стихи Михаила Генделева: авторское интонирование // Єврейська історія та культура в країнах Центральної та Східної Європи. — К., 1998. — Т. 2; Библия в жизни П. И. Чайковского // Музика і Біблія: Наук. вісник НМАУ. — К., 1999. — Вип. 4; Между действием и медитацией: украинская музыка 90-х // Российско-Украинский Бюллетень. — М.; К., 2000. — № 4 (1); Музичні образи в поетиці М. Семенка // Історія музики в минулому і сучасності: Наук. вісник НМАУ. — К., 2000. — Вип. 12;

Звуконаслідування: спів птахів та його композиторське осмислення // Текст музичного твору практика і теорія: Київ. муз-во / КДВМУ ім. Р. Глієра. — К., 2001. — Вип. 7; Фестивальні палімпсести (огляд фестивального дискурсу України) // Критика. — 2001. — № 10; Блукання Аріадни, або Парадокси гендерного дискурсу в українській музиці // Сучасність. — 2002. — № 11; Семантичний простір чарівної казки в українському фольклорі // Час. Простір. Музика: Наук. вісник НМАУ. — К., 2003. — Вип. 25; Tchaikovsky's Liturgy as a directive for the world-outlook of the Russian intelligentsia // Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa: Mitteilungen der internationalen Arbeitsgemeinschaft an der Technischen Universitet Chemnitz. Heft 2. — Chemnitz 1998; Piotr Tchaikovsky and the Bible // Там само. Heft 5. — Chemnitz, 1998; Birdsong in the Composer's Perception and Creative Activity // 17th International Congress: Programme Abstracts. — Mgr. Sencie Institute. — Leuven — Peer, 2002.

В. Редя

ДІЮЖИКОВ (справж. прізв. — Ірошников) Павло (1836, Харківщина — 1890, С.-Петербург, Росія) — оперний співак (тенор). У 1860—70-х — соліст Маріїн. опери в Петербурзі. 1-й вик-ць партії Андрія в опері "Запорожець за Дунаєм" *С. Гулака-Артемовського*.

Літ.: *Мамчур І.* Слово про митця // Музика. — 1985. — № 1.

І. Лисенко

ДЮК Вернон (Дукельський Володимир) (10.10.1903, с. Параф'яново Псков. губ., Росія — 16.01.1969, м. Санта-Моніка, Каліфорнія, США) — композитор. Муз. освіту здобув у Київ. конс. (кл. композиції *Р. Глієра*, кл. фп *М. Домбровського*, кл. теорії *Б. Яворського*). Від 1920 жив у Туреччині, пізніше у Парижі, де співпрацював з С. Дягилевим, потім переїхав до Лондона (1928). Від 1929 — у США. Автор мюзиклів, поміж яких "Cabin In The Sky" (1940), пісень "April In Paris" (1932), "Autumn In New York" (1935), "I Can't Get Start It" (1936), "Taking A Chance On Love" (1940) тощо. У творчому доробку Д. — ораторія "The End Of St. Peterburg", скр. і влч. концерти, струн. квартет, фп. соната "Souvenir de Venise", Соната для скр. і фп., вок. цикли.

В. Симоненко

ДЮМІН Яків Володимирович (1870, м. Миколаїв — 20.01.1938, м. Херсон) — співак (бас), педагог, муз.-громад. діяч. 1899 Закін. Петерб. конс. (кл. вокалу А. Котоньї й *С. Габеля*, 1899). Студентом співав у Маріїн. опері (дублер *Ф. Шаляпіна*), отримав стипендію зі спец. фонду на підтримку молодих талантів. За станом здоров'я залишив оперну сцену. Від 1905 жив у Херсоні, організував муз. класи (жовт. 1905), на базі яких 1908 відкрив муз. уч-ще (після 1921 — муз. технікум), де був директором і педагогом вокалу, заснував в уч-щі хор. відділ. 25 серп. 1937 Д. був заарештований і згодом розстріляний.

Літ.: *Муравська І.* Обірвана кулею нота // Забуттю не підлягає. Нариси, спогади, оповідання. — Херсон, 1994.

В. Кузик

ДЯДЮРА Микола Володимирович (5.09.1961, м. Київ) — диригент. Лауреат Міжн. конкурсів диригентів у Токіо (Японія, 1987, 4-а премія і спец. приз) та Будапешті (Угорщина, 1988, 4-а премія). Закін. Київ. конс. (кл. *Р. Кофмана*, 1987). Стажувався у Літній муз. академії у Тенґлвуді (США) п/к *Л. Бернстайна* та С. Озави. 1986—88 — худ. кер. і гол. диригент симф. оркестру Омської філармонії. Від 1988 — диригент Нац. опери України, 1989—95 — гол. диригент Сеульського симф. оркестру й оркестру Кванг Чжоу, з 1996 — новоствореного симф. оркестру Нац. філармонії України, з яким гастролював у багатьох країнах світу, зокр. Кореї, Франції, Іспанії, Німеччині та ін.

Літ.: *Яворський Е.* Зоряний шлях Національної філармонії України. — К., 2004; *Кізлова О.* "Симфобітла" Вадима Бродського // ПіК. — 2003. — № 47; *Її ж.* Екстрим у філармонії // День. — 2003. — 23 січ.; *Маліченко М.* У похід за славою // Веч. Київ. — 2000. — 29 січ.; *Жиліна Л.* І не було вільних місць // Уряд. кур'єр. — 2000. — 3 черв.; *Бутук А.* Концертний сезон Національної філармонії відкрито // КіЖ. — 2002. — 2 жовт.; [*Б. п.*]. У творчому складі // Там само. — 2003. — 10 верес.; *Вахрамєєва Р.* М. Дядюра. Філармонійні музиканти у європейському просторі // УМГ. — 2004. — Лип.—верес.; *Григоренко О.* Сезон Шумана — у Києві // Веч. Київ. — 2005. — 24 лют.; *Бентя Ю.* Філармонічні етюди // Голос України. — 2005. — 8 квіт.; *Кучеренко Л.* Микола Дядюра: "Маестро Бернстайн учив мене керувати очима..." // День. — 2005. — 29 верес.

І. Сікорська

ДЯК, ДЯЧОК (від *грец.* διάκονος — служитель) — читець, псаломщик, псалтирщик; у православ'ї, католицизмі та греко-католицизмі — церковнослужитель з мирян, який не має ступеня священства, а займає цю посаду за благословінням архієрея. Д. називається також клирик, крилошанин (див. *Клир*), паламар або пономар (змінене парамонар, від *грец.* — "перебування"), причетник, приставник. В обов'язки Д. входить читати й співати на крилосі, допомагати ієрею й *дияконові*, бути за свіченосця, лампадника, дзвонаря тощо, займатися церк. діловодством. Під час богослужб Д. читає *псалми* й числ. піснеспіви, що їм передують та їх супроводжують (молитви, тропарі, кондаки), окремо стихири, тропарі канонів, паремії (див. *Жанри богослужбово-літургійні, Читання богослуж-*

Львівська дяківська бурса

П. Діюжиков

М. Дядюра

бове). Д. може, як і диякон, читати Апостол.
З часів Київ. Русі Д. навчали дітей грамоти у церк. школах за псалтирем, часословом, букварем. У 14—18 ст. Д.-вчителів називали дидаскалами й бакалаврами. З кін. 16 ст. вони вчителювали й у братських школах. Іноді учні духовно-освіт. закладів ставали *мандрівними Д*.-вчителями. У 17 — 1-й пол. 19 ст. Д. часто переписували нот. *ірмологіони*, якими користувались у власній праці як практ. і навч. посібниками. Власноручне укладання ними церк. нот. книг свідчило про зміцнення церк.-парафіяльного освіт. напрямку поряд із монастирським. У 19—20 ст. для підготовки Д. організовувалися спец. курси й школи.

В. Дяченко

У Росії широко відомими впродовж кількох століть були 2 дяківські хори: Государеві півчі дяки (засн. прибл. 1479) та Патріарші півчі дяки і піддяки (прибл. з 1589). Перший реорганізовано 1701 у Петерб. *Придв. хор*, другий — у Моск. синодальний хор. У 16—17 ст. хор. дяківські колективи були у багатьох єпархіальних архієреїв та митрополитів.

На високому рівні дяківську освіту було організовано у 17 — 1-й третині 20 ст. у Галичині. При єпископських кафедрах і деяких монастирях існували дяківські школи, бурси, термін навчання в яких коливався від кількох місяців до 2—3-х років. Парафіяльні школи працювали і в сіл. місцевості. 1817 зусиллями владик М. Левицького та І. Снігурського у Перемишлі (тепер Пшемисль, Польща) було засновано Дякоучительський ін-т ("Заведеніе пѣвческо-учительское"), офіційно затверджений Францем II 24 серп. 1818, де вивчали церк. догматику, богослов'я, літургіку, спів. Від кін. 19 ст. видавалися часописи "*Дяківський глас*" (1895—1905), "Голос дяків" (Станіславів, нині Івано-Франківськ, 1910—14; Коломия, 1923—25), "Дяківські відомості" (1923—39, львів. тов-во "Взаємна поміч дяків").

Літ.: *Разумовский Д., прот.* Патриаршие певчие дьяки и подьяки и государевы певчие дьяки. — М., 1868; *Никольский К., прот.* Пособие к изучению Устава богослужения Православной Церкви. — С.Пб, 1894; *Дикий-Диченко Г.* Дяки і спів церковний колись а тепер. — Л., 1926; *Гарднер И.* Богослужебное пение русской православной церкви. В 2-х т. — Нью-Йорк, 1978—81; *Біликовський Ц. (Бурсак).* Роля дяків у розвитку української культури // Голос дяків. — 1932. — Ч. 1; *Парфентьев Н.* Профессиональные музыканты Российского государства XVI—XVII веков (Государевы певчие дьяки и Патриаршие певчие дьяки и подьяки) // Информкультура. — 1987. — 5 авг., № 1553; *Зверева С.* О хоре государевых певчих дьяков в XVI веке // Памятники культуры. Новые открытия: Ежегодник за 1987 год. — Ленинград, 1988; *Її ж.* Русские хоры и мастера пения конца XV — серед. XVII ст. (К проблеме организации певческого дела в средневековой России): Автореф. дисс. ...канд. искусствоведения. — М., 1988; *Ясиновський Ю.* Соціальна функція українських нотних ірмолоїв // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1992. — Вип. 2; див. також літ. до статей "*Бажанський П. І.*", "*Дяківський глас*".

В. Штернберг "У дяківській школі", олівець, 1840

Ол. Шевчук

"ДЯКІВСЬКИЙ ГЛАС" ("ДГ.") — часопис спілки греко-католиц. дяків галиц. і буковин. земель. Видавався 1895—1900 у Станіславові (нині Івано-Франківськ), з 1901 — у Ярославі (тепер Польща), з лип. 1903 — у Перемишлі (тепер Пшемисль, Польща). 1-й видавець і ред. "ДГ." (1895—1903) — регент, громад. діяч *І. Полотнюк*, пізніше В. Майба. Обсяг номеру становив 16—18 стор. Випуски містили статті з історії й теорії церк. співу, пояснення церк. Уставу, біограф. відомості про визначних дяків Галичини, діяльність дяків. тов-в галиц. єпархій, про церк. і громад. життя краю. На засіданнях відділу тов-ва взаємної допомоги дяків вирішувались організац. питання, згодом передавались до друку у "ДГ." протоколи зборів, оголошення про вакантні посади дяків, іноді — списки передплатників. Поміж авторів істор.-теор. праць і практ.-метод. дописів — о. *П. Бажанський*, о. *І. Кипріян*, о. *В. Матюк*, Маринич, А. Слюсарчук та ін. Видання часопису сприяло поліпшенню організації дяківської справи, підтримувало її професіоналізм на належному рівні.

Літ.: *Мороз Л.* Церковно-музична тематика на сторінках часопису "Дяківський глас" // КАЛОФОΝІА: Наук. збірник з історії церк. монодії та гимнографії. — Чис. 1: До 70-ліття Олександри Цалай-Якименко. — Л., 2002.

Л. Мороз

ДЯЧЕНКО Василь Панасович (6.07.1906, с. Оприцьки, тепер Полтав. обл. — 12, за ін. даними 15.12.1942, м. Старобільськ, тепер Луган. обл.) — музикознавець, фольклорист, співак, педагог. Закін. Кременчуц. пед. технікум (1925), вок. відділ Київ. муз. уч-ща (1935), істор.-теор. ф-т Київ. конс. (1940), навч. в аспірантурі при Ін-ті фольклору АН УРСР (кер. *М. Грінченко*). Працював учителем у с. Глобин Полтав. обл. (1925—29), служив у Червоній армії (1930), брав участь як співак в олімпіадах самодіял. мистецтва. 1932—33 — на Далекому Сході, 1933 повернувся в Україну (Полтавщина, с. Глобин), де продовжив пед. і просвітниц. діяльність. Під час навчання в конс. — учасник фольк. експедицій АН УРСР, зокр. під час експедиції на Полтавщину збирав епістолярну спадщину (1904—1908) *М. Лисенка*. Уперше ввів у наук. обіг ряд листів композитора до його учениці І. Андріанопольської, зробив переклад укр. мовою й археографічний опис цих

листів. Автор музикознавчих праць про творчість М. Лисенка, *М. Леонтовича*, оповідань, нарисів, віршів. Від 1941 — на фронті, де того самого року був тяжко поранений, 1942 помер від ран.

Літ. тв.: М. Д. Леонтович. — К., 1941; Микола Віталійович Лисенко. — К., 1941, ²1968; М. Д. Леонтович // Рад. музика. — 1940. — № 1; Принципи обробки народної пісні у М. Леонтовича // Українська музикальна спадщина. — К., 1940; А. В. Богатирьов // Рад. музика. — 1941. — № 2; "Кавказ" С. Людкевича: Рецензія // Вісті. — 1941. — 16 квіт.

Літ.: *Лисенко М.* Листи / Упоряд. *Р. Скорульська.* — К. 2004; *Луганська К.* Поштовий роман композитора // Музика. — 2004. — № 3; Наук. архівні фонди рукописів та фонозаписів ІМФЕ. — Ф. 8—14, 36.

К. Луганська, О. Немкович

ДЯЧЕНКО Григорій (13 (25).01.1896, с. Бовкун, тепер Київ. обл. — 1972, Олава, кол. Чехословаччина) — композитор, співак (тенор), хор. диригент. Навч. у школі Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві (з 1907), у Київ. Муз.-драм. ін-ті ім. М. Лисенка (1918—19). 1919 з *Укр. Респ. капелою* виїхав за кордон. Закін. Празьку конс. (кл. композиції К. Б. Їрака, 1926) і Школу вищої майстерності (кл. Й. Сука, 1930). 1929—30 — соліст Пльзенського т-ру, 1932—45 — соліст оперного т-ру в Оломоуці (обидва — Чехія), 1945—49 — в Опаві.

Тв.: для симф. орк. — Поема, Думка; Струн. квартет; п'єси для фп. та ін. інстр.; хори "Росли собі укупочці", "Зелений ліс", солоспіви на сл. Т. Шевченка, Лесі Українки, Олександра Олеся.

А. Муха

ДЯЧЕНКО Леся (серед. — 2-а пол. 20 ст.) — співачка укр. походження. Закін. гімназію у Ляйнгаймі (Німеччина, 1951) і виїхала до США. Навч. співу в "Allegro Vocal Art School", "Metropolitan Opera House Studio". Дебютувала 14 листоп. 1954 у "Carnegy Recital Hall".

Б. Сюта

ДЯЧЕНКО Олександр Миколайович (14.10.1954, м. Горлівка, тепер Донец. обл.) — оперний співак (тенор). Н. а. України (1996). Закін. Київ. муз. училище (1978) і Київ. конс. (кл. *В. Тимохіна*, 1978). Від 1983 — соліст Київ. т-ру опери та балету, з яким гастролював за кордоном. Виконував також партії тенора в "Реквіємах" Дж. Верді, В. А. Моцарта та "Дзвонах" *С. Рахманінова*.

Партії: Петро ("Наталка Полтавка" І. Котляревського — М. Лисенка), Марко ("Наймичка" М. Вериківського), Грицько, Голова, Юродивий ("Сорочинський ярмарок", "Хованщина", "Борис Годунов" М. Мусоргського), Володимир Ігоревич ("Князь Ігор" О. Бородіна), Октавіо ("Дон Жуан" В. А. Моцарта), Альмавіва ("Севільський цирульник" Дж. Россіні), Альфред, Ісмаїл ("Травіата", "Набукко" Дж. Верді), Паоліно ("Таємний шлюб" Д. Чімарози).

І. Лисенко

ДЯЧЕНКО Сергій Григорович (28.03.1944, м. Дрогобич, тепер Львів. обл.) — скрипаль. Лауреат Міжн. конкурсу скрипалів ім. Н. Паганіні в Генуї (1967, 5-а премія). Закін. Моск. конс. (кл. скрипки Д. Циганова, 1967) та аспірантуру при ній (кер. Д. Циганов, 1969). З успіхом концертує в Україні та за кордоном.

І. Лисенко

УКРАЇНСЬКА МУЗИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ

Том 1

Київ

Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України

Науково-редакційну підготовку 1 тому
"Української музичної енциклопедії" здійснив
відділ музикознавства Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
ім. М. Т. Рильського НАН України

Завідувач відділу — Калениченко А. П.
Комп'ютерний набір — Костюк Н. О., Кушнірук О. П., Летичевська О. М., Сікорська І. М.
Підбір ілюстрацій — Костюк Н. О., Кузик В. М., Муха А. І., Сікорська І. М., Сюта Б. О., Фільц Б. М.
Обробка ілюстрацій — Богород А. В., Ільницький Є. О.
Обкладинка — Дронюк А. М.

Редакційний відділ:
Литвинчук Н. В. (завідувач відділу).
Літературні редактори: Ващенко Н. Я., Кобиринка Г. С., Ковтун К. І., Мокрицька Л. М., Ліхньовська Л. О., Рябець Л. В., Чумак В. І., Щербак О. М., Щириця Л. Д.
Комп'ютерна верстка — Богород А. В., Пономаренко В. М., Дегтяренко Л. Н.

Бібліографію перевіряли і доповнювали
співробітники відділу музикознавства ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України.

Підписано до друку 12.09.2006. Формат 60 X 90 1/8.
Папір офсетний. Гарнітура UkrainianTextBook. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 85. Тираж 1 000 прим.
Замовлення № 729

Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК № 1831 від 07.06.2004 р.

Наклад виготовлений в ОП "Житомирська облдрукарня"
10014, м. Житомир, вул. Мала Бердичівська, 17.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ЖТ № 1 від 06. 04. 2001р.